חומש

מקראות גדולות

חמשה חומשי תורה

עם

פירושים והוספות רבות

כמבואר בשער השני.

ווארשא

בדפוס והוצאת

האחים לוין־אֶפשטין.

מקראות גדולות

ספר

שמות

מן חמשה חומשי תורה

עם ששה ושלשים פירושים ומעלות. ואלה הם:

א) תורת משה נדפסה בשלמות באותיות גדולות. עם הפטרת. מנוקד. מוגה. ומדויק. עצהיו"ט.

ב) תרגום אונקלוס על התורה.

ג) פי' רש"י בשלמות מאת רבינו שלמה יצחקי ז"ל.

ד) פירוש שפתי חכמים מבאר כל דבר הקשה בפירוש רש"י ז"ל מבעהמ"ח ס' שפתי ישנים.

ה) פי' הרשב"ם מרבינו שמואל ב"ר מאיר נכד רש"י.

ו) פי' בעל הטורים מרבינו יעקב ב"ר אשר זצ"ל.

ז) פי' דעת זקנים מבעלי התוספות ז"ל.

ח) תולדות אהרן עה"ת מראה מקומות מכל פסוק בש"פ.

ט) מנין המצות למהר"ם האגיז ז"ל נדפסו בפנים החומש ע"כ הפסוקים.

י) טעמי הקרבנות ברוך חדש ונפלא, נאספו מגדולי המפרשים ז"ל.

יא) דיני הקרבנות בקצרה.

יב) עברי טייטש על התורה. } מלוקט מאת גדולי

יג) עברי טייטש על הפטרת. } מפרשים ומדרשים.

יד) משלי חכמים פירוש ומשלים נעימים המושכים לב הקורא להגות בתורת ה'. מהה"מ מדובנא ז"ל.

טו) עניני הסדרה פירוש על מקומו נאסף מגדולי המפרשים בטוב טעם ודעת.

טז) ענין הסדרה על עברי טייטש לפני כל סדרה.

יז) ההפטורת עם פי' חדש (כת"י) משלים ופשטים נעימים על כל הפטרת, בשלימות.

יח) ספר הישר על התורה מועתק על עברי טייטש. יעדער וואס וועט דאס ליינען וועט גרויס תענוג האבען.

יט) ספר פרקי דר"א נעתק על ע"ט.

כ) מצות השם על תרי"ג מצות מועתק על ע"ט. כדי יעדער זאל פאר שטיין די תרי"ג מצות מקיים צו זיין. אונ מיר האבען יעדע מצוה צוגישטעלט אויף זיין ארט.

כא) החמש מגילות עם הטעמים

כב) פירוש רש"י על כל החמ"ג.

כג) פירוש שפתי חכמים על כל החמ"ג.

כד) מצודת דוד } על שה"ש וקהלת מאת הרב מו"ה יחיאל

כה) מצודת ציון } הלל בהרב הגאון מו"ה דוד אלטשולער ז"ל

כו) תולדות אהרן מראה מקומות בש"ס על החמ"ג.

כז) קול יעקב מהרב המגיד מדובנא ז"ל.

כח) תרגום שני על מגילת אסתר.

כט) פתשגן הכתב פי' על תרגום שני.

ל) מצח אהרן מבאר התרגום שני בלשון צח המדוברת מועתק על עברי טייטש.

לא) משלי ישראל על קהלת והוא פירוש יקר ומשלים חדשים מתוקים. וערבים על לב הקורא.

לב) עברי טייטש על כל החמש מגילות.

לג) התפלתקבלת ש"ק ושאר התפלות לכל שבתות השנה

לד) יוצרות לארבע פרשיות ולשה"ג

לה) לוח המולדות לי"ב שנה.

הוספה חדשה

לו) מיר האבען מוסיף גיוועזן פי' ליקוטים יקרים מועתק על עברי טייטש. כדי יעדער זאל פאר שטיין די חידושים פון די תורה. מלוקט ומסודר פשטים נפלאים ומתוקים ממובחרי המפרשים הראשונים והאחרונים, היינו.

א) אלשיך הקדוש, ב) אור החיים הקדוש, ג) אור תורה, ד) אהבת שלום, ה) אור פני משה, ו) אורי וישעי, ז) אותיות דר' עקיבא, ח) אבן עזרא, ט) אמרי בינה, י) אהבת עולם, יא) אור עולם, יב) בעל הטורים, יג) באר מים חיים, יד) ברית מנוחה, טו) גלי רזיא, טז) זוהר הקדוש, יז) זרע קודש, יח) חשב האפוד, יט) חסד לאברהם, כ) חכם הרזים, כא) ישמח משה, כב) ילקוט ראובני, כג) ילקוט חבקוק, כד) כלי יקר, כה) כלי חמדה, כו) מדרש תנחומא, כז) מגלה עמוקות, כח) מאור עינים, כט) מדרש הנעלם, ל) מדרש רבות, לא) מורה נבוכים, לב) מבשר צדק, לג) נועם אלימלך, לד) נחל קדומים, לה) ספורנו, לו) ספר חסידים, לז) עשרה מאמרות, לח) עוללות אפרים, לט) עבודת הקודש, מ) עבודת ישראל, מא) פענח רזא, מב) פרקי היכלות, מג) פנים יפות, מד) ציוני, מה) צמח ה' לצבי, מו) צרור המור, מז) צידה לדרך, מח) קדושת לוי, מט) רמב"ן, נ) ריקאנטי, נא) רביד הזהב, נב) של"ה הקדוש, נג) שערי אורה, נד) שפתי קדושים, נה) שפתי צדיקים, נו) שפתי כהן, נז) תרגום יונתן, נח) תרגום ירושלמי, נט) תשואות חן, ס) תוצאות חיים, סא) תקוני זהר, סב) תורת אמת.

ווארשא

בהוצאת האחים לעווין-עפשטיין ושותפם

Drukarnia Lewin-Epstein Warszawa, Pawia 38.

PRINTED IN POLAND

בְּרָכוֹת הַפְטָרָה

קודם קריאת הפטרה יברך

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

ואחר קריאת ההפטרה יברך

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק:

נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ. וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ. עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת:

עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

אודה לה' אשר זכני להדפיס החמשה חומשי תורה עם שפעת ענינים מחודשים על פסוקי התורה, אשר כלם המה מלוקטים מגדולי מפרשי התורה, דברים מתוקים וערבים, בדרך פשט ובדרך דרש, ובטוח אנכי כי כל הגדולים בעלי תורה וחכמה ימצאו בהענינים האלה טעם בעיקר על פסוקי התורה, ידעו להוקיר החומשים האלה מכל החומשים הנדפסים לפני ההמון, גם יעוררו את כל איש ישראל להכנים את הברכה הזאת אל ביתם, כי יבינו את ערך הכסף אשר פזרתי דרך רב לקבץ כל הענינים האלה ולהעמידם על מקומם בטוב טעם ודעת, מלבד כל הפירושים אשר נמצאו ג"כ בחומשים המועתקים לא חסרתי מהם דבר, אך גם המה נתקנו ביתרון הכשר חכמה ודעת ומלבד התקוני הע"ט אשר תקננו הלשון והבונה, להבין על ידי העתקה הזאת פירוש החומש באר היטב המו"ל והמלבה"ד.

שמות

		דף	צד
קצד	עניני שמות השבטים	ג	
קצה	ביאורי הפסוקים מן התחלת הפרשה עד פסוק ח	ד	
קצו	באור ע"פ ויקם מלך חדש		10
קצז	בע"פ ויאמר מ"מ למילדות וגו'		14
קצח	באור כונת רש"י ע"פ ותחיין וגו'		16
קצט	בע"פ ויעש להם בתים		18
ר	בע"פ ויצו פרעה לכל עמו	י	
רא	בע"פ ותרא אותו כי טוב והצלתו	יא	
רב	בע"פ ויפן כה וכה וגו'		30
רג	בע"פ ולכהן מדין וגו'		32
רד	בע"פ ותאמרן איש מצרי	יז	
רה	בע"פ וימת מלך מצרים וגו'	יח	
רו	בע"פ וידע אלהים		36
רז	בע"פ ומשה היה רועה ומראה הסנה		"
רח	בע"פ ויאמר ה' ראה ראיתי וגו'	כ	
רט	בע"פ ויאמר משה וגו' מי אנכי	כא	
רי	בע"פ אהיה אשר אהיה		44
ריא	בע"פ ושמעו לקולך וגו'		46
ריב	בע"פ ועתה נלכה נא וגו'	כד	
ריג	בע"פ מה זה בידך וגו' וענין הנחש		50
ריד	בע"פ והיה אם לא יאמינו וגו'		52
רטו	בע"פ ויאמר משה וגו' בי אדני	כז	
רטז	בע"פ ויהי בדרך במלון וגו'		60
ריז	בע"פ ויכו שוטרי בני ישראל וגו'	לד	
ריח	באור על טענת משה להקב"ה למה הרעותה		70

וארא

		דף	צד
ריט	דרוש ארוך ע"פ וידבר אלהים וגו'		78
רכ	בע"פ הן בני ישראל וגו'		84
רכא	בע"פ אלה ראשי בית אבותם וגו'		86
רכב	בע"פ הוא אהרן ומשה וגו'	מה	
רכג	בע"פ ויהי ביום דבר ה' וגו'		90
רכד	בע"פ תנו לכם מופת וגו'	מז	
רכה	באור תניני חרטומי מצרים		94
רכו	באור מכת דם	מט	
רכז	בע"פ ויעשו כן חרטומי מצרים	"	
רכח	באור מכת הצפרדעים	נ	
רכט	בע"פ התפאר עלי וגו'	נא	
רל	באור ע"פ ויצעק משה וגו' ע"ד הצפרדעים וגו'		102
רלא	בע"פ והפליתי ביום ההוא		106
רלב	בע"פ הנה יד ה' וגו'	נה	
רלג	באור ע"פ רש"י ז"ל בפסוק את כל מגפותי האמור במכת ברד		112
רלד	בע"פ הירא את דבר ה'		114
רלה	באור על מאמר פרעה חטאתי		116
רלו	בע"פ העתירו אל ה' וגו'		116
רלז	בע"פ כצאתי את העיר	נט	
רלח	בע"פ ואתה ועבדיך וגו'	"	
רלט	בע"פ ויחדלו הקולות וגו'		118

בא

		דף	צד
רמ	באור התראת משה לפרעה על הארבה		124
רמא	בע"פ את אשר התעללתי וגו'	סג	
רמב	בע"פ וכסה את עין הארץ		126
רמג	בע"פ ויפן ויצא מעם פרעה	סד	
רמד	בע"פ עד מתי יהי' זה לנו וגו'	"	
רמה	בע"פ ויושב את משה וגו'		128
רמו	בע"פ בנערינו ובזקנינו		"
רמז	בע"פ לכו נא הגברים		130
רמח	בע"פ נטה ידך וגו'		"
רמט	בע"פ ורוח הקדים וגו'	סו	
רנ	בע"פ ויאמר חטאתי וגו'		132
רנא	ענין מכת חשך		134
רנב	בע"פ לא יחרץ איש א"א וגו'	סח	
רנג	בע"פ ומשה ואהרן עשו וגו'		142
רנד	בע"פ החדש הזה וגו'	עב	
רנה	בע"פ והיה הדם לכם		150
רנו	בע"פ ויקרא משה וגו' וכל הענין שם דרוש ארוך	עח	
רנז	בע"פ וישא העם את בצקו וענין חמץ ומצה		160
רנח	ענין קדוש הבכורים		166

בשלח

		דף	צד
רנט	בע"פ ויהי בשלח פרעה		176
רס	בע"פ ואמר פרעה לבני ישראל	צא	
רסא	בע"פ ובנ"י יוצאים ביד רמה	צג	
רסב	בע"פ ויאמר משה וגו' א"ת		188
רסג	בע"פ מה תצעק אלי וגו'	צה	
רסד	בע"פ ולא קרב זא"ז		192
רסה	בע"פ ויבאו בנ"י בתוך הים	צז	
רסו	באור ע"פ ויהי באשמורת וגו' וענין קריעת ים סוף	"	
רסז	בע"פ עזי וזמרת יה וגו'		198
רסח	בע"פ וברוח אפך וגו'	קא	
רסט	בע"פ ותקח מרים הנביאה	קג	
רע	בע"פ ויסע משה וגו' ומי מרה		206
רעא	באור ענין המן		210
רעב	בע"פ וילקטו המרבה וגו'	קח	
רעג	בע"פ ויהי ביום הששי		216
רעד	בע"פ ויבא עמלק וכל הענין	קיב	

יתרו

		דף	צד
רעה	בע"פ וישמע יתרו וכל הענין	קיח	

סימן	ענין	דף	צד
רעו	בע״פ ויהי ממחרת וגו׳	קכב	
רעז	בע״פ ויאמר חותן משה וגו׳	קכג	
רעח	בע״פ בחדש השלישי וגו׳	קכה	
רעט	בע״פ ויבא משה ויקרא לזקני וגו׳	-	
	וכל הענין		254
רפ	בע״פ רד העד בעם וגו׳	קל	
רפא	בע״פ אנכי ה״א		262
רפב	בע״פ לא יהי׳ לך וגו׳	קלב	
רפג	בע״פ לא תעשה לך פסל וגו׳	״	
רפד	בע״פ לא תשא וגו׳		266
רפה	בע״פ זכור את יום השבת	קלד	
רפו	בע״פ כבד את אביך וגו׳	קלה	
רפז	בע״פ לא תרצח ל״ת ל״ת ל״ת ל״ת		270
רפח	בע״פ וכל העם רואים וגו׳	קלו	
רפט	בע״פ לא תעשון אתי וגו׳	קלז	

משפטים

סימן	ענין	דף	צד
רצ	באור ענייני חקים משפטים מצות		280
רצא	בע״פ כי תקנה וגו׳	קמא	
רצב	בע״פ אם בעל אשה וגו׳	קמב	
רצג	בע״פ והגישו אל הדלת וגו׳	קמג	
רצד	בע״פ וכי ימכור איש את בתו		286
רצה	בע״פ מכה איש ומת		290
רצו	בע״פ מכה או״א וגונב ומקלל		292
רצז	בע״פ וכי יריבון אנשים	קמז	
רצח	בע״פ עין תחת עין	קמט	
רצט	בע״פ וכי יגח שור וגו׳	קנ	
ש	בע״פ אם המצא תמצא		306
שא	בע״פ כי יתן איש א״ר		308
שב	בע״פ אשר ירשיעון		310
שג	בע״פ וכי יפתה	קנז	
שד	בע״פ כל אלמנה וגו׳		316
שה	בע״פ אם כסף וגו׳	קנט	
שו	בע״פ והיה כי יצעק	קס	
שז	בע״פ אלהים ל״ת		320
שח	בע״פ מלאתך וגו׳		״
שט	בע״פ ואנשי קדש	קסא	
שי	בע״פ לא תשא שמע שוא		322
שיא	בע״פ ושש שנים וגו׳	קסד	
שיב	בע״פ שלש רגלים	קסה	
שיג	בע״פ הנה אנכי שולח מלאך		3
שיד	בע״פ ועבדתם וגו׳		334
שטו	בע״פ ושלחתי הצרעה	קסח	
שטז	בע״פ מעט מעט	״	
שיז	בע״פ ואל משה אמר		336
שיח	בע״פ ויקח משה את הדם וגו׳		338
שיט	בע״פ ויראו את אלהי ישראל בטו״ט	קע	

תרומה

סימן	ענין	דף	צד
שכ	עניני תרומת המשכן	קעד	
שכא	ענין חשן ואפוד		350
שכב	ענין המנורה		352
שכג	ענין הארון	קעז	
שכד	בע״פ ועשית כפרת		356
שכה	ענין השלחן	קפ	
שכו	רמזי המנורת		362
שכז	רמזי המשכן	קפג	
שכח	בע״פ ועשית את הקרשים	קפה	
שכט	ענין הפרכת		374
של	יזיון המזבח		376

תצוה

סימן	ענין	דף	צד
שלא	דרוש ארוך על ענין הדלקת המנורה	קצג	
שלב	עניני בגדי קדש		388
שלג	בע״פ ונתת את שתי האבנים		394
שלד	בע״פ ועשית חשן משפט	קצח	
שלה	בע״פ ועשית שתי טבעות (כו)		398
שלו	בע״פ ועשית שתי טבעות (כו)		
שלז	בע״פ מעיל האפוד		400
שלח	בע״פ ועשית ציץ		402
שלט	בע״פ ושבצת וגו׳	רב	
שמ	בע״פ וזה הדבר	רג	
שמא	ענין קרבן התמיד	רח	
שמב	בע״פ ועשית מזבח	רט	

תשא

סימן	ענין	דף	צד
שמג	באור על מנין ישראל		424
שמד	ענין מחצית השקל	ריג	
שמה	בע״פ ועשית כיור וגו׳		428
שמו	בע״פ קח לך בשמים ראש	רטו	
שמז	ענין חכמת בצלאל במלאכת המשכן		434
שמח	בע״פ אך את שבתותי תשמרו		436
שמט	בע״פ לעשות את השבת וגו׳	ריט	
שנ	בע״פ ביני וגו׳		438
שנא	דעת העם בבקשם עשית העגל	רכ	
שנב	בע״פ לך רד וכל הענין	רכב	
שנג	בע״פ ויחל משה וכל הענין שם		446
שנד	ענין שבירת הלוחות	רכו	
שנה	בע״פ ויהי ממחרת		456
שנו	בע״פ ועתה הורד עדיך	רלא	
שנז	בע״פ ראה אתה אומר אלי	רלב	
שנח	בע״פ אם מצאתי חן בעיניך	רלג	
שנט	בע״פ פני ילכו וגו׳	״	
שס	בע״פ אם אין פניך הולכים		463
שסא	ובמה יודע אפוא		״
שסב	הראני נא את כבודך	רלד	
שסג	אני אעביר כל טובי וגו׳	״	
שסד	הנה מקום אתי		468
שסה	והיה בעבור כבודי		״
שסו	בע״פ וימהר משה	רלו	

ויקהל

סימן	ענין	דף	צד
שסז	בע״פ ויקהל משה וכל הענין שם		486
שסח	בע״פ קחו מאתכם וגו׳		488
שסט	וכל חכם לב	רמה	
שע	ויצאו כל עדת ב״י	רמו	
שעא	בע״פ ויבואו כל איש		492
שעב	בע״פ וכל איש אשר נמצא אתו וגו׳	רמז	
שעג	בע״פ וכל אשה חכמת לב	״	
שעד	נדבת הנשיאים		494
שעה	ענין רבוי נדבת העם	רמט	
שעו	בע״פ ויעשו כל ח״ל וכל הענין שם		498

פקודי

סימן	ענין	דף	צד
שעז	ענין פקודי המשכן	רנז	
שעח	בע״פ ותכל כל עבודת המשכן	רסב	
שעט	בע״פ ויביאו את המשכן	״	
שפ	בע״פ כן עשו בני ישראל	רסג	
שפא	בע״פ ביום החדש וגו׳		526
שפב	בע״פ [illegible] הענן	רס[illegible]	

עניני מנין השבטים

שלמה המלך האט געזאגט חושך שבטו שונא בנו. דער מענטש וואס פארמיידט די רוט פון זיין זוהן, אז ער זעהט זיין זוהן טוהט מעשים רעים און ער שטראפט אים ניט און שלאגט אים ניט, איז אזייכין אז ער האט פיינט זיין זוהן; דריבער לאזט ער אים טאהן וואס ער וויל, און אז דער קינד וועט עלטער ווערין וועט ער אויך מאהן דיא מעשים רעים וואס ער איז געוואהנט צו טאהן און ער וועט נאך מער טאהן וועט דעם זוהן זיין שלעכט אויף עולם הזה און אויף עולם הבא, און צו די שלעכטקייט און אומגליק האט אים געברייננגט זיין פאטער ווייל ער האט אים ניט געשטראפט ווען ער איז געוועזן אקינד, דער סוף וועט זיין דער פאטער אליין וועט אים אויך פיינט האבין וועגין זיינע מעשים רעים און ער וועט פיינט האבין דעם פאטער, ואוהבו שחרו מוסר. אבער דער מענטש וואס האט ליב זיין קינד שטראפט ער אים און שלאגט אים באלד אין זיין יוגענד און לאזט אים ניט זיך געוואהנען מיט שלעכטע מעשים, דריבער ווען דער קינד ווערט עלטער איז שוין בייא אים אין הארצין איינגעווארצילט זיינע גוטע מדות, און דער פאטער וועט אים ליב האבין און ער וועט ליב האבין דעם פאטער, און אזוי געפונען מיר ביי ישמעאל ווייל אברהם האט אים ניט געשטראפט אין זיין יוגענד, ווייל ער איז געוועזן ביי אים אבן יחיד און געבארין געווארין צו זיין עלטער, דריבער האט ער געדינט עכומ״ז, און הקב״ה האט געזאגט צו אים ער זאל טאהן וויא שרה זאגט צו אים ער זאל ארויס טרייבין ישמעאל פון זיין שטוב, און אזוי איז געוועזן ביי עשו, יצחק האט אים ליב געהאט דריבער האט ער אים ניט געשטראפט אין זיין יוגענד, איז ער געווארין ארשע און האט געדינט עכומ״ז, און אזוי איז געוועזן ביי אבשלום דער זוהן פון דוד המלך, און בייא זיין אנדערין זוהן אדוניהו בן חגית, ווייל דוד האט זייא ניט געשטראפט אין זייער יוגענד דריבער האבין זיי געטאהן מעשים רעים און האבין געברייננגט אויף זיך אשטראף און זענען געהרגת געווארין. און ווייל אברהם און שרה האבין געשטראפט זייער זוהן יצחק און האבין אים געלערנט צו טאהן מעשים טובים, דריבער איז ער געוועזן אצדיק, און אזוי האט געטאהן יעקב ווייל ער האט געשטראפט זיינע קינדער דריבער זענען זייא געוועזן צדיקים, וויא רש״י זאגט ווייל זיי זענען געוועזן דיא ליכטיגקייט פון דער וועלט ווי דיא שטערין אין הימעל. דריבער ציילט זיי די תורה צוויי מאהל, איין מאה״ל ביי זייער לעבין און איין מאהל נאך זייער שטארבין, דער ענין המוסר וואס דיא תורה האט אויף דעם געבאטין הוכח תוכיח. איינער זאל שטראפין דעם אנדערין, זאגט דער חובת הלבבות עס זענען דא צוויי-ערליי בעלי רחמנות, איינער האט רחמנות אויף מענטשין ווייל ער וויל גוטס טאהן צו מענטשין, און ער זוכט נאר וואס עס וועט זיין אטובה פאר זיין חבר, אפילו עס קאסט אים געלט, און אפילו ער זאל זיך מטריח זיין, ניט דער-שלאפין, ניט דער-עסין, נאר עס זאל זיין אטובה פאר מענטשין, טוהט ער דאס מיט זיין גוטען ווילען, און אז ער הערט נאר עס איז דא אמענטש וואס מען דארף אים טאהן אטובה, ווארט ער ניט ביז דער מענטש וועט קומען צו אים בעטין ביי אים די טובה. נאר ער גייט צו דעם מענטש, עס איז דא נאך איין בעל רחמנות, אז מען קומט צו אים און מען וויינט פאר אים גיט ער אנדבה, ניט ווייל ער וויל געבין אנדבה, נאר ער וויל אוועק שטויסין פון זיך זיין איגענעם צער, זיין הארץ וועט ניט זיין רוהיג געגין הקב״ה אוועק צו לאזין אארעם מאן און אים גאר ניט געבין, גיט ער אים עפעס. און אז צו אים קומט קיין ארעם מאן איז ער גאנץ צו פרידען, און אז מיר זעהן צוויי מענטשין גיבין נדבות און מיר ווילען וויסען ווער עס מיינט זיין טובה און ווער עס מיינט דיא טובה פון דעם ארעם מאן, מוזין מיר ווארטין ביז עס וועט אמאהל טרעפין אקראנקער מענטש אארעם מאן, וואס מען דארף אים היילין מיט יסורים, דהיינו מען דארף אפשניידין אפוס, און מענטשין מוזין זיך אבער בשעפטיגען און שטיין נעבין אים און העלפין דעם דאקטאר צו די רעפעראציע. דער מענטש וואס וויל אין אמת די טובה פון דעם קראנקין וועט ער העלפין מאכין דיא רעפעראציע, אפילו ער מאכט דעם קראנקין שמערצין, ווייל ער וויים אז די שמערצין איז אטובה פאר דעם קראנקין, אבער דער מענטש וואס טוהט אטובה נאר וועגין אראפ צו נעמען פון זיך די שמערצין ער זאל קיין צער האבין, דער מענטש וועט ניט וועלין שטיין ביי אזוי ארעפעראציע. ווייל ער אנטלויפט פאר די זאכין וואס קענען אים מצער זיין און ער זאגט ווי אזוי קען מען אמענטש טאהן אזעלכע יסורים. דער מענטש מיינט ניט דיא טובה פון דעם

קראנקין ער מיינט נאר ווייל ער וויל זיין הארץ זאל קיין צער האבין, דאס זעלביגע איז ביי א פאטער מיט זיינע קינדער. עס איז דא א פאטער וואס ער מיינט נאר די טובה פון זיין קינד און אז ער זעהט דער קינד טוהט מעשים רעים. און מען דארף אים שלאגין, שטעלט ער איין זיינע רחמנות. נאר ער ווערט שלעכט צום קינד און שלאגט אים, ווארום דאס שלאגין איז דער אמת'ר רחמנות, איין אנדער פאטער זאגט איך קען גאר ניט זעהן מען זאל שלאגין א קינד, אפילו א פרעמדע קינד קען איך אויך ניט זעהן מען זאל אים שלאגין, מיין אייגענע קינד קען איך געוויס ניט שלאגין, דאס איז א פאלשער רחמנות. דאס איז א רחמנות אויף זיך ניט אויף דעם קינד, דאס זעלביגע איז ביי הקב"ה מיט דיא יודין. הקב"ה איז אונזער פאטער און מיר זענען זיינע קינדער, הקב"ה האט גיזעהן אז פאר אונז איז אגליק מיר זאלין נעמען די תורה, ער האט אבער געוואסט אז מען וועט קומען צו אונז זאגין מיר זאלין נעמען די תורה. וואס מען מוז זיא גוט היטען, און אז מען טוהט ניט וויא אין די תורה שטייט, זענען דא הונדערט זיבען און פערציג קללות, אויסער מלקות, סקילה, שרפה, הרג, וחנק, ווער וועט וועלין נעמען אויף זיך אזוי א תורה, ווי אלע פעלקער האבין ניט גיוואלט נעמען די תורה, האט אונז הקב"ה ארויין גיגעבין אין מצרים מיר זאלין דארטין שווער ארבעטין, אונזערע קינדער זאל מען ווארפין אין טייך, אז הקב"ה האט גיזעהן אונזערע הארצער זענען שוין שטארק אונטער טעניג, האט ער געשיקט צו אונז משה רבינו און מען האט ביי אונז גיפרעגט אויב מיר ווילען נעמען דיא תורה וועלין מיר אויסגעלייזט ווערין פון מצרים, האט אונז הקב"ה גיגעבין יסורים, אפילו ער איז דער בעל רחמנות, ווייל ער האט געוואסט אז דיא יסורים זעלין אונז גליקליך מאכין צו ביידע וועלטין און דריבער האט הקב"ה געשיקט משה רבינו צו אונז ווייל משה רבינו האט מיט זיינע שעפסין אויך אזוי געפירט. ווארום דער מענטש וואס האט א ווייבע הארץ און קען ניט טאהן א רעה וואס פון איר זאל ארוים קומען א טובה, דער מענטש קען ניט זיין א פאסטוך צו פיטערין שעפסין. ווייל גראז זענען דא אין פעלד צווייערליי. יונגע גראז ווייבע און אלטע גראז הארטע. אז ער וועט ארוים לאזין פון שטאל אין פעלד אלע שעפסין מיט איין מאהל, וועלין דיא אלטע שעפסין אפעסין דיא יונגע גראז די ווייכע און די יונגע שעפסין וועלין ניט האבין צו עסין, ווייל די הארטע גראז קענען זייא ניט עסין. נאר מען מוז די אלטע שעפסין פארהאלטין אין שטאל. און ארוים שיקען דיא יונגע שעפסין אין פעלד אז זייא וועלין האבין אפגיגעסין דיא ווייבע גראז וועט מען ארוים שיקען דיא אלטע שעפסין זייא זאלין עסין דיא הארטע גראז. וועט דאך אבער זיין א רחמנות אויף דיא אלטע שעפסין זיי זאלין זיין הונגעריג אזוי א לאנגע צייט און זיי וועלין שרייען און ער קען דאך ניט הערין א רחמנות געשרייא. וועט ער דיא אלטע שעפסין אויך ארוים לאזין אין פעלד וועלין דיא יונגע שעפסין ניט האבין צו עסין ניט איצט ניט שפעטער. דריבער אזוי א מענטש קען ניט זיין א פאסטוך. אבער משה רבינו האט איין געהאלטין דעם רחמנות פון דיא אלטע שעפסין און האט טאקי ארויסגעשיקט די יונגע שעפסין פריער. האבין ביידע ערלייא שעפסין געהאט צו עסין. האט הקב"ה גיזאגט ווייל דו קענסט פיטערין שעפסין וועסטו קענין פיטערין מיינע יודין אויך. דוד המלך האט איך אזוי געפיטערט זיינע שעפסין. דריבער האט הקב"ה אים געמאכט פאר א מלך אויף די יודין:

א וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּעָלוּ לְמִצְרַיִם עִם יַעֲקֹב גְּבַר

א וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיְמָה אֵת

בעל הטורים

(א) ואלה שמות בני ישראל הבאים. ר"ת שביה שאף כשהיו בשביה שמות בני ישראל לא שינו שמותם שבשביל ד' דברים נגאלו ממצרים בשביל שלא שינו את שמותם וכו' וג"כ ואלה ו' מוסיף על ענין ראשון וימת יוסף ואלה שמות שלוה להם שלא ישנו שמותם וא"ל אע"פ ששינו שמי לפנת פענח אתם אל

רשבים

(א) ואלה שמות. מפני שרוצה לפרש ולומר ובני ישראל פרו וישרצו וגו' הוצרך לכפול

רש"י

(א) ואלה שמות בני ישראל. אע"פ שמנאן א בחייהן בשמותן הזר ומנאן במיתתן

דכבר מנאן ועל זה פירש להודיע כו'. א"נ ק"ל דואלה ל"ל דלא הל"ל אלא אלה שמות וגו' וא"ל דקאי על מספר של מעלה דכפ' ויגש והתם כתיב ואלה דקשה למאי נ"מ קאמר דקאי על מספר דלעיל וא"ל דקאי על מספר דלעיל ולהודיע שזה המספר אחר

שפתי חכמים

א דקשה לרש"י למה מנאן פעם אחרת הא כבר מנאן לעיל כפ' ויגש וא"ל דלעיל מנאן בחייהן ועכשיו מנאן אחר מיתתן מנ"מ בין מנין דקודם מיתה בין לאחר מיתה כיון

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) ואלה שמות הבאים. והלא כבר באו קודם לכן אלא קודם שמת יוסף לא נתן עליהם מסים משמת נתן עליהם מסים ונעשה כאלו בו ביום באו:

עניני שמות השבטים

(א) ואלה שמות וגו' ראובן שמעון וגו'. הנה הכתוב פרש כאן שמותם ע"ד המדרש בזכות ארבעה דברים נגאלו אבותינו ממצרים. שלא שנו את שמם ואת לשונם ושהיו גדורין מעריות ולא היו בהם דלטורין ועטמו של דבר הוא כדאיתא

בילקוט פרשה זו שכל שמות השבטים נקראו ע"ש הגאולה. ראובן ראה ראיתי את עני עמי. שמעון ע"ש וישמע אלהים את נאקתם זכן כולם. ולפ"ז אם היו משנים את שמם ולא היה להם רושם על הגאולה לא היו ראוין להגאל אז. שהחליפו את שמותם המורים על הגאולה וקוראים להם שמות חדשים אשר אין בהם הוראה על הגאולה. או היה להם שנוי השם סבה להתיאש מן

פירוש לתורת אלהים

(א) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אונ דאס זענען דיא נעמען פון דיא קינדער ישראל הַבָּאִים מִצְרָיְמָה

ספר הישר

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיְמָה. די נעמען פון דיא זיבעציג מענטשין וואס זענען געקומען אין מצרים מיט יעקב, זענען געציילט אין די סדרה ויגש, אונ יוסף האט גילעבט אין מצרים דריי אונ נייננציג יאהר, אונ אכטציג יאהר איז ער גיוועזן אין מצרים א גיוועלטיגער אזוי ווי א מלך, איידער יוסף איז גישטארבין הט ער בעשווארין זיינע ברידער אונ אלע קינדער אונ איינקליך פון זיין פאטער ווען זיי וועלין ארויס גיין פון מצרים זאלין זיי מיט נעמען זיינע ביינער אונ זאלין אים בגראבין אין ארץ ישראל, ווען יוסף איז גישטארבין האט מען אים בגראבין ביי דעם ברעג טייך נילוס, נאכדעם האבין די מצרים אנגעהויבין גיוועלטיגען אויף די יודין, אונ דער נייער פרעה האט אנגעהויבין גיוועלטיגען אויף דעם לאנד מצרים, אין איאהר שפעטער נאכדעם ווי יוסף איז גישטארבין, איז צפו דער זוהן פון אליפז עשו'ס זוהן אנטלאפין פון מצרים מיט זיינע מענטשין אונ זענען געקומען אין דעם לאנד אפריקא אין דיא שטאט דנהבה צו אנגיאס דער מלך פון אפריקא, אנגיאס האט די מענטשין גענומען צו זיך מיט גרוים כבוד, אונ וויל צפו האט ביי אנגיאס געפונען חן האט ער אים געמאכט פאר א גענעראל, אמאהל האט צפו אנגירעט דעם מלך אנגיאס ער זאל פארזאמלען זיינע אלע זעלנער אונ זאל גיין צו א מלחמה אויף מצרים אונ אויף די קינדער פון יעקב אונ נעמען פון זייא א נקמה פאר זיינע ברידער, אבער אנגיאס האט ניט גיוואלט גיין צו דיא מלחמה ווייל ער האט געוואסט די שטארקייט פון יעקב'ס קינדער, האט ער מורא געהאט פאר זיי, אין די צייט איז גיוועזן א מענטש אין דעם לאנד כתים אין דיא שטאט פוציכנא זיין נאמען איז גיוועזן עוזו, אונ דיא מענטשין פון כתים האבין אים געהאלטין פאר א גאט, דער מענטש איז גישטארבין אונ האט קיין זיהן געהאט נאר איין טאכטער איר נאמען איז גיוועזן יאניה, זיא איז גיוועזן די שענסטע אונ דיא קליגסטע אין דער גאנצער וועלט, דיא שרים פון אנגיאס האבין דערציילט צו אנגיאס פון איר שיינהייט אונ פון איר חכמה, אנגיאס האט געשיקט צו די כתים זיי זאלין אים געבין די יאניה צו א פרוי, האבין דיא כתים איינגעוויליגט אונ האבין גיגעבין דיא יאניה צו דיא שרים פון אנגיאס זיי זאלין מיט איר גיין צו אנגיאס, ווי די שרים פון אנגיאס זענען ארויס געגאנגען פון לאנד כתים מיט די יאניה, זענען געקומען די שרים פון תורגום דער מלך פון ביבינטו צו דיא כתים זייא זאלין געבין דיא יאניה פאר א ווייב צו דעם מלך תורגום, דיא מענטשין פון כתים האבין גיזאגט צו דיא שרים פון מלך תורגום, איידער איר זענט געקומען האבין מיר גיגעבין דיא יאנית צו דיא שרים פון מלך אנגיאס זיא זאל זיין זיינע א פרוי, איצט קענען מיר ניט אוועק נעמען דיא יאניה פון דיא שרים פון מלך אנגיאס אונ זיא געבין צו אייך ווייל מיר האבין מורא פאר אנגיאס טאמער וועט ער קומען צו אונז אויף א מלחמה אונ ער וועט אונז פארלענדין אונ אייער מלך תורגום וועט אונז ניט קענען רעטטין פון זיין האנט, דיא שרים פון תורגום זענען געגאנגען צוריק צו זייער מלך אונ האבין אים גיזאגט וואס דיא כתים האבין זייא גיזאגט, דיא מענטשין פון כתים האבין געשיקט א בריף צו אנגיאס דו זאלסט וויסען אז דער מלך תורגום האט צו אונז געשיקט זיינע שרים וועגין דיא יאניה האבין מיר אים גיענפערט מיר האבין דיא יאניה שוין דיר גיגעבין, אונ איצט האבין מיר גיהערט אז דער מלך תורגום האט פארזאמלט זיינע אלע זעלנער אונ גייט האלטין מלחמה מיט דיר, אונ ער גייט פריער צו סרדוניא האלטין מלחמה מיט דיין ברודער לוקיש פון דארט וועט ער גיין האלטין מלחמה מיט דיר, ווי אנגיאס האט געלייענט דעם בריף האט ער אויך פארזאמלט זיינע אלע זעלנער אונ איז געגאנגען צו זיין ברודער לוקיש דער מלך פון סרדוניא, ווי ניבליש

יעקב איש וביתו באו: ב ראובן | ואנש ביתיה עלו: ב ראובן שמעון לוי

רשב"ם
ולומר בבואם למצרים לא היו אלא שבעים ואח־ עגלנו . הפסוק מתחיל בוא"ו ומסיים בוא"ו כנגד י"ב שבטים משל לבונה פלטרין בעמוד א' ונפל וחזר ובנה בשני עמודים.

בעל הטורים
חשבו שמותיכם: ישראל הבאים . ר"ת וס"ת מילה : את יעקב איש . ס"ת שבת לומר לך שבשביל שבת ומילה ששמרו במצרים

שפתי חכמים
במיתה היה ולהכי כתיב ואלה כלומר אלה שמות בני ישראל כמספר של בחייהם ואלה מספר בשמותיהם לאחר מיתה אבל

רש"י
ב להודיע חבתן שנמשלו לכוכבים ג שמוציאן ומכניסן

עדיין קשה למה ליה למספר דלאחר מיתה כיון שכבר מנאן בחייהם ועל זה קאמר אע"פ כו וק"ל : ב ולא נקט בשמותם גבי מיתתן דלעיל בחייהם מנאן בשמותם ופרטן אבל גבי מיתתן לא מנאן אלא ראשי השבטים כדכתיב הכא ע' נפש וגו' : ג ולאו

עניני שמות השבטים
סגאולה ולא היו מבקשים את פני ה' על הגאולה ועל התמורה . וכמו כן אלו היו משנים את לשונם אע"פ שלא היו משנים את שמם מ"מ לא היה שמם מורה על הגאולה . כי דוקא בלשון הקודש מורה ראובן על שם ראה ראיתי את עני עמי ושמעון על שם וישמע אלהים . אבל בלשון אחר אין שם ראובן מורה על ראה ראיתי וכן כולם . ובזכות שהיו גדורין מעריות ע"כ היו לריכין להגאל ממצרים . כי מצרים שטופי זמה המה . ולפי שלא היה בהם לשון הרע שהיה פקוד אגלם ויגאלו איש מאת רעהו וגו' ולא גלו הדבר . ע"כ נגאלו כי אלו לא היה הדבר פקוד לא היו משאילים להם כלום ואז לא היה אפשר לגאלם כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם לכך נאמר ואלה שמות בני ישראל . כי

פירוש לתורת אלהים
נואס זענען געקומען אין מצרים את יעקב מיט יעקב איש וביתו איטליכער מענטש איז געקומען

ספר הישר
דער זוהן פון לוקש האט גיהערט אז זיין פעטער אנגיאס קימט צו סרדוניא איז ער געגאנגען גענין אים מיט אגרויסע ארמעיע זעלנער , וויא זייא האבין זיך גיטראפין האט ניבלוש געקושט דעם פעטער אנגיאס , אונ האט גיבעטין ביי אנגיאס ווען דו וועסט קימען צו מיין פאטער אונ מיר וועלין צו נאמען גיין צו דיא מלחמה מיט תורגום , זאלסטו בעטין בייא מיין פאטער ער זאל מיך מאכין פאר אגענעראל אויף דיא גאנצע מחנה זעלנער . אנגיאס איז געקימען צו זיין ברודער לוקש , אונ מען האט פארזאמלט די גאנצע מיליטער פון לוקש , אונ ניבלוש איז גיווארין אגענעראל פון דעם מיליטער , אונ אנגיאס מיט לוקש אונ ניבלוש זענען געגאנגען צו האלטין מלחמה מיט דעם מלך תורגום , וויא זייא זענען געקימען אין דיא שטאט אשמורש איז געקימען גענין זייא דער מלך תורגום מיט זיינע זעלנער , האבין זיי דארטין געמאכט אמלחמה , אונ דיא מלחמה איז גיווען זייער שטארק , אונ ניבלוש דער זוהן פון לוקש מיט זיינע זעלנער זענען געהרגת גיווארין אין די מלחמה , אנגיאס האט ווייטער געהאלטין מלחמה מיט תורגום אונ אנגיאס האט געהרגת דעם מלך תורגום אונ האט געהרגת זייער פיל פון זיינע זעלנער , וויא דיא זעלנער פון תורגום האבין גיזעהן אז זייער מלך איז געהרגת גיווארין , אונ פיל זעלנער פון זייא זענען אויך געהרגת גיווארין , זענען די איבעריגע זעלנער אנטלאפין אונ אנגיאס מיט לוקש האבין זייא געיאגט אונ האבין זיי פארהאלטין דעם וועג אונ האבין געהרגת אלע זעלנער פון תורגום . אונ לוקש האט גיבאטין זיינע קנעכט זייא זאלין מאכין אקופערנעם קאסטין אונ זאלין אריין לייגין זיין זוהן ניבלוש אין דעם קאסטין אונ זאליז אים דארטין בגראבין אויף דעם קבר פון ניבלוש האט מען גישטעלט אגרויסין טארעם , דער טארעם הייסט ניבלוש , אונ ניט ווייט פון ניבלוש האט מען בגראבין דעם מלך תורגום , נאכדעם וויא מען האט בגראבין דעם ניבלוש איז לוקש מיט זיין מחנה געצויגין צוריק אין זיין לאנד סרדוניא אונ אנגיאס מיט זיינע זעלנער האבין געצויגין צו דיא שטאט ביבינטו אין דיא שטאט ווא דער מלך תורגום האט געקיניגט , וויא דיא מענטשין פון ביבינטו האבין גיהערט אז דער מלך אנגיאס קימט , זענען דיא מענטשין פון שטאט געקומען צו אנגיאס אונ האבין געווייגט פאר אים אונ האבין אים גיבעטין ער זאל זייא לאזין לעבין אונ זאל ניט ווייסט מאכין דיא שטאט , האט אנגיאס אזוי גיטאהן וויא זייא האבין אים גיבעטין , ווייל דאמאלס האט דיא שטאט ביבינטו זיך גערעכינט צום לאנד כתים , אונ פון די צייט אונ ווייטער פלעגין שטענדיג קומען די מעטשין פון אפריקא צו די כתים אונ צפו דער גענעראל פון אנגיאס פלעגט אויך זיין מיט זייא אונ זייא פלעגין רויבין בייא די כתים זייער פארמעגין , נאך דיא גאנצע מלחמה איז אנגיאס מיט זיין מיליטער געקומען צוריק אין זיין שטאט פוצימנא , אונ אנגיאס האט חתונה געהאט מיט דיא יאניה , אונ ער איז געקומען מיט איר אין אפריקא , אין דיא זעלבינע צייט האט פרעה דער מלך פון מצרים גיבאטין צו זיין פאלק מען זאל באהעז אין מצרים אשטארקין פאלאץ , אונ ער האט גיבאטין צו די קינדער פון יעקב זייא זאלין העלפין באהעז , דיא מצרים האבין אזוי גיטאהן אונ האבין אויפגיבאהט אשיינעם פאלאץ אשטארקין , אונ פרעה האט געוואהנט אין דעם פאלאץ אונ איז גיזעסין זיכער מיט זיין מלוכה , אין דעם יאהר איז גישטארבין זבולן דער זוהן פון יעקב , ער איז אלט גיוועז הונדערט מיט פערצעהן יאהר , נאכדעם איז גישטארבין שמעון , ער איז אלט גיוועז הונדערט מיט צוואנציג יאהר , אונ ביז די צייט האט אליך צפו אנגירעט דעם מלך אנגיאס ער זאל גיין אין מצרים מאכין אמלחמה מיט דיא קינדער פון יעקב , אונ אנגיאס האט ניט גיוואלט גיין ווייל ער האט גיהערט זאגין אז דיא קינדער פון יעקב זענען גרויסע גבורים , האט ער מורא געהאט פאר זייא , אמאהל האט צפו שטארק גיבעטין דעם מלך וועגין דיא מלחמה ביז דער מלך האט איינגעוויליגט , אונ מען האט פארזאמלט זעלנער אזוי פיל וויא זאמד אונ מען האט זיך פארגעברייט צו גיין צו דיא מלחמה , בייא אנגיאס צווישען זיינע קנעכט איז גיוועז איונגער מענטש אלט פופצעהן יאהר , זיין נאמען איז גיוועז בלעם בן בעור , דער בלעם איז גיוועז זייער קלוג אין די חכמת פון כישוף , דער מלך אנגיאס האט גיזאגט צו בלעם זעה נאר מיט דיינע כישוף ווער וועט איין נעמען די מלחמה , האט בלעם גיזאגט מען זאל אים געבין עטליכע פינט

(תומ"ש ע"ט) (ח"ב)

ויהודה: ג יששכר זבולן ובנימין: ד דן ונפתלי גד ואשר: ה והוה כל נפשתא נפקי ירכא דיעקב שבעין נפשן

שמעון לוי ויהודה: ג יששכר זבולן ובנימן: ד דן ונפתלי גד ואשר: ה ויהי כל־נפש יצאי ירך־יעקב שבעים

בעל הטורים

מי' עמודים ונפל מה עשה כנגדו כי"ב עמודים ועמד כך
אכנגדם ויצחק ילא מהם פסולת עד י"ב שבטים שלא היה בהם
פסולת וזהו ווי העמודים שהם עמודי העולם:

רשב"ם

כות דור ההוא כרו וישרצו ויקם מלך חדש ונתחכם

רש"י

כמספר ובשמותם שנא' (ישעיה מ) המוציא במספר צבאם

שפתי חכמים

להקצות מה היא החיבה שהמשיל אותם לכוכבים י"ל כתו

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ה) ויהי כל נפש. פי' עם יוסף שהיה במצרים היו שבעים ואז לא יצטרך למנות יוכבד שנולדה בין החומות מהר"ר שלמה בן פרחון ז"ל לכך מנאן עכשיו אע"פ שמנאן

עניני שמות השבטים

אע"פ שמת יוסף והיה השעבוד קרוב לבא מ"מ רושם הגאולה נשאר קיים כי אלו שמותם עמהם כאלו לשעבר ועמהם השמות הבאים גם עכשיו כי לא נשתנו שמותם. וזה ראיה כי גם לגוג לא שנו דהל"כ אין נפקותא במה שלא שנו שמותם. איש וביתו כאו שהיו גדורים מעריות כי כל אחד דבק באשתו ולא באחרת. ועוד שנשאו להם נשים קודם שבאו מצרימה כדי שלא ישאו להם נשים מצריות שטופי זמה. ואח"כ פרט ראובן שמעון כו' כי אלו השמות מורים על הגאולה. ויהי כל נפש קרא לשבעים נפשות נפש אחד לרמוז שהיה שלום ביניהם מתוך שלא היה בהם לשון הרע והטורין כאיש אחד שלכא לפומא לא גליא כך היה הדבר פקוד אלא כל י"ב חדש ואולי בנס מנינם זה נאמר יוצאי ירך יעקב לומר לך מה ירך בסתר אף אלא היה הדבר בסתר ועוד נוכל לומר ואלה שמות וגו'. הדקדוקים בפסוקים אלה רבו מאד אך נזכיר קצתם. א) אחרי אשר כבר נזכר כל זה למעלה בפרשה ויגש ביותר אריכות למה שנה שמותם פה בתחלת הספר. ב) אמרו הבאים מצרימה את יעקב ולעיל לא אמר את יעקב. ג) איש וביתו באו הוא שפת יתר ולמעלה לא נזכר. ד) ויוסף היה במצרים ידוע הקושיא. ה) בפסוק ובני ישראל באו דברים כפולים ומכופלים בכמה מינים. ואיך באה בין הדקים מלת וישרצו בין פרו ובין וירבו. אשר תמיד הוסמו יחד

פירוש להורת אלהים

מיט זיין הויז געזונד: (ב) ראובן שמעון לוי ויהודה: (ג) יששכר זבולן ובנימין: (ד) דן ונפתלי גד ואשר: (ה) ויהי אונ עס איז געוועזן כל נפש אלע מענטשין יוצאי וואס זענען געבארין געווארין פון יעקב

ספר הישר

וואקס, מען האט אים גיגעבין די וואקס, אונ בדעם האט געמאכט פון דעם וואקס רייטוועגין אונ רייטער אונ זעלנער ווי די זעלנער פון אנגיאס, אונ ער האט געמאכט רייטוועגין אונ רייטער אונ זעלנער ווי די זעלנער פון מצרים, אונ ער האט אלע רייטוועגין אונ רייטער אונ מיליטער געמאכט שווימען אויף דעם וואסער אונ ער האט געמאכט מיט כישוף זיי זאלין אלע האלטין מלחמה, האט מען גיזעהן וויא די מיליטער פון אנגיאס פאלין פאר דיא מיליטער פון מצרים אונ פאר דיא קינדער פון יעקב, בלעם האט דאס גיזאגט צו אנגיאס האט אנגיאס שוין ניט גיוואלט גיין מלחמה האלטין מיט מצרים, וויא צפו האט גיזעהן אז אנגיאס וועט שוין, געוויס ניט גיין מלחמה האלטין מיט מצרים, איז צפו אנטלאפין פון אנגיאס אונ איז געקומען צו דיא כתים, דיא כתים האבין אויפגענומען דעם צפו מיט גרויס כבוד אונ האבין אים געדונגען ער זאל זיין זייער גענעראל אונ ער זאל פון זייערטוועגין פירען זייערע מלחמות, אין דער צייט איז צפו רייך גיווארין פון דיא כתים, אונ דיא מענטשין פון אפריקא פלעגין נאך קומען צו דיא כתים אונ פלעגין רויבין זייער פארמעגין, אונ דיא כתים האבין זיך פארזאמעלט צום בארג קופטיצאה ווייל זייא האבין מורא געהאט פאר דיא אפריקאנער, אמאהל האט גיטראפין בייא צפו איז פארלארין גיווארין אאקס איז צפו אים געגאנגען זוכען האט ער גיהערט דעם געשרייא פון אקס אונ דיא שטומע גייט פון אונטער דעם בארג, וויא צפו איז געקומען אונטער דעם בארג, האט ער גיזעהן אונטער דעם בארג גייט אראפ אגרויסער קעלער, אונ בייא דיא טיר פון קעלער ליגט אגרויסער שטיין, האט צפו צוהאקט דעם שטיין אונ איז אריין געקומען אין קעלער האט ער גיזעהן אין קעלער שטייט אגרויסע חיה אונ זיא עסט דעם אקס, האט צפו געהרגעט דיא חיה מיט זיין שווערד, וויא דיא כתים האבין גיהערט אז צפו האט געהרגעט דיא חיה איז בייא זיי גיוועזן אגרויסע שמחה אונ זייא האבין גיזאגט וואס פאר אטובה האבין מיר צו טאהן דעם מענטש וואס האט געהרגעט דיא חיה וואס זיא האט פארלענדט אונזערע בהמות דיא כתים האבין זיך פארזאמעלט אויף אעצה, איז געבליבען ביי זיי אלע יאהר זאל זיין דער טאג איום טוב. דער נאמען פון דעם יום טוב זאל זיין צפו, אונ אלע כתים פלעגין דעם טאג געבין מתנות צו צפו, אין דיא צייט איז דיא מלכת יאניה דאס ווייב פון מלך אנגיאס קראנק גיווארין, אנגיאס האט גיפרעגט בייא זיינע גרעסטע דאקטוירים וואס מען טוהט צו איר קראנקייט זיא זאל געזונד ווערין, האבין דיא דאקטוירים גיזאגט ווייל דיא וואסער אונ דער לופט פון אונזער לאנד איז ניט גלייך צו דיא וואסער אונ דער לופט פון דיא כתים, קען ניט דיא מלכה פארטראגין אונזער לופט אונ ניט אונזערע וואסער דריבער איז זיא קראנק, אונ ווען דיא מלכה איז גיוועזן בייא דיא כתים פלעגט זיא נאר טרינקען דיא וואסער וואס מען האט געבריינגט פון פורמא אונ דיא וואסער איז געצויגין גיווארין דורך רערין אויף בריקען וואס אירע אלטערין האבין דאס געמאכט פון אירעטוועגין, אנגיאס האט גיבאטין זיינע קנעכט זייא זאלין ברייענגען וואסער פון פורמא, מען האט געוואגין דיא וואסער פון פורמא געגין דיא וואסער פון אפריקא. זענען דיא וואסער פון פורמא פיל גרינגער גיוועזן פון דיא וואסער פון אפריקא, וויא אנגיאס האט דאס גיזעהן האט ער גיבאטין זיינע שרים מען זאל פארזאמלען דיא אלע מענטשין וואס האקין שטיינער אונ מען האט אנגעהאקט שטיינער זייער פיל גאר אן אצאהל, אונ פון די שטיינער האט מען גיבאהט אשטארקין בריק אונ אויף דעם בריק האט מען געצויגין

נפש ויוסף היה במצרים: ו וימת יוסף
ויוסף דהוה במצרים: ומית יוסף וכל

שפתי חכמים

בהכוכבים קיימין ומאירים ביום ובלילה אך ביום אינם נראים מפני שרגא בטיהרא מאי אהני כך הם ישראל קיימין בעוה"ז ובעוה"ב וק"ל: ד (רא"ם) שמלת ובשמותם לא קאי אלא על מנת ומכניסין אבל בהוצאה דוקא במספר ולא בשמותם כמו שכ' בקרא המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא גבי הוצאה כתיב מספר ובהכנסה כתיב בשם: ה וא"כ למה לא הוזכר שמו של יוסף בכללם כלומר קודם כך של יוצאי ירך יעקב: ו את"ל דרא"בונה אינו קושיא דצריך למכתב יוסף משום שהיה במצרים מכל מקום קשה וכי לא היינו יודעים כו': (נח"י) הרא"ם האריך במקום שה"ל לקצר דהרב ס"ל דחוזר למעלה על הא דקאמר ויוסף ר"ל עם יוסף היו ע' וכן הוא בשמ"ר וע"ז מקשה והנא

רש"י

ד לכולם בשם יקרא (שמ"ר): (ה) ויוסף היה במצרים. והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים ה ומה בא ללמדנו וכי לא היינו יודעים ו שהוא היה במצרים

עניני שמות השבטים

בהרדפה פריה ורביה. פרו ורבו. ומה טעם כוו ההסרנה. גם ב במאד כבדה והראוי לומר מאד מאד. על כל אלה יראה נע"ד כי כוונה התורה קודם שתספר גלות מצרים ושעבוד ישראל. להודיע ולפרסם סבת גלותם וכי עונותיהם הטו אלה. כי הדור ההוא הגולים והמשועבדים שחתו את דרכם ולא הלכו בדרכי הדורות הקודמים להם. כי הנה מתחלה היו שלמים כולם כאחד אנשים ונשים וטף דומים אל הדור אשר ממנו חוצבו וסרים אל משמעתו. הלא תראה אלה שמות בני ישראל. הסתכל בשמותם במורים על שלמותם כבואם מצרים. אשר באמת את יעקב עמו ועם שלמותו כאו. כולם דומים אליו. איש וביתו לא מיבעיא

דעת זקנים מבעלי התוספות

בחייהן לפי שהיה ר"ל אחר כן וירבו ויעצמו להודיע לך שארבעים [ששבעים] נפש לבד עצמו ורבו עד שש מאות אלף רגלי:

פירוש להורת אלהים

שבעים נפש זענען זייא גיוועזן זיבעציג מענטשן ויוסף היה במצרים מיט יוסף וואס ער איז גיוועזן פון פריער אין מצרים. רש"י פרעגט וואס דאף שטיין אין פסוק ויוסף היה במצרים. ווייסין מיר דען ניט אז יוסף איז גיוועזן אין מצרים איז דער תירוץ דער פסוק איז מודיע דאס צדקות פון יוסף דער יוסף וואס ער האט גיפאשיט זיין פאטערס שאף דער אייגענער איז דער נאך גיוועזן א מלך אין מצרים אונ איז געבליבען ביי זיין צדקות: (ו) וימת

ספר הישר

אקוואל וואסער פון לאנד כתים ביז אין אפריקא, אונ די וואסער איז נאר גיוועזן פאר דיא מלכה, צום טרינקען צום קאכין צום באקין אונ צו אלע זאכין וואס מען האט גענדארפט פון אירעטוועגין, אפילו דיא תבואה אונ דיא גערטנער וואס האבין געוואקסין פון אירעטוועגין האט מען בעגאסין מיט די וואסער פון כתים, אפילו ערד האט מען געברייגגט פון כתים מיט שיפען אונ שטיינער צום באהען האט מען געברייגגט פון כתים אונ מען האט אויפגעמאהערט פאלאצין פאר דיא מלכה יניה, אונ זיא האט אין זייא געוואהנט אונ זיא איז געזונד גיווארין, רעם אנדערין יאהר זענען נאך אמאהל געקומען מענטשין פון אפריקא אין כתים צו רויבין ביא זייא איז צפו ארויס־געגאנגען אויף זיי צו א מלחמה זענען זייא אנטלאפין פאר אים, וויא דיא כתים האבין גיזעהן דיא אנדערע טובה וואס צפו האט מיט זייא גיטאהן, האבין זייא געמאכט צפו פאר א מלך אויף זייער לאנד, נאכדעם איז צפו מיט דיא כתים געגאנגען האלטין א מלחמה מיט תובל אונ מיט דיא אינזלען, אונ צפו מיט דיא כתים האבין איין גענומען דיא מלחמה, וויא זייא זענען געקומען צוריק פון דיא מלחמה, האבין דיא כתים גיבאהט א גרויסין פאלאץ פאר צפו, אונ זייא האבין געמאכט פון זייעטוועגין א טייערע קעניגליכע שטוהל אונ צפו איז גיווארין א מלך אויף דעם גאנצין לאנד כתים אונ אויף דעם לאנד איטאליה, פופציג יאהר איז ער גיוועזן א מלך, אין דעם יאהר איז גישטארבין ראובן דער זוהן פון יעקב, ראובן האט גילעבט הונדערט פינף אונ צוואנציג יאהר, נאכדעם איז גישטארבין דן, ער האט גילעבט הונדערט פיר אונ צוואנציג יאהר, אין דעם יאהר איז גישטארבין חושם דער מלך פון אדום, נאך חושם איז גיווארין א מלך הדד בן בדד אונ ער האט געקיניגט פינף אונ דרייסיג יאהר, נאכדעם איז גישטארבין יששכר דער זוהן פון יעקב, ער האט גילעבט הונדערט צוויא אונ צוואנציג יאהר, נאכדעם איז גישטארבין זיין ברודער אשר. ער האט גילעבט הונדערט דרייא אונ צוואנציג יאהר, נאכדעם איז גישטארבין גד, ער האט גילעבט הונדערט פינף אונ צוואנציג יאהר, ווען הדד איז גיווארין א מלך האט ער צו זאמען גענומען זיינע זעלנער פיר מאהל הונדערט טויזענד מענטשין אונ איז געגאנגען האלטין מלחמה מיט מואב, וויא מואב האט גיהערט אז הדד גייט אויף זייא צו א מלחמה, האבין זייא געשיקט צו מדין ער זאל זיי קומען העלפין האלטין מלחמה מיט הדד, מואב אונ מדין זענען ארויס געגאנגען געגין הדד צו די מלחמה, ביי די ערשטע מלחמה איז גיפאלין פון מואב אונ מדין צוויי טויזענד מענטשין, ווי מואב האט גיזעהן אז די מלחמה איז שווער פאר אים, זענען זיי אנטלאפין, אונ מדין אליין זענען געבליבען ביי די מלחמה. אונ אלע מדינים וואס זענען געקומען העלפין מואב זענען געהרגת גיווארין אין די מלחמה. אונ מואב זענען גיווארין אונטער די האנט פון הדד אונ אלע יאהר האט מואב געמוזט געבין א גרויסע סומא געלט צו הדד, אין אצייט פון א יאהר האבין גיהערט די מדינים וואס זענען געבליבען אין לאנד, וואס מואב האט זיי גיטאהן, זיי זענען אין דערשטיל אנטלאפין פון דיא מלחמה אונ האבין גילאזין די מדינים אליין מלחמה האלטין מיט הדד, אונ דריבער זענען זיי גיפאלין אין די מלחמה, האבין די מדינים פארזאמלט זייער געבליבענע מענטשין אונ אלע זייערע ברידער דיא קינדער פון קטורה האבין זיך פארזאמלט צו מדין, מען זאל זייא העלפין האלטין מלחמה מיט מואב וויא מואב האט גיהערט אז אזוי א גרויסע מחנה האבין זיך פארזאמלט מיט זייא האלטין מלחמה, האבין זייא געשיקט א בריף צו הדד אונ האבין אים גיבעטין ער זאל זייא קומען העלפין פון די מלחמה, איז הדד געקומען מיט זיינע אלע זעלנער צו דיא מלחמה, אונ דיא מלחמה איז גיוועזן זייער שטארק, אונ הדד האט געהרגת אלע זעלנער פון מדין אונ אלע זעלנער פון קטורה'ס קינדער, אונ מואב איז גירעטעט גיווארין פון דיא מדינים, אונ דיא אלע זעלנער וואס זענען אנטלאפין פון דיא מלחמה, האט הדד זייא

יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא:
ז ובני ישראל פרו וישרצו וירבו

אחוהי וכל דרא ההוא:
ז ובני ישראל נפישו ואתילדו וסגיאו ותקיפו

בעל הטורים

(ז) פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד. ו' לשונות הן כנגד ששה ילדו ברחם. שבכל מקום קטנים קרוין שרץ על הארץ:

רשב"ם

עליהם למעטם ולא הועיל לו: (ו) וכל הדור ההוא. שבעים נפש: (ז) פרו. בהריון: וישרצו. בלידה. שלא ~~יבלו~~ וירבו. גדלו ונעשו הקטנים גדולים ולא מתו בקטנותם:

רש"י

אלא להודיעך צדקתו של יוסף. הוא יוסף הרועה את צאן אביו. הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועומד בצדקו: (ז) וישרצו. שהיו יולדות ששה בכרס אחד:

שפתי חכמים

וכו' ולמה אמר יוסף לחוד בשמות שאר השבטים נכללו במאמר איש וביתו אבל יוסף לא נכלל בזה וא"כ כשם שהזכיר יוסף הל"ל גם את בניו ואם תפרש שאינו חוזר אדלעיל ולא צריך להזכיר יוסף ובניו שהם בכלל שבעים נפש אלא להורות שיוסף היה במצרים ע"ז קשה מה בא ללמדנו: ז ר"ל דהא שמא מתוך שהיה שפל ועני כ"כ שמא עשה עבירה כי העוני מעביר דעתו של אדם או מתוך שהיה מלך שמא עבר עבירה כיון דהיא חשוב כל כך ולפי שהמנין בכאן הוא אחר מיתתן מ"ה הודיע צדקתו במנין הזה משום דאמרו רז"ל אל תאמין בעצמך עד יום מותך: ח (נח"י) הרא"ם כ' דאיתא בש"ר דמפיק לה משמה לשונות ול"נ דאתי כמ"ד בילקוט לגדול שבשרצים אתה נדמה אותן דהא

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ז) ובני ישראל וכו' מלמד שהיו יולדות ששה בכרס אחד ורמז מדכתיב ו' לישני פריה ורביה פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד. ד"א כי פרו וישרצו עולה בגי' ששה בכרס אחד פחות שנים וה"נ במאד מאד משלימית החשבון. ד"א פרו שהן עושין פירות וישרצו כשרצים ששה בכרס אחד וא"ת שמתים לכך נאמר וירבו וא"ת חלשים היו לכך נאמר ויעצמו במאד מאד ולכך כתיבי כל הני לישני יתירי:

עניני שמות השבטים

האנשים אלא גם ביתו אלו הנשים וכל הטף. היו שומעים דבריו ונגררים אחו ולומדים ממעשיו. וגם אחרי כן שמת הזקן יעקב אבינו ע"ה לא סרו משלמותם. יען ויוסף היה במצרים. כי נשאר יוסף ע"ה במצרים והיה מספיק בטוב טעמו להנהיגם ולהדריכם אל השלמות הצריך להם. אמנם אחרי מות יוסף וכל הדור ההוא יראי ה' יחושבי שמו אז קם דור אחר אשר לא שמרו חק השלמות הראוי להם והרעו מעשיהם ונתקלקלו בשלשת המדות המגונות האלה המוציאים את האדם מן העולם. וזה כי בני ישראל פרו וישרצו. כאשר באו לכלל פריה. לא היתה פעולתם אל התכלית המכוון בבריאה לקיום המין ואל הפריה עצמה. אלא היו כשרצים ובפחותי הב"ח אשר אין מגמתם רק מלוי התאות והרצון המשולח מבלי פניה אל ההולדה. גם נלכדו ברשת הכבוד והגדולה וזהו וירבו שבקשו רבו יתרה ונתגדלו על אלתם בגאוה ובוז ועוד נתוסף עליהם שמל הקנאה בחמדת הממון בלא לשבעה כי נתעצמו במאד מאד. הממון נקרא מאד. כאומר ובכל מאדך ודרשו חז"ל בכל ממונך ונקרא הממון מאד להיותו מותר ותוספת מאדיי על מה שהאדם מוכרח לשלמותו. ואמר כי בני ישראל נתעצמו בענין המאד שהיו להוטים בו ורודפים אחריו מאד חוץ מהגבלת השיעור הצריך. ונמצאו א"כ שקועים בג' גופי עבירות אלו וגרם זה שהמשפט האלהי עשה את שלו וגזר עליהם השעבוד תיכף לזה עד שקם מלך חדש והביא עליהם ג' דברים לעונש מכוונים כנגד מדותיהם הרעות. תחלה שמו עליהם שרי מסים למען ענותו. אחר שהם היו כל כך אדוקים בממון ומתיגעים להעשיר. יהיה פורעים מס ויתחסר ממונם למען ענותו. ר"ל למען יהיו עניים מרודים ודלים ויחסרו כל טוב. ולאשר היו מעדנים גופם בתאות גופניות ובתפנוקי הנשמות. ע"כ העבידום עבודה קשה בחומר ובלבנים. ולהשפיל גאון לבם ובקשתם הגררה והכבוד עשאום לעבדים נבזים ושפלים משועבדים לנוגשים פחותים וירודים. באופן שהיתה גזרת הגלות מדודקת על קו המשפט הישר על פשעיהם ועל חטאתם. והשודעה בברית בין הבתרים היתה ביתר ידיעותיו ית' העתידים. כמאמר המגיד מראשית אחרית:

פירוש להורת אלהים

יוסף יוסף איז געשטארבען וכל אחיו און אלע זיינע ברידער וכל און דאס גאנצע דור איז געשטארבען: (ז) ובני און די קינדער פון ישראל פרו האבען זיך געפרוכבערט וישרצו און האבען זיך געווידמענט. [רש"י שרייבט זיי האבען געבארין זעקס קינדער מיט איין מאהל] וירבו און זיי האבען זיך געמערט

ספר הישר

געיאגט און האט פון זייא געהרגת אין וועג זייער פיל, עס איז פון זייא גאר ווייניג געבליבען, פון דיא צייט און ווייטער איז געוואהרין אגרויסע פיינדשאפט צווישען מואב און מדין, ווען איינער פון מדין פלעגט קומען אין מואב, האבין מואב אים געהרגת, און ווען איינער פון מואב פלעגט קומען אין מדין האבין דיא מדינים אים געהרגת, און דיא פיינדשאפט האט זיך געצויגין אלאנגע צייט, אין דיא צייט איז געשטארבין יהודה דער זוהן פון יעקב, יהודה האט געלעבט הונדערט ניין און צוואנציג יאהר, און נפתלי האט געלעבט הונדערט צוויי און דרייסיג יאהר און איז געשטארבין:

אין דעם דרייצעהנטין יאהר ווי צפו איז געוועזן אמלך אויף די כתים, זענען געקומען די אפריקאנער צו די כתים און האבין געוואלט רויבין פון זייא [שוין דרייצעהן יאהר זענען דיא אפריקאנער ניט געוועזן בייא דיא כתים, און איצט זענען זייא געקומען] איז צפו מיט זיינע מענטשין ארויס געגאנגען צו דיא אפריקאנער און עס איז געווארין צווישען זייא אגרויסע מלחמה און צפו מיט זיינע מענטשין האבין געהרגת פון דיא אפריקאנער זייער פיל, און צפו האט געיאגט דיא אנטלאפענע און האט זייא געשלאגין און געהרגת ביז צו די גרענעץ פון אפריקא, און אנגיאס האט געהערט וואס צפו האט געטאהן צו זיינע מענטשין האט אנגיאס מורא געהאט פאר צפו און איז ניט געגאנגען צו אים אויף אמלחמה, אין דיא צייט איז געשטארבין לוי דער זוהן פון יעקב, ער האט געלעבט הונדערט זיבען און דרייסיג יאהר, נאכדעם וויא לוי איז געשטארבין און דיא מצרים האבין געזעהן אז אלע קינדער פון יעקב זענען שוין געשטארבין, האבין דיא מצריים אנגעהויבין פייניגען דיא יודין און פארביטערין זייער לעבין און זייא האבין אוועק גענומען פון דיא יודין דיא וויינגערטנער און דיא פעלדער און דיא הייזער וואס יוסף האט זייא געגעבין, און דיא יוסף האט געגעבין זיינע ברידער האבין דיא מצריים דאס צוריק גענומען פון זייערע קינדער, און דיא יודין האבין פארמיאוסט זייער לעבין ווייל עס איז זייא שלעכט געוועזן איבער דיא מצריים, ווייל דיא מצריים האבין זייא אלע נאך שטארקער געפייניגט:

וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם: פ ח וַיָּקָם מֶלֶךְ־חָדָשׁ עַל־

אונקלוס: לַחֲדָא לַחֲדָא וְאִתְמְלִיאַת אַרְעָא מִנְּהוֹן: ח וְקָם מַלְכָּא חַדְתָּא עַל מִצְרַיִם

תו"א ויקם מלך עירובין נג סוטה יא

רשב"ם

ויעצמו. שלא מתו אנשים. אלא היו הרבה ועצמו במאד מאד עד שנתמלאה הארץ אותם. וכן והחצר מלאה את נתח כבוד ה'. כמו מילאה. וכן ושוליו מלאים את ההיכל כמו ממלאים את ההיכל:

שפתי חכמים

שכבר ילדה ששה ונראין דברי מדרש להרב במלת וישרצו שמשמע דמגלת וישרצו לחוד הוא דמפיק לה והיינו מדהפסיק בכתוב במלת וישרצו בין פרו ובין וירבו שלא כמנהג אלא ודאי להכי הפסיק כי פרו פירושו אחד מוליד אחד ורבו משמע אחד מוליד הרבה וכמו שפי' הרב בפ' בראשית ולכך הפסיק במלת וישרצו להודיעך שסך הרבייה היתה כגדול שבשרצים (וע' בג"ש

רש"י

(ח) ויקם מלך חדש. רב ושמואל. חד אמר חדש

קימת מלך חדש

(ח) ויקם מלך חדש על מצרים וגו'. לשון קימה א' מלינו במלך. והל"ל וימלוך מלך על מצרים. מהו ויקם. ונראה לפי שלשון קימה שייך בבני אדם על רעהו להרע לו כמ"ש ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו וכתיב כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש. כן היה מלך ערוץ זה ע"י התחבולות אשר חשב לעשות לישראל נגד רצון האל יתברך אע"פ שראה כי ה' עמהם כמה שהיו פרים ורבים שלא כדרך העולם מ"מ רצה להתחכם לו יתברך. ועי"ז גרם שהשיב ה' עמלו בראשו ע"י המכות עברה וזעם וצרה אשר שלח ה' בהם כמ"ש הטרם תדע כי אבדה מצרים ועל כלם טביעת הים ונתוך זה דומה כאלו הוא קם

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ח) ויקם מלך. היא פרעה הראשון. אמרו לו בא ונזדוג על אומה זו אמר להם עד עתה אנו חיין משלהם היאך נזדווג להם ולא שמע אליהם הורידוהו מכסאו שלשה חדשים כיון שראה כך אמר להם אשמע לכם לכך כתיב ויקם. אשר לא ידע את יוסף. אמר רבי יהודה בן לוי משל למי שרגם איקונין של מלך נטלוהו והתירוהו למחר רגם את המלך עצמו כך פרעה בתחלה אמר אשר לא ידע את יוסף ולבסוף אמר לא ידעתי את ה'. הבה נתחכמה לו. הב"ה בגימטריא י"ב נתחכמה לי"ב שבטים. ופרש"י נתחכם למושיען של ישראל וכו' והם טעו כי לא נשבע אלא שלא יביא מים על האומות אבל שלא יבואו האומות במים לא נשבע ואמרו חז"ל שלשה היו באותה עצה בלעם ואיוב ויתרו בלעם שיעץ נהרג איוב ששתק נדון בייסוריו יתרו שברח זכו בניו לישב בלשכת הגזית ובלעם דהוה בעצה דהבה נתחכמה קשה מהא דאמרינן בפ' חלק בר תלתין ותלת שנין הוה בלעם תגירא כדקטל יתיה פנחס ליסטאה משום דכתיב אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם

לקוטים על התורה

(ח) וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ וגו'. דער מדרש תנחומא שרייבט דאס איז ניט געוועזן א נייער מלך, נאר דיא מצריים האבין געזאגט צו פרעה מיר ווילען אונז נעמען צו דיא יודין זייא שלעכטס טאהן, האט פרעה געזאגט צו די מצריים ביז איצט האבין מיר געלעבט דורך דיא יודין [וואס יוסף האט געמאכט דיא מצריים זאלין ניט שטארבין פון הונגער] איצט ווילט איר שלעכטס טאהן דיא יודין, וויא פרעה האט זייא ניט געוואלט פאלגין, האבין זייא אים אראפגענידערט פון זיין מלוכה, דרייא חדשים איז פרעה קיין מלך געוועזן, אז פרעה האט צו־געזאגט דיא מצריים צו טאהן אלץ וואס זייא ווילען, האבין זייא אים צוריק געמאכט פאר א מלך, און ער איז איצט געווארין ביי זיי וויא א נייער מלך, דריבער זאגט דער פסוק וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ. עס איז אויפגעשטאנען א נייער מלך, פריער איז ער געוועזן גוט צו יודין, איצט איז ער צו זייא שלעכט געווארין, אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף. דאס מיינט מען ער האט שוין איצט ניט געוואלט וויסען פון יוסף:

פירוש לתורת אלהים

וַיַּעַצְמוּ און זיי האבין זיך זייער געשטארקט וַתִּמָּלֵא און דאס גאנצע לאנד מצרים איז פוהל געווארין מיט זייא: (ח) וַיָּקָם און עס איז אויף געשטאנען א נייער מלך אויף מצרים. [אונזערע חכמים קריגען רב זאגט ער איז געוועזן באמת א נייער מלך און שמואל זאגט ער איז געוועזן דער מלך פון פריער נאר ווייל ער האט געמאכט נייע

ספר הישר

וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ וגו'. ווען עס איז אוועק געגאנגען הונדערט מיט צווייא יאהר פון דער צייט וואס יעקב איז געקומען אין מצרים, איז געשטארבין פרעה דער מלך פון מצרים, און זיין זוהן מלול איז געווארין א מלך אין מצרים, און אלע שרים און אלע מענטשין וואס האבין געקענט יוסף'ן, זענען געשטארבין און עס איז אויפגעקומען נייע מענטשין וואס זייא האבין ניט געוואסט פון יעקב און ניט פון יוסף און ניט פון זיינע ברידער, נאר זייא האבין געטראפין אין לאנד מצרים פרעמדע מענטשין פון לאנד כנען האבין דיא מצריים זייא געוואלט נעמען פאר קנעכט, און הקב"ה האט אויך אזוי געוואלט זייא זאלין געפייניגט ווערין ער זאל זייא נאכדעם ארויס נעמען פון מצרים מיט גרויסע וואנדער און זייא זאלין נעמען די תורה ווי דער סוף איז געוועזן זעקס און צוואנציג יאהר איז אלט געוועזן מלול ווען ער איז געווארין א מלך, און פיר און ניינציג יאהר האט ער געקיניגט אויף די מצריים, די מצריים האבין אים גערופין פרעה, און צו יעדער מלך פון מצרים האבין דיא מצריים גערופין פרעה, דערווייל זענען דיא אפריקאנער נאך אמאהל בעפאלין אויף דיא כתים וויא צפו האט דאס געזעהן איז ער ארויס געגאנגען מיט זיינע מענטשין צו א מלחמה אויף דיא אפריקאנער. צפו האט געהרגת אלע אפריקאנער וואס זענען געקומען צו דיא כתים עס איז אייגער פון זייא ניט געבליבען, ווי אנגיאס האט געהערט וואס צפו האט געטאהן צו זיינע מענטשין, האט אנגיאס פארזאמעלט זיינע אלע זעלנער פון גאנץ אפריקא, זייא זענען געוועזן אזוי פיל וויא זאמד. און ער האט געשיקט צו זיין ברודער לוקיש, און לוקיש איז באלד געקומען מיט זיינע זעלנער צו העלפין זיין ברודער אנגיאס, ער האט אויך געבריינגט זייער פיל זעלנער, וויא צפו און דיא כתים האבין דאס געהערט האבין זייא שטארק מורא געהאט פאר אנגיאס, און צפו האט געשיקט צו הדד ער זאל זייא קומען העלפין אין דיא מלחמה, הדד האט געענפערט איך קען ניט האלטין מלחמה מיט אנגיאס ווייל מיר זענען בידע גיטע פריינד

(הי"ש ע"ב) (ח"ב)

דְלָא מְקַיֵים גְזֵירַת יוֹסֵף: ט וַאֲמַר לְעַמֵיהּ הָא עַמָא

ת"א אשר לא. עירובין סס: ויאמר אל. סוטה סס:

מִצְרָיִם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע אֶת־יוֹסֵף: ט וַיֹּאמֶר אֶל־עַמּוֹ הִנֵּה עַם בְּנֵי

בעל הטורים

ססה ססיו יולדות ככרס אחד: (ט) אל עמו. ע"ן עקומה אמר כע' נפש ירדו לכאן וככר נתרכו ממנו:

רש"י

ממש ואחד אמר שנתחדשו ט גזרותיו (סוטה יא): ואשר לא ידע. עשה עצמו כאלו לא ידע י (כ"נ

שפתי חכמים

דברים נכוחים): ט דאל"כ ויקם וימלוך מיבעי ליה: י כי כלא וי"ו משמע שזה הוא פירושו לכ"ע ואין הדבר כן אבל ואשר

דעת זקנים מבעלי התוספות

ואם היה בעצה זו נמצא היה בן מאה וארבעים כשנפל במלחמת מדין שהרי לכל הפחות היה בן עשרים כשיעץ והחשוב שמנים של משה ולסוף ארבעים שהלכו במדבר היתה מלחמת מדין כדכתיב אחר תאסף הרי שהיה בן ק"מ שנה. לכך פי' ר' מנחם מדאנ"י שלשה היו באותה עצה דלכה איעצך כדאמרינן אמר ליה לבלק אלהיהם של אלו שונא זמה הוא כדאיתא בחלק. והקשה הרב משה כי בדברי הימים דמשה תמצא כתיב בפי' העצה דהכא ויען בלעם הקוסם ועל כן הקשה ר' מנחם מהא דאמרינן בזבחים פרק פרת חטאת בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל נתקבצו כל האומות אצל בלעם ואמר מה קול ההמון ששמענו שמא הקב"ה רוצה להביא מבול כדאיתא התם. ואפי' אם תמצא לומר שלא היה כי אם בן כ' כששואלין ממנו עצה ובסוף ארבעים נהרג אלמא בן ששים הוא בשמת. ויש ספרים שכתוב בהן ונקבצו כולן אצל קמואל והני פי' לא נהירא לי דהתם משמע דקמואל אבי ארם היינו בלעם אם כן תפל היה במיתתו. וגם נמצא בב"ר קמואל אבי ארם הוא לבן הארמי הוא כושן רשעתים הוא בלעם ולמה נקרא קמואל שקם על אומתו של אל. וכן נמי אמרינן בחלק הוא בלעם הוא בעור ולמה נקרא בעור שבא

קימת מלך חדש

עליהם להביא עליהם כל המכות הסמה. ואמר אשר לא ידע את יוסף כי לא ידע מה שקרה ליוסף כי אחיו היו משתדלים בכל עוז להאבידו ולבטל חלומותיו ולא הועילו להם כל נכליהם אשר נכלו כי רצון הא-ל יתברך היה עם יוסף לגדלו ולנשאו ודבר אלהינו יקום לעולם כך פרעה אמר פן ירבה נגד רצון הא-ל

פירוש לתורת אלהים

גזירות רופט אים דער פסוק מֶלֶךְ חָדָשׁ אֲשֶׁר וואס ער האט ניט גיקאנט יוסף, דאס איז נאך דעם פשט פון רב און נאך שמואל איז דער פשט ער האט זיך גימאכט גלייך אז ער האט אים גאר ניט גיקאנט: (ט) ויאמר האט דער מלך פרעה גיזאגט צו זיין פאלק הנה עם דאס פאלק ישראל

לקוטים על התורה

(ט) וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ וגו'. דער באר מים חיים זאגט פרעה האט גיזאגט צו זיין פאלק צו דיא מצריים, ווען דיא יודין זענען אריין געקומען אין מצרים זענען זייא נאר גיוועזן זיבעציג מענטשין און אין אזוי אקורצע צייט זענען זייא גיווארין אגרויסע פאלק, און ווען זייא זענען געקומען אין מצרים האבין זייא קיין געלט מיט געברייננגט, און איצט זענען זייא רייכער פון אונז, ווען זייא וואלטין גיוועזן מיט אונז איין פאלק זייא וואלטין זיך מתחתן גיוועזן מיט אונז, זייערע קינדער וואלטין גיוועזן אונזערע און אונזערע קינדער וואלטין גיוועזן זייערע, וואלטין מיר מיט דער צייט אלע גיווארין איין פאלק, מצריים, אבער אז זייא ווילען זיך ניט מתחתן זיין מיט אונז, וועלין מיר וואהנען צווייא פעלקער אין איין לאנד, איז ניט גוט, דארפין מיר מורא האבין טאמער וועט זיך טרעפין אמלחמה און זייא וועלין מיט דערצייט נאך פאר־גרעסערט ווערין, וועט דער שונא זיין איסווייניג און מיט אונז מלחמה האלטין, און זייא וועלין מיט אונז אינווייניג מלחמה האלטין, וועט מען אונז ארויסטרייבין פון דעם לאנד, אדער זייא וועלין ארויס גיין פון דעם לאנד, דריבער דארף מען זעהן מיט חכמה וואס מען זאל מיט זייא טאהן, דער זוהר זאגט פרעה האט גיוואלט הרגנן דיא יודין, איז דארט גיוועזן איוב האט ער גיזאגט צו פרעה צו וואס זאלסטו זייא הרגנן נעם אוועק פון זייא זייער געלט און גיב אויף זייא שווערע ארבעט, און אזוי

ספר הישר

פון אלאנגע צייט, דערווייל איז געקומען אנגיאס מיט לוקש מיט אכט מאהל הונדערט טויזענד זעלנער צו דער מלחמה און צפו מיט דיא כתים זענען נאר גיוועזן דרייא מאהל הונדערט טויזענד זעלנער, דריבער זענען זייא געגאנגען צו דיא מלחמה מיט גרויס שרעק, דיא כתים האבין גיזאגט צו צפו דו ביזט דאך א איינינקיל פון אברהם און יצחק, בעט צו זייער גאט ער זאל אונז העלפין פון דיא מלחמה, מיר האבין גיהערט אז זייער גאט העלפט צו אלע מענטשין וואס בעשיצען זיך אויף אים, צפו האט אזוי גיטאהן און האט גיבעטין בייא הקב"ה און האט גיזאגט צו אים „דו ביזט דאך דער גאט פון מיינע אלטערין אברהם און יצחק, מאך מיך וויסען אז דו ביזט דער אמתר גאט, און אלע גאטער פון דיא פעלקער זענען גאר ניט, און טוה חסד היינטיגען טאג מיט מיר און מיט דיא כתים און רעטטע אונז פון דיא מלחמה מיט אנגיאס", הקב"ה האט אנגענומען זיין תפלה, און צפו מיט אנגיאס האבין אנגעהויבין דיא מלחמה און אין דעם זעלביגען טאג ביז נאכט האט צפו געהרגת פון דיא זעלנער וואס זענען גיוועזן מיט אנגיאס און לוקש ביז פיר מאהל הונדערט טויזענד זעלנער, וויא אנגיאס האט גיזעהן אז זיינע אלע זעלנער זענען גיפאלין אין דיא מלחמה, האט ער געשיקט אבריף צו דיא מענטשין פון אפריקא אלע זאלין קומען צו דיא מלחמה פון צעהן יאהר און אלטער מוזין אלע קומען צו דיא מלחמה, און ווער עס וועט ניט קומען צו דיא מלחמה וועט מען אים הרגנן און זיין שטוב וועט צו נעמען דער מלך, דיא מענטשין פון אפריקא האבין אזוי גיטאהן און עס זענען געקומען צו די מלחמה דרייא מאהל הונדערט טויזענד מענטשין און קינדער פון צעהן יאהר און ווייטער, און עס האט נאך אמאהל אנגעהויבין אמלחמה זייער אשטארקע און נאך צווייא טויזענד מענטשין זענען גיפאלין פון אנגיאס און לוקש און סוסיפטר דער גענעראל פון אנגיאס איז געהרגת גיווארין, און דיא זעלנער פון אנגיאס זענען אנטלאפין אנגיאס און לוקש זענען אויך אנטלאפין, און זענען אלע צוריק געקומען אין אפריקא מיט גרויס שרעק טאמער וועט צפו קומען צו זייא מאכין אמלחמה, און בלעם האט

יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ: י הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן־יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי־תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם־הוּא עַל־שֹׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם־בָּנוּ וְעָלָה מִן־הָאָרֶץ:

אונקלוס

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל סַגַּן וְתַקִּיפִין מִנַּנָא: י הָבוּ נִתְחַכַּם לְהוֹן דִּילְמָא יִסְגוֹן וִיהֵי אֲרֵי יְעָרְעִנַּנָא קְרָב וְיִתּוֹסְפוּן אַף אִנּוּן עַל סָנְאַנָא וִיגִיחוּן בַּנָא קְרָב וְיִסְקוּן מִן אַרְעָא:

תו"א הבה, סוטה ש:

רשב"ם

(י) נתחכמה לו. שלא ירבה. שאם ירבה והיה כי תקראנה מלחמה משנאינו. כמו ידה ליתד תשלחנה. מצינו לשון יחיד אצל רבים: כי תקראנה. כי תארענה כמו מקראי קודש. מארע קודשא לשון מאורע: ונלחם בנו ועלה מן הארץ. לשוב אל ארץ אבותיהם ולא טוב לנו לאבד עבדינו וקראו לי' מלכותא קטיעא:

בעל הטורים

(י) הבה נתחכמה. הבה עולה י"ב כלומר שנתחכם על י"ב שבטים: והיה כי תקראנה מלחמה. שהיה ירא אולי יבואו עליו מלכי כנען למלחמה על הכסף שליקט מהם: ונוסף. ג' במסורה הכא ואידך ונוסף על נחלת המטה. יש מפזר ונוסף עוד. שאמרו מצרים שיגרשו אותנו מן הארץ ונוסף על נחלתו שיקחו כל הארץ והקב"ה אומר יש מפזר אתם רוצים לפזרם ולמעטם ונוסף עוד שיוסף עליהם כהם אלף פעמים:

שפתי חכמים

מ"ו יהיה הפי' עשה עצמו כו': כ דמלת לו קאי אעם ולא אבני ישראל: ל פי' כי לא רצו שיהיו יותר חכמים ממנו רק שהתחכמות הוא מה לעשות להם. (מהרש"ל) דק"ל דהל"ל נתחכם עליו ר"ל יותר מהם ומהו לו לכן פירש מה נעשה לו: מ (נח"י) ולפי זה קאי אהקב"ה ולכך נכתב ג"כ רב ועצום וכל הפרשה בל' יחיד: נ וא"ת והא מיד צוה למילדות להמית כל הבן הילוד וי"ל דזה ההתחכמות היה שלא מדעת מצרים אלא פרעה עצמו צוה להם ולא היה ירא מן העונש משום שהמילדות ימעו זאת: ס שהקב"ה אינו משלם אלא מדה כנגד מדה:

רש"י

רא"ם): (י) הבה נתחכמה לו. כל הבה לשון הכנה והזמנה לדבר הוא כלומר הזמינו עצמכם לכך: נתחכמה לו. לעם כ נתחכמה מה לעשות ל לו (ש"ר). ורבותינו דרשו נתחכם למושיען של ישראל מ לדונם במים נ שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם ם (והם לא הבינו שעל כל העולם אינו מביא אבל הוא מביא על אומה אחת ברש"י ישן): ועלה מן הארץ. על כרחנו. ורבותינו דרשו כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו באחרים והרי הוא כאלו כתב ועלינו מן הארץ והם יירשוה:

קימת מלך חדש

יתברך שאמר פן ירבה וחשב מחשבות עליהם ולא עלתה בידו כאשר לא עלתה בידי אחי יוסף ובכל מה שהיה קם על ישראל אותה קימה היתה על המצרים ועל קדקדם חמסו ירד [הכ"י]:

דעת זקנים מבעלי התוספות

על בעירו הוא לבן הוא כושן רשעתים ולמה נקרא שמו כושן רשעתים שעשה שתי רשעיות אחת בימי יעקב ואחת בימי שופטים לכל אלה משמע שהיה תפל והאי דכתיב באיוב כי יתרי פתח ויענני ובמסורת כתיב יתרו ומפרש ד"ר יתרו נמי היה באותו עצה והוא פתח הדבר ואותי הענה וקשיא דהא דאמרינן דיתרו ברח ואיוב לא ברח אלא שתק וי"ל שהיה יתרו גדול הדור באותה שעה והיה בידו למחות ולא לברוח ולכך מאשימו איוב:

לקוטים על התורה

האט גאט געשטראפט איוב, ער האט בייא איהם אוועק גענומען זיין פארמעגין אונ האט איהם געלאזט לעבין, איוב האט ניט פיינט געהאט דיא יודין וויל זייא דינען צו גאט, נאר זייא זענען בייא איהם געוועזען מיאוס. יתרו האט פיינט געהאט יודין וויל זייא האבין געדינט צו גאט, בלעם האט נאר מקנא געוועזען זייער געלט [גלי רזיא]:

פירוש לתורת אלהים

רב איז פוהל אונ שטארקער פון אונז: (י) דרום זאג איך אייך הבה ברייט אייך אן אונ לאמער קלוגען לו וואס מיר זאלין טאהן צו איהם פן ירבה טאמער וועט ער זיך מערין והיה אונ עס וועט זיין כי תקראנה אז עס וועט טרעפין א מלחמה אויף אונז ונוסף וועט ער זיך אויך מערין על שונאינו אויף אונזערע פיינד צו העלפין זייא ונלחם בנו אונ ער וועט אויך מלחמה האלטין מיט אונז ועלה אונ ער וועט מיט געוואלד אויף גיין מן הארץ פון אונזער לאנד:

ספר הישר

געזעהן וויא אנגיאס האט פארלארין דיא מלחמה, איז ער אנטלאפין פון אנגיאס צו צפו אין כתים, צפו אונ די כתים האבין איהם אנגענומען מיט גרויס כבוד וויל זייא האבין געוואסט אז ער איז אגרויסער חכם אונ דיא כתים האבין געגעבין צו בלעם פיל מתנות, צפו האט געציילט זיינע זעלנער וואס זענען געוועזען מיט איהם אין די מלחמה, האט איין זעלנער ניט געפעלט, האט צפו געמאכט אגרויסין יום טוב מיט אגרויסע סעודה פאר זיינע אלע שרים אונ קנעכט, אונ ער האט פארגעסין אז דיא הילף איז איהם געקומען פון הקב"ה, אונ ער האט ניט געדאנקט צו הקב"ה פאר דעם רעטונג וואס ער האט איהם גירעטעט פון דיא מלחמה, אונ האט ווייטער געדינט עכומ"ז, וויא צפו האט געזעהן זיין שטארקייט אז ער האט געקענט געווינען דיא מלחמה פון אנגיאס אונ לוקוש, אונ ער האט געהערט אז יוסף מיט זיינע אלע ברידער זענען שוין געשטארבין אונ אלע גבורים פון מצרים זענען שוין אויך געשטארבין, האט צפו געוואלט גיין האלטין מלחמה מיט מצרים, אונ האט געשיקט זאגין צו הדד דו האסט ניט געוואלט גיין מיט מיר צו דיא מלחמה פון אנגיאס, האב איך אליין איינגענומען דיא מלחמה, אונ איצט גיי איך האלטין מלחמה מיט מצרים אויב דו ווילסט קום מיט מיר, וועלין מיר ביידע האלטין די מלחמה הדד איז געקומען צו די מלחמה מיט אגרויסע מחנה זעלנער, אונ אלע מלכים פון מזרח זייט, אונ פון ישמעאל, האבין זיך פארזאמעלט צו דיא

יא וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן
עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת
לְפַרְעֹה אֶת־פִּתֹם וְאֶת־רַעַמְסֵס׃
יב וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ
וַיָּקֻצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יג וַיַּעֲבִדוּ
מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ׃

אונקלוס

יא וּמַנִּיאוּ עֲלֵיהוֹן שִׁלְטוֹנִין
מַבְאִישִׁין בְּדִיל
לְעַנּוֹאֵיהוֹן בְּפוּלְחָנְהוֹן
וּבְנוֹ קִרְוֵי בֵּית אוֹצְרַיָּא
לְפַרְעֹה יָת פִּיתוֹם וְיָת
רַעַמְסֵס׃ יב וּכְמָא דִמְעַנַּן
לְהוֹן כֵּן סָגַן וְכֵן תַּקְפִין
נְעָקַת לְמִצְרָאֵי מִן קֳדָם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יג וְאַפְלָחוּ
מִצְרָאֵי יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

תו״א ויסימו. סס : וכאשר. סס ל : ויעבדו סס :

בעל הטורים

(יא) ענותו. ב' במס' הכא ואידך גבי אמנון ותאמר לומר לך מה פתם בענין תשמיש אף כאן היו מענים אותם כדי למעטן מתשמיש לבטלם מפריה ורביה : רעמסס. ראשון ראשון מתרוסס : (יג) בפרך. בפה רך שאמר בנו לכם ערים לשבת :

רשב״ם

(יא) מסים. מן הכפולים הוא מסס. כמו פתות אותו פתים מן פתת : מסכנות. אוצרות כמו אל הסוכן הלז לשבנא אשר על הבית : (יב) כן ירבה. כמו כן הרבו כמלפנים : ויקוצו. בחייהם כמו קצתי בחיי. וכן אשר אתה קץ מפני שני מלכיה : (יג) בפרך. לשון שברון הוא. בתלמוד מפרכין באגוזים :

רש״י

(יא) עליו. על העם : מסים. ל' מס שרים שגובין מהם המס. ומהו המס שיבנו ערי מסכנות לפרעה : למען ענותו בסבלותם. של מצרים : ערי מסכנות. כתרגומו. וכן (ישעיה כב) לך בא אל הסוכן הלז גזבר הממונה על האוצרות (ש״ר) : את פתום ואת רעמסס. שלא היו ראויות מתחלה לכך ועשאום פ חזקות ובצורות לאוצר : (יב) וכאשר יענו אותו. בכל מה שהם נותנים לב לענות צ כן לב הקב״ה להרבות ולהפריץ : כן ירבה. כן רבה ק וכן פרץ. ומדרשו רוח הקודש אומרת כן. אתם אומרים פן ירבה ואני אומר כן ירבה : ויקוצו. קצו ר בחייהם (ויש מפרשים המצרים בעיני עצמם וק״ל). ורבותינו דרשו כקוצים היו בעיניהם : (יג) בפרך. בעבודה

שפתי חכמים

ע ק״ל דהל״ל ענותו בסבלותו או ענותם בסבלותם : פ דק״ל הל״ל ויבן את פיתום ואת רעמסס לערי מסכנות לפרעה ומדכתיב ויבן ערי מסכנות לפרעה ש״מ שבנויות היו אלא ונר (רא״ם) : צ ר״ל דק״ל דבפסוק משמע מתוך שהיו מענין אותן לכך היו רבין וכי לא סגי בלאו הכי וע״ק דאדרבה עינוי ממעט פריה ורביה ועל זה פירש בכל כו' ר״ל לא היו מענין אותן אלא מחשבתן היה כן : ק כיון דכן ירבה קאי אמחשבת המקום ומחשבת המקום שירבו תמיד וא״כ קשה למה כתיב ירבה לשון עתיד לכן פירש כן רבה וכן פרץ שהיא ל' הוה תמיד : ר דק״ל שאמרו מפני בני ישראל והלא לא היו ישראל כפניהם

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יא) ערי מסכנות. על שם שכל העוסק בבנין מתמסכן ולשון מסכן הוא ויש אומר שמסכנות האומנין שעומדים כמה פעמים בסכנה על גבי הבנין : פיתום ורעמסס. פיתום פי תהום בולע הבנין. רעמסס ראשון ראשון מתמוסס ומתמוטט וק״ל דכתב בפרך בפה רך בתחלה אמר להם פרעה לכל אחד מכם אני נותן שכר מכל לבנה שיעשה ובאו כלן ודחקו עצמן מפני חמוד השכר ועשו יותר מדאי וכיון שראה פרעה כך אמר להם השלימו חקכם ללבון כאשר בהיות שכר נתן לכם :

פירוש לתורת אלהים

(יא) וַיָּשִׂימוּ און זייא האבין גיטאהן אויף דעם פאלק ישראל שָׂרֵי העררין וואס זאלין נעמען בייא דיא ישראל מִסִּים צינס און וואס זאל זיין דער צינס זייא זאלין באהען שטעט צו פרעה פון אוצרות וועגין לְמַעַן פון וועגין צו פייניגען דאס פאלק ישראל בְּסִבְלֹתָם מיט זייער ארבעט פון די מצרים וַיִּבֶן און דאס פאלק ישראל האט גיבאהעט עָרֵי שטעט מִסְכְּנוֹת אויף אוצרות צו האלטין לְפַרְעֹה צו פרעה פתום און רעמסס דיא צוויי שטעט זענען פריער ניט גוט גיוועזן צו אוצרות נאר די ישראל האבין זייא גימאכט שטארק און פעסט פון אוצרות וועגין : (יב) וְכַאֲשֶׁר און אזוי וויא דיא מצרים האבין גיגעבין זייער הארץ צו פייניגען זייא כֵּן יִרְבֶּה אזוי איז דאס הארץ פון גאט ברוך הוא גיוועזן צו מערין און צו שטארקין זיי וַיָּקֻצוּ און די מצרים האבין זייער לעבין זיך זעלבערט פאר מיאוסת מִפְּנֵי פון וועגין דיא קינדער פון ישראל : (יג) וַיַּעֲבִדוּ און דיא מצרים האבין גיארבעט אֶת בְּנֵי מיט די יודין בְּפָרֶךְ מיט אשווערע

לקוטים על התורה

(יא) וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים וגו'. אֶת פִּיתוֹם וְאֶת רַעַמְסֵס. דער ילקוט שרייבט ווען יוסף האט גיזאגט ער וועט פארהאלטין בנימין ביי זיך פאר אקנעכט איז יהודה בייז גיווארין און יהודה מיט בנימין, האבין גיטאהן אגעשריי איז איין גיפאלין פיתום און רעמסס, דריבער האט פרעה גוזר גיוועזן אויף די יודין זיי זאלין צוריק אויפבאהען פיתום און רעמסס, דער מדרש זאגט ווייל אין דיא יאהרין פון הונגער האט יוסף פארזאמעלט אין מצרים דאס גאנצע

ספר הישר

כתים, דיא מחנה זעלנער זענען גיוועזן אזוי פיל אז עס איז גאר קיין צאהל גיוועזן צו זייא, וויא די מצרים האבין גיהערט דיא מלחמה וואס קומט אויף זייא, האבין זיך פארזאמעלט דרייא מאהל הונדערט טויזענד זעלנער פון מצרים, און פון יודין זענען געגאנגען הונדערט מיט פופציג מענטשין צו דיא מלחמה, און דיא מלחמה האט

יד וימררו את־חייהם בעבדה קשה בחמר ובלבנים ובכל־עבדה בשדה את כל־עבדתם אשר־עבדו בהם בפרך: טו ויאמר מלך מצרים למילדת העברית אשר שם

בקשיו: יד ואמררו ית חייהון בפולחנא קשיא בטינא ובליבנין ובכל פולחנא בחקלא ית כל פולחנהון די אפלחו בהון בקשיו: טו ואמר מלכא דמצרים לחייתא יהודיתא

תולדות אהרן

רו את. סס: ויאמר מלך, סס

רשב"ם

(יד) ובכל עבודה בשדה. חריש וקציר: את כל עבודתם. עם כל עבודהם אשר עבדו בהם בפרך בהם בתוך העיר. בפרך: (טו) למילדות העבריות למילדות שהם העבריות:

בעל הטורים

(יד) בחמר. חסר והוא אותיות כרמ"ח איברים. ד' מיני ספיין בפסוק וימררו את חייהם בעבודה קשה. בחמר. ובלבנים. ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך. לכך היתה כל מכה ומכה של ד' מכות ולמ"ד של ה' מכות

רש"י

הבה המכרכת את הגוף ומשברתו: (טו) למילדות. הוא לשון מולידות אלא שיש לשון קל ויש לשון

גזרת פרעה

(טו) ויאמר מ"ך מצרים למילדות העבריות וגו'. הנה אי אפשר שלא קרא פרעה רק לשתי המילדות שפרה ופועה. מתמת שלא היו מילדות עבריות יותר מהן. כי איך יספיקו שתי נשים מילדות עבריות לעם ככד ועלום כאשר היו אז בני ישראל פרו וישרצו וירבו מאד. ואין לומר בהיו שתים אלו שרות של המילדות. הי' מהראוי לקרותם כן. כמו שר המשקים שר האופים שר הטבחים. גם מה הי' מועיל פרעה בקראו לפניו שקות המילדות אם לא ילוה כן למשרתות שלהן. ואין כמשמעות המקרא שפרעה לוה לשפרה ופיעה שילוו הן גם למילדות אחרות. ואומר מהרי"א שמנהג מצרים הי' שהיו בלות שתי מילדות לכל אשה יולדת. האחת מהן היה עסקה בהוצאת הולד ובשכלולו ולכן נקראת בשם שפרה ע"ש שמשפרת את הולד. והשנית היה עסקה להחזיק ביולדת ולעוררה בדברים וקולות ותפלות ולכן נקראת בשם פועה. מלשון כיולדה אפעה. ועכ"כ היו מילדות רבות עבריות אשר היו בשם שפרה ופועה. ותמר שדבר פרעה למילדות העבריות. ר"ל לכל המילדות העבריות קרא [כי לא אמר הכתיב שדבר פרעה לשתי מילדות עבריות רק] ויאמר פרעה למילדות העבריות. בכלל המילדות הרבות ההנה דבר. ובכן היו נחלקים לשתי אומניות וזה אמרו שם האחת שפרה ושם השנית פועה.. והנה לדקי דברי הרמב"ן והראב"ע ז"ל כי לא לוה פרעה מעשו רציחה בפרהסיא כ"א בהסתר שלא ירגיש שום אדם שנעשה מיתת הבנים על ידם. כי פרעה חס על קיונו לעשות רציחה בפרהסיא. ומטעם זה לא לוה להמצרים שיהרגו עם בנ"י בפרהסיא כי תהיה זה בגידה וקיון לעיני העמים אשר לא היתה במוהו להרוג את הגרים אשר באו לגור ברשות המלך הראשון על לא חמס בכפם. וגם הלא נראה מסגנון הכתובים לקיון שהלו בעבדים כמ"ש מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו. ועוד כי בודאי מתחלה לא עלה על דעת פרעה שהמילדות ימיתו כל הבנים. דפשיטא אפילו אם תמלא ידם להסתיר דבר הרציחה אם ירגישו העם שבכל מקום ביולם ימותו הבנים. בלי ספק לא יקראו אותן לבוא אל המשבר. ורצון פרעה לא היה אלא להרבות הנקבות ולהמעיט מספר הנקבות הזכרים כדי שיתערבו הנקבות ויתחתנו עם המצרים ובהמשך

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יד) וימררו. ובאותו פרק נולדה מרים ועל שם כך נקרא מרים. בחמר בתחלה ובכל עבודה בסוף:

(טו) למילדות. רב ושמואל ח"א אשה ובתה יוכבד ומרים וח"א כלה וחמותה. יוכבד ואלישבע. ד"א למילדות חסר וי"ו למד שלא היתה כי אם מילדת אחת והיינו יוכבד אבל מרים נערה היתה ולא היתה מילדת אלא פועה לילד ולכך אמרו חז"ל פועה זו מרים מהרב משה כהן. ד"א שפועת לילד בבטן וקוראה לו צא והוא יוצא:

לקוטים על התורה

זילבער אונ גאלד פון כנען, דריבער האט פרעה מורא געהאט טאמער וועלין דיא כנענים קומען אויף זייא מלחמה האלטין:

(טו) ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות וגו'. פרעה דער מלך פון מצרים האט געזאגט צו דיא צוויא הייבאמם, שפרה אונ פועה, ווען זייא וועלין אפ־נעמען אקינד פון אגעוויגערין זאלין זיי זעהן אויב דאס קינד איז אזכר זאלין זייא אים הרגנן, איז דאך אקשיא דיא יודין זענען געוועזן אזוי פיל, איז מער ניט געוועזן נאר צוויא הייבאמם, געווים זענען געוועזן הייבאמם פיל פאר וואס האט פרעה נאר געזאגט צו דיא צוויא הייבאמם, נאר דיא שטערין זעהר האבין געזאגט צו פרעה דיא צייט דארף געבארין ווערין דאס קינד וואס וועט ארוים נעמען דיא יודין פון מצרים אונ דיא מצריים וועלין האבין דורך אים גרויסע צרות, אונ דאס קינד וועט געבארין ווערין פון יוכבד אדער פון איר טאכטער מרים, אונ ווייל די שטערין זעהר זעהן אזאך נאר ניט גאנץ ריכטיג, אונ פרעה האט געזעהן אז יוכבד איז שוין אלט הונדערט מיט דרייסיג

פירוש לתורת אלהים

ארבעט וואס צו ברעכט דעם גוף: (יד) וימררו אונ זיי האבין פאר ביטערט זייער לעבין בעבודת מיט שווערע ארבעט בחומר מיט ליים ובלבנים אונ מיט ציגול ובכל עבודה בשדה אונ מיט אלע ארבעט אין פעלד את כל אלע זייערע ארבעט אשר וואס זייא האבין גיארבעט מיט זייא בפרך איז געווען מיט שווערע ארבעט: (טו) ויאמר האט דער מלך פון מצרים געזאגט למילדות צו די הייבאמעס העבריות די יודישע אשר וואס דער

ספר הישר

זיך געשטעלט אויסער דיא שטאט גושן אויף דעם פלאין פתרום, אונ ווייל דיא מצריים האבין ניט געגלויבט דיא יודין אז זיי גייען מיט אכת צו העלפין זייא אין די מלחמה, דריבער האבין דיא מצריים אוועק געשטעלט די הונדערט פופציג יודין אין גושן אונ האבין געזאגט צו זייא אויב מיר וועלין האלטין שלאכט אין דיא מלחמה וועט איר קומען אונז העלפין, אין דער מחנה פון צפו איז געווען בלעם דער גרויסער מכשף האט צפו געזאגט צו בלעם פרוב נאר

דְשׁוּם חֲדָא שִׁפְרָה
וְשׁוּם תִּנְיֵתָא פּוּעָה׃
טז וַאֲמַר כַּד תְּהֶוְיָן מוֹלְדָן
יַת יְהוּדָיָתָא וְתֶחֶזְיָן עַל
מַתְבְּרָא אִם בַּר הוּא
תִּקְטְלוּן יָתֵיהּ וְאִם בְּרַתָּא
הִיא וּתְקַיְּמִינַּהּ׃

הָאַחַת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פּוּעָה׃
טז וַיֹּאמֶר בְּיַלֶּדְכֶן אֶת־הָעִבְרִיּוֹת
וּרְאִיתֶן עַל־הָאָבְנָיִם אִם־בֵּן הוּא
וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ וְאִם־בַּת הִוא וָחָיָה׃

ת"א ויאמר בילדכן. שם אם בן הוא. שם:

בעל הטורים

חשיב נמי ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך: (טו) שפרה. ב' במס' מתרי ליפני. דין ואידך ברוחו שמים שפרה. כי דרך המילדות שלפעמים שהולד נולד מת לוקחת המילדת שפופרת של קנה ומשימה תוך מעיו של הילד ומנפחת בו ומשיבה רוח לילד וזהו שפרה ל' שפופרת. ד"א למה נקרא שמה שפרה שמשפרת את הולד. אף ברוחו שמים שפרה ע"ש שהקב"ה שפר השמים: (טז) על האבנים. ב' במסורה וראיתן על האבנים ואורד בית היוצר והנה הוא עושה מלאכה על האבנים כדאיתא בפ"ק דסוטה סי' גדול מסר להם בשעה שהאשה כורעת לילד ירכותיה מצטננות כאבנים ד"א מה היוצר ירך מכאן וירך מכאן וסדן

רשב"ם

(טז) על האבנים. על המשבר. כדאמרי' באו בנים עד משבר. גם בכלי יוצר כתב בירמיה עושה מלאכה על האבנים: וחיה. טעמו למעלה. כמו כן ישב ישבה. מן ארפכשד חי יאמר לנקבה חיה. אבל ואלו חיה אלף שנים פעמים. טעמו למטה ולשון זכר

רש"י

ככד ש כמו שוכר ומשכר ת דיבר ומדבר כך מוליד ומילד: שפרה. זו יוכבד על שם שמשפרת את הולד: פועה. זו מרים א על שם שפועה ומדברת והוגה לילד כדרך הנשים המפייסות תינוק הבוכה (בס) פועה ל' צעקה כמו (ישעיה מב) כיולדה אפעה: (טז) בילדכן. כמו בהולידכן: על האבנים. מושב האשה היולדת ובמקום אחר קורהו משבר וכמוהו (ירמיה יח) עושה מלאכה על האבנים. מושב כלי אומנות יוצר חרס: אם בן הוא וגו'. לא היה מקפיד אלא על הזכרים שאמרו לו אצטגניניו ב שעתיד להוליד בן המושיע

שפתי חכמים

כל שעה אלא בארץ גושן היו רחוק מפרעה ועמו לכן פי' קלו בחייהם של עצמן כשהיו מזכירין את שם ישראל מהרש"ל ויותר נ"ל דרש"י דייק מדכתיב בפני דלא הל"ל אלא ויקוצו בבני ישראל: ש שיש דגש בלמ"ד מילדות ול' קל שהוא בלא דגישת למ"ד: ת שיכר ל' קל ומשכר לשון כבד ופירושם שוה וכן דוכר ומדבר נמי כן הוא: א דכתיב בסמוך ויעש להם בתים ופרש"י בתי כהונה ובתי לויה ומלכו' ולא מצינו שיצאו מאשה אחרת אלא מיוכבד ומרים והוא"ל וכן הוא ע"כ צריכים נמי לומר דשפרה היינו יוכבד דהי"א היתה אמה של מרים דאין סברא לכתוב בתחלה הבת ואחריה האם ופועה היינו מרים: ב וא"ת דלמא כדי שלא יפרו וירבו וי"ל דא"כ הי"ל להמית הנקבות שאף אם ימות הזכרים וישארו הנקבות אם ישאר זכר אחד יכול לעבור כמה נקבות. (נח"י) ול"נ דאם"ד משום פריה ורביה לחוד הוא א"כ למה תידם גזרת המילדות דטעמא מאי הקפיד על פו"ר משום טענת ונלחם בנו והא ככר נתבטלה בגזרת

גזרת פרעה

בזמן יבכח שם ישראל. א"כ לפ"ז לא היה לפרעה לתמוה אם נמשך זמן מה שלא מתו בנים בילדותן. כי פשיטא שהמילדת תוכל להתנצל שהאם או הבני בית השגיחו על הילד. והפקודה היתה שהמילדת לא תהרוג בפרהסיא. דאם יהרגו אף אחד מהם בזדון. מי פתי יקרא אותן לילד את האשה. אבל דבר אחר הי' תימה בעיני פרעה כי מאז נתן הפקודה הזאת ראה שהיו המילדות מספקות לחם ומזון ומגדנות ויין לכל יולדה. והוא לא חשד אותן שעשו כן למרות דבריו ולעשות מהיפך אל היפיך. ע"כ היה ברור בעיני המלך כי מה שהן מספיקות מחיה ומזון עתה ולא עשו כן קודם לכן. ודאי הוא איזה תחבולה לקיום פקודתו. אבל לא הבין הערך לזה וטעמם. וזו ששאל פרעה. מדוע עשיתן את הדבר הזה ותחיין את הילדים. כלומר אין ספק אצלי כי הוא איזה תחבולה לשמור פקודתי. אבל לא אדע טעמו. ותעניה לו בחכמה. כי לא כנשים המצריות וגו' כי חיות הנה בטרם תבא אליהן המילדת וילדו. וכאיזה אופן נקיים מצותיך. ע"כ הסכמנו להביא לכל יולדה מחיה ומגדנות. ועי"ז יקראו אותנו לכל יולדת ועי"ז אפשר שנוכל להמית לפעמים איזה בן זכר בזמן שלא יהיו מסתכלין בו. והנה הכתוב העיד עליהם שלא עשו זאת בכוונת לקיים פקודת המלך אך מפאת יראת אלהים אשר בלבבם. ע"כ ויעש להם בתים להחזקת טובה על השתדלותם למלאות רצונו בשכל טוב:

פירוש לתורת אלהים

נאמען פון איינע איז געוועזן שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית און דער נאמען פון דער אנדערע איז געוועזן פּוּעָה׃ (טז) וַיֹּאמֶר און ער האט געזאגט צו זייא בְּיַלֶּדְכֶן אז איר וועט מאכין געבארין אֶת הָעִבְרִיּוֹת די יודישע ווייבער וּרְאִיתֶן און איר זאלט זעהן עַל הָאָבְנָיִם אויף דעם ארט וויא די אשה האט דאס קינד אִם בֵּן אויב דאס קינד איז א זכר וַהֲמִתֶּן זאלט איר אים טייטין וְאִם און אויב עס איז א נקבה וָחָיָה זאלט איר זיא לאזין לעבין ווארום טייל זיינע מכשפים האבין געזעהן עס וועט געבארין ווערין בייא דיא

לקוטים על התורה

יאהר, געוויס וועט זיא שוין קיין קינדער האבין, מרים איז נאך קיין זעקס יאהר אלט געוועזן, דריבער האט פרעה גירעכענט וואס דיא שטערין זעהר זאגין אז פון יוכבד אדער פון מרים וועט דאס קינד געבארין ווערין, דאס מיינט מען דורך זייא וועט דאס קינד געבארין ווערין, זייא וועלין זיין דיא הייבאמס פון דעם קינד, דריבער האט פרעה נאר געבאטין צו יוכבד און מרים וועלכין זכר זייא וועלין אפנעמען פון אגעוואינערין זאלין זיי אים הרגנן:

ספר הישר

מיט דיינע כישוף ווער וועט איין נעמען די מלחמה, האט בלעם געמאכט דיא כישוף איז ניט גוט געוועזן, ער האט נאך אמאהל געמאכט דיא כישוף און עס איז ניט גוט געוועזן, מען האט פון דיא כישוף ניט געקענט וויסען אריכט גע נאך, האט בלעם אוועק געשטעלט דיא כישוף און האט שוין ניט געוואלט פרובין, דיא מלחמה האט אנגעהויבין צפו מיט הדד און זייערע זעלנער אין איין זייט, דערקעגין איז געקומען פרעה מיט דרייא מאהל הונדערט

יז וַתִּירֶאןָ הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים
וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ
מִצְרָיִם וַתְּחַיֶּיןָ אֶת־הַיְלָדִים׃ שני
יח וַיִּקְרָא מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת
וַיֹּאמֶר לָהֶן מַדּוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר
הַזֶּה וַתְּחַיֶּיןָ אֶת־הַיְלָדִים׃

אונקלוס

יז וּדְחִילָא חָיָתָא מִן קֳדָם
יְיָ וְלָא עֲבָדוּ כְּמָא דְמַלֵּיל
עִמְּהֶן מַלְכָּא דְמִצְרָיִם
וְקַיָּמָא יָת בְּנַיָּא׃
יח וּקְרָא מַלְכָּא דְמִצְרַיִם
לְחַיָּתָא וַאֲמַר לְהֶן מָה
דֵּין עֲבַדְתּוּן יָת פִּתְגָּמָא
הָדֵין וְקַיֵּימְתּוּן יָת בְּנַיָּא׃

תולדות אהרן

ותיראן. שם יא:

רשב"ם

מגזרת עשה עלה ראה: (יז) ותיראן. לשון יראה. אבל ותראנה בלא יו"ד לשון ראייה שהרי יאמר ותראה ותחיין. אין חילוק בין פעלו. לפעלתם:

בעל הטורים

באמצע אף אשה ירך מכאן יירך מכאן והולד באמצע ד"א מס עין ליולד לפי שנאמר כי הנה כחומר ביד היוצר: (יז) המילדת. בגי' יוכבד בת לוי: כאשר דבר אליהן. בגי' שתבען: (יח) עשיתן. ב' במס'. דין ואידך עשיתן תועבה ביחזקאל. כדאיתא בפ"ק דסוטה שפרעה תבע למילדות שיהיו נשמעות לו ומלינו גבי עריות דכתיב כי כל התועבות האל: ותחיין. ב' בהאי פרשה כדאיתא בפ"ק דסוטה לא דיין שלא המיתום אלא שהיו מספקות להם מים ומזון:

רש"י

אותם: וחיה. ג ותחיה: (יז) ותחיין את הילדים. מספקות להם מים ד ומזון (סוטה שם) תרגום הראשון וקיימא והשני וקיימתין לפי שלשון עבר לנקבות רבית תיבה זו וכיוצא בה משמשת לשון פעלו ול' ה פעלתם. כגון (שמות ב) ותאמרנה איש מצרי ל' עבר כמו ויאמרו לזכרים ותדברנה בפיכם (שם ג) ל' דברתם כמו ותדברו ו לזכרים וכן (יחזקאל יג) ותחללנה אותי אל עמי ל'

שפתי חכמים

שרי מסים אלא שרא וכו' ע"ש באריכות: ג פי' וחיה הוא ל' זכר כדמצינו בהרבה מקומות והאי וחיה לשון נקבה הוא כמו ותחיה ויש חילוק כי זה הטעם למעלה בחי"ת והוא ל' נקבה אבל כשהטעם למטה ביו"ד אז הוא ל' זכר כדמצינו במגילת אסתר דכתיב את שרביט הזהב וחיה וגם בקהלת אם חיה אלף שנים. א"כ כוונתו דותיה כוי"ו הופך את התיבה להבא: ד מדכתיב ולא עשו כאשר דבר אליהן ש"מ לא המיתום א"כ ל"ל ותו ותחיין אלא מספקות וכו': ה ר"ל אין הפרש בין הנסתרות ובין הנמצאות בלשון עבר. ונראה דה"פ דרש"י מקשה על עצמו לפי שפירשתי ותחיין הראשון שהיו מספקות להם מזון א"כ קשה על התרגום למה שינה בלשונו דהראשון פי' וקיימא והשני פי' וקיימתון בשלמא בלא זה הייתי אומר דוקיימתון פי' שמספקות להם מזון מ"ה שינה אבל לפי מה שפירשתי דותחיין הא' פי' מספקיה להם א"כ למה תירגם על ותחיין הראשון וקיימא לכ"פ לפי שלשון עברי וכו': ו כמו שמצינו ותאמרנה ובמקום אחר מצינו ותדברנה שתיבה זו כמו ותאמרנה כי הוא על משקל אחד

באור כוונת רש"י

(יז) ותחיין את הילדים. פי' רש"י מספקות להן מים ומזון. דקשה לרש"י איך שייך לומר על שב ואל תעשה בלשון קום ועשה. דפרעה אמר להן מדוע עשיתן הדבר הזה ותחיין את הילדים. הלא לזה אין צריך עשיה אלא כיון שלא המיתום ממילא

פירוש לתורת אלהים

ישראל אזוהן וואס ער וועט זייא העלפין: (יז) וַתִּירֶאןָ, אונ די הייבאמעס האבין זיך גיפארכטין את האלהים פאר גאט ולא עשו אונ זייא האבין ניט גיטאהן כאשר וויא דער מלך פון מצרים האט צו זייא גירעט ותחיין, אונ זייא האבין גילאזט לעבין דיא קינדער אונ האבין זייא נאך אפילו דער נערט: (יח) וַיִּקְרָא אונ דער מלך מצרים האט גערופין למילדות צו דיא הייבאמעס ויאמר אונ האט צו זייא גיזאגט מדוע ווארום האט איר גיטאהן דיא זאך ותחיין, אונ איר האט גילאזט

ספר הישר

טויזענד מצרים, יודין זענען אין דיא מחנה ניט גיוועו, צפו אונ הדד האבין זיך געשטארקט אויף דיא מצריים אונ דעם ערשטין טאג איז גיפאלין פון דיא מצריים הונדערט אכטציג מענטשין אונ פון צפו מיט הדד זענען גיפאלין דרייסיג מענטשין, דיא מצריים זענען אנטלאפין פון דיא מלחמה אונ צפו מיט הדד האבין זייא געיאגט אונ האבין זייא גישלאגין אונ געהרגת אונ די מצריים זענען גילאפין צו דעם ארט וואס דארטין זענען גישטאנען דיא הונדערט פופציג יודין, דיא מצריים האבין געשריגען צו דיא יודין געשווינט העלפט אונז, דיא יודין זענען ארײן גילאפין אין דיא מחנה אונ האבין געשריגען צו הקב"ה ער זאל זיי העלפין, אונ הקב"ה האט זיי גיהאלפין, אונ די הונדערט פופציג יודין האבין געהרגת פון דיא מלכים פיר טויזענד מענטשין, אונ הקב"ה האט אויף זייא גיווארפין אמורא אונ זענען דערשראקין גיווארין פאר דיא יודין, אונ אלע זעלנער זענען אנטלאפין פאר דיא יודין אונ דיא יודין האבין זייא געיאגט ביז צום גרעניץ פון דיא לאנד כוש, אונ האבין פון זייא געהרגת אין וועג נאך צווייא טויזענד מענטשין אונ פון די יודין איז איינער ניט געהרגת גיווארין, אונ דיא מצריים האבין מורא געהאט פאר דיא מלחמה, אונ זענען אנטלאפין אונ האבין זיך בעהאלטין, אונ זייא האבין גילאזין דיא ביסיל יודין אליין אין דיא מלחמה, אונ דיא יודין האבין פיל געהרגת פון דיא פרעמדע זעלנער ביז זייא האבין פארטריבען דיא זעלנער צום לאנד כוש, אונ ווען דיא יודין זענען געגאנגען צוריק האבין זייא גיוואוסט וואס דיא מצריים האבין זייא גיטאהן, זיי זענען אנטלאפין פון דיא מלחמה אונ האבין זייא אליין גילאזין, האבין דיא יודין געקריגט מיט דיא מצריים אונ דיא מצריים האבין מורא געהאט פאר די יודין, אונ דיא יודין זענען געקומען צוריק אין גושן מיט גרויס שמחה, אונ די

יט וַתֹּאמַ֤רְןָ הַֽמְיַלְּדֹת֙ אֶל־פַּרְעֹ֔ה כִּ֣י
לֹ֧א כַנָּשִׁ֛ים הַמִּצְרִיֹּ֖ת הָֽעִבְרִיֹּ֑ת כִּֽי־
חָי֣וֹת הֵ֔נָּה בְּטֶ֨רֶם תָּב֧וֹא אֲלֵהֶ֛ן
הַֽמְיַלֶּ֖דֶת וְיָלָֽדוּ׃ כ וַיֵּ֥יטֶב אֱלֹהִ֖ים
לַֽמְיַלְּדֹ֑ת וַיִּ֧רֶב הָעָ֛ם וַיַּֽעַצְמ֖וּ מְאֹֽד׃

יט וַאֲמַרָא חַיָתָא לְפַרְעֹה
אֲרֵי לָא כִנְשַׁיָא מִצְרָיָתָא
יְהוּדָיָתָא אֲרֵי חַכִּימָן
אִנּוּן עַד לָא עָלַת לְוָתְהֶן
חַיְתָא וִילְדָן׃ כ וְאוֹטֵיב
יְיָ לְחַיָתָא וּסְגִי עַמָּא

תולדות אהרן

ופתרון . ...

רשב״ם

(יט) כי חיות הנה . בריאות ופקחות וממהרות לילד :

רש״י

פנר חללתם כמו ותחללו לזכרים : (יט) כי חיות הנה . בקיאות כמילדות תרגום מילדות חייתא. ור״ד (סוטה שם) הרי הן משולות לחיות ז שאין צריכות מילדות והיכן משולות לחיות. גור אריה. זאב יטרף. בכור שורו. אילה שלוחה. ומי שלא נכתב בו הרי הכתוב כללן ויברך אותם ועוד כתיב (יחזקאל יט) מה אמך ח לביאה : (כ) וייטב. הטיב להם וזה חנוך בתיבה שיסודה ט אותיות ונתן לה וי״ו יו״ד ברחשה כשהיא באה לדבר ל׳ ויפעל הוא נקוד היו״ד בציר״י שהוא קמץ קטן (או בסג״ל שהוא פתח קטן) כגון וייטב אלהים למילדות וירב כבת יהודה (איכה ב) הרבה תאניה וכן ויגל השארית (דה״ב כ׳) דנבוזראדן הגלה את השארית. (שופטים טו) ויפן זנב אל זנב הפנה הזנבות זו לזו. כל אלו ל׳ מפעיל את אחרים. וכשהוא מדבר בל׳ ויפעל ט הוא נקוד היו״ד בחיר״ק. כגון (ויקרא י) וייטב בעיניו לשון הוטב וכן וירב העם נתרבה העם ויגל יהודה הגלה יהודה. ויפן כה וכה פנה לכאן ולכאן ואל תשיבני וילך וישב וירד ויצא י לפי שאינן מגזרתן של אלו שהרי היו״ד יסוד בהן ירד יצא ישב ילך יו״ד אות שלישית בו : וייטב אלהים למילדות. מהו הטובה :

שפתי חכמים .

ואפ״ה פי׳ לשון דכרתם לשון נוכח א״כ גם הכא ותחיין ראשון ש נסתר והשני ל׳ נוכח והוא על משקל אחד : ז כי לפי פי׳ ראשון קשה שאף אם הם בקיאות וכי מילדת אינה צריכה מילדת להולידה . רא״ם : ח ר״ל שמדמה כנסת ישראל ללביאה : ט רצונו לומר לעצמו : י רצונו לומר שהם נמי נקודים

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כ) וייטב אלהים . פרש״י מה הטבה ויעש להם בתים ולא נראה כי יש פסוק מפסיק ולכן נראה לו׳ דקאי אאותו פסוק עצמו והפירוש וייטב אלהים למילדות ממה שוירב העם ויעצמו כי לפי שאמרו המילדות לפרעה כי חיות הנה ואינן צריכו׳ אותנו היה אומר פרעה שקרניות הם וכשראו כי רבו העם ויעצמו מאד חזר ואמר כן המילדות דוברות כי ברור לי כי חיה אחת או שתים אינן מספיקות עם רב כזה :

באור כוונת רש״י

חיו ואיך שייך לומר מדוע עשיתן וגו׳. והל״ל מדוע לא עשיתן הדבר הזה להמית ותחיין את הילדים לכך מפרש רש״י שהיו עושים גם מעשה כידים שהיו מספקות להם מים ומזון .

פירוש לתורת אלהים

לֶעבִּין דיא קִינְדֶער : (יט) וַתֹּאמַרְןָ, הָאבִּין דיא הֵייבְּאַמֶע גִיזָאגְט צוּ פַּרְעֹה כִּי לֹא וָואר.ז דיא יוּדִישֶׁע ווייבֶּער זֶענֶען נִיט וְויא דיא מִצְרִיוֹת כִּי חָיוֹת ווארום זֵייא זֶענֶען אַלֵיין הֵייבְּאַמֶעס בְּטֶרֶם אֵייְדֶער עֶס קוּמְט צוּ זֵייא דיא הֵייבְּאַמֶע וְויֶ הָאבִּין זֵייא שׁוֹין גִיבָּארְן דָאס קִינְד : (כ) וַיֵּיטֶב אוּנ גָאט הָאט גוּטֶס גִיטָאהֶן צוּ דיא הֵייבְּאַמֶעס וַיִּרֶב הָעָם אוּנ דָאס פָאלְק יִשְׂרָאֵל הָאט זִיךְ גִימֶערְט

ספר הישר

מִצְרַיִם זֶענֶען גֶעקוּמֶען צוּרִיק אַהֵיים אוֹיף זֵייעֶרֶע אָרְטֶער, נָאכְדֶעם הָאבִּין זִיךְ פַארְזַאמֶעלְט אַלֶע אַלְטֶע מֶענְטְשִׁין פוּן מִצְרַיִם אוּנ אַלֶע עֵצָה גֶעבֶּערְס פוּן מִצְרַיִם אוּנ זֶענֶען גֶעקוּמֶען צוּם מֶלֶךְ אוּנ הָאבִּין גִיזָאגְט צוּ אִים דִי יוּדִין זֶענֶען פִיל אוּנ שְׁטַארְקֶער פוּן אוּנְז דוּ אַלֵיין הָאסְט גִיזֶעהֶן זֵייעֶר שְׁטַארְקֵייט, הוּנְדֶערְט פוּפְצִיג מֶענְטְשִׁין הָאבִּין זִיךְ גִישְׁטֶעלְט הַאלְטִין מִלְחָמָה מִיט אַזוֹי פִיל זָעלְנֶער וִוי זָאמֶר אוּנ הָאבִּין פוּן זֵייא גֶעהַרְגֶעט פִיל טוֹיזֶענְדֶער אוּנ פַארְטְרִיבֶּען פוּן מִצְרַיִם אוּנ פוּן זֵייא אִיז אֵיינֶער נִיט גֶעפַאלִין, אוּנ מִיט דֶער צֵייט וֶועלִין זֵיי וֶוערִין אַגְרוֹיסֶע פָאלְק וֶועלִין זֵייא אוּנְז פַארְטִילִיגֶען אוּנ וֶועלִין אוּנְז אַרוֹיסְטְרֵייבִּין פוּן לַאנְד אוּנ אוֹיב עֶס וֶועט טְרֶעפִין נָאךְ אַמָאהְל אַמִלְחָמָה וֶועלִין זֵייא וֶוערִין פְרַיְדְן מִיט אוּנְזֶערֶע פֵיינְד אוּנ וֶועלִין אַוֶועק גֵיין פוּן אוּנְזֶערֶע לַאנְד, אוּנ עֶס אִיז אַשָׁאדִין אַרוֹיסְלָאזִין אַזֶעלְכֶע גִבּוֹרִים פוּן לַאנְד, הָאט דֶער מֶלֶךְ גִיזָאגְט צוּ דיא אַלְטֶע לֵייט דָאס אִיז מַיין עֵצָה, דיא צְוֵוייא שְׁטֶעט פִּיתוֹם אוּנ רַעַמְסֵס זֶענֶען נִיט פֶעסְטֶע שְׁטֶעט גֶעגִין מִלְחָמָה, אוּנ מֶען דַארְף זֵייא מַאכִין פַארְפֶעסְטִיגֶען, זָאלְט אִיר טָאהֶן מִיט חָכְמָה. אִיר זָאלְט אוֹיסְרוּפִין אִין גַאנְצִין לַאנְד מִצְרַיִם אוּנ אִין גוֹשֶׁן „דֶער מֶלֶךְ וִויל מַאכִין דיא צְוֵוייא שְׁטֶעט פִּיתוֹם אוּנ רַעַמְסֵס פַארְפֶעסְטִיגֶען וֶוער עֶס וִויל גֵיין צוּ דיא אַרְבֶּעט וֶועט מֶען אִים אַלֶע טָאג בֶּצָאהְלִין פַאר זַיין אַרְבֶּעט" אוּנ אִיר זָאלְט זַיין דיא עֶרְשְׁטֶע וָואס זָאלִין אָנְהֵייבִּין אַרְבֶּעטִין. אוּנ אוֹיבּ דיא יוּדִין וֶועלִין אוֹיךְ קוּמֶען אַרְבֶּעטִין זָאלְט אִיר עֶטְלִיכֶע טֶעג זֵייא רִיכְטִיג בֶּצָאהְלִין פַאר זֵייעֶר אַרְבֶּעט אוּנ וֶוען אַלֶע יוּדִין וֶועלִין שׁוֹין אַרְבֶּעטִין זָאלְט אִיר אֵייךְ בִּיסְלַאבְוַוייז אַוֶועק צִיהֶען פוּן דיא אַרְבֶּעט אוּנ אִיר זָאלְט וֶוערִין אַלְצְטֶע אוֹיף זֵייא אַכְטוּנְג גֶעבִּין אוֹיף זֵייעֶרֶע אַרְבֶּעט אוּנ אִיר זָאלְט זֵייא נֵייטִין צוּ דיא אַרְבֶּעט. זֵייא זָאלִין אַרְבֶּעטִין אוּמְזִיסְט, אוּנ אוֹיבּ אִיר וֶועט אַזוֹי טָאהֶן וֶועט זַיין גוּט פַאר אוּנְז דיא לַאנְד וֶועט גֶעשְׁטַארְקְט וֶוערִין, אוּנ פַאר דיא יוּדִין וֶועט זַיין שְׁלֶעכְט, ווייל דיא שְׁוֶוערֶע אַרְבֶּעט וֶועט אָפְּשְׁוַואכִין זֵייעֶרֶע כֹּחוֹת אוּנ וֶועלִין מוּזִין זַיין דֶערְווַייטֶערְט פוּן זֵייעֶרֶע ווייבֶּער, וֶועלִין זֵייא נִיט גִימֶערְט וֶוערִין, דיא עֵצָה פוּן מֶלֶךְ אִיז גוּט גִיפֶעלִין בַּייא אַלֶע מִצְרִיִּים אוּנ מֶען הָאט בַּאלְד גִיטָאהֶן וִויא דֶער מֶלֶךְ

כא וַיְהִ֕י כִּֽי־יָֽרְא֥וּ הַמְיַלְּדֹ֖ת אֶת־הָאֱלֹהִ֑ים וַיַּ֥עַשׂ לָהֶ֖ם בָּתִּֽים׃

כא וַהֲוָה כַּד דְחִילָא חַיָתָא מִן קֳדָם יְיָ וַעֲבַד לְהֶן בָּתִּין׃

תו"א ויהי כי. שם:

רשב"ם

(כא) ויעש להם בתים. לשמרם פן ילכו לעבריות היולדות:

רש"י

(כא) ויעש להם בתים. כ בתי כהונה ולויה ומלכות שקרויין בתים. ויבן את בית ה' ואת בית המלך. כהונה ולויה מיוכבד. ומלכות ממרים כדאיתא במס' סוטה (שם):

שפתי חכמים

כלי"י אפ"ה לשון ויפעל הוא: כ לא ויטב לחוד ויעש לחוד:

ענין הבתים

(כא) ויהי כי יראו המילדות את האלהים ויעש להם בתים. הרב בעל ת"י פי' בתים בתי תפיסה עבור המילדות על שעברו על צויו ע"כ ועפ"ז נוכל להמשיך זה הפסוק לפסוק הקודם וייטב אלהים למילדות וירב העם וגו' לפי שהמילדות התנגלו לאמר בטרם תבא אליהן המילדת וילדו וע"כ תכסם בבית האסורים לראות אם ילדו בלי מילדות והקב"ה הטיב להן במה שוירב העם מאד ומזה הבין פרעה שהמילדות התנגלו בדבר אמתי כי איך אפשר ששני מילדות יספיקו לרבוי עלום כזה וע"כ פטרן מבית האסורים וזהו שאמר הכתוב וייטב אלהים וגו' והפסוק מפרש מהו הטובה מפני כאשר יראו המילדות וגו' ויעש להם בתים. בתי האסורים. וע"י שהבין פרעה כי האמת אתם. מוירב העם פטרן מבית האסורים:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כא) ויהי כי יראו המילדות. פי' כשראה פרעה שלא היו מקיימין מצותו ויעש להם בתים אצל עבדיו כדי שיראו אם הולכת אצל העבריות:

פירוש לתורת אלהים

וַיַּעַצְמוּ און זייא האבין זיך זייער גישטארקט: (כא) וַיְהִי און עס איז גיוועזן כִּי יָרְאוּ הַמְיַלְּדוֹת אז דיא הייבאמעס האבין זיך גיפארכטין אֶת הָאֱלֹהִים פאר גאט וַיַּעַשׂ האט גאט צו זיי גימאכט בָּתִּים הייזער דאס מיינט מען עס איז גיבארין גיווארין פון זיי כהנים לוים און מלכים וואס זיי הייסען בתים:

ספר הישר

האט גיבאטין, עס זענען ארומגעגאנגען מענטשין אין גאלע גאסין און אין אלע שטעט פון לאנד מצרים, און האבין געשריגען צו דיא מצריים איר האט גיזעהן דיא גרויסע מלחמה וואס איצט ניט לאנג איז גיוועזן אויף אונז און מען האט אונז גיוואלט פארלענדין, דריבער האט דער מלך גיבאטין מען זאל פארשטארקין דיא לאנד און כען זאל אויפבאהען דיא צוויא שטעט פיתום און רעמסס און מען זאל זייא מאכין פארפעסטונגען, און ווער עס וועט קומען העלפין באהען און מאהערין מצריים און יודין וועט דער מלך אים בצאהלין אלע טאג פאר זיין ארבעט, וויא דיא מצריים און דיא יודין האבין דאס גיהערט זענען אלע געקומען צו דיא ארבעט, נאר דער שבט לוי זענען ניט געקומען, אנגאנצין יאהר מיט פיר חדשים האט מען גיצאהלט דיא יודין אלע טאג פאר זייער ארבעט, און אגאנצין חודש האבין געארבעט די מצריים מיט דיא יודין צו זאמען, און אין סוף חודש האבין דיא מצריים אוועק געצויגין פון דיא ארבעט איינציגווייז און די יודין האבין אלע געארבעט און מען האט זייא גיגעבין אלע טאג זייער ארבעט געלט, ביז איאהר מיט פיר חדשים איז שוין ניט גיוועזן איין מצרי ביי די ארבעט, נאר די יודין האבין געארבעט, און די מצריים זענען גיווארין עלצטע אויף דיא יודין אכטונג צו געבין אויף זייער ארבעט, אנדערע זענען גיווארין אויף זיי אלצטע און האבין אוועק גענומען פון זייא דיא ארבעט געלט וואס מען האט זייא גיגעבין, מען האט נאר געזוכט מיטלען מען זאל זייא פייניגען, און מען האט אויפגיהערט צו געבין זיי ארבעט געלט, און אז דיא יודין האבין ניט גיוואלט ארבעטין האט מען זייא גישלאגין, און זייא האבין געמוזט ארבעטין אומזיסט, אנדערע יודין האבין געמאכט ציגול אנדערע האבין געמאהערט די שטעט פיתום און רעמסס, און אזוי האבין דיא יודין געארבעט פיל יאהרין ביז הקב"ה האט זייא ארויס גענומען פון מצרים נאר דער שבט לוי האבין פריער פערשטאנגען אז דאס איז פאלש מיט דיא ארבעט געלט, האבין זייא גאר ניט גיוואלט אנהייבין ארבעטין, און האבין ניט געארבעט, נאר די איבעריגע אלע יודין האבין שווער געארבעט און דיא מצריים האבין פארביטערט זייער לעבין מיט ציגול מאכין און ליים קנעטין און פעלד ארבעט, נאר פון דעסטוועגין האבין דיא יודין זיך שטארק גימערט און זענען גיווארין אגרויסע פאלק, און דאס גאנצע לאנד מצרים און גושן איז פוהל גיווארין מיט יודין, זענען דיא אלטע לייט פון מצרים און אלע חכמים געקומען צום מלך דיא עצה וואס דו האסט אונז גיגעבין געגין דיא יודין האבין מיר אזוי גיטאהן, נאר פון דעסטוועגין זענען זייא גימערט גיווארין אזוי פיל אז דיא גאנצע לאנד מצרים איז פוהל מיט זייא, גיב אונז איצט אנייע עצה געגין זייא מיר זאלין קענען זייא וויינינגער מאכין, דארטין איז גיזעסין איינער איוב האט ער גיזאגט צום מלך אויב דער מלך וויל אזוי גוט זיין און הערין דיא עצה פון זיין קנעכט, וועל איך זאגין מיין עצה, האט דער מלך גיזאגט צו איוב זאג דיין עצה, האט איוב גיזאגט דיא עצה וואס דער מלך האט גיגעבין מיט די ארבעט איז אגוטע עצה, און זייא זאלין אייביג ארבעטין, מען זאל פון זייא די ארבעט קיין מאהל צו נעמען, און וועגין זיי וויינינגער מאכין זאל מען הרגנן אלע קליינע קינדער זכרים באלד ווי זיי וועלין גיבארין ווערין, פרעה זאל רופין אלע הייבאמס און זאל זיי געביטען אויף די זאך באלד ווי דאס קינד אזכר וועט גיבארין ווערין זאלין זיי אים הרגנן אין דערשטיל קיינער זאל ניט וויסען, זייא וועלין זאגין דאס קינד איז טויט גיבארין גיווארין, דעם מלך איז דיא עצה גוט גיפעלין, ער האט באלד געשיקט רופין די הייבאמס שפרה און פועה און האט זייא גיבאטין זייא זאלין הרגנן אלע קינדער זכרים באלד וויא זיי וועלין גיבארין ווערין, און אויב זיי וועלין ניט אזוי טאהן וועט מען פארברענען זיי מיט זייערע הייזער, דיא הייבאמען האבין ניט גיטאהן ווי פרעה האט זיי גיבאטין נאר זיי האבין גילאזט לעבן די קינדער, פרעה האט געשיקט רופין דיא הייבאמס

כב וּפַקֵּיד פַּרְעֹה לְכָל עַמֵּיהּ לְמֵימַר כָּל בְּרָא דְּיִתְיְלִיד לִיהוּדָאֵי בְּנַהֲרָא תִּרְמוֹנֵיהּ וְכָל בְּרַתָּא תְּקַיְּמוּן : א וַאֲזַל גַּבְרָא

כב וַיְצַו פַּרְעֹה לְכָל־עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל־הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל־הַבַּת תְּחַיּוּן : פ ב א וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית

תו"א ויצו פרעה. שם יג: כל הבן. סוטה יב: לסנהדרין קא: וילך איש. סוטה יב בתרא קיט:

בעל הטורים

(כב) הילוד. ב' במס'. הכא ואידך גם הבן הילוד לך מות ימות גבי דוד ל"ל כשם שנענש דוד שהקים עליו רעה מביתו אבשלום בנו רצה להרגו גם פרעה משה שנתגדל בביתו קם עליו והביא עליו כל המכות: (א) וילך איש. ב' במס'. הכא ואידך וילך איש מבית לחם יהודה ע"י הליכה זו בא גואל הראשון וע"י אותה הליכה יבא הגואל האחרון שהוא משיח בן דוד:

רשב"ם

(כב) ויצו פרעה לכל עמו לאמר. וכן אמר להם שכן כל לאמר שבתורה כפל לשון של ויצו או של ויקרא או של וידבר או של ויאמר כמו שפירשתי באלה תולדות נח: (א) וילך איש מבית לוי. הוא עמרם.

רש"י

(כב) לכל עמו. אף עליהם גזר ל יום שנולד משה אמרו לו אצטגניניו היום נולד מושיען ואין אנו יודעין אם ממצרים אם מישראל ורואין אנו שסופו ללקות במים לפיכך גזר אותו היום אף על המצרים שנאמר כל הבן הילוד ולא נאמר הילוד לעברים והם לא היו יודעים שסופו

שפתי חכמים

ל מקשים העולם א"כ מאי דכתיב הבה נתחכמה לו למושיען של ישראל שכבר נשבע וכו' מאי נתחכמה שייך הא משום אצטגניניו היה זה שלוה להשליך היאור' משום שעתיד ללקות במים. וי"ל

גזרת השלכת הבנים ליאור

(כב) ויצו וגו' לכל עמו וגו'. לפי מה שכתבנו כי מתחל' דבר למילדות שיהיה הדבר בסוד ולא ידעו בנות ישראל ובשלא עלתה בידו עשה הדבר בפרסום וצוה לכל עמו על הדבר כי חשב כי אין נמלט מהם לצד היותם רבים ונכרים שלא ירחמו עליהם עוד א"ל לצד שראה באצטגנינו' כי מושיען של ישראל נולד שעתיד ללקות במים לזה גזר גזרה חזקה ומינה כל איש מצרי על הדבר וכזה אין נמלט מידם ואומר לאמר פי' לא שהמצריים הם עצמם ישליכוהו אלא שיאמרו לבני ישראל שכל אחד ישליך בניו והטעם למה שאמרנו שהגזירה היתה לצד מה שראו אצטגניניו וכו' מ"מ יראו הדרך שלקה בו שהוא ע"י ישראל וזה גזר שבני ישראל הם ישליכו אותו היאורה וכמו שכן היה שיוכבד היא השליכה את משה ביאור או ירצה לאמר שהם יצוו לכל שכן על שכינתו על הדבר ולא יצטרכו כל העם ויש מרבותינו שאמרו שגם על המצריים גזר וזה דרך דרש שביום אחד אשר אמרו לפרעה כי בו ביום וגו' אותו יום גזר על כל עמו אבל פשט הכתוב אין הדברים אמורים אלא בישראל כי גזירה זו בתמידות היתה והראיה כי יוכבד נתנה משה ביאור אחר שלשה ירחים והאצטגניניים ראו יום הלידה ואלו לא היתה הגזרה אלא יום לידת משה והסוכר היום ההוא מה מקום לגזור עוד אלא ודאי שגזרה זו על כל הבן הילוד שיתה בתמידות ובהכרח אומרו לכל עמו הוא לצוות על ידי ישראל והדרשה תדרוש. [אוה"ח]:

הולדת משה

(א) וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי וגו'. עיין רש"י. והרמ"א כתב הנה כתיב בזוהר פרשת וישב כי מאש ומים וחיות רעות קל לצדיק ליעשות לו נס. אך הנמסר בידי אדם קשה מאד הצלתו כי לא יסיר הוא ית' חפשיות בחירתו ממנו.

רוש לתורת אלהים

(כב) וַיְצַו און פַּרְעֹה האט גיבאָטין לְכָל עַמּוֹ צו גאר זיין פאלק לֵאמֹר אזוי צו זאגין כָּל הַבֵּן איטליכער זוהן וואס וועט גיבאָרין ווערין אפילו ביי דיא מִצְרַיִם הַיְאֹרָה זאָלט איר אים אַריין וואַרפין אין טייך וְכָל הַבַּת און אַלע טעכטער זאָלט איר לאָזין לעבין, ורש"י שרייבט דעם טאג וואס משה רבינו איז גיבאָרין גיוואָרין האָבין דיא מְכַשְּׁפִים גיזאָגט צו פַּרְעֹה היינט איז גיבאָרין גיוואָרין דער העלפער פון דיא יִשְׂרָאֵל און מיר ווייסען ניט אויב ער איז פון דיא מִצְרַיִם אָדער פון דיא יִשְׂרָאֵל און מיר זעהן אז דער סוף פון אים וועט זיין דאס ער וועט גישלאָגין ווערין מיט וואסער דרום האָט פַּרְעֹה גוזר גיווען דעם טאג אויף דיא מִצְרַיִם אויך. זייא זאָלין אַריין וואַרפין אין וואַסער אפילו דיא מִצְרַיִם'ס זְכָרִים וואס וועלין דעם טאג גיבאָרין ווערין, און דאס האָבין זייא ניט געוויסט אז דאס בעטייט אז ער וועט גישטראָפט ווערין ווייל ער האט גישלאָגין דעם שטיין: (א) וַיֵּלֶךְ איז גיגאַנגען אַמענטש פון

לקוטים על התורה

(א) וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וגו'. דער אלשיך שרייבט עס שטייט אין זוהר עס איז גרינגער ביי גאָט צו ראַטעווען אַמענטש פון פייער און פון וואַסער און פון חַיּוֹת

פרקי דרבי אליעזר

[א] וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וגו'. רבי יוחנן בן זכאי האט אנגעהויבין דיא דְרָשָׁה מיט דעם פסוק ביום ההוא כָּרַת ה' אֶת אַבְרָם בְּרִית וגו'. אין דעם טאג האט הקב"ה פאר־

ספר הישר

האט זיי גיפרעגט פאר וואס זיי לאָזין לעבין דיא קינדער, האָבין די הייבאַמס גיענטפערט די יודישע ווייבער גיבאָרין זייערע קינדער אָן הייבאַמס און ווען מיר קומען האַלט שוין דיא מוטער דאס קינד געבין זיך און מיר קענען אים שוין ניט הרגנן, פַּרְעֹה האט זיי געגלויבט אז עס איז אֱמֶת וויא זייא זאגין:

וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקַּח אֶת בַּת לֵוִי. אין דיא צייט איז גיווען אין מִצְרַיִם איינער עַמְרָם ער האט גענומען אַווייב איינע יוכבד, זיא איז גיווען זיין פאטערס אַשוועסטער זיא איז אַלט גיווען הונדערט מיט זעקס און צוואנציג יאהר, די יוכבד האט גיבאָרין אַטאכטער, מען האט איר גערופין מִרְיָם, ווייל אין איר צייט האבין די מִצְרִיִּים

לוי ויקח את־בת־לוי: ב ותהר

מדבית לוי ונסיב ית ברתא דלוי: ב ועדיאת

תו"א ותהר האשה. סוטה יב:

רשב"ם

ויקח את יוכבד בת לוי. אשר ילדה אותה ללוי במצרים. והרבה שנים לקחה מלפני לידת משה שהרי אהרן בן שלש ושמונים ומשה בן שמונים בדברם אל פרעה: (ב) ותהר האשה. בעת גזירת פרעה בהשליך

שפתי חכמים

דלעיל לא נזה אלא על העברים ועל אותו ליווי נאמר מאמר הכה נתחכמה לו למושיען של ישראל אבל אותו יום שנולד משה היה ליווי אחר אף על המצרי' שישליכו אותן למים על הנולדים באותו יום לבד וזה היתה בעבור שאצטגניניו אמרו שילקה במים ולא

רש"י

ללקות על מי מריבה: (א) ויקח את בת לוי. פרוש היה ממנה מפני גזירת פרעה (וחזר ולקחה וזהו וילך שהלך בעצת בתו שאמרה לו גזרתך קשה משל פרעה אם פרעה

הולדת משה

פ"כ יתכן לומר כי בראות עמרם שהיה פרעה מחזר להמית הילדים הזכרים ע"י המילדות ועוד מעט יעשה זאת ע"י עמו לא כהן אל לכו להחזיר את אשתו. אך בראות כי לוה פרעה שלא ימיתם שום אדם בידים רק להשליכם חיים ביאור. ומן המים נקל להקב"ה להציל את מי שירצה להציל אז וילך איש וגו' והחזיר גרושתו ותהר האשה ותלד בן ותרא אותו כי טוב הוא. ומהו טובתו. במדרש יש חמשה דעות ע"ז. ורש"י ז"ל לא הביא רק שתים יהיה איך שיהיה כי אם טעם אחד או כל המנשפ

לקוטים על התורה

שלעכטע, ווי צו רעטטין איין מענטש פון אנדערין מענטש, דריבער ווען דיא גזרה איז גיוועזן פון פרעה דיא הייבאמם זאלין הרגנן דיא קינדער געווים אז פרעה וועט זעהן דיא הייבאמם הרגנן ניט די קינדער, וועט ער זאגין די מצריים אליין זאלין הרגנן די יודישע קינדער, דריבער האט עמרם ניט גיוואלט צוריק נעמען זיין ווייב יוכבד, אבער אז ער האט גיזעהן די גזרה פון פרעה איז מען זאל דיא קינדער ווארפין לעבעדיג אין וואסער, האט עמרם גיזאגט געווים וועט גאט טאהן נסים אונ וועט זייא רעטטין פון וואסער [וויא עס שטייט אין פרקי דרבי אליעזר אלע קינדער וואס מען האט אריין געווארפין אין וואסער, האט באלד

פירוש לתורת אלהים

דעם הויז געזונד פון לוי דאס איז עמרם ויקח אונ האט גענומען דיא טאכטער פון לוי דאס איז יוכבד, רש"י שרייבט זיא איז גיוועזן זיין ווייב פריער נאר ער איז גיווארין אפרוש פון איר מחמת דיא גזירה פון פרעה האט זיין טאכטער מרים צו אים גיזאגט דיין גזירה איז גרעסער פון גזירת פרעה ווארום פרעה האט גוזר גיוועזן נאר אויף זכרים אונ דו ביסט גוזר אפילו אויף נקבות דרום האט ער זיא צוריק גענומען אונ האט נאך אמאהל מיט איר קידושין גיהאט:

(ב) ותהר איז דיא אשה מעוברת גיווארין אונ זיא איז דענסטמאל אלט גיוועזן הונדערט מיט

ספר הישר

שטארק פארביטערט דאס לעבין פון די יודין, נאכדעם האט זיא גיבאהרין אזוהן אהרן, אונ אין כתים איז אין דיא צייט גישטארבין זייער מלך צפו, נאך זיין שטארבין איז בלעם אנטלאפין פון דיא כתים אונ איז געקומען צו פרעה אין מצרים, פרעה האט אים צוגענומען מיט גרויס כבוד ווייל ער האט גיהערט זיינע חכמות, מען האט אים גיגעבין פיל מתנות אונ ער פלעגט זיצען בייא דעם מלך גלייך מיט אלע שרים צו געבין עצות צום מלך אין אלע זאכין וואס דער מלך האט געדארפט, וויא עס איז שוין גיוועזן הונדערט מיט דרייסיג יאהר פון די צייט וואס יעקב מיט זיינע קינדער זענען געקומען אין מצרים, בייא נאכט האט פרעה גיזעהן אחלום ער זיצט אויף זיין קעניגליכע שטוהל אונ איין אלטער מאן שטייט געגין אים אונ האלט אין האנט אוואגשאל, ער האט דיא וואגשאל געהאנגען אויף די וואנט אונ ער האט גענומען אלע אלטע מענטשין פון מצרים אונ אלע שרים אונ אלע גרויסע לייט אונ האט זייא געבונדין צו זאמען אונ האט זיי געלייגט אויף איין וואגשאל, אונ ער האט גענומען איונגען שעפסיל אונ האט אים געלייגט אויף די אנדערע וואגשאל, האט דאס שעפסיל אראפגעוואגין די וואגשאל, ער איז גיוועזן שווערער פון דיא אלע מענטשין, פרעה האט זיך אויפגעוואכט פון שלאף אונ דער חלום שטייט אים פאר דיא אויגין, פרעה איז אויפגעשטאנען פריה אונ האט גערופין זיינע אלע קנעכט אונ האט פאר זיי דערציילט דעם חלום, דיא קנעכט זענען דערשראקין גיווארין פאר דעם חלום, אונ דער מלך האט גיזאגט צו זיינע חכמים זייא זאלין אים בעשיידין דעם חלום, בלעם האט גיזאגט צום מלך דער חלום ווייזט אז אויף מצרים וועט אמאהל קימען אגרויסער אומגליק, עס וועט גיבארין ווערין אקינד בייא דיא יודין וואס ער וועט פארוויסטען גאנץ מצרים אונ אלע מענטשין וואס אין מצרים אונ ער וועט ארויס נעמען דיא יודין פון מצרים

(שמות ח"ב)

פרקי דרבי אליעזר

זיכערט צו אברהם אבינו אז ער וועט געבין דיא לאנד כנען צו זיינע קינדער, האט אברהם גיזאגט פאר הקב"ה רבונו של עולם דו האסט מיר קיין קינדער גיגעבין אונ דו זאגסט צו מיר "צו דיינע קינדער וועל איך געבין דיא לאנד" מיט וואס ווייס איך אז איך וועל מאכין ירשנן דיא לאנד צו מיינע קינדער, האט הקב"ה גיזאגט צו אברהם דיא גאנצע וועלט שטייט אויף מיינע רייד, אונ דו גלויבסט ניט מיינע רייד, נאר דו זאגסט מיט וואס וועל איך ווייסען אז איך וועל מאכין ירשנן די לאנד צו מיינע קינדער, איך שווער בייא דיין לעבין צוויא מאהל ידוע תדע. וויסען וועסטו וויסען, דיינע קינדער וועלין זיין גרים אין אפרעמדע לאנד אונ מען וועט מיט זייא ארבעטין אונ מען וועט זייא פייניגען פיר הונדערט יאהר, רבי אלעזר בן עזריה זאגט דיא יודין זענען גיוועזן אין מצרים נאר צווייא הונדערט מיט צעהן יאהר, איך וועל דיר ווייזין דעם רעכענונג אז עס איז אזוי ווארום ווען יוסף איז געקומען אין מצרים איז ער אלט גיוועזן דרייסיג יאהר, זיבען יאהר איז גיוועזן זאט, אונ צווייא יאהר איז גיוועזן הונגער איז שוין יוסף אלט גיוועזן נייע אונ דרייסיג יאהר, אונ לוי איז גיוועזן אלטער פון יוסף מיט זעקס יאהר, אונ ווען לוי איז געקומען אין מצרים איז ער אלט גיוועזן פינף אונ פערציג יאהר אונ ער האט גילעבט אין מצרים צווייא אונ ניינציג יאהר, איז ער אלט גיוועזן ווען ער איז גישטארבין הונדערט זיבען אונ דרייסיג יאהר, אונ ווען לוי איז געקומען אין

אִתְּתָא וִילֵידַת בַּר וַחֲזַת יָתֵיהּ אֲרֵי טָב הוּא

הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי־טוֹב

בעל הטורים

(ב) כי טוב הוא. ה' תגין כ' בטי"ת ואחד בוא"ו וב' בב' לו' שעתיד לקבל חמשה חומשי תורה שנאמר עליה כי לקח טוב נתתי לכם: ירחים. ד' במסורה הכא ואידך גרש ירחים במספר ירחים אל יבא תספור ירחים תמלאנה כדאיתא בפ"ק דסוטה

רשב"ם

הזכרים ליאר. ותלד בן ותרא אותו כי טוב הוא ותצפנהו. המפרש לפי שראתהו שטוב הוא הטמינתהו שקר הוא שכל היולדות אמותן מרחמות עליהן. א"כ צריך לפרש ותרא כמו וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. הסתכל והביט כל מעשיו וכל פעולותיו שעשה אם יש לתקן שום דבר בהם והנה כולם יפים ומתוקנים אף כאן לפי שמשה נולד לסוף ששה חדשים כמו שמצינו בשמואל שנולד לתקופת

רש"י

גזר על הזכרים ואתה ג"כ על הנקבות. ברש"י ישן) והחזירה ועשה בה לקוחין מ שניים. ואף היא נהפכה להיות נ נערה. ובת ק"ל שנה היתה. שנולדה בבואה למצרים בין החומות ומאתים ועשר שנה נשתהו שם וכשיצאו היה משה בן שמונים שנה. א"כ כשנתעברה ממנו היתה בת ק"ל וקורא אותה בת לוי: (ב) כי טוב הוא. כשנולד נתמלא הבית ם כולו אורה (סוטה שם):

שפתי חכמים

היו יודעים אם ממצרים הוא כדפירש"י ז"ל: מ] דהא מיד אחר ליקוחין זו נתעברה וילדה את משה והלא אהרן ומרים היו גדולים יותר ממשה ואם כן מתי ילדתן אלא וכו': נ רצונו לומר מדכתיב בת לוי משמע שהיתה בת דהיינו נערה: ס כתיב הכא כי טוב ולהלן היא אומר וירא אלהים את האור כי טוב

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ב) ותרא אותו כי טוב הוא. לפי שנולד לששה חדשים כדפרש"י כסבורה היא שהוא נפל וראתה בצפרניו אם גמרו שהוא סימן לבן קיימא מיד ותרא אותו כי טוב הוא שהיו בו סימני בן קיימא ולכך ותצפנהו. ד"א כי טוב הוא יפה היה כמו ונשבע לחם ונהיה טובים פי' יפים:

הולדת משה

טעמים ביחד לכם נבא נחש כי הילד הזה יגדל ולגדולות ונצורות נולד הילד הזה. כאשר העידו החוזה בכוכבים לפני

פירוש לתורת אלהים

דרייסיג יאהר ותלד בן און זיא האט גיבארין אזוהן צו זעקס חדשים מיט אטאג ותרא און זיא האט אים גיזעהן כי טוב ער איז גוט ווארום אז ער איז גיבארין גיווארין איז דיא שטוב פול

לקוטים על התורה

דער וואסער זיי ארויס גיווארפין צוריק לעבעדיג אין דער מדבר, דאמאלס האט עמרם צוריק גענומען זיין ווייב יוכבד:

פרקי דרבי אליעזר

מצרים האט זיין ווייב אים גיבארין זיין טאכטער יוכבד, און יוכבד איז אלט גיוועזן הונדערט מיט דרייסיג יאהר ווען זיא האט גיבארין איר זוהן משה, און משה איז אלט גיוועזן אכטציג יאהר ווען דיא יודין זענען ארויס געגאנגען פון מצרים, אכטציג און הונדערט מיט דרייסיג איז צוויא הונדערט מיט צעהן יאהר, אין פסוק שטייט דאך דיא יודין וועלין ארבעטין פיר הונדערט יאהר, האט רבי אלעזר בן ערך גיזאגט הקב"ה רעכונט דיא פיר הונדערט יאהר פון דער צייט וואס יצחק איז גיבארין גיווארין ביז די יודין זענען ארויס געגאנגען פון מצרים איז גיוועזן פיר הונדערט יאהר, האט רבי יוחנן בן זכאי גיזאגט צו רבי אלעזר עס שטייט דאך אין פסוק דיא יודין זענען גיזעסין אין מצרים פיר הונדערט מיט דרייסיג יאהר, האט רבי אלעזר גיזאגט צוויא הונדערט צעהן יאהר זענען דיא יודין גיוועזן אין מצרים, פינף יאהר פריער איידער יעקב איז געקומען אין מצרים איז גיבארין גיווארין צוויי קינדער צו יוסף מנשה און אפרים און זייא ווערין גירעכונט מיט אלע יודין צו זאמען, וויא יעקב האט גיזאגט אפרים און מנשה זענען ביי מיר וויא ראובן און שמעון, זענען דאך דיא יודין גיוועזן אין מצרים צוויי הונדערט פופצעהן יאהר, און וויל זייא האבין געארבעט ביי טאג און ביי נאכט, ווערט גערעכונט צוויא הונדערט פופצעהן פאר פיר הונדערט מיט צעהן, רבי אליעזר זאגט דיא אלע יאהרין וואס דיא יודין זענען גיוועזן אין מצרים זענען זייא גיזעסין גאנץ רוהיג ביז עס איז געקומען איינער יגנון ער איז גיוועזן א איינ־קול פון אפרים און ער האט גיזאגט צו דיא יודין הקב"ה איז גיזעהן גיווארין צו מיר און ער האט מיר גיזאגט איך זאל אייך ארויס נעמען פון דעם לאנד מצרים, דיא יודין וואס זענען גיוועזן פון שבט אפרים זענען ביי זיך גרויס גיווארין און זענען גיוועזן שטארקע מענטשין האבין זיי גענומען זייערע ווייבער און זייערע

ספר הישר

מצרים מיט אשטארקין כח, און איצט דארף מען טראכטין א עצה וועגין דער זאך צו פארלירען דיא שטארקייט פון די יודין און זייער האפענינג איידער דאס שלעכטס אויף מצרים וועט אנהייבין קומען, דער מלך האט גיזאגט צו בלעם וואס איז דיא עצה, וואס זאל מען טאהן מיט דיא יודין, דער קינד וואס דו זאגסט זאל ניט גיבארין ווערין ביי דיא יודין, בלעם האט גיזאגט צום מלך פריער שיק רופין דיינע אלע עצהגעבערס מיר וועלין הערין וואס זייא זאגין נאכדעם וועל איך זאגין מיין עצה, דער מלך האט געשיקט רופין צוויא גרויסע חכמים, רעואל פון מדין [דאס איז יתרו] און איוב, זייא זענען געקומען פאר דעם מלך, דער מלך האט גיזאגט צו זיי איר האט דאך גיהערט דעם חלום מיט זיין בעשיידונג, זאגט איר אייער עצה וואס זאל מען טאהן דיא יודין מען זאל זיין אפגעהיט פון זייא זאל קיין שלעכטס קומען אויף מצרים, רעואל האט גיזאגט צו פרעה מיין עצה איז דו זאלסט אפלאזין דיין האנט פון דיא יודין און זאלסט זייא קיין שלעכטס טאהן, ווארום הקב"ה האט זייא אויסדערוויילט פון אלע פעלקער, ווער עס האט זייא שלעכטס גיטאהן איז גישטראפט גיווארין פון זייער גאט, געוויס האסטו גיהערט פון זייער זיידע אברהם וואס ער איז געקומען אין מצרים מיט זיין ווייב שרה און דער מלך פון מצרים [פרעה] האט גענומען זיין ווייב צו זיך, און הקב"ה האט באלד אויף אים געשיקט מכות און ער האט געמוזט דיא שרה צוריק געבין צו אברהמ'ען און האט אים נאך גיגעבין מתנות אים צו איבערבעטין, און אזוי איז גיוועזן מיט אבימלך דער מלך פון פלשתים, ער האט אויך גענומען דיא שרה צו זיך, און גאט האט אים אויך גישטראפט, און ער האט איר געמוזט צוריק געבין צו אברהמ'ען מיט מתנות, און ווען אבימלך האט ארויס געטריבען פון גרר דעם יצחק דער זוהן פון אברהם, האט גאט גישטראפט דיא פלשתים אלע וואסערין זענען אויסגעטריקנט גיווארין און אויף דיא בוימער האט קיין פרוכטין געוואקסין, ביז דער מלך האט

הוא ותצפנהו שלשה ירחים: ואטמרתיה תלתא

רשב"ם

הימים. שני תקופות ושני ימים. ולפיכך יכלה להצפינו שלשה חדשים שהמצריים היו מבקרים למעוברות לסוף תשעה חדשים לכן נסתכלה בו בשעת לידה אם הוא נפל ולא תטרח בהטמנתו וראתהו כי טוב ויפה הוא כי גמרו סימניו שערו וציפורניו כמו ששנינו ביבמות זידעה שהוא בר קיימא ותצפנהו שלשה ירחים עד סוף ט' ירחים שהוא זמן לידת רוב נשים וכשבאו לבודקה אמרה להם נפל היה או השליכוהו המצריות ליאור:

בעל הטורים

שמנו לה המצרים ט' חדשים מיום שהחזירה והיא נתעברה ג' חדשים קודם שגירשה וזהו תספור ירחים תמלאנה שספרו הירחים כדי שידעו עת לידתה כמספר ירחים אל יבוא ולא יכלו לידע מספר הירחים כי היו לה ג' חדשים קודם שגירשה וזהו גם ירחים ידם שגירשה היו לה ירחים מהעבור:

פירוש לתורת אלהים

געווארין מיט ליכטיגקייט ותצפנהו האט זיא אים בעהאלטין דריי חדשים ביז סוף ניינטין חודש:

ספר הישר

געמוזט קומען צו אים מיט זיינע שרים אים איבערבעטין, אונ יעקב דער זוהן פון יצחק איז גירעטעט געווארין פון זיינע שונאים, פון עשו אונ פון לבן אונ פון דיא כנענים וואס זייא אלע האבין אים געוואלט הרגנן, אונ דיין זיידע דער פריערדיגער מלך אין מצרים האט גרויס געמאכט יוסף דער זוהן פון יעקב, ער איז געוועזן גרעסער פון אלע שרים אין מצרים ווייל מיט זיין חכמה האט ער גירעטעט גאנץ מצרים פון הונגער, אונ דיין זיידע פרעה דער מלך האט געשיקט צו זיין פאטער ער זאל קומען מיט זיינע קינדער אין מצרים, אונ אין זייער זכות איז גירעטעט געווארין מצרים אונ גושן פון הונגער, אונ דיא יודין וואס ארבעטין ביי דיר זענען זייערע קינדער, אונ פאלג מיין עצה אונ פייניג זייא ניט, אונ אויב דו ווילסט זייא ניט האבין אין מצרים שיק זייא ארויס פון דיין לאנד וועלין זיי גיין אין זייער לאנד כנען, וויא רעואל האט געענדיגט זיינע רייד איז דער מלך אויף אים שטארק בייז געווארין אונ רעואל איז אוועק געגאנגען פון מלך מיט שאנדע, אונ דעם זעלביגען טאג איז ער אוועק געגאנגען פון מצרים צו זיך אהיים אין מדין, אונ ער האט גענומען מיט זיך דעם שטעקין פון יוסף, נאכדעם האט דער מלך גיזאגט צו איוב, דו איוב וואס זאגסטו, וואס איז דיין עצה וואס זאל מען טאהן מיט דיא יודין, האט איוב גיזאגט צום מלך דיא גאנצע לאנד מיט אלע מענטשין פון לאנד זענען דיינע טוה מיט זייא וואס דו ווילסט. נאכדעם האט בלעם גיזאגט צום מלך פון אלע עצות וואס דער מלך ווערט טראכטין צו טאהן מיט דיא יודין וועלין זייא גירעטעט ווערין, אויב דו וועסט זייא וועלין פארברענען מיט פייער, וועלין זייא גירעטעט ווערין, ווארום זייער זיידע אברהם איז אויך גירעטעט געווארין פון פייער, אויב דו וועסט זיי וועלין הרגנן מיט אשווערד וועסטו אויך ניט קענען, ווארום פון אשווערד איז שוין גירעטעט געווארין יצחק, אונ אשעפס איז געקומען אויף זיין ארט, אונ אויב דו מיינסט זייא צו פארלענדין מיט שווערע ארבעט, וועסטו אויך ניט קענען, ווארום זייער פאטער יעקב האט געארבעט שווערע ארבעט ביי לבן אונ איז פון די ארבעט גליקליך געווארין, נאר איין עצה האב איך דיר צו געבין וואס דו וועסט זייא קענען פארלענדין דו זאלסט הייסין אלע קינדער וואס וועלין געבארין ווערין פון היינט אונ ווייטער אריין ווארפין אין וואסער, דעם מלך איז געפעלין דיא עצה אונ האט באלד געבאטין אין מצרים אלע זכרים וואס וועלין געבארין ווערין ביי יודין זאל מען ווארפין אין טייך, פרעה האט גערופין זיינע קנעכט אונ האט גיזאגט צו זייא גייט אריין אין גושן וואס דארטין וואהנען דיא יודין אונ איר זאלט זעהן וועלכער קינד אזכר וואס ווערט געבארין זאלט איר אים נעמען אונ אריין ווארפין אין טייך, וויא די יודין האבין געהערט דיא גזרה אז פרעה האט געבאטין מען זאל זייערע קינדער ווארפין אין וואסער, האבין פיל יודין זיך אפגעשיידט פון זייערע ווייבער זייא זאלין קיין קינדער האבין, אונ דיא ווייבער וואס זענען ניט אפגעשיידט געווארין פון זייערע מאנען, אז זיי זענען געוועזן מעוברת אונ האבין בעדארפט געבארין זייערע קינדער זענען זייא ארויס געגאנגען אין פעלד אונ דארטין האבין זייא געבארין דיא קינדער אונ האבין גילאזין דיא

פרקי דרבי אליעזר

קינדער אונ זענען ארויס געגאנגען פון מצרים די מצריים האבין זייא געיאגט אונ האבין געהרגת פון זייא צוויי מאהל הונדערט טויזענד מענטשין, רבי ינאי זאגט די מצריים האבין געארבעט מיט דיא יודין נאר איין שעה פון דעם טאג פון הקב"ה דאס איז דרייא אונ אכטציג יאהר מיט אדריטעל יאהר ביז משה איז געבארין געווארין, דאמאלס האבין דיא חרטומים גיזאגט צו פרעה דיא צייטין וועט געבארין ווערין אקינד וואס ער וועט דיא יודין ארויס נעמען פון מצרים, האט פרעה געבאטין אלע קינדער זכרים וואס וועלין דיא צייטין געבארין ווערין זאל מען אריין ווארפין אין טייך וועט דער קינד אויך אריין געווארפין ווערין מיט דיא קינדער צו זאמען, דאס האבין דיא חרטומים גיזאגט צו פרעה דריי יאהר מיט אדריטעל יאהר איידער משה איז געבארין געווארין, נאכדעם וויא משה איז געבארין געווארין, האבין דיא חרטומים גיזאגט צו פרעה דער קינד איז שוין געבארין געווארין נאר ער איז בעהאלטין פון אונזערע אויגין, מיר זעהן ניט וואו ער איז, האט פרעה גיזאגט צו דיא מצריים וויל דער קינד איז שוין געבארין געווארין אונ אין וואסער איז ער ניט אריין געווארפין געווארין, זאל מען שוין מער ניט ווארפין דיא קינדער אין וואסער, נאר מען זאל דיא אלטערין זייערע פייניגען מען זאל פארביטערין זייער לעבין, רבי נתנאל זאגט ווען משה איז געבארין געווארין האבין זיינע אלטערין געזעהן זיין פנים איז ווי אמלאך פון גאט האבין זיי אים געמלת צו אכט טאג אונ האבין גערופין זיין נאמען יקותיאל, רבי שמעון זאגט זייא האבין גערופין זיין נאמען טוב, אונ מען האט אים בעהאלטין אין אשטוב אונטער דיא ערד דרייא חדשים, נאך דרייא חדשים האט מען אים שוין ניט געקענט בעהאלטין, האט דיא מוטער אים אריין געלייגט אין אקעסטיל אונ האט דיא קעסטיל אריין געלייגט אין טייך צווישען די גראז, אונ הקב"ה האט געשטראפט דיא טאכטער פון פרעה זיא זאל שטארק קרעציג ווערין אונ זיא האט ניט געקענט זיך באדין אין ווארעמע וואסער איז זיא געקומען זיך באדין אין טייך, דערווייל האט זיא געזעהן דאס קעסטיל האט זיא אויסגעצויגין איר האנט אונ האט אנגענומען דאס קעסטיל, איז זיא באלד געהיילט געווארין, וויא זיא האט געעפינט דאס קעסטיל אונ האט געזעהן אינוויינינג ליגט אקינד, האט זיא גיזאגט דאס קינד וועט געוויס זיין אצדיק האט זיא אים גילאזט לעבין, אונ וייל דער מענטש וואס דערהאלט ביים

ירחין: ג ולא יכילת עוד לאטמרותיה ונסיבת

ג ולא יכלה עוד הצפינו ותקח לו

תו"א ולא יכלה סוטה סב:

בעל הטורים

(ג) ולא יכלה. ב' במס'. הכא ואידך ולא יכלה ארץ מגוריהם מלמד שעשתה לו מערה בארץ ואפי' תחת הקרקע ספרו אחרי:

רש"י

(ג) ולא יכלה עוד הצפינו. שמנו לה המצריים מיום שהחזירה והיא ילדתו לששה חדשים ויום א' שהיולדת לשבעה יולדת למקוטעין והם בדקו אחריה לסוף ט':

שפתי חכמים

מה להלן אור אף כאן אור: ע פי' אף על גב שאינן ו' חדשים

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ג) ולא יכלה עוד. פרש"י שמנו לה המצרים מיום שהחזירה והיא ילדתו לששה חדשים ויום אחד והם בדקו אחריו לסוף תשעה חדשים וקשה מהא דאמרי' בסוט' דמנו לה מצרים מיומא דאהדרה ואיהי היא מעברא ביה

הולדת משה

פרעה כי בימים אלה יולד מושיען של ישראל. ע"כ חשבו עלות ותחבולות להצילתו ע"פ דרך הטבע וכאשר לא יהיה עוד בידם לעשות יותר להצלתו עזבו עלמם על נסי ה'. וע"פ הטבע מלאו התחבולה אי כאשר הציל הקב"ה את נח ממי המבול ע"י תבה. כן רצו להציל הילד הזה ע"י תבה. ומסתמא עשתה נקבים רבים במכסה התבה שע"י ישאוף האויר. ולא יחנק שמה. ושיגלל מהרעבון שמה אותו במקום קנה וסוף הגדל על שפת היאור כי בשפת היאור במצרים מקום גדול קנים מתוקים אשר תטוף הנופת מהן. ויטפו על התבה ודרך הנקבים יטיפו לתוך

פירוש לתורת אלהים

(ג) ולא אונ זיא האט אים שוין מער ניט גיקענט בעהאלטין ווארום אין סוף נייגטין חודש האבין

פרקי דרבי אליעזר

לעבין איין מענטש פון יודין איז גלייך וויא ער וואלט דערהאלטין ביים לעבין אגאנצע וועלט מענטשין, דריבער האט די טאכטער פון פרעה זוכה גיוועזן צו זיין אין הימעל נאנט פון הקב"ה אונ זיא ווערט גערופין דיא טאכטער פון הקב"ה, אונ וויא משה איז אלטער גיווארין אונ מען האט אים געברייגגט צו פרעה אין שטוב, אלע מענטשין פון פרעה'ס פאלאץ האבין גרוים געמאכט משה'ן, אמאהל איז משה געגאנגען זעהן ווי די יודין ארבעטין, האט ער גיטראפין אמצרי שלאגט איינעם פון זיינע ברידער פון שבט לוי, האט משה אים גיפלוכט מיט דעם נאמען פון הקב"ה אונ ער איז געפאלין טויט אויף דער ערד, האט משה אים בעהאלטין אין זאמד, אויף מארגין איז משה נאך אמאהל געגאנגען צו דיא יודין האט ער גיזעהן צווייא יודין קריגען אונ איינער וויל שלאגין דעם אנדערין, דיא צווייא יודין זענען גיוועזן דתן אונ אבירם, משה האט גיזאגט צו דעם שלאגער רשע פאר וואס ווילסטו שלאגין דיין חבר, האט ער גיזאגט צו משה דו ווילסט מיך אויך הרגנן וויא דו האסט געהרגעט דעם מצרי, איז משה פון זייא אוועק געגאנגען, דערווייל איז בעוואסט גיווארין צו פרעה אז משה האט געהרגעט דעם מצרי, האט פרעה גיוואלט הרגנן, משה'ן [וויא עס שטייט אין ספר הישר], נאכדעם האט הקב"ה געשיקט משה אונ אהרן צו פרעה אונ זייא האבין גיזאגט צו פרעה דער גאט פון דיא יודין האט גיזאגט צו אונז מיר זאלין דיר זאגין שיק ארויס דיא יודין פון דיין לאנד זייא זאלין מיך דינען, האט פרעה גיזאגט צו זייא איך וויים ניט ווער איז אייער גאט, אונ דיא יודין וועל איך ניט ארוים שיקען פון אייער לאנד, האט אהרן גיווארפין זיין שטעקין פאר פרעה איז פון אים גיווארין אשלאנג, פרעה האט באלד גירופין דיא חרטומים האבין זייא גיווארפין זייערע שטעקינס איז פון זייא אויך גיווארין שלאנגען, נאכדעם האט דער שטעקין פון אהרן איינגעשלונגען דיא שטעקינס פון דיא חרטומים, נאכדעם האט משה אריין גישטעקט זיין האנט אין בוזעם אונ האט זיא צוריק ארוים גענומען איז זיא גיוועזן קרעציג וויים וויא שנייא, דיא חרטומים האבין אויך אזוי גיטאהן זייא האבין אויך אריין גישטעקט זייערע הענט אין זייערע בוזעמס אונ האבין ארוים גענומען דיא הענט פון דיא בוזעמס קרעציג וויים וויא שנייא, אלע מכות וואס הקב"ה האט געברייננט אויף די מצריים

ספר הישר

קינדער אין פעלד אונ זענען געקומען אהיים, אבער הקב"ה וואס ער האט גישווארין צו זייערע אלטערין ער זאל מערין זייערע קינדער וויא דיא זאמד ביא דעם ים, האט ער געשיקט אמלאך פיל הימעל ער זאל דעם קינד ארומוואשין אונ בעשמירען מיט בוימאייל אונ דערוואר־רעמען אים, אונ האט אים גיגעבין אין דיא הענט צווייא גלאטע שטיינדליך, פון איין שטיינדיל האט דאס קינד געזויגין מילך, אונ פון אנדערין שטיינדיל האט דאס קינד געזויגין האניק, אונ דיא האר פון דיא קינדער האבין געוואקסין ביז צו די קניה, זייער לייב זאל ווערין בדעקט אונ הקב"ה האט גיבאטין דיא ערד זיא זאל אריין נעמען אין זיך דיא קינדער, אונ זיא זאל זייא היטען ביז זייא וועלין גרויס ווערין, אז זייא זענען גרויס גיווארין האט זיך גיעפינט דיא ערד אונ זייא זענען ארוים געגאנגען פון דיא ערד אונ יעדער קינד האט גיטראפין צו קומען צו זיינע אלטערין, וויא דיא מצריים זענען בעוואסט גיווארין פון דיא זאך זענען זייא ארוים געגאנגען אין דיא פעלדער מיט זייערע אקער אייזינס אונ האבין געאקערט דיא ערד ווי מען אקערט צום זייען. ווייל זיי האבין געטראכט דער אקער וועט הרגנן דיא קינדער וואס זענען אין דיא ערד אונ ווייל די קינדער זענען געבליבען לעבין דריבער זענען דיא יודין שטארק געמערט גיווארין, אונ פרעה האט גיבאטין זיינע בעדינטע זייא זאלין גיין אין גושן אונ וועלכין קינד זייא וועלין געפינען זאלין זייא אים ווארפין אין וואסער, זייא האבין אזוי גיטאהן אונ אז זייא האבין געפונען אקינד אזכר האבין זייא אים גענומען פון דיא מוטערס שוים אונ האבין אים גיווארפין אין טייך, אונ אז זייא האבין געפונען אקינד אנקבה האבין זייא איר גילאזין ביי די מוטער, עמרם האט זיך אויך אפגעשיידט פון זיין ווייב יוכבד אמאהל איז זייער טאכטער מרים ארומ־געגאנגען אין שטוב אונ האט גיזאגט ווי זיא וואלט גיוועזן אנביאה „צו אונז וועט גיבארין ווערין אזוהן פון מיין פאטער אונ מיין מוטער וואס ער וועט העלפין דיא יודין פון די מצריים", וועגין די רייד וואס עמרם האט גיהערט פון זיין טאכטער איז ער געגאנגען אונ האט צוריק גענומען זיין ווייב יוכבד, אונ יוכבד איז מעוברת גיווארין

אונ צו ענדע זיבען חדשים האט זיא גיבארין אזוהן, אונ וויא דאס קינד איז ארויסגעקומען פון די מוטער אין שטוב איז ליכטיג גיווארין אין שטוב גלייך ווי די זונן פון הימעל וואלט גיוועזן אין שטוב, אונ ווי יוכבד האט גיזעהן דאס קינד ווי גוט אונ ווי שיין ער איז האט זיא אים בעהאלטין אויף דרייא חדשים, איז דיא זעלביגע צייט איז גיווארין

תֵּבַת גֹּמֶא וַתַּחְמְרָה בַחֵמָר וּבַזָּפֶת

לֵיהּ תֵּבוּתָא דְגוֹמָא וַחֲפָתָהּ בְּחֵמָרָא וּבְזִפְתָּא

רשב"ם

(ג) בחמר. מבפנים. ובזפת מבחוץ. שלא יכנסו בו

בעל הטורים

ג פני שידעו שמשם יצא הגואל וזהו ולא יכלה ארץ ולא יכלה עוד הצפינו: גומא. ג' במס'. הכא ואידך השולח בים צירים ובכלי גומא

על פני המים שאפי' בים שלא ציר דהיינו בת פרעה להציל בכלי גומא ואידך באיוב היגאה גומא רמז למ"ד איוב בימי משה היה:

שפתי חכמים

שלימים אלא מקוטעין הן ואינן אלא ששה חדשים ויום אחד אפ"ה הוא חי: פ ומה שפירש"י בפרשת נח ובתיבתו של משה על ידי שהיו המים תשים דיה בחומר מבפנים כו' ע"ש:

רש"י

גמא. גמי בלשון משנה ובלעז יונק"ו (בינזע) ודבר רך הוא ועומד בפני רך ובפני קשה: בחמר ובזפת. זפת מבחוץ וטיט מבפנים פ כדי שלא יריח אותו לדיק ריח רע

הולדת משה

פי הילד. ועל שפת היאור הן גדלות לא בתוך היאור. והסכה הסנית לפי סראתה כי בהיות הילד בביתה היה המות בלואדה בודאי ואין עוד מר ממות וגם אליה ולכל ביתה היתה סכנה ממה שהצפינתו לפי שעברה מלות המלך. אמנם בהוליאה אותו מביתה היה הנצל מן המות אפשר כי לא יודע בן מי הוא הנער אם הוא עברי או מצרי ועל הספק לא ימיתוהו ואם מן המות ינצל הזמן יספיק בהוצאת האמת והנער ידע את אחיו. ולזה עזבה המות ההכרחות ולקחה האפשרית. ועל"כ שמה אותו בשפת הנהר כדי שיהא נקל לעוברים על שפת הנהר לתפוש

דעת זקנים מבעלי התוספות

תלת ירחא מעיקרא מכלל שנולד לתשעה חדשים. ור"ל דודאי לששה חדשים נולד אל מצראי נמי היו ידוע יולדת לשבעה יולדת למקוטעים ומנו שנתעברה מיום שהחזירה ומיד בדקו אחריה והיא היתה מעוברת שלשה חדשים

פירוש לתורת אלהים

דיא מִצְרִים אים גֶעזוּכְט וַתִּקַּח האט זיא גֶענוּמֶען תֵּיבַת גוֹמֶא אַקְעסְטִיל פון פּוּמְסֶען הָאלְץ וַתַּחְמְרָה אונ זיא האט דאס קֶעסְטִיל בַּאקְלֶעבְּט בַּחֵמָר מִיט לֵיים אִינְוֶוייניג וּבַזָּפֶת אונ מִיט פֶּעך אויסִינְוֶויינִיג

ספר הישר

אַעֵצָה בַּייא די מִצְרִים זיי זָאלִין פַארְלֶענְדִין די יוּדִין זֶענֶען גֶעגַאנְגֶען די מִצְרִישֶע וַוייבֶּער אונ הָאבִּין גֶענוּמֶען זֵייעֶרֶע קְלֵיינֶע קִינְדֶער וָואס הָאבִּין נָאך נִיט גִיקֶענְט רֵיידִין אונ הָאבִּין זֵיי גִיטְרָאגִין אויף די אַקְסְלֶען אונ זֶענֶען מִיט זֵייא בֶּעגַאנְגֶען אִין גוֹשֶן, אִין די יוּדִישֶע שְטוּבִּין, וַוייל דיא יוּדִישֶע וַוייבֶּער פְלֶעגִין בֶּעהַאלְטִין זֵייעֶרֶע גִיבָּארֶענֶע קִינְדֶער דיא מִצְרִים זָאלִין זֵיי נִיט קֶענֶען גֶעפִינֶען, אונ די מִצְרִישֶע וַוייבֶּער הָאבִּין גֶערֵייצְט זֵייעֶרֶע קִינְדֶער זֵיי זָאלִין ווֵיינֶען אונ רֵיידִין מִיט די קִינְדֶערְשֶע שְפְּרַאכֶע, אַזוֹי ווִיא די מִצְרִישֶע קִינְד הָאט גֶעוֵויינְט אונ גִירֶעט הָאט די יוּדִישֶע קִינְד די בֶּעהַאלְטֶענֶע אויך גֶעוֵויינְט אונ גִירֶעט, דֶערְוַוייל הָאט דיא מִצְרִית שוֹין גֶעווָאסְט אַז אִין דיא שְטוּבּ אִיז בֶּעהַאלְטִין אַקִינְד, אִיז זיא גֶעגַאנְגֶען אונ הָאט דָאס גִיזָאגְט צוּ פַּרְעֹה, אונ פַּרְעֹה הָאט גֶעשִיקְט מֶענְטְשִין זֵיי זָאלִין זוּכֶען אִין שְטוּבּ בִּיז זֵיי וֶועלִין דֶעם קִינְד גֶעפִינֶען אונ זָאלִין אִים וַוארְפִין אִין טַייך ווִי עֶס אִיז שוֹין אַרִיבֶּער־גֶעגַאנְגֶען דיא דְרַיי חֳדָשִים ווִי מֹשֶה אִיז גִיבָּארִין, אונ די מִצְרִיים הָאבִּין אִים שוֹין גֶעזוּכְט, הָאט יוֹכֶבֶד גֶענוּמֶען אַקֶעסְטִיל אונ הָאט בֶּעקְלֶעבְּט אִינְוֶוייניג מִיט לֵיים אונ אויסְוֶוייניג מִיט פֶּעך אונ זיא הָאט אַרַיין גֶעלֵייגְט דֶעם קִינְד אִין דֶעם קֶעסְטִיל אונ זיא הָאט גֶעטְרָאגִין דָאס קֶעסְטִיל צוּם טַייך נִילוּס אונ זיא הָאט דָאס קֶעסְטִיל אַרַיין גִישְטֶעלְט אִין וַואסֶער בַּייא דֶעם בְּרֶעג טַייך צְווִישֶען דיא גְרָאז, אונ זַיין שְוֶועסְטֶער מִרְיָם הָאט זִיך גִישְטֶעלְט פון ווַייטִין זֶעהֶן וָואס דֶער סוֹף וֶועט זַיין מִיט דֶעם קֶעסְטִיל, הקב"ה הָאט גֶעמַאכְט דֶעם טָאג אַגְרוֹיסֶע הִיץ אִין מִצְרַיִם, זִ'י זוּנְן הָאט גִיבְּרֶענְט ווִיא פַייעֶר, אַלֶע מִצְרִיים זֶענֶען גֶעגַאנְגֶען זִיך בָּאדִין אִין דֶעם טַייך נִילוּס אונ בִּתְיָה דיא טָאכְטֶער פון פַּרְעֹה אִיז אויך גֶעגַאנְגֶען זִיך בָּאדִין אִין נִילוּס אונ אִירֶע דִינְסְטֶען זֶענֶען אויך גֶעגַאנְגֶען מִיט אִיר בַּייא דֶעם בְּרֶעג טַייך, בִּתְיָה הָאט אויפְגֶעהוֹיבִּין אִירֶע אוֹיגִין אונ הָאט דֶערְזֶעהְן צְווִישֶען גְרָאז אִיז דָא אַקֶעסְטִיל,

פרקי דרבי אליעזר

הָאבִּין דיא חַרְטוּמִים אויך אַזוֹי גִיטָאהְן, נָאר דיא מַכָּה פון שְחִין הָאבִּין דיא חַרְטוּמִים נִיט גֶעקֶענְט טָאהְן, רַבִּי עֲקִיבָא זָאגְט דיא אֶלְצְטֶע פון פַּרְעֹה פְלֶעגִין הַאקִין יוּדִין אונ פְלֶעגִין זֵייא אַיינְמָאהֶערִין אִין דיא וֶוענְט צְווִישֶען דיא צִיגְל, אונ זֵיי הָאבִּין גֶעשְרִיגֶען פון די וֶוענְט אונ הקב"ה הָאט גִיהֶערְט זֵייעֶר גֶעשְרַיי, נָאך הָאבִּין דיא מִצְרִים גִיטָאהְן זֵייא הָאבִּין פַארְבְּרֶענְט דיא יוּדִישֶע קִינְדֶער אִין פַייעֶר, וֶועגִין דֶעם הָאט הקב"ה גֶעהַרְגֶעט דיא בְּכוֹרִים פון דיא מִצְרִיים, אונ עֶר הָאט צוּוָוארְפִין זֵייעֶרֶע צְלָמִים זֶענֶען זֵייא צוּבְּרָאכִין גִיוָוארִין, רַבִּי יוֹסִי זָאגְט דיא מִצְרִיים הָאבִּין מְטַמֵּא גִיוֶועזְן די יוּדִין מִיט מִשְכַּב זָכוּר אונ הָאבִּין מְטַמֵּא גִיוֶועזְן זֵייעֶרֶע וַוייבֶּער אויך, אֵיינֶער פון שֵבֶט דָן הָאט גֶענוּמֶען אַוַוייבּ פון זַיין שֵבֶט, שְלוֹמִית בַּת דִּבְרִי, אונ דיא אֶלְצְטֶע פון פַּרְעֹה זֶענֶען גֶעקוּמֶען בַּייא נַאכְט צוּ אִיר אִין שְטוּבּ אונ זֵייא הָאבִּין גֶעהַרְגֶעט אִיר מַאן אונ מִיט אִיר הָאבִּין זֵייא מְזַנֶּה גִיוֶועזְן אונ זיא אִיז מְעוּבֶּרֶת גִיוָוארִין, אונ זיא הָאט גִיבָּארִין אַזוּהְן פון דֶעם מִצְרִי, אונ עֶר אִיז אַרוֹיס גֶעגַאנְגֶען פון מִצְרַיִם מִיט זַיין מוּטֶער גְלַייך מִיט אַלֶע יוּדִין, אַמָאהְל הָאט עֶר גֶעלֶעסְטֶערְט הקב"ה הָאט מֶען אִים גֶעהַרְגֶעט, רַבִּי יִשְמָעֵאל זָאגְט דיא פִינְף פִינְגֶער פון דיא רֶעכְטֶע הַאנְט פון הקב"ה זֵייא זֶענֶען דיא פוּדַאכְמֶענְטִין פון אַלֶע אויסְלֵייזוּנְג, מִיט דֶעם קְלֵיינֶעם פִינְגֶער הָאט הקב"ה גֶעווִיזֶען צוּ נֹחַ ווִיא עֶר זָאל מַאכִין דיא תֵּבָה, מִיט דֶעם אַנְדֶערִין פִינְגֶער פון קְלֵיינֶעם הָאט עֶר גִישְלָאגִין דיא מִצְרִיים, מִיט דֶעם מִיטֶעלְסְטִין פִינְגֶער הָאט עֶר גֶעשְרִיבֶּען דיא לוּחוֹת, מִיט דֶעם פֶערְטִין פִינְגֶער הָאט עֶר גֶעווִיזֶען צוּ מֹשֶה ווֶעלְכֶע מַטְבֵּעַ מֶען זָאל גֶעבִּין צוּ מַחֲצִית הַשֶּקֶל, אונ מִיט דֶעם גְרָאבִּין פִינְגֶער אונ מִיט דיא גַאנְצֶע הַאנְט וֶועט הקב"ה פַאר־טִילִיגֶען דיא קִינְדֶער פון עכו"ם אונ פון יִשְמָעֵאל וָואס זֵיי זֶענֶען שוֹנְאִים צוּ דיא יוּדִין, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר זָאגְט מִיט דִי פִינְף אוֹתִיּוֹת וָואס זֶענֶען גֶעטָאפִּילְט אִין דיא תּוֹרָה לֵייזְט הקב"ה אוֹיס דִי יוּדִין פון זֵייעֶרֶע צָרוֹת, מִיט דיא צְווֵייא כָּפִין הָאט הקב"ה אוֹיס־גֶעלֵייזְט אַבְרָהָם אָבִינוּ פון אוּר כַּשְׂדִּים, ווִיא עֶס שְטֵייט אִין

זיא הָאט גֶעשִיקְט אִיר דִינְסְט נֶעמֶען דָאס קֶעסְטִיל אונ זיא הָאט גֶעבְּרֵיינְגְט דָאס קֶעסְטִיל צוּ בִּתְיָה, זיא הָאט גִיעֶפִינְט דָאס קֶעסְטִיל אונ הָאט גִיזֶעהְן אִין קֶעסְטִיל לִיגְט אַקִינְד אונ ווֵיינְט, הָאט זיא רַחֲמָנוּת גֶעהַאט אויף דֶעם קִינְד אונ הָאט גִיזָאגְט דָאס אִיז גֶעווִיס אַיוּדִישֶע קִינְד, אַלֶע מִצְרִישֶע וַוייבֶּער וָואס זֶענֶען גִישְטַאנֶען בַּייא דֶעם קִינְד הָאבִּין אִים גִיוָואלְט גֶעבִּין זֵייגִין הָאט עֶר נִיט גִיוָואלְט זֵייגִין פון זֵייא, דָאס אִיז גִיוֶועזְן פון הקב"ה עֶר זָאל הוּמֶען צוּ דיא בְּרִיסְט

ושויאת בה ית רביא ושויתה ביערא על כיף נהרא : ד ואתעתדת

ותשם בה את־הילד ותשם בסוף
על־שפת היאר : ד ותתצב אחתו

תו״א ותתצב. מגילה יד סוטה ט יא יט :

רשב״ם

המים. ותשם בסוף אשר סמוך לשפת היאר והטמינתו יפה שההולכים על שפת היאור לא יוכלו לראות התיבה אבל הרוחץ בתוך הנהר יכול לראותה כי יוכבד לא נכנסה בנהר להצפינו מכל צדדיו היטב ולכך ראתהו

רש״י

של זפת: ותשם בסוף. הוא לשון אגם רוסי״ל בלעז (סילפראהר) ודומה לו (ישעיה יט) קנה וסוף קמלו :

דעת זקנים מבעלי התוספות

קודם הלקוחים שניים ולכן' הטמינתו שלשה חדשים : תיבת גומא. לפי שהוא דומה לסוף שעל שפת היאור ולא יכורו בו האויבים בסוטה פריק מכאן לצדיקים שממונם חביב עליהם יותר מגופם וכו' כך' למה לפי שאין פושטין ידן בגזל: ותחמרה בחמר. מבחוץ וזפת מבפנים כדי שלא יכירו כי הרבה פעמים הגמי והסוף אשר בשפת היאור מלוכלכין הן קצת מן הטיט אבל אם היה זפת מבחוץ היו רואין השחרורית מבחוץ ומכירים בה מיד. אמנם פרש״י איפכא החמר מבפנים והזפת מבחוץ. וראב״ע פירש ותחמרה

הולדת משה

התבה ואולי ימלאהו אים אשר יחמול עליו ויעלהו מהמות. כמו שקרה באמת. ולזה ותתצב אחותו מרחוק וגו' שאינה מונעת עלמה מן הרחמים. ובמדרש למה השליכו ביאור כדי שיהיה חושבים האצטרולוגין שכבר הושלך למים ואל יחפשו עוד אחריו.

פירוש לתורת אלהים

ותשם און זיא האט ווידער אריין גיטוהען דאס קינד ותשם און זיא האט דעם קאסטין אריין גיטאהן אין גימויזיכץ על שפת ביא דעם בארטין פון דעם טייך : (ד) ותתצב האט זיך מרים זיין

פרקי דרבי אליעזר

פסוק הקב״ה האט גיזאגט צו אברהם לך לך, גייא ארויס פון דעם לאנד כשדים, מיט צווייא בס״ן איז יצחק אויסגעלייזט גיווארין פון די פלשתים, ווי עס שטייט אין פסוק אבימלך האט גיזאגט צו יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד. גייא אוועק פון אונז ווארום דו ביזט שטארקער [רייכער] פון אונז, מיט צווייא נונן איז יעקב אויסגעלייזט גיווארין פון זיין ברודער עשו, וויא עס שטייט אין פסוק יעקב האט גיבעטין ביא הקב״ה הצילני נא מיד אחי מיד עשו, רעטטע מיך פון דיא האנט פון מיין ברודער פון דיא האנט פון עשו, מיט צווייא פהין זענען דיא יודין אויסגעלייזט גיווארין פון מצרים, וויא עס שטייט אין פסוק פקד פקדתי אתכם, משה האט גיזאגט צו דיא יודין הקב״ה האט גיזאגט איך געדיינק אייך און וואס צו אייך איז גיטאהן גיווארין אין מצרים, מיט צווייא צדיקין וועט הקב״ה אויסלייזין דיא יודין ווען משיח וועט קומען, וויא עס שטייט אין פסוק הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח ובנה את היכל ה'. דער מענטש וואס וועט קומען אויסלייזין דיא יודין פון לעצטין גלות זיין נאמען וועט זיין צמח און ער וועט שפראצין פון זיך אליין און ער וועט באהען דעם בית המקדש, דיא אותיות זענען גיגעבין גיווארין צו אברהם אבינו און אברהם האט זייא גיגעבין צו יצחק, יצחק האט זייא גיגעבין צו יעקב, יעקב האט זייא גיגעבין צו יוסף, יוסף האט זייא גיגעבין צו זיינע ברידער, און אשר דער זוהן פון יעקב האט זייא גיגעבין צו זיין טאכטער שרח, און ווען משה מיט אהרן זענען געקומען צו דיא אלטע יודין און האבין געמאכט פאר זייא דיא וואנדער וואס הקב״ה האט זייא געהייסין מאכין, זענען דיא אלטע יודין געקומען צו שרח די טאכטער פון אשר און האבין גיזאגט צו איר אמענטש

ספר הישר

פון זיין מוטער, און זיין שוועסטער מרים איז דאמאלס אויך גיוועזן צווישען דיא מצרישע ווייבער ביא דעם טייך און זיא האט גיזעהן אלץ וואס דא איז מיט איר ברודער, האט מרים גיזאגט צו דיא טאכטער פון פרעה זאל איך רופין אידישע פרויא וואס זאל אנזייגין דאס קינד, האט דיא טאכטער פון פרעה גיזאגט צו מרים גייא רוף זיא, מרים איז געגאנגען און האט גערופין דיא מוטער, דיא טאכטער פון פרעה האט גיזאגט צו יוכבד נא דיר דעם קינד און זאלסט אים געבין זייגין און איך וועל דיר בצאהלין, צוויי גילדין אטאג, יוכבד האט גענומען דעם קינד צו זיך אהיים און האט אים געזויגין צווייא יאהר, צום סוף צוויי יאהר איז דער קינד גרויס גיווארין האט יוכבד אים געברייגגט צו דיא טאכטער פון פרעה און ער איז גיוועזן ביא איר גערעכינט וויא ער וואלט גיוועזן איר זוהן, און זיא האט אים גערופין משה, און זיין פאטער עמרם האט אים גערופין חבר, ווייל וועגין אים האט ער זיך בהעפט מיט זיין מוטער, זיין מוטער האט אים גערופין יקותיאל, זיא האט גיזאגט ווייל איך האב געהאפט צו הקב״ה האט מיר הקב״ה אים צוריק גיגעבין זיין שוועסטער האט אים גערופין ירד, ווייל זיא האט גענידערט פון זיינעטוועגין צום טייך וויסען וואס מיט אים וועט זיין דער סוף, זיין ברודער אהרן האט אים גערופין אבי זנוח, ער האט גיזאגט מיין פאטער האט פארלאזין מיין מוטער און וועגין אים האט ער זיא צוריק גענומען, קהת דער פאטער פון עמרם האט אים גערופין אביגדור, ווייל וועגין אים וואס מען האט אים אריין געלייגט מיט דעם קעסטיל אין וואסער איז בטל גיווארין דיא גזרה, און מער קינדער אין וואסער האט מען ניט גיווארפין ווייא פון דעם טאג וואס מען האט משה מיט דעם קעסטיל אריין געלייגט אין טייך האט בלעם גיזאגט צו פרעה דעם קינד וואס האט געדארפט העלפין די יודין איז שוין אין וואסער], און די אשה וואס האט אים געזויגין די דריי חדשים וואס ער איז גיוועזן בעהאלטין האט אים גערופין אבי סוכו, זיא האט גיזאגט אין אביידיל איז ער גיוועזן בעהאלטין דריי חדשים, און אלע יודין האבין אים גערופין שפעטער שמעיה בן נתנאל, ווייל זיי האבין גיזאגט אין זיינע צייטין האט גאט גיהערט דאס געשרייא פון די יודין אין מצרים און ער האט זייא גירעטעט, בתיה די טאכטער פון פרעה האט געהאלטין משה'ן ווי ער וואלט גיוועזן איר זוהן, און ער איז שטענדיג גיוועזן ביי פרעה אין שטוב, משה האט זיך געאדערוועט צווישען די קינדער פון מלך, וויא פרעה האט גיזעהן אז די עצה פון בלעם האט אויך ניט גיהאלפין, און די יודין ווערין אלע מאהל מעהר. האט פרעה גיבאטין די מצריים זאלין אכטונג געבין אויף די יודין זיי זאלין גוט ארבעטין, און זאלין ניט מאכין ווייניגער ציגיל און ניט

מֵרָחֹק לְדֵעָה מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ׃

אֲחָתֵיהּ מֵרָחִיק לְמִדַּע מָה יִתְעֲבֵיד לֵיהּ׃

רשב"ם

בת פרעה שהיתה רוחצות בתוך היאור אבל נערותיה שהיו הולכות על שפתו לא יכלו לראותו:

הולדת משה

וגדולה מזו אמרו שמהיום ההוא נתבטלה הגזירה מפני שראו אצטגניני פרעה שכבר לקה מושיען במים. ואולי עוד שבה שהשליכתו כנהר כי אולי נגזר עליו שישליכו אותו המצרים ליאור לא יהיה מיתתו וליקחתו מכיתה נגד עיניה כמו שאמרה הגר ואל אראה במות הילד. אבל הקב"ה חשב אחרת. כי אל דעות ה' לו נתכנו עלילות להסיב נקם לצריו ונחרדת פרעה הכין לו כלי מות ע"י בתו אשר אהבתו להביא אל ביתו מהרסו ומחריבו. והראה נפלאות כי ממה שהיה פרעה מתירא. ממושיען של ישראל שיולד. ועשה תחבולות לבלהו. הוא בעצמו גדלו בביתו ולא ידע כי זה הוא:

דעת זקנים מבעלי התוספות

בחמר ובזפת על דרך שאגת אריה וקול שחל אף על פי שתחמרה לא שייך גבי זפת נקט לה אגב חמר כדנקט נתעו גבי שאגה וקול אע"ג דלא שייך ביה משום דשייך מיהא גבי שני כפירים:

פירוש לתורת אלהים

שוועסטער גישטעלט פון ווייטין לדעה צו וויסען מה וואס צו דעם קינד וועט גיטוהען ווערין:

ספר הישר

וויניגער ליים, נאר אזוי פיל ציגול אונ ליים ווי זיי האבין געמאכט די ערשטע טעג ווען מען האט זיי געצאהלט פאר די ארבעט אזוי מוזין זיי מאכין אלע טאג, אונ דער יוד וואס וועט מאכין אפילו נאר איין ציגול וויניגער, זאל מען ביי אים נעמען זיין קליינעם קינד אונ איינמאהערין אין די וואנט אויף דעם ארט פון אציגול, די מצריים האבין אזוי גיטאהן זיי האבין גוט אכטונג גיגעבין אויף די ארבעט פון די יודין, אונ אז זיי האבין גיזעהן איין יוד האט געמאכט איין ציגול וויניגער, זענען זייא באלד גילאפין צו דעם יוד אהיים אונ האבין געחאפט זיין קליינעם קינד אונ האבין אים איינגימאהערט אין די וואנט, אונ אזוי האבין די מצריים גיטאהן צו די יודין אלאנגע צייט, נאר דער שבט לוי האט ניט געארבעט, ווען משה איז שוין אלט גיוועזן אין דריטען יאהר, איז אמאהל גיזעסין פרעה אונ האט גיגעסין, אונ די מלכה אלפרעגנית איז גיזעסין נעבין איהם ביי זיין רעכטע האנט אונ זיין טאכטער בתיה איז גיזעסין ביי זיין לינקע האנט אונ משה איז גיזעסין ביי בתיה אויף די שויס, אונ בלעם מיט זיינע צווייא זיהן אונ אלע שרים פון מצרים זענען אויך גיזעסין ביי דעם טיש פאר דעם מלך, אונ משה האט אויסגעצויגן דיא האנט זיינע ביז צום קאפ פון מלך אונ האט אראפגענומען דיא קרוין פון מלך'ס קאפ אונ האט זיא געלייגט אויף זיין קאפ, אלע שרים האבין דאס גיזעהן אונ האבין זיך געוואנדערט, דער מלך האט גיזאגט צו די שרים וואס זאגט איר צו דיא זאך וואס דאס קינד האט איצט גיטאהן, האט בלעם גיזאגט צום מלך, געדיינק נאר דעם חלום וואס דיך האט געחלומת אונ וואס איך דיין קנעכט האב דיר גיזאגט וועגין דעם חלום, דו זאלסט וויסען אז דער קינד איז פון יודין, אונ דו זאלסט ניט מיינען ווייל ער איז קליין האט ער דאס גיטאהן ניט וויסענדיג וואס ער טוהט, ניין, ער האט דאס גיטאהן מיט חכמה, אונ ער וויל שוין צונעמען פון דיר די מלוכה אונ ער זאל ווערין אמלך, אויב דו ווילסט טאהן מיין עצה זאל מען דעם קינד באלד הרגנן, ווארום אז דער קינד וועט גרויס ווערין וועט ער ניט רוהען ביז ער וועט צו נעמען פון דיר דיין מלוכה, דער מלך האט גיזאגט מען וועט רופין אלע שופטים אונ אלע חכמים

אונ

פרקי דרבי אליעזר

איז נעקומען צו אינז אונ האט געמאכט וואנדער וואס מיר האבין זייא גיזעהן אונ ער זאגט ער וועט אונז אויסלייזין פון מצרים, האט שרח גיזאגט פון דיא וואנדער איז קיין בעווייזונג אז ער איז דער אויסלייזער, האבין דיא אלטע ליים גיזאגט צו שרח דער מענטש האט דאך אונז גיזאגט פקד פקדתי אתכם. האט שרח גיזאגט צו דיא אלטע ליים, אז ער האט אזוי גיזאגט, איז ער דער מענטש וואס וועט אייך אויסלייזין פון מצרים ווארום אזוי האב איך גיהערט פון מיין פאטער מיט צווייא פהין פקד פקדתי ווער עס וועט זאגין, דער מענטש וועט אויסלייזין דיא יודין פון מצרים, האבין דיא יודין באלד געגלויבט אז משה איז געשיקט גיווארין פון הקב"ה ער זאל זייא אויסלייזין פון מצרים, רבי עקיבא זאגט די אלצטע פון פרעה פלעגין שלאגין דיא יודין זייא זאלין מאכין אלע טאג זייער צאהל ציגול אונ שטרויא צו דיא ציגול האט מען זייא ניט גיגעבין, אונ די יודין פלעגין מוזין גיין אין דער מדבר קלויבין שטרויא צו דיא ציגול, אונ האבין גיטרעטין דיא שטרויא אין דיא ליים מיט די בלויזע בארוויסע פיס דיא מאנען מיט דיא ווייבער אונ זייערע זיהן אונ זייערע טעכטער, אונ וויל דיא שטרויא פון דער מדבר איז הארט האבין דיא שטרויא צושטאכין זייערע פיס אונ עס איז געגאנגען בלוט פון דיא פיס אונ דיא בלוט איז איינגעטרעטין גיווארין אין דיא ליים, אונ רחל וואס זיא איז גיוועזן אאייניקול פון שותלח, איז גיוועזן מעוברת, אונ זיא מיט איר מאן האבין גיטרעטין דיא ליים איז ארוים פון איר דאס קינד אונ אריין געפאלין אין דיא ליים אונ איז צוטרעטין גיווארין אונ איר געשרייא איז נעקומען פאר הקב"ה, דער מלאך מיכאל איז אראפגעקומען אונ האט גענומען דעם ציגול ליים וואס אינוויינינג איז דאס קינד גיוועזן איינגעטרעטין אונ האט דאס געברייננגט פאר הקב"ה, אין דיא זעלבינע נאכט איז אראפגעקומען הקב"ה אין מצרים אונ האט געהרגת אלע בכורים, הקב"ה האט גיזאגט אויב איך וועל ארוים נעמען דיא יודין פון מצרים ביי נאכט וועלין דיא מצריים זאגין איך טוה מיט זייא וויא גנבים, נאר איך וועל זייא ארוים נעמען פון מצרים ביי טאג ווען אלע מצריים וועלין זעהן דיא יודין גייען ארוים פון זייא אונ זייא האבין מורא דיא יודין צו פארהאלטין, רבי יהודה זאגט דיא גאנצע נאכט פסח האבין דיא יודין גיגעסין אונ געטרונקין וויין אונ זענען גיוועזן פרייליך לוסטיג אונ האבין געלויבט צו הקב"ה מיט אהויכע שטימע אונ דיא מצריים האבין געשריגען מיט אביטער

הארץ אויף דיא מגפה וואס בייא זייא איז געוועזן, וויא עס שטייט אין פסוק עס איז געוועזן אגרויס געשרייא אין מצרים ווייל עס איז ניט געוועזן איין שטוב וואס אין איר איז ניט געוועזן אמת, אונ וועגין דעם זכות פון דרייא זאכין זענען דיא יודין ארויס געגאנגען פון מצרים, ווייל זייא האבין ניט געענדערט זייער שפראך, אונ זייא האבין ניט גירעט לשון הרע, אונ זיי האבין געגלויבט אז הקב"ה איז איינער אויף דער גאנצער וועלט, אונ דיא יודין זענען ארויס געגאנגען פון מצרים מיט פיל גוטס וויא הקב"ה האט צוגיזאגט צו אברהם אבינו נאך דיא ארבעט וועלין דיא יודין ארויס גיין מיט פיל פארמעגין:

ה וּנְחָתַת בַּת פַּרְעֹה לְמִסְחֵי עַל נַהֲרָא וְעוּלֵימָתְהָא מְהַלְּכָן עַל כֵּיף נַהֲרָא וַחֲזַת יַת תֵּיבוּתָא בְּגוֹ יַעְרָא וְאוֹשֵׁיטַת יַת אַמְתַּהּ וּנְסֵיבְתַּהּ׃ ו וּפְתָחַת וַחֲזַת יַת רַבְיָא וְהָא עוּלֵימָא בָּכֵי וְחָסַת עֲלוֹהִי וַאֲמַרַת

ה וַתֵּרֶד בַּת־פַּרְעֹה לִרְחֹץ עַל־הַיְאֹר וְנַעֲרֹתֶיהָ הֹלְכֹת עַל־יַד הַיְאֹר וַתֵּרֶא אֶת־הַתֵּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת־אֲמָתָהּ וַתִּקָּחֶהָ׃ ו וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֵהוּ אֶת־הַיֶּלֶד וְהִנֵּה־נַעַר בֹּכֶה וַתַּחְמֹל עָלָיו וַתֹּאמֶר

תו"א ותרד בת. חגיגה יג סוטה יב. ותפתח. סוטה שם:

בעל הטורים

(ה) ותרד בת פרעה. ס"ת דתה מלמד ששינתה דתה שהלכה להתגייר: ונערותיה. ג' הכא ואידך ותקם רבקה ונערותיה לומר שנתגיירה ותפסה מעשה האמהות ואידך ויסנה ואת נערותיה ויסנה ששינתה את דתה ואת נערותיה שבא המלאך והרגום לפי שמנעוה לקחת התיבה ולקחה נערות אחרות: (ו) והנה נער בוכה. זה אהרן שהניחתו אצל התיבה. נער בכה בגי' זה

רשב"ם

(ה) אמתה. שפחתה: (ו) ותפתח ותראהו את הילד. המפרש שראתה את הילד טועה הוא. וכי מי אינו יודע שאם פתחה את התיבה שתראה את הילד. אלא כך פירושו פתחה את התיבה והביטה בילד אם זכר אם נקבה וראתה כי נער הוא. כלומר זה הילד זכר הוא ולא נקבה וראתה בזכרותו שהוא מהול ולכך נטמן ואינו אסופי שאם היה בת יש לומר אסופי היא וכן מצינו כתוב: מה נעשה לנער היולד. ביום הולדו קרוי נער: והנה נער בוכה ותחמול עליו וגו'. לפי שהיה בוכה לכך ותחמול עליו ולפי שראתהו נער זכר מהול אמרת

רש"י

(ה) לרחץ על היאור. סרס המקרא ופרשהו ותרד בת פרעה על היאור לרחוץ בו: על יד היאור. אצל היאור כמו (שמואל ב' יד) ראו חלקת יואב על ידי והוא לשון יד ממש שיד האדם סמוכה לו. ור"ד (סוטה שם) הולכת לשון מיתה כמו הנה אנכי הולך למות (בראשית כה) הולכות למות לפי צ שמיחו בה. והכתוב מסייען כי למה לנו לכתוב ונערותיה הולכות: את אמתה. את ק שפחתה. ורבותינו דרשו ר לשון יד. אבל לפי דקדוק לשון הקודש היה לו להנקד אמתה מ"ס דגושה. והם דרשו את אמתה את ידה ונשתרבבה אמתה אמות הרבה (סוטה שם): (ו) ותפתח ותראהו. את מי ראתה הילד זהו פשוטו. ומדרשו שראתה עמו ש שכינה (ש"ר סוטה שם): והנה נער בכה. קולו

שפתי חכמים

צ ר"ל השפחות מיחו בבת פרעה שלא להציל את משה: ק וא"ת והא רש"י עצמו פי' לעיל לפני זה לפי' רבותינו שגבריאל המית כל השפחות שהולכות עמה כבר תירצו בגמרא דגבריאל לא המית כולם אלא הניח לה שפחה אחת בשביל כבוד מלכות כדי שלא תשאר בת פרעה לבדה ולזו השפחה שהשאיר לה שלחה: ר מדלא כתיב ותשלח את נערה או שפחתה ומדלא כתיב בהדיא ידה דרשו שנשתרבבה אמתה אמות רבות או משום שבאה המ"ם בלא דגש דרשו כן: ש דאל"כ ותרא מיבעי ליה וא"כ הוי"ו

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ה) ותשלח את אמתה. בסוטה פליגי ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר שפחתה וחד אמר אמתה ופריך למאן דאמר שפחתה קאמר שבא גבריאל וחבטן בקרקע ומשני דשייר לה חדא דלא אורחא דבת מלכא למיקם לחודה ולמאן דאמר אמתה היה לו לכתוב ידה קמ"ל שנשתרבב אמתה עד ששים אמות וכן אתה מוצא בשני רשעים שברת אל תיקרי שברת

פירוש לתורת אלהים

(ה) וַתֵּרֶד בִּתְיָה דִיא טָאכְטֶער פוּן פַּרְעֹה הָאט גֶענִידֶערְט צוּ וַואשֶׁען זִיךְ בַּיי דֶעם טַייךְ וְנַעֲרֹתֶיהָ אוּנ אִירֶע יוּנְג פְרוֹיעֶן הֹלְכֹת זֶענֶען גֶעגַאנְגֶען עַל יַד בַּייא דֶעם בָּארְטִין וַתֵּרֶא הָאט בִּתְיָה גִיזֶעהֶן אֶת הַתֵּבָה דֶעם קַאסְטִין בְּתוֹךְ הַסּוּף צְווִישֶׁען דֶעם גִימִיוִזִיכְץ וַתִּשְׁלַח הָאט זִיא אוֹיס גִישְׁטְרֶעקְט אֶת אֲמָתָהּ אִיר אָרִים, [רש"י שְׁרַייבְּט אִיר אָרִים אִיז לֶענְגֶער גִיוָוארִין פִיל אֵיילִין עַל פִּי נֵס] וַתִּקָּחֶהָ אוּנ זִיא הָאט גֶענוּמֶען דֶעם קַאסְטֶען: (ו) וַתִּפְתַּח אוּנ זִיא הָאט גִיעֶפִינְט דֶעם קַאסְטִין וַתִּרְאֵהוּ אוּנ זִיא הָאט גִיזֶעהֶן אֶת הַיֶּלֶד דָאס קִינְד וְהִנֵּה נַעַר אַיוּנְג קִינְד בּוֹכֶה וֵויינְט דִיא שְׁטִימְמֶע פוּן וֵויינֶען אִיז גִיוֶועְן וִויא פוּן אַבִּיסוּל אַאֶלְטֶער קִינְד וַתַּחְמוֹל אוּנ זִיא הָאט זִיךְ דֶער בַּארִימְט אוֹיף אִים וַתֹּאמֶר

ספר הישר

אוּנ מֶען וֶועט בַּיי זֵיי פְרֶעגִין אוֹיב זֵייא וֶועלִין אוֹיךְ זָאגִין מֶען זָאל דֶעם קִינְד הַרְגְנֶן וֶועט מֶען אִים הַרְגְנֶן, פַּרְעֹה הָאט אַזוֹי גִיטָאהֶן מֶען הָאט גֶערוּפִין אַלֶע שׁוֹפְטִים אוּנ אַלֶע חֲכָמִים אוּנ זֵיי זֶענֶען גֶעקוּמֶען צוּ פַּרְעֹה, אוּנ אַמַלְאָךְ פוּן הקב"ה אִיז אוֹיךְ גֶעקוּמֶען אוּנ הָאט אוֹיסְגִיזֶעהֶן וִוי אֵיינֶער פוּן דִי חֲכָמִים, דֶער מֶלֶךְ הָאט דֶערְצֵיילְט פַאר זֵייא וָואס דֶער קִינְד הָאט גִיטָאהֶן אוּנ וָואס בִּלְעָם הָאט גִיזָאגְט, וואס זָאגְט אִיר צוּ דִיא זַאךְ, הָאט דָער מַלְאָךְ גִיזָאגְט מַיין עֵצָה אִיז דֶער מֶלֶךְ זָאל הֵייסִין בְּרֵיינְגֶען אִין אַשִׁיסוּל גָאלְד אוּנ אִין אַשִׁיסוּל בְּרֶענֶעדִיגֶע קוֹילִין, אוּנ מֶען זָאל דָאס שְׁטֶעלִין פַאר דֶעם קִינְד, אוֹיבּ דֶער קִינְד וֶועט נֶעמֶען דִיא גָאלְד וֶועלִין מִיר וִויסֶען אַז עֶר טוּהְט אַלְץ מִיט חָכְמָה, וֶועט מֶען אִים הַרְגְנֶן, אוּנ אוֹיבּ עֶר וֶועט אוֹיסְצִיהֶען דִיא הַאנְט נֶעמֶען דִי קוֹילִין, וֶועלִין מִיר וִויסֶען וָואס עֶר טוּהְט אִיז נִיט מִיט חָכְמָה, וֶועט מֶען אִים לָאזִין לֶעבִּין, דֶעם מֶלֶךְ אוּנ דִי שָׂרִים אִיז דִי עֵצָה גִיפֶעלִין אוּנ מֶען הָאט אַזוֹי

מִיַּלְדֵי הָעִבְרִים זֶה׃ ז וַתֹּאמֶר אֲחֹתוֹ
אֶל־בַּת־פַּרְעֹה הַאֵלֵךְ וְקָרָאתִי לָךְ
אִשָּׁה מֵינֶקֶת מִן הָעִבְרִיֹּת וְתֵינִק
לָךְ אֶת־הַיָּלֶד׃ ח וַתֹּאמֶר־לָהּ בַּת־
פַּרְעֹה לֵכִי וַתֵּלֶךְ הָעַלְמָה וַתִּקְרָא
אֶת־אֵם הַיָּלֶד׃ ט וַתֹּאמֶר לָהּ בַּת־
פַּרְעֹה הֵילִיכִי אֶת־הַיֶּלֶד הַזֶּה
וְהֵינִקִהוּ לִי וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת־שְׂכָרֵךְ׃

אונקלוס

מִבְּנֵי יְהוּדָאֵי הוּא דֵין׃
ז וַאֲמַרַת אֲחָתֵיהּ לְבַת
פַּרְעֹה הַאֵיזֵיל וְאִקְרֵי לִיךְ
אִתְּתָא מֵנִיקְתָא מִן
יְהוּדָיָתָא וְתוֹנֵיק לִיךְ יַת
רַבְיָא׃ ח וַאֲמַרַת לַהּ בַּת
פַּרְעֹה אֵיזִילִי וַאֲזַלַת
עוּלֵימְתָא וּקְרַת יַת אִמֵּיהּ
דְּרַבְיָא׃ ט וַאֲמַרַת לַהּ
בַּת פַּרְעֹה הֲלִיכִי יַת
רַבְיָא הָדֵין וְאוֹנְקִיהִי לִי
וַאֲנָא אֶתֵּן יַת אַגְרִיךְ

תולדות אהרן

ותאמר אחותו. שם: ותאמר לה. שם:

רשב״ם

מילדי העברים זה. ודוגמא זו ולחנה יתן מנה אחת אפים. חלק בהיר ולמה כי את חנה אהב. לכך נתן לה אפים מקערה שלפניו וא״ב למה מנה אחת כי ה׳ סגר רחמה אבל לפנינה ולכל בנותיה ובניה נתן מנות הרבה כי בנים רבים היו לה. ותראהו את הילד והנה הוא נער בוכה: (ז) ותיניק. לשון כפעיל. ותינק כשהיא עצמה יונקת. ותניקהו. אין צריך לומר שהוא שתי אותיות כמו. בא. שב. קם. שיאמר בל׳ בהפעיל ותשיבהו ותביאהו ותקימהו. אלא מגזרת ינק הוא. ולקצר את התיבה הוא אומר ותניקהו במקום ותינקהו:

בעל הטורים

אהרן הכהן: (ז) האלך. ג׳ במס׳ הכא ואידך האלך והכיתי בפלשתים גבי דוד ואידך האלך רמות גלעד לומר שדברי נביאים מתקיימי׳ כדברי אורים ותומים שמרים נתנבאה על משה קודם שנולד כמו שארז״ל:

דעת זקנים מבעלי התוספות

אלא שרבבת ורמז לדבר כי מן המים משיתהו דמן המים דמשיתיהו יתרים הם הרי ששים. וכן בשני רשעים יכול לכתוב שן רשע שברת [י׳ דשני ו״ם] דרשעים יתרים הם שעולים בין כלם ששים:

שפתי חכמים

שבתיבת ותראהו מורה על הפסוק יה׳ ודו״ק: ת דק״ל למה קרא אותו נער והא לא היה בן י״ג שנים: א ואע״ג דדרך הלשון כך כמו הא לכם זרע מ״מ מדלא כתיב הא לך דרשו כן אע״פ

רש״י

ת כנער: (ז) מן העבריות. מלמד שהחזירתו על מצריות הרבה לינק ולא ינק לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינה (ב״ר סוטה שם): (ח) ותלך העלמה. הלכה בזריזות ועלמות כעלם: (ט) היליכי. נתנבאה ולא ידעה מה א נתנבאה הי שליכי

פירוש לתורת אלהים

און זיא האט געזאגט מִיַּלְדֵי פון די יודישע קינדער זֶה איז דאס קינד: (ז) וַתֹּאמֶר האט דיא שוועסטער פון דעם קינד געזאגט צו די טאכטער פון פַּרְעֹה הַאֵלֵךְ זאל איך גיין וְקָרָאתִי און זאל דיר רופין אִשָּׁה מֵינֶקֶת אזייגענדיגע אשה מִן הָעִבְרִיֹּת פון די יודישע ווייבער וְתֵינִק און זיא זאל דיר זייגין דאס קינד, ורש״י שרייבט דיא טאכטער פון פרעה האט אים געטראגין צו פיל מִצְרִים צו זייגין האט ער ניט געוואלט זייגין מחמת ער וועט אמאהל ריידין מיט דער שכינה: (ח) וַתֹּאמֶר לָהּ האט דיא טאכטער פון פרעה געזאגט צו איר לֵכִי גייא וַתֵּלֶךְ הָעַלְמָה איז דיא יונג פרויא געגאנגען וַתִּקְרָא און האט גערופין דיא מוטער פון דעם קינד: (ט) וַתֹּאמֶר האט דיא טאכטער פון פרעה געזאגט צו איר הֵילִיכִי נעם דיר דאס קינד וויא דיין אייגינס וְהֵינִקִהוּ לִי און זייג מיר אים וַאֲנִי און איך

ספר הישר

גיטאהן, מען האט גישטעלט פאר משה אשיסיל מיט קוילין, משה האט אויסגעצויגין די האנט צו נעמען דיא גאלד האט דער מלאך אים אשטויס גיטאהן די האנט צו די קוילין און ווי ער האט אהאפ גיטאהן אשטיקיל קויל און האט אפגעבריט די האנט האט ער אהאפ גיטאהן די האנט מיט די קויל צום מויל און האט אפגעבריט די מויל און פון די צייט און ווייטער האט משה געשטאמולט און האט ניט גיקענט גוט ריידין, ווי דער מלך און די שרים האבין דאס גיזעהן, האבין אלע גיזאגט אז ניט מיט חכמה האט משה אראפגענומען דיא קרוין פון מלך, איז משה געבליבען לעבין, און ער איז ווייטער גיוועזן ביי פרעה אין שטוב, און הקב״ה איז גיוועזן מיט אים, און ער האט זיך געאדערוועט מיט אלע קינדער פון מלך און בתיה דיא טאכטער פון פרעה האט אים גערעכינט פאר איר קינד, און אלע מענטשין פון פרעה האבין אים גיגעבין כבוד און האבין פאר אים מורא געהאט און אלע טאג איז ער געגאנגען אין גושן זעהן ווי שווער די יודין ארבעטין, און משה האט ביי זיי גיפרעגט ווי אזוי, זענען זיי געקומען צו

אזוי

וּנְסִיבַת אִתְּתָא יַת רַבְיָא
וְאוֹנִיקְתֵּיהּ: י וּרְבָא רַבְיָא
וְאַיְתִיתֵיהּ לְבַת פַּרְעֹה
וַהֲוָה לַהּ לְבַר וּקְרַת
שְׁמֵיהּ מֹשֶׁה וַאֲמָרַת אֲרֵי
מִן מַיָּא שְׁחַלְתֵּיהּ:
יא וַהֲוָה בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן

וַתִּקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וַתְּנִיקֵהוּ׃
י וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַתְּבִאֵהוּ לְבַת־פַּרְעֹה
וַיְהִי־לָהּ לְבֵן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה
וַתֹּאמֶר כִּי מִן־הַמַּיִם מְשִׁיתִהוּ׃
שלישי יא וַיְהִי | בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל

רשב"ם

(י) משיתהו. משכתיהו. לשון זה נופל במשיכה מן המים. כדכתיב ימשני ממים רבים. מגזרת קנה. יאמר קניתיהו בלשון פעל. יקנני בלשון מפעיל:

רש"י

(ש"ר סוטה יב): (י) משיתהו. שלתיה והוא לשון הוצאה בלשון ארמי כמשחל ביניתא ב מחלבא. ובל' עברי משיתהו לשון הסירותיו כמו (יהושע א) לא ימוש לא משו. כך חברו מנחם. ואני אומר שאינו ממחברת מש וימוש אלא מגזרת משה ולשון הוצאה הוא וכן (שמואל ב כב) ימשני ממים רבים. שאילו היה ממחברת מש לא יתכן לומר משיתהו אלא המישותיהו כאשר יאמר מן קם הקימותי ומן שב השיבותי ומן בא הביאותי או משתיהו כמו (זכריה ג) ומשתי את עון הארץ. אבל משיתי אינו אלא מגזרת תיבה שפעל שלה מיוסד בה"א בסוף התיבה. כגון משה בנה עשה צוה פנה כשיבא לומר בהם פעלתי תבא היו"ד במקום ה' כמו עשיתי בניתי פניתי צויתי: (יא) ויגדל

שפתי חכמים

דליכא ל' נקבה הוא מ"מ מצינו גבי נקבה ג"כ ל' לך כדכתיב הלוא אנכי טוב לך דגבי חנה: ב פי' כהוצאת שער מן החלב:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(י) ותקרא שמו משה. וא"ת והלא מצריית היתה והיאך קראה בלשון עברי וי"ל שהוא קראה בלשון מצרי שם שמשמעותו משה והתורה קראו משה בלשון עברי. ד"א שלמדה לשון עברי משבאו העבריות למצרים וכן מצינו שקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח:

פירוש לתורת אלהים

וועל דיר געבין דיין לוין וַתִּקַּח האט דיא אשה גענומען דאס קינד אונ האט אים געזייגט: (י) וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד אונ דאס קינד איז דער וואקסען געווארין וַתְּבִאֵהוּ אונ זיא האט געבראכט אים צו דער טאכטער פון פרעה וַיְהִי לָהּ אונ ער איז געווען ביא איר וויא אזוהן כלומר אזוי וויא איר אייגין קינד וַתִּקְרָא אונ זיא האט גערופין זיין נאמען משה וַתֹּאמֶר אונ זיא האט געזאגט דרום רוף איך אים משה כִּי מִן ווארום איך האב אים אויס געצויגין פון דעם וואסער אונ דאס ווארט משה איז לשון אויס ציהען: (יא) וַיְהִי אונ עס איז געווען בַּיָּמִים אין דיא זעלביגע טעג וַיִּגְדַּל משה אונ משה איז גרויס געווארין כלומר פרעה האט אים געמאכט פאר אהאר איבער זיין הויז געזינד

ספר הישר

אזוי אשווערע ארבעט, דיא יודין האבין אים אלץ דערציילט וואס מיט זייא איז געווען איידער ער איז געבארין געווארין, אונ די אלע גזרות וואס פרעה האט אויף זייא גוזר געווען איידער ער איז געבארין געווארין אונ זיי האבין אים דערציילט די אלע עצות וואס בלעם האט געזאגט צו פרעה אויף זיי, אונ די עצה וואס בלעם האט געגעבין אויף אים מען זאל אים הרגנן ווען ער האט אראפגענומען דיא קרוין פון פרעה'ס קאפ. איז משה שטארק בייז געווען אויף בלעם אונ ער האט געזוכט עצות וויא אזוי ער זאל אים הרגנן, דערוויל האט מען געזאגט צו בלעם אז משה וויל אים הרגנן, האט בלעם מורא געהאט פאר משה, אונ ער האט גענומען זיינע צוויי זיהן אונ איז אנטלאפין פון מצרים אין דיא לאנד כוש צו קיקנוס דער מלך פון כוש, הקב"ה האט געגעבין חן צו משה אונ פרעה מיט זיינע אלע קנעכט אונ אלע מצריים האבין ליב געהאט משה'ן, אמאהל איז משה געגאנגען אין גושן זעהן זיינע ברידער, האט ער געזעהן ווי שווער זיי ארבעטין האט משה שטארק רחמנות געהאט אויף זייא אונ איז געקומען צום מלך אונ האט געזאגט צו אים איך האב ביי דיר צו בעטין אקליינע טובה, דו זאלסט מיר ניט אפזאגין, האט פרעה געזאגט צו אים זאג וואס דו ווילסט, האט משה געזאגט צו פרעה איך בעט דיך ערלויב דיינע קנעכט וואס דו האסט אין גושן זיי זאלין רוהען פון זייער ארבעט איין טאג אין יעדער וואך, האט פרעה געזאגט איך וועל דיר דאס טאהן, האט פרעה געהייסין מען זאל אויסרופין אין מצרים אונ אין גושן דיא יודין זאלין ארבעטין זעקס טאג אונ אזיבעטין טאג זאלין זיי רוהען, אונ אזוי זאל זיין אויף שטענדיג, זעקס טאג זאלין זיי ארבעטין אונ אזיבעטין טאג זאלין זיי רוהען, משה האט זיך געפרייט וואס פרעה האט גיטאהן צו דיא יודין, אינ הקב"ה איז געווען מיט משה, אונ אין גאנץ מצרים האט מען נאר גירעט פון משה, אונ משה פלעגט אלע מאהל ריידין צו פרעה גוטע רייד וועגין דיא יודין:

(יא) וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל משה וגו'. ווען משה איז שוין אלט געווען אכטצעהן יאהר האט ער גיוואלט זעהן זיין פאטער אונ מוטער, איז ער געגאנגען צו זייא אין גושן, דערוויל איז ער געגאנגען זעהן דיא ארבעט וואס דיא יודין ארבעטין האט ער גיטראפין וויא אמצרי שלאגט איוד, וויא דער יוד האט דערזעהן משה שטייט איז ער גילאפין צו משה ער זאל אים רעטטין פון דעם מצרי, דער יוד האט געזאגט צו משה דער מצרי איז

מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל־אֶחָיו וַיַּרְא בְּסִבְלֹתָם
וַיַּרְא אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה אִישׁ־עִבְרִי
מֵאֶחָיו׃ יב וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה וַיַּרְא כִּי־
אֵין אִישׁ וַיַּךְ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ

וּרְבָא מֹשֶׁה וּנְפַק לְוָת
אֲחוֹהִי וַחֲזָא בְּפוּלְחָנֵיהוֹן
וַחֲזָא גְּבַר מִצְרָאֵי מָחֵי
לִגְבַר יְהוּדָאֵי מֵאֲחוֹהִי׃
יב וְאִתְפְּנֵי לְכָא וּלְכָא
וַחֲזָא אֲרֵי לֵית גַּבְרָא
וּמְחָא יָת מִצְרָאָה

תו"א ויפן כה וכה. סנהדרין נח:

רשב"ם

(יא) מכה. שמא הכהו ולא הרגו.

שפתי חכמים

ג מדסמך ענין ההכאה למאי דכתיב וירא בסבלותם דמשמע ההכאה נמי מענין הסבלות לכך פירש נוגש היה וכו': ד פי' שמיד שקורין שתרנגולין היו צריכים לעמוד ולעשות מלאכתן: ה אין להקשות מנ"ל לרש"י לפרש שהלקהו ולא המיתהו ממש דילמא מה שכתוב מכה איש עברי וכו' פי' שהרג אותו ממש. וי"ל דלקמן פירש"י ראה שאין איש טוב יצא ממנו ולכן הרגו הא אם היה רואה שילא איש טוב ממני לא היה הורגו ואי אמרת דמה שכתוב מכה איש עברי פירוש שהרגו ממש א"כ למה היה צריך למשה לראות שאין עתיד איש טוב לצאת ממנו נהי דילא איש טוב ממנו אפ"ה היה לו מן הדין להורגו דכיון שהוא הרג את העברי דכתיב בהדיא נפש תחת נפש אלא ע"כ צ"ל דמה דכתיב מכה איש עברי פירושו לוקה ורודה ולא המיתו ממש ולפיכך היה צריך לראות אם עתיד איש טוב לצאת ממנו דאם היה רואה שילא שום אדם טוב ממנו לא היה הורגו דמן הדין לא היה חייב מיתה. וא"ת וא"כ היאך היה רשאי משה להרוג אותו וי"ל דבני נח אזהרתן זו מיתתן והן מוזהרין אהכאה כישראל ואפ"ה אם היה רואה שילא ממנו איש טוב לא היה הורגו כי היה דן אותו בדין ישראל ולא בדין בן נח: ו דלקמן בפרשת אמור על פסוק שלומית בת דברי פירש"י שבחן של ישראל שפירסמה לנו הכתוב לזו לומר שהיא לבדה היתה זונה וא"כ אי אמרת שאשה אחרת היתה נמצא שפתי זונות היו בישראל: ז דאל"כ לא היה משה הורגו דאטו משום שהיו מכהו היה חייב מיתה אלא משום שבא על אשתו ובודאי חייב מיתה דהא משבע מצות בני נח הוא דכתיב ודבק באשתו ובזה נמי

רש"י

משה. והלא כבר כתיב ויגדל הילד אמר רבי יהודה בר"א הראשון לקומה והשני לגדולה שמינהו פרעה על ביתו: וירא בסבלותם. (ב"ר) נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם: איש מצרי. (ש"ר) נוגש היה ג ממונה על שוטרי ישראל והיה מעמידם מקרות ד הגבר למלאכתם: מכה איש עברי. מלקהו ורודהו ה ובעלה של שלומית בת דברי היה ונתן עיניו בה ו ובלילה העמידו והוציאו מביתו והוא חזר ונכנס לבית ובא על אשתו ז כסבורה שהוא בעלה וחזר האיש לביתו והרגש בדבר וכשראה אותו מצרי שהרגיש בדבר היה מכהו ורודהו כל היום: (יב) ויפן כה וכה. ראה מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה. ולפי פשוטו כמשמעו: וירא כי אין איש. שאין

הכאת משה את המצרי

(יב) ויפן כה וכה וגו' בתחלה קרא אותם הפסוק אישים. איש מצרי איש עברי. ואח"כ כתיב ויך את המצרי ולא כתיב איש. וכתב הרמ"א יתכן אמר משה בלבו אולי יש חשיבות בהמצרי או מצדו או מצד זרעו אולי עתידים להתגייר. ואם אין בו חשיבות וראוי ליהרג. ראוי לחוש אולי האיש העברי המוכה בלתי חשוב באיכות ויגלה הדבר כאשר באמת היה אחרי כן כי אמר הלהרגני אתה אומר וגו' והגיד הדבר למלך. וזהו ויפן כה וכה כלומר באיש המצרי ובאיש העברי וירא כי אין איש כלומר כי אין תואר איש בשום אחד מהם ולא נוכל לקרא את זה בשם איש מצרי ולא את זה בשם איש עברי. רק מצרי ועברי ע"כ היה נכון משה. הגם שראוי המצרי ליהרג אולי המוכה שהיא בלתי חשוב יגיד דבר. עכ"ז ויך את המצרי. ולא את האיש מצרי כי לא איש הוא. ועל חששת העברי אמר מסתמא לא ישיבני רעה תחת טובה ולא יגיד. וכדי שלא ירגישו המצרים כי נהרג אחד מהם שאם היה נראה הרוג על פני השדה היו מבקשין גואלי דמו וחוקרין אחרי ההורג לידע מי הרגו ע"כ ויטמנהו בחול. ונשתתק הדבר:

פירוש לתורת אלהים

ויצא און משה איז ארויס געגאנגען צו זיינע פריינד צו די ישראל וירא בסבלותם און ער האט געזעהן זייערע שווערע ארבעט האט ער זיך מצער געווען אויף זייא וירא און ער האט געזעהן איש מצרי אמענטש פון די מצרים מכה שלאגט איוד מאחיו פון זיינע פריינד (רש"י שרייבט דער מצרי איז געווען איבער די עלצטע פון ישראל וואס האבין בדארפט צו שטעלין די ארבעט האט דער מצרי געהאט איין אויג אויף דער אשה שלומית בת דברי האט ער איר מאן אויף געוועקט פאר טאג און האט אים געשיקט צו דער ארבעט און אליין האט ער זיך אום געקערט אין שטוב אריין און איז געלעגין מיט דער אשה און זיא האט געמיינט אז דאס איז איר מאן און דער מאן האט זיך אום געקערט אין שטוב און האט פאר שטאנען וואס דא איז געווען און איבער דעם איז דער מצרי אויף אים ברוגז געווארין און האט אים געשלאגין אגאנצין טאג): (יב) ויפן האט זיך משה געקערט הין און אהער כלומר ער האט זיך ארום געקוקט וירא און ער האט געזעהן כי עס איז ניט דא אמענטש וואס וועט זאגין וואס ער וועט טאהן, אדער דער פשט איז משה האט געזעהן בנבואה אז עס וועט פון דעם מצרי ניט ארויס קומען אמענטש וואס ער זאל זיך מגייר זיין ויך האט ער געשלאגין דעם מצרי, (רש"י שרייבט ער האט געזאגט דעם שם המפורש איז דער מצרי געהרגת געווארין) ויטמנהו און ער האט אים בעהאלטין אין זאמד:

ספר הישר

ביי נאכט געקומען צו מיר אין שטוב און האט מיך געבונדין און האט מזנה געווען מיט מיין ווייב און איצט וויל ער מיך הרגנן ווייא משה האט דאס געהערט איז ער שטארק בייז געווארין אויף דעם מצרי, און ער האט געזעהן קיינער

ואַטמְרֵיהּ בְּחָלָא: יג וּנְפַק בְּיוֹמָא תִּנְיָנָא וְהָא תְּרֵין גֻּבְרִין יְהוּדָאִין נָצַן וַאֲמַר לְחַיָּבָא לְמָא אַתְּ מָחֵי לְחַבְרָךְ: יד וַאֲמַר מַן שַׁוְּיָךְ לִגְבַר רַב וְדַיָּן עֲלָנָא הַלְמִקְטְלִי אַתְּ אָמַר כְּמָא דִּקְטַלְתָּא יַת מִצְרָאָה וּדְחִיל מֹשֶׁה

בַּחוֹל: יג וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וְהִנֵּה שְׁנֵי־אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ: יד וַיֹּאמֶר מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ שַׂר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר כַּאֲשֶׁר הָרַגְתָּ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמַר

תו"א גליס. נדרים סד: ויאמר לרשע. סנהדרין נח: ויירא משה. עקידה שער לב:

בעל הטורים

(יג) נלים. ג' הכא ואידך גבי סנחריב להשאות גלים נלים ערים בצורות חד במלכים וחד בישעיה לומר שהרשעים ישאו שממה ותרוב יחרבו דכתיב כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך ודרז"ל אלו דתן ואבירם שירדו מנכסיהם וחרבו בתיהם:

רשב"ם

(יד) הלהרגני אתה אומר. בשביל שאני מכה את חבירי. כאשר הרגת את המצרי בשביל שהי' מכה איש עברי:

רש"י

איש עתיד לצאת ממנו ח שיתגייר: (יג) שני אנשים עברים. דתן ואבירם ט הם שהותירו מן המן: נצים. מריבים: למה תכה. אף על פי שלא הכהו י נקרא רשע בהרמת יד: רעך. רשע כ כמותך: (יד) מי שמך לאיש. והרי עודך נער: הלהרגני אתה אומר. מכאן אנו למדים שהרגו ל בשם המפורש: ויירא משה. כפשוטו. ומדרשו דאג לו על שראה בישראל רשעים דלטורין אמר מעתה שמא אינם ראויים להגאל:

שפתי חכמים

מתורץ קושיא דלעיל: ח (מהרמ"ם) דהל"ל וירא כי אין אדם וגו' לפשוטו שפנה כה וכה שהיה מתירא שלא יראה אותו שום אדם מה לי איש או אשה ל"פ איש עתיד להתגייר וכו' ולכ"א איש ר"ל לדיק שעתיד להתגייר ע"ד שפירש"י פרשת שלח לך ופ' דברים אנשים לדיקים ולא לאפוקי נשים ע"ש. וא"ת והא בפרשת אמור פירש"י עלמו על פסוק בתוך בני ישראל מלמד שנתגייר וקאי על בן המלרי דכתיב הכא שהוליד עם שלומית בת דברי וי"ל דבשעה שהרג משה את המלרי היתה כבר מעוברת ממנו אבל היה רואה שאין עתיד לנאת עוד איש ממנו שיתגייר: ט דכתיב הכא שני אנשים וכתיב התם סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה: י דהל"ל למה אתה מכה רעך כמש"ל מכה איש עברי א"ו פירושו למה תרלה להכות רעך: כ דק"ל איך קראו ריעו אם זה היה רשע וזה לא היה רשע לכן פי' בג"כ חבירו היה רשע. מהרש"ל: ל דהו"ל וכתיב אומר ולא הלהרגני אתה מבקש אלא ודאי באמירה הרגו. ואין לתמוה מי הגיד לאותו רשע שהרגו בשם המפורש דאיכא למימר כיון שראה

פירוש לתורת אלהים

(יג) וַיֵּצֵא אונ משה איז ווידער ארויס געגאנגען בַּיּוֹם אין דעם אַנדערין טאג האט ער געזעהן וְהִנֵּה שְׁנֵי אֲנָשִׁים צוויי מענטשין פון די יודין קריגען זיך אונ דאס איז געוועזן דתן אונ אבירם וַיֹּאמֶר אונ משה האט געזאגט לָרָשָׁע צו דעם רשע לָמָּה פאר וואס ווילסטו שלאגין דיין חבר, ואז מען הייבט נאר אויף אהאנט צו שלאגין איוד ווערט מען גערופין רשע: (יד) וַיֹּאמֶר אונ איינער האט געזאגט צו משה מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ ווער האט דיך געמאכט פאר איין איש חשוב דו זאלסט זיין אהאר אונ אריכטער איבער אונז הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר ווילסטו דען זאגין דעם שם המפורש אונ זאלסט מיך אויך הרגנן כַּאֲשֶׁר אזוי ווי דו האסט געהרגת דעם מצרי וַיִּירָא מֹשֶׁה האט זיך משה גיפארכטין טאמער וועט פרעה גיוואהר ווערין וואס ער האט דעם מצרי געהרגת, אדער דער פשט איז ויירא. משה האט זיך גיפארכטין אונ האט גיזארגט טאמער זענען דיא ישראל ניט ווערט געלייזט ווערין ווייל זייא זאלין אוים זענען בעלי לשון הרע

לקוטים על התורה

(יג) שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים וגו'. רש"י שרייבט דער מצרי וואס משה האט אים געהרגת האט מזנה גיוועזן מיט דאס ווייב פון דעם יוד וואס ער האט אים גישלאגין, וויא דער יוד איז געקומען אהיים אונ האט שוין געוואוסט אז דער מצרי האט מיט איר מזנה גיוועזן, האט ער זיא גיוואלט גטין, איז זיא געגאנגען צו איר ברודער אבירם אונ האט אים דערציילט אז דורך משה איז דאס אלץ בעוואוסט גיווארין אונ דער מאן וויל זיא גטין, אויף מארגין ווען משה איז געקומען צו דיא יודין האט ער גיטראפין דתן אונ אבירם קריגען זיך וועגין דעם גט, האט אבירם גיזאגט צו משה דו ווילסט מיך אויך הרגנן אזוי ווי דו האסט געהרגת דעם מצרי, וואס דורך דיר וויל מען מיין שוועסטער גטין [שלשלת הקבלה דף יא]:

ספר הישר

נעהט ניט האט ער געהרגת דעם מצרי אונ האט אים געהאלטין אין זאמד, דער יוד איז אוועק געגאנגען אהיים, אונ משה איז אויך געגאנגען אהיים, ווי דער יוד איז געקומען צו זיך אהיים האט ער גיוואלט גטין זיין ווייב ווייל דער מצרי האט מיט איר מזנה גיוועזן, האט דאס ווייב דערציילט אירע ברידער, האבין זייא אים גיוואלט הרגנן איז ער אנטלאפין פאר זיי, אויף דעם אנדערין טאג איז משה נאך אמאהל געקומען אין גושן צו זיינע ברידער האט ער געזעהן צוויי מענטשין יודין קריגען אונ איינער וויל שלאגין דעם אנדערין, האט משה גיזאגט צו אים רשע פאר וואס ווילסטו שלאגין דיין חבר, האט ער גיזאגט צו משה ווער האט דיך געמאכט פאר אשר אונ אשופט [אדין] אויף אונז, דו ווילסט מיך אויך הרגנן וויא דו האסט געהרגת דעם מצרי, האט משה מורא געהאט, אונ האט

אכן נודע הדבר: טו וישמע פרעה את־הדבר הזה ויבקש להרג את־
משה ויברח משה מפני פרעה
וישב בארץ־מדין וישב על־הבאר:
טז ולכהן מדין שבע בנות ותבאנה

ואמר בקושטא אתידע
פתגמא: טו ושמע פרעה
ית פתגמא הדין ובעא
למקטל ית משה וערק
משה מן קדם פרעה
ויתיב בארעא דמדין
ויתיב על בירא:
טז ולרבא דמדין שבע

רשב"ם

אכן. ואך כן. לא כמו שהייתי סבר כשטמנתיו בחול שלא נודע אלא כן הוא שנודע: וישב בארץ מדין. כולל ואח"כ מפרש באיזה עלילה ישב במדין בתחלה וישב על הבאר שם נח תחילה כאדם שעומד לפוש: (טז) ולכהן מדין.

בעל הטורים

(טז) ולכהן. ג' במסו' ולכהן מדין וכ"פ גבי פסל מיכה כתיב לאב ולכהן יתרו היה כומר לע"א כשנשא משה בתו הוצרך משה לנדור לו שבן הראשון שיולד לו שיהיה כומר לע"א וזה כוונתו כי ידע שיחזיר את חמיו למוטב כמו שעשה שהרי נתגייר מ"מ נענש שבן בנו נעשה כומר לע"א שנאמר ויהונתן בן גרשום בן מנשה ודרשו חז"ל בן משה היה אלא שתולין הקלקלה במקולקל:

שפתי חכמים

שטמנו בחול ולא ראה אותו שעשה מעשה כידים שפט בשכלו שהרגו בשם. רא"ם: מ פי' מלשינים: נ דאע"ג דככר נגזרה גזרת ועבדום וענו אותם ת' שנה מכל מקום היה ק"ל למשה שהרי אמרה תורה לא יומתו אבות על בנים וגו'. (מהר"י) א"נ הרי גם שאר בניס הי"ל לאברהם וליצחק ולמה לא נגזר השעבוד עליהם א"נ אע"פ שנגזר עליהם ועבדום וענו אותם מ"מ בעבודת פרך לא נגזר עליהם וזה היה תמיה בעיניו: ם (נח"י) דהא בו החרב הוא שאמר משה ויצילני מחרב פרעה:

רש"י

מ דלטורין אמר מעתה שמא אינם ראויין להגאל: אכן נודע הדבר. כמשמעו. ומדרשו נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו מה חטאו ישראל מכל ע' אומות להיות נרדים נ בעבודת פרך אבל רואה אני שהם ראויים לכך: (טו) וישמע פרעה. הם הלשינו ם עליו: ויבקש להרוג את משה. מסרו לקוסטינר להרגו ולא שלטה (וישב בארץ מדין. נתעכב שם כמו וישב יעקב): וישב על הבאר. למד מיעקב שנזדווג לו זווגו על הבאר: (טז) ולכהן מדין. רב שבהן ופירש לו מע"א ונדוהו

בנות יתרו

(טז) ולכהן מדין שבע בנות. איתא במדרש והלא הקב"ה שונא ע"א ונתן מנוס למשה אצל עובד ע"א. אלא אמרו רבותינו יתרו כומר היה לע"א וראה שאין בה ממש וביסר עליה. והרהר לעשות תשובה עד שלא בא משה. וקרא לבני עירו ואמר להם עד עכשיו הייתי משמש אתכם מעתה זקן אני בחרו לכם כומר אחר. עמד והוציא כלי תשמישי ע"א ונתן להם הכל. עמדו ונדוהו שלא יזדקק לו אדם ולא יעשו לו מלאכה ולא ירעו את צאנו. ובקש מן הרועים לרעות לו את צאנו ולא קבלו לפיכך הוציא [שלח] בנותיו.

דעת זקנים מבעלי התוספות

(טו) ויבקש להרוג. מוסרו לסרדיוט להרוג ולא שלטה בו החרב ואחז"ל שנעשה צוארו כעמוד של שיש ורמז לדבר שלא היה לו לכתוב אלא ויברח הרי וישב משה יתרין והן בגימטריא אבן שיש מהה"ר משה. ועוד אמרו במדרש שבא גבריאל והפך פני הסרדיוט בפניו של משה ונטל הסייף מידו והרגו

לקוטים על התורה

(טו) ויברח משה וגו'. דער מדרש זאגט ווען דער קוסטינער האט געלייגט די שווערד אויף די האלדז פון משה צו הרגנן אים, איז דיא האלדז פון משה גיווארין הארט וויא שטיין אונ די שווערד איז איינגיבויגין גיווארין, בר קפרא זאגט אמלאך איז אראפגעקומען פון הימעל וואס ער האט אויסגיזעהן ווי משה, אונ משה איז אנטלאפין, אונ דער מלאך איז געבליבען, האט מען געמיינט אויף דעם מלאך דאס איז משה:
וישב על הבאר. דער זוהר זאגט דער ברונען וואס יעקב אונ משה האבין אים גיזעהן איז ער בשאפין גיווארין ווען דיא וועלט איז בשאפין גיווארין ערב שבת צווישען טאג אונ נאכט:

פירוש לתורת אלהים

ויאמר אונ ער האט גיזאגט אכן פאר וואהר דיא זאך איז בעוואסט גיווארין וואס איך האב דעם מצרי געהרגת, אדער דער פשט איז אכן, היינט איז די זאך בעוואסט גיווארין צו מיר וואס איך האב מיך געוואנדערט וואס האבין דיא ישראל געזינדיגט מער פון אלע אומות מען זאל מיט זייא אזעלכע שווערע ארבעט ארבעטין אבער אצונד זעה איך אז זייא זענען בעלי לשון הרע: (טו) וישמע פרעה האט פרעה גיהערט די זאך וואס משה האט דעם מצרי געהרגת, [רש"י שרייבט דתן ואבירם האבין דאס גיזאגט צו פרעה] ויבקש האט פרעה גיוואלט הרגנן משה ויברח איז משה אנטלאפין גיווארין פון פרעה וישב אונ ער האט זיך בזעצט אין לאנד מדין וישב אונ האט זיך גיזעצט ביי אברונען, [רש"י שרייבט משה האט זיך אפ גילערנט פון יעקב, וואורום צו יעקב האט זיך גיטראפין זיין זיווג בייא אברונען, האט משה זיך אויך גיזעצט נעבין אברונען, כדי דער זיווג זאל זיך אים אויך דארט טרעפען]: (טז) ולכהן מדין אונ צו דעם עלצטין פון מדין וואס ער האט געהייסין יתרו איז גיוועזן שבע בנות זיבען טעכטער ותבאנה אונ זיי זענען געקומען צו דער

ספר הישר

גיזאגט די זאך וואס איך האב געהרגת דעם מצרי איז שוין בעוואסט גיווארין, פרעה האט אויך גיהערט אז משה האט געהרגת אמצרי, האט פרעה גיבאטין מען זאל הרגנן משה'ן, איז געקומען אמלאך פון הימעל אונ האט געניכען משה'ן אונ האט אים ארויס געפירט פון מצרים אונ האט אים געפירט פערציג טאג ווייט פון מצרים, אונ אהרן איז

וַתִּדְלֶנָה וַתְּמַלֶּאנָה אֶת־הָרְהָטִים
לְהַשְׁקוֹת צֹאן אֲבִיהֶן׃ יז וַיָּבֹאוּ
הָרֹעִים וַיְגָרְשׁוּם וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁעָן
וַיַּשְׁקְ אֶת־צֹאנָם׃ יח וַתָּבֹאנָה אֶל־
רְעוּאֵל אֲבִיהֶן וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ מִהַרְתֶּן
בֹּא הַיּוֹם׃ יט וַתֹּאמַרְןָ אִישׁ מִצְרִי
הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרֹעִים וְגַם־דָּלֹה דָלָה

בְּנָן וַאֲתָאָה וּדְלָאָה
וּמַלְאָה יָת רַהֲטַיָּא
לְאַשְׁקָאָה עָנָא דַּאֲבוּהֶן׃
יז וַאֲתוֹ רַעֲיָא וְטָרְדִינוּן
וְקָם מֹשֶׁה וּפָרְקִינוּן
וְאַשְׁקִי יַת עָנְהֶן׃ יח וַאֲתָאָה
לְוָת רְעוּאֵל אֲבוּהֶן וַאֲמַר
מָה דֵּין אוֹחֵיתוּן לְמֵיתֵי
יוֹמָא דֵּין׃ יט וַאֲמָרָא
גַּבְרָא מִצְרָאָה שֵׁיזְבַנָא
מִיַּד רַעֲיָא וְאַף מִדְלָא
דְּלָא לָנָא וְאַשְׁקִי יַת עָנָא׃

רשב"ם

אל רעואל. רעואל אבי אביהן. א"כ שם אביהן יתרו וחובב בן רעואל האמור לפנינו בפרשת בהעלותך ויאמר משה לחובב בן רעואל (הוא חובב הוא יתרו ואם רעואל הוא יתרו א"כ בן יתרו היה)

רש"י

ע מאנס: את הרהטים. את בריכות מרוצות המים העשויות בארץ: (יז) ויגרשום. מפני הנידוי:

שפתי חכמים

דכתיב כי מתו כל האנשים המבקשים וגו' הם היו דתן ואבירם כדמשמע פ"ע דנדרים: ע דק"ל לרש"י כיון שיתרו היה כהן מדין א"כ למה גרשו הרועים את בנותיו וע"ז פי' פירש מע"א כו'. (מהרש"ל) פרוש היה מע"א אבל לא נתגייר לגמרי דהא א"כ כשמע קי"ס או כא ונתגיי' (מהרמ"ס) שמעתי דה"פ פי'

דעת זקנים מבעלי התוספות

תחת משה וכסבורים הן שנהרג משה וברח. ד"א שהעלו משה לבימה להרגו ועשה יתברך את פרעה אלם ולסנגים חרשים וספקלטורין עורים וברח משה וזש"ה מי שם פה לאדם. כשאמר פרעה להרוג את משה מי עשאו אלם שלא נתאמץ בצווי ולסנגים חרשים שלא שמעו הצווי ולספקלטור עור וכי עשאך פקח לברוח מבניהם וקבלו יתרו בביתו מכאן אתה למד שכל מי שמקבל עליו לעשות מצוה אין אותה מצוה פוסק' ממנו שהרי יתרו קבל בביתו משה שברח מפני השונא לרצילו וממנו יצא שקבל שונא שברח מפני גואל להרגו ואי זה זה סיסרא על אהל יעל מבני ברק ונהרג לשם:

דברי בנות יתרו

(יט) ותאמרן איש מצרי הצילנו מיד הרועים. איתא במדרש משל לאחד שנשכו הערוד והיה רץ ליתן רגליו במים נתכן לנהר וראה תינוק אחד שהוא שוקע במים ושלח ידו והצילו אמר לו התינוק אילולא אתה כבר הייתי מת. אמר [להתינוק] לא אני הצלתיך אלא הערוד שנשכני וברחתי הימנו הוא הצילך. כך אמרו בנות יתרו למשה ייסר כחך שהצלתנו מיד הרועים. אמר להם משה אותו מצרי שהרגתי הוא הציל אתכם. ולכך אמרו לאביהן איש מצרי הצילנו מיד הרועים. מי גרם לזה שיבא אצלנו איש מצרי שהרג:

(יז) ויקם משה ויושיען. מלמד שהרועים נטלום ושפכום למים מפני הנדוי של יתרו שנדוהו מפני שכפר בע"ז ולשון ויושיען משמע כן כדאמר הושיעני אלהי כי באו מים עד נפש וגו' וזה"ד וגם דלה דלה לנו ואחת לצאן:

פירוש לתורת אלהים

ברונען ווי משה איז גיזעסין וַתִּדְלֶנָה און זיי האבין אן גישעפט וואסער וַתְּמַלֶּאנָה און זיי האבין דער פילט את די קארטעס וואס מען טרינקט אן דיא בהמות לְהַשְׁקוֹת אן צו טרינקען די שאף פון זייער פאטער: (יז) וַיָּבֹאוּ און זיי זענען געקומען הָרוֹעִים דיא פאסטוכעס וַיְגָרְשׁוּם און האבין פאר טריבען זייא מחמת יתרו האט זיך אפ גישיידט פון דער עבודת כוכבים האבין זייא אים מחרים גיוועזן וַיָּקָם און משה איז אויף גישטאנען און האט זייא גיהאלפין וַיַּשְׁקְ און האט אן געטרינקט זייערע שאף: (יח) וַתָּבֹאנָה און די טעכטער זענען געקומען אֶל רְעוּאֵל אֲבִיהֶן צו זייער פאטער רעואל דאס מיינט מען יתרו וַיֹּאמֶר האט דער פאטער צו זיי געזאגט מַדּוּעַ פאר וואס זענט איר היינט אזוי גיך געקומען: (יט) וַתֹּאמַרְןָ האבין די טעכטער גיזאגט אִישׁ מִצְרִי אמענטש פון מצרים הִצִּילָנוּ האט אונז מציל גיוועזן פון דיא פאסטוכער וְגַם דָּלֹה דָלָה לָנוּ

לקוטים על התורה

(יז) וַיָּבוֹאוּ הָרוֹעִים וַיְגָרְשׁוּם וגו'. דער זוהר זאגט ווען יעקב איז גיזעסין בייא דעם ברונען און ער האט גיזעהן די וואסער הייבין זיך אויף געגין אים, האט ער געוואוסט אז נעבין דעם וואטער ווערט קומען זיין זיווג און רחל איז באלד געקומען, און ווען משה איז גיזעסין נעבין דעם ברונען און די וואסער האבין זיך אויפגעהייבין געגין אים, האט ער אויך געוואוסט אז זיין זיווג ווערט באלד קומען, איז צפורה באלד געקומען:

ספר הישר

געבליבען אין מצרים און ער פלעגט זאגין מוסר צו דיא יודין זייא זאלין קיין עבודת כוכבים ומזלות דינען און די יודין האבין זיינע מוסר ניט גיוואלט הערין, און הקב"ה האט גיוואלט פאר־לענגרין דיא יודין אין מצרים נאר וועגין דיא שבועה וואס ער האט גישווארין צו אברהם יצחק און יעקב האט ער זיי גילאזט לעבין, און פון דיא צייט וואס משה איז אנטלאפין פון מצרים האט פרעה אנגעהויבין גאנץ שווער צו ארבעטין מיט די יודין, אין די צייט איז גיוועזן א מלחמה ביי קיקנוס דער מלך פון כוש מיט דעם מלך פון ארם און מיט דיא מלכים פון דיא מארין לענדער, און קיקנוס איז אוועק געגאנגען פון זיין לאנד כוש צו ארם צו דיא מלחמה, און ער האט ג זאגט צו בלעם ער זאל דערווייל אכטונג געבין

לָנוּ וַיַּשְׁקְ אֶת־הַצֹּאן׃ כ וַיֹּאמֶר אֶל־
בְּנֹתָיו וְאַיּוֹ לָמָּה זֶּה עֲזַבְתֶּן אֶת־
הָאִישׁ קִרְאֶן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם׃ כא וַיּוֹאֶל
מֹשֶׁה לָשֶׁבֶת אֶת־הָאִישׁ וַיִּתֵּן אֶת־

כ וַאֲמַר לִבְנָתֵיהּ וְאָן הוּא
לְמָא דֵין שְׁבַקְתּוּן יָת
גַּבְרָא קְרָן לֵיהּ וְיֵיכוֹל
לַחְמָא׃ כא וּצְבִי מֹשֶׁה
לְמִתַּב עִם גַּבְרָא וִיהַב יָת
צִפּוֹרָה בְּרַתֵּיהּ לְמֹשֶׁה׃

ת"א קראן לו ויאכל לחם. סנהדרין קג: ויואל משה. נדרים סה ל:

רשב"ם

ומה שכתוב בנביאים מבני חובב חותן משה מוכיח שחובב הוא יתרו שבכל מקום שמזכיר חתן משה

רש"י

(כ) למה זה עזבתן. הכיר בו שהוא מזרעו של יעקב שהמים עולים לקראתו: ויאכל לחם. שמא ישא אחת מכם כד"א כי אם הלחם אשר הוא אוכל: (כא) ויואל. כתרגומו. (ס"א כמשמעו) ודומה לו (שופטים יט) הואל נא ולין. ולו הואלנו. הואלתי ק לדבר. ומדרשו לשון אלה נשבע לו שלא יזוז ממדין כי אם ברשותו:

שפתי חכמים

מע"א של מדין לע"א אחרים כמשרז"ל שלא הניח ע"א שלא עבדה וא"כ ע"כ צ"ל שפירש מע"א אחד לע"א אחרת וכזה א"ש הא דפירש"י שהתנה עם משה בן ראשון יהיה לע"א וכו' וק"ל: פ (מהרש"ל) נ"ל שמדקדק רש"י מה זה ששאל יתרו לבנותיו למה זה מהרתן כו' אם היה יודע שבכל יום באים הרועים ומגרשים אותם א"כ למה היו הולכים מתחלה קודם שהשקו הרועים ואם היה יודע דלאו בכל יום באים הרועים תחלה א"כ מה היה שואל אותן דלמא היום ג"כ לא באו הרועים אע"כ צ"ל שבאו היום כל כך מהרה שאף אם לא באו הרועים לא היו באות ג"כ מהרה לכך שאל אותן למה מהרתן והם השיבו לו שבא אחד וגם דלה ודלו המים לקראתו שלא הוצרכנו לשאוב ומנ"ל שהם השיש כך יש לומר מדכתיב ותמלאנה את הרהטים וגו' משמע שלא היו משקים את הצאן אלא מן הרהטים ששופכים מים לשם והם השיבו שבא איש ודלה להם והשקה את הצאן משמע שלא היה שופך אל הרהטים אלא כך היה משקה אותם אע"כ צריך לומר שעלו המים לקראתו ולא היו צריך לשפוך עד כאן לשונו (כאן יש נחדש גם כן ואין הפנאי מספקת עכשיו): צ (מהרמ"ש) יש לומר דקשה לרש"י למה אמר ויאכל לחם וכי לא הי"ל ליתרו לכבדו על טיבה כזו אלא בלחם בשלמא אלו דבר כן בפניו היה שייך לומר שדבר מעט ועשה הרבה כדפירש"י גבי ואקחה פת לחם וגו' אף על גב דאברהם היה צדיק ודרך צדיקים אומרים מעט כו' משא"כ ביתרו אבל כאן דבר יתרו בלא בפניו של משה אין שייך זה כלל דאברהם דבר כן בפני המלאכים ותו דמשמע קראן לו רק בשביל אכילת לחם לבד ואח"כ ילך לדרכו וכי כל החרדה הזאת שאמר למה עזבתן וגו' קראן וגו' וגו' כדאי בשביל זה לבד ל"פ שמא ישא וכו' וז"ש ויואל משה לשבת וגו' לישאר אצל יתרו על ידי' ויתן את צפורה וגו' וא"ש לשון ויואל פי' ויתרצה דמשמע בהדיא שיתרו בקש ממנו זה ומשה נתרצה למלאות בקשתו ואם כן על כרחך צריך לומר שזה נרמז במ"ש קראן לו ויאכל לחם שמא ישא כו' דמש"ה שלא אחר משה ודו"ק: ק נ"ל דמייתי הכא ראיה מלשון הואלתי שהוא לשון רציתי והואלתי האחרון דכתיב לעיל בפרשת וירא דכ"ש כתיב שם הואלתי דהא הואלתי ראשון דכתיב שם אינו לשון רציתי אלא ל'

לקוטים על התורה

(כ) וַיֹּאמֶר אֶל בְּנוֹתָיו וְאַיּוֹ וגו'. דער שַׁלְשֶׁלֶת הַקַּבָּלָה שרייבט דער שטעקין פון משה איז בשאפין גיווארין אין דיא ערשטע זעקס טעג ווען דייז וועלט איז בשאפין גיווארין, אונ דער שֵׁם הַמְּפוֹרָשׁ [דער גאנצער נאמען פון גאט] איז גיוועזן אויפגעקריצט אויף דעם שטעקין, דער שטעקין איז גיוועזן בייא אָדָם הָרִאשׁוֹן נאכדעם ביי נֹחַ, פון נֹחַ צו אברהם, אונ צו יצחק, אונ צו יַעֲקֹב, אונ צו יוסף, אונ צו פַּרְעֹה, נאכדעם איז דער שטעקין געקומען צו רְעוּאֵל [דאס איז יִתְרוֹ] וואס ער איז גיוועזן דער גרעסטער פון די מְכַשְּׁפִים, אונ ווייל זיין עֵצָה איז גיוועזן צו גוטין פאר די יודין, דריבער איז פַּרְעֹה בייז גיווארין אויף אים אונ ער איז אנטלאפין צו מִדְיָן אונ האט דעם שטעקין מיט געבריינגט אהיים אונ האט אים אריין גישטעלט אין זיין גארטין. אונ ווען משה איז געקומען צו יִתְרוֹ אונ ער איז גיוועזן אין זיין גארטין אונ ער האט גיזעהן דעם שטעקין, האט משה גענומען דעם שטעקין צו זיך [מיט דעם שטעקין האט משה געמאכט אלע וואנדער אין מִצְרַיִם, אונ מיט דעם שטעקין האט ער גישפאלטין דעם יַם, מיט דעם שטעקין האט ער גישלאגין דעם שטיין אונ פון אים איז געגאנגען וואסער], אונ דאמאלס האט יִתְרוֹ גיגעבין צו משה זיין טאכטער צִפּוֹרָה פאר א ווייב, אונ אין זיבען יאהר נאך זיין חֲתוּנָה איז גיבארין גיווארין אֱלִיעֶזֶר זיין זוהן, אונ ווען משה האט געפיטערט דיא שעפסין פון יִתְרוֹ האט ער געהאט ביי זיך דעם שטעקין, אונ די שעפסין זענען פיל גימערט גיווארין, דער תרגום יונתן זאגט ווען משה איז אנטלאפין פאר פַּרְעֹה אונ איז געקומען צו יִתְרוֹ, האט יִתְרוֹ אים אריין גיווארפין אין אפינסטערע גרוב. אונ משה איז גיוועזן אין דעם גרוב צעהן יאהר אונ צִפּוֹרָה האט אים געשפייזט אין דער שטיל׃

פירוש להורת אלהים

אונ ער האט אונז אן גישעפט וואסער וַיַּשְׁקְ את ער האט אן געטרינקט די שאף׃ (כ) וַיֹּאמֶר האט יִתְרוֹ גיזאגט צו זיינע טעכטער וְאַיּוֹ אונ וויא איז דער מענטש לָמָּה פאר וואס האט איר אוועק גילאזט דעם מענטש, [רש"י שרייבט ער האט זיי דאס גיפרעגט, ווארום זייא האבין אים דער-ציילט אז דאס וואסער איז ארויף געגאנגען אקעגין אים האט יִתְרוֹ דערקענט אז ער איז פון די קינדער פון יַעֲקֹב] קְרֶאן לו רופט אים וְיֹאכַל לָחֶם אונ ער זאל עסין ברויט [ווען זייא געגאנגען אונ האבין אים גערופין׃ (כא) וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה אונ משה האט גיוואלט זיצען ביי דעם מענטש ביי יִתְרוֹ. [אונ דער מדרש טייטשט וַיּוֹאֶל. ער האט גישווארין צו יִתְרוֹ ער זאל ניט אוועק גיין פון מִדְיָן סיידין מיט זיין רְשׁוּת] וַיִּתֵּן אונ יִתְרוֹ האט

ספר הישר

אויף זיין מְדִינָה, דערווייל האט בִּלְעָם גירעט מיט דיא מענטשין פון כּוּשׁ זייא זאלין אים מאכין פאר אֶמֶלֶךְ אויף דעם לאנד כּוּשׁ, דיא מענטשין האבין אזוי גיטאהן זייא האבין גישווארין צו בִּלְעָם ער זאל זיין זייער מֶלֶךְ, זאג זיינע צווייא זיהן האט ער געמאכט פאר גענעראלין אויף דעם געבליבענעם מיליטער זייא האבין פארשטארקער

כב ותלד בן
צפרה בתו למשה:
ויקרא את־שמו גרשם כי אמר גר
הייתי בארץ נכריה: פ כג ויהי בימים
הרבים ההם וימת מלך מצרים
ויאנחו בני־ישראל מן־העבדה
ויזעקו ותעל שועתם אל־האלהים

אונקלוס

כב וילידת בר וקרא ית
שמיה גרשם ארי אמר
דייר הויתי בארע
נוכראה: כג והוה ביומיא
סגיאיא האנון ומית
מלכא דמצרים ואתנחו
בני ישראל מן פולחנא
דהוה קשי עליהון וזעקו
וסליקת קבילתהון לקדם

רשב"ם

מזכיר יתרו: (כב) בארץ נכריה. שכך משמע גרשום גר שם בארץ רחוקה: (כג) ויהי בימים הרבים ההם. לאחר שהרג משה את המצרי ובקש פרעה מלך מצרים להרוג את משה ויברח מפניו עד שהיה עתה בן שמונים שנה כשדיבר הקב"ה עמו וימת עתה המלך שהיה מבקש להורגו וישראל נאנחו עד עתה שראה הקב"ה

רש"י

(כג) ויהי בימים הרבים ההם. שהיה משה גר במדין וימת מלך מצרים. (ס"ר) נצטרע והיה שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם:

שפתי חכמים

ר התחלה כדפירש"י שם ע"ש: ר דאי פירושו שמת למה לפסוק במדין ויהי הוא תשועה יגו' ובאת תשועה על ידו ולכך נסמכו פרשיות הללו. (כרש"י ישן): וימת מלך מצרים. (ס"ר) נצטרע ר והיה שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם;

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כג) וימת מלך מצרים. כל זמן שאותו מלך קיים היו מצפין מתי ימות שמא תתבטל הגזרה וכשמת ולא נתבטלה אמרו מעתה ידענו שאין לדבר סוף לכך ויאנחו ד"א וימת מלך מצרים ויאנחו כאחר שמת המלך יכול משה לשוב למצרים וגם בני ישראל נאנחו וגם הקב"ה ית"ש זכר את בריתו כל הדברים האלה גרמו שנשתלח משה:

זעקת ישראל מן העבודה

(כג) ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים וגו'. רש"י ז"ל פי' נצטרע. וי"ל ע"פ מה שאמרו רז"ל ע"פ ויקרבו ימי דוד למות. ולא כתיב ימי המלך דוד. מפני שאין שלטון ביום המות. וכן מצינו בפ' ויצלח וימת בלע וימת יובב ולא כתיב מלך בלע מלך יובב. מחמת כי אין שלטון ביום המות. והנה קשה פה כיון שאומר וימת איך קוראו מלך. היה לו לומר וימת פרעה. אלא ע"כ אינו מיתה ממש אלא חשוב כמת; דהיינו מצורע. דליכא למימר שהיה עני וחשוב כמת. שהרי הי' מלך. וליכא למימר שהיה סומא וחשוב כמת. שהרי נאמר קח מטה והלך לפני פרעה. וליכא למימר שלא היה לו בנים וחשוב כמת. שהרי כתיב מכביר פרעה היושב על כסאו. אלא ע"כ שנצטרע [נו"ן] ויהי בימים הרבים ההם וגו'. הוא המלך מצרים אבל כתיב ויקם מלך חדש. והוא הגוזר הגזרות הקשות על ישראל. ומחמת שכל המיצר לישראל נעשה ראש. ע"כ חי ימים רבים. וזהו אומרו ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים. שחי ימים רבים עד שמת. ומחמת כי ראו ישראל כאשר קם מלך חדש חדש עליהם גזרות חדשות. יראו אולי גם עכשיו כשיקום מלך חדש ג"כ יחדש גזרות חדשות עליהם קשות יותר מהראשונות ע"כ ויאנחו בני ישראל מן העבודה וגו'. לצעקתם ויאנחו היה מן העבודה. אבל עלתה שועתם אל האלהים. כאלו אליו צעקו ואליו יתפללו שיושיעם וינצלם מיד צר

פירוש לתורת אלהים

גינעבין זיין טאכטער צפורה צו משה פאר אנווייב: (כב) ותלד בן אונ צפורה האט געבארין אזוהן ויקרא אונ משה האט גערופין את שמו זיין נאמען גרשם דאס איז טייטש פארטריבען כי אמר וואָרום משה האט געזאגט גר הייתי איך בין פאר-טריבען געווארין בארץ נכריה אין אפרעמד לאנד: (כג) ויהי בימים אונ עס איז געוועזן אין פיל טעג ארום וימת אונ דער מלך פון מצרים איז געווארין מצורע, אונ פאר וואס שטייט אין פסוק וימת, ווארום אמצורע איז חשוב כמת, ורש"י שרייבט ער האט געשאכטין קליינע קינדער פון די יודין אונ האט זיך געבאדין אין זייער בלוט] ויאנחו אונ דיא יודין האבין געזופצט מן העבודה פון דער שווערע ארבעט ויזעקו אונ זייא האבין געשריגען

משלי חכמים

(כג) [ויזעק] ויעל שועתם אל האלהים מן העבודה. למשל אפאטער שלאגט זיין קינד, אדער איין מענש שלאגט דעם אנדערין, אונ דיא מענטשין זענען ביידע גלייכע, האט דער קינד אדער דער מענטש נים מער צו שרייען נאר אויף דיא שמערצין וואס ער לייד פון דעם שלאגין, פיל אדער ווייניג דיא דאס שלאגין איז, וויא איז אבער אז אפראסטער מענטש שלאגט איין מענטש וואס ער איז איידיל אונ איחסון, איז זיין צער טאפיל, ערשטנס פון דיא שמערצין וואס מען שלאגט אים,

ספר הישר

דיא מאהערין פון שטאט אין צוויא זייטין אונ האבין דיא מאהערין העכער אויפגעהויבין, ביי די דריטע זייט האבין זייא געגראבין פיל גריבער, צווישען דיא שטאט אונ דעם טייך וואס גייט ארום דיא גאנצע לאנד כוש, אונ זייא האבין אריין געצויגין דיא וואסער פון טייך אין די גריבער, אונ ביי דיא פערטע זייט האבין זיי מיט כישוף פארזאמעלט פיל שלאנגען אונ עגדעסין, מען זאל ניט קענען אריין אונ ניט ארוים פון שטאט, קיקנוס האט דערווייל מלחמה געהאלטין מיט ארם אונ מיט די אנדערע מלכים אונ האט זייא איינגענומען, אונ איז צוריק געגאנגען צו זיין לאנד כוש, ווי ער איז געקומען נאנט צו דיא שטאט מיט זיינע ארמעע האבין זיי געזעהן די מאהער פון שטאט איז פיל העכער ווי זיא איז געוועזן, האבין זיי זיך שטארק גיוואנ-דערט, האבין די ערים געזאגט דיא מענטשין פון שטאט האבין געזעהן מיר זענען אזוי לאנג ביי די מלחמה האבין

מִן־הָעֲבֹדָה׃ כד וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־
נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־בְּרִיתוֹ
אֶת־אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק וְאֶת־יַעֲקֹב׃
כה וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיֵּדַע אֱלֹהִים׃ רביעי ס ג א וּמֹשֶׁה הָיָה
רֹעֶה אֶת־צֹאן יִתְרוֹ חֹתְנוֹ כֹּהֵן מִדְיָן

אונקלוס

יְיָ מִן פֻּלְחָנָא׃ כד וּשְׁמִיעַ
קֳדָם יְיָ יַת קְבֵילַתְהוֹן
וּדְכִיר יְיָ יַת קְיָמֵיהּ דְּעִם
אַבְרָהָם דְּעִם יִצְחָק וּדְעִם
יַעֲקֹב׃ כה וּגְלֵי קֳדָם יְיָ
שִׁעְבּוּדָא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
וַאֲמַר בְּמֵימְרֵיהּ
לְמִפְרְקְהוֹן יְיָ׃ א וּמֹשֶׁה
הֲוָה רָעֵי יַת עָנָא דְּיִתְרוֹ
חֲמוּהִי רַבָּא דְּמִדְיָן וּדְבַר

רשב"ם

בעניים: (כד) ויזכור אלהים את בריתו. שנשבע לשלשתם לתת להם את ארץ כנען ועתה נתקרב הזמן של ד' מאות שנה שנאמר לאברהם: (א) ומשה היה רועה את צאן וגו'. ונראה לו הקב"ה וציוהו לשוב למצרים ולא היה משה רוצה כי היה מתיירא עד שאמר לו הקב"ה כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך זה פרעה שנת

שפתי חכמים

שמת המלך שהיה אחר פרעה יהיה טוב אלא ודאי נצטרע יצחקו: את בריתו את אברהם. עם אברהם: (כה) וידע אלהים. נתן עליהם לב ולא העלים עיניו:

רש"י

(כד) נאקתם. צעקתם וכן (איוב כד) מעיר מתים

זעקת ישראל מן העבודה

(כה) וידע אלהים. בכדור של"ה בספר שער השמים שלו כתיב וז"ל וימת מלך מצרים ויאנחו ב"י וגו'. דהנה מדרך המוסר כשמלך מת אזי כל עמו בוכין וליעקין ומי שאינו עושה כן פוגם בכבוד המלכות. והנה כל מצרים היו צועקים ובוכים וישראל ג"כ צעקו ובכבורים מצרים שישראל ג"כ צועקים לכבוד המלכות אבל באמת צעקתם היה מקושי העבודה וידע אלהים. שהקב"ה לבדו ידע את צעקתם על מה הם צועקים וזולתו לא ידע:

טעם מדוע בחר משה לרעות את צאן יתרו

(א) ומשה היה רועה את צאן יתרו חותנו כהן מדין. סיפר הכתוב מחמת שיתרו עדיין היה כהן מדין ע"כ לא רצה משה להיות עמו בחברתו. ע"כ בחר משה ברעיית הצאן כדי להתרחק ממנו. וסיפר הכתוב כי יתרו לא הכריח את משה שירעה צאנו. אבל ומשה היה רועה. משה מעצמו ומרצונו הטוב בחר לרעות צאן יתרו חותנו. והטעם לזה. מחמת שחותנו היה כהן מדין. ומחמת כי מדין זה היה סמוך למצרים. ומשה היה ירא להיות סמוך וקרוב למצרים. אולי ירצו מי ממצרים ויגיד לפרעה ומשה היה מוכתב למלכות מצרים להריגה ע"ד המצרי שהרג ומחמת בריחתו מת"י. ע"כ וינהג את הצאן אחר המדבר. רחוק מן המדבר במקום שהיה בטוח שהמצרים לא יראוהו ולא יפגשוהו. ויבא אל הר האלהים. משה בא אל הר

לקוטים על התורה

(א) וּמֹשֶׁה הָיָה רוֹעֶה וגו'. דער מדרש זאגט ווען משה האט געפיטערט די שעפסין איז איין שעפסיל אנטלאפין פון די סטאדע אונ משה איז נאך גילאפין זעהן וואהין ער לויפט, האט משה גיזעהן ווי דאס שעפסיל האט זיך גישטעלט נעבין אוואסער אונ האט געטרונקען, האט משה גיזאגט צום שעפסיל ווען איך וואלט וויסען אז דו ביזט אזוי דארשטיג, וואלט איך דיך אויף דיא הענט גיטראגין צום וואסער, האט גאט גיזאגט צו משה אז דו האסט אזוי פיל רחמנות אויף אשעפסיל ווי פיל וועט שוין זיין דיינע רחמנות אויף די יודין, דריבער וועל איך דיך שיקען אין מצרים אויסלייזין די יודין, דער מדרש תנחומא שרייבט רבי יוחנן זאגט פאר וואס איז משה געגאנגען אין דער מדבר, ווייל ער האט גיזעהן דיא גרויסקייט פון יודין וועט קומען פון דער מדבר. די תורה איז גיגעבין גיווארין צו די יודין אין דער מדבר, דער מן אונ דער שלו אונ דער ברונען אונ דער משכן אונ די שכינה די כהונה די מלוכה די וואלקין וואס זענען גיווען ארום די יודין, איז אלץ גיווען אין דער מדבר, רבי שמעון בן יוסי זאגט דיא שעפסין פון משה זענען געגאנגען פערציג טאג אין דער מדבר ניט גיגעסין, עס שטייט אין פסוק משה האט

פירוש לתורת אלהים

וַתַּעַל אונ עס איז ארויף געגאנגען זייער געשריי צו גאט מִן הָעֲבֹדָה מחמת זייא האבין געהאט אשווערע ארבעט: (כד) וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אונ גאט האט גיהערט זייער געשריי וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אונ גאט האט גידענקט את בריתו זיין זיכערהייט וואס ער האט כורת ברית גיווען את מיט אברהם אונ מיט יצחק אונ מיט יעקב: (כה) וַיַּרְא אֱלֹהִים אונ גאט האט גיזעהן דעם שיעבוד פון די קינדער יש' אל ויֵּדַע אונ גאט האט געוואסט. כלומר גאט האט גיגעבין זיין הארץ אויף זיי ער זאל זיי אויסלייזין: (א) וּמֹשֶׁה הָיָה אונ משה האט געפאשיט די שאף

ספר הישר

זייא מורא געהאט טאמער וועלין דערנוייל קומען אויף זיי דיא מלכים פון כנען צו אמלחמה דריבער האבין זיי אויפ־געהויבין העכער דיא מאהער פון שטאט אונ האבין דיא מאהער פארשטארקערט, דער מלך מיט דיא שרים זענען געקומען צו דיא טויערין פון שטאט האבין זיי גיזעהן אלע טויערין זענען פארשלאסין, זייא האבין גערופין, די טויער היטערס זיי זאלין אויפשליסען די טויערין, האבין זיי ניט גיוואלט אויפשליסען, איז גיווארין אמלחמה בייא דעם טויער, די מענטשין פון קיקנוס האבין געהאלטין מלחמה

משלי חכמים

צווייטונס דיא שאנדע וועט עס שלאגען אים, אזוי אפראסטער מענטש זאל מיך שלאגין וואס איך בין אזוי איידעל, אמאהל טרעפט אז דער יחסן איז בייא זיך אזוי דערנידערט אז ער שפירט גאר ניט זיין חרפה, נאר אנדערע מענטשין וואס האבין גיקוקט

וינהג את־הצאן אחר המדבר ויבא אל־הר האלהים חרבה: ב וירא מלאך יהוה אליו בלבת־אש מתוך הסנה וירא והנה הסנה בער באש והסנה איננו אכל: ג ויאמר משה אסרה־נא ואראה את־המראה הגדל הזה מדוע לא־יבער הסנה:

ית ענא לאתר שפר רעיא למדברא ואתא לטורא דאיתגלי עלוהי יקרא דיי לחורב: ב ואתגלי מלאכא דיי ליה בשלהובית אשתא מגו אסנא וחזא והא אסנא בעיר באשתא ואסנא ליתוהי מתאכיל: ג ואמר משה איתפני כען ואחזי ית חיזונא רבא הדין מה דין לא מתוקד אסנא:

ת"א וירא מלאך. שבת סז: בלבת אש. בבא קמא ס: ויאמר משה אסורה נא. שבת כו עקידה שער מז:

רשב"ם

לכך הוא אומר וימת מלך מצרים. להעיד על מה שאמר הקב"ה כי מתו כל האנשים וגו' כמו וחם הוא אבי כנען: (ב) איננו אוכל. אפילו במקום יציאת הלהבה מן הסנה לא היה גחלת כלל:

רש"י

(א) אחר המדבר. להתרחק מן הגזל שלא ירעו בשדות אחרים: אל הר האלהים. על שם העתיד: (ב) בלבת אש. בשלהבת אש לבו של אש כמו לב השמים. (שמואל ב יח) בלב האלה ואל תתמה על התי"ו שיש לנו כיוצא בו (יחזקאל טז) מה אמולה לבתך: מתוך הסנה. ולא אילן אחר משום עמו אנכי בצרה: אכל. נאכל כמו לא עבד בה. אשר לקח משם: (ג) אסורה נא. אסורה מכאן להתקרב

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) וינהג את הצאן. בשרו שתהא צאנו כלה במדבר ואחר כך נאספ עטהם שאחר שכלו מתי מדבר מיד נאספ ויבא אל הר האלהים כו' מתוך הסנה לפי שאי אפשר מן הסנה לעשות צלמים לע"א:

(ג) מדוע לא יבער הסנה. פי' מדוע אינו נתבער מן העולם מלשון בערתי הקדש מן הבית ומפי מורי ז"ל שמעתי בתמיה כלומר מדוע איננו אכל וכי לא יבער הסנה בתמיה:

טעם מדוע בחר משה לרעות את צאן יתרו

אחד אשר לעתיד יקרא הר האלהים. ולע"ע שם ההר חורבה נחמנת כי המקום היה חרב ושמם. או נאמר מה השמיענו המקרא בכאן שהיה כהן מדין הלא ידענו מזה כבר. ג' יש לדקדק במה שאמר משה אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה וגו' ופי' רש"י ז"ל אסורה מכאן להתקרב שם ומה בא ללמדנו בזה. בודאי כיון שילך לשם יסור מכאן. וגם יל"ד בתשובת ה' אליו אל תקרב הלום של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא וגו' הקשו

המפרשים הלא נווי של נעליך היה צריך להיות מקודש כי אף על המקום שעומד בו ישנו כאזהרה שיסיר המנעלים ואח"כ יאמר

פירוש להתורת אלהים

פון זיין שווער יתרו דער האר פון מדין וינהג אונ משה האט געפירט די שאף אינטער דער מדבר דיא שאף זאלין זיך ניט פאשין אין פרעמדע פעלדער, אונ משה איז געקומען ביז צו גאטס בארג נאך חורב, [רש"י שרייבט דרום רופט דער פסוק הר האלהים. מחמת גאט וועט דארט געבין דיא תורה]: (ב) וירא אונ עס האט זיך באוויזען מלאך יי די שכינה פון גאט אליו צו משה בלבת אש מיט אפלאם פייער מתוך הסנה פון אדארין וירא אונ משה האט גיזעהן והנה הסנה בוער באש דער דארין ברענט אין פייער והסנה אונ דער דארין ווערט ניט פארברענט: (ג) ויאמר אונ משה האט גיזאגט אסורה נא איך וועל אפ קערין פון דעם ארט וויא איך שטייא אונ וועל גיין נאנט צום דארין ואראה אונ איך וועל זעהן דיא גרויסע וואנדער מדוע ווארום דער דארין ווערט ניט פאר-

לקוטים על התורה

געפירט דיא שעפסין נאך דער מדבר, די שעפסין מיינט מען די יודין, צו נוייזין אז די יודין וועלין פארלענדט ווערין אין דער מדבר, נאך האט מען אים געוויזען אז ער וועט פירען דיא יודין אין דער מדבר פערציג יאהר אונ ער מיט די יודין וועלין שטארבין אין דער מדבר, דער זוהר זאגט דריבער איז משה גישטארבין אין דער מדבר, ווארום אז משה וואלט ארין געגאנגען אין ארץ ישראל. הר האלהים חורבה, וואלט דער בארג פון גאט, דאס איז דער בית המקדש, אייביג גיוועזן חרוב, אונ דיא יודין וואלטין קיין מאהל ניט ארויס געגאנגען פון גלות:

(ג) ויאמר משה אסורה נא וגו'. דר אברבנאל זאגט א האט מען גיזעהן דעם כח פון משה אז ער איז

פרקי דרבי אליעזר

(ג) וירא מלאך ה' אליו וגו'. דאס פינפטע מאהל פון די צעהן מאהל וואס הקב"ה האט אראפגענידערט אויף דיא עולם איז הקב"ה אראפגעקומען אויף דעם סנה, הקב"ה האט אוועק גילאזין דעם גאנצין מדבר אונ דעם בארג סיני אונ האט

ספר הישר

מיט דיא מענטשין פון שטאט, זענען געהרגת גיווארין

משלי חכמים

ידע את זיין פאטער פון וועלכע משפחה ער איז ווילין מענטש, דאס וועלביגע איז גיוועזן בייא דיא יודין אין מצרים.

נעמען פון זיינעטוועגין אונ טאהן אנקמה אן דעם פראסטין ערשטמונס האבין זייא געשריגען צו גאט פון דיא ארבעט. וואס

ד וַיַּרְא יְהוָה כִּי סָר לִרְאוֹת וַיִּקְרָא
אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ ה וַיֹּאמֶר
אַל־תִּקְרַב הֲלֹם שַׁל־נְעָלֶיךָ מֵעַל
רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה
עוֹמֵד עָלָיו אַדְמַת־קֹדֶשׁ הוּא׃

אונקלוס

ד וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי אִתְפְּנֵי
לְמֶחֱזֵי וּקְרָא לֵיהּ יְיָ מִגּוֹ
אַסְנָא וַאֲמַר מֹשֶׁה מֹשֶׁה
וַאֲמַר הָא אֲנָא׃ ה וַאֲמַר
לָא תִקְרַב הַלְכָא שְׁרֵי
סֵינָךְ מֵעַל רִגְלָךְ אֲרֵי
אַתְרָא דְּאַתְּ קָאִים
עֲלוֹהִי אֲתַר קַדִּישׁ הוּא׃

תו"א וירא ה' כי סר. שבת סה: מגלה
מסה. ספר הזהר פרשת דברים:
ויאמר אל תקרב הלם. שבת סס כתרא
קי זבחים קיב: של נעליך. ברכות סב:

רשב"ם

(ד) וירא ה'. המלאך קורא על שמו של הקב"ה: (ה) של. השלך. מגזרת ונשל גוים רבים. כאשר יאמר מן נסע סעו. כן יאמר סע לשון צווי וגם שול תשלו לה:

שפתי חכמים

ומלורע תד"ה כמת: ש דק"ל אדמת לשון נקבה והוא לשון זכר לכך פי' המקום ר"ל הוא קאי על המקום ומקום ל' זכר וק"ל:

רש"י

סס: (ה) של. שלוף והולא. כמו (דברים יט) ונשל הברזל כי ישל זיתך: אדמת קודש הוא. ש המקום:

טעם מדוע בחר משה לרעות את צאן יתרו

מז אל תקרב הלום. עיין במפרשים ובאוה"ח. גם יש לדקדק לקמן שאמר לו ה' כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוליאך את העם ממלרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. יל"ד מדוע התחיל בלשון עתיד אהיה עמך ומסיים בלשון עבר כי אנכי שלחתיך. לכן נראה לפרש דבאמת מרע"ה היה רועה לאן יתרו בתמידות על השדות אשר היו לחותנו. כי הוא היה כהן מדין ובלי ספק היה לו שדות וכרמים ומקום מרעה ללאן כדרך השרים הנכבדים [כי על איזה מקום היו רועים בנותיו לאנו] ולהכי מזכיר כאן הכתוב כי היה כהן מדין ובודאי היה לו מקום מרעה ושם רעה לאנו. אך בלותו הפעם לבד וינהג את הלאן אחר המדבר ויבא עד הר האלהים חורבה וגו' וכמאמר במד"ר שמחמת שברח שה מהעדר גם זה ע"ש. וכאשר התייבב משה כדבר היה זאת לפלא בעיניו למה נעשה זאת והיה יכול לתלות הדבר במקרה או בהשגחה פרטית כי מן השמים סבבו את סיבת הפעם לפה. אולם לא ידע עוד טעם הדבר והיה טרוד בעיון הדבר. אח"כ ראה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל. אמר אסירה נא מן העיון הראשון אשר עיינתי למה באתי לפה. ואראה את המראה הגדול הזה מדוע לא יבער הסנה. לזאת בא אליו תשובת ה' יתברך אל תקרב הלום. ועל העיון הראשון אשר עיינת כי באת לפה במקרה ובטבע. של נעליך מעל רגליך. פי' הסר ממך לבושי הטבע שרגליך במקרה הביאוך הלום. כי פי' רק יען המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא. זה הוא הגורם בדבר שבאת לפה. ועוד לא הבין מרע"ה מדוע המקום המקודש הזה יגרום ששלחו אותו פה

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ד) ויאמר הנני. אמר יתברך אתה ענית הנני כמו אברהם זקנך וכתיב במקום גדולים אל תעמוד. אמר לו יתברך אל תקרב הלום לא לכהונה דכתיב ביה קרב אל המזבח ולא למלכות דכתיב ביה הלום נבי דוד:

(ה) של. לכך הוצרך לומר מעל רגליך משום שיש נעל שהוא על היד ובלע"ז גנ"ט והוא נעל שנתן בעז לגואל דכתיב איש נעלו ונתן לרעהו וגם עכשיו רגילים השרים והשלטונים לקנות בגנ"ט שלהם. ומה שמקשים שהוצרך כאן לשלוף שני רגליו ויהושע בירחו לא חלץ אלא רגל אחד היינו משום דכאן קדמה שכינה למשה ולא לו ושם קדם יהושע וקנה מקומו:

לקוטים על התורה

געזעהן איינער אליין אין דער מדבר אונ האט פלוצלונג געזעהן וויא אפייער ברענט אויף דעם דארין, אונ דער דארין ווערט ניט פארברענט, האט ער דאך געדארפט דערשראקין ווערין אונ בלייבין זיצען אויף זיין ארט ביז צו זעהן דעם סוף פון דעם פייער, אונ משה האט ניט אזוי געטאהן, נאר ער האט געזאגט איך וועל אפטאהן, איך וועל ארופנעמען פון זיך די אלע איבעריגע כלים וואס איך טראג אויף זיך, אונ וועל גיין נעהנטער צום דארין זעהן וואס דארטין איז, עס מוז זיין אז דער סנה ברענט גאר ניט, דאס איז קיין פייער, דאס מוז זיין אזוי אליכ־טיגקייט, נאכדעם אז ער האט געהערט אשטימע וואס רופט אים משה משה, האט ער דאך געדארפט נאך מער דערשראקין ווערין, ווער איז דא אין דער מדבר וואס רופט אים, אונ ווער ווייס זיין נאמען אונ ער איז אליין ניט דערשראקין געווארין, דאס איז געוועזן אכח פון אנביא:

פירוש לתורת אלהים

ברענט: (ד) וירא אונ גאט האט געזעהן כי סר אז משה האט אפ געקערט צו גינעהנען צום דארין לראות צו זעהן דעם וואנדער ויקרא האט גאט גערופין צו משה פון דעם דארין ויאמר האט משה געזאגט הנני דא בין איך: (ה) ויאמר אונ גאט האט געזאגט צו משה אל דו זאלסט ניט גינעהנען אהער של טוה אוים די שיך פון דיינע פים כי ווארום דאס ארט וואס דו שטייכט דרויף אדמת דאס איז הייליגע ערד:

ספר הישר

דרייסיג מענטשין פון קיקנוס, אויף מארגין איז קיקנוס מיט אף אדארין אונ נים אויף אשיינעם ברוכסבוים, נאר ווייל הקב"ה האט געזעהן דיא יודין זענען אין אצרה, האט הקב"ה

פרקי דרבי אליעזר

געמאכט רוהען זיין שכינה אויף דעם סנה, דער סנה איז אדארין, פאר וואס האט הקב"ה געמאכט רוהען זיין שכינה

משלי חכמים

דיא מצריים האבין גיגעבין אויף זייא אזוי אשווערע ארבעט, זייא זענען, די קינדער פון אברהם יצחק יעקב, אזעלכע חשובים נאך האט גאט גיהערט זייער שרייען וואס זייא געדיינקען ווער וויא זייא זענען, זאלין דיא מצריים מיט זייא ארבעטין, דיא

ו וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אָבִיךָ אֱלֹהֵי
אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב
וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרֵא מֵהַבִּיט
אֶל־הָאֱלֹהִים׃ ז וַיֹּאמֶר יְהוָה רָאֹה
רָאִיתִי אֶת־עֳנִי עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרָיִם
וְאֶת־צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נֹגְשָׂיו

ו וַאֲמַר אֲנָא אֱלָהָא דַאֲבוּךְ
אֱלָהָא דְאַבְרָהָם אֱלָהָא
דְיִצְחָק וֵאלָהָא דְיַעֲקֹב
וּכְבַשִׁינוּן מֹשֶׁה לְאַפּוֹהִי
אֲרֵי דְחִיל מִלְאִסְתַּכָּלָא
בְּצֵית יְקָרָא דַיְיָ׃ ז וַאֲמַר
יְיָ מִגְלָא גְלֵי קֳדָמַי יָת
שִׁעְבּוּד עַמִּי דִי בְמִצְרַיִם
וְיָת קְבִלְתְּהוֹן שְׁמִיעַ
קֳדָמַי מִן קֳדָם מַפְלְחֵיהוֹן׃

תו"א ויסתר משה. ברכות ז: ויאמר ה' ראה. עקרים פ' אחרון:

בעל הטורים

(ו) ויסתר משה פניו. ב' במס' הכא ואידך ויסתר עמל מעיני. אלו לא היה מביט בזיו השכינה בתוך הסנה והיה מבקש רחמים על ישראל לא היו גולים יותר כי הסנה הוא סימן עמו אנכי בצרה וזהו ויסתר עמל מעיני שאם לא היה מסתיר פניו היה מסתיר עמל מעיני: (ז) ראה ראיתי. כ' כה' כנגד ה' עבודות. בפרך. מרר. לחץ. עינוי. עבודה קשה. וכנגדם ה"פ סנה בפרשה: צעקתם. ב' במס' ואת צעקתם שמעתי כי גדלה צעקתם גבי סדום לומר שגדלה צעקתם כצעקת סדום:

רשב"ם

(ז) ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו. צעקתם שצועקים

רש"י

(ז) כי ידעתי את מכאוביו. כמו וידע אלהים כלומר כי שמתי לב להתבונן ולדעת את מכאוביו ולא העלמתי

טעם מדוע בהר משה לרעות את צאן יתרו

בהשגחה פרטית. עד אח"כ שאמר לה' מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי הוציא את בני ישראל ממצרים. אז השיבו ה' על מה ששאלת מי אנכי כי אלך אל פרעה. התשובה כי אהיה עמך [מחמת שהקטנת עצמך ע"כ אהיה עמך כי אני את דכא]. ועל מה ששאלת וכי אוציא את בני ישראל ממצרים. פי' באיזה זכות. התשובה וזה לך האות כי אנכי שלחתיך. פי' אנכי שלחתיך לכאן בהשגחה פרטית. כמו שאמרתי לך למעלה כי המקום המקודש גרם לזה שתבא לפה ולא ידעת למה. עתה תדע הטעם. כדי שתדע אשר בהוציאך את העם ממצרי' תעבדון את האלהים על ההר הזה. ולזה שלחתיך לכאן בהשגחה כדי שתדע זאת. וא"כ אין לך לשאול וכי אוציא את ב"י ממצרים כי יש להם זכות קבלת התורה [קב"ם]:

ידועת מכאובי ישראל

(ז) ויאמר ה' ראה ראיתי את עני עמי וגו' כי ידעתי את מכאוביו. ויל"ד מה שאמר הקב"ה כי ידעתי את מכאוביו. אם ישראל לא ידעו מכאוביהם היה לו לומר גם אני יודע מכאוביהם. והענין הוא כי יוכל היות שגם האדם בעצמו לא יוכל לידע מכאובי עצמו. וכמו עשיר גדול בן עשירים גדולים שירד מנכסיו מעט מעט. בתחלה היה לו חנות גדולה מכלי כסף חכב ואבנים טובות ומרגליות. וע"י איזה סבה הפסיד כמעט כל רכושו עד שנעשה עני גדול. וכין כך וכך הורגל עם העניות. עד שנשכח ממנו גודל מעלתו שהיה לו מקדם ומעלת אבותיו בודאי כבר נשכח ממנו יע"כ אינו מכיר עוד רק לערו מדחקו של עכשיו ואינו מבחין בעצמו היאך גדלה נפילתו מאיגרא רמה לבירא עמיקתא. וכן ישראל במצרים רובם לא ידעו כלל מעלתם הגדולה בכל הפרטים הן בשלמות הנפש והן בעניני גופני בימי אברהם יצחק ויעקב ולא הרגישו רק דוחק של

פירוש לתורת אלהים

(ו) וַיֹּאמֶר אונ גאט האט געזאגט צו משה אָנֹכִי איך
בין דער גאט פון דיין פאטער אֱלֹהֵי דער גאט פון
אַבְרָהָם אונ פון יִצְחָק אונ פון יַעֲקֹב וַיַּסְתֵּר אונ
משה האט בעהאלטן זיין פנים כִּי יָרֵא ער האט
מורא געהאט מֵהַבִּיט צו קוקען צו דער שכינה:

(ז) וַיֹּאמֶר אונ גאט האט געזאגט צו משה רָאֹה זעהן
רָאִיתִי איך האב געזעהן אֶת דעם פיין פון מיין פאלק
אֲשֶׁר וואס זייא ווערין געפייניגט אין מִצְרַיִם וְאֶת
אונ איך האב געהערט זייער געשריי וואס זייא
שרייען מִפְּנֵי נוגשיו פון זייערע בצווינגערס וואס

פרקי דרבי אליעזר

אויך גיוואלט זיין כביכול אין צרה, דריבער האט ער געמאכט רוהען זיין שכינה אויף דעם דארין, וויא עס שטייט אין פסוק בצרתם לו צר. ווען דיא יודין זענען אין צרה איז הקב"ה מיט דיא יודין אין דיא צרה וואס עס קומט אויף זייא, רבי לוי זאגט דער שטעקין וואס איז בעשאפין גיווארין דעם ערשטין פרייטאג בין השמשות [צווישען טאג אונ נאכט] האט אים הקב"ה גינעבין צו אדם הראשון ווען ער איז גיוועזן אין גן עדן,

ספר הישר

מיט זיינע זעלנער געגאנגען צו דיא אנדערע זייט שטאט אונ האבין גיוואלט גינעמען צו דיא שטאט האבין זיי ניט גיקענט פיל זעלנער זענען ארייך גיפאלין אין דיא גריבער אונ זענען דערטרונקען גיווארין, דער מלך האט געהייסין מאכין טראטפעס פון האלץ מען זאל אויף זיי צו שווימען צו דיא שטאט, מען האט אזוי גיטאהן, ווי די טראטפעס זענען געקומען איבער דיא גריבער האבין דיא וואסער זיך געדרייט וויא אמיהל אונ צוויייא הונדערט זעלנער זענען

דערטרונקען גיווארין, אויף דעם דריטען טאג זענען זייא געקומען צו די זייט וואס דארט זענען גיוועזן די שלאנגען, האבין דיא שלאנגען געהרגת פון זייא הונדערט זיבעציג מענטשין, האט קיקנוס מיט זיינע מענטשין בעלאגערט

משלי חכמים

מצריים זענען פון כנען אונ די יודין זענען פון שם, אונ נח האט גיזאגט כנען זאל זיין אקנעכט צו שם, איצט זענען דיא קינדער פון שם קנעכט צו דיא קינדער פון כנען, נאר וויל דיא יודין זענען דערנידערט בייא זיך שרייען זייא גיט ווענין זייער יתום

כִּי יָדַעְתִּי אֶת־מַכְאֹבָיו׃ ח וָאֵרֵד
לְהַצִּילוֹ ׀ מִיַּד מִצְרַיִם וּלְהַעֲלֹתוֹ
מִן־הָאָרֶץ הַהִוא אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה
וּרְחָבָה אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ
אֶל־מְקוֹם הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי
וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃ ט וְעַתָּה
הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלָי
וְגַם־רָאִיתִי אֶת־הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם
לֹחֲצִים אֹתָם׃ י וְעַתָּה לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ
אֶל־פַּרְעֹה וְהוֹצֵא אֶת־עַמִּי בְנֵי־

אונקלוס

גוּשַׂיָּא אֲרֵי גְּלֵי קֳדָמַי יָת
כֵּיבֵיהוֹן: ח וְאִתְגְּלֵיתִי
לְשֵׁיזָבוּתְהוֹן מִידָא
דְמִצְרָאֵי וּלְאַסָּקוּתְהוֹן מִן
אַרְעָא הַהִיא לַאֲרַע טָבָא
וּפְתְיָא לַאֲרַע עָבְדָא חֲלַב
וּדְבַשׁ לַאֲתַר כְּנַעֲנָאֵי
וְחִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי וּפְרִזָּאֵי
וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי: ט וּכְעַן
הָא קְבִילַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
עֲלַת לִקֳדָמַי וְאַף גְּלֵי
קֳדָמַי יָת דּוּחְקָא דִּי
מִצְרָאֵי דָּחֲקִין לְהוֹן:
י וּכְעַן אִיתָא וְאֶשְׁלְחִנָּךְ
לְוָת פַּרְעֹה וְאַפֵּיק יָת עַמִּי

תולדות אהרן

וארד להצילו. ספר הזוהר פרשת האזינו:

רשב"ם

מפני שנוגשים אותם שמעתי: (ח) וארד. כאן לדבר אליך כדי להצילו מיד מצרים: (י) והוצא את עמי בני ישראל ממצרים. על פי הדברים שתאמר אל פרעה מאתי:

שפתי חכמים

ת דק"ל דהל"ל לכה ואשלחך אל פרעה להוציא אבל והוצא משמע דבור כפ"ע לכן הוסיף מלת וא"ת וכו' ותהיה תשובתו והוצא את

רש"י

עיני ולא אאטים את אזני מצעקתם: (י) ועתה לכה ואשלחך וגו'. וא"ת מה תועיל ת והוצא את עמי

ידועת מכאובי ישראל

עכשיו שסובלים עתה וזהו שאמר הכתוב ראה ראיתי את עני עמי במצרים ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו. כי ידעתי את מכאוביו. דהם בעצמם אינם יודעים מכאובם ונפילתם כמה גדלה ואינם צועקים רק מפני נוגשיו שסובלים ממנו כעת. אבל אנכי ידעתי את מכאוביו. וזה גם כן מה שאמר הכתוב פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים. אמר אני פוקד שתי בחינות. מעלתכם ומדרגתכם מאז וגם מה שנעשה לכם עתה במצרים:

פירוש לתורת אלהים

בצווינגען זייא מיט שווערע ארבעט כִּי יָדַעְתִּי ווארום איך וויים זייערע שמערצין: (ח) וָאֵרֵד אונ דרום האב איך גענידערט לְהַצִּילוֹ צו מציל זיין זייא פון דער האנט פון מִצְרַיִם וּלְהַעֲלוֹתוֹ אונ צו אויף ברייינגען זייא פון דעם לאנד מִצְרַיִם אונ צו ברייינגען זיי אל צו אגוט אונ ברייט לאנד אל צו אזוי אגוט לאנד וואס פון דיא בהמות רינט מילך פון זייערע בריסט. אונ די טייטלען וואס דארט וואקסין רינט פון זיי האניג אל צו דעם ארט וואס היינט וואהנען דארטין דיא אומות וואס ווערין גערופין הַכְּנַעֲנִי וגו': (ט) וְעַתָּה אונ אצונד הִנֵּה צַעֲקַת דאס געשריי פון די יודין בָּאָה אֵלָי איז געקומען צו מיר וְגַם רָאִיתִי אונ איך האב געזעהן דאס צווינגען וואס די מִצְרַיִם צווינגען זייא: (י) וְעַתָּה אונ אצונד לְכָה גייא וְאֶשְׁלָחֲךָ אונ איך וועל דיך שיקען צו פרעה אונ אויב דו ווייסט זאגין וואס וועסטו העלפין זאג איך דיר וְהוֹצֵא דו וועסט אויס־ציהען מיין פאלק ישראל פון דעם לאנד מִצְרַיִם:

ספר הישר

אויף כוש ניין יאהר, אין דיא צייט איז משה אנטלאפין פון מִצְרַיִם ווייל פַּרְעֹה האט אים געוואלט הרגנן, אונ ער איז געקומען צו דיא מַחֲנֶה פון קִיקְנוֹס אונ ער איז געוועזן אין דיא מַחֲנֶה ניין יאהר, דער מֶלֶךְ קיקנוס אונ זיינע אלע שָׂרִים אונ אלע וועלכער האבין ליב געהאט משה'ן, ער איז געוועזן הויך געוואקסין, ער איז געוועזן ווי אשטארקער לייב, זיין פָּנִים האט געשיינט וויא דיא זונן, ווי עס איז געוועזן אין סוף ניין יאהר איז קִיקְנוֹס קראנק געווארין אונ איז געשטארבין, מען האט אים בגראבין געבין מייער פון

פרקי דרבי אליעזר

אונ אָדָם האט גיגעבין דעם שטעקין צו חֲנוֹךְ, אונ חֲנוֹךְ האט גיגעבין דעם שטעקין צו נֹחַ, אונ נֹחַ האט אים גיגעבין צו שֵׁם, אונ שֵׁם האט אים גיגעבין צו אַבְרָהָם, אונ אַבְרָהָם האט אים גיגעבין צו יִצְחָק, אונ יִצְחָק האט אים גיגעבין צו יַעֲקֹב, אונ

משלי חכמים

גאר וועניג ווייערע שמערצין איז איצט געקומען גאט זיך אן עמען פאר דיא יודין, וואס גאט וויים דאך דעם יחוס פון דיא יודין, אז זייא זענען בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, חס ושלום געוואקסן וואס ער זאל מאכען מים דיא ב[illegible]:

יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃ יא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָאֱלֹהִים מִי אָנֹכִי כִּי אֵלֵךְ אֶל־פַּרְעֹה וְכִי אוֹצִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃ יב וַיֹּאמֶר כִּי־אֶהְיֶה עִמָּךְ

אונקלוס

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃ יא וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ מַאן אֲנָא אֲרֵי אֵיזִיל לְוָת פַּרְעֹה וַאֲרֵי אַפֵּיק יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃ יב וַאֲמַר אֲרֵי יְהֵי מֵימְרִי בְּסַעֲדָךְ

בעל הטורים

(יא) מי אנכי. ב' במסו'. דין ואידך מי אנכי כי הביאותני עד הלום גבי דוד מלמד שביקש משה מלכות לו ולזרעו וא"ל רלה הקב"ה ליתן לו שנאמר אל תקרב הלום ואין הלום אלא מלכות אמר משה כיון שהמלכות פוסקת ממני ואינו לבני שלח נא ביד תשלח:

רשב"ם

(יא) ויאמר משה מי אנכי. מי שרוצה לעמוד על עיקר פשוטו של מקראות הללו ישכיל בפירושי זה כי הראשונים מבני לא הבינו בו כלל כלל. משה השיב על שני דברים שאמר לו הקב"ה ללכת אל פרעה וגם להוציא את בני ישראל ע"י מצות פרעה. ומשה השיב על ראשון ראשון. מי אנכי כי אלך אל פרעה. אפילו להביא לו מנחה ודורון. וכי ראוי אני ליכנס בחצר המלך איש נכרי כמוני. וכי אוציא את בני ישראל ממצרים כלומר ואפי' ראוי אני ליכנס לפני פרעה שוטה אני לשער דברים איזה דבר המתקבל לפרעה שאומר לו וכי שוטה הוא פרעה לשמוע לי לשלוח עם רב שהם עבדיו חפשי מארצו ואיזה דבר המתקבל אומר לו שע"י אותו הדיבור אוציאם ממצרים ברשות פרעה. והקב"ה השיב לו על ראשון ראשון ואמר כי אהיה עמך ואתן חנך בעיני המלך והלך אל פרעה ולא תירא:

רש"י

יועילו דבריך ותוליאם משם: (יא) מי אנכי. מה אני חשוב לדבר עם א המלכים: וכי אוציא את בני ישראל. ואף אם חשוב אני ב מה זכו ישראל שתעשה להם נס ואוליאם ממלרים: (יב) ויאמר כי אהיה עמך. השיבו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון שאמרת מי אנכי כי אלך אל פרעה לא שלך היא כי אם משלי כ

שפתי חכמים

וכו': א ומי במקום מה כי לא יתכן לפרשו על ההולאה שהרי כתיב אח"כ וכי אוליא ולהיות במה שאינו חשוב לדבר עם פרעה הוא להיותו מלך אמר הרב לדבר עם המלכים: ב מהשובת השם בהוליאך את העם כדי שיקבלו התורה משמע שאמר לו משהו

התנצלת משה

(יא) ויאמר משה אל האלהים מי אנכי וגו'. הפירושים על שני פסוקים אלו על שאלת משה להקב"ה ועל תשובת הקב"ה למשה. רבו מלנות. וכמעט אין מה להוסיף על דבריהם הקדושים. אך נליע דברי ה'. הנה הקב"ה אמר למשה שני דברים ועתה הנה לעקת בני ישראל באה אלי. ידוע כל מקום שבאה תבת „והנה" מורה על דבר חדש שנתחדש כעת שלא הי' מקודם. כי עד עתה בני ישראל לא לעקו אל ה'. או מחמת שלא ידעו את ה'. או מחמת שהי' קבלה בידם כי גזרת ועבדים וענו אותם היא על משך ארבע מאות שנה. ומה יועיל להם לעקתם כעת אשר חלף ועבר רק חלי הזמן. ע"כ ויאנחו בני ישראל מן העבודה. ויזעקו. מלער העבודה. אבל לא זעקו אל ה' שיושיעם. ותעל שועתם אל האלהים. שועתם עלתה מעלמה אל האלהים. והמה שועו מן העבודה. אבל בין כה וכה שהקב"ה הראה למשה מראה הסנה ודבר עמו אודות ישראל אשר במלרים. התעוררה רוח קדושה בלבות ישראל ויזעקו אל ה'. שילילם ממלרים. ואיכף הודיע זאת הקב"ה למשה. ויאמר לו ועתה הנה. חדשות אודיעך. לעקת בני ישראל באה אלי. ברגע זו לעקו בני ישראל אלי. שאושיעם. וגם ראיתי את הלחץ אשר מלרים לוחלים אותם בשארי דברים לבד העבודה והענוי אשר גזרתי. ע"כ ועתה לכה ואשלחך אל פרעה. והולא את עמי בני ישראל ממלרים. ועתה כאשר זעקו בני ישראל אלי. ע"כ חושבים שאוכל להושיעם אף באמלע הזמן. והאמת כן היא. כי הלחץ אשר מלרים לוחלים אותם אשר זאת לא גזרתי אלרף אל הזמן. כי מה שהיו לריכים לעבוד בארבע מאות שנה הם עבדו במאתים שנה. מחמת שמלרים לוחלים אותם שיעבדו יומם ולילה יותר מכפי כחם. ומה שפועל שכיר עושה בשני ימים הם עושים ביום אחד. ולפי ערך עבודתם נשלמה זמן ארבע מאות שנה. אף שהזמן גופו לא כלה. אבל עבודת הזמן כלה. ע"כ אשלחך אל פרעה והולא את עמי בני ישראל ממלרים. הנה המאמר הזה שילא מפיו ית' במלין קלרים לא היה יכול משה להבינו כראוי. כי הקב"ה אמר למשה שישלחהו אל פרעה. ולא אמר לו מה יאמר לפרעה. ואם המובן הוא שיאמר לפרעה שישלח את בני ישראל

פירוש לתורת אלהים

(יא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה און משה האט געזאגט אל צו גאט מי ווער בין איך דען פאר אחשוב איך זאל גיין צו פרעה און ריידין מיט א מלך וכי און איך זאל אויסציהען די קינדער ישראל פון מצרים, כלומר ווען איך בין יא חשוב צו ריידין מיט מלכים פרעג איך דיך וואס פאר אזכות האבין די ישראל מען זאל זיי טאהן א נס איך זאל זיי אויסציהען פון מצרים׃ (יב) וַיֹּאמֶר האט גאט געזאגט צו משה וואס דו האסט געזאגט מי אנכי, זאג איך דיר דו גייסט ניט פון דיינעטוועגין נאר פון מיין שליחות

פרקי דרבי אליעזר

יעקב האט געבריינגט דעם שטעקין אין מצרים און האט אים גיגעבין צו יוסף און ווי יוסף איז גישטארבין האט פרעה געשיקט צו יוסף אין שטוב און מען האט פארנומען זיין גאנץ פארמעגין און מען האט געבריינגט צו פרעה, און יתרו איז דאמאלס

ספר הישר

שטאט, אויף זיין קבר האט מען געבאהט א שיינע שטוב אויף די שטוב האט מען געלייגט גרויסע שטיינער אויף דיא שטיינער האט מען אויפגעשריבען אלע מלחמות וואס קיקנוס האט געהאט בייא זיין לעבין, פאר א אנדיינקונג נאכדעם וויא קיקנוס איז געשטארבין האבין דיא זעלנער גיט געוואכט וואס זיי זאלין טאהן, עס איז שוין ניין יאהר וויא מיר זיצען אין דער מדבר, אויב מיר וועלין צו גיין צו

משלי חכמים

(יא) וכי אוציא את בני ישראל ממצרים וגו' בהוציאך את העם וגו'. למשל עס האט אמאהל גיטראפין ביי איינעם וואס זיין ווייב איז גישטארבין און האט אים גילאזין אזוהן, נאכדעם האט ער גענומען איין אנדער ווייב, דער זוהן איז

וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת־הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעַבְדוּן אֶת־הָאֱלֹהִים עַל הָהָר

וְדֵין לָךְ אָתָא אֲרֵי אֲנָא שְׁלַחְתָּךְ בְּאַפָּקוּתָךְ יָת עַמָּא מִמִּצְרַיִם תִּפְלְחוּן קֳדָם יְיָ עַל טוּרָא הָדֵין׃

רשב"ם

(יב) וזה לך האות. וכה שאתה ירא לפני פרעה כי אנכי שלחתיך. הלא אתה רואה בתבערת הסנה כי שלוחו של הקב"ה אני וזה האות לך הוא להיות בטוח שאהיה עמך. וכן מצינו בגדעון שאמר לו המלאך הלא שלחתיך. ועל מה שאתה אומר וכי אוציא את בני ישראל ממצרים. כלומר באיזה טענה אומר לפרעה שישמע אלי להוציאם. בהוציאך את העם ממצרים אני מצווה לך עכשיו שתעבדו את האלהים על ההר הזה ותקריבו עולות וטענה זו תוכל לומר כי לזבוח לאלהים ויניחם ללכת. ואע"פ שכאן לא פירש. לבסוף מפרש ושמעו לקולך ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים וגו' ועתה נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה וכן בכל פעם ופעם היה משה אומר כך לפרעה. וכן מצינו בשמואל כשציוהו הקב"ה למשוח את דוד אמר שמואל

שפתי חכמים

כן : ג פי' ולא תחשוב כי הוא חזיון בעלמא אלא אות אמת מהפס : ד דאל"כ נך נ"ל אלא לך האות שאין אתה ניזוק כשתלך בשליחותי כאשר ראית הסנה שאיננו אוכל ודו"ק : ה וא"ת מהיכן הוא מתחיל למנות אי מפעת דבור זה והרי העשר מכות היו בנתים וכל מכה משתמשת רביע החודש וג' חלקים היה מעיד ומתרה בו כדפי' בפ' וארא בפסיק וימלא ז' ימים וא"כ היה עשר חדשים וגם המכות לא התחילו מיד אחר דבור זה ואי מפעת יציאת מצרים מונה הרי לא היה אפילו שני חדשים אלא ניסן ואייר ושני בסיון שקבלו התורה. וי"ל דלא מיירי בתורה שבכתב לחוד אלא גם בתורה שבעל פה שאחר קבלת התורה עלה להר וכו'

רש"י

אהיה עמך וזה המראה אשר ראית בסנה לך ג האות כי אנכי שלחתיך ד ותצליח בשליחותי וכדאי אני להציל כאשר ראית הסנה עושה שליחותי ואיננו אוכל כך תלך בשליחותי ואינך ניזוק. וששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה לסוף ג' חדשים ה שיצאו ממצרים. דבר

התנצלת משה

מארצו. האם כדבור בעלמא תיכף ישמע אליו פרעה וישלח ממצרים כם נאות אלף עבדים. ומה גם כי תכת "והוצא" משמעו שמשה יוציאם ממצרים. לא שפרעה ישלחם. האם בכחו של משה להוציאם ממצרים. וממה נפשך אם הקב"ה רוצה ליתן מורך או רחמנות בלבו של פרעה שישלח את ישראל חפשי. משה למה. נס בלא משה יכול הקב"ה לעשות כן. ואם שמשה יוציאם בע"כ של פרעה. כמשמעות והוצא. באיזה כח יוציאם. בטח בכחו של הקב"ה. חזרה השאלה משה למה. האם הקב"ה צריך למשה. בלא הוא עושה נפלאות לבדו. בלי שום סיוע. ובורא תבל ומלואה. שמים ושמי השמים וכל אשר בהם. הארץ וימים וכל אשר בהם. הכל במאמר פיו ית'. ועל זה שאל משה. מי אנכי. ר"ל מה אנכי עושה בעסק זה. ובשביל מי אתה מכניסני בעסק זה. כי אלך אל פרעה. ומה יהיה מהליכתי אל פרעה. איזה ענין יהיה מזה. האם פרעה ישמע אלי. והשנית וכי אוציא את בני ישראל ממצרים. אף אם פרעה לא ירצה לשלחם. מה כחי לזה. האם בגבורה ומלחמה אבוא עליו. איה גבורתי ואיה אנשי חילי. בטח אתה לבדך תוציאם. כי לך הגדולה והגבורה. ואנכי למה. ויאמר לו ה' כי אהיה עמך. אמת הדבר כי אתה לבדך לא תוכל לעשות מאומה. אבל אהי' עמך. אתה תעשה. ובכחי תעשה הכל. וזה לך האות כי אנכי שלחתיך. ר"ל הנסים והנפלאות שתעשה לפני פרעה זה יהי' אות עליך כי שלוח אתה מאתי. כי אם לא היית שלוח מאתי באיזה אופן היית יכול לעשות גבורות כאלה. ופי'

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יב) וזה לך האות. כלומר זה יהיה האות מה שיעבדון את האלהים על ההר הזה בצאתם ממצרים. ואז אודיע לכל שאני שלחתיך כדכ' במתן תורה ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם וידעו כי אתה שלוחי. ד"א וזה לך האות מוסב על מ"ש משה מי אנכי כי אלך כלומר ואיני כדאי לדבר אל המלכות ואף אם איני כדאי לזה וכי מכצרים כדאי אני להוציא את ישראל ואמר לו ית' כי אהיה עמך לא על ידך כי אם ע"י כי אהיה עמך באותו שליחות וזה לך האות שאהיה עמך כי אנכי שלחתיך ומאחר שאנכי שלחתיך יש לך לידע שלא אעזבך בשליחותי מלעזור לך מהר"ר דוד ששמע מהר"ר יוסף קרא :

פירוש לתורת אלהים

וועגין כי וואָרום איך גאָט וועל זיין מיט דיר וזה אונ דעם וואנדער וואס דו זעהסט פון דעם דארין וואס ווערט ניט פארברענט לך דאס איז צו דיר אצייכין אז איך גאָט שיק דיך אונ דו וועסט מצליח זיין אין מיין שליחות אזוי ווי דו זעהסט דער דארין טוהט מיין שליחות ער ברענט אין פייער אונ ווערט ניט פארברענט אזוי וועסטו גיין אין מיין שליחות אונ וועסט ניט שאדין האבין אונ וואס דו האסט געפרעגט וואס פאר אזכות האבין די ישראל זאג איך דיר בהוציאך ווען דו וועסט אויסציהען דאס פאלק פון מצרים תעבדון וועט איר דינען גאט אויף דעם בארג. כלומר

ספר הישר

דיא שטאט מלחמה האלטין, וועלין מיר געהרגת ווערין, אויב מיר וועלין דא זיצען וועלין מיר שטארבין, אונ אויב די מלכים פון ארם אונ פון די מוירינלענדער וועלין הערין אז קיקנוס איז געשטארבין וועלין זייא קומען מיט אונז מלחמה האלטין אונ וועלין פון אונז איינעם ניט לאזין לעבעדיג, דיא בעסטע עצה וועט זיין מיר וועלין מאכין אויף אונז א מלך אונ מיר וועלין בעלאגערין די שטאט ביז

פרקי דרבי אליעזר

געווען איינער פון דיא חכמים וואס זענען געווען פאר פרעה, האט ער געזעהן דעם שטעקין אונ דיא צייכונס וואס אויף דעם שטעקין האט ער געבעטין בייא פרעה ער זאל אים געבין דעם שטעקין, אונ יתרו האט גענומען בייא פרעה דעם שטעקין אונ

משלי חכמים

געווען א גרויסער ארעם מאן, דער פאטער האט אים געוואלט געבין געלט נאר זיין ווייב האט ניט געלאזין, אין געבליבען ביי דעם פאטער א עצה ער זאל געבין זיין זוהן א וועקסיל אויף עטליכע הונדערט רובל, פאר זיין ווייב וועט ער זאגין אז דאס געלט איז ער אים שולדיג געבליבען פון זיין נדן, דער פאטער האט אזוי געטאהן אונ האט געגעבין דעם זוהן דאס וועקסיל, דער זוהן איז עטליכע טאג נאך געקומען מאנען דעם פאטער מיט דעם וועקסיל, אונ זיין שוויגער־מוטער האט אים ארויס געטריבען

אונקלוס

יג וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ הָא
אֲנָא אָתֵי לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאֵימַר לְהוֹן אֱלָהָא
דַאֲבָהָתְכוֹן שַׁלְחַנִי לְוָתְכוֹן
וְיֵימְרוּן לִי מַה שְׁמֵיהּ מָה

הַזֶּה׃ יג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָאֱלֹהִים
הִנֵּה אָנֹכִי בָא אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם
שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם וְאָמְרוּ־לִי מַה־שְּׁמוֹ

תולדות אהרן

סנהדרין קיא עקרים מ"ב כ כז :

בעל הטורים

(יג) ואמרו לי מה שמו מה. ס"ת שם כן ד' אותיות שמסר לו שם וכתיב כתריה לך ואספת את זקני ישראל שאין מוסרין אותו אלא לזקנים שבדור. ג"פ אהיה כנגד ג' אבות והם אברהם יצחק ויעקב. אברהם והיה ברכה. יצחק גור בארץ הזאת ואהיה עמך. יעקב שוב אל ארץ אבותיך ואהיה עמך. אהיה עולה כ"א וכך בתחלת ג' שמות של י"ג מדות ה' ה' אל וכן ר"ת אברהם יצחק יעקב וכן התחלת ה' חומשי תורה ב' ו' ו' א'. ב"פ אהיה עולה בחשבון מ"ב שמסר לו שם של מ"ב אותיות. ג"פ אהיה עולה ס"ג והם י"ב אותיות כנגד י"ב שבטים והשבטים הם נ' אותיות לרף עמהם י"ג אותיות של שמות האבות ויהיה חשבון ס"ג.

רשב"ם

להקב"ה וישמע שאול והרגני. והקב"ה אמר לו עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח לה' באתי. אף כאן דרך חכמה ציוה למשה בהוציאך וגו' וכן תוכל לומר לו, ומי שמפרשים ענינים אחרים אינם אלא טועים גמורים:

רש"י

אחר כי אהיה עמך וזה שתצליח בשליחותך לך האות על הבטחה אחרת שאני מבטיחך שכשתוציאם ממצרים תעבדון אותי על ההר הזה שתקבלו התורה עליו והיא הזכות העומדת לישראל. ודוגמת לשון זה מצינו (ישעיה לז). וזה לך האות ו אכול השנה ספיח וגו' מפלת סנחרב תהיה

שפתי חכמים

שם מ' יום ומ' לילה וקבל תורה שבע"פ ואחר שירד בי"ז בתמוז היו ג' חדשים שלמים והם נגאלו בשביל תורה שבע"פ כדכתיב על פי הדברים האלה כרתי וגו' על פי היינו התורה שבע"פ מלאתי. א"נ פי' לסוף החודש השלישי שהוא סיון כד"א הא נכונים לשלשת ימים שהוא כמו ליום השלישי כדפירש"י שם: ו פי' דרולה להביא ראיה שהקב"ה תולה הבטחתו בהבטחה אחרת ואע"פ שאותה הבטחה עצמה עדיין אינה נעשית וה"ה הכא נמי

אע"פ שהבטחת השליחות עצמו הוא מסופק וא"כ איך תהיה הבטחת השליחות שעדיין היא מסופקת ראיה ואות על הבטחת קבלת התורה שהיא הבטחה אחרת וזהו דוגמת לשון שמצינו בישעיה הבטחת מפלת סנחריב שהיא עדיין מסופקת היה אות

התנצלת משה

כמופתי שתעשה יאמינו בכחי וגבורתי ואז ישלחו את ישראל ממצרים. ואם תאמר א"כ למה אשלח אותך. אולי לא יאמינו מצרים ולא ישראל בך. רק כי יאמינו [כמו שהיה בסוף במעשה העגל ובכל במריבות שאמרו ישראל כי רק משה העלם ממצרים] ע"ז השיבו הקב"ה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהי' על ההר הזה. אתה וכל ישראל בשוה תעבדון אותי. ויראו כל עמי הארץ כי אתם עבדי כמוך כמוהם ולא יטעו עוד בך [כאשר נתודע זה אחרי מות משה] ויש לי עוד פי' עפ"ז ומחמת הארוכות לא כתבתי [ימ"י]:

פירוש לתורת אלהים

די ישראל וועלין דא מקבל זיין די תורה: (יג) ויאמר משה אונ משה האט גיזאגט אל צו גאט הנה אז איך וועל קומען צו די יודין ואמרתי אונ איך וועל. זאגין צו זיי אלהי דער גאט פון אייערע עלטערין האט מיך צו אייך געשיקט מבשר זיין די גאולה ואמרו אונ אז זייא וועלין זאגין צו מיר אונ וועלין

פרקי דרבי אליעזר

האט אים אריין געשטעלט אין זיין גארטין, אונ עס האט קיין מענטש ניקענט צו גיין צום שטעקין, אונ ווי משה איז געקומען צו יתרו איז ער אריין געגאנגען אין גארטין אונ האט גיזעהן דעם שטעקין אונ האט געלייענט די צייכונס וואס אויף דעם שטעקין אונ האט אויסגעצויגין דיא האנט אונ האט גענומען דעם שטעקין, וויא יתרו האט גיזעהן משה האט גענומען דעם שטעקין האט יתרו גיזאגט אויף משה דער מענטש וועט אויס־לייזין דיא יודין פון מצרים, דריבער האט יתרו גיגעבין זיין טאכטער צפורה צו משה פאר א ווייב, אונ משה האט גיוואלט וואהנען צו זאמען מיט יתרו, אונ משה האט געפיטערט דיא שעפסין פון יתרו פערציג יאהר, אונ עס האט קיין מאהל גישטארבין אחיה פון וואלד זאל הרגנען א שעפס, אונ די שעפסין

ספר הישר

זייא וועלין גיגעבין ווערין אין אונזערע הענט, זיי האבין אין דיא גאנצע מחנה ניט געפונען אבעסערין וויא משה זייא האבין באלד אויסגיטאהן פון זיך יעדער זיין קלייד אונ האבין געלייגט דיא אלע קליידער וויא אבארג איינע אויף דיא אנדערע אונ האבין גיזעצט משה'ן אין דערהייך אויף אלע קליידער אונ מען האט גיבלאזין מיט שופרות אונ מען האט געשריגען זאל לעבין דער קעניג, אונ אלע אלצטע אונ אלע זעלנער האבין גישווארין מען זאל געבין צו משה פאר אווייב דיא מלכה דאס ווייב פון קיקנוס, אונ משה איז גיווארין אמלך, נאכדעם האט מען אויס־געריפין אין דיא מחנה יעדער זאל שיינקען אמתנה צו משה'ן, מען האט אויסגעשפרייט אלייליך אויף דער ערד אונ יעדער האט אריין גיווארפין אמתנה, מען האט

גיווארפין גאלדענע צירונג, בריליאנטין, זילבער אונ גאלד, משה האט צוזאמען גענומען אלע מתנות אונ האט זייא געלייגט אין זיינע אוצרות, זיבען אונ צוואנציג יאהר איז משה אלט גיוועזען ווען ער איז גיווארין אמלך, אונ פערציג יאהר איז ער גיוועזען אמלך, הקב"ה האט אים גיגעבין חן אין דיא אויגין פון די כושים אונ אלע כושים האבין אים געליבט, אויף דעם זיבעטין טאג וויא ער איז גיווארין אמלך, זענען אלע כושים געקומען צו אים אונ

משלי חכמים

מיט דעם וועקסיל, דער פאטער האט געמוזט שווייגין ווייל ער האט ניט גיוואלט מאכין אקריג מיט זיין ווייב, נאכדעם איז דער פאטער געגאנגען צום זוהן אונ האט גיזאגט צו אים גיב דעם וועקסיל אין האנד, וועל איך דיר בוזן בצאהלין אונ מיין ווייב וועט זיך גאר ניט קיגען העלפין, איך וועל מיך מיט דיר קריגען מיין ווייב זאל מיינען אז איך וויל דיר ניט בצאהלין, אונ אין אמת בצאהל איך דיר מיט מיין גוטען ווילען, ווארום איך וויל דיר אלע מאהל העלפין מיט געלט נאר מיין ווייב לאזט ניט

מָה אֹמַר אֲלֵהֶם: יד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
אֶל־מֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר
כֹּה תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה
שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם: טו וַיֹּאמֶר עוֹד
אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־

אונקלוס

אֵימַר לְהוֹן: יד וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה
וַאֲמַר כִּדְנַן תֵּימַר לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שַׁלְחַנִי
לְוָתְכוֹן: טו וַאֲמַר עוֹד יְיָ
לְמֹשֶׁה כִּדְנַן תֵּימַר לִבְנֵי

תולדות אהרן

אהיה אשר אהיה. ברכות ט ספר הזוהר פרשת אחרי מות:

רשב"ם

(יג) מה אומר אליהם. כי איני מכיר ויודע שמך המיוחד: (יד) ויאמר אלהים אל משה. אם אינך יודע שמי אני אומר לך כי שמי אהיה לעולם ויכול אני לקיים מה שאני מבטיחך. ומעתה שאמרתי לך כי שמי אהיה. כה האמר לישראל אהיה שלחני אליכם: (טו) ויאמר עוד אלהים למשה. לא נאה שיקראו אותי בשמי

רש"י

כן לאות על הבטחה אחרת שאלכם חריבה מפירות ואני אברך הספיחים: (יד) אהיה אשר אהיה. אהיה עמם בצרה זאת אשר אהיה עמם בשעבוד שאר מלכיות (ברכות ט) אמר לפניו רבש"ע מה אני מזכיר להם צרה אחרת דיים בצרה זו אמר לו יפה אמרת כה תאמר וגו' (ש"ר) (לא שהשכיל הלילה משה ביותר אלא שלא הבין דברי הש"י כי לא והשכתו מחשבת הש"י שמחז כך היתה דעתו כאומרו ית' אהיה אשר אהיה למשה לבדי הגיד ולא

התנצלת משה

(יד) ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה וגו' כה תאמר לבני ישראל אהי' וגו'. רז"ל אמרו שמשה אמר להקב"ה דיה לצרה בשעתה. והקשה הרב נו"ג וכי נעלם זה מהקב"ה עד בא אליו דבר משה [וכי הקב"ה רצה בשעת הדוה לצער את ישראל בגלות אחר] אלא הענין הוא שהקב"ה הודיע זאת רק למשה. ולא שיאמר לישראל. וכן הוא משמעות הכתוב ויאמר אלהים אל משה. אהיה אשר אהיה. למשה הודיע הקב"ה האמת שהק"ל שנה בחסר להם כאן ישלמו בגליות אחרות. אבל כה תאמר לב"י אהי' שלחני אליכם. ולא תאמר להם אהיה אשר אהי'. רק אהיה עמכם בגלות זה ולא תאבדו ח"ו בקושי השעבוד. כי הקושי שעבוד הוא לטובתכם שאוכל אמהר גאולתכם. ומעולם לא עלה על דעתי שתאמר לב"י אהיה אשר אהיה:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יד) ויאמר אהיה. קשה כל הני ויאמר למה לי וי"ל זה קרא לו הקב"ה למשה אהיה שמי לפי שאהיה לעולם ועד ואשר אהיה פי' של אהיה והדר אמר הקב"ה שמא יסבור משה ששמי אהיה אשר אהיה ולכך חזר ואמר כה תאמר. ויאמר עוד שמא יקראוני עוד ישראל אהיה וטעות יהיה בידם שהרי יש לו לקראות יהיה לעולם לכך כתיב ויאמר עוד אלהים לו שנכתב ביה שיש במשמעותו יהיה:

פירוש לתורת אלהים

מיך פרעגין ווי איז דער נאמען פון גאט מה וואס זאל איך זייא זאגין: (יד) ויאמר אונ גאט האט גיזאגט צו משה מיין נאמען איז אהיה דאס איז טייטש איך וועל זיין מיט דיא ישראל אין דער צרה, דאס מיינט מען אין גלות מצרים אשר אהיה וואס איך וועל מיט זיי זיין ווען זיי וועלין ווידער זיין אין גלות ביי די אנדערע מלכים, האט משה גיזאגט צו השי"ת גענוג צו זיי די צרה וואס זייא האבין איצט וואס זאל איך זיי נאך דער מאנען איין אנדערע צרה ויאמר האט גאט גיזאגט צו משה וואס איך זאג מיין נאמען איז אהיה אשר אהיה. דאס זאג איך נאר דיר אבער צו דיא ישראל זאלסטו ניט זאגין צוויי מאהל אהיה, נאר כה אזוי זאלסטו זאגין צו דיא ישראל אהיה שלחני אליכם דער גאט וואס הייסט אהיה האט מיך צו אייך געשיקט, כלומר דו זאלסט זאגין צו די ישראל נאר איין מאהל אהיה דאס איז טייטש איך וועל מיט זיי זיין אין דעם גלות פון מצרים, אבער דאס אנדערע מאהל אהיה וואס עס ווייזט אויף דעם אנדערין גלות זאלסטו זייא ניט דער מאנען: (טו) ויאמר עוד אונ גאט האט נאך גיזאגט צו משה כה אזוי זאלסטו זאגין צו דיא ישראל

ספר הישר

האבין גיזאגט צו אים גיב אונז א עצה וואס מען זאל טאהן מיט דיא שטאט עס איז שוין ניין יאהר וויא מיר זיצען דא אונ מיר האבין ניט גיזעהן אונזערע קינדער אונ ניט אונזערע ווייבער מיר ווייסין ניט אויב זיי לעבין, האט משה גיזאגט צו זיי אויב איר וועט מיך פאלגין וואס איך וועל אייך זאגין וועלין מיר איין נעמען די שטאט, האבין אלע גיזאגט צו משה וואס דו וועסט אונז הייסין טאהן וועלין

פרקי דרבי אליעזר

האבין זיך שטארק גימוטערט, מער וויא דיא נאמור, אונ אמאהל האט משה געפירט דיא שעפסין ביז צום בארג סיני, פליצלונג האט משה גיזעהן אויף אדארין ברענט אפייער, אונ דער דארין ווערט ניט פארברענט אונ דער דארין פארלעשט נים דעם פייער,

משלי חכמים

אבער איצט וועט זיא שוין אויך מוזין געבין, דאס וועלביגע איז גיוועזן בייא משה, ווען גאט האט גיזאגט צו משה נעם ארויס דיא יודין פון מצרים האט משה גיזאגט פאר גאט, וועלכין זכות האבין דיא יודין בייא דיר פארדינט דו זאלסט זייא ארויס נעמען פון מצרים פאר דיא צייט, האט גאט גיזאגט צו משה דו זאלסט וויסען דיא נשמות פון די יודין זענען גיגעבין גיווארין אין זייא פון הימעל, אונ זייא וואלטין גערין מיך געדינט, נאר ווייל זייא זענען אין מצרים, זענען זייא אויסגעמישט גיווארין

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי
יַעֲקֹב שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם זֶה שְּׁמִי
לְעֹלָם וְזֶה זִכְרִי לְדֹר דֹּר: חמישי טז לֵךְ
וְאָסַפְתָּ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה
אֵלַי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב
לֵאמֹר פָּקֹד פָּקַדְתִּי אֶתְכֶם וְאֶת
הֶעָשׂוּי לָכֶם בְּמִצְרָיִם: יז וָאֹמַר

אונקלוס

ישראל יי אלהא
דאבהתכון אלהיה
דאברהם אלהיה דיצחק
ואלהיה דיעקב שלחני
לותכון דין שמי לעלם
ודין דוכרני לכל דר ודר:
טז איזיל ותיכנוש ית סבי
ישראל ותימר להון יי
אלהא דאבהתכון אתגלי
לי אלהיה דאברהם יצחק
ויעקב למימר מדכר
דכירנא יתכון וית
דאיתעבד לכון במצרים:
יז ואמרית אסיק יתכון

תו"א זה שמי לעולם. פסחים נ קדושין עא: ואספת את זקני ישראל. יומא כח: פקד פקדתי. ר"ה השנה לב:

בעל הטורים

(טו) זה שמי לעלם. זה עולה י"ב מלמד שמסר לו שם של י"ב אותיות: (טז) פקד פקדתי אתכם. כמנין פקוד חסרתי לשם מלשון ולא נפקד ממנו איש: העשוי. ב' במסורה ואת העשוי

רשב"ם

בכל דבריהם כשם שאנו קורים המלכים בשמם. אלא ה' אלהי אבותיכם וגו' שהוא לשון אדנות ומלכות כשם שאומרים למלכים יחי המלך. המלך צוני דבר:
זה שמי לעולם. אהיה האמור בפסוק ראשון: וזה זכרי. ה' האמור בפסוק שני שהוא לשון מלכות ובענין הזה
מזכירין את המלכים ולא בשמם. ומה שכ' בי"ה אפרש בא"ת ב"ש. צפ"ת דפג"ת זהי"ף תצמ"ץ פתט"ד דפגמ"י
תפא"ף כצמ"ץ פמ"ף שידפ"י מפ"ק לי"ף ל"ם י"ץ צפ"ץ כתק"י זהו עיקר עומק פשוטו של מקראות הלל ואין

רש"י

שיגיד לישראל וזהו יפה אמרת שגם דעתי מתחילה כך היתה שלא תגיד לבני ישראל כדברים האלה אלא כה

שפתי חכמים

על הבטחה אחרת שהיא ברכת השפיחים: ז (נח"י) כל מש שהאריך הרא"ס מבואר הוא כש"ס ונעלם מעיני הרא"ס:

תאמר לבני ישראל אהיה פעם אחת וכן משמע במס' ברכות ודוק): (טו) זה שמי לעלם. חסר וי"ו לומר
העלימיהו שלא יקרא ככתבו ז (ס"ר): וזה זכרי. למדו היאך נקרא וכן דוד הוא אומר ה' שמך לעולם ה' זכרך
לדור ודור: (טז) את זקני ישראל. מיוחדים לישיבה. וא"ת זקנים כתם היאך אפשר לו להסיף זקנים של ס'

פירוש לתורת אלהים

יי דער גאט פון אייערע עלטערין פון אברהם יצחק יעקב שלחני האט מיך צו אייך געשיקט זה דאס איז מיין נאמען צו אייביג וזה אונ דאס איז מיין גידעכעניש אויף דור דורות: (טז) לך גייא ואספת אונ דו זאלסט איין זאמלען די עלצטע פון די יודין ואמרת אונ דו זאלסט צו זיי אזוי זאגין יי דער גאט פון אייערע עלטערין האט זיך צו מיר באוויזען אלהי דער גאט פון אברהם פון יצחק אונ פון יעקב לאמר אזוי צו זאגין פקוד פקדתי איך טוה גידענקען אתכם אייך אונ וואס ווערט גיטאהן צו אייך אין מצרים דאס הייסט וואס מען פייניגט אייך: (יז) ואמר אונ איך האב גיזאגט

פרקי דרבי אליעזר

אפילו דער דארין האט געוואקסין אין וואסער אונ איז גיוועזן פייכט אונ נאס פון דעסטוועגן האט ער ניט פארלאשין דעם פייער, בייא משה איז דאס גיוועזן א גרויסער וואונדער, אונ ער האט גיזאגט צו זיך אליין איך וועל גיין זעהן וואס עס איז נים דעם פייער, אונ הקב"ה האט גיזאגט צו משה שטייא אויף דיין ארט וואס דו שטייסט, דארט בייא דעם דארין וועל איך געבין

ספר הישר

מיר טאהן, האט משה גיזאגט איר זאלט אויסרופין אין די מחנה אלע זאלין גיין אין די וועלדער אונ יעדער מענטש זאל האפין אקליינע פייגעלע וואס הייסט הסידה אונ זאל זיא ברייגגען היים, אונ איר זאלט די פייגעליך אדעווען אונ זאלט זייא לערנען פליהען ווי דער פויגיל שפארבאר פליהט, אלע כושים האבין אזוי גיטאהן זיי זענען געגאנגען אין די וועלדער אונ האבין געפאנגען די קליינע פייגעליך
חסידה אונ האבין זיי גילערונט פליהען, ווי די פייגעליך זענען שוין גרויס גיווארין האט משה געהייסין דרייא טעג

משלי חכמים

בים דיא מצריים צו זאמען, אונ דורך דיא שווערע ארבעט וואס זייא ארבעטין האבין זייא פארגעסין אין גאט, אבער אז דו וועסט זייא נאר ארויס נעמען פון מצרים וועלין זייא באלד דינען גאט, נאך אפשט איז משה האט גיזאגט פאר גאט מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים, דער מדרש זאגט משה האט גיזאגט פאר גאט איך בין דאך אנגעברייט צו זיין אפארמיטלער צווישען דיר אונ דיא יודין ווען דו וועסט זייא געבין די תורה אונ וועסט זאגין צו זייא אנכי ה' אלהיך משה

אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי אל ארץ זבת חלב ודבש:
יח ושמעו לקלך ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים

אונקלוס

משעבוד מצראי לארע כנענאי וחתאי ואמוראי ופריזאי וחואי ויבוסאי לארע עבדא חלב ודבש:
יח ויקבלון מנך ותיתי את וסבי ישראל לות מלכא דמצרים ותימרון

תולדות אהרן

זבת חלב ודבש כסוטה קיא:

בעל הטורים

להם במצרים ואידך כי הזהב העשוי למלאכה שכל זהב הבא להם במצרים היו מיחדים אותו למלאכת המשכן: (יח) ושמעו לקלך. ר"ל שאינך צריך להרבות בקול כי מיד ישמעו לך. ושמעו ב' במסור'. ושמעו לקלך. ושמעו מצרים. כשדבר משה עם פרעה שמעו כל מצרים. דבר אחר אע"פ שקולו היה נמוך היה נשמע בכל ארץ מצרים ולפי שקול בני אדם נמוך לכן הוא חסר:

שפתי חכמים

ד] וא"ת א"כ גם משה ידע כמו הם ומה הוכחה זו דלמא משה להם לשון זה ישמעו לקולך שכבר סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף ח שבלשון זה הם נגאלים יעקב אמר

רש"י

רבות: (יח) ושמעו לקולך. מאליהם מכיון שתאמר

ההנצלת משה

(יח) ושמעו לקולך וגו'. רש"י ז"ל פי' שכבר סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף שבלשון זה פקוד יפקוד המה נגאלים. והקשה עליו הרמב"ן ז"ל שכיון שכל ישראל היו יודעים שבלשון זה של פקוד יפקוד יגאלו מה ראיה להם ממשה שאמר ג"כ לשון זה שהוא הגואל האמתי. הא גם הוא ידע מזה כמו כל ישראל.

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יח) ושמעו לקולך. פרש"י שכבר סימן מסור בידם מיעקב ומיוסף שב"שון זה דפקוד יפקד יהיו נגאלין. ויש מקשים שלא מצינו שאמר יעקב לשון זה דפקוד יפקוד ולבאי רפי' רש"י בפרשת ויחי ניחא:

ואיך ישמעו בקולו ע"י סימן זה. והתי' של הרמב"ן ז"ל הוא דוחק כמו שהקשה עליו הפרשת דרכים בדרוש חמישי ע"ש פירושו. והגאון מו"ה חיים אלעזר וואקס ז"ל בעל ספר נפש חיה תי' ע"ז אף דכל ישראל היו יודעין שבלשון זה יגאלו אבל מ"מ שום אדם לא ידע טעם הדבר למה דוקא יבא הגואל בלשון זה. ומהו ענין פקיד יפקוד להגאולה. וכה הי' הסימן כל מי שיגלה להם הפי' של פקוד יפקוד הוא הגואל האמתי והפי' הוא כך הנה ישראל היו צריכים להיות במצרים ארבע מאות שנה. ועד אותו הזמן חלף ועבר מאתים ועשר שנה. וחסר עוד ק"צ שנה. פקו"ד בגימטריא ק"צ. יפקוד הוא לשון חסרון. ר"ל כשיחסר

לקוטים על התורה

(יח) ושמעו לקולך וגו' נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר וגו'. גאט האט געזאגט צו משה אויב דיא אלטע לייט וועלין הערין וואס דו וועסט ריידין צו זייא, דאס הייסט אויב זייא וועלין דיר גלויבין אז איך האב דיך

פירוש להורת אלהים

אעה"ה איך וועל אייך אויף ברייניגען פון מצרים וואס מען פייניגט אייך דארטין אונ וועל אייך ארויין ברייניגען אי' צו דעם לאנד וואס זיצען דארטין די אומות וואס ווערין גערופין הכנעני וגו'

אי' צו אזוי אלאנד זבת וואס פון די בהמות רינט מילך פון זייער בריסט אונ דיא טייטלען וואס דארטין וואקסין רינט פון זיי האניג אונ דו משה אז דו וועסט אזוי זאגין צו דיא זקנים דאס לשון פקוד פקדתי. זאג איך דיר: (יח) ושמעו זיי וועלין פארנעמען דיין קול זיי וועלין דיר גלויבין, ווארום דער סימן איז געגעבין צו זיי פון יעקב אונ פון יוסף אז מיט דעם לשון פקוד יפקוד וועלין זייא אויסגילייזט ווערין ובאת אונ דו זאלסט קומען מיט די עלצטע פון יודין אי' צום קיניג פון מצרים

ספר הישר

זאל מען זייא ניט געבין עסין האבין אלע אזוי גיטאהן, אויף דעם דריטען טאג האט משה גיזאגט צו דיא כושים אלע זאלין אנטאהן זייער גיווער אונ יעדער זאל רייטין אויף זיין פערד אונ זאל האלטין זיין פויגיל אין האנט, אונ מיר וועלין אנהייבין האלטין מלחמה אין די זייט ווא די שלאנגען זענען, אלע כושים האבין גיטאהן וויא משה האט זייא גיבאטין אונ וויא זיי זענען געקומען צו דעם ארט פון דיא שלאנגען האט משה גיזאגט צו זיי לאזט ארויף די פייגיל אויף די שלאנגען, וויא די פייגיל זענען ארויף אויף דיא שלאנגען האבין זייא אויפגיגעסין אלע שלאנגען עס איז איינער פון זייא ניט געבליבען, וויא משה אונ די כושים האבין גיזעהן דער ארט איז שוין ליידיג פון דיא שלאנגען האבין זיי שטארק געטרומייטערט אונ האבין איינגיבראכין

פרקי דרבי אליעזר

דיא תורה צו דיא יודין אונ בוהראוים דיא שיך פון דיינע פיס, ווארום דיא ערד וואס דו שטייסט אויף איר איז הייליגע ערד, פון דאנען האבין דיא רבנן גילערענט דער מענטש וואס שטייט אויף אהייליגען ארט דארף ער אויסטאהן דיא שיך, נאכדעם האט הקב"ה גיזאגט צו משה גייא איך וועל דיך שיקען צו פרעה, האט משה גיזאגט פאר הקב"ה איך קען ניט גיין צו פרעה ווארום איך קען ניט גוט ריידין, צווייטענס איך בין אנטלאפין פון פרעה ווייל ער האט מיך גיוואלט הרגנן, וויא אזוי קען איך איצט גיין

משלי חכמים

דאס נעמינט ווייל אמלאך קען ניט טאהן צוויא שליחות, קען איך דאך געווים ניט טאהן צוויא שליחות, אונ אז איך בין אנגעבריים צו זיין אפארמיטלער צווישין גאט אונ דיא יודין זאגן גאט וועט זייא געבין דיא תורה, דארף איך דאך ניט טאהן דיא אנדערע שליחות ארוים צו נעמען דיא יודין פון מצרים, נאם האט אים גיענטפערט וועלין מיר פארשטיין מים אמשל אבעל הבית האט אמאהל גינומען צו זיך אין שטוב אשניידער ער זאל נייען פון ציינעמיינען אמלבוש, אויב דער בעל הבית

לֵיהּ יְיָ אֱלָהָא דִיהוּדָאֵי
אִתְגְּלִי עֲלָנָא וּכְעַן נֵיזִיל
כְּעַן מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין
בְּמַדְבְּרָא וּנְדַבַּח קֳדָם יְיָ
אֱלָהָנָא׃ יט וּקְדָמַי גְּלֵיאָרֵי
לָא יִשְׁבּוֹק יָתְכוֹן מַלְכָּא
דְמִצְרָאֵי לְמֵיזַל וְלָא מִן
קֳדָם דְּחֵילֵיהּ תַּקִּיף׃

וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו יְהֹוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים
נִקְרָה עָלֵינוּ וְעַתָּה נֵלֲכָה־נָּא דֶּרֶךְ
שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה
לַיהֹוָה אֱלֹהֵינוּ׃ יט וַאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי
לֹא־יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַהֲלֹךְ

בעל הטורים

(יח) ואני ידעתי. ב׳ עקימה רמז לחמשים מכות: להלך. ב׳ במסו׳ בתורה הכא ואידך כי מאן ה׳ לתתי להלך עמכם נ׳ היו כאותו עלה יתרו אויב ובלעם אמר הקב״ה יודע אני כי לא יתן אתכם להלך בעלת בלעם ועל כן אני צריך להראותו ידי לבטל עלתו ואמר בלעם מאן ה׳ לתתי להלך עמכם לקלל העם:

רשב״ם

מגלין אותם אלא לצנועים: (יח) אלהי העברים שהרי מעבר הנהר באו הנה ואלהי כלכותם צריכים לעבוד: (יט) ואני ידעתי וגו׳. אל ירך לבבך על שכתחלה לא ישמע לדברי לשלחם ולא מתוך יד החזקת שלו כי אין לו יכולת נגדי אך אני מקשה את לבו כדי

ריש״י

אלהים פקוד יפקוד אתכם ט יוסף אמר להם (בראשית נ׳) פקוד יפקוד אלהים אתכם: (אלהי העבריים. יו״ד יתיר׳ רמז לי׳ מכות ברש״י ישן): נקרה עלינו. לשון מקרה וכן (במדבר כג) ויקר אלהים ואנכי י אקרה כה אלא נקרה מאתי ב הלים: (יט) לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך. אם אין אני מראה לו ידי החזקה כלומר כל עוד שאין אני מודיעו ידי החזקה לא יתן אתכם להליך: לא יתן. לא ישביק. כמו (בראשית כ) ע״כ לא נתתיך (שם לא) לא נתנו אלהים להרע עמדי

שפתי חכמים

הי׳ משקר וי״ל דבאותו זמן לא היה משה כי אם בן י״ב שנים והם לא מכרו הסימן אלא לגדול: ט ותימה הא לא מצינו פסוק זה גבי יעקב ושמא י״ל כיון דגבי יוסף פסוק זה נכתב כ״פ י״ל אחד אמר משמו ואחד אמר משום יעקב אביו כלומר שכן קבל יוסף מאביו והשני לייכף אע״פ שבניהם דברי יוסף. רא״ם בשם הרמב״ן. (נח״י) כן איתא בפדר״א פ׳ מ״ח וכ״כ תוספות בסיטה דף י״ג וכ״ה בש״ר כאן ובפרשה ה׳: י (רא״ם) אבל בר״פ ויקרא כתב אבל לנביאי עכו״ם נגלה עליהם בלשון טומאה ושמא י״ל שפי׳ ויקר לעולם ל׳ מקרה הוא אלא שלשון מקרה פעם מתפרש על המקרה והזדמן כמו כי יקרא קן לפור ופעם על השכבת זרע שהוא לשון טומאה כמו מקרה לילה: כ לא שאהיה נקרה אליו כמו ויקר אלהים אל בלעם שהשם נקרה אליו כי בלעם לא היה נקרה אל השם אלא נקרה מהשם ואמר הלוס להודיע שפי׳ כה הלוס כמו לא שמעת עד כה לא ככה כמו כה אמר ה׳ שאם

התנצלות משה

שנים כמנין פקו״ד מארבע מאות שנה. אז תהיה הגאולה. ושים אדם לא היה יודע פי׳ זה עד שבא משה עליו השלום ופירש להם הכונה כנ״ל ולכן שמעו בקולו.

ועתה נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר וגו׳. הקשה אברבנאל ז״ל איך צוה הקב״ה למשה ע״ה שיאמר כמו דבר כזב ושקר. וגם בס׳ אוה״ח ז״ל הקשה קושיא זו. והוא תירץ שזה הדבור הנ״ל ועתה נלכה נא דרך שלשת ימים וגו׳ לא צוה הקב״ה שיאמרו זאת משמו ית׳ רק שהמה מעצמם יבקשו מפרעה דבר זה ע״ש. והנה אף שהוא תירוץ טוב מ״מ עדיין נשאר קצת קושיא איך יצוה הקב״ה שהמה יבקשו דבר כזב. וכתב הרב בעל ד״ר שראה בספר אחד שלא קשה כלל כי במלחמה מותר לעשות כל הערמות ותחבולות נגד האויב אף לרמותו בדברים כזבים כמו שמצינו ביהושע בהלחמו עם עי צוהו הקב״ה שיש אורב לעיר מאחריה להטעות האויב. ואין זה שום נדנוד איסור כלל כי זה בכלל כל הבא להורגך השכם והורגו. ומותר לעשות כל התחבולות

פירוש לתורת אלהים

ואמרתם אליו אונ איר זאלט זאגין צו אים יי גאט דער גאט פון דיא יודין נקרה ער האט זיך גיטראפין אויף אונז דאס הייסט ער האט זיך באוויזען צו אונז אונ האט אונז גיבאטין מיר זאלין גיין מקריב זיין קרבנות אין דער מדבר ועתה אונ אצונד נלכה בעטין מיר דיך דו זאלסט אונז לאזין גיין דרייא טאג רייז אין דער מדבר ונזבחה אונ מיר וועלין שעכטין קרבנות צו אונזער גאט, אונ גאט זאגט צו משה: (יט) ואני ידעתי אונ איך וויים כי אז פרעה דער מלך פון מצרים וועט

לקוטים על התורה

געשיקט זאלט איר אלע גיין צו פרעה אונ איר זאלט זאגין צו אים דער גאט פון די עברים האט זיך גיטראפין צו אונז, דריבער בעטין מיר ביי דיר דו זאלסט אונז לאזין גיין דריי טעג אין דער מדבר אונ מיר וועלין דארטין שעכטין קרבנות צו אונזער גאט, דער באר מים חיים שרייבט דרייא זאכין האבין זיי גערארפט זאגין, ערשטונס זאלין זיי זאגין

פרקי דרבי אליעזר

צו פרעה, ער וועט דאך מיך איצט הרגנן, האט הקב״ה גיזאגט צו משה דו זאלסט ניט מורא האבין צו גיין אין מצרים ווארום דיא מענשין וואס האבין גיוואלט דיך הרגנן זענען שוין גישטארבין, דאס טייטש מען זייא זענען ארעם גיווארין אונ

כפר הישר

דיא מאהער איז זענען אריין אין שטאט אונ זיי האבין אין איין טאג געהרגת טויזענד מיט הונדערט מענטשין, אונ פון די כושים וואס זענען גיוועז מיט משה איז אייגער ניט געהרגת גיווארין יעדער איז געקומען צו זיין היים צו זיין ווייב אונ קינדער, אונ וויא בלעם האט גיזעהן אז דיא שטאט איז איינגענומען גיווארין האט ער געפינט דעם טויער אונ איז אנטלאפין, ער מיט זיינע צוויא זיהן אונ

משלי חכמים

זאל דארפין מען זאל אים עפעס ברייננען פון גאס אונ ער וועט זאגין צום שניידער ער זאל זיין ברייננען, מעג דער שניידער זאג׳ צום בעל הבית, בין איך דען דיין משרת, וואס דו שיקסט מיך, איך בין נאר אשניידער דיר צו מאכין דעם מלבוש אבער

ולא ביד חזקה: כ ושלחתי את־ידי
והכיתי את־מצרים בכל נפלאתי
אשר אעשה בקרבו ואחרי־כן
ישלח אתכם: כא ונתתי את־חן
העם־הזה בעיני מצרים והיה כי
תלכון לא תלכו ריקם: כב ושאלה

אונקלוס

כ ואשלח פון ית מחת
גבורתי ואמחי ית מצראי
בכל פרשותי די אעביד
ביניהון ובתר כן ישלח
יתכון: כא ואתן ית עמא
הדין לרחמין בעיני
מצראי ויהי ארי תהכון
לא תהכון ריקנין:
כב ותשאל אתתא

רשבים

לשלוח בו ידי תחלה וידעו הכל כי רמה ידי וידעו על ידי נפלאותי כי אני ה׳ והיכולת בידי: (כב) ושאלה

בעל הטורים

(כ) אשר אעשה בקרבו. אשר בי׳ דל״ך עד״ש באח״כ שבקרבם היו רשומות המכות: (כא) תלכון. ב׳ במסורה הכא ואידך ובמנוסה לא תלכון להקים גאולה אחרונה כגאולה ראשונה לענין שלא ילכו

ריקם: לא תלכו. ב׳ במסורה לא תלכו ריקם לא תלכו אחרי אלהים אחרים כשילאו ישראל ממלרים התרה בהם להשליך פ״א שבידם לפי שהיו עומדין בין העו״א כדכתיב ביחזקאל ביום ההוא נשאתי ידי להם להוליאם מארץ מלרים וגו׳ ואומר אליהם איש שקוצי

שפתי חכמים

יהיה פירוש כה ככה אפשר שיהיה פירוש אקרה שנם אני אקרם אל אחר ככה כמו שיקרה השם אלי ואין זה הכוונה כאן. רא״ם: ל כלומר דה״פ של קרא כי לא יתן אתכם מנך מלרים להלוך ולא בשביל שידו חזקה שהרי אם שלחתי את ידי והכיתי וגו׳ כלומר ואלו היתה ידו חזקה לא היה שולחם: מ פירש ולא מפני שכחו

רש״י

וכולן לשון נתינה הם. וי״מ ולא ביד חזקה ולא בשביל שידו חזקה ל כי מאז אשלח את ידי והכיתי את מלרים וגו׳ ומתרגמינן אותו ולא מן קדם דחיליה מ תקיף. משמו הוא חוק. וזה שתולה הפי׳ הזה לרבי יעקב ולא לאונקלוס

ההנצלת משה

להרגו. וכן היה כאן תועלת גדול להטעות את פרעה שיסבור שרולים ללכת רק דרך שלשת ימים כדי שעי״כ ירדוף אח״כ אחריהם על הים ויטבעו בים כאשר טבעו את בני ישראל בים.

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כב) ושאלה. פי׳ תיבת שאלה נתינה כמו שאל ממני ואתנה וגו׳ כי כשיחזקו מצרים למהר לשלחם שאלו להם

ולכן היה היתר גמור להטעיתו. ואברבנאל ז״ל כתב שהיה להראות לבני אדם חוזק לב פרעה וקושי ערפו שאף על דרך שלשת ימים לזבוח לאלהיהם ואח״כ ישובו לא רלה לשמוע לבקשתם ותחנתם. ובזה מיושב ג״כ מה שאמר כאן ושאלה אשה משכנתה וגו׳ לגוה נכתב זה כאן. שזה הי׳ אחר סוף כל המכות. והכוונה בזה להסביר את ישראל שלכן ידברו כזב שלא יבקשו רק לילך שלשה ימים מפני שעי״כ יוכלו לשאול מהם כלי כסף וכלי זהב מחמת שיאמרו שאינם רולים לילך רק דרך שלשה ימים. והשאלה הי׳ ג״כ הלורך והתועלת לטביעתם בים מחמת שיחוסו על הכסף והזהב שלקחו מהם ישראל ע״כ ירדפו אחריהם עד תוך הים ויטבעו. וכל זה היה מותר לישראל לעשות נגלה הרשעים אשר מררו את חייהם בעבודה קשה על חנם והטביעו את בניהם ביאור והת״י ז״ל כתב עוד טעם על יליאת מלרים ברכוש גדול כדי שאוה״ע לא יאמרו שהמלרים נעלמם גרשו את ישראל מארלם [או מפני שכלמו עבודתם] או מפני

לקוטים על התורה

אז גאט איז נאר גיבראפין גיווארין צו אונז, דאס איז נאר אטרעפונג, ניט אלע מאהל וועט אזוי זיין, צווייטונס קומען מיר נאר בעטין ביא דיר אטובה, דריטונס נישט אויף לאנג, נאר אויף דריי טעג וועלין מיר גיין:

(כב) ושאלה אשה משכנתה וגו׳. דער באר מים חיים פרעגט צו וואס האט גאט גיהייסין מען זאל נארין פרעה אז מען גייט נאר אויף דריי טעג אין דער מדבר, פאר וואס זאל מען אים ניט זאגין באלד אז ער זאל ארויס שיקען די יודין אויף אייביג, אונ צו וואס האט

פירוש לתורת אלהים

אייך נים לאזין גיין ולא ביד חזקה כל זמן איך וועל אים ניט ווייזין מיין שטארקין כח: (כ׳ ושלחתי את ידי אונ איך וועל שיקען מיין כח והכיתי אונ איך וועל שלאגין דיא מצרים בכל נפלאותי מיט אלע מיינע וואנדערליכע מכות וואס איך וועל טאהן בקרבו צווישען אים ואחרי כן ישלח אתכם אונ דער נאך וועט ער אייך מוזין ארויס שיקען: (כא) ונתתי אונ איך וועל געבין דעם חן פון דעם פאלק אין

דיא אויגין פון מצרים והיה אונ עס וועט זיין כי תלכון אז איר וועט ארויס גיין פון מצרים לא תלכו ריקם זאלט איר ניט ארויס גיין ליידיג: (כב) ושאלה אונ איטליכע אשה פון די ישראל זאל זיך בארגין

ספר הישר

מיט זיינע אכט ברידער אונ זענען צוריק געקומען צו פרעה אין מצרים, דאס זענען די חרטומים אונ די מכשפים וואס זענען גישטאנען געגין משה ווען ער האט געברייננגט די מכות אויף דיא מצריים, . א משה האט איינגענומען די שטאט מיט חכמה האבין דיא כושים גיזעצט משה׳ן אויף דעם קעניגליכען שטוהל פון קיקנוס אונ מען האט אים אנגיטאהן דיא קרוין אויף זיין קאפ. אונ דאס ווייב פון קיקנוס דיא מלכה איז גיווארין דאס ווייב פון משה, אונ ווייל משה האט מורא געהאט פאר הקב״ה האט ער זיך

פרקי דרבי אליעזר

א ארעם מאן איז גלייך וויא גישטארבין, האט משה גיזאגט צו הקב״ה שיק דיא שליחות צו פרעה דורך דעם מענטש וואס דו ווערסט אים אמאהל שיקען, האט הקב״ה גיזאגט צו משה ר״ח שיק איך צו פרעה נים צו דיא יודין, אונ דעם מענטש וואס

משלי חכמים

נים דו זאלסט מיך שיקען קויפין וואס דו דארפסט, וויא איז ארבעט אנאדיל אדער פאדים, אדער איין אנדער זאך קען רפר אבער אז דער שניידער זאגט צום בעל הבית ביר פעלט צו מיין בעל הבית זאגין צו אים נא דיר געלט אונ גייא קויף דיר, ווייל

מִשְּׁכַבְתַּהּ וּמִקְּרִיבַת
בֵּיתַהּ מָנִין דִּכְסַף וּמָנִין
דִּדְהַב וּלְבוּשִׁין וּתְשַׁוּוֹן
עַל בְּנֵיכוֹן וְעַל בְּנָתֵיכוֹן
וּתְרוֹקְנוּן יָת מִצְרָיִם:
א וַאֲתֵיב מֹשֶׁה וַאֲמַר
וְהָא לָא יְהֵימְנוּן לִי וְלָא
יְקַבְּלוּן מִנִּי אֲרֵי יֵימְרוּן

ת"א והן לא יאמינו. שבת לו:

אִשָּׁה מִשְּׁכֶנְתָּהּ וּמִגָּרַת בֵּיתָהּ כְּלֵי
כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלֹת וְשַׂמְתֶּם
עַל־בְּנֵיכֶם וְעַל־בְּנֹתֵיכֶם וְנִצַּלְתֶּם
אֶת־מִצְרָיִם: ד א וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר
וְהֵן לֹא־יַאֲמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקֹלִי

בעל הטורים

עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו: (כב) ושמלות. ב' במסורה הכא ואידך וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות לומר לך שכל כלי הכסף והזהב לקחו אבל שמלות לא לקחו אלא כל אחד ב' שמלות אחד לצרור בו את הבצק דכתיב משארותם צרורות בשמלותם ואחד למלבוש והיא הספיקה להם כל ימי היותם במדבר דכתיב שמלתך לא בלתה מעליך: ונצלתם. בגימטריא כמצולה שאין בה דגים:

רשב"ם

אשה משכנתה. במתנה גמורה וחלוטה. שהרי כתיב ונתתי את חן העם. כמו שאל ממני ואתנה גוים נחלתך. זהו עיקר פשוטו ותשובה לאפיקורסים: כלי כסף וכלי זהב. תכשיטין לכבוד החג שתחוגו במדבר. ושמתם אותם על בניכם:

רש"י

של רבי יעקב ברבי מנחם נאמר לי: (כב) ומגרת ביתה. מאיתה שהיא גרה אתה בבית: ונצלתם. כתרגומו ותרוקנין. וכן (שמות יב) וינצלו את מצרים (שמות לג) ויתנצלו בני ישראל את עדים והנו"ן בו יסוד. ומנחם חברו במחברת צד"י נ עם (בראשית לא) ויצל אלהים את מקנה אביכם. אשר הציל אלהים מאבינו. ולא יאמנו דבריו כי אם לא היתה הנו"ן יסו"ד והיא נקודה בחיר"ק לא תהא משמשת בלשון ופעלתם אלא בלשון ונפעלתם כמו (דברים כח) ונסחתם מן האדמה ונתתם ביד אויב (ויקרא כו) ונגפתם לפני אויביכם (יחזקאל כב) ונתכתם בתוכה והמרתם נגלנו לשון נפעלנו וכל נו"ן שהיא באה בתיבה לפרקים ם ונופלת ממנה כנו"ן של נוגף נושא נותן נושך כשהיא מדברת לשון ופעלתם תנקד בשו"א בחטף. כגון (בראשית מה) ונשאתם ע את אביכם (במדבר לב) ונתתם להם את ארץ הגלעד ונמלתם את בשר ערלתכם.

שפתי חכמים

המתרגם אינו רק על הפי' של ושלחתי את ידי שפירש אותו כי מאז אשלח את ידי והכיתי מיד ישלח אתכם. אבל לא ידעתי איך יפרשו הוי"ו של ואחרי כן ישלח אתכם הרא"ם. ונ"ל שהוא כוי"ו ואלה בני צבעון ואיה וענה: נ פירוש בתיבות שאות ראשון כיסוד הוא הצד"י ויהיה שרשו צל וא"כ לדבריו אין הנו"ן יסוד: ס פי' ועוד ראיה שנו"ן וינצלו היא שרשית: ע כ"ש הכא נו"ן של ונצלתם שנופלת לגמרי שהרי אינו יסוד בו כלל לדברי מנחם היה לו לינקד בשו"א והואיל ונקוד בחיר"ק לכך אני אומר וכו':

דעת זקנים מבעלי התוספות

שיתנו להם כלי כסף וכלי זהב קודם שילכו והם יתנו ברצון מפני שיתיראון מן המכות:

התנצלות משה

פעם ספל וכזוי הוא. אבל לא הקב"ה הוציאם. אבל בלאתם ברכוש גדול וטוב מצרים בידם. א"א לומר שגרשם. דא"כ מדוע לא נטלו המצרים מישראל את שלהם. וזה שאמר הכ' כשלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה. ונחמת שלא יאמרו האומות כי המצרים מעצמם גרשו אתכם. ע"כ דבר נא באזני העם וישאלו וגו' כדי שידעו הכל. שהקב"ה הוציאם בע"כ של מצרים:

פירוש לתורת אלהים

פון איר שְׁכֵינָה וואס זיא איז אַמִצְרִית וּמִגָּרַת בֵּיתָהּ
אונ פון דער מִצְרִית וואס זיא וואהנט ביא איר
אין שטוב כְּלֵי כֶסֶף זילבערנע כֵּלִים אונ גילדענע
כֵּלִים וּשְׂמָלוֹת אונ קליידער וְשַׂמְתֶּם אונ איר זאלט
טאהן עַל בְּנֵיכֶם אויף אייערע זוהן אונ אויף אייערע
טעכטער וְנִצַּלְתֶּם אונ איר וועט אויס ליידיגען
דאס לאנד מִצְרַיִם: (א) וַיַּעַן מֹשֶׁה אונ משה האט
גיענפערט אונ ער האט אזוי גיזאגט וְהֵן לא
יַאֲמִינוּ לִי אז די ישראל וועלין מיר ניט גלייבין ולא יִשְׁמְעוּ בְּקֹלִי אונ וועלין ניט פארנעמען מיין קול

לקוטים על התורה

גאט געהייסין מען זאל זאגין די יודין זיי זאלין בארגין פון די מצריים זילבער אונ גאלד, די יודין האבין דאך גיקענט זאגין מיר ווילען ניט ארויס גיין פון מצרים ביז מען וועט אונז געבין זילבער אונ גאלד, אונ די מצריים וואלטין זיי געוויס גיגעבין ווייל זיי האבין דאמאלס מורא געהאט טאמער וועלין זיי אלע שטארבין, נאר דער תירוץ איז אז די מצריים וואלטין געשיינקט די יודין זילבער אונ גאלד, אונ גאט וואלט ניט זאגין מען זאל ארויס גיין נאר אויף דריי טאג, ווען די יודין זענען ארויס געגאנגען פון מצרים

פרקי דרבי אליעזר

דאנס וועל איך אמאהל שיקען צו דיא יודין ווען משיח וועט דארפין קומען, דאס מיינט מען אליהו הנביא, האט משה גיזאגט פאר הקב"ה גיב מיר אוואנדער אונ אצייכין, האט הקב"ה גיזאגט צו משה ווארף דיין שטעקין אויף דיא ערד,

ספר הישר

ניט בהעפט מיט דיא מלכה, אונ ער איז געגאנגען פאר הקב"ה מיט אמת אזוי וויא אברהם יצחק יעקב, אונ ער האט געפירט דיא מלוכה פין פיש מיט חכמה אונ מיט הצלחה, אונ ער האט געהאלטין מלחמה מיט דעם מלך פין ארם אונ מיט די מלכים פון דיא מזרינלענדער אונ

זענען אלע גיוועין אונטערטעניג אונטער משה'ן, ווען עס איז שוין גיוועזן הונדערט אכטציג יאהר וויא די יודין זענען

משלי חכמים

ער דארף דאס צו זיין ארבעט אן דעם קען ער נים מאכין דעם לבוש כוז ער אליין נייען דאס קויפין, דאס זעלבינע האט נאט גיזאגט צו משה, אז דו דארפסט זיין אפארמיטלער צווישען מיר אונ דיא יודין ווען איך וועל זייא געבין דיא תורה, מוזטו דאך

כִּי יֹאמְרוּ לֹא־נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה׃
ב וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה מַזֶּה בְיָדֶךָ וַיֹּאמֶר
מַטֶּה׃ ג וַיֹּאמֶר הַשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה
וַיַּשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיְהִי לְנָחָשׁ וַיָּנָס

*מה זה קרי

לָא אִתְגְּלִי לָךְ יְיָ׃
ב וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ מַה דֵין
בִּידָךְ וַאֲמַר חוּטְרָא׃
ג וַאֲמַר רְמִיהִי לְאַרְעָא
וּרְמָהִי לְאַרְעָא וַהֲוָה
לְחִוְיָא וַעֲרַק מֹשֶׁה מִן

תו"א מזה בידך כסרא קי׃

בעל הטורים

(ב) מזה בידך. מזה מ' זה שבידך שארבעים סאה משקלו. ד"א מ' שנה יהיה זה פי' י"ב שבטים בידך אמר לו הקב"ה לא תשוב

שפתי חכמים

פ אין זה כנגד הדרש אלא מלתא באנפי נפשיה הוא ובא לתרץ על מה ששאל מה זה בידך וכי לא ידע מה בידו והלא ראה

רש"י

לכן אני אומר שזאת הנקודה בחיר"ק מן היסוד הוא ויסוד שם דבר גלול והוא מן הלשונית הכבדים כמו דביר כפור

למוד כשידבר בלשון ופעלתם ינקד בחיר"ק כמו (במדבר כ) ודברתם אל הסלע (יחזקאל מה) וכפרתם את הבית (דברים יא) ולמדתם אותם את בניכם: (ב) מזה בידך. לכך נכתב תיבה א' לדרוש מזה שבידך אתה חייב ללקות שחשדת בכשרים. ופשוטו פ כאדם שאומר להבירו מודה אתה שזו שלפניך אבן היא אומר לו הן אמר לו הריני עושה אותה עץ: (ג) ויהי לנחש. רמז לו שסיפר לשון הרע על ישראל (באומרו לא יאמינו לי) ותפס אומנתו

אותות המטה

(ב) ויאמר אליו ה' מה זה בידך וגו'. הנה איתא בילקוט למה הראה הקב"ה למשה בנחש. מה נחש נושך וממית לבני אדם כך היה פרעה ועמו נושכים וממיתים לישראל. וחזר ונעשה כעץ יבש כך היה פרעה ועמו כעץ יבש. ולמה הראה לו בדבר טמא אלא מה מצורע טמא ומטמא כך היה פרעה ומצרים טמאים ומטמאים. וחזר ונטהר. כך יהיו ישראל נטהרים מטומאת מצרים. וכונתו דהנה המצריים שתים רעות עשו לישראל. אחת רעת הגוף כמה שעיעבדו בהם בפרך. שנית הוא רעת הנפש שהחטיאום וקלקלו אותם הרבה וכמו דאיתא במדרש שהשר של מצרים קטרג על ישראל כשבאו בתוך הים ואמר הללו עבדו ע"ז והללו עבדו ע"ז והשיב להם הקב"ה הללו עבדו מתוך שעבוד וננתוך טירוף הדעת. וזהו השני מופתים שהראה הקב"ה למשה.

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ג) ויהי לנחש. מפני מה הראה לו ית' נחש יותר מדבר אחר אלא מה נחש נושך וממית כך פרעה ועבדיו נושכין וממיתין את ישראל ומה ששב למטה רמז שיהא פרעה ועבדיו יבשין כעץ. והיד שהיתה מצורעת שכך פרעה ועבדיו מטמאין ומטמאין את ישראל. והנה שבה כבשרו רמז שיטהרו ישראל מטומאת מצרים. ויאמר השב לפי שרוך נגעים לבא לידי הסגר.

לקוטים על ההורה

וואלטין די מצרים זיי שוין ניט מער געיאגט, וואלטין זיי דאך ניט געקומען צום ים, דריבער האט גאט געגארט די מצרים אז מען גייט נאר אויף דריי טעג, אונ זילבער מיט גאלד האט מען נאר גיבארגט, דריבער אז די יודין זענען נאך דריי טעג ניט צוריק געקומען אין מצרים האבין די מצרים זיי געיאגט ביז צום ים, זיי זאלין די יודין צוריק ברייננען אין מצרים אונ זאלין אפ נעמען פון זיי די גאלד אונ זילבער וואס זיי האבין גיבארגט, אונ דורך דעם זענען זיי דערטרונקען געווארין אין ים:

פירוש לתורת אלהים

כי יאמרו זייא וועלין זאגין צו מיר לא נראה אליך יי גאט האט זיך צו דיר ניט באוויזען: (ב) ויאמר אליו יי האט גאט גיזאגט צו משה מזה בידך וואס איז דאס וואס דו האלסט אין דיין האנט ויאמר האט משה גיזאגט מטה אשטעקין ורש"י שרייבט מזה שטייט דרום איין ווארט, נארום גאט האט גיזאגט צו משה מזה שבידך. מיט דעם שטעקין וואס דו האלסט אין דיין האנט ביזטו ווערט דו זאלסט גישלאגין ווערין ווייל דו ביזט חושד די ישראל וועלין דיר ניט גלייבין: (ג) ויאמר השליכהו ארצה האט גאט גיזאגט צו משה וואר דעם שטעקין צו דער ערד וישליכהו ארצה האט משה אים גיווארפין צו דער ערד ויהי לנחש אונ ער איז גיווארין אשלאנג וינס משה מפניו איז משה

ספר הישר

גיוועז אין מצרים, זענען ארוים געגאנגען פון מצרים דרייסיג טויזענד שטארקע מענטשין וואס זענען אלע גיוועזן פון שבט יוסף, פון די קינדער פון אפרים, ווייל זיי האבין גיזאגט עס האט זיך שוין גיענדיגט די צייט פון די ארבעט וואס הקב"ה האט גיזאגט צו אברהם אבינו, די מענטשין האבין אנגיטאהן זייערע גיוועער אונ האבין זיך פארזיכערט אויף זייער שטארקייט, אונ זענען מיט כח ארוים געגאנגען פון מצרים, זיי האבין קיין עסין מיט זיך גענומען, אפילו אויף איין טאג אויך ניט, נאר זילבער אונ גאלד האבין זייא גענומען זיי האבין גיזאגט עסין וועלין מיר בעקומען בייא די פלשתים צו קויפין, אונ אויב זיי וועלין ניט פארקויפין, וועלין מיר פון זייא נעמען מיט שטארקייט, דיא מענטשין זענען גיוועזן אזעלכע שטארקע אז איינער פון זיי

פרקי דרבי אליעזר

האט משה גיווארפין דעם שטעקין אויף דיא ערד איז גיווארין פון שטעקין אשלאנג, פאר וואס האט הקב"ה געמאכט פון שטעקין זאל ווערין אשלאנג אונ עס איז ניט גיווארין איין אנדער זאך, נאר אזוי וויא אשלאנג בייסט אונ הרגת מענטשין אזוי האט פרעה מיט זיין פאלק געביסען אונ גיהרגת דיא יודין, אונ אזוי וויא פון דעם שלאנג איז גיווארין צוריק אשטעקין אזוי וועט פרעה מיט די מצריים ווערין טויט ווי אשטעקין, נאכדעם האט משה גיזאגט צו הקב"ה גיב מיר נאך אוואנדער, האט

משלי חכמים

ניין ארוים נעמען דיא יודין פון מצרים, וואררום אזוי לאנג וויא דיא יודין וועלין זיין אין מצרים וועל איך דאך זייא ניט געבין דיא תורה, איז דאך ארוים נעמען דיא יודין פון מצרים אונ זיי געבין די תורה איין ארבעט, איינס אן דאס אנדערע וועט ניט זיין

משה מפניו: ד ויאמר יהוה אל־משה שלח ידך ואחז בזנבו וישלח ידו ויחזק־בו ויהי למטה בכפו: ה למען יאמינו כי־נראה אליך יהוה אלהי אבתם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב: ו ויאמר יהוה לו עוד הבא־נא ידך בחיקך ויבא ידו בחיקו ויוצאה והנה ידו מצרעת כשלג: ז ויאמר השב ידך אל־חיקך

קדמוהי: ד ואמר יי למשה אושיט ידך ואחוד בזנביה ואושיט ידיה ואתקיף ביה והוה לחוטרא בידיה: ה בדיל דיהימנון ארי אתגלי לך יי אלהא דאבהתהון אלהיה דאברהם אלהיה דיצחק ואלהיה דיעקב: ו ואמר יי ליה עוד אעיל כען ידך בעטפך ואעיל ידיה בעיטפיה ואפקה והא ידיה חורא כתלגא: ז ואמר אתיב ידך

הו"א ויאמר ה' לו. שבת צז: וויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג. שבת צז:

בעל הטורים

דעתך אם אין אתה עושה שליחותי המטה הזה עושה שליחותי: (ו) הבא. ג' במסורה הבא ואידך הבא את האנשים הביתה לך הבא העיר גבי יהונתן ביוסף כתיב הבא את האנשים הביתה שעל ידו באו למצרים. ובמשה נאמר הבא ידך שעל ידו יצאו ממצרים. הבא העיר רמז שעל ידו יתקבצו ויבאו לעיר שהיא ירושלים כדכתיב כעיר שחברה לה יחדו: בחיקך. ג' במסורה הבא חד ותרתי גבי דוד ואתנה וגו' נשי אדוניך בחיקך ושכבה בחיקך כמו שלקה משה בצרעת כך דוד לקה בצרעת כמו שדרשו רז"ל שנצטרע ו' חדשים:

רש"י

של נחש: (ד) ויחזק בו. לשון אחיזה הוא והרבה יש במקרא. (בראשית יט) ויחזיקו האנשים בידו (דברים כה) והחזיקה במבושיו. (שמואל א יז) והחזקתי בזקנו. כל ל' חזוק הדבוק לבי"ת לשון אחיזה הוא: (ו) מצרעת כשלג. דרך צרעת להיות לבנה. אם בהרת לבנה היא אף בהות זה רמז לו שלשון הרע סיפר באומרו לא יאמינו לי לפיכך הלקהו בצרעת כמו שלקתה מרים על לשון הרע:

שפתי חכמים

שהוא מקל לכ"פ כאדם וכו' אבל לא כדי להכנס עמו בדבור כי

אותות המטה

דפרעה נמשל כנחש הנושך. והוא ע"י שעבודם הקשה בעבודתם. והשני בצרעת. דמצרים מטמאים אותם בנפשם. ואך יש להבין למה בחר לו נחש והרי כמה חיות שנושכים וטורפים והם עוד יותר מסוכנים מהנחש. ולמה הראה לו בנחש דוקא. רק הענין דגם בשעבוד הגוף שעשה להם פרעה לא היה עיקר מחשבתו ותכלית כונתו בזה על השעבוד עצמו והרווחת הממון שיגיע לו

פירוש להורת אלהים

אנטלאפין פאר אים. [רש"י שרייבט מיט דעם שלאנג האט גאט אים מרמז גיוועזן אז ער האט גיטאהן אזוי ווי דער נחש וואס ער האט גירעט לשון הרע אויף הקב"ה פאר חוה אזוי האט משה גירעט לשון הרע אויף די יודין פאר הקב"ה אונ האט גיזאגט זיי וועלין מיר ניט גלייבין]: (ד) ויאמר יי אל משה האט גאט גיזאגט צו משה שלח ידך שטרעק אוים דיין האנט ואחוז בזנבו אונ נעם אן דעם שלאנג בייא זיין וויידיל וישלח ידו אונ ער האט גישטרעקט זיין האנט ויחזק בו אונ האט אן גענומען אין אים ויהי למטה בכפו אונ דער שלאנג איז גיווארין אשטעקין ביי משה אין דער האנט האט גאט גיזאגט צו משה דעם צייכין זאלסטו ווייזין צו די ישראל: (ה) למען יאמינו דרום וועלין זייא גלייבין כי אז דער גאט פון זייערע עלטערין האט זיך צו דיר באוויזען אלהי אברהם דער גאט פון אברהם אלהי יצחק דער גאט פון יצחק ואלהי יעקב אונ דער גאט פון יעקב: (ו) ויאמר יי לו עוד האט גאט נאך גיזאגט צו משה הבא ברייננ דיין האנט אין דיין שוים ויבא ידו בחיקו האט משה אריין גיבראכט זיין האנט אין זיין שוים ויוצאה אונ ער האט זיא ווידער ארוים גיצויגין והנה ידו מצורעת אונ די האנט איז גיווארין קרעציג כשלג אזוי וויא שניי. [רש"י שרייבט דער מיט האט אים אויך הקב"ה געוויזען אז ער האט ניט רעכט גיטאהן וואס ער האט גירעט לשון הרע אויף דיא ישראל, ווארום דער וואס רעט לשון הרע ווערט גישטראפט מיט צרעת]: (ז) ויאמר אונ גאט האט ווידער גיזאגט צו משה השב קער ווידער ידך אל חיקך דיין האנט אין דיין

פרקי דרבי אליעזר

הקב"ה גיזאגט צו משה שטעק אריין דיין האנט אין דיין בוזעם,

ספר הישר

האט גיקענט פארטרייבין טויזענד, אונ צוויי פון זיי האבין גיקענט פארטרייבין צעהן טויזענד, דיא דרייסיג טויזענד

קענטשין זענען געגאנגען צו דיא שטאט נת, אין וועג גייענדיג האבין זייא גיטראפין פאסטוכער וואס האבין

וישב ידו אל־חיקו ויוצאה מחיקו
והנה־שבה כבשרו: ח והיה אם־לא
יאמינו לך ולא ישמעו לקל האת
הראשון והאמינו לקל האת
האחרון: ט והיה אם־לא יאמינו גם
לשני האתות האלה ולא ישמעון

אונקלוס

בעיטפך ואתיב ידיה לעיטפיה ואפקה מעיטפיה והא תבת הות כבישריה: ח ויהי אם לא יהימנון לך ולא יקבלון לקל אתא קדמאה ויהימנון לקל אתא בתראה: ט ויהי אם לא יהימנון אף לתרין אתיא האלין ולא יקבלון מנך

שפתי חכמים

הכא אינגו תחלת דבור. רא"ם: צ דא"כ מה אולמיה דאות האחרון מאות הראשון. הקשה רא"ם אבל לא ידעתי מה יאמר באות הדם דמאי אולמיה מפני האותות הראשונים וי"ל דשני אותות הראשונים כיון שלא ראו אותם מפום הכי לא יאמינו בו אבל אות הג' יראו בעיניהם מפום הכי יאמינו בו והא שלא נוה לעשות אותות הראשונים מפום דאותות הראשונים היו ג"כ לעונשו של משה כמו שפירש רש"י. ומהרש"ל תירץ ממ"נ אם היה הטעם שמשום הכי היה נצטרע משום לשון הרע וכו' א"כ פעם ראשון כשעשה לפני הקב"ה קבל ליסורין שלו ולמה לו לחזור ולהצטרע

רש"י

(ז) ויוציאה מחיקו והנה שבה וגו'. מכאן שמדה טובה ממהרת לבא ממדת פורעניות שהרי בראשונה לא נאמר מחיקו (ש"ר): (ח) והאמינו לקול האות האחרון. משתאמר להם בשבילכם לקיתי על שספרתי עליכם לשון הרע יאמינו לך צ שכבר למדו בכך שהמזדווגין

אותות המטה

מעבודתם. כדרך כל האדונים בעבדיהם. רק עיקר תכלית מבוקשו היה לכלותם מעל פני האדמה. וזהו הטעם שהעבידום בפרך ומדרשו שהחליפו מלאכת אנשים לנשים. דודאי מי שכונתו הרווחת ממון יברור בעבד שיעשה מלאכה שרגיל בה ואז תלא מלאכתו לפעולתה כראוי. אבל כשיחליף מלאכת אנשים לנשים פרי תהיה המלאכה מקולקלת כי אינם רגילים בה. אבל כיון דתכלית כונתו הי' רק להכביד העבודה על ישראל וע"כ לא שם לבו על המלאכה אם תהי' כראוי לטובה והחליף אותה כדי שיהי' נוסף עליהם הקשוי והכבדות כדי שיתיגעו יותר. וזהו ג"כ ענין הנחש. כמו שאחז"ל דשאלו להנחש אחרי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל. ה"ל כל החיות אין כונתם להזיק רק כונתם להנאתם שיאכלו בשר והנזק בא ממילא. אבל הנחש כונתו רק להזיק. כי מה הנאה יש לו מאכילת בשר. הלא כל מה שאוכל אין טועם בו רק טעם עפר וזהו שגילה לו הקב"ה למשה ברמז שזה עיקר עומק כונת פרעה מה שמשעבד עם ישראל. אין כונתו להנאת עצמו רק הוא כנחש דכונתו רק ההיזק כדי להרע לישראל ולקלקלם ולכלותם:

(ח) והיה אם לא יאמינו לך וגו' והאמינו לקול האות האחרון. רש"י ז"ל פי' שע"כ יאמינו לאות הצרעת שכבר למדו בכך שהמזדווג להם להרע אותם לוקה בנגעים כגון פרעה על דבר שרה. והגאון ר' אברהם ברודא ז"ל כתב שהכונה דאיתא במדרש הטעם דלא האמינו לאות הראשון משום דישראל סברו

לקוטים על התורה

(ט) והיה אם לא יאמינו וגו'. דער כלי יקר שרייבט
ווייל דער טייך נילוס איז געוועזן ביי די מצריים
זייער גאט, אונ די גאנצע הצלחה פון די מצריים איז געוועזן
נאר פון נילוס, אז די יודין וועלין זעהן דו וועסט שלאגין
דעם נילוס אונ וועסט מאכין פון אים בלוט, וועלין זייא
שוין גלויבין אז גאנץ מצרים וועלין פאלין אין די הענט
פון משה, אונ די מצריים אליין וועלין ביי זיך אראפ פאלין
אז זיי וועלין זעהן זייער גאט איז געשלאגין געווארין:

פירוש לתורת אלהים

שוים וישב ידו אל חיקו האט משה ווידער ארײן געטאהן זיין האנט אין זיין שוים ויוצאה מחיקו אונ האט זיא ווידער ארוים געצויגין פון זיין שוים והנה שבה אונ זיא איז געווארין ווידער געקערט כבשרו אזוי וויא זיין לייב, ריין אזוי וויא פריער: (ח) והיה אונ עס וועט זיין אם לא יאמינו לך אויב זיי וועלין דיר ניט גלייבין ולא ישמעו לקול אונ זייא וועלין ניט הערין דיין קול אז דו וועסט זייא ווייזין האות הראשון דעם ערשטין צייכין והאמינו לקול וועלין זיי גלייבין צו דיין קול אז דו וועסט זייא ווייזין האות האחרון דעם אנדערין צייכין: (ט) והיה אונ עס וועט זיין אם לא יאמינו אז זיי וועלין ניט גלייבין גם לשני האותות האלה צו דיא צוויי

ספר הישר

געפיטערט די בהמות פון די שטאט גת, האבין זיי געזאגט צו די פאסטוכער פארקויפט אונז עטליכע שעפסין, וואָרום מיר זענען הונגעריג מיר האבין אגאנצע טאג ניט געגעסין, דיא פאסטוכער האבין געזאגט צו זיי זענען דען די שעפסין אדער די בהמות אונזערע מיר זאלין זייא אייך פארקויפין, זענען דיא מענטשין געגאנגען מיט שטארקייט צו נעמען דיא שעפסין, האבין דיא פאסטוכער אנגעהויבין שרייען, האט מען געהערט זייער געשרייא אין גת, זענען דיא מענטשין פון גת געקומען זעהן וואס דאס געשרייא איז, האבין דיא פאסטוכער זיי דערציילט אז די מענטשין ווילען נעמען זייערע שעפסין, האבין דיא מענטשין פון גת געשיקט אשליח אין גת אלע מענטשין פון שטאט זאלין אנטקעהן זייערע געווער אונ זאלין קומען צו אמלחמה, די

פרקי דרבי אליעזר

האט ער ארײן געשטעקט זיין האנט אין בוזעם אונ האט זיא צוריק ארויסגענומען איז דיא האנט געווען קרעציג, צו ווייזין אזוי וויא אמצורע איז טמא אונ איז מטמא אנדערע מענטשין אזוי איז געווען פרעה מיט דיא מצריים, זייא זענען געווען טמא אונ האבין מטמא געווען דיא יודין, נאכדעם איז משה ריין געווארין פון דעם צרעת, האט הקב"ה געזאגט צו משה אזוי וועלין דיא יודין ריין ווערין ווען זיי וועלין ארוים גיין פון מצרים, אבער וואס האט הקב"ה געוויזען צו משה דעם פייער פון סנה.

לקח ולקחת ממימי היאר ושפכת היבשה והיו המים אשר תקח מן היאר והיו לדם ביבשת: י ויאמר משה אל־יהוה בי אדני לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשם גם מאז דברך אל־עבדך כי כבד־

ותיסב ממיא דבנהרא ותשוד ליבשתא ויהון מיא די תיסב מן נהרא ויהון לדמא ביבשתא: י ואמר משה קדם יי בבעו יי לא גבר מליל אנא אף מאתמלי אף מדקדמוהי אף מעידן דמלילתא עם עבדך ארי

רשב"ם

(ט) והיו המים וגו'. כפולות כעין נשאו נהרות ה נשאו נהרות קלם. עד מתי רשעים ה' עד מתי

רש"י

להרע להם ליקים בנגעים כגון פרעה ואבימלך בשביל שרה: (ט) ולקחת ממימי האור. רמז להם שמכה ראשונה נפרע מאלהותם (פי' כשהקב"ה נפרע מן האומות נפרע מאלהותם תחלה שהיו עובדים לנילוס המחיה אותם והפכם לדם ברש"י ישן): והיו המים וגו'. והיו והיו שני פעמים. נראה בעיני אלו נא' והיו המים אשר תקח מן היאור לדם ביבשת שומע אני שבידו הם נהפכים לדם ואז כשירדו לארץ יהיו בהוייתן אבל עכשיו מלמדנו שלא יהיו דם ק עד שיהיו ביבשת: (י) גם מתמול וגו'. למדנו שכל שבעה ימים היה הקב"ה מפתה את משה בסנה לילך בשליחותו מתמול שלשום מאז דברך הרי שלשה ושלשה גמין רבויין הם הרי ששה והוא הי' עומד ביום הז' כשאמר

שפתי חכמים

ואם לא היה בשביל החטא של משה מכ"ש שלא ילער אותי פעם אחרת כתנס: ק וא"ת מ"מ למה לריך למיכתב והיו ראשון וי"ל

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ט) והיו לדם. רמז שישפך דמן של מצרים בבכורות ועל הים: (י) ויאמר משה אל ה' בי אדוני. אתה מעמיד אותי על אנשים שיודעים שבעים לשון עומדים לפני פרעה ואם אחד מהם מדבר לי בלשונו ואיני יודע להשיב וכי אינן צוחקין עלי ואומרים שליח של מי אתה שאינו יודע לשמוע ולהבין כל הלשונות. אמ' לו ית' מי שם פה לאדם הראשון

אותות המטה

דלא יוכל היות שידבר הקב"ה עם משה משום שנולד מן הפסולין כי יוכבד דודתו של עמרם היתה ואין השכינה שורה אלא בכשרים. והנה איתא בסנהדרין (דף נח) דלבן נח אינם אסורים קרובים רק מן האם ולא מן האב. והראיה מאברהם אבינו שאמר לאבימלך אמנם אחותי בת אבי אך לא בת אמי. אלמא אינם אסורים לבן נח רק קרובים מן האם. וכן איתא ברש"י ז"ל פ' וירא [כ יב] ע"ש. וגם איתא שם בגמרא דיוכבד היתה דודתו של עמרם מן האב. וז"ש אם לא יאמינו לקול האות הראשון. מחמת שיאמרו אין השכינה שורה אלא בכשרים והאמינו לקול האות האחרון. סוא הלרעת. דהיינו שבשביל שרה נלקה פרעה בנגעים מחמת שאברהם אמר שהיא אחותי בת אבי ולא בת אמי. ע"כ היא אשתו גמורה. מזה מוכח דהקרובים מן האב היו מותרים לבני נח וא"כ היה עמרם רשאי שפיר ליקח דודתו יוכבד לאשה. מחמת שהיתה דודתו רק מן האב ולא מן האם. וע"כ היתה יכול השכינה לשרות על משה. ולכן יאמינו ישראל להאות הזה של לרעת:
(י) ויאמר משה אל ה' בי אדני וגו'. כתב מהרי"א לפי שראה מרע"ה שהקב"ה מפליא לעשות עמו אותות ומופתים למעלה מהטבע החתן לפניו כמו שרפא את ידו ירפא פיו ולשונו והוא אמרו כי ה' לשון בקשה. או נאמר שהמלה היא כפשוטה כאומר

פירוש לתורת אלהים

צייכונס אויך ולא ישמעון לקולך און וועלין ניט הערין דיין קול ולקחת און דו זאלסט נעמען ממימי היאור פון די וואסער פון דעם טייך ושפכת היבשה און דו זאלסט גיסען אויף דער טרוקעניש והיו און זיי וועלין זיין המים דאס וואסער אשר תקח מן היאור וואס דו וועסט נעמען פון דעם טייך והיו און זייא וועלין זיין לדם צו בלוט ביבשת אויף דער

טרוקעניש: (י) ויאמר און משה האט גיזאגט אל יי צו גאט בי אדני איך בעט דיך מיין האר לא איך בין דאך קיין ריידער מענטש גיוועזן גם אויך מתמול פון נעכטין גם אויך משלשום פון אייער נעכטין גם אויך מאז פון דענסטמאהל אן דברך דיין טאהן ריידין אל עבדך צו דיין קנעכט ווייסטו דאך וואהל כי כבד פה אז אשווער מויל און אשווער

פרקי דרבי אליעזר

דאס פייער מיינט מען דיא יודין, זייא זענען גענליכען צו פייער וויא עס שטייט אין פסוק בית יעקב וועלין זיין פייער, דער דארין דאס זענען דיא מצרים, זייא זענען גענליכען צו דערנער, הקב"ה האט גיזאגט צו משה אזוי וועלין זיין דיא יודין

ספר הישר

מלחמה איז גיוועזן זייער שטארק, עס זענען געפאלין פיל מענטשין פון ביידע, אויף מארגין האבין די מענטשין פון גת געשיקט רופין זייערע ברידער די פלשתים פון אנדערע שטעט זייא זאלין קומען העלפין צו דיא מלחמה, די בני אפרים זענען גיוועזן זייער אפגעמאטערט פון הונגער און דארפט. זיי האבין שוין דרייא טעג ניט גיגעסין, פערציג טויזענד פלשתים זענען געקומען צו האלטין מלחמה מיט

משלי חכמים

(י) לא איש דברים אנכי וגו'. משה האט גיזאגט צו גאט איך בין ניט אמענטש וואס זאל קענען ריידין צו אמלך, איז דאך אקשיא פאר וואס אין אמת האט גאט ניט געמאכט אז משה זאל קענען גוט ריידין, למשל עס האט אמאהל גיטראפין פיל ארעמע לייט זענען זיך צו זאמען געקומען אויף איין ארט, איינער האט גיפרעגט דעם אנדערין וויא עב גייט אים, בעקומט

פֶה וּכְבַד לָשׁוֹן אָנֹכִי: יא וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֵלָיו מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם אוֹ מִי־יָשׂוּם
אִלֵּם אוֹ חֵרֵשׁ אוֹ פִקֵּחַ אוֹ עִוֵּר הֲלֹא
אָנֹכִי יְהוָה: יב וְעַתָּה לֵךְ וְאָנֹכִי אֶהְיֶה
עִם־פִּיךָ וְהוֹרֵיתִיךָ אֲשֶׁר תְּדַבֵּר:

אונקלוס

יַקִּיר מַמְלַל וַעֲמִיק לִישָׁן
אֲנָא: יא וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ מַן
שַׁוִּי פּוּמָא לַאֲנָשָׁא אוֹ מַן
שַׁוִּי אִלְּמָא אוֹ חֵרְשָׁא אוֹ
פְתִּיחָא אוֹ עֲוִירָא הֲלָא
אֲנָא יְיָ: יב וּכְעַן אִיזִיל
וּמֵימְרִי יְהֵי עִם פּוּמָךְ
וְאַלְפִינָךְ דִּי תְמַלֵּיל:

רשב״ם

רשעים יעלוזו: (י) כי כבד פה וכבד לשון אנכי. איני בקי בלשון מצרים בחיתוך לשון כי בקטנותי ברחתי משם ועתה אני בן שמונים. וכן מצינו ביחזקאל. שמי שאינו בקי בלשון המלכות קרוי כן דכתיב ויאמר אלי בן אדם לך בא אל בית ישראל ודברת דברי אליהם. כי לא אל עם עמקי שפה וכבדי לשון אתה שלוח אל בית ישראל לא אל עמים עמקי שפה וכבדי לשון אשר לא תשמע דבריהם וגו׳. וכי אפשר נביא אשר ידעו השם פנים אל פנים וקיבל תורה מידו לידו היה מגמגם בלשונו. ואין דבר זה בדברי התנאים והאמוראים ואין לחוש לספרים

בעל הטורים

(יא) מי שם פה לאדם או מי ישום אלם. שם לא נאמר אלא ישום לעתיד תלמנה שפתי שקר ליום הדין שלא ימלאו תענה: (יב) והוריתיך. ה׳ תגין על ה׳ לומר והוריתיך על פי חמשה חומשי תורה שאתן לך:

שפתי חכמים

דאורחא דקרא הוא לפתוח במלת והיו. רא״ם: ר הקשה רא״ם אם פרעה נעשה אלם שלא נתאמץ בהריגתו א״כ למה לו לעשות משרתיו חרשים וגם עורים ותירץ כשהוגד לו שברח לוה לרדוף אחריו להביאו בהברח ואז כל משרתיו נעשו כחרשים וכשראה פרעה שלא הביאוהו חשב שרדפו אחריו ולא מצאוהו ולא נתאמץ או לשלוח כמה וכמה שוטרים מפה ומפה שימצאו אותי ולהביאו בהברח להורגו אלא לא נתאמץ כלל בהריגתו ושתק והלך לו:

רש״י

לו זאת עוד שלא נא ביד תשלח עד שהרה בו וקבל עליו (ש״ר) וכל זה שלא הי׳ רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול הימנו ונביא היה שנאמר (הלא אהרן אחיך הלוי וגו׳ ועוד נאמר לעלי הכהן) (שמואל א ב) הנגלה נגלתי אל בית אביך בהיותם במצרים הוא אהרן. וכן (יחזקאל כ) ואודע להם בארץ מצרים וגו׳ ואומר אליהם אים שקולי עיניו השליכו ואותה נבואה לאהרן נאמרה: כבד פה. בכבידות אני מדבר ובלשון לעז בלב״ר (שטאממלער): (יא) מי שם פה וגו׳. מי למדך לדבר כשהיית נדון לפני פרעה על המצרי: או מי ישום אלם. (תנחומא) מי עשה פרעה אלם שלא נתאמץ במצות הריגתך ואת משרתיו הרשי׳ ר שלא שמעו בצוותו עליך (שבת קמ) ולאספקלטורין ההורגים מי עשאם עורים שלא ראו כשברחת מן הבימה ונמלטת: הלא אנכי שמי

אותות המטה

לא תעשה הנס והפלא בהמטה אשר בידי אבל עשה אותו כי לפי שלא איש דברים אנכי ואני חשבתי שכאשר שרתה הנבואה עלי כן עתה מבלי שאבקש עליו תעשה פלא כי לתקן פי ולשוני כמו שנריך לנביא ההולך בשליחות אשר כזה שראוי שיהיה לו לשון מדברת גדולות לדבר אל פרעה ולדבר אל העם ולהנהיגם במעגלי לדק ואנכי רואה שלא הרוחתי דבר עם הנבואה השורה עלי ולא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך אל עבדך כלומר זה לי שלשה ימים שדברת אל עבדך בכל יום ויום מהם ועכ״ז כבד פה וכבד לשון אנכי כאשר הייתי בימי חרפי שלא תקית חסרוני ומום פי ושפתי. והיתה שאלתו ובקשתו כאומר עם הנפלאות האלה תעשה כי ג״כ פלאיך ומעשיך הנוראים לא במטה ולא בממימי היאור גליד. ימ״ז ענהו ה׳ מי שם פה לאדם וגו׳. ר״ל אם נראה אומן שעשה איזה כלי ולא ישרה הכלי בעיני אדם. נשפוט על האומן שאינו אומן. ולא יכול

דעת זקנים מבעלי התוספות

לקרא שמות לכל הבריות שנ׳ ויקרא שמות שם לא נאמר אלא שמות מלמד שקרא להם שמות בשבעים לשון וגם נתתי לו פה כשאמרתי לו המן העץ וגו׳ ואמר לי האשה אשר נתתי עמדי. כ״ש לך שאתה בא לגאול בני. ד״א מי שם פה כלומר פה חדשה אני בורא כ״ש שאני מתקן שלך שאינה צריכה אלא תקון מעט מה״ר יוסף. ור׳ עובדיה פי׳ כלומר מה לך להזכיר שאתה כבד פה מי שם פה לאדם הלא אנכי ה׳ ואנכי עשיתי גם פה שלך א״כ יודע אני שאתה כבד פה ובידי לתקנה:

פירוש להורת אלהים

צונג בין איך נוי אזוי שיקט זיך איך זאל ריידן מיט אמלך אונ דאס איז אלץ געוועז מחמת פרומקייט ווייל ער האט ניט געוואלט נעמען די גדולה גרעסער פון אהרן מחמת אהרן איז געוועזן עלטער פון אים: (יא) ויאמר יי׳ האט גאט געזאגט אליו צו אים מי ווער האט געטאהן אמויל צו אמענטש או מי ישום אלם אדער ווער מאכט איינעם שטום או חרש אדער טויב או פקח אדער זעהנדיג או עור אדער בלינד הלא פאר וואר איך גאט האב דאס אלץ געטאהן: (יב) ועתה אונ אצונד לך גייא צו פרעה ואנכי אהיה אונ איך וועל זיין מיט דיין מויל והוריתיך אונ איך וועל דיך לערנען וואס דו

ספר הישר

דיא בני אפרים, אונ דיא פלשתים האבין געהרגת דיא מענטשין פון אפרים, עס זענען נאר געבליבען צעהן

פרקי דרבי אליעזר

צווישען דיא פעלקער, דער פייער פון דיא יודין וועט ניט פארד ברענען דיא פעלקער, אונ דיא פעלקער וועלין ניט פארלעשין דעם פייער פון דיא יידין, דאס מיינט מען דיא פעלקער וועלין ניט קענען פארלעשין דיא תורה פון דיא יודין, וואס דיא תורה איז געגליכען צו פייער, דבר ווען משיח וועט קומען וועט

משלי חכמים

ער גופע נדבות, זאגט איינער משה איך בין היינט אריין געקומען צו אבעל הבית רבי שמעריל ער וואהנט אין דיא גאס האט ער מיר געגעבין אנדבה פינף קאפיקעט, זאגט דער אנדערער ארעם מאן, שטועל דו וואנדערסט דיך אויף דיפינ

יג וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח־נָא בְּיַד־תִּשְׁלָח: יד וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אַהֲרֹן אָחִיךָ הַלֵּוִי יָדַעְתִּי

יג וַאֲמַר בְּבָעוּ יְיָ שְׁלַח כְּעַן בְּיַד מַן דְּכָשַׁר לְמִשְׁלַח: יד וּתְקֵיף רוּגְזָא דַּייָ בְּמֹשֶׁה וַאֲמַר הֲלָא אַהֲרֹן אָחוּךְ לֵיוָאָה גְּלֵי

תו"א ויחר אף. זבחים קב: הלא אהרן אחיך הלוי. שם:

רשב"ם

החיצונים: (יג) ביד תשלח. ביד אשר תרצה לשלוח ולא אותי: (יד) ויחר אף ה' במשה. וחרון אף עשה רושם לפי הפשט כאמור לפנינו ויפגשהו ה' ויבקש המיתו כדפירשתי אצל יעקב כשנעשה צולע על ירכו:

רש"י

ה' ש עשיתי כל זאת: (יג) ביד תשלח. ביד מי שאתה רגיל לשלוח את והוא אהרן. ד"א ביד אחר שתרצה לשלוח שאין סופי להכניסם לארץ ולהיות גואלם לעתיד יש לך שלוחים הרבה: (יד) ויחר אף. (זבחים קב) ר' יהושע בן קרחה אומר כל חרון אף שבתורה נא' בו רושם וזה לא נאמר בו רושם ולא מצינו שבא עונש ע"י אותו חרון אמר לו רבי יוסי אף בזו נאמר בו רושם. הלא אהרן אחיך הלוי שהיה עתיד להיות לוי ולא כהן והכהונה הייתי אומר לצאת ממך מעתה לא יהי' כן אלא הוא יהי' כהן ואתה הלוי שנאמר (דברי הימים א כג) ומשה איש האלהים בניו יקראו על שבט

שפתי חכמים

ש לא שעלמותו י"י כי כן כתיב ושמי ה' לא נודעתי להם והא דאמר שמי ה' ולא נקט שמי ה' מפני שאלו אמר שמי ה' היה המובן שבא להודיענו את שמו שהוא ה' וא"כ איך נופל על זה מי שם פה לאדם וגו' אבל בתוספת השי"ן יהיה פי' מי שם פה לאדם וגו' אנכי ששמי ה' וזה שהוסיף עוד עשיתי כל זאת וכו' מוסב על מי שם פה לאדם וגו': ת ולפי זה קשה למה לא אמר כהדיא שלח ביד אהרן לכך אמר ד"א כו' ולפי ד"א קשה דאין

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יג) שלח נא ביד תשלח. כלו' אם אתה חפץ בשליחותי שלח נא כתב שאוליך בידי כדי שיהיה לי לפה ולמליץ כי לא איש דברים אנכי:

אותות המטה

לעשות כלי נאה מזה. אבל אם נראה שזה האומן עשה כלים נאים למאות ולאלפים ובתוכם יש כלי אחד שאינה נאה. אז אין לשפוט החסרון על האומן רק נאמר שבכונה עשה כלי זה באופן זה. וזהו שאמר הקב"ה למשה מי שם פה לאדם או מי ישום אלם וגו' הלא אנכי ה'. הרי אתה רואה שרבבות בני אדם מדברים ורואים ושומעים וכמו שהם מדברים ורואים ושומעים הייתי יכול לעשות כל בני אדם שיהיו כן ומדוע ימצא ביניהם כמה אנשים אלמים וחרשים ועורים. מסתמא לא במקרה נעשה זה. רק הלא אנכי ה' עשיתי זאת בכונה מכוונת שאלה אנשים יהיו חרשים עורים אלמים. כן גם אתה בכונה עשיתי אותך ככד פה וככד לשון. והטעם כזה כמ"ש המפרשים שאילו היה משה בעל לשון מדברת גדולות. אז ימצאו אנשים שהיו אומרים כי

פירוש לתורת אלהים

זאלסט ריידין: (יג) וַיֹּאמֶר האט משה געזאגט בִּי אֲדֹנָי איך בעט דיך מיין האר שְׁלַח שיק דורך דעם וואס דו שיקסט אלע מאהל דו פלעגסט שטענדיג שיקען דורך אהרן שיק היינט אויך דורך אים, אדער אזוי האט משה געזאגט צו גאט דער סוף וועט זיין איך וועל שטארבין אין דער מדבר וועסטו האבין פיל שלוחים זייא זאלין ברייננגען די יודין אין ארץ ישראל שיק היינט אויך איין אנדערין: (יד) וַיִּחַר און עס האט געגרימט אַף יְיָ בְּמֹשֶׁה גאטס צארין אויף משה וַיֹּאמֶר און האט אזוי געזאגט הֲלֹא פאר וואר דיין ברודער אַהֲרֹן דער לוי. (רש"י שרייבט ער האט געזאלט זיין אלוי און דו אַתָּה הַכֹּהֵן נאר ווייל דו לאזט דיך אזוי פיל בעטין צו גיין אין מיין שליחות וועסטו זיין

לקוטים על התורה

(יג) וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח נָא וגו'. דער בעל ע"מ שרייבט משה האט געזאגט פאר גאט שיק צו פרעה פנחס דאס איז אליהו וואס זיי האבין אין זיך צוויי נשמות [דאס זענען די נשמות פון נדב און אביהוא] וואס זיי זענען גרעסער וויא איך און ווי אהרן, דער ווארט נא מאכט נדב אביהוא:

פרקי דרבי אליעזר

דער פייער פון דיא יודין פארברענגען דיא געצין דינער, משה האט געזאגט צו הקב"ה זאג מיר דיין נאמען אז איך וועל דיך רופין ביי דיין נאמען זאלסטו מיר ענפערין, האט הקב"ה געזאגט מיין נאמען איז אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה, וויא דיא מלאכים האבין געזעהן אז הקב"ה האט געזאגט צו משה דעם סוד פון שם המפורש האבין זייא געזאגט ברוך אתה ה' חונן הדעת:

ספר הישר

מענטשין אנטלאפענע, דיא שטראף איז געוועזן אויף דיא בני אפרים פון הקב"ה, ווייל זייא זענען ארויס געגאנגען פון מצרים אן דעם ווילען פון הקב"ה, פון דיא פלשתים זענען אויך געפאלין צוואנציג טויזענד מענטשין, און זייערע ברידער האבין די מתים אוועק גיטראגין אין זייערע שטעט און האבין זיי בגראבין, נאר דיא געהרגתה בני אפרים זענען געבליבען ליגען אויף דעם פעלד, און זענען ניט בגראבין גיווארין, און דער גאנצער פלאץ איז געוועזן פוהל מיט זייערע ביינער, און דיא צעהן מענטשין וואס זענען אנטלאפין פון גת זענען צוריק געקומען אין מצרים און האבין דערציילט דיא יודין וואס זייא האט גיטראפין,

משלי חכמים

קאפיקעס וואס ער האט דיר גיגעבין, איך בין אמאהל גיוועזן בייא אים האט ער מיר גיגעבין צוואנציג קאפיקעס, זאגט משה צו שמואל זאג מיר ווען ביזטו גיוועזן בייא דעם רבי שמעריל זאגט שמואל איך בין גיוועזן בייא אים איז היינט פיר וואכין, זאגט משה מיט פיר וואכין פריער איז קיין וואנדער וואס ער האט דיר גיגעבין צוואנציג קאפיקעס, דאמאלס איז בייא רבי שמעריל קראנק גיוועזן זיין איינציג קינד האט ער געטיילט פיל געלט צו ארעמע לייט, אנדערע ארעמע לייט האט ער גיגעבין נאך מער וויא צוואנציג קאפיקעס, איך זאג דיר אבער מיר האט ער נעכטין גיגעבין פינף קאפיקעס וואס זיין קינד איז שוין לאנג געזונד גיווארין, דאס איז אוואנדער, דאס זעלביגע איז גיוועזן בייא משה, ווען משה האט גיהערט גאט וויל ארויס

כִּי־דַבֵּר יְדַבֵּר הוּא וְגַם הִנֵּה־הוּא
יֹצֵא לִקְרָאתֶךָ וְרָאֲךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ׃
טו וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו וְשַׂמְתָּ אֶת־הַדְּבָרִים
בְּפִיו וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְעִם־
פִּיהוּ וְהוֹרֵיתִי אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר

אונקלוס

קֳדָמַי אֲרֵי מַלָּלָא יְמַלֵּיל הוּא וְאַף הָא הוּא נָפֵיק לְקַדָּמוּתָךְ וְיֶחֱזִנָּךְ וְיֶחְדֵּי בְּלִבֵּיהּ׃ טו וּתְמַלֵּיל עִמֵּיהּ וּתְשַׁוֵּי יָת פִּתְגָמַיָּא בְּפוּמֵיהּ וּמֵימְרִי יְהֵי עִם פּוּמָךְ וְעִם פּוּמֵיהּ וְאַלֵּיף יָתְכוֹן יָת דִּי תַעְבְּדוּן׃

תו"א וראך ושמח . אבא קמו :

רשב"ם

כי דבר ידבר הוא. הוא נתגדל שם ויש לו חיתוך לשון

בעל הטורים

(יד) ידבר הוא וגם הנה . ר"ת הה של ד' אותיות לומר לך שמסר גם לאהרן השם יכול כנויו : יצא . ב' במסורה חסר יצא לקראתך יצא המימה אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי כשהקב"ה אמר למשה לך שוב מצרימה נחלק הדבור לשנים ונשמע למשה לך שוב ולאהרן לך לקראת משה ויצא מיד ולכך הוא חסר לומר שכבר יצא וכן יצא המימה חסר שעשה עצמו אלוה ואמר שאינו נצרך לנקביו ומשכים בבוקר ויוצא המימה לצרכיו וזש"א לו ככר יצא והנה הוא שם : (טו) והוריתי . ב' במס' דין ואידך והוריתי אתכם בדרך הטובה והישרה מלמד שהקב"ה הירה להם הדרך ולא טעו באותו דרך :

רש"י

הלוי : הנה הוא יוצא לקראתך . כשתלך למצרים : וראך ושמח בלבו . לא כשאתה סבור שיהא מקפיד עליך

אותות המטה

בלחות לשונו המשיך לבות בני ישראל אחריו . וכרות שפתיו גלת את פרעה והמצריים . ע"כ היה משה עלג לשון . ולא היה יכול לדבר שום דברי מליצה . רק הדברים אשר שם ה' בפיו אותם דבר פשוט כמשמעם בלי שום המתקה . וזה שאמר לו הקב"ה והוריתיך אשר תדבר . מה אשר אשים בפיך אותו תדבר . בלי עודף ובלי חוסר . בלי שום מליצה והמתקה . וכאשר שמע משה זאת מפי הקב"ה . תמה ואמר שלח נא ביד תשלח . שליח כזה יוכל להיות מי שיהיה . לכל אדם שתמסור דבריך ילך לפרעה ולישראל ויאמר להם דבריך ואח"כ ילך לביתו . ויחר אף ה' במשה. על שזלזל כל כך בשליחות ובדבורי הקב"ה שכל אדם יוכל להיות

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יד) וראך ושמח בלבו . לפי שהיה משה אומר מה אני בא בתחומו של אהרן שנתנבא במצרים שנאמר הנגלה נגלתי וגו' אמר לו ית' למה אתה מזכיר אהרן אינו מיצר אלא שמח הה"ד ויאמר ה' אל אהרן לך לקראת משה כדי שידע שאתה שמח :

פירוש לתורת אלהים

אלוי און אהרן וועט זיין אבהן דאס איז אגרעסערע מדריגה] ידעתי איך וויים כי דבר אז ער קאן ריידין וגם הנה הוא און ער וועט ארוים גיין אקעגין דיר וראך און אז ער וועט דיך זעהן וועט ער זיך פרייען אין זיין הארץ ניט אזוי וויא דו טראכסט אז אהרן וועט ניט וועלין ליידין וואס דו ביזט עולה לגדולה : (טו) ודברת און דו זאלסט ריידין צו אים ושמת און דו זאלסט טאהן אין זיין מויל דיא רייד וואס איך וועל צו דיר ריידין ואנכי און איך וועל זיין מיט דיין מויל און

ספר הישר

זייער פאטער אפרים האט אויף זייא געטרויערט אלאנגע צייט, זיינע ברידער זענען אים געקומען טרייסטין, נאכדעם האט אפרים זיך בהעפט מיט זיין ווייב און זיא האט געבארין אזוהן און זיא האט גערופין זיין נאמען בריעה, ווייל ער איז געקומען אין זיין שטוב אין אשלעכטע צייט , און משה איז נאך אלץ גיוועז אמלך אין לאנד כוש , און ער האט געפירט זיין מלוכה מיט משפט און מיט פרומקייט און מיט רחמנות, און אלע כושים האבין ליב געהאט משה'ן און האבין פאר אים מורא געהאט , אין פערציגסטין יאהר ווי משה איז שוין גיוועזן אמלך אין כוש איז אמאהל גיזעסין משה אויף זיין קעניגליכען שטוהל און דיא מלכה איז אויך גיזעסין פאר אים און אלע שרים זענען אויך גיזעסין נעבין אים , האט די מלכה גיזאגט פאר דעם מלך און דיא שרים איר זאלט וויסען דיא גאנצע פערציג יאהר וואס ער איז מלך האט ער מיך ניט אנגערירט און דעם גאט פון דיא כושים דינט ער ניט , פאר וואס זאלט איר האבין אמלך אפרעמדין מענטש וואס ער איז ניט פון אייערע ברידער און ניט פון אייער לאנד , עס איז דאך בעסער אויף אייך זאל זיין אמלך מיין זוהן וואס ער איז אייער אלטין מלך'ס אזוהן און ניט אויף אייך זאל זיין אמלך אפרעמדער אקנעכט פון דעם מלך פון מצרים דיא שרים און דיא אלע מענטשין פון כוש האבין גיזאגט דיא מלכה איז גירעכט , אויף מארגין פריה האבין די כושים געמאכט פאר אמלך דעם זוהן פון קיקנוס , און ווייל זייא האבין מורא געהאט פאר משה , ווארום זיי האבין גיזעהן

משלי חכמים

נעמען יודין פון מצרים , האט ער געמיינט אז דער עיקר מיינט נאר גאט וואס דיא יודין זאלין פון מצרים ארוים גיין, אבער אז גאט וויל טאהן וואנדער בייא זייער ארוים גיין פון מצרים, דאס האט משה נים געטראכט דריבער האט משה גיזאגט צו גאט, גיין צו אמלך אפילו אין אגוטע צייט ווען מען קומט צו אים מיט אגוטע בשורה פון דעסטוועגין דארף מען קענען שיין ריידין און גוט ריידין, און איך קען נים שיין ריידין און נים גוט ריידין, און וויל קומען צו אים מיט אשלעכטע בשורה וועט דאך פרעה מיך נאר נים וועלין הערין, אבער אין אמת איז דאס אויך גיוועזן איינע פון דיא וואנדער, אפילו משה האט נים גיקענט ריידין שיינע רייד וויא מען דארף ריידין צו אמלך, און דיא ביטול רייד וואס ער האט גירעט איז דאס אויך גיוועזן שטאמלענדיג , פון דעסטוועגין האט ער דורך געפירט די גאנצע שליחות ביז ער האט ארוים גענומען דיא יודין פון מצרים, ווייל גאט איז גיוועזן מיט זיין מויל , יעדער ווארט וואס משה האט גירעט איז דאס גיוועזן דער ווארט פון גאט , דריבער האט יעדער ווארט גישאהן אצייכין אין דיא הארץ פון פרעה און האט געוואסט דיא הייליגקייט פון משה ;

טז וִימַלֵּיל הוּא לָךְ עִם
עַמָּא וִיהֵי הוּא יְהֵי לָךְ
לִמְתוּרְגְּמָן וְאַתְּ תְּהֵי לֵיהּ
לְרַב׃ יז וְיָת חוּטְרָא הָדֵין
תִּיסַּב בִּידָךְ דִּי תַעֲבֵיד
בֵּיהּ יָת אָתַיָּא׃ יח וַאֲזַל
מֹשֶׁה וְתָב לְוָת יֶתֶר
חֲמוּהִי וַאֲמַר לֵיהּ אֵיזֵיל
כְּעַן וְאֵיתוּב לְוָת אַחַי דִּי
בְמִצְרַיִם וְאֶחֱזֵי הַעַד כְּעַן
אִינּוּן קַיָּמִין וַאֲמַר יִתְרוֹ
לְמֹשֶׁה אִיזֵיל לִשְׁלָם׃

תַּעֲשׂוּן׃ טז וְדִבֶּר־הוּא לְךָ אֶל־הָעָם
וְהָיָה הוּא יִהְיֶה־לְּךָ לְפֶה וְאַתָּה
תִּהְיֶה־לּוֹ לֵאלֹהִים׃ יז וְאֶת־הַמַּטֶּה
הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־בּוֹ
אֶת־הָאֹתֹת׃ פ ששי יח וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה
וַיָּשָׁב ׀ אֶל־יֶתֶר חֹתְנוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ
אֵלְכָה נָּא וְאָשׁוּבָה אֶל־אַחַי אֲשֶׁר־
בְּמִצְרַיִם וְאֶרְאֶה הַעוֹדָם חַיִּים

בעל הטורים

(יז) המטה. ה' תגין על הה"א (כ"א על הטי"ת). לומר שהוא לדיק תשיעי שהיה המטה בידו אדם חנוך נח שם אברהם ילחק יעקב יוסף: ואת המטה. בגי' ספירינון (היה): (יח) אל יתר. ב' במסורה אל יתר חותנו אל יתר זקני הגולה יתר זכה שישכו

רשב"ם

מצרים: (טז) ודבר הוא לך. בשבילך: תהיה לו לאלהים. שר ושופט מה שתצוה לו יעשה: (יח) וישב. מן המדבר אל יתר חותנו:

רש"י

שאתה עולה לגדולה. ומשם זכה אהרן א נעדי החשן הנתון על הלב: (טז) ודבר הוא לך. בשבילך ידבר אל העם וזה יוכיח ב על כל לך ולי ולו ולכם ולהם הסמוכים לדבור שכולם לשון על הם: יהיה לך לפה. למלין לפי שאתה כבד פה: לאלהים. לרב ולשר: (יח) וישב אל יתר חותנו. ליטול רשות שהרי נשבע לו (שלא יזוז ממדין כי אם ברשותו) (מכילתא) ושבעה

שפתי חכמים

שייך גומר שהיה מוליא מפיו דבר רע ר"ל ו לכך לריך גם לטעם ראשון. מהרש"ל: א לעדי לשון קישוט: ב כלומר שזה אחד מן המוכיחים כי יש לו הרבה הוכחות שכולם ל' על הם פי' לשון

אותות המטה

בניח ה'. ואמר לו הקב"ה לא כן הדבר. לא אקח לשליח את כל מי שירלה יילך בשליחותי. רק את אהרן אחיך הלוי בחרתי. וע"י שניכם יהיה השליחות. אתה תקבל ותשמע הדבור מפי ותמסור דברי לאהרן אחיך. ואל העם אהרן ידבר. ואל פרעה תדברו שניכם כמ"ש הכ' ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה. וכזה נשלם הוכוח;

פירוש לתורת אלהים

מיט זיין מויל וְהוֹרֵיתִי אונ איך וועל אייך לערנען וואס איר זאלט טאהן: (טז) וְדִבֶּר אונ ער וועט ריידין פון דיינעטוועגין צום פאלק וואס דו וועסט בדארפין ריידין וְהָיָה אונ ער וועט זיין צו דיר אפארשפרעכער וְאַתָּה אונ דו וועסט זיין צו אים צו איין האר: (יז) וְאֶת הַמַּטֶּה הַזֶּה אונ דעם שטעקין תִּקַּח זאלסטו נעמען אין דיין האנט אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וואס דו זאלסט מיט אים טאהן די צייכין:

(יח) וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה אונ משה איז געגאנגען וַיָּשָׁב אונ ער האט זיך אום גיקערט פון דעם בארג חורב אל צו זיין שווער יִתְרוֹ ער זאל ביי אים נעמען רשות ער זאל מעגין גיין אין מִצְרַיִם, ווארום משה האט גישווארין צו יִתְרוֹ ער זאל ניט אוועק גיין פון מדין נאר מיט זיין רשות וַיֹּאמֶר לוֹ אונ משה האט גיזאגט צו יִתְרוֹ אֵלְכָה איך וועל גיין צו מיינע ברידער וואס זענען אין מִצְרַיִם וְאֶרְאֶה אונ איך

ספר הישר

אז הקב"ה איז מיט אים, אונ זייא האבין גערדיינקט דיא שבועה וואס זיי האבין גישווארין צו משה, דריבער האבין זיי אים קיין שלעכטס גיטאהן, נאר זיי האבין אים גיגעבין פיל מתנות אונ האבין אים אוועק געשיקט מיט גרוים כבוד, משה איז ארוים געגאנגען פון לאנד כוש אונ איז געגאנגען זיין וועג, ווען משה איז ארוים געגאנגען פון לאנד כוש איז ער אלט גיוועזן זיבען אונ זעכציג יאהר, אונ דאס איז גיוועזן פון הקב"ה משה זאל אוועק גיין פון כוש ווייל עס איז געקומען די צייט מען זאל ארוים נעמען די יודין פון מצרים, אונ ווייל משה האט מורא געהאט צו קומען אין מצרים טאמער וועט פרעה אים הרגנן, דריבער איז ער געגאנגען צום לאנד מדין, אונ נעבין די

שטאט פון מדין איז גיוועזן אברונען האט משה זיך גיזעצט נעבין דעם ברונען, אין דיא צייט וואס משה איז געזעסין נעבין ברונען זענען ארוים געגאנגען דיא זיבען טעכטער פון יתרו פיטערין דיא שעפסין פון זייער פאטער אונ זייא זענען געקומען צום ברונען וואס משה איז גיזעסין אונ זיי האבין גיוואלט אנשעפין וואסער פון דעם ברונען געבין טרינקען די שעפסין זענען געקומען די פאסטוכער פון מדין אונ האבין זיי אוועק געטריבען, האט משה זיי גירעטעט פון דיא פאסטוכער אונ ער האט אנגעשעפט וואסער אונ האט גיגעבין טרינקען דיא שעפסין, דיא טעכטער זענען געקומען צו זייער פאטער יתרו אונ האבין אים דערציילט וואס דיא פאסטוכער האבין זייא גיוואלט טאהן אונ האבין

וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם׃
יט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְיָן
לֵךְ שֻׁב מִצְרָיִם כִּי־מֵתוּ כָּל־
הָאֲנָשִׁים הַמְבַקְשִׁים אֶת־נַפְשֶׁךָ׃
כ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־בָּנָיו
וַיַּרְכִּבֵם עַל־הַחֲמֹר וַיָּשָׁב אַרְצָה
מִצְרָיִם וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּה

אונקלוס

יט וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה בְּמִדְיָן אִיזֵיל תּוּב לְמִצְרַיִם אֲרֵי מִיתוּ כָּל גֻּבְרַיָּא דְּבָעַן לְמִקְטְלָךְ׃ כ וּדְבַר מֹשֶׁה יָת אִתְּתֵיהּ וְיָת בְּנוֹהִי וְאַרְכֵּבִינוּן עַל חֲמָרָא וְתָב לְאַרְעָא דְמִצְרַיִם וּנְסֵיב מֹשֶׁה יָת חוּטְרָא דְּאִתְעֲבִידוּ בֵיהּ נִסִּין

תולדות אהרן

לך לשלום. ברכות סד מועד קטן כט: ויאמר ה' אל משה במדין. נדרים סה: כי מתו כל. נדרים ו סד ע"ז ה: ויקח מטה את. פסחים ג מגילה ט:

רשב"ם

(יט) ויאמר ה' אל משה במדין. שנתיישב שם בברחו מפני פרעה וישב במדין ועתה אמר לו במדין שוב כי מת אותו פרעה המבקש את נפשך כדכתיב ויברח מפני פרעה וישב במדין. ועתה אמר לו במדיי שוב כי מת פרעה והמלשינים. כדכתיב לעיל וימת מלך מצרים אחר בריחתו של משה:

בעל הטורים

כניו כשלכת הגזית עם הזקנים שהסנהדרין ילאו ממנו: (יט) שב. ב' חסרים לך שב מלרים שב שבע פעמים. ואיתא במדרש שבעה

רש"י

(יט) כי מתו כל האנשים. מי הם דתן ואבירם חיים היו אלא שירדו מנכסיהם ג והעני חשב כמת (נדרים סד): (כ) על החמור. חמור המיוחד הוא החמור שחבש אברהם לעקידת יצחק והוא שעתיד מלך המשיח להגלות עליו שנאמר (זכריה ט) עני ורוכב על החמור: וישב ארצה מצרים ויקח משה את מטה וגו'. אין מוקדם ומאוחר

שפתי חכמים

בשביל שאם היה פה פי כמשמעו שידבר לך ממש מה טעם אל שמות היו לו רעואל יתר יתרו קני וכו': שעם הכא אחריו ולכן יתוייב שפי' הוא בשבילך כלו' במקומך: ג ואע"ג דאמרינן התם דארבעה חשובין כמת עני וסומא ומצורע ומי שאין לו בנים הכא ודאי בעניות קאמר דאין לומר שנסמאו דהא כתיב במחלוקתו של קרח העיני האנשים ההם תנקר וליכא למימר נמי שהיו מצורעים דהא כתיב בקרב המחנה וליכא למימר

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יט) כי מתו כל האנשים. אמרי' במסכת ע"ז מאי נינהו אנשים דתן ואבירם ומיהו חיים היו אלא שירדו מנכסיהן והעני חשוב כמת ואם תאמ' מצורעים היו או סומים דאמרי' ארבעה חשובין כמת סומא ומצורע ועני ומי שאין לו בנים י"ל דודאי מצורעים לא היו דלא מצינו שהיו משולחין מן המחנה. וסומין נמי לא היו שנ' העיני האנשים ההם תנקר וגו' ובלא בנים לא היו דכתיב ובניהם ונשיהם וטפם. ואי קשיא אכתי דילמא איכא חד מהני והני קראו לאחר מתן תורה הוא דכתיב וכל העם כו' שהמומין נתרפאו בסיני. וי"ל דאי הוו קודם מתן תורה אפי' אם נתרפאו חזרו למומן במעשה העגל והני קראי לאחר אותו מעשה כתי' וא"ת אכתי אימא שלא היו להם בנים והא דכתיב ובניהם לאחר כבאן נולדו י"ל דאלו עתידין להוליד לא הוה קרי להון מתים. עוד י"ל דצריך לו' שירדו מנכסיהם ואין בידם כח להרע לשום אדם שאלו אתה אומר עשירים היו ימתו קרי להו משום שאר דברים אכתי היה לו לירא שמא יהיו נותנין ממון כדי להרגו אלא ודאי ירדו מנכסיהם וכן נמי מת"ו בגימטריא ירד"ו מנכסיה"ם חסר אחת. מה"ר משה ז"ל:

פירוש לתורת אלהים

וועי ווען אויב זייא לעבין נאך וַיֹּאמֶר האט יִתְרוֹ גיזאגט צו משה לֵךְ לְשָׁלוֹם גיי צו פרידען: (יט) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל משה האט גאט גיזאגט צו משה אין מִדְיָן לֵךְ גייא אין מִצְרַיִם כִּי מֵתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים וואָרום זייא זענען גישטארבין אלע מענטשין וואס האבין גיוואלט מען זאל דיך הרגנן, רש"י שרייבט דאס מיינט מען דתן ואבירם אונ זייא זענען ניט גישטארבין נאר זיי זענען ארעם גיווארין אונ איין ארעם מאן איז חָשׁוּב כְּמֵת: (כ) וַיִּקַּח משה את אִשְׁתּוֹ האט משה גענומען זיין ווייב מיט זיינע זיהן וַיַּרְכִּבֵם אונ האט זייא גימאכט רייטין אויף איין אייזיל וַיָּשָׁב אונ האט זיך אום גיקערט צום לאנד מִצְרַיִם וַיִּקַּח אונ אז משה איז אוועק געגאנגען פון מדין האט ער גענומען גאטס שטעקין אין זיין האנט, אונ פאר וואס רופט דער פסוק מַטֵּה אֱלֹהִים. וואָרום אויף דעם שטעקין

ספר הישר

גיזאגט אמצרי האט אונז גירעטעט פון דיא פאסטיכער אונ ער האט אנגעשעפט וואסער אונ האט אנגעטרונקען אונזערע שעפסין, האט יִתְרוֹ גיזאגט צו זיינע טעכטער וואו איז דער מענטש רופט אים וועט ער בייא מיר עסין ברויט, יִתְרוֹ האט געשיקט רופין משה'ן, אונ משה איז צו אים געקומען אונ האט אים דערציילט אז ער איז אנטלאפין פון מִצְרַיִם אונ איז גיוועזן אמלך אין כוש פערציג יאהר, אונ די מענטשין פון כוש האבין צוגענומען פון אים דיא מלוכה אונ האבין אים אוועק געשיקט מיט כבוד אונ מיט מתנות, יִתְרוֹ האט ניט גענגלויבט וואס משה האט אים גיזאגט ער האט גערעכונט משה איז אנטלאפין פון כוש האט יִתְרוֹ גיזאגט איך וועל משה'ן האלטין אין געפיינקעניס, ווי די מענטשין פון כוש וועלין הערין אז משה איז בייא מיר געפאנגען פון זייערטוועגין וועלין זיי מיר הערין גוטע פריינד, יִתְרוֹ האט אזוי גיטאהן אונ האט איין געשפארט משה'ן אין געפיינקעניס. אונ משה איז גיוועזן אין געפיינקעניס צעהן יאהר, אין די צייט וואס משה איז גיוועזן אין געפיינקעניס האט צפורה אויף

מִן קֳדָם יְיָ בִּידֵיהּ:
כא וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה
בְּמֵהָכָךְ לְמֵתַב לְמִצְרַיִם
חֲזִי כָּל מוֹפְתַיָּא דִּי שַׁוֵּיתִי
בִידָךְ וְתַעְבְּדִינוּן קֳדָם
פַּרְעֹה וַאֲנָא אֲתַקֵּיף יָת
לִבֵּיהּ וְלָא יְשַׁלַּח יָת עַמָּא:
כב וְתֵימַר לְפַרְעֹה כִּדְנַן

הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ: כא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה בְּלֶכְתְּךָ לָשׁוּב מִצְרַיְמָה רְאֵה
כָּל־הַמֹּפְתִים אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְיָדֶךָ
וַעֲשִׂיתָם לִפְנֵי פַרְעֹה וַאֲנִי אֲחַזֵּק
אֶת־לִבּוֹ וְלֹא יְשַׁלַּח אֶת־הָעָם:
כב וְאָמַרְתָּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה אָמַר

רש"י

מדוקדקים ד במקרא: (כא) בלכתך לשוב מצרימה וגו'. דע שעל מנת כן תלך שתהא גבור בשליחותי לעשות כל מופתי לפני פרעה ולא תירא ממנו: אשר שמתי בידך. לא על שלשה אותות האמורות למעלה שהרי לא לפני פרעה צוה לעשותם אלא לפני ישראל שיאמינו לו ולא מצינו שעשאם לפניו אלא מופתים שאני עתיד לשום בידך במצרים כמו (שמות ז) כי ידבר אליכם פרעה וגו' ואל תתמה על אשר כתיב אשר שמתי שכן משמעו כשתדבר עמו כבר שמתים בידך: (כב) ואמרת אל פרעה. כשתשמע שלבו חזק וימאן לשלוח אמור לו כן:

שפתי חכמים

שנתרפאו במתן תורה דהא אמרינן שחזרו למומן במעשה העגל: וליכא למימר משום שלא היו להם בנים אמר כי מתו דא"כ היכי אמר לו מפני זה שוב מצרימה וכי מפני שלא היו להם בנים לא היו דבריהם נשמעים למלכות להלשינו אל פרעה אלא ודאי מפני שירדו מנכסיהם לא היו דבריהם נשמעים. כך פי' רבינו נסים במסכת נדרים בפ"ק דף ז': ד דהא ויקח משה את מטה הים לו לכתוב בתחלה קודם ויקח משה את אשתו שהרי לא במצרים

פירוש להורת אלהים

איז גישבאנען דער שם המפורש: (כא) ויאמר יי אל משה און גאט האט גיזאגט צו משה בלכתך ווען דו וועסט גיין אין מצרים זאלסטו וויסען אויף דעם תנאי זאלסטו גיין אז דו זאלסט זיין שטארק אין מיין שליחות און איך זאג דיר ראה כל המופתים זעה אלע וואנדער אשר וואס איך וועל טאהן אין דיין האנט ווען דו וועסט זיין אין מצרים ועשיתם זאלסטו זיי טאהן פאר פרעה און זאלסט קיין מורא האבין ואני און איך גאט אחזק איך וועל שטארקין זיין הארץ ולא ישלח את העם און ער וועט ניט שיקען דאס פאלק: (כב) און אז דו וועסט פארשטיין אז זיין הארץ איז שטארק און ער וויל זיי ניט שיקען ואמרת זאלסטו צו פרעה אזוי זאגין כה אמר יי אזוי האט גאט גיזאגט בני

ספר הישר

משה רחמנות געהאט און האט אים געשפייזט מיט עסין און טרינקען, און אלע יודין זענען נאך גיוועזן אין מצרים און האבין געארבעט שווערע ארבעט און די מצריים האבין זיך אלע מאהל מער געשטארקט אויף די יודין, און הקב"ה האט געשלאגין דעם מלך פון מצרים [פרעה] מיט צרעת [קרעץ] פון קאפ ביז דיא פיס, טאמער וועט ער רחמנות האבין אויף דיא יודין און וועט אויפהערין זיי צו פייניגען, עס איז אבער נאך שווערער גיווארין דיא ארבעט פון דיא מצריים אויף די יודין און דיא מצריים האבין פארביטערט דאס לעבין פון דיא יודין. און דיא צרעת האט שטארק קראנק געמאכט פרעה'ן ער איז געבליבען ליגען אויף זיין בעט און ער האט געוואסט אז עס איז געקומען זיין ענדע צום שטארבין, די מלכה אלפרענית זיין ווייב איז געקומען צו אים, און האט שטארק געוויינט און פרעה האט שטארק געוויינט אלע שרים און אלע קנעכט האבין געוויינט, פרעה האט געהאט דרייא זיהן, עתרו, אדיקם, מוריון, און האט געהאט צווייא טעכטער, בתיה און עכוזים, עתרו איז גיוועזן א שוטה און א פארמישטער און א איבערר־געאיילטער מענטש, און אדיקם איז גיוועזן זייער קלוג ער האט גיקענט אלע חכמות פון מצרים זיין פנים איז גיוועזן מיאוס און ער איז גיוועזן א פעטער מענטש א נידע־ריגער ער איז גיוועזן איין און א האלב איל הויך, וויא פרעה האט גיזעהן אז אדיקם איז א גרויסער חכם, האט ער געטראכט אדיקם זאל זיין מלך אויף מצרים נאך זיין שטארבין, און ער האט אים גיגעבין א ווייב זיא האט געהייסין גדודה דיא טאכטער פון אבילט, און אדיקם איז דאמאלס אלט גיוועזן צוואנציג יאהר, זיין ווייב האט אים גיבארין פיר זיהן, נאכדעם האט אדיקם גענומען נאך דרייא ווייבער און זייא האבין צו אים גיבארין אכט זיהן און דרייא טעכטער, פרעה האט גיזעהן זיין קראנקייט ווערט אלע מאהל שטארקער האט ער געמאכט פאר א מלך אויף מצרים זיין זוהן אדיקם, דריי יאהר איז פרעה קראנק גיוועזן און איז גישטארבין, זיינע קנעכט האבין אים גיטראגין אין דיא שטאט צוען און האבין אים בגראבין אין דיא קעניגליכע קברים, פאלמעסין האט מען אים ניט גיקענט, ווייל עס האט פון אים געשטונקען האבין דיא דאקטוירים ניט גיקענט צו גיין צו אים, דאס איז גיוועזן אויף אים א שטראף פון הקב"ה ווייל ער האט ארויס גיגעבין דיא גזרה אויף דיא יודין זייא זאלין ארבעטין אין מצרים, פיר און ניינציג יאהר איז פרעה גיוועזן מלך אין מצרים, נאכדעם איז אדיקם גיווארין א מלך אין מצרים און פיר יאהר איז ער גיוועזן מלך, די מצריים האבין גערופין דעם אדיקם פרעה אזוי וויא זיי רופין אלע מלכים פרעה, און אלע חכמים פון מצרים האבין גערופין דעם אדיקם אבוז, א נידעריגען מענטש רופט מען אין מצרים אבוז, אדיקם האט געהאט א מיאוסין פנים און איז גיוועזן הויך איין און

יְהוָה בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל׃ כג וָאֹמַר אֵלֶיךָ שַׁלַּח אֶת־בְּנִי וְיַעַבְדֵנִי וַתְּמָאֵן לְשַׁלְּחוֹ הִנֵּה אָנֹכִי הֹרֵג אֶת־בִּנְךָ בְּכֹרֶךָ׃ כד וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בַּמָּלוֹן וַיִּפְגְּשֵׁהוּ יְהוָה וַיְבַקֵּשׁ הֲמִיתוֹ׃

אֲמַר יְיָ בְּרִי בוּכְרִי יִשְׂרָאֵל׃ כג וַאֲמָרִית לָךְ שַׁלַּח יָת בְּרִי וְיִפְלַח קֳדָמַי וּמְסָרֵיב אַתְּ לְשַׁלָּחוּתֵיהּ הָא אֲנָא קָטֵיל יָת בְּרָךְ בּוּכְרָךְ׃ כד וַהֲוָה בְּאוֹרְחָא בְּבֵית מְבָתָא וַעֲרַע בֵּיהּ מַלְאֲכָא דַּייָ וּבְעָא

תו"א בני בכורי ישראל. שבת נח סנהדרין מג ע"ז ג: הנה אנכי סנהדרין מב: ויהי בדרך. נדרים לה: ויפגשהו ה'. שם לא:

רשב"ם

(כד) ויפגשהו ה'. המלאך. כי היה מתעצל בהליכתו

בעל הטורים

פעמים הלך משה למצרים וחזר: (כד) ויפגשהו ה'. ב' במסורת דין ואידך ויפגשהו בהר האלהים לומר כשעה שנתרשל משה מן המילה באו אף וחימה לבולעו ולא היה יכול להם עד שבא אהרן וסייעו שנאמר ויפגשהו בהר האלהים וכזכותו ניצל:

שפתי חכמים

לקח המטה אלא כמדין: ה ר"ל שאין פי' ויהי דהכא כמו ויהי בימי אמרפל ויהי השמש ילא המורה על הענין ולא על השם מדכתיב בתר הכי ויפגשהו ה' וא"כ למה לא פי' הכתוב למי פגש אע"כ ויהי קאי אמשה: ו וא"ת והא עדיין היה בדרך ואיכא עדיין סכנה לילך בדרך למצרים ומפני מה נענש וי"ל דמלין זה שהיה משה עכשיו בו היה קרוב למצרים רק מהלך יום וכדרך קצר כזה לא יהיה שום נזק וסכנה לתינוק רא"ם: ז דאל"כ היאך

רש"י

בני בכורי. לשון גדולה כמו (תהלים פט) אף אני בכור אתנהו זהו פשוטו ומדרשו כאן חתם הקב"ה על מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו: (כג) ואומר אליך. בשליחותו של מקום: שלח את בני וגו'. הנה אנכי הורג וגו'. היא מכה אחרונה ובה התרהו תחלה מפני שהיא קשה וזה היא שנאמר באיוב (איוב לו) הן אל ישגיב בכחו מי כמוהו מורה. בשר ודם המבקש להנקם מחבירו מעלים את דבריו שלא יבקש הצלה אבל הקב"ה ישגיב בכחו ואין יכולת להמלט מידו כי אם בשובו אליו לפיכך הוא מורהו ומתרה בו לשוב: (כד) ויהי בדרך במלון. ה משה: ויבקש המיתו. למשה לפי שלא מל את אליעזר בנו ועל שנתרשל נענש עונש מיתה. תניא אמר רבי יוסי ח"ו לא נתרשל אלא אמר אמול ואצא לדרך סכנה היא לתינוק עד שלשה ימים אמול ואשהה שלשה ימים הקב"ה צוני לך שוב מצרים ומפני מה נענש מיתה לפי שנתעסק ו במלון תחלה (במס' נדרים דף לא). והיה המלאך נעשה כמין נחש ובולעו מראשו ועד ירכיו וחוזר ובולעו מרגליו ועד אותו מקום הבינה צפורה ז שבשביל

ענין פגישת המלאך

(כד) ויהי בדרך במלון ויפגשהו ה' וגו'. רז"ל אמרו שהלה נענשו על אשר לא מל את אליעזר בנו עד שלא ילא בדרך. ופי' רש"י ז"ל שהיה המלאך נעשה כמין נחש ובלעו מראשו עד ירכיו וחוזר ובלעו מרגליו עד אותו מקום והבינה צפורה שבשביל המילה הוא. אבל לא הבינה הדבר בשביל איזה מילה. אם בשביל מילת בנה שעדיין לא נמול. או בשביל שהתחתן משה עמה שהיא מדינית גיורת. ועד שלא דברה שכינה עמו לא היה מקפיד הקב"ה על ההתחתנותו עמה. ואולי כעת הקב"ה מקפיד על זה. וכראשית כל דבר ותקח צפורה צור. כי לא היה אתה סכין

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כב) בני בכורי. כאן הודה הקב"ה על מכירת הבכור' לישראל: (כד) ויהי בדרך במלון. פרש"י מפני שנתעסק במלון תחלה משמע מתוך פי' שהיה לו למולו קודם שיתעסק במלון תחלה ותימה שהרי למחרתו צריך לצאת ויסתכן הולד וי"ל שאותו ולד היה במקום שלן לאחר שפגע בו אהרן ואמר לו על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם

פירוש לתורת אלהים

בְּכוֹרִי מיין עלצטער זוהן יִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמַר אזוי וויא א עלצטער זוהן איז חָשׁוּב בייא זיין פאטער אזוי זענען די יִשְׂרָאֵל ביי מיר אויך חָשׁוּב: (כג) וָאֹמַר אֵלֶיךָ און איך זאג דיר פון גאטס וועגין שַׁלַּח שיק מיין זוהן און לאז ער מיך דינען וַתְּמָאֵן און אז דו וועסט ניט וועלין אים שיקען זאג איך דיר הִנֵּה אָנֹכִי וועל איך הרגנן דיין עלצטען זוהן דאס איז מַכּוֹת בְּכוֹרוֹת: (כד) וַיְהִי און אז משה איז שוין געוועזן אין וועג אויף אנאכט לעגער וַיִּפְגְּשֵׁהוּ יְיָ האט אים באגעגינט א מלאך פון גאט וַיְבַקֵּשׁ און האט אים געוואלט הרגנן מחמת ער האט בדארפט זיין זוהן אֱלִיעֶזֶר מל זיין און ער האט

ספר הישר

אהאי ב אייל און ער האט געהאט אגרייסין באדר ביז צו דיא קנעכיל פון דיא פיס, און אדיקם האט געפירט דיא מלוכה אין מצרים מיט גרויס חכמה און ער איז נאך שלעכטער געוועזן פון זיין פאטער און פון אלע מלכים וואס זענען געוועזן אין מצרים פאר אים און ער האט אויף דיא יודין נאך שווערער געמאכט דיא ארבעט און ער איז געגאנגען מיט זיינע קנעכט אין גושן צו דיא יודין און ער האט געזאגט צו זייא איר זאלט זעהן צו מאכין אלע טאג ריכטיג אייער צאהל ציגול און איר זאלט ניט זיין נאכלאסיג אין דיא ארבעט אזוי ווי איר זענט געוועזן אין די צייט וואס מיין פאטער האט געקיניגט. און ער האט גיטאהן אויף די יודין יודישע עלצטע (שוטרים) זיי זאלין אכטונג געבין אויף דיא יודישע ארבעט, און אויף דיא שוטרים האט ער געמאכט מצרישע עלצטע (נוגשים) און ער האט ארויס גיגעבין א צאהל ווי פיל ציגול יעדער יוד מוז מאכין א טאג און אזוי זאל געמאכט ווערין אלע טאג איין ציגול זאל ניט פעלין, אדיקם איז געגאנגען צוריק אין מצרים, און האט גיבאטין דיא נוגשים זייא זאלין זאגין די שוטרים און די שוטרים זאלין זאגין דיא יודין אויב עס וועט פעלין פון די ציגול וועט מען איינמאהערין זייערע קליינע קינדער פאר ציגול, איצט איז דיא ארבעט שווערער גיווארין אויף די יודין ווי עס איז געוועזן ביי דעם פריערדיגען מלך, די יודין האבין שטארק געזיפצט פון דיא שווערע ארבעט, און הקב"ה האט געהערט דאס זיפצען און דאס שרייען צו

כה וַתִּקַּח צִפֹּרָה צֹר וַתִּכְרֹת אֶת־
עָרְלַת בְּנָהּ וַתַּגַּע לְרַגְלָיו וַתֹּאמֶר
כִּי חֲתַן־דָּמִים אַתָּה לִי : כו וַיִּרֶף
מִמֶּנּוּ אָז אָמְרָה חֲתַן דָּמִים לַמּוּלֹת : פ

לְמִקְטְלֵיהּ : כה וּנְסֵיבַת
צִפּוֹרָה טִנָּרָא וּגְזָרַת יָת
עָרְלַת בְּרַהּ וְקָרִיבַת
לִקְדָמוֹהִי וַאֲמַרַת אֲרֵי
בִּדְמָא דִמְהוּלְתָּא הָדֵין
אִתְיְהַב חַתְנָא לָנָא :
כו וְנָח מִנֵּיהּ בְּכֵן אֲמַרַת
אִלּוּלֵי דְמָא דִמְהוּלְתָּא הָדֵין אִתְחַיַּב חַתְנָא

תו"א ותקח לפורה. שם לב ע"א כז : כי חתן דמים. נדרים שם : וירף ממנו. שם :

רשב"ם

ומוליך אשתו ובניו : (כה) צר. כמו חרבות צורים. הער מלוטש איזמל חריף. וכן אף תשיב צור חרבו. נתעקם ונכפף חידוד חרבו. ולכך לא הקמתו במלחמ' : ותכרות וגו'. הועיל לו למשה המצוה להצילו כמו קרבן כעין שעשו גדעון ומנוח כשנראה להם המלאך : ותגע. לשון מפעיל. אבל ויגע בארבע פינות הבית לשון פועל. נגע לרגליו של משה ההרצה המלאך בכך. כי לרגליו של מלאך איני רוצה לפרש. כי מי יודע אם ראהה רגלי המלאך : כי חתן דמים אתה לי. בדמים הללו ישאר לי חתני : חתני. בעלי : (כו) וירף. המלאך ממנו. מן רפה היום לערוב יאמר וירף. מן קנה. ויקן : אז אמרה חתן דמים למולות. על עכוב המילה נתחייב בעלי מיתה. כי המילה הצילתו עתה :

רש"י

המילה הוא : (כה) ותגע לרגליו. השליכתו לפני רגליו של משה : ותאמר. על בנה : כי חתן דמים אתה לי. אתה היית גורם להיות החתן שלי נרצח עליך הורג אישי אתה לי : (כו) וירף. המלאך ממנו. אז הבינה א שעל המילה בא להורגו : אמרה חתן דמים למולת. החתני היה נרצח על דבר המילה :

שפתי חכמים

הבינה לפורה שעל דבר המילה היה אבל אין להקשות דלמא אמר לה בהדיא שעל דבר המילה היה רולה להמיתו י"ל דכסמוך כתיב אז אמרה חתן דמים למולות משמע דאז הבינה אבל עד עכשיו לא הבינה : ח וא"ת והא לעיל פירש"י ובלעו מראשו ועד ירכיו וכו' עד הבינה לפורה שבשביל המילה בא וכאן פי' בשביל שהרף (פירש רש"י בלשונו לעיל כתב אתה היית גורס. דקשה לרש"י מה זה אז אמרה חתן דמים והלא גם לעיל אמרה התן דמים אלא מתחילה סברה דזה וזה גורם הטא המילה והטא אחר אח"כ כשראתה וירף לגמרי אז הבינה דעל דבר המילה לבד בא ובזה מתורץ ג"כ השינוי לשון בתרגום אונקלוס בחתן דמים ודו"ק כנ"ל) : למולת. על דבר המולות שם דבר הוא והלמ"ד משמשת בלשון על כמו (שמות יד) ואמר

דעת זקנים מבעלי התוספות

אע"פ ששבט לוי לא היו משועבדים מ"מ לא היה רוצה שיבאו במקום שיראו ישראל בצרה וחזרה משם צפורה ובניה וא"כ כיון שהיה בדעתם לחזור היה יכול למולו קודם שיתעסק במלון ותהיה צפירה ממתנת שם עד שיתרפא הנער ממילתו ולכך נענש :
(כו) אז אמרה. מהו אז אמרה מתחלה כשראתה המלאך בולעו עד המילה לא היתה יודעת אם בשביל איחור מילת בנו אם בשביל מילת עצמו שהיה בא עליה ואינה הוגנת לו. וט"מ כרתה ערלת בנה ותגע לרגליו ואמרה כי חתן דמים שמא בשבילו אתה נענש : וירף ממנו אז אמרת חתן דמים למולות. יודעת אני אתה בביבור שאתה אינך נענש כי אם בשביל איחור מילת בנך. מה"ר אליהו כהן ז"ל :

ענין פגישת המלאך

ותכרות את ערלת בנה. ועכ"ז עדיין לא יצא הספק מלבה. ותאמר [אל משה] כי [לשון דלמא] חתן דמים אתה [משה] לי. אולי זה בשבילי נתחייבת בדמים אלו. שנעשית חתן שלי. שהתחתנת עמי. וכאשר ראתה לפורה וירף ממנו. כי המלאך עזב את משה והלך לו. אז אמרה חתן דמים למולות. החתן שלי [זה משה] התחייב דמים רק בשביל המילה שלא מל את בנו אבל לא משום שהתחתנתו עמי :

פירוש לתורת אלהים

זיך פריער בשעפטיגט מיט דעם הארבעריג : (כה) וַתִּקַּח האט צפורה גענומען אשארפין שטיין וַתִּכְרֹת אונ זיא האט אפ געשניטען די ערלה פון איר זוהן וַתַּגַּע אונ זיא האט גיווארפין צו זיינע פים וַתֹּאמֶר אונ זיא האט גיזאגט אויף איר זוהן כִּי חֲתַן דָּמִים אבלוט שולדיגער פון מיין מאן ביזטו מיר וועגין דיר האט געקענט מיין מאן געהרגת ווערין : (כו) וַיִּרֶף מִמֶּנּוּ אונ דער מלאך האט אפ גילאזט פון אים ער האט אים ניט געהרגת אז דענסטמאהל האט זיא גיזאגט חתן

ספר הישר

דיא יודין וועגין זייערע שווערע ארבעט האט ער געדיינקט וואס ער האט פארזיכערט צו אברהם יצחק יעקב וועגין זייערע קינדער, האט הקב"ה גיזאגט ער וועט זייא איצט ארויס נעמען פון מצרים, אין די צייט איז משה נאך גיוועזן אין געפיינקענים ביי יתרו אונ צפורה האט אים אין דער־שטיל געשפייזט מיט ברויט אונ וואסער, אין סוף צעהן יאהר וויא משה איז גיוועזן אין געפיינקענים אונ דאס איז גיוועזן דער ערשטער יאהר וויא אדיקם פרעה איז גיווארין מלך אויף מצרים האט צפורה גיזאגט צו איר פאטער דו האסט דעם משה אריין געשפארט אין געפיינקענים שוין צעהן יאהר, אונ אלע האבין אין אים פארגעסין מען בארף שיקען זעהן אויב ער לעבט אדער ער איז גישטארבין, אונ יתרו האט ניט געוואוסט אז צפורה האט אים ביז איצט געשפייזט, האט יתרו גיזאגט ער איז געוויס גישטארבין, וואהרום קען דען אמענטש לעבין צעהן יאהר אן עסין אונ טרינקען, האט צפורה גיזאגט צו איר פאטער דו ווייסט דאך אז משה איז איוד אונ דו האסט דאך גיהערט אז דער יודישער גאט קען בעווייזין פיל וואנדער, ער האט גירעטעט אברהמ'ען פון אור כשדים אונ יצחק'ן האט ער גירעטעט פון דיא עקדה אונ יעקב'ן האט ער גירעטעט פון מלאך אונ מיט דעם משה האט שוין אויך הקב"ה פיל נסים גיטאהן, ער האט אים גירעטעט פון טייך אין מצרים אונ פון דיא שווערד פון פרעה אונ פון דיא מענטשין פון כוש קען זיין ער האט אים פון הונגער אויך גירעטעט אינ ער

כז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן לֵךְ לִקְרַאת
מֹשֶׁה הַמִּדְבָּרָה וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר
הָאֱלֹהִים וַיִּשַּׁק־לוֹ: כח וַיַּגֵּד מֹשֶׁה
לְאַהֲרֹן אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר
שְׁלָחוֹ וְאֵת כָּל־הָאֹתֹת אֲשֶׁר צִוָּהוּ:
כט וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיַּאַסְפוּ אֶת־
כָּל־זִקְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ל וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן
אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֹתֹת לְעֵינֵי הָעָם:

אונקלוס

קְטוֹל: כז וַאֲמַר יְיָ לְאַהֲרֹן
אֵיזֵיל לְקַדָּמוּת מֹשֶׁה
לְמַדְבְּרָא וַאֲזַל וְעַרְעֵיהּ
בְּטוּרָא דְאִתְגְּלֵי עֲלוֹהִי
יְקָרָא דַיְיָ וּנְשֵׁיק לֵיהּ:
כח וְחַוִּי מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן יַת
כָּל פִּתְגָמַיָּא דַיְיָ דִּי
שַׁלְחֵיהּ וְיַת כָּל אָתַיָּא דִּי
פַקְדֵיהּ: כט וַאֲזַל מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן וּכְנָשׁוּ יַת כָּל סָבֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ל וּמַלֵּיל
אַהֲרֹן יַת כָּל פִּתְגָמַיָּא דִּי
מַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וַעֲבַד
אָתַיָּא לְעֵינֵי עַמָּא:

והימיו

רשב"ם

(כז) לך לקראת משה. לקיים מה שאמר לו הקב"ה וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו:

שפתי חכמים

יתמנו עתה עי' רא"ם שהניח הדבר בקושיא: ט אבל לפי פירוש

רש"י

פרעה לבני ישראל. ואונקלוס תרגם דמים על דם ט המילה:

פירוש לתורת אלהים

דמים למולות מיין מאן האט מען גיוואלט הרגנן ווייל ער האט דיך ניט מל גיוועזן: (כז) ויאמר האט גאט גיזאגט צו אהרן לך גייא אקעגין משה צו דער מדבר וילך איז אהרן געגאנגען ויפגשהו אונ ער האט אים באגעגינט בהר האלהים ביי דעם בארג ווי גאט האט זיך צו אים באוויזען וישק לו אונ ער האט אים געקישט: (כח) ויגד האט משה גיזאגט צו אהרן את כל דברי יי אלע רייד וואס גאט האט צו אים גירעט אונ האט אים אויך דערציילט אשר שלחו וואס גאט האט אים געשיקט אויסלייזען די ישראל ואת כל האותות אונ די אלע צייכן וואס גאט האט אים גיבאטין ער זאל טאהן פאר דיא ישראל אונ פאר פרעה: (כט) וילך משה ואהרן איז משה מיט אהרן געגאנגען ויאספו אונ האבין איין גיזאמולט אלע עלצטע פון די יודין: (ל) וידבר האט אהרן גירעט אלע רייד וואס גאט האט גירעט צו משה ויעש האותות אונ ער האט גיטאהן אלע צייכן לעיני העם פאר די אויגין פון

ספר הישר

לעבט נאך, צו יתרו איז גיפעלין די רייד פון זיין טאכטער אונ ער האט געשיקט צום געפיינקענים זעהן וואס טוהט משה, אונ ער האט גיזעהן משה לעבט ער שטייט אונ לויבט צו הקב"ה, האט יתרו געבאטין אונ מען האט ארויס גענומען משה'ן פון געפיינקענים, מען האט אים אפגעשוירין דיא האר אונ מען האט אים אנגיטאהן אנדערע קליידער מען האט אים גיגעבין עסין נאכדעם עסין איז משה געגאנגען אין דעם גארטין פון יתרו אונ ער האט דארטין גערדאנקט צו הקב"ה פאר דיא אלע טובות וואס ער האט מיט אים גיטאהן ביז איצט, נאך זיין תפלה האט ער גיזעהן אויף דיא ערד שטייט אברילאנטענער שטעקין ער איז צוגעגאנגען צום שטעקין האט ער גיזעהן אויף דעם שטעקין איז אויפגעקריצט דער נאמען פון הקב"ה, ער האט אויסגעצויגין דיא האנט אונ האט ארויסגעריסען דעם שטעקין פון דיא ערד אזוי וויא מען רייסט אפ אצווייג פון אבוים, אונ ער האט אים געהאלטין אין האנט פאר אשטעקין, אונ דעם שטעקין האט הקב"ה בשאפין פרייטאג פארין נאכט צווישען טאג אונ נאכט נאכדעם וויא דיא גאנצע וועלט איז בשאפין גיווארין אונ דעם שטעקין האט הקב"ה ארין גישטעלט אין גן עדן, אונ ווען הקב"ה האט ארויס געטריבען אדם הראשון פון גן עדן, האט ער מיט גענומען דעם שטעקין, נאכדעם וויא אדם איז גישטארבין איז גיוועזן דער שטעקין ביי נח, אונ פון נח איז דער שטעקין געקומען צו שם אונ צו אברהם אונ פון אברהם צו יצחק אונ ווען יעקב איז אנטלאפין פון זיין ברודער עשו האט יעקב מיט גענומען דעם שטעקין אונ דער שטעקין איז גיוועזן ביי יעקב ביז ער איז געקומען אין מצרים אונ פאר זיין שטארבין האט ער גיגעבין דעם שטעקין צו יוסף, אונ נאכדעם וויא יוסף איז גישטארבין האבין דיא שרים פון פרעה גיגעבין דעם שטעקין צו פרעה אונ פרעה האט גיגעבין דעם שטעקין צו יתרו אונ יתרו האט דעם שטעקין איין געפלאנצט אין זיין גארטין, אונ יתרו האט גיזאגט ווער עס וועט קענען אויסרייסין דעם שטעקין צו דעם מענטש וועט ער געבין זיין טאכטער צפורה פאר אווייב, אלע שטארקע מענטשין האבין געפרובט אויסרייסין דעם שטעקין אונ האבין ניט גיקענט, אונ דער שטעקין איז געבליבען אין גארטין ביז משה האט אים אויסגעריסען, וויא יתרו האט גיזעהן משה האט

לא וַיַּאֲמֵן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי־פָקַד
יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה
אֶת־עָנְיָם וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ׃ שביעי
ה א וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ
אֶל־פַּרְעֹה כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיָחֹגּוּ לִי
בַּמִּדְבָּר׃ ב וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה מִי יְהוָה
אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ לְשַׁלַּח אֶת־
יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַעְתִּי אֶת־יְהוָה וְגַם

אונקלוס

לא וְהֵימִין עַמָּא וּשְׁמָעוּ
אֲרֵי דְכִיר יְיָ יַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַאֲרֵי גְלֵי קֳדָמוֹהִי
יַת שִׁעְבּוּדְהוֹן וּכְרָעוּ
וּסְגִידוּ׃ א וּבָתַר כֵּן
עָלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַאֲמַרוּ
לְפַרְעֹה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל שַׁלַּח יַת
עַמִּי וְיָחֲגוּן קֳדָמַי
בְּמַדְבְּרָא׃ ב וַאֲמַר פַּרְעֹה
שְׁמָא דַייָ לָא אִתְגְּלִי לִי דִי
אֲקַבֵּיל לְמֵימְרֵיהּ לְשַׁלָּחָא
יַת יִשְׂרָאֵל לָא אִתְגְּלֵי לִי

תולדות אהרן

ויאמן העם. שבת לו: ויחוגו לי. חגיגה י׳ מי ה׳ אשר אשמע בקולו חולין פט:

בעל הטורים

(לא) ויאמן. ב׳ במסורה ויאמן העם ויאמן אכיש בדוד. שני פרנסים טובים עמדו להם לישראל משה ודוד משה אמר מחני

רשב״ם

(ב) מי ה׳ אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל. שהם עבדי בארצי לעובדו מה חלק יש לו בעם הזה

רש״י

(א) ואחר באו משה ואהרן וגו׳. אבל הזקנים נשמטו אחד אחד מאחר משה ואהרן עד שנשמטו כולם קודם שהגיעו לפלטין לפי שיראו ללכת (ש״ר) ובסיני נפרע להם ונגש משה לבדו י והם לא יגשו ההזירס

שפתי חכמים

רש״י לשון מקרה מות הוא וכ׳ רליחה: י רא״ם תמה דמהכא משמע דהאי קרא דוהם לא יגשו הזקנים לחודייהו קאי ואין זה אמת שהרי לעיל מיניה כתיב עלה אל ה׳ אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל ואח״ז כתיב ונגש משה לבדו אל ה׳ וגו׳ ואם היה זה בעבור הפרעון אהרן מה חטא וכן נדב ואביהוא שאינם מכלל הזקנים וכו׳ והניח הדבר בצ״ע. (קנ״מ) ולענ״ד אין לריך עיון גדול שהרי כתב הרב בפרשת יתרו אתה מחילה לעלמך ואהרן מחילה לעלמו והעם אל יהרסו כל עיקר לא היה להם לזקנים מחילה בפ״ע אלא עמדו בתוך העם וזה מפני הפרעון ונדב ואביהוא אפשר שעמדו עם אהרן במחילה

פירוש לתורת אלהים

דעם פאלק ישראל: (לא) ויאמן דיא יודין האבין געגלייבט אין גאטס רייד וישמעו און זייא האבין גיהערט כי פקד יי אז גאט האט געדאכט די יודין צו גוטען וכי ראה את ענים און ער האט גיזעהן זייער פיין און וויל זייא אויסלייזין ויקדו וישתחוו האבין די ישראל געקניט און האבין זיך געבוקט צו גאט: (א) ואחר און נאך דעם זענען געקומען משה מיט אהרן ויאמרו אל פרעה און האבין גיזאגט צו פרעה כה אמר יי אזוי האט גיזאגט דער גאט פון דיא ישראל שלח את עמי שיק מיין פאלק ויחוגו און לאזין זייא פייער טאגען פון מיינעט-וועגין אין דער מדבר: (ב) ויאמר האט פרעה גיזאגט מי יי ווער איז דער גאט וואס איך זאל פאר-נעמען זיין קול און איך זאל אים פאלגין לשלח את ישראל צו שיקען די ישראל לא ידעתי את יי איך וויים ניט ווער איז דער גאט וגם און די ישראל וועל

ספר הישר

דעם לטעקין האט ער זיך געוואנדערט און ער האט גיגעבין זיין טאכטער צפורה צו משה פאר אווייב, און צפורה איז גיוועזן אגרויסע צדקת אזוי וויא שרה רבקה רחל לאה, און צפורה איז מעוברת גיווארין און האט גיבארין אזוהן, האט משה גערופין זיין נאמען גרשון, נאר משה האט אים ניט מל גיוועזן ווייל יתרו האט גוזר גיוועזן אויף משה ער זאל אים ניט מל זיין, צפורה איז נאך אמאהל מעוברת גיווארין און האט גיבארין נאך אזוהן, האט משה אים מל גיוועזן און האט גערופין זיין נאמען אליעזר, און אדיקם דער נייער פרעה האט נאך שווערער געמאכט דיא ארבעט אויף דיא יודין ער האט גיבאטין מען זאל די יודין קיין שטרויא געבין צו דיא ליים, נאר די יודין מוזין אליין גיין קלויבין שטרוי וואו זיי וועלין געפינען אין דעם צאהל פון די ציגול מוזין זיי געבין יעדער טאג אזוי ווי זיי האבין גיגעבין ביז איצט ווען מען האט זיי גיגעבין שטרויא, ווי דיא יודין האבין גיהערט די נייע גזרה האבין זייא שטארק געשריגען צו הקב״ה, און הקב״ה האט גיהערט זייער שרייען און האט אויף זיי רחמנות געהאט און האט גיזאגט ער וועט די יודין ארויס נעמען פון מצרים און וועט זייא ברייגען אין די לאנד פון דעם כנעני, אין די צייט פ״עגט משה פיטערין דיא שעפסין פון יתרו און ער פלעגט גיין מיט דיא שעפסין אין דער מדבר סין און דעם שטעקין וואס ער האט גענומען פון יתרו׳ס גארטין האט ער געהאלטין אין האנט, אמאהל האט גיטראפין איונגער שעפסיל איז אנטלאפין פון די סטאדע האט משה געיאגט דאס שעפסיל ביז צום בארג סיני, ווי ער איז געקומען צום בארג סיני איז הקב״ה גיזעהן גיווארין צו משה אויף אדארין, משה האט גיזעהן דער סנה (דער דארין) ברענט אין פייער און

אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלֵּחַ׃ ג וַיֹּאמְרוּ
אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עָלֵינוּ נֵלֲכָה
נָּא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר
וְנִזְבְּחָה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ פֶּן־יִפְגָּעֵנוּ
בַּדֶּבֶר אוֹ בֶחָרֶב׃ ד וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
מֶלֶךְ מִצְרַיִם לָמָּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
תַּפְרִיעוּ אֶת־הָעָם מִמַּעֲשָׂיו לְכוּ
לְסִבְלֹתֵיכֶם׃ ה וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה הֵן־
רַבִּים עַתָּה עַם הָאָרֶץ וְהִשְׁבַּתֶּם

אונקלוס

שְׁמָא דַיָי וְאַף יָת יִשְׂרָאֵל
לָא אֲשַׁלַּח׃ ג וַאֲמָרוּ
אֱלָהָא דִיהוּדָאֵי אִתְגְּלִי
עֲלָנָא נֵזִיל כְּעַן מַהֲלַךְ
תְּלָתָא יוֹמִין בְּמַדְבְּרָא
וּנְדַבַּח קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא
דִילְמָא יְעַרְעִנָּנָא בְּמוֹתָא
אוֹ בִקְטוֹל׃ ד וַאֲמַר לְהוֹן
מַלְכָּא דְמִצְרַיִם לְמָא
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תְּבַטְּלוּן יָת
עַמָּא מֵעִבִידַתְהוֹן אִיזִילוּ
לְפוּלְחַנְכוֹן׃ ה וַאֲמַר
פַּרְעֹה הָא סַגִּיאִין כְּעַן
עַמָּא דְאַרְעָא וּתְבַטְּלוּן

רשב"ם

שיעבדוהו : (ג) ויאמרו אלהי העברים וגו'. כלומר
עם ישראל מעבר הנהר באו לגור הנה וזהו אלהי
בני עבר הנהר והן עמו וצריכין לעובדו פן יפגענו וגו' : (ד) תפריעו. תבטלו או תנתקו ותפרידו כמו
ופרע את ראש האשה : לסבלותיכם. למלאכה שלכם ואל תבטלו מעסקיכם וגם תבטלו אחרים ממלאכה

בעל הטורים

נא דוד אמר תהי נא ידך כי ואלה הלאן מה עשו שתי פרנסים
נאמנים היו ולכך האמינו בהם : (ג) נקרא. (כה"א) בגי' שנת

שפתי חכמים / **רש"י**

אחת : ב פי' שלא מלינו שירחיקו אותם ממלאכתן ולא נלטוו לאחוריהם : (ג) פן יפגענו. פן יפגעך היו נריכים
לומר לו אלא שחלקו כבוד למלכות. פגיעה זו לשון מקרה מות היא : (ד) תפריעו את העם ממעשיו. תבדילו
ותרחיקו אותם ממלאכתם שסומעין לכם וסבורים לנוח ב מן המלאכה. וכן (משלי ד) פרעהו אל תעבר בו
רחקהו. וכן (שם א) ותפרעו כל עלתי. (שמות לב) כי פרוע הוא נרחק ונתעב : לכו לסבלותיכם. לכו
למלאכתכם שיש לכם לעשות בבתיכם. אבל מלאכת שעביד מלרים לא היתה על שבטו של לוי תדע לך שהרי משה
ואהרן יולאים ובאים שלא ברשות : (ה) הן רבים עתה עם הארץ. שהעבודה מוטלת עליהם ואתם משביתים

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ג) דרך שלשת ימים. פשט דקרא נלך במדבר ונזבחה ואח"ת זבחו הנה פן יפגענו כלומר הן נזבח את תועבת מצרים וגו' :
(ד) לכו לסבלותיכם. פרש"י ששבט לוי לא נשתעבד וכן איתמר במדרש כי מתחלה כשבא להן בפרך בפה רך

כדרשי' לעיל אמר שבט לוי עתידין אנו לעבוד עבודת משא של הקדוש ב"ה חלילה שלא נעבוד שום עבודה לרשע זה בשום שכר שיתן לנו ובני הלוים ואמרו כלם שאינם יודעים לעשות לבנים ומאות' יום והלאה לא היה לו פתחון פה לשאול להם שום דבר עבודה וכאשר גדל משה וראה בסבלותם

פירוש לתורת אלהים

איך אויך ניט שיקען : (ג) וַיֹּאמְרוּ האבין משה מיט
אַהֲרֹן גיזאגט צו פַּרְעֹה אֱלֹהֵי דער גאט פון די יודין
האט זיך באוויזען צו אונז נֵלֲכָה נָּא בעטין מיר דיך
מיר זאלין גיין דרייא טאג רייז אין דער מִדְבָּר
וְנִזְבְּחָה אונ מיר וועלין שעכטין קָרְבָּנוֹת צו אונזער
גאט, ווארום אז דו וועסט אונז ניט לאזין גיין
האבין מיר מורא פֶּן יִפְגָּעֵנוּ טאמער וועט ער אונז
בגעגינען ער וועט אונז שטראפין בַּדֶּבֶר מיט מארד
בֶחָרֶב אדער מיט אשווערד : (ד) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
האט דער מֶלֶךְ פון מִצְרַיִם צו זייא גיזאגט לָמָּה
מֹשֶׁה איר משה מיט אַהֲרֹן פאר וואס טוהט איר
שטערין דאס פאלק יִשְׂרָאֵל פון זיין ארבעט לְכוּ
לְסִבְלֹתֵיכֶם גייט בעסער צו אייער ארבעט וואס איר
האט אין דער היים, אבער דער שבט לֵוִי מִכָּל
שבן משה מיט אַהֲרֹן האבין ניט געארבעט אין
מִצְרַיִם : (ה) וַיֹּאמֶר האט פַּרְעֹה נאך גיזאגט הֵן רַבִּים
דאס פאלק יִשְׂרָאֵל וואס זענען היינט אין לאנד
זענען פיל וְהִשְׁבַּתֶּם אונ איר שטערט זיי פון זייער

ספר הישר

דער פייער פארברענט ניט דעם דארין, משה האט זיך
שטארק געוואנדערט פאר וואס ווערט ניט פארברענט דער
דארין, אונ ער האט גיוואלט גיין נענטער צום דארין זעהן
דיא פירכטערליכע זאך, האט משה גיהערט די שטיממע
פון גאט גייט ארויס פון דעם פייער אונ רופט אים משה
משה אונ האט אים גיבאטין ער זאל גיין אין מִצְרַיִם אונ
זאל זאגין צו פַּרְעֹה דער מֶלֶךְ פון מִצְרַיִם ער זאל ארויס
שיקען די יודין פון מִצְרַיִם, אונ הקב"ה האט אים גילערונט
ער זאל טאהן צייכענס אונ וואנדער אין מִצְרַיִם פַּרְעֹה מיט
זיינע קנעכט זאלין דאס זעהן אונ זאלין גלויבין אז הקב"ה
האט אים געשיקט ארויס צו נעמען דיא יודין פון מִצְרַיִם,
משה האט גיהערט אלץ וואס הקב"ה האט אים גיבאטין

אֹתָ֖ם מִסִּבְלֹתָֽם׃ ו וַיְצַ֥ו פַּרְעֹ֖ה בַּיּ֣וֹם הַה֑וּא אֶת־הַנֹּֽגְשִׂים֙ בָּעָ֔ם וְאֶת־שֹׁטְרָ֖יו לֵאמֹֽר׃ ז לֹ֣א תֹאספ֞וּן לָתֵ֨ת תֶּ֧בֶן לָעָ֛ם לִלְבֹּ֥ן הַלְּבֵנִ֖ים כִּתְמ֣וֹל שִׁלְשֹׁ֑ם הֵ֣ם יֵֽלְכ֔וּ וְקֹשְׁשׁ֥וּ לָהֶ֖ם תֶּֽבֶן׃ ח וְאֶת־מַתְכֹּ֨נֶת הַלְּבֵנִ֜ים אֲשֶׁ֨ר הֵ֣ם עֹשִׂ֜ים תְּמ֤וֹל שִׁלְשֹׁם֙ תָּשִׂ֣ימוּ עֲלֵיהֶ֔ם

יָתְהוֹן מִפּוּלְחָנְהוֹן׃ ו וּפַקֵּיד פַּרְעֹה בְּיוֹמָא הַהוּא יָת שִׁלְטוֹנֵי עַמָּא וְיָת סָרְכוֹהִי לְמֵימַר׃ ז לָא תוֹסְפוּן לְמִתַּן תִּבְנָא לְעַמָּא לְמִרְמֵי לִבְנִין כְּמֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַדְמוֹהִי אִנּוּן יֵיזְלוּן וְיִגַבְּבוּן לְהוֹן תִּבְנָא׃ ח וְיָת סְכוּם לִבְנַיָּא דִּי אִנּוּן עָבְדִין מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַדְמוֹהִי תְּמַנּוּן עֲלֵיהוֹן לָא תִמְנְעוּן

בעל הטורים

רמז כו עשר מכות יהיה כו בשנה אחת: (ז) הלבנים. ג׳ במסורה ללבון הלבנים ומתכונת הלבנים ומקטרים על הלבנים פי׳ אותו שילא מעל הלבנים דהיינו מיכה היה מקטר לע"א כדאיתא במדרש שילא מיכה מתחת הלבנים: (ח) תמול שלשום. ב׳ במסו׳ הכא ואידך אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום רות בהה אל עם אשר לא ידעה תמול שלשום וקרבוה לכך ילא ממנה גואל שיגאלם

רשב״ם

שלי: (ו) הנוגשים. ממונים על השוטרים כמו שופטים ושוטרים ממונים לצוות את השוטרים והשוטרים רודים בעם לעשות מה שהשופטים מצוים: (ז) לתת תבן. תבן היו מערבים בחמר ועושין ממנו לבנים: (ח) מתכנת.

ישראל באו אל מצרים אשר לא ידעום תמול שלשום ודחקום ועבדו

רש״י

הותם מסבלותם הפסד גדול הוא זה: (ו) הנוגשים. מצריים היו והשוטרים היו ישראלים ל הנוגש ממונה על כמה שוטרים והשוטר ממונה לרדות בעושי המלאכה: (ז) תבן. אשטובל"א היו גובלין אותו עם הטיט ∙ לבנים. טיוול"ש בלעז (ליעגעלשטיינע) שעושים מטיט ומייבשין אותן בחמה ויש ששורפין אותן בכבשן: כתמול שלשום. כאשר הייתם עושים מ עד הנה: וקששו. ולקטו: (ח) ואת מתכנת הלבנים. סכום חשבון הלבנים שהיה כל אחד עושה ליום כשהיה התבן נתן להם אותו סכום

שפתי חכמים

להרחיקם: ל דאל"כ למה השוטרים צועקים אל פרעה ולא הנוגשים ולמה היו השוטרים מוכים ולא הנוגשים: מ כלומר לא מתמול שלשום בלבד ויהי׳ פי׳ כתמול כמו תמול אתמול ולא נדע ולא היה צ"ל שלשום אחר שכל זמן העבר הוא נכלל במלת תמול אך הוא לשון בני אדם שמדברים כן על הזמן הקדום. מזרחי

דעת זקנים מבעלי התוספות

שהיו משועבדין כל שבעת ימי השבוע בלא שום מנוחה בא לו אי׳ פרעה אמר וכי יש אומה שיכולה לעבוד בלי שום מנוחה בעולם אלו היה נוחין יום אחד בשבוע דע כי מלאכתך היתה נבחרת ונעשית יפה אמ׳ לו יפה אמרת אמור להם שיבחרו להם יום אחד למנוחה ונעשה להם נס ובחר להם יום שבת. והיינו דאמר להם משה בשמירת שבת ראו כי ה׳ נתן לכם השבת וגו׳ כי מיום היותם במצרים נתן לכם לבחור השבת לנוח בו

פירוש לתורת אלהים

אַרְבֶּעט אִיז דָאס אַגְרוֹיסֶער שָׁאדִין: (ו) וַיְצַו הָאט פַּרְעֹה גִיבָּאטִין אֶת הַנֹּגְשִׂים דִיא מִצְרִישֶׁע עֶלְצְטֶע וָואס אִיבֶּער דֶעם פָאלְק יִשְׂרָאֵל וְאֶת שֹׁטְרָיו אוּנ דִי יוּדִישֶׁע עֶלְצְטֶע אִיבֶּער דִי יִשְׂרָאֵל זַייא זָאלִין צוּ שְׁטֶעלִין דִי אַרְבֶּעט: (ז) לֹא תֹאסִפוּן אִיר זָאלְט שׁוֹין מֶער נִיט גֶעבִּין שְׁטְרוֹי צוּם פָאלְק לִלְבֹּן הַלְּבֵנִים צוּ אַיין קְנֶעטִין אִין צִיגוּל כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם אַזוֹי וִויא נֶעכְטִין אוּנ אֵייעֶר נֶעכְטִין הֵם יֵלְכוּ זַיי זָאלִין אַלֵיין גֵיין וְקֹשְׁשׁוּ אוּנ זַייא זָאלִין קְלוֹיבִּין שְׁטְרוֹי: (ח) וְאֶת מַתְכֹּנֶת אוּנ דִי צָאהְל פוּן דִי צִיגוּל אֲשֶׁר וָואס זַייא פְלֶעגִין מַאכִין נֶעכְטִין אוּנ אֵייעֶר נֶעכְטִין תָּשִׂימוּ זָאלְט אִיר אוֹיף זַיי טָאהְן וִויא פִיל צִיגוּל אִיבְּלִיכֶער הָאט גֶעמוּזְט מַאכִין אִין אַטָאג וֶוען מֶען הָאט אִים גִיגֶעבִּין שְׁטְרוֹי אַזוֹי פִיל זָאל

ספר הישר

אוּנ עֶר אִיז צוּרִיק גֶעגַאנְגֶען צוּ זַיין שְׁוֶוער יִתְרוֹ אוּנ עֶר הָאט אִים גִיזָאגְט אַז עֶר גֵייט אִין מִצְרַיִם, הָאט יִתְרוֹ גִיזָאגְט צוּ אִים גֵייא לְשָׁלוֹם, מֹשֶׁה הָאט מִיט זִיךְ גֶענוּמֶען זַיין וַוייבּ מִיט זַיינֶע קִינְדֶער אוּנ אִיז גֶעגַאנְגֶען צוּ מִצְרַיִם, וִויא מֹשֶׁה אִיז גֶעקוּמֶען אִין וֶועג אוּנ הָאט גֶענֶעכְטִיגְט אִין אַגַאסְט הוֹיז אִיז גֶעקוּמֶען אַמַלְאָךְ אוּנ הָאט אִים גִיוָואלְט הַרְגֶנֶן וַוייל עֶר הָאט נִיט מַל גִיוֶוען זַיין עֶלְצְטִין זוּהְן גֵרְשֹׁם [וָוארוּם מֹשֶׁה הָאט מוֹרָא גֶעהַאט פַאר יִתְרוֹ אוּנ יִתְרוֹ הָאט גִיבָּאטִין מֶען זָאל אִים נִיט מַל זַיין דְרִיבֶּער הָאט אִים מֹשֶׁה נִיט מַל גִיוֶוען] וִוי צִפּוֹרָה הָאט גִיזֶעהֶן דֶער מַלְאָךְ וִויל הַרְגֶנֶן מֹשֶׁה׳ן הָאט זִיא פֶערְשְׁטַאנֶען אַז עֶר וִויל אִים הַרְגֶנֶן וַוייל עֶר הָאט נִיט מַל גִיוֶוען זַיין זוּהְן גֵרְשֹׁום, הָאט זִיא גֶעשְׁווִינְט גֶענוּמֶען אַשַארְפִין שְׁטֵיין אוּנ הָאט אִים מַל גִיוֶוען אִיז דֶער מַלְאָךְ אַוֶועק גֶעגַאנְגֶען, אוּנ אַהֲרֹן דֶער בְּרוּדֶער פוּן מֹשֶׁה אִיז גִיוֶוען אִין מִצְרַיִם אוּנ וִויא עֶר אִיז אַמָאהְל גֶעגַאנְגֶען בַּייא דֶעם בְּרֶעג טַייךְ אִיז הקב"ה גִיזֶעהֶן גִיוָוארִין צוּ אִים אוּנ הָאט גִיזָאגְט צוּ אִים גֵייא אִין דֶער מִדְבָּר גֶעגִין דַיין בְּרוּדֶער מֹשֶׁה, אַהֲרֹן אִיז בַּאלְד גֶעגַאנְגֶען גֶעגִין מֹשֶׁה אוּנ הָאט אִים גִיטְרָאפִין נֶעבִּין בַּארְג סִינַי אוּנ הָאט אִים גֶעקוּשְׁט, וִוי אַהֲרֹן הָאט גִיזֶעהֶן מֹשֶׁה פִירְט מִיט זִיךְ זַיין וַוייבּ אוּנ קִינְדֶער, הָאט אַהֲרֹן גִיזָאגְט צוּ מֹשֶׁה דוּ טוּהְסְט נִיט גוּט וָואס דוּ פִירְסְט דַיין וַוייבּ אוּנ קִינְדֶער אִין מִצְרַיִם שִׁיק זַייא בֶּעסֶער צוּרִיק אַהֵיים, מֹשֶׁה הָאט גִיטָאהְן וִוי אַהֲרֹן הָאט אִים גִיזָאגְט אוּנ הָאט אַוֶועק

לֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ כִּי־נִרְפִּים הֵם עַל־
כֵּן הֵם צֹעֲקִים לֵאמֹר נֵלְכָה נִזְבְּחָה
לֵאלֹהֵינוּ׃
ט תִּכְבַּד הָעֲבֹדָה עַל
הָאֲנָשִׁים וְיַעֲשׂוּ־בָהּ וְאַל־יִשְׁעוּ
בְּדִבְרֵי־שָׁקֶר׃
י וַיֵּצְאוּ נֹגְשֵׂי הָעָם

מִנֵּיהּ אֲרֵי בַטְלָנִין אִנּוּן
עַל כֵּן אִנּוּן מְצַוְחִין
לְמֵימַר נֵיזֵיל נְדַבַּח קֳדָם
אֱלָהָנָא׃
ט תִּתְקַף פּוּלְחָנָא
עַל גּוּבְרַיָּא וְיִתְעַסְקוּן בַּהּ
וְלָא יִתְעַסְקוּן בְּפִתְגָּמִין
בְּטֵלִין׃
י וּנְפַקוּ שִׁלְטוֹנֵי

רשב"ם

חשבון: כי נרפים הם. ויכולים לעשות יותר: (ט) ישעו. איטור אנ"ט בלע"ז כמו וישע אל הבל.

בעל הטורים

כהם והשליכו בניהם ליאור לכן ילא מהם משה שהכה אותם בעשר מכות ולקח ממונם והטביעם: צועקים. ב' במסורה הכא ואידך בפרשת בראשית. שאמר להם פרעה מה שחסר לכם מתכונת הלבני' תקבעו עלמיכם בבנין וזהו צועקים אלי מן האדמה: (ט) תכבד. ב' במסורה תכבד העבודה. כי יומם ולילה תכבד עלי ידך. מלמד שהכביד עליהם ביום ובלילה: ויעשו. ג' במס' הכא ואידך ויבואו ויעשו. ויעשו בני ישראל את הפסח. בשכר זאת העבודה זכו לעשות משכן ולהקריב קרבן: ישעו. ב' במסורה. ואל ישעו בדברי שקר. ישעו ואין מושיע. אותם שאין מכוונים בתפלה וישעו בדברי שקר שאינם מכוונים בלבם מה שהם מוציאים מפיהם עליהם נאמר ישעו ואין מושיע אבל המכוונים בלבם מה שמוציאים

שפתי חכמים

זג"א: ב וקשה והא בפרשת בראשית פי' על וישע ה' אל הבל ויפן כמו אל ישעו בדברי שקר וי"ל שכך אמר התם וישע לשון ויפן שהרי אל ישעו בדברי שקר אין פירוש של ויפנו אלא אל יהגו כמו שמוכיח כאן ואפ"ה מלינו מ"ד שסבר שגם זה לשון

רש"י

תשימו עליהם גם עתה למען תכבד העבודה עליהם: כי נרפים. מן העבודה הם לכך לבם פונה אל הבטלה וצועקים לאמר נלכה וגו'. מתכנת ותכן לבנים. ולו נתכנו עלילות. ואת הכסף המתוכן. כולם לשון חשבון הם: נרפים. המלאכה רפויה בידם ועזובה מהם והם נרפים ממנה רטריי"ש בלעז (ליריקגעלאגען): (ט) ואל ישעו בדברי שקר. ואל יהגו וידברו תמיד בדברי רוח לאמר נלכה נזבחה. ודומה לו ואשעה בחקיך תמיד. למשל ולשנינה מתרגמינן ולשועין וישפר ואשתעי וא"א לומר ישעו לשון וישע ה' אל הבל וגו' ואל קין ואל מנחתו לא שעה ב ולפרש אל ישעו אל יפנו שא"כ הי' לו לכתוב ואל ישעו אל דברי שקר או לדברי שקר כי כן גזרת כולם. (ישעיה יז) ישעה האדם על עושהו (שם לא) ולא שעו אל קדוש ישראל (שם יז) ולא ישעה אל המזבחות ולא מצאתי שמוש של ב' סמוכה לאחריהם אבל אחר לשון דבור נופל לשון שמוש בי"ת כגון (יחזקאל לג) הנדברים

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ט) ואל ישעו. פרש"י ואל יהגו ואינו כמו וישע שהרי הוא מתפרש כמו ויפן. והא דפרש"י גבי וישע אל הבל והוא כמו ואל ישעו לא ר"ל מן ישעו דפסוק זה אלא אל ולא ישעו המזבחות דירמיה או דישעיה שגם הוא מתפרש אל יפנו:

לקוטים על התורה

(ט) וְאַל יִשְׁעוּ בְּדִבְרֵי שָׁקֶר, דער מדרש זאגט דיא יודין האבין געהאט מגלות וואס אין זייא איז געווען געשריבען די דערציילונג פון אברהם יצחק יעקב אונ יוסף אונ ווי אזוי זיי זענען געקומען אין מצרים אונ ווען זייא וועלין אויסגעלייזט ווערין אונ זיי וועלין ארויס גיין פון מצרים מיט אגרויס פארמעגין, אונ דאס פלעגין זיי לייענען אלע שבת, ווייל משה האט גיבעטין ביי פרעה (ווען ער איז נאך גיוועזן ביי פרעה אין שטוב) ער זאל די יודין לאזין רוהען איין טאג אין דער וואך האט גאט געמאכט אז פרעה זאל זאגין די רוהונג זאל זיין אין דעם טאג וואס עס איז טאקי שבת, אונ די מגלות פלעגין שטארקין זייער הפענונג אז זיי וועלין אויסגעלייזט ווערין, איצט האט פרעה גוזר גיווען מען זאל זיי ניט געבין שטרוי אונ ציגול מוזין זייא מאכין די זעלביגע צאהל וועלין זיי מוזין ארבעטין שבת אויך אונ וועלין ניט קענען לייענען זייערע פאלשע מגלות:

פירוש לתורת אלהים

ער היינט אויך מאכין אפילו ער מוז אליין קלויבין שטרוי לא תגרעו אונ איר זאלט ניט מינערין פון אים כי נרפים ווארום ווייל זיי ארבעטין שלאבריק על כן דרום שרייען זיי נלכה מיר וועלין גיין שעכטין קרבנות צו אונזער גאט: (ט) תכבד עס זאל ווערין שווער די ארבעט אויף די מענטשין ויעשו בה אונ זייא זאלין זיא ארבעטין ואל ישעו אונ זאלין ניט ריידין פאלשע אונ נארישע רייד: (י) ויצאו זענען

ספר הישר

געשיקט זיין ווייב אונ קינדער צוריק צו יתרו אין מדין צפורה מיט אירע קינדער זענען גיוועזן ביי יתרו ביז דיא יודין זענען ארויס געגאנגען פון מצרים, משה מיט אהרן זענען געקומען אין מצרים צו די יודין אונ האבין גיזאגט צו זיי הקב"ה האט אונז געשיקט מיר זאלין אייך ארויס נעמען פון מצרים, איז גיווארין ביי דיא יודין אגרויסע שמחה. אויף מארגין פריה האט משה גענומען זיין שטעקין אונ איז געגאנגען מיט אהרן צו פרעה, וויא זייא זענען געקומען צום טויער פון פרעה האבין זיי גיזעהן צוויי לייבין שטייען נעבין טויער צו געבונדין מיט אייזערנע קייטין, אונ דורך זיי קען מען ניט אריין קומען אין הויף פון פרעה, נאר דער מענטש וואס פרעה וויל ער זאל צו אים קומען שיקט פרעה צוויי מכשפים אונ מיט כישוף האלטין זיי איין דיא לייבין אונ דער מענטש גייט אריין אין הויף, אונ משה האט אויפגעהויבין זיין שטעקין געגין די לייבין זענען זייא שטיל גיווארין אונ זענען אפגעבונדין גיווארין פון זייערע קייטין אונ משה מיט אהרן זענען אריין גיגאנגען אין הויף, אונ צו פרעה אין שטוב. אונ די לייבין זענען גילאפין נאך זיי מיט אגרויסע שמחה אונ זענען אויך אריין געקומען צו פרעה אין שטוב, אונ זיי זענען גיוועזן מיט אזוי

וְשֹׁטְרָיו וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעָם לֵאמֹר כֹּה
אָמַר פַּרְעֹה אֵינֶנִּי נֹתֵן לָכֶם תֶּבֶן׃
יא אַתֶּם לְכוּ קְחוּ לָכֶם תֶּבֶן מֵאֲשֶׁר
תִּמְצָאוּ כִּי אֵין נִגְרָע מֵעֲבֹדַתְכֶם
דָּבָר׃ יב וַיָּפֶץ הָעָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם
לְקֹשֵׁשׁ קַשׁ לַתֶּבֶן׃ יג וְהַנֹּגְשִׂים אָצִים
לֵאמֹר כַּלּוּ מַעֲשֵׂיכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ
כַּאֲשֶׁר בִּהְיוֹת הַתֶּבֶן׃ יד וַיֻּכּוּ שֹׁטְרֵי

עַמָּא וְסָרְכוֹהִי וַאֲמָרוּ
לְעַמָּא לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר
פַּרְעֹה לֵית אֲנָא יָהֵיב
לְכוֹן תִּיבְנָא׃ יא אַתּוּן
אִיזִילוּ סַבוּ לְכוֹן תִּיבְנָא
מֵאֲתַר דְּתַשְׁכְּחוּן אֲרֵי לָא
יִתְמְנַע מִפּוּלְחַנְכוֹן
כִּדְעַם׃ יב וְאִתְבַּדַּר עַמָּא
בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם
לְגַבָּבָא גִּילֵי לְתִיבְנָא׃
יג וְשִׁלְטוֹנַיָּא דָּחֲקִין
לְמֵימַר אַשְׁלִימוּ
עֲבִידַתְכוֹן פִּתְגָם יוֹם
בְּיוֹמֵיהּ כְּמָא דַהֲוֵיתוּן
עָבְדִין כַּד מִתְיְהֵב לְכוֹן תִּיבְנָא׃ יד וּלְקוֹ סָרְכֵי

בעל הטורים

בפיהם עליהם כאמר אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני וזהו שאמר דוד האזינה תפלתי בלא שפתי מרמה אימתי תאזין תפלתי כשהיא בלא שפתי מרמה להכחיש הלב ולומר דבר שאינו מכוין בלבו: (יב) ויפץ. ג' במסו' ויפץ העם. ויפץ ה' אותם. ויפץ העם מעליו גבי שאול הה"ו נפוצו ללבון לבנים ואנשי הפלגה נפוצו על עון הלבנים שאמרו הבה נלבנה לבנים ימו שבאותה נפילה נתבטל כוונתם ומלכותם כך הנפילה שנפץ העם מעל שאול גרם לו שמיהר להקריב העולה קודם שבא שמואל וזו היתה סבה ראשונה לביטול מלוכת שאול:

שב"ם

ולא ישעה אל המזבחות (ישעיה יז): (יא) כי אין נג. ע. קבץ גרוע לשון פועל. ואילו היה פתח הוה לשעבר. וכן נשגב קמץ. אבל נשגב פתח לשעבר ואילו היה לשעבר היה לו לכתוב כי לא נגרע: (יג) אצים. דוחקים וממהרים כמו ויאיצו המלאכים:

רש"י

כך (במדבר יב) ותדבר מרים ואהרן במשה. (זכריה ד) המלאך הדובר בי. (דברים יח) לדבר בם (תהלים קיט) ואדברה בעדותיך אף כאן אל ישעו בדברי שקר אל יהיו נדברים בדברי שוא והבאי: (יא) אתם לכו קחו לכם תבן. ובריכים אתם לילך בזריזות: כי אין נגרע דבר. מכל סכום לבנים שהייתם עושים ליום בהיות התבן נתן לכם מזומן מבית המלך: (יב) לקשש קש לתבן. לאסוף אסיפה ללקוט לקט לצורך תבן הטיט. קש לשון לקוט על שם שדבר המתפזר הוא וצריך לקוששו קרוי קש בשאר מקומות: (יג) אצים. דוחקים: דבר יום ביומו. חשבון של כל יום כלו ביומו כאשר עשיתם בהיות התבן מוכן: (יד) ויכו שטרי

שפתי חכמים

אז יפני וכו' (מהרש"ל): ם דק"ל מה שכתוב אחריו כי אין נתינת טעם אלמעלה אדרבה כיון שהם יקחו להם תבן בודאי יגרע מעבודתם לכ"פ דאתם לכו קחו וגו' פי' צריכים אתם לילך בזריזות וע"ז סוא נותן טעם כי אין נגרע וכו': ע ר"ל שאם

סכום הלבנים

(יד) ויכו שוטרי בני ישראל וגו'. לאמר מדוע לא כליתם חקכם ללבון לבנים כתמול שלשום גם תמול גם היום. עיין פי' רש"י ז"ל שמשמעו פד"ת ביום א' נתנו להם תבן וביום ב' וביום ג' לא נתנו להם תבן ולערב יום ג' הוכו באמרם מדוע לא

פירוש להורת אלהים

אַרוּם גְעגַאנְגֶען דִיא עֶלְצְטֶע וַיֹּאמְרוּ אוּנ הָאבֶּין גִיזָאגְט צוּם פָאלְק יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַזוֹי צוּ זָאגִין כֹּה אָמַר אַזוֹי הָאט פַּרְעֹה גִיזָאגְט אֵינֶנִּי נֹתֵן אִיךְ וֶועל אַייךְ נִיט גֶעבִּין שְׁטְרוֹי: (יא) אַתֶּם אִיר אַלֵיין גֵייט אוּנ נֶעמְט אַייךְ שְׁטְרוֹי פוּן וַואנֶען אִיר וֶועט גֶעפִינֶען, אוּנ אִיר דַארְפְט גַיין גֶעשְׁווִינְד כִּי אֵין וָוארוּם פוּן אַייעֶר אַרְבֶּעט וֶועט נִיט גֶעמִינֶערְט וֶוערִין וִוי פִיל צִיגוּל אִיר הָאט פְרִיעֶר גִימַאכְט אִין אֵיין טָאג אַזוֹי פִיל מוּזְט אִיר הַיינְט אוֹיךְ מַאכִין: (יב) וַיָּפֶץ הָאט זִיךְ דָאס פָאלְק יִשְׂרָאֵל צוּ שְׁפְּרֵייט אִין גַאנְצִין לַאנְד מִצְרַיִם לְקֹשֵׁשׁ צוּ קְלַייבִּין שְׁטְרוֹי צוּם קֶנֶעטִין אִין דֶעם לַיים: (יג) וְהַנֹּגְשִׂים אוּנ דִי עֶלְצְטֶע אָצִים הָאבִּין גֶעאַיילְט לֵאמֹר צוּ זָאגִין צוּ דִיא יִשְׂרָאֵל כַּלּוּ עֶנְדִיגְט מַעֲשֵׂיכֶם אַייעֶר וֶוערְק דְּבַר יוֹם אִיטְלִיכֶען טָאג זָאלְט אִיר אַזוֹי פִיל צִיגוּל מַאכִין כַּאֲשֶׁר אַזוֹי וִויא אִיר פְלֶעגְט מַאכִין בִּהְיוֹת וֶוען מֶען הָאט אַייךְ גִיגֶעבִּין שְׁטְרוֹי: (יד) וַיֻּכּוּ זֶענֶען גִישְׁלָאגִין גִיוָוארִין דִיא יוּדִישֶׁע

ספר הישר

אַנְגְרִיסְטֶע שִׂמְחָה אַזוֹי וִוי אַמְרֵייעֶר הוּנְט לוֹיפְט גֶעגִין זַיין בַּעַל הַבַּיִת וֶוען עֶר הָאט אִים שׁוֹין לַאנְג נִיט גִיזֶעהֶן, וִוי פַּרְעֹה הָאט דָאס גִיזֶעהֶן הָאט עֶר זִיךְ שְׁטַארְק גֶעוָואנְדֶערְט אוּנ אִיז דֶערְשְׁרָאקִין גִיוָוארִין פַאר מֹשֶׁה אוּנ אַהֲרֹן וַוייל זֵיי הָאבִּין אוֹיסְגִיזֶעהֶן וִוי צְוַויי מַלְאָכִים, פַּרְעֹה הָאט גִיזָאגְט צוּ מֹשֶׁה אוּנ אַהֲרֹן וָואס ווִילְט אִיר, הָאבִּין זֵיי גִיזָאגְט דֶער גָאט פוּן דִי עִבְרִים (יוּדִין) הָאט אוּנְז גֶעשִׁיקְט צוּ דִיר מִיר זָאלִין דִיר זָאגִין, שִׁיק אַרוֹיס מַיין פָאלְק זֵיי זָאלִין מִיךְ דִינֶען

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂמוּ עֲלֵהֶם נֹגְשֵׂי
פַרְעֹה לֵאמֹר מַדּוּעַ לֹא כ׳ חָקְכֶם
חָקְכֶם לִלְבֹּן כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם גַּם־
תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם׃ טו וַיָּבֹאוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיִּצְעֲקוּ אֶל־פַּרְעֹה לֵאמֹר
לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹה לַעֲבָדֶיךָ׃ טז תֶּבֶן
אֵין נִתָּן לַעֲבָדֶיךָ וּלְבֵנִים אֹמְרִים לָנוּ

בני ישראל די מניאו עליהון שלטוני פרעה למימר מה דין לא אשלימתון גזרתכון למרמי לבנין כמאתמלי ומדקדמוהי אף תמלי אף יומא דין׃ טו ואתו סרכי בני ישראל וצוחו קדם פרעה למימר למא מתעביד כדין לעבדך׃ טז תבנא לא מתיהב

רשב״ם

(טז) תבן אין נתן. קמץ אין נתון לנו. אבל נתן פתח כדי שלא יוכו כדרך שנהגה דוד: (טז) נתן. ד׳ במסו׳. הכא ואידך לחמו נתן מימיו נאמנים. בתוך חללים נתן. כיד מלך ישראל נתן. פרעה שלא נתן תבן טבע בים ולא עוד אלא שירד לגיהנם דכתיב בתוך חללים נתן (את יורדי בור) כדכתיב שמה פרעה וכל המונו אבל לחמו נתן מי שנתן מלחמו לדל מימיו נאמנים כדכתיב הלא פרוס לרעב לחמך וגו׳ וכתיב בתריה והיית כגן רוה וכמוצא

בעל הטורים

(יד) גם תמול גם היום. ב׳ הכא ואידך מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום מלמד כשלא כלו חוקם לעשות הלבנים נחבא

שפתי חכמים

תפרש אותו לשון מהירות: פ דק״ל דאשר שמו עליהם נוגשי פרעה משמע דשוטרי בני ישראל שמו עליהם נוגשי פרעה לכ״פ דנוגשי פרעה שמו אותם שוטרים על ישראל: צ מפני שכל לאמר ואמירה הבאים אחר דבור הם ביאור הדבר הכללי על הפרטות והכא א״א לפרש כן וגם א״א לפרש כאן לאמר לאחרים הוכרח לפרש למה ויכו שהיו אומרים ו״: ק הא דמפרש ויכו וגו׳ אחר מה שפירש לעיל למה ויוכו מפני שעשה של מדוע לא כליתם הוא טעם המכים דהיינו הנוגשים כי מה שהוכו השוטרים הוא מפני

רש״י

בני ישראל. השוטרים ישראלים היו וחסים על חבריהם מלדחקם וכשהיו משלימים הלבנים לנוגשים שהם מצריים והיה חסר מן הסכום היו מלקין אותם על שלא דחקו את עושי המלאכה. לפיכך זכו אותן שוטרים להיות סנהדרין ונאצל מן הרוח אשר על משה והושם עליהם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל מאותן שידעת הטובה שעשו במצרים כי הם זקני העם ושוטריו: ויכו שוטרי בני ישראל. אשר שמו נוגשי פרעה אותם פ לשוטר׳ עליהם צ לאמר מדוע וגו׳. למה ויכו שהיו אומרים להם מדוע לא כליתם גם תמול גם היום החק הקצוב עליכם ללבון כתמול השלישי שהוא יום שלפני אתמול והוא היה בהיות התבן נתן להם: ויכו. לשון ויפעלו הוכו מיד אחרים ק הנוגשים הכים: (טז) ולבנים אומרים לנו

סכום הלבנים

כליתם חקכם ננכון כתמול שלשום היינו ביום א׳ גם תמול היינו יום ב׳ גם היום היינו יום ג׳. והנה לכאורה קשה מדוע לא חקרו המצריים אחרי סכום הלבנים תיכף ביום ב׳. ואם נאמר שתיכף ביום ב׳ הוכו השוטרים א״כ מה זה שאמרו גם תמול. הלא תמול היה ביום א׳ שנתנו להם התבן. ועשו חשבון הלבנים בכל יום באין נגרע דבר. והיה להם לומר מדוע לא כליתם חקכם היום ללבון כמו אתמול. והי׳ הפ׳ נו״ל שהמצרים התחכמו מאד על ישראל כשראו שלא השלימו חקם ביום ב׳ עדיין לא הכו אותם ביום ב׳ רק היו אומרים להם למחר ביום ג׳ תשלימו מה שהחסרתם היום וגם בעד מחר תשלימו כמו בהיות לכם תבן. ואם לאו נייסר אתכם בהכאות. למשל ביום א׳ עשו כל אחד מאה לבנים. וביום ב׳ לא עשו כ״א שמונים לבנים. הזהירו להם המצרים שביום ג׳ יעשו מאה ועשרים לבנים. עשרים לבנים לתשלום יום ב׳ ומאה לבנים עבור יום ג׳. וכונתם היה שאם יראו שעשו ישראל כל אחד ביום ג׳ מאה ועשרים לבנים. או יטילו עליהם שבכל יום יעשו מאה ועשרים לבנים אף אם לא יתנו להם תבן.

פירוש להורת אלהים

עלצטע פון די מצרישע עלצטע און פאר וואס זענען זייא געשלאגען געווארען לאמר ווארום דיא נוגשים האבין צו דיא שוטרים אזוי געזאגט מדוע ווארום האט איר ניט גיענדיגט אייערע אפ גיזעצטע ארבעט כתמול שלשום אזוי וויא אייער געכטין גם היום אויך היינט פאר וואס האט איר ג״ט געאיילט די ארבייטער זייא האבין היינטיגען טאג און נעכטיגען טאג אזוי פיל ציגול ניט אויסגיארבעט ווי פיל זיי האבין געארבעט אייער נעכטין ווען מען האט זייא גיגעבין שטרוי: (טו) ויבואו זענען געקומען דיא שוטרים פון דיא ישראל ויצעקו און האבין געשריגען צו פרעה לאמר און האבין אזוי גיזאגט למה ווארום זאלסט אזוי מאהן צו דיינע קנעכט: (טז) תבן שטרוי ווערט ניט גיגעבין צו דיינע קנעכט ולבנים און די נוגשים זאגין אונז מיר זאלין מאכין ציגול אזוי פיל ווי מען האט פריער גימאכט ווען מען האט גיגעבין שטרוי און מיר קאנען דאס ג״ט אויס-

ספר הישר

ווי פרעה האט גיהערט זייערע רייד האט ער מורא געהאט פאר זיי און האט גיזאגט צו זיי גייט היינט אוועק פון מיר און קומט מארגין, זיי זענען אוועק געגאנגען און פרעה האט געשיקט רופין צו זיך בלעם מיט זיינע צוויי זיהן אלינוס און ימברוס און אלע מכשפים און חרטומים און די עצה געבערס פון פרעה, זיי זענען אלע געקומען און זענען גיזעסין פאר דעם מלך און דער מלך האט זיי דערציילט וואס משה און אהרן האבין צו אים גיזאגט, די

עֹשׂוּ וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ מֻכִּים וְחָטָאת
עַמֶּךָ׃ יז וַיֹּאמֶר נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים
עַל־כֵּן אַתֶּם אֹמְרִים נֵלְכָה נִזְבְּחָה
לַיהוָה׃ יח וְעַתָּה לְכוּ עִבְדוּ וְתֶבֶן
לֹא־יִנָּתֵן לָכֶם וְתֹכֶן לְבֵנִים תִּתֵּנוּ׃
יט וַיִּרְאוּ שֹׁטְרֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֹתָם
בְּרָע לֵאמֹר לֹא־תִגְרְעוּ מִלִּבְנֵיכֶם
דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ׃ כ וַיִּפְגְּעוּ אֶת־מֹשֶׁה
וְאֶת־אַהֲרֹן נִצָּבִים לִקְרָאתָם
בְּצֵאתָם מֵאֵת פַּרְעֹה׃ כא וַיֹּאמְרוּ

אונקלוס

לְעַבְדָךְ וְלִבְנַיָא אָמְרִין
לָנָא עֲבִידוּ וְהָא עַבְדָךְ
לָקַן וְחָמָן עֲלֵיהוֹן עַמָּךְ׃
יז וַאֲמַר בַּטְלָנִין אַתּוּן
בַּטְלָנִין עַל כֵּן אַתּוּן
אָמְרִין נֵיזֵיל נְדַבַּח קֳדָם
יְיָ׃ יח וּכְעַן אִיזִילוּ פְּלָחוּ
וְתִיבְנָא לָא מִתְיְהֵיב לְכוֹן
וּסְכוּם לִבְנַיָא תִּתְּנוּן׃
יט וַחֲזוֹ סָרְכֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל
יָתְהוֹן בְּבִישׁ לְמֵימַר לָא
תִמְנְעוּן מִלִּבְנֵיכוֹן פִּתְגָם
יוֹם בְּיוֹמֵיהּ׃ כ וַעֲרָעוּ יָת
מֹשֶׁה וְיָת אַהֲרֹן קַיְמִין
לְקַדָּמוּתְהוֹן בְּמִפַּקְהוֹן
מִלְוָת פַּרְעֹה׃ כא וַאֲמָרוּ

הו״א עניס. גדיס סד׃

בעל הטורים

מים אשר לא יכזבו מימיו׃ (יח) לבנים. ג׳ ותוכן לבנים תתנו. ולבנה לבנים. לבנים נפלו. זהו שדרשו שכל מה שהיו בונין ביום היה נופל בלילה וזהו לבנים נפלו וכן באנשי המגדל אמרו שלים

רשב״ם

לשעבר. נתן הסכל (קהלת י): וחטאת עמך. אם דגש וקמץ הוא כן צריך לפרשו. אנו כמו. והרי חטאת עושים עמך. אבל אילו היה חטאת פ.ה. היה פתרונו

רש״י

עשו. המגשים אומרים עשו לנו לבנים ר כמנין הראשון: **וחטאת עמך.** אלו היה נקוד פת״ח הייתי אומר שהוא דבוק ודבר זה חטאת עמך הוא ש עכשיו שהוא קמ״ץ שם דבר הוא וכך פירושו ודבר זה מביא חטאת על עמך ת כאלו כתוב והטאת לעמך כמו (רות א) כבאנה בית להם שהוא כמו לבית לחם וכן הרבה: (יח) **ותוכן לבנים.** חשבון הלבנים וכן (מלכים ב יב) את הכסף המתוכן המנוי כמו שאמר בענין (שם) ויצורו וימנו את הכסף: (יט) **ויראו שוטרי בני ישראל.** את חבריהם הנרדים על ידם: **ברע.** ראו אותם ברעה וצרה המוצאת אותם בהכבידם העבודה עליה׳ לאמר לא תגרעו: (כ) **ויפגעו.** אנשים מישראל א את משה ואת אהרן וגו׳. ורבותינו דרשו כל

שפתי חכמים

שלא כלו חקם ללבון לבנים לפיכך הולרך לפרש שאלת וויזכו לשון וויפעלו שהוא מיד אחרים ובאמרו למה וויזכו הוא כאלו אמר למה הכוס: ר דאל״כ למה נתרעמו על עשיית הלבנים ימעטו מן החק הקצוב אלא תרעומתן היה על עשיית מנין הראשון: ש ר״ל החטא הוא של מצריים: ת ר״ל על ישראל: א לא מהשוטרים

סכום ז׳לבנים

ישראל הכינו כונתם ואמרו שטוב להם לסבול פעם אחת הכאה ויאמרו שבשום אופן לא יוכלו ליתן לבנים רק שמונים בכל יום. ולא יטילו עליהם חק גדול כ״כ. ואף אם יהיו מוכרחים ללבון מאה לבנים בכל יום כמו שעשו בהיות התבן ניתן להם. אבל לא יותר מסכום זה. וזה שאמר הכתוב שהמצריים אמרו לישראל מדוע לא כליתם חקכם ללבון לבנים כתמול שלשום גם תמול גם היום. כי בודאי ביום ג׳ השלימו המספר כביום א׳ אך לא השלימו מה שחסרו מן החשבון ביום ב׳ וזהו גם תמול גם היום:

פירוש לתורת א׳להים

פִירְעָן וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ מֻכִּים אוּנ דֵיינֶע קְנֶעכְט וֶוערִין דְרוּם גֶישְׁלַאגִין וְחָטָאת עַמֶּךָ אוּנ דָאס בְּרֵיינְגְט אֲזִינְד אוֹיף דַיין פָאלְק׃ (יז) וַיֹּאמֶר הָאט פַּרְעֹה גֶיזָאגְט צוּ דִיא שׁוֹטְרִים נִרְפִּים אַתֶּם אִיר אַרְבֶּעט שְׁלַאבְּרִיק עַל כֵּן דְרוּם זָאגְט אִיר מִיר ווִילֶען גֵיין שֶׁעכְטִין קָרְבָּנוֹת צוּ גָאט׃ (יח) וְעַתָּה לְכוּ עִבְדוּ אוּנ אַצוּנְד גֵייט אַרְבֶּעטִין וְתֶבֶן לֹא יִנָּתֵן לָכֶם אוּנ שְׁטְרוֹי זָאל אֵייךְ נִיט גִיגֶעבִּין וֶוערִין וְתֹכֶן אוּנ דִי צָאהְל פוּן דִי צִיגוֹל וָואס אִיר פְּלֶעגְט גֶעבִּין זָאלְט אִיר הַיינְט אוֹיךְ גֶעבִּין׃ (יט) וַיִּרְאוּ הָאבִּין דִי שׁוֹטְרִים גִיזֶעהֶן דֶעם שְׁלֶעכְטִיקַייט וָואס דִי יִשְׂרָאֵל הָאבִּין וָואס מֶען הָאט אוֹיף זַייא שְׁוֶוער גִימַאכְט דִיא אַרְבֶּעט לֵאמֹר וָוארוּם מֶען פַארְזָאגְט לֹא תִגְרְעוּ מִלִּבְנֵיכֶם אִיר זָאלְט נִיט מִינֶערִין פוּן דִי צִיגוֹל יְוִי אִיר הָאט אַלֶע טָאג גֶעאַרְבֶּעט׃ (כ) וַיִּפְגְּעוּ הָאבִּין זַיי בַּגֶעגִינְט מֹשֶׁה מִיט אַהֲרֹן נִצָּבִים לִקְרָאתָם זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען אַקֶעגִין זַייא בְּצֵאתָם מֵאֵת פַּרְעֹה וָוען זַיי זֶענֶען אַרוֹיס גֶעגַאנְגֶען פוּן פַּרְעֹה׃ (כא) וַיֹּאמְרוּ

ספר הישר

חרטומים האבין גיזאגט צום מלך ווי אזוי זענען די מענטשין צו דיר געקומען, די לייבין שטייען דאך געבין טויער אונ דורך זיי קען מען ניט אריין קומען אין הויף, האט פרעה גיזאגט זיי האבין אויפגעהויבין זייערע שטעקינס געגין די לייבין

אֲלֵהֶם יֵרֶא יְהוָה עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפֹּט
אֲשֶׁר הִבְאַשְׁתֶּם אֶת־רֵיחֵנוּ בְּעֵינֵי
פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו לָתֶת־חֶרֶב
בְּיָדָם לְהָרְגֵנוּ׃ מפטיר כב וַיָּשָׁב מֹשֶׁה
אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אֲדֹנָי לָמָה
הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה לָמָּה זֶּה שְׁלַחְתָּנִי׃
כג וּמֵאָז בָּאתִי אֶל־פַּרְעֹה לְדַבֵּר

אונקלוס

לְהוֹן יִתְגְּלֵי יְיָ עֲלֵיכוֹן
וְיִתְפְּרַע דְּאַבְאֶשְׁתּוּן יָת
רֵיחָנָא בְּעֵינֵי פַרְעֹה
וּבְעֵינֵי עַבְדוֹהִי לְמִתַּן
חַרְבָּא בִּידֵיהוֹן
לְמִקְטְלָנָא׃ כב וְתָב מֹשֶׁה
קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ לְמָא
אַבְאֶשְׁתָּא לְעַמָּא הָדֵין
וּלְמָא דְנַן שְׁלַחְתָּנִי׃
כג וּמֵעִדַּן דַּעֲלִית לְוָת
פַּרְעֹה לְמַלָּלָא בִשְׁמָךְ

ת"א ומאז באתי. סנהדרין קיא:

רשב"ם

חטאת של עמך: (כב) וישב משה. אל המקום שהיה מדבר עמו שם: למה הרעתה. בשביל שהוא סמוך (לה"י) (נ"א לעי"ן) למה הרעתה לעם הזה. ואם תאמר כי נתחייבו בשביל רוב חטאתם ואין ראוי' ליגאל א"כ

בעל הטורים

נפל ושניה נשקע בארץ ושלישי עודנו קיים: (כג) הרעתה. ב' הכא ואידך למה הרעתה לעבדך כמו כן במשה ובשניהם שנג' יכן

רש"י

נגשים ונצבים דתן ואבירם היו שנאמר בהם יצאו נצבים: (כב) למה הרעותה לעם הזה. וא"ת מה איכפת

טענות משה להקב"ה

(כב) אדני למה הרעותה לעם הזה וגו' ומאז באתי אל פרעה וגו'. וקשה למה אמר בתחלה לעם ואח"כ אמר עמך. וגם קשה כיון שאמר הרע לעם הזה א"כ פשיטא שלא הציל ומדוע אמר והצל לא הצלת את עמך. כתב הד"ר שמעתי לתרץ כתיב בנחמיה (ט' י') ותתן אותות ומופתים בפרעה ובכל עבדיו וגו' כי הזידו עליהם. היה לו לומר כי זדו מהו לשון הזידו. ונוכל לומר דכוונתו שפרעה ומצרים החטיאו והזידו את ישראל. כמ"ש המפרשים ע"פ וירעו אותנו המצרים בהיה צ"ל וירעו לנו אלא נקט אותנו. שהמצרים עשו אותנו רעים וחטאים לה' ועי"ז ויענונו. והנה כשבא משה ואהרן לפרעה ונתמלא חמה ואמר תכבד העבודה על האנשים. עי"ז עשה שאף שישראל האמינו במשה ואהרן כמ"ש ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' וגו' ויקדו וישתחוו. אבל אח"כ ע"י שהכביד פרעה העבודה עליהם פקרו באמונתם ואמרו למשה ולאהרן ירא ה' עליכם וישפוט אתכם. ועם הוא המון העם שאינם צדיקים ועמך פי' הצדיקים. וז"ש משה רע"ה ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה. פי' העם שאינם צדיקים עשה פרעה לאפיקורסים. ועמך הצדיקים לא הצלת. ואמר לו הקב"ה עתה תראה וגו'. ועוד י"ל אדני למה הרעות לעם הזה וגו'. הרב רבינו חננאל ז"ל כתב שלשון למה הרעות אינו לשון תלונה והטחת דברים אבל הוא לשון שאלה כי שאל משה מהקב"ה על המדה הזאת למה צדיק ורע לו רשע וטוב לו. הנה נא לי טעם הדבר למה הרעותה לעם הזה. מה חטאו עוו ופשעו לפניך שיתייסרו ביסורים כאלה. ולמה זה שלחתני. ר"ל ע"ד אומרם ז"ל בתחלה מאי קסבר ולבסוף מאי קסבר. מה חטאו שיתייסרו. ואיזה תשובה עשו ששלחתני לגאולם. והלא רואה אנכי שגם עתה אין רצונך לגאלם והראיה שמאז באתי אל פרעה וגו' והצל לא הצלת את עמך. הלא בידך הכח להצילם ומדוע לא הצלתם. והשאלה הזאת היא כענין שאלת ירמיה הנביא מדוע דרך רשעים צלחה שלו כל בוגדי בגד. וע"כ השיבו הקב"ה עתה תראה וגו'. הנה שני מיני יסורין יבואו על האדם. א' על עונות שעשה כענין שכתוב בעון בצעו קצפתי ואכהו. ב' יסורין של אהבה להטיב לו באחריתו. כענין שכתוב למען ענותך להיטיבך באחריתך. כמו שכתוב אשרי הגבר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו וזה היה באמת יסורי ישראל במצרים למען יקבלו את התורה. כמו שאמר הכתוב בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים. ואם לא היו מעונים במצרים לא היו מקבלים עליהם עול תורה ומצות כמו שכל האומות לא רצו לקבלם. וגם שלות הרשעים שתים הנה. אם לגמולם חסד עבור מעט מעשים טובים שעשו. למען לא יהיה להם שום טענה ותביעה בעולם הבא. או להוסיף עונש על עונשם כדי לאבדם. כי כאשר רשעים בשלוה הם חוטאים ביותר. וסופם לאבדון. וזהו שאמר הקב"ה למשה. אודות שלות פרעה עתה תראה מה שאעשה לפרעה כי תתמלא תיכף סאתו ויקבל גמול רשעו משלם. ועבור הגלת ישראל לא תדאוג כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו ויצא ממנו:

פירוש לתורת אלהים

אֲלֵהֶם האָבִּין זֵיי גִיזָאגְט צוּ משֶׁה אוּנ צוּ אַהֲרֹן יֵרֶא יְיָ עֲלֵיכֶם גָאט זָאל זִיךְ בַּאוַוייזְען אוֹיף אַייךְ וְיִשְׁפּוֹט אוּנ עֶר זָאל אַייךְ מִשְׁפָּטִין אֲשֶׁר וָואס דוּרְךְ אַייעֶרֶע רֵייד הִבְאַשְׁתֶּם הָאט אִיר מִיאוּס גִימַאכְט אֶת רֵיחֵנוּ אוּנְזֶער רֵיחַ בְּעֵינֵי אִין דִי אוֹיגִין פוּן פַּרְעֹה אוּנ אִין דִי אוֹיגִין פוּן זַיינֶע קְנֶעכְט לָתֶת חֶרֶב בְּיָדָם לְהָרְגֵנוּ עֶס וָואלְט בֶּעסֶער גִיוֶוען אִיר וָואלְט גִיגֶעבִּין אַשְׁוֶוערְד אִין זֵייעֶר הַאנְט צוּ הַרְגֶנֶן אוּנְז:

(כב) וַיָּשָׁב משֶׁה אֶל יְיָ הָאט זִיךְ משֶׁה אוּם גִיקֶערְט צוּ גָאט וַיֹּאמַר אוּנ הָאט אַזוֹי גִיזָאגְט אֲדֹנָי גָאט לָמָה וָוארוּם הָאסְטוּ שְׁלֶעכְט גִיטָאהְן דָאס פָאלְק יִשְׂרָאֵל אוּנ אוֹיבּ דוּ וֶועסְט וֶועלִין זָאגִין וָואס אַרְט מִיךְ לָמָּה זֶה שְׁלַחְתָּנִי אִיךְ קְלָאג מִיךְ אוֹיף דֶעם וָואס דוּ הָאסְט מִיךְ גֶעשִׁיקְט דוּ הָאסְט דָאךְ מִיךְ גֶעשִׁיקְט אִיךְ זָאל זֵייא אַטוֹבָה טָאהְן (כג) וּמֵאָז אוּנ פוּן דִי צַייט וָואס אִיךְ בִּין גֶעקוּמֶען

ספר הישר

לייבין זענען די לייבין אויפגעבונדין געווארין פון זייערע קייטין אונ די לייבין זענען אריין געקומען צו מיר אין שטוב מיט זיי צו זאמען אונ די לייבין האבין זיך געפרייט מיט זיי האט פרעה געזאגט

אזוי ווי א הונט פרייט זיך מיט זיין בעל הבית האט בלעם געזאגט די מענטשין זענען געווים מכשפים אונ האבין דאס געמאכט מיט כישוף שיק נאר רופין וועלין מיר זיי פרובין ער וועט אזוי טאהן

אבאש לעמא הדין ושיזבא לא שיזבתא ית עמך: א ואמר יי למשה כען תחזי די אעביד

בעמך הרע לעם הזה והצל לא־הצלת את־עמך: ו א ויאמר יהוה אל־משה עתה תראה אשר

תו"א והצל לא. סנהדרין סט עקידה שער מג:

בעל הטורים

עתה תראה שניה גבי משה שנענש בזה הלשון הכא שאמר לו עתה תראה ורמז לו שלא יכנס לארץ וכן לקין א"ל עתה תראה היקרך דברי שאמרתי לך שלא תכנס לארץ. ואידך הרעתה גבי אליהו הרעתה להמית את בנה דכמו גבי משה בא מלאך להרוג את כמו והצילו משה בתפלתו כך אליהו החיה בן האלמנה בתפלתו וכמו גבי משה כתיב עלית למרום שבית שבי כן גבי אליהו ויעל אליהו בסערה השמימה: (כג) והצל. ב' במסורה הכא ואידך גבי דוד והצל הגיל דאיתקש דוד למשה כדפרשינן גבי ויאמן:

רשב"ם

למה זה שלחתני אם אינן ראוין לגאולה ולהושע:

רש"י

לך קובל אני על שלחתני (ש"ר): (כג) הרע. לשון הפעיל הוא הרבה רעה עליהם. ותרגומו אבאש: (א) עתה תראה וגו'. (סנהדרין קיא) הרהרת על מדותי לא כאברהם שאמרתי לו (בראשית כה) כי ביצחק יקרא לך זרע ואח"כ אמרתי לו העלהו לעולה ולא הרהר

שפתי חכמים

כי שוטרי בני ישראל כשרים היו כדלעיל. (נח"י) וני"ל דודאי מהשוטרים היו דהא כתיב בצאתם מאת פרעה וא"א לפרש דקאי אמשה ואהרן דהא לא היו עכשיו אצל פרעה וכו' וכן הוא בש"ר

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) עתה תראה. פרש"י שאמר לו הקב"ה לאברהם נסיתי ולא הרהור אחרי ואתה הרהרת מיד וצ"פ שאברהם אמר במת אדע אין זה הרהור אלא אמר לאברהם להקב"ה באיזה זכות אדע כי אירש הארץ ואמר לו ית' קחה לי עגלה משולשת כלומר על ידי זכות הקרבנות יירש הארץ:

פירוש לתורת אלהים

צו פרעה צו ריידין פון דיין נאמען וועגין הרע לעם הזה האט פרעה נאך גימערט שלעכטס צו דעם פאלק והצל און דו גאט האסט ניט מציל גיוועז דיין פאלק ישראל: (א) ויאמר יי אל משה האט גאט גיזאגט צו משה עתה תראה אצונד וועסטו זעהן אשר אעשה לפרעה וואס איך וועל טאהן צו פרעה

משלי חכמים

(א) עתה תראה אשר אעשה לפרעה. גאט האט גיזאגט צו משה איצט וועסטו זעהן וואס איך וועל טאהן צו פרעה, דער מדרש זאגט אזוי האט גאט גיזאגט צו משה, איצט וואס איך וועל טאהן צו פרעה וועסטו זעהן, אבער וואס איך וועל טאהן צו דיא איין און דרייסיג מלכים ווען דיא יודין וועלין אריין גיין אין ארץ ישראל, דאס וועסטו ניט זעהן, איז דאך אקשיא דיא תורה זאגט דאך וויל משה האט ניט גירעט צום שטיין נאר ער האט אים גישלאגין דריבער איז אויף אים נגזר גיווארין ער זאל ניט אריין גיין אין ארץ ישראל, דער מדרש זאגט נאך אטעם פאר וואס משה איז ניט אריין געגאנגען אין ארץ ישראל, ווייל דיא יודין וואס משה האט ארויסגענומען פון מצרים זענען גישטארבין אין דער מדבר, האט גאט גיזאגט צו משה אויב דו ווילסט בגראבין ווערין אין דער מדבר מיט זייא צו זאמען, ווען דו וועסט אויפשטיין צו תחיית המתים וועלין זייא אויפשטיין מיט דיר צו זאמען, אבער אז דו וועסט זיין בגראבין אין ארץ ישראל, און זייא זענען בגראבין אין דער מדבר וועסטו אויפשטיין צו תחיית המתים און זייא וועלין ניט אויפשטיין, נאר דאס וועלין מיר ענפערין מיט א משל, צוויי ארעמע לייט זענען געגאנגען צו זאמען, איין אלטער און איונגער, אמאהל האבין זייא ביידע געקריגט און דער אלטער האט שטארק געשלאגין דעם יונגען, דער יונגער איז גילאפין צום שופט ער זאל משפטין דעם אלטין פאר וואס ער האט אים גישלאגין, דער שופט האט געשיקט רופין דעם אלטין און ער האט אים גיפרעגט פאר וואס ער האט גישלאגין דעם יונגען, האט דער אלטער גיזאגט דער יונגער איז גיווארין איתום ווען ער איז נאך גיוועזן אקינד, ער האט קיין פאטער קיין מוטער, און איך בין זיין פאטערס אברודער האב איך אים גענומען צו זיך און האב אים אויפגעצויגען, איצט האט ער עפעס גיטאהן ניט וויא עס דארף זיין, דריבער האב איך אים גישלאגין, דער יונגער האט גיזאגט צום אלטין עס איז אין גאנצין ליגען, דו ביזט ניט מיין פאטערס ברודער און דו האסט מיך ניט געארע־

וועט, מיר זענען צוויי פרעמדע מענטשין וואס מיר האבין אונז איצט ניט לאנג צו זאמען גיטראפין אין וועג און מיר זענען געקומען אין דיא שטאט האבין מיר אונז געקריגט האט ער מיך גישלאגין, דערוויל האט דער שופט גיזעהן אז דער יונגער מענטש גייט אין אצוריסענע קאפאטע, האט דער שופט געפסקנט דער אלטער זאל געבין זעקס רובל, און מיט דיא זעקס רובל זאל מען מאכין דעם יונגען אמלבוש, ער האט גיזאגט אויב דער אלטער איז טאקי אפעטער פון דעם יונגען, אזוי וויא ער איז אפעטער צום שלאגין אים, דארף ער זיין אפעטער ער זאל אים מאכין אמלבוש, און אויב ער איז ניט זיין פעטער, דארף ער בצאהלין זעקס רובל ווייל ער האט אים גישלאגין, דאס זעלביגע איז גיוועזן ביי משה, גאט האט גיזעהן אז אגרויסער צדיק מוז שטארבין אין דער מדבר, אז ער וועט אויפשטיין צו תחיית המתים זאלין מיט אים אויפשטיין די מתים פון דר מדבר און גאט האט גיקלערט ווער זאל זיין דער צדיק, דערוויל האט גיטראפין משה האט גירעט הארטע רייד פאר גאט, און האט גיזאגט פאר וואס האסטו שלעכטס גיטאהן צו דיא יודין פאר וואס האסטו מיך געשיקט, האט גאט באלד גוזר גיוועזן אז משה זאל זיין דער צדיק וואס זאל שטארבין אין דער מדבר, אויב משה האט גירעט דיא רייד ווייל ער האט דיא יודין אזוי שטארק ליב, און ער גיט זיין לעבין פון זייערטוועגין, און ער האט ניט גיקענט זעהן זייער צער וועט ער דאך אליין וועלין בגראבין ווערין אין דער מדבר ער זאל דיא יודין ברייננגען צו תחיית המתים, ווארום אז זייא וועלין ניט קענען אויפשטיין צו תחיית המתים וועלין זייא האבין אגרעסערין צער וויא פון די ארבעט וואס אין מצרים, און אויב ער האט דיא רייד גירעט ניט וועגין ווייל ער האט ניט גיקענט זעהן דעם צער פון דיא יודין, נאר ווייל ער איז בייז גיוועזן אויף גאט, קומט דאך אים געווים דיא שטראף ער זאל שטארבין אין דער מדבר, ווארום אזעלכע רייד האט נאך קיין מענטש גירעט געגין גאט, און וואס דיא תורה זאגט ווען משה האט גישלאגין דעם שטיין

אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה כִּי בְיָד חֲזָקָה
יְשַׁלְּחֵם וּבְיָד חֲזָקָה יְגָרְשֵׁם מֵאַרְצוֹ׃
ס ס ס

לְפַרְעֹה אֲרֵי בִידָא תַקִּיפָא יְשַׁלְּחִינּוּן וּבִידָא תַקִּיפָא יְתָרְכִינּוּן מֵאַרְעֵיהּ׃ ססס

קכ"ד. ויק"ה סימן. מעד"י סימן. ומפטירין הבאים ישרש יעקב בישעיה סי' כ"ז :

רשב"ם

(א) כי ביד חזקה ישלחם. בעל כרחם של ישראל יגרשם לסוף מארצם כדכתיב ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ :

שפתי חכמים

וע"ש : ב וא"ת דהכא משמע שהיה מרמז לו עכשיו שלא יכנס משה לארץ ולקמן בפרשת בהעלותך על פסוק נוסעים אנחנו אל המקום פירש"י בעצמו דסבר משה שיכנס לארץ וי"ל שהיה סבר שיהיה נכנס שם וימות קודם שיכבשו הז' אומות דזמן ארוך היו ישראל לוחמים קודם שכבשום אבל מ"מ קשה דהא רש"י פי' לעיל על שלח נא ביד תשלח אין סופי להכניסם לארץ א"כ משמע בהדיא שהיה יודע משה שלא יכנס שם וי"ל שהיה סבר נהי דלא יכנסו על ידו ולא יהיה שר ושופט עליהם אבל מ"מ יכנס שם כשאר ישראל ומ"ש רש"י בפרשת בשלח תביאמו ותטעמו נתנבא שלא יכנס לארץ י"ל דודאי הוא שנתנבא אבל לא בדרך נבואה ממש נתנבא ולא ניבא ולא ידע מה ניבא : ג אבל לא הפרש שפרעה ישלחם ביד חזקה כמ"ש ותחזק מצרים וגו' כי זה נזכר בסיפא דקרא : ד (נח"ין) נ"ל דה"פ בשביל יד חזקה של הקב"ה שתחזק על מצרים יגרשם אבל הרא"ם פי' ביד חזקה של פרעה שתתחזק על העם יגרשם אבל לא נהירא ע"ש : חסלת פרשת שמות

רש"י

אחר מדותי לפיכך עתה תראה. העשוי לפרעה תראה ולא העשוי למלכי ז' אומות ב כשאביאם לארץ: כי ביד חזקה ישלחם. מפני ידי החזקה ג שתחזק עליו ישלחם: וביד חזקה יגרשם מארצו. על כרחם של ישראל יגרשם ד ולא יספיקו לעשות להם צדה. וכן הוא אומר ותחזק מצרים על העם וגו':

חסלת פרשת שמות

פירוש לתורת אלהים

כי ביד חזקה ישלחם ווייל מיין כח וועט זיך אויף אים שטארקין אונ איך וועל אים שלאגין מיט שטארקע מכות וועט ער זיי מוזין אוועק שיקען פון זיין לאנד וביד אונ מיט שטארקין כח וועט ער זייא ארויס טרייבין פון זיין לאנד, ורש"י שרייבט אזוי האט גאט גיזאגט צו משה דער פאר וואס דו האסט גיצווייפעלט אויף מיינע מדות נישט אזוי וויא אברהם וואס איך האב צו אים גיזאגט כי ביצחק יקרא לך זרע. אונ דער נאך האב איך אים גיזאגט ער זאל אים מקריב זיין פאר א עולה אונ ער האט נישט גיצווייפעלט אויף מיינע מדות דרום זאג איך דיר עתה תראה. דו וועסט נאר זעהן וואס איך וועל טאהן צו פרעה אבער דיא מלחמה פון דיא זיבען אומות אז איך וועל זייא ברייננגען אין ארץ ישראל וועסטו נישט זעהן:

נישלי הכמים

איז אויף אים גיווארין דיא גזרה ער זאל נישט ארויין גיין אין ארץ ישראל, דאס איז אלץ איין גזרה, אז ער האט דיא יוד[ן] אזוי ליב גיהאט פאר וואס האט ער זייא גערופען מורים, זייא פאלגין נישט גאט:

הפטרת שמות בישעיה סימן כ"ז :

נבואת ישעיה

א הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל וּמָלְאוּ
פְנֵי־תֵבֵל תְּנוּבָה׃ ב הַכְּמַכַּת מַכֵּהוּ
הִכָּהוּ אִם־כְּהֶרֶג הֲרֻגָיו הֹרָג׃ ג בְּסַאסְּאָה בְּשַׁלְחָהּ

הבאים ישרש יעקב וגו'. למשל איינער האט אמאהל גיזעהן וויא אמענטש נעמט אהאק אונ גייט אין וואלד אונ האקט אפ אשיינעם טענענבוים וואס האט גיוואקסין הויך אונ שיין, אונ פירט דעם טענענבוים

פירוש ע"ם

ישעיה הנביא האט גיזאגט צו די ישראל אזוי האט גאט גיזאגט האט איר דען נישט גיזעהן מיין שטארקייט וואס איך האב גיטוהן אין מצרים :

(א) הבאים ישרש יעקב דיא וואס זענען געקומען אין מצרים וואס יעקב האט דארט גיוואָרצילט יציץ ופרח ישראל דיא ישראל האבין גישפראצט אונ גיבליט דארטין ומלאו אונ האבין דער פולט דיא גאנצע וועלט מיט פרוכט: (ב) הכמכת האט דען גאט גישלאגין דיא מצרים וויא די מצרים האבין גישלאגין די יודין אם כהרג האט דען גאט געהרגת די מצרים וויא די מצרים האבין געהרג' די יודין' (ג) בסאסאה ווען די מאס איז פול גיווארין מיט דיא זינד פון מצרים האט

תְּרִיבֶנָּה הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים׃ ד לָכֵן
בְּזֹאת יְכֻפַּר עֲוֺן־יַעֲקֹב וְזֶה כָּל־פְּרִי הָסִר חַטָּאתוֹ
בְּשׂוּמוֹ ׀ כָּל־אַבְנֵי מִזְבֵּחַ כְּאַבְנֵי־גִר מְנֻפָּצוֹת לֹא־
יָקֻמוּ אֲשֵׁרִים וְחַמָּנִים׃ ה כִּי עִיר בְּצוּרָה בָּדָד
נָוֶה מְשֻׁלָּח וְנֶעֱזָב כַּמִּדְבָּר שָׁם יִרְעֶה עֵגֶל וְשָׁם
יִרְבָּץ וְכִלָּה סְעִפֶיהָ׃ ו בִּיבֹשׁ קְצִירָהּ תִּשָּׁבַרְנָה
נָשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ כִּי לֹא עַם־בִּינוֹת
הוּא עַל־כֵּן לֹא־יְרַחֲמֶנּוּ עֹשֵׂהוּ וְיֹצְרוֹ לֹא יְחֻנֶּנּוּ׃
ז וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יַחְבֹּט יְהוָה מִשִּׁבֹּלֶת הַנָּהָר
עַד־נַחַל מִצְרָיִם וְאַתֶּם תְּלֻקְּטוּ לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ ח וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל
וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלִָם׃
ט הוֹי עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכֹּרֵי אֶפְרַיִם וְצִיץ נֹבֵל צְבִי
תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא־שְׁמָנִים הֲלוּמֵי יָיִן׃

אויף אפור ביז צו זיך אהיים, אונ צעמט אזענ אונ צו זעגט דעם בויב אויף ברעטער, נאכדעם צו שנײדט ער דיא ברעטט אויף שטיקער גרעסערע קלענערע נאר קלײנע שטיקלאך, דאס צאלט איז ביא אים געוועזן אוואנדער, אין עטליכע טעג שפעטער איז ער נאך אמאהל געקומען צו דעם מענטש, דאס ער געזעהן עה שטײט אשײנע שאנק, האט דער סטאליר אים געוויזען דיא שאנק איז געמאכט געווארין פון דעם טענענבוים וואס איך האב אפגעהאקט אין וואלד, דאס זענען דיא גרויסע ברעטער אונ דיא קלײנע ברעטלאך, האט דער מענטש זיך נאר ניט געקענט אפוואנדערין אויף די שײנע ארבעט פון די שאנק, דאס זעלביגע איז געוועזן ביי די יודין, אין אנהייב ווען נאך האט געזעהן די פיינדשאפט וואס עס איז בייא יוסף מיט דיא ברידער, אונ נאך האט געגעבין צו יוסף דלומות צו פארגרעסערין דיא פיינדשאפט, ביז מען האט יוסף פארקויפט אין מצרים, אונ איז געווארין אמלך, נאכדעם איז יעקב מיט אלע קינדער געקומען אין מצרים, נאכדעם דיא שווערע ארבעט וואס די יודין האבין געארבעט אין מצרים, האבין אלע זיך פארוואנדערט אויף נאך, אבער נאכדעם וויא דיא יודין זענען ארויס געגאנגען פון מצרים אונ עס איז פון דײערטוועגין גיסאת

פירוש ע"ט

הקב"ה נעקריגט מיט די מצרים ביז זייא האבין געמוזט דיא יודין פון מצרים ארויס שיקען הגה השי"י האט גירעט ברוחו מיט זיין שטארקין אטום ביום אין דעם טאג וואס ער האט גיפירט דאס ים מיט דעם מזרח ווינט: (ד) לכן דרום בזאת מיט די זאך וואלט פאר געבין גיווארין דיא זינד פון יעקב ער זאל אויס גילייזט ווערין וזה אונ דאס וואלט גיוועזן זיינע גוטע פירות הסר צו אפ טאהן זיינע זינד בשומו אז ער זאל טאהן אלע שטיינער פון די מזבחות פון דער עבודת כוכבים כאבני גיר אזוי וויא די פארב שטיינער מנופצות צו קלאפט לא יקומו כדי זייא זאלין שוין קיין בשטאנד האבין אשרים די לונדין ביימער וואס זייא האבין גימאכט פאר עבודת כוכבים והחמנים אונ דיא זונן בילדער: (ה) כי דען אז זייא זאלין אזוי טאהן עיר בצורה וועט דיא פעסטע שטאט פון דיא עבודת כוכבים בדד זיין אליין נוה אונ דיא וואהנונג משלח וועט פאר שיקט ווערין פון אירע זיצערס ונעזב אונ זיין לאנד וועט פאר לאזט ווערין אונ זיא וועט זיין במדבר אזוי וויא אמדבר שם דארט וועט וואהנין עגל אפרים וואס ער ווערט גירופין עגל ושם אונ דארט ירבץ וועט ער הויערען וכלה אונ ער וועט כאר לענדין אירע צווייגין: (ו) ביבוש אז עס וועט פאר דארט ווערין אירע צווייגין תשברנה וועלין זיי צו בראכין ווערין נשים אזוי אייז שלאף פאלק וויא ווייבער וועלין קומען וועלין אן צינדין זיא כי ווייל ער איז קיין פאר שטענדיג פאלק אַ דרום וועט זיך אויף אים ניט דער בארעמען זיין בשעפער ויוצרו אונ זיין פורמער לא וועט אים ניט לייט זעליגען: (ז) והיה אונ עס וועט זיין ביום ההוא אין דעם טאג יחבוט וועט גאט אוים קלאפין אזוי ווי אייל בירטין אונ איין זאמלין די ישראל וואס זיצען משבולת פון דעם שטראם פון דעם טייך פרת ועד ביז דעם טייך פון מצרים אונ דער נאך ואתם וועט איר צו נויף געקליבען ווערין דארך דיא אומות לאחד אחד איינציג ווײס איר קינדער ישראל: (ח) והיה אונ עס וועט זיין ביום ההוא אין דעם זעלביגען טאג יתקע וועט ער בלאזין מיט אגרויסין שופר ובאו אונ זייא וועלין קומען די ישראל האובדים וואס זענען פארלוירין אין לאנד אשור פון יענער זייט סמבטיון והנדחים אונ די וואס זענען פארשטויסין אין לאנד מצרים והשתחוו אונ וועלין זיך ביקען צו גאט בהר הקודש אויף דעם הייליגען בארג אין ירושלים, זאגט דער נביא: (ט) הוי וויי געשריגען עטרת גאות אויף דיא האפערדיגע קרוין וואס זיא איז אויף שכורי דיא שכורים פון אפרים וציץ אונ זיין שיין הערשאפט איז ווי איין שפראצונג פון שלעכטע פייגין אשר וואס זיא איז גיפלאנצט אויף דעם עק פון דעם פעטען מאהל הלומי אונ פאלין א...

י הנה חזק ואמץ לאדני כזרם ברד שער קטב
כזרם מים כבירים שטפים הניח לארץ ביד:
יא ברגלים תרמסנה עטרת גאות שכורי אפרים:
יב והיתה ציצת נבל צבי תפארתו אשר על־ראש
גיא שמנים כבכורה בטרם קיץ אשר יראה הראה
אותה בעודה בכפו יבלענה: יג ביום ההוא יהיה
יהוה צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה
לשאר עמו: יד ולרוח משפט ליושב על־המשפט
ולגבורה משיבי מלחמה שערה: טו וגם־אלה
ביין שגו ובשכר תעו כהן ונביא שגו בשכר נבלעו
מן־היין תעו מן־השכר שגו בראה פקו פליליה:
טז כי כל־שלחנות מלאו קיא צאה בלי מקום:
יז את־מי יורה דעה ואת־מי יבין שמועה גמולי
מחלב עתיקי משדים: יח כי צו לצו צו לצו קו לקו

געוואָרין אזוי פיל נסים און דער ים איז טריקין געוואָרין פון זייערטוועגין און זיי האבין גענומען די תורה אויף דעם בארג סיני ביז זייא זענען אריין געקומען אין ארץ ישראל, האט מען נאכדעם געזעהן הבאים ישרש יעקב. יעקב מיט זיינע קינדער זענען אריין געקומען אין מצרים זייא זאלין זיך דארפין איין ווארצלען, יציץ ופרח ישראל. דיא יודין זאלין נאכדעם ארוים שפראצין און אויפבליהען, ומלאו פני תבל תנובה. און דיא וועלט זאל פוהל ווערין מיט זייער פרוכט, מיט זייערע קינדער: הכמכת מכהו הכהו וגו'. אפילו ווען די יודין האבין געזינדיגט האט דען השי"ת זיי געשטראפט מיט אזעלכע אומדערבארימקייט וויא ער האט געשטראפט דיא מצרים, למשל בייא אמלכר האט איינגיל נית גיקענט דיא תורה אדער דיא גמרא וואס ער האט מיט אים גילערנט אגאנצע וואך, איז דער טאטע געזעסין נאך איינגיל האט דאס צווייטע יונגיל אים גיגעבין אפאטש

פירוש ע"ט

דער עבודת כוכבים מחמת זייא זענען שיכור פון וויין: (י) הנה חזק אשטארקער און אפעסטער ווינט איז פאר האנדין ליי' צו גאט וואס דער ווינט איז כזרם וויא אשטארעם האגעל שער און וויא אשטארעם ווינט פון פאר שניידונג כזרם אזוי וויא אשטארקער וואסער שטראם שוטפים וואס זייא פארפלייצין הניח ער וועט דעם ווינט לייגין אויף זייער לאנד מיט זיין שטארקען מאכט: (יא) ברגלים מיט דיא פים פון דעם פיינט וועט צו טרעטין ווערין עטרת גאות דיא האפערדיגע קרוין פון אפרים: (יב) והיתה און עס וועט זיין ציצת די אום צייטיגע פייג פון דעם הערשאפט פון זיין שיינקייט וואס איז אויף דיא עק פון דיא פעטע טאהלין כבכורה אזוי וויא אערשטע צייטיגע פייג בטרם וואס זיא ווערט פארטיג איידער דער זימער קומט אשר דער וואס דער זעהט דיא פייג בעודה טוט ער איילין און איין שלינגען זיא אז זיא איז נאך אין זיינע טענער אזוי וועט גאט איילין אויף דעם זעלביגען טאג אז עס וועלין פאר לענט ווערין דיא רשעים: (יג) יהיה וועט זיין דער גאט וואס הערשט איבער אלע הערשאפט לעטרת צבי צו אקרוין פון הערשאפט ולצפירת און אשיינע קרוין לשאר עמו צו די צדיקים וואס וועלין בלייבין פון זיין פאלק: (יד) ולרוח און צו אגימיט פון משפט וועט ער זיין ליושב צו דעם וואס זיצט אויף דעם משפט ולגבורה און צו שטארקייט משיבי פון די וואס ווידער קערין אין דער מלחמה פון דער תורה אין דעם טויער וואס דיא דיינים זיצען זאגט דער נביא אבער אצונד אין דעם דור: (טו) וגם אלה אפילו די צדיקים ביין שגו זענען אין וויין דיל גיווארין ובשכר תעו און אין אלטען וויין זענען פאר אירט גיווארין דער כהן און דער נביא שגו זענען דיל גיווארין אין אלטען וויין נבלעו זייא זענען פאר אירט גיווארין מן פון דעם אלטען וויין שגו בראה זייא האבין גישפעט אויס די רייד פון דיא נביאים פקו זייא האבין גימאכט שטראבלען דעם משפט: (טז) כי דען אלע טישין מלאו האבין זיי דער פילט קיא צואה מיט מיסקייט בלי מקום דיא דיעה האט קיין ארט דאס צו דער לײדין, זאגט דער נביא אז גרויסע וועלין נית פאר נעמען שטראף רייד: (יז) את צו וועמען זאל היינט הקב"ה לערנען שכל ואת און צו וועמען זאל ער מאכין פאר שטיין דאס גוטע הערונג גמולי אפשר צו די וואס זענען אנטוויינט גיווארין פון דער מילך עתיקי אדער צו די וואס זענען פאר ריקט פון דער ברוסט זייא האבין דאך קיין שכל: זאגט דער נביא: (יח) כי צו דען אז דער נביא זאגט זייא אגיבאט פון גאט לצו האבין זייא אקעגען אשלעכטין גיבאט און אז דער נביא שטראפט זייא אויף דעם זאגין זיי צו לצו מיר האבין אונזער גיבאט קעגין דיין גיבאט אונזערם איז חשובר קו אשנור פון פאלשין משפט האבין זייא לקו קעגין דעם שניר פון גירעכטין משפט און אז דער נביא שטראפט זייא זאגין זייא קו לקו מיר האבין

קו לקו זעיר שם זעיר שם: יט כי בלעגי שפה
ובלשון אחרת ידבר אל־העם הזה: כ אשר
אמר אליהם זאת המנוחה הניחו לעיף וזאת
המרגעה ולא אבוא שמוע: כא והיה להם דבר־
יהוה צו לצו צו לצו קו לקו קו לקו זעיר שם
זעיר שם למען ילכו וכשלו אחור ונשברו ונוקשו
ונלכדו: כב לכן כה־אמר יהוה אל־בית יעקב
אשר פדה את־אברהם לא־עתה יבוש יעקב
ולא עתה פניו יחורו: כג כי בראתו ילדיו מעשה
ידי בקרבו יקדישו שמי והקדישו את־קדוש
יעקב ואת־אלהי ישראל יעריצו:

ט״יל ער קען נים דיא חומ״ש אדער די גמרא האט דער יונגיל וואס מען האט אים געשלאגין זייער געוויינט האט דער רבי אים געפרעגט ביזטו דען נים געוואהנט צו בייא קומען אפאטש פאר וואס דען וויינסטו יעצט מיין ווי אלע מאהל, האט דער יונגיל געענטפערט ווען איך ביי קום דעם פאטש פון רבי'ן זעלבסט איז גאנץ ריכטיג אבער דער יונגיל וואס האט מיר געגעבין דעם פאטש קען דאך נים בעסער פון מיר פאר וואס דען זאל ער מיך שלאגין האב איך צווייא ערלייא שמערצין איינס וואס דער פאטש טוהט מיר ווי צווייטענס דיא שאנדע וואס איינגיל וואס איז נים בעסער פון מיר זאל מיך שלאגין, דאס נעמליכע דיא מצריים זענען דאך געוועזען ערגער ווייא דיא יודין צום סוף האבין זייא געפייניגט די יודין מיט גרויסע פיין איבער דעם ווען די מצריים געשטראפט געווארין מיט גרויסע שטראף:

פירוש ע״ט

אונזער שניר פון משפט קעגין דיין שניר און אז דער נביא זאגט זייא זעיר שם נאך אין אקליינע צייט וועט אויך קומען דאס ביז זאגין זייא זעיר שם לאז נאך זיין אקלענערע צייט: (יט) כי דען די רייד פון דעם נביא איז בייא זייא גלייך וויא אשטאמלונג לשון ובלשון און גלייך וויא ער טוט ריידין צו זייא מיט פרעמד לשון וואס זייא פאר שטייען עם ניט: (כ) אשר וואס דער נביא זאגט צו זייא זאת המנוחה דאס איז אייער רוהונג הניחו לאזט רוהען דעם מידען מענטש כלומר בגזלת גיט דעם ארים מאן וזאת און דאס וועט זיין צו אייך ארוהונג איר זאלט זיצען בשלוה ולא און זייא ווילען ניט הערין, דרום: (כא) והיה וועט צו אייך זיין גאטס רייד צו לצו אנגבאט קעגען אנגבאט כלומר ער וועט אייך שטראפין מדה כנגד מדה צו איין גזרה אויף דער אנדערי קו לקו אשניר פון פורעניות קעגען דעם שניר פון פאלשען משפט קו לקו קעגען זייער האפין צו לעכטיקייט וועט קומען פינסטערניש זעיר שם פאר דעם וואס זיי האבין גיזאגט לאז ער ברענגען זיינע מעשים אין אקליינע צייט זעיר שם דרום וועלין זייא ווייניג ווערין אין לאנד למען דרום ילכו דיא רשעים זאלין גיין וכשלו אחור און זאלין געשטרויכילט ווערין אונטער זיך ונשברו און וועלין צו בראכען ווערין ונוקשו ונלכדו און וועלין געשטרויכילט און בצווינגען ווערין:

דיא עטליכע פסוקים פון ווייטער לכן כה אמר. איז נים פון דעם קפיטל נאר מחמת די רז״ל האבין געוואלט אויסלאזין דיא הפטורה מיט נחמה דרום האבין זייא אויסגילאזט מיט דיא עטליכע פסוקים:

לכן דרום כה אזוי האט גאט גיזאגט צו דעם הויז געזונד פון יעקב אשר וואס האט אוים גילייזט אברהם פון אור כשדים לא אצונד וועט יעקב זיך שוין ניט שעמען ולא און אצונד וועט שוין זיין פנים ניט בלייך ווערין ווייל זיינע קינדער וועלין אלע פרום זיין כי דען אז ער וועט זעהן זיינע קינדער וואס זייא זענען דיא ווערק פון מיין האנט יקדישו שמי וועלין היילינגען מיין נאמען און וועלין היילינגען דעם היילינגען פון יעקב ואת און גאט פון ישראל וועלין זייא שטארקען:

הפטרת שמות כמנהג הספרדים בירמיה סימן א׳

א דברי ירמיהו בן־חלקיהו מן־הכהנים אשר בענתות בארץ בנימן:
ב אשר היה דבר־יהוה אליו בימי יאשיהו בן־אמון מלך יהודה
בשלש־עשרה שנה למלכו: ג ויהי בימי יהויקים בן־יאשיהו מלך יהודה
עד־תם עשתי־עשרה שנה לצדקיהו בן־יאשיהו מלך יהודה עד־גלות
ירושלם בחדש החמישי: ד ויהי דבר־יהוה אלי לאמר: ה בטרם
אצרוך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך נביא לגוים נתתיך:

דאס סיים פון דער הפטורה (דברי ירמיהו) געפונט מען בייא פרשת שמות:

ו ויאמר אהה אדני יהוה הנה לא־ידעתי דבר כי־נער אנכי: ז ויאמר
יהוה אלי אל־תאמר נער אנכי כי על־כל־אשר אשלחך תלך ואת
כל־אשר אצוך תדבר: ח אל־תירא מפניהם כי־אתך אני להצלך נאם־
יהוה: ט וישלח יהוה את־ידו ויגע על־פי ויאמר יהוה אלי הנה נתתי
דברי בפיך: י ראה הפקדתיך | היום הזה על־הגוים ועל־הממלכות
לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס לבנות ולנטוע: יא ויהי דבר־יהוה
אלי לאמר מה־אתה ראה ירמיהו ואמר מקל שקד אני ראה: יב ויאמר
יהוה אלי היטבת לראות כי־שקד אני על־דברי לעשתו: יג ויהי דבר־
יהוה | אלי שנית לאמר מה אתה ראה ואמר סיר נפוח אני ראה ופניו
מפני צפונה: יד ויאמר יהוה אלי מצפון תפתח הרעה על כל־ישבי
הארץ: טו כי | הנני קרא לכל־משפחות ממלכות צפונה נאם־יהוה
ובאו ונתנו איש כסאו פתח | שערי ירושלם ועל כל־חומתיה סביב
ועל כל־ערי יהודה: טז ודברתי משפטי אותם על כל־רעתם אשר
עזבוני ויקטרו לאלהים אחרים וישתחוו למעשי ידיהם: יז ואתה תאזור
מתניך וקמת ודברת אליהם את כל־אשר אנכי אצוך אל־תחת מפניהם
פן־אחתך לפניהם: יח ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל
ולחמות נחשת על־כל־הארץ למלכי יהודה לשריה לכהניה ולעם
הארץ: יט ונלחמו אליך ולא־יוכלו לך כי־אתך אני נאם־יהוה להצילך:
ב ויהי דבר־יהוה אלי לאמר: כא הלוך וקראת באזני ירושלם לאמר
כה אמר יהוה זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולתיך לכתך אחרי
במדבר בארץ לא זרועה: כב קדש ישראל ליהוה ראשית תבואתה
כל־אכליו יאשמו רעה תבא אליהם נאם־יהוה:

עניני ארבעה לשונות של גאולה

והוצאתי אתכם וגו׳ והצלתי אתכם וגו׳ וגאלתי אתכם וגו׳ ולקחתי אתכם וגו׳. וועגין דיא פיר ווערטער והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי האבין דיא חכמים גיבאטין מען זאל טרינקען פיר כוסות וויין פסח בייא נאכט צום סדר צו פארשטיין וואס זענען די פיר ווערטער אונ וואס גיהערין די פיר כוסות וויין צו דיא פיר ווערטער. וועלין מיר פריער זעהן דיא טובות וואס הקב״ה האט צו גיזאגט צו געבין די יודין ווען זייא ווען ארויס גיין פון מצרים מיר ווייסין יעדער מענטש איז צו זאמען גישטעלט פון צוויי זאכין, אגוף מיט אנשמה, אונ ווען דיא יודין זענען גיוועזין אין מצרים זענען זיי גיוועזן אין צוויי אומגליקען וועגין גוף אונ אין צווייא אומגליקען וועגין די נשמה, איין אומגליק פון גוף איז גיוועזן די שווערע ארבעט זייערע, אונ וואס מען האט זייערע קליינע קינדער גיווארפין אין טייך אונ פיל קינדער האט מען איינגעמאהערט אין דיא וועגט פאר ציגול, אזוי אאומגליק האט אין יענער צייט קיין פאלק געהאט, נאך איין אומגליק איז גיוועזן בייא די יודין דאס זעלביגע אומגליק וואס עס איז בייא דיא גאנצע וועלט מענטשין, קראנקייטין ארעמקייט, דאס גרעסטע אומגליק פון מענטשין איז וואס ער דארף אוועק גיין פון אזוי אשיינע וועלט אין פינסטערין גרוב. יעצט וועלין מיר זעהן דיא צווייא אומגליקען פון זייערע נשמות. מיר ווייסין דיא נשמות פון דיא יודין זענען אפונק פון הקב״ה וואס הקב״ה

אליין האט דיא נשמה אריין גיבלאזין אין דעם מענטש אונ ווען דיא נשמה איז איינגישלאסין אין גוף, האט זיא גרוים צער, וויא א מענטש וואס איז איינגישלאסין אין אתפיסה [אסטראג], אונ וייל דיא יודין האבין געדינט עכומ"ז אונ האבין קיין תורה אונ מצות געהאט, פארקערט איז גיוועזן, די נשמות זייערע זענען גיוועזן טמא פון זיינדערע עבירות האבין דיא נשמות זייערע געהאט צער ווען זייא האבין געלעבט, אונ ווען די יודין זענען גישטארבין אין מצרים אונ זייערע נשמות זענען גיוועזן פארשטויסין פון הקב"ה, האבין די נשמות נאך אגרעסערין צער געהאט. איצט ווען הקב"ה האט גיוואלט אויסלייזין דיא יודין פון מצרים האט ער זיי גיוואלט פריי מאכין פון אלע אומגליקען, דאס ערשטע דארף מען זיא אויסלייזין פון די שווערע ארבעט וואס זייא ארבעטין אין מצרים, אויף דעם האט הקב"ה גיזאגט והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים. איך וועל אייך ארויס נעמען פון דיא שווערע ארבעט וואס איר ארבעט ביז איצט אין מצרים, אונ דאס אנדערע דארף מען אויסלייזין אונ פריי מאכין זייערע נשמות פון די עכומ"ז דינען, אויף דעם האט הקב"ה גיזאגט והצלתי אתכם מעבודתם, איך וועל אייך ראטעווען פון זייער דינונג, איר וועט שוין ניט מער דינען די עכומ"ז וואס די מצרים דינען, מיט וואס וועל איך אייך אויסלייזין פון דיא עכומ"ז דינען, ווייל וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים. איך וועל אייך אויסלייזין פון מצרים מיט מיין האנט וואס זיא וועט זיין גענייגט אויף מצרים צו שלאגין זייא, אונ זייער עכומ"ז וועט זייא ניט קענען העלפין פון מיר, אונ איך וועל טאהן אמשפט [אשטראף] אין זייערע עכומ"ז אויך, איך וועל זייערע עכומ"ז צושמעלצין אונ צוברעכין, וועט איר זעהן אז זייערע עכומ"ז זענען גאר גיט וועט איר זייא שוין ניט מער דינען, דאס דריטע אויסלייזונג וועט זיין איר וועט ניט האבין קראנקייט אונ וועט ניט האבין יסורים אונ איר וועט זיין רייך, אונ איר וועט לעבין אייביג, אויף דעם האט הקב"ה גיזאגט ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים. איך וועל אייך נעמען צו מיר פאר אפאלק אונ איך וועל זיין אייער גאט, אונ אז איר וועט זיין מיין פאלק וועל איך אייך געבין אלאנד, דיא לאנד וועט גערופין ווערין אויף אייער נאמען, ארץ ישראל, דאס יודישע לאנד, וואס אין דיא לאנד רינט מילך אונ האניק, אונ איר וועט אין איר רייך זיין, אונ אז איך וועל זיין אייער גאט וועל איך אפטאהן פון אייך אלע קראנקייטין אונ אלע יסורים (ווי משה רבינו האט גיזאגט צו די יודין, אויב איר וועט הערין די שטימע פון הקב"ה וואס ער געבט אייך, אונ איר וועט טאהן זיינע אלע מצות וועל איך אויף אייך אלע קראנקייטין ניט טאהן, די קראנקייט וואס איר פלעגט האבין ווען איר זענט גיוועזן אין מצרים, וועל איך שוין אויף אייך ניט טאהן, ווארום איך גאט וועל דיך היילין), די פערטע זאך וועט זיין איר וועט לעבין אייביג איר וועט שוין ניט שטארבין, ווי די גמרא זאגט ווען די יודין האבין גענומען דיא תורה ביי דעם בארג סיני זענען זייא גיווארין פריי פון מלאך המות, אונ זייא האבין געלעבט אונ זענען גיוועזן בהעפט צו הקב"ה, וויא משה האט גיזאגט ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום. איר זענט בהעפט צו הקב"ה אפילו ווען איר לעבט היינט אלע, אויף דעם האט הקב"ה גיזאגט וידעתם כי אני ה' איר וועט וויסען אז איך בין גאט אונ איך האב בשאפין דיא וועלט אונ איר וועט וויסען אונ קענען מיך אליין, ווייל איר וועט זיין בהעפט צו מיר אויף אייביג, וועגין דיא פיר ערליי זאכין זענען יודין אויסגעלייזט גיווארין פון מצרים, אבער נאכדעם ווען דיא יודין האבין גימאכט דעם עגל, זענען די אלע טובות צוגענומען גיווארין פון זייא, נאר מיר האפין ווען משיח וועט קומען וועלין מיר דיא אלע טובות צוריק האבין. דיא גמרא זאגט אזוי וויא די יודין זענען אויסגעלייזט גיווארין פון מצרים אין ניסן אזוי ווען משיח וועט קומען וועלין אויך דיא יודין אויסגעלייזט ווערין אין ניסן, דריבער יעדער פסח איבערהויבט דיא ערשטע נאכט פסח וואס דיא נאכט זענען דיא יודין ארויס געגאנגען פון מצרים אונ מיר מאכין דעם גאנצין סדר אונ מיר דערציילין וויא אזוי מיר האבין געארבעט אין מצרים אונ וויא אזוי מיר זענען אויסגעלייזט גיווארין פון מצרים אונ די פיר ערליי טובות וואס הקב"ה האט מיט אונז גיטאהן ווען ער האט אונז פון מצרים ארויס-גענומען, אויף יעדער טובה טרינקען מיר אכוס ויין, ווי דוד המלך האט גיזאגט כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. אויף יעדער הילף וואס איך וועל גיהאלפין ווערין טרינק איך אכוס וויין איך זאל ווערין פריילך וועט אויף מיר רוהען דיא שכינה [ווארום דיא שכינה רוהט ניט אויף אמענטש ווען ער איז טרויעריג] נאל איך רופין דעם נאמען פון הקב"ה אונ וועל אים דאנקען. אזוי דאנקען מיר צו הקב"ה וועגין די פיר טובות אונ וועגין יעדער טובה טרינקען מיר אכוס וויין

(תנ"ז ע"ב) (ת"ב)

אפילו מיר האבין איצט ניט די טובות האפין מיר צו הקב"ה אז ער וועט אונז דיא טובות צוריק געבין, ווי דער נביא זאגט ונסו יגון ואנחה. די טרויערקייט וועט אנטלויפין פון אונז, ושמחת עולם על ראשם. אונ עס וועט קומען א אייביגע פרייד אויף די יודין, ובלע המות לנצח. אונ דאס שטארבין וועט אויפהערין אונ מען וועט אייביג לעבין אמן כן יהי רצון:

שמות ו וארא

ב וידבר אלהים אל־משה ויאמר

אונקלוס

ב ומליל יי עם משה ואמר

רשב"ם

(ב) וידבר אלהים אל משה. בארץ מצרים:

שפתי חכמים

א דייק מדכתיב אלהים שהוא מדת הדין. א"נ י"ל דרש"י דייק מדכתיב וידבר ול' קשה הוא רא"ס. ואל תקשה לך דהא הרבה פעמים כתיב בתורה וידבר ה' אל משה לאמר ואין פירושו לשון קשה וי"ל דהתם כתיב אחריו לאמר וא"כ וידבר

רש"י

(ב) וידבר אלהים אל משה. דבר אתו משפט א על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה

הוי כלל ולאמר הוא פרט שמפרש מה הוא הכלל דסייט כהכור

ענין קשוי השעבוד

(ב) וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה' וגו'. הנה בסוף סדר שמות איתא שמשה שאל להקב"ה שתי שאלות. למה הרעותה לעם הזה למה זה שלחתני. ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך. פסוקים אלו רבו בהם הפירושים וקשים להולמם. וגוכל לומר אמת שהקב"ה אמר למשה בתחלת שליחותו ולא יתן אתכם מלך מצרים להלוך וגו' ושלחתי את ידי והכיתי את מצרים בכל נפלאותי אשר אעשה בקרבו ואחרי כן ישלח אתכם. וא"כ לא היה לו למשה לתמוה על אשר פרעה לא רצה לשמוע לו לשלח את ישראל. שהרי עדיין לא הכה הקב"ה את מצרים ולא עשה לפניהם פלאים. אשר כל זה מחויב להיות קודם השילוח. כי כן אמר ה' ואחרי כן ישלח אתכם" ר"ל אחרי המכות ישלח את ישראל. אבל לא קודם התחלת המכות. אבל עיקר תמיהתו של משה היה ולא היה יכול להבין על קושי השעבוד החדש שנעשה כעת. קושי על קושי. הלא על קושי השעבוד שהיה עד עתה ג"כ ראוי פרעה והמצרים שיוכו במכות גדולות. כי היה גדול מאד כמו שאמר הקב"ה בעצמו ראיתי את עני עמי וגו' כי ידעתי את מכאוביו. ומדוע זה הרעותה לעם הזה. לא אמר שהקב"ה הרע. וכשהקב"ה בעצמו הרע לישראל. מסתמא עשה ישראל איזה עבירה כללית. שלא די שאינם ראוים לגאולה אלא עוד הכבדת עליהם העבודה. וא"כ למה זה שלחתני. גם רצוני לידע למה הרעית לעם הזה מה פשעם ומה חטאו כעת. ואם תאמר שלא מידך היתה הרעה הזאת. רק ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע [פרעה] לעם הזה. להראות ההפך ממה שאמר לו משה. כי אין עליו שום מושל להכריח אותו לשלח את ישראל מעבודתו. ויוכל לעשות עם ישראל ככל העולה על רוחו ואין מי שיצילם מידו. ולהראות כי כנים דבריו ע"כ עשה להכעיס את משה ואהרן ואמר תכבד העבודה על האנשים. ונראה אם תוכלו להציל את ישראל מידי. ועל זה שאל משה א"כ שלא מטעם ישראל הלא הם עמך. ומדוע והצל לא הצלת את עמך. לא להצילם לגמרי. רק להצילם מהקושי השעבוד החדש. ע"ז באה תשובתו של הקב"ה ויאמר ה' אל משה עתה תראה אשר אעשה לפרעה. הזמן לא ימשך עוד. רק עתה תראה. ותמיהתך על הקושי החדש אשר הנחתי את פרעה להכביד על ישראל. מחמת שגם אנכי רצוני להביא עליו מכות כפולות. ע"כ הנחתיו ליתן על העם קושי כפולה. תחלה אמרתי לך ושלחתי את ידי והכיתי אותו רק ביד אחת. וכעת אביא עליו במדה כנגד מדה. ואכה אותו בשתי ידי. כי ביד חזקה ישלחם. כאשר יכלו חמש מכות הראשונות אשר אכנו ביד אחת יתעורר לשלח את ישראל אבל עוד לא אניחו לשלחם. עד אשר אביא עליו עוד חמש מכות בידי השניה ואז יגרשם מארצו [ימ"ן]. ונחזור אל הכתובים

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ב) וידבר אלהים וגו'. פרש"י דבר אתו משפט. וגם בכ"מ נ"ל דבר תוכחת דלא כתיב ויאמר אלא וידבר ואב לכלם דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות: ויאמר אליו אני ה'. מהו אני ה' כלומר אע"פ שאמרתי לך ראה נתתיך אלהים לפרעה לא אתה אלהי כי אם לפרעה אך אני ה גם לך:

פירוש לתורת אלהים

(ב) וידבר אלהים האט גאט גירעט צו משה, רש"י שרייבט דער שם אלהים איז מדת הדין וואס נייזט אז גאט האט מיט משה גירעט מיט דין אונ משפט פאר דעם וואס ער האט גיזאגט צו השי"ת ווארום האסטו שלעכטס גיטאהן צו דעם פאלק אזוי וויא אין יענער סדרה איז

ספר הישר

אויף מארגין פריה האט פרעה געשיקט צו משה מיט אהרן זיי זאלין קומען פאר איהם, זיי האבין גענומען דיירע שטעקינס אונ זענען געקומען צו פרעה אונ האבין גיזאגט צו איהם דער גאט פון די עברים האט גיזאגט „שיק ארויס מיין פאלק זיי זאלין מיך דינען", האט פרעה גיזאגט צו משה אונ אהרן ווער וועט אייך גלויבין אז איר זענט געשיקט פון גאט אונ ער האט אייך געהייסין אזוי זאגין, גיט עפעס אוואנדער אדער א צייכין אויף דער זאך וועט

משלי חכמים

(ב) וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה'. נאם האט גירעט צו משה איך ווער גערופין אלהים אונ הוי"ה, ווייל איך שטראף די מענטשין דריבער איז מיין נאמען אלהים, אונ ווייל מיין שטראף איז רחמנות דריבער איז מיין נאמען הוי"ה, למשל איינער פארזייט ווייץ אין דיא ערד, ווען ער האט פארזייט דעם קארן ווייץ האט ער די ווייץ שארין געמאכט, ער האט זייא געלייגט אין דיא ערד, נאכדעם צום זומער אז פון דיא קארן ווייץ איז ארויסגעוואקסין צעהן קארן ווייץ, איז דאס בייא דעם מענטש א שמחה, אונ דער מענטש האט קיין צער געהאט וואס ער האט אריין געשאטן א קארן ווייץ אין דיא ערד אונ ער וואנדערט זיך גיט אויף דער זאך וויא אזוי עס וואקסט ארויס פון איין קערנדיל ווייץ א גאנצער שטרויא אונ אין דעם שטרויא זענען דא אזוי פיל קערנער, ווייל ער איז שוין ביים דער זאך געוואהנט, ער זעהט דאס אלע יאהר, עס זאל אבער קומען אזוי א מענטש וואס ער האט נאך קיין מאהל ניט געזעהן דאס פארזייהונג, אונ ער זעהט דאס ערשטע מאהל מען נעמט א זאק ווייץ אונ מען שיט אריין אין דיא ערד, וואלט ער זיך

אליו אני הוה: ג וארא אל־־אברהם אל־־יצחק ואל־־יעקב באל שדי ושמי יהוה לא נודעתי

ליה אנא יי: ג ואיתגליתי לאברהם ליצחק וליעקב באל שדי ושמי יי לא אודעית להון:

תו"א וארא אל אברהם. עקידה שער יח עקרים מ"ג פ' יט:

בעל הטורים

(ג) וארא לעיל מיניה כתיב יגרשם מארצו וסמוך ליה. וידבר אלהים. מלמד שלא היה הדבור עמו בארצו אלא חוץ לכרך: וארא ו' ארא ו"פ כתיב באבות וירא ג' באברהם ב' ביצחק א' ביעקב: אלהים. בגימטריא הוא דיין שדבר אתו משפט: וארא בגימטריא יצחק כדאיתא במדרש שיצחק גרם לישראל שיצאו ממצרים. וארא אל אברהם. ס"ת הלם שעשו עצמם אלמים ולא הרהרו אחר מדותי: באל שדי. זה אינו חוזר אלא על אברהם ויעקב שלהם נראה באל שדי ופרש"י מה שנאמר ליצחק והקמותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך נאמר בה באל שדי. ד"א אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' פי' באלו ב' שמות נראיתי להם בשם יו"ד ה"א הבטחתים להושיבם בארץ לבטח ובשם אל שדי הבטחתי אותם להפרות ולהרבות כי זה השם הוא על פריה ורביה. ב' דיעקב ק' דיצחק ע' דאברהם והוא בא"ת ב"ש שדי לכן נראה להם בזה השם. וכר"ת א' דאברהם י' דיצחק וי' דיעקב עולה כ"א כמנין אהיה הרי השם בר"ת וס"ת וזה חונה מלאך ה' סביב ליראיו:

רשב"ם

אני ה'. ושמי מהפרש שיש בידי לקיים הבטחתי: (ג) באל שדי. הבטחתי על העתיד ולא קיימתי עדיין: ושמי ה'. כך צריך לפרש. ואני נראיתי להם באל שדי. ועיקר שמי ה' הוא. וזה כפל לשון: לא נודעתי להם. לא נהגליתי להם בעיקר השם אלא באל שדי אבל אליך גליתי עיקר שמי. אהיה. וזכרי ה'. ובימיך אקיים הבטחתי לתת להם את ארץ כנען. ושמי מחובר למעלה כמו שפירשתי. ואילו היה כתוב לא הודעתי להם אז היה מוסב ושמי ה' לא הודעתי:

רש"י

לעש הזה: ויאמר אליו אני ה'. נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני. ולא להנם שלחתיך ב כי אם לקיים דברי שדברתי לאבות הראשונים. ובלשון הזה מלינו שהוא נדרש בכמה מקומות אני ה' נאמן להפרע כשהוא אומר אצל עונש כגון וחללת את שם אלהיך אני ה' וכשהוא אומר אצל קיום מצות כגון ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה' נאמן ליתן שכר: (ג) וארא. אל ג האבות: באל שדי. הבטחתים הבטחות ובכולן אמרתי להם אני אל שדי: ושמי ה' לא נודעתי להם. לא הודעתי אין

שפתי חכמים

אבל כאן אין כתיב אחריו לאמר דויאמר אליו אני ה' דכתיב כאן לאו פרט של וידבר הוא אלא מלתא באפי נפשיה הוא דקאי על מ"ש משה למה זה שלחתני כדמפרש רש"י. (מהרש"ל) ודכתיב אחריו אני ה' היפך זה לכך דרשו פה ולא במקומות אחרים: ב ר"ל דאתה אמרת למה זה שלחתני וקאמר לא לחנם שלחתיך. והנה דברי הרא"ם בפי' זה ארוכים מאוד ונלאיתי לכתבם ונ"ל שאין זו תשובה על מה שלמעלה כמו שחשב הרא"ם רק ה"פ דבר אתו משפט ר"ל בלשון קושי ולא בל' נחת על שהקשה לדבר למה הרעותה שהוא תחלת הדבור של למה זה שלחתני שהיה חס על כבוד עצמו כמו שפירשתי למעלה ומ"ש לא לחנם שלחתיך גם זה אינו תשובה אמה של מילה אלא הכי קאמר הקב"ה למשה שמא תאמר לא תצליח בשליחותך לא לחנם שלחתיך וכו' עכ"ל מהרש"ל:

ג מה שנקט רש"י אל האבות ולא נקט אל אברהם אל יצחק ואל יעקב כמו שכתוב בקרא משום דרש"י נקט לה בלשון קצר

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ג) ושמי ה'. על שפרש"י שהקב"ה מתאונן על הראשונים שנגלה עליהם ולא שאלו בשמו ואתה כבר שאלת מה שמו מה אומר אליהם ומקשה רש"י שלפי זה היה לו לכתיב לא שאלו לי וא"ת לא הודיעם שכך שמו הרי תהלה נגלה וכו'. ועל זה תמהין העולם מה פי' ומפי ה"ר בנימין שמעתי דה"פ וא"ת הא דכתיב לא נודעתי בכמו לא שאלו לי אי אפשר שהרי מתחלה נגלה וכו' ומכלל דהודיעם שכך שמו

ענין קושי השעבוד

לבארם ע"פ הכלל אשר ביארו לנו מפרשי התורה כי ענין התנהגות הקב"ה עם ברואי מטה כמו רופא שבאו לפניו איזה חולים. ורואה שחוליים הוא נמשך על כל ימי היותם על האדמה וצריך לכלכלם תמיד במעדילינגען עד שיבואו לידי זקנה ושיבה. והמעדילינגען צריכים להיות איזה מין משקה החריף מאד במרירות. יראה מי שיכול לסבול המרירות מהמשקה ילוה עליו שישתה המשקה כמו שהוא. ומי שיודע בו שלא יכול לסבול המרירות כמו שהוא. אזי מוכרח הרופא להמתיק המרירות. לזה במעט מתיקות ולזה במתיקות הרבה כמו כן הוא התנהגות הבורא ית' עם בני אדם וביחוד עם האומה הישראלית שעיקרם הושתת תבל כמו שאחז"ל בראשית. בשביל ישראל שנקרא ראשית ברא אלהים את השמים וגו'. ומחמת שראה הקב"ה שיהיו חולים

פירוש לתורת אלהים

געשטאנען] ויאמר אליו און גאט האט צו משה אזוי געזאגט אני יי איך בין גאט וואס מיין נאמען איז דער שם הוי"ה דאס ווייזט איך גאט בין בגלייבט צו צאלין אגוטען שכר צו די וואס זענען מקיים מיינע מצות און ניט אום זיסט האב איך דיך געשיקט נאר איך וויל מקיים זיין מיינע רייד וואס איך האב גירעדט צו דיא אבות אזוי וויא ווייטער וועט שטיין: (ג) וארא און איך גאט האב מיך באוויזען צו אברהם און צו יצחק און יעקב באל שדי מיט מיין נאמען וואס הייסט אל שדי. כלומר איך האב זייא צו געזאגט זאכין און בייא אלע הבטחות האב איך זיי געזאגט אני אל שדי ושמי יי און מיט מיין נאמען הוי"ה לא נודעתי להם בין איך ניט געווארין דערקענט צו זיי, כלומר

משלי חכמים

געוויס געוואנדערט, דאס זעלביגע איז געוועזן בייא משה, נאכדעם האט געזאגט צו משה מיין שטראף וואס איך שטראף אמענטש איז רחמנות, פון דעם שטראף קומט ארויס פיל גוטס אויף די וועלט און צו יענע וועלט, נאר אברהם יצחק ויעקב ווייסען שוין פון דעם, דריבער אז איך האב זייא געזאגט זייערע קינדער וועלין זיין אין גלות מען וועט ארבעטין מיט זייא, האבען זייא נאר ניט גירעדט שלעכטע רייד נעגין מיר וויל זייא האבין שוין געוואוסט אז דער גלות וועט זיין אטובה, דורך דיא ארבעט פון מצרים האבין דיא יודין געוואונען דיא תורה, ווען זייא וואלטין

ספר הישר

מען אייך גלויבין, האט אהרן אוואדף גיטאהן זיין שטעקין אויף דיא ערד איז געווארין פון שטעקין אשלאנג, פרעה מיט זיינע קנעכט און דיא הרטומים האבין דאס געזעהן, האבין דיא הרטומים געווארפין זייערע שטעקינס אויף דיא

לָהֶם: ד וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֵת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ: ה וְגַם ׀ אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי

ד וְאַף אֲקֵימִית יָת קְיָמִי עִמְּהוֹן לְמִתַּן לְהוֹן יָת אַרְעָא דִכְנָעַן יָת אֲרַע תּוֹתָבוּתְהוֹן דִּי אִתּוֹתַבוּ בַהּ: ה וְאַף קֳדָמַי שְׁמִיעַ

תולדות אהרן

וגם הקימותי. סנהדרין ל״ו:

בעל הטורים

(ד) לתת להם את ארץ כנען. לתת עולה ת״י ת״ך רמז . . גרו בה עולה עשרה שבטים בארץ: (ה) נאקת. כאת כ״ב מקדשים שתעמדו ת״י ת״ך שנים: אשר גרו בה. מגין אפר עתד״א כנימט׳ האבות לומר לך שעלתה לעקת האבות ותפלתם:

שפתי חכמים

פרא״ס: ד דק״ל והלא כתיב בפרשת לך לך אני ה׳ אשר הוצאתיך מאור כשדים ועל זה פי׳ לא הודעתי וכו׳: ה דרש״י עלמו מפרש מה הפרש יש בין ה׳ או באל שדי ועל זה פירוש שהרי הבטחתים ולא קיימתי ר״ל עדיין לא קיימתי הבטחתי משום שעדיין לא זכו מצד מעשיהם א״כ יש הפרש כדפירשתי שהרי הבטחתים ולא קיימתי: ו דק״ל איך מיושב הלשון בו וגם אמה שכתוב לעיל בכלמא אי כתיב לעיל ושמי ה׳ נודעתי להם היה פירושו וגם דבר זה עשיתי להם. א״נ אי כתיב כאן וגם לא הקימותי הוה נמי שפיר אבל עכשיו דכתיב לעיל ושמי ה׳ לא נודעתי להם מאי וגם הקימותי ועל זה פירש וגם כשנראיתי וכו׳ ה״פ שלא תאמר כיון שלא נראיתי להם אלא באל שדי ולא בה׳ א״כ לא צריך אני לקיים הבטחתי אל תאמר כן שהרי גם הלכתי והעמדתי להם ברית ובשביל ב׳ דברים הללו דהיינו אל שדי והברית צריך אני לקיים דברי דהרי הן כמו שהבטחתי להן בה׳ וגם הקימותי לפי׳ זה קאי אותה אל אברהם וגו׳ באל שדי: ז ר״ל מהפסוקים הללו אתה רואה שנדרתי להם אבל עדיין לא קיימתי אבל מה שלא קיים לא מוכח מקרא אלא בלא הוכחת רש״י נקט ליה לתרץ למה שלחתני מבום שעדיין אני לא קיימתי הוצרכתי אני לשלוח אותך כדי לקיים דברי לאבות הראשונים: ח דק״ל מאי וגם אני שמעתי דמשמע שאחר שמע וגם הקב״ה שמע ועל זה פירש כמו שהלכתי את הברית וכו׳ ר״ל דוגם אני מוסב אלמעלה כיון שנראיתי להם באל שדי והלכתי להם ברית

רש״י

כ׳ כאן אלא לא נודעתי לא נכרתי להם במדת אמתות שלי ד שעליה נקרא שמי ה׳ נאמן לאמת דברי שהרי הבטחתים ה ולא קיימתי: (ד) וגם הקמותי את בריתי וגו׳. וגם ו כשנראתי להם באל שדי הלכתי והעמדתי בריתי ביני וביניהם: לתת להם את ארץ כנען. לאברהם בפרשת מילה נאמר אני אל שדי וגו׳ ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך (בראשית יז) ליצחק כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם (בראשית כו) ואותה שבועה שנשבעתי לאברהם באל שדי אמרתי ליעקב אני אל שדי פרה ורבה וגו׳ (בראשית לה) ואת הארץ אשר וגו׳ הרי נדרתי ז להם ולא קיימתי: (ה) וגם אני. כמו שהלכתי והעמדתי הברית ח יש עלי לקיים לפיכך שמעתי את נאקת בני

ענין קישוי השעבוד

פולי הנפש. כי יצר לב אדם רע מנעוריו. ע״כ ברא אלהים. כדרשת חז״ל בתחלה עלה במחשבה לברוא העולם במדת הדין. ומחמת שראה הקב״ה שלא יוכלו כולם לסבול המדת הדין הקשה ע״כ המתיק המדת הדין במדת הרחמים. והצדיקים הבריאים בהם יתנהג הקב״ה במדת הדין כמאמרם ז״ל הקב״ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה. ולהמון העם מתנהג הקב״ה במדת הדין לכל אחד ואחד כפי שיוכל לסבול. ואבותינו הקדושים שהיה כחם יפה סבלו המדה הקשה. כמו אברהם אבינו שהשליכוהו לכבשן כאש והיה נע ונד כל ימיו עד לעת זקנתו וה׳ ברך את אברהם בכל. וכן יצחק ותכהין עיניו וסומא חשוב כמת. וכן יעקב שהיה יבחיר שבאבות לרותיו היו רבות מאד. כנודע מהכתובי׳. עד שאמר לבניו ואל שדי יתן לכם רחמים. מי שאמר לעולמו די יאמר די לצרותי. וזהו שרצה הקב״ה להודיע למשה כל יתמה על הקישי השעבוד שהוכבד על ישראל. והליע לפניו סדר הנהגתו ותכלית ההנהגה. וידבר אלהים אל משה. הקב״ה הודיע למשה את מדת הדין. ולא הא״מר כי ש״ו אכזר אנכי.

דעת זקנים מבעלי התוספות

וא״כ לא היה תוהא על הראשונים לפי מדרש אגדה אלא לפי שלא שאלו לשמו וזה ישאל. וא״כ הדרא קושי׳ לדוכתא שהיה לו לכתוב לא שאלו לי:

פירוש לתורת אלהים

איך בין ניט געווארין דערקענט צו זיי מיט מיין מדה פון אמת וואס פון וועגין די מדה ווערט גערופין מיין נאמען יהוה דאס איז טייטש איך בין בגלייבט מקיים צו זיין מיינע רייד, ווארום איך האב נאך ניט מקיים געווען מיינע הבטחות: (ד) וגם און ווען איך האב מיך צו זייא באוויזען מיט דעם נאמען אל שדי הקמותי האב איך בשטעטיגט את בריתי מיין זיכערהייט אתם מיט זיי דאס הייסט איך האב גישווארין לתת צו געבין זיי דאס לאנד כנען את ארץ דאס לאנד פון זייער וואהנונג אשר וואס זיי האבין דרינען געוואהנט: (ה) וגם אני און אזוי ווי איך האב מיט זיי כורת ברית

ספר הישר

קרח איז פון אלע שטעקינס געווארין צו לאנגען, דער שלאנג פון אהרן׳ס שטעקין האב אויפגעהויבין זיין קאפ און האט געעפינט זיין מויל און האט געוואלט איינשלינגען דיא שלאנגען פון דיא חרטומים׳ס שטעקינס, האט ברעם

משלי חכמים

אין מצרים ניט געארבעט און מען וואלט וואגין צו דיא יודין זייא זאלין נעמען אויף זיך אזוי התורה, וואלטין זיי געווים ניט געוואלט נעמען דיא תורה, אזוי וויא אלע פעלקער האבין ניט געוואלט נעמען דיא תורה, אבער אז דיא יודין זענען געפיינינט געווארין אין מצרים, און מען האט גיזאגט צו זייא אויב זייא

עלין נעמען דיא תורה וועלין זי אויסגעלייזט ווערין פון מצרים, זענען דיא יודין באלד בעשטאנען אויף דיא תורה, און וועגין דיא איצטיגע שווערע ארבעט וואס פרעה האט אויף זייא שווער געמאכט צו ווייזין אז ער האט ניט מורא פאר גאט, נאר ווייל גאט וואנט ער זאל זייא ארויס ציען פון מצרים דריבער מאכט ער נאך דיא ארבעט שווערער אויף זייא. דאס איז אויך געווען א טובה פאר דיא יודין, דורך דעם האט גאט גיקענט שלאגין פרעה מיט אזוי פיל מכות און יודין זאלין דערקענען דיא גרויס-קייט פון גאט דאס אלץ האבין אברהם יצחק יעקב געוואכט, אבער ביי משה איז דאס געווען דאס ערשטע מאהל דריטער

ית קבילת בני ישראל די מצראי מפלחין בהון ודכירנא ית קימי: ו בכן אימר לבני ישראל אנא יי

תו"א ואזכור את. ספר הזוהר פרשת פקודי.

ישראל אשר מצרים מעבדים אתם ואזכר את־בריתי: ו לכן אמר לבני־ישראל אני יהוה והוצאתי

בעל הטורים

(ו) לכן אמור. ב' במסו' לכן אמור לבני ישראל לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום שדורש בספרי כל מה שעשה משה עשה פנחס משה נעשה שליח להוציא ישראל ממצרים ופנחס יהיה שליח להוציא ישראל מגלות וכן כל הדברים שעשה משה עשה ג"כ פנחס. לכן עולה ק' בזכות אברהם שהוליד בן למאה ויצחק שמלא מאה שערים ויעקב שירד כל תולדותיו נמאה שנים ילאו: והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי. ד' לשונות של גאולה כנגד ד' מלכיות ובאחרון כתיב ולקחתי כנגד אדום וע"כ כתיב בים ולקחתי כאדם הלוקח בחוקה שהוא קנה מכולם. והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי בגימ' זה עני בישראל לא יפתחו לו מארבע כוסית:

רש"י

ישראל ט הנותקים: אשר מצרים מעבדים אותם ואזכור. אותו הברית. כי בברית בין הבתרים אמרתי וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי: (ו) לכן. ע"פ אותה השבועה: אמור לבני ישראל אני ה'. הנאמן בהבטחתי: והוצאתי אתכם. כי כן הבטחתיו והרי כן יגלו

שפתי חכמים

גם אני צריך לקיים ושמעתי מילתא באפי נפשיה הוא ר"ל כלומר שמעתי וכו' וה"פ של פרשה זו בתחילה וידבר אלהים אל משה דבר אתו משפט ויאמר אליו וגו' קאי אמה שאמר משה למה זה שלחתני ואמר לו הקב"ה אני ה' שנאמן לקיים הבטחתי שהבטחתי ואתה אמרת למה זה שלחתני וא"ת למה צריך אני לקיים הבטחתי אע"פ שלא הבטחתי בשם ה' אלא וארא אל אברהם וגו' אבל בשמי ה' לא נודעתי להם א"כ לא מוכרח אני לכך אבל וגם הקימותי וגו' לכך גם אני צריך לקיימו הלכך שמעתי וגו':

ט (נח"ין) כי אי אפשר לקיים הבטחת הארץ רק אחר יציאתם ממצרים ואי אפשר להוציאם אא"כ יקויים וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי לפיכך האריך הפסוק אשר מצרים מעבידים אותם וזהו ואזכור את בריתי שע"י שזכרתי ברית בין הבתרים של

ענין קושי השעבוד

ויאמר אליו אני ה'. אדרבה אני הוא הרחמן האמתי אשר אין סוף וקצה לרחמנותי. כי מרירות המדה"ד הוא הוא הרפואה לחולי הנפשות. וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי. ר"ל היה להם לראות מדת הדין עד שהוכרחו לקרוא אותי אל שדי שאומר לצרותם די. ושמי ה'. בעל הרחמים פשוטים. בזה לא נודעתי להם. מרחמים פשוטים לא ידעו כל ימי חייהם. וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם ארץ כנען. אע"פ שהבטחתים לתת להם ארץ כנען. אבל לא היתה רק ארץ מגוריהם אשר גרו בה. כגרים ממש. וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל וגו'. וגם עליהם עבר מדת הדין הגדולה מאד. ואזכור את בריתי אשר כרתי עם אבותיהם לתת להם את ארץ כנען. לכן מחמת שסבלו כולם המדת הדין ויכנעו לבם. ועוד לא יתגבר עליהם היצר לב האדם הרע. אמור לבני ישראל הבטחת הגאולה חירות הגוף וחירות הנפש. חירות הגוף והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים. וחירות הנפש ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים. וטובת הגוף והבאתי אתכם אל הארץ וגו'. וטובת הנפש וידעתם כי אני ה' בעל הרחמים הגמורים. אשר כל התלאה אשר מצאתכם היה כמרירת המעדינין לרפאת את החולה ולהבריאו. כמו כן עשיתי עמכם כדי לזכותכם לזה ובכא:

פירוש להורת אלהים

גיוועזן בדארף איך מקיים זיין דרום שבועתי האב איך גיהערט דאס גישריי פון די ישראל אשר וואס דיא מצרים ארבעטין מיט זייא ואזכור הא.. איך מיך דער מאנט וואס איך האב כורת ברית גיוועזן מיט אברהם איך האב איהם דער צו גיזאגט אז דאס פאלק מצרים וואס די ישראל וועלין בייא זייא ארבעטין וועל איך משפטין: (ו) לכן דרום אזוי מחמת דער שבועה אמור זאלסטו משה זאגין צו דיא יודין אני יי איך בין גאט וואס איך בין בגלייבט מקיים צו זיין מיין הבטחה

משלי הכמים

האט משה נאך ניט פארשטאנען ווי אזוי אזעלכע יסורים זאלין זיין אהבה, אונ דיא יודין האבין געוויס ניט פארשטאנען וויא אזוי דיא יסורים זאגען זייער טובה ביז גאט האט צו משה גיזאגט גייא זאג דיא יודין איך בין הוי"ה וואס מיין גזירה איז רחמנות אונ איך פארזיכער אייך אז איך וועל אייך ארויס נעמען פון מצרים אונ איך וועל זיין אייער גאט אונ איר וועט זיין מיין פאלק אונ איך וועל אייך ברענגען צו דיא לאנד וואס איך האב צו גיזאגט אברהם יצחק יעקב:

(ו) לכן אמור לבני ישראל וגו'. לבמשל אסוחר האט געהאט בייא זיך אין גישעפט אמשרת דער משרת איז גיוועזן גאנץ ערליך, אין דער בעל הבית האט דעם גאנצין האנדיל געטרויט אויף איהם, נאך וויים פון דעם סוחר איז גיוועזן זייגער איינער נאך אסוחר וואס האט אויך געהאנדילט מיט די זעלבע סחורה, דער שכן האט אנגירעט דעם משרת פון סוחר ער זאל גנבענען פון זיין בעל הבית סחורה אונ זאל איהם פארקויפין, דער משרת האט אזוי גימאכט אונ האט גענבעת סחורה פון זיין בעל הבית אונ דער שכן האט זייא בייא איהם גיקויפט, אין אנהייב האט ניט גיוועזן צו דערקענען וויא עס פעלט סחורה אין קרעם. אבער מיט דער צייט האט דער סוחר גיזעהן זיין קראם ווערט אלץ בלויז לייטיגער, דאס ער פאר שטאנען אז דער משרת האט דאס אלין גיגנבעת, ער האט אנגעהויבין גום נאך זוכין

ספר הישר

גיזאגט דאס וועט קיין וואנדער זיין אז איין שלאנג וועט איינשלינגען אנדערע שלאנגען, אלע בעדינגע זאכין ווילען איינשלינגען איינע דיא אנדערע, איר זאלט מאכין פון אייער שלאנג צוריק אשטעקין אונ מיר וועלין מאכין פון אונזערע שלאנגען צוריק שטעקינס, אויב דיין שטעקין וועט איינשלינגען אונזערע שטעקינס וועלין מיר וויסען אז איר זענט ניט מכשפים נאר גאטליכע מענטשין, אונ אויב דער שטעקין וועט ניט איינשלינגען אונזערע שטעקינס וועלין מיר וויסען אז איר זענט מכשפים אזוי וויא מיר זענען, אהרן האט מיט זיין האנט אנגענומען דעם ווידיל פון שלאנג איז ער באלד צוריק גיווארין אשטעקין, די הרטומים האבין אויך אזוי גימאכט זיי האבין אנגענומען דיא ווידלען פון זייערע שלאנגען זענען זייא גיווארין שטעקינס, וויא אלע שטעקינס זענען גילעגין אויף דיא ערד האט דער שטעק פון אהרן איינגעשלינגען אלע שטעקינס, וויא דער מלך האט גיזעהן דעם וואנדער

אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם
וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי
אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים
גְּדֹלִים׃
ז וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם
וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם
כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא
אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם׃

אונקלוס

וְאַפֵּיק יַתְכוֹן מִגּוֹ דְחוֹק פּוּלְחַן מִצְרָאֵי וְאֵשֵׁיזֵיב יַתְכוֹן מִפּוּלְחַנְהוֹן וְאֶפְרוֹק יַתְכוֹן בִּדְרַע מְרָמַם וּבְדִינִין רַבְרְבִין׃
ז וַאֲקָרֵיב יַתְכוֹן קֳדָמַי לְעַמָּא וְאֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהָא וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דְאַפֵּיק יַתְכוֹן מִגּוֹ דְחוֹק פּוּלְחַן מִצְרָאֵי׃

תו"א ולקחתי אתכם. סנהדרין קיא: המוציא אתכם. ברכות לח:

שפתי חכמים

הארץ ממילא נזכרתי גם דן אנכי כי בפעם אחד ובמאמר אחד נאמרו אלו ב' ההבטחות ועכשיו נשלמה התשובה על למה זה שלחתני ומאז באתי הרע וע"ש מה שהאריך: י כאן ק"ל דהיאך מיושב הלשון של מתחת סבלות דמתחת סבלות משמע שהסבלות למעלה פרוש עליהם והוא מוציא אותם מתחת ועל זה פירש טורח משא ר"ל כאדם שנושא משא שמוציאין את האדם מתחת משא ה"נ העבודה של מצרים דומה עליהן כמשא והוי כאלו מוציא אותן מתחתיו אבל לעיל לא כתיב תחת ודי סבלות:

רש"י

ברכים גדול: סבלת מצרים. טורח משא י מצרים:

פירוש לתורת אלהים

וְהוֹצֵאתִי און איך וועל אייך אויסציהען פון דיא שווערע ארבעט פון מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי און איך וועל אייך מציל זיין מֵעֲבֹדָתָם פון צו דינען זיי וְגָאַלְתִּי און איך וועל אייך אויסלייזין מיט אויסגעשטרעקטען ארום וּבִשְׁפָטִים און מיט גרויסע משפטים: (ז) וְלָקַחְתִּי און איך וועל אייך נעמען צו מיר צו א פאלק וְהָיִיתִי און וועל זיין צו אייך א גאט וִידַעְתֶּם און איר וועט וויסען כִּי אֲנִי יְיָ אז איך בין אייער גאט הַמּוֹצִיא וואס האט אייך אויסגעצויגען מִתַּחַת פון די שווערע ארבעט פון מִצְרַיִם:

ספר הישר

האט ער געהייסין מען זאל ברייינגען דעם בוך וואס אין אים זענען געשריבען דיא נעמען פון אלע געטער. און מען האט געלייענט פאר אים די נעמען פון אלע געטער, און דעם נאמען הוי"ה האט ער ניט געפונען אין זיין בוך, דיא חכמים פון מצרים האבין גיזאגט צו פרעה מיר האבין גיהערט דער גאט פון דיא עברים איז א זוהן פון חכמים, ער איז א זוהן פון דיא מלכים וואס זענען אין די מוירענגלענדער, האט פרעה גיזאגט צו משה און צו אהרן איך ווייס ניט פון דעם גאט וואס איר האט גיזאגט און זיין פאלק וועל איך ניט שיקען, משה און אהרן האבין גיזאגט צו פרעה דער גאט אונזערער וואס הייסט הוי"ה איז דער גאט איבער אלע געטער, און זיין נאמען איז גערופין גיווארין אויף אונז ווען אונזערע עלטערין האבין גילעבט און ער האט אונז געשיקט צו דיר מיר זאלין דיר זאגין "שיק ארויס מיין פאלק פון דיין לאנד זיי זאלין מיך דינען", און איצט ווילען מיר דו זאלסט אונז ארויס שיקען אויף דרייא טעג אין דער מדבר און מיר וועלין דארטין שעכטין קרבנות צו אים, ווארום פון די צייט וואס מיר זענען אריין געקומען אין מצרים ביז היינט האבין מיר קיין קרבן גישאכטין צו אונזער גאט, און אויב דו וועסט אונז ניט ארויס שיקען פון דיין לאנד וועט אונזער גאט בייז ווערין אויף דיר און ער וועט שלאגין מצרים מיט א שווערד אדער מיט א מגפה, פרעה האט גיזאגט צו משה מיט אהרן דערציילט מיר נאר דיא שטארקייט פון אייער גאט, האבין זיי גיזאגט צו פרעה אונזער גאט האט בשאפין די הימלען און די ערד און די ימים מיט די פיש וואס אין זיי און ער

משלי החכמים

דיא זאך, ביז ער האט גיוואקסען אז זיין שכן קויפט פון דעם משרת די סחורה און דער שכן האט דעם משרת גימאכט פאר א גנב, דער סוחר האט אויף געהייסען מיט עדות אין דערשטיל זיי זאלין זעהן ווי ער נעמט א שטיקיל סחורה פון קראם און טראגט אריין צום שכן און דער שכן האט דיא סחורה צו גענומען און האט דעם משרת בצאהלט און ער איז אוועק גיגאנגען, אויף מארגין האט דער סוחר גערופין דעם משרת צום משפט און האט גישטעלט דיא עדות וויא זייא האבין גיזעהן דיא גנבה, דער בעל הבית האט גיגעבין א רעכענונג וויא פיל סחורה דער משרת האט גיגנבית, [דער בעל הבית האט אבער איצט נאך ניט דערציילט אז ער ווייס פון דעם שכן אז ער האט צו גינומען די סחורה פון משרת], דער שופט האט גיפסקנט דער משרת זאל בצאהלין פאר דעם גאנצין צעטיל סחורה וואס דער בעל הבית ווייזט אים פאר, נאר סיחתים זאלין שאצין ווי פיל דער צעטיל סחורה איז ווערט, דער בעל הבית איז גיגאנגען צו זיין שכן און זאגט צו אים מיין משרת האט מיך בגנבית א גאנצין צעטיל סחורה, און ער דארף מיר בצאהלין, דו ביזט אבער אויף סחורה קים מיט מיר צום שופט און זעה דעם צעטיל סחורה און שאץ וויא פיל דאס איז ווערט, דער שכן האט גירעכנט דער בעל הבית ווייס נאר ניט פון אים און צו ווערין א ערליכער מאן בייא דעם בעל הבית פון משרת, האט ער דעם צעטיל סחורה טייער גישאצט, נאכדעם אפשאצין, האט דער שופט גיזאגט צום שכן ער זאל אונטער שרייבין זיין נאמען אויף דעם צעטיל אז דיא סחורה איז אזוי פיל ווערט, דער שכן האט אזוי גיטאהן און האט אונטער געשריבען זיין נאמען אויף דעם צעטיל, איצט האט דער בעל הבית אריין גערופין דיא עדות, און האבין גיזאגט אז דיא סחורה האט דער שכן גיקויפט, גיאט דער שופט גיפסקנט דער שכן זאל בצאהלין פאר דיא גאנצע סחורה אזוי וויא ער האט גישאצט, דאס זעלביגע איז

ח וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי יְהוָה׃
ט וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה׃ פ

ח וְאָעֵיל יָתְכוֹן לְאַרְעָא דִי קַיֵּימִית בְּמֵימְרִי לְמִיתַּן יָתַהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְאֶתֵּין יָתַהּ לְכוֹן יְרוּתָא אֲנָא יְיָ׃
ט וּמַלִּיל מֹשֶׁה כֵּן עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא קַבִּילוּ מִן מֹשֶׁה מֵעָיק רוּחַ וּמִפּוּלְחָנָא דַהֲוָה

תולדות אהרן

נשאתי. סנהדרין קי"א : וכספי אוסף. בתרא קיז קיח :

בעל הטורים

(ח) מורשה. ב' במסו' דין ואידך משה מורשה קהלת יעקב שבזכות התורה ירשו הארץ כדכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו וכתיב מורשה ולא כתיב ירושה רמז שמורישים ולא יורשים שלא יכנסי לארץ: (ט) מקצר. חסר וי"ו ועולה כמנין ת"ל לומר שלסוף ת"ל שנה יצאו שנאמר ויהי מקץ ארבע מאות שנה ושלשים שנה:

רשב"ם

(ט) ולא שמעו אל משה. עתה אעפ"י שהאמינו מתחלה כדכתיב ויאמן העם. שהיו סבורים לנוח מעבודה קשה והנה עתה הכביד עליהם יותר:

רש"י

(ח) נשאתי את ידי. הרימותי להשבע ב בכסאי: (ט) ולא שמעו אל משה. לא קבלו ל תנחומין: מקצר רוח. כל מי שהוא מיצר רוחו ונשימתו קצרה ם והינו יכול להאריך בנשימתו. קרוב לענין זה שמעתי בפרשה זו מרבי ברוך בר' אליעזר והביא לי ראיה ממקרא זה (ירמיה טז) בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גבורתי וידעו כי שמי ה' למדנו כשהקב"ה מאמן את דבריו אפי' לפירענות מודיע ששמו ה' וכ"ש נ האמנה לטובה. ורבותינו דרשו (ב"ר סנהדרין קיא) לענין של מעלה (שמות ה) שאמר משה למה הרעיתה ם אמר לו הקב"ה הבל על דאבדין ולא משתכחין יש לי להתאונן על מיתת האבות הרבה פעמים נגליתי עליהם באל שדי ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת מה שמו מה אומר ע עליהם: וגם הקמותי וגו'. וכשבקש אברהם לקבור את שרה פ לא מצא קרקע עד שקנה צ בדמים מרובים. וכן בי צחק

שפתי חכמים

ב (ג"א) כאלו אמר לישבע במלכותי כי הכסא מורה על המלכות כמו רק הכסא אגדל ממך: ל ושמיעה זו לשון קבלה הוא ר"ל שנתייאשו מן הגאולה לפי שסברו שא"א לגאלם משם מעבודה קשה כזו ואל משה פי' אל תנחומי משה: מ והוי כאלו נכתב ולא שמעו אל משה מצרה גדולה ומעבודה קשה אלא בשביל זה נקט מקוצר רוח דדרך של מיצר להיות נשימתו קצרה: נ ר"ל שמביא לו ראיה אמנה שפי' לעיל ויאמר אליו אני ה' שפירושו נאמן לשלם שכר וכו' שהרי אפי' לפורעניות מודיע ששמו ה' מכ"ש האמנה לטובה רולה לומר דהא מדה טובה מרובה ממדת פורענות: ס ר"ל שוידבר אלהים קאי על ענין שלמעלה דלפי' רש"י וידבר אלהים אל משה קאי אלמה הרעותה אבל ויאמר אליו אני ה' וכל הפרשה קאי אלמה זה שלחתני כדפי' נמי לעיל אבל לפירוש רבותינו קאי הכל אלמה הרעותה וא"ת והא אח"כ מפרשים שקאי אמה שאמר משה מה שמו מה אומר אליהם וי"ל דבשביל תרוייהו דבר אתו משפט והא דנקט בתחלה שקאי אלמה הרעותה משום דלמה הרעותה עיקר וגרם הכל ואגב תוכחת העיקר הוכיחו גם על ואמרו לי מה שמו ותדע לך שהרי לא דבר אתו משפט אלא אחר שאמר למה הרעותה ולמה לא דבר אתו משפט מיד כשדבר אליו מה שמו מה אומר אליהם אלא ודאי זה גרס הכל · ע (נח"י) שמעתי ולא אבין דלמא היא הגותנת בשלמא משה שלא ידע שום שם משמותיו ית' הוצרך לשאול אבל האבות הרבה פעמים נגלה להם מהי תיתי שישאלו וע"ק שהרי גם משה לא שאל בשביל עצמו אלא בשביל ישראל מה אומר אליהם וע"ש. ונ"ל דה"פ דפ"ש ודש"ר ומה אבות הראשונים שלא נודעתי להם בשמי ה' שהוא שם העצם ושמי הגדול רק באל שדי שהוא שם התואר אפ"ה לא הרהרו אחר מדותי ולך ע"י ששאלת מה אומר אליהם הודעתיך ששמי ה' ואפ"ה הרהרת וע"ש: פ נ"ל שמיישב הפסוק לפי פי' רבותינו: צ ר"ל וגם הקימותי את בריתי אתם

פירוש לתורת אלהים

(ח) וְהֵבֵאתִי און איך וועל אייך ברענגען צו דעם לאנד אֲשֶׁר וואס איך האב אויף געהויבן מיין האנט צו שווערין לָתֵת צו געבין זיא צו אַבְרָהָם און צו יִצְחָק און צו יַעֲקֹב וְנָתַתִּי און איך וועל אייך דאס לאנד געבין צו אירושה. ווארום אֲנִי יְיָ איך בין גאט און איך בין בעגלייבט מְקַיֵּים צו זיין מיין הַבְטָחָה: (ט) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה און משה האט גירעט צו די קינדער יִשְׂרָאֵל אזוי ווי גאט האט אים געהייסין וְלֹא שָׁמְעוּ אבער די יִשְׂרָאֵל האבין ניט גיהערט צו משה מִקּוֹצֶר רוּחַ פון וועגין קארצין אטום וּמֵעֲבוֹדָה קָשָׁה און פון וועגין שווערע ארבעט וואס זייא האבין דעם

משלי חכמים

גיוועןבייא משה, משה איז געקוממען מיט אטענה פאר גאט ווען איך בין געקוממען צו דיא יודין און האב גיזאגט צו זייא גאס האט אייך געדיינקט און ער וויל אייך אויסלייזין פון מִצְרַיִם, אונטערין הימעל, און וועמען ער וויל לאזין לעבין, לעבט ער, און וועמען ער וויל זאל שטארבין, שטארבט ער, און אונזער גאט האט דיך בעשאפין אין דיין מוטערס בויך און האט אין דיר גיגעבין אלערגעדיגען אטעם און

ספר הישר

האט בעשאפין די ליכטיגקייט און די פינסטערניש ער מאכט רעגענען און מאכט שפראצין אלץ וואס וואקסט פון דיא ערד און ער האט בעשאפין אלע מענטשין און בהמות און דיא חיות וואס אין וואלד, און אלע עופות וואס פליהען

י וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
יא בֹּא דַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם
וִישַׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ׃
יב וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר
הֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי

אונקלוס

קְשֵׁי עֲלֵיהוֹן׃ י וּמַלֵּיל יְיָ
עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ יא עוֹל
מַלֵּיל עִם פַּרְעֹה מַלְכָּא
דְמִצְרַיִם וִישַׁלַּח יָת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעֵיהּ׃
יב וּמַלֵּיל מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ
לְמֵימָר הָא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לָא קַבִּילוּ מִנִּי וְאֵיכְדֵין

רש"י

ערערו עליו על הבארית אשר חפר. וכן ביעקב (בראשית לג) ויקן את חלקת השדה לנטות אהלו ולא הרהרו אחר מדותי ואתה אמרת למה הרעותה. ואין המדרש מתיישב אחר המקרא מפני כמה דברים אחת שלא נאמר ושמי ה' לא שאלו לי ק וא"ת לא הודיעם שכך שמו ר הרי תחלה כשנגלה לאברהם בין הבתרים נאמר אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים ועוד היאך הסמיכה נמשכת ש בדברים שהוא סומך לכאן וגם אני שמעתי וגו' לכן אמור לבני ישראל. לכך אני אומר יתיישב המקרא על פשוטו דבר דבור על אופניו והדרשה תדרוש שנאמר (ירמיה כג) הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע מתחלק ת לכמה ניצוצות:

שפתי חכמים

לתת להם את הארץ ולא קיימתי בימיהם שהיו צריכין לקנות בדמים יקרים ואפ"ה לא הרהרו וכו': ק ר"ל כיון שפירושו של וארא אל אברהם וגו' הוא הרבה פעמים נגליתי להם באל שדי ולא שאלו לי מה שמך הל"ל ושמי ה' לא שאלו לי כמו שאתה שואלני: ר דהשתא קשיא ליה ממ"נ שאם יפרשו לא נודעתי להם כמו לא שאלו לי אבל הוא הודיעם שכך שמו הל"ל ושמי ה' לא שאלו לי ואם יפרשו לא נודעתי כמשמעו אלא שהוסיפו עליו ולא שאלו לי הרי תחלה כשנגלה לאברהם בין הבתרים נאמר לו אני ה' וגו' ואי אפשר לרז"ל לפרש לא נודעתי לא נכרתי כמו שמפרש רש"י דמשמע אבל שמו הודיע להם שזוב לא יתכן להוסיף עליו ולא אמרו לי מה שמך במכיון שהודיעם שכך שמו סוב לא היה להם לשאול הרא"ם: ש (הרא"ם) ויש לתמוה דלמא ה"ק מאחר שהאבות חביבים עלי שלא הרהרו אחרי גם אני שמעתי את נאקת בניהם בעבורם אף על פי שאינם נוהגים כשורה לכן אמור לבני ישראל וכו'. ונראה דלפי' זה שפי' דעיקר הגאולה היא משום חביבות האבות ואע"פ שישראל אינם הגונים א"כ לעיל כשאמר משה מי אנכי וגו' וכי אוציא את בני ישראל וגו' ופי' ואע"פ שאם חשוב אני מה זכו ישראל שיעשה להם נס וכו' הי"ל להשיב חביבות האבות הוא גורם שיעשה להם נס וזה אף שאינם הגונים: ת ר"ל מתחלק הסלע על ידי הפטיש לכמה ניצוצות כך פירש"י נמי בגמ' דשבת

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יב) הן בני ישראל. לפי הפשט לא שמעו אלי. וא"ת כי הניחו מלשמוע מקוצר רוח וגו' לכך הוצרך לומר ואני ערל שפתים. אי נמי שמא משה לא היה יודע מה שאפר שמעו אליו מחמת שהוא ערל שפתים והתורה אומרת שבאמת לא כן היה ומה שלא שמעו אל משה היה מקוצר רוח ומעבודה

וכוח משה

(יב) הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה. המפרשים ז"ל שואלים האי קל וחומר פריכא הוא שהרי נאמר הטעם מדוע לא שמעו ישראל אל משה מחמת קוצר רוח ומעבודה קשה. והרמב"ן ז"ל כתב שמשה סבר שבני ישראל לא

לקוטים על התורה

(יב) הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וגו'. מֹשֶׁה הָאט גְיזָאגְט פַאר גָאט מַאדָאךְ יוּדִין הָאבִין נִיט גִיוָואלְט הֶערִין מַיינֶע רֵייד, וָוארוּם זֵייא זָאגִין אַז עֶס וָואלְט גִיוֶועזְן אֱמֶת וִויא אִיךְ זָאג אַז גָאט ווִיל זֵיי שׁוֹין אַרוֹיס נֶעמֶען פוּן מִצְרַיִם, פַאר וָואס הָאבִּין זֵייא אִיצְט בֶּעקוּמֶען אַקוּרְצִין אָטֶעם פוּן דִיא שְׁווֶערֶע אַרְבֶּעט וָואס פַּרְעֹה הָאט אִיצְט אוֹיף זֵייא שְׁוֶוערֶער גֶעמַאכְט דִיא אַרְבֶּעט וִויא פְרִיעֶר, ווִי אַזוֹי וֶועט

פירוש לתורת אלהים

אָטוּם נִיט גִיקָאנְט הַאפִּין אִיז זֵייא נִיט אַיין גֶעגַאנְגֶען וָואס מֹשֶׁה הָאט זֵיי גִיזָאגְט: (י) וַיְדַבֵּר יְיָ הָאט גָאט גִירֶעט צוּ מֹשֶׁה לֵאמֹר אוּנ הָאט אִים אַזוֹי גִיזָאגְט: (יא) בֹּא קוּם דַבֵּר רֵייד צוּ פַּרְעֹה דֶעם מֶלֶךְ פוּן מִצְרַיִם וִישַׁלַּח אוּנ עֶר זָאל אַרוֹיס שִׁיקֶען דִי קִינְדֶער יִשְׂרָאֵל פוּן זַיין לַאנְד׃ (יב) וַיְדַבֵּר הָאט מֹשֶׁה גִירֶעט פַאר גָאט לֵאמֹר אוּנ הָאט אַזוֹי גִיזָאגְט הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַאדָאךְ דִיא

ספר הישר

עֶר הָאט דִיךְ גְרוֹיס גֶעמַאכְט אוּנ עֶר הָאט דִיךְ גֶעמַאכְט פַאר אַמֶלֶךְ אִין מִצְרַיִם אוּנ עֶר וֶועט אַנְאָהֵל בַּייא דִיר צוּ נֶעמֶען דַיין נְשָׁמָה אוּנ עֶס וֶועט פוּן דִיר וֶוערִין עֶרְד, פַּרְעֹה אִיז שְׁטַארְק דֶערְצֶערִינְט גִיוָוארִין פוּן זַיירֶע רֵייד אוּנ הָאט גִיזָאגְט צוּ זֵייא בַּיי אַלֶע פֶעלְקֶער אִיז נִיטָא אַיין גָאט וָואס זָאל קֶענֶען טָאהְן דִי אַלֶע זַאכִין וָואס אִיר זָאגְט, דֶער טַייךְ נִילוּס אִיז מַיינֶער אוּנ אִיךְ הָאבּ מִיךְ אַלֵיין גֶעמַאכְט אוּנ בַּשַׁאפִין, אוּנ פַּרְעֹה הָאט אַרוֹיס גֶעטְרִיבֶּען מֹשֶׁה מִיט אַהֲרֹן פוּן זַיין שְׁטוּבּ אוּנ עֶר הָאט גִיבָּאטִין מֶען זָאל דִיא אַרְבֶּעט אוֹיף דִיא יוּדִין נָאךְ שְׁווֶערֶער מַאכִין, מֹשֶׁה מִיט אַהֲרֹן זֶענֶען אַרוֹיס גֶעגַאנְגֶען פוּן פַּרְעֹה הָאבִּין זֵיי גִיזֶעהֶן דִי יוּדִין אִיז זֵייעֶר שְׁלֶעכְט דִי אַרְבֶּעט אִיז אוֹיף זֵיי שְׁוֶוערֶער

משלי חכמים

הָאבִּין דִי יוּדִין בַּאלְד גֶעגְלוֹיבְּט, וַוייל זֵיי זֶענֶען גִיוֶועזְן עֶרְלִיכֶע יוּדִין פוּן זֵייעֶרֶע אֶלְטֶערִין, אוּנ הָאבִּין אִין זִיךְ דֶעם כֹּחַ אֱמוּנָה פוּן אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב, נָאר וּמֵאָז בָּאתִי אֶל פַּרְעֹה לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ, וֶוען אִיךְ בִּין גֶעקוּמֶען צוּ פַּרְעֹה אוּנ הָאבּ גִיזָאגְט צוּ אִים אִין דַיין נָאמֶען עֶר זָאל אַרוֹיס שִׁיקִין דִיא יוּדִין פוּן מִצְרַיִם, אוּנ עֶר הָאט נָאךְ שְׁוֶוערֶער גֶעמַאכְט דִיא אַרְבֶּעט אוֹיף זֵייא, הֵרַע לָעָם הַזֶּה, הָאט פַּרְעֹה גֶעמַאכְט דִי יוּדִין פַאר שְׁלֶעכְטֶע, דִי יוּדִין גְלוֹיבִּין שׁוֹין נִיט אִין מִיר אוּנ נִיט אִין דִיר, הָאט פַּרְעֹה גֶעגְנֶבֶת פוּן דִיא יוּדִין זֵייעֶר אֱמוּנָה, הָאט גָאט גִיזָאגְט צוּ מֹשֶׁה אִיךְ וֶועל דָאס בַּייא פַּרְעֹה אָפְּנֶעמֶען, אוּנ וֶועל צוּרִיק גֶעבִּין דִיא יוּדִין זֵייעֶר אֱמוּנָה אִין מִיר, דוּ וֶועסְט זֶעהְן וָואס אִיךְ וֶועל טָאהְן צוּ פַּרְעֹה, אִיךְ וֶועל שְׁלָאגִין פַּרְעֹה מִיט מַכּוֹת בִּיז עֶר וֶועט אַלֵיין אָפְּשַׁאצִין וִויא גְרוֹיס מַיין גֶאטְלִיכְקַייט אִיז, אוּנ אַזוֹי אֱמוּנָה וֶועט עֶר אַרַיין גֶעבִּין אִין דִי יוּדִין, זָאגְט גָאט צוּ מֹשֶׁה דְרִיבֶּער גֵייא זָאג דִיא יוּדִין זֵיי זָאלִין גְלוֹיבִּין אַז אִיךְ וֶועל זֵיי אַרוֹיס נֶעמֶען פוּן מִצְרַיִם, אוּנ זֵייא וֶועלִין זַיין צוּ מִיר אַפָאלְק אוּנ אִיךְ וֶועל זַיין זֵייעֶר גָאט אוּנ וֶועל זֵיי אַרַיין בְּרֵיינְגֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃

ואיך

ואיך ישמעני פרעה ואני ערל
שפתים: פ יג וידבר יהוה אל־
משה ואל־אהרן ויצום אל־בני
ישראל ואל־פרעה מלך מצרים

אונקלוס

יקביל מני פרעה ואנא
יקיר ממלל: יג ומליל יי
עם משה ועם אהרן
ופקידינון לות בני ישראל
ולות פרעה מלכא

בעל הטורים

(יג) ויצים. ד' במסו' ויצום וגו' אל פרעה. ואח"כ נגשו (כל) בני ישראל ויצום את כל אשר דבר. ויצום לאמר זה הדבר אשר תעשו גבי יהודע שהוציא בן המלך. ויצום לאמר לא תיראו אלהים אחרים גבי מלך אשור כפרשת השמרונים כשהרגו בהם

רש"י

(יב) ערל שפתים. אטום שפתים. וכן כל לשון ערלה אני אומר שהוא אטים (שם ו) ערלה אזנם אטומה משמוע (שם ט) ערלי לב אטומים מהבין. (חבקוק ב) שתה גם אתה והערל והאטם א משכרות כוס הקללה. ערלת בשר שגיד אטום ומכוסה בה. (ויקרא יט) וערלתם ערלתו עשו לו אוטם וכיסוי איסור שיבדיל בפני אכילתו. (שם) שלש שנים יהיה לכם ערלים אטום ומכוסה ומובדל מלאכלו: ואיך ישמעני פרעה. ב זה אחד מעשרה ק"ו שבתורה (ב"ר פ' ל"ב): (יג) וידבר ה' אל משה ואל אהרן. לפי שאמר משה אני ערל שפתים צירף לו הקדוש ברוך הוא את אהרן להיות לו לפה ולמליץ: ויצום אל בני ישראל. (ש"ר) צוה עליהם להנהיגם בנחת ג ולסבול אותם: ואל פרעה מלך מצרים.

שפתי חכמים

דף פ"ח והתוספות הקשו על פירושו ומפרשים בענין אחר ע"ש: א זהו פי' על והערל שמביא רש"י: ב ר"ל שלא תאמר דהאי ואיך ישמעני פרעה מילתא בפ"ע הוא כלומר וגם פרעה לא ישמע אלי מסבה אחרת דהיינו ואני ערל שפתים לכ"פ זה אחד מעשרה ק"ו והכל חדא הוא ובזה ניחא מה שהיפך רש"י ופי' ערל שפתים קודם ואיך ישמעני פרעה שלא על סדר המקרא והק"ו הוא הכי ומה ישראל שבשורה טובה היא להם והיה להם לקבל דברי ואפ"ה לא שמעו לי פרעה שבשורה רעה היא לו כ"ש שלא ישמעני. וא"ת איכא למיפרך דמה שלא שמעו ישראל למשה היינו כמו שמפרש הפסוק לעיל ולא שמעו אל משה מקוצר רוח וגו'. וי"ל דמשה לא היה יודע שלא שמעו לו בשביל קוצר רוח אלא הוא סבר שבשביל שהוא ערל שפתים לא שמעו לו ומ"ש נקרא כן מפני שהתורה כתבה לפי האמת אבל לפי דעתו שהיה סובר משום שהיה ערל שפתים לא שמעו אליו הוי שפיר ק"ו ואין להקשות אעפ"כ ה"ל למשה להבליע הפירכא אף אחר שגילה לו הקב"ה שמה שלא שמעו אליו הוא מקוצר רוח ומה ישראל שהיא לטובתם והי"ל לשמוע אע"פ שיש להם קוצר רוח פרעה שהיא לרעתו אינו דין שלא ישמע אף על פי שאין לו קוצר רוח כמו שמצינו בכמה מקומות בתלמוד י"ל דפירכא הכתובה בתורה הוא שהכתוב מעיד שמה שלא שמעו הוא מפני הקוצר רוח ואין להבליע פירכא כזו. הרא"ם: ג דקמ"ל דמפסוק משמע שצוה את ישראל עצמן שיוציאו את עצמן ועז"פ שצוה עליהם וכו' ר"ל דויצום קאי על משה ואהרן להנהיג ישראל בנחת ולסבול אותם

דעת זקנים מבעלי התוספות

הכתוב מקוצר רוח וגו' ושמעתי מהר"י מלישבונ"ה שהיה מפרש הק"ו שפרש"י כלומר הן בני ישראל וגו' אף מקוצר רוח שעליהם ואני אומר להם שאני בא מאת הקב"ה לפדותכם מן השעבוד ואדם שהוא בבית הסוהר וישמע שבא אדם לפדותו הוא יוצא ושמח לקראתו ושומע לקולו והם לא הטו אזנם לשמוע אלי כל שכן שפרעה שאני בא להפקיע שיעבודו שלא ישמע אלי:

כוח משה

קשה. ומשה טעה בזה ולפי טעותו היה דן הקל וחומר. והרב בעל מעשה ה' כתב אבל לדעתי יתיישב הענין באופן אחר כי משה ככר סיפר לישראל ב' פעמים שהקב"ה שלח אותו להוציאם ממצרים. אחת קודם שדבר אל פרעה. ואחת אחר שדבר עם פרעה והרע להם לבלתי נתון להם תבן. והנה בפעם הראשון נאמר ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל וכי ראה את עניים. וזה יפלא שאחר שהקב"ה אמר למשה שהוא שלחו להוציאם כמו שנאמר ואמרת אליהם פקוד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים. ואח"כ נאמר וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר ה'. הרי ודאי אמר להם שהש"י אמר פקוד פקדתי אתכם וא"כ היה מספיק אומרו ויאמן העם. ולמה הוצרך לומר שמעו כי פקד ה' כיון שהאמינו לכל דברי אהרן הרי הפקידה

פירוש לתורת אלהים

ישראל האבין מיך ניט צו גיהערט ואיך ישמעני און זויא וועט מיך פרעה צו הערין און ווידער ואני און איך בין ערל שפתים פאר שטאפטע לעפצין כלומר איך קען ניט רעכט ריידין: (יג) וידבר יי האט גאט גירעט צו משה און צו אהרן ויצום און ער האט זייא געבאטן זייא זאלין זאגין דיא יודין זייא וועלין אויס געלייזט ווערין פון מצרים

לקוטים על התורה

פרעה הערין מיינע רייד, פרעה וועט געוויס זאגין אז איך זאג ליגען, ווארום ער האט שווער געמאכט דיא ארבעט אויף דיא יודין און זיי מוזין ארבעטין, און איך קען זייא ניט העלפין, ואני ערל שפתים. און מיינע לעפצין זענען פארמאכט און קען קיינעם ניט ענפערין [דודאי ראובן]:

ספר הישר

גיוואריז, האט משה גיזאגט צו הקב"ה פאר וואס האסטו שלעכט געמאכט צו דיא יודין פון דיא צייט וואס איך בין געקימען צו פרעה אים זאגין ער זאל די יודין ארויס שיקען פון מצרים האט ער נאך שווערער געמאכט דיא ארבעט אויף דיא יודין, האט הקב"ה גיזאגט צו משה דו וועסט זעהן ווי איך וועל שלאגין פרעה און די מצריים מיט גרויסע מכות און ער וועט מוזין ארויס שיקען די יודין פון מצרים, משה און אהרן זענען גיוועז אין מצרים צו זאמען מיט אלע יודין, און די מצריים האבין פארביטערט דאס לעבין פון די יודין מיט זייערע שווערע ארבעט, דערווייל איז אוועק געגאנגען צוויא יאהר און הקב"ה האט פאר דיא יודינס וועגין גאר ניט גיטאהן, אין סוף צווייטען יאהר האט הקב"ה נאך אמאהל געשיקט משה מיט אהרן צו פרעה ער זאל ארויס שיקען דיא יודין פון זיין לאנד, און פרעה האט זיי ניט גיוואלט ארויס שיקען, הקב"ה האט אנגעהויבין שלאגין פרעה מיט שטארקע מכות, דאס ערשטע איז גיוועז הקב"ה האט געשיקט דורך אהרן ער זאל מיט זיין שטעקין אקלאפ טאהן אויף דעם טייך נילוס, וועט פון די וואסער ווערין בלוט, און עס איז אזוי גיוועז אלע וואסער וואס איז גיוועז אין מצרים זענען גיווארין

לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ שני ס יד אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית־אֲבֹתָם בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרֹן וְכַרְמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת

אונקלוס

דְמִצְרַיִם לְאַפָּקָא יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ יד אִלֵּין רָאשֵׁי בֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּנֵי רְאוּבֵן בּוּכְרָא דְיִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרוֹן וְכַרְמִי אִלֵּין זַרְעֲיַת רְאוּבֵן׃

רשב"ם

(יד) אלה ראשי בית אבותם. מפרש במכילתא אלו שלשה שבטים שגינה אותם יעקב בעת צוואתו ויחסם עתה הכתוב להודיע שחשובים הם. ולפי הפשט עד משה ואהרן הוצרך לייחס כאן ועד קרח ובני עוזיאל ופנחס הנזכרים לפנינו בתורה לדעת מי הם הנזכרים לפנינו:

בעל הטורים

כאריות. כזכות משה שנעשה שליח להקב"ה לגאול על בני ישראל ומה לווי דהתם איירי בע"א ההוא דמלך אשור ובענין שפיכת דמים ההוא דיהוידע שלום להרוג את המלכה לכן כתב שם משה להתרחק מע"א ומשפיכות דמים:

שפתי חכמים

ובפרעס ינהגו כבוד ומה שכתוב אחריו להוציא את בני ישראל מילתא באפי נפשיה הוא: ד והשתא מלת להוציא קאי אשניהם עם על דבר ישראל שיאמר להם שהוא יוציאם ממצרים ועל שליחותו אל פרעה שיאמרו לו להוציא את בני ישראל וגו' ואתרו בו שאם לא ינוחם שייסר אותו ביסורים: ה וא"ת עדיין יש להקשות למה לא התחיל משבט לוי. ותירץ הרמב"ן דא"כ היה נראה שלוי היה בכור היחס מכאן ואילך לכבוד משה לכך

רש"י

לום עליו לחלוק לו כבוד בדבריהם זהו מדרשו ופשוטו לום על דבר ישראל ועל שליחותו ד אל פרעה. ודבר הלווי מהו מפורש בפרשה שניה לאחר סדר היחס אלא מתוך שהזכיר משה ואהרן הפסיק הענין באלה ראשי בית אבותם ללמדנו היאך נולדו משה ואהרן וממי נתיחסו: (יד) אלה ראשי בית אבותם. מתוך שהוזקק ליחס שבטו של לוי עד משה ואהרן בשביל משה ואהרן התחיל ליחס דרך תולדותם ה מראובן. (ובפסיקתא גדולה ראיתי לפי שקנטרם יעקב אבינו לשלשה שבטים הללו בשעת מותו חזר הכתוב ויחסם

ויכוח משה

בכלל. אבל נראה שישראל ר"ל זקני ישראל. כאשר שמעו דברי משה האמינו וקבלו ממנו כי פקד ה' את עמו. אבל לא האמינו שהוא יהיה השליח המוציא אותם אבל חשבו שהוא שלחו הקב"ה למבשר לבד. כי היה נראה בעיניהם שאינו כדאי לכך להיותו ערל שפתים. ולכן נאמר וישמעו כי פקד ה' כאלו אמר שהאמינו חצי הענין לא כולו. ובפעם השניה שדבר לא דבר רק עם אותם שהיו בעבודה קשה. האנשים המוכים המתרעמים עליהם. והיה הדבור הזה אליהם לנחמם ולדבר על לבם ליישב דעתם. וגם אלה לא שמעו אבל מקוצר רוח ומעבודה קשה. ולפי שבפעם הראשון לא האמינו שיהיה משה השליח ושהוא יוציאם. לכך נאמר בפרשה הזאת אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים. וכן נאמר וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא. כלומר לא משה יהיה המוציא אבל אני בעצמי אוציאכם. וכאשר אמר הקב"ה שניה למשה בא דבר אל פרעה. שהכונה לשולחו שהוא יוציאם. השיב לומר הן בני ישראל לא שמעו אלי. כלומר לא קבלו ממני שאני אהיה השליח ואני אוציאם. בראותם פחיתותי שאני ערל שפתים. א"כ איך ישמעני פרעה ויאמין שאני השליח להוציאם כאופן שאין הדברים שבים אל מה שנאמר ולא שמעו אל משה מקוצר רוח אבל הדברים שבים אל תחלת השליחות שנא' וישמעו כי פקד ה' שלא האמינו היותו רק מבשר לא שליח להוציאם. והיה זה מפני היותו ערל שפתים לא האמינו שיהיה שליח לדבר עם פרעה. ושעד שלא האמינו היותו שליח להוציאם. שהזקנים לא הלכו עמו. אבל נשמטו אחד אחד כמ"ש רז"ל. וכן הכתוב אומר ואחר באו משה ואהרן ולא הזכיר הזקנים:

עניני יחוס שלשה שבטים

(יד) אלה ראשי בית אבותם וגו'. הקשו המפרשים למה זכר כאן יחוס שלשה שבטים ראובן שמעון לוי. ואם עשה כן לכבוד מרע"ה כמ"ש רש"י ז"ל היה ראוי נהזכיר יחוס לוי לבד. והרב כ"י ז"ל כתב דאיתא בגמרא (שבת דף פח) בריך רחמנא

לקוטים על התורה

(יד) אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית אֲבֹתָם וגו'. דער אלשיך זאגט דריבער דערציילט די תורה דעם יחוס פון משה און אהרן צו ווייזן אז פון אלע שבטים איז קיינער געווען בעסער פון משה און אהרן, דריבער רעכנט ער ראובן מיט זיינע קינדער, און שמעון מיט זיינע קינדער, צו

פירוש לתורת אלהים

און צו פרעה זאלט איר זאגן ער זאל ארויס געבן די יודין פון זיין לאנד מצרים: (יד) אלה דאס זענען די עלצטע פון די ישראל פון איטליכען הויז געזינד פון זייערע עלטערין בני די קינדער פון ראובן וואס ער איז געווען דער בכור פון ישראל האבין גיהייסין חנוך ופלוא חצרון וכרמי אלה משפחות ראובן דאס זענען די

ספר הישר

בלוט, אלע וואסער וואס זענען געווען אין כלים זענען אויך געווען בלוט, אלע טייג וואס זענען געקנעטין געווארין מיט וואסער און אלע עסנווארג וואס האבין ניקאכט אין טאפ מיט וואסער זענען געווארין בלוט, נאכ־דעם האט הקב"ה אפגעטאהן די מכה און פון די בלוט איז צוריק געווארין וואסער ווי עס איז געווען נאר אין די וואסער זענען בשאפין געווארין קליינע צפרדעים, און ווי די מצריים האבין געטרונקען די וואסער האבין זיי איינגעש־לונגען צפרדעים האבין זיי געהאט אפולען בויך מיט צפרדעים און די צפרדעים זענען ארום געקראכין אין די בייכער און האבין געשריגען, און די צפרדעים זענען ארויס געקראכין פון די וואסערין און זענען געקומען צו פרעה אין שטוב און צו די מצריים, אין זייערע שטובין אויף זייערע בעטין אויף אלע ארטער זענען געווען צפרדעים פון זייערע שוויים זענען געווארין צפרדעים, נאכדעם האט הקב"ה אפגעטאהן די צפרדעים און האט געברייגגט אויף זיי איין אנדער מכה, פון די גאנצע ערד איז געווארין כנים, די כנים זענען גילעגין אויף די ערד צוויי איילין ה

רְאוּבֵן: טו וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין
וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן־
הַכְּנַעֲנִית אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת שִׁמְעוֹן:
טז וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־לֵוִי לְתֹלְדֹתָם
גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי
לֵוִי שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה:

טו וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל
וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצוֹחַר
וְשָׁאוּל בַּר כְּנַעֲנֵיתָא אִלֵּין
זַרְעֲיַת שִׁמְעוֹן: טז וְאִלֵּין
שְׁמָהַת בְּנֵי לֵוִי
לְתוּלְדַתְהוֹן גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת
וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי מְאָה
וּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין:

רשב"ם

(טז) ושני חיי לוי. לפי הפשט שפירשתי בבראשית שכל שנות הדורות הוא מונה עד שני (חייהם) (נ"א חשוביהם) מנח ועד אברהם. ואחר אברהם שנות יצחק ואחריו שנות יעקב ואחריו שנות לוי בנו ואחריו שנות קהת ואחריו שנות עמרם ואחריו שנות משה ואחריו יהושע ושופטי' והמלכי' וגלות בבל שבעים וגם שנות בית שני בדניאל:

רש"י

לאן לבדם לומר שחשובים הם): (טז) ושני חיי לוי וגו'. למה נמנו שנותיו של לוי להודיע כמה ימי השעבוד שכ"ז שאחד מן השבטים קיים לא היה שעבוד שנאמר (שמות א) וימת יוסף וכל אחיו ואחר כך ויקם מלך חדש ולוי האריך ימים ו על כולם:

שפתי חכמים

התחיל מראובן להודיע שנאמר ראובן בכור ליחס ונמנה לוי שלישי לשבטים: ו נמצא שלא עבדו אלא קי"ו שנה דהא יוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה ובאותו זמן היה לוי בן ל"ד שנה דהא כשם שנים נולדו כולם חוץ מבנימין הואיל מהם ב' שנים עד שנולד לוי שהוא ג' לראובן נמצא שהיה לוי גדול מיוסף ד' שנים ואח"כ היה י' שני שובע ושנתים רעב וכשעברו ב' שנים משני הרעב באו למצרים ובאותו זמן היה לוי בן מ"ג וקל"ז שנים פיה כשמת לא מהן מ"ג אז נשארו עדיין צ"ד שנים מלוי שלא התחיל השעביד ורד"ו שנים היו במצרים לא מרד"ו שנים צ"ד שנים של לוי שלא התחיל השעבוד נמצא שלא נשתעבדו אלא קי"ו:

עניני יחוס שלשה שבטים

דיהיב לן אוריין תליתאה לעם תליתאי ע"י תליתאי ביום תליתאי בירחא תליתאי. [הגם כי נעלם מאתנו מעלת תליתאי. אבל זאת ראינו כי הקב"ה הי' מהדר שיהיה הכל ע"י תליתאין] ע"כ התחיל לכדוק כראש בית אבותם ומצא ראובן ארבע משפחות ושמעון חמש משפחות ולוי שלש משפחות. ע"כ פסל הראשונים ובחר בלוי המשולש פעמים. כי לוי בעצמו הוא תליתאי וממנו יצאו משפחות רק שלשה גרשון קהת ומררי. ומשה בעצמו הוא השלישי. מרים אהרן ומשה:

פירוש לתורת אלהים

מִשְׁפְּחֹת פון ראובן כלומר פון זייא זענען ארויס געקומען אלע משפחות וואס איז געוועזן אין שבט ראובן: (טז) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אונ דאס זענען דיא נעמען פון די קינדער פון לֵוִי לְתֹלְדֹתָם צו זייער געבארין נאך גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי אונ דיא יאהרין וואס לוי האט געלעבט איז געוועזן שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת הונדערט אונ זיבען אונ דרייסיג יאהר, (רש"י שרייבט דרום ווערין געציילט דיא יאהרין פון לוי כדי מען זאל וויסען וויא לאנג דאס גלות מצרים איז געוועזן ווארום כל זמן דיא שבטים האבין געלעבט האט מען נאך גיט געארבעט מיט דיא ישראל אונ לוי האט לענגער געלעבט מיין פון אלע שבטים:

לקוטים על התורה

נייזין אז די אלע קינדער פון ראובן אונ שמעון זענען ניט ווערט געוועזן צו זיין אויסלייזער פון דיא יודין, אונ דיא שבטים וואס זענען נאך לוי דארף מען גאר ניט רעכענען, ווארום אז לוי איז פריער פון זייא, דארף דאך זיין דער אויסלייזער פון שבט לוי:

ספר הישר

הייך, אויף אלע מענטשין אונ אויף אלע בהמות זענען געוועזן כנים, אונ דיא מצריים האבין געהאט גרויסע שמערצין פון די כנים, נאכדעם האט הקב"ה אפגיטאהן די כנים פון מצרים אונ האט געברייגנט אויף זייא איין אנדער מכה, הקב"ה האט אריין געשיקט אין מצרים אלע ערליי חיות אונ שלאנגען אונ עגדעסין אונ מייז אונ פליגען אונ אלע ערליי ווערעם וואס קריכען אויף דיא ערד אונ שרצים אונ קראהען אונ נאך אזעלכע פייגיל זייא האבין אויפגיגעסין אלע עסינווארג אונ אלע פרוכטין פון דיא ערד אונ פון די בייכער, אונ די פליגען אונ די פלייא זענען אריין געקראכין אין זייערע אויגין אונ אין זייערע אויערין, אונ די פליגען וואס הייסין צרעה זענען אריין געפלויגין אין אלע ארטער וואו די מצריים זענען געוועזן בעהאלטין, אונ וועז די מצריים האבין זיך בעהאלטין אין די שטובין אונ האבין פארשלאסין די טירען די חיות אונ די עופות זאלין ניט קענען אריין קומען האט הקב"ה געשיקט אמין חיה פון ים זיא זעהט אויס וויא אמענטש אונ זיא הייסט סילונית אונ זיא איז געקומען אין מצרים אונ זיא האט לאנגע הענט ביז צעהן איילין דיא לייגג אונ זיא איז ארויף געגאנגען אויף דיא דעכער אונ האט דורך געשניטען דיא בעלקעס אונ האט אריין געשטעקט דיהענט אונ די שטובין אונ האט גיעפינט דיא טירען זענען אלע חיות אונ אלע פייגיל אונ אלע שרצים אונ שלאנגען אריין געקומען אין דיא שטובין, אונ האבין פארלענדט מצרים, נאכדעם זענען אלע בהמות חיות עופות שרצים אוועק געגאנגען פון מצרים יעדערער איז געגאנגען צו זיין ארט. אונ הקב"ה האט איצט געברייגגט אנייע מכה אויף די מצריים אזוי וויא די מצריים זענען אויפגעשטאנען אין דער פרית

יז בני גרשון לבני ושמעי
למשפחתם: יח ובני קהת עמרם
ויצהר וחברון ועזיאל ושני חיי
קהת שלש ושלשים ומאת שנה:
יט ובני מררי מחלי ומושי אלה
משפחת הלוי לתלדתם: כ ויקח
עמרם את־יוכבד דדתו לו
לאשה ותלד לו את־אהרן ואת־
משה ושני חיי עמרם שבע
ושלשים ומאת שנה: כא ובני
יצהר קרח ונפג וזכרי: כב ובני

אונקלוס

יז בני גרשון לבני ושמעי לזרעיתהון: יח ובני קהת עמרם ויצהר וחברון ועזיאל ושני חיי קהת מאה ותלתין ותלת שנין: יט ובני מררי מחלי ומושי אלין זרעית לוי לתולדתהון: כ ונסיב עמרם ית יוכבד אחת אבוהי ליה לאיתו וילידת ליה ית אהרן וית משה ושני חיי עמרם מאה ותלתין ושבע שנין: כא ובני יצהר קרח ונפג וזכרי: כב ובני עזיאל

תולדות אהרן

ויקח עמרם. סנהדרין נח: ושני חיי עמרם שבע. מגילה יג׳

רשב״ם

(יח) ובני קהת עמרם ויצהר וחברון ועזיאל. על שלשה בני קהת עמרם ויצהר ועוזיאל מפרש בניהם. ועל חברון לא פירש וא״ת כי לא היו לו בנים והלא בחומש הפקודים כתיב ומשפחת החברוני. ולמה לא פירש כאן בני חברון. לפי שאינן נזכרים בתורה לפנינו שמותם אבל אלו שלשה עמרם ויצהר ועוזיאל הוזכרו בניהם בתורה. עמרם בשביל אהרן ומשה ומרים. בני יצהר בשביל קרח. דכתיב ויקח קרח בן יצהר וגו׳. בני עוזיאל בשביל מישאל ואלצפן. דכתיב ויקרא משה אל אליצפן בן עוזאל (דוד) אהרן:

שפתי חכמים

ז ר״ל שלא תפרש כמו דודתך הנאמר בפ׳ עריות ואל דודתך לא תקרב והתם פירושו אשת דודו דהא יוכבד היתה בת לוי ואם כן היתה נמי אחות קהת דהא קהת היה בן לוי וקהת היה אביו של עמרם אם כן נמצאת שהיתה אחות אביו:

רש״י

(יח) ושני חיי קהת ושני חיי עמרם וגו׳. מחשבון זה אנו למדים על מושב בני ישראל ארבע מאות שנה שאמר הכתוב שלא בארץ מצרים לבדה היו אלא מיום שנולד יצחק. שהרי קהת מיורדי מצרים היה חשוב כל שנותיו ושנות עמרם ושמונים של משה לא תמצאם ד׳ מאות שנה והרבה שנים נבלעים לבנים בשני האבות:
(כ) יוכבד דדתו. אחת אבוהי ז בת לוי אחות קהת׳

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כ) ויקח עמרם. מדרש לפי שנולד משה מאחות אב לכך לא נכתב כרת בערות דודתו מפני כבודו. וזה שייסד הפייט באזהרות חוקה אחות אב על כל נעלם תכסך בושה ונכרת לעולם:
(כא) ובני יצהר. למה חשב בני עמרם ובני יצהר ובני עוזיאל עיהם בני בנים של קהת ולא בני בנים של גרשון ומררי ולא חשיב נמי בני בנים של חברון כמו שאר בני בנים. וי״ל דחשיב בני עמרם מפני משה ואהרן ובני יצהר קרח מפני שעתיד לדבר ממני לקמן ובני עוזיאל מישאל ואלצפן אבל לא מבני האחרים שלא דבר בהן בשום מקום לכך לא האריך בהם כאן להזכיר בניהם. אי נמי שלא היו לו בנים:

לקוטים על התורה

(יח) ושני חיי קהת וגו׳. דער ילקוט ראובני שרייבט קהת האט גילעבט הונדערט דרייא אונ דרייסיג יאהר ביז ער האט גיזעהן פנחס דאס איז אליהו הנביא איז גיבארין גיווארין וואס ער וועט אויסלייזין די יודין פון דעם לעצטין גלות ווען משיח וועט קומען:

פירוש לתורת אלהים

(יח) ובני קהת אונ דיא קינדער פון קהת האבען גיהייסין עמרם וכו׳ ושני חיי קהת אונ די יאהרין פון קהת זענען גיוועזען הונדערט אונ דרייא אונ דרייסיג יאהר: (כ) ויקח עמרם האט עמרם גענומען את יוכבד דודתו זיין מומע יוכבד לו לאשה צו זיך פאר א ווייב ותלד לו אונ זיא האט צו אים גיבארין אהרן אונ משה ושני חיי עמרם אונ דיא יאהרין פון עמרם זענען גיוועזען שבע ושלשים ומאת שנה הונדערט זיבען אונ דרייסיג יאהר:

ספר הישר

ארוים פירען זייערע בהמות אין פעלד האבין זיי גיטראפין זייערע אלע בהמות זענען געפייגערט, איין צעהנטיל פון אלע בהמות זענען געבליבען לעבין אין מצרים, אבער דיא יודישע בהמות וואס זענען גיוועזען אין גושן זענען ניט געפייגערט

עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי׃
כג וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת־אֱלִישֶׁבַע בַּת־
עַמִּינָדָב אֲחוֹת נַחְשׁוֹן לוֹ לְאִשָּׁה
וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא
אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר׃ כד וּבְנֵי
קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף אֵלֶּה
מִשְׁפְּחֹת הַקָּרְחִי׃ כה וְאֶלְעָזָר בֶּן־
אַהֲרֹן לָקַח־לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ
לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־פִּינְחָס אֵלֶּה
רָאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם׃
כו הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר

מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי׃
כג וּנְסֵיב אַהֲרֹן יָת
אֱלִישֶׁבַע בַּת עַמִּינָדָב
אֲחָתֵיהּ דְּנַחְשׁוֹן לֵיהּ
לְאִנְתּוּ וִילִידַת לֵיהּ יָת
נָדָב וְיָת אֲבִיהוּא יָת
אֶלְעָזָר וְיָת אִיתָמָר׃
כד וּבְנֵי קֹרַח אַסִּיר
וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף אִלֵּין
זַרְעֲיַת קֹרַח׃ כה וְאֶלְעָזָר
בַּר אַהֲרֹן נְסֵיב לֵיהּ מִבְּנַת
פּוּטִיאֵל לֵיהּ לְאִנְתּוּ
וִילִידַת לֵיהּ יָת פִּינְחָס
אִלֵּין רֵישֵׁי אֲבָהַת לֵיוָאֵי
לְזַרְעֲיָתְהוֹן׃ כו הוּא אַהֲרֹן
וּמֹשֶׁה דִּי אֲמַר יְיָ לְהוֹן

תולדות אהרן

ויקח אהרן. בתרא קי: ואלעזר בן אהרן לקח. סוטה מג בתרא קט:

בעל הטורים

(כד) אסיר. ג' במס' אסיר ואלקנה. להוציא ממסגר אסיר. זהו שאמרו על בני קרח שמקום נתבצר להם בגיהנם וזהו להוציא ממסגר אסיר:

רשב"ם

(כד) ובני קרח אסיר ואלקנה. לפי שכתוב לפנינו ובני קרח לא מתו. ובני אהרן. ע"ש שכתוב ואל משה אמר עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא:

(כה) ואלעזר בן אהרן וגו'. בשביל פנחס בן אלעזר. אבל בבני איתמר לא פירש כאן שאין צריך להזכירן לפנינו בתורה: (כו) הוא אהרן ומשה. אהרן זה שאמור שנולד לפני משה. ומשה זה ואהרן. הם

רש"י

(כג) אחות נחשון. (ב"ב קי ס"ר) מכאן למדנו הנושא אשה צריך לבדוק ח באחיה: (כה) מבנות פוטיאל. מזרע יתרו שפטם ט עגלים לע"א. ומזרע יוסף שפטפט י בילרו (ב"ב קט): (כו) הוא אהרן ומשה. אלו שהוזכרו למעלה שילדה יוכבד לעמרם הוא אהרן ומשה

שפתי חכמים

ח (רא"ס) אבל גבי לבן דדרשו להגיד שבחה משום דלא שייך לומר שבדק בלבן ועוד דלא הל"ל לא את אביה ולא אחיה ולא מקומה שכבר הוזכרו למעלה וע"כ כולם באים לדרשא וליכא למימר דלמא אה"נ שצריך לבדוק בכולם חדא דבשלמא באחיה שייך הטעם משום דרוב בנים דומים לאחי האם משא"כ באביה וכ"ש באנשי מקומה ועוד דא"כ למה בדק אהרן באחיה בלבד דהא לא נכתב שם אביה מיותר: ט סוטה דף מ"ג רלונו לומר שאביו היה מבטנו של יוסף ואמו היתה מזרע יתרו או להיפך ודייקו מדכתיב פוטיאל ביו"ד דמשמע לשון רבים אי נמי מדכתיב מבנות דמשמע נמי ל' רבים רלונו לומר שייחסו בשביל שני יחוסים וא"ל דלמא שם אדם הוא ששמו פוטיאל ויש לומר דדייק מדכתיב ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון ש"מ דבא הכתוב לייחסם ה"נ פוטיאל בא לייחסו: י י"מ שמרד

ענין הקדימת אהרן למשה ומשה לאהרן

(כו) הוא אהרן ומשה וגו' הם המדברים אל פרעה הוא משה ואהרן. פעם הקדים אהרן למשה ופעם הקדים משה לאהרן. רש"י פי' מלמד ששקולין היו. והקשו המפרשים איך יכול לומר שאהרן שקול כמשה. הלא הכתוב אומר ולא קם

פירוש לתורת אלהים

(כג) וַיִּקַּח האָט אַהֲרֹן גענומען דיא טאכטער פון עַמִּינָדָב וואס זיא האָט געהייסען אֱלִישֶׁבַע דיא שוועסטער פון נַחְשׁוֹן צו זיך פאר אַוייב. [רש"י שרייבט דרום שטייט אין פסוק אז זיא איז געוועזן דיא שוועסטער פון נַחְשׁוֹן מיר זאָלין דער פון אָפּ לערנען אז איינער נעמט אַווייב זאָל ער זעהן וואס פאר אַברודער זיא האָט וואָרום צום מיינסטען גראָטין די קינדער אין דעם ווייבס ברודער] וַתֵּלֶד לוֹ און אֱלִישֶׁבַע האָט געבאָרין צו אַהֲרֹן נָדָב און אֲבִיהוּא און אֶלְעָזָר און אִיתָמָר: (כה) וְאֶלְעָזָר און אֶלְעָזָר דער זוהן פון אַהֲרֹן לָקַח לוֹ האָט גענומען מִבְּנוֹת פון די טעכטער פון פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה צו זיך פאר אַווייב וַתֵּלֶד לוֹ און זיא האָט געבאָרין צו אים פִּינְחָס אֵלֶּה דיא זענען דיא עלצטע פון דיא לְוִיִּם צו זייערע מִשְׁפָּחוֹת: (כו) הוּא אַהֲרֹן דאס איז דער אַהֲרֹן און מֹשֶׁה אֲשֶׁר וואס גאָט האָט צו זיי געזאָגט

ספר הישר

געפייניגט אפילו איינע אויך ניט, נאכדעם האָט הקב"ה ישראלגין דיא מצריים מיט פארכעס, פון קאָפּ ביז די פיס און עס האָט געראָנגען בלוט פון זייער לייב, ביז זייער לייב איז פארפוילט און פארשטונקען געוואָרין, נאכדעם האָט הקב"ה

יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם׃
כז הֵם הַֽמְדַבְּרִים אֶל־פַּרְעֹה מֶֽלֶךְ־
מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרָיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃
כח וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ שלישי ס כט וַיְדַבֵּר

אונקלוס

אַפִּיקוּ יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַל
חֵילֵיהוֹן׃
כז אִינוּן
דִמְמַלְלִין עִם פַּרְעֹה
מַלְכָּא דְמִצְרַיִם לְאַפָּקָא
יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם
הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃
כח וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְמַלֵּיל יְיָ
עִם מֹשֶׁה בְּאַרְעָא
דְמִצְרָיִם׃
כט וּמַלֵּיל יְיָ עִם

תולדות אהרן

כוא משה ואהרן. מגילה יא:

רשב"ם

אשר אמר ה' להם. הם המדברים וגו' הוא משה שאצל הדבור היה הוא תחלה ואהרן אחריו ואצל הלידות מקדים אהרן למשה ולענין הדבור מקדים משה לאהרן:

שפתי חכמים

י"מ שזילזל: ב דעל לצבאותם משמע שהוציאו את ישראל יותר מצבאותם. א"כ דמשמע שהוציאו את צבאותם בתחלה וזה אינו: ל (ג"א) פי' דאל"כ לא יתכן ויהי ביום דבר וגו' דמה היה

רש"י

אשר אמר ה' (ש"ר פ"א) יש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש מקומות שמקדים משה לאהרן לומר לך ששקולין כאחד: על צבאותם. בצבאותם כל ב לצבאם לשבטיהם. יש על שאינו אלא במקום אות אחת על חרבך תהיה כמו בחרבך (יחזקאל לג) עמדתם על חרבכם כמו בחרבכם: (כז) הם המדברים וגו'. הם שנצטוו הם שקיימו: הוא משה ואהרן. הם בשליחותם ובצדקתם מתחלה ועד סוף: (כח) ויהי ביום דבר וגו'. ל מחובר למקרא של אחריו: (כט) וידבר ה'. הוא הדבור עצמו האמור למעלה בא דבר אל פרעה מלך מצרים אלא מתוך שהפסיק הענין

ענין הקדימת אהרן למשה ומשה לאהרן

עוד נביא בישראל כמשה. והרב רלב"ג אומר כי לענין גאולתם של ישראל ממצרים היה צריך את שניהם משה ואהרן. כי שני מיני שליחות הי' בגאולה זו. שליחות הקב"ה לפרעה שישלחם מארצו. ושליחות לישראל שיאמינו בזמן גאולתם באה ויאמינו בכל האותות והמופתים שירצו לצאת ממצרים. ולשליחות לפרעה היה נצרך משה ולשליחות לישראל היה נצרך אהרן. כי משה לא נתגדל במצרים עם בני ישראל רק בביתו של פרעה בבן מלך וכשהיה עודנו בבחרותו ברח מפני פרעה והיה במדינת כוש וכמה שנים בבית יתרו וכשנתגלה בעת לפני ב"י היה כשמנים שנה ולא ידעו ממנו עד היום. ולא הכירוהו שיהיה נביא גדול שידבר ה' עמו. ע"כ אם משה יגיד להם שזמן הגאולה באה לא יאמינו לו כמ"ש והן לא יאמינו לי אבל את אהרן ידעו כי הוא נתגדל עמהם במצרים והכירו אותו לצדיק וכמה פעמים היה אליו דבר ה' והוכיח אותם והתנבא להם. לכן ב"י האמינו באהרן כשאמר להם שזמן הגאולה באה. ופרעה היה להיפך. כי את אהרן לא הכיר. כי מה היה לו לאהרן בבית המלך. ע"כ לא היו דבריו נשמעים אצל פרעה. אבל את משה הכיר. הן בעודנו בביתו הי' שר וחשוב והכירו אותו לחכם גדול. וגם שמע מאתו בעת הייתו מלך בכוש ארבעים שנה ושם הנהיג המלוכה בחכמה גדולה. לכן אצלו רק משה נתקבל לדבר אתו. ע"כ אצל ישראל היה אהרן ראש המדבר ומשה טפל אליו. ואצל פרעה היה משה העיקר ואהרן טפל אליו. וזהו שאמר הכתוב הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים. העיקר אהרן ועמו משה לדבר לבני ישראל. הם המדברים אל פרעה וגו' הוא משה ואהרן. היינו משה העיקר ועמו אהרן:

מעלת נבואת מרע"ה על כל הנביאים

(כח) ויהי ביום דבר ה' אל משה וגו'. כתב הרב כ"י שבא להורות מעלת נבואת מרע"ה על כל הנביאים שהמה ראו נבואתם רק בחלום חזיון לילה כמ"ש הכתוב אם יהיה נביאכם ה' בחלום אדבר בו לא כן עבדי משה וגו' כי נבואתו היתה ביום

פירוש לתורת אלהים

הוֹצִיאוּ צִיהְט אוֹיס דִיא קִינְדֶער יִשְׂרָאֵל פוּן דֶעם לַאנְד מִצְרַיִם עַל צִבְאוֹתָם מִיט זֵייעֶרֶע הֶערְשַׁאפְט׃ (כז) הֵם זַייא זֶענֶען וָואס זַייא הָאבִּין גִירֶעט צוּ פַּרְעֹה דֶער קֶענִיג פוּן מִצְרַיִם לְהוֹצִיא עֶר זָאל אוֹיס צִיהֶען דִיא קִינְדֶער יִשְׂרָאֵל פוּן מִצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה דָאס אִיז מֹשֶׁה אוּנ אַהֲרֹן וָואס זַייא זֶענֶען גִיבָּאטִין גִיוָוארִין פוּן הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ צוּ גֵיין אִין זַיין שְׁלִיחוּת אוּנ הָאבִּין גָאט גֶעפָאלְגְט אוּנ זֶענֶען זֵייעֶר פְרוּם גִיוֶועֶן פוּן תְּחִילָה בִּיז אִין סוֹף. (רש"י שְׁרַייבְּט אַמָאהְל שְׁטֵייט אִין פָּסוּק מֹשֶׁה פַאר אַהֲרֹן אוּנ אַמָאהְל שְׁטֵייט אַהֲרֹן פַאר מֹשֶׁה צוּ וַוייזִין זַיי זֶענֶען בֵּיידֶע גְלַייךְ גִיוֶועֶן אִין צִדְקוּת׃ (כח) וַיְהִי אוּנ עֶס אִיז גִיוֶועֶן אִין דֶעם טָאג אַז גָאט הָאט גִירֶעט צוּ מֹשֶׁה אִין לַאנְד מִצְרַיִם׃ (כט) וַיְדַבֵּר

ספר הישר

הקב"ה אוֹיף זַייא גֶעשִׁיקְט אַגְרוֹיסִין הָאגִיל אוּנ עֶר הָאט צוּבְּרָאכִין אַלֶע בּוֹימֶער אוּנ אַלֶע עֶרְד פְרוּכְטִין אוּנ אִין דֶעם הָאגִיל אִיז גִיוֶועֶן פַייעֶר, דֶער הָאגִיל מִיט דֶעם פַייעֶר הָאבִּין אַלִין פַארְלֶענְדֶעט מֶענְטְשִׁין אוּנ בְּהֵמוֹת וֶוענֶען גִישְׁטָארְבִּין פוּן דֶעם פַייעֶר מִיט דֶעם הָאגִיל, פִיל דֶערְפֶער זֶענֶען פַארְלֶענְדֶעט גִיוָוארִין פוּן דֶעם הָאגִיל אוּנ פַייעֶר׃

אונקלוס

מֹשֶׁה לְמֵימַר אֲנָא יְיָ
מַלֵּיל עִם פַּרְעֹה מַלְכָּא
דְמִצְרַיִם יַת כָּל דִי אֲנָא
מְמַלֵּיל עִמָךְ: ל וַאֲמַר
מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ הָא אֲנָא
יַקִּיר מַמְלַל וְאֵיכְדֵין
יְקַבֵּיל מִנִּי פַּרְעֹה: א וַאֲמַר
יְיָ לְמֹשֶׁה חֲזֵי דְמַנִּיתָךְ
רַב לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחוּךְ
יְהֵי מְתוּרְגְּמָנָךְ: ב אַתְּ
תְּמַלֵּיל יַת כָּל דִי
אֲפַקְדִינָךְ וְאַהֲרֹן אָחוּךְ
יְמַלֵּיל עִם פַּרְעֹה וִישַׁלַּח
יַת

יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר אֲנִי יְהֹוָה
דַּבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת
כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ׃ ל וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהֹוָה הֵן אֲנִי עֲרַל שְׂפָתַיִם
וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פַּרְעֹה׃ פ ז א וַיֹּאמֶר
יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים
לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ׃
ב אַתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ
וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה וְשִׁלַּח

בעל הטורים

(ל) הן אני. ד' דסמיכי הכא. ואידך הן אני כפיך לאל. הן אני נפלאתי לבדי. ואל יאמר הסרים הן אני עץ יבש. משה אמר הן אני ערל שפתים והקב"ה א"ל הן אני כפיך לאל כלומר אל תחוש לערלת שפתיך כי אהיה עם פיך והוריתיך וכן ואל יאמר הסרים הן אני עץ יבש אל יאמר בלבו מי ילד לי את אלה כלומר יבטח בשם שיש בידו לרפאותו כאשר אלה וילדה ציון:

רשב"ם

(ל) ואיך ישמע אלי פרעה. פרשה זו הוא פרשה שלמעלה הן בני ישראל לא שמעו אלי וגו' אבל למעלה קיצר דבריו עד שיפרש אלה ראשי בית אבותם לדעת מי הם משה ואהרן בדברם אל פרעה: (א) נביאך. דברן תחתיך: (ב) ושלח. שיאמר לו אהרן שישלח בני

רש"י

כדי ליחסם חזר הענין עליו נהתחיל בו: אני ה'. כדאי אני לשלחך ולקיים דברי שליחותי: (ל) ויאמר משה לפני ה'. היא האמירה שאמר למעלה הן בני ישראל לא שמעו אלי וגו' ושנה הכתוב כאן כיון שהפסיק הענין וכך היא השיטה כאדם האומר נחזור על הראשונות: (א) נתתיך אלהים לפרעה. שופט ורודה לרדותו במכות ויסורין: יהיה נביאך. כתרגומו מתורגמנך וכן כל לשון נבואה אדם המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות והוא מגזרת (ישעיה נז) ניב שפתים (משלי י) ינוב חכמה ויכל מהתנבאות דשמואל (ש"א י) ובלעז קורין לו פרידיג"ר (פרעדיגן): (ב) אתה תדבר. פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי ששמעת מפי ג ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באזני פרעה:

שפתי חכמים

באותו יום אלא מחובר וכו': מ פי' האמירה של ואני ערל שפתים הבא אחר הן בני ישראל לא שמעו אלי שזו היא האמירה ראשונה ושנאה בפרשה שניה לא האמירה של לא שמעו כי זו לא נשנית בפ' שניה רא"ם. ואני אומר על כל מה שנאמר בפ' ראשונה קאי והא דלא נשנית בפרשה שניה הדבור של לא שמעו אלי דדיבור ההוא גם כן מרומז בפרשה שניה דקשה למה מהפך הכתוב ממה שנאמר למעלה בפרשה ראשונה דלעיל כתיב ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים ובפרשה שניה כתיב הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה א"ו ה"ק הן בני ישראל לא שמעו אלי אע"פ שכל השליחות היא לטובתם אפ"ה לא שמעו אלי בסבה שאני ערל שפתים א"כ איך ישמע אלי פרעה והכל הוא הק"ו בעצמו שנאמר בפרשה ראשונה: נ פי' דלכך אמר את כל אשר אצוך שאתה תדבר לפני פרעה כל דבור ודבור פעם א'

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) ראה נתתיך אלהים. לפי שעשה עצמו אלוה שנאמר לי יאורי אמר הקב"ה אתה לו לאלהים:

מעלת נבואת מרע"ה על כל הנביאים

ובהקיץ כמו שלמדו חז"ל מן פסוק ביום אותי הנאמר בפרשת לו שכל המצות נצטוה משה עליהם ביום. ע"כ הודיע לנו הכתוב כאן שהתחלת נבואתו עודנו במצרים היה ביום וכן מסתמא כל נבואותיו היו ביום ובהקיץ. ע"כ היה מעלתו גדולה מכל הנביאים שהיה ראה נבואתו ביום ובהקיץ שהוא מעלה גדולה לא כן שאר הנביאים שהמה ראו נבואתם רק בחלום חזיון לילה

פירוש לתורת אלהים

האט גאט גירעט צו משה אונ האט צו אים אזוי געזאגט אֲנִי יְיָ זאלסט וויסען איך בין גאט אונ קען מְקַיֵים זיין דיא זאך וואס איך שיק דיך דְרום דַבֵּר רייד צו פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל אלץ וואס איך רייד צו דיר: (ל) וַיֹּאמֶר האט משה געזאגט פאר גאט הֵן אֲנִי איך בין עֲרַל שְׂפָתַיִם מיין מויל איז פארמאכט איך קען נית גוט ריידין וְאֵיךְ אונ וויא וועט פַּרְעֹה מיך צו הערין: (א) וַיֹּאמֶר האט גאט געזאגט צו משה רְאֵה זעה איך האב דיך גיגעבין פאר אהאר צו פַּרְעֹה וְאַהֲרֹן אונ דיין ברודער אַהֲרֹן וועט ריידין פון דיינעטוועגין: (ב) אַתָּה דו זאלסט ריידין צו אַהֲרֹן וואס איך וועל דיר זאגין וְאַהֲרֹן אונ דיין ברודער אַהֲרֹן זאל ריידין צו פַּרְעֹה אונ זאל אים פארשטיין געבין דיינע רייד וְשִׁלַּח אֶת בְּנֵי

את־בני־ישראל מארצו׃ ג ואני
אקשה את־לב פרעה והרביתי
את־אתתי ואת־מופתי בארץ
מצרים׃ ד ולא־ישמע אלכם פרעה
ונתתי את־ידי במצרים והוצאתי
את־צבאתי את־עמי בני־ישראל
מארץ מצרים בשפטים גדלים׃
ה וידעו מצרים כי־אני יהוה בנטתי
את־ידי על־מצרים והוצאתי את־
בני־ישראל מתוכם׃ ו ויעש משה
ואהרן כאשר צוה יהוה אתם כן

ית בני ישראל מארעיה׃
ג ואנא אקשי ית לבא
דפרעה ואסגי ית אתותי
וית מופתי בארעא
דמצרים׃ ד ולא יקבל
מנכון פרעה ואתן ית
מחת גבורתי במצרים
ואפיק ית חילי ית עמי
בני ישראל מארעא
דמצרים בדינין רברבין׃
ה וידעון מצראי ארי אנא
יי כד ארים ית מחת
גבורתי על מצרים ואפיק
ית בני ישראל מביניהון׃
ו ועבד משה ואהרן כמא
דפקיד יי יתהון כן עבדו׃

תולדות אהרן

הוצאתי את צבאותי. שבועות לט:

רשבם

ישראל מארצו: (ה) וידעו מצרים כי אני ה'. אדון ומושל

בעל הטורים

(ג) ואני אקשה. ועליו נאמר עם עקש תתפתל עקש בגימטריא

שפתי חכמים

בקרה ולא יותר כמו שמשמעות מפי ואהרן אחיך ידבר כל דבור ודבור פעמים ושלש עד שיטעימנו וימליצנו באזני פרעה. מהרש"ל: ם דהא ודאי הוא שפרעה ימרוד בו מאחר שהוא מחזק את לבו וכי דרך של הקב"ה כן שיתן בדעתו של אדם שיעבור על רצונו ל"פ וגלוי וכו': ע ר"ל ואי לא אקשה את לבו אז בודאי שיעשה תשובה וגלוי לפני שלא יעשה תשובה שלימה בלב שלם ואם אביא מכות ופורעניות עליו אז יאמרו הבריות כך מדתו של הקב"ה שמביא פורעניות על מי שחוזר בתשובה והם לא יודעין שאינו חוזר בתשובה בלב שלם לכן אקשה את לבו כדי שלא יחזור בתשובה כלל ואז יכול אני להרבות מופתי להביא פורעניות עליו לעיני כל אדם: פ דייק מדכתיב בקרא והרביתי את אותותי דמשמע מן הקרא שיביא עליו מכות ועונשים יותר על מה שחטא וא"כ קשה למה הוא רוצה להביא עליו מכות יתירות יותר על מה שחטא ועז"פ כדי שתכירו אתם את גבורתי ועי"ז תביא יראה ובן מדתו וכו' וק"ל: צ פי' אעפ"י שלפ"ז היה ראוי שיקשה ה' את לבו גם בה' מכות הראשונות אף על פי כן רצה ה' שיפרסם רשעתו להודיע שאף בלתי החיזוק של הקדוש ברוך הוא

רש"י

(ג) ואני אקשה. מאחר שהרשיע והתריס כנגדי ם וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות עו"א לתת לב שלם לשוב ע טוב לי שיתקשה לבו למען הרבות בו אותותי ותכירו את פ גבורתי. וכן מדתו של הקב"ה מביא פורענות על האומות עו"א כדי שישמעו ישראל וייראו שנאמר (צפניה ג) הכרתי גוים נשמו פנותם וגו' אמרתי אך תיראו אותי תקחו מוסר ואעפ"כ בחמש מכות הראשונות לא נאמר צ ויחזק ה' את לב פרעה אלא ויחזק לב פרעה (ועיין בר"ס שגורס כאן דבור המתחיל בלכתך לשוב עד שמתים בידך וכדלעיל בפרשת שמות בפ' בלכתך לשוב ע"ש): (ה) את ידי.

פירוש להורת אלהים

ישראל מארצו ער זאל ארוים שיקען דיא קינדער ישראל פון זיין לאנד נאר ווייל פרעה האט געזינדיגט אקעגין מיר אונ האט גיזאגט מי יי אשר אשמע בקולו דרום: (ג) ואני וועל איך הארט מאכין דאס הארץ פון פרעה ער זאל ניט שיקען דיא ישראל והרביתי כדי איך זאל מערין מיינע צייכין ואת מופתי בארץ מצרים אונ מיינע וואנדער אין לאנד מצרים כלומר איך וועל אים שלאגין מיט מכות: (ד) ולא ישמע אונ פרעה ועט אייך ניט וועלין הערין אפילו אטייל מכות וועלין שוין אויף אים קומען ונתתי את ידי במצרים וועל איך געבין מיין שלאק אין מצרים והוצאתי את צבאותי אונ איך וועל אוים ציהען מיין הערשאפט דאס זענען את עמי מיין פאלק דיא קינדער ישראל מארץ מצרים פון דעם לאנד מצרים בשפטים גדולים מיט גרויסע משפטים: (ה) וידעו מצרים כי אני יי אונ די מצריים וועלין וויסען אז איך בין גאט בנטותי אז איך וועל נייגין מיין האנט צו שלאגין דיא מצריים והוצאתי את בני ישראל אונ איך וועל אוים ציהען די קינדער ישראל מתוכם פון זייא: (ו) ויעש משה ואהרן אונ משה מיט אהרן האבין גיטאהן כאשר צוה אזוי ווי גאט האט זייא גיבאטין כן עשו אזוי האבין זייא

ז ומשה בר תמנן שנין
ואהרן בר תמנן ותלת
שנין במללותהון עם
פרעה: ח ואמר יי למשה
ולאהרן למימר: ט ארי
ימליל עמכון פרעה
למימר הבו לכון אתא
ותימר לאהרן סב ית
חוטרך ורמי קדם פרעה
יהי לתנינא: י ועל משה
ואהרן לות פרעה ועבדו
כן כמא דפקיד יי ורמא
אהרן ית חוטריה קדם
פרעה

עשו: ז ומשה בן־שמנים שנה
ואהרן בן־שלש ושמנים שנה
בדברם אל־פרעה: רביעי פ ח ויאמר
יהוה אל־משה ואל־אהרן לאמר:
ט כי ידבר אלכם פרעה לאמר תנו
לכם מופת ואמרת אל־אהרן קח
את־מטך והשלך לפני־פרעה יהי
לתנין: י ויבא משה ואהרן אל־
פרעה ויעשו כן כאשר צוה יהוה
וישלך אהרן את־מטהו לפני פרעה

בעל הטורים

מלך מצרים: (ט) והשלך לפני פרעה יהי לתנין. ולא אמר ויהי אלא אחר שתשליך אותו אמיר למטה יהי תנין כדי שישמע פרעה שע"פ דבורך יחזור לתנין ולמה לתנין לפי שפרעה אמר על עצמו התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו ורמז לו כשם שזה הוא תנין

רשב"ם

שעד עתה אמרו לא ידעתי את ה':

רש"י

יד ממש להכות בהם: (ט) מופת. אות כ להודיע

שפתי חכמים

שוא מתחזק מעלמו: ק לפי שפי' כפרשת ואתחנן על מופתים הס

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ט) יהי לתנין. על שנתגאה ונקרא התנין הגדול נעשה לו אות מתנין ולומר מה נחש מתעקם והולך אף פרעה. ועוד הביא עליו נגע אחד וגו' לומר לו רשע היה לך להבין מפרעה הראשון שנתגגע על שנבב שרה וצער אברהם:

עניני התנינים

(ט) כי ידבר אליכם פרעה לאמר תנו לכם מופת וגו'. הרמ"א כתב הקב"ה לוה אותם אל תעשו מעלמכם מופת פן יחשבו המצרים ופרעה כי איזה כישוף הכיעותם מתחלה ועשיתם אותו ושלא היה המטה לתנין רק על ידי איזה לחש שהקדמתם. ע"כ תמתינו עד יאמר פרעה תנו לכם מופת. ותיכף תאמר לאהרן קח מטך והשלך לפני פרעה וכל זה יהיה בלי שהיות כלל וכל זה יהיה לפני פרעה באופן שלא יוכל פרעה לומר שאמרתם או שביתם איזה לחש. יהם עשו זאת לפני פרעה ולפני עבדיו באופן שהכירו כולם שהתנין לא נעשה ע"י שום להט וכשיף. ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים שיעשו גם הם ממטותם תנינים אבל בלי לחש ולהט. כמו שעשו משה ואהרן. ולא יכלו לעשות כן. ויעשו גם הם הרטומי מצרים. אבל בלהטיהם עשו כן. כי עשו לחשים ולהטים נראים לפני כולם. אז הראה לו הוא ית' החילוק בין מה שעשו משה ואהרן יבין מה שעשו החרטומים. כי מה שעשו החרטימים לא היו תנינים ממש ולא הי' בהם שום חיות רק היו נראים כתנינים. ע"כ לא יכלו לבלוע שום דבר. אבל מה שעשו משה ואהרן היו תנינים ממש. חיים. ע"כ ויבלע מטה אהרן את מטותם. והיה ראוי שיכיר פרעה כי כל כתותיו הבל המה לעומת מעשה אלהים. ויכנע לבבו. אלא ויחזק לב פרעה. ולא ידע פרעה בעלמו מדוע נתחזק לבו. רק היה כאשר דבר ה':

פירוש להורת אלהים

גיטאהן: (ז) ומשה און משה איז אלט געוועזן אכציג יאהר ואהרן בן שלש ושמונים שנה און אהרן איז אלט געוועזן דריי און אכטציג יאהר בדברם אל פרעה ווען זייא האבן אנגעהויבן ריידן מיט פרעה: (ח) ויאמר יי אל משה ואל אהרן האט גאט געזאגט צו משה און צו אהרן: (ט) כי אז פרעה וועט צו אייך ריידן תנו לכם מופת גיט צו אייך אוואנדערליכען צייכן צו נוייזן אז דער וואס שיקט אייך האט כח און ממשלה און מען דארף אים פאלגין ואמרת אל אהרן זאלסטו זאגין צו אהרן קח את מטך נעם דיין שטעקין והשלך לפני און ווארף פאר פרעה יהי ער זאל ווערין לתנין אשלאנג: (י) ויבא און משה און אהרן זענען געקומען צו פרעה ויעשו כן און האבן אזוי גיטאהן וישלך אהרן האט

משלי חכמים

(ט) כי ידבר אליכם פרעה וגו'. גאט האט גיזאגט צו משה און אהרן אויב פרעה וועט זאגין צו אייך איר זאלט מאכין אוואנדער זאלט איר ווארפין דעם שטעקין וועט ער ווערין אשלאנג, דיא חרטומים האבן אויך גיווארפין זייערע שטעקינס און זענען אויך גיווארין שלאנגען, ווען גאט האט געמאכט פון דעם וואסער בלוט האבן דיא חרטומים אויך געמאכט פון וואסער בלוט, צפרדעים האבן אויך דיא חרטומים געבריינגט אויף מצרים, איז דאך אקשיא פאר וואס האט גאט געמאכט די ערשטע דרייא זאכין אזעלכע וואס דיא חרטומים זאלין אויך קענען מאכין, נאר דער פירוש איז אין דער וועלט למשל איינער האט זיך אויס גילערונט צו זיין א דאקטאר, איידער ער ווערט דאקטאר מוזער געבין עקזאמען פאר אנדערע דאקטוירים

וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנִּין׃ יא וַיִּקְרָא
גַּם־פַּרְעֹה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְּׁפִים
וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵם חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם
בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן׃ יב וַיַּשְׁלִיכוּ אִישׁ
מַטֵּהוּ וַיִּהְיוּ לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מַטֵּה־
אַהֲרֹן אֶת־מַטֹּתָם׃ יג וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה
וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃
ס יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כָּבֵד לֵב
פַּרְעֹה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם׃ טו לֵךְ אֶל־
פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יֹצֵא הַמַּיְמָה

אונקלוס

פַּרְעֹה וְקֳדָם עַבְדוֹהִי
וַהֲוָה לְתַנִּינָא׃ יא וּקְרָא
אַף פַּרְעֹה לְחַכִּימַיָּא
וּלְחָרָשַׁיָּא וַעֲבָדוּ אַף
אִנּוּן חָרָשֵׁי מִצְרַיִם
בִּלְחֲשֵׁיהוֹן כֵּן׃ יב וּרְמוֹ
גְּבַר חוּטְרֵיהּ וַהֲווֹ לְתַנִּינַיָּא
וּבְלַע חוּטְרָא דְאַהֲרֹן יַת
חוּטְרֵיהוֹן׃ יג וְאִתַּקַּף
לִבָּא דְפַרְעֹה וְלָא קַבֵּיל
מִנְּהוֹן כְּמָא דְמַלֵּיל יְיָ׃
יד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה יַקִּיר
לִבָּא דְפַרְעֹה סָרֵיב
לְשַׁלָּחָא עַמָּא׃ טו אִיזֵיל
לְוָת פַּרְעֹה בְּצַפְרָא הָא
נָפֵיק לְמַיָּא וְתִתְעַתַּד

תו"א בלהטיהם. סנהדרין סז: ויבלע מטה. שבת ל:

רשב"ם

(יג) ויחזק לב פרעה. לומר כי גם אהרן במכשפות עשה: (יד) כבד. מכבד פרעה את לבו כאשר פירשתי למעלה. כי מתיבות התלוים בגוף האדם יאמר וישמן. ויכבד. ויצפל. ויזקין. ויחכם. ומהם יאמר בלשעבר זקן כבד שמן ושח. ושפל רום אנשים. כלום לשון פעל:

בעל הטורים

וחזר להיות עץ יבש כן יחזיר פרעה להיות עפר רימה ותולעה: (יב) מטותם. ב' הכא ואידך ומטה אהרן בתוך מטותם איתא במדרש שנס במעשה קרח בלע מטה אהרן את מטותם וכשהוציאו אז חזר ופלטם ולכך לא הוציאו פרח וע"כ כתיב ויוצא משה את

(טו) הנה יוצא המימה. כדרך השרים לטייל בבקר

שפתי חכמים

מכות מופלאות הוצרך לפרש שכאן פירושו אות: ר ר"ל שיש בח וממשלה כמי שגולה אתכם כמו דכתיב בפרשת האזינו יזבחו לשדים לא אלוה ומתרגמינן דלית בהון צרוך: ש כי שם התנין ביבשה הוא נחש וכמים הוא דג וכן פי' הרד"ק בשרש תנין: ת ר"ל אותו חרב מתהפך מאליו והאדם הרואה אותו סובר שמתהפך ע"י לחש א"כ משמע דלהט דהתם לשון לחש הוא: א ר"ל מדלא כתיב ויבלע תנין אהרן משמע מאחר שחזר וכו' שהיה גם בתוך נס ואלו היה נחש לא היה רק נס אחד

רש"י

שיש צורך (צריך) במי שגולה אתכם ר: (י) לתנין. ש נחש: (יא) בלהטיהם. בלחשיהון ואין לו דמיון במקרא ויש לדמות לו (בראשית ג) להט החרב המתהפכת דומה שהיא מתהפכת ע"י ת לחש: (יב) ויבלע מטה אהרן. (שבת לז) מאחר שחזר ונעשה מטה א בלע את כולן: (יד) כבד. תרגומו יקיר ולא אתיקר מפני שהוא שם דבר כמו (שמות יח) כי כבד ממך הדבר:

(טו) הנה יוצא המימה. לנקביו שהיה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו ומשכים ויוצא לנילוס

עניני התנינים

(יא) ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם הם חרטומי מצרים וגו'. כתב הרב באמ"ח מלת חרטומי מצרים נראה מיותר ואינו מסודר בלשון הכתוב והיה די לומר ויעשו גם הם בלהטיהם כן. ולכן נראה כי באמת פרעה הרשע ודאי

פירוש לתורת אלהים

געווארפען זיין שטעקען פאר פרעה אונ פאר זיינע קנעכט וַיְהִי לְתַנִּין איז ער געווארען א שלאנג: (יא) וַיִּקְרָא האט פרעה גערופען זיינע חֲכָמִים אונ זיינע כִּישׁוּף מאכער אונ האט זייא געזאגט זייא זאלין אויך אזוי טאהן וַיַּעֲשׂוּ האבין דיא כִּישׁוּף מאכער פון מִצְרַיִם אויך געטאהן בְּלַהֲטֵיהֶם מיט זייער שפראך כֵּן אזוי וויא אַהֲרֹן האט געטאהן: (יב) וַיַּשְׁלִיכוּ אִישׁ מַטֵּהוּ איטליכער מענטש פון זייא האט געווארפין זיין שטעקין וַיִּהְיוּ לְתַנִּינִם אונ זייא זענען געווארין שלאנגען נאך דעם האט גאט אנס געטאהן פון דעם שלאנג פון אַהֲרֹן איז ווידער געווארין א שטעקין אונ דער שטעקין האט איין געשלינגען דיא שטעקינס פון די מְכַשְּׁפִים: (יג) וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה אונ עס איז ווארין געשטארקט דאס הארץ פון פרעה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם אונ האט ניט גיהערט צו משה אונ צו אַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְיָ אזוי ווי גאט האט גירעט אז פרעה וועט ניט צו הערין: (יד) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה האט גאט געזאגט צו משה כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה עס איז שווער דאס הארץ פון פרעה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם ער וויל ניט שיקען דאס פאלק: (טו) לֵךְ גייא צו פרעה אין דער פריה הִנֵּה יוֹצֵא הַמַּיְמָה ער וועט ארויס גיין צו דעם וואסער:

משלי חכמים

זייא זאלין זעהן אז ער פארשטייט אונ איז א דאקטאר, אויב דער דאקטאר האט עקזאמען גינעבין פאר דאקטוירים פון

וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאתוֹ עַל־שְׂפַת הַיְאֹר
וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר־נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח
בְּיָדֶךָ׃ טז וְאָמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי
הָעִבְרִים שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שַׁלַּח
אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי בַּמִּדְבָּר וְהִנֵּה
לֹא־שָׁמַעְתָּ עַד־כֹּה׃ יז כֹּה אָמַר יְהוָה
בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה הִנֵּה אָנֹכִי
מַכֶּה ׀ בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר־בְּיָדִי עַל־הַמַּיִם
אֲשֶׁר בַּיְאֹר וְנֶהֶפְכוּ לְדָם׃ יח וְהַדָּגָה

לִקְדָמוּתֵיהּ עַל כֵּיף נַהֲרָא
וְחוּטְרָא דִּי אִתְהֲפִיךְ
לְחִיוֵי תִּסַּב בִּידָךְ׃
טז וְתֵימַר לֵיהּ יְיָ אֱלָהָא
דִיהוּדָאֵי שַׁלְחַנִי לְוָתָךְ
לְמֵימַר שַׁלַּח יָת עַמִּי
וְיִפְלְחוּן קֳדָמַי בְּמַדְבְּרָא
וְהָא לָא קַבֵּילְתָּא עַד כְּעַן׃
יז כִּדְנַן אֲמַר יְיָ בְּדָא
תִּידַע אֲרֵי אֲנָא יְיָ הָא
אֲנָא מָחֵי בְּחוּטְרָא דִּי
בִידִי עַל מַיָּא דִּי בְנַהֲרָא
וְיִתְהַפְּכוּ לִדְמָא׃ יח וְנוּנֵי

תולדות אהרן

ונצבת לקראתו על. זבחים קב: והדגה אשר. נדרים נח:

בעל הטורים

כל המספת חסר לפי שבלעם: (טז) והנה לא שמעת עד כה. כה אמר ה'. כה בא"ת ב"ש לן וכ"פ לן עולה ר"מ כל כך מכות לקו במצרים מ' ועל הים ר' זהו שרמז לו לא תשמע עד שתלקה כמנין כה כה וזהו שנאמר לך תכה ופתי יערים כמנין לך לך: (יז) על המים. ב' במסו' דין ואידך ויתנו שם על המים. כדם הצפור השחוטה על המים החיים. והשמש זרחה על המים. ויראו וגו'

רשב"ם

ולרכוב אנה ואנה: (יז) בזאת תדע כי אני ה'. שהרי

רש"י

ופיסה שם גרכיו (ש"ר): (טז) עד כה. עד הנה ומדרשו עד שתשמע ממני מכת בכורות שאפתח בה בכה ב כה אמר ה' כחצות הלילה: (יז) ונהפכו לדם.

שפתי חכמים

אבל לאחר שנעשו מעות כדכתיב נמי את מטותם חזר ובלעם היה גם כתוך גם הרא"ם: ב בשאר מכות כתיב כה

לפי שאין גשמים יורדים במצרים ונילוס עולה ומשקה את

עניני התנינים

כל מה שהיה יכול להקטין הדבר מעשה מופת אשר עשו ולהראות שהכל יכולים לעשות כן ודאי היה עושה. וע"כ היה דעתו מתחלה רק לקרוא למכשפים לבד שיעשו הדבר הזה. ואמנם כי ירא במאד זה דבר גדול הוא שלא יוכלו המכשפים לבד לעשותו ומגנא בשאר מכוים ועוד פן יתקדש שם שמים בזה. ועל כן הוכרח לקרות לחכמים ולמכשפים פן ע"י שניהם תנא הפעולה הזאת. אבל כבר נודע כהקדוש ברוך הוא מסגיא לגוים ויאבדם ויתעם בתוהו לא דרך ולוה לעשות דוקא מופת כזה שיוכלו המכשפים לבד לעשותו בכדי שיחזק לב פרעה וישלח אליו כל מגפותיו.

וזהו מאמר הכתוב ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים שלשניהם קרא פן לא יוכלו המכשפים לבדם לעשות כמו שעשה אהרן. אבל ויעשו גם הם חרטומי מצרים וגו'. פי' גם חרטומי מצרים לבדם בלי צירוף החכמים עשו בלהטיהם כן. ועל כן אמרו חכמינו ז"ל מה גם אפילו תינוקות של ארבע וחמש שנים קרא פרעה ועשו כן וכו'. והכל להגיד רשעת פרעה שרצה להקטין המופת כאשר יוכל וקרא לתינוק בן ארבע שנים שיעשה אותו. ושבחו של הקדוש ב"ה איך הוא מסגיא לגוים כי הוא הרואה ללבב:

פירוש לתורת אלהים

ורש"י שרייבט פרעה האט זיך געמאכט פאר אגאט און האט געזאגט ער דארף קיין צורך ניט מאהן און אלע פריה מארגין איז ער געגאנגען צום טייך און האט זיין צורך געמאהן קיינער זאל ניט זעהן) ונצבת לקראתו און דו זאלסט דיך שטעלין אקעגין אים בייא דעם בארטין פון דעם טייך והמטה און דעם שטעקין וואס איז געווען א שלאנג זאלסטו נעמען אין דיין האנט: (טז) ואמרת אליו און דו זאלסט זאגין צו פרעה יי אלהי ה' כ"ים דער גאט פון די יודין האט מיך צו "ר געשיקט לאמר איך זאל דיר זאגין שלח את עמי שיק מיין פאלק ויעבדוני במדבר און זייא זאלין מיך דינען אין דער מדבר און איך האב דיר דיא שליחות שוין צוועלבע מאהל געזאגט והנה און לא שמעת דו האסט מיך ניט צו געהערט ביז אהער, ודער מדרש שרייבט אזוי איז דער פשט לא שמעת דו וועסט מיך ניט וועלין צו הערין עד כה ביז איך וועל דיך שלאגין מיט מכות בכורות וואס דיא מכה הייבט זיך אן מיט דעם ווארט כה און ווידער זאלסטו משה אים זאגין: (יז) כה אמר יי אזוי האט גאט געזאגט בזאת תדע כי אני יי מיט די מכה וואס איך וועל אויף דיר שיקען וועסטו וויסען אז איך בין גאט הנה אנכי איך מכה במטה אשר בידי וועל שלאגין דארך גאטס באפעל מיט דעם שטעקין וואס איז אין מיין האנט על המים אשר ביאור אויף דעם וואסער וואס אין טייך נילוס ונהפכו לדם און זייא וועלין פארקערט ווערין צו בלוט: (יח) והדגה און דיא פיש וואס אין טייך וועלין

משלי חכמים

קליינע [illegible], איז נאך קיין בעווייזונג אז ער איז אגוטער דאקטאר, ווייל אין די קליינע שטעט איז דא קליינע דאקטוירים.

אֲשֶׁר־בַּיְאֹר תָּמוּת וּבָאַשׁ הַיְאֹר וְנִלְאוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר׃ ס
יט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן קַח מַטְּךָ וּנְטֵה־יָדְךָ עַל־מֵימֵי מִצְרַיִם עַל־נַהֲרֹתָם ׀ עַל־יְאֹרֵיהֶם וְעַל־אַגְמֵיהֶם וְעַל כָּל־מִקְוֵה מֵימֵיהֶם וְיִהְיוּ־דָם וְהָיָה דָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבָעֵצִים וּבָאֲבָנִים׃

אונקלוס

דִי בְנַהְרָא יְמוּתוּן וְיִסְרֵי נַהְרָא וְיִלְאוּן מִצְרָאֵי לְמִשְׁתֵּי מַיָּא מִן נַהְרָא׃
יט וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֱמַר לְאַהֲרֹן סַב חוּטְרָךְ וַאֲרֵים יְדָךְ עַל מַיָּא דְמִצְרָאֵי עַל נַהֲרֵיהוֹן עַל אֲרִיתֵיהוֹן וְעַל אַגְמֵיהוֹן וְעַל כָּל בֵּית כְּנִישַׁת מֵימֵיהוֹן וִיהוֹן דְמָא וִיהֵא דְמָא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם וּבְמָנֵי אָעָא וּבְמָנֵי אַבְנָא׃

רשב"ם

אמרת לא ידעתי את ה': (יח) ונלאו. כבר פירשתיו בפרשת לוט. שכל ונלאו כפל לשון של לא יוכלו

בעל הטורים

את המים אדומים כדם. זהו שאמרו רז"ל צריך שיתן מים כדי שיהא הדם ניכר במים וזהו ויראו וגו' המים אדומים כדם שיהא

שפתי חכמים

גבי התראה אבל גבי מכה זו לא כתיב כה לאפוקי גבי מכות בכורות כתיב גבי מכה גופה כה אמר ה': ג פי' לא היתה המכה רק במים שבכלי עצים ואבנים לא בתוך העץ והאבן עצמן:

רש"י

הארץ ומצרים עובדים לנילוס לפיכך הלקה את יראתם ואח"כ הלקה אותם: (יח) ונלאו מצרים. לבקש רפואה למי היאור שיהיו ראויין לשתות: (יט) אמור אל אהרן. לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים ולקה על ידי אהרן: נהרותם. הם נהרות המושכין כעין נהרות שלנו: יאוריהם. הם בריכות הנגרים מבריכות העשויות בידי אדם משפת הנהר לבדות ונילוס מימיו מתברכים ועולה דרך היאורים ומשקה השדות: אגמיהם. קבוצת מים שאינן נובעין ואין מושכין אלא עומדין במקום אחד וקורין לו אשטנ"ק: בכל ארץ מצרים. אף במרחצאות ובאמבטאות שבבתים: ובעצים ובאבנים מים שבכלי עץ ג ובכלי אבן:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יח) ובאש. לפי שאלו לא היה נבאש לא היו נמנעין מלשתות הימנו כי אע"פ שמראיתו דם טעמו היה מים שבא היו שותין כמו שאומות העולם אוכלין עתה לפיכך הדגה תמות כדי שיבאש היאור. וכן משמע כדכתיב לקמן. וקשת לי א"כ למה נקראת המכה כי אם על שם הדם ולא על שם ההבאשה נ"ל לפי שההבאשה אינה נכרת והדם ניכר:

פירוש לתורת אלהים

פיגערין ובאש היאור און דער טייך וועט שטינקען ונלאו און דיא מצרים וועלין מיד ווערין זוכענדיג א רפואה צו דעם וואסער פון דעם טייך נילוס מען זאל זיא קאנען טרינקען, ורש"י שרייבט אנדער וואסער איז ניט פאר האנדין אין גאנצין לאנד מצרים ווארין רעגין גייט ניט אין מצרים נאר דער באך נילוס גייט אויף און טרענקט אן דאס גאנצע לאנד ממילא זענען אלע וואסערין פון דעם גאנצין לאנד נאר פון דעם נילוס קאן מען שוין דאס וואסער פון דעם גאנצין לאנד מצרים ניט טרונקען]: (יט) ויאמר יי האט גאט גיזאגט צו משה אמור דו זאג צו אהרן קח מטך נעם דיין שטעקין ונטה ידך און נייג דיין האנט על מימי אויף דיא וואסער פון מצרים על נהרותם אויף דיא טייכען פון גייענדיגע וואסערין על יאוריהם און אויף זייערע גיגראבענע טייכין וואס ציהט זיך דורך זייא דאס וואסער פון דעם נילוס צו די פעלדער ועל אגמיהם און אויף זייערע וואסער וואס איז ניט קוועלענדיג און ציהען זיך ניט פון אנאנדער ארט נאר זייא שטייען תמיד אויף איין ארט ועל כל און אויך אלע ערטער וויא עס האט זיך איין געזאמילט וואסער און וויא באלד אהרן וועט נייגין זיין האנט מיט דעם שטעקין ויהיו וועלין דיא וואסערין זיין בלוט והיה און דאס בלוט וועט זיין אין גאנצין לאנד מצרים אפילו דאס וואסער וואס איז אין דיא מרחצאות אדער אין זייערע הייזער ובעצים אפילו דאס וואסער וואס זענען אין הילצערנע כלים אדער אין שטיינערנע כלים וועט אלץ ווערין פון זיי בלוט, [רש"י שרייבט ווייל דער טייך האט געשיצט אויף משה ווען דיא מוטער האט אים ארייין געווארפין אין אים דרום איז ער ניט געשלאגין

משלי חכמים

אויב ער וועט קומען אין אנגריסע שטאט און וועט ווייזין זיין קונסטין וואס ער האט פון דיא דאקטוירים פון דיא קליינע שטאט וועלין זייא אים נאך ניט האלטין פאר א דאקטאר, זייא וועלין זאגין ביי די קליינע דאקטוירים וועט ער גירעכנט פאר

כ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהֹוָה וַיָּרֶם בַּמַּטֶּה וַיַּךְ אֶת־
הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר לְעֵינֵי פַרְעֹה
וּלְעֵינֵי עֲבָדָיו וַיֵּהָפְכוּ כָּל־הַמַּיִם
אֲשֶׁר־בַּיְאֹר לְדָם׃ כא וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־
בַּיְאֹר מֵתָה וַיִּבְאַשׁ הַיְאֹר וְלֹא־יָכְלוּ
מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר וַיְהִי
הַדָּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כב וַיַּעֲשׂוּ־
כֵן חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלָטֵיהֶם וַיֶּחֱזַק
לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר

אונקלוס

כ וַעֲבַדוּ כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
כְּמָא דְפַקִּיד יְיָ וַאֲרִים
בְּחוּטְרָא וּמְחָא יָת מַיָּא
דִי בְנַהֲרָא לְעֵינֵי פַרְעֹה
וּלְעֵינֵי עַבְדוֹהִי וְאִתְהֲפִיכוּ
כָּל מַיָּא דִי בְנַהֲרָא
לִדְמָא׃ כא וְנוּנֵי דִי בְנַהֲרָא
מִיתוּ וּסְרִי נַהֲרָא וְלָא
יְכִילוּ מִצְרָאֵי לְמִשְׁתֵּי מַיָּא
מִן נַהֲרָא וַהֲוָה דְמָא בְּכָל
אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ כב וַעֲבַדוּ
כֵן חָרָשֵׁי מִצְרַיִם
בְּלַחֲשֵׁיהוֹן וְאִתְקַף לִבָּא
דְפַרְעֹה וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן

הו"א בלטיהם. סנהדרין סז:

בעל הטורים

נראה במים אודם הדם וכן במכת היאור נראה הדם במים. וזכות המלוה שנעשה במים מלאו י"ב עינות מים: (כא) ויבאש. ב'. ויבאש היאור. וירם תולעים ויבאש. מלמד שגם ביאור גדלו תולעים שנבאש מהם:

רש"י

(כב) בלטיהם. לחש שאומרין אותו בלט ובחשאי ורבותינו אמרו (סנהדרין סז) בלטיהם מעשה שדים בלהטיהם מעשה כשפים: ויחזק לב פרעה. לומר על ידי מכשפות אתם עושים כן (מנחות פה) תבן אתם

רשב"ם

אנויי בלע"ז: (כ) לעיני פרעה. וזה כבודו של משה. שאהרן שלוחו היה מרים בנטה ומכה בו הדיר: (כא) מתה. טעמו למעלה שהוא לשעבר. אבל מתה אנכי להבא טעמו למטה. ומתה עלי רחל טעמו למעלה

שפתי חכמים

ד ר"ל ששדים הולכים בלט א"ר אייבא בר נגרי א"ר חייא בר אבא בלטיהם מעשה שדים בלהטיהם מעשה כשפים וכן הוא אומר ואת

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כב) ויעשו כן. מהיכן לקחו הטים ממקום אחר הביאו אי נמי ממים שחפרו ומיהו קשיא לי שהרי חפרו כתיב אחר כן ובחד פרש' לא שייך למימר אין מוקדם ומאוחר בתורה אם לא טכח דבר אחר כדפרי' לעיל:

מכת דם

(כ) וירם במטה ויך את המים וגו'. הנה כל דבר ניכר במראה או בטעם או בריח. והמים אשר ביאור נהפכו לדם בכל אלו השלשה דברים. נגד המראה אמר לעיני פרעה ולעיני עבדיו. שפרעה ועבדיו הסתכלו על היאור וראו שהוא דם גמור. ונגד הטעם אמר והדגה אשר ביאור מתה. כי טעמו כדגים טעם דם ממש. כאילו היו דם מטבעם. ולכן מתו. ונגד הריח אמר ויבאש היאור. כי דם כשעומד איזה ימים מסריח ונאלח. והמים נעשו דם בפועל ממש ע"כ ויבאש היאור:

(כב) ויעשו כן חרטומי מצרים וגו'. ולא קשה מהיכן לקחו המים. כי רק המים המגולים נתהפכו לדם אבל המים שתחת הארץ לא נתהפכו לדם. ויחפרו בארות מים והפכים לדם והחילוק היה בין מים למים ובין דם לדם. כי המים שנתהפכו לדם ע"י אהרן היו דם ממש כנ"ל. והמים שנתהפכו לדם ע"י החרטומים. לא היו רק מראה אדום כדם אבל לא היו דם ממש:

פי' ויש לתורת אלהים

(כ) וַיַּעֲשׂוּ גיוואָרין דורך משה נאר דורך אהרן]: כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְיָ האָבין משה מיט אהרן אזוי גיטאָהן אזוי ווי גאָט האָט געבאָטין וַיָּרֶם האָט אהרן אויף געהויבין דעם שטעקין וַיַּךְ אונ ער האָט געשלאָגין אֶת הַמַּיִם דיא וואַסער וואָס אין טייך לְעֵינֵי פַרְעֹה פאר די אויגין פון פרעה וּלְעֵינֵי עֲבָדָיו אונ פאר דיא אויגין פון זיינע קנעכט וַיֵּהָפְכוּ כָּל הַמַּיִם אונ זייא זענען פארקערט גיוואָרין גאר דאס וואַסער וואָס אין טייך צו בלוט: (כא) וְהַדָּגָה אֲשֶׁר בַּיְאֹר מֵתָה אונ דיא פיש וואָס אין טייך איז געפייגערט וַיִּבְאַשׁ הַיְאֹר אונ דער טייך איז פארשטינקען גיוואָרין וְלֹא יָכְלוּ מִצְרַיִם אונ דיא מצריים האָבין ניט געקאָנט לִשְׁתּוֹת טרינקען וואַסער פון דעם טייך וַיְהִי הַדָּם אונ עס איז גיוועזן דאס בלוט אין גאנצין לאנד מצרים: (כב) וַיַּעֲשׂוּ כֵן חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם האָבין דיא כישוף מאכער פון מצרים מיט זייער שפרוך אויך אזוי גיטאָהן זייא האָבין גיגראָבין אין דער ערד אונ האָבין געפונען וואַסער אונ האָבין מיט דעם כישוף געמאכט אז פון דעם וואַסער איז אויך גיוואָרין בלוט וַיֶּחֱזַק איז גיוואָרין

משלי חכמים

[...]יקסאר, אבער בייא אונז איז ער גירעכענט ווי אפעלמשער, אין די גרויסע שטאָט, אז ער וועט קומען אין אנדערע שטאָט, [...] ער האָט שוין אפגעגעבן עקזאמען פאר דיא דאקטוירים וואָס וועט דער עקזאמען אויך ניט גוט זיין, ווייל דארטין זענען נאך

דִּבֶּר יְהוָה׃ כג וַיִּפֶן פַּרְעֹה וַיָּבֹא אֶל־
בֵּיתוֹ וְלֹא־שָׁת לִבּוֹ גַּם־לָזֹאת׃
כד וַיַּחְפְּרוּ כָל־מִצְרַיִם סְבִיבֹת הַיְאֹר
מַיִם לִשְׁתּוֹת כִּי לֹא יָכְלוּ לִשְׁתֹּת
מִמֵּימֵי הַיְאֹר׃ כה וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים
אַחֲרֵי הַכּוֹת־יְהוָה אֶת־הַיְאֹר׃ פ
כו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־
פַּרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה

כְּמָא דְמַלֵּיל יְיָ׃ כג וְאִתְפְּנִי
פַרְעֹה וְעַל לְבֵיתֵיהּ וְלָא
שַׁוִּי לִבֵּיהּ אַף לְדָא׃
כד וַחֲפַרוּ כָּל מִצְרָאֵי
סַחְרָנֵי נַהֲרָא מַיָּא לְמִשְׁתֵּי
אֲרֵי לָא יְכִילוּ לְמִשְׁתֵּי
מִמַּיָּא דִבְנַהֲרָא׃ כה וּשְׁלִימוּ
שִׁבְעָא יוֹמִין בָּתַר דִּמְחָא
יְיָ יָת נַהֲרָא׃ כו וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה עוֹל לְוַת פַּרְעֹה
וְתֵימַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ

רשב"ם

שהוא לשעבר: (כג) גם לזאת. שכבר ויחזק לב פרעה מעצמו וגם עתה נחזק מאליו. אבל בצפרדע שכתיב זהכבד את לבו שהוא עצמו נתכוין להכביד את לבו. לכן כתיב בפרשת ערוב ויכבד פרעה את לבו גם בפעם הזאת שהרי כבר הכביד את לבו פעם אחרת: (כה) שבעת ימים. כך היה מכת היאור: (כו) ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה. שני פעמים היה משה מתרה את פרעה בשני מכות ובשלישי לא היה מתרה. וכן כל הסדר (בכל שלשה מכות אינו מתרה) בדם ובצפרדע התרה. בכנים לא התרה. בערוב ובדבר התרה. בשחין לא התרה. בברד ובארבה התרה. בחשך לא התרה:

שפתי חכמים

להם החרב וכו' ופירש"י בלטיהם כמו ותבא בלט: ה דק"ל דהו"ל למיכתב וימלאו וע"ז פי' מנין ז' ימים ר"ל דוימלא קאי על מנין ולא על ז' ימים: ו ר"ל ז' ימים ולא"ת והא החושך לא היה כי

רש"י

מכניסין לעפריים עיר שכולה תבן. אף אתם מביאין מכשפות למצרים שכולה כשפים: (כג) גם לזאת. למופת המטה שנהפך לתנין ולא לזה של דם: (כה) וימלא. מנין שבעת ימים ה שלא שב היאור לקדמותו שהיתה המכה משמשת רביע החדש ו ושלשה חלקים היה מעיד

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כה) וימלא. פירש"י שכן היה דרך כל המכות שכל אחת היתה משמרת רביע חדש והשלשה חלקים הי' מתרה בו נמצאת המכה עם ההתראה היה חדש שלם מדכתיב שלח איתות ומופתים בתוככי מצרים שהיה יכול לכתוב בתיך הרי כ"י יתירין שעולין שלשים הרי חדש שלם. ומיהו קשיא לי שהרי לפי הפירוש משמע שלא היתה כי אם כ"ח יום. וי"ל שלאחר יום המכה היה ממתין עד כ"ח. ומיהו קשיא שהרי חשך לא שמש כי אם ששת ימים דכתיב שלשת ימים ועוד שלשה אחרים שלא קמו איש מתחתיו. וי"ל בחשך שהיה על ים סוף דכתיב ויהי הענן והחשך אותו חשך השלים מנין שבעה ואיתמר בהגדה של פסח ר' יהושע היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב ושואלין העם מאי נפקא מינה בסימן זה. ומפרש ה"ר יצחק בר' אשר שנולד ביום שנפטר רבינו יצחק בר אשר ז"ל וקראוהו על שמו וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש שלכך זה הסימן שכאשר תשים דצ"ך עד"ש באח"ב גם על זה

פירוש לתורת אלהים

שטארק דאס הארץ פון פרעה ולא שמע אליהם אונ האט ניט געהערט צו משה מיט אהרן כאשר דבר יי אזוי וויא גאט האט גירעט אז ער וועט ניט צו הערין זייא. ורש"י שרייבט פרעה האט גיזאגט צו משה אונ צו אהרן איר ווילט ארייון ברענגען כישוף אין מצרים וואס זיא איז פול כישוף דרום האט ער געשטארקט דאס הארץ אונ האט זייא ניט געוואלט צו הערין ווארום ער האט זיך געטראכט זיי טוהען עס איז מיט כישוף: (כג) ויפן פרעה האט זיך פרעה אוועק גיקערט ויבא אונ איז געקומען צו זיך אין הויז ולא שת לבו אונ האט ניט גיטאהן זיין הארץ צו דעם אויך כלומר ניט צו דעם וואס פון דעם שטעקין איז גיווארין א שלאנג אונ ניט צו דעם וואס פון דעם וואסער איז גיווארין בלוט אונ האט ניט גיוואלט שיקען די ישראל: (כד) ויחפרו כל מצרים האבין אלע מצריים גיגראבין ברונעם סביבות ארום דעם טייך נילוס מים זייא זאלין האבין וואסער צו טרינקען כי לא יכלו ווארום זייא האבין ניט גיקענט טרינקען פון דעם וואסער וואס איז אין טייך: (כה) וימלא אונ עס איז ווארין דער פילט זיבען טאג אחרי נאך דעם אז גאט האט גישלאגין דעם טייך: (כו) ויאמר יי אל משה האט גאט גיזאגט צו משה בא אל פרעה קום צו פרעה ואמרת אליו אונ זאלסט אים אזוי

משלי חכמים

גרעסערע דאקטוירים, אז ער וויל ניט עקזאמענירט ווערין שליכע מאהל, זאל ער באלד פארין אין די גרעסטע שטאט אונ זאל דארט געבין עקזאמען פאר די גרעסטע דאקטוירים, ווא ער וועט קומען אונ מען וועט זעהן אז ער האט אונטער

שלח את עמי ויעבדני: כז ואם מאן
אתה לשלח הנה אנכי נגף את
כל גבולך בצפרדעים: כח ושרץ
היאר צפרדעים ועלו ובאו בביתך
ובחדר משכבך ועל מטתך
ובבית עבדיך ובעמך ובתנוריך
ובמשארותיך: כט ובכה ובעמך
ובכל עבדיך יעלו הצפרדעים:

שלח ית עמי ויפלחון
קדמי: כז ואם מסרב את
לשלחא הא אנא מחי ית
כל תחומך בעורדעניא:
כח וירבי נהרא עורדעניא
ויסקון ויעלון בביתך
ובאידרון בית משכבך
ועל ערסתך ובבית עבדך
ובעמך ובתנורך
ובאצותך: כט ובך ובעמך
ובכל עבדך יסקון

תולדות אהרן

ועלו ובאו בביתך. פסחים נג: ובכה ובעמך. סוטה יא:

בעל הטורים

(כח) ועלו ובאו בביתך וגו' ובבית עבדיך ובעמך. הרי הקדים עבדיו לעם ובתר הכי כתיב ובכה ובעמך ובכל עבדיך והיינו טעמא כדאמרי בגופן כדדרשינן מובכה שהיו מקרקרין בגופן אז לקו הוא והעם תחלה שהיו בעלה כדכתיב ויאמר אל עמו ואח"כ בעבדיהם אבל כשעלו נכנסו תחלה בביתו ובית עבדיו ואח"כ בעמו: (כט) ובכה. ב' ובכה ובעמך. כי בכה ארץ גדוד. מלמד שבאו בהם הצפרדעים גדודים גדודי' ואידך בכה חסיתי שאע"פ שאינו מפרש שלא היו הצפרדעים לישראל הקב"ה בצדקתו

רשב"ם

(כז) נגף. מכה:

רש"י

ומתרה בהם (בש"ר): (כז) ואם מאן אתה. ואם סרבן אתה. מאן כמו ממאן מסרב אלא כינה האדם על שם המפעל ז כמו (מלכים א כ) סר וזעף: נגף את כל גבולך. מכה וכן כל לשון מגפה אינו לשון מיתה אלא ל' מכה. וכן (שמות כא) ונגפו אשה הרה אינו לשון מיתה. וכן (ירמיה יג) ובטרם יתנגפו רגליכם. (תהלים צא) פן תגוף באבן רגליך (ישעיה ח) ולאבן נגף: (כח) ועלו. מן היאור: בביתך. ואח"כ בבתי עבדיך. הוא התחיל בעצה תחלה ויאמר אל עמו וממנו התחילה הפורענות (סוטה יא וש"ר): (כט) ובכה ובעמך. (סנהדרין פ) בתוך מעיהם נכנסין ח ומקרקרין:

שפתי חכמים

אם ו' ימים כדמשמע בפרשת בא וי"ל דלקמן בפרשת בשלח כתיב ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה ר"ל הענן והחושך היה למצרים ויאר את הלילה לישראל ולמה היה חושך למצרים אלא הקב"ה פרע להם אותו יום ז' שלא הביא בתחלה עליהם: ז דמאן משמע שהיה מאן בכל שעה וזה אינו שייך דאם הוא עתה מסרב מ"מ יהיה תמיד מסרב ועז"פ אלא כינה וכו' כמו סלו ושקט אע"פ שהוא נמי לפי שעה וסלו משמע לעולם וסר וזעף ר"ל כולם משמע לעולם ואינן אלא לפי שעה אלא כינה וכו': ח ומקרקרים

דעת זקנים מבעלי התוספות

תמצא בכל ענין בתחלה באמצע ובסוף חשך שחין כנים לומר ששלשתן משמשין באחד ולא א פרש כיצד וגם נמצא שיהא חשך להפך יהיה אומר שהחשך משמש עם כולן וגם כששים חשך שחין כנים תמצא בכל בתחלה ובסוף חשך שחין כנים לומר ששלשתן משמשין בערבוביא עם האחרים ולא אהפרש כיצד. ועדיין י"ל שלכך היה נותן בהם סי' אחת היתה וכו' ומשה אמר לפרעה שיהיה חדוש גדול בעת יציאתם מן היאור שילכו כחכמי' בדעת ובהכמה ולא יזיקו את כל מי שיפגעו בדרך עד אשר בתחלה ועלו בביתך. ומנין ידעו לפסוח על כל בתי מצרים לבא לביתך תחלה ומי הגיד להם איזה

ענין הצפרדע

(כז) הנה אנכי נוגף את כל גבולך בצפרדעים וגו'. לפי דעת אברבנאל הם מיני בעלי חיים גדולים מזיקים ומשחיתים הנגדלים במים. ובנטיית אהרן את ידו על מימי מצרים באו דרך המים ממקום רחוק אל נהר נילוס ומן הנילוס התפשטו על כל ארץ מצרים. והם אוכלים אדם ובהמה וכל מה שמוצאים. וממקום רחוק באו מעט אל הנילוס. ובנילוס נתרבו מאד כפעם אחת על דרך נס. או כמו שמביא רש"י ז"ל דעת ר"ע לפרדע

פירוש לתורת אלהים

זאגין כה אמר יי אזוי האט גאט געזאגט איך זאל דיר זאגין פון זיינעטוועגין שלח שיק מיין פאלק אונ זייא זאלין מיך דינען: (כז) ואם מאן אונ אויב דו וועסט ניט וועלין שיקען הנה אנכי איך וועל שלאגין גאר דיין לאנד בצפרדעים מיט פרעש: (כח) ושרץ היאור אונ דער טייך וועט ווידמענען פרעש די פרעש וועלין געבאהרין ווערין אין טייך ובאו בביתך אונ זייא וועלין קומען אין דיין הויז אריין ובחדר משכבך אונ אין דיין שלאף קאמער ועל מטתך אונ אויף דיין בעט ובבית עבדיך אונ אין דעם הויז פון דיינע קנעכט ובעמך אונ אין דיין פאלק ובתנוריך אונ אין דיין אויבין ובמשארותיך אונ אין דיין וויער טייג: (כט) ובכה ובעמך וגו' אין דיר אונ אין אלע דיינע קנעכט וועלין די פרעש אויף גיין, ורש"י שרייבט זייא זענען אריין געקראכין צו זייא אין דיא גידערעם אונ האבין

משלי חכמים

געשריבען אקוראטען פון דיא גרעססטע דאקטוירים וועט מען שוין אים ניט מער פרובין, דאס זעלבינע איז געוועזן ווען גאט האט געוואלט ווייזין אויף דער וועלט זיין גאטליכקייט אז ער האט די וועלט בשאפין, האט גאט אריין גינעבין די יודין אין מצרים, אונ האט אנגעהויבין ווייזין אין מצרים זיינע וואנדער, אונ אז די מצרים האבין מודה גיוועזן אז די וואנדער זענען פון

ח א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר
אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־יָדְךָ בְּמַטֶּךָ עַל־
הַנְּהָרֹת עַל־הַיְאֹרִים וְעַל־הָאֲגַמִּים
וְהַעַל אֶת־הַצְפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ ב וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ עַל
מֵימֵי מִצְרָיִם וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ וַתְּכַס
אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ג וַיַּעֲשׂוּ־כֵן
הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם וַיַּעֲלוּ אֶת־
הַצְפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃
ד וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן
וַיֹּאמֶר הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְיָסֵר
הַצְפַרְדְּעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי וַאֲשַׁלְּחָה

אונקלוס

עוּרְדְעַנַיָא׃ א וַאֲמַר יְיָ
לְמשֶׁה אֵימַר לְאַהֲרֹן אֲרֵים
יַת יְדָךְ בְּחוּטְרָךְ עַל
נַהֲרַיָא עַל אֲרִיתַיָא וְעַל
אַגְמַיָא וְאַסֵּיק יַת
עוּרְדְעָנַיָא עַל אַרְעָא
דְמִצְרָיִם׃ ב וַאֲרֵים אַהֲרֹן
יַת יְדֵיהּ עַל מַיָא דְמִצְרָאֵי
וּסְלִיקוּ עוּרְדְעָנַיָא וַחֲפוֹ
יַת אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃
ג וַעֲבָדוּ כֵן חָרָשַׁיָא
בְּלַחֲשֵׁיהוֹן וְאַסִּיקוּ יַת
עוּרְדְעָנַיָא עַל אַרְעָא
דְמִצְרָיִם׃ ד וּקְרָא פַרְעֹה
לְמשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר צַלּוֹ
קֳדָם יְיָ וְיַעְדֵּי עוּרְדְעָנַיָא
מִנִּי וּמֵעַמִּי וְאֲשַׁלַּח יַת

תו"א ותעל הצפרדע. סנהדרין סז:

בעל הטורים

מלטם: (א) והעל. ב' במסורה דין ואידך והעל אותם הר ההר כדאיתא בפסחים מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לשריפה נשאו ק"ו לעצמן מצפרדעים שהצפרדעים מסרו עצמן למיתה על קידוש השם ועל כן נמלטו כדכתיב וימותו הצפרדעים מן הבתים מן החצרות ומן השדות אבל לא מהתנורים אבל משה ואהרן שנאמר בהם יען לא האמנתם בי להקדישני ולא נשאו ק"ו

רש"י

(ב) ותעל הצפרדע. (ש"ר) צפרדע אחת היתה והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים זהו מדרשו. ופשוטו יש לומר שרוץ הצפרדעים קורא ל' יחידות. וכן ותהי הכנם הרחישה פדולייר"א בלעז ואף ותעל הצפרדע

ענין הצפרדע

בית המלך. ומביתך ילכו לבית עבדיך. מי הגיד להם מי ומי המה עבדיך ואיה ביתם. ואח"כ יבואו לעמך. לכל בתי מצרים. הלא רוח ה' ינהגם בחכמה ובדעת ובתבונה. ויעשו הכל כרצון ה'. ומזה תדע ותבחין כי לא במקרה יצאו מן היאור. רק המה שלוחים מהקב"ה. וכיון שראה פרעה שגם החרטומים הביאו עוד צפרדעים מן היאור על מצרים והגדילו המכה. אבל לא יוכלו להסירם ממנו ע"כ קרא למשה ולאהרן ויאמר אליהם אם כדבריכם כן הוא שמאת ה' באו הצפרדעים העתירו אל ה' ויסר הצפרדעים ממני ומעמי. מהעלאת הצפרדעים על מצרים אין עוד ראיה כי מה' הוא. כי החרטומים ג"כ העלו צפרדעים. אבל אם תוכלו להסירם ממצרים. מה שהחרטומים אינם יכולים לעשות. אז תדע כי מה' הוא ואתם שלוחי ה' והשלחה את העם:

דעת זקנים מבעלי התוספות

להודיע שבסדר הזה שמשו לא כסדר הכתוב בס' תהלים אי נמי לידע באי זו היה מתרה ובאי זו איני מתרה שלעולם בכל מכה שלישית לא היה מתרה כדאמרינן מי שלקה ושנה כונסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורים עד שכריסו נבקעת. אחרי הכות ה' את היאור. לפיכך היאור תחלה לפי שהמצרים היו עובדין ליאור מפני שמימיו מתברכין. אמר הקב"ה אכה אלהיו לפניו ואחר עמו וכן משל מחי אלהיא ויתבהלון כומרייא:

פירוש לתורת אלהים

גִיזְעכֶערְט זַייעֶרֶע לַייבֶּערן: (א) וַיֹּאמֶר יְיָ הָאט גָאט גִיזָאגְט צוּ מֹשֶׁה אֱמוֹר אֶל אַהֲרֹן זָאג צוּ אַהֲרֹן נְטֵה אֶת יָדְךָ בְּמַטֶּךָ נֵייג דַיין הַאנְט מִיט דַיין שְׁטֶעקִין וְהַעַל אוּנ מַאךְ אוֹיף גֵיין דִיא פְרֶעשׁ אוֹיף דֶעם לַאנְד מִצְרָיִם: (ב) וַיֵּט אַהֲרֹן הָאט אַהֲרֹן גֶענֵייגְט אֶת יָדוֹ זַיין הַאנְט עַל מֵימֵי מִצְרָיִם אוֹיף דֶעם וואַסֶער פוּן מִצְרַיִם וַתַּעַל אוּנ זִיא אִיז אוֹיף גֶעגַאנְגֶען הַצְּפַרְדֵּעַ דִי פְרֶעשׁ וַתְּכַס אוּנ זִיא הָאט בֶּדֶעקְט דָאס גַאנְצֶע לַאנְד מִצְרַיִם: (ג) וַיַּעֲשׂוּ הָאבִּין דִי כִּישׁוּף מַאכֶער אוֹיךְ אַזוֹי גִיטָאהְן מִיט זֵייעֶר שְׁפְּרַאךְ וַיַּעֲלוּ אוּנ זֵייא הָאבִּין גֶעמַאכְט אוֹיף גֵיין דִיא פְרֶעשׁ אוֹיף דֶעם לַאנְד מִצְרָיִם: (ד) וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן הָאט פַּרְעֹה גֶערוּפִין צוּ מֹשֶׁה אוּנ צוּ אַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אוּנ עֶר הָאט גִיזָאגְט צוּ זֵיי הַעְתִּירוּ אֶל יְיָ אִיר זָאלְט בֶּעטִין צוּ גָאט וְיָסֵר עֶר זָאל אָפְּטָאהְן דִי צְפַרְדֵּעַ פוּן מִיר אוּנ פוּן מַיין פָאלְק וַאֲשַׁלְּחָה אוּנ אִיךְ װעל

משלי חכמים

גָאס, גִים כִּישׁוּף, הָאבִין שׁוין דִיא גַאנְצֶע װעלט גֶענַלוֹיבְּט אִין נָאס, װייל אִין מִצְרַיִם זֶענֶען גִיוֶוען דִיא גְרֶעסְטֶע מְכַשְּׁפִים פוּן (הומ"ש ע"ט) (ח"ב)

עמא וידבחון קדם יי: ה ואמר משה לפרעה שאל לך גבורא והב לי זמן לאימתי אצלי עלך ועל עבדך ועל עמך לשיצאה עורדעניא מנך ומבתך לחוד דבנהרא ישתארון: ו ואמר למחר ואמר כפתגמך בדיל דתידע ארי לית כיי

את־העם ויזבחו ליהוה: ה ויאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי אעתיר לך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפרדעים ממך ומבתיך רק ביאר תשארנה: ו ויאמר למחר ויאמר כדברך למען תדע כי־אין

בעל הטורים

מלפרדעים מתו ולא זכו ליכנס בארץ: (ד) ויזבחו. ב' במסורה ויזבחו לה'. ויזבחו זבחי תודה. ד' לריכים לה דות ואחד מהם ולא מכית האסירים: (ה) ולעבדיך. ג' דין ואידך ולעבדיך מקנה וכירמיה מה חטאתי לך ולעבדיך כהתחננו לצדקיהו כשסמוהו שתבקש ממני כי אין מנהג לכות כולן בפעם אחת:

רשב״ם

(ה) התפאר. התנשא עלי לבקש חפצך ואעשה. כמו (שופטים ז) יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי: למתי אעתיר לך. לאיזה יום וזמן אתה רוצה שיסורו כל הצפרדעים ואני אעתיר מיד שימותו עד אותו זמן: (ו) ויאמר למחר. התפלל עתה שימותו עד מחר:

רש״י

ברינוליר״א בלעז (גפרעם): (ה) התפאר עלי. כמו (ישעיה י) היתפאר הגרזן על החוצב בו משתבח לומר אני גדול ממך וניט״ר בלעז. וכן התפאר עלי השתבח להתכבד ולשאול דבר גדול ולומר מ שלא אוכל לעשותי: למתי אעתיר לך. את אשר אעתיר לך היום על הכרתת הצפרדעים למתי תרצה שיכרתו י ותראה אם אשלים דברי למועד שתקבע לי. אלו נאמר מתי אעתיר היה משמע מתי אתפלל עכשיו כשאמר למתי משמע אני היום אתפלל עליך שיכרתו הצפרדעים לזמן שתקבע לי אמור לאיזה יום תרצה שיכרתו. העתיר העתירו והעתרתי ילא נאמר אעתר עתרו כ ועתרתי מפני שכל ל' עתר הרבית פלל הוא וכאשר יאמר הרבו ארבה והרביתי ל' הפעיל כך יאמר אעתיר העתירו והעתרתי דברים ל ואב לכולם העתרתם עלי מ ובריכם (יחזקאל לה) הרביתם: (ו) ויאמר למחר. התפלל היום נ שיכרתו

שפתי חכמים

לשון לפקה והומיה: ב רולה לומר אם תוכל לשאול אותי דבר שלא אוכל לעשותו שתוכל אתה להתפאר עלי לאמר שאני לא אוכל לעשותו: י ואם תאמר מה שאלו משה ודאי היה מתרלה שיכרתו היום לאלתר. ויש לומר לפי שהיה סבור משה אם יתפלל שיכרתו מיד אז מיד היה לריך לשלח את ישראל כמו שאמר למשה וזה היה רע לו לפיכך לא ידע משה באיזה יום יתרלה ולפי מה שתירץ הרמב״ן בשם הנגיד יתורץ ג״כ קושיא זו: כ לשון אעתיר העתירו והעתרתי משמע לשון הפעיל שהוא פועל יולא והוי ליה למכתב לשון אפעל כמו אעתר עתרו ועתרתי כיון שהוא ל' תפלה והתפלה אינו פועל יולא לכן פי' מפני וכו': ל רלה לומר דלשון הפעיל קאי אדברים והוה כאלו כתיב דברים: מ דכתיב ביה בהדיא דבריכם · נ פירוש השאלה היא מתי יכרתו וצ״ל שהתשובה

ענין התפאר עלי

(ה) ויאמר משה לפרעה התפאר עלי וגו'. כיון שאתה כא לנסות את כח ה' או את כחי אם חשוב אני לפני ה' שיעשה רצוני. אני מבטיחך שתוכל להתפאר עלי. ר״ל שתוכל להתפאר לפני כל חכמי מצרים וחרטומים שרק אנכי יכולתי לעשות כזאת. ואמור נא לי למתי אעתיר. ר״ל אעתיר תיכף אבל קבע לי יום או בעת שתרצה שילכו מאתך. שלא תאמר אח״כ שבמקרה באו ושבמקרה הלכו. אבל אם תקבע לי עת מיוחדת להליכתם חזרה ממצרים ובזותה עת שתאמר אתה ילכו הלא תהיה מוכרח להודות כי בהשגחה באו ובהשגחה הלכו. ולפי שראה משה שפרעה נתפחד מאד מהצפרדעים. ע״כ אמר לו רק ביאור תשארנה. ר״ל אם לא תקיים דבריך ולא תשלח ישראל מארצך. הרי הצפרדעים ביאור ויוכלו לבא עליך עוד

פירוש לתורת אלהים

שיקען דאס פאלק ישראל ויזבחו ליי אונ לאזין זיי שעכטין קרבנות צו גאט: (ה) ויאמר משה לפרעה האט משה גיזאגט צו פרעה התפאר עלי בארום דיך אויף מיר אונ זאג מיר למתי צו וועלכער צייט ווילסטו די פרעש זאלין פארשניטען ווערין אעתיר וועל איך בעטין פון השי״ת לך אויף דיר ולעבדיך אונ אויף דיינע קנעכט ולעמך אונ אויף דיין פאלק להכרית צו פאר שניידין דיא פרעש ממך פון דיר ומבתיך אונ פון דיין הויז געזונד רק נאר ביאור אין טייך זאלין זייא בלייבין: (ו) ויאמר האט פרעה גיזאגט צו משה איך וויל דו זאלסט היינט בעטין דיא פרעש זאלין פארשניטען ווערין למחר צו מארגין ויאמר האט משה גיזאגט צו פרעה איך וועל אזוי טאהן כדברך אזוי וויא דיינע רייד למען

לקוטים על התורה

(ו) ויאמר למחר וגו'. דער ערבי נחל פרעגט פאר וואס האט פרעה גיזאגט צו משה ער זאל בעטין היינט דיא צפרדעים זאלין אוועק גיין מארגין, פאר וואס זאל משה ניט בעטין דיא צפרדעים זאלין שוין אוועק גיין, פאר וואס האט פרעה גיוואלט ליידין די יסורים ביז מארגין, דער תירוץ איז ווייל פרעה האט גיוואלט וויסען וויא אזוי משה האט געבריינגט דיא צפרדעים, אויב עס איז אמת וויא די חרטומים זאגין אז משה האט געבריינגט דיא צפרדעים מיט כישוף אזוי ווי זיי האבין געבריינגט צפרדעים מיט כישוף, אונ ווייל משה קען כישוף בעסער פון דיא חרטומים דריבער קען ער אפטאהן דיא צפרדעים אויך,

משלי חכמים

דער עולם, אונ דיא גרעסטע חכמים צו פארשטיין וואס עס איז כישוף אונ וואס עס איז נאטליך, אז דיא מצריים האבין מודה גיוועזן אז דאס איז פון גאט האט מען שוין מער ניט געדארפט פריבין דעם כח פון גאט, נאר טאמער וועט אוועק

כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ חמישי ז וְסָרוּ הַצְפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ וּמֵעֲבָדֶיךָ וּמֵעַמֶּךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה׃ ח וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מֵעִם פַּרְעֹה וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה עַל־דְּבַר הַצְפַרְדְּעִים אֲשֶׁר־שָׂם לְפַרְעֹה׃ ט וַיַּעַשׂ יְהוָה כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּמֻתוּ הַצְפַרְדְּעִים מִן־הַבָּתִּים מִן־הַחֲצֵרֹת וּמִן־הַשָּׂדֹת׃ י וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם

אֱלָהָנָא׃ ז וְיִעְדּוּן עוּרְדְּעַנַיָּא מִנָּךְ וּמִבָּתָּךְ וּמֵעַבְדָּךְ וּמֵעַמָּךְ לְחוֹד דִּבְנַהֲרָא יִשְׁתַּאֲרוּן׃ ח וּנְפַק מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִלְּוָת פַּרְעֹה וְצַלִּי מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ עַל עֵיסַק עוּרְדְּעַנַיָּא דִּי שַׁוִּי לְפַרְעֹה׃ ט וַעֲבַד יְיָ כְּפִתְגָּמָא דְמֹשֶׁה וּמִיתוּ עוּרְדְּעַנַיָּא מִן בָּתַּיָּא מִן דָּרָתָא וּמִן חַקְלָתָא׃ י וּכְנַשׁוּ יָתְהוֹן דְּגוֹרִין

דגורין

שפתי חכמים

ג״כ לא היתה רק על זמן הכרתת הצפרדעים כן פירש הרא״ם. וקשה. ולמה לו לנער הזה עד למחר למה לא אמר שיכרתו מיד ויש לומר שפרעה היה מחזיק את משה בחוקת מכשף וסבור שיודע לכוין השעות ובודאי עכשיו היא השעה שיכרתו וכשתעבור השעה לא יוכל להכירם ולכן אמר למחר להראות שע״י מכשפוה הוא עושה כן אבל משה נותי שהתפלל נשמע תפלתו מהרש״ל. מקשים העולם למה שינה הכתוב בצפרדעים ויצעק משה אל ה׳ ובשאר מכות כתיב ויעתר משה אל ה׳. וי״ל משום דאמרינן

רש״י

למחר: (ח) ויצא ויצעק. מיד שיכרתו למחר:

ענין התפאר עלי

פעם ופעמים. וכפי שכתב אברבנאל שעד כה לא היה בנמצא בנילוס הצפרדע הזאת. רק מן העת ההיא והלאה נשארו בנילוס. ממה שאמר משה רק ביאור תשארנה. וזה עשה הקב״ה זכר לנפלאותיו. שבכל דור ודור יספרו כי הקב״ה הביא הצפרדע לנילוס למען הכות גם את מצרים

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ע) מן הבתים. אבל אותם שבתנורים לא מתו לפי שבטחו בהקב״ה ונכנסו בתנור חם בצווי השם:

צעקת משה אל ה׳ ע״ד הצפרדעים

(ח) ויצעק משה אל ה׳ על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה. כתב מהרי״א והנכון בעיני שמשה רבינו מעצמו ומבלי צווי אלהים אמר לפרעה התפאר עלי למתי אעתיר לך וגו׳ ופרעה השיבו למחר. ולכן פחד משה אלו היה רצון השם שתתמיד מכת הצפרדעים שבעת ימים כמו שהתמידה מכת הדם והוא מהר את הקץ שלא ברשות הסי״ת. ומפני זה הוצרך לצעוק אל ה׳ שיקיים דבר עבדו כזה כמו שהוא שם דברו וגדרו לעשית לפרעה. והוא אמרו על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה. ר״ל על הדבור ששם משה לפרעה בענין הצפרדעים שיסורו למחר. והיתה אם כן צעקת משה כצעקת אליהו בהר הכרמל על ירידת האש על קרבנו. שמפני שנכנס באותו נסיון מבלי מאמר השם הוצרך להתפלל הרבה שיסכים ה׳ בדבר ההוא. וזכר הכתוב כאן שעשה הקב״ה כדבר משה אשר דבר לפרעה כי עלת מלאכו נאמן ביתו השנים ימתו כל הצפרדעים. ובענין מה שאמר משה לפרעה התפאר עלי וגו׳. כתב הרב במ״ח מקרא זה נודע לכל שצריך הכנה. כי מה השבח והתפארת יהיה בזה אם יאמר

לקוטים על התורה

אָדֶער עֶס אִיז אֱמֶת וִוי מֹשֶׁה זָאגְט אַז גָאט הָאט גֶעבְּרֵיינְגְט דִי צְפַרְדְּעִים אוּנ גָאט וֶועט אָפְּטָאהְן דִי צְפַרְדְּעִים, נָאר דָאס אִיז גִיוָועזְן בַּיי פַּרְעֹה דֶער צֵייכְן, ווייל חַרְטוּמִים קֶענֶען נָאר זָאגְן אַזַאךְ וָואס וֶועט זַיין דֶעם זֶעלְבִּיגְען טָאג, אָבֶּער פוּן אֵיין טָאג אוֹיף דֶעם אַנְדֶערְן טָאג ווייסְן זַייא נִיט צוּ זָאגְן, ווייל יֶעדֶער טָאג אִיז אֵיין אַנְדֶער מַזָל, אָבֶער אַז מֹשֶׁה וֶועט זָאגְן פוּן הַיינְט אוֹיף מָארְגְן אִיז אַ צֵייכְן אַז דָאס אִיז פוּן גָאט גִיטָאהְן גִיוָוארְן, דְרִיבֶּער הָאט פַּרְעֹה גִיזָאגְט אַז דִי צְפַרְדְּעִים זָאלְן אָפְּגִיטָאהְן וֶוערְן מָארְגְן, הָאט מֹשֶׁה גִיעֶנְטְפֶערְט זָאל זַיין ווִיא דוּ זָאגְסְט, מִיט דֶעם וֶועסְטוּ ווייסֶען אַז עֶס אִיז נִיטָא וֶוער עֶס זָאל קֶענֶען טָאהְן וִויא אוּנְזֶער גָאט טוּהְט׃

פירוש לתורת אלהים

תֵּדַע כְּדֵי דוּ זָאלְסְט וִויסֶען כִּי אֵין אַז עֶס אִיז נִיט פַארְהַאנְדְין אַזוֹי וִויא אוּנְזֶער גָאט׃ (ז) וְסָרוּ אוּנ זַייא וֶועלְין אָפּ טָאהְן דִיא פְרֶעשׁ פוּן דִיר אוּנ פוּן דֵיינֶע הַייזֶער אוּנ פוּן דֵיינֶע קְנֶעכְט אוּנ פוּן דֵיין פָאלְק רַק נָאר אִין טַייךְ וֶועלְין זַייא בְּלַייבְּן׃ (ח) וַיֵּצֵא אוּנ מֹשֶׁה מִיט אַהֲרֹן זֶענֶען אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פוּן פַּרְעֹה וַיִּצְעַק אוּנ מֹשֶׁה הָאט גֶעשְׁרִיגֶען אוּנ הָאט מִתְפַּלֵל גִיוֶועזְן צוּ גָאט עַל דְבַר וֶועגְן דִיא פְרֶעשׁ אֲשֶׁר וָואס גָאט הָאט גִיטָאהְן צוּ פַּרְעֹה׃ (ט) וַיַּעַשׂ הָאט גָאט גִיטָאהְן אַזוֹי וִויא דִי רֵייד פוּן מֹשֶׁה וַיָּמֻתוּ אוּנ דִיא פְרֶעשׁ זֶענֶען גֶעפֵּיינִיגֶערְט מִן הַבָּתִּים פוּן דִיא הַייזֶער מִן הַחֲצֵרוֹת פוּן דִיא הַייף אוּנ אוּנ פוּז דִיא פֶעלְדֶער זֶענֶען אַלֶע גֶעפֵּיגֶערְט׃ (י) וַיִּצְבְּרוּ אוּנ דִיא מִצְרִיים הָאבִּין צוּ נוֹף גֶעשַׁארְט

משלי חכמים

צַיין עֶמְלִיכֶע דוֹרוֹת וָואס זַייא וֶועלְין זָאגְין אַז מִצְרַיִים הָאבִּין אוֹיךְ נִיט פַארְשְׁטַאנֶען וָואס אִיז כִּישׁוּף, דְרִיבֶער וֶועלְין זַייא זָאגְין וָואס נָאס הָאט גִיטָאהְן אִין מִצְרַיִם אִיז סַאקִי גִיוֶוען כִּישׁוּף, נָאר דִיא מִצְרַיִים הָאבִּין נִיט גִיקֶענְט מַאכְין וָואס מֹשֶׁה הָאט גֶעמַאכְט׃

אונקלוס

דָּגוֹרִין וּסְרִיאוּ עַל אַרְעָא׃
יא וַחֲזָא פַּרְעֹה אֲרֵי הֲוָת
רְוָחְתָּא וְיַקַּר יָת לִבֵּיהּ
וְלָא קַבֵּיל מִנְּהוֹן כְּמָא
דְּמַלֵּיל יְיָ׃ יב וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה אֵימַר לְאַהֲרֹן
אֲרִים יָת חוּטְרָךְ וּמְחֵי יָת
עַפְרָא דְאַרְעָא וִיהֵי
לְקַלְמְתָא בְּכָל אַרְעָא
דְּמִצְרָיִם׃ יג וַעֲבַדוּ כֵן

חֳמָרִם חֳמָרִם וַתִּבְאַשׁ הָאָרֶץ׃
יא וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה הָרְוָחָה
וְהַכְבֵּד אֶת־לִבּוֹ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ ס יב וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־
מַטְּךָ וְהַךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וְהָיָה
לְכִנִּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ יג וַיַּעֲשׂוּ־

בעל הטורים

בכור מלמד שאפילו אם היו מחביאים עצמם תחת הקרקע שם היו באים הצפרדעים ומשחיתים בהם וגם משחיתים יבול השדה עד שלא נשאר מרעה למקנה: (י) חמרים. ג' במס' הכא תרי ואידך אסף עשרה חמרים מלמד שאף כאן הממעיט אסף עשרה חמרים: (יב) והך. ב' והך את עפר הארץ. והך כף אל כף מלמד שהיו

רשב"ם

(י) חמרים. צבורים: (יא) והכבד. לפי שהמכה הזאת גדולה היתה לא נתחזק לבו מאיליו אלא הוא הרשיע להכביד את לבו: (יב) לכנם. מיני (כינהו) (נ"א כינה) ופרעושין:

רש"י

(י) חמרם חמרם. צבורים צבורים כתרגומו דגורין דגורין: (יא) והכבד את לבו. ל' פעיל הוא כמו הלוך ונסוע וכן (מ"ב ג) והכות את מואב (שמואל א כב) ושאול לו באלהים (מ"א כ) הכה ופצוע: כאשר דבר ה'. והיכן דבר ס ולא ישמע אליכם פרעה: (יב) אמור אל אהרן. לא היה העפר כדאי ללקות ע"י

שפתי חכמים

המתפלל צריך להשמיע לאזניו מה שמוציא מפיו וכאן שהיו הצפרדעים צועקים כמ"ש רש"י בסמוך והצריך להרים קולו בתפלתו כדי שישמיע לאזניו את תפלתו: ס וא"ת ולמה לא פי' רש"י לעיל גבי מכת דם דכתיב ויחזק לב פרעה ולא שמע וגו'

צעקת משה אל ה' על דבר הצפרדעים

להסירם או יסירם תיכף. ועוד פרעה שאמר למחר ולמה לא רצה שיסורו תיכף אחר שהיה בעיניו קשה כמית. ועוד מה שאמר לו משה כדברך למען תדע כי אין כה' משמע שבזה שיהי' למחר ידע כי אין כה'. ואנחנו לא נדע מה נשתנה יום מיומים. ואיננו שיסיר הצפרדעים ודאי יודע כי אין כה'. והנראה ע"פ מה שכתב הרמב"ם ז"ל כי אלו הוברי שמים וחוזים בכוכבים אי אפשר בשום אופן בעולם שילדקו בכל דקדוקי העתידות. ובהכרח ילדקו קצתם ויכזבו קצתם. ובעלי הכחות האלה לא יכינו נפשם ולא יתהללו שילדקו בכל חלקי הדברים אבל אומרים שמחר ירד גשם ונמצא ירד ליום שלישי וכדומה וכו' וזה שאמרו רבותינו מאבר ולא כל אשר וכו' אבל אין מיעדי הנביאים והבטחתם כן. כי ילדקו הכל עד מלה אחרונה ולא יפול דבר מדבריהם לא קטן ולא גדול וכו' ע"כ. והנה גבר כתבנו שהכרת הצפרדעים לא יכלו המכשפים לעשותה. ואך עכ"פ דבר זה ודאי שלוה להם פרעה שיגידו לו אימתי יסורו ממנו. ואמנם שהם בודאי הגידו לו עד לאחר זמן כי הסרת הצפרדעים בזמן הזה לא היתה אלא ע"י תפלת משה. אבל זמן הנקבל להם היה עוד לאיזה ימים. וע"כ בקש מאת משה שיעתיר לה' בכח התפלה להסירם קודם הזמן אשר נקבל להסרתם. ועדיין היה משה ירא שלא יאמר פרעה שלא הוסרו הצפרדעים בכח התפלה רק שהגיע העת להסרתם וזה שהגידו לו חכמיו כי יאריך עוד ימי הרעה מפני שלא ראו יפה עד זמן המוגבל ובאמת בא הזמן קודם וממילא הלכו להם. וע"כ התחכם משה להראות לו מופת על מופת מה' שהוא יסיר הצפרדעים קודם זמנן. ולזה אמר לו התפאר עלי למתי אעתיר לך להכרית הצפרדעים וגו' כלומר שתקבוע לי זמן קבוע לומר אשר בזמן הזה ילכו ואז כאשר אומר לך בזמן מוגבל ברגע זו יסורו הצפרדעים ויהיה כן אז תדע כי ה' הוא האלהים ואני נביא אמת לה' שלא יפול דבר ארצה. לא כחכמיך ומכשפיך [וכן במכת ברד אמר לו הנני ממטיר כעת מחר ברד כבד מאד. ואמרו חז"ל זכדי כן לוי אמר שרט לו שריטה על הכותל אמר לו

פירוש לתורת אלהים

די פְרֶעשׁ חֳמָרִים אוּן הָאבִּין גֶעמַאכְט פוּן זֵיי בֶּערְג וָועלִין פָּאלְגִין׃ (יב) וַיֹּאמֶר הָאט גָאט גִיזָאגְט צוּ
וַתִּבְאַשׁ אוּן עֶס אִיז מִיאוּס גִיוָוארִין דָאס לַאנְד מֹשֶׁה אֱמֹור זָאג צוּ אַהֲרֹן נְטֵה נֵייג דַיין שְׁטֶעקִין
מִצְרַיִם פוּן דִיא גֶעפֵייגֶערְטֶע פְּרֶעשׁ׃ (יא) וַיַּרְא וְהַךְ אוּן שְׁלָאג אֶת עֲפַר דֶעם שְׁטוֹיבּ פוּן דֶער עֶרְד
הָאט פַּרְעֹה גִיזֶעהֶן כִּי הָיְתָה עֶס אִיז גִיוָוארִין אֵיין וְהָיָה אוּן עֶס זָאל זַיין לְכִנִּים כִּנִּים אִין דֶעם לַאנְד
וַוייטֶערוּנְג כְּלוֹמַר דִיא מַכָּה צְפַרְדֵעַ אִיז אָפּ מִצְרַיִם. [רַשִׁ"י שְׁרַייבְּט דִיא שְׁטוֹיבּ פוּן דֶער עֶרְד
גִיטָאהֶן גִיוָוארִין פוּן אִים וְהַכְבֵּד הָאט עֶר שְׁוֶוער אִיז דְרוּם נִיט גֶעשְׁלָאגִין גִיוָוארִין דוּרְךְ מֹשֶׁה וַוייל
גֶעמַאכְט זַיין הַארְץ וְלֹא אוּן הָאט נִיט צוּ גִיהֶערְט דָאס הָאט מַגִין גִיוֶועזְן אוֹיף מֹשֶׁה בְּשַׁעַת עֶר הָאט
צוּ זֵייא אוּן הָאט נִיט גֶעוָואלְט שִׁיקְעִן דִי יִשְׂרָאֵל דֶעם מִצְרִי גֶעהַרְגֶתְ אִינ הָאט אִים בֶּעהַאלְטִין
כַּאֲשֶׁר אַזוֹי וִויא גָאט הָאט גִירֶעט אַז עֶר וָועט נִיט אִין זַאמְד]׃ (יג) וַיַּעֲשׂוּ כֵן אוּן זֵיי הָאבִּין אַזוֹי גִיטָאהְן

משלי חכמים

דְרִיבֶּער הָאבִּין זֵייא גִיזָאגְט דָאס אִיז פוּן גָאט, דְרִיבֶּער הָאט מֹשֶׁה פְרִיעֶר גֶעמַאכְט דְרַייא זַאכִין וָואס דִיא חַרְטוּמִים הָאבִּין אוֹיךְ גֶעמַאכְט, צוּ וַוייזִין דֶעם כֹּחַ פוּן דִיא חַרְטוּמִים אַז זֵיי קֶענְעֶן גִיוֶועְן גְרוֹיסֶע חֲכָמִים צוּ מַאכִין כִּישׁוּף, ווארוּם זָאל הֵיינְט אֵיינֶער מַאכִין פוּן אַשְׁטֶעקִין זָאל וֶוערִין אַלְעבֶּעדִיגֶער שְׁלַאנְג, אָדֶער עֶר זָאל מַאכִין אַגְרוֹיסֶער טַייךְ וַואסֶער זָאל וֶוערִין רוֹיט וִויא בְּלוּט, אָדֶער עֶר זָאל בְּרֵיינְגְען צְפַרְדְעִים אוֹיף אַלַאנְד וֶועט עֶר נִיט קֶענֶען, מוּז עֶר דָאךְ מוֹדֶה זַיין אַז דִיא

כֵּן וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ בְמַטֵּהוּ וַיַּךְ
אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם
וּבַבְּהֵמָה כָּל־עֲפַר הָאָרֶץ הָיָה כִנִּים
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ יד וַיַּעֲשׂוּ־כֵן
הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם לְהוֹצִיא אֶת־
הַכִּנִּים וְלֹא יָכֹלוּ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם

נַאֲרֵים אַהֲרֹן יָת יְדֵיהּ
בְּחֻוטְרֵיהּ וּמְחָא יָת עַפְרָא
דְאַרְעָא וַהֲוַת קַלְמְתָא
בֶּאֱנָשָׁא וּבִבְעִירָא כָּל
עַפְרָא דְאַרְעָא הֲוַת
קַלְמְתָא בְּכָל אַרְעָא
דְמִצְרָיִם׃ יד וַעֲבָדוּ כֵן
חָרָשַׁיָּא בְּלַחֲשֵׁיהוֹן
לְאַפָּקָא יָת קַלְמְתָא וְלָא
יְכִילוּ וַהֲוַת קַלְמְתָא
בֶּאֱנָשָׁא וּבִבְעִירָא׃

רשב"ם

(יג) הכנם. כמו כ"ם של ריקם:

בעל הטורים

הכנים מכים ומטפחים על פניהם ועל כל בשרם. טעם הכנים לפי שמנעו המצרים את ישראל מלצאת במרחצאות ומתוך כך נתמלאו כנים בבגדיהם לפיכך לקו הם בכנים: (יד) ולא יכולו. ג' במסורה דין ואידך ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה ולא יכולו. וירא מואב כי חזקה עליו המלחמה וגו' להבקיע אל מלך אדום ולא יכולו. מלמד שאף אם היו בורחי' אל הים מפני הכנים שם היו

שפתי חכמים

וכן גבי בליעת מטה אהרן את מטותיהם וי"ל דלעיל כיון שעדיין המכה לא סרה ממנו והוא עודנו מחזיק בטומאתו בודאי הוא בשביל דבורו של ה' שדבר להם ולא ישמע אליכם פרעה אבל הכא כתיב וירא פרעה כי היתה הרווחה והכבד את לבו ולא שמע אליהם כאשר דבר ה' קשה לרש"י היכן דבר ה' שאף אם יהיה הרווחה שלא ישמע אליהם מ"ה מביא קרא ולא ישמע אליכם מדכתיב ולא ישמע אליכם פרעה ואח"כ כתיב ונתתי את ידי וגו' מאי זה דכתיב ונתתי וגו' הא עדיין המכה לא סרה א"ו ה"ק קרא ונתתי כלומר כשיהיה לו הרווחה ולא ישמע אליכם ונתתי את ידי וגו': ע לאו להוציאם מעליהם ודייק רש"י מדכתיב

רש"י

ידי משה לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול ולקה על ידי אהרן: (יג) ותהי הכנם. הרחישה פדוליר"א בלעז (לויזעריי"א): (יד) להוציא את הכנים. לבראותם (נ"א ולהוציאם) ע ממקום אחר: ולא יכלו. שאין השד שולט על בריה פחותה מכשעורה:

צעקת משה אל ה' ע"ד הצפרדעים

כשתגיע השמש לכאן ירד מחר הברד] והכל בכדי להראותו כי נביא ה' הוא אשר יקלע אל השערה ולא יחטיא ולרגע שיאמר לא ישונה על רגע אחרת מה שאין כל החכמים והחרטומים יכולים לעשות כן. וכל זאת היה אם אומר לך שתשאל אות מתי יסורו ממך. אבל אני אומר לך עוד מופת גדול מזה שתאמר לי למתי אעתיר לך להכרית הצפרדעים שאבקש שילכו הצפרדעים לא בזמן הקצוב להם ובזה תדע ודאי כי אין כה' שהוא המסיר ועושה מים אין מה שלא יוכלו כל החרטומים לעשות כך. וע"כ העמיד פרעה נסיונו על למחר ולא תיכף אף שהיה קשה עליו המות הזה אף רגע. ואכן כי רצה לבחון התפארות משה אם כן הוא כדבריו ואם יעמוד הנסיון על תיכף ברגע זו לא יוצדק המבחן כ"כ כי גם החרטומים שאינם יודעים העתידות בבירור שלא יפול דבר ורגע מזמן אשר יקצבו. זה דווקא כמה שלאחר זמן והם יאמרו שכך עתיד להיות. אבל בדבר שבכר נעשה כך בשמים ונגזר שיהיה כך אף אם לא הגיע עדיין לארץ יראוהו החוזים בכוכבים ומזלות השמים. ולכן אם יאמר לו שיתפלל שיסיר הצפרדעים תיכף אפשר שבלא תפלתו הגיע בבר השעה שילכו והוא רואה שבבר נעשה כך וילך להתפלל [ואף שבכל חכמי מצרים לא ראוהו על שעה זו מ"מ אפשר שהוא חכם בחכמה זו יותר מהם אבל לא נביא ה' הוא] וע"כ העמיד מבחן נסיונו על למחר וזה הוא דבר שאין בשום הוברי שמים לידע עד קצה האחרון מתי יגיע האות והמופת ובודאי נביא הוא מאת ה'. ותפלתו היא שתועיל להסיר הצפרדעים. וע"כ אמר לו משה בדברך למען תדע כי אין כה' אלהינו שהוא המודיע לנביאיו עד קצה האחרון ובידו כח וגבורה להפך כל העולם מאין ליש ומיש לאין כנאמר [וע"כ גם במכת ברד שזכרנו למעלה העמיד משה נסיונו על מחר ולא אמר לו הנני ממטיר כעת ברד כבד לפי שבזה לא יובחן הנסיון כי אולי כבר ראה שהגיע השעה לירד הברד ועל שעה זו יוכלו גם החרטומים לידע. וע"כ שרע פריעה ואמר לו מחר יהיה האות הזה שיובחן כי הוא נביא אמת לה'. וגם במכת הערוב אמר לו למחר יהיה האות הזה והכל לכוונה הנזכרת שידע פרעה כי נביא הוא:

בעל הטורים

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יד) להוציא את הכנים. מדרש לפי שהכנים מפסיקין בין רגלי החרטומים יבין הקרקע ואין מכשפות תועיל אלא כשרגלי המכשף נגע לארץ כדאיתא במעשה דשמעון בן

הסרת הכנים

(יד) ויעשו כן החרטומים בלטיהם להוציא את הכנים ולא יכולו. הנה פרעה ידע היטב כאשר ירצה משה להסיר הכנים יכול להסירם אבל עוד הפעם רצה לנסות חרטומיו אולי יוכלו גם הם להסיר הכנים ויהיה לו פתחון פה נגד משה לחזור

פירוש לתורת אלהים

משֶׁה הָאט גְיזָאגְט צוּ אַהֲרֹן וִויא גָאט הָאט אִים גֶעהֵייסֶן וַיֵּט אוּנ אַהֲרֹן הָאט גֶענֵייגְט זַיין הַאנְט מִיט דֶעם שְׁטֶעקִין וַיַּךְ אוּנ הָאט גֶעשְׁלָאגִין דֶעם שְׁטוֹיבּ פוּן דֶער עֶרְד וַתְּהִי אוּנ עֶס אִיז גֶעקְרָאכִין דִיא כִּנִּים אִין דִיא מֶענְטְשִׁין אוּנ אִין דִיא בְּהֵמוֹת כָּל עֲפַר גָאר דָאס שְׁטוֹיבּ פוּן דֶער עֶרְד אִיז גִיוָוארִין כִּנִּים בְּכָל אֶרֶץ אִין דֶעם גַאנְצִין לַאנְד מִצְרַיִם׃ (יד) וַיַּעֲשׂוּ כֵן הָאבִּין דִיא כִּישׁוּף מַאכֶער פוּן מִצְרַיִם אוֹיךְ אַזוֹי גִיטָאהְן מִיט זֵייעֶר כִּישׁוּף אוּנ הָאבִּין גֶעוָואלְט לְהוֹצִיא בֶּעשַׁאפֶען כִּנִּים פוּן אֵיין אַנְדֶער אָרְט וְלֹא יָכֹלוּ אוּנ זֵיי הָאבִּין נִיט גֶעקָאנְט וָוארוּם מִיט כִּישׁוּף קֶען מֶען נִיט מַאכִין אַזוֹי אַבַּאשֶׁעפֶע־נִישׁ וָואס אִיז קְלֶענֶער פוּן אַגֶערְשְׁטִין וַתְּהִי אוּנ דִיא כִּנִּים וָואס גָאט הָאט אוֹיף זֵיי גֶעשִׁיקְט זֶענֶען

משלי חכמים

חַרְטוּמִים הָאבִּין גוּט גִיקֶענְט כִּישׁוּף פוּן דֶעסְטְוֶועגִין הָאבִּין זֵיי מוֹדֶה גִיוֶועזְן וָואס מֹשֶׁה הָאט גֶעמַאכְט אִיז גִיוֶועזְן גֶאטְלִיךְ, אִיז

וּבַבְּהֵמָה׃ טו וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל־
פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא וַיֶּחֱזַק
לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה׃ ס טז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי
פַרְעֹה הִנֵּה יוֹצֵא הַמָּיְמָה וְאָמַרְתָּ
אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח עַמִּי
וְיַעַבְדֻנִי׃ יז כִּי אִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־
עַמִּי הִנְנִי מַשְׁלִיחַ בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ

אונקלוס

טו וַאֲמָרוּ חָרָשַׁיָּא לְפַרְעֹה
מָחָא מִן קֳדָם יְיָ הִיא
וְאִתַּקַּף לִבָּא דְפַרְעֹה וְלָא
קַבֵּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְמַלֵּיל
יְיָ׃ טז וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה
אַקְדֵּם בְּצַפְרָא וְתִתְעַתַּד
קֳדָם פַּרְעֹה הָא נָפֵיק
לְמַיָּא וְתֵימַר לֵיהּ כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ שַׁלַּח עַמִּי
וְיִפְלְחוּן קֳדָמַי׃ יז אֲרֵי אִם
לֵיתָךְ מְשַׁלַּח יָת עַמִּי הָא
אֲנָא מְשַׁלַּח בָּךְ וּבְעַבְדָךְ

תולדות אהרן

ויאמרו החרטומים אל. סנהדרין לב
הנה יוצא המימה. מועד קטן יח:

רשב"ם

(טו) אצבע אלהים הוא. מכת מדינה ולא על ידיהם של אלו היה זו שאילו באו על ידי מכשפות אף אנו היינו

רש"י

(טו) אצבע אלהים הוא. מכה זו אינה ע"י כשפים מאת המקום היא: כאשר דבר ה'. ולא ישמע אליכם פרעה: (יז) משליח בך. מגרה בך. וכן (דברים לב) ושן בהמות אשלח בם לשון שסוי אינציט"ר בלעז (אנרייצן):

דעת זקנים מבעלי התוספות

ששה בהבחורים הגביהו הכשפני' מן הקרקע ושלשה מן המכות באו על יד אהרן דצ"ך לקו בארץ. בא"ת על ידי משה שהיו מן השמים שהיה שליט בשמים ובארץ ושלשה ע"י הקב"ה ושחין בא ע"י שלשתן:
(טז) השכם. תימה מאי שנא דבמקום אחד כתיב בא ובמקו' אחר כתיב השכם. ושמעתי מהרב יצחק ז"ל דבא משמע בא עמי ואלך עמך ובמקום אחר שכתוב השכם כתי' הנה יוצא המימה פי' לעשות צרכיו ואין זה דרך כבוד שתלך שם שכינה וקשיא לי דאפי' תפלה קלה לא היה רוצה משה לעשות במצרים לפי שהיתה מלאה גלולים כ"ש שלא היתה שכינה הולכת עמו. ועוד שמצאתי בהתראת מכת ברד שכתב השכם ולא כתיב הנה יוצא המימה. ונ"ל שהדבר תלוי בהתראה חדשה שכל התראות חדשות היו בהשכמה ודוק ותשכח כן שהרי בדם המצא כתוב לך

הסרת הכנים

מכל דבריו ולהוכיחו על פניו שגם מעשיהם לא מה' המה רק כענין החרטומים. וזאת ידע פרעה היטב. כי החרטומים יוכלו ג"כ להביא עוד כנים כמו שיכלו לעשות דם ולהביא צפרדעים. אבל לא רצה כזה. כי יוה ירויח מזה שיגדילו המכה ויתרבו הכנים. אבל אמר להם שיוציאו הכנים מהאדם ומן הבהמה ומן האדמה. ולא יכולו לעשות זאת. והודו החרטומים כי זה אצבע אלהים. ומן העת הזאת לא דבר עוד פרעה עם החרטומים. כי מה כלע לו עם החרטומים כי הם אינם יכולים רק להרע ולא להיטיב [ימ"י]:

פירוש לתורת אלהים

געווען אויף דיא מענטשין אונ אויף די בְּהֵמוֹת: (טו) וַיֹּאמְרוּ האבין דיא כּישוּף מאכער געזאגט צו פַּרְעֹה אֶצְבַּע דיא מַכָּה איז אפינגער שלאק פון גאט זיא איז ניט דורך כּישוּף נאר דורך גאט וַיֶּחֱזַק איז געווארין געשטארקט דאס הארץ פון פַּרְעֹה וְלֹא אונ האט ניט געפאלגט ער זאל שיקען דיא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר אזוי וויא גאט האט גירעט אז פַּרְעֹה וועט ניט וועלין צו הערין: (טז) וַיֹּאמֶר האט גאט געזאגט צו משה הַשְׁכֵּם שטייא אויף מארגין פריה וְהִתְיַצֵּב אונ שטעל דיך פאר פרעה הִנֵּה יוֹצֵא ער וועט ארויס גיין צום וואסער וְאָמַרְתָּ אונ דו זאלסט צו אים זאגין אזוי האט גאט געזאגט שַׁלַּח שיק מיין פאלק זייא זאלין מיך דינען: (יז) כִּי אִם וואָרום אז דו וועסט ניט שיקען מיין פאלק הִנְנִי וועל איך אן רייצין עס זאל קומען אין דיר אונ אין דיינע קנעכט אונ אין דיין פאלק

לקוטים על התורה

(טז) הִנֵּה יוֹצֵא הַמָּיְמָה וגו'. דער מדרש תנחומא שרייבט פרעה האט געבאהט אפאלאץ אין וואסער, אין טייך נילוס, אונ ער האט פארשטעלט דיא וואסער פון נילוס זאל ניט אריין גיין אין ים, האבין דיא וואסער פון נילוס זיך געהויבין אין דערהייך אונ האבין אויפגעהויבין דעם פאלאץ אונ האבין אים גיטראגין, האט גאט געזאגט צו פרעה דו ווייסט מאכסט דיך גרויס פאר דער וועלט מיט מיינע וואסער, עס וועט קומען א טאג וואס איך וועל דיך אריין ווארפין אין דעם וואסער.

משלי חכמים

פון דעם בעקאנט געווארין דער כח פון גאט אויף דער וועלט, דאס האט גאט געזאגט צו משה דיא וואנדער וועלין דיא יודין האבין אייבּיג צו דערציילין פון דעם זיגעט איר וויסען אז איך בין גאט אויף דער וועלט:

וּבְעַמְּךָ וּבְבָתֶּיךָ אֶת־הֶעָרֹב וּמָלְאוּ בָּתֵּי מִצְרַיִם אֶת־הֶעָרֹב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הֵם עָלֶיהָ׃ יח וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הֱיוֹת־שָׁם עָרֹב לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃
ששי יט וְשַׂמְתִּי פְדֻת בֵּין עַמִּי וּבֵין

וּבְעַמָּךְ וּבְבָתָּךְ יָת עָרוֹבָא וְיִתְמְלוֹן בָּתֵּי מִצְרָאֵי יָת עָרוֹבָא וְאַף אַרְעָא דְאִנּוּן עֲלַהּ: יח וְאַפְרֵישׁ בְּיוֹמָא הַהוּא יָת אַרְעָא דְגֹשֶׁן דִּי עַמִּי שָׁרֵי עֲלַהּ בְּדִיל דְּלָא לְמֶהֱוֵי תַמָּן עָרוֹבָא בְּדִיל דְּתִידַע אֲרֵי אֲנָא יְיָ שַׁלִּיט בְּגוֹ אַרְעָא: יט וַאֲשַׁוֵּי פוּרְקָן לְעַמִּי וְעַל עַמָּךְ

רשב"ם

עושים כן: (יז) הערוב. אומר אני כי מיני זאבים הם שנקראים ערוב על שם שדרכם לטרוף בלילות כדכתיב (ירמיה ה׳) זאב ערבות ישדדם וכתיב (צפניה ג׳) זאבי ערב לא גרמו לבקר. וכאשר יאמר מאודם אדום כן יאמרו (נ"א מאדם אדום) מעומק עמוק. מערב ערוב נו"י טרינ"ר בלע"ז. שהזאב ערוב הוא שהוא הולך בערב. עמק שם דבר. והמעשה קרוי עמוק. אדום. שחור: (יח) והפליתי ביום ההוא. לפי שהחיות רעות קלים הם ללכת בכל המלכות כשהמכה משולחת הוצרך לומר לשון הבדלה והפרשה יותר משאר מכות. וכן בדבר של בהמות: (יט) ושמתי פדות. לשון הבדלה וכן ישועה והצלה וחלצה ופורקן כולן לשון הפרשה והבדלה את

בעל הטורים

באים בהם ונלחמים עמהם: (יט) פדת. ג׳ במסורה דין חסר וב׳ מלאים. פדות שלח לעמו. והרבה עמו פדות. כי זה לא היה פדות שלם אלא מפני הערוב אבל לעתיד הרבה עמו פדות ויהיה גאולה שלימה:

שפתי חכמים

ויעשו כן החרטומים שפירושו שעשו ג"כ כמשה ואהרן: ב דק"ל למה הביא עליהן הערוב דדם ולפרדע היה כדי להלקות יראתם וכנים כדי להראות שאין יכולת לחרטומים להוציאן ומ"ט על

רש"י

את הערוב. כל מיני חיות רעות ונחשים ועקרבים בערבוביא והיו משחיתים בהם. ויש טעם בדבר פ באגדה בכל מכה ומכה למה זו ולמה זו. בטכסיסי מלחמות מלכים בא עליהם כסדר מלכות כשצרה על עיר בתחלה מקלקל מעיינותיה ואח"כ תוקעין עליהן ומריעין בשופרות ליראם ולבהלם וכן הצפרדעים מקרקרים והומים וכו׳ כדאיתא במדרש רבי תנחומא: (יח) והפליתי. והפרשתי וכן (שמות ט) והפלה ה׳ וכן (דברים ל) לא נפלאת היא ממך. לא מבדלת ומופרשת היא ממך: למען תדע כי אני ה׳ בקרב הארץ. אע"פ ששכינתי בשמים גזרתי מתקיימת בתחתונים: (יט) ושמתי פדות. שיבדיל בין

ענין הפדות בין ישראל ובין המצרים

(יח יט) והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן וגו׳ ושמתי פדות בין עמי ובין עמך וגו׳. כתב הרב נו"נ לאיזה צורך הוכפל דבר אחד. והפליתי ואחר כך אמר עוד ושמתי פדות. ונראה פשוט כי ידוע הוא מה שהקדוש ברוך הוא לוה לומר בכל התראות איזה מכה ישלח עליו ולא התרה בו שהם שישלח עליו מכה תהיה מה שתהיה. הוא מפני זה. אני אומר לך איזה מכה אביא עליך ונסה והתחכם שלי לומר

דעת זקנים מבעלי התוספות

אל פרעה בבקר שהיתה ראשונה וכן בהתראת דבר שהיתה חדשה דבמכה שלפניה אין בה התראה וכ"כ דבר שאחרית התראה חדשה היא דכתיב בה השכם וכן בברד שהיתה התראה חדשה דבשחין שלפניה אין בה התראה.

לקוטים על התורה

וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט אריין געווארפין אין ים פרעה מיט די מצריים, צו דעם פלאץ פלעגט פרעה גיין אלע טאג אין דער פריה, האט גאט געזאגט צו משה דו זאלסט אויך גיין אין דער פריה צום טייך נילוס וועסטו דארט טרעפין פרעה, זאלסטו דיך שטעלין פאר אים מיט גרויסקייט אונ זאלסט אים זאגין וואס איך הייס דיר אים זאגין:

(יט) וְשַׂמְתִּי פְדֻת וגו׳. דער מדרש זאגט גאט האט געוויזען גרויסע וואנדער בייא די חיות וואס זענען געקומען אין מצרים, ערשטונס ווער האט צו זאמען געטריבען אזוי פיל פערשידענע חיות זאלין אלע קומען מיט איין מאהל אונ זאלין זיך פארשפרייטין אויף גאנץ מצרים אונ זאלין ניט גיין איין טריט ווייטער, אונ זאלין

פירוש לתורת אלהים

אונ אין דיינע הייזער אֶת הֶעָרוֹב דאס געמושעכץ פון חיות רעות אונ שלאנגען אונ עגדיסען אונ ווערין אייך פאר דארבין וּמָלְאוּ אין זייא וועלין דער פילט ווערין דיא הייזער פון מצרים מיט דעם געמשעכץ וְגַם אונ אויך דיא ערד אֲשֶׁר וואס די מצרים וואהנען אויף איר וועט אויך פיל זיין מיט ערוב: (יח) וְהִפְלֵיתִי אונ איך וועל אפ שיידין בַּיּוֹם אין דעם טאג אֶת אֶרֶץ דאס לאנד גושן אֲשֶׁר וואס מיין פאלק וואהנען דארט לְבִלְתִּי עס זאל דארט אין לאנד גושן ניט זיין דער ערוב לְמַעַן פון וועגין דו זאלסט וויסען כִּי אֲנִי יְיָ אז איך בין גאט אויף דיין לאנד אויך אפילו מיין רוהענג איז אין הימעל אז איך בין גוזר אגזירה אויף דער ערד מוז זיא אויך מקוים ווערין: (יט) וְשַׂמְתִּי אונ איך וועל מאכען איין אויס לייזונג עס זאל זיין אצווישען שייד צווישען מיין פאלק ישראל אונ צווישען דיין פאלק דאס מיינט מען אז אין לאנד

עַמֶּךָ לְמָחָר יִהְיֶה הָאֹת הַזֶּה׃
כ וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן וַיָּבֹא עָרֹב כָּבֵד
בֵּיתָה פַרְעֹה וּבֵית עֲבָדָיו וּבְכָל־
אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ מִפְּנֵי
הֶעָרֹב׃ כא וַיִּקְרָא פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה
וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר לְכוּ זִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם
בָּאָרֶץ׃ כב וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נָכוֹן
לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם נִזְבַּח
לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ הֵן נִזְבַּח אֶת־תּוֹעֲבַת
מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֻנוּ׃

אֵיתֵי מְחָא לִמְחַר יְהֵי
אָתָא הָדֵין׃ כ וַעֲבַד יְיָ כֵּן
וַאֲתָא עָרוֹבָא תַקִּיף לְבֵית
פַּרְעֹה וּלְבֵית עַבְדוֹהִי
וּבְכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם
אִתְחַבָּלַת אַרְעָא מִן קֳדָם
עָרוֹבָא׃ כא וּקְרָא פַרְעֹה
לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר
אִיזִילוּ דַבַּחוּ קֳדָם אֱלָהֲכוֹן
בְּאַרְעָא׃ כב וַאֲמַר מֹשֶׁה
לָא תָקִין לְמֶעְבַּד כֵּן אֲרֵי
בְּעִירָא דְמִצְרָאֵי דַחֲלִין
לֵיהּ (מִנֵּיהּ) אֲנַחְנָא נָסְבִין
לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהַנָא
הָא נְדַבַּח יָת בְּעִירָא
דְמִצְרָאֵי דַחֲלִין לֵיהּ וְאִינוּן
יְהוֹן חָזַן הֲלָא יִמְרוּן

רשב"ם

מזה: למחר יהיה. שלא תאמר מקרה הוא היה לנו: (כב) כי תועבת מצרים. צאן דבר מאוס היה בארץ מצרים: ולא יסקלנו. בתמיה. דרך בזיון הוא. כדכתיב בשמעי (ש"ב ט"ז) ושמעי הלך בצלע ההר לעומתו הלוך ויקלל ויסקל באבנים לעומתו ועפר בעפר:

רש"י

עמי ובין עמך: (כ) תשחת הארץ. נשחתה הארץ צ אתחבלת ארעא: (כא) זבחו לאלהיכם בארץ. במקומכם ק ולא תלכו במדבר: (כב) תועבת מצרים. יראת מצרים כמו (מלכים ב כג) ולמלכם תועבת בני עמון ואלוה ישראל קרוי אותם ר תועבה. ועוד י"ל בלשון אחר תועבת מצרים דבר שנאוי הוא למצרים ש זביחה שאנו זובחים שהרי יראתם אנו זובחים: ולא יסקלונו.

שפתי חכמים

הערוב לכ"פ ויש טעם כו': צ דק"ל דתשחת הארץ משמע לשון עתיד הא כבר היתה. נשחתה לכך הביא ראיה מהתרגום שמפרש אתחבלת שהוא ל' עבר או בינוני: ק דק"ל וכי כשמים יזבחו ועז"פ ולא תלכו למדבר כמו שאתם אומרים לילך במדבר ולזבוח שם: ר ר"ל לישראל היה אומר כן לא למצרים: ש ר"ל תועבת

ענין הפדות בין ישראל ובין המצרים

שתלל ממנה. וגם כאן היה חשש שפרעה יתחכם ויברח לארץ גושן לכך אמר הקב"ה והפליתי. הטעם פלאים. שגם ארץ גושן ימלא אותך הערוב. ואם משום עמי אשר בגיי, אולי יזוקו מהערוב. ושמתי פדות בין עמי ובין עמך. שלך יזיק הערוב ולהם לא יזיק כלל למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ. ע"כ ושמתי פדות:

פירוש לתורת אלהים

גושן וועט ניט זיין דער ערוב לְמָחָר מארגין וועט דער צייכין זיין: (כ) וַיַּעַשׂ האט גאט אזוי גיטאהן וַיָּבֹא אונ עס איז געקומען אשווער פאר מישונג פון חיות רעות אונ פון אנדערע זאכין בֵּיתָה צו פרעה אין הויז אריין וּבֵית אונ אין הויז פון זיינע קנעכט אונ אין גאנצען לאנד מִצְרַיִם תִּשָּׁחֵת עס איז פאר דארבין גיווארין דאס גאנצע לאנד וועגין דעם ערוב: (כא) וַיִּקְרָא האט פרעה גערופין צו משה אונ צו אהרן אונ האט זייא גיזאגט לְכוּ גייט שעכט קרבנות צו אייער גאט דא אין לאנד אונ גייט ניט אין דער מדבר: (כב) וַיֹּאמֶר האט משה גיזאגט ניט רעכט אזוי צו טאהן כִּי ווארום דאס איז אומווערדיג צו דיא מצרים וואס מיר וועלין שעכטין שאף ווייל דיא מצרים האלטין די שאף פאר עבו"ם הֵן מיר וועלין שעכטין דאס אמווערדיקייט ודי היילינקייט] פון דיא מצרים פאר זייערע אויגען וְלֹא יִסְקְלֻנוּ וועלין זייא דער

לקוטים על התורה

קומען צו דער צייט וואס משה האט גיזאגט זייא וועלין קומען אונ זאלין אוועק גיין צו דער צייט וואס משה האט גיזאגט זיי וועלין אוועק גיין, אונ אז אחיה האט גיטראפין איוד גייט מיט אמצרי, האט דיא חיה דעם מצרי געביסען אונ דעם יוד האט זיא ניט געביסען, אונ עס האט אמאהל גיטראפין קינדער פון אמצרי זענען גיוועזען אין אהייטע גאס פון דעם מצרי, האט דער מצרי גיבעטין דעם יוד ער זאל אים ברייננגען זיינע קינדער, דער מצרי האט געמיינט אז זיינע קינדער וועלין גיין צו זאמען מיט דעם יודין וועלין זייא גירעטעט ווערין פון די חיות, דערוויל האט דער מצרי גיזעהן וויא דער יוד קומט צוריק אליין אן זיינע קינדער, האט דער מצרי גיזאגט צום יוד ווא זענען מיינע קינדער, האט דער יוד גיזאגט צום מצרי זעטץ דיך וועל איך דיר דערציילין וואס מיט די קינדער איז גיווארין, דער יוד האט אויסגערעכונט דיא נעמען פון דיא קינדער אונ

כג דרך שלשת ימים נלך במדבר
וזבחנו ליהוה אלהינו כאשר יאמר
אלינו: כד ויאמר פרעה אנכי אשלח
אתכם וזבחתם ליהוה אלהיכם
במדבר רק הרחק לא־תרחיקו
ללכת העתירו בעדי: כה ויאמר
משה הנה אנכי יוצא מעמך
והעתרתי אל־יהוה וסר הערב
מפרעה מעבדיו ומעמו מחר רק
אל־יסף פרעה התל לבלתי שלח
את־העם לזבח ליהוה: כו ויצא
משה מעם פרעה ויעתר אל־יהוה:
כז ויעש יהוה כדבר משה ויסר

למדברא: כג מהלך
תלתא יומין ניזיל
במדברא ונדבח קדם יי
אלהנא כמא דיימר לנא:
כד ואמר פרעה אנא
אשלח יתכון ותדבחון
קדם יי אלהכון במדברא
לחוד ארחקא לא תרחקון
למיזל צלו אף עלי:
כה ואמר משה הא אנא
נפיק מעמך ואצלי קדם
יי ויעדי ערובא מפרעה
מעבדוהי ומעמיה מחר
לחוד לא יוסף פרעה
לשקרא בדיל דלא
לשלחא ית עמא לדבחא
קדם יי: כו ונפק משה מן
קדם פרעה וצלי קדם יי:
כז ועבד יי כפתגמא
דמשה ואעדי ערובא

מפרעה

רשב"ם

(כח) והעתרתי. כמו וההרמתי את אויהם. והחזקתי בו. והאבדתי חכמים מאדום. והעליתי. כולם פתרונן להבא ופתחי"ן וכן והעבדתיך כי אותיות גורמים. אבל לשעבר יאמר העברתי מעליך עוניך. העליתיך. העברתי. כלם נפתחין בפתח קטן. אבל בשאר אותיות יאמר והכרתי פסיליך. והשמרתי. כולם בחירק בין לשעבר

רש"י

בתנייה: (כה) התל. כמו להתל: (כו) ויעתר אל ה'. נתאמץ בתפלה. וכן אם בא לומר ויעתיר היה יכול לומר ומשמע וירבה בתפלה. עכשיו כשהוא אומר ויעתר משמע וירבה להתפלל: (כז) ויסר

לקוטים על התורה

דאס גיזאגט, דעם קינד האט אלייב געחאפט א"נ האט אים אויפגיגעסין, דעם קינד האט אזואלף געחאפט אונ האט אים אויפגעגעסין, אונ אזוי האט ער אים אויפגיצעכונט אלע קינדער. נאך אוואנדער זאגט אונז די תורה אז דיא חיות זענען געגאנגען מיט חכמה אזוי וויא מענטשין, פריער זענען זייא געקומען צו פרעה אין שטוב נאכדעם זענען זייא געקומען אין דיא שטובין פון זיינע קנעכט, נאכדי"ם זענען זיי געקומען אין די שטובין פון אלע מצריים, פון וואנען האבין זיי געוואסט אזוי צו גיין, אונ פון וואנען האבין זייא געוואסט אין וועלכע שטוב

ירוש לתורת אלהים:

אונז ניט שטיינען: (כג) נאר דרך אוועג פון דרייא טאג וועלין מיר גיין אין דער מדבר וזבחנו אונ מיר וועלין שעכטין קרבנות צו אונזער גאט כאשר אזוי וויא ער וועט אונז זאגין: (כד) ויאמר האט פרעה גיזאגט אנכי איך וועל אייך שיקין וזבחתם אונ איר זאלט שעכטין קרבנות צו אייער גאט אין דער מדבר רק נייערט הרחק דער וויטערין לא זאלט איר ניט דער וויטערין ללכת צו גיין כלומר איר זאלט ניט גיין וויט העתירו בעט פאר מיר דער ערוב זאל ווערין אפ גיטאהן פון מיר: (כה) ויאמר משה האט משה גיזאגט הנה אנכי איך וועל פון דיר ארויס גיין והעתרתי אונ איך וועל בעטין צו גאט וסר אונ ער זאל אפ טאהן הערוב דעם ערוב פון פרעה אונ פון פאלק מחר מארגין רק נייערט אל יוסף ער זאל ניט מערין פרעה התל צו שפעטן אונ פעלשין לבלתי צו ניט וועלין שיקען דאס פאלק לזבוח צו שעכטין קרבנות צו גאט: (כו) ויצא אונ משה איז ארויס גיגאנגען, פון פרעה ויעתר אונ האט גיבעטין צו גאט: (כז) ויעש האט גאט גימאכט אזוי וויא די רייד פון משה ויסר אונ ער

הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ לֹא
נִשְׁאַר אֶחָד׃ כח וַיַּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת־
לִבּוֹ גַּם בַּפַּעַם הַזֹּאת וְלֹא שִׁלַּח אֶת־
הָעָם׃ פ ט א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו כֹּה־
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח
אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ ב כִּי אִם־מָאֵן
אַתָּה לְשַׁלֵּחַ וְעוֹדְךָ מַחֲזִיק בָּם׃
ג הִנֵּה יַד־יְהוָה הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר
בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים
בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד׃

מִפַּרְעֹה מֵעַבְדוֹהִי
וּמֵעַמֵּיהּ לָא אִשְׁתְּאַר חַד׃
כח וְיַקַּר פַּרְעֹה יָת לִבֵּיהּ
אַף בְּזִמְנָא הָדָא וְלָא
שַׁלַּח יָת עַמָּא׃ א וַאֲמַר
יְיָ לְמֹשֶׁה עוּל לְוָת פַּרְעֹה
וּתְמַלֵּיל עִמֵּיהּ כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ אֱלָהָא דִּיהוּדָאֵי שַׁלַּח
יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי׃
ב אֲרֵי אִם מְסָרֵב אַתְּ
לְשַׁלָּחָא וְעַד כְּעַן אַתְּ
מַתְקֵיף בְּהוֹן׃ ג הָא מָחָא
מִן קֳדָם יְיָ הָוְיָא בִּבְעִירָךְ
דִּי בְּחַקְלָא בְּסוּסְוָתָא
בַּחֲמָרֵי בְּגַמְלֵי בְּתוֹרֵי
וּבְעָנָא מוֹתָא סַגִּי לַחֲדָא׃

רשב"ם

כין להבא: (כח) גם בפעם הזאת. כמו שהכביד בצפרדעים:

רש"י

הערוב. ולא מתו כמו שמתו הצפרדעים ת שאם מתו יהיה להם הנאה בעורותם: (כח) גם בפעם הזאת. אף על פי שאמר אנכי אשלח אתכם לא קיים הבטחתו: (ב) מחזיק בם. אוחז בם כמו (דברים כה) והחזיקה במבושיו: (ג) הנה יד ה' הויה. לשון הוה כי כן יאמר בלשון נקבה על שעבר היתה ועל העתיד תהיה ועל

שפתי חכמים

פי' שאלה ולפ"ז מצי למימר דלמצרים עצמן אומר כן: ת וא"ת הי"ל לפרש כן גבי וסר הערוב מפרעה וי"ל דדרך משה לומר לי הסרה בתפלתו במקום מיתה כדרי לעיל כשהתפלל על הצפרדעי' אמר וסרו הצפרדעים וגו' וכתיב אח"כ וימותו הצפרדעים אבל

מכת הדבר

(ג) הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה וגו'. הקב"ה לוה למשה שיאמר לפרעה מכה זו שתבא עליך תהיה כהמכה הקודמת ע"י הקב"ה בעצמו. הנה יד ה' הויה במקנך אבל בשדה. ותראה דבר פלא במכה זו. בשדה אחת ירעו כאחד מקנה מצרים ומקנה ישראל. וימותו כל מקנה מצרים בדבר. וממקנה בני ישראל לא ימות אפילו אחד. והקב"ה בעצמו קבע

פירוש לתורת אלהים

האט אפ גיטאהן דעם ערוב פון פַּרְעֹה אונ פון
זיינע קנעכט אונ פון זיין פאלק לא נִשְׁאַר עס איז
ניט גיבליבען אפילו איינער, ורש"י שרייבט
דרום זענען זייא ניט גיפיינגערט אזוי וויא דיא
פרעש ווארום זייא זאלטין פייגערין וואלטין דיא
מִצְרַיִם הנאה גיהאט פון זייערע פעל דרום זענען
זייא לעבעדיג אוועק גיגאנגען: (כח) וַיַּכְבֵּד אונ
פַּרְעֹה האט שווער גימאכט אֶת לִבּוֹ זיין הארץ גַּם
דאס מאהל אויך וְלֹא שִׁלַּח אונ האט ניט גישיקט
דאס פאלק: (א) וַיֹּאמֶר אונ גאט האט גיזאגט צו
מֹשֶׁה בֹּא קום צו פַּרְעֹה וְדִבַּרְתָּ אונ זאלסט צו אים
אזוי ריידין כֹּה אָמַר אזוי האט גיזאגט דער גאט פון די יודין שַׁלַּח שיק מיין פאלק אונ לאזין זייא
מיך דינען: (ב) כִּי ווארום אז דו וועסט ניט שיקען וְעוֹדְךָ אונ וועסט זייא נאך האלטין: (ג) הִנֵּה יד
ה' דער שלאק פון גאט וועט זיין בְּמִקְנְךָ אין דיינע בהמות וואס זענען אין פעלד בַּסּוּסִים אין די פערד
בַּחֲמֹרִים אין דיא אייזלען בַּגְּמַלִּים אין דיא קעמלין בַּבָּקָר אין די רונדער וּבַצֹּאן אונ אין דיא שאף דֶּבֶר

לקוטים על התורה

וואהנט פריה, פַּרְעֹה אונ דיא מִצְרַיִם האבין גיזעהן דיא
אלע וואנדער אונ פון דעסטוועגין האט גאט געשטארקט
זייער הארץ זיי זאלין ניט ארויסשיקען די יודין:
(ג) הִנֵּה יַד ה' הוֹיָה וגו'. דער אלשיך שרייבט ווייל
יעדער מַכָּה איז גישלאגין גיווארין מיט איין
פינגער פון גאט, ווי דיא חַרְטוּמִּים האבין גיזאגט ביי די
מַכָּה פון כִּנִּים אֶצְבַּע אֱלֹהִים. דאס איז א פינגער פון גאט.
ניך זאגט דער אלשיך דריבער האט מֹשֶׁה גיזאגט יַד ה'.
די האנט פון גאט, ווייל אין האנט זענען דא פינף פינגער.
אונ דיא מַכָּה איז גיוועזן אין פינף מינים בְּהֵמוֹת (פערד
אייזלען קעמלען רינדער שעפסין), אונ דֶּבֶר איז גיוועזן די
פינפטע מַכָּה, דריבער האט מֹשֶׁה גיזאגט יַד ה'. א צַט
איז שוין די גאנצע האנט פון גאט:

ד וְהִפְלָה יְהוָה בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל
וּבֵין מִקְנֵה מִצְרָיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל־
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר׃ ה וַיָּשֶׂם יְהוָה
מוֹעֵד לֵאמֹר מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה
הַדָּבָר הַזֶּה בָּאָרֶץ׃ ו וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־
הַדָּבָר הַזֶּה מִמָּחֳרָת וַיָּמָת כֹּל מִקְנֵה
מִצְרָיִם וּמִמִּקְנֵה בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־
מֵת אֶחָד׃ ז וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהִנֵּה לֹא־
מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד וַיִּכְבַּד
לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם׃
פ ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־
אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מְלֹא חָפְנֵיכֶם פִּיחַ
כִּבְשָׁן וּזְרָקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה לְעֵינֵי

ד וְיַפְרֵשׁ יְיָ בֵּין בְּעִירָא
דְיִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּעִירָא
דְמִצְרָאֵי וְלָא יְמוּת מִכֹּלָּא
דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִדָּעַם׃
ה וְשַׁוִּי יְיָ זִמְנָא לְמֵימַר
מְחַר יַעֲבֵיד יְיָ פִּתְגָמָא
הָדֵין בְּאַרְעָא׃ ו וַעֲבַד יְיָ
יָת פִּתְגָמָא הָדֵין בְּיוֹמָא
דְבַתְרוֹהִי וּמִית כֹּל בְּעִירָא
דְמִצְרָאֵי וּמִבְּעִירָא דִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל לָא מִית חַד׃
ז וּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהָא לָא
מִית מִבְּעִירָא דְיִשְׂרָאֵל
עַד חַד וְאִתְיַקַּר לִבָּא
דְפַרְעֹה וְלָא שַׁלַּח יָת
עַמָּא׃ ח וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה
וּלְאַהֲרֹן סַבוּ לְכוֹן מְלֵי
חָפְנֵיכוֹן פִּיחַ דְּאַתּוּנָא
וְיִזְרְקִנֵּיהּ מֹשֶׁה לְצֵית

שמיא

רשב"ם

(ה) מועד לאמר. שלא יאמרו מכת מדינה היא: (ח) פיח. הכא בכ"א דלאחר ס' מכות לקו בגופן בשחין שהיא מכה ששית והתם כתיב בא"ף ללמד במופלא שבדיינין קורא וילפינן התם מהכא דמי שלקה ושנה אין מתרין בו דכל מכה שלישית כיתה בלא התראה:

בעל הטורים

(ד) והפלה. ב' במסורה. הכא. ואידך והפלא ה' את מכותך לומר מה התם מכה בגוף אף הכא מכה בגוף. ולהכי כתיב

שפתי הכמים

יכאן דכתיב ויסר במקום וימותו הצפרדעים משמע שלא מתו סוליך לפ' בו טעם ומפני שמלת ויסר הוא פי' וסר דלעיל מיניה שהוא קודם ויעתר פי' מלת ויסר קודם מלת ויעתר ואע"פ שהוא

רש"י

העומד היוה כמו עושה רולה רועה: (ד) והפלה. והבדיל: (ח) מלא חפניכם. ילויינ"ש בלעז (ההגדפאלל): פיח כבשן. דבר הנפח מן הגחלים עוממים הנשרפים בכבשן ובלעז אולב"ש (קאהלענשטויב). פיח לשון הפחה שהרוח מפיחן ומפריקן: וזרקו משה.

מכת הדבר

לזה מועד מחר ישלח את הדבר במקנה מצרים. והודיע זאת למשה. אבל לא שמשה יגיד זאת לפרעה. הדבר היה כבד מאד אשר פתאום ברגע אחת מתו כל מקנה מצרים. ולא היה עת לדבר עם משה שיתפלל לה' או להבטיחהו כאיזה הבטחות של שילות. יען כי הכל הי' ברגע אחת. ומה דהוה הוה ואין של מה לדבר מזה:

פירוש לתורת אלהים

זועט זיין זייער אשווער מארד: (ד) וְהִפְלָה אונ גאט וועט צווישען שיידין בֵּין מִקְנֵה צווישען דיא בהמות פון דיא יִשְׂרָאֵל אונ צווישען דיא בהמות פון די מִצְרַיִם וְלֹא יָמוּת אונ עס וועט ניט פייגערין בהמות פון דיא יִשְׂרָאֵל: (ה) וַיָּשֶׂם אונ גאט האט גיטאהן מוֹעֵד אגישטעלטע צייט צו משה לֵאמֹר ער זאל זאגין צו פרעה מָחָר מארגין וועט גאט טאהן דיא זאך אין לאנד: (ו) וַיַּעַשׂ האט גאט גיטאהן אֶת הַדָּבָר די זאך מִמָּחֳרָת אין דעם אנדערין טאג וַיָּמָת אונ עס איז גיפייגערט כָּל מִקְנֵה אלע בהמות פון מִצְרַיִם וּמִמִּקְנֵה אונ דיא בהמות פון דיא יִשְׂרָאֵל איז אפילו איינס ניט גיפייגערט: (ז) וַיִּשְׁלַח האט פרעה גישיקט מען זאל זעהן אויב די בהמות פון דיא יִשְׂרָאֵל זענען ניט גיפייגערט האט מען גיזעהן וְהִנֵּה דיא בהמות פון די יִשְׂרָאֵל איז ניט גיפייגערט אפילו איינס וַיִּכְבַּד אונ עס איז גיווארין שווער לֵב פַּרְעֹה דאס הארין פון פרעה וְלֹא שִׁלַּח אונ האט ניט גיוואלט שיקען דאס פאלק: (ח) וַיֹּאמֶר יְיָ האט גאט גיזאגט צו משה אונ צו אהרן קְחוּ לָכֶם נעמט צו אייך מְלֹא אייערע העגט פול מיט אש וואס ווערט אראפ גיבלאזין פון הייסע קוילין פון אקאלעך אויבין וּזְרָקוֹ משה

שמיא קדם פרעה: ט ויהי לאבקא על כל ארעא דמצרים ויהי על אנשא ועל בעירא לשיחנא סגי אבעבועין בכל ארעא דמצרים: י ונסיבו ית פיח דאתונא וקמו קדם פרעה וזרק יתיה משה לצית שמיא והוה שיחנא אבעבועין סגי באנשא ובבעירא: יא ולא יכילו חרשיא למיקם קדם משה מן קדם שיחנא ארי הוה שיחנא בחרשיא ובכל

ת"א ויהי שחין אבעבועות . בבא קמא יומא ח :

פרעה: ט והיה לאבק על כל־ארץ מצרים והיה על־האדם ועל־הבהמה לשחין פרח אבעבעת בכל־ארץ מצרים: י ויקחו את־פיח הכבשן ויעמדו לפני פרעה ויזרק אתו משה השמימה ויהי שחין אבעבעת פרח באדם ובבהמה: יא ולא־יכלו החרטמים לעמד לפני משה מפני השחין כי־היה השחין

רשב"ם

אפר דק שמתנפח ברוח: (ט) פרח. מגדל אבעבועות מלאות מורסא וליחלוח:

רש"י

זכל דבר הנזרק בכח אינו נזרק אלא ביד אחת א הרי נסים הרבה. אחד שהחזיק קומצו של משה מלא חפנים שלו ושל ב אהרן. ואחד שהלך האבק ג על כל ארץ מצרים: (ט) לשחין פורח אבעבעות. כתרגומו לשחין סגי אבעבועין שעל ידו צומחין בהן בועות: שחין. לשון ד חמימות. והרבה יש בלשון משנה שנה שהוגה: (י) באדם ובבהמה. וא"ת מאין היו להם הבהמות והלא כבר נאמר וימת כל מקנה מצרים לא נגזרה גזרה אלא על אותן שבשדות בלבד שנאמר במקנך

שפתי חכמים

אחריה (הרא"ם): א לא ידעתי מאין הוציא שזרק משה בכח ואפשר לומר מדכתיב השמימה ולא כתיב על השמים כדלקמן גבי מכת ברד ומדשני קרא ודאי פירושו הוא שהפליג בהגבהתו עד לשמים (נח"י) ונ"ל דה"ק וכל דבר הנזרק היינו בכח דסתם זריקה הוא בכל כחו והיינו בידו אחת. ועיין בב"ר פ"ה ובויקרא רבה פרשה ז': ב ר"ל מדכתיב לעיל מלא חפניכם: ג וא"ת הואיל וזה נס היה שהלך למרחוק א"כ למ"ל למשה לזרקו בכח ובידו א' יותר היה הנס גדול בהלכו למרחוק אם היה זורקו בשתי ידיו ושלא בכח וי"ל דאינו ר"ל דהנס היה שהלך למרחוק ושזה נשכב ע"י שזרקו בכח אלא ר"ל שהנס היה מה שקימן א' שהוא מעט אבק היה די בו להתפשט על כל ארץ מצרים. והזריקה בכח ע"י שהחזיק קומצו מלא חפנים שלו ושל אהרן אינו ענין לנס זה אלא הוא נס בפ"ע ולפמ"ש לעיל דרש"י דייק ממלת השמימה שזרק משה בכח יתורץ ג"כ קושיא זו דכיון שהכתיב מלמידע במילת השמימה שזרק בכח אם כן בודאי זרקו ביד אחד שלא סמך על הנס: ד בקרא משמע דמשחין היה פורח אבעבועות

פירוש לתורת אלהים

און משה זאל ווארפין דאס אש השמימה צום הימעל לעיני פרעה פאר דיא אויגין פון פרעה: (ט) והיה און עס וועט זיין וויא שטויב און עס וועט ווערין צו שפרייט על אויף דעם גאנצען לאנד מצרים והיה און עס וועט זיין אויף דיא מענשין און אויף דיא בהמות לשחין צו גרונד פרח וואס פון דעם וועלין שפראצין בלאטערין דאס וועט זיין בכל אין דעם גאנצען לאנד מצרים: (י) ויקחו און משה מיט אהרן האבין גענומען דאס אש פון דעם קאלעך אויבין ויעמדו און זייא האבין זיך געשטעלט לפני פרעה פאר פרעה ויזרק און משה האט דאס אש געווארפין צום הימעל ויהי און עס איז געווארין שחין גרונד אבעבעות בלאטערין פורח עס האט געבליט באדם אין דיא מענטשין ובבהמה און אין דיא בהמות. (רש"י פרעגט פון וואנען דאבין זייא גענומען בהמות עס שטייט דאך בייא דער מכה פון דבר אלע בהמות פון דיא מצרים זענען געשטארבין, איז דער תירוץ זענען נאר געשטארבין בייא דיא מכה פון דבר דיא בהמות וואס זענען געווען אין די פעלדער אבער די בהמות וואס זענען געווען אין דער היים בייא דיא מצרים זענען געבליבען לעבין): (יא) ולא יכלו החרטמים און דיא כישוף מאכער האבין ניט געקאנט שטיין פאר משה זייא האבין זיך געשעמט מפני השחין פון וועגין דעם גרונד וואס אין זייא איז געווען כי ווארום דער גרונד איז געווען בייא דיא כישוף מאכער

לקוטים על התורה

(יא) ולא יכלו החרטומים לעמד לפני משה וגו'. דער מדרש זאגט דער שחין איז געוועין אויסוועניג פייכט און איגוועניג טרוקען, ווייל דער שחין איז געקומען דורך משה און אהרן, משה האט אין זיך דעם כח פון פייער און אהרן האט געהאט אין זיך דעם כח פון וואסער, און ווען דיא חרטומים זענען געשטאנען פאר משה און פון איהם האט געצויגין דער כח פון פייער צו די מכה, האט די מכה אנגעהויבין שטארקער צו ברענען, דריבער זאגט דער פסוק די חרטומים האבין ניט געקענט שטיין פאר משה [אלשיך]:

בַּחַרְטֻמִּם וּבְכָל־מִצְרָיִם׃ יב וַיְחַזֵּק
יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע
אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה׃
ס יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם
בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה וְאָמַרְתָּ
אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים
שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ יד כִּי |
בַּפַּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת־כָּל־
מַגֵּפֹתַי אֶל־לִבְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ
בַּעֲבוּר תֵּדַע כִּי אֵין כָּמֹנִי בְּכָל־
הָאָרֶץ׃ טו כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי

מִצְרָאֵי׃ יב וְאַתְקֵיף יְיָ
יָת לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא
קַבֵּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְּמַלִּיל
יְיָ עִם מֹשֶׁה׃ יג וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה אַקְדֵּים בְּצַפְרָא
וְאִתְעַתַּד קֳדָם פַּרְעֹה
וְתֵימַר לֵיהּ כִּדְנָן אֲמַר יְיָ
אֱלָהָא דִּיהוּדָאֵי שַׁלַּח יָת
עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי׃ יד אֲרֵי
בְּזִמְנָא הָדָא אֲנָא שָׁלַח
יָת כָּל מָחָתִי בְּלִבָּךְ
וּבְעַבְדָּךְ וּבְעַמָּךְ בְּדִיל
דְּתִידַּע אֲרֵי לֵית דִּכְוָתִי
שַׁלִּיט בְּכָל אַרְעָא׃
טו אֲרֵי כְעַן קָרֵיב קֳדָמַי
דְּשַׁלָּחִית פּוֹן יָת מְחַת

רשב"ם

(יד) מגפתי. מיני חבלות והכאות אש וברד ואבני אלגביש וגפרית ושלג וקיטור: (טו) כי עתה. כשהית

שפתי חכמים

וזה אינו ועו"פ ל' חמימות ר"ל מחמת חמימות היה פורח אבעבועות: ה מקשין העולם למה לא נאמר כאן הירא דבר ה' ועוד למה לא התרה כאן לומר ועתה שלח העז וגו'. (מהר"ן) וי"ל שבדבר לא היה צריך להתרות שהרי נאמר בפי' הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה ומשמע שהגזרה לא היתה אלא בשדה ממילא כל הירא וגו' הניס מקנהו לפי שהדבר דרכו לשלוט בב"ח אבל במכת הברד דאין דרך הברד להמית ב"ח אי לא אמר להם שלח העז וגו' לא היו מקפידין להכניס בשדה. ועיין בקנ"מ תירוצים אחרים: ו אין לפרש מכת בכורות דא"כ מה בא להשמיענו כאן. ל"פ ר"ת מאורליינ"ש מכת בכורות פי' מלשון ביכורים והכי נמי בברד לא לקה רק התבואה שבכרה ובשלה כל צרכה כדכתיב כי השעורה אביב והפשתה גבעול כדפרש"י שבכרו. וא"ת בפרשת במות פי' רש"י בפסוק הנה אנכי הורג את בנך בכורך שמכת בכורות קשה מכולן וי"ל דודאי בעיני פרעה קשה מכת בכורות מכולן אבל בעיני העם מכת ברד קשה להם יותר שלא היה להם מה לאכול ועי"ל שהיא שקולה כנגד כל המכות שעברו כי המכות האחרונות היו קשים מאותה המכה. כתב מהרש"ל וקשה לי על פי' ר"ת מאורליינ"ש דל"ל בפעם הזאת וכו' ע"כ נ"ל דהכי מתיישב הקרא על אופניו אל תאמר מאחר ששלחתי עליך הדבר שהיא מכה חמורה וא"כ השחין שהיא מכה קלה אין ביכולתי להמיתך דא"כ למה לא המיתך בדבר כי בפעם הזאת

רש"י

אשר בשדה והירא את דבר ה' הניס ה את מקנהו אל הבתים. וכן שנויה במכילתא א"ל ויקח שש מאות רכב בחור (שמות יד): (יד) את כל מגפתי. למדנו מכאן שמכת בכורות ו שקולה כנגד כל המכות: (טו) כי עתה שלחתי את ידי וגו'. כי אלו ראיתי כשהיתה ידי במקנך שהכיתים בדבר שלחתיה והכיתי אותך ואת

מכת בכורות

(יד) כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי אל לבך וגו'. רש"י ז"ל פי' את כל מגפותי למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות. רבו הפירושים על דברי רש"י אלה. והרב בל"ע פי' ע"ד הפשט שכל מין מכה בין מעפוש ובין מהתחדשות איזה בריה לא תהוה אלא אחד מהתגברות אחד מארבעה דברים אלה קור וחום יובש ולחות. כי על צד הפלא יגביר הוא ית' מה שירצה בעיני חכמתו אחד מן הדברים האלה עד שיתהוה איזה מכה. וחוץ מאלו לא נמצאת שום מכה. אבל למכת הברד אשר היתה אש מתלקחת בתוך הברד שם נמצאו ושם היו ארבעה דברים אלו בקלה האחרון. כי בברד שהוא מים נקפים יש תכלית הקרירות והלחות ובאש יש עילם החום והיובש. ע"כ אמר יתברך כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי וגו' שכל המכות

פירוש לתורת אלהים

און אין אַלֶע מִצְרַיִם: (יב) וַיְחַזֵּק יְיָ אֶת לֵב פַּרְעֹה האָט גאָט גֶישְׁטַארְקְט דאָס האַרץ פון פַּרְעֹה וְלֹא און האָט ניט גיוואָלט שִׁיקֶען דִיא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר אַזוֹי וויא גאָט האָט גירעט צו משֶׁה אַז ער וועט זייא ניט וועלין שִׁיקֶען: (יג) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל משֶׁה האָט גאָט גיזאָגט צו משֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר שְׁטֵייא-אויף פְּרִי הִתְיַצֵּב אונ שְׁטֶעל דִיךְ פָאר פַּרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו אונ זאָלְסְט צו אִים אַזוֹי זאָגִין כֹּה אַזוֹי האָט גִיזאָגְט דער גאָט פון דיא יודין שַׁלַּח שִׁיק מיין פָאלְק אונ זייא זאָלין מִיךְ דִינֶען: (יד) כִּי בַּפַּעַם הַזֹּאת וָוארום דאָס מאָהל אֲנִי וועל איך שִׁיקֶען אַלֶע מיינֶע פְּלָאג אֶל לִבְּךָ צו דיין האַרץ וּבַעֲבָדֶיךָ אונ אין דיינֶע קְנֶעכְט וּבְעַמֶּךָ אונ אין דיין פָאלְק בַּעֲבוּר תֵּדַע פון וועגין דו זאָלְסְט וויסען כִּי אַז עס איז ניט פָאר האַנְדִין אין דער גאַנְצֶער וועלְט אַזוֹי אַגאָט וויא איך בין: (טו) כִּי וָוארום עַתָּה אַצוּנד שָׁלַחְתִּי וואלט

וָאַךְ אוֹתְךָ וְאֶת־עַמְּךָ בַּדָּבֶר וַתִּכָּחֵד
מִן־הָאָרֶץ: טז וְאוּלָם בַּעֲבוּר זֹאת
הֶעֱמַדְתִּיךָ בַּעֲבוּר הַרְאֹתְךָ אֶת־
כֹּחִי וּלְמַעַן סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ:
שביעי יז עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי לְבִלְתִּי
שַׁלְּחָם: יח הִנְנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר

אונקלוס

גְבוּרְתִי וּמְחֵית יָתָךְ וְיָת
עַמָּךְ בְּמוֹתָא וְאִשְׁתֵּיצִיתָא
מִן אַרְעָא: טז וּבְרַם
בְּדִיל דָא קַיֵּימְתָּךְ בְּדִיל
לְאַחֲזָיוּתָךְ יָת חֵילִי וּבְדִיל
דִיהוֹן מִשְׁתָּעַן גְבוּרַת
שְׁמִי בְּכָל אַרְעָא: יז עַד
כְּעַן אַתְּ כָּבֵישַׁת בֵּיהּ
בְּעַמִּי בְּדִיל דְלָא
לְשַׁלָּחוּתְהוֹן: יח הָא אֲנָא
מַחֵית בְּעִדָּנָא הָדֵין מְחַר

בעל הטורים

(טז) ספר. ב' במסו' דין ואידך הזכירני נשפטה יחד ספר אתה למען תצדק. כשהקב"ה עושה דין ברשעים שמו מתעלה וזהו נשפטה יחד ספר שמי בכל הארץ ששמו מתעלה בכך: (יז) עודך מסתולל בעמי לבלתי. ר"ת בלעם שעל ידו אינך משלחם דג' היו באותה עצה:

רשב"ם

הדבר של בהמות היתה דעתי לשלוח יד כמו כן בך ובעמך למות בדבר והיית נכחד מן הארץ: (טז) ואולם בעבור זאת העמדתיך בעבור הראתך את כחי וגו'. להודיעך שטוהך שאמרת לא ידעתי את ה': (יז) מסתולל. מתפעל מן (ישעיה סב) סולו המסילה כובש אותם לעבדים כדכתיב (ירמיה לד) ויכבשום לעבדים ולשפחות. ולהודיעך שיטת המתפעלים כי כל תיבות המתפעלים באה תוספת תי"ו בראש חוץ מאותן שאוציא מן הכלל לבסוף. מן אמר יאמר (תהלים צד) יתאמרו כל פועלי און. יתברך. יתגדל. (יחזקאל לח) והתגדלתי. יתהלל המתהלל. יתווכח. ויתחבא. לשוא תתיפי. (ישעיה כח) והמסכה צרה כהתכנס. יתלכדו. ויתלקטו ויתמרמר. מתנשא. התעללתי. אתפלל והתקדשתי. מתרושש

רש"י

עמך עם ז הבהמות ותכחד מן הארץ אבל בעבור זאת העמדתיך וגו': (יז) עודך מסתולל בעמי. כתרגומו כבישת ביה בעמי והוא מגזרת מסלה דמתרגמינן אורח כבישא ובלעז קלקי"ר (טרעטען). וכבר פירשתי בסוף ויהי מקץ כל תיבה שתחלת יסודה סמ"ך והיא באה לדבר בלשון מתפעל נותן התי"ו של שמוש באמצע אותיות של עיקר כגון זו וכגון (קהלת יב) ויסתבל החגב מגזרת סבל (במדבר טז) כי תשתרר עלינו מגזרת שר ונגיד (דניאל ז ח) מסתכל הוית: (יח) כעת מחר. כעת

שפתי חכמים

ר"ל עוד יבא הפעם והעת שאשלח כל מגפותי דהיינו מכת בכורות ותדע שאין כמוני בכל הארץ ותאמר אתה בעצמך אלו רציתי כשהיה ידי במקנך וכו': ז ופי' ואך אותך וגו' גם אותך

מכת בכורות

שמגפות אשר פעם היתה מתגברת איכות אחד ופעם התגבר איכות אחר. עתה זאת הפעם יוכללו כלם יחד מפני הרכבתן: והרב במ"ח פי' הנה בכל המכות שהיו עד הנה לא האמין פרעה הרשע כי הוא מאת ה' ובתחלה היה סבור כי משה הוא רק חכם כחכמי מצרים החרטומים והאשפים לעשות כמותם. ואח"כ במכת כנים כאשר הודו החרטומים לומר כי אצבע אלהים הוא מ"מ הוא לא האמין ועוד היה סבור כי משה יותר חכם מחכמי מצרים ומכשפיהם ויכול מה שאין ביכולתם. אבל עתה במכת הברד זה הוא דבר שאי אפשר כלל לומר עליו שיכול להיות בטבע העולם או בחכמות חכמים ומכשפים לצד שהיה נסים מופלאים נס בתוך נס. אחת שהיה ברד ואש מתלקחת בתוך הברד ביחד עם הברד והלא מים ואש שני הפכים ועשו שלום ביניהם לעשות רצון קונם ועוד שהלך אש ארצה שלא בטבעו כי טבע האש להתמשך למעלה. ונמצא שבכר הי' מחויב פרעה לתת על הלב כי זה אצבע אלהים הוא. אבל מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו שגם בזה חיזק את לבו שלא יאמין אף בזה. והוא אומרו כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי אל לבך. כלומר שזה הוא תכלית המגפה שכוללת כל המגפות והוא קשה מכולם מה שאני שולח המגפה אל לבך לנגוף אותה כחלאים רעים שלא יכנוס בתוכה שום הרהור לומר אולי מה' יצא הדבר. להיות קשה כאבן שאפילו במה שהעין רואה שאי אפשר להעשות זאת מבלעדי ה' היא תכחיש ותאמר מקרה אחד לצדיק ולרשע והכל במקרה ופגעי הזמן. וזה אומרו ובעבדיך. כי גם לעבדיך תהיה זאת המגפה אשר יגיף אותם שלא יאמינו שמה' הוא. אף שכבר הגה יצא מפיהם לומר אצבע אלהים הוא מ"מ תתחזק לבבם להיות פיהם דבר שוא להחזיק הכל במקרה:

פירוש לתורת אלהים

איך געשיקט מיין שלאק וָאַךְ אֹתְךָ און איך וואלט געשלאגין דיך וְאֶת עַמְּךָ און דיין פאלק בַּדָּבֶר מיט מארד אז איך וואלט וועלין דיך הרגנן ווען איך האב געשלאגין דיא בְּהֵמוֹת מיט דבר וואלט איך דענסט מאהל דיך מיט דיין פאלק אויך געשלאגין מיט דבר וַתִּכָּחֵד און דיא וואלסט געווארין פאר טילגט פון דער ערד: (טז) וְאוּלָם נאר איך האב דיך געלאזט לעבין בַּעֲבוּר איך זאל דיר ווייזין מיין קראפט וּלְמַעַן און מיין נאמען זאל דער ציילט ווערין אויף דער גאנצער וועלט: (יז) עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל דו טרעטסט אדער דו האלסט בְּעַמִּי אין מיין פאלק לְבִלְתִּי דו ווילסט זייא ניט שיקען: (יח) הִנְנִי איך וועל מאכין רעגענין כָּעֵת מָחָר מארגין אין דער

לקוטים על התורה

(יז) עודך מסתולל בעמי וגו'. דער אלשיך שרייבט די ערשטע דריי מכות האט גאט געשיקט אויף פרעה ער זאל וויסען אז עס איז דא א גאט וואס ער האט די וועלט בשאפין, און ער גיט אכטונג אויף דער וועלט. די אנדערע דריי מכות זענען געקומען אויף פרעה ער זאל וויסען דער גאט וואס האט בשאפין די וועלט איז בעזונ־דער גאט פון די יודין, און דאס האט שוין פרעה געגלייבט, דריבער האט גאט געזאגט צו פרעה נאך איין זאך פעלט וואס דו טרעטסט נאך אויף מיין פאלק און ווילסט זיי ניט ארויס שיקען פון דיין לאנד, דריבער פון איצט און ווייטער האט שוין גאט אויסגעהויבין שיקען דיא מכות, זיי זאלין שוין דערוועקין דאס הארץ פון פרעה ארויס צו שיקען די יודין פון מצרים

בָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ
בְּמִצְרַיִם לְמִן־הַיּוֹם הִוָּסְדָה וְעַד־
עָתָּה׃ יט וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז אֶת־מִקְנְךָ
וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לְךָ בַּשָּׂדֶה כָּל־הָאָדָם
וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־יִמָּצֵא בַשָּׂדֶה וְלֹא
יֵאָסֵף הַבַּיְתָה וְיָרַד עֲלֵהֶם הַבָּרָד
וָמֵתוּ׃ כ הַיָּרֵא אֶת־דְּבַר יְהוָה מֵעַבְדֵי
פַּרְעֹה הֵנִיס אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־
מִקְנֵהוּ אֶל־הַבָּתִּים׃ כא וַאֲשֶׁר לֹא־

בַּרְדָּא תַּקִּיף לַחֲדָא דִּי
לָא הֲוָה דִכְוָתֵיהּ בְּמִצְרַיִם
לְמִן יוֹמָא דְּאִשְׁתַּכְלָלַת
וְעַד כְּעָן׃ יט וּכְעַן שְׁלַח
כְּנוֹשׁ יָת בְּעִירָךְ וְיָת כָּל
דִּי לָךְ בְּחַקְלָא כָּל אֱנָשָׁא
וּבְעִירָא דִּי יִשְׁתְּכַח
בְּחַקְלָא וְלָא יִתְכְּנֵישׁ
לְבֵיתָא וְיֵיחוֹת עֲלֵיהוֹן
בַּרְדָּא וִימוּתוּן׃ כ דִּדְחֵיל
מִפִּתְגָמָא דַּייָ מֵעַבְדֵי
פַרְעֹה כְּנַשׁ יָת עַבְדוֹהִי
וְיָת בְּעִירֵיהּ לְבָתַּיָּא׃
כא וְדִי לָא שַׁוִּי לִבֵּיהּ
לפתגמא

רשב"ם

זהון רב. הרי לך כל האלפ"א בית"א תי"ו בראשם חוץ משבעת אותיות אלו דז"ט ס"ן ש"ת. השי"ן והסמ"ך באה התי"ו אחריהם במתפעל שלהם מן סלל מסתולל. מן שר תשתרר עלינו. מן שבת ישתבח מן שמר (מיכה ו) וישתמר חקות עמרי. מן שבר משתבר. הצד"י והזיי"ן לא יבא התי"ו במתפעל שלהם אלא אחרי הצד"י תבא טי"ת במקום תי"ו של מתפעל. מן צדק יאמר נצטדק. מן צבע יצטבע בדניאל. מן ציד הצטיידנו ביהושע. מן צרף מצטרף. ואחר הזיי"ן תבא דלי"ת במקום תי"ו של מתפעל. מן זמן הזדמנתון בדניאל אבל תוספות הן בתיבות. ט' של נצטדק ד' של הזדמנתון. ותי"ו של יתאמרו. לעשותן מתפעל כמו שפירשתי וכן כולם אבל הם עצמם כשהם ראש התיבה לא היה בה תוספות אות להתפעל כמו וישמע את הקול מדבר אליו (לא יאמר) (נ"א כן) מתדבר. לא יטמא בעל. (לא יאמר) כמו יתטמא. ועם עקש (ופתלתל) [צ"ל תתפתל] (נ"א התפל) לא יאמר (תתהפתל) תתפם. לא יאמר תתתמם: (יט) העז. אסוף כמו העזו בני בנימן. יושבי הגבים העיזו:

בעל הטורים

(יט) ולא יאסף. ב' במסורה ולא יאסף הביתה. עשיר ישכב ולא יאסף. שמי שהיה עשיר והיה לו מקנה רב לפי שעה ישכב ולא יאסף שהכהו הברד: הירא. ב' במסורה דין ואידך הירא ורך הלבב. מה התם שירא מעבירה שבידו אף הכא נמי היו יראים מעבירות שבידם מכאן אמרו טוב שבמצרים הרוג שהרי כתיב הירא את דבר ה' וסמיך ליה וירד עליהם הברד ומתו:

שפתי חכמים

וטמך: ח דאל"כ למה אמר כאן כעת מחר ובדבר אמר מחר יהיה סתם והטעם הלא הדבר שהבהמות היו בשדה נפולות אחת

רש"י

הזאת למחר שרט לו שריטה בכותל למחר כשתגיע החמה לכאן ח ירד הברד: הוסדה. שנתיסדה וכל תיבה שתחלת יסודה יו"ד כגון יסד ילד ידע יסר כשהיא מתפעלת תבא הוי"ו במקום היו"ד כמו הוסדה הולדה ויו"ע ויולד ליוסף (משלי כט) בדברים לא יוסר עבד: (יט) שלח העז. כתרגומו שלח כנוש. וכן (ישעיה י) יושבי הגבים העיזו (ירמיה ו) העזו בני בנימן: ולא יאסף הביתה. לשון הכנסה היא: (כ) הנים. הבריח לשון

ענין היראה מדבר ה'

(כ) הירא את דבר ה' מעבדי פרעה וגו'. כתב הראשי בשמים ז"ל דיש לדקדק מדוע לא אמר הירא את ה'. ומתרץ כי המה לא יראו את ה' רק יראו את דבר ה'. שראו שכל מה שדבר משה בשם ה' הכל בא דבר בעתו ולא נפל דבר מדבר ה' ארצה עד הנה. ויראה כזו היא יראה פחותה. יראת העונש. כמו שהעבד ירא מהאדון שלא יכנו. לא מהאדון ירא רק מהמקל והרצועה ירא:

לקוטים על התורה

(יט) וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז וגו'. דער אלשיך שרייבט צו וואס האט גאט גיגעבן אַעֵצָה צו די מִצְרַיִם זייא זאלין פארזאמלען זייערע בְּהֵמוֹת פון פעלד דער האגיל זאל זיי ניט הַרְגֶנֶן, נאר גאט האט ניט געמיינט די טובה פון דיא מִצְרַיִם, נאר גאט האט געוואסט ווען דיא יודין וועלין ארויס גיין פון מִצְרַיִם וועט פַּרְעֹה וועלין יאגין דיא יודין ביז צום יַם, אז זיי וועלין ניט האבין בְּהֵמוֹת פערד אייזלען, וועלין זיי דאך ניט קענען יאגין די יודין, אונ

פירוש לתורת אלהים

צייט בָּרָד איין האגיל כָּבֵד מְאֹד זייער אשווערער אֲשֶׁר וואס איז נאך אזעלכער ניט גיוועזן אין מִצְרַיִם לְמִן פון דעם טאג וואס זיא איז גיגרונד פעסטיקט גיווארין וְעַד עַתָּה אונ ביז אהער: (יט) וְעַתָּה אונ אצונד שְׁלַח שיק הָעֵז זאמיל איין אֶת מִקְנְךָ דיינע בְּהֵמוֹת וְאֵת אונ אלץ וואס דו האסט אין פעלד כִּי אלע מענטשין אונ בְּהֵמוֹת אֲשֶׁר וואס וועט גיפונען ווערין אין פעלד וְלֹא אונ עס וועט ניט אריין גיבראכט ווערין אין הויז וְיָרַד וועט נידערין אויף זייא דער האגיל אונ זיי וועלין ווערין גיטייט: (כ) זאגט דער פָּסוּק הַיָּרֵא אֶת דְּבַר ה' מֵעַבְדֵי פַּרְעֹה דיא קנעכט פון פַּרְעֹה וואס האבין זיך גיפארכטען פאר גאטס רייד הֵנִיס האט גימאכט אנטלויפין זיינע קנעכט וְאֵת אונ זיינע בְּהֵמוֹת אֶל הַבָּתִּים אין דיא הייזער: (כא) וַאֲשֶׁר אונ

דער

שָׂם לִבּוֹ אֶל־דְּבַר יְהוָה וַיַּעֲזֹב אֶת־
עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה׃ פ
כב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־
יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וִיהִי בָרָד בְּכָל־
אֶרֶץ מִצְרָיִם עַל־הָאָדָם וְעַל־
הַבְּהֵמָה וְעַל כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה
בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כג וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־
מַטֵּהוּ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיהוָה נָתַן קֹלֹת
וּבָרָד וַתִּהֲלַךְ־אֵשׁ אָרְצָה וַיַּמְטֵר
יְהוָה בָּרָד עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כד וַיְהִי
בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד

אונקלוס

לְפִתְגָמָא דַייָ וּשְׁבַק יַת
עַבְדוֹהִי וְיַת בְּעִירֵיהּ
בַּחֲקְלָא׃ כב וַאֲמַר יְיָ
לְמשֶׁה אֲרֵים יַת יְדָךְ עַל
צֵית שְׁמַיָא וִיהֵא בַרְדָא
בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם עַל
אֱנָשָׁא וְעַל בְּעִירָא וְעַל
כָּל עִסְבָּא דַחֲקְלָא
בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃
כג וַאֲרֵים משֶׁה יַת חוּטְרֵיהּ
עַל צֵית שְׁמַיָא וַייָ יְהַב
קָלִין וּבַרְדָא וּמְהַלְּכָא
אֵישָׁתָא עַל אַרְעָא
וְאַמְטַר יְיָ בַּרְדָא עַל
אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ כד וַהֲוָה
בַרְדָא וְאֵישָׁתָא
מִשְׁתַּלְהֲבָא בְּגוֹ בַּרְדָא
תקיף

בעל הטורים

(כג) וימטר. ב' במסו' דין ואידך וימטר עליהם כעפר שאר גבי שלו מלמד שהשלו היה יורד ככח ומכה לרשעים כדרך שהברד מכה במצרים: (כד) ואש מתלקחת. ב' במסו' דין. ואידך ואש מתלקחת ונוגה לו סביב גם כאן בתוך הברד היה האש יוצא ממנו

רש"י

פנים: (כב) על השמים. לצד השמים ומדרש אגדה הגביהו הקב"ה למשה למעלה ט מן השמים: (כד) מתלקחת בתוך הברד. נס בתוך י נס האש והברד מעורבין והברד מים הוא ולעשות רצון קונם עשו שלום ביניהם:

שפתי חכמים

הנה ואחת הנה ומי יאמר לפרעה שדוקא בעת ההיא התחיל ה, א"כ לא היה תועלת בכריתה אמר סתם מחר יהיה: ט ר"ל בתחלה לא היה לו ממשלה אלא על מה שבארץ ועכשיו נתן אותו למעלה שיהיה לו ממשלה על מה שבשמים והביא מכה משמים:
י ר"ל שדרך שלהב של אש לילך למעלה והכא היתה יורדת למטה זהו נס א' וגם השני שלא כבו זה את זה. (נח"י) ולא נכירא

פירוש לתורת אלהים

דער וואס האט ניט גיטאהן זיין הארץ צו גאטס
רייד ויעזוב האט ער גילאזט זיינע בהמות מיט
זיינע קנעכט אין פעלד: (כב) ויאמר האט גאט
גיזאגט צו משה נטה נייג דיין האנט צום הימעל
ויהי ברד און עס זאל זיין האגיל בכל אין גאר דעם
לאנד מצרים על אויף דיא מענטשין און דיא
בהמות ועל און אויף אלע גראזין פון דעם פעלד
אין מצרים: (כג) ויט האט משה גינייגט זיין
שטעקין קעגען דעם הומעל וה' און גאט האט
גיגעבין קולות דונערין וברד און האגיל ותהלך און
עס איז גיגאנגען פייער ביז צו דער ערד וימטר
און גאט האט גימאכט רעגענין האגיל אויף
דעם גאנצען לאנד מצרים: (כד) ויהי און עס איז
גיוועזן ברד האגיל ואש און פייער האט גיפלאקערט
אין דעם האגיל און דס איז גיוועזן אנס בתוך נס
וואָרום דער האגיל איז דאך וואסער און וואסער
מיט פייער קאן ניט זיין צו זאמען נאר מחמת
זייא האבין בדארפט טאהן דעם רצון השי"ת
האבין זייא צווישען זיך שלום גימאכט און

לקוטים על התורה

גאט האט דאך גיוואלט פרעה מיט די מצריים זאלין יאגין
די יודין ביז צום ים זיי זאלין דערטרונקען ווערין אין ים
דריבער האט גאט זיי גיגעבין א עצה זיי זאלין פארזאמלען
זייערע בהמות פון פעלד, דער האגיל זאל זיי ניט הרגנן,
זיי זאלין האבין בהמות צו געבין פרעה צו יאגין די יודין
ווען זיי וועלין ארויס גיין פון מצרים, דריבער שטייט אין
פסוק הירא את דבר ה' הניס את מקנהו. דער מצרי וואס
האט מורא געהאט פאר די רייד פון גאט האט ער געמאכט
אנטלויפין זיינע בהמות פון פעלד אין שטוב, עס שמייט
ניט דער מצרי וואס האט מורא געהאט פאר גאט, נאר
ער האט מורא געהאט פאר די רייד פון גאט, ער האט
נאר מורא געהאט זיינע בהמות זאלין ניט געהרגת ווערין,
דריבער האט ער גיגעבין זיינע בהמות צו פרעה נאך־צו־
יאגין די יודין, ווארום אז ער וואלט מורא געהאט פאר
גאט וואלט ער ניט גיגעבין זיינע בהמות צו יאגין די יודין:
(כב) ויאמר ה' אל משה נטה את ידך וגו'. גאט האט
גיזאגט צו משה נייג דיין האנט אויף דעם
הימעל [ווי דער מדרש זאגט גאט האט אויפגעהויבין
משה איבער דעם הימעל] וועט ווערין אהאגיל אויף דעם
גאנצין לאנד מצרים, משה האט אבער דעם כבוד ניט
גיוואלט אז דורך זיין האנט אויפהייבין זאל ווערין דער

זיך צו גימושט און דער האגיל האט ניט

כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָז הָיְתָה לְגוֹי׃
כה וַיַּךְ הַבָּרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֵת
כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה
וְאֵת כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד
וְאֶת־כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבֵּר׃ כו רַק
בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֹא הָיָה בָּרָד׃ כז וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה
וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
חָטָאתִי הַפָּעַם יְהוָה הַצַּדִּיק וַאֲנִי
וְעַמִּי הָרְשָׁעִים׃ כח הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה
וְרַב מִהְיֹת קֹלֹת אֱלֹהִים וּבָרָד

תַּקִּיף לַחֲדָא דִּי לָא הֲוָה
דִכְוָתֵיהּ בְּכָל אַרְעָא
דְמִצְרָיִם מֵעִדָּן דַּהֲוָת
לְעַם׃ כה וּמְחָא בַרְדָּא
בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם יָת
כָּל דִּי בְחַקְלָא מֵאֲנָשָׁא
וְעַד בְּעִירָא וְיָת כָּל
עִסְבָּא דְחַקְלָא מְחָא
בַרְדָּא וְיָת כָּל אִילָנֵי
דְחַקְלָא תְּבַר׃ כו לְחוֹד
בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן דִּי תַמָּן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא הֲוָה
בַרְדָּא׃ כז וּשְׁלַח פַּרְעֹה
וּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן
וַאֲמַר לְהוֹן חָבֵית זִמְנָא
הָדָא יְיָ זַכָּאָה וַאֲנָא וְעַמִּי
חַיָּבִין׃ כח צַלּוֹ קֳדָם יְיָ
וְסַגִּי קֳדָמוֹהִי רְוַח דְּלָא
יְהוֹן עִלָּנָא קָלִין דִּלְוָט
כְּאִלֵּין מִן קֳדָם יְיָ וּבַרְדָּא

תו"א פ' כצדיק. ידים ט:

רשב"ם

(כז) חטאתי הפעם. עתה הפעם אני מודה שחטאתי:

שפתי חכמים

אלא דכ"פ מצינו שירדה האש למטה מן השמים לארץ הן לטובה והן לרעה ולא נחשב לנס. ועוד דהא עדיין לא נכתב פסוק ותהלך אש ארצה. ול"נ דבמחלוקת שנויה בש"ר וכו' ולרבי נחמי' היו האש והברד פתוכים ומעורבים זה בזה והאש מתלקחת כגוף הברד ושניהם היו דולקים ולדידיה הנס השני היה שהברד היה

רש"י

והברד מעורבין והברד מים הוא ולעשות רצון קונם עשו שלום ביניהם (ש"ר): (כח) ורב. די לו במה שהוריד

התוודות פרעה על חטאיו

(כז) וישלח פרעה ויקרא למשה ולאהרן ויאמר אליהם חטאתי הפעם וגו'. ר"ל כפעם הזה אדע כי עד עכשיו חטאתי לה'. ה' הצדיק במשפטו ואני ועמי הרשעים. על אשר הכבדתי עולי עליהם:
(כח) העתירו אל ה' ורב מהיות קולות אלהים וגו'. כי תכלית הקולות המה עבור שני דברים. להראות כחו וגבורתו ויכולתו. ולהכניע לבבי כדי שאשלח את העם. ולפני הדברים האלה לא נצרך עוד אל הקולות. כי הלא ראים אם

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כז) ה' הצדיק. ולכך אמר דבר זה על הברד יותר מבכל שאר המכות לפי שאמר לו הקב"ה שלח העז וכי שלא נאספו בבית מתו לפיכך אמר לו ה' הצדיק שהזהירני היטב ואני ועמי הרשעים כי ברשע הניחו בהמותם בשדות ולא האמינו בהקב"ה:

לקוטים על התורה

האגיל, דריבער האט משה אויפגעהויבן זיין שטעקן אויף דעם הימעל איז גיוואָרין אהאגיל אונ דער פייער האט גיברענט אין דעם האגיל, דער מדרש זאגט דער האגיל איז גיוועזן קיילעכדיג אונ דער פייער האט גיברענט אינוויינינג אזוי וויא אליכט אין אלאנטערנע, אונ דער האגיל איז גיוועזן הארט וויא שטיין אונ איז ניט צו שמאלצין גיוואָרין פון דעם פייער, דאס אליץ איז גיוועזן וואנדער איין וואנדער אויף דאס אנדערע וואנדער:

פירוש לתורת אלהים

פאר לאשין דאס פייער כָּבֵד מְאוֹד דער האגיל איז גיוועזן זייער שווער אונ גרוים אֲשֶׁר וואס אזוי איין האגיל איז נאך ניט גיוועזן בְּכָל אין גאנצען לאנד מִצְרַיִם מֵאָז פון דער צייט וואס די מצרים זענען גיוואָרין אפאלק: (כה) וַיַּךְ אונ דער האגיל האט אוים גישלאגין אין גאנצען לאנד מִצְרַיִם אֵת אליץ וואס איז גיוועזן אין פעלד מֵאָדָם פון מענטשין ביז בְּהֵמוֹת וְאֵת אונ גאר דאס גראז פון פעלד האט דער בָּרָד דער שלאגין וְאֵת אונ אלע ביימער פון דעם פעלד שִׁבֵּר האט ער צו בראכין: (כו) רַק נאר אין לאנד גושן וואס די יודין האבין דארטין גיוואהנט יא איז קיין האגיל גיוועזן: (כז) וַיִּשְׁלַח האט פַּרְעֹה גישיקט וַיִּקְרָא אונ האט גירופין צו משה אונ צו אהרן וַיֹּאמֶר אונ האט צו זיי גיזאגט חָטָאתִי איך האב דאס מאהל גיזינדיגט יְיָ הַצַּדִּיק גאט איז דער צדיק וַאֲנִי אונ איך מיט מיין פאלק זענען מיר רְשָׁעִים: (כח) הַעְתִּירוּ איר משה מיט אהרן זאלט בעטין צו גאט וְרַב מִהְיוֹת קולות וברד און:

וַאֲשַׁלְּחָה אֶתְכֶם וְלֹא תֹסִפוּן לַעֲמֹד׃
כט וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כְּצֵאתִי אֶת־
הָעִיר אֶפְרֹשׂ אֶת־כַּפַּי אֶל־יְהוָה
הַקֹּלוֹת יֶחְדָּלוּן וְהַבָּרָד לֹא יִהְיֶה־
עוֹד לְמַעַן תֵּדַע כִּי לַיהוָה הָאָרֶץ׃
ל וְאַתָּה וַעֲבָדֶיךָ יָדַעְתִּי כִּי טֶרֶם
תִּירְאוּן מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים׃
לא וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה כִּי

וַאֲשַׁלַּח יָתְכוֹן וְלָא תוֹסְפוּן
לְאִתְעַכָּבָא׃ כט וַאֲמַר לֵיהּ
מֹשֶׁה כְּמִיפְּקִי מִן קַרְתָּא
אֶפְרוֹשׂ יָת יְדַי בִּצְלוֹ
קֳדָם יְיָ קָלַיָּא יִתְמַנְעוּן
וּבַרְדָּא לָא יְהֵי עוֹד בְּדִיל
דְּתִידַע אֲרֵי דַּיְיָ אַרְעָא׃
ל וְאַתְּ וְעַבְדָּךְ יְדַעְנָא אֲרֵי
עַד כְּעַן לָא אִתְכְּנַעְתּוּן
מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים׃
לא וְכִיתְּנָא וּסְעָרֵי לְקוֹ אֲרֵי

בעל הטורים

גלולות ומאורים זהו וזונה לו סביב: (כט) הקולות יחדלון והברד לא יהיה עוד. אבל לא אמר על הקולות שלא יהיו עוד כי יהיו במתן תורה: (ל) תיראון. ב' במסורה דין ואידך לא תערצון ולא תיראון שאמר להם משה ידעתי כי עד שתסור המכה תיראון אבל כשיבא הרוחה לא תערצון ולא תיראון:

רשב"ם

(ל) כי טרם תיראון. כתרגום עדיין לא תיראון:

רש"י

כבר: (כט) כצאתי את העיר. מן העיר אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גלולים (ש"ר): (ל) טרם תיראון. עדיין לא תיראון. וכן כל טרם שבמקרא עדיין לא הוא ואינו לשון קודם כמו (בראשית יט) טרם ישכבו עד לא שכיבו (שם ב) טרם יצמח עד לא צמח אף זה כן הוא ידעתי כי עדיין אינכם יראים ומשתהיה הרוחה תעמדו בקלקולכם: (לא) והפשתה והשעורה נכתה. נשברה ל' פרעה נכה. נכאים. וכן לא נכו. ולא יתכן לפרשו ל' הכאה שאין נו"ן במקום

שפתי חכמים

דולק ולזה נתכוין הרב שהרי כתב האש והברד היו מעורבין ולפ"ז צריך לפרש הא דמסיים עמו שלום ר"ל ששניהם דלקו: ב (נח"י) אע"פ שגם בזמן מכת הצפרדעים ומכת ערוב היתה ג"כ מלאה גלולים ואפ"ה מסתמא לא היה מתפלל בתוך העיר והל"ל גם כצאתי את העיר י"ל דשם היה מתפלל על למחר והיה לו שהות להתפלל ולא היה צריך לצאת לפרעה כצאתי את העיר אבל כאן שאמר פרעה ורב מהיות קולות והיה מבקש שהברד לא יתך ארצה והיה רוצה שלא להתמהמה לכן הוצרך לצאת כצאתי

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כט) כצאתי את העיר. לכך הוצרך לצאת מן העיר כשהוצרך להתפלל על מכת הברד יותר מבשאר מכות לפי שעל מכת הברד כתיב הירא וגו' ונתמלאה כל העיר באותה שעה גלולים ממצרים שהיו עובדים לבהמות ולכך יצא מן העיר אמנם צ"ל שגם לשאר תפלות היה יוצא מן העיר ומזה אנו למדין לכל השאר׳

התוודות פרעה על חטאיו

כבודו ואת גדלו. ע"כ ורב מהיות קולות אלהים. וע"ד יציאתכם מהרה. ואשלחה אתכם ולא תוסיפון לעמוד:

תשובת משה לפרעה

(כט) ויאמר אליו משה כצאתי את העיר וגו'. כי משה רצה להראות לפרעה כי הקולות והברד המה רק למצרים. ולא זה שבארץ גושן לא היה ברד. אלא אף בארץ מצרים גופו לא הזיק הברד את משה ואפילו השלוחים ששלח פרעה לקרא למשה ולאהרן. גם עליהם לא ירד הברד. ע"כ אמר משה לפרעה כצאתי מהעיר יהיה עוד קולות וברד ואחרי בואי מתוך לעיר ואפרוש כפי לה' בתפלה אז הקולות יחדלון והברד לא יהי' עוד:

ביאור על כי טרם תיראון

(ל) ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אלהים. ר"ל עדיין לא תיראו. כי תתחרטו מהודוי שהתודיתם. ותאמרו כי מקרה היה לנו. ולא ה' פעל כל זאת מחמת שתראו והפשתה והשעורה נכתה כי השעורה אביב והפשתה גבעול. והחטה והכסמת לא נכו כי אפילות הנה. הלא זה דרך טבעי. כי דבר הקשה הכה הברד והדבר הרך לא הכה. ואם הי' מאת

פירוש לתורת אלהים

עס איז שוין גענוג דונערן און האגיל וואס איז געוועזן ביז אהער וַאֲשַׁלְּחָה און איך וועל אייך ארויס שיקען פון מיין לאנד וְלֹא און איר וועט מער ניט שטיין אין מיין לאנד: (כט) וַיֹּאמֶר האט משה געזאגט צו אים כְּצֵאתִי אז איך וועל ארויס גיין פון דער שטאט אֶפְרוֹשׂ וועל איך אויס שפרייטין מיינע הענט און וועל תפלה טאהן צו גאט און משה האט דרום ניט געוואלט תפלה טאהן אין שטאט מחמת דיא שטאט איז געוועזן פול מיט עבו"ם הַקֹּלוֹת דיא דונערן זאל ווערין פאר טוטין וְהַבָּרָד און דער האגיל זאל שוין מער ניט זיין לְמַעַן פון וועגין דו זאלסט וויסען כִּי אז צו גאט געהער דיא ערד: (ל) וְאַתָּה אבער איך וויים אז דו מיט דיינע קנעכט פארכטין נאך ניט פאר גאט און אז דער האגיל וועט אויף הערין וועט איר ניט שיקען דיא ישראל: (לא) וְהַפִּשְׁתָּה און דאס פלאקס וְהַשְּׂעֹרָה און דער גערשטין נֻכָּתָה איז צו בראכין פון דעם האגיל כִּי ווארום דער

הַשְּׂעֹרָה אָבִיב וְהַפִּשְׁתָּה גִּבְעֹל׃
לב וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ כִּי
אֲפִילֹת הֵנָּה׃ מפטיר לג וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם
פַּרְעֹה אֶת־הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־
יְהוָה וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר
לֹא־נִתַּךְ אָרְצָה׃ לד וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי־
חָדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת וַיֹּסֶף
לַחֲטֹא וַיַּכְבֵּד לִבּוֹ הוּא וַעֲבָדָיו׃

אונקלוס

סעריא אביבין וכיתנא
גבעולין׃ לב וחיטיא
וכונתיא לא לקאה ארי
אפילתא אינון׃ לג ונפק
משה מלות פרעה ית
קרתא ופרס ידוהי בצלו
קדם יי ואיתמנעו קליא
וברדא ומטרא דהוה
נחית לא מטא על ארעא׃
לד וחזא פרעה ארי
איתמנע מיטרא וברדא
וקליא ואוסיף למחטי
ויקריה לליביה הוא
תו"א אביב. מנחות סח ופד׃

רשבים

(לב) לא נכו. להודיעך שמה שלא שיבר הברד אכל הארבה. הברד מקלקל את הקשה והארבה אוכל את הרך: (לג) נתך. לשון יציקה. כמו כהתוך כסף בתוך כור כן תותכו בתוכה ומטר לא הוצק ארצה; (לד) ויסף לחטא. עד עתה לא נתכוון לחטוא במזיד אבל כשהודה על הברד ואני ועמי הרשעים לכן קוראו עכשיו מזיד:

בעל הטורים

(לג) ויחדלו. ב' במסו'. ויחדלו הקולות. ויחדלו לבנות העיר מלמד שגם בדור הפלגה הממס הסם בקולות ונרכנס עד שחדלו לבנות וגם בכאן חדלו לבנות ע"י הקולות שילאו מתחת סבלות מלרים: נתך ב'. לא נתך ארלה. עד נתך מים עליהם גבי בני בזול המוקעים. כאשר נתך אפי וחמתי על יושבי ירושלים. לומר שתפלת הלדיקים מעלרת המטר כמו הכא גבי משה ותפלת הלדיקים מוריד אותו כמו גבי דוד שעשה דין גבי בני שאול והתפלל אל השם וכפר להם וכן יכפר ה' לירושלים ע"י תפלת הלדיקים דכתיב וכפר אדמתו עמו:

שפתי חכמים

את העיר ולא בתוך העיר: ל דק"ל כיון דהוי ן עורש א"כ אין פעולה כאן לומר ה' ההפעל ופל"ל למיכתב הנכתה ועז"פ מגזרת

רש"י

ה"א לפרש ניכתה כמו הוכתה נכו כמו הכו אלא הנו"ן שורש בתיבה והרי הוא מגזרת (איוב לג) ל וספו עלמותיו:

כי השעורה אביב. כבר ביכרה ועומדת בקשיה ונשתברו ונפלו. וכן הפשתה גדלה כבר והוקשה לעמוד בגבעוליה. השעורה אביב. עמדה באביה לשון (שיר השירים יא) באבי הנחל: (לב) כי אפילות הנה. מאוחרות ועדיין היו רכות ויכולות לעמוד בפני קשה. ואף ע"פ שנאמר ואת כל עשב השדה הכה הברד יש לפרש פשוטו של מקרא בעשבים העומדים בקלחם הראויים ללקות בברד. ומדרש רבי תנחומא יש מרבותינו שנחלקו על זאת ודרשו כי אפילו' פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו: (לג) לא נתך. לא הגיע ואף אותן שהיו באויר לא הגיעו לארץ ודומה לו

ביאור על כי טרם תיראון

ה' הלא גם את הרך היה מכה הברד. כן תאמרו. ומחמת זה תכבדו לבכם לבלתי שלח העם. או יאמר מחמת שראה אנכי כי החטה והכוסמת לא נכו. ע"כ אדע כי טרם תיראון את ה'. ולא תשלחו את ישראל מארלכם ובסח עוד יבא עליכם איזה מכה [ורמז על מכת הארבה והשאיר הברד החטה והכסמת למען יאכל הארבה מה לאכול]:

חדלת הקולות והברד

(לג) ויחדלו הקולות והברד ומטר לא נתך ארצה. וירא פרעה כי חדל המטר והברד והקולות ויוסף לחטוא וגו'. הקשו המפרשים אחר שראה שע"י תפלת משה חדלו כל הרעות ואיך הקשה את רוחו ואמץ את לבבו ויוסף לחטוא. וכתב הד"ש ז"ל שפרעה לא ביקש ממשה רק ורב מהיות קולות אלהים וברד. אבל המטר רלה שירד שהמטר הי' לורך גדול למלרים שלא יהיו לריכין לנילוס דוקא [כמבואר בשבת א"י למטר השמים תשתה מים] וכן הבטיח לו משה הקולות יחדלון והברד לא יהיה עוד משמע אבל המטר ירד. ולכן כאשר ראה פרעה שגם המטר חדל אמר א"כ אין הדבר תלוי במשה. ע"כ תלה אותו במקרה. ולכך נאמר אחר כך ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה. כי משה היה בוש לילך אליו מחמת שלא נתקיים הבטחתו. עד שהקדוש ברוך הוא הבטיחו שפרעה לא ידבר מזה מאומה כי אני הכבדתי את לבו:

פירוש לתורת אלהים

געֶרשׁטֶין איז געוועזען צייטיג וְהַפִּשְׁתָּה אוּנ דאס פלאקס איז געוועזען אין דיא שטעקליך זענען זייא צוּ בראכין געוואָרין: (לב) וְהַחִטָּה אוּנ דיא ווייץ וְהַכֻּסֶּמֶת אוּנ דיא טונקעלע ווייץ לא נֻכּוּ זענען ניט צוּ בראכין געוואָרין כִּי ווארום זייא זענען שפּעט געזייעט געוואָרין זענען זייא נאך געוועזען ווייך אוּנ אז דער האגיל איז אויף זייא געפאלין האבין זייא זיך איין געבויגין אבער ניט צוּ בראכין געוואָרין: (לג) וַיֵּצֵא אוּנ משה איז ארויס געגאנגען פוּן דער שטאט וַיִּפְרֹשׂ האט ער פאר שפּרייט זיינע הענט אֶל יְיָ פאר גאט אוּנ האט תְּפִלָּה געטאהן וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד אוּנ דיא דוּנערין אוּנ דער האגיל האט אויפגעהערט וּמָטָר אוּנ דער רעגין מיט דעם האגיל לא נִתַּךְ אָרְצָה האט ניט גיגרייכט ביז צוּ דער ערד נאר זיי זענען געבליבין הענגען אין דער לופטין: (לד) וַיַּרְא האט פרעה געזעהן כִּי חָדַל אז עס האט אויפגעהערט הַמָּטָר דער רעגין וְהַבָּרָד אוּנ דער האגיל וְהַקֹּלוֹת אוּנ דיא דוּנערין וַיֹּסֶף לַחֲטוֹא האט ער גימערט צוּ זינדיגין וַיַּכְבֵּד לִבּוֹ אוּנ האט שווער גימאכט זיין הארץ הוּא

ועבדוהי: לה ואתקף לבא דפרעה ולא שלח ית בני ישראל כמא די מליל יי בידא דמשה:
פ פ פ

לה ויחזק לב פרעה ולא שלח את־
בני ישראל כאשר דבר יהוה
ביד־משה: פ פ פ

קכ"א. גיבעו"ל סימן. יעיא"ל סימן. ומפטירין כה אמר ה' ביחזקאל סימן כ"ח:

רש"י

(דניאל א) ותתך עלינו האלה והשבועה דעזרא ותגיע עלינו. ומנחם בן סרוק חברו בחלק (יחזקאל כב) כהתוך כסף ם לשון יציקת מתכת. ורואה אני את דבריו כתרגומו וילך ואתיך לנקת לאתכא אף זה לא נתך לארץ לא הולך לארץ: חסלת פרשת וארא

שפתי חכמים

ספו ר"ל כיון שנכתב בשור"ק הוא כאלו נכתב ה"א: מ ר"ל באותו חלק היינו ביסוד (בשורש) של כהתוך כסף (מכתיבת יד מהרר"ן ז"ל): חסלת פרשת וארא

פירוש להורת אלהים

ער ועבדיו און זיינע קנעכט: (לה) ויחזק און עס איז געווארין שטארק דאס הארץ פון פרעה ולא און פרעה האט ניט געוואלט שיקען די יודין כאשר אזוי וויא גאט האט גירעט דורך משה:

נבואת יחזקאל

הפטרת וארא ביחזקאל סימן כ"ח:

א כה־אמר אדני יהוה בקבצי | את־בית ישראל
מן־העמים אשר נפצו בם ונקדשתי בם לעיני
הגוים וישבו על־אדמתם אשר נתתי לעבדי
ליעקב: ב וישבו עליה לבטח ובנו בתים ונטעו
כרמים וישבו לבטח בעשותי שפטים בכל
השאטים אתם מסביבותם וידעו כי אני יהוה
אלהיהם: ג בשנה העשרית בעשרי בשנים עשר
לחדש היה דבר־יהוה אלי לאמר: ד בן־אדם
שים פניך על־פרעה מלך מצרים והנבא עליו
ועל־מצרים כלה: ה דבר ואמרת כה־אמר |
אדני יהוה הנני עליך פרעה מלך־מצרים התנים

בקבצי את בית ישראל וגו'. דער נביא זאגט אזוי האט גאט געזאגט ווען איך וועל פארזאמלען די יודין פון צווישען די פעלקער וואס זיי זענען פארשפרייט געווארין צווישען זייא, אונ זיי וועלין זיצען אויף זייער ערד וואס איך האב גיגעבין צו מיין קנעכט יעקב, איז די שאלה פאר וואס בייא די יודין זאגט ניט דער נביא אבעשטומטע צייט ווען דאס אויסלייזונג וועט זיין, אונ ביי מצרים האט דער נביא גיזאגט אבעשטומטע צייט אין ענדע פערציג יאהר וועל איך פארזאמלען די מצריים פון די פעלקער וואס זייא זענען דארטין פארשפרייט געווארין, דאס קענען מיר וויסען מיט א משל, אין א שטאט איז אמאהל געוועזען א שיינער גאסט־הויז אנייער, אלע רייזענדער האבין

פירוש ע"ט

(א) כה אמר אדני אלהים אזוי האט געזאגט גאט בקבצי ווען איך וועל פארזאמלען די יודין מן העמים פון די פעלקער אשר נפוצו וואס זיי זענען פארשפרייט געווארין בם אין זיי ונקדשתי אונ איך וועל געהייליגט ווערין בם דורך זייא לעיני הגוים פאר די אויגין פון די פעלקער וישבו אונ זייא וועלין זיצען על אדמתם אויף זייער ערד אשר נתתי וואס איך האב גיגעבין לעבדי צו מיין קנעכט ליעקב צו יעקב: (ב. וישבו עליה אונ זייא וועלין זיצען אין לאנד לבטח זיכערליך ובנו אונ זיי וועלין באהען בתים הייזער ונטעו אונ זיי וועלין פלאנצין כרמים וויין גערטנער וישבו אונ זייא וועלין זיצען לבטח זיכערליך בעשותי ווען איך וועל טאהן שפטים גירעכט בכל אין אלע מענטשין השאטים וואס זענען מבזה זיי מסביבותם אונ זיי זענען ארום זייא וידעו וועלין זייא וויסען כי אני יי אז איך בין גאט אלהיהם זייער גאט: (ג) בשנה העשירית אין דעם צעהנטין יאהר פון מלכות צדקיהו בעשרי אין דעם צעהנטין חודש דאס איז טבת בשנים עשר אין צוועלף טאג אין חודש היה איז געוועזן דבר יי די רייד פון גאט אלי צו מיר לאמר אזוי צו זאגין, דו: (ד) בן אדם טוה דיין פנים על פרעה אויף פרעה דער מלך פון מצרים והנבא אונ זאג נביאות עליו אויף אים ועל אונ אויף גאנץ מצרים: (ה) דבר רייד ואמרת אונ דו זאלסט זאגין כה אזוי האט גאט געזאגט הנני איך עליך אויף דיר פרעה מלך מצרים דער מלך פון מצרים. כלומר איך וועל שיקען מיין צארין התנים הגדול אויף דעם גרויסין

הגדול הרבץ בתוך יאריו אשר אמר לי יארי
ואני עשיתני: ו ונתתי חחים בלחייך והדבקתי
דגת־יאריך בקשקשתיך והעליתיך מתוך יאריך
ואת כל־דגת יאריך בקשקשתיך תדבק:
ז ונטשתיך המדברה אותך ואת כל־דגת יאריך
על־פני השדה תפול לא תאסף ולא תקבץ לחית
הארץ ולעוף השמים נתתיך לאכלה: ח וידעו כל־
ישבי מצרים כי אני יהוה יען היותם משענת קנה
לבית ישראל: ט בתפשם בך בכפך תרוץ ובקעת
להם כל־כתף ובהשענם עליך תשבר והעמדת
להם כל־מתנים: י לכן כה אמר אדני יהוה הנני
מביא עליך חרב והכרתי ממך אדם ובהמה:
יא והיתה ארץ־מצרים לשממה וחרבה וידעו כי־
אני יהוה יען אמר יאר לי ואני עשיתי: יב לכן
הנני אליך ואל־יאריך ונתתי את־ארץ מצרים
לחרבות חרב שממה ממגדל סונה ועד־גבול כוש:
יג לא תעבר־בה רגל אדם ורגל בהמה לא תעבר־

°חתים קרי °בכף קרי

געוואכסט אז דער גאסטהויז בעהאל־ דילט גוט דיא געסט וואס קומען אין דעם גאסטהויז, אמאהל זענען געפארן עטליכע סוחרים צו זאמען, האט איינער גיפרעגט די סוחרים וואו ווער איר איינשטיין אז איר וועט קומען אין שטאט, האבין אלע גיזאגט נעווים אין דעם נייעם גאסטהויז, האט דער איינער גיזאגט איך וועל אויך איינ־ שטיין אין דעם נייעם גאסטהויז, די אלע סוחרים האבין זיך אפגעשיידט אין דיא שטאט אונ זענען אלע צוריק גיפארין צו זאמען, אין ווען האט דער איינער סוחר גיזאגט צו דיא אנדערע סוחרים, עס וואנדערט מיך מען לויבט אזוי שטארק דעם נייעם גאסטהויז, מיר איז דער גאסטהויז נים גיפעלין, דיא עסין זענען גוט גיוועזן, נאר ווען איך בין געקומען עסין האב איך נים גיטראפין פערטיג אונ האב געמוזטווארטין ביז מען וועט מאכין עסין פון מיינעטוועגין, האבין זייא גיזאגט צו אים מיר קענען זאגין אז דער גאסטהויז איז זייער גוט גיוועזן, נאר אונזערע גישעפטין האבין אבעשטומטע צייט ווען מיר פארמאכין אונזערע קראמען, דריבער זענען מיר געקומען פונקט צו די צייט ווען דאס טיטאג איז פערטיג גיווארין,

פירוש ע״ט

פיש הרובץ וואס האערט בתוך צווישען זיינע טייכין אשר אמר וואס ער האט גיזאגט לי צו מיר יאורי מיין טייך ואני עשיתני איך האב מיך אליין געמאכט אזוי זאגסטו פרעה: (ו) ונתתי אונ איך וועל געבין חחים אייזערנע רינגען בלחייך אין דיינע באקין והדבקתי אונ איך וועל בהעפטין דגת יאוריך דיא פיש פון דיינע טייכין בקשקשותיך אין דיינע שופין כ״ומר איך וועל געבין אדעה אין דיא הערצער פון דיינע גבורים זיי זאלין גיין מיט דיר אויף אמלחמה אונ דארט וועלין זיי אלע געהרגת ווערין והעליתיך אונ איך וועל דיך אויף ברייננגען מתוך פון דיינע טייכין בקשקשותיך אין דיינע שופין תדבק וועסטו בהעפטין: (ז) ונטשתיך אונ איך וועל דיך פארשפרייטין המדברה אין דער מדבר אותך דיך אונ אלע פיש פון דיינע טייכין על פני אויף דעם פעלד תפול וועסטו פאלין לא תאסף דו וועסט ניט ווערין צו נוף גיזאמולט נאר לחית הארץ צו די חיות פון דער ערד ולעוף השמים אונ צו די פויגלין פון די הימלען נתתיך וועל איך דיך געבין לאכלה צו עסין: (ח) וידעו אונ זיי וועלין וויסען כל אלע די זיצערס פון מצרים כי אני יי אז איך בין גאט יען דרום היותם זייא זענען גיוועזן משענת איין אונטער לעהנונג וויא אשטעקין צום הויז געזינד פון דיא יודין: (ט) בתפשם אז זייער טאהן אן האלטין בך אין דיר בכף מיט אירע טענען תרוץ ביזטו צו בראכין גיווארין ובקעת אונ האסט גישפאלטין להם צו זיי כל כתף אלע אקסלען ובהשענם אין זייער טאהן אן לעהנען עליך אויף דיר תשבר ביזטו צו בראכין גיווארין והעמדת אונ דו האסט אויף גישטעלט להם צו זיי כל מתנים אלע לענדין: (י) לכן דרום כה אזוי האט גיזאגט גאט הנני איך וועל ברייננגען עליך אויף דיר חרב אשווערד והכרתי אונ איך וועל פארשניידין ממך פון דיר אדם ובהמה מענטשין מיט אלע בהמות: (יא) והיתה אונ עס וועט זיין ארץ מצרים דאס לאנד מצרים לשממה והרבה צו וויסטונג וידעו אונ זייא וועלין וויסען כי אני יי אז איך בין גאט יען אמר ווייל ער האט גיזאגט יאור לי דער טייך איז צו מיר ואני עשיתי איך האב מיך אליין געמאכט: (יב) לכן דרום הנני איך וועל שיקען מיין צארין אליך צו דיר ואל יאוריך אונ צו דיינע טייכין ונתתי את ארץ מצרים אונ איך וועל געבין דאס לאנד מצרים לחרבות צו וויסט חורב שממה אזוי איין וויסט פון פאר טומלינג ממגדול פון טארעם סונה ועד גבול כוש ביז גימארק פון כוש: (יג) לא תעבר בה עס וועט ניט פארין אין איר רגל אדם אפוס פון אמענטש ורגל בהמה אונ אפוס פון אבהמה לא תעבר בה וועט דרינגען ניט איבער פארין ולא תשב אונ

בה ולא תשב ארבעים שנה: יד ונתתי את־ארץ
מצרים שממה בתוך | ארצות נשמות ועריה בתוך
ערים מחרבות תהיין שממה ארבעים שנה
והפצתי את־מצרים בגוים וזריתים בארצות:
טו כי כה אמר אדני יהוה מקץ ארבעים שנה
אקבץ את־מצרים מן־העמים אשר־נפצו שמה:
טז ושבתי את־שבות מצרים והשבתי אתם ארץ
פתרוס על־ארץ מכורתם והיו שם ממלכה שפלה:
יז מן־הממלכות תהיה שפלה ולא־תתנשא עוד
על־הגוים והמעטתים לבלתי רדות בגוים: יח ולא
יהיה־עוד לבית ישראל למבטח מזכיר עון
בפנותם אחריהם וידעו כי אני אדני יהוה:
יט ויהי בעשרים ושבע שנה בראשון באחד לחדש
היה דבר־יהוה אלי לאמר: כ בן־אדם נבוכדראצר
מלך־בבל העביד את־חילו עבדה גדלה אל־
צר כל־ראש מקרח וכל־כתף מרוטה ושכר
לא־היה לו ולחילו מצר על־העבדה אשר־

האבין מיר געהאט פערגעניגען פון דעם עסין, אבער דו האסט קיין צייט געהאט צו קומען פינקטליך צום מיטאג, אמאהל ביזטו געקומען צו פריה און אמאהל צו שפעט, וויא אזוי זאל מען פאר דיר האבין פערטיגע עסין, נאר ווען דו קומסט מאכט מען פאר דיר פערטיג עסין, דאס איז דער אונטערשייד צווישען מצריים און די יודין, דיא אויסלייזונג פון די מצריים געהער נים צו דיא תשובה, נאר צו דער בעשטימטער צייט וואס גאט האט בעשטימט, ווען דיא צייט קומט דאמאלס וועט גאט זייא פארזאמלען פון די פעלקער אין זייער לאנד מצרים אבער בייא יודין זייער אויסלייזונג קען נים זיין אן תשובה, ווען דיא יודין וועלין טאהן תשובה וועלין זייא אויסגעלייזט ווערין פון גלות, אויב זייא וועלין היינט טאהן תשובה וועלין זייא היינט אויסגעלייזט ווערין, וויא אזוי קען מען זייא זאגין אבעשטימטע צייט צו זייער אויסלייזונג. וישבו עליה לבטח. און דיא יודין וועלין זיצען אין זייער לאנד צו זיכערליך ובנו בתים ונטעו כרמים. זיי וועלין זיך באהען הייזער און פלאנצין ווייןגערטנער וישבו לבטח בעשותי שפטים וגו'. און זיי וועלין זיצען צו זיכערליך אז מיין טאהן שטראפין דיא עכומ"ז וואס האבין זייא מבזה גיוועזין, דער פסוק איז אביסעל שווערער צו פארשטיין פאר וואס עס שטייט צוויא מאהל וישבו לבטח, זיי וועלין זיצען צו זיכערליך, נאר ווייל דיא יודין וועלין נעהאלפין ווערין מיט דעם גוף

פירוש ע"ט

זיא וועט זיך ניט באזעצין ארבעים שנה פערציג יאהר: (יד) ונתתי און איך וועל געבין את ארץ דאס לאנד מצרים שממה וויסט בתוך צווישען די וויסטע לענדער ועריה צווישען דיא וויסטע שטעט תהיין, זיא וועט זיין שממת וויסט ארבעים שנה פערציג יאהר והפצותי און איך וועל פארשפרייטין דיא מצרים בגוים צווישען דיא פעלקער וזריתים און איך וועל זיי פארשפרייטין בארצות צווישען דיא לענדער: (טו) כי ווארום כה אמר יי אזוי האט גיזאגט גאט מקץ ארבעים שנה סוף פערציג יאהר אקבץ וועל איך צו נויף זאמלען את מצרים די מצרים מן העמים פון דיא פעלקער אשר וואס זייא זענען פארשפרייט גיווארין דארטין: (טז) ושבתי און איך וועל ווידער קערין דאס ווידער קערונג פון מצרים והשבותי און איך וועל זייא ווידער קערין אין לאנד פתרום על ארץ מכורתם אויף דעם לאנד פון זייער געבירט והיו און זיי וועלין זיין דארט אנידעריגע מלוכה: (יז) מן פון אלע מלכים תהיה וועט זיא זיין נידעריגער ולא און זיא וועט שוין ניט גיוועלטיגען על הגוים אויף די פעלקער והמעטתים און איך וועל זייא מינערין לבלתי זייא זאלין ניט גיוועלטיגען אין די פעלקער: (יח) ולא יהיה און עס וועט ניט זיין עוד נאך לבית ישראל צו דעם הויז געזינד פון יודין למבטח צו אפארזיכערונג מזכיר עון וואס דערמאנט די זינד בפנותם אז די ישראל קערין זיך נאך די מצרים וידעו און זייא וועלין וויסען כי אני יי אז איך בין גאט: (יט) ויהי און עס איז גיוועזן בעשרים ושבע שנה אין זיבען און צוואנציג יאהר צו מלכות נבוכדנצר בראשון אין דעם ערשטין דאס איז ניסן באחד איין טאג אין חודש היה איז גיוועזן דבר יי די רייד פון גאט אלי צו מיר לאמר אזוי צו זאגין: (כ) בן אדם דו בן אדם, נבוכדנצר מלך בבל דר מלך פון בבל העביד האט געמאכט ארבעטין את חילו זיין חיל עבודה אגרויסע ארבעט אל צור אויף דער שטאט צור, כלומר זיין חיל האט בלעגערט די שטאט צור אלאנגע צייט כל ראש איטליכער קאפ מוקרח איז גלאט גיווארין פון די האר וכל כתף און איטליכער אקסיל מרוטה איז אפ געריסין גיווארין דאס פלייש פון וועגין דער גרויסער ארבעט וואס זיי האבין גיטאהן ושכר און לוין לא היה מי איז ניט גיוועזן צו אים ולחילו און צו זיין חיל על העבודה אויף דער ארבעט אשר וואס ער האט געארבעט אויף איר, כלומר דאס רויבונג וואס

עֶבֶד עָלֶיהָ׃ כא לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי נֹתֵן
לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְנָשָׂא
הֲמֹנָהּ וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז בִּזָּהּ וְהָיְתָה שָׂכָר לְחֵילוֹ׃
כב פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ נָתַתִּי לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם
אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ כג בַּיּוֹם הַהוּא
אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה
בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

און מיט דער נשמה, דער גוף וועט זיצען זיכערליך פון דיא שונאים און וועט זיך באהעפען הייזער און פלאנצין וויין גערטנער ווי דער גוף האט ליב, דיא נשמה וועט אויך זיצען זיכערליך פון זינד אז השי"ת יעט שטראפין די עכומ"ז, למשל איינער האט ביי זיך געהאלטין אן איינגערין צום קינד, אמאהל איז דאס קינד שלאף גיווארין האבין דיא דאקטוירים געהייסין מען זאל די זיינגערין געבין ביטערע קרייטיכצער וועט דאס קינד ווערין געזונט, דאס זיא גיפרעגט פאר וואס מען ניט איר דיא קרייטיכצער ניט דעם קינד האבין דיא דאקטוירים איר גיזאגט ווייל דאס קינד איז גיווארין שלאף איבער איר מילך אזוי וועט דאס קינד ווערין געזונט איבער איר עסין דיא קרייטיכצער, דער נמשל איז ווייל די נשמות פון די יודין זענען גיווארין זינדיג איבער דיא עכומ"ז וואס האבין זייא געפייניגט אזוי אז השי"ת וועט שטראפין די עכומ"ז וועלין די נשמות פון די יודין צוריק גוט ווערין;

פירוש ע"ט

זייא האבין גערויבט איז איין געזונקען גיווארין אין ים. ווארום עס איז נגזר גיווארין אויף דער שטאט צור אז זיא זאל איין געזונקען ווערין אין ים, מיט איר זאק רויב: (כא) לכן דרום כה אמר יי אזוי האט גיזאגט גאט הנני איך נותן וועל געבין לנבוכדראצר צו נבוכדנצר דער מלך פון בבל את דאס לאנד מצרים ונשא און ער וועט אוועק טראגין המונה איר גוטס ושלל און וועט רויבין שללה איר זאק רויב ובזז און וועט רויבין בזה איר רויבונג והיתה און זיא וועט זיין שכר לוין לחילו צו זיין חיל פאר דער ארבעט וואס זייא האבין געארבעט אין דער שטאט צור: (כב) פעולתו זיין ווערג אשר עבד בה וואס ער האט געארבעט אין איר אין דער שטאט צור נתתי לו האב איך גיגעבין צו אים את דאס לאנד מצרים פאר אלוין אשר דער פאר וואס די מצרים האבין מיר גיטאהן שלעכטס זייא האבין מבטיח גיוועזן צו דיא ישראל מיט פאלשע הילף נאום יי אזוי זאגט גאט: (כג) ביום ההוא אין דעם דאזיגען טאג אז דיא צייט וועט אויס זיין וואס מצרים וועט חרוב זיין אצמיח וועל איך מאכין שפראצין קרן איין הערשאפט לבית ישראל צום הויז געזינד פון ישראל ולך און צו דיר יחזקאל אתן וועל איך געבין פתחון איין עפענונג פון מויל בתוכם צווישען זיי, כלומר זייא וועלין זעהן אז דיין נביאות איז אמת וידעו און זיי וועלין וויסען כי אני יי אז איך בין גאט:

ענני פחד ויראה

שלמה המלך האט גיזאגט אשרי אדם מפחד תמיד. וואהל דעם מענטש וואס ער שרעקט שטענדיג, עס איז דא פחד און עס איז דא יראה, אמאהל איז די מורא נאנט, דאס הייסט פחד, און אמאהל איז דיא מורא וועיט, דאס הייסט יראה, זאגט שלמה וואהל דעם מענטש וואס ער האט מורא פאר אוועיטע זאך גלייך ווי זיא וואלט גיוועזן נאנט, אפילו עס איז אטוויזענדער ספק טאמער וועט דער אומגליק קומען, און אפילו אויב עס וועט קומען וועט נאך לאנגע יאהרין אוועק גיין, פון דעסטוועגין אויב מען קען דאס היינט פאר היטען דער אומגליק זאל ניט קומען, זאל מען דאס באלד פאר היטען און מען זאל ניט זאגין עס איז נאך צייט. ווארום אמענטש קען האבין אטעות, ער מיינט צו די זאך איז וועיט, און הקב"ה קען די זאך ברייננגען זייער נאנט, ער זאל דאמאלס שוין ניט צייט האבין און ניט קענען פארריכטען ווייל דער אומגליק קען ח"ו פלוצלונג קומען און ער קען זיך ניט העלפין, אבער פריער האט ער זיך גיקענט העלפין, אזוי וויא עס איז ביי דעם מענטש וואס איז אין דיא יונגע יאהרין שטעלט אים פאר דער יצר הרע, עס איז אשיינע וועלט מען קען פון איר האבין גרויסע פערגעניגונס, ווען דו וועסט אלט ווערין וועסטו צייט האבין צו גיין אין בית המדרש לערנען תורה, וועסטו דיינע יאהרין טיילין אין צוויי טייל, אין דער יוגענד זעסטו ארבעטין פאר דיין גוף און אויף דער עלטער וועסטו ארבעטין פאר דיא נשמה, אויף דעם מיינונג האט דוד המלך גיזאגט נטיתי לבי לעשות חקיך לעולם עקב. איך האב גענייגט מיין הארץ, אפילו ווען מיין הארץ האט געצויגין צו דיא פערגעניגונס פון די וועלט, ווייל זיא האט אויך

געזאגט צו לערנען תורה און צו טאהן מצות איז נאך צייט אין די אלטע יאהרין, האב איך מיט כח געבייגט מיין הארץ צו טאהן מצות, ווארום איך האב געזאגט צו מיין הארץ לעולם עקב. אייביג דארף דער מענטש מורא האבין טאמער איז שוין זיין סוף, אפילו ער איז אלט צעהן יאהר קען זיין דאס איז שוין זיין אלטער ווייל ער האט שוין מער קיין יאהרין. וויא דער בחינת עולם זאגט העולם ים זועף והגופות ספינות. די וועלט איז ווי אים וואס שטורעמט און דיא מענטשין זענען די שיפען וואס גייען אויף דעם ים, דיא שיפען וואס פארען אויף דעם ים זענען דא דרייערליי, אמאהל טרעפט א שיף פארט אויף דעם ים און דער ים איז גאנץ רוהיג עס איז קיין ווינט און דיא שיף גייט אריבער איר וועג אן אשטערונג ביז זיא קומט צו איר ריכטיגע צייט צו דעם ארט וואס זיא איז אהין געגאנגען, אמאהל טרעפט ווען דיא שיף גייט ארויף אויף דעם ים איז דער ים גאנץ רוהיג און שטיל, און אין אפאר טאג שפעטער ווערט אשטורעם ווינט און עס ברעכט די שיף און מענטשין שרעקין זיי מיינען די שיף ווערט דער טרונקען און זיא גייט אזוי שלעכט פון דעסטוועגין קומט זיא צו איר ארט, אמאהל ווערט טאקי די שיף דער־טרונקען אין מיטען ים, דאס זעלביגע איז ביי די מענטשין, עס זענען דא מענטשין וואס זייער הצלחה גייט פון דעם טאג וואס זענען געבארין ביז זייער לעצטין טאג זיי לעבין מיט פערגעניגען און שטארבין צו גאנץ אלטע יאהרין, עס זענען דא מענטשין וואס אין דיא ערשטע יאהרין איז זיי ניט גוט אבער די לעצטע יאהרין זענען גוט, אדער פארקערט די ערשטע יאהרין זענען גוט און דיא לעצטע יאהרין זענען ניט גוט, אדער עס איז אויסגעמישט אמאהל איז זייא גוט און אמאהל איז שלעכט, פון דעסטוועגין לעבין זיי ביז צו גאנץ אלטע יאהרין, אמאהל איז דא וואס דער מענטש שטארבט אין זיינע יונגע אדער מיטלע יאהרין, פון אקראנקייט אדער פלוצלונג ח״ו, דריבער זאל זיך דער מענטש ניט פאר־זיכערין אויף זיין געזונד ניט אויף זיינע יאהרין, נאר ער זאל פון זיין יוגענד אנהייבין זארגין אויף זיין סוף, פאר די נשמה. און ער זאל וויסען עס איז דא אגאט וואס האט אים בשאפין און האט די גאנצע וועלט בשאפין, און פאר גאט וועט ער דארפין געבין ארעכענונג וואס ער האט אויף דער וועלט גיטאהן, ער האט הנאה געהאט פון אפרעמדע וועלט, ער האט גיגעסין געטרונקען ניט זיינע נאר וואס הקב״ה האט בשאפין, ער האט הנאה געהאט פון די זונן פון דיא לבנה, און נאך פון פיל זאכין וואס זענען ניט זיינע נאר זיי גיהערין צו הקב״ה וואס האט ער בצאהלט צו הקב״ה פאר די פערגעניגונס. דער עיקר וואס הקב״ה פארלאנגט פון דעם מענטש, ניט זיין טובה, נאר די טובה פון דעם מענטש עס זאל די מענטשין גוט זיין אויף ביידע וועלטין, דריבער דארף דער מענטש זיין אונטערטעניג צו הקב״ה, ווי משה רבינו האט גיזאגט צו פרעה עד מתי מאנת לענות מפני, ביז וויא לאנג וועסטו ניט וועלין זיין אונטערטעניג פאר הקב״ה, און ווייל פרעה האט ניט געגלויבט אז עס איז דא אגאט וואס האט בשאפין די וועלט און האט אים אויך בשאפין, און ער האט גיזאגט צו משה מי ה׳ אשר אשמע בקולו. ווער איז דאס דער גאט וואס איך זאל זיין אונטערטעניג אונטער אים און איך זאל מוזין הערין זיין שטיממע, איך זאל טאהן וואס ער וועט אויף מיר געביטען, און נאך אזוי אגרויסע זאך איך זאל ארויס שיקען אזוי פיל יודין וואס זענען מיינע קנעכט, און עס איז אים נאר ניט אריין געגאנגען אין הארצין אספק טאמער זאגט משה אמת, נאר ער האט גיזאגט אגעוויסע זאך לא ידעתי את ה׳. איך האב קיין מאהל געוואסט אז עס איז דא אזוי אגאט ווי דו זאגסט און דיא יודין וועל איך ניט ארויס שיקען פון מיין לאנד, זעה וואס איז גיוועזן דער סוף זיינער וויא הקב״ה האט אים גישלאגין מיט אזוי פיל מכות און אלע מצרים זענען גישלאגין גיווארין און דערטרונקען גיווארין אין ים, ער זאל זיין פאר אצייכין אויף דיא גאנצע וועלט אויף אייביג. מען זאל וויסען אז עס איז דא אגאט וואס אלע מענטשין האט ער בשאפין און ער גיט אכטונג אויף אלע בשאפונג וואס געפינט זיך אויף דער וועלט, און ער שפייזט אלע לעבעדיגע זאכין, און ער שטראפט דיא מענטשין וואס גלויבין ניט אין זיין געטליכקייט און ער גיט שכר די מענטשין וואס גלויבין יא ווי עס שטייט אין דיא סדרה דער סוף פון דיא מצרים מיט זייער שטראף און די הצלחה פון די יודין פאר זייער אמונה אין הקב״ה:

י א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה כִּי־אֲנִי הִכְבַּדְתִּי

א וַאֲמַר יְיָ לְמשֶׁה עוֹל לְוַת פַּרְעֹה אֲרֵי אֲנָא יַקָרִית יַת לִבֵּיהּ וְיַת

רשב"ם

(א) בא אל פרעה כי אני הכבדתי וגו'. בכל מכות לא מצינו שהודיע הקב"ה למשה שחיזק את

בעל הטורים

(א) בא אל פרעה. כשהיה אומר לו לבא לביתו היה אומר בא וכשהיה אומר לו לילך אליו המימה היה אומר לך

לבו. אך בזאת שהודה פרעה שהוא הצדיק ואני ועמי הרשעים. ובזאת כתיב ויוסף לחטוא לכך הוזקק לו

שפתי חכמים

א מדכתיב כי אני הכבדתי את לבו וגו' כי כל כי שבמקרא נתינת טעם הוא אלמעלה ואי לא פירושו להתרות

רש"י

(א) ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה. א והתרה

בו מה זה נתינת טעם אלמעלה. (נח"י) וה"ק הפ"י למשה שאף ע"פ שככר הודה ואמר חטאתי הפעם ואפ"ה לא שלח את בני ישראל אם כן פשיטא דלא תתהני התראה וע"ז נותן טעם כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו דצריך ההתראה משום עבדיו דעד עתה לא הכבידו את לבבם והא דלא הכביד את לבבם קודם לזה היינו משום דעכשיו נאמר הירא דבר ה' הניס וגו' ולולא שהכביד גם לב עבדיו היו מפצירין בו לשלוח את בני ישראל לפיכך הכביד גם לב עבדיו למען שיתי אותותי ואף על גב שאמרו שלח את האנשים וגו' הא לא היתה תשובתם שלימה שהרי לא אמרו רק שישלח האנשים וכמו שאמר פרעה לכו נא

התראת משה על הארבה

(א) ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה וגו'. כתב הרב מהרי"א הנראה אלי שמסדר הפרשיות עשה התחלת הסדר במכה הזאת לשתי סבות. הא' לפי שמן המכה הזאת והלאה התחילו פרעה ועבדיו ליראה מהפסד הנכבד וממכותיו בטרם תבאנה מה שלא היה כשאר המכות שעברו כי לא היה מרגיש במכה אלא אחרי בואה. אמנם במכה הזאת בשמוע פרעה ועבדיו התראת משה על הארבה פחדו ויראו מאד קודם בואו. ומכאן והילך תמיד היה פרעה משתדל להפיק רצון משה ולתת פשרה

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) בא אל פרעה וגו' מביא מחר. ומשה היאך ידע והלא לא מצינו שאמר לו הקב"ה מכת הארבה י"ל שהיו חקיקות על המטה דצ"ך עד"ש באח"ב וק"ל א"כ במכות אחרונות אמאי הוצרך להודיע לכן נ"ל דהבין משה המכה מדאמר לו הקב"ה למשה ולמען תספר ודרך הוא לספר על מכת הארבה שהרי גם במכת הארבה דיואל כתיב עליה לבניכם ספרו:

עמו על דבר הבליאות. ולפי שבמכה הזאת התחילו הפשרות על ענין יציאתם ממצרים עד שנגמרה היציאה. לכן נעשה כאן התחלי זה הסדר מהתחלת היציאה והגאולה. והסבה הב' מפני שמכת הארבה ומכת החשך ומכת בכורות שלשתן היו ביסוד האויר ושלשתם היו מחשיכין את הארץ. כי בארבה כתיב ותחשך הארץ ובחשך כתיב ויהי חשך על ארץ מצרים ואמנם מכת בכורות היתה בחצות הלילה ובמחשכים הושיבם כמתי עולם. ומפני השתוף הזה אשר היה בשלש מכות האחרות הבדיל מסדר הפרשיות בין שלשת המכות האחרות ובין המכות הראשונות שנזכרו בסדר של מעלה. ומה שאמר הקב"ה למשה בא אל פרעה לפי שמשה היה מחשב בלבו שפרעה בודאי יקים דברו מה שהבטיחו „ואשלחה אתכם ולא תוסיפון לעמוד". ולא יצטרך הקב"ה עוד למכות אחרות. ומפני זה הודיעו הש"ת שפרעה מונע בפתיו ישנה ולא יקיים את דברו ולכן נצרך שיבא אל פרעה להתרות לו כפעם בפעם כי צריך היה לזה עדיין מפני שלא הי' לב פרעה מאמין בהשגחה כמו שדבר אליו כי אחרי הדבור ההוא אני הכבדתי את לבו בספקות שנתחדשו לו כמה שחדל המטר. והתכלית מזה הוא כנגד ישראל שיספרו לבניהם ובניהם לבניהם עד דור אחרון את אשר התעללתי במצרים כלומר מה שפעלתי בתוכם וימשך אליהם מזה שלמות האמונה וזהו וידעתם כי אני ה':

פירוש לתורת אלהים

(א) ויאמר יי אל משה האט גאט געזאגט צו משה אים זאגן וועגן אנייע מכה פון אהיישעריק

בא אל פרעה קום צו פרעה אונ ווערסט וואס איך וועל אויף אים ברייגנגען כי אני ווארום

ספר הישר

ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה וגו'. הקב"ה האט געזאגט צו משה קום צו פרעה אונ זאג אים מארגין וועט קומען אהיישעריק אין מצרים, אויף מארגין פריה האט הקב"ה געמאכט אווינט פון מזרח זייט אונ דער ווינט האט געברייננגט אזוי פיל היישעריקען אז זייא האבין בדעקט גאנץ מצרים אונ דיא היישעריקען האבין אויפגע־געסין אלץ וואס דער האגיל האט געלאזין אין פעלד, פון דעסטוועגין האבין דיא מצריים געהאט אגרויסע שמחה מיט דעם היישעריק ווייל זיי האבין געפאנגען פיל היישע־ריקען אונ האבין זייא איינגעזאלצין אין פעסער, נאכדעם האט הקב"ה געשיקט אשטארקין ווינט פון מערב זייט אונ ער האט ארויסגעטריבען אלע היישעריקען פון מצרים אפילו דיא היישעריקען וואס זענען געווען איינגעזאלצין

משלי חכמים

(א) בא אל פרעה וגו' למען שתי אותותי אלה בקרבו. גאט האט געזאגט צו משה קום צו פרעה אונ זאג אים עס וועט באלד קומען נאך אמכה, ווארום איך האב שווער געמאכט זיין הארץ ער זאל נים וועלין ארויס שיקין דיא יודין, איך זאל קענען אויף אים ברייננגען דיא אלע מכות, וועלין מיר פרעגין צו וואס האט גאט געדארפט ברייננגען אויף פרעה אזוי פיל פערשידענע מכות, עס האט דאך גיקענט בלייבין דיא ערשטע מכה אין מצרים אזוי לאנג ביז פרעה וועט ארויס שיקען די יודין פון מצרים, נאר דאס ווייזין מיר למשל אבעל הבית וואס שפייזט זיינע שטוב מענטשין, ווערט יעדער טאג אנגעגרייט צו מיטאג אזוי פיל עסין וויא פיל עס זענען דא מענטשין אין שטוב נים מער, אונ עס ווערט גיקאכט צווייערליי עסינווארג אדער דרייערליי עסינווארג, אבער דער מענטש וואס האט ארעסטאראציע, עס קומען צו אים עסין פערשידענע מענטשין

פיל ערלייא, דער בעל הבית גרייט אן עסינווארג וויא פיל ער קען נאר אננרייטין, אונ זייער פיל פערשידענע עסינווארג, ווייל ער דארף גים די עסינווארג פאר זיך נאר פאר פרעמדע מענטשין, יעדער מענטש האט ליב איין אנדער סארט עסינווארג, זאל יעדער בעקומען צו קויפין וועלכין סארט עסינווארג ער האט ליב, דאס זעלביגע האט גאט געזאגט צו משה, ווען איך וואלט געדארפט שלאגין פרעה נאר וועגין דעם ער זאל ארויס שיקען דיא יודין פון מצרים, וואלט מאקי גענוג געווען איין מכה, דיא מכה זאל זיין אזוי לאנג ביז ער וועט ארויס שיקען די יודין פון מצרים, איך וויל אבער די יודין זאלין דערקענען דורך די מכות אז איך בין דער גאט וואס האב באשאפין דיא וועלט, דריבער מוז איך ברייננגען אויף מצרים פערשידענע מכות, איינער וועט זיך וואנדערין אויף דיא מכה דער אנדערער וועט זיך וואנדערין אויף איין אנדער מכה, פון דיא אלע מכות צו זאמען וועט מיין נאמען בקענט ווערין אויף דער וועלט אז איך בין דער גאט פון דיא גאנצע וועלט:

את־לבו ואת־לב עבדיו למען שתי
אתתי אלה בקרבו: ב ולמען תספר
באזני בנך ובן־בנך את אשר
התעללתי במצרים ואת־אתתי
אשר־שמתי בם וידעתם כי־אני
יהוה: ג ויבא משה ואהרן אל־

לבא דעבדוהי בדיל
לשואה אתי אלין
ביניהון: ב ובדיל דתשתעי
קדם ברך ובר ברך ית
נסין די עבדית במצרים
וית אתותי די שויתי
בהון ותדעון ארי אנא יי:
ג ועל משה ואהרן לות

בעל הטורים

לך: כא. עולה כגי' ג' רמז לו ג' מכות שיבאו עוד עליו: שתי. ג' במסורה הכא ואידך שיתי כליל לגך. שתי לבך למסלה. מלמד שאע"פ שלא התרה בו בפי' על מכת חשך רמז' לו וזהו שיתי כליל לגך ולישראל אמר שיתי לבך למסלה שיכינו עצמם לדרך ויחפשו בבתי המצרים בימי החשך לראות כליהם שישאלו מהם כליהם לכשילכו. שתי כתיב חסר קרי ביה שתי רמז לב' מכות חוץ ממכת בכורות שכבר רמוזה לו בוהנה לא שמעת עד כה: (ב) באזני בנך ובן בנך. שעד כאן רחמי האב על הבן א"ל כנגד ג' דורות שהיו במצרים:

רשב"ם

כי אני הכבדתי וגו' ואת לב עבדיו שכך כתיב למעלה ויכבד לבו: שתי. שומי: (ב) התעללתי. פעולת

רש"י

בו: שתי. שומי שאשית בו אני: (ב) התעללתי. שחקתי כמו (במדבר כב) כי התעללת בי (שמואל א ו) הלא כאשר התעולל בהם האמור במצרים ואינו לשון פועל ומעללים שא"כ היה לו לכתוב עוללתי

שפתי חכמים

הגברים ועי"ש באריכות: ב ר"ל שלא תפרשו כמו כי השתות יהרסון שפירושו לשון יסוד או ל' מלחמה כמו שות שתו השערה לכ"פ שפירושו לשון שימה ומה שמפרש אח"כ שאשית אני ר"ל אף על פי שפי' שימי מ"מ נוכל לטעות ולפרשו כמו נתן ה' לתתי להליך עמכם שפירושו תת אותי לכך פי' דשתי דהכא פי' שאשית אני כמו טוב תתי אותה לך שפירושו תת אני (רא"ם) א"נ משום דיכול לפרשו ל' עבר דפי' שימה שלי ומשמע שכבר שם אותם לכ"פ שאשית אני לשבא. (ג"א) והא דלא פי' זה גבי ויסת לו

התראת משה על הארבה

(ב) את אשר התעללתי במצרים וגו'. רש"י ז"ל פי' התעללתי שחקתי. ומה היה השחוק. כתב האלשיך ז"ל והוא בשום לב מדוע נתן ה' הצלה לקצת מקנה מצרים מיד הערוב ולא כלו את הכל וכן במכת הדבר. ובמכת הברד למה ריחם ה' עליהם לאמר ועתה שלח העז את מקנך. ולא הניחם באופן יכלה אותם הברד. ועוד עבותו ית' פלאי פלאות לחטה ולכוסמת שלא יוכו והלא טוב טוב היה לבלתי השאיר להם הברד דבר. ואמנם הוא כי הוא יתברך משחק על הרשע ומנהלו כמרחם עליו והוא לרעתו לתת בו כח לקבל כדי רשעתו במדה ובמספר ובמשקל. כי הנה גזרה חכמתו ית' להביא על המצרים עשר מכות ואם היה הערוב מכלה כל המקנה על מה יחול הדבר ואם היה הדבר מכלה את כל הנשאר על מה תחול מכת הברד. ואם לא היה מתרה היא ית' שלח העז את מקנך וגו' איך היתה מתקיימת מכת הים. כי אם לא היה להם סוסים למרכבותיהם ולפרשיהם לא היו רודפים אחרי בני ישראל ולא היו נטבעים בים. שכל הבהמות היו מהירא את דבר ה'. ואם לא היה נשאר החטה והכוסמת על מה תחול מכת הארבה. ובמה שהיה הקב"ה כמטיב ומרחם עליהם לרעתם היה סבת חוזק לבם בראותם כי היתה הרוחה. ובאמת הי' הוא יתברך כמשחק בם מראה להם הרוחה והוא כדי לתת מקום לחול אותותיו וזהו את אשר התעללתי [שחקתי] במצרים למען ואת אותותי אשר שמתי בם. כי לא הי' מקום לשום אותותי בם אלא בדרך זו. ואלו ידעו מצרים כי ה' הוא האלהים. שהרחמים יהיה להם לרוגז ולדין בבא עליהם עונם לא היו מתיאשים מן הפורענות ולא היו מחזיקים לבם

פירוש לתורת אלהים

איך האב שווער געמאכט זיין הארץ ואת לב און דאס הארץ פון זיינע קנעכט למען פון וועגין דעם טעם שתי איך זאל מאכן אתותי מיינע צייכין אלה דיא וואס וועט ווייטער שטיין בקרבו אין אים:
(ב) ולמען און פון וועגין דעם אויך תספר דו זאלסט דער ציילין באזני בנך אין די אויערין פון דיין זוהן און דיין זוהנס זוהן את וואס איך האב געלאכט פון דיא מצרים ואת און מיינע צייכין וואס איך האב געטאהן אין זיי וידעתם און איר זאלט וויסען כי אז איך בין גאט: (ג) ויבא איז געקומען משה

לקוטים על התורה

(ב) ולמען תספר באזני בנך וגו'. דער רבינו נסים זאגט עס שטייט אין פסוק זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו. דער טאג וואס גאט האט אמאהל געטאהן אין אים נסים, איז ער אנגעברייט אויף אייביג

משלי חכמים

(ב) את אשר התעללתי במצרים וגו'. גאט האט געזאגט צו משה איך טוה אין מצרים אזוי פיל וואנדער איר זאלט האבין צו דערציילין צו אייערע קינדער און קינדערס קינדער וואס איך האב געלאכט פון מצרים, למשל עס איז אמאהל געווען אגרויסער שר וואס ער איז געוועזן גרוים ביי דעם מלך און גרוים אין רייכקייט, און ביי אים איז פארלארין געווארין א טייערער פינגעריל, און אויסער דעם וואס דער פינגעריל איז פיל ווערט געוועזן, איז דער פינגעריל געוועזן ביי דעם שר אירושה פון זיינע עלטערין, דער שר האט געשריבען אין אלע צייטונג און האט געשווארין ווער עס וועט אים ברענגען דעם פינגעריל וועט בעקומען טויזענד רובל, און אפילו דער גנב אליין וועט ברענגען דאס פינגעריל און ער וועט זאגין „איך האב דאס פינגעריל געגנבעת און איך האב חרטה און גיב דאס פינגעריל צוריק" וועל איך אים אויך געבין טויזענד רובל, עס האט אבער ניט ניהאלפין דער פינגעריל איז ניטא, אמאהל

ספר הישר

אין דיא פעסער זענען אויך אוועק מיט דעם ווינט און אלע היישעריקען זענען אריין אין ים, אפילו איין היישעריק איז ניט געבליבען אין מצרים, נאכדעם האט הקב"ה געשיקט אגרויסע פינסטערניס אין מצרים, דרייא טעג איז

פרעה ויאמרו אליו כה־אמר יהוה אלהי העברים עד־מתי מאנת לענת מפני שלח עמי ויעבדני׃
ד כי אם־מאן אתה לשלח את־עמי הנני מביא מחר ארבה בגבלך׃
ה וכסה את־עין הארץ ולא יוכל לראת את־הארץ ואכל | את־יתר

פרעה ואמרו ליה כדנן אמר יי אלהא דיהודאי עד אימתי מסרב את לאתכנעא מן קדמי שלח עמי ויפלחון קדמי׃ ד ארי אם מסרב את לשלחא ית עמי הא אנא מייתי מחר גובא בתחומך׃ ה ויחפי ית עין שמשא דארעא ולא יכול למחזי ית ארעא וייכול ית שאר

רשב״ם

עלילות׃ (ג) לענת. מן ענה לענות. כמו ראה לראות. והוא ל׳ עוני ועינוי להיכנע ולהיות עני מלפני׃ (ה) ולא יוכל. הרואה לראות הארץ׃

שפתי חכמים

פדרים וגבי ולא שת לבו משום דודאי לפי הענין א״א לפרש רק מל׳ שימה אך כאן שהשי״ן נקודה בחיר״ק ובלא יו״ד ה״א לכך חסרה היו״ד כדי לפרשו מלשון יסוד או מלחמה לכ״פ שאף ע״פ כן אין הוכחתו ממה שחסר היו״ד ופי׳ לפי הענין גם כן מלשון שימה׃ ג פי׳ אבל לא ענין שעבוד כמו והתעני תחת ידיה. והוסיף הרב מאנת להיות עני ושפל לפי שמלת עני בכל מקום הוא נאמר על הממון וכאן מורה על השפלות׃ ד פירוש מתוך זריחת השמש יש מראה על הארץ שיוכל לראות את הארץ ואותה מראה דסייע השמש נתכסה וא״כ ומתוך כך לא יוכל לראות את הארץ וגם אונקלוס תרגם כן עין שמשא דארעא׃

רש״י

כמו (איכה א) ועולל למו כאשר עוללת לי אשר עולל לי׃ (ג) לענות. כתרגומו לאתכנעא והוא מגזרת עני ג מאנת להיות עני ושפל מפני׃ (ה) את עין הארץ. את מראה ד הארץ׃ ולא יוכל וגו׳. הרואה לראות את הארץ ולשון קצרה דבר׃

ההראת משה על הארבה

בראותם כי היתה הרוחה כי אותה הרוחה תביא עליהם רעה כי ברחמים הוא לפעמים דין [וכן הדין הוא לפעמים רחמים] כי המצרים היו אטומים להבין האמת מה שאין כן ישראל שמהכאה עליהם ישכילו על להכאה. וזהו וידעתם כי אני ה׳. וידעתם ישראל כי אני בעל הדין אני ה׳ בעל הרחמים ולא תתיאשו מהפורענות בבא עליכם טובה ורווחה. וגם לא תבעטו ברפש בהיותכם לדיקים כי הדין הוא לרחמים. כי אלה שתי המדות אחת הנה. וזהו וידעתם כי אני ה׳ והוא עיקר שכל הכשרון תלוי בו והוא ית׳ משגיח לגוים ומאבדם למען השרים בט שורש האמונה לקיום העולם׃

מכת הארבה

(ה) וכסה את עין הארץ ולא יוכל לראות את הארץ. רש״י ז״ל פי׳ שחסר מהפסוק מי הוא אשר לא יוכל לראות את הארץ. והרמ״א ז״ל כתב ואחשוב שאין במקרא חסר. כי הנה יקרה בבא ארבה על הארץ וינוחו על דשא הארץ שיהיה בין כל אחד לחברו מעט ריוח והפסק באופן שגם אם יהיה האויר בבין זו לזו צר מאד שמגביה בהתילכ איש אולם לא יראה את עפר הארץ עכ״ז לא יבצר מהארבה עצמו מראות אותה כי קרוב הוא אל האדמה אשר הם עליה ולא יעצרנו הקירוב מראות אותה כי יראה את הארץ ע״י מעט הפסק שביניהם. אך לפעמים יהיה כ״כ רבוי עלום ורב שתהיה הארץ מלאה כ״כ שתהיינה דבוקות זו עם זו וזו על זו עד שלא יעצר כח הארבה עצמו לראות את הארץ אשר הוא עליה והעשב אשר הוא אוכל. וז״א הנני מביא מחר ארבה בגבולך וכל כך יכסה את הארץ עד גדר שלא יוכל הארבה עצמו לראות את הארץ. ומשה הבינו לפרעה השגחתו ית׳ כי הנה דרך הארבה הבא לעיר כי יבא בכל הזריעות דרך זרע זרוע והולך ומתפשט בארץ עד תום דשא מהארץ ואח״כ

לקוטים על התורה

ער זאל זיין אפרייליכער טאג, מער וויא אלע אנדערע טעג, אזוי ווי וואסער וואס זענען אמאהל אנגעווארעמט געווארין און זענען צוריק קאלט געווארין, ווערין ג׳שווינ־טער היים וויא אזעלכע וואסער וואס זענען קיין מאהל געווארעמט געווארין, אזוי דיא צייט וואס איז געהייליגט געווארין צו נסים. איז זיא אלע מאהל אנגעברייט צו נסים,

פירוש להורת אלהים

מיט אהרן צו פרעה ויאמרו און האבין צו איהם געזאגט כה אזוי האט געזאגט גאט אלהי דער גאט פון דיא יודין עד ביז ווי לאנג נאך מאנת ווערסטו ניט וועלין לענות צו זיין אונטערטעניג פאר מיר שלח שיק מיין פאלק און לאזין זייא מיך דינען׃ (ד) כי אם מאן אתה ווארום אז דו ווערסט ניט וועלין שיקען מיין פאלק זאג איך דיר הנני איך וועל ברייגנען אהיישעריק אין דיין לאנד׃ (ה) וכסה און ער וועט בדעקין די שיין פון דער ערד ולא און דער וואס וועט וועלין זעהן דיא ערד וועט ער ניט קענען זעהן מחמת עס וועט זיין בדעקט מיט היישעריקען ואכל און דער היישעריק וועט

ספר הישר

געווען פינסטער, אין דיא דרייא טעג זענען געשטארבין פיל יודין, דיא יודין וואס האבין ניט געגלויבט אז הקב״ה האט געשיקט משה מיט אהרן ארויס צו נעמען דיא יודין פון מצרים, און זייא האבין געזאגט מיר וועלין ניט ארויס גיין פון מצרים טאמער וועלין מיר שטארבין אין דער מדבר פון הונגער, דיא מענטשין זענען געשטארבין אין די דריי

משלי חכמים

האט מען בעמערקט אויף איינעם פון די קנעכט אז ער האט

שֵׁיזָבְתָא דְאִשְׁתְּאָרַת
לְכוֹן מִן בַּרְדָא וְיֵיכוֹל
יָת כָּל אִילָנָא דְּאָצְמַח
לְכוֹן מִן חַקְלָא׃
ו וְיִתְמְלוֹן בָּתָּךְ וּבָתֵּי
כָל עַבְדָךְ וּבָתֵּי כָל
מִצְרָאֵי דִּי לָא חֲזוֹ
אֲבָהָתָךְ וַאֲבָהַת אֲבָהָתָךְ
מִיּוֹם מֶהֱוֵיהוֹן עַל אַרְעָא
עַד יוֹמָא הָדֵין וְאִתְפְּנִי
וּנְפַק מִלְּוַת פַּרְעֹה׃
ז וַאֲמַרוּ עַבְדֵי פַרְעֹה לֵיהּ
עַד אִימָתַי יְהֵי דֵין לָנָא
לְתַקָּלָא שַׁלַּח יָת גּוּבְרַיָּא
ויפלחון

הַפְּלֵטָה הַנִּשְׁאֶרֶת לָכֶם מִן־הַבָּרָד
וְאָכַל אֶת־כָּל־הָעֵץ הַצֹּמֵחַ לָכֶם מִן־
הַשָּׂדֶה׃ ו וּמָלְאוּ בָתֶּיךָ וּבָתֵּי כָל־
עֲבָדֶיךָ וּבָתֵּי כָל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר
לֹא־רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וַאֲבוֹת אֲבֹתֶיךָ
מִיּוֹם הֱיוֹתָם עַל־הָאֲדָמָה עַד
הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפֶן וַיֵּצֵא מֵעִם פַּרְעֹה׃
ז וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי פַרְעֹה אֵלָיו עַד־
מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ שַׁלַּח

בעל הטורים

(ז) עד מתי יהיה זה לנו למוקש. זה היינו משה כדכתיב כי זה משה האיש: שלח את האנשים. האנשים כני' גדלים עם קטנים:

רשב"ם

העץ הצומח. כי הברד שיבר את כל עץ השדה וכוה שיצמח אחרי כן יאכל הארבה:

מכת הארבה

משם והולך לו אל מקום אחר. אבל ביאתו למצרים יהיה באופן אחר שבהרף עין ביום מחר יבא בכל גבול ארץ מצרים ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה. אשר אם היה בא כדרך טבע היה צריך ימים רבים להתפשט בכל הגבול הרב ההוא. וזולת בואם בכל השיעור ביום אחד הרבוי מלך עלמו מהלך מ' יום על מ' יום מכוסה כל הארץ בעביות הנמרץ הזה היא פלא עלום. ועוד השגחה שלישית שבכל הרבוי הזה לא יאכל רק הפלטה הנשארת לכם מן הברד. אך לא הנשאר לישראל בסדותיהם בארץ גושן אף ע"פ שארץ גושן גם הוא מגבול מצרים וכן כל העץ הצומח לכם דוקא. ועוד ד' כי אחר אכלם כל עשב וכל עץ לא ילך ממצרים למקום אחר לבקש אוכל לנפשם. כ"א אחר שאכל את יתר הפלטה ואכל את כל העץ וגו' ומלאו בתיך וגו' להצר לכם. והפעם הזאת הודיעם ית' את אשר התעלל בהם לעשות פלאי פלאות להשאיר החטה והכסמת כי יראה להם כי מוצם או טרם עמדו להם ע"כ אמר ואכל את יתר הפלטה לומר כי היתה פלטה מאתו ית' שהשאיר החטה והכסמת:

ביאור הלשון ויפן ויצא

(ו) ויפן ויצא מעם פרעה. הנה לשון כזה לא מצינו בשום פעם. רק בפעם הזאת. כתב הרמ"א כי הנה מאמר עבדי פרעה לפרעה עד מתי יהיה זה לנו למוקש הטרם תדע כי אבדה מצרים אינו ככוד המלך לדבר חרפתם זו בפני משה עד יצא יצאו מבית המלך. ואז ידברו כזאת לפני המלך. ואמר לנו הכתוב כי כל כך היו נחפזים עבדי פרעה בדבר שלא עצרו כח ולא יכלו להתאפק עד יצא משה מבית פרעה. כי אם מיד כאשר פנה משה עצמו ללכת ועודנו בביתו טרם יצא החוצה. מיד ענו עבדי פרעה ואמרו לפרעה עד מתי יהיה זה לנו למוקש כי הי' להם הכאב גדול מאד כי ראו אבדת מצרים:

טענות עבדי פרעה לפרעה

(ז) עד מתי יהיה זה לנו למוקש. הלא ראה תראה כי זה משה האיש אינו נותן לנו רפיון. ובכל עת בא יבא אלינו

פירוש להורת אלהים

אויף עסין אֶת דָאס איבּריגע הַנִּשְׁאֶרֶת וואס איז אייך געבּליבּען און איז ניט דער שלאגין געווארין פון דעם האגיל; וועט דאס הייסט דער היישעריק אויף עסין וְאָכַל און ער וועט אויף עסין אלע פירות פון די ביימער וואס ער שפּראצט צו אייך פון דעם פעלד: (ו) וּמָלְאוּ בָתֶּיךָ און די היישעריקען וועלין דער פילען דיינע הייזער וּבָתֵּי און דיא הייזער פון גאנצין לאנד מִצְרַיִם און עס וועט זיין אזעלכע היישעריקען אֲשֶׁר וואס דיינע עלטערין און דיינע עלטערונס עלטערין האבין אזעלכע ניט גיזעהן מִיּוֹם פון דעם טאג וואס זייא זענען גיוועזן אויף דער ערד עַד הַיּוֹם הַזֶּה ביז דעם היינטיגען טאג, אז משה האט אוים גילאזט דיא רייד וַיִּפֶן האט ער זיך אוועק גיקערט און איז ארוים געגאנגען פון פַּרְעֹה: (ז) וַיֹּאמְרוּ האבין גיזאגט עַבְדֵי די קנעכט פון פַּרְעֹה אֵלָיו צו פַּרְעֹה עַד מָתַי ביז ווי לאנג יִהְיֶה וועט זיי'ער

לקוטים על התורה

דריבּער איז דער חדש ניסן אנגעבּרייט מען זאל אין אים אויסגעלייזט ווערין פון גלות, נאר מיט אתנאי אז דעם טאג זאלין מיר לויבּין גאט אויף פריערדיגע נסים וואס ער האט מיט אונז גיטאהן, דריבּער זאגט דער פסוק די נסים פון מִצְרַיִם ווערין ניט גיטאהן אויף היינט אלי', נאר דו זאלסט דיא נסים דערצייהלין צו דיינע קינדער און קינדערס קינדער אויף אייביג, ווייל אייביג וועט איר אין די צייט גיהאלפין ווערין:

משלי חכמים

גְּנֵבָה דאס פינגעריל, מען האט דעם קנעכט אריין גיזעצט

ספר הישר

טעג וואס איז גיוועזן פינסטער און מען האט זייא באלד בגראבין דיא מִצְרִיִים זאלין ניט וויסען וואס מיט די יודין איז גיוועזן, זייא וועלין מיינען דיא יודין זענען אנטלאפין פון מִצְרַיִם, ווארום אז דיא מִצְרִיִים וואלטין געזעהן דיא

אֶת־הָאֲנָשִׁים וְיַעַבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הֲטֶרֶם תֵּדַע כִּי אָבְדָה מִצְרָיִם׃ ח וַיּוּשַׁב אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִי וָמִי הַהֹלְכִים׃ ט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בִּנְעָרֵינוּ וּבִזְקֵנֵינוּ נֵלֵךְ בְּבָנֵינוּ וּבִבְנוֹתֵנוּ

וְיִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן הַעַד כְּעַן לָא יְדַעַתְּ אֲרֵי אֲבָדַת מִצְרָיִם׃ ח וְאִתּוֹתַב יָת מֹשֶׁה וְיָת אַהֲרֹן לְוָת פַּרְעֹה וַאֲמַר לְהוֹן אֱזִילוּ פְלָחוּ קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן מַן וּמַן דְּאָזְלִין׃ ט וַאֲמַר מֹשֶׁה בְּעוּלֵימַנָא וּבְסָבָנָא נֵיזֵיל בִּבְנַנָא וּבִבְנָתַנָא בְּעָנָנָא וּבתורנא

רשב"ם

(ז) הטרם תדע. וכי עדיין לא ידעת כי אבדה מצרים בדבר ובברד ובשאר מכות:

בעל הטורים

(ח) מי ומי ההולכים. אמר פרעה למשה מה אתם מבקשים כל כך ללכת וכי אתם סבורים ליכנס לארץ מי ומי ההולכים ליכנס לארץ כי כולם ימותו במדבר חוץ יהושע וכלב. מי ומי ההולכים. בגימטריא כלב וכן נון. השיבו משה בנערינו ובזקנינו נלך כי לא נגזרה גזירה לא על פחות מבן כ' ולא על יותר מבן

שפתי חכמים

ה דטרם לשון עדיין לא כמ"ש בפ' בראשית בפסוק וכל שיח השדה טרם יצמח ובפ' וארא בפסוק טרם תיראון ולא תפרשו לשון קודם ויהיה תדע עתיד במקום עבר: ו דק"ל דהל"ל וישובו

רש"י

(ז) הטרם תדע. העוד לא ידעת ה כי אבדה מצרים: (ח) ויושב. הושבו ע"י שליח ו ששלחו אחריהם והשיבום

טענות עבדי פרעה לפרעה

במכות שונות ומי יודע איזה מכות עוד יביא אלינו. ומה הוא מבקש ממך רק לילך שלשת ימים במדבר ולעבוד שם את ה' אלהיהם. האם בשביל זמן מועט כזה איזה ימים כדאי הוא לסבול צרות כמו אלה. הטרם תדע כי אבדה מצרים. האם עדיין לא תדע כי אבדה מצרים עד הנה. כי בהמכות החריב כמעט כל המדינה. או רצה לומר האם תרצה לידע מקודם שאבדה מצרים ואחרי כך תשלחם. טוב יותר שתשלחם טרם אבדה מצרים:

(ח) ויושב את משה ואת אהרן אל פרעה וגו'. הנה עבדי פרעה לא חכו על תשובתו. רק הם מעצמם שלחו להשיב את משה ואהרן. כי ראו פני פרעה כמסכים לדבריהם. או רצו שמשה ואהרן יהיו תיכף פה טרם שיתיישב פרעה בדבר לשלח או למנוע. ופרעה שהיה רע בעיניו דברי עבדיו ולא רצה לשלח את ישראל. מחמת פן לא ישובו עוד אליו ויפסיד שם מאות אלף עבדים. גם לא רצה להכניע את עצמו לפני משה ואהרן. כי בזה יושפל כבודו בעיני המצרים. ועל כולם התחזקות לבו ע"י הקב"ה. ולא היה יכול ג"כ לדחות דברי עבדיו. ע"כ בא עם משה ע"ד פשרה. ויאמר אליהם לו יהא שאניח לכם לילך לעבוד את אלהיכם. אבל לא את כלכם אשלח. רק בחרו לכם מי ומי יהיו ההולכים. ע"ז השיבו משה:

תשובת משה לפרעה

(ט) בנערינו ובזקנינו נלך. לעבוד ה' בבנינו ובבנותינו בצאננו ובבקרנו נלך מחמת כי חג ה' לנו. ואיזה שמחת החג יהי' לנו אם בנינו ובנותינו יהיו נשארים במצרים [כי בכל המועדים שכתוב בהם שמחה. נאמר ושמחת אתה ובנך ובתך וגו']. ויהי כשמוע פרעה דברי משה כי כלם ילכו. התחרט תיכף ממה שאמר מי ומי יהיו ההולכים. וחזר ואמר יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם. לא רק את טפכם לא אשלח. רק אף אתכם לא אשלח. ראו כי רעה נגד פניכם. הרעה אשר אתם חושבים לעשות. דהיינו לברוח מפה לגמרי ושלא לבוא בחזרה לפה לעולם. הכרת פניכם ענתה זאת:

פירוש לתורת אלהים

משה זיין צו אונז אשטרויכלונג שַׁלַּח שיק דיא יודין אונ לאזין זיי דינען זייער גאט הֲטֶרֶם ווייסטו דען נאך ניט כִּי אז דאס לאנד מִצְרַיִם איז שוין פארלארין געווארין דורך די מַכּוֹת וואס ווערט אויף אונז געשיקט דורך זיי: (ח) וַיּוּשַׁב אונ מען האט געשיקט אַשָׁלִיחַ אונ מען האט אום גיקערט אֶת מֹשֶׁה מיט אַהֲרֹן צו פַּרְעֹה וַיֹּאמֶר האט פַּרְעֹה צו זיי גיזאגט לְכוּ גייט אונ דינט אייער גאט נאר איך פרעג אייך מִי וָמִי ווער אונ ווער הַהֹלְכִים וועלכע מענטשין פון אייך זאלין גיין: (ט) וַיֹּאמֶר האט משה גיזאגט בִּנְעָרֵינוּ מיט אונזערע יונגע לייט אונ מיט אונזערע אלטע לייט וועלין מיר

ספר הישר

יודין שטארבין אזוי פיל וואלטין זייא געהאט אנקמה אונ אשמחה, אונ דיא פינסטערניס איז געווען זייער שטארק אין מצרים, ווער עס איז געשטאנען ווען די פינסטערניס איז גיווארין איז ער געבליבען שטיין אונ האט ניט גיקענט זיך זעצ'ן, אונ ווער עס איז געזעסין האט ניט גיקענט זיך שטעלין, אונ ווער עס איז געלעגין האט ניט גיקענט זיך אויפהייבין אונ ווער עס איז געגאנגען האט זיך געמוזט זעצין אויף דער ערד אונ איז געבליבען זיצען, נאך דיא פינסטערניס אוועק געגאנגען אונ עס איז צוריק ליכטיג גיווארין וויא עס איז גיוועזן פריער, נאכדעם האט הקב"ה געשיקט משה אונ אהרן זייא זאלין זאגין דיא יודין זיי זאלין שעכטין דעם קרבן פסח אונ זאלין מאכין יום טוב דעם פערצעהנטין טאג אין ניסן ביי נאכט,

משלי חכמים

אין געפיינגקעניס ער זאל מודה זיין אז ער האט גענבנת, ער האט אבער ניט מודה גיוועזן, דער שר האט אמאהל ביי נאכט אנגיטאהן פראסטע קליידער, אונ האט אויסגיזעהן ווי איינער פון די גנבים, אונ ער האט גיזאגט צו זיינע צוויי קנעכט זייא זאלין אים פירען צו דעם געפיינגקעניס אונ זאלין זאגין צו דעם עלצטין פון געפיינגקענים זיי האבין געחאפט אגנב אונ זאלין אים

וּבְתוֹרָנָא נֵיזֵיל אֲרֵי חַגָּא קֳדָם יְיָ לָנָא׃ י וַאֲמַר לְהוֹן יְהֵי כֵן מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדְּכוֹן כַּד אֲשַׁלַּח יָתְכוֹן וְיָת טַפְלְכוֹן חֲזוֹ אֲרֵי בִישָׁא דְאַתּוּן סְבִירִין לְמֶעְבַּד לָקֳבֵיל אַפֵּיכוֹן לְאִסְתַּחֲרָא׃

בְּצֹאנֵנוּ וּבִבְקָרֵנוּ נֵלֵךְ כִּי חַג־יְהוָה לָנוּ׃ י וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יְהִי כֵן יְהוָה עִמָּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְּכֶם רְאוּ כִּי רָעָה נֶגֶד פְּנֵיכֶם׃

בעל הטורים

ס׳: (ט) חג ה׳. ד׳ במסורה חג ה׳ לנו. בצאננו וגו׳ תחגו את חג ה׳. הנה חג ה׳ בשילו. מה תעשו ליום מועד וליום חג ה׳. שאמרו לו כי חג ה׳ לנו וצריכין אנו לאסוף כל מה שיש לנו תבואת הארץ והנכסים לחול במחולות ולא ישאר דבר הכל אתה צריך לשלוח ואם אינך משלח תראה מה תעשה ליום חג ה׳: (י) רעה נגד פניכם. ס״ת הדם שראה כוכב של דם עולה לקראתם:

רשב״ם

(י) כי רעה נגד פניכם. אתם חושבים רעה בלבבכם וזה מוכיח הוי חכמים בעיניהם ונגד פניהם נבונים:

רש״י

על פרעה: (י) כאשר אשלח אתכם וגו׳. אף כי אשלח גם את הצאן ואת הבקר כאשר אמרתם: ראו כי רעה נגד פניכם. כתרגומו ומ״א שמעתי כוכב אחד יש ששמו רעה אמר להם פרעה רואה אני באיצטגנינות שלי אותו כוכב עולה לקראתכם במדבר והוא סימן דם והריגה. וכשחטאו ישראל בעגל ובקש הקב״ה להרגם אמר משה בתפלתו (שמות לב) למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם זו היא שאמר להם ראו כי רעה נגד פניכם מיד וינחם ה׳ על הרעה והפך את הדם לדם מילה שמל יהושע אותם וזהו שנאמר (יהושע ה) היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם שהיו אומרים לכם דם אנו רואין עליכם במדבר:

שפתי חכמים

אלא ויושב הוא מבנין הנפעל המקבל הפעולה מאחר: ז פירוש שצאן ובקר היו חשובין בעיני פרעה יותר מטפם דהא בסמוך אחר מכת חושך אמר רק צאנכם ובקרכם יוצג גם טפכם ילך עמכם משמע אע״פ שרצה שילכו עמהם טפם מ״מ לא רצה שילכו עמהם צאנם ובקרם וא״כ ה״פ דקרא ויאמר אליהם אתם אמרתם לשלח טפכם וצאנכם ובקרכם יהי כן ה׳ עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם מכ״ש כשאשלח גם את הצאן וכו׳ ואף כי היינו כמו שכת׳ בפ׳ ויגש אף כי אחרי מותי (ויש עוד נ״א עיין בקל״מ):

פירוש לתורת אלהים

גיין בְּבָנֵינוּ מיט אונזערע זיהן וּבִבְנוֹתֵנוּ און מיט אונזערע טעכטער בְּצֹאנֵנוּ מיט אלע אונזערע שאף וּבִבְקָרֵנוּ און מיט אלע אונזערע רינדער נֵלֵךְ וועלין מיר אלע גיין כִּי ווארום אפייערטאג פון גאט איז פאר האנדען צו אונז דרום מוזין מיר אלע גיין און אלץ מיט זיך נעמען: (י) וַיֹּאמֶר האט פרעה צו זייא גיזאגט יְהִי זאל אזוי גאט מיט אייך זיין כַּאֲשֶׁר וויא איך וועל שיקען אייך מיט אייער קליינע קינדער. כלומר איך וועל אפילו אייערע קליינע קינדער ניט שיקען איז שוין אכל שכן אז אייערע שאף מיט דיא רינדער וועל איך בודאי ניט שיקען רְאוּ זעהט כִּי דאס בייז וואס איר האט אין זינען צו טאהן שטייט אקעגין אייער פנים. ודער מדרש שרייבט עס איז דא אשטערין וואס הייסט רָעָה האט פרעה גיזאגט צו דיא יודין איך זעה מיט מיין כישוף אז דער שטערין גייט אקעגין אייך אין דער מדבר און דאס איז אסימן פון בלוט אז איר וועט נעהרגת ווערין אין דער מדבר:

לקוטים על התורה

(י) כִּי רָעָה נֶגֶד פְּנֵיכֶם וגו׳. דער כלי יקר שרייבט פרעה האט גיזאגט צו משה איך זעה וואס איר ווילט גיין אין דער מדבר שעכטין קרבנות צו אייער גאט, ווייל איר זעהט אז פאר אייך איז אנגעברייט שלעכטס אין דער מדבר, וויא איר האט אליין גיזאגט מיר האבין מורא טאמער וועט אונז גאט הרגנן מיט אפעסט [חולי־רע] אדר מיט אשווערד, דריבער ווילט איר שעכטין קרבנות צו אייער גאט, איר זאלט אים איבערבעטין מיט צווייערליי בלוט, מיט דיא בלוט פון קרבנות, און מיט דיא בלוט פון מילה, ווארום מקריב צו זיין אקרבן מוז מען זיין געמלת, דריבער איז דאך בעסער פאר אייך איר זאלט גאר ניט גיין אין דער מדבר, אין מצרים זענט איר דאך זיכער פאר דיא שלעכטס, דיא שלעכטס ווייזט נאר אויף אייך אין דער מדבר, אבער ניט אין מצרים און אויב איר ווילט יא גיין אין דער מדבר, מוזין דאך נאר גיין גרויסע מענטשין, ווארום ווייבער קענען ניט זיין געמלת און קינדער קענען דאך ניט שעכטין קרבנות, קען דאך דאס שלעכטס קומען אויף זייא:

משלי חכמים

אריין פירען אין די זעלבינע שטוב וואו זיין קנעכט זיצט, ווי דער שר איז אריין געקומען צום קנעכט און דער קנעכט האט אים נים דערקענט, האט דער קנעכט גיפרעגט דעם שר פאר וועלכע זינד מען האט אים אהער געבריינגט, האט ער גיענטפערט ווייל מען האט אים געכאפט ביי אגנבה, האט דער קנעכט גיזאגט מיך האט מען ביי דיא גנבה נים געכאפט, נאר איך האב דיא גנבה ביי זיך, מיין גנבה איז דאס פינגעריל פון שר, נאר געווים

ספר הישר

ווארום האלבע נאכט וועט הקב״ה קומען אין מצרים און וועט הרגנן אלע בכורים פון דיא מצריים מענטשין און בהמות, און דיא יודין האבין גיטאהן אזוי וויא הקב״ה האט גיבאטין צו משה און אהרן, וויא עס איז גיווארין האלבע נאכט איז הקב״ה געקומען אין מצרים און האט געהרגת אלע בכורים פון מצרים מענטשין און בהמות און פרעה מיט זיינע אלע קנעכט און אלע מצריים זענען אויפגעשטאנען אין מיטען נאכט און עס איז גיווארין גרויס געשרייא אין מצרים, ווארום אין אלע שטובין זענען גיווען גישטארבענע מענטשין, אפילו די פאטער־

יא לא כן לכו נא הגברים ועבדו
את־יהוה כי אתה אתם מבקשים
ויגרש אתם מאת פני פרעה׃
יב ויאמר יהוה אל־משה נטה ידך
על־ארץ מצרים בארבה ויעל
על־ארץ מצרים ויאכל את־כל־
עשב הארץ את כל־אשר השאיר
הברד׃ יג ויט משה את־מטהו על־

אונקלוס

יא לא כן איזילו כען
גובריא ופלחו קדם יי
ארי יתה אתון בען ותריך
יתהון מלות אפי פרעה׃
יב ואמר יי למשה ארים
ידך על ארעא דמצרים
וייתי גובא ויסק על
ארעא דמצרים ויכול
ית כל עסבא דארעא ית
כל די אשאר ברדא׃
יג וארים משה ית חוטריה

רשב״ם

(יא) ועבדו את ה׳ כי אותה אתם מבקשים. לעבוד את ה׳ אתם מבקשים פני. וא״כ טף ונשים למה וילכם שאמר) [נ״א לכם. אמר] להם יהי כן ה׳ עמכם: ויגרש אותם. הנגרש:

בעל הטורים

(יב) ויאכל. ה׳ במס׳. ויאכל כל עשב. יקום אחי ויאכל. קרחן לו ויאכל להם. ויאכל לחם גבי נביא ... שהחויל לחים האלהים אשר בא מיהודה. ויאכל פרי מגדיו מלמד שהארבה אכל כל פרי המגדים ויתרו היה כאותה מלה ובבניל ברח והאכיל למטה מלל הימנו וכן אותו נביא הבקר בשביל שעו בשביל שבא לנסאכיל את אביו זכה ונתברך:
שבאכיל לאיש האלהים זכה שדבר עמו השם וכן עשו

שפתי חכמים

ח ומהרש״א) פי׳ בעבודה דא״ל שאמר אותה על האנשים דא״כ הל״ל אותם וכו׳: ט דא״ל אותה אתם מבקשים עכשיו שהרי נקשו גם הטף והלאן והבקר: י דא״ל פרעה עצמו גרש אותם

רש״י

(יא) לא כן. כאשר אמרתם להוליך הטף עמכם אלא לכו הגברים ויעבדו את ה׳: כי אותה אתם מבקשים. (אותה ח עבודה) בקשתם עד הנה ט נזבחה לאלהינו ואין דרך הטף לזבח: ויגרש אותם. הרי זה ל׳ קצר י ולא פירש מי המגרש: (יב) בארבה. בשביל

תשובת פרעה למשה

(יא) לא כן לכו נא הגברים וגו׳. ענין פרעה הי׳ כנהוג בין הסוחרים. המוכר אומר הרבה והקונה ... מעט. והמוכר חשב בתחלה להוזיל מקחו ממה ... והקונה חשב להוסיף על המקח עד ביכולו לידי פשרה. וכן היה כאן פרעה אמר ... מי ומי. כיון אותה אנשים מסוימים. ומשה אמר בנ״ש ילכו. ואמר פרעה לא כן. לא כאשר אמרתי ולא כאשר אמרת. רק לכו נא הגברים יעבדו את ה׳. כי אותה אתם מבקשים עד עכשיו. רק לעבוד את ה׳. וענין החג אלא זה דבר חדש. אשר לא הזכרת מתחלה. ודבר זה כדית מלך וכן להוציא את כלם מעגרים לחירות עולם כונתך ואל זה לא מסכים:

ענין נטית יד משה על מצרים

(יב) ויאמר ה׳ אל משה נטה ידך על ארץ מצרים וגו׳. הקב״ה אמר למשה שיטה ידו אל הארבה ויקראהו שיבא על ארץ מצרים. כאדם המרמז לחברו בנטית ידו ויקראהו אליו. אבל משה מחמת ענותנותו לא רצה לרמז בנטית ידו רק ויט משה במטהו מעה האלהים. כאילו ה׳ קורא לארבה שיבא. לא הוא הקורא:

פירוש להורה אלהים

(יא) דרום גיב איך אייך עצה יא כן איר זאלט גיט טאהן וויא איר זאגט איר זאלט דיא קליינע קינדער מיט זיך פירען נאר לכו נייט איר מאנען ועבדו אונ דינט גאט כי וואריס דאס האט איר ביז אהער בגערט בלויז איר האט גיזאגט מיר וועלין ציין שעכטין קרבנות צו גאט אונ קליינע קינדער שעכטין ניט קרבנות ויגרש האט ער ארוים געטריבען משה מיט אהרן פון פרעה: (יב) ויאמר האט גאט גיזאגט צו משה נטה ניינג דיין האנט איבער דעם לאנד מצרים בארבה פון וועגין דעם הייששעריק ער זאל אויף גיין אויף דעם לאנד מצרים ויאכל אונ ער זאל אויף עסין את גאר דאס גראז וואס וואקסט אויף דער ערד את וואס דער האגיל האט געלאזט אונ האט ניט דער שלאגין זאל דאס דער היישעריק אויף עסין: (יג) ויט האט משה גענייגט את מטהו זיין שטעקין איבער

ספר הישר

גראפין פין דיא בכורים זענען אפגעטיילט גיוואורין אונ אראפגעפאלין פון דיא וואנט אויף דיא ערד, וויא דיא מצריים האבין גיזעהן דיא פלוצלונגע שרעקנס וואס אויף זייא איז גיקימען האבין זייא געשריגען אונ געוויינט אויף זייערע קינדער וואס זענען גישטארבין, אונ זייער געשרייא איז געהערט גיווארין זייער ווייט אינ בתיה דיא טאכטער פון פרעה מיט איר ברודער דער מלך פון מצרים זענען גיגאנגען ביי נאכט זוכען משה אונ אהרן אונ זיי האבין

משלי חכמים

ווען מען וועט זיך רופין צום משפט וועט מען ביי מיר זיכען וועט מען דאס פינגעריל געפינען ביי איך אונ ליקליך, כוזה מיר אבוקה אונ גיב דו ביי מיר דאס פינגעריל, ביז איך וועל פריי

אונקלוס

עַל אַרְעָא דְמִצְרָיִם וַיָי דַּבַּר רוּחַ קִידוּמָא בְּאַרְעָא כָּל יוֹמָא הַהוּא וְכָל לֵילְיָא צַפְרָא הֲוָה וְרוּחַ קִידוּמָא נְטַל יָת גּוֹבָא: יד וּסְלֵיק גּוֹבָא עַל כָּל אַרְעָא דְמִצְרָיִם וּשְׁרָא בְּכֹל תְּחוּם מִצְרָיִם תַּקִּיף לַחֲדָא קֳדָמוֹהִי לָא הֲוָה כֵן גּוֹבָא דִכְוָתֵיהּ וּבָתְרוֹהִי לָא יְהֵי כֵן:

אֶרֶץ מִצְרָיִם וַיהוָה נִהַג רוּחַ־קָדִים בָּאָרֶץ כָּל־הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־הַלָּיְלָה הַבֹּקֶר הָיָה וְרוּחַ הַקָּדִים נָשָׂא אֶת־הָאַרְבֶּה: יד וַיַּעַל הָאַרְבֶּה עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיָּנַח בְּכֹל גְּבוּל מִצְרָיִם כָּבֵד מְאֹד לְפָנָיו לֹא־הָיָה כֵן אַרְבֶּה כָּמֹהוּ וְאַחֲרָיו לֹא יִהְיֶה־כֵּן:

בעל הטורים

(יד) וינח. ב׳ במסורה דין ואידך וינח ביום השביעי מלמד שנח הארבה בשבת. ד״א רמז להם דאיתא בתעניות מתריעין ומתענין על הארבה בחול הכל לא בשבת וזהו וינח בכל גבול מצרים אפילו אם נח הארבה בכל הגבול אעפ״כ וינח ביום השביעי:

רש״י

מכת הארבה: (יג) ורוח הקדים. רוח מזרחית נשא את הארבה. לפי שבא כנגדו שמצרים בדרומית מערבית היתה כמו שמפורש במקום אחר: (יד) ואחריו לא יהיה כן. ואותו שהיה בימי יואל שנאמר (יואל ב) כמוהו לא נהיה מן העולם למדנו שהיה כבד משל משה (כי של יואל היה) ע״י מינין הרבה שהיו יחד ארבה ילק וחסיל גזם אבל של משה לא היה אלא מין אחד כ (כ״ג רא״ם יע״ש) וכמוהו לא היה ולא יהיה:

שפתי חכמים

דא״כ מאי זה דכתיב מאת פני פרעה: כ (נח״י) הרמב״ן והרא״ם האריכו בכוונת הרב ואני אומר יגיד עליו רעו וז״ל הרב בס׳ יואל אבל מין ארבה לבדו לא היה כמו אותו של מצרים ע״כ משמע כדברי הרא״ם שהארבה של משה היה גדול מהארבה

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יד) ואחריו. פירש״י וביואל כתיב וכמוהו לא היה לפניו שהיו ממין הרבה. וקשיא שהרי בספר תהלים קא חשיב על מכת ארבה מצרים ילק וחסיל. י״ל דמ״מ לא היו כבית את הארב׳. לפיכך אמרה לנו התורה כי לא כן היה. רק

ענין נטית יד משה על מצרים

(יג) ורוח דקדים נשא את הארבה. ויעל הארבה. לא נאמר ויעל את הארבה שהיה במשמע שרוח הקדים העלה את הארבה על ארץ מצרים. והיו יכולים המצרים לומר כי זה היה על פי דרך הטבע. מחמת שהיה רוח קדים על כן ורוח הקדים נשא את הארבה עד סמוך למצרים. ויעל הארבה

פירוש לתורת אלהים

דעם לאנד מִצְרַיִם וַיְיָ אונ גאט נִהַג ער האט געפירט רוּחַ אווינט קָדִים פון מִזְרָח זייט בָּאָרֶץ אין לאנד מִצְרַיִם כָּל הַיּוֹם הַהוּא דעם גאנצין טאג וְכָל הַלַּיְלָה אונ דיא גאנצי נאכט הַבֹּקֶר אונ עס איז געוועזן מארגין הָיָה וְרוּחַ אונ דער מִזְרָח ווינט נָשָׂא האט [...] געבראכט צו טראגין דעם היישעריק: (יד) וַיַּעַל אונ דער היישעריק איז אויף געגאנגען עַל כָּל אויף גאר דעם לאנד מִצְרַיִם וַיָּנַח אונ ער האט גערועט בְּכֹל אין דעם גאנצין לאנד מִצְרַיִם כָּבֵד מְאֹד זייער שווער כלומר דער היישעריק איז געוועזן זייער שטארק אונ גרויס לְפָנָיו פאר איס זינט דיא וועלט שטייט איז נאך אזוי א היישעריק

משלי חכמים

געווען פון געפיינקענים, האט דער שר געזאגט צו נעמען ביי דיר דאס פינגעריל וויל איך ניט, נאר בעגראב דאס פינגעריל אין די ערד, אונ דו זאלסט ניט מודה זיין אז דו האסט גענגנבת, אפילו מען וועט דיך שלאגין זאלסטו ניט מודה זיין, אונ געפינען ביי דיר וועט מען ניט, וועסטו פרייא ווערין, דער שר האט אין דער שפיל בעצייכונט דעם ארט ווא דאס פינגעריל איז בגראבין, דערווייל איז אריין געקומען אבעדינסטער פון געפיינ־קענים מיט עסין האט דער שר צו אים אוונק געשאהן, האט ער געזאגט צום שר דיך רופט מען צום משפט איז דער שר ארויס געגאנגען, ווי ער איז געקומען אהיים האט ער געשיקט זיינע

ספר הישר

גיטראפין משה אונ אהרן מיט פיל יודין זיצען אונ עסין אונ טרינקען זייער פריילין, בתיה האט געזאגט צו משה דאס בצאלסטו מיר פאר דיא טובה וואס איך האב דיר געטאהן, פאר דעם וואס איך האב דיך פון וואסער ארויס גענומען אונ האב דיך געהאדעוועט אונ איצט האסטו געברייננגט דיא שלעכטס אויף מיין פאטערס הויז, האט משה געזאגט צו בתיה צעהן מכות האט הקב״ה געברייננגט אויף דיא מצריים, איז איין מכה ניט געווען בייא דיר, דו האסט קיין שלעכטס געליטען פון אלע מכות, דו ביזט אבכורה צו דיין מוטער אונ דו וועסט ניט שטארבין עס וועט צו דיר קיין שלעכטס קומען אין מצרים, האט בתיה

געזאגט צו משה וואס האב איך פון דעם וואס איך אליין בין גירעטעט אז איך זעה מיין ברודער דער מלך אונ זיין גאנצע הויז געזונד שטארבין זייערע אלע בכורים פון אלע מצריים, האט משה געזאגט צו בתיה וואס בין איך שולדיג דיין פאטער אונ דיין ברודער אונ זיינע קנעכט אונ אלע מצריים האבין ניט געוואלט הערין דיא רייד פון הקב״ה דריבער איז אויף זייא געקומען דיא צרה, אונ פרעה דער מלך פון מצרים האט גערופין צו משה אונ צו אהרן אונ האט געזאגט צו זייא נעכט אלע יודין, וואס אין מצרים מיט זייערע בהמות אינ אלין וואס

טו וַיְכַס אֶת־עֵין כָּל־הָאָרֶץ וַתֶּחְשַׁךְ
הָאָרֶץ וַיֹּאכַל אֶת־כָּל־עֵשֶׂב הָאָרֶץ
וְאֵת כָּל־פְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר הוֹתִיר
הַבָּרָד וְלֹא־נוֹתַר כָּל־יֶרֶק בָּעֵץ
וּבְעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃
טז וַיְמַהֵר פַּרְעֹה לִקְרֹא לְמֹשֶׁה
וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר חָטָאתִי לַיהוָה

טו וַחֲפָא יָת עֵין שִׁמְשָׁא
דְכָל אַרְעָא וַחֲשׁוֹכַת
אַרְעָא וַאֲכַל יָת כָּל
עִסְבָּא דְאַרְעָא וְיָת כָּל
פֵּירֵי אִילָנָא דִּי אִשְׁאַר
בַּרְדָּא וְלָא אִשְׁתְּאַר
כָּל יְרוֹקָא בְּאִילָנָא
וּבְעִסְבָּא דְחַקְלָא
בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃
טז וְאוֹחִי פַרְעֹה לְמִקְרֵי
לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר
חָבִית קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן

בעל הטורים

(טו) בעץ . ב' במסורה הכא ואידך ונערים בעץ כשלו . בשביל הנערים שלא רצה לשלוח שאמר וכי דרך הטף לזבוח נכשל בעץ שלא נותר כל ירק בעץ :

רש"י

(טו) כל ירק. עלה ירוק ל' וירדור"א בלעז (גרינעס):

שפתי חכמים

של יואל ושל יואל גדול משל משה כו כוי המינים עכ"ל ויש מקשין אפירושו דגבי משה היה גם כן שלשה מינים (כדכתיב כתהלים ע"ח) ארבה חסיל וילק והאריכו בזה אבל נראה שעשה כן ליפות המליצה כמו ויהרוג בברד גפנם ושקמותם בחנמל וכן דבר ורשפים: ל' דקשה ליה והא איך שייך גבי עץ לשון ירק דהא כתיב כירק עשב ועשב השדה נקראים ירקית ומפרש עלה ירוק ועל זה מביא וירדור"א בלעז כלומר כמו בלעז קורין לירק וירדור"א כמו שקורין לעלה ירוק כ"ה כלה"ק :

ענין נטית יד משה על מצרים

מעלמו ויתפשט על ארץ מלרים . וינח בכל גבול מלרים . ולא הלך משם והלאה :

דעת זקנים מבעלי התוספות

כל כך מינים כמו ביואל אי נמי בימי משה באו כל המינים ביחד והא דקאמר ואחריו לא יהיה כן היינו בבת אחת אבל בימי יואל בא זה אחר זה כדכתיב יתר הגזם אכל הארבה. והא דכתיב וכמהו לא היה לפניו מגזם לחודיה לא היה לעולם כמו שבא בימי יואל וכן מארבה לחודיה וכן מילק לחודיה:

בקשת פרעה על חטאיו

(טז) ויאמר חטאתי לה' אלהיכם ולכם . ועתה שא נא חטאתי וגו' . כי פרעה מלא בעלמו שחטא לה' ולמשה ואהרן . אבל מ"מ העיקר היה אלו משה . כי את ה' לא ראה ולא ידעו כי אם מפי משה . ואת אהרן ראה כי הוא רק לפה

לקוטים על התורה

(טו) וַיְכַס אֶת עֵין כָּל הָאָרֶץ . היישעריקען קריכען אויף די ערד אונ קענען פליהען , איז פון זיי געוועזען צוויא מכות , דיא וואס זענען גיקראכין אויף דיא ערד , זענען גיוועזען אזוי פיל , אז זייא זענען גילעגין איינער אויף דעם אנדערין , אונ דער היישעריק אליין האט ניט גיקענט זעהן די ערד , אונ די וואס זענען געפלויגין אין דערהייך , זענען געפלויגין אזוי פיל געדיכט מיט איין מאהל צו זאמען אז זייא האבין פארשטעלט דיא זונן , אונ זענען ניט געקומען בישלאכווייז אויף מצרים נאר זייא זענען

פירוש לתורת אלהים

ניט גיוועזען ואחריו אונ נאך אים ביז אייביג וועט ניט זיין אזעלכער : (טו) וַיְכַס אונ דער היישעריק האט בדעקט דיא שיין פון דעם לאנד אין גאר דעם לאנד האט מען ניט גיקענט זעהן דיא שיין פון דער זונן וַתֶּחְשַׁךְ הָאָרֶץ דאס לאנד איז פינסטער גיווארין וַיֹּאכַל אונ ער האט אויף גיגעסין גאר דאס גראז פון דעם לאנד וְאֵת אונ אלע פירות פון דעם בוים אֲשֶׁר וואס דער האגיל האט גילאזט אונ האט ניט דער שלאגין האט אלץ דער היישעריק אויף גיגעסין וְלֹא נוֹתַר עס איז ניט געבליבען כָּל קיין שום גרין בלעטעל אויף אבוים וּבְעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה אונ דאס גראז פון דעם פעלד איז אויך ניט געבליבען אין דעם גאנצין לאנד מִצְרָיִם : (טז) וַיְמַהֵר האט פרעה געאיילט אונ האט גילאזט

ספר הישר

זייא האבין אונ גייט ארויס פון מצרים איר זאלט קיין זאך לאזין אין מצרים נאר איר זאלט בעטין גאט פון מיינעטוועגין איך זאל בלייבין לעבין, משה האט גיזאגט צו פרעה דו ביזט אויך אבכור בייא דיין מוטער פון דעסטוועגין זאלסטו ניט מורא האבין ווארום הקב"ה האט גיזאגט דו וועסט בלייבין לעבין ווייל ער וויל דיר ווייזין זיין גרויסין כח, פרעה האט גיבאטין דיא מצריים זייא זאלין ארויס שיקען די יודין פון מצרים, אונ די מצריים האבין געאיילט

משלי חכמים

קענעכט אין געפיינקענים מען זאל ארויס נעמען דאס פינגעריל פון די ערד , אונ דעם קנעכט האט מען שטארק גישלאגין אונ איז גיזעסין ווייטער אין געפיינקענים , ביז דער כעס פון שר איז אוועק פון אים האט ער געהייסין מען זאל דעם קנעכט פרייא מאכין , נאכדעם איז דער קנעכט געקומען צום שר אונ האט גיזאגט צו אים דו האסט געשריבען אין דיא ציימונג הער עס וועט דיר ברייננגען דעם פינגעריל, אפילו דער גנב וועט דיר ברייננגען , וועסטו אים געבין טויזענד רובל , איך האב דאך דיר גיוואלט געבין דעם פינגעריל , נאר דו האסט אים ניט גיוואלט געמען, אונ דו האסט מיך געהייסין איך זאל אים בגראבין , דאס האסטו גיטאהן וועגין דעם דו זאלסט קענען זאגין איך האב

אֱלֹהֵיכֶם וְלָכֶם: יז וְעַתָּה שָׂא נָא
חַטָּאתִי אַךְ הַפַּעַם וְהַעְתִּירוּ לַיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְיָסֵר מֵעָלַי רַק אֶת־הַמָּוֶת
הַזֶּה: יח וַיֵּצֵא מֵעִם פַּרְעֹה וַיֶּעְתַּר
אֶל־יְהוָה: יט וַיַּהֲפֹךְ יְהוָה רוּחַ־יָם
חָזָק מְאֹד וַיִּשָּׂא אֶת־הָאַרְבֶּה
וַיִּתְקָעֵהוּ יָמָּה סּוּף לֹא נִשְׁאַר אַרְבֶּה

אֱלָהֲכוֹן: יז וּכְעַן שְׁבוֹק כְּעַן
חוֹבִי בְּרַם זִמְנָא הָדָא
וְצַלּוֹ קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן
וְיַעְדֵּי מִנִּי לְחוֹד יָת מוֹתָא
הָדֵין: יח וּנְפַק מִלְּוָת
פַּרְעֹה וְצַלִּי קֳדָם יְיָ:
יט וַהֲפַךְ יְיָ רוּחַ מַעַרְבָא
תַּקִּיף לַחֲדָא וּנְטַל יָת
גּוֹבָא וּרְמָהִי לְיַמָּא דְסוּף
לָא אִשְׁתְּאַר גּוֹבָא חַד

בעל הטורים

(יז) ויסר. ג' במסור' דין ולידך ויסר הצפרדעים ויסר מעלינו את הנחש מלמד שעם הצפרדעים ועם הארבה היו נחשים והיו ממיתים בהם ע"כ אמר ויסר מעלי את המות:

רשב"ם

(יט) ויהפך ה' רוח ים. כי רוח הקדים הביאו מן

רש"י

(יט) רוח ים. רוח מערבי: ימה סוף. אומר אני שים סוף היה מקצתו במערב כנגד כל רוח דרומית וגם במזרחה של א"י לפיכך רוח ים תקעו לארבה בימה סוף כנגדו. וכן מצינו לענין תחומין שה"א פונה לצד מזרח שנאמר (שמות כג) מים סוף ועד ים פלשתים ממזרח למערב שים פלשתים במערב היה שנאמר בפלשתים (צפניה ב) יושבי חבל הים גוי כרתים: לא נשאר ארבה אחד. אף המלוחים מן שמלחו מהם (ש"ר):

שפתי חכמים

מ ר"ל מדכתיב לעיל ויעל את הארבה ללל עיד לא נשאר ארבה א' וגו' וגבי ערוב לא הוצרך הקרא לגלות שאף המלוחים לא

בקשת פרעה על חטאיו

למשה. ע"כ תחלה אמר חטאתי לה' אלהיכם ולכם. וכלל את משה ואהרן כתכת לכם. ואח"כ חזר ואמר למשה לבדו ועתה שא נא חטאתי. אך הפעם. כי לך לא חטאתי רק פעם אחת. אשר גרשתיך מאת פני. מחול לי על עון זה:

פירוש לתורת אלהים

רופֿין משה מיט אהרן ויאמר און האט געזאגט צו זייא חטאתי איך האב געזינדיגט צו אייער גאט און צו אייך: (יז) ועתה און אצונד שא בעט איך דיך זייא מיר מוחל מיינע זינד נאר דאס מאהל והעתירו און בעט גאט אייער גאט ויסר מעלי און ער זאל פון מיר אפ מאהן רק נאר דעם טויט דעם היישעריק: (יח) ויצא איז משה מיט אהרן ארויס גיגאנגען פון פרעה ויעתר און משה האט גיבעטין צו גאט: (יט) ויהפוך יי האט גאט פאר קערט וואָרום אמזרח ווינד האט גיבראכט דעם היישעריק און היינט האט גאט פאר קערט און האט געשיקט רוח אווינט פון מערב זייט זייער אשטארקין וישא און ער האט אוועק גיבראגין דעם היישעריק ויתקעהו און ער האט אים אריין גיווארפין ימה סוף אין ים סוף לא עס איז ניט געבליבען אפילו איין היישעריק אין גאנצין לאנד מצרים, (ורש"י שרייבט אפילו דיא היישעריקען וואס דיא מצרים האבין ניהרגת

לקוטים על התורה

געקומען ארע מיט איין מאהל אויף דעם לאנד מצרים וואס דיא לאנד איז גיוועזן גרוים פיר הונדערט מייל אויף פיר הונדערט מייל, און זייא זענען געגאנגען מיט חכמה וויא מענטשין, פריער זענען זייא פול גיווארין אין דיא שטובין פון פרעה, נאכדעם אין דיא שטובין פון זיינע קנעכט, נאכדעם אין די שטיבין פון מצרים, פון וואנען האבין זייא געוואסט וויא פרעה וואהנט זייא זאלין פריער גיין צו אים, האט מען גיזעהן אז דיא מכה איז פון גאט [האלשיך]:

משלי חכמים

דיר דאס פינגעריל נים גיגעבין, נאר מען האט דאס גענומען, דו זאלסט מיר נים דארפין געבין די טויזענד רובל, אבער פאר וואס האסטו געהייסין מען זאל מיך אזוי שטארק שלאגין, האט דער שר גיזאגט צום קנעכט דו האסט נים גוט געלייענט דיא צייטונג, איך האב געשריבען „ווער עס וועט מיר ברייגען דעם פינגעריל, אפילו דער גנב וועט אים ברייגגען אונ וועט מודה זיין אז ער האט גענבת אונ ער האט חרטה אויף דער גנבה,

ספר הישר

אויף דיא יודין זייא זאלין געשווינט ארויס גיין פון מצרים, ווייל זייא האבין מורא געהאט טאמער וועלין אלע מצריים שטארבין, דיא מצריים האבין ארויס געשיקט דיא יודין מיט זילבער און גאלד און בהמות און זיסע פרוכטין אויפין וועג צו עסין, עס איז גיוועזן וויא הקב"ה האט צו גיזאגט צו אברהם אבינו, דיא יודין האבין ניט גיוואלט ארויס גיין פון מצרים ביי נאכט, זייא האבין גיזאגט מיר ווילען ניט ארויס גיין ביי נאכט וויא גנבים, און זייא האבין

געוואַרט אין מצרים ביז אין דער פריה, משה איז דערווייל געגאנגען צום טייך נילוס און האט ארויס גענומען פון טייך דעם קאסטין וואס אין אים איז גילעגין יוסף און האט אים גענומען מיט זיך, און אלע יודין האבין מיט גענומען

אֶחָד בְּכֹל גְּבוּל מִצְרָיִם׃ כ וַיְחַזֵּק
יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ כא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וִיהִי
חֹשֶׁךְ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְיָמֵשׁ חֹשֶׁךְ׃

בְּכָל תְּחוּם מִצְרָיִם׃
כ וְתַקִּיף יְיָ יָת לִבָּא
דְפַרְעֹה וְלָא שַׁלַּח יָת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כא וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה אֲרֵים יְדָךְ עַל
צֵית שְׁמַיָּא וִיהֵי חֲשׁוֹכָא
עַל אַרְעָא דְמִצְרַיִם בָּתַר
דְּיֶעְדֵּי קְבַל לֵילְיָא׃

רשב"ם

הים ורוח מערבי החזירו לים: (כא) וימש חשך. כמו ולא יהל שם ערבי כמו לא יאהל. כלו' החשך של לילה יאמיש ויאפיל זמן מרובה שלא האירה לילה עד ג' ימים:

שפתי חכמים

נשארו כיון שהם חיות טורפים בודאי לא היו לדין אותן מפחד: נ פירוש וימש חושך משמע שאותו של אמש היה כאן וכקרא משמע שהיתה מכה מחודשת בחושך ולא של לילה ועו"פ יותר וכו': ס רצונו לומר כמו אמש דהיינו לילה דעל יום שעבר אומרים אתמול ועל לילה שעברה אומרים אמש: ע פירוש אחר שהסיר חושך של לילה והתחיל היום באותו זמן התחיל אותו חושך:

רש"י

(כא) וימש חשך. ויחשך עליהם חשך יותר נ מחשכו של לילה וחשך של לילה יאמיש ויחשיך עוד: וימש. כמו ויאמש ס יש לנו תיבות הרבה חסרות אל"ף לפי שאין הכרת האל"ף נכרת כ"כ אין הכתוב מקפיד על חסרונה כגון (ישעיה יג) לא יהל שם ערבי כמו לא יאהל לא יטה אהלו וכן (ש"ב כב) ותזרני חיל כמו ותאזרני ואונקלוס תרגם לשון הסרה כמו לא ימיש בתר דיעדי קבל ליליא ע כשיגיע סמוך לאור היום. אבל אין הדבור מיושב על הוי"ו של וימש לפי שהוא כתיב אחר ויהי חשך. ומ"א פותרו לשון (דברים כח) ממשש בצהרים שהיה כפול ומכופל ועב עד שהיה בו ממש:

ענין החושך

(כא) ויהי חושך על ארץ מצרים וימש חושך. הספ"ב כתב שהחשך של מצרים היתה בריאה חדשה [ר"ל כאותו החשך שהיה קודם שנבראת האור] לא כאשר חשך אחר הוא אפיסת אור שכאשר תבא השמש ותעדר זריחת אורה יהיה חשך. רק בריאה חדשה נהיתה. כי השמש זורחת בשמים אורה כגבורתה. ועל ישראל ועל כל הארצות תופיע אורה. רק בארץ מצרים הי' חשך. והיו שני הפכים בנושא אחד. השמש זורחת ממעל. ועל הארץ היה חשך אפלה. וזה כונת דוד המלך ע"ה שלח חשך ויחשיך. לא כאשר חשך שאינה בריאה רק אפיסת אור אבל שלח החשך כבריאה חדשה ויחשך הארץ. ולא מרו את דברו. השמש תהל אור ממעל והחשך מתחת ושניהם לא מרו את דברו. ע"כ היה ממש בחשך ההוא שהרגישו בו בחוש המישוש ועבור זה לא קמו איש תחתיו. ותיבת מרו הוא לשון תמורה. ר"ל האיר והחשך לא החליפו ההנהגה התמידית רק בריאה חדשה נהיתה. כי האיר היום כדרכו תמיד והחשך יחשיך כעלם היום וזה היה חוץ לטבע:

פירוש לתורת אלהים

און האבין איין גיזאלצין זייא צו עסין האט דער ווינט זייא אויך אוועק גיטראגין פון מצרים: (כ) ויחזק יי האט גאט גישטארקט דאס הארץ פון פרעה ולא און האט ניט גיוואלט שיקען דיא ישראל: (כא) ויאמר יי האט גאט גיזאגט צו משה נטה ידך על השמים נייג דיין האנד אקעגין דעם הימעל ויהי חשך על ארץ מצרים עס זאל זיין פינצטער אויף דעם לאנד מצרים וימש חשך און עס זאל זיין אזוי פינצטער אז דאס פינצטערניש זאל מען קענען אן טאפין מיט דער האנט:

ספר הישר

אלע קאסטינס וואס אין זיי זענען געלעגין זייערע אלטערין און אלע שבטים, דיא צוועלף קינדער פון יעקב אבינו, ראובן שמעון און אזוי ווייטער, די יודין האבין געצויגין פון רעמסס ביז די שטאט סוכות, זעקס מאהל הונדערט טויזענד יודין גרויסע מענטשין אויסער קינדער און ווייבער און פיל מצריים זענען געגאנגען מיט דיא יודין און פיל בהמות, די מחנה איז געווען זייער גרויס. די יודין האבין געארבעט אין מצרים צוויא הונדערט מיט צעהן יאהר דעם פופצענטין טאג אין חודש ניסן אין דער פריה זענען דיא יודין ארויס געגאנגען פון מצרים און האבין גערוהט אין דעם ארט וואס הייסט סוכות, דרייא טעג זענען דיא מצריים געווען בשעפטיגט צו בגראבין דיא געשטארבענע בכורים, דיא יודין האבין געצויגין פון סוכות און האבין גערוהט אין איתם בייא דעם אנהייב מדבר:

משלי חכמים

און גיט אים מיר צוריק, וועל איך אים געבין טויזענד רובל, אבער דו האסט דען מיר גיוואלט געבין דעם פינגעריל, דו האסט דאך גיוואלט געבין דעם פינגעריל צו אגנב, און דער פינגעריל זאל נאכדעם בלייבין בייא דיר און בייא דעם גנב, און איך זאל דעם פינגעריל קיין מאהל האבין, דו האסט מיר גיוואלט געבין דאס פינגעריל ווייל דו האסט געמיינט איך בין דער גנב, נאר פון דעסטוועגין ווען איך וואלט גענומען דאס פינגעריל פון דיין האנט, וואלסטו געהאט אשנה פאר דער וועלט, דו האסט מיר גיגעבין דאס פינגעריל און איך גיב דיר ניט די טויזענד רובל, אפילו די מענה איז אפאלשע, דריבער האב איך פון דיר געלאכט און האב דאס פינגעריל ניט געוואלט נעמען, נאר דו האסט אים בגראבין, דו זאלסט אים [illegible] דעם משפט צוריק ארויס נעמען און ער זאל בלייבין [illegible], און מיינע קנעכט האבין אים פריער ארויס גענומען, פונדעסוועגען קומט דיר טויזענד רובל, פארקערט, דו ביזט ווייסער אגנב און עס קומט דיר מען זאל דיך שלאגין, דאס זעלביגע איז געווען בייא פרעה, פרעה האט געהאט אסנת, גאט האט אריין

כב וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַשָּׁמָיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ־אֲפֵלָה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ כג לֹא־רָאוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו וְלֹא־קָמוּ אִישׁ מִתַּחְתָּיו שְׁלֹשֶׁת יָמִים וּלְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה

אונקלוס

כב וַאֲרֵים מֹשֶׁה יַת יְדֵיהּ עַל צֵית שְׁמַיָּא וַהֲוָה חֲשׁוֹךְ קְבֵיל בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם תְּלָתָא יוֹמִין׃
כג לָא חֲזוֹ גְבַר יַת אֲחוּהִי וְלָא קָמוּ אֱנַשׁ מִתְּחוֹתוֹהִי תְּלָתָא יוֹמִין וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲוָה נְהוֹרָא

רשב"ם

(כב) חשך אפלה. חשך גדול: (כג) מתחתיו. מבית לפי פשוטו שלא ידעו היכן ילכו: הית

רש"י

(כב) ויהי חשך אפילה וגו' שלשת ימים וגו'. חשך של אופל שלא ראו איש את אחיו ג' ימים (בש"ר) ועוד שלשת ימים אחרים חשך מוכפל על זה שלא קמו איש מתחתיו יושב אין יכול לעמוד ועומד אין יכול לישב (ש"ר ע"ש) ולמה הביא עליהם חשך פ שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת ומתו בשלשת ימי אפלה כדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הן לוקין כמונו. ועוד שחפשו ישראל וראו את כליהם צ וכשיצאו והיו שואלין מהן והיו אומרים אין בידנו כלום אומר לו אני ראיתיו בביתך ובמקום פלוני הוא: שלשת ימים. שלוש של ימים ק טרלויי"א בלעז (דרייאהייט) וכן ז' לקסם בעבור זה היו נושאין חן בעיניהם והשאילום בעל כרחם:

שפתי חכמים

פ וא"ת הא בפרשת וארא פירש"י הטעם שבכל מכה ומכה בטכסיסי מלחמות וכו' בפסוק כי אם אינך משלח את עמי וגו' והוא בתנחומא וא"כ רש"י לא פליג עליו. וע"ק למה לא הקשה זה על הקרא וי"ל דק"ל ולמה הביא עליהם חשך אפילה כ"כ הא בזה היה די במה שהביא עליהם חושך שלא ראו איש את אחיו ועז"פ שהיו וכו': צ (מהרש"ל) נ"ל שבתחלה הקשה רש"י למה היה חושך ר"ל למה היה משנה כך שבתחלה לא היה חושך כ"כ כמו לבסוף ע"כ פי' בתחלה לא היה רוצה לשנות הטבע כ"כ משום שלא היה צריך כ"א כדי שלא יראו במפלתן ובחושך כל דהו היה די ולבסוף ג' ימים שמתו כולם והיו נקברים הוזם מביא עליהם חושך מאד כדי שלא יוכלו לעמוד כדי שילכו ישראל לבתיהם ויראו כליהם וא"ל למה היה צריך לכל זה והא כתיב שהשם נתן חן העם בעיני מצרים שאפי' בעל כרחם השאילום די"ל דבזה נתן להם חן לפי שכסברו מצרים שהיה ביכולת בידם ליקח כל אשר להם בימי אפילה ולא היה מי שימחה בידם ולא ק דק"ל למה לא כתיב שלשה ימים דשלשת בתי"ו משמע דביקות

ענין החשך

(כג) לא ראו איש את אחיו וגו'. יש מקשים איך אכלו ושתו המצרים כל שלשת הימים. מי הכין לפניהם המאכלים ומי הגישם לפניהם ויאכלו. ואיך קרא פרעה למשה ולאהרן. מי ומי היו השלוחים שיכלו לקום ממקום לילך למשה ואהרן לקראתם.

פירוש לתורת אלהים

(כב) וַיֵּט האט משה געניינט זיין האנט קעגין דעם הימעל וַיְהִי איז געווארין פינסטער מיט אנעפיל אין גאנצין לאנד מצרים דריי טאג: (כג) לא ראו איינער דעם אנדערין פון דיא מצרים האט ניט גיקענט זעהן וְלֹא און קיין מענטש פון זיי האט ניט גיקענט אויף שטיין פון זיין ארט שְׁלֹשֶׁת דריי טאג וּלְכָל און צו די קינדער ישראל איז גיוועזן ליכטיג דארטין ווי זיי זענען גיזעסין, (רש"י שרייבט צום ערשטין איז גיוועזן דריי טאג חשך: אז איינער דעם אנדערין האט ניט גיקענט זעהן און דער נאך זענען דריי טאג נאך מער פינסטער גיוועזן דער וואס איז גישטאנען האט זיך ניט גיקענט זעצין און דער וואס איז גיזעסין האט ניט גיקענט אויף שטיין, און דרום האט גאט גיבראכט אזוי אפינסטערניש אויף דיא מצרים, ווייל צווישען די ישראל איז גיוועזן פיל רשעים וואס זיי האבין ניט גיוואלט ארויס גיין פון מצרים זענען זיי גישטארבין אין דער צייט פון חושך כדי דיא מצרים זאלין ניט זעהן און זאלין ניט זאגין די יודין ווערין אויך גישלאגין אזוי ווי אונז:

לקוטים על התורה

(כג) לא ראו וגו' ולכל בני ישראל וגו'. דער באר מים חיים שרייבט גאט האט געשיקט אויף דיא מצריים אזוי אפינסטערניש וויא עס איז גיוועזן אין אנהייב איידער די וועלט איז בשאפין גיווארין, און די פינסטערניש האט געמאכט געליכט דעם לופט אז ער איז גיווארין וויא וואנט אז יעדער מענטש האט גימוזט בלייבין אזוי וויא ער איז גיוועזן ווען דיא פינסטערניש איז אנגעקומען, איז ער דאמאלס גיזעסין האט ער געמוזט בלייבין זיצען דיא גאנצע דרייא טעג, איז ער דאמאלס געשטאנען האט ער געמוזט שטיין דיא גאנצע דרייא טעג, און דיא יודין וואס זענען אין דיא דרייא טעג ארייין געקומען אין מצרים, פאר זייא האט געלויכטין אין מצרים דיא ליכטיגקייט וואס גאט האט בשאפין דעם ערשטין טאג, וואס מען האט גיקענט זעהן פון איין עק וועלט צום אנדערין עק וועלט, דורך די ליכטיגקייט האבין די יודין גיקענט זעהן אלע בעהאלטענע אוצרות פון מצרים, און אין לאנד גושן איז גיוועזן אגעווײנליכע ליכטיגקייט וויא אלע טאג:

משלי חכמים

געפירט דיא יודין אין מצרים, און ער איז שוין דער דריטער מלך נאך יוסף. און ער האט גיטראפין די יודין זענען קנעכט אין מצרים, אזוי וויא ער האט גיטראפין אזוי זאלין זייא זיין ווייטער, נים ער האט דיא יודין געמאכט פאר קנעכט, נים ער וועט זייא פרייא מאכין, האט גאט גאר ניט געקענט האבין אטענה צו פרעה, בייא דער וועלט איז פרעה גערעכט גיוועזן, וואס האט גאט גיטאהן, ער האט געשיקט אעצה צו פרעה אין הארצין ער זאל בייז ווערין אויף משה און זאל שווערער מאכין דיא אייבעט אויף דיא יודין, דיא איצטיגע צייט וואס מען האט צו די יודין קיין שטרויא ניגעבין, און צינול האבין זיי געמוזט

אוֹר בְּמוֹשְׁבֹתָם׃ שלישי כד וַיִּקְרָא
פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לְכוּ עִבְדוּ
אֶת־יְהוָה רַק צֹאנְכֶם וּבְקַרְכֶם יֻצָּג
גַּם־טַפְּכֶם יֵלֵךְ עִמָּכֶם׃ כה וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה גַּם־אַתָּה תִּתֵּן בְּיָדֵנוּ זְבָחִים
וְעֹלֹת וְעָשִׂינוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ כו וְגַם־
מִקְנֵנוּ יֵלֵךְ עִמָּנוּ לֹא תִשָּׁאֵר פַּרְסָה
כִּי מִמֶּנּוּ נִקַּח לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ לֹא־נֵדַע מַה־
נַּעֲבֹד אֶת־יְהוָה עַד־בֹּאֵנוּ שָׁמָּה׃

אונקלוס

בְּמוֹתְבָנֵיהוֹן׃ כד וּקְרָא
פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וַאֲמַר
אִיזִילוּ פְּלַחוּ קֳדָם יְיָ לְחוֹד
עָנְכוֹן וְתוֹרֵיכוֹן שְׁבוּקוּ
אַף טַפְלְכוֹן יֵיזִיל עִמְּכוֹן׃
כה וַאֲמַר מֹשֶׁה אַף
אַתְּ תִּתֵּן בִּידָנָא נִכְסַת
קוּדְשִׁין וַעֲלָוָן וְנַעְבֵּיד
קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא׃ כו וְאַף
בְּעִירָנָא יֵיזִיל עִמָּנָא לָא
נִשְׁאַר מִנֵּיהּ מִדַּעַם אֲרֵי
מִנֵּיהּ אֲנַחְנָא נְסַבִין
לְמִפְלַח קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא
וַאֲנַחְנָא לֵית אֲנַחְנָא
יָדְעִין מַה נִפְלַח קֳדָם יְיָ
עַד מֵיתָנָא לְתַמָּן׃

תו"א גם אתה תתן בידינו זבחים חגיגה׳ עבודת כוכבים כד׃

רשב"ם

אור במושבותם. אפילו שהוא יושב אצל בית המצרי׃

בעל הטורים

(כה) זבחים ועולות. ב׳ במסורה. הכא ואידך ויבאו לעשות זבחים ועולות גבי יהוא כשהרג נביאי הבעל מה התם עשה בהם ספטים ובאלהיהם שנתן מלכת הבעל והרגם אף ה״נ עשה בהם ובאלהיהם שפטים

שפתי חכמים

א עוד איך נופל הדביקות על ימים כי ימים לשון זכר ושלשת לי נקבה ועז״פ וכו׳: ר לא מכאן ואילך שהרי כבר היה מולג: ש דק״ל דפרסה משמע שמשה לא היה מבקש אלא בהמות מפרסת פרסה וזה אינו דהא אמר בתחלה וגם מקננו משמע הכל לכן פירש פרסת רגל רצונו לומר פרסה פירוש פרסת רגל ובלעז פלנט״א: ת לא שלא היו יודעין העבודה אבא היו אומרים וגם מקננו וגו׳ כי ממנו נקח לעבוד

רש"י

(כד) יצג. יהא ימים בכל מקום שטייל״א של ימים: ר מולג במקומו: (כה) גם אתה תתן. לא דייך שמקננו ילך עמנו אלא גם אתה תתן: (כו) פרסה. פרסת ש רגל פלנט״א בלעז (פוסזאהלע): לא נדע מה נעבד. כמה תכבד העבודה שמא ישאל יותר ת ממה שיש בידינו:

ענין החשך

א הספר חכמת שלמה אמר שבאו לפני המצרים תמונות זרות מפחידות ומבעיתות אותם עד שלא יכלו להתנועע ולקום מעולם הפחד. ע״כ לא כתיב ולא יכלו לקום. רק ולא קמו. שמפני פחד החשך יראו לקום ממקומם. אבל מ״מ היו בהם אבירי לב אשר לא פחדים לא יחתו ויביאו לפניהם אכילה ושתיה. וכם הלכו לבית למשה. או שקראו בקול את משה. ומשה שמע ובא אליהם:

פירוש להורת אלהים

(כד) וַיִּקְרָא און דער נאך האט פַּרְעֹה גילאזט רופען צו משה וַיֹּאמֶר און ער האט אזוי גיזאגט לְכוּ גייט עִבְדוּ דינט גאט רַק נאר אייערע שאף און אייערע רינדער זאלין בלייבין אין מִצְרַיִם גַּם און אייערע קליינע קינדער זאלין אויך מיט אייך גיין: (כה) וַיֹּאמֶר האט משה גיזאגט צו פַּרְעֹה גַּם דו מוזט אונז אויך געבין בְּהֵמוֹת חוץ אונזערע מיר זאלין האבין זְבָחִים שעכטונג וְעוֹלוֹת און בראנד אפפער וְעָשִׂינוּ און מיר וועלין מַקְרִיב זיין צו אונזער גאט: (כו) וְגַם און אונזערע בְּהֵמוֹת מוזין אויך מיט אונז גיין לא עס זאל דא ניט בלייבין אפילו אַקְלָא פון איין בְּהֵמָה כִּי ווארום פון די בְּהֵמוֹת וועלין מיר נעמען מַקְרִיב צו זיין קָרְבָּנוֹת און דער מיט וועלין מיר גאט דינען וַאֲנַחְנוּ און מיר ווייסין ניט מַה נַּעֲבֹד וואס מיר וועלין דינען צו אונזער גאט ביז מיר וועלין אהין קומען מיר ווייסין ניט ווי פיל קָרְבָּנוֹת גאט וועט אונז הייסין מַקְרִיב זיין אפשר האבין מיר אזוי פיל בְּהֵמוֹת ניט דרום קענען מיר אונזערע בְּהֵמוֹת ניט לאזין און דו מוזט אונז נאך געבין פון דיינע בְּהֵמוֹת:

משלי חכמים

מאכין דיא זעלבינע צאהל וויא פריער, דאס איז גיוועזן בייא די יודין שווערער וויא די גאנצע ארבעט וואס זיי האבין געארבעט ביז איצט, ווי משה האט געשריגען פאר גאט פאר וואס האסטו שלעכט גימאכין צו דיין פאלק, האט אים גאט גיענטפערט איצט וועסטו זעהן וואס איך וועל טאהן צו פַּרְעֹה, ווארום שווערער מאכין דיא ארבעט מאר ער ניט, אז ער האט יא שווערער געמאכט דיא ארבעט, קען איך אים שוין שטראפין, ד״ב האט גאט גיזאגט צו משה קום צו פַּרְעֹה ווארום איך האב אים שווער געמאכט זיין הארץ, ער זאל ניט אראפ נעמען די שווערע ארבעט פון די יודין, און דאס האב איך גיטאהן אַעצה געגען פַּרְעֹה איך זאל קענען לאכין פון אים ער זאל מוזין די יודין ארויס שיקען פון מצרים און איך זאל אים קענען שלאגען אויך:

כז וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא
אָבָה לְשַׁלְּחָם׃ כח וַיֹּאמֶר־לוֹ פַרְעֹה
לֵךְ מֵעָלָי הִשָּׁמֶר לְךָ אַל־תֹּסֶף
רְאוֹת פָּנַי כִּי בְּיוֹם רְאֹתְךָ פָנַי
תָּמוּת׃ כט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֵּן דִּבַּרְתָּ
לֹא־אֹסִף עוֹד רְאוֹת פָּנֶיךָ׃ פ
יא א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עוֹד
נֶגַע אֶחָד אָבִיא עַל־פַּרְעֹה וְעַל־
מִצְרַיִם אַחֲרֵי־כֵן יְשַׁלַּח אֶתְכֶם מִזֶּה
כְּשַׁלְּחוֹ כָּלָה גָּרֵשׁ יְגָרֵשׁ אֶתְכֶם

כז וְתַקִּיף יְיָ יָת לִבָּא
דְפַרְעֹה וְלָא אֲבָה
לְשַׁלָּחוּתְהוֹן׃ כח וַאֲמַר
לֵיהּ פַּרְעֹה אִיזִיל מֵעִלָּוָי
אִסְתַּמַּר לָךְ לָא תוֹסֵיף
לְמֶחֱזֵי אַפַּי אֲרֵי בְּיוֹמָא
דְתֶחֱזֵי אַפַּי תְּמוּת׃
כט וַאֲמַר מֹשֶׁה יָאוּת
מַלֵּילְתָּא לָא אוֹסֵיף עוֹד
לְמֶחֱזֵי אַפָּךְ׃ א וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה עוֹד מַכְתָּשׁ חַד
אַיְתֵי עַל פַּרְעֹה וְעַל
מִצְרַיִם בָּתַר כֵּן יְשַׁלַּח
יָתְכוֹן מִכָּא כְּשַׁלָּחוּתֵיהּ
גְּמִירָא תָּרְכָא יְתָרֵיךְ׃

בעל הטורים

(כח) לך מעלי. מעלי בגי' בפסח רמז שבפסח יגרשו: אל תוסף. ב' במסורה. דין ואידך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה אל תהי נקלת הדיוט קנה בעיניך בשביל שאמר לו אל תוסף ראות פני כי ביום ראותך פני תמות אי"ל הקב"ה בעת מותו אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה: (כט) לא אוסיף עוד. ב'. הכא ואידך ולא אוסיף עוד להכות שרמז לו שככר כלו המכות ולא

רשב"ם

(א) ויאמר ה' אל משה. בעמדו לפני פרעה. עוד נגע אחד וגו' ואחרי כן השיב משה לפרעה כה אמר ה' כחצות הלילה וגו'. כלה. הכל גברים ונשים טף

רש"י

(כט) כן דברת. יפה דברת ובזמנו דברת אמת שלא אוסיף עוד ראות פניך (ש"ר): (א) כלה. גמירא

שפתי חכמים

את ה'. וכן לעיל הרבה פעמים אמרו לזכות לה': א (מהרש"ל) פי' יפה דברת פירושו של כן דברתי כתרגומו יאות מלילת ואחר כך נתן טעם למה דברת יפה לפי שבזמנו

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) ויאמר וגו' עוד נגע אחד. פי' לפני פרעה נאמר לו שהרי משיצא מלפניו לא יסף לראות פניו עוד. וצ"ל שהגביהו הקדוש ברוך הוא למשה עשרה טפחים מפני טומאת גלולים במצרים:

פירוש לתורת אלהים

(כז) וַיְחַזֵּק האט גאט גישטארקט דאס הארץ פון פַּרְעֹה וְלֹא אונ האט ניט גיוואלט ארויס שיקען די יודין: (כח) וַיֹּאמֶר האט פַּרְעֹה גיזאגט צו איהם לֵךְ גייא אוועק פון מיר הִשָּׁמֶר היט דיך אַל דו זאלסט שוין מער ניט זעהן מיין פָּנִים כִּי ווארום אין דעם טאג אז דו וועסט זעהן מיין פנים וועסטו ווערין גיטייט: (כט) וַיֹּאמֶר האט משה גיזאגט כֵּן דִּבַּרְתָּ רעכט האסטו גירעט אונ אין דער רעכטער צייט האסטו דאס גירעט דאס איז אֱמֶת איך וועל שוין מער צו דיר ניט קומען דיין פָּנִים זעהן נאר דו וועסט שוין צו מיר קומען: (א) וַיֹּאמֶר האט גאט גיזאגט צו משה עוֹד נאך איין פלאג אָבִיא וועל איך ברייננגען אויף פַּרְעֹה אונ אויף דיא מִצְרַיִם אַחֲרֵי דער נאך וועט ער אייך שיקען כָּלָה נאר ער וועט אייך אלע ארויס שיקען גָּרֵשׁ ער וועט אייך פאר טרייבן פון דאנען:

משלי חכמים

(א) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וגו'. דַּבֶּר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וגו'. דיא גמרא זאגט גאט האט גיזאגט צו משה איך בעט דיך זאג צו דיא יודין איך בעט אייך איר זאלט באָרגן ביי דיא מצריים זילבער אונ גאלד, דער צדיק אברהם זאל ניט זאגין וואס גאט האט גיזאגט מען וועט ארבעטין מיט דיא יודין דאס האט ער מקיים גיוועזן, אונ וואס ער האט גיזאגט זייא וועלין ארויס גיין פון מצרים מיט אגרויס פארמעגין האט ער ניט מקיים גיוועזן, איז דאך אקשיא אונ אז אברהם וואלט ניט אזוי זאגין, וואלט דייא גאט רעכט גיוועזן דיא יודין זאלין ארויס גיין פון מצרים אן א פארמעגין, נאט אליין האט דאך גיזאגט דיא יודין וועלין ארויס גיין פון מצרים מיט אגרויס פארמעגין, דארף דאך גאט מקיים זיין וואס ער האט גיזאגט, נאר דאס וועלין מיר פארשטיין מיט א משל, אין אדארף האט געוואהנט א מאן מיט א ווייב מיט א איינציגען זוהן, דער זוהן איז געאדעוועט גיווארין זייער גראב מיט דיא פאערין צו זאמען, אמאהל האט דאס ווייב גיזאגט צו איר מאן אונזער זוהן ארעוועט זיך אין דארף וויא א בהמה, ער קען ניט מעהר נאר ארבעטין, אונ ער מיינט מעהר איז קיין מענטש דא אויף דער וועלט נאר מיר דרי

מִזֶּה: ב דַּבֶּר־נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וְיִשְׁאֲלוּ
אִישׁ | מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת
רְעוּתָהּ כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב: ג וַיִּתֵּן
יְהוָה אֶת־חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרָיִם
גַּם | הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי־פַרְעֹה וּבְעֵינֵי

אונקלוס

יִתְּכוֹן מִכָּא: ב מַלֵּיל כְּעַן קֳדָם עַמָּא וְיִשְׁאֲלוּן גְּבַר מִן חַבְרֵיהּ וְאִתְּתָא מִן חַבְרְתַהּ מָנִין דִּכְסַף וּמָנִין דִּדְהַב: ג וִיהַב יְיָ יָת עַמָּא לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי מִצְרָאֵי אַף גַּבְרָא מֹשֶׁה רַב לַחֲדָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עַמָּא:

תו"א דבר נא באזני העם. ברכות ז ט׳:

רשב"ם

ומקנה: (ב) וישאלו. לשם מתנה גמורה כמו שאל ממני ואתנה גוים נחלתך:

בעל הטורים

יוסיף להכותו אלא מכת בכורות שהיתה ע"י השם לבדו: (ג) גם האיש משה. ס"ת השם כהפך משה רחו שנכפלם

שפתי חכמים

דברת מ"ה יפה הוא לפי שאמרת שלא אוסיף וכו׳: ב לא מלי כליה ור"ל כמו גבי כליל תקטר תירגם נמי המתרגם גמירא והתם א"א לפרש לשון כליון אלא ל׳ כולו: ג פי׳ אין נא האמור כאן אלא לשון בקשה: ד וא"ת פשיטא כיון שאמר הקב"ה למשה ודאי יאמר לישראל. וי"ל דמשה לא היה בדעתו להזהירם על זה דהוי כעין גזילה כידם והקב"ה ס"ל דשכר עגידה קא שקלי כדאיתא בסנהדרין דף צ"א ועוד שמא יהיו מצריים כבולים פל

רש"י

כלה כליל ב כולכם ישלח: (ב) דבר נא. (ברכות ז) אין נא אלא לשון בקשה ג בבקשה ממך הזהירם על כך ד שלא יאמר אותו צדיק אברהם ועבדום וענו אותם קיים

לקוטים על התורה

(ב) דַּבֶּר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וגו׳ . די גמרא זאגט גאט האט געזאגט צו משה איך בעט דיך דו זאלסט בעטין דיא יודין זייא זאלין בארגין פון מצרים זילבערנע כלים אונ גאלדענע כלים, דער צדיק אברהם זאל ניט זאגין וואס גאט האט געזאגט מען וועט פייניגען דיא יודין האט ער מקיים געוועזן אינ וואס ער האט געזאגט דיא יודין וועלין ארויס גיין פון מצרים מיט אגרויס פארמעגין האט ער ניט מקיים געוועזן, דער ספר קול מבשר שרייבט עס זענען דא צוויי ערלייא מצות, אזעלכע מצות וואס דער גוף האט ניט הנאה פון זייא, אונ זייא זענען שווער דעם מענטש ער זאל זייא מקיים זיין, דהיינו תפלין לייגין אלע טאג ציצית, סוכה, אתרוג, מען זאל ניט טאהן, ארבעט שבת אונ יום טוב, פאסטין יום כפור אונ אנדערע תעניתים, אונ נאך אזעלכע מצות, דער מענטש וואס איז מקיים די מצות, מיינט געוויס נאר צו טאהן וויל גאט האט גיבאטין, אבער די מצות וואס דער גוף האט הנאה, עס איז אמצוה מען זאל עסין אונ טרינקען שבת אונ יום טוב מען זאל אנטאהן שיינע קלײדער שבת אונ יום טוב, דאס איז שווער ביי דעם מענטש ער זאל ניט מיינען זיין פארגעניגען נאר וויל גאט האט גיבאטין, דיא מצוה צו בארגין ביי דיא מצריים זילבער אונ גאלד, איז אויך אמצוה וואס דער גוף האט הנאה, דריבער האט גאט געזאגט צו משה איך בעט דיך דו זאלסט זאגין צו דיא יודין זייא זאלין בארגין פון דיא מצריים זילבערנע כלים אונ גאלדענע כלים, אונ זייא זאלין ניט בארגין דיא גאלד אונ זילבער פון זייער הנאה וועגין, זייא זאלין נאר בארגין צו מקיים זיין וואס גאט האט געזאגט צו אברהם דיא יודין וועלין ארויס גיין פון מצרים מיט אגרויס פארמעגין, אברהם זאל ניט זאגין פייניגען דיא יודין האט גאט מקיים געוועזן אבער זייא זאלין ארויס גיין פון מצרים מיט אגרויס פארמעגין האט נאך ניט מקיים געוועזן:

פירוש לתורת אלהים

(ב) האט גאט נאך געזאגט צו משה דַּבֶּר נָא רייד איך בעט דיך בְּאָזְנֵי אין דיא אויערין פון דעם פאלק ישראל וְיִשְׁאֲלוּ זייא זאלין בארגין אִישׁ איטליכער מענטש פון זייא מֵאֵת רֵעֵהוּ פון זיין גיזעלין וואס ער איז אמצרי וְאִשָּׁה אונ אאשה זאל בארגין פון איר גיזעלינטע וואס איז אמצרית אונ וואס זאלין זייא בארגין כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב זילבערנע כלים אונ גילדענע כלים: (ג) וַיִּתֵּן האט גאט גינעבין דעם חן פון פאלק די ישראל האבין חן געהאט בְּעֵינֵי אין דיא אויגין פון די מִצְרַיִם גַּם אונ משה איז אויך זייער גרויס אונ חשוב גיווארין אין לאנד מצרים בְּעֵינֵי אין דיא אויגין פון די קנעכט פון פרעה אונ אין די אויגין

משלי חכמים

אונ דיא עטליכע פאערין, מיין מיינונג איז מען זאל אים שיקען אין שטאט צו מיין ברודער, ער וועט שוין זעהן וואס ער זאל מיט אים מאכין, דער פאטער האט איינגעשטימט צו דעם איזעק שיקען, דער בחור איז געקומען אין שטאט צו זיין פעטער, דער פעטער האט פאר אים קיין אנדער עצה געהאט נאר ער האט אים פארדונגען צו זיין אמשרת ביי אגביר, דער גביר האט אים געדונגען צו געבין איהם צעהן רובל אַיאהר, דער בחור האט גיהערט דאס ווארט צעהן רובל, האט ער גיפרעגט ביי דעם פעטער וויא פיל צעהנערס איז דאס צעהן רובל, האט דער פעטער געזאגט צום בחור דאס איז צווייא הונדערט צעהנערס, דער גביר האט גיזעהן אז דער משרת איז אגעזונטער יונג אונ האט ווייניג שכל, האט ער אים גינעבין שווערע ארבעט, דער יונג האט ניט מעהר געוואסט נאר ארבעטין עסין שלאפין, אונ האט מיט קיין מענטש גירעט, ער איז געוועזן דער וועלבינער בהמה וואס אין דארף, ער איז געוועזן ביי דעם גביר אמשרת פינף יאהר, נאכדעם האט דער פעטער געשיקט צו אים ער זאל

אונקלוס

ד ואמר משה כדנן אמר
יי בפלגות ליליא אנא
מתגלי בגו מצרים :
ה וימות כל בוכרא
בארעא דמצרים
מבוכרא דפרעה דעתיד

תו"א כחלום. ברכות ג ד :

העם : רביעי ס ד ויאמר משה כה
אמר יהוה כחצת הלילה אני יוצא
בתוך מצרים : ה ומת כל־בכור
בארץ מצרים מבכור פרעה הישב

בעל הטורים

גדולתו : (ה) ומת כל בכור. ג"פ בכור בפסוק חוץ מבכור פרעה כנגד בכור אדם ובכור בהמה וגדול הבית :

רשב"ם

(ד) ויאמר משה. לפרעה. כה אמר ה' כחצות : כחצות מן חצה כמו בעשות מן עשה. בעלות המנחה מן עלה. כלומר כשיגיע זמן יציאת ישראל כשיחצה הלילה אני יוצא בתוך מצרים. ובשעת מעשה ראוי לכתוב ויהי בחצי הלילה בבי"ת זהו לפי פשוטו. כי כשאמר למשה לפני הזמן של

רש"י

כהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם : (ד) ויאמר משה כה אמר ה'. כעמדו לפני פרעה נאמרה לו נבואה זו ה שהרי משיצא מלפניו לא הוסיף ראות פניו : כחצות הלילה. כהחלק הלילה כחצות כמו (מ"א יח) כעלות (תהלים קכד) בחרות אפם בנו זהו פשוטו ליישבו על אופניו שאין חצות שם דבר ו של חצי (ברכות ד) ור"ד כמי כבחצות הלילה ואמרו שאמר משה כחצות דמשמע סמוך לו ; או לפניו או לאחריו ולא אמר

שפתי חכמים

ממונם וירדפו המצריים אחריהם לכן צריך להזהירם : ה וא"ת בפרשה שלפני זה ויאמר ה' אל משה עוד נגע וגו' הי"ל לפרש זה שהרי לפניו כתיב לא אוסיף עוד ראות וגו'. וי"ל דפרשה דלעיל כבר אמר לו דבר זה דהא כתיב בפרשת שמות ונתתי את חן העם הזה וגו' אלא שנשנית כאן בעבור שעתה הגיע העת אשר יעדם בה מאז אבל הפרשה הזאת בפרעות שיצאו בה מארץ מצרים ושתהיה בחצות הלילה שלא רמז בו בשום מקום בהכרח הוא כעמדו לפני פרעה נאמרה לו נבואה זו. וא"ת והא אפילו תפלה קלה לא התפלל משה בתוך העיר וכ"ש דבור חמור וי"ל משום כבוד משה שלא ימצא כדאי דאי לא נאמר לו כעמדו לפני פרעה היה מוכרח לילך בשליחותו של מקום לפני פרעה א"נ דהקב"ה הגביהו למעלה מי' טפחים ודבר עמו כיון שהוא ברשות אחר הרמ"ס : ו ר"ל דחצות היינו שם דבר כמו חצות לילה אקום להודות לך כמו שאומרים חצי לילה אבל זה אינו כן דא"כ הל"ל חצות בלא כ' שאין הכ' נופל על לשון זה ועוד דבחצות משמע בספק הוא מתי חצות וחלילה בספק הוא קמי הקב"ה אלא ודאי כחצות כהחלק הלילה : ז ר"ל שהם אומרים חצות שם דבר הוא

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ד) כחצות. בטכסיס מלך בשר ודם הביא המכות על מצרים מלך ב"ו שסרחה עליו מדינה בתחלה סוכר את אמת המים שלהם כך הקב"ה הביא דם ולא יכלו לשתות מן המים ואח"כ מביא קלאנים להריע עליהם בחצוצרות וקול שופר כך הצפרדעים אחר כן יורה להם חצים כן הכנים שנכנסין להוכן כחץ. אחר כן מביא ברברים פי' עם עז להמיתם וכן ערוב. אחר כן מביא בני אדם לשלול מקניהם וכן דבר. אחר כן שולח עליהם נפט וכל ריח רע לטנפם. וכן השחין שהיה מסרית. ואחר כן אבני כליסטרא וכן הברד. אחר כן מביא אוכלוסין לכלות זריעותיהן וכן הארבה. אחר כן אוסרן בבית האסורין וכן חשך. אחר כן הורג כל גדולים וקטנים שבהם וכן מכת בכורות. וכל מה שהביא על המצריים עתיד הקדוש ברוך היא להביא על עכו"ם דם כדאמרינן ונתתי מופתים וגו' צפרדעים שקילן קשה. וכן בעכו"ם קול שאון מעיר. עפר מצרים לכנים כן בעכו"ם ונהפכו נחליה וגו' ערוב דכתיב וירשוה קאת וקפוד וגו' דבר דכתיב ונשפטתי אתו בדבר וגו' שחין דכתיב וזאת המגפה וגו'. ברד דכתיב ואבני אלגביש. ארבה דכתיב אמור לצפור כל כנף ולכל חית השדה הקבצו וגו' חשך דכתיב ונטה עליה קו תהו ואבני בהו. מכת בכורים דכתיב והיו לשמה נסיכי צפון : (ה) בארץ מצרים. חוץ לכרך שהרי ימה תפלה קלה הוצרך לצאת לו דכתיב כצאתי את העיר דבור חמור לא כל שכן ומיהו חוץ לכרך מותר לפי שעדיין לא נבחרה ארץ ישראל לדבור והיו כל הארצות כשרות לדבור ומשנבחרה

פירוש לתורת אלהים

פון דעם פאלק : (ד) ויאמר האט משה געזאגט צו פרעה, [רש"י שרייבט דיא נבואה איז צו משה געזאגט געווארין ווען ער איז נאך געשטאנען פאר פרעה, ווארום אז ער איז פון פרעה אוועק געגאנגען האט ער שוין מער זיין פנים ניט געזעהן] כה אמר יי אזוי האט גאט געזאגט כחצות אזוי וויא די נאכט וועט זיך צו טיילין עם וועט זיין אהאלבע נאכט אני וועל איך ארויס גיין אין מצרים : (ה) ומת כל בכור אונ עס וועט שטארבין אלע בכורים אין לאנד מצרים מבכור פרעה פון בכור פרעה הישב דער וואס איז אן געבריט נאך

לקוטים על התורה

(ד) כה אמר ה' כחצות הלילה וגו'. גאט האט געזאגט צו משה אזוי וויא עס וועט זיין האלבע נאכט וועל איך ארויס גיין אין מצרים. דער ספר דודאי ראובן שרייבט עס איז דאך אקשיא גאט האט דאך געדארפט זאגין איך וועל אריין גיין אין מצרים, ניט איך וועל ארויס גיין אין מצרים, נאר דער מדרש זאגט רבי שמעון האט געזאגט פון דאנען זעהן מיר וויא גרויס דיא ליבשאפט פון גאט איז צו דיא יודין [האלבע נאכט איז דיא צייט וואס

משלי חכמים

קומען צו פארין צוריק אין דארף צו זיינע אלטערין, איז ער געקומען צו זיין פעטער אונ האט געזאגט צו אים איך וויל פארין אהיים צו מיינע אלטערין, האט דער פעטער געזאגט זאג דיין בעל הבית וועט ער דיר בצאהלין ווייסטו פארין אהיים, ער איז געקומען צום גביר ער זאל אים בצאהלין פאר זיינע פינף יאהר ארבעט, דער וויל האט ער מיט געבריינגט אגרויסין זאק, דער גביר האט געגעבין דעם משרת צווייא פאפירין צו פינף אונ צוואנציג רובל, אונ זאגט צו אים דאס איז דיין געלט פון דיא פינף יאהר וואס דו האסט בייא מיר געארבעט, נעם דיא צווייא פאפירליך אונ וועסט זייא איין נייען אין דיין העמד, וועט קיינער ניט וויסען אז דו האסט בייא זיך געלט, וועט מען ניט אוועק נעמען פון דיר דאס געלט וויא דו גייסט צו פוס אין וועג, דער משרת וואס ער האט קיין מאהל געזעהן פאפירין געלט, ער איז נאר געוועהן געוואהנט צו זעהן אין דארף דיא

עַל־כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה אֲשֶׁר
אַחַר הָרֵחָיִם וְכֹל בְּכוֹר בְּהֵמָה׃
ו וְהָיְתָה צְעָקָה גְדֹלָה בְּכָל־אֶרֶץ
מִצְרָיִם אֲשֶׁר כָּמֹהוּ לֹא נִהְיָתָה

לְמֵיתַב עַל כּוּרְסֵי
מַלְכוּתֵיהּ עַד בּוּכְרָא
דְאַמְתָא דִּי בָּתַר רֵיחַיָא
וְכָל בּוּכְרָא דִבְעִירָא׃
ו וּתְהֵי צְוַחְתָּא רַבְּתָא
בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם דִּי
כְוָתַהּ לָא הֲוָת וְדִי כְוָתַהּ

רשב"ם

מכת בכורות אז ראוי לומר כחצות כלומר כשיגיע אותו זמן שיחצה הלילה: (ה) אשר אחר הרחים. ולהלן הוא אומר עד בכור השבי אשר בבית הבור. שני הפסוקים א' הם. כי בכור השבי הוא ואחר הרחיים שהיו מטחינים אותם כמ"ש ויהי טוחן בבית האסורים: (ו) אשר כמוהו לא נהיתה. הרבה מצינו לשון זכר ולשון נקבה בדבר אחר. המחנה האחת והכהו:

שפתי חכמים

מתו כחצי הלילה והקב"ה אמר למשה כחצות הלילה שהוא משמע באמצע הלילה ממש אלא שמשה שינה ואמר כחצות שמא כו': ח וא"ת וכי בשביל השוטים שיטעו ישנה דבורו של מקום (כחיי) י"ל מפני שמן המכה הפלישית ואילך הודו החרטומים בנבואת משה שכל דבריו אמת לכך נתיירא משה שלא יתחלל השם ח"ו בחושם כי שמא יטעו עבדיו ויכחישו נבואתו למפרע: ט וא"ת והא לא כתיב הכא בכור השבי אלא לקמן גבי מכה בכור השבי וי"ל הא דנקטיה רש"י הכא שלא תקשה קושיא אליביה לפירוש רבותינו שאמרו משה כחצות שמא יטעו ויאמרו משה בדאי הוא והלא הוא אמר עד בכור השפחה משמע דהפחותי' מבכור השפחה לא היו בכלל וגבי מכה כתיב עד בכור השבי משמע שגם שבויים לקו ושבויים פחותים מבכור השפחה כדפירש"י לקמן ועז"פ בכור השבי למה לקו השבויים וכו' ר"ל זו אינה קושיא שהמצריים יודעין שמשה לא התרה שילקו הבכורים אלא פחותן שמשעבדין את ישראל דהיינו מבכור פרעה עד בכור השפחה אבל השבויים שלא שעבדו את ישראל לא היה מתרה בהם ומ"מ אינו מוכח בהדיא מדברי משה שאין שבויים בכלל דגם הם בכלל דבכור השפחה פי' הפחותים ובכור השבי גם הוא פחות. ועי"ל דה"פ שמביא ראיה על מה שפי' לעיל שמא יטעו וכו' וא"ל האמר היאך סייך שמשה ישנה בשביל שלא יאמרו ל"פ בכור השבי למה לקו יכו' שהרי מן הדין לא היו ראוין ללקות שהרי לא שעבדו בישראל אלא כדי שלא יאמרו ה"נ כן הוא: י (מהרש"ל) טעם השעבוד לחוד לא יתכי לפי שלא היה שעבוד גמור ומטעם שמחה לחוד לא יתכן לפי שלא היו עושים מעשה

רש"י

כחצות שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה ח בדאי הוא אבל הקב"ה יודע עתיו ורגעיו אמר כחצות: (ה) עד בכור השבי. למה לקו השבויים ט כדי שלא יאמרו יראתם תבעה עלבונם והביאה פורענות על מצרים: מבכור פרעה עד בכור השפחה. כל הפחותים מבכור פרעה וחשובים מבכור השפחה היו בכלל. ולמה לקו בני השפחות שאף הם היו משעבדים בהם ושמחים י בצרתם: וכל בכור בהמה. לפי שהיו עובדין לה וכשהקב"ה נפרע מן האומה נפרע מאלהיה (מכילתא):

דעת זקנים מבעלי התוספות

יצאו ואע"פ שנגלה ליחזקאל בחוצה לארץ שנאמר קום צא אל הבקעה בזכות אבות היה ובמקום טהרה על המים כמו נהר כבר. וכן מצינו ויקם יונה לברוח תרשישה שברח לחוצה לארץ מפני הדבור. וכן עד שלא נבחרה ירושלים היו כל הארצות כשרות למזבחות משנבחרו יצאו שנאמר השמר לך פן תעלה עולותיך וכו' ועוד קודם שלא נבחר בית עולמים היתה עיר ירושלים ראויה לשכינת משנבחר יצאו שנאמר זאת מנוחתי עדי עד. ועוד קודם שלא נבחר אהרן היו כל ישראל ראויין לעבודה משנבחר יצאו שנאמר ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. ועוד קודם שלא נבחר דוד היו כל ישראל ראויין למלכות משנבחר יצאו שנאמר ויבחר בדוד וגו' וכתיב הלא לכם לדעת וגו':

לקוטים על התורה

גאט גייט אריין אין גן עדן וויא עס שטייט אין זוהר] איז צואמאלס גאט ארויס געגאנגען פון זיין היילינקייט און איז אריין געגאנגען אין מצרים וואס זיא איז געוועזן פיל מיט עבומ"ז און דער אומריינסטער ארט פון דיא גאנצע וועלט, נאר פון וועגן אויס צו לייזין דיא יודין:

פירוש להתורת אלהים

אים צו זיצען אויף זיין שטול ביז דעם בכור פון דער דינסט אשר וואס אונטער דעם מיל שטיין אלע בכורים וועלין שטארבין און פאר וואס וועגען גישלאגין געווארין דיא בכורים פון דיא שפחות, ווארום זייא פלעגין אויך ארבעטין מיט דיא יודין און האבין זיך גיפרייט אז זייא איז שלעכט גיוועזן וכל און אלע בכורים פון די בהמות וועלין אויך פייגערין. ורש"י שרייבט פאר וואס וועגען גישלאגין געווארין דיא בכורים פון דיא בהמות, ווארום די מצרים האבין געדינט צו די בהמות און האבין זייא געהאלטין פאר געצין בילדער און אז גאט וויל שטראפין איין אומה שטראפט ער איר געצין בילדער אויך: (ו) והיתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים און עס וועט זיין אגרויס געשריי אין דעם לאנד מצרים אשר וואס אזוי

משלי חכמים

גרויסע צעהנערס וואס דיא פאערין פלעגין געבין פאר אטרינק בראנפין, האט ער אנגעהויבין שרייען צום גביר פאר מיין ארבעט וואס איך האב בייא אייך געארבעט אזוי שווער פינף יאהר, גיט איר מיר צווייא שטיקלאך פאפיר, מיר קומט בייא אייך טויזענד צעהנערס, אזוי האט מיר מיין פעטער גיזאגט, און ער האט געזידולט דעם גביר און האט אים געפליוכט, ביז דער גביר האט געהייסן מען זאל אים ארויסטרייבין פון שטוב, און צו שליסען די טיר, דער משרת איז געלאפין צו זיין פעטער מיט אגרויס געשריי דער גביר וויל אים ניט בצאהלין זיין ארבעט געלט, דער פעטער האט זיך געוואונדערט, קען דאס זיין דער גביר זאל אים ניט בצאהלין, זאגט דער פעטער צום משרת, דו ווארט דא, און איך וועל גיין צום גביר פרעגין וואס עס איז מיט דעם געלט, דער פעטער איז געקומען צום גביר, האט אים דער גביר גיזאגט איך גיב אים צווייא פאפירליך צו פינף און צוואנציג רובל. ער זאל זייא קענען איין נייען אין הקמד מען זאל דאס געלט ניט אוועק נעמען פון אים אין וועג, און ער

וְכָמֹהוּ לֹא תֹסִף: ז וּלְכֹל ׀ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֹא יֶחֱרַץ־כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ לְמֵאִישׁ וְעַד־
בְּהֵמָה לְמַעַן תֵּדְעוּן אֲשֶׁר יַפְלֶה
יְהוָה בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל:
ח וְיָרְדוּ כָל־עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה אֵלַי
וְהִשְׁתַּחֲווּ־לִי לֵאמֹר צֵא אַתָּה וְכָל־
הָעָם אֲשֶׁר־בְּרַגְלֶיךָ וְאַחֲרֵי־כֵן אֵצֵא
וַיֵּצֵא מֵעִם־פַּרְעֹה בָּחֳרִי־אָף:

אונקלוס

לָא תוֹסִיף: ז וּלְכֹל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לָא יַנְזֵיק כַּלְבָּא
בְּלִישָׁנֵיהּ לְמִנְבַּח
לְמֵאֱנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא
בְּדִיל דִּי תִדְּעוּן דִּי יַפְרֵישׁ
יְיָ בֵּין מִצְרָאֵי וּבֵין
יִשְׂרָאֵל: ח וְיֵחֲתוּן כָּל
עַבְדָּךְ אִלֵּין לְוָתִי וְיִבְעוֹן
מִנִּי לְמֵימַר פּוּק אַתְּ וְכָל
עַמָּא דִּי עִמָּךְ וּבָתַר כֵּן
אֶפּוֹק וּנְפַק מִלְוַת פַּרְעֹה

תולדות אהרן

ולכל בני. ברכות כו: וירדו כל. זבחים קב
מנחות לח: ויצא מעם. זבחים קב:

בעל הטורים

(ו) וכמוהו. ב' במס' הכא ואידך וכמוהו לא היה לפניו נבי יאשיהו לומר שגם אחריו לא קם כמוהו כדכתיב הכא וכמוהו לא תוסיף:

רשב"ם

(ז) לא יחרץ כלב. המלאך המזיק ומשחית בבורי מצרים. אבל בבור ישראל אפי' קול ניבוח של מזיקי החיות לא יזיק אותם: (ח) וירדו כל עבדיך. דרך כבוד אמר לו שהרי בשעת מעשה ויקם פרעה לילה ויקרא למשה ולאהרן לילה. וכל זה אמר לו משה לקיים מ"ש לו לא אוסיף עוד ראות פניך. אתה ועבדיך תבואו אלי:

רש"י

(ז) לא יחרץ כלב לשונו. אומר אני שהוא לשון שנון לא ישנן וכן (יהושע כא) לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשונו לא שנן (ש"ב ה) אז תחרץ תשתנן (ישעיה מא) למורג חרוץ שנון (משלי כא) מחשבות חרוץ אדם חריף ושנון (משלי י) ויד חרוצים תעשיר חריפים סוחרים שנונים: אשר יפלה. יבדיל: (ח) וירדו כל עבדיך. חלק כבוד למלכות שהרי בסוף ירד פרעה בעצמו אליו בלילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי ולא אמר לו משה מתחלה וירדת אלי והשתחוית לי (זבחים קב): אשר ברגליך. ההולכים אחר עצתך והלוכך: ואחרי כן אצא. עם כל העם מארצך: ויצא מעם פרעה. כשגמר דבריו יצא מלפניו: בחרי אף. על שאמר לו אל תוסף

שפתי חכמים

לכן צריכים ב' טעמים: כ דק"ל מאי איפכת ליה לפרעה שילך הוא לבד ועוד אף אם יצא עם כל ישראל הא לא יצאו אלא חוץ לעיר ויזבחו לכ"פ מארצך: ל והיינו כל הפי' של כחלות הלילה ואז יצא ואף שאמר לו פרעה שילך מלפניו אפ"ה לא יצא:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ז) ולכל בני ישראל לא יחרץ וגו'. והיינו הנס דאע"ג דאמרינן כלבים צועקים מלאך המות בא לעיר. וא"כ דין הי' לצעק בשעת מכת בכורות אפילו הכי ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו:

פירוש להורת אלהים

אַנגעשריי איז נאך ניט געוועזן וכמוהו לא תוסיף און עס וועט שוין אזוי אַגעשריי ניט זיין: (ז) ולכל בני ישראל און צו אלע יודין לא וועט ניט שארפן אהונט זיין צונג צו בילן אויף זייא למאיש סאיי אויף אמענטש אדער אויף אבהמה פון די ישראל למען תדעון דורך דעם וועט איר וויסן אשר אז גאט וועט אפ שיידן צווישען די מצרים און צווישען די יודין: (ח) וירדו און אלע דיינע קנעכט וועלין נידערין צו מיר והשתחוו לי און זיי וועלין זיך ביקען צו מיר לאמר און וועלין מיר זאגין צא גיי ארויס אתה דו משה וכל מיט גאר דעם פאלק ישראל וואס גייען מיט דיר ואחרי און דער נאך וועל איך ארויס גיין פון מצרים אזוי האט משה גיזאגט צו פרעה און אז ער האט אויס גילאזט זיינע רייד ויצא איז ער ארויס געגאנגען פון פרעה מיט גרוים צארין, ורש"י שרייבט משה איז ברוגז גיווארין אויף פרעה ווייל ער האט אים גיזאגט אז דו וועסט זעהן מיין פנים וועל איך דיך

משלי חכמים

שרייב איך זאל אים געבין טויזענד קופערנע צעהנערס, ווא וועל איך אים נעמען טויזענד קופערנע צעהנערס, דער פעטער האט גענומען פון גביר דיא צוויא פאפירליך, און ברייננט זיי דעם משרת, און דער משרת וויל זייא ניט נעמען, ער זאגט דער פעטער וויל אים אויך נאררין, דער פעטער האט געבוזט גיין אין שטאט און בעקומען טויזענד גרויסע צעהנערס און שיקן אין אזאק ער זאל זייא טראגן אויף דיא פלייצעס אהיים אין דארף, דאס זעלבינע איז געוועזן מיט דיא יודין, גאט האט גיזאגט צו אברהם מען וועט שווער ארבעטן אין מצרים מיט דיינע קינדער, און נאכדעם וועלין זייא ארויס גיין פון מצרים מיט אגרויס פארמעגין, דאס גרויסע פארמעגין האט גאט געמיינט וואס דיא יודין וועלין נעמען דיא תורה, און דיא נשמות זייערע וועלין רייך ווערין פון תורה און מצות, ווי גאט האט גיזאגט צו משה אז דו וועסט ארויס נעמען דיא יודין פון

ס ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֹא־
יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה לְמַעַן רְבוֹת
מוֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ י וּמֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן עָשׂוּ אֶת־כָּל־הַמֹּפְתִים
הָאֵלֶּה לִפְנֵי פַרְעֹה וַיְחַזֵּק יְהוָה
אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא־שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ׃ ס יב א וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ

אונקלוס

בִּתְקוֹף רְגַז׃ ט וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה לָא יְקַבֵּל מִנְּכוֹן
פַּרְעֹה בְּדִיל לְאַסְגָּאָה
מוֹפְתַי בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃
י וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עֲבָדוּ יָת
כָּל מוֹפְתַיָּא הָאִלֵּין קֳדָם
פַּרְעֹה וְאַתְקֵיף יְיָ יָת לִבָּא
דְפַרְעֹה וְלָא שַׁלַּח יָת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעֵיהּ׃ א וַאֲמַר
יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן בְּאַרְעָא

תולדות אהרן

ויאמר כ' אל. ראה הבנה כס

רשב"ם

(ט) לא ישמע אליכם פרעה. כלומר אחר כל מכה ומכה היה אומר הקב"ה למשה ולאהרן לא ישמע אליכם עד לבסוף. ויחזק ה' בכל פעם ופעם: (א) בארץ

בעל הטורים

(א) אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר. וסמיך ליה החודש לו' שראש בית אב אומר מקודש ד"א אל משה ואל אהרן החודש לו' שעדות החודש כשרה בקרובים כמשה ואהרן:

שפתי חכמים

מ דק"ל אדרבה פרעה הי"ל לקיוף על משה לפי שמשה התרה בו ודבר אליו קשות ועז"פ וכו': נ (נח"י) קשה לי דהכתוב אומר

רש"י

מ רואות פני: (ט) למען רבות מופתי. מופתי שנים רבות ג' מכת בכורות וקריעת ים סוף ולנער נ את מצרים: (י) ומשה ואהרן עשו וגו'. כבר כתב לנו זאת בכל המופתים ולא שנאה כאן אלא בשביל לסמכה לפרשה של אחריה: (א) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן. בשביל שאהרן עשה וטרח במופתים כמשה חלק לו כבוד זה במצוה ראשונה שכללו עם משה בדבור: בארץ מצרים. (מכילתא) חוץ לכרך או אינו אלא בתוך הכרך ת"ל כצאתי את העיר וגו' ומה תפלה קלה לא התפלל בתוך הכרך לפי שהיתה מלאה גלולים דבור חמור

ביאור הכתוב ומשה ואהרן עשו וגו'

(י) ומשה ואהרן עשו וגו' ויחזק וגו'. כוונת הכתוב לומר שהגם שעשו את כל המופתים האלה אעפ"כ לא נתרצה לשלחם אפילו שלא בהחלט אלא לא את מרצו לכך כאומר נלכ נא דרך ג' ימים (אוה"ח) ג

פירוש לתורת אלהים

הייסין הרגנן: (ט) ויאמר יי אל משה האט גאט גיזאגט צו משה יא פרעה וועט אייך נאך ניט צו הערין ער זאל שיקען דיא ישראל למען פון וועגין רבות איך זאל מערין מיינע וואנדער איז לאנד מצרים: (י) ומשה ואהרן עשו אונ משה מיט אהרן האבין גיטאהן אלע וואנדער פאר פרעה ויחזק אונ גאט האט גישטארקט דאס הארץ פון פרעה ולא אונ האט ניט גיוואלט ארויס שיקען די יודין פון זיי לאנד: (א) ויאמר יי אל משה האט גאט גיזאגט צו משה אונ צו אהרן בארץ אין לאנד מצרים לאמר ער זאל זאגין צו די ישראל. ורש"י שרייבט גאט האט מיט משה גירעט אונטער דער שטאט אבער אין שטאט האט ער מיט אים ניט גירעט מחמת די שטאט איז גיוועזן פול מיט

משלי חכמים

מצרים וועט איר דינען גאט אויף דעם בארג, אברהם האט אויך געוואסט וואס גאט מיינט נאר דיא יודין וואס זענען גיוועזן קנעכט אין מצרים אונ האבין ניט מעהר געוואסט נאר ארבעטין עסין שלאפין, וואס עס איז א תורה אונ מצות אונ אנשטאט האבין זייא גאר ניט געוואסט, אז זייא האבין גיהערט זייא וועלין ארויס גיין פון מצרים מיט אגרויס פארמעגין, האבין זייא געוואסט אגרויס פארמעגין איז פיל זילבער פיל גאלד, דריבער האט גאט גיזאגט צו משה, ווען דיא יודין וועלין ארויס גיין פון מצרים וועלין זייא געווייס שרייען מיר האבין גיארבעט אין מצרים, דאס איז מקוים גיווארין, ווא איז דאס גרויסע פארמעגין [זילבער גאלד] וואס מען האט צו גיזאגט צו געבין אונז, אויב דו וועסט זייא זאגין דו וועסט זיי געבין א תורה, זיי ווייסין נאר ניט וואס א תורה איז, אונ זיי וועלין שרייען צו אברהם'ען, דו האסט אונז איבער גיגעבין אין דיא הענט פון גאט ער זאל אונז פארדינגען פאר קנעכט אונ נאכדעם וועט מען אונז געבין אגרויס פארמעגין [דאס איז זילבער אונ גאלד] אונ גאט גיט אונז נאר ניט דאס פארמעגין, אברהם וואס ער איז א צדיק וועט ער ניט קענען הערין דאס שרייען פון זיינע קינדער, וועט ער זאגין צו מיר, ווייל דו האסט מקיים גיוועזן דיא גזרה פון זייער ארבעט מוזסטו מקיים זיין אונ זיי געבין אגרויסין פארמעגין, וואס זייא רעכענען דאס איז א פארמעגין, ניט תורה, נאר מאך גאלד אונ זילבער, דריבער מוזטו משה זאגין דיא יודין זיי זאלין באר'ן אין מצרים גאלד אונ זילבער אונ נעמען מיט זיך ווען זייא גייען ארויס פון מצרים:

דְּמִצְרַיִם לְמֵימָר: ב יַרְחָא הָדֵין לְכוֹן רֵישׁ יַרְחַיָּא קַדְמָאָה הוּא לְכוֹן לְיַרְחֵי

מִצְרַיִם לֵאמֹר: ב הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם

ת״א החדש הזה. סנהדרין מב ברכות י: ראשון הוא. ר״ה ח:

בעל הטורים

(ב) החודש הזה לכם. הפסיק מגולם ויש בו ג״פ חודש וכן בין כל אחד ואחד ג׳ תיבות לומר כאחד בניסן ר״ה למלכים ולרגלים ולחדשים. חדש בגימ׳ לרגלים. לכם. אותיות מלך. ניסן בגימ׳ למלכים. מתחילי׳ עיבור החודש בג׳ לכן ג״פ חודש בפסוק וגומאין ונותנין בה׳ שאלו הג״פ א׳ חודש ב׳ מהם חדשי חדשים שהם חמשה וגומרי׳ בז׳ שד״פ כתיב עוד חודש בפרשה וכשתחשיב ג״פ חודש שבפסוק ישארו ז׳ תיבות דשבעה עולים לעיבור השנה: ראשון הוא לכם. וסמיך ליה דברו שאין מקדשין אלא בב״ד הגדול:

רשב״ם

מצרים לאמר. החדש הזה וגו׳. לפי שפרשה זו על מצות קידש החדש הוצרך לפרש שמצות הללו נצטוו במצרים אבל שאר מצות יש מהם בהר סיני ויש מהם באהל מועד ויש מהם בערבות מואב: ראש חדשים וכו׳. וזה

רש״י

כזה לא כ״ש: (ב) החדש הזה. (מכילתא ש״ר) הראהו לבנה בחידושה ואמר לו כשהירח מתחדש יהיה לך ר״ח. ואין מקרא יוצא מידי פשוטו על חדש ניסן אמר לו זה יהיה ראש לסדר מנין החדשים שיהא אייר קרוי שני סיון שלישי: הזה. נתקשה משה על מולד הלבנה באיזו שיעור תראה ותהיה ראויה לקדש ם והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע ואמר לו כזה ראה וקדש. וכיצד הראהו והלא לא היה מדבר עמו אלא ביום שנאמר (לעיל ו) ויהי ביום דבר ה׳ (ויקרא ז) ביום צותו (במדבר ט) מן היום אשר צוה ה׳ והלאה אלא סמוך לשקיעת החמה נאמרה לו פרשה זו והראהו עם חשכה:

שפתי חכמים

כאמ״ל ואלו המופתים היו חוץ לאמ״ל: ם (נח״י) הרא״ם האריך לפלפל וכו׳ ודבריו אין להם קישור וכו׳ אבל לי: מבואר הוא שצריך חכמה ובינה יתירה לעיני העמים מהא דאמרינן בר״ה דף ך׳ א״ר זירא א״ר נחמן כ״ד שעות מכסי סיהרא לדידן שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא ולדידהו שית מחדתא ותמני סרי מעתיקא הרי שבזה השיעור היה מתקשה אם בשיתא לאחר המולד

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ב) החודש הזה. כזה ראה וקדש והכל תלוי בקדוש ב״ד כדא׳ ר׳ אושעיא כשישראל מגיעין לר״ה הקב״ה אומר למלאכי השרת העמידו בימה והוציאו ספרים כי למחר אני בא ודן עולמי בין כך ובין כך נמלכין ב״ד שלמטה ועברו זדחו ר״ה עד יום של אחריו למחר אין הקב״ה דן את עולמו באין מלאכי השרת לפני הקב״ה ואומרים לפניו ר״ה לא כך אמרת לנו למחר אני דן את עולמי ולשמוע הדין באפס אומר להם הרי בני דוחין את הדין עד למחר והדבר מסור בידם שאתם צריכין לילך אחר קביעותם וכל מה שהם עושין נעשה עמהם ועל זה אמר משה ע״ה כי מי גוי גדול אשר לו וגו׳ בכל קראנו אליו קרי ביה קריאתנו אליו כלומר קריאת החדשים והמועדות שלנו אליו נמי הם נקראים ונעשים.

עניני המעלות חודש ניסן

(ב) החודש הזה לכם ראש חדשים וגו׳. הנה החדש הזה נקרא ראש וראשון. ראש נקרא ע״ש שהוא מובחר שבחדשים. שבניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל. ונעשה חדש זה ראשון לכל חדשי השנה כדי שיהיה זכרון יציאת מצרים נגד עינינו תמיד שכאשר אנו מונין החדש שאחר ניסן שני וכן החדש שאחריו שלישי וכן כולם נמצא אנו זוכרים תמיד שחדש ניסן הוא הראשון. ומפני מה ניסן הוא הראשון. הלא בתשרי נברא העולם. אלא אנו נותנים כבוד לחדש ניסן מחמת שבו יצאנו ממצרים. ע״כ נזכר תמיד יציאת מצרים. ושמות חדשים אינם לא בתורה ולא בנביאים. רק בגלות בבל התחלנו לקרא שמות לחדשים כהפרסיים ע״כ בכתובים נזכרים שמות החדשים כמו שאנחנו קורין. ויש להוס שמא מתוך מנוה זו יתן מקום לטועים לחזיק ולומר שמפני חשיבות מזל טלה המשמש בחדש זה ע״כ נעשה חדש זה ראש לחדשי השנה. משום שכיון שצוה פ׳ ית׳ מיד לשחוט הטלה נעין כל רואים ולקיחתו בעשור לחדש בשליש

פירוש להורת אלהים

עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: (ב) הַחוֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים דֶער חוֹדֶשׁ נִיסָן זָאל צוּ אַייךְ זַיין דֶער עֶלְצְטֶער פוּן דִי חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן עֶר זָאל צוּ אַייךְ זַיין דֶער עֶרְשְׁטֶער צוּ אַלֶע חֳדָשִׁים פוּן דֶעם יָאהְר, כְּלוֹמַר אַז מֶען וִויל צֵיילִין דִיא חֳדָשִׁים פוּן דֶעם יָאהְר זָאל מֶען אָן הֵייבִּין פוּן נִיסָן, דְהַיְינוּ נִיסָן אִייר

לקוטים על התורה

(ב) הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים וגו׳. דֶער כְּלִי יָקָר שְׁרַייבְּט דִיא תּוֹרָה לֶערְנְט אוּנְז אַז דִיא וֶועלְט אִיז בַּשַׁאפִין גִיוָוארִין אִין תִּשְׁרֵי אוּנ אַלֶע פֶעלְקֶער דַארְפִין צֵיילִין דִיא חֳדָשִׁים פוּן יָאהְר פוּן תִּשְׁרֵי, נָאר יוּדִין דַארְפִין צֵיילִין דֶעם עֶרְשְׁטִין חֹדֶשׁ פוּן נִיסָן, וַוייל זֵייא זֶענֶען אַרוֹיס גֶעגַאנְגֶען פוּן מִצְרַיִם אִין נִיסָן, אוּנ אִין דֶעם חֹדֶשׁ נִיסָן זֶענֶען זֵיי גִיוָוארִין אַפְּאלְק, אוּנ אִין דֶעם חֹדֶשׁ אִיז צוּ זֵיי גִיטְאהְן גִיוָוארִין נִסִּים אוּנ נִפְלָאוֹת, וַוייל דִיא יוּדִין זָאלִין דָאס גֶעדֵיינְקֶען אוֹיף אֵייבִּיג, דְרִיבֶּער זָאל אַלֶע יָאהְר דֶער חֹדֶשׁ נִיסָן בַּייא זֵייא זַיין דֶער עֶרְשְׁטֶער חֹדֶשׁ, אָבֶּער דִיא פֶעלְקֶער דַארְפִין דָאס נִיט, דְרִיבֶּער צֵיילִין זֵייא דִי חֳדָשִׁים פוּן תִּשְׁרֵי:

משלי חכמים

(ב) הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם ראש חֳדָשִׁים וגו׳. דֶער מִדְרָשׁ זָאגְט וֶוען מֹשֶׁה הָאט גִיזָאגְט צוּ דִי יוּדִין אִין דֶעם חוֹדֶשׁ וֶועט אִיר אוֹיסְגֶעלֵייזְט וֶוערִין פוּן מִצְרַיִם, הָאבִּין דִיא יוּדִין גִיזָאגְט צוּ מֹשֶׁה וִויא אַזוֹי קֶענֶען מִיר אוֹיסְגֶעלֵייזְט וֶוערִין אִין דֶעם חוֹדֶשׁ, אַז מִצְרַיִם אִיז פוּהל מִיט אוּנְזֶערֶע עָבוֹ״ז, אִיז דָאךְ אַקַשְׁיָא פָאר וָואס הָאבִּין דִי יוּדִין דָאס נִיט גִיזָאגְט צוּ מֹשֶׁה

מצות השם

(ד) [עשה ג] לקדש חדשים ולחשוב שנים בבית דין בלבד שנאמר החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה:

(ב) הַחֹדֶשׁ הַזֶּה וגו׳. עֶס אִיז אַמִצְוַת עֲשֵׂה בֵּית דִין זָאלִין רֶעכֶענֶען יֶעדֶער חֹדֶשׁ וֶוען, דִיא נַייע לְבָנָה בַּארְף זַיין, דֶעם טָאג וֶועלִין זֵייא מַאכִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ, מֶען זָאל ווִיסֶען צוּ מַאכִין אַלֶע יָמִים טוֹבִים אִין דֶער צֵייט. ווִי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק גָאט הָאט גִיזָאגְט צוּ מֹשֶׁה אוּנ צוּ אַהֲרֹן דֶער חֹדֶשׁ נִיסָן זָאל בַּייא אַייךְ זַיין דֶער עֶרְשְׁטֶער חֹדֶשׁ אִין יָאהְר, דֶער מִדְרָשׁ זָאגְט גָאט הָאט גֶעווִיזֶען צוּ מֹשֶׁה דִיא לְבָנָה וֶוען זִיא וֶועט בֶּענַייט, אוּנ עֶר הָאט גִיזָאגְט צוּ אִים צוּ יֶעדֶער צֵייט וֶוען דוּ וֶועסְט זֶעהֶן דִיא לְבָנָה אַז זִיא אִיז ווִיא אִיצְט אִיז, זָאלְסְטוּ דַאמָאלְס מַאכִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ, בַּייה. דִין זָאלִין זָאגִין מְקוּדָּשׁ הַחֹדֶשׁ. נָאר הַיינְט מַאכִין מִיר ראש חֹדֶשׁ מִיט אֶרֶעכֶענוּנְג, דְרִיבֶּער דַארְפִין מִיר נִיט זָאגִין מְקוּדָּשׁ הַחֹדֶשׁ נָאר וֶוען דֶער רֶעכֶענוּנְג וַוייזְט אוֹיף ראש חֹדֶשׁ מַאכִין מִיר ראש חוֹדֶשׁ:

להדשי השנה: ג דברו אל־כל עדת ישראל לאמר בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית־

אונקלוס

שתא: ג מלילו עם כל כנישתא דישראל למימר בעסרא לירחא הדין ויסבון להון גבר אימרא לבית אבא אימרא

תו"א דברו אל כל. פסחים נו: בעשור לחדש. שם לא: שה לבית שם פח:

רשב"ם

כר' יהושע שבניסן נברא העולם: לחרשי השנה. בכל מקום שאומר לכם בחדש שמיני תשיעי לחרש הזה הם. ולר"א האימר בתשרי נברא העולם. עיקר פשוטו כך. החרש הזה לכם אע"פ שאינו ראש חרשים לשאר אומות לכם יהיה ראש חרשים למנות ששי שביעי שמיני תשיעי חדש שנים עשר הוא חדש אדר. ממנו תמנו להיות לכם זכרון כי בו יצאתם ממצרים. וכשנא' בתורה ובחרש השביעי. לירח יצ"מ פירושו. וכן רגילין הפסוקים לקחת חשבונם ליצ"מ כרכתיב בחרש השלישי לצאת בני ישראל וגו' וכן בבנין הבית ויהי בשמונים שנה וד' מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים: יג) לבית אבות. משפחות בית אחד רגילים לאכול יחד בבית אחד כי הפסח לא יאכל בשני בתים. דכתיב שה לבית בבית אחד יאכל:

בעל הטורים

לחדשי השנה. ב' במסורה דין ואידך עולת חודש בחדשו לחדשי השנה מכאן דרשו חדש והבא קרבן מתרומה חדשה שבאחד בניסן מתחילין להביא מתרומה חדשה דהיינו ראשון הוא לכם לחדשי השנה דהוא ניסן:

שפתי חכמים

ואם כתמני סרי לאחר המולד וכו' ע"ש: ע (רא"ם) ותימי מכין דבריו דדלמא אתה תדבר לאהרן הוא דקאמר אבל לישראל שניהם כאחד היו מדברים ועוד אפי' את"ל שפי' אתה תדבר לפרעה היא דלמא דוקא לפרעה אתה תדבר ולא אהרן אבל לישראל שניהם מדברים. וי"ל שמה דכתיב אתה תדבר וגו' ר"ל אע"פ שאהרן אחיך יהיה נביאך מ"מ אתה תדבר פעם אחת בקילור השליחות לפרעה כפי ששמעת מפי ואהרן ימליצנו ויטעימנו אח"כ וכמו שהוא גבי פרעה ככה הוא גבי ישראל דכתיב ודבר הוא לך אל העם וגו' ר"ל אע"פ שאהרן יהיה לך לפה לדבר עם העם עם כל זה צריך אתה לדבר אל העם בכל שליחות פעם אחת בקילור כמ"ש לעיל: פ ר"ל בעשור לחדש הזה לא קאי אאמיר' אלא אויקחו דאי קאי אאמירה הל"ל בעשור לחדש הזה לאמר ויקחו וגו' דהוה משמע דאמירה יהיה בעשור לחדש אבל השתא שכתוב לאמר קודם בעשור לחדש קאי אאמירה דלעיל אר"ח: צ מדכתיב הזה דמיעוטא הוא. ומהרש"ל פי' דהל"ל ויקחו להם בעשור לחדש וגו' שהיה משמע שהצווי של לקיחה קאי על יום העשור אלא לכן כתיב הכי לומר שהתא יהיה הלקיחה בעשור ולא לדורות: ק ומדאמר משה לישראל וקחו לכם לאן למשפחותיכם א"כ בית אבות היינו משפחה ולכך פירש"י שה למשפחותיכם שה

רש"י

(ג) דברו אל כל עדת. (מכילתא) וכי אהרן מדבר והלא כבר נאמר אתה תדבר ע אלא חולקין כבוד זה לזה ואומרים זה לזה למדני והדבור יוצא מבין שניהם כאלו שניהם מדברים: אל כל עדת ישראל וגו' בעשור לחדש. (מכילתא) דברו היום בראש חודש פ שיקחוהו בעשור לחודש: הזה. צ פסח מצרים מקחו בעשור ולא פסח דורות (פסחים צו): שה לבית אבות. (שם) למשפחה אחת ק הרי שהיו מרובין יכול שה

עניני המעלות חודש ניסן

הראשון של החדש שאז המזל יותר בתקפו ואין לו כח להציל את הצאן אשר תחת ממשלתו ועי"ז יכירו וידעו כי יש אלוה גבוה מעל גבוה. ועכ"ל הקדים מצות קידוש החדש לפי שצוה ליקח השה בעשור לחדש ע"כ הוצרך להודיע מאיזה יום יתחילו למנות עשרה ימים אלו ואמר לו כזה ראה וקדש ומן אותו יום והלאה ימנה עשרה ימים אלו להודיע חולשת בכור המזלות וכלקיחתו ילקו כל בכורי מצרים אשר שמו כסלם בבכור המזלות. וזהו הטעם למה שמסר להם מצות לעסוק בהם דם פסח ודם מילה. כי דם פסח היינו לבטל דעת המאמינים במזל טלה. ודם מילה לפי שנאמר בפסח כל ערל לא יאכל בו:

דעת זקנים מבעלי התוספות

ואחז"ל שזה אחד מן הג' דברים שנתקשה משה ע"ה. וקשיא שהרי קטנה היה בסוף החדש כמו בתחלת המולד ואיך יוכל להבחין אם היא מן הישנה או מן החדשה וי"ל דמ"מ יוכל להבחין מתוך הפגימה כי הישנה פגימתה לצד המערב והחדשה לצד מזרח. ד"א כי בסופה עומדת בקרן דרומית מזרחית ובחדושה בקרן דרומית מערבית:

(ג) בעשור לחדש. פסח מצרים מקחו בעשור הי' וכאשר ראו בכירי מצרים כך א"ל לישראל מה זאת לכם א"ל פסח הוא שיפסח המקום על בתי ב"י במצרים ויהרוג במצרים הבכורות אצל המצריים ואמרו להם שלחו ישראל כי אתם גורמים לנו למית ולא רצו והם הרגו בהם כמה וכמה והיינו דכתיב למכה מצרים בבכוריהם בכורי מצרים לא נאמר אלא מצרים בבכוריהם שהבכורות הכו עצמן. ועוד אתמר במדרש כי כשלקחו הפסח בעשור להדש שבת היה שהרי קי"ל דפסח מצרים בחמישי בשבת היה כדכתיב במסכת שבת

פירוש לתורת אלהים

קיון וגו': (ג) דברו אל כל עדת ישראל איר משה מיט אהרן זאלט ריידין צו דער עדה ישראל לאמר אזוי צו זאגין, (רש"י שרייבט גאט האט גיהייסין זיי זאלין ריידין צו דיא ישראל אום ראש חודש ניסן אונ זאלין זיי זאגין) בעשור אז עס וועט קומען דער צעהנטער טאג אין חודש ניסן ויקחו להם זאל יעדער יוד נעמען שה אלעמעל לבית אבות צו א משפחה, כלומר יעדער יוד זאל נעמען אלעמעל אויף א קרבן פסח פון אגאנצע משפחה וועגין אונ אז אין דער משפחה איז פאר האנדין פיל

משלי חכמים

באלד דאס ערשטע מאהל וויא משה איז געקומען צו זייא אונ האט גיזאגט נאט האט מיך געשיקט צו אייך איך זאל אייך אויסלייזין פון מצרים, האבין זייא אים גענטפערט זאגין וויא אזוי קענען מיר אויסגעלייזט ווערין אז מצרים איז פול מיט אונזערע עכו"ז, דיא צווייטע קשיא איז זייא ווילין דאך איצט אוועק ווארפין דיא עכו"ז אונ וועלין מאהן תשובה קענען זייא דאך שוין אויסגעלייזט ווערין, נאר למשל עס האט אמאהל גיטראפין איור האט זיך פארדונגען צו זיין אקנעכט אויף צווייא יאהר בייא א עכו"ם, דאס ווייסין מיר אז דיא פעלקער ציילין זייער יאהר צו דיא זונן, איז איאהר דרייא הונדערט פינף אונ זעכציג טעג, אונ דיא יודין ציילין איאהר צו דיא לבנה, דאס איז דרייא הונדערט פיר אינ פופציג טעג, וועגין דיא יאהרין פון דיא עכום"ז גרעסער פאר דיא יודישע יאהרין בים עלף טעג, צווייא יאהר איז צווייא אונ צוואנציג טעג, ווי"א דיא צווייא יאהר האבין זיך גיענדיגט, איז גיוואָרין אקריג צווישין דעם עכו"ם אונ דעם יוד, דער עכו"ם האט גיזאגט ער האט

אבת שה לבית: ד ואם־ימעט
הבית מהיות משה ולקח הוא
ושכנו הקרב אל־ביתו במכסת
נפשת איש לפי אכלו תכסו על־
השה: ה שה תמים זכר בן־שנה
יהיה לכם מן־הכבשים ומן־העזים

לביתא: ד ואם יזעיר
ביתא מלאתמנאה על
אימרא ויסב הוא
ושיבביה דקריב לביתיה
במנין נפשתא גבר לפום
מיכליה תתמנון על
אימרא: ה אימר שלים
דכר בר שתא יהא לכון
מן אמריא ומן עזיא

תו"א ואם ימעט. שם פט: במכסת. פסחים סא: איש לפי. שם לח: שה תמים. זבחים ל:

בעל הטורים

(ד) איש לפי אכלו. בגימ' אכל כזית ילא: לך שאם אכל כזית ילא: תכוסו על השה שה תמים. שצריך ג' שיים אחד לפסח ואחד לחגיגה: י פעמים שה בפ' כשתצרף עמהם מן הכבשים רמז שאין פותחין משה עלאים מבוקרין:

רשב"ם

(ד) ואם ימעט. שלא יוכלו לאכלו כולו: במכסת מנין כדכתיב ויהי המכס לה' מן הצאן. הכס עיקר כמו מס של מלך מכסת כמו שכבת הטל. אבל הכוסו מגזרת כסס כמו הסובו או סבב. ואינו מגזרת מכס לה' כלל. ואפי' אם היה המ"ם של מכסת תוספת ולא מעיקר התיבה כמו מצוה מקנה מראה מעשה לא יהיה גזרת תכוסו אלא מגזרת כסה עשה ראה. מחטופי למ"ד פעל וז"א שכולם את שאחרי השם בחטוף. הקוה תגרת מצוה. אבל משוב. קם. ויגר מואב. יאמר תשובה התקוה. ומגורהם אביא להם. חטף באות ראשונה

רש"י

אחד לכילן הלמוד לומר שה לבית: (ד) ואם ימעט הבית מהיות משה. ואם יהיו מועטין מהיות משה אחד שאין יכולין לאכלו ויבא לידי נותר ולקח הוא ושכנו וגו' זהו משמעו לפי פשוטו. ועוד יש בו מדרש ללמד שאחר שנמנו עליו יכולין להתמעט ולמשוך ידיהם הימנו ולהמנות על שה אחר אך אם באו למשוך ידיהם ולהתמעט מהיות משה יתמעטו בעוד השה קיים בהיותו בהיים ר ולא משנשחט (פסחים פט): במכסת. חשבון וכן (ויקרא ז) מכסת הערכך: לפי אכלו. הראוי לאכילה פרט לחולה ולזקן ש שאינן יכולין לאכול כזית (מכילתא): תכסו. ת תתמנון: (ה) תמים. בלא מום: בן שנה. כל שנתו קרוי בן שנה א כלומר שנולד בשנה זו: מן הכבשים ומן העזים. או מזה או מזה ב שאף עז קרויה שה שנאמר

שפתי חכמים

לבית אבות: ר ר"ל מהיות משה קרינן מחיותו דשה דאותיות אחע"ה מתחלפות: ש דמדפכת הוא נאכל על השובע א"כ מאי נפקותה בין בעל אכילה לשאינו בעל אכילה אלא לפי אכלו היינו הראוי לאכילה: ת י"ל משום הכי הביא התרגום שלא תאמר תכוסו את אחרים לכך הביא התרגום תתמנון ע"י אחרים (נח"י) ול"נ עיקר כוונת הרב למעוטי שלא תפרש ל' שחיטה לא תשחטו תרגים לא תכבון וכן דעת הב"ם: א (נח"י) ואתא למעט דלאחר שעבר עליו שנה אע"פ שעדיין לא נתמלאו שתי שנים פסול לקרבן פסח כדאמר בפסחים דף ל"ז ברש"י זכר בן שתי שנים אינו ראוי לפסח ע"ש מה שהאריך בראיות: ב דכתיב ושה עזים

דעת זקנים מבעלי התוספות

פרק ר"ע א"כ עשור שלו בשבת שלפניו וכשראו המצרים כשלוקחין הפסחים לשחוט נתקבצו עליהם להרגן כי יראתן של מצרים הי' בהמות ועשה להם הקב"ה נס וניצולו ולכך קרוי שבת הגדול מפני גדול הנס. ומיהו צריך ליתן טעם למה מקחו מבעשור. ואו' רש"י שיתעסקו בברית מילה ובדם פסח ד' ימים. ומקשים ד' ימים למה ואומר הרב יצחק מאיבר"א כדי שימולו וישהו ג' ימים אח,, וסילה קודם שיצאו לדרך:

פירוש לתורת אלהים

מענטשין אונ דאס לעמעלע וועט וויניג זיין פון ווירטמווענין זאלין זיי נעמען שה לבית אלעמעלע צו אהויז געזינד: (ד) ואם ימעט הבית אונ אז דאס הויז געזינד וועט וויניג זיין מהיות משה אונ אלעמעלע איז פאר זייא צו פיל זיי וועלין דאס ניט קאנען אויף עסין אין גאנצין אונ איבער לאזין טאר מען ניט ולקח זאל ער מיט זיין שכן וואס וואהנט נאנט נעבין זיין הויז ביידע בשותפות נעמען אלעמעלע במכסת נפשות אין צאהל פון נפשות איש אמענטש לפי אכלו נאך זיין עסין אזעלכע מענטשין וואס קאנען עסין תכוסו זאלט איר ציילין על השה אויף דעם לעמעל אבער דיא וואס קאנען ניט עסין, דהיינו אקראנקער אדער א אלטער זאלין קיין חלק האבין אין דעם לעמעלע: (ה) שה אלעמעל תמים גאנץ אן אפעלער זכר אזכר אונ ניט אנקבה בן שנה וואס איז אלט איאהר יהיה לכם זאל דאס צו אייך זיין כלומר אזעלכעס זאלט איר נעמען מן פון דיא

משלי חכמים

[נ]עדוננען דעם יוד אויף זיינע צוויא יאהר, דארף דער יוד ארבעטין בייא אים נאך צווייא אונ צוואנציג טעג, דער יוד האט ניזאגט ער האט זיך פארדונגען אויף זיין רעכענונג, זאגען די צוויי יאהר שוין גיענדיגט, זאגען זייא געקומען צום משפט, ראט דער שופט גיפסקנט מען דארף וויסען דעם פירונג פון דעם יודין וויא ער האט זיך געפירט אין דיא צווייא יאהר וואס ער האט געדינט בייא דעם עכו"ם, אויב ער האט אין דיא צווייא יאהר געהיט זיינע יודישקייט, ער האט ניט געארבעט שבת אונ ניט יום טוב, אונ ער האט אלע טאג געדאווינט אונ דער עכו"ם האט אים ניט גישטערט, איז אצייכן אז דער עכו"ם

תִּקָּחוּ׃ ו וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד
אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה
וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת־יִשְׂרָאֵל
בֵּין הָעַרְבָּיִם׃ ז וְלָקְחוּ מִן־הַדָּם וְנָתְנוּ
עַל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וְעַל־הַמַּשְׁקוֹף
עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר־יֹאכְלוּ אֹתוֹ

תִּסְּבוּן׃ ו וִיהֵי לְכוֹן לְמַטְּרָא עַד אַרְבְּעַת
עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא הָדֵין
וְיִכְּסוּן יָתֵיהּ כָּל קְהָלָא
כְנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בֵּין
שִׁמְשַׁיָּא׃ ז וְיִסְּבוּן מִן
דְּמָא וְיִתְּנוּן עַל תְּרֵין
סִפַּיָּא וְעַל שָׁקְפָא עַל
בָּתַּיָּא דִּי יֵיכְלוּן יָתֵיהּ

ת"א והיה לכם. ר"ה ו: ושחטו אותו. פסחים כד: בין הערבים. שם נח: בל. ומתים שם סג:

רשב"ם

(ז) המשקוף. מפתן העליון הנראה לעין כל בכניסת הבית כמו וישקף אבימלך. והמפרש לשון נקיפת וחבטת הדלת צריך למצוא לו חבר בלשון תורה ונביאים בלשון העברים:

שפתי חכמים

ואי אמרת אחד מן הכבשים ואחד מן העזים הל"ל שיים ל' רבים כיון דשה נמי קרוי שה אלא וכו': ב והא דלא הקשה לעיל גבי בעשור לחודש ויקחו להם וגו'. וי"ל דלעיל הייתי אומר מפני בקור ממום צריך ד' ימים וא"כ דפסח דורות נמי צריך ד' ימים לבקור ולא בא הזה למעט מבקור ד' ימים אלא פסח שני אבל הכא דכתיב והיה לכם למשמרת וגו' וזהו ל' בקור ש"מ דויקחו דכתיב לעיל קיחה ממש הוא א"כ קשה למה לקיחתו ארבעה ימים קודם לשחיטתו כלומר לקיחתו לשם פסח ופסח דורות לקיחתו לשם פסח כ"ז שירצה אך קשה היאך מתורץ הקושיא במה שמביא בשם רבי מתיא בן חרש וכו' ולמה ד' ימים לא פחות ולא יותר וצ"ע: ד פי' ועוד טעם אחר שהיו וכו': ה [רא"ם] וא"ת אמאי לא יליף מקרא איש שה לבית אבות שא' לוקח לכל המשפחה ועוד דלמא שאני הכא שיש לו ולשליח שותפות בגויה. וי"ל דנפקא ליה מהני תרי קראי דהם אינו ענין להיכא דאית ליה שותפות בגויה תנהו ענין להיכא שאין לשליח חלק בגויה כדאיתא שם בקידושין (נח"י) ולענ"ד חורפיה לא עיין יפה והאריך שם ע"ש ומסיים ול"נ דהל"ל ושחטו אותם דהוי משמע דהרבה אנשים שוחטים הרבה פסחים או הל"ל ושחט אותו הפסח דכתיב ושחטו אותו א"כ קשה וכי כולם שוחטים אלא וכו': ו דלא הל"ל אלא ונתנו מן הדם ולקחו ל"ל אלא זו קבלה: ז (נח"י) וה"פ מאחר שלקחו היינו שמקבל את הדם ולא כתיב

רש"י

(דברים יד) ושה עזים: (ו) והיה לכם למשמרת. זהו לשון בקור שטעון בקור ממום ארבעה ימים קודם שחיטה ומפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים ג מה שלא צוה כן בפסח דורות היה רבי מתיא בן חרש אומר הרי הוא אומר (יחזקאל טז) ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו ולא היו בידם מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו שנאמר (שם) ואת ערום ועריה ונתן להם שתי מצות דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה שנאמר מתבוססת בדמיך (שם) בשני דמים ואומר (זכריה ט) גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו ושהיו שטופים באלילים ד אמר להם משכו וקחו לכם משכו ידיכם מאלילים וקחו לכם צאן של מצוה: ושחטו אותו וגו'. וכי כולן שוחטין אלא מכאן ששלוחו ה של אדם כמותו (מכילתא קידושין מא): קהל עדת ישראל. קהל ועדה וישראל. מכאן אמרו פסחי צבור נשחטין בשלש כתות זו אחר זו נכנסה כת ראשונה ננעלו דלתות העזרה וכו' כדאיתא בפסחים (דף סד): בין הערבים. משש שעות ולמעלה קרוי בין הערבים שהשמש נוטה לבית מבואו לערוב. ולשון בין הערבים נראה בעיני אותן שעות שבין עריבת היום לעריבת הלילה עריבת היום בתחלת שבע שעות מכי ינטו צללי ערב ועריבת הלילה בתחלת הלילה. ערב לשון חשך וחשך כמו (ישעיה כד) ערבה כל שמחה: (ז) ולקחו מן הדם. זו קבלת ו הדם יכול ביד ז ת"ל אשר בסף: המזוזות. הם הזקופות אחת מכאן לפתח ואחת מכאן: המשקוף.

פירוש להורת אלהים

שאף ימן העזים אדער פון די ציגען תקחו זאלט איר נעמען: (ו) והיה לכם למשמרת און דאס לעמעל זאל זיין צו אייך צו אהיטונג עד ביז דעם פער־צעהנטען טאג אין דעם חודש ניסן און אין דיא פיר טעג פון דעם צעהנטען טאג אין חודש ביז דעם פערצעהנטען טאג זאל מען זעהן דאס לעמעלע באוואר איז אין אים א פעלער ושחטו און אלע יודען זאלען אים שעכטען בין הערבים צווישען די אבענטען דאס מיינט מען דעם פערצעהנטען טאג נאך האלבען טאג: (ז) ולקחו און די ישראל זאלען נעמען מן הדם פון דעם בלוט פון דעם לעמעל ונתנו און זאלען געבען (באשמירען) אויף די צוויי בייטשטידלען ועל המשקוף און אויף דעם איבערשטען בייא שטידעל על הבתים אויף דיא

משלי חכמים

האט איהם געהאלטען פאר אידישען קעניג, דארף דער רעכענונג פון דיא יאהרען אויך זיין אויף דעם יודישען רעכענונג, און אויב דער קעניג האט קיין יודישקייט געהאלטען, ער האט געארבעט שבת און יום טוב און האט נים געדאוונט צווי טיא

מצות השם

(ה) [עשה ד] לשחוט כבש הפסח בזמנו שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים:

נו) ושחטו אותו וגו'. עס איז א מצות עשה דעם פער־צעהנטען טאג אין ניסן זאל מען נעמען איינס אדער אציג וואס זענען זכרים און האבען קיין פעהלער און זענען נאך קיין יאהר אלט און מען זאל אים שעכטען פאר א קרבן פסח פארין נאכט, דער דין איז נאר ווען דער בית המקדש איז געווען. און זכרים און נקבות האבען געטויגט עסן, דעם קרבן פסח אין פערצעהנטען טאג אין חודש ניסן:

בְּהוֹן: ח וְיֵיכְלוּן יַת בִּסְרָא בְּלֵילְיָא הָדֵין טְוֵי נוּר וּפַטִּיר עַל מְרָרִין יֵיכְלוּנֵיהּ: ט לָא תֵיכְלוּן מִנֵּיהּ כַּד חַי וְאַף לָא

בָּהֶם: ח וְאָכְלוּ אֶת־הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי־אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל־מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ: ט אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא

ת"א ואכלו את. ברכות ט: אל תאכלו. שם פא:

בעל הטורים

(ח) ואכלו את הבשר. הפסוק מתחיל באכילה ומסיים באכילה על מרורים יאכלוהו רמז שצריך שתי אכילות אכילת פסח ואכילת חגיגה: יאכלוהו. וסמיך ליה אל תאכלו לו' שיאכלוהו דוקא לשם פסח ולא לשם אכילה גסה. יאכלוהו. ד' במסור' ב' בעניני דפסח ואידך אהרן ובניו יאכלוהו בעניני דמלואים מה התם נלטוו ומפתח אהל מועד לא תצאו ה"נ ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו ואידך כי

רשבים

(ח) ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש וגו'. כל עניני אכילה דרך חפזון וכהירות הוא כאדם הנחפז ללכת: (ט) נא. נראה לשון צלי קדרה

רש"י

הוא הפניין שהדלת סוקף עליו כשסוגרין אותו לינט"ל בלעז (אבערשוועלע). ולשון שקיפה חבטה כמו (ויקרא כו) קול עלה נדף טרפא דשקיף. חבורה משקופי: על הבתים אשר יאכלו אתו בהם. ולא על משקוף ומזוזות שבבית התבן ובבית הבקר שאין דרין בתוכן: (ח) את הבשר. ולא גידים ועצמות (מכילתא פסחים פג): ומצות על מרורים. כל עשב מר נקרא מרור וציוה לאכול מרור זכר לוימררו את חייהם: (ט) אל תאכלו ממנו נא. שאינו צלוי כל צורכו קוראו נא

שפתי חכמים

לתוך מה יקבל יכול אף כיד תיל כסף: ח מדכתיב אשר יאכלו אותו בהם וא"ל דדוקא כתיב על הבתים אשר יאכלו אותו בהם אבל בית שאין אוכלין בתוכו אע"פ שראוי לדור בתוכו אין נותנין שם דם שהרי כתיב בסמוך והיה הדם לכם לאות על הבתים אשר אתם שם משמע אם ראוי לדור בהם אע"פ שאין אוכלין בתוכו נותנין שם דם: ט דאל"כ לכתוב ואכלו אותו הבשר ל"ל [נ"א] ודוקא הגידין שהם קשין שאינן נאכלין מחמת קושין קמיירי: י מדכתיב ומצות על מרורים הקיש מרור למצה מה

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ח) ואכלו את הבשר. לכך נהגו העם לעשות בליל פסח שלש מצות זכר לשלש סאין שאמר מהרי שלש סאין ופסח היה. ויש אומר זכר לשלשה אבות ובציעתה זכר לקריעת ים סוף וירדן שנבקע בפסח ולברך על הפרוסה אכי"ת מצה כדאי' בפסחים מה דרכו של עני בפרוסה ושני מיבולין על ב' טבילות שטבלו יייד בית ומקנת כסף. ד"א כנגד שתי הזאות אחת על המשקוף ואחת על המזוזות. ד"א כנגד דם ברית ודם פסח שנאמר מתבוססת בדמיך. ובערבי פסחים מוכח שהן להיכרא דתינוקות שהיו רגילין לאכול ירקות לאחר אכילה לקנוח והשתא קא אכלי קודם סעודה. ישאלו מה נשתנה ועוד היכר אחריתי כי כשיראו בשאר ימים טובים שלא ישתו קודם רק כוס א' ועכשיו מוזגין כוס ב' אז ישאלו וכן מסיק התם וכאן הבן שואל. וחרוסת זכר לטיט ונוהגין בו תפוחים זכר לתפוח כדכתיב לעיל תחת התפוח עוררתיך ומיני תבלין דומין לתבן ואגוזים ושקדים שמלבנין החרוסת זכר לטיט שעושין מסיד שהוא לבן. וכן תניא בע"פ תבלין זכר לתבן חרוסת זכר לטיט ב' תבשילין זכר למשה ואהרן. ד"א דג כנגד לויתן. ביצת כנגד זיז שדי. ובערבי פסחים מסיק אחד זכר לפסח וא' זכר לחגיגה. ד' כוסות כנגד ד' גאולות והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי וכוס חמישי דהיינו למאן דצריך למשתיה הוא כנגד והבאתי שגם הוא גאולה כדא' אינשי מאן דמריה שחרריה ומסר כל דיריה בידיה אי לא אייתיה לבי דריה מאי אהני ליה פי' עבד ששחררו רבו ומסר לו נביעו בידו אם לא הביאו לבית דירתו מה מועיל לו כל המובה ה"נ אם לא הביא הקב"ה אותן לארץ ישראל מה היה מועיל להם היציאה של מצרים. ד"א ד' כוסית כנגד ד' ישועות ה' מנת חלקי וכוסי. כוסי רויה. כוס ישועות אשא ישועה לא נאמר אלא ישועות א' לימות המשיח וא' לעוה"ב. ד"א כנגד ד' כוסות שאמר שר המשקים ליוסף. ד"א כנגד ד' כוסות התרעלה שעתיד הקב"ה להשקות לעכו"ם שנאמר קח את כוס החמה ונאמר כי כוס ביד ה'. וכן כוס חמה ביד ה' דכתיב גבי בבל. ונאמר ורוח זלעפות מנת כוסם:

(ט) אל תאכלו ממנו נא. פי' ראב"ע דלפי שתועבת מצרים הזבחו שמא תאמרו לא נצלהו כל צרכו פן ירגישו בו

פירוש להורת אלהים

הייזער וואס זיי וועלין עסין אין זיי דאס לעמעלע:

(ח) ואכלו אונ זיי זאלין עסין דאס פלייש אין דער נאכט וואס נאך דעם פערצעהנטין טאג צלי אש דאס פלייש זאל זיין גיבראטין אויף פייער ומצות אונ מיט קוכען וואס מען מאכט פון אזוי אטייג וואס איז ניט זאהער על מרורים מיט ביטערע קרייטיכצער יאכלוהו זאלין זיי עסין דאס פלייש:

(ט) אל תאכלו ממנו נא איר זאלט ניט עסין פון אים

משלי חכמים

אעכו"ם, דארף דער רעכענונג פון דיא יאהרין אויך זיין אויף דעם עכומ"ז רעכענונג, דארף ער דינען נאך צוויי אונ צוואנציג טעג, דאס זעלביגע איז גיווען בייא דיא יודין, גאט האט גיזאגט דיא יודין זאלין ארבעטין פיר הונדערט יאהר ביי יודין ווערין גערעכונט דיא יאהרין, פון ניסן ביז ניסן, ביי די עכומ"ז ווערין גערעכונט די יאהרין פון תשרי ביז תשרי נוי עס שטיים

מצות השם

(ו) [עשה ה] לאכול בשר פסח בליל ט"ו בניסן שנאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו:

(ו) [לאו ב] שלא לאכול בשר פסח נא ומבושל שנאמר אל תאכלו ממנו נא ובשל מבשל במים:

(ח) וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר וגו'. עס איז א מִצְוַת עֲשֵׂה מען זאל עסין דעם קָרְבָּן פֶּסַח די נאכט וואס גיהער צום פופצעהנטין טאג אין ניסן, אונ דער קָרְבָּן פֶּסַח מוז זיין גיבראטין מיט א שפיז אויף דעם פייער, אונ מען מוז אים עסין, מיט מַצָּה אונ מָרוֹר צו זאמען, אונ מען מוז אים עסין אין איין שֹׂבַע:

(ט) אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וגו'. עס איז א מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה מען זאל ניט עסין דיא פלייש פון קָרְבָּן פֶּסַח ווען עס איז נאך ניט גוט געברָאטין גיווארין, אונ מען טאר ניט עסין דיא פלייש פון קָרְבָּן פֶּסַח אויב עס איז גיקאכט גיווארין אין וואסער, ווייל דער קָרְבָּן פֶּסַח איז א אנדיינקונג אז אין דיא נאכט זענען מיר פריי גיווארין פון צו דינען אין מִצְרַיִם, אונ מיר זענען גיווארין וויא שָׂרִים, דריבער דארפין מיר עסין דעם קָרְבָּן פֶּסַח וויא שָׂרִים, אונ שָׂרִים עסין גיבראטענע פלייש אונ די מִצְוָה גייט אן סאיי בייא זְכָרִים אונ סאיי ביי נְקֵבוֹת:

וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם כִּי אִם־צְלִי־
אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל־כְּרָעָיו וְעַל־קִרְבּוֹ׃
י וְלֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְהַנֹּתָר
מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ׃
יא וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מָתְנֵיכֶם

אונקלס

בְּשִׁלָא מְבַשַּׁל בְּמַיָּא אֱלָהֵין טְוֵי נוּר רֵישֵׁיהּ עַל כְּרָעוֹהִי וְעַל גַּוֵּיהּ׃ י וְלָא תַשְׁאֲרוּן מִנֵּיהּ עַד צַפְרָא וּדְיִשְׁתְּאַר מִנֵּיהּ עַד צַפְרָא בְּנוּרָא תוֹקְדוּן׃
יא וּכְדֵין תֵּיכְלוּן יָתֵיהּ

תו"א ובשל מבשל. שם: צלי אש. שם מד: ולא תותירו. שבת כד: והנותר ממנו. יבמות צב:

רשב"ם

המבושל בלא מים ובלא צלי אש הכתוב כאן: ראשו על כרעיו. כל זה דרך מהירות:

בעל הטורים

מלפניו יאכלוהו דאתקש גאולה אחרונה לגאולה ראשונה: (ט) מבושל ב' במס'. ובשל מבושל. ולא אקח ממך בשר מבושל גבי חפני ופנחס לומר שהיו מחללין קדשי השם בכל דבר אף לבשל הפסח כי אכלו אותם בכל אשר חפץ לבם: (י) ולא תותירו ממנו עד בוקר. עד בוקר בגמטריא הוא השני ליתן בוקר שני לשריפתו: (יא) וככה. ב' במסורה וככה תאכלו אותו. וככה יהיה נעור גבי עזרא כשהשביע לבני הגולה לעזוב המשא דאתקש ביאה שניה לביאה ראשונה כמו שדרשו ראוי היה ליעשות להם נס בימי עזרא כמו שנעשה בימי משה אלא שגרם החטא:

שפתי חכמים

מלה מין זרעים וכל דבר הבא לידי חימוץ יוצא ידי מלה אף מרור מין זרעי' וכל עשב מר יוצא ידי מרור: כ ר"ל הואיל וכתיב מים ה"א דוקא מים ל"ל לכתיב ובשל מבושל לרבות כל משקים. וא"ת לא יכתוב לא מים ולא מבושל אלא לכתוב נא ובשל ותו לא ומתרץ הרא"ם כיון דמבושל כולל גם הצלי כדכתיב ובשלת ואכלת ופירש"י דאף הצלי קרי בישול סולרך לכתיב ולפרש במים לאפיקי צלי אש וע"ג דכתיב כ"א צלי אש וע"כ דמבושל לאו צלי קמיירי: ל תקן כזה שלא תאמר דהראש עם כרעיו ועם קרבו צלאם לבדו והכבש לבדו ל"פ עם ראשו וכו' כלומר כל הכבש כמשלם צלאו: מ וכתב הרא"ם זה אינו אלא אליבא דר"י הגלילי אבל ר"ע פליג בזה ואומר כמין בישול הוא זה אלא תולין חולה לו ותמיה לי איך הניח דברי ר"ע שהלכה כמותו מחבירו ותפס דברי ר"י הגלילי עכ"ל (נח"י) ול"נ דאס"ד דכוונת הרב לפסוק הלכה כר"י למה הזכיר בני מעיו בלחוד שנותן לתוכו הל"ל נמי נותן כרעיו לתוכו אלא דס"ל דכמו דכראשו כ"ע ל"פ דניתן לתוכו ולא פליגי אלא בכרעיו לחוד וכו' ע"ש: נ (נח"י) תימה לי דבכמה מקומות בש"ס מוכח שהוא עמוד השחר וכן פירש"י בהדיא בברכות דף ט' ובפסחים דף ק"כ: ס הא דלא נקט בל' הכתוב באש תשרפנו משום דלא תימא שורף והולך מיום ראשון

רש"י

בלשון ערבי: ובשל מבושל. כל זה באזהרת לא תאכלו (שם פא): במים. מנין לשאר משקין ת"ל ובשל מבושל כ מ"מ (שם): כי אם צלי אש. למעלה גזר עליו במצות עשה וכאן הוסיף עליו ל"ת אל תאכלו ממנו כי אם צלי אש: ראשו על כרעיו. צלהו כולו כאחד עם ראשו ועם כרעיו ועם קרבו ל בני מעיו נותן לתוכו מ אחר הדחתן (שם עד) ולשון על כרעיו ועל קרבו כלשון (שמות יג) על צבאותם כמו בצבאותם כמות שהן אף זה כמות שהוא כל בשרו משלם: (י) והנותר ממנו עד בקר. מה ת"ל עד בקר פעם שניה ליתן בקר על בקר שהבקר משמעו משעת הנץ החמה נ יבא הכתוב להקדים שאסור באכילה מעלות השחר זהו לפי משמעו. ועוד מדרש אחר למד שאינו נשרף ביום טוב אלא ממחרת וכך תדרשנו והנותר ממנו בבקר ראשון עד בקר שני ס תעמיד ותשרפנו: (יא) מתניכם חגורים. מזומנים

דעת זקנים מבעלי התוספות

המצרים ת"ל אל תאכלו ממנו נא ושמא תאמרו נבשלנו ונכסנו בקדרה ת"ל ובשל מבושל ושמא תאמרו לחתוך הראש והכרעים ואל יכירו מה זאת ת"ל ראשו על כרעיו ועל קרבו:

לקוטים על התורה

(יא) וְכָכָה תֹּאכְלוּ אוֹתוֹ וגו׳. דֶער אלשיך שְׁרַייבְּט דִיא תּוֹרָה דֶערְצֵיילְט אוּנְז דִיא אֱמוּנָה וָואס דִי יוּדִין

פירוש לתורת אלהים

הָאלְב גִיבְּרָאטִין וּבָשֵׁל אָדֶער אִין וַואסֶער גִיקָאכְט טָאר מֶען אוֹיךְ נִיט עֶסִין כִּי אִם נָאר צְלִי אֵשׁ עֶס זָאל זַיין גִיבְּרָאטִין אוֹיף פַייעֶר רֹאשׁוֹ זַיין קָאפּ עַל כְּרָעָיו מִיט זַיינֶע קְנִיא וְעַל קִרְבּוֹ אוּנ מִיט זַיין אִינְוֵוינִיגְסְטֶע זַאכִין זָאל אַלְץ זַיין גִיבְּרָאטִין׃ (י) וְלֹא תוֹתִירוּ אוּנ אִיר זָאלְט פוּן אִים נִיט אִיבֶּער לָאזִין בִּיז מָארְגִין וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר אוּנ וָואס וֶועט אִיבֶּער בְּלַייבִּין פוּן אִים בִּיז מָארְגִין בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ זָאלְט אִיר דָאס פַארְבְּרֶענֶען אִין פַייעֶר׃ (יא) וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ אוּנ אַזוֹי זָאלְט אִיר אִים עֶסִין מָתְנֵיכֶם

משלי חכמים

אִין דִיא עֶרְשְׁטֶע מִשְׁנָה פוּן מסכת ראש השנה], דְרִיבֶּער וֶוען מֹשֶׁה אִיז גֶעקוּמֶען צוּ דִיא יוּדִין אוּנ הָאט גִיזָאגְט צוּ זֵייא אִין דֶעם חוֹדֶשׁ וֶועט אִיר אוֹיסְגֶעלֵייזְט וֶוערִין פוּן מִצְרַיִם, ווייל אִין דֶעם חוֹדֶשׁ עֶנְדִיגֶען זִיךְ דִיא פִיר הוּנְדֶערְט יָאהְר, הָאבִּין דִיא יוּדִין גִיזָאגְט וִויא אַזוֹי קֶענֶען מִיר אוֹיסְגֶעלֵייזְט וֶוערִין אִין דֶעם חוֹדֶשׁ, בִּיז גָאנְץ מִצְרַיִם אִיז פוּל מִיט אוּנְזֶערֶע עבוס"ז, אַז מִיר דִינֶען עבוס"ז, זָאגֶען מִיר דָאךְ וִויא דִיא מִצְרִיִים, עֶנְדִיגְט זִיךְ דָאךְ דֶער רֶעכֶענוּנְג פוּן דִיא פִיר הוּנְדֶערְט יָאהְר אִין תִּשְׁרֵי, אַזוֹי וֶועט פַּרְעֹה זָאגִין, אִין אֱמֶת הָאבִּין זִיךְ דִיא פִיר הוּנְדֶערְט יָאהְר גִי גֶעֶנְדִיגְט אִין דֶעם פְרִיעֶרְדִיגֶען תִּשְׁרֵי, אוּנ אִין תִּשְׁרֵי הָאבִּין דִי יוּדִין אוֹיפְגִיהֶערְט דִיא שְׁווֶערֶע אַרְבֶּעט, נָאר אַרוֹיס גֶעגַאנְגֶען פוּן מִצְרַיִם זֶענֶען זֵייא אִין נִיסָן׃

מצות השם

(ח) [לאו ג] שלא להותיר מבשר הפסח שנאמר לא תותירו ממנו עד בקר:

(י) וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וגו׳. עֶס אִיז אַמִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה מֶען זָאל נִיט לָאזִין פוּן דֶעם קָרְבָּן פֶּסַח אוֹיף מָארְגִין אַזוֹי וִוי שְׁרִים טוּהֶען זֵיי עֶסִין אַלֶע פְלֵייש וָואס זֵיי הָאבִּין הַיינְט, אוּנ אוֹיבּ עֶס בְּלַייבְּט פְלֵייש אוֹיף מָארְגִין עֶסִין זֵיי דָאס נִיט, אַזוֹי אִיז בַּיי דֶעם קָרְבָּן פֶּסַח אַז עֶס וֶועט בְּלַייבִּין פְלֵייש פוּן הַיינְט פֶּסַח אוֹיף מָארְגִין פְרִיה זָאל מֶען דָאס פַארְבְּרֶענֶען. אוּנ אוֹיבּ מֶען הָאט גִילָאזִין פְלֵייש פוּן קָרְבָּן פֶּסַח אוֹיף מָארְגִין קוּמְט קֵיין מַלְקוּת׃

(חומ"ש ע"ט) (ח"ב)

חֲרִצֵיכוֹן יְהוֹן אֲסִירִין מְסָנֵיכוֹן בְּרַגְלֵיכוֹן וְחוּטְרֵיכוֹן בִּידֵיכוֹן וְתֵיכְלוּן יָתֵיהּ בִּבְהִילוּ פִּסְחָא הוּא קֳדָם יְיָ: יב וְאִתְגְּלֵיתִי בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּלֵילְיָא הָדֵין וְאֶקְטוֹל כָּל בּוּכְרָא בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם

חֲגֻרִים נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֶּלְכֶם בְּיֶדְכֶם וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּחִפָּזוֹן פֶּסַח הוּא לַיהוָה: יב וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד־

תו"א ואכלתם אותו. פסחים לד: בחפזון. ברכות נז: פסח הוא. פסחים לו: ועברתי. ברכות ט: בלילה הזה. מגילה כא:

בעל הטורים

חגורים. ג' במסורה מתניכם חגורים ואידך כענין פסל מיכה ושש מאות איש חגורים. וזה שדרשו שפסל מיכה עבר עמהם בים שאף כשהיו חגורים לילך היה הפסל עמהם ואידך כדניאל והנה איש לבוש בדים ומתניו חגורים לומר שאע"פ שהיו בהם רשעים. צדיקים שבהם דומים למלאכי השרת: בחפזון ג' במסורה הכא ואידך כי בחפזון יצאת ממצרים כי לא בחפזון תצאו וזה שדרשו דלאו בחפזון דישראל היה דכתיב כי לא בחפזון תצאו:

רשב"ם

(יא) פסח הוא לה'. שהמלאך ידלג ויניח בית ישראל להכות בכורות שבבתי מצרים:

רש"י

ע כדרך: בחפזון. לשון בהלה ומהירות כמו (ש"א כג) ויהי דוד נחפז ללכת. (מ"ב ז) אשר השליכו ארם בחפזם: פסח הוא לה'. הקרבן הוא קרוי פסח על שם הדילוג פ והפסיחה שהקב"ה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט צ ואתם עשו כל עבודותיו לש"ש (ד"א) דרך דילוג וקפיצה זכר לשמו שקרוי פסח וגם פסח"א לשון פסיעה: (יב) ועברתי. כמלך העובר ממקום למקום ק ובהעברה אחת וברגע אחד כולן לוקין (מכילתא): כל בכור בארץ מצרים. אף בכורות אחרים ר והם במצרים. ומנין אף בכורי מצרים שבמקומות אחרים ת"ל (תהלים קלו) למכה מצרים בבכוריהם: מאדם ועד בהמה. מי שהתחיל בעבירה

שפתי חכמים

עד יום שני לכך אמר תעמוד ותשרפנו יורה שתחלת עמידתו לשורפו לא יהא אלא עד בקר שני (רא"ם). (ג"א) שלא תאמר שלא ישרפנו עד בקר השני אבל אם לא ירצה לשרפו הרשות בידו להניחו כך לכ"א תעמוד ר"ל שהוא מצות עשה לשורפו: ע ר"ל דלאו דוקא שיתגרו מתניהם וכו' אלא שיהיו מזומנים כמו שרוצים לילך לדרך: פ רצונו לפרש דפסח הוא לה' משמע שהוא נותן טעם למה ואכלתם אותו בחפזון: צ ה"ג ואתם עשו כל עבודותיו לש"ש דרך דילוג וקפיצה זכר לשמו וכו' ול"ג ד"א (מהרש"ל): ק כלומר כמו מלך שמנהגו לילך בדרך ישרה ואינו פונה לכאן ולכאן במבואות העיר כך הקב"ה היה עובר במכה אחד בלבד ובאותן העברה לקו בכורי מצרים בין באותו מבוי בין במבואות אחרים דאל"כ ועברתי ל"ל (רא"ם): ר דאל"כ

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יא) ואכלתם אותו בחפזון. תקנו חכמים שיהא נאכל על השובע והטעם מפרש בירושלמי מ(ש)ום דכתיב ועצם לא תשברו בו וכשאדם רעב יש לחוש לשבירת עצם ופרק כיצד צולין מסיק שאין חיוב שבירת עצם נוהג אלא בשעת אכילת הפסח:

פירוש לתורת אלהים

אייערע לענדין הֲגֻרִים ארום גינארטעלט נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם אייערע שיך זאל זיין אן גיטאהן אויף די פיס וּמַקֶּלְכֶם בְּיֶדְכֶם אונ אייערע שטעקין זאלט איר האלטין אין אייערע הענט. כלומר איר זאלט אלע זיין גיגרייט צו גיין אין וועג וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּחִפָּזוֹן אונ איר זאלט אים עסין איילענדיג פֶּסַח הוּא לַיי דער קרבן ווערט גערופין פסח צו גאט, דאס איז טייטש איבער היפען, ווייל הקב"ה האט איבער געהיפט די הייזער פון די ישראל ווען ער האט געהרגת די בכורים פון די מצרים: (יב) וְעָבַרְתִּי אונ איך גאט וועל דורך גיין אין לאנד מצרים אין דער וועלביגער נאכט וְהִכֵּיתִי אונ איך וועל שלאגין אלע בכורים אין לאנד מצרים מֵאָדָם פון די בכורים פון מענטשין וְעַד בְּהֵמָה ביז

לקוטים על התורה

האבין געגלויבט אין משה אז וואס ער זאגט זייא אין דעם נאמען פון גאט איז אלץ אמת, אפילו עס איז נאך גיוועז פאר האלבע נאכט, איידער גאט האט געהרגת דיא בכורים, אונ דיא מצריים האבין נאך ניט געוואסט אויב פרעה וועט ארויס שיקען דיא יודין פון מצרים, פון דעסט-וועגין האבין דיא יודין געגלויבט וואס משה האט גיזאגט אונ האבין גישאכטין דעם קרבן פסח אונ האבין זיך גרייט געמאכט צום ארויס גיין פון מצרים, זייא האבין זיך ארומ-געגארטילט, אנגיטאהן דיא שיך אויף דיא פיס, דיא שטעקינס אין די הענט, געשווינט גיגעסין, אויף זיכער אז מען וועט באלד ארויס גיין פון מצרים, זאגט גאט אין דעם זכות פון דיא אמונה וועל איך באלד גיין אין מצרים אונ וועל הרגנן זייערע בכורים אונ איר וועט אין אמת באלד ארויס גיין פון מצרים:

(יב) וְעָבַרְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וגו'. דער זוהר זאגט רבי אליעזר האט גיזאגט דער שר פון מצרים איז גיוועזן אשעפס, האט גאט גיבאטין מען זאל אים פארברענען אין פייער, אונ דער ריח זאל שמעקין אין גאנץ מצרים, אונ מען זאל אים פארברענען אזוי וויא ער איז אין גאנצין, אונ דיא ביינער זאל מען ארויס ווארפין אין גאס, אונ דאס איז גיוועזן בייא דיא מצריים ערגער פון אלע מכות:

משלי חכמים

(יא) וַאֲכַלְתֶּם אותו בחפזון וגו'. גאט האט גיזאגט צו משה ער זאל זאגין דיא יודין זייא זאלין עסין דעם קרבן פסח איילנדיג, דאס איז אצייכין אז זייא וועלין באלד ארויס גיין פון מצרים, נאך אצייכין איז דיא איילונג או דיא

בְּהֵמָה וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה
שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה: יג וְהָיָה הַדָּם
לָכֶם לְאֹת עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר אַתֶּם
שָׁם וְרָאִיתִי אֶת־הַדָּם וּפָסַחְתִּי
עֲלֵכֶם וְלֹא־יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף
לְמַשְׁחִית בְּהַכֹּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:

מֵאֱנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא וּבְכָל טַעֲוַת מִצְרָאֵי אַעֲבֵיד דִּינִין אֲנָא יְיָ: יג וִיהֵי דְמָא לְכוֹן לְאָת עַל בָּתַּיָּא דִּי אַתּוּן תַּמָּן וְאֶחֱזֵי יָת דְּמָא וְאֵיחוֹס עֲלֵיכוֹן וְלָא יְהֵי בְכוֹן מוֹתָא לְחַבָּלָא בְּמִקְטְלִי בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם:

הולדות אהרן

ובכל אלהי. נדרים כ"ח:

רשב"ם

(יב) אעשה שפטים. לפי שהיה בוטח באלהי מצרים ואמר מי ה':

בעל הטורים

(יג) והיה הדם לכם. לכם בגימטריא הנו זה שבאותו לילה מלו: לאת. כתיב חסר וי"ו לומר שממילת אברהם עד מילת מצרים היו ה"א שנה:

שפתי חכמים

נאמ"ג לי"ל: ש מדכתיב אעשה שפטים ל"ל אני ה' והא דכתיב וה' הכה כל בכור ופי' רש"י הוא ובית דינו יש לומר כיון שהוא עצמו היה המכה אע"פ שב"ד עמו אינו נקרא על ידי שליח:

רש"י

תהלה ממנו מתחלת הפירענות: ובכל אלהי מצרים. של עץ נרקבת ושל מתכת נמסת ונתכת לארץ: אעשה שפטים אני ה'. אני בעצמי ולא ע"י ש שליח: (יג) והיה הדם לכם לאת. לכם לאות ולא לאחרים לאות מכאן שלא נתנו הדם אלא מבפנים: וראיתי את הדם. הכל גלוי לפניו אלא אמר הקב"ה נותן אני את עיני לראות שאתם עסוקים במצותי ופוסח אני עליכם: ופסחתי. וחמלתי ודומה לו (ישעיה לא) פסוח והמליט ואני אומר כל פסיחה לשון דלוג וקפיצה. ופסחתי מדלג היה מבתי ישראל לבתי מצרים שהיו שרויים זה בתוך זה. וכן (מ"א יח) פוסחים על שתי הסעיפים וכן כל הפסחים הולכים כקופצים. וכן פסוח והמליט מדלגו וממלטו מבין המומתים: ולא יהיה בכם נגף. אבל הויה הוא במצרים (מכילתא) הרי שהיה מצרי בביתו של ישראל יכול ימלוט ת"ל ולא יהיה בכם נגף אבל הווה במצרי שבבתיכם. הרי שהיה ישראל בביתו של מצרי שומע אני ילקה כמותו ת"ל ולא יהיה בכם נגף:

ענין הדם תהיה אות על הבתים

(יג) והיה הדם לכם לאות על הבתים וגו'. רבים מקשים מה צורך הקב"ה לאות הממנו יפלא כל דבר. וכתב הרב כל"ע המונע הגדול אשר עמד על הדרך למנוע יציאת ישראל ממצרים היה הקטרוג שהללו עובדי ע"ז כמו המצרים. ע"כ הי' ראשית דברו של הקב"ה למשה ולאהרן שיאמרו לישראל בעשור לחדש ויקחו להם איש שה לבית אבות. וכמ"ש משכו וקחו לכם צאן. ולשון משכו משמע שישראל ימשכו את הטלה ויסחבוהו ברחובות קריה בבזיון וקלון עד הביאהו לביתו בקולי קולות ולא ייראו מהמצרים הרואים אותם פן יקומו עליהם להכותם הכה ופצוע. והב' יותר ע"כ היא השחיטה. ששחיטת הפסח היה נעשה בכטופיא גדולה ממשפחות מספחות בשוקי מצרים. והיו המצרים רואים שישראל בוחטים אלהיהם לעיניהם בלי שום פחד ומורא. והג' האחרון הכביד כי לא די כל זה אלא גם אחרי כן בשעת אכלם אותו ובהיותם נושכים את בשרו. יפרסמו זה לבזיון עיניהם ולדאבון נפש של המצרים כתת מדמו על המשקוף ומזוזות הבית לעיני כל עובר. והיה מדי עברו המצרי פתח הבית. וראה את הדם ויאמר מה הדם הזה על פתח הישראל. וידע כי הובס שם להכעים להודיע כי שם בתוך הבית ההוא חותכים עתה לחתיכי חתיכות את אלהיהם ונושכים אותו ואוכלים את בשרו. היתכן לא יתנקו מירפי לבבם להקהל ולעמוד בפחי נפש ולבנום בחרבות ורמחים אל תוך בתי היהודים לעשות בהם נקמה וכל אשר ימצא בתוך הבית ידכר בחרב. ועכ"ז לא יכנס בלב הישראלי מורך

פירוש לתורת אלהים

די בְּכוֹרִים פוּן בְּהֵמוֹת װעל איך אַלֶע הַרְגְנֶן וּבְכָל אוּנ אִין אַלֶע אָפּ גֶעטֶער פוּן מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה װעל איך טאהן מִשְׁפָּטִים, (רש"י שרייבּט דיא אָפּ גֶעטֶער פוּן האלץ זֶענֶען פארפאהלט געװארין אוּנ פוּן גאלד אָדער פוּן זילבּער זֶענֶען צוּ גאנגען) אֲנִי יְיָ איך גאט װעל דָאס אַלֵיין טאהן אוּנ ניט דוּרך אַשְׁלִיחַ: (יג) וְהָיָה אוּנ דָאס בְּלוּט װאס איר װעט שמירען אויף די בּיי שְׁטִידְלֶעךְ פוּן אַייעֶרע הַייזֶער זָאל זַיין לָכֶם לְאוֹת צוּ אַייךְ צוּ אַצֵייכִין פַּי הַבָּתִּים אויף די הַייזֶער װאס איר װאהנט דָארטין וְרָאִיתִי אוּנ אַז איך װעל זֶעהֶן אַז איר טוּהט מַיינֶע מִצְוֹת וּפָסַחְתִּי עֲלֵכֶם װעל איך אִיבֶּער אייך אִיבֶּער הִיפֶּען װען איך װעל שְׁלָאגִין דִיא בְּכוֹרִים פוּן מִצְרַיִם וְלֹא יִהְיֶה אוּנ עס װעט ניט זַיין אִין אייך קַיין מָארד לְמַשְׁחִית צוּ אַפָאַרְדַארְבּוּנְג בְּהַכֹּתִי װען איך װעל שְׁלָאגִין די בְּכוֹרִים בְּאֶרֶץ אִין לאנד מִצְרָיִם:

משלי חכמים

יודין גייען ארויס פון מִצְרַיִם פאר דיא צייט, פאר דיא פיר הנדערט יאהר, דריבער האט גאט גיזאגט צו משה דיא יודין װעלין זיין אין נאך גלותין װייל זיי האבין דעם גלות פון מִצְרַיִם ניט גיענדיגט, אבער װען משיח װעט קומען האט גאט צוגיזאגט דיא יודין איר װעט שוין ניט ארויס גיין איילענדיג פאר דיא צייט, װייל עס װעט שוין מער קיין גלות זיין, װיא דער מדרש זאגט למשל אסיחר איז אמאהל אריין גיפארין אין אנאכט הויז, ער איז גיװעזען אגאנצין טאג אין נאכט הויז, אין מיטען נאכט האט ער גענומען זיינע אלע זאכין אונ איז אװעק גיפארין אין דער פריה איז דיא נאכטהיזערין אויף געשטאנען אונ האט גיזעהן דער סוחר איז נישטא, האט זיא געשריגען דער סוחר האט פארנומען אלץ װאס ער האט גיהאט אונ איז אנטלאפין

יד וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכָּרוֹן וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַיהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תְּחָגֻּהוּ׃ טו שִׁבְעַת יָמִים

יד וִיהֵא יוֹמָא הָדֵין לְכוֹן לְדוּכְרָנָא וּתְחַגּוּן יָתֵיהּ חַגָּא קֳדָם יְיָ לְדָרֵיכוֹן קְיָם עָלַם תְּחַגְּנֻיהּ׃ טו שִׁבְעַת

תו"א שבעת ימים. פסחים לח:

רשב"ם

(יד) תחגיהו. חטף קמץ נמצא בספרי מלכיות אחרות והוא עיקר שמגזרת חגג יאמר תחגוהו. כמו מן סבב יסבוהו ערבי נחל. אבל תחגוהו בפתח מן גזרת ה"י הוא שיאמר מן כלה תכלוהו מן צוה תצווהו:

רש"י

(יד) לזכרון. ת לדורות: וחגותם אותו. (מכילתא) יום שהוא לך לזכרון אתה חוגגו ועדיין לא שמענו אי זהו יום הזכרון א ת"ל זכור את היום הזה אשר יצאתם למדנו שיום היציאה הוא יום של זכרון ואיזה יום יצאו ת"ל (במדבר לג) ממחרת הפסח יצאו הוי אומר יום ט"ו בניסן הוא של י"ט שהרי ליל ט"ו אכלו את הפסח ולבקר יצאו: לדרתיכם. שומע אני מיעוט דורות שנים ת"ל חקת עולם ב תחגהו (מכילתא): (טו) שבעת ימים. שטייכ"א של ימים: שבעת ימים מצות תאכלו. ובמקום אחר הוא אומר (דברים טז) ששת ימים תאכל מצות (פסחים קכ) למד על שביעי של פסח שאינה חובה לאכול מצה ג ובלבד שלא יאכל חמץ מנין אף ששה רשות ת"ל שבעת ימים זו מדה כתירה דבר שהיה בכלל ד ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא מה שביעי רשות אף ששה רשות יכול אף לילה הראשון רשות ת"ל

שפתי חכמים

ת (נח"י) שלא תאמר מדכתיב לכם ה"א לדור הזה לז"פ לדורות ולא הוצרך הרב לזה שהרי כתיב אחריו לדורותיכם אלא כדי לסמכו לוחגותם וכו': א שהרי למעלה הוזכרו יום החודש ועשור וי"ד: ב (נח"י) וא"ל א"כ ל"ל לדורותיכם. וי"ל דאי לאו לדורותיכם ה"א לזה הדור יהיה לחקת עולם שיחוגו בכל שנה ושנה וכו': ג מדכתיב וביום השביעי עצרת לה' אלהיך משמע דלא היה רק עצרת אבל אינו חובה לאכול בו מצה דאם היה חובה הל"ל בפי' וביום הזה תאכל מצות ועצרת תהיה כדי שלא נחשב דילא כ,, וי"ל דלעיל כתב ו' ימים דמשמע ולא ז' והיינו להקשות לא לכתוב אלא בערב תאכלו מצות ז' ימים לא יאכל חמץ וממילא ידעינן דבערב ראשון חובה וכל הז' רשות וי"ל דה"א בערב תאכלו מצות ר"ל בערב תתחיל לאכול מצה ותאכל אותם כל ז' ולא תאכל חמץ וק"ל. עיין במזרחי כי האריך הרבה אבל אינו צריך כ"כ לפי' רש"י מש"ה לא הארכתי: ד פי' רשב"ם (פסחים קך) השביעי בכלל ז' ימים מצות תאכלו היה ויצא מן הכלל וכתב ביום הז' עצרת לה' אלהיך ולא נאמר בו

ענין הדם תהיה אות על הבתים

כלל מזה. ביאור ודאי אות נפלא על השלמות תשובתו. והדבקו בו ית' וביאתו כופר בע"ז. וזה היא פי' הכתוב והיה הדם לכם לאות. דהיינו הוא אות לכם על טוב כונתכם ויושר לבבכם עם אלהיכם. וזה יעורר את הקב"ה לרחם עליכם שלא יהיה בכם נגף למשחית כמו שהיה מחייב הדין בעבור הדמותכם למצרים בעבודת הטלה. והנה מרע"ה בעולם חסידותו אמר ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. ירצה בכר אתם רואים שמצוה זו של שימת בדם היא בעבור שלסבתה הסכנה קרובה ומזומנת לנא ע"י המצרים להכות את אשר יהיה בתוך הבית ולבלתי הייתם חוששים לזה תגלו ברחמיו ית'. ע"כ אומר לכם בבקשה מכם אל ירך לבבכם ולא תיראו שום מגור או חששא מזה שנתתם הדם בפתח תפחדו מהנמצא שם בבית באותה שעה ותרצו לצאת החוצה למען אם יבואו האויבים בחמה שפוכה לא ימצאו אתכם שם. אל אחי אל תעשו כך כי עם היות הוא ית' לא זרזני על כך. מ"מ אתם מעצמכם מבלי צויו ית' אל תצאו איש מפתח ביתו עד בקר אלא שבו בתוך בתיכם משועבדים אל הסכנה ועם המוטל עליכם לעבודתו ית'. כי כשהוא יעבור לנגוף את מצרים יכמרו רחמיו עליכם ופסח וגו':

פירוש לתורת אלהים

(יד) וְהָיָה אוּן דֶער פִיפְצֶעהְנְטֶער טָאג אִין חוֹדֶשׁ נִיסָן זָאל זַיין צוּ אַייךְ צוּ גֶעדֵיינְקֶען וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ אוּן אִיר זָאלְט דֶעם טָאג פַייעֶרְן חַג לַיְיָ אַפַייעֶר טָאג צוּ גָאט לְדֹרֹתֵיכֶם צוּ אַייעֶרֶע דוֹרוֹת חֻקַּת עוֹלָם אַגִיזֶעץ אוֹיף אַייבִּיג תְּחָגֻּהוּ זָאלְט אִיר דֶעם פוּפְצֶעהְנְטִין טָאג אִין נִיסָן מַאכִין פַאר אַיוֹם טוֹב אוֹיף אַייבִּיג ׃ (טו) שִׁבְעַת יָמִים זִיבֶּען טָאג פוּן

לקוטים על התורה

(טו) שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ וגו'. דְרַייא מִצְוֹת הָאט אוּנְז גָאט גִיבָּאטִין אוֹיף דֶעם יוֹם טוֹב פֶּסַח, צוּ עֶסִין אַקָרְבָּן פֶּסַח, מַצָּה, אוּנ מָרוֹר, דֶער קָרְבַּן פֶּסַח דַארְף זַיין פוּן שֶׁעפְּסִין אָדֶער פוּן צִיגֶען, וַוייל דִיא מִצְרַיִים הָאבִּין גֶעדִינְט צוּ דִיא צְווייא מַזָּלוֹת וָואס אִין הִימֶעל, טְלֶה אוּנ גְדִי, אִין נִיסָן אִיז דֶער מַזָּל טְלֶה אוּנ טֵבֵת אוּנ דֶער מַזָּל גְדִי, הָאט גָאט גִיבָּאטִין דִי יוּדִין מֶען זָאל שֶׁעכְטִין שֶׁעפְּסִין אוּנ צִיגֶען [אַנְדֶערֶע וָועלִין שֶׁעכְטִין שֶׁעפְּסִין אַנְדֶערֶע וָועלִין שֶׁעכְטִין צִיגֶען] צוּ וַוייזִין אַז דִי מַזָּלוֹת אַלֵיין הָאבִּין נִיט אַ אַייגֶענֶעם גִיוועלְטִיגוּנג, נָאר גָאט גִיוועלְטִיגְט אוֹיף אַלְץ, וַוייל אַלְץ הָאט עֶר בַּשַׁאפִין, אוּנ אַלֶע יָאהְר דַארְף מֶען שֶׁעכְטִין דֶעם קָרְבַּן פֶּסַח, יוּדִין זָאלִין גֶעדֵיינְקֶען אַז זַייא זֶענֶען נִיט אוּנְטֶער דִיא מַזָּלוֹת נָאר אוּנְטֶער גָאט אַלֵיין, דִיא צְווייטֶע מִצְוָה אִיז צוּ עֶסִין מָרוֹר, וַוייל דִי יוּדִין הָאבִּין גֶעדַארְפְט זַיין אִין מִצְרַיִם פִיר הוּנְדֶערְט יָאהְר, אוּנ זֶענֶען גִיוֶועזְן נָאר צְווייא הוּנְדֶערְט מִיט צֶעהְן יָאהְר. פַאר וָואס זֶענֶען זַייא אַרוֹיס גֶעגַאנְגֶען פוּן מִצְרַיִם פַאר דִי צַייט, נָאר אַז אַיינֶער הָאט אַיין אַרְבֵּייטֶער וָואס אַרְבֶּעט אִין אַיין טָאג אַזוֹי פִיל וִויא אַנְדֶערֶע אַרְבֵּייטֶער טוּהֶען אָפּ אִין צְווייא טֶעג, קוּמְט אִים צוּ בַּצָאהְלִין פַאר יֶעדֶער טָאג וִויא פַאר צְווייא טֶעג, אַז דִיא מִצְרַיִים הָאבִּין פַארְבִּיטֶערְט דָאס לֶעבִּין פוּן דִי יוּדִין אוּנ הָאבִּין גֶעמוּזְט אַרְבֶּעטִין אִין צְווייא הוּנְדֶערְט מִיט צֶעהְן יָאהְר אַזוֹי פִיל וִויא אַנְדֶערֶע וָואלְטִין

משלי חכמים

בַּייא נַאכְט, וִויא דֶער סוֹחֵר הָאט דָאס גִיהֶערְט הָאט עֶר גִיזָאגְט פַאר וָואס הָאט עֶר אִיךְ אַזֶעלְכֶע שְׁלֶעכְטֶע רֵייד, אַז מֶען זָאגְט אִיךְ גִין אַנְטְלָאפִין, וַוייל אִיךְ בִּין אַוֶועק גִיפָארִין בַּייא נַאכְט, דְרִיבֶּער כוּז אִיךְ שְׁווֶערִין אִיךְ זָאל שׁוֹין קַיין מָאהְל אַוֶועק פָארִין פוּן אַנְגָאסְט הָויז בַּייא נַאכְט, אַזוֹי אִיז גִיוֶועזְן בַּייא דִיא יוּדִין זֵיי הָאבִּין זִיךְ אַנְגֶעגְרֵייט בַּייא נַאכְט אַרוֹיס צוּ גֵיין פוּן מִצְרַיִם, נָאכְדֶעם וִויא דִיא יוּדִין זֶענֶען אַוֶועק גֶעגַאנְגֶען, אִין דֶער פְרִיה זֶענֶען אוֹיף גֶעשְׁטַאנֶען דִיא מִצְרַיִים אוּנ הָאבִּין גִיזָאגְט מִיר

מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן
תַּשְׁבִּיתוּ שְּׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם כִּי | כָּל־
אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשֹׁן עַד־יוֹם
הַשְּׁבִעִי׃ טז וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־

אונקלוס

יוֹמִין פַּטִּירָן תֵּיכְלוּן בְּרַם
בְּיוֹמָא קַדְמָאָה תְּבַטְּלוּן
חֲמִירָא מִבָּתֵּיכוֹן אֲרֵי כָּל
דְּיֵיכוֹל חֲמִיעַ וְיִשְׁתֵּיצֵי
אֱנָשָׁא הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל
מִיּוֹמָא קַדְמָאָה עַד יוֹמָא
שְׁבִיעָאָה׃ טז וּבְיוֹמָא
קַדְמָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ
יְהֵא

כי נ״ג א״ל. פסחים מג: פ״ס הראשון. ערכין יח:

בעל הטורים

(טו) אך ביום הראשון תשביתו. אך בגימטריא חובה שאין חובה אלא ביום הראשון: הראשן חסר וי״ו עד ו' בעות מותר בהנאה:

רש״י

בערב תאכלו מצות ה הכתוב קבעו חובה (שם כח): אך ביום הראשון תשביתו שאור. מערב י״ט וקרוי ראשון לפני שהוא לפני השבעה ומצינו מוקדם קרוי ראשון כמו (איוב טו) הראשון אדם תולד הלפני אדם נולדת. או אינו אלא ראשון של שבעה ת״ל לא תשחט על חמץ. לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים (מכילתא): הנפש ההוא. כשהיא בנפשה ובדעת' ו פרט לאנוס: מישראל. שומע אני תכרת מישראל ותלך לה לעם אחר ת״ל במקום אחר מלפני בכל מקום שהוא רשותי: (טז) מקרא קדש. מקרא שם דבר קרא ז אותו קדש לאכילה ושתיה וכסות

שפתי חכמים

תאכלו מצות ללמד לעצמו שהוא רשות ולא חובה ומן המדה הזאת למדנו שלא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא גם על הכלל כולו. אהרא״ם דחה פי' זה ופי' בענין אחר: ה פירש״י (פסחים כח) קרא יתירא הוא דהא כתיב על מצות ומרורים יאכלהו דאל״כ בערב למ״ל והלא בכלל ז' ימים מצות תאכלו היא דימים אף לילות כמשמע כדנפקא לן מקרא דעד יום הכ״א לחידם: ו פי' מוידה וכן הוא כהדיא במכילתא: ז שפירושו קריאת קדש ר״ל

דעת זקנים מבעלי התוספות

(טו) אך ביום הראשון. פי' הזהרו שיהא השאור מושבת מבתיכם כבר. ביום הראשן כלומר שתשביתו מכבר ביום י״ד ודומה לו ויכל אלהים ביום השביעי כדפרי' בפרש' בראשית:

לקוטים על התורה

געארבעט אין פיר הונדערט יאהר, דריבער זענען זייא ארויס געגאנגען פון מצרים צו צווייא הונדערט מיט צעהן יאהר, אונ צו דעם אנדייגקען עסין מיר מיט דעם קרבן פסח מרור, מיר זאלין זיין פארזיכערט אז ווען עס איז שוין גאר בוטער העלפט גאט. דריבער זאלין די יודין ניט פאר־לירען זייער הפענונג פון גאט, נאר געווים וועט גאט העלפין מען זאל פון דעם גלות אויך אויסגעלייזט ווערין, דיא דריטע מצוה איז צו עסין מצה, אזוי וויא מצה איז נאר וואסער מיט מעהל, אזוי האט גאט בשאפין דיא וועלט ערד מיט וואסער, אונ אזוי איז בשאפין געווארין אדם הראשון פון ערד מיט וואסער, דאס איז א אנדייגקען אז גאט האט בשאפין דיא וועלט, אונ ער האט בשאפין דיא מענטשין, אונ אזוי וויא די בשאפונג פון דער וועלט איז געווען זעקס טעג אונ דער זיבעטער טאג איז שבת, הייליג צו גאט, אזוי זענען דיא זיבעציג יאהר פון דעם מענטשינס לעבין, דבען צעהנדליג יאהרין, זעקס צעהנ־דליג יאהרין ארבעט דער מענטש פאר דיא וועלט, וויינגבטונם דארף דער מענטש זעהן דיא לעצטע צעהן יאהר זאלין זיין הייליג צו גאט מיט תורה אונ מצות, נאך האט די תורה גיבאטין מען זאל ניט עסין חמץ אום פסח, דיא תורה האט גיבאטין דער מענטש זאל זיין אפגעהיט פון יצר הרע וואס ער מאכט זאהער דעם גוף מיט דיא נשמה, אויף דעם אנדייגקען זאל מען היטען דיא מצה זאל ניט זאהער ווערין:

פירוש להורת אלהים

פופצעהנטין טאג אין ניסן ביז איין אונ צוואנציג טאג אין ניסן מצות זאלט איר עסין מצות אך ביום נאר דעם ע. שטין טאג וואס פאר די זיבען טעג דאס איז ערב פסח תשביתו זאלט איר פארשטערין אונ אויס ראהמען דאס זאהער טייג פון אייער הויז כי ווארום דער וואס וועט עסין חמץ אין די זיבען טעג פסח ונכרתה זאל פארשניטען ווערין זיין נפש פון דיא ישראל מיום פון דעם ערשטין טאג פסח עד יום ביז דעם זיבעטין טאג פסח טאר מען אלץ קיין חמץ עסין: (טז) וביום אונ דעם ערשטין טאג זאל ווערין גערופין הייליג, דאס

משלי חכמים

זוללין נאכיאגין דיא יודין ווייל זייא האבין בייא אונז צו געגעבען אלץ וואס מיר האבין געהאט, האט גאט גיזאגט פאר וואס האבין דיא מצריים אייך נאכגעיאגט ווייל איר זענט ארויס געגאנגען פון מצרים איילענדיג, פאר דיא צייט, דריבער זאג איך אייך אז איר וועט אויסגעלייזט ווערין פון נאך אגלות, וועט איר שוין ניט אויסגעלייזט ווערין איילענדיג, פאר דיא צייט, דריבער וועט שוין זיין א אייביגע אויסלייזונג:

מצות השם

(ט) [עשה ו] נכער חמץ ביום הארבעה עשר בניסן שנאמר אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם:

(טו) אך ביום הראשון וגו'. עס איז א מצות עשה דעם פערצעהנטין טאג אין ניסן זאל מען פארברענגען המץ [אלע חמץ וואס ער האט געפונען דיא נאכט וואס גיהער צו ערב פסח, אונ וואס עס איז געבליבען ערב פסח אין דער פריה נאך דעם עסין, מוז מען פארברענען ערב פסח אין דער פריה ביז עס ווערט אדריטעל טאג, אונ וואס די חמץ ברענגט שוין אין פייער זאל מען דאמאלס די חמץ מבטל זיין אונ זאגין כל המירא]:

קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ
יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא־יֵעָשֶׂה
בָהֶם אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל־נֶפֶשׁ
הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם׃ יז וּשְׁמַרְתֶּם
אֶת־הַמַּצּוֹת כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה
הוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה
לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם׃ יח בָּרִאשֹׁן
בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב

אונקלוס

וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מְעָרַע
קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל
עֲבִידָא לָא יִתְעֲבֵיד בְּהוֹן
בְּרַם מַה דִּי מִתְאֲכֵל לְכָל
נְפַשׁ הוּא בִּלְחוֹדוֹהִי
יִתְעֲבֵד לְכוֹן׃ יז וְתִטְּרוּן
יַת פַּטִּירָא אֲרֵי בִּכְרַן
יוֹמָא הָדֵין אַפֵּיקִית יַת
חֵילֵיכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם
וְתִטְּרוּן יַת יוֹמָא הָדֵין
לְדָרֵיכוֹן קְיָם עָלָם׃
יח בְּנִיסָן בְּאַרְבְּעָא עַסְרָא
יוֹמָא לְיַרְחָא בְּרַמְשָׁא

תולדות אהרן

נרחבין. פסחים כו: בערב תאכלו. פסחים ס:

בעל הטורים

חמץ: (יח) בערב תאכלו מלת. חסר וי"ו ו' ימים רשות לאכול נפש אבל בשבת ויוה"כ כתיב כל מלאכה ׃ (יז) ושמרתם את המצות. לאוכלם ביום הזה לזכרון.

רשבים

(טז) אך אשר יאכל לכל נפש וגו'. ולכך כתיב בכל ימים טובים מלאכת עבודה לא תעשו למעוטי אוכל

רש"י

(מכילתא): לא יעשה בהם. אפילו ע"י אחרים: הוא לבדו. (יכול אף לעו"ג ת"ל הוא לבדו יעשה לכם לכם ולא לעו"ג) הוא ולא מכשיריו שאפשר ח לעשותן מערב יום טוב: לכל נפש. אפי' לבהמה יכול אף לנכרים ט ת"ל לכם (נ"א הך) (בילה כח כ"ר): (יז) ושמרתם את המצות. שלא יבאו לידי חמוץ מכאן אמרו תפח י תלטוש בצונן. רבי יאשיה אומר אל תהי קורא את המצות אלא את המצוות כ כדרך שאין מחמיצין את המצות כך אין מחמיצין את המצוות אלא אם באה לידך עשה אותה מיד: ושמרתם את היום הזה. ממלאכה: לדרתיכם חקת עולם. לפי שלא נאמר דורות וחקת עולם על המלאכה אלא על החגיגה לכך חזר ושנאו כאן שלא תאמר אזהרת כל מלאכה לא יעשה

שפתי חכמים

תקראנו לכפות ולאכילה ולשתיה ואין לפרש מקרא קדש דבר כלי שפירושו קרוי מן הקב"ה קדש דא"כ היום נכתב ליה ולא וביום וביום: ח מדכתיב הוא דמשמע הוא ולא מכשיריו וכתיב לכם משמע לכל צרכיכם הא כיצד אלא כאן שאפשר כאן שא"א וגו': ט וא"ת דלמא איפכא וי"ל דמרבה אני את הבהמות שמזונותיהן עליך ומוציא אני את הנכרים שאין מזונותם עליך: י פי' אם המצה תפחה ורוצה להחמיץ אע"פ שאין כתפיחה משום חימוץ תתן ידיך בצונן ותטוח פני המצה כדי שתצטנן משום חיוב ושמרתם: כ [דכ"ט] דלפי פשוטו אין זה מקיימו דהנ"ל אחר שבעת ימים מצות תאכלו ושמרתם את המצות שלא יבואו לידי

דעת זקנים מבעלי התוספות

(טז) כל מלאכה. פרש"י אפי' ע"י אחרים וקשה להר' משה דבשבת אמרי' דאמירה לעכו"ם שבות מדרבנן והכא משמע דמן התורה. וי"ל דאסמכתא בעלמא היא אי נמי על ידי אחרים דפרש"י ר"ל ע"י בנו ובתו הקטנים ואע"ג דנפש

פירוש לתורת אלהים

הייסט מען זאל מאכין דעם טאג יום טוב וּבַיּוֹם אונ דעם זיבעטין טאג מִקְרָא קֹדֶשׁ זאל צו אייך זיין יום טוב כָּל מְלָאכָה אונ קיין מלאכה זאל ניט גימאהן ווערין אין די טעג אַךְ אֲשֶׁר נאר וואס איר דארפט צום עסין אפילו וועגין אבהמה הוּא דאס אליין מעג יא גימאהן ווערין צו אייך אין יום טוב: (יז) וּשְׁמַרְתֶּם אונ איר זאלט היטען די מצות, דאס טייג וואס איר ווילט דער פון מאכין מצות אויף פסח זאלט איר היטען עס זאל ניט זאהער ווערין כִּי בְּעֶצֶם ווארום אין דעם מיטען טאג הוֹצֵאתִי האב איך אוים גיצויגין אייערע הערשאפט פון מצרים, דרום וּשְׁמַרְתֶּם זאלט איר היטען דעם טאג איר זאלט אין אים קיין מלאכה טאהן, אונ איר זאלט אים מאכין פאר איום טוב לְדֹרֹתֵיכֶם צו אייערע דורות וואס וועט זיין נאך אייך זאל דער טאג אויך זיין אחוק אויף אייביג פאר איום טוב: (יח) בָּרִאשֹׁן אין דעם ערשטין חודש דאס איז ניסן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר אין דעם פערצעהנטין טאג אין חודש

מצות השם

(י) [מצה ז] לאכול מצות בליל ט"ו בניסן שנאמר בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות:

(יח) בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצֹּת וגו'. עס איז אמצות עשה מען זאל עסין מצה די ערשטע נאכט פסח וזכרים אונ נקבות מוזין עסין מצה די ערשטע נאכט פסח, אפילו קליינע קינדער וואס קענען נאר עסין, דארף מען זיי געבן

תאכלו מצת עד יום האחד ועשרים לחדש בערב: ט שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם כי | כל-אכל מחמצת ונכרתה הנפש ההוא מעדת ישראל בגר ובאזרח הארץ: כ כל-מחמצת לא תאכלו

תיכלון פטירא עד יומא חד ועסרין לירחא ברמשא: יט שבעת יומין חמירא לא ישתכח בבתיכון ארי כל דייכול מחמעא וישתיצי אנשא ההיא מכנישתא דישראל בגיורא ובציבא דארעא: כ כל מחמעא לא תיכלון בכל

תו"א עד יום האחד ערכין יח: שבעת ימים. פסחים ד': כי כל אכל. פסחים מג: כל מחמצת. פסחים ג:

רשב"ם

כי בעצם היום הזה הוצאתי וגו' ולא הספוק בצקם להחמיץ. כדכתיב ויאפו את הבצק אשר הוציאו

שפתי חכמים

חימוץ והפסיק כיניהם בשאר דינים לנו' דלאו דוקא על המצות קאי וכו': ל וא"ת דהכא משמע דכל ז' ימים חובה הוא ולעיל פירש"י נהדיא דכל ז' רשות הוא וי"ל הא דפירש"י לעיל דרשות הוא היינו אכילת מצה דהפסוק מחתשי באכילת מצה והכא מיירי לענין השבתת שאור והא דנקט הכא למה נאמר והלא כבר נא' שבעת ימים אינו ר"ל קרא דלעיל שבעת ימים מצות תאכלו אלא קרא דכתיב הכא שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וקרא דלעיל מיניה עד יום האחד ועשרים לחדש בערב מיירי לענין השבתת שאור ואי לא הוה נאמר אלא ז' ימים ה"א דקיום אתה מצוה על השבתת שאור אבל לא בלילה עיין ברא"ם שהאריך כאן: ם פי' חוץ מן הבתים כגון שדות וכרמים וכיוצא בהן: נ פי' שאינו עובר בבל יראה ובל ימצא ומיניה ילפינן דבגולך ומי מיירי שאינן אלא ברשותך ונלמד מיהודה דביתך לאפוקי חמצו של נכרי וכו': ס כלומר ותיתי שאור מק"ו מחמץ שאין חימוצו קשה שאין מחמץ אחרים חייבים עליו כרת שאור שחימוצו קשה לכ"ש: ע דעוגם שמענו מכל אוכל מחמצת: פ (נח"י)

רש"י

לא לדורות נאמרה אלא לאותו הדור (יח) עד יום האחד וע שרים. למה נאמ' והלא כבר נא' שבעת ימים ל לפי שנא מר ימים לילות מנין ת"ל עד יום האחד וגו': (יט) לא ימצא בבתיכם. מנין לגבולין מ ת"ל בכל גבולך. מה ת"ל בבתיכם מה ביתך ברשותך אף גבולך שברשותך יצא המלי של נכרי שהוא אצל נ ישראל ולא קבל עליו אחריות: כי כל אוכל מחמצת. לענוש כרת על השאור והלא כבר ענש על החמץ ס אלא שלא תאמר החמץ שראוי לאכילה ענש עליו שאור שאינו ראוי לאכילה לא יענש עליו (מכילתא) ואם ענש על השאור ולא ענש על החמץ הייתי אומר שאור שהוא מחמץ אחרים ענש עליו החמץ שאינו מחמץ אחרים לא יענש עליו לכך נאמרו שניהם: בגר ובאזרח הארץ. לפי שהנס נעשה לישראל הוצרך לרבות את הגרים: (כ) מחמצת לא תאכלו. אזהרה ע על אכילת שאור: כל מחמצת. להביא את פ תערובתו:

דעת זקנים מבעלי התוספות

מלא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ה"מ שבת דחמירא איסוריה אבל י"ט לא קמ"ל: הוא לבדו יעשה לכם. סימן לא בד"ו פסח כלו' לא בד"ו יעשה לכם:

פירוש לתורת אלהים

בערב אויף דעו נאכט דאס איז דיא נאכט וואס געהער צום פופצעהנטין טאג תאכלו זאלט איר עסין מצות עד ביז איין אונ צוואנציג טאג בערב אויף דער נאכט דאס מיינט מען ביז דער נאכט וואס געהער צום צווייא אונ צוואנציגסטען טאג טאר מען ניט עסין חמץ נאר מצה: (יט) שבעת די זיבען טעג זאל ניט געפונען ווערין זאהער טייג אין אייערע הייזער כי חאראם דער וויילם ווער עסין חמץ אין דיא זיבען טעג ונכרתה זאל דאס נפש פארשניטען ווערין פון דער עדה פון ישראל בגר סאיי א גר ובאזרח אדער איין אלטע געזעסענער פון דעם לאנד טאר אלין ניט עסין חמץ אין דיא זיבען טעג פסח: (כ) כל אונ קיין חמץ טארט איר אין דיא טעג ניט עסין [רש"י

מצות השם

(יא) [לאו ד] שלא ימצא חמץ כל בבעס שנאמר שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם:
(יב) [לאו ה] שלא לאכול תערובת חמץ שנאמר כל מחמצת לא תאכלו:

עסין מצה, די חכמים האבין געזאגט ערב פסח זאל מען ניט עסין מצה אנגאנצין טאג ביז נאכט, אונ פון זייגער האלב פיר פארין נאכט זאל מען אנדערע עסינווארג אויך ניט עסין, ווען מען וועט עסין די מצה ביי דעם סדר זאל מען זיין הונגעריג וועט מען הנאה האבין פון די מצה, מרור איינגעטונקען אין חרוסת מוזין מיר אויך עסין זכרים אונ נקבות]: (יט) שאור לא ימצא בבתיכם וגו'. עס איז א מצות לא תעשה דיא גאנצע זיבען טעג פסח זאל ניט געפונען ווערין חמץ אין אייערע שטובין, סיי די שטובין געהערין צו זכרים אונ סיי אין דיא שטובין וואהנען נאר נקבות, טאר ניט געפונען ווערין חמץ [וספרי מוסר זאגין

דער מענטש זאל זיך דערמאנען אויס צו ראמיין דעם חמץ פון זיין גוף, דאס איז דער יצר הרע וואס איז אין מענטש]:
(כ) כל מחמצת לא תאכלו וגו'. עס איז א מצות לא תעשה אויב חמץ איז אריין געמישט געווארין אין א פסחדיגע עסין, טאר מען ניט עסין דאס פסחדיגע עסינווארג [דיא ספרי מוסר זאגין פון דאנען קענען מיר וויסען, אז איינער טוהט א מצוה אונ אין די מצוה איז אריין געמישט א שלעכטע מחשבה, ער האט ניט געטראכט דיא מצוה צו טאהן ווייל גאט האט געבאטין, נאר ער האט די מצוה געטאהן וועגין איין אנדער זאך, איז דיא מצוה פסול]:

בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מַצּוֹת׃
חמישי פ כא וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל־זִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכוּ וּקְחוּ
לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם וְשַׁחֲטוּ
הַפָּסַח׃ כב וּלְקַחְתֶּם אֲגֻדַּת אֵזוֹב
וּטְבַלְתֶּם בַּדָּם אֲשֶׁר־בַּסַּף וְהִגַּעְתֶּם
אֶל־הַמַּשְׁקוֹף וְאֶל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת

אונקלוס

מוֹתְבָנֵיכוֹן תֵּיכְלוּן
פַּטִּירָא׃ כא וּקְרָא מֹשֶׁה
לְכָל סָבֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר
לְהוֹן נְגִידוּ וְסָבוּ לְכוֹן מִן
בְּנֵי עָנָא לְזַרְעֲיַתְכוֹן וְכוּסוּ
פִסְחָא׃ כב וְתִסְּבוּן אֵסָרַת
אֵיזוֹבָא וְתִטְבְּלוּן בִּדְמָא
דִּי בְמָנָא וְתַדּוּן לְשַׁקְפָּא
וְלִתְרֵתֵין סִפַּיָּא מִן דְּמָא

תולדות אהרן

ד״ו מושבותיכם. פסחים לו : ולקחתם אגדת
... . סוכה יג : המשקוף. מנחות לד :

בעל הטורים

מלה : (כא) משכו וקחו לכם צאן. רמז לבהמה דקה שנקנית במשיכה. משכו בגי׳ מן עברה שלא יביאו מן הגזל : (כב) והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות. ובנתינה כתיב ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף הקדים מזוזות למשקוף

רשב״ם

ממצרים עגות מצות כי לא חמץ כי גורשו וגו׳ : (כ) בבל מושבותיכם תאכלו מצות. אפילו בגבולין שאין שם פסחים נשחטין : (כא) למשפחותיכם כדכתיב לעיל לבית אבות : (כב) בסף. בכלי כדכתיב

רש״י

בכל מושבותיכם תאכלו מצות. צ זה בא ללמד שתהא ראויה ליאכל בכל מושבותיכם פרט למעשר שני ק והלות תודה (מכילתא ע״ש) [שאינה ראויה ליאכל בכל מושבות אלא בירושלים] : (כא) משכו. מי שיש לו צאן ימשיך ר משלו : וקחו. מי שאין לו יקח מן השוק : למשפחתיכם. שה לבית אבות : (כב) אזוב. מין ירק שיש לו גבעולין : אגודת אזוב. ג׳ קלחין קרויין ש אגודה : אשר בסף. בכלי כמו ספות

שפתי חכמים

הרא״ם האריך בכאן עד ולכי מגמגם ד׳ ע״כ. עיין בחולין (דף מ״ג) במשנה דאלו כשרות ברש״י ותוספות ולפי שהרא״ם שכח זה כ׳ ולכי מגמגם כו : צ דק״ל בכל מושבותיכם למ״ל דהא חובת הגוף הוא וחובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בח״ל ומתרץ דזה בא וכו׳ : ק כלומר ואפי׳ בירושלים אין יוצא בו חובת מלה כיון דלא נאכל בכל מושבותיכם : ר הא דלא פי׳ נמי הכא משכו ידיכם מע״א כו׳ וי״ל דהתם לאו כפי׳ המקרא קאי אלא בטעם המלות וטעם המלוה שני אפי׳ במלתא דאגדתא אבל הכא מיירי בפירוש המקרא לכן פי׳ אותו ביותר קרוב לפי פשוטו. רא״ם : ש (נח״ין) לאפוקי שלא תפרש ב׳ קלחים ועי׳ מזה בתוספות דסוכה דף י״ג :

ענין הקרבן פסח

(כא) ויקרא משה לכל זקני ישראל וגו׳. הדקדוקים בפרשה זו רבו מאד ומחמת הקצור לא כתבתי רק מעט מהם. א) הקב״ה אמר למשה ולאהרן דברו אל כל עדת בני ישראל. ומשה דבר רק לזקני ישראל. ב) הקב״ה אמר ויקחו להם איש שה וגו׳. ומשה אמר משכו וקחו. ג) אגדת אזוב לא נזכר בדברי ה׳ למשה. ד) הקב״ה אמר על שתי המזוזות והמשקוף. ומשה אמר על המשקוף ועל שתי המזוזות. ועוד דקדוקים אשר יראה המעיין בין מאמר ה׳ למשה ומאמר משה לזקני ישראל. והרב מהרי״א כתב והנראה בישוב כל זה הוא שה׳ ית׳ ביום ראש חדש ניסן צוה למשה ולאהרן על חג הפסח שיעשו ישראל

פירוש לתורת אלהים

שרייבט עס איז דאך שוין גישטאנען אז מען טאר ניט עסין חמץ וואס שטייט נאך אמאהל, נאר מיר זאלין דער פון אפ לערנען אז ווען דאס חמץ ווערט אויסגעמישט מיט אנדער עסין שפייז וואס יענע איז ניט חמץ טאר מען שוין יענעם מאכל אויך ניט עסין אין פסחו : (כא) ויקרא האט משה גערופין די עלצטע פון דיא ישראל ויאמר אונ האט צו זיי אזוי גיזאגט משכו ציהט צו אייך וקחו לכם אונ קויפט צו אייך, כלומר דער וואס האט ניט זיינם זאל ער קויפין צאן שאף למשפחותיכם צו אייערע משפחות צו איטליכער משפחה זאלט איר נעמען אשאף ושחטו אונ איר זאלט די שאף שעכטין פון אקרבן פסח וועגין, אונ איר זאלט ארייז נעמען דאס בלוט אין אבעקין : (כב) ולקחתם אונ איר זאלט נעמען אגודת אזוב אבינטול פון דעם קרייטיכץ וואס ווערט גערופין אזוב וטבלתם אונ איר זאלט איין טונקען דאס אזוב אין דעם בלוט וואס איז אין בעקין והגעתם אונ איר זאלט שפריצען אל צום אייבער ליט ואל אונ צו די צוויי בייטשטידלעך מן פון דעם

לקוטים על התורה

(כא) ויקרא משה לכל זקני ישראל וגו׳. משה האט גערופין די אלטע יודין אונ האט זיי גיבאטין ווי אזוי זיי זאלין טאהן מיט דעם קרבן פסח נאכדעם ווי מען וועט אים שעכטין, דיא בלוט זאלט איר נעמען אין אשיסל אונ איר זאלט נעמען דריי צווייגליך וואס וואקסין נידעריג אויף דיא ערד, אונ זאלט דיא דרייא צווייגליך צו זאמען בינדען אונ זאלט איין טונקען אין דיא בלוט וואס אין שיסל אונ זאלט שפריטצען די בלוט אויף דעם משקוף [דאס ברעטיל וואס איבער דיא טיר], אונ אויף די צווייא מזוזות [דיא צווייא ברעטליך וואס ביי דיא זייטין פון דיא טיר]. דער מדרש זאגט דאס ווייזט אויף דיא דריי אבות דער משקוף דאס מיינט מען אברהם, די צוויי מזוזות דאס מיינט מען יצחק אונ יעקב, צו ווייזין אין דעם זכות פון דיא דרייא אבות ווערין דיא יודין אויסגעלייזט פון מצרים דריבער אז גאט וועט זעהן דיא בלוט אויף דעם משקוף אונ אויף דיא צווייא מזוזות. וועט ער געדיינקען אייערע

מִן־הַדָּם אֲשֶׁר בַּסַּף וְאַתֶּם לֹא
תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח־בֵּיתוֹ עַד־בֹּקֶר׃
כג וְעָבַר יְהוָה לִנְגֹּף אֶת־מִצְרַיִם
וְרָאָה אֶת־הַדָּם עַל־הַמַּשְׁקוֹף וְעַל
שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וּפָסַח יְהוָה עַל־הַפֶּתַח
וְלֹא יִתֵּן הַמַּשְׁחִית לָבֹא אֶל־
בָּתֵּיכֶם לִנְגֹּף׃ כד וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־
הַדָּבָר הַזֶּה לְחָק־לְךָ וּלְבָנֶיךָ עַד־
עוֹלָם׃ כה וְהָיָה כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ

אונקלוס

דִי בְמָנָא וְאַתּוּן לָא
תִפְּקוּן אֱנָשׁ מִתְּרַע בֵּיתֵיהּ
עַד צַפְרָא׃ כג וְאִתְגְּלֵי יְיָ
לְמִמְחֵי יָת מִצְרָאֵי וְיֶחֱזֵי
יָת דְמָא עַל שַׁקְפָּא וְעַל
תְּרֵין סִפַּיָא וְיֵיחוּס יְיָ עַל
תַּרְעָא וְלָא יִשְׁבּוֹק
מְחַבְּלָא לְמֵיעַל לְבָתֵּיכוֹן
לְמִימְחֵי׃ כד וְתִטְּרוּן יָת
פִּתְגָמָא הָדֵין לִקְיָם לָךְ
וְלִבְנָךְ עַד עָלְמָא׃ כה וִיהֵי
אֲרֵי תֵיעֲלוּן לְאַרְעָא דִי

תולדות אהרן

ואתם לא. ב"ק ס' :

רשב"ם

שומרי הסף. ספות כסף: לא תצאו. כי סימני הדם אשר במזוזות יגן עליהם :

בעל הטורים

לומר שאם שינה הסדר יצא: מן הדם. בגימטריא דמי מילה: (כג) ולא יתן. ג' במסורה הכא ואידך ולא יתן עליה לבונה גבי חטאת שבזכות הקרבנות נגאלו. ואידך גבי סוטה ולא יתן עליה לבונה שבזכות הנשים לדקניות יצאו משם וזו שלא עשתה כמעשיהם לא יתהדר קרננה :

רש"י

כסף: מן הדם אשר בסף. למה חזר ושנאו שלא תאמר טבילה אחת לשלש המתנות לכך נאמר עוד אשר בסף שתהא כל נתינה ונתינה מן הדם אשר בסף על כל הנגעה טבילה: ואתם לא תצאו וגו'. מגיד שמאחר שנתנה רשות למשחית ת לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע ולילה רשות למחבלים היא שנאמר (תהלים קד) בו תרמוש כל היתו יער: (כג) ופסח. וחמל וי"ל ודלג: ולא יתן המשחית. ולא יתן לו יכולת לבא כמו (בראשית לא) ולא נתנו אלהים להרע עמדי: (כה) והיה כי תבאו. תלה הכתוב מצוה זו בביאתם לארץ ולא נתחייבו

שפתי הכמים

ת אינו ר"ל משחית של מצרים דהא הכה כל בכור אף שלא יצאו לחוץ אלא משחית סתם שיוצא בכל לילה כמו שמפרש והולך רשות למחבלים הוא והא דליכא להם לילה זו ולא כל לילות מסכנה משום שלא יאמרו המצריים כשם שאנו לוקין כך הם לוקין

ענין הקרבן פסח

מצריים ולדורות כמו שמפורש בפרשה ואין ספק שמשה רע"ה אמר מיד לכל ישראל המצוה ההיא כמו שצוהו ה' ולא השמיט ממנה דבר ואין מהתימה אשר לא ספר הכתוב שהגיד משה את המצוה לכל ישראל. כי הנה בכל המצות נאמר וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ולא יספר הכתוב שמשה הגיד להם דבר ה' כי בידוע שלא עבר משה על דבר ה' ואם ה' אלהים דבר מי לא ינבא. אמנם בפרשה הזאת משכו וקחו לכם וגו' לא באה להגיד שדבר משה המצוה אשר צוהו ה' כי כבר שמעו אותה כל העדה מפיו ולכך לא נאמר כה זה שדבר אבר

דעת זקנים מבעלי ההוספות

(כג) ולא יתן המשחית. קשה להרב משה דהא בהגדה כתיב ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך וי"ל דה"פ אני בכבודי וגם המלאך ולא המלאך לבדו כי לא יתכן שיהיה הקב"ה בלא מלאך :

לקוטים על התורה

אַלְטְעֶרִין אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב, וֶועט עֶר נִיט לָאזִין דֶער מַשְׁחִית זָאל אַרַיין גֵיין אִין אַייעֶרֶע שְׁטוּבִּין אֵייךְ טָאהֶן אַשְׁאדִין, אוּנ גָאט וֶועט דֶערְמָאנֶען אַייעֶר אֵייגֶענֶעם זְכוּת וָואס אִיר הָאט גִישָׁאכְטִין אַייעֶר עֲבוֹדָה זָרָה וָואס אִיר הָאט גֶעדִינְט צוּ דֶעם שֶׁעפְּס, אוּנ אִיר פַארְבְּרֶענְט דִיא עֲבוֹדָה זָרָה אוֹיף דֶעם פַייעֶר, אוּנ זַיין פְלֵייש עֶסְט אִיר, אוּנ דִי בֵּיינֶער וָואס וֶועט בְּלַייבִּין וֶועט אִיר אַרוֹיס וַוארְפִין אִין גָאס, דִיא מִצְרִיִים זָאלִין זֶעהֶן וָואס אִיר מַאכְט פוּן זֵייעֶר עֲבוֹדָה זָרָה, אוּנ דָאס הָאט אִיר גִיטָאהֶן מִיט סַכָּנַת נְפָשׁוֹת, אִיר הָאט אַיינְ־

פירוש לתורת אלהים

בְּלוּט וָואס אִיז אִין בֶּעקִין וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אוּנ אִיר זָאלְט נִיט אַרוֹיס גֵיין אִישׁ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ אַמְעֶנְטְשׁ פוּן דֶער טִיר וָואס אִיז אִין זַיין הוֹיז דִיא נָאכְט וָואס נָאךְ דֶעם פֶערְצֶעהֶנְטִין טָאג עַד בֹּקֶר בִּיז דֶעם פוּפְצֶעהֶנְטִין טָאג אִין דֶער פְרִיה, ווייל הַקָּבָּ"ה הָאט גִיגֶעבִּין דֶעם מַשְׁחִית רְשׁוּת עֶר זָאל הַרְגֶנֶן דִיא בְּכוֹרִים פוּן מִצְרַיִם אוּנ אַז מֶען גִיט דֶעם מַשְׁחִית רְשׁוּת אִיז אִים גְלַייךְ אַצַדִיק אוּנ

אַרָשָׁע׃ (כג) וְעָבַר אוּנ גָאט וֶועט אִיבֶּער פָארִין צוּ מַארְדִין דִי מִצְרַיִם וְרָאָה אוּנ עֶר וֶועט זֶעהֶן דָאס בְּלוּט עַל אוֹיף דֶעם אֵייבֶּער לִיט וְעַל אוּנ אוֹיף דִי צְווייא בֵּיי שְׁטִידְלֶעךְ וּפָסַח וֶועט גָאט אִיבֶּער הִיפֶּען אִיבֶּער דֶער טִיר וְלֹא אוּנ עֶר וֶועט נִיט לָאזִין דֶעם מַשְׁחִית לָבֹא צוּ קוּמֶען אִין אַייעֶרֶע הַייזֶער לִנְגֹּף צוּ מָארְדִין׃ (כד) וּשְׁמַרְתֶּם אוּנ אִיר זָאלְט הִיטֶען דִי זַאךְ וָואס אִיךְ הָאבּ צוּ אֵייךְ גִיזָאגְט עֶס זָאל זַיין צוּ אחוק לְךָ צוּ דִיר אוּנ צוּ דַיינֶע קִינְדֶער אוֹיף אֵייבִּיג׃ (כה) והיה אוּנ עֶס וֶועט זַיין כִּי אַז

יהיב יי לכון כמא די מליל
ותטרון ית פולחנא הדין׃
כו ויהי ארי יימרון לכון
בניכון מה פולחנא הדין
לכון׃ כז ותימרון דבח
חיס הוא קדם יי די חס
על בתי בני ישראל
במצרים כד מחא ית
מצראי וית בתנא שיזיב
וכרע

אשר יתן יהוה לכם כאשר דבר
ושמרתם את־העבדה הזאת׃
כו והיה כי־יאמרו אליכם בניכם
מה העבדה הזאת לכם׃ כז ואמרתם
זבח־פסח הוא ליהוה אשר פסח
על־בתי בני־ישראל במצרים
בנגפו את־מצרים ואת־בתינו

תולדות אהרן

ואמרתם זבח. פסחים סב׃

רשב״ם

(כו) מה העבודה הזאת. המשונה משאר הימים טובים בכמה דברים׃ (כז) אשר פסח. דילג ועבר׃

רש״י

במדבר אלא כפסח אחד שעשו בשנה השנית על פי הדבור׃ כאשר דבר. והיכן דבר (שמות ו) והבאתי אתכם אל

ענין הקרבן פסח

לוה ה'. אבל ראה משה לצוות מעצמו לזקנים שהם יזרזו עצמם במצוה הזאת מהפסח והם יתחילו ראשונה בלקיחתו ובשחיטתו ובנתינת הדם על המשקוף ועל המזוזות שהם היו הדברים היותר מסוכנים ולכך חשש משה אולי יהיה בעיני העם קשה לעשות הדברים האלה משום הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו. מפני שכבר נתפרסם במצרים שמזל טלה היה שופע עליהם יקר וגדולה באמצעות הכבוד והעלוי שהיו נוהגים במקנה הנקרא בשמו ושהוא בעצמו ובדמותו והיו חושבים שהנוגע בשה אחד כנוגע בבבת עינו של מזל טלה ואחת דתו להמית. ועתה בראותם שהיהודים האומללים ישלחו ידיהם במקנה שנכבד והנעבד מקבל השפע העליון ועם בזוי ושפוי כזה ירימו יד כעבד אשר כחרו מצרים להם לאלהים. ובכרעי מטתו יאסור אותו לעיניהם ואין לאל ידם להוציאו משם וביום הי״ד ישחטוהו בעוד השמש בצהרים וישימו את דמו על הדלת ועל המזוזה ואין מושיע. אולי יקנאו המצריים בהם ישראל העושה כן וקנאין פוגעין בו ותהיה בזה סכנה רבה. ומפני זה חשש אדוננו משה אולי המון עם בני ישראל יפחדו מעשות המצוה הזאת. לכן כדי לתת להם אומץ לב בדבר צוה לזקנים משכו וקחו לכם. ר״ל אתם ראשי בני ישראל זקני העם ושוטריו התחילו ראשונה בעשיית המצוה הזאת ולזה דבר העצה היעוצה היא לזקני ישראל בלבד. כאומר אליכם המצוה הזאת בראשונה הגדולים והנשיאים אתם בעצמכם לא ע״י שליח משכו וקחו לכם. ר״ל אם יש לכם צאן משכו משלכם ואם לא קחו במקח וקנו לכם איש שה לבית אבות שה לבית כפרסום לכל משפחותיכם שכל משפחה תעשה כן [או נאמר משכו וקחו. ר״ל שימשכו תחלה את הטלה ברחובות קריה לבזותו ואח״כ תקחו אותו לביתכם למשמרת עד יום הארבעה עשר] וכן אתם ראשונה שחטו הפסח ר״ל ביום הי״ד כאשר צוה ה' ותקחו אגודת אזוב שהוא עץ שפל רומז לישראל וטבלתם בדם והגעתם וגו'. ולכן לא דבר אליהם דבר מהאכילה ולא מהמצות

ולאיסור החמץ. ושאר פרטי המצוה לפי שכבר אמרם להם ולא באו עתה אלא לצוות לזקנים וראשי העדה הרודים בעם שהמה יתחילו לעשות המצוה ההיא ר״ל אותם הדברים המפורסמים שהיה בהם סכנה מפני המצרים וזכרם כפי מדרגתם בסכנה. ראשונה לקיחת הפסח שניה שחיטתו שהיתה קשה מהלקיחה. שלישית לקיחת הדם בסף ונתינתו על הפתח שהיה יותר מגעים ויותר מסוכן והיה זה כולו כדי שהמון עם ישראל יראו הזקנים עושים כן וכן יעשו גם הם כי העם תמיד נמשך במעשיו בדרך הגדולים [וכל הצלתם היה בזכות האבות. בלקיחת השה לעיני כל המצרים נצולו בזכותו של אברהם. שהוא היה הראשון שקדש שם שמים בכפרו בע״ג שע״כ הפילו נמרוד לכבשן האש וה' אשר הצילו אז הציל גם את בניו עתה. ובשחיטת השה לעיני כל המצרים נצולו בזכותו של יצחק שפשט צוארו להשחט קרבן לה'. וזכותו של יעקב שהלעיטו על דם השעיר כשהובא לפניו כתונת בני טבולה בדם שעי״ז נתגלגל הדבר שירדו יעקב ובניו למצרים זאת הועילה להם להנצל מהמצרים בלקיחת דם השה וזהו שאמר הקב״ה למשה ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות והמשקוף. ואיתא במדרש. על שתי המזוזות כנגד יצחק ויעקב. והמשקוף נגד אברהם. להראות להם שבזכות האבות נגאלו. ויצחק היה בימין ויעקב בשמאל ואברהם על גביהן וחושב האבות למפרע יעקב יצחק אברהם. כמו שאמר הכתוב וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור. וסדר זה הוא כאשר ישראל נגאלים ע״י זכות אבות בעתם ובזמנם. אבל משה אמר לישראל עצה טובה ולקחתם אגודת אזוב. שתהיו שפלי רוח כאזוב. ותהיו כלכם אגודה אחת לעבוד את ה' בכל לבבכם ובכל נפשכם אז תתנו את הדם על המשקוף תחלה ואח״כ על שתי המזוזות. ויתחשבו האבות כסדר תחלה אברהם ואח״כ יצחק ויעקב ותוכלו להנצל גאולה שלמה אף שלא בזמנו [ועיין ב״מ כפ' השוכר את״פ]. והזהירם עוד לא תצאו איש מפתח ביתו עד

פירוש לתורת אלהים

איר וועט קומען צו דעם לאנד אשר וואס גאט וועט געבין צו אייך כאשר דבר אזוי ווי ער האט גירעט אונ האט אייך צו גיזאגט ושמרתם זאלט איר היטען איר זאלט מאכין אקרבן פסח׃
(כו) והיה אונ עס וועט זיין כי אז אייערע קינדער

לקוטים על התורה

געשטעלט אייער לעבין די מצרים זאלין אייך ניט הרגנן, ווי משה רבינו האט גיזאגט צו פרעה, מיר וועלין שעכטין דעם גאט פון מצרים אין מצרים וועלין דאך דיא מצריים אונז בעווארפין מיט שטיינער, וועגין דעם זכות וועט גאט אייך רעטטין פון דעם משחית׃

וועלין אייך פרעגין מה וואס בטייט וואס איר מאכט אקרבן פסח׃ (כז) ואמרתם זאלט איר זיי ענפערין זבח דאס איז אשעכטונג פון אקרבן פסח צו גאט אשר ווייל גאט האט איבער געהיפט איבער די הייזער פון די קינדער ישראל במצרים ווען זיי זענען גיוועזן אין מצרים בנגפו אין זיין שלאגן מאררדין די מצרים ואת אונ אונזערע הייזער האט גאט מציל גיוועזן, ווגין דעם מאכין מיר אקרבן פסח אזוי זאלט איר ענפערין אייערע קינדער אזוי האט משה גירעט צו די ישראל נו׳

הִצִּיל וַיִּקֹּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃ כח וַיֵּלְכוּ
וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כֵּן עָשׂוּ׃ ששי ס
כט וַיְהִי | בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיהוָה הִכָּה
כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר
פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר
הַשְּׁבִי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכֹל בְּכוֹר

וּכְרַעוּ עַמָּא וּסְגִידוּ׃
כח וַאֲזַלוּ וַעֲבַדוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִי פַקֵּיד יְיָ
יָת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כֵּן עֲבַדוּ׃
כט וַהֲוָה בְּפַלְגּוּת לֵילְיָא
וַיְיָ קְטַל כָּל בּוּכְרָא
בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם
מִבּוּכְרָא דְפַרְעֹה דַעֲתִיד
לְמִיתַב עַל כּוּרְסֵי
מַלְכוּתֵיהּ עַד בּוּכְרָא
דְשִׁבְיָא דִי בְּבֵית אֲסִירֵי
וְכָל בּוּכְרָא דִבְעִירָא׃

הו"א ויהי בחצי הלילה יבמות עב:

רשב"ם

(כט) בחצי הלילה. כשהיו אוכלין את פסחיהן: היושב על כסאו. העתיד לישב על כסאו. אילו חיה:

בעל הטורים

(כח) ויעשו. כן עשו. שתי עשיות אחת לפסח ואחת למילה: (כט) בחצי הלילה. ג' במסורה הכא ואידך ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש לו' שגם בכאן חרדו חרדה גדולה ואידך גבי שמשון ויקם בחצי הלילה בענינא דעזה לומר לך שהקב"ה עושה נס לצדיקים בחצי הלילה:

שפתי חכמים

ויאמרו משה בדאי הוא והם לא ידעו שמשחית של כל לילה הוא ומשה לא דבר אלא ממשחית שהכה בכוריהם לכך ליוה להם שלא יצאו: א דייק כל אלו הג' מדכתיב ויקוד העם וישתחוו דהל"ל ויקדו כמו שנאמר וישתחוו אלא להורות שחד קידה היה ושתי השתחואו' מהרש"ל: ב אע"פ שהיה סכנה בדבר לזכות תועבת מצרים לעיניהם: ג דס"ד דמשה ואהרן שאינן בכלל הגאולה לא נצטוו ולא עשו ת"ל כן עשו מיותר דבוילכו ויעשו סגי: ד הרא"ם נתן טעם לבאר מקומות שנאמר וה' הוא ובית דינו כפ' וירא צפסיק וה' המטיר: ה הא דלריך לשני טעמים אלו עיין לעיל

רש"י

הארץ וגו': (כז) ויקוד העם. על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת א הבנים שיהיו להם: (כח) וילכו ויעשו וגו'. (מכילתא) וכי כבר עשו והלא מראש חודש נאמר להם אלא מכיון שקבלו עליהם מעלה עליהם הכתוב כאלו עשו: וילכו ויעשו. אף ההליכה מנה הכתוב ליתן שכר להליכה ושכר לעשיה: כאשר צוה ה' את משה ואהרן. להגיד שבחן של ישראל שלא הפילו ב דבר מכל מצות משה ואהרן ומהו כן עשו אף משה ג ואהרן כן עשו: (כט) וה'. כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו ד שהוי"ו לשון תוספת הוא כמו פלוני ופלוני: הכה כל בכור. אף של אומה אחרת והוא במצרים: מבכור פרעה. אף פרעה בכור היה ונשתייר מן הבכורי' ועליו הוא אומר (שמות ט) בעבור זאת העמדתיך: עד בכור השבי. שהיו שמחין לאידם ה של ישראל ועוד שלא יאמרו יראתנו הביאה הפורענות זו ובכור השפחה בכלל היה שהרי מנה מן החשוב שבכולן עד הפחות ובכור

ענין הקרבן פסח

בקר. ר"ל שלא יצאו מהבתים מפני המצריים כדי שלא יראו אותם בעת קלקלתם ומות בכוריהם ויתחרחרו ריב עמהם לאמר אתם המיתם את עמנו לכן לא יצאו מן הבית עד הבקר שילאו לדרכם וגם לוה שאותו לילה יתעסקו במצות הפסח ולא יפנו לדברים אחרים. וגם אחר חצות לילה אחרי אכלם את הפסח יתעסקו בטעמי המצוה הזו ולשוב בתשובה על אשר הוטמאו עד כה בגלולי מצרים ויקבעו בלבם אמונת ה'. והכתיבה שיד שלא יתן המשחית לבוא אל בתיהם לנגוף. והמשחית ר"ל המצרים. שלא יתן את המצרים לבוא לבתי ישראל לעשות בהם איזה נקמה לנגוף אותם. והרב ר"ב כתב וז"ל ליתן טעם על אזהרה זאת ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו וגו' בעבור לקיים מה שאמר הקב"ה גרש יגרש אתכם מזה. כי לולא זאת לא היה מתקיים

פירוש להורת אלהים

פריער איז געשטאנען וַיִּקֹּד האט דאס פאלק ישראל געקניט וַיִּשְׁתַּחֲווּ אונ האבין זיך געביקט וויל זיי האבין געהערט פון משה די בשורה זיי וועלין אויסגעלייזט ווערין אונ וועלין קומען אין ארץ ישראל אונ וועלין האבין קינדער: (כח) וַיֵּלְכוּ זענען די ישראל געגאנגען אונ האבין געטאהן אזוי ווי גאט האט געבאטין צו משה מיט אהרן כֵּן עָשׂוּ אזוי האט משה מיט אהרן אויך געטאהן: (כט) וַיְהִי אונ עס איז געוועזן האלבע נאכט וואס נאך דעם פערצעהנטין טאג וַיי אונ גאט האט געשלאגין אלע בכורים אין לאנד מצרים, (רש"י שרייבט אפילו פרעמדע בכורים פון איין אנדערע אומה וואס זענען געוועזן אין מצרים זענען אויך געשטארבין) מִבְּכוֹר פון דעם בכור וואס אונטער פרעה הַיֹּשֵׁב דער וואס איז אן גיבֵרייט נאך אים צו זיצען אויף זיין שטול עַד ביז דעם בכור פון געפאנגענע דאס מיינט מען וואס זענען געוועזן געפאנגען ביי פרעה אֲשֶׁר וואס זענען געוועזן אין דער שְׁבוּב וואס דארט איז דאס גרוב וואס מען ווארפט ארין געפאנגענע זענען זייא אויך געשטארבין וְכֹל אונ אלע בכורים פון בהמות זענען אויך געפיינגערט. (רש"י שרייבט די בכורים פון די שבוים זענען דרום געשלאגין געווארין מחמת זיי האבין זיך אויך געפרייט אז די ישראל איז שלעכט געוועזן, אונ נאך אטעם איז כְּדֵי זיי זאלין ניט זאגין זייער גאט האט געבראכט

בְּהֵמָה: ל וַיָּקָם פַּרְעֹה לַיְלָה הוּא וְכָל־עֲבָדָיו וְכָל־מִצְרַיִם וַתְּהִי צְעָקָה גְדֹלָה בְּמִצְרָיִם כִּי־אֵין בַּיִת אֲשֶׁר אֵין־שָׁם מֵת: לא וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְּאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי גַּם־אַתֶּם גַּם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

וְקָם פַּרְעֹה בְּלֵילְיָא הוּא וְכָל עַבְדוֹהִי וְכָל מִצְרָאֵי וַהֲוַת צְוָחְתָּא רַבְּתָא בְּמִצְרַיִם אֲרֵי לֵית בֵּיתָא דְּלָא הֲוָה תַמָּן מִיתָא: לא וּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן בְּלֵילְיָא וַאֲמַר קוּמוּ פּוּקוּ מִגּוֹ עַמִּי אַף אַתּוּן אַף בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

בעל הטורים

(לא) קומו צאו. ב׳ במסורה דין ואידך קומו צאו מן המקום הזה גבי לוט מה התם הוציאום המלאכים כעל כרחם אף כאן נמי ;

רש״י

השפחה חשוב מבכור השבי: (ל) ויקם פרעה. ממטתו: לילה. ולא כדרך המלכים בג׳ שעות כיום: הוא. תחלה ואח״כ עבדיו מלמד שהיה הוא מחזר ו על בתי עבדיו ומעמידן: כי אין בית אשר אין שם מת. יש שם בכור מת אין שם בכור גדול שבבית קרוי בכור שנאמר (תהלים פט) אף אני בכור אתנהו ד״א מצריות מזנות תחת בעליהן ז ויולדות מרווקים ח פנויים והיו להם בכורות הרבה פעמים הם חמשה לאשה אחת כל אחד בכור לאביו: (לא) ויקרא למשה ולאהרן לילה. מגיד שהיה ט מחזר על פתחי העיר וצועק היכן משה שרוי היכן אהרן שרוי: גם אתם. הגברים: גם בני ישראל,

שפתי חכמים

והם מפורש: ו (נח״י) והא דעבדיו לא היו מעמידין את פרעה אע״פ שבהם היתה עיקר המכה דכתיב אין בית וגו׳ וי״ל לפי שהם אמרו כבר ב״ה את האנשים וגו׳ הטרם תדע וגו׳ ולא שמע אליהם לכך הוצרך הוא להעמידם: ז וקשה דא״כ יוכלו לו׳ משה כדאי הוא שהרי גם אחרים שאינם בכורים מתים וי״ל שמשה אמר להם שכולם בכורים היו לפי שהיו נשותיהם מזנות וכו׳ וכל זה כדי להראות שפלותם וטומאתם מהרש״ל: ח פנויים הוא פירושו של רווקים: ט דא״כ ויקרא אל משה מבע״ל כש

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ל) כי אין בית. אמרי׳ בספרי וכי תעלה על דעתך שלא היה שם בית שאין שם בכור אלא כך היה מנהגם של מצרים כשהיה בכור שלהם מת היו עושין איקונין שלו בביתם ובאותה שעה הי׳ נשבר ונתך ארצה והי׳ קשה בעיניהם כיום המית ועוד אמרינן התם שבניקים שהיו שם בבוריהם קבורים היו באים עכברים והוששי׳ אחריהם ומוציאין אותם ומגררין אותו והיה קשה להם כיום המיתה:

ענין הקרבן פסח

מאמר זה. כי ידוע כעיני כעל שכל מי שיושב בבית האסורים ומעונה בכל מיני עניים קשים ויום יום ילפה מתי יתן לו אדוע רשות לצאת חפשי וכאשר ישמע דברי אדונו לאמר לא גבית האסורים ברוח יברח אף באמצע הלילה כמהר חץ מקשת. כי יתירא אולי יתחרט אדונו ויעכבנו עוד. ובודאי כאשר ישמעו ישראל הדברים יוצאים מפי פרעה קומו צאו מתוך עמי. ברוח יברחו אף באמצע הלילה אחד אחד ולא יחכו עד אשר יתאספו כלם יחד לצאת בסדר ומפטר נכון; רק יחשבו כל הזריז זריז קודם הרי זה משובח. אולי יתחרט פרעה כמו שהיה בהמכות הקדמים. לכך גלגוו ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו. וכראות פרעה שאינכם רוצים כ...ת גרש יגרש אתכם. ומדוקדק ג״כ מלת ואתם שהיה ראוי שיאמר ולא תצאו אלא כך אמר להם ואתם מעונכם מרצונכם לא תצאו כי אם כאשר גרש יגרש אתכם. ואחרי דבר משה את דבריו אל הזקנים תיכף כשמעו דבריו לכל ישראל [כי משה מסופק אם יעשו ישראל מצות הפסח. ע״כ זרז תחלה את הזקנים] ובאו כלם לפני משה ויקד העם וישתחוו לאמר אין מהצורך בהזקנים יעשו תחלה פסחיהם לזרז אותנו ולאמן לבבנו כי הנהגו נעבור תצלים לקיים מצות ה׳ והיכף וילכו ויעשו בני ישראל וגו׳:

פירוש להורת אלהים

פורעניות אויף דיא מִצְרַיִם דער פאר וואס זייא האלטין זיי אין דער תְּפִיסָה! (ל) וַיָּקָם פַּרְעֹה איז פַּרְעֹה אויף גישטאנען ביי נאכט הוא ער וְכָל אונ אלע זיינע קנעכט וְכָל מִצְרַיִם אונ אלע מִצְרַיִם וַתְּהִי אונ עס איז גיווארין אגרויס געשריי אין מִצְרַיִם ני ווארום עס איז ניט גיוועזן איין שטוב עס זאל דארט ניט זיין אמֵת, ורש״י שרייבט אין דער שטוב וויא עס איז גיוועזן אבכור איז דער בכור גישטארבין, אונ וויא עס איז ניט גיוועזן אבכור איז דער עלצטער פון דער שטוב גישטארבין! (לא) וַיִּקְרָא האט פַּרְעֹה גערופין צו מֹשֶׁה אונ צו אַהֲרֹן לַיְלָה ביי נאכט, ורש״י שרייבט פַּרְעֹה איז ארויס געגאנגין ביי נאכט אונ איז געקומען צו איטליכע טיר אונ האט געשריגען וויא וואהנט משה וויא וואהנט אַהֲרֹן אונ אז ער האט זייא גיטראפין) וַיֹּאמֶר האט ער גיזאגט צו זייא קוּמוּ שטייט אויף צְאוּ גייט ארויס פון מיין פאלק גם

לקוטים על התורה

(לא) וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וגו׳. דער תרגום יונתן שרייבט פסח ביי נאכט ווען פַּרְעֹה האט גערופין צו מֹשֶׁה אונ אַהֲרֹן איז גיהערט גיווארין זיין שטימע ביז צו דעם לאנד גושן, פַּרְעֹה האט גיבעטין די יודין מיט אטרויעריגע שטימע גייט ארויס פון מיין פאלק, ווען מֹשֶׁה אונ אַהֲרֹן אונ אלע יודין האבין גיהערט דיא וויינענדיגע שטימע פון פַּרְעֹה, האבין זיי זיך גאר ניט גיקערט צו זיין שטימע, ביז פַּרְעֹה אליין אונ זיינע אלע קנעכט אונ אלע מצריים זענען געקומען צו דיא יודין אונ האבין זיך געשטארקט אויף זייא נאר זיי זאלין באלד ארויס גיין פון מִצְרַיִם, אונ פַּרְעֹה האט גיבעטין דיא יודין זייא זאלין מתפלל זיין פון זיינעטוועגין דיא מַכָּה זאל ניט קומען אויף אים אליין:

וּלְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה כְּדַבֶּרְכֶם׃
לב גַּם־צֹאנְכֶם גַּם־בְּקַרְכֶם קְחוּ
כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם וָלֵכוּ וּבֵרַכְתֶּם גַּם־
אֹתִי׃ לג וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם עַל־הָעָם
לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן־הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ
כֻּלָּנוּ מֵתִים׃ לד וַיִּשָּׂא הָעָם אֶת־בְּצֵקוֹ
טֶרֶם יֶחְמָץ מִשְׁאֲרֹתָם צְרֻרֹת
בְּשִׂמְלֹתָם עַל־שִׁכְמָם׃ לה וּבְנֵי־

יִשְׂרָאֵל וְאִיזִילוּ פְּלַחוּ קֳדָם
יְיָ כְּמָא דַהֲוֵיתוּן אָמְרִין׃
לב אַף עָנְכוֹן אַף תּוֹרֵיכוֹן
דְּבָרוּ כְּמָא דִי מַלֵּילְתּוּן
וְאִיזִילוּ וְצַלּוֹ אַף עֲלָי׃
לג וּתְקִיפוּ מִצְרָאֵי עַל עַמָּא
לְאוֹחָאָה לְשַׁלָּחוּתְהוֹן מִן
אַרְעָא אֲרֵי אֲמַרוּ כּוּלַּנָא
מָיְתִין׃ לד וּנְטַל עַמָּא יָת
לֵישֵׁיהוֹן עַד לָא חֲמַע
מוֹתַר אַצְוָתְהוֹן צְרִיר
בִּלְבוּשֵׁיהוֹן עַל כַּתְפֵיהוֹן׃
לה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבַדוּ

רשב״ם

(לב) וברכתם גם אותי. וגם תברכו אותי: (לד) בצקו. מן בצק מן כסף כספו: משארותם. הוא הכלי שנותנין בו הבצק וזה מוכיח ברוך טנאך ומשארתך. כשם שהטנא הוא הסל שנותנין בה את הפרי כ. משארותם כלי שנותנין בו את העיסה. וזהו ברכות הכלים שהיו מלאים פירות ועיסה:

בעל הטורים

(לג) למהר. ג׳ במסורה הכא ואידך וכצבאים על ההרים למהר ואידך מהר שלל חש בז. שהמצרים היו ממהרים לשלח כצבאים וישראל היו ממהרים לשלול שלל ולבוז בז: (לד) צרורות. ג׳ במסו׳. הכא ואידך צרורות עד יום מותן אלמנות חיות רמז לאלמנות שיכסו פניהם בשמלה:

שפתי חכמים

ויקרא אל משה וידבר ה׳ אליו כי למשה פירושו בעבור משה: י דאל״כ מה היה צריך לברכתם כיון ששלח את העם: כ אבל לא בשביל איסור חמץ בהרי בפסח מצרים לא היו מוזהרים מלהיות חמץ בבית. א״נ דק״ל ל״ל טרם יחמץ הל״ל טרם שאפו ע״ז פי׳ המצריים כו׳ כלומר מ״ה כתיב טרם להודיע אותנו כי כ״כ היו המצריים ממהרים כו׳: ל אבל לא שירי פסח דא״כ

רש״י

הטף: ולכו עבדו וגו׳ כדברכם. הכל כמו שאמרתם ולא כמו שאמרתי אני בטל לא תשאר פרסה בטל מי ומי ההולכים בטל רק צאנכם ובקרכם יצג. גם צאנכם גם בקרכם קחו. ומהו כאשר דברתם (שמות י) גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות: (לב) קחו כאשר דברתם וברכתם גם אותי. התפללו עלי שלא אמות שאני בכור (מכילתא): (לג) כלנו מתים. אמרו לא כגזרת משה הוא שהרי אמר ומת כל בכור וכאן אף הפשוטים מתים ה׳ או י׳ בבית א׳ (מכילתא): (לד) טרם יחמץ. המצריים לא הניחום ב להשהות כדי חימוץ: משארותם. שירי מצה ל ומרור (מכילתא): על שכמם. אע״פ

ענין חמץ ומצה

(לד) וישא העם את בצקו טרם יחמץ משארותם צרורות בשמלותם וגו׳. ויש לתמוה מאי קמ״ל בזה פסו׳ בצקם צרורות בשמלותם. מאי נפקא לן מזה לידע איך נשאו בצקם בידם או בכלי או צרור בשמלותם. מגלה זה קשה הא אמרו רז״ל דאם מניחים העיסה בלא עסק בכדי הילוך מיל הוה חמץ ואסור לאכלו בפסח והשהיות מצטרפות ואלו ישראל נשאו בציקם מהלך רב מרעמסס לסוכות שהוא ק״כ מיל ואח״כ כתיב ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגות מצות כי לא חמץ וגם שהיה בדרך גם כמו שפי׳ רש״י כאן בד״ה מרעמסס סוכותה וגם בפ׳ יתרו ד״ה ואשא אתכם על כנפי נשרים. מ״מ שהו בודאי

פירוש להורת אלהים

אתם אויך איר גם אויך די קינדער ישראל ולכו אונ גייט דינט גאט אזוי ווי איר האט גירעט: (לב) גם צאנכם אויך אייערע שאף גם בקרכם אויך אייערע רינדער קחו נעמט מיט אייך כאשר אזוי ווי איר האט גירעט ולכו אונ גייט וברכתם אונ בוהט פאר מיר מתפלל איך זאל ניט שטארבין, ווארום איך בין אבכור: (לג) ותחזק מצרים על העם אונ די מצרים האבין זיך גישטארקט אויף דעם פאלק ישראל למהר צו איילין אוועק שיקען זיי פון דעם לאנד כי אמרו ווארום זיי האבין גיטראכט אז די ישראל וועלין נאך פאר זאהמען אין לאנד כולנו מתים וועלין מיר אלע שטארבין: (לד) וישא העם האט איטליכער פון דעם פאלק ישראל גיב[illegible] את בצקו זיין טייג טרם איידער עס איז זאהער גיווארין, ווארום די מצרים האבין זייא ארויס געטריבען פון דעם לאנד אונ האבין זיי ניט גילאזט פאר זאהמען דאס טייג זאל זאהערין משארותם זייער איבער בלייבונג די מצה מיט מרור וואס איז איבער געבליבען פון דעם וואס זיי האבין דיא נאכט גיגעסין צרורות איז גיוועזן איין געבונדין אין זייערע קליידער אונ האבין דאס גיטראגין על שכמם אויף זייערע אקסלען, ורש״י שרייבט אפילו זיי האבין גיהאט בהמות וואלטין זיי דאס גיקאנט לייגין אויף די בהמות, נאר ווייל דיא מצוה פון מצה אונ מרור איז ביי זייא גיליבט גיוועזן האבין זיי דאס גיטראגין אויף די אקסלען (לה) ובני ישראל אונ די קינדער ישראל עשו האבין גיטאהן אזוי ווי משה האט צו זיי גירעט זיי זאלין

יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיִּשְׁאֲלוּ
מִמִּצְרַיִם כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב
וּשְׂמָלֹת׃ לו וַיהוָה נָתַן אֶת־חֵן הָעָם
בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיַּשְׁאִלוּם וַיְנַצְּלוּ אֶת־
מִצְרָיִם׃ פ לז וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
מֵרַעְמְסֵס סֻכֹּתָה כְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף
רַגְלִי הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּף׃ לח וְגַם־
עֵרֶב רַב עָלָה אִתָּם וְצֹאן וּבָקָר

אונקלוס

כְּפִתְגָמָא דְמֹשֶׁה וּשְׁאִילוּ
מִמִּצְרָאֵי מָנִין דִכְסַף וּמָנִין
דִּדְהַב וּלְבוּשִׁין׃ לו וַיְיָ יְהַב
יַת עַמָּא לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי
מִצְרָאֵי וְאַשְׁאֵילְנוּן
וְרוֹקִינוּ יַת מִצְרָאֵי׃
לז וּנְטַלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מֵרַעְמְסֵס לְסֻכּוֹת כְּשִׁית
מְאָה אַלְפִין גַּבְרָא רַגְלָאָה
בַּר מִטַּפְלָא׃ לח וְאַף
נוּכְרָאִין סַגִּיאִין סְלִקוּ
עִמְּהוֹן וְעָאנָא וְתוֹרֵי

הרי״א וה׳ נתן את. סנהדרין לא: וישאילום. ברכות ט:

בעל הטורים

(לו) וינצלו את מצרים. בגימטריא עשאוה כמצודה שאין בה דגן: (לז) סכתה. ב׳ חסרים מרעמסס סכתה ויעקב נסע סכתה. שבזכות יעקב יצאו ממצרים:

רשב״ם

(לו) נתן את חן העם. לתת להם במתנה כדכ׳ באלה שמות ונתתי את חן העם בעיני מצרי׳: וישאילום. מצרי׳ לישראל. ישראל היו השואלים ומצרים המשאילים, השלימו שאילתם ומתנה היה. מי [שפועל] [נ״א שישואל] את הדבר קרוי פועל ומי שמוסר לו מה ששואל קרוי הפעיל. משאיל נותן לו מה ששואל: וינצלו את מצרים. עדיים טוב מלבושיהן שאלו ונתנו על בניהם ועל בנותיהם וכדכתיב ויתנצלו בני ישראל את עדיים מהר חורב: (לח) ערב רב. לשון תערובות כדכתיב ויתערבו

רש״י

שבהמות הרבה הוליכו עמהם מהבכים היו את המלות (מכילתא): (לה) כדבר משה. שאמר להם במצרים (שמות יא) וישאלו איש מאת רעהו: ושמלות. אף הן היו מ חשובות להם מן הכסף ומן הזהב נ והמאוחר בפסוק חשוב (מכילתא): (לו) וישאלום. ס אף מה שלא היו שואלים מהם היו נותנים להם אתה אומר אחד טול שנים לך: וינצלו. ורוקינו: (לז) מרעמסס סכותה. ע ק״ך מיל היו ובאו שם לפי שעה שנאמר (שמות יט) ואשא אתכם על כנפי נשרים: הגברים. פ מבן עשרים שנה ומעלה: (לח) ערב רב. תערובות אומות של גרים:

שפתי חכמים

הוא נותר וחייב שריפה: מ דאל״כ ושמלות למ״ל דאם כסף וזהב השאילום כ״ש שמלות אלא וכו׳. ומהרש״ל פירש מדלא צוה הקב״ה שישאלו שמלות ש״מ שלא היו חשובות ולכך לא אמר הקב״ה שישאלו אלא כסף וזהב כדי לקיים ואח״כ יצאו ברכוש גדול וישראל מעצמם היו שואלים מהם הבגדים לפי שהעני שלא היה לו בגד על צוארו לא היה נותן עיניו על כסף וזהב אלא לשאול מהם בגד או כתונת ועז״פ שחשובות היו כו׳ ר״ל בעיני מצרים היה זה דבר גדול וחשוב להשאיל להם לפי שהיו מובדלים מישראל במלבושיהן ובמנהגיהם לפיכך כשהיה המצרי משאיל הבגד לישראל היה יודע בודאי שלא יחזיר׳ לו לפי שהישראל יפנה הבגד ואפ״ה השאילום לכ״פ שהיו חשובות להן ר״ל למצרים ולא לישראל אבל כסף וזהב לא היה כ״כ חשוב בעיניהם לפי שהיו סבורים שיחזרו להם: נ וקשה והלא אלל חטה ושעורה מונה החשוב קודם וי״ל דכאן אין לומר החשוב קודם דאז היה והאל״ל זו שהרי הלוה להם החשוב מכ״ש שילוה להם השפל (מהרש״ל): ס מדכתיב בתחלה וישאלו ממצרים וגו׳ ואח״כ כתיב וה׳ נתן את חן העם וגו׳ ר״ל שנתן להם חן בעיניהם והשאילום למה צריך תו למכתב וישאילום אלא לרבות אף מה וכו׳: ע דלא היה צריך למכתב מרעמסס דהא הם היו ברעמסס כדכתיב בפ׳ ויגש אלא לומר לך ק״ך מיל היו וכו׳: פ דהא בפ׳ במדבר מנאן מבן ך׳ ולמעלה ולא היו יותר אלא כמו הכא והכל היה בשנה אחת ואי אמרת דהכא מנאן מי״ג שנה א״כ התם כשמנאן מבן

דעת זקנים מבעלי התוספות

(לז) ויסעו בני ישראל. ק״כ מיל היו ובאו שם לפי שעה זש״ה ואשא אתכם על כנפי נשרים שלשה מכי״ן יש באותו פסוק בסופי תיבות רמז ק״כ וזכר לדבר ע״ל כנפ״י בני׳ ק״כ ג...ין מהרב משה:

ענין חמץ ומצה

יותר ממיל ואיך אמר כי לא חמץ. וכתב הרב פא״ז דאי׳ בב״מ (דף מ) המפקיד פירות אצל חברו ועירבם הנפקד עם פירותיו כשבא להחזירם לו הרי זה מוציא לו חסרונות לחטים ולאורז כו׳ ט׳ חצאי קבין וכו׳ וקאמר התם לא שנו אלא שהפקיד בימות הגורן והחזירו בימות הגורן דכין בהפקדון בין בהחזרה היו החטים יבשים ושוים. אבל כשהפקדון היה בימות הגורן והחזרה היה בימות הגשמים דאז התבואה תופחת ונופחת אינו מוציא

פירוש לתורת אלהים

באָרגין פון די מִצְרַיִם כֵּלִים אונ קְלֵיידֶער וַיִּשְׁאֲלוּ אוּנ זֵיי הָאבִּין גִיבָּארְגְט פון די מִצְרַיִם כְּלֵי כֶסֶף זִילְבֶּערְנֶע כֵּלִים וּכְלֵי זָהָב אונ גִילְדֶענֶע כֵּלִים וּשְׂמָלֹת אונ קְלֵיידֶער׃ (לו) וַיי נָתַן אֶת חֵן הָעָם אונ גָאט הָאט גִיגֶעבִּין די יִשְׂרָאֵל זָאלִין הָאבִּין חֵן אִין די אויגִין פון די מִצְרַיִם הָאבִּין זֵיי אַלֵיין גִיבָּארְגְט אֲפִילוּ אֶזֶעלְכֶע זַאכִין וואס די יִשְׂרָאֵל הָאבִּין זֵייא נִיט גִיבֶּעטִין וַיְנַצְּלוּ אונ די יִשְׂרָאֵל הָאבִּין אוֹיסְגִילֵיידִיגְט דָאס לַאנְד מִצְרַיִם׃ (לז) וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אונ די יוּדִין הָאבִּין גִיצוֹיגִין מֵרַעְמְסֵס פון דֶער שְׁטָאט רַעְמְסֵס סֻכֹּתָה צוּ דֶער שְׁטָאט סוּכּוֹת אונ דִיא צָאהְל פון זֵייא אִיז גִיוֶועזְן כְּשֵׁשׁ זֶעקְס הוּנְדֶערְט טוֹיזֶענְדְט מַאן פִּיס גֵייעֶרְס וואס זֶענֶען אַלְט גִיוֶועזְן פון צְוָאנְצִיג יָאהְר אוּנ הֶעכֶער לְבַד מִטָּף אוֹיסֶער פון קְלֵיין גֶעזִינְד׃ (לח) וְגַם אונ אויך עֵרֶב רַב פִיל פוּז אַנְדֶערֶע אוּמוֹת וואס הָאבִּין זִיךְ מְגַיֵּיר

מִקְנֶה כָּבֵד מְאֹד׃ לט וַיֹּאפוּ אֶת־
הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֻגֹת
מַצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ כִּי־גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם
וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ וְגַם־צֵדָה לֹא־
עָשׂוּ לָהֶם׃ מ וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרָיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה
וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה׃ מא וַיְהִי מִקֵּץ

אונקלוס

בְּעִירָא תַּקִּיף לַחֲדָא׃
לט וַאֲפוֹ יָת לֵישָׁא דִּי
אַפִּיקוּ מִמִּצְרַיִם גְּרִיצָן
פַּטִּירָן אֲרֵי לָא חֲמַע אֲרֵי
אִתְּרָכוּ מִמִּצְרַיִם וְלָא
יְכִילוּ לְאִתְעַכָּבָא וְאַף
זְוָדִין לָא עֲבַדוּ לְהוֹן׃
מ וּמוֹתַב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי
יְתִיבוּ בְּמִצְרַיִם אַרְבַּע
מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין׃
מא וַהֲוָה מִסּוֹף אַרְבַּע

תו"א ויאפו פר. מגילה ט:

רשב"ם

בגוים: (לט) עוגות. כי אין להם אלא האפוי בתנור: כי לא חמץ. כי לא החמיץ. וכן כבד לב פרעה. ל' פעל. וכן אהב אביו. והמלך דוד זקן הזקין: וגם צדה. לדרך לא עשו ולכך הוצרכו להתלונן ללחם ולמים: (מ) ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים. עד סוף שלשים שנה וארבע מאות שנה משנאמר לאברהם בין הבתרים כי בן שבעים שנה היה אברהם אבינו כשנדבר עמו בין הבתרים והארבע מאות של גר יהיה זרעך התחילו מיצחק כמו שפירשתי הכל בפר' בין הבתרים: (מא) ויהי מקץ

שפתי חכמים

ך' לא יהיה כ"כ הרבה כמו הכא דהא בשנה אחת לא הגיעו כולן לך' שנה אלא המנין דה"כ היה מבן ך' ולמעלה: צ פי' נביאים נקרא קבלה: ק ע"ל פי' לך לך ששם מבואר שאברהם היה בן ע'

רש"י

(לט) עגות מצות. חררה של מצה בצק שלא החמיץ קרוי מצה: וגם צדה לא עשו להם. (מכילתא) לדרך. מגיד שבחן של ישראל שלא אמרו היאך נצא למדבר בלא צדה אלא האמינו והלכו הוא שמפורש בקבלה צ (ירמיה ב) זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה ומה שכר מפורש אחריו קודש ישראל לה' וגו': (מ) אשר ישבו במצרים. אחר שאר הישיבות שישבו גרים בארץ לא להם: שלשים שנה וארבע מאות שנה. בין הכל משנולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות שנה משהיה לו זרע לאברהם נתקיים כי גר יהיה זרעך ושלשים שנה היו משנגזרה גזרת בין הבתרים ק עד שנולד יצחק. וא"א לומר באמ"צ לבדה שהרי קהת מן הבאים עם יעקב הי' א וחשוב כל שנותיו וכל שנות עמרם בנו ושמונים של משה לא תמצאם כל כך ועל כרחך הרבה שנים היו לקהת עד שלא ירד למצרים והרבה משנות עמרם נבלעים בשנות קהת והרבה משמונים של משה נבלעים בשנות עמרם הרי שלא תמצא ד' מאות לביאת מצרים והוזקקת לומר על כרחך שאף שאר הישיבות נקראו גרות אפי' בחברון כענין שנאמר (בראשית לה) אשר גר שם אברהם ויצחק ואומר (שמות ו) את ארץ מגוריהם אשר גרו בה לפיכך אתה צריך לומר כי גר יהיה זרעך משהיה לו זרע. וכשתמנה ארבע מאות שנה משנולד יצחק תמצא מביאתן למצרים עד יציאתן ר"י שנה וזה אחד מן הדברים ששינו לתלמי המלך: (מא) ויהי מקץ

ענין חמץ ומצה

לו חסרונות דמותירות הן מחמת לחותן קלא וממלאות החסרון והקשה אביי א"כ ליפקע כדא כשמניחין בו הפירות בימי הגורן היה בדין שיפקע הכל בימות הגשמים מחמת שנתפחים ומותירות ומשני הוי עובדא ופקע כדא אי בעית אימא משום איצצא ופי' רש"י דוחק מתוך שהם במקום צר נדחקים יחד ואין נתפחים. וכזה א"ש מה שאמר משארותם צרורות בשמלותם כי הכתוב עלמו בא לתרץ קושיתנו הנ"ל שמצה זו שאנו אוכלין על שום מה דא"ל על שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ וכו' הא שהה הרבה יותר מכדי להחמיץ שהרי נשאו בצקם ממצרים לרעמסס ומרעמסס סכותה ואח"כ אפו אותה. לזה מתרץ ואומר ה"ט דלא החמילה כי וישא העם את בצקו וגו' משארותם צרורות בשמלותם ר"ל טרם שהחמלה הבצק מיד צררוה בשמלותם והיה במקום דחוק וצר צרור בשמלם ולא היה לו מקום להתפשט ולהגביה א"ע למעלה כדרך המחמילים וכמו בפירי דכדא הנ"ל דכוון דליירי ומנחי לא מתפחי וק"ל: עוד באותו ענין אבל נדקדק עוד הלשון כי לא חמץ אינו מובן כלל. והרב ר"ב אמר והנראה דרז"ל הביאו שיעור שהייה שתחמיץ העיסה הוא כמו שיעור הילוך מיל והנה בתחלת השיעור ודאי היא מצה גמורה וכשרה מאד כי היא רחוקה הרבה

דעת זקנים מבעלי התוספות

(לט) כי לא חמץ. למ"ד פסח מצרים לא נהגו אלא יום אחד ניחא כפשטי' כי לפי שנורשו ממצרים לא נתחמצו אלא למ"ד פסח מצרים נמי לא נצטרכו לאכול מצה כל שבעה א"ב

פירוש לתורת אלהים

גיוועז זענען אויך מיט זייא אויף געגאנגען וצאן ובקר אונ שאף אונ רינדער מקנה פיה כבד מאד זייער שווער. כלומר זיי האבין מיט זיך געפירט זייער פיל בהמות: (לט) ויאפו את הבצק אונ דיא ישראל האבין גיבאקין דאס טייג אשר וואס זיי האבין אויס גיצויגין פון מצרים עגות קוכען מצות פון מצה דאס מיינט מען פון אזוי אטייג וואס ניט געזאהערט כי ווארום עס האט ניט גיקאנט זאהערין כי ווארום זיי זענען פאר טריבען גיווארין פון מצרים ולא אונ זיי האבין ניט גיקאנט פאר־זאהמען וגם אונ אויך צדה שפייז לא עשו להם זיי האבין אפילו ניט צייט געהאט שפייז אן צו גרייטין: (מ) ומושב אונ דאס זיצונג פון די יודין אשר וואס זענען גיזעסין אין מצרים אונ אין אנדערע פרעמדע לענדער איז גיוועזין שלשים שנה דרייסיג יאהר וארבע מאות שנה אונ פיר הונדערט

מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וַהֲוָה
בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין נְפַקוּ כָּל
חֵילַיָּא דַּיְיָ מֵאַרְעָא
דְמִצְרָיִם׃ מב לֵיל נְטִיר
הוּא קֳדָם יְיָ לְאַפָּקוּתְהוֹן
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם הוּא
לֵילְיָא הָדֵין קֳדָם יְיָ נְטִיר
לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדָרֵיהוֹן׃
מג וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן

שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה
וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה יָצְאוּ כָּל־
צִבְאוֹת יְהוָה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
מב לֵיל שִׁמֻּרִים הוּא לַיהוָה לְהוֹצִיאָם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הוּא־הַלַּיְלָה הַזֶּה
לַיהוָה שִׁמֻּרִים לְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְדֹרֹתָם׃ פ מג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה

תולדות אהרן
ליל שמורים. ר"ה יא:

בעל הטורים

(מב) שמורים. ב' במסו' ליל שמורים שמורים לכל בני ישראל שמלך הקב"ה ליל פ"ו לשנים אלו ליליאת מצרים ואליו השני לגאולם לעתיד לבא:

רשב"ם

שלשים של ברית בתרים וארבע מאות שנה של לידת יצחק: ויהי בעצם היום הזה וגו' ומ"מ במצרים לא ישבו אלא מאתים ועשר של סוף ארבע מאות ושלשים:

(מב) ליל שמורים הוא לה'. מימות אביהם היה הקב"ה מצפה לזה הלילה להוציא את בני ישראל ממצרים כמו שהבטיחם. ולישראל הוא ליל שמורים: לדורותם. לכל דורותם שמצפים לזה הלילה לחוג בו חג הפסח כמשפטיו: שמורים לשון המתנה כמו ואביו שמר את הדבר:

רש"י

שלשים שנה וגו' ויהי בעצם היום הזה. (מכילתא) מגיד שכיון שהגיע הקץ לא עכבן המקום כהרף עין בט"ו בניסן באו מלאכי השרת אצל אברהם לבשרו בט"ו בניסן נולד יצחק ובט"ו בניסן נגזרה גזירת בין הבתרים: (מב) ליל שמרים. שהיה הקב"ה שומר ומצפה לו לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים: הוא הלילה הזה לה'. הוא הלילה שאמר לאברהם בלילה הזה אני גואל את בניך: שמרים לכל בני ישראל לדרתם. משומר ובא ר מן המזיקין כענין

שפתי חכמים

שנים בגזרת בין הבתרים וכן איתא בסדר עולם: ר דק"ל לרש"י כתיב שמורים לכל בנ"י לדורותם וכי לילה זו של יציאה יהיה לעולם

דעת זקנים מבעלי התוספות

מאי כי גורשו. ז"ל דה"ק ויאפו את הבצק מפני חיוב מצה ולפי שגירשו ממצרים לא יכלו להתמהמה לבקש צדה לדרך. אכן קשה קצת הווי"ן וכן וגם אמנה מצינו וי"ו יתירה נרדם ורכב וסוס וכן בהרבה מקומות:

בני ישראל מרעמסס לסוכות ואחר כך ויאפו את הבצק. וידוע דלמעט בנסים עדיף וכיון שעיקר טעם הנס היה שלא תתחמץ העיסה ע"כ לא הביאם לסוכות כרגע אחת עם היות שלא יבצר ממנו ית' מאומה והיה יכול להביאם לסוכות כרגע אחת מ"מ

ענין חמץ ומצה

מלהחמיץ אך גם זמן מועט קודם כלות השיעור עדיין היא מלה כשרה אבל קרובה היא להחמיץ אם תשהה עוד זמן מועט. ורש"י פי' מרעמסס לסוכות ק"כ מילין היו והביאם הקב"ה לשעה קלה שנאמר ואשא אתכם על כנפי נשרים וי"ל הטעם לזה הנס כדי שלא תתחמץ עיסתם כי אפו אותה בסוכות כמאמר הכתוב ויסעו

פירוש לתורת אלהים

אהר: (מא) ויהי אונ עס איז גיוועזן בעצם היום הזה אין דעם טאג דאס מיינט מען דעם פופצעהנטין טאג אין ניסן אין מיטין העלין טאג יצאו זענען ארויס געגאנגען אלע הערשאפט פון גאט דאס מיינט מען די ישראל פון דעם לאנד מצרים: (מב) ליל שמורים הוא ליי די נאכט איז גיוועזן געהיט צו גאט, כלומר גאט האט גיווארט אונ גיהאפט עס זאל קומען דיא נאכט וואס גיהער צום פופצעהנטין טאג אין ניסן מקיים צו זיין וואס ער האט מבטיח גיוועזן צו אברהם אבינו להוציאם צו אויסציהען די ישראל פון דעם לאנד מצרים הוא הלילה הזה דאס איז די נאכט ליי צו גאט וואס גאט האט גיזאגט צו אברהם אבינו אין דער נאכט וועל איך אויסלייזין דיינע קינדער פון דעם גלות מצרים שמורים לכל בני ישראל לדורותם די נאכט איז געהיט צו די ישראל צו זייערע דורות די מזיקים זאלן אין זיי ניט שולט זיין די נאכט; (מג) ויאמר יי אל משה ואהרן האט גאט גיזאגט צו

לקוטים על התורה

(מב) ליל שמורים הוא לה' וגו'. דער אור החיים שרייבט פינף מאהל זענען גיטאהן גיווארין נסים אין די נאכט פון פסח, איין מאהל צו אברהם אבינו ווען ער האט געהרגת דיא מלכים אין דיא נאכט פון פסח, דאס צווייטע מאהל ווען דיא יודין זענען ארויס געגאנגען פון מצרים, דאס דריטע מאהל אין דיא צייט פון מלך חזקיהו ווען סנחריב האט בלעגערט אויף ירושלים, האט דער מלאך זייא געהרגת אין דיא נאכט פון פסח, דאס פערטע מאהל אין דיא צייט פון מרדכי אונ אסתר, דיא נאכט פון פסח האט דער מלך אחשורוש ניט גיקענט שלאפין ביז עס איז געקומען דיא מפלה פון המן, [דאס פינפטע מאהל איז גיוועזן וואס עס איז ארויס געגאנגען פון הימעל אזוי וויא אהאנט אונ האט געשריבען אויף די וואנט די מפלה פון בלשאצר], אונ ווען משיח וועט קומען וועלין די יודין אויסגעלייזט ווערין פון גלות דיא נאכט פון פסח, דאס גט דער פסוק איין מאהל איז דיא נאכט נעהיט גיוועזן בייא גאט מען זאל דיא יודין ארויס נעמען פון מצרים דיא נאכט, נאך איז דיא נאכט געהיט מען זאל די יודין ארויס נעמען פון דעם גלות אין דיא נאכט;

וְאַהֲרֹן זֹאת חֻקַּת הַפָּסַח כָּל־בֶּן
נֵכָר לֹא־יֹאכַל בּוֹ: מד וְכָל־עֶבֶד אִישׁ
מִקְנַת־כָּסֶף וּמַלְתָּה אֹתוֹ אָז יֹאכַל
בּוֹ: מה תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכַל בּוֹ:
מו בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל לֹא־תוֹצִיא מִן־

דָא גְזֵרַת פִּסְחָא כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל דְאִסְתַּלַּק לָא יֵיכוֹל בֵּיהּ: מד וְכָל עֲבַד גְּבַר זְבִינֵי כַסְפָּא וְתִגְזַר יָתֵיהּ בְּכֵן יֵיכוֹל בֵּיהּ: מה תּוֹתָבָא וַאֲגִירָא לָא יֵיכוֹל בֵּיהּ: מו בַּחֲבוּרָא חֲדָא יִתְאֲכֵיל לָא תַפְּקוּן

תו"א זאת. פסחים פא: כל בן נכר. שבת פז: ומלתה אותו. פסחים לו. יבמות עא: תושב ושכיר. פסחים לו: בבית אחד. פסחים פו: לא תוציא מן. פסחים פה.

שפתי חכמים

ומתרץ משומר וכא כלומר כל לילה כזו שבא בכל שנה משומר מן המזיקין: ש אי כר"ח נאמרה להם הי"ל לכותבם לעיל גבי החודש הזה לכם שהרי שתיהן נאמרו בפעם א': ת הרא"ם האריך בשני הדבורים להקשות מסוגיא דגמרא וליישבה ע"ש באריכות: א וא"ת מנ"ל לרש"י דלמא איפוך אנא בבית אחד יאכל כמשמעו כדפירש"י לעיל וקרא דעל הבתים אשר יאכלו אותו בהם מלמד שיעשו הנמנים עליו לשתי חבורות ויאכלו אותו בשני בתים.

רש"י

(מג) זאת חקת הפסח. בי"ד בניסן נאמרה להם ש פרשה זו: כל בן נכר. שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים. ואחד נכרי ואחד ישראל מומר במשמע (מכילתא): (מד) ומלתה אותו אז יאכל בו. רבו (יבמות עא) מגיד שמילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח דברי רבי יהושע. ר"א אומר אין מילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח. א"כ מה ת"ל אז יאכל בו. העבד: (מה) תושב. זה גר תושב: ושכיר. זה הנכרי ומה ת"ל והלא ערלים הם ונאמר כל ערל לא יאכל בו אלא כגון ערבי מהול וגבעוני מהול ת והוא תושב או שכיר: (מו) בבית אחד יאכל. (מכילתא) בחבורה אחת שלא יעשו הנמנין עליו שתי חבורות ויחלקוהו. אתה אומר בחבורה אחת או אינו אלא בבית אחד כמשמעו וללמד שאם התחילו והיו אוכלים בחצר וירדו גשמים שלא יכנסו לבית ת"ל על הבתים אשר יאכלו אותו בהם מכאן שהאוכל אוכל א בשני מקומות: לא תוציא מן הבית. מן שנאמר ולא יתן המשחית וגו':

ענין חמץ ומצה

היה שיעור שהייתם מרעמסס לסוכות פחות מעט משיעור שהיית עיסה להתחמץ והוא פחות מעט משיעור מיל. וכך יאמר הכתוב ויאפו את הבצק עוגות מצות ולא שהיו המצות בלא שהייה כלל אלא כי לא חמץ ופי' מלת כי כמו אלא [מד' לשונות שכי משמש בהם]. ופירושו שהעוגות היו מצות רק לא חמץ היו ואם היו שוהין עוד מעט היה נתחמץ ולא שהיה מלה גמורה בלא שהייה כלל כי ע"כ היו שוהין באפייתן עד פחות מעט משיעור חימוץ כנ"ל שלמעט בנסים עדיף:

פירוש לתורת אלהים

משה אונ צו אהרן זאת דאס זענען די דינים פון דעם קרבן פסח כל בן נכר איטליכער וואס ער איז אפרעמדער דאס מיינט מען זיינע מעשים זענען פרעמד צו גאט לא יאכל טאר ער ניט עסין בו דעם קרבן פסח: (מד) וכל עבד אונ איטליכער כנעניש־ער קנעכט וואס דינט ביי איוד מקנת כסף וואס דער ישראל האט אים געקויפט פאר געלט ומלתה אותו אונ דו וועסט אים מל זיין אז דענסט־מאהל יאכל בו מעג ער עסין דעם קרבן פסח אבער אז מען האט אים ניט מל גיוועזן טאר ער ניט עסין דעם קרבן פסח: (מה) תושב אגר תושב אעובד כוכבים וואס האט אויף זיך מקבל גיוועזן ער זאל קיין עבודת כוכבים ניט דינען אבער ער עסט נבילות וטריפות ושכיר אדער אכנעני וואס איז פארדינגען ביי אישראל אויף אצייט לא יאכל בו טאר ער פון דעם קרבן פסח ניט עסין: (מו) בבית אחד יאכל דער קרבן פסח זאל גיגעסין ווערין אין איין הויז דאס מיינט מען די מענטשין וואס האבין אחלק אין אים זאלין אים עסין אלע אין איין חברותה אבער זייא טארין זיך ניט צו טיילין מיט אים אונ זאלין אים עסין אין צוויי חברותות לא תוציא דו זאלסט ניט ארויס ציהען

מצות השם

(יג) [לאו ו] שלא להאכיל בשר פסח לישראל מומר שנאמר זאת חוקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו:
(יד) [לאו ז] שלא להאכילו לתושב ושכיר שנאמר תושב ושכיר לא יאכל בו:
(טו) [לאו ח] שלא להוציא הבשר מהחבורה שנאמר בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה:

(מג) כל בן נכר וגו'. עס איז אמצות לא תעשה מען טאר ניט געבין אשטיקל פלייש פון קרבן פסח צו אמשומד וואס זיינע מעשים זענען פרעמד צו גאט, סאיי דער משומד איז אזכר אונ סאיי זיא איז אנקבה: (מה) תושב ושכיר לא יאכל בו. עס איז אמצות לא תעשה מען טאר ניט געבין אשטיקל פלייש פון קרבן פסח צו אגר תושב אונ ניט צו אשכיר [ווען דיא יודין האבין געוואהנט אין ארץ ישראל האט מען ניט געדארפט לאזין וואהנען עכומ"ז אין ארץ ישראל, נאר דער עכו"ם וואס האט זיך מגייר גיוועזן האט געמעגט וואהנען אין ארץ ישראל, אונ אפילו ער האט זיך נאר מגייר גיוועזן ער זאל ניט דינען עכומ"ז אונ ער עסט נבלות אונ טרפות וויא אלע עכומ"ז, האט ער אויך געמעגט וואהנען אין ארץ ישראל, דאס איז אגר תושב, ער איז אגר נאר ער זאל מעגין וואהנען אין ארץ ישראל, אונ אשכיר הייסט אז אעכו"ם איז פארדונגען פאר אקנעכט צו איוד זייא טארין ניט עסין פון קרבן פסח אפילו זייא זענען געמלת]: (מו) לא תוציא מן הבית וגו'. עס איז אמצות לא תעשה אויב עטליכע מענטשין, דהיינו צעהן מענטשין

מן ביתא מן בסרא לברא וגרמא לא תתברון ביה: מז כל כנישתא דישראל יעבדון יתיה: מח וארי יתגייר עמכון גיורא ויעבד פסחא קדם יי יגזר ליה כל דכורא ובכן יקרב למעבדיה ויהי כיציבא דארעא וכל ערלא לא ייכול ביה:

הבית מן־הבשר חוצה ועצם לא תשברו־בו: מז כל־עדת ישראל יעשו אתו: מח וכי־יגור אתך גר ועשה פסח ליהוה המול לו כל־זכר ואז יקרב לעשתו והיה כאזרח הארץ וכל־ערל לא־יאכל בו:

תו"א ועלם לא. פסחים פג: לה' המול. ע"ז ס: כמול לו כל. יבמות עא: ואז. שם: וכל ערל. פסחים נ':

בעל הטורים

(מו) חולה. ג' מן הבשר חולה. הן אראלים לעקו חולה. כי מגרעות נתן לבית סביב חולה. פי' חוץ לבתיהם היה הקב"ה מנגעם והורג בכוריהם על כן לעקו חולה אכל בבית לא נתן המשחית לבא על כן לא תוליא מן הבשר חולה שלא ללאת בחוץ:
(מח) ואז. ד' במסו'. ואז יקרב לעשותו. ואז תשכילו. ואז ירלו את עונם. ואז חיל מלך בבל לריס על ירושלים. כלומר ואז כשיקרב להקריב קרבן אז יללית וישכיל וכן אז כשחיל מלך בבל לריס על ירושלים ואז ירלו את עונם: וכל ערל לא יאכל בו. וסמיך ליה תורה אחת רמז לק"ו שנשא משה כמעשה העגל ומה פסח שהיא מלוה אחת אמרה תורה וכל ערל לא יאכל בו וגו':

רשב"ם

(מו) ועצם לא תשברו בו. כדרך אכילתו בחיפזון:
(מח) וכל ערל. ישראל שמתו אחיו מחמת מילה ולא נימול:

רש"י

ההכורה: ועצם לא תשברו בו. הראוי לאכילה כגון שיש עליו כזית בשר יש בו משום שבירת עלם ב אין עליו כזית בשר או מוח אין בו משום שבירת עלם: (מז) כל עדת ישראל יעשו אותו. למה נאמר לפי שהוא אומר בפסח מצרים שה לבית אבות שנמנו עליו למשפחות יכול אף פסח דורות כן תלמוד לומר כל עדת ישראל ג יעשו אותו: (מח) ועשה פסח. יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד תלמוד לומר והיה כאזרח הארץ מה אזרח בארבעה עשר אף גר בארבעה עשר: וכל ערל לא יאכל בו. להביא את שמתו אחיו מחמת מילה שאינו

שפתי חכמים

ותירץ הרא"ם כיון דקרינן יאכל בגיר"י משמע דקאי על הפסח אבל אי קאי על הבית ה"ל לנקוד יאכל בחולם ופת"ח דהנמנים עליו יאכלו בבית אחד: ב פי' דיאכל דרישא דקרא קאי נמי אעלם לא תשברו בו ובאלו כתיב ועלם הנאכל לא תשברו בו (הרא"ם): ג פי' אפי' אינן ממשפחה אחת:

פירוש לתורת אלהים

פון דער שטוב מיינט מען פון דער חברותה מן הבשר פון דעם פלייש פון דעם קרבן פסח חוצה אויף דער גאס דאס מיינט מען זיי זאלין זיך ניט צו טיילין אויף צוויי חברותות ועצם אונ אביין טאר מען אין אים ניט צו ברעכין: (מז) כל גאר די עדה פון ישראל זאלין מאכין דעם קרבן פסח: (מח) וכי יגור אתך גר אונ אז עס ועט וואהנען מיט דיר אגר ועשה פסח ליי אונ ער וועט מאכין אקרבן פסח צו גאט דעם פערצעהנטין טאג אין ניסן המול לו כל זכר זאל ער פריער מל זיין אלע זכרים ואז אונ דענסטמאהל יקרב לעשותו מעג ער גינעהענען צו מאכין דעם קרבן פסח והיה אונ דער גר וואס האט זיך מל גיוועזן האט דעם דין כאזרח הארץ אזוי וויא אלע יודין וכל ערל אונ איטליכער וואס איז ניט גימלת אפילו ער איז אישראל נאר זיינע ברידער זענען גישטארבין מחמת מילה האט מען אים אויך מורא געהאט מל צו זיין לא יאכל בו טאר ער דעם קרבן פסח

מצות השם

(טז) [לאו ט] שלא לשבור עלם מהכשר שנאמר ועלם לא תשברו בו:
(יז) [לאו י] שלא יאכל ערל כשר פסח שנאמר וכל ערל לא יאכל בו:

האבין געהאט בשותפות אקרבן פסח, טארין זייא ניט צו טיילין דעם קרבן פסח אויף צוויי טייל, עטליכע מענטשין זאלין עסין בזונדער אונ דיא איבעריגע מענטשין זאלין עסין בזונדער, נאר אלע מענטשין זאלין זיצען צו זאמען אונ עסין דעם קרבן פסח, אונ אפילו דיא צעהן מענטשין האבין גיגעסין אביסול פון דעם קרבן פסח צו זאמען אין איין שטוב, נאכדעם ווילען דיא צעהן מענטשין נעמען דאס איבעריגע פון דעם קרבן פסח אונ מיט אים ארייין גיין אין איין אנדער שטוב אונ דארטין ענדיגען דאס עסין, טאר מען אויך ניט:

ועצם לא תשברו בו. עס איז אמצות לא תעשה מען זאל ניט צו ברעכין די ביינער פון קרבן פסח [ווארום דער מענטש וואס איז ארעם אונ האט ווייניג פלייש צו ברעכט ער דיא ביינער ער זאל ארויס נעמען דיא איני־ווייניגסטע פעטס פון דיא ביינער, אבער דער מענטש וואס איז רייך אונ האט גענוג פלייש צו עסין, עסט ער נאר דיא פלייש אונ דיא ביינער לאזט ער ליגען, מיר דארפין אונז ווייזין פאר אלע מענטשין אז מיר זענען ארויס געגאנגען פון מצרים רייך אונ מיר האבין ניט גערארפט צו ברעכין דיא ביינער]:

(מח) וכל ערל לא יאכל בו. עס איז אמצות לא תעשה דער מענטש וואס איז ניט גימלת טאר נימ עסין פון קרבן פסח, אפילו דער מענטש איז אפרומער יוד, נאר ווייל זיינע צוויי ברידער זענען גישטארבין פון מל זיין, האט מען אים ניט גערארפט מל זיין, פון דעסטוועגין טאר ער ניט עסין פון דעם קרבן פסח ביז ער וועט זיך מל זיין:

מט תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָאֶזְרָח וְלַגֵּר
הַגָּר בְּתוֹכְכֶם: נ וַיַּעֲשׂוּ כָּל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָֹה אֶת־מֹשֶׁה
וְאֶת־אַהֲרֹן כֵּן עָשׂוּ: ס נא וַיְהִי בְּעֶצֶם
הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא יְהוָֹה אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם:
פ שביעי יג א וַיְדַבֵּר יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר: ב קַדֶּשׁ־לִי כָל־בְּכוֹר פֶּטֶר
כָּל־רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם

אונקלוס

מט אוֹרַיְתָא חֲדָא תְּהֵי
לְיַצִּיבָא וּלְגִיּוֹרָא דְּיִתְגַּיַּר
בֵּינֵיכוֹן: נ וַעֲבַדוּ כָּל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ
יָת מֹשֶׁה וְיָת אַהֲרֹן כֵּן
עֲבַדוּ: נא וַהֲוָה בִּכְרַן
יוֹמָא הָדֵין אַפֵּיק יְיָ יָת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא
דְמִצְרַיִם עַל חֵילֵיהוֹן:
א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימַר: ב אַקְדֵּישׁ קֳדָמַי
כָּל בּוּכְרָא פָּתַח כָּל וַלְדָּא
בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בַּאֲנָשָׁא

תולדות אהרן

קדש לי. מנחות לד: כל בכור. בכורות מו: פטר רחם. שם יט:

רשב"ם

(נא) ויהי בעצם היום וגו'. אע"פ שכבר (נאמר) זה למעלה חוזר וכופלו עתה לומר לך שביום שיצאו אמר הקב"ה למשה קדש לי כל בכור: (ב) פטר. לשון פתיחה. כמו פוטר מים ראשית מדון: באדם. עבודה:

שפתי חכמים

ד וא"ת מהיכי תיתי לחלק והא גר ישראל גמור הוא בשלמא לעיל דכתיב כאזרח הארץ להשוות את הגר לאזרח הארץ בהקרבת פסח בי"ד דה"א מיד שנתגייר יהיה חייב בקרבן פסח מ"ה כתב כאזרח הארץ כדפירש"י לעיל אבל שאר מצות שבתורה מנ"ל לחלק. [רא"ם] וי"ל מדאצטריך קרא להשוות הגר לישראל לענין הקרבת פסח בי"ד ה"א שאין הגר שוה לישראל בשאר מצות: ה דק"ל הא

רש"י

מומר לערלות ואינו נלמד מכן נכר לא יאכל בו: (מט) תורה אחת וגו'. (מכילתא) להשוות גר ד לאזרח אף לשאר מצות שבתורה: (ב) פטר כל רחם. שפתח את הרחם ה תחילה כמו (משלי יז) פוטר מים ראשית מדון וכן (תהלים כב) יפטירו בשפה יפתחו שפתים:

ענין קידוש הבכורות

(א) וידבר ה' אל משה לאמר וגו'. כתב מהרי"א הנה קדש השי"ת הבכורות מבני ישראל לפי שהוא ברחמיו וברוב חסדיו הציל מהמגפה את בכורי ישראל ביום הכותו כל בכור בארץ מצרים. כי ראוי היה שגם הם ימותו [כי הללו והללו עבדו לטלה] ולזה אמר לי הוא. ומחמת שמשה רבינו חשש שמא יחשבו ישראל שהקב"ה בחר לזכרון גלות מצרים ובגאולתו פנים הבכורים ושמפני זה יבטל ענין הפסח והמצה ואיסור החמץ כי יהיה די בזכרון אחד. ע"כ קודם שאמר לישראל מצות קידוש בכורים אמר להם שיזכרו לקיים מצות המצה ואיסור החמץ ועשיית קרבן פסח שיזכרו אותם המצות שכבר נצטוו כבר

פירוש לתורת אלהים

ניט עסין: (מט) תורה אחת יהיה איין תורה זאל זיין לאזרח צום גיבארענעם יוד ולגר הגר בתוככם אונ צו דעם גר וואס וואהנט צווישען אייך. כלומר אלע מצות וואס אין דער תורה שטייט מוז דער גר זיי מקיים זיין אזוי ווי א ישראל: (נ) ויעשו האבין אלע יודין גיטאהן כאשר צוה יי אזוי ווי גאט האט גיבאטין צו משה אונ צו אהרן וואס די ישראל זאלין טאהן כן עשו אזוי האבין זייא גיטאהן: (נא) ויהי אונ עס איז גיוועזן בעצם היום הזה אין דעם פופצעהנטין טאג אין ניסן הוציא יי האט גאט אויס גיצויגין דיא יודין פון לאנד מצרים על צבאותם מיט זייערע שארין: (א) וידבר יי אל משה האט גאט גירעט צו משה לאמר ער זאל צו דיא ישראל אזוי זאגין: (ב) קדש לי דו זאלסט היילינגען צו מיר כל בכור אלע בכורים דער ערשטער זכר וואס א אשה וועט גיבארין הייסט בכור. דיא זכרים זאלסטו צו מיר היילינגען בבני ישראל פון די קינדער ישראל באדם סאיי דיא בכורים פון

מצות השם

(יח) [עשה ח] לקדש הבכור שנאמר קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא:

(ב) קדש לי כל בכור וגו'. עס איז א מצות עשה אלע ערשטע קינדער וואס ווערין גיבארין פון דיא מוטערס אויב זייא זענען זכרים, אונ די ערשטע קעלבער וואס ווערין גיבארין פון קיה אדער פון שעפסין אדער פון ציגען אויב זייא זענען זכרים, זייא הייסין בכורים זאלין זיין היליג, דער זכר אבכור וואס ווערט גיבארין ביי דיא מוטער, דארף מען געבין פאר אים פינף שקלים [רובל] (שמות ח"ב) צום כהן, אונ דער זכר אבכור פון בהמות [קיה שעפסין ציגען] ווען דער בית המקדש איז גיוועזן האט מען דעם בכור גיגעבין צום כהן, אונ דער כהן האט אים גישאכטין אין דעם הויף פון בית המקדש, אונ האט געשפריצט די בלוט אויף דעם מזבח אונ דיא חלב האט ער פארברענט אויף דעם מזבח, אונ דאס פלייש האבין גיגעסין דיא כהנים, אונ היינט אז עס איז קיין בית המקדש, מוז דער

וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא׃ ג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אֶל־הָעָם זָכוֹר אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר
יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי
בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם מִזֶּה
וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ׃ ד הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים
בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב׃ ה וְהָיָה כִי־יְבִיאֲךָ

אונקלוס

ובבעירא דילי הוא׃
ג ואמר משה לעמא הוו
דכירין ית יומא הדין די
נפקתון ממצרים מבית
עבדותא ארי בתקוף יד
אפיק יי יתכון מכא ולא
יתאכיל חמיע׃ ד יומא
הדין אתון נפקין בירחא
דאביבא׃ ה ויהי ארי

תו"א ויאמר משה. שבת פז: לא יאכל פסחים כח: היום אתם שם ז: וכו' כי יביאך. מנחות [illegible]

ישב"ם

תחלה היתה בבכורות: (ד) האביב. ביכור ובישול תבואה. כמו עודנו באבו לא יקטף. באבי הנחל. הדגש [בבי"ת] במקום אות בי"ת ההסירה:

רש"י

לי הוא. לעצמי קניתים ו ע"י שהכיתי בכורי מצרים: (ג) זכור את היום הזה. למד שמזכירין יציאת מצרים ז בכל יום: (ד) בחדש האביב. וכי לא היו יודעין באיזה חדש יצאו אלא כך אמר להם ראו חסד שגמלכם שהוציא אתכם בחדש שהוא כשר לצאת לא חמה ולא צנה ולא גשמים. וכן הוא אומר (תהלים סח) מוציא אסירים

שפתי חכמים

כל עובר פטר את הרחם לכ"פ תחלה: ו דק"ל הא כל דבר שבעולם שלו הוא ועז"פ לעצמי קניתים כלומר אף אם לא תקדיש אותו הוא קדוש אך קדש לי כל בכור כדי שתקבל שכר: ז מדכתיב זכור בקמ"ץ משמע זכור תמיד כמו שפירש"י בפרשת יתרו על פסוק זכור את יום השבת. נח"י האריך שם לסתור דברי הרא"ם וסוף דבריו וצ"ל דממצות הזה יליף דהל"ל זכור את היום אשר יצאתם ממצרים כמו למען תזכור את יום צאתך וגו' אלא הזה משמע בכל יום יהיה בעיניך כאלו היום יצאתם וכמו ביום הזה נהייתה לעם פירש"י בכל יום יהיה בעיניך כאלו באת היום בברית כו' והשתא א"ש אין לי אלא כיום נאחר דיליף ממצות

ענין קידוש הבכורות

מצות קידוש הבכורים כדי שידעו ויבינו שג' זכרונות יהי' להם. האחד אכילת מצה ואיסור החמץ זכרון ליציאת מצרים שהיתה כ"כ בחפזון שלא הספיק בצקם להחמיץ. והזכרון הב' הוא קרבן פפסח בלילה הראשון זכרון להשפטי' שעשה הקב"ה בלילה ההוא בביטול כח מזל טלה שהיה מזל מצרים ומשפיע להם. והזכרון הג' הוא קידוש הבכורים לגבוה זכר למכת בכורי מצרים והצלת בכורי ישראל מהמגפה. ולהודיע שגלשת המצות האלו הם הכרחיות כזכרונות האלה ע"כ נזכרו כאן שלשתם. ולפי שאמר זכור את היום הזה נתן בו סימנים שלא ישכח מפי זרעם והוא אמרו היום אתם יוצאים בחדש האביב שהוא בכניסת השמש במזל טלה. ונקרא אביב שאז התבואה עומדת באביה. לפי שבשבול התבואות תלוי בתנועת השמש כמ"ש וממגד תבואות שמש. וי"א שקרא הכתוב לחדש ניסן חדש האביב לפי שהוא ראשון לחדשי השנה ואב לכלם וכאלו אביב הוא שתי תיבות אב

פירוש לתורת אלהים

מענטשין ובבהמה אדער פון בהמות לי הוא געהער צו מיר איך האב די בכורים צו מיר געקויפט דורך דעם וואס איך האב געשלאגין די בכורים פון מצרים אונ די בכורים פון דיא ישראל האב איך געלאזט לעבין: (ג) ויאמר האט משה געזאגט צום פאלק ישראל זכור געדענק דעם טאג וואס איר זענט ארויס געגאנגען פון מצרים מבית עבדים פון דעם הויז וואס איר זענט דארט געוועזן קנעכט. ורש"י שרייבט דער פסוק לערונט אונז אז מען זאל אלע טאג דער מאנען יציאת מצרים) כי בחוזק יד וואורום מיט שטארקע מאכט האט איך גאט ארויס געצויגין פון מצרים ולא יאכל חמץ אונ עס זאל אלע יאהר אין דעם טאג קיין חמץ געגעסין ווערין: (ד) משה רבינו האט געזאגט צו די ישראל זעהט וואס פאר אחסד גאט האט מיט אייך געטאהן היום אתם יוצאים איר גייט היינט אין אזוי אגוטע צייט ארויס פון מצרים בחודש האביב אין דעם חודש וואס אלע פירות ווערין צייטיג דאס איז דער חודש ניסן, ווארום אין ארץ ישראל ווערין די פירות צייטיג אין ניסן אונ אין דעם חודש איז ניט היים אונ ניט קאלט אונ ניט רעגענדיג: (ה) והיה אונ עס וועט זיין כי יביאך יי

מצות השם

(יט) [לאו יא] שלא לאכול חמץ בפסח שנאמר ולא יאכל חמץ:

כהן האלטין דעם בכור ביז ער בעקומט אפעלער, נאכדעם שעכט ער אים בייא זיך אין דערהיים אונ עסט אים וויא מען עסט פראסטע פלייש, אונ אויב דער יוד האט שותפות אבהמה מיט אעכו"ם, אדער דער עכו"ם איז אשותף צו דיא ערשט געבארענע קאלב, דארף מען ניט געבין דאס קעלבעל צום כהן [אונ סיי דיא בהמה געהער צו אמאנס־פערזאהן אונ סיי זיא געהער צו אאשה, מוז מען אלץ געבין דאס ערשטע קאלב, אדער דאס ערשטע שעפסיל, אדער דאס ערשטע ציג, צום כהן]:

(שמות ח"ב)

(ג) ולא יאכל חמץ. עס איז אמצות לא תעשה מען טאר ניט עסין חמץ דיא זיבען טעג פסח, אונ דער מענטש וואס עסט חמץ אום פסח אזוי גרויס ווי א אייל בירט קומט אים כרת [ער שטארבט אין דער יוגענד אן קינדער], אפילו הנאה האבין פון חמץ אום פסח טאר מען אויך ניט:

ולא

יְהֹוָ֜ה אֶל־אֶ֣רֶץ הַֽכְּנַעֲנִ֗י וְהַֽחִתִּ֞י
וְהָֽאֱמֹרִ֣י וְהַֽחִוִּ֣י וְהַיְבוּסִ֗י אֲשֶׁ֨ר נִשְׁבַּ֤ע
לַֽאֲבֹתֶ֙יךָ֙ לָ֣תֶת לָ֔ךְ אֶ֛רֶץ זָבַ֥ת חָלָ֖ב
וּדְבָ֑שׁ וְעָבַדְתָּ֛ אֶת־הָעֲבֹדָ֥ה הַזֹּ֖את
בַּחֹ֥דֶשׁ הַזֶּֽה׃ ו שִׁבְעַ֥ת יָמִ֖ים תֹּאכַ֣ל
מַצֹּ֑ת וּבַיּוֹם֙ הַשְּׁבִיעִ֔י חַ֖ג לַֽיהֹוָֽה׃
ז מַצּוֹת֙ יֵֽאָכֵ֔ל אֵ֖ת שִׁבְעַ֣ת הַיָּמִ֑ים
וְלֹֽא־יֵרָאֶ֨ה לְךָ֜ חָמֵ֗ץ וְלֹֽא־יֵרָאֶ֥ה לְךָ֛

יְעֶלִנָּךְ יְיָ לְאַרַע כְּנַעֲנָאֵי
וְחִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי וְחִוָּאֵי
וִיבוּסָאֵי דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ
לְמִתַּן לָךְ אֲרַע עָבְדָא
חֲלַב וּדְבַשׁ וְתִפְלַח יַת
פּוּלְחָנָא הָדָא בְּיַרְחָא
הָדֵין׃ ו שַׁבְעָא יוֹמִין
תֵּיכוּל פַּטִּירָא וּבְיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה חַגָּא קֳדָם יְיָ׃
ז פַּטִּירָא יִתְאֲכֵיל יַת
שִׁבְעַת יוֹמִין וְלָא יִתַחְזֵי
לָךְ חֲמִיעַ וְלָא יִתַחְזֵי לָךְ

תו"א ועבדת. פסחים לו: שבעת ימים: מנחות סו: ולא יראה לך. פסחים ה

שפתי חכמים

היום הזה ע"ש: ח ולא שהוא שם כולל כל הנשארים דבשאר מקומות מנה כולן וחשיב כנעני בהדייהו והתם אין צורך לכלול בו משפחות רבות ל"פ ואחת כו' (רא"ם) א"נ דק"ל כיון דכולם בכלל כנענים לל"ל החתי והאמורי וגו' לא הל"ל רק כנעני ומתרץ ואחת ממשפחות כנען וכו' ואי לא כתיב אלא כנעני ה"א שלא מרבה כלום לכך כתיב הכנעני ואח"כ החתי וגו' כדי שיקשה לך למה לא מנה אלא ה' ומוכרח אתה לומר שכולם בכלל כנעני הם: ט וא"ת והלא בפרשת וארא פירש"י לא נודעתי להם אלא באל שדי וי"ל שזה לא היה אלא בשורה בעלמא וא"ת א"כ היכא נשבע וי"ל שכפל דבריו וזו הוא שבועה כדכתיב אשר נשבעתי מעבור מי נח ופירש"י לא מצינו בו שבועה אלא שכפל בו דבריו או היא שאמר לא אוסיף ולא אוסיף כ"פ בפסוק א' כפ' ואלה פסח והלא כבר נאמר למעלה והיה כי תבואו אל הארץ וגו' ולמה חזר ושנאה בשביל דבר שנתחדש בה. בפרשה ראשונה נאמר (שמות יב) והיה כי יאמרו עליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם בבן רשע הכתוב מדבר שהוציא

רש"י

בכושרות חדש שהוא כשר לצאת: (ה) אל ארץ הכנעני וגו'. (תנחומא) אע"פ שלא מנה אלא חמשה עממין כל שבעה גוים במשמע שכולן בכלל כנעני הם ואחת ממשפחת כנען היתה שלא נקרא לה שם ח אלא כנעני: נשבע לאבותיך וגו'. באברהם הוא אומר (בראשית ט) ביום ההוא כרת ה' את אברם וגו' ט וביצחק הוא אומר (שם כ) גור בארץ הזאת וגו' וביעקב הוא אומר (שם כח) הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו': זבת חלב ודבש. חלב זב מן העזים והדבש זב מן התמרים ומן התאנים (מגילה ו): את העבודה הזאת. (פסחים לו) של

ענין קידוש הבכורות

י"ב. ר"ל אב לי"ב חדשי השנה. או הוא רמז למזל טלה שהוא אב וראשון למזלות הלפודה. ואחרי שזכר החדש שבו יהי' החג זכר הזכרון הראשון והוא אמרו והיה כי יביאך וגו' ועבדת את העבודה הזאת. והעבודה שזכר הוא הקרבן פסח כי אותו קרא

לקוטים על התורה

(ז) מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת הַיָּמִים וגו'. דער זוהר שרייבט למשל אַמֶלֶךְ האט געהאט אַאיינציגען זוהן אונ ער איז קראנק געווארין, אַמאהל האט דער זוהן געוואלט עסין, האבין דיא דאקטוירים געזאגט פריער זאל דער זוהן פון מֶלֶךְ עסין דעם מעדיצין, אונ ביז ער וועט האבין אפגיגעבין דעם מעדיצין זאל גאר מען עפינען ווערין אין שטוב איין אנדער עסינוואַרג, האט מען אַזוי גיטאהן, נאכדעם וויא ער האט אפגיגעסין דעם מעדיצין, האט דער דאקטאר געזאגט פון איצט אונ וייטער מעג ער שוין עסין וואס ער וויל אונ עס וועט אים ניט שאדין טאהן, אַזוי איז געוועזן בייא דיא יודין, ווען די יודין זענען ארויס געגאנגען פון מִצְרַיִם האבין זייא נאך ניט געוואסט וואס דאס איז אֱמוּנָה [גלויבין אין גאט], האט גאט געזאגט מַצּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לַיָי אונ אין דעם זיבעטין טאג זאל זיין פייער טאג צו גאט: (ז) מַצּוֹת יֵאָכֵל אין די זיבען טאג פסח זאל גיגעסין ווערין מַצּוֹת אונ אויך אנדערע זאכין וואס איז ניט חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה אונ עס זאל ביי דיר ניט גיזעהן ווערין חָמֵץ וְלֹא אונ עס זאל ניט גיזעהן ווערין צו דיר זאהער

פירוש לתורת אלהים

אַז גאט וועט דיך ברייננגען אֶל אֶרֶץ צו דעם לאנד וואס וואהנען אצונד דארט דיא אומות וואס ווערין גערופין הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וואס גאט האט גישווארין צו דיינע עלטערין לָתֶת לְךָ ער זאל דיר געבין אֶרֶץ דאס לאנד זָבַת וואס פון זייערע ציגען טוהט רינען חָלָב מילך וּדְבָשׁ אונ פון די טייטלען אונ פייגין וואס וואקסט דארטין טוהט רינען האניג וְעָבַדְתָּ אונ דו זאלסט דינען צו גאט בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה אין דעם חודש, כלומר דו זאלסט מאכין אקרבן פסח אין חודש ניסן: (ו) שִׁבְעַת יָמִים זיבען טעג תֹּאכַל מַצּוֹת זאלסטו עסין

מצות השם

(כ) [לאו יב] שלא יראה חמץ כל שבעה שנאמר ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך:

(ז) וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וגו'. עס זאל ניט גיזעהן ווערין חמץ אונ ניט זייער טייג אום פסח אין אַלֶע אָרְטער וואס געהערין צו אייך, דער זיין געהער צו זברים אונ גרבים אויף אייביג:

שְׂאֹר בְּכָל־גְּבֻלֶךָ׃ ח וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם׃ ט וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל־יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְהוָה בְּפִיךָ כִּי בְּיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ יְהוָה מִמִּצְרָיִם׃ י וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת

אונקלוס

חֲמִיר בְּכָל תְּחוּמָךְ׃ ח וּתְחַוֵּי לִבְרָךְ בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימַר בְּדִיל דָּא עֲבַד יְיָ לִי בְּמִפְּקִי מִמִּצְרָיִם׃ ט וִיהֵי לָךְ לְאָת עַל יְדָךְ וּלְדָכְרָנָא בֵּין עֵינָךְ בְּדִיל דִּתְהֵי אוֹרַיְתָא דַּייָ בְּפוּמָךְ אֲרֵי בְּיַד תַּקִּיפָא אַפְּקָךְ יְיָ מִמִּצְרָיִם׃ י וְתִטַּר יָת

תו"א והגדת לבנך. פסחים קטז: על ידך. שם לז: ולזכרון בין. מנחות לד: למען תהיה תורת. שבת כח: ושמרת את. עירובין צו:

בעל הטורים

(ט) והיה לך לאות על ידך. (עם התיבות והכולל) בגימטריא זרוע שמאל: תורת ה' בפיך. בגימטריא זה הוא קריאת שמע: הולך. חסר יו"ד שבמכה עשירית הוליאן:

רשב"ם

(ח) בעבור זה. שעשה לי ניסים במצרים. אני עובד עבודה הזאת. וכן זה היום אשר עשה ה' לי שהייתי לראש פינה. נגילה ונשמחה בו: (ט) לאות על ידך. לפי עומק פשוטו. יהיה לך לזכרון תמיד כאלו כתוב על ידך. כעין שימני כחותם על לבך: בין עיניך. כעין תכשיט ורביד זהב שרגילין ליתן על המצח לנוי: (י) החוקה. חוקת הפסח:

רש"י

את עצמו מן הכלל וכאן והגדת לבנך בבן שאינו יודע לשאול והכתוב מלמדך שתפתח לו אתה בדברי אגדה המושכין את הלב: (ח) בעבור זה. בעבור שאקיים מצותיו כגון י פסח מצה ומרור הללו: עשה ה' לי. רמז תשובה לבן רשע לומר עשה ה' לי ולא לך שאלו היית שם כ לא היית כדאי ליגאל (מכילתא): (ט) והיה לך לאות. יציאת מצרים תהיה לך לאות: על ידך ולזכרון בין עיניך. רוצה לומר שתכתוב פרשיות הללו ותקשרם בראש ובזרוע: על ידך. יד שמאל לפיכך ידכה מלא בפרשה שניה (פסוק טז) לדרוש בה יד שהיא

שפתי חכמים

תולדות נח: י מדכתיב זה משמע שמרמז לו מידי: כ וא"ת למ"ד רמז לו לרשע תשובה כאן כתשובת בן שאינו יודע לשאול וי"ל דגם היא תשובה לו דהקב"ה לא עשה נסים אלא בשביל צדיקים שיודעים את התורה אבל בשביל עמי הארץ לא זכו לעשות להם את הנסים ולא היו כדאי ליגאל בשביל עצמם אלא בשביל זכות הצדיקים. וא"ת ודלמא הכל להכי הוא דאתי ומנ"ל רמז לתשובת הרשע וי"ל מדכתיב לי דמשמע לי ולא לו דמשמע שלא היה נגאל כלל ועל כרחך בבן רשע הכתוב מדבר דאלו בשאינו יודע לשאול קשה למה לא היה נגאל בזכות הצדיק אבל הרשע לא היה נגאל כי גם הוא היה מת בשלשת ימי אפילה

ענין קידוש הבכורות

עבודה כמ"ש למעלה והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת. ואחר זה אמר הזכרון השני שיאכל מצות וישבית החמץ ויבערנו מכל גבולו. ובכדי שתמשך ענין זכר יציאת מצרים לדור דורים ולא תשכח מפי זרעך וזרע זרעך עד עולם ע"כ והגדת לבנך וגו'. שבליל פסח תספר לבניך בפרטות כל ענין גלות מצרים והגאולה ואיך היתה הגאולה. ככתוב בתורה ובדברי חז"ל. וצוה הקב"ה שהפרשה הזו תהא כתובה ומונחת בהתפלין של יד ושל ראש כדי שנזכר תמיד ביציאת מצרים שהיתה בחוזק

פירוש לתורת אלהים

טייג אין אלע דיינע גימארקען: (ח) וְהִגַּדְתָּ אונ דו זאלסט זאגין צו דיין זוהן אין דעם זעלביגען טאג לֵאמֹר אזוי צו זאגין בַּעֲבוּר זֶה וועגין דעם וואס איך האב אויף מיר גענומען צו האלטין די מצות פון פסח מצה ומרור עָשָׂה יְיָ לִי האט גאט מיר גיטאהן דאס נס בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם אז איך בין ארויס גענאנגען פון מצרים: (ט) וְהָיָה לְךָ אונ עס זאל זיין צו דיר לְאוֹת צו אצייכין עַל יָדְךָ אויף דיין האנט וּלְזִכָּרוֹן אונ צו אגידעכעניש בֵּין עֵינֶיךָ צווישען דיינע אויגין, [רש"י שרייבט דאס מיינט מען די פרשה פון יציאת מצרים זאל שטיין אין די תפילין של יד אונ אויך אין של ראש] לְמַעַן תִּהְיֶה פון וועגין עס זאל זיין גאטס תורה אין דיין מויל, כלומר דו זאלסט שטענדיג לערנען גאטס תורה כִּי בְּיָד חֲזָקָה ווארום מיט אשטארקין מאכט האט דיך גאט ארויס גיצויגין פון מצרים: (י) וְשָׁמַרְתָּ

לקוטים על התורה

פריער זאלין די יודין פארזוכען דעם מעדיצין, דאס מיינט מען פריער זאלין די יודין עסין מצה, אונ איידער זייא וועלין עסין דעם מעדיצין [דאס איז די מצה] זאל בייא זייא ניט גיזעהן ווערין חמץ, באלד ווי די יודין האבין שוין אפגיגעסין דעם מעדיצין [דאס איז די מצה], האט גאט גיזאגט פון איצט אונ ווייטער מעגין שוין די יודין עסין חמץ ווארום עס וועט זיי שוין קיין שאדין טאהן:

מצות השם

(כא) [עשה ט] לספר ביציאת מצרים עם הבן ליל ט"ו בניסן שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר. בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים:

(ח) והגדת לבנך וגו'. עס איז א מצות עשה אין י"ע שטע נאכט פסח זאל מען דערציילין די נסים פון יציאת מצרים פאר זיך אונ צו זיין ווייב אונ קינדער אונ צו זיינע אלע שטוב מענטשין די מצוה גיהער צו זכרים אונ צו נקבות: (שמות ח"ב)

וכל

לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה: פ יא וְהָיָה
כִּי־יְבִאֲךָ יְהֹוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי
כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ וְלַאֲבֹתֶיךָ וּנְתָנָהּ
לָךְ: יב וְהַעֲבַרְתָּ כָל־פֶּטֶר רֶחֶם
לַיהֹוָה וְכָל־פֶּטֶר ׀ שֶׁגֶר בְּהֵמָה אֲשֶׁר
יִהְיֶה לְךָ הַזְּכָרִים לַיהֹוָה: יג וְכָל־

קְיָמָא הָדֵין בִּזְמַנֵּיהּ מִזְּמַן
לִזְמָן: יא וִיהֵי אֲרֵי יַעֲלִינָךְ
יְיָ לְאַרַע כְּנַעֲנָאֵי כְּמָא דִי
קַיֵּים לָךְ וְלַאֲבָהָתָךְ
וְיִתְּנִינַהּ לָךְ: יב וְתַעֲבַר
כָּל פָּתַח וַלְדָּא קֳדָם יְיָ
וְכָל פָּתַח וְלַד בְּעִירָא דִי
יְהוֹן לָךְ דִּכְרִין תַּקְדֵּישׁ
קֳדָם יְיָ: יג וְכָל פָּתַח

תו"א מימים ימימה. נזיר ה: והיה כי יביאך. בכורות ד': והעברת כל פטר. זבחים ק: פטר שגר. בכורות ב': יהיה לך. ערובין נו: הזכרים לה'. בכורות ח: אשר יהיה לך. בכורות נז:

רשב"ם

(יב) והעברת. הסירהו מבהמותיך ותנהו לכהן ויקריבו: שגר ל' שילות מן הבטן:

בעל הטורים

(י) למועדה. מלא וי"ו לומר לך ששה ימים בשבוע חייב בתפילין ויש ששה ימי מועד שאין בהם תפילין והם פסח עצרת ר"ה ויוה"כ סוכות שמ"ע. פארך חבוש בנימ' אלו תפילין: מימים ימימה. ה' במסורה הכא ואידך מימים ימימה תלכנה וגו' גבי בת יפתח. חג לה' בשילה מימים ימימה. ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה גבי אלקנה. והעלתה לו מימים ימימה גבי שמואל. וש"ד מימים ימימה ולא כל ימים למעוטי שבתות וימים טובים והיינו דכתיב ימימה גבי חג ה' וכן גבי אלקנה ושמואל שהיו עולין לרגל וכן מימים ימימה דכתיב גבי בת יפתח דנשים נמי פטורות מן התפילין: (יא) ונתנה לך. ג' תגין על הה"א לומר לך אם תשמור ה' חומשי תורה יתננה לך: (יב) וכל פטר. ב' במסו' דין ואידך וכל פטר חמור כדאיתא בבכורות פרה שילדה כמין חמור וחמור כמין סוס פטורין מן הבכורה שנאמר פטר חמור פטר שגר כ"פ עד שיהא היולד והנולד חמור:

רש"י

כהה ל (מכילתא מנחות לז): (י) מימים ימימה. משנה לשנה (שם לו): (יא) והיה כי יביאך. יש מרבותינו שלמדו מכאן שלא קדשו בכורות הנולדים במדבר והאומר קדשו מפרש ביאה זו לומר אם תקיימוהו במדבר תזכו ליכנס לארץ ותקיימוהו שם (מכילתא): נשבע לך. והיכן נשבע לך (שמות ו) והבאתי אתכם אל הארץ מ אשר נשאתי וגו': ונתנה לך. (מכילתא) תהא בעיניך כאלו נתנה לך בו ביום נ ואל תהי בעיניך כירושת אבות: (יב) והעברת. אין והעברת אלא ל' הפרשה וכן הוא אומר והעברתם את נחלתו לבתו: שגר בהמה. נפל שסגרתו אמו ושלחתו בלא עתו ולמדך הכתוב שהוא קדוש בבכורה לפטור את הבא אחריו ואף שאינו נפל קרוי שגר כמו שגר אלפיך. אבל זה לא בא אלא ללמד על הנפל שהרי כבר כתב כל פטר רחם. ואם תאמר אף בכור בהמה טמאה במשמע ס בא ופירש במקום אחר בבקרך

שפתי חכמים

ודו"ק כ"ל: ל פי' ל' חושך שיד ימינו חשובה יותר משמאלו: מ (נח"י) דבפרשה הקודמת כתיב אשר נשבע לאבותיך וכאן כתיב כאשר נשבע לך משמע דב' פעמים נשבע פעם א' לאבותיך ופעם א' לך והיכן נשבע לך והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי וגו' ואותה שבועה היתה לך דהא בראש הפרשה הזכיר שבועת האבות ועלה מסיים לכן אמור לבני ישראל וגו' ופי' הרב לכן ע"פ אותה שבועה וא"כ למה הולרך שנית לומר אל הארץ אשר נשאתי וכו' עכל"ל דזאת השבועה היתה להם. ומהר"ם פי' נשבע בעבורך ואותה שבועה היתה עם אבותיך ופעם תקרא שבועת הבנים מלד שהיתה בעבורם: נ דק"ל ללי"ל ונתנה לך דודאי אם יביאם לארץ כבר תהיה נתונה להם ל"פ תהא בעיניך וכו': ס פי' וא"ת לעולם שגר דהכא היינו שאינו נפל כמו שגר דהתם והא דאמרו שרי כבר כתיב כל פטר רחם דלמא שגר

ענין קידוש הבכורות

יד. ואחר שזכר משה השתי זכרונות בא אל זכר השלישי מקידוש הבכורות ולפי שהוא היה תלוי בארץ כמו הקרבן פסח כי הקרבת בכורי בהמה טהורה היתה בארץ ישראל ובמקדש ע"כ אמר והיה כי יביאך וגו'. ופדיון בכור אדם ופטר חמור נוהג אף בח"ל כפי קבלת חז"ל. וכדי שלא ישכח טעם המצוה הזאת ועניינה אמר והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת. ר"ל מה

פירוש לתורת אלהים

אונ דו זָאלְסְט הִיטְען דָאס גְיֶזעץ פוּן מִצְוֹת תְּפִילִין, אוּנ דִי מִצְוָה פוּן פֶּסַח לְמוֹעֲדָהּ צוּ אִיר צַייט. כְּלוֹמַר תְּפִילִין זָאל מֶען לֵייגִין אַלֶע טָאג, אוּנ פֶּסַח זָאל מֶען מַאכִין מִיָּמִים יָמִימָה פוּן אֵיין יָאהְר צוּם אַנְדֶערִין יָאהְר, כְּלוֹמַר אַלֶע יָאהְר אִין דֶעם פֶערְצֶעהְנְטִין טָאג אִין נִיסָן זָאלְט אִיר מַאכִין אַקָרְבָּן פֶּסַח אוּנ זָאלְט עֶסִין מַצוֹת אַזוֹי וְוִיא פְרִיעֶר שְׁטֵייט: (יא) וְהָיָה אוּנ עֶס וֶועט זַיין כִּי יְבִאֲךָ אַז גָאט וֶועט דִיךְ בְּרֵיינְגֶען אֶל אֶרֶץ צוּ דֶעם לַאנְד וָואס זִיצְט דָארְט הַכְּנַעֲנִי אַזוֹי וִוי גָאט הָאט גִישְׁווֹארִין צוּ דִיר אוּנ צוּ דַיינֶע עֶלְטֶערִין עֶר זָאל דִיךְ בְּרֵיינְגֶען צוּ דֶעם לַאנְד וּנְתָנָהּ לָךְ אוּנ עֶר וֶועט דָאס לַאנְד גֶעבִין צוּ דִיר: (יב) וְהַעֲבַרְתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט אָפְּשֵׁיידִין כָּל אַלֶע בְּכוֹרִים וָואס וֶוערִין צוּם עֶרְשְׁטִין גִיבָּארִין לַיְיָ צוּ גָאט וְכָל אוּנ אַלֶע בְּכוֹרִים פוּן אַבְּהֵמָה אֲשֶׁר וָואס וֶועט זַיין צוּ דִיר הַזְּכָרִים דִי בְּכוֹרִים וָואס זֵיי וֶועלִין זַיין זְכָרִים זָאל זַיין צוּ גָאט: (יג) וְכָל אוּנ אַלֶע בְּכוֹרִים פוּנ

מצות השם

(כב) [עשה י] לפדות פטר חמור וליתן פדיונו לכהן שנאמר וכל פטר חמור תפדה בשה:

(יג) וְכָל פֶּטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וגו'. עֶס אִיז אַמִצְוַת עֲשֵׂה וָואס דֶער אֵייזִיל הָאט גִיבָּארִין, אוֹיבּ דָאס אִיז אַזָכָר, יֶעדֶער יוּד וָואס הָאט אַאֵייזִיל דָאס עֶרְשְׁטֶע דַארְף עֶר דֶעם יוּנְגֶען אֵייזִיל אוֹיסְטַאהְשִׁין אוֹיף אַשֶׁעפְּס אוּנ דֶעם שֶׁעפְּס גֶעבִּין צוּם כֹּהֵן:

פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא
תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ וְכֹל בְּכוֹר אָדָם
בְּבָנֶיךָ תִּפְדֶּה: מפטיר יד וְהָיָה כִּי־
יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה־זֹּאת
וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהֹוָה
מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: טו וַיְהִי כִּי־
הִקְשָׁה פַרְעֹה לְשַׁלְּחֵנוּ וַיַּהֲרֹג יְהֹוָה

בּוּכְרָא דַחֲמָרָא תִּפְרוֹק
בְּאִמְּרָא וְאִם לָא תִפְרוֹק
וְתִנְקְפֵיהּ וְכָל בּוּכְרָא
דַאֲנָשָׁא בִּבְנָךְ תִּפְרוֹק:
יד וִיהֵי אֲרֵי יִשְׁאֲלִינָךְ בְּרָךְ
מְחָר לְמֵימַר מָא דָא
וְתֵימַר לֵיהּ בִּתְקוֹף יְדָא
אַפְּקָנָא יְיָ מִמִּצְרַיִם מִבֵּית
עַבְדוּתָא: טו וַהֲוָה כַּד
אַקְשֵׁי פַרְעֹה לְשַׁלָּחוּתַנָא

תו״א ופטר חמור תפדה בשה. יומא
פט: ואם לא תפדה. שם יג:
וערפתו. שם י לט:

בעל הטורים

(טו) הקשה. ב׳ במסו׳ הכא ואידך מי הקשה אליו וישלם שדורש במדרש זה הפסוק על פרעה:

רשב״ם

(יג) תפדה. לאחר שנתקדשו הלוים תחת כל בכור בשנה שנייה שהוקם המשכן. ולקחת חמשת שקלים לגלגולת וכתיב ופדויו מבן חודש תפדה בערכך וגו׳: (טו) ויהי כי הקשה. כל זה תאמר לבנך וכן טוטפת

רש״י

ובאלהך. לשון אחר יש לפרש והעברת כל פטר רחם בבכור אדם ע הכתוב מדבר: (יג) פטר חמור. ולא פטר שאר בהמה טמאה גזרת הכתוב היא פ לפי שנמשלו בכורי מצרים לחמורים. ועוד שסייעו את ישראל ביציאתן ממצרים (שאין לך אחד מישראל שלא נטל הרבה המורים) טעונים מכספם ומזהבם של מצרים: תפדה בשה. נותן שה לכהן ופטר חמור מותר בהנאה והשה חולין צ ביד כהן: וערפתו. עורפו בקופיץ מאחוריו והורגו. הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסיד ממונו (מכילתא): וכל בכור אדם בבניך תפדה. חמש סלעים פדיוני קצוב במקום אחר: (יד) כי ישאלך בנך מחר. יש מחר שהוא עכשיו ויש מחר שהוא לאחר זמן כגון זה וכגון (יהושע כב) מחר יאמרו בניכם לבנינו דבני גד ובני ראובן: מה זאת. זה תנוק טפש שאינו יודע להעמיק שאלתו וסותם ושואל מה זאת ובמקום אחר הוא אומר (דברים

שפתי חכמים

מרכה אף בכור וכו׳: ע ר״ל ולפי זה סגר היינו שאינו נפל: פ (נח״י) בפ״ק דבכורות והרב הוסיף ביאור מדעתו לפי שנמשלו וכו׳: צ לא שהשה אסור בהנאה במקום פטר חמור רק הוא

ענין קידוש הבכורות

הסבה עריפת החמור והקרבת השה לכהן. תהיה התשובה אליו שבחוזק יד הוציאנו ה׳ ממצרים שהיא היתה לנו בית עבדים ומנכס פרעה הקשה לשלחנו כי לא האמין בה׳ ויהרוג ה׳ כל בכורי מצרים מאדם ועד בהמה ע״כ אני זובח לה׳ כל פטר רחם הזכרים ולא די הבע״ח אבל גם בכור בני אפדה כאילו הוא מחויב להקריבו לגבוה. הרי שבכל שלשת הזכרונות שנתן הקב״ה על עניני מצרים לזה על הלמוד לבנים כדי להמשיך הקבלה מיציאת מצרים ונפלאותיה לכל דור ודור עד עולם:

פירוש לתורת אלהים

אַ אייזיל תִּפְדֶּה זָאלְסְטוּ אויסְלֵייזֶען מִיט אַלֶעמֶעל, כְּלוֹמַר מֶען זָאל גֶעבִּין דֶעם כֹּהֵן אַלֶעמֶעל אוּנ דֶער בְּכוֹר אִיז שׁוֹין מוּתָּר בַּהֲנָאָה צוּ דֶעם יִשְׂרָאֵל וְאִם אוּנ אַז דוּ וֶועסְט אִים נִיט אויסְלֵייזֶען וַעֲרַפְתּוֹ זָאלְסְטוּ אִים אָפּ הַאקִין דֶעם הַאלְדְז אִין אַקִין וְכָל בְּכוֹר אוּנ אַלֶע בְּכוֹרִים פוּן מֶענְטְשִׁין בְּבָנֶיךָ אִין דֵיינֶע זִיהְן תִּפְדֶּה זָאלְסְטוּ אויסְלֵייזֶען: (יד) וְהָיָה אוּנ עֶס וֶועט זַיין כִּי אַז דַיין זוּהְן וֶועט דִיךְ פְרֶעגִין מָארְגִין, נרש״י שְׁרַייבְּט מָחָר מֵיינְט מֶען אֲפִילוּ אִין אַלַאנְגֶע צַייט] לֵאמֹר אוּנ וֶועט צוּ דִיר זָאגִין מַה זֹּאת וָואס אִיז דָאס, כְּלוֹמַר וָואס בַּטֵייטִין דִיא מִצְוֹת וָואס פְרִיעֶר אִיז גִישְׁטַאנֶען וְאָמַרְתָּ זָאלְסְטוּ צוּ אִים זָאגִין בְּחוֹזֶק יָד מִיט אַשְׁטַארְקֶע מַאכְט הָאט אוּנְז גָאט אַרוֹיס גִיצוֹיגִין פוּן מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים פוּן אַהוֹיז וָואס מִיר זֶענֶען גִיוֶועֶן קְנֶעכְט: (טו) וַיְהִי אוּנ עֶס אִיז גִיוֶועֶן כִּי אַז פַּרְעֹה הָאט גִיהַארְט זַיין לֵייבּ אוּנ הָאט נִיט גִיוָואלְט לְשַׁלְּחֵנוּ צוּ שִׁיקֶען אוּנְז וַיַּהֲרוֹג הָאט גָאט גֶעהַרְגֶת אַלֶע

מצות השם

(כג) [עשה יא] לערוף פטר חמור אם לא יפדהו שנאמר ואם לא תפדה וערפתו

וְאִם לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ. עֶס אִיז אַמִצְוַת עֲשֵׂה אוֹיבּ עֶר ווִיל נִיט אויסְטָאהְשִׁין דֶעם יוּנְגֶען אֵייזִיל אוֹיף אַשֶׁעפְּס אוּנ גֶעבִּין דֶעם שֶׁעפְּס צוּם כֹּהֵן, מוּז עֶר אָפְּהַאקִין דֶעם קָאפּ פוּן דֶעם יוּנְגֶען אֵייזִיל, אוּנ אוֹיבּ דֶער יוּד אִיז אַשׁוּתָּף מִיט אַעכו״ם אִין דֶעם יוּנְגֶען אֵייזִיל אָדֶער אִין דִיא כּוּטֶער פוּן דֶעם יוּנְגֶען אֵייזִיל, דַארְף עֶר נִיט אויסְטָאהְשִׁין דֶעם יוּנְגֶען אֵייזִיל אוֹיף צ־־־־פס אוּנ גֶעבִּין דֶעם שֶׁעפְּס צוּם כֹּהֵן אוּנ דַארְף נִיט אָפְּהַאקִין דֶעם קָאפּ פוּן אֵייזִיל, אוּנ אוֹיבּ אַכֹּהֵן אָדֶער אַלֵוִי הָאט אַבְּכוֹר פוּן קִינְדֶער אָדֶער אַבְּכוֹר פוּן בְּהֵמוֹת אָדֶער אַבְּכוֹר פוּן אַ אֵייזִיל, גִיהֶער דֶער בְּכוֹר צוּ אִים, זַיין קִינְד דֶעם בְּכוֹר דַארְף עֶר נִיט אויסְלֵייזִין פַאר פִינְף רוּבֶּל, אוּנ זַיין אֵייזִיל דֶעם בְּכוֹר דַארְף עֶר נִיט אויסְטָאהְשִׁין אוֹיף אַשֶׁעפְּס צוּ גֶעבִּין דֶעם כֹּהֵן אוּנ דַארְף אִים נִיט אָפְּהַאקִין דֶעם קָאפּ, אוּנ דֶעם בְּכוֹר פוּן כְּשֵׁרָה בְּהֵמוֹת הַאלְט עֶר פַאר זִיךְ:

כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר
אָדָם וְעַד־בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל־כֵּן אֲנִי
זֹבֵחַ לַיהוָה כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם הַזְּכָרִים
וְכָל־בְּכוֹר בָּנַי אֶפְדֶּה׃ טז וְהָיָה
לְאוֹת עַל־יָדְכָה וּלְטוֹטָפֹת בֵּין
עֵינֶיךָ כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה
מִמִּצְרָיִם׃ ס ס ס

וּקְטַל יְיָ כָּל בּוּכְרָא
בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם
מִבּוּכְרָא דַאֲנָשָׁא וְעַד
בּוּכְרָא דִבְעִירָא עַל כֵּן
אֲנָא דָבַח קֳדָם יְיָ כָּל
פָּתַח וְלַד דִּכְרַיָּא וְכָל
בּוּכְרָא דִבְנַי אֶפְרוֹק׃
טז וִיהֵי לְאָת עַל יְדָךְ
וּלְתְפִלִּין בֵּין עֵינָךְ אֲרֵי
בִּתְקוֹף יַד אַפְּקָנָא יְיָ
מִמִּצְרָיִם ס ס ס

תו"א ולטוטפות. סנהדרין ד ב

ק"ה ימנה סימו. ומפטירין הדבר אשר דבר ה' בירמיה סימן מו.

רשב"ם

כדכתיב הוציאנו ה' ממצרים. כי הקדוש ברוך הוא אמר למשה כל פרשה זו. וישראל אומר לבנו הוציאנו ה' וגו' כי משה לא אמר לישראל פסוק זה מעצמו שיאמר משה לישראל והיה לאות על ידכה כי בחוזק יד הוציאנו וגו' אלא האב אומר לבנו כך:

בעל הטורים

(טז) והיה לאות על ידכה. ה' תגין על הה"א כנגד ה' פרקים על הפרק שמניחין בו תפילין: ולטוטפת בין עיניך. בגימטריא אלו ארבעה בתים:

שפתי חכמים

חולין כרלונו: ק בכתפי שם מקום שקורין לשנים טט. וכן אפריקי שם מקום שקורין לשנים פת [נח"י] ועיין בתוספות דסנהדרין דף ד' ולפי שהוקשה הסיוני ל' דכאן כתיב ולטטפת וכפ' קדש כתיב וזכרון לכך הביא זה הדרוש. וא"ת לפ"ז הו"ל לטטפות י"ב פרשיות דג"פ כתיב טטפת וי"ל דחד איצטריך לגופו וא' משמע בכתפי ב' ובאפריקי ב' ואחד מלמד בכתפי צריך ד' בתים ובאפריקי צריך ד' ואי לא כתיב אלא ב' לא היו אלא ב'. ועי"ל דמה דכתיב ג"פ טטפת לא ליווי הוא אלא כפרש' שנאמרה ותורה ונשנית וכן הרבה פרשיות וק"ל: חסלת פרשת בא

רש"י

ו) מה העדות והחקים והמשפטים וגו' הרי זאת שאלת בן חכם. דברה תורה כנגד ארבעה בנים תם רשע ושאינו יודע לשאול והשואל דרך חכמה: (טז) ולטוטפות בין עיניך. תפילין ועל שם שהם ארבעה בתים קרוין טוטפות טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים (סנהדרין ד) ומנחם חברו עם (יחזקאל כא) והטף אל דרום (מיכה ב) אל תטיפו לשון דבור כמו ולזכרון בין עיניך האמורה בפרשה ראשונה שהרואה אותם קשורים בין העינים יזכור הנס וידבר בו: חסלת פרשת בא

פירוש לתורת אלהים

בכורים אין מצרים מבכור פון דיא בכורים פון מענטשין ביז די בכורים פון בהמות על כן דרום אזוי אני זובח ליי טוה איך שעכטין אונ מקריב זיין אלע בכורים פון די בהמות וואס זענען זכרים צו גאט וכל אונ אלע בכורים פון מיינע זיהן טוה איך אויסלייזין: (טז) והיה אונ יציאת מצרים זאל זיין לאות צו אצייכין על ידכה אויף דיין האנט, אין תפילין של יד זאל זיין געשריבען דיא פרשה פון יציאת מצרים ולטוטפות אונ צו תפילין בין עיניך צווישען דיינע אויגין דאס מיינט מען אין תפילין של ראש זאל אויך זיין געשריבען דיא פרשה כי בחוזק יד ווארום מיט אשטארקין מאכט הוציאנו האט אונז גאט ארויס גיצויגין פון מצרים, דרום זאל מען לייגין תפילין וואס אין זייא שטייט יציאת מצרים, כדי מיר זאלין זיך דער־מאנען די נסים וואס גאט ב"ה האט אונז גיטאהן אונ מען זאל דערציילין דיא גרויסע נסים אלע מאהל:

הפטרת בא בירמיה סימן מ"ו

נבואת ירמיה

א הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לָבוֹא
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל לְהַכּוֹת אֶת־אֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ ב הַגִּידוּ בְמִצְרַיִם וְהַשְׁמִיעוּ בְמִגְדּוֹל

הגידו במצרים והשמיעו במגדול וגו'. זאגט אין מצרים אונ מאכט הערין אין דער שטאט מגדול, זאגט צו מצרים זייא זאלין זיך אן גרייטין צו זיין קעגין אמלחמה, דען דאס

פירוש ע"ט

(א) הדבר אשר דאס איז דאס נביאות וואס גאט האט גירעט אל צו ירמיהו הנביא לבא אז נבוכדראצר מלך בבל וועט קומען להכות שלאגין דאס לאנד מצרים: (ב) הגידו זאגט איז

פי״וננ פון השי״ת איז ניט וויא דאס
מענטשליכע פירונג, דען אז איינער
וויל טאהן דעם צווייטין שלעכטס
טוהט ער דאס שלעכטס פארבארגין
פון חבר, דען אז דער חבר וועט
וויסען אז ער וויל אים שלעכטס טאהן
וועט ער זיך היטען פאר דעם
שלעכטס, וועט ער אים גאר ניט
קענען טאהן, אבער אז השי״ת וויל
טאהן איינעם שלעכטס טוהט ער אים
צום ערשט מאכין וויסען אז ער וועט
שיקען אויף אים שלעכטס, דען ער
וועט זיך געוויס ניט קענען מציל זיין
פאר השי״ת, אונ איבער צוויי זאכין
טוהט השי״ת צום ערשט מאכין וויסען
דורך די נביאים אז ער וויל ברייננען
שלעכטס, ערשטונס כדי מען זאל
תשובה טאהן וועט בטל ווערין דיא
שלעכטע גזירה, דען השי״ת וויל
ניט טאהן דעם מענטש קיין שלעכטס
ער וויל נאר מען זאל תשובה טאהן,
צווייטונס טוהט ער צום ערשט מאכין

והשמיעו בנף ובתחפנחס אמרו התיצב והכן
לך כי־אכלה חרב סביבך׃ ג מדוע נסחף
אביריך לא עמד כי יהוה הדפו׃ ד הרבה כושל
גם־נפל איש אל־רעהו ויאמרו קומה ׀ ונשבה
אל־עמנו ואל־ארץ מולדתנו מפני חרב היונה׃
ה קראו שם פרעה מלך־מצרים שאון העביר
המועד׃ ו חי־אני נאם־המלך יהוה צבאות
שמו כי כתבור בהרים וככרמל בים יבוא׃
ז כלי גולה עשי לך יושבת בת־מצרים כי־נף לשמה
תהיה ונצתה מאין יושב׃ ח עגלה יפה־פיה מצרים
קרץ מצפון בא בא׃ ט גם־שכריה בקרבה כעגלי
מרבק כי־גם־המה הפנו נסו יחדיו לא עמדו כי יום
אידם בא עליהם עת פקדתם׃ י קולה כנחש ילך

פירוש ע״ט

מצרים והשמיעו אונ מאכט הערין במגדול אין דער
שטאט מגדול והשמיעו אונ מאכט הערין בנוף אין
שטאט נוף אונ אין תחפנחס אמרו זאגט צו מצרים
התיצב שטעל דיך אונ גרייט דיך אן צו גיין קעגין
דער מלחמה כי אכלה חרב ווארום די שווערד פון
דעם שונא האט פאר דארבין סביביך ארום דיר׃
(ג) מדוע ווארום נסחף איז געווארין פאר פלייצט
אונ אויס געגליטשט אביריך דיינע שטארקע לא
עמד דער שטארקער האט ניט געקאנט בשטיין
אקעגין דעם שונא כי ווארום יי׳ הדפו גאט האט
אים פאר שטויסען אונ דער גאט וואס האט דעם
שטארקין פאר שטויסין׃ (ד) הרבה האט ער אים
גימערט כושל אשטרויכלונג גם אויך נפל איש אל
רעהו איין מענטש איז צו געפאלין צום אנדערין׃
(ה) ויאמרו אונ זייא האבין גיזאגט קומה שטיי אויף
אונ מיר וועלין אנטלויפין פון דער מלחמה אונ
מיר וועלין זיך ווידער קערין אל עמנו צו אונזער
פאלק ואל אונ צו דעם לאנד פון אונזער געבירט
מפני פון וועגין די שווערד פון דעם שונא וואס
זיא מאכט שיכור אזוי ווי ווייןקראו שרייט אויס
שם דארטין אין דער מלחמה אמשל אויף פרעה
דער מלך פון מצרים שאון ער פלעגט ברומען אין
זיך תמיד אין דער מלחמה צו לויבין אונ היינט
העביר האט ער גיטאהן איבער פארין דיא צייט
וואס זיי האבין אפ גישטעלט מלחמה צו האלטין׃
(ו) חי אני אזוי ווי איך לעב נאום ה׳ צבאות גאט ב״ה
זאגט איך שוועיר ביי מיין לעבין כי אזוי ווי דאס
איז אמת אז דער בארג תבור שטייט צווישען די
בערג וככרמל בים אונ אזוי וויא דער בארג כרמל
שטייט ביים דעם ים אזוי איז דאס געוויס אמת
יבא אז דאס נביאות וועט אויך קומען אויף מצרים׃
(ז) כלי גולה כלים פון גלות עשי לך מאך צו דיר
יושבת די זיצערין בת די שטאט מצרים אזוי וויא
איינער גייט אין וועג נעמט ער מיט זיך אלאגיל
אקריגעל צו טרינקען אזוי אויך איר מצרים איר
וועט גיין אין גלות גרייט זיך אויך אן די כלים כי
ווארום נוף די שטאט נוף לשמה צו וויסט תהית
וועט זיא זיין ונצתה אונ זיא וועט פאר וויסט
ווערין מאין יושב קיינער וועט דרינען ניט זיצען׃
(ח) עגלה אשיין קיניגרייך איז היינט אין מצרים
אבער קרץ אפאר שניידונג מצפון פון צפון זייט
דאס מיינט מען פון בבל בא בא וועט קומען אויף
די מצריים דער מלך בבל וועט זיי פאר שניידין׃
(ט) גם אויך שכריה אירע געדונגענע מענטשין וואס
זענען צווישען די מצריים כעגלי זענען אזוי וויא
די גישטאפטע אונ פעטע קעלבער כי דען זייא
אויך הפנו האבין זיך אוועק גיקערט מיט דעם
אקין צום שונא נסו זיי זענען אנטלאפין גיווארין
פון דער מלחמה לא זייא האבין ניט געקאנט
בשטיין כי ווארום דער טאג פון זייער ברעכעניש
בא איז גיקומען אויף זיי עת די צייט פקודתם פון
זייער בפעלונג פון די זינד׃ (י) קולה איר קול פון
די מצריים וועט זיין כנחש אזוי ווי דאס קול פון
דעם נחש ילך וועט עס גיין ווארום ווען גאט ב״ה
האט דעם נחש גישאלטין ער זאל גיין אויף דעם
ריקען אונ האט אים אפ געהאקט די פיס האט
ער געשריגען איז זיין קול גיהערט גווארין פון
איין עק וועלט צו דער אנדערער עק וועלט דיא

כי־בחיל ילכו ובקרדמות באו לה כחטבי עצים:
יא כרתו יערה נאם־יהוה כי לא יחקר כי רבו
מארבה ואין להם מספר: יב הבישה בת־מצרים
נתנה ביד עם־צפון: יג אמר יהוה צבאות אלהי
ישראל הנני פוקד אל־אמון מנא ועל־פרעה
ועל־מצרים ועל־אלהיה ועל־מלכיה ועל־פרעה
ועל הבטחים בו: יד ונתתים ביד מבקשי נפשם
וביד נבוכדראצר מלך־בבל וביד עבדיו ואחרי־
כן תשכן כימי־קדם נאם־יהוה: טו ואתה
אל־תירא עבדי יעקב ואל־תחת ישראל
כי הנני מושעך מרחוק ואת־זרעך מארץ
שבים ושב יעקוב ושקט ושאנן ואין מחריד:
טז אתה אל־תירא עבדי יעקב נאם־יהוה כי אתך
אני כי אעשה כלה בכל־הגוים | אשר הדחתיך
שמה ואתך לא־אעשה כלה ויסרתיך למשפט
ונקה לא־אנקך:

יעקוב מלא ו'

וויסען כדי אז עס חעט דער נאך קומען דאס שלעכטס זאל יעדער וויסען אז דאס איז פון גאט, דען ער האט נאך צום ערשט גימאכט וויסען אז דאס שלעכטס וועט קומען. איבער דעם האט השם יתברך גיזאגט הנידו במצרים, זאגט צום ערשט צו מצרים אז איך וועל אויף זייא ברייגגען שלעכטס, דייא זאלין זיך אנגרייטין צו גיין קעגין אמלחמה: כי אעשה כלה בכל הגוים וגו'. למשל עס איז אמאהל גייעז אשרפה אין אשטאט אונ עס זיינען פיל הייזער פארברענט גיווארין, דיא נבירים פון די שטאט וואס זיינען ניט אפגיברענט גיווארין, האבין אלע צו זאמען גינעבין אגרויסע נדבה, אונ דאס געלט האבין זייא גיגעבין צו איינעם ער זאל דאס געלט צו טיילין צו דיא בעלי בתים וואס זיינען אפגעברענט גיווארין, צו יעדערין נאך זיין שאדין, איז געקומען אארעם מאן צו דעם גבאי ער זאל אים אויך געבין אנדבה פון דעם געלט, זאגט דער גבאי צו אים מיר האט מען גיגעבין דאס געלט איך זאל צו טיילין צו די מענטשין וואס האבין געהאט הייזער אונ דיא הייזער זענען אפגעברענט גיווארין, זאלין זייא כים דעם געלט קענען אויפבאהען נאך אמאהל הייזער, אבער דו האסט קיין מאהל קיין הויז געהאט אונ דו האסט פון די שרפה קיין שאדין געהאט, פאר וואס זאל איך דיר העלפין פון דעם געלט, די בעלי בתים וואס זענען גיוועזן נגידים דארפין ווייטער בלייבין נגידים, דו ביזט פריער גיוועזן ארעם, דארפסטו איצט ווייטער בלייבין ארעם, מיר ווייסין דיא וועלט איז בשאפין גיווארין נאר וועגין דיא מענטשין וואס גלויבין אין גאט, דריבער זאגט גאט אפילו איך וועל פארלענדין אלע וואס גלויבין ניט אין מיר, אבער דיא יודין וועלין ניט פארלענדט ווערין:

פירוש ע"ט

מצריים וועלין אויך זייער שרייען כי ווארום בחיל מיט גרויס חיל וועלין די שונאים צו איר גיין מיינט מען צו די מצריים ובקרדומות אונ מיט העק באו לה וועלין זיי קומען צו איר כחוטבי אזוי ווי די האלץ העקיר: (יא) כרתו זייא זאלין פאר שניידין נאר איר וואלד כלומר גאר איר חיל נאם יי' גאט זאגט כי ווארום עס וועט ניט זיין קיין פארשט צו דער צאל פון דעם חיל כי ווארום זייא וועלין זיין מער פון דער היישעריק ואין אונ עס וועט גאר צו זיי קיין צאל ניט זיין: (יב) הובישה זיא איז פאר שעמט גיווארין דיא שטאט מצרים נתנה זיא איז גיגעבין גיווארין ביד אין די הענט פון דעם מלך פון צפון: (יג) אמר זאגט יי' גאט דער גאט פון ישראל הנני איך וועל גידענקין דיא זינד אל אמון אויף די הארין מנוא פון דער שטאט נוא ועל אונ אויף פרעה אונ אויף מצריים ועל אונ אויף אירע געטער ועל מלכיה אונ אויף אירע מלכים ועל אלע וואס האבין אבטחון אויף פרעה: (יד) ונתתים אונ איך וועל זיי געבין אין די הענט ווס בגערין זייערי לייבער וביד אין די הענט פון זיינע קנעכט ואחרי כן אונ נאך פערציג יאהר תשכון וועט זיא רייען

כימי אזוי ווי די טעג פון פריער כלומר וועלין זיי ארויס גיין פון דעם גלות נאום יי' אזוי זאגט גאט: (טו) ואתה זאגט דער נביא אונ דו אל תירא דו זאלסט דיך ניט פארכטין עבדי מיין קנעכט יעקב ואל אונ זאלסט ניט אנגסטין כי ווארום איך גאט וועל דיר העלפין פון וייטען ואת אונ דיינע קינדער וועל איך העלפין מארץ פון דעם לאנד פון זייער גיפענ־קעניש ושב וועט זיך ווידער קערין יעקב צו זיין לאנד ושקט אונ ער וועט זיין גישטילט ואין אונ וועט ניט זיין קיין דער שרעקער: (טז) אתה דו אל תירא דו זאלסט דיך ניט פארכטין עבדי יעקב מיין קנעכט יעקב נאום יי' זאגט גאט כי ווארום אתך אני איך גאט בין מיט דיר כי ווארום אעשה איך וועל מאכין אפארלענדונג אין אלע פעלקער אשר וואס איך האב דיך פאר שטויסין דארטין ואותך אונ דיך יעקב לא וועל איך ניט מאכין קיין פאר לענדונג ויסרתיך אונ איך וועל דיך שטראפין למשפט מיט ביסלעך וויים יסורים אבער ונקה אונ אונ אוים ריינינגען אונ אוים קערין צו פאר טילגען דיך אין גאנצין לא וועל איך ניט אוים קערין אונ ניט פאר טילגען:

שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ הָאט גִיזָאגְט מִכָּל מִשְׁמָר נְצוֹר לִבֶּךָ כִּי מִמֶּנּוּ תּוֹצְאוֹת חַיִּים. מֶער פוּן אַלֶע הִיטוּנְג וָואס דֶער מֶענְטְשׁ הִיט זַיין גוּף זָאל עֶר הִיטֶען זַיין הַארְץ. וָוארוּם דָאס גַאנְצֶע לֶעבִּין זַיינֶע גֵייט אַרוֹיס פוּן הַארְץ, אִין דֶעם מֶענְטְשׁ זֶענֶען דָא דְרַיי הוּנְדֶערְט מִיט פִינְף אוּן זֶעכְצִיג אָדֶערִין אוּן דִי בְּלוּט פוּן אַלֶע אָדֶערִין לוֹיפִין צוּם הַארְץ, אוּן דֶער לוּפְט וָואס דֶער מֶענְטְשׁ שֶׁעפְּט אִין זִיךְ קוּמְט אַרַיין אִין הַארְצִין אוּן עֶר טְרַייבְּט דִי בְּלוּט צוּרִיק אִין דִי אָדֶערִין, אוּן אַזוֹי גֵייעֶן דִי בְּלוּטִין טָאג אוּן נַאכְט פוּן דֶער צַייט וָואס דֶער קִינְד וֶוערְט בַּאשַׁאפִין בִּיז עֶר שְׁטַארְבְּט, דְרִיבֶּער אִיז דִיא הַארְץ דֶער עִיקָּר פוּן אַלֶע גְלִידֶער אוּן דָאס הַארְץ גִיוֶועלְטִיגְט אוֹיף אַלֶע גְלִידֶער, אוּן אַלֶע גְלִידֶער זֶענֶען אוּנְטֶערְטֶענִיג אִינְטֶער דָאס הַארְץ, דִי הַארְץ אִין דֶעם מֶענְטְשׁ אִיז אַזוֹי וִויא אַמֶלֶךְ אִין אַמְדִינָה, וָואס עֶר גִיט אַכְטוּנְג אוֹיף אַלֶע מֶענְטְשִׁין פוּן זַיין מְדִינָה אוּן עֶר גֶעבִּיט זַיי וָואס זַייא זָאלִין טָאהֶן, דָאס הַארְץ גֶעבִּיט אוֹיף דֶעם צוּנְג עֶר זָאל רֵיידִין, דִי הֶענְט זָאלִין טָאהֶן דִי פִיס זָאלִין גֵיין, אוּן אַזוֹי צוּ אַלֶע גְלִידֶער, אוּן דֶער עִיקָּר פוּן דִיא גַאנְצֶע תּוֹרָה גִיהֶער נָאר צוּ דִיא הַארְץ. דְרִיבֶּער זָאגְט שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ אִין דֶעם נָאמֶען פוּן הקב״ה תְּנָה בְנִי לִבְּךָ לִי. מַיין זוּהְן גִיבּ דַיין הַארְץ צוּ מִיר, וָוארוּם הקב״ה וֵויים אַלֶע טְרַאכְטוּנְג וָואס דֶער מֶענְטְשׁ טְרַאכְט אִין הַארְצִין, וִוי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק כִּי אֲנִי ה׳ חוֹקֵר לֵב, וָוארוּם אִיךְ גָאט פָארְשְׁט דָאס הַארְץ פוּן מֶענְטְשׁ. נָאךְ שְׁטֵייט אִין פָּסוּק וּבוֹחֵן לִבּוֹת ה׳. הקב״ה פְּרוּבְט דִיא הֶערְצֶער פוּן דִיא מֶענְטְשִׁין, וֶועלְכֶע הַארְץ אִיז פְרוּם מִיט אֱמוּנָה אוּן בִּטָּחוֹן צוּ הקב״ה אוּן וֶועלְכֶע הַארְץ אִיז נִיט פְרוּם, וָוארוּם אַז דִי הַארְץ אִיז גוּט טוּהְט עֶר אַלֶע זַאכִין גוּט אוּן אַז דִי הַארְץ אִיז שְׁלֶעכְט טוּהְט עֶר אַלֶע זַאכִין שְׁלֶעכְט, אֲפִילוּ הקב״ה וֵויים אַלֶע הֶערְצֶער פוּן מֶענְטְשִׁין, פוּן דֶעסְטְוֶועגִין פְרוּבְּט עֶר דֶעם מֶענְטְשׁ, נִיט פַאר זִיךְ, נָאר פַאר אַלֶע אַנְדֶערֶע מֶענְטְשִׁין, דְהַיְינוּ הקב״ה הָאט לִיבּ גֶעהַאט אַבְרָהָם אָבִינוּ וַוייל עֶר הָאט גֶעווּאקְסְט זַיין פְרוּמֶע הַארְץ, אוּן עֶר הָאט גִיוָואלְט אַבְרָהָם אָבִינוּ גְרוֹיס מַאכִין אוֹיף דֶער וֶועלְט, אוּן אַלֶע מֶענְטְשִׁין זָאלִין וִויסֶען וִוי גְרוֹיס עֶס אִיז זַיין אֱמוּנָה אִין הקב״ה. הָאט הקב״ה אָנְגֶערֵייצְט אוֹיף אִים נִמְרוֹד, אוּן אַבְרָהָם אָבִינוּ אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען מִיט זַיין גוּטֶען ווִילֶען מֶען זָאל אִים פַארְבְּרֶענֶען נָאר נִיט פַארְלֵייקֶענֶען דִיא אֱמוּנָה אִין הקב״ה, אוּן נִמְרוֹד הָאט אַזוֹי גִיטָאהֶן מֶען הָאט אַרַיין גִיוָוארְפִין אַבְרָהָם אָבִינוּ אִין פַייעֶר אוּן הקב״ה הָאט גִיבָּאטִין דֶעם פַייעֶר עֶר זָאל נִיט בְּרֶענֶען, אִיז דוּרְךְ דֶעם גֶעהַיילִיגְט אוּן גְרוֹיס גִיוָוארִין דֶער נָאמֶען פוּן הקב״ה אוֹיף דֶער וֶועלְט אוּן אַלֶע מֶענְטְשִׁין הָאבִּין גֶעווָואסְט וִויא גְרוֹיס אִיז דִי לִיבְּשַׁאפְט פוּן אַבְרָהָם צוּ הקב״ה, אוּן דֶער נָאךְ אַז עֶס אִיז אַוֶועק גֶעגַאנְגֶען פִיל יָאהְרִין אוּן דֶער נֵס אִיז אַבִּיסוּל פַארְגֶעסִין גִיוָוארִין הָאט הקב״ה נָאךְ אַמָאהְל גֶעווָאלְט וַוייזִין וִוי גְרוֹיס אִיז דִי לִיבְּשַׁאפְט פוּן אַבְרָהָם אָבִינוּ צוּ הקב״ה הָאט עֶר אִים גֶעהַייסִין מַקְרִיב זַיין פַאר אַקָרְבָּן זַיין זוּהְן יִצְחָק, אוּן אַבְרָהָם הָאט דָאס אוֹיךְ גִיטָאהֶן, מִיט דֶער פְּרָאבֶּע הָאט הקב״ה גֶעווִייזֶען אוֹיף דֶער וֶועלְט וִויא אַזוֹי אִים צוּ דִינֶען דִיא אֱמוּנָה הָט אַבְרָהָם אָבִינוּ אַיינְגִיוָוארְצִילְט אִין זַיינֶע קִינְדֶער דָאס זֶענֶען אַלֶע יוּדִין בִּיז צוּם סוֹף אַלֶע דוֹרוֹת, אוּן אַזוֹי אִיז גִיוֶועזֶען אִין מִצְרַיִם וֶוען משֶׁה רַבֵּינוּ הָאט נָאר דֶערְמַאנְט צוּ דִי יוּדִין דֶעם נָאמֶען פוּן הקב״ה, הָאבִּין זַייא בַּאלְד גֶעגְלוֹיבְּט אַלְץ וָואס משֶׁה הָאט זַייא גִיזָאגְט, אוּן וֶוען דִיא יוּדִין זֶענֶען גֶעקוּמֶען צוּם יַם, אוּן דֶער יַם הָאט גֶעשְׁטוּרֶעמְט פוּן דֶעם מִזְרָח ווִינְט וָואס הָאט אִין אִים גִיבְּלָאזִין אַגַאנְצֶע נַאכְט אוּן הקב״ה הָאט גִיזָאגְט צוּ משֶׁה זָאג דִיא יוּדִין זַיי זָאלִין גֵיין אִין יַם, זֶענֶען זַיי גֶעגַאנְגֶען מִיט דִי פֶערְזִיכֶערוּנְג פוּן הקב״ה זַייא וֶועלִין נִיט דֶערְטְרוּנְקֶען וֶוערִין. דִיא אֱמוּנָה אִיז גֶעבְּלִיבֶּען בַּייא יוּדִין אוֹיף אֵייבִּיג, דְרִיבֶּער אִיז דָאס פַארְשְׁרִיבֶּען גִיוָוארִין אִין דִיא תּוֹרָה בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת הָעָם. וֶוען פַּרְעֹה הָאט אַרוֹיס גֶעשִׁיקְט דִי יוּדִין פוּן מִצְרַיִם, הָאט הקב״ה זַיי גֶעפִירְט דוּרְךְ דֶער מִדְבָּר אוּן דוּרְךְ דֶעם יַם, אוּן עֶס אִיז פַארְשְׁרִיבֶּען גִיוָוארִין דִיא אַלֶע נִסִּים וָואס מִיט זַיי אִיז גִיטָאהֶן גִיוָוארִין בַּיי דֶעם יַם, אוּן אִין דֶער מִדְבָּר גַאנְצֶע פֶערְצִיג יָאהְר, מִיט מָן אוּן שְׂלָו אוּן מִיט דֶעם וַואסֶער פוּן שְׁטֵיין אוּן דִי וָואלְקִינְס וָואס הָאבִּין זַייא אַרוּמְגֶערִינְגְלְט. דִיא יוּדִין וָואס וֶועלִין זַיין אוֹיף דֶער וֶועלְט זָאלִין וִויסֶען צוּ הָאבִּין אֱמוּנָה אוּן בִּטָּחוֹן אוֹיף הקב״ה, אוּן זָאלִין אַוֶועק גֶעבִּין זֵייעֶר לֶעבִּין אוּן דָאס לֶעבִּין פוּן זֵייעֶרֶע וַוייבֶּער אוּן קִינְדֶער פַאר דִיא אֱמוּנָה אוּן לִיבְּשַׁאפְט צוּ הקב״ה וִויא אַבְרָהָם אָבִינוּ הָאט גִיטָאהֶן אוּן וִויא משֶׁה רַבֵּינוּ הָאט גֶעשְׁרִיבֶּען אִין דִי תּוֹרָה וְאָהַבְתָּ אֵת ה׳ אֱלֹהֶיךָ, זָאלְסְט לִיבֶּען הקב״ה בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ:

יז וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת־הָעָם וְלֹא־
נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי | אָמַר

יז וַהֲוָה כַּד שַׁלַּח פַּרְעֹה יָת עַמָּא וְלָא דַבָּרִינוּן
יְיָ אוֹרַח אֲרַע פְּלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי קְרִיבָא הוּא אֲרֵי

תולדות אהרן

ויהי בשלח. מגילה לה:

רשבים

(יז) ויהי בשלח פרעה את העם. ונתכוון וקב"ה להביאם לארץ כנען ולא רצה הקב"ה להנחותם דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא דרך ישר ליכנס מיד בארץ כנען. ולכשיבאו לטורח מלחמות ארץ כנען

בעל הטורים

(יז) ויהי בשלח. את העם. בגימט' גס ערב רב:

שפתי חכמים

א ומ"ם נחם הוא כנוי ולא למ"ד הפעל והוא מענין הנהגה ולא מלשון מניחה ולא מענין נחמה: ב דק"ל דכל כי שבמקרא כתיבת ט"עם והכא מאי טעם הוא אלמעלה אדרבה הי"ל להנחותם בדרך קרובה ל"פ ונוח לשוב בו כמו שמפורש גמי אחריו הפסוק כי אמר אלהים כלומר ומה הוא הסבה שישובו כי אמר אלהים וגו' בראותם מלחמה והמלחמה היא הסבה: ג ר"ל שפס דרשו על כי קרוב הוא כע"א ולפיכך ל"ל כי אמר אלהים וגו' לא קאי על כי קרוב הוא אלא על ולא נחם אלהים וגו'

רש"י

(יז) ויהי בשלח פרעה וגו' ולא נחם. ולא נהגם א כמו (שמות לב) לך נחה את העם (משלי ו) בהתהלכך תנחה אותך: כי קרוב הוא. ונוח לשוב באותו הדרך למצרים ב ומדרשי אגדה יש ג הרבה:

שליחת פרעה את העם

(יז) ויהי בשלח פרעה את העם וגו'. כתב מהרי"א שזכר הכתוב כאן ג' סבות גדולות שבעבורם לא נחם אלהים את ישראל בעמוד ענני ללכת לארץ כנען בדרך ארץ פלשתים. אע"פ שקרוב הוא. הא' הוא לפי שישראל יצאו ממצרים בשליחות פרעה ורשותו וידוע שהוא שלחם לעבוד את אלהיהם במדבר שלשה ימים ואחר זה ישובו למצרים. כי כן אמר לו משה דרך שלשת ימים נלך במדבר ותמיד אמרו לו שתהיה הליכתם במדבר

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יז) כי קרוב. כלומר העם קרוב של הקב"ה שנאמר לבני ישראל עם קרובו. ולכך לא הנהיגם כמנהגו של עולם. ד"א כי אם פלשתים קרובים הם למצרים שנאמר ומצרים ילד וגו' אשר יצאו משם פלשתים. פן ינחם העם שילחמו

לקוטים על התורה

(יז) וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת הָעָם וגו'. דער אלשיך שרייבט ווא עס שטייט אין איין פרשה דער ווערט הָעָם גענבין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מיינט מען הָעָם דעם עֶרֶב

פירוש לתורת אלהים

(יז) וַיְהִי בְּשַׁלַּח אונ עס איז געווען ווען פַּרְעֹה האט ארויס געשיקט דאס פאלק יִשְׂרָאֵל פון זיין לאנד וְלֹא האט זייא גאט ניט געפירט צו אֶרֶץ

יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ מיט דעם וועג וואס גייט דארך אֶרֶץ דעם לאנד פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא ווארום דאס איז אנהענטער וועג אונ עס איז גירינג אום צו קערין זיך מיט דעם וועג נאך מִצְרַיִם. אדער אזוי איז דער פשט כִּי קָרוֹב הוּא אפילו דארך דעם לאנד פְּלִשְׁתִּים איז נעהענטער צו אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל ווייא מיט

ספר הישר

וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת הָעָם. נאכדעם וויא פַּרְעֹה האט ארויס געשיקט דיא יודין פון מִצְרַיִם אונ עס איז שוין געווען נאכדעם וויא דיא מִצְרִיִּים האבין בגראבין זייערע בְּכוֹרִים האבין דיא מִצְרִיִּים חֲרָטָה געהאט וואס זיי האבין ארויס געשיקט דיא יודין פון מִצְרַיִם, זייא האבין גיזאגט

פרקי דרבי אליעזר

[יז] וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת הָעָם וגו'. שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ האט גיזאגט שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים. דיא טענטשין וואס דו

משלי חכמים

(יז) וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה וגו'. דער מדרש פרעגט ווער האט געשריגען ווי, ענטפערט דער מדרש פַּרְעֹה האט געשריגען ווי, למשל איינער האט געפינען איינגעבונדין אין אשיכול ברילאנטין, ער האט ניט געוואסט וואס דאס איז, האט ער גימראהין איינעם אין וועג האט ער גיזאגט צו אים נעם פון מיר דאס ביסול שטיינדליך, האט ער גיזאגט וואס בוינ מיר דאס ביסול שטיינדליך, זאגט ער פון דעסטוועגין נעם זיי, איך וועל זייא בייא דיר ניט מאנען דו זאלסט זייא מיר צוריק געבין, האט ער זייא גענומען פון אים, וויא ער איז אריין געקומען אין שטאט האט ער גיזעהין דאס איז ברילאנטין, האט ער זיי אויס־געקליבען די גרויסע בזונדער קליינע בזונדער מיטעלע בזונדער, נאכדעם איז אריין געקומען אין שטאט דער מענטש וואס האט אים גיגעבין דיא ברילאנטין, האט ער גיזעהין וויא דער מענטש שטייט אין גאס אונ מען קומט צו אים קויפין דיא שטיינדליך [דיא ברילאנטין], מען פרעגט בייא אים וויא פיל ווילסטו פאר דעם קליינעם ברילאנט, זאגט ער טויזענד רובל, פאר דעם גרויסין ברילאנט וויא פיל ווילסטו, זאגט ער צעהן טויזענד רובל, פאר דעם מיטעלען ברילאנט וויא פיל ווילסטו, זאגט ער פינף טויזענד רובל, וויא דער מענטש האט דאס גיזעהן, האט ער צוריסען זיינע קליידער אונ האט גיזאגט דאס גאנצע פאר־מעגין איז נאך גיווען אין מיין האנט אונ איך האב דאס אוועק גיגעבין דעם מענטש נאר אומזיסט, וויי צו דעם מענטש וואס ער האט פון י״ז האנט ארויס גיגעבין אזוי אפארמעגין, אזוי איז גיווען בייא פַּרְעֹה, ער האט געהאט אין זיין האנט דאס בינטול ברילאנטין, דאס זענען דיא יודין, אונ ער האט זייא פון זיין לאנד ארויס געטריבען ער האט גיזאגט צו משה גייא ארויס מיט דיא יודין פון מיין לאנד, וויא משה איז ארויס גיגאנגען מיט דיא יודין פון מִצְרַיִם האט ער זייא געציילט, יעדער שבט בזונדער, אונ די יודין זענען גיווען שיין אונ ריין אויסגעצירט, וויא פַּרְעֹה האט איצט דערזעהן דיא יודין האט ער גיזאגט ווייא צו מיר וואס האב איך גיטאהין איך האב אזעלכע מענטשין ארויס געשיקט פון מיין לאנד:

וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים וגו'. דער מדרש זאגט למשל אזוהין פון אמלך איז געפאנגען גווארין צו דיא ברברים, אונ זייא

אֲמַר יְיָ דִּלְמָא יְזוּעוּן עַמָּא בְּמֶחֱזֵיהוֹן קְרָבָא וִיתוּבוּן לְמִצְרָיִם׃ יח וְאַסְחַר יְיָ יָת עַמָּא אוֹרַח מַדְבְּרָא לְיַמָּא דְסוּף וּמְזָרְזִין סְלִיקוּ בְּנֵי

אֱלֹהִים פֶּן־יִנָּחֵם הָעָם בִּרְאֹתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיְמָה׃ יח וַיַּסֵּב אֱלֹהִים׀ אֶת־הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם־סוּף וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל

בעל הטורים

(יח) ויסב אלהים את העם דרך המדבר. שערך להם שלחן והסיכן לאכול כד"א היוכל אל לערוך שלחן במדבר: וחמושים. מזוינים על שם חמשה כלי זיין הנזכרים בפסוק מגן וצנה ורומח

רשבם

יתנו ראש וישובו למצרים. כמו שעשו כמה פעמים כדכתיב הלא טוב לנו שוב מצרימה. נתנה ראש ונשובה מצרימה. זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים. לפיכך ויסב את העם דרך המדבר ארץ רחוקה. כדכתיב אחד עשר יום מחורב וגו'. אבל פלשתים לבדם היו מפסיקין בין מצרים ובין ארץ כנען. כמו שמוכיח ביצחק שהיה יורד מארץ כנען ללכת דרך ארץ פלשתים לארץ מצרים מפני הרעב עד שאמר לו הקב"ה גור בארץ הזאת. וישב יצחק בגרר: (יח) וחמושים. בכלי זיין שהיו הולכים

רש"י

בראותם מלחמה. כגון מלחמת (במדבר יד) וירד העמלקי ד והכנעני וגו' (מכילתא) אם הלכו דרך ישר היו חוזרים ומה אם כשהקיפם דרך מעוקם אמרו נתנה ראש ה ונשובה מצרימה אם הוליכם בפשוט' עאכ"ו. (לפי סדר הכתוב נראה רשימות מהופכים ועיין ברא"ם ובג"א וכמ"י יישוב נכון ע"ז): פן ינחם. יחשבו מחשבה על שילאו ו ויתנו לב לשוב: (יח) ויסב. הסיבם מן הדרך הפשוטה לדרך העקומה: ים סוף. כמו לים סוף וסוף הוא ל' אגם ז שגדלים בו קנים. כמו ותשם בסוף. קנה וסוף קמלו: וחמושים. אין המושים אלא מזויינים (לפי שהסיבתן במדבר גרם להם שעלו חמושים שאלו היה דרך יישוב לא היו מחומשים להם כל מה שצריכין אלא כאדם שעובר ממקום למקום ובדעתו לקנות שם מה שילטרך אבל כשהוא פורש למדבר לריך לזמן כל הלורך וכתוב זה לא נכתב כי אם לשבר את האוזן שלא תאמר במלחמת עמלק ובמלחמות סיחון ועוג ומדין מהיכן היו להם כלי

שפתי חכמים

כלומר ויזוד סכה אחרת שלא נחם אלהים כי אמר אלהים וגו' ומ"ה לא נחם: ד ולא סתם מלחמה שהרי ראו מלחמת עמלק ואע"פ שנלחוהו היה להם לחזור בהיותם קרובים למלרים מפחד שאר מלחמות. הרא"ם בשם מכילתא. ומהרש"ל פירש הא דלא נקט ויבא עמלק דבסמוך משום דבאותה מלחמה נלחו ישראל את עמלק ולא היה לחוש כל כך ליתן לב לשוב למלרים אבל גבי וירד העמלקי כתיב ויכום ויכתום היה לחוש שיתנו לב לשוב: ה כלו' בשביל חסרון ראש הם אינם חוזרין כיון שהדרך רחוק לריכים לראש אבל כשיהיה להם ראש פשיטא שהיו חוזרין אע"פ שהיו רחוקים מארץ מלרים כ"ש כשיהיו קרובים ובדרך פשוטה שאין לריכים לראש היו חוזרין. ומהרש"ל פירש מה אם כשהקיפם אמרו נתנה ראש וכו' אפי' משמועתו של עמלק לבד ששמעו ממרגלים אם הוליכם בפשוטה וממלחמה עלמה על אחת כמה וכמה שיחזרו לגמרי: ו דלשון ינחם הפוך מחשבה הוא היינו לפי ד"א שפי' לעיל בפרשת בראשית אבל לפי פי' ראשון ינחם ל' נחמה הוא כמו שמפרש שם: ז דל"ת שהוא לשון קץ והוי פירושו שנסעו לסוף הים לכן פי' סוף ל' אגם וכו' ויש הוא מלא אגם לכך נ"ל

דעת זקנים מבעלי התוטפות

עמהם על דבר אשר ברחו מתחת יד מצרים קרוביהם. ושבו מצרימה וישיבם למצרים. אמר הרב דוד זקנו של הרב משה שארץ פלשתים מארץ ישראל היתה שהרי לא מצינו שיצא יצחק לחוצה לארץ וגר בארץ פלשתים שנאמר

שליחת פרעה את העם

ומפני זה לא הוליכם ה' בדרך ארץ פלשתים פן יאמר פרעה משה בדאי הוא וישראל אל ארץ פלשתים הוליכם לא לחוג במדבר. ועל זה אמר ויהי בשלח פרעה את העם ע"כ ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים. ר"ל בעבור שישראל ילאו בשליחות פרעה וברשותו ומהידוע שהיה לחוג במדבר. לכן לא נחם אלהים ללכת אל ארץ כנען בדרך ארץ פלשתים שהיה קרוב למלרים ותיכף יחשוב פרעה שהולכים להתגורר בארץ פלשתים.

פירוש לתורת אלהים

דעם וועג וואס גאט האט זייא גיפירט האט ער זיי פארט ניט גיוואלט פירען דארך דעם וועג כי ווארום גאט האט גיטראכט פן טאמער וועט זיך בארעטען דאס פאלק ישראל אונ וועלין חרטה האבין וואס זיי זענען ארוים גיגאנגען פון מצרים פאר וואס בראותם ווייל זייא וועלין דער זעהן אמלחמה כלומר אז דיא פלשתים וועלין מיט זיי וועלין מלחמה האלטען ושבו וועלין זייא זיך אום קערין צו מצרים ווייל עס איז אנהענטער וועג דרום: יח) ויסב האט גאט גימאכט ארום רינגלען דאס פאלק ישראל דארך אקרומען וועג דרך דארך דער מדבר ים סוף וועלין זייא ניט קאנען גרינג אום קערין וחמשים אונ גיוואפינט מיט כלי זיין עלו זענען אויף גיגאנגען די קינדער ישראל

לקוטים על התורה

רב, זאגט די תורה ווייל פרעה האט געשיקט פיל מענטשין פון זיין פאלק מיט דיא יודין, זייא זאלין זעהן וואס די יודין וועלין טאהן אין דער מדבר, אונ וועלין אין דרייא טעג זיך אומקערין צוריק אין מצרים מיט אלע יודין צו זאמען.

פרקי דרבי אליעזר

האסט ארוים געשיקט פון מצרים זענען וויא אגארטין מיט מיל־גרוימען, אזוי וויא דער פרדס איז פיל מיט בוימער וואס אויף

ספר הישר

איינער צום אנדערין משה מיט אהרן האבין דאך גיזאגט צו פרעה מען וועט גיין דריי טעג אין דער מדבר אונ מען וועט שעכטין קרבנות צו אונזער גאט, אונ עס איז שוין

ג׳ ...ייא טעג, מארגין פריה וועלין מיר גיין צו די יודין אויב דיא יודין וועלין גיין צוריק אין מצרים ארבעטין וויא

משלי חכמים

האבין מיט אים שווער געארבעט, נאכדעם איז גענאנגען דער מלך אונ האט גירעטעט זיין זוהן פון זייערע הענט, האט דער מלך גיזאגט צו זיין זוהן עס איז בייא מיר אגרויסע שמחה וואס איך האב דיך גירעטעט פון זייערע הענט, איך בין אבער נאך ניט

מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ יט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד

יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ יט וְאַסֵּיק מֹשֶׁה יָת גַּרְמֵי יוֹסֵף עִמֵּיהּ אֲרֵי אוֹמָאָה אוֹמֵי יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר מִדְכַּר יִדְכַּר יְיָ

תו"א ויקח משה. פסחים סו:

רשב"ם

לירש את ארץ כנען כמו שכתוב למעלה ואומר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני וגומר. וכן תעברו חמושים דיהושע:

בעל הטורים

וחלים ומקל יד: (יט) השבע השביע. ב' במסו' הכא ואידך גבי שאול השבע השביע אביך את העם כדדרשינן הכא מלמד שהשביע את אחיו שישביעו לבניהם אף התם נמי השביע לעם שישביעו אף לאותם שלא היו שם כשהשביעם ולכך נלכד יהונתן אע"פ שלא

שפתי חכמים

ים סוף כמו ליס סוף. מהרש"ל: ח דלפירוש ראשון קשה איך מביא ראיה דהתם א"א לפרש בענין אחר לכן פירש ד"א ואמר אין המקרא יוצא מידי פשוטו שגם הוא לשון זירוז: ט (נח"י) דליכא למימר דברה תורה כלשון בני אדם וכי עלתה על הדעת

רש"י

זיין שהכו ישראל בהר ב ברש"י ישן) וכה"א (יהושע א) ואתם תעברו חמושים. וכן תרגם אונקלוס מזרזין כמו (בראשית יד) וירק את חניכיו וזריז. ד"א חמושים מחומשים אחד מחמשה ח יצאו וד' חלקים מתו בשלשת ימי אפילה: (יט) השבע השביע. השביעם שישביעו ט לבניהם (מכילתא) ולמה לא השביע בניו שישאוהו לארץ

שליחת פרעה את העם

וזו היא הסכנה הראשונה מפני שהיתה יציאתם בשליחות פרעה. והסכנה השניה שחשש הקב"ה שאם ילכו בדרך ארץ פלשתים הקרוב אליהם לא יתנו הפלשתים אותם לעבור בארצם ויערכו אתם מלחמה וישראל לא היו למודי' בכך ולא יעצרו כח להלחם עם הפלשתים ולהיותם בדרך קרוב למצרים ישובו שמה ויתמכרו לעבדים ולשפחות. וזו היא הסכנה השניה. והסכנה הג' היא ביותר. עצמית והכרחית מהם מפני שלא היה ים בדרך ארץ פלשתים והוא ית' היה חפץ לקרוע את הים לפני ישראל ולהטביע

דעת זקנים מבעלי התוספות

ויגר יצחק בגרר והרב משה אמר שרצועה היתה יוצאת מארץ פלשתים ונכנסת לתוך ארץ ישראל ולא שהיתה ארץ ישראל בעצמה כי הכתוב קראה ארץ פלשתים ד"א כי קרוב

לקוטים על התורה

דריבער האט גאט ניט געפירט דיא יודין דורך דעם לאנד פלשתים, וועגין צווייא טעמים, איין טעם איז כי קרוב הוא. נוייל דיא וועג וואס מען גייט צו פלשתים איז נאנט צו מצרים וועלין דיא מצריים באלד זעהן אז די יודין וויילען אנטלויפין, ווארום משה אונ דיא יודין האבין גיזאגט זיי וועלין גיין דרייא טעג אין דער מדבר, אונ איצט גייען זיי ניט אין דער מדבר נאר צו דיא פלשתים, נאך אטעם איז פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרימה. טאמער וועלין די פלשתים מלחמה האלטין מיט דיא יודין, אדער דיא מצריים וועלין קומען מלחמה האלטין מיט דיא יודין, וועט דער ערב רב טראכטין מיר זענען דאך ניט קנעכט אין מצרים, צו וואס דארפין מיר אמלחמה מיר וועלין גיין צוריק אין מצרים, אונ אז דער ערב רב וועלין לויפין צוריק אין מצרים, וועלין דיא יודין זיך דערשרעקין אונ וועלין ניט וויסען וואס זייא וועלין טאהן, דריבער האט גאט געפירט אלע יודין מיט דעם ערב רב דורך דער מדבר נעבין ים סוף, זאגט דיא תורה דיא יודין אליין האבין ניט מורא געהאט פאר אמלחמה, ווארום זייא זענען געגאנגען בעוואפינט מיט שווערדין אונ פיילין אונ זענען ארויס געגאנגען פון מצרים זייא זאלין ניט צוריק גיין אין מצרים ווארום משה האט מיט גענומען דיא ביינער פון יוסף מיט זיך, אז מען זאל מיינען צוריק גיין אין מצרים, צו וואס האט משה מיט גענומען דיא ביינער פון יוסף, נאך אטעם

פירוש לתורת אלהים

מארץ פון דעם לאנד מצרים. נאך אפירוש איז חמשים אפינפט חלק פון דיא ישראל זענען נאר ארויס גיגאנגען פון מצרים אונ פיר חלקים זענען גישטארבין אין דיא דריי טעג פון חושך מחמת זייא האבין ניט גיוואלט ארויס גיין פון מצרים: (יט) ויקח אונ משה האט גינומען את עצמות דיא ביינער פון יוסף מיט אים כי ווארום השבע בשווערין השביע ער האט בשווארען זיינע קינדער זייא זאלען בשווערין זייערע קינדער לאמר ער האט אזוי גיזאגט פקוד גידענקען יפקוד ער וועט

ספר הישר

משה האט גיזאגט איז גוט אונ אויב זייא וועלין ניט גיין צוריק וועלין מיר מיט זייא האלטין מלחמה אונ מיט כח וועלין מיר זייא צוריק ברייגגען אין מצרים, מארגין פריה זענען ארויס געגאנגען פון מצרים די שרים פון פרעה מיט זיבען מאהל הונדערט טויזענד מענטשין מצריים, אונ זענען געקומען ביז צו דעם ארט וואס דיא יודין האבין גערוהט, האבין דיא מצריים גיזעהן משה אונ אהרן אונ אלע יודין זיצען נעבין דעם ארט פי החירות זייא עסין אונ טרינקען אונ זענען פרייליך, האבין די מצריים גיזאגט צו דיא יודין איר האט דאך גיזאגט מיר וועלין גיין נאר דריי טעג אין דער מדבר אונ מיר וועלין שעכטין קרבנות צו

פרקי דרבי אליעזר

זייא וואקסין פרוכטין, אזוי זענען דיא יודין ארויס געגאנגען פון מצרים פוהל מיט אלעם גוטס אונ ברכות, רבן גמליאל זאגט די מצריים האבין געזאגט נאך דיא יודין ביז צום ים סוף, אונ דיא יודין זענען גיוועזן אין מיטען צווישען דעם ים אונ דיא

משלי חכמים

געטרייסט מיט דעם רעטונג ביז איך וועל מיט זייא אזוי שווער ארבעטין, וויא זייא האבין מיט דיר געארבעט, בייא דיא יודין איז אויך אזוי גיוועזן, ווען די יודין זענען גיוועזן אין מצרים, האבין דיא מצריים מיט זייא געארבעט מיט ליים אונ ציגול, אונ גאט האט זייא ארויס גענומען פון מצרים, אונ עס איז גיוועזן ביי גאט אגרויסע שמחה וואס ער האט זיי ארויס גענומען פון מצרים, האט גאט גיזאגט פון דעסטוועגין טרייסט איך מיך נאך ניט, ביז איך וועל זיי פירען צום ים אונ וועל זיי דערטריינ־

אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם׃ כ וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת וַיַּחֲנוּ בְאֵתָם בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר׃ כא וַיהוָה הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם לָלֶכֶת יוֹמָם

יַתְכוֹן וְתַסְקוּן יָת גַּרְמַי מִכָּא עִמְּכוֹן׃ כ וּנְטַלוּ מִסֻּכּוֹת וּשְׁרוֹ בְאֵתָם בִּסְטַר מַדְבְּרָא׃ כא וַיְיָ מְדַבַּר קֳדָמֵיהוֹן בִּימָמָא בְּעַמּוּדָא דַעֲנָנָא לְדַבָּרוּתְהוֹן בְּאוֹרְחָא וּבְלֵילְיָא בְּעַמּוּדָא דְאֶשָּׁתָא לְאַנְהָרָא לְהוֹן לְמֵיזַל בִּימָמָא

תו"א וה' הולך. קידושין לה:

בעל הטורים

שמע את השבועה: (כא) ולילה בעמוד אש. ולילה ו' במסורה. הכא. ואידך ולילה אור בעדני. ולילה כיום יאיר. ולילה ולא דומיה לי. ולילה כאיש להרגך. ולילה ללילה יחוה דעת. וזהו לילה באים להרגך שבליל ז' השיגום ובאים להרגם ולילה אור בעדני וכיום יאיר לי בעמוד אש ע"כ ולילה ולא דומיה לי שאמרתי לפניו שירה. ולילה ללילה יחוה דעת שבלילה זה מחוס

רשב"ם

(כא) וה' הולך. מלאך שהי' מוליך לפני ישראל עמוד האש ועמוד הענן: יומם ולילה. שכשישמע פרעה יאמר בורחים הם וירדפו אחריהם:

רש"י

כנען י מיד כמו שהשביע יעקב אמר יוסף אני שליט הייתי במצרים והיה סיפק בידי לעשות אבל בני לא יניחום מצריים לעשות לכך השביעם לכשיגאלו ויצאו משם שישאוהו (סוטה יג): והעליתם את עצמותי מזה אתכם. לאחיו השביע כן ב למדנו שאף עצמות כל השבטים העלו עמהם שנאמר אתכם: (כ) ויסעו מסכת. ביום השני שהרי ברעמסס באו לסכות: (כא) לנחותם הדרך. נקוד פת"ח שהוא כמו להנחותם כמו (דברים

שפתי חכמים

שאותו הדור יעלו ממצרים והלא היה להם להיות במצרים ת' שנה ולפחות רד"ו שנה ועוד מה נתינת טעם הוא אלא שהשביעם וכו' ודלא כהרא"ם: י פירוש ולא היה צריך להשביעם שישביעו אחרים ותי' אמר יוסף וכו' וכזה מיושב למה לא הקשה רש"י הקושיא על הפסוק ולא על פירושו ועוד למה לא הקשה זה בפרשת ויחי במקום עיקר השבועה (דכ"מ): ב פירוש בני ישראל בני יעקב. ולאמר פקוד יפקוד אלהים אתכם את בניכם שהם במקומכם.

דעת זקנים מבעלי התוספות

הם שירשו הכנענים את הארץ דכתיב ודור רביעי ישובו הנה ועדיין לא היה להם דור רביעי לפיכך הקיפן הקב"ה במדבר מ' שנה. ועוד אמר הקב"ה אם אני מוליכם דרך הישר עכשיו מחזיקין איש בשדהו ובכרמו ומבטלין תלמוד תורה אבל אני אוליכם ארבעים שנה דרך המדבר ויאכלו המן וישתו מי באר ותתישב בגופן. ועוד כששמעו הכנעניים שישראל יצאו ממצרים אמרו עכשיו באין עלינו ונוטלין מידינו את הארץ עמדו הן והשחיתי את הארץ אמר הקב"ה אני הבטחתי לאברהם להכניס בניו אל ארץ מלאה כל טוב הריני מעכבן במדבר כדי שיתקנו מה שקלקלו ושה"כ אני יסרתי אתכם במדבר לחזק את זרועותם וגו':

שליחת פרעה את העם

כו המצרים ולכן הוצרך להוליך את ישראל דרך המדבר לעשות מעשהו בים סוף שהיה בדרך ההוא. וע"ז אמר ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף. ואתה דע לך שוא"ו ויסב הוא כמו והסב. ר"ל זאת היתה הסבה התכליתית להסבם דרך המדבר בעבור ים סוף:

פירוש לתורת אלהים

גידענקען אֱלֹהִים גאט אֶתְכֶם אייך וְהַעֲלִיתֶם זאלט איר אויף ברייננגען מיינע ביינער פון דאנען מיט אייך: (כ) וַיִּסְעוּ אונ זייא האבין גיצויגין פון סוכות וַיַּחֲנוּ אונ זיי האבין גערוהט אין דעם ארט איתם בִּקְצֵה אין עק מדבר: (כא) וַיְיָ אונ גאט הוֹלֵךְ גייט לִפְנֵיהֶם פאר זיי יוֹמָם בטאג בְּעַמּוּד עָנָן מיט דער זייל פון וואלקען לַנְחֹתָם ער זאל זיי פירען אויף דעם וועג וואס זיי וועלין זיין וְלַיְלָה אונ ביי נאכט האט ער זיי גיפירט בְּעַמּוּד אֵשׁ מיט דער זייל פון פייער לְהָאִיר צו לייכטען צו זיי עם זאל זיי זיין לעכטיג ביא נאכט צו גיין לָלֶכֶת זייא זאלין קאנען

לקוטים על התורה

איז פאר וואס משה האט מיט גענומען דיא ביינער פון יוסף, ווייל משה האט געוואסט אז גאט וויל דערטרינקען די מצריים אין ים אונ דער ים וועט זיך שפאלטין אונ וועט מאכין א וועג דיא יודין זאלין דורך גיין טרוקין, ווייל גאט האט געמאכט אתנאי מיט דעם ים ער זאל גישפאלטין ווערין פאר דיא יודינס וועגין ווען זייא וועלין ארויס גיין פון מצרים, דער ים זאל ניט זאגין גאט האט גיזאגט דיא יודין וועלין זיין אין מצרים פיר הונדערט יאהר אונ איצט איז נאר צווייא הונדערט מיט צעהן יאהר גייט איר ארויס פאר דיא צייט דארף איך נאך ניט גישפאלטין ווערין

פרקי דרבי אליעזר

מצריים, דער ים איז גיוועזן פאר דיא יודין, אונ דיא מצריים זענען גיוועזן אינטער דיא יודין, וויא דיא יודין האבין גיזעהן

ספר הישר

אונזער גאט אונ מיר וועלין קומען צוריק אין מצרים, עס איז דאך שוין פינף טאג פאר וואס גייט איר ניט צוריק אין מצרים, האט משה מיט אהרן גיזאגט צו די מצריים אונזער גאט האט אונז גיבאטין מיר זאלין ניט גיין צוריק אין מצרים, מיר וועלין גיין צום לאנד כנען, וויא די מצריים

משלי חכמים

קען, דריבער האט גאט ניט גיוואלט פירען די יודין דורך דעם לאנד פלשתים ווייל דאס לאנד פלשתים איז נאנט צו מצרים, טאמער וועלין דיא יודין זעהן וויא די מצריים וועלין קומען מיט זייא האלטין מלחמה וועלין זייא דערשראקין ווערין פאר דיא

וְלָיְלָה׃ כב לֹא־יָמִישׁ עַמּוּד הֶעָנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לָיְלָה לִפְנֵי הָעָם׃ פ

וּבְלֵילְיָא׃ כב לָא עֲדֵי עַמּוּדָא דַעֲנָנָא בִּימָמָא וְאַף לָא עַמּוּדָא דְאִשָּׁתָא בְּלֵילְיָא קֳדָם עַמָּא׃

תר״א לא ימיש. שבת כג:

רשב״ם

(כב) לא ימיש. הקב״ה לשון מפעיל ממיש את אחרים. אבל לא ימוש ספר התורה. לשון פועל:

בעל הטורים

דעת לליל מלחמת סיסרא שהיתה ג״כ בלילה שנאמר הכוכבים ממסילותם נלחמו עם סיסרא ואימתי כוכבים נראים בלילה: (כב) לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש וגו׳. שעמוד האש משלים לעמוד הענן מדכתיב לפני העם ולא כתיב מלפני העם משמע שלפעמים היו שניהם לפני העם: לא ימיש. ב׳ במס׳ שבא ואידך ביהושע לא ימיש מתוך האהל כמו שהעננים היו משלימי׳ זה לזה כך עשה יהושע משכים בבוקר כעוד עמוד האש ללמוד ולערב הקדים ולמד בעוד עמד עמוד הענן והיינו לא ימיש כמו שהעננים לא משו כך יהושע לא מש מתוך האהל וע״כ זכה לילך לפני העם:

שפתי חכמים

דאל״כ אתכם ל״ל ל״פ לאחיו השביע כך ואתכם קאי על עצמות אחיו וה״פ פקד יפקוד אלהים אתכם ר״ל בניס שלכם והעליתם בציווי קאמר שיצביעו הם את בניהם שישאו את עצמותיו עם עצמות שלהם: ל כלומר שהוא פועל יוצא לשלישי ומביא ראיה מן לראותכם שהוא כמו להראותכם דאל״כ היה לראותכם מן הקל ופירושו לראות אתכם ואין זה המכוון מן הקרא אע״כ שהוא כמו להראותכם אף כאן כמו להנחותם (אבל אין זה כוונת הרא״ם): מ דק״ל הא כתיב וה׳ הולך לפניהם ולא העמוד הענן. ולכן פירש הקב״ה בכבודו וכו׳ ר״ל הקב״ה הוליך את עמוד הענן לפניהם. ואין להקשות כיון שהקב״ה היה הולך לפניהם למה צריך לעמוד הענן ומפרש והולך ומ״מ את עמוד הענן וכו׳: נ (נח״י) דהא ביום אין צריך לאורה אלא להורותם כו׳ והא דכתיב להאיר להם קאי אעמוד אש בלבד ומכל מקום עמוד האש גם כן היה להורותם דכתיב ללכת יומם ולילה: ס כי הוא מכנין הפעיל דאל״כ הוי ליה לינקד ימוש בחולם וי״ו: ע דאם לא כן לא ימיש וגו׳ ל״ל דהא כתיב וה׳ הולך וגו׳:

רש״י

ח) לראותכם בדרך אשר תלכו בה שהוא כמו להראותכם אף כאן להנחותם ע״י שליח ל ומי הוא השליח עמוד הענן והקב״ה בכבודו מ מוליכו לפניהם. ומ״מ את עמוד הענן הכין להנחותם על ידו שהרי ע״י עמוד הענן הם הולכים. עמוד הענן אינו לאורה נ אלא להורותם הדרך: (כב) לא ימיש. הקב״ה ס את עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה. מגיד שעמוד הענן משלים לעמוד האש ועמוד האש משלים לעמוד הענן (שבת כג) שעד שלא ישקע ע זה עולה זה:

לקוטים על התורה

דריבער האט משה גענומען די ביינער פון יוסף מיט זיך, אז דער ים וועט זעהן די ביינער פון יוסף גייען מיט די יודין וועט ער וויסען אז עס איז שוין די צייט די יודין זאלין אויסגעלייזט ווערין אונ ער דארף שוין גישפאלטין ווערין, ווארום יוסף האט בעשווארין די יודין ווען גאט וועט אייך געדיינקען ארויס צו נעמען פון מצרים דאמאלס זאלט איר מיט נעמען מיינע ביינער אבער אז איר וועט ארויס גיין פון מצרים פאר די צייט זאלט איר מיינע ביינער ניט מיט נעמען, נאך ווייסין מיר דער קאסטין וואס אינוויינדיג זענען גילעגין די ביינער פון יוסף איז גיווען אין טייך נילוס, אונ משה האט זיך גישטעלט נעבין טייך אונ האט גערופין דער קאסטין זאל ארויף גיין, איז דער קאסטין ניט ארויף געקומען, ביז ער האט גיזאגט צים קאסטין קום ארויף מיר שטייען אונ ווארטין נאר אויף דיר מיר דארפין שוין ארויס גיין פון מצרים, ווארום גאט האט גיזאגט עס איז שוין די צייט פון די פיר הונדערט יאהר, דריבער אז דער ים האט גיזעהן די ביינער פון יוסף גייען מיט די יודין איז ער גישפאלטין גיווארין פאר זייא:

פירוש לתורת אלהים

גיין ביידע טאג אונ ביידע נאכט: (כב) לא ימיש גאט ב״ה הט ניט אפגיטאהן עמוד דעם עמוד הענן ביי טאג ועמוד אונ דעם עמוד אש ביי נאכט לפני העם זיי זענען גיגאנגען פאר דעם פאלק ישראל:

ספר הישר

האבין גיהערט אז די יודין ווילען ניט צוריק גיין אין מצרים האבין זייא געמאכט א מלחמה מיט די יודין, אונ הקב״ה האט געשטארקט די יודין אונ זייא האבין געהרגת פיל פון די מצריים, וויא די מצריים האבין גיזעהן פון זיי זענען פיל געהרגת גיווארין אונ פון די יודין איז איינער אויך ניט געהרגת גיווארין אונ זייא וועלין ניט קענען מלחמה האלטין מיט די יודין זענען זיי אנטלאפין צוריק אין מצרים אונ זענען געקומען צו פרעה אונ האבין גיזאגט צו אים די יודין האבין אונז גענארט משה מיט אהרן האבין גיזאגט זייא וועלין ניט צוריק גיין אין מצרים, אונ אלע מצריים האבין געאיילט אויף פרעה מען זאל שוין לויפין צו די יודין אונ מיט שטארקייט זאל מען זייא צוריק נעמען אין

פרקי דרבי אליעזר

די מצריים שטייען אינטער זייא האבין זייא שטארק מורא געהאט אונ האבין גיטאהן תשובה אונ האבין גיבעטין ביים הקב״ה ער זאל זייא העלפין, אונ משה האט אויך גיבעטין צו הקב״ה פון וועגין די יודין, האט הקב״ה גיזאגט צו משה רייד צו די יודין זייא זאלין ציהען ווייטער, האט משה גיזאגט צו הקב״ה די מצריים זענען אינטען דער ים איז פארנט וואו הין וועלין זייא ציהען, האט הקב״ה אראפגעשיקט פון הימעל דעם מלאך מיכאל אונ ער האט זיך גישטעלט צווישען די מצריים אונ די יודין ווי א פייערדיגע וואנט, די מצריים האבין גיוואלט קומען צו די יודין האבין זייא ניט געקענט, ווייל די פייערדיגע וואנט האט פארשטעלט פאר די יודין, וויא די מלאכים אין הימעל האבין גיזעהן די יודין זענען אין אזוי אגרויסע צרה, האבין זייא די נאכט קיין שירה גיזאגט פאר הקב״ה, אונ הקב״ה האט גיזאגט צו משה, משה ציה אויס דיין האנט איבער דעם ים אונ שפאלט אים, משה האט אויסגעצויגין זיין האנט איבער דעם ים אונ דער ים האט זיך ניט גישפאלטין, משה האט געוויזען דעם ים די יודין זענען געמלת אונ מיט זייא איז דא דער ארון וואס אינווייניג ליגט יוסף אונ ער האט אים געוויזען דעם שטעקין וואס אויף אים איז אויסגעקריצט דער שם

משלי חכמים

מצריים אונ וועלין גיין צוריק אין מצרים, אבער אז זייא וועלין גיין אין דער מדבר נעבין ים, אונ די מצריים וועלין צו זייא קומען וועט קיין מלחמה ניט זיין נאר מען וועט באלד די מצריים דערטרינקען אין ים:

יד א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָשֻׁבוּ וְיַחֲנוּ לִפְנֵי פִּי הַחִירֹת בֵּין מִגְדֹּל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי בַּעַל צְפֹן נִכְחוֹ תַחֲנוּ עַל־הַיָּם: ג וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: ב מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיתוּבוּן וְיִשְׁרוֹן קֳדָם פּוּם חִירָתָא בֵּין מִגְדּוֹל וּבֵין יַמָּא קֳדָם בְּעֵיל צְפוֹן לְקִבְלֵיהּ תִּשְׁרוֹן עַל יַמָּא: ג וְיֵימַר פַּרְעֹה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

בעל הטורים

(ג) נכחו. ב' במסו' דין ואידך כי נכחו יצא ביחזקאל מה התם בשער שנכנס לא יצא כדכתיב לא ישוב דרך השער אשר בא בו כי נכחו יצא אף כאן פרעה ואילו הדרך אשר נכנסו בים לא יצאו בו אלא מצד אחר כדאיתא בפסחים שאמרו ישראל כמו שאנו עולין

רש"י

(ב) וישבו. לאחוריהם לצד מצרים היו מקרבין כל יום השלישי כדי להטעות את פרעה שיאמר תועים הם בדרך כמו שנאמר ואמר פרעה לבני ישראל וגו': ויחנו לפני פי החירות. (מכילתא) הוא פיתום פ ועכשיו נקרא פי החירות על שם שנעשו בני חורין צ והם שני סלעים גבוהים זקופים והגיא שביניהם קרוי פי הסלעים: לפני בעל צפון. (מכילתא) הוא נשאר מכל אלהי מצרים ק כדי להטעותן שיאמרו קשה יראתן ועליו פירש איוב (איוב יב) משגיא לגוים ויאבדם: (ג) ואמר פרעה. כשישמע שהם שבים לאחוריהם: לבני ישראל. על בני

שפתי חכמים

פ דהא הפסוק רוצה להגיד לנו באיזה גבול היו חונים ועדיין אין אנו יודעין פי החירות דלא הוזכר פי החירות במקרא אלא ודאי הוא פיתום: צ לפי שבאותו מקום היה עכו"ם שלא היה מניח לברוח אפי' עבד ולכך נקרא פיתום שהוא נוטריקו"ן פה סתום ועכשיו נעשו בני חורין שם ע"י שהקב"ה היה מהפך הכוכב מצרים בשמים ועכשיו הוא נקרא פי החירות ע"ש החירות. ואין להקשות למה לא יהא נקרא חירות וגם קודם לכן למה לא יהא נקרא תום ולמה נקרא פיתום ומפרש והולך שהיו שני סלעים וכו' והגיא שביניהם הוא כמו פה: ק אע"פ שכתוב ובכל

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ג) לפני בעל צפון. פירש"י הוא נשאר מכל אלהי מצרים כדי להטעותם חשב פרעה בלבו הוא מטעה אותם כדי להסכים על גזרתי לאבדם במים אלך ואעבדנו לכך נאמר ופרעה הקריב קרוב לא נאמר אלא הקריב מלמד שהקריב בדרך אשר הלכו בה מורה שמשה בערמה דבר כל מה שדבר

שליחת פרעה את העם

(ג) ואמר פרעה לבני ישראל וגו'. הנה פרעה יאמר לבני ישראל. ר"ל על בני ישראל. כשישמע לכתם באותם המקומות יאמר נבוכים הם בארץ לא ידעו אנה ילכו כי הנה משה שאל דרך שלשת ימים נלך במדבר לזבוח לה' והיה ראוי שידע המקום והדרך אשר ילכו שם לזבוח ועתה שסבו אחורנית ולא היתה כונתו לזבוח רק לברוח ושלכן שאלו מהמצרים כלי כסף

פירוש לתורת אלהים

(א) וַיְדַבֵּר הָאט גָאט גירֶעט צוּ משה לֵאמֹר אַזוֹי צוּ זָאגִין: (ב) דַּבֵּר רֵייד צוּ דִיא יִשְׂרָאֵל וְיָשֻׁבוּ אוּנ זֵייא זָאלִין זִיךְ אוּם קֶערִין צוּ מִצְרַיִם וְיַחֲנוּ אוּנ זֵייא זָאלִין רוּהֶען לִפְנֵי פַאר דֶעם אָרְט וָואס הֵייסְט פִּי הַחִירוֹת, [רש"י שְׁרַייבְּט דָאס מֵיינְט מֶען פִּיתוֹם נָאר מַחֲמַת דִי יִשְׂרָאֵל פְלֶעגִין דָארְטִין אַרְבֶּעטִין אוּנ הַיינְט זֶענֶען זֵיי שׁוֹין פְרֵייא דְרוּם וֶוערְט דָאס אָרְט גִירוּפִין פִּי הַחִירוֹת וָוארוּם חִירוֹת אִיז טַייטְשׁ פְרֵייא] בֵּין מִגְדֹּל צְווִישֶׁען דֶעם אָרְט מִגְדּוֹל וּבֵין הַיָּם אוּנ צְווִישֶׁען דֶעם יַם לִפְנֵי פַאר דִי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וָואס זִי הֵייסְט בַּעַל צְפוֹן, [רש"י שְׁרַייבְּט פוּן אַלֶע עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אִיז זִיא גִיבְּלִיבֶּען אוּנ אִיז נִיט גִישְׁלָאגִין גִיוָוארִין כְּדֵי עֶר זָאל נָארֶען דִי מִצְרַיִם זֵייא זָאלִין זָאגִין דִיא עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אִיז זֵייעֶר שְׁטַארְק דְרוּם אִיז זִיא נִיט גִישְׁלָאגִין גִיוָוארִין] נִכְחוֹ אַקֶעגִין דֶער עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים תַּחֲנוּ זָאלְט אִיר רוּהֶען עַל הַיָּם בַּייא דֶעם יַם: (ג) וְאָמַר וֶועט פַרְעֹה

לקוטים על התורה

(ג) וְאָמַר פַּרְעֹה וגו'. דֶער ילקוט ראובני שְׁרַייבְּט פַּרְעֹה וֶועט זָאגִין אוּנ עֶר וֶועט אַלֵיין נִיט וִויסֶען וָואס עֶר וֶועט זָאגִין, עֶר וֶועט זָאגִין דִיא יוּדִין זֶענֶען פַארְטִיפְט אִין דֶער מִדְבָּר, וַוייל דִי יוּדִין וָואס זֶענֶען אַרוֹיס גֶעגַאנְגֶען פוּן מִצְרַיִם זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען אִין דֶער מִדְבָּר, זֵיי זֶענֶען אִין דֶער מִדְבָּר גִישְׁטָארְבִּין:

פרקי דרבי אליעזר

הַמְפוֹרָשׁ [דֶער נָאמֶען פוּן הקב"ה] אוּנ דֶער יַם אִיז נִיט נִישְׁפָּאלְטִין גִיוָוארִין, הָאט משה גִיזָאגְט צוּ הקב"ה רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם דֶער יַם פָאלְגְט מִיךְ נִיט, אִיז הקב"ה אַלֵיין גִיזֶעהֶן גִיוָוארִין אוֹיף דֶעם יַם, זֶענֶען דִיא וַואסֶער פוּן יַם דֶערְצִיטֶערְט גִיוָוארִין אוּנ זֶענֶען אַנְטְלָאפִין אִין דִיא אַבְּגְרוּנְטִין, וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק רָאוּךָ מַיִם אֱלֹהִים. נָאכְדֶעם וֶוען דִיא וַואסֶער הָאבִּין דִיךְ גִיזֶעהֶן, רָאוּךָ

ספר הישר

מִצְרַיִם, אוּנ הקב"ה הָאט גֶעשְׁטַארְקְט דִיא הֶערְצֶער פוּן אַלֶע מִצְרִיִים זֵייא זָאלִין לוֹיפִין צוּ דִי יוּדִין, וַוייל עֶר הָאט גִיוָואלְט אַלֶע מִצְרִיִים דֶערְטְרֵיינְקֶען אִין יַם פַּרְעֹה הָאט פַארְזַאמוֹלְט אַלֶע מִצְרִיִים אוּנ זֶענֶען אַרוֹיס גֶעגַאנְגֶען צוּ אַמִלְחָמָה אוֹיף דִי יוּדִין, אִין מִצְרַיִם אִיז נָאר גֶעבְּלִיבֶּען ווייבֶּער אוּנ קִינְדֶער, דִיא מַחֲנֶה מִצְרִיִים אִיז גִיוֶו[...] אֵיין מִילְיָאן מֶענְטְשִׁין, אוּנ זֶענֶען אַלֶע גֶעקוּמֶען צוּ דִיא יוּדְ[...] אוּנ דִיא יוּדִין הָאבִּין גֶערוּהְט נֶעבִּין יַם, וִוי דִי יוּדִין הָאבִּין גִיזֶעהֶן גַאנְץ מִצְרַיִם זֶענֶען גֶעקוּמֶען הָאבִּין זֵייא שְׁטַארְק

משלי חכמים

(ב) וְיָשֻׁבוּ וְיַחֲנוּ לִפְנֵי פִּי הַחִירוֹת וגו'. גָאט הָאט גִיזָאגְט צוּ מֹשֶׁה. רֵייד צוּ דִי יוּדִין זֵיי זָאלִין גֵיין צוּרִיק נָעעֶגִין מִצְרַיִם אוּנ זָאלִין רוּהֶען נֶעבִּין פִּי הַחִירוֹת פַאר דִיא עכומ"ז בַּעַל צְפוֹן, אוּנ אִיךְ וֶועל שְׁטַארְקִין דָאס הַארְץ פוּן פַּרְעֹה מִיט דִיא

יִשְׂרָאֵל נְבֻכִים הֵם בָּאָרֶץ סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר׃ ד וְחִזַּקְתִּי אֶת־לֵב־פַּרְעֹה וְרָדַף אַחֲרֵיהֶם וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ וְיָדְעוּ

מְעַרְבְּלִין אִינוּן בְּאַרְעָא אֲחַד עֲלֵיהוֹן מַדְבְּרָא׃ ד וְאַתְקֵיף יָת לִבָּא דְפַרְעֹה וְיִרְדּוֹף בָּתְרֵיהוֹן וְאֶתְיַקַּר בְּפַרְעֹה וּבְכָל מַשְׁרִיָּתֵיהּ וְיִדְעוּן מִצְרָאֵי

רשבים

(ג) נבוכים הם. לפניהם. כמו נבכי ים. לפיכך שבו אחור שלא ידעו היכן ילכו כי סגר עליהם המדבר את דרכם שהוא מקום נחש שרף ועקרב וחיות רעות ודואגים שם מאחריהם. ולפיכך שבו ממקום שהיו חונים באתם בקצה המדבר ועתה באו בין מגדול ובין הים לחנות על הים והרי נבוכים ים לפניהם הרי אין להם מקום לנוס לא לפנים ולא לאחור. נבוכים. סגורים בנבכי

בעל הטורים

מלך זה כך הם עולים מלך אחר אמר הקב"ה ליס ופלטן לאך שילאו בו ישראל: (ד) וחזקתי. ב' הכא ואידך וחזקתי את זרועות מלך בבל שהקב"ה מחזיק לב הרשעים לטורדן מן העולם:

רש"י

ישראל. וכן ה' ילחם לכם עליכם (בראשית כ) אמרי לי אחי הוא אמרי עלי: נבכים הם. כלואים ומשוקעים ובלעז שירי"ר (איינגעפנגט) כמו (תהלים פד) בעמק הבכא (איוב כח) מבכי נהרות (שם לח) נבכי ים נבוכים הם כלואים הם במדבר שאינן יודעין לצאת ממנו ולהיכן ילכו: (ד) ואכבדה בפרעה. כשהקב"ה מתנקם ברשעים שמו מתגדל ומתכבד. וכה"א (יחזקאל לח) ונשפטתי אתו וגו' ואח"כ (שם פסוק כג) והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי וגו' ואומר (תהלים עו) שמה שבר רשפי קשת ואח"כ נודע ביהודה אלהים ואומר (שם ט) נודע ה' משפט עשה: בפרעה ובכל חילו. הוא התחיל בעבירה וממנו התחילה הפורענות (מכילתא):

שליחות פרעה את העם

וכלי זהב וסמלות לנכרות עמהם ולכן לא ידעו אי זה דרך ילכו ועקש דרכים ילכד. ועם היות שכמכות שקבל פרעה במצרים היה ראוי שיתלוש זדונו ותרפינה ידיו ויפחד מגשת להלחם עם ישראל. אמר ה' עתה אחזק אני את לב פרעה. לא שאכריח את בחירתו לעשות כן אלא שאתן לו חוזק ואומץ לב והוא

דעת זקנים מבעלי התוספות

קרבן לפניו. ד"א הקריב ישראל לעשות תשובה: נכח תחנו. תמה להרב רבי יהודה היאך אמר לו שיחנו על הים לפני בעל צפון והא אמרינן אסור לאדם לומר לחבירו המתן לי בצד ע"ז פלונית וצ"ע. ולי נראה דדוקא לאדם אבל להקב"ה לא שהרי מצינו שהקב"ה יושב ודן את כל העולם אפילו בשבת ואפילו בר"ה ויום הכפורים אע"פ שלישראל אסור (וכה"ג כתב רש"י ז"ל בר"ה (דף ל' ע"א) ד"ה א"נ דאבני בליליא וכו' ה"ם בנין בני אדם וכו' יע"ש). ועוד נ"ל דעדיין לא נתנה התורה אין לחוש אף על פי שכבר היא כתובה ומונחת לפני הקב"ה:

פירוש לתורת אלהים

זאגין לְבְנֵי אויף דִי יִשְׂרָאֵל נְבֻכִים זייא זֶענֶען פאר אִירְט אונ בְּלָאנְזֶען אִין לַאנְד סָגַר עֶר הָאט פאר שְׁלָאסִין פאר זַיי דִי מִדְבָּר אונ זַיי ווייסִין נִיט ווִי אַרויס צוּ גֵיין פוּן דֶער מִדְבָּר אונ וויא הִין צוּ גֵיין: (ד) וְחִזַּקְתִּי אונ אִיךְ וֶועל שְׁטַארְקִין אֶת דָאס הַארְץ פוּן פַּרְעֹה וְרָדַף אונ עֶר וֶועט נָאךְ יָאגִין זַיי וְאִכָּבְדָה אונ אִיךְ וֶועל וֶוערִין גֶערְלִיכְט בַּיי פַּרְעֹה וּבְכָל חֵילוֹ אונ גָאר זַיין חַיִל וְיָדְעוּ אונ דִיא מִצְרַיִם ווֶעלִין ווִיסֶען אַז אִיךְ בִּין אַגָאט. (רש"י שְׁרַייבְּט אַז הקב"ה אִיז זִיךְ נוֹקֵם אִין דִי רְשָׁעִים וֶוערְט זַיין

ספר הישר

מוֹרָא גֶעהַאט, אונ דִיא יוּדִין זֶענֶען גֶעטֵיילְט גִיוָוארִין אִין פִיר טֵייל, דֶער שֵׁבֶט רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן יִשָּׂשכָר הָאבִּין גִיזָאגְט מִיז בֶּעסֶער מֶען זָאל אַרַיין לוֹיפִין אִין יַם אוּנ דֶערְטְרוּנְקֶען וֶוערִין, מֶען זָאל נִיט דַארְפִין צוּרִיק גֵיין אִין מִצְרַיִם, הָאט משֶׁה צוּ זַייא גִיזָאגְט הָאט נִיט מוֹרָא פַאר דִיא מִצְרִיִים אִיר וֶועט זֶעהֶן הקב"ה וֶועט אַייךְ הַיינְט הֶעלְפִין פוּן מִצְרַיִם, דֶער שֵׁבֶט זְבוּלֻן בִּנְיָמִין נַפְתָּלִי הָאבִּין גִיזָאגְט מֶען זָאל גֵיין צוּרִיק אִין מִצְרַיִם, הָאט משֶׁה גִיזָאגְט צוּ זַייא נָאר הַיינְט זֶעהְט אִיר דִיא מִצְרִיִים אוּנ מֶער וֶועט אִיר שׁוֹין דִי מִצְרִיִים נִיט זֶעהֶן בִּיז אֵייבִּיג, דֶער שֵׁבֶט יְהוּדָה אוּנ יוֹסֵף הָאבִּין גִיזָאגְט מֶען זָאל מִלְחָמָה הַאלְטִין מִיט מִצְרַיִם, הָאט משֶׁה

פרקי דרבי אליעזר

מַיִם יְחִילוּ. וֶוען דִיא יוּדִין זֶענֶען אַרוֹיס גִינַאנְגֶען פוּן מִצְרַיִם הָאבִּין דִי וַואסֶער דִיךְ גִיזֶעהֶן זֶענֶען זַיי דֶערְצִיטֶערְט גִיוָוארִין, רַבִּי אליעזר זָאגְט דֶעם טָאג וָואס דִיא וַואסֶער זֶענֶען פַארְזַאמֶעלְט גִיוָוארִין אִין יַם, דֶעם טָאג זֶענֶען זַייא פַארְגְלִיוֶוערְט גִיוָוארִין, אוּנ עֶס אִיז גִיוָוארִין אִין יַם צְוֶועלְף וֶועגִין פַאר דִיא צְוֶועלְף שְׁבָטִים, יֶעדֶער שֵׁבֶט אִיז גֶעגַאנְגֶען אִין אַבֶּעזוּנְדֶער וֶועג. אוּנ פוּן דֶעם וַואסֶער אִיז גִיוָוארִין ווִי ווֶענְט צְווִישֶׁען דִיא וֶועגִין, אוּנ אִין דִיא ווֶענְט אִיז גִיוָוארִין פֶענְסְטֶער אוּנ דִיא שְׁבָטִים הָאבִּין גִיזֶעהֶן אֵיינֶער דֶעם אַנְדֶערִין, אוּנ זַיי הָאבִּין גִיזֶעהֶן ווִיא הקב"ה גֵייט פָארְאוֹיס פַאר זַייא, רַבִּי עקיבא זָאגְט דִיא יוּדִין זֶענֶען גֶעגַאנְגֶען צוּם יַם אוֹיךְ אוּנ הָאבִּין גֶעוָואלְט אַרַיין גֵיין אִין דֶעם יַם, אוּנ הָאבִּין זִיךְ צוּרִיק גֶעצוֹיגִין ווַייל זַייא הָאבִּין מוֹרָא גֶעהַאט טָאמֶער וֶועט דִיא וַואסֶער צוּרִיק קִימֶען אוּנ וֶועט זַייא דֶערְטְרֵיינְקֶען, אוּנ דֶער שֵׁבֶט בִּנְיָמִין הָאט אָנְגֶעהוֹיבִּין אַרַיין גֵיין אִין יַם הָאבִּין דִיא מֶענְטְשִׁין פוּן שֵׁבֶט יְהוּדָה אוֹיף זַייא גִיוָוארְפִין שְׁטֵיינֶער זַייא זָאלִין נִיט גֵיין, אוּנ נַחְשׁוֹן בֶּן עַמִּינָדָב

משלי חכמים

מִצְרִיִים זַייא זָאלִין אַייךְ נָאכְיָאגִין, צוּ וָואס הָאט דָאס נָאט גִיטָאהְן, זָאגְט דֶער מדרש ווַייל גָאט הָאט גִיוָואלְט הֶערִין דִי תְּפִלּוֹת פוּן דִי יוּדִין, רַבִּי יהושע בן לוי זָאגְט לְמָשָׁל אַ מֶלֶךְ אִיז גִיפָארִין אִין וֶועג הָאט עֶר בַּגֶעגִינְט אַ טָאכְטֶער פוּן אַ מֶלֶךְ שְׁרַייט צוּ אִים מִיט אַנִּיבֶעט הֶעלְף מִיר אוּנ רֶעטֶעט מִיךְ פוּן דִיא גַזְלָנִים, דֶער מֶלֶךְ הָאט בַּאלְד גִיהֶערְט אִיר גֶעשְׁרַייא אוּנ הָאט זִיא גֵירֶעטֶעט, נָאכְדֶעם הָאט דֶער מֶלֶךְ זִיא גִיוָואלְט נֶעמֶען פַאר אַווַייב, אוּנ עֶר הָאט גִיוָואלְט זִיא זָאל רֵיידִין צוּ אִים, אוּנ זִיא

ארי אנא יי ועבדו כן: ה ואתחוא למלכא דמצרים ארי אזל עמא

מצרים כי־אני יהוה ויעשו־כן: ה ויגד למלך מצרים כי ברח העם

רשב"ם

ים שלפניהם. כדכתיב הבאת עד נבכי ים. מבכי נהרות: (ה) כי ברח העם. מתוך ששב אחור

רש"י

ויעשו כן. להגיד שבחן ששמעו ר לקול משה ולא אמרו היאך נתקרב אל רודפינו אנו צריכים לברוח אלא אמרו אין לנו אלא דברי בן עמרם (מכילתא): (ה) ויוגד למלך מצרים. איקטורין (אגענטען) שלח עמהם ש וכיון שהגיעו לשלשת ימים שקבעו לילך ולשוב וראו שאינן חוזרין למצרים באו והגידו לפרעו ביום ד' (מכילתא). ובחמישי ובששי ת רדפו אחריהם וליל שביעי ירדו לים (פ"ק דסוטה) בשחרית אמרו שירה והוא

שפתי חכמים

אלהי מצרים אעשה שפטים מ"מ הוא נשאר וכו': ו' דק"ל למה לא כתיב בכל המצות ויעשו כן א"ו פשיטא לן שעשו כן א"כ בזה נמי פשיטא הוא ל"פ להגיד שבחן וכו' ר"ל דהכת' מעיד על צדקתם. (נח"י) ועיין ברא"ם שנשאר על פי' זה בצ"ע ולנ"ל דהא כתיב אחריו וישיגו אותם חונים על הים על פי החירות לפני בעל צפון הרי מוכח דחזרו וא"כ ויעשו כן מיותר ש"מ להגיד שבחן וכו': ש דק"ל הא פרעה שלח ישראל מדעתו וידע שילאו ממצרים ומהו ויוגד אלא וכו': ת וא"ת והא ביום הראשון ושני נסעו ישראל ובשלישי חזרו מה שנסעו ביום שני כמ"ש לעיל וישובו וגו' נמצא שלא היו ממצרים אלא מהלך יום א' ולמה לא הגיען פרעה אלא בשני ימים. וי"ל מ"ש לעיל וישובו כלומר שהלכו באלכסון וזה נמי שנקט רש"י לעיל לצד מצרים היו מקרבים אינו ר"ל שחזרו ממש אלא נוטין מן הדרך על הצד שזו אינו חוזר

שליחת פרעה את העם

מעצמו ורשעתו ירדוף אחרי בני ישראל כאילו שכח כל המכות אשר ראו עיניו ובפעם הזאת אכבדה בפרעה ובכל חילו כי בשאר המכות לא נענש פרעה בגופו אבל במכה הזאת אכבדה בפרעה המלך עצמו ובכל חילו שלא ישאר בחיים מהם איש וזה יהיה לי כבוד גדול בעולם שיכירו וידעו כל יושבי תבל ושוכני ארץ שיש אלהים שופטים בארץ. ושישראל נושע בה' תשועת עולמים ובמקום שאמר פרעה ועבדיו לא ידעתי את ה' עתה ידעו הנשארים במצרים כלם כי אני ה' בורא העולם ועושה נפלאות גדולות לבדו משגיח על אוהביו ומשנאיו ילמיתם ויעשו כן בני ישראל ששבו אחורנית:

פירוש לתורת אלהים

נאמן גרוים און גערליכט] ויעשו כן האבן די ישראל אזוי גיטאהן און האבן זיך אום גקערט צו מצרים: (ה) ויוגד איז גיווארין גיזאגט למלך צו דעם מלכות פון מצרים כי אז דאס פאלק ישראל וענען

פרקי דרבי אליעזר

דער נשיא פון שבט יהודה איז דער ערשטער ארייו גילאפין אין ים, נאך נחשון איז דער גאנצער שבט יהודה ארייו גילאפין אין ים נאך זייא זענען אלע יודין ארייו גענאנגען אין ים, די מצריים זענען אויך גילאפין אין ים נאך דיא יודין, און האבין זיך אומגעקערט צוריק ווייל זייא האבין מורא געהאט טאמער וועט דיא וואסער באלד צוריק קומען אויף זייא, וואס האט גיטאהן הקב"ה ער איז גיזעהן גיווארין אויף דעם ים וויא אמענטש וואס רייט אויף אפערד אנקבה, און פרעה האט געריטען אויף אפערד אזכר, ווי דער פערד פון פרעה האט גיזעהן דעם אנדערין פערד אנקבה האט ער זיך געשטארקט אויף פרעה און איז גילאפין נאך דעם פערד וואס איז אנקבה, און האט ארייו געצויגין פרעה'ן אין ים, וויא דיא מצריים האבין גיזעהן פרעה לויפט אין ים זענען אלע מצריים גילאפין אין ים, וויא אלע מצריים זענען שוין גיוועזן אין ים, זענען דיא וואסער צוריק גילאפין אין ים און האבין בדעקט אלע מצריים און אלע רייט־וועגין און אלע רייטער, **בן עזאי** זאגט ווי דיא מצריים האבין גיטאהן מיט די יודין אזוי האט הקב"ה גיטאהן מיט די מצריים, אזוי וויא די מצריים האבין ארייו גיווארפין דיא יודישע קינדער אין וואסער, אזוי האט הקב"ה ארייו גיווארפין דיא מצריים אין וואסער, רבי **שילא** זאגט אלע קינדער וואס דיא מצריים האבין ארייו געווארפין אין וואסער זענען נים גישטארבין, נאר דער וואסער האט זייא באלד ארוים גיווארפין אין דער מדבר און הקב"ה האט געברייננט צו יעדער קינד צוויא שטיינדליך

ספר הישר

גיזאגט צו זייא הקב"ה וועט פון אייערטוועגין מלחמה האלטין מיט מצרים און איר שווייגט, דער שבט דן גד אשר האבין גיזאגט מען זאל ארייו לויפין אין דיא מחנת מצריים מיט גרויסע געשרייען מען זאל זייא פארטומלען, האט משה גיזאגט צו זיי שטייט אויף אייער ארט און האט ניט מורא עס איז בעסער איר זאלט בעטין בייא הקב"ה ער זאל אייך העלפין, און משה האט אנגעהויבין בעטין צו הקב"ה וועגין דיא יודין האט הקב"ה גיזאגט צו משה וואס שרייסטו צו מיר זאג דיא יודין זייא זאלין ציהען צום ים און דו הייב אויף דיין שטעקין אויף דעם ים און שפאלט אים וועלין דיא יודין דורך גיין טרוקען אין ים, משה האט אזוי גיטאהן ער האט אויפגעהויבין זיין שטעקין אויף דעם ים און דער ים איז גישפאלטין גיווארין אויף צוועלף ארטער און יעדער שבט איז ארייו געגאנגען אין אבעזונדער וועג.

משלי חכמים

האט נים גיוואלט, וואס האט דער מלך גיטאהן ער האט אויף איר אנגערייצט דיא גזלנים וועט זיא מוזין נאך אמאהל שרייען וועט דער מלך הערין, וויא דיא גזלנים זענען אויף איר געקומען האט זיא אנגעהויבין שרייען צום מלך, ער זאל זיא רעטטין, האט דער מלך גיזאגט דאס שרייען האב א ך גיוואלט הערין, דאס זעלבינע איז גיוועזן ביי די יודין, ווען זיי זענען גיוועזן אין מצרים און דיא מצריים האבין געארבעט מיט זייא האבין זייא געשריגען און האבין גיבעטין צו גאט ער זאל זיי רעטטין פון די מצריים, און גאט האט זיי גירעטעט פון דיא מצרים, און גאט האט גיוואלט נאך אמאהל הערין זייער שרייען, זיי זאלין נאך אמאהל בעטין צו אים, און זיי האבין נים מער גיבעטין, ווייל זיי האבין גינעבין זייער הפענונג אויף משה מיט אהרן, נים אויף גאט, וואס האט גאט גיטאהן ער האט אנגערייצט אויף זיי פרעה ער זאל זיי יאגין ביז צום ים, ביי דעם ים האט משה גאר נים געקענט העלפין, האבין די יודין גיזעהן אז זיי האבין קיין האפענונג אויף משה און אהרן האבין זייא געמוזט נאך אמאהל שרייען צו גאט און האבין גיטאהן זייער פארזיכערונג נאר אויף גאט, האט גאט גיזאגט דאס האב איך טאקי גיוואלט הערין, אז די יודין זאלין האבין זייער פארזיכערונג נאר אויף מיר נים אויף משה מיט אהרן:

ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל־העם ויאמרו מה־זאת עשינו כי־שלחנו את־ישראל מעבדנו: ו ויאסר את־

אונקלוס

ואתהפיך לבא דפרעה ועבדוהי לעמא ואמרו מה דא עבדנא ארי שלחנא ית ישראל מפלחנא: ו וטקים ית

רשב״ם / בעל הטורים

מעבדנו.. חטף קמץ. מעבוד אותנו. וכן משמרו (ה) ויהפך. ב׳ הכא ואידך ויהפך להם לאויב שפרעה נהפך את השבועה. תאכלנו האש באכלנו לחם לשובע:

שפתי חכמים

ימים אלא מבוכה לא שחזרו בדרך שבאו בו ואם לא חזרו כתועים לא היה רודף פרעה אחריהם שהרי הוא שלחם חפשי לחשבו שהוא גוזרת אלהים ובזו החזרה ידין שאם היתה גזרה היה מוליכן דרך ישרה: א וא״ת והא רש״י פי׳ בפ׳ שלח שאמרו שירה ביום ח׳. וי״ל אם תמנה ע״פ שהוא יום שחיטת הפסח בין הערבים ומתן דמו על המשקוף ושתי המזוזות דלאו יום שלם הוא כיון שאין לילו עמו אלא לענין קדשים חשוב יום שלם דליליה שהוא אחר היום נחשב מן היום א״כ כשתמנה יום השחיטה נמצא יום ז׳ של פסח הוא יום ח׳ לשחיטת הפסח והתם מיירי כשתמנה יום השחיטה והכא כשלא תמנה. והרא״ם פי׳ ושמא י״ל שר״מ הדרשן שאמר זה חולק עם האגדה האומרת בזי״ן אמרו שירה: ב יש מקשים ממ״ש אי דעתו של פרעה היה שיצאו ישראל ממצרים ולא ישובו עוד וכדפירש״י ויהפך וגו׳ שנהפך ממה שהי׳ וכו׳ א״כ קשה למה שלח איקטורין אלא ודאי היה דעתו שיחנו ג׳ ימים במדבר ואח״כ ישובו וכדמשמע קרא לאו מתוך עמי גם אתם גם בני ישראל ולכו עבדו את ה׳ כדברכם וכו׳ א״כ מה זה שפירש״י ויהפך נהפך. וי״ל דשליחות ישראל היה מתחלה שיצאו מתוך עמו הן שישובו הן שלא ישובו ואיקטורין שלח שאם יצאו מכל וכל יתנו לאיקטורין הממון או שישובו להחזיר מה ששאלו ולפ״ז ניחא ג״כ מה שפירש״י ועבדיו נהפכו לרדוף אחריהם בשביל ממונם וכיון שראו שרולים לילך ולברוח הודיעו הדבר לפרעה ועבדיו ויהפיך ה׳ את לבם לרדוף אחריהם ולהשיב אותם לארצם ולעבוד כבתחלה אף שמתחלה לא היה בדעתם שישובו: ג (מהרש״ל) וקשה מנ״ל לרש״י דלמא הטעם כמו דכתיב כי שלחנו את ישראל מעבדנו. וי״ל דבשלמא אלל פרעה הטעם כך הוא על כי מעולם לא רלה לשלוח את ישראל מארצו כ״א בשביל העבודה אבל

רש״י

יום שביעי א של פסח. לכן אנו קורין השירה ביום השביעי: ויהפך. נהפך ממה שהיה שהרי אמר להם (שמות יב) קומו לאו מתוך עמי ונהפך לבב עבדיו שהרי לשעבר היו אומרים עד מתי יהיה זה לנו למוקש ועכשיו נהפכו ב לרדוף אחריהם בשביל ג ממונם שהשאילום: מעבדנו. מעבוד אותנו: (ו) ויאסר את רכבו. הוא

פירוש לתורת אלהים

אנטלאפין געווארין בלומר זיי ווילען זיך שוין ניט צוריק גיין ויהפך און עס איז פאר קערט געווארין לבב דאס הארץ פון פרעה ועבדיו און פון זיינע קנעכט אין צום פאלק ישראל ויאמרו און זיי האבין געזאגט מה וואס האבין מיר געטאהן כי וואס מיר האבין אוועק געשיקט די ישראל מעבדנו פון זיי ארבעטין אונז: (ו) ויאסר האט פרעה אליין איין געשפאנט זיין רייט וואגין ואת און זיין פאלק

ספר הישר

און דיא יודין זענען געגאנגען אין ים אזוי וויא מען גייט אויף אגלייכע אויסגעטרעטענע וועג, און די יודין האבין געזעהן דיא וואנדער וואס הקב״ה האט געטאהן דורך משה מיט אהרן אין מצרים און בייא דעם ים, וויא דיא מצריים האבין געזעהן די יודין גייען אין ים זענען זיי אויך געגאנגען אין ים נאך דיא יודין, האט הקב״ה געמאכט די רעדער פון זייערע רייטוועגין זאלין אראפ פאלין דיא מצריים זייא זאלין פארהאלטין ווערין און זאלין ניט קענען לויפין נאך דיא יודין דערווייל זענען די יודין ארויס געגאנגען פון ים און דיא מצריים זענען נאך געבליבען אין ים, זענען דיא וואסער צוריק גילאפין צו זייער ארט און האבין פארפלייצט אויף די מצריים און די מצריים זענען דערטרונקען געווארין

פרקי דרבי אליעזר

און האט געלייגט דיא שטיינדליך צו דיא קינדער אין מויל, און דיא שטיינדליך האבין געוואונען צו זייא אין מויל האניק און בוימאייל, אזוי וויא אחיה וואס ניט זיינין איר קינד אזוי האבין דיא שטיינדליך גיגעבין זייגין דיא קינדער, און ווען די יודין זענען געקומען צום ים האבין זייא ניזעהן הקב״ה און האבין איהם דער קענט אז ער האט זייא געלייגט דיא שטיינדליך אין מויל ווען זייא זענען גיווען אין דער מדבר, האבין זייא געלויבט הקב״ה און האבין גיזאגט זה אלי ואנוהו. דאס איז מיין גאט און איך וועל איהם בעשיינען, רבי סימון זאגט דעם פערטין טאג נאכדעם וויא דיא מצריים זענען דערטרונקען גיווארין אין ים האבין דיא יודין גערוהט בייא דעם ברעג ים אין דרום זייט פון ים, און דיא מצריים זענען געשוואמען אויף דעם וואסער האט הקב״ה געשיקט אווינט פון צפון זייט און ער האט צו געטריבען אלע טויטע מצריים צו דרום זייט נעבין דיא יודין האבין דיא יודין דערקענט אלע מצריים און האבין גיזאגט דער מצרי איז גיווען אשר ביי פרעה דער מצרי האט אכטונג גינעבין אויף אונזערע ארבעט, אזוי האבין זיי דערקענט יעדער מצרי, בבי ראובן זאגט אלין גייט נאך דעם עלצטין, ווען דער פאסטוך בלאנדזעט בלאנדזען די שעפסין אויך, און ווען דער פאסטוך

משלי חכמים

(ה) מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו. למשל אין אשטאט איז גיווען איין גאסט הויז וואס ער איז גיווען שענער פון אלע גאסט הייזער פון שטאט, אין דעם גאסט הויז איז גיווען טייערע סטאנציעס און טייערע שפייזין צום עסין און טייערע וויין צום טרינקען, און דארטין האט געשפילט מוזיק, עס איז גיווען אגאסט הויז נאר פאר פרינצען, און פאר רייכע שרים, דער מענטש וואס איז אריין געגאנגען אין דעם גאסט הויז נאר אויף אשעה אדער אויף צוויי שעה האט שוין גיקאסט פיל געלט, אמאהל האט מען גיזעהן אביחר איז אריין געגאנגען אין דעם גאסט הויז און האט דארט פארזאמט עטליכע שעה, דיא מענטשין פון שטאט האבין זיך געוואנדערט און האבין גיזאגט דער סוחר מוז זיין גאנץ רייך אז ער האט געקענט זיין אין דעם גאסט הויז עטליכע שעה, געוויס האט ער דאך דארט עפעס גיגעסין און געטרונקען, און פאר דעם בצאהלט מען דאך דארטין פיל געלט, האט איינער גיזאגט עס איז שוין מער ווי אחודש ווי דער מענטש גייט אריין אין דעם גאסט הויז

דְּתִיכֵיהּ וְיָת עַמֵּיהּ דַּבַּר
עִמֵּיהּ׃ ז וּדְבַר שִׁית מְאָה
רְתִיכִין בְּחִירַן וְכָל רְתִיכֵי
מִצְרָאֵי וְגִבָּרִין מְמַנַּן עַל
כּוּלְּהוֹן׃ ח וְאַתְקֵיף יְיָ יָת
לִבָּא דְּפַרְעֹה מַלְכָּא
דְּמִצְרַיִם וּרְדַף בָּתַר בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל

רִכְבּוֹ וְאֶת־עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ׃ ז וַיִּקַּח
שֵׁשׁ־מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר וְכֹל רֶכֶב
מִצְרָיִם וְשָׁלִשִׁם עַל־כֻּלּוֹ׃ ח וַיְחַזֵּק
יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם
וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל

תו"א שם מלות. פסחים קיג.

רשב"ם

(ז) רכב בחור. רכב חשוב ומובחר: ושלישים. שרים לפי שכתוב לפנינו ומבחר שלישיו טבעו בים סוף

רש"י

בעצמו (מכילתא): ואת עמו לקח עמו. משכם בדברים. לקינו ונטלו ממוננו ושלחנום בואו עמי ואני לא אתנהג עמכם כשאר מלכים. דרך שאר מלכים עבדיו קודמין לו במלחמה ואני אקדים לפניכם שנאמר ופרעה הקריב הקריב עצמו ומיהר לפני חיילותיו. דרך שאר מלכים ליטול ביזה בראש כמו שיבחר אני אבוא עמכם בחלק שנאמר אחלק שלל: (ז) בחור. נבחרים ד. בחור לשון יחיד כל רכב ורכב שבמנין זה היה בחור: וכל רכב מצרים. ועמהם כל שאר ה הרכב (מכילתא) ומהיכן היו הבהמות הללו א"ת משל מצרים הרי נאמר (שמות ט) וימת כל מקנה מצרים וא"ת משל ישראל והלא נאמר (שם י) וגם מקננו ילך עמנו משל מי היו מהירא את דבר ה' מכאן היה ר' שמעון אומר כשר שבמצרים הרוג טוב שבנחשים רצוץ את מוחו: ושלשם על כלו. שרי צבאות כתרגומו: (ח) ויחזק ה' את לב פרעה.

שפתי חכמים

עבדי פרעה מיזולם אמרו עד מתי וגו' עכשיו אמרו מה זאת עשינו וכו' אלא ודאי בשביל ממונם. עי"ל מדכתיב אל העם משמע בשביל העם שהשאילו ממונם עכ"ל: ד דה"ל בחורים שהוא לשון רבים רק אי הוה נקט בחורים הייתי אומר שהוא מלשון גם בחור גם בתולה לאפוקי זקן לכך נקט לשון בחור שהוא ל' בחירה כל השש מאות היו נבחרים מ"ה נקט רש"י ג"כ לשון רבים שבחור מוסב על השש מאות שהוא רבים: ה דק"ל דמתחלה כתיב שלא לקח עמו כי אם שש מאות ואח"כ כתיב וכל רכב מצרים ועוד כיון דכתיב וכל רכב מצרים ל"ל שש מאות רכב ל"פ ועמהם וכו' ר"ל דודאי העיקרים לא היו כי אם שש מאות ולאותן שש מאות היו ג"כ עבדים שג"כ הלכו עם פרעה ממצרים:

שליחת פרעה את העם ·

(ח) ויחזק ה' את לב פרעה וגו' ובני ישראל יוצאים ביד רמה. יש להבין מדוע הודיע הכתוב כאן וב"י יוצאים ביד רמה. הלא אין כאן מקומו למעלה ביציאתם היה להודיע דבר זה. וכתב הכמ"ח הכתוב מודיע כאן כח הקדוש ברוך הוא כי אף שבני ישראל היו יוצאים ביד רמה בגבורה גבוהה ומפורסמת ומי פתי יסור הנה שלא לדון בק"ו ומה אם מכורם

פירוש לתורת אלהים

לקח האט ער איין גינומען מיט גוטע רייד עמו מיט איהם, ורש"י שרייבט ער האט זיי אזוי גיזאגט מיר זענען גישלאגין גיווארין מיט צעהן מכות און זיי האבין צו גנומען אונזער געלט און מיר האבין זיי נאך אוועק גישיקט קומט לאמער זייא נאך יאגין און איך וועל מיך מיט אייך ניט נוהג זיין וויא אנדערע מלכים וואס דאס חיל גייט פריער אין דער מלחמה און הינטען גייט דער מלך אבער איך וועל גיין פריער פון אייך און אנדערע מלכים וואס זיי נעמען איין דעם שונא נעמט דער מלך פריער אחלק וואס ער קלויבט זיך אויס און דער נאך נעמט דאס חיל אבער איך וועל מיך מיט אייך גלייך טיילען: (ז) ויקח האט ער גינומען שש זעקס הונדערט רייט וועגין בחור אויס גקליבענע וכל און אלע רייט וועגין פון מצרים ושלשים און עלצטע איבער אלע: (ח) ויחזק האט גאט גישטארקט את דאס הארץ פון פרעה מלך מצרים וירדף און ער האט גיאגט אחר נאך

פרקי דרבי אליעזר

גיט אין גלייכין וועג גייען די שעפסין נאך אים אויך אין גלייכין וועג, משה רבינו וואס ער איז גיוועז דער פאסטוך פון די יודין אז ער האט אנגעהויבין זינגען פאר הקב"ה האבין אלע יודין מיט געזונגען, ווען מרים האט אנגעהויבין זונגען האבין אלע ווייבער מיט געזונגען, מרים האט געזונגען און געפויקט האבין אלע ווייבער געזונגען און געפויקט, פון וואנען האבין דיא ווייבער געהאט פויקין אין דער מדבר, נאר ווייל די צדיקים ווייסין און זענען גיוועזען פארזיכערט אז הקב"ה וועט מאכין מיט זייא נסים ווען זייא וועלין ארויס גיין פון מצרים, האבין זייא אנגעגרייט

ספר הישר

עס איז איין מענטש פון זייא ניט ארויס לעבעדיג, נאר פרעה איז ארויס לעבעדיג ער זאל דערציילין אויף דער וועלט דעם כח פון הקב"ה וואס ער האט גיזעהן ביי דעם ים, און הקב"ה האט געשיקט אמלאך האט ער אים ארויס גענומען לעבעדיג פון ים פון צווישען דיא דערטרונקענע מצריים, און פרעה איז געגאנגען אין דיא שטאט נינוה

משלי חכמים

צוויי מאהל אין טאג, איין מאהל אין דער פריה און איין מאהל ביי נאכט, און ער פארזאמט דארטין יעדער מאהל עטליכע שעה, האבין אלע מענטשין גיזאגט געווים איז זיין רייכקייט זייער פיל, האט איינער גיזאגט דער מענטש מוז זיין אגרויסער ארעם מאן, האבין זיך אלע געוואונדערט אויף זיינע רייד, אז ער וואלט גיוועז ארעם ווי אזוי גייט ער אריין אין דעם באסט הויז צוויי מאהל אין טאג, האט ער גיזאגט עס איז אמת אז היינט איז ער רייך, ער ווערט אבער אלע טאג ארעמער ביז ער

יֹצְאִים בְּיָד רָמָה׃ שני ט וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם
אַחֲרֵיהֶם וַיַּשִּׂיגוּ אוֹתָם חֹנִים עַל־
הַיָּם כָּל־סוּס רֶכֶב פַּרְעֹה וּפָרָשָׁיו
וְחֵילוֹ עַל־פִּי הַחִירֹת לִפְנֵי בַּעַל צְפֹן׃
י וּפַרְעֹה הִקְרִיב וַיִּשְׂאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה מִצְרַיִם ׀ נֹסֵעַ
אַחֲרֵיהֶם וַיִּירְאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־

אונקלוס

נָפְקִין בְּרֵישׁ גְּלֵי׃ ט וּרְדַפוּ מִצְרָאֵי בַּתְרֵיהוֹן וְאַדְבִּיקוּ יָתְהוֹן כַּד שָׁרַן עַל יַמָּא כָּל סוּסָוָת רְתִיכֵי פַּרְעֹה וּפָרָשׁוֹהִי וּמַשִּׁרְיָתֵיהּ עַל פּוּם חִירָתָא דִקְדָם בְּעֵיל צְפוֹן׃
י וּפַרְעֹה קָרִיב וּזְקָפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת עֵינֵיהוֹן וְהָא מִצְרָאֵי נָטְלִין בַּתְרֵיהוֹן וּדְחִילוּ לַחֲדָא וּזְעָקוּ בְּנֵי ישראל

רשב"ם

(ח) יוצאים ביד רמה. לא היו דואגים כלל עד שראו פרעה ועמו רודפים אחריהם. אז וייראו מאוד:

בעל הטורים

(ח) ביד רמה. ב' הכא ואידך בפ' מספי והנפש אשר תעשה ביד רמה בפ' שלח גבי ע"א מלמד שפסל מיכה עבר עמהם כמו שדרשו ועבר בים צרה: (י) ופרעה הקריב. ג' במס' ופרעה הקריב. ופרעה חולם. כאשר כבדו אתכם מצרים ופרעה וגו' הלא כאשר התעולל בהם. פי' אע"פ שפרעה חלם ופתר לו יוסף חלומותיו לא זכר לו זו הטובה ופרעה הקריב להלחם עם ישראל ע"כ התעולל בהם: הקריב. ב' במס' ופרעה הקריב. הקריב את קרבנו. כיון שבא לפני בעל צפון הקריב קרבן לו: והנה מצרים נוסע אחריהם. זה עוזא שר של מצרים ולכך אמרו עזי וזמרת יה עמד כנגד שר של מצרים:

שפתי חכמים

ז וקוראו מצרים ולא קראו בשמו היינו משום דשר של מצרים

רש"י

שהיה תולה אם לרדוף אם לאו וחזק את לבו לרדוף: ביד רמה. (מכילתא) בגבורה גבוהה ומפורסמת: (י) ופרעה הקריב. היה לו לכתוב פרעה קרב מהו הקריב הקריב עצמו ונתאמץ לקדם לפניהם כמו שהתנה עמהם: נוסע אחריהם. בלב אחד כאיש אחד. ד"א והנה מצרים נוסע אחריהם ראו שר של מצרים ו נוסע מן השמים לעזור למצרים תנחומא: ויצעקו. (מכילתא) תפשו אומנות אבותם. באברהם הוא אומר (בראשית יט) אל המקום אשר עמד שם. ביצחק (שם כד) לשוח

שליחת פרעה את העם

בבר יצאה מאתו בחוזק יד מכל שכן שלא יחזיר אותם לעבודתו ואיך אבדה חכמת חכמיו כל כך לשום לבבו לרדוף אחרי בני ישראל. אבל הנה ה' בחזק יבא שחיזק לבבו כ"כ שאף על פי שבעיניו יראה ולבבו יבין שלא טוב עושה לא יוכל להתגבר על חזקת לבבו בכדי להפילו בפח יקוש. וזהו גדולת אלהינו ית':

פירוש לתורת אלהים

דיא קינדער יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִים זֶענֶען אַרויס גִיגַאנְגֶען בְּיָד רָמָה מִיט אַהוֹךְ שְׁטַארְקַייט: (ט) וַיִּרְדְּפוּ אונ דיא מִצְרַיִם הָאבִּין זַייא נָאךְ גִיאָגְט וַיַּשִּׂיגוּ אונ הָאבִּין זַיי גִיגְרַייכְט חוֹנִים זַיי הָאבִּין גִירוּהְט בַּייא דֶעם יַם כָּל אַלֶע פֶערְד פוּן דיא רַייט וֶועגִין פוּן פַּרְעֹה וּפָרָשָׁיו אונ זַיינֶע רַייטֶער וְחֵילוֹ אונ זַיין חֵיל עַל קֶעגִין דֶעם אָרְט פִּי הַחִירוֹת לִפְנֵי פָאר דֶער עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וָואס הֵייסְט בַּעַל צְפוֹן: (י) וּפַרְעֹה אונ פַּרְעֹה הָאט זִיךְ גִישְׁטַארְקְט צוּ גֵיין פְרִיעֶר פַאר זַיין פָאלְק וַיִּשְׂאוּ הָאבִּין דיא יִשְׂרָאֵל אוֹיף גִיהוֹיבִּין זֵייעֶרֶע אוֹיגִין הָאבִּין זַיי גִיזֶעהְן וְהִנֵּה מִצְרַיִם אונ דִי מִצְרַיִם נוֹסֵעַ עֶר צִיהְט נָאךְ זַיי וַיִּירְאוּ

ספר הישר

אונ אִיז דָארְטִין גִיוֶועֶן אַמָּלֵךְ אַלַאנְגֶע צַייט יָאהְרִין, וִויא די יוּדִין הָאבִּין גִיזֶעהְן דיא מִצְרִיִים זֶענֶען גִישְׁטָארְבִּין אִין יַם, אונ זַייא זֶענֶען שׁוֹין אִין גַאנְצִין גִיהָאלְפִין גִיוָוארִין פוּן מִצְרַיִם, הָאבִּין זַייא גֶעזוּנְגֶען צוּ הקב"ה [וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין דיא תּוֹרָה], נָאכְדֶעם הָאבִּין דיא יוּדִין גֶעצוֹיגִין פוּן יַם

פרקי דרבי אליעזר

פוּיקִין אִין מִצְרַיִם אונ הָאבִּין זַיי מִיט גֶענוּמֶען אִין דֶער מִדְבָּר, די יוּדִין הָאבִּין גֶעלוֹיבְּט הקב"ה אוֹיף לְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ אונ פַּרְעֹה הָאט גֶעלוֹיבְּט הקב"ה אוֹיף מִצְרִי לָשׁוֹן, הקב"ה הָאט גִיזָאגְט צוּ דִי עֶרְד זִיא זָאל אַיין שְׁלִינְגֶען אִין זִיךְ אַלֶע טוֹיטֶע מִצְרִיִים, הָאט דִי עֶרְד גִיזָאגְט צוּ הקב"ה די וַואסֶער הָאבִּין גֶעהַרְגֶעט דִיא מִצְרִיִים זָאלִין די וַואסֶער זַיי אַיין שְׁלִינְגֶען, הָאט הקב"ה גִיזָאגְט צוּ דִי עֶרְד אִיצְט זָאלְסְטוּ אַיין שְׁלִינְגֶען דִי מִצְרִיִים, נָאךְ אַמָאהְל' וֶועלִין דִי פֶעלְקֶער גֶעהַרְגֶעט וֶוערִין אוֹיף דִי עֶרְד וֶועסְטוּ זַייא נִיט אַיין שְׁלִינְגֶען, נָאר אִיךְ וֶועל זַיי וַוארְפִין אִין יַם, אונ דֶער יַם וֶועט זַייא אַיינְשְׁלִינְגֶען [וֶוען סוֹאָב הָאט מִלְחָמָה גֶעהַאלְטִין מִיט

משלי חכמים

וֶועט אָרֶעם וֶוערִין אִין גַאנְצִין אַז עֶר וֶועט קֵיין בְּרוֹיט הָאבִּין, אִין אַקוּרְצֶע צַייט אִיז אַזוֹי גִיוֶועֶן דֶער סוֹחֵר הָאט גִילָאזְין זַיין גַאנְץ פַאר מֶעגִין אִין דֶעם גַאסְט הוֹז אונ אִיז גִיוָוארִין אָרֶעם, דָאס זֶעלְבִּיגֶע אִיז גִיוֶועֶן בַּיי פַּרְעֹה, אַלֶע מְדִינוֹת הָאבִּין זִיךְ גֶעוואוּנְדֶערְט אוֹיף דֶעם גְרוֹיסִין כֹּחַ פוּן מִצְרַיִם אַז זַייא פַארְהַאלְטִין בַּיי זִיךְ דְרַייא מִילְיָאן מֶענְטְשִׁין פַאר קְנֶעכְט וָואס זַייא מוּזִין אַרְבֶּעטִין בַּיי דִיא מִצְרִיִים, וֶוען משה אונ אַהֲרֹן זֶענֶען גֶעקוּמֶען צוּ פַּרְעֹה אונ הָאבִּין גִיזָאגְט צוּ אִים נָאט הָאט גֶעשִׁיקְט צוּ דִיר דוּ זָאלְסְט אַרוֹיס שִׁיקְן דִי יוּדִין פוּן מִצְרַיִם, אונ פַּרְעֹה הָאט גִיעֶנְטְפֶערְט אִיךְ ווייס נִיט וֶוער גָאט אִיז אוּנ די יוּדִין וֶועל אִיךְ נִיט אַרוֹיס

אונקלוס

יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ׃ יא וַאֲמָרוּ
לְמֹשֶׁה הַמִדְלֵית קִבְרִין
בְּמִצְרַיִם דְבַרְתָּנָא לִמְמַת
בְּמַדְבְּרָא מַה דָא
עֲבַדְתָּא לָנָא לְאַפָּקוּתָנָא
מִמִּצְרָיִם׃ יב הֲלָא דֵין
פִּתְגָמָא דִי מַלֵילְנָא עִמָּךְ
בְּמִצְרַיִם לְמֵימַר שְׁבוֹק
מִנָּנָא וְנִפְלַח יַת מִצְרָאֵי
אֲרֵי טַב לָנָא דְנִפְלַח יַת

תו"א המבלי אין. ערכין טז:

יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָֹה׃ יא וַיֹּאמְרוּ אֶל־
מֹשֶׁה הֲמִבְּלִי אֵין־קְבָרִים בְּמִצְרַיִם
לְקַחְתָּנוּ לָמוּת בַּמִּדְבָּר מַה־זֹּאת
עָשִׂיתָ לָּנוּ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרָיִם׃
יב הֲלֹא־זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ
אֵלֶיךָ בְמִצְרַיִם לֵאמֹר חֲדַל מִמֶּנּוּ
וְנַעַבְדָה אֶת־מִצְרָיִם כִּי טוֹב לָנוּ

רשב"ם

(יא) המבלי אין קברים. כפל לשון: למות במדבר. אשר אין לחם ואין מים ואפילו אין רודף אחרינו נמות ברעב:

רש"י

בשדה. ביעקב (שם כח) ויפגע במקום: (יא) המבלי אין קברים. וכי מחמת חסרון קברים שאין קברים במצרים ז ליקבר שם לקחתנו משם שיפו"ר פלינצ"א דינו"ן פוסי"ש: (יב) אשר דברנו אליך במצרים. (מכילתא) והיכן דברו ירא ה' עליכם ח וישפוט:

שפתי חכמים

נקרא מצרים: ז דלא הל"ל אלא המבלי קברים במצרים וגו' וע"ז פי' המבלי וכי מחמת וכו': ח וה"פ עכשיו אנחנו רואים שדברנו אז על נכון ירא ה' וכו' שהרי לפי מה שאנחנו רואים עכשיו יותר

פירוש לתורת אלהים

האבין דיא ישראל זיך זייער גיפארכטין ויצעקו האבין דיא ישראל גישריגען צו גאט: (יא) ויאמרו און זיי האבין גיזאגט צו משה המבלי אויב וועגין דעם אין ווייל אין מצרים איז ניט דא קברים דריבער לקחתנו האסטו אונז גענומען פון דארטין למות מיר זאלין שטארבין אין דער מדבר מה וואס האסטו אונז גיטאהן להוציאנו צו אויס ציהען אונז פון מצרים: (יב) הלא פאר וואר זה דאס איז די רייד אשר וואס מיר האבין גירעט צו דיר אין מצרים לאמר צו זאגין חדל פאר מייד פון אונז ונעבדה אונ.

פרקי דרבי אליעזר

דיא יודין זענען דיא מואבים געהרגעט גיווארין אויף דער ערד און דער טייך קישון האט זיא פארפלייצט און האט זיא אריין געשלעפט אין זיך], האט דיא ערד גיזאגט פאר הקב"ה מאדאך ווען איין מענטש איז געהרגעט גיווארין [הבל] און איך האב איין געשלונגען זיין בלוט בין איך געפלוכט גיווארין, אז איך וועל אין מיר אריין נעמען אזוי פיל מענטשין וועל איך דאך געווים גישטראפט ווערין, רבונו של עולם שווער מיר מיט דיין רעכטע האנט אז דו וועסט ניט מאנען בייא מיר דיא מענטשין וועל איך זייא איין שלינגען, האט הקב"ה אנייג גיטאהן זיין רעכטע האנט און האט גישווארין צו דיא ערד ער זאל ניט מאנען פון איר דיא מצריים וואס זיא וועט זייא איין שלינגען, האט די ערד באלד גיעפענט איר מויל און האט איין געשלונגען דיא מצריים, וויא דיא מלכים האבין גיהערט אז דיא יודין זענען ארויס געגאנגען פון מצרים און דער ים איז טרוקען גיווארין פאר זייא און דיא מצריים זענען דערטרונקען גיווארין אין ים, זענען זייא דערשראקין און דעציטערט גיווארין און זענען אנטלאפין פון זייערע שטעט, ווייל זייא האבין מורא

ספר הישר

און זענען געקומען אין מרה, און משה האט גילערונט צו דיא יודין אביסל דינים און האט זייא גילערונט וויא זייא זאלין דינען הקב"ה, פון מרה האבין זייא געצויגין אין אלים, אין אלים איז גיוועזען צוועלף קוואלין וואסער און זיבעציג טייטלבוימער, האבין דיא יודין דארטין גערוהט, פון אלים האבין זייא געצויגין צום מדבר סין אין מדבר סין האט אנגעהויבין גיין דער מן, דער מן איז געגאנגען אלע טאג ביז פערציג יאהר ווען די יודין זענען אריין געקומען אין לאנד כנען, פון מדבר סין האבין זייא געצויגין אין אלוש, פון אלוש האבין זייא געצויגין אין רפידים, ווען דיא יודין זענען גיוועזען אין רפידים איז צו זיי געקומען עמלק און האט מיט זיי געהאט א מלחמה. עמלק

משלי חכמים

שיקען, האט משה און אהרן זיך אויך געוואנדערט אויף דעם שטארקין כח פון פרעה, און ווען פרעה האט נאך שווערער געמאכט די ארבעט אויף דיא יודין, האט משה גיזאגט צו גאט פאר וואס האסטו מיך געשיקט צו פרעה ער האט נאך שלעכטער גיטאהן צו די יודין און דו האסט זיי ניט גירעטעט, האט גאט גיזאגט צו משה פרעה איז טאקי איצט שטארק אבער די שטארקייט וועט אים ארעם מאכין, ווארום אז ער וואלט ניט שווערער געמאכט די ארבעט אויף די יודין וואלט זיך דער גלות לייננער געצויגין ביז פיר הונדערט יאהר, ווייל די יודין ארבעטין אזוי שווער וועט דער גלות זיך באלד ענדיגען, דאס האט איצט פרעה אליין פארשטאנען, און האט גיזאגט מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו, וואס האבין מיר גיטאהן, וואס מיר האבין אזוי שווער געמאכט די ארבעט אויף די יודין, מיר אליין האבין דאך ארויס געשיקט די יודין פון אונזער ארבעט, ווען מיר וואלטין דיא ארבעט אויף זייא ניט אזוי שווער געמאכט וואלטין זיי דאך נאך גיוועזען אין מצרים:

עֲבֹד אֶת־מִצְרַיִם מִמֻּתֵנוּ בַּמִּדְבָּר׃
יג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ
הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ אֶת־יְשׁוּעַת יְהוָה
אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר
רְאִיתֶם אֶת־מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תֹסִפוּ

אונקלוס

מִצְרָאֵי מִדְנְמוּת
בְּמַדְבְּרָא׃ יג וַאֲמַר מֹשֶׁה
לְעַמָּא לָא תִדְחֲלוּן
אִתְעַתַּדוּ וַחֲזוֹ יַת פּוּרְקָנָא
דַייָ דִּי יַעֲבֵיד לְכוֹן יוֹמָא
דֵין אֲרֵי כְּמָא דִי חֲזֵיתוּן
יַת מִצְרָאֵי יוֹמָא דֵין לָא

שפתי חכמים

טוב היה לנו עבוד את מצרים ממותנו עתה במדבר (רא"ם): ט (הרא"ם) כלומר ולא ביום אחר ולכן אני מזהירכם שלא תוסיפו ולכן הוסיף הרב הוי"ו ולא תוסיפו דאל"כ מה טעם אמרו כי כאשר ראיתם וכו' וכי אם לא ראו אותם היום לא היה מזהירם

רש"י

ממותנו. מאשר נמות ואם היה נקוד מלאפו"ס (ר"ל חול"ם כנודע לבעלי דקדוק שקראו חול"ם מלאפו"ס ועיין לקמן פ' יתרו ברש"י פסיק פן יפרוץ) היה נבאר ממיתתנו עכשיו שנקוד בשור"ק נבאר מאשר נמות. וכן מי יתן מותנו שנמות וכן (ש"ב יט) מי יתן מותי דאבשלום שאמות כמו (צפניה ג) ליום קומי לעד (דה"ב יח) עד יום שובי בשלום שאקום שאשוב: (יג) כי כאשר ראיתם את מצרים וגו'. מה שראיתם אותם אינו אלא היום ט היום

תשובת משה אל העם

(יג) ויאמר משה אל העם אל תיראו וגו'. ביאור הכתוב לשונו כי תחלה נאמר ויצעקו בני ישראל וגו' ויאמרו אל משה וכיה לו לומר כאן ויאמר משה אל ב"י הן ויאמר אליהם. אבל איתא כי הערב רב שהלכו עם ישראל הם היו האקטורין ששלח פרעה להחזיר את ישראל ואח"כ כאשר רצו להדבק בישראל קבלן משה כי סבר שיתקן אותם. וזה היה עיקר רדיפת פרעה עבור עמו ונחלתו אשר נשארו בישראל וע"כ אמר שם ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם כי העם נקרא בכל מקום. הערב רב. ולזה אפשר לומר מה שאמרו בני ישראל אל משה מה זאת עשית לנו להוציאנו וגו' אף שידעו שהכל עשה בדבר ה' ומה להם לומר אליו ודי בצעקתם את פני ה' אכן עבור שידעו כי כל עיקר רדיפת פרעה הוא עבור העם הערב רב ע"כ אמרו מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים ר"ל שהוצאת גם את המצרים עמנו ונגרמת לנו כל ההיזק הזה ואפשר שזה עבורם לא יושיענו ה' כי גוים המה עם אשר שנא ה' וע"כ ויאמר משה אל העם אל תיראו. ר"ל בשביל העם אל תיראו. אל תיראו אולי לא תושעו בשביל העם. כי אף העם יושעו. כי הקב"ה יעשה לנו נסים שכולנו נושעה היום הזה:

פירוש לתורת אלהים

מיר וועלין דינען די מצרים כי טוב ווארום עס איז בעסער צו אונז עבוד צו דינען דיא מצרים ממתנו איידער מיר זאלין שטארבין אין דער מדבר:
(יג) ויאמר האט משה געזאגט צום פאלק ישראל אל איר זאלט ניט פארכטין התיצבו שטעלט איך וראו אונ זעהט דיא הילף פון גאט אשר וואס ער וועט אייך היינט טאהן כי ווארום וואס איר זעהט די מצרים היום דם זעהט איר זייא נאר היינט יא

ספר הישר

האט געבריינגט מיט זיך טויזענד מיט אכטציג מאהל צעהן טויזענד מכשפים פון אלע ערלייא כישוף, די מלחמה איז געוועזן זייער שטארק נאר הקב"ה האט גיגעבין דעם עמלק מיט זיין פאלק אין דיא הענט פון משה אונ יהושע אונ

פרקי דרבי אליעזר

נעהאם טאמער וועלין דיא יודין אויף זייא קומען צו אמלחמה אוועק נעמען זייערע לענדער, האט משה גיבעטין בייא הקב"ה ער זאל אויף זייא געבין אשרעק ביז דיא יודין וועלין אריבער קומען אין זייערע לענדער אונ וועלין זייא איין נעמען אונ וועלין זיך בזעצין אין זייא, משה האט גיזאגט פאר הקב"ה תביאמו ותטעמו. דו זאלסט ברייננגען דיין פאלק אונ זאלסט אים איין פלאנצין אין דיין לאנד, האט הקב"ה גיזאגט צו משה איך שווער בייא דיין לעבין אזוי וועט זיין, היינט וועסטו ברייננגען דיא יודין ביז צום לאנד כנען, אונ ווען משיח וועט קומען וועל

משלי חכמים

(יג) התיצבו וראו את ישועת ה' וגו'. למשל אגרויסער גביר האט געהאט אטאכטער צו טאהן מיט איר אשידוך, איז אים גיפעלין אארעמער בחור אונ האט אים גענומען פאר אאיידים, ווי עס איז געקומען דער טאג פון דיא חתונה, האט דער גביר אונ זיין ווייב אנגיטאהן טייערע קליידר, מיט גאלד אונ ברילאנטין, אונ מען האט גישטעלט אויף דעם טיש טייערע כלים אונ טייערע עסין אונ ער האט גיבעטין צו דער סעודה זיין גאנצע פאמיליע, אלע זענען געקומען טייער געקליידט, דאס האט דער מחותן גיטאהן דער חתן זאל זעהן ווער זיין מחותן אונ זיין פאמיליע זענען, אונ ער זאל זיין רייכ־קייט זעהן, דער חתן ווייל ער איז אייביג געוואהנט גיוועזן צו עסין אשטיקעל טרוקין ברויט אונ ער איז גיוועזן הונגעריג, האט ער זיך גענומען צום עסין אונ האט ניט געקוקט אויף די רייכע קליידער פון זיין מחותן מיט זיין פאמיליע, אונ האט ניט געקוקט אויף די פיל זילבער אונ גאלד וואס שטייט אויף דעם טיש, דאס אלץ האט ער גאר ניט גיזעהן ווייל ער איז גיוועזן בשעפטיגט מיט דעם עסין, אטאהל אין אצייט שפעטער האט דער איידים גיבעטין דעם שווער ער זאל אים ווייזין זיין רייכקייט אונ די רייכקייט פון זיין פאמיליע, איז דער שווער אויף אים בייז גיווארין אונ האט גיזאגט צו אים אין דעם טאג פון דיין חתונה האב איך גיוויזען פאר דיר מיינע גאנצע רייכקייט אונ מיין פאמיליע, פאר וואס האסטו דאמאלס ניט אכטונג גיגעבין דו זאלסט וויסען ווער דיין מחותן איז, עס איז דאך גיוועזן פאר דיר צו זעהן אזוי א רייכקייט וואס דיינע אלטערין אונ דיינע אלטערינס אלטערין האבין דאס ניט גיזעהן, דאס זעלביגע האט משה גיזאגט צו דיא יודין איר זאלט וויסען היינט וועט גאט ווייזין פאר אייך אזעלכע וואנדער וואס איר אונ אייערע אלטערין אונ אייערע אלטערינס אלטערין האבין אזעלכע וואנדער ניט

תּוֹסְפוּן לְמֶחֱזֵיהוֹן עוֹד עַד
עָלְמָא: יד יְיָ יְגִיחַ לְכוֹן
קְרָב וְאַתּוּן תְּשַׁתְּקוּן:
טו וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה
קַבֵּלִית צְלוֹתָךְ מַלֵּיל

לִרְאֹתָם עוֹד עַד־עוֹלָם: יד יְהוָה
יִלָּחֵם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִשׁוּן: פ שלישי
טו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מַה־תִּצְעַק

בעל הטורים

(יד) תחרישון. ב' הכא ואידך מי יתן החרש תחרישון וגו' שאמר להם משה מי יתן החרש תחרישון כי ה' נלחם לכם ואין לכם לצעוק אלא תחרישון ותהי לכם לחכמה כי תבטחו בה': (טו) מה תצעק אלי. רמז לו אתה עתיד לצעוק אלי מ"ם יום בהר להתפלל על ישראל וה' תיבות

רש"י

הוא שראיתם אותם ולא תוספו עוד: (יד) ה' ילחם לכם. בשבילכם. וכן כי ה' נלחם להם. וכן (איוב יג) אם לאל תריבון. וכן (בראשית כד) ואמר דבר לי. וכן (שופטים ו) האתם תריבון לבעל: (טו) מה תצעק

שפתי חכמים

לא תוספו וגו'. (נח"י) וכל דבריו איפכא מסתברא שאם היא אזהרה א"כ הם ג' דברים הא' אשר ראיתם וכו' אינו אלא

ענין תפלת משה

(טו) ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי וגו'. ואחז"ל אמר לו הקב"ה למשה בני נתונים בצרה ואתה עומד ומרבה בתפלה. כתב הכנ"ח ולכאורה תמוה על משה הלא הוא ידע בודאי שיושיעם ה' למען שמו כי הוא אמר ויהי כל זאת שיבאו ישראל לפני הים ומצרים אחריהם ובודאי הוא יושיעם ולמה האריך בתפלה. ועוד הלא הוא אמר התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום. נמצא בטוח היה בבירור בישועה ועל מה התפלל. ונוכל לומר כי תפלת משה לא היה עבור ישראל כי עליהם ידע ודאי שיושיעם ה' ואמר להם מפורש ה' ילחם לכם וגו' ועיקר תפלתו היה על הערב רב שקיבלם מדעתו ועליהם האריך בתפלה שגם אותם יושיעם ה' אחרי שבאו להסתופף תחת צל כנפי השכינה. ע"ז ענהו ה' מה תצעק אלי כיון שאומרים שבאו להתקרב אלי ודאי אושיעם בשביל קידוש שמי ואתה הרם את מטך וגו' ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה. וכאשר יבקעו המים בשביל ישראל אז גם הם יבואו אחרי בני ישראל וינצלו:

פירוש לתורת אלהים

תוספו איר וועט שוין ניט מערין לראותם זיי צו זעהן עד עולם ביז אייביג: (יד) יי ילחם לכם גאט וועט מיט זייא מלחמה האלטין פון אייערטוועגין ואתם אונ איר זאלט שווייגין, אונ משה האט גישריגען אונ האט תפלה גיטאהן צו גאט: (טו) ויאמר האט גאט גיזאגט צו משה מה וואס שרייסטו צו מיר היינט איז ניט דיא צייט מען זאל פיל בעטין

לקוטים על התורה

(יד) ה' ילחם לכם וגו'. דער ספר אור החיים שרייבט משה רבינו האט געזאגט צו דיא יודין איר האט דאך נאר מורא פאר דיא מצריים ווייל איר זעהט אז דער שר פון מצרים איז אויך געקומען אהער צו דער מלחמה, אונ אז דער שר פון מצרים איז מיט זיינע גאנצע שטארקייט זענען דיא מצריים אויך מיט זייער גאנצע שטארקייט, ווארום אז גאט וויל פארלענדין אפאלק פארלענדט ער פריער דעם שר אונ אז דער שר פון מצרים איז נאך דא איז אצייכין אז עס איז נאך ניט געקומען די צייט מצרים זאל פארלענדט ווערין, דריבער האט משה געזאגט צו דיא יודין, אז איין מלך האלט מלחמה מיט דעם אנדערין מלך, קען ניט איינער איין נעמען דעם אנדערין סיידין זיין שר איז פריער געפאלין, אבער דא ביי דיא מצריים ניט איר וועט מלחמה האלטין מיט דיא מצריים, נאר גאט וועט מלחמה האלטין מיט דיא מצריים, גאט קען פארלענדין דיא מצריים אפילו דער שר איז דא ביי די מלחמה:

פרקי דרבי אליעזר

איך איין פלאנצין די יודין א אייבינע פלאנצונג זיי זאלין שוין געבליבין אין זייער לאנד אויף אייביג, רבי נחוניה בן הקנה זאגט איך וועל דיר ווייזין וויא גרויס איז דער כח פון תשובה, זעה פרעה דער מלך פון מצרים האט פיל געזינדיגט נעגין הקב"ה ער האט געזאגט מי ה' אשר אשמע בקולו. ווער איז דער הוי"ה איך זאל הערין זיין שטימע, אונ מיט דעם לשון וואס ער האט געזינדיגט מיט דעם לשון האט ער געטאהן תשובה, ער האט געזאגט מי כמוך באלים ה'. הוי"ה ווער איז נאך אזוי שטארק וויא דו, האט אים הקב"ה גירעטעט פון ים אונ איז געבליבען לעבין, ער זאל דערציילין פאר אלע מענטשין אויף דער וועלט דיא שטארקייט פון הקב"ה וואס ער האט אליין געזעהן, פון מצרים איז פרעה געגאנגען צו דיא שטאט נינוה אונ איז דארט געווארין אמלך, דיא מענטשין פון דיא שטאט נינוה זענען דאמאלס געווען שטארק זינדיג צו הקב"ה, אונ הקב"ה האט געשיקט דעם נביא יונה ער זאל זאגין אין נינוה אז אויף דעם דריטען טאג וועט נינוה אומגעקערט ווערין, וויא פרעה האט

ספר הישר

דיא ישראל האבין געהרגת פיל מענטשין פון עמלק, אונ עמלק מיט דיא איבעריגע מענטשין זענען אנטלאפין, אונ הקדוש ברוך הוא האט געבאטין צו משה מען זאל דיא

משלי חכמים

גיזעהן, אונ אז איר זענט איצט אזוי שטארק דער שראקין וועט איר ניט קענען אכטונג געבין אויף דיא וואנדער פון גאט, דריבער טוהט־אפ פון אייך די שרעק, אונ שטעלט אייך זעהן אונ אכטונג געבין אויף דיא וואנדער וואס גאט וועט היינט טאהן, ווארום אזעלכע וואנדער ווי היינט וועט זיין, וועט איר שוין קיין מאהל זעהן, ווייל איר וועט שוין דיא מצריים קיין מאהל ניט זעהן, נאר איר זאלט וויסען אז גאט וועט ניט אנ־הייבין טאהן די נסים ביז איר וועט אנהייבין ציהען אין ים, ווייל אזוי לאנג ווי דער מענטש קען לעבין אן אנס, טוהט ניט גאט אנס, נאר גאט ווארט ביז די לעצטע רגע וואס מען מוז שוין האבין אנס, דאמאלס ווערט דער נס גיטאהן, אונ דיא יודין האבין גיפאלגט די רייד פון משה, אונ זענען אריין אין ים אונ דער ים האט געשטורעמט, פון דעם שטארקין מזרח ווינט וואס האט אין אים גיבלאזין, אונ אז דיא יודין זענען שוין געווען ביז די נאז אין וואסער דאמאלס איז גישפאלטין געווארין דער ים, דריבער זאגט דער פסוק גאט האט געזאגט צו משה וואס שרייסט צו מיר זאג צו די יודין זיי זאלין ציהען אין ים, אונ דו ווארף אויף דיין שטעקין אונ הייב דיין האנט אויף דעם ים אונ שפאלט אים.

אלי דבר אל־בני־ישראל ויסעו׃
טז ואתה הרם את־מטך ונטה את־
ידך על־הים ובקעהו ויבאו בני־
ישראל בתוך הים ביבשה׃ יז ואני
הנני מחזק את־לב מצרים ויבאו
אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל־

אונקלוס

עם בני ישראל ויטלון׃
טז ואת טול ית חוטרך
וארים ית ידך על ימא
ובזעוהי ויעלון בני
ישראל בגו ימא
ביבשתא׃ יז ואנא הא
אנא מתקיף ית לבא
דמצראי ויעלון בתריהון
ואתיקר בפרעה ובכל

תו"א דבר אל. סוטה לו: ואתה הרם. שם: ויבאו בני. ברכות נד:

רשב"ם

(טז) ובקעהו. העי"ן גורמת. כמו שמענו אדוני אבל מן

בעל הטורים

על אחותך מרים אל נא רפא נא לה כי עת לקצר ועת להאריך אבל עתה אין עת להתפלל כלל אלא דבר אל בני ישראל ויסעו:

(טז) הרם. ג' במסו'. הרם את מטך. כשופר הרם קולך. מלמד שהממם וערבב אותם בקולות ואידך ויאמר הרם לך גני אלישע בצלף הברזל. כמו הכא נעשה נס ע"י המים אף התם נעשה נס ע"י המים: ובקעהו. בזכות ויבקע עצי עולה ובזכות

שפתי חכמים

כיום והב' אזהרה שלא תוסיפו א"כ אין צורך לוי"ו החיבור אלא ודאי שאינו אזהרה אלא הבטחה לא תוסיפו לראותם כי כולם יטבעו בים ורוב הפוסקים לא מנו זה במנין הלאוין: י פי' כי הנגינה שתחת תצעק הוא טפחא להורות שאינו סמיך למלת אלי לומר דאלי פירוש עלי הדבר וכו' מהרש"ל: כ (נח"י) וה"פ שע"י שיסעו יועיל הרמת מטך שיבקע הים משא"כ אם לא יסעו לא יבקע הים אע"פ שתרים מטך על הים כי כדאי זכות וכו' והאמונה וכו' ולפ"ז יהיה הפירוש מה תצעק אלי סבור אתה להועיל בתפלתך אין הדבר כן אלא ויסעו וע"ש:

רש"י

אלי. למדנו שהיה משה עומד ומתפלל אמר לו הקב"ה לא עת עתה להאריך בתפלה שישראל נתונין בצרה. ד"א מה תצעק אלי עלי י הדבר תלוי ולא עליך כמו שנאמר להלן (ישעיה מה) על בני ועל פועל ידי תצוני: דבר אל בני ישראל ויסעו. (מכילתא) אין להם אלא ליסע שאין הים עומד כ בפניהם כדאי זכות אבותיהם והם והאמונה שהאמינו בי ויצאו להרוע להם הים:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(טז) ויבאו בני ישראל. ליל שביעי של פסח היה. וקשיא דבסוף פרשת שלח לך פרשו שמונה חוטין שבציצית כנגד שמונה ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים מכלל דבשמיני אמרו שירה. ר"ל דלקמן

לקוטים על התורה

(יז) ואני הנני מחזק וגו'. דער אלשיך שרייבט ביי דעם ים האט מען געדארפט דרייא זאכין, איינס, די יודין זאלין אריבער גיין דעם ים טרוקין, דאס צווייטע, ווייל דיא מצריים האבין גיוואלט דערטרייגקען משה'ן אין וואסער זאל משה דערטרייגקען דיא מצריים, דאס דריטע, ווייל דיא מצריים האבין גיזאגט מיר וועלין דערטרייגקען דיא יודישע קינדער אין וואסער אונ גאט וועט אונז גאר

פירוש לתורת אלהים

ווארום דיא ישראל זענען אין אצרה דבר רייד צו די יודין ויסעו אונ זייא זאלין ציהען, ווארום דער זכות פון זייערע עלטערין אונ די אמונה וואס זיי האבין אין מיר מאמין גיוועזן אונ זענען ארויס געגאנגען פון מצרים אונ דער מדבר, איז כדאי מען זאל פון זייערטוועגין שפאלטין דעם ים:
(טז) ואתה אונ דו משה הרם הייב אויף דיין שטעקין ונטה אונ נייג דיין האנט על הים אויף דעם ים ובקעהו אונ שפאלט אים ויבאו אונ דיא קינדער פון ישראל זאלין קומען בתוך אין מיטען ים ביבשה אין דער טריקעניש: (יז) ואני אונ איך גאט הנני מחזק איך וועל שטארקין דאס הארץ פון דיא מצריים אונ זייא וועלין נאך יאגין דיא ישראל ויבאו אונ זיי וועלין קומען נאך זייא אין ים ואכבדה אונ איך וועל ווערין גיערליכט אין פרעה ובכל

ספר הישר

מלחמה פארשרייבין אין דיא תורה, אונ דיא יודין זאלין אפמעקין דעם נאמען פון עמלק, אונ דער מענטש וואס וועט האבין רחמנות אויף עמלק אדער אויף זיינע קינדער וועט אים הקב"ה שטראפין:

פרקי דרבי אליעזר

דאס גיהערט האט ער געגלויבט דיא רייד פו דעם נביא אונ ער איז אויפגעשטאנען פון זיין שטוהל אונ האט צעריסען דיא קליידער אונ האט אנגיטאהן אזאק מיט אש אונ האט געהייסין אויסרופין צו זיין גאנצע פאלק אלע זאלין פאסטין דרייא טאג אונ ווער עס וועט ניט פאסטין וועט מען אים פארברענען אין פייער, אלע מענטשין האבין גיטאהן תשובה אונ הקב"ה האט ניט געברייננט אויף זייא דיא שלעכטס וואס ער האט גיוואלט אויף זייא ברייננען:

משלי חכמים

(יח) ואכבדה בפרעה ובכל חילו וגו'. למשל צוויי מלכים זענען ארויס געגאנגען אויף דעם פלאץ צו מלחמה האט גיזאגט איין מלך צום אנדערין, צו וואס זאלין די זעלנער האלטין מלחמה, אונ עס זאלין פון זיי געהרגת ווערין, מיר וועלין אויסקלייבין צווייא שטארקע זעלנער, איינער פון מיינע זעלנער אונ איינער פון דיינע זעלנער, אונ דיא צווייא זעלנער זאלין האבין מלחמה, אונ וועלכער זעלנער עס וועט אנידער וואארפין דעם אנדערין, דער מלך וועט האבין געוואנען

משריתיה ברתיכוהי ובפרשוהי: יח וידעון מצראי ארי אנא יי באתיקרותי בפרעה ברתיכוהי ובפרשוהי: יט ונטל מלאכא דיי דמדבר קדם משריתא דישראל ואזל מבתריהון ונטל עמודא דעננא מן קדמיהון ושרא

חילו ברכבו ובפרשיו: יח וידעו מצרים כי־אני יהוה בהכבדי בפרעה ברכבו ובפרשיו: יט ויסע מלאך האלהים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד

בעל הטורים

בקע לנגלת קרי ביה בקע וה"ו שבזה השם נבקעו המים:

רשב"ם

זכור יאמר זכרני: (יט) ויסע מלאך האלהים. המוליך את עמוד הענן. לפני מחנה ישראל: וילך. המלאך מאחריהם ומתוך כך ויסע העמוד מפניהם ויעמוד מאחריהם. כי המלאך הוליכו להפסיק בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל וישם מאפל ביניהם כדכתיב ביהושע שלא יוכלו לקרב זה אל זה כל הלילה:

רש"י

(יט) וילך מאחריהם. להבדיל בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ולקבל חצים ובליסטראות של מצרים. בכל מקום הוא אומר מלאך ה' וכאן מלאך האלהים אין אלהים בכל מקום אלא דין מלמד שהיו ישראל נתונין בדין באותה שעה אם להנצל אם להאבד עם מצרים: ויסע עמוד הענן. כשחשיכה והשלים עמוד הענן את המחנה לעמוד האש לא נסתלק הענן כמו שהיה רגיל להסתלק ערבית לגמרי אלא נסע והלך לו מאחריהם להחשיך למצרים:

שפתי חכמים

א הרא"ם פי' שנסיעת המלאך היה מיד כשבאו מצרים עליהם כדי להבדיל בין מחנה מצרים למחנה ישראל ולקבל החצים ובליסטראות והעמוד ענן היה להחשיך למצרים ונסיעת המלאך לחוד ונסיעת הענן לאחוריהם לחוד עכ"ל. אך קשה לק' בפרש' יתרו בפסוק ואשא אתכם על כנפי נשרים פירש"י שהענן היה מקבל החצים וכו' וי"ל מיד כשבאו המצרים נסתלק המלאך מלפניהם ונסע לאחוריהם להבדיל בינם כדי לקבל החצים

דעת זקנים מבעלי התוספות

צידה משהכינו עצמן לצאתם מערב פסח ששחטו את הפסח היו יודעים שיצאו למחר והיו מכינים להם צדה לדרך ומ"מ לא הכינו כל הצורך שנאמר וגם צדה לא עשו להם:

פירוש לתורת אלהים

חילו און גאר זיין חיל ברכבו אין זיינע רייט-וועגן ובפרשיו און אין זיינע רייטער: (יח) וידעו מצרים און דיא מצריים וועלין וויסען אז איך בין אגאט בהכבדי אז איך וועל זיין גיערליכט אין פרעה ברכבו אין זיינע רייטוועגין ובפרשיו און אין זיינע רייטער: (יט) ויסע מלאך האלהים און דער מלאך פון גאט האט געצויגין ההולך דער וואס איז ביז איצט געגאנגען פאר דער מחנה פון די יודין וילך איז ער היינט געגאנגען הינטער דיא ישראל כדי ער זאל אצווישען שייד מאכין צווישען דער מחנה ישראל און ער זאל אין זיך מקבל זיין דיא פיילין און דיא שטיינער וואס די מצריים וועלין ווארפין צו די ישראל ויסע און דער עמוד ענן האט געצויגין מפניהם פאר זייא ויעמוד און האט זיך גישטעלט הינטער זייא ווארום אז עס פלעגט ווערין נאכט פלעגט דער עמוד ענן אוועק גיין און היינט האט ער זיך גישטעלט

לקוטים על התורה

ניט קענען צוריק דערטריינקען ווייל ער האט גישווארין ער זאל קיין מבול ברייננען, דריבער וועט גאט אליין זיי ברייננען צום ים און וועט זייא דערטריינקען, דיא יודין דארפין טאהן וואס גיהער צו זייא, זייא זאלין אריין גיין אין ים און גלויבין אז גאט וועט זיי רעטטין, משה דארף טאהן וואס גיהער צו אים. ער זאל אוועק ווארפין דעם שטעקין און מיט דיא האנט זאל ער איינשפאלטין אין וואסער [אזוי ווי מען מאכט אצייכין], וועט דער ים גישפאלטין ווערין, און גאט זאגט, ואני, און וואס וועל איך טאהן, הנני מחזק את לב מצרים. איך וועל שטארקין דיא הערצער פון דיא מצריים, און זייא זאלין לויפין נאך די יודין אין וואסער, ווארום דאס איז גיוועזן דאס גרעסטע, אפילו בהמות אנטלויפין אויך פון וואסער, און ווילין ניט אריין גיין אין אים, און גאט האט אוועק גענומען פון זיי דעם שכל און האט געשטארקט זייער כעס אויף די יודין זייא זאלין לויפין נאך דיא יודין אין ים טאמער וועלין זייא חאפין איודין וועלין זייא אים הרגנן:

משלי חכמים

די מלחמה, און וועט צו נעמען פון דעם אנדערין מלך זיין לאנד, זייא האבין אזוי גיטאהן און איין זעלנער האט אנידער גיווארפין דעם אנדערין זעלנער, און זיין מלך האט צו גענומען די לאנד פון דעם אנדערין מלך, און איז גיווארין אמלך אויף נאך אמדינה, און האט אנגיטאהן אנייע קרוין אויף די מלוכה פון זיין נייע מדינה, זעהן מיר אז דער מלך האט זוכה גיוועזן צו דיא נייע קרוין דורך דיא שוואכקייט פון דעם אנדערין מלך'ס זעלנער, דאס זעלביגע איז גיוועזן ביי הקדוש ברוך הוא, ער האט גיזאגט איך וועל האבין כבוד דורך פרעה און די מצריים ווייל זייא וועלין זעהן זייער שוואכקייט גענין גאט, און וועלין מודה זיין אז מען מוז אנטלויפין פאר דיא שטארקייט פון גאט ווייל גאט האלט מלחמה פאר דיא יודין מיט דיא מצריים, נאט האט זייא אבער גיוויזען אז פאר אים קען מען ניט אנטלויפין, דריבער האט גאט גיזאגט צו משה ער זאל אוואנק געבין מיט

מֵאַחֲרֵיהֶם׃ כ וַיָּבֹא בֵּין ׀ מַחֲנֵה
מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיְהִי
הֶעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ וַיָּאֶר אֶת־הַלָּיְלָה
וְלֹא־קָרַב זֶה אֶל־זֶה כָּל־הַלָּיְלָה׃
כא וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם וַיּוֹלֶךְ
יְהוָה ׀ אֶת־הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עַזָּה

אונקלוס

מִבַּתְרֵיהוֹן׃ כ וְעָאל
בֵּין מַשְׁרִיתָא דְמִצְרָאֵי
וּבֵין מַשְׁרִיתָא דְיִשְׂרָאֵל
וַהֲוָה עֲנָנָא וְקַבְלָא
לְמִצְרָאֵי וּלְיִשְׂרָאֵל נְהַר
כָּל לֵילְיָא וְלָא אִתְקְרִיב
דֵּין לְוָת דֵּין כָּל לֵילְיָא׃
כא וַאֲרִים מֹשֶׁה יָת יְדֵיהּ
עַל יַמָּא וְדַבַּר יְיָ יָת יַמָּא
בְּרוּחַ קִידוּמָא תַּקִּיף כָּל

תו"א ולא קרב זה. מגילה י׳:

רשבם

(כ) ויהי הענן והחשך. למצרים: ויאר. עמוד האש לישראל כל הלילה: ולא קרב זה אל זה. מצרים לא קרב לישראל כל הלילה: (כא) ברוח קדים. בדרך ארץ עשה הקב"ה שהרוח מייבש ומקריש את הנהרות:

בעל הטורים

(כ) ויאר. ב׳ במסורה ויאר את הלילה. אל ה׳ ויאר לנו. וזהו ויהי הענן והחושך למצרים שלא סר עמוד הענן כמו בשאר הלילות אלא היה הולך לאחוריהם כדי להחשיך למצרים אבל לישראל היה אור דכתיב אל ה׳ ויאר לנו: זה אל זה. ב׳ דסמיכי דין ואידך וקרא זא"ז ואמר ק׳ ק׳ ק׳ שבקשו המלאכים לומר שירה וא"ל הקב"ה מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה וזהו ולא קרב זא"ז אותם שנאמר וקרא זה אל זה: (כא) ויולך. ד׳ במסורה ויולך ה׳ את הים. ויולך אותם שמרונה גבי אלישע כשהכה לעבדי מלך ארם בסנורים ואידך ויקח אותם נבוזראדן וגו׳ ויולך אותם אל מלך בבל. ואידך גבי שארית הגולה (לאחד חשיבי דחד ענין הוא) ואידך ויולך חושך ולא אור. שחשכו עיניהם מהגלות כאלו הוכו בסנורים: ברוח קדים. ב׳ במסורה הכא ואידך ברוח קדים תשבר אניות תרשיש מלמד שנשתברו כל אניות שבים

שפתי חכמים

וכו׳ והענן עדיין הולך לפניהם והשלים את המחנה לעמוד האש ואח"כ הלך הענן לאחוריהם להחשיך על המצריים ואז נסתלק המלאך. ובמכילתא אמרו שהענן והמלאך היו מקבלין החצים וכו׳ והמפרשים מיישבים זה ועיין בקל"מ: מ כאלו אמר ויאר המאיר שהוא העמוד ולא המלאך: נ (מהרש"ל) לאפוקי ממדר׳ שפי׳ ולא קרב זה אל זה היינו המלאכים שלא אמרו שירה:

רש"י

(כ) ויבא בין מחנה מצרים. משל למהלך בדרך ובנו מהלך לפניו. באו לסטים לשבותו נטלו מלפניו ונתנו לאחריו. באו זאבים מאחריו נתנו לפניו. באו לסטים לפניו וזאבים מאחריו נתנו על זרועו ונלחם בהם. כך (הושע יא) ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו: ויהי הענן והחשך. למצרים: ויאר. עמוד האש מ את הלילה לישראל והולך לפניהם כדרכו ללכת כל הלילה והחשך של ערפל לגד מצרים: ולא קרב זה אל זה. (מכילתא) מחנה נ אל מחנה: (כא) ברוח קדים עזה. (מכילתא) ברוח קדים שהיא עזה שברוחות הוא הרוח שהקב"ה נפרע בה מן הרשעים שנא׳ (ירמיה יח) כרוח קדים אפיצם (הושע יג) יבא קדים רוח ה׳ (יחזקאל כז) רוח הקדים שברך בלב ימים (ישעיה

שליחת פרעה את העם

(כ) ולא קרב זה אל זה כל הלילה. אמרו חז"ל אלו המלאכים שנאמר בהם וקרא זה אל זה ואמר קדוש. ויש להבין מה הכריח לרז"ל להוציא הקרא מפשוטו שלא קרבו המצריים כל הלילה אל ישראל. והרב א"י אמר אם שנים הולכים זה כנגד זה ולא הגיעו זה לזה שייך לכתוב ולא קרב זה אל זה אבל אם אחד עומד והשני רודפו ולא השיגו אז לא שייך לומר ולא קרב זה אל זה רק ולא קרב זה לזה. וכאן ישראל היו עומדים והמצריים רדפום. וא"כ אם כונת הפסוק רק על המצרים וישראל. הוה ליה למימר ולא קרב זה לזה. המצריים הרודפים לא קרבו לבני ישראל הנרדפים ולמה כתיב ולא קרב זה אל זה. זה הכריחם לחז"ל לומר דקאי על המלאכים. שבהם כתיב גם כן וקרא זה אל זה. שהם קוראים זה נגד זה ואומרים קדוש. אבל אותו הלילה לא קרבו זה אל זה לומר שירה:

פירוש לתורת אלהים

הינטער דיא יִשְׂרָאֵל פינסטער צו מאכין צו דיא מִצְרַיִם׃ (כ) וַיָּבֹא און דער עַמּוּד עָנָן איז געקומען בֵּין צווישען דער מַחֲנֵה פון מִצְרַיִם וּבֵין און צווישען דער מַחֲנֵה פון יִשְׂרָאֵל וַיְהִי און עס איז געוועזן הֶעָנָן דער וואלקין וְהַחֹשֶׁךְ און דאס פינסטערניש צו די מִצְרַיִם וַיָּאֶר און דער עַמּוּד אֵשׁ האט געלייכט אגאנצע נאכט צו די יִשְׂרָאֵל וְלֹא און אמַחֲנֶה צו דער אנדערער האט ניט גינעהנט אגאנצע נאכט׃ (כא) וַיֵּט האט משה געגייגט זיין האנט אויף דעם יָם וַיּוֹלֶךְ האט גאט געפירט דעם יַם בְּרוּחַ מיט

משלי חכמים

דיא האנט צו דיא וואסער, אזוי וויא אמענטש ווינקט צו זיין חָבֵר מיט דיא האנט ער זאל קומען צו אים, זענען דיא וואסער גלייך געקומען אויף די מִצְרַיִם און זענען דערטרונקען געווארין, נאר פאר וואס האט פַּרְעֹה זוכה געוועזן אז דורך אים זאל קומען כָּבוֹד צו גאט, נאר דער פירונג איז בייא סוֹחֲרִים, אז א סוֹחֵר קומט אין אפרעמדע שטאט מיט סְחוֹרָה און האט סטאנציע ביי אבַעַל הַבַּיִת, און דער סוֹחֵר האט פארקויפט זיין סְחוֹרָה און האט גוט פארדינט, דיא רעשטלאך סחורה וואס בלייבט שיינקט ער דעם בַּעַל הַבַּיִת פאר זיין ווייב און קינדער, זייא זאלין האבין איין אנדיינקען פון אים, דאס זעלבינע איז געוועזן בייא גאט ער האט געמאכט אגוט גישעפט אין מִצְרַיִם, ער האט דארט געוויזען זיינע וואנדער אז ער איז אגאט אויף דער וועלט, און ער האט געלייזט בייא דיא יודין פאר זיין סְחוֹרָה, דיא יודין זענען געווארין צַדִּיקִים און האבין געגלויבט אין גאט וויא עס שטייט אין פָּסוּק וַיַּאֲמִינוּ בַּה׳. האט גאט גיגעבין אביסל אֱמוּנָה און אזְכוּת צו פַּרְעֹה, אז אייביג זאל דערמאנט ווערין דער נאמען פון פַּרְעֹה און מִצְרַיִם, אז דורך אים איז גרויס געווארין דער כָּבוֹד פון גאט, דריבער האט גאט גיזאגט וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה וּבְכָל חֵילוֹ. איך וועל האבין אייביג כָּבוֹד דורך פַּרְעֹה מיט זיין חַיִל׃

כָּל־הַלָּיְלָה וַיָּשֶׂם אֶת־הַיָּם לֶחָרָבָה
וַיִּבָּקְעוּ הַמָּיִם׃ כב וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה וְהַמַּיִם לָהֶם
חוֹמָה מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם׃ כג וַיִּרְדְּפוּ
מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם כֹּל סוּס
פַּרְעֹה רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו אֶל־תּוֹךְ הַיָּם׃
כד וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר וַיַּשְׁקֵף

לֵילְיָא וְשַׁוִּי יַת יַמָּא
לְיַבֶּשְׁתָּא וְאִתְבְּזַעוּ מַיָּא׃
כב וְעָאלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹ
יַמָּא בְּיַבֶּשְׁתָּא וּמַיָּא לְהוֹן
שׁוּרִין מִימִינְהוֹן
וּמִשְּׂמָאלְהוֹן׃ כג וּרְדַפוּ
מִצְרָאֵי וְעָאלוּ בַּתְרֵיהוֹן
כֹּל סוּסָוַת פַּרְעֹה
רְתִיכוֹהִי וּפָרָשׁוֹהִי לְגוֹ
יַמָּא׃ כד וַהֲוָה בְּמַטְרַת

בעל הטורים

בשנבקעו: (כד) באשמורת הבוקר. ב׳ הכא ואידך ויבאו בתוך המחנה באשמורת הבוקר גבי שאול כהלחמו עם אנשי יבש גלעד שהוא עת רצון שהקב״ה עושה בה נס לצדיקים: וישקף. ד׳ הכא ואידך וישקף על פני סדום כמו ששם נדונו באש וגפרית כך נדונו

רש״י

כז) הנה ברוחו הקשה ביום קדים: ויבקעו המים. כל מים שבעולם (מכילתא): (כג) כל סוס פרעה. וכי סוס אחד היה ע אלא מגיד שאין כולם חשובין לפני המקום אלא כסוס אחד: (כד) באשמורת הבקר. (ברכות ג) שלשת חלקי הלילה קרוין אשמורת ואותה שלפני הבקר קורא אשמורת הבקר. ואומר אני לפי שהלילה חלוק למשמרות שיר של מלאכי השרת כת אחר כת לשלשה חלקים לכך קרוי אשמורת וזהו שתרגם אונקלוס פ מטרת: וישקף. ויבט כלומר פנה אליהם להשחיתם צ.

שפתי חכמים

ם דהא ככר נאמר וישם את הים לחרבה א״נ דהל״ל ויבקעו הים: ע דמלת כל הוא מורה על דבר שהוא רבים וסוס הוא לשון יחיד ולא הקשה רש״י זה לעיל גבי כל סוס רכב פרעה דהתם קאי כל אסוס ורכב כלומר כולם יחד אבל הכא קשה דלא כתב אלא סוס לשון יחיד וכו׳ ובזה יתורץ תמיהת הרא״ם שכתב וכו׳: פ שהוא לשון המתנה: צ שכל השקפה שבמקרא לרעה

עניני נסי הים

(כב) ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה וגו׳. יש להבין כפסוק זה כתיב תחלה בתוך הים ואח״כ ביבשה. וכתיב חומה בוא״ו. ואח״כ כתיב להפוך ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים. תחלה ביבשה ואח״כ בתוך הים. וכתיב והמים להם חמה בלא וא״ו. ורז״ל דרשו שנתמלא הים עליהם חמה. מדוע באו השנויים האלה פה. ונוכל לומר ע״פ דרשת רז״ל שאלו הים היו גדולי אמנה וקטני אמנה. שבט בנימין קפצו תוך הים. ונחשון בן עמינדב קפץ תוך הים בעוד שהיה הים הולך וסוער. כי היו מאמינים לדברי ה׳ ומשה שיגאלו ע״י נסים. וכן היה. בהים היה להם לחומה ומחסה. ועל אלו אנשים בא הכתוב בראשונה ויבואו בני ישראל [שבט בנימין ונחשון] בתוך הים ואח״כ ביבשה. נעשה הים יבשה. וע״כ כתיב חומה בוא״ו כנ״ל שהים היה להם לחומה ומחסה. אבל שאר בני ישראל שהיו מקטני אמנה. ולא רצו לקפוץ לים והמתינו עד שנעשה הים יבשה. עליהם אמר הכתוב ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים. ר״ל במקום שהיה תחלה ים. ועכשיו נעשה יבשה. והמים להם חמה. חמה כתיב. שעליהם נתמלא הים חמה. מדוע לא האמינו בה׳ לקפוץ גם המה בתוך הים בעוד שהיה הים סוער:

(כד) ויהי באשמורת הבקר וגו׳ ויסר את אופן מרכבותיו וגו׳. כתב הרב ע״כ יש להבין למה הוצרך להסרת האופנים. גם בלתי זאת היה הקב״ה יכול להטביעם בים. והקב״ה אינו עושה נס כשאינו נצרך להנס. והענין התוספות כתבו במס׳ ערכין

פירוש לתורת אלהים

אַשְׁטַארְקִין ווינְט פוּן מִזְרָח כָּל אַגַאנְצֶע נַאכְט וַיָּשֶׂם אוּנ עֶר הָאט גִיטָאהְן דֶעם יַם צוּ טְרִיקֶען וַיִּבָּקְעוּ אוּנ דִיא וַואסֶער פוּן דֶער גַאנְצֶער וֶועלְט זֶענֶען צוּ שְׁפָּאלְטִין גִיווָארִין׃ (כב) וַיָּבֹאוּ זֶענֶען גֶעקוּמֶען דִי יוּדִין בְּתוֹךְ הַיָּם אִין יַם בַּיַּבָּשָׁה אִין דֶער טְרִיקֶענִישׁ וְהַמַּיִם אוּנ דָאס וַואסֶער פוּן דֶעם יַם אִיז גִיוֶועזְן לָהֶם צוּ זֵיי חוֹמָה ווִי אַמָאהֶער מִימִינָם פוּן זֵייעֶר רֶעכְטֶע זַייט וּמִשְּׂמֹאלָם אוּנ פוּן זֵייעֶר לִינְקֶע זַייט׃ (כג) וַיִּרְדְּפוּ אוּנ דִי מִצְרַיִם הָאבִּין גֶעיָאגְט דִי יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אוּנ דִי מִצְרַיִם זֶענֶען גֶעקוּמֶען אַחֲרֵיהֶם נָאךְ דִי יִשְׂרָאֵל כָּל סוּס אַלֶע פֶערְד פוּן פַּרְעֹה רִכְבּוֹ זַיין רַייט וַואגִין וּפָרָשָׁיו אוּנ זַיינֶע רַייטֶער הָאבִּין אַלֶע גֶעיָאגְט דִיא יִשְׂרָאֵל אוּנ זֶענֶען גֶעקוּמֶען אֶל תּוֹךְ הַיָּם אִין יַם׃ (כד) וַיְהִי אוּנ אַז עֶס אִיז גִיוָוארִין בְּאַשְׁמֹרֶת נָאנְט פוּן דֶער פְּרִיה וַיַּשְׁקֵף הָאט גָאט

לקוטים על התורה

(כד) וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת הַבּוֹקֶר, וגו׳ דֶער באר מים חיים זָאגְט דִיא תּוֹרָה דֶערְצֵיילְט אוּנְז וִויא דִיא נַאכְט אִיז אַלְץ גִיוָוארִין פַארְקֶערְט, מִיר ווייסִין אַז בַּייא נַאכְט גִיוֶועלְטִיגְען אוֹיף דֶר וֶועלְט אַלֶע דִינִים אוּנ אַלֶע מְקַטְרִיגִים, אוּנ פַאר טָאג הֵייבְּט אָן גִיוֶועלְטִיגְען דָאס רַחֲמָנוּת פוּן גָאט אוֹיף דֶער וֶועלְט, אוּנ הַיינְט אִיז גִיוֶועזְן פַארְקֶערְט, אַגַאנְצֶע נַאכְט הָאט דֶער מִזְרָח ווינְט גֶעטְרִיקוּנְט דֶעם יַם דִיא יוּדִין זָאלִין קֶענֶען אַרִיבֶּער גֵיין, אִיז בַּייא נַאכְט גִיוֶועזְן רַחֲמָנוּת צוּ דִיא יוּדִין, אוּנ פַאר טָאג הָאט גָאט אַרָאפְּגֶענוּמֶען דִיא רֶעדֶער פוּן פַּרְעֹה׳ס רַייטְוֶועגִין עֶר זָאל נִיט קֶענֶען אַנְטְלוֹיפִין, נָאר דִיא וַואסֶער זָאל אַרוֹיף גִיגָאסִין וֶוערִין אוֹיף דִי מִצְרַיִים זֵיי זָאלִין דֶערְטְרוּנְקֶען וֶוערִין, אִיז פַאר טָאג גִיוֶועזְן דִין צוּ דִיא מִצְרַיִים, וַוייל צַדִיקִים מַאכִין פוּן דִין רַחֲמִים, אוּנ רְשָׁעִים מַאכִין פוּן רַחֲמִים דִין, דְרִיבֶּער זָאגְט דֶער פָּסוּק וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת הַבּוֹקֶר, וִויא עֶס אִיז גִיוָוארִין פַאר טָאג, וַיַּשְׁקֵף ה׳. הָאט גָאט גֶעקוּקְט אוֹיף דִיא מִצְרַיִים, וַיַּשְׁקֵף מֵיינְט מֶען עֶר הָאט גֶעקוּקְט צוּם שְׁלֶעכְטִין, ה׳ מֵיינְט מֶען גָאט ווען עֶר הָאט רַחֲמָנוּת אֲפִילוּ דֶער מִדַּת הָרַחֲמִים הָאט אוֹיךְ גוֹזֵר גִיוֶועזְן אוֹיף דִיא מִצְרַיִים זֵייא זָאלִין דֶערְ־

טְרִינְקֶען וֶוערִין, זָאגְט דִיא תּוֹרָה גָאט הָאט גֶעקוּקְט אוֹיף דִיא מִצְרַיִים מִיט אַפַייעֶרְדִיגֶען זַייל אוּנ מִיט אַוָואלְקִין,

יהוה אל־מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה מצרים:
כה ויסר את אפן מרכבתיו וינהגהו בכבדת ויאמר מצרים אנוסה

צפרא ואסתכי יי למשריתא דמצראי בעמודא דאשתא ועננא ושגיש ית משריתא דמצראי: כה ואעדי ית גלגלי רתיכהון ומדבר להון בתקוף ואמרו

רשב"ם

(כד) בעמוד אש וענן. בקולות של ברד ואש מתלקחת וענן. כדכתיב וירעם ה' בקול גדול ויהומם: ויהם. מהומות קול: (כה) ויסר את אופן מרכבותיו. כשראו מצרים שנתהממו היו טורחים את אופני העגלות להטותם אחריהם כדי לנוס ולברוח אחור ולא יכלו אלא היו מנהגים ומטים אותם לפנות לאחור בכבדות ובקושי גדול כי היו העגלות והרכב מרובות זו לפני זו. ולמה היו עושים כך לפי שאמרו מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם עתת בנו במצרים:

בעל הטורים

כאן. ויסקף אבימלך ויסקף ארונה וירא את המלך כמו שהיה אבימלך מלך פלשתים כן היה ארונה מלך כדכתיב את הכל נתן ארונה המלך למלך: ויהם. ב' במס' דין ואידך ויהם ה' את סיסרא לומר כמו שבכאן היה עמוד הענן יורד ומלחלח את הקרקע ועושהו טיט ועמוד האש מרתיחו והיו טלפי סוסיהן משתמטות כך היה בסיסרא וכמו ששם גרפם נחל קישון כך בכאן פלטן הים ליבשה: (כה) וינהגהו בכבדות. על שאמר תכבד העבודה:

שפתי חכמים

חוץ מסקיפה ממעון קדשך שגדול כח מתנת עניים וכו' ק שכין בקיעת המים הזוקפים היתה ארץ יבשה שהרי ישראל עברו הים ביבשה אם כן הענן מלחלח הארץ שבתוך הים שיעשה כטיט אחר שעברו ישראל ואח"כ בא עמוד האש והרתיח אותו: ר פירוש שכל שלהם לשון שגנון אחד עולה וכו' סגניות ר שלהם. ושנינו בפרקי ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי כל מקום שנאמר בו מהומה הרעשת קול הוא וזה אב לכולן (ש"א ז) וירעם ה' בקול גדול וגו' על פלשתים ויהומם: (כה) ויסר את אופן מרכבותיו. מכח האש נשרפו הגלגלים והמרכבות נגררות והיושבים בהם נעים ואיבריהן מתפרקין: וינהגהו בכבדות. בהנהגה שהיא

רש"י

ותרגומו ואסתכי אף הוא לשון הבטה כמו (במדבר כג) שדה צופים להקל סכותא: בעמוד אש וענן. עמוד ענן יורד ועושה אותו כטיט ועמוד אש מרתיחו ק וטלפי סוסיהם משתמטות (מכילתא): ויהם. לשון מהומה אשטורדיסו"ן בלעז (בעטייבונג) ערבבם נטל

עניני נסי הים

(דף מו) שישראל לא עברו כל אורך הים ולא כל רוחב הים מן הקצה אל הקצה. רק עברו קצת מהים כחצי עגול כקשת. ובאותו צד גופא שנכנסו לתוך הים בזה הצד יצאו מהים. וזה ידוע שנעשה בהים י"ב שבילין להי"ב שבטים. וכל שביל ושביל היה חצי עגול כקשת. וזה ידוע כי הדרך המקיף את דרך אחר. הדרך המקיף הוא יותר ארוך מהדרך הניקף. וא"כ כאן שהיו י"ב דרכים וכאו"א הקיף את חברו היה הדרך הי"ב המקיף הי"א דרכים הוא היותר ארוך מכל השבילין. והשביל הי"א היה יותר ארוך מהשביל היו"ד וכן כולם. והשביל הא' הוא היה יותר קצר מכולם. וזה ידוע שלא שב הים לאיתנו לפיות רגע ושוב

לקוטים על התורה

דער אלשיך זאגט דער פייערדיגער זייל האט פארברענט דיא רעדער, אונ דער וואלקין האט נאס געמאכט דיא ערד וואס אונטער דיא רייטוועגין, דריבער זענען דיא רייטוועגין שווער געגאנגען אויף די ערד, אונ די מצריים האבין גיזאגט מיר מוזין אנטלויפין, ווארום מיר זעהן אז גאט האלט מיט אונז מלחמה ניט וועגין זיין כבוד, נאר וועגין דיא צרות וואס דיא יודין האבין געהאט פון אונז, אונ דיא מכות וואס גאט האט אונז גישלאגין אין מצרים איז אויך גיוועזן וועגין דיא יודין, דער ספר גליא רזיא שרייבט ווען גאט האט געוואלט דערטריינקען די מצריים אין ים, איז געקומען דער שר פון מצרים אונ האט גיפרעגט בייא דעם בית דין וואס אין הימעל זייא זאלין זאגין פאר וואס משפט מען דיא מצריים זיי זאלין דערטרונקען ווערין אין ים, דיא מצריים דינען עבומ"ז אונ דיא יודין דינען עבומ"ז, טאמער וועט איר זאגין ווייל דיא מצריים האבין געארבעט מיט דיא יודין, דאס זענען דיא מצריים ניט שולדיג, ווארום גאט האט אזוי גוזר גיוועזן אויף די יודין זייא זאלין זיין קנעכט אין מצרים, האט גאט גערופין דעם מלאך מיכאל, אונ האט אים דערציילט וואס דער שר פון מצרים זאגט אז עס איז גיוועזן אגזרה פון גאט אויף דיא יודין זיי זאלין ארבעטין אין מצרים, האט דער מלאך מיכאל גיזאגט, אויב עס איז גיוועזן אגזרה פון גאט אז דיא יודין זאלין ארבעטין אין מצרים, אבער עס איז ניט גיוועזן אגזרה פון גאט אז דיא מצריים זאלין ווארפין דיא יודישע קינדער אין טייך, אזוי וויא זייא האבין גיטאהן, דארף מען מיט זייא טאהן, איז באלד געהתמת גיווארין דיא גזרה דיא מצריים זאלין דערטרונקען ווערין אין ים:

פירוש לתורת אלהים

געקוקט צו די מחנה מצרים בעמוד אש מיט דער פייערדיגע זייל וענן אונ מיט אוואלקין, ורש"י שרייבט דער עמוד ענן האט געמאכט דעם ים אזוי וויא ליים אונ דער עמוד אש האט הייס געמאכט דאס ליים אונ דאס האט גיבריט אין דיא פיס פון דיא פערד זענען דיא קלאען אראפ גיפאלין] ויהם אונ גאט האט פאר טומעלט דיא מחנה מצרים: (כה) ויסר אונ גאט האט אפ גיטאהן את די רעדער פון דעם רייט וואגין, ווארום מחמת דעם פייער זענען פארברענט גיווארין די רעדער אונ דיא וועגין האבין זיך גישלעפט אן רעדער אונ עס האט זייער גישאקעלט דיא מענטשין וואס זענען גיזעסין אין זייא ביז זייערע איברים זענען צו רירט גיווארין וינהגהו אונ גאט האט געפירט די מצרים בכבדות מיט שווערקייט ויאמר האבין דיא מצרים גיזאגט אנוסה מיר וועלין

מפני ישראל כי יהוה נלחם להם
במצרים: פ רביעי כו ויאמר יהוה
אל־משה נטה את־ידך על־הים
וישבו המים על־מצרים על־רכבו
ועל־פרשיו: כז ויט משה את־ידו
על־הים וישב הים לפנות בקר
לאיתנו ומצרים נסים לקראתו
וינער יהוה את־מצרים בתוך הים:

אונקלוס

מצראי נערוק מן קדם ישראל ארי דא היא גבורתא דיי דעבד להון קרבין במצרים: כו ואמר יי למשה ארים ית ידך על ימא ויתובון מיא על מצראי על רתיכהון ועל פרשיהון: כז וארים משה ית ידיה על ימא ותב ימא לעידן צפרא לתוקפיה ומצראי ערקין לקדמותיה ושניק יי ית

תו"א ומצרים נסים. סוטה יא: וינער פ' אם. סנהדרין לז:

בעל הטורים

(כז) לפנות בוקר. ב' הכא. ואידך יעזרה אלהים לפנות בקר שעוזרם אלהים לפנות בקר: לאיתנו. אותיות לתנאו שהתנה הקב"ה עם הים במעשה בראשית שיבקע לפני ישראל:

רשבם

(כו) נטה את ידך. כשעברו ישראל על שפת הים מעבר לים: (כז) ומצרים נסים לקראתו. כשהיו הופכים אופני מרכבותם לנוס פגעם הים קודם שנהפכו לגמרי ובא להם הים לקראת פניהם:

רש"י

בכבדה וקשה להם במדה שמדדו ויכבד לבו הוא ועבדיו אף כאן וינהגהו בכבדות: נלחם להם במצרים. במצריים. ד"א במצרים בארץ מצרים שכשם שאלו לוקים על הים כך לוקים אותם שנשארו במצרים: (כו) וישובו המים. שזקופים ועומדים כחומה ישובו ש למקומם ויכסו על מצרים: (כז) לפנות בקר. לעת שהבקר פונה לבא: לאיתנו. לתקפו הראשון: נסים לקראתו. שהיו מהוממים ומטורפים ורצין לקראת המים: וינער ה'. כאדם שמנער את הקדירה והופך העליון למטה והתחתון למעלה כך היו עולין ויורדין ומשתברין בים ונתן הקדוש ברוך הוא בהם חיות לקבל היסורין: וינער. ושניק והוא ל' סרוף בלשון ארמי והרבה יש במ"א:

שפתי חכמים

ש דל"ו ויש משמע וישובו עוד על רכבו ופרשיו וזה אינו דהא עדיין היו זקופין עד אחר שנטה ידו על הים ל"פ ישובו למקומם וכו':

עניני נסי הים

בראשונה רק אחר שעבר האחרון מכל ישראל מהים אל שפת הים. וא"כ יקשה כיון שהמצרים נכנסו להים באלו הי"ב שבילין תיכף אחר הי"ב שבטים. א"כ אותן המצריים שהלכו אחר ישראל בהי"א שבילין הפנימים שהם היו קצרים מהשביל הי"ב המקיף את כל השבילין. א"כ אלו המצריים יצאו אל שפת הים קודם שילא השבט שהלך בשביל הי"ב החוצץ שהוא יותר ארוך מכולם. ופשיטא אותן המצרים שהלכו אחר ישראל בשביל היותר פנימי שהוא היה קצר מכולם. אותן המצריים ודאי יצאו קודם להי"א שבטים. כי הים לא שב לאיתנו עד שילא אחרון מישראל אל שפת הים. א"כ נשארו בחיים כמה מצריים. ובאמת כתיב לא

פירוש לתורת אלהים

אנטלויפין מפני פאר דיא ישראל כי וואָרום גאָט האָלט פאר זייא מלחמה במצרים מיט די מצרים, אָדער אַזוי איז דער פשט גאָט האַלט מלחמה אין לאַנד מצרים, וואָרום אַזוי וויא דיא מצרים וואס האָבין געיאָגט נאָך דיא ישראל זענען גישלאָגין גיוואָרין בייא דעם ים אַזוי דיא מצרים וואס זענען געבליבין אין מצרים זענען זייא דאָרטין אויך גישלאָגין גיוואָרין: (כו) ויאמר האָט גאָט גיזאָגט צו משה נטה נייג דיין האַנט אויף דעם ים וישבו אונ דאס וואַסער זאָל זיך ווידער קערין אויף די מצרים, וואָרום די וואַסער זענען פריער געבליבין שטיין ביז דיא ישראל זענען איבער גינאַנגען אונ היינט זאָלין דיא וואַסער ווידער קערין אונ זאָלין בדעקין דיא מצרים אונ דיא רייט וועגין מיט די רייטער: (כז) ויט משה האָט משה געגייגט זיין האַנט אויף דעם ים וישב הים האָט זיך דער ים ווידער גיקערט לפנות אַקעגין מאָרגין פריה לאיתנו צו זיין שטאַרקייט אַזוי וויא ער איז פריער גיוועזן איידער ער האָט זיך גישפאַלטין ומצרים אונ די מצרים נסים זענען גילאָפין לקראתו אַקעגין אים, וואָרום מחמת זייא זענען גיוועזין פאַר טומעלט זענען זייא גילאָפין אַקעגין דעם וואַסער וינער יי אונ גאָט האָט אויס געמישט דיא מצרים בתוך הים אין דעם ים, ורש"י שרייבט גאָט האָט זייא אויס געמישט אַזוי וויא מען מישט אויס אַטאָפ מיט גיקעכץ קומט דאס אונטערשטע אַרויף אונ דאס אייבערשטע אַראָפ אַזוי האָט ער דיא מצרים אויך אויס געמישט זייא זענען אַרויף גיקומען אונ אַראָפ גינידערט אונ זייער גוף איז צו בראָכין גיוואָרין אונ גאָט האָט זיי גיגעבין כח ניי זאָלין מקבל זיין דיא יסורים:

כח וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם וַיְכַסּוּ אֶת־הָרֶכֶב
וְאֶת־הַפָּרָשִׁים לְכֹל חֵיל פַּרְעֹה
הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בַּיָּם לֹא־נִשְׁאַר
בָּהֶם עַד־אֶחָד׃ כט וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַמַּיִם
לָהֶם חֹמָה מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם׃
ל וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־
יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל

*בראש עמוד בי"ה שמ"ו סימן

מִצְרָאֵי בְּגוֹ יַמָּא׃ כח וְתָבוּ
מַיָּא וַחֲפוֹ יָת רְתִיכַיָּא
וְיָת פָּרָשַׁיָּא לְכֹל מַשְׁרִיַת
פַּרְעֹה דְּעָלוּ בָתְרֵיהוֹן
בְּיַמָּא לָא אִשְׁתְּאַר בְּהוֹן
עַד חַד׃ כט וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
הֲלִיכוּ בְיַבֶּשְׁתָּא בְּגוֹ יַמָּא
וּמַיָּא לְהוֹן שׁוּרִין
מִימִינֵיהוֹן וּמִשְּׂמָאלְהוֹן׃
ל וּפְרַק יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא
יָת יִשְׂרָאֵל מִידָא דְמִצְרָאֵי
וַחֲזָא יִשְׂרָאֵל יָת מִצְרָאֵי

תולדות אהרן

והמים להם. יומא ה: ויראו ישראל. ברכות כט:

רשב"ם

(כט) ובני ישראל. כאשר הלכו ביבשה בתוך הים: (ל) וירא ישראל. אשר על שפת הים. את מצרים

בעל הטורים

(כט) חמה מימינם ומשמאלם. חמה כתיב חסר שהקב"ה נתמלא עליהם חמה על פסל מיכה שעבר עמהם בים והיינו דכתיב ועבר

רש"י

(כח) ויכסו את הרכב וגו' לכל חיל פרעה. כך דרך המקראות לכתוב למ"ד יתירה כמו לכל כליו תעשה נחשת וכן (שמות כז) לכל כלי המשכן לכל עבודתו ויתדותם ומיתריהם לכל כליהם ואינם אלא תיקון לשון: (ל) וירא ישראל

ענייני נסי הים

נשאר מהם אף אחד. ואיך יכול להיות שכל ישראל יצאו ליבשה ולא נטבע מהם אף אחד. וגם כל המצרים נטבעו בים עד א'. זה תרתי דסתרי אהדדי. לכן מה עשה הקדוש ברוך הוא. הסיר אופני המרכבות שלהם וטלפי סוסיהם. ועי"ז לא היו יכולים לילך תכופים אחר בני ישראל. לכן יצאו תחלה כל ישראל. אף זה שנטבע שהלך בשביל הי"ב יצא בהיות שהמצריים שהלכו אף בשביל

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כח) לא נשאר בהם עד אחד. אבל אחד נשאר והוא פרעה דכתיב בספר תהלים אחד מהם לא נותר היינו מכל עמו:

(כט) והמים להם חומה. חמה חסר כתיב לפי שבתחלה נתמלא הים חמה עליהם עד שבא גבריאל ושמם כחומה בתוך הים והיה מכריז על הים ואומר למים שבימינם הזהרו בישראל שעתידין לקבל התורה שנתנה בימינו של הקב"ה שנאמר מימינו אש דת למו ואמר לים שבשמאלם הזהרו בישראל שעתידין להניח תפילין בשמאל חזר ואמר

לקוטים על התורה

(כט) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וגו'. די יודין זענען געגאנגען אויף דיא טרוקענעש אין ים, אונ אין פריערדיגען פסוק שטייט די יודין זענען געגאנגען אין ים אויף דיא טרוקענעש, דער כלי יקר שרייבט ביי דיא יודין וואס זענען געשטאנען נעבין ים זענען געוועזין צווייערלייא, צדיקים וואס האבין געגלויבט אז וואס משה זאגט איז אמת, אונ אזעלכע יודין וואס האבין ווייניג געגלויבט, דיא צדיקים זענען באלד אריין געגאנגען אין ים, אפילו זייא האבין קיין טרוקענעש גיזעהן, אונ אז זייא זענען שוין גיוועזין אין ים איז דער ים טרוקען גיווארין, אויף זייא זאגט דער פסוק דיא יודין זענען געגאנגען אין ים, אונ ווען זייא זענען שוין גיוועזין אין ים, זענען זייא געגאנגען אויף די טרוקענעש, אונ דיא יודין וואס האבין ניט שטארק געגלויבט אונ האבין מורא געהאט אריין צו גיין אין ים, האבין זייא געווארט, אז דער ים איז גיווארין טרוקען זענען זייא ארויף געגאנגען אויף דיא טרוקענעש וואס אין ים, אויף זייא זאגט דער פסוק דיא יודין זענען געגאנגען אויף דיא טרוקענעש וואס אין ים:

(ל) וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שְׂפַת הַיָּם. דער אור החיים שרייבט דער ים האט ארויס גיווארפין דיא מצריים לעבעדיג אויף דעם ברעג ים. זייא זאלין נאך קענען זעהן דיא גרויסקייט פון דיא יארין, אונ דיא יודין זאלין זעהן זייער נקמה, אונ אויף דעם ברעג ים זענען זייא געפייגערט. זאגט דער פסוק דיא יודין האבין גיזעהן וויא דיא מצריים פייגערין אויף דעם ברעג ים:

פירוש לתורת אלהים

(כח) וַיָּשֻׁבוּ אונ די וואסער האבין צוריק גענקערט וַיְכַסּוּ אונ זיי האבין בדעקט אֶת דיא רייט וועגין וְאֶת אונ דיא רייטער לְכֹל צו גאר דעם חֵיל פון פַּרְעֹה הַבָּאִים וואס זענען גיקומען אַחֲרֵיהֶם נאך די ישראל אין ים אריין לֹא עס איז ניט גיבליבען פון זייא אפילו איינער: (כט) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אונ דיא יודין זענען גיגאנגען אין דער טריקענעש אין דעם ים וְהַמַּיִם אונ דאס וואסער איז גיוועזן צו די ישראל אזוי וויא א מויער פון זייער רעכטע זייט אונ פון זייער לינקע זייט: (ל) וַיּוֹשַׁע ה' אונ גאט האט גיהאלפען בַּיּוֹם הַהוּא אין דעם טאג אֶת די ישראל מִיַּד פון דער האנט פון דיא מצרים וַיַּרְא אונ דיא ישראל האבין גיזעהן די מצרים טוט אויף דעם ים, ורש"י שרייבט דער ים האט דיא מצרים טוטער הייט ארויס גיווארפין אויף דעם בארטען דיא ישראל זאלין ניט זאגין אזוי וויא מיר גייען

אונקלוס

מִיתִין עַל כֵּיף יַמָּא׃
לא וַחֲזָא יִשְׂרָאֵל יָת גְּבוּרַת
יְדָא רַבְּתָא דִּי עֲבַד יְיָ
בְּמִצְרָאֵי וּדְחִילוּ עַמָּא מִן
קֳדָם יְיָ וְהֵימִינוּ בְּמֵימְרָא
דַּייָ וּבִנְבוּאַת מֹשֶׁה
עַבְדֵּיהּ׃ א בְּכֵן שַׁבַּח
מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת

אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שְׂפַת הַיָּם׃
לא וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה
אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ
הָעָם אֶת־יְהוָה וַיַּאֲמִינוּ בַּיהוָה
וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ׃ פ טו א אָז יָשִׁיר־
מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה

תולדות אהרן

אז ישיר. ר"ה לא:

בעל הטורים

בים לרה ס"ת רמה שהוא כגימ' פסל מיכה: (לא) ויאמינו. ב' ויאמינו בה' ויאמינו אנשי נינוה באלהים כדאיתא במדרש לא נשאר בהם עד אחד שנשאר אחד והוא פרעה והלך לנינוה ומלך שם וזהו ויאמינו אנשי נינוה באלהים נזכר למה שראה במצרים ועל הים: ובמשה. ב' ובמשה עבדו. וידבר העם באלהים ובמשה. לומר לך החולק על רבו כחולק על השכינה והמאמין בדברי חכמים כמאמין בשכינה: (א) אז ישיר. ב' הכא ואידך אז ישיר ישראל. לומר אע"פ שלא הזכיר שם משה מ"מ גם הוא אמר שירה כמו בכאן אלא שנת הזכירו שלקה ע"י המים: אז ישיר. אמר בלשון שנתרעמתי ומאז באתי אל פרעה באותו ל' אתחיל לשבח ולקלם: ישיר. יו"ד שיר שיו"ד שירות הם. יש. באר

רשב"ם

מתים וטבועים בים: על שפת הים. כשהיו ישראל על שפת הים ראו מיד את הים שב על פני המצרים וטבעו בתוכו זהו עיקר פשוטו. ובענין זה פירשתי בבראשית. וישמע את קול ה' אלהים מתהלך בגן לרוח היום: (לא) ויאמינו בה'. שאף במדבר לא

רש"י

את מצרים מת. שפלטן הים על שפתו ת כדי שלא יאמרו ישראל כשם שאנו עולים מצד זה כך הם עולין מצד אחר רחוק ממנו וירדפו אחרינו: (לא) את היד הגדולה. את הגבורה הגדולה שעשתה ידו של הקב"ה והרבה לשונות נופלין על לשון יד וכולן לשון יד ממש הם והמפרשו יתקן הלשון אחר ענין הדבור: (א) אז ישיר משה. אז כשראה הנס עלה בלבו א שישיר שירה. וכן (יהושע י) אז ידבר יהושע. וכן (מ"א ז) ובית יעשה לבת פרעה חשב בלבו שיעשה לה. אף כאן ישיר אמר לו לבו שישיר וכן עשה. ויאמרו לאמר ב אשירה לה'. וכן ביהושע כשראה הנס אמר לו לבו שידבר וכן עשה ויאמר לעיני כל ישראל. וכן שירת הבאר שפתח בה אז ישיר ישראל פירש אחריו עלי באר ענו לה. (מ"א יא) אז יבנה שלמה במה פירשו בו חכמי ישראל שבקש לבנות ולא בנה למדנו שהיו"ד ע"ש המחשבה נאמרה זהו ליישב

שפתי חכמים

ה איך היו יכולין לראותן הא נטבעו בים: א דקשה לרש"י דהל"ל אז שר דישיר משמע לעתיד ואז לשון עבר הוא דאז שר ומתרץ אז כשראה הנס כלומר דישיר קאי אמחשבה: ב ר"ל

דעת זקנים מבעלי התוספות

לבים שלאחריהם הזהרו בישראל שעתידים להתעטף בציצית מאחוריהם והמים שומעין דבריו ועומדין חומות ונחלק להם הים לשנים עשר קרעים כדי שיהא לכל שבט ושבט שביל לבדו ובחומות הים שבין כל אחד ואחד היו חלונות ומספרים זה עם זה כדי לישב דעתם הה"ד והמים להם חומה. ולפי המדרש הזה נראה שהמתעטף בציצית צריך להשליך הציצית לאחוריו ולי נראה דאין צריך דהא דאמרינן במדרש שעתידין להתעטף בציצית מאחוריהם היינו בשעת העטיפה דבאותה שעה כל הטלית וכל הציצית מאחוריהם:

(א) אז ישיר משה. אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע באז קראתי תגר לפניך דכתיב מאז באתי אל פרעה וגו' ובאז

עניני נסי הים

הראשון נגררו עדיין א"ע בתוך הים בלא אופנים בטיט ורפש. ואז כשילא האחרון מכל ישראל אל היבשה. אז נטה משה את ידו על הים והתחיל להיות הולך וסוער וטובעו כל המצריים עד אחד מהם לא נותר. וזה שאמר הכתוב ויהי באשמורת הבקר

פירוש לתורת אלהים

ארוים טריקין פון דעם יַם אין דער זייט אזוי וועלין די מִצְרַיִם ארוים גיין אויף דער אנדערע זייט אונ וועלין אונז נאך יאגין: (לא) וַיַּרְא אונ די יִשְׂרָאֵל האבין גיזעהן די גרוסע גבורה וואס גאט האט דארך זיין האנט גיטאהן אויף דיא מִצְרַיִם וַיִּירְאוּ האט דאס פאלק יִשְׂרָאֵל זיך גיפארכטין פאר גאט וַיַּאֲמִינוּ אונ זייא האבין גיגלייבט אין גאט וּבְמֹשֶׁה אונ אין דיא נבואה פון משה זיין קנעכט: (א) אָז יָשִׁיר דעמאלט אז משה האט גיזעהן דאס נס וואס גאט האט גיטאהן צו דיא יִשְׂרָאֵל איז אים אויף גיגאנגען אויף זיין

לקוטים על התורה

(א) אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וגו'. דער מדרש זאגט פון דיא צייט וואס גאט האט בשאפין אמענטש אויף דער וועלט ביז די יודין זענען געשטאנען נעבין יַם האט קיינער ניט גיזאגט שִׁירָה פאר גאט, נאר די יודין ביי דעם יַם, גאט האט בשאפין אָדָם הָרִאשׁוֹן אונ ער האט ניט גיזאגט שִׁירָה, גאט האט גירעטעט אַבְרָהָם אָבִינוּ פון קאלך הויבין, אונ פון דיא מַלְאָכִים אונ ער האט ניט גיזאגט שִׁירָה, גאט האט גירעטעט יִצְחָק ער זאל ניט גישאכטין ווערין ביי דיא עֲקֵדָה, אונ ער האט ניט גיזאגט שִׁירָה, גאט האט גירעטעט יַעֲקֹב פון דעם מַלְאָךְ אונ פון עֵשָׂו אונ פון שְׁכֶם אונ ער הט ניט גזאגט שִׁירָה, וויא די יודין זענען געקומען צום יַם, אונ דער יַם איז פאר זייא גישפאלטין גיווארין, האבין זייא באלד גיזאגט שִׁירָה פאר גאט, האט גאט

האָרץ ער זאל זינגען מיט די יִשְׂרָאֵל אֶת די שִׁירָה צו גאט. (דער מדרש שרייבט פון דאנען לערנען מיר אז עס וועט זיין תְּחִיַּת הַמֵּתִים ווארום עס זאל שטיין שר וואלט דער טייטש גיוועזן ער האט גיזונגען עס שטייט אבער יָשִׁיר איז טייטש ער וועט זינגען כלומר אז עס וועט זיין תְּחִיַּת

הַזֹּאת לַיהֹוָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיהֹוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם׃ ב עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ

תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָם יְיָ וַאֲמָרוּ לְמֵימַר נְשַׁבַּח וְנוֹדֵי קֳדָם יְיָ אֲרֵי אִתְגָּאֵי עַל גֵּיוְתָנַיָּא וְגֵיאוּתָא דִּלֵיהּ הוּא סוּסְיָא וְרָכְבֵיהּ רְמָא בְיַמָּא׃ ב תּוּקְפִי

ת"א ויאמרו לאמר. סוטה ל: אשירה. ר"ה לה:

רשב"ם

ימותו ברעב: (א) גאה גאה. נצחון מלחמה קורין גאות בכמה מקומות. השב גמול על גאים. בית גאים יסח ה' הגזלים והחומסים בגאות רשע ידלק עני: רמה בים. תרגום של השליך. וכן רומי קשת: (ב) עזי וזמרת יה. עוז וזמרת שבוז ישראל יה והוא היה לי לישועה. עזי חטף קמץ ויו"ד יתירה כמו רבתי בגוים. היושבי בשמים. שכני בחגוי סלע. אבל עזי אליך אשמורה. פירוש עוז שלי: וזמרת. כמו ושבורת ולא מיין. וכן תסמר שערת בשרי. כפילו של ראש הפסוק ורוח על פני יחלוף. תסמר שערת הרוח בשרי. וכן תרגם רב יוסף תצלהב שלהוביתא בשרי. הרי זמרת חסר כמו שבורת ושערת יאנוהו (ואייפהו). כמו הנוה

בעל הטורים

החזינו. יהושע. דבורה. חנה. דוד. שלמה. חזקיה. ושירה לעתיד: אשירה. ג' הכא ואידך אנכי לה' אנכי אשירה כמר בכאן טבעו בים סוף גם שם נחל קישון גרפם ואידך אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו על שם גפן ממצרים תסיע: (ב) עזי ג' הכא ואידך בהלל ואידך עזי וזמרת יה ה' ויהי לי לישועה ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה זהו שארז"ל שמים מתוקים היו נוזלים

שפתי חכמים

דהא מיד כתיב אחריו אשירה: ב פירש ישיר משמע לעתיד: ד ופירוש כתוקפי ובתושבחתי: ה פי' בחטף קמ"ץ: ו ר"ל אות אמצעי מן עזי דהוא זיי"ן או אות אמצעי מחקי וכו': ז ואי הוה

רש"י

פשוטו. אבל מדרשו ארז"ל מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה וכן בכולן חוץ משל שלמה שפירשוהו בקש לבנות ולא בנה. ואין לומר וליישב לשון הזה כשאר דברים הנכתבים בל' עתיד והן מיד כגון (איוב א) ככה יעשה איוב (במדבר ט) על פי ה' יחנו. ויש אשר ישכון הענן. לפי שהן דבר ההווה תמיד ונופל בו בין ל' עתיד בין ל' עבר אבל זה שלא היה אלא לשעה אינו יכול לייישבו בלשון הזה: כי גאה גאה. כתרגומו. (ד"א בא הכפל לומר שעשה דבר שא"א לבשר ודם לעשות כשהוא נלחם בחבירו ומתגבר עליו מפילו מן הסוס וכאן סוס ורוכבו רמה בים וכל שאי אפשר לעשות ע"י זולתו נופל בו גאות כמו כי גאות עשה וכן כל השירה תמצא כפולה עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה ה' איש מלחמה ה' שמו וכן כולם כרש"י ישן). ד"א כי גאה גאה על כל השירות וכל מה שאקלס בו עוד יש בו תוספת ולא כמדת מלך בשר ודם שמקלסין אותו ואין בו: סוס ורכבו. שניהם קשורים זה בזה והמים מעלין אותם לרום ומורידין אותם לעומק ואינן נפרדין: רמה. השליך וכן (דניאל ג) ורמו לגו אתון נורא. ומ"א כתוב אחד אומר רמה וכתוב אחד אומר ירה מלמד שהיו עולין לרום ויורדין לתהום כמו (איוב לח) מי ירה אבן פנתה מלמעלה למטה: (ב) עזי וזמרת יה. אונקלוס תרגם תוקפי ותושבחתי עזי כמו עזי בשור"ק וזמרת כמו וזמרתי ואני תמה על לשון המקרא שאין לך כמוהו בנקודתו במקרא אלא בג' מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת וכל שאר מקומות נקוד שור"ק (ירמיה טז) ה' עזי ומעזי (תהלים נט) עזי אליך אזמירה. וכן כל תיבה בת שתי אותיות הנקודה מלאפו"ם כשהיא מארכת באות שלישית ואין השניה (בשו"א) בחטף ו הראשונה נקודה בשור"ק כגון עז עזי רוק רוקי חק חקי עול עולו יסור עולו כל כולו ושליטים על כולו ואלו ג' עזי וזמרת של כאן ושל ישעיה ושל תהלים נקודה בקמ"ץ חטף. ועוד אין באחד מהם כתוב וזמרתי אלא וזמרת וכולם סמוך להם ויהי לי לישועה ז לכך אני אומר ליישב ל' המקרא שאין עזי כמו עוזי ולא וזמרת כמו וזמרתי אלא עזי שם דבר הוא כמו (שם קכג) היושבי בשמים (עובדיה א) שוכני בחגוי סלע (דברים לג) שוכני סנה. וזהו השבח עזי וזמרת יה הוא היה לי לישועה וזמרת דבוק הוא

עניני נסי הים

ויפקף ס' אל מחנה מצרים וראה שכמה מצריים יצאו ג"כ ליבשה קודם שיצאו השבטים ההולכים בשבילים האחרונים החיצונים. לכן ויהם את מחנה מצרים ויסר את אופן מרכבותיו וינהגהו בכבידות. ועי"ז יצאו תחלה כל ישראל עד אחד מהים אל שפתו. והמצריים גררו עדיין א"ע בתוך הים. ואז וישב הים לפנות בקר לאיתנו וטובעו כל המצרים אחד מהם לא נותר:

(ב) עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה. פירוש הפסוק הוא כי אמרו חז"ל בקשו מלאכי השרת לומר שירה אמר להם הקב"ה

דעת זקנים מבעלי התוספות

אני מקלס לפניך. ד"א אז בגים' שמונה לומר בזכות המילה שניתנה לשמונה קרע לנו הים דכתיב לגוזר ים סוף לגזרים ומיל מתרגמינן וגזר:

לקוטים על התורה

גיזאגט אויף דיא מענטשין האב איך געוואָרט, וויא עס שטייט אין פסוק אָז יָשִׁיר משה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל. דאמאלס האט משה מיט דיא יודין געזונגען, און דער וואָרט אָז וויזט אויף שִׂמְחָה, וויא עס שטייט אין פסוק אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ, דאמאלס וועט דערפילט ווערין אונזער מויל מיט פרייד, צו ווייזין אז גאט האט זיך געפרייט מיט אונזער שירה וואס מיר האבין פאר אים געזונגען:

(ב) עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וגו'. דער אלשיך זאגט מיר ווייסין אז מיט דעם שם יָהּ האט גאט בשאפין ביידע וועלטין,

פירוש להורת אלהים

הַמֵּתִים וועט דענצמאל משה אויך זינגען שירה. וַיֹּאמְרוּ און זיי האבין גיזאגט לֵאמֹר אזוי צו זאגין, דער מדרש שרייבט ויאמרו און זיי האבין גיזאגט לֵאמֹר מען זאל זאגין דיא שירה אויף דור דורות. אָשִׁירָה לאמער זינגען צו גאט כִּי ווארום גָּאֹה ער האט גיהערשט גָּאָה איבער אלע הערשאפט סוּס דאס פערד מיט זיינע רייטער רָמָה זענען ביידע גיוואָרפין צו נוף גיקניפט און דאס וואסער האט זיי אריף און אראפ גיווארפין און זייא האבין זיך איינס פון דעם אנדערין ניט אפ גישייד: (ב) עָזִּי דאס שטארקייט וְזִמְרָת און דאס פאר שניידונג יָהּ פון גאט דאס הייסט וואס גאט איז זיך נוקם אין

אונקלוס

תשבחתי דחילא יי אמר במימריה והוה לי לפריק דין אלהי ואבני ליה מקדש אלהא דאבהתי ואפלח קדמוהי: ג יי מרי נצחן קרביא יי שמיה: ד רתיכי פרעה ומשריתה

ויהי־לי לישועה זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארממנהו: ג יהוה איש מלחמה יהוה שמו: ד מרכבת

תו"א זה אלי. שבת קג: ס' איש מלחמה. סוטה עב:

בעל הטורים

מקרקע הים ושתבו מים בששון: (ד) מרכבות. ד' במסור' הכא ואידך ואת מרכבות השמש שרף באש גבי יאשיהו כשביער ע"א מלמד שפרעה ואילו היו מציירין ע"א שלהם בבגדיהם ואידך גבי

רשב"ם

והמעונגה דמיתי בת ציון. ואינו לשון נוה משולת. כי כפל סופו מוכיח: ואנוהו וארוממנהו. שניהם לשון כיבוד להקב"ה: (ג) ה' שמו. נודע ה' משפט עשה:

רש"י

לתיבת השם כמו (שופטים ה) לעזרת ה' (ישעיה ט) בעברת ה' (קהלת ג) על דברת בני האדם. ולשון וזמרת לשון (ויקרא כה) לא תזמור (ישעיה כה) זמיר עריצים ל' כסוח וכריתה. עוזו ונקמתו של אלהינו היה לנו לישועה ואל תתמה על לשון ויהי שלא נאמר היה ח שיש לנו מקראות מדברים בלשון זה וזה דוגמתו (מ"א ו) את קירות הבית סביב להיכל ולדביר ויעש צלעות סביב היה לו לומר עשה צלעות סביב. וכן (דה"ב י) ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלוך עליהם רחבעם היה לו לומר מלך עליהם רחבעם (במדבר יד) מבלתי יכולת ה' וגו' וישחטם היה לו לומר שחטם (שם לו) והאנשים אשר שלח משה וגו' וימותו מתו היה לו לומר (שמות ח) ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזוב היה לו לומר עזב: זה אלי. בכבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים: ואנוהו. אונקלוס תרגם לשון נוה (ישעיה לג) נוה שאנן (שם סה) לנוה צאן. ד"א ואנוהו לשון נוי אספר נויו ושבחו לבאי עולם כגון מה דודך מדוד דודי צח ואדום וכל הענין: אלהי אבי. הוא זה ט וארוממנהו. אלהי אבי לא אני תחלת הקדושה אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלהותו עלי מימי אבותי: (ג) ה' איש מלחמה. בעל מלחמה כמו (רות א) איש נעמי וכל איש ואישך מתורגמנין בעל וכן (מלאכים א ב) והזקת והיית לאיש לגבור: ה' שמו. מלחמותיו לא בכלי זיין אלא בשמו הוא נלחם כמו שאמר דוד (שמואל א' יז) ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות. ד"א ה' שמו אף בשעה שהוא נלחם ונוקם מאויביו אוחז הוא במדתו לרחם על ברואיו ולזון את כל באי עולם

שפתי חכמים

פירוש של וזמרת וזמרתי מהו ויהי לי לישועה וכי היה לו השבח לישועה מהרש"ל: ח ולפי התרגום א"ש דה"פ עזי וזמרת פי' עזי ושבחי הוא יה ויהי לי לישועה מלתא אחריתא היא: ט הוסיף מלה זה דל"ת אלהי אבי מלה בפני עצמו הוא והיה משמעותו

עניני נסי הים

מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה. ויש להבין א"כ למה הניח הקב"ה אותנו לומר שירה. והתירוץ הוא כי באמת המלאכים לא היו בגלות מצרים ולא עבדו בחומר ובלבנים. א"כ זה שרצו לומר שירה היה רק על מפלתן של המצרים ולא

פירוש לתורת אלהים

די שונאים ויהי דאס איז געוועזן צו מיר אהילף זה אלי דער איז מיין גאט, [רש"י שרייבט גאט האט זיך אליין באוויזען אונ האבין אויף אים געוויזען אונ האבין געזאגט זה אלי ואנוהו. אונ איך וועל באשיינען אים, כלומר איך וועל דער ציילען זיין שוינקייט אונ זיין לויב צו אלע מענטשין וואס זענען אויף דער וועלט, אדער ואנוהו איך וועל אים מאכין אוואהנונג דאס הייסט איך וועל באהען אבית המקדש] אלהי דער גאט אבי פון מיין פאטער כלומר ניט פון מיר האט זיך אן געהויבין די קדושה וואס גאט איז צו מיר אגאט נייערט

לקוטים על התורה

עולם הבא איז בשאפין געווארין מיט דעם אות י' אונ עולם הזה איז בשאפין געווארין מיט דעם אות ה', אונ די ביידע וועלטין זענען בשאפין געווארין פאר דיא יודינס וועגין, אז זייא וועלין נעמען דיא תורה, וויא דיא גמרא זאגט גאט האט דיא וועלט בשאפין מיט אתנאי אויב דיא יודין וועלין נעמען דיא תורה, אונ אויב זייא וועלין ניט נעמען די תורה, וועט דיא וועלט צוריק ווערין וויסט, אונ דורך דיא נסים וואס גאט האט גיטאהן אין מצרים איז בעוואסט גיווארין אז גאט האט בשאפין דיא וועלט, אונ אז דיא יודין וועלין נעמען דיא תורה וועט מען וויסען אז גאט האט בשאפין עולם הבא, דריבער האבין די יודין געזונגען עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה. דורך מיין הילף וואס גאט האט מיר גיהאלפין אונ דורך מיין שטארקייט אונ לויב.

די קדושה איז שוין בייא מיר מוחזק פון די טעג פון עלטערין כלומר ער איז דער גאט פון מיינע עלטערין וארוממנהו אונ איך וועל דער הייבין אים: (ג) יי גאט איש אהאר מלחמה וואס ער איז מנצח אין דער מלחמה יי גאט שמו איז זיין נאמען, ורש"י שרייבט אזוי איז דער פשט יי שמו. גאט האלט ניט מלחמה מיט כלי זיין אזוי ווי אמענטש נאר מיט זיין הייליגען נאמען, אדער אזוי איז דער פשט יי איש מלחמה. אפילו ווען ער האלט מלחמה אונ איז זיך נוקם אין זיינע פיינד יי שמו. איז פארט זיין נאמען יי. דאס איז דיא מדה פון רחמים, כלומר ער האט רחמנות אויף זיינע בשעפעניש אונ שפייזט זייא ניט וויא אבשר ודם אז ער איז עוסק אין אמלחמה מוז ער אוועק וואַרפין אלע זיינע עסקים מחמת ער קאן ניט טאהן צוויי זאכין מיט אמאהל, אבער השי"ת קאן מלחמה האלטין אונ אנדערע עסקים דער בייא אויך טאהן: (ד) מרכבות פרעה דיא רייטוועגין פון

פרעה וחילו ירה בים ומבחר
שלשיו טבעו בים־סוף׃ ה תהמת
יכסימו ירדו במצולת כמו־אבן׃
ו ימינך יהוה נאדרי בכח ימינך

אונקלוס

שדי בימא ושפר גברוהי
אטבעו בימא דסוף׃
ה תהומיא חפו עליהון
נחתו לעומקיא כאבנא׃
ו ימינך יי אדירא בחילא

תולדות אהרן

ימינך ה׳ פ״ז ד׃

רשב״ם

(ד) ירה בים. כמו ויורו המורים. דרך והשליך: (ה) יכסיומו. יכסיומו היה לו לומר (פי׳ בחולם) אך בשביל וא״ו הראשון (בשורק) בא גם השני. וכן מוצאיו ומובאיו. היה לו לומר מבואיו. מן בא מבוא. או מן קם מקום. מן לן מלון. אבל בשביל מוצאיו אמר מובאיו: (ו) ימינך ה׳. שאתה נאדרי בכח היא תרעץ

בעל הטורים

שבנא מרכבות כבודך שהלך להשגיח עם סנחריב ולעבוד פ״א אבל אני לא ידעתי נפשי כטוב ע״א אלא מרכבות עמי נדיב כדכתיב רוכב שמים בעזרך: ומבחר. ב׳ הכא ואידך ומבחר בחיריו ירדו לטבח שלאחר שטבעו בים ירדו לטבח איבריהם בסלעים שבים: (ה) במצולות. ג׳ ירדו במצולות ואת רודפיהם השלכת במצולות כמחשבים במצולות. שהיו במחשכים במצולות כדכתיב ויהי העגן והחושך: (ו) בכח. ד׳ במס״ס הכא ואידך

שפתי חכמים

שאל אביו א: אחר הוא לפי כאלו אמר זה אלי ואלהי אבי וארוממנהו וק״ל: י שלא תאמר מ״ס פעולה היא והוא כמו מן

רש״י

ולא כמדת מלכי אדמה כשהוא עוסק במלחמ׳ פונה עצמו מכל עסקים ואין בו כח לעשות זו וזו: (ד) ירה בים. שדי בימא. שדי לשון ירייה וכן הוא אומר (שמות יט) או ירה יירה ת״א או אשתדאה אישתדי והתי״ו משמשת כאלו במקום התפעל: ומבחר. שם דבר י כמו מרכב מבכב מקרא קדש: טבעו. (מכילתא) אין טביעה אלא במקום טיט כמו (תהלים סט) טבעתי ביון מצולה (ירמיה לח) ויטבע ירמיהו בטיט מלמד שנעשה הים טיט לגמול להם כמדתם ששיעבדו את ישראל בחומר ובלבנים: (ה) יכסימו. כמו יכסום והיו״ד האמצעית יתירה בו ודרך המקראות בכך כמו (דברים ח) [illegible]בקרך וצאנך ירביון (תהלים לו) ירויון מדשן ביתך והיו״ד ראשונה משמשה ל׳ עתיד כך פרשהו טבעו בים סוף כדי שיחזרו המים ויכסו אותן. יכסיומו אין דומה לו במקרא בנקודתו ודרכו להיות ננקד יכסיומו במלאפו״ם (גם כאן מוכח להיות חולם כמ״ם): כמו אבן. ובמקום אחר צללו כעופרת ובמקום אחר יאכלמו כקש. הרשעים כקש הולכים ומטורפין עולין ויורדין. בינונים כאבן. והכשרים כעופרת שנחו מיד: (ו) ימינך ימינך. ב׳ פעמים כשישראל עושין את רצונו של מקום השמאל נעשית ימין: ימינך ה׳ נאדרי בכח. להציל

עניני נסי הים

על ישועתן והצלתן של עצמן לכן לא הניחן הי״ת לומר שירה על מפלתן של מצרים. כי אחז״ל אין הקב״ה שמח במפלתן של רשעים. אבל ישראל לא אמרו השירה על מפלתן של מצרים אלא על ישועת עצמן ועל גאולתן לכן הניחם השי״ת לומר שירה. וכן אמרו ישראל בשירתם עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה. על ישועה שלי אני מזמר ומשורר לה׳ ולא על מפלתן של המצרים:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ו) ימינך ה׳ נאדרי בכח. פירש״י כמו רבתי עם ולפי שהית לו לכתוב נאדרת שהרי ימין לשון נקבה היא. וי״ב שהוא מוסב על תיבת השם והיא כמו היושבי:

לקוטים על התורה

דאס מיינט מען דורך דיא תורה וואס איך וועל נעמען, וועט מען וויסען דעם נאמען יה, אז גאט האט בשאפין ביידע וועלטין, זה אלי. דאס איז מיין גאט, יעדער יוד האט גיזעהן בייא דעם ים דעם כבוד פון גאט, וויא דיא גמרא זאגט אפילו אדינסט האט גיזעהן בייא דעם ים מער וויא דער נביא יחזקאל האט גיזעהן בייא דעם טייך כבר, בייא דעם ים האט יעדער יוד גיקענט ווייזין מיט דעם פינגער זה אלי. דאס איז מיין גאט, ואנוהו. איך וועל מאכין פאר אים אוואהנונג אויף דער ערד, ביז איצט איז גאט בעוואסט נאר אין הימעל, בייא דיא מלאכים, פון איצט אונ ווייטער וועט גאט בעוואסט ווערין אויף די וועלט אויך, אלהי אבי וארוממנהו. איך וועל אים גרויס מאכין אויף דער וועלט אזוי וויא מיינע אלטערין אברהם יצחק יעקב האבין אים גרויס געמאכט:

(ו) ימינך ה׳ נאדרי בכח וגו׳. משה אונ דיא יודין האבין גיזאגט וויא גרויס זענע דיא וואנדער פון גאט

פירוש לתורת אלהים

פרעה וחילו אונ זיין חיל ירה בים האט ער גיווארפין אין ים ומבחר אונ די אויס דערוויילטע שלשיו פון זיינע עלצטע טבעו בים סוף זענען פארזונקען גיווארין אין ים סוף: (ה) תהומות דיא אפ גרונד יכסימו האבין בדעקט די מצרים ירדו זייא האבין גינידערט במצולות אין דער טיפעניש כמו אבן אזוי ווי אשטיין, כלומר אזוי ווי מען ווארפט אשטיין אין וואסער פאלט ער אראפ אזוי זענען דיא מצרים אויך אראפ גיפאלין אין ים, [רש״י שרייבט אמאהל שטייט ירדו במצולות כמו אבן. זייא האבין גינידערט אין דער טיפעניש אזוי וויא אשטיין. אונ אמאהל שטייט צללו כעופרת. זייא זענען איין געזונקען גיווארין אזוי ווי בלייא וואס איז שווערער פון אשטיין, אונ אמאהל שטייט יאכלמו כקש. זיי זענען פארברענט גיווארין אזוי ווי שטרוי די רשעים פון די מצרים זענען גיוועזן אזוי וויא שטרוי דאס וואסער האט זייא אראפ גיווארפין אונ זענען ווידער ארויף געשווימען אונ זיי האבין זיך געמיטשעט אונ האבין ניט גיקאנט געך דער טרינקען ווערין אונ די וואס זענען ניט גיוועזן גרויסע רשעים זענען זייא אראפ גיפאלין אויף דעם גרונד אזוי ווי אשטיין אבער ניט תיכף אונ האבין זיך אביסול געמיטשעט, אונ דיא בעסטע פון דיא מצרים זענען תיכף פארזונקען גיווארין אזוי ווי בלייא אונ האבין זיך גאר ניט געמיטשעט]: (ו) ימינך יי דיין רעכטע האנט גאט

יהוה תרעץ אויב: ז וברב גאונך תהרס קמיך תשלח חרנך יאכלמו כקש: ח וברוח אפיך נערמו מים נצבו

ימינך יי תברת סנאה: ז ובסגי תוקפך תברתנון לדקמו על עמך שלחת רוגזך שציתינון כנורא לקשא: ח ובמימר פומך

כעל הטורים

הרימי בכח קולך. יתקש גאולה אחרונה לראשונה. ואידך איש חיל בכח. קול ה' בכח. זהו שאמרו שנודמין אותו לבריותיו: (ז) קמיך. ב' תהרוס קמיך. שאין קמיך עולה תמיד. ע"כ תהרוס קמיך: תשלח. ה'. תשלח חרונך. מצליהם תשלח. מלמד כמו שלקו הם על הים כך לקו במצרים והרס מצליהם ואידך שלח תשלח את האם. תשלח רוחך יבראון. אבל ישראל שברו ביבשה בים כדכתיב תשלח קליריה עד ים מ"מ לא נכנסו לארץ כדכתיב שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך שסלף האבות מעל פניו והמיתם במדבר ולקח את הבנים והכניסם לארץ מ"מ יש להם חלק לעולם הבא כדכתיב תשלח רוחך יבראון: (ח) וברוח. ד' במסורה הכא ואידך וברוח שפתיו ימית רשע. וברוח בער. שברוחו ממית הרשעים ומבערם. ואידך וברוח פיו

רשב"ם

אויב. ימין הוא לשון נקבה כדכתיב ימין ה' רוממה• ומקרא זה כעין נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם• עד מתי רשעים ה' עד מתי רשעים יעלוזו. כי הנה אויביך ה'. כי הנה אויביך יאבדו. חצי הראשון אינו מסיים דברו עד שיבא חצי האחרון וכופלו ומשלים דברו. אך בחצי הראשון מזכיר במי הוא מדבר: (ז) תהרוס קמיך. לשון הסרה משפיל ומכניע הדבר מקומתו. וכן פן יהרסו אל ה' ממקומם להתקרב ולראות. וכן ויהרסך ממצבך: (ח) וברוח אפיך. ברוח קדים עזה כל הלילה: נערמו. גבהו למעלה כמו ערימת חטים:

רש"י

את ישראל וימינך השנית תרעץ אויב. וג"כ אותה ימין עצמה תרעץ אויב מה שאי אפשר לאדם לעשות שתי מלאכות ביד אחת. ופשוטו של מקרא ימינך הנאדרת בכח מה מלאכתה ימינך היא תרעץ אויב וכמה מקראות דוגמתו (תהלים צב) כי הנה אויביך ה' כי הנה אויביך יאבדו (תהלים צג) עד מתי רשעים ה' עד מתי רשעים יעלוזו. נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם. לא לנו ה' לא לנו (הושע ב) אענה נאם ה' אענה את השמים (שופטים ה) אנכי לה' אנכי אשירה (תהלים קכד) לולי ה' וכו' לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם (שופטים ה) עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר (ישעיה כו) תרמסנה רגל רגלי עני (תהלים קלו) ונתן ארצם לנחלה נחלה לישראל עבדו: נאדרי. היו"ד יתירה כמו רבתי עם שרתי במדינות גנובתי יום: הרעץ אויב. תמיד היא רועצת ומשברת האויב ב ודומה לו וירעצו וירוצצו את בני ישראל בשופטים (סי' יא) (ד"א ימינך הנאדרת בכח היא משברת ומלקה אויב): (ז) וברוב גאונך. אם היד בלבד רועצת האויב כשהיא מרומם ברוב גאונו אז יהרוס קמיו ואם ברוב גאונו לבד אויביו נהרסים ק"ו כששלח בם חרון אף יאכלמו: תהרם. תמיד אתה הורס קמיך הקמים נגדך ומי הם הקמים כנגדו אלו הקמים על ישראל וכן הוא אומר (תהלים פג) כי הנה אויביך יהמיון ומה היא ההמיה על עמך יערימו סוד ועל זה קורא אותם אויביו של מקום: (ח) וברוח אפיך. היוצא משני נחיריס של אף דבר הכתוב כביכול בשכינה דוגמות מלך בשר ודם כדי להשמיע אוזן הבריות כפי ההוה שיכלו להבין דבר כשאדם כועס יוצא רוח מנחיריו וכן (תהלים יח) עלה עשן באפו וכן (איוב ד) ומרוח אפו יכלו וזהו שאמר (ישעיה מח) למען שמי אאריך אפי ל כשזעפו נחה נשימתו ארוכה וכשהוא כועס נשימתו קצרה (שם) ותהלתי אחטם לך ולמען תהלתי אשים חטם מ באפי לסתום נחירי בפני האף והרוח שלא יצאו. לך בשבילך אחטם כמו נאקה בחטם נ במסכת שבת (דף נא) כך נראה בעיני. וכל אף וחרון שבמקרא אני אומר כן חרה אף כמו (איוב ל) ועצמי חרה מני חורב לשון שריפה ומוקד שהנחירים מתחממים ונחרים בעת הקצף וחרון נגזרת חרה ם כמו רצון מגזרת רצה וכן חמה לשון חמימות על כן הוא אומר (אסתר א) וחמתו בערה בו ובנוח החמה אומר נתקררה דעתו: נערמו מים. אונקלוס תרגם לשון ערמימות ולשון לאות המקרא כמו (שיר ז) ערמת חטים ונאבו כמו נד יוכיה: נערמו מים. ממוקד רוח שיצא מאפיך יבשו המים והם נעשו כמין גלים וכריות של ערימה

שפתי חכמים

המובחר: ב ולא תפרש לשון עתיד וכן פירש על תהרוס: ל רצונו לומר שלא אכעוס דכשזעפו נחה וכו': מ פי' נוס כמו שמפרש והולך לסתום נחורי כפני וכו': נ פירש כערוך נוקבים חוטמה ומשימין טבעת לתוכו ונותנים רצועה בתוכו ומנהיגים אותה בו וכן נראה מפירש"י שם: ם ר"ל שמביא ראיה מפסוק דחרה לשון שריפה הוא ע"כ חרון נמי לשון שריפה הוא דחרון

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ח) וברוח אפך וגו' נשפת ברוחך וגו'. שדרך העולם חום ע"י הום ורוח האף שהוא חם המים הקפויים בקרח מתחלחלים ונעשים צלולים וע"י רוח הפה שהוא קר נקררים ונעשים גליד וכאן על ידי רוח אפו של הקב"ה נערמו המים ונקרח וקפאו ועל ידי נשיפת ריח פיו כסמו ים ונצללים הרי שני נסים גדולים ולכך כתיב מי כמוך שני פעמים ובספרים מדוייקים באלים חסר יו"ד דרוש בו באלמים כביכול שהקב"ה שותק כאדם אלם ושותק למכעיסיו ומאריך להם אפו עד שישובו: נערמו. נכנס בהן ערמומית ואמרו שירת

עניני נסי הים

(ח) וברוח אפיך נערמו מים וגו' אמר אויב ארדוף וגו'• ויש להבין מהו השייכות של אמר אויב לפסוק הקודם וברוח

פירוש לתורת אלהים

נאדרי איז געווארין בעשיינט בכח מיט קראפט ימינך יי דיין רעכטע האנט גאט תרעץ אויב צו ברעכט דעם פיינד: (ז) וברוב אונ מיט פיל גאונך דיין הערשאפט תהרוס טוסטו צו פירען קמיך

לקוטים על התורה

אז פרעה אונ דיא מצריים האבין גיקענט אויסהאלטין אזוי פיל מכות, אונ די יודין האבין גיקענט אויסהאלטין אזוי אשווערע ארבעט אונ אזוי פיל צרות דאס איז גיווען ווייל דיא רעכטע האנט פון גאט האט זייא געשטארקט מיט כח

דיינע פיינד וואס שטייען אויף אקעגין דיר אונ ווער זענען דיא וואס שטייען אויף אקעגין גאט דאס איז דיא וואס שטייען אויף אקעגין די ישראל אונ ווילען זייא שלעכטס טאהן תשלח דו טוסט שיקען חרונך דיין צארין יאכלמו ער טוהט פארברענען כקש אזוי וויא שטרוי: (ח) וברוח אונ מיט דעם ווינט אפיך פון דיינע נאז לעבער נערמו מים זענען די וואסער פארגליווערט גיווארין נצבו אונ

כְּמוֹ־נֵ֥ד נֹזְלִ֖ים קָֽפְא֥וּ תְהֹמֹ֖ת בְּלֶב־יָֽם׃ ט אָמַ֥ר אוֹיֵ֛ב אֶרְדֹּ֥ף אַשִּׂ֖יג אֲחַלֵּ֣ק שָׁלָ֑ל תִּמְלָאֵ֣מוֹ נַפְשִׁ֔י אָרִ֣יק חַרְבִּ֔י

חַכִּימוּ מַיָּא קָמוּ כְּשׁוּר אַזְלַיָּא קָפוּ תְהוֹמֵי בְּלִבָּא דְיַמָּא׃ ט דַּהֲוָה אָמַר סַנְאָה אֶרְדּוֹף אַדְבֵּיק אֲפַלֵּג בִּזְתָּא תִּשְׂבַּע מִנְהוֹן נַפְשִׁי אֶשְׁלוֹף חַרְבִּי

רשב״ם

נד. לשון גובה וכן בירדן קמו נד אחד: קפאו. כמו וכגבינה תקפיאני: (ט) אמר אויב. כשראה הים לחרבה: אריק חרבי. אריק תערי בהוצאת חרבי. וכן כי חציך נחתו בי. על שם נחיצת דריכת הקשת הוא יורה החצים כדכתיב ותנחת עלי ידיך. ונחתה

בעל הטורים

כל לבאס שאלו הוא מבער ברוח ואלו בורא ברוחו: בלב ים. ג׳ דין ואידך דרך אניה בלב ים פי׳ ישראל הלכו בים בדרך ישרה וסלולה כדרך האניה בלב ים כדכתיב דרך לעבור גאולים אבל

שפתי חכמים

מנזרת מרה: ע דגבי רצון שייך לומר לשון מלא כמו למלאות רצון אביך שבשמים וכמו למלאות רצון חבירו: פ ר״ל דחד תיבה הוא והוא כמו שתי תיבות: צ עיין לעיל כפ׳ לך לך גבי וירק

רש״י

שהם גבוהים: כמו נד. כתרגומו כשור כחומה: נד. לשון צבור וכנוס כמו (ישעיה יז) נד קציר ביום נחלה (תהלים לג) כונס כנד לא כתיב כונס כנאד אלא כנד ואילו היה כנד כמו כנאד וכונס ל׳ הכנסה היה לו לכתוב מכניס כבנאד מי הים אלא כונס ל׳ אוסף וצובר הוא וכן (יהושע ג) קמו נד אחד ויעמדו נד אחד ואין לשון קימה ועמידה בנאדות אלא בחומות וצבורים ולא מצינו נאד נקוד אלא במלאפום (חול״ם) כמו (תהלים נו) שימה דמעתי בנאדך. (שופטים ד) את נאד החלב: קפאו. כמו (איוב י) וכגבינה תקפיאני שהוקשו ונעשו כאבנים והמים זורקים את המצריים על האבן בכח ונלחמים בם בכל מיני קושי: בלב ים. בחוזק הים ודרך המקראות לדבר כן. עד לב השמים. (שמואל ב יח) בלב האלה. ל׳ עקרו ותקפו של דבר: (ט) אמר אויב. לעמו כשפיתם בדברים ארדוף ואשיגם ואחלק שלל עם שרי ועבדי: תמלאמו. תמלא מהם: נפשי. רוחי ורצוני ע ואל תתמה על תיבה המדברת בשתים תמלאמו תמלא פ מהם יש הרבה כלשון הזה (שופטים ח) כי ארץ הנגב נתתני כמו נתתי לי ולא יכלו דברו לשלום (בראשית לז) כמו דבר עמו (ירמיה י) בני יצאוני כמו יצאו ממני (איוב לא) מספר צעדי אגידנו כמו אגיד לו. אף כאן תמלאמו תמלא נפשי מהם: אריק חרבי. אשליף ועל שם שהוא מריק את התער בשליפתו ונשאר ריק נופל בו לשון הרקה כמו מריקים שקיהם (ירמיה מח) וכליו יריקו. ואל תאמר אין לשון ריקות נופל על היוצא אלא על התיק ועל השק ועל הכלי שיצא ממנה אבל לא על החרב ועל היין ולדחוק ולפרש אריק חרבי כל׳ (בראשית יד) וירק את חניכיו אזדיין בחרבי צ מצינו הל׳ מוסב אף על היוצא (ש״ה א) שמן תורק (ירמיה מח) ולא הורק מכלי אל כלי. לא הורק הכלי אין כתיב כאן אלא לא הורק היין מכלי אל כלי מצינו הלשון מוסב על היין. וכ

עניני נסי הים

אפיך. אבל לכאורה יפלא איך נואלו פרעה ומצרים לרדוף אחרי בני ישראל בתוך הים. הגם שראו כי ישראל הלכו ביבשה בתוך הים אבל היה לו להבין כי זה רק נס. והגם לא נעשה רק בעבור ישראל ולא עבורו שירדוף את ישראל להרגם. כי לו חפץ ה׳ להרוג את ישראל ולינתנם בידו לא היה עושה עבורם נסים כאלה. ובעת כאשר יבא הוא אל מקום הים יבואו המים למקומם כשהיו מתחלה. ויטבעו. אבל הקב״ה כשרצה להטעות את פרעה והמצריים הוציא רוח קדים עזה מאוצרותיו והרוח היה מנשב על

דעת זקנים מבעלי התוספות

וכן תרגם אונקלוס חכימו מיא. קפאו תהומות בלב ים השני שלישי שלמטה קפאו והשלישי של מעלה נבקע שאלו נבקע למטה עד תהום לא היו יכולין לצאת ממנו והיינו דכתיב בלב ים כמו שהלב נתון בגוף האדם יש שני שלישים למטה ממנו ושליש למעלה ממנו:

לקוטים על התורה

דאס אוים צו האלטין, ביז עס איז געקומען די צייט וואס דיין רעכטע האנט זאל צו ברעכין דעם פיינט, וברוב גאונך תהרוס קמיך, אלע מאהל ווען גאט וויל שטראפין דיא רשעים, וואס שטייען־אויף געגין אים, ווייל עס איז ניט שיין פאר דיא גרויסקייט פון גאט ער זאל האבין אמלחמה מיט מענטשין, צו ווארפט ער זייערע עצות זיי זאלין ניט קענען אויספירען וואס זייא ווילען טאהן, אזוי וויא עס איז געוועזן ביי דעם דור הפלגה [בייא די מענטשין וואס האבין געבאהט דעם טארעם], אבער דא ביי מצרים איז ניט אזוי געוועזן, גאט האט געלאזין די מצריים זיי זאלין טאהן וואס זייא ווילען, נאכדעם האט גאט געשיקט זיין כעס אונ האט זיי פארברענט ווי אפייער וואס פארברענט אשטרויא, אזוי געשווינט האט גאט פארלענדט אין ים הונדערט טויזענדער מצריים:

(ט) אמר אויב וגו׳. דער כלי יקר שרייבט פרעה האט געזאגט אז איך וועל נעמען אנקמה פון די יודין

פירוש לתורת אלהים

זיי זענען געבליבען שטיין כמו נד אזוי ווי אמאהער נוזלים די רינדינגע וואסער קפאו זענען געווארין פאר־גליווערט תהומות די אפ גרונדען בלב ים אין דעם שטארקייט פון דעם ים: (ט) אמר אויב דער פיינד פרעה ווען ער האט אן גירעט זיין פאלק זייא זאלין יאגין די ישראל האט ער אזוי געזאגט ארדוף איך וועל זיי יאגין אשיג איך וועל זיי גרייכין אחלק איך וועל צו טיילין שלל רויב, כלומר דעם רויב וואס איך וועל ביי די ישראל אוועק נעמען וועל איך מיך טיילין מיט מיינע שרים אונ מיט מיינע קנעכט תמלאמו עס וועט דער פולט ווערין פון זיי נפשי מיין ווילען אריק איך וועל אויסציהען מיין

אזוי וויא זיי זענען איצט, ארעמע קנעכט, דאס איז גאר ניט שיין פאר מיר, נאר איך וועל אזוי טאהן וויא אמלך האט אמאהל גיטאהן, אפראסטער מענטש האט געגין אים געזינדיגט, האט דער מלך געהייסין מען זאל אים בייה מאכין, אונ מען זאל אים געבין קייזערליכע גישעפטין ער זאל פארדינען פיל געלט, אלע מענטשין האבין זיך

תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי׃
י נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלֲלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים׃
יא מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא׃
יב נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ׃
יג נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם־זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ

אונקלוס

תְּשֵׁיצֵינוּן יְדִי׃ י אֲמַרְתְּ בְּמֵימְרָךְ חֲפָא עֲלֵיהוֹן יַמָּא אִשְׁתְּקָעוּ כַּאֲבָרָא בְּמַיִין תַּקִּיפִין׃ יא לֵית בַּר מִנָּךְ אַתְּ הוּא אֱלָהָא יְיָ לֵית בַּר מִנָּךְ אֱלָהָא אַתְּ אַדִּיר בְּקוּדְשָׁא דְּחִיל תּוּשְׁבְּחָן עָבֵיד פְּרִישָׁן׃ יב אֲרֵימְתְּ יְמִינָךְ בְּלַעְתְנוּן אַרְעָא׃ יג דַּבַּרְתְּ בְּטַבְוָתָךְ לְעַמָּא דְנַן דִּפְרַקְתָּא

תו"א צללו כעופרת. מנחות נג: מי כמוכה באלים. ר"ה לא:

בעל הטורים

מצרים הלכו מטורפים בלא דרך והיו כשוכב בלב ים: (י) צללו. ב' הכא ואידך לקול צללו שפתי. ויהי כאשר צללו שערי ירושלים. לומר שהכאה על מצרים קולות וחרב קולות דכתיב לקול צללו וחרב מה צללו דהתם דכתיב אם תשנו יד אשלח בכם אף הכא קולות וחרב: (יא) באלים. ב' במסו' מי כמוך באלים. הנחמים באלים. דרשו על הע"א שעושים אותה תחת האילנות כמו תחת האלה ורגילים לעשות אשרה שיש לה צל כי יש אשרות שיש להם פירות ואין להם צל ואלו יש להם צל ואין להם פירות אבל הקב"ה צלו נאה ופירותיו מתוקים ויש לו צל והיינו דכתיב בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי: (יג) נחית. ב' במסורה. נחית בחסדך. נחית כצאן עמך. מה הרועה מרעה הצאן כל א' לפי המרעה הראוי לו כך הענן מנחה אותם כל אחד לפי מהלכו הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו ומה הרועה מרביץ הצאן בצהרים שלא יכם שרב ושמש אף היו מוקפים בעננים שלא יכם שרב ושמש: עם זו. ג'. דין ואידך עם זו קנית עם זו יצרתי לי. שעם

רשב"ם

קשת נחושה זרועותי לכך הוא קורא יורת החצים נחיתה: (י) צללו כעופרת. במימות שהן אדירים. במים של ים אע"פ שהן אדירים (ס"א כדכתיב אדירים משברי ים): (יא) מי כמכה באלים ה'. מי כמכה נאדר בקודש. גם זה מן הכפולים שפירשתי אצל ימינך ה' נאדרי בכח. וכן פירושו מי כמוך באלים ה' שנאדרה בקודש כמוהך: נורא תהלות. תהלות האמורות בך על ידיהם אתה יראוי ומאוים כדכתיב וייראו העם את ה': (יב) נטית ימינך. ויאמר ה' אל משה נטה את ידך על הים וישובו וגו': (יג) נהלת בעזך. מנהל אתה את ישראל עכשיו כדי להכניסם

רש"י

(יחזקאל כח) והריקו חרבותם על יופי חכמתך דחירס: תורישמו. לשון רישות ודלות כמו (שמואל א ב) מוריש ומעשיר: (י) נשפת. לשון הפחה וכן (ישעיה מ) וגם נשף בהם: צללו. שקעו עמקו לשון מצולה. כעופרת. אבר פלו"ם (בלע"ז) בלעז: (יא) באלם. בחזקים כמו (יחזקאל יז) ואת אילי הארץ לקח. (תהלים כב) אילותי לעזרתי חושה: נורא תהלת. יראוי מלהגיד תהלותיך פן ימעטו כמ"ש לך דומיה תהלה: (יב) נטית ימינך. כשהקב"ה נוטה ידו הרשעים כלים ונופלים לפי שהכל נתון בידו ונופלים בהטייתה וכן הוא אומר (ישעיה לא) וה' יטה ידו וכשל עוזר ונפל עזור משל לכלי זכוכית הנתונים ביד אדם מטה ידו מעט והן נופלין ומשתברין: תבלעמו ארץ. מכאן שזכו לקבורה בשכר שאמרו ה' הצדיק: (יג) נהלת. לשון מנהל ואונקלוס תרגם ל' נושא וסובל ולא דקדק לפרש אחר ל' העברית:

שפתי חכמים

את חניכיו וגו': ק ולכן כשאדם מתפלל עד הנורא יפסיק כדכתי' אלהי האלהים ואדוני האדונים האל הגדול הגבור והנורא וכן

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יא) מי כמוך. לכך נכתב שני פעמים מי כמוך דקאי אשני פסוקים:

עניני נסי הים

וזהו סוד שאמרו ישראל בשירתם. וברוח אפיך נערמו מים וגו' ע"כ אמר אויב ארדוף וגו' כיון שע"י הרוח נתייבשו המים. לכן אמר פרעה גם אני אוכל לרדוף אחר ישראל. וכזה משכם הי"ת אל הים: הים בחוזקה וכראות פרעה כי נתייבש הים היה סבור שזה היה ע"פ דרך הטבע. כי רוח חזק מייבש המים. ע"כ עוד יום או יומים יהיה יבשה במקום זה וגם הוא יכול לעבור ביבשה אחרי ב"י.

פירוש לתורת אלהים

שׁוּוֶערְד תּוֹרִישֵׁמוֹ וֶועט אִים פַאר אָרִימֶען יָדִי מַיין הַאנְט: (י) נָשַׁפְתָּ דוּ גָאט הָאסְט גִיבְּלָאזִין בְרוּחֲךָ מִיט דַיין ווִינְט כִּסָּמוֹ יָם הָאט זַייא צוּ גִידֶעקְט דֶער יַם צָלֲלוּ זַיי זֶענֶען גִיוָוארִין אַיין גֶעזוּנְקֶען כַּעוֹפֶרֶת אַזוֹי ווִיא בְּלַייא בְּמַיִם אַדִּירִים אִין שְׁטַארְקֶע וַואסֶערִין: (יא) מִי כָמֹכָה וֶוער אִיז אַזוֹי ווִיא דוּ גָאט בָּאֵלִם אִין דִי שְׁטַארְקֶע מִי וֶוער אִיז אַזוֹי ווִי דוּ נֶאְדָּר וָואס דוּ בִּיזְט בֶּעשַׁיינְט בַּקֹּדֶשׁ מִיט הֵיילִיגְקֵייט נוֹרָא פָארְכְטִיג תְהִלֹּת מֶען זָאל זָאגִין דַיין לוֹיבּ, ווָארוּם מִיט וָואס מֶען וֶועט דִיךְ לוֹיבִּין אִיז אַלְץ אִין דִיר מֶער פַאר הַאנְדִין, אוּנ אַז מֶען לוֹיבְּט אֵיינֶעם מִיט אַקְלֶענֶערֶע לוֹיבּ ווִיא צוּ אִים גִי־־ר אִיז אִים אַבְּזִיון עֹשֵׂה פֶלֶא עֶר טוּהְט וְואנְדֶערְלִיכֶע זַאכִין: (יב) נָטִיתָ דוּ הָאסְט גֶענֵייגְט יְמִינְךָ דַיין רֶעכְטֶע הַאנְט תִּבְלָעֵמוֹ הָאט אִים אַיין גֶעשְׁלוּנְגֶען אָרֶץ דִיא עֶרְד: (יג) נָחִיתָ דוּ הָאסְט גֶעפִירְט בְחַסְדְּךָ מִיט דַיין חֶסֶד עַם זוּ דָאס פָאלְק גָּאָלְתָּ ווָאס דוּ הָאסְט אוֹיסְגִילֵייזְט מֵיינְט מֶען דִי יִשְׂרָאֵל נֵהַלְתָּ דוּ הָאסְט זַייא

לקוטים על התורה

גֶעוָואנְדֶערְט אוֹיף דֶער זַאךְ נִיט גֶענוּג מֶען הָרְגַת אִים נִיט מַאכְט מֶען אִים נָאךְ רַייךְ, עֶס אִיז אַוֶועק גֶעגַאנְגֶען פִיל יָאהר, דֶער מֶענְטְשׁ אִיז גִיוָוארִין זֵייעֶר גְרוֹיס, אוּנ אַלֶע מֶענְטְשִׁין הָאבִּין שׁוֹין פַארְגֶעסִין וָואס דֶער מֶענְטְשׁ הָאט גֶעזִינְדִיגְט צוּם מֶלֶךְ, דֶער מֶענְטְשׁ אַלֵיין הָאט שׁוֹין אוֹיךְ פַארְגֶעסִין, פְּלוּצְלוּנְג הָאט דֶער מֶלֶךְ גֶעשִׁיקְט מֶען זָאל דֶעם מֶענְטְשׁ בִּינְדֶען מִיט קֵייטִין אוּנ מֶען זָאל אִים הַרְגֶען,

בְעָזְּךָ אֶל־נְוֵה קָדְשֶׁךָ׃ יד שָׁמְעוּ
עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְּלָשֶׁת׃
טו אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב
יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן׃
טז תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל
זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד־יַעֲבֹר עַמְּךָ
יְהוָה עַד־יַעֲבֹר עַם־זוּ קָנִיתָ׃

סוֹבַרְהִי בְּתוּקְפָךְ לְדִירָא
דְקֻדְשָׁךְ׃ יד שְׁמָעוּ עַמְמַיָּא
זָעוּ דַחְלָא אַחֲדַתִּינוּן
לְדָהֲווֹ יָתְבִין בִּפְלָשֶׁת׃
טו בְּכֵן אִתְבְּהִילוּ רַבְרְבֵי
אֱדוֹם תַּקִּיפֵי מוֹאָב
אַחֲדִינוּן רְתִיתָא אִתְּבָרוּ
כֹּל דַּהֲווֹ יָתְבִין בִּכְנָעַן׃
טז תִּפֵּיל עֲלֵיהוֹן אֵימְתָא
וּדְחַלְתָּא בִּסְגֵי תוּקְפָךְ
יִשְׁתְּקוּן כְּאַבְנָא עַד
דְּיַעֲבַר עַמָּךְ יְיָ יַת אַרְנוֹנָא
עַד דְּיַעֲבַר עַמָּא דְנַן דִּי
פְרַקְתָּא יַת יַרְדְּנָא׃

תולדות אהרן אל נוה קדשך. ב"ב כט: תפול עליהם. סוטה נו: עד יעבור. ברכות ד: עם
ע קנית. פסחים פו:

רשב"ם

ולהורישם את ארץ כנען שהוא נוה קדשך: (יד טו) יושבי פלשת. אלופי אדום. אילי מואב. כל אלו שכיני ארץ ישראל: (טז) עד יעבור. שניהם עד יעבור את הירדן אל ארץ ישראל כפל אחד של עברת הירדן כעין ימינך ה'. לפי הפשט בגדול זרועך. כמו בזרוע גדלך וכן קדוש היכלך בתהלים. כמו היכל קדשך:

בעל הטורים

קנית כשגאלת אותם וכאלו ילדתם אז בריה חדשה: (יד) אחז. ב' במסורה דין ואידך אחז בקרנות המזבח מלמד שאחזו חיל ורעדה והולרך לאחוז בקרנות המזבח ועוד חד מליבנא אחרינא שמאל בעשותו ולא אחז:

שפתי חכמים

מלס: ר כלומר נשון הוה ולא לשון עתיד: ש שהם חשבו משנגזרה גזירת בין הבתרים שהוא שלשים שנה קודם שנולד יצחק: ת במכילתא שלווי אל תלר ואל תתגר בם מלחמה נלטוו שנים הרבה קודם שנכתב ואף אם נכתבו בשנת הארבעים לצאתם ועוד עיין בתוספות בב"ק דף ל"ח: א (מכילתא) ונתיראו שמא יעשו עמה' מריב' על ריב שבין רועי אברהם ולוט ושבין יעקב ועשו: ב דאל"כ תרתי ל"ל: ג דק"ל והלא כל העולם כולו קנוי לו כמ"ש

רש"י

(יד) ירגזון. ר מתרגזין: יושבי פלשת. מפני שהרגו את בני אפרים שמיהרו את הקץ ש ויצאו בחזקה כמפורש בדברי הימים והרגום אנשי גת: (טו) אלופי אדום אילי מואב. (מכילתא) והלא לא היה להם לירא כלום שהרי לא עליהם הולכים ת אלא מפני אנינות שהיו מתאוננים ומצטערים על כבודם א של ישראל: נמגו. נמסו כמו (תהלים עה) ברביבים תמוגגנה. אמרו עלינו הם באים לכלותינו ולירש את ארצנו: (טז) תפול עליהם אימתה. (מכילתא) על הרחוקים: ופחד. על הקרובים ב כענין שנאמר (יהושע ב) כי שמענו את אשר הוביש וגו': עד יעבור עד יעבור. כתרגומו: קנית. חבבת משאר אומות כחפץ ג הקנוי

לקוטים על התורה

אונ זיין גאנץ פארמעגין זאל מען ברייננגען צום מלך, דאס האט דער מלך גיטאהן, ווייל ווען דער מענטש איז ארעם גיוועזן איז דאס הרגנן ביי אים ניט גיוועזן אזוי אגרויסע שטראף, ווייל דאס לעבין איז ביי אים ניט טייער גיוועזן, דריבער האט דער מלך אים רייך געמאכט ביז דאס לעבין וועט ביי אים טייער ווערין, נאכדעם האט ער אים געהרגת, דריבער האט פרעה גיזאגט איך וועל חאפין די יודין, וועל איך זיי צוריק נעמען אין מיין לאנד אין מצרים, אונ וועל זייא געבין פרייהייט אונ וועל זייא רייך מאכין, ביז זייא וועלין מיינען אז זייא זענען שוין גאר גליקליך, נאכדעם וועל איך ארויס נעמען מיין שווערד אונ וועל זיי הרגנן, אונ וועל ... פארמעגין צוריק נעמען:

פירוש לתורת אלהים

געפירט בעזך מיט דיין שטארקייט אל צו דיין היילינגען וואהנונג: (יד) שמעו עמים דיא פעלקער האבין דאס גיהערט ירגזון זענען זייא דערשראקין גיווארין חיל אחז אציטערניש האט אן גיחאפט יושבי די זיצער מיינט מען די וואס וואהנען פלשת אין לאנד פלשתים: (טו) אז דענקטשמאה? זענען דערשראקין גיווארין אלופי דיא האררין פון אדום אילי מואב די הארדין פון מואב יאחזמו האט אן גיחאפט זייא רעד ציטערניש נמוגו זיי זענען צו גאנגען אלע וואהנערס פון כנען: (טו) משה רבינו האט גיבעטין השי"ת אונ האט אזוי גיזאגט תפיל עס זאל פאלין עליהם אויף זייא אויף דיא פלשתים אימתה איין פארכט ופחד אונ אנגסטין בגדול דורך דיין גרויסע שטארקייט ידמו זיי זאלין שווייגין כאבן אזוי ווי אשטיין עד יעבור ביז עס וועט איבער פארין עמך דיין פאלק יי גאט, כלומר ביז דיין פאלק ישראל וועלין איבער פארין דעם טייך ארנון עד יעבור ביז דיין פאלק וועלין איבער פארין דעם ירדן עם דאס פאלק האסטו געליבט אזוי וויא עס איז געליבט אונ זעהר טייער ביי א מענטש אזאך וואס ער קויפט דיא

יז תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ
מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהוָה מִקְּדָשׁ
אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ׃ יח יְהוָה ׀ יִמְלֹךְ
לְעֹלָם וָעֶד׃ יט כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה
בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְהוָה
עֲלֵהֶם אֶת־מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם׃ פ
כ וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן

אונקלוס

יז תַּעֲלִינוּן וְתַשְׁרִינוּן
בְּטוּרָא דְאַחֲסַנְתָּךְ אֲתַר
מְתַקַּן לְבֵית שְׁכִינְתָּךְ
אַתְקֵינְתָּא יְיָ מַקְדְּשָׁא יְיָ
אַתְקְנוּהִי יְדָךְ׃ יח יְיָ
מַלְכוּתֵיהּ קָאִים לְעָלַם
וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא׃ יט אֲרֵי
עַל סוּסְוָת פַּרְעֹה
בִּרְתִיכוֹהִי וּבְפָרָשׁוֹהִי
בְּיַמָּא וַאֲתֵיב יְיָ עֲלֵיהוֹן
יַת מֵי יַמָּא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
הֲלִיכוּ בְּיַבֶּשְׁתָּא בְּגוֹ יַמָּא׃
כ וּנְסֵיבַת מִרְיָם נְבִיאֲתָא
אֲחָתֵיהּ דְּאַהֲרֹן יַת תּוּפָּא

תו"א תביאמו. כתובות סב: פעלת. סנהדרין לב: מקדש ה'. ברכות לג: ה' ימלוך. עירובין כד: ותקח מרים. מגילה יד:

בעל הטורים

(יז) לשבתך. ג' במסורה הכא ואידך בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים. ואידך בדה"י זהו שאחז"ל בהמ"ק שלמטה מכוון כנגד בהמ"ק שלמעלה. מכון לשבתך פעלת ה' בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך כנגדו: לשבתך בגימט' ירושלים ליון: ידיך. יו"ד יתירה בשביל י' נסים שנעשו במקדש ובשביל י' קדושות שנתקדשה הארץ: (יח) ה' ימלוך פסוק לומר לך בשיבוא העת שיאמרו ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד אז תפסוק מלכות ע"א: משה הקדים ה' למלכו' ודוד הקדים מלכות לה' שנאמר ימלוך ה' לעולם לפי ששיים ודרך רשעים יעות לא רצה להזכיר ה' על הרעה:

רשב"ם

(יז) מקדש. קו"ף של מקדש דגושה ודל"ת רפה וכן הצפינו. וכן משתי עיני מפלשתים. הדגש שבקוף של מקדש עושה את החטף (שבו) מניע. ולכך הדל"ת של אחריו רפה. וכן הצפינו. וכן משתי: (יח) ה' ימלך. לאחר שתתישבו בארץ ישראל תוודע מלכותו של הקב"ה בכל המלכיות: (יט) כי בא סוס. וניערו בים. וישראל כבר הלכו ביבשה בתוך הים. אז ותקח מרים הנביאה וגו' וכמוהו כאשר צוה ה' את משה ויניחהו אהרן לפני העדות למשמרת. וכן בירמיה כי בא ירמיה אל בית הבור ואל החנויות וישב שם ירמיה ימים רבים וישלח המלך צדקיהו ויקחהו: (כ) הנביאה. קורא בעל דברי שבח או תוכחות בני אדם: אחות אהרן. על שם הבכור קורא אחות כמו שפירשתי אצל אחות נביות ואחות לוטן:

רש"י

בדמים יקרים שהכיב על האדם: (יז) תבאמו. נתנבא משה שלא יכנס לארץ לכך לא נאמר תביאנו (נראה שלא יכנסו לארץ וכו' והכי איתא בהדיא פ' יש נוחלין דף י"ט ובמכילתא הבנים יכנסו ולא האבות אף שלא נגזר גזירת מרגלים עדיין מ"מ ניבא ולא ידע מה ניבא מהרש"ל): מכון לשבתך. מקדש של מטה מכוון ד כנגד כסא של מעלה אשר פעלת: מקדש. הטעם עליו זקף גדול להפרידו מתיבת השם שלאחריו המקדש אשר כוננו ידיך ה' חביב בית המקדש שהעולם נברא ביד אחת שנאמר (ישעיה מח) אף ידי יסדה ארץ ומקדש בשתי ידים ואימתי יבנה בשתי ידים בזמן שה' ימליך לעולם ועד לעתיד לבא שכל המלוכה שלו: (יח) לעולם ועד. ל' עולמית הוא והוי"ו בו יסוד לפיכך היא פתוחה ה אבל (ירמיה כט) ואנכי היודע ועד שהוי"ו בו שימוש קמולה ו היא: (יט) כי בא סוס פרעה. ז כאשר בא: (כ) ותקח מרים הנביאה. היכן נתנבאה כשהיתה אחות אהרן קודם שנולד משה אמרה עתידה אמי שתלד בן וכו'

שפתי חכמים

ד (ג"א) מדכתיב מכון לא: עליון קונה שמים וארץ אלא כו': ולא כתיב מקום (נח"י) וה"פ תביאמו ותטעמו בהר נחלתך ואותו הר הוא מכון לשבתך של מעלה אשר פעלת ומלת פעלת קאי אלשבתך דהיינו כסא של מעלה ולא כל ההר מכון אלא המקדש אשר כוננו ידיך הוא מכון ר"ל מכוון ע"ש: ה ר"ל היינו סגול שהוא פת"ח קטן תחת העי"ן של ועד: ו ר"ל ליר"י שהוא קמץ קטן ול' היא קאי על המלה של ועד: ז (נח"י) וה"ק מפני שבא סוס פרעה לפיכך ותקח מרים ולזה נתכוין הרב כאשר בא או

עניני נסי וביזת הים

(כ) ותקח מרים הנבואה אחות אהרן. רבים מקשים מדוע יחסה הכתוב לאהרן. והרב בעל מ"ה כתב וז"ל ויתכן לדעתי כפי הפשט שעד שנהיה ענין קריעת ים סוף היו בעיני ישראל משה ואהרן ומרים שוים במדרגת הנבואה. אבל עתה כאשר ראו קריעת ים סוף. הכירו גדולת מדרגת משה עליהם. והכירו כי נבואת משה מאד נעלה עליהם. והם נפרדים

פירוש לתורת אלהים

זאך פאר פיל געלט: (יז) תְּבִאֵמוֹ דו זאלסט
ברענגען די ישראל וְתִטָּעֵמוֹ און דו זאלסט פלאנצין
זיי בְּהַר אויף דעם בארג נַחֲלָתְךָ דיין ארב מָכוֹן דאס
ארט וואס איז אן געברייט צו דיין זיצונג פָּעַלְתָּ יְיָ
וואס דו גאט האסט געווערקט מִקְּדָשׁ דאס
הייליגקייט אֲדֹנָי גאט כּוֹנְנוּ וואס דיינע הענט
האבין אן געברייט: (יח) יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד גאט
וועט קיניגען אויף אייביג: (יט) כִּי בָא עס איז
געקומען סוּס פַּרְעֹה פערד פון פרעה בְּרִכְבּוֹ מיט
זיין רייט וואגין וּבְפָרָשָׁיו און מיט זיינע רייטער
בַּיָּם אין ים וַיָּשֶׁב האט גאט אויף זייא ווידער
געקערט דאס וואסער פון דעם ים וּבְנֵי און דיא
ישראל זענען געגאנגען טרוקען אין דעם ים:
(כ) וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה און מרים הנביאה אֲחוֹת דיא

את־התף בידה ותצאן כל־הנשים
אחריה בתפים ובמחלת: כא ותען
להם מרים שירו ליהוה כי־גאה
גאה סוס ורכבו רמה בים: ס
כב ויסע משה את־ישראל מים־סוף
ויצאו אל־מדבר־שור וילכו שלשת־
ימים במדבר ולא־מצאו מים:
כג ויבאו מרתה ולא יכלו לשתת

בידהא ונפקו כל נשיא בתרהא בתופין ובחינגין: כא ומעניא להן מרים שבחו ואודו קדם יי ארי אתגאי על גיותניא וגיאותא דיליה היא סוסיא ורכביה רמא בימא: כב ואטיל משה ית ישראל מימא דסוף ונפקו למדברא דחגרא ואזלו תלתא יומין במדברא ולא אשכחו מיא: כג ואתו למרה ולא יכילו למשתי מיא ממרה

הגר"א וילכו שלשת. נ"ק פב: ויבאו מרתה. ערכין ס:

רשב"ם

(כב) ויסע. הפעיל. אבל ויסע. הוא עצמו נסע. כן ויפל בקרב מחנהו. ויגש את פר לשון מפעיל. אבל ויפול ויגש. לשון פועל:

בעל הטורים

(כב) ויסע. ב' במסורה דין ואידך ויסע כאן עמו מלמד שהיו מוצאים אבנים טובות בקרקעות הים והסיעם משה בעל כרחם כאן הזה שהרוע' מסיעו מעדר לעדר ועוד חד באיוב ויסע כעץ תקותי שע"י פרעה שהיה עמו בעלתו בעבודת פרך נפרע לו מדה כנגד מדה שנאמר ויסע כעץ תקותי: (כג) מרתה. ב' במסורה הכא ואידך כי אותי מרתה בירמיה מה התם היו ממרים בה' אף

שפתי חכמים

ותקח מרים: ח אע"פ שלא נכתב במרים רק פסוק הראשון מ"מ קצר וסמך על השירה הנזכרת: ט דאל"כ ויסע משה ל"ל הרי תמיד היו נוסעים ע"פ הגבורה: י וא"ת והא כתיב וינצלו את מצרים ופרש"י שעשאוה כמצולה שאין בה דגים. וי"ל דהכא מיירי במטמוניות שהיו להם: כ ר"ל תורי זהב היינו ביזת הים

רש"י

כדאיתא בסוטה (דף יב) ד"א אחות אהרן לפי שמסר נפשו עליה כשנצטרעה נקראת על שמו: את התף. כלי של מיני זמר: בתפים ובמחלת. מובטחות היו צדקניות שבדור שהקב"ה עושה להם נסים והוציאו תופים ממצרים: (כא) ותען להם מרים. משה אמר שירה לאנשים הוא אומר והם עונין אחריו ומרים אמרה שירה ח לנשים (מכילתא): (כב) ויסע משה. (מכילתא) הסיען בעל כרחם שעטרו מצרים סוסיהם בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות (מכילתא) והיו ישראל מוצאין אותם בים ט וגדולה היתה ביזת הים י מביזת מצרים שנאמר (שיר א) תורי זהב נעשה לך עם נקודת הכסף כ לפיכך הוצרך להסיען בעל כרחם: (כג) ויבאו מרתה. כמו למרה ה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בתחילתה והתי"ו היא במקום ה"א הנשרשת בתיבת מרה ובסמיכתה כשהיא נדבקת לה"א שהוא מוסיף במקום הלמ"ד תהפך הה"א של שרש לתי"ו וכן כל ה"א שהיא שרש בתיבה תתהפך לתי"ו בסמיכתה כמו (ישעיה כז) חמה אין לי. (אסתר א) וחמתו בערה בו הרי ה"א של שורש נהפכת לתי"ו מפני שנסמכת אל הוא"ו הנוספת. וכן עבד ואמה (בראשית

עניני נסי וביזת הים

בנבואתם. ומשה הוא לבדו עבד ה' נקרא. ומרים שוה לאהרן בנבואתם. ע"כ אמר מרים הנביאה אחות אהרן. מרים מתיחסת בנבואתה רק לאהרן להיותה נקראת אחותו. אבל אינה מתיחסת למשה בנבואתה. כי אינם שוים בנבואה:

(כב) ויסע משה את ישראל מים סוף וגו' עד סוף הענין. כתב הרב בעה"ק שמלבד שיורה הכתוב ויורהו ד' עץ וגו' על ספורו הפשוטי. יורה גם דרך כלל על רעיון יקר ונחמד מאד לאדם. והוא שבכל הזמנים והעתים בהצר לו מאד. עד שמקריו הרעים ימררו לו חייו כמים המרים. יזכור וישים תמיד אל לבו המטרה והתעודה אשר לפניו. שהוא להשיג בחייו האנושיים האלה ע"י שכלו בטובה ונחת כל התלאה אשר תמצאהו הכשרון להחזיק בעץ החיים הנצחיים שמעותדים לו בשכר וגמול.

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כב) וילכו שלשת ימים. כשיצאו ישראל ממצרים נטלו מים מתוקים בכליהם כלו המים נתרעמו מיד שנאמר וילונו העם. היה להם להמלך במשה ולא עשו אלא נתרעמו מיד. ד"א וילכו שלשת ימים דורשי רשומות שלשה ימים הלכו במדבר ולא מצאו תירה שנמשלו למים ולפיכך מרדו והילכך התקינו הקדמונים להיות קורין בתורה שני וחמישי שלא יהי' שלשה ימים בלא תורה:

פירוש לתורת אלהים

שוועסטער פון אהרן האט גענומען את התף דיא פוק בידה אין איר האנט ותצאן, זענען ארויס גיגאנגען אלע ווייבער נאך איר בתפים מיט פוקין ובמחולות אונ מיט טאנצען: (כא) ותען להם מרים אונ מרים האט גיענטפערט צו דיא ווייבער שירו זינגט ליי צו גאט כי ווארום גאה גאה ער האט גיהערשט איבער אלע הערשאפט סוס דאס פערד מיט זיין רייטער האט גאט אריין גיווארפין אין ים: (כב) ויסע משה את ישראל מים סוף אונ משה האט אוועק גיצויגין די ישראל פון דעם ים סוף ויצאו אונ זיי זענען ארויס גיגאנגען צו דער מדבר שור וילכו אונ זייא זענען גיגאנגען דריי טאג אין דער מדבר ולא אונ האבין ניט גיפונען וואסער: (כג) ויבאו אונ זייא זענען גיקומען אין דעם ארט וואס ווערט גערופען מרה ולא אונ זיי האבין ניט גיקאנט טרינקען דאס וואסער פון דעם ארט

מים ממרה כי מרים הם על־כן קרא־שמה מרה:
כד וילנו העם על־משה לאמר מה־נשתה:
כה ויצעק אל־יהוה ויורהו יהוה עץ וישלך אל־המים וימתקו המים שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו:
כו ויאמר אם־שמוע תשמע לקול

אונקלוס

ארי מרירין אינון על כן קרא שמה מרה:
כד ואתרעמו עמא על משה למימר מה נשתי:
כה וצלי קדם יי ואלפיה יי אעא ורמא למיא ובסימו מיא תמן גזר ליה קים ודין ותמן נסיה:
כו ואמר אם קבלא תקביל במימרא דיי

תולדות אהרן

חק ומשפט. סנהדרין נג: ויאמר אם. ברכות נו:

בעל הטורים

הכא נמי: (כה) שם שם לו חוק ומשפט. זה פרה אדומה שכשם שזה המר ממתיק המרים כך פרה אדומה מטהרת הטמאים ומטמאת הטהורים: שם. בגימטרי' פרה אדומה: חק ומשפט. ג' במסו' הכא ואידך כיהושע וישם לו חק ומשפט בשכם כשכרת ברית עם ישראל. ואידך וללמד בישראל חק ומשפט בעזרא מה התם נתנו להם חקים ומשפטים אף כיהושע כאלו כו ביום ניתנה להם התורה שקבלו לעבוד את ה' וכן בעזרא נתחדש להם כתב

רשב"ם

(כה) ויורהו. לשון יורו משפטיך: שם שם לו חוק ומשפט. שם במרה על ידי עלילות (הנסיון) אשר שם (להצמיאם) למים ואחר כך ריפא להם את המים התחיל להוכיחם שיקבלו עליהם את החוקים ואת המשפטים אשר ילמדם והוא יעשה צורכיהם. והיאך שם לו חוק ומשפט שאמר להם אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך וגו'

רש"י

ל) הנה אמתי בלהה. לנפש חיה (איוב לג) וזהמתו היתו להם. בין הרמה ותבוכתו הרמתה: (כד) וילנו. ל' נפעל הוא וכן התרגם לשון נפעל הוא ואתרעמו וכן דרך ל' תלונה להסב הדבור אל האדם ל מתלונן מתרועם ולא אמר לונן רועם וכן יאמר הליעז דקומפליינ"ט ש"י מיסב הדבור אליו באמרו ש"י: (כה) שם שם לו. במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם שבת ופרה אדומה מ ודינין (סנהדרין מ): ושם נסהו. לעם וראה קשי ערפן שלא נמלכו במשה בל' יפה נ בקש עליו רחמים שיהיה לנו מים לשתות אלא נתלוננו: (כו) אם שמוע תשמע. זו קבלה שיקבלו עליהם:

שפתי חכמים

ונקודות הכסף היינו ביזת מצרים כדאיתא במדרש: ל ר"ל על האדם שמתלונן: מ וי"ל שבת מפרש הקרא מיד אחריו. א"נ מדכתיב בדברות אחרונות כאשר צויתיך ופירש רש"י כאשר צויתיך במרה. ופרה אדומה מדכתיב חק וגבי פרה אדומה כתיב נמי חקת. והמפרשים האריכו בזה דבמכילתא ובגמרא נזכרו מצות אחרות יעויין שם: נ כתב הרא"ם לא ידעתי מי הכריח לרש"י

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כה) חק ומשפט. חק שהוא משפט זה כבוד אב ואם:

עניני נסי וביזת הים

אחרי עזבו בית חומר עת תשוב רוחו אל האלהים אשר נתנו. ע"ד מאחז"ל „התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין" וזש"א הכתוב ויורהו ה' עץ וימתקו המים". כי בזכרו עץ חיים זה ימתקו לו ימי חייו אף כי יסובבהו צרה וצוקה. ובלי תלונה ישא עול סובלו כי נטל עליו. וירמוז כמאמר ויורהו ה' עץ אל עץ החיים אשר בתוך הגן שהוא כנוי אל ההצלחה התכליתית. לומר

פירוש לתורת אלהים

מרה כי ווארום זיי זענען געווען ביטער על דרום האט מען גערופען דאס ארט מרה ווייל דאס וואסער פון דעם ארט איז געווען ביטער: (כד) וילונו האט דאס פאלק גיקריגט אויף משה לאמר און האבין גיזאגט מה וואס וועלין מיר טרינקען: (כה) ויצעק האט משה געשריגען צו גאט און האט תפלה גיטאהן דיא ישראל זאלין האבין צו טרינקען ויורהו האט גאט גיוויזען צו משה אהאלץ וישלך האט משה דאס האלץ אריין גיווארפין אין דעם וואסער וימתקו איז דאס וואסער זיס גיווארין שם דארטין שם האט גאט גיטאהן לו צו אים צו דיא יודין חוק אגיזעץ כלומר דארטין אין מרה האט גאט גיגעבין צו דיא ישראל עטליכע מצות זיי זאלין עוסק זיין אין זיי ומשפט און אגריכט ושם און דארטין נסהו האט גאט געפרובט דאס פאלק און האט גיזעהן אז זייא זענען קריגערס, ווארום זייא האבין זיך ניט בראטין מיט משה צו זאגין מיט גוטע רייד בעט השי"ת ער זאל זיך אויף אונז מרחם זיין מיר זאלין האבין וואסער צו טרינקען און זייא האבין ניט אזוי גיטאהן נאר זייא האבין גיקריגט: (כו) ויאמר האט משה גיזאגט צו דיא ישראל פון גאטס וועגין אם שמוע תשמע אויב דו וועסט הערין לקול דעם קול פון דיין גאט ה' אלהיך דו וועסט

לקוטים על התורה

(כו) ויאמר אם שמוע תשמע וגו'. וואס משה האט גיזאגט צו די יודין וועלין מיר פארשטיין מיט אמשל, צווייא פרעמדע מענטשין האבין אמאהל גינעכטיגט אין איין צימער אין אגאסט הויז, די ביידע מענטשין האבין זיך ניט גיקענט, און זענען גיוועזן פון ווייטע שטעט. איינער האט געהייסין מאיר דער אנדערער האט געהייסין מרדכי, ביי נאכט האט מרדכי געגנבת ביי דעם מאיר טויזענד רובל, אין דער פריה האט מאיר געשריגען אויף מרדכי ער זאל אים צוריק געבין דיא טויזענד רובל, עס

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה
וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֺתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל־חֻקָּיו
כָּל־הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם
לֹא־אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה רֹפְאֶךָ׃
חמישי ס כז וַיָּבֹאוּ אֵילִמָה וְשָׁם שְׁתֵּים
עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים

אונקלוס

אֱלָהָךְ וּדְכָשַׁר בְּעֵינוֹהִי
תַּעֲבֵיד וְתַצֵּית לְפִקּוֹדוֹהִי
וְתִטַּר כָּל קְיָמוֹהִי כָּל
מַרְעִין דִּי שַׁוֵּיתִי בְּמִצְרַיִם
לָא אֲשַׁוֵּי עֲלָךְ אֲרֵי אֲנָא
יְיָ אָסְיָךְ׃ כז וַאֲתוֹ לְאֵילִם
וְתַמָּן תַּרְתֵּי עַסְרֵי מַבּוּעִין
דְּמַיִן וְשַׁבְעִין דִּיקְלִין

תולדות אהרן

כל המחלה. סנהדרין נו: אילמה. יבמות ית

רשבים

ושמרת כל חקיו שציוה אתכם: (כו) כל המחלה אשר שמתי במצרים. שעשיתי מימיהם דם ולא היה להם מים לשתות לא אשים עליך כי אני ה׳ רותאך אשר רפאתי למים. כדכתיב לשון זה באלישע כשריפא המים. כל המחלה במים מדבר. כדכתיב וברך את לחמך ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך:

בעל הטורים

של תורה: (כו) מחלה. אותיות הלחם ואותיות המלח לומר לך ששמונים ושלשה מיני חלאים תלויים במרה ופת שחרית כמ״ש וקיתון של מים מבטלתן ולכך סמך לו עינות מים: רופאך. הפ״א רפויה שהרפואה שבידי שמים באה בשופי ושבידי אדם באה בקושי ועל כן ורפא בפרשת משפטים דגוש:

שפתי חכמים

לפי ושם נסהו על התלונות שאין ענין לו עם חק ומשפט שנתן להם ולא פירש על המצות שנתן להם לנסותם אם יקבלו בשמחה אם לאו שאז יתיישב יותר מה שכתב אחריו מיד והיה אם שמוע תשמע וגו׳ ע״כ וי״ל דאי קאי ושם נסהו על המצות שציוה להם הל״ל שם שם לו חק ומשפט ונסהו ושם ל״ל דושם משמע ענין אחר מנה שנאמר לפני זה לכן פי׳ נסהו לעם על התלונה וכו׳: ם דק״ל דאם לא ישים היאך אמר אני ה׳ רופאך ל״פ ואם אשים וכו׳ וה״פ אם שמוע תשמע וגו׳ אז לא אשים אבל אם לא תשמע או אשים עליך אבל הרי הוא כלא הושמה וכו׳: ע ר״ל שמזה נשמע שהיא רפואה וכ״ש שמונעת החולי לבא: פ דק״ל ל״ל המנין: צ כ״ל שכן היו נוטלין אותן אבל אין לפרש שנזדמנו

רש״י

תעשה. היא עשייה: והאזנת. תטה אזנים לדקדק בהם: כל חקיו. דברים שאינן אלא גזירת מלך בלא שום טעם ויצר הרע מקנטר עליהם מה איסור באלו למה נאסרו כגון לבישת כלאים ואכילת חזיר ופרה אדומה וכיוצא בהם: לא אשים עליך. ואם אשים הרי הוא כלא הושמה פ כי אני ה׳ רופאך זהו מדרשו (מכילתא) ולפי פשוטו כי אני ה׳ רופאך ומלמדך תורה ומצות למען תנצל מהם כרופא הזה האומר לאדם אל תאכל דברים שמחזירים אותך לידי חולי וזהו איזון מצות וכן הוא אומר (משלי ג) רפאות תהי ע לשרך: (כז) שתים עשרה עינות מים. כנגד י״ב שבטים פ נזדמנו צ להם: ושבעים תמרים. כנגד ע׳ זקנים:

עניני נסי וביזת הים

כי בהשקפת התכלית המקווה יהיו לכל בעל דעת כל הפעולות הנעשות בשבילו לא בכבד נקלות אבל אהובות ומתוקות כענין המשקים המרים הנלקחים לתרופה לבעלי השכל שהם מתוקים עליהם או אהובים כמתוקים לתקות הבריאות הנכסף להם. כי על זה אמר המשורר הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים. ויאמר שהורה להם עץ כי כן ימתקו להם המים הטובים אשר היו מתחלה למרים לפי שהם עצמם מרי נפש וחולי התכונות ועל ידו ימתקו המים. וע״ז הדרך דבר אליו כרופא החכם שראה איש משוקה או משודף הולך ודל ויאמר לו כי אדני האחיה מחולי זה. ויאמר חיו תחי׳ אך בשלשה תנאים. הראשון שתשמע אל דברי הרופא. השני שתכריע רצונך אל דעתו לא שתשתדל שתכריע דעתו לרצונך כמו שיקרה לחולים העקשים

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כו) כי אני ה׳ רופאך. המשכילך בדרך זו תלך שלא תבא לידי מחלה כרופא המזהיר לאוהבו לא תאכל מאכל פלוני שלא תבא לידי חולי רק אם שמוע תשמע וגו׳ כל המחלה וגו׳ כי אני ה׳ המזהירך קודם שלא תעשה דבר המביאך לידי מחלה וכאב שעבירה מביאה לידי מחלה שנאמר נר

לקוטים על התורה

איז קיינער ניט גיוועזן אין שטוב נאר דו, געוויס האסטו גענבנבת דיא טויזענד רובל, אונ מרדכי האט געלייקענט ער האט ניט גענומען, וויא מאיר האט גיזעהן אז ער קען זיך גאר ניט העלפין געגין מרדכי, האט מאיר גיזאגט צו מרדכי אויב דו וועסט מיר ניט געבין דיא טויזענד רובל קען איך מאכין מיט כישוף אז אלע דיינע ציין פון מויל זאלין ארויס פאלין, האט מרדכי גיזאגט אפילו דו וועסט

פירוש לתורת אלהים

אויף דיר מקבל זיין גאטס מצות והישר אונ וואס רעכט פארטיג אין גאטס אויגין וועסטו טאהן והאזנת אונ דו וועסט פאר נעמען למצותיו זיינע מצות ושמרת אונ דו וועסט היטען כל גאר זיינע גיזעץ דאס מיינט מען אזעלכע מצות וואס דו ווייסט קיין טעם ניט צו זייא דהיינו מצות פרה אדער כלאים זאגט דיר גאט אזוי צו כל גאר דיא קרענק אשר וואס איך האב גיטאהן אין מצרים לא וועל איך אויף דיר ניט טאהן כי ווארום איך גאט בין דיין היילער, כלומר אונ לערין דיך תורה ומצות דארך דיא תורה ומצות וועסטו ניצול ווערין פון אלע קראנקהייט אזוי וויא אדאקטער זאגט צו אמענטש אז דו וועסט ניט עסין דיא זאך וועסטו ניט קראנק זיין אזוי האט השי״ת גיזאגט צו די ישראל אז איר וועט היטען מיין תורה ומצות וועט איר ניט האבין קיין שום קראנקייט: (כז) זענען די ישראל אוועק גיגאנגען פון מרה ויבאו אונ זענען געקומען אין אלים ושם אונ דארטין איז גיוועזן שתים עשרה צוועלף עינות קוואל ברונעם וואסער ושבעים אונ זיבעציג

וַיַּחֲנוּ־שָׁם עַל־הַמָּיִם׃ טז א וַיִּסְעוּ
מֵאֵילִם וַיָּבֹאוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶל־מִדְבַּר־סִין אֲשֶׁר בֵּין־אֵילִם וּבֵין
סִינָי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
ב וַיִּלּוֹנוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל־
מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן בַּמִּדְבָּר׃ ג וַיֹּאמְרוּ
אֲלֵהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי־יִתֵּן מוּתֵנוּ

וּשְׁרוֹ תַמָּן עַל מַיָּא׃
א וּנְטַלוּ מֵאֵילִם וַאֲתוֹ כָּל
כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמַדְבְּרָא דְסִין דִּי בֵּין
אֵילִם וּבֵין סִינָי בַּחֲמִשָּׁא
עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא תִנְיָנָא
לְמִפַּקְהוֹן מֵאַרְעָא
דְמִצְרָיִם׃ ב וְאִתְרַעֲמוּ כָּל
כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל
מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן
בְּמַדְבְּרָא׃ ג וַאֲמַרוּ לְהוֹן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְוַי דְמִיתְנָא
קדם

*וילונו קרי

בעל הטורים

(א) סין. כנ׳ הסנה ונקרא סיני ע״ש יו״ד דברות שנתנו בו:

רש״י

(א) בחמשה עשר יום. נתפרש היום של חנייה זו לפי שבו ביום כלתה החררה שהוציאו ממצרים והוצרכו למן ללמדנו שאכלו משירי הבצק (או משירי המצה) ששים ואחת סעודות ק וירד להם מן בט״ו באייר ויום א׳ בשבת היה ר כדאיתא במסכת שבת (דף עז): (ב) וילונו. לפי שכלה הלחם: (ג) מי יתן מותנו. שנמות והיינו שם דבר כמו מותנו (בחולם) אלא כמו

רשב״ם

(א) בחמשה עשר יום לחדש השני. אז פסקו להם

שפתי חכמים

להן שעכשיו נכראו דהא כתיב אין כל חדש תחת השמש: ק אע״פ שנשארו י״ו ימים מניסן ומאייר היו ט״ו ימים עד ירידת המן וא״כ הוא ס״ב סעודות דאשונה סעודה ראשונה היו אוכלים במצרים דהיינו ליל ט״ו וכט״ז שחרית יצאו: ר מדכתיב ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי לירידתו שבת הוא ולא יהיה בו. הקשה הרא״ם שמוכח מהאי קרא שט״ו באייר שנכנסו תחילה וכאו

דעת זקנים מבעלי התוספות

קציר ביום נחלה וגו׳. והמצוה היא רפואה לאדם שנאמר ולכל בשרו מרפא מהרב יוסף קרא. וכל זה מתפרש כמו ולרש אין כל ולא יעור כל ושמתו שום דבר מחמתו. וכן הכא שום דבר מהמחלה לא אשים עליך:

עניני נסי וביזת חים

והשלישי שתשים כפועל כל מה שילוך בשני מיני ההנהגה. אם בענינים התמידיים מהאוכל והמשקה והטיול והשינה וכיוצא. ואם בכלתי תדורין כגון ההרקות והרקיחות הרפואיות. וכזה המחלה הקשה אשר הסכותי על חולה אחר אשר השתדלתי ברפואתו לבלתי שמרו כל התנאים הללו [לפי שהרופא לחולה הבלתי שומע ודאי אף יזוק ולא יועיל] לא אסבב אותה עליך. וכי אני ודאי רופאך מהחולי אשר אתה בו. וזה הענין מבואר בכתוב בחולי

פירוש לתורת אלהים

טייטעל ביימער וַיַּחֲנוּ האבין זיי דארטין גערוהט בייא דעם וואסער: (א) וַיִּסְעוּ האבין זייא אוועק גיצויגין פון אלים וַיָּבֹאוּ אונ זענען געקומען כָּל גאר די עֲדָה יודין אֶל צו דער מִדְבָּר וואס ווערט גערופען סין אֲשֶׁר וואס דיא מִדְבָּר איז בֵּין אֵלִים צווישען אלים וּבֵין אונ צווישען דעם בארג סיני זענען זייא אהין געקומען בַּחֲמִשָּׁה אין דעם פונפ־צעהנטין טאג אין אנדערין חודש לְצֵאתָם צו זייער ארויס גיין פון מצרים אין חודש אייר: (ב) וַיִּלּוֹנוּ האבין אלע יודין געקריגט אויף משה אונ אויף אהרן אין דער מדבר: (ג) וַיֹּאמְרוּ האבין דיא יודין צו זיי גיזאגט מִי ווער וואלט גיגעבין מוּתֵנוּ מיר

לקוטים על התורה

אזוי מאכין, וועל איך דיר אויך ניט געבין דיא טויזענד רובל, ווארום איך וויים ווא עס זואהנט אדאקטאר וואס קען אריין שטעלין נייע ציין אין מויל, האט מאיר גיזאגט איך בין דאך דער דאקטאר וואס שטעלט אריין דיא נייע ציין, זאג איך דיר אז איך וועל דיר קיין נייע ציין אריין שטעלין סיידין דו ועסט מיר געבין דיא טויזענד רובל, בעסער גיב מיר באלד די טויזענד רובל וועסטו ניט ליידין יסורים, אזוי האט משה גיזאגט צו דיא יודין אויב איר וועט הערין דיא שטיממע פון גאט אונ איר וועט טאהן אלץ וואס גאט גיפעלט וועל איך אויף אייך ניט טאהן די קראנקייטין וואס איך האב גיטאהן אויף די מצריים, טאמער וועט איר זאגין ווער קען דאס טאהן אלץ וואס גאט האט גיבאטין, אונ מורא האבין פאר קראנקייטין דארפין מיר אויך ניט, ווארום עס זענען דא דאקטוירים אונ מידעצינען וואס מאכין געזונד דעם מענטשין, האט משה גיזאגט איר האט אטעות, איר זאלט ניט מיינען אז דיא מידעצינען

היילין דעם מענטש, גאט היילט דעם מענטש מיט דיא מידעצינען, אז גאט גיט דעם דאקטאר חכמה ער זאל פארשטיין וואס דיא קראנקייט איז אונ ער זאל געדיינקען וועלכין מידעצין ער זאל דיר געבין, קענסטו געזונד ווערין, אבער אז גאט וועט צונעמען די צייט די חכמה פון דאקטאר, אונ וועט מאכין ער זאל די מינוט פארגעסין וועלכע מידעצין ער זאל דיר געבין, וועסטו ניט געזונד ווערין, בין איך דאך דיין דאקטאר, אונ איך זאג דיר אז איך וועל דיך אנדערש ניט געזונד מאכין, סיידין דו וועסט טאהן מיינע מצות

(ג) וילונו וגו׳ במדבר. דער דרבי יוסף שרייבט ווען דיא יודין זענען אוועק גיגאנגען פון אילים האבין זייא געמיינט זייא וועלין גיין באלד אין ארץ ישראל דורך וועלכע וועג עס וועט זיין, דורך פלשתים, אדער

בְּיַד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשִׁבְתֵּנוּ
עַל־סִיר הַבָּשָׂר בְּאָכְלֵנוּ לֶחֶם
לָשֹׂבַע כִּי־הוֹצֵאתֶם אֹתָנוּ אֶל־
הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת־כָּל־
הַקָּהָל הַזֶּה בָּרָעָב׃ ס
ד וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם
מִן־הַשָּׁמַיִם וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר־

אונקלוס

קֳדָם יְיָ בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם
כַּד הֲוֵינָא יָתְבִין עַל דּוּדֵי
בִּשְׂרָא וְכַד הֲוֵינָא אָכְלִין
לַחְמָא וְשָׂבְעִין אֲרֵי
אַפֵּקְתּוּן יָתָנָא לְמַדְבְּרָא
הָדֵין לְקַטָּלָא יָת כָּל
קְהָלָא הָדֵין בְּכַפְנָא׃
ד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה הָא אֲנָא
מָחֵית לְכוֹן לַחְמָא מִן
שְׁמַיָּא וְיִפְּקוּן עַמָּא

תולדות אהרן

הנני ממטיר. תענית ט: לחם. יומא עה: ויצא העם. שם:

רשב"ם

עוגות שהוציאו ממצרים: (ג) ביד ה'. מיתת (הבאים) בכלח אלי קבר ולא ברעב: על סיר הבשר. כמו ועליו מטה מנשה: (ד) ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו. אף אם יתכוונו ללקוט הרבה לא ימצאו בבתים אלא (יום) דבר יום ביומו כדכתיב וימודו בעומר. איש לפי אכלו

בעל הטורים

(ג) לשובע. ד' במס' דין. ואידך ואכלתם לשובע. ואכלתם לחמכם לשובע. לידה שלא להם לשובע. מלמד שגם במצרים זימן להם הקב"ה ספוקיהם כמו שדרשו רבותינו ז"ל הדגה אשר נאכל במצרים חנם וכי תעלה על דעתך שנתנו להם חנם השתא וכו' אלא שהקב"ה היה מזמין להם דגים בבדיהם וזהו לידה שלא להם לשובע:

שפתי חכמים

למדבר סין יום שבת היה וקשה והא כבר נלטוו במרה על השבת וכו' ושמא י"ל שבחמשה עשר יום לחדש השני דכתיב בקרא לא קאי אלא אויבואו אבל נסיעתן לא היה אלא בששי בשבת דהיינו כ"ד יום ועיין בזה בנח"י: ש פי' דהא התרגום מתרגם על מי יתן מותנו לוי דמיתנא כמו שתרגם על לו מתנו ולוי מתנו פשיטא שפירושו הלואי והיינו מתים א"כ מי יתן מותנו נמי פירוש הלואי היינו מתים דהיינו שנמות: ת פירוש דבר ענין ולורך ומפני שלורך היום היא לכמה דברים לכן פי' שמכוון פה לורך אכילת היום גם הוסיף מלת ולקטו בין מלת יום ובין מלת ביומו להודיע שמלת ביומו דבקה עם מלת ולקטו לא עם יום הסמוך לו שא"כ יהיה פירושו לורך היום שבאותו יום ואין לו טעם. גם לא נודע מזה זמן לקיטתו לכך מוסיף הרב ואמר ילקטו ביומו

רש"י

עשותנו חניתנו שובנו לעשות אנחנו לחנות אנחנו למות אנחנו. ותרגומו לוי ש דמיתנא כמו לו מתנו. הלואי והיינו מתים: (ד) דבר יום ביומו. לורך אכילת יום ילקטו ביומו ת ולא ילקטו היום ללורך מחר (מכילתא):

עניני נסי וביזת הים

הנפשיי הלזה שאמר לו הרופא ודאי יש תקוה לאחריתך אך אם שמוע תשמעו לקולי. והוא קבלת עול השמיעה והלמוד. והישר בעיניו תעשה. ולא הישר בעיניך. שלא תהרהר לאמר מה לו פאעשה מלוה זו טוב שאעשנה בענין אחר. וזה במה שתאזין במלות השמיעות הבאות בכל המעשים המורגלים בכל חיי האדם שהשכל יסכים עמהם וגם שתשמור החקים הבאים בפעולות מיוחדות תוריות שאין הדעת גוזרן ועם זה כל המחלה אשר שמתי במלרים לבלתי שומעם לקולי ראשונה כשאמרתי להם שלח את עמי ויחוגו לי במדבר. לא אשים עליך כי אני ה' רופאך גדאי כשתשמור הסדר:

עניני המן

(ד) ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וגו' למען אנסנו הילך בתורתי וגו'. כתב הרב כ"ח לריך להבין איך יהי' מנסה אותם ע"י המן. והענין כי יש ב' סבות שהם מניעות גדולות לשלמות הנפש לעסק התורה והעבודה. סבה ראשונה היא חסרון פרנסה. דחקות. רעב ר"ל. כ"א ח"ו אין נאדם לחם לאכול ובגד ללבוש ועוללים שאלו לחם ואין. איך יכול האדם לעסוק בתורה ומלות כמאחז"ל בעירובין פניות מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו. סבה הב' היתרונו'. היינו אם יהי' לאדם גודל הללחה בכל אשר יפנה וכסף וזהב ירבון לו. ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך. וז"ש בלמה הע"ס

לקוטים על התורה

דורךְ אֵין אַנְדֶער מְדִינָה, אַז זֵייא הָאבִּין דֶערְזֶעהְן משֶׁה אוּנ אַהֲרֹ: פִירֶען זֵייא אַרֵיין אִין דֶער מִדְבָּר, הָאבִּין זֵייא גֶעקְרִיגְט מִיט משֶׁה, צוּ וָואס פִירְסְטוּ אוּנְז אִין אַמִדְבָּר, וֶוען מִיר זֶענֶען גִיוֶועזְן אִין מִצְרַיִם אוּנ מִיר הָאבִּין גֶעאַרְבֶּעט, הָאבִּין מִיר גֶעהַאט צוּ עֶסִין, אוּנ אַז מֶען אִיז גִישְׁטָארְבִּין, אִיז דָאס שְׁטַארְבִּין גִיוֶועזְן דוּרךְ גָאט וָואס עֶר הָאט גוֹזֵר גִיוֶועזְן אַז אַמֶענְטְשׁ מוּז שְׁטַארְבִּין, אָבֶּער אַז אִיר הָאט אוּנְז אַרֵיין גֶעפִירְט אִין דֶער מִדְבָּר, וָואס דָארְט וֶועלִין מִיר שְׁטַארְבִּין פוּן הוּנְגֶער, וֶועלִין מִיר דָאךְ שְׁטַארְבִּין דוּרךְ אַייךְ נִיט דוּרךְ גָאט, אַז גָאט הָאט אוּנְז אַרוֹיס גֶענוּמֶען פוּן מִצְרַיִם אוּנ ווִיל אוּנְז גוּטֶעס טָאהְן, וֶועט עֶר דָאךְ נִיט זָאגִין מִיר זָאלִין גֵיין אִין מִדְבָּר, גֶעווִיס אִיז אֵיינְס פוּן בֵּיידֶע, אָדֶער גָאט הָאט אוּנְז אַרוֹיס גֶענוּמֶען פוּן מִצְרַיִם אוּנ אִיר פִירְט אוּנְז אִין דֶער מִדְבָּר מִיט אַייעֶר אֵייגֶענֶעם ווִילֶען, וֶועלְבִּין מֵיינוּנְג אִיר הָאט פוּן דֶעם מִדְבָּר וֵוייסִין מִיר נָאךְ נִיט, אָדֶער נִיט גָאט הַאט אוּנְז אַרוֹיס גֶענוּמֶען פוּן מִצְרַיִם נָאר אִיר הַאט אוּנְז אַרוֹיס גֶענוּמֶען פוּן מִצְרַיִם.

פירוש לתורת אלהים

זָאלִין גִיוֶועזְן שְׁטַארְבֶּען כְּלוֹמַר הַלְוַאי וָואלְטֶען מִיר גִישְׁטָארְבִּין בְּיַד דָארְךְ גָאטְס הַאנְט אִין לַאנְד מִצְרַיִם בְּשִׁבְתֵּנוּ וואס מִיר זֶענֶען דָארְטִין גִיזֶעסִין עַל בַּיי דֶעם טָאפּ מִיט פְלֵייש מִיר הָאבִּין גִיגֶעסִין פְלֵייש בְּאָכְלֵנוּ אוּנ דָארְטִין הָאבִּין מִיר גִיגֶעסִין זַאט מִיט בְּרוֹיט וָואלְט אוּנְז בֶּעסֶער גִיוֶועזְן פוּן דֶעם כִּי וָואס אִיר הָאט אוּנְז אַרוֹיס גִיצוֹיגִין אִין דֶער מִדְבָּר לְהָמִית צוּ טֵייטֶען גָאר דָאס אַיין זַאמְלוּנְג דָארְךְ הוּנְגֶער: (ד) וַיֹּאמֶר הָאט גָאט גִיזָאגְט צוּ מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר אִיךְ וֶועל מַאכִין רֶעגְנֶענֶען צוּ אַייךְ בְּרוֹיט פוּן דֶעם הִימֶעל וְיָצָא אוּנ דָאס פָאלְק זָאל אַרוֹיס גֵיין אוּנ זָאל קְלוֹיבִּין

יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ
בְּתוֹרָתִי אִם־לֹא׃ ה וְהָיָה בַּיּוֹם
הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ אֵת אֲשֶׁר־יָבִיאוּ וְהָיָה
מִשְׁנֶה עַל אֲשֶׁר־יִלְקְטוּ יוֹם ׀ יוֹם׃
ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־כָּל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל עֶרֶב וִידַעְתֶּם כִּי יְהוָה
הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

וְיִלְקְטוּן פִּתְגָם יוֹם בְּיוֹמֵיהּ
בְּדִיל דַּאֲנַסֵּינוּן הַיְהָכוּן
בְּאוֹרָיְתִי אִם לָא׃ ה וִיהֵי
בְּיוֹמָא שְׁתִיתָאָה וִיתַקְנוּן
יַת דִּי יֵיתוּן וִיהֵי עַל חַד
תְּרֵין עַל דְּיִלְקְטוּן יוֹם יוֹם׃
ו וַאֲמַר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְכָל
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַמְשָׁא
וְתִדְּעוּן אֲרֵי יְיָ אַפֵּיק
יַתְכוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃

תולדות אהרן

וסיב ביום. שבת קיז:

בעל הטורים

(ד) אנסנו הילך בתורתי. שלא ניתנה התורה אלא לאוכלי המן: (ה) והיה משנה. כל מעשה השבת כפול. שני כבשים. שתי ככרות

רשב"ם

לקטו: למען אנסנו. מתוך שבכל יום ויום עיניהם תלויות לבזזונותיהם אלי מתוך כך יאמינו בי וילכו בתורתי. כמו שמפורש בפרשת והיה עקב ויענך וירעיבך: (ה) והכינו. את אשר תאפו אפו. ואת אשר תבשלו בשלו: והיה משנה. אע"פ שבכל יום לא מצאו אלא עומר לגלגלת ביום הששי ימצאו כפליים שני העומר לאחד: (ו) כי ה' הוציא אתכם. ולא כמו שאמרתם כי הוצאתם אותנו:

יש"י

למען אנסנו הילך בתורתי. אם ישמרו א מצות התלויות בו ב שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט: (ה) והיה משנה. ליום ולמחרת: משנה. על שהיו רגילים ללקוט יום יום של שאר ימות השבוע ג ואומר אני אשר יביאו והיה משנה לאחר שיביאו ימצאו משנה במדידה על אשר ילקטו וימדדו יום יום וזהו לקטו לחם משנה בלקיטתו היה נמצא לחם משנה. וזהו על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים נותן לכם ברכה (פוי"ן) בבית למלאות העומר פעמים ללחם יומים: (ו) ערב. כמו ד לערב: וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים. לפי שאמרתם לנו כי הוצאתם אותנו תדעו כי לא אנחנו המוציאים אלא ה' הוציא אתכם שיגיז לכם את

שפתי חכמים

והוסיף עוד ולא ילקטו היום לצורך מחר להודיע שאין כוונת הכתוב שחובה ללקוט רק שלא ילקוט היום לצורך מחר הרא"ם: א ולמען אנסנו הוא דבוק בלחם מן השמים פי' עם המצות התלויות בו דהיינו שמירת שבת ושלא ילקטו היום לצורך מחר לא עם הסמוך לו שהוא ללקטו דבר יום ביומו שאז יובן שמה שהזהרתי שלא ילקטו היום לצורך מחר הוא למען אנסנו אם יקיים מצותי בזה אם לא וזה לא יתכן למה ירצה לנסותו במצות לא תותירו ולא במצות שבת: ב אבל לא כמו שפירש בפ' עקב גבי לנסותך לדעת התשמור מצותיו שלא תנסהו ולא תהרהר אחריו דהתם דבוק הנסיון עם העינוי דלעיל מיניה והנסיון שאצל העינוי פירושו שלא תהרהר אחריו אבל הכא דלא נזכר שום עינוי ועוד לא יתכן לפרש הנסיון שלא יהרהר אחר מדותיו. (ג"א) דכאן א"א לפרש אם תהרהר שאין אומרים לאדם אנסה אותך אם לא תהרהר שא"כ לא היה נסיון אבל יתכן לומר אנסה אותך אם תשמור מצותי אם לא אבל לקמן הם דברי משה אמר ויענך וגו' לנסותך אם תהרהר אחר ית"ש: ג כלומר ולא משנה של כל השבוע דהיינו עשרה עומרים כמובן מן הכתוב: ד כמו בערב גרסינן כמו שכתוב אחריו ויאמר משה בתת ה' לכם בערב:

עניני המן,

ריש ועושר אל תתן לי כי יתרונות וחסרונות שניהם סבות גדולות לביטול תורה ומצות לכן במדבר שאם נתן להם הקב"ה התורה. ורצה הקב"ה שלא יהיה להם שום סבה ומניעה לעסק בתורה והמצות. לא יתרונות ולא חסרונות. לכן נתן להם לחם זה המן בכל יום ויום רק לחם חוקם עומר לגלגלת. שנאמר בהמן מספר נפשותיכם איש לאשר באהלו תקחו. לא חסרונות ולא יתרונות. ובזה לא יהיה להם שום מניעה ועיכוב לעסק התורה והעבודה. ואם גם אז לא יעסקו בתורה ומצות. אז לא יהיה להם

פירוש לתורת אלהים

דאס ברויט דְבַר יוֹם וויא פיל מען בדארף עסין אבֿאג בְּיוֹמוֹ זאלין זייא דעם טאג נאר אזוי פיל קלויבין אבער זיי זאלין ניט קלויבין היינט וואס זייא בדארפין עסין מארגין לְמַעַן פון וועגין דעם טעם אֲנַסֶּנּוּ איך וועל זייא פרובען הֲיֵלֵךְ אויב זייא וועלין גיין הייסט אויב זייא וועלין היטען מיין תוֹרָה וואס איך האב זיי גיבאטין זיי זאלין דער פון ניט לאזין אויף מארגין אונ זייא זאלין אום שַׁבָּת ניט קלויבין אזוי וויא ווייטער וועט שטיין אִם לֹא אויב ניט: (ה) וְהָיָה אונ עס וועט זיין בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי אין דעם זעקסטען טאג וְהֵכִינוּ אונ זייא זאלין אן גרייטען אֵת וואס זייא וועלין ברענגען וְהָיָה אונ עס וועט זיין מִשְׁנֶה צוויי מאהל אזוי פיל פון דעם מאס וואס זיי קלויבין אלע טאג פון דער וואך זייא וועלין מער ניט אריין ברענגען אין הויז אריין נאר ווי די אנדערע טעג פון דער וואך אונ דער נאך וועלין זייא אין דער היים מעסטען וועט זיין צוויי מאהל אזוי פיל: (ו) וַיֹּאמֶר אונ משה מיט אהרן האבין גיזאגט צו דיא יודין עֶרֶב אנקעגין אבינט דאס הייסט פאר נאכט וִידַעְתֶּם וועט איר וויסען כִּי אז גאט האט אייך אויס

לקוטים על התורה

אונ באלד אין מִצְרַיִם איז גיוועזן אייער עֵצָה איר זאלט אונז פירען אין דער מִדְבָּר, אונ וואס דיא יודין האבין גיזאגט מיר זענען גיזעסין בייא דעם טאפ פלייש אונ מיר האבין גיגעסין ברויט צו זעט, דאס זענען גיוועזן דיא רייכע יודין, וואס זענען רייך גיווארין פון דיא מַכַּת דָם,

ז וּבֹקֶר וּרְאִיתֶם אֶת־כְּבוֹד יְהוָה
בְּשָׁמְעוֹ אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶם עַל־יְהוָה
וְנַחְנוּ מָה כִּי תַלּוֹנוּ עָלֵינוּ׃ ח וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה בְּתֵת יְהוָה לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר
לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ בִּשְׁמֹעַ
יְהוָה אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם
מַלִּינִם עָלָיו וְנַחְנוּ מָה לֹא־עָלֵינוּ
תְלֻנֹּתֵיכֶם כִּי עַל־יְהוָה׃ ט וַיֹּאמֶר

*תלינו קרי

אונקלוס

ז וְצַפְרָא וְתֶחֱזוֹן יָת יְקָרָא
דַייָ כַּד שְׁמִיעַ קֳדָמוֹהִי יָת
תּוּרְעֲמַתְכוֹן עַל יְיָ וְנַחְנָא
מָה אֲרֵי תִתְרַעֲמוּן
עֲלָנָא׃ ח וַאֲמַר מֹשֶׁה
בְּדִיתֵּן יְיָ לְכוֹן בְּרַמְשָׁא
בִּישְׂרָא לְמֵיכַל וְלַחְמָא
בְּצַפְרָא לְמִשְׂבַּע כַּד
שְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ יָת
תּוּרְעֲמַתְכוֹן דִּי אַתּוּן
מִתְרַעֲמִין עֲלוֹהִי וְנַחְנָא
מָה הֲוָא עֲלָנָא תּוּרְעֲמַתְכוֹן
אֱלָהֵן עַל מֵימְרָא דַייָ׃
ט וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן

תו"א ובקר וראיתם. שבת פז: בתת ה' לכם. יומא עה: ונחנו מה. חולין פט: לא עלינו. סנהדרין קי:

רשבים

(ז) ובוקר וראיתם את כבוד ה'.

בעל הטורים

שתי נרות. זכור ושמור: (ז) בשמעו. ג' במס' הכא ואידך ויראו כלר להם בשמעו את ר"חם ואידך בשמעו את דברי האלה סואת בשביל שלר להם שלא היה להם לחם לאכול ובדין התלוננו שמע תלונותם אבל מי שהוא בשלוה ובשמעו את דברי האלה והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי לא יאבה ה' סלוח לו:

שפתי חכמים

ה שזה היה באותו יום ולא בבקר של מחרתו. ג"א: ו ר"ל שבשאלתם אותו שלא לצורך כי האדם יכול להיות בלא בשר. ועוד שבשאלתם מכרם מלאה ר"ל דהא הרבה בהמות היו להם: ז דפשוטו משמע שעתה ישמע שתלונותיכם עליו והרי הקב"ה

רש"י

השליו: (ז) ובקר וראיתם. לא על הכבוד שנאמר והנה כבוד ה' נראה בענן נאמר ה אלא כך אמר להם ערב וידעתם כי היכולת בידו ליתן תאותכם ובשר יתן אך לא בפנים מאירות יתננה לכם כי שלא כהוגן שאלתם אותו ו ומכרס מלאה והלחם שאלתם לצורך בירידתו לבקר תראו את כבוד אור פניו שיורידהו לכם דרך חבה בבקר שיש שהות להכינו וטל מלמעלה וטל מלמטה כמונח בקופסא: את תלונותיכם על ה'. כמו אשר ז על ה': ונחנו מה. מה אנחנו חשובין: כי תלינו עלינו. שתרעימו עלינו את הכל את בניכם ונשיכם ובנותיכם וערב רב. ועל כרחו אני זקוק לפרש תלינו בל' תפעילו מפני דגשותו וקרייתו שאלו היה רפה הייתי מפרשו בל' תפעלו כמו (שמות יז) וילן העם על משה או אם היה דגוש ואין בו יו"ד ונקרא תלונו הייתי מפרשו ל' תתלוננו עכשיו הוא משמע תלינו את האחרים כמו במרגלים (במדבר יד) וילינו עליו את כל העדה: (ח) בשר לאכול. ולא לשובע. למדה תורה דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשובע. ומה ראה להוריד להם בבקר ובשר בערב לפי שהלחם שאלו כהוגן שא"א לו לאדם בלא לחם אבל בשר שאלו שלא כהוגן שהרבה בהמות היו להם ועוד שהיה אפשר להם בלא בשר לפיכך נתן להם בשעת טורח שלא כהוגן: אשר אתם מלינים עליו. את האחרים השומעים

עניני המן

עוד שום התנגלות. לכן אמרו חז"ל לא ניתנה תורה אלא לאוכלי מן. ושה"כ הנני ממטיר לכם לחם מן השמים בלי שום יגיעה וטרחה רק וילאו העם ולקטו לחם גמור. עוד יותר דבר יום ביומו. רק על זה היום לבדו ולא יותר. ובזה לא יהי' להם לא יתרונות ולא חסרונות. לכן אמר למען אנסנו עתה הילך בתורתי אם לא. כי עתה לא יהיה להם שום מניעה ועיכוב לעסק התורה. יודי:

לקוטים על התורה

וויא דער מדרש זאגט ווען עס איז געוועזן אין מצרים אלע וואסערן בלוט, אונ די מצריים האבין ניט געהאט וואסער צום טרינקען, האבין זייא געקויפט וואסער פון די יודין, אז זייא האבין בצאהלט דעם יודין פאר דיא וואסער, איז דאס געבליבען וואסער צום טרינקען, אונ אז דער מצרי האט אוועק גענומען די וואסער פון דעם יוד איז די וואסער געווארין בלוט, אונ אז זייא זענען געווארין רייך האבין זיי גיגעסין פלייש אויך:

פירוש לתורת אלהים

גיצויגין פון דעם לאנד מצרים: (ז) ובוקר אונ אין דער פרי וראיתם וועט איר זעהן דעם כבוד פון גאט בשמעו דען ער האט גיהערט את אייער קריג וואס איר האט גיקריגט אויף אים ונחנו אונ מיר איך משה מיט אהרן מה וואס זענען מיר גאר חשוב כי וואס איר האט געמאכט קריגען אויף אונז אייערע ווייבער אונ אייערע קינדער:

(ח) ויאמר משה האט משה גיזאגט בתת אז גאט וועט אייך געבין בערב אין אבינט בשר פלייש צו עסין ולחם אונ ברויט וועט ער אייך געבין אין דער פרי איר זאלט עסין אונ איר זאלט זאט זיין בשמע דען גאט האט גיהערט אייער קריג אשר וואס איר מאכט אנדערע אויך קריגען אויף אים ונחנו מה אונ וואס זענען מיר גאר חשוב לא אייער קריג איז ניט אויף אונז כי נאר אויף גאט: (ט) ויאמר

מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן אֱמֹר אֶל־כָּל־עֲדַת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִרְבוּ לִפְנֵי יְהוָה כִּי
שָׁמַע אֵת תְּלֻנֹּתֵיכֶם׃
י וַיְהִי כְּדַבֵּר
אַהֲרֹן אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
וַיִּפְנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר וְהִנֵּה כְּבוֹד יְהוָה
נִרְאָה בֶּעָנָן׃ פ ששי
יא וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
יב שָׁמַעְתִּי אֶת־
תְּלוּנֹּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דַּבֵּר אֲלֵהֶם
לֵאמֹר בֵּין הָעַרְבַּיִם תֹּאכְלוּ בָשָׂר
וּבַבֹּקֶר תִּשְׂבְּעוּ־לָחֶם וִידַעְתֶּם כִּי
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
יג וַיְהִי בָעֶרֶב
וַתַּעַל הַשְּׂלָו* וַתְּכַס אֶת־הַמַּחֲנֶה
וּבַבֹּקֶר הָיְתָה שִׁכְבַת הַטַּל סָבִיב
לַמַּחֲנֶה׃
יד וַתַּעַל שִׁכְבַת הַטָּל וְהִנֵּה

*השליו קרי

אֵימַר לְכָל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל קְרִיבוּ קֳדָם יְיָ
אֲרֵי שְׁמִיעַ קֳדָמוֹהִי יָת
תּוּרְעֲמַתְכוֹן׃
י וַהֲוָה כַּד
מַלֵּיל אַהֲרֹן עִם כָּל
כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאִתְפְּנִיאוּ לְמַדְבְּרָא וְהָא
יְקָרָא דַיְיָ אִתְגְּלִי בַּעֲנָנָא׃
יא וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימַר׃
יב שְׁמִיעַ קֳדָמַי
יָת תּוּרְעֲמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מַלֵּיל עִמְּהוֹן לְמֵימַר בֵּין
שִׁמְשַׁיָּא תֵּיכְלוּן בִּשְׂרָא
וּבְצַפְרָא תִּשְׂבְּעוּן לַחְמָא
וְתִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ
אֱלָהֲכוֹן׃
יג וַהֲוָה בְרַמְשָׁא
וּסְלֵיקַת שְׂלָיו וַחֲפַת יָת
מַשְׁרִיתָא וּבְצַפְרָא הֲוָה
נְחָתַת טַלָּא סְחוֹר סְחוֹר
לְמַשְׁרִיתָא׃
יד וּסְלֵיקַת
נְחָתַת טַלָּא וְהָא עַל אַפֵּי

תולדות אהרן

השליו. יומא מ: ותעל שכבת. שם:

בעל הטורים

(י) ויהי כדבר אהרן. ולא משה כי בזכות אהרן היו העננים לכך סמך והנה כבוד ה' נראה בענן: (יג) השליו. ב' במסורה הכא ואידך ויאספו את השליו. לומר שגם ככאן אספו ממנו הרבה אלא

רשב"ם

שימטיר לכם לחם בבוקר: (יב) וידעתם כי אני ה' אלהיכם. אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים: (יד) ותעל שכבת הטל. שהיה מצפה את המן ומכסהו

רש"י

אתכם מתלוננים: (ט) קרבו. למקום שהענן ירד:
(יג) השלו. מין עוף ושמן מאד (יומא עה): היתה שכבת הטל. הטל שוכב על המן ובמקום אחר הוא אומר (במדבר יא) וברדת הטל וגו' (יומא עה מכילתא) הטל יורד על הארץ והמן יורד עליו וחוזר ויורד טל עליו והרי הוא כמונח בקופסא: (יד) ותעל שכבת הטל וגו'. כשהחמה זורחת עולה הטל שעל המן לקראת החמה אף אם תמלא שפופרת של ביצה טל ותסתום את פיה ותניחה בחמה היא עולה מאליה באויר. ור"ד שהטל עולה

שפתי חכמים

מקודש לכן ג"כ היה יודע אלא רק להודיע התלונות ההן על ני

פירוש להורת אלהים

האט משה געזאגט צו אהרן אמור זאג צו אלע יודין קרבו גינעהנט פאר גאט כלומר גינעהנט צו דעם ארט וואו גאט וועט זיך באווייזען צו אייך כי ווארום גאט האט גיהערט אייער קריג:
(י) ויהי אונ עס איז גיוועזן כדבר אז אהרן האט גירעט די ווערטער צו די יודין ויפנו אונ די יודין האבין זיך גיקערט צו דער מדבר והנה אונ דער כבוד פון גאט האט זיך באוויזען אין דעם וואלקין:
(יא) וידבר האט גאט גירעט צו משה אזוי צו זאגין:
(יב) שמעתי איך האב גיהערט די קריג פון די יודין דריבער זאג איך דיר דבר דו משה רייד צו זיי לאמר אונ זאלסט זייא זאגין בין צווישען דיא אבינטען זאלט איר עסין פלייש ובבוקר אונ אין דער פריה זאלט איר זאט זיין מיט ברויט וידעתם אונ איר זאלט וויסען אז איך בין גאט אייער גאט:
(יג) ויהי אונ עס איז גיוועזן בערב אין דעם אבינט ותעל איז אויף גיגאנגען השלו דיא וואכטלען דאס איז אזעלכע פויגלין וואס זיי זענען זייער פעט ותכס אונ דער שליו האט בדעקט די מחנה יודין ובבוקר אונ אין דער פריה היתה איז גיוועזן טאה ארום דער מחנה. (יד) ותעל אונ אז דיא זונן איז אויף געגאנגען איז דער טאה אויף געגאנגען אקעגין

עַל־פְּנֵי הַמִּדְבָּר דַּק מְחֻסְפָּס דַּק
כַּכְּפֹר עַל־הָאָרֶץ׃ טו וַיִּרְאוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו מָן
הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ מַה־הוּא וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אֲלֵהֶם הוּא הַלֶּחֶם אֲשֶׁר נָתַן
יְהוָה לָכֶם לְאָכְלָה׃ טז זֶה הַדָּבָר
אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לִקְטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ
לְפִי אָכְלוֹ עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת מִסְפַּר
נַפְשֹׁתֵיכֶם אִישׁ לַאֲשֶׁר בְּאָהֳלוֹ

אונקלוס

מַדְבְּרָא דַעֲדַק מְקַלַּף
דַעֲדַק כְּגִיר כִּגְלִידָא עַל
אַרְעָא׃ טו וַחֲזוֹ בְנֵי
יִשְׂרָאֵל וַאֲמָרוּ גְּבַר
לַאֲחוּהִי מַנָּא הוּא אֲרֵי
לָא יָדְעִין מָה הוּא וַאֲמַר
מֹשֶׁה לְהוֹן הוּא לַחְמָא
דִיהַב יְיָ לְכוֹן לְמֵיכַל׃
טז דֵּין פִּתְגָמָא דִי פַקֵּיד יְיָ
לְקוּטוּ מִנֵּיהּ גְּבַר לְפוּם
מֵיכְלֵיהּ עוּמְרָא
לְגֻלְגַּלְתָּא מִנְיַן נַפְשָׁתֵיכוֹן
גְּבַר לְדִי בְמַשְׁכְּנֵיהּ׃

תולדות אהרן

דק מחוספס. שם: איש אל אחיו. עירובין סה:

רשב"ם

ודרך טל לעלות: מחספס. אין לו חבר ופתרונו (לפי) ענינו מפוזר: ככפור. שקורין גרישל"א: (טו) ויאמרו איש אל אחיו מן הוא. לפי שלא ידעו מה הוא. וגם דונש פתרו כן. וסוף המקרא מוכיח. כי לא ידעו כה הוא. ואני אומר מן הוא. תרגומו של מי ולפי שהוא לשון מצרי ובאותו לשון היו רגילין. כתבו משה באותו לשון שאמרו להודיענו שלפיכך ויקראו בית ישראל את שמו מן על שהיו תמיהים ואומרים מן הוא כמו כה הוא. וכן יגר שהרותא. וכמוהו הפיל פור הוא הגורל לא היה צריך לכתוב אלא הפיל הגורל הואיל ובלשון הקדש נכתבה המגילה. אלא להודיענו על קראו לימים האלה פורים על שם הפור. ואלו לא נכתב מתחילה בלשון שהיו אומרים באותו המלכות לא היינו יודעים למה נקרא פורים:

בעל הטורים

שפסק ולכך חזרו והתלוננו עליו: (יד) מחספס. בגימטרי' עולה רמ"ח שהיה המן נבלע ברמ"ח איברים: (טז) זה הדבר אשר צוה ה'. בזה הפסוק יש כל אלפ"א ביתא לומר לך כל המקיים את התורה מזומן לו ה' פרנסתו בלא טורח כאוכלי המן:

שפתי חכמים

הן ואמר שהם אותן שעל ה': ח ר"ל אע"פ שסדר העולם דלחם עולה מן הארץ ומים יורד מן השמים כאן היה הפוך שהמן הוא לחם יורד מן השמים וטל עולה מן הארץ כדאיתא בתנחומא: ט ר"ל לפי שפירש לעיל כשהחמה זורחת עולה הטל וכו' מפרש עכשיו והכי משמע הקרא וכעלות וכו' נתגלה וראו אותו לא שבעלייתו נתהוה אבל לפי מדרש רז"ל שפירשו העלייה מן הארץ נ"ל שפירוש והנה על פני המדבר מורה על הוייתו שבעליות הטל מן הארץ יורד המן על פני המדבר: י פירוש מיני נודות ותמות הם: כ ר"ל לא שהמן דומה למראה גיר

רש"י

מן הארץ ח באויר וכעלות שכבת הטל נתגלה המן וראו ט והנה על פני המדבר וגו': דק. דבר דק: מחוספס. מגולה ואין דומה לו במקרא. וי"ל מחוספס ל' חפיסה ודלוסקמא י שבלשון משנה. כשנתגלה משכבת הטל ראו שהיה דבר דק מחוספס בתוכו בין שתי שכבות הטל. ואונקלוס תרגם מקלף לשון מחשוף הלבן: ככפור. כפור גליד"א בלעז (רייף געפרארען) דעדק כגיר כאבני גיר והוא מין צבע שחור כדאמרינן גבי כסוי הדם הגיר והזרניך. דעדק כגיר כגלידא על ארעא דק היה כגיר כ ושוכב מוגלד כקרח על הארץ. וכן פירושו דק ככפור שטוח קלוש ומחובר כגליד. דק טינב"ש בלעז (דין) שהיה מגליד גלד דק מלמעלה וכגיר שתרגם אונקלוס תוספת הוא על לשון העבריות ואין לו תיבה בפסוק: (טו) מן הוא. הכנת מזון הוא כמו (דניאל א) וימן להם המלך: כי לא ידעו מה הוא. שיקראוהו בשמו: (טז) עומר. שם מדה: מספר נפשותיכם. כפי מנין נפשות שיש לאיש באהלו

פירוש לתורת אלהים

דער זונן אזוי וויא דער סדר איז תמיד אז די זונן
גייט אויף גייט דער טאה אויף אקעגין און אז
דער טאה איז אויף געגאנגען איז אויפגידעקט
גיווארין דער מן און מען האט גיזעהן וְהִנֵּה עַל
איבער דער מדבר איז גיוועזן פארשפרייט אזאך
וואס איז דַק דין מְחֻסְפָּס אנפלעקט דַק דין כַּכְּפוֹר
אזוי ווי אייז עַל אויף דער ערד: (טו) וַיִּרְאוּ האבין
די יודין דאס דער זעהן וַיֹּאמְרוּ האבין זייא גיזאגט
איינער צום אנדערין מָן הוּא דאס איז איין אנ-
גרייטונג פון שפייז כִּי ווארום זייא האבין ניט
געוואסט וואס דאס איז ווי זאלין דאס רופען ביי
זיין נאמען וַיֹּאמֶר האט משה צו זייא גיזאגט הוּא
דאס איז דאס ברויט אֲשֶׁר וואס גאט האט אייך
גיגעבין צו עסין: (טז) זֶה הַדָּבָר דאס איז די רייד
וואס גאט האט גיבאטין וויא אזוי איר זאלט זיך
נוהג זיין מיט דעם מן לִקְטוּ איר זאלט קלויבין פון
אים אִישׁ איטליכער מענטש וויא פיל ער דארף
עסין אין איין מעת לעת און ווי פיל איז די מאס
עֹמֶר אמאס וואס ווערט גערופען עומר לַגֻּלְגֹּלֶת צו
איטליכען מענטש מִסְפַּר דעם צאל נַפְשֹׁתֵיכֶם פון
אייערע נפשות אִישׁ איטליכער מענטש לַאֲשֶׁר צו
דיא מענטשין וואס זענען בְּאָהֳלוֹ אין זיין גיצעלט

תִּקָּחוּ׃ יז וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּלְקְטוּ הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט׃ יח וַיָּמֹדּוּ
בָעֹמֶר וְלֹא הֶעְדִּיף הַמַּרְבֶּה
וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר אִישׁ לְפִי־
אָכְלוֹ לָקָטוּ׃ יט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם
אִישׁ אַל־יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר׃
כ וְלֹא־שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה וַיּוֹתִרוּ
אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וַיָּרֻם תּוֹלָעִים
וַיִּבְאַשׁ וַיִּקְצֹף עֲלֵהֶם מֹשֶׁה׃

אונקלוס

תִּסְבוּן׃ יז וַעֲבַדוּ כֵן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וּלְקַטוּ דְאַסְגִּי
וּדְאַזְעַר׃ יח וְכָלוּ בְעוּמְרָא
וְלָא אוֹתַר דְאַסְגִּי וּדְאַזְעַר
לָא חֲסַר גְּבַר לְפוּם
מֵיכְלֵיהּ לְקַטוּ׃ יט וַאֲמַר
מֹשֶׁה לְהוֹן אֱנַשׁ לָא
יַשְׁאַר מִנֵּיהּ עַד צַפְרָא׃
כ וְלָא קַבִּילוּ מִן מֹשֶׁה
וְאַשְׁאָרוּ גּוּבְרַיָּא מִנֵּיהּ
עַד צַפְרָא וּרְחֵישׁ רִיחֲשָׁא
וּסְרִי וּרְגִיז עֲלֵיהוֹן מֹשֶׁה׃

תולדות אהרן

ויותירו. שם: בבקר. ברכות מ:

בעל הטורים

(כ) ויותירו. במסורה הבא. ואידך ויותירו כדבר ה'. התם שהותירו כדבר ה' נשתלחה בו ברכה והכא שעברו על דבר ה' והותירו נשלח בו קללה: וירם. ג'. דין ואידך וירם כבוד ה'. וירם לבם זה גבות הרוח ולכך נסתלקה שכינה שנאמר וירם כבוד ה' מעל הכרוב דאמרינן בפ"ק דסוטה כל מי שיש בו גסות הרוח כאלו דוחק רגלי השכינה ועוד וירם לבם שאם רם לבבו שיש בו גסות הרוח ירום תולעים וזהו ששנינו מאד מאד הוי שפל רוח

רשב"ם

(יז) וילקטו. בלא עומר ובלא מדה: (יח) וימודו בבתים. וימודו. מן מדד. סבב. מן ויסובו:

רש"י

תקחו עומר לכל גולגולת: (יז) המרבה והממעיט. יש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט ל וכשבאו לביתם מדדו בעומר איש איש מה שלקטו ומצאו שהמרבה ללקוט לא העדיף על עומר לגולגולת אשר באהלו והממעיט ללקוט לא מצא חסר מעומר לגולגולת וזהו נס גדול שנעשה בו: (כ) ויותירו אנשים. (ש"ר) דתן מ ואבירם: וירם תולעים. ל'נ רמה: ויבאש. ה"ז מקרא הפוך ם שבתחלה

שפתי חכמים

שהרי ניר הוא שחור אלא דק היה כגיר אבל באמת המן היה לבן: ל לא שהיו שם אנשים שעברו על גזירתו של משה רבינו והרבו והמעיטו מעומר לגלגולת שא"כ מאי ויעשו כן: מ מדכתי' אנשים דבכ"מ שנאמר אנשים או נצים הוא דתן ואבירם: נ כאלו אמר והתליעו תולעים ולא לשון הרמה ופירושו הגביה תולעים כי לא מצינו וירם פועל יוצא: ם הרמב"ן. נ"ל שאין להפכו כי

עניני המן

(יז) וילקטו המרבה והממעיט וימודו בעומר ולא העדיף המרבה וגו'. ר"ל שעשו כן בני ישראל שנתעסקו בלקיטה וילקטו כל אחד לפי אומד דעתו או כמו שנזדמן לו להרבות או להמעיט ונגנו על דעת למדוד אותו שם במדבר או באהליהם ולהשיב העודף ולהשלים מה שחסר ונעשה להם נס נפלא כי כשמדדוהו בעומר מצאוהו מצומצם עומר לגולגולת איש לכל אשר באהלו לא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר. אמנם היה זה הפלא לצורך ההישרה הגדולה מענין הספוק. יראה להם בעיניהם

פירוש לתורת אלהים

תִּקָּחוּ זאלט איר נעמען: (יז) וַיַּעֲשׂוּ כֵן האבין דיא ישראל אזוי גיטאהן וַיִּלְקְטוּ אונ זייא האבין געקליבען דעם מן הַמַּרְבֶּה עס איז געוועזען אזעלכער וואס האט מער געקליבען ווי איין עומר וְהַמַּמְעִיט אונ עס איז געוועזען אזעלכער וואס האט געקליבען וויינעגער פון איין עומר: (יח) נאר גאט האט אגרויסין נס בוויזען אז זיי זענען געקומען צו זיך אהיים וַיָּמֹדּוּ האבין זייא גימאסטין דעם מן אויף דעם מאס וואס ווערט גערופען עומר וְלֹא דער וואס האט פיל מן געקליבען אין פעלד האט ער אין דער היים ניט איבעריג געהאט פון איין עומר צו איטליכען מענטש וְהַמַּמְעִיט אונ דער וואס האט וויינעג געקליבען אין פעלד לֹא הֶחְסִיר איז ביי אים אין דער היים ניט געוועזען וויינעגער פון איין עומר צו איטליכען מענטש וואס בייא אים איז געוועזען נאר אִישׁ איטליכער מענטש נאך זיין עסין נאך האט ער געקליבען, כלומר אפילו אין פעלד האבין זיי געקליבען איינער וויינעגער אונ איינער מער, אבער אז זיי זענען געקומען אהיים איז מער ניט געוועזען נאר איין עומר צו איטליכען מענטש אונ דאס איז געוועזען אגרויסער נס: (יט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה האט משה געזאגט צו די ישראל אִישׁ איין מענטש זאל פון דעם מן ניט לאזען ביז מארגין: (כ) וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה האבין דיא ישראל ניט געהערט צו משה וַיּוֹתִרוּ אונ אטייל מענטשין האבין געלאזט פון דעם מן אויף מארגין אונ זייא זענען געוועזען דתן ואבירם וַיָּרֻם אונ עס איז געווארין ווערים אין דעם מן וואס זייא האבין געלאזט וַיִּבְאַשׁ אונ עס איז מיאוס געווארין וַיִּקְצֹף איז משה ברוגז געווארין אויף דיא מענטשין וואס האבין געלאזט פון דעם

כא וַיִּלְקְטוּ אֹתוֹ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר אִישׁ
כְּפִי אָכְלוֹ וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמָס׃
כב וַיְהִי׀ בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לָקְטוּ לֶחֶם
מִשְׁנֶה שְׁנֵי הָעֹמֶר לָאֶחָד וַיָּבֹאוּ

כא וּלְקַטוּ יָתֵיהּ בִּצְפַר בִּצְפַר גְּבַר כְּפוּם מֵיכְלֵיהּ וּמָה דְמִשְׁתְּאַר מִנֵּיהּ עַל אַפֵּי חַקְלָא כַּד חַם עֲלוֹהִי שִׁמְשָׁא פָּשַׁר׃ כב וַהֲוָה בְּיוֹמָא שְׁתִיתָאָה לְקַטוּ לַחְמָא עַל חַד תְּרֵין תְּרֵין עוּמְרִין לְחַד וַאֲתוֹ כָּל

תו"א וחם השמש. שם: לחם משנה. שבת קיז:

בעל הטורים

שתקית אגוס רמה: (כא) וחם השמש ונמס. ד' במסורה. הכא ואידך וחם הוא אבי כנען. והם לאדוני המלך. אם ישכבו שנים וחם להם. כדאיתא ביומא שהמן היה מברר הכל אם נשאת תוך ג' חדשים וילדה ספק בן ט' לראשון או בן ז' לאחרון בבית מי שנמצא העומר שלו היה אביו וזהו אם ישכבו שנים וחם להם הי' מתברר ע"י וחם השמש וכן אם זרק לה קידושין ספק קרוב לו ספק קרוב לה אם נמצא עומרה בביתו היה קרוב לה ואם נמצא בבית אביה היה קרוב לו וזהו וחם לאדוני המלך שדורש בסנהדרין על קידושין וחם השמש שהיה מתברר על ידו וכן גבי עבד כנעני זה אומר שלי הוא וזה אומר שלי הוא בבית שנמצא עומרו שלו היה וזה הוא וחם הוא אבי כנען. אדוני אבי הרא"ש ז"ל: ונמס. ב' הכא ואידך שניו יחרוק ונמס שהיה המן נימס ושותין ממנו החיות והע"א לדין אותן ואוכלין וטועמין בהם טעם מן והיו חורקין שניהם ונמס על טובתם של ישראל: (כב) לאחד. ב' במסורה הכא ואידך ככה תעשו לאחד כמספרם. כל א' היתה מנחתו עשרון אחד וכבש הבא עם העומר היתה מנחתו שני

שפתי חכמים

הוא נחש אבירים ואין דרכו להבאיש אלא התולעים היו בו תחלה ומחמת התולעים הבאיש (רש"ל) ואין דבריו נראין שהרי כתיב בקרא כאשר צוה משה ולא הבאיש ורמה לא היתה בו: ע לא שהנלקט נמס דא"כ מה יאכלו: פ פושרין תרגום של ונמס שעל ידי השמש נעשו פושרין: צ לא שכוונו הם ללקוט כפלים כמבור שיום ומחר מפני שידוע שאין המן יורד למחר שא"כ למה באו

רש"י

הבאיש ולבסוף התליע כענין שנאמר ולא הבאיש ורמה לא היתה בו וכן דרך כל המתליעים: (כא) וחם השמש ונמס. הנשאר בשדה נמוח ע ונעשה נחלים ושותין ממנו אילים ולבאים ואומות העולם לדין מהם וטועמין בהם טעם מן ויודעין מה שבחן של ישראל (מכילתא). פשר לשון פושרים פ ע"י השמש מתחמם ומפשיר: ונמס. דישטנפרי"ר (לו ניין לו שמעללטן). ודוגמתו בסנהדרין בסוף ד' מיתות: (כב) לקטו לחם משנה. כשמדדו את לקיטתם באהליהם מצאו כפלים צ שני העומר לאחד. ומ"א לחם משנה אותו היום נשתנה לשבח בריחו וטעמו (מכילתא) (שאם להגיד שבנים היו והלא כתיב שני העומר לאחד אלא

עניני המן

ולהורות נתן בלבם כי בני אדם גם בני איש יחד עשיר ואביון בכל מה שהם חיים בעולמם אלו ואלו הם רצים לבקש אוכל לנפשם אלא שרובים יתחלקו לשני חלקים מהם שמחסרים לצורכם ומהם שעודפים עליו. והנה כיוצאים מן העולם נמצא שהממעיט לא חסר לו דבר כי כבר החיה את נפשו עד עת קצו וגם המרבה לא העדיף כי גם כי יעשיר וירבה כבוד ביתו לא ישאר בידו מאומה מכל עמלו ולא ירד אחריו כבודו. וזה מוסר גדול לשיסתפק האדם כדי סיפוקו אחר שהעודף הוא ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו לארוב דמו ולצפון לנפשו. ולזה באה המצוה עליו איש אל יותר ממנו עד בקר. כי לא הותר להם רק על ענין ברוך ה' יום יום. והגיע מחמדתו קצתם שלא שמעו אל משה ולמצמו או החסירו אכילתם ולא השליטו עצמם לאכול ממנו כדי לשמור אותו ליום מחר כמו שהוא ענין הרבה בני אדם שמחסרים את עצמן מכל טוב לשמור ממונם לבעלי נשותיהן. ולהיות זה הפועל הוא מתכונה רעה ופחיתות הנפש קצף עליהם משה אמנם עלתה בו רמה ונבאש כדי שיתעוררו אלו האנשים החטאים שסוף כל היתרונות שלנו להוליך בהם למקום עפר רמה ותולעה מבלי השאיר להם נשמה. ע"כ ישובו ויבטחו בה' ויתקנו נפשותם בעודם על אדמתם ויזכו לשני שלהנות:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כב) שני העומר. וכל ימות השנה היו עושין מן העומר שני לחמים וא"כ ביום הששי היו עושין משני העומר לאחד ארבעה לחמים וביום הששי אוכלין מהן אחד ונשאר שלשת והיה להם לעשות משנה לערב בהכנסת שבת אוכלין אחד כי דרך שלהם לאכול לחם לכל סעודה ונשארו לשבת שני לחמים והיו להם לחם משנה וזה ראיה שאין בוצעין בשני ככרות במנחה בשבת. אמנם ראיתי מה"ר מרינון שהיה בוצע בשני ככרות במנחה בשבת וקבלתי מה"ר אברהם

(כב-כג) ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה וגו' ויאמר אליהם הוא אשר דבר ה' וגו'. עד פסוק כט. רש"י פי' בד"ה עד אנה מאנתם משל הדיוט הוא בהדי הוצא לקי כרבא ע"י הרשעים מתגנין הכשרים עכ"ל. והקשה הרב נו"כ לכאורה רש"י עצמו סותר דבריו דמתחלה כתיב ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה ויבואו כל נשיאי העדה ויגידו למשה. ופי' רש"י שאלוהו מה יום מיומים ומכאן יש ללמוד שעדיין לא הגיד להם פ' שבת שנצטוה לומר להם והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו עד ששאלו לו זאת ואמר להם הוא אשר דבר ה' שנצטויתי לומר לכם ולכך ענשו הכתוב שאמר לו עד אנה מאנתם ולא הוציאו מן הכלל. עכ"ל רש"י ז"ל. הרי משמע כאן שבשביל כך נענש משה ולא משום בהדי הוצא לקי כרבא. ועוד קשה א"כ

פירוש לתורת אלהים

מָן: (כא) וַיִּלְקְטוּ אוּנ דִיא יִשְׂרָאֵל פְלֶעגִין דֶעם מָן קְלוֹיבִּין אַלֶע מָארְגִין פְרִיה אִישׁ אִיטְלִיכֶער מֶענְטְשׁ הָאט גֶעקְלִיבְּען וִויא פִיל עֶר הָאט בַּדַארְפְט אוֹיף עֶסִין וְחַם אוּנ אַז דִיא זוּנִן הָאט דֶערְוַוארֶעמְט אִיז דֶער אִיבֶּערִיגֶער מָן וָואס אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אִין פֶעלְד צוּ גָאנְגֶען, (רש"י שְׁרַייבְּט פוּן דֶעם אִיבֶּערִיגֶען מָן אִיז גֶ׳וָוארִין טַייכִין מִיט וַואסֶער הָאבִּין דֶער פוּן גֶיטְרִינְקֶען דִי חַיוֹת פוּן דֶער מִדְבָּר אוּנ דִיא אוּמוֹת הָעוֹלָם פְלֶעגִין חַאפִּין דִי חַיוֹת אוּנ הָאבִּין זֵיי גִיגֶעסִין הָאבִּין זֵיי דְרִינֶען גֶעפִילְט אַטַעם פוּן מָן הָאבִּין זֵייא גֶעוָואסְט דָאס גוּטֶס וָואס הַשֵּׁי"ת טוּהְט מִיט דִי יִשְׂרָאֵל]: (כב) וַיְהִי אוּנ עֶס אִיז גִיוֶוען בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי אִין דֶעם זֶעקְסְטִין טָאג פוּן דֶער וָואךְ דָאס אִיז פְרַייטָאג לָקְטוּ הָאבִּין זֵיי גֶעקְלִיבֶּען דֶעם מָן ווי פִיל זֵיי פְלֶעגִין קְלוֹיבִּין אַלֶע טָאג נָאר אַז זֵיי הָאבִּין אִין דֶער הֵיים אִיבֶּער גִימָאסְטִין אִיז גִיוֶועען לֶחֶם צְוֵויי מָאהְל אַזוֹי פִיל בְּרוֹיט שְׁנֵי צְוֵויי מֶעסְטְלִיךְ צוּ אַפֶּרְשׁוֹן וַיָּבֹאוּ זֶענֶען גֶעקוּמֶען אַלֶע

כָּל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה וַיַּגִּידוּ לְמֹשֶׁה׃
כג וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה שַׁבָּתוֹן שַׁבַּת־קֹדֶשׁ לַיהוָה
מָחָר אֵת אֲשֶׁר־תֹּאפוּ אֵפוּ וְאֵת
אֲשֶׁר־תְּבַשְּׁלוּ בַּשֵּׁלוּ וְאֵת כָּל־
הָעֹדֵף הַנִּיחוּ לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד־
הַבֹּקֶר׃ כד וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ עַד־הַבֹּקֶר
כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא הִבְאִישׁ

אונקלוס

רַבְרְבֵי כְנִישְׁתָּא וְחַוִּיאוּ
לְמֹשֶׁה׃ כג וַאֲמַר לְהוֹן
הוּא דִי מַלִּיל יְיָ שְׁבָא
שַׁבְּתָא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ
מְחַר יַת דִּי אַתּוּן עֲתִידִין
לְמֵיפָא אֲפוֹ וְיַת דִּי אַתּוּן
עֲתִידִין לְבַשָּׁלָא בַּשִּׁילוּ
וְיַת כָּל מוֹתָרָא אַצְנְעוּ
לְכוֹן לְמַטְּרָא עַד צַפְרָא׃
כד וְאַצְנְעוּ יָתֵיהּ עַד צַפְרָא
כְּמָא דִי פַקִּיד מֹשֶׁה וְלָא

תולדות אהרן

את הבר . כ״לה ס :

בעל הטורים

שברונים ואיתא במדרש אחד לכבש האחד היתר להקב"ה שהוא אחד וכן נמי תעשו לאחד כמספרם כמו שעשיתם לכבש כן תעשו שברון אחד יתר להקב"ה: (כג) שבתון שבת קודש. הקדים שבתון לשבת ואח"כ קודש ובפרשת ויקהל הקדים קודש לשבת והיה לכם קודש שבת שבתון לה' לומר שמוסיפין מחול על הקודש בכניסתו וביציאתו שצריך קודש שיהא שביתה עיקר הקדושה ולאחר שיצאה הקדושה וכן במקום אחד נאמר את שבתותי תשמרו הקדים שבת לשמירה ובמקום אחר הקדים שמירה לשבת כדהיא דתנן לא יצא החייט במחטו סמוך להשיכה ושמירה אחריו שאסור ליהנות ממעשה שבת כגון לרחוץ במרחץ שנתחמם לצורך ישראל:

רשב״ם

(כב) ויגידו למשה. מה שמצאו משנה ואם יותירו ממנו עד מחר. ומשה לא הגיד להם עד עתה מה שאמר לו הקב"ה מיום הראשון והיה ביום הששי (וכו' יביאו) והביאו את אשר לקטו והיה משנה: (כג) ויאמר אלהם הוא אשר דבר ה'. מיום ראשון ואני לא הגדתי לכם. ומשה נתכוון שיהיו תמיהים כשימצאו משנה להודיע להם עתה כבודו של יום השבת: תאפו אפו. היה לו לומר בחטף פתח קטן. כמו מן אכל אכל. מן אמר אמר. מן אפה אפה לשון צווי אלא בשביל שאינו מחובר לאחריו אלא מנוגן ברביע שהוא מנגוני המלכים לכן נקוד בצירי ולא מצאתי דוגמתו אלא הבו. הבו קלון מגניה (הושע ד' י"ח): (כד) ולא הבאיש. ואפילו רימה

רש״י

משנה בטעם וריח): ויגידו למשה. שאלוהו מה היום מיומים ומכאן יש ללמוד שעדיין לא הגיד להם משה פרשת שבת שנצטוה לומר להם ביום הששי והכינו וגו' עד ששאלו את זאת אמר להם הוא אשר דבר ה' שנצטויתי לומר לכם ולכך ענשו הכתוב שאמר לו עד אנה מאנתם ולא הוציאו מן הכלל: (כג) את אשר תאפו אפו. מה שאתם רוצים לאפות בתנור אפו היום הכל לשני ימים ומה שאתם צריכים לבשל ממנו במים בשלו היום. לשון אפייה נופל בלחם ול' בישול בתבשיל: למשמרת.

שפתי חכמים

הנשיאים כשראו שהיה להם לחם משנה להגיד הדבר למשה והשיבם הוא אשר דבר ה' וגו': ק דק"ל דלפשוטו משמע מה שככר אפו ובשלו יאפו ויבשלו עוד. לכן פירש מה שאתם רוצים

דעת זקנים מבעלי התוספות

דראיה מדאיתא התם ראו כי ה' נתן לכם השבת וגו' אמ"ר יצחק אם יאמרו אליכם אומות העולם למה אתם משמרים את השבת השיבו להם ראו הנס שבכל יום היה יורד לישראל מן פרידה אחת ובשבת שתי פרידות פי' כפולות כלו' שבל סעודה שיורדת בשביל שבת יורדת כפולה בלחמה וכך היו עושין ביום הששי שחרית היו עושין מחצי העומר לחם אחד וכשבאין לאפות העומר והיינו משני העומר לאחד בשביל שבת היה כל חצי העומר נכפל לשני לחמים הרי לך ששה לחמים מעומר וחצי ובכל השלשה סעודות היו אוכלין שני לחמים כי דרך לאכול בשבת יותר מסעודות של חול מפני נשמה יתירה. ולפי זה תמצא שהיה להם בשבת במנהה מחשבות ידע כל זה. לכן הזהיר על פי שבת קודש יום הששי.

עניני המן

למה בכל פעם שישראל חטאו לא נענש משה משום בהדי הולא כו' רק כאן. ונראה לתרץ אם היה משה מגיד להם והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו קודם בא יום הששי. אז בודאי היתה חזקה מאד בעיני כל ישראל אמונות מצות שבת ע"י ראותם בחוש שנתקיים דבור משה ושוב לא היו צריכין לנסות את השם ביום השבת לראות אם נפל מן בשבת או לא. ומשה חשב שמ"מ לא ינסו ישראל את הקב"ה לבקש מן בשבת אף אם לא יגיד להם פרשת שבת עד לאחר שאלת זקני העדה. כי בראותם השנוי שבין יום הששי לשאר ימים בודאי יאמינו מאמר משה. ומשה טעה בזה. כי באמות למקצת העם לא הספיק זה עד שנסו את ה' והלכו לראות אם נפל מן בשבת או לא. והנה משה הוא שגרם להם לבא לנסיון הזה בשגגתו. והקב"ה יודע דהא מדכתיב והיה ביום הששי ע"כ שהלווי דוהיה ביום הששי

פירוש לתורת אלהים

העררין פון דער עדה ויגידו און האבין דאס
גיזאגט צו משה און האבין אים גיפרעגט וואס
בטייט דאס וואס היינט איז צוויי מאהל אזוי פיל
וויא תמיד: (כג) ויאמר האט משה גיזאגט צו דיא
העררין הוא דאס איז וואס גאט האט גיזאגט צו
מיר און האט גיהייסין איך זאל אייך זאגין שבתון
רוהאונג שבת דער הייליגער שבת איז מארגין צו
גאט את וואס איר ווילט מארגין באקין אפו באקט
היינט פרייטאג ואת און וואס איר ווילט מארגין
קאכין בשלו קאכט היינט ואת און דאס איבעריגע
הניחו זאלט איר אייך צו אהיטונג לאזין אויף
מארגין: (כד) ויניחו אותו האבין דיא ישראל דעם
איבעריגען מן גילאזט ליגען כאשר ווי משה האט
זיי גיהייסין ולא און ער איז ניט מיאוס גיווארין

וְרִמָּה לֹא־הָיְתָה בּוֹ׃ כה וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אִכְלֻהוּ הַיּוֹם כִּי־שַׁבָּת הַיּוֹם
לַיהוָה הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה׃
כו שֵׁשֶׁת יָמִים תִּלְקְטֻהוּ וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לֹא יִהְיֶה־בּוֹ׃
כז וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יָצְאוּ מִן־הָעָם
לִלְקֹט וְלֹא מָצָאוּ׃ ס כח וַיֹּאמֶר יְהוָה

אונקלוס

סְרִי וְרִיחֲשָׁא לָא הֲוָה
בֵּיהּ׃ כה וַאֲמַר מֹשֶׁה
אִכְלוּהִי יוֹמָא דֵין אֲרֵי
שַׁבְּתָא יוֹמָא דֵין קֳדָם יְיָ
יוֹמָא דֵין לָא תַשְׁכְּחֻנֵּיהּ
בְּחַקְלָא׃ כו שִׁתָּא יוֹמִין
תִּלְקְטוּנֵּיהּ וּבְיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה שַׁבְּתָא לָא יְהֵא
בֵיהּ׃ כז וַהֲוָה בְּיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה נְפָקוּ מִן עַמָּא
לְמִלְקַט וְלָא אַשְׁכָּחוּ׃
כח וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עַד

תו"א ויאמר משה. שבת קיז: ששת ימים. שבת עז: ויהי ביום. שבת קיח:

רשב"ם

שרגילה לבא מהרה לא היתה בו: (כו) לא יהיה בו. כדאיתא בהמוכר את הספינה: (כז) ללקוט. ב' במסורה הכא

בעל הטורים

ורמה. ב' במסו' דין ואידך ורמה תכסה עליהם לומר לך שאין הרמה שולטת במתים בשבת ואין הרמה שולטת באוכלי המן ואידך ללקוט בשדה אחר מה התם ילפינן ב' לקט ג' אינו לקט

שפתי חכמים

וכו'. וגם זה לא יתכן כפשוטו דמה לו לייעלם איך יאכלוהו לכ"פ שייעלם שיאפו ויבשלו לצורך מחר: ר כמו והיתה לעדת בני ישראל למשמרת ולא כמו ובמרתם את משמרת הקודש ואת משמרת המזבח: ש דכל כי הוא נתינת טעם אשלמעלה וא"כ הניחא אי שאלתם היה אם יצאו ללקוט כמנהגם והשיב להם את שבידכם אכלו כי שבת היום ואסור ללקוט היום לא תמצאוהו אבל אם היתה שאלתם אם רשאים לאכלו היה די במה שהשיב אכלוהו היום אבל כי שבת למה ליה נתינת טעם אלא ודאי השאלה לא היתה על האכילה אלא אם לצאת. ואפשר כי דברי משה הטעה אותם שאמר להם ואת כל העודף הניחו לכם למשמרת ופירש"י לגניזה והיו סבורים לגניזה כמשמעו ולא לאכלו ליום המחרת כמו וכיה לכם למשמרת לדורותיכם מש"ה שאלוהו אם לצאת ולא על האכילה:

רש"י

ר לגניזה: (כה) ויאמר משה אכלהו היום וגו'. (מכילתא) שחרית שהיו רגילין לצאת וללקוט באו לשאול אם נצא אם לאו ש אמר להם את שבידכם אכלו לערב חזרו לפניו ושאלוהו מהו לצאת ת אמר להם שבת היום ראה אותם דואגים שמא פסק המן ולא ירד עוד אמר להם היום לא תמצאוהו מה ת"ל היום היום לא תמצאוהו אבל מחר תמצאוהו: (כו) וביום השביעי שבת. שבת הוא המן לא יהיה בו. ולא בא הכתוב אלא לרבות ת כי היו סבורים שמא לצורך סעודת שבת אין לכם

עניני המן

והכינו וגו' היה קודם יום הששי. ואם היה משה מגיד להם תיכף והכינו וגו' ואח"כ לכשיגיע יום ששי היו לוקטים לחם משנה לא היה ניכר הנסיון דיכולים לומר שהלכו לקיים מצות הקדוש ברוך הוא ללקוט שני עומרים ביום הששי. ולא כוונו לנסות והנסיון בא ממילא ואמונת מצות שבת בא ממילא ולא היה מחשבת הנסיון ניכר מתוך מעשיהם ולא היה קטרוג עליהם מן השטן. אבל עתה שמשה לא גלה להם מצות והיה כיום הששי עד לאחר שאלת זקני העדה מה יום מיומים גרם להם לישראל לנסות ה' אם יפול

דעת זקנים מבעלי התוספות

שני ככרות והילכך יש לנהוג לבצוע בשני ככרוה גם במנחת אבל קדוש ליכא דאפי' שבת שחרית לא מקדשי אי לאו יתר מאת יום השבת כדמסיק במס' ביצה:

לקוטים על התורה

(כח) **וַיֹּאמֶר** משֶׁה אִכְלֻוּהוּ הַיּוֹם וגו'. משֶׁה הָאט גִיזָאגְט צוּ דִיא יוּדִין אִיר זָאלְט נִיט מֵיינֶען אַז דֶער מַן וועט בְּלַייבִּין אוֹיף זוּנְטָאג וֶועט אִיר אִים אוֹיךְ קֶענֶען עֶסִין, נָאר הַיינְט זָאלְט אִיר אִים עֶסִין, אוּנ אוֹיבּ אִיר וֶועט לָאזִין דֶעם מַן אוֹיף זוּנְטָאג וֶועט עֶר וֶוערֶעמְדִיג וֶוערִין, וָוארוּם וָואס עֶר אִיז הַיינְט נִיט וֶוערֶעמְדִיג גִיוָוארִין, אִיז נָאר ווייל הַיינְט אִיז שַׁבָּת, נָאר הַיינְט וֶועט אִיר נִיט גֶעפִינֶען מַן אִין פֶעלְד, ווייל אִין דֶעם טָאג הָאט גָאט גֶערוּהְט פוּן זַיין אַרְבֶּעט וֶוען עֶר הָאט בַּשַׁאפִין דִי וֶועלְט, דְרִיבֶּער אִיז אוֹיף דֶעם טָאג קַיין מַן בַּשַׁאפִין גִיוָוארִין:

פירוש לתירת אלהים

וְרִמָּה אוּנ וֶוערִים אִיז נִיט גִיוֶוען אִין אִים: (כה) וַיֹּאמֶר הָאט משֶׁה גִיזָאגְט צוּ דִי יִשְׂרָאֵל אוּם שַׁבָּת אִכְלֻהוּ וָואס אִיז אַייךְ גֶעבְּלִיבֶּען פוּן נֶעכְטִין עֶסְט הַיינְט כִּי וָוארוּם הַיינְט אִיז שַׁבָּת צוּ גָאט, (רש"י שְׁרַייבְּט אַז עֶס אִיז גֶעקוּמֶען שַׁבָּת פְרִיה זֶענֶען דִי יִשְׂרָאֵל גֶעקוּמֶען צוּ משֶׁה אוּנ הָאבִּין אִים גִיפְרֶעגְט אוֹיבּ זֵייא זָאלִין אַרוֹיס גֵיין קְלוֹיבִּין הָאט עֶר זֵייא גִיעֶנְפֶערְט דָאס וָואס אִיז אַייךְ גֶעבְּלִיבֶּען פוּן נֶעכְטִין עֶסְט הַיינְט, פַאר נַאכְט זֶענֶען זֵיי ווידֶער גֶעקוּמֶען צוּ משֶׁה פְרֶעגִין אוֹיבּ זֵיי זָאלִין אַרוֹיס גֵיין קְלוֹיבִּין הָאט עֶר זֵייא גִיעֶנְפֶערְט שַׁבָּת הַיּוֹם. הַיינְט אִיז שַׁבָּת הָאט משֶׁה גִיזֶעהְן אַז זֵייא זָארְגִין טָאמֶער הָאט דֶער מַן אוֹיף גִיהֶערְט אוּנ וֶועט שׁוֹין מֶער נִיט זַיין הָאט משֶׁה צוּ זֵיי גִיזָאגְט הַיּוֹם. הַיינְט וֶועט אִיר אִים נִיט גֶעפוּנֶען אִין פֶעלְד אָבֶּער מָארְגִין וֶועט דֶער מַן ווידֶער זַיין): (כו) שֵׁשֶׁת זֶעקְס טָאג זָאלְט אִיר קְלוֹיבִּין אִים וּבַיּוֹם אוּנ דֶעם זִיבֶּענְטִין טָאג אִיז שַׁבָּת לֹא יִהְיֶה בּוֹ דֶער מַן וֶועט נִיט זַיין אִין אִים: (כז) וַיְהִי אוּנ עֶס אִיז גִיוֶוען בַּיּוֹם אִין דֶעם זִיבֶּעטִין טָאג יָצְאוּ זֶענֶען אַטייל פוּן דֶעם פָאלְק אַרוֹיס גִיגַאנְגֶען קְלוֹיבִּין וְלֹא מָצָאוּ הָאבִּין זֵיי נִיט גֶעפוּנֶען: (כח) וַיֹּאמֶר הָאט גָאט גִיזָאגְט צוּ משֶׁה עַד אָנָה בִּיז וויא לַאנְג נָאךְ מֵאַנְתֶּם וֶועט אִיר

אֶל־מֹשֶׁה עַד־אָנָה מֵאַנְתֶּם לִשְׁמֹר
מִצְוֹתַי וְתוֹרֹתָי׃ כט רְאוּ כִּי־יְהוָה
נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל־כֵּן הוּא נֹתֵן
לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם שְׁבוּ
אִישׁ תַּחְתָּיו אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי׃ ל וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם
הַשְּׁבִעִי׃ לא וַיִּקְרְאוּ בֵית־יִשְׂרָאֵל

אִמְתַי אַתּוּן מְסָרְבִין
לְמִטַּר פִּקּוֹדַי וְאוֹרָיְתָי׃
כט חֲזוֹ אֲרֵי יְיָ יְהַב לְכוֹן
שַׁבְּתָא עַל כֵּן הוּא יָהֵב
לְכוֹן בְּיוֹמָא שְׁתִיתָאָה
לְחֵם תְּרֵין יוֹמִין תִּיבוּ
אֱנָשׁ תְּחוֹתוֹהִי לָא יִפּוֹק
אֱנָשׁ מֵאַתְרֵיהּ בְּיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה׃ ל וְנָחוּ עַמָּא
בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה׃ לא וּקְרוֹ
בֵּית יִשְׂרָאֵל יָת שְׁמֵיהּ

תו"א עד אנה. ב"ק לב: שבו איש. עירובין נא: אל יצא איש. עירובין יג:

בעל הטורים

אף הכא שנים לקטו ביום הששי ומצאו וביום השבת יצאו ללקוט השלישי ולא מצאו: (כט) אל יצא. ג' במסורה. הכא ואידך אל יצא פליט מן העיר בואו הכוס איש אל יצא. אל יצא איש ממקומו היינו חוץ לד' אמות לפי שיצא חוץ לתחום אל יצא פליט מן העיר

רשב"ם

המן: (ל) וישבתו העם. מכאן ואילך ביום השביעי:

רש"י

א יוה"כ וימים טובים (מכילתא): (כח) עד אנה מאנתם. משל הדיוט הוא בהדי הוצא לקי כרבא ב ע"י הרשעים מתגנין הכשרין (ב"ק לב): (כט) ראו. בעיניכם כי ה' בכבודו מזהיר אתכם על השבת שהרי נס ג נעשה בכל ע"ש לתת לכם לחם יומים: שבו איש תחתיו. מכאן סמכו חכמים ד' אמות ליוצא חוץ לתחום ד ג' לגופו וא' לפישוט ה ידים ורגלים: אל יצא וגו'. אלו אלפים אמה של תחום שבת ולא במפורש שאין תחומין אלא מדברי סופרים ועיקרו של מקרא על לוקטי המן נאמר:

שפתי חכמים

לצאת ללקוט אבל לסעודת הלילה שהוא חול צריכים לצאת כי הששי מכין לשבת ואין מכין לחול לכך חזרו לשאול: א דאל"כ הא כבר נאמר כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו אלא וכו': ב פירוש דכך משל הדיוט כשלומחין בשדה קוצים ומיני עשבים וירק טוב ובאו לתלוש אותן קוצים פעמים בא בתלושין מן הכרוב הטוב ונמצא בהדי הוצא לקי כרבא כך זה בהדי ישראל שחטאו לקה אף מי שלא חטא. וא"ת דלעיל פירש"י בעצמנו שתלה הסרחון במשה מפני שלא הגיד לישראל פרשת המן עד ששאלו. וי"ל דהא והא גרמא דאי משום טעם שלא הגיד להם מצות שבת לחוד למה לא הוכיח הקב"ה את משה מיד שלא הגיד להן ולמה המתין עד כאן אלא ודאי משום משל הדיוט ואי משום טעם משל הדיוט לחוד למה כלל אותו כאן יותר מבשאר מקומות שחטאו ישראל אלא משום טעם הששי גם כן: ג כלומר ראו בעיניכם כי ה' נותן לכם בערב שבת לחם משנה. כתב הרא"ם אבל לא ידעתי מאי ראיה היא זו על קדושת שבת וכו' דלמא ברכת הששי היה מרובה ונתן בו לחם משנה כי כל ברכה תוספת טובה היא ואם בעבור שביום השביעי שובת בו המן ואיננו יורד הי"ל לכתוב על כן לא ירד המן ביום השבת וכו' ותירץ מה שתירץ. ונראה לי כיון שגם ביום הששי אחד המרבה הרבה מאד ואחד הממעיט מאד לא מצאו כי אם לחם משנה שני עומרים לגלגולת ואם ברכת היום הששי היא תעשיר למה לא נמצא כי אם לחם משנה ותו לא אלא ודאי משום הכי יורד לחם משנה ביום הששי כדי שיאכלו ביום הששי וביום השביעי וזהו שכתב רש"י שהרי נס נעשה בכל ערב שבת לתת להם לחם יומים כלומר דוקא לחם יומים ותו לא: ד מדכתיב שבו משמע שלא יצאו ממקומו ש"מ דאסור לילך וזה פיט דהא כתיב וימלאו איש מהופש ש"מ דמותר לילך ל"פ מכאן וכו': ה כיון דכתיב שבו איש תחתיו פי' כתחתיו וכמה תחתיו

עניני המן

מן בשבת או לא ובזה אין להם שום התנצלות נומר שלא כוונו לנסיון אלא ללקוט להם עומר מן די מחסורם. שהרי נשתייר להם מן מביום ששי עומר על יום שבת ולכן היה השטן יכול לקטרג עליהם וכל זה גרם להם משה בשגגתו. ומעתה יובן דלכאורה קשה אמאי לא נענש משה תיכף כששהה מלומר להם מאמר והיה ביום הששי ולמה המתין הקב"ה להעניש למשה עד שיצאו מן העם ללקוט ביום השביעי. אך הנה באמת עיקר עונשו של משה היה על שאיחר מאמר והיה ביום הששי אך כל זמן שלא יצתה התקלה בפועל בנסיון העם לא היה שום מקום להעניש כיון שמשה היה סבור שלא ינסוהו עוד כי יספיק להם השיעור

פירוש לתורת אלהים

ניט וועלין היטען מיין גיבאט אונ מיין תורה: (כט) אונ דאס האט אויך גאט גיזאגט צו משה ער זאל זאגין צו דיא ישראל ראו זעהט כי אז גאט אליין מיט זיין כבוד האט אייך גיגעבין אונ האט אייך מזהיר גיוועזן אויף דעם שבת על כן דרום טוהט ער אייך אנם אונ גיט אייך אין דעם זעקסטין טאג ברויט אויף צוויי טאג שבו איש תחתיו זיצט איטליכער אויף זיין ארט אל יצא עס זאל קיין מענטש ארויס גיין פון זיין ארט אין דעם זיבעטין טאג, כלומר ער זאל ניט גיין אין פעלד ארייין קלויבין מן אום שבת: (ל) וישבתו העם האט דאס פאלק גערוהט אין דעם זיבעטין טאג: (לא) ויקראו אונ דיא יודין האבין גערופען דעם נאמען פון דעם שפייז מן והוא אונ דער מן

מצות השם

(כד) [נאו יג] שלא ילך אדם חוץ לתחום בשבת שנאמר אל יצא איש ממקומו ביום השביעי:

(כט) אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ וגו'. פון דעם פסוק לערנען מיר ארויס די לא תעשה. אז מען טאר ניט גיין אום שבת מער' פון איין תחום שבת. דאס איז צווייא טויזענד איילין אונ אזוי באלד אז מען גייט מער ווי צווייא טויזענד איילין קומט אים מלקות אונ דיא מצוה איז נוהג סיי בייא זכרים סיי ביי נקבות אונ אויף יעדין ארט אין יעדער צייט.

את־שמו מן והוא כזרע גד לבן
וטעמו כצפיחת בדבש: לב ויאמר
משה זה הדבר אשר צוה יהוה
מלא העמר ממנו למשמרת
לדרתיכם למען | יראו את־הלחם
אשר האכלתי אתכם במדבר
בהוציאי אתכם מארץ מצרים:
לג ויאמר משה אל־אהרן קח צנצנת
אחת ותן־שמה מלא־העמר מן
והנח אתו לפני יהוה למשמרת

אונקלוס

מנא והוא כבר זרע גידא חיור וטעמיה כאסקריטון בדבש: לב ואמר משה דין פתגמא די פקיד יי מלי עומרא מניה למטרא לדריכון בדיל דיחזון ית לחמא די אוכלית יתכון במדברא באפקותי יתכון מארעא דמצרים: לג ואמר משה לאהרן סב צלוחית חדא והב תמן מלי עומרא מנא ואצנע יתיה קדם יי למטרא לדריכון.

תולדות אהרן

בדבש. יומא מה: ותן שמה. הוריות ג: לפני ה'. הוריות שם:

רשב"ם

(לא) וטעמו כצפיחת בדבש. ולהלן הוא אומר והיה טעמו כטעם לשד השמן. פירשו רבותינו כדבש לתינוקות ושמן לזקנים. ואני אומר לפי פשוטו כשאוכלין אותו כבות שהוא בלא טחינה הוא כצפיחת בדבש. כמו האגוזים קודם טחינה וכתישה מתוקין הם אבל להלן כתיב וטחנו ברחים או דכו במדוכה לפיכך והיה טעמו (כשמנה) לשמנונית. כמו האגוזים שנעשים שמן לאחר כתישה וכן הזיתים. ולפיכך כתיב כאן וטעמו (ס"א שם והיה טעמו כטעם לשד השמן) שמתחלף טעם המתיקות ונעשה טעם שמן: כצפיחת. אין לו חבר אבל צפחת מים כלי הוא: גד. מין קטנית הוא עגול כזרע גד ולבן כעין הבדולח כדכתיב להלן ועינו כעין הבדולח. אבל זרע גד אינו לבן: (לג) ויאמר משה אל אהרן. לאחר שהוקם המשכן בשנה שנייה שהיה שם ארון העדות: קח צנצנת אחת

בעל הטורים

היינו תחום שבת. כאלו הכוס אים אל יצא רמז לכ"ד לוקין על עירובי תחומין דבר תורה: (לב) למען יראו את הלחם. ר"ת אליה לומר שיהא שמור עד שיבא אליהו: (לג) והנח. ב' במסו'

רש"י

(לא) והוא כזרע גד לבן. עשב ששמו קולייאנדר"י (קאריאנדער) וזרע שלו עגול ואינו לבן והמן היה לבן ואינו נמשל לזרע גד אלא לענין העגול כזרע גד היה והוא לבן: כצפיחת. בצק שמטגנין אותו בדבש וקורין לו אסקריטין בלשון משנה והוא תרגום של אונקלוס: (לב) למשמרת. לגניזה: לדרתיכם. בימי ירמיהו כשהיה ירמיהו מוכיחם למה אין אתם עוסקים בתורה והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס הוציא להם צנצנת המן אמר להם אתם ראו דבר ה' שמעו לא נאמר אלא ראו בזה נתפרנסו אבותיכם הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו: (לג) צנצנת. צלוחית של חרס כתרגומו: והנח אותו לפני ה'. לפני הארון ו ולא נאמר מקרא זה עד שנבנה אהל מועד אלא שנכתב כאן

שפתי חכמים

ד' אמות גופו ג' אמות ואמה כדי לפשוט ידיו ורגליו: ו דהא

ענייני המן

שבין יום השבי לבאר ימים ובאמינו אמונת מלות שבת. אמנם עתה סילתו מן העם ללקוט ביום השביעי יתחה התקלה לפועל לכך עתה נענש משה לכוללו עמהם במאמר עד אנה מאנתם. ונזה שכתב רש"י בהדי הוצא לקי כרבא אינו אלא לתרץ אמאי לא נענש משה עד עתה ולכך מסמיך הכתוב תיכף אחר פסוק

דעת זקנים מבעלי התוספות

(לג) קח צנצנת אחת. איני יודע של מה היה של כסף או של זהב או של חרס ת"ל צנצנת דבר המציץ מחבירו

פירוש לתורת אלהים

איז גיוועןקאלעבדיג כזרע אזוי ווי אזאמען גד פון אזוי אקרייטעכץ וואס ווערט גירופין גילאנדערע לבן דער מן איז גיוועןווייס וטעמו אונ זיין טעם איז גיוועןכצפיחת בדבש אזוי ווי טייג גיפרעגילט אין האניג: (לב) ויאמר האט משה גיזאגט צו די יזראל זה הדבר דאס איז די זאך וואס גאט האט גיבאטין מלא העומר מען זאל דער פולען דאס מעסטיל וואס ווערט גערופין עומר ממנו פון דעם מן עס זאל זיין למשמרת צו אהיטונג, כלומר מען זאל דאס בהאלטין לדורותיכם צו אייערע געבירט למען פון וועגין יראו אייערע דורות וואס נאך אייך זאלין זעהן דאס ברויט אשר וואס איך האב אייך געמאכט עסין אין יער מדבר בהוציאי אז איך האב אייך אויס גיצויגין פון דעם לאנד מצרים: (לג) ויאמר האט משה גיזאגט צו אהרן קח נעם אגלאז ותן אונ זאלסט געבין אין דעם גלאז אפול מעסטיל מן והנח אותו אונ לייג דאס אנידער לפני יי פאר גאט. כלומר פאר דעם ארון עס זאל זיין

לְדֹרֹתֵיכֶם׃ לד כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה וַיַּנִּיחֵהוּ אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדֻת
לְמִשְׁמָרֶת׃ לה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ
אֶת־הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד־בֹּאָם
אֶל־אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת אֶת־הַמָּן אָכְלוּ
עַד־בֹּאָם אֶל־קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן׃
לו וְהָעֹמֶר עֲשִׂרִית הָאֵיפָה הוּא׃ פ
שביעי יז א וַיִּסְעוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מִמִּדְבַּר־סִין לְמַסְעֵיהֶם עַל־פִּי יְהוָה
וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִים וְאֵין מַיִם לִשְׁתֹּת
הָעָם׃ ב וַיָּרֶב הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ

לְדָרֵיכוֹן׃ לד כְּמָא דִי
פַקִּיד יְיָ לְמֹשֶׁה
וְאַצְנְעֵיהּ אַהֲרֹן קֳדָם
סַהֲדוּתָא לְמַטְּרָא׃ לה וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל אֲכַלוּ יָת מַנָּא
אַרְבְּעִין שְׁנִין עַד דְּעָלוּ
לַאֲרַע יָתֵיבְתָּא יָת מַנָּא
אֲכַלוּ עַד דַּאֲתוֹ לִסְיָפֵי
אַרְעָא דִכְנָעַן׃ לו וְעוּמְרָא
חַד מִן עַשְׂרָא בִּתְלָת
סְאִין הוּא׃ א וּנְטַלוּ כָּל
כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
מִמַּדְבְּרָא דְסִין
לְמַטְלָנֵיהוֹן עַל מֵימְרָא
דַייָ וּשְׁרוֹ בִרְפִידִים וְלֵית
מַיָּא לְמִשְׁתֵּי עַמָּא׃ ב וּנְצָו

תו"א לדורותיכם. הוריות שם: ובני ישראל. קידושין לח: והעומר. עירובין פג: ברפידים. סנהדרין קז: ויחנו ברפידים. ערכין טו: וירב העם עם. שם:

בעל הטורים

הכא ואידך והנה אל הסלע דגדעון מה התם נתעכל מאליו גם המן נבלע באיברים ונתעכל מאליו: (לו) והעומר עשירית האיפה.

רשב"ם

וגו': (לד) לפני העדות. הארון: (לה) אל קצה ארץ כנען. כדכתיב ביהושע וישבת המן ממחרת:

שפתי חכמים

בכל מקום שמונח לפני ה' הוא דכל העולם שלו: ז וא"ת הא רש"י בעצמו פירש לעיל דבט"ו ירד להם המן תחילה. וי"ל מה שנקט רש"י לעיל ט"ז ר"ל תחלת ט"ז ומה שנקט הכא ט"ו הוא סוף ט"ו יום דשדינן הלילה אחר היום שעבר והוי סוף ט"ו כיון

רש"י

בפרשת המן: (לה) ארבעים שנה. והלא חסר ל' יום שהרי בט"ו באייר ירד להם המן תחלה ובט"ו בניסן פסק ז שנאמר (יהושע ה) וישבות המן ממחרת אלא מגיד שהעוגות שהוציאו ישראל ממצרים טעמו בהם טעם מן: אל ארץ נושבת. לאחר שעברו את הירדן (קדושין לח) (ס"א שאותה שבעבר הירדן מיושבת וטובה שנאמר (דברים ג) אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ותרגום של נושבת יתבתא ר"ל מיושבת. רש"י ישן). אל קצה ארץ כנען. בתחלת הגבול קודם שעברו את הירדן והוא ערבות מואב. נמצאו מכחישין זה את זה אלא בערבות מואב כשמת משה בז' באדר פסק המן מלירד ונסתפקו ממן שלקטו בו ביום עד שהקריבו העומר בששה עשר בניסן שנאמר (יהושע ה) ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח: (לו) עשירית האיפה. האיפה שלש

דעת זקנים מבעלי ההוספות

כלי חרס שהיא מאדמה שהזרעין מציצין וצומחין ממנה:

עניני המן

ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו. לכן ויאמר ה' אל משה עד אנה מאנתם וגו' ובאתם לנסות את ה' ראו כי ה' נתן לכם השבת על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים והיה לכם להספיק השינוי שביו יום הששי לשאר הימים להאמין מלית שבת בלא נסיון:

פירוש לתורת אלהים

למשמרת צו אהיטונג לדורותיכם צו אייער געבירט: גה כאשר אזוי ווי גאט האט געבאטין צו משה אז אהרן זאל טאהן ויניחהו אהרן האט אהרן דאס גלאז מיט מן געלייגט לפני העדות פאר דעם ארון וואס די התורה ליגט דרינען למשמרת דער מן זאל זיין צו אהיטונג: (לה) ובני ישראל אונ די יודין אכלו האבין געגעסין דעם מן ארבעים שנה פערציג יאהר עד בואם ביז זייא זענען געקומען אל ארץ נושבת צו דעם לאנד וואס זייא האבין זיך דארטין בזעצט דאס מיינט מען ארץ כנען את המן אכלו דעם מן האבין זיי געגעסין עד בואם ביז זיי זענען געקומען צום אנהייב ארץ כנען (לו) זאגט דער פסוק והעומר אונ דער עומר איז א צעהנט חלק פון אזוי א מאס וואס ווערט אזוי גערופין: (א) ויסעו אונ די יודין האבין געצויגין למסעיהם צו זייערע ציהאונג וואס איז געוועזן על פי יי דורך גאטס מויל, כלומר אז גאט האט זיי געהייסין גיין זענען זיי געגאנגען אונ אז ער האט געהייסין רוהען האבין זייא גערוהט ויחנו אונ זיי האבין גערוהט אין דעם ארט רפידים ואין מים אונ דארטין איז ניט געוועזן וואסער דאס פאלק זאל טרינקען: (ב) וירב האט דאס פאלק זיך געקריגט מיט משה ויאמרו אונ זייא האבין

תְּנוּ־לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר לָהֶם
מֹשֶׁה מַה־תְּרִיבוּן עִמָּדִי מַה־תְּנַסּוּן
אֶת־יְהוָה׃ ג וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם
וַיָּלֶן הָעָם עַל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה
הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אֹתִי
וְאֶת־בָּנַי וְאֶת־מִקְנַי בַּצָּמָא׃ ד וַיִּצְעַק
מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה
לָעָם הַזֶּה עוֹד מְעַט וּסְקָלֻנִי׃ ה וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח
אִתְּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַטְּךָ אֲשֶׁר
הִכִּיתָ בּוֹ אֶת־הַיְאֹר קַח בְּיָדְךָ
וְהָלָכְתָּ׃ ו הִנְנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָּׁם | עַל־

עַמָּא עִם מֹשֶׁה וַאֲמַרוּ הַבוּ
לָנָא מַיָּא וְנִשְׁתֵּי וַאֲמַר
לְהוֹן מֹשֶׁה מָה אַתּוּן נָצַן
עִמִּי מָה אַתּוּן מְנַסַּן קֳדָם
יְיָ׃ ג וּצְחִי תַמָּן עַמָּא
לְמַיָּא וְאִתְרַעַם עַמָּא עַל
מֹשֶׁה וַאֲמַר לְמָא דְנַן
אַסֵּיקְתָּנָא מִמִּצְרַיִם
לְקַטָּלָא יָתִי וְיָת בְּנַי וְיָת
בְּעִירַי בְּצַחוּתָא׃ ד וְצַלִּי
מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לְמֵימַר מָה
אַעְבֵּיד לְעַמָּא הָדֵין עוֹד
זְעֵיר פּוֹן וְיִרְגְּמוּנָנִי׃
ה וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עֱבַר
קֳדָם עַמָּא וּדְבַר עִמָּךְ
מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל וְחוּטְרָךְ דִּי
מְחֵיתָא בֵיהּ יָת נַהְרָא סַב
בִּידָךְ וְתֵיזִיל׃ ו הָא אֲנָא
קָאִים קֳדָמָךְ תַּמָּן עַל

תו״א ומטך אשר. סנהדרין נט: כמי עומד. ב״מ פו:

בעל הטורים

סמוך והעומר נפרשת המן רמז שיאכלו המן עד שיקריבו העומר: (ב) תריבון. ג׳ מה תריבון עמדי. האתם תריבון לבעל. אם לאל תריבון ללמדך שכל המריב עם רבו כאלו מריב עם הקב״ה וכאלו מריב כביכול ע״א וזהו אם תריבון לבעל: (ג) למים. ה׳ במסורה דין ואידך רפאתי למים. הוי כל צמא לכו למים. ואדיריהם שלחו לעיריהם למים. וזאת נמת כמים. פי׳ אם ילמאו למים שאדיריהם ישלחו לעיריהם ולא ימצאו מים לכו למים דהיינו תורה ויתרפאו המים ולא יהיה לא רעב ללחם ולא למא למים: העליתנו. ב׳ במסורה דין ואידך המעט כי העליתנו במחלוקתו של קרח לומר שאותם עלמם יש שדברו כבאו:

שפתי חכמים

שירד המן מיד למחר באשמורת: ח כי הכל ביחד תנ״ב ביצים והמעשר מת׳ ארבעים והמעשר משלשים שלשה ביצים עוד נשארו ב׳ תחלק כל ביצה לה׳ חלקים נמצא שני ביצים עשרה חלקים והמעשר חומש ביצה מהרש״ל: ט הוסיף מלת אם אמתין דבזולת זה משמע דבודאי יסקלוהו אחר זמן מעט אם ימתין או לא

רש״י

סאין והסאה ו׳ קבין והקב ד׳ לוגין והלוג ו׳ ביצים נמצא עשירית האיפה מ״ג ביצים וחומש ביצה ח והוא שיעור לחלה ולמנחות: (ב) מה תנסון. לומר היוכל לתת מים בארץ ציה: (ד) עוד מעט. אם אמתין עוד מעט ט וסקלוני: (ה) עבור לפני העם. וראה אם יסקלוך למה הוצאת לעז על בני: וקח אתך מזקני ישראל. לעדות שיראו שעל ידך המים יוצאים מן הצור ולא יאמרו מעיינות היו שם מימי קדם: ומטך אשר הכית בו את היאור. מה ת״ל אשר הכית בו את היאור אלא שהיו ישראל אומרים על המטה שאינו מוכן אלא לפורענות בו לקה פרעה ומצרים כמה מכות במצרים ועל הים לכך

פירוש לתורת אלהים

געזאגט תְּנוּ גיט אונז וואסער וְנִשְׁתֶּה אונ מיר זאלין האבין צו טרינקען וַיֹּאמֶר האט משה צו זיי געזאגט מַה וואס קריגט איר מיט מיר מַה תְּנַסּוּן וואס פרובט איר גאט: (ג) וַיִּצְמָא איז דארטין דאס פאלק דארשטיג געווארין צו וואסער וַיָּלֶן האבין זייא געקריגט אויף משה וַיֹּאמֶר אונ דאס פאלק האט אזוי געזאגט לָמָּה ווארום הֶעֱלִיתָנוּ האסטו אויף געבראכט אונז פון מִצְרַיִם לְהָמִית צו טייטין אוֹתִי מיך וְאֶת בָּנַי אונ מיינע קינדער וְאֶת מִקְנַי אונ מיינע בהמות בַּצָּמָא אין דארשט: (ד) וַיִּצְעַק האט משה געשריגען צו גאט לֵאמֹר אונ האט אזוי געזאגט מַה וואס זאל איך טאהן צו דעם פאלק עוֹד מְעַט ווען דו ווערסט נאך אביסול ווארטין וּסְקָלוּנִי וועלין זיי מיך פארשטיינען: (ה) וַיֹּאמֶר האט גאט געזאגט צו משה עֲבוֹר פאר איבער פאר דעם פאלק וְקַח אִתְּךָ אונ נעם מיט דיר פון די עלצטע פון יִשְׂרָאֵל וּמַטְּךָ אונ דעם שטעקין וואס דו האסט מיט איהם געשלאגין דעם טייך פון מִצְרַיִם קַח בְּיָדְךָ נעם אין דיין האנט וְהָלַכְתָּ אונ דו זאלסט גיין נאך חורב: (ו) אונ וואס ווערסטו דארטין טאהן זאגט גאט הִנְנִי

הַצּוּר֙ בְּחֹרֵ֔ב וְהִכִּ֣יתָ בַצּ֗וּר וְיָצְא֥וּ מִמֶּ֛נּוּ מַ֖יִם וְשָׁתָ֣ה הָעָ֑ם וַיַּ֤עַשׂ כֵּן֙ מֹשֶׁ֔ה לְעֵינֵ֖י זִקְנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ ז וַיִּקְרָא֙ שֵׁ֣ם הַמָּק֔וֹם מַסָּ֖ה וּמְרִיבָ֑ה עַל־רִ֣יב ׀ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל וְעַ֨ל נַסֹּתָ֤ם אֶת־יְהוָה֙ לֵאמֹ֔ר הֲיֵ֧שׁ יְהוָ֛ה בְּקִרְבֵּ֖נוּ אִם־אָֽיִן׃ פ ח וַיָּבֹ֖א עֲמָלֵ֑ק וַיִּלָּ֥חֶם עִם־יִשְׂרָאֵ֖ל

טִינָרָא בְּחוֹרֵב וְתִמְחֵי בְטִינָרָא וְיִפְקוּן מִנֵּיהּ מַיָּא וְיִשְׁתֵּי עַמָּא וַעֲבַד כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי סָבֵי יִשְׂרָאֵל׃ ז וּקְרָא שְׁמָא דְאַתְרָא נִסֵּיתָא וּמַצּוּתָא עַל דִּנְצוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל דְּנַסִּיאוּ קֳדָם יְיָ לְמֵימַר הַאִית שְׁכִינְתָּא דַייָ בֵּינָנָא אִם לָא׃ ח וַאֲתָא עֲמָלֵק וַאֲגַח קְרָבָא עִם יִשְׂרָאֵל

תו"א והכית בצור. שם: ויבא עמלק. שם קית:

בעל הטורים

(ז) אם אין. ד' במס' דין ואידך אם אין אתה דבר גבי אבשלום כשיעץ לו לצאת למלחמה עם דוד. אם אין אתה שומע לי. היש בה עץ אם אין. פי' אנכי אמרתי כי היא ארץ טובה ורחבה אם אין אתה שומע לי ושלחת מרגלים לראות אם יש בה עץ אם אין חייך שאתה צריך להלחם כההיא אם אין דאבשלום דמיירי במלחמה כמו שארז"ל אם לא שלחו מרגלים לא היו צריכין לכלי

רשב"ם

(ז) היש ה' בקרבנו. אם יתן לנו מים:

רש"י

נאמר אשר הכית בו את היאור יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן: (ו) והכית בצור. על הצור לא נאמר אלא בצור מכאן שהמטה היה של מין דבר חזק ושמו סנפירנון והצור נבקע מפניו: (ח) ויבא עמלק וגו'. סמך פרשה זו למקרא זה י לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים אלי ותדעון היכן אני. משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך היה אותו הבן רואה הפץ ואומר אבא טול הפץ זה ותן לי והוא

שפתי חכמים

ימתין: י ואע"פ שאינו מביא בפירושו מדרש הסמיכות אלא במקום שהפרשיות נכתבים שלא על הסדר אבל הכא הוא בהכרח שתסמך זו לזו להיותם שניהם במקום אחד. (נ"א) דק"ל דהל"ל ויבא עמלק וכו' כדכתיב ויבא סירין לקראתינו לכך דרשו כי הפ' הזאת סמוכה למעלה עד ובא הכלב וכו' כי הם אמרו היש ה'

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ח) ויבא עמלק. תמה למה איחר להלחם עם ישראל עד עכשיו ולא בא מיד שירדו למצרים שלא היו כי אם שבעים נפש. י"ל שאמר לו הקב"ה לאברהם ועבדום וענו אותם. וכשמת אבינו אברהם ע"ה הטיל החוב על יצחק.

עניני מלחמת עמלק

(ח) ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים וגו'. הקושיות בפסוקים אלו הם. א') מדוע אמר משה מעלמו ליהושע להלחם בעמלק אשר לא לוהו ה'. ולמה משה בעלמו לא לחם בעמלק. ולמה הקב"ה בעלמו לא לחם בעמלק. ב') למה עלה משה לראש הגבעה דוקא. אם להתפלל. הלא כתיב ממעמקים קראתיך ה'. ג') מה טעם וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו היה לו לומר ויקחו אבנים וישימו תחת זרועותיו. ד') מה טעם ויהי ידיו אמונה עד בא השמש והלא ככר אמר שהוא מרים ומניח. ה') מה טעם ויחלוש יהושע ומה טעם אומרו לפי

פירוש לתורת אלהים

איך וועל שטיין פאר דיר שם דארטין על הצור ביי דעם שטיין וואס איז אין חורב והכית אונ דו זאלסט שלאגין דעם שטיין ויצאו וועלין פון אים ארויס גיין וואסער ושתה אונ דאס פאלק זאל טרינקען ויעש כן האט משה אזוי גיטאהן פאר די אויגין פון די עלצטע ישראל: (ז) ויקרא האט משה גערופין שם המקום דעם נאמען פון ארט מסה ומריבה דאס איז טייטש פרוב אונ קריג אונ מחמת וואס האט ער דאס אזוי גערופין על ריב פון וועגין דעם וואס דיא יודין האבין געקריגט ועל נסותם את יי אונ פון וועגין דעם וואס זייא האבין געפרובט גאט לאמר צו זאגין מיר ווייסין ניט היש יי אויב גאט איז דא צווישען אונז אם אין אויב ניט: (ח) ויבא אונ עמלק איז געקומען וילחם אונ האט מלחמה גיהאלטין

לקוטים על התורה

(ח) ויבא עמלק וילחם עם ישראל וגו'. דער ילקוט ראובני שרייבט רבי כרוספדאי האט גיזאגט פון רבי יוחנן'ס וועגין עמלק איז געקומען פון בלעם, עמלק איז גיוועזן בייא בלעם אים פרעגין א עצה, עמלק האט גיזאגט צו בלעם איך ווייס אז דו קענסט געבין א עצה, אונ דו טראכסט שטענדיג אויף שלעכטס צו טאהן, אונ ווער עס נעמט פון דיר א עצה ווערט ניט געשטרויכילט, עמלק האט גיזאגט צו בלעם זעה נאר וואס די יודין האבין גיטאהן צו דיא מצריים, וויא פיל טובות האבין די מצריים

פרקי דרבי אליעזר

היש ה' בקרבנו וגו'. רבי יוחנן בן נורי זאגט נאך די אלע שטארקייט אונ וואנדער וואס הקב"ה האט גיטאהן מיט דיא יודין אין מצרים אונ ביי דעם ים האבין זייא נאך געפרובט הקב"ה צעהן מאהל אונ האבין גירעט שלעכטע רייד אויף הקב"ה זיי האבין גיזאגט הקב"ה האט אונז פארלאזין אין דער מדבר אונ ער רוהט גאר ניט צווישען אונז, רבי יהושע בן קרחה זאגט וואס שטייט

ספר הישר

(ח) ויבא עמלק וגו'. פאר וואס גאט איז אזוי שטארק בייז אויף עמלק מער וויא אויף אלע פעלקער וואס האבין גיטאהן שלעכטס צו דיא יודין, וואס גאט האט גיבאטין מען זאל אפמעקין דעם נאמען פון עמלק, דער מדרש רופט דעם

ברפידם: ט ויאמר משה אל־יהושע בחר־לנו אנשים וצא הלחם בעמלק מחר אנכי נצב על־ראש הגבעה ומטה האלהים בידי:

אונקלוס

ברפידים: ט ואמר משה ליהושע בחר לנא גוברין ופוק אגח קרבא בעמלק מחר אנא קאים על ריש רמתא וחוטרא דאתעבידו ביה נסין מן

קדם ה׳ בידי:

תו״א בעמלק מחר. יומא נב:

בעל הטורים

זיין וכן כאן בשביל שאמרו היש ה׳ בקרבנו אם אין בא עליהם עמלק: (ח) ברפידים. ברף ידים הרפו ידיהם מן המצות: עם ישראל ברפידם. בגימ׳ רפו ידיהם מן המצות: (ט) יצא. ב׳ הכא ואידך ולא הסדה שאמר לו לצאת חוץ לפנים:

שפתי חכמים

בקרבנו ולכך ויבא עמלק ע״כ. (נח״י) לפי מה שכתבתי כ״פ דהרב לא מיירי בסמיכות הכתיבה אלא בסמיכות יתור לשון א״ש דהכי קשה לרש״י דמלת ברפידים הוא מיותר דהא לעיל כתיב ויחנו ברפידים ובפ׳ יתרו כתיב ויסעו מרפידים ממילא כל הסיפור דביני וביני היה ברפידים אלא לכך נכתב ברפידים לומר לך שמעשה רפידים גרם ויבא עמלק ולכן אמר הרב סמך פרשה זו למקרא זה ולא אמר לפרשה זו היינו שתירוץ הסמיכות הוא על זה הפסוק לבד: ב דהל״כ למה מחר דוקא אלא שהוא עת המלחמה ואמר אנכי נצב וגו׳ הודיענו בזה שמלת מחר דבקה עם אנכי נצב וגו׳ ובא להשמיענו שמהר בעת המלחמה אנכי נצב ומתפלל עליך כדי לזרז את יהושע ולחזקהו בעת המלחמה שיהא בטוח בתפלתו של משה שהוא מתפלל בעת המלחמה שיללית על כל פנים אבל אי קאי אלמעלה מה בא להשמיענו:

רש״י

נותן לו וכן שניה וכן שלישית פגעו באדם אחד אמר לו אותו הבן ראית את אבא אמר לו אביו אינך יודע היכן אני השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו: (ט) בחר לנו. לי ולך השוהו לו מכאן אמרו יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חבירך כמורא רבך מנין שנאמר (במדבר יב) ויאמר אהרן אל משה בי אדני והלא אהרן גדול מאחיו היה ועושה את חבירו כרבו. ומורא רבך כמורא שמים מנין שנאמר (שם יא) אדני משה כלאם כלם מן העולם חייבין הם כלייה המורדים בך כאלו מרדו בהקדוש ברוך הוא: וצא הלחם. צא מן הענן והלחם בו (מכילתא): מחר. בעת המלחמה ב אנכי נצב: בחר לנו אנשים. גבורים ויראי חטא שתהא זכותן מסייעתן. ד״א בחר לנו אנשים שיודעין לבטל כשפים

עניני מלחמת עמלק

חרב. ו׳) ומהו ושים באזני יהושע. ז׳) בספור זה ייחד הקב״ה זאת המלחמה אל עלמו שנאמר אמחה את זכר עמלק ובמ״ת ייחד המחיה לישראל תמחה את זכר עמלק. להיות עם בני ישראל אלא אביהם שבשמים בנים גדל ורומם בכל אשר עשה להם במצרים ועל הים ואף אשר קדם להם בלחם ובמים ובשלו והם פשעו בו על ריבם ועל נסותם את ה׳ לאמר היש ה׳ בקרבנו אם אין. ולא עוד אלא שהרימו יד באלהיהם במה שבקשו לפנוע בשר נבאו נאמן ביתו אשר לעק מהם עוד מעט וסקלוני. היה להם מלחמת עמלק בעת ההיא סכנה נפלאה ועצומה בלי ספק.

דעת זקנים מבעלי התוספות

וכשמת יצחק הוטל על יעקב ובניו ועשו ובניו ואמר עמלק הרשע בלבו אם אכרית את יעקב וזרעו יהיה החוב מוטל עלי לכך המתין עד שיצאו ממצרים שכבר נפרע החוב ואז בא להלחם עמהן:

לקוטים על התורה

גיטאהן צו די יודין, מאדאך דיא יודין האבין גיטאהן אזוי פיל שלעכטס צו די מצריים, ווי פיל שלעכטס וועלין זייא נאך טאהן צו אנדערע פעלקער, וואס איז דיין עצה זאל איך טאהן מיט דיא יודין, האט בלעם גיזאגט צו עמלק גייא האלט מלחמה מיט די יודין, אונ אויב דו וועסט ניט מלחמה האלטין מיט דיא יודין וועסטו זיי ניט איין נעמען, אבער אמלחמה געגין די יודין מעגסטו מאכין, ווייל דער זכות פון די יודין איז נאר ווייל זייא זענען אייניקלאך פון אברהם, דעם זעלביגען זכות האסטו דאך אויך, ווארום דו ביזט אויך א אייניקעל פון אברהם, דריבער איז עמלק געקומען מלחמה האלטין מיט דיא יודין, אזוי האט המן דערציילט פאר אחשורוש, דער עלצטער פון די יודין דאס איז גיוועזן משה האט געהאט אתלמיד יהושע בן נון ער איז גיוועזן ארוצח אן רחמנות, האט משה גיזאגט צו אים על ראש הגבעה אויף דער הייך פון דעם בארג ומטה אונ דעם געטליכען שטעקין וועל איך געמען

פירוש לתורת אלהים

מיט די ישראל אין דעם ארט רפידים: (ט) ויאמר האט משה גיזאגט צו יהושע בחר לנו קלויב אוים מענטשין וצא אונ גיי האלט מלחמה מיט עמלק, [רש״י שרייבט משה האט גיזאגט בחר לנו אנשים. קלויב אוים מענטשין אונ זיי זאלין זיין גבורים נאטש פארכטיגע זייער זכות זאל ביי שטיין אין דער מלחמה אונ גיי ארוים פון דיא ענני כבוד אונ האלט מלחמה מיט עמלק. אדער דער פשט איז קלויב אוים אזעלכע מענטשין וואס זייא קאנען מבטל זיין כישוף, ווארום דיא עמלקים זענען גיוועזן גרויסע מכשפים] מחר מארגין בשעת מלחמה אנכי נצב וועל איך שטיין

משלי חכמים

עמלק כלב, דען ער איז אזוי וויא אהונט, וועלין מיר געבין צו פארשטיין דעם ענין מיט וואס איז עמלק גלייך צו אהונט, דען דער שטייגער איז אז אמענטש גייט אין אדארף, וואס אין דארף איז אין יעדער שטוב דא אהונט, אז דיא הינט דער זעהן אפרעמדין מענטש הייבין זיי באלד אן צו בילען, אונ עמלק גאר ניט געטראכט, נאר ער האט זיך גישטעלט געגין זיי ווי אבער וואס איז צארענדיג ווייל מען האט

פרקי דרבי אליעזור

נאך דיא רייד, ויבא עמלק. הקב״ה האט אויף דיא יודין געשיקט עמלק ער זאל זיי שטראפין, דער פירונג ביי דער וועלט איז אז איינער קומט פון וועג גיט מען אים עסין אונ טרינקען, אונ עמלק האט גיזעהן דיא יודין זענען אפגעמאטערט פון די ארבעט פון מצרים אונ אפגעמאטערט פון וועג, אונ יעגין דעם רחמנות אויף דיא יודין האט

י וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר אָמַר־לוֹ
מֹשֶׁה לְהִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק וּמֹשֶׁה אַהֲרֹן
וְחוּר עָלוּ רֹאשׁ הַגִּבְעָה: יא וְהָיָה
כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל

תו"א והיה כאשר. ר"ה כז:

אונקלוס

קֳדָם יְיָ בִּידִי: י וַעֲבַד
יְהוֹשֻׁעַ כְּמָא דִי אֲמַר לֵיהּ
מֹשֶׁה לְאַגָּחָא קְרָבָא
בַּעֲמָלֵק וּמֹשֶׁה אַהֲרֹן
וְחוּר סְלִיקוּ לְרֵישׁ רָמְתָא:
יא וַהֲוָה כַּד מָרִים מֹשֶׁה
יְדוֹהִי וּמִתְגַּבְּרִין דְּבֵית

רשב"ם

(יא) כאשר ירים משה. ידו והמטה: וגבר ישראל. שכן דרך עורכי מלחמה כל זמן שרואים הרמת נסים קונפט"ן ב"ל הן מתגברין. וכשהוא מושלך רגילין לנוס ולהנצח:

רש"י

לפי שבני עמלק מכשפין היו: (י) ומשה אהרן וחור. מכאן לתענית שצריכים שלשה לעבור לפני התיבה שבתענית היו שרויים: חור. בנה של מרים היה וכלב בעלה: (יא) כאשר ירים משה ידו. וכי ידיו של

דעת זקנים מבעלי התוספות

(י) ומשה ואהרן וחור. פירש"י חור בנה של מרים והיה וגם בפרשת ואלה המשפטים פי' כן שחור בנה של מרים ואביו כלב שנא' ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור. את אפרת זו מרים כדאי' במס' סוטה ומקשי' העולם אדרבה בסופה טסיק ותמת עזובה זו מרים ולמה נקרא שמה עזובה שהכל עזבוה ובאותו פסוק כתיב ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וא"כ לא זו היא מרים וגם כן משמע דחור לאו בנה של מרים דהא בן אפרת הוה. ואומר אני דיפה פירש"י וקושיא שלהם אינה קושיא כי כן הפסוק

עניני מלחמת עמלק

כי על מה יפנו לעזרה כח ידם אין להם כי הידים ידי עשו וה' הסתיר פניו מעדת יעקב כי נתנה עליו בקולה ושנאה. וזהו שסמך פרשת עמלק לפרשת מסה ומריבה כמו שהיו סמוכים במאורע. כלומר עודם מדברים במרד ובמעל היש ה' בקרבנו אם אין ויבא עמלק וילחם עם ישראל. ואיתא במדרש ע"פ היש ה' בקרבנו אם אין הובא ברש"י ז"ל ויוכל היות שזה המרד נודע לו לעמלק וחשב כי בא יומו להתגבר על ישראל ממאמר אביהם והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך כפי תרגומו. והוא מה שנרמז באומרו זכור את אשר עשה לך עמלק וגו' ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים כי ידע שישראל הם על זה האופן עם אלהיהם. ואפשר שכוון זה במה שאמר אשר שם לו כדרך בעלותו ממצרים. שמשמע ששם לו מארבים לדעת מעמדם של ישראל

רוש לתורת אלהים

אין מיין האנט: (י) וַיַּעַשׂ האט יהושע גיטאהן אזוי וויא משה האט אים גיזאגט לְהִלָּחֵם צו מלחמה האלטין מיט עמלק וּמֹשֶׁה אונ משה מיט אהרן אונ חור דער זוהן פון מרים עָלוּ זענען אויף גיגאנגען אויף דעם שפיץ פון דער הייך אונ האבין תפלה גיטאהן: (יא) וְהָיָה אונ עס איז גיוועזן כַּאֲשֶׁר אז משה האט אויף גיהויבין זיינע הענט צו גאט אונ האט תפלה גיטאהן וְגָבַר האבין דיא גערהרגת מענטשין פון שבט דן, ווייל זייא זענען גיוועזן אויסער די וואלקינס, וועגין די עבומ"ז וואס איז גיוועזן ביי

לקוטים על התורה

קלויב־אויס מענטשין פון דיא יודין אונ גיי האלט מלחמת מיט עמלק, זאגט המן איך ווייס ניט אויב דיא מענטשין זענען מאקי גיוועזן שטארקע אדער זייא זענען גיוועזן מכשפים, אונ משה האט גענומען אשטעקין אונ האט עפעס גירעט צו אים, זענען שוואך גיווארין דיא הענט פון דיא עמלקים אונ זענען גערהרגת גיווארין דורך דעם שווערד פון דיא יודין, דער מדרש תנחומא שרייבט פון פיר הונדערט מייל ווייט איז עמלק געקומען מאכין אמלחמה מיט דיא יודין, דער ילקוט ראובני שרייבט וועגין דיא קריג וואס איז גיוועזן צווישען עשו מיט יעקב איז עמלק געקומען מאכין אמלחמה מיט דיא יודין, עמלק האט

פרקי דרבי אליעזר

אים אוועק גענומען זיינע קינדער, אזוי האט עמלק גיוואלט הרגנן די יודין דיא מוטערס מיט די קינדער, רבי זכריה זאגט עמלק איז גיוועזן אאייניקול פון עשו, אונ אין אים האט זיך דערוועקט די פיינדשאפט פון זיין זיידע עשו, אונ אוואלקין איז גיוועזן ארום דיא יודין אזוי וויא אמאהער אונ אשונא האט ניט גיקענט צוקומען צו דיא יודין זייא אנצורירען, נאר דער מענטש וואס איז גיוועזן טמא אונ ער האט זיך גערארפט טובל זיין האט אים דער וואלקין ארויס געשטויסין ביז אויסער דיא מחנה, אונ די מענטשין וואס עמלק האט גיטראפין אויסער דיא מחנה זיי האט ער גערהרגת, משה האט גיזאגט צו יהושע דו זאלסט אויסדערוויילין מענטשין פון די יודין וואס זייערע אלטערין זענען צדיקים אונ דיא מענטשין זאלין זיין שטארקע אונ פרומע אונ גייא מיט די מענטשין אונ האלט מלחמה מיט עמלק, אונ משה אהרן חור זענען גישטאנען אויף אהויכין ארט אין דיא מחנה יודין, אהרן איז געשטאנען ביי דיא רעכטע זייט פון משה, חור איז געשטאנען בייא די לינקע זייט פון משה, אונ אלע יודין זענען געשטאנען אויסער זייערע געצאלטין אונ וויא זייא האבין גיזעהן משה קניט אויף זיינע קניה, האבין זייא אויך געקניט, ווי משה איז

משלי חכמים

לויפין נאך אים מיט גרוים געשרייא, אויב דער מענטש שרעקט ניט פאר זייער שרייען אונ ער קערט ניט זיין פנים צו זייא נאר ער גייט זיין וועג ווייטער, ווערין דיא הינט מיד שרייענדיג אונ ער גייט דורך זיין וועג בשלום, אבער אז ער ווערט דערשראקין פאר זייער שרייען, אונ ער הייבט אויך אן שרייען, אונ שלאגט זייא מיט שטעקינס אונווארפט אויף זייא שטיינער אונ זייא אנטלויפין פאר אים, דער ווייל האט דער הערט אהינט וואס איז אנדערין עק דארף דאס געשריי פון דיא הינט מיט דעם מענטש אונ איז געקומען געשווינט צו לויפין אין מיטען דארף נעגין דעם מענטש אונ בילד שטארק נעגין דיא פור אונ נעגין דעם מענטש אונ דער מענטש שלאגט אים אויך מיט אשטעקין אונ ווארפט אויף אים שטיינער ער זאל אים אוועק טרייבין פון דיא פור, אז דער הונט זעהט ער קען דא נאר ניט טאהן, לויפט ער אינטער דיא פור אונ מיט זיין שטארקין כעס בייסט ער דיא פור פון הינטען אונ רייסט די פלאכטעס דיא שטריק וואס איינגנט ארא

וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגָבַר עֲמָלֵק׃
יב וִידֵי מֹשֶׁה כְּבֵדִים וַיִּקְחוּ־אֶבֶן
וַיָּשִׂימוּ תַחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ וְאַהֲרֹן
וְחוּר תָּמְכוּ בְיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה

אונקלוס

יִשְׂרָאֵל וְכַד מַנַּח יְדוֹהִי
וּמִתְגַּבְּרִין דְּבֵית עֲמָלֵק׃
יב וִידֵי מֹשֶׁה יְקָרָן וּנְסִיבוּ
אַבְנָא וְשַׁוִּיאוּ תְּחוֹתוֹהִי
וִיתֵיב עֲלַהּ וְאַהֲרֹן וְחוּר
סְעִידִין בִּידוֹהִי מִכָּא חַד

ת"א וידי משה. ברכות נד:

רש"י

משה עושות היו המלחמה וכו' כדאיתא בר"ה: (יב) וידי משה כבדים. בשביל שנתעצל במצוה ומנה אחר תחתיו נתייקרו ידיו: ויקחו. אהרן וחור: אבן וישימו תחתיו. ולא ישב לו על כר וכסת אמר ישראל

ענייני מלחמת עמלק

עם אלהים' ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים. עתה שנודע הטעם אשר לא יצא ה' בצבאותם לצוות למשה לעשות להם חיל כי הוא רצה בצערם נס בעונשם. ונתפרסם לדקת משה רבן עמהם כי לא די שמחל על עלבונו אלא שהתאמץ בכל עוז לעמוד בפרץ לפני אלהיו המקנא לו והשיב חמתו מהשחית והתקין עצמו למלחמה למטה ולתפלה למעלה. ולזה אמר אל יהושע בחר לנו אנשים. כי צריך היה לבחור אותם שיהיו אנשי מעשה ובעלי

דעת זקנים מבעלי התוספות

בדברי הימים וכלב בן חצרון הוליד את עזובה ויקח אשה את יריעות ואלה בניה ישר ושובב וארדון ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וחור הוליד את אורי וגו'. יבסוטה פירש"י כלב בן חצרון הוא ומשני בן שפנה מעצת מרגלים אבתי בן קנז הוא דכתיב וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב אמר רבא חור בנה דקנז היה דיקא נמי דכתיב כלב בן יפנה הקנזי ש"מ ומסיק עזובה זו מרים ולמה נקראת עזובה שהכל עזבוה וג"ל דהיינו

כשהיתה מצורע' ופריך הוליד את עזובה והלא אשתו היתה א"ר יוחנן ללמדך שכל הנושא אשה לשם שמים מעלה עליו הכתוב כאלו ילדה. ואת יריעות פי' נם היא מרים ולמה נקרא שמה יריעות שהיו פניה דומות ליריעות לבנות וכתיב ואלה בניה אל תיקרי בניה אלא בוניה פי' כלב בעלה ונקרא ישר על שם שישר עצמו. ושובב על ששב מעצת מרגלים וארדון על שם שרדה ביצרו ולפיכך אני אומר ששם מפרש כל שמות כלב וכל שמות מרים ושמה מרים ועזובת ויריעות ואפרת ונקרא' אפרת על שהיא בעלת חן כמו אפריון נמטייה ואומר אני דה"פ דקרא וסרס המקרא ודרשהו ותמת עזובה זו מרים ויקח לו כלב את אפרת דהיינו נמי מרים עצמה ותלד לו את חור קודם מותה והשתא ניחא הכל למבין. עלי ראש. ראש בזכות אבות, הגבעה בזכות אמהות:

לקוטים על התורה

זייא, נאכדעם וויא די יודין זענען אריבער געגאנגען דעם ים, איז אויף זיי געקומען דער רשע עמלק ער האט געהאט אין הארצין אפיינטשאפט אויף דיא יודין וועגין די בכורה אונ דיא ברכות וואס יעקב האט אוועק גענומען פון עשו, איז ער געקומען אויף זיי האלטין מיט זיי מלחמה, אונ ווייל דיא יודין האבין איצט קיין תורה גילערנט, דריבער וואלט ער גיקענט הרגנן דיא יודין, אונ דער רשע עמלק האט געגנבת מענטשין פון שבט דן פון אונטער די וואלקין אונ האט זייא געהרגת, ווייל ביי זיי איז גיוועזן די עכומ"ז וואס מיכה האט געמאכט [ווי עס שטייט אין ספר שופטים קפיטול יח]:

פירוש לתורת אלהים

ישראל גובר גיוועזן די מלחמה וכאשר אונ אז ער האט אפ גילאזט זיינע הענט אונ האט אויף גיהערט תפלה צו טאהן וגבר עמלק האט עמלק גובר גיוועזן: (יב) וידי אונ די הענט פון משה זענען גיווארין שווער אונ מיד ויקחו האבין אהרן מיט חור גענומען אשטיין וישימו אונ האבין אונטער גילעהנט משה וישב עליה אונ משה האט זיך גיזעצט אויף אים ואהרן וחור אונ אהרן מיט חור תמכו בידיו האבין אים אונטער גילעהנט מיט זייערע הענט מזה אחד פון דער זייט האט איינער

אונטער גילעהנט ומזה אחד אונ פון דער אנדערער זייט האט דער אנדערער אונטער גילעהנט ויהי

פרקי דרבי אליעזר

געפאלין מיט זיין פנים אויף די ערד זענען זיי אויך געפאלין מיט זייער פנים אויף די ערד, ווי משה האט אויפגעהויבין זיינע הענט צום הימעל האבין זיי אויך אויפגעהויבין זייערע הענט צום הימעל, אונ יהושע האט איין גענומען דיא מלחמה אונ ער האט שוואך געמאכט עמלק מיט זיין פאלק, אונ זייא זענען אוועק געגאנגען פון די יודין, רבי שילא זאגט הקב"ה האט מיט זיין רעכטע האנט אנגענומען זיין שטוהל אונ האט גישווארין ער זאל פארשניידין אונ פארטיליגען אלע קינדער פון עמלק פון די וועלט אונ פון יענע וועלט, רבי פנחס זאגט אין פערציג יאהר שפעטער איידער משה איז געשטארבין האט משה גיוואלט דערמאנען די יודין „איר געדיינקט אז איר האט אמאהל גיזאגט אין דער מדבר מיר ווילען פרובין אויב הקב"ה איז דא

משלי חכמים

הינטער דיא פור, זעהט מען דיא שלעכטקייט פון דעם הונט, ערשטונס גלויבט ער זיך נים אמוסר פון דיא שלעק וואס מען האט גישלאגין די פריערדיגע הינט ביז זיי האבין געמוזט אנטלויפין, צווייטונס פאר וואס האט ער נים געווארט ביז דיא פור מיט דעם מענטש וועלין קומען צו אים, וועט ער דאמאלס אנהייבין שרייען, פאר וואס האט ער נים גיקענט איין האלטין זיין כעס נאר ער איז גילאפין פון איין עק דארף ביז צום צווייטין עק דארף, זעהט מען אז ער איז ערגער פון די אלע פריערדיגע הינט, יענע הינט האבין געבילען ווען מען איז געקומען צו זייא, אונ דער הונט איז גילאפין פאראויס אים אנטקעגין, דאס זעלבינע איז גיוועזן ביי עמלק, די מצריים האבין שלעכטס גיטאהן צו די יודין זענען די יודין געקומען צו זיי אין לאנד, אונ עמלק האט גיזעהן

צווישען אונז אדער ניין" נאכדעם האט משה געטראכט אויב איך וועל אזוי זאגין צו די יודין וועל איך זייא פארשעמען, אונ אז מען פארשעמט אמענטש האט מען קיין חלק עולם הבא, נאר איך וועל זיי דערמאנען די מלחמה פון עמלק וועלין זיי שוין וויסען וואס איך טראכט וועגין זיי, דער ענין איז ווי אמלך האט געהאט אשיינעם ווייני

זמנא חד והואה ידוהי
פרישן בצלו עד דעאל
שמשא: יג ותבר יהושע
ית עמלק וית עמיה
לפתגם דחרב: יד ואמר
יי למשה כתב דא
דוכרנא בספרא ושוי

ת"א ויחלוש יהושע. זבחים קיז: כתב זאת. מגילה ז:

אחד ויהי ידיו אמונה עד־בא
השמש: יג ויחלש יהושע את־
עמלק ואת־עמו לפי־חרב: פ מפטיר
יד ויאמר יהוה אל־משה כתב זאת
זכרון בספר ושים באזני יהושע

בעל הטורים

(יב) אמונה עד בא השמש. שהזכיר זכות אבות. אמונה זה אברהם דכתיב והאמין בה'. עד בא זה יצחק דכתיב ביה ויצחק בא מבא. השמש זה יעקב דכתיב ביה וילן שם כי בא השמש: (יד) זכרון בספר ושים באזני. ר"ת זכוב שרץ אחר דמן של ישראל

רשב"ם

(יב) אמונה. קיומו לדור ודור. וכן וחלים רעים ונאמנים. חלאים ארוכים וקימים: (יג) ויחלש. נצחם. כדכתיב קול ענות חלושה: (יד) באזני יהושע. שימלוך עליהם ויקיים מצותי למחות את שם עמלק:

רש"י

שרוין בצער אף אני אהיה עמהם בצער: ויהי ידיו אמונה. ויהי משה ל ידיו באמונה פרושות השמים בתפלה נאמנה מ ונכונה: עד בא השמש. שהיו עמלקים מחשבין את השעות באסטרולוגיא"ה באיזו שעה הם נוצחים והעמיד להם משה חמה וערבב את השעות: (יג) ויחלוש יהושע. (תנחומא) חתך ראשי גבוריו ולא השאיר אלא חלשים שבהם נ ולא הרגם כולם מכאן אנו למדים שעשו על פי הדבור ם של שכינה: (יד) כתב זאת זכרון. שבא עמלק להזדווג לישראל קודם לכל האומות (מכילתא): וישים באזני יהושע. המכנים את ישראל לארץ שילוה את ישראל לשלם לו את גמולו כאן

שפתי חכמים

ל דק"ל ויהיו מיבעי ליה ופירוש ויהי שב אל משה ולא על ידיו: מ פירוש מכוונת רש"ל: נ דק"ל דכתיב ויחלוש יהושע וגו' לפי חרב אם הרגם לפי חרב לא נעשו חלשים אלא נהרגו ל"פ ולא השאיר וכו': ם פירוש לפי שלא הוזכר בתחילת המלחמה דברי הש"י אלא כתיב ויאמר משה אל יהושע משמע שמעצמו צוהו לכך הוצרך רש"י לפרש שעל פי הדבור היה עושה ומוכיח מזה

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יג) ויחלוש. הטיל עליו הגורל ושלשה שמות יש לו פור גורל חולש. ד"א לכך כתיב ויחלוש ולא כתיב ויכה לפי שעמלק חוזה בכוכבים היה ובחר לו אנשים שאינן עתידין למות באותה מלחמה. וכן יהושע עשה כן דכתיב בחר לנו אנשים דמשמע קיימים ובריאים לכך לא היה יהושע יכול להרגם אלא חתך ידיהם ורגליהם וזהו ויחלוש:

עניני מלחמת עמלק

זכות לא מהחוטאים וגם שיהיו גבורים אנשי חיל. והתחזק והיה לבן חיל כי מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה האלהים בידי ויהיו ידי פרושות השמים בתפלה לפיים ולרצות שלא יצא קצף מלפניו יתעלה להכשילם במלחמה כמו שיתחייב משיעור מרדם. ויהי כאשר הרים משה ידו בתפלה היה מעביר זעם ה' מישראל והיו נשארים על טבעם וגבר ישראל כי היו רובי רבבות יותר מעמלק. וכאשר יניח ידו מכובד משאה וגבר עמלק מחמת שהשגחת ה' סרה מישראל. ומחמת שמשה היה גבוה הרבה יותר מאהרן וחור והיה קשה להם להגביה ידיהם להרים ידי משה ע"כ ויקחו אבן וישימו תחת משה שישב עליה ויוכלו אהרן וחור לתמוך ידי משה להרימם. ומחמת שמשה היה על ראש

פירוש לתורת אלהים

ידיו דיא הענט פון משה אמונה וואר האפטיג, כלומר ער האט די הענט פארשפרייט אונ האט תפלה גיטאהן צו גאט מיט גרויס אמונה עד ביז דיא זונן איז אונטער גינאנגען: (יג) ויחלוש אונ יהושע האט שלאף געמאכט עמלק מיט זיין פאלק לפי חרב דורך דער שארף פון דער שווערד: (יד) ויאמר האט גאט גיזאגט צו משה כתוב זאת שרייב דאס צו אגידעכעניש אין דער ספר תורה אז עמלק איז דער ערשטער וואס איז געקומען מלחמה האלטין מיט די ישראל ושים אונ זאג אין די אויערין פון יהושע וואס ער וועט ברייננגען די ישראל אין ארץ ישראל ער זאל זאגין די ישראל זיי זאלין בצאהלין צו עמלק זיין שכר זאגט גאט

לקוטים על התורה

(יד) ויאמר ה' אל משה וגו'. דער ילקוט זאגט אטעם פאר וואס איז גאט בייז אויף עמלק מער וויא אויף אלע פעלקער וואס האבין געהאלטין מלחמה מיט די יודין, לכ'משל עס איז גיוועזן א וואנע מיט הייסע וואסער, אלע מענטשין האבין מורא געהאט אריין צו גיין אין דיא וואנע, איז געקומין איינער אונ איז אריין געשפרינגען אין די וואנע, ער האט זיך טאקי אפגעבריט, ער האט אבער די וואסער אפגעקיהלט פאר אנדערע מענטשין, נאכדעם זענען אנדערע מענטשין אויך אריינגעשפרונגען אין דיא וואסער, דאס זעלביגע איז גיוועזן מיט עמלק, ווען דיא

פרקי דרבי אליעזר

גארטין, ביי די טיר פון ווייגגארטין האט ער אנגעבונדין אגרויסין הונט ער זאל קיינעם אריין לאזין אין ווייגגארטין, אמאהל איז דער מלך גיזעסין אויף א אויבערשטע שטוב אונ האט געקוקט דורך דעם פענסטער אויף דעם ווייג־גארטין, האט ער גיזעהן ווי זיין גוטער פריינד גייט אריין אין ווייגגארטין אונ וויל רייסין טרויבין האט דער מלך אוואנק גיטאהן צום הונט איז דער הונט ארויף אויף דעם

משלי חכמים

וויא גאט האט גישלאגין די מצריים אין מצרים, אונ די מצריים זענען דערטרונקען גיווארין אין ים, דאס אלץ האט גאט גיטאהן פון די יודינס וועגין, אונ עמלק האט גאר ניט מורא געהאט פאר גאט אונ איז געקומען מלחמה האלטין מיט די יודין, אונ ער האט ניט גיקענט איין האלטין דעם כעס אונ ווארטין ביז די יודין וועלין קומען צו אים ער זאל מיט זייא מלחמה האלטין, נאר ער איז געקומען צו לויפין פון זיין לאנד צו די יודין מיט זיי מלחמת האלטן, אונ אז ער האט ניט גיקענט מיט זיי מלחמה האלטין פון דארינט, איז ער גילאפין מלחמה האלטין מיט דעם ערב רב וואס זיינען געגאנגען אינטער די מחנה, דריבער זאגט דער מדרש

כי־מחה אמחה את־זכר עמלק מתחת השמים: טו ויבן משה מזבח ויקרא שמו יהוה | נסי: טז ויאמר כי־יד על־כס יה מלחמה

קדם יהושע ארי מימחא אמחי ית דוכרנא דעמלק מתחות שמיא: טו ובנא משה מדבחא ופלח עלוהי קדם יי דעבד ליה נסין: טז ואמר בשבועה אמירא דא מן קדם דחילא דשכינתיה על כורסיה יקרא דעתיד דיתגח קרבא קדם יי

רי"א כי יד על כס יה. ברכות נח:

רשב"ם

כי מחה אמחה וגו׳. כי אני רוצה שימחה את שמו: (טו) ה׳ נסי. שהמטה של הקב"ה היה לנס על הגבעה וגם לעתיד ירים אותו הקב"ה לנס על ההרים להלחם בעמלק שהרי אמר לו עכשיו כי מחה אמחה את זכר עמלק וזהו שמפרש והולך: (טז) ויאמר כי יד על כס יה וגו׳. לכך אני קורא שם המזבח ה׳ נסי. דוגמת **שם** אדם ששמו אליעזר או עמנו אל שהרי הרים הקב"ה את ידו על כסאו וישבע כי מלחמה לו בעמלק מדר דר דוגמת כי אשא אל שמים ידי. **זהו עיקר פשוטו. וי"מ** כשתהיה ידי וחוזק על כסא יה שזהו כסא מלכי ישראל אז תהיה מלחמה בעמלק. ואין נראה כלל בעיני שכי תהיה יד היה לו לומר. אבל למעלה הוא מוסב כמו שפירשתי ופירושו שהרי יד על כס

בעל הטורים

כזכוז: מחה אמחה. בגי׳ זה המן. אמחה ב׳ במסורה הכא ואידך במבול מה התם נמחו כל אשר בארץ אף עמלק צריכים למחותו שלא ישאר לו שום זכר ולכך נענש שאול שהשאיר לו שום זכר: (טו) נסי. ב׳ במסורה הכא ואידך ואל עמים ארים נסי מה התם נס ממש כמו וכנס על הגבעה אף כאן נס ממש שקרא להקב"ה נסי ודגלי: (טז) כי יד. יו"ד של כי ויד בגי׳ דויד: מדר דר. בגי׳ לימי משיח:

שפתי חכמים

דאם לא על פי הדבור היה לא היה לו ליהושע להניח החלשים אלא היה לו להרוג את כולם: ע תקן בזה כמה ענינים האחד שאמר ידו של הקב"ה לא יד סתם שמשמעו ידו של משה כמובן מן הכתוב ועוד שאמר הורמה לא שידו של הקב"ה על כסאו תמיד אלא שהורמה אליו לפי שעה כמו כי אשא אל שמים ידי וכו׳ ע"ש (בקל"מ): חסלת פרשת בשלח

רש"י

נרמז לו למשה שיהושע מכנים את ישראל לארץ: **כי מחה אמחה.** לכך אני מזהירך כן כי חפץ אני למחותו: (טו) **ויקרא שמו.** של מזבח: **ה׳ נסי** הקב"ה עשה לנו כאן נס גדול. לא שהמזבח קרוי ה׳ אלא המזכיר שמו של מזבח זוכר את הנס שעשה המקום ה׳ הוא נס שלנו: (טז) **ויאמר.** משה: **כי יד על כס יה.** ידו של הקב"ה הורמה לישבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית ומהו כס ולא נאמר כסא ואף השם נחלק לחציו נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם שנאמר (תהלים ט) האויב תמו חרבות לנצח זהו עמלק שכתוב בו (עמוס א׳) ועברתו שמרה נצח (תהלים שם) וערים נתשת אבד זכרם המה מהו אומר אחריו וה׳ לעולם ישב הרי השם שלם כונן למשפט כסאו הרי כסאו שלם: חסלת פרשת בשלח

עניני מלחמת עמלק

בגבעה ע"כ ראו אותו כל ישראל והבינו כי רק ע"י תפלת משה הם נושעים ע"כ שעבדו גם הם את לבם לשמים בתשובה. וכל זה לא הועיל רק להחליש את עמלק לא לכלותו לגמרי. ומחמת שעוד לא שככה חמת הקב"ה מישראל. ע"כ לא רצה לגלות משום דקשיא ליה דהכא כתיב כי מחה אמחה את זכר עמלק ובפרשת כי תצא כתיב תמחה את זכר עמלק ולא קשיא

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יד) כי מחה אמחה. מחה בעולם הזה אמחה לעולם הבא: את זכר עמלק. זכר זה המן ועמלק כמשמעו: (טז) ויאמר כי יד על כס יה. פי׳ כשתהיה מלוכה של הקב"ה מתגברת על כסאו אז ילחם בעמלק ויד הוא ל׳ מלוכה. ומשם הר"א ז"ל שמעתי דכי יד קאי אעמלק

לקוטים על התורה

יודין זענען ארויס געגאנגען פון מצרים, איז זייער מורא געפאלין אויף אלע פעלקער, אלע פעלקער האבין מורא געהאט צו האלטין מלחמה מיט דיא יודין, וויא עמלק איז געקומען און האט געהאלטין מלחמה מיט די יודין, אפילו ער האט געקומען פון זייא זיין שטראף, פון דעסטוועגין האט ער אראפ גענומען פון די פעלקער זייער שרעק, זיי זאלין קיין מורא האבין פאר דיא יודין און ניט פאר גאט:

פירוש לתורת אלהים

און פון דעסטוועגין זאג איך דיר אזוי כי ווארום מחה אפ מעקין אמחה איך וויל אפ מעקין את זכר דאס גידעכעניש פון עמלק מתחת השמים פון אונטער דעם הימעל: (טו) ויבן האט משה גיבאהעט אמזבח ויקרא שמו און ער האט גערופין דעם נאמען פון דעם מזבח יי גאט נסי האט אונז אויף דעם ארט אנס גיטאהן: (ט) ויאמר האט משה גיזאגט כי גאט האט אויף גיהויבין זיין האנט און

משלי חכמים

אז ענ"ך איז געגליכען צו אהונט, און גאט האט גיבאטין דיא יודין זאלין האבין אאייביגע פיינדשאפט צו עמלק, ווייל עמלק האט אאייביגע פיינדשאפט אין הארצין צו דיא יודין, ער האט פיינט דאס הייליגקייט פון דיא יודין:

פרקי דרבי אליעזר

מענטש און האט אפגעריסען זיין קלייד, ווען דער מלך האט גיוואלט דערמאנען זיין גוטען פריינד אז ער האט גיוואלט גנבנן טרייבין, האט ער גיזאגט צו אים דו געדיינקסט ווי דער הונט האט אפגעריסען דיינע קליידער, האט שוין דער גוטער פריינד פארשטאנען וואס דער מלך מיינט, אזוי האט משה גיזאגט איך וועל דערמאנען דיא יודין די מלחמה פון עמלק וועלין זייא שוין וויסען וואס איך וויל זייא דערמאנען:

בדבית עמלק לשיציותהון מדרי עלמא׃ פפפ

לידוה בעמלק מדר דר׃ פפפ

קט״ז. י״ד אמוג״ה סי'. סגא״ה סי'. ומפטירין ודבורה אשה נביאה בשופטים סי' ד'׃

דעת זקנים מבעלי התוספות

הא כשפושט ידו על ישראל תמחה הא כשפושט ידו על ביהמ״ק אמחה אני דכתיב מלחמה לה' בעצמי ובכבודו בעמלק. וירושלים נקרא כסאו של הקב״ה ואין כסאו שלם עד שיכרית זרעו של עמלק וכתיב וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו ולכך אין המתים משמשים בשם יה כדכתיב לא המתים יהללויה לפי שאין יכולים להלחם בעמלק מכוון שמתו ולכך אמר דוד לא אמות כי אחיה ואספר מעשה יה יסור יסרני יה ולמות לא נתנני. וכתיב אבוא בם אודה יה׃

עניני מלחמת עמלק

לישראל מחיית עמלק. רק אמר למשה שיאמר ליהושע באחא' שהקב״ה בעצמו ימחה את עמלק. וכאשר יבואו ישראל אל המנוחה והנחלה ויעבדו את ה' בלב תמים אז השם בעצמו ימחו את זכר עמלק מתחת השמים זה תוכן כונת העקדה בקיצור ושינוי לשון מעט׃

פירוש לתורת אלהים

האט געשווארין ביא זיין שטיל מלחמה גאט זאל האבן א מלחמה אונ אפיינדשאפט מיט עמלק מדור דור פון איין דור צום אנדערין דור דאס מיינט מען אויף אייביג׃

הפטרת בשלח בשופטים סימן ד' ה'

א ודבורה אשה נביאה אשת לפידות היא
שפטה את־ישראל בעת ההיא׃
ב והיא יושבת תחת־תמר דבורה בין הרמה ובין
בית־אל בהר אפרים ויעלו אליה בני ישראל
למשפט׃ ג ותשלח ותקרא לברק בן־אבינעם
מקדש נפתלי ותאמר אליו הלא־צוה | יהוה
אלהי־ישראל לך ומשכת בהר תבור ולקחת
עמך עשרת אלפים איש מבני נפתלי ומבני
זבלון׃ ד ומשכתי אליך אל־נחל קישון את־
סיסרא שר־צבא יבין ואת־רכבו ואת־המונו
ונתתיהו בידך׃ ה ויאמר אליה ברק אם־תלכי
עמי והלכתי ואם־לא תלכי עמי לא אלך׃
ו ותאמר הלך אלך עמך אפס כי לא תהיה
תפארתך על־הדרך אשר־אתה הולך כי ביד
אשה ימכר יהוה את־סיסרא ותקם דבורה ותלך
עם־ברק קדשה׃ ז ויזעק ברק את־זבולן ואת־
נפתלי קדשה ויעל ברגליו עשרת אלפי איש
ותעל עמו דבורה׃ ח וחבר הקיני נפרד מקין
מבני חבב חתן משה ויט אהלו עד־אלון בצענים
אשר את־קדש׃ ט ויגדו לסיסרא כי עלה ברק
בן־אבינעם הר־תבור׃ י ויזעק סיסרא את־כל־
רכבו תשע מאות רכב ברזל ואת־כל־העם
אשר אתו מחרשת הגוים אל־נחל קישון׃

טרייזענים קרי

שירת דבורה

אנכי לה' אנכי אשירה אזמר לה' אלהי ישראל. צו פארשטיין די ווערטער וואס דבורה האט געזאגט, וועלין מיר זעהן למשל א מלך וואס געוועלטיגט אויף פיל גרויסע מדינות, עס זאל איינער קומען אים לויבין אונ זאגין אויף אים ער געוועלטיגט אויף די מדינה, וואס מען ווייס אז זיא איז א קליינע מדינה, איז דאס ניט א לויב, נאר א שאנדע פאר דעם מלך, גאט וואס ער איז א מלך אויף דיא גאנצע וועלט אונ אויף אלע הימלען. פון דעסטוועגין זאגט ער אויף זיך איך בין דער גאט פון די יודין, ווייל די יודין זענען ביא גאט טייער וויא די גאנצע וועלט, אזוי האט געזאגט דבורה ווען זיא האט געזונגען פאר גאט, אנכי לה'. וויא אזוי קען איך זאגין אז איך בין צו גאט, גאט וואס זיין מלוכה איז אזוי גרוים, אויף דיא גאנצע וועלט אונ אויף אלע הימלען וואס דארטין זענען מלאכים שרפים אופנים חיות הקודש. זאל איך קענען זאגין דיא ווערטער „איך בין צו גאט", איך געהער אבער יא צו גאט, ווארום איך זעה דאך אז דורך מיר האט גאט געהאלפין דיא יודין, דריבער אנכי אשירה. וועל איך זינגען צו גאט, אזמר לאלהי ישראל, דריבער וועל איך זינגען צו גאט, ווייל איך זעה אז גאט ווערט גערופין אלהי ישראל. דער גאט פון דיא יודין, האט גאט אוועק געלאזין אלע שרפים אונ אופנים אונ חיות הקודש אונ מלאכים, אונ ער חתמת זיין נאמען איך בין דער גאט פון דיא יודין, זעהן מיר וויא טייער דיא יודין זענען ביא גאט, דריבער מעג איך זינגען צו גאט אויף די הילף וואס ער האט געהאלפין צו די יודין׃

(הומ״ש ע״ט)

יא ותאמר דבורה אל־ברק קום כי זה היום אשר
נתן יהוה את־סיסרא בידך הלא יהוה יצא לפניך
וירד ברק מהר תבור ועשרת אלפים איש אחריו׃
יב ויהם יהוה את־סיסרא ואת־כל־הרכב ואת־כל־
המחנה לפי־חרב לפני ברק וירד סיסרא מעל
המרכבה וינס ברגליו׃ יג וברק רדף אחרי הרכב
ואחרי המחנה עד חרשת הגוים ויפל כל־מחנה
סיסרא לפי־חרב לא נשאר עד־אחד׃ יד וסיסרא
נס ברגליו אל־אהל יעל אשת חבר הקיני כי
שלום בין יבין מלך־חצור ובין בית חבר הקיני׃
טו ותצא יעל לקראת סיסרא ותאמר אליו סורה אדני
סורה אלי אל־תירא ויסר אליה האהלה ותכסהו
בשמיכה׃ טז ויאמר אליה השקיני־נא מעט־מים כי
צמתי ותפתח את־נאוד החלב ותשקהו ותכסהו׃
יז ויאמר אליה עמד פתח האהל והיה אם־איש
יבא ושאלך ואמר היש־פה איש ואמרת אין׃
יח ותקח יעל אשת־חבר את־יתד האהל ותשם
את־המקבת בידה ותבוא אליו בלאט ותתקע
את־היתד ברקתו ותצנח בארץ והוא־נרדם ויעף
וימת׃ יט והנה ברק רדף את־סיסרא ותצא יעל
לקראתו ותאמר לו לך ואראך את־האיש אשר־
אתה מבקש ויבא אליה והנה סיסרא נפל מת
והיתד ברקתו׃ ד ויכנע אלהים ביום ההוא את
יבין מלך־כנען לפני בני ישראל׃ ה ותלך יד
בני־ישראל הלוך וקשה על יבין מלך־כנען
עד אשר הכריתו את יבין מלך־כנען׃

ואהביו כצאת השמש בגבורתו. די גמרא זאגט איין טייערע פעריל האט גיהאנגען אויף אברהם אבינו'ס האלדז און אז איין שלאפער האט גיקוקט אויף דעם פעריל איז ער באלד געזונד גיווארין, און אז אברהם אבינו איז נפטר גיווארין האט השי"ת אויף גיהאנגען דיא פעריל אויף דעם ראד פון דער זונן, דער מיינונג פון דער גמרא איז, דאס מויל מיט דעם האלדז פון אברהם אבינו איז גיוועזין אזוי טייער ווי א טייערע פעריל, ער האט יעדין גילערנט דאס גרויסקייט פון השי"ת און מען זאל דינען השי"ת, און אז א שלאפער וואס זיין נשמה איז גיוועזין שלאף, ער איז גיוועזין זינדיג האט אברהם אבינו אים צו געריים תשובה צו טאהן, איז די נשמה באלד גיהיילט גיווארין, און אז אברהם אבינו איז גישטארבין איז דאך נים גיוועזין ווער עס זאל געבין צו פאר־שטיין דיא מענטשין דאס גרויסקייט פון השי"ת און צו ערקלערין זיי אז זיי זאלין דינען און לויבין צו השי"ת, האט השי"ת די פעריל אויף גיהאנגען אויף דעם ראד פון דער זונן, דאס מיינט מען יעדער מענטש זאל זעהן דאס גרויסקייט פון השי"ת פון דער זונן וואס ער האט בשאפין וואס זיא איז פיל מיט חכמה וועט ער דאך דעם דינען און לויבין צו השי"ת, דאס זעלבע זאגט דבורה די נביאה ואהביו, גאטס ליב האבערס טוהען לערנען יעדין מענטש דאס גרויסקייט פון גאט, כצאת השמש בגבורתו. אזוי פון דער זונן וואס גייט ארוים מיט איר שטארקייט זעהט מען דאך דאס גרויסקייט פון גאט, אזוי די צדיקים לערנען יעדין דאס גרויסקייט פון גאט און מען זאל אים דינען׃

כאן מתחילין הספרדים

א ותשר דבורה וברק בן־אבינעם ביום ההוא לאמר׃ ב בפרע פרעות
בישראל בהתנדב עם ברכו יהוה׃ ג שמעו מלכים האזינו
רזנים אנכי ליהוה אנכי אשירה אזמר ליהוה אלהי ישראל׃ ד יהוה

פירוש ע"ט

(א) ותשר דבורה און זיא האט געזונגען שירה צו גאט דיא נביאה דבורה וברק און ברק דער זוהן פון אבינועם ביום ההוא דעם דאזיגען טאג לאמר זיי האבין אזוי גיזאגט: (ב) בפרוע אז הקב"ה האט גיטאהן ברעכין אין דיא ישראל פרעות ברעכעניש דורך די עובדי כוכבים ווייל זיי האבין געזינדיגט אבער בהתנדב עם אז דאס פאלק האט זיך גיטאהן באווילינגען און האבין תשובה גיטאהן ברכו יי' לויבט היינט גאט אויף דער הילף וואס ער האט אייך גיהאלפין: (ג) שמעו הערט צו איר מלכים האזינו פאר נעמט רוזנים הייבט הארין אנכי איך וועל לויבין גאט אנכי אשירה איך וועל זינגען אזמר איך וועל לויבין ליי' צו גאט אלהי ישראל דער גאט פון דיא ישראל: (ד) יי' גאט בצאתך אין דייך

בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה גם־שמים נטפו
גם־עבים נטפו מים: ה הרים נזלו מפני יהוה זה סיני מפני יהוה
אלהי ישראל: ו בימי שמגר בן־ענת בימי יעל חדלו ארחות והלכי
נתיבות ילכו ארחות עקלקלות: ז חדלו פרזון בישראל חדלו עד
שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל: ח יבחר אלהים חדשים אז לחם
שערים מגן אם־יראה ורמח בארבעים אלף בישראל: ט לבי לחוקקי
ישראל המתנדבים בעם ברכו יהוה: י רכבי אתנות צחרות ישבי
על־מדין והלכי על־דרך שיחו: יא מקול מחצצים בין משאבים שם
יתנו צדקות יהוה צדקת פרזונו בישראל אז ירדו לשערים עם־יהוה:
יב עורי עורי דבורה עורי עורי דברי־שיר קום ברק ושבה שביך בן־
אבינעם: יג אז ירד שריד לאדירים עם יהוה ירד־לי בגבורים: יד מני

פירוש ע"ט

ארויס גיין משעיר די עובדי כוכבים צו געבין די תורה אויף דעם בארג שעיר בצעדך אין דיין טאהן טרעטין משדה אדום פון דעם פעלד אדום צו געבין זיי די תורה האבין זיי ניט געוואלט מקבל זיין די תורה ארץ דיא ערד רעשה האט דענסט מאהל געציטערט גם שמים דיא הימלען נטפו זייא האבין געטריפט טויא פון תחיה גם אויך עבים די וואלקין נטפו האבין געטריפט מים וואסער: (ה) הרים נזלו די בערג האבין גיטאהן רינען און זייא זענען צו גאנגען אזוי וויא וואסער זה דער דאזיגער בארג סיני וואס אויף אים איז גיוועזן רויך און גרויסע קולות און בליצען און פייער דאס איז אלץ גיוועזן מפני יי פאר גאט אלהי דער גאט פון דיא ישראל: (ו) בימי אין די טעג שמגר בן ענת שמגר דער זוהן פון ענת בימי אין די טעג פון יעל וואס זיי האבין אויך גישאפט איבער די ישראל חדלו האבין דיא ישראל פאר מיטין פון צו גיין ארחות זייער וועג מחמת זיי האבין מורא גיהאט פאר דיא עובדי כוכבים והולכי נתיבות און דיא וואס זענען יא גיגאנגען אין די שטעצקעס ילכו זענען זיי גיגאנגען ארחות קרומע וועגין: (ז) חדלו פרזון זיי האבין פאר מיטין צו זיצען אין אפענע שטעט בישראל צווישען די ישראל חדלו זיי האבין פאר מיטין כלומר זייא האבין מורא גיהאט צו זיצען אין אפענע שטעט נאר אין פעסטע שטעט וואס עס איז אחוזקת עד שקמתי ביז וואנען איך דבורה בין אויף געשטאנען שקמתי איך בין אויף געשטאנען אם בישראל איין מוטער צו ישראל: (ח) יבחר אז די ישראל האבין זיך אויס דער ווילט און אויס גיקליבען אלהים חדשים נייע אפ געטער אז לחם שערים דענסטמאהל האבין זייא געמוזט מלחמה האלטין אין זייערע שטעט אבער זעהט היינט אז זיי האבין תשובה גיטאהן מגן אפאנצער אם יראה אויב עס איז גיוואָרין געוויזען ביי די ישראל ורומח און אשפיז בארבעים אז דיא ישראל האבין בדארפט מלחמה האלטין מיט די פערציג טויזענד הארין פון דעם חיל פון סיסרא האבין זייא ניט בדארפט וויזין קיין פאנצער און קיין שפיז נאר גאט ב"ה האט זייא פאר טומעלט: (ט) לבי מיין הארץ לחוקקי צו די קריצלער פון ישראל מיינט מען דיא תלמידי חכמים המתנדבים וואס זייא האבין בווילינגט צו זאגין דעם פאלק ישראל ברכו יי לויבט גאט און טוהט תשובה צו אים: (י) רוכבי די הארין און די סוחרים וואס מעגין היינט רייטין אויף אתונות צחורות ווייסע אייזלין אן מורא און ישבי די דיינים וואס זייא מעגין היינט זיצען אויף דעם דין צו פסקנן איין דין אמת און האבין שוין קיין מורא ניט פאר קיינעם והולכי און דיא וואס גייען אויף דעם וועג שיחו זאלין זיי ריידין און דערציילין די נסים פון גאט ב"ה: (יא) מקול פון דעם קול מחצצים די שטיינדליך בין צווישען די שעפערס שם דארטין זאל מען דערציילין די צדקות פון גאט און נאך זאלט איר דערציילין צדקות פרזונו פון די אפענע שטעט צווישען די ישראל וואָרום אז דענסטמאהל אז גאט האט אונז גיהאלפין ירדו האבין גענידערט לשערים צו די אפענע שטעט עם יי דאס פאלק פון גאט און האבין שוין קיין מורא ניט געהאט: (יב) זאגט דבורה צו זיך עורי דער וועק דיך עורי דער וועק און שטארק דיך דבורה עורי עורי דער וועק דיך דברי שיר רייד שירה צו גאט קום ברק שטיי אויף דו ברק ושבה און פאנג דיין גיפענקעניש דער זוהן פון אבינועם: (יג) אז דענסטמאהל ירד האט גיטאהן געוועלטיגען שריד דאס איבער בלייבונג פון דיא ישראל לאדירים עם איבער דיא שטארקע פעלקער יי גאט ירד לי האט מיר גיגעבין איין געוועלטיקייט בגבורים איבער דיא גבורים:

אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם בַּעֲמָלֵק אַחֲרֶיךָ בִנְיָמִין בַּעֲמָמֶיךָ מִנִּי מָכִיר יָרְדוּ מְחֹקְקִים
וּמִזְּבוּלֻן מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר: טו וְשָׂרַי בְּיִשָּׂשכָר עִם־דְּבֹרָה וְיִשָּׂשכָר
כֵּן בָּרָק בָּעֵמֶק שֻׁלַּח בְּרַגְלָיו בִּפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדֹלִים חִקְקֵי־לֵב: טז לָמָּה
יָשַׁבְתָּ בֵּין הַמִּשְׁפְּתַיִם לִשְׁמֹעַ שְׁרִקוֹת עֲדָרִים לִפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדוֹלִים
חִקְרֵי־לֵב: יז גִּלְעָד בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן שָׁכֵן וְדָן לָמָּה יָגוּר אֳנִיּוֹת אָשֵׁר יָשַׁב
לְחוֹף יַמִּים וְעַל־מִפְרָצָיו יִשְׁכּוֹן: יח זְבֻלוּן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת וְנַפְתָּלִי
עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה: יט בָּאוּ מְלָכִים נִלְחָמוּ אָז נִלְחֲמוּ מַלְכֵי כְנַעַן בְּתַעְנַךְ
עַל־מֵי מְגִדּוֹ בֶּצַע כֶּסֶף לֹא לָקָחוּ: כ מִן־שָׁמַיִם נִלְחָמוּ הַכּוֹכָבִים
מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם סִיסְרָא: כא נַחַל קִישׁוֹן גְּרָפָם נַחַל קְדוּמִים נַחַל

פירוש ע"ט

(יד) מני אפרים פון שבט אפרים איז ארויס געקומען שרשם זייער ווארציל מיינט מען יהושע בן נון בעמלק האט ער געוועלטיגט אין עמלק אחריך נאך דיר כלומר נאך יהושע בנימין וועט אויף שטיין שאול המלך וואס ער איז פון שבט בנימין בעממיך אין דיין פאר לאשענע קוילין כלומר ער וועט זיי נאר אויס הרגנן און פאר לעשין מני מכיר פון מכיר ירדו האבין געניזערט מיט ברק אין דער מלחמה מחוקקים קריצלערס מיינט מען גרויסע הארין ומזבולן און פון שבט זבולן זענען אויך געגאנגען מיט ברק אפילו דיא וואס מושכים זייא ציהען און שרייבין בשבט סופר מיט דער פעדער פון די סופרים דאס מיינט מען די ת"ח און מכל שכן די איבריגע זענען אוודאי געגאנגען: (טו) ושרי בישׂשכר און דיא הארין פון ישׂשכר מיינט מען די סנהדרין עם דבורה זענען זייא תמיד מיט דבורה צו פסקנן דינים וישׂשכר און דאס איבריגע פאלק פון ישׂשכר כן ברק אזוי ברק כלומר זענען גיגאנגען מיט ברק צופאלגין אים וואס ער האט זיי גישאפט בעמק אין טאל שלח איז ער ווארין געשיקט ברגליו מיט זיינע פים כלומר ער האט זייא געשיקט צו וואס ער האט בדארפט אבער בפלגות אז ער האט זיך אפ געטיילט ראובן כלומר ער איז ניט געקומען צו דער מלחמה גדולים זענען גרויס די מחשבות און די ערמות פון זיין הארץ: (טז) למה ווארום ביזטו גיזעסין בין צווישען דיא גימארקין פון דער מלחמה לשמוע צו הערין שריקות דיא שמוצערין פון די סטאדעס דאס הייסט פון דעם פאלק פון דער מלחמה צו זעהן וועלכעס צד עס וועט מנצח זיין די מלחמה וועסטו אים נאך זיין לפלגות צו דעם אפ טיילונג: (יז) גלעד דיא ישׂראל וואס זענען אין גלעד בעבר האט גערוהט פון יענער זייט ירדן און איז ניט געקומען העלפין צו דער מלחמה. און שבט דן למה ווארום האט ער איין געוואמילט זיין געלט אין די שיפען כדי ער זאל אנטלויפין, און שבט אשר ישב איז גיזעסין ביים בארטין פון דיא ימים ועל און אויף זיינע פעסטע שטעט האט ער גיטאהן רוהען כדי ער זאל זיך אפ היטען זיין לאנד: (יח) אבער דאס שבט זבולן עם איז איין פאלק וואס האט מבזה גיוועזן און מפקיר גיוועזן זיין לייב למות צו שטארבין ער איז יא געגאנגען צו דער מלחמה, און דאס שבט נפתלי זענען אויך געגאנגען על מרומי אויף דיא הייך פון דעם פעלד צו דער מלחמה אויף דעם בארג תבור: (יט) באו זענען געקומען די מלכים נלחמו און האבין מלחמה גיהאלטין מיט די ישׂראל אז דענסטמאהל נלחמו האבין מלחמה געהאלטין די מלכי כנען מיט דיא ישׂראל אין דער שטאט תענך און זייער מחנה האט גערייכט ביז אין דער שטאט מי מגידו בצע די מלכי כנען האבין אפילו דער פאר קיין שכר ניט גענומען ביי סיסרא האבין אים געהאלפין מלחמה האלטין מיט דיא ישׂראל: (כ) דרום האט גאט אויך געשיקט מן שמים פון דעם הימעל מיט זייא מלחמה האלטין אזעלכע וואס זייא נעמען קיין געלט ניט נלחמו האבין מיט זייא מלחמה געהאלטין הכוכבים דיא שטערין ממסילותם פון זייער טריט נלחמו האבין זיי מלחמה געהאלטין מיט סיסרא: (כא) נחל קישון דער טייך קישון גרפם האט זיי אויס גישטערצט ווארום דיא שטערין האבין היים געמאכט דיא פאנצערס פון זייא זענען זיי געגאנגען אין טייך קישון זיך אפ קילען זענען זייא דער טרונקען גיווארין נחל קדומים דער טייך פון קישון האט פריער ערב גיוועזן דעם שר פון דעם ים בשעת אז די מצריים זענען דער טרונקען גיווארין אין ים האט דער ים זיי ניט גיוואלט ארויס ווארפין כדי דיא פיש זאלין האבין צו עסין האט גאט גיזאגט צו אים ווייל די ישׂראל האבין מורא טאמער זענען דיא מצריים אויך אריבער געגאנגען פון דער אנדערער זייט ווארף זיי ארויס טויטער הייט און

קִישׁוֹן תִּדְרְכִי נַפְשִׁי עֹז׃ כב אָז הָלְמוּ עִקְּבֵי־סוּס מִדַּהֲרוֹת דַּהֲרוֹת אַבִּירָיו׃
כג אוֹרוּ מֵרוֹז אָמַר מַלְאַךְ יְהוָה אֹרוּ אָרוֹר יֹשְׁבֶיהָ כִּי לֹא־בָאוּ לְעֶזְרַת
יְהוָה לְעֶזְרַת יְהוָה בַּגִּבּוֹרִים׃ כד תְּבֹרַךְ מִנָּשִׁים יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי
מִנָּשִׁים בָּאֹהֶל תְּבֹרָךְ׃ כה מַיִם שָׁאַל חָלָב נָתָנָה בְּסֵפֶל אַדִּירִים הִקְרִיבָה
חֶמְאָה׃ כו יָדָהּ לַיָּתֵד תִּשְׁלַחְנָה וִימִינָהּ לְהַלְמוּת עֲמֵלִים וְהָלְמָה סִיסְרָא
מָחֲקָה רֹאשׁוֹ וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ׃ כז בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפַל שָׁכָב בֵּין
רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפָל בַּאֲשֶׁר כָּרַע שָׁם נָפַל שָׁדוּד׃ כח בְּעַד הַחַלּוֹן נִשְׁקְפָה
וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא בְּעַד הָאֶשְׁנָב מַדּוּעַ בֹּשֵׁשׁ רִכְבּוֹ לָבוֹא מַדּוּעַ אֶחֱרוּ
פַּעֲמֵי מַרְכְּבוֹתָיו׃ כט חַכְמוֹת שָׂרוֹתֶיהָ תַּעֲנֶינָּה אַף־הִיא תָּשִׁיב אֲמָרֶיהָ
לָהּ׃ ל הֲלֹא יִמְצְאוּ יְחַלְּקוּ שָׁלָל רַחַם רַחֲמָתַיִם לְרֹאשׁ גֶּבֶר שְׁלַל צְבָעִים
לְסִיסְרָא שְׁלַל צְבָעִים רִקְמָה צֶבַע רִקְמָתַיִם לְצַוְּארֵי שָׁלָל׃ לא כֵּן יֹאבְדוּ

פירוש ע"ט

איך וועל דיר אפ געבין אנדערע מענטשין אונ דער טייך קישון זאל זיין איין ערב היינט האט דער נחל קישון זיי אוועק גיטראגין אין ים אריין תדרכי נפשי מיין לייב טוהט טרעטין מיט מיינע פים עוז די שטארקע פון כנען: (כב) אז דענסט־מאהל הלמו וועגען געשלאגין גיוואָרין עקבי סוס די טריט פון דיא פערד מדהרות פון דעם שפרינגען דהרות וואס זיינע גבורים האבין גימאכט שפרינגען זייערע פערד אין דער מלחמה ווארום מחמת די היץ פון די שטערין איז גיווארין דיא ערד הייס איז אראפ געפאלין דיא קלאען פון זיי: (כג) אורו פאר פלוכט זאל ווערין מרוז דער שטערין מרוז אמר האט גיזאגט מלאך דער שליח יי' פון גאט מיינט מען ברק אורו פאר פלוכט ארור עס זאל ווערין פאר פלוכט ישביה דיא זיצערס ווארום כי לא באו זיי זענען ניט געקומען לעזרת צו הילף צו דעם פאלק פון גאט אז זייא האבין מלחמה געהאלטין מיט די גבורים פון סיסרא: (כד) תבורך זיא זאל גיבענטשט ווערין מנשים מיין פון אלע ווייבער די יעל דאס ווייב פון חבר הקיני מנשים פון די ווייבער באהל וואס עס שטייט געשריבען ביא זיי אהל מיינט מען שרה רבקה רחל לאה תבורך זאל יעל אזוי אויך גיבענטשט ווערין: (כה) מים שאל דער שונא סיסרא האט זיא גיבעטין זיא זאל אים געבין וואסער צו טרינקען חלב האט זיא אים גיגעבין מילך צו טרינקען צו פרובן אים אויב ער האט אנגעווארין דאס הארץ אונ האט זיך דער שראקין וועט ער ניט וויסען קיין חילוק צווישען וואסער אונ צווישען מילך בספל אין דעם בעקין וואס מען טרינקט אדירים וואטער וואס ווערט אן גערופין מים אדירים הקריבה האט זיא גינעהנט חמאה פוטער: (כו) ידה איר האנט ליתד צום נאגיל תשלחנה האט זיא גישטרעקט וימינה אונ איר רעכטע האנט האט זיא גישטרעקט צום האמער להלמות צו שלאגין עמלים דיא וואס זענען מיד מיינט מען סיסרא וואס ער איז גיוועזן מיד והלמה אונ זיא האט גישלאגין סיסרא מחקה ראשו זיא האט צו קריצט זיין קאפ ומחצה זיא האט געוואנדעט וחלפה אונ זיא האט דורך גישלאגין רקתו זיין שלעף: (כז) בין רגליה צווישען אירע פים כרע האט ער געקניט נפל ער איז געפאלין שכב ער איז גילעגין בין רגליה צווישען אירע פים כרע האט ער געקניט נפל ער איז ווידער אמאהל געפאלין באשר כרע ווי ער האט געקניט שם נפל דארט איז ער געפאלין שדוד דער רויבער מיינט מען סיסרא: (כח) בעד החלון דורך דעם פענסטער נשקפה האט זיא געקוקט ותיבב אונ זיא האט גירעט אם דיא מוטער פון סיסרא בעד דורך דעם פענסטער וואס האט זיא גיזאגט מדוע ווארום בשש זאמט רכבו זיין רייטער צו קומען מדוע ווארום אחרו זאמט פעמי די טריט פון זיינע רייט וועגין: (כט) חכמות די קלוגע שרותיה פון אירע הארינמעס תעננה טוהען איר ענפערין אף היא זיא האט אויך איר הארץ אוים גירעט וואס פאר וואנדער איך מיך וואס מיין זוהן זאמט זיך: (ל) הלא פאר וואר ימצאו זיי געפינען יחלקו שלל זייא צו טיילין זיך מיט זאק רויב רחם אטראכט רחמתים צווייא טראכט לראש גבר צו איטליכען מענטש כלומר איטליכער מענטש האט אוודאי צוויי דריי שיינע בתולות וואס ער לוגט מיט זייא שלל גיפארבטע זאק רויב אונ גיפארבטע קליידער איז דא צו סיסרא שלל גיפארבטע זאק רויב רקמה גיוועבט צבע גיפארבטע וואס עס איז גיוועבט אויף ביידע זייטין לצוארי שלל דאס איז ייצר זאק רויב וואס זיי גייען אויף דעם

כָּל־אוֹיְבֶיךָ יְהוָה וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה׃

פירוש ע"ט

האלדז: (לא) זאגט דבורה אבער מיט אפאלשע טרייסט טוהט זיא זיך טרייסטין כן אזוי זאלין פאר לארין ווערין אלע דיינע פיינד פון דיר גאט אזוי וויא סיסרא איז פאר לארין געווארין ואהביו און זיינע ליב האבער זאלין זיין כצאת אזוי וויא אז די זונן גייט ארויס מיט זיין שטארקייט כלומר אזוי ווי די זונן וועט לייכטין אז משיח וועט קומען, זאגט דער פסוק ותשקוט און עס איז געוועזן שטיל הארץ דאס לאנד פון מלחמות ארבעים שנה פערציג יאהר:

עניני קבלת התורה

וישמע יתרו. דיא גמרא פרעגט וואס האט יתרו גיהערט וואס ער איז געקומען צו משה און צו דיא יודין רבי אליעזר המודעי זאגט יתרו האט גיהערט אז הקב"ה האט גיגעבין די תורה צו די יודין, ווענין די תורה איז גיוועזן דער עיקר קומען פון יתרו, ווארום ווען די תורה איז גיגעבין גיווארין צו דיא יודין, האבין אלע מלכים אויף דער וועלט געציטערט, און האבין זיך פארזאמולט צו בלעם, און האבין גיפרעגט ביי אים וואס זענען די דינערין וואס מיר הערין און דיא בליצען וואס מיר זעהן, טאמער וויל הקב"ה ברייננען אמבול אויף דער וועלט אזוי וויא ער האט געברייננט אמבול אין די צייט פון נח, האט בלעם צו זייא גיזאגט, הקב"ה האט גישווארין ער זאל ניט ברייננען נאך אמאהל אמבול, האבין דיא מלכים גיזאגט צו בלעם טאמער אמבול פון וואסער וועט הקב"ה ניט ברייננען אויף דער וועלט, אבער ער וועט ברייננען אמבול פון פייער אויף דער וועלט, האט בלעם צו זיי גיזאגט הקב"ה וועט קיין מבול ברייננען אויף דער וועלט. ניט פון וואסער און ניט פון פייער, נאר די דינערין וואס איר הערט און דיא בליצען וואס איר זעהט, דאס איז ווייל הקב"ה גיט היינט די תורה צו די יודין, ווי דיא מלכים האבין דאס גיהערט זענען זיי געגאנגען יעדער צו זיך אהיים. אבער יתרו איז ניט געגאנגען אהיים, נאר ער האט גענומען זיין ווייב מיט זיינע קינדער און דאס ווייב פון משה מיט אירע קינדער און זיי זענען אלע געגאנגען צו משה אין דער מדבר זיי זאלין זיך מגייר זיין, און משה האט זייא דערציילט אלע נסים וואס הקב"ה האט גיטאהן צו דיא יודין, און ער האט אים געוויזען דעם ברויט וואס זיי עסין ודאס איז דער מן און דעם וואסער וואס זיי טרינקען פון שטיין, משה האט צו זייא גיזאגט אין דעם מן האבין מיר אלע טעמים, אטעם פון ברויט און פון פלייש און פון פיש. אלע טעמים פון עסינ-ווארג וואס עס איז נאר דא אויף דער וועלט, האבין מיר אין דעם מן. און אין די וואסער וואס רינט פון דעם שטיין האבין מיר אויך אלע טעמים וואס מיר ווילען, אטעם פון נייעם ווין און אטעם פון אלטין ווין אטעם פון מילך, און אטעם פון אלע משקה וואס זענען דא אויף דער וועלט. האט יתרו גיזאגט איצט ווייס איך דער גאט פון דיא יודין איז זיין כח גרעסער פון אלע כחות וואס זענען דא אויף דער וועלט און דיא פעלקער דינען צו זייא (וויא דיא פארצייטיגע פעלקער פלעגין דינען צו די זונן, די לבנה, און די מזלות) ווארום הקב"ה האט צו גיוועלטיגען אויף אלע, ווייל ער האט אלע בשאפין. דער ילקוט זאגט פיר מענטשין האבין גיזאגט פיר זאכין. ווען אנדערע מענטשין וואלטין דאס זאגין וואלט מען געלאכט פון זיי, דיא פיר מענטשין זענען משה יתרו שלמה נבוכדנצר. משה האט גיזאגט הצור תמים פעלו. די מעשים פון הקב"ה זענען גאנץ, עס איז אין זייא קיין פעלער דא, כי כל דרכיו משפט. זיינע אלע וועגין זענען מיט משפט. וויא דער דין דארף זיין, ווען דאס וואלט גיזאגט איין אנדער מענטש ניט משה וואלט מען פון אים געלאכט, מען וואלט אים גיפרעגט פון וואנען ווייסטו אז עס איז אזוי, נאר ווייל עס שטייט אין פסוק יודיע דרכיו למשה. הקב"ה האט געמאכט וויסען זיינע וועגין, זיין פירונג צו משה, האט משה געוואסט דעם פירונג פון הקב"ה אויף דער וועלט. שלמה המלך האט גיזאגט את הכל עשה יפה בעתו. הקב"ה האט געמאכט אלץ גוט יעדער זאך אין זיין צייט, ווען דאס וואלט גיזאגט איין אנדער מענטש ניט שלמה וואלט מען געלאכט פון אים. מען וואלט אים גיפרעגט פון וואנען ווייסטו

זועלכעס איז גוט און וועלכעס איז ניט גוט, נאר וויל אויף דעם טיש פון שלמה האט קיין זאך גיפעלט, האט ער געוואסט וועלכע זאך איז גוט און וועלכע זאך איז ניט גוט רבי יוסי ברבי חנינא זאגט אפילו אין חדש תמוז איז גיוועזן אויף דעם טיש פון שלמה מרור, חריין, נבוכדנצר האט גיזאגט וכל דיירי ארעא כלא חשיבין. אלע מענטשין וואס וואהנען אויף דער ערד זענען גירעכונט ווי גאר נישט געגען הקב"ה, ווען דאס וואלט גיזאגט איין אנדער מענטש ניט נבוכדנצר וואלט מען געלאכט פון אים, אויף וואס האט דער מענטש גיוועלטיגט אפילו אויף אפליג אויך ניט, פון וואנען וויים ער צו זאגין אמיינונג אויף דיא מלוכה פון הקב"ה, נאר נבוכדנצר וואס ער איז גיוועזן דער גרויסער מלך, און הקב"ה האט אים געמאכט געוועלטיגען אפילו אויף די חיות פון פעלד, ער האט געוואסט וויא גרויס איז דיא מלוכה פון הקב"ה, ער האט גיקענט זאגין אלע איין וואהנער פון דער וועלט זענען גאר נישט געגען הקב"ה. יתרו וויל ער האט געדינט אלע געצין בילדער וואס זענען אויף דער וועלט און ער האט גיזעהן אלע געצין בילדער זענען גאר נישט, דריבער האט ער גיקענט זאגין גאט איז גרעסער פון אלע געטער וואס דיא פעלקער דינען צו זייא רבי אליעזר המודעי זאגט יתרו האט גיהערט אין מדין דעם וואנדער אז הקב"ה האט גישפאלטין דעם ים פאר די יודינ'ס וועגין, דריבער איז ער געקומען צו משה און צו דיא יודין ער זאל זיך מגייר זיין איידער הקב"ה האט גישפאלטין דעם ים האבין אלע פעלקער געמיינט עס זענען דא צוויא געטער איינער וואס טוהט שטענדיג נאר שלעכטס, און איינער וואס טוהט שטענדיג נאר גוטס, אבער ווען הקב"ה האט גישפאלטין דעם ים און די מצרים האט ער דערטרונקען און די יודין האט ער גירעטעט, האט שוין יתרו געוואסט אז איין גאט איז נאר דא, דער גאט טוהט גוטס און טוהט שלעכטס, דריבער שטייט אין פסוק ויחד יתרו. ויחד איז אזוי ווי עס וואלט געשטאנען ויחוד. יתרו האט געאיינציגט. ער האט גיזאגט הקב"ה איז נאר איינער, איין גאט אויף דער וועלט. און דריבער האט יתרו פארלאזין זיין גאנצין פארמעגין אין מדין און איז געקומען צו משה אין דער מדבר, און פיל מענטשין פון דיא פעלקער וואס האבין גיזעהן יתרו וואס ער איז אחכם און אכהן איבער אלע געצין בילדער פון דער וועלט, און ער האט זיך אפגעשיידט פון אלע געצין בילדער און ער זאגט איצט וויים איך אז דער גאט פון דיא יודין נאר ער איז אגאט און אויסער אים איז קיין גאט דא אויף דער וועלט, האבין זייא זיך אויך דערווייטערט פון זייערע געצין בילדער, און האבין זיך מגייר גיוועזן, איז דורך זייא געהייליגט גיווארין דער נאמען פון הקב"ה אויף דער וועלט, דריבער שטייט דיא פרשה פון יתרו אין דער תורה:

אונקלוס

שמות יח יתרו

א ושמע יתרו רבא **יח א וישמע יתרו כהן מדין**

תו"א וישמע יתרו. זבחים קטו:

בעל הטורים

(א) **וישמע** יתרו. אמרו רבותינו ששמע קריעת ים סוף שכשנקרע הים נחס נהמה גדולה עד ששמעו כל מלכי מזרח ומערב וזהו שנאמר וינהוס עליו וגו' כנהמת ים ואמרו ג"כ ששמע מלחמת עמלק: וישמע יתרו כהן מדין חתן.

רש"י

(א) **וישמע יתרו**. מה שמועה שמע ובא א קריעת ים סוף ומלחמת עמלק (זבחים קיו):

שפתי חכמים

א פי' שבשבילה נתעורר לבא (גח"י) ואכתי קשה דלמא בשביל כל השמועות בסוה בא ולא עדיף חדא מאידך וכו' ונראה דס"ל להני תנאי דוישמע יתרו פירושו ששמע שמועה אחרת שלא נכלל במאמרים הבאים דאל"כ הל"ל ויתרו שמע את וכו' אע"כ ששמע ענין אחר ותיבת את כל וגו' פי' ואת כל וגו' כמו כי

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) **וישמע יתרו**. שבע שמות היו לו יתרו יתר חבר חובב קיני פוטיאל רעואל וי"א רעואל אביו של יתרו היה והא דכתיב ותבאנה אל רעואל אביהם דרך תינוקות הוא שקורין לאבי אביהן אבא וקשיא למאן דאמר רעואל הוא יתרו אי

ענין שמועת יתרו

(א) וישמע יתרו כהן מדין חותן משה. ר"ל אע"פ שיתרו היה שר וגדול במדין גם היה חותן משה שלכן היה ראוי סבירא ליה נמי דחובב הוא יתרו כמו שפירש רש"י חובב

פירוש לתורת אלהים

(א) וישמע יתרו חותן משה יתרו דער שוועער פון

לקוטים על התורה

(א) **וישמע** יתרו כהן מדין חתן משה וגו'. דער באר מים חיים פרעגט פאר וואס שטייט יתרו

האט גיהערט אלץ וואס גאט האט גיטאהן צו משה און צו דיא יודין, האט דען נאר יתרו אליין דאס גיהערט, די

ספר הישר

וישמע יתרו וגו'. יתרו האט געהערט אלע וואנדער וואס הקדוש ברוך הוא האט גיטאהן דורך משה צו דיא

חֹתֵ֣ן מֹשֶׁ֔ה אֵת֩ כָּל־אֲשֶׁ֨ר עָשָׂ֤ה אֱלֹהִים֙ לְמֹשֶׁ֔ה וּלְיִשְׂרָאֵ֖ל

דְּמִדְיָן חֲמוּהִי דְּמֹשֶׁה יָת כָּל דִּי עֲבַד יְיָ לְמֹשֶׁה

רשב״ם

(א) אשר צשה אלהים למשה. שלא הזיקו פרעה ושהגדילו הקב״ה בעיני פרעה ועבדיו:

בעל הטורים

בגי' אלה הם קריעת הים ומלחמת עמלק: יתרו בגי' כומר הי' לע״ז ובגי' התורה. שבא להתגייר ולקבל התורה. לשון א״א הרא״ש ז״ל: יתרו הרי ביה יתר ו' ששבעה שמות היה לו יתר על שאר בני אדם, ע״א שבא לקבל י' דברות ותר״ו מצות יותר על ז' הראשונות שנצטוו בני נח: את כל אשר עשה אלהים למשה. למה אמר אלהים פי' אשר עשה הקב״ה למשה אלהים לפרעה א״נ שמע שבא עליו במדת הדין להורגו על שלא מל בני שנא' ויפגשהו ה' ויבקש המיתו ושמע שניצל מזה: עשה אלהים. ב' במסורה הכא ואידך בפרשת מקץ מה זאת עשה אלהים לנו שבאותו לשון שנצטערו באותו לשון הרויח להם בעלייתם משם:

רש״י

יתרו. שבע שמות נקראו לו ב רעואל יתר יתרו חובב חבר קיני פוטיאל (מכילתא) יתר על שם שיתר פרשה אחת בתורה ואתה תחזה. יתרו לכשנתגייר וקיים המצות הוסיפו לו אות ג אחת על שמו. חובב שחבב את התורה וחובב הוא יתרו ד שנאמר (שופטים ד) מבני חובב חותן משה. וי״א רעואל אביו של יתרו ה היה ומה הוא אומר (שמות ב) ותבאנה אל רעואל אביהן שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא. בספרי: חתן משה. (מכילתא) כאן היה יתרו מתכבד במשה ו אני חותן המלך ולשעבר היה משה תולה הגדולה בחמיו שנאמר וישב אל יתר חותנו: למשה ולישראל. שקול משה כנגד ז כל ישראל: את כל אשר עשה. להם ח בירידת המן

שפתי חכמים

הוציא פירוש. פי' הוציא לכך זה אמר שמע קריעת ים סוף וזה אמר שמע מלחמת עמלק וס״ל לרש״י דמא״ח ומז״ח ול״פ. ומה שהקשה הרא״ם למה השמיט הרב דעת מ״ד שמע מ״ת ובא ותירץ וכו' ונראה דאשתמיטתיה להרא״ם הפלוגתא בזבחים (דף קטז) אי יתרו בא קודם מ״ת או לאחר מ״ת והרב סתם כ״פ שלאחר מ״ת בא לא הוצרך כאן להזכיר מ״ת וע״ש (מהרש״ל) דק״ל לפיה לא כתיב וירא יתרו כמו וירא בלק או וידע יתרו ומתרץ לפי ששמע קריעת ים סוף ומלחמת עמלק שהן דברים שהיו לפי שעה ולא שייך למיכתב וירא או וידע שהרי כשבא לישראל לא ראה שנקרע הים או מלחמת עמלק והשתא אתי שפיר דלא פי' ששמע ירידת המן ובאר ותורה דא״כ הל״ל וירא שהרי ירידת המן ובאר ותורה היה להם כמה שנים ואז הוי שייך למיכתב בו וירא אבל כיון ששמע קריעת ים סוף ומלחמת עמלק לא יכול לכתוב וירא או וידע וק״ל: ב אבל בפרשת בהעלותך כתב שני שמות היה לו כמו שמנינו בספרי: ג (הרא״ם) תימה א״כ אין כאן כי אם ו' שמות מכיון דקודם גרותו שהיה נקרא יתר לא היה נקרא יתרו ואחר גרותו שהיה נקרא יתרו לא היה נקרא יתר ולא היה ראוי למנותם לשני שמות כמו שאין ראוי למנות אברם ואברהם לשני שמות וכו' והניח הדבר בצ״ע (מהרש״ל) נ״ל דלק״מ דהא לא כתב רש״י ז' שמות יש לו אלא ז' שמות נקראו לו קלתם לפני גרותו וקלתם לאחר גרותו עכ״ל. ול״נ דאין מזה ראיה שגם יתרו קודם שנתגייר היה יתר דלמא שם אחר הי״ל וכמו שפירש הכא ולעיל בפרשת ואלה שמות גבי וישב משה אל יתר חותנו וגם פירש״י ג״כ כי ז' שמות נקראו לו וזה היה קודם שנתגייר וקודם שיתר פרשה בתורה אע״כ צ״ל דשם אחר הי״ל אך התורה קראה אותו בשם יתר ע״ש העתיד ואמת היא מיד כשבא למחרתו כשישב משה לשפוט את העם ונתן לו עצה בדבר המשפט מיד נקרא שמו יתר ע״ש שיתר פרשה זו בתורה ועדיין לא נתגייר ואחר שנתגייר הוסיפו לו אות וא״י ולא היה שמו של יתר אלא שם אחר הי״ל וז' שמות נקראו לו כלא שם גיותו ואל תקשה והא לעיל בפ' שמות גבי וישב משה אל יתר חותנו דמשמע שבשם גיותו היה יתר אין ראייה דהא התם בפרשת שמות כתב נמי ומשה היה רועה את צאן יתרו אלא ודאי ע״ש העתיד וכדפירשתי לעיל ודו״ק ק״ל: ד שלא תאמר חובב בנו של יתרו הוא וכ״פ בהדיא לק' בפסוק ויהי ממחרת וגו': ה (מהרש״ל) וקשה א״כ לא היה לו אלא ו' שמות. וי״ל דרש״י מפרש המכילתא דתניא במכילתא שלא הי״ל רק שני שמות חובב ויתרו ומסתמא הוא סובר שנקרא ג״כ בשם יתר כדכתיב וישב משה אל יתר חותנו אלא שהוא סובר שיתר ויתרו אחד הוא כמו אברם אברהם וא״כ קשה והא כתיב ותבאנה אל רעואל אביהן א״כ משמע בהדיא שנקרא רעואל בשלמא שאר שמות י״ל דמשפחתו נקראת כך דלא כתיב אלא אביהן אבל רעואל קשה לכ״פ וי״א רעואל אביו וכו': ו אע״פ שאין הפרש בין וישמע יתרו חתן משה ובין וישב משה אל יתר חותנו שבשניהם יחד יתרו הוא הנודע עם משה ולא משה עם יתרו שפירוש חותנו כמו חותן נ״מ מ״מ יש הפרש מצד הסיפור שאם הסיפור על משה ומזכיר את יתרו בשם חותנו נראה שכוונת המספר לכבד את משה ואם הסיפור הוא על יתרו ומזכיר את יתרו בשם חותן משה נראה שכוונת המספר הוא לכבד את יתרו: ז דאל״כ לא הל״ל רק לישראל בהרי משה בכלל ישראל הוא אלא לומר לך שקול וכו': ח י״ל דק״ל דודאי את כל אשר עשה קאי על אשר הוציא אותן ממצרים ובהוצאה שייך להקדים ישראל דהא ההוצאה מהשעבוד היה לישראל ולא למשה ולשבטו דהא לא היו המצריים משעבדים בשבטו של לוי כמו שפירש״י בפרשת שמות בשלמא אי הוה אמרי' דמשה היה הטוב יותר מכל ישראל הוי אתי שפיר דהקדים משה לישראל אבל השתא דאמרת דהיה שקול כנגד כל ישראל ולא היה הטוב יותר א״כ הי״ל להקדים ישראל להיות עיקר ההוצאה היתה לישראל כדפי' וא״נ דאיצטריך להקדים משה לישראל ללמד ששקול משה נגד כל ישראל דהא ים ללמוד זה מדהוציא את משה מכלל ישראל

ענין שמועת יתרו

שמשה ילך למדין להתראות עם חותנו. כי חייב אדם בכבוד חותנו ככבוד אביו. והדרך היה קרוב מאד. כי מדין לא היה רחוק מהר האלהים. כי משה היה רועה צאן יתרו סמוך להר האלהים כנאמר בכתוב וינהג את הצאן אחר המדבר ויבא אל הר האלהים חורבה. וגם כי אשתו ובניו היו במדין. ודרכו של איש לחזור על האשה. ובפרט שמשה חטא נגדה במה ששלחה מאמצע הדרך עם בניה שישובו למדין. והיה מהראוי שילך הוא למדין לפייסה בתשוב אליו עם בניה. וביחוד היה צריך לילך

דעת זקנים מבעלי התוספות

על שחבב התורה א״כ מאי דכתיב ויאמר משה לחובב וי״ל דמאן דאמר חובב הוא יתרו ומה תלמוד לומר ותבאנה אל רעואל שהתינוקות וגו' ושני שמות נקראו לו יתר על שיתר פרשה אחת בתורה חובב על שחבב התורה ומ״מ קשה דליכא שבע שמות כדפירש רש״י ועוד קשיא דידיה

לקוטים על התורה

מענטשין פון דיא גאנצע וועלט האבין דאך דאס אלץ גיהערט, נאך אקשיא איז צו וואס זאגט די תורה אז יתרו איז גיוועזן דער כהן פון מדין אונ דער שווער פון משה, דאס ווייסין מיר דאך שוין פון די סדרה שמות, דער תירוץ איז דער מדרש זאגט שלמה המלך האט גיזאגט שלח לחמך על פני המים, שיק דיין ברויט אויף דעם וואסער

פירוש לתורת אלהים

משה האט גיהערט את אלץ וואס גאט האט גיטאהן צו משה אונ צום פאלק ישראל וואס ער האט פון צווייערטווועגין גישפאלטין דעם ים אונ האט גימאכט נידערין דעם מן אונ האט ווארום מיט פיל טעג שפעטער וועסטו דיין ברויט גיפינען

ספר הישר

יודין אונ ער זאגט זייא גירעטעט פון מצרים, האט יתרו גינומען זיין טאכטער צפורה דאס ווייב פון משה מיט אירע צווייא קינדער אונ ער איז מיט זייא געקומען אין דער מדבר וואו משה מיט אלע יודין זענען גיוועזן געבין

עמו כי־הוציא יהוה את־ישראל ממצרים: ב ויקח יתרו חתן משה את־צפרה אשת משה אחר

אונקלוס

ולישראל עמיה ארי אפיק יי ית ישראל ממצרים: ב ודבר יתרו חמוהי דמשה ית צפורה אתת

בעל הטורים

(ב) אשת משה אחר שלוחיה. פי' היא כאשתו אע"פ ששלחה שמלך אין נושאין גרושתו: שם האחד גרשום כי אמר גר וגו' ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי וגו' ואין כתיב כאן כי אמר איכא למימר אכי אמר דלעיל קאי ועל גרשום כתיב כי אמר כי יש דרש במדרש כשנתן יתרו בתו למשה הוצרך להתנות שיהיה הבן הראשון לע"א ולכך לא נימול עד שפגעו המלאך בדרך ובקש להמיתו ואז מלתו צפורה ומחלה לו התנאי שהתנה עם אביה לכן בכאן כתיב כי אמר כלומר עתה נגלה לכל כי אנוס היה על תנאי הזה כי גר היה והוצרך לעשות מאמר יתרו ומכל מקום על ידי התנאי יצא מנגו יהונתן שנעשה כומר לפסל מיכה לכן לא כתיב כי אמר על אליעזר כי לא היה רוצה לגלות שהרג את הנפש ורצה פרעה להרגו ומיהו בגמ' משמע שאליעזר בן משה לא נימול עד שפגעו המלאך שאמר משה אמול ואצא לדרך סכנה הוא לתינוק וזה היה אליעזר שמשבא למצרים לא מלינו

ר"שבם

ועשה לישראל נסים על ידו: (ב) אחר שלוחיה. לאחר שהחזירה ושלחה משה ממצרים שלא ראינו עד עכשיו שהחזירה לבית חמיו. וי"מ ואחרי כן שלח לה נדוניתה כדכתיב שילוחים לבת פרעה. ונראה הוא פשט שלא מצינו מקראות בענין זה אלא קודם ששלחה יתרו לה ולבניה במדבר היה לי לכתוב למעלה אחרי פרשת דמים למולות ואח"כ חזר משה ושלחה אצל אביה (לה ולבניה) דוגמת וחם הוא אבי כנען: אחר שלוחיה. כמו ואחר תטהר וכמו שנירשתי אחר נאחז בסבך. קדמו שרים

רש"י

ובבאר ובעמלק: כי הוציא ה' וגו'. זו גדולה ט על כולם (מכילתא): (ב) אחר שלוחיה. כשאמר לו הקב"ה במדין לך שוב מצרימה ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו' ויצא אהרן לקראתו ויפגשהו בהר האלהים. אמר לו מי הם הללו אמר לו זו היא אשתי שנשאתי במדין

שפתי חכמים

כדפי' לתירוץ ראשון ומתרץ רש"י דאת כל אשר עשה לא קאי אהוצאה אלא קאי אירידת המן וכו' דשייך לכולהו למשה כמו לישראל דהא בההיא טובה היו כולם שוים ולכך הקדים משה לישראל כי עיקר העשייה היה למשה שהסיר הפס תלונות ישראל מעליו במן ובבאר ובעמלק שנלחו משה שהוא היה בישורון מלך בתפלתו ובלבל לו השעות כדאיתא במדרש וק"ל. וכתב להם במקום למשה ולישראל עמו כדי שלא יצריך בדבור כמ"ש בפרשת וירא אל ההאבות במקום אל אברהם אל יצחק ואל יעקב. (ג"א) פי' כדי שלא תאמר למשה כפ"ע עשה נסים ולישראל ג"כ כפ"ע לכ"א להם לכללם יחד שמה שעשה לזה עשה לזה: ט דק"ל כל אשר עשה משמע בעבה גם שאר נסים דאל"כ מאי כל לכך הוסיף וא"ו

דעת זקנים מבעלי התוספות

אדידיה דהא כתיב דשבעה שמות נקראו לו. ועוד דלמ"ד רעואל זה יתרו צ"ל דחיבב לא זה יתרו ועוד כתיב דחובב זה יתרו דכתיב ומבני חובב חותן משה. ועוד קשיא היכי מצי למימר דנקרא חובב וקני והא כתיב וחבר הקני נפרד מקין וגו' א"כ משמע דהבר הקני בנו של יתרו חותן משה וצ"ע:

ענין שמועת יתרו

לראות בניו שלידתם היה סימן לכל טובו ומעלתו. כי היה שם האחד גרשם להורות על התחלתו שהיה גר בארץ נכריה ושם האחד אליעזר. ובקראו שם זה אמר כי אלהי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה. ועכ"ז לא הלך משה אליהם כדי שלא להפסיק דבקותו עם הקב"ה והנהגתו את העם. אבל הקב"ה היה מעורר את לב יתרו להתפלא על כל הנסים שעשה ביציאת מצרים ובקריעת ים סוף ומלחמת עמלק ועוד שארי דברים. וכולם נעשו ע"י משה חותנו. ע"כ הסב בלבו שמשה שזה לפניו שיעשה הוא לו את הכבוד הזה. ויבא לדרך בצאת עם אשתו

פירוש לתורת אלהים

זייא גיגעבין דעם ברונען מיט וואסער אונ האט זייא גיטאהן אנס זייא האבין איין גענומען דיא מלחמה פון עמלק אונ דאס גרעסטע פון אלץ כי הוציא יי וואס גאט האט אויס גיצויגין דיא ישראל פון מצרים: (ב) ויקח יתרו אונ יתרו חותן משה דער שווער פון משה האט גענומען את צפורה אשת משה צפורה דאס ווייב פון משה אחר שלוחיה נאך דעם ווי משה האט זי אוועק גישיקט.

לקוטים על התורה

שלמה המלך האט דאס געשמועסט פון יתרו, ווייל יתרו האט גיזאגט צו זיינע טעכטער פאר וואס האט איר אוועק גילאזט דעם מענטש וואס האט אייך געגישעפט די וואסער רופט אים ער זאל עסין פון מיין ברויט, האט יתרו געשיקט זיין ברויט צו משה פאר דעם וואסער, האט ער דאס שפעטער געפונען, ער איז גיווארין דער שווער פון משה אונ האט גיגעסין ברויט צו זאמען מיט אהרן אונ מיט די אלטע יודין פאר גאט, די נסים וואס גאט האט גיטאהן צו דיא יודין אין מצרים אונ ארויסגייענדיג פון מצרים ביד דעם טאג וואס יתרו איז געקומען צו משה. האבין גיהערט דיא גאנצע וועלט, פון דעסטוועגין האבין אלע געזוכט אין דער נאטור פון דער וועלט, טאמער וועט מען קענען זאגין אז משה האט דאס אליין גיטאהן מיט דער נאטור פון דער וועלט, אונ עס איז קיין גאט דא אויף דער וועלט, איבערהויפט בייא דיא צוויי זאכין, ביי דעם ים אונ דיא מלחמה פון עמלק, האבין די אפיקורסים גיזאגט אז דאס איז גיוועזן מיט דער נאטור, דריבער זאגט אונז דיא תורה אויף יתרו אפילו ער איז גיוועזן דער כהן פון מדין וואס ער האט געדינט אלע עכומ"ז, נאר ווייל ער האט זוכה גיוועזן צו זיין דער שווער פון משה, האט ער פארשטאנען אז אפילו דער ים וואס איז גישפאלטין גיווארין אונ אפילו די מלחמה פון עמלק האט ניט משה גיטאהן, נאר את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו. גאט האט דאס גיטאהן דורך משה וועגין זיין פאלק ישראל, אונ ניט משה האט ארויס גענומען די יודין פון מצרים, נאר כי הוציא ה' את ישראל ממצרים, גאט האט ארויס גענומען דיא יודין פון מצרים, אונ ווייל יתרו האט דאס אליין פארשטאנען דריבער איז ער געקומען צו משה, ער זאל זיך מגייר זיין:

ספר הישר

בארג סיני, משה מיט אהרן אונ נדב ואביהוא אונ אלע יודין זענען געגאנגע קעגין זיין שווער יתרו מיט גרויס כבוד, אונ יתרו מיט זיינע קינדער זענען גיזעסין צווישען דיא יודין פיל יאהרין:

שִׁלּוּחֶיהָ: ג וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ אֲשֶׁר
שֵׁם הָאֶחָד גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר
הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה: ד וְשֵׁם
הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי־אֱלֹהֵי אָבִי
בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלֵנִי מֵחֶרֶב פַּרְעֹה:
ה וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו
וְאִשְׁתּוֹ אֶל־מֹשֶׁה אֶל־הַמִּדְבָּר
אֲשֶׁר־הוּא חֹנֶה שָׁם הַר הָאֱלֹהִים:

מֹשֶׁה בָּתַר דְּפַטְרַהּ: ג וְיָת
תְּרֵין בְּנַהָא דִּי שׁוּם חַד
גֵּרְשֹׁם אֲרֵי אֲמַר דַּיָּר
הֲוֵיתִי בַּאֲרַע נוּכְרָאָה:
ד וְשׁוּם חַד אֱלִיעֶזֶר אֲרֵי
אֱלָהֵיהּ דְּאַבָּא הֲוָה
בְּסַעֲדִי וְשֵׁיזְבַנִי מֵחַרְבָּא
דְּפַרְעֹה: ה וַאֲתָא יִתְרוֹ
חֲמוּהִי דְּמֹשֶׁה וּבְנוֹהִי
וְאִתְּתֵיהּ לְוָת מֹשֶׁה
לְמַדְבְּרָא דִּי הוּא שָׁרֵי
תַמָּן לְטוּרָא דְּאִתְגְּלִי
עֲלוֹהִי יְקָרָא דַּיְיָ:

בעל הטורים

שהיה לו בן אח"כ: (ה) חונה. ב' במסורה. הכא ואידך חונה מלאך ה' סביב ליראיו מלמד שלא הוצרך יתרו לשאול על אהל משה אלא ראה ענן קשור עליו וכזה הכ וזהו חונה מלאך ה' סביב ליראיו אל המדבר אשר הוא חונה שם:

שפתי חכמים

באלו כתיב וכי הוציא וק"ל למה הוציא יציאת מצרים מן הכלל אלא לומר זו גדולה כו': י משום דמשה לא הקפיד אלא על אשתו שלא ישתעבדו בה מצרים אבל בבניו לא הקפיד דאף אם היו בניו שם לא היו משתעבדין בהן שהרי לא היה השיעבוד על שבט לוי כדפירש"י בפרשת שמות: ב ע"ל בפרשת שמות על פ' מי ישום

רש"י

ואלו בני. אמר לו להיכן אתה מוליכן אמר לו למצרים אמר לו על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם אמר לה לכי לבית אביך י נטלה שני בניה והלכה לה: (ד) ויצילני מחרב פרעה. כשגילו דתן ואבירם על דבר המצרי ובקש להרוג את משה נעשה צוארו ב כעמוד של שיש (מכילתא): (ה) אל המדבר. אף אנו יודעים שבמדבר היה אלא בשבחו של יתרו דבר

ענין שמועת יתרו

זבניו [כדאיתא בזוהר] ועם אשת משה ובניה והלכו כולם אל המדבר אשר משה חונה שם. ומהרי"א כתב כי אין ספק שיתרו הביא אתו עגלות ואתונות נושאות בר ולחם ומזון למשה ולכל אוהביו לעשות להם כרה וסעודה גדולה כמו שאמר הכתוב לאכול לחם עם חותן משה לפני האלהים ולאן ובקר כי מהם לקח להקריב את קרבנו. ויהיה מחכמת יתרו שלא התראה אל משה פתאום אבל שלח שליח לפניו לבשר לו בשורת בואו עם אשתו ובניו. וכדי שלא יאמר משה ליתרו אתה לא באת בעבורי אלא כדי ללוות את בתך. הוצרך לומר לו עוד ואשתך ושני בניה עמה. ע"כ לא הייתי צריך ללוותה ולבא אתה. אלא שאני בא אליך לאהבתי אותך הטרחתי עצמי כזה. וספר הכתוב שיצא משה לקראת חותנו. ולא יצא לקראת אשתו ובניו. כי אין ראוי לאדם [וכפרט משה] שיצא לקראת אשתו או לקראת בניו. אבל יצא משה לקראת חותנו מפני כבודו ומפני שהטריח עצמו לבא

פירוש לתורת אלהים

װארום אז הקב"ה האט געזאגט צו משה אין מדין גיי צוריק אין מצרים האט משה מיט זיך גענומען דאס ווייב מיט זיינע קינדער און איז געגאנגען אין מצרים איז אהרן געקומען אקעגין אים און האט אים געפרעגט ווער זענען די מענטשין וואס דו פירסט מיט דיר האט משה געזאגט דאס איז מיין ווייב און דאס זענען מיינע קינדער האט אהרן אים געפרעגט ווי אהין פירסטו זייא האט משה געענטפערט איך פיר זייא אין מצרים האט אהרן געזאגט אויף דיא ערשטע וואס זענען שוין אין מצרים זענען מיר זיך מצער און דו ווילסט נאך מער מענטשין אריין ברענגען האט משה זיין ווייב מיט די קינדער אום געקערט אין מדין און אצונד אז יתרו האט געהערט דיא ישראל זענען ארויס געגאנגען פון מצרים האט ער גענומען זיין טאכטער צפורה און האט זיא אפ געפירט צו איר מאן משה: (ג) ואת שני בניה און אירע צוויי זוהן האט ער אויך מיט זיך גענומען אשר וואס שם איינער האט געהייסן גרשום און פאר וואס האט משה אנאמען געגעבן גרשום כי אמר ווארום משה האט געזאגט גר איך בין געוועזן עלינט אין א פרעמד לאנד: (ד) ושם האחד און איינער האט געהייסן אליעזר און פאר וואס האט ער אים א נאמען געגעבן אליעזר כי ווארום משה האט געזאגט אלהי דער גאט פון מיין פאטער איז געוועזן אין מיין הילף ויצילני און ער האט מיך מציל געוועזן פון דער שווערד פון פרעה, (רש"י שרייבט ווען דתן מיט אבירם האבין געזאגט פאר פרעה אז משה האט דעם מצרי געהרגת האט פרעה געהייסן מען זאל אים הרגנן איז געווארין דער האלדז פון משה וויא מירמעל שטיין און מען האט אים ניט געקאנט מיט דער שווערד דעם קאפ אראפ נעמען: (ה) ויבא יתרו און איז יתרו געקומען חותן משה דער שווער פון משה ובניו און זיינע זוהן ואשתו און זיין ווייב זענען געקומען אל משה צו

ו ויאמר אל־משה אני חתנך יתרו
בא אליך ואשתך ושני בניה עמה׃
ז ויצא משה לקראת חתנו וישתחו
וישק־לו וישאלו איש־לרעהו

ו ואמר למשה אנא חמוך
יתרו אתי לותך ואתתך
ותרין בנהא עמה׃
ז ונפק משה לקדמות
חמוהי וסגיד ונשיק ליה
ושאילו גבר לחבריה

רשב"ם

אחר נוגנים: (ו) ויאמר שליח יתרו אל משה:

רש"י

הכתוב שהיה יושב בכבודו של ע"לם ונדבו לבו לצאת אל המדבר מקום תהו לשמוע דברי תורה: (ו) ויאמר אל משה. ל ע"י שליח: אני חותנך יתרו וגו'. (מכילתא) אם אין אתה יוצא בגיני צא בגין אשתך מ ואם אין אתה יוצא בגין אשתך צא בגין נ שני בניה: (ז) ויצא משה. כבוד גדול נתכבד יתרו באותה שעה כיון שיצא משה ם יצא אהרן נדב ואביהוא ומי הוא שראה את אלו יוצאין ולא יצא: וישתחו וישק לו. איני יודע מי השתחוה למי כשהוא אומר איש לרעהו מי הקרוי איש

שפתי חכמים

וגו' או עוד: ל מדכתיב אחריו ויצא משה לקראת חותנו יהא דכתיב אני חותנך בא יש לומר דכן אמר יתרו לשליח שיאמר כשמו כן: מ דאם לא כן הי"ל אני חותנך יתרו ואשתך וגו' באים אליך ולמה הפסיק בין יתרו ואשתך וגו' אלא הכי אמר לי' אני בא אליך ולא בגיני וכו' ואם אין (נח"י) ולי נראה דמלשון אני דייק: נ י"ל כיון דלריך לדרוש כן לעיל גם הכא לריך לדרוש כן הרא"ם: ם דק"ל מה כבוד היה ליתרו שמשה לבד יצא לקראתו ועוד שהוא זלזול שמשה מלך ונשיא היה וגנאי וכזיון הוא למלך

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ז) וישתחו איני יודע מי השתחוה למי כשהוא אומר איש לרעהו מי הוא הקרוי איש זה משה שנ' איש האלהים וקשה דהא יתרו נמי קרוי איש שנאמר ויואל משה לשבת את האיש וגו'. וי"ל דנין איש מאיש ואין דנין איש

ענין שמועת יתרו

לראותו. וישתחו וישק לו. ר"ל שהשתחוה משה ליתרו ונתן לו חן חן על ביאתו ואז שאל איש לרעהו לשלום. ר"ל כל אחד מהם שאל לרעהו השלום לו בגופו ונפשו ומאודו. ויבואו האהלה ר"ל לאהל משה שהיה לו אהל מיוחד. ושם ספר משה לחותנו כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים על אודות ישראל. ומחמת שיתרו היה מחסידי או"ה לכן שמח לבו ויגל כבודו בטוב' ישראל והצלחתם. ונכנע לכבודו של מקום ונתן לאהרן עולה וזבחים להקריבם על המזבח שבנה משה אחרי מלחמת עמלק וקרא אותו ה' נסי. וישבו לאכול לחם מבשר זבח השלמים וגם לחם ממש ממה שהביא יתרו ממדין:

פירוש לתורת אלהים

משה אין צו דער מדבר וואס משה רופט דארטין הר ביא דעם בארג פון גאט: (ו) ויאמר אל משה יתרו האט געשיקט אשליח צו משה ער זאל זאגין פון זיינעט וועגין אני איך דיין שווער יתרו קום צו דיר ואשתך אונ דיין ווייב ושני אונ אירע צוויי זוהן קומען אויך מיט איר. [רש"י שרייבט יתרו האט אים געשיקט זאגין איך בעט דיך זאלסט גיין אקעגין מיר אונ אז דו ווילסט ניט גיין פון מיינעט וועגין ואשתך גייא פון דיין ווייב וועגין אונ אויב — ווילסט ניט גיין פון דיין ווייב וועגין ושני גייא פון דיינע צוויי זוהן וועגין]: (ז) ויצא משה לקראת חותנו איז משה ארויס געגאנגען אקעגין זיין שווער וישתחו אונ ער האט זיך געבוקט וישק לו אונ ער האט אים געקושט וישאלו האט

לקוטים על התורה

(ו) ויאמר אל משה אני חתנך יתרו בא וגו'. דער אלשיך שרייבט יתרו האט גיזאגט צו משה איך אונ דיין ווייב מיט דיינע קינדער זענען מיר געקומען וועגין צוויי זאכין, איך בין געקומען צום בארג וואס דארט וועט גיזעהן ווערין די שכינה, ווייל איך וויל מיך מגייר זיין, נאר ווייל איך בין דיין שווער בין איך געקומען צו דיר אויך, אונ מיין טאכטער צפורה איז געקומען צו דיר ווייל זיא איז דיין ווייב, אונ דיינע צווייא קינדער זענען געקומען מיט איר, ווייל זיא איז געקומען זענען זיי מיט געקומען, אונ דער יושר איז אז דו זאלסט זיא אויך גענענען צו אלע יודישע ווייבער, אונ דיינע קינדער זאלסטו גענענען צו זאמען מיט אלע יודין, מיר זאלין ווערין אלע איין פאלק מיט די יודין צו זאמען:

(ז) וישאלו איש לרעהו לשלום וגו'. ויספר משה לחתנו וגו'. נאכדעם ווי משה האט גיפרעגט צו יתרו אויף זיין פרידען, אונ ער האט אים געקושט אונ האט זיך געבוקט צו אים, וויא דער דין איז, דרך ארץ איז פריער פאר תורה, האט משה דערציילט צו יתרו אנייע זאך וואס יתרו האט נאך ניט געוואסט, אונ יתרו האט גיקענט פרעגין אקשיא, האט אים משה דיא קשיא באלד גיענפערט, יתרו האט גיוואלט פרעגין אז גאט האט גיוואלט ארויס נעמען דיא יודין פון מצרים האט ער דאך גיקענט ארייז געבין רחמנות אין דיא הארץ פון פרעה אונ די מצריים, זיי זאלין ניט אזוי שווער ארבעטין מיט דיא יודין, אונ אויב די יודין זאלין וועלין ארויס גיין פון מצרים, זאלין דיא מצריים זייא ניט פארהאלטין [אזוי וויא עס איז גיוועו ווען דיא יודין זענען ארויס געגאנגען פון בבל, האט גאט דערוועקט דאס הארץ פון מלך כורש אונ ער האט אויסגערופין ווער עס וויל גיין אין ארץ ישראל מעג גיין], אונ ווען אפילו גאט האט גיוואלט שלאגין פרעה, צו וואס האט ער אים געשלאגין מיט צעהן פערשידענע מכות, עס האט דאך גיקענט גענוג זיין איין מכה אשטארקע זיא זאל ניט אוועק גיין פון די מצריים ביז זיי וועלין מוזין ארויסשיקען דיא יודין פון מצרים, האט משה גיזאגט צו יתרו אלץ וואס גאט האט גיטאהן צו פרעה אונ די מצריים, דאס איז נאר גיוועזן וועגין דיא יודין, פון די מכות האבין די יודין דערקענט דעם כח פון גאט [ווי גאט האט גיזאגט צו משה אין אנהייב סדרה בא, קום צו פרעה ווארום איך

לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֹהֱלָה׃ ח וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתַם בַּדֶּרֶךְ וַיַּצִּלֵם יְהוָה׃

אונקלוס

לִשְׁלָם וְעָלוּ לְמַשְׁכְּנָא׃ ח וְאִשְׁתַּעִי מֹשֶׁה לַחֲמוּהִי יָת כָּל דִּי עֲבַד יְיָ לְפַרְעֹה וּלְמִצְרָאֵי עַל עֵיסַק יִשְׂרָאֵל יָת כָּל עָקְתָא דִּי אַשְׁכַּחְתִּנּוּן בְּאוֹרְחָא ושיזבינון

רשב"ם

(ח) התלאה אשר מצאתם בדרך. ורדיפת פרעה לים. ומן ובשר שנתן להם הקב"ה:

רש"י

זה משה ע שנאמר והאיש משה (מכילתא): (ח) ויספר משה לחתנו. למשוך את לבו פ לקרבו לתורה (מכילתא): את כל התלאה. שעל הים ושל עמלק (מכילתא): התלאה. למ"ד אל"ף מן היסוד של תיבה והתי"ו הוא תיקון ויסוד הנופל ממנו לפרקים וכן תרומה תנופה

שפתי חכמים

לצאת יחידי לכן פירש וכיון שיצא מסתמא יצא אהרן וכו' ומסברא דנפשיה קאמר הכי: ע קשה הרי מלינו שגם יתרו נקרא איש שנאמר ויואל משה לשבת את האיש. (נח"י) ולי נראה דהאיש דגבי משה מיותר דהוי ליה ליכתוב ומשה עניו מאוד אלא להראות שמשה נקרא איש אבל ויואל משה לשבת את האיש הוה כאלו כתיב את רעואל: פ דאם לא כן למה סיפר לו הא כבר שמע הכל כדכתיב וישמע יתרו:

דעת זקנים מבעלי התוספות

מהאיש. עוד י"ל שמשה נקרא איש סמך לשמו שנאמר והאיש משה משא"כ ביתרו. ועוד י"ל דהך דרשא אתיא כמ"ד אביו של יתרו הי' רעואל והא דכתיב ויתן לו את צפורה בתו לאשה בת בנו קאמר דבני בנים הרי הן כבנים:

לקוטים על התורה

האב שווער געמאכט דיא הארץ זיינע ער זאל ניט וועלין ארויסשיקען די יודין פון מצרים ביז איך וועל אים ברייננגען די אלע מכות, איר זאלט האבין צו דערציילין, די וואנדער פון מצרים צו אייערע קינדער אונ אייניקלעך וואס איך האב געלאכט פון מצרים אונ פון דיא וואנדער וועט איר וויסען אז איך בין גאט], אונ דיא אלע אומגליקען וואס די יודין האט גיטראפין אין וועג פון מצרים ביז דעם ארט אונ גאט האט זיי גירעטעט איז אויך גיוועז וועגין דעם די יודין זאלין דערקענען דעם כח פון גאט:

פירוש לתורת אלהים

אייגער דעם אנדערין גיפרעגט צו שלום ויבאו אונ זיי זענען געקומען אין גיצעלט. ורש"י שרייבט יתרו האט דערנסטמאהלט אגרויסין כבוד געהאט ווארום אז משה איז אים אקעגין גענאנגען איז שוין אהרן מיט זיינע זוהן נדב אונ אביהוא אויך מיט אים געגאנגען אונ אז דיא ישראל האבין גיזעהן זייא גייען זענען זייא שוין אלע ארויס געגאנגען אקעגין יתרו: (ח) ויספר משה לחותנו האט משה דער ציילט צו זיין שווער את אלע זאכין וואס גאט האט גיטאהן צו פרעה אונ צו די מצריים על וועגין דיא ישראל אונ נאך האט ער אים דער ציילט את גאר דאס מידעקייט אשר וואס האט גיטראפין דיא ישראל אויף דעם וועג בייא דעם ים אונ דיא מלחמה פון עמלק ויצילם יי אונ גאט האט זייא מציל גיוועז פון דעסטוועגין האט דאס משה אים דער ציילט ער זאל אים ציהען דאס

משלי חכמים

(ח) ויספר משה לחותנו וגו'. איז דאך אקשיא וואס האט משה געדארפט דערציילין צו יתרו וואס גאט האט גיטאהן צו דיא יודין, יתרו האט דאך שוין אלין גיהערט וואס גאט האט גיטאהן צו דיא יודין, נאך פריער איידער ער איז געקומען צו משה, נאר יתרו האט גיהערט אנדערש וויא משה האט אים דערציילט, למשל אסוחר איז גיפארין אין וועג האט ער גיהערט וויא איינער שרייט מען זאל אים ראטעווען, דער סוחר איז געשווינט גיפארין צו דעם ארט, האט ער גיזעהן וויא איינער שלאגט דעם אנדערין, האט ער זיי אפגעשיידט איינעם פון אנדערין אונ האט דארט געווארט ביז יעדער פון זייא איז אוועק נעגאנגען זיין וועג, אז ער האט גיזעהן זיי זענען שוין ווייט איינער פון אנדערין איז ער אוועק גיפארין זיין וועג ווייטער, דיא רעטטונג איז נאך קיין גאנצע רעטטונג, ווארום עס קען זיין ביז ער וועט קומען אהיים וועט אים איין אנדערער טרעפין אין וועג אונ וועט אים אויך שלאגין, דריבער ווערט דיא רעטטונג גערופין הוציא, דער סוחר האט איצט אויסגעצויגין דעם מענטש פון זיין אומגליק. אבער אז דער סוחר האט גיזעהן אז דער מענטש וואס מען האט אים גישלאגין איז זיין זוהן, דא וועט שוין דער סוחר טאהן צוויי זאכין, ערשטונס וועט ביי אים זיין וויינינג וואס ער וועט דעם שלעגער אפשיידין פון זיין זוהן, ער וועט זוכען צו נעמען אנקמה פון דעם שלעגער, ער זאל אים שלאגין אזוי וויא ער האט גישלאגין זיין זוהן, אונ עס וועט ביי אים זיין וויינינג וואס ער וועט דעם זוהן אוועק שיקען פון דעם ארט, ער וועט מורא האבין טאמער וועט אים אין וועג טרעפין איין אנדערער אומגליק, נאר ער נעמט שוין דעם זוהן נעבין זיך ביז ער וועט אים ברייננגען אהיים, דאס ווערט שוין גערופין גירעטעט, דאס זאגט דיא תורה, יתרו האט נאר גיהערט דיא מצריים האבין שלעכטס גיטאהן דיא יודין, כי הוציא ה' את ישראל ממצרים. האט גאט ארויס גענומען די יודין פון מצרים, ער האט אפגעשיידט די יודין פון די מצריים, אבער וואס איז גיווארין מיט דיא יודין נאכדעם וויא זיי זענען ארויס געגאנגען פון מצרים אונ וואס וועט ווייטער זיין מיט דיא יודין, דאס האט יתרו ניט געוואסט, איצט האט משה דערציילט צו יתרו אלע וואס גאט האט גישלאגין צו פרעה אונ צו די מצריים פון וועגין דיא

ט וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־
עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִצִּילוֹ
מִיַּד מִצְרָיִם׃ י וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ

אונקלוס

וְשֵׁיזְבִינוּן יְיָ׃ ט וַחֲדִי
יִתְרוֹ עַל כָּל טַבְתָא דִי
עֲבַד יְיָ לְיִשְׂרָאֵל דִי
שֵׁיזְבֵיהּ מִידָא דְמִצְרָאֵי׃
י וַאֲמַר יִתְרוֹ בְּרִיךְ יְיָ

תו"א ויחד יתרו . סנהדרין נד : ויאמר יתרו . ברכות נד :

בעל הטורים

(ט) ויחד יתרו . שיחד לבו לאל אחד ונעשה יהודי . ד"א מלמד שנעשה בשרו חדודים חדודים על אבדן מצרים : ויחד יתרו על . בגימ' הן עלה בשרו חדודים :

רשב"ם

(ט) ויחד . מגזירת (חדה) [חדוה] כמו עוז וחדוה (ביון) (ס"א ביו"ד) כל תיבה של בג"ד כפ"ת שמגזרת חטופי למד פעל שסופם דגשים כמו בכה ויבך . מן פתה . ויפת בסתר לבו . יפת אלהים ליפת . אל תוסף על דבריו . מן שבה וישב :

רש"י

תקומה תנוחה : (ט) ויחד יתרו . וישמח יתרו זהו פשוטו (סנהדרין צד) ומ"א נעשה בשרו חדודין חדודין מיצר על אבוד מצרים היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה : על כל הטובה . טובת המן והבאר והתורה (מכילתא) . ועל כולן אשר הצילו מיד מצרים עד עכשיו לא היה עבד יכול לברוח ממצרים

שפתי חכמים

צ פירוש קמטין קמטין והוכחתו מדמיגה מלת וישמח וכתיב ויחד : ק דאם לא כן כויחד יתרו להוד סגי כיון דקאי אדלעיל דכתיב ויספר משה וכו' אבל מוציאם ה' דלעיל לא משמע לה דהתם כמה שנעשה לפרעה ולמצרים שעל ידם היתה

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ט) ויחד פירש רש"י נעשה בשרו חידודין חידודין וגו' ואמר רבינו תם דמצא סמך לדבר כפירש"י ולשישק עבד מצרי ירחע ויתן את בתו לירחע עבדו לאשה חשיב י"ג בירחע עבד שישק עד אלישמע ודריש בפסוק זה

פירוש לתורת אלהים

הארץ מקרב זיין צו דער תורה : (ט) וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ אונ יתרו האט זיך גיפרייט על אויף גאר דעם גוטס אשר וואס גאט האט גיטאהן צו דיא ישראל וואס ער האט זיי גיגעבין דעם מן אונ דעם ברונען מיט וואסער אונ נאך אנדערע טובות אונ איבער אלע טובות איז דאס דאך מיין אשר הצילו וואס ער האט דיא ישראל מציל גיוועו פון דיא הענט פון דיא מצריים ווארום ביז אין דער צייט האט אקנעכט ניט געקאנט אנטלויפין פון מצרים מחמת עס איז גיוועו אפאר שלאסין לאנד אונ אצונד זענען ארויס גענאנגען זעקס מאהל הונדערט טויזענד יודין , דער מדרש שרייבט ויחד . איז טייטש עס האט אים גישטאכין מחמת עס האט אים באנג גיטאהן ווס די מצרים זענען פאר לארין גיווארין דאס איז וואס מען זאגט אפילו ביז דעם צעהנטין דור וואס ער קומט ארויס פון אגר זאל מען פאר אים עובדי כוכבים ניט פארשעמען : (י) ויאמר

לקוטים על התורה

(ט) וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ עַל כָּל הַטּוֹבָה וגו' . רש"י זאגט צווייא פשטים אויף דעם ווארט ויחד . איין מאהל טייטשט רש"י ויחד . ער האט זיך געפרייט , א"ג נאך טייטשט רש"י ויחד . עס האט אים גישטאכין , וויא אזוי קען מען זאגין צוויי פארקערטע פשטים אין איין ווארט , נאר אזוי מיינט רש"י , פריער האט אים גישטאכין נאכ־דעם האט ער זיך געפרייט , דער אהל יעקב זאגט אז עס טרעפט אמענטש האט פארדינט אקליינעם פארדינסט , אויב ער האט אויף דעם פארדינסט ניט געארבעט , עס איז אים גרינג אנגעקומען פרייט ער זיך מיט דעם קליינעם פארדינסט אויך , אבער אז אמענטש האט געארבעט אויף אזאך גאנץ שווער אונ האט געמאכט פיל הוצאות אונ האט וויייניג פארדינט פרייט ער זיך ניט מיט דעם פאר־דינסט , ער האט נאך צער ער זאגט עס האט גאר ניט געלוינט צו ארבעטין וועגין אזוי ווייניג צו פארדינען , אבער אז ער האט פיל פארדינט , פרייט ער זיך שוין מיט דעם פארדינסט אפילו ער האט אזוי שווער געארבעט , פריער איידער יתרו האט געוואסט פון דיא אלע טובות וואס גאט האט גיטאהן צו די יודין , האט ער זיך מצער גיוועו אויף דיא מצריים וואס זענען פארלארין גיווארין , עס האט ניט געלוינט צו פארלענדין די מצריים וועגין די ביסעל טובות וואס מען האט גיטאהן צו די יודין , אבער על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל . וועגין אלע טובות וואס גאט האט גיטאהן צו די יודין , האט זיך שוין יתרו געפרייט אשר הצילו מיד מצרים . אויף דעם וואס גאט האט גירעטעט די יודין פון מצרים , אז יתרו האט גיהערט די פיל טובות וואס גאט האט גיטאהן צו די יודין , איז ביי אים גיוועו די שמחה פון די יודין גרעסער וויא דער צער וואס ער האט געהאט פון די מצריים , די שמחה האט פון אים אוועק געשטויסין פריערדיגען צער :

משלי חכמים

(י) וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ ה' וגו' . יתרו האט גיזאגט געלויבט איז גאט וואס ער האט אייך גירעטעט פון פרעה אונ פון דיא מצריים , דיא גמרא זאגט עס איז ניט שיין גיוועו פאר משה אונ אלע יודין וואס זייא האבין ניט געלויבט גאט , אונ יתרו האט יא געלויבט גאט , למשל עס איז אמאהל גיוועו אגרויסער סוחר פון וועלדער , האט ער געקויפט אגרויסין וואלד דיא יודין , אונ די אלע אומגליקען וואס האט גיטראפין די יודין אין וועג נאכדעם וויא זייא זענען ארויס גענאנגען פון מצרים , ויצלם ה' . אונ גאט האט זייא גירעטעט , ווייל דיא יודין זענען ביי גאט אזוי ווי זיינע קינדער , דריבער האט יתרו זיך געפרייט אונ געלויבט גאט אויף דיא רעטונג וואס גאט האט גירעטעט דיא יודין פון מצרים :

יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד
מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה אֲשֶׁר הִצִּיל
אֶת־הָעָם מִתַּחַת יַד־מִצְרָיִם׃
יא עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהוָה מִכָּל־
הָאֱלֹהִים כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ
עֲלֵיהֶם׃ יב וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה
עֹלָה וּזְבָחִים לֵאלֹהִים וַיָּבֹא אַהֲרֹן

אונקלוס

דִּי שֵׁיזֵיב יָתְכוֹן מִידָא
דְמִצְרָאֵי וּמִידָא דְפַרְעֹה
דִּי שֵׁיזֵיב יָת עַמָּא
מִתְּחוֹת מַרְוַת מִצְרָאֵי׃
יא כְּעַן יְדַעְנָא אֲרֵי רַב
יְיָ וְלֵית אֱלָהּ בַּר מִנֵּיהּ
אֲרֵי בְּפִתְגָמָא דִּי חֲשִׁיבוּ
מִצְרָאֵי לְמֵידַן יָת יִשְׂרָאֵל
בֵּיהּ דְּנִינוּן׃ יב וְקָרֵיב
יִתְרוֹ חֲמוּהִי דְמשֶׁה עֲלָוָן
וְנִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ
ואתא

תו"א כי בדבר אשר. סוטה יא׳ ויקח יתרו ע"ז נד: ויבא אהרן. ברכות כד:

רשב"ם

(י) אשר הציל אתכם. משה ואהרן מיד מצרים **ומיד** פרעה ואת העם הושיע משיעבוד מצרים: **(יא)** מכל אלהים. כי אין כח בהם לנקום צרת מאמיניהם: כי בדבר. כלומר כי על כל דבר אשר זדו מצרים עליהם נתעולל בהם. זהו עיקר פשוטו: **(יב)** ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם

שפתי חכמים

בללם קמייתי: ד לא כמו מיד מלרים שפירושו מרשות כמו ויקח את כל ארלו מידו שפי׳ מרשותו דא"כ תרתי ל"ל: **ש** דק"ל דעתה משמע עכשיו וידעתי משמע לשעבר ועז"פ מכירו הייתי לשעבר. ועי"ל דק"ל דהא בפרשת שמות משמע שפירש מע"א וא"כ מאי עתה ידעתי אלא עכשיו ביותר. והרא"ם פי׳ מדלא אמר עתה ידעתי את ה׳ כי גדול וכו׳ ש"מ שהכירו לשעבר אבל לא הכיר גודל פעולותיו על כל פעולות אלהים רק עכשיו אחר כל המעשים הללו: **ת** דאל"כ מנא ידע וא"ת גבי דוד נמי כתיב כי אני ידעתי כי גדול ה׳ מכל אלהים ופי׳ הרא"ם דגבי דוד איכא למימר דידע זה מכח ראיות מופתיות ואין לריך חיפוש אבל גבי יתרו כתיב עתה ידעתי וגו׳ דמשמע מכל המעשים שעשה ה׳ ידע זה לא מלד המופתים א"כ במה ידע זה אלא מלד החיפוש. ועי"ל דהכא כתיב מכל האלהים בה"א הידיעה דפי׳ מכל האלהים הידועים לי ולא לאחר א"כ מנא ידע זה יתרו דלמא גם אחר היה כמותו חוקר וידע זה אע"כ שלא הניח וכו׳: **א** מדלא כתיב אשר הרשיעו. ול"נ דק"ל למה לקחו רז"ל המשל בלשון קדירה שבשלו וכו׳ ולא לקחו המשל ע"ד הכתוב בלשון חופר גומץ בו יפול והל"ל כגומץ שחפרו בו נפלו אלא מפני שדרשו מלת זדו מלשון ויזד יעקב נזיד: **ב** שהרי שבעלים אוכלים

רש"י

שהיתה הארץ מסוגרת ואלו יאאו עבדים רבוא (מכילתא): **(י) אשר הציל אתכם מיד מצרים.** אומה קשה: **ומיד פרעה.** מלך קשה: **מתחת יד מצרים.** כתרגומו ל׳ רידוי ומרות היד ר שהיו מכבידי׳ עליהם היא העבוד׳: **(יא) עתה ידעתי.** מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ש ביותר (מכילתא): **מכל האלהים.** מלמד שהיה מכיר בכל ע"א שבעולם שלא הניח ת ע"א שלא עבדה (מכילתא): **כי בדבר אשר זדו עליהם.** כתרגומו במים דמו לאבדם והם נאבדו במים: **אשר זדו.** אשר הרשיעו. ורבותינו דרשוהו (סוטה יא) ל׳ (בראשית כה) ויזד יעקב נזיד א בקדרה אשר בשלו בה נתבשלו: **(יב) עולה.** כמשמעה שהיא כולה כליל: **זבחים.** ב שלמים: **ויבא אהרן וגו׳.** ומשה היכן הלך והלא הוא שילא לקראתו

דעת זקנים מבעלי התוספות

ישמעאל בן נתניה בן אלישמע שהיה מן הנתינים מכאן **לגר** שחזר לסורו עד יו"ד דורות שהיה שופך דמים ועושה מעשה ארמי ושלשה דורות לא קא חשיב לפי שגר מצרי אינו גר עד שלשה דורות ומשם ואילך תמצא עשרה דורות:

לקוטים על התורה

(יא) עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל ה׳ וגו׳. יִתְרוֹ הָאט גִיזָאגְט אִיצְט ווייס אִיךְ אַז גָאט אִיז גְרוֹיס אוּנ דָאס

פירוש לתורת אלהים

יִתְרוֹ הָאט יִתְרוֹ גִיזָאגְט בָּרוּךְ יְיָ גֶעלוֹיבְּט אִיז גָאט אֲשֶׁר וָואס עֶר הָאט אַייךְ מַצִיל גִיוֶועןְ מִיַּד פוּן דֶער הַאנְט פוּן דִי מִצְרַיִם וָואס זַייא זֶענֶען אַשְׁטַארְקֶע אוּמָה אוּנ פוּן דִיא הֶענְט פוּן פַּרְעֹה וָואס עֶר אִיז אַשְׁטַארְקֶער מֶלֶךְ אֲשֶׁר וָואס עֶר הָאט אַייךְ מַצִיל גִיוֶועןְ פוּן דֶער שְׁוֶוערֶע אַרְבֶּעט פוּן מִצְרַיִם׃ (יא) עַתָּה יָדַעְתִּי אַצוּנְד ווייס אִיךְ [כִּי אַז גָאט אִיז גְרוֹיס מֵיין פוּן אַלֶע אָפּ גֶעטֶער. [רש"י שְׁרַייבְּט פוּן דַאנֶען ווייסִין מִיר אַז יִתְרוֹ הָאט נִיט גִילָאזְט אֲפִילוּ אֵיין עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים עֶר זָאל זִיא נִיט דִינֶען כִּי ווָארוּם מִיט דֶער זַאךְ וָואס זֵיי הָאבִּין גִיווָאלְט טָאהְן צוּ דִיא יוּדִין מִיט דֶער זַאךְ זֶענֶען זַייא גִישְׁטְרָאפְט גִיוָוארִין דִיא מִצְרַיִם הָאבִּין גִיווָאלְט מַאכִין פַאר לִירֶען דִי זְכָרִים פוּן דִי יִשְׂרָאֵל זַייא הָאבִּין גִיהֵייסִין מֶען זָאל זַייא אַרַיין ווארְפִין אִין ווַאסֶער לְסוֹף זֶענֶען דִי מִצְרַיִם אַלֵיין דֶער טְרוּנְקֶען גִיוָוארִין אִין יָם]: (יב) וַיִּקַּח יִתְרוֹ חוֹתֵן מֹשֶׁה הָאט יִתְרוֹ דֶער שְׁוֶוער פוּן מֹשֶׁה גֶענוּמֶען עֹלָה וּזְבָחִים אָפְּפֶער אוּנ שֶׁעכְטוּנְג אוּנ הָאט מַקְרִיב גִיוֶועןְ לֵאלֹהִים צוּ גָאט וַיָּבֹא אִיז אַהֲרֹן גֶעקוּמֶען אוּנ אַלֶע

משלי חכמים

עֶר הָאט פַאר דֶעם ווָאלְד בֶּעצָאהְלְט זַיין גַאנְץ פַארְמֶעגִין, גֶעוויינְטְלִיךְ אִיז דָאס גֶעקוֹיפְט גִיוָוארִין דוּרְךְ אַמֶעקְלֶער אוּנ דֶער מֶעקְלֶער הָאט פַארְדִינְט פִיל גֶעלְט מֶעקְלֶערַייא, ווֶען דֶער סוֹחֵר אִיז נִיפָארִין צוּרִיק פוּן ווָאלְד אוּנ עֶר הָאט אִין ווַאלְד בְּצָאהְלְט

ואתא אהרן וכל סבי ישראל למיכל לחמא עם חמוהי דמשה קדם יי׃
יג והוה מיומא דבתרוהי ויתיב משה למידן ית עמא וקם עמא עלוהי

הו"א ויסב משה. ברכות לד: ויעמד העם. שבת מד:

וכל | זקני ישראל לאכל־לחם עם־
חתן משה לפני האלהים׃ שני
יג ויהי ממחרת וישב משה לשפט
את־העם ויעמד העם על־משה

בעל הטורים

(יג) ממחרת עם האותיות. בגי' למחר יום כפורים עם התיבות. מן הבקר עד הערב. ולא אמר ועד רמז שזמן כ"ד עד ו' שעות זכנגד ז"פ שכתוב בפ' לשפוט ושפטתי ושפטו וכתיב הבקר עד מן הבקר עד הערב. לפי שהוא לבדו שפט את כל העם ואין לו מסייעים:

רשב"ם

חותן משה. לכבוד יתרו באו ומשה לא הוצרך להזכיר כי האהל שלו הוא: (יג) לשפוט את העם. אפילו אם בא יתרו קודם מ"ת דיני ממונות הי' להם מעולם. אף כי אמרו רבותינו כי במרה נתנו להם דינים כדכתיב שם שם לו חק ומשפט. ונראים הדברים שאחר מ"ת בא. כתיב כאן אשר הוא חנה שם הר האלהים. ולפנינו הוא אומר בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני ויחן שם ישראל נגד ההר. במצאת פרשת רפידים וחניית ההר קדמה לפרשה זו וכדי שלא להפסיק בפרשיות של מצות הקדים פ' יתרו:

רש"י

נגרם לו את כל הכבוד אלא שהיה עומד ומשמש לפניהם: לפני האלהים. מכאן שהנהנה מסעודה שתלמידי חכמים מסובין בה כאלו נהנה מזיו השכינה (ברכות כד): (יג) ויהי ממחרת. מוצאי יום הכפורים היה כך שנינו בספרי ומהו ממחרת למחרת רדתו מן ג ההר. ועל כרחך אי אפשר לומר אלא ממחרת יוה"כ שהרי קודם מתן תורה א"א לומר והודעתי את חקי וגו' ומשנתנה תורה עד יוה"כ לא ישב משה לשפוט את העם שהרי בי"ז בתמוז ירד ושבר את הלוחות ולמחר עלה בהשכמה ושהה שמונים יום וירד ביוה"כ. ואין פרשה זו כתובה כסדר שלא נאמר ויהי ממחרת עד שנה שניה אף לדברי האומר יתרו קודם מ"ת בא ד שילוחו אל ארצו לא היה אלא עד שנה שניה שהרי ה נאמר כאן וישלח משה את חותנו ומצינו במסע הדגלים שאמר לו משה (במדבר י) נוסעים אנחנו אל המקום וגו' אל נא תעזוב אותנו ואם זו קודם מ"ת משלחו והלך היכן מצינו ו שחזר וא"ת שם לא נאמר יתרו אלא חובב ובנו של יתרו היה הוא חובב הוא יתרו שהרי כתיב (שופטים ד) מבני חובב חותן משה: וישב משה וגו' ויעמוד העם. יושב כמלך וכולן עומדים

שפתי חכמים

ממנו והיינו שלמים שאין נקטר ממנו אלא האימורים: ג דא"ל ממחרת שאכלו ושתו דמה סימן נתן בזה והרי עדיין אין אנו יודעין אותו יום מתי היה אע"כ צ"ל למחרת רדתו מן ההר וירידת ההר מפורש בהדיא נקרא: ד פי' דלמ"ד יתרו אחר מ"ת בא פשיטא דשלא כסדר הוא שהרי אפי' מן ראש הפרשה כולו ביאתו של יתרו שלא כסדר הוא שהרי הוא סובר דלאחר מ"ת בא אלא אף למ"ד קודם מ"ת בא א"כ מראש הפרשה עד ויהי ממחרת כסדר הוא מ"מ מן ויהי ממחרת ואילך שלא כסדר הוא: ה פירוש למנין שנות העולם כי שנות העולם מתחילים מתשרי ור"ל שרוצה עוד להוכיח דמן ויהי ממחרת ואילך נכתב שלא כסדר כמו שמפרש והולך שהרי נאמר וכו': ו הניחא אם לאחר מ"ת שלחו מ"ה לא הזכיר חזרתו שאין בזה נפקותא שהרי כבר קיבל התורה והמצות אבל אי שלוחו אל ארצו היה קודם מ"ת א"כ היה צריך להזכיר חזרתו שבא לקבל התורה שהיא עיקר ביאתו שלא יאמרו כוונת יתרו לא היה שבא מתחלה אלא להביא אשת משה ובניו שהרי לא הוזכר שחזרתו עי' כ"ז בהרא"ם כי

דעת זקנים מבעלי התוספו׳

(יג) ויהי ממחרת. פירש רש"י ממחרת יום הכפורים ממחרת יום ירידתו מן ההר וע"כ אי אפשר אלא ממחרת יום הכפורים שהרי קודם מתן תורה אי אפשר לומר והודעתי וגו' ומשנתנה תורה עד יום הכפורים לא ישב לשפוט את העם שהרי בי"ז בתמוז שבר הלוחות ולמחרת עלה בהשכמה ושהה שם מ' יום וירד ביוהכ"פ ואין פרשה זו כתובה על הסדר שלא נאמר ויהי ממחר' עד שנה שנייה שהרי נאמר כאן וישלח משה את חותנו ומצינו במסע הדגלים שאמר לו משה נוסעים אנחנו אל נא תעזוב אותנו ואם זו קודם מתן תורה משלחו והלך היכן מצינו שחזר וא"ת שם לא נאמר יתרו כי אם חובב ובנו של יתרו היה הוא חובב הוא יתרו שהרי כתיב מבני חובב חותן משה ע"כ לרש"י וקשי' דאם כן משמע בשעה שירד משה מן

עניני משפטי העם

(יג) ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את העם וגו'. כתב מהרי"א לפי הפשט היה זה ממחרת היום שבא יתרו אל משה שאז ישב משה לשפוט את העם. ויתרו השגיח בענין המשפט ודרכו ומנהגו. והכתוב מודיענו מעלת משה שלא הטריד את עצמו בביאת חותנו ואשתו ולא השתעשע עם בניו רק יום אחד ביום בואם לבד. אבל העיקר היה אצלו התנהגות עם בני ישראל למשוך לבם לאביהם שבשמים. ולעשות שלום בין אדם לחברו. ע"כ וישב משה לשפוט את העם תיכף ביום מחרת ביאתם. כאשר היה דרכו תמיד. והדינים היו נמסרים למשה כפי דרשת חז"ל במרה כמ"ש שם שם לו חק ומשפט. שבת ופרה ודינים במרה נצטוו:

פירוש לתורת אלהים

עלצטע פון דיא ישראל לאכל לחם צו עסין ברויט מיט דעם שווער פון משה לפני פאר גאט׃ (יג) ויהי און עס איז גיוועזן ממחרת פון מארגין פריה וישב האט זיך משה גיזעצט משפטין דאס פאלק ויעמוד און דאס פאלק איז גישטאנען פאר

לקוטים על התורה

ווייס איך פון דיא אלע געטער וואס איך האב געדינט, איך האב געדינט אלע געטער וואס זענען אויף דער וועלט, און האב גיזעהן אז זיי זענען גאר נישט, נאר איין זאך איז מיר גיוועזן אספק אויף גאט, אויב ער קען דאס טאהן, ווארום פרעה האט גיזאגט איך וועל ווארפין די יודישע קינדער אין וואסער, וועט מיך גאט ניט קענען שטראפין ווייל ער האט גישווארין ער זאל ניט ברייננגען אמבול אויף דער וועלט, האב איך געמיינט אז גאט וועט זייא ניט קענען שטראפין וויא זייא האבין גיטאהן, ווייל

משלי חכמים

איין גאנץ פארמעגין און דעם מעקלער בצאהלט זיין מעקלעריי, איז ער ניפארין צו זאמען מיט דעם מעקלער, אין שטאט איז

דער סוחר אביין געקומען צו זיין ווייב מיט אטרויעריג פנים, דער מעקלער איז געקומען אהיים צו זיין ווייב מיט אנאנ

מִן־הַבֹּקֶר עַד־הָעָרֶב׃ יד וַיַּרְא חֹתֵן
מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה לָעָם
וַיֹּאמֶר מָה־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה
עֹשֶׂה לָעָם מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ
וְכָל־הָעָם נִצָּב עָלֶיךָ מִן־בֹּקֶר עַד־
עָרֶב׃ טו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ כִּי
יָבֹא אֵלַי הָעָם לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים׃

דְמֹשֶׁה מִן צַפְרָא עַד
רַמְשָׁא׃ יד וַחֲזָא חֲמוּהִי
דְמֹשֶׁה יָת כָּל דִי הוּא
עָבֵיד לְעַמָּא וַאֲמַר מָה
פִּתְגָמָא הָדֵין דְאַתְּ עָבֵיד
לְעַמָּא מָה דֵין אַתְּ
יָתֵב בִּלְחוֹדָךְ וְכָל עַמָּא
קַיְמִין עִילָוָךְ מִן צַפְרָא
עַד רַמְשָׁא׃ טו וַאֲמַר
מֹשֶׁה לַחֲמוּהִי אֲרֵי
אָתָן לְוָתִי עַמָּא לְמִתְבַּע
אוּלְפָן מִן קֳדָם יְיָ׃

רשב״ם

(יד) מדוע אתה יושב לבדך. ולפיכך כל העם נצב עליך מן הבקר עד ערב: (טו) כי יבא אלי העם לדרש אלהים. כלומר אני לבדי צריך לשאול אל אלהים: ואין בהם רגיל לדבר אל אלהים כי אם אני לבדי:

בעל הטורים

הערב ה״א ה״א יתירה שלמטה אינו אומר אלא מן בקר עד ערב לומר כל הדן דין אמת לאמתו כאלו נעשה שותף להקב״ה במעשה בראשית שנבראת בה׳: (טו) לדרוש אלהים. ד׳ במסו׳ הכא ואידך בשמואל בלכתו לדרוש אלהים בענין שאול כשהלך לבקש האתונות. ולא יכול דוד ללכת לפניו לדרוש אלהים בדברי הימים בענין הדבר כשראה המלאך המכה בעם. ויהי לדרוש אלהים בענין עוזיהו שדרש אלהים במלחמה מלמד שעל כל צרכיהם היו באים לו לדרוש אלהים כההיא דשאול שדרש אלהים על אבידתו וכההיא דדוד שהתפלל על הדבר וכההיא דעוזיהו שהתפלל על הויכיו:

שפתי חכמים

שהאריך בזה פרשה ומביא כמה גירסאות והקשה כמה קושיות על הגירסאות והעיקר הוא כמו שכתבתי: ז והרא״ם בן עזרא טען שאין זלזול בזה כי דרך השופטים לעולם להיות יושבים ובעלי דינים עומדים וכו׳ אבל אני אומר שאין טענתו טענה על רש״י כיון שחשב יתרו דמה שכולן עומדין אף מי שאין לו שום ריב הם עומדים לפניו לתפארת כמנהג השרים מפני כך הוקשה בעיני יתרו. ומהרש״ל כתב ונ״ל דלא קשה כי מה דכתיב ועמדו שני האנשים היינו בשעת דין אבל גבי משה היו עומדין אף שלא בשעת דין כי היה דן יחידי ולא היו יכולין לבא לפניו א״כ לפעמים היו עומדין עד הערב והיו מלפין לבא לפניו ועל זה הוכיחו יתרו עכ״ל: ח לפי דפרשה זו נאמרה ממחרת יו״כ וא״כ היאך אפשר לומר כך שישב ודן מן הבקר עד הערב הא היה צריך להקהיל את כל עדת בני ישראל ולצוות להן על מלאכת המשכן: ט לפי שהעולם קיים על הדין שהרי המבול בא לעולם שלא היה דין ביניהם וגוזלין וחומסין זה את זה כדכתיב ותמלא הארץ חמס ואם כן מי שדן דין אמת גורם שהעולם מתקיים על ידו והוי כאלו נעשה שותף: י פירוש ולא לשון עתיד דאם לא כן לא היה לו לישב כל עוד שלא באו לדרוש

רש״י

והוקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודן של ישראל והוכיחו ז על כך שנאמר מדוע אתה יושב לבדך וכלם נצבים: מן הבקר עד הערב. (שבת י) אפשר לומר כן ח אלא כל דיין שדן דין אמת לאמתו אפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק בתורה כל היום וכאלו נעשה שותף להקב״ה ט במעשה בראשית שנאמר בו ויהי ערב וגו׳ (מגילה י): (טו) כי יבא. כי בא י לשון הווה: לדרש אלהים. כתרגומו למתבע אולפן לשאול תלמוד מפי הגבורה:

דעת זקנים מבעלי התוספות

ההר דהיינו ביום הכפורים יצא לקראת חתנו ובאותו שעה ויקח יתרו עולה וזבחים ואכלו באותו יום הכפורים והאיך אכלו והלא כבר נתנה התורה. ועוד קשיא למ״ד יתרו קודם מתן תורה בא. וי״ל דמעשה זה שהקריב קרבנות אפשר שלא היה ביום רדת משה מן ההר כי אם ביום השני או ביום השלישי ואע״ג דקרא דויבא משה מקמי דהאי קרא דויהי ממחרת לא קאי אלא אמחרת יום הכפורים ומעשה דאכילה היה באותו יום כמו כן ומה שיצא לקראתו היה ביום א׳ ומה שאכלו עמו הי׳ ביום אחר וכל זה י״ל לפי שיטת רש״י דמפרש יתרו לאחר מתן תורה היה אבל למ״ד יתרו קודם מתן תורה בא י״ל דאפשר דזה המעשה שישב משה לשפוט את העם הי׳ קודם מתן תורה כי גם רש״י ז״ל פירש בפרשת בשלח כי במרה נצטוו על הדינין ואם כן י״ל שאכלו עמו ביום בואו ובמדרש תנחומא דורש יתרו לאחר מתן תורה בא ודורש עליו מקרא זה לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר אמר הקב״ה בני היו בשעבוד מצרים ויתרו היה יושב שוקט ובוטח אינו דין שישמח בשמחת הירה:

לקוטים על התורה

ער זועט דאך ניט פארש שווערין, איך האב איצט גיזעהן אז גאט האט די מִצְרַיִם דערטרינקען אין וואסער אונ האט קיין מַבּוּל געברייננגט, זעה איך אז דער כֹּחַ פון גאט איז גרוים, אז ער האט גיקענט ברייננגען דיא מִצְרַיִם צום יַם אונ זיי דערטרייננקען:

פירוש לתורת אלהים

משה מִן פון פריה ביז פאר נאכט: (יד) וַיַּרְא חוֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה לָעָם האט יִתְרוֹ דער שווער פון משה גיזעהן וואס ער טוהט דעם פאלק ער זיצט וויא אַמֶּלֶךְ אונ גאר דאס פאלק שטייט, איז אים דאס ניט גיפעלין וַיֹּאמֶר האט יִתְרוֹ גיזאגט צו משה מָה וואס איז די זאך וואס דו טוסט צום פאלק מַדּוּעַ ווארום זיצטו אליין וְכָל אונ גאר דאס פאלק שטייט פאר דיר מִן פון פריה ביז פאר נאכט: (טו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה האט משה גיזאגט לְחֹתְנוֹ צו זיין שווער דאס פאלק קומט צו מיר פארשטען דיא לערנונג פון גאט:

משלי חכמים

פרייליך פָּנִים, אויף מארגין איז דער סוחר ארוים גענאנגען אין גאס טרעפט אים זיין גוטער פריינד אונ פרעגט אים פאר וואס ביזטו אזוי טרויעריג, דו האסט דאך געמאכט אזוי אגרויס גישעפט וואס דו וועסט גליקליך ווערין פון אים, זאגט דער סוחר צו

טז כַּד הֲוָה לְהוֹן דִּינָא
מֵיתַן לְוָתִי וְדָאֵין אֲנָא
בֵּין גַּבְרָא וּבֵין חַבְרֵיהּ
וּמְהוֹדַעְנָא לְהוֹן יָת
קְיָמַיָּא דַייָ וְיָת
אוֹרָיְתֵיהּ׃ יז וַאֲמַר
חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה לֵיהּ לָא
תַקִּין פִּתְגָמָא דִּי אַתְּ
עָבֵיד׃ יח מִלְאָה תִלְאֵי
אַף אַתְּ אַף עַמָּא הָדֵין
דִּי עִמָּךְ אֲרֵי יַקִּיר מִנָּךְ
פִּתְגָמָא לָא תֵיכוֹל
לְמֶעְבְּדֵיהּ בִּלְחוֹדָךְ׃
יט כְּעַן קַבֵּיל מִנִּי
אֲמַלְכִנָּךְ וִיהֵי מֵימְרָא

טז כִּי־יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי
וְשָׁפַטְתִּי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ
וְהוֹדַעְתִּי אֶת־חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת־
תּוֹרֹתָיו׃ יז וַיֹּאמֶר חֹתֵן מֹשֶׁה אֵלָיו
לֹא־טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה׃
יח נָבֹל תִּבֹּל גַּם־אַתָּה גַּם־הָעָם הַזֶּה
אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי־כָבֵד מִמְּךָ הַדָּבָר
לֹא־תוּכַל עֲשֹׂהוּ לְבַדֶּךָ׃ יט עַתָּה
שְׁמַע בְּקֹלִי אִיעָצְךָ וִיהִי אֱלֹהִים

בעל הטורים

(טז) תורותיו. ג' במסו' הכא ואידך תרי בכנייתא דיחזקאל מלמד שרמז על ענין בהמ"ק: (יט) איעצך ג' במסורה הכא ואידך דבלעם לכה איעצך דאיתקש נבואה דבלעם לנבואת משה ואמרו רז"ל ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אבל באוה"ע קם. קבלתי שפירושו קם לשעה פי' לפי שעה כמו שהיתה מדברת לשעה ולא בהתמדה ואידך וכי איעצך לא תשמע אלי בענין לדקיהו שיען לו ירמיהו לצאת אל שרי מלך בבל משה שמע לעצת יתרו נאמר בו על מקומו יבא בשלום אבל צדקיהו שלא

רשב"ם

(יח) נבל תבל. כמו ונבלה שם שפתם אשר לא ישמעו איש שפת רעהו. לשון שלך מתבלבלת להשיב לכמה בני אדם יחד וגם הם מתבלבלים לשונם זה צועק וזה צועק ואין בך כח להשיב לכולם כסדר זה אחר זה: (יט) ויהי אלהים עמך. כלומר ויכלת עמוד:

רש"י

(טז) כי יהיה להם דבר בא. מי שהיה לו הדבר בא אלי: (יז) ויאמר חתן משה. דרך כבוד קוראו הכתוב ל חותנו של מלך: (יח) נבל תבל. כתרגומו. ולשונו ל' כמישה פלייסטר"א. כמו (ירמיה ח) והעלה נבל. (ישעיה לד) כנבול עלה מגפן וגו' שהוא כמוש על ידי חמה ועל ידי קרח וכחו תש ונלאה: גם אתה. לרבות אהרן וחור מ וע' זקנים: כי כבד ממך. כובדו רב יותר מכחך: (יט) איעצך ויהי אלהים

שפתי חכמים

ב דק"ל דפתח בלשון רבים ומסיים בלשון יחיד בא אלי ועז"פ מי שהיה וכו' ומפני שתשובת משה ליתרו במה שהיה חושב שהוא יושב לבדו כמנהג השרים אינה רק מן ושפטתי בין איש וגו' שהשיב לו שאין העמידה הזאת לתפארת אלא למשפט ולא מן הכתוב חקי האלהים ואת תורותיו שהיה מלמדן כי בלימוד הרב והתלמיד בעמידה לכך מפרש כי יבא וכי יהיה להם דבר שניהם על המשפט ולזה כתב הדבר בה"א הידיעה שפי' הדבר הנזכר לעיל במאמר כי יבא ומפרש גם התרגום למתבע אולפן על דבר המשפט: ל והא דלא פי' רש"י זה לעיל גבי וירא חותן משה וגו' י"ל משום דכתיב לעיל מיניה ויאמר משה לחותנו כי יבא וגו' א"כ הי"ל גם כן כאן לכתוב ויאמר חותנו ולא לעיל: מ וקשה והלא חור כבר היה נהרג במעשה העגל ווה

לזכיר משה לכ"פ דרך כבוד וכו' ומ"ה פי' הכא ולא פירש זה

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יח) גם אתה. לרבות אהרן וחור. תימה שהרי חור נהרג במעשה העגל כדפירש רש"י בפרשת כי תשא גבי ויבן מזבח לפניו קרי ביה מזבות לפניו. ויש לומר דהך דרשא אתיא כמ"ד יתרו קודם מתן תורה היה דאבתי לא נהרג חור:

עניני עצת יתרו

(יז) ויאמר חותן משה אליו וגו'. רבים מקשים עלת יתרו לא היתה כל כך עלה עמוקה שלא הבין אותה משה ולא אחד מישראל. שיוכלו לעשות שופטים. הלא יוכל משה לבחור גדולי חכמי ישראל ללמדם התורה והמצוה כמו שלוהו ה' והחכמים האלה יתפשטו בכל מחנה ישראל. ושיהיו דיינים בכל שבט וכל שיהיה לו ריב עם חברו יבוא לדון לפניהם ונראה לתרץ דבכל

פרשה זו לא נכתב שם יתרו רק חותן משה. והנה אמרו חז"ל אם היו ישראל שומעין התורה מפי הקדוש ברוך הוא לא היתה התורה

פירוש לתורת אלהים

(טז) און ווידער כי אז זייא האבין עפעס אזאך דאס הייסט איינער מיט דעם אנדערין האבין אקריג בא אלי קומט ער צו מיר ושפטתי און איך טוה משפטין צווישען איין מענטש און צווישען זיין חבר והודעתי און איך מאך זייא וויסען דיא גיזעץ פון גאט און זיין תורה מחמת דעם מוזען זיי שטיין אזוי וויא בעלי דינים פאר אבית דין: (יז) ויאמר חותן משה אליו האט דער שווער פון משה גיזאגט צו משה לא טוב דיא זאך איז ניט גוט וואס דו טוהסט: (יח) נבול מיר ווערין תבול דו וועסט מיד ווערין גם אויך אתה דו גם דאס פאלק וואס איז מיט דיר וועלין אויך מיד ווערין כי ווארום דיא זאך איז פאר דיר שווער לא דו קענסט דאס ניט אליין טאהן: (יט) עתה אצונד שמע בקולי הער צו מיין קול איעצך איך וועל דיר איין עצה געבין ויהי גאט וועט מיט דיר זיין,

משלי חכמים

צו זיין גוטען פריינד פון תאנען רייסטו אז איך וועל גליקליך קטרין פון דעם גישעפט, האט דער גוטער פריינד גיזאגט איצט ניט לאנג האב איך גיטראפין דעם מעקלער ער איז גיוועזן זייער פרייליך פון דעם גוטען גישעפט וואס דו האסט געמאכט, האט

עמך היה אתה לעם מול האלהים
והבאת אתה את־הדברים אל־
האלהים: כ והזהרתה אתהם את־
החקים ואת־התורת והודעת
להם את־הדרך ילכו בה ואת־
המעשה אשר יעשון: כא ואתה
תחזה מכל־העם אנשי־חיל יראי

אונקלוס

די בסעדך הוי את לעמא תבע אולפן מן קדם יי ותהי מיתי את ית פתגמא לקדם יי:
כ ותזהר יתהון ית קימיא וית אוריתא ותהודע להון ית אורחא די יהכון בה וית עובדא די יעבדון:
כא ואת תחזי מכל עמא גברין דחילא

תולדות אהרן

והודעת להם מועד קטן ה

רשב"ם

היה אתה לעם מול האלהים. לאותם דינים שצריך לדרוש אלהים אתה תשמע מה יאמר לך הקדוש ברוך הוא והזרת אתהם וזהו הדבר הקשה יביאו אליך אבל שאר דינים הנודעים (בקל) לחכמי ישראל שתשים עליהם. ישפטו הם והקל מעליך: (כא) **אנשי חיל.** אנשי ממון וגבורה שלא יגורו מפני איש:

בעל הטורים

שמע לעצת ירמיהו גלה ממקומו: (כ) והזהרתה אתהם. ב' ההין יתירים אלו יו"ד דברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות:

שפתי חכמים

היה את"כ. ויש לומר יש אגדה אחרת שסוברת שלא נהרג חור במעשה העגל ולפי אותה אגדה מפרש רש"י חור ולפי אגדה אחרת אינו כא לרבות אלא אהרן וזקנים. מהרש"ל: נ דתחזה

רש"י

עמך. (מכילתא) בעצה אמר לו לא המלך בגבורה: **היה אתה לעם מול האלהים.** שליח ומליץ בינותם למקום ושואל משפטים מאתו: **את הדברים.** דברי ריבותם: (כא) **ואתה תחזה.** ברוה"ק ג שעליך: **אנשי חיל.** עשירים שאין צריכין להחניף

עניני עצת יתרו

משתכחת מהם ואף שלא זכו ישראל לזה עכ"ז היה ברצונם לשמוע התורה מפי משה ששמע מפי הגבורה. ואף שהיה ככד עליהם לעמוד על משה מן הבקר עד הערב וידעו ג"כ עלה זו שיכול משה למנות שופטים עליהם. עכ"ז קבלו עליהם בטרחא הגדולה הזו אך לשמוע התורה מפיו של משה אליהם. וגם מי זה אשר יערב לבו לומר כזאת למשה שיהיו כממעטים בכבודו ואחת היא להם אם שומעים ממשה או מאנשים אחרים ע"כ שתקו ולא אמרו דבר. וגם משה רבינו עצמו אף שידע בכבודו

לקוטים על התורה

(יט) **היה אתה לעם מול האלהים וגו'.** דער ספר דברי שאול שרייבט, דיא עצה פון יתרו צו משה איז געוועזן אגרויסע עצה וואס זיא איז ווערט זיא זאל זיין געשריבען אין דיא תורה, ווען יתרו האט געזעהן משה זיצט אונ פיל יודין שטייען נעבין אים פון פריה ביז נאכט, האט יתרו גיפרעגט ביי משה וואס טוהסטו צו דעם פאלק וואס זייא שטייען געבין דיר אגאנצין טאג, האט משה גיזאגט צו יתרו, דאס פאלק קומען צו מיר וועגין עטליכע זאכין, עס זענען דא מענטשין וואס קומען פרעגין ווי אזוי זיי זאלין דינען גאט וואס גאט פערלאנגט פון דעם מענטש צו זיין פרומקייט, זאג איך זיי, עס זענן דא מענטשין וואס האבין אקריג איינער מיט דעם אנדערין, קומען זיי צו מיר איך זאל מאכין שלום צווישען זייא, זאג איך זיי ווער עס איז גירעכט אונ ווער עס איז ניט גירעכט אונ עס ווערט שלום, עס זענען דא מענטשין וואס קומען לערנען תורה, זאג איך זיי די חקים [דאס זענען די מצות וואס גאט האט גוזר גיוועזן מען זאל אזוי טאהן, אונ פאר וואס מען זאל אזוי טאהן ווייסין מיר ניט] אונ איך לערין מיט זיי די תורה אונ מצות וואס איך קען זיי זאגין דעם טעם פון די מצות פאר וואס גאט האט אזוי גיבאטין, ווייל יעדער יוד קומט וועגין וואס אנדערש דריבער פארזאמולט זיך אפולע שטוב מיט מענטשין אונ ביז איך ענפער צו יעדערין גייט אוועק דער טאג, אונ אזוי איז אלע טאג, האט יתרו גיזאגט צו משה דו ווערסט מיד ווערין מיט אזוי אפירונג, איך וועל דיר געבין אעצה נאר גאט זאל זיין מיט דיר, ער זאל אויך

פירוש לתורת אלהים

ורש"י שרייבט יתרו האט גיזאגט צו משה פרעג ביי גאט אויב ער וועט מסכים זיין צו דער עצה וואס איך גיב דיר] וואס איז די עצה היה דו זייא צום פאלק אמליץ אונ אשליח צווישען זייא אונ הקב"ה אונ זאלסט פרעגין זייערע משפטים פון גאט והבאת אונ דו זאלסט ברייגגען זייערע רייד זייערע טענות פאר גאט: (כ) והזהרתה אונ דו זאלסט זייא לערנען את דיא גיזעץ ואת אונ דיא לערנונג והודעת אונ זאלסט זייא לאזען וויסען את דעם וועג וואס זייא זאלען גיין אין איר ואת אונ וואס זייא זאלין טאהן: (כא) ואתה תחזה אונ דו זאלסט זעהן מיט דעם רוח הקודש וואס אויף דיר אונ דו זאלסט אויס דער וויילען מכל פון גאר דעם פאלק אנשי חיל העלדין דאס מיינט מען עשירים וואס זיי דארפין קיינעם ניט חנפנן

משלי חכמים

דער סוחר גיזאגט צו דעם גוטען פריינד, דו האסט אטעות ער האט געמאכט, דורך מיר האט ער פארדינט פיל געלט אונ דער מעקלער האט זיך געפריים מיט דעם גוטען גישעפט וואס ער איז שוין גיווארין אנגיד, אבער אויב איך וועל פארדינען-

אלהים אנשי אמת שנאי בצע ושמת עלהם שרי אלפים שרי

בחליא דיי גוברין דקשוט דסנן לקבלא ממון ותמני עליהון רבני אלפין רבני מאותא רבני

תו"א ושמת עליהם. סנהדרין יח:

רשב"ם

שנאי בצע. שוחד וגזל קרוי בצע בכל מקום הוי בצע רע לביתו מה בצע כי נהרוג את אחינו. מה שכר. כי יבצע כי ישל אלוה נפשו:

רש"י

ולהכיר פנים: אנשי אמת. אלו בעלי הבטחה שהם כדאי לסמוך על דבריהם שע"כ יהיו דבריהם נשמעין: שנאי בצע. ששונאין את ממונם בדין כההיא דאמרי' כל דיינא דמפקין ממונא מניה בדינא ם לאו דיינא הוא (ב"ב כה): שרי אלפים. הם היו שש מאות שרים לשש מאות אלף (סנהדרין יח): שרי מאות. ששת

שפתי חכמים

מל' חזיון דאל"כ הל"ל תכחר א"נ דאנ"כ איך יכול משה לברר מת"ר אלף אנשי חיל ואנשי אמת: ם הרא"ם כתב על רש"י וי"ל דלא רק כי אין הנדון דומה לראיה וי"ל כגון שבאו שנים לפניו ואמר אחד מהם אם אין אתה מזכני הריני שורף את ביתך ודיין זה ירא מפניו ומזכהו ויודע דיין זה שבעל דין חבירו יתבענו לדין על שחייבו שלא כדין ויתחייב לשלם לו מה שהפסידו ופ"ז קאמר כל דיינא וכו' כלומר כל דיין שחייב לשלם ממון משום שניכה את החייב על ידי אונס אפ"ה לאו דיינא הוא שלא

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כא) שרי אלפים. בשלהי פ"ק דסנהדרין מסיק שהיו שרי אלפים שש מאות ושרי מאות ששת אלפים ושרי חמשים שנים עשר אלף ושרי עשרות ו' רבוא. והימה שהרי כשנפלו מישראל י"ח אלף ושש מאות לשרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים אם כן לא נשאר בישראל ששים רבוא ולא תמצא בשרי עשרות ו' רבוא. וי"ל דמתחלת היו בוררין לשרי עשרות ו' רבוא ומן החשובין שבהן היו בוררין י"ב אלף לשרי חמשים וגם משרי חמשים היו בוררין מחשובין שבהן ו' אלפים לשרי מאות ומהם בוררין ו' מאות לשרי אלפים והא דאמרינן התם נמצאו דייני ישראל ז' רבוא וח' אלפים ושש מאות שם דייני קא חשיב אי נמי שרי עשרות היו מן הששים רבוא של ישראל שהיו מבן עשרים ועד בן ששים שנה אבל שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים היו מן הזקנים שהיו מבן ששים ומעלה:

עניני עצת יתרו

רב מכחו מ"מ מחמת אהבת ישראל המודרש בלבו להשפיע להם רב טוב לא השגיח לכובד המשא אשר עליו רב מכחו אך מסר נפשו וכחו למען טובת ישראל. וגם לא רצה לשאול מפי הקב"ה אם ירשהו למנות דיינים. שיתראה שמשה רוצה להשליך מעליו הנהגת ישראל ואינו בוטח בה' הנותן ליעף כח. ומחמת שמשה וישראל לא שאלו כזאת מהקב"ה. ע"כ גם הקב"ה לא אמר להם שימנו שופטים. שיהיה נראה שאין הפרש אם לשמוע הדינים מפי משה או מפי שופטים. אך כאשר בא יתרו שהוא חותן משה. יען למשה למנות שופטים מחמת שני דברים. א) לא הבין החילוק שאמרנו. והיה אצלו הדבר שוה אם ישראל ישמעו הדינים מפי משה או מפי דיינים אחרים. שנית רצה לפקיד על טובת חתנו שהוא כבנו. ע"כ אומר הכתוב „ויאמר חותן משה אליו לא טוב הדבר" מחמת שהוא חותנו ע"כ יעצו למנות שופטים להקל עולו מעליו וזה שאמר הכתוב וישמע משה לקול חותנו. מחמת שחותנו בא אליו בקולו לנגוש אותו כמנוי השופטים ע"כ שמע לעצתו. אף שמשה וישראל לא היו רוצים כזה. ועל אופן זה שאל משה מהקב"ה אם ימלא רצון חותנו. וה' נתן לו רשות על זה:

פירוש לתורת אלהים

אנשי אמת מענטשין וואס זיי זאגין נאר אמת אונ זייא זענען כדאי מען זאל זיך סומך זיין אויף זייערע רייד, ווארום מחמת דעם וועט מען זייא פאלגען וואס זיי וועלין זאגין שנאי בצע זיי האבין פיינט אום רעכט געלט ושמת אונ דו זאלסט טאהן עליהם אויף זיי כלומר דיא מענטשין וואס דו וועסט אוים קלויבין זאלסטו זייא מאכין פאר הארען איבער די ישראל שרי אלפים אזעלכע הארען זייא זאלין האבין צו שאפען איבער

לקוטים על התורה

הייסין אזוי טאהן, דו זאלסט זיין וועגין דעם פאלק מול האלהים. דער ילקוט זאגט דאס מיינט מען דו זאלסט זיין אבלי פול מיט רייד, אזוי וויא איינער וואס האט צו פארקויפין משקה ביסלאכווייז, מיט דעם גלעזיל, וועט ער ניט גיין אין קעלער וועגין יעדער גלעזיל משקה וואס ער דארף געבין דעם טרינקעד, נאר ער שטעלט נעבין זיך אפאס בראנפין, אונ ווער עס וויל אגלעזיל בראנפין שעפט ער אן פון פאס אונ גיט אים, אזוי זאלסטו טאהן, היינט גייסטו צו גאט פרעגין יעדער דין בעזונדער, איינמאל קומט מען וועגין אדין גייסטו צו גאט פרעגין, שפעטער קומט מען וועגין איין אנדער דין גייסטו צו גאט פרעגין. דריבער מוזטו אליין ריידין מיט יעדער יוד בעזונדער, אונ קענסט ניט אויף נעמען שופטים ווייל דו אליין ווייסט נאך ניט אלע דינים, דריבער זאלסטו ווערין אפולע כלי מיט רייד, זאלסט גיין צו גאט אונ זאלסט ביי אים פרעגין אונ לערנען אלע דינים, וועסטו קענען זאגין צו די יודין מיט איין מאהל אלע חקים, אונ אלע תורות, אונ אלע פרומקייט, פון גמילות חסדים אונ צדקה, אונ מוסר, אונ וועגין די תורות וואס צוויי מענטשין קריגען איינער מיט דעם אנדערין זאלסטו אויפנעמען דיינים אונ זאלסט זייא לערנען אלע דינים וועלין זיי שוין אליין משפטין אונ מאכין שלום צווישען דיא מענטשין, אונ דיא דיינים זאלין זיין אנשי חיל, רייכע מענטשין, וועלין זיי ניט נעמען געלט צו פסקנען פאלש דעם דין, אונ זאלין זיין, יראי אלהים. זאלין מורא האבין פאר גאט צו פסקנען פאלש אפילו אן געלט, אונ זאלין זיין אנשי אמת, זייא זאלין משפטין אאמתה דין תורה, שונאי בצע. זיי זאלין פיינט האבין צו מאכין אפשרה, אפארגלייכונג, ווארום אפארגלייכונג איז אגזלה, אויב ראובן מאנט ביי שמעון זאגט עס קומט פון אים נאר ניט, אונ בית דין

משלי חכמים

מיים איך ניט, איך דארף נאך אויסהאקין דעם וואלד אונ פירען דיא האלץ אויף דעם ים, ווער וויים וואס אין וועג וועט זיין אונ אויב איך וועל פארדינען, דריבער האב איך נאך ניט מיט וואס זיך צו פרייען, דאס זעלבינע איז געווען ביי יתרו, דורך דעם וואס דיא יודין זיינען ארוים געגאנגען פון מצרים האט יתרו געמאכט אגוט געשעפט, ער האט זיך מגייר געווען, זיין איידים משה איז אמלך איבער דיא יודין זיין נאמען איז געהערט געווארין אויף דיא גאנצע וועלט, דריבער האט יתרו זיך געפרייט אונ האט געלויבט גאט, אבער דיא יודין האבין נאך ניט געהאט מיט וואס זייא זאלין זיך פרייען, דערווייל זענען זייא אין דער

מאות שרי חמשים ושרי עשרת׃
כב ושפטו את־העם בכל־עת והיה
כל־הדבר הגדל יביאו אליך וכל־
הדבר הקטן ישפטו־הם והקל
מעליך ונשאו אתך׃ כג אם את־
הדבר הזה תעשה וצוך אלהים
ויכלת עמד וגם כל־העם הזה
על־מקמו יבא בשלום׃ שלישי
כד וישמע משה לקול חתנו ויעש

אונקלוס

חמשין ורבני עשורתא׃
כב וידונון ית עמא בכל
עדן ויהי כל פתגם רב
ייתון לותך וכל פתגם
זעיר ידונון אינון ויקלון
מנך ויסוברון עמך׃
כג אם ית פתגמא הדין
תעביד ויפקדינך יי
ותיכול למיקם ואף כל
עמא הדין על אתריה
יהך בשלם׃ כד וקביל
משה למימר חמוהי

תולדות אהרן

וכל הדבר. סנהדרין יז: והקל מעליך. סנהדרין טו: ונשאו אתך. סנהדרין ט:

רשב"ם

(כב) כל הדבר. לדרוש אלהים: (כג) וצוך אלהים. בשיצוך אלוה לשפטם: ויכלת עמוד. ע"י מסייעך: וגם כל העם הזה. הנצב עליך מן הבקר ועד הערב יבא מהרה איש איש אל ביתו בשלום:

שפתי חכמים

פיה לו לזכות את החייב שהרי כתיב לא תגורו מפני איש: ע פי' ויהיו דנין בכל עת ונקרא עתיד כלומר שידונו בכל עת אבל ושפטו השני מתרגם ודיינין שהיו דנין בכל עת ונקרא בינוני עבר: פ פי' דה"א לפרשו ל' צווי משום דכמינוי הדיינים הנזכרים כבר הניע הקלות ואין צריך פעולה אחרת לעשות כדי להקל ופירושו כזה בכל להקל מעליך ולא כסכה אחרת: צ פי' כאלו אמר ואם לוך

בעל הטורים

(כג) וצוך. ב'. הכא. ואידך וצוך לנגיד פי' אם יצוך אלהים כזה תוכל להיות נגיד כי בענין אחר לא תוכל לעמוד: על מקומו. ב' במסו'. דין. ואידך והתבוננת על מקומו ואיננו לומר אם תעשה דין למטה הרי הוא שלום ואם לאו יעשו לו דין למעלה וזהו והתבוננת על מקומו ואיננו:

רש"י

אלפים היו: שרי חמשים. י"ב אלף: שרי עשרות. ששים אלף. (מה שפירש"י על כל השרים כמה היו והוא לכאורה ללא צורך והנה באמת תיקן בזה ותי' קושיא בפסוק דקחשיב מלמעלה למטה ר"ל המספר מרובה קודם מספר המועט ולא הל"ל אלא מתחלה שרי עשרות בראשונה ואח"כ בהדרגה כולם ולפי פירושו שהזכיר ופרט סכום מנין השרים לא וחשוב וכשתדקדק במנינם ולגבייהו אחי ספיר מספר המועט תחילה ואח"כ בהדרגה כן נ"ל נכון ודו"ק): (כב) ושפטו. וידונון ע לשון צווי: והקל מעליך. דבר זה להקל מעליך. והקל כמו והכבד את לבו והכות את מואב לשון הווה: (כג) וצוך אלהים ויכלת עמוד. המלך בגבורה אם יצוה אותך צ לעשות כן תוכל עמוד (מכילתא) ואם ימנע על ידך לא תוכל לעמוד: וגם כל העם הזה. אהרן נדב ואביהוא ושבעים זקנים

ל התורה

זאגין שמעון זאל געבין צו ראובן פופציג רובל, ווערט דאך איינער געגזלת מיט פופציג רובל, אויב עס איז אמת וויא ראובן זאגט, הט ראובן שאדין פופציג רובל, אונ אויב עס איז אמת ווי שמעון זאגט, הט שמעון שאדין פופציג רובל:

פירוש לתורת אלהים

טויזינד שרי הארען איבער הונדערט שרי חמשים הארען איבער פופציג ושרי הארען איבער צעהן׃ (כב) ושפטו את העם אונ זייא זאלין משפטין דאס פאלק אלע צייט וואס זייא וועלין בדארפין והיה

יבא זאל זיין כל איטליכע גרויסע זאך דאס הייסט אגרויסער משפט יביאו אליך זאלין זייא ברייננגען צו דיר דו זאלסט דאס משפטין וכל אונ אקליינע זאך ישפטו זאלין די הארין משפטין אונ פון וועגין וואס היים איך דיר דאס טאהן והקל כדי עס זאל פאר דיר גרינגער זיין ונשאו אונ זיי זאלין ליידין מיט דיר די טירחא פון דעם פאלק: (כג) אם את הדבר אז דו וועסט די זאך טאהן וואס איך גיב דיר איין עצה אונ דו וועסט פרעגין גאט וצוך אונ גאט וועט דיר גיביטען דאס הייסט גאט וועט דיר אויך הייסין אזוי טאהן ויכלת וועסטו קאנען בשטיין וגם אונ גאר דאס פאלק זי וועט קומען אויף זיין ארט בשלום: (כד) וישמע האט משה גיהערט דאס קול פון זיין שווער אונ האט זיך בראטען מיט גאט האט גאט אויך מסכים גיוועזן צו דער עצה פון יתרו ויעש האט משה גיטאהן אלץ וואס יתרו האט אים גיזאגט אונ האט אים איין עצה גיגעבין אזוי ווי דער

משלי חכמים

מדבר, זיי דארפין נאך האבין אזוי פיל מלחמות אונ נעמען די תורה, אונ זיין פערציג יאהר אין דער מדבר, דריבער האבין זייא נאך נים גילויבט נאר אויף אלע טובות אין כלל, נאר גיפלאכטיים אויף יעדער טובה בזונדער׃

כֹּל אֲשֶׁר אָמָר: כה וַיִּבְחַר מֹשֶׁה
אַנְשֵׁי־חַיִל מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם
רָאשִׁים עַל־הָעָם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי
מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת:
כו וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת אֶת־
הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֶל־מֹשֶׁה
וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפּוּטוּ הֵם:
כז וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה אֶת־חֹתְנוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ
אֶל־אַרְצוֹ: פ רביעי יט א בַּחֹדֶשׁ
הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינָי:

אונקלוס

וַעֲבַד כָּל דִּי אֲמַר:
כה וּבְחַר מֹשֶׁה גֻּבְרִין
דְּחֵילָא מִכָּל יִשְׂרָאֵל וּמַנִּי
יָתְהוֹן רֵישִׁין עַל עַמָּא
רַבָּנֵי אַלְפִין רַבָּנֵי מַאְוָתָא
רַבָּנֵי חַמְשִׁין וְרַבָּנֵי
עִישׂוּרְיָתָא: כו וְדָיְנִין
יָת עַמָּא בְּכָל עִדָּן יָת
פִּתְגָם קְשֵׁי מַיְתַן
לְוָת מֹשֶׁה וְכָל פִּתְגָם
זְעֵיר דָּיְנִין אִנּוּן:
כז וְשַׁלַּח מֹשֶׁה יָת חֲמוּהִי
וַאֲזַל לֵיהּ לְאַרְעֵיהּ:
א בְּיַרְחָא תְּלִיתָאָה
לְמִפַּק בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּיוֹמָא
הָדֵין אֲתוֹ לְמַדְבְּרָא

הו"א ושפטו את. סנהדרין לד: בחודש השלישי. ר"ה ג: ביום הזה באו שבת פו: מדבר סיני. בס פט:

בעל הטורים

(כו) הקשה. ג' במסורה. הדבר הקשה. ערפך הקשה. מלמד שהיה משה דן דין האלהים (נ"א אנשי אלים) שהיו קשה עורף: (א) בחדש השלישי. סמך למה שאמרו הגיורת והשבויה והמשוחררת לא ינשאו עד שיהיה להם ג' חדשים כמו שישראל נשתחררו ויצאו משבי מצרים המתין להם ג' חדשים ליום מ"ת שנתחתנו בו להקב"ה: לצאת. ג'. הכא. ואידך לצאת בני ישראל על ענין הבית וכן הכא בנו את משכן. ואידך על מיתת אהרן בשנת הארבעים לצאת בני ישראל שמיתת הצדיקים מכפרת: ביום הזה באו מדבר סיני. על אותו יום שנאמר למשה תעבדון את האלהים על ההר הזה:

רשב"ם

(כו) ישפוטו הם. כמו לא תעבורי מזה. בכמת מקומות (וא"ו מלאפום במקום וא"ו חולם):

רש"י

ק הגלוים עתה עמך (מכילתא): (כו) ושפטו. ודיינין ית עמא: יביאון. מייתין: ישפוטו הם. כמו ישפטו (בהולם) וכן (רות ב) לא תעבורי כמו לא תעברי ותרגומו דיינין אינון. מקראות העליונים היו לבון צווי לכך מתורגמין וידונון ייתון ידונון ומקראות הללו לשון עשייה: (כז) וילך לו אל ארצו. לגייר ר בני משפחתו (מכילתא): (א) ביום הזה. (שבת פו) בראש חודש ש לא היה צריך לכתוב אלא ביום ההוא מהו ביו' הזה שיהיו

שפתי חכמים

אלהים ויכלת עמוד. דאל"כ מאי ולוך אלהים מהיכן ידע שיצוהו השם כמו שהוא מייעץ לו: ק דה"א לפרשו על הבעלי דינים כיון שבמדבר לא היו עובדי אדמה ולא בעלי מלאכות ואע"ג דנראה מן הכתובים שיסב משה לבדו מ"מ דרשו רז"ל שנלוו עמו אף קודם עצת יתרו מדכתיב גם אתה גם העם. (מהרש"ל) נס נרבות אהרן כל לרבות נדב ואביהוא ובכלל הרבוי של אהרן הם הזקנים אבל נדב ואביהוא אינם בכלל זה שהרי עדיין לא היו זקנים לכך מרבה אותם ברבוי אחר אבל לא רצה לחשוב הכא חור כיון דיש מדרש שכבר מת א"כ מה תועלת לחשוב אותו: ר דאל"כ למה תלה השליחות במשה אלא ע"כ לגייר בני משפחתו וזהו שבא למשה דכתיב ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה וגו' וילך וישב את העם: ש כתיב הכא ביום הזה וכתיב התם החדש הזה לכם מה להלן בר"ח אף כאן בר"ח.

ענין קבלת התורה

(א) בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים וגו'. הכפל לשון שיש בשני פסוקים אלו. ביארו הכתובים בזה שעם היות שנסעו מרפידים אחר קרה להם שם מה שקרה עם עמלק שבא עליהם פתאום וילחם בם שמפני זה היה ראוי

פירוש לתורת אלהים

איז גישטאנען: (כה) וַיִּבְחַר האט משה אויס גיקליבען אַנְשֵׁי חַיִל (עיין לעיל) מִכָּל יִשְׂרָאֵל פון אַלע

לקוטים על התורה

(א) בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי וגו'. דער מדרש תנחומא שרייבט רבי יהושע בן לוי זאגט ווען די יודין זענען

יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן און ער האט זייא גיגעבין פאר עלצטע איבער דעם פאלק: (כו) וְשָׁפְטוּ און זייא האבין גימשפט דעם פאלק אלע צייט וואס זייא האבין בדארפט אֶת אשווערע זאך האבין זייא גיבראכט צו משה ער זאל משפטין וְכָל הַדָּבָר הַקָּטֹן און אקליינע זאך יִשְׁפּוּטוּ הֵם האבין זיי גימשפט: (כז) וַיְשַׁלַּח האט משה בלייט זיין שווער יִתְרוֹ וַיֵּלֶךְ און יתרו איז אוועק גיגאנגען צו זיין לאנד, [רש"י שרייבט ער איז גיגאנגען מגייר זיין זיין משפחה]: (א) בַּחוֹדֶשׁ אין דעם דריטען חודש לְצֵאת נאך דעם וויא דיא יודין זענען ארויס גיגאנגען פון מִצְרַיִם דאס איז דער חודש סיון בָּאוּ זענען

ספר הישר

בחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי וגו'. אין דעם דריטען חֹדֶשׁ ווי די יודין זענען ארויס גענאנגען פון מִצְרַיִם, דעם זעקסטין טאג אין חֹדֶשׁ, האט הקב"ה גיגעבין צו די יודין די עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת [צעהן גיבאט], די יודין האבין געהערט די צעהן

ב וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי
וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר וַיִּחַן־שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד
הָהָר׃ ג וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל־הָאֱלֹהִים

ת״א ומשה עלה. סוכה ה׳

אונקלוס

ב וּנְטַלוּ מֵרְפִידִים וַאֲתוֹ לְמַדְבְּרָא דְסִינַי וּשְׁרוֹ בְּמַדְבְּרָא וּשְׁרָא תַמָּן יִשְׂרָאֵל לָקֳבֵל טוּרָא׃
ג וּמֹשֶׁה סְלֵיק קֳדָם יְיָ

רשב״ם

(ב) נגד ההר. הנזכר למעלה. תעבדון את האלהים על ההר הזה.

שפתי חכמים

(נח״י) נ״ל דה״פ בחדש השלישי ביום הזה ולא נכתב באיזה יום פ׳ זה הוי אומר לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ד״ח הי׳ כי ר״ח נקרא חודש כמו מחר חדש וכן לא חדש ולא שבת וכו׳ וז״ש בחדש השלישי לכן פריך הרב א״כ לא הול״ל אלא ביום ההוא כיון מנשמע שהיה ראש חודש בלי ג״ש אלא וכו׳ ובזה יתורצו קושית הרא״ם: ת דכתיב ויחן ישראל נגד ההר כאיש אחד: א אינו ר״ל כ״מ שנאמר מנגד שהוא מזרח דהא כתיב מנגד סביב לאהל מועד יחנו ואין פירושו למזרח אלא ר״ל כ״מ שנאמר מנגד

רש״י

דברי תורה חדשים עליך כאלו היום נתנו: (ב) **ויסעו מרפידים.** למה הוצרך לחזור ולפרש מהיכן נסעו והלא כבר כתב שברפידים היו חונים בידוע שמשם נסעו אלא להקיש נסיעתן מרפידים לביאתן למדבר סיני מה ביאתן למדבר סיני בתשובה ת אף נסיעתן מרפידים בתשובה (מכילתא): ויחן שם ישראל. כאיש אחד בלב אחד אבל שאר כל החניות בתרעומות ובמחלוקת (מכילתא): **נגד ההר.** (מכילתא) למזרחו וכל מקום שאתה מוצא נגד א פנים למזרח: (ג) **ומשה עלה.** ביום השני

ענין קבלת התורה

שיפחדו וישימו לב במקום תחנותם ולא יחנו במדבר אבל יעלו בהר להשגב שם מפחד אויב שלא יבא עליהם ומההר ילחם בם. הנה הם לא עשו כן כי בבואם אל מדבר סיני בטחו באלהים ויחנו במדבר כאומרם ה׳ לי לא אירא מה יעשה לי אדם עד שהיו תם קרובים וסמוכים להם לא עלו בו לחנות שמה אבל ויחן שם ישראל נגד ההר ולא עליו כי עשו זה מרוב בטחונם באלהים ולתקיתם שמאותו ההר תנתן אליהם התורה. חז״ל אמרו כל המסעות והחניות שהיו ישראל נוסעים וחונים מיום צאתם ממצרים עד בואם אל המקום הזה. היו בנסה ומריבה. ע״כ כתוב הכל בלשון רבים ויסעו ויבואו ויחנו. ועבור זה משה לא הי׳ יכול לפנות לבו ולהתבודד בשכלו ומחשבתו בעניני ה׳ כי הי׳ ערוד בעניני העם להרגיע את רוחם ולמלא משאלותם. אבל בחניה זו כתיב ויחן שם ישראל. בלשון יחיד. כי כלם היו כאיש אחד בלב אחד. והמחנה היתה שלוה ושקטה. ולא הי׳ למשה שום דבר עם המחנה ע״כ ומשה עלה אל האלהים. ר״ל משה התבודד ועלה במעלות השכל וההתבודדות אל האלהים בהכינו נפשו וכחותיו לקבל השפע הנבואיי מתי תבוא אליו. ואז מתוך התבודדותו ויקרא אליו ה׳ מן ההר שיעלה שמה ודבר עמו וצוהו בשליחותו. ומלת עלה שנאמר כאן ומשה עלה אל האלהים היא עליית השכל וההתבודדות לא עליה גשמית אל ההר. ע״כ לא כתיב ומשה עלה אל ההר. כי אם „עלה אל האלהים״. וצוהו ה׳ שילך אל העם לדעת מהם אם יחפצו לקבל התורה. ושלא ישאל זה אל ראשי העם בלבד. אלא גם לכל העם. והוא אומרו כה תאמר לבית יעקב. אל ההמון והנשים.

לקוטים על התורה

ארוים געגאנגען פון מִצְרַיִם, ווייל דיא מִצְרִיִים האבין מיט זייא געארבעט שווערע ארבעט, מיט לֵיים אונ ציגול, דריבער זענען דיא יודין געווען מיט פעלערס, עס זענען געווען פיל יודין וואס אויף זיי זענען ארויף געפאלין ציגול האבין די ציגול צוּבראכין זייערע הענט, אדער זייערע פיס, האט גאט געזאגט עס איז ניט שיין איך זאל געבין מיין תּוֹרָה צו אזעלכע מענטשין וואס האבין פעלערס, האט גאט אוועק געטאהן צו דיא מלאכים, זענען זייא אראפ געגאנגען צו די יודין אונ האבין זייא אויסגעהיילט, פון וואנען ווייסין מיר ווען גאט האט געגעבין די תּוֹרָה זענען די יודין געווען געהענדיג, ווארום עס שטייט אין פסוק דאס גאנצע פאלק האבין געזעהן דיא שטיממען, פון וואנען ווייסין מיר אז זיי זענען געווען הערענדיג, ווארום זיי האבין געזאגט מיר וועלין הערין וואס גאט וועט זאגין, פון וואנען ווייסין מיר אז אלע יודין האבין געהאט הענט, ווארום זיי האבין געזאגט מיר וועלין טאהן דיא מצות, פון וואנען ווייסין מיר אז אלע יודין האבין געהאט פיס, ווארום עס שטייט אין פסוק דיא יודין האבין זיך געשטעלט אונטער דעם בארג, אונ ביז די יודין זענען געהיילט געווארין פון זייערע פעלערס האט געדויערט ביז ראש חדש סיון, דריבער האט גאט געווארט מיט די תּוֹרָה צו געבין די יודין ביז ראש חדש סיון, וויא עס איז געקומען דער חדש סיון האט גאט אנגעהויבין פארברייטין די יודין צו די תורה:

פירוש לתורת אלהים

דיא יִשְׂרָאֵל געקומען אין מִדְבַּר סִינַי: (ב) וַיִּסְעוּ
האבין די יִשְׂרָאֵל געצויגין פון רְפִידִים נאך פאר
ר״ח סִיוָן וַיָּבֹאוּ אונ זענען געקומען אין מִדְבַּר סִינַי
וַיַּחֲנוּ אונ זיי האבין גערוהט אין דער מִדְבָּר אום
ראש חודש וַיִּחַן האבין דיא יִשְׂרָאֵל דארטען
גערוהט נֶגֶד אקעגין בארג סִינַי דאס מיינט מען
אין מִזְרָח זייט פון דעם בארג: (ג) וּמֹשֶׁה אונ משה

ספר הישר

גיבאט מיט גרויס שִׂמְחָה, אונ דער כָּבוֹד פון הקב״ה איז געווען אויף דעם בארג סִינַי אונ ער האט גערופין צו משה פון דעם וואלקין אונ משה איז ארויף געגאנגען אויף דעם בארג אונ משה איז געווען אויף דעם בארג סִינַי פערציג טעג אונ פערציג נעכט ברויט האט ער ניט געגעסין וואסער האט ער ניט געטרונקען אונ הקב״ה האט מיט אים געלערנט חוּקִים אונ מִשְׁפָּטִים ער זאל זיי לערנען מיט דיא

משלי חכמים

(ג) וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים וגו׳. דיא גמרא זאגט ווען משה איז ארויף געקומען אין הימעל נעמען דיא תּוֹרָה האבין דיא מַלְאָכִים גיפרעגט ביי גאט וואס טוהט א מענטש אין הימעל, האט גאט געזאגט דער מענטש איז געקומען נעמען די תּוֹרָה, האבין דיא מַלְאָכִים געזאגט צו גאט ער זאל נים געבין דיא תּוֹרָה אויף דער ערד צו מענטשין נאר זיי ווילען די תּוֹרָה, אונ משה׳ן האבין זייא געוואלט הרגנן, איז דאך א קשיא האבין זייא דען נים געוואוסט אז די תּוֹרָה געהער נים צו זיי, נאר פאר מענטשין געהער די תּוֹרָה, נאר מיט א משל וועלין מיר קענען זאגין זייער מיינונג, עס איז אמאהל געווען ארב אין אגרויסע שטאט פיל יאהרין ביז ער איז אלט געווארין, עס איז אים שווער געווארין צו זיין ארב אין אזוי א גרויסע שטאט האט ער געשיקט

וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן־הָהָר לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגֵּיד

וּקְרָא לֵיהּ יְיָ מִן טוּרָא לְמֵימַר כִּדְנַן תֵּימַר לְבֵית

תולדות אהרן

כה תאמר. שבת פו:

בעל הטורים

) ותגיד לבני ישראל. מלא יו"ד שתגיד להם עשרת הדברות:

רש"י

ב וכל עליותיו בהשכמה היו שנאמר (שמות לד) וישכם משה בבקר: כה תאמר. בלשון הזה וכסדר ג הזה (שבת פו): לבית יעקב. אלו הנשים תאמר להן ד בלשון

שפתי חכמים

על פיאה מיוחדת שמלת מגנד מורה על הנוכח ונוכח האדם תמיד מורה על הפנים ומזרח נקרא פנים. רא"ם: ב דלא בא הכתוב לסתום אלא לפרש מדהשכחן במקום אחר בכל עליות של משה בהשכמה היו א"א לומר שעלה ביום ביאתו וא"א לומר נמי שהיה ביום השלישי דהא כתיב וישב משה דברי העם ביום המחרת שהוא ג' לחדש וכתיב ויגד משה את דברי וכו' הוא רביעי בחדש כמו שפירש"י לקמן ואי היה עלייתו ביום שלישי לביאתו ולא הוי נתינת התורה בששי בחדש לפי החשבון: ג היינו שיאמר לנשים תחלה ואח"כ לאנשים: ד כיון שמצינו דדבור הוא לשון קשה דכתיב דבר אדוני הארץ אתנו קשות ש"מ שאמירה הוא לשון רכה ועוד מדכתיב ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף וגו' וכתיב נמי ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא וגו' וכתיב נמי סוף סדר ויחי ויאמר אליהם יוסף אל תיראו וגו' מכל אלה נראה דלשון ויאמר

ענין קבלת התורה

שגם הם יתפלו בקבולה. ותגד לבני ישראל אל השרים והישרים והצדיקים שבהם. והנה אמר אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים. בקילור מופלג. לפי שטבע בני אדם הוא שלא יערב להם לשמוע פעמים רבות הטובות שקבלו מזולתן כי ירגישו בזה הכנעה ושפלות ולכך הזכיר הקב"ה להם ענין מצרים בקיצור גדול. ואמר שראו עם זה מה שעשה עמהם הטובה והחסדים והוא אמרו ואשא אתכם על כנפי נשרים ר"ל להוציא אתכם ממצרים ולהציל אתכם מהמכות שהוכו במצרים כאשר ידאה הנשר המגין על אפרוחיו. וכ"ז משל לטובות הגשמיות. ואמרו ואביא אתכם אלי ר"ל שלא מסרתי הנהגתכם לשום מזל ושר משרי מעלה כי יחדתי אתכם לבד להנהגתי והשגחתי. וחז"ל אמרו כה תאמר לבית יעקב. באמירה רכה. ותגד לבני ישראל דברים הקשים כגידים. וצריך להבין הלא אחת דבר להם משה. ונראין זה שתים שמעו קשות ורכות. אלא אותם הדברים עצמם אשר הם רכים לרכי לבב הם קשים לחזקי לב ואנשי מדע. כי מאמר אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים וגו' הוא דבור המתקבל על לב אדם הרוצה לראות נקם במתקוממיו. כי תגל נפש בית יעקב בהזכיר אותם איך התעולל הש"י במצרים ושלח בם חרון אפו עברה וזעם וגו' על אשר הרבו לפשוע נגדו ית'. אולם המשכיל בשמעו כי הש"י ישלם גמול לממרה ביהו. הלא יחרד ויפחד

פירוש לתורת אלהים

איז אויף געגאנגען צו גאט דעם אנדערין טאג אין חודש סיון וַיִּקְרָא האט גאט גערופין צו אים פון דעם בארג סיני לֵאמֹר ער האט אים אזוי גיזאגט כה תאמר אזוי זאלסטו זאגין לְבֵית צו דעם הויז געזינד פון יַעֲקֹב דאס מיינט מען צו דיא ווייבער צו זייא זאלסטו זאגין ווייכע רייד וְתַגֵּיד

לקוטים על התורה

(ג) כה תאמר לְבֵית יַעֲקֹב וגו'. דער מדרש זאגט בֵּית יַעֲקֹב מיינט מען די ווייבער, צו די ווייבער האט גאט געהייסין זאגין נאר די מצות, אן אטעם, אזוי ווי זיי קענען פארשטיין, וְתַגֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל. מיינט מען דיא מאנסלייט, צו זיי זאלסטו זאגין די מצות מיט אלע טעמים, וויא זייא קענען פארשטיין, אונ פאר וואס זאל מען זאגין פריער צו די ווייבער, ווייל די ווייבער דארפין פירען זייערע קינדער אין חדר צו לערנען תורה, הייבט זיך דאך אן די תורה פריער פון די ווייבער רבי תחליפא האט גיזאגט, גאט האט גיזאגט ווען איך האב בשאפין די וועלט האב איך פריער גיבאטין צו אדם ער זאל ניט עסין פון עץ הדעת, נאכדעם איז חוה גיבאטין גיווארין זיא זאל ניט עסין פון עץ הדעת, האט זיא געזינדיגט, אונ זיא האט גיגעסין פון עץ הדעת אונ האט גיגעבין צו אדם ער זאל אויך עסין פון עץ הדעת, אז איך וועל איצט געבין דיא גאנצע תורה צו מאנסלייט פריער נאכדעם צו די ווייבער, וועלין די ווייבער ניט היטען די תורה אונ וועלין אנריידין די מאנען זיי זאלין אויך ניט היטען די תורה, דריבער האט גאט גיזאגט איצט וועל איך געבין די תורה פריער צו דיא ווייבער נאכדעם צו דיא מאנען, אז דיא ווייבער וועלין זעהן מען זאגט דיא תורה פריער צו זייא, וועלין זייא רעכענען אז דער עיקר תורה איז צו זייא גיגעבין גיווארין, וועלין זיי היטען דיא תורה אונ וועלין זעהן זייערע מאנען זאלין אויך היטען די תורה:

משלי חכמים

רופין צו זיך דיא גרעסטע מענטשין פון שטאט אונ האט זייא גיזאגט אזוי וויא איך בין שוין אלט אונ עס איז מיר שווער צו זיין ארב אין אזוי אגרויסע שטאט דריבער איז ביי מיר גיבליבען איך זאל ארויס ציהען פון אייך אין אקליינע שטאט ווא איך וועל קענען זיצען רוהיג, האבין די בעלי בתים פון שטאט גיזאגט מיר וועלין אייך נים שטערין איר מעגט אייך ארויס פארין פון אונז, דער רב האט געשריבען אבריף אין אקליינע שטאט וואס זייא האבין גערארפט ארב, אז ער וויל זיין ארב ביי זיי, ווייל ער איז אויף דער אלטער אונ ער וויל זיצען רוהיג אונ לערנען, די מענטשין פון דיא קליינע שטאט האבין באלד געשיקט פורען צום רב ער זאל שוין קומען צו פארין, וויא דיא פורען זענען געקומען אין די גרויסע שטאט נעמען דעם רב, האבין זיך פארזאמולט דיא גרויסע לייט פון שטאט צום רב אונ האבין אים נישט גילאזט פארין, האט דער רב גיזאגט צו זייא איך האב דאך בייא אייך פריער גיפרעגט אויב איר וועט מיך לאזין אוועק פארין פון אייך האט איר גיזאגט יא, פאר וואס איצט לאזט איר מיך נים פארין, האבין דיא מענטשין גיזאגט מיר שטערין אייך נאר נים אויב איר ווילט מעגט איר פארין, דא זענען די פורען וואס מען האט געשיקט פון אייערטוועגין, פארט געזונד, דיא פורמאנעס האבין דאס גיהערט אונ האבין גענומען שפאנען די פערד, זענען געקומען דיא גרעסטע מענטשין פון שטאט אונ האבין זייא גישלאגין אונ אויסגעשפאנט דיא פערד מיר וועלין גים לאזין אונזער רב אוועק פארין פון אונז, דיא פורמאנעס האבין דאס גיזאגט דעם רב אז מען לאזט זיי נים שפאנען דיא פערד

ספר הישר

יודין, אונ הקב"ה האט געשריבען די עשרת הדברות וואס ער האט גיבאטין צו די יודין אויף צוויי שטיינערנע טאוולען ער זאל זיי געבין צו משה אונ משה זאל זיי געבין צו די יודין, אין ענדע די פערציג טעג אונ פערציג נעכט ווען הקב"ה האט אויפג' זערט צו ריידין מיט משה אויף דעם בארג סיני האט ער גיגעבין צו משה די צוויי שטיינערנע טאוולען וואס זענען גיוועזען געשריבען מיט דעם פינגער פון הקב"ה:

לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ד אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרָיִם וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים וָאָבִא

יַעֲקֹב וּתְחַוֵי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ד אַתּוּן חֲזֵיתוּן דִי עֲבָדִית לְמִצְרָאֵי וְאַטֵּלִית יַתְכוֹן כִּדְעַל גַּדְפֵי נִשְׁרִין

תו"א אתם ראיתם. בס:

רשב"ם

(ד) על כנפי נשרים. שהעברתי אתכם את הים ביבשה כנשרים שעוברים ימים דרך פריחה גם שלא הוזקתם כדכתיב כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף: ואביא

בעל הטורים

(ד) אתם. ד' ר"פ הכא. ואידך אתם קחו לכם תבן בשביל שלא רצו מצרים לתת להם תבן אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים. אתם נצבים. אתם עדי. לומר בשביל שאתם נצבים היום לעולם תוכלו להיות עדי כי לעולם אני נצב: ואביא אתכם אלי. מה אשה נקנית בכסף ובשטר ובביאה אף ישראל כן. בכסף זו ביזת מצרים. בשטר זו התורה שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה אלא תקרי מורשה אלא מאורסה. בביאה זהו שנאמר ואפרוש כנפי עליך וגו' ואבא בברית אתך לכן אמר הושע ג"פ וארשתיך לי: ואביא בגימ' בביאה:

שפתי חכמים

לשון רכה הוא: ה דק"ל למה הוצרך לומר אתם ראיתם ועוד שלא תפיל ראייה אלא על הדברים הנעשים לא על העשייה ועוד בקרא משמע דהמאמר הזה אינו אלא להודיעם שהם חייבים לו כדמסיים ואשא אתכם על כנפי נשרים ומה חכה הראה להם בזה דהלא לא עשה להם מה שעשה אלא בעבור שחטאו ולא בעבור חכתן ל"פ וכו' הרא"ם: ו אע"פ דבפרשת בא בפסוק ויסעו בני ישראל מרעמסס סכותה פירש"י ק"ך מיל היה וכאן שם לפי שעה הוא שנאמר ואשא אתכם על כנפי נשרים וכאן פי' שכולם נקבצו לרעמסס כו' דהא והא איתא: ז הרא"ם גורס ד"א

רש"י

רכה: ותגיד לבני ישראל. עונשין ודקדוקין פרש לזכרים דברים הקשין כגידין (מכילתא): (ד) אתם ראיתם. (שבת פו) לא מסורת היא בידכם ה ולא בדברים אני משגר לכם לא בעדים אני מעיד עליכם אלא אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים על כמה עבירות היו חייבין לי קודם שנזדווגו לכם ולא נפרעתי מהם אלא על ידכם: ואשא אתכם. (מכילתא) זה יום שבאו ישראל לרעמסס ו שהיו ישראל מפוזרין בכל ארץ גשן ולשעה קלה כשבאו ליסע ולצאת נקבצו כלם לרעמסס ואונקלוס תרגם ואשא ואטלית יתכון כמו ואסיע אתכם תיקן את הדבור דרך כבוד למעלה: על כנפי נשרים. כנשר הנושא ז גוזליו על כנפיו שכל שאר העופות נותנים את בניהם בין רגליהם לפי שמתיראין מעוף אחר שפורח על גביהם אבל הנשר הזה אינו מתירא אלא מן האדם שמא יזרוק בו חץ לפי שאין עוף אחר פורח על גביו לכך נותנו על כנפיו אומר מוטב יכנס החץ בי ולא בבני. אף אני עשיתי כן ויסע מלאך האלהים וגו' ויבא בין מחנה מצרים וגו' והיו מצרים זורקים חצים ואבני בליסטראות והענן מקבלם: ואבא

ענין קבלת התורה

כי ירא לאמר הלא מחומר קורצתי גם אני פן ישיתני המסית זהמדית להתילב ג"כ על דרך לא טוב. ופן אענש גם אנכי ממרומים. פן שנה הדברים הרכים לירי הלב והקשים אל חזקי הלב:

לקוטים על התורה

(ד) אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וגו'. דער אור החיים שרייבט גאט האט געוואלט דערמאנען די יודען זיי זאלין נעמען די תורה וועגין צוויי זאכין, וועגין מורא אונ וועגין ליבשאפט, זיי זאלין מורא האבין צו טאהן וואס גאט האט געבאטין מען זאל ניט טאהן, אזוי ווי איר האט געזעהן איך האב געשטראפט די מצריים ווייל זיי האבין ניט מורא געהאט פאר מיר, אונ האבין ניט נעגלויבט אז איך בין דער גאט פון די גאנצע וועלט, אזוי אז איר וועט ניט גלויבין אויף מיר אז איך בין דער גאט פון די גאנצע וועלט, אונ איר וועט ניט וועלין היטען מיין תורה, וועט איר אויך געשטראפט ווערין, וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים. אונ ווייל איך האב אייך

פירוש לתורת אלהים

אונ דו זאלסט זאגין הארטע רייד לִבְנֵי צו דיא קינדער יִשְׂרָאֵל צו דיא זכרים זאלסטו זאגין דיא עונשים אונ די דקדוקים פון דיא מצות: (ד) אַתֶּם איר האט געזעהן אֲשֶׁר וואס איך האב געטאהן צו דיא מִצְרַיִם וָאֶשָּׂא אונ איך האב געטראגין אֶתְכֶם אייך עַל אזוי וויא אויף די פליגעל פון אדלערס, [רש"י שרייבט אלע עופות טראגין זייערע קינדער צווישען דיא פיס. ווארום זייא האבין מורא צו טראגין זיי אויף די פליגעל טאמער וועט קומען איין אנדער עוף וואס פליהט העכער פון זייא אונ וועט דיא קינדער אראפ חאפען אבער איין אדלער פליהט העכער פון אלע האט ער קיין מורא פאר אלע עופות נאר פאר אמענטש ער זאל אים ניט שיסין מיט אפייל נעמט ער דיא קינדער אויף דיא פליגעל כדי עס זאל בעסער אין אים אריין גיין דיא פייל אונ ניט אין זיינע קינדער אזוי האט גאט ב"ה אויך געטאהן אז די מצרים האבין געווארפין פיילין אונ קאלין צו די ישראל איז דער מלאך פון גאט אונ דער ענן געגאנגען צווישען דיא ישראל אונ צווישען דיא מצרים אונ האבין מקבל געווען די פיילין אונ די קאלין כדי זיי זאלין ניט טייטען די ישראל] וָאָבִא

משלי חכמים

פערד אונ מען האט זייא געשלאגין, האט דער רב נאך אמאהל געפרעגט בייא די מענטשין פון שטאט איר האט דאך שוין צוויי מאהל געזאגט אז איך מעג פארין פאר וואס לאזט איר מיך נים פארין, האבין דיא מענטשין געזאגט צום רב אין דערשטיל דאס טוהען מיר פון אייער טובה וועגין אז מיר וואלטין אייך געלאזט באלד פארין, וואלטין די מענטשין פון די קליינע שטאט געקענט זאגין אז מיר וועגען קו"ם שטור געווארין פון אייך אונ מיר האבין אייך אפגעזאגט די רבנות, וואלט איר נים געהאט אזוי אנרופין ווערט אין דעם קליינעם שטאט, אבער איצט אז די פורטמאנעט האבין געזעהן אז מיר האבין אייך נים געוואלט אוועק לאזין פון אונז, נאר מיט גרוים געבעט פון אונז האבין מיר אייך אוועק געלאזין, וועלין דיא מענטשין דאס דערציילין אין דיא קליינע

וקריבית יתכון לפולחני: ה וכען אם קבלא תקבלון למימרי ותטרון ית קימי ותהון קדמי חביבין מכל עממיא ארי דילי כל ארעא: ו ואתון תהון קדמי מלכין כהנין ועם קדיש אלין פתגמיא די

תו"א והפס סתיו. שבת פז:

אתכם אלי: ה ועתה אם־שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את־בריתי והייתם לי סגלה מכל־העמים כי־לי כל־הארץ: ו ואתם תהיו־לי ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה

בעל הטורים

(ה) והייתם לי סגולה מכל העמים. ס"ת מילה: (ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. אלו זכו ישראל היו כולם כהנים גדולים ולעתיד לבא תחזור להם שנאמר ואתם כהני ה' תקראו: ממלכת. ד' במס'. ממלכת כהנים ממלכת יה ויתן להם משה את ממלכת סיחן מלך האמורי ואת ממלכת עוג מלך הבשן בשביל ממלכת כהנים זכו למלוכה וניתן להם ממלכת העכו"ם: וגוי. ד' וגוי קדוש וגוי לא ידעוך אליך ירוצו ושגים בירמיה על חורבן הבית וגוי גדול יעור מירכתי ארץ וגוי גדול ומלכים רבים יעורו מירכתי ארץ. אם תהיו גוי קדוש וגוי לא ידעוך אליך ירוצו ואם לאו גוי גדול יעור:

רשבם

אתכם אלי. להיות אני לכם לאלהים: (ה) כי לי כל הארץ. וכל העמים שלי ולא בחרתי כי אם אתכם לבדכם: (ו) ממלכת כהנים. שרים כמו ובני דוד כהנים

רש"י

אתכם אלי. כתרגומו: (ה) ועתה. אם עתה תקבלו עליכם ח יערב לכם מכאן והילך שכל התחלות קשות (מכילתא שבת פז): ושמרתם את בריתי. שאכרות עמכם על שמירת ט התורה: סגלה. אוצר חביב כמו (קהלת ב) וסגלת מלכים כלי יקר ואבנים טובות שהמלכים גונזים אותם. כך אתם תהיו לי סגולה משאר אומות ולא תאמרו אתם לבדכם שלי ואין לי אחרים עמכם ומה יש לי עוד שתהא חבתכם נכרת כי לי כל הארץ והם בעיני ולפני לכלום: (ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. שרים כמה דאת אמר (ש"ב ח) ובני דוד כהנים היו: אלה

שפתי חכמים

כנשר וכו' והוא במכילתא שני פירושים הראשון פי' על הקלות והשני כנשר הנושא וכו' על החבה ע"ש: ח הוסיף רש"י מלת אם שכתב אם עתה מפני שכל מלה שהוא תנאית כמו מלת אם שכתיב בקרא מורה על הזמן לכן נקט רש"י אם עתה כאלו הכתוב הוא מסורס ופירושו אם עתה כזמן ההוא תקבלו עול התורה יערב לכם לעתיד ואלו לפי משמעות הקרא יהיה מלת אם שהוא מלה תנאית קאי על קבלת המלות ויהיה פירושו אם תקבלו ולא יובן ממנו שיערב להם מכאן ולהבא המורה על זמן העתיד. רא"ם: ט פי' לא אותו הברית שכרתי כבר דהיינו ברית שבת וברית מילה כי פשט הכתוב מורה על ברית התורה שעתיד לצוות בס

פירוש לתורת אלהים

אונ איך האב אייך געבראכט צו מיר ביז צום בארג סיני: (ה) ועתה אונ אצונד אם אויב שמוע הערין תשמעו איר וועט הערין בקולי אין מיין קול איר וועט מקבל זיין מיינע מצות ושמרתם אונ איר וועט היטען מיין תורה והייתם וועט איר זיין צו מיר אגליבט פאלק מכל בעסער פון אלע פעלקער כי ווארום צו מיר איז גאר דיא וועלט אונ עס איז פארט בייא מיר קיינער ניט חשוב גאר איר ישראל: (ו) ואתם אונ איר תהיו לי וועט זיין צו מיר ממלכת אקיניגרייך כהנים פון הארען וגוי קדוש אונ אהייליג פאלק אלה דאס זענען דיא

דינען אלע פעלקער, וועט איר אויך זיין ביי מיר געליבטער פון אלע פעלקער:

לקוטים על התורה

גיטראגין פון מצרים ביז אהער אזוי ווי דער אדלער טראגט זיינע קינדער אויף זיינע פליגיל, דריבער דארפט איר נעמען מיין תורה אונ מקיים זיין מיינע מצות מיט ליבשאפט, אונ איר זאלט ניט מיינען אז איך וויל איר זאלט מיך דינען נאר פאר די טובה וואס איך האב אייך ארויס גענומען פון מצרים, אונ מער טובות וועל איך אייך שוין ניט טאהן, ניין, ניט אזוי וועט זיין, אז איר וועט היטען מיין תורה אונ מצות וועלין די טובות זיך איצט אנהייבין, וויא עס שטייט אין פסוק ה' ועתה אם שמוע תשמעו בקולי וגו'. אויב איר וועט פון איצט אונ ווייטער הערין מיין שטיממע וואס איך וועל אייך געביטען אונ איר וועט היטען דאס פארבינדונג וואס איך וועל מיט אייך מאכין, וועט איר זיין בייא מיר געליבטער פון אלע פעלקער, אפילו כי לי כל הארץ. ווען צו מיר וועלין

משלי חכמים

שטאט, וועלין זייא אייך צו נעמען מיט גרויס כבוד, דאס עלבינע איז גיוועזן מיט דיא תורה, ווען משה וואלט געקומען נעמען דיא תורה אונ מען וואלט זיא אים באלד גינעבין, וואלט משה אונ דיא יודין מיינען אז דיא תורה האט גאר ניט אזוי אגרויסין ווערט, ווייל מען האט זיא אים באלד גינעבין, דריבער האבין דיא מלאכים זיך גישטעלט געגין משה אונ האבין אים גיוואלט הרגנען ווייל ער וויל צו נעמען פון זייא דיא תורה, אונ זייא האבין גיזאגט צו הקדוש ברוך הוא ער זאל זייא געבין דיא תורה ווארום דיא מענטשין זענען ניט ווערט מען זאל זייא געבין דיא תורה, וועט דיא תורה טייער ווערין ביי משה, אונ אז משה וועט דאס אלץ דערציילין דיא יודין, וועט דיא תורה טייער זיין בייא דיא יודין:

(ה) ועתה אם שמוע תשמעו בקולי וגו'. למשל עס איז אמאהל גיוועזן אגביר וואס האט געהאט איין זוהן, דער גביר האט נעאדעוועט דעם קינד מיט אלעם גוטען ביז ער איז גרויס גיווארין, נאכדעם האט ער אים גילערונט עטליכע שפראכין אונ האט אים גילערונט ווי צו פירען אהאנדיל, אז דער פאטער האט גיזעהן דער זוהן קען שוין זיין אסוחר אזוי וויא אלע סוחרים, האט ער אים גינעבין אוייב מיט אריכין פארמעגין אונ פון אשיינע משפחה, דער פאטער האט אים אויך גינעבין עטליכע טויזענד רובל, פאר די חתונה האט דער פאטער גיזאגט צו זיין זוהן, זעה דיא אלע טובות וואס איך האב מיט דיר גיטאהן פון דעם טאג וואס דו ביזט גיבארין גיווארין ביז היינט, איך האב דיך געשפייזט מיט אלעם גוטען אונ מיט שיינע

הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ חמישי ז וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיָּשֶׂם לִפְנֵיהֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה׃
ח וַיַּעֲנוּ כָל־הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם אֶל־יְהוָה׃
ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ וְגַם־בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם

אונקלוס

תְּמַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ז וַאֲתָא מֹשֶׁה וּקְרָא לְסָבֵי עַמָּא וְסַדַּר קֳדָמֵיהוֹן יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין דִּי פַקְדֵיהּ יְיָ׃ ח וַאֲתִיבוּ כָל עַמָּא כַּחֲדָא וַאֲמָרוּ כֹּל דִּי מַלֵּיל יְיָ נַעֲבֵיד וַאֲתֵיב מֹשֶׁה יָת פִּתְגָּמֵי עַמָּא קֳדָם יְיָ׃ ט וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה הָא אֲנָא מִתְגְּלֵי לָךְ בְּעֵיבָא דַעֲנָנָא בְּדִיל דְּיִשְׁמַע עַמָּא בְּמַלָּלוּתִי עִמָּךְ וְאַף בָּךְ יְהֵימְנוּן לעלם

תולדות אהרן

ויבא משה. שבת פז : ויאמר ה' מדרש לג

רשב"ם

היו : (ח) וישב משה את דברי העם אל ה'. למתר כמו שמפרש והולך ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגו' אז ויגד משה את דברי העם אל ה'. זהו וישב משה וגו' כולל. ואח"כ מפרש כך אמר לו משה להקדוש ברוך הוא כבר מאתמול קבלו עליהם לעשות מה שתצום. וכמוהו ותצא אש מלפני ה' ותאכל את העולה ובתוך כך ויקחו שני בני אהרן נדב ואביהוא וגו' ותצא אש מלפני ה' מצא נדב ואביהוא לפני מזבח הזהב שבהיכל בהקריבם עליו אש זרה ושרפם ויצא לחוץ ואכל את העולה על מזבח הנחושת שבעזרה חוץ להיכל. וכן בספר שופטים בפ' מיכה וישב את אלף ומאה הכסף לאמו ותאמר אמו הקדש הקדשתי את הכסף לה' וגו' וישב את הכסף לאמו. בתחלה אמר הכתוב וישב את הכסף לאמו. ופירש אח"כ כיצד. ותאמר אמו וגו': (ט) בעב הענן. עב וחשך שלא להסתכל בשכינה:

בעל הטורים

(ט) לעולם. ב' מלאים הכא ואידך לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך לעולם וכן יש במדרש לימות המשיח יבא משה ויוליך עמו דור המדבר וכן בא להזהיר בעמוני ומואבי שלא נדרוש שלומם וטובתם לעולם:

שפתי חכמים

שזה עיקר הכוונה במקום הזה: י דק"ל למ"ל כפל לשון דהא עב נמי שם ענן כמו דכתיב והנה ה' רוכב על עב קל והנה עב

רש"י

הדברים. לא פחות ולא יותר: (ח) וישב משה את דברי העם וגו'. ביום המחרת שהוא שלישי שהרי בהשכמה עלה וכי צריך היה משה להשיב אלא בא הכתוב ללמדך דרך ארץ ממשה שלא אמר הואיל ויודע מי ששלחני איני צריך להשיב: (ט) בעב הענן. במעבה הענן י וזהו ערפל: וגם בך. גם בנביאים הבאים אחריך:

ענין קבלת התורה

(ז-ח) ויבא משה ויקרא לזקני העם וגו' ויענו כל העם וגו'. הנה משה ע"ה שם לפני הזקנים את כל הדברים האלה אשר צוהו ה'. כלומר אותם הדברים עצמם ככתבם וכלשונם שם לפניהם בלי שנוי וכאמרם ז"ל במכילתא אלה הדברים שלא תפחות ולא תוסיף. כלומר לא לכך שלא לפחות מן המצות ולא להוסיף

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ח) וישב משה. פשט למה נאמר וישב ואחר ויגד לפי שמתחלה בא משה להשיב דברי ישראל להקב"ה ואמר

פירוש לתורת אלהים

רייד אֲשֶׁר וואס דו זאלסט ריידין צו דיא קינדער יִשְׂרָאֵל: (ז) וַיָּבֹא אונ משה איז געקומען דעם דריטען טאג אין סיון וַיִּקְרָא אונ האט גערופין צו דיא עלצטע פון דעם פאלק ישראל וַיָּשֶׂם אונ האט פאר זייא גיטאהן די רייד כלומר ער האט זייא גיזאגט דיא רייד אֲשֶׁר וואס גאט האט אים גיבאטען: (ח) וַיַּעֲנוּ האבין גיענפערט גאר דאס פאלק צו זאמען וַיֹּאמְרוּ אונ זיי האבין גיזאגט כֹּל אלץ וואס גאט האט גירעט נַעֲשֶׂה וועלין מיר טאהן וַיָּשֶׁב האט משה ווידער גיקערט דיא רייד פון דעם פאלק צו גאט כלומר משה האט דער ציילט פאר גאט אז די ישראל ווילען מקבל זיין זיינע מצות: (ט) וַיֹּאמֶר האט גאט גיזאגט צו משה הִנֵּה אָנֹכִי איך וועל קומען צו דיר בְּעַב הֶעָנָן מיט אדיקען וואלקין בַּעֲבוּר פון וועגין יִשְׁמַע דאס פאלק זאל הערין וויא איך וועל ריידין מיט דיר וְגַם בְּךָ אונ אויך אין דיר אונ אין די נביאים וואס וועלין זיין נאך דיר יַאֲמִינוּ וועלין זיי גלייבין אויף אייביג

משלי חכמים

קליידונג, עס האט דיר גאר ניט גיפעלט בייא מיר, איך האב דיך גיגעבין לערנען אונ האב דיך געמאכט פאר אסוחר אזוי ווי אלע גרויסע סוחרים, אונ האב דיר גיגעבין א ווייב מיט א גרויס פארטעגין, איצט גייסטו שוין ארוים פון מיין שטוב אויף דיינע אייגענע

וַיַּגֵּד מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם אֶל־
יְהוָה׃ י וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵךְ
אֶל־הָעָם וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר
וְכִבְּסוּ שִׂמְלֹתָם׃ יא וְהָיוּ נְכֹנִים לַיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי כִּי ׀ בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי יֵרֵד
יְהוָה לְעֵינֵי כָל־הָעָם עַל־הַר סִינָי׃

לְעָלַם וְחַוִּי מֹשֶׁה יַת
פִּתְגָּמֵי עַמָּא קֳדָם יְיָ׃
י וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אִיזֵל
לְוָת עַמָּא וּתְזַמְּנִנּוּן יוֹמָא
דֵין וּמְחָר וִיחַוְּרוּן
לְבוּשֵׁיהוֹן׃ יא וִיהוֹן זְמִינִין
לְיוֹמָא תְּלִיתָאָה אֲרֵי
בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה יִתְגְּלֵי
יְיָ לְעֵינֵי כָל עַמָּא עַל

תולדות אהרן

ויגד משה שבת פז: וקדשתם היום. שבת שם:

רשב"ם

(י) וקדשתם. לשון הזמנה כמו התקדשו למחר ואכלתם בשר: (יא) ירד ה' לעיני כל העם. יש לומר ויאמר ה' של תחלת הפסוק ע"י מלאך. לכן אמר ירד ה'. ולא הקב"ה בעצמו מדלא כתיב ארד. כמו שפירשתי וה' המטיר על סדום וגו' מאת ה' מן השמים. וגם בהגדות. ראשון שבפסוק גבריאל והשני הקב"ה:

רש"י

ויגד משה וגו'. ביום המחרת שהוא ב' רביעי לחודש: את דברי העם וגו'. תשובה על דבר זה שמעתי מהם שרצונם לשמוע ממך אינו דומה השומע מפי שליח לשומע מפי המלך ל' רצוננו לראות את מלכנו: (י) ויאמר ה' אל משה. א"כ שמזקיקין לדבר עמם לך אל העם: וקדשתם. וזימנתם שיכינו עצמם היום ומחר: (יא) והיו נכונים. מובדלים מ' אשה (מכילתא): ליום השלישי. (מכילתא) שהוא ששי בחדש ובחמישי בנה משה את המזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה כל הענין האמור בפ' ואלה המשפטים ואין מוקדם ומאוחר בתורה: לעיני כל העם. מלמד שלא היה בהם סומא שנתרפאו

שפתי חכמים

קטנה ככף איש וגו' ועז"פ שמלת עב דהכא לשון עובי הענן וזהו ערפל שהוא עב יותר מענן: כ שהרי כל עליותיו בהשכמה היו: ל מתשובתו של הקב"ה שהשיב למשה אנו למדין שמשה אמר לו כך שהרי השיב למשה כי ביום הג' ירד ה' וגו' ע"כ צ"ל שהם בקשו ממנו. והרא"ם פי' בשם המכילתא דאל"כ מה אמרו ישראל למשה לאמר למקום: מ דילפינן ג"ש נכונים נכונים כתיב

דעת זקנים מבעלי התוספות

לו הקב"ה המתן שאני רוצה לדבר עמך ודבר עמו הדבור והנה אנכי בא אליך ואחר כך כשגמר הקב"ה הדבור ויגד משה את דברי העם אל ה' ובמסכת שבת פרק אמר רבי עקיבא מסיק דהא וישב משה ויגד משה מצות הגבל' היה דברי רבי יוסי בר' יהודה ורבי יהודה אומר דמתחלה אמר מתן שכרה והיינו וישב משה דברים המיושבים ללב ולבסוף פי' עונשם דכתיב ויגד משה דברים הקשים כגידים שהוא ירק מר ויום שבת הי' כשנתנה תורה כדמוכח פרק רבי עקיבא וזש"ה בשובה ונחת תושעון זה התורה שנתנה

ענין קבלת התורה

עליהן גם בלשון הדבורים לא תפחות ולא תוסיף ויענו כל העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה. והנה לערך סדור הלשון שיצא מפי משה בלשון מדבר בעדו [עשיתי. ואשא. בריתי. והייתם לי] היה להם להשיב בלשון נוכח „כל אשר דבר נעשה" שהרי לי המדבר בעדו אשר בפי משה מורה שהשכינה היא המדברת מתוך גרונו של משה והיא הולכת עמם כזה המלך נכחם, ע"כ ראוי היה שישיבו גם הם בלשון נוכח אל המדבר. והם לא אמרו כן. אבל השיבו לו בלשון נסתר כל אשר דבר ה' נעשה. זה מורה כי האמינו בה' אבל לא במשה המדבר. וחששו אולי לכבוד עצמו ייחס כל המעשים. ולווי המלות אל עצמו. ואיננו כן. אבל הם מלות אלהיות. ונפלאות הש"ת ולא מעשה בו"ד. וכשמוע משה ע"ס את לשונם. וישב משה את דברי העם אל

פירוש לתורת אלהים

אַז אִיר זֶענְט נְבִיאִים פוּן גָאט וַיַּגֵּד הָאט מֹשֶׁה גִיזָאגְט אֶת דִיא רֵייד פוּן דֶעם פָאלְק יִשְׂרָאֵל צוּ גָאט. [רַשִׁ"י שְׁרַייבְּט זֵיי הָאבִּין גִיזָאגְט צוּ מֹשֶׁה זֵיי ווילֶען בֶּעסֶער הֶערִין פוּן גָאט אַלֵיין אוּן נִיט פוּן מֹשֶׁה וָוארוּם עֶס אִיז נִיט גְלַייךְ דֶער וָואס הֶערְט דִי זַאךְ פוּן אַשְׁלִיחַ צוּ דֶעם וָואס הֶערְט דִיא זַאךְ פוּן דֶעם מַלְכוּת אַלֵיין מִיר ווִילֶען זֶעהֶן אוּנְזֶער מֶלֶךְ הָאט מֹשֶׁה דָאס גִיזָאגְט צוּ גָאט דִי יִשְׂרָאֵל הָאבִּיז אַזוֹי גִיזָאגְט]: (י) וַיֹּאמֶר הָאט גָאט גִיזָאגְט צוּ מֹשֶׁה לֵךְ גֵייא צוּם פָאלְק אוּנ זָאג זֵייא וְקִדַּשְׁתָּם דוּ זָאלְסְט זֵיי אָן בְּרֵייטִין הַיּוֹם הַיינְט אוּנ מָארְגִין וְכִבְּסוּ אוּנ זֵייא זָאלִין וַואשֶׁען זֵייעֶרֶע קְלֵיידֶער: (יא) וְהָיוּ אוּנ זֵיי זָאלִין זִיךְ פָאר בְּרֵייטִין לַיּוֹם אוֹיף דֶעם דְרִיטֶען טָאג דָאס אִיז דֶער זֶעקְסְטֶער טָאג אִין סִיוָן כִּי וָוארוּם דֶעם דְרִיטֶען טָאג יֵרֵד וֶועט גָאט אַרָאפּ נִידֶערִין לְעֵינֵי פַאר דִיא אוֹיגִין פוּן גָאר דֶעם פָאלְק כְּלוֹמַר גָאר דָאס פָאלְק וֶועט זֶעהֶן אַז גָאט וֶועט זִיךְ בַּוַייזִין עַל אוֹיף דֶעם

משלי חכמים

גֵיינְגֶע קֶעסְט, זֶעה דוּ זָאלְסְט זַיין אַמֶענְטְשׁ, זָאלְסְט אַרְבֶּעטִין אִין הַאנְדִיל טָאג אוּנ נַאכְט, אוּנ זָאלְסְט נִיט מֵיינֶען אַז דוּ וֶועסְט צוּרִיק קוּמֶען צוּ מִיר, אוּנ אִיךְ וֶועל דִיךְ מִיט דַיין וַוייבּ שְׁפֵּייזִין, נֵיין, דָאס וֶועט נִיט זַיין, אוֹיבּ דוּ וֶועסְט אָרֶעם וֶוערִין דוּרְךְ דַיין אֵיינֶענֶעם שוּלְד וַוייל דוּ וֶועסְט נִיט ווֶעלִין אַרְבֶּעטִין, וֶועל אִיךְ דִיךְ נִיט עֶנְפֶערִין, נָאר אוֹיבּ דוּ וֶועסְט הַאנְדְלֶען אוּנ צוּם הַאנְדִיל וֶועסְטוּ דַארְפִין מַיין הִילְף, דַאמָאלְס וֶועל אִיךְ דִיר הֶעלְפִין מִיט מַיינֶע אַלֶע קְרֶעפְטִין, אַזוֹי הָאט גִירֶעט מֹשֶׁה צוּ דִי יוּדִין אֵיידֶער גָאט הָאט זֵייא גִינֶעבִּין דִי תּוֹרָה, וֶוען גָאט הָאט אַרוֹיסְגֶענוּמֶען דִיא יוּדִין פוּן מִצְרַיִם זֶענֶען זֵייא גִיוֶוען וִויא אַקִינְד וָואס וֶוערְט אִיצְט גִיבָּארִין, אוּנ אִיר הָאט גִיזֶעהֶן וָואס אִיךְ הָאבּ גִיטָאהֶן צוּ דִי מִצְרִיִּים פוּן אַייעֶרְטְווֶעגִין, אוּנ אַיךְ הָאבּ גִיטְרָאגִין פוּן

יב וְהִגְבַּלְתָּ אֶת־הָעָם סָבִיב לֵאמֹר
הִשָּׁמְרוּ לָכֶם עֲלוֹת בָּהָר וּנְגֹעַ
בְּקָצֵהוּ כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהָר מוֹת יוּמָת׃
יג לֹא־תִגַּע בּוֹ יָד כִּי־סָקוֹל יִסָּקֵל
אוֹ־יָרֹה יִיָּרֶה אִם־בְּהֵמָה אִם־אִישׁ
לֹא יִחְיֶה בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ

טוּרָא דְסִינָי׃ יב וְתַתְחֵים
יָת עַמָּא סְחוֹר סְחוֹר
לְמֵימַר אִסְתַּמַּרוּ לְכוֹן
מִלְּמִסַּק בְּטוּרָא
וּמִלְּמִקְרַב בְּסוֹפֵיהּ כָּל
דְּיִקְרַב בְּטוּרָא אִתְקְטָלָא
יִתְקְטִיל׃ יג לָא תִקְרַב
בֵּיהּ יְדָא אֲרֵי אִתְרְגָמָא
יִתְרְגֵם אוֹ אִשְׁתְּדָאָה
יִשְׁתְּדֵי אִם בְּעִירָא אִם
אֱנָשָׁא לָא יִתְקַיַּם בְּמִנְגַּד
שׁוֹפָרָא אִנּוּן מְרַשַּׁן

תולדות אהרן

סקול יסקל. סנהדרין מה : אם בהמה. ב"ק לד : במשך היובל. ביצה ס :

רשב"ם

(יב) והגבלת. הראה להם ועשה להם סימני גבול עד היכן יכולין לקרב : (יג) לא תגע בו יד. הנוגע בהר שאמרתי. מות יומת. מרחוק ימיתוהו שלא יקרבו אל ההר להמיתו ויתחייבו גם הם מיתה. לכן לא תגע בו יד להמיתו אלא יורוהו בהצים מרחוק או ישליכו עליו אבנים לסקלו : במשוך היובל. כהסתלק שכינת

בעל הטורים

(יג) סקול יסקל. ב' במס' הכא ואידך סקול יסקל השיר דילפינן לדורות מכאן ומה כאן בדחייה ובסקילה אף לדורות דחייה וסקילה; אם בהמה אם איש לא יחיה. בקללה מתחילין מן הקטן: במשוך ב' במסורה. הכא ואידך במשוך בקרן היובל שגם לשם נזדמן לשם

שפתי חכמים

הכא והיו נכונים וכתיב להלן היו נכונים אל תגשו אל אשה : ב וזה היה תשובה על מה שאמרו רצוננו לראות את מלכנו : ם הרא"ם פירש שלא יתכן לומר והגבלת את העם שתאמר להם השמרו כי ההגבלה מקומית לחוד והאזהרה לחוד לכן לאמר מחובר עם הגבול לא עם משה ומפני שלא ענם אלא אם כן הזהיר לכך הוסיף רש"י ואתה הזהירם על כך שגם משה אמר להם השמרו ואע"פ שאין לאמר דבוק עם משה מכל מקום כיון שהעונש הכתוב מורה על אזהרת משה א"כ בהכרח שמלת לאמר תשוב על הגבול וגם על משה : ע דאל"כ עלות בהר ל"ל דהא א"א לעלות אם לא יגע בקצהו. (מהרש"ל) שמעתי מחכם אחד דק"ל שלא תפרש עלות בהר ונגוע בקצהו שלא תעלה ותגע למעלה בקצהו לכך פירש אפילו בקצהו. א"נ נ"ל דק"ל דכתיב השמרו לכם עלות משמע לא תעלה אבל לעמוד מרחוק וליגע בו ע"ז לא הזהיר לכן פי' ונגוע בקצהו אפילו לעמוד מרחוק וליגע בקצהו עכ"ל : פ מדכתיב ירה יירה שני פעמים : צ שכן דרך המנגנים אם בפה אם בכלי שיאריכו הקול וימשיכו בעת ההפסקה והפסקת הקול היא הוראה על סילוק שכינה שהרי לא באה אלא בקולות וברקים ובקול שופר ונתינת הרשות לעלות היה אחר סילוק

רש"י

נ כולם (מכילתא) : (יב) והגבלת. קבע להם תחומין לסימן שלא יקרבו מן הגבול והלאה : לאמר. הגבול אומר להם השמרו מעלות מכאן והלאה ואתה תזהירם ס על כך : ונגע בקצהו. אפילו ע בקצהו : (יג) ירה יירה. (סנהדרין מה) מכאן לנסקלין שהם נדחין למטה מבית הסקילה שהיה גבוה שתי פ קומות : יירה. יושלך למטה לארץ כמו (שמות טו) ירה בים : במשך היובל. כשימשוך היובל קול ארוך הוא סימן סילוק שכינה והפסקת הקול צ וכיון שאסתלק הם רשאין לעלות : היובל. הוא שופר של איל שכן בערביא קורין לדכרא יובלא ושופר של אילו

ענין קבלת התורה

ס'. כלומר ראה אתה אומר אני לייחס כל הדברים היוצאים מפי בלשון מדבר בעדי. והדבורים אשר העם מדברים אינם מסכימים לזה. רק לייחסם אליך ית"ש. בזולת השכנתך והנייתך על גוף נכרא. וע"כ אינם אומרים כל אשר דברת נעשה. רק כל אשר דבר ה'. וענהו הש"י ויאמר לו מחדש. הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך. כלומר אעשה לך קלת גלוי לפניהם וישמעו בדברי עמך. עדי יבינו כי אנכי עומד נכחם. ואז מן הוא והלאה יאמינו בך לעולם. כי אני הוא המדבר ואומר מפיך. כנגי כלשון מדבר בעדי ואין הדבור מפי משה.

דעת זקנים מבעלי התוספות

בראשונה בשבת שהיא יום מנוחה ולוחות האחרונות שהוריד משה ביום הכפורים שהוא יום תשובה :

(יג) לא תגע בו יד. למה נאמר והלא כבר נאמר כל הנוגע שמעתי מפי רבי יצחק דהאי קרא קאי אדלעיל דכתיב כל הנוגע בהר יה"ק כשאתה בא להרוג את הנוגע לא תגע בו יד אלא סקול יסקל מרחיק סקלהו שאם אתה הולך

פירוש לתורת אלהים

בארג סיני : (יב) וְהִגְבַּלְתָּ דו זאלסט מאכין אצייכין ארום בארג ווייטער וויא דער צייכין זאלין זייא ניט גיין לֵאמֹר דער צייכין וועט זייא אליין זאגין גייט ניט ווייטער אונ דו זאלסט זייא אויך זאגין הִשָּׁמְרוּ היט אייך עֲלוֹת אויף צו גיין אויף דעם בארג וּנְגֹעַ אונ אן צו רירין בְּקָצֵהוּ אפילו דעם עק בארג כִּי ווער עס וועט אן רירין דעם בארג מוֹת וועט ווערין גיטייט : (יג) לֹא תִגַּע אהאנט זאל ניט

אן רירין דעם בארג כִּי ווארום אז מען וועט יא אן רירין וועט מען ווערין פאר שטיינט אוֹ אדער יָרֹה ווארפין יִיָּרֶה ער וועט ווערין גיווארפין אִם בְּהֵמָה סיי אבהמה אִם אִישׁ סיי אמענטש לֹא יִחְיֶה וועט ניט בלייבין לעבין בִּמְשֹׁךְ נאר אז דער שופר וועט ציהן דאס הייסט ער וועט בלאזין אתקיעה גדולה הֵמָּה מעגין זייא דער נאך שוין אויף גיין אויף דעם בארג נארום דענצמאל וועט שוין

פירוש לתורת אלהים

מצרים וויא אאדלער טראגט זיינע קינדער אויף זיינע פליגיל, אונ איך האב אייך געבריינגט ביז צו מיר, דאס אלץ האב איך אייך גיטאהן איידער איך גיב אייך דיא תורה, דאמאלס האט איר פון זיך אליין ניט געקענט קומען צו אזעלכע גליקען, אבער איצט

בָּהָר: יד וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן־הָהָר אֶל־
הָעָם וַיְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם וַיְכַבְּסוּ
שִׂמְלֹתָם: טו וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם הֱיוּ
נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים אַל־תִּגְּשׁוּ
אֶל־אִשָּׁה: טז וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
בִּהְיֹת הַבֹּקֶר וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים
וְעָנָן כָּבֵד עַל־הָהָר וְקֹל שֹׁפָר חָזָק
מְאֹד וַיֶּחֱרַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה:

לְמִיסַּק בְּטוּרָא: יד וּנְחַת
מֹשֶׁה מִן טוּרָא לְוָת עַמָּא
וְזַמִּין יָת עַמָּא וְחַוַּרוּ
לְבוּשֵׁיהוֹן: טו וַאֲמַר
לְעַמָּא הֱווֹ זְמִינִין לִתְלָתָא
יוֹמִין לָא תִקְרְבוּן לְצַד
אִתְּתָא: טז וַהֲוָה בְּיוֹמָא
תְּלִיתָאָה בְּמֶהֱוֵי צַפְרָא
וַהֲוָה קָלִין וּבַרְקִין וַעֲנָנָא
תַקִּיף עַל טוּרָא וְקַל
שׁוֹפָרָא תַּקִּיף לַחֲדָא וְזָע
כָּל עַמָּא דִי בְמַשְׁרִיתָא:

תו"א היו נכונים שבת פז: אל תגשו. יבמות סב: ויהי ביום. ברכות ו:

בעל הטורים

שופר מאילו של יצחק ובזכות זה השופר של מתן תורה נפלה חומות יריחו: (טז) בהית הבקר. חסר וי"ו שאז שלמו ו' עונות:

רש"י

של ק יצחק היה: (יד) מן ההר אל העם. מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו אלא מן ההר אל העם: (טו) היו נכונים לשלשת ימים. לסוף ג' ימים ר הוא יום ד' שהוסיף משה יום אחד מדעתו כדברי ר' יוסי (שבת פז) ולדברי האומר בששה בחדש ניתנו עשרת הדברות לא הוסיף משה כלום. ולשלשת ימים כמו ליום השלישי: אל תגשו אל אשה. כל ג' ימים הללו כדי שיהו הנשים טובלות ליום השלישי ותהיינה טהורות לקבל תורה שאם ישמשו תוך שלשת ימים שמא תפלוט האשה שכבת זרע ש לאחר טבילתה ותחזור ותטמא אבל משמשהתה ג' ימים כבר הזרע מסריח ואינו ראוי להזריע וטהור מלטמא את הפולטת: (טז) בהיות הבקר. מלמד שהקדים על ידם מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן שיהא הרב ממתין לתלמיד וכן מצינו (ביחזקאל ג) קום צא אל הבקעה וגו' ואקום ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה' עומד:

שפתי חכמים

הסכינה. הרא"ם: ק (מהרש"ל) מדכתיב בסמוך היובל משמע שופר המיוחד והיינו שופר של אילו של יצחק דכתיב ביה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ומה שהקשה הרמב"ן והא אילו של יצחק עולה הקריבו אותו והקרנים והטלפים נשרפו תירץ הרא"ם ז"ל דמחיים פירשו דלאו בני הקטרה ניגהו אף שיש בו מעילה ואי לאחר זריקת דמן לית ביה משום מעילה: ר מדלא כתיב ליום השלישי כמו שצוה לו הקב"ה אלא לשלשת ימים משמע לסוף שלשת ימים: ש וא"ת מ"ש דהקפידה התורה על טומאת קרי יותר

דעת זקנים מבעלי התוספות

למקום שהוא שם להרגו נמצא אתה עובר התחום ותתחייב ולי נראה שבא להודיענו באיזו מיתה תהרגנו לומר שנדון בסקילה דלא תימא מיתתו בחנק כשתה מיתם האמורה בתורה קמ"ל או ירה יירה או זה לשון אם הוא כלומר אם סקול יסקל ירה יירה קודם לכן שכן דרך הנסקלין שדוחפ' קודם והדר נסקלין ומיהו יש לפרש כפשוטו סקל יסקל כשאינו מת בדחיי' או ירה יירה אם מת בדחייה לבדה והרגם ירוש' או אתרגמה יתרגם או אשתדאה אישתדי:

ענין קבלת התורה

עד שייחס אותם בלשון נסתר. ולשון בעב הענן הוא בעניה עבה וגשמית. שקולי יתגשם מעט באופן שגם העם ישמעו ויבינו שקולי הוא המדבר עמך. וכאשר מהיום והלאה ישמעו דבריך אליהם בעניני מצות ידמו קולך לקול הזה שישמעו עתה. ויבינו כי קול אחד. ויאמינו ששכינתי מדברת מתוך גרונך וכל מה שתאמר להם אנכי הוא האומר והמדבר אליהם. אבל משה לא נחה דעתו במצוע זה שאמר הקב"ה בדעתו שלא יתפייסו ישראל בזה כי הם לא שאלו אלא שה' בעצמו ידבר עמהם לא שישמעו אותו מדבר למשה. ולכן חזר פעם שנית להגיד את דברי העם אל ה'. ר"ל רצונם שדברי העם יהיו ממש אל ה'. הם רוצים שאתה תדבר עמהם דייקא מה תועלת שתדבר עמי. וענין ויגד משה הם הם הדברים עצמם שכתוב וישב משה אלא שזכר דבריה' שני פעמים מפני הסבה שזכרנו. וכן הוא במכילתא ויגד משה את דברי העם אמרו רצוננו לראות מלכינו שאינו דומה שומע מפי פרגוד לשומע מפי המלך. וכאשר ראה יתברך הפצרת משה שידבר בכבודו אל העם פנים בפנים רצה למלאות שאלתם ולעשות בקשתם ולכך צוה למשה לקדש את העם: (יג) לא תגע בו יד וגו'. ר"ל לא תגע בו יד אדם להרגו כי סקול יסקל או ירה יירה בידי שמים. אם בהמה אם איש לא יחיה רק יומת בידי שמים:

פירוש לתורת אלהים

דיא שכינה אפ גיטאהן ווערין פון דעם בארג: (יד) וירד האט משה אראפ גינידערט פון דעם בארג צום פאלק ישראל ויקדש און ער האט גיהייליגט דאס פאלק ויכבסו און זייא האבין גיוואשען זייערע קליידער: (טו) ויאמר האט משה גיזאגט צום פאלק היו איר זאלט זיין אן גיברייט לשלשת אויף דעם דריטען טאג אל איר זאלט ניט גינעהנען דיא דריי טעג צו אשה: (טז) ויהי און עס איז גיוועזן דעם דריטען טאג בהיות אז עס איז גיווארין פריה ויהי און עס איז גיוועזן קולות דונער ן וברקים און בליצען וענן און אשווערער וואלקין על אויף דעם בארג וקול שופר און אקול פון שופר חזק זייער אשטארקער ויחרד און עס איז גיווארין דער ציטערט כל גאר דאס פאלק

משלי חכמים

תיכף איז דיא תורה בייא איך קענט איר איך שוין אליין פאר־דינגען, פון איצט און ווייטער וועט איר שוין אומזיסט קיין גליקען האבין, נאר אויב איר וועט הערין מיין שטימע וואס איך וועל אייך געביטען און איר וועט היטען מיין פארבינדונג

יז וַיּוֹצֵ֨א מֹשֶׁ֧ה אֶת־הָעָ֛ם לִקְרַ֥את
הָאֱלֹהִ֖ים מִן־הַֽמַּחֲנֶ֑ה וַיִּֽתְיַצְּב֖וּ
בְּתַחְתִּ֥ית הָהָֽר׃ יח וְהַ֤ר סִינַי֙ עָשַׁ֣ן
כֻּלּ֔וֹ מִ֠פְּנֵי אֲשֶׁ֨ר יָרַ֥ד עָלָ֛יו יְהוָ֖ה בָּאֵ֑שׁ
וַיַּ֤עַל עֲשָׁנוֹ֙ כְּעֶ֣שֶׁן הַכִּבְשָׁ֔ן וַיֶּחֱרַ֥ד
כָּל־הָהָ֖ר מְאֹֽד׃ יט וַיְהִי֙ ק֣וֹל הַשֹּׁפָ֔ר

אונקלוס

יז וְאַפֵּיק מֹשֶׁה יַת עַמָּא
לְקַדָּמוּת מֵימְרָא דַיְיָ
מִן מַשְׁרִיתָא וְאִתְעַתַּדוּ
בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא: יח וְטוּרָא
דְסִינַי תְּנַן כּוּלֵיהּ מִן קֳדָם
דִּי אִתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְיָ
בְּאִישָׁתָא וּסְלֵיק תְּנָנֵיהּ
כִּתְנָנָא דְאַתּוּנָא וְזָע כָּל
טוּרָא לַחֲדָא: יט וַהֲוָה

תו"א ויתיצבו. שבת פח: קול השופר ברכות ו:

רשב"ם

ויפסקו קול השופרות והלפידים: (יח) עשן כלו. חציו קמץ וחציו פתח כי לשון פעל הוא. העשין כולו. אבל עשן שהוא שם דבר ילו קמץ. כענין פומיאה בלע"ז. ואילו היה שם דבר היה לו לומר כעשן הכבשן בח"פ כאשר נאמר מן דבר דבר השמיטה. מן בקר בקר זבח השלמים כן יאמר מז הבית ימלא עשן. עשן הכבשן כשהוא דבוק:

בעל הטורים

(יז) בתחתית ההר והר סיני. מלמד שנתלש ההר ממקומו ונעשה כהר על גבי הר: (יט) הולך וחזק. ב' במסורה הכא ואידך ודוד הולך וחזק כדאיתא בעירובין דוד גלי מסכת הולך וחזק שאול לא גלי מסכת כתיב הולכים ודלים וזהו ודוד הולך וחזק בתורה דכתיב בה הולך וחזק מאוד:

שפתי חכמים

מכות ומצורע ובועלי נידות כבר תירצו התוספות בברכות כ"א פ"ש: א פירוש דלשון לקראת לעולם לא נאמר אלא על ההולכים זה כנגד זה כמו הנה הוא יוצא לקראתך: א וא"ת הא כבר אמרו נעשה ונשמע כבר תירץ התוספות דשמא יהיו חוזרין כשיראו האש הגדולה שילתה כשמתן. ועי"ל דמה שאמרו נעשה ונשמע היינו על התורה שבכתב ומה שכפה עליהן הר כגיגית כדי לקבל תורה שבעל פה (מהרא"י) דהא דאנסן הקב"ה לטוכתן כדי שלא יסתלק השכינה מעליהם ולא יוכל לשלחם כמו אנוסה דכתיב ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו: ב כתרגומו

רש"י

(יז) לקראת האלהים. (מכילתא) מגיד שהשכינה יצאה לקראתם א כחתן היוצא לקראת כלה וזהו שנאמר (דברים לג) ה' מסיני בא ולא נאמר לסיני בא: בתחתית ההר. לפי פשוטו ברגלי ההר ומדרשו שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם א כגיגית (שבת פח): (יח) עשן כלו. אין עשן זה שם דבר שהרי נקוד הש"ן פת"ח אלא ל' פעל כמו אמר שמר שמע לכך תרגומו תנן כוליה ולא תרגם תננא ב וכל עשן שבמקרא נקודים קמ"ץ מפני שהם שם דבר: הכבשן. של סיד יכול ככבשן זה ולא יותר ת"ל בוער באש עד לב השמים. ומה ת"ל כבשן לשבר את האזן מה שהיא יכולה לשמוע נותן לבריות סימן הניכר להם כיוצא בו (הושע יא) כאריה ישאג וכי מי נתן כח בארי אלא הוא והכתוב מושלו כאריה אלא אנו מכנין ומדמין אותו לבריותיו כדי לשבר את האזן מה שיכולה לשמוע. וכיוצא בו (יחזקאל מג) וקולו כקול מים רבים וכי מי נתן קול למים אלא הוא ואתה מכנה אותו לדמותו

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יז) ויתיצבו. מלמד שכפה עליהם ההר כגגית ואמר אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם וקשיא דהא אמרו מיד נעשה ונשמע. וי"ל כי כשרצה הקב"ה ליתן תורה לישראל אמרו כמה תורות יש

לקוטים על התורה

(יח) וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ וגו'. דער אלשיך שרייבט דער רויך וואס איז געוועזן אויף דעם בארג סיני, איז נאר געוועזן דיא יודין זאלין ניט זעהן דעם כבוד פון גאט וואס וועט זיין אויף דעם בארג ווען ער וועט זאגין דיא עשרת הדברות, אונ ווען דיא גרויסע הייליגקייט וואס איז געוועזן אויף דעם בארג, וואס די שכינה איז אויף איהם געוועזן, האט דער בארג געציטערט, אונ וויל דער בארג איז דאך ערד, דריבער איז אראפ געקומען דער פייער פון הימעל אונ האט זיך פארשפרייט אויף דעם בארג די שכינה זאל זיין אויף דעם פייער ניט אויף די ערד פון בארג:

פירוש לתורת אלהים

וואס איז געוועזן אין דער מחנה: (יז) וַיּוֹצֵא האט משה ארויס געצויגן דאס פאלק לִקְרַאת אקעגין גאט מִן פון דער מחנה האט ער זיי ארויס געצויגין וַיִּתְיַצְּבוּ אונ זייא האבין זיך געשטעלט בְּתַחְתִּית אונטערין בארג, ורש"י שרייבט גאט ב"ה האט אויס געריסין דעם בארג פון זיין ארט אונ האט איהם איבער געדעקט איבער די ישראל אונ האט זיי געזאגט אז איר וועט מקבל זיין די תורה איז גוט אונ אויב ניט וועל איך אייך צו קוועטשען מיט דעם בארג]: (יח) וְהַר סִינַי אונ דער בארג סיני עָשַׁן האט זיך גרייכערט אין גאנצען מִפְּנֵי אֲשֶׁר ווייל גאט האט גינידערט אויף איהם מיט פייער וַיַּעַל אונ עס איז אויף גיגאנגען עֲשָׁנוֹ זיין רויך כְּעֶשֶׁן אזוי ווי דער רויך פון אקאלעך אויבין וַיֶּחֱרַד אונ דער גאנצער בארג האט שטארק געציטערט: (יט) וַיְהִי אונ עס איז געוועזן קוֹל דאס קול פון דעם שופר איז אלע מאהל שטארקער

משלי חכמים

וואס איך מאך מיט אייך וועט איר זיין בייא מיר געליבטער פון אלע פעלקער, פארשטייט מען שוין אבער אז זיי וועלין ניט היטען די תורה וועט גאט זיך אפטאהן פון זיי, אונ איר וועט זיין אויף דר וועלט ווי אלע פעלקר, ווארום צו מיר גיהער די גאנצע וועלט:

הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד מֹשֶׁה יְדַבֵּר
וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל׃ ששי כ וַיֵּרֶד
יְהוָה עַל־הַר סִינַי אֶל־רֹאשׁ הָהָר
וַיִּקְרָא יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶל־רֹאשׁ הָהָר
וַיַּעַל מֹשֶׁה׃ כא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה רֵד הָעֵד בָּעָם פֶּן־יֶהֶרְסוּ

אונקלוס

קָל שׁוֹפָרָא אָזֵיל וְתָקֵיף
לַחֲדָא מֹשֶׁה מְמַלֵּיל וּמִן
קֳדָם יְיָ מִתְעֲנֵי לֵיהּ בְּקָל׃
כ וְאִתְגְּלִי יְיָ עַל טוּרָא
דְסִינַי לְרֵישׁ טוּרָא וּקְרָא
יְיָ לְמֹשֶׁה לְרֵישׁ טוּרָא
וּסְלֵיק מֹשֶׁה׃ כא וַאֲמַר
יְיָ לְמֹשֶׁה חוּת אַסְהֵיד
בְּעַמָּא דִּילְמָא יִפְגְּרוּן

תולדות אהרן

כ ידבר. .. נוס מה

רשב"ם

(יט) משה ידבר. אל הקב"ה ואין קולו נשמע לשום אדם אלא הקב"ה. אבל הקדוש ברוך הוא יעננו למשה בקול גדול בשביל קול השופר שהולך וחזק מאד וצריך שיהיה קולו של הקב"ה נוצח קול השופר להשמיע למשה: (כא) פן יהרסו. ממצבם להתקרב ולראות:

רש"י

לבריותיו כדי לשבר את האזן: (יט) הולך וחזק מאד. מנהג הדיוט כל זמן שהוא מאריך לתקוע קולו מחליש וכוהה אבל כאן הולך וחזק מאד ולמה כך מתחלה לשבר אזניהם מה שיכולין לשמוע: משה ידבר. כשהיה משה מדבר ומשמיע הדברות לישראל שהרי לא שמעו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך והקב"ה מסייע לתת בו כח להיות קולו מגביר ונשמע: יעננו בקול. יעננו על דבר הקול כמו (מ"א יח) אשר יענה באש על דבר האש להורידו: (כ) וירד ה' על הר סיני. יכול ירד עליו ממש ת"ל (שמות כ) כי מן השמים דברתי עמכם (מכילתא) מלמד שהרכין שמים העליונים ותחתונים והציען על גבי ההר כמצע על המטה וירד כסא הכבוד עליהם: (כא) העד בעם. התרה בהם ג שלא לעלות בהר: פן יהרסו וגו'. שלא יהרסו את מצבם ד ע"י שתאותם אל ה' לראות ויקרבו לצד ההר: ונפל ממנו רב. (מכילתא) כל מה שיפול מהם ה ואפילו הוא יחידי חשוב לפני רב: פן יהרסו. כל הריסה מפרדת אסיפת הבנין אף הנפרדין ממצב אנשים הורסים את המצב:

שפתי חכמים

על כעשן הכבשן: ג כמו העד העיד בני האיש וקראת התראה בלשון עדות מפני שעל ידי התראה נעשה כעדים: ד מפני שלא יפול לשון הריסה רק על הפרדה דבר מדבר כמו הפרדת בנין או הפרדת איש מאנשי המצב: ה דאל"כ בל"ל ונפלו לכ"פ כל

דעת זקנים מבעלי התוספות

לך אמר להם אחת בכתב ואחת על פה. אמרו לו שבכתב אנו מקבלין שבעל פה אין אנו מקבלין מיד כפה עליהם ההר כגגית ואתמר במסכת שבת מכאן מודעה רבא לאורייתא וכו' כדאיתא התם. ועוד איתא במדרש כי כשנתן הקב"ה תורה לישראל עטף ונתן חרב בתוך התורה ואמר להם אם אתם מקבלין התורה מוטב ואם לאו תהרגו בחרב זה הה"ד אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו וגומר ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו וגו' כי פי ה' דבר והיכן דבר בשעת מתן תורה התנה עמהן כן וזהו שיסד הפייט באזהרת ראשית עטיפת הזיין צהלה ורנה:

(כא) ויאמר ה' אל משה רד העד וגו' ויאמר משה לא יוכל וגו'. תימה מה השיב לו הקב"ה למשה וכי לא מצינו כמה מצות שיש בהן כמה אזהרות. ועוד על מה השיב לו הקב"ה אחרי כן לך רד וכו' ועלית. וי"ל הפשט דקרא לפי שלא התרה משה את ישראל על מצות הגבלה שהוא

ענין קבלת התורה

(כא) רד העד בעם פן יהרסו אל ה' לראות וגו'. בפסוק י"ב התרה אותם שלא יעלה העם ולא יגעו בהר. ופה הזהירם על הראיה והסתכלות. כי בליל חשך ואפלה יתציירו צורות לעיני אדם. וידמה לו מרחוק על עץ שהוא אדם. ואף אם אין שם מרחוק ולא כלום עכ"ז יתציירו לעיניו תמונות מבהילות עד שיחרד האדם ממראה עיניו. עד בואו לשם ואז יוכח לדעת כי לא היה ולא נכרא שום דבר ולבוא פחד פחד ולא היה פחד. והנה סביב ראש ההר היה ענן חשך וערפל. ואולי יסתכלו שעם בהחשך הזה. ויתציירו לפניהם תמונות ויחשבו כי התמונות המה אלהות ואת המלך ה' צבאות ראו עיניהם באיזה תמונה שיתצייר

פירוש לתורת אלהים

גינאנגען ניט אזוי ווי אמענטש וואס ער בלאזט מער גייט אלע מאהל דאס קול שלאפער אבער בייא גאט ב"ה איז נאך אלע מאהל גיוועזן שטארקער משה כשה האט גירעט דיא דברות צו דיא ישראל והאלהים אונ גאט האט אים גיענפערט אונ גיהאלפין בקול אין זיין קול כלומר ער האט גיגעבין כח זיין קול זאל זיך מתגבר זיין אונ זאל גיהערט ווערין צו אלע ישראל: (כ) ויֵרד האט גינידערט יי גאט על אויף דעם בארג סיני אל צום שפיץ בארג ויקרא אונ גאט האט גערופין צו משה אל צום שפיץ בארג ויעל אונ משה איז אויף גיגאנגען: (כא) ויאמר האט גאט גיזאגט צו משה רד נידער העד בעם זאג אן דעם פאלק ישראל זיי זאלין ניט אויף גיין אויף דעם בארג, ווארום פן טאמער וועלין זיי צו פירען זייער בשטאנד ארויף צו גיין אויף דעם בארג

פרקי דרבי אליעזר

(כ) וירד ה' על הר סיני וגו'. דעם זעקסטין טאג אין סיון איז הקב"ה גיזעהן גיווארין צו דיא יודין אויף דעם בארג סיני, אונ דער בארג סיני האט זיך אויפגעהויבין פון זיין ארט אונ דיא הימלען האבין זיך גיעפינט אונ דער שפיץ בארג איז ארין אין הימעל אונ אפינסטערער וואלקין האט בדעקט דעם בארג, אונ הקב"ה איז גיזעסין אויף זיין שטוהל אונ זיינע פיס זענען געשטאנען אויף דעם וואלקין וואס הייסט ערפל, את הקב"ה איז גיזעהן גיווארין צו די קינדער פון עשו אונ ער האט

אֶל־יְהוָה לִרְאוֹת וְנָפַל מִמֶּנּוּ רָב׃
כב וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים אֶל־יְהוָה
יִתְקַדָּשׁוּ פֶּן־יִפְרֹץ בָּהֶם יְהוָה׃
כג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֹא־יוּכַל
הָעָם לַעֲלֹת אֶל־הַר סִינָי כִּי־אַתָּה
הַעֵדֹתָה בָּנוּ לֵאמֹר הַגְבֵּל אֶת־הָהָר
וְקִדַּשְׁתּוֹ׃ כד וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה לֶךְ־

קֳדָם יְיָ לְמֶחֱזֵי וְיִפֵּל
מִנְּהוֹן סַגִּי׃ כב וְאַף
כָּהֲנַיָּא דְּקָרִיבִין לְשַׁמָּשָׁא
קֳדָם יְיָ יִתְקַדְּשׁוּן דִּילְמָא
יִקְטוֹל בְּהוֹן יְיָ׃ כג וַאֲמַר
מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לָא יִכּוֹל
עַמָּא לְמִסַּק לְטוּרָא
דְסִינַי אֲרֵי אַתְּ אַסְהֵידְתָּא
בַּנָא לְמֵימַר תְּחֵים יָת
טוּרָא וְקַדֵּישְׁהִי׃ כד וַאֲמַר

תולדות אהרן

וגם הכהנים. זבחים קטו

רשב"ם

(כב) **הכהנים**. הבכורות: יתקדשו. בעמידתן: (כג) ויאמר משה אל ה' לא יוכל העם וגו'. המפרש שכך אמר משה כבר אמרת לנו זה שלשת ימים הגבל את ההר. השמרו לכם עלות בהר. ולמה אתה צריך לומר לי עכשיו פעם שנייה. טעות הוא שהרי מזרזים לאדם בשעת מעשה אף לאחר שזרזוהו קודם מעשה שמזרזים לאדם פעם שנייה בשעת מעשה לומר עתה הגיע הזמן לעשות מה שאמרתי. ועוד ספק שני שחזר אמר לו לך רד. מה בא לחדש. אלא כך אמר משה להקב"ה דרך שאלה וכך שאל לו. אתמול שלשום אמרת לי שלא יוכל העם לעלות אל הר סיני כשהזהרת את העם ע"י בהגבלה. אמרת לי השמרו לכם עלות בהר ועכשיו אתה אומר לי פן יהרסו אל ה' שמא אתה מוסיף שאפי' להתקרב מעט כדי להסתכל ולראות אפי' רחוק מן ההר אסור. והשיב

בעל הטורים

(כג) וקדשתו. ב' במסורה חד ר"פ וחד ס"פ וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב. ודין. גבי כהן ר"פ לפי שקדושתו ראשון לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון ות"ח קדושתו בסוף כדכתיב לקדישים אשר בארץ המה כלומר אחר מיתתו שיסיים בארון נכרת קדושתו כי בחייהם הן בקדושיו לא יאמין וגם

רש"י

(כב) וגם הכהנים. אף הבכורות שהעבודה בהם (זבחים קטו): הנגשים אל ה'. להקריב קרבנות אף הם אל יסמכו על חשיבות' לעלות: יתקדשו. יהיו מזומנים להתיצב על עמדן: פן יפרץ. ל' פרצה יהרוג בהם ויעשה בהם פרצה: (כג) לא יוכל העם. איני צריך להעיד בהם שהרי מותרין ועומדין הם היום ג' ימים ולא יוכלו לעלות שאין להם רשות: (כד) לך רד. (מכילתא) והעד בהם שנית

ענין קבלת התורה

לפניהם. ולעלות ההר ייראו אחד מחברו ולא יעלו ולא יגעו. אבל ההסתכלות מי ידע אם חברו העומד אללו מסתכל או לא. ויוכל היות שרבים מישראל יסתכלו לראש ההר וע"כ יפלו מהם רב. ולזה צוה הקב"ה למשה להזהיר את העם שלא ישאו עיניהם אל ראש ההר לראות. כי אם לא תזהירם בעת רבים מן העם יראו ויטעו ואז ונפל ממנו רב:

דעת זקנים מבעלי התוספות

במיתה רק על מצות פרישה הזהירם כמו שתמצא למעלה לפיכך אמר לו הקב"ה לך העד בעם דיותר הי' לך להזהירם על מצות הגבלה שהיא במיתה יותר מן המצות כלן ועל זה השיב לו לא יוכל העם לעלות כי אתה העדות בנו וגו' כלו' גם אני ואהרן בכלל ציווי ההגבלה וכיון שנהיה עמהם שם נתרה בהם ולא יעלו ועל זה השיב לו הקב"ה לך רד ותזהירם מעתה ועלית אתה וגומר כלומר לא תהיה עמהם בשעת מעשה ולא יהיה להם מי שיזהירם מיד וירד משה ויאמר אליהם מצות הגבלה:

פירוש לתורת אלהים

אִי מַחֲמַת עס וועט זייא גלוסטען צו זעהן גאט וְנָפַל וועט פאלין בְּלוֹמַר עס וועלין שטארבין פון זייא פיל: (כב) וְגַם און אויך הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים דיא בכורים וואס יי' גינעהנען מַקְרִיב צו זיין קָרְבָּנוֹת צו גאט זאלין זיי זיך ניט פאר לאזין אויף זייער חֲשִׁיבוּת און אויך גיין אויף דעם בארג נאר יִתְקַדָּשׁוּ זיי זאלין זיין אן געברייט אויף זייער ארט און זאלין ניט ארויף גיין, ווארום אז זיי וועלין יא אויף גיין פון טאמער וועט גאט זייא הַרְגְנֶן: (כג) וַיֹּאמֶר האט משה גיזאגט צו גאט כִּי ווארום דו האסט אונז שוין גיזאגט הַגְבֵּל מאך אצייכין ארום דעם בארג וְקִדַּשְׁתּוֹ און הייליג אים וואס בדארף איך זיי נאך אמאהל זאגין: (כד) וַיֹּאמֶר האט גאט צו אים גיזאגט לֵךְ גייא נידער נאך

פרקי דרבי אליעזר

זייא גיפרעגט אויב זייא ווילען נעמען דיא תורה, האבין זייא גיענפערט צו הקב"ה זאג אונז וואס שטייט אין די תורה, האט הקב"ה גיזאגט אין די תורה שטייט מען זאל קיין מענטש הרגנן. האבין זיי גיזאגט צו הקב"ה מיר וועלין דיין תורה ניט נעמען, ווייל מיר קענען ניט פארלאזין דיא ברכה וואס יצחק האט גיבענטשט אונזער פאטער עשו "דו זאלסט לעבין מיט דיין שווערד", פון דארט איז הקב"ה גיזעהן גיווארין צו די קינדער פון ישמעאל און ער האט זיי גיפרעגט אויב זיי וועלין נעמען די תורה, האבין זיי גיזאגט צו הקב"ה זאג אונז וואס שטייט אין די תורה, האט הקב"ה גיזאגט אין די תורה שטייט מען זאל ניט גנבנן, האבין זיי גיזאגט צו הקב"ה מיר וועלין דיין תורה ניט נעמען, ווייל מיר קענען ניט פארלאזין די זאך וואס אונזערע עלטערין האבין גיטאהן זייא האבין געגנבעט יוסף'ן און האבין אים פארקויפט אין מצרים, נאכדעם האט הקב"ה גיפרעגט ביי אלע פעלקער אויב זייא ווילען נעמען דיא תורה, האבין זייא גיפרעגט וואס שטייט אין די תורה, האט הקב"ה גיזאגט אין

רד ועלית אתה ואהרן עמך
והכהנים והעם אל־יהרסו לעלת
אל־יהוה פן־יפרץ־בם: כה וירד
משה אל־העם ויאמר אלהם: ס
כ א וידבר אלהים את כל־הדברים

אונקלוס

ליה יי איזיל חות ותיסק
את ואהרן עמך וכהניא
ועמא לא יפגרון למיסק
קדם יי דילמא יקטול
בהון: כה ונחת משה
לעמא ואמר להון:
א ומליל יי ית כל

הו"א לך רד ועלית. שבת פו: וידבר אלהים. חגיגה ג:

בעל הטורים

גדולת ת"ח בסוף הקריאה שגדול שבכולם נילך: (א) וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר. בגימ' בכל מה שכתב ושבעל פה:

רשב"ם

לו הקב"ה לך רד ועלית אתה ואהרן עמך. והכהנים והעם אל יהרסו לעלות אל ה'. וגם עתה לראות בלא עלייה לא אמרתי לך: (כה) ויאמר אליהם. מצות

רש"י

שמזרזין את האדם קודם מעשה וחוזרין ומזרזין אותו בשעת מעשה: ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים. יכול אף הם ו עמך ת"ל ועלית אתה. אמור מעתה אתה מחיצה לעצמך ואהרן מחיצה לעצמו והכהנים מחיצה לעצמם משה נגש יותר מאהרן ואהרן יותר מן הכהני' והעם כל עיקר אל יהרסו את מצבם לעלות אל ה': פן יפרץ בם. אע"פ שהוא נקוד חטף קמ"ץ אינו זו מגזרתו כך דרך כל תיבה שנקודתה מלאפו"ם כשהיא באה במקף משתנה הנקוד לחטף קמ"ץ: (כה) ויאמר אלהם. התראה זו: (א) וידבר אלהים. אין אלהים אלא דיין וכן הוא אומר (שמות כב) אלהים לא תקלל ותרגומו דיינא ז לפי שיש פרשיות בתורה שאם עשאן אדם מקבל שכר ואם לאו אינו מקבל ח עליהם פורעניות (מכילתא) יכול אף עשרת הדברות כן ת"ל וידבר אלהים דיין להפרע: את כל הדברים האלה. מלמד שאמר הקב"ה עשרת הדברות בדבור אחד מה שאי אפשר לאדם לומר כן א"כ מה ת"ל עוד אנכי ולא יהיה לך ט שחזר ופירש על כל דבור ודבור בפני עצמו. (קושיית א"כ כו' פירוש לפי זה שמוכח מאת כל הדברים האלה שגם שאר עשרת הדברות כולם אמר הקב"ה בדבור אחד א"כ מה ת"ל אנכי וכו' ר"ל מה בא להודיענו במה שפרט לשון ב' דברות אלו מהשאר מדהוציאם בל' זה ש־משמעות דוקא אלו שנים בפרט מפי הגבורה יצאו והלא לפי זה כולם כמוהם הקב"ה בכבודו ובעצמו דברם. ותירץ שחזר ופירש וכו' ור"ל באותו ההזרה לא החזיר ללמד על הכלל יצא אלא על הפרט אלו ב'

שפתי חכמים

מה וכו': ו (נח"י) ה"פ יכול אף הם ר"ל הכהנים מדליין הרב והכהנים ולא רסם והעם דא"א לו' דגם העם עמך א"כ קשה על מי קאי אל יהרסו אלא וכו' וה"ק דאס"ד דהכהנים הם בכלל אל יהרסו הל"ל אתה ואהרן עמך והעם אל יהרסו וממילא נשמע דגם הכהנים אל יהרסו ומדפרט הכהנים יכול דקאי אדלעיל וגם הם עמך וכו' ת"ל ועלית אתה למעט בא והואיל שהמיעוט אתה כתיב קודם ואהרן ש"מ דממעט גם את אהרן ת"ל עמך ש"מ דאהרן היה עמו במחיצה אחת ולא עם הכהנים לכן אמור מעתה אתה מחיצה לעצמך ולא עם אהרן ואהרן מחיצה לעצמו ולא עם הכהנים דהא כתיב עמך והם ר"ל הכהנים מחיצה לעצמן ולא עם העם וגירסא אחרת נזדמנה להרא"ם כדברי הרב ע"ש: ז והא דקאמר בראשית ברא אלהים וגבי נח וידבר אלהים אל נח ובסנה וירא אלהים מתוך הסנה עיין הכל בהרא"ם בפ' וארא: ח פי' דהיינו שלא בעידן ריתחא אבל בעידן ריתחא אין שום מגוה שאין מעניםין עליה וראיה מפ' התכלת ע"ש: ט כלומר הואיל וכולן בדבור אחד נאמרו למה כתיב במקום אחר אחת דבר אלהים שתים זו שמענו דמשמע דוקא אנכי ולא יהיה לך בדבור אחד נאמרו ומתרץ שחזר ופירש וכו' כלומר דודאי כולן בדבור אחד נאמרו כו' וכפרישה שפי' לנו הקב"ה לא שמענו מפי

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) את כל הדברים האלה. מלמד שאמר הקב"ה כל עשרת הדברות בדבור אחד מה שאין הפה יכולה לדבר אם כן מה ת"ל אנכי ולא יהיה לך מלמד שחזר משה על כל דבור ודבור בפני עצמו. הכי איתא בספרא. ותימה מאי קשיא ליה בדיבור אחד נאמרו מ"מ היה משה רבינו ע"ה צריך לומר כל אחד ואחד בפני עצמו וי"ל הכי קשיא ליה אם בדיבור אחד נאמרו למה פסק משה רבינו את הטעמים היה לו לומר כלן פסוק אחד ומשני מלמד שחזר וכו' ורבי ברוך ז"ל פירש אם כן מה ת"ל אנכי ולא יהיה לך דמשמע אלו לבד אמרן שהרי שניהם בסגנון אחד כאלו שניהם דבור אחד וגם כתובים בלשון הקב"ה כאלו הוא מדבר בעצמו אנכי הוצאתיך על פני לאוהבי אבל שאר הדברות יש פסוק לכל אחד לבדו זולתי לא תרצח לא תנאף לא תגנוב וגם יש פרשה בין זו לזו וכתובים בלשון משה ולא בלשון הקב"ה

פירוש לתורת אלהים

אמאהל אונ זאג זיי נאך אמאהל ועלית אונ זאלסט אויף גיין אתה דו אונ אהרן עמך מיט דיר והכהנים אונ דיא כהנים והעם אונ דאס פאלק ישראל אל זיי זאלין ניט אוועק גיין פון זייער ארט לעלות צו אויף גיין צו גאט פן ווארום טאמער וועט ער ברעכען אין זיי: (כה) וירד האט משה געניערט צום פאלק ויאמר אונ האט זייא ווידער גיזאגט זיי זאלין ניט גיין צום בארג סיני: (א) וידבר האט האט גאט גירעט דיא אלע עשרת הדברות לאמר אזוי צו זאגין, [רש"י שרייבט גאט ב"ה האט

פרקי דרבי אליעזר

די תורה שטייט מען זאל ניט דינען צו אנדערע גאטער נאר צו הקב"ה, האבין אלע פעלקער גיענטפערט מיר קענען ניט פארר לאזין די גאטער וואס אונזערע אלטערין האבין צו זיי געדינט, מיר ווילען ניט דיין תורה גיב דיין תורה צו דיין פאלק וואס דו האסט ארויס גענומען פון מצרים, איז הקב"ה געקומען צו דיא יודין אונ האט מיט גענומען צוויי אונ צוואנציג טויזענד מלאכים, אונ די תורה האט ער געהאלטין אין זיין רעכטע האנט, אונ דיא תורה האט אויסגיזעהן וויא פייער, אדער ניא

האלה לאמר: * ס ב אנכי יהוה אלהיך אשר הוצאתיך מארץ

פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין לְמֵימָר: ב אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דִּי אַפֵּיקְתָּךְ מֵאַרְעָא

ב"א אנכי ה'. בבת פט:

* בצבור קורין בטעם העליון תמצא בסוף הספר

בעל הטורים

(ב) אנכי. בגי' כסא לומר שקרע כל הרקיעים עד כסא הכבוד ובגימטריא מנא ועוד עשרה וזהו הנא את השמים ואת הארץ אני מלא ויש בו ששה (ג"א יו"ד) הויות ראשון ואחרון בשמים ובארץ וד' רוחות ועומק ורום: אשר הוצאתיך. ג'

שפתי חכמים

הקב"ה כי אם שתים והשאר משה פירשן: י דק"ל שכתוב וידבר הוא הכלל לאמר הוא הפרט והכא הפרט כתוב בהדיא את כל הדברים האלה א"כ למה חזר וכתב לאמר שמורה על דבר פרטי אלא לדרוש הרא"ם: כ דק"ל למה תלה אלהותו ביציאת מצרים ולא בבריאת שמים וארץ ולכתוב אנכי ה' אלהיך אשר בראתי שמים וארץ: ל פי' לא מפני שאלהותו תלוי ביציאת מצרים תלה אלהותו בה מכל פעולותיו אלא מפני שכשנגלה על הים וכו' שנ' ותחת רגליו וגו' רצונו להביא בזה שמשתנה לפי הענין ומה שכתוב בקרא יציאת מצרים ורש"י פי' לפי שנגלה בים וכו' משום שהוא תכלית יצ"מ: מ ה"פ כשם שאתם מודים שהייתי יחיד בקריעת ים סוף כדכתיב זה אלי ואנוהו כך האמינו שאותו אלהים אני ולכך קאמר אני הוא שהוצאתיך מארץ מצרים. (מהרש"ל) פירש דק"ל לפי פי' ראשון לא הל"ל אלא המוציאך מבית עבדים מארץ מצרים ל"ל לכ"פ ד"א. ולפי שני פשטים האלו קשה שבתחלה אמר אנכי והדר אמר לא יהיה לך ואין זה כסדר שמתחלה הי"ל לצוות שלא יהא שום אלהות והדר הל"ל אנכי ר"ל אני לבדי לפי שאין דרך לצוות תחלה לעשות דבר וכתר הכי לאסור דבר שכנגדה לכ"פ ד"א שהיו שומעין וכו' והיו סבורים מיד שהם הרבה לכך הוצרך להזהיר בתחלת הענין ע"ז (ר"ל)

רש"י

דברות ראשונות ביהוד ודו"ק): לאמר. מלמד שהיו עונין על הן הן י ועל לאו לאו (מכילתא): (ב) אשר הוצאתיך מארץ מצרים. כדאי היא ההוצאה כ שתהיו משועבדים לי (מכילתא). ד"א לפי שנגלה בים כגבור מלחמה ל ונגלה כאן כזקן מלא רחמים שנאמר (שמות כד) ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר זו היתה לפניו בשעת השעבוד וכעצם השמים משנגאלו הואיל ואני משתנה במראות אל תאמרו שתי רשויות הן אנכי הוא אשר הוצאתיך ממצרים ועל הים. ד"א לפי שהיו שומעין קולות מ הרבה שנאמר את הקולות קולות באין מד' רוחות ומן השמים ומן הארץ אל תאמרו רשויות הרבה הן ולמה אמר ל' יחיד אלהיך ליתן פתחון פה למשה ללמד סניגוריא במעשה העגל וזהו שאמר (שמות לב) למה ה' יחרה אפך בעמך לא להם צוית לא יהיה לכם אלהים אחרים אלא לי לבדי: מבית עבדים. מבית פרעה שהייתם עבדים לו או אינו אומר אלא מבית עבדים שהיו עבדים לעבדים ת"ל ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים אמור

עניני עשרת הדברות

(ב) אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וגו'. בדבור זה נכלל שלשה דברים. אנכי ה' הויה המהוה את כל העולם וכל המציאות הנמצאים בשמים ממעל ועל הארץ ומתחת לארץ הכל נתהוו ממני ומאמר פי. ואף שאנכי אלהי כל העולם. עכ"ז אנכי אלהיך ביחוד. והראיה לזה אשר הוצאתיך מארץ מצרים. שהיתה מדינה קשה ומלך קשה ולכך קראם בית עבדים שהאסורים בתוכה לא יכלו לצאת משם לעולם ומפני החסד הזה וההטבה הזאת שעשיתי לך בהוצאתי אותך משם ראוי שתעשון מצותי ותשמרו דרכי הנהגתי. ומיציאת מצרים ומכל הנסים שראו עיניך אשר נכלל בזה קריעת ים סוף ומן ובאר ושלו ומלחמת עמלק ויתר דברים נפלאים אשר ראו עיניכם תוכלו להבין היטב כי אנכי הוא הבורא והמנהיג והמשגיח ובלעדי אין אלהים וכל כחות הטבע אנכי בראתים וכולם נכנעים לפני וסרים למשמעתי:

דעת זקנים מבעלי התוספות

והיינו דאמר במסכת חגיגה אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום ופריך אם כן מה ת"ל אנכי ולא יהיה לך כלומר והלא לא נשתנו אלא משא' דברות שכלן בדבור א' נאמרו ומשני שחזר על כל דיבור ודבור בפני עצמו אך לא שמענו מפיו כי אם שנים:

(ב) אנכי ה' אלהיך מאי דבור היא זה ומה מצוה ומה אזהרה הוא זו. וי"ל אנכי ה' אלהיך ואני מצוך שתדעו ידיעה ברורה כי אני הבורא וכי אני הוא המצוה כל המצות ונאמן ליפרע הטוב והרע וידיעת השם שחייב אדם לדעת שהוא הבורא יתברך ורבי תנחומא דורש לפי שנגליתי עליכם בים כגבור ואיש מלחמה וביום מתן תורה כזקן מלא רחמים אל תחשבו ששתי רשויות הן אלא אנכי ואין עוד אחר. ד"א לפי שכשנגלה הקב"ה ביום מתן תורה נגלה ברבותי' אלפי שנאן והיו ישראל מעמידן זה לזה אמר להם הבורא אנכי ה' אני יחיד וגם פתח להם שבעה רקיעים והראה להם שהוא יחיד הה"ד אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו. ולכן נאמר אנכי ולא יהי' לך

פירוש לתורת אלהים

גֶירֶעט אַלֶע צֶעהֶן דִבְּרוֹת אִין אֵיין וָוארְט]: (ב) אָנֹכִי אִיךְ בִּין גָאט דַיין גָאט וָואס אֲשֶׁר הָאט דִיךְ אוֹיס גִיצוֹיגִין פוּן דֶעם לַאנְד מִצְרַיִם מִבֵּית פוּן דֶעם הוֹיז פוּן פַּרְעֹה וָואס אִיר זֶענְט גִיוֶועְן צוּ אִים

פרקי דרבי אליעזר

אִיז גִיוֶועְן אִין אֱמֶת אַהֵימִילְשֶׁער פַייעֶר רבי אליעזר זָאגְט פוּן דֶעם טָאג וָואס דִי יוּדִין זֶענֶען אַרוֹיס גֶעגַאנְגֶען פוּן מִצְרַיִם הָאבִּין זֵיי גֶעצוֹיגִין אוּנ גֶערוּהְט נָאר מִיט קְרִיג, בִּיז זֵיי זֶענֶען גֶעקוּמֶען צוּם בַּארְג סִינַי אוּנ הָאבִּין גֶערוּהְט גֶעגִין דֶעם בַּארְג, דָארְטִין זֶענֶען גִיוָוארִין אַלֶע יוּדִין וִוי אֵיין מֶענְטְשׁ, אַלֶע יוּדִין זֶענֶען גִיוֶועְן מִיט לִיבְּשַׁאפְט אוּנ דִי מַחֲנֶה יוּדִין זֶענֶען גִיוֶועְן רוּהִיג, דַאמָאלְס הָאט הקב"ה גִיזָאגְט צוּ דִיא יוּדִין אִיר וֶועט נֶעמֶען דִיא תּוֹרָה, הָאבִּין אַלֶע יוּדִין גִיזָאגְט מִיט אֵיין מָאהל אֵיידֶער מִיר וֶועלִין הֶערִין דִי תּוֹרָה זָאגִין מִיר שׁוֹין מִיר וֶועלִין הִיטֶען צוּ טָאהֶן אַלֶע מִצְוֹת וָואס שְׁטֵייט אִין דִיא תּוֹרָה רבי אליעזר המודעי זָאגְט פוּן דֶעם טָאג וָואס דִיא הִימֶעל אוּנ עֶרְד זֶענֶען בַּשַׁאפִין גִיוָוארִין הָאט מֶען גֶערוּפִין דֶעם בַּארְג חוֹרֵב, אוּנ וֶוען הקב"ה אִיז גִיזֶעהֶן גִיוָוארִין צוּ מֹשֶׁה אוֹיף דֶעם סְנֶה, אוּנ דֶער סְנֶה אִיז גֶעבִּין דֶעם בַּארְג, פוּן דִי צַייט אוּנ וַוייטֶער רוּפְט מֶען דֶעם בַּארְג סִינַי, וֶועגִין דֶעם סְנֶה, סִינַי אוּנ חוֹרֵב אִיז אֵיין בַּארְג רבי פנחס זָאגְט עֶרֶב שַׁבָּת זֶענֶען דִיא יוּדִין גֶעשְׁטַאנֶען נֶעבִּין בַּארְג סִינַי, אַלֶע זְכָרִים בְּעַזוּנְדֶער אוּנ אַלֶע נְקֵבוֹת בְּעַזוּנְדֶער, הקב"ה הָאט גִיזָאגְט צוּ מֹשֶׁה גֵיי צוּ דִי נְקֵבוֹת אוּנ פְרֶעג בַּיי זֵיי אוֹיבּ זֵיי ווִילֶען נֶעמֶען דִי תּוֹרָה, מֹשֶׁה הָאט בַּיי זֵייא גִיפְרֶעגְט הָאבִּין אַלֶע גִיעֶנְטְפֶערְט אַלֶץ וָואס הקב"ה הָאט גִירֶעט וֶועלִין מִיר

מצות השם

(כה) [עשה יב] לידע שיש שם אלוה שנאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים:

(ב) אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ וגו'. עֶס אִיז אַמִצְוַת עֲשֵׂה יֶעדֶער יוּד זָאל גְלוֹיבִּין אַז עֶס אִיז דָא אַגָאט אוֹיף דֶער וֶועלְט אוּנ דֶער גָאט אִיז גָאר אֵיינֶער, אוּנ עֶר הָאט אַלֶץ בַּשַׁאפִין, אוּנ אוֹיף דֶער וֶועלְט וֶוערְט קֵיין זַאךְ גִיטָאהֶן אָן

דְמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוּתָא: ג לָא יְהֵוֵי לָךְ אֱלָהָא אוֹחֲרָן בַּר מִנִּי: ד לָא תַעֲבֵיד לָךְ צֵילַם וְכָל

תו"א לא יהיה לך שבת פח : לא תעשה לך . סנהדרין סא :

מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: ג לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי: ד לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל־תְּמוּנָה

בעל הטורים

במסורה . ב' בדברות ואידך אשר הוצאתיך מאור כשדים שהוציאו מאור כשדים ניתן לבניו התורה : (ד) תמונה . בגי' פרצוף אדם :

רשב"ם

הגבלה מעכשיו : (ג) לא יהיה וגו' . שאני לבדי

רש"י

מעתה עבדים כמלך היו ולא עבדים לעבדים: (ג) לא יהיה לך. למה נאמר לפי שנאמר לא תעשה לך אין לי אלא שלא יעשה העשוי כבר מנין נ שלא יקיים ת"ל לא יהיה לך (מכילתא): אלהים אחרים. שאינן אלהות אלא אחרים עשאום אלהים עליהם (מכילתא) ולא יתכן לפרש אלהים אחרים זולתי שגנאי הוא כלפי מעלה לקרותם אלהות אצלו. דבר אחר אלהים אחרים שהם אחרים לעובדיהם צועקים אליהם ואינן עונין אותם ודומה כאלו הוא אחר שאינו מכירו מעולם: על פני. כל זמן שאני קיים ם שלא תאמר לא נצטוו על ע"א אלא אותו הדור (מכילתא): (ד) פסל. על שם ע שנפסל: וכל תמונה.

שפתי חכמים

אנכי וגו' . ר"ל אלא אנכי : נ כלומר שלא עשה לא הוא ולא אחרים עשו לו אלא שהיה עשוי מתחלה והוא מצאו או קנאו מנין שלא יקיים ת"ל לא יהיה לך מ"מ . הרא"ם : ם מקשין העולם והא כפ' ואתחנן פירש"י על מלת על פני בכל מקום אשר אני שם וזהו כל העולם כולו ד"א כל זמן שאני קיים . וי"ל משום דרש"י רוצה לתרץ אגב פירושו קושיא אחרת דכתיב שם ונושנתם בארץ וגו' ועשיתם פסל וגו' דמשמע דע"ז היא מצוה התלויה בארץ וכתיב קודם עשרת הדברות אשר שם לא את אבותינו וגו' כי אתנו אנחנו וגו' משמע שהיא מצוה התלויה בגוף ונוהגת בין בארץ בין בח"ל אם כן סתרי אהדדי לכן פי' על פני כל מקום וכו' מ"ה נקט פי' זה ברישא כדי לתרץ הקושיא והא דכתיב ונושנתם בארץ וגו' משום דאנשי א"י יותר מקולקלים בעניני ע"ז משאר אומות ולכן נקט בקרא בארץ כדי להזהירם ביותר על א"י שהם מקולקלים ביותר: ע מלשון פסל לך:

דעת זקנים מבעלי התוספות

בלשון צווי ליחיד כדי ללמד סניגוריא לישראל במעשה העגל כדפירש רש"י שא' משה באותו מעשה אל תענשם כי לי לבדי הזהרת לא יהיה לך ולא אמרת ולא יהיה לכם ועוד נא' במדר' שלכך נאמרו כלם בלשון יחיד מפני שצפה הקב"ה שיחידי' עתידים לבטל אותם. מיכה מבטל אנכי. ירבעם מבטל לא יהיה לך. צלפחד זכור. יואב לא תרצח. אמנון לא תנאף. עכן לא תגנוב. ציבה לא תענה. אחאב לא תחמוד. לכך נאמרו כלן בלשון יחיד. ד"א אנכי ה'

עניני עשרת הדברות

(ג) לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. ולא יהיה לך שום ממוצע ביני וביניכם. כי אינכם צריכים לממוצע כי הכל על פני. אני בכבודי ובעצמי משגיח על כל העולם בכלל ובפרט. ואין שום בריה ולא שום דבר בעולם שלא יהיה השגחתי עליו בעצמי. ע"כ אין מהצורך לך לעבוד לאיזה מהנבראים שבראתי להשתחות אליהם ולהכניע עצמך עליהם כי הם לא יועילוך ולא יזיקוך בלי רשותי כי הם רק שלוחים מהשגחתי ואין בהם שום כח לפעול דבר מבלעדי:

(ד) לא תעשה לך פסל וכל תמונה וגו'. הנה מדרך בני אדם לעשות תמונות פאטעגראפיות. או ציורים מלבעים שונים על לוח. או לפסול איזה פסל משום דבר מעץ או ממתכת. שהם יהיו לפניהם למזכרת איזה דבר. או תמונת איזה איש מקרוביהם או מאוהביהם או איזה עיר ומדינה. כך תרגו לעשות

פירוש לתורת אלהים

קנעכט: (ג) לא יִהְיֶה לְךָ עס זאל ניט זיין צו דיר אֱלֹהִים אפ געטער אֲחֵרִים אנדערע כלומר זייא זענען ניט געטער נאר אנדערע האבין זיי גימאכט אויף זיך פאר געטער אדער אזוי איז טייטש אֲחֵרִים פרעמדע כלומר דיא אפ געטער זענען פרעמד צו די מענטשין וואס דינען זיי, ווארום זיי שרייען צו זיי און זיי ענפערין זיי ניט עַל ביז וואנען איך לעב טארט איר ניט האבין אפ געטער און איך לעב דאך אייביג: (ד) לא תַעֲשֶׂה לְךָ דו זאלסט ניט מאכין צו דיר פֶּסֶל אבילד און פאר וואס ווערט עס גערופין פֶּסֶל ווייל עס איז אויס גיהאקט פון האלץ אדער פון אנדערע

פרקי דרבי אליעזר

טאהן און הערין רבי חבינאי זאגט דעם דריטען חדש, דאס איז חדש סיון, דאמאלס איז דער טאג צוויי מאהל אזוי גרוים ווי די נאכט. זענען די יודין גישלאפין ביז צוויי שעה אויפין טאג, אום שבועות איז דער שלאף פון פארטאג זיס ווייל דיא נאכט איז קורץ, אין דער פריה איז משה ארוים געגאנגען צו די מחנה יודין און האט זיי אויפגעוועקט פון שלאף, און ער האט גיזאגט צו זייא שטייט אויף פון שלאף הקב"ה איז שוין געקומען אויף דעם בארג סיני און ער ווארט שוין אויף אייך צו

מצות השם

(כו) [לאו יד] שלא לעלות במחשבה שיש אלוה זולתו שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני:

(כז) [לאו טו] שלא יעשה ולא יעשה לו אחרים שום צורה שתעבד שנאמר לא תעשה לך פסל וכל תמונה:

זיין ווילען, און יעדער מנוט וואס דער מענטש גלויבט און טראכט אדער ער זאגט דיא ווערטער איז ער מקיים אמצות עשה, דאס מוזין גלויבין זכרים און נקבות:
(ג) לא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וגו'. איוד טאר ניט גלויבין און ניט ריידין און ניט טראכטין אז עס איז דא נאך אגאט אויף דער וועלט אויסער דעם שם הוי"ה, אפילו אשיתוף צו גאט איז אויך ניט דא, און אז ער גלויבט עס איז דא נאך אגאט, איז גלייך וויא ער וואלט געלייקענט אין די גאנצע תורה, און אז מען זאגט צו איוד ער זאל דינען עבודה זרה, און אויב ער וועט ניט דינען עבודה זרה וועט מען אים הרגנן, מוז ער זיך לאזין הרגנן און ניט דינען עבודה זרה, און אזוי מוזין טאהן זכרים און נקבות:
(ד) לא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶּסֶל וגו'. איוד טאר ניט מאכין אבילד [אויסגעשניצט פון האלץ אדער פון איין אנדער מאטריאל] און טאר ניט אויפמאלין אצורה אויף אזאך, ער זאל דינען צו דעם בילד אדער צו די צורה ווי די פעלקער דינען צו זייערע גאטער, דאס מיינט מען ער טאר דאס ניט האלטין פאר אגאט און אויב איין אנדערער האט

אשר בשמים ממעל ואשר בארץ
מתחת ואשר במים מתחת לארץ:
ה לא־תשתחוה להם ולא תעבדם
כי אנכי יהוה אלהיך אל קנא פקד

דמות די בשמיא
מלעילא ודי בארעא
מלרע ודי במיא מלרע
לארעא: ה לא תסגוד
להון ולא תפלחינון ארי
אנא יי אלהך אל קנא
מסער

תו"א אשר בשמים. עבודה זרה מג: לא תשתחוה. סנהדרין סא: ולא תעבדם. סנהדרין סם:

בעל הטורים

ואשר בארץ. בגי' המה ההרים והגבעות: מתחת. בגי' זו שלשול קטן

שפתי חכמים

פ ר"ל שלא תפרש שהם ע"ז תמונה ועוד שבשמים אין תמונה כי התמונה שהיא הצורה היא מקרה צריכה לנושא וא"א לעשות תמונה עומדת לפ דבר שבשמים דהיינו כוכבים שהי כדמות טלה או שור: צ ר"ל שדעתו ליפרע ואם לא פרע יפרע שהרי קנאה לפניו דעל ידי קנאה הוא פורע 3

רש"י

תמונת כל דבר פ אשר בשמים: (ה) אל קנא. (מכילתא) מקנא להפרע ואינו עובר צ על מדתו למחול על עון ע"א

ענייני עשרת הדברות

שיהיה למזכרת נגד עיניכם מכל הדברים שראיתם מיום לאתכם ממצרים עד היום הזה. ע"כ תעשו לכם פסל או תמונת שמים [עם שמש וירח וכוכבים] או תציירו לכם הארץ עם כל נאותיה [עם כל הבהמות והחיות וכל אשר על הארץ]. או תציירו לכם הים אשר עברתם בתוכו עם כל הנמצא בתוכו מדגים וכל הרמש הרומש שם. אני מזהיר אתכם שלא תעשו כן. מחמת שדברים אלו יהיו יקרים בעיניכם ע"כ תתנו להם כבוד ותשתחוו להם זכרון ימים תעבדו אותם. ואם אתם בעצמכם לא תעשו כן אבל הבנים שהורגלו לראות הכבוד שנתתו להתמונות ולא ידעו לאיזה תכלית הכנסתם הציורים האלה בביתכם. ע"כ גם המה יתנו להם כבוד וישתחוו להם ויעבדו אותם. ומי היה הגורם לע"ז זו. הלא האבות. ע"כ יפקיד ה' עון אבות על בנים ועל בני בנים על כל הדורות שימשכו אחרי ע"ז שגרם אבי אביהם [ועיין בפרשת ואתחנן קפיטל ד' מן פסוק ט"ו עד פסוק כ]. וסמך לזה:

דעת זקנים מבעלי התוספות

אלהיך בשעת מתן תורה היה הקול יוצא מן המזרח וישראל שומעים ובאין לקבל התורה באו למזרח הולך למערב באו למערב הולך לצפון באו לצפון הולך לדרום באו לדרום בא להם מן השמים שנא' מן השמים השמיעך את קולו והיו ישראל אומרים והחכמה מאין תמצא תהום אמר לא בי היא התחילו ישראל שומעין מארבע רוחות העולם ומשמים וארץ אומרים שמא חס ושלום הרבה רשויות הן לכך כתיב אנכי ה' כל מה שאתם שומעים אינו בא אלא מאתי. ומן אל"ף דאנכי עד כ"ף דרעך יש תרי"ג

פירוש לתורת אלהים

זאכין וכל אונ אלע געשטאלט אשר וואס איז אויף דעם הימעל ממעל פון אויבין ואשר אדער אזוי איין געשטאלט ווי עס איז אויף דער ערד מתחת פון אונטען ואשר אדער אזוי געשטאלט וואס אין וואסער איז אונטער די ערד טארסטו אלץ ניט מאכין אזעלכע געשטאלטען פאר עבודת כוכבים: (ה) אונ אז אנאנדערער האט עס גימאכט לא זאלסטו דיך צו זיי ניט ביקין ולא אונ זאלסט זיי ניט דינען כי ווארום יי גאט אלהיך דיין גאט אל קנא איז אזוי אגאט וואס ער שטראפט דער פאר

פרקי דרבי אליעזר

געבין אייך די תורה, אונ משה האט געפירט די יודין ביז צום בארג סיני רבי יהושע בן קרחה זאגט די פיס פון משה זענען געשטאנען אויף דעם בארג אונ אין גאנצין איז ער גיוועזן אין הימעל אונ ער האט גיזעהן אלץ וואס איז דא אין הימעל.

מצות השם

(כח) [לאו טז] שלא להשתחות לעבודת כוכבים אפילו אין דרך עבודתה בכך שנאמר לא תשתחוה להם:
(כט) [לאו יז] שלא לעבוד עבודת כוכבים בדברים שדרכה להעבד אע"פ שעבודתה דרך בזיון שנאמר ולא תעבדם

געמאכט דעם בילד אדער דיא צורה, איז אויך דער זעלביגער דין אז איוד טאר ניט האלטין דעם בילד אדער דיא צורה פאר אגאט, אונ זכרים אונ נקבות טארין דאס ניט טאהן [דעם בילד מיינט מען ניט אבילד נאר פון אמענטש, וועלכעס בילד עס איז, פון אבהמה אחיה אפייגיל, אונ נאך אנדערע זאכין טאר מען דאס ניט האלטין פאר אגאט]:

(ה) לא תשתחוה להם וגו' מען טאר זיך ניט איינבייגין פאר אעבודה זרה, פיר זאכין זענען דא אז מען טוהט זיי צו די עבודה זרה, אויב מען האט דאס גיטאהן אונגערין [ווען דער בית המקדש איז געשטאנען], דהיינו ער האט ניט געוואסט אז מען טאר דאס ניט טאהן האט מען געדארפט ברייגנען אקרבן חטאת, אונ אויב מען האט דאס גיטאהן גערין, ער האט געוואסט אז מען טאר דאס ניט טאהן, אונ ער האט יא גיטאהן, קומט אים כרת, ער וועט שטארבין אין דער יוגענד, אונ אויב עדות האבין אים פריער גיזאגט ער זאל דאס ניט טאהן, אונ ער האט יא גיטאהן, האבין אים בית דין גיהרגת, בעווארפין מיט שטיינער ביז ער איז גישטארבין, דאס זענען די פיר זאכין, מען טאר זיך ניט איינבייגין פאר די עבודה זרה. אונ מען טאר ניט שעכטין אקרבן צו דיא עבודה זרה, אונ מען טאר ניט רייכערין קטרת צו די עבודה זרה, אונ מען טאר ניט גיסען וויין צו די עבודה זרה, אפילו דיא עכומ"ז דינען ניט די עבודה זרה מיט דיא פיר זאכין, פון דעסט־וועגין טאר ניט איד טאהן צו די עבודה זרה איינע פון די פיר זאכין, אונ דער יוד וואס שטייט נעבין די עבודה זרה טאר ער זיך ניט איינבייגין, אפילו ניט צו די עבודה זרה. דהיינו עס איז אים עפעס אראפ געפאלין, טאר ער זיך ניט איינבייגין דאס אויף צו הייבין, אונ אפילו עס איז אים אריין אשטיקל האלץ אין פוס טאר ער זיך ניט איינבייגין דאס שטיקל האלץ ארויס צו נעמען, ווארום מענטשין וועלין מיינען אז ער בייגט זיך איין פאר דיא עבודה זרה.
אונ זכרים אונ נקבות טארין דאס ניט טאהן:
ולא תעבדם. אונ מען טאר ניט דינען עבודה זרה מיט די זעלביגע זאך וואס דיא עכומ"ז דינען צו איר, דהיינו עס איז גיוועזן אעבודה זרה מרקולים. דאס דינען צו איר

עון אבת על־בנים על־שלשים ועל־רבעים לשנאי: ו ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי:

אונקלוס

מסער חובי אבהן על בנין מרדין על דר תליתי ועל דר רביעי לשנאי כד משלמין בניא למחטי בתר אבהתהון: ו ועביד טיבו לאלפי דרין לרחמי

בעל הטורים

(ו) ועושה חסד. ד' במסורה ב' בדברות וב' גבי דוד ועושה חסד למשיחו לומר מי שעושה חסד לאחרים עושין עמו חסד ודוד היה גומל חסד אף לאו"ה דכתיב ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון לכך עשו עמו חסד: ולשומרי מצותי. וסמיך ליה לא תשא מלמד שחמורה שבועת שוא ככל המצות. ד"א לומר

רשב"ם

הוצאתיך: (ה) לשנאי. אם הבנים שונאי: (ו) ועושה חסד לאלפים. לבנים שלשים רבעים חמשיים עשיריים מאות ואלפים בנים אלפים הם אלף דור. ולא קשו קראי אהדדי לפי הפשט בכאן מדבר בבנים ובבני בנים וכל בנים דור אחד ובני בניהם דור שני והבנים של דור אחרון. אחרון של אלף קרוים בנים. בנים אלפים אבל במשנה תורה שאינו מזכיר לא בנים ולא שלשים ולא רבעים הוא וידעת כי ה' אלהיך הוא האלהים וגו' לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור אותו

רש"י

כל לשון קנא אנפרימנ"ט בלעז (אייפערנד) נותן לב להפרע: לשנאי. כתרגומו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם (סנהדרין כז): (ו) נוצר חסד. שאדם עושה לשלם שכר עד לאלפים דור נמצאת מדה טובה יתירה על מדת פורעניות אחת על המש מאות שזו לארבעה

שפתי חכמים

ק דאל"כ הרי כתיב לא יומתו אבות על בנים: ר וקשה דהכא האי קרא נוצר חסד שכתיב בפרשת כי תשא והכא כתיב ועושה חסד וגו'. וי"ל כדי שלא תטעה לפרש הקרא דהכא האי דכתיב ועושה שב אל הקב"ה כלומר שהקב"ה עושה חסד לאלפים ותו לא והא כתיב חסדי ה' כי לא תמנו וגו' לכן הביא קרא דנוצר חסד וגו' שפירושו חסד שהאדם עושה נוצר לו הקדוש ברוך הוא שכרו עד אלפים דור ה"נ האי קרא ועושה חסד שמלת ועושה שב אל האדם כלומר האדם שעושה חסד הקב"ה משלם שכרו עד אלפים דור: ש (קנ"מ) תימה וכי הוצרכא אתא רש"י לאשמועינן. וי"ל דק"ל הא דכתיב נוצר חסד לאלפים א"א שיהיה כפשוטו כיון שאין כל ימי עולם ב"א שפת

דעת זקנים מבעלי התוספות

אותיות כנגד תרי"ג מצות. ובפ"ק דקדושין אמרי' בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהיה לך אמרו אומות העולם לעצמו הוא דורש כיון ששמעו כבד את אביך ואת אמך הודו על הראשונות וש"ה יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך ועוד כתיב ראש דברך אמת ולא סוף דברך אלא מוסף דברך הודו שראש דברך אמת:

פירוש להורת אלהים

פוקד ער בפעלט עון אבות דיא עבירות פון דעם פאטער על אויף די קינדער על שלשים אויף דריט גיבירט דאס מיינט מען איינקלעך ועל רבעים אונ אויף פערט גיבירט דאס מיינט מען איר איינקלעך צו בצאהלין זיי ווען לשנאי צו מיינע פיינד כלומר אז די קינדער וועגען אויך שלעכט אקעגין גאט אבער אז די קינדער וועגען צדיקים שטראפט ער זייא ניט פאר דעם פאטער: (ו) ועושה אונ ער באצאהלט שכר פאר מעשים טובים לאלפים צו צוויא טויזינט דורות לאהבי צו

פרקי דרבי אליעזר

אונ הקב"ה האט גירעט מיט משה אזוי ווי אמענטש רעט מיט זיין חבר, הקב"ה האט גיזאגט צו משה גיי צו דיא יודין אונ היילינ זייא צוויי טעג, דאס מיינט מען זייא זאלין זיך ניט בהעפטין מיט זייערע ווייבער צוויי טעג, אונ משה האט צו גיגעבין נאך אטאג, אונ ער האט גיזאגט צו די יודין דריי טעג זאלין זיי זיך ניט בהעפטין מיט זייערע ווייבער, הקב"ה האט גיזאגט צו משה ער זאל אראפ גיין פון בארג אונ זאל זיין צו זאמען מיט די יודין, וועל איך ריידין צו דיא יודין דיא תורה, ווארום אז דו וועסט זיין מיט מיר אויף דעם בארג וועלין דיא יודין זאגין דו האסט גירעט מיט זייא די תורה, וויא משה איז אראפ געגאנגען פון בארג צו די יודין האט הקב"ה גירעט צו די יודין אונ האט גיזאגט צו זיי אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים. איך בין דיין גאט וואס איך האב דיך ארויס געצוינין פון לאנד מצרים, ווי די ערשטע שטיממע איז ארויס געגאנגען פון הקב"ה האבין געציטערט די הימעל אונ די ערד, די ימים אונ די טייכין זענען אנטלאפין גיווארין, די בערג אונ דיא הויכע ערטער זענען איינגעבויגין גיווארין, אלע בוימער זענען איינגע־ויגין גיווארין, אלע מתים זענען לעבעדיג גיווארין אונ זענען געשטאנען אויף זייערע פיס נעבין בארג סיני, אונ אלע מענטשין וואס וועלין באשאפין ווערין ביז סוף וועלט זענען געשטאנען ביי דעם בארג סיני, אונ די לעבעדיגע יודין זענען געפאלין אונ גישטארבין, וויא די אנדערע שטוממע פון הקב"ה איז ארויס געגאנגען זענען זייא צוריק לעבעדיג גיווארין אונ האבין זיך גישטעלט אויף זייערע פיס אונ האבין גיזאגט צו משה מיר קענען ניט הערין די שטוממע פון הקב"ה מיר וועלין נאך אמאהל שטארבין ווי מיר זענען איצט גישטארבין, הקב"ה האט גיהערט וואס דיא יודין האבין גירעט צו משה איז אים גיפעלין זייערע רייד, האט ער געשיקט צו משה צוויי מלאכים

מצות השם

איז גיוועז ווער עס איז פארביי געגאנגען האט גיווארפין צו איר שטיינער, עס איז גיוועז אעבודה זרה במוש, דאס דינען צו איר איז גיוועז, ווער עס איז פארביי געגאנגען האט אפ גישאיין פון זיך אביסעל האר אונ האט גיווארפין צו די עבודה זרה, אונ עס איז גיוועז אעבודה זרה פעור, דאס דינען צו איר איז גיוועז, ווער עס איז פארביי געגאנגען האט זיך אויפגעדעקט אונ האט אויסגערייניגט די צואה פון זיך אויף די עבודה זרה, אזעלכע זאכין טאר ניט איד טאהן צו דיא עבודה זרות, אונ דער יוד וואס טוהט יא אזוי צו די עבודה זרות, אויב ער האט געוואסט אז מען טאר ניט אזוי טאהן, אונ ער האט יא גיטאהן, קומט אים כרת, ער שטארבט אין דער יוגענד, אונ אויב

ס ז לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־

ולנטרי פיקודי: ז לא תימי בשמא דיי אלהך למגנא ארי לא יזכי יי

תו"א לשוא. שם. שבועות כט:

רשב"ם

אלף הוא בנים אלפים: (ז) לא תשא וגו'. כל זה מכבודו של הקב"ה וגם שמירת שבת שאחריו. וגם כיבוד אב ואם שהוקש כבודם לכבוד של מקום כדכתיב כבד את ה' מהונך:

בעל הטורים

כשתשמור המלות הזהר שלא תעשה אותם לשוא שלא לשמם אלא עשה אותם לשמם. על שי"ן דלא תשא יש ז' תגין כנגד ז"פ כוב.

שפתי חכמים

אלפים לא יגיע העולם מתחלתו ועד סופו אפי' לאלף דור ל"פ דלא אתא קרא לאשמעינן אלא ביעורא דמדה טובה: ת (ג"א) כוונת רש"י שלא תאמר שלשון התרגום למגנא שהוא חנם ר"ל שאין בו הנאה אבל אם היה לו בו הנאה יהא מותר ל"פ להכל דעיקר הכוונה להכל שאין בו ממש זה נקרא חנם (וט"ס ברש"י וכ"ל על פי גירסת הרא"ם וג"א לשוא לחנם להבל איזהו שבועת שוא נשבע לשנות הידוע כו' וכתב עליו הרא"ם לאו דוקא לשנות אלא אף אם נשבע על אבן שהוא אבן אלא שרש"י. תפס לשון

רש"י

דורות וזו לאלפים (סוטה יא): (ז) לשוא. (השני ל' שקר כתרגומו) כמה דתימר אי זהו שבועת שוא נשבע לשנות את הידוע על עמוד של אבן שהוא של זהב (הראשון ל' מגן כתרגומו) זה הנשבע לחנם ולהבל ת על של עץ

עניני עשרת הדברות

(ז) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא וגו'. כתב הש"ט לריך להבין מהו לשון הנשיאות. והענין כי אותן העמים שהיו קודם מתן תורה כפרו בהשגחת הי"ת כארץ הלזו כאמרם כי הבורא ית' הוא רם ונשא מאד גבוה מעל גבוה. לכן אין כבודו שישגיח בשפלים [וכן אמר דוד המלך ע"ה רם על כל גוים ה'. בעיני הגוים שקב"ה הוא רם ונשא וגבה מאד. ע"כ רק על השמים כבודו ולא על הארץ] וע"י זה כפרו בהשגחתו ית'. ווה שאמר דוד המלך ע"ה אשר יאמרוך למזמה נשוא לשוא עריך. ר"ל אשר יאמרוך. זה שאו"ה מרוממים אותך מאד. הוא רק למזימה. עבור דעות רעות שלהם. כדי לכפור בהשגחה. נשוא. מה שמנשאים אותך. הוא לשוא. זה ההתנשאות הוא לשוא. עריך. כי הם שונאיך כופרים בהשגחתך. ועל כפירה זו הזהיר אותנו הי"ת בעשרת הדברות לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא. ר"ל לא תגביה כ"כ גדול את שם ה' ית' שיהיה לשוא. כדי

לקוטים על התורה

(ז) לא תשא את שם ה' וגו'. דער כלי יקר שרייבט די עבירה פון שווערין פאלש איז זייער גרוים, דיא גאנצע וועלט האט געציטערט ווען גאט האט געבאטין מען זאל ניט שווערין פאלש, ווייל דער מענטש וואס זינדיגט אנדערע עבירות שטראפט מען נאר דעם מענטש אליין, אונ אז א מענטש שווערט פאלש, שטראפט מען אים אונ מען שטראפט דיא גאנצע וועלט וועגין אים, דריבער האט די גאנצע וועלט געציטערט ווען גאט האט געבאטין מען זאל ניט שווערין פאלש, דריבער שטייט

פירוש לתורת אלהים

מיינע ליב האבער ולשומרי אונ צו דיא וואס זייא היטען מיינע מצות: (ז) לא תשא דו זאלסט ניט שווערין את ביי דעם נאמען פון דיין גאט לשוא אומזיסט כלומר אז ער שווערט אויף זילבער אז דאס איז זילבער איז דיא שבועה אומזיסט כי ווארום גאט איז ניט מוחל את דעם וואס שווערט

דער ווארט לא תשא. זאלסט ניט אויפהייבין, ווייל דאס איז גלייך ווי איינער הייבט־אויף אבוים אונ טראגט אים, שאקלען זיך אלע צווייגין אונ ציטערין, אזוי אז דער מענטש רעט ארוים פון מויל דעם נאמען פון גאט רירט ער אן דיא גאנצע וועלט, ווייל אלע הימלען אונ מלאכים שרפים אופנים חיות הקודש אונ די גאנצע ערד מיט אלע בשעפעניש הייגגען אלע אן דעם נאמען פון גאט, אונ דריבער איז גאט ניט מוחל דעם מענטש וואס שווערט פאלש, ווייל גאט איז נאר מוחל דיא עבירות וואס מען זינדיגט צו אים אליין, אבער די עבירות וואס איין מענטש זינדיגט צו זיין חבר אונ ער טוהט אים אשאדין איז אים גאט ניט מוחל ביז ער גיט צוריק זיין חבר דעם שאדין, אונ דער חבר איז אים מוחל, אונ דער מענטש וואס שווערט פאלש טוהט דאך שאדין צו די גאנצע וועלט, ווארום די גאנצע וועלט ווערט גישטראפט דורך אים, ווי אזוי קען דען דער מענטש גיין פון איין עק וועלט ביז צו די אנדערע עק וועלט אונ צוריק געבין יעדערין זיין שאדין, דריבער קען גיט גאט מוחל זיין דעם מענטש דיא עבירה פון אפאלשע שבועה:

פרקי דרבי אליעזר

מיכאל אונ גבריאל אונ זיי האבין גענומען משה'ן ביי די הענט ניט ווילענדיג אונ האבין אים צו געפירט צום ערפל, אונ הקב"ה האט גירעט מיט משה נאך אכט דברות [געבאט], עס שטייט אין פסוק משה האט גיזאגט צו דיא יודין ויהי כשמעכם את הקול מתוך החשך. ווען איר האט גיהערט די שטומע פון הקב"ה פון דער פינסטער, פאר וואס האט הקב"ה געמאכט הערין זיין שטומע צו די יודין פון פייער אונ פון פינסטערניס, פאר וואס נים פון ליכטיגקייט, דאס איז גלייך ווי א מלך וואס

מצות השם

(ג) [לאו יא] שלא לישבע לשוא שנאמר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא:

מענטשין האבין גיזאגט צו אים ער זאל דאס ניט טאהן, אונ ער האט יא גיטאהן, האבין בית דין אים געהרגת, סיי זכרים סיי נקבות טארין דאס ניט טאהן:

(ז) לא תשא את שם ה' וגו'. מען טאר ניט שווערין פאלש, אונ מען טאר ניט שווערין אפילו אמת אז מען דארף ניט די שבועה, אונ מען טאר ניט שווערין אויף א מצוה מען זאל זיא ניט מקיים זיין, אונ אויב ער האט גישווארין אויף א מצוה ער זאל זיא ניט מקיים זיין, איז די שבועה גאר נישט, אונ ער מוז די מצוה מקיים זיין, מען טאר ניט שווערין אזוי א שבועה וואס מען קען זיא ניט מקיים זיין, דהיינו ער טאר ניט שווערין ער זאל גישט עסין זיבען טעג, אונ ער טאר ניט שווערין ער זאל ניט שלאפין דריי מעת לעת [דאס איז צוויי אונ זיבעציג שעה], ווייל די שבועה איז שוין א פאלשע, אונ אז מען שווערט אזוי א שבועה וואס מען טאר ניט שווערין דארף מען אים שלאגין מלקות. אונ אז מען רעט ארויס דעם נאמען פון גאט אומזיסט, וואס מען דארף דאס גאר ניט, קומט אים אויך מלקות, דער דין איז ביי זכרים אונ נקבות, אונ דיא

אונקלוס

יַת דִי יֵימֵי בִשְׁמֵיהּ לְשִׁיקְרָא: ח הֱוֵי דְכִיר יַת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא לְקַדָּשׁוּתֵיהּ: ט שִׁתָּא

יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא: פ ח זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ: ט שֵׁשֶׁת יָמִים

תו"א זכור את יום. ברכות ו:

בעל הטורים

ביחזקאל שבע תועבות בלבו שבע חטאות בתוכחה ז' עונותיכם מלאים ז' שמות ליצה"ר ז' מדרגות לגיהנם: (ח) זכור. זה הפסוק הוא פסוק ז' ומתחיל בז' בשביל שהשבת היא שביעית וז' מוזכרים בפסוק אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך וכנגדם תקנו ז' מנוחות בתפלה אחד. וה' תיבות בפסוק זכור לומר לך כל המקיים את השבת כאלו קיים ה' חומשי תורה:

רשב"ם

(ח) זכור את יום השבת. כל זכירה הכונה על ימים שעברו כמו זכור ימות עולם וגו' בהנחל עליון גוים. זכור את היום הזה. לעולם כי לשעבר ביום הזה יצאתם ממצרים. זכור אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלהיך במדבר. זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה. אף כאן זכור את יום השבת של ששת ימי בראשית. כמו שמפרש והולך כי ששת ימים עשה ה' וגו' כמ"ש כאן. ולפיכך נכתב כאן זכור כדי

רש"י

עד ועד אבן (שבועות כט מכילתא): (ח) זכור. זכור ושמור בדבור אחד נאמרו וכן (שמות לא) מחלליה מות יומת (במדבר כח) וביום השבת שני כבשים וכן (דברים כב) לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך וכן (ויקרא יח) ערות אשת אחיך (דברים כה) יבמה יבא עליה הוא שנאמר (תהלים סב) אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי. זכור לשון פעול הוא כמו (ישעיה כב) אכול ושתו (ש"ב ג) הלוך ובכה וכן פתרונו תנו לב לזכור תמיד

שפתי חכמים

המשנה שבועת שוא נחלקת לד' חלקים וז"א מהם עכ"ל): א וא"ת הני פסוקים לא דומין לזו דכל הני סותרין זה לזה אבל הכא לא סותר כלום. וי"ל דגם הכא סותרין זא"ז דזכור היינו עשה (שמור היינו לא תעשה כדאמרינן כ"מ שנאמר השמר ופן ואל אינו אלא ל"ת רמב"ן). ועי"ל דזכור משמע ואל תעשה מלאכה כי מלת זכור הוא ל' עשה משמע שהוא מקפיד על העבד שישבות אבל אינו מקפיד אם נעשית המלאכה ושמור משמע שישמור שלא תעשה:

עניני עשות הדברות

לכפור בהשגחתו. כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא. ר"ל לא תחשוב שאף שאתה כופר בהשגחה לא תענש ע"ז. מחנות כי אתה מנשאהו ומגדלהו מאד לכן לא יחשוב ה' לך עון. ע"כ אמר תדע כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא. אע"פ שישא ויגביה שמו. אבל כי זה רק לשוא כדי לכפור בהשגחתו ית'. ולפנינו האמור למעלה המשך המקרא כך הוא. ואם תאמר אם אסור לי לעשות פסל ותמונה וליזור לזכור ע"י זה בנפלאות ה'. ע"כ יהיה תמיד שם שמים שגור בפי. ובכל עת ובכל שעה אזכור בשפתי שם המיוחד הויה. ועי"ז זכרו לא יסוף ממני.

ע"כ אמר הקב"ה לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא ולחנם כאין צורך לברכה או לשיר ושבחה לה'. כי לא ינקה. ואם תאמר ואיזה זכירה יהיה לי זולת זה. ע"כ אמר.

(ח) זכור את יום השבת לקדשו. כאשר תקדש את יום השבת בכל יום השביעי בזה תדע כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ. ובכל יום צריך לספור היום ראשון בשבת ולמחר יאמר יום שני בשבת. וכן בכל יום. נמצא שבכל יום יזכור את יום השבת ומהו זכירת השבת אמונת חידוש העולם שהקב"ה חידשו והמציאו יש מאין. הלא יהיה שמו ית' תמיד במחשבותיך. ועוד זכירה אחת יש לך.

פירוש לתורת אלהים

בַּיי זַיין נָאמֶען אוֹיף אוּמזִיסְט: (ח) זָכוֹר גִידֶענְק דֶעם טָאג שַׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ צוּ הֵיילִיגֶען אִים: (ט) שֵׁשֶׁת יָמִים זֶעקְס טָאג זָאלְסְטוּ טָאהֶן גָאר דַיין מְלָאכָה

לקוטים על התורה

(ח) זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ וגו'. עֶס אִיז אַמִצְוָה יֶעדֶער יוּד זָאל אַלֶע טָאג גֶעדֵיינְקֶען דֶעם טָאג שַׁבָּת, עֶר זָאל זָאגִין זוּנְטָאג הַיינְט אִיז דֶער עֶרְשְׁטֶער טָאג פוּן שַׁבָּת, מָאנְטָאג זָאל עֶר זָאגִין הַיינְט אִיז דֶער צְווֵייטֶער טָאג פוּן שַׁבָּת, אוּנ אַזוֹי זָאל עֶר זָאגִין אַלֶע טָאג, נָאךְ זָאגְט דֶער פָּסוּק אַז עֶס קוּמְט דֶער טָאג שַׁבָּת זָאל עֶר גֶעדֵיינְקֶען אַז דֶער טָאג שַׁבָּת דַארְף זַיין הֵיילִיג, עֶר זָאל נִיט פַארְבְּרֵיינְגֶען דֶעם טָאג מִיט שְׁלָאפִין אוּנ

פרקי דרבי אליעזר

אִין נִיזָוען אַשְׁבָּעִרִין זֶעהְר אוּנ עֶר הָאט חֲתוּנָה גֶעמַאכְט זַיין זוּהְן, אִין דֶער חוּפָּה הָאט דֶער מֶלֶךְ אוֹיפְגֶעהָאנְגֶען שְׁוַוארְצֶע פֵּיגִין, דִי שָׂרִים פוּן מֶלֶךְ הָאבִין גִיפְרֶעגְט דֶעם מֶלֶךְ אַלֶע מֶענְטְשִׁין אֵיינְגֶען וַוייסֶע פֵּייגִין אִין דִי חוּפּוֹת פוּן זֵייעֶרֶע קִינְדֶער

מצות השם

(לח) [עשה יג] לקדש יום השבת שנאמר זכור את יום השבת לקדשו:

עֲבִירָה פוּן פַאלְשׁ שְׁוֶוערִין אִיז עֶרְגֶער פוּן אַלֶע עֲבִירוֹת, בַּיי אַלֶע עֲבִירוֹת אַז מֶען הָאט אִים שׁוֹין גִישְׁלָאגִין מַלְקוֹת, אִיז אִים גָאט מוֹחֵל דִי עֲבִירָה, אָבֶּער בַּיי אַפַאלְשֶׁע שְׁבוּעָה אֲפִילוּ מֶען הָאט אִים שׁוֹין גִישְׁלָאגִין מַלְקוֹת, פוּן דֶעסְטְ־וֶועגִין אִיז אִים גָאט נִיט מוֹחֵל דִיא עֲבִירָה, אוֹיף אַלֶע עֲבִירוֹת שְׁטְרָאפְט גָאט נָאר דֶעם מֶענְטְשׁ וָואס הָאט גֶעזִינְדִיגְט, אִים אַלֵיין, אוּנ אוֹיף אַפַאלְשֶׁע שְׁבוּעָה שְׁטְרָאפְט גָאט דֶעם מֶענְטְשׁ מִיט זַיינֶע קִינְדֶער מִיט זַיין גַאנְצֶע מִשְׁפָּחָה, דְרִיבֶּער דַארְף יֶעדֶער מֶענְטְשׁ זַיין גֶעהִיט עֶר זָאל גָאר נִיט שְׁוֶוערִין, אֲפִילוּ אוֹיף אֱמֶת אוֹיךְ נִיט, אוּנ עֶר זָאל נִיט דֶערְמַאנֶען דֶעם נָאמֶען פוּן גָאט וֶוען מֶען דַארְף נִיט צוּ אַבְּרָכָה אָדֶער צוּם דַאוֶונֶען אָדֶער צוּ תּוֹרָה לֶערְנֶען:

(ח) זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ. עֶס אִיז אַמִצְוָה מֶען זָאל הֵיילִיגֶען דֶעם טָאג שַׁבָּת, וֶוען עֶס וֶוערְט שַׁבָּת דַארְף מֶען מַאכִין קִידּוּשׁ אוֹיף וַויין, אוּנ מוֹצָאֵי שַׁבָּת דַארְף מֶען מַאכִין הַבְדָּלָה, אוֹיךְ אוֹיף וַויין, אוּנ פְרֵייטָאג פַארִין נַאכְט וֶוען עֶס וֶוערְט טוּנְקֶעל טָאר מֶען גָאר נִיט פַארְזוּכֶען בִּיז מֶען מַאכְט קִידּוּשׁ אוּנ אַזוֹי מוֹצָאֵי שַׁבָּת דַארְף מֶען אוֹיךְ נִיט עֶסִין אוּנ נִיט טְרִינְקֶען בִּיז מֶען מַאכְט הַבְדָּלָה, עֶס אִיז אַמִצְוָה פְרֵייטָאג פַארִין נַאכְט זָאל יֶעדֶער יוּד אָפְּוַואשִׁין דֶעם פָּנִים אוּנ דִי הֶענְט מִיט וַוארֶעם וַואסֶער לְכָבוֹד שַׁבָּת, אוּנ זָאל אָנְטָאהֶן שֵׁיינֶע קְלֵיידֶער אוֹיף שַׁבָּת, אוּנ זָאל עֶסִין שַׁבָּת דְרֵיי סְעוּדוֹת, יֶעדֶער יוּד זָאל עֶסִין אוּנ טְרִינְקֶען שַׁבָּת, לְכָבוֹד שַׁבָּת, דִי גְמָרָא זָאגְט אַלֶע הוֹצָאוֹת וָואס אַמֶענְטְשׁ דַארְף מַאכִין אַגַאנְץ יָאהְר אוּנ אַלֵיין וָואס עֶר זָאל פַארְדִינֶען אַגַאנְץ יָאהְר, וֶוערְט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אִין הִימֶעל אִין דִי טֶעג וָואס זֶענֶען פוּן רֹאשׁ הַשָּׁנָה בִּיז יוֹם כִּפּוּר, נָאר וָואס דֶער מֶענְטְשׁ זָאל פַארְדִינֶען אוֹיף דִי הוֹצָאוֹת פוּן שַׁבָּת דָאס וֶוערְט נִיט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען, אוֹיבּ דֶער מֶענְטְשׁ מַאכְט

תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ׃ י וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה ׀ וּבִנְךָ

יוֹמִין תִּפְלַח וְתַעֲבֵיד כָּל עֲבִידְתָּךְ׃ י וְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבְּתָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תַעֲבֵיד כָּל עֲבִידְתָּא אַתְּ וּבְרָךְ

תר"א לא תעשה כל מלאכה. שבת קיד:

שפתי חכמים

מלאכה זו ר"ל שלא יהא מלאכה נעשית אע"כ בדבריך אחד יאמרו: ב כלומר שתהא תמיד בך הזכירה לא כפירוש זכור כרית תזכרהם שפירושו זכור עתה אלא שתהא הזכירה של שבת מתמדת והולכת תמיד ומלת זכור לא מקור ולא ציווי שאם היה מקור לא היה מורה על הפעולה כ"א על המחשבה ואם היה ציווי לא היה הזיי"ן בקמץ. אלא הוא ממוצע בין המחשבה והפועל והוא הפעולה התמידית ל"פ תנו לב וכו': ג הקשה הרמב"ן שזהו נגד הלכה שהרי הלכה כב"ה וז"ל הגמרא (ביצה דף טז) שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת היה מוצא בהמה נאה כו' היה מניחה לשבת מצא נאה הימנה היה אוכל את הראשונה ומניח את האחרונה

רש"י

את יום השבת ב שאם נזדמן לך חפץ יפה תהא מזמינו ג לשבת (ביצה טז): (ט) ועשית כל מלאכתך. כשתבא שבת יהא בעיניך כאלו כל מלאכתך עשויה שלא תהרהר אחר מלאכה (מכילתא): (י) אתה ובנך

לקוטים על התורה

שפאצירען גיין אונ מיט אנדערע וועלטליכע זאכין, נאר דער טאג זאל זיין הייליג פאר די נשמה, צו לערנען תורה, אונ דאווגען, אדער זאגין תהלים, לייענען די סדרה צוויי מאהל מיט תרגום, יעדער מענטש ווי ער קען, נאך זאגט די תורה ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך, זעקס טאג זאלסטו דינען, דאס מיינט מען די גאנצע וואך אלע טאג באלד אין דער פריה זאל דער מענטש דינען גאט, ער זאל דאווגען אונ לערנען, נאכדעם זאל ער טאהן זיין מלאכה צו פארדינען אויף פרנסה, נאך איז יעדער יוד מחויב אין דעם טאג שבת צו עסין דריי סעודות, אונ בעסערע סעודות ווי ער עסט אין וואכענדיגע טעג, אונ דאס ברייגגט דעם מענטש צו אמונה אונ בטחון אין הקדוש ברוך הוא, ווייל דער פירונג איז ביי אמענטש, דעם טאג וואס ער פארדינט פאר גינט ער אויף זיך צו עסין אבעסערין מיטאג, אבער ווען ער פארדינט ווייניג, וועט ער ווייניג אויסגעבין אויף זיך, דעם שבת פארדינט ער דאך גאר ניט, דארף ער דאך גאר ווייניג אויס געבין, פון דעסטוועגין האט די תורה גיבאטין עס זאל זיין פאר־קערט ער זאל שבת אויס געבין מער ווי אין אוואכענדיגן טאג, ווייל ער זאל ווייזין אז ער גלויבט אונ פארזיכערט זיך אויף גאט אז ער וועט אים געבין די ברכה אין די זעקס טעג עס זאל זיין גענוג אויף דעם טאג שבת אויך, דורך די היילינקייט פון שבת האט ער ברכה אגאנצע וואך:

פירוש לתורת אלהים

אז עס קומט שבת זאל זיין ביי דיר גלייך ווי עס איז שוין אפ גיטאהן אלע דיינע מלאכות אונ דו זאלסט שוין ניט טראכטען קיין שום מלאכה: (י) ויום השביעי אונ דעם זיבעטין טאג שבת רוהונג ליי׳ פון דיין גאטס וועגין לא דו זאלסט אום שבת ניט טאהן אמלאכה אתה דו ובנך אונ דיין זוהן

רקי דרבי אליעזר

אונ דו האסט געהאנגען שווארצע פיינין, האט דער מלך גיזאגט ווייל איך ווייס אז מיין זוהן וועט וואהנען מיט זיין ווייב נאר פערצינ טעג אז איך וואלט געהאנגען אין דער חופה ווייסע פיינין ווי אלע מענטשין טוהען, וואלט מען נאכדעם זאגין די״ר

מצות השם

(לב) [לאו יט] שלא לעשות מלאכה בשבת שנאמר לא תעשה כל

מער הוצאות אויף שבת, העלפט אים גאט ער זאל מער פארדינען, אונ אויב ער מאכט ווייניג הוצאות אויף שבת פארדינט ער ווייניגער, נאך זאגט די גמרא דער יוד וואס עסט אונ טרינקט אום שבת לכבוד שבת, וועט אים גאט געבין אלץ וואס זיין הארץ פערלאנגט, אונ דער וואס עסט דריי סעודות אום שבת. וועט ער גירעטעט ווערין פון דריי שלעכטע זאכין, פון גיהנם, אונ פון די צרות וואס וועט זיין ווען משיח וועט קומען, אונ פון די מלחמה פון גוג ומגוג, אונ עס איז אמצוה מען זאל עסין אסעודה מוצאי שבת, דאס הייסט סעודת מלוה מלכה, אונ אפילו ער איז ניט הונגעריג, ער וועט ניט מער קענען עסין ברויט אדער אחלה נאר אזוי אשטיקעל ווי אאייל בירט גרויס, פון דעסטוועגין זאל ער זיך וואשין אונ עסין אונ בענטשין, ווארום אין מענטש איז דא אביינדיל וואס ער האט קיין הנאה פון אלע עסינוואַרג נאר פון דיא סעודה וואס מען עסט צו מלוה מלכה, אונ ווען דער מענטש שטארבט אונ זיינע אלע ביינער ווערין פארפוילט אין קבר, אבער דער ביינדיל בלייבט גאנץ, אונ ווען עס וועט זיין תחיית המתים, וועט דער מענטש צוריק גאנץ ווערין פון דעם ביינדיל, אונ אגאנצע וואך אפילו זונטאג אויב מען טרעפט צו קויפין אגוטע עסינוואַרג אדער אפרי וואס קען ליגען ביז שבת זאל מען דאס באהאלטין אויף שבת, דיא אלע דינים גיהערין צו זכרים אונ נקבות:

(י) לא תעשה כל מלאכה וגו׳. מען טאר ניט טאהן אמלאכה אים שבת, וועלכע מלאכות מען טאר ניט טאהן אום שבת, שטייען אין שלחן ערוך, אונ אז ער טוהט אמלאכה שבת, אויב ער האט געוואוסט אז איצט איז שבת אונ ער האט געוואוסט אז די מלאכה טאר מען ניט טאהן שבת, קומט אים כרת, ער שטארבט אין דער יוגענד, דאס הייסט פאר די צייט, אונ ווען די ידין זענען גיוועזן אין ארץ ישראל אונ האבין געהאט זייערע דיינים האט מען געהרגת מיט שטיינער דעם מענטש וואס האט גיטאהן אמלאכה שבת, דיא מצוה פון שבת איז הייליג אזוי ווי די גאנצע תורה, אונ אז ער היט שבת ווי דער דין איז, איז גלייך ווי ער וואלט מקיים גיוועזן די גאנצע תורה, אונ דער וואס איז מחלל שבת, איז גלייך ווי ער וואלט געלייקנט אין דיא גאנצע תורה, דער מענטש וואס היט שבת ווי דער דין איז, אפילו ער האט געדינט עבודה זרה, איז אים גאט מוחל די עבירות, אונ זיין שכר איז גרויס פון גאט, דער דין גיהער צו זכרים אונ נקבות

וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ
וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ׃ יא כִּי שֵׁשֶׁת־
יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־
הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם
וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ
יְהוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ׃ ס
יב כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ לְמַעַן

אונקלוס

וּבְרָתָךְ עַבְדָּךְ וְאַמְתָךְ
וּבְעִירָךְ וְגִיוֹרָךְ דִּי בְּקִרְוָךְ׃
יא אֲרֵי שִׁתָּא יוֹמִין עֲבַד
יְיָ יַת שְׁמַיָּא וְיַת אַרְעָא
יַת יַמָּא וְיַת כָּל דִּי בְהוֹן
וְנָח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה עַל
כֵּן בָּרֵיךְ יְיָ יַת יוֹמָא
דְּשַׁבְּתָא וְקַדְּשֵׁיהּ׃ יב יַקַּר
יַת אֲבוּךְ וְיַת אִמָּךְ בְּדִיל

תולדות אהרן

כבד את אביך. שבת כט:

בעל הטורים

(יב) כבד את אביך ואת אמך. סמך כבוד אב ואם לשבת לומר לך כשם שחייב לכבד את השבת כך חייב לכבד אביו ואמו: למען יאריכון. חסר יו"ד שאין אריכות ימים בעוה"ז שנבראת בה' אלא

רשבים

לקדש להיות שובת ממלאכה: (יא) על כן ברך ה' את יום השבת. כמו שפירשתי בבראשית. כי על כן אשר ברך ה' את יום השבת. שבהגיע את יום השבת כבר ב־א הקב"ה כל צרכי הבריות ומזונותם ונמצא השבת מבורך מכל טוב. ולכך ויקדשה: לשבות בו לעדות כמו

רש"י

ובתך. אלו קטנים או אינו אלא גדולים אמרת הרי כבר מוזהרין הם אלא לא בא אלא להזהיר גדולים על שביתת הקטנים וזהו ששנינו (שבת קכא) קטן שבא לכבות אין שומעים לו מפני ד ששביתתו עליך: (יא) וינח ביום השביעי. כביכול הכתיב בעצמו מנוחה ללמד הימנו ק"ו לאדם שמלאכתו בעמל וביגיעה שיהא נוח בשבת: ברך וקדשהו. ברכו במן לכופלו בששי לחם משנה וקדשו ה במן שלא היה יורד בו: (יב) למען יאריכון

שפתי חכמים

ליום השבת אבל הלל מדה אחרת היתה בו שנאמר ברוך ה' יום יום עכ"ל. ותירץ הרא"ם דל"פ ב"ש וב"ה אלא לענין מאכלות וכזה הלכה כבית הלל אבל בחפץ מודה הלל וכאן קאי על החפץ עכ"ל. ול"נ שא"ל לכל זה דבכל מקום הלכה כבית הלל חוץ מזו שהלל הזקן שהיה אומר זה הדין לא פליג עם שמאי הזקן על זה וכן מוכח שלא היה פליג שאמר אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה בו משמע דלא סבירא ליה שהדין כך אלא שהיה לו מדה אחרת. מהרש"ל: ד היינו אם עושה הקטן על דעת גדול אבל כשאינו עושה על דעת גדול אין אומרים לו כבה ולא על תכבה רק הגדול מצווה שלא להחטיאו בידים הרא"ם. (נח"י) ול"נ מדהביא הרב המשנה כצורתה משמע דמוזהרין אפילו לאפרושינהו והרב ביאר דין זה בפרשת שמיני גבי שרצים ובפרשת אחרי גבי דם ור"פ אמור גבי טומאת כהנים: ה עיין בפרשת בראשית ובפרשת בשלח:

עניני עשרת הדברות

(יב) כבד את אביך ואת אמך וגו'. בכבוד זה נכלל גם כבוד הקב"ה שהוא האב האמתי. והוא האחד היותר מיוחד שבשלשה השותפים שיש ביצירת האדם. וכמ"ש הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך. ע"כ ע"י כבוד האב ואם יזכור גם כבוד ה'. הנה מצות כבוד אב ואם מלך אחד הוא מלוה שכלית שהשכל מחייב זה. כמו שהאריך בזה הפייטן ביום א' וכ' בפיוטי

פירוש לתורת אלהים

וּבִתֶּךָ אוּנ דַיין טָאכְטֶער אֲפִילוּ זַייא זֶענֶען נָאךְ קְלַיין זָאלְסְטוּ זַיי הִיטֶען זַיי זָאלִין נִיט טָאהֶן אוּם שַׁבָּת אַמְלָאכָה עַבְדְּךָ דַיין קְנֶעכְט וָואס עֶר אִיז אַכְּנַעֲנִי וַאֲמָתְךָ אוּנ דַיין דִינְסְט וָואס זִיא אִיז אַכְּנַעֲנִית וּבְהֶמְתֶּךָ אוּנ דַיינֶע בְּהֵמוֹת זָאלְסְטוּ דִיא אַלֶע הִיטֶען זַייא זָאלִין נִיט טָאהֶן אַמְלָאכָה אוּם שַׁבָּת וְגֵרְךָ אוּנ דַיין גֵר אֲשֶׁר וָואס עֶר אִיז אִין דַיינֶע שְׁטֶעט זָאל אוֹיךְ נִיט טָאהֶן אַמְלָאכָה, אוּנ פַאר וָואס זָאלְסְטוּ נִיט טָאהֶן אַמְלָאכָה אוּם שַׁבָּת׃ (יא) כִּי וָוארוּם שֵׁשֶׁת זֶעקְס טָאג עָשָׂה הָאט גָאט בַּשַׁאפֶען הִימֶעל אוּנ עֶרְד אֶת הַיָּם דֶעם יַם וְאֶת אוּנ אַלֶע זַאכִין וָואס אִיז אִין זַיי וַיָּנַח אוּנ אִין דֶעם זִיבֶּעטֶען טָאג הָאט עֶר גֶערוּהְט עַל כֵּן דְרוּם בֵּרַךְ הָאט גָאט גִיבֶּענְטְשׁ אֶת דֶעם טָאג שַׁבָּת מִיט דֶעם מַן וָוארוּם דֶער מַן וָואס הָאט בַּדַארְפְט זַיין שַׁבָּת אִיז גִיוֶועְן עֶרֶב שַׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ אוּנ עֶר הָאט אִים גִיהֵיילִיקְט דֶער מִיט וָואס אוּם שַׁבָּת אִיז דֶער מַן נִיט גִיוֶועְן אִין פֶעלְד׃ (יב) כַּבֵּד דוּ זָאלְסְט עֶרְלֶעךְ הַאלְטֶען דַיין פָאטֶער אוּנ דַיין מוּטֶער לְמַעַן דְרוּם כְּלוֹמַר אַז דוּ וֶועסְט זַיי עֶרְלֶעךְ

פרקי דרבי אליעזר

מֶלֶךְ אִיז אַשְׁטֶערִין זֶעהְר אוּנ הָאט נִיט גֶעווּאקְסְט וָואס מִיט זַיין זוּהְן וֶועט זַיין, אַז אִיךְ הָאבּ גֶעהַאנְגֶען שְׁוַוארְצֶע פַיינִין וֶועלִין אַלֶע ווִיסֶען אַז אִיךְ הָאבּ פְרִיעֶר גֶעווּאקְסְט וָואס מִיט דִיא חוּפָּה וֶועט זַיין, דֶער מֶלֶךְ אִיז הקב"ה, דֶער זוּהְן זֶענֶען דִי יוּדִין,

מצות השם

(לג) [עשה יד] לכבד אב ואם שנאמר כבד את אביך ואת אמך:

(יג) כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ וגו'. עֶס אִיז אַמִצְוָה יֶעדֶער קִינְד זָאל גֶעבִּין כָּבוֹד צוּ זַיין פָאטֶער אוּנ מוּטֶער, עֶר זָאל טָאהֶן פוּן זַייעֶרְטְוֶועגִין אַלֶץ וָואס זַיי דַארְפִין, אוּנ אוֹיבּ דֶער פָאטֶער אוּנ מוּטֶער זֶענֶען אָרֶעם, נֵייט מֶען דֶעם זוּהְן עֶר זָאל זַייא גֶעבִּין עֶסִין אוּנ קְלֵיידוּנְג פוּן דָאס זַיינִיגֶע נָאךְ זַיין פַארְמֶעגִין, אוּנ אֲפִילוּ דֶער פָאטֶער טוּהְט דֶעם

יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ ס יג לֹא
תִּרְצַח ס לֹא תִּנְאָף ס לֹא תִּגְנֹב ס

דְיוֹרְכוּן יוֹמָךְ עַל אַרְעָא
דַי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ:
יג לָא תִקְטוֹל נְפַשׁ: לָא
תְגוּף: לָא תִגְנוֹב: לָא

תו"א לא תרצח לא תנאף לא תגנוב. שבת פח: לא תנאף. שבועות מז: לא תגנוב. סנהדרין פו:

רשב"ם

ששבת הקב"ה שברא תחלה הכל ואח"כ שבת: (יג) לא תרצח. כל רצח הריגה בחנם הוא בכל מקום. מות יומת הרוצח. הרצחת וגם ירשת. צדק ילין בה ועתה מרצחים אבל הריגה ומיתה יש בחנם כמו ויהרגהו

בעל הטורים

בעוה"כ שנכרא ביו"ד: (יג) לא תרצח. דבור ששי ויש בו י"ח אותיות לומר לך שאדם נברא ביום הששי. לא תגנוב. בגי'

שפתי חכמים

ו דק"ל דכל יו"ד הדברות לא תעשה הן חוץ מדבור כבד את אביך ל"פ דגם זו לא תעשה הוא דמכלל הן אתה שומע לאו:

רש"י

ימיך. (מכילתא) אם תכבד יאריכון ואם לאו יקצרון שדברי תורה נוטריקון הם נדרשין מכלל הן לאו ומכלל לאו הן: (יג) לא תנאף. אין ניאוף אלא באשת איש שנאמר (ויקרא כ) מות יומת הנואף והנואפת ואמר (יחזקאל יז) האשה המנאפת תחת אשה תקח את זרים: לא תגנוב. בגונב נפשות הכתוב מדבר לא תגנובו בגונב

עניני עשרת הדברות

חג שבועות. אזון להוריך בחבור אמונים. די חלב שדים לך מדשנים. הלביש לבוש עדנים. ומאכלים בפיך נותנים. ע"ש כל דבריו. ומלך השני היא מלוה הקית. כי יוכל הבן לומר לאביו הלא נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא. ומה טובה עשו לי אבי ואמי שהביאוני בעולם לחיות חיי לער ועוני. כמו שספרו על אלכסנדר מוקדון קודם מותו כארץ נכריה רחוק מאמו. וידע כאשר תבוא בשורת מותו לאמו תצטער מאד ורצה לנחמה. וכתב לה אגרת שמלוה עליה שתעשה תיכף סעודה גדולה ואל הסעודה לא יבוא שום אדם שהיה לו איזה דאגה ועצבות או איזה אבלות מיום הולדו עד עתה. ואמו עשתה כן סעודה גדולה והכריזה שכל איש שהיה לו בחייו שום דאגה ועצבות או איזה אבלות או שום צער בעולם לא יבא אל הסעודה. ולא בא אף אחד. ואף אם כל ימי חייו עשיר יהיה ויבלה שנותיו בנעימים. כבא לו יום האחרון. שמביתו ומהונו יופרש אל קברו אל מקום עפר רמה ותולעה. האם ביום הזה יתן תודה לאביו שהביאו בעולם? האם לא היה טוב לו אלו לא נברא? רק בזה יתנחם האדם. אם הי' גדל בתורה ועמלו בתורה ועשה נחת רוח ליוצרו. ואף אם היה לו בעולם הזה כמאמר התנא כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה אם אתה עושה כן אשריך וטוב לך. זה אשריך בעולם הזה מה שטוב יהיה לך בעוה"ב. ע"כ יפה דרשו חז"ל למען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך: (יג) לא תרצח. הנה בלאו זה כלול שלא יהיה סבה להרציחה. דהיינו שלא יגרום לאדם שיהיה נרצח. שלא ידבר לשון הרע על חברו. או רכילות. שיוכל היות שע"י זה יוקח פרנסתו ממנו וימות הוא או אשתו או אחד מילדיו ע"י חוסר פרנסתו. או אם לא יתן צדקה לעני או יעשוק שכר שכיר. כל אלו הדברים יוכלו לגרום מיתה להעני או להפועל או לאחד מבני ביתו. ונכלל עוד בזה המלבין פני חברו ברבים. ואם לא הרגו כולו גרם לקצר חייו. ואף אם על ידו יחיה האדם רגע אחת פחות מאשר הי' לו לחיות. הרי זה הרגו. ואם על ידי עונותיו מתו ילדיו. כגון בעון נדרים ובעון מזוזה. הרי זה הרגו. ע"כ יהיה האדם זריז מאד מאד ללמוד ספרי מוסר להנצל מהעונש עון זה של שפיכת דמים. וכמה לאוין נכללים בלאו זה של לא תרצח וכן בכולם כמאמר חז"ל שכל התרי"ג מצות כלולים באלה עשרת הדברים:

לא תנאף. בדבור זה נכלל כל העריות הכתובים בתורה:

לא תגנוב. בדבור זה נכלל כל עניני ממון שבא לאדם בלא ידיעת חברו. וגנבת הדעת כמו ויגנוב יעקב את לב לבן. ואלי דבר תגנב.

פירוש לתורת אלהים

האלטען יאריכון וועלין דער לענגערט ווערין דיינע טעג כלומר דו וועסט לאנג לעבין על אויף דער ערד אשר וואס גאט דיין גאט וועט דיר געבין: (יג) לא תרצח דו זאלסט ניט הרגנן מענטשין לא תנאף דו זאלסט ניט מזנה זיין מיט אפרעמדע אשה לא תגנוב דו זאלסט ניט גנבנן אמענטש

מצות השם

(לד) [לאו כ] שלא להרוג נפש שנאמר לא תרצח:
(לה) [לאו כא] שלא לבא על אשת איש שנאמר לא תנאף:
(לו) [לאו כב] שלא לגנוב נפש מישראל שנאמר לא תגנוב:

זוהן דאס גרעסטע שאדין פון דעסטוועגין טאר ניט דער זוהן פארשעמען דעם פאטער אונ טאר אים ניט מצער זיין, אונ דער זוהן מוז בעדינען דעם פאטער אזוי ווי אקנעכט בעדינט זיין בעל הבית, אונ דער קינד וואס גיט כבוד צו זיין פאטער אונ מוטער ווי דער דין איז, וועט ער האבין שכר אויף די וועלט אונ אויף עולם הבא, אונ אפילו דעם פאטערס ווייב, דאס איז זיין שטיפמוטער, מוז ער אויך געבין כבוד, אזוי לאנג ווי דער פאטער לעבט, אונ דיא מצוה ווי אזוי צו מקיים זיין מוז מען לערנען דעם דין אין שלחן ערוך:

(יג) לא תרצח, מען טאר ניט הרגנן אמענטש, אונ אז מען הרגט אפילו נאר איין מענטש איז גלייך וויא ער וואלט געהרגט אגאנצע וועלט מענטשין, ווארום מען רעכנט ווי פיל דורות עס וואלט פון אים ארויס געקומען ביז צום סוף וועלט, אונ דער מענטש וואס הרגט אמענטש, דארף מען אים הרגנן מיט אשווערד, סאיי אזכר אונ סאיי אנקבה טארין ניט הרגנן אמענטש:

לא תנאף, מען טאר ניט מזנה זיין מיט זיין חבר'ס ווייב, אונ אז איינער האט יא מזנה גיוועען מיט זיין חבר'ס ווייב, קומט זיי ביידע כרת, זיי שטארבין ביידע פאר דיא צייט, אונ ווען די יודין זענען גיוועען אין ארץ ישראל אונ האבין געהאט זייערע דיינים, האט מען זיי ביידע געהרגט מיט חנק, מען האט גענומען אהאנטוך אונ מען האט אים ארומגעוויקעלט ארום האלדז אונ איינער האט געצויגין דעם האנטוך ביי איין זייט אונ דער אנדערער האט געצויגין דעם האנטוך ביי די אנדערע זייט ביז דער מענטש איז דערשטיקט גיווארין, דער דין איז ביי זכרים אונ נקבות:

לא תגנוב. מען טאר ניט גנבנן אמענטש אינ אז איינער האט געגנבת אמענטש אונ האט גענומען דעם מענטש צו זיך אהיים אונ נאכדעם האט ער אים פארקויפט, אונ עס איז דא עדות וואס האבין דאס גיזעהן, דארף מען דעם גנב הרגנן:

תַסְהֵיד בְּחַבְרָךְ סַהֲדוּתָא
דְשִׁקְרָא׃ יד לָא תַחְמֵיד
בֵּית חַבְרָךְ לָא תַחְמֵיד
אִתַּת חַבְרָךְ וְעַבְדֵּיהּ
וְאַמְתֵיהּ וְתוֹרֵיהּ וַחֲמָרֵיהּ
וְכֹל דִּי לְחַבְרָךְ׃ טו וְכָל
עַמָּא חָזַן יָת קָלַיָּא וְיָת
בְּעוֹרַיָּא וְיָת קָל שׁוֹפָרָא

לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר׃ ס
יד לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ ס לֹא־תַחְמֹד
אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ
וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃ פ שביעי
טו וְכָל־הָעָם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת

הנ"א לא תענה. סנהדרין י: לא תחמד. ב"מ ה: וכל העם. ברכות ו:

בעל הטורים

בוגב נפש. עשרת הדברות מתחילין בא' ומסיימין בכ"ף וזהו אך טוב לישראל ויש בהם תר"ך אותיות נגד תרי"ג מצות ושבע מצות בני נח וסימנם כתר תורה לומר לך שאם לומד אדם תורה לשמה היא כתר לראשו ואם לומד שלא לשמה יחזור לכרת. ויש בהם תיבות מנין עקב וזהו שרמז אליעזר בקע מסקלו. ושני של לא תרצח. הם לא דקדקו: (טו) רואים את הקולות. הברד והאבנים כדכתיב קולות אלהים וברד:

רשב"ם

דקין. ויש בדין כמו והרגת את האשה. ומה שכתב אשר ירצח את רעהו בבלי דעת. לפי שמדבר בענין רוצח במזיד לכך הוא אומר ואם רציחה זו בבלי דעת פטור. זו תשובה שהשבתי לאפיקורסים והודו לי. ואע"פ שיש בספריהם אני אמית ואחיה בלשון לטי"ן

רש"י

ממון או איש אלא זה בגונב נפשות אמרת דבר הלמד מענינו מה לא תרצח לא תנאף מדבר בדבר שחייבין עליהם מיתת ב"ד אף לא תגנוב דבר שחייב עליו מיתת בית דין (סנהדרין פו): (טו) וכל העם רואים. מלמד שלא היה בהם אחד סומא ומנין שלא היה בהם אלם ת"ל ויענו כל העם ומנין שלא היה בהם חרש ת"ל נעשה ונשמע (מכילתא): רואים את הקולות. רואין את הנשמע שאי אפשר לראות במקום אחר (שם): את הקולות. היוצאין מפי הגבורה:

שפתי חכמים

רא"ס: ז וא"ת והא כבר דרשינן זה מקרא דלעיל לעיני כל העם כדפירש"י. וי"ל מ"מ צריכין להאי קרא לומר שלא היו עיניהם כהות וסומין גם לאחר מתן תורה דאפילו המסתכל בשעה שהכהנים פורשין ידיהם א"ר חגי בירושלמי דעיניו נעשין כהות מפני שהשכינה שורה עליהן כ"ש כאן שראו גילוי שכינה ביותר: ח דק"ל דוכל העם רואים את הקולות וגו' ע"כ זה היה קודם מתן תורה כדכתיב לעיל ויהי קולות וברקים וגו' א"כ הא דכתיב הכא וינועו ויעמדו מרחוק קאי אקולות דלעיל וא"כ למה לא

עניני עשרת הדברות

לא תענה ברעך עד שקר. ונכלל בזה שלא יגרום היזק לחברו אף בדבר שפתים:

(יד) לא תחמוד וגו'. זכר ראשונה חמדת הבית ואח"כ חמדת האשה וחמדת הבעלי חיים בלתי מדברים ושאר הדברים בכלל הכתוב כאומר וכל אשר לרעך:

(טו) וכל העם רואים את הקולות וגו'. כתב הרב ב"י יש לדקדק בענין זה איך ראו את הנשמע. ומהו שאמר אחר כך וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק אחר שכבר נאמר וכל העם רואים וגו' א"כ וירא למה לי. וכן מה שאמרו למשה דבר אתה עמנו ונשמעה. מלת ונשמעה מיותרת. והנה קרוב לשמוע שכל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה מיד נתגשם אותו דבור והיה בו כ"כ ממשות עד שהיו רואין באויר כל האותיות פורחות וכאלו היה הכל כתוב לפניהם וראיה לזה ממ"ש בדבר ה' שמים נעשו וגו' הרי שכל דבור שיוצא מפי הקב"ה בורא בריאה חדשה וכן

פירוש לתורת אלהים

און פאר קויפין אים און וואס מען טאר ניט גנבנן אנדערע זאכין לערנען מיר פון אנאנדערין פסוק לא תענה דו זאלסט ניט עדות זאגין צו דיין חבר עד שקר אפאלש עדות: (יד) לא תחמוד דו זאלסט ניט גלוסטען בית דיין חברם הויז לא תחמוד דו זאלסט ניט גלוסטען אשת דיין חברם ווייב ועבדו און זיין קנעכט ואמתו און זיין דינסט מויד ושורו און זיין אקס וחמורו און זיין אייזיל וכל און אלע זאכין וואס דיין חבר האט טארסטו אלץ ניט גלוסטען: (טו) וכל און גאר דאס פאלק רואים האבין גיזעהן דיא קולות פון גאט ב"ה חאטשע אקול זעהט מען ניט אבער דיא קולות

פרקי דרבי אליעזר

די כלה איז די תורה, ווייל הקב"ה האט געוואסט אז די יודין וועלין האלטין דיא רייד זיינע נאר ביז פערציג טעג [נאכדעם האבין זייא געמאכט דעם עגל] דריבער האט הקב"ה מיט זייא גירעט פון דער פינסטער רבי יהודה זאגט ווען איין מענטש רעט מיט זיין חבר, דער מענטש וואס רעט ווערט גיזעהן, אבער זיין שטימע זעהט מען ניט, און דא איז גיוועזן פארקערט הקב"ה וואס ער האט גירעט אים האט מען ניט גיזעהן, און זיין שטימע האט מען יא גיזעהן, אלע מצות וואס זענען געשריבען

מצות השם

(לז) [לאו כג] שלא להעיד שקר שנאמר לא תענה ברעך עד שקר:

(לח) [לאו כד] שלא לחמוד דבר של חברו שנאמר לא תחמוד:

לא תענה ברעך עד שקר. מען טאר ניט זאגין פאלשע עדות, אמענטש טאר ניט זאגין עדות אזוי אזאך וואס ער האט ניט אליין גיהערט און ניט אליין גיזעהן, אפילו ער ווייס געוויס אז עס איז אזוי גיוועזן, אויב ער אליין איז ניט דער ביי גיוועזן טאר ער ניט זאגין עדות איך האב אזוי גיזעהן, ווארום דאס איז דאך פאלש, ער האט דאך נישט גיזעהן:

(יד) לא תחמוד וגו'. אמענטש טאר ניט גלוסטין צו האבין דיא זאכין וואס זיין חבר האט פאר זיך, און ער טאר ניט גייטין זיין חבר זאל אים פארקויפין די זאכין וואס ער האט פאר זיך, דער דין גיהער ביידע זכרים און נקבות:

וְאֶת־הַלַּפִּידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר
וְאֶת־הָהָר עָשֵׁן וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ
וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק׃ טו וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה
דַּבֵּר־אַתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאַל־
יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן־נָמוּת׃
יז וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ
כִּי לְבַעֲבוּר נַסּוֹת אֶתְכֶם בָּא

אונקלוס

וְיָת טוּרָא תָּנֵן וַחֲזָא עַמָּא
וְזָעוּ וְקָמוּ מֵרָחִיק׃
טו וַאֲמָרוּ לְמֹשֶׁה מַלֵּיל
אַתְּ עִמָּנָא וּנְקַבֵּיל וְלָא
יִתְמַלֵּיל עִמָּנָא מִן קֳדָם יְיָ
דִּילְמָא נְמוּת׃ יז וַאֲמַר
מֹשֶׁה לְעַמָּא לָא תִדְחֲלוּן
אֲרֵי בְּדִיל לְנַסָּאָה יָתְכוֹן
אִתְגְּלֵי לְכוֹן יְקָרָא דַיְיָ׃
ובדיל

רשב"ם

(טז) ויאמרו אל משה. לאחר ששמעו עשרת הדברים: דבר אתה עמנו. ואלמלא שאמרו כך יש לומר שהיה אומר להם הקב"ה כל המצות מפיו: (יז) נסות.

בעל הטורים

למידים אלו ב' לוחות. עשרה זהב משקלם אלו י' הדברות וזהו עקב אשר שמע אברהם בקולי. בשמרם עקב רב. ואלרנה עקב. עשה תורתך קבע. מורשה קהלת יעקב עשרת הדברות שיש בהם קע"ב תיבות: (טו) וירא העם וינועו. על כן מתנענעים בשעת לימוד התורה לפי שהתורה ניתנה באימה ברתת בזיע: וינועו. בגי' י"ב מילין שהיו נרתעים לאחוריהם. וינועו. ב' במסורה הכא ואידך וינועו אמות הספים מקול הקורא מה התם ע"י מלאך אף הכא ע"י מלאכים כדכתיב מלכי צבאות ידודון ידודון: (יז) לבעבור. ג' במסורה הכא ואידך לבעבור סבב את פני הדבר גבי דוד בענין האשה התקועית. לבעבור הביא ה' אל אבשלום את הרעה

שפתי חכמים

נכתב זה לעיל קודם יו"ד הדברות לכ"פ דקאי אקולות של יו"ד הדברות: ט מלשון זיע ורתת ולא מלשון נע ונד דהא אח"כ כתיב ויעמדו מרחוק: י (נח"י) וא"ת מנ"ל שהיה י"ב מיל ולא פחות. י"ל מדכתיב ויעמדו מרחוק משמע דעד עכשיו היו עומדים בקרוב ואורך מחניהם היתה י"ב מיל ש"מ דגם אותו שהיה עומד בסוף המחנה היה נקרא קרוב ואפ"ה דלא היו נרתעים

רש"י

וינעו. (שם) אין נוע אלא ט זיע: ויעמדו מרחוק. (שם) היו נרתעין לאחוריהם י"ב מיל כאורך מחניהם י ומלאכי השרת באין ומסייעין אותן להחזירן שנאמר (תהלים סח) מלכי צבאות ידודון ידודון: (יז) לבעבור נסות אתכם. לגדל אתכם בעולם שיצא לכם שם באומות שהוא בכבודו נגלה עליכם: נסות. ל' הרמה וגדולה (ישעיה סב) כמו הרימו נס (שם מט) ארים נסי (שם ל)

עניני עשרת הדברות

היו כל דברות אלו אחר שילאו מפי הגבורה היה בהם ממשות ולפיכך אמרו רז"ל שכששבר משה הלוחות היו האותיות פורחות ואם לא היו ממשות בהאותיות איך היו פורחות. וראיה גדולה מזו שבלוחות אחרונות כתיב וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים כדברים אשר היו לא נאמר אלא את הדברים אשר היו למד שאותן אותיות שהיו פורחות מן הלוחות ראשונות נקבעו בשניות. וא"כ ודאי הי' ממשות באותן אותיות ע"כ נאמר וכל העם רואים את הקולות. דהיינו קול אלהים המדבר אתם. אותן קולות ראו בעיניהם. ותבין ותדע כי חוש הראות יותר דק באדם מן חוש השמע. כי אדם יכול לראות ברחוק הרבה מילין אבל אינו יכול לשמוע כ"כ ברחוק כי חוש השמע אינו שולט כ"כ למרחוק כמו חוש הראות. ויש"אל היו מפחדים עכ"פ מן קול אלהים כי נורא הוא ע"כ כשראו ישראל שיוכלו לראות את קול דברו ית' אז חשבו אף אם יעמדו מרחוק ולא ישמעו את הקול מדבר אתם מ"מ די להם כשיראו לפניהם תמונות האותיות באויר. לכך נאמר וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק. ר"ל לפי שוירא העם שראו תמונות האותיות לפיכך ויעמדו מרחוק. כי אמרו בראיה לחוד סגי לנו אף בלא שמיעה ואח"כ נתחרטו ישראל ואמרו למה ה' יעמוד ברחוק הלא טוב לנו להתקרב אל מקום קדשו וכדי להנצל מן פחד הקול אמרו למשה דבר אתה עמנו ונשמעה. כי אע"פ שאינו דומה שמיעה לראיה מ"מ די לנו שנשמעה אף אם לא נראה כל תמונות

פירוש לתורת אלהים

פון גאט האבין זיי יא גיזעהן אונ דיא פלאקערין ואת אונ דאס קול פון דעם שופר האבין זיי אויך גיזעהן ואת אונ דעם בארג וויא ער האט זיך גערייכערט וירא האט דאס פאלק גיזעהן וינעו זענען זייא גיווארין דער שראקין ויעמדו אונ זייא האבין זיך גישטעלט פון וויטען, (רש"י שרייבט זיי האבין אוועק גיטרעטען אונטער זיך צוועלף מייל מחמת דער שרעקעניש האבין זייא דיא מלאכים גיהאלפין זייא זאלין זיך צוריק קערין צום בארג]: (טז) ויאמרו אל משה האבין די ישראל גיזאגט צו משה דבר רייד דו מיט אונז ונשמעת וועלין מיר עם צו הערין ואל אונ גאט זאל ניט ריידין מיט אונז פן ווארום אז גאט וועט מיט אונז ווייטער ריידין האבין מיר מורא טאמער וועלין מיר שטארבין פאר פחד: (יז) ויאמר משה אל העם האט משה גיזאגט צום פאלק אל איר זאלט זיך ניט פארכטען כי ווארום לבעבור פון וועגין נסות דער הייבין אתכם איך בא איז גאט געקומען ריידין מיט אייך כדי איר זאלט זיין חשוב ביי אלע אומות דער מיט וואס גאט האט

פרקי דרבי אליעזר

אין די תורה זענען זעקס הונדערט דרייצעהן, זעקס הונדערט עלף מצות האבין דיא יודין גיהערט פון משה, אונ צוויי מצות האבין די יודין גיהערט פון הקב"ה אליין, דער ווארט תורה בשרעפט זעקס הונדערט עלף רבי פנחס זאגט דיא אלע יודין וואס האבין גיהערט דיא שטימע פון הקב"ה אויף דעם בארג סיני האבין זוכה גיוועזן צו לעבין ווי די מלאכים אונ פון זיי איז

אונקלוס

וּבְדִיל דִּתְהֵי דַּחַלְתֵּיהּ
עַל אַפֵּיכוֹן בְּדִיל דְּלָא
תְחוּבוּן: יח וְקָם עַמָּא
מֵרָחִיק וּמשֶׁה קְרֵיב
לְצִית אַמִיטְתָא דִּי תַמָּן
יְקָרָא דַיְיָ: יט וַאֲמַר יְיָ
לְמשֶׁה כִּדְנַן תֵּימַר לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל אַתּוּן חֲזֵיתוּן אֲרֵי
מִן שְׁמַיָּא מַלֵּילִית עִמְּכוֹן:
כ לָא תַעְבְּדוּן קֳדָמַי דַּחֲלָן

הָאֱלֹהִים וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל־
פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי תֶחֱטָאוּ: יח וַיַּעֲמֹד
הָעָם מֵרָחֹק וּמשֶׁה נִגַּשׁ אֶל־הָעֲרָפֶל
אֲשֶׁר־שָׁם הָאֱלֹהִים: מפטיר ס יט וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־משֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן־הַשָּׁמַיִם
דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם: כ לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי

תולדות אהרן

ובעבור תהיה. יבמות עט
לא תעשון. ר״ה כד:

בעל הטורים

פי׳ לבעבור נסות אתכם ואם תעמדו בנסיון תהיו כדוד כמו שנאמר בענין ואדוני חכם כמלאך האלהים ואם לאו לבעבור הביא ה׳ את הרעה: תחטאו. ב׳ במסורה הכא ואידך רגזו ואל תחטאו. הבושה מונעת מן החטא והכעס מביא לידי חטא וזהו ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו כל מי שיש לו בושת פנים לא במהרה הוא חוטא וזהו רגזו ואל תחטאו כי הכעס מביא לידי חטא: יראתו על פניכם. בגימ׳ זה הוא בושת הפנים: (יח) ומשה נגש. בפרקי ר״א גם לא נאמר אלא נגש מיכאל וגבריאל אחזוהו בשתי ידיו והגישוהו אל השכינה שלא כרצונו: הערפל. בגימט׳ שכינה:

רש״י

ובנס על הגבעה כ שהוא זקוף: ובעבור תהיה יראתו. ע״י שראיתם אותו יראוי ומאוים תדעו כי אין זולתו ותיראו מפניו: (יח) נגש אל הערפל. לפנים משלש מחיצות חשך ענן וערפל שנאמר (דברים ד) וההר בוער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל ערפל הוא עב הענן שאמר לו הנה אנכי בא אליך בעב הענן: (יט) כה תאמר. בלשון ל הזה: אתם ראיתם. יש הפרש בין מה שאדם רואה למה שאחרים מסיחין לו שמה שאחרים מסיחין לו פעמים שלבו חלוק מלהאמין: כי מן השמים דברתי. וכתוב אחד אומר וירד ה׳ על הר סיני בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם (דברים ד) מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה כבודו בשמים ואשו וגבורתו על הארץ (מכילתא) ד״א הרכין שמים ושמי השמים והציען על ההר וכן הוא אומר (תהלים יח) ויט שמים וירד: (כ) לא תעשון אתי.

שפתי חכמים

י״ב מיל א״כ זה שהיה עומד בראש המחנה גם עתה עמד בתוך י״ב מיל ואיך אמר ויעמדו מרחוק ודו״ק: ב ר״ל דע״ש זה נקרא נס שהוא זקוף ונורס ה״נ נסות שיהיו מורמים: ל לא פי׳ וכסדר

עניני עשרת הדברות

האותיות. ועל אותו זמן נאמר פסוק דבר אתה עמנו ונשמעה. וע״ז השיב להם משה אל תיראו מן השמיעה בקול ה׳ כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם. אמר כי טוב לכם לקבל הדברות מתוך הראיה והשמיעה כאחד. כי מכל אחד בפ״ע יצא תכלית מיוחד. כי על השמיעה נתן טעם כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים. ונסות הוא לשון הרמת דגל ונס. כי רצה ה׳ להגביה אתכם ביתר שאת על כל העמים ע״כ הוא רוצה שתשמעו בקולו. כי לא נשמע כזה בשום אומה שתוכל להתפאר בזה ששמעו קול אלהים וחיו כמ״ש כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמונו ויחי. ודבתן ראיה שמיעת קול אלהים לישראל הרמת דגל ונס על כל אומה ולשון. ועל ראיית האותיות לפניהם באויר נתן טעם שני ואמר ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. כי התורה נקראת יראת ה׳ טהורה ולזה רצה ה׳ שיהיה על פניכם תמיד כדי שלעולם יהיה נראה לכם כאילו התורה כתובה לפניכם כדי שלא תבואו לידי חטא לעולם כי לא תשכח מפיכם ע״י שישארו ציורי רושם אותיות אלו נגד פניכם לעולם:

(כ) לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם. כתב המגיד הובא בי״ר בהאי פרשתא קדיפתא איכא למידק מאי דכתיב לא תעשון אתי אלהי כסף וגו׳ מאי אתי ומאי לכם. ופירושא דמלתא שלשה אהבות נינהו. אהבת הערב אהבת המועיל אהבת הטוב. אוהב הקב״ה לישראל דלא ישטון בתר

פירוש לתורת אלהים

זיך אליין, בעוויזען צו אייך אונ האט מיט אייך אליין גירעט אונ נאך אטעם וּבַעֲבוּר פון וועגן תִּהְיֶה עס זאל זיין זיין פארכט עַל אויף אייער פָּנִים לְבִלְתִּי כדי איר זאלט ניט זינדיגען: (יח) וַיַּעֲמֹד איז דאס פאלק גישטאנען פון ווייטין וּמשֶׁה נִגַּשׁ. אונ משה האט גינעהנט אֶל צום נעפיל אֲשֶׁר וואס דארטען איז גאט: (יט) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל משֶׁה האט גאט גיזאגט צו משה כֹּה אזוי זאלסטו זאגין צו דיא קינדער ישראל אַתֶּם איר האט דאך אליין גיזעהן כִּי אז איך האב מיט אייך אליין גירעט פון דעם הוֹמעל [עיין רש״י] דרום זאג איך אייך: (כ) לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי איר זאלט ניט מאכין אזוי איין גישטאלט

פרקי דרבי אליעזר

קיין מאהל ארוים גענאנגען זרע לבטלה, אונ איף זיי זענען ר׳ים ניט גיוועזען אונ ווען זיי זענען גישטארבין איז אויף זייער לייב קיין ווערעם גיוועזען, וואהל איז גיוועזען צו זיי אויף די וועלט אונ וואהל איז צו זייא אויף עולם הבא:

מצות השם

(לט) [לאו כה] שלא לעשות צורת אדם ואפילו שאינה אלא לנוי שנאמר לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם:
(כ) לא תַעֲשׂוּן אִתִּי וגו׳. מען טאר ניט מאכין זילבערנע גאטער אונ ניט גאלדענע גאטער, אונ מען טאר ניט האלטין אין שטוב בילדער פון שיינקייט וועגין. אפילו ניט פאר גאטער, דער דין גיהער צו זכרים אונ נקבות:

אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו
לכם: כא מזבח אדמה תעשה־לי
וזבחת עליו את־עלתיך ואת־
שלמיך את־צאנך ואת־בקרך
בכל־המקום אשר אזכיר את־
שמי אבוא אליך וברכתיך:
כב ואם־מזבח אבנים תעשה־לי

אונקלוס

דכסף ודחלן דדהב לא
תעבדון לכון: כא מדבח
אדמתא תעבד קדמי
ותהא דבח עלוהי ית
עלותך וית נכסת קודשך
וית ענך וית תורך בכל
אתר די אשרי ית שכינתי
לתמן אשלח ברכתי לך
ואברכינך: כב ואם
מדבח אבנין תעביד

תולדות אהרן

מזבח אדמה. חגיגה ט: וזבחת עליו. זבחים נח:

רשב"ם

להוכיח אתכם: (כ) אלהי כסף ואלהי זהב. אפי' לזכרון שמים לא תעשו שיש בהם טועים וסבורים שיש בהם ממש ואע"פ שצוה הקב"ה לעשות כרובים על הארון לשבתו. נעשה דוגמת כרובי כסא של מעלה ולא להשתחוות להם: (כא) מזבח אדמה תעשה לי. לפי שהעובדי כוכבים היו עושים אשריהם על המזבחות. כדכתיב בגדעון ואת האשרה אשר עליה תכרת וכתיב כזכר בניהם מזבחותם ואשיריהם וגו' לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח. לכך אומר הקב"ה אפי' אם תעשה לי מזבח לא תעשהו אלא מאדמה שאין רגילים ציורים וצלמים כי אם מלאכה חלקה ואף אם תרצה לעשות מזבח אבנים. שלימות תבנה את מזבח ה' אלהיך. מזבח אבנים לא תניף עליהם ברזל ככתוב במשנה התורה:

בעל הטורים

(כא) אבוא אליך. אבוא עולה עשרה לומר שאם אמלא י' בבהכ"נ:

שפתי חכמים

הזה דכאן אין נפקותא בזה הסדר: מ (מהר"ן) דאם לא כן למה קוראו מזבח אדמה והלא היה מעצי שטים ומצופה נחושת כדכתיב בפרשת תרומה: נ הוסיף מלת אשר כדי שיהיה מאמר את צאנך ואת בקרך פי' למאמר את עולותיך ואת שלמיך ופי' מלת את במקום מן כאלו אמר וזבחת את עולותיך ואת שלמיך מן צאנך ומן בקרך: ס ואזכיר יוצא לשלישי דאל"ב תזכור שמי מבע"ל. ופי' שמי המיוחד לי שהוא שם המפורש שלא ניתן רשות להזכירו רק בבית המקדש שהשכינה באה שם

רש"י

לא תעשון דמות שמשי המשמשים לפני במרום (מכילתא): אלהי כסף. בא להזהיר על הכרובים שאתה עושה לעמוד אתי שלא יהיו של כסף שאם שניתם לעשותן של כסף הרי הן לפני כאלהות: ואלהי זהב. בא להזהיר שלא יוסיף על ב' שאם עשית ד' הרי הן לפני כאלהי זהב: לא תעשו לכם. לא תאמר הריני עושה כרובים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כדרך שאני עושה בבית עולמים לכך נאמר לא תעשו לכם: (כא) מזבח אדמה. מחובר באדמה מ שלא יבננו על גבי עמודים או על גבי כיפין (כ"א בסיס) (מכילתא). ד"א שהיה ממלא את חלל מזבח הנחשת אדמה בשעת חנייתן: תעשה לי. שתהא תחלת עשייתו לשמי: וזבחת עליו. אצלו כמו (במדבר ב) ועליו מטה מנשה (מכילתא) ע"ש (זבחים נח) או אינו אלא עליו ממש ת"ל הבשר והדם על מזבח ה' אלהיך ואין שחיטה בראש המזבח: את עולותיך ואת שלמיך. אשר מצאנך נ ומבקרך. את צאנך ואת בקרך פירוש לאת עולתיך ואת שלמיך: בכל המקום אשר אזכיר את שמי. אשר אתן לך ס רשות להזכיר שם המפורש שלי שם אבוא אליך וברכתיך אשרה שכינתי עליך מכאן אתה למד שלא ניתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום שהשכינה באה שם וזהו בית הבחירה שם ניתן רשות לכהנים להזכיר שם המפורש בנשיאת כפים לברך את העם: (כב) ואם מזבח אבנים. (מכילתא) רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מג' ואם מזבח אבנים תעשה לי הרי אם זה משמש בל' כאשר וכאשר תעשה

עניני עשרת הדברות

אהבת הערב והיינו אלהי כסף למיזל בתר כיסופין דעלמא לאהבה דילי וכד תעבדון פקודין דאית בהו הנאה לא תעבדון משום הנאה דאית בהו אלא אי אפשר למעבד הכוא פקודא בלא הנאת הגוף הוו חפצין מאד. ואלהי זהב היינו אהבת המועיל לא תעשו לכם למהוי רהוטי למרחם ממונא. מזבח אדמה היינו אהבת הטוב. דהא לא מתקשטין ומתנאים בני אדם באדמה:

פירוש לתורת אלהים

פון מיינע מלאכים וואס זיי זענען בייא מיר אין הומעל אלהי אפ געטער פון זילבער ואלהי אדער אפ געטער פון גאלד לא תעשו לכם זאלט איר ניט מאכין צו אייך (עיין רש"י): (כא) מזבח אמזבח אויף דער ערד זאלסטו מאכין צו מיר כלומר דו זאלסט ניט בויען אים אויף זיילער נאר ער זאל שטיין אויף דער ערד וזבחת אונ דו זאלסט שעכטין אויף אים את עולותיך דיינע עולות ואת שלמיך אונ דיינע שלמים וואס זיי זענען את צאנך פון דיינע שאף ואת בקרך אונ פון דיינע רינדער בכל המקום אויף איטליכין ארט דאס מיינט מען אין ביהמ"ק אשר וואס איך וועל דיר געבין רשות צו דער מאנען מיין נאמען כלומר דעם שם המפורש נוארום בשעת דיא כהנים האבין גידוכענט אין בית המקדש האבין זיי גימענט דער מאנען דעם שם המפורש אבוא אליך וועל איך קומען צו דיר וברכתיך אונ וועל דיך בענטשין כלומר איך וועל דארטין מאכין רוהען מיין שכינה: (כב) ואם אונ

קֳדָמַי לָא תִבְנֵי יַתְהוֹן
פְּסִילָן דִּילְמָא תְרִים
חַרְבָּךְ עֲלַהּ וּתְחַלְלִנַּהּ:
כג וְלָא תִיסַּק בְּדַרְגִּין עַל
מַדְבְּחִי דִּי לָא תִתְגְּלֵי
עֶרְיָתָךְ עֲלוֹהִי: פ פ פ
הנ"א לא תגלה. כיד מס:

לֹא־תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית כִּי חַרְבְּךָ
הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ וַתְּחַלְלֶהָ: כג וְלֹא־
תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל־מִזְבְּחִי אֲשֶׁר
לֹא־תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו: פ פ פ

ע"ב. יונל"ב סימן. ומפטירין בשנת מות המלך עוזיהו בישעיה סימן ו':

בעל הטורים

אכזה אליך וברכתיך: (כג) תגלה. ג' במסורה. הכא ואידך יתגלה רעתו בקהל. בטרם תגלה רעתך. לומר שאם יגלה ערותו על המזבח תגלה רעתו בקהל:

רשב"ם

(כב) לא תבנה אתהן גזית. כי כשבונין אותם גזית בכלי ברזל רגילין המסתתים לעשות בהם ציורים וצלמים כדכתיב בישעיה גבי צלמים חרש ברזל ומעצד ופעל בפחם ובמקבות יצרהו. יתארהו בשרד. יעשהו במקצועות. ובמחוגה יתארהו: (כג) לא תעלה במעלות. לפיכך עשוי של אבנים משופע גבוהה עשר וארכו של שלשים וגם מלח משליכים עליו שלא יחליקו הכהנים בעלותם בו: חסלת פרשת יתרו מיסוד רבינו שמואל:

רש"י

לי מזבח אבנים לא תבנה אתהן גזית שהרי חובה עליך לבנות מזבח אבנים שנאמר (דברים כז) אבנים שלמות תבנה וכן (שמות כב) אם כסף תלוה חובה הוא שנאמר (דברים טו) והעבט תעביטנו ואף זה משמש בלשון כאשר וכן (ויקרא ב) ואם תקריב מנחת בכורים זו מנחת העומר שהיא חובה ועל כרחך אין אם הללו תלוין אלא ודאין ובלשון כאשר הם משמשים: גזית. לשון גזיזה שפוסלן ומכתתן בברזל: כי חרבך הנפת עליה. הרי כי זה משמש בל' פן שהוא דילמא פן תניף חרבך עליה: ותחללה. הא למדת שאם הנפת עליה ברזל חללת (פ"ג דמדות) שהמזבח נברא להאריך ימיו של אדם והברזל נברא לקצר ימיו של אדם אין זה בדין שיונף המקצר על המאריך. ועוד שהמזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים לפיכך לא יבא עליו כורת ומחבל והרי דברים ק"ו ע ומה אבנים שאינם רואות ולא שומעות ולא מדברות ע"י שמטילות שלום אמרה תורה לא תניף עליהם ברזל המטיל שלום בין איש לאשתו בין משפחה למשפחה בין אדם לחבירו על אחת כמה וכמה שלא תבואהו פורענות: (כג) ולא תעלה במעלות. כשאתה בונה כבש למזבח לא תעשהו פ מעלות מעלות אשקלונ"ש בלעז (שטופען שטאפלען) אלא חלק יהא ומשופע: אשר לא תגלה ערותך. שע"י המעלות אתה צריך להרחיב פסיעותיך ואע"פ שאינו גלוי ערוה ממש שהרי כתיב ועשה להם מכנסי בד מ"מ הרחבת הפסיעות קרוב לגלוי ערוה הוא ואתה נוהג בהם מנהג בזיון והרי דברים ק"ו ומה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיונן אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג בזיון חבירך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיונו על אחת כמה וכמה: חסלת פרשת יתרו

שפתי חכמים

ולא כן שאר שמות הקודש שנזכרים בכל מקום: ע כלומר אל תאמר מאי איכפת ליה להאבן אם תביא עליו כורת ומחבל ומתרץ כדי ללמדך ק"ו וכן נ"ל בסמוך וק"ל: פ דק"ל ממ"נ אם עשו מעלות למזבח מוכרח הוא שכהן לעלות ואם לא עשו מעלות מהיכא תיתי שיעלו לכ"פ וכו' ואזהרה היא לבונה כשיבנה מזבח שלא יעשהו מעלות: חסלת פרשת יתרו

פירוש לתורת אלהים

אז דו וועסט מיר מאכין אמזבח פון שטיינער לא זאלסטו זיי ניט בויען פון גיהאקטע שטיינער כי סאמער וועסטו אויף הייבין דיין שווערד אויף זיי דו זאלסט זייא אפ האקין ותחלליה זייא ועגען פסול צום מזבח ווייל דער מזבח מאכט שלום צווישען די ישראל אונ צווישען גאט ב"ה דרום איז ניט ראוי אז אייזען וואס דער מיט ווערין פאר דארבין אונ פאר שניטען מענטשין זאל אויף גיהויבין ווערין אויף דעם מזבח פון שטיינער אונ ווען שטיינער וואס זיי הערין ניט אונ זעהן ניט אוג רעדין ניט נאר ווייל זייא מאכין שלום טאר מען אויף זיי ניט אויף הייבין אאייזען איז שוין אכל שכן אזוי אמענטש וואס ער מאכט שלום צווישען מאן אונ ווייב אדער צווישען צווייא מענטשין וועט בוודאי אויף אים ניט קומען קיין פורעניות: (כג) ולא תעלה אונ דו זאלסט ניט אויף גיין במעלות על מזבחי מיט טרעפ אויף מיין מזבח אשר לא תגלה כדי עס זאל ניט אנטפלעקט ווערין ערותך עליו דיין ערוה אויף אים כלומר מחמת דעם וואס מען דארף גיין פון איין טרעפ אויף דעם אנדערין טרעפ דארף מען צו שפאנען די פיס הייסט גלייך וויא דיא ערוה ווערט אן גיזעהן אונ דאס איז אבזיון פאר דיא שטיינער:

מצות השם

(מ) [לאו כז] שלא לבנות אבני המזבח גזית שנאמר ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית:
(מא) [לאו כח] שלא לעלות במעלות על המזבח כדי שלא תתגלה ערות העולה שנאמר ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו:

(כב) לא תבנה אתהן גזית וגו'. מען טאר ניט מאכין אמזבח מיט ארומגעהאקטע שטיינער: (כג) ולא תעלה במעלות וגו'. מען טאר ניט ארויף גיין מיט טרעפ אויף דעם מזבח:

א בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ וָאֶרְאֶה אֶת־אֲדֹנָי
יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים
אֶת־הַהֵיכָל׃ ב שְׂרָפִים עֹמְדִים | מִמַּעַל לוֹ שֵׁשׁ
כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד בִּשְׁתַּיִם | יְכַסֶּה פָנָיו
וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף׃ ג וְקָרָא זֶה
אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ | קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת
מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׃ ד וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים
מִקּוֹל הַקּוֹרֵא וְהַבַּיִת יִמָּלֵא עָשָׁן׃ ה וָאֹמַר אוֹי־לִי
כִי־נִדְמֵיתִי כִּי אִישׁ טְמֵא־שְׂפָתַיִם אָנֹכִי וּבְתוֹךְ
עַם־טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יֹשֵׁב כִּי אֶת־הַמֶּלֶךְ יְהוָה
צְבָאוֹת רָאוּ עֵינָי׃ ו וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים
וּבְיָדוֹ רִצְפָּה בְּמֶלְקַחַיִם לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ׃
ז וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָגַע זֶה עַל־שְׂפָתֶיךָ וְסָר

ואומר אוי לי כי נדמיתי וגו' • דר נביא ישעיה האט געהערט וויא די מלאכים האבין געזאגט דריי מאהל קדוש, דער ילקוט זאגט צו דיא מלאכים האט גאט געגעבין איין היילינקייט, אונ צו די יודין האט גאט געגעבין צוויא היילינקייטען, רבי אבין זאגט למשל איינער האט געהאט אקעלער מיט וויין האט ער געדונגען מענשין זייא זאלין היטען דיא וויין מען זאל ניט גנבנען אונ ניט אויסטרינקען, איין היטער איז געוועזן אשכור וואס האט ליב געהאט צו טרינקען וויין, דער אנדערער היטער איז געוועזן אנזיר, ער האט גיטאהן אנדר ער זאל ניט קיין וויין טרינקען, ווען דער בעל הבית האט באצאלט דיא היטערס פאר זייער היטען, האט ער גיגעבין דעם נזיר איין חלק אונ דעם שכור צוויי חלקים ווייל דער שכור האט זיך גיקענט איין האלטין אונ ניט טרינקען פון דעם וויין, האט ער דאך געהאט צער, דריבער קומט אים צווייא דריטעל פון דיא וויין, אבער דער נזיר טאר דאך ניט טרינקען וויין, קומט אים נאר איין דריטול פון דיא וויין גאט האט אויך אזוי געזאגט דיא מלאכים האבין קיין יצר הרע איז פאר זייא גענוג איין דריטול פון דיא היילינקייט, יודין האבין איצר הרע דארף מען זיי געבין צוויי דריטול פון די היילינקייט, זייא זאלין קענען בעשטייין געגין דעם יצר הרע, רבי אבין האט געזאגט נאך אמשל דיא מענטשין פון אמדינה האבין גימאכט דריי קרוינען צום מלך, וואס הט דער מלך גיטאהן מיט דיא קרוינען, איין קרוין האט ער גענומען פאר זיך צווייא קרוינען האט ער גיגעבין זיינע קינדער, דיא מלאכים האבין גיזאגט פאר גאט דרייא מאהל קדוש, איין היילינקייט האט גאט גענומען פאר

פירוש ע"ט

(א) בשנת אין דעם יאהר מות אז ער איז קרעציג גיוואָרין המלך עוזיהו דער מלך עוזיהו מחמת ער האט גיוואלט מקטיר זיין קטורת אין בהמ"ק זאגט ישעיה הנביא וארא האב איך גיזעהן את און אדני גאט ישב על כסא זיצט אויף דער שטול רם די הויכע ונשא אונ די דער הויבינגע ושוליו אונ זיין זוים כלומר זיינע פיס מלאים את ההיכל האבין דער פולט דעם היכל: (ב) שרפים ברענידיגע מלאכים עומדים שטייען ממעל פון אויבין אין הוימעל לו צו ביי דינען אים שש כנפים זעקס פליגיל לאחד צו איינעם בשתים יכסה פניו מיט צווייא פליגיל דעקט ער זיך צו זיין פנים כדי ער זאל ניט זעהן די שכינה ובשתים יכסה רגליו אונ מיט צווייא פליגיל דעקט ער זיך צו זיינע פיס כדי זיין גאנץ לייב זאל ניט גיזעהן ווערין פאר גאט ב"ה ובשתים יעופף אונ מיט צוויי פליגיל טוט ער שוועבין אונ דינען גאט ב"ה: (ג) וקרא זה אל זה אונ איינער רופט דעם אנדערין כלומר זיי געמען רשות איינער פון דעם אנדערין זיי זאלין זאגין אלע גלייך קדושה ואמר אונ איטליכער מלאך זאגט קדוש גאט איז הייליג אויף דעם הוימעל ...ש גאט איז הייליג אויף דער ערד קדוש גאט איז הייליג אויף אייביג יי' גאט צבאות הערשאפט, ער איז א... ער גאר דער וועלט מלא כל הארץ כבודו זיין כבוד איז פיל די גאנצע וועלט: (ד) וינועו אונ זענען גיוואָרין פאר וואגילט כלומר זיי האבין גיציטערט אמות הספים די ביי שטידלעך פון דעם היכל מקול הקורא מחמת דעם קול פון די מלאכים והבית אונ דאס בהמ"ק ימלא עשן איז גיוואָרין דער פילט מיט רויך: (ה) ואמר האב איך ישעיה גיזאגט אוי לי וויי מיר כי נדמיתי איך וועל פאר שניטען ווערין כלומר איך וועל שטארבין כי ווארום איש טמא שפתים אנכי איך בין אזוי אמענטש וואס איך האב און ריינע לעפצין ובתוך עם טמא שפתים אונ צווישען אזוי אפאלק וואס זייא האבין און ריינע לעפצין אנכי ישב זיץ איך כי את המלך יי' צבאות ראו עיני ווייל מיינע אויגין האבין גיזעהן גאט וואס ער איז אמלך איבער אלע הערשאפט: (ו) ויעף אלי האט גישוועבט צו מיר אחד מן השרפים איינער פון דיא ברענידיגע מלאכים ובידו אונ אין זיין האנט רצפה אברענידיגע קול במלקחים מיט איין צווענגיל לקח מעל המזבח האט ער די קויל גענומען פון דעם מזבח: (ז) ויגע על פי האט ער אן גירירט מיט דער קויל אויף מיין מויל ויאמר אונ האט געזאגט הנה נון נגע זה על שפתיך עס האט אן גירירט די קויל אויף דיינע לעפצין וסר עונך אונ עס ווערט אפ גיטאהן דיין זינד ווארום מיט דער קויל האט נוך אפ גיטאהן

עונך וחטאתך תכפר: ח ואשמע את־קול אדני
אמר את־מי אשלח ומי ילך־לנו ואמר הנני
שלחני: ט ויאמר לך ואמרת לעם הזה שמעו
שמוע ואל־תבינו וראו ראו ואל־תדעו: י השמן
לב־העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע פן־יראה
בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו:
יא ואמר עד־מתי אדני ויאמר עד אשר אם־
שאו ערים מאין יושב ובתים מאין אדם
והאדמה תשאה שממה: יב ורחק יהוה את־
האדם ורבה העזובה בקרב הארץ: יג ועוד בה
עשיריה ושבה והיתה לבער כאלה וכאלון
אשר בשלכת מצבת בם זרע קדש מצבתה:

כאן מסיימין הספרדים

זיך, אונ צווייא היילינקייטן האט גאט געגעבין זיינע קינדער די יודין, דריבער האט דר נביא ישעיה גיזאגט איך האב גיהערט וויא דיא שרפים האבין גיזאגט פאר גאט דרייא מאהל קדוש, אונ איין היילינקייט האט גאט גענומען פאר זיך אונ צווייא היילינקייטן האט גאט גינעבין צו דיא יודין, דריבער האב איך מורא איך וועל פארשניטען ווערין ווייל איך אונ דיא יודין האבין ניט געהיט אונזער היילינקייט, איך האב טמא לעפצין אונ איך בין צווישען אזוי אפאלק צווישען דיא יודין וואס זייא האבין אויך טמא לעפצין, אונ פאר דעם איז ישעיה גישטראפט גיווארין ווייל ער האט גיזאגט אויף דיא יודין זייא זענען טמא:

ואשמע את קול כו'. אונ איך ישעיה האב גיהערט דאס קול פון גאט זאגט, וועמען וועל איך שיקען אונ ווער וויל גיין פאר אונז שליחות צו שטראפין דיא ישראל, ואמר הנני שלחני. האב איך גיזאגט איך בין אן גיברייט צו גיין שיק מיך, וועלין מיר געבין צו פאר שטיין פאר וואס אז גאט הט גיוואלט שיקען משה'ן צו פרעה האט משה גיזאגט מי אנכי. ווער בין איך, דאס איך

פירוש ע"ט

דיין עבירה וחטאתך תכפר אונ דיין עבירה איז פאר געבין גיווארין: (ח) אונ דער נאך ואשמע האב איך ישעיה גיהערט את קול אדני אמר דאס קול פון גאט זאגט את מי אשלח וועמען וועל איך שיקען ומי ילך לנו אונ ווער וויל גיין פאר אונז אין שליחות צו שטראפין דיא ישראל ואמר האב איך גיזאגט הנני שלחני איך בין אן געברייט צו גיין שיק מיך: (ט) ויאמר האט גאט גיזאגט צו מיר לך גיי צו די ישראל ואמרת לעם הזה אונ זאלסט זאגין צו דעם דאזיגען פאלק ישראל איך זאג אייך שמעו איר זאלט הערין שמוע אהערונג דאס איז די שטראף רייד פון די נביאים ואל תבינו אונ איר גיט ניט אייער הארץ צו פאר שטיין אונ איך זאג אייך וראו ראו איר זאלט זעהן דיא ניסים וואס איך האב אייך גיטאהן ואל תדעו אונ איר ווילט אייער הארץ ניט געבין צו וויסען מיך: (י) השמן לב העם הזה עס איז פאר פעט גיווארין דאס הארץ פון דעם פאלק ואזניו הכבד אונ זיינע אויערין זענען שווער פון צו הערין דיא שטראף פון דיא נביאים ועיניו אונ זיינע אויגין השע איז גיווארין פאר קלעפט פון צו זעהן די ניסים פון גאט ווארום דאס פאלק האט מורא פן יראה בעיניו טאמער וועט ער יא זעהן מיט זיינע אויגין ובאזניו אונ מיט זיינע אויערין ישמע וועט ער הערין ולבבו אונ זיין הארץ יבין וועט ער יא פאר שטיין כלומר טאמער וועט זיי יא גיפעלין דיא רייד פון דעם נביא ושב ורפא לו וועט ער תשובה טאהן צו גאט וועט גאט אים היילין כלומר דאס וועט זייא זיין ארפואה דרום ווילען זיי ניט צו הערין דיא רייד פון דיא נביאים אונ ווילען ניט תשובה טאהן: (יא) ואמר האב איך ישעיה גיזאגט עד מתי אדני ביז ווי לאנג וועלין זיי ניט תשובה טאהן ויאמר האט גאט גיזאגט עד אשר אם שאו ערים ביז וואנען עס וועלין פאר וויסט ווערין די שטעט מאין יושב עס וועט קיינער אין זיי ניט זיצען ובתים מאין אדם אונ דיא הייזער וועלין זיין אן מענטשין והאדמה אונ די ערד תשאה שממה וועט וויסטען אוויסטעניש: (יב) ורחק יי' את האדם אונ גאט וועט דער ווייטערין דעם מענטשין פון דעם לאנד ארץ ישראל ורבה אונ עס וועט זיין פיל העזובה דאס פאר לאזונג בקרב הארץ צווישען לאנד כלומר פיל שטעט וועלין חרוב ווערין: (יג) ועוד בה אונ נאך וועט זיין אין איר עשיריה אצענטיל כלומר עס וועט גאר ווייניג איבער בלייבין אונ אויך דאס צענטיל וואס וועט בלייבין וועל איך אויך איבער לייטערין ושבה והיתה לבער אונ זיא וועט זיין צו איין אויס ראמען כאלה אזוי וויא אלינדין וכאלון אונ אזוי ווי אהויכין בוים אשר בשלכת אז עס קומט דיא צייט אום ווינטער וואס זייא ווארפין אראפ דיא בלעטער בלייבט דאך מער ניט איבער נאר מצבת דאס באשטאנד בם אין זייא כלומר עס בלייבט אין זיי נאר איבער דער בוים מיט דעםווארציל אזוי אויך וועט בלייבין זרע קודש דיא היילינע קינדער כלומר דיא צדיקים וואס וועלין בלייבין צווישען דיא ישראל מצבתה דאס וועט זיין איר באשטאנד:

א ויהי בימי אחז בן־יותם בן־עזיהו מלך יהודה
עלה רצין מלך־ארם ופקח בן־רמליהו מלך־ישראל
ירושלם למלחמה עליה ולא יכל להלחם עליה׃
ב ויגד לבית דוד לאמר נחה ארם על־אפרים
וינע לבבו ולבב עמו כנוע עצי־יער מפני־רוח׃
ג ויאמר יהוה אל־ישעיהו צא־נא לקראת אחז
אתה ושאר ישוב בנך אל־קצה תעלת הברכה
העליונה אל־מסלת שדה כובס׃ ד ואמרת אליו
השמר והשקט אל־תירא ולבבך אל־ירך משני
זנבות האודים העשנים האלה בחרי־אף רצין
וארם ובן־רמליהו׃ ה יען כי־יעץ עליך ארם
רעה אפרים ובן־רמליהו לאמר׃ ו נעלה ביהודה
ונקיצנה ונבקענה אלינו ונמליך מלך בתוכה את
בן־טבאל׃ ז כי־ילד ילד־לנו בן נתן־לנו ותהי
המשרה על־שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל
גבור אבי־עד שר־שלום׃ ח לםרבה המשרה
ולשלום אין־קץ על־כסא דוד ועל־ממלכתו
להכין אתה ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה
ועד־עולם קנאת יהוה צבאות תעשה־זאת׃

°מ' סתומה באמצע תיבה

זאל ראוי זיין צו גיין אין דיין שליחות און ירמיה הנביא, האט אויך געזאגט כי נער אנכי. איך בין נאך יונג צו גיין אין שליחות פון גאט, און ישעיה האט תיכף געזאגט הנני שלחני. איך בין אין גיבריים צו גיין שיקט מיך, נאר למשל אנביר איז געפאהרן אין א ישובה אריין אוים צו קלויבן אגוט יונגעל פאר א חתן צו זיין טאכטער האט ער געפרעגט דעם ראש ישובה ער זאל זאגן וועלכע זענען גוטע יונגלעך האט ער אים געוויזן דרייא יונגלעך דאס זייא זענען די בעסטע יונגלעך פון דער ישובה, האט דער גביר גענומען א גמרא און האט אויף געמישט א שוועריין ענין און פרעגט זייא צו זייא וועלין וויסען דעם ענין האבין צווייא געענטפערט מיר וועלען דאס וויסען דען דאס איז נאר ניט קיין שווער ענין, הכלל ער האט מיט זיי געשמועסט אין לערנען האבין זייא גאר ניט פערשטאנען דעם ענין, דער נאך פרעגט ער דעם דריטען צו ער ווייסט וויסען דעם ענין ענטפערט ער איך האב באלד געוואסט אז דאס איז פאר אונז אלע א שווער ענין האב איך מיך ניט געוואלט בחנם מאטערין, איז ער דעם גביר געפעלין פאר א חתן דען ער האט געזעהן אז ער האלט זיך ניט גרויס ער שעמט זיך ניט צו זאגן אז ער ווייסט ניט יעט ער געווים זיין אמאהל א למדן דען בייא לערנען שטיים ולא הביישן למד דער וואס שעמט זיך צו פרעגן דער קען ניט לערנען, נאר מען ברויך זיך ניט צו שעמען צו פרעגן, דער נמשל איז ישעיה הנביא האט זיך אויך גאר נידריג געהאלטן ווי אלע נביאים און הט געזאגט הנני שלחני, איך קען נאר גיין זאגן די יודען מוסר ווייל דו שיקסט מיך מוז איך גיין זאגן, אבער, איך זעלבסט בין ניט ווערט צו זאגן די יודען מוסר, און השי"ת געפעלן זיין נידעריגקייט, און האט אים געשיקט מיט אלע נבואות צו די יודען:

עניני משפטי התורה

רש"י ז"ל שרייבט אין חומש אין אנהייב סדרה בראשית פאר וואס שטייט בראשית ברא אלהים. און עס שטייט ניט ברא ה'. ווייל ווען הקב"ה פירט די וועלט מיט רחמנות הייסט ער ה'. און ווען ער פירט די וועלט מיט דין הייסט ער אלהים. און ווען הקב"ה האט בשאפין די וועלט האט ער געוואלט פירען די וועלט מיט דין, דריבער שטייט אין פסוק בראשית ברא אלהים. אין אנהייב ווען הקב"ה האט בשאפין די וועלט האט ער זיא בשאפין מיט דעם נאמען אלהים, ער זאל פירען די וועלט מיט דין, נאכדעם האט הקב"ה געזעהן די וועלט וועט ניט קענען בעשטיין אז מען וועט זיא פירען מיט דין, האט ער צו גיגעבין רחמנות צום דין, דריבער שטייט אין די אנדערע פרשה ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים, הקב"ה האט געמאכט די ערד און די הימעל מיט ביידע נעמען, ה' און אלהים. מיט רחמנות און מיט דין, און די רחמנות איז פריער ווי דער דין, דער דין זאל בטל ווערין אין דעם רחמנות, אזוי ווי איינער האט שטארקע משקה, שטארקע שפירטעם, און ער וויל די שפירטעם שוואכער מאכין, אויב ער גיסט די וואסער אין די שפירטעם, יעדער ביסול וואסער ווערט שפירטעם, ביז די וואסער ווערט מער ווי די שפירטעם, אבער אז מען גיסט שפירטעם אין וואסער פון יעדער ביסול שפירטעם ווערט וואסער ביז די שפירטעם ווערט מער ווי די וואסער, דאס זעלביגע איז ביי דין מיט רחמים, אז די רחמנות וועט קומען אויף דין, וועט דער

דין מבטל זיין דעם רחמנות, אבער אז דער דין קומט אויף די רחמנות, איז דיא רחמנות מבטל דעם דין, דריבער האט הקב"ה צו גיגעבין רחמנות צום דין אונ דער רחמנות זאל זיין פריער. דער רחמנות זאל מבטל זיין דעם דין, נאר מיר דארפין וויסען פאר וואס וואלט דיא וועלט ניט קענען בעשטיין ווען עס זאל געפירט ווערין מיט דין אליין אן רחמנות. פארקערט איז עס וואלט בעסער גיוועזן ווען הקב"ה זאל פירען דיא וועלט מיט דין אליין אן רחמנות. וואלטין מענטשין ניט זינדיגען, ווייל מען וואלט מורא האבין הקב"ה וועט באלד שטראפין, ווארום ווייל הקב"ה האט רחמנות אונ שטראפט ניט באלד, דריבער זינדיגט מען, אבער אז דער מענטש וואלט גישטראפט ווערין באלד ווי ער האט די עבירה גיטאהן, וואלט ער מורא געהאט צו טאהן אעבירה, אונ ווען הקב"ה זאל געבין שכר פאר מצות באלד ווי מען טוהט די מצוה, וואלטין אלע מענטשין גיטאהן מצות, וואלטין אלע מענטשין גיוועזן צדיקים אונ ניט רשעים, אונ דאס וויל דאך הקב"ה, דער תירוץ איז וואס אמענטש טוהט פאר נויט קען מען ניט לויבין אונ מען קען ניט שענדין, דהיינו מען זאל נייטין אמענטש ער זאל מחלל שבת זיין, קען מען ניט רופין דעם מענטש ער איז אמחלל שבת, ווייל ער האט ניט גיוואלט מחלל שבת זיין, נאר מען האט אים גענייט, אדער מען האט איינעם גענייט ער זאל געבין צדקה, קען מען אים ניט רופין אבעל צדקה, ווייל ער האט ניט גיוואלט געבין צדקה, נאר מען האט אים גענייט. אבער אז אמענטש איז מחלל שבת מיט זיין אייגענעם ווילען, דעם מענטש מעג מען רופין אמחלל שבת, אדער איינער גיט צדקה מיט זיין אייגענעם ווילען אויף דעם מענטש קען מען זאגין ער איז אבעל צדקה, דאס זעלביגע וואלט גיוועזן ווען הקב"ה זאל פאר עבירות באלד שטראפין אונ פאר מצות געבין באלד שכר, וואלטין אלע מענטשין גיוועזן גענייט צו טאהן מצות מען זאל זיי געבין באלד שכר, אונ אלע מענטשין וואלטין גיוועזן גענייט זייא זאלין קיין עבירות טאהן ווייל זיי וואלטין מורא געהאט מען ווען זיי שוין שטראפין, וואלטין זיי דאך ניט געדינט הקב"ה ווייל הקב"ה צו דינען. זיי וואלטין נאר גיטאהן מצות פאר שכר אזוי ווי איינער טוהט איין אנדער ארבעט פאר שכר, אונ זיי וואלטין קיין עבירות גיטאהן, אזוי ווי אקנעכט האט מורא צו טאהן וואס זיין הערר האט אים גיבאטין ער זאל ניט טאהן, ווייל ער וועט אים באלד שטראפין, ניט אזוי וויל הקב"ה, ער וויל דער מענטש זאל טאהן מצות ניט וועלענדיג שכר פאר דיא מצות, נאר ווייל ער האט ליב הקב"ה דריבער טוהט ער וואס הקב"ה הייסט אים טאהן, אונ ווייל הקב"ה הייסט ניט די זאך טאהן דריבער זאל ער די זאך ניט טאהן אפילו ווען הקב"ה וועט גאר ניט שטראפין אז מען וועט די זאך טאהן, וויל ער זיא אויך ניט טאהן ווייל הקב"ה האט די זאך פיינט. דריבער האט הקב"ה געמאכט א אויסגעמישטע וועלט דין מיט רחמים, עס איז דא צדיקים וואס זיי איז שלעכט אונ עס איז דא צדיקים וואס זיי איז גוט, עס זענען דא רשעים וואס זיי איז גוט אונ עס זענען דא רשעים וואס זיי איז שלעכט, אויב דער מענטש וועט וועלין זיין אצדיק עס זאל אים גוט זיין וועט ער זעהן עס זענען דא צדיקים וואס זיי איז שלעכט, אונ ער וועט ניט וועלין זיין ארשע טאמער וועט אים שלעכט זיין, וועט ער זעהן עס זענען דא רשעים וואס זיי איז גוט, נאר מען זאל גוט מיט שלעכט אוועק שטעלין פון דעם גאר ניט ריידין אונ ניט טראכטין, מען זאל נאר דינען הקב"ה ווייל מען דארף מורא האבין פאר זיין גרויסקייט אונ פאר זיין הייליגקייט, וואס ער האט בשאפין אזוי אוועלט, ווי דוד המלך ע"ה האט גיזאגט כי אראה שמיך. אז איך זעה דיינע הימלען וואס דיינע פינגער האבין געמאכט. אז איך זעה די לבנה מיט די שטערין וואס דו האסט בשאפין, פרעג איך מה אנוש. וואס איז ווערט דער מענטש דו זאלסט אים געדיינקען, דאס איז אבער נאר אין תורה אונ מצות וואס גיהערין צו הקב"ה, אבער די זאכין וואס גיהערין צווישען מענטשין, אויף דעם האט הקב"ה קיין רחמנות. נאר אז איין מענטש טוהט אשאדין זיין חבר מוז ער באלד גישטראפט ווערין פון בית דין ער זאל דעם שאדין בצאהלין, אויף דעם האט די תורה גיזאגט ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. דאס זענען די דינים וואס דו זאלסט טאהן פאר די יודין, די גמרא זאגט ווען רב הונא האט זיך גיזעצט משפטין דין תורות האט ער געהייסין מען זאל אים געבין אשטעקין אונ אקאנטשוק אונ אשופר, טאמער וועט איינער ניט פאלגין דעם דין תורה זאל מען אים שלאגין אדער מחרים זיין מיט אשופר ער זאל מוזין פאלגין דעם דין תורה:

כא א וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים

א וְאִלֵּין דִּינַיָּא דִּי תְסַדַּר

תו"א ואלה המשפטים. עירובין נד גיטין פח קידושין לה בבא קמא טו סנהדרין ז:

בעל הטורים

(א) ואלה. נוטריקון וחייב אדם לחקור הדין. המשפטים נוטריקון הדיין מלוה שיעשה פשרה טרם יעשה משפט. אשר נוטריקון אם שניהם רוצין. תשים נוטריקון תשמע שניהם יחד מדברים. לפניהם נוטריקון לא פני נדיב יהדר התנכר מהם: סמך משפטים ללא תעלה במעלות לומר הוו מתונים בדין כלומר לא יעלו אלא ילכו במתון. מעלות בגימטריא מתונים. וסמך משפטים לאלהי כסף לומר שלא ימנה דיין בשביל ממון. וכתיב לעיל מניף כי חרבך הנפת עליה שצריך הדיין לראות כאלו חרב מונחת לו על ירכו. וסמך דינין לעבודה שהם מג' שהעולם עומד עליהם וסמך אותם למזבח לומר כל המעמיד דיין הגון כאלו בנה מזבח היפך ממי שמעמיד את שאינו הגון כאלו נוטע אשרה אצל המזבח: ואלה המשפטים אשר. ס"ת מרה שנצטוו על דינין במרה: ואלה המשפטים אשר תשים. ס"ת מרמה שאם יבא דין מרומה לפני הדיין יחקור וידרוש כדי

שפתי חכמים

א וא"ת והא בפרשת בחקותי כתיב אלה המצות וגו' ובפרשת מטות כתיב אלה החוקים ובפרשת מסעי כתיב אלה המצות והמשפטים ובפ' כי תבא כתיב אלה דברי הברית וגו' ולא דרשינן שם שפוסל את הראשונים. וי"ל דלא דרשו כן אלא גבי אלה תולדות השמים משום דקשה להו דהא כבר חשב התולדות למעלה א"כ למה נאמר אלה תולדות השמים ופרט אותם וכן גבי אלה תולדות נח דחשיב נמי תולדות נח לעיל בפרשת בראשית וא"כ למה חשב אותם פעם שנית אלא לפסול וכו' אבל בכל אלה דלעיל לא חשב כלום מש"ה אין לפרש שהוא פסל את הראשונים וכן בפרשת אלה הדברים נ"ל דפסל את הראשונים דהא אלה הדברים משנה תורה הוא: ב הרבה יש להקשות חדא דהי"ל להקשות קושיא זו מעיקרא טרם שפי' כ"מ כו'. וע"ק שמא כסדר הזה נאמרו לו. וע"ק בר"פ בהר פירש"י כפשיטות שכל התורה כולה נאמרה מסיני. וע"ק דהו"ל וא"ו מוסיף על ענין ראשון. וע"ק דהי"ל לפרש זה גבי ואלה תולדות השמים והארץ או גבי ואלה תולדות נח (ועמ"ש בסמוך). י"ל דה"פ דכ"מ שנ' אלה מיעוט הוא וכלומר אלה הם טובים וחשובים במעלה אבל שלפניהם אין כל כך חשובים במעלות וכשרות כלומר שפסל את הראשונים וכן אלה תולדות השמים מפרש בב"ר נמי כן וכן אלה

רש"י

(א) ואלה המשפטים. (ש"ר) כל מקום שנאמר א אלה פסל את הראשונים ואלה מוסיף על הראשונים מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני. ולמה נסמכה ב פרשת דינין לפרשת מזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל המקדש (ס"א המזבח): אשר תשים

עניני חקים מצות ומשפטים

(א) ואלה המשפטים וגו'. הנה הרב מהרי"ע בספרו העקדה יחקור הלא התורה נתחלקה לחקים מצות ומשפטים ולפי שכל אנושי המשפטים המה הקטנים שבשלשה אלה. כמו שביאר החוקר שיוקר המלאכות ושפלותם לפי החומר שבו. שאשר יעסוק בכסף וזהב ואבנים יקרות הוא נחשב במעלה במלאכתו מאשר יעסוק במלאכת עצים ואבנים ועפר. וכן יבא הקישו בחכמה ובעיונים. הראשון במעלה הוא החוקר בעניני האלהות באל ית' ומלאכיו ולבאיו. ואחריה במעלה היא הטבעית. וכן סופר ומונה כל עניני החקירות. ובתורה אלהית נכללו כל החכמות הפילוסופיא במה שתודיע מציאות האל אחדותו והשגחתו והופעת הנבואה והיכולת בכל ומעשה בראשית הוא חידוש העולם והתכונה והטבעית והמדיניות ומדות המוסר והענוה והתמימות. ונוסף ע"ז המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם לעולם הנצחי. ואחרי כי כל החכמות אשר חומר נשאן במעלה עליונה ישנן בתורתנו הקדושה וחלק המשפטים נושאה הוא חומרי על קניני האדם משור ועד שה ועד שלמה כסף או כלים עבד ואמה ועליהם אמר הכתוב יצבור ולא ידע מי אוספם ואך הבל יהמיון. א"כ מדרגתם שפלה מאד. ע"כ תמיה גדולה איך ישים המשפטים כמו ראש לשארי הלמודים. כי מיד אחר עשרת הדברות בעודו בהר התחיל במשפטים ודינים אלו ועיין רש"י ז"ל. זהו תוכן דברי העקדה בקיצור. והגאון מוהרל"ק תירץ כי כלל האדם צריך לעלות ממדרגה למדרגה עד כי יהי' גבוה ונשא מאד. ואם יתקרב האדם לאלהים ויש בידו גזל וחמס יאמר עליו הלא ידיכם דמים מלאו. וכטובל ושרץ בידו. ועוד כאשר יחטא אדם בעבירות שבינו לבין המקום. יעשה תשובה וימחול לו. אבל אם יעוות משפט ויחייב את הזכאי ויקח ממנו ממון שלא כדין מי ימחול לו. דור המבול לא נחתם גזר דינם אלא על החמס כי השחיתו חברת אנושי. ואומר והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני. שיש שני מיני עונשים. א' מצד הנקמה. ב' מאהבה ליסרו כאשר ייסר איש את בנו. בחטא שבין אדם למקום אינו עונש נקמה. שאם בעוה"ז הוא להטיבו ולייסרו או שאחרים יקחו מוסר. ואם בעוה"ב הוא לצרפו מחלאת

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) ואלה המשפטים. פרש"י כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים וגו' משמע מתוך פירושו שאילו כ' כאן אלה משמע שהיה פוסל הראשונים והייתי או' שלא נאמרו בסיני. ותימה שהרי כתיב למעלה וירד ה' על הר סיני לכך נ"ל פסל מלשון פסל לך כמעשה הנפסל ונפרד מחבירו וה"פ אילו היה כתוב אלה הייתי אומר שהאחרונים חלוקים ונפרדים מן הראשונים והייתי אומר שהאחרונים לא נאמרו בסיני לכך נאמר ואלה מוסיף על ענין ראשון ואת הוא כמו מן כמו כצאתי את העיר. וכן אלה דברי הברית דסוף פ' כי תבא נפרד וחלוק מחבירו שהראשונים דברי תוכחת וקללה והאחרונים ברכה. תחלת ספר משנה תורה דכתיב אלה הדברים לא שייך שם לומר פסל אלה מפני שהוא תחלת הספר כתיב אלה תולדות השמים והארץ דבראשית פסל

פירוש לתורת אלהים

(א) וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם גאָט האָט גיזאָגט צו משה דאָס זענען דיא דינים וואָס דו זאָלסט טאָהן פאַר דיא יודין, רש"י פרעגט פאַר וואָס שטייט תָּשִׂים. דו זאָלסט טאָהן, אונ עס שטייט ניט תְּדַבֵּר. דו זאָלסט ריידין, אָדער תֹּאמַר. דו זאָלסט זאָגין. אָדער תְּלַמְּדֵם. דו זאָלסט מיט זיי לערנען, דער תירוץ איז אַז הקב"ה וואָלט זאָגין צו משה איינע פון דיא דרייא ווערטער תְּדַבֵּר. תֹּאמַר. תְּלַמְּדֵם וואָלט משה מיינען ער דאַרף נאָר זאָגין דיא דינים צו די"א יודין, זייא זאָלין נאָר וויסען דעם דין, אָבער דעם טעם פון יעדער דין דאַרף ער זייא ניט זאָגין, דריבער האָט הקב"ה גיזאָגט צו משה דעם וואָרט תָּשִׂים. דו זאָלסט טאָהן, די דינים זאָלסטו טאָהן פאַר די יודין דער דין זאָל שטענדיג זיין געפסקנט פון זייער שכל צו זאַמען מיט דעם דין וואָס הקב"ה האָט גיבאָטין, זייא זאָלין וויסען מיט זייער שכל ווי דער דין דאַרף זיין, דאַרפין מיר נאָר וויסען פאַר וואָס נאָר ביי דינים פון געלט זאַכין האָט הקב"ה גיבאָטין צו משה ער זאָל זאָגין דיא יודין דעם טעם פון יעדער דין אונ ניט בייא אַלע אַנדערע מצות, דער תירוץ איז בייא אַלע מצות אפילו דער מענטש ווייס ניט דעם טעם פון דיא מצוה וועט ער זיא אויך טאָהן, אָבער בייא דיא דינים וואָס דער מענטש דאַרף האָבין שאַדין געלט אונ דאָס געלט דאַרף ער געבין צו זיין חבר, אויב דער מענטש וועט ניט וויסען דעם טעם פון דעם דין

קֳדָמֵיהוֹן: ב אֲרֵי תִזְבַּן עַבְדָּא בַּר יִשְׂרָאֵל שִׁית

לִפְנֵיהֶם: ב כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי

תו"א כי תקנה. בקידש שער סו ס׳ הזוהר פ׳ בהר סיני

בעל הטורים

להוציאו לאמתו: המשפטים חסר. מ׳ דמשפטים ותיבת אשר נוטריקון אלו מנעל שופר רצועה: אשר תשים לפניהם. כנגד דקדוקי התורה ודקדוקי סופרים. ויש בפסוק ה׳ תיבות לומר לך שכל הדן דין אמת לאמתו כאלו קיים ה׳ חומשי תורה וכאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית:

רשב"ם

(ב) כי תקנה עבד עברי. במכרוהו ב"ד הכתוב מדבר כדכתיב ואם אין לו ונמכר בגנבתו אבל

רש"י

לפניהם. אמר לו הקב"ה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה ב׳ או ג׳ פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו ג לכך נאמר אשר תשים לפניהם כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם: לפניהם. (גיטין פח) ולא לפני עו"א ד ואפילו ידעת בדין אחד שהם דנין אותו כדיני ישראל אל תביאהו בערכאות שלהם שהמביא דיני ישראל לפני ארמיים מחלל את השם ומיקר את שם האלילים להשביחם (ס"א להחשיבם) שנאמר (דברים לב) כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים כשאויבינו פלילים זהו עדות לעלוי יראתם: (ג) כי תקנה עבד עברי.

שפתי חכמים

תולדות נח וא"כ ה"נ אי הוה כתיב אלה ה"א שפוסל וכו׳ אבל עתה שכתוב ואלה לאו מיעוט הוא אלא מוסיף וכו׳ שניתנו במעמד כל ישראל ובקולות וברקים כמו שניתנו יו"ד הדברות לאפוקי שאר מצות ניתנו למשה לבדו בהר סיני באותן מ׳ יום שהיה בהר וא"כ תקשי לך למה נסמכה כו׳ הואיל ומוסיף על עשרת הדברות דלעיל מגיה למה הפסיק בפרשת מזבח (רא"ם) והאריך שם: ג משום דרוב מצות כתיב גבייהו דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם דבר ואמרת משמע לכל הפחות ב"פ וא"כ למ"ל להקב"ה לומר שתשים לפניהם אע"כ להבינם טעמי התורה. רא"ם: ד ר"ל לפניהם קאי אשבעים זקנים הנזכרים לעיל בפרשת יתרו שעלו עמו להר קודם מ"ת כ"ה לפי שיטת רש"י דפ"ק

דעת זקנים מבעלי התוספות

הראשונים תהו ובהו: לפניהם. פרש"י ולא לפני עכו"ם וגו׳ ואפי׳ דנין אותו כדין ישראל ומשל הוא לשני חולי׳ שנכנס הרופא לבקרם אמר לא׳ האכילהו והשקהו מה שירצה וזה תשמרו ממאכל פלוני אמרו לו אדרבה זה מסוכן מזה מהו אמר להם היא הנוהג׳ לפי שדעתי שהוא חולה למות אמרתי אל תמנעו ממנו כלום כי בין יאכל בין לא יאכל ימות אבל לזה שעומד לחיים אמרתי אל יאכל דבר פלוני פן יכבד עליו חליו כן בחוקת העכו"ם כתיב ונתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם אבל בישראל כתיב ושמרתם את חקתי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וגו׳ והיינו טעמא נמי דאסר לנו שרצים ולא לאומות וש"ה מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל וגו׳ לא עשה כן לכל גוי וגו׳ ומעשה באונקלוס הגר בן אחותו של אנדרינוס קיסר בקש להתגייר והיה מתיירא מדודו אמר לו אני מבקש לעשות סחורה אמר לו שמא חסר אתה כסף וזהב הרי אוצרותי לפניך אמר לו מבקש אני לצאת לחוץ ולהתחכם להכיר הבריות תן עצה באיזו פרקמטיא אמר לו אותה שתראה שנפלה עסוק שסופה להתעלות ואתה משתכר הלך לארץ ישראל ובקש מהחכמים ללמוד תורה קודם שימול אמרו לו אין דברי תורה מתקיימין אלא בנימול הלך ומל ולמד תורה הרבה ומצאוהו ר׳ אליעזר ור׳ יהושע וראו פניו משונות אמרו זה לזה אונקלוס למד תורה מיד שבא אצלם התחיל לשאול שאלות הרבה. הלך אצל אנדרינוס דודו אמר לו למה פניך משונות אמר לו שלמדתי תורה ולא עוד אלא שמלתי אמר לו ומי יעץ לך כך. אמר לו אתה שאמרתי לי עסוק בפרקמטיא הנפולה שסופה להתעלות וחזרתי על כל אומה ואומה ולא מצאתי אומה שפלה כישראל וסופן להתעלות כמו שאמר ישעיה כה אמר ה׳ גואל ישראל וקדושו לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים מלכים יראו וקמו הכה אותו על לחייו וחזר ואמר לו למה עשית כן אמר לו שביקשתי ללמוד תורה אמר לו היה לך ללמוד תורה ולא למול אמר לו אין יכולת ללמוד בלא מילה שנאמ׳ מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל למי שהוא מהול כיעקב (נולד מהול) וכתיב לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום ב"ל אין יכולין ללמוד תורה שמתחלת בב׳ ומסיימת בלמ"ד לעיני כל ישראל:

(ג) כי תקנה עבד עברי. פירש"י מיד ב"ד שמכרוהו בגניבתו כדכתיב ואם אין לו ונמכר בגניבתו או אינו

ענייני חקים מצות ומשפטים

וזהמת תאותו כהתוך כסף. אבל בחמס וכדומה שבין אדם לרעהו. גם מדת הרחמים והחנינה יסכים אל העונש. כי מדת החמלה והחנינה לרעהו הצועק עליו הוא יעשה עונש נקמה להחומס והעושק. וז"ש ושמעתי כי חנון אני. ואז יגדל העונש מאד. וכן להיפוך אם עושה צדקה וחסד עם דל ואביון יעשה רצון יוצרו וגם יחונן דל מדחקו ושכרו כפל. כי בצרת נדכאים לו ית׳ צרה כי עולם חסדו יסובבהו והעוזר לו יתחסד עם קונו ועם רעהו. והיא העולה על כולנה. וכן הוא בדבר המשפט אם נשים עיונה לבא אל עומק הדין עבור כי המשפט לאלהים הוא שהוא נצב בעדת אל והוא צוה ונעשה רצונו להחזיק האהבה והאחוה בין בנות האנשים אשר לחברת אנושי יתחברו. אז המדרגה גדולה מאד וזה שאמר הכתוב מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל. הודיע הקב"ה לישראל שהחקים והמשפטים שניהם הם עשות רצונו ית׳ כי כחק כמשפט שניהם לעשות רצון קונו הם. כי לא בשכלו יעשה המשפט רק כחק הוא לו לעשות המשפט כאשר צוהו ה׳ ית׳. לא עשה כן לכל גוי לעשות המשפט כחק. כי לבני נח צוה על הדינין לשפוט ע"פ שכלם. אבל משפטים בל ידעום להיות המשפט לאלהים כמוגו. רק משפט אדם להם. וז"ש בפרשת בשלח שם שם לו חק ומשפט. החק והמשפט שם לו במדרגה אחת. שהמשפט יעשה כחק רק עבור אלהים לזכות בהם את ישראל בכלל התורה והמצוה. והפרש עוד אם יעשה המשפט. כי משפט אדם השופט רואה רק את החוק הרשום לפניו מאדם כמוהו. ולא ישתדל בכל עוז לחפש משפט צדק. כי אדם עלול לטעות. אבל אם המשפט הוא מאלהים ידאג מאד אולי משגה הוא ואולי דין מרומה הוא וישנה וישלש את החק לבררו וללבנו עד יצא כנוגה צדק וכמ"ש רבא באתו לדון בלבו נפשו לקטלא נפיק. כן היה חרדת השלמים בדבר המשפט שצדק צדק ישפוט לדין דין אמת לאמתו. וכאשר נתברר שהמשפט הוא לאלהים הוא מחלק המעלה הגדולה כדברי החוקר. וז"ש ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ר"ל אשר תשימם לפני כל המצות. ולא תחשוב שמעלתם פחותה [כשאלת העקדה הנ"ל] רק מעלתם גדולה הן מחמת שזה השער אשר צדיקים יבואו בו וזולת המשפטים והצדק שבין אדם לחברו לא יוכל להדבק כלל אל היוצר ית׳ כי מלך במשפט יעמיד ארץ ועוד כי המשפט לאלהים הוא ואינו על שה ועל שלמה. רק אלהים בדבר המשפט וכחק ישימו למו. והן מחמת- שאתה תשים לפניהם של הדיינים את המשפטים שלא מצד שכלם ידונו רק מצד גזרת אדון כל ית"ש:

(ג) כי תקנה עבד עברי וגו׳. כוונה תורה להתחיל הדין הראשון בעבד עברי מפני שיש בו זכר ליציאת מצרים וזכר למעשה

פירוש להורת אלהים

מיט זיין שׂכל פאר וואס ער דארף דאס געלט תִּקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי אז דו וועסט קויפן אקנעכט וואס געבין צו זיין חבר, וועט ער ניט געבין: (ב) כִּי ער איז איוד, די תורה שמועסט אויב איוד האט

מצות השם

(מג) [עשה טו] לדין בדין עבד עברי בכל הליכותיו שנאמר כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם:

(ב) כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי. פון דעם פסוק לערנען מיר ארויס דעם דין פון איין יודישען קנעכט וואס ער דינט ביי איין יוד ווען איין בית דין פארקויפט איין יוד מיט געוואלד דהיינו דער יוד האט איין גנבה געטאהן און האט נישט צו

שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִת יֵצֵא

שְׁנִין יִפְלַח וּבִשְׁבִיעֵתָא

תו"א שש שנים. קידושין יז יג ערכין יח נדה מח ובשביעית קידושין יז ערכין יח

רשב"ם

מוכר עצמו בעניותו כתוב בפ' בהר סיני כי ימוך אחיך ונמכר לך וגו' וכתב בו עד שנת היובל יעבוד עמך. ובכאן הוא אומר שש שנים יעבוד במכרוהו ב"ד. יש מרבותינו שמשוה דינם בגזירה שוה. ואם יובל קודם לשש שנים יצא ביובל. ויש שנותן חילוק ביניהם: ובשביעית. שביעית למכירתו ולא שביעית

שפתי חכמים

דסנהדרין והתוספות פירשו דלפניהם קאי אשלמטה אלהים דכתיב בסמוך עד האלהים יבא דבר שניהם וסוף דבר בין לפי' רש"י ובין לפי' התוספות קאי דוקא אמומחין ולא אהדיוטות. וא"ת דלמא לפניהם ולא לפני הדיוטות וכ"ש לפני עו"א. וי"ל דרש"י עצמו מתרץ הקושיא זו במה שפי' ואפי' ידעת כו' ר"ל הקרא ממעט אותו לגמרי אפי' ידעת בדין כו'. אבל בהדיוטות אם ידעת שיודעין בדין אחד כמומחין רשאי לבא לפניהם: ה ואז יהיה פי' כי תקנה מהעברי שמכרו לך ולא מהב"ד שמכרוהו בגניבתו לכן הקדים הרב פירושו של עבד עברי קודם לפי' כי תקנה שלא על הסדר שבזה יתוייב שבמכרוהו ב"ד הכתוב מדבר: ו ורציעת האוזן תהיה לפ"ז גזירת הכתוב לא מטעם אוזן ששמע בהר סיני לא תגנוב וכי לי בני ישראל עבדים: ז ה"פ דילפינן עברי עברי לג"ש נאמר כאן עברי ונאמר להלן אחיך העברי

רש"י

עבד שהוא עברי או אינו אלא עבדו של עברי עבד כנעני שלקחתו מישראל ה ועליו הוא אומר שש שנים יעבוד ומה אני מקיים (ויקרא כה) והתנחלתם אותם בלקוח מן הנכרי אבל בלקוח מישראל ו יצא בשש ת"ל (דברים טו) כי ימכר לך אחיך העברי לא אמרתי ז אלא באחיך: כי תקנה. מיד ב"ד שמכרוהו בגנבתו כמו שנאמר (שמות כב) אם אין לו ונמכר בגנבתו או אינו אלא במוכר עצמו מפני דוחקו אבל מכרוהו ב"ד לא יצא בשש כשהוא אומר (ויקרא כה) וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך הרי מוכר עצמו מפני דחקו אמור ומה אני מקיים כי תקנה

ענייני חקים מצות ומשפטים

בראשית זכר ליציאת מצרים שהיו ישראל עבדים להם והקב"ה הוציאם מתוכם להיות עבדים לו לבדו כמ"ש כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים. והזכיר בדינים דין עבד עברי ראשון כשם שהזכיר בדברות אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים דבור ראשון. זכר למעשה בראשית כשם שהשבת הוא זכר למעשה בראשית שהשי"ת ברא עולמו בששת ימים ויום השביעי הוא יום מנוחה. כן הדין הזה זכר למעשה בראשית כי השנה השביעית לעבד זמן המנוחה ממלאכת האדון כמו יום השביעי. כי השביעיות נבחרות לעולם. בימים. בשנים. ובשבועי השנים. בימים כל יום שביעי הוא שבת. ובשנים. השנה השביעית שהיא שמטה ג"כ נקראת שבת. ובשבועי השנים שמטה שביעית היא מצות יובל:

דעת זקנים מבעלי התוספות

אלא במוכר עצמו מחמת דחקו אבל מכרוהו ב"ד אינו יוצא בשש. ותימה דהאיך מצי למימר דמכרוהו ב"ד אינו יוצא בשש והרי כתיב בפרשת ראה כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים וכי ימכר ע"י אחרים משמע וגם רש"י פרשו במכירת ב"ד לכך י"ל דפירש"י מדרש על פי המכילתא כי תקנה משמע שיעבוד את הבן או האח שאם ימות האדון בתוך שש שיעבוד את הבן במקומו ואם אין לו בן יעבוד את האח היורש במקומו ובמכרוהו ב"ד אתה או' במכרוהו ב"ד או אינו אלא במוכר עצמו מפני דחקו בזה אמרינן שיעבוד את הבן או האח אבל במכרוהו ב"ד אינו עובד לא את הבן ולא את האח כדכתיב כי ימכר לך וגו' דמשמע דמכרוהו ב"ד וכתיב ועבדך שש שנים דמשמע מיעוט ועבדך ולא ליורש כשהוא אומר כי ימוך אחיך ונמכר לך הרי מוכר עצמו אמור ושם כתיב עד שנת היובל יעבוד עמך דמשמע יעבוד את הבן ואת האח הא מה אני מקיים כי תקנה במכרוהו ב"ד ואי לא כתיב אלא האי קרא דמכרוהו ב"ד יעבוד את הבן ואת האח דה"נ משמע יעבוד לכך כתיב

לקוטים על התורה

(ב) שש שנים יעבוד וגו'. דער ילקוט ראובני שרייבט [אלשיך ובמ"ח] מען קען לערנען פון דעם פסוק אמוסר, דער מענטש קען נאר דינען גאט אויף דער וועלט זעקס צעהנדליג יאהרין, ווען ער ווערט שוין אלט דעם זיבעטין צעהנדליג איז ער שוין קראנק אונ שוואך אונ קען שוין ניט דינען צו הקדוש ברוך הוא, דריבער ווען דער מענטש איז נאך אין זיין שטארקייט זאל ער טאהן תשובה צו גאט, נאך זאגט דער ילקוט ווען דיא נשמה איז נאך אין דעם גוף, ווען דער מענטש לעבט זאל ער זעהן ניט צו גיין נאך דיא פערגעניגען פון דער וועלט, ווארום דאס גאנצע לעבונג פון דעם מענטש אויף דער וועלט איז נאר זעכציג יאהר, ווען ער ווערט שוין אלט זיבעציג יאהר

פירוש לתורת אלהים

געגנבת אונ ער האט ניט צו בצאהלין פאר דיא גנבה, אונ בית דין פארקויפט אים פאר אקנעכט, אונ דאס געלט גיט מען דעם בעל הבית וואס דער קנעכט האט בייא אים געגנבת שש שנים יעבוד זאל ער נאר דינען זעקס יאהר, דהיינו אויב ראובן האט געגנבת בייא שמעון הונדערט רובל אונ אז בית דין פארקויפין ראובן פאר אקנעכט אויף זעקס יאהר נעמט מען פאר זיינע שכירות הונדערט רובל, גיט מען דיא הונדערט רובל צו שמעון, אונ אויב ראובן האט געגנבת וויניגער ווי זיינע זעקס יאהר שכירות, דהיינו ער האט נאר געגנבת פופציג רובל פארקויפט מען אים אויף וויניגער וויא זעקס יאהר נאר אויף אזוי לאנג עס זאל זיין מיט די שכירות צו בצאהלין דיא גנבה, אונ אויב דיא גנבה איז מער ווי זעקס יאהר שכירות, טאר מען אים ניט פארקויפין אויף לייניגער וויא זעקס יאהר נאר ובשביעית יצא לחפשי באלד אנהייב זיבעטער יאהר

מצות השם

צאלין וואס ער האט געגנבת האט אים דאס בית דין פארקויפט פאר די גנבה דארף דער קנעכט צו דינען דעם האר זעקס יאהר פון דעם טאג וואס מען האט אים פארקויפט אונ אנהייב פון דעם זיבעטין יאהר גייט ער פרייא ארויס, ווען איינער פארקויפט זיך ווייל ער האט נישט צו עסין קען ער זיך פארקויפין אפילו אויף צוואנציג יאהר אונ אזוי באלד עס קומט אוים יובל אפילו נאך דעם ערשטין יאהר וואס ער דינט גייט ער פריי ארויס, אונ אז יעדר יודישער קנעכט וואס ער האט בעקומען געלט אונ וויל זיך אויסלייזין רעכינט ער זיך אפ מיט דעם האר ווי פיל ער האט געדינט אונ ווי פיל עס קומט אים פאר דיא יאהרין וואס ער וויל נישט דינען אונ דער קנעכט גיט אים דאס געלט אונ ער גייט פריי ארויס אונ דער קנעכט מוז געבין דעם האר געלט אדער אזא זאך וואס עס איז ווערט געלט אונ אז דער האר

יִפּוֹק לְבַר חוֹרִין מַגָּן׃ ג אִם בִּלְחוֹדוֹהִי יֵיעוֹל בִּלְחוֹדוֹהִי יִפּוֹק אִם בְּעֵיל אִתְּתָא הוּא וְתִפּוֹק

לַחָפְשִׁי חִנָּם׃ ג אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא

תו"א אם בגפו יבא. קידושין כ: אם בעל אשה. שם כב:

רשב"ם

לשמטה: יצא לחפשי. פעולה. שאלו היה לשון אדם שהוא חפשי. היה לו לינקד בחטף לחפשי: (ג) אם בגפו יבא בגפו יצא. כולל ואח"כ מפרש אם בגפו לבדו שיכנס בבית אדוניו שאין לו אשה עדיין שתכנס עמו. או אפי' אדניו יתן לו אשה מ"מ יצא בגפו שהאשה שנתן לו אדוניו תהיה לאדוניה. ועתה אפרש כיצד שאם בעל אשה הוא אז לא יצא בגפו אלא תצא אשתו עמו. אבל אם אדוניו יתן לו אשה וגו' כמו שנכג' בגפו כן יצא בגפו. ובשפחה כנענית שמסר לו אדוניו מדבר:

רש"י

בנמכר בבית דין: לחפשי. לחירות: (ג) אם בגפו יבא. שלא היה נשוי אשה כתרגומו אם בלחודוהי ולשון בגפו בכנפו ח שלא בא אלא כמות שהוא יחידי בתוך לבושו בכנף ט בגדו: בגפו יצא. מגיד שאם לא היה נשוי מתחלה אין רבו מוסר לו שפחה כנענית י להוליד ממנה עבדים (קידושין כ): אם בעל אשה הוא. כ ישראלית (מכילתא):

שפתי חכמים

שאין ת"ל העברי סבבר נאמר אחיך אלא לג"ש מה להלן אחיך אף כאן אחיך. הרא"ם: ח כי תרגום כנף גפא: ט לפי שפירש בגפו בכנף בגדו ואין זה מורה על היחידות שיחייב מזה שלא היה נשוי לכ"פ שכנף בגדו הוא במקום לבושו כאלו אמר שלא בא אלא בתוך לבושו שמנהג לומר על היחיד אין לו אלא לבושו: י דאל"כ אלא כפשטיה דקרא דבגפו בתרא ג"כ פירושו בלא אשה ישראלית כמו בגפו קמא כן יצא מבע"ל אע"כ בגפו בתרא בכנענית מדבר ואינו דומה לראשון שמדבר בישראלית לכך נקט לשון מגיד וכו' משום דמדיוקא דקרא נפיק ולא מפשטיה: כ מדכתיב אחריו ויצאה אשתו עמו ואי מיירי בכנענית הא כתיב האשה וילדיה תהיה לאדוניה. והרא"ם פי' ע"פ המכילתא אם בעל אשה הוא בישראלית וקאי אבגפו יבא דמיירי בישראלית ולא

דעת זקנים מבעלי התוספות

נמי במכרוהו ב"ד כי ימכר לך אחיך וגו' וכתיב ועבדך שש שנים דמשמע ולא ליורש הא לך רבוי ומיעוט במכרוהו ב"ד וניקום הריבוי בבן והמיעוט באח ונאמר במכרוהו ב"ד עובד את הבן ולא את האח. ובמס' קדושין פריך ומה ראית לרבות את הבן ולהוציא את האח ומשני מרבה אני את הבן שכן קם תחת אביו ליעדה ולשדה אחוזה כדאיתא התם. ועוד תמה לפירש"י דפי' דהדושא היא מציאת שש וא"כ מאי קאמר כי ימוך אחיך ונמכר לך הרי מוכר עצמו אמור ומה בכך מ"מ איצטריך האי קרא במוכר עצמו לומר שיוצא בשש דאלו מהאי קרא דוכי ימוך לא שמעי' אלא שיוצא ביובל כדכתיב עד שנת היובל יעבוד עמך וי"ל דשמא מוכר עצמו אינו יוצא בשש וליף לה מגז"ש דשכיר שכיר למאן דאית ליה במוכר עצמו כתיב כשכיר כתושב ובמכרוהו ב"ד כתיב כי משנה שכר שכיר:

עניני חקים מצות ומשפטים

(ג) אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו. הורה לנו התורה כי האיש והאשה הוא גוף שלם ואחד וכצרתו לה צער אף שאינה נמכרת עמו וא"כ אינה צריכה להיות בעבדות מ"מ הואיל והם כגוף אחד וצר לה על העבדות שלו הרי הוא כאלו היתה בעבדות כמוהו ולכך בצאתו ויצאה אשתו עמו כי עד עתה העבדות היה נוגע לה כמו לו [ת"י]:

פירוש לתורת אלהים

וַאֲפִילוּ בַּאלְד דֶעם עֶרְשְׁטֶן טָאג פוּן דֶעם זִיבֶּעטֶן יָאהר] גֵייט דֶער קְנֶעכְט אַרוֹיס פְרַיי פוּן זַיין בַּעַל הַבַּיִת חִנָּם אוּמְזִיסְט, דָאס מֵיינְט מֶען עֶר דַארְף נִיט דֶעם בַּעַל הַבַּיִת דֶערְצָאהְלֶין בִּיז וִוי פִיל דִי גְנֵבָה אִיז גִיוֶוען׃ (ג) אִם בְּגַפּוֹ יָבֹא אוֹיבּ דֶער קְנֶעכְט אִיז גֶעקוּמֶען צוּם בַּעַל הַבַּיִת אַלֵיין, עֶר הָאט קֵיין וַוייבּ בְּגַפּוֹ יֵצֵא זָאל עֶר אַלֵיין אַרוֹיס גֵיין פוּן זַיין בַּעַל הַבַּיִת, אוּנ אוֹיבּ דֶער קְנֶעכְט וִויל חֲתוּנָה הָאבִּין אִין דִי זֶעקְס יָאהר מִיט אַיוּדִישֶׁע וַוייבּ, אוֹיבּ דֶער בַּעַל הַבַּיִת וִויל נִיט עֶר זָאל חֲתוּנָה הָאבִּין, טָאר עֶר נִיט חֲתוּנָה הָאבִּין בִּיז נָאךְ זֶעקְס יָאהר, דֶער בַּעַל הַבַּיִת קֶען זָאגִין אַזוֹי וִויא דוּ בִּיזְט גִיוֶוען וֶוען אִיךְ הָאבּ דִיךְ גֶעקוֹיפְט אַזוֹי מוּזְטוּ בַּיי מִיר זַיין דִי גַאנְצֶע זֶעקְס יָאהר, טָאמֶער וֶועט דַיין וַוייבּ דִיךְ שְׁטֶערִין פוּן אַרְבֶּעטֶן דוּרְךְ אִיר וֶועסְטוּ ווייניגער אַרְבֶּעטֶן אִם בַּעַל אִשָּׁה הוּא אוֹיבּ וֶוען דֶער בַּעַל הַבַּיִת הָאט אִים גֶעקוֹיפְט הָאט עֶר גֶעהַאט אַוַוייבּ, מוּז דֶער בַּעַל הַבַּיִת גֶעבִּין עֶסִין זַיין וַוייבּ אוֹיךְ, אוּנ אוֹיבּ עֶר הָאט קִינְדֶער אוֹיךְ, מוּז דֶער בַּעַל הַבַּיִת גֶעבִּין עֶסִין דִיא קִינְדֶער אוֹיךְ. וָוארוּם וֶוער דֶען וֶועט זֵייא גֶעבִּין עֶסִין, אוּנ וֶוען עֶר הָאט אָפְּגֶעדִינְט דִיא זֶעקְס יָאהר אוּנ עֶר גֵייט אַרוֹיס פְרַייא פוּן בַּעַל

לקוטים על התורה

גֵייט עֶר שׁוֹין אַרוֹיס פְרַייא פוּן דֶער וֶועלְט, אִם בְּגַפּוֹ יָבֹא. אוֹיבּ עֶר אִיז אִין דִיא זֶעבְצִיג יָאהר אַלֵיין גֶעקוּמֶען אָן ר'יָרָה אוּנ ... מִצְוֹת, בְּגַפּוֹ יֵצֵא. וֶועט עֶר אַרוֹיס גֵיין פוּן דֶער וֶועלְט אוֹיךְ אַלֵיין, אָן תּוֹרָה אוּנ אָן מִצְוֹת, וְאִם בַּעַל אִשָּׁה הוּא. אוֹיבּ עֶר אִיז גִיוֶוען אִין דִי זֶעבְצִיג יָאהר אַמָאן פוּן אַוַוייבּ, דָאס מֵיינְט מֶען עֶר הָאט גִילֶערוּנְט תּוֹרָה, וֶועט עֶר נִיט אַרוֹיס גֵיין אַלֵיין פוּן דֶער וֶועלְט, וָוארוּם אַלֶע תּוֹרָה אוּנ מִצְוֹת וֶועלִין מִיט אִים גֵיין בֶּעלֵייטִין אִים אִין גַן עֵדֶן, וְאִם אֲדוֹנָיו יִתֶּן לוֹ אִשָּׁה וגו', אוֹיבּ הַקָדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָאט דֶעם מֶענְטְשׁ מְזַכֶּה גִיוֶוען עֶר זָאל הָאבִּין פַּרְנָסָה

מצות השם

זֵיא מוֹחֵל דֶעם קְנֶעכְט אוֹיף דֶעם גֶעלְט וָואס עֶר בַּדַארְף צוּ גֶעמֶען בַּיי אִים אִיז דִי מְחִילָה נִישְׁט קֵיין מְחִילָה בִּיז דֶער הַאר שְׁרַייבְּט אִים אַיין שְׁטַר אַז עֶר לָאזְט אִים פְרַייא אוּנ דַאמָאהְלְס גֵייט עֶר עֶרְשְׁט פְרַיי, אַז דֶער הַאר שְׁטַארְבְּט דַארְף דֶער קְנֶעכְט צוּ דִינֶען בַּיי דֶעם זוּהְן בִּיז זֶעקְס יָאהר אָדֶער עֶס קוּמְט יוֹבֵל אָבֶּער עֶר גִיט אִים גֶעלְט פַאר דִיא יָאהְרִין וָואס עֶר וִויל נִישְׁט דִינֶען גֵייט עֶר פְרַיי אַרוֹיס אוּנ אַז דֶער הַאר אִיז גִישְׁטָארְבִּין אוּנ הָאט נִישְׁט אִיבֶּער גִילָאזְט קֵיין בֵּן זָכָר גֵייט דֶער עֶבֶד פְרַיי אַרוֹיס אוּנ דִינְט נִישְׁט צוּ דֶער טָאכְטֶער אַז עֶר הָאט אִיבֶּער גִילָאזְט אוּנ נִישְׁט צוּ קֵיין:

וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ׃ ד אִם־אֲדֹנָיו
יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־לוֹ בָנִים
אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה
לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ׃ ה וְאִם־
אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת־

אונקלוס

אִתְּתֵיהּ עִמֵּיהּ: ד אִם
רִבּוֹנֵיהּ יִתֵּן לֵיהּ אִתְּתָא
וּתְלִיד לֵיהּ בְּנִין אוֹ
בְנָן אִתְּתָא וּבְנָהָא תְּהֵי
לְרִבּוֹנַהּ וְהוּא יִפּוֹק
בִּלְחוֹדוֹהִי: ה וְאִם מֵימַר
יֵימַר עַבְדָּא רָחֵימְנָא יָת

תו״א אם אדוניו. סס ט׳ : האשה וילדיה. יבמות כב כג עח קידושין סח סע סמורה כה : ואם אמר. קידושין כו יז טב : אהבתי את. קידושין כא כב :

רש״י

ויצאה אשתו עמו. וכי מי הכניסה שתצא אלא מגיד הכתוב שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו (קידושין כב): (ד) אם אדניו יתן לו אשה. מכאן שהרשות ביד רבו למסור לו שפחה כנענית ם להוליד ממנה עבדים או אינו אלא ישראלית נ ת״ל האשה וילדיה תהיה לאדוניה הא אינו מדבר אלא

שפתי חכמים

אבגפו יצא דסמיך ליה דמיירי בכנענית וע״ש ודו״ק : ל (הרא״ס) אע״ג דמהכא לא נפקא אלא אשתו מ״מ קרא אחרינא כתיב (ויקרא כה) ויצא מעמך הוא ובניו וגו׳ ונקטינהו הכא אגב מזונות אשתו ובמזונות בניו הקטנים מיירי ובמסכת קידושין מתרץ למה נאמרו תרווייהו : ם וא״ת דלמא אסור לו בשפחה כנענית משום לא יהיה קדש בבני ישראל והא דכתיב אם אדוניו יתן לו אשה היינו ישראלית גדולה שמכרה עצמה. וי״ל דס״ל דאין אשה מוכרת את עצמה דהא כתיב כי ימוך אחיך ונמכר לך דמשמע אחיך ולא אחותך : נ וא״ת הלא צריך ליעדה לו או לבנו ולא לעבדו וי״ל דס״א דיכול למוכרה לעבדו כתורת זנות

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ג) ויצאה אשתו עמו. פירש״י וכי מי הכניסה וגו׳. וצריך לדקדק אשתו מצינו בניו מנין. וי״ל גבי מוכר עצמו כתיב ויצא הוא ובניו עמו ובמכרהו ב״ד ילפי׳ לי׳ בג״ש דשכיר שכיר ומאן דלית ליה הך גז״ש גלויי מילתא בעלמא הוא : (ד) אם אדוניו. מגיד שרשות ביד רבו למסור לו שפחת כנענית להוליד ממנה כשהוא נשוי ישראלית מקודם לכן אבל כשאינו נשוי אינו יכול לכופו ולמסור לו שנאמר אם בגפו יבא בגפו יצא. והטעם הוא שכשהוא נשוי ישראלית אינו נמשך אחר השפחה אבל כשאינו נשוי יהיה נמשך אחריה :

לקוטים על התורה

בריח אונ ער זאל לערנען תורה, וילדה לו בנים או בנות, אונ דיא תורה האט אים גיבארין מלאכים וואס זיי ווערין גערופין זיינע קינדער, האשה וילדיה תהיה לאדוניה. דיא תורה וואס ער האט גילערונט אונ דיא מצות וואס ער האט גיטאהן [וואס זענען גיבארין גיווארין פון די תורה], װעלין נאר זיין פון גאטס וועגין, זייא וועלין ארויף גיין גלייך צו גאט, עס וועט זיי קיינער ניט פארהאלטין אין וועג, ואם אמר יאמר העבד. אויב דער קנעכט וואס דינט צו גאט וועט זאגין, אהבתי את אדוני. איך האב ליב מיין הער, דאס איז הקדוש ברוך הוא. ואת אשתי. אונ

פירוש לתורת אלהים

הבית ויצאה אשתו עמו גייט דאס ווייב מיט אים פריי פון בעל הבית: (ד) אם אדוניו יתן לו אשה אויב דער בעל הבית וועט אים געבין א ווייב [זיינע אדינסט אכנענית] וילדה לו בנים או בנות אונ דיא כנענית וועט גיבארין פון דעם קנעכט זוהן אדער טעכטער, ווען דער קנעכט האט אפגעדינט דיא זעקס יאהר, אונ ער גייט ארויס פרייא האשה וילדיה תהיה לאדוניה דאס ווייב דיא כנענית זאל בלייבן ווייטער בייא דעם בעל הבית מיט אירע קינדער והוא יצא בגפו אונ דער קנעכט גייט ארויס פריי אליין אן דיא כנענית אונ אן די קינדער וואס זי האט צו אים גיבארין, [רש״י שרייבט אויב דער קנעכט האט אידישע ווייב מעג דער בעל הבית אים געבין אכנענישע דינסט ער זאל מיט איר האבין קינדער, אבער אז דער קנעכט האט ניט אידישע ווייב, טאר ניט דער בעל הבית אים געבין אכנענישע דינסט, דער טעם איז, אויב דער קנעכט האט אידישע ווייב וועט זיא אים ניט לאזין ער זאל זיך פארליבען אין די כנענית, אונ אזוי וויא ער וועט אפדינגען דיא זעקס יאהר וועט זיא אים גייטין ער זאל ארויס גיין פרייא, אבער אז ער האט קיין אידישע ווייב וועט ער זיך פארליבען אין די כנענית, זיא קען אים אנריידין צו עבודת כוכבים דינען, אונ נאך זעקס יאהר וועט ער ניט וועלין ארויס גיין פריי; (ה) ואם אמור יאמר העבד אונ אויב דער קנעכט וועט זאגין אהבתי את

מצות השם

יורשים אז מען פארקויפט איין יוד צו איין גר אונ דער גר איז גישטארבין דינט ער ניט צו דעם זוהן נאר ער גייט פריי ארויס יעדין יודישען קנעכט איז זיין האר מחויב צו געבין צו עסין זיין ווייב וואס ער האט מיט איר חתונה געהאט איידער מען האט אים פארקויפט אונ סיי ער האט גענומען זיין ווייב דער נאך ווען מען האט אים שוין פארקויפט מוז דער האר אליין געבין זיי צו עסין, אזא קנעכט וואס דאס בית דין האט אים פארקויפט קען אים דער האר געבין א כנענישע דינסט פר איין ווייב אונ די קינדער וואס דער קנעכט האט מיט דיא כנענישע דינסט קער צום האר איין עבד וואס דאס בית דין האט אים פארקויפט אונ עס קומט זעקס יאהר אונ ער וויל נישט פריי ארויס גיין פון זיין האר זאל אים דער האר ברענגען פאר איין בית דין פון דרייא מענטשין אונ דער עבד זאל פאר זיי זאגין אז ער וויל נישט פריי ארויס גיין אונ דער הזגר זאל אים בויערין דאס רעכטע אויער אונ דער עבד מוז דינען ביז יובל אבער ביז דער

דִּבּוֹנִי יַת אִתְּתִי וְיַת בְּנָי לָא אֶפּוֹק לְבַר חוֹרִין:
י וִיקָרְבִינֵיהּ רִבּוֹנֵיהּ לִקְדָם דַּיָּנַיָּא וִיקָרְבִינֵיהּ לְוָת דָּשָׁא אוֹ לְוָת מְזוּזְתָא
וְיִרְצַע רִבּוֹנֵיהּ יַת

תו"א לא אצא. קידושין כב: המזוזה. שם: ורצע אדוניו. קידושין יד כא כב:

אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי וְאֶת־בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי: ו וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־

בעל הטורים

(ו) אל הדלת. לומר שישמור בית אדוניו: מרצע. עולה כמנין ת'

רשבים

(ו) אל האלהים. דיינים. הדלת או אל המזוזה. לעין כל

רש"י

בכנענית שהרי העבריה אף היא יוצאה בשש ואפילו לפני שש אם הביאה סימנין יוצאה שנאמר (דברים טו) ם אחיך העברי או העבריה מלמד שאף העבריה יוצאה בשש: (ה) את אשתי. ע השפחה: (ו) אל האלהים. (מכילתא) לב"ד צריך שימלך במוכריו פ שמכרוהו לו: אל הדלת או אל המזוזה. יכול שתהא המזוזה כשרה לרצוע עליה ת"ל (דברים טו) ונתתה באזנו ובדלת בדלת ולא במזוזה הא מה ת"ל או אל המזוזה הקיש דלת למזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד (קידושין כב): ורצע

שפתי חכמים

ולא בתורת אישות והא דכתיב לא ימשול למכרה וגו' אאב לחודיה קאי ולא אאדון: ם זהו חוזר ושב אמה דקאמר שהרי העבריה אף היא יוצאה בשש: ע ע"כ בשפחה קמיירי שיצאה אלא אדוניו ואז יהיה אהבת האדון ואהבת אשתו ובניו שוים שאין רוצה להפרד מהם משא"כ באשתו הישראלית שא; צ"ל שאינו רוצה לצאת כדי שיהיה האדון חייב במזונותיה וא"כ אין טעם אהכתן בזה: פ ואפילו למ"ד מוכר עצמו אף הוא נרצע אפ"ה קרא דוהגישו וגו' במכרוהו ב"ד קמיירי דהא קרא דכי תקנה לכ"ע

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ו) ורצע אדוניו. ולמה מרצע לפי שמרצ"ע בגימ' ארבע מאות אמר הקב"ה אני הוצאתי אתכם משעבוד ארבע מאות שנה ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו לפיכך ילקה במרצע: ועבדו לעולם. עד עולמו של לוי דהיינו יובל חמשים שנה וכתיב גבי שמואל שהיה לוי וישב שם עד עולם ושמואל היה נ"ב שנה ובן שתי שנים היה כשהביאתו אמו בית ה' אם כן ישיבת עולמו חמשים שנה:

עניני חקים מצות ומשפטים

(ו) והגישו אל הדלת או אל המזוזה. עיין רש"י ז"ל ויתכן להיות שהיתה הרציעה באזן סמוך לדלת מפני היות שם המזוזה שיש בה פרשת שמע והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי ומחמת בזה בחר להיות עבד מפני תאותו [כי בשש שנים הראשונים היה כמעט מוכרח להיות עבד או מחמת שמכרוהו ב"ד או מחמת דחקו אבל משם ואילך הוא מוכר עצמו מחמת אהבתו לאדונו או לאשתו הכנענית] והוא מיקל מעליו עול המצות לכך היתה הרציעה באזן שאינה שומעת אבל המזוזה המזהרת על השמיעה. והרב בעל סה"כ כתב לדברי ריב"ז המובא ברש"י ז"ל קשה למה תלה החטא באזן דוקא הלא הלב והרצון חטאו. כי עיקר אהבה תלויה בלב. וגם למה בדלת דוקא. והנראה כי האזן והדלת המה שני שערים. האוזן הוא השער הרוחני אשר דרך בו מכנים אל שכלו ולבו דברי תורה וחכמה אשר שומע. כי אין אדם בעולם ששכלו יקיף כל התורה וכל החכמות. רק מוכרח לשמוע תורה וחכמה מאחרים כמ"ש בן זומא איזהו חכם הלומד מכל אדם. ודרך אותו השער הוא האוזן נכנסו הדברים אשר שמע בסיני לא תגנוב למוחו ושכלו. והשער השני הוא הדלת שדרך בו נכנסים כל דברים גשמיים. והעבד הזה רוצה להחליף השערים. לעזוב את אשר נכנס באוזן וליקח את אשר נכנס בדלת. ע"כ יקרב את אזנו אל הדלת לרצוע אותו:

פירוש לתורת אלהים

אֲדֹנִי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בָּנָי איך האב ליב מיין הערר און האב ליב מיין ווייב די כנענית מיט מיינע קינדער וואס זיא האט מיר געבארין, און וויל זיא מיט מיינע קינדער וועלין ניט ארויס גיין פרייא, דריבער לא אצא חפשי וויל איך אויך ניט ארויס גיין פרייא: (ו) וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל הָאֱלֹהִים זאל דער בעל הבית ברייננגען דעם קנעכט צו בית דין און זאל זאגין פאר בית דין פאר וואס דער קנעכט וויל ניט ארויס גיין פריי פון אים וְהִגִּישׁוֹ אֶל הַדֶּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה און דער בעל הבית פירט דעם קנעכט צו דיא טיר וואס איינגט אויף דיא זאוויעסעם נעבין די מזוזה [מזוזה ווערט גערופין די צוויי זייטיגע ווענטליך וואס דיא טיר ווערט פארמאכט אויף זייא] וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ דער בעל הבית זאל שטעכין דעם אויער פון דעם קנעכט מיט אגראבע נאדיל, דער מענטש וואס האט געהאט אגישטאכענעם אויער האט מען געוואסט אז ער איז אקנעכט. איז דאס גיוועזן די שאנדע וואס בית דין האבין געהייסין טאהן דעם קנעכט, אז ער וועט גיין אין גאס

לקוטים על התורה

איך האב ליב מיין ווייב, דאס איז די נשמה, ואת בני. און איך האב ליב מיינע קינדער, דאס זענען דיא נייע נשמות וואס ווערין בעניט פון דיא מצות און מעשים טובים וואס ער טוהט אלע טאג, לא אצא חפשי. איך וויל ניט ארויס גיין פרייא פון די תורה און מצות, והגישו אדוניו אל האלהים. וועט גאט אים גענענען צו זיך, והגישו אל הדלת או אל המזוזה. וועט גאט אים גענענען צו דיא טיר פון גן עדן אדער צו דיא מזוזה פון גן עדן, ורצע אדוניו את אזנו במרצע, און הקדוש ברוך הוא וועט שטעכין זיין אויער, ער זאל ווייטער הערין דיא תורה פון גאט אין דיא ישיבה וואס אין הימעל, ועבדו לעולם. און ער וועט אייביג דינען גאט אין הימעל:

מצות השם

האר וועט שטארבין און אז דער האר איז גישטארבין דינט ער נישט דעם זוהן און דעם עבד בוועט מען נישט דאס אויער סיידין אז ער האט איין שפחה פאר איין ווייב און קינדער פון איר, קיין עבד עברי דאס הייסט איין יודישער קנעכט און קיין יודישע דינסט גייט ניט ארויס פריי מיט ראשי אברים, דאס הייסט אז מען האקט אים אויס איין צאן

אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם׃
ז וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ לְאָמָה

אונקלוס: אוּדְנֵיהּ בְּמַרְצְעָא וִיהֵי לֵיהּ עֲבַד פָּלַח לַעֲלָם׃ ז וַאֲרֵי יְזַבֵּן גְּבַר יַת בְּרַתֵּיהּ לְאַמְהוּ לָא תִפּוֹק

ת"א את אזנו. יבמות קד קידושין סו: במרצע. קידושין כא: ועבדו לעולם. קידושין טו: וכי ימכר. כתובות מ מו מז סוטה כג קידושין ג יט כ ערכין כ:

רשב"ם

רוצע אזנו לסימן עבדות. ומזוזה אפילו בבית אבנים של עץ הם ויכול לרצוע באזנו ובדלת: לעולם. לפי הפשט כל ימי חייו כמו שנאמר בשמואל וישב שם עד עולם:

בעל הטורים

שהשם גאלנו אחר ת' שנה משיעבוד מצרים והוא הלך ונשתעבד אח"כ לפיכך ירצע במרצע: ועבדו. בגימטריא לא הכן: ועבדו. הוא כא"ת כ"ם פוסק"ף בגימטריא לא הכן ולא שנה (עם התיבות והכולל):

שפתי חכמים

במכרוהו ב"ד קמיירי והמוכר עצמו שנרצע ילפינן בג"ש דשכיר שכיר וטעם הרציעה באוזן גבי מוכר עצמו משום כי לי בני ישראל וגו'. הרא"ם: צ מדלא כתיב ועבדו עולם דאז הי' משמע שיהא עובדו נ' שנה אבל השתא שכתוב לעולם משמע עד היובל:

רש"י

אדניו את אזנו במרצע. הימנית או אינו אלא של שמאל ת"ל אזן אזן לגזירה שוה נאמר כאן ורצע אדוניו את אזנו ונאמר במצורע (ויקרא יד) תנוך אזנו הימנית מה להלן הימנית אף כאן הימנית. ומה ראה אזן להרצע מכל שאר אברים שבגוף (מכילתא) א"ר יוחנן בן זכאי אזן זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב תרצע. ואם מוכר עצמו אזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע. ר"ש היה דורש מקרא זה כמין חומר (ר"ל קשר צרור מבושם שתולין בצואר לתכשיט) מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי (ויקרא כה) כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם: ועבדו לעולם. עד היובל או אינו אלא לעולם (קידושין טו) כמשמעו. ת"ל (ויקרא כה) ואיש אל משפחתו תשובו מגיד שחמשים שנה קרוים עולם ולא שיהא עובדו כל המשים שנה אלא עובדו עד היובל צ בין סמוך בין מופלג: (ז) וכי ימכור איש את בתו לאמה. (מכילתא). (ערכין כט) בקטנה הכתוב מדבר יכול אפי' הביאה סימנים

עגיני חקים מצות ומשפטים

(ז) וכי ימכור איש את בתו לאמה וגו'. וקשה היה לו נכתוב וכי ימכור איש את בתו שתהיה אמה. והת"י תי' כי הקונה בת ישראל ודאי לא לשמש את עצמו קונה אותה כי אין משמשין באשה רק בשביל אשתו הוא קונה אותה לשמש את אשתו

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ז) וכי ימכור. פרש"י בקטנה הכתוב מדבר יכול אפילו

פירוש לתורת אלהים

זאלין אלע מענטשין וויסען אז ער איז אקנעכט, ורש"י פרעגט פאר וואס זאל מען שטעכין דעם אויער און ניט איין אנדער גליד רבי יוחנן בן זכאי זאגט ווייל דער אויער האט גיהערט אויף דעם בארג סיני וויא הקב"ה האט גיזאגט לא תגנוב. דו זאלסט ניט גנבנן און ער האט געגנבת, און וועגין דיא גנבה האט ער געמוזט פארקויפט ווערין פאר אקנעכט און וויל דינען מער וויא זעקס יאהר, דריבער זאל מען אים שטעכין דעם אויער און דער מענטש וואס האט זיך אליין פאר קויפט פאר אקנעכט און ער האט ניט געגנבת פאר וואס שטעכט מען אים דעם אויער, ווייל ער האט גיהערט וויא הקב"ה האט גיזאגט צו מיר זענען די יודין קנעכט, זיי זענען מיינע קנעכט און דער מענטש האט זיך פאר קויפט פאר אקנעכט צו אמענטש וויא ער איז, און ער וויל דינען מער וויא זעקס יאהר דריבער זאל מען אים שטעכין דעם אויער, און פאר וואס זאל מען אים שטעכין דעם אויער אויף די טיר נעבין דיא מזוזה, ווייל ווען די יודין זענען גיוועז אין מצרים און הקב"ה האט געהרגת דיא בכורים פון מצרים און די יודין האבין געשאכטין דעם קרבן פסח וואס דאס איז גיוועז דער גאט פון דיא מצרים. און דיא בלוט פון דעם קרבן פסח האבין די יודין בעשמירט אויף דיא צוויא מזוזות און איבער דיא טיר צו ווייזין אז זיא וועלין שוין מער ניט דינען צו קיינעם נאר צו הקב"ה, אויף דעם זענען עדות דיא טיר און די מזוזות און איצט האט דער מענטש זיך פאר קויפט צו אמענטש ער זאל אים דינען, און מער וויא זעקס יאהר, דריבער זאל מען אים שטעכין דעם אויער נעבין די עדות נעבין די טיר און די מזוזה וַעֲבָדוֹ לְעוֹלָם און ער זאל דינען ביי זיין בעל הבית אייביג, דאס איז ביז יובל, סיי עס איז ווייט צו יובל און סיי עס איז נאנט צו יובל, דינט ער נאר ביז יובל, ניט לייננער [און אויב יובל איז גיוועז פאר זעקס יאהר, מוז ער אויך ארויס גיין פריי פון בעל הבית צו יובל, און אויב דער בעל הבית שטארבט אין דיא זעקס יאהר, גייט ער אויך ארויס פרייא]: (ז) וְכִי יִמְכּוֹר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ לְאָמָה אויב אפאטער וועט פארקויפין זיין טאכטער פאר אדינסט [ווען דיא

מצות השם

צאן אבער איין אויג נאר מען מוז אים צאלין געלט פאר דעם און אדער פאר איין אנדער אבר וואס ער האט אים שאדין גיטאהן, איין יודישער קנעכט ווערט קונה צום האר מיט געלט און מיט איין שטר, איין אשה טאר נישט קויפין קיין קנעכט ווארום מען קען זיא נאך חושד זיין אז זיא איז מזנה מיט אים:

כמפקנות עבדין: ח אם בישא בעיני רבונה די יקימה ליה ויפרקינה

לא תצא כצאת העבדים: ח אם רעה בעיני אדניה אשר לא* יעדה

הו"א לא תצא. קידושין טז אם רעה. קידושין יט אשר לא יעדה שם בכורים יג: *לו קרי

בעל הטורים

(ז) כצאת. ג' במסורה הכא ואידך כצאת משה אל האהל. כצאת השמש בגבורתו זהו שאורו פני משה כפני חמה וזהו כצאת השמש בגבורתו וכן הא דאמרינן פועל ביציאתו משל בעה"ב פי' שא"ל לצאת למלאכתו אלא מיציאת השמש אע"פ שאינו מתחיל במלאכתו עד אחר שעה שיצא השמש שהרי מתבטל מיציאת השמש מה שהוא יוצא מביתו עד שיגיע למלאכה לא אמרינן שימהר לצאת כדי שיתחיל במלאכה ביציאת השמש וזהו כצאת העבדים שאינן חייבים לצאת אלא כצאת השמש:

רשבים

(ז) לא תצא כצאת העבדים. בשש שנים אלא יקחנה לו לאשה כמו שמפרש והולך: (ח) אם רעה בעיני אדוניה. שאינו רוצה לקיים לא תצא כצאת העבדים דמשמע שיקחנה לאשה: אם רעה. מכוערת היא בעיני אדוניה. אשר אינו רוצה ליעדה לו לאשה: בבגדו בה. מאחר שהוא בוגד בה שאינו מייעדה כדכתיב במלאכי באשת נעורים אשר בגדת בה והיא

רש"י

אמרת ק"ו ומה מכורה קודם לכן יוצאה בסימנין כמ"ש ויצאה חנם אין כסף שאנו דורשים אותו לסימני נערות. שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר: לא תצא כצאת העבדים. כיציאת עבדים כנענים שיוצאין בשן ועין אבל זו לא תצא בשן ועין אלא עובדת שש או עד היובל או עד שתביא סימנין וכל הקודם קודם להירותה ונותן לה דמי עינה או דמי שינה או אינו אלא לא תצא כצאת העבדים בשש וביובל ת"ל כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה מקיש עבריה לעברי לכל יציאותיו ק מה עברי יוצא בשש וביובל אף עבריה יוצאה בשש וביובל ומהו לא תצא כצאת העבדים לא תצא בראשי אברים כעבדים כנענים יכול העברי יוצא בראשי אברים ת"ל העברי או העבריה מקיש עברי לעבריה ר מה העבריה אינה יוצאה בראשי אברים אף הוא אינו יוצא בראשי אברים: (ח) אם רעה בעיני אדניה. (מכילתא) שלא נשאה חן בעיניו לכונסה: אשר לא יעדה. שהיה לו ליעדה ולהכניסה לו לאשה וכסף קנייתה הוא כסף קידושיה וכאן רמז לך הכתוב שמצוה ביעוד ורמז לך שאינה צריכה ש קידושין אחרים:

שפתי חכמים

ק פי' אף ליובל דאי לשש הא בהדיא כתיב כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה: ר וא"ת מאחר שהוקש העברי לעבריה א"כ אף הוא יצא בסימנים. וי"ל דעברי בסימנים לא משכחת ליה דאי במוכר עצמו אין במעשה קטן כלום ואי במכרוהו ב"ד בקטנות לאו בר עונשין הוא ואי בנמכרו אביו בקטנות לאו בר מכירה הוא דכתיב וכי ימכור איש את בתו לאמה ולא את בנו עיין כ"ז בהרא"ם: ש פי' מדקאמר אם רעה שבשבת זה לא יעדה מכלל שהיה לו ליעדה אם אינה רעה ומדקרי קרא לקידושין בל' יעוד ולא אמר אשר לא קדשה ש"מ שאינה צריכה

דעת זקנים מבעלי התוספות

הביאה סימנין וכו'. וה"ה שהיה יכול לתרץ דאם כן לאמה דדרשינן מינה דנערה מעשה ידיה לאביה דמה אמה מעשה ידיה לרבה אף נערה מעשה ידיה לאביה ולמה לי השתא זביני מזבין לה מעשה ידיה מבעיא אלא לאו ש"מ מדאיצטריך לאמה היכא דהביאה סימנין דלא מצי מזבין לה אלא הק"ו היה פשוט לו יותר. ויש מקשין ע"ז דעבד עברי יוצא בסימנין מהקיש' דעברי לעבריה דכתיב כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה וטעות הוא בידם דאין אדם רשאי למכור בנו ואפי' קטן ואי במוכר עצמו אין מעשה

עניני חקים מצות ומשפטים

ואשתו גופה מחויבת לשמשו. נמצא האשה היא אמה לבעלה. וקנה את הבת הזו שתהיה אמה לאשתו שהיא אמה אצלו. וזה שאמר הכתוב כי ימכור איש את בתו לאמה. ר"ל לאשה שהיא אמה לבעלה:

פירוש לתורת אלהים

מאכטער איז נאך קיין צוועלף יאהר אלט מעג איר דער פאטער פאר קויפין פאר אדינסט אונ ווען זיא ווערט אלט צוועלף יאהר אויף מארגין טאר ער זיא שוין ניט פארקויפין) לא תצא כצאת העבדים זאל זיא ניט ארויס גיין פריי פון דעם בעל הבית וויא די כנענישע קנעכט ווערין פריי, אז דער בעל הבית האט אכנעני־שען קנעכט אונ ער האט אים בלינד געמאכט אאויג אדער אויס־געהאקט אצאן, גייט ער ארויס פרייא, אבער אאידישער קנעכט אונ איודישע דינסט אויב דער בעל הבית האט זיי אויסגעהאקט אצאן אדער אאויג גייען זייא ניט ארויס פריי. נאר זיי מוזין דינען ביז עס ענדיגט זיך זייער צייט אונ דער בעל הבית דארף זייא בצאהלין פאר דעם צאן אדער פאר דעם אויג: (ח) אם רעה בעיני אדוניה אויב דעם הערר געפעלט ניט די דינסט מיידיל אשר לא יעדה אונ ער וויל זיא ניט נעמען צו זיך פאר אווייב, ווארום די מצוה איז אשר לו יעדה. ער זאל זיא יא נעמען צו זיך פאר אווייב והפדה אויב זיא קען אונ וויל זיך אויסלייזין פון דעם בעל הבית, זאל דער בעל הבית זיא פריי לאזין פון צו דינען, דהיינו, דער בעל הבית האט זיא געקויפט פאר זעקס הונדערט גילדין [ניינציג רובל] זאל מען אפרעכענען פאר יעדער יאהר

מצות השם

(מג) [עשה טז] ליעד אמה העבריה לו או לבנו שנאמר אם רעה בעיני אדניה אשר לא יעדה וגו'. ואם לבנו יעדנה:

(ח) אם רעה בעיני אדוניה וגו'. אויב עס דינט אאידישע מיידיל ביי אאידישען בעל הבית, איז אמצוה דער בעל הבית זאל זיא נעמען פאר אווייב, אדער דער זוהן פון בעל הבית זאל זיא נעמען פאר אווייב, דער בעל הבית אדער דער זוהן דארף נאר זאגין צו דיא דינסט דו זאלסט זיין צו מיר מקודש, איז זיא שוין זיין ווייב, אונ אויב ער וויל נישט מיט איר וואהנען, מוז ער איר געבין גט, אזוי וויא מען גט אלע אנדערע ווייבער, דער דין איז נאר געווען ווען דיא יודין זענען געווען אין ארץ ישראל אונ מען האט געהיט דיא דינים פון יובל:

וְהֶפְדָּהּ לְעַם נָכְרִי לֹא־יִמְשֹׁל

לִגְבַר אָחֳרָן לֵית לֵיהּ

תו"א והפדה . בכורות יג:

רשב"ם

תברתך ואשת בריתך: והפדה. מגרע בפדיונה ויוצאה בפדיון לפי מותר שנים הנותרות:

שפתי חכמים

קידושין אחרים כו': ת פי' דמדלא כתיב ונפדתה אלא והפדה משמע שאף האדון מסייע בפדיונה שמחשב עמה: א מדכתיב שצריך האדון ליעדה או לבנו ייעדנה א"כ מהיכי תיתי שרשאי

רש"י

והפדה. יתן לה מקום להפדות ולצאת שאף הוא מסייע בפדיונה ת ומה הוא מקום שנותן לה שמגרע מפדיונה במספר השנים שעשתה אצלו כאלו היא שכורה אצלו. כיצד הרי שקנאה במנה ועשתה אצלו ב' שנים אומרים לו יודע היית שעתידה לצאת לסוף שש שנה נמצא שקנית עבודת כל שנה ושנה בששית המנה ועשתה אצלך ב' שנים הרי שליש המנה טול שני שלישיות המנה ותצא מאצלך: לעם נכרי לא ימשול למכרה. שאינו רשאי למכרה לאחר לא האדון ולא א האב (קידושין יח):

דעת זקנים מבעלי התוספות

קטן כלום ובמכרוהו ב"ד ליכא שאין ב"ד עונשין אותו: לא תצא פי' רבי אברהם אעז"ל שאין האדון יכול לכופה לעשות מלאכה הצריכה לצאת חוץ אלא בתוך הבית: (ח) והפדה מלמד שמגרע מפדיונה ותצא. פרש"י לו' שאם קנאה לשש שנים בששה מנים ועבדה שתי שנים נותנת ארבעה מנים ויוצאה ואי קשיא מאי גרוע הוי זה י"ל לפי שהשנים הבאים היא יותר גדולה וכחה מרובה לעשות מלאכה מן השנים שעברו לכך קרי ליה גרעון:

פירוש לתורת אלהים

[וואס זיא האט געדינט הונדערט גילדין ופופצעהן רובל], אונ דאס איבעריגע געלט גיט מען צוריק דעם בעל הבית אונ זיא גייט ארויס פריי פון דעם בעל הבית, ווייל דער עיקר פארקויפונג פון דאס מיידיל איז ניט געוועזן צום דינען, וואָרום וועלכע בעדינונג קען מען האבין פון אקינד וואס איז ניט אלט צוועלף יאהר, נאר דער מיינונג איז געוועזן דער בעל הבית וועט זיא אויפדערוועקן זיא זאל זיין אווייב פאר אים אדער פאר זיינעם אזוהן, דריבער זאגט רש"י וכסף קנייתה הוא כסף קדושיה. דאס געלט וואס דער בעל הבית האט פאר איר גיגעבין ווען ער האט איר געקויפט דאס זענען אירע קידושין ווייל דער עיקר קויפונג איז געוועזן זיא זאל זיין זיינע אווייב אדער זיין זוהן'ס ווייב, ווייל פארצייטין איז געוועזן אזוי דער מנהג מען זאל קויפין קליינע מיידליך אונ זייא אויפדערוועקן פאר ווייבער פאר זיך אדער פאר זיינע זיהן, אונ אויב דאס מיידיל גיפעלט ניט דעם בעל הבית אונ ער וויל זיא ניט נעמען פאר אווייב ניט פאר זיך אונ ניט פאר זיין זוהן, זאל דער פאטער זיא צוריק אויסלייזין פון דעם בעל הבית לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה נאך דעם אויסלייזונג טאר ניט דער פאטער זיא פארקויפין צו איין אנדערין טאמער וועט זיא גיפעלין איין אנדערין ער זאל זיא נעמען פאר אווייב, ווייל דער בעל הבית איז צו איר פאלש געוועזן אונ האט זיא ניט גענומען פאר אווייב געוויס וועט איין אנדערער זיא אויך ניט נעמען פאר אווייב, אונ ווייל דאס מיידיל איז נאך אקינד אונ איז שוין געוועזן געוואהנט מיט דעם בעל הבית, אויב דער פאטער וועט זיא איצט פארקויפין צו איין אנדערין, וועט ביי איר זיין גלייך ווי דער פאטער וואלט איר פארקויפט צו אפרעמדע פאלק, נאך אפשט איז לעם נכרי לא ימשול למכרה. באלד אין אנהייב ווען דער פאטער וויל פארקויפין זיין טאכטער מוז ער זיא נאר פארקויפין צו אזא אמענטש וואס ער וועט זיא מעגין נעמען פאר אווייב, אדער דער זוהן וועט זיא מעגין נעמען פאר אווייב, לעם נכרי. אבער צו אזוי אפאלק [אמענטש] וואס ער וועט מוזין זיין פרעמד פון

מצות השם

(מד) [עשה יז] לפדות אמה העבריה אם לא רצה ליעדה שנאמר והפדה:

(מה) [לאו כח] שלא למכור אמה העבריה שנאמר לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה:

והפדה. ווען איינער האט איודישע דינסט אונ ער וויל זיא ניט נעמען פאר אווייב, אונ זיין זוהן וויל זיא אויך ניט נעמען פאר אווייב, אונ זיא וויל זיך צוריק אויסקויפין פון בעל הבית, איז אמצוה דער בעל הבית זאל נעמען פון דיא דינסט עפעס וועניגער פון וויא פיל עס קומט אים, אויב זיא איז פארקויפט גיווארין צום בעל הבית אויף דיא זעקס יאהר פאר דריי הונדערט רובל, אונ זיא האט שוין אפגעדינט דריי יאהר, דאס איז אפגערעכנט גיווארין הונדערט מיט פופציג רובל, זאל דער בעל הבית פון דיא דינסט נעמען הונדערט מיט פופציג רובל אדער עפעס וועניגער אונ זאל זיא פרייא לאזין, אויב אאשה האט גענבה טאר ניט בית דין זיא פארקויפין פאר דיא גנבה, אונ דער פאטער טאר ניט פארקויפין זיין טאכטער פאר אדינסט, סיידין זיא איז נאך קיין צוועלף יאהר אלט, אונ סיידין דער פאטער איז אזוי ארעם אז ער האט גישט וואס צו עסין אונ האט נישט וואס צו פארקויפין, אונ אז בית דין וייס דער פאטער האט עפעס געלט, מוז בית דין נייטין דעם פאטער ער זאל זיא אויסלייזין פון דעם בעל הבית, דער דין איז אויך נאר גיוועזן ווען די יודין זענען גיוועזן אין ארץ ישראל אונ מען האט געהיט די דינים פון יובל:

לעם נכרי וגו'. אבעל הבית וואס האט געקויפט איודישע דינסט אדער איודישען קנעכט טאר ער ניט אוועק שיינקען אונ ניט פארקויפין זיי צו איין אנדערין, אונ אויב ער האט זיי אוועק געשיינקט אדער פארקויפט, מוז דער בעל הבית זיי צוריק אפנעמען פון דעם קויפער:

אונקלוס

רְשׁוּ לְזַבּוֹנַהּ בְּמִשְׁלְטֵיהּ
בַהּ : ט וְאִם לִבְרֵיהּ
יְקַיְּמִינַהּ כְּהִלְכַת בְּנַת
יִשְׂרָאֵל יַעֲבֵיד לַהּ : י אִם
אוֹחֲרַנְתָּא יִסַּב לֵיהּ זִיוּנַהּ
כְּסוּתַהּ וְעוֹנְתַהּ לָא יִמְנַע :
יא וְאִם מִתְּלַת אִלֵּין לָא

לְמָכְרָהּ בְּבִגְדוֹ־בָהּ : ט וְאִם־
לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת
יַעֲשֶׂה־לָּהּ : י אִם־אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ
שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע :
יא וְאִם־שְׁלָשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה

הו"א בבגדו בה. קידושין יח בכורות לד : אם אחרת. קידושין דף ט : שארה. כתובות מז מח : שארה כסותה ועונתה. נדרים טו גיטין פד :

בעל הטורים

(ח) בבגדו. ב' במסורה דין ואידך ותתפשהו בבגדו והיינו דאמר ר"א כיון שפי' טליתו עלי' שוב אינו רשאי למכרה דילפינן לה מבגדו דהתם שהיא כנגד ממש. ור"ע נמי דסבר כיון שבגד בה שוב אינו רשאי למכרה ודורש בבגדו בה לשון בגידה ואיהו נמי יליף בגד דהתם מהכא שגם לשם היתה בגידה שסובר כמ"ד לעשות צרכיו נכנס אלא שנראית לו דמות אביו : (י) ועונתה. חסר וי"ו לומר לך שעיקר עונה בשבת זלא בשבת ימי החול :

רשב"ם

(י) שארה. מזונות. כמו ואשר אכלו שאר עמי : כסותה. מלבושים : ועונתה. בית דירה לפי הפשט לשון מעון כי המ"ם של מעון כמו מ"ם של מקום ושל מלון שאינו עיקר הרי מזון וכסות ומעון : (יא) ואם שלש אלה.

רש"י

בבגדו בה. אם בא לבגוד בה שלא לקיים בה מצות יעוד וכן אביה מאחר שבגד בה ומכרה לזה : (ט) ואם לבנו ייעדנה. האדון ב מלמד שאף בנו קם תחתיו ליעדה אם ירצה אביו ואינו צריך לקידושין ג אחרים אלא אומר לה הרי את מיועדת לי בכסף שקיבל אביך בדמיך : כמשפט הבנות. שאר כסות ד ועונה : (י) אם אחרת יקח לו. עליה (מכילתא) : שארה כסותה ועונתה לא יגרע. מן האמה שייעד לו כבר : שארה. מזונות (כתובות מז) : כסותה. כמשמעו : עונתה. תשמיש : (יא) ואם שלש אלה לא יעשה לה. אם אחת ו משלש אלה לא יעשה לה ומה הן ז השלש ייעדנה לו או לבנו או יגרע מפדיונה ותצא וזה לא יעדה לא לו ולא

שפתי חכמים

למכרה ע"כ נ"ל לא ימשול למכרה פי' אפי' האב : ב פשרי האב אינו רשאי ליתנה לאחר וצריך רש"י לפרש האדון שלא נטעה לו' כשם שלענין מכירה אין רשאין למוכרה לא האדון ולא האב ה"ה לענין יעוד מ"ה פי' האדון והוכחתו מדכתיב אחרים ואם שלש אלה לא יעשה לה והגרעון והייעוד לו אינו תלוי אלא באדון הרא"ם : ג פי' כמו האב שאין צריך קידושין אחרים אלא כסף קנייתו היא כסף קידושיה דאל"כ הל"ל ואם לבנו יקדשנה או יקחנה : ד פי' כמשפט בנות ישראל כשאר כסות ועונה ואע"פ שלא נזכר חיובם לבנות ישראל בשום מקום הרי זה בא ללמד ונמצא למד מכילתא : ה פי' דלא יגרע משמע מאותם שהיו לה כבר כדכתיב כמשפט הבנות יעשה לה קודם שלקח עליה אחרת רא"ם : ו דאי כל שלשתן דוקא למה אמר ויצאה חנם אין כסף אם מיעדה לו או לבנו הרי אשתו היא וצריכה גט או אם מגרע לה מפדיונה הרי צריכה לתת השאר. א"כ דאיך אפשר שיעשה שלשתן יחד ליעדה לו ולבנו. רא"ם : ז דאי קאי אשאר כסות ועונה למה יצאה חנם הלא צריכה גט כיון שיעדה לאשה :

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יא) ואם שלש אלה. פרש"י היעוד לו או לבנו וכו' והיא אין בידה לפדות עצמה אבל אין לפרש ואם שלש אלה שאר כסות ועונה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף לפי שהיה משמע שאפי' יעדה ולא קיים דברים הללו שיצאת

פירוש לתורת אלהים

איר וואס ער וועט זיא פאר אווייב ניט טארין נעמען, טאר ניט דער פאטער זיא פארקויפין צו דעם מענטש בבגדו בה. ווייל דער פאטער איז פאלש צו איר מיט דעם פארקויפונג, ער פארקויפט זיא ניט וויא די תורה האט געמיינט מיט דעם פארקויפונג : (ט) ואם לבנו ייעדנה אונ אויב דער בעל הבית וועט געבין דאס דינסט-מיידיל צו זיין זוהן פאר אווייב כמשפט הבנות יעשה לה ווי דער דין איז ביי אמאן מיט אלע אנדערע טעכטער וואס מען נעמט זייא פאר ווייבער אזוי זאל ער טאהן מיט דיא דינסט מיידיל וואס ער האט זיא גענומען פאר אווייב, זיא זאל ניט זיין ביי אים אדינסט נאר אווייב, אונ זיא דארף אים נאר בעדינען וויא אלע ווייבער בעדינען זייערע מאנען אבער ניט מער : (י) ואם אחרת יקח לו אונ אויב ער וועט נעמען נאך אווייב צו דער דינסט מיידיל שארה כסותה ועונתה לא יגרע איז דער דין אז ער זאל ניט פעלין פון איר אירע עסין אונ איר קליידונג אונ איר צייט צו זיין מיט איר, נאר אזוי ווי ער גיט קליידונג אונ עסין אונ זיין בהעפטונג [תשמיש המטה] צי יענע ווייב אזוי זאל ער געבין צו די ווייב וואס איז פריער געווען אדינסט : (יא) ואם שלש אלה לא יעשה לה אויב דער בעל הבית וועט ניט טאהן צו דיא דינסט מיין ° דיא דריי

מצות השם

(מו) [לאו כט] שלא למנוע מאמה העבריה ומכל שכן משאר בנות ישראל שארה והוא מזונות. כסותה כפשוטו. ועונתה דרך ארץ. שנאמר אם אחרת יקח לו שארה כסותה ועונתה לא יגרע :

(י) שארה כסותה וגו'. דער בעל הבית וואס האט געקויפט אידישע דינסט אונ ער האט זיא גענומען פאר אווייב, אדער זיין זוהן האט זיא גענומען פאר אווייב, אונ אזוי אנדערע מאנען צו זייערע ווייבער מוזין געבין צו זייא עסין אונ קליידונג אונ וואהנונג [דאס מיינט מען תשמיש המטה] אזוי טארין ניט דאס פארמיידין פון זייא, דער דין איז אויף דיא גאנצין וועלט וויא יודין וואהנען אונ אין יעדער צייט :

לָהּ וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף: ס
יב מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת:

יַעֲבֵיד לַהּ וְתִפּוֹק מַגָּן בְּלָא כְסַף: יב דְּיִמְחֵי אֱנָשׁ וְיִקְטְלִינֵּיהּ אִתְקְטָלָא

תו"א ויצאה חנם. כתובות מו קידושין ג ד בכורות כ: מכה איש ומת. סנהדרין פד:

רשב"ם

שלא יקחנה ולא לבנו ייעדנה ולא יניח לפדותה: ויצאה חנם. על ידי בית דין. וחכמים פירשו שתצא בסימני נערות אע"פ שלא הגיע לא שש ולא יובל:

בעל הטורים

(יא) ויצאה. ב' במס' דין ואידך ויצאה [illegible] והלכה והיתה לאיש אחר דמיתקש אמה לאשה מה אשה מתקניית בשטר אף אמה נקנית בשטר: אין כסף. בגימטריא [illegible]. סמך אין

שפתי חכמים

ח לא שתצא מיד כשלא עשה בה אחד משלש אלה: ט הקשה הרא"ם יש לתמוה היאך יהיה נהרג בהכאה בלא מיתה והכתיב ונקה המכה רק שבתו יתן והניח הדבר בצ"ע. וי"ל כיון שמצינו מכה אביו ואמו שחייב מיתה על הכאה אפילו שלא המית א"כ ה"א אפילו אחר נמי ועל אביו אפי' הכאה בלא חבורה אבל אחר דוקא הכאה בחבורה והא דכתיב פצע תחת פצע ופירש"י פצע מכה שמוציאה דם היינו שלא בכוונה אבל בכוונה חייב

רש"י

בנו והיא לא היתה בידה לפדות את עצמה: ויצאה חנם. ריבה לה יציאה לזו יותר ממה שריבה לעבדים ומה היא היציאה ללמדך שתצא בסימנין ותשהה עמו עוד עד שתביא ח סימנין ואם הגיעו שש שנים קודם סימנין כבר למדנו שתצא שנאמר (דברים טו) העברי או העבריה ועבדך שש שנים ומהו האמור כאן ויצאה חנם שאם קדמו סימנים לשש שנים תצא בהן (קידושין ד מכילתא) או אינו אומר שתצא אלא בבגרות ת"ל אין כסף לרבות יציאת בגרות אם לא נאמרו שניהם הייתי אומר ויצאה חנם זו בגרות לכך נאמרו שניהם שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק: (יב) מכה איש ומת. כמה כתובים נאמרו בפרשת רוצחין ומה שבידי לפרש למה באו כולם אפרש: מכה איש ומת. (סנהדרין פד) למה נאמר לפי שנאמר (ויקרא כד) ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת שומע אני הכאה בלא ט מיתה ת"ל מכה איש ומת אינו חייב אלא בהכאה של מיתה. ואם נאמר מכה איש ולא נאמר ואיש כי

עניני חקים מצות ומשפטים

(יב) מכה איש ומת וגו'. כתבו המפרשים ז"ל לכן התחיל בדין עבד עברי מפני שהמצוה הזאת יוצאת מהדבור אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וגו' מבית עבדים. ולכן יוצא כשש מפני עבדי הם ולא עבדים לעבדים. ולכן כשגמר דיני עבד ואמה היוצא מהדבור הראשון של הלוח האחד. התחיל פתח בהדין של מכה איש כי לא תרצח הוא הדבור הראשון של הלוח השני מהחמשה דברות אחרונות. וכן הוא במדרש שחמשה דברות מלוח זה היו מכוונין לחמשה דברות שבלוח השני ואנכי הוא כנגד לא תרצח ע"כ סמך כאן מכה איש לדין עבד ואמה:

דעת זקנים מבעלי התוספות

בסימנין ודבר פשוט הוא דכיון דיעדה שאינה יוצאה אלא בגט דאשתו גמורה היא: ויצאה חנם. אלו ימי נערות. אין כסף. אלו ימי בגרות. וצריכי דאי לא כתיב אלא חד קרא הוה מוקמינן ליה אבגרות שהוא פשוט יותר ואי קשיא אם יוצאה בנערות בבגרות מאי בעי גביה ובריש קידושין מסיק דלא נצרכה אלא לבגר דאילונית שאין לה סימני נערות דיוצאה בימי בגרות:

(יב) מכה איש ומת. פרש"י דקרא הכא דמכה איש וקרא דאיש כי יכה וקרא דבסמוך וכי יזיד לא צריך למכתב מכה כלל ומיהו י"ל דאי לא כתיב אלא הני תרי קראי ה"א דוקא איש שהרג אבל אשה וטומטום ואנדרוגינוס לא והכי פירש"י גבי וגונב איש:

פירוש לתורת אלהים

זאכין, ער וועט זיא ניט נעמען פאר אווייב פאר זיך, אונ ניט פאר זיין זוהן, אונ אויסלייזין פון אים וועט זיא אויך ניט קענען וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף זאל זיא ארויס גיין פריי פון בעל הבית ווען עס וועט זיך ענדיגען דער זעקסטער יאהר פון איר פארקויפין, אויב זיא איז נאך ניט אלט צוועלף יאהר, אונ אויב זיא איז אלט געווארין צוועלף יאהר פאר די זעקס יאהר פון פארקויפונג, גייט זיא ארויס פריי פאר דיא זעקס יאהר, אונ אויב עס איז געוועזן יובל פאר די זעקס יאהר, גייט זי ארויס פריי יובל, אונ אויב דער בעל הבית איז געשטארבין פאר דיא זעקס יאהר גייט זיא אויך ארויס פרייא נאך אפשט איז וְאִם שְׁלָשׁ אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ, אויב דער בעל הבית האט זי גענומען פאר אווייב פאר זיך אדער זיין זוהן האט זיא גענומען פאר אווייב, אונ ער וויל איר ניט געבין די דריי זאכין שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ. מוז ער איר געבין גט אונ זיא גייט ארויס פון אים פאר זעקס יאהר אומזיסט אן געלט. נאר מיט אגט (ואברבנאל אוה"ח), דער כלל פון דיא דינים איז שער קענעכט גייט ארויס פרייא אדער ווען עס ענדיגט זיך דיא זעקס יאהר, אדער עס איז געקומען יובל אין די זעקס יאהר אדער דער בעל הבית איז געשטארבין אין דיא זעקס יאהר, אונ אויב ער וויל אין מיטען די זעקס יאהר צוריק געבין דעם בעל הבית געלט פאר דיא יאהרין וואס ער האט נאך צודינען, אונ ער זאל ארויס גיין פרייא, קען דער בעל הבית זאגין ער וויל ניט, ווארום דריבער הייסין דיא זעקס יאהר פארקויפטע ניט פארדונגענע ווייל דער קנעכט קען ניט חרטה האבין פון זיין פארקויפונג אין די זעקס יאהר, אונ אידישע דינסט גייט ארויס פריי ווען עס ענדיגט זיך דיא זעקס יאהר פון פארקויפונג, אדער זי ווערט אלט צוועלף יאהר פאר די זעקס יאהר, אדער עס קומט יובל פר די זעקס יאהר, אדער דער בעל הבית שטארבט פאר דיא זעקס יאהר, אדער דער בעל הבית נעמט זיא פאר אווייב פאר זיך אדער פאר זיין זוהן, אדער זיא גיט אים צוריק זיין געלט אונ זיא גייט ארויס פרייא: (יב) מַכֵּה אִישׁ וָמֵת ווען איינער (אגרויסער מענטש) האט געשלאגין אמענטשין אונ דער מענטש איז געשטארבין פון

יִתְקְטֵיל: יג וּדְי לָא כְמַן לֵיהּ וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְמְסַר לִידוֹהִי וַאֲשַׁוֵּי לָךְ אַתְרָא דִּי יֵעְרוֹק לְתַמָּן:

יג וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה:

תו"א ואשר לא צדה. בבא קמא כו מכות ז': ושמת לך. מכות יב זבחים קיז:

בעל הטורים

כסף למכה איש ומת שאם הכה ומת אין חייב לשלם כסף דקם ליה בדרבה מיניה: (יג) לך מקום. בגימטריא לאלפים אמה לו' שאף התחום קולטו: אשר ינוס שמה. וסמיך ליה וכי יזיד איש לומר שגם המזיד גולה שם וב"ד שולחין ולוקחין אותו משם:

רשב"ם

(יג) ואשר לא צדה. כמו ואתה צודה את נפשי לקחתה. שלא הערים להרגו: אנה לידו. כי חייב מיתה בידי שמים היה: ושמתי לך מקום. כשיהיו ערים לשבת. לפי שאמר להם כבר לא תרצח וגם כבד את אביך. לפיכך פי' כאן עונשן. גם וגונב איש ומכרו לפי שאמר לא תגנוב ופירשוהו חכמים בגונב נפש דבר הלמד מעניינו שמדבר בחייבי מיתות ב"ד:

רש"י

יכול הייתי אומר אינו חייב עד שיכה איש הכה את האשה ואת הקטן מניין ת"ל כי יכה כל נפש אדם אפילו קטן ואפי' אשה. ועוד אלו נאמר מכה איש שומע אני אפילו קטן שהכה והרג יהא י חייב ת"ל (שם) ואיש כי יכה ולא קטן שהכה ועוד כי יכה כל נפש אדם אפילו נפלים כ במשמע ת"ל מכה איש שאינו חייב עד שיכה בן קיימא הראוי להיות איש (מכילתא): (יג) ואשר לא צדה. לא ארב לו ולא נתכוין: צדה. ל' ארב וכן הוא אומר (ש"א כד) ואתה צודה את נפשי לקחתה ולא יתכן לומר צדה ל' הצד ציד שצידת חיות אין נופל ה"א בפועל שלה ושם דבר בה ציד וזה שם דבר בו צדייה ופועל שלו צודה וזה פועל שלו צד. ואומר אני פתרונו ל כתרגומו ודלא כמן ליה. ומנחם חברו בחלק צד ציד ואין אני מודה לו ואם יש לפרשו באחת ממחלוקת של צד נחברנו בחלק (ישעיה סו) על צד תנשאו (ש"א כ) צדה אורה (דניאל ז) ומילין לצד עלאה ימלל אף כאן אשר לא צדה לא צדד למצוא לו שום צד מיתה ואף זה יש להרהר עליו מ"מ ל' אורב הוא: והאלהים אנה לידו. זימן לידו ל' (תהלים לא) לא תאונה אליך רעה (משלי יב) לא יאונה לצדיק כל און (מ"ב ה) מתאנה הוא לי מזדמן למצוא לי עילה: והאלהים אנה לידו. ולמה תצא זאת מלפניו הוא שאמר דוד (ש"א כד) כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע. ומשל הקדמוני היא התורה שהיא משל הקדוש ברוך הוא שהוא קדמונו של עולם והיכן אמרה תורה מרשעים יצא רשע והאלהים אנה לידו במה הכתוב מדבר בשני בני אדם אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד ולא היה עדים בדבר שיעידו זה לא נהרג וזה לא גלה והקב"ה מזמנן לפונדק אחד מ זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם וזה שהרג שוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג במזיד והורגו ועדים מעידים עליו ומחייבים אותו לגלות נמצא זה שהרג בשוגג גולה נ וזה שהרג ס במזיד נהרג: ושמתי לך מקום. אף במדבר שינוס שמה ואי זה מקום קולטו זה ע מחנה לויה

שפתי חכמים

מיתה והא דכתיב והאלהים אנה לידו דמשמע דבלא כוונה חייב גלות היינו במתכוין להכות את זה והכה את זה אבל בלא נתכוין כלל אינו חייב גלות וקרא דלא ימות ה"א הכאה דלא שייך בו מיתה דהיינו בלא חבורה ודו"ק. (קל"מ) ועי"ל דה"א דהיכא דלא רצה לשלם חייבה התורה מיתה דכה"ג אמרינן בסנהדרין (דף טו) גבי כופר ע"ש ובזה מיושבים כל קושיות הרא"ם: י (הרא"ם) וא"ת והיכן אשכחן דענש הכתוב את הקטן דכה"ג פריך בפ' בן סורר ומורה ומשני אטו בן סורר ומורה ע"ש חטאו הוא נהרג אינו נהרג אלא ע"ש סופו ה"א אפי' קטן נמי אבל הכא מאי איכא למימר כו'. (נח"י) ול"נ דסד"א כיון דכתיב מכה איש אתא לרבות אפילו קטן שיהא חייב על הריגה אע"ג דבעלמא קטן פטור מכל המצות לפיכך איצטריך מיעוטא ואיש כי יכה להוציא את הקטן וקושיא זו ותירוץ זה שייך בכל הני דבסמוך: כ (הרא"ם) כל זה קבלה בידם לדרוש כך דאל"כ נמעט מאיש את הקטן ונרבה מכל נפש אשה וטומטום ואנדרוגינוס וכן גבי איש כי יכה שאינו אלא בהכאה שיש בה מיתה דאל"כ למה לא דריש איפכא לומר לפי שנאמר מכה איש ומת שומע אני שאינו חייב אלא בהכאה של מיתה ת"ל ואיש כי יכה אפי' הכאה בלא מיתה וכו' ע"ש באורך ולא הבאתי דבריו אלא ההכרחים לפי' רש"י לכן קצרתי במקום שא"צ להאריך. אבל תימא א"כ היאך חייב דמי ולדות הא מיחייב מיתה. וי"ל היכא דלא נתכוין לולדות כדאשכחן לרבי שדרש ונתת נפש תחת נפש ממון א"נ דהא דמתחייב אנפל היינו לאחר שנולד אבל קודם שנולד לא מיחייב וכו' (תוספות סנהדרין דף פ"ד): ל כי תרגום של וארב לו וכמן ליה וה"נ תרגם על ואשר לא צדה ודלא כמן ש"מ דלשון ארב הוא: מ פי' עולה ונופל על זה בירידתו ולא בעלייתו דכגון זה אינו גולה (מכות דף ז) והא דנקט הבא עולה מפני שלא יתכן ליפול דרך ירידתו אם לא שקדמה לו עלייה (הרא"ם): נ וא"ת והרי עדיין לא נפרע לו שוגג הראשון. וי"ל גברא קטילא קטיל וגלוי הוא לפני הקב"ה שלא חייב כלום בשביל זה אך אין אנו יודעין זה: ס נ"ל כגון שהיה סייף בידו ונפל עליו והרגו דאל"כ לא מתקיים בזה מיתתו שהרי רוצח נידון בסייף וזה נופל עליו דהוי כעין סקילה: ע מדכתיב ושמתי לך מקום דהיינו במחנתך ומשה לוי היה ואם כן משמע דמדבר

פירוש לתורת אלהים

דעם שלאגין, אפילו ער איז ניט באלד געשטארבין, נאר דאס שטארבין איז געוועזן פון דעם שלאגין מות יומת דארף מען הרגנן דעם שלאגער: (יג) ואשר לא צדה און אויב דער מענטש האט גאר ניט געוואלט שלאגין און ניט הרגנן נאר והאלהים אנה לידו הקב"ה האט אנגעברייט זיין חבר אונטער זיין האנט, דהיינו ראובן האט געהאקט האלץ און שמעון איז גאר ניט געוועזן דארטין, נאר פלוצלונג איז שמעון אנגעקומען און אשטיק האלץ איז געפאלין אויף דעם קאפ פון שמעון און עס האט אים געהרגת, און עס איז צו דערקענען אז הקב"ה האט געשיקט דעם שמעון אויף דעם ארט ער זאל געהרגת ווערין, אויב ראובן האט מורא טאמער וועלין די קרובים אדער גוטע פריינד פון שמעון אים הרגנן, זאגט הקב"ה ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה איך וועל טאהן פון דיינעטוועגין א ארט וואס דער מענטש [ראובן] זאל אנטלויפין אין דעם ארט וועט מען אים ניט טארין הרגנן, ווען די יודין זענען געוועזן אין דער מדבר איז דער ארט געוועזן אין די מחנה פון די לוים, און ווען יודין זענען געוועזן אין ארץ ישראל איז געוועזן בזונדערע שטעט פאר דיא מענטשין וואס האבין געהרגת אומגערין זייא זאלין אין די שטעט אנטלויפין, די שטעט הייסין

ס יד וְכִי־יָזִד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ
בְעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת׃
ס טו וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת׃

יד וַאֲרֵי יַרְשַׁע גְּבַר
עַל חַבְרֵיהּ לְמִקְטְלֵיהּ
בִּנְכִילוּ מִן מַדְבְּחִי
תִּדְבְּרִינֵיהּ לְמִקְטַל׃
טו וּדְיִמְחֵי אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ
אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל׃

תו"א וכי יזד. יומא פה סנהדרין מא סט: מעם מזבחי. יבמות ז סנהדרין לה לו: ומכה אביו. סנהדרין פד חולין יא:

רשב"ם

(טו) ומכה אביו. בעושה חבורה פירשו רבותינו:

בעל הטורים

(יד) יזיד. ג' במס' הכא ואידך אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי פי' שאם הנביא יזיד לדבר דבר אשר לא צויתיו הרי הוא כהורג לחבירו כמו הנביא שבבית אל שהחזיר הנביא אשר בא בדבר השם וכחש לו וגרם לו שנהרג: על רעהו. ה' במסורה דין ואידך כאשר יקום איש על רעהו ושעיר על רעהו יקרא בישעיה גבי מפלת אדום. כה תאמרו איש על רעהו בירמיה בענין נביאי השקר. גבר מחליק על רעהו. לומר מי שמחליק על רעהו בשפת חלקות ומתנבא לו נבואת שקר להחליקו בדברים כאילו מחריבו וזהו ושעיר על רעהו יקרא וכאלו הורגו וזהו ורצחו נפש: בערמה. ב' במסורה הכא ואידך ויעשו גם המה בערמה בגבעונים זה שהזיד להרוג בערמה וריחק עצמו מעדת ישראל ע"כ מעם מזבחו תקחנו למות אבל בגבעונים שבערמה קרבו עצמם לעדת ישראל זכו להיו' חוטבי עצים ושואבי מים למזבח זה נתרחק מן המזבח ואלו נתקרבו למזבח. א"ח הרא"ש ז"ל:

שפתי חכמים

במחנה לויה דבמדבר היה מחנתו של משה קולט: פ וא"ת הא כל חייבי מיתות צריכים עדות והתראה ושוגג אין שייך בו התראה דאי התרו בו אין זה שוגג. וי"ל דמיירי בחבר שאין צריך התראה וק"ל. וא"ת ולמה לי מיעוט לשוגג והלא כתיב ואשר לא צדה וגו' (הרא"ס) י"ל דמיירי בשוגג קרוב למזיד כגון שנתכוין להרוג את זה והרג את זה שאין גלות מכפרת לו מפני שהוא פושע: צ דכתיב מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת מה מכה בהמה עד שיעשה בה חבורה אף מכה אדם נמי עד שיעשה בו חבורה: ק דאע"ג דוא"ו מוסיף על ענין ראשון הא משמע נמי אחד מהם עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו כדרך שהוצרך לפרוט בלא תחרוש בשור ובחמור ופרט בו יחדו וכו': שהוא במיתה ואינו חייב אלא בהכאה שיש בה צ חבורה:

רש"י

(מכות יב): (יד) וכי יזיד. למה נאמר לפי שנאמר מכה איש וגו' שומע אני אפילו עכו"ם ורופא שהמית ושליח ב"ד שהמית במלקות ארבעים והאב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו פ והשוגג ת"ל וכי יזיד ולא שוגג: להרגו בערמה. ולא שליח בית דין והרופא והרודה בנו ותלמידו שאף על פי שהם מזידין אין מערימין: מעם מזבחי. (סנהדרין לה) אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה תקחנו למות: (טו) ומכה אביו ואמו. (שם פד) לפי שלמדנו על החובל בחבירו שהוא בתשלומין ולא במיתה הוצרך לומר על החובל באביו שהוא במיתה ואינו חייב אלא בהכאה שיש בה צ חבורה: אביו ואמו. או זה ק או זה: מות יומת. בחנק:

עניני חקים מצות ומשפטים

(טו) ומכה אביו ואמו וגו' וגונב איש וגו' ומקלל אביו ואמו וגו'. רש"י ז"ל פי' מכה אביו ואמו מות יומת בחנק. ומקלל אביו ואמו מות יומת בסקילה. וסקילה חמורה מחנק. ומדוע מקלל חמור ממכה וכתב הגאון מהרי"א ז"ל המכה אביו

דעת זקנים מבעלי התוספות

(טו) ומכה אביו. וא"ת אזהרתיה מהיכא דלא ענש הכתיב אלא א"כ הזהיר דבשלמא מקלל נפקא לן מנשיא בעמך לא תאור וכתיב לא תקלל חרש הרי מזהיר על גדול שבישראל ועל קטן שבישראל לו' לך שכל מה שביניהם יהיו בכלל לא תקלל אלא אזהרה דמכה מהיכא נפקא וי"ל

מלא יוסיף להכותו שהוא בחובל בחבירו פחות משוה פרוטה דאלו בשוה פרוטה קם ליה בממון דהלכתא כרבי מאיר דאמר דכל היכא דאיכא ממונה ומלקות ממונה משלם מלקא לא לקי אבל בפחות משוה פרוטה דליכא

פירוש לתורת אלהים

צְרִי מִקְלָט: (יד) וְכִי יָזִיד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְעָרְמָה נוֹען איינער וועט וועלין הַרְגֶן זַיין חבר, אונ ער וועט אים הַרְגֶן מוּהְטְווילִיג, נאר ער וועט טאהן מיט חָכְמָה, מען זאל ניט וויסען אז ער האט אים ווילענדיג געהַרְגֶת, אונ ער וועט אַנטלויפין אין די מַחֲנֶה פון די לְוִיִם, אֲפִילוּ ער וועט לויפין ביז צום מִזְבֵּחַ מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת זאל מען אים פון מִזְבֵּחַ אַראפּנעמען אונ מען זאל אים הַרְגֶנֶן: (טו) מַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ אויב איינער האט גישלאגין זיין פאטער אדער זיין מוטער. אֲפִילוּ זייא זענען ניט גישטארבין, נאר ער האט זיי געמאכט אבייל מוֹת יוּמָת הַרְגֶת מען דעם זוהן:

מצות השם

(מז) [לאו׳ ל] שלא להכות אב ואם שנאמר מכה אביו ואמו מות יומת:

(מח) [עשה יח] לדון בחנק שנאמר מכה אביו ואמו מות יומת:

(טו) וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת. ווער עס שלאגט זיין פאטער אדער זיין מוטער אונ ער מאכט זייא אבייל, דארף מען אים הַרְגֶנֶן, אויב דער פאטער אדער די מוטער איז קראנק אונ מען דארף זיי עפּענען א אָדער, טאר ניט דער זוהן עפּענען דעם אָדער, אונ אויב עס איז נישטא איין אנדערער וואס זאל קענען עפּענען דעם אָדער, נאר דער זוהן, אויב דער פאטער הייסט אים ער זאל אים עפּענען דעם אָדער, מעג ער עפּענען דעם אָדער: מַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת, דער מענטש וואס האט גישלאגין זיין פאטער אדער זיין מוטער אונ האט זייא געמאכט אבייל, דארף מען אים הַרְגֶנֶן דורך חֶנֶק [מען זאל אים דערשטיקען, מען וויקעלט א האנטוך ארום זיין האלדז, איין מענטש ציהט דעם האנטוך ביי דעם עק, דער אנדערער ציהט דעם אנדערין עק ביז ער שטארבט]: מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת, זעקס ערליי מענטשין זענען דא וואס ווערין גימשפט מיט חֶנֶק, אז איינער גַנְבֶת א מענטש אונ פארקויפט איב פאר אקנעכט, אונ דער וואס שלאגט דעם פאטער אדער די מוטער, אונ דער וואס פסקת אנדערש ווי די סַנְהֶדְרִין האבין געפּסקת, אונ א פאלשער נביא, אונ דער וואס ווייס א אמתה נביאות אונ ער זאגט די נביאות אין דעם נאמען פון דיא עכומ"ז, דער דין איז גיוועזן ווען מען האט די יודין געמשפט דינים פון נפשות:

ס טז וגנב איש ומכרו ונמצא בידו
מות יומת: ס יז ומקלל אביו ואמו
מות יומת: ס יח וכי יריבן אנשים

תו"א וגונב איש. סנהדרין פה: ומקלל אביו. קידושין ל:

אונקלוס

טז ודיגנוב נפשא מבני
ישראל ויזבניניה וישתכח
בידיה אתקטלא יתקטל:
יז ודילוט אבוהי ואמיה
אתקטלא יתקטל:
יח וארי ינצון גברין וימחי

בעל הטורים

(יז) ומקלל אביו. בגי' זהו בסקילה: ומקלל. ב' במסורה הכא ר"פ ואידך בשמעי והוא ס"פ לומר שאותו המקלל היה ראש

רש"י

(טז) וגנב איש ומכרו. (מכילתא) למה נאמר לפי שנאמר (דברים כד) כי ימצא איש גונב נפש מאחיו אין לי אלא איש שגנב נפש ר אשה או טומטום או אנדרוגינוס שגנבו מנין ת"ל וגונב איש ומכרו. ולפי שנאמר כאן וגונב איש אין לי אלא גונב איש גונב אשה מנין ת"ל (שם) וגונב נפש לכך הוצרכו שניהם מה שחסר זה גלה זה: ונמצא בידו. שראוהו עדים שגנבו ומכרו ונמצא בידו כבר ש קודם מכירה (סנהדרין פה): מות יומת. בחנק כל

שפתי חכמים

ר (רא"ם) תימה דגבי קרא דמכה איש ואיש כי יכה אמאי לא דריש הכי לומר לפי שנאמר ואיש כי יכה אין לי אלא איש שהכה אשה או טומטום או אנדרוגינוס מנין ת"ל מכה וכו' ותירץ שמא קבלה היתה וכו' ע"ל אות כ'. ועוי"ל שהתנא לא בא לפרש כל הדינים היוצאים מן המקראות ההם עד שיודיעו הכל רק לתקן יתור המקראות והודיע לנו מקצת מהדינים שגילה זה מה שחיסר זה ולפיכך הוצרכו שני המקראות עכ"ל: ש (נח"י) לאפוקי מכרו ואח"כ גנבו וממילא שדין גונב נפש כדין שאר הגנבים הגונבים בממון שאם טבח ומכר ברשות בעלים פטור וכן הבין הרמב"ן דברי רש"י שכש"ם וכו': ת אבל לעיל לא צריך לפרש כן הואיל

מיתה האמורה בתורה סתם בחנק הוא ת והפסיק הענין וכתב וגונב איש בין מכה אביו ואמו למקלל אביו ואמו. ונראה לי היינו פלוגתא דמר סבר מקשינן הכאה לקללה ומ"ס לא מקשינן (סנהדרין שם): (יז) ומקלל אביו ואמו. למה נאמר לפי שהוא אומר (ויקרא כ) איש איש אשר יקלל את אביו אין לי אלא איש שקלל את אביו אשה שקללה את אביה מנין ת"ל ומקלל אביו ואמו סתם בין איש ובין אשה א"כ למה נאמר איש איש אשר יקלל להוציא את הקטן: מות יומת. בסקילה וכ"מ שנאמר דמיו בו בסקילה ובנין אב לכולם (ויקרא כ) באבן ירגמו אותם דמיהם בם ובמקלל אביו ואמו נאמר דמיו בו (ת"כ קידושין ל'): (יח) וכי יריבן אנשים. למה נאמר

דעת זקנים מבעלי התוספות

מטון לקי משום לא יוסיף ואביו לא גרע מאחרי' וא"ת כיון שהוא אזהרה למכה אביו היאך מלקין על לאו זה והא הוה ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואין לוקין עליו וי"ל דתרי קראי כתיבי לא יוסיף ופן יוסיף ועוד י"ל דכיון דעיקר קרא לחובל בחברו קאתי אין זה קרוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד וא"ת ומנא לן דמכה זה בלא זה חייב דבשלמא מקלל נפקא לן מדכתיב קרא אביו ואמו סמך הקללה גבי אב ובמקום אחר כתיב אביו ואמו קלל דסמך הקללה גבי אם אלא מכה מנלן וי"ל דנפקא לן מדכתיב בפ' אמור אל הכהנים ומכה אדם יומת ופירש"י דמכה אדם דומי' דמכה בהמה ישלמנה מה מכה בהמה שלא הרג אף מכה אדם שלא הרגו וקאמר רחמנא יומת ש"מ דבמכה אביו מיירי קרא וליכא למימר דמיירי במכה אחד ומחיים ומאי יומת בממון כמו וגם בעליו יומת שהרי כתיב לעיל מיניה כאשר יתן מום בעמיתו כן יותן בו והיינו ממון אלמא יומת ממש ובעי' למימר במכה אביו:

(עז) וגונב איש. הא דכתיב הא בין מכה אביו ומקלל אביו משום דמכה אביו וגונב איש מיתתן שוה בחנק אבל מקלל אביו מיתתו בסקילה דכתיב בפ' קדושים אביו ואמו קלל דמיו בו ואף על גב דלכאורה דמקלל קיל טפי שהרי

עניני חקים מצות ומשפטים

ואמו יוכל היות שעבר על ד"ת יען כי אינו מאמין בהשגחה ובתורה. ולו ידע בבירור שהקב"ה משגיח והתורה אמתית לא היה מכה אביו ואמו. ע"כ אין עונשו גדול כ"כ כמי שיודע שהקב"ה משגיח ורואה הכל ועכ"ז הוא חוטא. וזה הוא המקלל אביו ואמו. כי המקלל אינו חייב עד שיקלל בשם. וכוונתו שהקב"ה יעניש את אביו ואמו ביסורים או בעוני או במיתה. ונראה מקללתו שהוא מאמין שהקב"ה משגיח בעולמו ורוצה שהקב"ה ימלא רצונו כזה. הלא יודע ג"כ שהקב"ה צוה שלא לקלל ומדוע הוא מורד בצויו של הקב"ה ע"כ עונשו חמור כי הוא יודע את רבונו ומכוון למרוד בו ורצונו שהקב"ה יסייעהו לעשות רצונו יען שעבר על תורתו ומצותו. הלא אין לך עז פנים יותר ממנו. ע"כ עונשו במיתה החמורה ביותר והוא סקילה: (יח) וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו וגו'. הנה שלש תבות אלה „וכי יריבון אנשים" נראה כמיותרים היל"ל וכי יכה איש את רעהו וגו'. והנכל לומר כי יש שני מיני הכאות.

פירוש להורת אלהים

(טז) וגונב איש ומכרו דהיינו ראובן האט געגנבת אמענטש און האט אים פארקויפט צו שמעון ונמצא בידו און איצט איז געפונען געווארין דער מענטש ביא דעם מענטש וואס האט אים געקויפט, ביי שמעון מות יומת זאל מען דעם גנב [ראובן] הרגנן: (יז) ומקלל אביו ואמו אז איינער

לקוטים על התורה

(יח) וכי יריבון אנשים וגו'. דער אלשיך שרייבט דיא תורה לערנט אונז ווי מען זאל זיך דערווייטערין פון קריג אויב מענטשין וועלין זיך קריגען, פון דיא קריג וועט ארוים קומען אז איינער וועט שלאגין דעם אנדערין מיט אשטיין אדער מיט דעם פויסט, ווען ער וועט אים אפילו ניט הרגנן, ער וועט אבער קראנק ווערין, [?]ט דער מענטש צוויא מאהל [ג]שטראפט ווערין, איין מאהל

פלוכט זיין פאטער אדער זיין מוטער [מיט דעם נאמען פון הקב"ה, דהיינו ער זאגט צום פייטער אדער צו דיא מוטער גאט זאל דיך שטראפין] מות יומת זאל מען אים הרגנן: (יח) וכי יריבון אנשים

מצות השם

(מט) [עשה יט] לדון דיני קנסות שנאמר וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו וגו':

(יח) וכי יריבון אנשים וגו'. אז איין מענטש האט גישלאגין דעם אנדערין איז אמאהל דא וואס מען דארף בצאהלין פינף ערלייא בצאהלונג, דהיינו אויב איינער האט דעם אנדערין צו בראכין אפום אדער אהאנט אדער אאויג, שאצט מען דעם מענטש וויא פיל ער איז פריער ווערט געווען אז מען וואלט אים פארקויפט פאר אקנעכט, און וויא פיל ער איז איצט ווייניגער ווערט, אזוי פיל זאל מען אים בצאהלין, און מען דארף אים

וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב: יט אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק

גְּבַר יָת חַבְרֵיהּ בְּאַבְנָא אוֹ בִּכוּרְמֵיזָא וְלָא יְמוּת וְיִפּוֹל לְבוּטְלָן: יט אִם יְקוּם וִיהַלֵּךְ בְּבָרָא עַל בּוּרְיֵיהּ וִיהֵי זַכָּאָה מַחְיָא.

תו"א והכה איש את. ב"ק ל: אם יקום. כתובות לג סנהדרין עח:

רשב"ם

(יח) או באגרוף. לפי הפשט כתרגום מין אבן או לבנה שהרי בהשלכת אבן מדבר הכתוב. וכן מצאתי בתורת כהנים בנגעי בתים אצל וחלצו האבנים. בלבנים או (בכורמזין) וכן להכות באגרוף רשע. באבן גדולה אשר ימות ויחבל בה: (יט) אם יקום והתהלך וגו'. ואם ימות אפילו לזמן מרובה מות והתהלך בחוץ כגון ... רפא ונקה משענותיו. ונקה האיש היינו ע"י שישקנה והיא תמות והוא יקח אחרת או ונקה האיש מעון.

בעל הטורים

לסנהדרין ונעשה זקן והרג: (יח) באגרוף. ג' במסורה דין ואידך ולהכות באגרוף רשע לפי שחובשין אותו שאם ימות המכה הורגין אותו לכך צריך שיהא בהכאה כדי להמית דהיינו באגרוף רשע שהכה בכח: (יט) אם יקום. הפסוק הזה מתחיל בא' ומסיים בא' ירפא לומר לך שהקב"ה שולח יסורים על האדם וגוזר עליהם שילכו לאותו יום ולאותה שעה: ונקה ג' במסורה ונקה המכה ונקה האיש מעון מי שלא ידו במשיח ה' ונקה ג' מוחלין להם על כל עונותיהם חולה שנתרפא. חתן. ומלך. אם יקום

שפתי חכמים

והפסיק בקרא דגונב איש ומכרו וגו' בין מכה למקלל דאי לא הפסיק היה ילפינן מכה ממקלל מה מקלל בסקילה כדפירש"י אף מכה וכו' לכך הפסיק בקרא דגונב איש מה גונב נפש בחנק אף מכה אביו בחנק וא"ת גונב נפש עצמו מנ"ל דבחנק ועז"פ כל מיתה וכו' מג"ת: א אבל לער ובשת למדין אותן מפרשיות אחרות לכך נקט שבת ורפוי. הרא"ם: ב דאי משענתו ממש א"כ עדיין חולה הוא ושמא ימות ולמה כתיב ונקה המכה:

רש"י

לפי שנאמר עין תחת עין לא למדנו אלא דמי אבריו אבל שבת ורפוי לא א למדנו לכך נאמרה פרשה זו (מכילתא): תפל למשכב. כתרגומו ויפול לבוטלן לחולי שמבטלו ממלאכתו: (יט) על משענתו. על ב בוריו וכחו (מכילתא): ונקה המכה. וכי תעלה על דעתך שיהרג זה שלא הרג אלא למדך כאן שחובשים אותו עד שנראה אם יתרפא זה וכן משמעו כשקם זה והלך על משענתו אז נקה המכה אבל עד שלא יקום זה לא נקה המכה: רק

עניני חקים מצות ומשפטים

אחת שמכה את חברו בידו ממש בעת ריבו עמדו. והשני שמכהו בלשונו שמדבר עליו לשון הרע מחמת המריבה שביניהם כמו שנאמר מכה רעהו בסתר וע"ש ברש"י ז"ל. וזה גרע מהכאה בידים. כי להכאה בידים יש רפואה ולמלשינות אין רפואה. ולכך רמזה לנו תורה כי יריבון אנשים. אם יקרה שיהיה ריב בין אנשים יותר טוב והכה איש את רעהו באבן או באגרוף. כי בזה שבתו יתן ורפא ירפא. מה שאין כן בלשון הרע אין תרופה להכאה ע. כי מה שדבר אין להשיב:

דעת זקנים מבעלי התוספות

מקלל לא עביד מעשה ומכה עביד מעשה אפ"ה מקלל בסקילה שהיא חמורה מחנק וקים לן שהוקש כבודו לכבוד המקום ומקלל שייך גבי השם שהרי יכול הוא לברך השם ולפיכך נידון בסקילה כמו מברך השם אבל מכה ל"ש גבי השם ולפיכך מיתתו בחנק. ועוד דמקלל לאחר מיתה חייב אבל מכה לאחר מיתה פטור לפי שאינו חייב אלא על הבאה שיש בה חבורה וחבורה לאחר מיתה ליכא וקשיא לי לפי מה שפי' דמכה אביו ואמו בסקילה משום (דמנא לן) דמכה ל"ש גבי השם א"כ מקלל לאחר מיתה דל"ש גבי השם לא לחייב סקילה. ושמא י"ל הואיל ושם מקלל איתיה גבי שם אין לחלק בין מקלל מחיים למקלל לאחר מיתה. ועוד י"ל ליתן טעם אמאי דכתיב וגונב איש בין מכה למקלל לפי שע"י שגנב בנערותו אינו מכיר אביו ואמו ומקלל אותם ומכה אותם אך צ"ע על דכתיב הכא איש דמשמע גדול ולא קטן י"ל דהא כתיב במקום אחר כי ימצא איש גונב נפש מאחיו:

לקוטים על התורה

וואס בית דין וועלין אים שטראפין, ער זאל אים געבין פרנסה אזוי לאנג וויא ער איז קראנק אונ קען ניט פארדינען, אונ ער מוז בצאהלין אדאקטאר זאל אים היילין דיא קראנקייט ביז ער וועט געזונד ווערין, אונ גאט שטראפט אים בעזונדער, ווייל דורך אים האט דער קראנקער ניט געלערנט תורה, אונ איז ניט געגאנגען אין שוהל דאווענען, וויא פיל מצות האט דער קראנקער פארלארין דורך אים, אונ זיין אייגענע נשמה האט ער קראנק געמאכט, ווארום דער מענטש וואס הייבט אויף אהאנט אויף זיין חבר צום שלאגין הייסט ער ארשע, דריבער זאגט דער פסוק ורפא ירפא. צווייא מאהל דאס ווארט היילין, ... ער דארף היילין דעם ... אונ דיא נשמה

פירוש לתורת אלהים

אויב מענטשין וועלין זיך קריגען והכה איש את רעהו באבן או באגרוף אונ איינער וועט שלאגין דעם אנדערין מיט אשטיין אדער מיט אפויסט ולא ימות אונ ער וועט ניט שטארבין ונפל למשכב נאר ער וועט מוזין ליגען אין בעט קראנק: (יט) אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו אויב דער מענטש וועט אויפשטיין פון זיין געלעגער אונ ער וועט גיין אין גאס אויף זיינע כחי ונקה המכה זאל דער שלעגער זיין ריין, מען ז... אים ניט הרגנן. אפילו ער וועט נאכדעם שטארבין זאל מען אים אויך ניט הרגנן, ווייל ער איז ניט געשטארבין פון דעם שלאגין נאר פון איין אנדער קראנקייט רק שבתו יתן דער שלעגער זאל בצאהלין פאר די

מצות השם

בצאהלין פאר זיין צער, אונ מען דארף אים בצאהלין פאר זיין צייט וואס ער זיצט אין דערהיים אונ קען ניט פארדינען, אונ מען דארף אים בצאהלין פאר דעם פארשעמונג וואס מען האט אים פארשעמט, אונ מען דארף פאר אים בצאהלין אדאקטאר ער זאל אים היילין, אונ אז איין מענטש פארשעמט דעם אנדערין מיט רייד ער וידולט אים, דארף מען אויך בצאהלין, נאר דאס פארשעמונג מוזין בית דין שאצין, ווייל ניט יעדער מענטש גלייך:

שבתו יתן ורפא ירפא: שני ס
כ וכי־יכה איש את־עבדו או את־
אמתו בשבט ומת תחת ידו
נקם ינקם: כא אך אם־יום או יומים

לחוד בוטלניה יתן ואגר
אסיא ישלם: כ וארי ימחי
גבר ית עבדיה או ית
אמתיה בשולטן וימות
תחות ידיה אתדנא
יתדן: כא ברם אם יומא
או תרין יומין יתקים לא

תו"א רק שבתו יתן. ב"ק פה: ורפא ירפא. ברכות ס ב"ק פד פה. נקם ינקם. סנהדרין נב: יום או יומים ב"ק ל בתרא נ:

בעל הטורים

מי שלא ידו במשיח ה' ונקה היינו מלך: רק שבתו יתן. למעוטי אם עבר על דברי הרופא: (כא) אך אם יום. הפסוק הזה מתחיל בא' ומסיים בא' לומר שצריך שיחיה מעת לעת:

רשב"ם

יומת מכהו. אבל בעבדו אינו חייב אלא אם מת תחת ידו אבל אם יום או יומים יעמוד פטור: שבתו. בטול מלאכתו: (כ) בשבט. בדבר שאדם רגיל להכות את עבדו להוכיחו אבל בחרב לפי הפשט אחר יום או יומים חייב מיתה שאין זה דרך תוכחה אלא דרך רציחה. ובעבד כנעני מדבר אבל עבד עברי ישראל אינו כספו אלא כשביר כתושב יהיה עמך ודינו

רש"י

שבתו. בטול מלאכתו מחמת החולי אם קטע ידו או רגלו רואין בטול מלאכתו מחמת החולי כאילו הוא שומר קשואין שהרי אף לאחר החולי אינו ראוי למלאכת יד ורגל והוא כבר נתן לו מחמת נזקו דמי ידו ורגלו שנאמר יד תחת יד רגל תחת רגל: ורפא ירפא. כתרגומו ישלם ג שכר הרופא (ב"ק פה): (כ) וכי יכה איש את עבדו או את אמתו. בעבד כנעני הכתוב מדבר או אינו אלא בעברי ת"ל כי כספו הוא מה כספו קנוי לו עולמית אף עבד הקנוי לו עולמית והרי היה בכלל מכה ד איש ומת אלא בא הכתוב והוציאו מן הכלל להיות נדון בדין יום או ה יומים שאם לא מת תחת ידו ושהה מעת לעת פטור: בשבט. כשיש בו כדי להמית הכתוב מדבר או אינו אלא אפילו אין בו כדי להמית ת"ל בישראל (במדבר לה) ואם באבן יד אשר ימות בה (או בכלי עץ יד גרסת רא"ס) הכהו והלא דברים ק"ו מה ישראל המור אין חייב עליו אא"כ הכהו בדבר שיש בו כדי להמית ועל אבר שהוא ו כדי למות בהכאה זו עבד הקל לא כ"ש: נקם ינקם. (סנהדרין עא) מיתת סייף וכן הוא אומר (ויקרא כו) חרב נקמת נקם ברית (מכילתא): (כא) אך אם יום או יומים

שפתי חכמים

ג ואפי' אם הוא רופא יכול לומר לו לא ניחא לי שתרפאני דכאריה דמית עלי וגם אם אמר לו יודע אני רופא שירפא אותך חנם יכול לומר לו אסיא דמסיא במגן מגן שויא. מגן תרגומו של חנם: ד דאף עו"א במשמע כ"ש עבד דחייב במלות ולא נתמעט עו"א אלא היכא דכתיב רעהו: ה וא"ת על הקרא הי"ל להקשות והרי היה בכלל כל כו'. וי"ל כדי שלא תימה א"כ כאן דגלי קרא בעבד כנעני לידון בדין יום או יומים גם עבד עברי דינו הכי במדה דדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל כו' מש"ה הקדים רש"י או אינו אלא בעבד עברי כו' והוי דברי רש"י כמו השתא א"ש: ו מדכתיב וארב לו וקם עליו עד שיתכוון לו כדי להמיתו ואם לא היה אכן כדי להמיתו

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כא) אך אם יום או יומים. פירש"י והרי הוא בכלל מכה איש ומת אלא בא הכתוב והוציאו מן הכלל להיות נדון בדין יום או יומים ואי קשיא אמאי לא אמרי' דזה הי' בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא ונימא שאפי' ישראל נדון בדין יום או יומים. וי"ל דאדרבה דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר החדש הוא זה שאי אתה יכול להחזירו לכללו. וא"ת הניחא למ"ד דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר החדש לאו איהו גמר מכללי' ולא כלליה גמר מיניה אלא למ"ד כלליה גמר מיניה מאי איכא למימר מהא א"כ ניליף מיניה ישראל לידון בדין יום או יומים י"ל בהני דמשאר דברי' גמר כללי' מיניה מ"מ מן הדבר החדש הכל מודים דאף כלליה לא גמר מיניה. וא"ת למ"ד לא איהו גמר מכלליה ולא כללית גמר מיניה שאר דברים אם כן מנא לן שרוצח שהרג את

פירוש לתורת אלהים

גאנצע צייט וואס ער איז געוועו קראנק און האט ניט געקענט פארדינען, דהיינו דער מענטש פלעגט פארדינען צעהן רובל אוואך, דארף דער שלעגער אים געבין פאר יעדער וואך וואס ער איז קראנק געלעגין צו צעהן רובל אוואך ורפא ירפא און ער זאל בצאהלין אדאקטאר [און מעדיצינען] מען זאל אים היילין: (כ) וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ווען איינער וועט שלאגין מיט ארוט זיין כנענישען קנעכט אדער זיין כנענישע דינסט, וואס זייא זענען צו אים פארקויפט אויף אייביג, און מיט דיא רוט קען מען ניט הרגנן ומת תחת ידו און דער קנעכט אדער די דינסט זענען באלד געשטארבין אונטער זיין האנט, געוויס האט ער זייא געשלאגין מיט גרויס כעס און אלאנגע צייט איין שמיץ נאך דעם אנדערין און זיי האבין ניט געקענט אויס־האלטין די יסורים זענען זיי פאר חלשות געווארין און געשטארבין נקום ינקם זאל דער בעל הבית געשטראפט ווערין מען זאל אים הרגנן מיט אשווערד: (כא) אך אם יום או יומים יעמוד אבער אז דער קנעכט אדער די דינסט וועלין אויפשטיין נאך דעם שלאגין, און וועלין ארומגיין אטאג אדער צוויי טעג [אמעת לעת, פיר און צוואנציג שעה], און נאכדעם זענען זיי געשטארבין לא יוקם

מצות השם

(ג) [עשה כ] להיות ב"ד הורגין בסייף שנאמר נקם ינקם:

(כ) נקום ינקם. פון דעם פסוק לערנען מיר ארויס אז איינער הרגת אמענטש, איז אמצוה בית דין זאל אים הרגנן מיט אשווערד, און אויב אין אשטאט האבין אלע שטאט־מענטשין געדינט עבומ"ז, דארף מען זייא אויך הרגנן מיט אשווערד, דער דין איז געוועו ווען דיא יודין האבין געמשפט אין ארץ ישראל:

יַעֲמֹד לֹא יֻקַּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא: ס
כב וְכִי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה
הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן
עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו
בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים:

יִתְדָּן אֲרֵי כַסְפֵּיהּ הוּא:
כב וַאֲרֵי יִנְצוּן גֻּבְרִין
וְיִמְחוֹן אִתְּתָא מְעַדְיָא
וְיִפְּקוּן וַלְדַהָא וְלָא יְהֵא
מוֹתָא אִתְנְבָאָה יִתְנְבֵי
כְּמָא דִּי יְשַׁוֵּי עֲלוֹהִי
בַּעְלָא דְאִתְּתָא וְיִתֵּן מִן

תו"א כי כספו הוא. ב"ק סס בתרא סס: וכי ינצו. כתובות לג ב"ק מב סנהדרין עד עט: ויצאו ילדיה. ב"ק מט: ונא יסיס אסון. כתובות לג לד לה לו סנהדרין עד: כאשר ישית. ב"ק מג ערכין ז: ונתן בפלילים מגילה טו סנהדרין קיח:

רשב"ם

כישראל לכל דבריו אלא שמוסר לו רבו שפחה כנענית: (כא) כי כספו הוא. ודינו להכותו דרך תוכחה: (כב) ולא יהיה אסון. באשה: בפלילים. בשומת

בעל הטורים

יוקס. ג' הכא ואידך יוקס קין כל הורג קין שבעתים יוקס וזהו שאמרו חז"ל המוכר עבדו לפלכים יוס רמ"א ראפין ישני כדין יוס או יומים ולא שני דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי וזהו לא יוקס כי כספו הוא ואיזה כסף יוקס קין אותו שבגופו קנוי לו

כדכתיב קניתי איש את ה': כספו. בגימטריא כדין לבהמה שאף כבהמה צריך מעת לעת לענין ריסוק אברים: (כב) וכי ינצו אנשים. ב' הכא ואידך כי ינצו אנשים יחדו איש ואחיו מה התם ממון דדרשינן וקצותה את כפה ממון אף ה"נ ממון דנתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה וחייב ממון:

שפתי חכמים

אם כן לא נתכוין הוא להמיתו וא"ת כשבט ל"ל תיפוק ליה מק"ו מישראל ויש לומר דאין עונשין מן הדין: ז דק"ל לא הל"ל אלא וכי יכה איש את עבדו או את אמתו קנין כספו וגו' כי נמה לי. ועו"פ ע"י הכתוב פה נתינת טעם הוא אדלעיל לומר האדון נידון כדין יום או יומים אבל אחר לא וק"ל: ח אבל לא שניהם עם אשה דאם כן אפילו אחד נמי ועוד ונתנו בפלילים מבע"ל: ט דאין לומר בולדות דהא כתיב ואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש ואי בולדות הא כתיב מכה איש ולא נפל: י מדכתיב ונתן בפלילים משמע שעדיין לא פרע לכן אמר לשון ינכה ולא יפרע: כ דאי פירושו כפי מה שישית הוא מאי ונתן בפלילים דמשמע שאין הדבר תלוי בבעל: ל לאפוקי

רש"י

יעמוד לא יוקם. אם על יום אחד הוא פטור על יומים לא כ"ש אלא יום שהוא כיומים ואיזה זה מעת לעת (מכילתא): לא יוקם כי כספו הוא. הא אחר שהכהו אף על פי שההה מעל"ע ז קודם שמת חייב: (כב) וכי ינצו אנשים. (מכילתא) זה עם ח זה ונתכוון להכות את חבירו והכה את האשה: ונגפו. אין נגיפה אלא לשון דחיפה והכאה כמו (תהלים צא) פן תגוף באבן רגלך (ירמיה יג) ובטרם יתנגפו רגליכם (ישעיה ח) ולאבן נגף: ולא יהיה אסון. ט באשה: ענוש יענש. לשלם דמי ולדות לבעל שמין אותה כמה היתה ראויה להמכר בשוק להעלות בדמיה בשביל הריונה: ענוש יענש. יגבו ממון י ממני כמו (דברים כב) וענשו אותו מאה כסף: כאשר ישית עליו וגו'. כשיתבענו הבעל כ בבית דין להשית עליו עונש על כך: ונתן. המכה דמי ל ולדות: בפלילים. על פי הדיינים:

דעת זקנים מבעלי התוספות

ישראל בסייף מנקי' ינקם דהכא כתיב גבי עבד לא יליף. י"ל דנפקא ליה משופך דם האדם באדם דמו ישפך ושפיכות דם אינה אלא בסייף א"נ ואתה תבער כדמסיק בכתובות פ' אלו נערות אלא אי קשיא הא קשיא היכי מצי יליף דבשבט ר"ל שיש בו כדי להמית מישראל כדפי' והלא הכל מודי' דאיהו לא גמר מכלליה וי"ל דמכח קל וחומר טיהא גמר ולכך נקט רש"י לשון זה והלא דברים קל וחומר ומה ישראל חמור אינו חייב אלא בדבר שיש בו כדי להמי' עבד הקל לא כל שכן ואיתמר במכילתא אם אתה אומר כן אתה מעניש מן הדין ומה ר"ל אדרבה מק"ו זה אנו באין להקל עליו וי"ל דמשכחת לה חומרא ברודף דקים לן דרודף שרודף אחר חבירו להרגו בדעתו להציל בנפשו של רודף וזה האדון היה רודף אחר עבדו להרגו בשבט שאין בו כדי להמית ובא ישראל אחר והרג

פירוש לתורת אלהים

זָאל מֶען דֶעם בַּעַל הַבַּיִת נִיט הַרְגְנֶן כִּי כַסְפּוֹ הוּא וָוארוּם דֶער קְנֶעכְט אָדֶער דִיא דִינְסְט וֶוענֶען גֶעקוֹיפְט גִיוָוארִין צוּ אִים פַאר זַיין גֶעלְט, דְרִיבֶּער אַז זַיי פַאלְגְן אִים נִיט מֶעג עֶר זַיי שְׁלָאגִין, אוּנ וָואס זַיי וֶוענֶען גִישְׁטָארְבִּין נָאךְ דֶעם מֵעֵת לְעֵת. אִיז נִיט פוּן דֶעם שְׁלָאגִין, נָאר זַייא וֶוענֶען גִיוֶועזֶען קְרַאנְקֶע, אוּנ דֶער בַּעַל הַבַּיִת הָאט נִיט גֶעוואוּסְט, אִיז דֶער בַּעַל הַבַּיִת נִיט שׁוּלְדִיג, אָבֶּער אַז אֵיינֶער הָאט גִישְׁלָאגִין זַיין חַבֵרְ'ס עֶבֶד כְּנַעֲנִי אָדֶער זַיין חַבֵרְ'ס שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית, אוּנ זַיי זֶענֶען גִישְׁטָארְבִּין, אֲפִילוּ זַיי הָאבִּין גֶעלֶעבְּט מֶער וִוי אַ מֵעֵת לְעֵת, אוֹיבּ זַיי וֶוענֶען גִישְׁטָארְבִּין פוּן דֶעם שְׁלָאגִין, דַארְף מֶען אִים הַרְגְנֶן, ווייל עֶר הָאט נִיט גִימֶעגְט שְׁלָאגִין זַיין חַבֵרְ'ס קְנֶעכְט אוּנ נִיט זַיין חַבֵרְ'ס דִינְסְט:

(כב) וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים אוֹיבּ צְווייא מֶענְטְשִׁין וֶועלִין זִיךְ קְרִיגֶען וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה אוּנ נִיט ווילֶענְדִיג הָאט אֵיינֶער אַשְׁטוֹיסְגִיטָאהְן אַמְעוּבֶּרְתָּה אִשָּׁה וָואס אִיז גֶעשְׁטַאנֶען נֶעבִּין זַייא וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ אוּנ אִירֶע קִינְדֶער וֶוענֶען אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פוּן אִיר טוֹיטֶע, זַיי וֶוענֶען אִין אִיר גֶעהַרְגֶת גִיוָוארִין וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן אָבֶּער אִין דִיא אִשָּׁה אִיז קֵיין אוּמְגְלִיק גִיוֶועזֶען, דִי אִשָּׁה לֶעבְּט אוּנ אִיז גֶעזוּנְד עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ זָאל דֶער שְׁלֶעגֶער גִישְׁטְרָאפְט וֶוערִין מִיט גֶעלְט כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה אוֹיבּ דֶער מַאן פוּן דִי אִשָּׁה וֶועט מָאנֶען בַּיי דֶעם שְׁלֶעגֶער דִי קִינְדֶער פוּן זַיין ווייבּ, זָאל דֶער שְׁלֶעגֶער אִים בֶּצָאהְלִין פַאר זַייא גֶעלְט וְנָתַן בִּפְלִלִים דָאס גֶעלְט זָאל עֶר גֶעבִּין דוּרְךְ דַיְינִים. דִי דַיְינִים זָאלִין שַׁאצְן וִויא

כג וְאִם־אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ׃ כד עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת

מֵימַר דַּיָּנַיָּא׃ כג וְאִם מוֹתָא יְהֵא וְתִתֵּן נַפְשָׁא חֲלָף נַפְשָׁא׃ כד עֵינָא חֲלָף עֵינָא שִׁנָּא חֲלָף שִׁנָּא יְדָא חֲלָף יְדָא רִגְלָא חֲלָף

תו"א ואם אסון. כתובות לג סנהדרין עד: נפש תחת נפש. חגיגה יא כתובות לג ב"ק פד סנהדרין עט פז: עין תחת עין. ב"ק פג פד: רגל תחת ב"ק פד:

רשב"ם

הדיינים: (כג) ונתתה נפש תחת נפש. ופטור מדמי וולדות: (כד) עין תחת עין. דמי עין דכוותה. וכל אלו הדברים דרשו מה צורך עין תחת עין וגו'. פסוק זה כולו בחסרון אברים:

רש"י

(כג) ואם אסון יהיה. באשה: ונתתה נפש תחת נפש. (סנהדרין עט) רבותינו חולקים בדבר יש אומרים נפש ממש וי"א ממון אבל לא נפש ממש שהמתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה ומשלם ליורשיו דמיו כמו שהיה נמכר בשוק: (כד) עין תחת עין. סימא עין חבירו נותן לו דמי עינו כמה שפחתו דמיו למכור בשוק וכן כולם

דעת זקנים מבעלי התוספות

האדון להציל העבד וכיון דאמר מדין זה שאין האדון חייב לפי שאין בה כדי להמית נמצא שזה הישראל שהרג האדון חייב מיתה נמצא שאתה מחייבו ומענישו מן הדין מהר"י יצחק מפטיב"ז ז"ל:

(כג) ואם אסון יהיה. למ"ד נתכוין להרוג את זה והרג את זה חייב ר"ל נפש תחת נפש ממש ולמ"ד פטור ממיתה וחייב ממון הוי נפש תחת נפש ממון פדיון נפשו ולתנא דבי חזקיהו דסבר פ"ק דבב"ק דפטיר אפילו מממון מתפרש קרא הכי ואם אסון יהיה ונתכוין לאשה עצמה ונתת נפש תחת נפש. ותימה מה חידוש יש בזה דכיון דנתכוין לאשה דנהרג ולי נראה דסד"א דכיון דלא אתעביד' מחשבתו שהרי עיקר כוונתו היתה להרוג את חבירו לא ליחייב קמ"ל:

עניני חקים מצות ומשפטים

(כד) עין תחת עין שן תחת שן וגו'. רז"ל פירשו ממון ולא עין ממש. כי זה שהוציא עין חברו אילו נעשה לו כן ונוציא את עינו לא כל הטבעים שוים ואולי השני ימות בהוצאת עינו מפני שטבעו רך מן הראשון. [ועוד כששטר ראובן על לחיי שמעון ונפל עינו לארץ הלא ראובן לא ידע שיפיל בזה עין שמעון וגם שמעון לא ידע כי יפיל ראובן את עינו. אבל כאשר נשפוט את ראובן לקחת עינו. הלא ראובן ידע מתחלה שהליח ב"ד הולך ליקח עינו ממנו ונחמות החרדה תלא נשמתו ממנו]

פירוש לתורת אלהים

פיל מען דארף בצאהלין פאר דיא קינדער [דאס בצאהלונג ווערט געשאצט, גלייך וויא די אשה וואלט געדארפט פארקויפט ווערין פאר אאייביגע דינסט וויא אפנענישע דינסט וויא פיל איז זיא ווערט גיוועזן, פריער ווען זי איז גיוועזן מעוברת דהיינו הונדערט רובל, אונ איצט איז זיא נאר ווערט אכטציג רובל, ווארום פריער האט דער בעל הבית גערעכונט זיא איז מעוברת וועט זיא האבין קינדער ועלין זייא זיין זיינע אייביגע קנעכט, דריבער איז זיא ווערט גיוועזן צוואנציג רובל מער, די צוואנציג רובל דארף דער שלעגער בצאהלין דעם מאן]: (כג) וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה אויב עס וועט זיין א אומגליק אין דיא אשה, די אשה איז גישטארבין פון דעם שטויס וואס ער האט איר גיטאהן וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ זאל מען געבין אמענטש פאר אמענטש. אין דעם דין איז אין דער גמרא צוויי דעות [מיינונגען], איינער זאגט מען זאל דעם שלעגער הרגנן, ווארום דער שלעגער איז ארוצח, ער האט גיוואלט הרגנן זיין חבר נאר ווייל דיא אשה איז אנגעקומען צווישען זייא איז דיא אשה פון אים געהרגת גיווארין, האט ער דאך גיוואלט הרגנן אמענטש אונ האט געהרגת אמענטש דריבער דארף מען אים הרגנן, אונ איינער זאגט ווייל דיא אשה האט ער ניט גיוואלט הרגנן, אונ ער האט זיא געהרגת אומגערין דריבער דארף מען אים ניט הרגנן, נאר ווייל ער האט גיוואלט הרגנן אמענטש, דריבער זאל ער גישטראפט ווערין מיט געלט, מען שאצט די אשה ווען זיא וואלט געלעבט וויא פיל וואלט זיא ווערט גיוועזן צו פארקויפין זיא פאר אדינסט אויף אייביג וויא אשפחה כנענית, אזוי פיל געלט זאל דער שלעגער געבין צו די מענטשין וואס דארפין זי ירשנן: (כד) עַיִן תַּחַת עַיִן אויב איינער האט בלינד געמאכט די אויג פון זיין חבר, דארף ער בצאהלין געלט פאר די אויג שֵׁן תַּחַת שֵׁן אויב איינער האט אויסגעהאקט אצאן פון זיין חבר, דארף ער בצאהלין געלט פאר דעם צאן יָד תַּחַת יָד אויב איינער האט אפגעהאקט אהאנט פון זיין חבר, דארף ער בצאהלין געלט פאר די האנט רֶגֶל תַּחַת רָגֶל אויב איינער האט אפגעהאקט אפוס פון זיין חבר דארף ער בצאהלין געלט כאר די פיס, די אלע שאדינס ווערין געשאצט גלייך וויא דער מענטש וואלט געדארפט פארקויפט ווערין פאר אקנעכט אויף אייביג וויא אכנענישער קנעכט וויא פיל איז ער ווערט גיוועזן פריער ווען ער האט געהאט ביידע אויגין, אדער אלע ציין, אדער ביידע הענט, אדער ביידע פיס, אונ ווי פיל איז ער איצט ווייניגער ווערט, אזוי פיל זאל דער שלעגער בצאהלין [ביז איצט שמועסט מען פון אשאדין, וואס דער מענטש איז גיווארין ווייניגער ווערט, איצט שמועסט מען נאר פון

רגל: כה כויה תחת כויה פצע
תחת פצע חבורה תחת חבורה:
ס כו וכי־יכה איש את־עין עבדו
או־את־עין אמתו ושחתה

רגלא: כה כואה חלף
כואה פדעא חלף
פדעא משקופי חלף
משקופי: כו וארי ימחי
גבר ית עינא דעבדיה
או ית עינא דאמתיה

תו"א מיכ תחת. שם: פלע תחת. שם כו פד פ:. חבורה תחת. ב"ק פד: וכי יכה איש. קידושין פד: ושחתה. קידושין כד ב"ק ט:

רשב"ם

(כה) כויה תחת כויה. אף ע"פשאין בכלל אלו חסרון אבר חייב דמי צער ובשת ורפוי. פצע מכת חרב

בעל הטורים

(כו) וכי יכה. אלו שני פסוקים מתחילין בוא"ו ומסיימין בוא"ו וכי יכה תחת עינו ואם שן עבדו תחת שנו הרי כ"ד כנגד כ"ד איברים שיולא בהם ויש בהם כ"ז תיבות כשתלרף עמהן שן ועין היו כ"ו אברים וכן בויאמר ארור כנען ויאמר ברוך ה' אלהי שם כ"ו תיבות ומתחילין בוא"ו ומסיימין בוא"ו:

שפתי חכמים / רש"י

דמים של האשה המוכה וה"ז נקרא קלר: מ ויליף מהקישא ולא נטילת אבר ממש כמי שדרשו רבותינו בפרק החובל
(ב"ק פד): (כה) כויה תחת כויה. מכות אם ועד עכשיו דבר בהבלה שיש בה פחת דמים ועכשיו
בשאין בה פחת דמים אלא נער כגון כוואו בשפוד על לפרניו אומדים כמה אדם כיולא בזה רולה ליטול
להיות מלטער כך: פצע. היא מכה המוליאה דם שפלע את בשרו נפרדו"ר בלעז (אפענע וואונדע) הכל
לפי מה שהוא אם יש בו פחת דמים נותן נזק ואם נפל למשכב נותן שבת ורפוי ובשת ולער ומקרא זה יתר
הוא ובהחובל דרשוהו רבותינו לחייב על הלער אפילו במקום נזק שאע"פ שנותן לו דמי ידו אין פוטרין אותו
מן הלער לומר הואיל וקנה ידו יש עליו להתכה בכל מה שירלה אלא אומרים יש לו להתכה בסם שאינו
מלטער כל כך וזה התכה בברזל ולערו: חבורה. היא מכה שהדם נלרר בה ואינו יולא אלא שמאדים הבשר
כנגדו ולשון חבורה טק"א בלעז (פפלעקקען) כמו (ירמיה יג) ונמר חברברותיו ותרגומו משקופי ל' הכאה בטדיר"א
בלעז (שלאג) וכן שדופות קדים שקיפן קידום חבוטות ברוח וכן על המשקוף על שם שהדלת נוקש עליו:
(כו) את עין עבדו. כנעני אבל עברי אינו יולא בשן ועין כמו שאמרנו אלל לא מ תלא כלאת העבדים:

עניני חקים מצות ומשפטים

והתורה אמרה עין תחת עין ולא עין ונפש תחת עין וא"כ אין בזה השוות היושר והמשפט לכל טבעי בני אדם זולתי אם ישלם דמים. ועוד ראיה לדברי רז"ל שכונת הכתוב לשלם ממון לא עין ממש. דכתיב ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו וגו' עין תחת עין וגו'. ואי אפשר שיתקיים הכתוב הזה אלא כפי קבלת רז"ל בדמים ולא נטילת אבר ממש לפי שאי אפשר לאדם לעשות חבורה לחברו כאותה שעשה לו חברו כאורך וברוחב ובעומק ולא יתכן לו לצמצם ואם יעשה פחות או יותר לא קיים כאשר עשה כן יעשה לו. אלא מוכח מכאן שאינו ממש אלא דמים כדמי מה שעשה לא פחות ולא יותר. ויהי' פירוש כאשר עשה כן יעשה לו כאשר הרע כן ירעו לו. ומלינו כמו כן בשמשון שאמר כאשר עשו לי כן עשיתי להם. והלא הם גזלו את אשתו והוא שרף תבואתם והרי מעשה שלו לא היה כמעשה שלהם. אלא ודאי הכונה כמו שהם הרעו לי הרעותי להם אף שהרעות אינם דומים זה לזה:

פירוש לתורת אלהים

שמערצין און ער איז ניט וויניגער ווערט]: (כה) כויה תחת כויה דהיינו ראובן האט געהאלטין אאנגעברענטין אייזין און האט אנגערירט דעם אייזין אויף דעם נאגיל פון שמעון'ס פינגער, און שמעון האט פון דעם גרויסע שמערצין, שאצט מען די שמערצין. מען פרעגט ביא אזוי אמענטש וויא שמעון איז אזוי רייך וויא שמעון און אזוי איידיל וויא שמעון, וויא וואלט גיוועין אז אויף אים וואלט גיוועין אגזרה פון מלכות מען זאל אים טאהן אזעלכע יסורים וויא ראובן האט גיטאהן צו שמעון, ווי פיל וואלט ער געבין מען זאל אים דיא יסורים ניט טאהן, אזוי פיל זאל ראובן געבין צו שמעון פצע תחת פצע אז איינער האט געמאכט זיין חבר אוואנד וואס איז ארויס גענאנגען בלוט, דארף ער בצאהלין פאר די שמערצין פון די וואנד, און מען שאצט וויא ביא כויה חבורה תחת חבורה אז איינער האט גיטאהן אקלאפ זיין חבר און האט אים געמאכט אבייל, וואס די בלוט איז פארלאפין אונטער די הויט, דארף ער בצאהלין פאר דיא שמערצין פון דעם בייל, און מען שאצט וויא ביא כויה וצו די אלע זאכין קענען זיין נאך ערליי בצאהלונג ביא אאויג, ביי אהאנט, ביי אפוס, דארף מען נאך בצאהלין פאר דיא שמערצין און פאר די צייט וואס ער איז קראנק פון דיא שמערצין און קען ניט פארדינען אפילו ווי ער וועט שפעטער פארדינען, און פאר דיא שאנדע וואס ער איז בלינד, אדער אן אהאנט, אדער אן אפוס, און בצאהלין אדאקטאר ער זאל אים היילין, דאס הייסט נזק צער רפוי שבת בושת [ועיין ב"ק פ"ק החובל]: (כו) וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו ושחתה ווען איינער וועט אויסשלאגין דיא אויג פון זיין כנענישען קנעכט אדער פון זיין כנענישע דינסט און די אויג איז שוין פארדארבין קאליע

וִיחַבְּלִינָהּ לְבַר חוֹרִין יִפְטְרִינֵיהּ חֲלַף עֵינֵיהּ: כז וְאִם שִׁנָּא דְעַבְדֵּיהּ אוֹ שִׁנָּא דְאַמְתֵיהּ יַפֵּיל לְבַר חוֹרִין יִפְטְרִינֵיהּ חֲלַף שִׁנֵּיהּ: כח וַאֲרֵי יִגַּח תּוֹר יַת גַּבְרָא אוֹ יַת אִתְּתָא

לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ:
כז וְאִם־שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ־שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל
לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת שִׁנּוֹ: פ
כח וְכִי־יִגַּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־

תו"א תחת עינו. ב"ק מד: ואם שן עבדו. קידושין פד: לחפשי. קידושין כד: וכי יגח שור. ברכות נו ב"ק ב לט מב:

רשב"ם

וחבורה בציפורניו דבר מועט: (כו) תחת עינו. בעבד כנעני:

רש"י

תחת עינו. (מכילתא) וכן בכ"ד ראשי ג אברים אצבעות הידים והרגלים ושתי אזנים והחוטם וראש הגויה שהוא גיד האמה. ולמה נאמר שן ועין שאם נאמר עין ולא נאמר שן הייתי אומר מה עין שנברא עמו אף כל שנברא עמו והרי שן לא נברא עמו. ואם נאמר שן ולא נאמר עין הייתי אומר אפילו שן תינוק שיש לה חליפין לכך נאמר עין: (כח) וכי יגח שור. (מכילתא. ב"ק כד) אחד שור ואחד כל בהמה וחיה ועוף אלא שדיבר הכתוב בהווה:

שפתי חכמים

דעברי או העבריה: ג הוא בנין אב משן ועין כו' הלא השוה שבהן שהן מומין קבועים וראשי אברים ובגלוי וכמתכוין אף כל וכו' ולא חתך ממנו בשר שחוזר: ם ילפינן שור שור משבת כו' כמו שפירש"י על פסוק שור או

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כו) לחפשי ישלחנו. מדרש ולכך יוצא עבד כנעני בשן ועין אמר הקב"ה חם ראה ערות אביו והגיד לאחיו בפיו לפיכך נתקלל להיות עבד לאחיו וזה לקה בדבר שקלקל בעיניו או בשיניו לפיכך יצא בהן לחרות:

עניני חקים מצות ומשפטים

(כח) וכי יגח שור את איש או את אשה ומת וגו'. ולא אמר כי ימית שור את איש וגו' רק כי יגח שור וגו' ומת וגו'. לומר לך כי אין השור ממית כ"א העון ממית. רק השור הוא הסרסור. כי הוא לא יעשה רק נגיחה ומת האיש או האשה כמעלמם. כי הם ימותו בעונם כ"א שנתגלגל מיתתם ע"י השור ההוא. כי הרבה שלוחים למקום. וע"כ הגם שהשור יסקל על שנתגלגל רע על ידו עכ"ז בעל השור נקי ולא יאשם על שלא שמרו אחרי שהמית בחטאו מת ודי לו שאבד שורו על שממקום אחר גרם חטאו לאבדו ולהתגלגל מיתת זה ע"י ממונו. אך אם שור נגח הוא גם בעליו יומת. שיתן כופר נפשו. כי אז הביא הוא את שורו שתתגלגל תקלה על ידו:

פירוש לתורת אלהים

אויף אייביג לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ זאל ער ארויסשיקען פרייא דעם קנעכט אדער דיא דינסט תַּחַת עֵינוֹ פאר דיא אויג וואס ער האט זיין כנענישען קנעכט אדער זיין כנענישע דינסט אויסגישלאגען: (כז) וְאִם שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל אונ אויב ער האט אויסגעהאקט אצאן פון זיין כנענישען קנעכט אדער פון זיין כנענישע דינסט לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ זאל ער ארויס שיקען פריי דעם קנעכט אדער דיא דינסט תַּחַת שִׁנּוֹ פאר דעם צאן וואס ער האט אויסגעהאקט אים אדער איר. אונ די תורה האט רחמנות געהאט אויף דעם עבד כנעני אדער אויף די שפחה כנענית זיי זאלין ניט דינען ביי אבעל הבית וואס שלאגט אזוי אומדערבארעמדיג זיין קנעכט אדער זיין דינסט, דריבער האט די תורה גיזאגט דער בעל הבית מוז זיי פריי לאזין: (כח) וְכִי יִגַּח שׁוֹר אֶת אִישׁ אוֹ אֶת אִשָּׁה וָמֵת אויב א אקס וועט שטויסין אמאנספערזאהן אדער אנקבה אונ דער מענטש וועט שטארבין פון דעם שטויס.

מצות השם

(נא) [עשה כא] לדון דין שור שנאמר וכי יגח שור את איש:

(כח) וְכִי יִגַּח שׁוֹר אֶת אִישׁ וגו'. אויב א אקס האט גישטויסין א אקס מיט דיא הערנער אדער מיט זיין קערפער, אדער דער אקס האט צו בראכין כלים. אונ אפילו א חיה אדער א עוף האבין גיטאהן דעם שאדין. דארף דער בעל הבית בצאהלין דעם שאדין, אויב דער אקס האט גיטאהן דעם שאדין דאס ערשטע מאהל אונ אפילו דאס צווייטע מאהל, דארף דער בעל הבית בצאהלין נאר אהאלבין שאדין, מען פארקויפט דעם אקס אונ מען נעמט אפ פון אים אהאלבין שאדין, אונ אויב דער אקס איז ניט ווערט וויא פיל דער האלבער שאדין, איז פארפאלין, נעמט ער ניט, אונ אויב דער אקס האט שוין גישטויסין דרייא מאהל מוז מען בצאהלין דעם גאנצין שאדין, אונ פון זיין פארמעגין, אונ דאס איז נאר אויב דער אקס פון ראובן האט גישטויסין דעם אקס פון שמעון אין גאס, אדער דער אקס פון ראובן איז אריין געגאנגען אין דעם הויף פון שמעון אונ האט גישטויסין דעם אקס פון שמעון, דארף ראובן בצאהלין פאר דעם ערשטין אונ צווייטין מאהל אהאלבין שאדין אונ פאר דעם דריטען מאהל אגאנצין שאדין, אבער אז דער אקס פון ראובן איז אריין געגאנגען אין דעם הויף פון שמעון, אונ דער אקס פון שמעון האט גישטויסין דעם אקס פון ראובן, דארף ניט שמעון בצאהלין, ווארום שמעון קען זאגין צו ראובן האט דיין אקס ניט געדארפט אריין קומען צו מיר אין הויף, אונ אויב דער אקס פון ראובן האט געהרגת אמענטש דאס ע"שטע מאהל, דארף מען דעם אקס הרגנן, אונ אויב דער אקס איז אנטלאפין אונ מען האט אים ניט געהרגת. אונ ער האט געהרגת נאך אמענטש, דארף מען איצט דעם אקס הרגנן, אונ אויב דער אקס איז נאך אמאהל אנטלאפין, אונ האט געהרגת אדריטען מענטש, דארף מען דעם אקס הרגנן אונ דער בעל הבית פון דעם אקס דארף געבין כופר [אויסלייז געלט] וויא פיל דער געהרגתער איז ווערט גיוועזן איידער מען האט אים געהרגת.

אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי׃
כט וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־

וִימוּת אִתְרְגָמָא יִתְרְגֵם תּוֹרָא וְלָא יִתְאֲכֵיל יַת בִּסְרֵיהּ וּמָרֵיהּ דְּתוֹרָא יְהֵא זַכָּאָה׃ כט וְאִם תּוֹר נַגַּח הוּא מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַדְמוֹהִי וְאִתַּסְהַד בְּמָרֵיהּ וְלָא נַטְרֵיהּ וְיִקְטוֹל גְּבַר אוֹ אִתְּתָא תּוֹרָא יִתְרְגֵם וְאַף מָרֵיהּ

תו"א סקול יסקל. קידושין נו ב"ק מא:

רשב"ם

(כח) סקול יסקל השור. לפי הפשט ולא יאכל את בשרו לא לנכרי ולא לכלב לאחר שנסקל ואף על פי שהנבלה וטריפה כתוב כבר או מכור לנכרי לכלב תשליכון אותו כאן אינו מותר בהנאה לאחר סקילה. וחכמים פירשו משנגמר דינו אסור אפילו שחטו לאחר גמר דין: ובעל השור נקי. כל זמן שלא הועד בו:

בעל הטורים

(כח) ולא יאכל. בגימטריא ולא הנאה: (כט) נגח. ב' במסורה הכא ואידך או נודע כי שור נגח הוא כדאיתא בפרק שור שנגח דילפינן נזקין ממיתה לחייב על הקטנים כגדולים

שפתי חכמים — רש"י

חמור: ע תמול ושלשום ונגיחה שנגח היום (נח"י) וכא ללמד ולא יאכל את בשרו. (פסחים כב) ממשמע שנאמר
סקול יסקל השור איני יודע שהוא נבלה ונבלה אסורה באכילה אלא מה ת"ל ולא יאכל את בשרו שאפי' שחטו
לאחר שנגמר דינו אסור באכילה (ב"ק מא) בהנאה מנין ת"ל ובעל השור נקי כאדם האומר לחבירו יצא פלוני נקי
מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום זהו מדרשו ופשוטו כמשמעו לפי שנאמר במועד וגם בעליו יומת הוצרך לומר
בתם ובעל השור נקי: (כט) מתמול שלשום. הרי ע שלש נגיחות (מכילתא): והועד בבעליו. (ב"ק כג)
ל' התראה בעדים כמו (בראשית מג) העד העיד בנו האיש: והמית איש וגו'. לפי שנאמר כי יגח אין לי אלא

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כח) סקול יסקל השור. פירש"י ממשמע שנא' סקול יסקל השור איני יודע דלא יאכל נבלה הוא ונבלה אסורה באכילה אלא מלמד שאם שחטו לאחר שנגמר דינו שאסור באכילה. וא"ת אימא דלא יאכל אתא לבן פקיעה דניתר בשחיטת אמו ואתא האי קרא למימר דאם אותו בן פקועה נגח ונסקל שאע"פ שאינו נבלה יהא אסור וי"ל כיון דבן פקועה ניתר בלא שחיטה אם כן הוה ליה כמו שנשחט קודם גמר דינו דקים לן דמותר בשחיטה:
(כט) ואם שור נגח הוא. בבא קמא פרק כיצד הרגל פליגי אביי ורבא אביי אמר תמול חד מתמול תרי שלשום תלת ולא ישמרנו אתא לנגיחה רביעית ורבא אמר תמול מתמול חד שלשום תרי ולא ישמרנו [האידנא] (הרי כאן

פירוש לתורת אלהים

וואס דער אָקס האָט אים אָדער איר גיטאָהן סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר דעם אָקס זאָל מען בעוואַרפין מיט שטיינער און מען זאָל אים הַרְגֶנֶן וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ און זיין פלייש טאָר מען ניט עסין, אֲפִילוּ הֲנָאָה האָבין פון דעם פלייש טאָר מען אויך ניט, מען טאָר ניט פאַרקויפין און ניט שיינקען די פלייש צו אַ עכו"ם און מען טאָר ניט געבין די פלייש צו אַ הונט, [די גמרא זאָגט באַלד ווי בית דין האָבין געפּסקת מען זאָל דעם אָקס הַרְגֶנֶן, אֲפִילוּ מען האָט אים געשאָכטין פון דעסטוועגין טאָר מען ניט עסין זיין פלייש און מען טאָר ניט הֲנָאָה האָבין פון אים] וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי און דער בַּעַל הַבַּיִת פון אָקס איז ריין, ער ווערט ניט געשטראָפט. (כט) וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם אויב דער אָקס איז געוואוהנט צו שטויסין מענטשין און זאָל זיי הרגנן, ער האָט היינט געשטויסין און האָט נעכטין געשטויסין און האָט פאַר נעכטין געשטויסין וְהוּעַד בִּבְעָלָיו און עס איז אָנגיזאָגט גיוואָרין דעם בַּעַל הַבַּיִת אַז דער אָקס האָט שוין געהרגת דריי מענטשין וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ און דער בַּעַל הַבַּיִת וועט דעם אָקס ניט היטען וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה און דער אָקס וועט הרגנן אַפערטין מענטש, אַ מאַנספּערזאָהן אָדער אַ נְקֵבָה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל דעם אָקס זאָל מען בעוואַרפין מיט שטיינער און מען

מצות השם

(נג) [לאו לא] שלא לאכול בשר שור הנסקל שנאמר ולא יאכל את בשרו

אז מען וואָלט אים פאַרקויפט פאַר אַקנעכט, אַזוי פיל דאַרף דער בַּעַל הַבַּיִת פון אָקס געבין צו די יורשים פון דעם נהרגתין, אַז אַ אָקס האָט געהרגת אַכנעַנישען קנעכט ווָס איז פאַרקויפט צו אַיוּד, דער בַּעַל הַבַּיִת פון אָקס דאַרף צאָהלין דעם האַר פון קנעכט, דרייסיג טאָהלער, דער דין איז גיוועזן ווען די יודין האָבין געוואוהנט אין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: (כח) סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וגו'. אויב אַ אָקס האָט געהרגת אַמענטש, און בית דין האָבין געפּסקת מען זאָל דעם אָקס הַרְגֶנֶן, און איידער מען האָט אים געהרגת האָט מען אים געשאָכטין ווי דער דין איז, פון דעסטוועגין טאָר מען ניט עסין דיא פלייש פון דעם אָקס, און מען טאָר ניט הֲנָאָה האָבין פון דעם פלייש, מען טאָר ניט שיינקען און ניט פאַרקויפין דיא פלייש צו אַ עכו"ם און מען זאָל אפילו ניט געבין צו אַהונט דאָס פלייש, און אַז איוּד עסט פון די פלייש אַשטיקיל אַזוי גרויס ווי אַ איילבירט קומט אים מַלְקוֹת;

בעליו יומת: ל אם כפר יושת עליו ונתן פדין נפשו ככל אשר יושת עליו: לא או בן יגח או בת יגח כמשפט הזה יעשה לו: לב אם עבד יגח השור או אמה כסף שלשים שקלים יתן לאדניו והשור

יתקטיל: ל אם ממון ישון עלוהי ויתן פורקן נפשיה ככל די ישוון עלוהי: לא או בר ישראל יגח תורא או לבת ישראל יגח כדינא הדין יתעביד ליה: לב אם לעבדא יגח תורא או לאמתא כספא תלתין סלעין יתן לרבוניה

תו"א ככל אשר. ב"ק כז: או בן יגח. ב"ק מג. מד: כמשפט הזה. ב"ק לג מב: יומשה ט. ב"ק ה: אם עבד יגח. ב"ק מג: כסף שלשים. כתובות מב ב"ק מג:

בעל הטורים

(ל) פדיון. ב' במסורה הכא ואידך ויקר פדיון נפשם רמז למ"ד כופרא כפרה בשביל שיקרה נפשם בעיני הקב"ה נתן להם שאו לכפרה: פדיון נפשו. בגימטריא הדמים של מזיק ובנימ'

רשבים

(כט) וגם בעליו יומת. בידי שמים ואם יתן כופר פטור ממיתה בידי שמים: (לב) אם עבד. כנעני יגח השור המועד או שור תם פטור:

רש"י

שמאיו בנגיחה. המיתו בנשיכה דחיפה ובעיטה מנין. פ ת"ל והמית: וגם בעליו יומת. בידי שמים. ישל בידי אדם ת"ל (במדבר לה) מות יומת המכה רוצח הוא על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על רציחת שורו (סנהדרין לג): (ל) אם כפר יושת עליו. אם זה אינו תלוי והרי הוא כמו אם כסף תלוה לשון צ אשר זה משפטו שישיתו עליו ב"ד כופר: ונתן פדיון נפשו. דמי ניזק דברי רבי ישמעאל. ר"ע אומר דמי מזיק (ב"ק כז): (לא) או בן יגח. בן שהוא קטן: או בת. ק שהיא קטנה לפי שנאמר והמית איש או אשה יכול אינו חייב אלא על הגדולים ת"ל או בן יגח וגו' לחייב על הקטנים כגדולים (מכילתא): (לב) אם עבד או אמה. ר כנענים (מכילתא): שלשים שקלים יתן. גזירת הכתוב הוא בין שהוא שוה אלף זוז בין שאינו שוה

שפתי חכמים

שאינו חייב אלא בנגיחה רביעית: פ דקרא יתירא הוא שבכבר כתיב וכי יגח שור את איש וגו' ומת ומניד אחריו ואם שור נגח הוא מת"ל עוד והמית לרבות בכל מידי שהמית דומיא דקרן. (קנ"מ) והא דלא נקט רבילה י"ל דכיילי' בדחיפה: צ וא"ת והא רש"י ס"פ יתרו גבי אם מזבח אבנים הביא דברי ר"י דג' אם רש אינם תלויים ולא הביא זה אם כופר יושת. וי"ל דאם כופר א"ג דלא תלוי הוא והוא חובה מ"מ תלוי הוא בדבר אחר שאם י.ה שור אדם והמיתו אזי חייב בכופר מ"ה לא חשיב. רא"ם: ק וא"ת א"כ איש או אשה ל"ל וי"ל דאי לאו איש ואשה ה"א דבן או בת בגדולים איירי א"נ דאין עונשין מן הדין: ר מדכתיב

דעת זקנים מבעלי התוספות

נגיחה) חייב וע"כ חייב ר"ל כשינגח נגיחה רביעית כדאמרי' בפ' חזקת הבתים אימא שור המוע' עד נגיחה רביעית לא מחייב טשמע דכ"ע מודי בה אלא בהא פליגי אביי ורבא דאביי מפיק כל הארבעה נגיחות מקרא גופיה ורבא לא מפיק מקרא אלא שלש ואי קשיא מאי נפקא מיניה ואומר הרב עזרא הנביא זכרונו לברכה דנפקא מינה דאביי דארבע נגיחות מקרא גופיה לא מחייב אליבא דרב יהודה אלא אם כן היתה הנגיחה הארבעה ביום אחד לבדה אחר שלש נגיחות ולרבא אפילו היתה הנגיחה הארבעה ביום שנגחה השלישית מחייב:

(לב) שלשים שקלים. גזרת הכתוב הוא ומכאן רמז דכתיב עבד עבדים יהיה לאחיו יהיה בגימ' שלשים:

פירוש לתורת אלהים

זאל אים הרגנן וגם בעליו יומת און דער בעל הבית וועט אויך שטארבין פאר זיין צייט דורך הקב"ה, וויא אזוי הקב"ה וועט אויף אים גוזר זיין מיט וועלכע מיתה ער זאל שטארבין: (ל) אם כופר יושת עליו אויב בית דין וועט פסקנן אויף דעם בעל הבית ער זאל געבין אויסלייז געלט, דאס זאל זיין א אויסלייזונג וואס ער וועט זיך אויס-לייזין פון טויט, הקב"ה זאל אים ניט שטראפין ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושת עליו זאל ער געבין דאס אויסלייזונג פון זיין לעבין ווי פיל בית דין וועלין טאהן אויף אים, וויא פיל בית דין וועלין אים הייסין געבין, און אויב בית דין וועלין ניט פסקנן ער זאל געבין אויסלייזונג געלט אדער ער וויל ניט געבין דאס געלט וואס בית דין האבין געפסקנת, נייט מען אים ניט ער זאל זיך אויס-לייזין נאר הקב"ה וועט אים שטראפין: (לא) או בן יגח או בת יגח אויב דער אקס וועט שטויסין אקינד און וועט אים הרגנן, סאיי דאס קינד איז אזכר און סאיי אנקבה כמשפט הזה יעשה לו זאל גיטאהן ווערין מיט דעם אקס און מיט דעם בעל הבית ווי דער דין וואס איז פריער גישטאנען. עס איז קיין אונטערשייד צו דער אקס הרגנת אגרויסין מענטש צו ער הרגנת אקינד: (לב) אם עבד יגח השור או אמה אויב דער אקס וועט הרגנן אכנעני'שען קנעכט אדער אכנעני'שע דינסט וואס זענען פארקויפט צו אייביג כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו דער בעל הבית פון אקס זאל געבין צום בעל הבית פון קנעכט דרייסיג טאלער, פאר אלע כנעני'שע דינסטען און כנעני'שע קנעכט צאהלט מען גלייך, סאיי דער קנעכט אדער די דינסט זענען פיל ווערט אדער ווייניג ווערט איז אלץ דער צאהלונג דרייסיג טאלער והשור יסקל און

יִסָּקֵל: ס לג וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי־יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל־שָׁמָּה שּׁוֹר אוֹ חֲמוֹר: לד בַּעַל הַבּוֹר

וְתוֹרָא יִתְרְגֵם: לג וַאֲרֵי יִפְתַּח גְּבַר גּוֹב אוֹ אֲרֵי יִכְרֵה גְּבַר גּוֹב וְלָא יְכַסֵּינֵיהּ וְיִפֵּל תַּמָּן תּוֹרָא אוֹ חֲמָרָא: לד מָרֵיהּ

תו"א וכי יפתח. ב"ק יט מט נ נא נה: או כי יכרה. ב"ק מח מט נ נא: ולא יכסנו. ב"ק מו נב זבחים סו: ונפל שמה. ב"ק כח נ נב נד: בפ' בכור. זבחים פו:

רשב"ם

(לג) וכי יפתח איש בור. שהוא עמוק ונגמרה מלאכתו כבר ופשע ולא כיסהו: או אפילו כי יכרה איש בור ולא יכסנו בכל יום לעת ערב בצאתו ממלאכתו לפי שעדיין למחר צריך ליכנס בו ולחפור עוד וטורח הוא לו

בעל הטורים

הדמים של נזק: (לד) לבעליו. ג' הכא ואידך ישלם לבעליו כש"ש עושר שמור לבעליו לרעתו שזה מחמת עפרו כרה בור ברה"ר

שפתי חכמים

כסף שלשים שקלים יתן וגו' ואי בעבד עברי איירי כופר בעי שלומי: ש ונראה דרש"י בא לתרץ הא דפי' אם עבד או אמה כנענים או אינו אלא אפי' בעברים וא"ל דהא דינן בכופר שמא בא הכתוב להחמיר עליו וניעא אם הכופר הוא יותר משלשים שקלים יתן הכופר ואם השלשים הם יתרים על נתינת הכופר יתן השלשים שקלים לכן פי' שלשים שקלים גזירת הכתוב הוא וכו' וא"כ אין לחלק בשלשים שקלים ולחלק בעבד עברי כדפי': ת פי' שאם חפר אחד בור תשעה ובא אחר והשלימו לעשרה האחרון חייב בין שמת בו השור בין הוזק מפני שבתשלום העשרה אית בו מיתה ונזקים והראשון פטור מכלום אף מן הנזקים דאי ממיתה לא איצטריך קרא דהא לא עבד שיעור מיתה ופשיטא דפטור ממיתה: א פי' ולא תימא דלא סגי ליה בכסוי אלא עד דסתים ליה בעפרא קמ"ל: ב דאי ברשות היחיד מאי אמר לו מזיק לניזק תורך ברשותי מאי בעי וה"ה בחופר בור בכ"מ שלא יוכל לומר תורך ברשותי מאי בעי והרב לא בא למעט אלא בחופר בור ברשות היחיד (ב"ק דף מט): ג (רא"ם) תימה דבב"ק דף נ"ד מפרש תלמודא לנפילת הבור כסף ישוב לבעליו כל דאית ליה בעלים וכו'. וי"ל הא דבעי הכא לימוד דכסף ישיב לבעליו דאי לאו קרא ה"א ונפל שמה הוא כלל חמור או שור הוא פרט ואין בכלל אלא מה שבפרט שור וחמור אין מידי אחרינא לא ואף הג"ש יכולה לבטל הכלל ופרט קמ"ל כסף ישיב לבעליו כל דאית ליה בעלים והכלל ופרט בטל ולפ"ז לא איצטריך אח"כ ג"ש דשור שור משבת וה"ל למכתב ונפל שמה הנופל שור וחמור ל"ל אלא שור ולא אדם וכו': ד גזירת הכתוב ולא שנא בר דעה ולא שנא לאו בר דעה ואפי' בלילה ואפי' סומא: ה פי' כגון שנפל בכור חמור עם כליו ונתקרעו הכלים חייב על הבהמה ופטור על

רש"י

אלא יש דינר והשקל משקלו ד' זהובים שהם חצי אונקיא למשקל היסר של קלוני"א: (לג) וכי יפתח איש בור. שהיה מכוסה וגלהו: או כי יכרה. למה נאמר אם על הפתיחה חייב על הכרייה לא כל שכן אלא להביא את אחר כורה ת שהוא חייב (ב"ק נא): ולא יכסנו. הא אם כסהו פטור א ובחופר ברה"ר ב דבר הכתוב (שם נה): שור או חמור. הוא הדין לכל בהמה וחיה שבכ"מ שנאמר שור וחמור אנו למדין אותו שור שור משבת שנאמר למען ינוח שורך וחמורך מה להלן כל בהמה וחיה כשור שהרי נאמר במקום אחר וכל בהמתך אף כאן כל בהמה וחיה ג כשור ולא נאמר שור וחמור אלא שור ולא ד אדם חמור ולא ה כלים (ב"ק נב): (לד) בעל הבור. בעל התקלה אע"פ שאין הבור שלו שעשאו ברה"ר עשאו הכתוב

דעת זקנים מבעלי התוספות

(לג) ונפל שמה שור. פרש"י ה"ה לכל שאר בהמה שהרי בכל מקום שנאמר שור ילפינן שור שור משבת ולא נאמר שור או חמור אלא למדרש שור ולא אדם חמור ולא כלים. וא"ת והלא איצטריך חד מינייהו למילף משבת וא"כ היכי אמעיט אדם וכלים וי"ל דאי לא ממעיט אדם וכלים הוה ליה למכתב ונפל ותו לא ויהא משמע שכל מה שיפול לשם בין כל בהמה בין אדם וכלים יהא חייב וא"כ מונפל היא מרבה כל כמו בשבת שור וחמור למה לי ש"מ תרוייהו לדרשא. ומיהו קשיא דלמה לי שור ולא אדם תיפוק ליה מדכתיב והמת יהיה לו מי שהמת שלו יצא זה שאין המת שלו דהמת אסור בהנאה. וי"ל דמיירי בעבד כנעני של ישראל שלא מל ולא טבל דשרי בהנאה כדאמרינן בירושלמי אקשי' אחריתי תפתר בגוי מת וטעמא דמת אסור בהנאה משום דילפינן מעגלה ערופה דכתיב וערפו שם וכתיב ותמת שם מרים בעי דומיא דמרים שהית' ישראלית לאפוקי עכו"ם:

פירוש לתורת אלהים

דער אָקס זאָל ווערן בּעוואָרפֿן מיט שטיינער בּיז ער וועט גערהרגעט ווערן: (לג) וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אויב איינער האָט געזעהן אין גאַס איז דאָ אַגרוּב אוּנ די גרוּב איז בּדעקט מיט ברעטער אָדער מיט איין אַנדער זאַך, אוּנ ער האָט אויפגעדעקט די גרוּב אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בּוֹר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ אָדער ער האָט געגראָבען אין גאַס אַנייע גרוּב אוּנ האָט די גרוּב ניט בּדעקט, זיא איז געבּליבען אויפגעדעקט וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר אוּנ אין דיא גרוּב איז אַריין געפאַלען אַאָקס אָדער אַאייזיל, אוּנ זייא זענען געהרגעט געוואָרען אָדער זייא האָבען זיך געמאַכט אשאָדען, דהיינו זייא האָבען צו בּראָכען אפּוּם: (לד) בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם דער מענטש וואָס האָט געגראָבען די גרוּב אָדער ער האָט אויפגעדעקט די

מצות השם

(נג) [עשה כב] לדון דיני בור שנאמר וכי יפתח איש בור:

(לג) וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר וגו'. אויב איינער האָט געגראָבען אַגרוּב אין גאַס, טיף צעהן טפחים, דאָס איז אַאייל מיט צוויי דריטעל אייל, אוּנ אין די גרוּב איז אַריין געפאַלען אַבהמה אוּנ איז געהרגעט געוואָרען, דאַרף דער בעל הבית בּצאָהלען אַגאַנצען שאָדען, וויא פיל די בּהמה איז ווערט געוועזען ווען זיא האָט געלעבּט, אַזוי פיל דאַרף בּצאָהלען דער וואָס האָט געגראָבען דיא גרוּב, אוּנ אויב דיא בּהמה איז ניט געהרגעט געוואָרען, זיא האָט זיך נאָר געטאָהן אשאָדען זיא האָט אַפּוּם צו בּראָכען, אַפילוּ דיא גרוּב איז ניט טיף צעהן טפחים, דאַרף מען אויך בּצאָהלען פאַר דעם שאָדען, אוּנ אויב אַמענטש איז אַריין געפאַלען אין דיא גרוּב אוּנ איז געהרגעט געוואָרען, אָדער ער האָט זיך געטאָהן אשאָדען, צו בּראָכען אַפּוּם אָדער אַהאַנט, אָדער כּלים זענען אַריין געפאַלען אוּנ צו בּראָכען געוואָרען, דאַרף מען ניט בּצאָהלען פאַר זייא, דיא מצוה איז אויף יעדער אָרט אוּנ אין יעדער צייט:

יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת
יִהְיֶה־לּוֹ׃ ס לה וְכִי־יִגֹּף שׁוֹר־אִישׁ
אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת־
הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת־כַּסְפּוֹ וְגַם

אונקלוס: דְגוּבָא יְשַׁלֵּם כַּסְפָּא יָתֵיב לְמָרוֹהִי וּמִיתָא יְהֵי דִילֵיהּ׃ לה וַאֲרֵי יִגּוֹף תּוֹר דִּגְבַר יַת תּוֹרָא דְחַבְרֵיהּ וִימוּת וְיִזַבְּנוּן יַת תּוֹרָא חַיָּא וְיִפְלְגוּן יַת כַּסְפֵּיהּ וְאַף יַת דְּמֵי מִיתָא

תו"א כסף ישיב. ב"ק ז ט י יא יד נד: והמת יהיה. ב"ק ג נא נג נד: וכי יגף ב"ק ב: את שור רעהו. ב"ק ז לו נח: ומכרו את. ב"ק לג לד: וחצו את כספו. ב"ק כו: וגם את המת. ב"ק לד:

בעל הטורים

זכוה לרעתו שמחייבו לשלם כנזקו וכי היכי דדרשינן הכא ישיב

רשב"ם

לכסותו בכל יום אעפ"כ חייב הוא בעל הבור הפותח או הכורה: (לד) והמת יהיה לו. לפי הפשט כיון משלם כל דמיו בדין הוא שהמת יהיה למזיק אבל חכמים פירשו לניזק כי פחת הנבלה דניזק הוא: (לה) וחצו את כספו. חכמי' פירשו כל הפסוק כי עולה הכל לתשלומי חצי נזק ופירשו שוויו של חי ושל מת לפי ענין

רש"י

בעליו להתחייב עליו בנזקין: **כסף ישיב לבעליו.** ישיב לרבות שוה כסף ואפילו סובין (שם ז). (והא דכתיב מיטב שדהו וכתב רש"י שהניזקין מן עידית תירץ בגמרא דפ"ק דב"ק רב הונא בריה דרב יהושע דזהו אם בא לגבות קרקע אבל מטלטלי כל מילי מיטב הוא דאי לא מזדבן הכא מזדבן הכא): **והמת יהיה לו.** (מכילתא ב"ק ז) ו לניזק שמין את הנבילה ונוטלה בדמים ומשלם לו המזיק עליה תשלומי נזקו: (לה) **וכי יגף.** ידחוף בין בקרניו בין בגופו בין ברגליו בין שנשכו בשניו כולן בכלל נגיפה הם שאין נגיפה אלא ל' מכה: **שור איש.** שור ז של איש: **ומכרו את השור וגו'.** בשוים הכתוב מדבר שור שוה ר' שהמית שור שוה ר' בין שהנבילה שוה הרבה בין שהוא שוה מעט כשנוטל זה חצי החי וחצי המת וזה חצי החי וחצי המת נמצא כל אחד מפסיד חצי נזק שהזיקה המיתה למדנו שהתם משלם חצי נזק שמן השוין אתה למד לשאינן שוין כי דין התם לשלם הלי נזק לא פחות ולא יותר או יכול אף בשאינן שוין בדמיהן כשהן חיים אמר הכתוב וחצו את שניהם אם אמרת כן פעמים שהמזיק משתכר הרבה כשהנבילה שוה לימכר לנכרים הרבה יותר מדמי שור המזיק ואי אפשר שיאמר הכתוב שיהא המזיק נשכר או פעמים שהניזק נוטל הרבה יותר מדמי נזק שלם שחצי דמי שור המזיק שוין יותר מכל דמי שור הניזק ואם אמרת כן הרי תם המור ממועד על כרחך לא דבר הכתוב אלא בשוין ולמדך שהתם משלם חצי נזק ומן השוין תלמוד לשאינן שוין שהמשתלם חצי נזקו שמין לו את הנבלה ומה שפחתו דמיו בשביל המיתה נוטל חצי הפחת והולך ולמה אמר הכתוב בלשון הזה ולא אמר ישלם חציו ללמד שאין התם משלם אלא מגופו ואם נגח ומת אין

שפתי חכמים

הכלים: ו דאילו למזיק לכתוב רחמנא בעל הבור ישלם ולשתוק מוהמת יהיה לו אלא לניזק וכו': ז פירוש לא שור את איש

פירוש לתורת אלהים

נעגראבענע גרוב זאל ער בצאהלין פאר דעם שאדין כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו דאס געלט פון די בהמה זאל ער צוריק געבין צום בעל הבית וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ אונ דער טויטער אקס אדער דער טויטער אייזיל גיהער צום בעל הבית, דער מענטש פון אקס אדער פון אייזיל נעמט די נבלה אונ מען שאצט זיא וויא פיל זיא איז ווערט דאס איבעריגע בצאהלט מען אים, דהיינו דער אקס אדער דער אייזיל ווען זיי האבין גילעבט זענען זיי ווערט גיוועזן צעהן רובל אונ די נבלה איז ווערט דריי רובל, זאל מען אים בצאהלין נאך זיבען רובל: (לה) וְכִי יִגֹּף שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת אויב דער אקס פון אמענטש [דהיינו פון ראובן] האט נישטויסין דעם אקס פון זיין חבר [דהיינו פון שמעון], אונ דער אקס פון שמעון איז געהרגת גיווארין, אונ דא שמועסט אז דער אקס האט איצט גישטויסין דעם ערשטין מאהל אדער דעם צווייטין מאהל [דער אקס הייסט אתם], דארף ער נאר בצאהלין אהאלבין שאדין, אונ דעם האלבין שאדין נעמט מען פון דעם אקס, אונ דא שמועסט ווען דער אקס האט גילעבט איז ער ווערט גיוועזן אזוי פיל וויא דער אקס וואס האט אים געהרגת, דהיינו ביידע אקסין זענען ווערט גיוועזן צו צוויי הונדערט גילדין, אונ דער טויטער אקס איז ווערט פופציג גילדין האט שמעון שאדין הונדערט מיט פופציג גילדין, דארף מען אים בצאהלין אהעלפט פון דעם שאדין דאס איז פינף אונ זיבעציג גילדין, אונ פופציג גילדין איז ווערט דיא נבלה, צו זאמען וועט שמעון האבין פון דעם אקס הונדערט פינף אונ צוואנציג גילדין, דריבער זאגט די תורה וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי מען זאל פארקויפין דעם לעבעדיגען אקס פון ראובן וועט מען נעמען פאר אים צוויי הונדערט גילדין וְחָצוּ אֶת כַּסְפּוֹ מען זאל דאס געלט צו טיילין הונדערט גילדין זאל נעמען ראובן אונ הונדערט גילדין זאל נעמען שמעון וְגַם אֶת הַמֵּת יֶחֱצוּן דעם טויטין אקס זאל מען אויך צו טיילין, מען זאל פארקויפין דיא נבלה פאר פופציג גילדין וועט ראובן נעמען פינף אונ צוואנציג גילדין אונ שמעון וועט נעמען פינף אונ צוואנציג גילדין,

את־המת יחצון׃ לו או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשם ולא ישמרנו בעליו שלם ישלם שור תחת השור והמת יהיה־לו׃ ס
לז כי יגנב־איש שור או־שה וטבחו או מכרו חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע־צאן תחת השה׃

אונקלוס

יפלגון׃ לו או אתידע ארי תור נגח הוא מאתמלי ומדקדמוהי ולא נטריה מריה שלמא ישלם תורא חלף תורא ומיתא יהי דיליה׃ לז ארי יגנוב גבר תור או אימר ויכסיניה או יזבניניה חמשה תורין ישלם חלף תורא וארבע

תו"א יחלון. ב"ק כו׃ כי יגנב איש. ב"ק סב סז׃ וטבחו או. שם פא כתובות לג קידושין מג סח עא עב עה פט׃ חמשה בקר. ב"ק סז עא פד׃ תחת כתובות לג׃ וארבע צאן. חולין קלו׃

רשב"ם

חצי נזק׃ (לז) חמשה בקר. אמרו חכמים שור שביטלו ממלאכתו חמשה׃

בעל הטורים

אפי' סיכין ה"נ כפ"ש אמרינן אפי' סוכין׃ (לו) המת יהיה ־ בגי' הבעלים מטפלין בנבילה׃

שפתי חכמים

שהרי כתיב אחריו את שור רעהו׃ ח הא דלא פירש האי או כמו אם י"ל דהיה צריך לוא"ו המוסיף ולכתוב ואם וכו' ובזה יש ליישב קושיית הרא"ם שהקשה למה לא פי' או אם כמו שפי' בפסוק או הודע אליו חטאתו שאז יתיישב על בוריו גם לא יצטרך להוסיף מלת אלא והניח הדבר בצ"ע ועל מה שהקשה הרא"ם ועוד שהוא עצמו בפסוק או הודע אליו חטאתו פי' שהוא כמו אם ואמר וכן או נודע כי שור נגח הוא שינה פה וצ"ע׃ ט וא"ת והא כבר פי' כזה לעיל. וי"ל דמהכא הוא עיקר הלימוד דבעלים מטפלים בנבילה. א"נ שלא נטעה לומר כיון שהמזיק משלם נזק שלם ה"א דהמזיק יטפל ג"כ בנבילה לכ"פ שג"כ המת לניזק׃ י פירוש דאלו לא שנאן הוה ילפינן שור שור משבת לחייב ד' וה' אף לכל חיה ועוף ופירוש שנאן פי' בגמרא דלא הל"ל אלא כי יגנוב איש שור וטבחו או מכרו חמשה בקר ישלם תחתיו וד' צאן תחת השה שה דרישא ושור דסיפא ל"ל אלא ש"מ שור ושה אין

רש"י

הניזק נוטל אלא הנבלה ואם אינה מגעת לחצי נזקו יפסיד. או שור שוה מנה שנגח שור שוה רמש מאות זוז אינו נוטל אלא את השור שלא נתחייב התם לחייב את בעליו לשלם מן העליה (ב"ק כו)׃ (לו) או נודע. או לא היה תם אלא ח נודע כי שור נגח הוא היום ומתמול שלשום הרי שלשה נגיחות׃ שלם ישלם שור. נזק שלם׃ והמת יהיה לו. ט לניזק ועליו ישלים המזיק עד שיסתלם ניזק כל נזקו׃ (לז) חמשה בקר וגו'. אמר רבן יוחנן בן זכאי חס המקום על כבודן של בריות שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנשאו על כתפו משלם ה' שה שנושאו על כתפו משלם ד' הואיל ונתבזה בו. אר"מ בא וראה כמה גדול' כחה של מלאכ' שור שבטלו ממלאכתו משלם ה' שה שלא בטלו ממלאכתו ד'׃ תחת השור תחת השה. (ב"ק סז) שנאן הכתוב י לימר שאין מדת תשלומי ד' וה'

פירוש לתורת אלהים

וועט יעדער נעמען הונדערט פינף און צוואנציג גילדין און זיי וועלין שאדין האבין צו פינף און זיבעציג גילדין׃ (לו) או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשום אויב עס איז דערוואסט געווארין אז דער אקס איז געוואהנט צו שטויסין בהמות צו הרגנן זייא, היינט האט ער געשטויסין א אקס און נעכטין האט ער געשטויסין א אקס און פאר נעכטין האט ער געשטויסין א אקס [דער אקס הייסט אמועד] ולא ישמרנו בעליו און דער בעל הבית וועט אים ניט היטען און ער וועט שטויסין א אקס און וועט אים הרגנן שלם ישלם שור תחת השור דארף ער בצאהלין א אקס פאר א אקס, ווי פיל דער אקס איז ווערט געוועזן ווען ער האט גילעבט אזוי פיל דארף מען אים בצאהלין, נאר והמת יהיה לו דער טויטער אקס גיהער צו אים, מען שאצט ווי פיל דער טויטער אקס איז ווערט איצט, און דאס איבעריגע בצאהלט מען אים, דהיינו ווען דער אקס האט גילעבט איז ער ווערט געוועזן צוואנציג רובל און איצט די נבלה זיינע איז ווערט פינף רובל דארף מען אים בצאהלין פופצעהן רובל׃ (לז) כי יגנוב איש שור או שה אויב איינער וועט גנבנן א אקס אדער א שעפס וטבחו או מכרו און ער וועט שעכטין דעם אקס אדער דעם שעפס אדער ער וועט זיי פארקויפין לעבעדיגע חמשה בקר ישלם תחת השור פאר דעם אקס דארף דער גנב בצאהלין פינף אקסין וארבע צאן תחת השה

מצות השם

(נד) [עשה כג] לדון דיני גנב שנאמר כי יגנוב איש שור או שה׃

(לז) חמשה בקר ישלם תחת השור וגו'. אויב איינער האט עפעס געגנבת, און עס זענען דא עדות אז ער האט געגנבת דארף ער צאהלין טאפיל, פאר איינס, דארף ער צאהלין צווייא, פאר צווייא, פיר, און אזוי ווייטער, און אויב ער האט געגנבת א אקס אדער א שעפס, דארף ער צאהלין פאר איין אקס צווייא אקסין און פאר איין שעפס צוויי שעפסין, און אויב ער האט פארקויפט דעם אקס אדער דעם שעפס, אדער ער האט זיי גישאכטין, דארף ער בצאהלין פאר איין אקס פינף אקסין און פאר איין שעפס פיר שעפסין, און

כב א אם־במחתרת ימצא הגנב והכה ומת אין לו דמים: ב אם־זרחה השמש עליו דמים לו שלם

אונקלוס

ענא חלף אימרא: א אם במחתרתא ישתכח גנבא ויתמחי וימות לית ליה דמא: ב אם עינא דסהדיא נפלת עלוהי דמא ליה

תו"א אם במחתרת. יומא פה סנהדרין עב: והכה ומת. סנהדרין עב: אם זרחה. סנהדרין עב

בעל הטורים

(א) במחתרת. ב' הכא ואידך לא במחתרת מצאתים שכיון שבא במחתרת ודאי בא להרוג כדכתיב גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים לא במחתרת מה מחתרת דהתם על עסקי דם אף ה"נ כן: (ב) זרחה. ד' הכא ואידך והשמש זרחה על המים וגו'

רשב"ם

(א) אם במחתרת. ובלילה או להרוג או ליהרג בא לפיכך: אין לו דמים. תשלומי דמים אלא פטור ההורגו: (ב) אם זרחה השמש. שהיה גונב ביום:

רש"י

עוהגת אלא בשור ושה בלבד: (א) אם במחתרת. (סנהדרין סב) כשהיה ב חותר את הבית: אין לו דמים. אין זו רציחה הרי הוא כמת מעיקרו כאן למדתך תורה אם בא להרגך השכם להורגו וזה להרגך בא שהרי יודע היה שאין אדם מעמיד עצמו ורואה שנוטלין ממונו בפניו ושותק לפיכך ע"מ כן בא שאם יעמוד בעל הממון כנגדו יהרגנו: (ב) אם זרחה השמש עליו. (מכילתא וסנהדרין שם) אין זה אלא כמין משל אם ברור ל לך הדבר שיש לו שלום עמך מ כשמש הזה שהוא שלום בעולם כך פשוט לך שאינו בא להרוג אפילו יעמוד בעל הממון כנגדו כגון אב החותר לגנוב ממון הבן בידוע שרחמי האב על הבן ואינו בא על עסקי נפשות: דמים לו. כאלו הוא חשוב ורציחה היא אם יהרגנו בעל הבית: שלם

שפתי חכמים

מידי אחרינא לא: ב לאפוקי שלא תפרש אם ימצא הגנב בחפירה כי החפירה אינו מורה על מקום עד שיאמר בו אם ימצא בו לפיכך פי' שימצא בעת החפירה: ל כלומר אם הסברא מוכחת שיש לו שלום וכו' כגון האב החותר לגנוב ממון הבן וכו' הא אם הסברא מוכחת שבא להרוג שהרי ידוע שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו שנוטלים בפניו ושותק השכם והורגו רא"ם: מ (הרא"ם)

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) אם במחתרת. משמע דוקא כשבא דרך מחתרת שחתר בבית ליכנס אבל נכנס דרך פתח דמים לו דודאי אינו בא להרוג שאומר בלבו אם יבא בעל הבית לעג.ד לפני ממונו שיברח הוא דרך הפתח:

פירוש לתורת אלהים

און פאר דעם שעפס דארף דער גנב בצאהלין פיר שעפסין ואין דער גמרא איז דא צוויי טעמים אויף דעם דין, רבי יוחנן זאגט ווייל דער אקס איז אליין געגאנגען דער גנב האט אים נאר געפירט צו זיך אדער ער האט אים געטריבען צו זיך, דריבער דארף ער בצאהלין פינף אקסין, אבער דעם שעפס האט דער גנב געמוזט טראגין און ער איז פארשעמט גיווארין טראגענדיג, דריבער האט די תורה גיזאגט ער זאל צאהלין איינע ווייניגער, נאר פיר שעפסין, רבי מאיר זאגט ביי א אקס האט דער גנב גיטאהן דעם בעל הבית צוויי שאדינס, איין שאדין וואס ער האט גענבת דעם אקס, דאס אנדערע שאדין דער בעל הבית האט ניט געהאט מיט וועמען צו אקערין. אדער צו פארין, דריבער דארף דער גנב בצאהלין פינף אקסין, אבער ביי א שעפס האט דער גנב גיטאהן דעם בעל הבית נאר איין שאדין דעם שעפס וואס ער האט גענבת, וואריום א שעפס ארבעט דאך ניט. דריבער דארף דער גנב נאר בצאהלין פיר שעפסין: (א) אם במחתרת ימצא הגנב אויב א גנב האט געמאכט א לאך אין א וואנט (אדער ער האט גיעפינט א פענסטער אדער א טיר) ביי נאכט און איז ארייון געקומען אין א שטוב, און דער בעל הבית (אדער איין אנדער מענטש וואס איז גיוועין אין שטוב) האט געחאפט דעם גנב והכה ומת און מען האט גישלאגין דעם גנב ביז ער איז גישטארבין אין לו דמים דער וואס האט אים געהרגת האט ניט א עבירה פון בלוט פארגיסונג, און מען דארף אים ניט הרגנן, וואריום עס איז געוויס דער גנב איז געקומען אויב דער בעל הבית וועט אים ניט לאזין גנבנן זאל ער אים הרגנן און זאל נעמען וואס ער וועט קענען. דריבער האט דער בעל הבית גימעגט אים פריער הרגנן, וואריום דער דין איז הבא להורגך השכם להורגו, ווער עס קומט דיך הרגנן מעגסטו אים פריער הרגנן, און אויב מען האט דעם גנב ניט געהרגת און ער איז ארויס געגאנגען פון שטוב בשלום מיט דער גנבה און נאכדעם איז בעוואסט גיווארין אז ער איז דער גנב, דארף ער ניט בצאהלין פאר די גנבה, ווייל ער האט די גנבה געקויפט מיט זיין לעבין, ווי דער דין איז למשל איינער צינדט אן זיין חברס שטוב אים שבת בשוגג, ווייל ער האט פארגעסין אז היינט איז שבת, דארף ער ניט בצאהלין, וואריום אז ער וואלט געוואסט אז היינט איז שבת און ער האט אנגעצונדין די שטוב וואלט מען אים געדארפט הרגנן און וואלט ניט גערארפט בצאהלין, אז ער האט גיטאהן בשוגג אפילו עס קומט ניט מיתה דארף ער אויך ניט בצאהלין, ווא עס איז דא א דין פון מיתה דארף מען ניט בצאהלין: (ב) אם זרחה השמש עליו אויב די זון האט געשיינט אויף אים, אויב עס

יְשַׁלֵּם אִם־אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ׃
ג אִם־הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה
מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר עַד־שֶׂה חַיִּים
שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם׃ שלישי ס ד כִּי יַבְעֶר־אִישׁ

אונקלוס

שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם אִם לֵית לֵיהּ וְיִזְדַּבַּן בִּגְנוּבְתֵּיהּ׃ ג אִם אִשְׁתַּכָּחָא יִשְׁתַּכַּח בִּידֵיהּ גְּנוּבְתָּא מִתּוֹר עַד חֲמָר עַד אִימַּר כַּד אִינוּן חַיִּין עַל חַד תְּרֵין יְשַׁלֵּם׃ ד אֲרֵי יוֹכֵיל גְּבַר חֲקַל אוֹ

תו"א אם אין לו. סוטה כג קידושין יח מכות ג: אם המלא. גיטין מז ב"ק סד סה מליעא י ט: שנים ישלם. ב"ק סד סה:

שב"ם

(ג) אם המצא תמצא בידו. שלא מכרו: חיים. שלא טבחו אז שנים ישלם ולא ארבעה וחמשה: (ד) כי יבער.

בעל הטורים

אדומים כדם. שמש זרחה ונולד. והלרעת זרחה במלחו. פי' אם שמש זרחה ונולד ככר שבא והלך בעוד לילה אז אין לו דמים אבל אם זרחה עליו השמש שבא ביום כמו שהחמה זרחה על המים דמים לו [וכן כתיב נמי התם אדומים] כדם שאם המתין עד שזרחה עליו השמש יש לו דם. וחד וזרחה לכם יראי

שפתי חכמים

יש לתמוה על רש"י היאך הביא המכילתא והניח הברייתא דפרק בן סורר ומורה דפירשו אם כרור לך הדבר כשמש שיש לו שלום עמך וכו' דמשמע דאם זרחה לא קאי אלא על בירור דברים ולא על שלום וכו' ונראה דק"ל למה לא נאמר אם יאיר עליו כיום או היום כמו מכרה כיום שהוא מורה על בירור דברים לכ"פ מה שמש שלום בעולם וא"ל מ"מ ל"ל להביא המכילתא יש לומר כיון שהמכילתא קרובה לפשוטו וגם יתורץ קושיית הקרא: נ הוסיף מלת הגנב דלא תימא שלם ישלם בעל הבית ליורשי הגנב אע"פ שיש לו דמים אינו נהרג אלא משלם דמי כפרו זה אי אפשר שהרי כתיב אחריו ואם אין לו ונמכר בגנבתו ש"מ דבגנב משתעי קרא: ס משום דכתיב ברישא וטבחו ומכרו וכו' לכך נקט רש"י שלא טבחו ולא מכרו ולאו דוקא נקט טביחה: ע ואע"ג

רש"י

ישלם. נ הגנב ממון שגנב ואינו חייב מיתה. ואונקלוס שתרגם אם עינא דסהדיא נפלת עלוהי לקח לו שטה אחרת לומר שאם מצאוהו עדים קודם שבא בעל הבית וכשבא בעה"ב נגדו התרו בו שלא יהרגהו דמים לו חייב עליו אם הרגו שמאחר שיש רואים לו אין הגנב הזה בא על עסקי נפשות ולא יהרוג את בעל הממון: (ג) אם המצא תמצא בידו. ברשותו שלא ס טבח ולא מכר: משור עד חמור. כל דבר בכלל תשלומי כפל בין שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים שהרי נאמר במקום אחר על שה על שלמה על כל ע אבדה וגומר ישלם שנים לרעהו: חיים שנים ישלם. ולא ישלם לו מתים אלא חיים או דמי חיים: (ד) כי יבער.

עניני חקים מצות ומשפטים

(ג) אם המצא תמצא בידו הגנבה וגו'. חיים שנים ישלם. אם הגנבה תמצא בידו שלא מכרה לאחר. וגם חיים שלא טבחה. ישלם עבור אחד שנים. וענין הכפל הוא כי זה כלל גדול בתורה ועשית לו כאשר זמם לעשות לאחיו. מדה כנגד מדה. לכן כאשר גנב מרעהו שור אחד שוה מאתים. היה רוצה להפסיד חברו מאתים. לכן הוא המדה שלהיפוך הוא יפסיד מכיסו מאתים כאשר זמם לעשות לאחיו. וא"כ כשיחזור הגנב רק הגנבה גופא מה שגנב. לא יפסיד הגנב כלום. ולא יהי' כאשר זמם ולא מדה כנגד מדה. לכן חייבו הקב"ה להגנב שישלם שנים דוקא ואז גם הגנב יפסיד מכיסו מאתים כמו שרלה להפסיד חברו ויהי' כאשר זמם לעשות לאחיו ומדה כנגד מדה:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ב) שלם ישלם. בב"ק דריש אמר הקדוש ברוך הוא אני הצתי אש בציון כדכתיב ויצת אש בציון ועלי לשלם אותה ההבערה הה"ד ואני אהיה לה חומת אש סביב:

פירוש לתורת אלהים

איז גיוועזן געוויס אונ קלאר ווי דיא זונן אז דער גנב וואלט דעם בעל הבית ניט געהרגת, דהיינו דער גנב איז אפאטער פון דעם בעל הבית, אונ דער בעל הבית דאס איז דער זוהן האט אים געהרגת, ווען ער האט געוואסט אז דאס איז זיין פאטער דמים לו האט דער זוהן א עבירה פון בלוט פארגיסונג, אונ אויב דער פאטער איז ארויס געגאנגען מיט די גנבה בשלום, ווייל ביי דעם פאטער איז נימא דער דין פון מיתה דריבער דארף ער בצאהלין פאר די גנבה, ווי עס שטייט אין פסוק שלם ישלם ער זאל בצאהלין וואס ער האט געגנבת אם אין לו אויב ער האט ניט צו בצאהלין ונמכר בגנבתו זאל ער פארקויפט ווערין פאר אקנעכט ביז מען וועט אפנעמען פאר דיא גנבה, אונ ביי אלע גנבים איז אזוי דער דין: (ג) אם המצא תמצא בידו הגנבה אויב דיא גנבה איז געפונען גיווארין ביי אים משור עד חמור עד שה סיי דיא גנבה איז א אקס אונ סיי א איזיל אונ סיי א שעפס חיים אויב זיי לעבין אונ זענען ניט פאר-קויפט גיווארין שנים ישלם זאל ער פאר איינס צוויי בצאהלין: (ד) כי יבער איש שדה או כרם אויב א מענטש וועט פארלענדין דיא תבואה פון זיין חברס פעלד אדער פון זיין ווייןגארטין *) וויא

*) כמו לבער קין, יבער הגלל, והיתה לבער.

מצות השם

(נה) [עשה כד] לדון בנזקי מבעה והוא הנקרא נזקי שן ורגל שנאמר כי יבער איש שדה או כרם ושלח את בעירה ובער בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם:

אויב עדות זענען ניטא אז ער האט גיגנבת נאר ער איז אליין מודה אז ער האט געגנבת, דארף ער אייביג בצאהלין נאר איינס, וואס ער האט געגנבת דאס צאהלט ער, דער דין איז סיי דער גנב איז אזכר אדער אנקבה:

(ד) כי יבער איש שדה וגו'. ווען איינער האט ניט געהיט זיינע בהמות אונ זיי זענען ארויס געגאנגען פון זיין הויף אונ זענען אריין געגאנגען אין אפרעמדע פעלד אד[...] אין אפרעמדין ווייןגארטין אונ האבין דארט גיגעסין ה[...]

שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת־בְּעִירֹה וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם׃ ס ה כִּי־תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ

כְּרַם וִישַׁלַּח יָת בְּעִירֵיהּ וְיֵיכוּל בַּחֲקַל אוֹחֲרָן שְׁפַר חַקְלֵיהּ וּשְׁפַר כַּרְמֵיהּ יְשַׁלֵּם׃ ה אֲרֵי יִתַּפַּק נוּר וְיַשְׁכַּח כּוּבִין וְיִתְאַכְּלוּן גְּדִישִׁין אוֹ קָמְתָא אוֹ

תו"א ושלח. ב"ק ב ג : ושלח את בעירה. ב"ק יז : ובער בשדה אחר. גיטין מט ב"ק ג יד כא כג כה נה נח נט : מיטב שדהו. גיטין מח מט ב"ק נז נח נט : ישלם. ב"ק ס : כי תצא אש. ב"ק כב ס : ומצאה קוצים. ב"ק ס : ונאכל גדיש. שם :

בעל הטורים

שמי פי' לצדיקים שמתרפאין בה כדכתיב ומרפא בכנפיה אבל ברשעים מלקה ומשחלת אותם שנאמר הנה יום בא בוער כתנור וגו' ולהט אותם וגו' ועל כן זרחה לו הלרעת במלחו : (ד) ובער. ב' הכא ואידך ובער עליה הכהן אע"פ שאנו דורשין אותו על שן ורגל שדרסה על הפירות והזיקתן ה"ה כל מיני היזק שאם היו לו שם עלים והפסידתן חייב עליהם : (ה) קולים. ד' הכא ואידך קולים כסוחים באש יולתו ואל תזרעו אל קולים דועכו כאש קולים. זהו שאחז"ל כי תלא אש אפי' מעלמה והיינו כאש יולתו דמשמע מעלמן ונחרכין וליחכה נירו וזהו נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קולים והתם דרשו על הרשעים והיינו דועכו כאש קולים דאיירי ברשעים :

רשבים

מאכיל את בעירו בשדה אחר : מיטב שדהו וגו'. מעידית שבנכסיו ישלם לו קרקע או שוה כסף כך פירשו רבותינו. ולפי פשוטו משמע לפי מיטב שדהו וכרמו של זה הניזק ישלם כי שמא מן מיטב אכלו בהמותיו של מזיק: (ה) כי תצא אש. שלא שמר בעל האש את אשו יפה והזיק ע"י רוח המצוי: גדיש. שנקצר כבר או אפי' הקמה מחוברת. או אפילו השדה ליחכה וסיכסכה אבניו:

רש"י

את בעירה ובער. כולם ל' בהמה כמו אנחנו ובעירנו: כי יבער. יוליך בהמותיו בשדה וכרם של חבירו ויזיק אותו באחת משתי אלה או בשליחת בעירה או בביעור. ופירשו רבותינו שליח הוא נזקי מדרך כף רגל ובער הוא נזקי השן האוכלת ומבערת (ב"ק ג): בשדה אחר. בשדה של איש אחר: מיטב שדהו ישלם. שמין את הנזק ואם בא לשלם לו קרקע דמי נזקו ישלם לו ממיטב שדותיו אם היה נזקו סלע יתן לו שוה סלע מעידית שיש לו. למדך הכתוב שהניזקין שמין להם בעידית (ב"ק נז): (ה) כי תצא אש. אפילו מעצמה: ומצאה קוצים. קרדונ"ש בלעז (דיזטלען): ונאכל גדיש. שליחכה בקוצים עד

שפתי חכמים

דהאי קרא בטוען טענת גנב הוא דכתיב והכא בגנב איירי וכ' כיון דהשוה אותם הכתוב לענין תשלומי כפל בודאי דין אחד להם לשלם הכפל על כל דבר בין שיש בו רוח חיים ובין שאין בו רוח חיים : פ לומר שבשני מיני נזק אמורים כאן האחד השלוח והוא הרגל והאחד הוא הביעור וזהו השן לא ששלח אותו בכרם והלך וביער שאין כאן אלא נזק השן : צ הוסיף מלת של איש מפני שבשדה השני"ן בשו"א מורה על הסמיכות למלת של : ק לא שיתן לו כל מיטב שדהו אפי' היה יותר משיעור הנזק : ר לא מאיזה שדה שירלה רק שיהיה מהמיטב שבשדותיו. גם לא שישלם דוקא ממיטב קרקעותיו ולא בכסף דמטלטלין יכול לשלם אפי' סובין דבמטלטלין כל מילי מיטב הוא : ש מדלא כתיב יבער כדכתיב בסמוך כי יבער וכתב המבעיר את הבערה :

פירוש לתורת אלהים

אַזוֹי וֶועט עֶר פַארְלֶענְדִין וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירוֹ וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר עֶר וֶועט שִׁיקְען זַיינֶע בְּהֵמוֹת אִין אַפְרֶעמְדֶע פֶעלְד אוּנ זַייא וֶועלִין גֵייעֶנְדִיג צוּ טְרֶעטִין דִיא תְּבוּאָה אָדֶער זַייא וֶועלִין אוֹיפְעֶסִין דִיא תְּבוּאָה מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם זָאל עֶר בַּצָאהְלִין דֶעם חָבֵר פַר זַיין שָׁאדִין, אוֹיב עֶר בַּצָאהְלְט פַר דֶעם שָׁאדִין מִיט גֶעלְט אִיז גֶעוִוים גוּט אוּנ אוֹיב עֶר ווִיל צָאהְלִין מִיט פֶעלְד אָדֶער מִיט וַויין גָארְטִין זָאל עֶר גֶעבִּין זַיין בֶּעסְטֶע פֶעלְד אָדֶער זַיין בֶּעסְטִין וַויין גָארְטִין פַאר דֶעם שָׁאדִין : (ה) כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים אוֹב עֶס וֶועט אַרוֹס גֵיין אַפֵייעֶר אוּנ דֶר פֵייעֶר וֶועט טְרֶעפִין דֶערְנֶער אוּנ דִיא דֶערְנֶער וֶועלִין אָנְהֵייבִּין בְּרֶענֶען וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוּנ פוּן דִיא דֶערנֶער וֶועט אָנְהֵייבִּין בְּרֶענֶען אַשַׁייעֶר אוֹ הַקָּמָה

מצות השם

(נו) [עשה כה] לדון בנזקי האש שנא' כי תלא אש ומלאה קולים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבעיר את הבערה :

אָדֶער זֵיי הָאבִּין צוּ טְרֶעטִין מִיט דִיא פִיס פֵּירוֹת אָדֶער תְּבוּאָה, דַארְף דֶער בַּעַל הַבַּיִת פוּן דִי בְּהֵמָה בַּצָאהְלִין צוּ דֶעם בַּעַל הַבַּיִת פוּן פֶעלְד אָדֶער פוּן דֶעם וַויין גָארְטִין, ווִי פִיל דֶער שָׁאדִין אִיז גִיוֶועזֶען, אוּנ אוֹיבּ דֶער בַּעַל הַבַּיִת פוּן דִי בְּהֵמָה ד.א.ז קֵיין אַנְדֶער זַאךְ מִיט וָואס צוּ צָאהְלִין נָאר מִיט זַיין פֶעלְד אָדֶער מִיט זַיין וַויין גָארְטִין, מוּז עֶר גֶעבִּין פַאר דֶעם שָׁאדִין פוּן זַיינֶע בֶּעסְטֶע פֶעלְדֶער אָדֶער פוּן זַיינֶע בֶּעסְטֶע וַויין גֶערְטְנֶער אַזוֹי פִיל ווִי דֶער שָׁאדִין אִיז, אָבֶּער אַז דִי בְּהֵמָה הָאט גִיגֶעסִין אַזוֹי אַזַאךְ, וָואס בְּהֵמוֹת עֶסִין נִיט, דְהַיְינוּ דִי בְּהֵמָה הָאט גֶעבִּיסֶען קְלֵיידֶער אוּנ נָאךְ אַזֶעלְכֶע זַאכִין, צָאהְלְט דֶער בַּעַל הַבַּיִת פוּן דִי בְּהֵמָה נָאר אַהַאלְבִּין שָׁאדִין :

(ה) כִּי תֵצֵא אֵשׁ וגו'. אוֹיב אֵיינֶער הָאט אָנְגֶעצוּנְדִין אַפֵייעֶר בַּיי זִיךְ אִין הוֹיף אוּנ דֶער פֵייעֶר אִיז אַרוֹיס גֶעגַאנְגֶען פוּן הוֹיף אוּנ הָאט גֶעטְרָאפִין דֶערְנֶער אוּנ הָאט זֵיי פַארְבְּרֶענְט אוּנ פוּן דִי דֶערְנֶער אִיז דֶער פֵייעֶר גֶעקוּמֶען אִין אַפֶעלְד אוּנ הָאט פַארְבְּרֶענְט אַשַׁייעֶר תְּבוּאָה אָדֶער שְׁטֵייעֶנְדִיגֶע תְּבוּאָה אָדֶער דֶער פֵייעֶר הָאט קַאלְיֶע גֶעמַאכְט דִי עֶרְד פוּן דִי פֶעלְד, דֶער מֶענְטְשׁ וָואס הָאט אָנְגֶעצוּנְדִין דֶעם פֵייעֶר דַארְף בַּצָאהְלִין אִין גַאנְצִין פַאר דֶעם שָׁאדִין, דִיא גְמָרָא דַרְשְׁת דֶעם פָּסוּק מִיט מוּסָר, אוֹיבּ עֶס וֶועט אַרוֹיס גֵיין אַפֵייעֶר פוּן גָאט צוּ פַארְבְּרֶענֶען דִיא רְשָׁעִים וָואס הָאבִּין גֶעזִינְדִיגְט, וָואס זֵיי זֶענֶען אַזוֹי ווִי דֶערְנֶער, דֶערְוַוייל וֶועלִין אָבֶּר דִי צַדִּיקִים אוֹיךְ גִישְׁטְרָאפְט וֶוערִין, ווִי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק עֶס וֶועט פַארְבְּרֶענְט וֶוערִין אַשַׁייעֶר אָדֶער שְׁטֵייעֶנְדִיגֶע תְּבוּאָה, דָאס מֵיינְט מֶען דִיא צַדִּיקִים וֶוערִין גִישְׁטְרָאפְט וֶוען דִיא רְשָׁעִים זִינְדִיגֶען, פוּן דֶעסְטְווֶעגִין וועט גָאט בַּצָאהְלִין צוּ דִי צַדִּיקִים זֵייעֶר שָׂכָר :

הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם
הַמַּבְעִר אֶת־הַבְּעֵרָה׃ ס
ו כִּֽי־יִתֵּן
אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ־כֵלִים
לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ אִם־
יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם׃
ז אִם־לֹא
יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל־הַבַּיִת
אֶל־הָאֱלֹהִים אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ

חַקְלָא שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם
דְּאַדְלֵיק יָת דְּלֵקְתָא׃
ו אֲרֵי יִתֵּן גְּבַר לְחַבְרֵיהּ
כְּסַף אוֹ מָנִין לְמִטַּר
וְיִתְגְּנְבוּן מִבֵּית גַּבְרָא
אִם יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא יְשַׁלֵּם
עַל חַד תְּרֵין׃
ז אִם לָא
יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא וְיִתְקָרַב
מָרֵיהּ דְּבֵיתָא לִקְדָם
דַּיָּנַיָּא אִם לָא אוֹשֵׁיט

תו"א שלם ישלם המבעיר. ב"ק נג נס ס: כי יתן איש. קידושין יח. ב"ק סג קו מליעא כו שבועות לס מכ מג : לשמר. ב"ק נג בכורות כ : וגונב מבית כלים. ב"ק ס עו בכורות יח : אם ימלא. ב"ק סג סד קז : אם לא ימלא. שס : ונקרב. ב"ק סג קז מליעא מא סנהדרין כ ג נו : אם לא שלח. קידושין מב ב"ק קז :

רשב"ם

(ו) כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור. מטלטלים הם ולשמרם בתוך ביתו כשאר חפציו נתנו לו לפיכך אם גנבוהו בביתו פטור כי שמרו כשמירת חפציו. אבל פ' שניי' שכתוב בה כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמור ודרך בהמות לרעות בשדה. וודאי כשהפקידם ע"מ לשמרם מגנבים הפקידם לו ולכן אם נגנבו חייב: (ז) אם לא ימצא הגנב ונקרב וגו'. פירשו רבותינו אם לא ימצא כמו שאמר השומר נגנב ממני אבל הוא עצמו גנבו. ואם נקרב ונשבע בפני הדיינים ישלם הוא כפל כשירשיעון אותו

בעל הטורים

(ז) אם לא ימלא הגנב ונקרב. ר"ת אליהו רמז לכ' ספפיקו אלל א' זה ק' וזה ר' זה אומר ר' שלי וזה אומר ר' שלי כיון שאינו נמלא מי רולה לגזול יסא מונח עד שיבא אליהו: אם לא ימלא הגנב. בגימטריא הוא בעלמו גנבו:

שפתי חכמים

ת דק"ל הא כתיב אחריו ונקרב בעל הבית אל האלהים להשבע ועוד מאי אם לא ימלא הגנב שדרשו אלא הוא עלמו גנבו וכאן הוא

רש"י

שהגיע לגדיש או לקמה המחוברת בקרקע: או השדה. שליחכה את נירו וצריך לניר אותה פעם שניה: שלם ישלם המבעיר. אע"פ שהדליק בתוך שלו והיא יצאה מעלמה ע"י קולים שמלאה חייב לשלם לפי שלא שמר את גחלתו שלא תצא ותזיק: (ו) וגנב מבית האיש. לפי ת דבריו: אם ימצא הגנב. ישלם הגנב שנים לבעלים (ב"ק סג): (ז) אם לא ימצא הגנב. ובא השומר הזה שהוא בעל הבית: ונקרב. אל הדיינין לדון עם זה ולישבע

עניני חקים מצות ומשפטים

(ו) כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים וגו'. דרשו רז"ל כי ארבעה שומרים הם שומר חנם שומר שכר שוכר שואל ודיניהם שונים זה מזה. ופרשה זו מדברת משומר חנם שכן דרך כל אדם לשמור בחנם פקדון של כסף או כלים. כי אין לו טרחה בשמירתם. שמניחם בתיבה ומסגירם. ופרשה שניה כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמור מדברת בשומר

ליקוטים על התורה

(ו) כי יתן איש אל רעהו וגו'. דער אלשיך טייטשט די פסוקים מיט מוסר, די תורה זאגט ווען גאט גיט

פירוש לתורת אלהים

אדער די תבואה וואס שטייען אין פעלד וועלין אנהייבין ברענען או השדה אדער די פעלד גריא עדה] וועט ברענען, וועט מען מוזין נאך אמאהל אקערין שלם ישלם המבעיר את הבערה דער וואס האט אנגעצונדין דעם פייער אונ האט אים ניט געהיט ער זאל קיין שאדין מאכין זאל ער בצאהלין פאר דעם שאדין: (ו) כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור ווען איינער [ראובן] וועט געבין צו זיין חבר [שמעון] געלט אדער כלים ער זאל זייא היטען אומזיסט וגונב מבית האיש אונ דער שומר זאגט די געלט אדער דיא כלים זענען פון אים געגנבעט געווארין אם ימצא הגנב אויב מען וועט געפונען דעם גנב ישלם שנים וועט ער בצאהלין צוויי מאהל אזוי פיל ווי ער האט געגנבעט צו דעם בעל הבית וואס דער פקדון איז זיינער: (ז) אם לא ימצא הגנב אונ אויב מען וועט דעם גנב ניט געפונען, וועט דער בעל הבית זאגין צום שומר פון וואנען ווייס איך אז עס איז אמת ווי דו זאגסט עס איז געגנבעט געווארין, טאמער האסטו אליין צו גענומען די זאך פאר זיך ונקרב בעל הבית אל האלהים זאל דער בעל הבית נעמען דעם שומר צום בית דין, אונ דער שומר זאל שווערין אם לא שלח ידו

מצות השם

(נז) [עשה כז] לדון בדין שומר חנם שנאמר כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור וגונב מבית האיש:

(ו) כי יתן איש אל רעהו וגו'. אויב איינער [ראובן] האט געגעבין בעהאלטין צו זיין חבר [שמעון] געלט אדער כלים אדער א בהמה, אונ שמעון האט צו געזאגט צו ראובן ער זאל דאס היטען אומזיסט, נאכדעם זאגט שמעון דיא זאך איז בייא אים געגנבעט געווארין, דארף שמעון שווערין דרייא שבועות, אז ער האט דיא זאך ניט בעהאלטין פאר זיך, אונ אז ער האט די זאך גוט געהיט, אונ אז ער האט מיט דיא זאך ניט גענוצט פאר זיך, אונ אז ער האט געשווארין דיא דרייא שבועות, דארף ער ניט בצאהלין:

ידיה במא דמסר ליה חבריה: ח על כל פתגם דחוב על תור על חמר

במלאכת רעהו: ח על־כל־דבר־פשע על־שור על־חמור על־שה

תו"א על כל. קידושין מב ב"ק נד סב סג מציעא מד נז שבועות מב : על שור. ב"ק סב סג כד מציעא מ :

בעל הטורים

(ח) על חמור. ב' הכא ואידך עני ורוכב על חמור איירי במשיח כי היכי דכתיב הכא אשר ירשיעון התם נמי איירי במאן דכתיב שלח ידו במלאכת רעהו אלא נגנבה הימנו ויפטר:

רשבים

הדיינים וישלם שנים לרעהו. ואני לפי הפשט אפרשנו. אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית הוא השומר שלא (ח) על כל דבר פשע. אבידה שנגנב הפקדון בין שור

רש"י

לו שלא שלח ידו בשלו: (ח) על כל דבר פשע. שימצא שקרן בשבועתו שיעידו עדים שהוא עצמו גנבו וירשיעוהו אלהים על פי העדים: ישלם שנים לרעהו. למדך הכתוב שהטוען בפקדון לומר נגנב הימנו ונמצא שהוא עצמו גנבו משלם תשלומי כפל ואימתי בזמן שנשבע ואח"כ באו עדים שכך דרשו רבותינו ונקרב בעל הבית אל האלהים. קריבה זו שבועה היא. אתה אומר לשבועה או אינו אלא לדין שכיון שבא לדין וכפר לומר נגנבה מיד יתחייב כפל אם באו עדים שהוא בידו. נאמר כאן שליחות יד ונאמר למטה שליחות יד שבועת ה' תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו מה להלן שבועה אף כאן שבועה:

שפתי חכמים

אומר וגונב דמשמע דודאי הוא שנגנב ולא הוא גנבו:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ח) על כל דבר פשע. מדרש על כל דבר פשע בגי' אהרן פשע שפשע על שור על אותו מעשה. על חמור שעשו ערב רב במצרים שנקראו חמור כדכתיב אשר בשר חמורים בשרם. על שה על שהחטיאו ישראל שנקראו שה פזורה ישראל. על שלמה על צלם ע"ז ושי"ן וצד"י מתחלפות. על כל אבדה נמי ע"ז שנאמר אבד תאבדון. אשר יאמר כי הוא זה שאמרו אלה אלהיך ישראל. עד האלהים זה משה דכתיב ראה נתתיך אלהים לפרעה יבא דבר שניהם של הקב"ה ושל אהרן. אשר ירשיעון זה משה ישלם שנים שני בני אהרן שמתו:

עניני חקים מצות ומשפטים

שכר. כי אין דרך לשמור בהמות של אחרים כי אם בשכר. כי הבהמות צריכות טרחא גדולה להאכילם ולהשקותם ולנקותם הרפת ולשמרם שלא יאבדו בהליכתם. וכי ישאל מעם רעהו זה השואל. אם שכיר היא כא בשכרו זה השוכר. ודיניהם הם. שומר חנם פטור על הכל. בין גניבה או נאבדה וכ"ש אם נאנסה. מחמת שעשה חסד עם המפקיד שרצה לשמור פקדונו חנם אין כסף. השואל חייב על הכל מחמת שבעל הממון עשה חסד עמו והלוהו חפציו ומדוע יפסיד על ידו כמאמר חז"ל שואל כל הנאה שלו היא. ולפיכך בשומר חנם כל הנזקין הבאין על הממון הרי הן לבעל הממון ולא לשומר. ובשואל כל הנזקין הבאים על הממון הרי הן לשואל ולא על בעל הממון. שומר שכר ושוכר הרי משותפים בהתועלת זה. ראובן משכיר בהמתו לשמעון. לראובן יש הנאה שנוטל שכירות. ולשמעון יש הנאה שמשתמש עם הבהמה לצרכו. או כשנותן ראובן בהמתו לשמעון לשמרה. לראובן יש הנאה ששמעון שומר בהמתו. והוא יוכל לנסוע או

פירוש לתורת אלהים

במלאכת רעהו אז ער האט ניט גענוצט מיט דעם געלט אונ ניט מיט דיא כלים פאר זיך [אונ ער וועט שווערין אז עס איז אמת ווי ער זאגט דיא זאך איז פון אים געגנבת גיווארין, וועט ער ניט דארפין בצאהלין] אבער אז דער שומר האט יא גענוצט מיט די געלט אדער מיט די כלים פאר זיך, אפילו עס איז טאקי אמת וויא דער שומר זאגט אז די געלט אדער די כלים זענען פון אים געגנבת גיווארין פון דעסטוועגין דארף ער בצאהלין דעם בעל הבית. ווארום באלד וויא דער שומר האט גענוצט מיט די זאכין אן דעם וויסען פון בעל הבית, איז ער גיווארין אויף די זאכין אגזלן, זענען שוין די זאכין זיינע, אונ אז זיי זענען געגנבת גיווארין, זענען זיינע זאכין געגנבת גיווארין, אונ ער דארף פאר זיי בצאהלין צום בעל הבית: (ח) על כל דבר פשע אויף אלע זאכין וואס דער שומר האט גיזינדיגט על שור על

לקוטים על התורה

צו אמענטש זילבער, גאלד, אונ נאך זאכין, דאס האט מען אים נאר גיגעבין ער זאל דאס היטען, אונ זאל טאהן מיט דעם געלט מצות אונ מעשים טובים, אונ אויב דאס געלט וועט פון אים געגנבת ווערין, ער וועט פארלירען דאס געלט, זאל ער זוכען צווישען זיינע מעשים, וועלכע עבירה האט פון אים אוועק גענומען דאס געלט, אונ אויב ער ווייס דורך וועלכע עבירה ער האט דאס געלט פארלארין, אונ ער טוהט תשובה, וועט גאט אים בצאהלין צוויי מאהל אזוי פיל ווי ער האט פריער געהאט, אונ אויב ער האט געזוכט צווישען זיינע מעשים אונ האט ניט געפונען אעבירה אז דורך איר זאל ער האבין זיין געלט פארלארין, זאל ער גענעגען צו לערנען תורה ווייל עס קען זיין גאט שטראפט אים ווייל ער האט קיין תורה גילערונט, דאס איז אלץ נאר אויב ער ווייס געווים אז ער האט ביי קיינעם געגנבת, אונ ניט גענזלת, אונ

מצות השם

(נח) [עשה כז] לדון בדין טוען ונטען שנאמר על כל דבר פשע על שור על חמור על שה על שלמה על כל אבדה וגו':

(ח) על כל דבר פשע וגו'. עס איז אמצוה אויף בית דין זייא זאלין פסקנן אלע דין תורות וואס מענטשין מאנען איינער ביי דעם אנדערין, אונ זיי זאלין זעהן דער שולדיגער זאל בצאהלין וואס מען מאנט ביי אים, סיי ער מאנט אאקס אאייזיל אשעפס אקלייד, פאר אלץ זאל מען בצאהלין ווי פיל מען דארף בצאהלין, אונ אויב ראובן מאנט ביי שמעון הונדערט רובל [מער אדער ווייניגער], אונ שמעון זאגט ער האט שוין בצאהלט אביסל, דהיינו די העלפט האט ער שוין בצאהלט, די העלפט וואס ער איז מודה אז עס קומט פון אים, מוז ער בצאהלין, אונ אויף די אנדערע העלפט מוז ער שווערין אז עס קומט ניט פון אים, אבער אז שמעון לייקענט אין גאנצין, ער זאגט ער איז גאר ניט שולדיג, דער דין פון די תורה איז אז שמעון דארף ניט בצאהלין אונ דארף ניט שווערין, נאר דיא רבנן האבין גיזאגט אז שמעון מוז שווערין אז ער איז צו ראובן גאר ניט שולדיג, אין דיא פרשה זענען דא פיל דינים וואס דיא רבנים מוזין זייא וויסען אונ לערנען פון חשן משפט:

עַל־שֶׂלְמָה עַל־כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר־שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ׃ ס ט כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וְכָל־בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וּמֵת אוֹ־

עַל אִימַר עַל כְּסוּ עַל כָּל אֲבֵידְתָא דִי יֵימַר אֲרֵי הוּא דֵין לִקֳדָם דַּיָּנַיָּא יֵיעוֹל דִּין תַּרְוֵיהוֹן דִּי יְחַיְּבוּן דַּיָּנַיָּא יְשַׁלֵּם עַל חַד תְּרֵין לְחַבְרֵיהּ׃ ט אֲרֵי יִתֵּן גְּבַר לְחַבְרֵיהּ חֲמָר אוֹ תוֹר אוֹ אִימַר וְכָל בְּעִירָא לְמִטַּר וִימוּת אוֹ

תו"א על כל אבדה. ב"ק קו מליעא ה: כי הוא זה. ב"ק קו מליעא ה:

פד האלהים. ב"ק קו סנהדרין ג: אשר ירשיעו. ב"ק סד עה סנהדרין ג ד: כי יתן איש. נזיר לה שבועות מג: ומת או

רשב"ם

בין שה בין שלמה בין כל אבידה שיאמר המפקיד כי הוא זה הממון שגנב הימנו. או הגנב או השומר אשר ירשיעון הדיינים על פי עדים ישלם שנים לרעהו: (ט) ומת או נשבר. שטרפו ארי או חיה רעה שבשם שמת או נשבה מדבר שאבדה כל הבהמה הוא הדין לנשבר. שכל הבהמה הופסדה שהרגה ארי או חית

בעל הטורים

ביה וברוח שפתיו ימית רשע: יאמר. בגימטריא זה מין הטענה: אשר יאמר כי הוא זה. בגימטריא מודה במקצת טענה: (ט) וכל בהמה. ג' הכא ואידך החיה וכל בהמה וכל בהמה מפרסת פרסה לומר שהחיה בכלל בהמה כמו התם דכתיב החיה וכל

שפתי חכמים

א דאשר יאמר כי הוא זה משמע שאמר לו לבעל הבית אין לך בידי כי אם זה: ב פי' אבל ליכא למימר איפכא שהרי מסתברא שכן הוא

רש"י

אשר יאמר כי הוא זה. לפי פשוטו אשר יאמר העד כי הוא זה שנשבעת עליו הרי הוא אצלך. עד הדיינין יבא דבר שניהם ויחקרו את העדות ואם כשרים הם וירשיעוהו לשומר זה ישלם שנים ואם ירשיעו את העדים שנמצאו זוממין ישלמו הם שנים לשומר. ורז"ל דרשו כי הוא זה ללמד שאין מחייבין אותו שבועה אלא א"כ הודה במקצת א לומר כך וכך אני חייב לך והמותר נגנב ממני (ב"ק קו): (ט) כי יתן איש אל רעהו חמור או שור. (ב"מ לד) פרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם לפיכך ב פטר בו את הגנבה כמ"ש וגונב מבית האיש אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית לשבועה למדת שפוטר עצמו בשבועה זו ופרשה זו אמורה בשומר שכר לפיכך אינו פטור אם נגנבה כמ"ש אם גנוב

עניני חקים מצות. ומשפטים

לילך למקום חפצו ואין לו עוד טרחת בהמתו לאכילה ולהשקותה ושאר צרכיה. כי הכל על השומר לעשות. ושמעון השומר יש לו הנאה שמקבל ממון עבור טרחתו וכיון שהתועלת לשניהם ראוי שיחלקו הנזקין ביניהם. ונזקי גנבה ואבדה הרי הן לשומר שכר ולשוכר ולא לבעל הממון. ונזקי האונסין כגון מת או נשבר או נשבה הרי הם של בעל הממון ולא של שומר שכר ושוכר. כל אלה

דיני היושר ומדות שוות וחקים ומשפטים צדיקים: (ח) אשר ירשיעון אלהים וגו'. ודרשו רז"ל פרט למודה בקנס פטור. איתא בזוה"ק חד מקטרג קאים תדיר קמי קודשא בריך הוא לאדכרא חטאין דבני נשא ואלו בני נשא בעלמון מדכרי ופרטי חטאי דלהון אזי לא יעלה האי מקטרג לפתוח פומיה וזהו ענין הוידוי קודם המיתה:

לקוטים על התורה

עֶר הָאט אַבַּעַל מְלָאכָה עֶרְלִיךְ בְּצָאהְלְט, אָבֶּער אַז עֶר הָאט יָא גִיטָאהְן אֵיינֶע פוּן דִיא זַאכִין, וֶועט עֶר גֶעוִויס שָׁאדִין הָאבִּין זַיין פַארְמֶעגִין, אוּנ אֲפִילוּ עַל דְּבַר פֶּשַׁע. עֶר הָאט נָאר גֶעזִינְדִיגְט מִיט רֵייד, סַיי ווִילְעֶנְדִיג וִויא אַאָקְס, אוּנ סַיי נִיט ווִילְעֶנְדִיג ווִי אַאֵייזִיל, אוּנ סַיי עֶר הָאט גִירֶעט אָדֶער גִיטָאהְן אֵיינֶעם אַשָׁאדִין אָן אַמֵיינוּנְג שָׁאדִין צוּ טָאהְן אַזוֹי ווִי אַשְׁעפְּס. אָדֶער עֶר הָאט יֶענֶעם זַיין קְלֵייד שָׁאדִין גִיטָאהְן, אוּנ זַייעֶר מִשְׁפָּט וֶועט קוּמֶען פַאר גָאט, וֶועמֶען גָאט וֶועט בְּעשׁוּלְדִיגֶען וֶועט עֶר בְּצָאהְלִין צְווֵיי מָאהְל אַזוֹי פִיל:

פירוש לתורת אלהים

חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה אוֹיף אַאָקְס אָדֶער אַאֵייזִיל אָדֶער אַשְׁעפְּס אָדֶער אַקְלֵייד עַל כָּל אֲבֵדָה אָדֶער אוֹיף אַלֶע אַנְדֶערֶע זַאכִין וָואס זֶענֶען פַארְלָארִין פוּן בַּעַל הַבַּיִת דוּרךְ דֶעם שׁוֹמֵר, אוּנ מֶען ווייס נִיט ווָא דִי זַאכִין זֶענֶען אָדֶער ווַייל דֶער שׁוֹמֵר הָאט נִיט גוּט גֶעהִיט הָאט מֶען בַּיי אִים גֶעגַנְבֶת, אָדֶער דֶער שׁוֹמֵר אַלֵיין הָאט גֶעגַנְבֶת אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה וָואס דֶער בַּעַל הַבַּיִת וֶועט זָאגִין אוֹיף דֶעם שׁוֹמֵר עֶר הָאט דִי זַאךְ גֶעגַנְבֶת עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם זָאלִין דִי טַעֲנוֹת פוּן זֵיי בֵּיידֶע קוּמֶען פַאר בֵּית דִּין אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים וֶועמֶען בֵּית דִּין וֶועלִין בְּעשׁוּלְדִיגֶען, דֶעם שׁוֹמֵר ווַייל עֶר הָאט גֶעגַנְבֶת, אָדֶער דֶער גַנָּב וֶועט גֶעפוּנֶען וֶוערִין יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ זָאל עֶר בַּצָאהְלִין צְווֵיי מָאהְל אַזוֹי פִיל ווִי עֶר הָאט גֶעגַנְבֶת צוּם בַּעַל הַבַּיִת: (ט) כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וְכָל בְּהֵמָה לִשְׁמוֹר וֶוען אֵיינֶער וֶועט גֶעבִּין צוּ זַיין חָבֵר אַאֵייזִיל אָדֶער אַאָקְס אָדֶער אַשְׁעפְּס אָדֶער אַנְדֶערֶע מִינִים בְּהֵמוֹת עֶר זָאל זֵיי הִיטֶען, אוּנ דֶער בַּעַל הַבַּיִת בְּצָאהְלְט דֶעם שׁוֹמֵר פַאר זַיין הִיטֶען, נָאכְדֶעם זָאגְט דֶער שׁוֹמֵר וּמֵת דִי בְּהֵמָה אִיז גֶעפֵּיינֶערְט אוֹ

מצות השם

(נט) [עשה כח] לדון בדין שומר שכר שנאמר כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וגו':

(ט) כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וגו'. אוֹיבּ רְאוּבֵן הָאט גִיגֶעבִּין צוּ שִׁמְעוֹן אַזַאךְ צוּ הִיטֶען אוּנ רְאוּבֵן בְּצָאהְלְט צוּ שִׁמְעוֹן פַאר דֶעם הִיטֶען [הֵייסְט שִׁמְעוֹן אַשׁוֹמֵר שָׂכָר]. אָדֶער שִׁמְעוֹן הָאט גֶעדוּנְגֶען אַזַאךְ פוּן רְאוּבֵן אוּנ עֶר בְּצָאהְלְט

אתבר או אשתבי לית
דחזי: י מומתא דיי תהי
בין תרויהון אם לא
אושיט ידיה במא דמסר
ליה חבריה ויקבל מריה
מניה מומתא ולא ישלם:
יא ואם אתגנבא יתגניב
מעמיה ישלם למרוהי:
יב אם אתברא יתבר ייתי
סהדין דתביר לא ישלם:

נשבר או נשבה אין ראה: י שבעת
יהוה תהיה בין שניהם אם לא
שלח ידו במלאכת רעהו ולקח
בעליו ולא ישלם: יא ואם גנב יגנב
מעמו ישלם לבעליו: יב אם טרף
יטרף יבאהו עד הטרפה לא

תו"א נשבר. ב"ק נז: אין ראה. מציעא פג: שבועת ה'. מציעא שם שבועות לה לט מז תמורה ג: אם לא שלח ידו. מציעא מג לד: אם טרף ב"ק י:

בעל הטורים

בהמה ואפי' עובר דכתיב וכל בהמה מפרסת וגו' בבהמה אותה תאכלו לרבות את העובר:

רשב"ם

רעה. שכן מצינו בנביא שהרגו הארי והחמור והאריה עומדים אצל הנבילה ולא אכל האריה את הנבילה ולא שבר את החמור: אין רואה שבועת ה'. יפטור באונסים: (י) ולקח בעליו. השבועה: (יב) יביאהו עד. קצת מאברי הטריפה לעדות כדכתיב כאשר יציל הרועה מפי הארי שני כרעים או בדל אוזן:

רש"י

יגנב מעמו ישלם אבל על האונס כמו מת מעצמו או נשבר או נשבה בחזקה ע"י לסטים. ואין רואה שיעיד בדבר: (י) שבועת ה' תהיה. ישבע שכן הוא כדבריו והוא לא שלח בה יד להשתמש בה לעצמו שאם שלח בה יד ואח"כ נאנס' חייב ג באונסים: ולקח בעליו. השבועה: ולא ישלם. לו השומר ד כלום: (יב) אם טרף יטרף. על ידי חיה רעה: יבאהו עד. יביא עדים ה שנטרפה באונס ופטור: הטרפה לא ישלם. אינו אומר טרפה לא ישלם אלא הטרפה יש טרפה שהוא משלם ויש טרפה שאינו משלם.

שפתי חכמים

שלפיכך כו': ג וא"כ למה לו לישבע שלא שלח בו יד ליפטר מאונסים אלא בשומר שכר איירי והשבועה על קיום טענתו ליפטר באונסים ואימתי יפטר באונסים כשלא שלח בו יד: ד שלא תבין ולא ישלם הכפל הנזכר למעלה אבל הקרן ישלם לכ"פ פטור מכלום: ה יש מקשים ל"ל שני עדים דהא עד אחד פוטר אותו מן השבועה וממילא הוא פטור ג"כ מן התשלומין וי"ל דס"ל לרש"י

דעת זקנים מבעלי התוספות

(י) שבועת ה' וגו'. פירש"י שאם שלח בה יד ואחר כך נאנס' חייב באונסי' ובמקום אחר פירש אפילו החזירה לאחר מכאן כיון ששלח בה יד פעם אחת חייב באונסי' לעולם. וזה תימה לרת"ם ז"ל דהא בפרשה דלעיל כתוב או נשבר או נשבה אין רואה ומשמע הא יש עדים שנשבר או נשבה יביא ראיה ויפטר בלא שבועה ולדברי רש"י מה הועיל לו אם יש ראיה מ"מ צריך לישבע שמא שלח בה יד והחזירה למקומה דחייב אפילו יש עדים שראו שנאנסה ממקומה הראשון ואין העדים יכולין לידע אם שלח בה יד והחזירה למקומה הראשון לכך אמר ר"ת ז"ל דאפי' שלח בה יד כיון שהחזירה למקומה קודם שנאנסה פטור:

פירוש לתורת אלהים

נשבר אדער דער שומר זאגט דיא בהמה האט צו בראכין אפוס או נשבה אדער דער שומר זאגט די בהמה איז געפאנגען געווארין אין רואה אונ דאס האט קיינער גיזעהן: (י) שבועת ה' תהיה בין שניהם דארפין זיי קומען צו בית דין אונ דער שומר וועט שווערין אז עס איז אמת ווי ער זאגט אם לא שלח ידו במלאכת רעהו דאס איז נאר אויב דער שומר האט ניט גינוצט מיט די בהמה [אבער אז דער שומר האט יא גענוצט מיט די בהמה, אפילו עס איז טאקי אמת ווי דער שומר זאגט, פון דעסט-וועגין דארף ער בצאהלין דעם בעל הבית פאר דיא בהמה, ווארום באלד ווי דער שומר האט גענוצט מיט די בהמה אן דעם וויסען פון בעל הבית, איז ער גיווארין אויף די בהמה אגזלן איז שוין די בהמה זיינע, אונ וועלכער אומגליק עס האט נאכדעם גיטראפין דיא בהמה, האט דאס גיטראפין דעם שומר'ס בהמה, אונ דעם בעל הבית דארף ער בצאהלין פאר די בהמה] ולקח בעליו ולא ישלם דער בעל הבית זאל נעמען דיא שבועה אונ דער שומר דארף ניט בצאהלין: (יא) ואם גנוב יגנב מעמו ישלם לבעליו אויב דיא בהמה איז געגנבת גיווארין פון שומר, דארף דער שומר בצאהלין צום בעל הבית פאר די בהמה: (יב) אם טרוף יטרף אויב דיא בהמה איז צו ריסען גיווארין פון אחיה, אונ דער שומר האט זיא ניט גיקענט רעטען פון דיא חיה יבאהו עד הטרפה לא ישלם זאל

מצות השם

בצאהלט אים גיט־געלט [הייסט שמעון אשוכר], אונ שמעון זאגט די זאך איז ביי אים געגנבת געווארין, מוז שמעון בצאהלין צו ראובן פאר דיא זאך, אונ אויב עס האט געטראפין אאומגליק ביי די זאך, דהיינו דאס איז געוען אבהמה אונ זיא איז קראנק געווארין אונ געפייגערט, אדער גזלנים האבין ביי אים דיא זאך אוועק גענומען, אדער די זאך איז ביי אים פארברענט געווארין דארף שמעון שווערין אז אזוי אאומגליק האט בייא דיא זאך געטראפין אונ ער דארף ניט בצאהלין, אונ די מצוה איז נוהג אויף יעדער ארט אונ יעדער צייט:

יְשַׁלֵּם: פ יג וְכִֽי־יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ־מֵת בְּעָלָיו אֵין־עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם: יד אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם אִם־שָׂכִיר הוּא בָּא בִּשְׂכָרוֹ:

יג וַאֲרֵי יִשְׁאַל גְּבַר מִן חַבְרֵיהּ וְיִתְּבַר אוֹ יְמוּת מָרֵיהּ לֵית עִמֵּיהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם: יד אִם מָרֵיהּ עִמֵּיהּ לָא יְשַׁלֵּם אִם אֲגִירָא הוּא עָאל בַּאֲגָרֵיהּ:

ת״א וכי ישאל. בכ קז מציעא לד לה לו: ונשבר או מת. בס לד לה: בעליו אין עמו. בס לד לה לו: אם בעליו. שם:

רשב״ם

(יג) וכי ישאל. בהמה לעשות בה מלאכתו: ונשבר או מת. נטרפה או מת: בעליו אין עמו. במלאכת אותה הבהמה לפי הפשט. ובמדרש חכמים אפי' במלאכה אחרת אם הוא עמו במלאכה פטור השואל מונשבר או מת: (יד) אם שכיר הוא. שש״ר בהמת חבירו לעשות בה מלאכתו: בא בשכרו. כלומר שכר הוא נותן לו. ואינו דומה לשואל לפיכך פטור מאונסין אבל בגניבה ואבידה חייב כשומר שכר. ויש מי שאמר שאף מגניבה ואבידה הוא פטור ואינו חייב אלא בפשיעה כשומר חנם. מחלוקת ר' מאיר ור' יהודה

שפתי חכמים

עד המסייע אינו פוטר ומש״ה צריך שני עדים עיין בח״מ סימן פ״ז: ו הרא״ם פי' מי לאם לך כאזנך לחלק בין ארי לאתול הא באמת כתיב אם טרף יטרף ואע״ג דכתיב הטריפה בה״א שבאה לחלק אכתי ליכא למשמע באיזה מין טריפה חייב ובאיזה מין טרפה פטור לפיכך הוצרכו היקישא: ז הוסיף מלת במלאכתו דלא תימא עמו פירושו במקום אחד לכ״פ במלאכתו בין שעושין הבעלים מלאכתו של השואל במקום אחר בין באותו מקום בין שהוא במלאכה אחרת דהואיל דכתיב אם בעליו עמו משמע בכל מלאכה שהוא עמו: ח שהרי אומר וכי ישאל איש וגו' ונשבר או מת בעליו אין עמו וגו' משמע שאינו עמו לא בשעת שאלה ולא בשעת שבירה ומיתה שהרי בעליו אין עמו קאי אשניהם לכך שלם ישלם הא היה עמו באחד מהם לא ישלם וכתיב אם בעליו עמו לא ישלם טעמא דאיתא בתרווייהו הא איתא בחדא וליתא בחדא חייב א״כ סתרי להדדי אע״כ צ״ל הא דפטר לעיל אם היה באחת מהן היינו אם היה עמו בשעת שאלה אע״פ שלא היה עמו בשעת שבירה ומיתה והא דחייבו למטה היינו אם היה עמו בשעת שבירה ומיתה ולא היה עמו בשעת שאלה ואיפכא ליכא למימר דהכי מסתברא דשאלה עדיפא שכן חייב במזונותיה של ידה. גמ': ט הוסיף השור להורות שהמדובר של שכיר הוא השור הנרמז בוכי ישאל כדלעיל ואיך יהיה השור שאול ושכיר

רש״י

טרפת אתול ושועל ונמיה משלם. טרפת זאב ארי ודוב ונחש אינו משלם ומי לחשך ו לדון כן ש־רי כתיב ומת או נשבר או נשבה מה מיתה שאין יכול להציל אף שבר ושביה שאין יכול להציל: (יג) וכי ישאל. בא ללמדך על השואל שחייב באונסין: בעליו אין עמו. אם בעליו של שור אינו עם השואל ז במלאכתו (בבא מציעא לד): (יד) אם בעליו עמו. בין שהיא באותה מלאכה בין שהוא במלאכה אחרת היה עמו בשעת שאלה אינו צריך ח להיות עמו בשעת שבירה ומיתה (ב״מ שם): אם שכיר הוא. ט אם השור אינו שאול אלא שכיר בא

לקוטים על התורה

(יג) וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וגו'. דער באר מים חיים שרייבט די נשמה מיט דעם גוף זענען ווי צוויי פריינד, אז די נשמה דארף טאהן תורה אונ מצות, העלפט איר דער גוף, אונ אז דער גוף דארף ארבעטין אויף פרנסה, העלפט אים די נשמה, זאגט דער פסוק אז דער גוף וועט בארגין דיא נשמה צו זיך, דא זאל אים העלפין ארבעטין, אויב דער גוף האט געארבעט מיט די נשמה אזעלכע זאכין וואס דיא נשמה איז דורך דעם צו בראכין געווארין, אדער די נשמה איז געשטארבין, ער האט מיט די נשמה געטאהן עבירות, קליינע אדער גרויסע, בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ. אויב דער בעל הבית איז ניטא מיט אים, די עבירות זענען נאר געטאהן געווארין פון זיין הנאה וועגין אונ ער האט גאר ניט אין זינען געהאט פון גאטס וועגין, וועט ער מוזין בצאהלין, ער וועט געשטראפט ווערין, אבער אז די עבירה איז געטאהן געווארין פון גאטס וועגין, דהיינו ער האט מחלל שבת געווען צו ראטעווען אמענטש, אדער ער האט געזאגט אליגען פון וועגין צו מאכין שלום, וועט ער ניט געשטראפט ווערין:

פירוש לתורת אלהים

דער שומר ברייננגען עדות אז אחיה האט צו ריסען די בהמה, וועט ער ניט דארפין בצאהלין: (יג) וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ אויב איינער וועט בארגין אבהמה פון זיין חבר וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת אונ די בהמה האט צו בראכין אפוס אדער זיא איז געפיינערט בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ אויב דער בעל הבית פון די בהמה האט ניט געארבעט צו זאמען מיט די בהמה ביי דעם מענטש וואס האט גיבארגט די בהמה שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם דער וואס האט גיבארגט דיא בהמה דארף בצאהלין פאר דיא בהמה פאר וועלכע אומגליק עס האט גיטראפין דיא בהמה: (יד) אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ אבער ווען ער האט גיבארגט די בהמה האט ער מיט גיבארגט דעם בעל הבית פון די בהמה ער זאל אויך ארבעטין בייא אים, אונ עס האט גיטראפין אאומגליק צו די בהמה לֹא יְשַׁלֵּם דארף ער ניט בצאהלין פאר די בהמה אִם שָׂכִיר הוּא בָּא בִּשְׂכָרוֹ אויב ראובן האט נערונגען

מג״ת השם

(ס) [עשה כט] לדון דיני שואל שנאמר וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ישלם:

(יג) וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ וגו'. אויב ראובן האט געבארגט ביי שמעון אבהמה ער זאל מיט די בהמה אקערין אין פעלד, אדער ער האט געבארגט אכלי ער זאל מיט דיא כלי ארבעטין זיין ארבעט, אונ אזוי ווי די בהמה האט געאקערט איז זיא געפאלין אונ געפייגערט, אדער זיא האט צו בראכין אפוס, אונ אזוי ווי ער האט מיט די כלי געארבעט איז די כלי צו בראכין געווארין, דארף ער שווערין אז עס איז אמת ווי ער זאגט אונ ער האט ניט געענדערט די ארבעט וואס ער האט געזאגט צום בעל הבית ער וועט ארבעטין, דארף ער ניט בצאהלין פאר די בהמה אונ ניט

(חו״מ ע״ט) (ח״ב)

טו וַאֲרֵי יְשַׁדֵּל גְּבַר בְּתוּלְתָּא דִּי לָא מְאָרְסָא וְיִשְׁכּוּב עִמַּהּ קַיָּמָא יְקַיְּמִינַהּ לֵיהּ לְאִנְתּוּ:

ת״א בתולה. כתובות כט: אשר לא ארשה. שם לח: מהר ימהרנה. שם ח קידושין מו:

בִּשְׂכָרוֹ: ס טו וְכִֽי־יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־אֹרָשָׂה וְשָׁכַב עִמָּהּ מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לּוֹ לְאִשָּׁה:

רשב״ם

בבבא קמא: (טו) אשר לא ארשה. שאם ארשה חייב סקילה כדכתיב במשנה תורה: מהר ימהרנה. כמוהר הבתולות. חמשים כסף כאונס את הבתולה ונתן לאבי הנערה חמשים כסף. והוא הדין למפתה:

רש״י

בשכרו ליד השוכר הזה ולא בשאלה ואין כל הנאה שלו שהרי ע״י שכרו נשתמש ואין לו משפט שואל להתחייב באונסין. ולא פירש מה דינו אם כשומר חנם או כשומר שכר לפיכך נחלקו בו חכמי ישראל שוכר כיצד משלם ר״מ אומר כשומר חנם ר״י אומר כשומר שכר: (טו) וכי יפתה. מדבר על לבה עד ששומעת לו וכן תרגומו וארי ישדל. שדול בלשון ארמי כפתוי בל׳ עברי: מהר ימהרנה.

שפתי חכמים

לפיכך שהוסיף לו׳ אינו שאול אלא שכיר להורות שכוונת הכ׳ בזה אינו רק נשלל המונח הראשון שהוא השאול לומר שאינו אלא שכיר: י מפני שהכיתה מורה על ביאת דבר כדבר והכא קיצר בלשונו הוצרך לפרש שבא ליד השוכר ולהודיע הטעם למה לא יהיה דינו של זה כדין השואל להתחייב באונסין לכ״פ מפני שלא בא לידו בתורת שאלה אלא בשכרו בא ולפי זה יהיה בא בשכרו

עניני חקים מצות ומשפטים

(טו) וכי יפתת איש בתולה אשר לא אורשה וגו׳. כתב מהרי״א התכונן יוסר המשפט הזה כי על הרוב אין אדם מפתה נערה בתולה הראויה כפי כבודו להנשא לה. כי אם היה כן. היה שואל אותה מאביה לנשואין. אבל הנכבדים בעיניהם ברואותם את בנות האדם כי טובות הנה ויתאוו להן יפתו אותן לשכב עמהן ויבטיחום לקחם לנשים ובזה תתרצה הנערה הבתולה כדי להנשא לאיש נכבד. והוא לא כן יחשוב ולבבו לא כן ידמה אלא למלאות בה תאוותו ולעזבה אח״כ. ע״כ צותה התורה

פירוש לתורת אלהים

אַבְּהֵמָה פוּן שִׁמְעוֹן עֶר זָאל מִיט אִיר אַרְבֶּעטִין אִיז דִי בְּהֵמָה גֶעקוּמֶען צוּ רְאוּבֵן פַאר דֶעם גֶעלְט וָואס רְאוּבֵן הָאט פַאר אִיר בֶּצָאהְלְט אוּנ דִיא תּוֹרָה שְׁרַייבְּט נִיט וָואס זָאל זַיין אוֹיבּ עֶס הָאט גִיטְרָאפִין אַאוּמְגְלִיק בַּיי דִי בְּהֵמָה וִויא זָאל זַיין דֶער דִין, נָאר אִין דֶער גְמָרָא קְרִייגְט רַבִּי מֵאִיר מִיט רַבִּי יְהוּדָה אֵיינֶער זָאגְט עֶר הָאט דֶעם דִין וִוי אַשׁוֹמֵר חִנָּם (וִויא דֶער וָואס הִיט אוּמְזִיסְט) אוּנ אֵיינֶער זָאגְט עֶר הָאט דֶעם דִין וִוי אַשׁוֹמֵר שָׂכָר (וִוי דֶער וָואס הִיט פַאר שְׂכִירוּת), אוּנ אוֹיבּ דִי בְּהֵמָה אִיז גֶעשְׁפֵּיינֶערְט אָדֶער זִיא הָאט צוּבְּרָאכִין אַפּוּס פוּן דִי אַרְבֶּעט, זֶענֶען בֵּיידֶע פְּטוּר פוּן צוּ בֶּצָאהְלִין פַאר דִי בְּהֵמָה. וַוייל דֶער שׁוֹאֵל הָאט גִיבָּארְגְט דִי בְּהֵמָה עֶר זָאל מִיט אִיר אַרְבֶּעטִין, אוּנ דֶער שׂוֹכֵר הָאט גֶעדוּנְגֶען דִי בְּהֵמָה עֶר זָאל מִיט אִיר אַרְבֶּעטִין, מֶעגִין זַייא דָאךְ מִיט אִיר אַרְבֶּעטִין: (טו) וְכִי יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא אוֹרָשָׂה זֶוען אֵיינֶער וֶועט אִיבֶּער רֵיידִין אַבְּתוּלָה וָואס מֶען הָאט אִיר נָאךְ נִיט מְקַדֵּשׁ גִיוֶועז וְשָׁכַב עִמָּהּ אוּנ עֶר וֶועט מִיט אִיר מְזַנֶּה זַיין, אֲפִילוּ מִיר וֵוייסִין נִיט וִוי אַזוֹי עֶר הָאט אִיר אִיבֶּערְגִירֶעט. נָאר גֶעוִויס הָאט עֶר אִיר צוּ גִיזָאגְט צוּ נֶעמֶען פַאר אַוַוייבּ, דְרִיבֶּער מָהֹר יִמְהָרֶנָּה זָאל עֶר טָאהְן וִויא עֶר הָאט אִיר צוּ גִיזָאגְט אוּנ זָאל אִיר גֶעבִּין מַתָּנוֹת אוּנ אַכְּתוּבָּה לוֹ לְאִשָּׁה אוּנ עֶר זָאל זִיא

לקוטים על התורה

(טו) וְכִי יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה וגו׳. ספרי מוסר זָאגִין אִישׁ מֵיינְט מֶען דֶעם יֵצֶר הָרָע, אוֹיבּ דֶער יֵצֶר הָרָע וֶועט אָנְרֵיידִין דִי נְשָׁמָה דָאס עֶרְשְׁטֶע מָאהְל וָואס זִיא אִיז נָאךְ וִוי אַבְּתוּלָה, זִיא זָאל זוּנְדִיגֶען, זָאל דֶער מֶענְטְשׁ בַּאלְד טָאהְן תְּשׁוּבָה, וָוארוּם אַז עֶר וֶועט נִיט בַּאלְד טָאהְן תְּשׁוּבָה, וֶועט דֶער יֵצֶר הָרָע זִיךְ בַּאלְד בְּהֶעפְטִין מִיט דִי נְשָׁמָה אַזוֹי וִוי אַמָאן מִיט אַוַוייבּ, אוּנ אַלֶע עֲבֵירוֹת וָואס דִי נְשָׁמָה וֶועט טָאהְן, וֶועט בַּיי אִיר זַיין אַזוֹי וִוי אַזָאךְ וָואס מֶען מֶעג, נָאבֶער אַז דִי נְשָׁמָה וֶועט בַּאלְד אִין אָנְהֵייבּ נִיט וֶועלִין פָאלְגִין דֶעם יֵצֶר הָרָע, וֶועט גָאט נִיט צוּ לָאזִין דִי נְשָׁמָה זָאל אַרַיין פַאלִין אִין דִי הֶענְט פוּן יֵצֶר הָרָע, גָאט וֶוערְט גֶערוּפִין דֶער פָאטֶער פוּן דִי נְשָׁמָה, אוּנ דִי נְשָׁמָה וָואס הָאט גֶעזוּנְדִיגְט אוּנ הָאט גִיטָאהְן תְּשׁוּבָה, וֶועט אִיר גָאט גֶעבִּין שָׂכָר גְלַייךְ וִוי זִיא וָואלְט גִיוֶועזְן אַבְּתוּלָה, וִוי זִיא וָואלְט גָאר נִיט גֶעזוּנְדִיגְט:

מצות השם

(סא) [עשה לן] לקנוס המפתה שנאמר וכי יפתה איש בתולה אשר לא ארשה וגו׳:

פַאר דִיא כֵּלִי, אוּנ אוֹיבּ עֶר וִויל נִיט שְׁוֶוערִין מוּז עֶר בֶּצָאהְלִין, אָבֶער אַז דִי בְּהֵמָה אָדֶער דִי כֵּלִי אִיז גֶעגַנְבְת גִיוָוארִין, אָדֶער גַזְלָנִים הָאבִּין זִיא אַוֶועק גֶענוּמֶען, אָדֶער דִיא בְּהֵמָה אִיז גֶעפַּייגֶערְט נִיט וֶוען עֶר הָאט מִיט אִיר גֶעאַקֶערְט. אָדֶער דִי כֵּלִי אִיז צוּ בְּרָאכִין גִיוָוארִין נִיט וֶוען עֶר הָאט מִיט אִיר גֶעאַרְבֶּעט, מוּז עֶר בֶּצָאהְלִין פַאר דִי בְּהֵמָה אָדֶער פַאר דִי כֵּלִי, אוֹיבּ שִׁמְעוֹן וָואס עֶר אִיז דֶער בַּעַל הַבַּיִת פוּן דִי בְּהֵמָה אָדֶער פוּן דִי כֵּלִים הָאט אוֹיךְ גֶעאַרְבֶּעט בַּיי רְאוּבֵן, סַיי עֶר הָאט גֶעאַרְבֶּעט דִי זֶעלְבִּיגֶע אַרְבֶּעט וָואס דִי בְּהֵמָה אָדֶער דִי כֵּלִי הָאבִּין גֶעאַרְבֶּעט, אוּנ סַיי עֶר הָאט גֶעאַרְבֶּעט אַיין אַנְדֶער אַרְבֶּעט, אוּנ סַיי עֶר אִיז גִיוֶוען פַארְדוּנְגֶען צוּ רְאוּבֵן עֶר זָאל בַּייא אִים אַרְבֶּעטִין, אוּנ סַייא עֶר אִיז גִיוֶוען פַארְבָּארְגְט צוּ רְאוּבֵן עֶר זָאל בַּיי אִים אַרְבֶּעטִין, ווֶעלְכֶעס אוּמְגְלִיק עֶס הָאט גִיטְרָאפִין בַּיי דִי בְּהֵמָה אָדֶער בַּיי דִי כֵּלִים, אִיז אַלֵיין רְאוּבֵן פָּטוּר פוּן צוּ בֶּצָאהְלִין:

(טו) וְכִי יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה וגו׳. אַז אֵיינֶער הָאט אִיבֶּערְגִירֶעט אַבְּתוּלָה אוּנ גֶעלֶעגְן מִיט אִיר מְזַנֶּה גִיוֶועזְן. מוּז עֶר זִיא נֶעמֶען פַאר אַוַוייבּ, אוּנ מוּז אִיר גֶעבִּין אַכְּתוּבָּה אַזוֹי וִוי מֶען גִיט צוּ אַלֶע בְּתוּלוֹת, אוּנ צוּ דֶעם פָאטֶער

טז אִם־מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ
כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת׃ ס
יז מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה׃ יח כָּל־שֹׁכֵב

טז אִם מִצְבָּא לָא יִצְבֵּי
אֲבוּהָא לְמִתְּנַהּ לֵיהּ
כַּסְפָּא יִתְקוֹל כְּמוֹהֲרֵי
בְתוּלָתָא׃ יז חָרָשָׁא לָא
תְחֵי׃ יח כָּל דְּיִשְׁכּוּב עִם

תו"א אם מאן. כתובות לט עד קידושין מו: כסף ישקל. כתובות כט לח: מכשפה. ברכות כא יבמות ד סנהדרין ס סז: כל שכב. ברכות שם יבמות ד סנהדרין טז נד ס סז:

רשב"ם

(יז) מכשפה לא תחיה. לפי שדרך נשים כשפניות לעשות מעשיהם בסתר במחבואות במערות כמו שמצינו בשמונים נשים באשקלון שתלה שמעון בן שטח. לכן הוא אומר לא תחיה. לא תתיאש מלחקור אחריהם. לא תניחם לחיות ע"י עצלות אלא חקור אחריהם

בעל הטורים

(יז) מכשפה. אותיות המכשף אחד האיש וא' האשה אלא שדבר הכתוב בהווה. וסמיך ליה כל שוכב עם בהמה שרוב עריות ע"י כשפים. ד"א רמז לבלעם הקוסם ששכב עם אתונו. ס"ת כל שוכב ותיבת עם אותיות בלעם. וסמיך ליה זובח לאלהים יחרם שרוב מכשפות ע"י זביחה לע"א: לא תחיה. ג' במסורה דין ואידך לא תחיה כל נשמה. והחכמה תחיה בעליה. במדרש יש שעמלקים מכשפים היו ועשו עצמם כדמות בהמות למלט עצמם לכך צוה הקב"ה והמתה מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה וגו' וזהו בשביל חכמה שהיה בהם ורצו לחיות עצמם בחכמה צוה הכתוב לא תחיה כל נשמה ומכשפה לא תחיה

שפתי חכמים

הפוך שהיה ראוי להיות בשכרו בא כדי שיובן מזה ולא בשאלה ומפני שכוונת בא בשכרו הנאמר בקרא לפוטרו מן האונסים הוא בא ולא להודיע משפטו לפיכך נחלקו חכמי ישראל מה משפטו אם כש"ח אם כשומר שכר: ב פי' דאם לשון מהירות הי"ל לינקד כפת"ח תחת המ"ם שהרי המהירות לא בא בכ"מ אלא מבנין פועל הדגש: ל ולא שיתננו לה מעכשיו בדרך קנסא דא"כ מאי אם מאן ימאן וגו' הא כבר נתן לה הקנס: מ ולא כמו לא תחיה כל נשמה שכל אדם מותר להורגו אלא תומת בכ"ד ונחלקו בו חכמי ישראל י"א בסייף כמו לא תחיה כל נשמה ויש אומרים בסקילה כמו אם בהמה אם איש לא יחיה: נ דהא גבי אוב

רש"י

יפסוק לה ב מוהר כמשפט איש לאשתו שכותב ל לה כתובה וישאנה: (טו) כמהר הבתולות. שהוא קצוב חמשים כסף אצל התופס את הבתולה ושכב עמה באונס שנאמר (דברים כב) ונתן השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף: (יז) מכשפה לא תחיה. (סנהדרין סז) אלא תומת מ בכ"ד וא' זכרים ואחד נ נקבות אלא שדבר הכתוב בהווה שהנשים מצויות מכשפות: (יח) (ס"א כל וידעוני דמכשפים הם לא חילק בין איש לאשה דכתיב איש או

עניני חקים מצות ומשפטים

שהמפתה מהור ימהרנה לו לאשה ויקחה בנשואין כאשר הבטיחה אע"פ שהוא לא בת גילה. ואביה לא יתן לה נדוניא כלל. אבל אם יקרה הדבר להפך שתהיה הנערה נכבדת מן המפתה אותה ולכן מאן ימאן אביה לתתה לו לאשה. כלומר אע"פ שהיא רצתה בו. הנה או כסף ישקול האיש לאביה כמוהר הבתולות הידוע אצל האונס לפי שפסל אותה בעיני הבחורים וילטרך אביה להרבות לה מוהר ומתן וראוי הוא שיפרעהו המפתה. ובעבור שגם כיא

דעת זקנים מבעלי התוספות

(טו) כמהר הבתולות. א"ר יהודה חסיד מכאן רמז לבתולת כתובתה מאתים דכתיב כמה"ר הבתולות חסר והוא נוטריקון כמה מהר הבתולות ר'. וה"ר משה אמר כי כמהר עלה מאתים זוז יתר אחד ויש אם למקרא:

פירוש לתורת אלהים

נעמען צו זיך פאר אווייב, ער זאל אפטאהן פון איר די חרפה, ווארום אז זיא וועט זיין אווייב ביי אים וועט די זאך מיט דער צייט פארגעסין ווערין, אונ צווייטינס אז ער וועט זיא ניט נעמען פאר אווייב קען זיין זיא וועט גאר ניט קענען טאהן אשידוך, האט ער זיא דאך אומגליקליך געמאכט אויף אייביג, דריבער זאל ער זיא נעמען צו זיך פאר אווייב: (טז) וְאִם מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ אונ אויב איר פאטער וועט זאגין ער וויל זיא ניט געבין צו אים פאר אווייב כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת דארף ער נאר איר געבין געלט וויא פיל מען גיט אכתובה צו אבתולה, דאס איז חמשים כסף, מיר רעכענען דיא חמשים כסף צווייא הונדערט גילדין: (יז) מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה אאשה וואס טוהט כשוף אדער אמאנספערזאהן וואס טוהט כשוף זאלסטו ניט לאזין לעבין נאר מיט ווערכין טויט דו קענסט זיא הרגנן זאלסטו זיא הרגנן, וויל דער כשוף פאראומגליקט פיל מענטשין, אמענטש דארף ניט וועלין וויסען וואס שפעטער וועט זיין מיט אים, ער איז אין דיא אבטונג געבונג פון הקב"ה, דער מכשף קען זאגין דעם מענטש שלעכט אונ דער מענטש האט שוין צער אונ ווערט שוין פארמישט אונ ענדערט שוין אלע גישעפטין זיינע, אונ הקב"ה מאכט גאר פון אלע רעות טובות, דער מענטש דארף גיין זיין וועג מיט זיין שכל וויא הקב"ה האט גיבאטין אונ ווייטער זיך פארלאזין אויף הקב"ה: (יח) כָּל שֹׁכֵב עִם בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת דער מענטש וואס

מצות השם

(סג) [לאו לב] שלא להחיות מכשף שנאמר מכשפה לא תחיה:

מוז ער געבין פאר זיין שאנדע ווי פי"ל בית דין וועט שאצין אונ אויב ער וויל זיא ניט נעמען פאר אווייב, אדער דער פאטער וויל זיא אים ניט געבין פאר אווייב, מוז ער געבין פופציג טאלער [דאס איז צווייא הונדערט גילדין], אונ ער מוז איר געבין וואס זיא איז איצט ווייניגער ווערט וויא פריער ווען זיא איז גיוועז אבתולה, אונ ער מוז איר געבין פאר די שאנדע וואס ער האט איר פארשעמט אונ וואס ער האט דעם פאטער פארשעמט, אונ אויב ער האט דיא בתולה געגייט אונ האט מיט איר מזנה גיוועז, מוז ער איר געבין די אלע בצאהלונג וואס דא שטייט פריער אונ ער מוז איר געבין פאר אירע שמערצין וואס זיא האט געהאט:

(יז) מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה, אמכשפה אדער אמכשף טאר מען ניט לאזין לעבין, נאר מען מוז זייא הרגנן

עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת׃ ס יט זֹבֵחַ
לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַיהוָה לְבַדּוֹ׃
כ וְגֵר לֹא־תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי־

תו"א זבח לאלהים. גיטין נז סנהדרין ס: בלתי לה' לבדו. סוכה מה סנהדרין סג: וגר לא תונה. מציעא נח נט:

בְּעִירָא אִתְקְטָלָא
יִתְקְטֵיל׃ יט דְדָבַח לְטַעֲוַת
עַמְמַיָּא יִתְקְטֵיל אֱלָהֵן
לִשְׁמָא דַיָי בִּלְחוֹדוֹהִי׃
כ וְגִיוֹרָא לָא תוֹנוּן וְלָא
תְעִיקוּן לֵיהּ אֲרֵי דַיָּירִין

בעל הטורים

(יט) זובח. ב' במסורה זובח לאלהים. זובח תודה יכבדנני. זובח ומודה להקב"ה מכבדו ויראה בישע אלהים אבל זובח לאלהים יחרם: יחרם. ג' הכא ואידך יחרם מן האדם לא יפדה. יחרם כל רכושו. זובח לאלהים יחרם כל רכושו והיינו דאמרו הנושא

רשב"ם

להורגן: (יט) זבח לאלהים. פתח. אבל לאלהים משמע לשמו של הקב"ה: לאלהים. לאותו שאמרתי לך לא יהיה לך אלהים אחרים: יחרם. יהרג: (כ) לא תונה. בדברים. שהרי בממון כתיב לא תונו איש את עמיתו אחיו. וה"ה לכל ישראל אלא שדיבר הכתוב בהווה שיכול להונות את הגר במעשה אבותיו ועל מעשיו בגיות: לא תלחצנו. לעשות מלאכתך. לפי שהוא בלא גואל כדכתיב וגם ראיתי את הלחץ

רש"י

שוכב עם בהמה מות יומת. בסקילה רובע כנרבעת שכתוב בהן דמיהם בם): (יט) לאלהים. לע"ג אלו היה נקוד לאלהים (הלמ"ד בציר"י) היה צריך לפרש ולכתוב אחרים עכשיו שאמר לאלהים אין צ"ל אחרים שכל למ"ד ובי"ת וה"א המשמשת בראש התיבה אם נקודה בחטף כגון למלך למדבר לעיר צריך לפרש לאיזה מלך לאיזה מדבר לאיזה עיר וכן למלכים ולרגלים בחיר"ק צריך לפרש לאיזה ואם אינו מפרש כל מלכים במשמע וכן לאלהים כל אלהים במשמע אפילו קדש אבל כשהיא נקודה פת"ח כמו למלך למדבר לעיר (פת"ח וקמ"ץ ענין אחד בענין זה וגם י"ל בדרך אחר כמ"ש בדקדוקי רש"י יעוין כו) נודע באיזה מלך מדבר וכן לעיר נודע באיזה עיר מדבר וכן לאלהים לאותן שהוזהרתם עליהם במקום אחר כיוצא בו (תהלים פו) אין כמוך באלהים לפי שלא פירש הוצרך להנקד פת"ח: יחרם. יומת. ם ולמה נאמר יחרם והלא כבר נאמרה בו מיתה במקום אחר (דברים יז) והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא וגו' אלא לפי שלא פירש על איזו עבודה חייב מיתה שלא תאמר כל עבודות במיתה בא ופירש לך כאן זובח לאלהים לומר לך מה זביחה עבודה הנעשית בפנים לשמים אף אני מרבה המקטיר והמנסך שהן עבודה בפנים וחייבים עליהם לכל ע"א בין שדרכה לעבדה בכך בין שאין דרכה לעבדה ע בכך אבל שאר עבודות כגון המכבד והמרבץ והמגפף פ והמנשק אינו במיתה אלא באזהרה: (כ) וגר לא תונה. אונאת דברים קונטרליאר"ר בלעז (הערגען) כמו (ישעיה מט) והאכלתי את מוניך את בשרם: ולא תלחצנו. בגזילת

שפתי חכמים

אשה. רש"י ס"פ ד' מיתות: ם וכמוהו כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת: ע מדלא כתיב ביה עובד לאלהים בזביחה יחרם ש"מ אפי' אין העבודה שלו קאמר עכ"ל רש"י שם: פ פי' בשלא כדרכה אבל כדרכה פי' שעבודת' בכך מאיכה

עניני חקים מצות ומשפטים

חטאה כדבר לא תלה הכתוב הנשואין בה אלא באביה. ומפני שהאנשים על הרוב יפתו הבתולות ע"י נשים שאננות האומרות שהן מכשפות ושע"י חכמתן ומעשיהן תתפתה הנערה ותרלה בהאיש. לכן סמך לזה מצות מכשפה לא תחיה. כי היא המביאה את האיש ואת הנערה לנאוף. ואין ספק במשפט הזה שה"ה למכשף הזכר שחייב מיתה אבל אמר מכשפה לפי שדבר הכתוב בהווה. והנשים מפני קלות דעתן יטו יותר לאומנות הכשוף מן האנשים וכל שכן בפתוי הבתולות שע"י הנשים נעשה ולא ע"י הגברים. והנה אמר לא תחיה ולא אמר מות יומת. לומר שלא תחיה אותה אף רגע אחת ותמהר עצמך להורגה בכל היותר מוקדם:

פירוש לתורת אלהים

איז מְזַנֶה מִיט אַבְּהֵמָה זָאל מֶען אִים הַרְגֶנֶן, ווייל דָאס בְּרֵיינְגְט אַרֵיין אִין דֶעם מֶענְטְשׁ אַטוּמְאָה, אוּנ דִי מְכַשְּׁפִים טוּהֶען אַזוֹי, ווִי דִי גְמָרָא זָאגְט בְּלֶעם פְּלֶעגְט אוֹיף זִיךְ צִיהֶען טוּמְאָה פוּן זַיין אֵייזִיל ווָאס עֶר פְלֶעגְט מִיט אִיר מְזַנֶה זַיין׃ (יט) זובח לָאֱלֹהִים דֶער מֶענְטְשׁ ווָאס שֶׁעכְט קָרְבָּנוֹת צוּ דִי עכומ"ז יָחֳרָם זָאל דֶער מֶענְטְשׁ זַיין חֵרֶם צוּ אַלֶע מֶענְטְשִׁין, מֶען זָאל זִיךְ דֶערְוַוייטֶערִין פוּן אִים, מֶען זָאל נִיט שְׁטֵיין אִין זַיינֶע פִיר אֵיילִין, מֶען זָאל נִיט הֲנָאָה הָאבִּין פוּן אִים, מֶען זָאל נִיט לָאזִין עֶר זָאל הֲנָאָה הָאבִּין פוּן אוּנְז, אַזוֹי ווִי עֶס אִיז דֶער דִין בַּיי דִי עֲבוֹדָה זָרָה אַזוֹי אִיז דֶער דִין בַּיי דֶעם מֶענְטְשׁ ווָאס שֶׁעכְט אַקָרְבָּן צוּ דִי עֲבוֹדָה זָרָה בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ אַקָרְבָּן שֶׁעכְטִין אִיז נָאר צוּ הקב"ה אַלֵיין׃ (כ) וְגֵר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ אוֹיבּ אֵיינֶער ווֶעט זִיךְ מְגַיֵיר זַיין זָאלְסְטוּ אִים נִיט דֶערְצֶערְעֶנֶען, זָאלְסְט צוּ אִים נִיט דֶערְמָאנֶען ווָאס עֶר הָאט בִּיז אִיצְט גִיטָאהְן, אוּנ זָאלְסְט אִים

מצות השם

(סג) [לאו לג] שלא להונות לגר לדק בדברים שנאמר וגר לא תונה:
(סד) [לאו לד] שלא להונות גר לדק בממון שנאמר ולא תחללנו:

הַרְגֶנֶן [דָאס מֵיינְט מֶען בֵּית דִין זָאל זַייא מְשַׁפְּטִין צוּם הַרְגֶנֶן] דִי גמרא זָאגְט דֶער יוּד ווָאס גְלוֹיבְּט אִין כִּישׁוּף אִיז אַזוֹי גְלַייךְ ווִי עֶר ווָאלְט גֶעלֵייקֶענְט אִין גָאט אוּנ אִין דִי תּוֹרָה׃ (כ) וְגֵר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ. דָאס זֶענֶען צְווֵיי לָאוִין מֶען טָאר נִישְׁט נָארִין אַגֵר אִין גֶעלְט זַאכִין, אוּנ מֶען טָאר אִים נִישְׁט דֶערְצֶערְעֶנֶען מִיט רֵייד, דִי צְווֵייא לָאוִין זֶענֶען בַּיי זְכָרִים אוּנ נְקֵבוֹת׃

גֵּרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כא כָּל־
אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן׃ כב אִם־
עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק
אֵלַי שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ׃ כג וְחָרָה

אונקלוס

הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃
כא כָּל אַרְמְלָא וְיִתָּם לָא
תְעַנּוּן׃ כב אִם עַנָּאָה תְעַנֵּי
יָתֵיהּ אֲרֵי אִם מִקְבַּל
יְקַבֵּיל קֳדָמַי קַבָּלָא אֲקַבֵּיל
קְבֵילְתֵיהּ׃ כג וְיִתְקַף

רשב"ם

אשר מצרים לוחצים אותם: כי גרים הייתם. כמו שמפרש לפנינו ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם ולפי שצרתו מרובה עונשו מרובה: (כא) לא תענון. כמו למען ענותו בסבלותם ודיבר הכתוב בהוה: לא תענון. כנו"ן לשון רבים אם ענה תענה אותו לשון יחיד לומר א' ענוי מרובה וא' ענוי מועט ד"א לו' שכל ישראל ערבין זה בזה שאפי' אם ענה האחד כאלו ענו כולן. ענה תענה צעק יצעק שמע אשמע הכל כפול לומר שכל במדה שתפסה לו

בעל הטורים

והנותן כיריד של ע"א כבהמה תעקר ואין לו פדיון דכתיב יחרם לא יפדה שתופסת את דמיה: (כב) תענה. ב' אם ענה תענה. אם תענה את בנותי. זהו שדרשו אם תענה מתשמיש דילפינן נוהגא דכתיב אלמנה ויתום לא תענון וסמיך ליה אם ענה תענה שלא יענה אותם בענין אלמנות שלא יניחם צרורות כאלמנות חיות:

שפתי חכמים

יעבדו הגוים נפקא שהן כולם במיתה כמו שפרש"י בפרשת ראה בפסוק איכה יעבדו וגו': צ וכי גרים הייתם שם על לא תונו נכדו שהוא באונאת דברים אבל אינו סבה למניעת לא תלחצנו שהוא גזילת ממון: ק בא לפרש שכל ישראל גרים היו אף אברהם יצחק ויעקב דכל ל' גר וכו': ר דכל כי נתינת טעם היא אשלמעלה וע"כ צ"ל דמקרא קצר הוא וכאלו אמר אם ענה תענה אותו סופך ליטול את שלך למה כי אם צעק וגו' כמו

רש"י

ממון: כי גרים הייתם. ואם הוניתו אף הוא יכול צ להונותך ולומר לך אף אתה מגרים באת. מום שבך אל תאמר לחברך. כל ל' גר אדם שלא נולד באותה ק מדינה אלא בא ממדינה אחרת לגור שם: (כא) כל אלמנה ויתום לא תענון. הוא הדין לכל אדם אלא שדיבר הכתוב בהווה לפי שהם תשושי כח ודבר מצוי לענותם: (כב) אם ענה תענה אתו. הרי זה מקרא קצר גזם ולא פירש ר עונשו (והא דכתיב והיו נשיכם וגו' זהו אם לצעק יצעק אבל באם לא יצעק לא פי' וק"ל) כמו (בראשית ד) לכן כל הורג קין גזם ולא פירש ענשו אף כאן אם ענה תענה אותו לשון גזום כלומר סופך ליטול את שלך למה כי אם צעק יצעק אלי וגו' אשמענו ואנקמני:

עניני חקים מצות ומשפטים

(כא) כל אלמנה ויתום לא תענון וגו'. הנה תבת "כל" הנאמר בפסוק זה נראה כמיותר. הנה יש שני מיני ענוים. המענה את חברו ע"ד הנקמה מחמת השנאה שיש בלבו עליו. זה ודאי אסור לכל אדם וכ"ש באלמנה ויתום. או שמענה אותו כדי להדריכו בדרך ישרה. זה ודאי מותר אף לאלמנה ויתום אבל מנין נדע כונת המענה אם לטובת המעונה או לרעתו. אם האיש הזה המענה הוא איש טוב ומטיב לכל אדם בכל מה שאפשר לו ומפורסם לצדיק ועושה חסד. אם נראה פעם ממנו שמענה יתום ואלמנה. הכל ילמדו עליו זכות ויאמרו מסתמא עושה זאת לטובתם להדריכם בדרך ישרה. אבל אם המענה הוא איש רע ומעיק לכל אדם אף אם לפעמים יענים את הראוי לענשו עכ"ז לא יאמינו בו שהוא זכאי בדבר. אבל יתלו הדבר כזדון לבו מחמת כי כן דרכו תמיד להרע לבני אדם. וז"ש הכתוב כל אלמנה ויתום לא תענון. אם דרכו לענות כל אלמנה ויתום.

פירוש לתורת אלהים

ניט צו דריקען אונ ניט מצער זיין כי גרים הייתם בארץ מצרים ווען איר זענט געוועזען אין מצרים האט איר דאך אויך געדינט עבודה זרה, אונ ארויס-גייענדיג פון מצרים האט איר זיך מגייר געוועזען, אדער גר מיינט מען אפילו אגעבארענער יוד וואס קומט פון איין אנדער שטאט אונ וויל וואהנען אין די שטאט, זאל מען אים ניט נארין אונ ניט צודריקען, נאר יעדער יוד האט געמעגט וואהנען אין ארץ ישראל אין וועלכע שטאט ער האט געוואלט. ווארום איר זענט דאך געוועזען גרים אין מצרים, האבין דיא מצרים אייך געפייניגט ווייסט איר דאך שוין ווי שלעכט עס איז צו זיין אגר, זאלט איר די שלעכטס ניט ברייננגען אויף אנדערע מענטשין: (כא) כל אלמנה ויתום לא תענון איר זאלט ניט פייניגען מצער זיין אאלמנה אדער איתום: (כב) אם ענה תענה אותו אויב איר וועט זיי פייניגען, וועט איר געשטראפט ווערין אפילו זיי וועלין ניט שרייען אויף אייך צו הקב"ה. אונ וואס דער שטראף וועט זיין שטייט ניט אין פסוק כי אם צעק יצעק אלי אבער אז דו וועסט זיי אזוי שטארק פייניגען אז זיי וועלין ניט האבין צו וועמען צו שרייען, אונ זייא וועלין נאר שרייען צו מיר, זאגט הקב"ה שמע אשמע צעקתו וועל איך הערין זייער שרייען: (כג) וחרה אפי וועט ברענען

מצות השם

(סה) [לאו לה] שלא לענות יתום ואלמנה כנאמר אלמנה ויתום לא תענון:

(כא) כל אלמנה ויתום לא תענון. מען טאר ניט פייניגען איין אלמנה אונ ניט איתום, ווייל אאלמנה האט קיין מאן אונ דער יתום האט קיין פאטער, האבין זיי ניט ווער עס זאל זיך אן נעמען פאר זיי, דריבער וועלין זיי שרייען צו גאט, זאגט גאט איך וועל הערין זייער שרייען אונ וועל מיך אן נעמען פאר זיי אונ וועל שטראפין די מענטשין וואס וועלין זיי פייניגען, אבער דער רבי וואס לערנט תורה מיט דעם יתום, אונ דער יתום וויל ניט לערנען, מעג מען דעם יתום שלאגין ביז ער וועט וועלין לערנען, אונ דער דין איז אנדערע מענטשין טאר מען אייך ניט מצער זיין, נאר פאר איתום אונ אאלמנה נעמט זיך הקדוש ברוך הוא אן געשווינטער, פון דעם מצער זיין מוזין זיך אלע היטען, אונ די מצוה איז נוהג ביי זכרים אונ נקבות:

רוּגְזִי וְאֶקְטוֹל יַתְכוֹן בְּחַרְבָּא וִיהֶוְיָן נְשֵׁיכוֹן אַרְמְלָן וּבְנֵיכוֹן יַתְמִין׃ כד אִם כַּסְפָּא תוֹזֵיף בְּעַמִּי לַעֲנְיָא דִּי עִמָּךְ לָא תְהֵי

תו"א וחרה אפי. מליעא לז: אם כסף תלוה. מליעא עה: לא תהיה לו. מליעא נט עה:

אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בֶּחָרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתֹמִים׃ פ

כד אִם־כֶּסֶף ׀ תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה

בעל הטורים

אעשה לך: (כג) ובניכם יתומים. וסמיך ליה אם כסף תלוה לומר שהעון רבית ימותו ויהיו בניו יתומים כדכתיב ביחזקאל וחיה אל תדחוק אותו לקחת משכון כדכתיב והנושה בא לקחת וגו'

רשב"ם

בהווה: (כג) והיו נשיכם וגו'. מדה כנגד מדה: (כד) לא תהיה לו כנושה. כשיגיע זמן מלוה לגבות. או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו. כל

רש"י

(כג) והיו נשיכם אלמנות. ממשמע שנאמר והרגתי אתכם איני יודע שנשיכם אלמנות ובניכם יתומים אלא הרי זו קללה אחרת שיהיו הנשים צרורות כאלמנות חיות שלא יהיו עדים למיתת בעליהן ותהיינה אסורות להנשא והבנים יהיו יתומים שלא יניחום ב"ד לירד לנכסי אביהם לפי שאין יודעים אם מתו אם נשבו: (כד) אם כסף תלוה את עמי. רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מג' וזה אחד מהן: את עמי. (ב"מ עא) עמי ונכרי עמי ש קודם עני ועשיר עני קודם. עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין. וזה משמעו אם כסף תלוה. את עמי תלוהו ולא לעכו"ם ולאיזה מעמי את העני ולאיזה עני לאותו שעמך. (ד"א את העני שלא תנהוג בו מנהג בזיון בהלוואה שהוא עמי: את העני עמך. הוי מסתכל בעצמך כאלו אתה עני): לא תהיה לו בנשה. לא תתבענו בחזקה אם אתה יודע שאין לו

שפתי חכמים

שפירש"י בעצמו: ש י"ל דאף על פי שע"א נותן ריבית והעני

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כד) אם כסף. אומר ה"ר יהודה חסיד דלכך נכתב בלשון אם לפי שפעמי' שהוא רשות כגוי הלוה ואינו משלם:

עניני חקים מצות ומשפטים

לא תענון אותם אף אם הם ראוים לעונש. ואם ענה תענה אותו. אף אם ראוי לעונש. והיה כי יצעק אלי. אף אם אינני זכאי בצעקתו. שמוע אשמע צעקתו. כי לאיש רע כמוך לא נית הרשות להכות אותם אף על יוסר:

(כד) אם כסף תלוה את עמי וגו'. האה"י כתב הפסוק הזה בא להבינינו ההבדל הגדול שבין הלוקח רבית להגומל חסד חנם. כי האדם החונן ונותן לעני ממה שחננו ה' נמלא בשעה שהוא עוסק להשיג מעות לעצמו אז גם העני עמו. היינו כי

פירוש לתורת אלהים

מיין כעס וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בֶּחָרֶב אונ איך וועל אייך הרגנן מיט דעם שווערד, איך וועל אייך פירען אין אמלחמה אונ איר וועט דארט געהרגת ווערין מיט אשווערד, אונ ווייל פון אמלחמה וועט מען ניט קענען וויסען אויף געוויס אויב איר זענט געשטארבין, דריבער וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וועלין אייערע ווייבער זיין אייביגע אלמנות, זיי וועלין ניט טארין נעמען אנדערע מאנען וּבְנֵיכֶם יְתוֹמִים אונ אייערע קינדער וועלין זיין אייביגע יתומים, זייא וועלין זיין דערוויטערט פון זייער פאטערס פארמעגין, ווייל טאמער לעבט נאך דער פאטער, אונ אז מען פייניגט אנדערע מענטשין אויסער א אלמנה אונ א יתום וועט אויך הקב"ה שטראפין: (כד) אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אויב א מענטש זעהט הקב"ה האט אים געהאלפין מיט רייכקייט מער ווי ער דארף, אונ ער קען נאך געלט פאר בארגין אויך, זאלסטו וויסען וועמען צו פארבארגין אֶת עַמִּי זאלסטו פארבארגין דאס געלט צו מיין פאלק, צו יודין, ניט צו עכומ"ז אֶת עָנִי עִמָּךְ דו זאלסט פארבארגין דאס געלט צו דעם ארעם מאן וואס איז מיט דיר, וואס דו ווייסט אז ער איז ארעם לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנוֹשֶׁה מאנען דאס געלט

לקוטים על התורה

(כד) אם כֶּסֶף תַּלְוֶה וגו'. די תורה זאגט אויב דו פארבארגסט געלט, דו ביזט רייך, זאלסטו דעם ארעם מאן אויך פארבארגין, דער מדרש זאגט שלמה המלך האט געזאגט דער רייכער מיט דעם ארעמען האבין

משלי חכמים

(כד) אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי וגו'. דיא תורה האט געזאגט אויב דו ביזט רייך אונ דו קענסט פאר בארגין געלד, זאלסטו דעם ארעם מאן אויך בארגין געלד, אפילו דו רעכונסט דער ארעם מאן וועט דיר דאס געלט נים צוריק געבין, זאלסטו ניט זאגין צו דאס זאל איך זאגין דעם ארעם מאן איך בארג דיר, איך וועל אים באלד זאגין איך שיינק דיר ניט אזוי זאלסטו טאהן, דער חילוק איז למשל אגביר האט געמאכט אגרויסע סעודה. צו דער סעודה וועלען געקומען

מצות השם

(סי) [עשה נא] להלוות לעניי ישראל שנאמר אם כסף תלוה את עמי את העני עמך:

(סז) [לאו לו] שלא יתבע ללוה עני ולא יגר לו בשידע שאין לו שנאמר לא תהיה לו כנושה:

(כד) אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה וגו'. עס איז אמצוה מען זאל פארבארגין געלט צו יודישע ארעמע לייט, די מצוה איז גרעסער ווי מען גיט צדקה, אונ דער יוד וואס וויל ניט פארבארגין געלט צו ארעמע יודין, ווייל ער האט מורא טאמער וועלין זיי אים ניט צוריק געבין, איז די עבירה גרויס, זכרים אונ נקבות מוזין די מצוה מקיים זיין: לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה, אויב ראובן האט פארבארגט געלט צו אייגעם, אונ ראובן ווייס אז יענער האט ניט צו בצאהלין

לֹא־תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ׃ כה אִם־
חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ עַד־בֹּא

לֵיהּ כְּרַשְׁיָא לָא תְשַׁוּוֹן עֲלוֹהִי חֲבוּלְיָא׃ כה אִם מַשְׁכּוֹנָא תִיסַּב כְּסוּתָא דְחַבְרָךְ עַד מֵיעַל

תו"א לא תשימון כתובות מו עה: אם חבל. מציעא לא קיג: עד בא השמש. מציעא קיד:

רשב"ם

נושה כשמגיע הזמן בא לקחת משכון: לא תשימון עליו נשך. למען הרחיב את זמנו: (כה) אם חבל החבל. ע"י ב"ד. כדכתיב בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אותו החוצה. אבל אתה לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו וזהו לא תהיה לו כנושה:

בעל הטורים

לא יחיה: (כד) לא תשימון עליו נשך. כנימ' אחד הלוה והמלוה ואחד העדים והסופר וא' הערב דעוברים כלאו: (כה) אם חבול תחבול. וסמיך ליה אלהים לא תקלל לפי שכשבא למשכנו השלית

שפתי חכמים

אינו נותן ריבית אפ"ה עמי קודס: ת ולפיכך כתיב אחריו עד בא השמש וכו' אבל במשכנו בשעת הלואתו אינו חייב להחזיר:

רש"י

אל תהי דומה עליו כאלו הלויתו אלא כאילו לא הלויתו כלומר לא תכלימהו: נשך. רבית שהוא כנשיכת נחש שנושך חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש ופתאום הוא מבצבץ ונופח עד קדקדו כך רבית אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהרבית עולה ומחסרו ממון הרבה: (כה) **אם חבל תחבל**. כל לשון חבלה אינו משכון בשעת הלואה אלא שממשכנין את הלוה כשמגיע הזמן ואינו פורע (הבול תחבול כפל לך בחבלה עד כמה פעמים אמר הקב"ה כמה אתה חייב לי והרי נפשך עולה אלי כל אמש ואמש ונותנת דין וחשבון ומתחייבת לפני ואני מחזירה לך אף אתה טול והשב טול והשב):

עניני חקים מצות ומשפטים

ירבה ויקבץ פל יד עד כדי מחיית עצמו ומחיית העני. אבל הלוקח רבית ענינו בהפך כי כשיעסוק העני עם המעות שהלוה לו העשיר הנה יעמול עצמו להרויח מלבד כדי פרנסתו עד שיספיק לו לתת להעשיר מותר הרוחים. וזהו אם כסף תלוה את עמי לא תהי' אתה משותף עם העני בבקשת הפרנסה היינו שיעמול הוא גם עבורך כ"א את העני עמך. כל צרכי העני יהיו משותפים עמך היינו שתראה להרויח גם עד כדי הספקת העני. שתתעסק העני עמך בעסק פרנסתך:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כה) אם חבל תחבול. אמר הקב"ה כמה אתה חייב לי והוא חייב לך אם את עושה לו כהוגן כן נפשך שעולה אצלי בכל ערב ליתן דין וחשבון לפני אחזירנה לך ואם אינך מחזיר עבוטו אף אני איני מחזיר נפשך שהיא העבוט שלך:

לקוטים על התורה

זיך בַּגֶעגִינְט, אַלֶע הָאט גָאט גֶעמַאכְט, אויבּ דֶער אָרֶעם מַאן הָאט אויסְגֶעצוֹיגִין זַיין הַאנְט צוּם רַייכִין עֶר זָאל אִים עֶפֶּעס גֶעבִּין אוּנ דֶער רַייכֶער וִויל אִים נִישְׁט גֶעבִּין, דֶער וָואס הָאט גֶעמַאכְט דֶעם מֶענְטְשׁ רַייךְ וֶועט עֶר אִים מַאכִין

פירוש לתורת אלהים

זָאלְסְטוּ אִים גֶעווִים נִיט, נָאר אֲפִילוּ שְׁמוּעֶסִין מִיט אִים וֶוענִין דֶעם חוֹב וָואס עֶר זָאל מֵיינֶען אַז דוּ מַאנְסְט אִים טָארְסְטוּ אויךְ נִיט לֹא תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ דוּ זָאלְסְט נִיט טָאהְן אוֹיף אִים פְּרָאצֶענְט

וַוייל דוּ בָּארְגְסְט אִים דָאס גֶעלְט וְדֶער עִיקָר פוּן דֶעם דִין אִיז, וָוארוּם נָאךְ אוּנְזֶער מֵיינוּנְג הָאט גֶעדַארְפְט זַיין דִיא מֶענְטְשִׁין זָאלִין אַלֶע גְלַייךְ גֶעשְׁפַּייזְט וֶוערִין פוּן הקב"ה, עֶס זָאל נִיט זַיין אֵיינֶער רַייכֶער פוּן דֶעם אַנְדֶערִין, וִויא דִי גְמָרָא זָאגְט דָוִד הַמֶּלֶךְ הָאט גִיזָאגְט צוּ הקב"ה יֵשֵׁב עוֹלָם. יֵשֵׁב עוֹלָמְךָ. בִּזְעץ דַיין וֶועלְט גְלַייךְ. הָאט הקב"ה גִיעֶנְפֶערְט חֶסֶד וֶאֱמֶת מַן יִנְצְרוּהוּ. וֶוער וֶועט הִיטֶען צוּ טָאהְן חֲסָדִים, וֶועט דָאךְ קֵיין חֶסֶד זַיין אוֹיף דֶער וֶועלְט, דְרִיבֶּער הָאט הקב"ה גֶעמַאכְט עֶס זָאלִין זַיין אָרֶעמֶע אוּנ רַייכֶע אוּנ הקב"ה ווייס וֶועמֶען עֶר זָאל מַאכִין רַייךְ אוּנ וֶועמֶען עֶר זָאל מַאכִין אָרֶעם, אִיז דָאךְ דֶער חֵלֶק פוּן אָרֶעם מַאן בַּיי דֶעם רַייכִין, דַארְף דָאךְ זַיין עֶר זָאל שֵׁיינְקֶען דֶעם אָרֶעם מַאן פוּן זַיין רַייכְקַייט, נָאר ווַיינִיגְסְטְנְס פַארְבָּארְגִין דַארְף עֶר אִים גֶעווִים, אוּנ זָאל אִים נִיט מָאנֶען נָאר עֶר זָאל וַוארְטִין בִּיז עֶר וֶועט הָאבִּין וֶועט עֶר אִים בַּצָאהְלִין אוּנ דַארְף נִיט נֶעמֶען בַּיי אִים פְּרָאצֶענְט]: (כה) אִם חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ אויבּ דוּ וֶועסְט מַשְׁכְּנֶן דַיין חַבְרִס קְלַייד וַוייל עֶר הָאט דִיר צוּם זְמַן נִיט בַּצָאהְלְט דַיין גֶעלְט עַד בִּיז דִי זוּן פַאר

משלי חכמים

גְבִירִים נְגִידִים, מֶען הָאט גִינֶעבִּין יֶעדֶער בַּאזֶאנְדֶער זַיין אָרְט בַּיי דֶעם טִישׁ נָאךְ זַיין כָּבוֹד, אוּנ זַיין חֵלֶק, אָרֶעמֶע לַייט זֶענֶען אוֹיךְ דָארְט גִיוֶוען, זַייא שְׁטַייעֶן אָבֶּער פוּן ווַייטִין. מֶען גִיט זֵיי קֵיין חֵלֶק, וָואס עֶס בְּלַייבְּט אוֹיף דִי טֶעלֶער פוּן דִי בַּעֲלֵי בָתִּים וָואס זַייא קֶענֶען שׁוֹין נִיט אוֹיפְעֶסִין, דָאס לָאזְט מֶען נֶעמֶען דִי אָרֶעמֶע לַייט, אַז דֶער גְבִיר וָואס מַאכְט דִי סְעוּדָה וָואלְט אָבֶּער בֶּערֶעכוּנְט וֶועלְכֶע טוֹבָה טוּהְט עֶר דִי גְבִירִים מִיט זַיין סְעוּדָה. זֵיי הָאבִּין אִין דֶערְהֵיים אוֹיךְ גֶענוּג בַּיישׁ אוּנ

מצות השם

(סח) [לאו לז] שלא להשית יד בין מלוה כרבית ללוה להיות ערב סופר ועד שנאמר לא תשימון עליו נשך:

בַּצָאהְלִין, טָאר נִיט רְאוּבֵן גֵיין אַקֶעגִין דֶעם מֶענְטְשׁ. ווַייל דֶער מֶענְטְשׁ וֶועט מֵיינֶען אַז רְאוּבֵן ווִיל אִים שׁוֹין מָאנֶען דָאס גֶעלְט, וֶועט עֶר דֶערְשְׁרָאקִין אוּנ פַארְשֶׁעמְט וֶוערִין, אוּנ אַזוֹי וִוי דֶער מַלְוֶה טָאר נִיט מָאנֶען דֶעם לֹוֶה וֶוען דֶער לֹוֶה הָאט נִיט צוּ בַּצָאהְלִין, אַזוֹי אִיז דֶער דִין אויבּ דֶער לֹוֶה הָאט יָא צוּ בַּצָאהְלִין, טָאר עֶר נִיט הַאלְטִין דָאס גֶעלְט בַּיי זִיךְ, נָאר דֶער לֹוֶה מוּז בַּאלְד בַּצָאהְלִין דֶעם מַלְוֶה וָואס עֶר אִיז אִים שׁוּלְדִיג, אוּנ דַער וָואס הָאט יָא גֶעלְט צוּ בַּצָאהְלִין צוּ דֶעם מַלְוֶה דֶעם חוֹב אוּנ עֶר וִויל נִיט בַּצָאהְלִין, הֵייסְט עֶר אַ רָשָׁע, וִוי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק לֹוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם. דֶער לֹוֶה וָואס בַּצָאהְלְט נִיט וָואס עֶר הָאט גִיבָּארְגְט אִיז עֶר אַ רָשָׁע:

לֹא תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ. אַז דֶער מַלְוֶה פַארְבָּארְגְט גֶעלְט צוּם לֹוֶה אוֹיף פְּרָאצֶענְט, טָאר מֶען נִיט זַיין אַ עֵדוּת

השמש תשיבנו לו: כו כי הוא כסותה* לבדה הוא שמלתו לערו במה ישכב והיה כי־יצעק אלי ושמעתי כי־חנון אני: רביעי חצי הספר

*כסותו קרי

אונקלוס

שמשא תתיבניה ליה: כו ארי היא כסותיה בלחודיה היא תותביה למשכיה במא ישכוב ויהי ארי יקביל קדמי ואקביל קבילתיה ארי

רשב"ם

עד בא השמש. כל היום השיבהו לו כי חכמים פירשוהו בכסות יום: (כו) ושמעתי כי חנון אני. אע"פ שמן הדין יש לו משכון אינו חייב להחזירו אלא לפנים משורת הדין ולא היה לו לשמוע צעקתו אם לא מפני שרחום וחנון אני. אבל למעלה אצל אלמנה ויתום לא תענון כתוב שמוע אשמע צעקתו. הואיל ומן הדין שומע הקדוש ברוך הוא צעקתו לפיכך לא כתוב שם כי חנון אני:

רש"י

עד בא השמש תשיבנו לו. כל היום תשיבנו לו עד בא השמש וכבוא השמש תחזור ותטלנו עד שיבא בקר של מחר א ובכסות יום הכתוב מדבר שאין צריך לה בלילה (מכילתא): (כו) כי הוא כסותה. זו טלית: שמלתו. זו חלוק: במה ישכב. לרבות את המצע:

שפתי חכמים

א (נח"י) מפני שכתוב במה ישכב וגו' מובן שבכסות לילה מדבר והא דכתיב עד בא השמש תשיבנו יהיה פירושו קודם ביאת השמש כמו עד בואי אליך או עד בא השמש יהיה בידך ואח"כ

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כו) והיה כי יצעק אלי. לפי שהוא קור' תגר לפני ואומר והלא בראתני כמותו והוא שוכב על מטתו בהנאה ואני אין לי במה לשכב ומיהו לישנא דושמעתי כי חנון אני אינו מיושב לזה הפי' לכן נראה לפרש דקאי אדלעיל עד בא השמש וגו' ואם אתה עושה כן והיה כי יצעק אלי ויתפלל עליך על כל הטובה שעשית לו ושמעתי תפלתו כי

עניני חקים מצות ומשפטים

(כו) והיה כי יצעק אלי ושמעתי וגו'. כאשר העני הוא בדחקו הוא הולך אל העשירים מכיריו לבקש מהם שיעזרוהו או במתנת חנם או בהלואה. וע"ז מוכרת הקב"ה כביכול לצוות להעשיר לבל ישיבנו ריקם רק נתון תתן לו. ואם לא יתן לו במתנה. לפחות ילונו. ואם שעני לא יוכל לשלם לו הלואתו כ"כ מהר. יהי' העשיר נזהר שלא יתבענו. ואם העשיר יראה את העני הולך בשוק יתחבא העשיר וילך בצד אחר ולא יעבור לפני העני יחרד ויבהל ויתביים פן יתבע ממנו את הלואתו והוא אין לו לשלם. ע"כ הזהירה התורה לא תהיה לו כנשה. לא נושה לבד אסור אלא אף כנושה אסור. גם לא יאמר העשיר להעני לפחות תתן לי איזה ריוח עבור מעותי המונחים אצלך כ"כ זמן. אילו היו המעות בידי הייתי מרויח בהם. ע"ז הזהירה התורה לא תשימון עליו נשך. ואולי יאמר המלוה להלוה תן לי משכון

פירוש לתורת אלהים

גייט כלומר אויף אנאנצען טאג תשיבנו לו זאלסטו אים אום קערין דעם משכון אונ אז דיא זון פאר גייט זאלסטו דאס ווידער נעמין, דאס איז בייא אזוי אמשכון וואס ער גייט אין אים בייא טאג אבער אזוי אמשכון וואס ער בדארף אים בייא דער נאכט מוז ער אים פאר נאכט אום קערין אונ אין דער פריה זאל ער אים ווידער נעמין: (כו) כי הוא כסותה ווארום דאס איז זיין קלייד לבדה אליין הוא שמלתו דאס איז זיין קלייד לעורו צו זיין לייב במה אויף וואס וועט ער ליגען דען אז דו וועסט אים ניט אפ געבין והיה אונ עס וועט זיין כי אז ער וועט שרייען צו מיר ושמעתי וועל איך דאס הערין כי ווארום איך בין אדערבארמיגער:

לקוטים על התורה

ארעם, אונ ווער עס האט געמאכט דעם מענטש ארעם וועט ער אים מאכין רייך, אויף דער וועלט איז ניטא קיין ערגערע זאך ווי ארעמקייט, ווען דער שטן האט אנגירעט גאט ער זאל פרובין איוב, האט גאט גיזאגט צו איוב וואס ווילסטו בעסער יסורים אדער ארעמקייט, האט איוב גיזאגט איך נעם אויף מיר אלע יסורים וואס זענען דא אויף דער וועלט, נאר ניט ארעמקייט, אז איך וועל זיין הונגעריג אונ וועל גיין אין גאס אונ וועל זעהן עסינווארג אונ וועל ניט האבין מיט וואס צו קויפין, וואס וועל איך עסין, זעהן מיר אז ארעמקייט איז ערגער פון אלע יסורים, די מדות פון גאט זענען ניט ווי די מדות פון אמענטש, אז אריכער מענטש האט אארעמען קרוב, פארלייקנט ער אים, אז דער רייכער זעהט דעם ארעמען קרוב גייענדיג אין גאס, בעהאלט ער זיך פאר אים ווייל ער שעמט זיך מיט אים צו שמועסין, אונ אויב דער קרוב וואלט גיוועזן רייך וואלטין זיך אלע בהעפט צו אים אונ אלע וואלטין אים ליב געהאט, אבער ביי גאט איז ניט אזוי, אז גאט זעהט אארעם מאן בהעפט ער זיך צו אים, ווי דער נביא ישעיה האט גיזאגט אזוי האט גאט גיזאגט צו דעם מענטש וועל איך קוקען צו דעם וואס איז ארעם אונ האט אצובראכענעם מוהט אונ האט מורא פאר מיינע רייד, דער מענטש וואס פארבארגט זיין געלט אויף פראצענט איז גלייך ווי ער וואלט גיטאהן אלע עבירות פון דער

משלי חכמים

פיש צו עסין, בעסער אונ מער מצוה איז גיוועזן אז ער וואלט דיא סעודה גינעבין צו ארעמע מענטשן, ווען עסין זייא דען אשטיקול פלייש אדער אשטיקול פיש, אמאהל אפילו שבת אויך ניט, דאס זעלביגע איז ביי דעם געלט פארבארגין, דער

מצות השם

אויף דעם חוב, אונ מען טאר ניט שרייבין אוועקסיל פון זייערטוועגין, אונ מען טאר ניט זיין אמעקלער אז דער מלוה זאל פארבארגין דעם לוה געלט אויף פראצענט, אונ מען טאר ניט זיין אערב, מען זאל זאגין צום מלוה אויב דער לוה וועט דיר ניט בצאהלין דעם חוב מיט דעם פראצענט, וועל איך דיר בצאהלין פון זיינעטוועגין, טאר מען ניט, דער מלוה טאר ניט נעמען פראצענט אונ דר לוה טאר ניט געבין פראצענט דער דין איז ביי זכרים אונ נקבות:

ס כז אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר: כח מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ

חַנָּנָא אֲנָא: כז דַּיָּנָא לָא תָקִיל וְרַבָּא בְעַמָּךְ לָא תְלוּט: כח בִּכּוּרָךְ וְדִמְעָךְ

תו"א אלהים לא. סנהדרין נו סו: ונשיא בעמך. יבמות כב כ"ק לד מליעא מח סב בתרא ד סנהדרין פה מכות ח: מלאתך ודמעך. בכורות ב תמורה ד ס

רשב"ם

(כז) אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור. דבר הכתוב בהווה לפי שהמלכים והדיינים דנין דיני ממונות ונפשות רגילין בני אדם לקללם. וכן הוא אומר גם במדעך מלך אל תקלל. וכה"א כי קללת אלהים תלוי כשרואים את אדם תלוי מקללים את הדיינים לכך ציוה לא תלין נבלתו: (כח) מלאתך ודמעך לא תאחר. זה הוא שכתוב ראשית דגנך תירושך ויצהרך. המלאה תרומת התבואה. כדכתיב המלאה הזרע. ודמעך הוא התירוש. ושמן זית יצהר שהם צלולים וכעין דמעה

בעל הטורים

כ"ד מוסיר שלא יקלל הדיין: (כז) אלהים. בגימטריא הוא דיין. ונשיא בגי' וכל שהוא (בעמך) וסמיך ליה מלאתך דאיירי בבכורים דכתיב בהו ברכת השקיפה והמקלל אים הפך ברכה:

שפתי חכמים

הסיבנו ל"פ בכסות יום וכו' לפי שבכסות לילה נתבאר בפרשת הלא ושכב בשלמתו והא דמסיי' במה ישכב לרבית גם כסות לילה (ב"מ קיד) ואם תאמר ונ"מ שממשכנין אותו כיון שלריך להזור לו משכונו בכר תירץ בגמרא דמהני ליה שאין שביעית משמטתו ושלא יעשו מטלטלין אלל בניו דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי לב"ח: ב (נח"י) סנהדרין ס"ו ר"י סבר אלהים חול ואזהרה לדיין ור"ע סבר אלהים קדש ואזהרה לברכת השם וכין למ"ד חול וכין למ"ד קידש גמרינן תרווייהו מדלא כתיב לא תקל ופירש"י תקלל שתי קללות במשמע ואלהים שתי לשונות יש בו הלכך דרשינן תקלל אתרווייהו ע"ש: ג לא שכל אדם לא יאמר

רש"י

(כז) אלהים לא תקלל. (סנהדרין סו) הרי זו אזהרה לברכת השם ואזהרה גם ב לקללת דיין: (כח) מלאתך. חובה המוטלת עליך ג כשתתמלא תבואתך להתבשל והם בכורים: ודמעך. התרומה ואיני יודע מהו לשון דמע:

עניני חקים מצות ומשפטים

על מעותי כי תפלס לי באיזה זמן. ע"ז הזהירה התורה אזהרות איך יתנהג עם המשכון. ויאמר הקדוש ברוך הוא כמה שכל הוא העני הזה. והיה כי יצעק אלי. הלא יותר טוב הי' לו אם לא ליה מן העשיר. רק הי' צועק אלי שאנכי אתן לו. ובמעתי צעקתו. והייתי מראה לו מקום פירוח ולא יצטרך למתנת בשר ודם ולא לידי הלואתם. כי חנון אני. ובעת מלאתי בקשתו.

(כז) אלהים לא תקלל וגו'. ומהנות כי השבת המשכון בכל בקר וערב הוא דבר קשה לפני המלוה והלוה. אולי יתרעם המגוה העשיר על הדיין או על אלהים מנום בנוה כן. והלוה העני יתרעם על המלוה העשיר. כי חרפה הוא לו לפני שכניו. ע"כ הזהירה התורה את המלוה שלא יקלל אלהים. לא את האלהים ולא את הדיין. ואת הלוה הזהירה התורה ונשיא בעמך לא תאור. שלא יקלל את המלוה העשיר:

(כח) מלאתך ודמעך לא תאחר וגו'. ואם אמור יאמר המלוה מאחר שאני מוכרח לעבות גמלות חסדים בממוני ולהלות לעני. ולא לתבוע ממנו שיחזיר לי חובי. ומשכון להחזיר לו בבקר ובערב אין כדאי לפני ליקחה. הלא בקוצר זמן אאבד כל מעותי.

דעת זקנים מבעלי התוספות

חנון אני לפי שאתה חונן ומרחם על בריותי שהרי בעל חוב קונה משכון ואתה רחמן על זה אני שנקרא חנון ארחם ואחון עליך ואברכך (וההו"ד ואברכך) וה"ה דכתיב כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך:

לקוטים על התורה

תורה, אונ עס איז ניטא אין הימעל וועך עס זאל אויף אים לערנען אזכות, אונ דער מענטש וואס פארבארגט זיין געלט צו זיין חבר אונ נעמט ניט פון אים פראצענט איז גלייך וויא ער וואלט מקיים געווען אלע מצות פון דער תורה:

פירוש לתורת אלהים

(כז) אלהים גאט לא תקלל זאלסטו ניט לעסטערן אונ קיין דיינים זאלסטו אויך ניט לעסטערן ונשיא אונ איין נשיא וואס ער איז פון דיין פאלק ישראל לא תאר זאלסטו ניט פלוכען: (כח) מלאתך דאס וואס איז אויף דיר מוטל צו ברייננען אז דיין תבואה ווערט צייטיג אונ פיל דאס מיינט מען ביכורים ודמעך אונ דיא תרומה וואס

משלי חכמים

נגיד בארגט דאס געלד צו מאכן גרויסע געשעפטן ער זאל רייך ווערן, וואס אים פעלט ניט פרנסה אין דעם געלד, אונ אין דעם געשעפט. אבער אז דער ארעם מאן יאלט בעקומען גיבארגט עטליכע רובל וואס ער זאל טאן זיי האנדלען אונ

מצות השם

(סט) [לאו נח] שלא לברך השם כנאמר אלהים לא תקלל:

(ע) [לאו נט] שלא לקלל לדיינים כנאמר אלהים לא תקלל:

(עא) [לאו ס] שלא לקלל נביא או מלך כנאמר ונשיא בעמך לא תאור:

עב) [לאו סא] שלא להקדים תרומה לבכורים ומעשר לתרומה כנאמר מלאתך ודמעך לא תאחר:

(כז) אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וגו'. מען טאר ניט פלוכען א דיין, אונ מען טאר ניט פלוכען גאט, אונ ווען יידען האבען געהאט סנהדרין האט מען געהרגת דעם מענטש וואס האט געפלוכט גאט. אבער היינט אז מיר טארען ניט משפטין צו הרגנן אמענטש, אז מען האט געהערט אויף אמענטש אז ער האט גירעט שלעכטע רייד געגין גאט, דארפין אלע יידין זיך דערווייטערין פון דעם מענטש, מען זאל נישט ריידין מיט אים, אונ ניט האנדלען מיט אים, אונ דיא מצוה איז נוהג אויף יעדער ארט אונ אין יעדער צייט:

וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר. מען טאר ניט פלוכען דעם מלך, אונ אלע שרים פון מלך טאר מען ניט פלוכען, אונ יעדער מענטש וואס האט אגיוועלטיגקייט, טאר מען אים ניט פלוכען:

(כח) מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר. מען טאר ניט געבען תרומה פאר בכורים, אונ ניט מעשר ראשון פאר תרומה, אונ ניט מעשר שני פאר מעשר ראשון [נאר פריער ברייננגט מען בכורים, דיא פירות וואס ווערין צו ערשט צייטיג, ברייננגט מען אין בית המקדש, [ווי עס שטייט אין די סדרה כי תבא], נאכדעם גיט מען צווי פון

לֹא תְאַחֵר בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִי׃
כט כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת
יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי
תִּתְּנוֹ־לִי׃ ל וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי

לָא תְאַחַר בּוּכְרָא דִבְרָךְ
תַּפְרֵישׁ קֳדָמַי׃ כט כֵּן
תַּעְבֵּיד לְתוֹרָךְ לְעָנָךְ
שַׁבְעָא יוֹמִין יְהֵי עִם
אִמֵּיהּ בְּיוֹמָא תְמִינָאָה
תַּפְרְשִׁינֵּיהּ קֳדָמַי׃
ל וְאֶנָשִׁין קַדִּישִׁין תְּהוֹן

תו"א בכור בניך תתן. בכורות ס נה: כן תעשה. חולין פא בכורות כו ה: שבעת ימים. נדה מח: ואנשי קדש. פסחים כד קידושין נז חולין נסו קטו שבועות י.

בעל הטורים

(כח) לא תאחר בכור בניך אלא תתן מיד אחר ל' יום: (ל) ואנשי. ד' ר"פ דין ואידך ואנשי תמיד יבדילו. ואנשי סדום. ואנשי בכל פשו את סוכית. כי אנשי סדום עבדו ע"א כדכתיב עשו את סוכות הכל אתם אנשי קודש תהיון לי ותמיד תבדילו העומדה

רשב"ם

ומזיקים. וכן פי' מנחם: לא תאחר אלא ראשית יתחלת לכל המעשרות: בכור בניך. כן תעשה לשורך וגו' כל אלו ענייני ראשית הם: (ל) ואנשי קדש. שלא לאכול דבר טמא כגון טרפה. וכ"ש לא תאכלו כל נבלה וגו'

רש"י

לא תאחר. לא תשנה סדר הפרשתן להקדים את ד המוקדם ולהקדים את המאוחר שלא יקדים תרומה לבכורים ומעשר לתרומה: **בכור בניך תתן לי.** לפדותו בחמש ה סלעים מן הכהן והלא כבר ליה עליו במקום אחר אלא כדי לסמוך לו כן תעשה ו לשורך מה בכור אדם לאחר ל' יום פודהו שנאמר (במדבר יח) ופדויו מבן חדש תפדה אף בכור בהמה דקה מטפל בו ל' יום ואח"כ נותנו לכהן: (כט) **שבעת ימים יהיה עם אמו.** זו אזהרה לכהן שאם בא למהר את קרבנו לא ימהר קודם שמונה ז לפי שהוא מחוסר זמן: **ביום השמיני תתנו לי.** יכול יהא חובה לבו ביום נאמר כאן שמיני ונאמר להלן (ויקרא כב) ומיום השמיני והלאה ירצה מה שמיני האמור להלן להכשיר משמיני ולהלן אף שמיני האמור כאן להכשיר משמיני ולהלן וכן ח משמעו וביום השמיני אתה רשאי ליתנו לי (מכילתא): (ל) **ואנשי קדש תהיון לי.** אם אתם קדושים ופרושים משקוצי ט נבלות וטרפות הרי אתם שלי ואם לאו אינכם שלי:

שפתי חכמים

לכ"פ כשתתמלא וכו' ר"ל כשיהיה לך: ד דא"ל לא תאחר מליתן הבכורים דאין זמן מפורש בתורה אלא ל"ל לא תאחר אותם למצוה שאחרי': ה פי' לא שתתן עלנו לי שהרי בפרשת קרח כתיב אך פדה תפדה את בכור האדם וגו': ו (נח"י) טעות הוא ול"ל ללאנך חדא דהא הרב מסיים בהמה דקה ועוד כו' עיין שם: ז אבל המקדיש יכול להקדישו אפי' אינו רק בן יום אחד והאזהרה היא לאו הבא מכלל עשה דוהיה שבעת ימים וגו': ח כלומר כיון דאיכא ג"ש דשמיני אם כן משמע דביום השמיני התנו לי הוא רשות ולא חובה וק"ל: ט מפני שאחריו כתיב ובשר בשדה טריפה והוסיף מלת הם כדי שלא תפרש ואנשי קודש וכן תהיון לי לשון ליווי. ומפני שיש כמה דברים בין אם תעשו בין אם לא תעשו לא ארחיק אתכם מלהיות שלי לכך הוצרך לומר ואם לאו כו' שאם לא תהיו פרושי' משקוצי נבילות לא תהיו לי והוא

עניני חקים מצות ומשפטים

פ"ז אמר לו הקדוש ברוך הוא מלאתך ודמעך לא תאחר. תשמור ליתן המעשר והתרומה כדין. ותתקיים בך עשר תעשר. עשר בשביל שתתעשר. ונאמר עוד קרא נאמר הביאו את המעשר אל בית האוצר וגו' והרקותי לכם ברכה עד בלי די. וגם את העני הקב"ה מנחם בכור בניך תתן לי ועבור זה תזכה כן תעשה לשורך לצאנך. שיהי' לך צאן ובקר הרבה ותתעשר ג"כ:

(ל) ואנשי קדש תהיון לי וגו'. ומחמת שהרגלת עצמך בעניותך להיות מקמץ וכל מאכל הנאכל אף בדוחק מחמת קלקולו עכ"ז אכלתו. ומחמת זה כי יהי' לך בשר בשדה טרפה תהיה חפץ להשליכו ותרצה לאכלו ע"כ אזהירך ואנשי קודש תהיון לי מובדלים ומופרשים מכל תועבה ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו:

פירוש לתורת אלהים

בדארפסט געבין לא תאחר זאלסטו ניט שפעטיגען אפ צו שיידין. כלומר דו זאלסט ניט אפ שיידין תרומה פריער פון בכורים בכור דיא בכורים פון דיינע קינדער תתן לי זאלסטו געבין צו מיר כלומר דו מוסט אויס לייזין ביי איין כהן מיט פינף סלעים אז ער ווערט אלט דרייסיג טאג: (כט) כן תעשה אזוי זאלסטו טאהן לשורך צו דיין אקס כלומר צו דיא בכורים פון דיינע גרויסע בהמות לצאנך אונ צו די בכורים פון דיינע שאף כלומר אזוי וויא אבכור פון אמענטש מוסטו אים נאך דרייסיג טאג אפ געבין צום כהן שבעת ימים זיבען טאג יהיה זאל דער בכור פון דיין בהמה זיין מיט זיין מוטר כלומר דער כהן טאר ניט נעמין דעם בכור פאר אכט טאג ביום אונ פון דעם אכטען טאג אן אונ ווייטער תתנו לי מעגסטו געבין דעם בכור צו מיר כלומר צום כהן: (ל) ואנשי קודש אונ אונ אז איר ישראל וועט זיין הייליג אונ אפ גישייד פון צו עסין נבילות אונ טריפות תהיון לי

משלי חכמים

זאל פארדינען זיין שטיקיל ברויט מיט כבוד וויא נוט וואלט אים גיווען. איז דאך מער מצוה מען זאל דעם ארעמען בארגין איידער מען בארגט דעם רייכין, אונ ער זאל ניט דארפין אויף שטעלין די האנד מען זאל אים שיינקען, אונ וואס האסט מורא טאמער וועט ער דיר ניט בצאהלין, געווים אז גאט הייסט דיר דו זאלסט דעם ארעמען בארגין, וועט גאט זעהן דו זאלסט

מצות השם

הונדערט, דאס איז תרומה, צום כהן, נאכדעם גיט מען צייהן פון הונדערט צום לוי, דאס איז מעשר ראשון, נאכדאם נעמט מען צעהן פון הונדערט דאס איז מעשר שני, אונ מען פירט דאס אריין אין דיא שטאט ירושלים אונ דארט ווערט דאס גיגעסין, ווי עס שטייט אין דיא סדרה ראה]:

וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ׃ ס כג א לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ

אונקלוס: קֳדָמַי וּבְשַׂר תְּלִישׁ מִן חֵיוָא חַיָּא לָא תֵיכְלוּן לְכַלְבָּא תִּרְמוֹן יָתֵיהּ׃ א לָא תְקַבֵּל שְׁמַע דִּשְׁקַר לָא תְשַׁוֵּי יְדָךְ עִם

תו"א ובשר בשדה. מכות יח זבחים פב מנחות קא חולין עב סח עג קב: לכלב תשליכון. פסחים כא כב קית קידושין נח מכות כג: לא תשא. פסחים קית סנהדרין ז מכות כג שבועות לא: אל תשת ידך. יבמות כה ב"ק עב סנהדרין ט כז:

רשב"ם

כי עם קדוש אתה: (א) לא תשא שמע שוא. כמו שהעד מוזהר לא תענה ברעך עד שקר. כמו כן הדיינים

בעל הטורים

מביניכם כדכתיב ואנשי תמיד יבדילו: תשליכון אותו. ג' יתירה ללמדך שמרחיקין הנבלות מן העיר נ' אמה: לכלב תשליכון

שפתי חכמים

עיקר המאמר שאין כוונתו רק על הלאו: י שהרי במקום אחר

רש"י

ובשר בשדה טרפה. (מכילתא) אף י בבית כן אלא שדיבר הכתוב בהווה מקום שדרך בהמות ליטרף וכן (דברים כב) כי בשדה מצאה וכן (שם כג) אשר לא יהיה טהור מקרה לילה הוא הדין למקרה יום אלא שדיבר הכתוב בהווה. ואו"ת ובשר דתליש מן חיוא חיתא בשר שנתלש ע"י טרפת זאב או ארי מן חיה כשרה או מבהמה כשרה בחייה: לכלב תשליכון אותו. (מכילתא) ק"ו לטריפה שמותרת בכל הנאות א"כ מה ת"ל לכלב ללמדך שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה שנא' (שמות יא) ולכל בנ"י לא יחרץ כלב לשונו אמר הקב"ה תנו לו שכרו: (א) לא תשא שמע שוא. כתרגומו לא תקבל שמע דשקר אזהרה למקבל לשון הרע ולדיין שלא ישמע דברי בעל דין עד שיבא בעל דין חבירו: אל תשת ידך עם רשע.

עניני חקים מצות ומשפטים

(א) לא תשא שמע שוא. אזהרה לכל אדם שלא יתבע לחברו תביעה שהוא שוא ודבר כזב. וזהו לא תשא שמע שוא.

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ל) ובשר בשדה טרפה וגו'. מאחר שהכלב מסר נפשו על הטרפה כשבא הזאב לטורף' לא תהי' כפוי טובה כנגדו

לקוטים על התורה

(א) לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא וגו'. דו זאלסט ניט מאכין הערין פון דיין מויל אפאלשע זאך, און זאלסט ניט

פירוש לתורת אלהים

וועט איר זיין צו מיר כלומר מיין פאלק און אז ניט זענט איר ניט מיין וּבָשָׂר און פלייש כלומר פון איין בהמה בַּשָּׂדֶה וואס זיא איז פאר צוקט געווארין דורך אלייב אדער דורך אוואלף סיי אויף דעם פעלד אדער אין הויז [עיין רש"י] לא תאכלו טארט איר דיא בהמה ניט עסין לַכֶּלֶב נאר איר מוסט דיא בהמה צו דיא הינט ארוס ווארפין: (א) לא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא דו זאלסט ניט מקבל זיין קיין

משלי חכמים

דיין געלט צוריק האבין, אויב דער ארעם מאן וועט דיר ניט בצאהלין, וועט גאט דיר בצאהלין, ווארום דו האסט דאך דעם ארעם מאן פאר בארגט נאר אויף דיא פארזיכערונג פון גאט:

מצות השם

(עג) [לאו מב] שלא לאכול מבהמה טרפה שנאמר ובשר בשדה טרפה לא תאכלו:

(עד) [לאו מג] שלא לשמוע לאחד מבעלי הדין כשאין חבירו עמו שנאמר לא תשא שמע שוא:

(ל) וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ. אבהמה אדער אחיה און אעוף וואס מען מעג זיי עסין, אויב זייא זענען צו ריסען געווארין פון אחיה, טאר מען ניט עסין זייער פלייש, און אבהמה אדער אחיה און אעוף וואס זענען קראנק, אדער זיי האבין אאינגווייניגסטין פעלער, זענען אויך טרפה און מען טאר זיי ניט עסין, און דער וואס עסט פון זייער פלייש אשטיקעל וואס איז גרויס ווי אאייל בירט, קומט אים מלקות, דער דין איז אויף יעדער ארט און צו יעדער צייט, ביי זכרים און נקבות [וואס דיא יודין זענען געבאטין געווארין זייא זאלין ניט עסין טרפה עסינם, און זאלין ניט עסין פלייש פון אקראנקע בהמה, דער טעם איז, ווייל די נשמה פון דעם יוד איז אחלק פון הקדוש ברוך הוא, און די נשמה איז בהעפט צו דעם גוף אזוי ווי אפייער איז בהעפט אויף די ליכט אדער אויף דעם האלץ, אז די חלב איז גוט און די האלץ איז טרוקען, ברענט דער פייער ליכטיג און ער האלט זיך פעסט אויף די ליכט אדער אויף דעם האלץ, אבער אז דיא חלב איז ניט גוט אדער דער האלץ איז נאס, קען ניט ברענען דער פייער. ביי דעם גוף מיט די נשמה איז אויך אזוי, אויב דער גוף איז ריין און געזונד, דיא בלוט זיינע איז ריין, פון ריינע און געזונטע עסין, האלט זיך די נשמה אויף דעם גוף, און דיא עסינווארג וואס דער מענטש עסט ברייגגען אין אים אריין אנייע נאטור, אויב א מענטש זאל עסין פלייש פון אוואלף, אדער פון איין אנדער חיה וואס איז ארוצח, ברייגגען זייא אריין אין דעם מענטש אנאטור פון רציחה, און הקדוש ברוך הוא ווייס זיינע בשעפעניש וועלכע עס וועלין ברייגגען דעם מענטש צו שלעכטע מדות, האט גאט גיבאטין מען זאל זיי ניט עסין, ווארום אז דער גוף וועט זיין שלעכט וועט ער מאכין זינדיגען די נשמה, און איר ליכטיגקייט וועט ניט לייכטין פאר גאט אזוי ריין ווי זיא איז גיוועזן אין הימעל, אזוי ווי א דאקטאר זאגט צו אקראנקין וואס ער זאל עסין וועט ער געזונד ווערין און וואס ער זאל ניט עסין, ווארום אז ער וועט דאס עסין וועט ער קראנק ווערין, און דער קראנקער מוז פאלגין דעם דאקטאר, אפילו ער פארשטייט ניט מיט זיין שכל ווי אזוי דיא עסין מאכט קראנק און די עסין מאכט געזונד, אזוי מוזין מיר זיך פארלאזין אויף גאט וואס ער איז דער דאקטאר פון דיא נשמות און פון דעם גוף, מען זאל נאר עסין וואס גאט הייסט עסין, און מען זאל ניט עסין וואס גאט הייסט ניט עסין, די עסינווארג וואס מען מעג עסין און וואס עס איז אמצוה צו עסין מאכין געזונד די נשמה, און דיא עסינווארג וואס מען טאר ניט עסין און ווען מען טאר ניט עסין מאכין קראנק די נשמה וואס מיט דער נשמה דארפין מיר דינען השי"ת]:

(א) לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא. אויב ראובן האט אדין תורה מיט שמעון, און איינער פון זיי איז געקומען צום

חַיָּבָא לְמֶהֱוֵי לֵיהּ סָהִיד שְׁקָר: ב לָא תְהֵי בָּתַר סַגִּיאֵי לְאַבְאָשָׁא וְלָא

עִם־רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס: ב לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא־

ת"א לא תשא. סנהדרין ג:

בעל הטורים

שוא. וסמיך ליה לא תשא שמע שוא כל המספר לה"ר ראוי

רשב"ם

מוזהרין שלא לקבל עדות ולשמוע שקר אלא ודרשת וחקרת ואפילו אם יש שני עדי שקר אל תצטרף עמהם להעיד כמותם ואע"פ שיוגמר על פיהם כי אין מכחישים: (ב) לא תהיה אחרי רבים לרעות. אם הם

רש"י

כסוען את חבירו תביעת שקר ב שהבטיחהו להיות לו עד חמס: (ב) לא תהיה אחרי רבים לרעות. (סנהדרין ב) יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל אבל אין לשון המקרא מיושב בהן על אופניו מכאן דרשו שאין מטין להובה בהכרעת דיין אחד וסוף המקרא דרשו: אחרי רבים להטות. שאם יש שנים במחייבין יותר על המזכין הטה כדין על פיהם לחובה ובדיני נפשות הכתוב מדבר ואמצע המקרא דרשו: ולא תענה על רב. על רב שאין חולקין על מופלא שבב"ד לפיכך מתחילין בדיני נפשות מן הצד לקטני' שבהן שואלין תחלה שיאמרו את דעתם (סנהדרין מ) ולפי דברי רבותינו כך פתרון המקרא: לא תהיה אחרי רבים לרעות. לחייב מיתה בשביל

שפתי חכמים

כתיב נבלה וטריפה בהדדי להקישן מה נבילה ל"ש בבית ול"ש בשדה אף טריפה כן: ב ר"ל שהיה לו כבר עד אחד שהוא עד

דעת זקנים מבעלי התוספות

שכשיה"ה לך טרפה שתשליכהו אליו בשכר ששמר' עד עתה שלא נטרפה וגם שומר עוד האחרות כי כן דרך העולם להעמיד כלבים לשמור הצאן מן הזאבים:

עניני חקים מצות ומשפטים

לא תשא ולא ישמע על פיך תביעה שאינה אמת אבל היא שוא. והזהיר את העד אל תשת ידך עם רשע והוא התובע שקר ודבר כזב להיות עד חמס לסייעו בתביעתו. וכן הזהיר את הדיין שאע"פ שהתובע והעדים יהיו רבים וחטאים ורעים לא ימשך אחריהם. וזהו לא תהיה אחרי רבים לרעות. ר"ל לעשות רע בדבר המשפט. וכן הזהיר להמליץ והטוען בפני הדיין שאע"פ שהבעל דין והעדים והדיין הם רבים לא יהיו הוא גם כן טוען להטות הדין ולעותו. ולפי שלא יאמר הטוען המליץ הנה אנכי לטובה התכוונתי להדר ולפאר אדם עני ודל שאין לו ממה לפרוע חובו ע"כ טענתי עבורו שאינו חייב כלום לזה אמר ודל לא תהדר בריבו. אפילו שיהי' דל ועני לא תהדרהו במליצותיך וטענותיך בריבו אבל בין שיהי' עשיר או דל לצדק תרדוף:

פירוש לתורת אלהים

פאלש הערונג כלומר דו טארסט ניט מקבל זיין קיין לשון הרע אונ דאס איז אויך איין אזהרה צו אדיין אז ער טאר ניט אויס הערין איין בעל דין ביז דער אנדערער קומט אי' דו זאלסט דיין האנט ניט טאהן מיט דעם רשע וואס מאנט דעם חבר מיט פאלשקייט להיות צו זיין צו אים אפאלשער עדות: (ב) לא תהיה דו זאלסט ניט זיין כלומר ניט נאך ציהן אחרי נאך פיל מענטשין לרעות וואס זייא גייגען אוועק דעם משפט אויף שלעכט אונ זאלסט ניט טראכטען ווייל זיי זענען ארבים וועל איך זיי נאך ציהן זיא אונ אויב דער

לקוטים על התורה

מאכין איין האנט מיט ארשע דו זאלסט זיין פון זיינעט־וועגין אפאלשער עדות ער זאל נעמען אזעלכע געלט וואס אים קומט גאר ניט, אונ זאלסט ניט זיין נאך פיל מענטשין צו טאהן שלעכטס, אז דו וועסט זעהן פיל מענטשין טוהען שלעכטס זאלסטו ניט טאהן ווי זיי טוהען, אכותי האט אמאהל גיפרעגט בייא רבי יהושע בן קרחה אין אייער תורה שטייט איר זאלט טאהן ווי פיל מענטשין זאגין מיר עכום"ז זענען דאך מער ווי איר יודין פאר וואס גלייבט

מצות השם

(עה) [לאו מד] שלא יעיד בעל עבירות שנאמר אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס:

(עו) [לאו מה] שלא להרוג עד שיהיו המחייבים יותר על המזכים שנים שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות:

דיין פריער פאר דעם אנדערין, טאר ניט דער דיין הערין זיינע טענות, ביז דער אנדערער וועט קומען, אונ ער טאר ניט זאגין פאר דעם דיין זיינע טענות ביז דער אנדערער בעל דין וועט קומען, דאמאלס זאלין דיא ביידע בעלי דינים טענין זייערע טענות פר דעם דיין, נאך ווייסין מיר פון דעם פסוק מען טאר ניט ריידין לשון הרע, אונ מען טאר ניט זאגין וואס עס איז פאלש, ווארום מיר דינען צו אגאט וואס ער איז אמת אונ זיין תורה אונ מצות זענען אמת, דארפין מיר אויך זיין אמת, די גמרא זאגט די חתימה פון גאט איז אמת, אזוי דארף זיין ביי די יודין זייער חתימה אמת, אונ דיא ברכה פון גאט קומט נאר אויף דעם מענטש וואס טוהט דעם ווילען פון גאט, אונ גאט וויל נאר אמת, דריבער גיט גאט זיין ברכה נאר אויף דעם מענטש וואס זאגט אלץ אמת, אונ אזוי וויא גאט האט רחמנות אויף דיא מענטשין אפילו ווען זייא זינדיגען, אזוי דארף איין מענטש האבין רחמנות אויף דעם אנדערין אפילו דער מענטש האט צו אים געזינדיגט, אונ אזוי וויא גאט טוהט חסד מיט דיא מענטשין, אזוי

דארפין די מענטשין טאהן חסד איינער מיט דעם אנדערין, אז מיר וועלין טאהן וויא דיא מדות פון הקדוש ברוך הוא זענען, וועט גאט אויף אונז רחמנות האבין אונ וועט מיט אונז טאהן נאר טובות, די מצות זענען אויף יעדער ארט אונ אין יעדער צייט ביי זכרים אונ ביי נקבות:

אל תשת ידך עם רשע וגו'. אדיין טאר ניט אן נעמען עדות פון אמענטש וואס טוהט עבירות וואס ער איז ארשע, אונ אויב עס קומט צו בית דין צוויי עדות, אונ איינער וויים אויף דעם אנדערין אז ער איז ארשע, טאר ער ניט זיין אעדות צו זאמען מיט דעם רשע, אונ אויב איין עדות וויים אויף דעם אנדערין עדות אז ער וועט זאגין ליגען, טאר ער ניט גיין מיט אים צו זאמען עדות זאגין: (ב) לא תהיה אחרי רבים לרעות. דער בית דין וואס האבין פארצייטין געמשפט צום הרגנן, האבין געמוזט זיין דריי אונ צוואנציג דיינים, אויב עלף דיינים האבין גיזאגט אז דעם מענטש קומט גיט צו הרגנן, אונ צוועלף דיינים האבין גיזאגט מען זאל אים יא הרגנן, זענען דאך די בעשולדיגער צום הרגנן נאר מיט איינעם

תַעֲנֶה עַל־רִב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת׃ ג וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ׃

תִתְמְנַע מִלְאַלָּפָא מָה דִבְעֵינָךְ עַל דִינָא בָּתַר סַגִיאֵי אַשְׁלֵים דִינָא׃ ג וְעַל מִסְכֵּינָא לָא תְרַחֵם

ת״א ולא תענה על. סנהדרין יח לו: לנטת. סנהדרין ג: אחרי רבים. מציעא נט סנהדרין ג ג חולין יא: ודל לא תהדר. חולין קלד:

רשבים

דנין שלא כדין לפי דעתך ואע״פ שלא יאמינו לך כי אם למרובים: ולא תענה על ריב לנטות אחרי רבים להטות. משפט ואפי׳ כשהם מזכים אדם ופוטרים ממיתה: (ג) ודל לא תהדר. כדכתיב לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול אלא בצדק תשפוט עמיתך:

בעל הטורים

להשליכו לכלבים: (ג) ודל. ב׳ במסורה הכא ואידך ודל מרעהו יפרד לומר אפי׳ הוא רעהו יפרד ממנו ולא ישא לו פנים בדינו: בריבו. ד׳ דין ואידך לדיק הראשון בריבו. לא תטה משפט אביונך

שפתי חכמים

שקר קמזהיר לעד זה שלא תשתתף עם אותו עד שקר שהוא רשע: ל ר״ל אל תאמר מה בכך אם אדון את הדין לאמתו כיון שהם רבים ואני יחיד ולא ישמעו לי אלא עשה את

רש״י

דיין אחד שירבו המחייבין על המזכין: ולא תענה על רב. לנטות מדבריו ולפי שהוא חסר יו״ד דרשו בו כן: אחרי רבים להטות. ויש רבים שאתה נוטה אחריהם

ואימתי בזמן שהן שנים המכריעין במחייבין יותר מן המזכין וממשמע שנא׳ לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני אבל היה עמהם לטובה מכאן אמרו דיני נפשות מטין ע״פ אחד לזכות וע״פ שנים לחוב׳ ואונקלוס תרגם לא תתמנע מלאלפא מה דבעינך על דינא. ולשון העברי לפי התרגום כך הוא נדרש: לא תענה על ריב לנטות. אם ישאלך דבר למשפט לא תענה לנטות לצד אחד ולסלק עצמך מן הריב אלא הוי דן אותו לאמיתו. ואני אומר ליישבו על אופניו כפשוטו וכך פתרונו: לא תהיה אחרי רבים לרעות. אם ראית רשעים מטין משפט לא תאמר הואיל ורבים הם הנני נוטה אחריהם: ולא תענה על ריב לנטות וגו׳. ואם ישאלך הנדון על אותו המשפט אל תעננו על הריב דבר הנוטה אחרי אותן רבים להטות את המשפט מאמתו אלא אמור את המשפט כאשר הוא וקולר יהא תלוי ל בצואר הרבים: (ג) לא תהדר. לא תחלוק לו כבוד לזכותו בדין

לקוטים על התורה

איר אייך ניט מיט אונז איר זאלט דינען דעם זעלביגען גאט וואס מיר דינען, האט רבי יהושע געזאגט צום כותי האסטו עפעס קינדער, האט דער כותי געזאגט צו רבי יהושע דו האסט מיך דערמאנט מיינע צרות, האט רבי יהושע געזאגט וועלכע צרות, האט דער כותי געזאגט איך האב פיל קינדער ווען זיי זיצען ביי דעם טיש צום עסין, דער לויבט זיין גאט אונ דער לויבט זיין גאט, אונ זייא גייען ניט אוועק פון טיש ביז זייא צו שפאלטין דיא קעפ איינער דעם אנדערין, האט רבי יהושע געזאגט צום כותי אונ דו פאר גלייכסט דיך מיט זיי, האט דער כותי געזאגט ניין, האט רבי יהושע געזאגט צום כותי איידער דו גייסט אונז פארגלייכין, פארגלייך דו דיך מיט דיינע קינדער, האט רבי יהושע ארויס געשטויסין דעם כותי פון שטוב: (ג) ודל לא תהדר בריבו. אויב א ארעם מאן האט געמאנט ביי אגביר טויזענד רובל, אונ אלע ווייסין אז דער

פירוש לתורת אלהים

וואס ווערט נימשפט וועט דיך פרעגין אויף דעם משפט זאלסטו אים אזעלכעס ניט ענפערין לנטות דאס וואס נייגט אחרי רבים נאך די פיל מענטשין להטות אוועק צו נייגען דעם משפט פון דעם אמת נאר דו מוסט זאגין דעם משפט אזוי וויא דער אמת איז אונ דיא עבירה זאל חל זיין אויף דיא רבים וואס פאר קרומען דעם משפט: (ג) ודל אזו איין ארום מאן לא תהדר זאלסטו ניט בשיינען בריבו אין זיין קרוג דהיינו אז ער האט אמשפט פאר דיר מיט איין עושר זאלסטו דיר ניט טראכטען ווייל ער איז איין ארום מאן וועל איך זעהן אים מזכה זיין בדין חאטשע דער אמת איז

ארעם מאן האט קיין מאהל געהאט טויזענד רובל, וועלין דאך אלע מענטשין פארשעמען דעם ארעם מאן, אונ

מצות השם

(עז) [לאו מו] שלא יגמד חובה מי שלמד זכות תחלה בדיני נפשות שנאמר לא תענה על ריב לנ״ית:

(עח) [עשה לב] לנטות אחרי הרוב שנאמר אחרי רבים להטות:

(ט,) [לאו מז] שלא לרחם על העני בדין שנאמר ודל לא תהדר בריבו:

מער, דארף מען אים ניט הרגנן, אפילו איינער פון דיא צוועלף דיינים איז דער גרעסטער למדן פון אלע דיינים פון דעסטוועגין הורגת מען אים ניט, אבער אז דיא בעשולדיגער צום הרגנן זענען מיט צוויי מער, דארף מען אים יא הרגנן, דער דין איז גיוועזן פארצייטין ווען די יודין האבין געמעגט משפטין דיני נפשות:

ולא תענה על רב לנטות. דער דיין וואס האט גיזאגט מען זאל דעם מענטש ניט הרגנן, טאר ער ניט חרטה האבין אונ זאגין מען זאל אים יא הרגנן, אבער פארקערט איז ער האט גיזאגט מען זאל דעם מענטש יא הרגנן, מעג דער דיין יא חרטה האבין אונ זאגין מען זאל דעם מענטש ניט הרגנן:

אחרי רבים להטות. אויב צוועלף דיינים האבין גיזאגט מען זאל דעם מענטש ניט הרגנן, אונ עלף דיינים האבין גיזאגט מען זאל אים יא הרגנן, הרגת מען זיים ניט, אונ ביי געלט זאכין וואס עס איז גענוג דריי דיינים, אויב צוויי דיינים זאגין ער דארף בצאהלין, אונ איין דיין זאגט ער דארף ניט בצאהלין, אדער פארקערט צוויי דיינים זאגין ער דארף ניט בצאהלין אונ איין דיין זאגט ער דארף יא בצאהלין, פסקנת מען זייביג ווי די צוויי דיינים זאגין: (ג) ודל לא תהדר בריבו. אויב עס קומט פאר בית דין צו אדין תורה צווייא מענטשין, איינער איז רייך דער אנדערער איז ארעם, אונ דיא דיינים זעהן אז דער ארעם מאן וועט פארשולדיגט ווערין צו בצאהלין, ווילען זיי רחמנות האבין אויף דעם ארעם מאן אונ פסקנען אז אז ער איז גירעכט אונ ער דארף ניט בצאהלין, דאס טאר מען ניט, נאר אזוי וויא דער דין איז זאלין זייא פסקנען אונ די מצוה איז נוהג אויף יעדר ארט אונ יעדער צייט:

ס ד כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אֹיִבְךָ אוֹ חֲמֹרוֹ תֹּעֶה הָשֵׁב תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ׃ ס ה כִּי־ תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ׃ חמישי ס ו לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט

בְּדִינֵיהּ׃ ד אֲרֵי תְעָרַע תּוֹרָא דְסָנְאָךְ אוֹ חֲמָרֵיהּ דְּטָעֵי אֲתָבָא תְּתֵבִינֵיהּ לֵיהּ׃ ה אֲרֵי תֶחֱזֵי חֲמָרָא דְסָנְאָךְ רְבִיעַ תְּחוֹת טוֹעֲנֵיהּ וְתִתְמְנַע מִלְּמִשְׁבַּק לֵיהּ מִשְׁבַּק תִּשְׁבּוֹק מַה דְּבִלְבָּךְ עֲלוֹהִי וְתִפְרֵיק עִמֵּיהּ׃ ו לָא תַצְלֵי דִּין מִסְכֵּינָךְ

תו"א כי תפגע. מציעא לג: כי תראה. פסחים קיג מציעא לג: רבץ תחת. מציעא לב לג: וחדלת מעזב. מציעא לב: עזב תעזב. שם לא לב: לא תטה. כתובות קה סנהדרין ט׳:

בעל הטורים

בדינו לעות אדם בריבו. לומר לך אף אם הוא דל לא תשמע דבריו תחלה להצדיקו בדינו ולעות בעל דינו הבא אחריו: (ד) תועה. ג׳ במסורה חמורו תועה. והנה תועה בשדה אדם תועה מדרך השכל. ז"ש מלא פרה רועה אין זו אבידה מלא חמור וכליו הפוכים הרי זו אבידה וזהו חמורו תועה שהוא תועה בשדה וילא מהדרך: (ה) שונאך. ב׳ במסורה חמור שונאך. אם רעב שונאך האכילהו לחם. משום דהכא איירי בשני מיני שונאים ע"א וישראל דכשונא ע"א מו׳ אומות דרשינן וחדלת מעזוב לו וכשונא ישראל עזוב תעזוב עמו: רובץ. ג׳ במס׳ דין ואידך לפתח חטאת רובץ. רובץ בין המשפתים. לפתח חטאת רובץ זה יצה"ר שאם הלך אחרי יצרו והרבה עון עד אשר הוא רובץ תחת משאו מאי תקנתיה יעסוק בתורה כיששכר שהיה רובץ בין המשפתים כדאמרינן אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש:

רשבם

(ה) חמור שנאך. דבר בהווה: עזוב תעזוב. לשון סיוע וחיזוק. כדכתיב ויעזבו (את) ירושלים עד

רש"י

ולומר דל הוא אזכנו ואכבדנו: (ה) כי תראה חמור שונאך וגו׳. הרי כי משמש בל׳ דלמא שהיא מד׳ לשונות של שמושי כי וכה פתרונו שמא תראה חמורו רובץ תחת משאו: וחדלת מעזב לו. בתמיה: עזב תעזב עמו. עזיבה זו לשון עזרה וכן (מ"א יד) עצור ועזוב וכן (נחמיה ג) ויעזבו ירושלים עד החומה מלאוה עפר לעזור ולסייע את חיזק החומה כיוצא בו (דברים ז) כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני וגו׳ שמא תאמר כן בתמי׳ לא תירא מהם ומדרשו כך דרשו רבותינו כי תראה וחדלת פעמים שאתה חודל ופעמים שאתה עוזר הא כילד זקן ואינו לפי כבודו וחדלת או בהמת נכרי ומשאו של ישראל וחדלת: עזב תעזב עמו. לפרק

שפתי חכמים

שלך וקולר וכו׳: מ הולרך הרב לפרש שההידור של דל על הטית הדין לזכותו מפני שאין דרך הדיין להדר אלא לעשיר כמו שנא׳ לא תשא פני גדול אלא הכבוד הוא שמזכה אותו בדין ועל ידי הדין הוא מתכבד שאל"כ ילטרך לפרוע לו ואין לו והוא מזילזול:

פירוש לתורת אלהים

מיט דעם עושר טארסטו ניט פסקנן נאר אמת: (ד) כִּי תִפְגַּע ווען דו וועסט בגעגינען שׁוֹר איין אָקס פון דיין שׂוֹנא אוֹ חֲמֹרוֹ אָדער זיין אייזל תֹּעֶה וואס ער איז פאר אירט כלומר ער איז פאר גאנגען פון זיין בעל הבית הָשֵׁב זאלסטו אום קערין דעם אָקס אָדער דאס אייזל צו זיין בעל הבית: (ה) כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שׂוֹנַאֲךָ ווען דו וועסט זעהן איין אייזל פון דיין שונא רוֹבֵץ הוערט אונטער זיין משא וְחָדַלְתָּ אונ דו וועסט דיך וועלין פאר מיידין פון צו העלפין אים טארסטו ניט ווי דען עָזוֹב זאלסטו אים העלפין אונ זאלסט מיט אים אראפ נעמען די משא פון דעם אייזל: (ו) לֹא תַטֶּה דו זאלסט ניט אוועק נייגען מִשְׁפַּט דעם משפט פון דעם

לקוטים על התורה

וועלין אים רופין ליגנער, אונ אז דער דיין וועט וועלין בעשיינען דעם ארעם מאן, וועט ער זאגין צו אים אין דערשטיל, גיי בעסער אהיים אונ זאלסט ניט מער דער־

מצות השם

(פ) [עשה לג] לפרוק מעל בהמת חברו הרובלת תחת משאה שנאמר כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו עזוב תעזוב עמו:

(פא) [לאו מח] שלא להטות הדין על האביון במלות שנאמר לא תטה משפט אביונך בריבו:

(ה) כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ וגו׳. אויב איינער זעהט זיין חבר פארט מיט א אייזיל [אדר איין אנדער בהמה] אונ דער אייזיל איז גיפאלין אונטער דיא משא, ער קען ניט שלעפין דיא משא, אפילו דער בעל הבית פון דעם אייזיל איז זיינער אשונא, פון דעסטוועגין מוז ער אים העלפין אפלאדין פון אייזיל די משא אונ צוריק ארויף לייגין די משא אויף דעם אייזיל אומזיסט גאר אן געלט, אונ אפילו דער אייזיל איז נאך אמאהל אונ נאך פיל מאהל געפאלין אונטער דיא משא, מוז ער אים אלץ העלפין אפלאדין אונ אויפלאדין די משא אן געלט, אונ אויב ער איז איין אלטער מאן וואס עס איז ניט שיין פאר אים ער זאל העלפין אויפלאדין אונ אפלאדין פון דעם אייזיל, דארף ער ניט העלפין, אונ אויב ער העלפט יא, וועט ער גיבענטש ווערין פון גאט. די מצוה איז אויף יעדער ארט אונ אין יעדער צייט. די מצוה לערנט דעם מענטש מוסר, מאדאך די תורה האט גיזאגט מען זאל רחמנות האבין אויף א בהמה, מען זאל פון איר אראפ נעמען דיא משא, דארף מען דאך אויף א מענטש געוויס רחמנות האבין, אז דער מענטש האט צער פון יסורים אדער ער האט צער פון געלט, דארף מען זעהן מען זאל דעם מענטש העלפין אונ אראפ נעמען פון אים די יסורים, אונ אים העלפין מיט געלט:

(ו) לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט. אויב ארשע מיט אצדיק קומען צו אדין תורה, אונ מען זעהט אז דער צדיק וועט דארפין בצאהלין פיל געלט דעם רשע, טאר מען ניט זאגין ווייל ער איז ארשע דריבער וועט מען גירעכט מאכין

אביֹנך בריבו: 7 מדבר־שקר תרחק ונקי וצדיק אל־תהרג כי לא־אצדיק רשע: 8 ושחד לא תקח כי השחד יעור פקחים ויסלף

בדיניה: ז מפתגמא דשקרא הוי רחיק ודיזכי ודי נפק זכאי מן דינא לא תקטול ארי לא אזכי חייבא: ח ושוחדא לא תקביל ארי שוחדא מעור עיני חכימין

תו"א מדבר שקר. שבועות ל לא: ונקי וצדיק. סנהדרין לג מג: ושחד לא תקח. פאה יב כתובות קה: כי השחד. שם: ויסלף. שם:

רשב"ם

החומה. ואפס עצור ועזוב: (ז) מדבר שקר תרחק. ואם נראה בעיניך דין מרומה ועדים רמאים ואין אתה יכול להכחישן התרחק מאותו הדין ואל תדין בו כלל. ואעפ"כ אם הוא נקי וצדיק בדין שכבר נגמר הדין לזכות אל תהרגנו עוד מאחר שכבר קבלת העדים וגמרת הדין ולא נתת לבך על זה עד לסוף שאם אתה הצדקתו אני לא אצדיקנו וחייב מיתה כדכתיב והאלהים אנה לידו: (ח) יעור פקחים. אצל פיקוח עין נופל

רש"י

המשא. מלמשקל ליה מליטול משאוי ממנו (ב"מ לב): (ו) אבינך. לשון אובה שהוא מדולדל ותאב לכל טובה: (ז) ונקי וצדיק אל תהרג. מניין ליוצא מב"ד חייב ואמר א' יש לי ללמד עליו זכות שמחזירין אותו ת"ל ונקי אל תהרוג ואע"פ שאינו צדיק שלא נצטדק בב"ד מ"מ נקי הוא מדין מיתה שהרי יש לך לזכותו. ומניין ליוצא מב"ד זכאי ואמר א' יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו לב"ד ת"ל וצדיק אל תהרוג וזה צדיק הוא שנצטדק בב"ד: כי לא אצדיק רשע. אין עליך להחזירו כי אני לא אצדיקנו בדיני אם יצא מידך זכאי יש לי שלוחים הרבה להמיתו במיתה שנתחייב בה: (ח) ושחד לא תקח. אפי' לשפוט אמת וכ"ש כדי להטות את הדין שהרי כדי להטות את הדין נאמר כבר לא תטה משפט: יעור פקחים. (ב"מ קיא מכילתא) אפי' חכם בתורה ונוטל שוחד סוף שתטרוף דעתו עליו וישתכח תלמודו ויכהה מאור עיניו: ויסלף. כתרגומו

לקוטים על התורה

מאגען פון דיא טויזענד רובל, ווייל אלע מענטשין וועלין דיך פארשעמען אונ וועלין דיך האלטין פאר משוגע, דאס טאר ניט זאגין דער דיין, אונ טאר ניט וועלין שיין מאכין דעם ארעם מאן, נאר ער זאל אויסהערין זיין טענה גלייך ווי ער וואלט געווען רייך אונ עס וואלט געקענט זיין אמת אז אים קומט טאקי בייא דעם גביר טויזענד רובל, ווארום ווער ווייס וואס פאראבעוויזונג דער ארעם מאן האט אויף די טויזענד רובל, דריבער מוזין די דיינים גוט אויסהערין זיינע טענות:

פירוש לתורת אלהים

ארעם מאן בריבו אין זיין קריג: (ז) מדבר שקר פון פאלשע רייד תרחק זאלסטו דיך דער ווייטערין ונקי אונ איין ריינעם כלומר ווען מען האט איינעם גיפירט הרגנן ווייל ער איז ארויס גיגאנגן חייב פון דעם בית דין אונ איינער פון די דיינים האט גיזאגט איך האב אויף אים מלמד זכות צו זיין וצדיק אדער איין גירעכטעגער וואס איז ארויס גיגאנגין זכאי ביי דעם בית דין אונ איינער פון דיא דיינים האט גיזאגט איך האב אויף אים מלמד חוב צו זיין אל זאלסטו ניט הרגנן כי ווארום איך גאט וועל ניט גירעכט מאכין דעם רשע חאטשע ער איז פון דעם בית דין ארויס גיגאנגן זכאי איז ביי מיר פאר האנדין פיל שלוחים צו הארגענען אים מיט דער מיתה וואס עס קומט אים: (ח) ושחד לא תקח אונ שוחד זאלסטו ניט נעמען אפילו צו משפטין אמת אונ מכל שכן פאלש צו פסקנן כי ווארום דער שוחד יעור טוט מאכין בלינד דיא אויגען פון דיא קלוגע. נרש"י שרייבט אפילו דער וואס איז אחכם אין דער תורה אונ נעמט שוחד איז דער סוף אז ער פארלירט זיין שכל אונ פאר געסט דאס לערנען אונ זיינע אויגען ווערין אים טונקעל ויסלף אונ ער

מצות השם

(סכ) [לאו מט] שלא לחתוך הדין כאומד הדעת אפילו ראהו רודף וכידו חרב ובה דם וההרוג מפרפר עד שיראו עדים גופו של דבר שנאמר ונקי וצדיק אל תהרוג:

(סג) [לאו נ] שלא ליקח שוחד שנאמר ושוחד לא תקח:

דעם צדיק ער זאל ניט דארפין בצאהלין אזוי פיל געלט אום רשע, דאס טאר מען ניט, נאר ווער עס איז גירעכט פון מען אים גירעכט מאכן, אונ ווייל דער רשע איז ארעם אין מצות דריבער רופט אים די תורה אביון:

(ז) ונקי וצדיק אל תהרוג וגו'. בית דין טארין ניט פסקנן אדין ווייל עס דאכט זיך זייא אז עס איז אזוי, דהיינו מענטשין האבין גיזעהן ווי ראובן האלט אשווערד אין האנט אונ יאגט נאך אמענטש אונ וויל אים הרגנן, אונ דער מענטש איז אריין גילאפין אין אליידיגע שטוב אונ ראובן איז אויך אריין גילאפין אין די שטוב, אונ מען איז אריין געקומען אין שטוב אונ מען זעהט דער מענטש ליגט טויט, איז דאך געוויס אז ראובן האט דעם מענטש געהרגת, פון דעסטוועגין טאר מען ניט הרגנן ראובן סיידין עדות זענען גיוועןן דארטין אונ האבין פריער אנגיזאגט ראובן ער זאל דעם מענטש ניט הרגנן ווארום מען וועט אים הרגנן, אונ ראובן האט ניט געפאלגט אונ האט אים געהרגת אונ די עדות האבין גיזעהן ווי ער האט אים געהרגת, דאמאלס הרגת מען ראובן:

(ח) ושחד לא תקח וגו'. ווען צוויי מענטשין קומען צו דיינים האבין אדין תורה טאר ניט אדיין נעמען

ומקלקל פתגמין תריצין: ט וגיורא לא תעיקון ואתון ידעתון ית נפשא דגיורא ארי דיירין הויתון בארעא דמצרים: י ושית שנין תזרע ית ארעך ותכנוש ית עללתה: יא ושביעתא תשמטינה ותרטשינה ויכלון מסכיני עמך

דברי צדיקים: ט וגר לא תלחץ ואתם ידעתם את־נפש הגר כי־ גרים הייתם בארץ מצרים: י ושש שנים תזרע את־ארצך ואספת את־ תבואתה: יא והשביעת תשמטנה ונטשתה ואכלו אביני עמך ויתרם

הו"א וגר לא תלחץ. מציעא נט ס' הזוהר בדברי ספבא פי' נפלא: והשביעית תשמטנה. סוכה מד מועד קטן ג מציעא לט:

בעל הטורים

(י) את תבואתה והשביעית. לאסור פירות ערב שביעית שנכנסו לשביעית: (יא) ויתרם. ג' דין ואידך ויתרם הלזה אם לומר שפירות

רשב"ם

לשון עיזרון. ואצל צדיק סילוף: (י) ואספת את תבואתה. בביתך ולא הניחנה הפקר אלא בשביעית תשמטנה שלא תזרע ונטשתה שלא תאסוף תבואתה:

ריש"י

ומקלקל: דברי צדיקים. דברים המצודקים משפטי אמת וכן תרגומו פתגמין תריצין ישרים: (ט) וגר לא תלחץ. בהרבה מקומות הזהירה תורה על הגר מפני שסורו רע (ב"מ נט): את נפש הגר. כמה קשה לו כשלוחצים אותו: (י) ואספת את תבואתה. לשון הכנסה לבית כמו (דברים כב) ואספתו אל תוך ביתך: (יא) תשמטנה. מעבודה: ונטשתה. מאכילה אחר זמן הביעור. ד"א תשמטנה מעבודה גמורה כגון חרישה וזריעה. ונטשתה מלזבל ומלקשקש: ויתרם

שפתי חכמים

נ ר"ל דין תורה כדכתיב משפטי ה' אמת וגו': ס י"מ כמו שאור דהיינו שילה"ר כלו' שילה"ר שלו קשה ורע וגוח לפתות. וי"מ כיון שסר מן הדרך טוב אינו חוזר ע"י פיתוי דברים: ע פי' משום שהשמטה והנטישה בכ"מ השמטת ונטישת דבר מדבר: פ במועד קטן פירש"י שחורשין תחת האילנות כדי שילמח ובב"מ פרש"י שמכסין בקש ובזבל שרשין של אילנות בימות החורף שלא

דעת זקנים מבעלי התוספות

(י) ושש שנים תזרע וגו'. אתמר במדרש דאפי' אין לו לאדם אלא חורבה אחת בתוך גנו חייב לעבדה בכל יום ונראה לה"ר משה דוקא בארץ ישראל כדי להרבות הפרשת התרומות ומעשרות:

עניני הקים מצות ומשפטים

(י) ושש שנים תזרע את ארצך וגו'. עד הנה דברו המקרא קדם מדיינים ובעלי דינים ועדים שיהיה הכל על לד האמת והיושר ושלא יעוותו הדינים. ומאחר כי בעון עוות הדין רעב בא לעולם. ע"כ אמר פה להיפך. אם הדינים יהיו על לד האמת יהיה שובע בעולם. ושש שנים רלופות תזרע את ארלך ואספת את תבואתה ולא תלטרך להוכיר השדה בינתים. רק בשנה השביעית לא תזרע. וכן תשמור את יום השבת ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו:

פירוש לתורת אלהים

פאר קרימט דברי די גירעכטי רייד כלומר אמתין משפט: (ט) וגר און אגר לא תלחץ זאלסטו ניט בצווינגען ואתם און איר ווייסט וואל דעם ווילען פון גר וויא עס ארט אים אז מען בצווינגט אים כי ווארום איר זענט דאך אויך גרים געוועזן אין לאנד מצרים: (י) ושש שנים און זעקס יאהר תזרע זאלסטו נייען דיין לאנד ואספת און זאלסט איין זאמלען איר תבואה: (יא) והשביעית און דאס זיבעטע יאהר תשמטנה זאלסטו זיא פאר לאזין פון צו אקערין און פון צו זייען ונטשתה און זאלסט זיא פאר לאזין פון צו מיסטיגען ואכלו און די תבואה וואס וואקסט אליין אויף די פעלדער דאס זיבעטע יאהר זאלין דאס עסין די ארעמע לייט פון דיין פאלק ישראל און זיי בדארפין קיין

מצות השם

(פד) [עשה לד] להשמיט בשנה השביעית מה שתוליא הארץ שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה:

געלט אונ ניט אמתנה פון איינעם פון די צוויי מענטשין, אפילו דער דיין מיינט גאר ניט צו גירעכט מאכין דעם מענטש, ער מיינט נאר צו פסקנן אאמתה דין תורה, פון דעסטוועגין טאר ער ניט נעמען געלט פון איינעם, נאר פון ביידע צו זאמען מעג ער נעמען פסק געלט, ווייל דער דיין איז דאך ניט מחויב ער זאל זיך מטריח זיין פון זייערטוועגין, ווארום אונ אין די צייט וואס ער פסקנט זיי זייער דין וואלט ער דאך גיקענט עפעס פארדינען, אונ צו נעמען פון איינעם מער פסק געלט אונ פון אנדערין ווייניגער טאר מען אויך ניט:

(יא) והשביעית תשמטנה וגו'. ווען דיא יודין זענען געוועזן אין ארץ ישראל האבין זייא געזייעט זייערע פעלדער זעקס יאהר, אונ דעם זיבעטין יאהר האבין זיי ניט גיטארט זייען דיא פעלדער אונ ניט אקערין אונ ניט פירען מיסט אויף די פעלדער, אונ וואס עס האט געוואקסין אין פעלד פון זיך אליין, אין דעם זיבעטין יאהר, אונ די פריכטין וואס וואקסין פון זיך אליין אין די וויינגערטנער אין דעם זיבעטין יאהר, דאס האט דער בעל הבית געמוזט פריי מאכין פאר אלע מענטשין אונ פאר אלע בהמות אונ חיות, וועה עס וועט וועלין זאל אריין גיין אין פעלד אדער אין ווין גארטין אונ עסין וואס ער וועט וועלין, אונ מען טאר ניט האנדלען מיט די פירות אונ תבואות וואס וואקסין אין דעם זיבעטין יאהר אונ די מצוה איז נוהג ביי זכרים אונ נקבות:

תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן־תַּעֲשֶׂה
לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ׃ יב שֵׁשֶׁת יָמִים
תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שֽׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ
וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ וְהַגֵּר׃ יג וּבְכֹל
אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם
אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא

אונקלוס

וּשְׁאָרְהוֹן תֵּיכוֹל חֵיוַת
בָּרָא כֵּן תַּעֲבֵיד לְכַרְמָךְ
לְזֵיתָךְ׃ יב שִׁתָּא יוֹמִין
תַּעְבֵּיד עוֹבָדָךְ וּבְיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה תְּנוּחַ בְּדִיל
דִּיְנוּחַ תּוֹרָךְ וַחֲמָרָךְ
וְיִשְׁקוֹט בַּר אַמְתָךְ
וְגִיּוֹרָא׃ יג וּבְכֹל דִּי אֲמָרִית
לְכוֹן תִּסְתַּמְרוּן וְשׁוּם
טַעֲוַת עַמְמַיָּא לָא

תו"א וינפש בן. יבמות מח: ובכל אשר אמרתי. שבת יח: ושם אלהים אחרים. סנהדרין סג קט:

רשב"ם

(יא) לכרמך לזיתך. כמו מן תבואה דרך המקרא להזכיר דגן ותירוש ויצהר וה"ה לכל אוכלין שהן גידולי קרקע כדכתיב בפ' בהר סיני: (יג) ובבל אשר אמרתי אליכם. מיום התחלת הדברות עד עכשיו: תשמרו. חוזר וכופל ושונה אזהרותיו. ורבותינו דרשו

בעל הטורים

שביעית אסורין בהנאה ותופסין את דמיהן וצריך לבערן: (יג) ושם אלהים אחרים. וסמיך ליה שלש רגלים לומר לך כל המבזה את המועדות כאלו עובד ע"א. וסמיך פסח לע"א לומר מה

שפתי חכמים

יתקלקל מחמת הקור: צ דאם לא כן למה נאמר ויתרס וגו' הא לא שייך לומר להתיר אכילתו לחיה בשביעית דהא החיה לא ברשותו היא: ק פי' האי כן תעשה ארישא דקרא קאי כלו' כמו בעשית בשדה הלבן כן תעשה לכרמך וגו': ר דאל"כ למה נסמכה לשביעית אף שנאמרה לדברים שנתחדשו בה דהעבד הערל והגר תושב שיהיו שובתים ביום שבת אפ"ה יש ללמוד זה נמי מדכתבה פה: ש דאל"כ למה נאמר הא כבר נאמר בדברות אי מפיס שלא תאמר הואיל וכו' היה די לומר וביום השביעי תשבות: ת דלעיל בעשרת הדברות דבר בעבד כנעני שהוא נימול וכאן בעבד כנעני שהוא ערל והיא עדיין בתוך י"ב חדש מבקנאו אבל יותר מכן ואינו רוצה לימול אינו רשאי לקיימו ערל: א דאי גר לדק הא כבר כתיב וגרך אשר בשעריך א"נ דאי גר לדק הא ישראל גמור הוא: ב לכך אמרינן בכ"מ דעשה דוחה ל"ת לפי שכל עשה

רש"י

תאכל חית השדה. (מכילתא) להקיש מאכיל אביון למאכל חיה מה חיה אוכלת צ בלא מעשר אף אביונים אוכלים בלא מעשר מכאן אמרו אין מעשר בשביעית: כן תעשה לכרמך. ותחלת המקרא מדבר ק בשדה הלבן כמו שאמר למעלה הימנו תזרע את ארצך: (יב) וביום השביעי תשבת. (מכילתא) אף בשנה השביעית לא תעקר שבת בראשית ר ממקומה שלא תאמר הואיל וכל השנה קרויה שבת לא תנהוג בה שבת בראשית: למען ינוח שורך וחמורך. תן לו נייח להתיר שיהא תולש ואוכל עשבים ש מן הקרקע או אינו אלא יחבשנו בתוך הבית אמרת אין זה נייח אלא צער: בן אמתך. (מכילתא)

בעבד ת הערל הכתוב מדבר: והגר. זה א גר תושב: (יג) ובבל אשר אמרתי אליכם תשמרו. (מכילתא) לעשות כל מצות עשה ב באזהרה שבל שמירה שבתורה אזהרה היא במקום לאו: לא תזכירו. (ע"ז נ) שלא

פירוש לתורת אלהים

מְעַשֵׂר נִיט דֶער פוּן גֶעבִּין אוּנ זֵייעֶר אִיבֶּערִיגֶע תְּבוּאָה תֹּאכַל זָאלִין דִי חַיּוֹת פוּן פֶּעלְד עֶסִין כֵּן אַזוֹי זָאלְסְטוּ טָאהְן דָאס הַייְסְט דוּ זָאלְסְט דִיךְ נוֹהֵג זַיין לְכַרְמְךָ צוּ דַיין וַויין גָארְטִין לְזֵיתֶךָ אוּנ צוּ דַיין אֵיילְבִּירְטֶען: (יב) שֵׁשֶׁת יָמִים זֶעקְס טָאג אִין דֶער וָואךְ תַּעֲשֶׂה זָאלְסְטוּ טָאהְן דַיינֶע וֶוערְג וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אוּנ אִין דֶעם זִיבֶּעטִין טָאג תִּשְׁבֹּת זָאלְסְטוּ רוּהֶען כְּלוֹמַר אֲפִילוּ אִין דֶעם זִיבֶּעטִין יָאהר וָואס דָאס גַאנְצֶע יָאהר הַייסְט שַׁבָּת זָאלְסְטוּ דִיר נִיט טְרַאכְטִין אַז דִי דִינִים פוּן שַׁבָּת גֵייעֶן נִיט אָן אִין דֶעם זִיבֶּעטִין טָאג פוּן דֶער וָואךְ נָאר דוּ מוּזְט הַאלְטִין שַׁבָּת גְלַייךְ וִוי אַלֶע יָאהר לְמַעַן דְרוּם יָנוּחַ עֶס זָאל רוּהֶען דַיין אָקְס מִיט דַיין אֵייזִיל וְיִנָּפֵשׁ אוּנ עֶר זָאל רוּהֶען בֶּן אֲמָתְךָ דֶער זוּהְן פוּן דַיין דִינְסְט מוֹיד וְהַגֵּר אוּנ דֶער גֵר: (יג) וּבְכֹל אוּנ אַלֶע מִצְוֹת וָואס אִיךְ הָאבּ גֶיזָאגְט צוּ אַייךְ תִּשָּׁמֵרוּ זָאלְט אִיר זַיין גֶעהִיט אִיר זָאלְט זֵיי מְקַיֵּים זַיין וְשֵׁם אוּנ דֶעם נָאמֶען אֱלֹהִים אֲחֵרִים פוּן פְרֶעמְדֶע אָפּ גֶעטֶער

מצות השם

(פה) [עשה לה] לשבות בשבת שנאמר וביום השביעי תשבות:
(פו) [לאו נח] שלא לישבע בשם עבודת כוכבים שנאמר ושם אלהים אחרים לא תזכירו:

(יב) וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת וגו'. עֶס אִיז אַ מִצְוָה מֶען זָאל רוּהֶען שַׁבָּת, אוּנ מֶען זָאל קֵיין מְלָאכָה טָאהְן אוּם שַׁבָּת, אוּנ אֲפִילוּ דִי בְּהֵמוֹת פוּן דֶעם יוּד מוּזִין אוֹיךְ רוּהֶען שַׁבָּת, אוּנ אוֹיבּ בַּיי אַ יוּד אִיז דָא אַ כְּנַעֲנִישֶׁע דִינְסְט וָואס עֶר הָאט זִיא גֶעקוֹיפְט, אוּנ זִיא הָאט קִינְדֶער, מוּזִין דִיא קִינְדֶער אוֹיךְ רוּהֶען אוּם שַׁבָּת אוּנ טָארִין נִיט טָאהְן קֵיין אַרְבֶּעט, אוּנ דֶער יוּד וָואס הָאט גֶעקוֹיפְט כְּנַעֲנִישֶׁע קְנֶעכְט אוּנ דֶער קְנֶעכְט הָאט זִיךְ מַל גִיוֶועְן אוּנ טוֹבֵל גִיוֶועְן, מוּז עֶר שׁוֹין טָאהְן אַלֶע מִצְוֹת וָואס אַ אִשָּׁה מוּז טָאהְן, דֶער קְנֶעכְט מוּז אוֹיךְ רוּהֶען אוּם שַׁבָּת, אוּנ אַ יוּד טָאר נִיט זָאגִין צוּ אַ עַכּוּ"ם אַז עֶר זָאל טָאהְן אֵיין מְלָאכָה אוּם שַׁבָּת פוּן דֶעם יוּדִינְס וֶועגִין, דִיא מִצְוָה אִיז נוֹהֵג אִין יֶעדֶער צַייט אוּנ אוֹיף יֶעדֶער אָרְט בַּיי זְכָרִים אוּנ נְקֵבוֹת:

(יג) וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ וגו'. אַ יוּד טָאר נִיט שְׁוֶוערִין אוּנ טָאר נִיט אַנְדֶר טָאהְן בַּייא דֶעם

תִּדְכְּרוּן לָא יִשְׁתְּמַע עַל
פּוּמָךְ׃ יד תְּלָת זִמְנִין
תְּחַגּוּן קֳדָמַי בְּשַׁתָּא׃
טו יָת חַגָּא דְפַטִּירַיָּא תִּטַּר
שִׁבְעָא יוֹמִין תֵּיכוּל
פַּטִּירָא כְּמָא דִי פַקֵּדְתָּךְ
לִזְמַן יַרְחָא דַאֲבִיבָא אֲרֵי
בֵיהּ נְפַקְתָּא מִמִּצְרָיִם
וְלָא יִתַחְזוֹן קֳדָמַי רֵיקָנִין׃
טז וְחַגָּא דַחֲצָדָא בִּכּוּרֵי

יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ׃ יד שָׁלֹשׁ רְגָלִים
תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה׃ טו אֶת־חַג הַמַּצּוֹת
תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת
כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב
כִּי־בוֹ יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם וְלֹא־יֵרָאוּ
פָנַי רֵיקָם׃ טז וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי

תו"א לא ישמע. סנהדרין סג בכורות ב: שלש רגלים. חגיגה ב ג: את חג. חגיגה יח: ולא יראו. חגיגה ז: וחג הקציר. חלה פד ביכורים פא חגיגה יח מנחות פד:

בעל הטורים

ע"א אסורה בהנאה ואוסרת בכל שהוא אף חמץ בפסח אסור

רשב"ם

לרבות שביתת כלים: (טז) וחג הקציר. קרבנות

רש"י

יאמר לו שמור לי בצד ע"ז פלונית או תעמוד עמי ביום ע"ז פלונית ד"א ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו ללמדך ששקולה ע"ז כנגד כל המצות כולן והנזהר בה כשומר את כולן: לא ישמע. מן הנכרי: על פיך. שלא תעשה שותפות עם נכרי וישבע לך בע"ז שלו נמצאת שאתה גורם שיזכיר על ידך: (יד) רגלים. פעמים וכן (במדבר כב) כי הכיתני זה שלש רגלים: (טו) חדש האביב. שהתבואה מתמלאת בו באביה. אביב לשון אב בכור וראשון לבשל פירות: ולא יראו פני ריקם. כשתבאו לראות פני ג' ברגלים הביאו לי עולות (חגיגה ז): (טז) וחג הקציר. הוא

שפתי חכמים

יש בו ג"כ ל"ת וא"כ הו"ל תרתי עשה ול"ת מש"ה דוחה את ל"ת גרידא: ג דאל"כ למ"ל קרא וכי תעלה על דעתך שיזכיר שם ע"א שהוא מכחיש בה ומוזהר עלי' לאבדה: ד וא"ל בכספים מדכתיב פני ואין מקבלין פני אדון אלא בקרבן ובמכילתא דריש נאמר שמחה כאדם וגו' ונאמר שמחה בשמים מה של אדם דבר הראוי לבא בידי אדם אף של שמים דבר הראוי לבא בידי שמים והיינו

עניני חקים מצות ומשפטים

(יד) שלש רגלים תחוג לי בשנה. מחמת שזכר כאן דיני השמטה שאין בו חרישה וזריעה וקצירה ואסיפה. והשלש רגלים שלוה התורה קבעה זמן הפסח בזמן האביב ושבועות בזמן קציר חטים וסוכות בזמן אסיפת התבואות. ובשנת השמטה שבשלשה זמנים אלו בטלים. גם המועדים יהיו בטלים. ע"כ הזהיר הכתוב שהרגלים לא יהיו בטלים ואף זמני הרגלים לא יעקרו ממקומם. שבמועד האביב והקציר והאסיפה של כל השנים יהיו המועדים אף בשנת השמטה:

פירוש לתורת אלהים

לא תזכירו זאלט איר ניט דער מאנען: (יד) שלש רגלים תחוג לי בשנה דריי מאהל אין יאהר זאלסטו צו מיר פייער טאגין: (טו) את חג המצות דעם יום טוב פון מצות דאס איז פסח תשמור זאלסטו היטען שבעת זיבען טאג תאכל זאלסטו עסין מצות כאשר אזוי ווי איך האב דיר גיבאטין למועד צו דער צייט חודש פון דעם חודש וואס די תבואה ווערט צייטיג דאס איז ניסן כי ווארום דעם חודש ביזטו ארויס גיגאנגען פון מצרים ולא אונ מיין פנים זאל ניט גיזעהן ווערין ליידיג אז איר וועט קומען עולה רגל זיין קיין ירושלים זאלט איר ברייננגען עולות פון מייגעטוועגין: (טז) וחג הקציר אונ דעם יום טוב וואס איז אין חודש סיון וואס דענסטמאהל איז דער שניט בכורי פון דיינע ערשטע

לקוטים על התורה

(יד) שלש רגלים תחוג לי בשנה. גאט האט גיבאטין מען זאל היטען דריי ימים טובים אין יאהר. פסח. שבועות. סוכות. אונ אין די דריי ימים טובים זאלין אלע יודין קומען אין ירושלים גיזעהן ווערין פאר גאט

מצות השם

(פז) [לאו נב] שלא להדיח אחר עבודת כוכבים שנאמר לא ישמע על פיך:
(פח) [עשה לו] לחוג בשלש רגלים שנאמר שלש רגלים תחוג לי בשנה:

נאמען פון די עכומ"ז, אונ איוד טאר ניט זאגין צו איינעם ווארט אויף מיר געבין די עכומ"ז, אונ איוד טאר ניט ברייננגען צו דער זאך אז עס זאל דורך אים דערמאנט ווערין דער נאמען פון די עכומ"ז, דהיינו ער טאר ניט האבין אגעשעפט מיט א עכו"ם, ווארום טאמער וועט אום קומען דער עכו"ם וועט שווערין אדער ער וועט טאהן אנדר ביי זיין עכומ"ז, אונ דער יוד וואס שווערט אדער ער טוהט אנדר ביי דעם נאמען פון די עכומ"ז קומט אים מלקות, אונ די מצוה איז אויך צו יעדער צייט אונ אויף יעדער ארט ביי זכרים אונ נקבות:

לא ישמע על פיך. אויב א מענטש האט אנגערעט אגאנצע שטאט מענטשין זיי זאלין דינען עכומ"ז, אונ אפילו ער האט נאר אנגירעט איין מענטש ער זאל דינען עכומ"ז. אונ דער מענטש אדער די גאנצע שטאט מענטשין האבין טאקי געדינט עכומ"ז, אפילו דער וואס האט אנגירעט האט ניט געדינט עכומ"ז, פון דעסטוועגין דארף מען דעם אנרעדער בעווארפין מיט שטיינער אונ אים הרגנן:

(יד) שלש רגלים תחוג לי בשנה. עס איז אמצוה די דריי ימים טובים וןס זענען דא אין יאהר פסח שבועות סוכות זאלין אלע יודישע זכרים קומען אין ירושלים אונ ארויין גיין אין דר עזרה [דס איז דער הויף פון בית המקדש] גיזעהן ווערין פאר גאט, אונ זאלין ברייננגען קרבנות, שלמים. וואס די בהמה ווערט גישאכטין אין דעם הויף

מעשיך אשר תזרע בשדה וחג האסף בצאת השנה באספך את־מעשיך מן־השדה: יז שלש פעמים בשנה יראה כל־זכורך אל־פני האדן יהוה: יח לא־תזבח על־חמץ

אונקלוס

עובדך די תזרע בחקלא וחגא דכנשא במפקא דשתא במכנשך ית עובדך מן חקלא: יז תלת זמנין בשתא יתחזון כל דכורך קדם רבון עלמא יי: יח לא תכוס על חמיע

תו"א וחג האסף. חגיגה יח ראש השנה יג מנחות פד: יראה. סנהדרין ד: כל זכורך. חגיגה ז ס' הזוכר פ' אלא ע: לא תזבח. פסחים סג נח:

רשב"ם

הכתובים בפ' שור או כשב ושתי הלחם שהם מנחה חדשה: בכורי מעשיך. להתיר הדיש במקדיש: וחג האסיף. חג הסוכות. בשעת האסיף אשר מלאו הגרנית בר והיקבים תירוש ויצהר. וציוה הכתוב לישב בסוכות לזכרון כי במדבר ישבו באהלים ולא היה להם קרקע ולא דגן ותירוש ויצהר. הרי שלשה רגלים תלוים כולם בפירות הארץ. אביב. וקציר. ואסיף: (יז) האדן ה'. והארץ שלו שלא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות כמו שמפורש בפ' כי תשא. שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה' אלהי ישראל. וסמיך ליה כי אוריש גוים מפניך והרחבתי את גבולך ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות וגו'. וכן בכל מקום לפי ענין המעשה (בהקב"ה) שבפרשה קורא את הקב"ה. וגם רבותינו דרשו הנה האדון ה' צבאות מסעף פארה בכל מקום שאתה מוצא את הלשון הזה מוציא דיורין ומכניס דיורין: (יח) לא תזבח על המין. שתהא השבתת שאור קודמת לוא"ו

בעל הטורים

בהנלה ואוסר בכל שהוא: (טז) האסיף. ב' במס'. דין. ואידך האסיף תקופת השנה והיינו דאית' בפ"ק דסנהדרין חג האסיף תקופת השנה שיהא חג האסיף בתקופה חדשה והיאך משמע זה בכאן אדרבה לכאורה משמע בהיפך שיהא בתקופה ישנה אלא ה"פ חג האסיף מתחיל עם כלאת השנה א"כ צריך

שפתי חכמים

עולות כי אינו דין שיהא שלחנך מלא ושלחן קונך ריקס. הרא"ס: ה כמו שמפרש רש"י והולך שנא' וביום הבכורים וגו' בשבועותיכם וגו' וכאן נמי כתיב וחג הקציר בכורי מעשיך מה בכורים דהתם חג השבועות אף בכורים דהכא הוא נמי חג השבועות: ו ומנחת העומר הקרבה בט"ז בניסן היתה של שעורים ואף מנחת קנאות שבאה מן השעורים אינה נקרב' מן החדש קודם הקרבת שתי הלחם הבאים מן החטים: ז דאם לא כן הא כבר אמור (נח"י) וכ"ל דה"פ הואיל והרגלים תלויין במלאכת התבואה חג האביב חג הקציר וחג האסיף ובשביעית אסורים קצירה ואסיפה סד"א דהרגלים נ"כ לא ינהגו קא משמע לן: ח אמר הזכרים להורות שזכורך במלאפו"ס הוא כמו זכר בקמ"ץ ואמר שבך להורות שהכנוי של זכורך הוא במקום בך ולא במקום שלך כי אין הזכרים קנויים לך כמו ביתך ושדך רק פירוש הזכרים שבך כלומר הנמצאים בך ובעמך: ט אמר את הפסח במקום דם זבחי להורות שאין זבחי האמור כאן אלא הפסח בלבד לאפוקי חגיגה ואמר בי"ד בניסן להורות שאין זה הלאו אלא בי"ד בניסן בלבד ולא בשאר ימות

רש"י

ה חג השבועות: בבורי מעשיך. שהוא זמן הבאת בכורים שתי הלחם הבאים בעצרת היו מתירין ו החדש למנחות ולהביא בכורים למקדש שנ' (במדבר כח) וביום הבכורים וגו': וחג האסיף. הוא חג הסוכות: באספך את מעשיך. שכל ימות החמה התבואה מתייבשת בשדו' ובחג אוספי' אותה אל הבית מפני הגשמים: (יז) שלש פעמים וגו'. לפי שהענין מדבר בשביעית ז הוצרך לו' שלא יתעקרו שלש רגלים ממקומן (מכילתא): כל זכורך. הזכרים ח שבך: (יח) לא תזבח על חמץ וגו'. לא תשחט את ט הפסח בי"ד בניסן עד שתבער החמץ

לקוטים על התורה

אין בית המקדש, ווי עס שטייט אין פסוק יראה כל זכורך. דיינע אלע זכרים זאלין גיזעהן ווערין פאר גאט, דיא גמרא זאגט די תורה לערונט אונז אזוי וויא גאט קוקט דיך זעהן מיט זיינע ביידע אויגין, אזוי זאלסטו קומען גיזעהן ווערין פאר גאט מיט דיינע ביידע אויגין, דאס מיינט מען יעדער ייד דארף האבין פון גאט צוויי טובות, איינס פאר דעם גוף אונ איינס פאר די נשמה. אז די יודין זענען געקומען אין בית המקדש גיזעהן ווערין פאר גאט,

פירוש לתורת אלהים

צייטיגע ווערג אשר וואס דו זייעסט אין פעלד דאס מיינט מען דעם יום טוב פון שבועות (עיין רש"י) וחג אונ דעם יום טוב האסיף וואס מען זאמולט דענסטמאהל איין די תבואה דאס מיינט מען סוכות בצאת אין דעם אויסגיין פון דעם יאהר כלומר דאס יאהר איז שוין אוועק גינאנגען אונ דער יום טוב איז שוין אין אנדערין יאהר באספך

אין דיין טאהן איין זאמלען דיין ווערג פון דעם פעלד: (יז) שלש פעמים בשנה דריי מאהל אין יאהר יראה זאל גיזעהן ווערין אלע דיינע זכרים אל פאר דעם הערר גאט קייז ירושלים: (יח) לא תזבח על

מצות השם

(פט) [לאו נג] שלא לשחוט הפסח ועדיין החמץ קיים שנאמר לא תזבח על חמץ דם זבחי:

פון בית המקדש, אונ די בלוט שפריצט מען אויף דעם מזבח, אונ דיא חלב פארברענט מען אויף דעם מזבח, אונ דעם כהן גיט מען די פאדערשטע פוס אונ די ברוסט אונ די איבעריגע פלייש גיהער צום בעל הבית ער זאל דס עסין אין ירושלים אונ ער דארף ברייגגען קרבנות עולות וואס זיי ווערין אין גאנצין פארברענט אוף דעם מזבח, אונ אויב ער האט גימאהן אנדר ער זאל ברייגגען אקרבן, דעם ערשטין יום טוב וואס איז נאך דעם נדר דארף ער ברייגגען דעם קרבן אויב ער קומט אין ירושלים, די מצוה איז גיוועזן ווען דר בית המקדש איז גוועזן אונ נאר ביי זכרים: (יח) לא תזבח על חמץ דם זבחי. ווען דער בית המקדש איז געשטאנען אונ מען הט ערב פסח גישאכטין דעם קרבן פסח, האט מען אים ניט גיטארט שעכטין אויב עס איז גיוועזן חמץ אין שטוב, נאר פריער האט מען גימוזט ארוס ראמען דעם חמץ פון שטוב אונ נאכדעם שעכטין דעם קרבן פסח:

דַם פִּסְחִי וְלָא יְבִיתוּן בַּר
מִן מַדְבְּחָא תַּרְבֵּי נִכְסַת
חַגָּא עַד צַפְרָא׃ יט רֵישׁ
בִּכּוּרֵי אַרְעָךְ תַּיְתֵי בֵּית
מַקְדְּשָׁא דַיְיָ אֱלָהָךְ לָא
תֵיכְלוּן בְּשַׂר בַּחֲלָב׃

דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי עַד־
בֹּקֶר׃ יט רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ
תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־
תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ׃ ששי פ

תו"א זבחי. פסחי' סו: ולא ילין חלב. פסחים פא תגיג' י: ראשית. בכורות עה עט פסחים פא בתרא פא: לא תבשל. קידושין נז סנהדרין ד חולין קיג קטו: בחלב אמו. סנהדרין ד חולין קיד:

רשב"ם

שעות של ארבעה עשר שהוא זמן שחיטת הפסח משבע ולמעלה: חלב חגי. הפסח. כתוב בו ולא תותירו ממנו עד בקר. וה"ה לאימורין: (יט) ראשית בכורי אדמתך. משבעת המינים האמורים בפ' כי תבא ולקחת מראשית כל פרי האדמה. בעלותך ברגלים אז תביא ביכוריך: לא תבשל גדי בחלב אמו. דרך העזים ללדת שני גדיי' יחד. ורגילים היו לשחוט אחד מהם ומתוך שרוב חלב בעזים כדכתיב ודי חלב עזים ללחמך וגו'. היו רגילים לבשלו בחלב האם ולפי ההווה דבר הכתוב. וגנאי הוא הדבר ובליעה ורעבתנות לאכול חלב האם עם הבנים. ודוגמא זו באותו ואת בנו ושילוח הקן ללמדך דרך תרבות צוה הכתוב לפי שברגל היו אוכלי' בהמות הרבה. הזהיר בפ' רגלים שלא לבשל ולא לאכול גדי בחלב אמו. וה"ה לכל בשר בחלב כמו שפירשו רבותינו

רש"י

(מכילתא פסחים סג): ולא ילין חלב חגי וגו'. י חוץ למזבח: עד בקר. יכול אף על המערכה יפסל בלינה ת"ל (ויקרא ו) על מוקדה על המזבח ב כל הלילה: ולא ילין. אין לינה אלא בעמוד השחר שנא' עד בקר אבל כל הלילה יכול להעלותו מן הרצפה למזבח: (יט) ראשית בכורי אדמתך. אף השביעית חייבת בבכורים לכך נאמר אף כאן ל בכורי אדמתך. כיצד אדם נכנס לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה כורך עליה גמי מ לסימן ומקדישה ואין בכורים אלא משבעת נ המינין האמורין במקרא (דברים ח) ארץ חטה ושעורה וגו': לא תבשל גדי. אף עגל וכבש בכלל גדי שאין גדי אלא ל' ולד רך ממה שאתה מוצא בכמה מקומות ס בתורה שכתוב גדי והוצרך לפ' אחריו עזים כגון (בראשית לח) אנכי אשלח גדי עזים את גדי העזים (שם כז) שני גדיי

שפתי חכמים

השנה ואמר עד שתבער החמץ במקום על חמץ מפני שעל חמץ משמע על החמץ ממש לכן אמר עד שתבער החמץ: י פירוש כשנזרק דמו ביום כאשר היו החלבים על גבי הרצפה דהיינו חוץ למזבח עד אחר שעלה ע"ה נפסלו בלינה [מגילה דף כ]: כ פי' היא העולה כל הלילה לאו למעוטי להקטרה מן הבקר ואילך אלא לומר שאם העלו על המזבח אפי' רגע אחד קודם אור הבקר כשר להקרבה אפי' אחר אור הבוקר. ואין להקשות אם כן תרי קראי ל"ל י"ל דעיקר קרא דעל מוקדה וגו' בא ללמד שמצוה להעלותן על המזבח מעת שקיעת החמה ויניחן שם כל הלילה כדי שיתעכלו יפה ואגב נלמד ג"כ שאם היו על המערכה כשרים להקטרה אפי' אחר אור הבוקר וכדמשמע הקרא דלא ילין ובזה יתורצו קושיות של הרא"ם: ל ובקצת נוסחאות אינו רק כתיב בכורי אדמתך אדם נכנס וכו' וכ"כ הרא"ם והג"א דאין השביעית חייב בבכורים דאין יכול לומר ועתה הנה הבאתי וגו' אשר נתת לי דהא לו לא נתן אלא הוא הפקר לכל: מ דאל"כ היאך הוא יודע איזהו ראשית או לא: נ כדילפינן מג"ש דארץ ארץ והוצרך לפרש זה משום דאל תקש' א"כ היה צריך כל הימים לחפש ביערים ובשדות אחר כל המינים איזה פרי נתבשל בתחלה כדי להביא אותם בכורים: ס כדי שלא יקשה לך דלמא מה שכתוב גדי העזים כגון אנכי הוא ללמדך בכ"מ שנאמר גדי היינו גדי עזים לכ"פ שאתה מוצא בכמה מקומות והוו להו ג' כתובים

פירוש להורת אלהים

חֵלֶב דַּם זִבְחִי דו זָאלְסְט נִיט שֶׁעכְטְן דֶעם קָרְבָּן פֶּסַח אוּם עֶרֶב פֶּסַח בִּיז דו וֶועסְט מְבַעֵר חָמֵץ זַיין וְלֹא יָלִין אוּנ עֶס זָאל נִיט אִיבֶּער נֶעכְטִיגֶען חוּץ לַמִּזְבֵּחַ חֵלֶב חַגִּי דֶער חֵלֶב פוּן דִי קָרְבָּנוֹת עַד בּוֹקֶר בִּיז גֵיז דֶער פְּרִיה כְּלוֹמַר מֶען מוּז דָאס אוֹיף בְּרֵיינְגֶען אוֹיף דֶעם מִזְבֵּחַ אֵיידֶער דֶער מָארְגִין שְׁטֶערִין גֵייט אוֹיף׃ (יט) רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי דִי תְּבוּאָה אָדֶער פֵּירוֹת פוּן דִי זִיבֶּען מִינִים וָואס וֶוערְט צוּם עֶרְשְׁטִין צֵייטִיג אַדְמָתְךָ וָואס וַואקְסִין אוֹיף דַיין עֶרְד אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל תָּבִיא דוּ זָאלְסְט בְּרֵיינְגֶען בֵּית אִין גָאטְס הוֹיז אַרַיין דָאס מֵיינְט מֶען אִין דֶעם ביהמ"ק לֹא דו זָאלְסְט נִיט קָאכֶען אַצִיקְעלֶע בַּחֲלֵב אִמּוֹ אִין דֶער מִילְךְ פוּן זַיין מוּטֶער אוּנ הוּא הַדִּין קֵיין שׁוּם מִין פְלֵייש טָאר מֶען נִיט קָאכְן מִיט

לקוטים על התורה

הָאבִּין זֵיי גֶעדַארְפְט בֶּעטִין בַּיי גָאט עֶר זָאל זֵיי גֶעבִּין עֶסִין אוּנ טְרִינְקֶען עֶר זָאל בֶּענְטְשִׁין דָאס לַאנְד מִיט אַלֶע עֶרְלֵיי תְּבוּאָה אוּנ מִיט אַלֶע עֶרְלֵיי פֵּירוֹת, דֶער גוּף זָאל הָאבִּין דָאס זַיינִיגֶע, אוּנ הָאבִּין גֶעדַארְפְט בֶּעטִין פַאר דִיא נְשָׁמָה, זֵיי זָאלִין נִיט זִינְדִיגֶען, אוּנ גָאט זָאל אוֹיף זֵייא גֶעבִּין פוּן זַיין הֵיילִיגְקֵייט, זֵיי זָאלִין מוֹרָא הָאבִּין פַאר גָאט אוּנ זָאלִין אִים לִיבּ הָאבִּין אוּנ זָאלִין לֶערְנֶען תּוֹרָה, אוּנ טָאהְן מִצְוֹת אוּנ מַעֲשִׂים טוֹבִים, דָאס הֵייסְט זֵייא זֶענֶען גֶעקוּמֶען פַר גָאט עֶר זָאל אוֹיף זֵיי קוּקֶען מִיט צְווֵיי אוֹגִין,

מצות השם

(ל) [לאו נד] שלא להלין אמורי הפסח שנאמר ולא ילין חלב חגי עד בקר:

(לא) [עשה לז] להביא בכורים לבית הבחירה שנאמר ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך:

(לב) [לאו נה] שלא לבשל בשר בחלב שנאמר לא תבשל גדי בחלב אמו:

וְלֹא יָלִין חֵלֶב חַגִּי עַד בּוֹקֶר. דִי חֵלֶב וָואס מֶען הָט אַרוֹיס גֶענוּמֶען פוּן קָרְבַּן פֶּסַח הָאט מֶען גֶעמוּזְט מַקְרִיב זַיין אוֹיף דֶעם מִזְבֵּחַ, אוּנ מֶען הָט זֵיי נִיט גִיטָארְט לָאזִין לִיגֶען אוֹיסֶער דֶעם מִזְבֵּחַ בִּיז אִין דֶער פְרִיה׃

(יט) רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ וגו'. דִי פְרוּכְטִין אוּנ תְּבוּאָה וָואס זֶענֶען צוּ עֶרְשְׁטִין צֵייטִיג גִיוָוארִין, הָאט מֶען זֵיי גֶעדַארְפְט בְּרֵיינְגֶען אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וֶוען דֶער בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אִיז גֶעשְׁטַאנֶען׃

לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ. מֶען טָאר נִיט קָאכִין פְלֵייש מִיט מִילְךְ, סַיי דִי פְלֵייש אִיז פוּן אַבְּהֵמָה סַיי פוּן אַחַיָּה וָואס מֶען מֶעג זֵיא עֶסִין, אוּנ סַיי פוּן אַעוֹף, אִיבּ אַז מֶען הָאט יָא גִיקָאכְט פְלֵייש מִיט מִילְךְ אֲפִילוּ מֶען הָאט

כ הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ בַּדָּרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי׃ כא הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ אַל־תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ׃ כב כִּי אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע

אונקלוס

כ הָא אֲנָא שָׁלַח מַלְאֲכָא קֳדָמָךְ לְמִטְּרָךְ בְּאוֹרְחָא וְלַאֲעָלוּתָךְ לְאַתְרָא דִי אַתְקֵינִית׃ כא אִסְתַּמַּר מִן קֳדָמוֹהִי וְקַבֵּיל בְּמֵימְרֵיהּ לָא תְסָרֵב לְקִבְלֵיהּ אֲרֵי לָא יִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיכוֹן אֲרֵי בִשְׁמִי מֵימְרֵיהּ׃ כב אֲרֵי אִם קַבָּלָא תְקַבֵּיל

תו"א הנה אנכי. ב"ק לג עקרי' מ"ד פל"ז: אל תמר בו. סנהדרין לח: כי שמי. שם עקידה שער מז:

רשב"ם

בשחיטת חולין: (כ) שולח מלאך וגו'. כדכתי' ביהושע כי אני שר צבא ה' עתה באתי להושיע את ישראל: (כא) אל תמר בו. מגזירת אם המר ימירנו. ואם הוא דג"ש. הרי הוא מן וריחו לא נמר. כמו אל תפל דבר מגזירת נפל. אבל אינו מגזירת סרבנות מן מרה מריתם. שא"כ היה לו לומר אל תמרה כמו כל איש אשר ימרה את פיך: כי שמי בקרבו. בשמי הוא מצוה לכם. אבל לשאת לפשעכם אין בידו רשות:

שפתי חכמים

הבאים כאחד ואין מלמדין לכ"ע: ע ואע"פ שמשה רבינו ע"ה ביטל אותה גזירה שנאמר פני ילכו וגו' מ"מ בימי יהושע חזר שנאמר אני שר צבא ה' עתה באתי עי' בהרמב"ן: פ דאל"כ אשר

רש"י

עזים ללמדך שכ"מ שנא' גדי סתם אף עגל וכבש במשמע ובג' מקומות נכתב בתורה א' לאיסור אכילה וא' לאיסור הנאה וא' לאיסור בישול (פסחים כז חולין קטו): (כ) הנה אנכי שולח מלאך. כאן נתבשרו שעתידין לחטוא ושכינה אומרת להם (שמות לג) כי לא אעלה ע בקרבך: אשר הכנותי. אשר זמנתי לתת לכם זהו פשוטו ומדרשו אל המקום אשר הכינותי כבר מקומי ניכר פ כנגדו וזה א' מן המקראו' שאומרים שבהמ"ק של מעלה מכוון כנגד בהמ"ק של מטה: (כא) אל תמר בו. לשון המראה כמו (יהושע א) אשר ימרה את פיך: כי לא ישא לפשעכם. אינו מלומד בכך שהוא מן הכת שאין חוטאין ועוד שהוא שליח ואינו עושה אלא שליחותו: כי שמי בקרבו. מחובר לראש המקרא השמר מפניו כי

ענין שליחות המלאך לפניהם

(כ) הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו'. מאמר זה נמשך למעלה לסוף סדר יתרו שאמרו ישראל למשה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות. אמר הקב"ה למשה ישראל חרדים מהתגלות אלהותי אליהם. ולכן הנה אנכי שולח מלאך לפניך. ולא יהיה המלאך הזה לשר ומושל על ישראל כדרך כל השרים של מעלה המושל כל אחד על אומתו וכל האומה היא תחת הנהגת השר הממונה עליה. אלא בלבד לשמרך בדרך והוא המדבר בעוד שילכו בו ולהביאך אל המקום אשר הכנותי והוא הארץ הקדושה והמחוז אשר הכין להושיבם שמה. והיתה אם כן כיד המלאך הנהגתו ושמירתו לישראל בעודם בדרך במדבר עד שיבואו לארץ. לא עוד. כי לא ילך המלאך עוד בפניהם כבואם לארץ. ולא לענין הכבוש כי ילך לפניהם ה' ושמה תדבק השגחתו בהם לא ע"י שליח כמו שיעדו לאברהם אבינו. ומשה רבינו לא בקש ע"ז שהקב"ה בעצמו ילך לפניהם ולא המלאך. לפי שראה היות הדבר ראוי והגון ושלא היה מן הדין שיעשה הקב"ה עמהם הפליאה העצומה ההיא מיבוק

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כ) הנה אנכי. בזכות עשרת הדברות שמתחילין באנכי אני שולח מלאך לפניך לשמרך. ד"א אמר לו הקב"ה הנה אנכי אמר לו משה איני מבקש מלאך לילך עמנו אלא אתה בכבודך ואם אין שכינתך הולכת עמנו אין אנו זזין מכאן. אמר הקב"ה אפי' מלאך אינני שולח אלא הצרעה דכתיב וגם את הצרעה ודוקא לעולם הזה שולח צרעה אבל לעתיד לבא הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא הה"ד הנה אנכי שולח לכם מלאך:

(כא) כי לא ישא לפשעכם. כל מקום שהוא משולח עושה שליחותי אבל אינו יכול לישא פניך כדכתיב ישא ה' פניו וגו' ולא מלאך כי שמי בקרבו לכך אני מזהירך שלא

לקוטים על התורה

מיט צוויי ערליי טובות, פאר דעם גוף אונ פאר די נשמה, אבער דער יוד וואס האט ניט געוואלט פאר זארגין זיין נשמה, ער האט נאר געוואלט פאר זארגין זיין גוף, גאט זאל אים געבין אלע טובות פון עולם הזה דאס הייסט ער וויל נאר קוקען מיט איין אויג, מיט דעם גוף אליין, אונ ניט מיט די נשמה, אונ ער וויל גאט זאל אויף אים אויך קוקען נאר מיט איין אויג, ער זאל אים נאר געבין עולם הזה, דער מענטש זאל גאר ניט קומען אויף יום טוב אין בית המקדש:

פירוש לתורת אלהים

קיין מילך: (כ) הִנֵּה איך וועל שיקען א מלאך פאר דיר לִשְׁמָרְךָ בַּדָּרֶךְ צו היטען דיך אין וועג וְלַהֲבִיאֲךָ אונ צו ברייגגען דיך אֶל צו דעם ארט אֲשֶׁר וואס איך האב אן גיברייט צו געבין דיא ישראל: (כא) הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו היט דיך פאר דעם מלאך וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ אונ הער זיין קול אַל דו זאלסט אים ניט ווידער שפעניגען כִּי ווארום דער מלאך האט ניט ביכולת צו פאר געבין אייערע זינד כִּי דרום זאלסטו דיך היטען פאר אים ווארום די צאהל פון מיין נאמען שדי טרעפט אן אזוי פיל ווי די צאהל פון דעם נאמען פון דעם מלאך דאס מיינט מען מטטרו"ן: (כב) כִּי אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקֹלוֹ

מצות השם

זיי ניט גיגעסין קומט אויך מען זאל אים שלאגין מלקות, אונ אז מען עסט פלייש וואס איז געקאכט גיווארין מיט מילך, קומט מלקות, אונ מען טאר ניט הנאה האבין פון די פלייש וואס איז גיקאכט גיווארין מיט מילך, נאר מען מוז דאס בגראבין, די מצוה איז אויף יעדער ארט אונ אין יעדער צייט ביי זכרים אונ נקבות:

בְּקֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר
וְאָיַבְתִּי אֶת־אֹיְבֶיךָ וְצַרְתִּי אֶת־
צֹרְרֶיךָ׃ כג כִּי־יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ
וֶהֱבִיאֲךָ אֶל־הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי
וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וְהִכְחַדְתִּיו׃
כד לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא
תָעָבְדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם
כִּי הָרֵס תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר

בְּמֵימְרֵיהּ וְתַעְבֵּד כֹּל דִּי
אֲמַלֵּיל וְאֶסְנֵי יָת סָנְאָךְ
וְאָעִיק לִדְמְעִיקִין לָךְ׃
כג אֲרֵי יְהָךְ מַלְאָכִי
קֳדָמָךְ וִיעֵלִנָּךְ לְאֱמוֹרָאֵי
וְחִתָּאֵי וּפְרִזָּאֵי וּכְנַעֲנָאֵי
חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי וַאֲשֵׁיצֵינוּן׃
כד לָא תִסְגּוֹד לְטַעֲוָתְהוֹן
וְלָא תִפְלְחִינּוּן וְלָא
תַעֲבֵיד כְּעוֹבָדֵיהוֹן אֲרֵי
פַגָּרָא תְּפַגְּרִינּוּן וְתַבָּרָא
תְּתַבַּר קָמָתְהוֹן׃
יתפלחון

בעל הטורים

פיהם בתקיפת השנה חדשה: (כב) ואיבתי. ב' במסורה דין ואידך ואיבתי עליך מולך והקימותי עליך מלודות מלאד שלר

רשב״ם

(כג) כי ילך. שהרי ילך: (כד) כי הרס תהרסם. מדעתי הגהתיו תהרסם משקל דגש מנעורי. ושבשתי ספרי צרפת שנקד בהם תהרסם. והוא משקל רפי. כמו הרג תהרגנו. אבל מאחר כי הרם משקל דגש צ"ל כמו כן משקל דגש תהרסם דוגמה שבר תשבר. ושוב מצאתי בכל ספרי אספמי' ואשכנז כמו שהגהתי משקל דגש:

רש״י

שמי משותף בו ורבותינו אמרו זה מטטרו"ן ששמו כשם רבו. מטטרו"ן בגי' שדי: (כב) וצרתי. כתרגומו ואעיק: (כד) הרס תהרסם. לאותם ה' אלהות: מצבותיהם. אבנים שהם מציבין להשתחות להם:

שפתי חכמים

הביגואי ק מנפת אבל פגיעות סתם משמע לפגמו: צ' ולא הפרש כמו ילדת הכסף: ק' ולא לעובדיהם כמ"ש כמעשיהם

דעת זקנים מבעלי התוספות

תמרה בו שאם תמרה בו כאלו אתה ממר' בי לפי ששמי בקרבו והוא לא יוכל לישא לפשעכם כי ההמראה תלויה בי משל לשטרה פי הגזבר שאין בידו לפטור כי ההמרות תלוי במלך. ופירש"י כי שמי בקרבו זה מטטרון ששמו כשם רבו כי מטטרון עולה בגימ' שד"י. וזכר לדבר כי שמי בקרבו תשי' היו"ד משמי וישאר ש"ד ובית קו"ף של בקרבו באתב"ש שדי עם יו"ד של שמי וישאר לך טתיבת בקרבו

ענין שליחות המלאך לפניהם

שכינתו בארץ מדבר הבלתי מוכן אף מבלי הכרח וצורך רב. וחשב עם זה שעוד מעט ימים או עשור יבואו אל ארץ הנבחרת ויראה אליהם שם כבוד ה'. ואתה תראה שאדון הנביאים לא בקש מהקב"ה שיעשה נס גדול מבלי הכרח רב כי הוא לא בקש על המן וענני כבוד ולא על הבאר והתגלות השכינה על הר סיני לבלתי מוכנים בטבעם. וכל מה שנעשה מזה הקב"ה עשאו בחסדו המוחלט ולכן שתק הנה מרע"ה ולא בקש ע"ז עם היות שבהליכת המלאך תהיה מדרגתו שפלה בחדלו נבואתו ממנו. אך

לפי מה שירד לעומק המחשבה האלהית נראה שהמדבר היה בלתי מוכן אבל מוכן בטבעו לדבקות האלהי ושבמהרה יבואו אל המנוחה ואל הנחלה ותחול בתוכם השכינה כבראשונה קבל הענין הזה כתקותו שעוד מעט תשוב העטרה ליושנה בארץ הטובה והמוכנת אליה. ולכן להיות המלאך הזה השלוח לזמן מנהיג נגיד ומלוה לישראל כל ימי היותם במדבר. הזהירם הקב"ה השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו. לא ימרו את פיו. בעשותם דבר שימנע מהם. אלא לא תעשו דבר בינוי שלא לעצות. ושמע בקולו לעשות דבר שלוה למצות. כי אם תמרו בו לא ישא לפשעכם. כי אין לו רשות למחול ולסלוח. ומה שהוא מליץ לא מפני עצמו מניה. כי שמי בקרבו. כי בשמי ידבר ע"כ תשמעו בקולו ותעשו ככל אשר יצוה לכם. כי אם שמוע תשמעו בקולו ועשית כל אשר אדבר. כי אנכי המדבר רק נחמת שלא תוכלו לשמוע בקולי. ע"כ תשמעו את קול המלאך. ר"ל שכינה מדברת ע"י גרונו של המלאך. שיהגבם קולי בקול מלאך. וכבוש הארץ וגרוש הכנענים ממנה לא יעשה המלאך השלוח לפניכם כי אם על ידי. ואיבתי את אויביך וצרתי את צורריך. אני בעצמי אלחם בהם. כי ילך מלאכי לפניך עד והביאך אל האמורי וגו' ואח"כ והכחדתיו. את המלאך. שיחזור למקומו בשמים ממעל. וסמך לזה אזהרת עבודת האלילים מחמת שיהיו מורגלים לראות המלאך ההולך לפניהם כל ימי הלוכם במדבר. כשיבואו לא"י והמלאך לא יהי' עוד יעשו להם אלילים [illegible] המלאך הזה. ויאמרו הלא היינו עד עתה מונהגים ע"י מלאך ככל העכו"ם. וכאשר להם צורות וטלמסאות כן נעשה גם אני ע"כ אנכי מנוך נא די שלא תעשה אלילים חדשים עבורך. רק את האלילים של העכו"ם תאבד ג"כ והרס ושבר את אליליהם וכל מלכותם השייכים לאליליהם:

פירוש להורת אלהים

וואָרום אַז דו וועסט הערין זיין קול וְעָשִׂיתָ און דו
וועסט טאָהן כֹּל אַלע זאַכין וואס איך וועל רײדין
צו דיר וְאָיַבְתִּי וועל איך פיינט האָבין אֶת דיינע
פיינט וְצַרְתִּי און איך וועל בּליידיגען אֶת צֹרְרֶיךָ
דיינע בּליידיגער: (כג) כִּי יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ וואָרום
מיין מַלְאָךְ וועט גיין פאַר דיר וֶהֱבִיאֲךָ און וועט
דיך בּריינגען אֶל צו דעם לאַנד וואס זיצען
דאָרטין אַלְזוֹ דיא אומות וואס ווערין גערופען
אֱמוֹרִי וְהִכְחַדְתִּיו און איך וועל פאַרטיליגען דיא
אומות: (כד) לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם דו זאָלסט דיך
ניט בּוּקען צו זייערע אָפּגעטער וְלֹא תָעָבְדֵם און
זאָלסט זייא ניט דינען וְלֹא און זאָלסט ניט טאָהן
אַזעלכע מַעֲשִׂים וויא זייא טוהען כִּי הָרֵס נאָר דו
זאָלסט צו וואַרפין זייערע דמות כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת
וְשַׁבֵּר און צו בּרעכין תְּשַׁבֵּר זאָלסטו צו בּרעכין
מַצֵּבֹתֵיהֶם זייערע שטיינערנע וואס זיי בּוקען זיך

מַצֵּבֹתֵיהֶם׃ כה וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־
מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ׃
שביעי ס כו לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה
בְּאַרְצֶךָ אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא׃
כז אֶת־אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמֹּתִי
אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָּהֶם
וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עֹרֶף׃

אונקלוס

כה וְתִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן וִיבָרֵךְ יָת מֵיכְלָךְ וְיָת מִשְׁתְּיָךְ וְאַעְדֵּי מַרְעִין בִּישִׁין מִבֵּינָךְ׃ כו לָא תְהֵי מְתַכְּלָא וְעַקְרָא בְּאַרְעָךְ יָת מִנְיַן יוֹמָךְ אַשְׁלֵים׃ כז יָת אֵימְתִי אֲשַׁלַּח קֳדָמָךְ וַאֲשַׁגֵּשׁ יָת כָּל עַמָּא דִּי אַתְּ אָתֵי לְאַגָּחָא קְרָב בְּהוֹן וְאֶמְסַר יָת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ קֳדָמָךְ

תו"א ועבדתם את. קמא לב מליעא קז: וברך את. ברכות מח עירובין פה ב"ק לב מליעא קז עקרי' מ"ב ומ"ד פ"כ: מחלה. מליעא קז: את מספר. ראש השנה יא יבמות מט סוטה יג קידושין לח: את אימתי. סוטה לו:

רשבם

(כה) והסירותי מחלה. שבאה ע"י מים רעים כמו שפירשתי במרה: (כו) לא תהיה משכלה. ואפילו בגודלו לא ימות. אלא את מספר ימיך אמלא. לבא בכלח אלי קבר: (כז) את אימתי. חתת אלהים על בעלי מלחמתך: והמתי. והממתי מהומת

בעל הטורים

הקב"ה על ז עממין בכל כלי מלחמה: (כה) ועבדתם את ה' אלהיכם. אומר לשון רבים דזו תפלת רבים שאינה נמאסת. ואמר וברך את לחמך ל' יחיד דלכל א' וא' מברך לפי ענינו: וברך. ג' במסו' דין ואידך וברך פרי בטנך וברך עלי את אלקנה ואת אשתו כדאיתא בברכות בכוס של ברכה מברנו לאנשי ביתו כי היכי דתתברך פרי בטנה וזהו וברך את לחמך ואת מימיך בירך ברכת המזון ושגרו לאשתו וברך פרי בטנה וכן בעלי שבירך את אלקנה ונתעברה אשתו וזה וברך עלי וברך פרי בטנך: מימיך. ג' דין ואידך ואם מימיך נשתה וגו' ונתתי מכרם. מחוטב עציך עד שואב מימיך. ואם מימיך נשתה ונתתי מכרם לומר שאע"פ שבירך מימיהן ולא היו צריכין למים אחרים קנו מהם כמו שאמרו מכאן לאכסניא שיש לו משלו דרך ארץ שיקנה מבעל אכסנאי כדי להנאותו: והסירותי. ב' במסורה הכא ואידך והסירותי את כפי בשביל שהיה משה מקבל פני שכינה זכה לוהסירותי מחלה מקרבך. דכתיב ביה לא כהתה עינו ולא נס לחו: והסירותי מחלה מקרבך. וסמיך ליה לא תהיה משכלה שכיון שסרה המחלה לא תהיה משכלה וגם את מספר ימיך אמלא. אמלא עולה ע"ב ימי שנותינו שבעים שנה חוץ משנה שנולד בה ושנה שמת בה: (כו) אמלא. ג' במסורה דין ואידך ואולרותיהם אמלא ופי אמלא תוכחות כשהצדיק נפטר מן העולם וממלא מספר

שפתי חכמים

שנלדו: ר כלומר כל המקרא מוסב על המאמר ועבדתם את ה' אלהיכם כאלו אמר עבדו את ה' וכזה יברך לחמך ומימיך וגו' לא תהיה משכלה וגו' דאל"כ לא יתכן שלא יפרש הכ' התנאי

רש"י

(כו) לא תהיה משכלה. אם תעשה ר רצוני: משכלה. מפלת נפלים או קוברת את בניה קרוי משכלה: (כז) והמתי. כמו והממתי ותרגומו ואשגש. וכן כל תיבה שפועל שלה בכפל אות אחרונה כשתהפוך לדבר בלשון פעלתי יש מקומות שנוטל אות הכפולה ומדגיש את האות ונקדו במלאפום כגון והמותי מגזרת (ישעיה כח) והמס גלגל עגלתי. וסבותי מגזרת (ש"א ז) וסבב בית אל. דלותי מגזרת (ישעיה יט) דללו וחרבו. (שם מט) על כפים חקותיך מגזרת (שופטים ה') חקקי לב (ש"א יב) את מי רצותי מגזרת (איוב כ) רצץ עזב דלים. והמתרגם והמותי והקי"ל טועה הוא שאלו מגזרת מיתה היה אין ה"א שלה בפת"ח ולא מ"ם שלה מודגש' ולא נקודה מלאפום אלא והמתי (בלירי) כגון (במדבר יד) והמתה את העם הזה והתי"ו מודגשת לפי שתבא במקום ב' תוי"ן האחת נשרש' לפי שאין מיתה בלא תי"ו והאחרת משמשת כמו אמרתי הטאתי עשיתי וכן ונתתי התי"ו מודגשת שהיא באה במקום שתים לפי שהיה צריך בלשה תוי"ן שתים ליסוד כמו (יהושע י) ביום תת ה' (קהלת ג) מתת אלהים היא והשלישי לשמוש: ערף. שינוסו מלפניך ויהפכו

עניני נתינת שכר הטוב

(כה) ועבדתם את ה' אלהיכם וגו'. עיקר הצלחת האדם הוא שלשה ענינים בני חיי ומזוני. נגד מזוני אמר וברך את לחמך ואת מימיך. ונגד בני אמר לא תהיה משכלה ועקרה. ונגד חיי אמר את מספר ימיך אמלא. והתחיל בלשון רבים ועבדתם וגו' וסיים בלשון יחיד לחמך ומימיך. לא תהי' וגו' בארצך. את מספר ימיך אמלא. כי עבודת ה' מקובלת יותר

דעת זקנים מבעלי התוספות

שם שדי רבי ואומר ה"ר משה שלכך אני אומר עליו ששמו כשם רבו לפי שנקרא שמו באלפא ביתא דר' עקיבא ושם מונה ע"ב שמות שיש לו:

פירוש לתורת אלהים

צו זייא: (כה) וַעֲבַדְתֶּם אונ איר זאלט נאר דינען גאט אייער גאט וּבֵרַךְ אונ גאט ברוך הוא וועט געבין אברכה אין דיין ברויט וְאֶת מֵימֶיךָ אונ אין דיין וואסער וַהֲסִרֹתִי איך וועל אפּ טאהן קראנקהייט מִקִּרְבֶּךָ פון דיר: (כו) לא אז דו וועסט טאהן מיין ווילען וועט ניט זיין מְשַׁכֵּלָה אזוי איין אשה וואס זיא איז מפּיל קינדער וַעֲקָרָה אדער איין עקרה בְּאַרְצֶךָ אין דיין לאנד אֶת מִסְפַּר די צאהל פון דיינע טעג אֲמַלֵּא וועל איך דער פולען כלומר איר וועט לאנג לעבין: (כז) אֶת אֵימָתִי מיין פארכט אֲשַׁלַּח וועל איך שיקען פאר דיר אז אלע בנענים זאלין מורא האבין פאר דיר וְהַמֹּתִי אונ איך וועל פאר טיליגען אֶת גאר דאס פאלק אֲשֶׁר וואס דו וועסט קומען בָּהֶם מלחמה האלטין מיט זיי וְנָתַתִּי אונ איך וועל געבין אלע דיינע פיינט צו דיר עֹרֶף זייא זאלין אנטלויפין פאר דיר אונ זיך אים

כח ושלחתי את־הצרעה לפניך
וגרשה את־החוי את־הכנעני ואת־
החתי מלפניך : כט לא אגרשנו
מפניך בשנה אחת פן־תהיה
הארץ שממה ורבה עליך חית
השדה : ל מעט מעט אגרשנו
מפניך עד אשר תפרה ונחלת
את־הארץ : לא ושתי את־גבלך

אונקלוס

מחזרי קדל : כח ואשלח
ית ערעיתא קדמך
ותתרך ית חואי ית
כנענאי וית חתאי מן
קדמך : כט לא אתריכינון
מן קדמך בשתא חדא
דילמא תהא ארעא צדיא
ותסגי עלך חיות ברא :
ל זעיר זעיר אתריכינון
מן קדמך עד די תסגי
ותחסן ית ארעא :
לא ואשוי ית תחומך

הר"א ושלחתי את. שם :

בעל הטורים

אין אז מראין לו חלקו בג"ע כמ"ש גבי ר' אבהו וגבי ר"א בן פדת בתענית וזהו מספר ימיך אמלא ואוצרותיהם אמלא. ופי' אמלא תוכחות אין לאדם להוכיח לחבירו אלא סמוך לפטירתו כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו וזהו ופי אמלא תוכחות מתי את מספר ימיך אמלא : (כט) ורבה. ד'. דין. ואידך ורבה העזובה. ורבה משטמה. ורבה היא על האדם. וזהו שיש במדרש וכי תעלה על דעתך עוד שיהיו יראים מחיות השדה והא כתיב כי עם אבני השדה בריתך וגו' אלא גלוי וידוע לפניו שעתידין לחטוא ויופקרו לחיות וזהו יש רעה וגו' ורבה היא על האדם מה היא ורבה משטמה על כן ורבה העזובה בקרב הארץ

רשבים

קולי. כדכתיב וירעם ה' בקול גדול על פלשתים ויהומם וכן ברק ויהום. כמו מן סבב סבותי. אבל לשון מיתה יאמר והמתי כמו והמתתי. ושתי כמו

רש"י

לך מרפס : (כח) הצרעה. מין שרץ העוף והיתה מכה אותם בעיניהם ומטילה בהם ארס והם מתים (סוטה לו) והצרעה לא ש עברה את הירדן והחתי והכנעני הם ארץ סיחון ועוג לפיכך מכל ז' אומות לא מנה כאן אלא אלו. ותוי אע"פ שהוא מעבר הירדן והלאה שנו רבותינו במס' סוטה על שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מרה : (כט) שממה. ריקנית מבני אדם לפי שאתם מעט ואין בכם כדי למלאות אותה : ורבה עליך. ותרבה ת עליך : (ל) עד אשר תפרה. תרבה ל' פרי כמו פרו ורבו : (לא) ושתי. ל' השתה והתי"ו מודגשת מפני שבאה תחת

שפתי חכמים

אם תעשו רצוני לא תהיה משכלה אע"פ שמוסב אדלעיל : ש כדי שלא תקש' לו מה שפירש והיתה מכה אותם וכו' והם מתים והא יהושע עשה מלחמה עמהם שבע שנים ועו"פ והצרעה לא עברה וכו' : ת וא"ת ולמה לא פירש"י הכא כמו שפי' לקמן בפרשת עקב פן תרבה עליך וגו' והלא אם עושים רצונו אין מתייראין מן החיה וכו' אלא גלוי היה לפניו שעתידין לחטא וצ"ל דהכא כתיב פן תהיה הארץ שממה ורבה וגו' דמשמע דטעמא היא משום

עניני נתינת שכר הטוב

כשרכים עושים המצות בצבור. הן בלמוד התורה הן בתפלה ובעשיית שאר מצות. כי ברוב עם הדרת מלך. ועם כל זה אינו דומה כונת המצוה לכולם יחד. ע"כ בנתינת השכר יתן הקב"ה לכל אחד כפי המגיע לחלקו. ואת אשר טוב לזה יוכל היות שאינו טוב לחברו ע"כ יתן ה' לכל אחד שכרו מה שיודע הקב"ה שטוב לו :

(כח) ושלחתי את הצרעה לפניך וגרשה וגו'. כתב מהרי"א הנה איתא במדרש דהצרעה סימא את עיניהם למעלה וסירס אותם למטה. והטעם הוא דהכנענים היו אז יושבי הארץ וחטא של כנען היה דסירס את נח וראה את ערותו כדכתיב (בראשית ט) וירא חם אבי כנען את ערות אביו ולכך נענשו מדה במדה על ידי הצרעה. שתסמא את עיניהם ותסרס אותם :

(ל) מעט מעט אגרשנו מפניך וגו'. מחמת שהקב"ה אינו נפרע מהעכומ"ז עד שתתמלא סאתם לכך אמר מעט מעט אגרשנו. מי שתתמלא סאתו קודם אכלה אותו קודם. מי שנתמלא סאתו מיד אגרשנו מיד וכן יהי' עד שיכלו כולם. וזה הי' ג"כ לטובת ישראל דבין כך ובין כך עד אשר תפרה ותתפשט בכל יום יותר ויותר עד אשר תנחל כל הארץ. שמא יאבדו מן הארץ ואתם תשבו עליה :

פירוש לתורת אלהים

קערין צו דיר מיט זייערע אקין : (כח) ושלחתי אונ איך וועל שיקען אזוי אמין עוף פאר דיר וואס דאס וועט שלאגין די עובדי כוכבים ומזלות אויף זייערע אויגין אונ זיי וועלין שטארבין דער פון וגרשה אונ דאס וועט פאר טרייבין את החוי דעם חוי אונ דעם כנעני אונ דעם חתי מלפניך פון צו פאר דיר : (כט) לא אגרשנו איך וועל ניט פאר טרייבין די אלע אומות בשנה אחת אין איין יאהר פן תהיה הארץ שממה ווארום טאמער וועט זיין דאס לאנד וויסט פון מענטשין מחמת איר ישראל זענט ווייניג איר קאנט ניט דער פולען דאס גאנצע לאנד ורבה אונ עס וועט זיך מערין אויף דיר חית השדה די חיות פון דעם פעלד : (ל) מעט נאר ביסלאכווייז וועל איך פאר טרייבין די אומות פאר דיר עד אשר ביז דו וועסט דיך פרוכבארין אונ וועסט דיך מערין ונחלת אונ דו וועסט ארבין דאס לאנד : (לא) ושתי אונ איך וועל מאכן דיין גימארק פון ארץ ישראל מים סוף פון

מִיַּם־סוּף וְעַד־יָם פְּלִשְׁתִּים וּמִמִּדְבָּר
עַד־הַנָּהָר כִּי ׀ אֶתֵּן בְּיֶדְכֶם אֵת
יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְגֵרַשְׁתָּמוֹ מִפָּנֶיךָ׃
לב לֹא־תִכְרֹת לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם
בְּרִית׃ לג לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן־
יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי כִּי תַעֲבֹד אֶת־
אֱלֹהֵיהֶם כִּי־יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ׃ פ
כד א וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל־

אונקלוס

מִיַּמָּא דְסוּף וְעַד יַמָּא
דִפְלִשְׁתָּאֵי וּמִמַּדְבְּרָא עַד
נַהֲרָא אֲרֵי אֶמְסַר בִּידֵיכוֹן
יָת יָתְבֵי אַרְעָא וּתְתָרְכִינּוּן
מִן קֳדָמָךְ׃ לב לָא תִגְזַר
לְהוֹן וּלְטַעֲוָתְהוֹן קְיָם׃
לג לָא יִתְּבוּן בְּאַרְעָךְ
דִּילְמָא יְחַיְּבוּן יָתָךְ
קֳדָמַי אֲרֵי תִפְלַח יָת
טַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי יְהוֹן לָךְ
לְתַקְלָא׃ א וּלְמֹשֶׁה אֲמַר

תולדות אהרן

לג ישבו. גיטין מה: ואל משה. סנהדרין לח עקרים מ"ב פכ"ח:

רשב"ם

ושתתי וכן כרתי ברית כמו כרתתי: (לא) מים סוף. שהוא בתחלת מזרח א"י כמו שמוכיח בפ' אלה הדברים: ועד ים פלשתים. שהוא במערב כדכתיב ופלשתים מאחור: וממדבר. שהלכו בו ישראל מדרום: עד הנהר. נהר פרת בצפון. כדכתיב מצפון תפתח הרעה כי בבל בצפון: (א) ואל משה אמר. משה נגש אל הערפל אשר שם האלהים ויאמר ה' אל משה כה תאמר. כל הפרשיות הללו עד כאן. אל בני ישראל ביום ששמעו עשרת הדברים. ואל משה אמר לבדו בו ביום עלה אל ה' למחר אתה ואהרן וגו' ואחר כך מיד ירד משה ויספר לעם את כל דברי ה' וגו'. (ואחר כך ירד) ולמחר בנה מזבח והקריב קרבנות ובו ביום

בעל הטורים

שהארץ תעזב מהם ורבה עליך חית השדה: יהיה לך למוקש. וסמיך ליה ואל משה אמר וגו' נדב ואביהוא שהיה להם למוקש

שפתי חכמים

שוממות הארץ ורבה חית הארץ. ועי"ל דהא כתיב הנה אנכי שולח מלאך וגו' ופירש"י כאן נתבשרו שעתידין לחטוא וכו' ומש"ה אין צריך רש"י לפרש עוד: א שהוא לשון עתיד ולשון רבים: ב דק"ל הרי כי אינו משמש אלא בד' לשונות אי דלמא אלא דהא אבל לא משמש בלשון אשר ומתרץ דכי זה משמש בלשון אי דהיינו אם דמצינו בכמה מקומות דאם משמש בלשון אשר כמו אם תקריב מנחת בכורים שהיא חובה: (א) ואל משה אמר עלה. פרשה זו נאמרה קודם עשרת הדברות וכו'

רש"י

שתים שאין שיתה בלא תי"ו והאחת לשמוש: עד הנהר. פרת: וגרשתמו. א ותגרשם: (לג) כי תעבד וגו'. הרי אלו כי משמשין במקום אשר וכן בכמה מקימות וזהו לשון ב אי שהוא אחד מד' לשונות שהכי משמש וכן מצינו בהרבה מקומות אם משמש בלשון אשר כמו (ויקרא ב)

עניני עליית משה אל ה'

(א) ואל משה אמר עלה אל ה' וגו'. לעיל בפסוק כ' לא אמר הקב"ה הנה אנכי אשלח מלאך. לעתיד. רק אמר הנה אנכי שולח. בבינוני. ותיכף נעשה דבר ה' וירד המלאך למטה לפני משה ולפני כל קהל עדת ישראל. ואל משה אמר „המלאך" עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל והשתחויתם מרחוק. ואמר לו המלאך סדר עליתם.

פירוש לתורת אלהים

דעם ים סוף וְעַד יָם ביז דעם ים פון פְּלִשְׁתִּים וּמִמִּדְבָּר אונ פון דער מִדְבָּר עַד הַנָּהָר ביז דעם טייך פְּרָת כִּי אֶתֵּן וואָרום איך וועל געבין אין אייערע הענט אֵת יוֹשְׁבֵי די זיצער פון דעם לאַנד וְגֵרַשְׁתָּמוֹ אונ דו וועסט זיי פאר טרייבין מִפָּנֶיךָ פאר דיר: (לב) לֹא תִכְרֹת אונ דו זאלסט ניט צו זיי אונ צו זייערע אָפּ געטער כּוֹרֵת בְּרִית זיין: (לג) לֹא יֵשְׁבוּ דו זאלסט ניט לאזין בזעצין די זיבען אומות אין דיין לאַנד פֶּן טאָמער וועלין זייא דיך מאכין זינדיגען צו מיר כִּי תַעֲבוֹד אַז דו וועסט דינען זייערע אָפּ געטער כִּי יִהְיֶה אונ דאס וועט זיין צו דיר לְמוֹקֵשׁ צו איין שטרויכלונג: (א) וְאֶל אונ צו

מצות השם

(לג) [לאו נו] שלא לכרות ברית עם אחד משבעה עממין שנאמר לא תכרות להם ולאלהיהם ברית.

(לד) [לאו נז] שלא להושיב עבודת כוכבים בארץ ישראל שנאמר לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי:

(לב) לֹא תִכְרֹת לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם בְּרִית. דאמאלס ווען די יודין זענען אריין געגאנגען אין ארץ ישראל זענען זייא גיבאטין גיווארין זייא זאלין ניט מאכין פרידען מיט די מענטשין וואס זענען פון די זיבען פעלקער, אפילו מיט איין מענטש פון זייא אויך ניט, נאר דער עכו"ם וואס האט גענומען אויף זיך ער זאל ניט דינען עבודה זרה. נאר מיט דעם עכו"ם האבין זיך די יודין גימעגט מאכין פרידען:

(לג) לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ וגו'. ווען די יודין זענען אריין געגאנגען אין ארץ ישראל זענען זייא גיבאטין גיווארין זיי זאלין ניט לאזין וואהנען אין ארץ ישראל די מענטשין וואס דינען עבודה זרה, מען זאל זיך ניט אפלערנען פון זייא צו דינען עבודה זרה, אפילו אדירה פארדינגען צו א מענטש וואס דינט עבודה זרה האבין די יודין אויך ניט געמעגט, אבער אין חוץ לארץ [אוסער ארץ ישראל] מעג מען פרקופן הייזר אונ פעלדר צו אלע עכו"ם:

(החנוך ע"ט) (ח"ב)

יְהוָה אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא
וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם
מֵרָחֹק: ב וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל־
יְהוָה וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ
עִמּוֹ: ג וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֵת
כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וְאֵת כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים
וַיַּעַן כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה:
ד וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה
וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת
הָהָר וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה לִשְׁנֵים

סק קֳדָם יְיָ אַתְּ וְאַהֲרֹן
נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִין
מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל וְתִסְגְּדוּן
מֵרָחִיק: ב וְיִתְקְרַב מֹשֶׁה
בִּלְחוֹדוֹהִי לָקֳדָם יְיָ וְאִנּוּן
לָא יִקְרְבוּן וְעַמָּא לָא
יִסְקוּן עִמֵּיהּ: ג וַאֲתָא
מֹשֶׁה וְאִשְׁתָּעִי לְעַמָּא יַת
כָּל פִּתְגָמַיָּא דַיְיָ וְיַת כָּל
דִּינַיָּא וַאֲתִיבוּ כָּל עַמָּא
קָלָא חַד וַאֲמַרוּ כָּל
פִּתְגָמַיָּא דִּי מַלִּיל יְיָ
נַעְבֵּיד: ד וּכְתַב מֹשֶׁה יַת
כָּל פִּתְגָמֵי דַיְיָ וְאַקְדֵּים
בְּצַפְרָא וּבְנָא מַדְבְּחָא
בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא וְתַרְתֵּי
עַשְׂרֵי קָמָן לִתְרֵין עֲשַׂר
שִׁבְטַיָּא

בעל הטורים

מה שראו שכינה ומתו נדב ואביהוא: (ב) ונגש. ג' דין ואידך ונגש הכהן ונגש חורש בקולר כמו שנגש משה לבדו כך הכהן נכנס לבדו לפני ולפנים להתפלל שם על השנה שתהא כתקונה דכתיב ונגש חורש בקולר: יגשו. ב' והם לא יגשו. אחד באחד יגשו לומר כל א' וא' נכנס לפנים יותר מחבירו כמו שאמרו משה מחיצה לעצמו וכו': (ג) כל הדברים אשר דבר ה' נעשה. ו' תיבות וכן כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ו' תיבות הרי י"ב כנגד י"ב שבטים שאמרו ו' תיבות והוא שמע ישראל ויעקב

רשב"ם

עלה ויכסהו הענן ששת ימים וגו': ואל משה אמר. מלאך. עלה אל ה' מדלא כתב אלי כמ"ש לפנינו עלה אלי ההרה: (ד) לשנים עשר שבטי ישראל. לעד שכולם

רש"י

נ בסיון נאמרה לו עלה: (ב) ונגש משה לבדו. אל הערפל: (ג) ויבא משה ויספר לעם. בו ביום: את כל דברי ה'. מלות ד פרישה והגבלה: ואת כל המשפטים. (מכילתא בפ' יתרו) ז' מלות שנלטוו בני נח. ושבת וכבוד אב ואם ופרה אדומה ודינין שניתנו להם במרה: (ד) ויכתב מ"שה. (מכילתא) מבראשית ועד מתן תורה וכתב מלות שנלטוו במרה: וישכם בבקר.

שפתי חכמים

ואם תקריב וגו': ג מדכתיב אחריו ויספר לעם ופרש"י בו ביום את כל דברי ה' זו מלות פרישה ומלות פרישה בד' בסיון היה כדפירש"י בפרשת יתרו: ד מדכתיב אחריו וישכם בבוקר ויבן מזבח תחת ההר וגו' וע"כ זה היה ביום ה' כדפרש"י בפרשת יתרו וזה הדבור שדבר לעם היה יום א' לפניו דהוא יום ד' וכדפרש"י בסמוך. והקשה הרא"ם תימה דבפרק ר"ע [דף פז]

עניני עליית משה אל ה'

ונגש משה לבדו אל ה'. והם. ר"ל אהרן נדב ואביהוא והזקנים לא יגשו. רק יעמדו מרחוק במקום השתחויתם. והעם לא יעלו עמו. ר"ל לא יזוזו ממקומם מן המחנה. ושם דבר ה' עם משה מה שדבר. ואח"כ ויבא משה אל המחנה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים וגו'.

פירוש לתורת אלהים

משה האט ער גיזאגט עלה גייא אויף צו גאט
אתה ואהרן דו און אהרן נדב ואביהוא און זיבעציג
מענטשין מזקני ישראל פון דיא עלצטע ישראל
והשתחויתם און איר זאלט זיך בוקען פון דער
וייטין: (ב) ונגש און משה זאל גינעהנען צו גאט
והם און זייא זאלין ניט גינעהנען והעם און דאס
פאלק זאל ניט ארויף גיין מיט אים: (ג) ויבא משה
און משה איז געקומען ויספר און האט דערציילט
צום פאלק את כל גאר דיא רייד פון גאט ואת כל
און אלע משפטים דאס מיינט מען דיא זיבען
מצות וואס דיא בני נח זענען גיבאטין גיווארין
און שבת און כיבוד אב ואם און דיא דינים פון
פרה אדומה און דיא דינים וואס זענען גיבאטין
גיווארין אין מרה ויען און גאר דאס פאלק האט
גיענטפערט קול אחד איין קול ויאמרו און האבין
גיזאגט כל הדברים אלע רייד וואס גאט האט
גירעט נעשה וועלין מיר טאהן: (ד) ויכתוב און
משה האט געשריבען את כל דברי אלע רייד פון
גאט וישכם און האט זיך גיפעדערט אין דער פרי
דעם פינפטין טאג אין סיון ויבן און האט
גיבאהעט אמזבח אונטער דעם בארג סיני ושתים
און האט אויף גירעכט צוועלף שטייענדיגע

עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ ה וַיִּשְׁלַח אֶת־
נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ
זְבָחִים שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים׃ ו וַיִּקַּח
מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת וַחֲצִי
הַדָּם זָרַק עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃ ז וַיִּקַּח סֵפֶר
הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ
כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע׃
ח וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּזְרֹק עַל־
הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר
כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם עַל כָּל־הַדְּבָרִים

שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ ה וּשְׁלַח
יַת בּוּכְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאַסִּיקוּ עֲלָוָן וְנִכְּסוּ
נִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ
תּוֹרִין׃ ו וּנְסֵיב מֹשֶׁה
פַּלְגוּת דְּמָא וְשַׁוִּי
בְּמִזְרְקַיָּא וּפַלְגוּת דְּמָא
זְרַק עַל מַדְבְּחָא׃ ז וּנְסֵיב
סִפְרָא דִקְיָמָא וּקְרָא
קֳדָם עַמָּא וַאֲמָרוּ כֹּל דִּי
מַלֵּיל יְיָ נַעֲבֵיד וּנְקַבֵּיל׃
ח וּנְסֵיב מֹשֶׁה יַת דְּמָא
וּזְרַק עַל מַדְבְּחָא לְכַפָּרָא
עַל עַמָּא וַאֲמַר הָא דְמָא
דִקְיָמָא דִּי גְזַר יְיָ עִמְּכוֹן
עַל כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין׃

תו"א ויפלח את. יומא נב מגילה ט חגיגה י וזבחים קטו כריתות ט:

ויעלו עלות. חגיגה ו: ויזבחו זבחים. חגיגה שם זבחים קטז: ויקח משה חצי. זבחים לו מנחות פב: נעשה ונשמע. שבת פח פט גיטין ז עירובין שער מז: ויקח משה את הדם. יבמות מו כריתות ט:

רשב"ם

נתרצו בקיום הברית: (ה) את נערי. בכורות: (ז) ספר הברית. דכתיב למעלה ויכתוב משה וגו': נעשה ונשמע. נעשה מה שדיבר וגם נשמע מה שיצוינו עוד מכאן ולהבא ונקיים.

שפתי חכמים

אמרו בהדיא דלכ"ע מצות הגבלה בתלתא בירחא אמר להו וכד' בירחא עביד פרישה ומדברי הרב משמע דתרווייהו בד' בירחא הוי ול"ע (ג"א) ולא עיין דודאי האמירה היתה בג' בחדש אבל הפרישה עצמו היתה בד' בחדש והביא ראיה על זה ע"ש: ה כתב זה להודיענו שעליית משה להר עם נדב ואביהו וזקנים לקבלת התורה היה ביום שאחריו שהוא ששה בסיון ולא כרבי יוסי דאמר ז' בו: ו [נח"י] לפי שהעבודה היתה בבכורות עד שהוקם המשכן ואע"פ שהלוים נבחרו בחטא העגל ודלא כהרא"ם ע"ש: ז דאל"כ ה"ל למכתב בתחלה שחלקו ואחר כך שלקח חציו: ח לכך נכתב בה"א הידיעה שהוא הנזכר לעיל בויכתוב משה: ט לשון וזרקתי

רש"י

בחמשה ה בסיון: (ה) את נערי. ו הבכורות: (ו) ויקח משה חצי הדם. (זבחים ל) מי חלקו מלאך ז בא והלקו: באגנות. שתי אגנות אחד לחצי דם עולה ואחד לחצי דם שלמים להזות אותם על העם. ומכאן למדו רבותינו שנכנסו אבותינו לברית במילה וטבילה והזאת דמים שאין הזאה בלא טבילה: (ז) ספר הברית. מבראשית ועד מתן תורה ח ומצות שנצטוו במרה: (ח) ויזרק. ענין ט הזאה ותרגומו

עניני זריקת הדם על הע

(ח) ויקח משה את הדם ויזרוק על העם וגו'. רבים מקשים איך זרק הדם ההוא על כל העם הרב שהיו שמה. ומהרי"א אמר שלא על העם ממש זרק רק על השנים עשר אבנים שהיו למספר שבטי בני ישראל זרק הדם וע"ז אמר שזרק אותו על העם מפני שהיו המצבות מורות על העם. ואז ענו כל העם יחדו כל אשר דבר ה' נעשה זו . . עשה ונשמע זו מצות לא תעשה. נעשה כל מה שאמר לך הקב"ה עד עתה. ונשמע מה שיוסיף ה' לדבר עמך לצוות אליו

פירוש לתורת אלהים

שְׁטֵיינֶער לִשְׁנֵים עָשָׂר קֶעגִין דִי צְװעלְף שְׁבָטִים פוּן דִי יִשְׂרָאֵל׃ (ה) וַיִּשְׁלַח אוּנ עֶר הָאט גֶעשִׁיקְט אֶת נַעֲרֵי דִיא בְּכוֹרִים פוּן דִי קִינְדֶער יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ אוּנ זֵיי הָאבִּין אוֹיף גִיבְּרַאכְט קָרְבָּן עוֹלוֹת וַיִּזְבְּחוּ אוּנ זֵיי הָאבִּין גִישָׁאכְטִין שְׁלָמִים צוּ גָאט פָּרִים אָקְסִין׃ (ו) וַיִּקַּח אוּנ מֹשֶׁה הָאט גֶענוּמֶען הַאלְבּ בְּלוּט וַיָּשֶׂם אוּנ הָאט גִיטָאהְן אִין בֶּעקִינְס וַחֲצִי הַדָּם אוּנ הַאלְבּ בְּלוּט זָרַק הָאט עֶר גִישְׁפְּרֶענְגְט אוֹיף דֶעם מִזְבֵּחַ׃ (ז) וַיִּקַּח אוּנ עֶר הָאט גֶענוּמֶען דָאס סֵפֶר הַבְּרִית דָאס מֵיינְט מֶען דָאס װָאס דָארְט אִיז גֶעשְׁרִיבֶּען גִיוֶוען פוּן בְּרֵאשִׁית בִּיז דִיא עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת אוּנ דִיא מִצְוֹת װָאס זֶענֶען גִיבָּאטִין אִין מָרָה וַיִּקְרָא אוּנ עֶר הָאט גֶעלֵייעֶנְט בְּאָזְנֵי אִין דִיא אוֹיעֶרִין פוּן דֶעם פָאלְק יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אוּנ זֵייא הָאבִּין גִיזָאגְט כֹּל אֲשֶׁר אַלֶע זַאכִין װָאס גָאט הָאט גִירֶעט נַעֲשֶׂה װֶעלִין מִיר טָאהְן וְנִשְׁמָע אוּנ מִיר װֶעלִין הֶערִין׃ (ח) וַיִּקַּח אוּנ מֹשֶׁה הָאט גֶענוּמֶען דָאס בְּלוּט וַיִּזְרוֹק אוּנ הָאט גִישְׁפְּרֶענְגְט אוֹיף דֶעם מִזְבֵּחַ צוּ פַאר גֶעבִּין עַל הָעָם אוֹיף דֶעם פָאלְק וַיֹּאמֶר אוּנ עֶר הָאט גִיזָאגְט הִנֵּה דָאס אִיז דָאס בְּלוּט

הָאֵלֶּה׃ ט וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב
וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
י וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת
רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר וּכְעֶצֶם
הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר׃ יא וְאֶל־אֲצִילֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ וַיֶּחֱזוּ אֶת־

אונקלוס

ט וּסְלֵיק מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב
וַאֲבִיהוּא וְשַׁבְעִין מִסָּבֵי
יִשְׂרָאֵל׃ י וַחֲזוֹ יָת יְקָר
אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל וּתְחוֹת
כּוּרְסֵי יְקָרֵיהּ כְּעוֹבַד אֶבֶן
טָבָא וּכְמֶחֱזֵי שְׁמַיָּא
לְבָרִירוּ׃ יא וּלְרַבְרְבֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא הֲוָה נִזְקָא

ת״א ויעל משה. ראש השנה כה: ויראו את. חולין פט עקידה שער לה: ותחת רגליו. סוטה יז מנחות מג: וכעצם השמים. יומא טו נט זבחים נח: ויחזו את. ברכות יז:

בעל הטורים

השיבם ו׳ תיבות ברוך שם כבוד מלכותו לעו״ו: (י) ישראל ותחת רגליו. מלמד שראו דמות יעקב תחת כסא הכבוד: ודמות פניהם פני אדם. ס״ת תמים וזהו שאמר יעקב התחת אלהים אנכי אנכי בגי׳ כסא: לבנת. ב׳ במסורה הכא ואידך ובסיחור לבנת ביהושע והיא שם עיר ונקראת כן ע״ש שבנויה מלבנים וזה הוא שדרשו כעין לבינה לזכור שעבודן של ישראל: (יא) ויחזו. ב׳ הכא ואידך ויחזו לך משאות שוא ומדוחים הם אמרו ויחזו את ובמשה רבינו כי ירא מהביט וכאן חלק להם הקב״ה כבוד ומפני כריתות הברית נראה להם כמו שפירשתי

רשב״ם

(י) ויראו את אלהי ישראל. כעין וראית את אחורי: לבנת. לובן: וכעצם. מראה כמו (איכה ד׳) אדמו עצם מפנינים: לטהר. כשהשמים ברור בלא עננים: (יא) ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו. אע״פ שראו את אלהי ישראל לא שלח הקב״ה בהם ידו. (אע״פ שראו את אלהי ישראל) כמ״ש כבלע את הקדש ומתו. וכן באנשי בית שמש כי ראו בארון ה׳.

רש״י

וזרק על י מדבחא לכפרה על עמא: (י) ויראו את אלהי ישראל. נסתכלו והציצו ב ונתחייבו מיתה אלא שלא רצה הקב״ה לערבב שמחת התורה והמתין לנדב ואביהוא עד יום חנוכת המשכן. ולזקנים עד ויהי העם כמתאוננים וגו׳ ותבער בם אש ה׳ ותאכל בקצה המחנה בקצינים שבמחנה: כמעשה לבנת הספיר. (סוטה יב) היא היתה לפניו בשעת השיעבוד לזכור צרתן של ישראל שהיו משועבדים במעשה לבנים: וכעצם השמים לטהר. משנגאלו היה אור וחדוה לפניו: וכעצם. כתרגומו לשון מראה: לטוהר. ל׳ ברור וצלול: (יא) ואל אצילי. הם נדב ואביהו והזקנים: לא שלח ידו. מכלל שהיו ראוים להשתלח בהם יד: ויחזו את

שפתי חכמים

עליכם מים טהורים ולא מלשון ויזרוק אותו משה השמימה שהוא לשון זריקה ממש: י ולא על העם ממש דכתיב זרק על המזבח: ב ר״ל נסתכלו בלב כדפרש״י בסמוך אבל לא ראייה ממש שהרי כתיב כי לא יראני האדם וחי ונתחייבו מיתה על שנכנסו לפנים

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יא) לא שלח ידו. לא פשט ידו לשומה לפני פניו כדי שלא יראוהו כמו למשה בנקרת הצור דכתיב ושכתי כפי עליך וגו׳ ולפיכך ויחזו את האלהים:

ביאור נכון על פסוק ויראו כו

(י) ויראו את אלהי ישראל וגו׳ ואל אצילי בני ישראל וגו׳. השני פסוקים האלו הם קושי ההבנה ע״ד הפשט הפסוק להסבירם להמון בני ישראל. ושלא לדבר מהם מאומה ג״כ אין באפשרי ע״כ אכתוב ע״ז מעט ממה שראיתי במפרשי התורה. והוא זה. בהשגת עניני אלהות היו שם מדרגות זו עליונה על זו כל אחד השיג לפי מדרגתו והכנתו. משה הי׳ במדרגה העליונה ואהרן נדב ואביהוא והשבעים זקנים במדרגה שניה. ואח״כ כל העם. ואף גם זאת ידוע שמי שיש לו השגה בעיון האלהיות אי׳ לו צורך לכריתת ברית שעיניו רואות אמתות האלהיות. אבל אותם שאין להם מדרגה בהשגות אלהיות ומקבלים עליהם עול

פירוש לתורת אלהים

פון דעם בְּרִית אֲשֶׁר וואס גאט האט מיט אייך כּוֹרֵת בְּרִית געוועזן עַל אויף אלע די רייד: (ט) וַיַּעַל און ער איז אויף גיגאנגען משה און אהרן און נדב ואביהוא וְשִׁבְעִים און זיבעציג מענטשין פון די עלצטע ישראל: (י) וַיִּרְאוּ און זיי האבין גיזעהן אֵת אֱלֹהֵי דעם גאט פון דיא ישראל וְתַחַת און עס האט זיך זייא גידאכט אז אונטער זיינע פיס איז גיוועזן כְּמַעֲשֵׂה אזוי וויא דיא ווערג לִבְנַת פון איין ציגול הַסַּפִּיר פון ספיר וּכְעֶצֶם און אזוי וויא דאס לויטערקייט פון דעם הימעל צו ריינִיקייט: (יא) וְאֶל אֲצִילֵי און צו די עלצטע פון דיא ישראל דאס מיינט מען נדב ואביהוא און די זְקֵנִים לֹא שָׁלַח יָדוֹ האט גאט ניט געשיקט זיין שלאק, ורש״י שרייבט זייא זענען חייב מיתה גיוועזן וייל זייא האבין געקוקט צו דער שכינה נאר גאט האט ניט גיוואלט פארשטערין דיא שמחה פון מתן תורה דרום האט ער זייא תיכף ניט גישטראפט און זייא זענען אנאנדערט מאהל גישטראפט גיווארין וַיֶּחֱזוּ און זייא האבין גיזעהן דעם כבוד

לקוטים על התורה

(ט) ויעל משה וגו׳. דער ילקוט ראובני שרייבט ווען משה איז ארויף געגאנגען אין הימעל איז געקומען א וואלקין און האט זיך געלייגט נעבין אים האט משה ניט געוואסט וואס ער זאל טאהן, אויב ער זאל רייטין אויף אים אדער ער זאל אן נעמען דעם וואלקין, האט דער וואלקין גיעפינט דאס מויל, איז משה ארייין געגאנגען אין וואלקין, און ער איז געגאנגען מיט דעם וואלקין אויף דעם הימעל, אזוי ווי א מענטש גייט אויף די ערד, און אזוי שטייט אין דיא תורה משה איז געקומען אין וואלקין, דער מלאך קמואל וואס ער איז אשר אויף צוועלף טויזענד מלאכי חבלה וואס זיי שטייען ביי די טויערין פון הימעל, האט גיטראפין ווי משה גייט אויף דעם הימעל, האט ער געשריגען אויף משה און

הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ׃ ס יב וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה
וֶהְיֵה־שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת־לֻחֹת
הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר
כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם׃ יג וַיָּקָם מֹשֶׁה
וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־

תו"א הכרכ וכיה. ס' הזהר פ' ספירי: ואתנה לך. ברכות ה פט ג

אונקלוס

וַחֲזוֹ יַת יְקָרָא דַיְיָ וַהֲווֹ
חָדָן בְּקוּרְבָּנֵיהוֹן
דְאִתְקַבָּלוּ בְּרַעֲוָא כְּאִלּוּ
אָכְלִין וְשָׁתָן׃ יב וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה סַק לִקֳדָמַי לְטוּרָא
וֶהֱוֵי תַמָּן וְאֶתֵּן לָךְ יַת
לוּחֵי אַבְנָא וְאוֹרָיְתָא
וְתַפְקֵידְתָּא דִי כְתָבִית
לְאַלָּפוּתְהוֹן׃ יג וְקָם
מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ
וּסְלֵיק מֹשֶׁה לְטוּרָא

רשב"ם

בברית בין הבתרים אשר עבר בין הגזרים האלה. וכתב שם ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית וגו' וכן לפנינו בבריתות ברית פ' כי תשא וראית את אחירי. וכתיב ויעבור ה' על פניו וגו' וכתיב בתריה הנה אנכי כורת ברית: ויאכלו וישתו. העולות הקריבו והשלמים אכלו. שכתב למעלה ויזבחו זבחים שלמים: (יב) אשר כתבתי. הלוחות מכתב אלהים שנתן לו בסוף ארבעים: תסלת ואלה המשפטים מיסוד רבינו שמואל. (פרשיות של משכן חושן ואפוד אקצר בפירושן וימצאו בפירושי רבינו שלמה אבי אמי ז"ל):

בעל הטורים

האלהים ווה היה משאות סוא. ד"א ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו מה הכא אכילה ושתיה אף ויחזו משאות סוא ע"י אכילה ושתיה דכתיב ותחללנה אותי וגו' ובפתיתי לחם שבשביל אכילה

שפתי חכמים

ממוחילאן: ל' מדכתיב אשר כתבתי להורותם אם לא יתכן לפרשו על ספר התורה דהא כתיבת הספר לא היתה ע"י הקב"ה אלא ע"י משה דכתיב ויהי ככלות משה לכתוב את דברי התורה הזאת על

רש"י

האלהים. היו מסתכלין בו בלב גס מתוך אכילה ושתיה כך מדרש תנחומא ואונקלוס לא תרגם כן. אצילי לשון גדולים כמו (ישעיה מא) ומאציליה קראתיך (במדבר יא) ויאצל מן הרוח (יחזקאל מא) שש אמות אצילה: (יב) ויאמר ה' אל משה. לאחר מתן תורה: עלה אלי ההרה והיה שם. מ' יום: את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם. כל שש מאות ושלש עשרה מצות ל בכלל עשרת הדברות הן ורבינו סעדיה פירש באזהרות שיסד לכל דבור ודבור מצות התלויות בו: (יג) ויקם משה ויהושע משרתו. לא ידעתי מה טיבו של יהושע כאן ואומר אני שהיה התלמיד מלוה לרב עד מקום הגבלת תחומי ההר שאינו רשאי לילך משם והלאה ומשם ויעל משה לבדו אל הר האלהים ויהושע נטה שם אהלו ונתעכב שם כל מ' יום שכן מצינו כשירד משה וישמע יהושע את קול העם

ביאור נכון על פסוק ויראו כו'

מלכות שמים בדרך קבלה לכך הם הם הצריכים אל כריתת ברית. ולכך נאמר ויקח משה את הדם ויזרוק על העם. שהדברים מובנים שרלה לבאר שלא זרק על אהרן נדב ואביהוא ושבעים זקנים רק על העם. ואח"כ סיפר הראיה המכונית אל ההשגה המופלגת שהשיגו אהרן נדב ואביהוא ושבעים זקנים עם משה. שהשיגו שהוא ית' ברא כל אשר תחת גלגל הירח ואשר למעלה ממנו. ואמר הכתוב דרך משל שתחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר. ר"ל הקדוש ברוך הוא ברא בחומר ההיולי שהמשילו ללבנת הספיר המקבל כל הגונים. ומתוך זה השיגו באלהיות כל מה שהיה אפשרי בחק בשר ודם להשיגו.

לקוטים על התורה

האט גיזאגט צו אים "משה דער זוהן פון עמרם" ווי קומסטו אהער צווישען מלאכים פון פייער, האט משה גיזאגט ניט מיט מיין ווילען בין איך אהער געקומען, גאר גאט האט געהייסין איך זאל אהער קומען נעמען די תורה אונ זיא אראפטראגין אויף די ערד, צו געבין די יודין, וויא דער מלאך קמואל האט ניט גילאזין משה'ן ער זאל גיין אויף דעם הימעל, האט משה אים גיגעבין איין קלאפ ער זאל אים פארלענדין פון דער וועלט, אונ משה איז ווייטער געגאנגען אויף דעם הימעל ביז דער מלאך הדרניאל האט אים גיטראפין, מען זאגט אויף דעם מלאך הדרניאל אז ער איז העכער פון אלע מלאכים מיט זעקס מאהל הונדערט טויזענד מייל, אונ פון יעדער ווארט וואס גייט ארויס פון זיין מויל גייען ארויס צוועלף טויזענד פייערדיגע בליצען, ווי דער מלאך הדרניאל האט דער זעהן משה איז אין הימעל, האט ער אויף אים אנגעשריגען אונ האט גיזאגט צו משה וואס טוהסטו דא צווישען דיא הייליגע מלאכים, ווי משה האט גיהערט די שטימע פון מלאך הדרניאל, איז משה דערשראקין גיווארין פאר אים, אונ פון זיינע אויגין האבין אנגעהויבין גיין טרערין, אונ ער האט גיוואלט אראפ פאלין פון וואגין, האט באלד גאט רחמנות געהאט אויף משה, אונ ער האט גיזאגט צים מלאך הדרניאל פון דעם טאג וואס איך האב אייך בשאפין האט איר אלע געקריגט וועגין די מענטשין, באלד אין

פירוש לתורת אלהים

פון גאט ויאכלו אונ עס איז בייא זיי גלייך גיוועזן ווי זיי האבין גיגעסין אונ געטרונקען: (יב) ויאמר אונ גאט האט גיזאגט צו משה עלה גיי צו מיר ארויף אויף דעם בארג סיני והיה אונ זאיי דארט פערציג טעג ואתנה אונ איך וועל געבין צו דיר את לוחות דיא צוויי שטיינערדיגע לוחות והתורה אונ דיא תורה והמצוה אונ אלע תרי"ג מצות אשר וואס איך האב געשריבען להורותם צו לערנען זיי: (יג) ויקם משה אונ משה איז אויף גישטאנען ויהושע משרתו אונ יהושע זיין משרת ויעל אונ משה איז

הר האלהים: יד ואל־הזקנים אמר
שבו־לנו בזה עד אשר־נשוב
אליכם והנה אהרן וחור עמכם
מי־בעל דברים יגש אלהם: מפטיר
טו ויעל משה אל־ההר ויכס הענן
את־ההר: טז וישכן כבוד־יהוה על־
הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים
ויקרא אל־משה ביום השביעי

אונקלוס

דאתגלי עלוהי יקרא דיי:
יד ולסביא אמר אוריכו
לנא הכא עד די נתוב
לותכון והא אהרן וחור
עמכון מאן דאית ליה
דינא יתקרב לקדמיהון:
טו וסליק משה לטורא
וחפא עננא ית טורא:
טז ושרא יקרא דיי על
טורא דסיני וחפהי עננא
שיתא יומין וקרא למשה
ביומא שביעאה מגו

ת"א מי בעל. ב"ק מו: וישכן כביד. יומא ג ד: ויקרא אל. יומא ד תענית כח:

בעל הטורים

ושתיה שנתנו להם אמרו להם נבואת שקר: (טז) וישכון. ה' במס' דין ואידך וישכון הענן במדבר פארן וישכון ישראל בטח בדד. וישכון בירושלים כו' וישכון ערים נכחדות לומר שכבוד ה' ששכן על הר סיני היה עמהם לעולם כל זמן שלא הרשיעו במעשיהם אבל משהרשיעו וישכון ערים נכחדות ונחרב הבית ונסתלקה השכינה העתידה לחזור לנו במהרה בימינו:

רש"י

ברעה למדנו שלא היה יהושע עמהם: (יד) ואל הזקנים אמר. מ בצאתו מן המחנה: שבו לנו בזה. והתעכבו כאן עם שאר העם במחנה נ להיות נכונים לשפוט לכל איש ריבו: חור. בנה של ס מרים היה ואביו כלב בן יפנה שנ' (ד"ה א) ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור. אפרת זו מרים כדאיתא בסוטה: מי בעל דברים. מי ע שיש לו דין: (טז) ויכסהו הענן. (יומא ד) רבותינו חולקין בדבר. יש מהם אומרים אלו ששה ימים שמר"ח (עד עצרת יום מתן תורה רש"י ישן): ויכסהו הענן. פ להר: ויקרא אל משה ביום השביעי. לומר עשרת צ הדברות ומשה וכל בני ישראל עומדים אלא שחלק הכתוב כבוד למשה (יומא שם)

שפתי חכמים

ספר עד תומם אע"כ אעשרת הדברות קאי: מ דאל"כ היאך היו הזקנים כאן הרי לא יצאו מן המחנה אלא משה ויהושע כדכתיב ויקם משה ויהושע משרתו וגו': נ תיקן בזה כמה ענינים תיקן שהישיבה הזאת אינה כמשמעה אלא מל' עיכוב גם מלת בזה מורה על מקום לא על דבר הרמוז ולא שישבו לבדם רק עם שאר העם שהרי לא יצאו הזקנים מן המחנה ולהודיע שאין העכבה הזאת כ"א לשפוט את העם כי בזולת המתנה הזאת שנתן לזקנים יהיו כל ישראל משותפים בה: ס דק"ל והא שנים שדנו אין דיניהם דין ולמ"ד שדיניהם דין מ"מ נקראו ב"ד חצוף לכן פרש"י חור בנה של מרים היה כלו' ע"כ לאו שניהם ביחד היו יושבים ודנים דהא קרובים היו שהיו ראשון בשני ולדברי הכל פסולים הם אלא ודאי כל אחד היה דן בפני עצמו כיחיד מומחה שהוא דן יחידי: ע לא פמלת מי לשון שאלה וגם לא בעל דברים בעל לשון וצריך להוסיף בפסוק מלת שהוא הנרמז במלת שיש כאלו אמר מי שהוא בעל דברים: פ ולא למשה מפני שאחריו מיד כתיב ויקרא אל משה לומר עשרת הדברות ולא יתכן לומר שהיה משה מכוסה כל הו' ימים שהרי משה היה עולה ויורד בכל יום כמ"ש בפרשת יתרו אבל למ"ד ויקרא אל משה לאחר עשרת הדברות הי' בתחלת מ' יום יהיה פי' ויכסהו למשה משום שכל הנכנס למחנה וכו': צ אף על פי שעלה אלי ההרה לאחר מ"ת היה אליבא דכ"ע כדכתב רש"י לעיל חזר אחר זה וכתב על הסדר וכתב תחלה

ביאור נכון על פסוק ויראו בר

והעד הנאמן על היות כונת הדברים כן. מה שנאמר כמעשה לבנת הספיר. ולא אמר כלבנת הספיר שאז היה המוכן שראז גוון לובן כלבנת הספיר. ר"ל כמו המעשה שעושה לבנת הספיר שהוא מקבל כל הצורות. כן יעשה החומר ההיולי. ואמר תחת רגליו כלומר שאין ההיולי קדמון אבל הוא תחת ממשלתו של הקב"ה. כלומר שהוא המציאו מן האין. ועל הממשלה יאמר תחת רגליו כמו שנאמר אשית אויביך הדום לרגליך. וכן ומחוקק מבין רגליו. וכן תמשילהו במעשה ידיך כל שתה תחת רגליו. ולאומים תחת רגלינו. ואחר שסיפר כל זה כבר היה בלתי מתקבל לומר שבכל ישראל לא יהיו ראוים להשגה ולעיון באלהיות זולת

פירוש לתורת אלהים

ארויף גיגאנגען צום בארג פון גאט: (יד) ואל און צו די זקנים האט משה גיזאגט שבו פארזאמט איר דא אין דער מחנה מים דעם איבעריגען פאלק צו זיין אן גיברייט צו משפטין איטליכען זיין משפט עד אשר ביז מיר וועלין זיך אום קערין צו אייך והנה און אהרן און חור עמכם איז דא מיט אייך מי ווער עס וועט האבין אמשפט יגש זאל גינעהנען צו זייא: (טו) ויעל און משה איז אויף גיגאנגען צום בארג ויכס און דער וואלקין האט בדעקט דעם בארג: (טז) וישכון און דער כבוד פון גאט האט גערוהט אויף דעם בארג ויכסהו און דער וואלקין האט בדעקט דעם בארג ששת ימים זעקס טאג ויקרא אל משה און גאט האט

לקוטים על התורה

אנהייב ווען איך האב גיוואלט בשאפין דעם מענטש, האט איר געמאכט אקריג פאר מיר און איר האט גיזאגט צו מיר וואס איז דער מענטש וואס דו זאלסט אים געדיינקען, בין איך בייז גיווארין אויף אייך און האב אייך פארברענט, איצט קריגט איר אייך מיט דעם מענטש וואס ער איז דער בעגליבטער פון מיין שטוב וואס איך האב אים אהער ארויפגעברייננגט ער זאל נעמען די תורה און זיא אראפ געבין צו מיינע בעסטע קינדער, ווארום ווען די יודין וואלטין ניט גענומען די תורה, וואלט איר קיין וואהנונג געהאט אין הימעל, ווי דער מלאך דרניאל

מתוך הענן: יז ומראה כבוד יהוה
כאש אכלת בראש ההר לעיני
בני ישראל: יח ויבא משה בתוך
הענן ויעל אל־ההר ויהי משה בהר
ארבעים יום וארבעים לילה: פ פ פ

קי"ח. עזיא"ל סימן. חגני סימן. ומפטירין הדבר אשר היה. בירמיה סי' ל"ד:

ענגא: יז וחיזו יקרא דיי
כחיזו אישתא אכלא
בריש טורא לעיני בני
ישראל: יח ועאל משה
בגו עננא וסליק לטורא
והוה משה בטורא
ארבעין יממין וארבעין
לילון: פ פ פ

תו"א ויבא משה. יומא בס תענית בס
ס' הזוהר בדברי הסבא בתהלם ואם
הפרשה ופ' פקודי:

שפתי חכמים

בסיפור של עשרת הדברות ואחר כך הסיפור של הלוחות ויהי משה בהר וגו': ק ואף ע"פ שבה"ג טעון פרישה ז' ימים קודם יום הכפורים היינו מפני חשש טומאת כיתו. (גמרא יומא דף ד):

רש"י

וי"א ויכסהו הענן למשה ו' ימים לאחר עשרת הדברות והם היו בתחלת מ' יום שעלה משה לקבל הלוחות ולמדך שכל הנכנס למחנה שכינה טעון פרישה ששה ק ימים:

(יח) בתוך הענן. ענן זה כמין עשן הוא ועשה לו הקב"ה למשה שביל (נ"א חופה) בתוכו:

חסלת פרשת משפטים

ביאור נכון על פסוק ויראו כו'

אהרן נדב ואביהוא ושבעים זקנים. ועם היות שלא נמלאו שוים למדרגתם כבר ודאי היו נמלאים רבים שהיה להם השגה יתר על שאר העם. ולכך אמר שכבר חוץ מהשבעים זקנים הי' כעם אצילים שנאצל עליהם רוח אלהים רוח דעת ותבונה. ועל אותם האצילים לא שלח משה ידו לזרוק עליהם דם ברית. כי כבר היתה להם כ"כ השגה שלא היו צריכים לדם ברית כנ"ל. וזה אמרו ויחזו את האלהים. כלומר לא היה להם השגה כמדרגת אהרן נדב ואביהוא ושבעים זקנים אבל פחותה מהם. ר"ל הכינו השגה באלהיות פחותה ממדרגת ההשגה אשר לאהרן ובניו וזקנים וזהו שנאמר בהם לשון חזיה ולא אמר ראיה. כי החזיה תאמר על המדרגה פחותה מן הראיה בנבואה. ואחר שהאצילים הספור מן הזריקה שלא שלח ידו לזרוק על האצילים רק על ההמון. אמר ויאכלו וישתו. וסב אל משה ואהרן ובניו והע' זקנים וכל ישראל שאכלו מזבחי שלמים שזבחו הנערים:

לקוטים על התורה

האט דאס געהערט האט ער זיך געשטארקט פאר גאט, אונ האט געזאגט רבונו של עולם דו ווייסט דאך אז איך האב ניט געוואסט אז משה איז אהער געקומען ווייל דו האסט אים געהייסן, איצט וועל איך זיין זיינער אשלוח אונ איך וועל גיין פאר אים ווי א תלמיד וואס גייט פאר זיין רבי, איז דער מלאך דרניאל באלד געלאפין צו משה אונ איז געגאנגען פאר אים איינגעבויגין ווי א תלמיד פאר זיין רבי, ביז ער איז געקומען צו דעם פייער פון דעם מלאך סנדלפון, האט דער מלאך דרניאל געזאגט צו משה קום צוריק ווייל איך קען זיך ניט אויפהאלטין אויף דעם ארט, ווארום איך האב מורא ער זאל מיך ניט פארברענען מיט זיין פייער, ווי משה האט געזעהן דעם מלאך סנדלפון איז ער דערשראקין געווארין נאר אראפ צו פאלין פון וואלקין אונ פון זיינע אויגין האבין געגאסין טרערין אונ ער האט געבעטין גאט זאל אויף אים רחמנות האבין, אונ נועגין די ליבשאפט פון די יודין זאל ער אים ענטפערין, איז באלד גאט אראפ געגאנגען פון זיין שטוהל אונ האט זיך געשטעלט פאר משה ביז משה איז אריבער געגאנגען פון דעם פייער פון סנדלפון:

פירוש לתורת אלהים

געראפען צו משה אין דעם זיבעט, טאג מתוך הענן פון דעם וואלקין: (יז) ומראה אונ דאס געשטאלט פון גאטס כבוד איז געוועזן גלייך כאש אוכלת אזוי ווי א ברענענדיג פייער בראש ההר אויף דעם שפיץ בארג לעיני פאר די אויגין פון די קינדער ישראל: (יח) ויבא משה בתוך הענן אונ משה איז געקומען אין מיטען וואלקין ויעל אונ איז אויף געגאנגען צום בארג ויהי אונ משה איז געוועזן אויף דעם בארג ארבעים יום פערציג טעג וארבעים לילה אונ פערציג נעכט

הפטרת משפטים בירמיה סימן ל"ד

נבואת ירמיה

א הדבר אשר־היה אל־ירמיהו מאת יהוה אחרי
כרת המלך צדקיהו ברית את־כל־העם

הדבר אשר היה אל ירמיהו וגו' מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי. דעם כעס פון הקדוש ברוך הוא אויף די מענטשין
וואס האבין צוריק גענומען זייערע קנעכט צו ארבעטין מיט זייא וועלין מיר פארשטיין מיט אמשל א מלך האט געהאט א איינציגען זוהן וועם דער מלך האט אים ליב געהאט ווי זיין לעבין, אונ האט פון אים נים פארמיטען אלע פערגעניגען פון דער

פירוש ע"ט

(א) הדבר אשר היה דאס איז די נבואה וואס עס איז געוועזן אל צו ירמיהו הנביא מאת ה' פון גאט אחרי נאך דעם כרות אז דער מלך צדקיהו האט כורת ברית געוועזן את מיט גאר דעם פאלק

אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַםִ לִקְרֹא לָהֶם דְּרוֹר׃ ב לְשַׁלַּח אִישׁ
אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִי וְהָעִבְרִיָּה
חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אִישׁ׃
ג וַיִּשְׁמְעוּ כָל־הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בָּאוּ
בַבְּרִית לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ
חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם עוֹד וַיִּשְׁמְעוּ וַיְשַׁלֵּחוּ׃
ד וַיָּשׁוּבוּ אַחֲרֵי־כֵן וַיָּשִׁבוּ אֶת־הָעֲבָדִים וְאֶת־
הַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר שִׁלְּחוּ חָפְשִׁים °וַיִּכְבִּישׁוּם לַעֲבָדִים
וְלִשְׁפָחוֹת׃ ה וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת
יְהוָה לֵאמֹר׃ ו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אָנֹכִי כָּרַתִּי בְרִית אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצִאִי
אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר׃
ז מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו הָעִבְרִי
אֲשֶׁר יִמָּכֵר לְךָ וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ חָפְשִׁי
מֵעִמָּךְ וְלֹא־שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־
אָזְנָם׃ ח וַתָּשֻׁבוּ אַתֶּם הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת־הַיָּשָׁר

° ויכבשום קרי

וועלט, אונ ער האט צוזאמען גערופין זיינע שרים וואס זענען גיוועזן אין דער וועלט אונ האבין גיזעהן אונ ווייסין וואס פערגענינגען איז, יעדער זאל זאגין זיינע פערגעניגונגם וואס ער וויים אונ דאס פערגעניגען וועט מען באלד געבין דעם איינציגען זוהן זיינעם, אזוי איז גיוועזן יעדער שר האט גיזאגט זיין מיינונג פון פערגעניגען אונ דאס איז אלץ פארשריבען גיווארין, אונ יעדער טאג האט מען געמאכט דעם זוהן איין אנדער פערגעניגען, עס האט אבער נעטראפין אז פון דעם צו פיל פערגעניגען, איז דער זוהן קראנק גיווארין, מען האט צו זאמען גערופין אלע דאקטוירים, אונ האבין אלע דערקענט אז זיין קראנקיים איז וויל ער האט קיין בשעפטיקונג געהאט ער האט נאר גיגעסין אונ געטרונקען איז ער שטארק פעט גיווארין, אונ מען מוז אים מאגער מאכין, אונ זיין מאגערקייט קען ניט אנדערש קומען סיידין ער זאל אלע טאג אפאר שעה פאר האלבין טאג אונ אפאר שעה נאך האלבין טאג ארבעטין אשווערע ארבעט, דער מלך האט געשיקט רופין צו זיך אפאער פון אדארף אונ האט גיזאגט צו אים איך וועל דיר געבין מיין זוהן צו דיר אהיים אונ דו זאלסט אים לערנען פעלד ארבעט, ער זאל אקערין אונ גראבין ארום די ביימער אונ פירען מיסט אויף דיא פעלדער, אונ ער זאל זיין ביי דיר אגאנץ יאהר, נאך דעם יאהר זאלסטו אים צוריק שיקען צו מיר, אזוי איז גיוועזן דער פרינץ איז געקומען אין דעם דארף, אונ האט אויסגיטאהן זיינע רייכע קליידער אונ הט אנגיטאהן דיא פארעשע קליידער אונ האט געארבעט פלייסיג דיא שווערע ארבעט אונ איז מיט דיא ארבעט געוואהנט גיווארין אונ איז אלע טאג געזינטער גיווארין אונ ער הט ביי זיך געטראכט אז דר יאהר וועט זיך ענדיגען אונ וועט קומען צוריק אהיים זאל ער זיך שוין ניט נאך ציהען צו אזוי פיל פערגעניגען, נאר ער זאל לעבין ווי געוויינליך אלע שרים לעבין אונ זאל ניט ארומגיין ליידיג נאר ער

פירוש ע"ט

ישראל וואס אין ירושלים לקרוא צו אום רופען להם צו זיי אפרייאונג׃ (ב) לשלח צו ארוים שיקען איש איטליכער מענטש זיין קנעכט ואיש אונ איטליכער מענטש את זיין דינסט מויד העברי איהודי והעבריה אונ איהודית חפשים צו שיקען פרייא לבלתי אמענטש זאל שוין ניט ארבייטען מיט זיין ברודער וואס ער איז איהודי׃ (ג) וישמעו אונ זייא האבין צו גיהערט אונ האבין גיפאלגט אלע הארין אונ גאר דאס פאלק וואס זיי זענען געקומען אין כריתות ברית לשלח איטליכער מענטש זאל ארוים שיקען זיין קנעכט אונ איטליכער זיין דינסט מויד פריי לבלתי ניט צו ארבייטען מיט זיי וישמעו אונ זיי האבין גיפאלגט וישלחו אונ האבין זייא ארוים גישיקט פרייא׃ (ד) וישובו אונ זייא האבין זיך דער נאך ווידער גיקערט וישיבו אונ זיי האבין גימאכט אום קערין את די קנעכט אונ די דינסטין אשר וואס זיי האבין גיהאט ארוים גישיקט פריי ויכבשום אונ האבין זיי ווידער באצוואונגען לעבדים צו קנעכט ולשפחות אונ צו דינסטין׃ (ה) ויהי אונ עס איז גיוועזן דבר יי דיא גבואה פון גאט אל צו ירמיהו מאת יי פון גאט לאמר ער זאל צו די ישראל אזוי זאגין׃ (ו) כה אזוי האט גאט גיזאגט אלהי דער גאט פון דיא ישראל אנכי איך גאט כרתי האב כורת ברית גיוועזן מיט אייערי עלטערין ביום אין דעם טאג הוציאי אז איך האב אוים גיצוגין זייא פון דעם לאנד מצרים מבית פון דעם הויז פון פרעה וואס זיי זענען צו אים גיוועזן קנעכט לאמר אזוי צו זאגין׃ (ז) מקץ פון ענד זיבען יאהר תשלחו זאלט איר אוועק שיקען פרייא איש איטליכער מענטש זיין ברודער איהודי אשר וואס ער וועט פאר קויפט ווערין צו דיר פאר אקנעכט ועבדך אונ ער זאל דינען דיך שש זעקס יאהר אונ דער נאך ושלחתו זאלסטו אים ארוים שיקען פרייא מעמך פון דיר ולא אונ אייערי עלטערין האבין ניט צו גיהערט צו מיר ולא הטו אונ זייא האבין ניט גינייגט את זייערע אויערין צו הערין צו מיר׃ (ח) ותשבו אונ איר האט ווידער גיקערט היינט ותעשו אונ איר האט יא גיטאהן את וואס עס איז רעכט פארטיג אין מיינע אויגין כלומר איר האט מיך יא

בעיני לקרא דרור איש לרעהו ותכרתו ברית
לפני בבית אשר־נקרא שמי עליו: ט ותשבו
ותחללו את־שמי ותשבו איש את־עבדו ואיש
את־שפחתו אשר־שלחתם חפשים לנפשם
ותכבשו אתם להיות לכם לעבדים ולשפחות:
י לכן כה־אמר יהוה אתם לא־שמעתם אלי
לקרא דרור איש לאחיו ואיש לרעהו הנני קרא
לכם דרור נאם־יהוה אל־החרב אל־הדבר ואל־
הרעב ונתתי אתכם לזועה לכל ממלכות הארץ:
יא ונתתי את־האנשים העברים את־בריתי אשר
לא־הקימו את־דברי הברית אשר כרתו לפני
העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו:
יב שרי יהודה ושרי ירושלם הסרסים והכהנים
וכל עם־הארץ העברים בין בתרי העגל:
יג ונתתי אותם ביד איביהם וביד מבקשי נפשם

° זועה קרי

זאל זיך בשעפטיגען מיט די קעניגליכע ארבעט, דער יאהר האט זיך גיענדיגט, דער פאער האט אפגילאזט דעם פרינץ פון די ארבעט, ער האט צוריק אן גיטאהן זיינע קעניגליכע קליידער אונ איז גיפארין אהיים צום מלך, דער מלך איז שוין גיוועזן צו פרידען פון דעם זוהן איצט מער וויא פריער ערשטענס ווייל ער איז שוין געזונד צווייטענס ווייל ער האט זיך גענומען צו דיא קעניגליכע ארבעט, דעם פאער איז אבער אשאד גיוועזן וואס דער פרינץ איז פון אים אוועק ווייל ער איז גיוועזן אגוטער ארבייטער, האט ער געזוכט ער זאל דעם פרינץ פאנגען צו זיך, אונ זאל אים נייטין ער זאל ביי אים ארבעטין, אמאל איז דער פרינץ ארוים גיריטען שפאצירען אליין האט דער פאער אים פארנארט צו זיך אונ האט ביי אים צו גענומען זיין פערד אונ האט אים פאר האלטין ביי זיך צו די ארבעט, וויא דער מלך איז דערוואסט גיווארין פון דער זאך האט ער געשיקט זאגין צום פאער איך האב דיר ניגעבין מיין זוהן צו די ארבעט ווייל ער איז נים געזונד גיוועזן, אונ האב דיר גיזאגט ער זאל ביי דיר ארבעטין נאר איין יאהר, אונ ער הט אפגעארבעט דם יאהר אונ דו האסט אים פריי גילאזין אונ איצט דינט ער שוין מיין ארבעט, אונ דו האסט אים צו גענומען מיט שטארקיים פון מיין ארבעט, וועסטו איצט זעהן דעם שטראף ווס דו וועסט האבין, דס זעלבינע זאגט דער נביא, גאט האט אריין געבריינגט דיא יודין אין ארץ ישראל, אזוי אלאנד וואס אין איר איז גיוועזן אלע גוטעס וואס אמענטש דארף אונ וויל האבין, עס זענען אבער גיוועזן פיל מענטשין וואס

פירוש ע״ט

גיפאר, גט לקרוא צו רופען דרור פריי איש איטליכער מענטש צו זיין חבר וואס ער איז ביי אים אקנעכט ותכרתו אונ איר האט כורת ברית גיוועזן לפני פאר מיר בבית אין דעם הויז וואס מיין נאמען איז אויף דעם אן גערופען מיינט מען אין בית המקדש: (ט) אונ היינט ותשבו האט איר ווידער גיקערט ותחללו אונ איר האט פאר שוועכט את שמי מיין נאמען ותשבו אונ איר האט אום גיקערט איש איטליכער מענטש זיין קנעכט ואיש את שפחתו אונ איטליכער מענטש זיין שפחה אשר וואס איר האט זייא גיהאט אוועק גישיקט פריי לנפשם צו זייער ווילען ותכבשו אונ איר האט זייא ווידער באצוואונגען להיות צו זיין צו אייך צו קנעכט אונ צו דינסטען: (י) לכן דרום כה אזוי האט גאט גיזאגט אתם איר האט ניט צו גיהערט צו מיר לקרוא צו אוים רופן דרור פריי איש לאחיו איטליכער מענטש צו זיין ברודער ואיש אונ איטליכער מענטש צו זיין גיזעלין דרום הנני וועל איך אייך אוים רופען פריי פון מיר כלומר גלייך ווי איך בין איבער אייך ניט קיין האר מציל צו זיין אייך פון פורעניות אונ איהר וועט זיין הפקר אל צו דער שווערד פון דעם שונא אל הדבר צום מארד זאל אונ צום הונגער ונתתי אתכם אונ איך וועל אייך געבין לזועה צו אפאר וואגלינג לכל ממלכות הארץ צו אלע קיניגרייך פון דער ערד: (יא) ונתתי אונ איך וועל געבין את אונ האנשים די מענטשין העוברים וואס זיי האבין איבער גיפארין מיין ברית אשר וואס זיי האבין ניט מקיים גיוועזן די רייד פון דעם ברית אשר וואס זייא האבין פאר שניטען פאר מיר אונ נאך מיין האבין זיי גיטאהן בשעת אז זיי האבין ווידער באצוואונגען צו זיך די קנעכט האבין זייא גענומען העגל דאס קאלב וואס זייא האבין צו שניטען אויף צווייען ויעברו אונ זייא זענען איבער גיפארין בין בתריו צווישען זיינע שטיקער אונ האבין כורת ברית גיוועזן זיי זאלין מורד זיין אין השי״ת אונ האבין צווישען זיך גימאכט ווער עס וועט ניט מורד זיין אין הקב״ה זאל מען זיין פלייש צו שניידין אזוי וויא דאס קאלב: (יב) דאס האבין גיטאהן שרי דיא הארין פון יהודה אונ די הארין פון ירושלים הסריסים די הארין אונ דיא כהנים וכל אונ גאר דאס פאלק פון דעם לאנד העוברים וואס זייא זענען איבער גיפארין בין צווישען די שטיקער פון דעם קאלב: (יג) זאגט גאט ווייל זיי האבין אזוי גיטאהן דרום ונתתי וועל איך זיי איבער ענפערין אין די הענט פון זייערע פיינט וביד אונ אין דער האנט מבקשי

והיתה נבלתם למאכל לעוף השמים ולבהמת
הארץ: יד ואת־צדקיהו מלך־יהודה ואת־שריו
אתן ביד איביהם וביד מבקשי נפשם וביד חיל
מלך בבל העלים מעליכם: טו הנני מצוה נאם־
יהוה והשבתים אל־העיר הזאת ונלחמו עליה
ולכדוה ושרפה באש ואת־ערי יהודה אתן
שממה מאין ישב: טז כה אמר יהוה אם־לא
בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא־שמתי:
יז גם־זרע יעקוב ודוד עבדי אמאס מקחת מזרעו
משלים אל־זרע אברהם ישחק ויעקב כי־אשוב
את־שבותם ורחמתים:

°יתיר ו׳ °אשיב קר

האבין ניט געקענט ... אין דאס אלע גוטס אונ זענען געווארין ווי דער פסוק זאגט וישמן ישורון ויבעט. די יודין זענען פעט געווארין האבין זייא פארלאזין גאט, האט גאט זיי ארעם געמאכט, ווי דער פסוק זאגט וכי ימוך אחיך. ווען דיין ברודער וועט ארעם ווערין, אונ ווענין די ארעמקייט האט ער זיך פארקויפט פאר אקנעכט, האט גאט געזאגט דער קנעכט זאל פארקויפט ווערין נאר אויף זעקס יאהר, דעם זיבעטין יאהר זאל ער ארויס גיין פריי, ווייל אין דיא זעקס יאהר וועט דער מענטש בעטראכטין וויא שלעכט עס איז צו זיין אקנעכט ביי אמענטש, עס איז אים בעסער ער זאל דינען גאט וועט ער צוריק האבין אלע גוטס וויא פריער, די שרים וואס האבין געהאט יודישע קנעכט האבין זייא פריי געמאכט צו די זעקס יאהר וויא גאט האט געבאטין, אונ דער קנעכט האט שוין אנגעהויבין צוריק דינען גאט, אונ גאט איז שוין צו פרידען געווען פון אים, איצט זענען געקומען די שרים אונ האבין געהאפט די קנעכט אונ האבין זייא אוועק גענומען פון צו דינען גאט נאר זייא זאלין זיין צו זייער ארבעט, דריבער איז גאט בייז געווארין אויף די זאך אונ האט געזאגט מיט וועלכע שטראף ער וועט זייא שטראפין, וויא עס שטייט אין דיא נוייטערדיגע פסוקים

פירוש ע״ט

וואס זייא בגערין זייער לייב והיתה אונ זייערע טויטע קערפער וועט זיין פיר איין עסין לעוף פיר די רויב פויגעל וואס פליען אונטער דעם הימעל אונ פיר דיא בהמות פון פעלד: (יד) ואת אונ צדקיהו דער מלך פון יהודה מיט זיינע הארין אתן וועל איך געבין אין האנד פון זייערע פיינד אונ אין האנד פון דיא וואס זוכען זייער לעבין וביד אונ אין דער האנד חיל דאס חיל פון דעם מלך בבל העולים וואס זיי האבין זיך אפ גיטאהן פון אייך. הייסט וועל איך אייך געבין אין זייערע הענט דען זייא וועלין ווידער קומען צו אייך: (טו) הנני נון איך וועל גיביטען נאום יי׳ זאגט גאט והשיבותים אונ איך וועל זיי ווידער אום קערין צו דער דאזיגער שטאט ונלחמו אונ זיי וועלין אויף איר מלחמה האלטין ולכדוה אונ זייא וועלין זיא באצוונגין ושרפוה אונ זיי וועלין זי פאר ברענין אין פייער ואת אונ דיא שטעט פון יהודה וועל איך געבין וויסט עס וועט קיינער אין איר ניט ניצין:

אונ כדי די הפטורה זאל זיך אויס לאזין מיט נחמה האבין דיא חז״ל גישטעלט עטליכע פסוקים פון נחמה פון דעם פריערדיגען קאפיטל:

(טז) כה אמר ה׳ אזוי האט גאט גיזאגט אם דאס איז דאך ניט מיגליך אז עס זאל ניט מקוים ווערין דער ברית וואס איך האב גימאכט מיט טאג אונ נאכט אז איטליכעס זאל זיין אין זיין צייט, אונ אויך דאס איז ניט מיגליך אז עס זאל בטל ווערין חוקות דיא גיזעץ פון הימעל אונ ערד אונ עס זאל זיין לא שמתי גלייך וויא איך וואלט זיי ניט בשאפין: (יז) גם אזוי אויך איז ניט מיגליך זרע אז איך זאל ... די קינדער פון יעקב אונ דוד מקחת פון צו נעמען פון זיינע קינדער גיוועלטיגער איבער דיא קינדער פון אברהם יצחק ויעקב כי נייערט אשיב את שבותם איך וועל ווידער קערין זייער ווידער קערונג ורחמתים אונ איך וועל זייא דער בארעמין:

עניני יראת ה

דער עיקר יודישקייט איז מען זאל מורא האבין פאר הקב״ה, אונ מען מיינט ניט די מורא זאל זיין טאמער וועט אים הקב״ה שטראפין אז ער וועט ניט טאהן דיא מצוה, אדער ער וועט גישטראפט ווערין אז ער וועט טאהן אעבירה, אפילו דאס איז אויך גוט מען זאל אזוי מורא האבין, דערנוייל וועט ער ניט זינדיגען אונ וועט טאהן מצות, אבער נאך ניט דיא מורא מיינט מען, ווארום דאס הייסט ניט ער האט מורא פאר הקב״ה, נאר ער האט מורא פאר זיך, די

מצות וואס ער טוהט איז וויא אהאנדיל. אזוי וויא ער קויפט סחורה ער זאל פארדינען מיינט ער ניט דעם עיקר דעם האנדיל און די סחורה, ער מיינט נאר דאס פארדינסט, קויפט ער אזעלכע סחורה וואס דער פארדינסט איז גרויס. און דיא סחורה וואס מען פארדינט ווייניג וויל ער ניט האנדלען, אזוי טוהט ער מצות ווייל ער וויים הקב״ה וועט געבין שכר. און דריבער דיא מצוה וואס ער מיינט דער שכר איז גרויס היט ער זיא צו טאהן, און די עבירה וואס ער וויים דער שטראף איז גרויס היט ער זיך ער זאל זיא ניט טאהן. און דריבער די מצות וואס נאך זיין מיינונג וועט מען געבין ווייניג שכר, היט ער זיי ניט אזוי שטארק, און די עבירות וואס ער רעכונט דער שטראף פון זייא וועט זיין קליין, היט ער זיך ניט פון זייא. ניט אזוי פארלאנגט הקב״ה פון דעם יוד, הקב״ה וויל דער יוד זאל אים דינען ווייל ער איז דער מלך פון די גאנצע וועלט און ער האט דיא גאנצע וועלט בשאפין, ווי דוד המלך האט גיזאגט ווען איך הייב אויף מיין קאפ אין דער הייך און זעה די הימלען מיט די זונן און דיא לבנה און שטערין וואס הקב״ה האט בשאפין, זעה איך אז דער מענטש איז נאר נישט גירעכונט געגין זייא, און אז דער מענטש וואלט נאך גיקענט זעהן וואס אויף דיא הימלען איז בשאפין גיווארין, מלאכים שרפים אופנים חיות הקודש, און אלע ציטערין צו דערמאנען דעם נאמען פון הקב״ה, וואלט ער גיזעהן ווי ער איז גאר נישט געגין זיי, און עס וואלט אויף אים פאלין אשרעק צו טאהן אזאך געגין דעם ווילען פון הקב״ה, און צו טאהן דעם ווילען פון הקב״ה. קענען מיר זעהן למשל אקיסר איז גיפארין אין גאס און אויףביידע זייטין גאס שטייען פיל מענטשין צו זעהן דעם קיסר און פארינדיג איז פון אים ארוים געפאלין זיין טאשין טיכול. וועלין הונדערטער מענטשין צו לויפין אויפהייבין דאס טיכול און דער קיסר זאל דאס טיכול נעמען פון זיין האנט. ווי גליקליך וואלט זיך דער מענטש גירעכונט אז ער האט זוכה גיוועזן צו בעדינען איין מנוט דעם מלך און דער מלך מיט זיין האנט האט גענומען פון אים דאס טיכול. און אויב דער מלך האט אביינ גיטאהן דעם קאפ צו אים פאר אדאנק, שעצט זיך שוין דער מענטש פאר אגליקליכען, אז דער זעלביגער מענטש זאל בערעכענען אז ביי מיר איז אזוי גרוים דער גליק וואס איך האב איין מנוט בעדינט דעם מלך פון איין מדינה וואס ער איז נאר אמענטש, און ער האט די מדינה ניט בשאפין און ניט ניט פרנסה די מדינה און אז איינער ווערט קראנק קען ער אים ניט היילין, ווי גרוים דארף זיין ביא מיר דאס גליק אז איך האב זוכה גיוועזן צו בעדינען הקב״ה וואס ער איז דער מלך מלכי המלכים, דער מלך פון דיא גאנצע וועלט וואס ער האט די וועלט בשאפין און ער לעבט אייביג, און שפייזט אלע בשעפעניש און היילט קראנקע, און נאך אלע זאכין וואס די מויל פון מענטש קען דאס נאר ניט ארוים ריידין און דיא פעדער קען דאס נאר ניט בעשרייבען, ווי דער פייטן זאגט אין אקדמות ווען די הימלען וואלטין גיוועזן פארמעט און אלע וועלדער וואלטין גיוועזן פענעס און אלע ימים וואלטין גיוועזן טינט און אלע מענטשין וואלטין גיוועזן שרייבערס, פון דעסטוועגין וואלט ניט מעגליך גיוועזן צו בעשרייבין דיא גרויסקייט פון הקב״ה, דארף דאך דער מענטש בעטראכטין אז די מורא און דער כבוד פון אמלך בשר ודם איז אזוי גרוים, וואס דער מלך קען נאר שטראפין דעם מענטש ווען ער איז אין זיין מדינה, אבער אז ער אנטלויפט אין איין אנדער מדינה, אדער דער מענטש שטארבט קען ער אים שוין נאר ניט טאהן, אבער פאר הקב״ה קען מען ניט אנטלויפין, וויא דוד המלך האט גיזאגט אויב איך וועל גיין אין הימעל, ביזטו אין הימעל, אין גרוב געפינסטו מיך אויך, אויף דעם ים און עק וועלט דארט איז אויך דא דיין האנט, פאר דיא גרויסקייט פון הקב״ה דארף דער מענטש מורא האבין, און עס דארף זיין ביי אים אכבוד צו זאגין איך בין אקנעכט צו בעדינען הקב״ה, פון דעם כבוד דארף ארייין קומען צו דעם מענטש אין הארצין אגרויסע ליבשאפט צו הקב״ה, ווי משה רבינו האט גיזאגט צו די יודין ואהבת את ה׳ אלהיך, דו זאלסט ליב האבין הקב״ה מער וויא דו האסט ליב דיין לעבין, דו זאלסט אוועק געבין די ליבשאפט פון דיין לעבין פאר די ליבשאפט פון הקב״ה, און ווי וועט זיין מען זאל פרעגין ביי איוד דו האסט ליב הקב״ה, וועט ער געוויס זאגין יא, אויב מען וועט אים פרעגין וועמען האסטו ליבער, הקב״ה, אדער דיין ווייב און קינדער, אפילו אפראסטער מענטש וועט אויך זאגין הקב״ה האב איך ליבער ווי מיין ווייב און קינדער, וועלין מיר אבער גיין זעהן אויב ער זאגט אמת, דאס ערשטע וועלין מיר זעהן וואס ער טוהט אגאנצין טאג און ביי נאכט, אויב ער האנדילט, ער האט אקראם. עפינט ער דיא קראם גאנץ פריה און איז אין קראם ביז עלף דעם זייגער ביי נאכט. אויב ער

ארבעט איז אויך זיין ארבעט אגאנצין טאג אדער פון פארטאג ביז שפעט ביי נאכט. אדער ער האנדילט אין גאס אגאנצין טאג, אדער ער פארט פון איין שטאט אין די אנדערע צו קויפין סחורה אדער צו פארקויפין, אונ ער פארט אויף ימים, אין אמעריקע, אפריקא, אונ שטעלט איין זיין לעבין, נאר צו פארדינען געלט, ער זאל קענען געבין עסין זיין ווייב אונ קינדער, אונ דינגען פאר זייא אשיינע דירה אונ מאכין פאר זיי שיינע קליידער מיט טייערע צירונג, איז נאך אמאהל אמענטש גיפארין אפילו דרייא מייל צו מבקר חולה זיין אקראנקען וואס ער איז פרעמד מיט אים. אדער ער זאל דארט מאכין שלום צווישען מענטשין, אויב מען זאל זאגין אמענטש פאר אין אמעריקע דארטין איז דא צו מקיים זיין אזוי אמצוה וואס דו קענסט זיא דא ניט מקיים זיין. וועט ער דען פארין ער זאל קיין זאך ניט מיינען, ניט געלט פארדינען ניט כבוד נאר דיא ריינע מצוה צו מקיים זיין ווייל הקב"ה האט גיבאטין, אבער וועגין רייך מאכין זיין ווייב אונ קינדער לויפט ער אין אמעריקע, נאר וואס דארפין מיר גיין ווייט, מיר וועלין שמועסין פון דעם מענטש וואס עס טוהט זיך ביי אים אין זיין שטוב, אונ אין זיין שטאט, וויא פיל מענטשין גייען ניט אגאנצע וואך דאווענען אין שוהל וועגין זייערע געשעפטין, ער זאגט קיין אמן, קיין אמן יהא שמיה רבה, קיין ברכו, קיין קדושה. ווייס דען ניט יעדער יוד ווי טייער עס איז דער ווארט אמן, אמן יהא שמיה רבה, ברכו, קדושה נאר פאר יעדער גרינגע וועלטליכע זאך ווערט אוועק געשטויסין דיא ליבשאפט פון הקב"ה. און אפילו דער וואס לערונט שוין אלע טאג, ווי לאנג לערונט ער אשעה אדער צוויי שעה. אונ אפילו ער גייט דאווענען אין שוהל, וועלכע געשעפטין טראכט ער אין שמונה עשרה, דיא גמרא זאגט פאר־צייטין איז גיוועזן ביי יודין דער עיקר תורה אונ מצות אונ תפלה, אונ פרנסה אויך, האבין זייא געהאט ביידע זאכין, אונ היינט אז דער עיקר איז גיווארין פרנסה, האט מען ביידע ניט. דער ענין המוסר איז זייער פיל פון אים צו ריידין. נאר איין זאך איז ווייל די הצלחה פון די נשמה אויף יענע וועלט, אדער די יסורים פון די נשמה אויף יענע וועלט זעהט ניט דער מענטש, אונ די ענינים פון גוף זעהט דער מענטש פאר זיינע אויגין, דריבער האט איין מאהל הקב"ה געוויזען אויף דער וועלט אז דער מענטש קען גישפייזט ווערין אן ארבעט, האט מען גיגעבין מן אונ וואסער פון שטיין, אין דעם מן איז גיוועזן אלע טעמים פון עסין אין די וואסער איז גיוועזן אלע טעמים פון משקה, אונ מען האט געהייסין מאכין אמשכן, וועען דער משכן איז גיוועזן צווישען די יודין האבין אלע יודין געשפירט אין זיך אהייליגקייט וואס עס ציהט זיי צו הקב"ה. נאכדעם איז גיוועזן אבית המקדש, אז דער יצר הרע האט זיך געשטארקט אונ האט אפגעצויגין דיא היילינקייט פון דיא יודין איז דער בית המקדש חרוב גיווארין, נאר הקדוש ברוך הוא האט צו גיזאגט ער וועט אפטאהן דעם יצר הרע פון דער וועלט אונ יודין וועלין צוריק קומען צו זייער היילינקייט אונ צום בית המקדש:

אונקלוס

א ומליל יי עם משה למימר: ב מליל עם בני ישראל ויפרשון

תו"א דבר אל בני. סנהדרין לט ע"ו נג:

שמות כה תרומה

כה א וידבר יהוה אל־משה לאמר: ב דבר אל־בני ישראל

עניני תרומת המשכן

(ב) דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה וגו'. הנה בהר סיני נתן הקב"ה לישראל ע"י נביאו נאמן ביתו את עשרת הדברים. ועוד נשאר ליתן להם כל התורה עד סופה. ובהתורה כתוב כל המאורעות שהיה להם במדבר. כגון מחלוקת קרח ומריבות בני ישראל אודות המים. והכאת משה את הסלע. וכל זה הי' צריך להיות נכתב אחרי המאורע. ואף אם נאמר כדעת מ"ד שכל התורה היתה כתובה לפני הקב"ה במרום קודם שנברא העולם. אבל ליתנה למשה ולישראל היה אי אפשר קודם המאורע.

פירוש לתורת אלהים

(א) וידבר יי אל משה האט גאט גירעט צו משה לאמר אזוי צו זאגין: (ב) דבר רייד אל צו

לקוטים על התורה

(ב) דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה. דער מדרש זאגט דאס איז וואס דער פסוק זאגט איך האב אייך גיגעבין אגוטע נעמונג דאס איז די תורה, דעם מדרש איז אקשיא אין פסוק עס דארף דאך שטיין ויתנו לי תרומה. זיי זאלין געבין צו מיר תרומה, פאר וואס מייט זיי זאלין נעמען צו מיר תרומה, נאך איז אקשיא עס האט געדארפט שטיין אין פסוק זייא זאלין נעמען פון

וְיִקְחוּ־לִי תְּרוּמָה מֵאֵת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת־תְּרוּמָתִי׃ ג וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר

אונקלוס

קֳדָמַי אַפְרָשׁוּתָא מִן כָּל גְּבַר דִּי יִתְרְעֵי לִבֵּיהּ תִּסְּבוּן יָת אַפְרָשׁוּתִי׃ ג וְדָא אַפְרָשׁוּתָא דִּי

רשב״ם

(ב) תרומה. הפרשה מממונם׃

בעל הטורים

(ב) ויקחו לי תרומה. פתח דבר אל בני ישראל בלשון פיוס כמו דברו על לב ירושלים בשביל שהיה בו חסרון כיס פייסם ואיתא במדרש א״ר אבהו ומה לעשות משכן כבוד וכפרה לישראל אמר דבר אל בני ישראל לשון פיוס הדוחקים את ישראל ונוטלים את ממונם מה תהא עליהם. תרומה אותיות מ׳ תורה שהתורה שניתנה למ׳ יום הוא לאוכלי תרומה. כדאיתא דאמרינן לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן שניה לה לאוכלי תרומה וזהו ויקחו לי לשמי שכל מי שעוסק בתורה כאילו לוקח לי שאין לו להקב״ה בעולם אלא ד׳ אמות של הלכה בלבד וע״כ סמך פ׳ ויקחו לי תרומה לפ׳ של תורה: ויקחו לי תרומה. עשו לי מקום מקודש אחד מנ׳ שבהר הבית כמו תרומה שהוא א׳ מנ׳ שהרי הר הבית היה ת״ק על ת״ק ומקום החצר היה ק׳ על נ׳ שהוא א׳ מנ׳ של ת״ק על ת״ק: סמך לילה לויקחו לי תרומה רמז זמן אכילת תרומה בלילה כדתנן משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן שהיא צאת הכוכבים: ויקחו לי. לי עולה מ׳ היינו עין יפה אחד ממ׳: מאת כל. כל עולה נ׳ היינו בינוני א׳ מנ׳: מאת כל. ר״ת עולה ס׳ היינו עין רעה א׳ מס׳: אל בני ישראל ויקחו לי תרומה. בגימטריא אך בני ישראל יהיו תורמין לא הגוים: תקחו את תרומתי. ולא אמר תקח שאין גובין לצדקה בפחות מב׳. תקחו בגימטריא שנים קחו׃

שפתי חכמים

א דהא כל דבר שבעולם שלו הוא: ב כא לו׳ שאל תפרשהו לשון תרומה והגבהה כמו שוק התרומה רא״ם: ג דק״ל כיון דתרומה דהכא הוא הפרשה וא״כ נאמר שהוא דבר שיש לו קצבה כמו תרומת גורן ויקב לכן פי׳ מממונם ואין כאן שום קצבה. א״נ דק״ל כיון שפי׳ תרומה הפרשה הל״ל בתחלה ענין הפרשתם ואחר כך הי״ל לכתוב ויקחו לי תרומה ומלת מממונם שמוסיף רש״י על הפסוק משום דק״ל דפשוטו של פסוק משמע שהתרומה יהיה מגוף האיש כדכתיב מאת כל איש וז״א דההפרשה ואשר יפרוש ממנו ראוי להיות ממין אחד לכן פי׳ יפרישו לי מממונם נדבה ומאת כל איש לא קאי אמלת תרומה דלעיל מיניה אלא קאי אידבנו דלמטה ומפני שהפרשה אפשר שתהיה בחיוב אמר שהיא נדבה כנרמז מאשר ידבנו לבו. רא״ם: ד כאלו אמר ינדבני והנו״ן מובלעת בדגש הדל״ת: ה פי׳ רמוזות ולא פי׳ כאן כי אם תרומת המשכן שהיא נדבת כל אחד ואחד דאל״כ תרומתי וזאת התרומה ל״ל הי״ל למכתב ויקחו לי

רש״י

(ב) ויקחו לי תרומה. לי א לשמי: תרומה. הפרשה ב יפרישו לי מממונם ג נדבה: ידבנו לבו. לשון ד נדבה והוא ל׳ רצון טוב פייסנ״ט בלע״ז (געשענק): תקחו את תרומתי. א״ר ג׳ תרומות ה אמורות כאן. אחת תרומת בקע לגלגלת שנעשו

עניני תרומת המשכן

כי איך יהיו ישראל וקרח קוראים בתורה מעשה קרח ובלועתו בארץ קודם מחלוקתו. ואיך יקרא משה בתורה שלוהו ה׳ ודברתם אל הסלע והוא יכה אותו ויהי׳ נגזר עליו מיתתו. וכאשר משה ידע מראש גזר דינו. וקרח ידע מראש גזר דיני איך יערב לבם לעשות מה שעשו וע״כ שהתורה מגלה מגלה נתנה. כל זמן היותם במדבר. ומחמת שישראל לא לעולם יעמדו לפני הר סיני וצריכים לנסוע הלאה לקרב את עצמם לארץ אשר ינחילם ה׳. ואיה יהי׳ המקום אשר שם ידבר הקב״ה עם משה למסור לו התורה. ע״כ צוה הקב״ה לעשות משכן ולהעמיד בקדש הקדשים הארון עם הלוחות. ושם יהי׳ השראת שכינתו ית׳ דוגמת הר סיני. ומשם מבין שני הכרובים ידבר עם משה כל התורה כמו שדבר עמו בהר סיני. ובכל מקום חנייתם יעמידו המשכן על מכונו. ומשם ילוהו לבני ישראל תורתו ומצותיו כנאמר. וע״ז צוה הקב״ה למשה לבחור אנשים מבני ישראל שיקחו תרומת ה׳ מאת כל איש אשר ידבנו לבו כקטן כגדול אם ידבנו לבו ליתן נדבה יקחו מידו נדבתו יתן מה שיתן כפי נדבת לבו ולא יכריחו שום אדם לתת לנדבה הזאת. כי רק נדבה רצה ה׳ לא הכרח וכפיה. גם לא יבקשו ולא ישאלו משום אדם לומר לו תן נדבה

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ב) ויקחו לי תרומה. פרשה זו נאמרה בתוך ארבעים יום שהיה ממתן תורה וצוהו הקדוש ברוך הוא להיכן מניח׳ שיעשו משכן ובית קדשי הקדשים ובתוך הארון לוחות ושם תשרה שכינה וישראל סביב כמו המלאכים סביב כסא הכבוד ושכינה ביניהם וכן כתוב ושכנתי בתוכם כמו בתוך המלאכים ועל זה נאמר אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם להיות שכינתי ביניכם:

(ג) וזאת התרומה. וגו׳ שלשה עשר נדבות מונה כאן שנדבו ישראל במשכן וכנגדן מנה יחזקאל י״ג בגדים שעתיד הקב״ה להלביש ישראל לעתיד. זהב וכסף ונחשת וכנגדן יש צדקות בעולם אותה שאדם עושה כשהיא בריא נחשבת

לקוטים על התורה

מיר תְּרוּמָה, אַז עֶס שְׁטֵייט דֶער וָוארְט נֶעמֶען, אִיז דָאךְ גִיט צוּ מִיר נָאר פוּן מִיר, דְרִיבֶּער זָאגְט דֶער מדרש בַּיי דִי תּוֹרָה שְׁטֵייט אוֹיךְ אַזוֹי, אַגוּטֶע גֶעכוּנְג הָאבּ אִיךְ אֵייךְ גִיגֶעבִּין, דַארְף דָאךְ אוֹיךְ שְׁטֵיין אַגוּטֶע גֶעכוּנְג הָאבּ אִיךְ אֵייךְ גִיגֶעבִּין, נָאר מִיר וֵוייסֶען שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ הָאט גִיזָאגְט אוֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאלָהּ עוֹשֶׁר וְכָבוֹד. דֶער וָואס לֶערְנְט תּוֹרָה נֶעמְט עֶר פוּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֶר זָאל לַאנְג לֶעבִּין אוּנ זָאל הָאבִּין רַייכְקַייט אוּנ כָּבוֹד, עֶר גִיט צוּ גָאט נָאר נִיט, אַז עֶר לֶערְנְט תּוֹרָה, לֶערְנְט עֶר

פירוש לתורת אלהים

דִי יוּדִין וְיִקְחוּ לִי אוּנ זֵיי זָאלִין נֶעמֶען פוּן מַיינֶעט־ווֶעגִין תְּרוּמָה אַיין אָפּ שֵׁיידוּנְג זֵיי זָאלִין אָפּ שֵׁיידִין פוּן זֵייעֶר גֶעלְט אַנְדָבָה פוּן מַיינֶעטְווֶעגִין אוּנ פוּן דֶער נְדָבָה זָאל מֶען מַאכִין אַמִשְׁכָּן אוּנ אַנְדֶערֶע זַאכִין אַזוֹי ווִי וַוייטֶער וֶועט שְׁטֵיין מֵאֵת פוּן אִיטְלִיכֶען מֶענְטְשׁ אֲשֶׁר ווָאס זַיין הַארְץ ווֶעט בַּאווִילִיגֶען תִּקְחוּ זָאלְט אִיר נֶעמֶען מַיין אָפּ שֵׁיידוּנְג, וְרַשִׁ״י שְׁרַייבְּט אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ אוּנְזֶערֶע

רַבָּנָן הָאבִּין גִיזָאגְט דְרַיי תְּרוּמוֹת שְׁטֵייט אִין דֶער פָּרָשָׁה מֶען זָאל בַּיי זֵיי נֶעמֶען אַיין תְּרוּמָה הָאבִּין אַלֶע גְלַייךְ גִיגֶעבִּין אַיין הַאלְבִּין שֶׁקֶל דָער פוּן הָאט מֶען גִימַאכְט דִיא שְׁוֶועלִין צוּ דֶעם מִשְׁכָּן, דִי אַנְדֶערֶע תְּרוּמָה הָאט אוֹיךְ אִיטְלִיכֶער גִיגֶעבִּין אַהַאלְבִּין שֶׁקֶל פוּן דֶעם גֶעלְט הָאט מֶען גִיקוֹיפְט קָרְבָּנוֹת צִיבּוּר צוּ מַקְרִיב זַיין אוֹיף דֶעם מִזְבֵּחַ, אוּנ דִי דְרִיטֶע תְּרוּמָה אִיז ווָאס אִיטְלִיכֶער הָאט גִיגֶעבִּין צוּם מִשְׁכָּן ווִי פִיל זַיין הַארְץ הָאט מְנַדֵר גִיוֶועזְן, דִיא דְרֵייצֶעהְן זַאכִין ווָאס ווַייטֶער ווֶעט שְׁטֵיין דָאס הָאט מֶען בַּדַארְפְט הָאבִּין צוּ מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן אָדֶער צוּ דִי בִּגְדֵי כְּהוּנָה׃ (ג) וְזֹאת הַתְּרוּמָה

תסבון מנהון דהבא וכספא ונחשא: ד ותכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ ומעזי: ה ומשכי

תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת:
ד ותכלת וארגמן ותולעת שני
ושש ועזים: ה וערת אילם

רשב"ם

(ד) ותולעת שני. צמר הצבוע בצבע אדום קרוי תולעת והצבע קרוי שני כדכתיב (נחום ב) אנשי חיל מתולעים. מלובשים בגדים צבועים. וכן האמונים עלי תולע. בגד צבוע. וכן מוכיח אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. אם יאדימו כתולע כצמר יהיו השני והשלג שם של צבעים זה אדום וזה לבן. אבל תולע והצמר שניהם צמר אלא שהתולע צמר צבוע והצמר הוא לבן בלא צבעים. ושש. פשתן אבל שאר המינים הם צמר צבוע: ועזים. מטוה של שערי עזים:

רש"י

מהם האדנים כמו שמפירש באלה פקודי. ואחת תרומת המזבח בקע לגלגלת לקופות לקנות מהן קרבנות צבור. ואחת תרומת המשכן נדבת כל אחד ואחד. י"ג דברים ו האמורים בענין כולם הוצרכו למלאכת המשכן או לבגדי כהונה כשתדקדק בהם: (ג) זהב וכסף ונחשת וגו'. כולם באו בנדבה איש איש מה שנדבו לבו חוץ מן הכסף שבא בשוה מחצית השקל לכל אחד. ולא מצינו בכל מלאכת המשכן שהוצרך שם כסף יותר שנאמר (שמות לח) וכסף פקודי העדה וגו' בקע לגלגלת וגו' ושאר הכסף ז הבא שם בנדבה עשאוה לכלי שרת: (ד) ותכלת. צמר צבוע ח בדם חלזון וצבעו ירוק (יבמות ד מנחות מד): וארגמן. צמר צבוע ממין צבע ששמו ארגמן: ושש. הוא פשתן: ועזים. נוצה של ט עזים לכך ת"א ומעזי הכא מן העזים ולא עזים עצמן שתרגום של עזים עזיא:

שפתי חכמים

תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו זהב וגו': ו דתכלת וארגמן ותולעת שני כולן של צמר היו אלא שחלוקין בצבען. ועי"ל דאבני שהם ואבני מלואים הנשיאים הביאו ורש"י לא קחשיב אלא מה שהצבור נדבו: ז דק"ל הואיל ואינו דומה לשאר נדבה למה כתיב כאן כסף ומתרץ דב' מיני כספים היו והא דאמרת הא לא הוצרך שם כסף יותר זה אין קושיא דשאר כסף כו': ח וכן פי' של ארגמן צמר צבוע. והוכחת רש"י מבגדי כהונה שנעשו מג' מינין הללו מתכלת וארגמן ותולעת שני ושש ולא כתיב בהו מאיזה מין היו אלא ביחזקאל גבי לבישת כהנים ביוה"כ כ' בגדי פשתן ילבשו ובגדי צמר לא יעלו עליהם ומשמע דבכל השנה היו לובשים בגדי פשתים ובגדי צמר ולא שום מין אחר ובמכנסים כתיב את מכנסי הבד שש משזר ובד הוא פשתים ש"מ דשש פשתים ומדשש פשתים תכלת צמר דאין לומר איפכא דהא מצינו בהדיא דשש פשתים ע"כ תכלת צמר והואיל שמצינו בבגדי כהונה דתכלת צמר ודאי ארגמן נמי מין צמר צבוע: ט דאי קאי אעורות הל"ל

דעת זקנים מבעלי התוספות

לו כזהב. כשהוא חולה ונותן מעכשיו נחשבת לו ככסף. כשהוא נותן לאחר המיתה נחשבת לו כנחשת. ד"א זהב כנגד מלכות בבל דכתיב אנת הוא רישא דדהבא. כסף כנגד מלכות פרס דכתיב באותה מלכות ועשרת אלפים ככר כסף. נחשת כנגד מלכות יון הפחותה מכולן. עורות אילם מאדמים כנגד מלכות אדום ואח"כ שמן למאור כנגד משיח דכתיב ביה ערכתי נר למשיחי:

עניני תרומת המשכן

נמשכן. רק מי שירצה לנדב יביא להגבאים נדבתו והם יקחו ממנו מה שיתן. ואמר וזאת התרומה אשר תקחו מאתם להגיד שאלה הדברים שיזכור יקחו מהם בתרומה. אבל אם ינדבו ויתנו דברים אחרים כגון ברזל ועופרת בגדים או דברים אחרים לא יקחו מאתם כי לא רצה ית' שיתנו איזה דבר שיזדמן ויקחו מאתם כמליל מן הדלקה אלא אותם הדברים שהיו צריכי' למלאכת המשכן בעצם ואמת. והטעם בזה כתב הרב אה"י ע"פ הפסוק אפריון עשה לו המלך שלמה וגו' עמודיו עשה כסף רפידתו וגו' תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים. והכונה בזה כי מה שבחר הקדוש ברוך הוא כסף וזהב ודומיהם וצוה לעשות לו מהם משכן (ולא צוה למלאכיו לעשות לו משכן מאורות עליונים הנאותים לו) לא מאהבת ה' את הדברים האלה. אך מחמת שהם יקרים בעיני האדם ובתת האדם דבר הנאהב לו נדבה לה' ממילא גם אהבתו ניתנה עמו. כי באמת אין לך דבר המובחר יותר להקדוש ברוך הוא כ"א אהבת ישראל ובהצטרף אהבות פרטי איש ישראל יעשה ממנו בית לשכינה והיה רצוי שירצה הקב"ה שיתן כל איש ישראל חלק אהבתו את ה' לעשות ממנו משכן. אך איך יצויר הדבר לקחת ענין רוחניי היינו אהבת כל איש אשר בלב עמוק. לזאת צוה הקב"ה שיתן כל אחד נדבה חפץ גשמי. ובזה יהי' נותן חלק אהבתו את ה'. כי אם יתן איש דבר שאהבתו אליו חזקה כמו כסף וזהב וכדומה. נמצא שהוא נותן עם החפץ ההוא חלק אהבתו שיש לו על החפץ. והזאת מורה שאהבת ה' יותר גדולה אצלו ועודפת על אהבת החפץ. כי לולא כן לא היו נותנו. וזהו מה שאמר שלמה עליו השלום בדרך שאלה ותשובה אפריון עשה לו המלך שלמה וגו'. ולמה בחר בדברים פחותים כסף וזהב אשר מאפס ותוהו נחשבו לו. יותר היה לו לבחור באורות עליונים לאהל ולמשכן. ועל זה אמר לא בחר ה' באלה כ"א בעבור שתוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים. כלומר לא מפני שהקדוש ברוך הוא אוהב כסף וזהב רק מחמת שהבריות אוהבים אותם. ובתתם מהם נדבה האהבה עמם תנתן. וזהו דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי. כלומר עיקר התרומה מה שיש צורך בה לעשות משכן לכבודו ית' הוא רק נדבת הלב ורצון הטוב של ישראל. אמנם וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וגו'. כלומר והתרומה היקרה הזאת תוכלו לקחת מהם ע"י אשר תקחו מאתם ענינים גשמיים זהב וכסף. אשר ע"כ הפליג הכתוב כ"כ לספר בשבח המתנדבים ומרילתם כמ"ש ויבואו האנשים על הנשים. כי איש את רעהו ידחקון כלם מגישי מנחה בצדקה כלב שמח וברוח נכון. אחרי אשר כל יקרת המשכן וחביבותו בעיני ה' הי' מסבת תוכו רצוף אהבה. היה מהצורך שיתנדבו רק הדברים העצמיים שהיו ראוים

פירוש לתורת אלהים

אשר תקחו מאתם און דאס איז די תרומה וואס איר זאלט ביי זייא נעמען זהב גאלד וכסף און זילבער ונחושת און קופער: (ד) ותכלת און בלאהע וואל וארגמן און רויטע וואל ותולעת שני און רויטין זייד שש און ליינען פאדים ועזים און האר פון ציגען: (ה) יעורות און פעל אילם פון ווידער וואס דיא פעל

לקוטים על התורה

פאר זיין טובה וועגין, דריבער האט גאט גיזאגט אגוטע נעמונג האב איך אייך גיגעבין, ניט אגוטע געבונג, ווארום איר גיט מיר גאר ניט, נאר איר נעמט פון מיר, ביי דיא נדבות פון משכן איז גיוועזן ביידע צו זאמען עס האט אויסגיזעהן די יודין גיבען נדבות צום משכן, זייא האבין אבער מער פארדינט, דער פארדינסט איז גיוועזן וואס זייא האבין גענומען גאט צו זיך. פון די נדבות האט מען געמאכט אמשכן און גאט האט גערוהט צווישען זיי, קיין גרעסער גליק האבין יודין ניט געדארפט, ווי גאט זאל זיין מיט זיי, דריבער האט גאט גיזאגט ויקחו לי תרומה. דיא יודין וועלין מיך נעמען צו זיך מיט זייערע נדבות וואס זיי וועלין אפשיידין אויף דעם משכן:

מאדמים ועורת תחשים ועצי
שטים: ו שמן למאר בשמים
לשמן המשחה ולקטרת הסמים:
ז אבני־שהם ואבני מלאים

דדכרי מסמקי ומשכי
ססגונא ואעי שיטין:
ו משחא לאנהורא
בוסמיא למשח דרבותא
ולקטורת בוסמיא:
ז אבני בורלא ואבני
אשלמותא לשקעא

תו"א תחשים. שבת כח:

רשב"ם

(ו) לשמן המשחה. מפורש בכי תשא: ולקטרת הסמים. כלומר לצורך קטרת הביאו סמים כדכתיב בקטרת קח לך סמים בכי תשא: (ז) מלאים. שהאבן ממלא עומק המשבצות כעין אבני הטבעות:

בעל הטורים

(ו) שמן למאר. חסר דלאו לאורה הוא צריך וי"ג דברים נמנו כאן וכן יש י"ג מיני מלבושים ביחזקאל ואלבשך תחש וגו' ואעדך עדי וגו' וכשחטאו ישראל בעגל אבדו י"ג מלבושים כדכתיב ויתנצלו בני ישראל את עדים ובזכות אלו י"ג מינים שהתנדבו חזרו להם י"ג:

שפתי חכמים

שעורות של עזים וכתב עזים במקום נוצה של עזים מפני שטוו אותם מן העזים עצמן: י דאלו נתחלת ברייתן הל"ל אדומים: ב ותחש דיחזקאל מין חיה טמאה היא וקלא אילן שמו כמ"ש בגמרא פרק ב"מ: ל (מהר"ן) פי' מדכתיב בישעיה אתן במדבר ארז שטה וגו'. משמע דלעתיד יהיה אבל עכשיו לא: מ דק"ל למאור ל"ל לכך פי' שמן זית זך שהיה ש.ן זה משונה מאחר שמנים כמו שמפורש מגרגרו בראש הזית וע"ק ולמה היה זה השמן שמדליקין בו הנרות משונה מאחר שמנים ומתרץ להעלות נר תמיד שיוכל להעלות תמיד שלא יכבו: נ פירוש משום שהבשמים של שמן המשחה אינה סתם בשמים אלא בשמים מיוחדים שהם מר דרור וכו' אלא שהכתוב קצר וכתב לשמן המשחה סתם והרא"ם האריך ע"ש: ס כלומר ששם מפורש שצריכים להקטיר ערב ובקר כי הסמים עצמן אינם מפורשין בואתה תצוה אלא בכי תשא. הרא"ם האריך בפירושו ע"ש:

רש"י

(ה) מאדמים. צבועות היו אדום לאחר עבודן: תחשים. (שבת כח) מין חיה ולא היתה אלא לשעה והרבה גוונים היו לה לכך מתרגם ססגונא ששש ומתפאר בגוונין שלו: ועצי שטים. ומאין היו להם ל במדבר פירש רבי תנחומא יעקב אבינו צפה ברוח הקודש שעתידין ישראל לבנות משכן במדבר והביא ארזים למצרים ונטעם וצוה לבניו ליטלם עמהם כשיצאו ממצרים: (ו) שמן למאור. שמן זית זך מ להעלות נר תמיד: בשמים לשמן המשחה. שנעשה למשוח כלי נ המשכן והמשכן לקדשו והוצרכו לו בשמים כמו שמפירש בכי תשא: ולקטרת הסמים. שהיו מקטירין בכל ערב ובקר כמו שמפירש בואתה תצוה ס ולשון קטרת העלאת קיטור ותמרות עשן: (ז) אבני שהם. שתים הוצרכו שם לצורך האפוד האמור בואתה תצוה: מלאים. על שם שעושין להם בזהב מושב

עניני תרומת המשכן

למלאכת המשכן ולכל כליו ולא שיתנו מעות לקנות בהם הדברים צריכים. יען כי הדברים ההם שנתנו היו נושאים אהבת ישראל לאביהם שבשמים בכלי טהור בית ה'. ולכן הי' מהצורך אשר הדברים בעצמם שהתנדבו ישראל באש אהבתם יאירו ויזהירו לטנס ברק סרכבת המשכן. ולא שיתנו מין אחד להחליפו לקחת תמורו דבר אחר:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ה) ועצי שטים. נוטריקון "שלום "טובה "ישועה "מחילה ובמדבר היו שם יערים גדולים שנטלו משם אותן עצים הקרוים שטים דכתיב וישב ישראל בשטים וכן וישלח יהושע בן נון מן השטים וע"ש היער נקרא המקום שטים ווש"ה אתן במדבר ארז שטה והדס והוא עץ קל מאד והלק ותדע שהוא קל שהרי מ"ח קרשים ואדניהם ל' ועמודים ואדני החצר וט' עמודי המשכן וחמש של מסך ד' של פרכת ויתדותם ואדניהם כל זה מושכין שמנה בקר שנתנו לבני מררי כמו שמפורש בפרשת נשא ואע"פ שהקרשים גבהן עשר ורחבן אמה וחצי ועביין אמה א"א ש"מ כי עץ קל מאד ודומה לעץ שקורין מדר"א בלע"ז ורש"י ז"ל פירש שהקרשים היו מנטיעות שנטע יעקב בבואו למצרים וכשיצאו נשאום עמהם ועשו מהם קרשים והו שיסד הפייט וכו' ועוד איתא במדרש שהבריח התיכון היה ממקלו של יעקב כד"א כי במקלי עברתי את הירדן הזה והביאו למצרים וכשיצאו העלוהו עמו:

(ו) שמן למאור. תימה שכל הפרשה בצרכי בנין חוץ מפסוק זה שהוא צורך שלחן גבוה ואינו אומר חטים ללחם הפנים וכבשים לתמידין ועצים למערכה וי"ל ששלשתן צורך בנין הן שמן המשחה שבו נמשחו ונתקדשו כל כלי המשכן וקטרת נמי שכן דרך מלכים שמבשמין להם הבית קודם שיכנסו לתוכה וכל שכן לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וכן מצינו שעל ידי הקטרת שכינה נראית דכתיב וכסה ענן הקטרת וכתיב כי בענן אראה ושמן למאור שכן דרך המלכים להדליק נר לפניהם קודם שיכנסו לבית ואף על גב דלאו לאור הוא צריך מכל מקום הוא כבוד של מעלה:

(ז) אבני שהם. לצורך אפוד וחשן כיצד אבני שהם לאפוד ולקחת את שתי אבני שהם וכתיב ושמת את שתי האבנים על כתפות האפוד ואבני מלואים לחשן כדכתיב ומלאת בו מלואת אבן וגו' וכי האי גונא מצינו הרבה מקראות

ענין חושן ואפוד

(ז) אבני שוהם ואבני מלואים לאפוד ולחשן. כתיב בזוהר (איסרא לט') רבי יהודה פתח והנשיאים הביאו את אבני השהם ואת אבני המלואים לאפוד ולחשן מ"ש דמלין אלין אקריבו נשיאים ולא בר נש אחרא והא כתיב כל נדיב לב יביאה את

פירוש לתורת אלהים

זענען רויט געפארבט ועורות און פעל פון אזוי אחיה וואס זיא האט אין זיך עטליכע ערלייא פארבין ועצי שטים און טענען האלץ: (ו) שמן איר זאלט נעמען קלארין און לויטערין אייל פון אייל־בירט עס זאל זיין אויף נר תמיד עס זאל ברענען אין דער מנורה בשמים איר זאלט נעמען בשמים צו געבין אין די אייל וואס וועט זיין צו זאלבין די כלים פון דעם משכן און דעב משכן אליין ער זאל הייליג זיין ולקטורת און פון די בשמים זאל מען רייכערין אין משכן אלע אבינט און אין דר פריה: (ז) אבני איר זאלט נעמען צוויא אבנים טובות וואס ווערט גערופען שוהם ואבני און איר זאלט

באיפודא ובחושנא: לאפד ולחשן: ח ועשו לי מקדש

ח ויעבדון קדמי מקדש

הו"א ועשו לי מקדש. עירובין ב יבמות סב שבועות טז:

רשב"ם

(ח) מקדש. לשון מועד שמתקדש ומזדמן אליהם לדבר מוכן כדכתיב ונודעתי שמה לבני ישראל:

רש"י

כמין גומא ונותנין האבן שם למלאות הגומא קרויים אבני מלואים ומקום המושב קרוי משבצות: לאפד ולחשן. אבני השהם לאפוד ואבני המלואים לחשן ע והחשן והאפוד מפורשים בואתה תצוה והם מיני תכשיט: (ח) ועשו לי מקדש. ועשו פ לשמי בית קדושה:

שפתי חכמים

ע שלא תאמר אבני שוהם ואבני מלואים לאפוד וכן לחשן הוצרך רש"י לפרש כן וכתב הרא"ם שאע"פ שהיו אבני שוהם גם בחשן כיון שמלת מלואים כוללת כל אבני החשן הנה גם השהם בכלל אם כן לא אמר אבני שהם רק בעבור אותם אבני שהם שבאפוד לבד: פ דק"ל למה כתיב לי הא בתחלה נמי של הקב"ה הוא ומתרץ ועשו לשמי והוסיף מלת בית לא איזה דבר מקודש שיהיה

דעת זקנים מבעלי התוספות

שהפרש"י המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ ועוד אתה מוצא אבני שהם לצורך החושן דכתיב והטור הרביעי תרשיש שהם:

ענין ח"שן ואפ

תרומות ה' זכתיב ואבני שהם ואבני מלואים לאפוד ול' בן. אלא אמר הקדוש ברוך הוא אף על גב דכולהו תליא בההוא נדבה סליקו אלו אבנים לנשיאים. מ"ט בגין דעל' לבא דכהנא אשתכח אמר הקדוש ברוך הוא ליתו נשיאים דלבייהו גס כהו ייתין אלין אבנין דאינון משתכחו על לבא ויתכפר עלייהו מגסות לבייהו וכתיב והיה על לב אהרן בבואו לפני ה' ועל דא והנשיאים הביאו את אבני השהם ואבני מלואים לכפר עלייהו:

פירוש לתורת אלהים

נעמען צוועלף אנדערע אבנים טובות וואס זייא זענען אויס גירעכינט מיט זייערע נעמען אין פרשת ואתה תצוה די שטיינער רופט דער פסוק אבני מלואים לאפוד דיא אבני שוהם האט מען בדארפט צו דעם אפוד ולחושן און דיא אבני מלואים האט מען בדארפט צו דעם חושן: (ח) ועשו לי און פון דער תרומה וואס זייא וועלין אפ שיידין זאלין זיי מאכין דעם משכן און איך

לקוטים על התורה

(ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. דער מדרש זאגט ווען גאט האט גיזאגט צו משה זאג צו די יודין זיי זאלין מאכין פון מיינעטוועגין אמשכן ווייל איך וויל רוהען צווישען זיי, האבין די מלאכים גיזאגט פאר גאט רבונו של עולם צו וואס ווילסטו אראפנידערין צו דיא מענטשין וואס וואהנען אונטען, עס איז פאר דיר מער כבוד דו זאלסט רוהען הויבין אין הימעל צווישען אונז, האט גאט גיזאגט צו די מלאכים, אזוי ווי איר לעבט אז איך וואלט געדארפט טאהן ווי איר זאגט, נאר אז איך וועל וואהנען אונטען ביי די יודין וועט מיין לויב זיין פוהל אויף די גאנצע וועלט, ווייל די מלאכים פון די צייט וואס זיי זענען בשאפין גיווארין ביז אייביג, ווערין זייא ניט גיענדערט, ביי זייא איז קיין קראנקייט, זיי זענען ניט הונגעריג און ניט דארשטיג, און די אלע זאכין וואס אמענטש דארף, דארפין זיי ניט, האבין זיי גאר ניט אויף וואס צו לויבין גאט, איז נאר זייער געזאנג פאר גאט איין מאהל אין טאג אדער איין מאהל אין וואך אדער איין מאהל אין חדש [ווי די גמרא זאגט אין די מסכת חולין פרק גיד הנשה], אבער ביי די מענטשין אז זייא נעמען טרינקען אדער זיי נעמען עסין לויבין זיי גאט מיט פארשידענע ברכות אויף די פארשידענע עסינווארג וואס זיי עסין און טרינקען, גיט אים גאט אמלבוש מאכט ער אברכה, פון די צייט וואס דער מענטש מאכט-אויף דיא אויגין אין דער פריה ביז ער מאכט זיי צו, ווען ער גייט שלאפין, האט ער נאר צו זאגין ברכות און לויב צו גאט, דריבער האט גאט גיזאגט צו די מלאכים ווייל מיין לויב וועט זיין ביי די יודין זייער פיל, דאס הייסט איר דארפט ניט נייטיג מיין הילף, איר זענט בשאפין אן אפעלער אויף

משלי חכמים

(ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. גאט האט גיזאגט צו משה זאג צו די יודין זיי זאלין מאכין פון מיינעטוועגין אהיילינע שטוב וועל איך רוהען צווישען זיי אין דעם בית המקדש, איז דאך אקשיא צו וואס דארף הקדוש ברוך הוא די יודין זאלין מאכין פון זיינעטוועגין אמשכן, אז הקב"ה וויל האבין אמשכן קען ער דאך זאגין מיט זיין ווארט וועט ווערין אמשכן, אזוי ווי ער האט די גאנצע וועלט בשאפין מיט איין ווארט, נאר מיט דעם משל וועלין מיר וויסען דעם תירוץ, עס איז אמאהל געבליבען איתום אן פאטער און מוטער, און זיינע עלטערין זענען גיוועזן פון אשיינע פאמיליע, דער יתום איז געעדעוועט גיווארין ביי זיינע קרובים וואס זענען אלע גיוועזן בעלי מלאכות, אטייל פון זייא זענען גיוועזן שניידערס, גאלד ארבעטער, דער יתום האט אויפגעוואקסין אגרויסער למדן און זייער שיין, און מיט פיל טייערע און גוטע מעלות, אגרויסער גביר האט אמאהל גיזעהן דעם בחור איז ער אים גיפעלין ער זאל אים נעמען פאר אאיידים, דער גביר האט אים צו גיזאגט

מצות השם

(לה) [עשה לח] לבנות בית הבחירה בכניסתם לארץ שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם:

(ח) ועשו לי מקדש. עס איז אמצוה מען זאל באהען אבית המקדש, ווי גאט האט גיזאגט צו משה די יודין זאלין מאכין פון מיינעטוועגין אמקדש, און מען מוז מאכין די אלע כלים וואס דארפין זיין אין בית המקדש, אמזבח צו מקריב זיין אויף אים קרבנות, און אמזבח צו רייכערין אויף אים קטורת, און אמנורה, און אטיש וואס אויף אים זאל ליגען דער לחם הפנים, און דער ארון מיט די לוחות וואס דארף שטיין אין קדשי קדשים, און נאך כלים וואס האט געדארפט זיין אין בית המקדש, נאר טאמער וועלין מיר פרעגין ווי אזוי קען דאס זיין הקדוש ברוך הוא וואס זיין כבוד איז פוהל אויף די גאנצע וועלט, זאל זאגין אז ער וועט רוהען אין משכן אדער אין בית המקדש, דריבער האט גאט גיזאגט צו משה ושכנתי בתוכם. איך וועל רוהען אין זיי, אין די יודין וועל איך רוהען, און צו שלמה המלך האט אויך גאט גיזאגט איך וועל רוהען אין די יודין האט גאט געמיינט מען זאל מאכין אמקדש, אין דעם מקדש וועלין אלע יודין קומען און בעטין ביי גאט אויף אלע זאכין וואס זיי וועלין דארפין, וויא שלמה המלך האט גיזאגט [אין ספר מלכים א קפיטול ח] און אויב איינער וועט זינדיגען וועט ער

וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם: ט כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ אֵת תַּבְנִית

וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי בֵּינֵיהוֹן: ט כְּכֹל דִּי אֲנָא מַחְזֵי יָתָךְ יַת דְּמוּת מַשְׁכְּנָא

תו"א ככל אשר אני מראה. סנהדרין יו: שבועות טו מנחות כט:

רשב"ם

(ט) ככל אשר אני מראה. ככל מראיית של כלים ושל בנינים הראה לו ה' למשה כמו שמצינו ביחזקאל בבנין ב' שהראהו בבבל בכל מראות אלקים וגם בדיבור הראה לו ופי' לו כמה שכתוב וכן מוכיח לפנינו ככל אשר אתה מראה בהר אם בדבור לבד

בעל הטורים

(ח) ושכנתי. רמז נבית ראשון ושכן ת"י שנים וכן ואתה קדוש יושב תהלות ישראל קדוש עולה ת"י שמנין קדוש היה תהלות בישראל ויש בו אותיות ושני ת"כ רמז לת"כ שנים של בית שני: (ט) מראה. בגימטריא גבריאל מלמד שהיה חגור כמין פסיקיא של עור ומראה למשה תבנית המשכן ותבנית כל כליו: וכן תעשו. ב' הכא ואידך וכן תעשו דגדעון שזכות אלו הכלים עמד לגדעון וכן כל מעשה דגדעון היה כנגד עבודת המשכן וכליו. נתן הלפידים בכדים להזכיר זכות אלו הכלים. וכראש האשמורה התיכונה להזכיר זכות עבודת המקדש שאז היו תורמין את המזבח

שפתי חכמים

כי שם מקדש בכל מקום לא ימלא כי אם על הבית המקודש: צ דעת רש"י שלא תאמר ככל אשר אני מראה אותך בשעת עשיית

רש"י

(ט) ככל אשר אני מראה אותך. (מנחות כט) כאן את תבנית צ המשכן. המקרא הזה מחובר למקרא שלמעלה

ענין המנורה והארון

(ט) ככל אשר אני מראה אותך וגו'. הנה אם יראה לצורף כף אחת מלאכת ציור ורקמה אף שלא עשה כיוצא בה מימיו. עכ"ז לגודל בקיאותו במלאכה יעשה כמוה. אבל אם לא יראה כף של זהב ממש כ"א תבנית כף מצוייר ולא בדבר הנתפש ביד שלא תשתקע הצורה הנראית בה בלב הרואה כאשר בהיות לפניו כלי ממשיי בעל הצורה ההיא. וכן אלו יצייר יראה האדם לבת אם עשויה ציורים וכפתורים ופרחים. שלא תתחקה בלב הרואה אותם לעשות כיוצא בה כאשר בראותו אותה בגשם קשה שנתון לפניו. ואם יבא לעשותם יטעה בפחות ויתר בציוריה כפתוריה ופרחיה. ויותר מזה יהיה אם גם תבנית הציור הבלתי ממשיי ההוא לא ראהו הצורף כ"א זולתו והוא יגיד לו את אשר יעשה. כי אז לא יצא לצורף כלי אשר ראה תבני' זולתו ולא יעשה כמעשהו. כי המגיד לצורף את אשר ראה יפחות ויעדיף בלל מה מתכונת הצורה. וגם מאשר יאמר אליו ישמיט הצורף. כי לא ידע זולתי ע"פ המגיד. וגם אשר הגיד לו לא ראה הצורה ההיא כי אם בדבר בלתי ממשיי. הבלתי נתפס ומצטייר בשכלו להגיד לצורף. וכבן לא יבצר מהתחמץ לבב אנוש באמרו היתכן כי בהראותו ית' אל משה תבנית מנורה משכן וכלים כי לא ראה עצמותם בדבר גשמי רק תבנית של אש. ובצלאל במלאכתו לא ידע ציורי הדברים זולתי ע"פ הגדתו של משה. ואיך יוכל עשות ממש כאשר הראה הקב"ה למשה. ע"כ הבטיחו הוא ית' ואמר ככל אשר אני מראה אותך. כלומר שאני מראה אותך ולא את עושה המלאכה. וגם את תבנית וגו' ולא כלים ממשיים לתפוש הציורים. אף על פי כן אני מבטיחך שכן תעשו ממש בלי פחת וייתור. כאלו הם בעצמם ראו ציורם בדבר ממשיי:

לקוטים על התורה

אייביג. אָבֶער די יוּדִין דַארְפִין אַלֶע מִנוּט מֵיין הִילְף. דְרִיבֶּער מוּז אִיךְ וואהְנֶען נֶעבִין זֵיי:

(ט) כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ וגו'. דֶער ילקוט ראובני שְׁרַייבְּט דֶער מִנְהָג אִיז אַז מֶען קְרִייצְט אַחֲתִימָה,

פירוש לתורת אלהים

וֶועל רוּהֶען צְווִישֶׁען זֵיי: (ט) אוּנ דָאס מִשְׁכָּן זָאל גִימַאכְט ווֶערִין כְּכֹל אֲשֶׁר אַזוֹי וִוי אִיךְ וַוייז דִיר דָא אוֹיף דֶעם בַּארְג סִינַי אוֹיס פַייעֶר אֵת תַּבְנִית דָאס

ווֶערְט אוֹיף דִי חֲתִימָה גֶעקְרִיצְט דִי אוֹתִיּוֹת פַאר קֶערְט, אוּנ אַז מֶען חַתְמַת מִיט דִי חֲתִימָה אוֹיף אַפַּאפִּיר אָדֶער אוֹיף אֵיין אַנְדֶער זַאךְ, זֶענֶען דִי אוֹתִיּוֹת אוֹיף דֶעם פַּאפִּיר גְלַייךְ, ווִיעֶן גָאט הָאט גֶעווִייזֶען צוּ משֶׁה ווִי דֶער מִשְׁכָּן זָאל גֶעמַאכְט ווֶערִין, הָאט עֶר אִים אוֹיךְ גֶעווִייזֶען ווִי אַחֲתִימָה, פַארְקֶערְט, אוּנ משֶׁה הָאט נִיט גֶעווּאסְט אַז מֶען הָאט אִים גֶעווִייזֶען פַארְקֶערְט, הָאט עֶר גֶעמֵיינְט אַז דֶער מִשְׁכָּן דַארְף גֶעמַאכְט ווֶערִין ווִי מֶען הָאט אִים גֶעווִייזֶען, אוּנ בְּצַלְאֵל הָאט אִים גִיזָאגְט דֶעם סוֹד אַז דֶער מִשְׁכָּן דַארְף גֶעמַאכְט ווֶערִין פַארְקֶערְט ווִי מֶען הָאט גֶעווִייזֶען צוּ משֶׁה, דְרִיבֶּער הָאט משֶׁה גִיזָאגְט צוּ בְּצַלְאֵל דוּ בִּיזְט גִיוֶועֶן אִין דֶעם שָׁאטֶען פוּן גָאט, אַזוֹי ווִי דֶער שָׁאטֶען אִיז פַארְקֶערְט פוּן דֶעם מֶענְטְשׁ, דִי רֶעכְטֶע הַאנְט פוּן מֶענְטְשׁ אִיז דִי לִינְקֶע פוּן שָׁאטֶען אוּנ דִי לִינְקֶע הַאנְט פוּן מֶענְטְשׁ אִיז דִי רֶעכְטֶע פוּן שָׁאטֶען אַזוֹי ווֵייסְטוּ אַז דֶער מִשְׁכָּן אִיז צוּ מִיר גֶעווִייזֶען גִיוָוארִין פַארְקֶערְט ווִיא עֶר דַארְף גֶעמַאכְט ווֶערִין:

משלי חכמים

צוּ גֶעבִּין פִיל נְדָן אוּנ צוּ בֶּעקְלֵיידִין דִי מַאכְטֶער מִיט טַייעֶרֶע קְלֵיידֶער אוּנ צִירוּנְג, פוּן דִי קְרוֹבִים פוּן דֶעם חָתָן הָאט דֶער מְחוּתָּן פֶערְלַאנְגְט זֵיי זָאלִין אִים מַאכִין אַפַּאר קְלֵיידֶער עֶר זָאל הָאבִּין צוּ דֶעם טָאג פוּן דֶער חֲתוּנָה, דִי קְרוֹבִים זֶענֶען גִיוֶועֶן אָרֶעמֶע לַייט אוּנ הָאבִּין נִיט גִיקֶענְט מַאכִין אַזוֹי אַפַּאר קְלֵיידֶער, זֶענֶען אַלֶע קְרוֹבִים צוּ זַאמֶען גֶעקוּמֶען אִיז בַּייא זֵייא גֶעבְּלִיבֶּען אַ עֵצָה מִיר וֶועלִין צוּ זָאגִין דֶעם מְחוּתָּן דִיא פַּאר קְלֵיידֶער צוּ מַאכִין, נָאר מִיר זֶענֶען דָאךְ דִי גְרֶעסְטֶע שְׁנַיידֶער פוּן שְׁטָאט אוּנ דִי בֶּעסְטֶע גָאלְד אַרְבֶּעטֶער, אוּנ דִי טַייעֶרֶע קְלֵיידֶער אוּנ דִיא טַייעֶרֶע צִירוּנְג ווָאס דֶער מְחוּתָּן ווֶעט מַאכִין פַאר זַיין טָאכְטֶער ווֶעט מֶען דָאךְ אוּנְז גֶעבִּין צוּ אַרְבֶּעטִין פוּן דִי אַרְבֶּעטְס גֶעלְט ווֶעלִין מִיר מַאכִין פַאר דֶעם חָתָן דִי פַּאר קְלֵיידֶער, דָאס זֶעלְבִּיגֶע אִיז גִיוֶועזִין בַּיי דֶעם מִשְׁכָּן, גָאט הָאט גִיווָאלְט וואהְנֶען צְווִישֶׁען דִי יוּדִין, ווִי דֶער מדרש זָאגְט, אַמֶלֶךְ הָאט גֶעהַאט אַ אֵיינְצִיגֶע טָאכְטֶער הָאט עֶר זִיא חֲתוּנָה גֶעמַאכְט מִיט אַזוּהְן פוּן אַמֶלֶךְ, נָאךְ דֶער חֲתוּנָה הָאט דֶער מַאן גֶעווָאלְט נֶעמֶען זַיין

מצות השם

בְּרֵיינְגֶען אַקָרְבָּן אִין דֶעם בֵּית הַמִקְדָּשׁ ווֶעט גָאט אִים מוֹחֵל זַיין דִי עֲבֵירוֹת ווָאס עֶר הָאט גִיטָאהְן, אוּנ ווַייל אִין בֵּית הַמִקְדָּשׁ ווֶעלִין זַיין אַלֶע תְּפִלוֹת אוּנ קָרְבָּנוֹת פוּן אַלֶע יוּדִין, דְרִיבֶּער ווֶעט דֶער בֵּית הַמִקְדָּשׁ אִינְווֵייניג גֶעהֵיילִיגְט ווֶערִין, אוּנ דִי יוּדִין ווֶעלִין גֶעהֵיילִיגְט ווֶערִין, ווֶוען דִי יוּדִין ווֶעלִין הִיטֶען דִי תּוֹרָה אוּנ מִצְוֹת ווָאס גָאט הָאט זֵייא גִיבָּאטִין, ווֶעט זִיךְ בַּהֶעפְטִין דִי הֵיילִיגְקֵייט פוּן גָאט מִיט דִי הֵיילִיגְקֵייט פוּן בֵּית הַמִקְדָּשׁ אוּנ מִיט דִי הֵיילִיגְקֵייט פוּן דִי יוּדִין, דָאס מֵיינְט מֶען גָאט ווֶעט רוּהֶען אִין מִקְדָּשׁ אוּנ אוֹיף דִי יוּדִין, אוּנ ווֶוען דִי יוּדִין הָאבִּין אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ הִיטֶען תּוֹרָה אוּנ מִצְוֹת, אִיז אַוֶועק גֶעגַאנְגֶען פוּן זֵיי זַייעֶר הֵיילִיגְקֵייט, אוּנ אַז זֵיי זֶענֶען גֶעקוּמֶען אִין בֵּית הַמִקְדָּשׁ

וית דמות כל מנוהי וכן תעבדון: י ויעבדון ארונא דאעי שיטין תרתין

הַמִּשְׁכָּן וְאֵת תַּבְנִית כָּל־כֵּלָיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ: ס י וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי

ת״א ועשו ארון. יומא ג פב סוכה ס:

בעל הטורים

מסיח העבודה הראשונה שהיו עושים בהם כיום: (י) ועשו ארון. בכולם כתיב ועשית חוץ מבארון דכתיב ועשו שכל הכלים עשה מצינו שעשה התחלה משכן ואח״כ כלים ארון ומנורה ושלחן. שהיכן יכניס את הארון והשלחן כל זמן

רשב״ם

היה אומר אשר אתה מראה למה הוצרך לומר בהר: (י) ועשו ארון עצי שטים. לפי שהוא דבוק ארון של שטים נקוד חטף פת״ח. ואע״פ שבמעשה בצלאל

רש״י

הימנו ועשו לי מקדש ככל אשר אני מראה אותך: וכן תעשו (סנהדרין טז שבועות יד) לדורות אם יאבד אחד מן הכלים או כשתעשו לי כלי בית עולמים כגון שולחנות ומנורות וכיורות ומכונות שעשה שלמה כתבנית אלו תעשו אותם (תוספתא שבת לח) ואם לא היה המקרא מחובר למעלה הימנו לא היה לו לכתוב וכן תעשו אלא כן תעשו והיה מדבר על עשיית אהל מועד וכליו: (י) ועשו ארון. כמין ארונות שעושים בלא רגלים עשוים כמין ארגז שקורין אישקרי״ן (שריין פראנק) יושב על שוליו:

שפתי חכמים

המשכן אלא אשר אני מראה אותך כאן דאל״כ אראך מבע״ל:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(י) ועשו ארון. בכלהו כתיב ועשית וכאן כתיב ועשו לפי שהכל חייבין להתעסק בו מפני כבוד התורה שבתוכו וק״ו לתלמידי חכמים שבני עירם מצווים לעשות מלאכתן כדי לכבדם והכי איתא ביומא פרק בא לו ועשו ארון מכאן שת״ח וכו׳ סבית ומבחוץ תצפנו. אמר רבא כל ת״ח שאין תוכו כברו אינו ת״ח נגזר צוה הקדוש ב״ה להתעסק בו כדי שיהו כלן מקבלין שכר התורה המונחת בו שם:

ענין המנורה והארון

(י) ועשו ארון עצי שטים וגו׳. בכל הכלים נאמר ועשית. ועשית כפרת. ועשית שלחן. ועשית מנורת. וכאן כתיב ועשו. ודרשו רז״ל בזה אמר רבי יהודה בר שלום אמר הקב״ה יבואו הכל ויעסקו בארון כדי שיזכו הכל בתורה והעסק הזה הוא שיתנדבו כלן בארון. ומפני שהתורה היא ראשית לכך קדם הארון לשאר כלים. ומה שנקרא ארון הוא מלשון אורה. על שהתורה שבתוכו נקראת אור. והרב כ״י כתב לפי שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה. ללומדיה לא נאמר. אלא. למחזיקים בה. רמז למחזיקים ידי לומדי תורה. ובהיות שלא כל אדם מוכן ללמוד תורה אבל יש לו בכל אדם שיוכל להיות שיהיה חלקו בתורה. כי אף אם אינו מוכן ללמוד מ״מ יכול הוא להחזיק ידי לומדיה ונחשב לו כאלו הוא למדה. כיששכר וזבולן. לכך נאמר ועשו ארון בלי שטים כי מלד היות בארון העץ המרמז על כי עץ חיים היא למחזיקים בה ע״כ הכל יכולין לעשותה לכך נאמר ועשו כי זה דבר בהכל יכולין לעשותו. ואח״כ אמר ולפית יותו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו. בעשיית עלי שטים אמר ועשו ובצפוי הזהב

פירוש לתורת אלהים

גישטאלט פון דעם מִשְׁכָּן וְאֵת תַּבְנִית אונ דאס גישטאלט פון אלע זיינע כֵּלִים וְכֵן תַּעֲשׂוּ אונ אז עס זאָלט עפּיס פאר לאָרין ווערין פון דיא כלים אדער אז איר וועט באהעון א בית המקדש זאָלט איר אזעלכע כלים מאכין אזוי וויא דיא כלים וואס איך ווייז דיר דא אויף דעם בארג: (י) וְעָשׂוּ אונ זיי זאָלין מאכין אקאסטען פון טענען האלץ

לקוטים על התורה

(י) וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים וגו׳. ביי אלע כלים האט גאט גיזאגט צו משה דו זאָלסט מאכין, אונ ביי דעם ארון האט גאט גיזאגט צו משה זיי זאָלין מאכין דעם ארון, ווייל אין דעם ארון זענען גילעגין די לוחות אונ די ספר תורה אונ צו די ספר תורה גיהערין אלע יודין, אונ דריבער איז גיוועזן דער ארון מיט געבראכענע איילין, צוויי איילינ מיט אהאלבע די לייננ פון ארון אונ איין אייל מיט אהאלבע די ברייט אונ איין אייל מיט אהאלבע די הייך, צו ווייזין אז די תורה קען מען נאר לערנען אז מען האט אצובראכין

הארץ, ניט דער מענטש וואס איז גרוים ביי זיך, ווי די גמרא זאגט פאר וואס איז די תורה געגליכען צו וואסער, אזוי ווי וואסער לויפין נאר אין די נידעריגע ערטער, אזוי די תורה לויפט נאר צו די מענטשין וואס זענען נידעריג ביי זיך, דער ספר כלי יקר שרייבט דריבער שטייט ביי דעם ארון וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים, ווייל אין די תורה קענען אלע יודין האבין אחלק, אפילו דער עם הארץ וואס קען ניט לערנען קען אויך האבין אחלק אין די תורה, דהיינו ער וועט געבין פרנסה צו תלמידי חכמים וואס לערנען תורה, וועט ער האבין אחלק אין זייער תורה, ווי דער פסוק זאגט עץ חיים היא למחזיקים בה. די תורה איז אבוים פון לעבין צו די מענטשין וואס האלטין זיא, אפילו זיי לערנען נים נאר ניי [illegible] די תורה איין אנדערער זאל לערנען, דריבער זאגט דער פסוק ארון עצי שטים. דער ארון זאל זיין געמאכט פון [illegible] האלץ, צו ווייזין אז די תורה איז [illegible] בוים פון לעבין, דריבער שטייט וְעָשׂוּ. זיי זאָלין

משלי חכמים

[illegible] אונ באוין מיט איר אין זיין לאנד, האט דער מלך גיזאגט [illegible] זאל [illegible], די טאכטער איז ביי מיר א איינציגע, [illegible] זאל זיא ביי דיר צוריק נעמען, איך האב זיא דאך איין [illegible] דיר גיגעבין [illegible], איך זאל דיר [illegible] שיקין מיט איר, קען איך ניט זיין אן איר, נאר איך וועל מיט אייך מיט ארין, וואו איר וועט וואהנען וועט איר דארפין מאכין פאר מיר אקליינע שטיבעלע וועל איך וואהנען מיט אייך, דאס זעלבינע איז גיוועזן מיט די תורה, נאט האט גיגעבין די תורה צו משה ער זאל זיא געבין צו די יודין, איידער משה איז אראפ געגאנגען מיט די תורה אויף דיא ערד, האט גאט גיזאגט, וואס זאל איצט זיין, איך זאל ביי דיר די תורה צוריק נעמען, איך האב זיא דיר אליין מוחל גיגעבין, דו זאלסט נעמען די תורה אונ מיט

מצות השם

מיט תפלה, איז זייער תפלה ניט גיוועזן הייליג, איז אוועק געגאנגען די הייליגקייט פון בית המקדש אויך, אונ אז די הייליגקייט [illegible] די יודין אונ פון בית המקדש איז אוועק געגאנגען [illegible] וועט זיך בהעפטין דיא הייליגקייט פון גאט, דריבער איז די שכינה אויך אוועק געגאנגען פון בית המקדש אונ פון די יודין, אונ אז דיא שכינה איז אוועק געגאנגען פון בית המקדש, איז דער בית המקדש חרוב געווארין, אונ אז די שכינה איז אוועק

שְׁתַּיִם אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה
וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ:
יא וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר מִבַּיִת

אַמִּין וּפַלְגָּא אָרְכֵּיהּ
וְאַמְּתָא וּפַלְגָּא פּוּתְיֵהּ
וְאַמְּתָא וּפַלְגָּא רוּמֵיהּ:
יא וְתַחֲפֵי יָתֵיהּ דְּהַב דְּכֵי

תו"א אמתים וחצי. סנהדרין נט:

רשב"ם

שאין משכן עשוי אלא בצווי הוצרך תחלה לפרש עשיית הארון והשלחן שבשביל הארון שהוא עיקר של ועשו לי מקדש הוצרך לעשות משכן: (יא) זהב טהור. מזוקק:

בעל הטורים

שלמה כיולא בהן חוץ מארון: ארון. אותיות ארון סיש בה אורן של ישראל ואותיות נורא כי הוא אש אוכלה: ארון בגימטריא זר שכתר תורה עולה על כל הכתרים לכן כתיב ועשית עליו זר זהב ובשלחן כתיב ועשית לו לומר שכתר תורה עולה על שאר הכתרים: אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו. כל מדותיו היו שבורות בחצאי אמות ללמד שכל מי שלומד תורה צריך לשבר ולהשפיל עצמו: ועשו ארון. י' פרשיות מתחילין בעשייה כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם

שפתי חכמים

ע) ואם תאמר מנ"ל לרש"י דלמא לא היה רק אחד והיה מצופה מבית ומחוץ בזהב כדרך שהצורפים עושים (מהר"ן) וי"ל דכפ' זו

רש"י

(יא) מבית ומחוץ תצפנו. (יומא עב) שלשה ארונות עשה בצלאל ב' של זהב וא' של עץ ד' כתלים ושולים לכל אחד ופתוחים מלמעלה. נתן של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ וחפה שפתו העליונה ק בזהב נמצא

ענין המנורה והארון

אמר ולפית כי הכל יכולין להחזיק ידי לומדי התורה הרמוז בעץ אבל אין הכל יכולין לעמוד על הנגלה והנסתר שבתורה הרמוז באמרו מבית ומחוץ תצפנה וכן אין הכל תוכם כברם ומה שנאמר אמתים וחצי ארכו וגו' והיו כל אמות הארון שבורות כדי שכל אדם ידמה בנפשו כאלו הוא חסר ולא בא עד תכלית החכמה.

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יא) וצפית. ראוי היה הארון להיות זהב כולו אלא לפי שיהיה נשא בכתף ויכביד יותר מדאי ואע"ג דאמרי' נושאיו נושא לפי שעה היה וקשיא לי א"כ למה נענש עוזא וצ"ע וכן מצינו במזבח הזהב שצוה הקב"ה לעשות מעצי

ועוד מרמזים האמות שבורות על לב נשבר ונדכה. כמ"ש חז"ל למה נמשלה תורה למים מה מים מניחים מקום גבוה ויורדים למקום נמוך אף דברי תורה מניחים את גסי הרוח ויורדים למי שרוחו שפלה עליו כמי שהוא סייף עיל וסייף נפיק והוא עם ושפל ברך. והרב אה"ח כתב לכך נאמר בארון ועשו לשון רבים לרמז בזה שגופה של תורה אין יכול להתקיים אלא בכללות ישראל [ואיש אחד ישראלי אין יכול בשום אופן לקיים כל התורה. כי יש כמה מצות בתורה שישראל אסור לעשותם. כמו אכילת תרומה

לקוטים על התורה

מאכין, אלע זאלין מאכין דעם ארון, אבער ביי דעם בדעקין דעם ארון מיט גאלד פון אינוועניג און אויסוועניג דאס האט גאט גיזאגט צו משה ועשית. דו זאלסט מאכין וייל לערנען תורה אויסוועניג, דעם פשט פון די תורה, און אינוועניג דאס מיינט מען די סודות פון די תורה, דאס קען שוין ניט יעדער מענטש לערנען, נאר איינציגע מענטשין, דריבער שטייט ועשית. דו זאלסט דאס טאהן, און יעדער יוד וואס וויל לערנען תורה מוז ער זיין ריין ווי גאלד אינוועניג און אויסוועניג, דריבער זאגין ספרי מוסר איידער דער מענטש הייבט אן לערנען תורה מוז ער פריער טאהן תשובה, ער זאל קיין רשע זיין, ווארום צום רשע האט גאט גיזאגט ווי קומסטו צו לערנען מיין תורה, דריבער האט מען בקלעבט דעם ארון מיט גאלד אינוועניג און אויסוועניג, און אויף דעם ארון האט מען געמאכט אדעק דאס איז דער כפורת, צו ווייזין אז די סודות פון די תורה זאלין זיין בדעקט, מען זאל דאס ניט זאגין נאר פאר דעם מענטש וואס מען ווייס אז ער איז א ירא שמים. אויף דעם כפורת זענען גיוועזן צוויי כרובים, קינדער, צו ווייזין דער מענטש זאל זיין ריין פון עבירות ווי א קינד, און די כרובים האבין געוויזען מען זאל זיין פרום צו גאט און גוט צו מענטשין, דריבער האבין זיי פארשפרייט די פליגול אין דערהייך, צו גאט, און מיט דעם פנים האבין זיי געקוקט איינער צום אנדערין ווי ברידער:

פירוש לתורת אלהים

און דיא מאס פון דעם ארון זאל אזוי זיין אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ צווייא איילין מיט א האלבע זיין לענג וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ און אַ אייל מיט א האלבע זיין ברייט וְאַמָּה און אַ אייל מיט א האלבע זיין הויך:
(יא) וְצִפִּיתָ און זאלסט בדעקין דעם ארון מיט ריין גאלד מִבַּיִת וּמִחוּץ פון אונוועניג און פון אויסין

משלי חכמים

איר אראפגיין אויף דיא ערד, קען איך ניט זיין אן די תורה, נאר באלד ווי דו וועסט קומען אויף די ערד זאל מען מאכין פאר מיר אקליינעם וואהנונג, א משכן, און אין דעם וואהנונג וועל איך וואהנען מיט די תורה, די יודין זענען אבער דאמאלס גיוועזן ארעם אין מצות און האבין געזינדיגט מיט דעם עגל, און האבין קיין כח נעהאט צו פארנעמען דיא הייליגקייט פון גאט ער זאל וואהנען צווישען זיי, דריבער האט גאט גיזאגט צו משה זאג צו די יודין זיי זאלין מאכין דעם משכן, מיט זייער ליבשאפט און מיט זייערע נדבות וואס זיי וועלין געבין אויף דעם משכן ער זאל געמאכט ווערין, און דעם גרויסין חשק וואס זייא וועלין האבין אז איך זאל וואהנען ביי זיי, וועלין זיי פארדינען ביי מיר אז איך זאל ביי זיי וואהנען, דאס זאגט דער פסוק ועשו לי מקדש. ווייל די יודין וועלין מאכין פאר מיר דעם מקדש, דריבער ושכנתי בתוכם. וועל איך וואהנען צווישען זייא:

מצות השם

גענאנגען פון די יודין, זענען די יודין פארטריבען גיווארין פון ארץ ישראל. און ווייל די יודין אליין זענען שולדיג אין דעם וואס דער בית המקדש איז חרוב גיווארין, און וואס זיי זענען פארטריבען גיווארין פון ארץ ישראל, דריבער מוזין די יודין שטענדיג טרויערין אויף דעם חורבן בית המקדש, און זיי האבין גישווארין זיי זאלין אן ירושלים ניט פארגעסין, ביז גאט וועט אויף די יודין רחמנות האבין און וועט דערוועקין זייערע הערצער צו תשובה, דאמאלס וועט דער ביהמ"ק גיבאהט ווערין און די יודין וועלין אויסגילייזט ווערין פון גלות און וועלין צוריק קומען אין ארץ ישראל:

וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ וְעָשִׂיתָ עָלָיו זֵר זָהָב
סָבִיב׃ יב וְיָצַקְתָּ לּוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת
זָהָב וְנָתַתָּה עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו
וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הָאֶחָת
וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית׃
יג וְעָשִׂיתָ בַדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ

מִגָּיו וּמִבָּרָא תַּחְפִּינֵיהּ
וְתַעֲבֵיד עֲלוֹהִי דֵּיר דִּדְהַב
סְחוֹר סְחוֹר׃ יב וְתַתִּיךְ
לֵיהּ אַרְבַּע עִזְקָן דִּדְהַב
וְתִתֵּן עַל אַרְבַּע זִוְיָתֵיהּ
וְתַרְתֵּין עִזְקָן עַל סִטְרֵיהּ
חַד וְתַרְתֵּין עִזְקָן עַל
סִטְרֵיהּ תִּנְיָנָא׃
יג וְתַעֲבֵיד אֲרִיחֵי דְּאָעֵי
שִׁטִּין וְתַחֲפֵי יָתְהוֹן

תו"א זר. יומא עב:

רשב"ם

(יב) ויצקת לו. בולטין מגוף הארון ולא מחוברות: ושתי טבעות. מן הארבע טבעות: על צלעו האחת. מצד רחבו שהרי בולטין היו הבדים לצד ההיכל. ובע"כ ארכו של ארון מצפון לדרום והבדים ממזרח למערב:

רש"י

מגופה מבית ומחוץ (פס תנחומא שמות רכה): זר זהב. כמין כתר מוקף לו סביב למעלה משפתו שעשה הארון החילון גבוה מן הפנימי עד שעלה למול עובי הכפורת ולמעלה הימנו מבהו וכשהכפורת שוכב על עובי הכתלים עולה הזר למעלה מכל עובי הכפורת כל שהוא והוא סימן לכתר תורה: (יב) ויצקת. ל' התכה כתרגומו: פעמתיו. כתרגומו זויתיה. ובזוית העליונות סמוך

שפתי חכמים

של עשיית הארון שהיו מונחין בו הלוחות יש בו כל אותיות של אל"ף בי"ת לפי שבלוחות יש כל התורה ולכך רומז בפ' זו האל"ף בי"ת שהוא כל התורה לבד מן הגימ"ל שאין בו ומ"ס אין בו גימ"ל אלא ודאי לא צריך לרמז הג' לפי שהארון עצמו היה ג' א"כ לכן כתב הקרא תצפנו יתירה שא"כ תצפה שפתו העליונה כלו' ג' ארונות היו והי' נותנן זה לתוך זה וממילא הי' מצופה מבית ומבחוץ לבד שפה העליונה ואחר כך היה מצפה את שפתו: ר אבל אי הוה ב' מכאן וב' מכאן לארכו של ארון לא

לכפרת היו נתונים שתים מכאן ושתים מכאן לרחבו של ר ארון והבדים נתונים בהם וארכו של ארון מפסיק בין
הבדים אמתים וחצי בין בד לבד שיהיו שני ב"א הנושאים את הארון מהלכין ביניהם וכן מפירש במנחות בפ' שתי
הלחם: ושתי טבעות על צלעו האחת. הן הן הד' טבעות שבתחלת המקרא ופירש לך היכן היו והוי"ו זו יתירה
היא ופתרונו כמו שתי טבעות ויש לך ליסבה כן ושתי מן הטבעות האלו על צלעו האחת: צלעו. לדו: (יג) בדי.

דעת זקנים מבעלי התוספות

שטים ולחפות בזהב וכן מזבח הנחשת לפי שהיו נושאין בכתף ולא יכבד על הנושאים: ועשית עליו זר זהב. נראה שאינו אלא לנוי כמין כתר והוא רמז לכתר תורה וכן משמע ביומא פרק בא לו שלש זרין הן זר ארון שהוא סי' לכתר התורה וזר השלחן סימן לכתר מלכות וזר המזבח רמז לכתר כהונה כתר כהונה בא אהרן ונטלה כתר מלכות בא דוד ונטלה כתר תורה מונח ועומד וכל מי שרוצה ליטול יבא ויטול:

ענין המנורה והארון

והקרבת קרבנות ולא לכל אדם תבא מצות יבום. ואף לכהן גדול אין שייכות בכל המצות כי אף אם יהיה לו נחלת שדה וכרם פטור מליתן תרומה ומעשר. ועוד כמו אלה. רק כל ישראל בכלל מקיימים כל התורה. זה מקיים המצות השייכים לו וזה מקיים המצות השייכים לו ובצירופם מקיימים כל התרי"ג מצות]:

פירוש לתורת אלהים

ווייניג תְּצַפֶּנּוּ זָאלְסְטוּ אִים בַּדֶעקִין אוּנ דֶער אָרוֹן קוֹדֶשׁ אִיז אַזוֹי גִימַאכְט גִיוָוארִין אַיין אָרוֹן אִיז גִיוֶועזְן פוּן טֶענֶען הָאלְץ אוּנ צְווַיי אֲרוֹנוֹת זֶענֶען גִיוֶועזְן פוּן גָאלְד הָאט מֶען דֶעם הִילְצֶערְנִים אָרוֹן אַרַיין גִיטָאהְן אִין דֶעם יִלְדֶענֶעם אָרוֹן הַקוֹדֶשׁ אוּנ גִילְדֶענִים אָרוֹן הַקוֹדֶשׁ הָאט מֶען אַרַיין גִילֵייגְט אִין דֶעם הִילְצֶערְנִים אָרוֹן קוֹדֶשׁ אוּנ הוֹיבִּין הָאט מֶען צוּ גִידֶעקְט מִיט גָאלְד אִיז דֶער הִילְצֶענֶער אָרוֹן גִיוֶועזְן בַּדֶעקְט אוֹיסִין וַויינִיג אוּנ אִין. וַויינִיג מִיט גָאלְד וְעָשִׂיתָ אוּנ דוּ זָאלְסְט מַאכִין אַרוּם דֶעם אָרוֹן אַגִילְדֶען קְרַיינְדֶעל דְהַיְינוּ דֶער גִילְדֶענֶער אָרוֹן וָואס אִיז גִיוֶועזְן אוֹיסִין וַויינִיג אִיז גִיוֶועזְן הֶעכֶער פוּן דִיא צְווַייא קַאסְטֶענְס וָואס אִין וַויינִיג אִיז דָאס גִיוֶועזְן אַזוֹי וִויא אַקְרַיינְדֶעל אַרוּם דֶעם רוֹן׃ (יב) וְיָצַקְתָּ אוּנ דוּ זָאלְטְסט גִיסִין פוּן דֶעם אָרוֹן וֶועגִין פִיר רִינְגֶען פוּן גָאלְד וְנָתַתָּה אוּנ זָאלְסְט גֶעבִּין דִי רִינְגֶען אוֹיף זַיינֶע פִיר וִוינְקְלֶען אִיז דֶער פָּסוּק מְפוֹרָשׁ וּשְׁתֵּי טַבָּעוֹת צְוַוייא רִינְגֶען פוּן דִיא פִיר זָאלְסְטוּ טָאהְן אוֹיף אַיין זַייט דְהַיְינוּ אִין דֶער בְּרֵייט פוּן דֶעם אָרוֹן זָאל זַיין אַיין רִינְג אִין אַיין וִוינְקֶעל אוּנ דֶעם אַנְדֶערִין רִינְג אִין דֶעם אַנְדֶערִין וִוינְקֶעל וּשְׁתֵּי אוּנ דִי אַנְדֶערֶע צְווַיי רִינְגֶען זָאלִין זַיין עַל צַלְעוֹ אוֹיף דֶער אַנְדֶערֶער זַייט אִין דֶער בְּרֵייט פוּן דֶעם אָרוֹן אִין אִיטְלִיכֶען וִוינְקֶעל זָאל זַיין אַיין רִינְג אוּנ דִיא לֶענְג פוּן דֶעם אָרוֹן אִיז גִיוֶועזְן צְווִישֶׁען דִי רִינְגֶען כְּדֵי אַז צְווַיי מֶענְטְשִׁין זָאלִין זִיךְ קֶענֶען שְׁטֶעלִין אִין דֶער לֶענְג פוּן דֶעם אָרוֹן אוּנ זָאלִין טְרָאגִין דֶעם אָרוֹן בַּייא דִיא שְׁטַאנְגֶען וָואס מֶען וֶועט אַרַיין טָאהְן אִין דִיא רִינְגֶען׃ (יג) וְעָשִׂיתָ אוּנ דוּ זָאלְסְט מַאכִין שְׁטַאנְגֶען (שְׁטֶעקִינְס) פוּן טֶענֶען הָאלְץ וְצִפִּיתָ אוּנ זָאלְסְט

אֹתָם זָהָב׃ יד וְהֵבֵאתָ אֶת־הַבַּדִּים
בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת הָאָרֹן לָשֵׂאת
אֶת־הָאָרֹן בָּהֶם׃ טו בְּטַבְּעֹת
הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים לֹא יָסֻרוּ מִמֶּנּוּ׃
טז וְנָתַתָּ אֶל־הָאָרֹן אֵת הָעֵדֻת אֲשֶׁר
אֶתֵּן אֵלֶיךָ׃ שני יז וְעָשִׂיתָ כַפֹּרֶת זָהָב
טָהוֹר אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכָּהּ וְאַמָּה

דַהֲבָא׃ יד וְתָעֵיל יָת
אֲרִיחַיָא בְּעִזְקָתָא עַל
סִטְרֵי אֲרוֹנָא לְמִטַּל
יָת אֲרוֹנָא בְּהוֹן׃
טו בְּעִזְקַת אֲרוֹנָא יְהוֹן
אֲרִיחַיָא לָא יְעִדּוּן מִנֵּיהּ׃
טז וְתִתֵּן בַּאֲרוֹנָא יָת
סַהֲדוּתָא דִּי אֶתֵּן לָךְ׃
יז וְתַעְבֵּיד כַּפּוּרְתָּא דִּדְהַב
דְּכֵי תַּרְתֵּין אַמִּין וּפַלְגָּא
אוּרְכַּהּ וְאַמְּתָא וּפַלְגָּא

תו"א בטבעת. יומא עב: לא יסרו. שם מכות כב:

רשב"ם

(טז) את העדת. הלוחות שהם עדות וברית בין הקב"ה לישראל ולכך נקראו לוחות הברית: (יז) כפרת. לשון כיסוי: אמתים וחצי ארכה וגו'. כמדת ארכו ורחבו של ארון

רש"י

מוטות: (טו) לא יסרו ממנו. (יומא שם) ש לעולם: (טז) ונתת אל הארון. כמו בארון: העדות. התורה שהיא לעדות ביני וביניכם שצויתי ת אתכם מצות הכתובות בה: (יז) כפרת. כסוי על הארון שהיה פתוח מלמעלה ומניחו עליו כמין דף: אמתים וחצי ארכה. כארכו של ארון ורחבה כרחבו של ארון ומונחת על עובי הכתלים ארבעתן ואע"פ שלא נתן שיעור לעוביה פירשו רבותינו

שפתי חכמים

פי' יכונין שני בני אדם הנושאין ילך זה כלד זה לפי שלא יהיה ביניהם אלא אמה וחצי: ש מדכתיב בתחלה בטבעות הארון יהיו הבדים למה ליה למכתב אחר כך לא יסורו ממנו: ת הקשה הרא"ם דהא בסיפור הקמת המשכן בפרשת פקודי כתיב ויתן את העדות אל הארון ושם פי' את העדות הלוחות ועוד והלא לא נכתב ספר תורה אלא עד סוף הארבעים שנה וכו'.

דעת זקנים מבעלי התוספות

(טו) לא יסירו ממנו. מפני קדושת הארון לא רצה הקב"ה שימשמשו בו להסיר הבדים ולהכניסם בטבעות אבל כשבאין לנושאו מחזיקין בראשי הבדים ונושאין וכשמניחין אותו הולכין להם מיד מחמת אימת הקדושה וה"פ דקרא בטבעות הארון יהיו הבדים שישימם משה ויקבעם שם כדכתיב בפ' ותכל וכשיושמו שם לא יסורו ממנו:
(טז) ונתת אל הארון. אין זה עקר הצווי דהא כתיב למטה ואל הארון תתן את העדות אלא ליתן טעם מפני מה לא יסורו ממנו כדי שלא ימשמשו בו כי צריך ליתן בו את העדות ויהיה קדוש:

ענין הכפורת

(יז) ועשית כפורת זהב טהור וגו'. הכפרת היא כסוי על הארון לכסות התורה והלוחות המונחים בתוכו ולרמז שצריך לכסות סודות התורה שלא לגלותם ברבים כי דברים שכסה עתיק יומין אל תגלה אותם וכמ"ש ונאמן רוח מכסה דבר וכתיב כבוד אלהים הסתר דבר. והיה זר זהב על הכפרת להגיד שהכתר והעטרה האמתית היא בתורה כי היא תכבד את האדם תשים לראשו עטרת פז בהצלחתו. והונחו על הארון שני הכרובים לרמוז שהתורה האלהית נתונה מה' ית' באמצעות השכלים הנבדלים כי המלאכים נקראים כרובים. ולכן היו פורשי כנפים למעלה להודיע כי מן הגבוה מעל גבוה היה השפע התוריי מגיע. וכמו שאמר משה רבינו ע"ה ה' מסיני בא וגו' ואתה מרבבות קדש מימינו אש דת למו. והיו פניהם איש אל אחיו לרמוז היותם כלם אהובים כלם ברורים כמו שאמרו הקדושים עליהם. ואפשר עוד לומר שהיו הכרובים ההם על הארון כדמות שני ילדים קטנים אשר אין בהם כל מום ולא טעמו חטא. הא' בצורת זכר והב' בצורת נקבה. לרמוז וללמד שכל איש ואשה אשר מבני ישראל המה ראוי שמילדותם יתמידו ויכלו ימיהם על תורת האלהים ויהגו בה יומם ולילה אם בקריאתה ואם בקיום מצותיה כי בזה יקנו שלמותם ואשרם. וכזה אמר המשורר במה יזכה נער את ארחו לשמור כדברך כי כאשר יהיו מילדותם נקיים מעון דבקים בתורת ה' יהיו פורשי כנפים למעלה מפני שהמה סוככים בכנפיהם על הכפרת ר"ל דבקים ומעיינים בתורה אשר תחתיו וידבקו בעליונים היושבים ראשונה במלכות עילאה. והיו פניהם איש אל אחיו לרמוז שכל אשר בשם ישראל יכונה ראוי שיהיו ראשונה כנפיו ומחשבתו פרושית למעלה כלומר לעבוד את

פירוש לתורת אלהים

זיי בדעקין מיט גאלד: (יד) וְהֵבֵאתָ און דו זאלסט אריין ברענגען די שטאנגען אין די רינגען אריין עַל צַלְעֹת ביי די זייטין פון דעם ארון לָשֵׂאת צו טראגין דעם ארון בָּהֶם מיט דיא שטאנגען: (טו) בְּטַבְּעֹת די שטאנגען זאלין זיין שטענדיג אין דיא רינגען לֹא יָסֻרוּ מִמֶּנּוּ און זייא זאלין ניט אפ גיטאהן ווערין דאס הייסט מען זאל קיין מאהל ניט ארויס נעמען די בדים פון דעם ארון:

(טז) וְנָתַתָּ און דו זאלסט געבין אין דעם ארון אֵת הָעֵדֻת די תורה וואס איך וועל צו דיר געבין און פאר וואס הייסט דיא תורה עדות ווייל זיא איז איין עדות צווישען מיר און צווישען אייך אז איך האב אייך גיבאטין דיא מצות וואס אין איר שטייט: (יז) וְעָשִׂיתָ און דו זאלסט מאכין א דעק צום ארון אַמָּתַיִם צוויי איילין מיט א האלבין זאל זיין איר לענג וְאַמָּה און אנדער האלבין איילין

מצות השם

(לו) [לאו נח] שלא להוציא בדי הארון (כשאת אותו) שנאמר בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו:
(טו) בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים וגו'. הקדוש ברוך הוא האט גיזאגט צו משה די שטעקינס פון ארון זאלין זיין אייביג אין ארון. מען זאל זיי קיין מאהל פון ארון ניט ארויס נעמען, און אז מען נעמט יא ארויס די שטעקינס פון ארון קומט מען זאל דעם מענטש שלאגין מלקות:

וַחֲצִי רָחְבָּהּ׃ יח וְעָשִׂיתָ שְׁנַיִם
כְּרֻבִים זָהָב מִקְשָׁה תַּעֲשֶׂה אֹתָם
מִשְּׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת׃ יט וַעֲשֵׂה
כְּרוּב אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה וּכְרוּב־
אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה מִן־הַכַּפֹּרֶת

אונקלוס

פּוּתְיַהּ׃ יח וְתַעְבֵּיד תְּרֵין כְּרוּבִין דִּדְהַב נְגִיד תַּעְבֵּיד יָתְהוֹן מִתְּרֵין סִטְרֵי כַּפּוּרְתָּא׃ יט וְעִיבֵיד כְּרוּבָא חַד מִסִּטְרָא מִכָּא וּכְרוּבָא חַד מִסִּטְרָא מִכָּא מִן

הו״א עריבים. חגיגה יג:

בעל הטורים

(יח) שנים כרובים. ופניהם איש אל אחיו כמו שני חברים שנושאין ונותנין בדברי תורה: כרובים. בגימ׳ מראה כבוד כמראה כרביא. כי נער ישראל ואוהבהו: שני כרובים.

רשב״ם

(יח) כרובים. עופות כדכתיב (יחזקאל כח) את כרוב ממשח הסוכך. עוף גדול בעל כנפים. וחכמים פירשו פני תינוק: מקשה. מעובי זהב הכפירת הקישו בקורנס להבליט ממנו כרוב ולא נתחבר שם: (יט) מקצה. מאמצעות גבול רחבו של

רש״י

א שהיה עוביה טפח (סוכה ה): (יח) כרובים. דמות ב פרצוף תינוק להם: מקשה תעשה. שלא תעשם בפני עצמם ותחברם בראשי הכפ״ת לאחר עשייתם כמעשה צורפים שקורין שולדירי״ן אלא הטיל זהב הרבה בתחלת עשיית הכפרת והכה בפטיש ובקורנס באמצע וראשין בולטין למעלה וצייר הכרובים בבליטת קצותיו: מקשה. בטדי״ן בלעז (געהאממערט). כמו (דניאל ה׳ ו׳) דא לדא נקשן: קצות הכפרת. ראשי ג הכפרת: (יט) ועשה כרוב אחד מקצה. שלא תאמר שנים כרובים לכל קצה וקצה לכך הוצרך לפרש כרוב אחד מקצה מזה: מן הכפרת. עצמה תעשה את הכרובים זהו פירושו של מקשה תעשה אותם שלא תעשם בפני עצמם ותחברם לכפרת:

שפתי חכמים

וצ״ל מדכתיב אשר אתן אליך שהוא לשון עתיד והא עשרת הדברות כבר נתן ואף אם נשתברו הלוחות מסתמא היה משה כותבן או היה התפלל שיחזור הלוחות כמו שהיו אלא ודאי על התורה כולה קאי שהוא עתיד לכתוב: א מג״ש דכתיב בפרשת אחרי פני הכפורת וכתיב על פני יצחק וכל פנים לכל הפחות טפח גמ׳: ב מדכתיב כרובים קרינן כרביא פי׳ כנער כי תרגום תינוק הוא רביא וכ״ף של כרובים הוא כ״ף הדמיון: ג שהם קצות האורך ולא קצות הרוחב כי אז יתחייב שיהי׳ אחורי הכרוב הא׳ נגד אהל מועד ואין זה נכון ועוד כי כתיב ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים ואם יהי׳ אחורי הכרוב הא׳

ענין הכפורת

קונהו יתברך בדברים שבינו למקום. וג״כ יהיו פניהם איש אל אחיו לרמוז על אהבת הרעים במה שבינו לחברו. ואמר שנית אל הכפרת יהיו פני הכרובים להגיד כי בב׳ הדברים האלה. ר״ל במצות שבינו למקום ובמצות שבין אדם לחברו בכלם יתנהג כפי התורה אשר בארון ובה יהיה פנותו ומגמתו וגלה עוד בזה שבאמצעות התורה תגיע הנבואה שע״י הארון תהיה ביניהם הנבואה. ולכן כשנגנז הארון נחתמה הנבואה ואין עוד נביא כי באמצעות התורה יזכו לנבואה ולזה לא חלתה נבואה באומה האחרת וזה הוא את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל. והפרוכת היה מבדיל בין הקדש ובין קודש הקדשים. וחוץ לפרוכת היה ההיכל והיה בו ג׳ כלים והם השלחן והמנורה ומזבח הקטרת לרמוז שהשומר התורה והמצות ומקיים אותם לשמה אע״פ שהוא לא יעבוד מפני השכר אבל הקב״ה לא יקפח שכר פעולותיו וג׳ מיני שכר יושפעו עליו מאת בעל החסד והרחמים. הא׳ השכר הגופני העושר והכבוד. כמו שאמר שלמה המלך ע״ה על התורה אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד. וע״ז הי׳ רומז השלחן ועליו לחם הפנים ונאמר בו לחם פנים לפני תמיד. ר״ל שכבוד ועשרו יהי׳ עליו תמיד בהשגחתו ית׳. והשלחן היה זהב טהור לרמז אל העושר והכבוד. והיה על השלחן י״ב חלות לרמוז לי״ב שבטי יה שיזכו בזה או לשנים עשר חדשי השנה שכן יהיה תמיד. או לרמוז לי״ב מזלות שיחייבו כן תמיד ברצות ה׳. הרי לך מבואר שהכלי האחד מן ההיכל שהוא השלחן היה לרמוז המין האחד מהשכר. והשכר הב׳ אשר יתן ה׳ לאוהבי שמו הוא החכמה והמדע. כי אם בתורת ה׳ חפצו יחכם ויבין דבר מתוך דבר ויתגלו לו תעלומות חכמה. שנאמר כי ה׳ יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. ובשמירת מצותיו חכמתו מתקיימת. והמנורה היתה רומזת לזה המין הב׳ מהשכר המתחייב משמירת התורה שהוא שכר נפשיי לפי שנר ה׳ נשמת אדם. והיו שבעת הנרות שבמנורה רומזים אל שבע החכמות שכלם ימלאו בתורת האלהים. והיו הנרות כלם פונות אל הנר האמצעי הנקרא נר מערבי והוא היה פונה אל קדש הקדשים לרמוז שהחכמה האמתית היא אשר תסכים עם שרשי התורה שהיתה בארון והיתה המנורה זהב כולה. להורות על מעלת החכמה וקיומה לעד שלא ימלאו בה דעות זרות ובלתי מסכימות אל הדת כי היא כנה זהב טהור. ולזה היה מעריך אותם אהרן ובניו מערב עד בקר לפני ה׳ לרמוז שהם ילמדו את העם להועיל כי הם אנשי חיל יראי אלהים ויערכו וילמדו את החכמות לפני ה׳. ר״ל מסכימות לדעת התורה. והיו במנורה גביעים כפתורים ופרחים לרמוז אל הסתעפות החכמות והידיעות כלם אלו מאלו והיות זאת החכמה הכנס לזאת. והיתה המנורה מקשה כלה וככר זהב טהור יעשה אותה. לפי שהחכמות בכל מה יתאחדו כלם להיותו כפי הנמצא והנמנא כולו כאיש אחד. ולכך אמר שלמה חכמות בחוץ תרונה וגו׳ חכמות נשים בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה. כי החכמה כולה אחת היא כמו שהבית הוא בנין אחד בכללו. אלא שנחלקת לשבעה חלקים למספר חלופי הנושאים אשר התחלקה אליהם מצד דרושיה עד שלזה נקראו שבע חכמות. וזה ענין המנורה בעצמה

פירוש לתורת אלהים

זאל זיין איר ברייט אונ די גרעב זאל זיין אטפח: (יח) ועשית אונ דו זאלסט מאכין אזו וויא פויגלין פון גאלד נאר דער פנים איז גיוועזן אזוי ווי פון אקינד מקשה דיא פויגלין זאלסטו מאכין אויס גיקלאפט משני פון ביידע עקין פון דעם כפורת מען זאל ניט מאכין דיא כרובים בזינדער אונ דער נאך מחבר זיין צום כפורת נאר ווען מען האט דאס כפורת געמאכט האט מען גענומען אגרויסע שטיק גאלד אונ מען האט אין מיטען גישלאגין מיט אהאמער איז ארויס געקומען צוויא שטיקער גאלד פון דעם כפורת העכער האט מען אין דעם אויס גימאלט דיא כרובים: (יט) ועשה איין כרוב פון די צוויי כרובים זאלסטו מאכין אין איין עק כפורת וכרוב אונ דעם אנדערין כרוב זאלסטו מאכין אין דעם אנדערין עק מן הכפורת פון דעם כפורת אליין זאלט איר מאכין

תַּעֲשׂוּ אֶת־הַכְּרֻבִים עַל־שְׁנֵי
קְצוֹתָיו׃ כ וְהָיוּ הַכְּרֻבִים פֹּרְשֵׂי
כְנָפַיִם לְמַעְלָה סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם
עַל־הַכַּפֹּרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־
אָחִיו אֶל־הַכַּפֹּרֶת יִהְיוּ פְּנֵי
הַכְּרֻבִים׃ כא וְנָתַתָּ אֶת־הַכַּפֹּרֶת
עַל־הָאָרֹן מִלְמָעְלָה וְאֶל־הָאָרֹן
תִּתֵּן אֶת־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ׃

כַּפּוּרְתָּא תַּעְבְּדוּן יַת
כְּרוּבַיָּא עַל תְּרֵין
סִטְרוֹהִי׃ כ וִיהוֹן כְּרוּבַיָּא
פְּרִיסַן גַּדְפֵיהוֹן לְעֵילָא
מְטַלִּין בְּגַדְפֵיהוֹן עַל
כַּפּוּרְתָּא וְאַפֵּיהוֹן חַד
לָקֳבֵל חַד לָקֳבֵיל
כַּפּוּרְתָּא יְהוֹן אַפֵּי
כְרוּבַיָּא׃ כא וְתִתֵּן יַת
כַּפּוּרְתָּא עַל אֲרוֹנָא
מִלְּעֵילָּא וּבַאֲרוֹנָא תִּתֵּן
יַת סַהֲדוּתָא דִּי אֶתֵּן לָךְ׃

תו"א והיו הכרובים. סוכה ה: ופניהם איש. בתרא צט: אל הכפורת. סוכה ה:

רשב"ם

כפורת שיהיו פני שכינה הנראה אליו לצד ההיכל: (כ) למעלה. לצד ראשיהם: ופניהם איש אל אחיו. שזה הוא אל אמצעות הכפורת יהיו פני הכרובים:

בעל הטורים

בגימטריא אברהם יצחק יעקב שהיו שם כדי להזכיר זכות אבות: (יט) הכרובים. ג' כנגד ג' אבות

שפתי חכמים

אל אהל מועד יהיה גופו מבדיל בין מקום יציאת הדיבור ובין האהל: ד ויהיה פורשי כמו פרושי כי אינם בעלי חיים והיה די לו' פורשי כמו פרושי אלא מפני שפי' פורשי שב אל הכרובים ופי' פרושי שב אל הכנפים לפיכך הוצרך לומר שלא יעשה כנפיהם סוככים שישוב אל הכנפים: ה לפי שהיו עושין המשכן כשלים המקדש ומקדש הי' גבהו ל' אמות והכרובים מגיעו' עד שליש שהוא י' אמות והמשכן גובה י' אמות שהן ששים טפחים לכן צריכין הכרובים להגיע עד שליש המשכן שהוא עשרים טפחים וארון גובהו אמה וחצי שהוא תשעה טפחים וטפח של כפורת הרי י':

רש"י

(כ) פרשי כנפים. שלא תעשה כנפיהם שוכבים אלא ד פרושים וגבוהים למעלה אצל ראשיהם שיהא י' טפחים ה בחלל שבין הכנפים לכפרת כדאיתא בסוכה (דף ה): (כא) ואל הארון תתן את העדת. לא ידעתי למה נכפל שהרי כבר נאמר ונתת את העדות אל הארון. ויש לומר שבא ללמד שבעודו ארון לבדו בלא כפרת יתן תחלה העדות לתוכו ואח"כ יתן את הכפרת עליו וכן מצינו כשהקים את המשכן נאמר (שמות מ) ויתן את העדות אל הארון ואח"כ ויתן את הכפרת על הארון מלמעלה:

ענין הכפורת

שהיתה כלה מקשה אחת ונחלקה לשבעה קנים היוצאים ממנה. וזה הוא רמזי הכלי הב' שהוא המנורה כנגד המין הב' מהשכר המגיע מהתורה. והשכר הג' האחרון הנמשך משמירת התורה הוא ההשארת הנפשיי הבא לאדם אחר המות לאור באור החיים. ולרמוז לזה היה מזבח הקטרת בהיכל שהיה ענינו העלות העשן למעלה רמז לנפש הצדיק העולה היא למעלה. והיה המזבח הזה מכוון נכח קדש הקדשים ולא מדובק עם השלחן ולא עם המנור' לרמוז שההשארות הנפשיי אינו נקנה ברבוי העושר והכבוד הנרמז בשלחן ולא בקנין החכמות המחקריות כי אם במצות התורה. והוא ההתאחדות האמתי עם הכרובים פורשי כנפים למעלה. ולהיות השכר הזה יותר יקר ועליון היה הכהן הגדול ביום הצום הנבחר בהכנסו לקודש הקדשים מביא שם הקטרת ומניחו לפני הארון והכרובים כאומר טובי נפשי למנוחייכי. והי' הקטרת עוצר המגפה כי השארות הנפשיי הנצחי יבזה המיתה הגופנית ויעצור לצרה ולזה היה הכה"ג מקטיר קטרת בבקר ובערב במזבח זה ונאמר בו קטרת תמיד לפני ה' קדש קדשים הוא לה'. כי הבקר והערב הם רמז לחיים ולמות. והיה קדש קדשים להיותו דבר אלהים רוחני ושכר טהור ועליון בשכלים הנבדלים. ולכך לא נאמר כזה לא בשלחן ולא במנורה. וכנס היה מזבח זה זהב להורות על מעלתו ונצחיותו. והיה מצופה על עץ לרמוז שבאמצעות המעשים הגשמים שהם דברים נפסדים כשן יגיע האדם אל ההשארות הנצחיי הנרמז בזהב. והיה אחריהם המסך כדי להבדיל את היכל הקדש מהחצר. ובהחצר היה רק שני כלים. המזבח הנחשת הוא מזבח העולה. והכיור וכנו. והמזבח היה נחשת ולא זהב. לפי שעניינו השחתה וכליון. והיה לו מכבר מעשה רשת לפי שהמות הוא רשת פרושה על כל החיים. ולא היו עולים במעלות על המזבח. לפי שאין שלטון ולא מעלה ביום המות:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כ) פורשי כנפים למעלה. מראשיהם דרך ענוה ויראה אל הכפרת שפניהם היו כפופין למטה לצד הכפרת:

פירוש לתורת אלהים

די כְּרוּבִים אויף בֵּיידֶע עֶקִין אָבֶּער נִיט בַּזוּנְדֶער: (כ) וְהָיוּ אוּנ דִי פְלִיגִיל פוּן דִיא כְּרוּבִים זָאלִין זַיין פַאר שְׁפְּרַייט אִין דֶער הויךְ גְלַייךְ מִיט זַייעֶרֶע קֶעפּ סוֹכְכִים זַייא זָאלִין בְּדֶעקִין מִיט דִיא פְלִיגִיל אִיבֶּער דֶעם כַּפּוֹרֶת וּפְנֵיהֶם אוּנ זַייעֶר פָּנִים זָאל זַיין אֵיינֶער אַקֶעגֶען אַנְדֶערֶען אֶל הַכַּפּוֹרֶת צוּם כַּפּוֹרֶת זָאל זַיין דֶער פָּנִים פוּן דִיא כְּרוּבִים: (כא) וְנָתַתָּ אֶת הַכַּפּוֹרֶת עַל הָאָרוֹן מִלְמַעְלָה אוּנ דוּ זָאלְסְט גֶעבִּין דֶעם כַּפּוֹרֶת אויף דֶעם אָרוֹן פוּן אויבִּין וְאֶל נָאר אֵיידֶער דוּ וֶועסְט אַרוֹיף לֵייגִין דֶעם כַּפּוֹרֶת אויף דֶעם אָרוֹן זָאלְסְטוּ פְרִיעֶר אַרַיין לֵייגִין אִין דֶעם אָרוֹן דִי תּוֹרָה וָואס אִיךְ וֶועל צוּ דִיר גֶעבִּין:

כב וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ
מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים
אֲשֶׁר עַל־אֲרוֹן הָעֵדֻת אֵת כָּל־
אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
פ כג וְעָשִׂיתָ שֻׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים
אַמָּתַיִם אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ וְאַמָּה
וָחֵצִי קֹמָתוֹ׃ כד וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב

כב וְאֱזַמֵּן מֵימְרִי לָךְ תַּמָּן
וַאֲמַלֵּיל עִמָּךְ מֵעִלָּוֵי
כַּפּוּרְתָּא מִבֵּין תְּרֵין
כְּרוּבַיָּא דִּי עַל אֲרוֹנָא
דְסַהֲדוּתָא יָת כָּל דִּי
אֲפַקֵּיד יָתָךְ לְוָת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ כג וְתַעְבֵּיד
פָּתוֹרָא דְּאָעֵי שִׁטִּין
תַּרְתֵּין אַמִּין אוּרְכֵּיהּ
וְאַמְּתָא פּוּתְיֵהּ וְאַמְּתָא
וּפַלְגָּא רוּמֵיהּ׃ כד וְתַחֲפֵי
יָתֵיהּ דְּהַב דְּכֵי וְתַעְבֵּיד

תו"א ונועדתי לך. ראש השנה לא סנהדרין ז הוריות יב:

בעל הטורים

(כב) ונועדתי. ב' במסורה ונועדתי לך. ונועדתי שמה לבני ישראל. זהו שדרשו אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש והיכן דבר ונקדש בכבודי אמר משה לאהרן יודע הייתי שיתקדש המשכן בקרוביו של מקום והייתי סבור שיתקדש בנו ומהיכן ידע מכאן שאמר לו ונועדתי לך פי' על ידך על כן כאן כתיב ונועדתי לך ולקמן ונועדתי שמה לבני ישראל: מבין שני הכרובים. ר"ת משה:

רש"י

(כב) ונועדתי. כשאקבע מועד לך לדבר עמך אותו מקום אקבע למועד שאבא שם לדבר אליך: ודברתי אתך מעל הכפרת. ובמקום אחר הוא אומר (ויקרא א) וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר זה המשכן מחוץ לפרכת נמצאו שני כתובים מכחישים זה את זה בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם (במדבר ז) ובבא משה אל אהל מועד וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת וגו' משה היה נכנס למשכן וכיון שבא בתוך הפתח קול יורד מן השמים לבין הכרובים ומשם יוצא ונשמע למשה באהל מועד: ואת כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל. הרי וי"ו זו ו יתירה וטפלה וכמהו הרבה במקרא וכה תפתר ואת אשר אדבר עמך שם את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל הוא: (כג) קמתו. גובה רגליו עם עובי

שפתי חכמים

ו אע"פ שאין כתיב ואת בוא"ו בס"ת של רש"י היה כתיב בוא"ו:

ענין השלחן

(כג) ועשית שלחן וגו'. כתב הרב במ"ח מעשה השלחן ותכונותיו הכל רומז על שלחנו של אדם בעת אכילתו באופן שיהי' כזה השלחן אשר לפני ה'. ושלחנו יכפר עליו כמו המזבח כמאמר חז"ל רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרווייהו בזמן שהיה הבית המקדש קיים היה המזבח מכפר ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו. ולפיכך היה השלחן מצפה זהב ע"ש הצדקה לעניים שאדם צריך ליתן קודם אכילתו ובשעת אכילתו ובאורחים שעל שלחנו. והאדם צריך לישב על שלחנו באימה ויראה ובהכנעה ובושה באהבה ושמחה. כי זה השלחן אשר לפני ה'. השמחה בלב על שעושה מצותיו ב"ה ועובד עבודתו וגורם לו תענוג וכ"ר שהוא שמחה לאין קץ. והמורא בגלוי כיושב לפני המלך. וע"ז רמז הזר זהב שסביב לשלחן. והמסגרת שסביב השלחן לרמז שצריך להסגיר תאותו שלא יאכל מצד התאוה רק להבריא את גופו שיוכל לעבוד ה'. והארבע טבעות זהב באו לרמז על הארבעה דברים שצריך להיות באכילתו על שלחנו. נטילת ידים וברכתו. ברכת המוציא. עניים על שלחנו. ודברי תורה. ואלו הארבעה דברים נושאים

פירוש לתורת אלהים

(כב) וְנוֹעַדְתִּי אַז אִיךְ וועל בעשטימען אצייט לְךָ צו ריידין מיט דיר שָׁם דארטין וועט זיין דאס ארט איך זאל מיט דיר איינמאל ריידין וְדִבַּרְתִּי אונ איך וועל מיט דיר ריידין פון ... כַּפּוֹרֶת מִבֵּין שְׁנֵי פון צווישען די צוויי כְּרוּבִים אֲשֶׁר וואס דער כפורת ליגט אויף דעם ארון וואס דיא תורה ליגט אין אין וואס וועל איך מיט דיר ריידין אֵת אלדונג וואס איך וועל דיך געביטען צו דיא ישראל: (כג) וְעָשִׂיתָ אונ דו זאלסט מאכין שֻׁלְחָן אטיש עֲצֵי שִׁטִּים פון טענען האלץ אַמָּתַיִם צווייא איילין אָרְכּוֹ זיין לענג וְאַמָּה וָחֵצִי אונ אַ אייל מיט אהאלבע רָחְבּוֹ זיין ברייט וְאַמָּה וָחֵצִי אונ אַ אייל מיט אהאלבע קוֹמָתוֹ זיין הויך: (כד) וְצִפִּיתָ אוֹתוֹ אונ דו זאלסט בדעקין אים זָהָב טָהוֹר מיט ריין גאלד וְעָשִׂיתָ לוֹ

לקוטים על התורה

(כג) וְעָשִׂיתָ שֻׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים וגו'. דער טיש איז געווען צוויי איילין די לענג אונ איין אייל די ברייט, צו ווייזין אז אלע פערגעניגונגס פון דער וועלט האבין אסוף אין דערלאנג אונ אין דערברייט, די הייך פון טיש איז געווען איין אייל מיט אהאלבע, דאס הייסט אצוּבראכענער אייל, צו ווייזין אז אפילו גאט גיט איינעם פיל רייכקייט פון דעסטוועגין זאל ער זיין צו בראכין, אונ זאל ניט זיין מיט גרויסקייט געגין גאט אונ ניט געגין מענטשין, אונ דער מענטש זאל וויסען ווען ער עסט איז גלייך ווי ער וואלט גיגעסין פאר גאט, זאל ער ניט עסין ווי אפרעסער נאר ער זאל עסין ער זאל זייט זיין אונ זאל צו ברעכין זיינע תאוות, ארום דעם טיש האט מען געדארפט מאכין אגאלדענע קרוין, צו ווייזין אז דער טיש פון אצדיק וואס ער עסט ווי גאט האט גיבאטין, איז גלייך וויא ער וואלט גיגעסין ביי דעם טיש פון אמלך, אונ דריבער איז געווען פיר רינגען ביי דעם טיש, צו ווייזין אז די פרנסה איז קיילעכדיג, אזוי ווי דער רינג איז קיילעכדיג, אמאהל איז איינער ארעם אונ ווערט רייך, אמאהל איז איינער רייך אונ ווערט ארעם, דריבער דארף יעדער יוד זעהן ווען ער זיצט ביי דעם טיש אונ עסט, ער זאל געבין ארעמע לייט אויך צו עסין, אונ דער טיש וואס ארעמע לייט עסין אויך פון אים, איז גלייך ביי גאט ווי דער טיש וואלט געווען אמזבח אונ דאס עסין וואלטין געווען קרבנות:

טָהוֹר וְעָשִׂיתָ לּוֹ זֵר זָהָב סָבִיב:
כה וְעָשִׂיתָ לּוֹ מִסְגֶּרֶת טֹפַח סָבִיב
וְעָשִׂיתָ זֵר־זָהָב לְמִסְגַּרְתּוֹ סָבִיב:
כו וְעָשִׂיתָ לּוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב
וְנָתַתָּ אֶת־הַטַּבָּעֹת עַל אַרְבַּע
הַפֵּאֹת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע רַגְלָיו:
כז לְעֻמַּת הַמִּסְגֶּרֶת תִּהְיֶיןָ הַטַּבָּעֹת
לְבָתִּים לְבַדִּים לָשֵׂאת אֶת־הַשֻּׁלְחָן:
כח וְעָשִׂיתָ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים
וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב וְנִשָּׂא־בָם אֶת־
הַשֻּׁלְחָן: כט וְעָשִׂיתָ קְּעָרֹתָיו וְכַפֹּתָיו

אונקלוס

לֵיהּ דֵיר דִדְהַב סְחוֹר
סְחוֹר: כה וְתַעְבֵּיד לֵיהּ
גְדַנְפָא רוּמֵיהּ פּוּשְׁכָא
סְחוֹר סְחוֹר וְתַעְבֵּיד
לִגְדַנְפֵיהּ דֵיר דִדְהַב סְחוֹר
סְחוֹר: כו וְתַעְבֵּיד לֵיהּ
אַרְבַּע עִיזְקָן דִדְהַב וְתִתֵּן
יַת עִזְקָתָא עַל אַרְבַּע
זָוְיָתָא דִי לְאַרְבַּע רַגְלוֹהִי:
כז לָקֳבֵיל גְדַנְפָא תְּהֶוְיָן
עִיזְקָתָא לְאַתְרָא
לַאֲרִיחַיָא לְמִטַּל יַת
פָּתוֹרָא: כח וְתַעְבֵּיד יַת
אֲרִיחַיָא דְאָעֵי שִׁטִּין
וְתַחֲפֵי יַתְהוֹן דַהֲבָא וִיהוֹן
נָטְלִין בְּהוֹן יַת פָּתוֹרָא:
כט וְתַעְבֵּיד מְגִיסוֹהִי

תולדות אהרן

ועשית לו. סוכה ה: ועשית קערותיו. מנחות נז:

רשב"ם

(כה) מסגרת. כעין לבזבזין שעושין לשלחנות ויש מרבותינו שאומרים מסגרתו למטה היתה: (כז) לעמת המסגרת. בשלחן למטה מן המסגרת יהיו הטבעות קבועות ולא במסגרת עצמה: (כט) קערתיו. דפוס כעין תיבה פרוצה לעשות בה הלחם: וכפתיו. לצורך שני בזיכי לבונה כדכתיב ונתת על המערכת

בעל הטורים

(כד) ועשית לו זר זהב. זהב כגי' דוד שהוא זכה לזר של מלכים:

שפתי חכמים

ז כלומר שהם יהיו לצורך בתים לבדים: ח רא"ם פי' שאין הטבעות בעבור בתים ובדים אלא הטבעות בעבור בתים והבתים

רש"י

השלחן (פסחים קט): (כד) זר זהב. סימן לכתר מלכות שהשולחן שם עושר וגדולה כמו שאומרים שלחן מלכים:
(כה) מסגרת. כתרגומו גדנפא ונחלקו חכמי ישראל בדבר י"א למעלה היתה סביב לשולחן כמו לבזבזין שבשפת שלחן שרים וי"א למטה היתה תקועה מרגל לרגל בארבע רוחות השולחן ודף השולחן שוכב על אותה מסגרת: ועשית זר זהב למסגרתו. הוא זר האמור למעלה ופירש לך כאן שעל המסגרת היתה:
(כז) לעמת המסגרת תהיין הטבעות. ברגלים תקועות כנגד ראשי המסגרת: לבתים לבדים. אותן טבעות יהיו בתים להכניס בהן הבדים: לבתים. ז לצורך בתים: לבדים. כתרגומו לאתרא ח לאריחיא:
(כח) ונשא בם. לשון נפעל יהיה נשא בם את השלחן: (כט) ועשית קערתיו וכפתיו. קערותיו זה הדפוס

ענין השלחן

את השלחן לפני ה'. ועי"ז יזכה שיהי' על שלחנו לחם הפנים תמיד שלא יחסר לו פרנסתו ומזונו. וכפנים להוכות יזמין לו הקדוש ברוך הוא פרנסתו כהיתר גמור אשר לחמו יהיה הרוי לפני ה':

פירוש לתורת אלהים

און דו זאָלסט מאַכין צום טיש זֵר זָהָב אַגִילְדֶען קְרֵיינְדֶעל סָבִיב אַרום: (כה) וְעָשִׂיתָ לּוֹ און דו זאָלסט מאַכין צום טיש מִסְגֶּרֶת אַלַייסְטֶעל טופַּח דיא הויך פון דעם לַייסְטֶעל זאָל זַיין אַטֶפַּח סָבִיב אַרום וְעָשִׂיתָ און דו זאָלסט מאַכין זֵר זָהָב אַגִילְדֶען קְרֵיינְדֶעל [לְמִסְגַּרְתּוֹ] סָבִיב צום לַייסְטֶעל אַרום, [רש"י שרייבט דאס איז דאס אייגענע קְרֵיינְדֶעל וואס פריער איז גישטאנען ביים שֻׁלְחָן נאר איצט זאגט מען ווא זאל זיין דאס קְרֵיינְדֶעל אויף דיא לייסטען זאל עס זיין]: (כו) וְעָשִׂיתָ לּוֹ און דו זאָלסט מאַכין צום טיש אַרְבַּע טַבְּעוֹת פיר רינגען [צו יעדר זייט פון טיש זאל זיין איין רינג] זָהָב פון גאָלד וְנָתַתָּ און דו זאָלסט געבין דיא רינגען אַן אויף די פיר ווינקלען אֲשֶׁר וואס ביי די פיר פיס: (כז) לְעוּמַּת הַמִּסְגֶּרֶת אַקעגען דעם ווינקעל וואס די לייסטעלעך הייבין זיך דארט אן תִּהְיֶיןָ, זאלין זיין די רינגען לְבָתִּים מען זאל אריין טאן די שטאנגען אין די רינגען לָשֵׂאת צו טראגין מיט די שטאנגען דעם טיש: (כח) וְעָשִׂיתָ און דו זאָלסט מאַכין אֶת הַבַּדִּים דיא שטאנגען עֲצֵי שִׁטִּים פון טענען האלץ וְצִפִּיתָ און דו זאָלסט בדעקין אוֹתָם זייא זָהָב מיט גאָלד וְנִשָּׂא וועט ווערין גיטראגין בָּם מיט דיא שטאנגען אֶת הַשֻּׁלְחָן דעם טיש: (כט) וְעָשִׂיתָ און דו זאָלסט מאַכין קְעָרוֹתָיו זיינע שיסלען דאס מיינט

כט וְקְשׂוֹתָיו וּמְנַקִּיֹּתָיו אֲשֶׁר יֻסַּךְ בָּהֵן זָהָב טָהוֹר תַּעֲשֶׂה אֹתָם: ל וְנָתַתָּ עַל־הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים לְפָנַי תָּמִיד:

וּבָזִיכוֹהִי וְקַסְוָתֵיהּ וּמְכִילָתֵיהּ דִּי יִתְנְסַךְ בְּהֵן דְּהַב דְּכֵי תַּעֲבֵיד יָתְהוֹן: ל וְתִתֵּן עַל פָּתוֹרָא לְחֵים אַפַּיָּא קֳדָמַי תְּדִירָא:

ת"י ונתת על. מנחות לו: לחם פנים. פס מ.

רשב"ם

לבונה זכה: וקשותיו ומנקיותיו. כפורשים במנחות. לפי שהיה הלחם שתים מערכות שש המערכת זה על גב זה והיו מזלגות מכאן ומכאן לשלחן. וקשותיו שהיו כחצאי קנים ממזלג למזלג והלחם על הקשוות וכן בין לחם ללחם ששה זה על זה ולפיכך נקראים במקום אחר קשות הנסך שמסככין על הלחם בין להם ללחם: אשר יסך. בקשוות. כמו שפירשתי: (ל) לחם פנים. לפי פשוטו לחם הראוי לפני שרים לחם נאה כדכתיב ולקחת סלת ואפית אותה וגו' וכתיב וישא משאת מאת פניו אליהם. וכתיב ולחנה יתן מנה אחת אפים. חלק יפה מקערה שלפני אלקנה החשובה שנותנים לפני בעל הבית כי את חנה אהב לכך אפים חשוב. וה' סגר רחמה. לכך מנה אחת ולא שתים ולא מנות הרבה כמו לפנינה שהיו לה

רש"י

שהיה עשוי כדפוס הלחם והלחם היה עשוי כמין תיבה פרוצה משתי רוחותיה שולים לו למטה וקיפל מכאן ומכאן כלפי מ מעלה כמין כותלים ולכך קרוי לחם הפנים שיש לו פנים רואין לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה נותן ארכו לרחבו של שלחן וכתליו זקופים כנגד שפת י השולחן והיה עשוי לו דפוס זהב ודפוס ברזל. בשל כ ברזל הוא נאפה וכשמוציאו מן התנור נותנו בשל זהב עד למחר בשבת שמסדרו על השלחן ואותו דפוס קרוי קערה: וכפותיו. הן בזיכין שנותנין בהם לבונה ושתים היו לשני קומצי לבונה שנותנין על שתי המערכות שנאמר (ויקרא כה) ונתת על המערכת לבונה זכה: וקשותיו. הן כמין חצאי קנים חלולים הנסדקין לארכן דוגמתן עשה של זהב ומסדר ג' על ראש כל לחם שישב לחם האחד על גבי אותן הקנים ומבדילין בין לחם ללחם כדי שתכנס הרוח ביניהם ולא יתעפשו ובלשון ערבי כל דבר חלול קרוי קסו"א: ומנקיתיו. תרגומו ומכילתיה הן סניפים כמין יתדות זהב עומדין בארץ וגבוהים עד למעלה מן השלחן הרבה כנגד גובה מערכת הלחם ומפוצלים ששה (הרא"ם גורס חמשה) פצולים זה למעלה מזה וראשי הקנים שבין לחם ללחם סמוכין על אותן פצולין כדי שלא יכבד משא הלחם העליונים על התחתונים וישברו ולשון מכילתיה סובלותיו כמו נלאיתי הכיל. אבל לשון מנקיות איני יודע איך נופל על סניפין ויש מחכמי ישראל אומרים (מנחות נו) קשותיו אלו סניפין שמקשין אותו ומחזיקים אותו שלא ישבר. ומנקיותיו אלו הקנים שמנקין אותו שלא יתעפש אבל אונקלוס שתרגם מכילתיה היה שונה כדברי האומר מנקיות הן סניפין: אשר יסך בהן. אשר יכוסה בהן ועל קשותיו הוא אומר אשר יוסך בהן שהיו עליו כמין סכך ל וכסוי וכן במקום אחר הוא אומר (במדבר ד) ואת קשות הנסך וזה וזה יוסך והנסך ל' סכך וכסוי הם: (ל) לחם פנים. שהיה לו פנים כמו שפירשתי ומנין הלחם וסדר מערכותיו

שפתי חכמים

בעבור כדים: ט פירוש הבלק היה זקוף מכאן ומכאן כמין כתלים ובאמלע היה אויר ביניהם והוא כעין ח' הפוכה: י כלו' היה נותן לחם הפנים כשפת השלחן ממש כדי שיהא עובי השלחן נמשך כשוה למעלה עם לחם הפנים וכן כשפת השני נמלא שרואין ללדי הבית מכאן ומכאן דאורך של שלחן עומד ברוחב של משכן שהוא אהל מועד מחוץ לפרכת: כ מדכתיב קערותיו משמע שני קערות וכן בכולהו ולריך לומר שהיו יותר מאחד: ל פי' אותן חלאי קנים שהיו מונחים בין לחם ללחם היו כמין סכך על הלחם ואף שאין נוכר לחם כאן ור"ל שפירושו אשר יכוסה בהן

פירוש לתורת אלהים

מען דעם פארעם וואס מען באקט אין אים דעם לחם הפנים וכפותיו און זיינע לעפיל וקשותיו און זיינע האלבע רערלעך ומנקיותיו און דיא זיילין וואס זענען געשטאנען בייא דיא זייטין פון טיש געבין לחם הפנים אשר וואס מיט דיא האלבע רערלעך ווערט דער לחם הפנים בדעקט זהב זאלסט דאס אלץ מאכין פון ריין גאלד: (ל) ונתת און דו זאלסט געבין על השלחן אויף דעם טיש לחם פנים דער לחם הפנים זאל תמיד ליגען אויף דעם טיש פון איין שבת צום אנדערען ווארום אויף איטליכען שבת האט מען גבאקין אנדער לחם הפנים וויא באלד מען האט דאס אראפ

מצות השם

(נז) [עשה לט] להסדור הכהנים לחם הפנים ולבונה זכה לפני ה' בכל שבת שנאמר ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד:

(ל) וְנָתַתָּ עַל הַשֻּׁלְחָן וגו'. די תורה האט גיבאטין אלע שבת זאל מען לייגין צוועלף חלות אויף דעם טיש וואס אין בית המקדש, און די חלות וואס זענען גילעגין אויף דעם טיש דיא גאנצע וואך ביז מען דארף לייגין די נייע חלות. האט מען אראפ גענומען און דיא כהנים האבין די חלות געגעסן ולט צווישען זיך יעדער כהן האט גענומען אשטיקל חלה. און גיגעסין, [און אזוי איז גיוועזן דער דין פון די חלות, פרייטאג האט מען זייא געבאקט און ווען מען האט זיי ארויס גענומען פון הויבין האט מען זיי געלייגט אין צוועלף גאלדענע שיסלען, יעדער חלה אין אבעזונדער שיסל, און אזוי זענען זיי גילעגין ביז שבת ביי טאג, שבת ביי טאג האט מען ארויין גיטראגין די חלות אין בית המקדש און מען האט אראפ גענומען די אלטע חלות פון טיש, און מען האט געלייגט די פרישע חלות און זיי זענען גילעגין אויף דעם טיש ביז איבער אכטאג שבת, און אזוי איז גיוועזן אייביג די גאנצע צייט וואס דער בית המקדש איז געשטאנען, ווייל די ברכה פון גאט קומט ניט אויף אליידיגען טיש, דריבער האט דער טיש ניט געדארפט זיין איין מנוט אן די חלות, און פון די ברכה וואס איז גיווען אויף די חלות פון בית המקדש איז געקומען די ברכה צו אלע יודין זייערע עסינווארג זאל גיבענטשט ווערין אין זייערע גידערים]:

(חוניש ע"ט) (ח"ב)

פ שלישי לא וְעָשִׂיתָ מְנֹרַת זָהָב טָהוֹר
מִקְשָׁה תֵּיעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה יְרֵכָהּ
וְקָנָהּ גְּבִיעֶיהָ כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ
מִמֶּנָּה יִהְיוּ׃ לב וְשִׁשָּׁה קָנִים יֹצְאִים
מִצִּדֶּיהָ שְׁלֹשָׁה ׀ קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ
הָאֶחָד וּשְׁלֹשָׁה קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ

לא וְתַעְבֵּיד מְנָרְתָא דִדְהַב
דְּכֵי נְגִיד תִּתְעֲבֵיד
מְנָרְתָא שִׁדַּהּ וּקְנַהּ
כַּלִּידָהָא חֵזוּרָהָא
וְשׁוֹשַׁנָּהָא מִנַּהּ יְהוֹן׃
לב וְשִׁיתָּא קְנִין נָפְקִין
מִסִּטְרָהָא תְּלָתָא קְנֵי
מְנָרְתָא מִסִּטְרַהּ חַד
וּתְלָתָא קְנֵי מְנָרְתָא
מִסִּטְרַהּ תִּנְיָנָא׃

תו"א ועשית מנורת. סוכה נ מנחות כח עקידה שער א׳: מקשה. מנחות פח: ושבה. מנחות כח׳

רשב"ם

בנים ובנות: (לא) ועשית מנרת וגו׳. להאיר על השלחן. כדכתיב ואת המנורה נכח השלחן: מקשה. עשת זהב לקח ופעל בה קנים וגביעים בקורנס: ירכה. הוא הרגל הרחב של צד קרקע שעומד עליו כל המנורה: וקנה. הוא הקנה האמצעי שיוצאים ומתפצלים ממנה שלשה קנים מכאן ושלשה מכאן: גביעיה כפתריה ופרחיה ממנה יהיו. בקנה האמצעי שמכל כפתור יוצאים שני קנים כדכתיב וכפתור תחת שני הקנים

בעל הטורים

(לא) ועשית מנורת. ז"פ כתיב מנורה בפרשה כנגד ז׳ רקיעים וז׳ ארצות ואין בפרשת מנורה אות סמ"ך וכן במעשה בראשית לומר במקום נר אין שטן ואין מזיק ובזכות נר מצוה ותורה אור סותם פיו של שטן מלהשטין:

שפתי חכמים

מי שצריך לכיסוי והיינו הלחם: מ והקב"ה כשראה שנתקשה בה הראהו מנורת אש ואעפ"כ נתקשה בה אמר לו השלך את הככר לאור וזה היה על ידי בצלאל והיא נעשית מאליה בפועל אבל לא אמר הקב"ה למשה בפירוש שתיעשה מאליה ודרשו כן מדכתיב תיעשה ביו"ד ולא תעשה הרא"ם הצריך כאן ואני

רש"י

(לא) מקשה תיעשה המנורה. שלא יעשנה חוליות ולא יעשה קניה ונרותיה איברים איברים ואחר כך ידביקם כדרך הצורפים שקורין שולדיר"ן אלא כולה באה מחתיכה אחת ומקיש בקורנס וחותך בכלי האומנות ומפריד הקנים אילך ואילך: מקשה. תרגומו נגיד לשון המשכה שממשיך את האיברים מן העשת לכאן ולכאן בהקשת הקורנס ולשון מקשה מכת קורנס בעדי"ן בלעז (געהעממערט) כמו (דניאל ה) דא לדא נקשן: תיעשה המנורה. (תנחומא) מאליה לפי שהיה משה מ מתקשה בה. אמר לו הקדוש ברוך הוא השלך את הככר לאור והיא נעשית מאליה לכך לא נכתב תעשה (מנחות כט): ירכה. הוא הרגל של מטה העשוי כמין תיבה ושלשת הרגלים יוצאין הימנה ולמטה: וקנה. הקנה האמצעי שלה העולה באמצע הירך זקוף כלפי מעלה ועליו נר האמצעי עשוי כמין בזך לצוק השמן לתוכו ולתת הפתילה: גביעיה. הן כמין כוסות שעושין מזכוכית ארוכים וקצרים וקורין להם מדירנ"ש ואלו עשויין מזהב ובולטין ויוצאין מכל קנה וקנה כמנין שנתן בהם הכתוב ולא היו בה אלא לנוי: כפתריה. כמין תפוחים היו עגולין סביב בולטין סביבות הקנה האמצעי כדרך שעושין למנורות שלפני השרים וקורין להם פומיל"ש ומנין שלהם כתוב בפרשה כמה כפתורים בולטין ממנה וכמה חלק שבין כפתור לכפתור: ופרחיה. ציורין עשויין בה כמין פרחים: ממנה יהיו. הכל מקשה יוצא מתוך חתיכת העשת ולא יעשה לבדם וידבקם: (לב) יצאים מצדיה. לכאן ולכאן באלכסון נמשכין ועולין עד כנגד גובהה של מנורה שהוא קנה האמצעי ויוצאין מתוך קנה האמצעי זה למעלה מזה התחתון ארוך ושל מעלה קצר הימנו והעליון קצר הימנו לפי שהיה גובה

מעשה המנורה

(לא) ועשית מנורת זהב טהור. ידוע כי הנשמה נהנית מהדלקת הנרות והיא מתהלכת בעדוני ההוד והשמחה ומתפשטת ומתרחבת מתוך הנאת האורה מפני שהיא חתיכת אור אלוקה באור השכל. ומן הטעם הזה נמשכת אחר האור שהוא מינה. אע"פ שהאור הזה הוא אור גופני והנשמה היא אור רוחני זך ופשוט. וע"כ המשילה שלמה המלך ע"ה לנר הוא שאמר נר ה׳ נשמת אדם. וע"כ בשעה שהאדם גוסס מדליקין נרות בשעת יציאת נשמה. ובכל השבעה ימים אחר פטירתו נר דולקת באותו בית שמת שם. מחמת שבכל אותן השבעה ימים הנשמה תבוא אל הבית לבקש את המקום שיצאה משם. ובכל שנה ושנה על פטירת אביו ואמו או שאר קרובים מדליקין נר

דעת זקנים מבעלי התוספות

(לא) תיעשה המנורה. מלא יו"ד רמז לעשר מנורות שעתיד שלמה לעשות: ירכה. זה ירך שלמטה שהוא עשוי כמין סדן של עץ שבינ"ק בלע"ז ארוך ורחב קצת ועב ויוצאין ממנו שלש רגלים ואמרו ז"ל גובהה של מנורה י"ח טפחים ורמז לדבר מדכתיב בפ׳ בהעלתך וזה מעשה המנורה את (מעשה) בגי׳ י"ח:

פירוש לתורת אלהים

גינומען האט מען היכף אנדערם ארויף גלייגט: (לא) וְעָשִׂיתָ און דו זאלסט מאכין מְנֹרַת אמנורה פון דיין גאלד מִקְשָׁה גישלאגין תֵּיעָשֶׂה זאל גיטאהן ווערין הַמְּנוֹרָה דיא מנורה כלומר דו זאלסט ניט מאכין שטיקלעך און דער נאך צו זאמען שרויפין נאר פון איין שטיק זאלסטו אוים שלאגין אין גאנצין דיא מנורה יְרֵכָהּ איר דיך מיינט מען די פים וְקָנָהּ און איר רער גְּבִיעֶיהָ אירע בעכערען כַּפְתֹּרֶיהָ אירע עפיל וּפְרָחֶיהָ אירע בלומען מִמֶּנָּה זאלין זיין פון דעם איינגעגעם שטיק גאלד: (לב) וְשִׁשָּׁה קָנִים און זעקס רערען יֹצְאִים זאלין ארוים גיין פון אירע זייטין שְׁלֹשָׁה דרייא רערען פון דער מנורה מִצִּדָּהּ פון איר איין זייט שְׁלֹשָׁה און די אנדערע דרייא רערען פון דער מנורה מִצִּדָּהּ

הַשֵּׁנִי׃ לג שְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים
בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפֶרַח וּשְׁלֹשָׁה
גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים בַּקָּנֶה הָאֶחָד
כַּפְתֹּר וָפָרַח כֵּן לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים
הַיֹּצְאִים מִן־הַמְּנֹרָה׃ לד וּבַמְּנֹרָה
אַרְבָּעָה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ
וּפְרָחֶיהָ׃ לה וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים
מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים
מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת־שְׁנֵי הַקָּנִים
מִמֶּנָּה לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים מִן

לג תְּלָתָא כַלִּידִין מְצַיְּרִין
בְּקַנְיָא חַד חֵיזוּר וְשׁוֹשָׁן
וּתְלָתָא כַלִּידִין מְצַיְּרִין
בְּקַנְיָא חַד חֵיזוּר וְשׁוֹשָׁן
כֵּן לְשִׁתָּא קְנִין דְּנָפְקִין מִן
מְנַרְתָּא׃ לד וּבִמְנַרְתָּא
אַרְבְּעָא כַלִּידִין מְצַיְּרִין
חֵיזוּרַהָא וְשׁוֹשַׁנַּהָא׃
לה וְחֵיזוּר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין
דְּמִנַּהּ וְחֵיזוּר תְּחוֹת תְּרֵין
קְנִין דְּמִנַּהּ וְחֵיזוּר תְּחוֹת
תְּרֵין קְנִין דְּמִנַּהּ לְשִׁתָּא

תולדות אהרן

פלאס גבעים . בב : ארבעה גביעים . יומא נב מנחות כח :

רשב״ם

ממנה : (לג) שלשה גבעים . חלולים כמין כוסות גומות גומות בקנה : משקדים . כעין שקדים של בליטות בכותלי הגביעים כעין שעושים כלי כסף מצויירים בליטות כעין כפות או כעין תפוחים שקורין קולייר״ץ בלעז . ושוב שמעתי שכן מפרשים בגרבונא . אמונידל״ץ בלע״ז לשון שקדים : כפתור ופרח . באמצע כל קנה לנוי : (לה) וכפתר תחת שני הקנים ממנה . היוצאים ממנה מקנה האמצעי שהוא עיקר המנורה : לששת הקנים .

רש״י

ראשיהן שוה לגובהו של קנה האמצעי השביעי שממנו יוצאים הששה קנים : (לג) משקדים . כתרגומו מצויירים היו כדרך שעושין לכלי כסף וזהב שקורין ניאל״ר : ושלשה גבעים . בולטין מכל קנה וקנה : כפתר ופרח . היה לכל קנה וקנה : (לד) ובמנורה ארבעה גבעים . בגופה של מנורה היו ארבעה גביעים אחד בולט בה למטה מן הקנים והג׳ למעלה מן יציאת הקנים היוצאים מצדיה : משקדים כפתריה ופרחיה . (יומא נב) זה אחד מחמשה מקראות שאין להם הכרע אין ידוע אם גביעים משוקדים או משוקדים כפתיריה ופרחיה : (לה) וכפתר תחת שני הקנים . מתוך הכפתור היו הקנים נמשכים משני צדיה אילך ואילך . כך שנינו במלאכת המשכן (מנחות כט) גבהה של מנורה י״ח טפחים הרגלים והפרח ג׳ טפחים הוא הפרח האמור בירך שנאמר (במדבר ח) עד ירכה עד פרחה וטפחיים חלק וטפח שבו גביע מהארבעה גביעים וכפתור ופרח משני כפתורים ושני פרחים האמורים במנורה עצמה שנאמר משוקדים כפתוריה ופרחיה למדנו שהיה בקנה שני כפתורים ושני פרחים לבד מן הג׳ כפתורים שהקנים נמשכין מתוכן שנאמר וכפתור תחת שני הקנים וגו׳ וטפחיים חלק וטפח

מעשה המנורה

בבית הכנסת הנקרא יאהר לייט ליכט . מחמת כי ביום זה הנשמה יש לה רשות לשוט בעולם והבית שמת שם לא תמלא תכא לבית הכנסת ותראה הנר הדולק בשבילה ויש לה נחת רוח מזה . המנורה היתה דולקת בבית המקדש כל לילה שבעה נרותיה וכל יום היה דולק נר המערבי עבור נשמות כל ישראל שנפטרו והלכו לעולמם . והשבעה נרות היו דולקים בלילה מחמת שבלילה הדינים מתגברים וכנגד הז׳ עדנים אשר יעברו על האדם מעת פטירתו עד שיבא על מקומו בג״ע . וביום היה די בנר אחד . ויש עוד רמזים וסודות בעניני המנורה כאשר המפרשים האריכו בזה עיין עליהם :

פירוש לתורת אלהים

הַשֵּׁנִי פוּן אִיר אַנְדֶערֶער זַייט : (לג) שְׁלֹשָׁה דְרַייא גְבִיעִים בֶּעכֶער מְשׁוּקָּדִים גֶעמָאלְטֶע בַּקָּנֶה אִין אֵיין רֶער כַּפְתּוֹר אֶעפִּיל וָפֶרַח אוּנ אַבְּלוּם וּשְׁלֹשָׁה אוּנ דְרַייא גְבִיעִים בֶּעכֶער מְשׁוּקָּדִים גֶעמָאלְטֶע בַּקָּנֶה הָאֶחָד אִין אֵיין רֶער כַּפְתּוֹר אֶעפִּיל וָפֶרַח אוּנ אַבְּלוּם כְּלוֹמַר אוֹיף אִיטְלִיכֶען רֶער זָאל זַיין דְרַייא גְבִיעִים אוּנ אֵיין כַּפְתּוֹר אוּנ אֵיין פֶרַח כֵּן אַזוֹי זָאל זַיין לְשֵׁשֶׁת צוּ אַלֶע זֶעקְס רֶערֶען הַיּוֹצְאִים וָואס זַייא גֵייעֶן אַרוֹיס מִן הַמְּנוֹרָה פוּן דֶער מְנוֹרָה : (לד) וּבַמְּנוֹרָה אוּנ אִין דֶער מִיטֶעלְסְטֶע רֶער וָואס פוּן אִיר גֵייאַן אַרוֹיס דִי זֶעקְס רֶעדִין זָאל זַיין אַרְבָּעָה גְבִיעִים פִיר בֶּעכֶער מְשׁוּקָּדִים גֶעמָאלְטֶע כַּפְתּוֹרֶיהָ אִירֶע עֶפִּיל וּפְרָחֶיהָ אוּנ אִירֶע בְּלוּמֶען : (לה) וְכַפְתּוֹר תַּחַת אוּנְטֶער דִיא צְוֵוייא רֶערֶען כְּלוֹמַר פוּן דֶעם עֶפִּיל זָאל אַרוֹיס גֵיין צְוֵויי רֶערֶען אֵיינֶע פוּן דֶער זַייט אוּנ אֵיינֶע פוּן דֶער אַנְדֶערֶע זַייט מִמֶּנָּה פוּן אִיר כְּלוֹמַר פוּן דֶעם אֵייגֶענֶעם שְׁטִיק גָאלְד וְכַפְתּוֹר אוּנ אַעֶפִּיל תַּחַת אוּנְטֶער דִי צְוֵוייא רֶערֶען מִמֶּנָּה פוּן אִיר וְכַפְתּוֹר אוּנ אֵיין עֶפִּיל תַּחַת אוּנְטֶער דִיא צְוֵויי רֶערֶען מִמֶּנָּה פוּן אִיר לְשֵׁשֶׁת צוּ דִיא זֶעקְס

הַמְּנֹרָה׃ לו כַּפְתֹּרֵיהֶם וּקְנֹתָם מִמֶּנָּה
יִהְיוּ כֻּלָּהּ מִקְשָׁה אַחַת זָהָב טָהוֹר׃
לז וְעָשִׂיתָ אֶת־נֵרֹתֶיהָ שִׁבְעָה וְהֶעֱלָה
אֶת־נֵרֹתֶיהָ וְהֵאִיר עַל־עֵבֶר פָּנֶיהָ׃
לח וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ זָהָב טָהוֹר׃
לט כִּכַּר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה אֹתָהּ אֵת

קְנַיָּא דְּנָפְקִין מִן מְנָרְתָא׃
לו חֵזוּרֵיהוֹן וּקְנֵיהוֹן מִנַּהּ
יְהוֹן כֻּלַּהּ נְגִידָא חֲדָא
דִּדְהַב דְּכֵי׃ לז וְתַעְבֵּיד יָת
בּוֹצִינַהָא שִׁבְעָא וְתַדְלֵיק
יָת בּוֹצִינַהָא וִיהוֹן
מְנַהֲרִין לָקֳבֵיל אַפַּהָא׃
לח וְצִבְיָתַהָא וּמַחְתְּיָתַהָא
דְּהַב דְּכֵי׃ לט כִּכְּרָא
דִּדְהַב דְּכֵי יַעְבֵּיד יָתַהּ יָת

תו"א ועשית את מנחות פח: ככר זהב. שם כח: את כל הכלים. שם פח:

רשב"ם

שלשה פעמים וכפתור וכפות לא הוצרך לכתוב כן לששת הקנים כאשר כתב בפסוק ראשון לפי שמנה את כולם: (לז) נרתיה. לוצי"ש בלע"ז שנותנים בהן את השמן והפתילות והעלה הכהן את נרותיה שבעה על שבעה הקנים: והאיר על עבר פניה. ידליק הפתילות אל עבר מול המנורה שזהו לצד השלחן שכנגדו כדכתיב ואת המנורה נוכח השלחן וכן כתוב אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות שכל שבעתן מאירין לצד השלחן שכנגדו לפניה: (לח) ומלקחיה. שלוקחין בהן הפתילות ונותנין בנרות: ומחתתיה. בהטיבו את הנרות בבקר הותה בהן גחלי הנרות ומותר השמן שבנרות:

שפתי חכמים

קלרתי: נ פירוש אין מלות והאיר על עבר פניה ולא מלות והעלה את נרותיה מורה על הדלקה מפני שאין הפרשה הזאת מדברת בהדלקתה אלא בעשייתה ולכך יחוייב שיהיה פי' והעלה וגם האיר אזהרה על האומן שיעשה נרותיה באופן שכשידליק המדליק את נרותיה יאירו אל עבר פניה ואיך יהיה זה שיעשה פי ששת הנרות שבששת הקנים מסובבים כלפי האמצעית.

רש"י

כפתור ושני קנים יוצאים ממנו אילך ואילך נמשכים ועולים כנגד גובהה של מנורה טפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו וטפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו ונמשכים ועולין כנגד גובהה של מנורה וטפחיים חלק נשתיירו שם ג' טפחים שבהם ג' גביעים וכפתור ופרח נמצאו גביעים כ"ב י"ח לששה קנים ג' לכל אחד וא' וארבעה בגופה של מנורה הרי כ"ב ואחד עשר כפתורים ו' בששת הקנים וג' בגופה של מנורה שהקנים יוצאים מהם ושנים עוד במנורה שנאמר משוקדים כפתוריה ומיעוט כפתורים שנים האחד למטה אצל הירך והאחד בג"ט העליונים עם ג' הגביעים ותשעה פרחים היו לה ו' לששת הקנים שנאמר בקנה האחד כפתור ופרח וג' למנורה שנאמר משוקדים כפתוריה ופרחיה ומיעוט פרחים שנים ואחד האמור בפרשת בהעלותך עד ירכה עד פרחה ואם תדקדק במשנה זו הכתובה למעלה תמצאם כמנינם איש איש במקומו: (לז) את נרתיה. כמין בזיכין שנותנין בתוכן השמן והפתילות: והאיר על עבר פניה. עשה פי ששת הנרות שבראשי הקנים היוצאים מצדיה מסובים כלפי האמצעי כדי שיהיו הנרות כשתדליקם מאירים אל עבר פניה מוסב אורם אל צד פני הקנה נ האמצעי שהוא גוף המנורה: (לח) ומלקחיה. הם הצבתים העשויין ליקח בהם הפתילה מתוך השמן ליתנן ולמושכן בפי הנרות ועל שם שלוקחים בהם קרויים מלקחים ונביתאה את"א ל' צבת טוליי"ש בלעז (צאנגען): ומחתתיה. הם כמין בזיכין קטנים שחותה בהן את האפר שבנר בבקר כשהוא מטיב את הנרית מאפר הפתילות שדלקו הלילה וכבו ול' מחתה פוייסדי"א בלעז (שעפפלעפפעל) כמו (ישעיה ל) לחתות אש מיקוד: (לט) ככר זהב טהור. שלא יהא משקלה עם כל כליה אלא ככר לא פחות ולא יותר והככר של חול ששים מנה ושל קדש היה כפול ק"ך מנה והמנה הוא ליטרא שטוקלין בה כסף למשקל קולוני"א והם ק' זהובים כ"ה סלעים והסלע ארבעה זהובים:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(לז) והאיר. פי' והאירה המנורה אל השלחן שכנגד פניה של מנורה כדכתיב בפ' ותכל וישם המנורה באהל מועד נכח השלחן מכלל דלהאיר על השלחן היתה המנורה וכן כתיב בפ' בהעלותך אל מול פני המנורה דהיינו שלחן יאירו שבעת הנרות והפשט הולך כמ"ד ממזרח למערב היתה מונחת דאז יכול להיות דכל פיות של נרות פונות לצד השלחן אבל למ"ד שמצפון לדרום היתה מונחת אז צ"ל שהאמצעי פונה למערב והאחרים פונים לאמצעי לא גראה כל כך שלהאיר על השלחן היתה נעשית ולא תוכל לפרש והאיר כפשטו דרש"י:

פירוש לתורת אלהים

רערען היוצאים וואס זיי גייאן ארויס מן פון דער מנורה: (לו) כפתוריהם זייערע עפיל וקנותם אונ זייערע רערען ממנה פון דער מנורה כלומר פון איין שטיק גאלד יהיו זיי זאלין זיין כולה גאר מקשה גישלאגין אחת פון איין שטיק זהב טהור ריין גאלד: (לז) ועשית אונ דו זאלסט מאכין את אירע ערלאך שבעה זיבען והעלה אונ ער זאל אנצינדען אירע לעכט והאיר ער זאל מאכין לייכטין על צו דער זייט פון איר פנים, כלומר צו דער מיטולסטער רער: (לח) ומלקחיה אונ אירע צווענגלאך ומחתותיה אונ אירע פענדלאך זהב טהור ריין גאלד: (לט) ככר אצענטין זהב טהור ריין גאלד כלומר דאס גאנצע גאלד פון דער מנורה זאל זיין אכבר יעשה זאל ער מאכין זיא את מיט כל אלע

כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה׃ מ וּרְאֵה וַעֲשֵׂה
בְּתַבְנִיתָם אֲשֶׁר־אַתָּה מָרְאֶה
בָּהָר׃ ס כו א וְאֶת־הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה
עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת
וְאַרְגָּמָן וְתֹלַעַת שָׁנִי כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה
חֹשֵׁב תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃ ב אֹרֶךְ ׀
הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים
בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה
הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְכָל־

כָּל מָנַיָּא הָאִלֵּין׃ מ וַחֲזִי
וַעֲבֵיד בִּדְמוּתְהוֹן דִּי אַתְּ
מִתַּחְזֵי בְּטוּרָא׃ א וְיָת
מַשְׁכְּנָא תַּעֲבֵיד עֲשַׂר
יְרִיעָן דְּבוּץ שְׁזִיר וְתִכְלָא
וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי
צוּרַת כְּרוּבִין עוֹבַד אוּמָּן
תַּעֲבֵיד יָתְהוֹן׃ ב אוּרְכָּא
דִּירִיעֲתָא חֲדָא עַשְׂרִין
וְתַמְנֵי אַמִּין וּפוּתְיָא
אַרְבַּע אַמִּין דִּירִיעֲתָא
חֲדָא מִשְׁחֲתָא חֲדָא לְכָל

תולדות אהרן

ורחה ועשה . מנחות כט : ואת המשכן . שבת לח : מעשה חשב . יומא עב : ארך היריעה . שבת לח :

בעל הטורים

(מ) וראה . ג' ר"פ הכא ואידך וראה אם דרך עוצב בי . ואידך וראה בנים לבניך . פי' אם דרך עוצב בי וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר שתבוא להר הבית לבית המקדש להתפלל ולהודות ויתכפר לך כמו שסידר שלמה בתפלתו אם יחטא איש וגו' ובא וגו' בבית הזה ואם תעשה כן וראה בנים לבניך . (א) משזר . בגי' חוט כפול שמנה : עשר יריעות . כנגד עשרת הדברות :

רש"י

(מ) וראה ועשה . ראה כאן בהר תבנית שאני מראה ם אותך . מגיד שנתקשה משה במעשה המנורה עד שהראה לו הקב"ה ע מנורה של אש : אשר אתה מראה . כתרגומו דאת מתחזי בטורא אלו היה נקוד מראה בפת"ח היה פתרונו אתה מראה לאחרים עכשיו שנקוד חטף קמ"ץ פתרונו דאת מתחזי שאחרים מראים לך. (שהנקוד' מפריד בין עושה לנעשה) : (א) ואת המשכן תעשה עשר יריעות. להיות לו לגג ולמחיצות מחוץ לקרשים שהיריעות תלויות מאחוריהן לכסותן : שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני. הרי ארבע מינין יחד בכל חוט פ והוט א' של פשתים וג' של צמר וכל חוט וחוט היטו כפול ו' הרי ד' מינין כשהן שזורין יחד כ"ד כפלים לחוט (ברייתא דמלאכת המשכן) : כרבים מעשה חשב . כרובים היו מצויירין בהם באריגתן ולא ברקימה שהוא מעשה צ מחט אלא באריגה בשני כותלים פרצוף אחד מכאן ופרצוף אחד

רשב"ם

(מ) מראה . מלשון ופעל על ידי אחרים . אמושטרי"ץ בלע"ז : אשר אתה מראה . ממש הראו לו תבנית המנורה אמושטרי"ץ בלע"ז . אבל לה' הנראה אליו (אליך) מעצמו מובדו"ק בלע"ז : (א) ואת המשכן תעשה עשר יריעת . חמש תחתונות קרוי משכן כי

שפתי חכמים

הרא"ס : ם פירוש מקרא קצר הוא שהיה לו לומר וראה התבנית אשר אני מראה אותך ועשה בתבניתם וגו' דאל"כ מאי ועשה בתבניתם אשר אתה מראה וגו' . והלא לא הגיד לנו הכתוב בשום מקום שהראהו את תבניתם והוסיף הרב ואמר כאן בהר כי אין שייך לומר וראה בהר שהרי היה עומד בו ולא ראה כאן מפני שאז היה מורה על מקום מיוחד מן ההר וא"כ לא היה לו לו' אשר אתה מראה בהר שהוא דרך כללית אלא במקום המיוחד ממנו הרמוז במלת כאן : ע כאן משמע שמשה עשה את המנורה וא"ת והא לעיל פירש"י תיעשה מאליה . ויש לומר דגם זה לא היה מועיל עד שנעשית מאליה וכדפרישית לעיל : פ פי' שכולן היו שזורין יחד כדכתיב משזר . וא"ו ותכלת במקום ב' כאלו אמר שש משזר בתכלת וארגמן וגו' כוא"ו (ישעיה מח) ה' שלחני ורוחו כמו ברוחו (שם יג) ה' וכלי זעמו כמו בכלי זעמו : צ שהפרצוף

ענין המשכן

(א) ואת המשכן תעשה עשר יריעות וגו' . איתא בילקוט זה שאמר הכתוב אהבתי אתכם אמר ה' ראו מה חבה חבבתי אתכם מן הארץ עד לרקיע מהלך חמש מאות שנה ועוביה של רקיע מהלך חמש מאות שנה . וכן בין כל רקיע ורקיע . למעלה מהן חיות הקדש רגלי החיות כנגד כולם קרסולי החיות כנגד כולם . שוקי החיות כנגד כולם . רכובי החיות כנגד כולם . ירכי החיות כנגד כולם . גופי החיות כנגד כולם . צוארי החיות כנגד כולם . ראשי החיות כנגד כולם . קרני החיות כנגד כולם . למעלה מהן כסא הכבוד . רגלי כסא הכבוד כנגד כולם . כסא הכבוד כנגד כולם . מלך אל חי וקים רם ונשא שוכן עליהם . והנחתי את כולם ואמרתי לכם עשו לי יריעות עזים ואבוא לשכן אצלכם [אמר רבי יהושע בן לוי אלו היו אומות העולם יודעים.

פירוש לתורת אלהים

אירע כלים : (מ) וּרְאֵה אונ זעה ווי איך ווייז דיר דא אויף דעם בארג אפייערדיגע מנורה וַעֲשֵׂה אונ מאך בְּתַבְנִיתָם אזוי ווי זייער געשטאלט אֲשֶׁר וואס דו מָרְאֶה ווערסט געוויזען בָּהָר אויף דעם בארג : (א) וְאֶת הַמִּשְׁכָּן אונ דעם משכן תַּעֲשֶׂה זאלסטו מאכין עֶשֶׂר צעהן יְרִיעוֹת (דינואנעס) שֵׁשׁ פון ליינען מָשְׁזָר גידרייט וּתְכֵלֶת אונ בלאהע וואל וְאַרְגָּמָן אונ פערפיל וואל וְתוֹלַעַת שָׁנִי אונ ארויטין פאדים עס זאל זיין גידרייט אלע פיר מינים צו זאמען כְּרוּבִים מען זאל אויס וועבין צורות מַעֲשֵׂה מיינסטערשאפט תַּעֲשֶׂה זאלסטו מאכין זיי : (ב) אֹרֶךְ דיא ליינג הַיְרִיעָה פון איין יריעה שְׁמֹנָה אכט אונ צוואנציג איילין וְרֹחַב אונ דיא ברייט אַרְבַּע פיר איילין הַיְרִיעָה איין יריעה זאל אזוי זיין מִדַּת

הַיְרִיעֹֽת׃ ג חֲמֵ֣שׁ הַיְרִיעֹ֗ת תִּֽהְיֶ֙יןָ֙ חֹֽבְרֹ֔ת אִשָּׁ֖ה אֶל־אֲחֹתָ֑הּ וְחָמֵ֤שׁ יְרִיעֹת֙ חֹֽבְרֹ֔ת אִשָּׁ֖ה אֶל־אֲחֹתָֽהּ׃
ד וְעָשִׂ֜יתָ לֻֽלְאֹ֣ת תְּכֵ֗לֶת עַ֣ל שְׂפַ֤ת הַיְרִיעָה֙ הָֽאֶחָ֔ת מִקָּצָ֖ה בַּחֹבָ֑רֶת וְכֵ֤ן תַּעֲשֶׂה֙ בִּשְׂפַ֣ת הַיְרִיעָ֔ה הַקִּ֣יצוֹנָ֔ה בַּמַּחְבֶּ֖רֶת הַשֵּׁנִֽית׃ ה חֲמִשִּׁ֣ים לֻלָאֹ֗ת תַּעֲשֶׂה֮ בַּיְרִיעָ֣ה הָאֶחָת֒ וַחֲמִשִּׁ֣ים לֻלָאֹ֗ת תַּעֲשֶׂה֙ בִּקְצֵ֣ה הַיְרִיעָ֔ה אֲשֶׁ֖ר בַּמַּחְבֶּ֣רֶת הַשֵּׁנִ֑ית מַקְבִּילֹת֙ הַלֻּ֣לָאֹ֔ת אִשָּׁ֖ה אֶל־אֲחֹתָֽהּ׃

יְרִיעֲתָא׃ ג חֲמֵשׁ יְרִיעָן יְהוֹיָן מְלַפְּפָן חֲדָא עִם חֲדָא וַחֲמֵשׁ יְרִיעָן מְלַפְּפָן חֲדָא עִם חֲדָא׃ ד וְתַעְבֵּיד עֲנוּבִין דְּתִיכְלָא עַל שִׂפְתָא דִּירִיעֲתָא חֲדָא מִסִּטְרָא דְּבֵית לוֹפֵי וְכֵן תַּעְבֵּיד בְּשִׂפְתָא דִּירִיעֲתָא בְּסִטְרָא דְּבֵית לוֹפֵי תִּנְיָנָא׃ ה חַמְשִׁין עֲנוּבִין תַּעְבֵּיד בִּירִיעֲתָא חֲדָא וְחַמְשִׁין עֲנוּבִין תַּעְבֵּיד בְּסִטְרָא דִּירִיעֲתָא דִּי בְּבֵית לוֹפֵי תִּנְיָנָא מְכַוְּנָן עֲנוּבַיָּא חֲדָא עִם

חדא

רשב"ם

תחתיהם הארון מקום שהשכינה שורה: (ג) חוברת. נתפרות יחד במחט: (ד) מקצה בחוברת. בשפת יריעה חמישית:

בעל הטורים

(ג) חמש וגו' חוברות. כנגד ה' דברות על לוח אחד וכנגד ה' של

שפתי חכמים

שוה מב' צדדין זה דומה לזה: ק כתב הרא"ם האי דנקט ארי ונשר ל"ד אלא צורות בעלמא וכו' אבל לא ידעתי איך כנה הכתוב שאר הצורות בשם כרובים אם פירוש כרובים הוא צורות ילדים שתרגומו כרביא וכמו שכתב רש"י ז"ל כמו שהוא מבואר בפרק אין דורשין עכ"ל ונ"ל שלא היו מצויירין ביריעות המשכן שום צורות רק צורות המרכבה שהם ד' אדם אריה שור נשר ודוקא נקט ארי ונשר: ר רצונו לו' כנגד לולאות

רש"י

מכאן. ארי מצד זה ונשר מצד זה כמו שאורגין חגורות של משי שקורין בלעז פיישי"א (גטווירקט): (ג) תהיין חברת. תופרן במחט זו בצד זו חמש לבד וחמש לבד: אשה אל אחותה. כך דרך המקרא לדבר בדבר שהוא לשון נקבה ובדבר שהוא לשון זכר אומר איש אל אחיו כמו שנאמר בכרובים (שמות כה) ופניהם איש אל אחיו:

(ד) ללאת. לצול"ש בלעז (שלייפען) וכן ת"א ענובין ל' עניבה: מקצה בחברת. באותה יריעה שבסוף החבור. קבוצת חמשת היריעות קרוי' חוברת: וכן תעשה בשפת היריעה הקיצונה במחברת השנית. באותה יריעה שהיא קיצונה ל' קצה כלומר לסוף החוברת: (ה) מקבילות הלולאות אשה אל אחותה. שמור שתעשה הלולאות במדה אחת מכוונת הבדלתן זו מזו וכמדתן ביריעה זו כן יהא בחברתה כשתפרוש חוברת אצל חוברת יהיו הלולאות של יריעה זו מכוונות כנגד לולאות של זו ר וזהו לשון מקבילות זו כנגד של זו תרגומו של כנגד לקבל. היריעות ארכן כ"ח ורחבן ארבע וכשחבר חמש יריעות יחד נמצא רחבן כ' וכן החוברת השנית. והמשכן

ענין המשכן

מה היה המשכן ובית המקדש יפין להם כאהליות וקסטריות היו מקיפין אותן לשומרן. למה שעד שלא הוקם המשכן הי' הדבור יוצא ונכנס לתוך בתיהם של אומות העולם והיו נתרזים שנאמר כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמונו ויחי. אתה היית שומע קולו וחיית אבל האומות שומעים ונתרזים בתוך אהליהם ומתו. ולא תאמר במשכן אלא אפילו בית המקדש היה יפה להם. מנין. שכן שלמה היה מסדר בתפלתו וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך כי ישמעון את שמך הגדול ואת ידך החזקה וזרועך הנטויה ובא והתפלל אל הבית הזה וגו' ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי. אבל ישראל כשהוא מתפלל לפניך מה היה אומר ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו. אם הוא תובע בנים

פירוש לתורת אלהים

אחת איין מאס זָכָּי צוּ אַלֶע צֶעהֶן יְרִיעוֹת: (ג) חָמֵשׁ הַיְרִיעוֹת דִיא פִינְף יְרִיעוֹת תִּהְיֶיןָ זָאלֶין זַיין בַּהֶעפְט אִשָּׁה אֵיינֶע צוּ דֶער אַנְדֶערֶע וְחָמֵשׁ דִיא אַנְדֶערֶע פִינְף יְרִיעוֹת חוֹבְרוֹת זָאלֶין אויך זַיין בַּהֶעפְט אֵיינֶע צוּ דֶער אַנְדֶערֶע: (ד) וְעָשִׂיתָ אוּנ דוּ זָאלְסְט מַאכִין לוּלָאוֹת שְׁלַייפְלֶעךְ תְּכֵלֶת פוּן בְּלָאִי וָואל עַל שְׂפַת אויף דֶעם בְּרֶעג פוּן דִי אֵיינֶע יְרִיעָה מִקָּצָה אִין עֶק פוּן דֶעם בַּהֶעפְטוּנְג וְכֵן תַּעֲשֶׂה אוּנ אַזוֹי זָאלְסְטוּ מַאכִין בִּשְׂפַת אִין דֶעם בְּרֶעג פוּן דִי יְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה דִי עֶקְסְטֶע בַּמַּחְבֶּרֶת אִין דֶעם אַנְדֶערִין בַּהֶעפְטוּנְג: (ה) חֲמִשִּׁים לוּלָאוֹת פִיפְצִיג שְׁלַייפְלֶעךְ תַּעֲשֶׂה זָאלְסְטוּ מַאכִין וגו' בִּקְצֵה אִין דֶער יְרִיעָה אֲשֶׁר וָואס פוּן דֶעם אַנְדֶערִין בַּהֶעפְטוּנְג מַקְבִּילוֹת אַקֶעגִין הַלּוּלָאוֹת דִי שְׁלַייפְלֶעךְ אִשָּׁה אֵיין שְׁלַייפֶעל אַקֶעגִין אַנְדֶערִין

וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים קַרְסֵי זָהָב וְחִבַּרְתָּ
אֶת־הַיְרִיעֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ
בַּקְּרָסִים וְהָיָה הַמִּשְׁכָּן אֶחָד׃
ז וְעָשִׂיתָ יְרִיעֹת עִזִּים לְאֹהֶל עַל־
הַמִּשְׁכָּן עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת
תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃ ח אֹרֶךְ ׀ הַיְרִיעָה
הָאַחַת שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע
בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה

אונקלוס

חֲדָא׃ ו וְתַעֲבֵיד חַמְשִׁין
פּוּרְפִין דִדְהַב וּתְלַפֵּף יָת
יְרִיעָתָא חֲדָא עִם חֲדָא
בְּפוּרְפַיָא וִיהֵי מַשְׁכְּנָא
חַד׃ ז וְתַעֲבֵיד יְרִיעָן
דְמַעֲזֵי לִפְרָסָא עַל
מַשְׁכְּנָא חֲדָא עַשְׂרֵי
יְרִיעָן תַּעֲבֵיד יַתְהֵין׃
ח אוּרְכָּא דִירִיעֲתָא חֲדָא
תְּלָתִין בְּאַמִּין וּפוּתְיָא
אַרְבַּע בְּאַמִּין דִירִיעֲתָא

תולדות אהרן

שתית יריעת. שם: עשתי עשרה. סנהדרין כט: הרך כיריעה. שבת לח:

בעל הטורים

לוח השני: (ו) חמשים קרסים. כנגד נ' שערי בינה: אחת. בגימטריא שם גוים:

רשבם

(ו) וחברת. ע"י קרסים בלולאות תחבר שתי המחברות. והיה המשכן אחד. עשר היריעות הקרוים משכן יהיה

רש"י

ארכו שלשים מן המזרח למערב שנאמר עשרים קרשים לפאת נגב תימנה וכן לצפון וכל קרש אמה וחצי האמה הרי שלשים מן המזרח למערב רוחב המשכן מן הצפון לדרום עשר אמות שנאמר ולירכתי המשכן ימה וגו' ששה קרשים ושני קרשים למקצעות הרי עשר ובמקומם אפרש למקראות הללו נותן היריעות ארכן לרחבו של משכן עשר אמות אמצעיות לגג חלל רוחב המשכן ואמה מכאן ואמה מכאן לעובי ראשי הקרשים שעוביים אמה נשתיירו י"ו אמה ח' לצפון וח' לדרום מכסות קומות הקרשים שגבהן עשר נמצאו שתי אמות התחתונות מגולות. רחבן של יריעות ארבעים אמה כשהן מחוברות עשרים אמה לחוברת שלשים מהן לגג חלל המשכן לארכו ואמה כנגד עובי ראשי הקרשים שבמערב ואמה לכסות עובי העמודים שבמזרח שלא היו קרשים במזרח אלא ד' (ברש"י ישן חמשה) עמודים שהמסך פרוש ותלוי בווין שבהן כמין ו ון נ יירו ה' אמות התלויין על אחורי המשכן שבמערב ושתי אמות התחתונות מגולות. זו מצאתי בברייתא דמסכת מדות. אבל במסכת שבת (פ' הזורק) אין היריעות מכסות את עמודי המזרח וט' אמות הלויות אחורי המשכן והכתוב בפרשה זו מסייענו ונתת ה פרוכת תחת הקרסים ואם כדברי הברייתא הזאת נמצאת פרוכת משוכה מן ש הקרשים ולמערב אמה: (ו) קרסי זהב. פירמיל"ש בלע"ז (ספאנגען) ומכניסין ראשן אחד בלולאות שבחוברת זו וראשן אחד בלולאות שבחוברת זו ומחברן בהן: (ז) יריעות עזים. מנוצה של עזים: לאהל על המשכן. לפרוש אותן על היריעות התחתונות: (ח) שלשים באמה. שכשנותן ארכן לרוחב המשכן כמו שנתן את הראשונות נמצאו אלו עודפות אמה מכאן ואמה מכאן לכסות א' מהשתי אמות שנשארו מגולות מן הקרשים והאמה התחתונה של קרש שאין היריעה מכסה אותו היא האמה התחובה בנקב האדן שהאדנים גבהן אמה:

שפתי חכמים

של זו והקרשים מחברן יחד: ש פירוש הפרוכת מפסיק בין קדשי קדשים לאהל מועד ומושך מן המערב י' אמות כאורך של קדשי קדשים נמצא מפרוכת עד מזרח היה עוד כ' אמות ואי אמרת שהיריעות היו מכסות את עמודי המזרח שהיו עוביין אמה וא"כ מכסין היריעות עוד כ' אמות עד הפרוכת שבין קדשי קדשים נמצא פרוכת משוכה מן הקרשים ולמעלה אמה דכא

ענין המשכן

ואתה יודע שיהיו מכעיסין לפניך אל תתן לו וכן אם תובע נכסים ואתה יודע שעתיד לבעט בהן אל תתן לו. אבל הנכרי כל מה שהוא תובע תן לו למען ידעו כל עמי הארץ את שמך הגדול] כששמעו מלאכי השרת שאמר הקב"ה למשה עשה לי משכן שאני מתאוה לשכון אצל בני. התחילו אומרים רבונו של עולם למה אתה יורד לתחתונים שבחך הוא שתהא בשמים. אמר להם הקב"ה חייכם שאני עושה כשם שאמרתם אלא תהלתי מלאה הארץ. אמר להם הקב"ה מה אתם תמהים על זאת ראו מה אני מחבב את התחתונים ויורד ושוכן תחת יריעות עזים שנא' ועשית יריעות עזים. ר' יהודה אומר חיה גדולה טהורה גדלה היתה במדבר וממנה עשה היריעות. ור' נחמי' אמר מעשה נסים הי' ולשעה היתה נבראת ונגנזה. תדע לך שכתיב אורך היריעה האחת. מי מביא לך כזה יריעות של שלשים אמה מכאן אתה למד כדר' נחמיה שהיה מעשה נסים. ולא תאמר כיריע' אלא אף בקרשים הי' מעשה נסים:

פירוש לתורת אלהים

כְּדֵי עֶס זָאל זִיךְ קֶענֶען צוּ בִּינְדֶען אֵיינֶע פִינְף
יְרִיעוֹת צוּ דִיא אַנְדֶערֶע פִינְף יְרִיעוֹת: (ו) וְעָשִׂיתָ
אוּנ דוּ זָאלְסְט מאכִין חֲמִשִּׁים פִיפְצִיג הֶעקְלֶעךְ פוּן
גָאלְד וְחִבַּרְתָּ וֶועסְטוּ מִיט זֵיי בַּהֶעפְטִין אֶת הַיְרִיעוֹת
דִיא יְרִיעוֹת אִשָּׁה אֵיינֶע פִינְף צוּ דִי אַנְדֶערֶע פִינְף
בַּקְּרָסִים מִיט דִיא הֶעקְלֶעךְ עֶר הָאט אַרֵיין גִיטָאהְן
אֵיין זֵייט הֶעקְלֶע אִין דִי שְׁלֵייפְלֶעךְ פוּן דִי פִינְף
יְרִיעוֹת אוּנ דִי אַנְדֶערֶע זֵייט אִין דִיא שְׁלֵייפְלֶעךְ
פוּן דִיא אַנְדֶערֶע פִינְף יְרִיעוֹת דוּרךְ דֶעם הָאט
עֶר זֵייא בַּהֶעפְט וְהָיָה הַמִּשְׁכָּן וֶועט זַיין דֶער מִשְׁכָּן
כְּלוֹמַר דִיא צֶעהְן יְרִיעוֹת אֶחָד אַזוֹי וִויא אֵיינְס:
(ז) וְעָשִׂיתָ אוּנ דוּ זָאלְסְט מאכִין יְרִיעוֹת פוּן הָאר
פוּן צִיגִין לְאֹהֶל וֶועגִין אַגִיצֶעלְט אוֹיף דֶעם מִשְׁכָּן
עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה עֶלְף יְרִיעוֹת תַּעֲשֶׂה זָאלְסְטוּ מַאכִין זֵיי:
(ח) אֹרֶךְ דִיא לֶענְג הַיְרִיעָה פוּן אֵיין יְרִיעָה שְׁלֹשִׁים
דְרֵייסִיג אֵיילִין וְרֹחַב אוּנ דִי בְּרֵייט אַרְבַּע פִיר אֵיילִין

אַחַת לְעַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת׃
ט וְחִבַּרְתָּ אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד
וְאֶת־שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד וְכָפַלְתָּ
אֶת־הַיְרִיעָה הַשִּׁשִּׁית אֶל־מוּל פְּנֵי
הָאֹהֶל׃ י וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עַל
שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת הַקִּיצֹנָה
בַּחֹבָרֶת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עַל שְׂפַת
הַיְרִיעָה הַחֹבֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ יא וְעָשִׂיתָ
קַרְסֵי נְחֹשֶׁת חֲמִשִּׁים וְהֵבֵאתָ אֶת־
הַקְּרָסִים בַּלֻּלָאֹת וְחִבַּרְתָּ אֶת־
הָאֹהֶל וְהָיָה אֶחָד׃ יב וְסֶרַח הָעֹדֵף
בִּירִיעֹת הָאֹהֶל חֲצִי הַיְרִיעָה

אונקלוס

חֲדָא מְשַׁחְתָּא חֲדָא
לַחֲדָא עַשְׂרֵי יְרִיעָן׃
ט וּתְלַפֵּף יַת חֲמֵשׁ יְרִיעָן
לְחוּד וְיַת שִׁית יְרִיעָן
לְחוּד וְתַעִיף יַת יְרִיעֲתָא
שְׁתִיתֵיתָא לָקֳבֵיל אַפֵּי
מַשְׁכְּנָא׃ י וְתַעְבֵּיד
חַמְשִׁין עֲנוּבִין עַל שִׂפְתָא
דִּירִיעֲתָא חֲדָא בְּסִטְרָא
דְּבֵית לוֹפֵי וְחַמְשִׁין
עֲנוּבִין עַל שִׂפְתָא
דִּירִיעֲתָא דְּבֵית לוֹפֵי
תִנְיָנָא׃ יא וְתַעְבֵּיד פּוּרְפִּין
דִּנְחָשָׁא חַמְשִׁין וְתָעֵיל
יַת פּוּרְפַיָּא בַּעֲנוּבַיָּא
וּתְלַפֵּף יַת מַשְׁכְּנָא
וִיהֵי חָד׃ יב וְסִרְחָא
דְּיַתִּיר בִּירִיעַת מַשְׁכְּנָא
פַּלְגּוּת יְרִיעֲתָא דְּיַתִּירָא

תו"א וכפלת את. כס: הני היריעה. שפ

רשב"ם

עתה אחד: (ט) וכפלת את היריעה הששית. לומר חציו תולה למטה אל מול פני האהל וחצי' של אחרונה הסרח על אחורי המשכן יותר מיריעו' המשיר' שתי אמות. כ׳ ״ עשר התחתונות כשנתחברו יחד ארכן מ׳ ורחבן עשרים ושמונה. והמשכן ארכו שלשים אמות כי לעשרים ... שבצפון ועשרים שבדרום יש׳ שלשים אמה כי רוחב הקרש אמה וחצי כשפירשה על המשכן ארכן לאורך המשכן שלשים אמה והרי עשר אמות תלויות אחורי המשכן ולצד צפון ולצד דרום מן העשרים

בעל הטורים

(ט) הכ״ ד. ב׳ בתורה היריעה הששית ולויתי את כרכתי נכם בשנה ג׳ בית כוכית השולחן שהיה במשכן נשלחם כרכה בכל העולם:

שפתי חכמים

(ט) הקרסים היו באמצע היריעות כסיף של מחברת וכל מחברת לא היה רחבו כי אם עשרים אמות ועתה מכסין היריעות כ"א אמות: ת כיון דכתיב חצי היריעה וגו׳ תסרח על אחורי המשכן

רש"י

(ט) וכפלת את היריעה הששית. העודפת באלו העליונות יותר מן התחתונות: אל מול פני האהל. חצי רחבה היה תלוי וכפול על ת המסך שבמזרח כנגד הפתח דומה לכלה צנועה המכוסה בצעיף על פניה: (יב) וסרח העדף ביריעת האהל. על יריעות המשכן. יריעות האהל הן העליונות של עזים שקרוים אהל כמו שנא׳ כבן לאהל על המשכן וכל אהל האמור כאן אינו אלא לשון גג שמאהילות ומסככות על התחתונות והן היו עודפות על התחתונות חצי היריעה למערב שהחצי של יריעה אחת עשרה היתירה היה נכפל אל מול פני האהל נשארו שתי אמות רוחב חציה עודף על רוחב

פירוש לתורת אלהים

הַיְרִיעָה פון איין יְרִיעָה מִדָּה אַחַת איין מאָס לְעַשְׁתֵּי צו אַלֶע עֶלְף יְרִיעוֹת׃ (ט) וְחִבַּרְתָּ און דו זאָלְסְט בְּהֶעפְטִין אֶת חֲמֵשׁ די פִינְף יְרִיעוֹת לְבַד בּזוּנְדֶער וְאֶת שֵׁשׁ און די זֶעקְס יְרִיעוֹת לְבַד בּזוּנְדֶער וְכָפַלְתָּ און דו זאָלְסְט צוּ נויף לֵייגִין אֶת הַיְרִיעָה די האַלְבּ פון דֶער זֶעקְסְטֶער יְרִיעָה וִויא זאָל קוּמֶען אֶל מוּל צוּ קֶעגִין פְּנֵי הָאוֹהֶל דאָס פָּנִים פון דֶעם גֶעצֶעלְט כְּלוֹמַר אין מִזְרָח זַייט פון דֶעם מִשְׁכָּן, ווארום מִזְרָח ווֶערְט גֶערוּפִין פָּנִים׃ (י) וְעָשִׂיתָ און דו זאָלְסְט מאַכִין חֲמִשִּׁים פוּפְצִיג שְׁלֵייפְלַאךְ עַל שְׂפַת אויף דֶעם בְּרֶעג פון דֶער אֵיינֶער יְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה די עֶקְסְטֶע בַּחוֹבֶרֶת ביי דֶעם בְּהֶעפְטוּנְג פון די פִינְף יְרִיעוֹת וַחֲמִשִּׁים און פוּפְצִיג שְׁלֵייפְלַאךְ עַל שְׂפַת אויף דֶעם בְּרֶעג פון דֶער יְרִיעָה הַחוֹבֶרֶת פון דֶעם אַנְדֶערִין בְּהֶעפְטוּנְג כְּלוֹמַר פון די זֶעקְס יְרִיעוֹת׃ (יא) וְעָשִׂיתָ און דו זאָלְסְט מאַכִין קַרְסֵי הֶעקְלַאךְ פון קוּפֶּער וְהֵבֵאתָ און זאָלְסְט אַריין בְּרֵיינְגֶען אֶת הַקְּרָסִים די הֶעקְלַאךְ בַּלֻּלָאוֹת אין די שְׁלֵייפְלַאךְ וְחִבַּרְתָּ און דו זאָלְסְט בְּהֶעפְטִין אֶת הָאוֹהֶל דֶעם גֶעצֶעלְט כְּלוֹמַר די עֶלְף יְרִיעוֹת וְהָיָה ווֶעט זַיין די עֶלְף יְרִיעוֹת גְלַייךְ ווִי אֵיינְס׃ (יב) וְסֶרַח און דאָס נאָךְ שְׁלֶעפֶּענְ הָעוֹדֵף דאָס אִיבֶּעריגֶע בִּירִיעוֹת פון די יְרִיעוֹת פון

תִּסְרַח עַל אֲחוֹרֵי מַשְׁכְּנָא׃
יג וְאַמְּתָא מִכָּא וְאַמְּתָא
מִכָּא בִּדְיָתִיר בְּאוֹרְכָּא
יְרִיעָתָא דְמַשְׁכְּנָא יְהֵי
סְרִיחַ עַל סִטְרֵי מַשְׁכְּנָא
מִכָּא וּמִכָּא לְכַסָּיוּתֵיהּ׃
יד וְתַעְבֵּיד חוֹפָאָה
לְמַשְׁכְּנָא דְמַשְׁכֵי דִדְכְרֵי
מְסַמְּקֵי וְחוֹפָאָה דְמַשְׁכֵי
סַסְגוֹנָא מִלְעֵילָא׃
טו וְתַעְבֵּיד יָת דַּפַּיָּא

הָעֹדֶפֶת תִּסְרַח עַל אֲחֹרֵי הַמִּשְׁכָּן׃
יג וְהָאַמָּה מִזֶּה וְהָאַמָּה מִזֶּה בָּעֹדֵף
בְּאֹרֶךְ יְרִיעֹת הָאֹהֶל יִהְיֶה סָרוּחַ
עַל־צִדֵּי הַמִּשְׁכָּן מִזֶּה וּמִזֶּה לְכַסֹּתוֹ׃
יד וְעָשִׂיתָ מִכְסֶה לָאֹהֶל עֹרֹת אֵילִם
מְאָדָּמִים וּמִכְסֵה עֹרֹת תְּחָשִׁים
מִלְמָעְלָה׃ רביעי פ טו וְעָשִׂיתָ אֶת־

תו"א והאמה מזה. שם: ועשית את. יומא עב:

בעל הטורים

(יג) באורך. ג' במסורה דין ואידך וייף בגדלו באורך דליותיו. בארך אפים יפותה קצין פי' בארך אפים המשכן שנא' כי באורך יריעות האהל יפותה קצין שנתפתה הקב"ה ונתרצה לישראל וכפר להם על עון העגל ונתייפה ישראל ונתגדל על כל שהשרה שכינתו

רשב"ם

ושמונה אמות עשר על המשכן ולצדדים תלוים תשעה מכאן בכותל צפוני ותשעה בכותל דרומי וכשפי' עליה יריעות עזים שהן ארכן ארבעים וארבעה חצי היריעה שהן שתי אמות נכפלות למטה והשלשים על המשכן בשוה ליריעות התחתונות וי"ב הנותרות העשר מהן הלויות **אחורי** המשכן בשוה ליריעות התחתונות וחצי **היריעה העודפת** שהן שתי אמות יותר כן התחתונות. וכשפירש רחבן שהוא שלשים אמה (לאחר שנתחברו) **אז** כל רחבו של המשכן מהן עשר אמות. ועשר אמות תלויות לצד צפון וכן לצד דרום ונמצאו עודפת אמה מכאן ואמה מכאן על התחתונות שהן נגררות ט' מכאן ומכאן ואלו י'. וזהו שכתוב והאמה מזה והאמה מזה **וגו'**: (יג) על צדי המשכן. לכסות האמה של האדנים עד הקרקע. שהרי גובה הקרשים עשר אמות עם **האדנים**: (יד) ומכסה ערת תחשים מלמעלה. מלמעלה של עורות אילים וכן פשוטו משמע. ויש מפרשים

רש"י

התחתונות: תסרח על אחרי המשכן. לכסות שתי אמות שהיו א מגולות בקרשים: (יג) **והאמה מזה והאמה מזה.** לצפון ולדרום: **בעדף בארך יריעות האהל.** שהן עודפות על אורך יריעות המשכן שתי אמות: **יהיה סרוח על צדי המשכן.** לצפון ולדרום כמו שפירשתי למעלה. למדה תורה דרך ארץ שיהא אדם חס על היפה: **אחורי המשכן.** הוא צד מערבי לפי שהפתח במזרח שהן פניו וצפון ודרום קרויין צדדין לימין ולשמאל: (יד) **מכסה לאהל.** לאותו גג של יריעות עזים עשה עוד מכסה אחד של עורות אילים מאדמים ב ועוד למעלה ממנו מכסה עורות תחשים ואותן מכסאות לא היו מכסין אלא את הגג ארכן ל' ורחבן י' אלו דברי רבי נחמיה ולדברי רבי יהודה מכסה אחד היה חציו של עורות אילים מאדמים וחציו של עורות תחשים: (טו) **ועשית את**

שפתי חכמים

נמצא שחליה האחר תסרח על פני המשכן: א לאו דוקא מגולות בקרשים שהרי אמה אחת נכנס באדנים אלא ר"ל שתי אמות שהיו מגולות אמה של קרשים ואמה של אדנים וצ"ל נמי דהא דפירש"י שתי אמות היינו אליבא דברייתא דמסכת מדות אבל אליבא דגמרא דמסכת שבת לא היו מגולות למערב אלא אמה של האדנים ואליבא דכ"ע יריעות העזים מכסות גם האדנים ואליבא דמסכת שבת צריכים אנו נמי לומר שהיה אמה של יריעות הללו מכסות האמה של העמודים ושתי אמות היו נכפלים על מוסך פתח האהל אי נמי שהיה אמה אחת כפול על מסך פתח האהל ואמה א' היה סרוח על אחורי המשכן ומונח ומושכב על הארץ וק"ל: ב כלו' על הגג ולא על הדפנות ומצינו נמי שהי"א יריעות עזים נקראו אהל כדכתיב ועשית יריעות עזים לאהל על המשכן:

ענין המשכן

(טו) **ועשית את הקרשים למשכן וגו'.** מהיכן היו הקרשים יעקב אבינו נטע אותם ובשעה שירד למצרים אמר לבניו **בני** עתידים אתם להגאל מכאן והקב"ה עתיד לומר לכם משאתם נגאלין שתעשו לו משכן אלא עמדו ונטעו ארזים בשעה שיאמר לכם לעשות משכן והארזים מזומנין לכם מיד עשו כמה שאמר להם אביהם ועמדו ונטעו ארזים. אמרו רבותינו הבריח התיכון ירד ביד יעקב אבינו למצרים שהיה ממשמש מן הקצה אל הקצה והארזים אמרו שירה הוא שדוד אמר אז ירננו כל עצי יער. אין אז אלא שירה. שנאמר אז ישיר. אימתי כשנעשה המשכן ואמר הקב"ה למשה ועשית אר הקרשים [בה'. היה לו לומר ועשית קרשים ולמה נכתב הקרשים בה' אלא הוא ה' הידוע]. אותם הקרשים שהתקין להם אביהם:

פירוש לתורת אלהים

דעם גיצעלט חֲצִי די האלבע יְרִיעָה הָעֹדֶפֶת וואס זיא בלייבט איבער תִּסְרַח זאל זיך נאך שלעפין עַל אויף אינטער דעם מִשְׁכָּן כלומר אין מערב זייט: (יג) וְהָאַמָּה אונ איין אייל פון דער זייט אין דרום זייט וְהָאַמָּה אונ איין אייל פון דער זייט אין צפון זייט בָּעֹדֵף וואס איז מער בְּאֹרֶךְ אין דער לייננ פון די יְרִיעוֹת יִהְיֶה זאל זיך נאר שלעפין עַל אויף דיא זייטין פון דעם מִשְׁכָּן מִזֶּה פון דער זייט וּמִזֶּה אונ פון דער זייט כלומר אין צפון אונ אין דרום לְכַסֹּתוֹ צו צודעקין דעם מִשְׁכָּן: (יד) וְעָשִׂיתָ אונ דו זאלסט מאכין מִכְסֶה אדעק לָאֹהֶל צום גיצעלט עוֹרֹת פעל פון ווידער מְאָדָּמִים רויט געפארבט וּמִכְסֵה אונ נאך אדעק עוֹרֹת תְּחָשִׁים פעל פון תְּחָשִׁים מִלְמַעְלָה פון אויבין: (טו) וְעָשִׂיתָ אונ דו זאלסט מאכין א. הַקְּרָשִׁי

הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים
עֹמְדִים: טז עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַקָּרֶשׁ
וְאַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה רֹחַב הַקֶּרֶשׁ
הָאֶחָד: יז שְׁתֵּי יָדוֹת לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד
מְשֻׁלָּבֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ כֵּן
תַּעֲשֶׂה לְכֹל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן:
יח וְעָשִׂיתָ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן
עֶשְׂרִים קֶרֶשׁ לִפְאַת נֶגְבָּה תֵימָנָה:

לְמַשְׁכְּנָא דְּאָעֵי שִׁטִּין
קָיְמִין: טז עֲשַׂר אַמִּין
אוּרְכָּא דְּדַפָּא וְאַמְּתָא
וּפַלְגוּת אַמְּתָא פּוּתְיָא
דְּדַפָּא חַד: יז תְּרֵין צִירִין
לְדַפָּא חַד מְשַׁלְּבִין חַד
לָקֳבֵיל חַד כֵּן תַּעְבֵּיד
לְכֹל דַּפֵּי מַשְׁכְּנָא:
יח וְתַעְבֵּיד יָת דַּפַּיָּא
לְמַשְׁכְּנָא עַשְׂרִין דַּפִּין
לְרוּחַ עֵיבַר דָּרוֹמָא:

תולדות אהרן

עצי שטים . סוכה מה : עשר אמות . שב ח נדרים לח בכורות מד :

רשב"ם

כך במסכת שבת: (טו) עצי שטים עומדים. זקופים נותנים אותה ולא שוכבים: (יז) שתי ידות לקרש האחד. חרוצים היו הקרשים באמצעותן להניח שתי ידות בהן: משלבות. הידות זה כנגד זה. וכל סביב הידות היה הקרש חרוץ מכל צד כדי שיכנסו הידות של

בעל הטורים

כתוכה וזהו וייף בגדלו באורך שנתייפה ונתגדל בארץ כמשכן שכתוב בו באורך: (טו) למשכן עצי שטים עמדים. בגימטריא לכפר למעשה שטים. כ"ד פעמים שטים בפרשה (חוץ דלוואה ודעשייה דצריכי לגופיה) כנגד כ"ד אלף שנפלו בשטים: מ"ח קרשים כנגד מ"ח נביאים ומ"ח משמרות כהונה ולויה: והיו ז' בריחים כנגד ז' דורות מאברהם עד משה ושבעה רועים:

שפתי חכמים

ג ומפני שהארזים היו מיוחדים מתחלה לקרשים כנה הארזים בשם קרשים וכתב הקרשים בה"א הידיעה במקום הארזים: ד שהן לצד הפנימי ולצד חיצוני בעובין והצד של רחב הקרש מצד אחד: ה כלומר בחריצי הידות שהם מג' רוחותיו ולא על חריצי הקרשים ויהיה אשה אל אחותה שב אל הידות לא על הקרשים: ו וא"כ

רש"י

הקרשים. הל"ל ועשית קרשים כמו שנא' בכל דבר ודבר מהו הקרשים מאותן העומדין ומיוחדין לכך. יעקב אבינו נטע ארזים במצרי' וכשמת צוה לבניו להעלותם עמהם כשיצאו ממצרים ואמר להם שעתיד הקב"ה לצוות אותן לעשות משכן במדבר מעצי שטים ראו שיהיו מזומנים ג בידכם הוא שיסד הבבלי בפיוט שלו טס מטע מזורזים קורות בתינו ארזים. שנזדרזו להיות מוכנים בידם מקודם לכן: עצי שטים עומדים. אישטנטי"ש בלעז (אויפרעכט שטעהנד) שיהא אורך הקרשים זקוף למעלה בקירות המשכן ולא תעשה הכתלים בקרשים שוכבים להיות רוחב הקרשים לגובה הכתלים קרש על קרש: (טז) עשר אמות ארך הקרש. למדנו גבהו של משכן עשר אמות: ואמה וחצי האמה רחב. למדנו ארכו של משכן לכ' קרשים שהיו בצפון ובדרום מן המזרח למערב ל' אמה: (יז) שתי ידות לקרש האחד. היה חורץ את הקרש מלמטה באמצעו בגובה אמה ומניח רביע רחבו מכאן ורביע רחבו מכאן והן הן הידות והחריץ חצי רוחב הקרש באמצע (ר"ל קרש נקרא מה שנשאר לאחר שחרץ מכאן ומכאן. ואז נשאר רוחב אמה. נמצא חצי רוחב הקרש שבאמצע הוא חצי אמה. וכן פירש רש"י בהדיא בפרק הזורק נ"ח שהחריץ באמצע רחב חצי אמה. והיה חורץ רביעית אמה מכל צד. וכל יד היה רוחב רביעית אמה. וכן כל שפת אדן היד רוחב רביעית אמה. ודוק היטב. ואז סרה תלונת הרמב"ן ותמיהתו מסולקת) ואותן הידות מכנים באדנים שהיו חלולים והאדנים גבהן אמה ויושבים רצופים מ' זה אצל זה וידות הקרש הנכנסים בחלל האדנים חרוצות משלשה ד צדיהן רוחב החריץ כעובי שפת האדן שיכסה הקרש את כל ראש האדן שאם לא כן נמצא ריוח בין קרש לקרש כעובי שפת שני האדנים שיפסיקו ביניהם וזהו שנאמר ויהיו תואמים מלמטה שיחרוץ את צדי הידות כדי שיתחברו הקרשים זה אצל זה: משלבות. עשויות כמין שליבות סולם מובדלות זו מזו ומשופין ראשיהם ליכנס בתוך חלל האדן כשליבה הנכנסת בנקב בתוך עמודי הסולם: אשה אל אחותה. מכוונות זו כנגד זו שיהיו הריוחים שוים זו כמדת זו ה כדי שלא יהיו שתי ידות זו משוכה לצד פנים וזו משוכה לצד ו חוץ בעובי הקרש שהוא אמה ותרגום של ידות צירין לפי שדומות לצירי הדלת הנכנסים בחורי המפתן: (יח) לפאת נגבה תימנה. אין פאה

דעת זקנים מבעלי התוספות

(טו) עצי שטים עומדים. פשטיה שלא תקח מן הנפולים והנקצצין מימים רבים שכבר נרקבו אלא מן העומדים בקומתם. ד"א עומדים שהן עומדים לעולם תדייר הם קיימים ונגנזים:

פירוש לתורת אלהים

דיא ברעטער צום משכן עצי שטים פון טענען האלץ עומדים זיי זאלין שטיין כלומר ניט עס זאל ליגען איינס אפין אנדערין נאר זיי זאלין זיין אויף גישטעלט: (טז) עשר צעהן איילין ארך דיא לייננג פון דעם ברעט ואמה אונ אַ אייל מיט אַהאלב אייל רוחב די ברייט פון איין ברעט: (יז) שתי ידות צוויי צאפינס לקרש צו איין ברעט משולבות גישלייפעלט אשה איינע צו אנאנדער כלומר ביידע צאפינס זאלין זיין גלייך כן תעשה אזוי זאלסטו מאכן לכל צו אלע ברעטער פון דעם משכן: (יח) ועשית אונ זאלסט מאכין את הקרשים די ברעטער צום משכן עשרים קרש צוואנציג ברעטער לפאת צו דרום זייט:

יט וְאַרְבָּעִים אַדְנֵי־כֶסֶף תַּעֲשֶׂה
תַּחַת עֶשְׂרִים הַקָּרֶשׁ שְׁנֵי אֲדָנִים
תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו
וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד
לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו׃ כ וּלְצֶלַע הַמִּשְׁכָּן
הַשֵּׁנִית לִפְאַת צָפוֹן עֶשְׂרִים קָרֶשׁ׃
כא וְאַרְבָּעִים אַדְנֵיהֶם כָּסֶף שְׁנֵי
אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי
אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃
כב וּלְיַרְכְּתֵי הַמִּשְׁכָּן יָמָּה תַּעֲשֶׂה
שִׁשָּׁה קְרָשִׁים׃ כג וּשְׁנֵי קְרָשִׁים
תַּעֲשֶׂה לִמְקֻצְּעֹת הַמִּשְׁכָּן בַּיַּרְכָתָיִם׃
כד וְיִהְיוּ תֹאֲמִם מִלְּמַטָּה וְיַחְדָּו יִהְיוּ

אונקלוס

יט וארבעין סמכין דכסף
תעביד תחות עשרין דפין
תרין סמכין תחות דפא
חד לתרין צירוהי ותרין
סמכין תחות דפא חד
לתרין צירוהי: כ ולסטר
משכנא תנינא לרוח
ציפונא עשרין דפין:
כא וארבעין סמכיהון
דכסף תרין סמכין תחות
דפא חד ותרין סמכין
תחות דפא חד:
כב ולסייפי משכנא
מערבא תעביד שיתא
דפין: כג ותרין דפין
תעביד לזוית משכנא
בסופיהון: כד ויהון
מכוונין מלרע וכחדא

תו"א ולירכתי. שבת לח: ושני קרשים. שם: יהיו תמים. שם:

בעל הטורים

(כד) ויחדו. ג' במסורה הכא וחבירו ביקהל ואידך ויחדו כלם יכליון לומר שהיו הקרשים כלים זה עם זה שלא

רשב"ם

כל קרש וקרש בתוך שני אדנים שתחת הקרש האחד. וגם האדנים היו חלולים להכנים בהן הידות: (כב) ולירכתי המשכן תעשה ששה קרשים. שהן תשע אמות מצפון לדרום נשאר חצי אמה בקרן מערבית אצל הצפון מכאן ואצל הדרום מכאן ובאין שני הקרשים של מקצעות שהן אמה וחצי וממלאים

רש"י

ז לשון מקלוע אלא כל הרוח קרוי פאה כתרגומו לרוח עיבר דרומא: (כב) ולירכתי. לשון סוף כתרגומו ולסיפי. ולפי שהפתח במזרח קרוי פנים והמערב אחורים וזהו סוף שהפנים הוא הראש: תעשה ששה קרשים. הרי ט' אמות רוחב: (כג) ושני קרשים תעשה למקצעת. אחד למקלוע צפונית מערבית ואחד למערבית דרומית כל שמונה קרשים בסדר אחד הן. אלא שאלו השתים אינן בהלל המשכן אלא חצי אמה מזו וחצי אמה מזו נראות בהלל המשכן להשלים רחבו לעשר ז והאמה מזה ואמה מזה באות כנגד אמות עובי קרשי המשכן הצפון והדרום כדי שיהא המקצוע' מבחוץ שוה: (כד) ויהיו תאמים מלמטה. כל הקרשים תואמים זה לזה מלמטה שלא יפסיק עובי שפת שני האדנים ביניהם להרחיקן זו מזו כמו שפירשתי שיהיו ירי הידות חרוצים מצדיהן שיהא רוחב הקרש בולט לצדיו חוץ לידי הקרש לכסות את שפת האדן וכן הקרש שאצלו ונמצאו תואמים זה לזה וקרש המקצוע שבסדר המערב חרוץ לרחבו בעביו כנגד חריץ של צד קרש הצפוני ח והדרומי כדי שלא יפרידו האדנים ביניהם: ויחדו יהיו

שפתי חכמים

לא היה יכול לכוין הקרשים יחד אלא עומדים בשפוע: ז דילפינן מבית עולמים שהיה רחבו כשלים ארכו דארכו היה ס' אמות ורחבו כ' אמות ה"נ במשכן רחבו כשלים ארכו וארכו היה ל': ח ואע"ג דכל הקרשים היו חרוצים מג' לדיהן מ"מ שם היה

פירוש לתורת אלהים

(יט) וְאַרְבָּעִים אונ פערציג זילבערנע שוועלין תַּעֲשֶׂה זאלסטו מאכין תַּחַת אונטער דיא צוואנציג ברעטער שְׁנֵי אֲדָנִים צוויי שוועלין תַּחַת אונטער איין ברעט לִשְׁתֵּי צו צוויי צאפינס וּשְׁנֵי אונ צוויי שוועלין אונטער איין ברעט לִשְׁתֵּי צו צוויי יְדֹתָיו זיינע צאפינס: (כ) וּלְצֶלַע אונ צו די אנדערע זייט פון דעם מִשְׁכָּן לִפְאַת צו דער זייט פון צָפוֹן עֶשְׂרִים קָרֶשׁ צוואנציג ברעטער: (כא) וְאַרְבָּעִים אונ פערציג אַדְנֵיהֶם כֶּסֶף זייערע זילבערנע שוועלין שְׁנֵי צוויא שוועלין תַּחַת אונטער איין ברעט וּשְׁנֵי אֲדָנִים אונ צוויי שוועלין תַּחַת אונטער איין ברעט: (כב) וּלְיַרְכְּתֵי אונ צו דער זייט הַמִּשְׁכָּן פון דעם משכן יָמָּה אין מערב זייט תַּעֲשֶׂה זאלסטו מאכין שִׁשָּׁה זעקס ברעטער: (כג) וּשְׁנֵי קְרָשִׁים אונ צוויי ברעטער זאלסטו מאכין לִמְקֻצְּעֹת צו דיא ווינקול פון דעם משכן בַּיַּרְכָתָיִם אין דיא זייטין: (כד) וְיִהְיוּ אונ זייא

תַמִּים עַל־רֹאשׁוֹ אֶל־הַטַּבַּעַת
הָאֶחָת כֵּן יִהְיֶה לִשְׁנֵיהֶם לִשְׁנֵי
הַמִּקְצֹעֹת יִהְיוּ׃ כה וְהָיוּ שְׁמֹנָה
קְרָשִׁים וְאַדְנֵיהֶם כֶּסֶף שִׁשָּׁה עָשָׂר
אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ
הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ
הָאֶחָד׃ כו וְעָשִׂיתָ בְרִיחִם עֲצֵי שִׁטִּים

אונקלוס

יְהוֹן מְכַוְּנִין עַל רֵישֵׁיהּ
לְעִזְקְתָא חֲדָא כֵּן יְהֵי
לְתַרְוֵיהוֹן לִתְרֵין זָוְיָן
יְהוֹן: כה וִיהוֹן תְּמַנְיָא
דַפִּין וְסַמְכֵיהוֹן דִּכְסַף
שִׁתָּא עֲשַׂר סַמְכִין תְּרֵין
סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד
וּתְרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא
חַד: כו וְתַעְבֵּיד עַבְרֵי

בעל הטורים

היו זה נכנס וזה יוצא א"נ רמז למ"ד שהיו כלים על האצבע וזהו ויחדו כלם יכליון שהיו כלים והולכין:

רשב"ם

אחת לצד צפון הצי אמה והאמה מן הקרש ממלא ומשוה המשכן ומכסה את עובי הקרש צפוני. וכן אמה קרש השני מכסה עובי קרש דרומי. תמצא האויר שבתוך המשכן עשר אמות רוחב ופגם של מקצעות מכוסה ושוה מכאן ומכאן מרובע לעמודי זויות המשכן מבחוץ: (כו) בריחים וגו' חמשה. חמשה טבעות בכל קרש מבחוץ זה תחת זה להכנים בהן הבריחים מלבד הבריח התיכון שבתוך הקרשים שהיו נקובים כולם להכנים הבריח התיכון בתוכם בתוך חלל הקרשים הרי האדנים מלמטה והבריחים החיצונים ובריח התיכון. הרי חוזק התיכון בתוכם בתוך חלל נקבי הקרשים גדול. לפי פשוטו של מקרא שלשה בריחים תיכונים היו א' בצפון ואחד בדרום וא' במערב מן הקצה אל הקצה. מקצה כותל צפוני לקצהו השני וכן בדרום וכן במערב וע"י המקצעות נתחבר כל המשכן כל שלש כותליו יחד שהרי בריחי הצפון והדרום נכנסו גם במקצעות שהרי אמה מן המקצוע מכסה עובי קרש של מקצוע השני והרי קבועים ראשי הבריחים של צפון ודרום במקצועות. ולפי דברי רבותינו בריח התיכון מתעגל בתוך שלשה הכתלים מן הקצה אל

שפתי חכמים

רק לנוי שיהיו שפתי האדנים ושפתי הקרשים שוים אבל באלו שקרשים חייב לעשותם ברחבן משום שנ' ויהיו תואמים מלמטה. פרא"ם: ט ר"ל אם היה טבעת קבוע באחד מן הקרשים שמחברים הקרשים והטבעות ביחד. (נח"י) לאפוקי הטבעות המוזכרים בסוף הפרשה שהבריחים נכנסות בהן היו קבועות כדאיתא בשבת דף צ"ח: י פירוש דאמה מזו ואמה מזו באות כנגד עובי הקרש הצפון והדרום הלכך היה טבעת בתוך עובי הקרש שבצפון ושבדרום ונכנס בתוך הקרש המצוע שבסדר המערב: כ מדכתיב יהיה יתירא על כרחך כן יהיה לשניהם דבור לעצמו. ור"ל כמו שכל הקרשים היו חרוצים למעל' ברחבן שני חרוצים מפני הטבעות כן יהיה לשניהם לקרש שבסוף צד צפון והקרש המערבי הדבוק לו וכן לשני המקצעות שהם מקצוע צפונית מערבית ומקצוע דרומית מערבית ובזה יהיו כל הקרשים קשורים זה בזה: ל פי' חורץ את הקרש מלמטה באופן זה שהניח רביע הקרש מכאן ורביע הקרש מכאן והחריץ היה כדי חצי הקרש באמצע דאל"כ לא ישאר כלום מכל רוחב הקרש ומאי

רש"י

תמים. כמו תאומים: על ראשו. של קרש: אל הטבעת האחת. כל קרש וקרש היה חרוץ מלמעלה ברחבו שני חריצין בשני צדיו כמו עובי טבעת ומכניסו בטבעת אחת נמצא מתאים לקרש שאצלו. אבל אותן טבעות לא ידעתי אם קבועות הן ט אם מטולטלות ובקרש שבמקצוע היתה טבעת בעובי הקרש (נראה כי מלות הדרומי והצפוני אלמטה קאי. ורוצה לומר שהדרומי והצפוני וראש קרש כו' נכנס לתוכו ומה שכתב היתה טבעת בעובי הקרש ר"ל בעובי קרש המערבי ודוק) הדרומי והצפוני וראש קרש המקצוע שבסדר מערב נכנס לתוכו נמצאו י שני הכתלים מחוברים: כן יהיה לשניהם. לשני הקרשים שבמקצוע לקרש שבסוף צפון ולקרש כ המערבי וכן לשני המקצועות: (כה) והיו שמנה קרשים. הן האמורות למעלה תעשה ששה קרשים ושני קרשים תעשה למקצעות נמצאו שמנה קרשים בסדר מערבי. כך שנויה במשנה מעשה סדר הקרשים במלאכת המשכן. היה עושה את האדנים חלולים וחורץ את הקרש מלמטה רביע מכאן ורביע מכאן והחריץ חציו באמצע ל ועשה לו שתי ידות כמין שני חמוקין. (ולי נראה שהגרסא כמין שני חיוקין) כמין שני שליבות סולם המובדלות זו מזו ומשופות להכנס בחלל האדן כשליבה הנכנסת בנקב עמודי הסולם והוא לשון משולבות עשויות כמין שליבה ומכניסן לתוך שני אדנים שנאמר שני אדנים שני אדנים וחורץ את הקרש מלמעלה אצבע מכאן ואצבע מכאן ונותנן לתוך טבעת אחת של זהב כדי שלא יהיו נפרדין זה מזה שנאמר ויהיו תואמים מלמטה וגו' כך היא המשנה והפי' שלה הצעתי למעלה בסדר המקראות: (כו) בריחם. כתרגומו עברין ובלע"ז אשפרי"ש

פירוש לתורת אלהים

זאלין זיין תואמים ווי אצווילונג מלמטה פון אונטען ויחדו אונ זאלין זיין בזאמען על ראשו בייא דעם שפיץ אל הטבעת צו דיא איינע רינג כלומר בייא דעם שפיץ פון דיא ברעטער זענען גיוועזן אויף צוויי ברעטער ארינג מען האט ארום גענומען מיט איר צוויי ברעטער כן יהיה אזוי זאל זיין לשניהם צו צוויי ברעטער לשני המקצועות צו צוויי ווינקלען יהיו זאלין זייא זיין: (כה) והיו אונ זיי זאלין זיין שמונה אכט ברעטער ואדניהם אונ זייערע שוועלין פון זילבער ששה עשר זעכצין שוועלין שני אדנים צוויי שוועלין תחת אונטער איין ברעט ושני אדנים אונ צוויי שוועלין תחת אונטער איין ברעט: (כו) ועשית אונ דו זאלסט מאכין בריחים ריגלען עצי שטים פון טענען האלץ חמשה פינף

חֲמִשָּׁה לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָד׃ כז וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי צֶלַע הַמִּשְׁכָּן לַיַּרְכָתַיִם יָמָּה׃ כח וְהַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן בְּתוֹךְ הַקְּרָשִׁים מַבְרִחַ מִן־הַקָּצֶה אֶל־הַקָּצֶה׃ כט וְאֶת־הַקְּרָשִׁים תְּצַפֶּה זָהָב וְאֶת־טַבְּעֹתֵיהֶם תַּעֲשֶׂה זָהָב בָּתִּים לַבְּרִיחִם וְצִפִּיתָ אֶת־

אונקלוס

דְאָעֵי שִׁטִּין חַמְשָׁא לְדַפֵּי סְטַר מַשְׁכְּנָא חָד׃ כז וְחַמְשָׁא עַבְרִין לְדַפֵּי סְטַר מַשְׁכְּנָא תִּנְיָנָא וְחַמְשָׁא עַבְרִין לְדַפֵּי סְטַר מַשְׁכְּנָא לְסוֹפְהוֹן מַעַרְבָא׃ כח וְעַבְרָא מְצִיעָאָה בְּגוֹ דַפַּיָּא מְעַבַּר מִן סִיפֵי לְסִיפֵי׃ כט וְיָת דַּפַּיָּא תַּחְפֵּי דַהֲבָא וְיָת עִזְקָתְהוֹן תַּעְבֵּיד דַּהֲבָא אַתְרָא לְעַבְרַיָּא

תו"א וכבריח. פה.

בעל הטורים

(כח) והבריח התיכון. הוא דוד שמבריח הע"א מן הקצה:

רש"י

(קווערינגעל): חמשה לקרשי צלע המשכן. אלו ה' ג' הן אלא שהבריח העליון והתחתון עשוי משתי חתיכות זה מבריח עד חצי הכותל וזה מבריח עד חצי הכותל זה נכנס בטבעת מצד זה וזה נכנס בטבעת מצד זה עד שמגיעין זה לזה נמצא שעליון ותחתון שנים שהן ארבע אבל האמצעי ארכו כנגד כל הכותל ומבריח מקצה הכותל ועד קצהו שנאמר והבריח התיכון וגו' מבריח מן הקצה אל הקצה שהעליונים והתחתונים היו להן טבעות בקרשים להכנס לתוכן שתי טבעות לכל קרש משולשים בתוך עשר אמות של גובה הקרש הלק אחד מן הטבעת העליונה ולמעלה וחלק אחד מן התחתונה ולמטה וכל חלק הוא רביע אורך הקרש ושני חלקים בין טבעת לטבעת מ כדי שיהיו כל הטבעות מכוונות זו כנגד זו אבל לבריח התיכון אין טבעות אלא הקרשים נקובין בעובין והוא נכנס בהם דרך הנקבים שהם מכוונין זה מול זה וזהו שנאמר בתוך הקרשים הבריחים העליונים והתחתונים שבצפון ושבדרום אורך כל אחת ט"ו אמה והתיכון ארכו ל' אמה וזהו מן הקצה אל הקצה מן המזרח ועד המערב וה' בריחים שבמערב אורך העליונים והתחתונים ו' אמות והתיכון ארכו י"ב כנגד רוחב ח' קרשים כך היא מפורשת במלאכת המשכן (שבת לח): (כט) בתים לבריחם. הטבעות שתעשה בהן יהיו בתים להכניס בהן הבריחים: וצפית את

שפתי חכמים

ועשה לו שתי ידות כמין ב' הווקים דאמר רא"ם: מ והא דלקחו החילוק הזה שכו היו משולשים לא החילוק שמראש הקרש עד הבריח כמבריח ראשון עד השני לו ומבריח השני עד הג' כמשלישי עד סוף הקרש שיהיה נחלק לד' חלקים הוא מפני שהשני לדדין של בריח העליון שנד אחד הוא מראש הקרש עד הבריח הראשון והצד השני מבריח ההוא עד בריח התיכון הם חלקים שוים מב' לדדיו והחלקים ההם נקראים של בריח העליון וכן הבריח התיכון מב' לדדיו עד בריח התחתון והעליון הם שוים ונקראים שלו וכן בשני לדדיו של בריח התחתון מבריח התיכון ומבריח התחתון עד סוף הקרש הם שוים ונקראים שלו לכן חלק אותן לג' ולא לד' הרא"ם: נ פי' הסדקי קנים לא היו מכסים הטבעות אלא מגיעין מטבעת לטבעת הילכך לכל קרש לריך שני

פירוש לתורת אלהים

לקרשי צו דיא ברעטער צלע המשכן האחד צו איין זייט פון דעם משכן: (כז) וחמשה בריחים אונ פינף ריגלען לקרשי צו די ברעטער צלע המשכן השנית צו דער אנדערער זייט פון דעם משכן וחמשה בריחים אונ פינף ריגלען לקרשי צו די ברעטער צלע המשכן וואס אין די זייט פון דעם משכן לירכתים ימה אין מערב זייט: (כח) והבריח אונ דער ריגעל התיכון דער מיטולסטער בתוך הקרשים זאל פאררינגלען אין די ברעטער כלומר מען זאל מאכין לעכער אין דער נרעב פון די ברעטער אונ מען זאל אריין טאהן דעם ריגעל מבריח ער זאל פאררינגלען מן הקצה פון איין עק אל הקצה צום אנדערין עק: (כט) ואת הקרשים אונ די ברעטער תצפה זהב זאלסטו בדעקין מיט גאלד ואת טבעותיהם אונ זייערע רינגען תעשה זהב זאלסטו מאכין פון גאלד בתים הייזער לבריחים צו די ריגלען כלומר מען זאל אריין טאהן די ריגלען אין דיא רינגען וצפית אונ זאלסט בדעקין את

לקוטים על התורה

(כח) והבריח התיכון בתוך הקרשים. דער מיטעלסטער ריגעל האט פארריגעלט אלע דריי ווענט פון איין עק ביז צום אנדערין עק, דער ילקוט ראובני שרייבט דער מיטעלסטער ריגעל איז געמאכט גיווארין פון דעם בוים וואס איז געשטאנען ביי אברהם אבינו, וואס די מלאכים זענען אונטער אים גיזעסין, אונ ווען די יודין זענען ארויס געגאנגען פון מצרים אונ זענען געגאנגען איבער דעם ים האבין די מלאכים אפגעהאקט דעם בוים אונ האבין אים אריין גיווארפין אין ים, אונ די מלאכים האבין אויסגערופין פאר די יודין דאס איז דער בוים וואס אברהם האט אים געפלאנצט אין באר שבע אונ ער האט דארט תפלה גיטאהן צו גאט, האבין דיא יודין גענומען דעם בוים אונ האבין פון אים געמאכט דעם ריגעל צום משכן, די לייננ פון דעם ריגעל איז גיוועזן זיבעציג איילין, אונ גרויסע נסים זענען גיטאהן גיווארין

הַבְּרִיחִם זָהָב׃ ל וַהֲקֵמֹתָ אֶת־הַמִּשְׁכָּן כְּמִשְׁפָּטוֹ אֲשֶׁר הָרְאֵיתָ בָּהָר׃ ס
חמישי לא וְעָשִׂיתָ פָרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב יַעֲשֶׂה אֹתָהּ כְּרֻבִים׃
לב וְנָתַתָּה אֹתָהּ עַל־אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שִׁטִּים מְצֻפִּים זָהָב וָוֵיהֶם זָהָב עַל־אַרְבָּעָה אַדְנֵי־כָסֶף׃
לג וְנָתַתָּה אֶת־הַפָּרֹכֶת תַּחַת הַקְּרָסִים וְהֵבֵאתָ

וְתַחְפֵּי יָת עַבְרַיָּא דַּהֲבָא׃
ל וּתְקִים יָת מַשְׁכְּנָא כְּהִלְכָתֵיהּ דִּי אִתַּחֲזֵיתָא בְּטוּרָא׃
לא וְתַעְבֵּד פָּרוּכְתָּא תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד אוּמָן יַעְבֵּיד יָתַהּ צוּרַת כְּרוּבִין׃
לב וְתִתֵּן יָתַהּ עַל אַרְבְּעָה עַמּוּדֵי שִׁטִּין מְחַפַּן דַּהֲבָא וָוֵיהוֹן דַּהֲבָא עַל אַרְבְּעָא סַמְכִין דִּכְסַף׃
לג וְתִתֵּן יָת פָּרוּכְתָּא תְּחוֹת פּוּרְפַיָּא וְתָעֵיל תַּמָּן מִגּוֹ

תו"א והקמת את. מנחות כט עקידה שער א:

רשב"ם

הקצה ע"י נס: (לא) פרוכת. לפי ענינו לשון מחיצה והבדלה בין בית לבית: מעשה חושב. אומן כעין מעילים ציוריהן מעשה אורג אבל רוקם ציור מטוה במחט מבחוץ: (לב) וויהם. כעין מזלג קבועים בעמודים להכנים בהם שפת הפרוכת מלמעלה: (לג) ונתתה את הפרכת תחת הקרסים. של זהב שחם לסוף עשרים אמה של יריעות (הפרוכת) בתחלת המשכן כי המשכן

בעל הטורים

(ל) הראית. ב' במסורה הכא ואידך אתה הראית לדעת פי' כשר הראית לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד שהרכין שמי שמים על ההר והראך שהוא לבדו מושל בעליונים ובתחתונים:

שפתי חכמים

אלא קנים דלכל קרש היה באמצעו טבעת אחת: ם פי' ליווי למשה שיקימהו היא בעצמו (נח"י) כספרי. ה"פ אחר שיגמר כל מלאכת המשכן וכל כליו אז תקימו בפעם אחת ולא שתקימהו לפרקים כל אחד כשיהיה נגמר אלא דוקא כולו כאחד: ע פי' קודם הקמתו שאע"פ שעכשיו עדיין לא הראה לו והיה ראוי לו' כמשפטו אשר תראה בהר בלשון עתיד מכל מקום הכתוב מדבר

רש"י

הבריחם זהב. לא שהיה הזהב מדובק על הבריחים שאין עליהם שום לפוי אלא בקרש היה קבוע כמין שני פיפיות של זהב כמין שני סדקי קנה חלול וקובען אצל הטבעות לכאן ולכאן ב' ארכן ממלא את רוחב הקרש מן הטבעת לכאן וממנה לכאן והבריח נכנס לתוכו וממטע לטבעת ומן הטבעת לפה השני נמלאו הבריחים מלופים זהב כשהן תחובין בקרשים והבריחים הללו מבחוץ היו בולטות הטבעות והפיפיות לא היו נראות בתוך המשכן אלא כל הכותל חלק מבפנים: (ל) והקמת את המשכן. לאחר שיגמור ם הקימהו: הראית בהר. קודם לכן ע שאני עתיד ללמדך ולהראותך סדר הקמתו: (לא) פרכת. לשון מחילה הוא ובל' חכמים פרגוד דבר המבדיל בין המלך ובין העם: תכלת וארגמן. כל מין ומין היה כפול בכל חוט וחוט ו' חוטין: מעשה חשב. כבר פירשתי שזו היא אריגה של שתי קירות והציורין שמשני עבריה אינן דומין זה לזה: כרבים. ציורין של בריות יעשה בה. ד' עמודים תקועים בתוך ד' אדנים ואונקליות קבועין

ענין הפרוכת

(לא) ועשית פרוכת תכלת וארגמן וגו'. כתב הרב כ"י בשלשה דברים נבדל פרוכת זה המבדיל בין קדש לקדש קדשים מן המסך המבדיל בין אהל מועד לחצר המשכן. כי הפרוכת היה מעשה חושב כרובים והמסך היה מעשה רוקם. הפרוכת היה על ארבעה עמודים והמסך על חמשה עמודים. הפרוכת היה על אדני כסף והמסך על אדני נחשת. נפי שבכית קדש הקדשים לא היה הכהן רשאי ליכנס שם כי אם ביום הכפורים שבו נמשלו ישראל למלאכי השרת שנקראו כרובים כי בעלם היום ההוא החומר מעונה וכאלו אינגו ולא נשאר בו כי אם הכח השכלי המתשביי שנקרא מעשה חושב. ע"כ היה הפרוכת שהוא מעשה חושב כרובים כדי שהרואה בפרוכת זה ישכיל ויבין שאין לו רשות ליכנס שמה כי אם בזמן שהוא דומה לכרובים מעשה חושב. וכן נקרא המלאך לבוש הבדים כדרך הכ"ג ביום הכפורים שהיה לבוש בדים ובגדי לבן. וע"כ היה על אדני כסף כי כל כסף לבן

לקוטים על התורה

מיט דעם ריגעל, ווען מען האט דעם מִשְׁכָּן אויף גישטעלט פלעגט מען דעם ריגעל אריין שטעקין אין וואנט אונ ער האט זיך איינגעבויגין ווי א שלאנג אונ איז דורך געגאנגען אלע דריי ווענט פון מִשְׁכָּן, אונ אז מען האט דעם מִשְׁכָּן צו־נומען אונ מען האט דעם ריגעל ארויס געצויגין פון די ווענט איז ער גיווארין גלייך ווי א שטעקין:

פירוש לתורת אלהים

הַבְּרִיחִם די ריגלען זָהָב מיט גאלד: (ל) וַהֲקֵמֹתָ אונ דו זאלסט אויף שטעלין אֶת הַמִּשְׁכָּן דעם מִשְׁכָּן כְּמִשְׁפָּטוֹ אזוי וויא זיין רעכט אֲשֶׁר הָרְאֵיתָ וואס דו ביזט גיווארין געוויזען בָּהָר אויף דעם בארג: (לא) וְעָשִׂיתָ אונ דו זאלסט מאכין פָּרֹכֶת א פרוכת פון בלאהע וואל חֹשֵׁב מיינסטערשאפט יַעֲשֶׂה זאל ער מאכין אֹתָהּ זיא כְּרֻבִים צורות: (לב) וְנָתַתָּה אונ דו זאלסט געבין אֹתָהּ זיא עַל אויף פיר זיילין פון טענען האלץ מְצֻפִּים זָהָב זייא זאלין זיין בדעקט מיט גאלד וָוֵיהֶם זייערע העקלאך זָהָב פון גאלד עַל אויף פיר אַדְנֵי שוועלער כֶּסֶף פון זילבער: (לג) וְנָתַתָּה אונ דו זאלסט געבין אֶת דאס פָּרֹכֶת פרוכת תַּחַת אונטער

שָׁמָּה מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֵת אֲרוֹן
הָעֵדוּת וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת לָכֶם בֵּין
הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים׃
לד וְנָתַתָּ אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל אֲרוֹן
הָעֵדֻת בְּקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים׃ לה וְשַׂמְתָּ
אֶת־הַשֻּׁלְחָן מִחוּץ לַפָּרֹכֶת וְאֶת־
הַמְּנֹרָה נֹכַח הַשֻּׁלְחָן עַל צֶלַע
הַמִּשְׁכָּן תֵּימָנָה וְהַשֻּׁלְחָן תִּתֵּן עַל־
צֶלַע צָפוֹן׃ לו וְעָשִׂיתָ מָסָךְ לְפֶתַח
הָאֹהֶל תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי

אונקלוס

לְפָרוּכְתָּא יַת אֲרוֹנָא
דְסַהֲדוּתָא וְתַפְרֵשׁ
פָּרוּכְתָּא לְכוֹן בֵּין
קוּדְשָׁא וּבֵין קוֹדֶשׁ
קוּדְשַׁיָא׃ לד וְתִתֵּן יַת
כַּפּוּרְתָּא עַל אֲרוֹנָא
דְסַהֲדוּתָא בְּקוֹדֶשׁ
קוּדְשַׁיָא׃ לה וּתְשַׁוֵי יַת
פָּתוֹרָא מִבָּרָא לְפָרוּכְתָּא
וְיַת מְנַרְתָּא לָקֳבֵיל
פָּתוֹרָא עַל סְטַר
דְמַשְׁכְּנָא דָרוֹמָא וּפָתוֹרָא
תִּתֵּן עַל סְטַר צִיפּוּנָא׃
לו וְתַעְבֵּיד פְּרָסָא לִתְרַע
מַשְׁכְּנָא תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא

תו"א והבדילה. יומא נא מנחות כז: ואת המנורה. יומא לג חגיגה כו מנחות לח: והשלחן תתן. שם:

רשב"ם

ועשרים ושלשים והקרסים באמצע של ארבעים אמה של יריעות נמצא מן הפרוכת עד פתח מזרח עשרים היכל ונמצא לצד מערב עשר אמות של בית קדש הקדשים: (לו) מסך לפתח האהל. שאין שם יריעות לבד הצי היריעה הכפולה למעלה: מסך. מסיך. וכן מגן מגין. לפיכך אפי' כשהם דבוקים

רש"י

כהן עקומין למעלה להושיב עליהן כלונס שראש הפריכת כרוך בה והאונקליות הן הווין שהרי כמין ווין הן עשוים והפרוכת ארכה י' אמות לרחבו של משכן ורחבה י' אמות כגבהן של קרשים פ פרוסה בשליש של משכן שיהא הימנה ולפנים עשר אמות והימנה ולחוץ כ' אמה נמצא בית קדשי הקדשים עשר על עשר שנאמר ונתת את הפרכת תחת הקרסים המחברים את שתי חוברות של יריעות המשכן ורוחב החוברת כ' אמה וכשפרשם על גג המשכן מן הפתח למערב כלתה בשני שלישי המשכן והחוברת השנית כסתה שלישי של משכן והמותר תלוי לאחוריו לכסות את הקרשים: (לה) ושמת את השלחן. שלחן בצפון משוך מן הכותל הצפוני שתי אמות ומחצה. ומנורה בדרום משוכה מן הכותל הדרומי שתי אמות ומחצה. ומזבח הזהב נתון כנגד אויר שבין שלחן למנורה משוך קמעא כלפי המזרח וכולם נתונים מן חצי המשכן ולפנים. כיצד אורך המשכן מן הפתח לפרכת עשרים אמה המזבח והשלחן והמנורה משוכים מן הפתח לצד מערב עשר אמות: (לו) ועשית מסך. וילון

שפתי חכמים

שלשון עכר מפני שבעת הקמתו ככר הראה לו כהר: פ הרא"ם. ולא ידעתי למה יהיה ארכה לרחבו ורחבה לגבהו ולא בהיפך שיהיה רחבה לרחבו וארכה לארכו ועוד נאחר שהוא מרובעת איך יפול בה אורך ורוחב כו' (נח"י) ול"נ לייסב דהאורות שהיו בפרוכת היו ארכן לרוחב המשכן ולהילוך הצורות הוא קורא

ענין הפרוכת

מורה על פמחילה של יום כפור שהחטאים כשלג ילבינו ואז הי' הכהן משמש בד' בגדי לבן האמורים בפ' אחרי מות. ודבר זה קרוב לשמוע שדמיון הפרכת ותוארין מורה על מה שהוא מבדיל כי הרואה בו מבין מתוך רמזיו על מה הוא מורה. אבל המסך של המשכן מפסיק בין מקום המזבח המכפר על כל חטא ועון הנעשה ע"י החמשה חושים ומקור החטא הוא מן הנחש הקדמוני ובין ההיכל מקום הקודש. ע"כ היה המסך על חמשה עמודים ואדניהם נחשת ומעשה רוקס כנגד יצירת האדם כמ"ש רקמתי בתחתיות ארץ. הרי ג' סבות אל החטא. האחד מצד החומר המרוקס בתחתיות ארץ. שניה מצד עלת ה' חס. שלישית מצד התחלפות פעולת ה' חושים. ע"כ היה צורית הפרוכת שכנגד המזבח מעשה רוקס ועל חמשה עמודיו ואדניהם נחשת. והמסתכל בצורת המסך יבין וידע שמצד החטא לא ניתן רשות לכל אדם להסתכל אל מקום הקודש כד"א עונותיכם היו מבדילין:

פירוש לתורת אלהים

די העקלאך וְהֵבֵאתָ אונ דו זאלסט אריין בריינגען שָׁמָּה דארטין מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אינוויינינג פון דעם פרוכת אֵת דעם ארון וואס דארטין ליגען דיא לוחות וְהִבְדִּילָה אונ זיא זאל מאכין אצווישען שייד הַפָּרֹכֶת דער פרוכת לָכֶם צו אייך בֵּין הַקֹּדֶשׁ צווישען דעם ארט וואס איז הייליג מיינט מען דעם היכל וּבֵין אונ צווישען דעם ארט וואס איז גאנץ הייליג מיינט מען דעם קדשי קדשים: (לד) וְנָתַתָּ אונ דו זאלסט געבין אֶת די דעק הַכַּפֹּרֶת אויף דעם ארון וואס דארט ליגען דיא לוחות אין קדשי קדשים: (לה) וְשַׂמְתָּ אונ דו זאלסט טאהן אֶת הַשֻּׁלְחָן דעם טיש מִחוּץ אויסוועיניג פון דעם פרוכת וְאֶת אונ די מנורה אקעגין דעם טיש עַל צֶלַע אויף דער זייט פון משכן תֵּימָנָה אין דרום זייט וְהַשֻּׁלְחָן דעם טיש תִּתֵּן זאלסטו געבין אין צפון זייט: (לו) וְעָשִׂיתָ אונ דו זאלסט מאכין אפויערהאנג צו דיא טיר פון

וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֹקֵם׃ לז וְעָשִׂיתָ
לַמָּסָךְ חֲמִשָּׁה עַמּוּדֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ
אֹתָם זָהָב וָוֵיהֶם זָהָב וְיָצַקְתָּ לָהֶם
חֲמִשָּׁה אַדְנֵי נְחֹשֶׁת׃ ס ששי
כז א וְעָשִׂיתָ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים
חָמֵשׁ אַמּוֹת אֹרֶךְ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת
רֹחַב רָבוּעַ יִהְיֶה הַמִּזְבֵּחַ וְשָׁלֹשׁ
אַמּוֹת קֹמָתוֹ׃ ב וְעָשִׂיתָ קַרְנֹתָיו עַל
אַרְבַּע פִּנֹּתָיו מִמֶּנּוּ תִּהְיֶיןָ קַרְנֹתָיו
וְצִפִּיתָ אֹתוֹ נְחֹשֶׁת׃ ג וְעָשִׂיתָ סִּירֹתָיו

אונקלוס

וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר
עוֹבַד צַיָּר׃ לז וְתַעֲבֵיד
לִפְרָסָא חַמְשָׁא עַמּוּדֵי
שִׁטִּין וְתַחֲפֵי יַתְהוֹן
דַהֲבָא וָוֵיהוֹן דַּהֲבָא
וְתַתִּיךְ לְהוֹן חַמְשָׁא
סַמְכִין דִנְחָשָׁא׃ א וְתַעֲבֵיד
יַת מַדְבְּחָא דְאָעֵי שִׁטִּין
חֲמֵשׁ אַמִּין אוּרְכָּא וַחֲמֵשׁ
אַמִּין פּוּתְיָא מְרַבַּע יְהֵי
מַדְבְּחָא וּתְלָת אַמִּין
רוּמֵיהּ׃ ב וְתַעֲבֵיד קַרְנוֹהִי
עַל אַרְבַּע זָוְיָתֵיהּ מִנֵּיהּ
יְהֶוְיָן קַרְנוֹהִי וְתַחֲפֵי
יָתֵיהּ נְחָשָׁא׃ ג וְתַעֲבֵיד
פְּסַכְתְּרְוָתֵיהּ לְמִסְפֵּי

תו״א מעשה רוקם. יומא עב: מחק אמות. זבחים נט ס עב: רמב. שם נט עב: ונלא אמות. שם נט ס:

רשב״ם

אינן נחטפים בראשיהם לפי שהן לשון פועל כדכתיב מסך פתח אהל מועד. מגן של פתח. וכן (שמואל ב׳ א׳) מגן שאול בלי משוח בשמן. אבל דבר. בקר. שהוא שם דבר כשהוא דבוק נקוד בחטף בקר זבח השלמים דבר השמיטה: (א) ועשית את המזבח. מזבח חיצון שבעזרה: (ב) ממנו קרנותיו. ולא

שפתי חכמים

תורך: צ דמלת רבוע כאן ולהלן מופנה הוא לג״ש מכדי כתיב ה׳ אמות אורך וה׳ אמות רוחב רבוע ל״ל אלא שמע מינה לאפנויי ומלד השני נמי מופנה דכתיב אמה ארכה ואמה רחבה

רש״י

שהוא מסך כנגד הפתח כמו (איוב א) שכת בעדו ל׳ מגין: מעשה רקם. הצורות עשויות בו מעשה מחט כפרצוף של עבר זה כך פרצוף של עבר זה: רקם. שם האומן ולא שם האומנות ותרגומו עובד צייר ולא עובד ציור. מדת המסך כמדת הפרוכת י׳ אמות על י׳ אמות: (א) ועשית את המזבח וגו׳ ושלש אמות קומתו. (זבחים נט) דברים ככתבן דברי ר׳ יהודה ר׳ יוסי אומר נאמר כאן רבוע ונאמר בפנימי צ רבוע מה להלן גבהו פי שנים כארכו אף כאן גבהו פי שנים כארכו ומה אני מקיים שלש אמות קומתו משפת סובב ולמעלה: (ב) ממנו תהיין קרנתיו. שלא יעשה לבדם ויחברם בו: וצפית אותו נחשת. לכפר על עזות מלח שנאמר (ישעיה מח) ומצחך נחושה: (ג) סירותיו. כמין יורות:

ענין המזבח

(א) ועשית את המזבח עצי שטים. איתא בתנחומא הם עשו שטות והכעיסוני בעגל יבואו עצי שטים ויכפרו על שטותן. כי כל חוטא נכנס בו רוח שטות. וגם שלמה מכנה הרשעים בשם כסילים. וע״כ נאמר במזבח נבוב לוחות תעשה אותו כי כל מי שהוא בלא דעת ותבונה נקרא איש נבוב שנאמר ואיש נבוב ילבב ופי׳ רש״י שם שכל מי שהוא חלול ונבוב בלא דעת ותבונה צריך שיקח לו לב לשוב בתשובה. וג׳ אמות קומתו כקומת אדם בינוני. וה׳ אמות אורך וה׳ אמות רוחב הרי עשרה כנגד עשרה דברים הבאים מן הלב והאם המנויין במס׳ נדה. ועל ידם יהיה כל חטאת וכל עוי. ועשית פרטתיו לכפר על כנופיא

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) ועשית מזבח. נוטריקון מחילה זכות ברכה חיים: חמש אמות. ארכו כנגד הלוחות חמש דברות על לוח זה וחמש על לוח זה ושלש אמות קומתו כנגד שלשה גואלים שעמדו להן לישראל משה ואהרן ומרים י״א אמות קומתו משפת סובב ולמעלה ואותו הכובב הוא הכרכב שלמעלה מן הרשת והרשת כעין מלבוש למזבח עשוי חורין חורין כעין רשת והוא לנוי ומתחיל מן הארץ ובא למעלה עד חצי

פירוש לת״ת אלהים

גיצעלט פון בלאהע וואל מַעֲשֵׂה ווערק רוֹקֵם פון אויבער: (לז) וְעָשִׂיתָ דו זאלסט מאכין לַמָּסָךְ צו דעם פויערהאנג, כלומר דער פויערהאנג זאל הייגען אויף זיי חֲמִשָּׁה עַמּוּדֵי שִׁטִּים פינף זיילין פון טענען האלץ וְצִפִּיתָ אונ דו זאלסט בדעקין אֹתָם זייא זָהָב מיט גאלד וָוֵיהֶם זָהָב זייערע העקלאך פון גאלד וְיָצַקְתָּ אונ דו זאלסט גיסען צו זיי. כלומר צו דיא זיילין חֲמִשָּׁה אַדְנֵי פינף שוועלין נְחֹשֶׁת פון קופער: (א) וְעָשִׂיתָ אונ דו זאלסט מאכין אֶת הַמִּזְבֵּחַ דעם מִזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים פון טענען האלץ חָמֵשׁ אַמּוֹת פינף איילין אֹרֶךְ דיא לייננ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת אונ פינף איילין רוֹחַב די ברייט רָבוּעַ פיר קאנטיק יִהְיֶה זאל זיין הַמִּזְבֵּחַ דער מִזְבֵּחַ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת אונ דריי איילין קוֹמָתוֹ זיין הייך: (ב) וְעָשִׂיתָ אונ דו זאלסט מאכין קַרְנֹתָיו איגע עקין עַל אויף זיינע פיר ווינקלען מִמֶּנּוּ פון אים זאלין זיין קַרְנֹתָיו זיינע עקין: (ג) וְעָשִׂיתָ אונ דו זאלסט מאכין סִירֹתָיו זיינע טעפ לְדַשְּׁנוֹ כדי מען זאל אין זייא אריין טאהן איש ווען

לְדַשְּׁנוֹ וְיָעָיו וּמִזְרְקֹתָיו וּמִזְלְגֹתָיו
וּמַחְתֹּתָיו לְכָל־כֵּלָיו תַּעֲשֶׂה נְחֹשֶׁת׃
ד וְעָשִׂיתָ לּוֹ מִכְבָּר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת
נְחֹשֶׁת וְעָשִׂיתָ עַל־הָרֶשֶׁת אַרְבַּע
טַבְּעֹת נְחֹשֶׁת עַל אַרְבַּע קְצוֹתָיו׃
ה וְנָתַתָּה אֹתָהּ תַּחַת כַּרְכֹּב הַמִּזְבֵּחַ
מִלְּמָטָּה וְהָיְתָה הָרֶשֶׁת עַד חֲצִי

אונקלוס

קטמיה ומגרופיתיה
ומזרקוהי וצינוריתיה
ומחתיתיה לכל מנוהי
תעביד נחשא: ד ותעביד
ליה סרדא עובד מצדתא
דנחשא ותעביד על
מצדתא ארבעה עזקן
דנחשא על ארבעה
סטרוהי: ה ותתן יתה
תחות סובבא דמדבחא
מלרע ותהי מצדתא עד
פלגות מדבחא:

תו"א ונתתה אתה. זבחים סג: והיתה הרשת. שם נג קיט:

רשב"ם

מחבות: (ג) ויעיו. שקורין וויד"ל בלע"ז לקבץ בהן הדשן ולתת אותו בתוך סירותיו להוציא בהן הדשן כאמור בצו את אהרן: ומזרקותיו. לקבל דמי הקרבנות לזרוק על המזבח: ומזלגותיו. לקחת בהן אברי הקרבנות ולהפכן על גחלי המערכה להקטירן: ומחתותיו. לחתות בהן הגחלים כדכתיב לחתות אש מיקוד. היחתה איש אש בחיקו: (ד) מכבר. ככברה. כדכתיב כאשר ינוע בכברה ולא יפול צרור ארץ: (ה) כרכב כגיסת המזבח. שמקצר למעלה ללכת על אותה הכניסה סביב המזבח. וגם בהלכה קרויה כן בשחיטת חולין עד שיכרכב בליטות וציורין שבכלי וגומות שעושין בהן קרויין כן: עד חצי המזבח. להבדיל בין

רש"י

לדשנו. להסיר דשנו לתוכם והוא שת"א למספי קטמיה לספות הדשן לתוכם כי יש מלות בל' עברית מלה אחת מתחלפות בפתרון לשמש בנין וסתירה כמו (תהלים פ) ותשרש שרשיה (איוב ה) אויל משריש. וחלופו (שם לא) ובכל תבואתי תשרש. וכמוהו (ישעיה יז) בסעיפיה פוריה וחלופו (שם י) מסעף פארה מפשח סעיפיה וכמוהו (ירמיה נ) וזה האחרון עצמו שבר עצמותיו וכמוהו (מ"א כא) ויסקלוהו באבנים וחלופו (ישעיה סב) סקלו מאבן הסירו אבניה וכן (שם ה) ויעזקהו ויסקלהו אף כאן לדשנו להסיר דשנו ובלעז אדשלנדרי"ר (או ענטאשען): ויעיו. כתרגומו מגרפות שנוטל בהם הדשן והן כמין כסוי הקדרה של מתכת דק ולו בית יד ובלעז ווידי"ל (שויפעל): ומזרקתיו. לקבל בהם דם הזבחים: ומזלגתיו. כמין אונקליות כפופים ומכה בהם בבשר ונתחבים בו ומהפכין בהן על גחלי המערכה שיהא ממהר שריפתן ובלעז קרילוג"ש (האקען) ובלשון חכמים צינוריות: ומחתתיו. בית קבול יש להם ליטול בהן גחלים מן המזבח לשאתם על מזבח הפנימי לקטרת ועל שם התייתן קרויים מחתות כמו (ישעיה ל) לחתות אש מיקוד ל' שאיבת אש ממקומה וכן (משלי ו) היחתה איש אש בחיקו: לכל כליו. כמו כל כליו: (ד) מכבר. לשון כברה שקורין קריבל"ש (זיעב) כמין לבוש עשוי לו למזבח עשוי חורין חורין כמין רשת ומקרא זה מסורס וכה פתרונו ועשית לו מכבר נחשת מעשה רשת: (ה) כרכב המזבח. סובב כל דבר המקיף סביב בעגול קרוי כרכוב כמו ששנינו בהכל שוחטין אלו הן גולמי כלי עץ כל שעתיד לשוף ולכרכב והוא כמו שעושין חרילין עגולין בקרשי דפני התיבות וספסלי העץ אף למזבח עשה חריץ

שפתי חכמים

רבוע למה לי אלא שמע מינה לאפנויי וכיון שמופנה משני לדרין איכא למדרש ולהוציא ממשמעות הקרא: ק כלומר שהכלים עצמן תעשה נחשת לא הדברים שהם לכלים כי אין שם זולתם ולמ"ד

דעת זקנים מבעלי התוספות

המזבח חמש אמות ומיד מתחיל הכרכב ובא למעלה ממנו עד אמה והוא קרוי סובב ומאותו סובב ולמעלה היה שלש אמות עד הקרנות לדברי האומר שלש אמות משפת סובב ולמעלה והקרנות גבהן אמה הילכך בין הכל עשר אמות גובה וגם יש לקרנות אמה ברבוע וגבה מזבח היה חמש אמות ארך וחמש אמות רחב והקרנות שהיו עביין אמה היו ממעטין אמה לכל רוח וא"כ לא היה בין קרן לקרן אלא שלש אמות ונשאר אמה על אמה בינתיים ואותה אמה על אמה היה ולפנים מן הקרנות היה אמה להילוך רגלי הכהנים לכל רוח מקום המערכה ואע"פ שאין כבש מפורש בקרא מ"מ קים לן שהיה לו כבש דהא כתיב לא תעלה במעלות והוא היה בדרומו של מזבח אבל לרוח אחרת אינו יכול להיות כדמוכח תלמודא:

(ה) ועשית על הרשת. פי' לשאת אותו. והקשה הרב ר' יחיאל ז"ל מהא דאמרינן במסכת שבת המוציא משוי למעלה מעשרה טפחים חייב שכן משא בני קהת שהיו נושאין המזבח והיה כולו למעלה מעשרה טפחים וטייתי

ענין המזבח

בנמשל לאיל בעל הקרנים מנגח כלפי מעלה. כמו שא"ה ולרשעים אל תרימו קרן אל תרימו למרום קרנכם. ולפית אותו נחשת פי' רש"י לכפר על עזות מצח שנאמר ומצחך נחושה. ועשית לו מכבר מעשה רשת נחשת כי היל"ה פורש רשת ללכדו במצודתו ורשת של המזבח מוציאו מרשת יצרו. ומצינו שהיה במזבח מעשה נסים. שהיה ניצול מן האש שהרי היה האש דולק בו ביום

פירוש לתורת אלהים

אונ זיינע בעזימער צום קערין ומזרקותיו אונ זיינע
שפרענג בעקין ומזלגותיו אונ זיינע גאפעלאך
ומחתותיו אונ זיינע פייער פאנען לכל כליו צו אלע
זיינע כלים תעשה נחושת זאלסטו מאכין פון
קופער: (ד) ועשית לו אונ דו זאלסט מאכין צו
אים מכבר איין זיפ מעשה רשת אזוי ווי אנעץ נחשת
פון קופער על אויף זיינע פיר עקין: (ה) ונתתה אותה
אונ דו זאלסט געבין זיא תחת אונטער כרכוב המזבח
דעם צייכין וואס איז ארום דעם מזבח מלמטה פון
אונטען והיתה אונ זיא זאל זיין הרשת דיא נעץ עד

הַמִּזְבֵּחַ׃ ו וְעָשִׂיתָ בַדִּים לַמִּזְבֵּחַ
בַּדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם נְחֹשֶׁת׃
ז וְהוּבָא אֶת־בַּדָּיו בַּטַּבָּעֹת וְהָיוּ
הַבַּדִּים עַל־שְׁתֵּי צַלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ
בִּשְׂאֵת אֹתוֹ׃ ח נְבוּב לֻחֹת תַּעֲשֶׂה
אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר הֶרְאָה אֹתְךָ בָּהָר כֵּן
יַעֲשׂוּ׃ ס שביעי ט וְעָשִׂיתָ אֵת חֲצַר
הַמִּשְׁכָּן לִפְאַת נֶגֶב־תֵּימָנָה קְלָעִים
לֶחָצֵר שֵׁשׁ מָשְׁזָר מֵאָה בָאַמָּה אֹרֶךְ׃

אונקלוס

ו וְתַעְבֵּיד אֲרִיחַיָא לְמַדְבְּחָא אֲרִיחֵי דְאָעֵי שִׁטִּין וְתַחְפֵּי יַתְהוֹן נְחָשָׁא׃ ז וְיָעֵל יַת אֲרִיחוֹהִי בְּעִיזְקָתָא וִיהוֹן אֲרִיחַיָא עַל תְּרֵין סִטְרֵי מַדְבְּחָא בְּמִטַּל יָתֵיהּ׃ ח חֲלִיל לוּחִין תַּעְבֵּיד יָתֵיהּ כְּמָא דִי אַחְזֵי יָתָךְ בְּטוּרָא כֵּן יַעְבְּדוּן׃ ט וְתַעְבֵּיד יַת דָרַת מַשְׁכְּנָא לְרוּחַ עֵיבַר דָרוֹמָא סְרָדִין לְדָרְתָא דְבוּץ שְׁזִיר מְאָה בְּאַמִּין

תו"א וסוכה את . יומא עב:

רשב"ם

דמים העליונים לתחתונים . וסימנך עולת העוף למעלה חטאת העוף למטה . ובבהמה למפרע חטאת למעלה ועולה למטה . הכל במס' זבחים : (ח) נבוב לוחות . תלול וכן ואיש נבוב ילבב . וכשחונים ממלאים אותו עפר ואח"כ מקריבים עליו : (ט) קלעים . פי' ר' מנחם

בעל הטורים

(ח) נבוב לוחות תעשה אותו . נבוב עולה ששים שעד ס' אמות יכולין להוסיף על המזבח : אורך החלר מאה באמה ורחב חמשים . פי' כחלק אחד מחמשים שבהר הבית כדפרישית לעיל:

שפתי חכמים

יתירה הוא לתיקון הלשון : ר כדי להקריב עליו קרבנות :

רש"י

סביבו והיה רחבו אמה כדפנו לגוי והוא לסוף שלש (ס"א שש) אמות של גבהו כדברי האומר גבהו פי שנים כארכו הא מה אני מקיים ושלש אמות קומתו משפת סיבב ולמעלה אבל סובב להלוך הכהנים לא היה למזבח הנחשת אלא על ראשו לפנים מקרנותיו וכן שנינו בזבחים איזהו כרכוב בין קרן לקרן והיה רוחב אמה ולפנים מהן אמה של הלוך רגלי הכהנים ושתי אמות הללו קרויים כרכוב ודקדקו שם והכתיב תחת כרכוב המזבח מלמטה למדנו שהכרכוב בדפנו הוא ולבוש המכבר תחתיו . ותירץ המתרץ תרי הוו הד לנוי וחד לכהנים דלא ישתרגו זה שבדופן לנוי היה ומתחתיו הלבישו המכבר והגיע רחבו עד חצי המזבח נמצא שהמכבר רחב אמה והוא היה סימן לחצי גובהו להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים וכנגדו עשוי למזבח בית עולמים דוגמת חוט הסקרא באמצעו וכבש שהיו עולין בו אע"פ שלא פירשו בענין זה ככר שמענו בפ' מזבח אדמה תעשה לי ולא תעלה במעלות לא תעשה לו מעלות בכבש שלו אלא כבש חלק למדנו שהיה לו כבש כך שנינו במכילתא . ומזבח אדמה היא מזבח הנחשת שהיו ממלאין הללו אדמה ר במקום חנייתן והכבש היה בדרום המזבח מובדל מן המזבח מלא חוט השערה ורגליו מגיעין עד אמה סמוך לקלעי החצר שבדרום כדברי האומר י' אמות קומתו . ולדברי האומר דברים ככתבן ג' אמות קומתו לא היה אורך הכבש אלא י' אמות כך מצאתי במסכת מ"ע מדות וזה שהיה מובדל מן המזבח מלא החוט במסכת זבחים למדנוה מן המקרא : (ז) בטבעות . בארבע טבעות שנעשו למכבר : (ח) נבוב לחת . כתרגומו חליל לוחין לוחות עצי שטים מכל צד והחלל באמצע ולא יהא כולו עץ א' שיהא עביו ה' אמות על ה' אמות כמין סדן : (ט) קלעים . עשוין

ענין המזבח

וכלילה ולא נשרף מן האש ולא נתך נחושתו . והיה נילול ממנים כי לא ככו הגשמים האש שעל עלי המערכה והיה נילול מן הרוח כי לא נלחה הרוח את העשן . והיה המזבח חליל ומלא אדמה או מזבח אבנים אשר לא הונף עליו ברזל . וכל זה רמז לאדם

דעת זקנים מבעלי התוספות

התם ראיה הכי דגמירי דכל מידי דמידלי במוטות תילתא מלעיל ותרי תילתי מלתחת וגבהן של לויים עשר אמות עם הראש וא"כ לכל הפחות טן הכתף ולמטה היו תשע אמות וגבה המזבח היה תשע אמות בלא הקרנות וכי הוי תרי תלתי מלתחת דהיינו שש אמות אכתי איכא משם עד הארץ שלש אמות דהוי י"ח טפחים אלמא הוי נישא כלו למעלה מעשרה טפחים והשתא קשה היכי מצי מייתי

פירוש לתורת אלהים

ביז הַאלְבִּין מִזְבֵּחַ׃ (ו) וְעָשִׂיתָ אונ דו זָאלְסְט מַאכִין בַּדִּים שְׁטַאנְגֶען צום מִזְבֵּחַ בַּדֵּי שְׁטַאנְגֶען פון טֶענְגען הָאלְץ וְצִפִּיתָ אונ דו זָאלְסְט בְּדֶעקִין זֵייא מִיט קוּפֶּער׃ (ז) וְהוּבָא אונ עס זָאל אַרַיין גֶיבְּרַאכְט וֶוערִין אֶת בַּדָּיו זַיינֶע שְׁטַאנְגֶען בַּטַּבָּעוֹת אִין דִיא רִינְגֶען וְהָיוּ אונ זֵיי זָאלִין זַיין הַבַּדִּים דִי שְׁטַאנְגֶען עַל אויף צְווייא זֵייטִין הַמִּזְבֵּחַ פון דֶעם מִזְבֵּחַ בִּשְׂאֵת אוֹתוֹ אַז מֶען וֶועט אִים טְרָאגִין׃ (ח) נְבוּב הוֹיל לוּחוֹת טַאוולֶען כְּלוֹמַר בְּרֶעטֶער תַּעֲשֶׂה אוֹתוֹ זָאלְסְטוּ מַאכִין דֶעם מִזְבֵּחַ כַּאֲשֶׁר אַזוֹי וִוי אִיךְ וַוייז דִיר דָא אויף דֶעם בַּארְג כֵּן אַזוֹי זָאלִין זֵיי טָאהֶן׃ (ט) וְעָשִׂיתָ אונ דו זָאלְסְט מַאכִין אֶת חֲצַר דָאס הוֹיף פון דֶעם מִשְׁכָּן לִפְאַת אִין דֶעם עֶק נֶגֶב פון דָרוֹם זַייט קְלָעִים אוּמְהֵיינְגֶען לֶחָצֵר צום הוֹיף שֵׁשׁ פוּז לַיינֶען מָשְׁזָר

לַפֵּאָה הָאֶחָת׃ י וְעַמֻּדָיו עֶשְׂרִים
וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי
הָעַמֻּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ יא וְכֵן
לִפְאַת צָפוֹן בָּאֹרֶךְ קְלָעִים מֵאָה
אֹרֶךְ וְעַמֻּדָו עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם
עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמֻּדִים
וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ יב וְרֹחַב הֶחָצֵר
לִפְאַת־יָם קְלָעִים חֲמִשִּׁים אַמָּה
עַמֻּדֵיהֶם עֲשָׂרָה וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרָה׃

אונקלוס

אוּרְכָּא לְרוּחָא חֲדָא׃
י וְעַמּוּדוֹהִי עַשְׂרִין
וְסַמְכֵיהוֹן עַשְׂרִין דִנְחָשָׁא
וָוֵי עַמּוּדַיָא וְכִבּוּשֵׁיהוֹן
כְּסַף׃ יא וְכֵן לְרוּחַ
צִיפּוּנָא בְּאוּרְכָּא סְרָדִין
מְאָה אוּרְכָּא וְעַמּוּדוֹהִי
עַשְׂרִין וְסַמְכֵיהוֹן עַשְׂרִין
נְחָשָׁא וָוֵי עַמּוּדַיָא
וְכִבּוּשֵׁיהוֹן כְּסַף׃
יב וּפוּתְיָא דְדַרְתָּא לְרוּחַ
מַעַרְבָא סְרָדִין חַמְשִׁין
אַמִין עַמּוּדֵיהוֹן עַשְׂרָא
וְסַמְכֵיהוֹן עַשְׂרָא׃

רשב"ם

ענין יריעות האהל ובחלוקה שנייה פי' קולע אליהם מקלעות כרובים פקעים ענין פיתוח המה. ואני אומר כי יש לומר שאף קלעים של חצר המשכן היו עשוים כענין מקלעות וציורים: (יא) ועמדיו עשרים. לכל

רש"י

כמין קנעי ספינה נקבים נקבים מעשה קליעה ולא מעשה אורג ותרגומו סרדין כתרגומו של מכבר המתורגם סרדא לפי שהן מניקבין ככברה: לפאה האחת. כל הרוח קרוי פיאה: (י) ועמדיו עשרים. חמש אמות בין עמוד ש לעמוד: ואדניהם. של ת העמודים נחשת האדנים יושבים על הארץ והעמודים תקועים לתוכן היה עושה כמין א קונדסין שקורין פלא"ש ארכן ו' טפחים ורחבן ג' וטבעת נחשת קבועה בו באמצע וכורך שפת הקלע סביביו במיתרים כנגד כל עמוד ועמוד ותולה הקונדס דרך טבעתו באונקליות שבעמוד העשוי כמין וי"ו ראשו זקוף למעלה וראשו אחד תקוע בעמוד כאותן שעושין להציב דלתות שקורין גונזי"ש ורחב הקלע תלוי מלמטה והיא קומת מחיצות החצר: ווי העמודים. הם האונקליות: וחשקיהם. מוקפות היו העמודים בחוטי כסף סביב ואיני יודע אם על פני כולן אם בראשם אם באמצעם אך יודע אני שחשוק ל' חגורה שכך מצינו בפילגש בגבעה (שופטים ט) ועמו צמד חמורים חבושים תרגומו חשיקים:

שפתי חכמים

ש כלומר עם רוחב העמוד שהיה אמה וא"ת כיון שלא היה כי אם ה' אמות בין עמוד לעמוד והעמודים לא היו כ"א כ' לא יהי' אלא נ"ה אמות וי"ל דהכי פירושו שהכ' עמודים של צד דרום התחילו במקצוע מזרחית דרומית וכלו לסוף נ"ה אמות. ולסוף מאה אמות במקצוע דרומית מערבית התחילו העשרה עמודים של צד מערב וכלו לסוף מ"ה אמות ולסוף נ' אמות במקצוע מערבית צפונית התחילו הכ' של צפון וכו' לסוף נ"ה אמות ולסוף מאה במקצוע צפונית מזרחית התחילו הג' עמודים של כתף הא' מהשער וכלו לסוף י' אמה ולסוף ט"ו אמה העמיד עמוד של השער וכלו הד' עמודים של השער בסוף ל' אמות. ולסוף ל"ה אמה התחילו הג' עמודים של כתף השנית וכלו לסוף מ"ה אמה. ולסוף נו"ן היה העמוד של מקצוע מזרחית דרומית (רא"ם) וכן מפרש רש"י בהדיא בסמוך ודו"ק אחריו: ת לא של הקלעים דא"כ הוי ליה למימר ועמודיהם לשון רבים אע"כ הכינוי של עמודיו שב אל החצר ואדניהם שהוא לשון רבים שב אל העמודים הסמוכים לו: א ר"ל לקח עץ אחד ועשה אותו כעין קונדיסין

דעת זקנים מבעלי התוספות

במזבח דהוי תרי תילתי מלתחת והכתי' והיתה הרשת עד חצי המזבח ועשית על הרשת ארבע טבעות נחושת שבהן היה נישא מכלל דלא הוי המזבח מלתחת כי אם חציו. וי"ל דהגמרא מייתי ראיה דגמירי דלא הוי אלא תילתא מלעיל וכ"ש זה שהיה חציו מלעיל ומיהו בלא האי גמירי היה יכול להוכיח דהמוציא משוי למעלה מעשרה חייב מדכתיב ועשית על הרשת וגו' אי נמי שהיה אפשר לומר שהטבעות היו רחבין הרבה עד שלא נשאר למעלה השליש ועל זה הביא האי גמירי וכו':

ענין המזבח

שע"י המזבח האדם ניצול ואינו מקבל נזק בכל ד' יסודות שהו כמ"ש באנו באש ובמים ותוציאנו לרויה אבא ביתך בעולות. כי כמו שמזבח העולה ניצול מן אש ומים כך ינצל האדם מהם על ידו. וכן המזבח מצילו מן כל הד' מיתות ב"ד מסקילה באבנים

פירוש לתורת אלהים

גידרייט מֵאָה הונדערט איילין די לייננ לַפֵּאָה הָאֶחָת צו דיא איינע זייט: (י) וְעַמֻּדָיו אונ זיינע זיילין עֶשְׂרִים צוואנציג וְאַדְנֵיהֶם אונ זייערע שוועלין עֶשְׂרִים צוואנציג. כלומר זייערע שוועלין זאלין זיין צוואנציג נְחֹשֶׁת פון קופער וָוֵי די העקלאך הָעַמֻּדִים פון די זיילין וַחֲשֻׁקֵיהֶם אונ זייערע אנגורט כָּסֶף פון זילבער: (יא) וְכֵן אונ אזוי לִפְאַת צו צָפוֹן זייט בָּאֹרֶךְ אין דער לייננ קְלָעִים אומהייננען מֵאָה אֹרֶךְ הונדערט איילין די לייננ וְעַמֻּדָיו אונ זיינע זיילין עֶשְׂרִים צוואנציג וְאַדְנֵיהֶם אונ זייערע שוועלין עֶשְׂרִים צוואנציג נְחֹשֶׁת פון קופער וָוֵי די העקלאך הָעַמֻּדִים פון די זיילין וַחֲשֻׁקֵיהֶם אונ זייער אנגורט כֶּסֶף פון זילבער: (יב) וְרֹחַב אונ אין דער ברייט פון דעם הויף לִפְאַת אין דער זייט פון מַעֲרָב קְלָעִים אומ־הייננען חֲמִשִּׁים אַמָּה פופציג איילין עַמֻּדֵיהֶם אונ זייערע זיילין עֲשָׂרָה צעהן וְאַדְנֵיהֶם אונ זייער

יג וְרֹחַב הֶחָצֵר לִפְאַת קֵדְמָה מִזְרָחָה
חֲמִשִּׁים אַמָּה: יד וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה
קְלָעִים לַכָּתֵף עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה
וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה: טו וְלַכָּתֵף הַשֵּׁנִית
חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה קְלָעִים עַמֻּדֵיהֶם
שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה: טז וּלְשַׁעַר
הֶחָצֵר מָסָךְ | עֶשְׂרִים אַמָּה תְּכֵלֶת
וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר
מַעֲשֵׂה רֹקֵם עַמֻּדֵיהֶם אַרְבָּעָה
וְאַדְנֵיהֶם אַרְבָּעָה: מפטיר יז כָּל־עַמּוּדֵי
הֶחָצֵר סָבִיב מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף וָוֵיהֶם
כֶּסֶף וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת: יח אֹרֶךְ הֶחָצֵר

אונקלוס

יג וּפְתָיָא דְדָרְתָא לְרוּחַ קִידוּמָא מַדִינְחָא חַמְשִׁין אַמִּין: יד וַחֲמֵשׁ עַשְׂרֵי אַמִּין סְרָדִין לְעִבְרָא עַמּוּדֵיהוֹן תְּלָתָא וְסַמְכֵיהוֹן תְּלָתָא: טו וּלְעִיבְרָא תִּנְיָנָא חֲמֵשׁ עַשְׂרֵי סְרָדִין עַמּוּדֵיהוֹן תְּלָתָא וְסַמְכֵיהוֹן תְּלָתָא: טז וְלִתְרַע דָּרְתָא פְּרָסָא עַשְׂרִין אַמִּין תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד צַיָּר עַמּוּדֵיהוֹן אַרְבְּעָה וְסַמְכֵיהוֹן אַרְבְּעָה: יז כָּל עַמּוּדֵי דָרְתָא סְחוֹר סְחוֹר מְכַבְּשִׁין כְּסַף וָוֵיהוֹן דִּכְסַף וְסַמְכֵיהוֹן נְחָשָׁא: יח אוּרְכָּא דְּדָרְתָא

תו"א וחמש עשרה. עירובין ב: ארך החצר. שם כג נח זבחים נט:

רשב"ם

(יד) וחמש עשרה אמה קלעים לכתף. לצד מזרח בכניסת העזרה שיש חמש אמות של פ"ו שה עמוד א:

רש"י

(יג) לפאת קדמה מזרחה. פני המזרח קרוי קדם לשון פנים אחור ל' אחורים לפיכך המזרח קרוי קדם שהוא פנים ומערב קרוי אחור כד"א (דברי' לד) הים האחרון ימא מערבא: חמשים אמה. אותן נ' אמה לא היו סתומים כולם בקלעים לפי ששם הפתח אלא ט"ו אמה קלעים לכתף הפתח מכאן וכן לכתף השנית נשאר רחב חלל הפתח בינתים כ' אמה וזהו שנאמר ולשער החצר מסך עשרים אמה וילון למסך כנגד הפתח כ' אמה ארך כרחב הפתח: (יד) עמדיהם שלשה. חמש אמות בין עמוד לעמוד כין עמוד שבראש הדרום העומד במקצוע דרומית מזרחית עד עמוד שהוא מן הג' שבמזרח ה' אמות וממנו לשני חמש אמות ומן השני לשלישי חמש אמות וכן לכתף השנית וארבעה עמודים למסך הרי י' עמודים למזרח כנגד י' למערב: (יז) כל עמודי החצר סביב וגו'. לפי שלא פירש ווין והשוקים ואדני נחשת אלא לצפון ולדרום אבל למזרח ולמערב לא נאמר ווין וחשוקי' ואדני נחשת לכך בא ולמד כאן: (יח) ארך החצר. הצפון והדרום

ענין המזבח

יגלגל ע"י מזבח אבנים. משרפת אם יגלגל ע"י אש המזבח אשר תוקד בו. מן הרג בחרב יגלגל ע"י המזבח שנאמר בו ולא תניף עליהם ברזל. מן חנק יגלגל ע"ד אמרם ז"ל אע"פ שבטלו ד' מיתות ב"ד מ"מ דין ד' מיתות לא בטלו מי שנתחייב חנק או טובע בנהר וכפס שהמזבח יגלגל משטף מי גשמים כך התועלת לשטף מים רבים אליו לא יגיעו:

פירוש לתורת אלהים

(יג) וְרֹחַב אונ דיא ברייט הֶחָצֵר פון דעם הויף לִפְאַת אין דער מִזְרח זייט חֲמִשִּׁים פופציג איילין: (יד) וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה אונ פופצעהן איילין קְלָעִים אומהיינגען לַכָּתֵף צו איין זייט עַמֻּדֵיהֶם זייערע זיילין שְׁלֹשָׁה דריי וְאַדְנֵיהֶם אונ זייערע שוועלין שְׁלֹשָׁה דריי: (טו) וְלַכָּתֵף אונ צו די אנדערע זייט חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה פופצעהן איילין אומהיינגען עַמֻּדֵיהֶם זייערע זיילין שְׁלֹשָׁה דריי וְאַדְנֵיהֶם אונ זייערע שוועלין זאלין אויך זיין שְׁלֹשָׁה דריי: (טז) וּלְשַׁעַר אונ צום טויער פון דעם הויף מָסָךְ זאל זיין אפויערהאנג עֶשְׂרִים אַמָּה פון צוואנציג איילין תְּכֵלֶת פון בלאהע וואל מַעֲשֵׂה ווערק רֹקֵם פון אוועבער עַמֻּדֵיהֶם זייערע זיילין אַרְבָּעָה פיר וְאַדְנֵיהֶם אונ זייערע שוועלין אַרְבָּעָה פיר: (יז) כָּל עַמּוּדֵי אלע זיילין פון דעם הויף סָבִיב ארום מְחֻשָּׁקִים אנגעגורט כֶּסֶף פון זילבער וָוֵיהֶם זייערע העקלאך כֶּסֶף פון זילבער וְאַדְנֵיהֶם זייערע שוועלין נְחֹשֶׁת פון קופער: (יח) אֹרֶךְ דיא לייננ פון דעם הויף מֵאָה באמת

אונקלוס

מְאָה בְּאַמִּין וּפוּתְיָא חַמְשִׁין בְּחַמְשִׁין וְרוּמָא חֲמֵשׁ אַמִּין דְּבוּץ שְׁזִיר וְסַמְכֵיהוֹן דִּנְחָשָׁא׃ יט לְכֹל מָאנֵי מַשְׁכְּנָא בְּכֹל פּוּלְחָנֵיהּ וְכָל סִכּוֹהִי וְכָל סִכֵּי דְדַרְתָּא דִנְחָשָׁא׃ ססס

מֵאָה בָאַמָּה וְרֹחַב ׀ חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים וְקֹמָה חָמֵשׁ אַמּוֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת׃ יט לְכֹל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן בְּכֹל עֲבֹדָתוֹ וְכָל־יְתֵדֹתָיו וְכָל־יִתְדֹת הֶחָצֵר נְחֹשֶׁת׃ ס ס ס

נ"ו יעי"ו סי' סל"ו סי'. ומפטירין וה' נתן הכמה לשלמה במלכים א' סימן ה'.

רשב"ם

רוחב חמישים אמה מצד זה קלעים וכן לצד השני ומסך עשרים באמצע. הרי חמשים אמות מכוסים: (יח) ורוחב חמשים בחמשים. כיצד החצר ארכו מאה אמה ממזרח למערב שהרי כותל צפוני מאה אמה קלעים. וכן דרומי. ומצפון לדרום חמשים אמה רוחב החצר. ומשכן ארכו שלשים ורחבו עשר. העמיד המשכן על שפת חמישים מן האמצע ונשאר החצר מן המשכן חמישים בחמשים מרובעים ובשלשה רוחות חצר עשרים אמה שהרי ארכו שלשים ונשארו אחריו למערב עשרים מן החמישים של אורך מאה אמה. ורחבו עשרים ונשארו לצד צפון עשרים מן החמישים רוחב וכן לצד דרום: (יט) יתדותיו. הקשורים בקלעים ותוחבין אותן בקרקע שלא ירגזון יריעות מלמטה לכאן ולכאן ברוח:

חסלת פרשת תרומה מיסוד רבינו שמואל.

רש"י

מן המזרח למערב מאה באמה: ורחב חמישים בחמשים. חצר שבמזרח היתה מרובעת חמשים על חמשים שהמשכן ארכו שלשים ורחבו עשר העמיד מזרח פתחו בשפת כ' ההילוכים של אורך החצר נמצא כלו בחמשים הפנימים וכלה ארכו לסוף ל' נמצאו כ' אמה ריוח לאחוריו בין הקלעים ג שבמערב ליריעות של אחורי המשכן ורחב המשכן עשר אמות באמצע רוחב החצר נמצאו לו עשרים אמה ריוח לצפון ולדרום מן קלעי החצר ליריעות המשכן וכן למערב והמשים על חמשים חצר לפניו (עירובין כג): וקמה חמש אמות. גובה מחילות החצר והיא רוחב הקלעים: ואדניהם נחשת. להביא אדני המסך שלא תאמר לא נאמרו אדני נחשת אלא לעמודי הקלעים אבל אדני המסך של מין אחר היו כך נראה בעיני שלכך חזר ושנאן: (יט) לכל כלי המשכן. שהיו צריכין להקמתו ולהורדתו כגון ד מקבות לתקוע יתדות ועמודים: יתדות. כמין ה נגרי נחשת עשויין ליריעות האהל ולקלעי החצר קשורים במיתרים סביב סביב בשפוליהן כדי שלא תהא הרוח מגביהתן ואיני יודע אם תחובין בארץ או קשורין ותלויין וכובדן מכביד שפולי היריעות שלא ינועו ברוח ואומר אני שהשמן מוכיח עליהם שהם תקועין בארץ לכך נקראו יתדות ומקרא זה מסייעני (ישעיה לג) אהל בל יצען בל יסע יתדותיו לנצח: חסלת פרשת תרומה:

שפתי חכמים

וארכו ו' עפחים: ב דק"ל דמשמע שלא היה ארכו אלא חמשים מדכתיב ורוחב חמשים בחמישים ומתרץ אותו חלק חצר שהיה במזרח שלפני הפתח היתה מרובעת חמשים על חמשים: ג וא"ת והא המשכן היה חללו שלו ל' אמות באורך וי' אמות ברוחב וגם הקרשים היו עוביין אמה וא"כ לא יהיה אלא י"ט אמות ריוח לאחוריו וגם שחצר המשכן לא יהיה כ' אלא מ"ט וגם מן הצדדין לצפון ולדרום לא יהיה כ"א י"ט אמות וי"ל שגם העמודים של חצר המשכן היה עוביין אמה כמו עוביין של קרשים והקלעים לא היו תלויין לפנים מן העמודים אלא לחוץ מן העמודים ולכך נקט רש"י החשבון על הקלעים ולא על העמודים: ד כמין פטים: ה כמין כריתים: הסלת פרשת תרומה

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יח) וקמה חמש. משמע שזהו קומת הקלעים. וא"ת למ"ד המזבח היה גביה עשר אמות א"כ מתחזי כהן ועבודה בידו וי"ל דקומה משפת מזבח ולמעלה והוו להו חמש עשרה אמות. והרב רבי יצחק בר אברהם הקשה קושיא אחרת אב לא היו גבוהי' אלא חמש אמות א"כ לא פתח השער גבוהה כמו פ"ח היכל של בית עולמים ולכך היה מפרש דודאי קלעים של צפון ודרום ומערב היו גבוהין חמש עשרה אמות והאי וקומה מיירי בקלעים שבמזרח והיה להם גובה חמש אמות יותר מקלעים שאר רוחות וא"כ גבהן עשרים והפתח גבהו עשרים כמו כן:

פירוש לתורת אלהים

הונדערט איילין וְרֹחַב אונ די ברייט חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים פופציג איילין דיא לייננ אונ פופציג איילין דיא ברייט וְקֹמָה אונ די הייך חָמֵשׁ אַמּוֹת פינף איילין שֵׁשׁ ליינען מָשְׁזָר גידרייט וְאַדְנֵיהֶם אונ זייערע שוועלין נְחֹשֶׁת פון קופער: (יט) לְכֹל צו אלע כלים פון דעם מִשְׁכָּן בְּכֹל אלע כלים וואס מען האט בדארפט צו זיין ארבעט דאס איז צו נויף שטעלין דעם משכן אדער צו צו ווארפין דעם משכן וְכָל אונ אלע זיינע נעגיל וְכָל יִתְדֹת אונ אלע נעגיל פון דעם הויף נְחֹשֶׁת זאל אלץ זיין פון קופער:

הפטרת תרומה במלכים א סימן ה

בנין שלמה

ניי נָתַן חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה וגו'. הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה בוֹנֶה וגו'. גאט האט גיזאגט צו שְׁלֹמֹה המלך די שטוב וואס דו באהסט אויב דו וועסט

א וַיהֹוָה נָתַן חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ וַיְהִי שָׁלֹם בֵּין חִירָם וּבֵין שְׁלֹמֹה וַיִּכְרְתוּ בְרִית

פירוש ע"ט

(א) וַיי נָתַן חָכְמָה אונ גאט האט גיגעבין חכמה צו שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ כַּאֲשֶׁר אזוי וויא גאט האט גירעט אונ האט אים צו גיזאגט וַיְהִי אונ עס איז גיוועזן שָׁלוֹם צווישען חִירָם דער מֶלֶךְ פון צור ובין

שניהם: ב ויעל המלך שלמה מס מכל־ישראל
ויהי המס שלשים אלף איש: ג וישלחם לבנונה
עשרת אלפים בחדש חליפות חדש יהיו בלבנון
שנים חדשים בביתו ואדנירם על־המס: ד ויהי
לשלמה שבעים אלף נשא סבל ושמנים אלף
חצב בהר: ה לבד משרי הנצבים לשלמה אשר
על־המלאכה שלשת אלפים ושלש מאות הרדים
בעם העשים במלאכה: ו ויצו המלך ויסעו אבנים
גדלות אבנים יקרות ליסד הבית אבני גזית:
ז ויפסלו בני שלמה ובני חירום והגבלים ויכינו
העצים והאבנים לבנות הבית: ח ויהי בשמונים
שנה וארבע מאות שנה לצאת בני־ישראל מארץ־
מצרים בשנה הרביעית בחדש זו הוא החדש
השני למלך שלמה על־ישראל ויבן הבית ליהוה:

היסען מיינע מדות, וואס ניהער דער בית המקדש מיט די מצות, למשל עס איז אמאהל געוועזן אגרויסער מלך וואס האט געקיניגט אויף פיל מדינות, אין דיא מדינות זענען געוועזן פיל גרויסע שטעט, אונ די מענטשין פון די שטעט האבין דך געפירט מיט זייער שיינע מדות, אונ דאס מיליטער וואס האבין געדינט פאר דעם מלך זענען געוועזן געטרייא צום מלך אונ צו דיא מדינה, דיא אלע שרים פון דיא שטעט האבין געמשפט ערליך דיא מענטשין פון יעדער שטאט, דער מלך האט געוואהנט אין זיין רעזידענץ שטאט מיט גרויס פערגעניגען, דער רייכסטער פון אלע מדינות פון מלך, האט געמאכט אקרוין פאר דעם מלך וואס אויף דיא קרוין איז געוועזן אויף געמאלט אלע מדינות פון מלך את אלע שרים, די קרוין איז געוועזן טייער ביא דעם מלך, ווייל אלע טאג האט ער געזעהן אויף דיא קרוין זיין גאנצע מלוכה, אונ האט שטענדיג געטראכט צו טאהן טובות די מענטשין פון זיי

פירוש ע"ט

אונ צווישען שלמה המלך ובין חירם אונ האבין ביידע צווישען זיך כורת ברית געוועזן: (ב) ויעל אונ דער מלך שלמה האט אויף געבראכט מס צינז מכל ישראל פון אלע יודין ויהי המס אונ דער מס האט אזוי פיל אן געטראפין אז מען האט געקאנט פאר דעם געלט דונגען שלשים דרייסיג טויזענד מענטשין: (ג) וישלחם אונ ער האט זייא געשיקט לבנונה אין וואלד עשרת אלפים צו צעהן טויזענד בחדש אין אחודש כלומר זייא זאלין זיך פאר זאמען אין וואלד אחודש חליפות דיא דרייסיג טויזענד האבין זיך אלע חודש געביטען דהיינו לכ"ף חודש זענען דיא ערשטע צעהן טויזענד אהיים געקומען זענען אנדערע צעהן טויזענד געגאנגען אויף אחודש אין וואלד אונ כוף חודש זענען זיי אהיים געקומען זענען די דריטע צעהן טויזענד געגאנגען אויף אחודש אין וואלד אזוי האבין זיי זיך אלץ געביטען אלע חודש איז אויס געקומען חודש יהיו בלבנון צו אימליכען צעהן טויזענד מאן זענען געוועסין איין חודש אין וואלד צוויי חדשים אין דער היים ואדנירם אונ עס איז געוועזן אמענטש וואס האט געהייסין אדונירם איז ער געזעצט געווארין על המס ער זאל גובה זיין דאס צינז: (ד) ויהי אונ עס איז געוועזן צו שלמה שבעים אלף זיבעציג טויזענד מענטשין נושא סבל וואס האבין געטראגין דיא משא כלומר זייא האבין געטראגין דיא שטיינער פון בארג צו דר שטאט ושמונים אלף אונ אכטציג טויזענד מענטשין חוצב בהר וואס זייא האבין געהאקט שטיינער פון דעם בארג, ורש"י מאכט דיא הונדערט אונ פופציג טויזענד מענטשין זענען אלע גרים געוועזן וואס זייא האבין זיך מגייר געוועזן ווייל זיי האבין געזעהן דיא גדולה פון שלמה המלך]: (ה) לבד חוץ משרי פון דיא הארין הנצבים די פקידים וואס זיי זענען געוועזן צו שלמה אשר וואס זיי האבין געהאט צו שאפין איבער דער מלאכה זענען געוועזן שלשת אלפים דריי טויזענד ושלש מאות אונ דריי הונדערט הרודים בעם וואס האבין מושל געוועזן איבער דעם פאלק העושים וואס זיי האבין גיטאהן די מלאכה: (ו) ויצו האט דער מלך געשאפט ויסיעו אונ זייא האבין אויס געריסען אבנים יקרות שווערע שטיינער ליסד צו גרונטין הבית דאס הויז כלומר פון דיא שטיינער זאל מען מאערין אגרונד צום הויז אבני גזית דיא שטיינער זענען געוועזן גיטעסעט: (ז) ויפסלו אונ זיי האבין אויס געדראקט די שטיינער פון דעם בארג בוני די בויערס פון שלמה ובוני אונ די בויערס פון חירום והגבלים אונ די אומה וואס מען האט זיי גערופין גבלים ויכינו העצים אונ זייא האבין אן געגרייט דאס האלץ והאבנים אונ דיא שטיינר לבנות הבית צו באהן דס ביהמ"ק: (ח) ויהי אונ עס איז געוועזן בשמונים שנה וגו' אין פיר הונדערט אונ אכטציג יאהר לצאת צום ארויס גיין די קינדער ישראל פון דעם לאנד מצרים בשנה הרביעית אין דעם פערדין יאהר בחודש זיו אין דעם חודש אייר וואס ווערט גערופין זיו הוא החדש השני דאס איז דער אנדערער חודש פון דעם פערדין יאהר אז שלמה איז אמלך געווארין איבער דיא ישראל

ט והבית אשר בנה המלך שלמה ליהוה ששים-
אמה ארכו ועשרים רחבו ושלשים אמה קומתו:
י והאולם על-פני היכל הבית עשרים אמה ארכו
על-פני רחב הבית עשר באמה רחבו על-פני הבית:
יא ויעש לבית חלוני שקפים אטמים: יב ויבן על-
קיר הבית °יצוע סביב את-קירות הבית סביב
להיכל ולדביר ויעש צלעות סביב: יג °היצוע
התחתנה חמש באמה רחבה והתיכנה שש
באמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה
כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה לבלתי אחז
בקירות הבית: יד והבית בהבנתו אבן שלמה
מסע נבנה ומקבות והגרזן כל-כלי ברזל
לא-נשמע בבית בהבנתו: טו פתח הצלע
התיכנה אל-כתף הבית הימנית ובלולים
יעלו על-התיכנה ומן-התיכנה אל-השלשים:
טז ויבן את-הבית ויכלהו ויספן את-הבית גבים
ושדרת בארזים: יז ויבן את-היצוע על-כל-הבית
חמש אמות קומתו ויאחז את-הבית בעצי ארזים:
יח ויהי דבר-יהוה אל-שלמה לאמר: יט הבית הזה
אשר-אתה בנה אם-תלך בחקתי ואת-משפטי
תעשה ושמרת את-כל-מצותי ללכת בהם
והקמתי את-דברי אתך אשר דברתי אל-דוד
אביך: כ ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזב
את-עמי ישראל:

°יציע קרי °היציע קרי

מדינות, אמאהל האבין אלע מדינות מורד געוועזן אין דעם מלך, דאס מיליטער מיט זייערע אלצטע האבין ניט געוואלט דינען צום מלך, די שרים האבין ניט געוואלט משפטין דאס פאלק, דאס ערשטע האט דער מלך אראפגענומען פון זיך די קרוין אונ האט זיא צו בראכין, מען האט געפרעגט ביי דעם מלך וואס האסטו דיין כעס אויסגעלאזין צו די קרוין, האט דער מלך געזאגט די גאלד מיט די ברילאנטין פון די קרוין דארף איך ניט, איך האב גענוג גאלד אונ ברילאנטין די טייערקייט פון די קרוין איז ביי מיר נאר געוועזן ווייל אויף איר זענען געוועזן געמאהלט מיינע אלע מדינות, איצט אז די מדינות האבין אין מיר מורד געוועזן אונ ווילען מיך ניט פאר אמלך, צו וואס טויג מיר די קרוין, ווען איך וועל זעהן די קרוין וועט זיך פארגרעסערין מיין צער, די ווערטער האט געזאגט צום מלך שלמה, דו באהסט פאר מיר א'שטוב, צו וואס דארף איך דיין שטוב, די הימלען קענען ניט פארנעמען מיין כבוד, וואס איז די שטוב געאכטעט נעגין די הימלען, נאר ווייל אין די שטוב וועסטו אריין שטעלין דעם ארון הקדש אונ אין דעם ארון הקדש וועט זיין די תורה, וואס אין די תורה איז געשריבען מיינע אלע מצות אונ חקים אונ משפטים וואס די יודין זאלין מאהן, אז איך וועל אלע טאג זעהן מיין תורה אונ וועל זעהן די יודין טוהען וויא אין מיין תורה שטייט, די כהנים טוהען די עבודה אין בית המקדש וויא איך האב געבאטין, די שפטים וואס זענען אין יעדער שטאט משפטין די יודין וויא איך האב געבאטין, די פאלק האנדלען ערליך איינער מיט דעם אנדערן, וועט זיין דער בית המקדש ביי מיר טייער, ווייל פון די תורה וואס אין דעם בית המקדש וועל איך זעהן דעם פירונג פון אלע יודין וואס זייא טוהען וויא איך האב געשריבען אין די תורה, אבער אז די יודין וועלין ניט מאהן וויא אין די תורה שטייט, זיי וועלין ניט האלטין מיך פאר אמלך, צו וואס טויג מיר דער בית המקדש, ווען איך וועל זעהן דעם בית המקדש אונ די תורה וועט זיך פארגרעסערין מיין צער, דריבער וועל איך געווים חרוב מאכין דעם בית המקדש:

פירוש ע"ט

ויבן הבית ליי' האט ער געבאהעט דאס ביהמ"ק צו גאט: (ט) והבית אונ דאס ביהמ"ק וואס ער האט געבאהעט איז געוועזן זעכציג איילין זיין לענג אונ צוואנציג איילין זיין בריוט אונ דרייסיג איילין זיין הייך: (יח) ויהי דבר יי' אל שלמה אונ עס איז געוועזן די רייד פון גאט צו שלמה אזוי צו זאגין: (יט) הבית הזה דאס הויז וואס די' באהעסט בין איך דיר מבטיח אם תלך בחוקותי אז דו וועסט גיין אין מיין געזעץ אונ מיינע גירעכט וועסטו טאהן אונ דו וועסט היטען אלע מיינע מצות ללכת צו גיין אין זיי והקימותי את בריתי אתך וועל איך גאט מקיים זיין מיט דיר מיינע רייד אשר דברתי וואס איך האב גירעדט צו דיין פאטער דוד כלומר איך האב צו גיזאגט צו דיין פאטער דוד כמה הבטחות וועל איך דאס דיר מקיים זיין: (כ) ושכנתי בתוך בני ישראל אונ איך וועל רוהען צווישען די ישראל ולא אעזוב את עמי ישראל אונ איך וועל ניט פאר-לאזין מיין פאלק ישראל:

ואתה תצוה וגו׳. דער מדרש תנחומא שרייבט דיא יודין האבין גיזאגט צו הקב"ה דו שפייזט די גאנצע וועלט און דו האסט אונז גיבאטין מיר זאלין מקריב זיין פאר דיר קרבנות, וויא עס שטייט אין פסוק הקב"ה האט גיזאגט צו משה דו זאלסט זאגין די יודין זייא זאלין היטען מקריב זיין מיין קרבן וואס דאס איז מיין ברויט, נאך האבין דיא יודין גיזאגט פאר הקב"ה דו בעלייכסט דיא גאנצע וועלט און דו האסט אונז גיבאטין מיר זאלין אנצינדען בוימ־אייל אין דיא מנורה וואס אין משכן, מיר זעהן ביי דיין ליכטיגקייט, און דו האסט אונז גיבאטין מיר זאלין אנצינדען דיא מנורה אין משכן, רבי מאיר זאגט הקב"ה האט גיזאגט דיא ליכט וואס אהרן וועט אנצינדען אין די מנורה זענען ביי מיר ליבער ווי דיא זונן און די לבנה וואס איך האב בשאפין אין הימעל, רבי חנינא סגן הכהנים האט גיזאגט איך האב בעדינט אין בית המקדש האב איך גיזעהן דיא נסים וואס זענען גיטאהן גיווארין ביי די מנורה ווי מען האט אנגעצונדין די מנורה ראש השנה האט די מנורה גיברענט ביז דעם אנדערין ראש השנה און איז ניט פארלאשין גיווארין, אמאהל האט גיטראפין עס האט געוואקסין ווייניג בוימאייל האבין דיא כהנים גיוואלט פארלעשין דיא מנורה ביי טאג עס זאל נאר ברענען ביי נאכט, זאגט רבי חנינא איך בין דאמאלס גיוועזן אין בית המקדש האט די מנורה גיברענט דעם יאהר ליינגער וויא זיא האט גיברענט אלע יאהר, הקב"ה האט גיזאגט צו משה זאג צו די יודין היינט דארפט איר צינדין ליכט אין בית המקדש ווייל איר דארפט דיא ליכטיגקייט און אין דעם זכות פון די ליכטיגקייט וועל איך צו אייך בריינגען דעם מלך המשיח וואס ער וועט זיין די ליכטיגקייט פון די גאנצע וועלט, היינט אז מיר האבין קיין בית המקדש און אונזערע שוהלען און בתי מדרשים זענען אונזער בית המקדש, ווי גרויס איז די מצוה צו געבין ליכט אין אשוהל און אין אבית המדרש צו בעלייכטין פאר דעם עמוד ווען מען דאווינט און אין בית המדרש מענטשין זאלין לערנען תורה און צו בעלייכטין דיא שוהל און בית המדרש שבת ביי נאכט און יום טוב ביי נאכט, רבי שמעון בן לקיש זאגט פאר וואס האט שאול זוכה גיוועזן צו זיין אמלך, אין דעם זכות פון זיין זיידע וואס ער פלעגט בעלייכטין אין זיין שטאט אלע פינסטערע גאסין, מענטשין זאלין זיך קיין שאדין מאכין אין דער פינסטער. דער זיידע פון שאול האט געהייסין אביאל, און וועגין דיא בעלייכטונג וואס ער פלעגט מאכין אין דיא פינסטערע גאסין האט מען אום גערופין "נר", די ליכט פון די שטאט. הקב"ה זאגט צו די יודין היינט דארפט איר האבין אבעלייכטונג, אבער ווען משיח וועט קומען וועט איר אליין זיין דיא ליכטיגקייט, און אלע פעלקער וועלין גיין פון דיין ליכטיגקייט, און אזוי ווי אין בית המקדש איז גיוועזן די היילינגסטע כלי דיא מנורה, אלע כלים האט געמאכט בצלאל נאר די מנורה האט קיינער גיקענט מאכין, און הקב"ה אליין האט זיא געמאכט, צו ווייזין וויא טייער עס איז בייא הקב"ה דיא ליכטיגקייט פון דיא מנורה, ווארום ווען דיא מנורה האט גיברענט אין משכן האבין אלע נשמות פון אלע יודין בעלויכטין די יודין ווייל די נשמה אין גוף איז אהייליגע ליכטיגקייט פון הקב"ה, און ווייל אויף שבת קומט אריין אין די יודין אהייליגקייט פון הקב"ה און די נשמות זענען שבת היילינגער פון אגאנצע וואך, דריבער האט מען גיבאטין די יודין זיי זאלין אויף שבת צינדין ליכט אין שטוב, און ווייל שבת איז גיגעבין גיווארין די תורה וואס זיא בעלייכט די נשמה, דריבער זאל מען אנצינדין צוויי ליכט, איינע געגין די נשמה און איינע געגין די תורה, און דער מאן מיט דיא ווייב דארפין זיין בשעפטיגט ביי דיא ליכט וואס מען צינדט אן אויף שבת, ער דארף שטעלין די לייכטער אויף דעם טיש און אריין שטעלין די ליכט אין דיא לייכטער עס זאל זיין אלץ גרייט נאר צום אנצינדין, און אנצינדין דארף דאס ווייב די ליכט, נאר זיא זאל אכטונג געבין פון די מצוה זאל ניט ווערין אעבירה, דהיינו מען זאל צינדין די ליכט צו דער מנוט ווען עס איז דיא צייט ליכט צו צינדין, מען זאל ח"ו ניט מחלל שבת זיין, דאס איז אומווייניגסטין אהאלבע שעה פאר צאת הכוכבים, ווינטער ווען דער טאג איז קליין דארף מען זי"ן מער געהיט מען זאל ניט מחלל שבת זיין, דיא גמרא זאגט דיא אשה וואס גיט אכטונג זיא זאל צינדין ליכט צו דער צייט און די ליכט זאלין זיין שיינע און גרויסע וועט זיא זוכה זיין צו האבין קינדער תלמידי חכמים, דריבער יעדער אשה ווען זיא צינדט די ליכט זאל זיא בעטין בייא הקב"ה ער זאל איר געבין קינדער תלמידי חכמים, און עס איז גלייך פאר ליכט צינדען זאל זיא געבין אויף צדקה ווי פיל זיא קען. דריבער זענען דא בעלי בתים וואס ביי זייא זענען דא פושקעלעך אויף דיא וואנט און איידער דאס ווייב גייט ליכט צינדען ווארפט זיא אריין אינווייניג עטליכע גראשין און דאס

שרט ארויסגענומען אויף צדקה, און די אשה וואס האט קיין קינדער איז אסגולה נאך ליכט צינדען זאל זיא זאגין די הפטרה פון דעם ערשטין טאג ראש השנה נאר זיא זאל וויסען ווייניגסטונס וואס זיא זאגט. אויב מען צינדט אן פיל ליכט אין עטליכע שטובין זאל זיא זאגין די ברכה אויף די ליכט וואס שטייען אויף דעם טיש וואס מען וועט אויף אים עסין, פאר ליכט צינדין דארף זיא אנטאהן אירע שבתדיגע קליידער, נאר אויב זיא זעהט ביז זיא וועט זיך אפוואשין און אנטאהן די שבתדיגע קליידער וועט ווערין שפעט זאל זיא בענטשין ליכט אין דיא וואכעדיגע קליידער, און אויב דאס ווייב האט זיך פארשפעטיגט אין נאס און דער מאן זעהט עס ווערט שפעט, זאל ער ניט ווארטין אויף דעם ווייב נאר ער זאל אליין צינדען ליכט את זאל זאגין דיא ברכה אזוי וויא דאס ווייב זאגט, איולדת דעם ערשטין שבת וואס זיא איז אין קינדבעט זאל דער מאן בענטשין ליכט, נאך ליכט צינדין טאר מען קיין ארבעט טאהן, וואס מען טאר ניט טאהן שבת טאר מען ניט טאהן נאך ליכט צינדען, נאר אויב מען בענטשט ליכט ווען עס איז נאך פריה און מען האט נאך עפעס צו טאהן נאך ליכט צינדען. זאל מען פאר ליכט צינדען זאגין. איך נעם נאך ניט אויף מיר דיא היילגקייט פון שבת מיט דעם ליכט צינדען' וועט מען נאך ליכט צינדען קענען טאהן וואס מען דארף, מען דארף צינדין ליכט אין אלע שטובין וואס מען גייט אין זייא אריין שבת ביינאכט:

שמות כז תצוה

אונקלוס

כ ואת תפקיד ית בני ישראל ויסבון לך משח זיתא דכיא כתישא

כ ואתה תצוה | את־בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך

תו"א ואתה תצוה. מגילה כט ל: ויקחו אליך. ברכות כז מנחות פו·

בעל הטורים

(כ) ואתה תצוה. לא הזכיר משה בזה הסדר משא"כ בכל החומש שמשעה שנולד משה אין סדר שלא הוזכר בה [חוץ ממשנה תורה] הטעם משום שאמר מחני נא מספרך אשר כתבת וקללת חכם אפי' על תנאי באה ונתקיים בזה. וכתב צוואה במנורה וכן בתמיד צו את בני ישראל לפי ששניהם נוהגים בכל יום ויש בהם חסרון כיס לפיכך צריך זרוז לכן אמר בהם לשון צוואה. תצוה בגי' נשים לוה רמז להדלקת הנר לנשים חובה בשבת: ויקחו אליך. אבל אני איני צריך לאורה:

רשב

(כ) ואתה תצוה. למעלה הוא אומר דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה לפי שעה לצורך המשכן אבל כאן שצוה זה לכל הדורות לתת שמן למאור לכל שנה ושנה לכך הוא אומר ואתה תצוה. שינה הלשון לפי שכל לשון צוואה לדורות ומיד. וכה"א בת"כ ובספרי כי כל לשון ציווי אינו אלא מיד ולדורות: זך. בלי שמרים הניתים כותשם

רש"י

(כ) ואתה תצוה. זך. בלי שמרים א כמו ששנינו במנחות (דף פו) ב מגרגרו בראש הזית

שפתי חכמים

א פי' שלא תתמה היאך מצינו שמן שאין בו שמרים דהא תנן בפרק המפקיד ר"ש אומר אף המוכר שמן מזוקק כל ימות השנה מקבל עליו לוג ומחצה שמרים למאה ש"מ שאין שמן בלא שמרים ומפרש כמו ששנינו וכו': ב פי' נוקט אותן זיתים הגדולים בראש הזית גרגר אחד מכאן וגרגר אחד מכאן לפי

ענין הדלקת המנורה

(כ) ואתה תצוה את בני ישראל וגו' עד מאת בני ישראל. הרב סש"ס מדקדק באלו הפסוקים. א) מהו לשון ויקחו אליך וכי למשה היו צריכים ליתן הלא להקב"ה היו נותנים. ויקחו אלי הוה ליה למימר. ב) שמן זית זך כתית למאור ואמרו רז"ל זך כתית למאור ואין זך כתית למנחות. ששמן למאור יהי' זך ומזוכך יותר מהשמן למנחות. ולעיני בני אדם יפלא כי דרך שמלי מה שנצרך למאכלו צריך להיות יותר טוב וצלול ונקי ממה שמדליק להאיר לפניו אף שבאמת לא לזה ולא לזה צריך וכמאמרם ז"ל וכי לאורה הוא צריך. ואם ארעב לא אומר לך. עכ"פ ידוע מאמר חז"ל מלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא. והיה לו לצוות לנו שיהיה כדרך טבע העולם שיהיה מוכן גם לעיני בשר. ג) להעלות נר תמיד. וכי נר אחד היה דולק הלא שבעה נרות היה מדליק ונרות הוה ליה למימר. ד) מהו תמיד וכי תמיד היה דולק והלא לא היה דולק רק מערב עד בקר. ה) באהל

פירוש לתורת אלהים

(כ) ואתה תצוה און דו זאלסט געביטען את בני ישראל די קינדער ישראל ויקחו אליך און זייא זאלין נעמען צו דיר שמן זית בוימאייל זך לויטער

לקוטים על התורה

(כ) ואתה תצוה וגו' ויקחו אליך שמן זית זך וגו'. דער מדרש תנחומא זאגט די יודין האבין געזאגט פאר גאט רבונו של עולם דיין ליכטיגקייט לייכט דאך אונז, און דו האסט אונז געבאטען מיר זאלין צינדען פאר דיר ליכט אין בית המקדש, רבי יצחק זאגט דאס איז גלייך ווי איינער האט אשטוב וואס אינווייניג ברענען פיל לאמפין, האט דער בעל הבית געזאגט צו זיין קנעכט צינד אן ליכט אין הויף, האט דער קנעכט געזאגט צום בעל

כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד׃
כא בְּאֹהֶל מוֹעֵד מִחוּץ לַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדֻת יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן וּבָנָיו

אונקלוס

לְאַנְהָרָא לְאַדְלָקָא בּוֹצִינַיָּא תְּדִירָא׃
כא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא מִבָּרָא לְפָרוּכְתָּא דִּי עַל סַהֲדוּתָא יְסַדַּר יָתֵיהּ אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי

תו"א להעלות נר שבת כא: באהל מועד. מנחות פו: יערוך אותו. מנחות לח:

רשב"ם

במכתשת כי התחונים בריחים אינו זך כל כך: (כא) לפרכת. לפני העדות:

בעל הטורים

כתית. רמז ת"י ת"כ שנים יהא נוהג הדלקת המזרח: להעלת חסר וי"ו לומר שו"ו נרות מכבים אותם אבל נר מערבי דולק לעולם: למאור להעלות. בגי' אלו לוג שמן לנר: נר תמיד. בגימטריא בשבת:

רש"י

וכו': כתית. הזיתים היה כותש במכתשת ואינו טוחן בריחים כדי שלא יהא בו ג שמרים ואחר שהוציא טפה ד ראשונה מכניסן לריחים וטוחנן. והשמן השני פסול למנורה וכשר ה למנחות שנאמר כתית למאור ולא כתיב למנחות: להעלות נר תמיד. מדליק עד ו שתהא שלהבת עולה מאליה (שבת כא): תמיד. כל לילה ולילה קרוי ז תמיד כמו שאתה אומר (במדבר כח) עולת תמיד ואינן אלא מיום ליום. וכן במנחת חביתין נאמר (ויקרא ו) תמיד ואינה אלא מחציתה בבקר ומחציתה בערב. אבל תמיד האמור בלחם ח הפנים משבת לשבת הוא:

שפתי חכמים

שאותן זיתים מבושלים היטב ואין בהם שמרים: ג דכשטוחנן בריחים יש בו שמרים אע"פ שמגרגרו כו': ד דאי מוליא מהן יותר יהא בו שמרים ולכך שמן השני פסול משום שיש בו שמרים: ה ואע"פ דגבי מנחות נמי כתיב כתית ונימא דוקא כתית. וי"ל דא"כ למאור דהכא ל"ל אע"כ למאור דהכא למעט בא כתית למאור ולא כתית למנחות אלא אפי' שמן שני כשר למנחות וא"ת א"כ כתית במנחות ל"ל וי"ל דאי לא כ' כתית במנחות ה"א למנחות דוקא שמן שני כשר ולא שמן ראשון מש"ה כ' כתית במנחות כדי להכשיר אף שמן ראשון למנחות. וא"ת למאור ל"ל דאנא ידענא דהא דכתיב כתית במנחות אף כתית במשמע דאי דוקא הוה כתית למנחות ולא שמן שני א"כ לישתוק מכתית דמנחות ונילף משמן דמאור כתית אין שני לא וי"ל דאיכא למיפרך מה לשמן המאור כיון דלהאיר אנו לריכין מש"ה כתית דוקא מפני שהוא נמשך אחר הפתילה אבל למנחות שני דוקא משום שיש בו יותר מתיקות מש"ה כתיב כתית גבי מנחות להכשיר אף כתית ושוב איצטריך למאור ללמד דכתית דמנחות לאו דוקא הוא והא דנקט רש"י כתית למאור ולא כתיב למנחות פירוש אין לריך כתית למנחות אלא אף טחון כשר וק"ל: ו דק"ל הי"ל לכתוב להדליק וכתב להעלות שלא יניחנה וילך כשהדליקה כל עוד שאין השלהבת עולה: ז כלומר אע"פ שאינו דולק ביום אלא בלילה עד היום מ"מ קרוי תמיד כמו שאתה מולא בשאר דברים שאינם תמיד בכל זמן ואעפ"כ קרויין תמיד כמו שמביא רש"י וכן במנחת חביתים שהרי מחליתה בבקר ומחליתה בערב ואפ"ה אומרים בו תמיד כיון שהוא כן לעולם ודו"ק: ח כלו' דמלחם הפנים אין להביא ראיה שנאמר תמיד ע"ש שהוא לעולם אע"פ שיש בו הפסק שהראשון נסתלק והשני מעריכין על השלחן לפי שהיה תמיד ממש שהיה מונח משבת לשבת ואף כשהיו מסירין אותו ומשימין אחר תחתיו לא היה שם הפסקה אלא אנו מושכין

ענין הדלקת המנורה

מועד מחוץ לפרוכת אשר על העדות יערוך אותו אהרן ובניו. מה ענין קביעת מקום למנורה בכאן וכבר קבע לה מקום למעלה ואת המנורה תשים נוכח השלחן. ו) מחוץ לפרכת. לכאורה מיותר. כיון שהוא באהל מועד ודאי שהוא מחוץ לפרוכת שידוע שאוהל מועד הוא מחוץ לפרכת. ז) אשר על העדות ארון העדות מבעי ליה. כי בכ"מ העדות קאי על הארון שהוא עדות לישראל ולוחות העדות ניתן בו. ח) מערב ועד בקר שאמרו ז"ל תן לה מדתה שתהא דולקת והולכת מערב ועד בקר לכאורה מיותר. בודאי יתן במדה שיהא דולק כל הלילה. ומה שתירצו שיהיה מדה אחת לכל הלילות מה שייך אזהרה זו לכאן גבי בהעלותך את הנרות הוה ליה למכתב. ט) יערוך אותו. אותם הוה ליה למימר כנ"ל גבי נר תמיד. י) חקת עולם וגו'. תימה וכי חקת עולם היא זו והלא נתבטל בחורבן הבית. יא) מאת בני ישראל. אינו מובן. אם על ההדלקה קאמר. באהרן תליא מלתא ולא בישראל. ואם על לקיחת השמן. קודם הוה ליה למכתב. אלא ויקחו אליך. שהוא חק לבני ישראל. קלת מדקדקים אלו תירצו המפרשים לפי שכלם בקדם. ואנחנו נבאר אותם לפי דרכו וכל אלה כאחת יבוארו. כי ידוע מאמר רז"ל במדה שאדם מודד

לקוטים על התורה

הַבַּיִת דיא גאנצע שְׁטוּב איז פוּהל מיט לִיכְטִיגְקֵייט אונ דו זָאגְסְט איך זָאל אָנְצִינְדֶען לִיכְט, הָאט דֶער בַּעַל הַבַּיִת גִיזָאגְט [די לִיכְטִיגְקֵייט איז דָאךְ אין שְׁטוּב צִינְד אָן לִיכְט אין הוֹיף] עֶס זָאל זַיין לִיכְטִיג פַאר די קְנֶעכְט, אַזוֹי הָאט גָאט גִיזָאגְט צוּ משה, נִיט ווייל איך דַארְף אייער לִיכְטִיגְקֵייט הָאבּ איך אייך גִיבָּאטִין איר זָאלְט אָנְצִינְדֶען די מְנוֹרָה, גָאר צוּ ווייזִין פַאר דֶער וֶועלְט מַיין לִיבְּשַׁאפְט צוּ אַייךְ, עֶס זָאל אוֹיסְזֶעהֶן אַז איר לַייכְט פוּן מַיינֶעטְוֶועגִין, דָאס איז גְלַייךְ ווִיא אַזֶעהֶענְדִיגֶער אונ אַבְּלִינְדֶער זֶענֶען גֶעגַאנְגֶען אין וֶועג, די גאנצע וֶועג הָאט דֶער זֶעהֶענְדִיגֶער גֶעפִירְט דֶעם בְּלִינְדֶען, בַּיי נַאכְט זֶענֶען זֵייא גֶעקוּמֶען אין אַשְׁטוּב, הָאט דֶער זֶעהֶענְדִיגֶער גִיזָאגְט צוּם בְּלִינְדֶען, צִינְד אָן אַלִיכְט אונ לַייכְט פַאר מִיר, הָאט דֶער בְּלִינְדֶער גִיזָאגְט צוּם זֶעהֶענְדִיגֶען, די גאנצע וֶועג בִּין איך גִיוֶוען בְּלִינְד אונ דוּ הָאסְט מִיךְ גֶעפִירְט מִיט דַיין לִיכְטִיגְקֵייט,

פירוש לתורת אלהים

כָּתִית צוּ שְׁטוּיסֶען מֶען זָאל דִיא אֵייל בִּירְטֶען צוּ שְׁטוּיסֶען מִיט אַשְׁטֵייסֶעל לַמָּאוֹר כְּדֵי עֶס זָאל זַיין צוּ לַייכְטֶען אין דֶער מְנוֹרָה לְהַעֲלוֹת אָן צוּ צִינְדֶען נֵר לֶעכְט תָּמִיד כְּלוֹמַר אין דֶער מְנוֹרָה זָאל תָּמִיד בְּרֶענֶען אַגַאנְצֶע נַאכְט: (כא) בְּאֹהֶל מוֹעֵד אין דֶעם אוֹהֶל מוֹעֵד מִחוּץ אוֹיסִין ווייניג לַפָּרוֹכֶת פוּן דֶעם פָּרוֹכֶת אֲשֶׁר וָואס עֶר הֶענְגְט פַאר דֶעם קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וָואס דָארְטִין לִיגִין דִיא לוּחוֹת יַעֲרוֹךְ עֶר זָאל אָן רֶעכְטֶען אֹתוֹ די מְנוֹרָה אַהֲרֹן וּבָנָיו אַהֲרֹן אָדֶער זַיינֶע קִינְדֶער מֵעֶרֶב פוּן

מצות השם

[לח] (עשה מ) לערוך הכהנים נרות המנורה לפני ה' שנא' באהל מועד מחוץ לפרוכת אשר על העדות יערוך אותו אהרן ובניו:

(כ) לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד. עֶס איז אַמִצְוָה מֶען זָאל אָנְצִינְדֶען דִיא מְנוֹרָה וָואס אין מִקְדָּשׁ, אונ מֶען זָאל אַרַיין גִיסֶען אַזוֹי פִיל בּוֹימְאֵייל עֶס זָאל בְּרֶענֶען אַגַאנְצֶע נַאכְט, די כֹּהֲנִים הָאבִּין גֶעדַארְפְט זֶעהֶן דִיא קְנוֹיטִין מִיט דִיא בּוֹימְאֵייל זָאלִין זַיין אַזוֹי גוּט עֶס זָאל נִיט פַארְלָאשִׁין וֶוערִין בַּיי נַאכְט, אונ אַלֶע פְרִיה הָאבִּין זֵיי גֶעדַארְפְט דִיא מְנוֹרָה רַיין מַאכִין, אונ ווייל עֶס הָאט אַמָאהל גִיטְרָאפִין אַנְס בַּייא דִיא מְנוֹרָה, ווען די יְוָנִים זֶענֶען אַרַיין גֶעקוּמֶען אין

מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

אונקלוס

בְּרַמְשָׁא עַד צַפְרָא קֳדָם יְיָ קְיַם עָלַם לְדָרֵיהוֹן מִן

הי״א מערב עד בוקר. פסחים גם יומא טו:

רש״י

(כא) מערב עד בקר. תן לה מדתה שתהא ט דולקת מערב עד בקר. ושיערו חכמים חצי לוג ללילי טבת הארוכין וכן לכל הלילות ואם יותר אין בכך כלום:

שפתי חכמים

ואלו מגיהין האחר טפחו של זה לצד טפחו של זה: ט דק״ל דבפסוק משמע דשיעור מערכה הוא מערב עד בוקר דכל הלילה יערוך הוא המערכה א״כ מתי דולק לכ״פ תן לה כמדתה שתהא דולקת וכו׳ והוי כאלו אמר יערוך אותו אהרן ובניו בערך שיהא דולק מערב עד בקר לא שיערכנו מערב עד בקר ואע״פ שאין שיעור אלא לפי הפתילות שאם היו עבות לא יספיק אפי׳ לוג י״ל לפי שהיה לנרות בית קבול לפתילות אי אפשר שיהיו עובי

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כא) מערב עד בקר. פירש״י שתהא דולקת מערב עד בקר ושערו חכמים דהיינו חצי לוג ללילי טבת הארוכים ובלילות קצרות אם נשאר מן השמן אין בכך כלום. ואין נראה להרב יצחק בר אברהם ז״ל לזרוק תמיד שמן הנותר לפי׳ פירש שלפי קצור הלילות היו עושין הפתילות גסות שלא ישאר מן השמן כלל למחר וכן משמע במנחות דמסיק בן ביבי היה ממונה על הפקיע. והיינו לישנא דמסכת שבת מבלאי מכנסי הכהנים ומהמייניהם היו מפקיעין לעשות פתילות במקדש:

ענין הדלקת המנורה

מודדין לו ופועל אדם ישולם לו. זכפי שהאדם מתנהג עצמו בהליכתו בתורת ה׳ ובעבודתו ובעשיית מצותיו כהלכה. כן משלם לו ה׳ כגמולו. ואם התנהגותו הוא בדרך טבע העולם. עושה מצות כפי כח גופו. וכל מה שיוכל לעשות בכחו יעשה. אבל חושש הוא לחלישת גופו. ואם תכבד עליו העבודה בעשיית המצות. כגון לילך לבית הכנסת או לביהמ״ד להתפלל או ללמוד בימות החורף שהקור גדול או כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים. או לישן בסוכה אם העת קר. הוא פורש מזה. ולא יאבה לרדוף אחר קיום המצות למעלה מטבעו ומזגו. וכן בלימוד התורה ילמוד כפי ערך טבעו ומזגו. ואם יחלש לבו או יחטפנו שינה ינך לו לעסוק בצרכי גופו. ולא ירצה בשיבור כחותיו וטבע גופו לעבוד ה׳ יותר מטבעו. וכן בנתינת הצדקה. מפזר על המצות ונותן לדקה בערך השגת ידו. ואם יזדמן לו לפעמים שיצטרך להוציא על המצוה ביותר מהשגת ידו כקניית אתרוג בסך רב ולהלביש ערומים ולהשיא יתומים ביותר מהשגת ידו. יניח המצוה מלקיימה ולא יהיה מפזר ויוסף כפי ערכו. אבל מה שהוא לפי ערך כח גופו וטבעו זמזגו והשגת ידו. יעשה המצות וילמוד התורה ויתן לדקה ולא יפחות כאשר בטבע העולם. כן הקב״ה מתנהג עמו בדרך טבע העולם. ובהטיבו לכל העולם ייטיב גם עמו ומברכו בברכת בני חיי ומזוני בדרך הטבע. אבל אם לפעמים יצטרך להעשות לו דבר שהוא חוץ לטבע העולם. למשל כאשר יפלו עליו לסטים ושודדי לילה. או אם יברח לו אל ארץ אחרת ויצטרך לעבור הנהר וכדומה. לא ישתנה עליו סדרי בראשית לסדד מערכת השמים בשבילו. כי פרי מעלליו יאכל כאשר עשה הוא כן יעשה לו מדה כנגד מדה. ויש אשר ימלא אדם שיתנהג עצמו אף בפחות מדרך טבע העולם. ולא יעשה מצות הבורא כי אם כשיגיע לו המצוה בלי שום טרחא של כלום ואין יקרו מסיב עליו. ומעט המעט יחסר ממונו. וכהזדמן לידו בקל עשיותו ולא יקשה לו אז יעשה. אבל אם יצטרך לטרוח בטרחות מה ובהפזרת ממון אף בדרך הבינוני אין יכול לעמוד בו ועזוב יעזוב התורה והמצוה מרוב אהבת גופו וממונו. ולבו חזק עליו ולא ירצה לגלח את יקרו אף במעט נלחון רק מפנק מנוער עבדו. שתיכף נעשה נוער מן התורה והמצות. ונקרא פורש מן הצבור. וכמו כן מתנהגין אתו מלמעלה בפחות מדרך הטבע דבכל העולם בנחת אז הוא בצער. ובדד ישב מחוץ למחנה. ובשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל. וצרות רבות באין עליו ונגעי בני אדם. אמנם הירא וחרד לדבר ה׳ ורוצה בעבודת בוראו. לא כן היא עושה. כי הוא אינו חושש לגופו וטבעו. ורוחו ונפשו אליו יאסוף אל צור עולמים ב״ה. אשר בראו יש מאין והוא מהפך עצמו מהיש אל האין ואומר לנפשו שחי ונעבורה ומטריח עצמו בטרחה יתרה יותר מכחו להשיג איזה מצוה ממצות ה׳ לעשותה. ועוסק בתורה יותר מלימודו ובמסירת נפשו לה׳. ומכבד ה׳ מהונו יותר מהשגת ידו. וכשיגיע לידו ממצות היקרים כל אשר לו יתן בעד נשמתו לזכותה במצוה. ופושט את מלבושיו להלביש ערומים ולהשיא יתומים. וכשנותן לדקה לעני אינו משגיח כלל אם נשאר לו עוד בידו ליתן טרף לביתו או לא. והכל עבור כי נמאס נפשו וכמה בשרו לאהבת ה׳ אלהיו. עד כי נכסוף וחפץ בכלות נפשו לה׳. וכשעומד בתפלה נגד המקום נפשו אליו ישא זהחיות שלו רצוא ושוב לדבק עצמו למקום שורשו מקום אשר לוקח משם בהשתוקקות רב ובתפילה ותשוקה גדולה. למול זה גם הקב״ה מתנהג עמו שלא כדרך טבע העולם. וכשרצה רבי פנחס בן יאיר לעבור הנהר תיכף נקרע לפניו. והי׳ לנגדו כמים עזים נתיבה ללכת לדרכו. ור״ח בן דוסא אמר מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק. וכן הוה. ועליו היו אומרים אוי לו לאדם שפגע בו ערוד ואוי לו לערוד שפגע בו רחב״ד. הרי כי אף שטבע העולם הוא להיות המים נמשכים והולכים. ושמן ידליק ולא חומץ. וכשיפגע ערוד באדם יהרגנו. ולהם עשה הקב״ה להנהיגם למעלה מטבע העולם. שיהיה הטבע נדחה מפניהם ואפילו בדורותינו כמה העין רואה כמום נסים שנעשו לצדיקי אמת שנתהפך הטבע בפניהם וכל רואיהם יכירום כי הם

פירוש לתורת אלהים

אַנְהֵייבּ נַאכְט עַד בּוֹקֶר בִּיז אִין דֶער פְרִיה כְּלוֹמַר סֶען זָאל אַזוֹי פִיל בּוֹימִיל אַרַיין גִיסֶען אִין דֶעם דֶערְעל עֶס זָאל בְּרֶענֶען פוּן תְּחִלַּת הַלַּיְלָה בִּיז אִין דֶער פְרִיה לִפְנֵי יְיָ פַאר גָאט חֻקַּת עוֹלָם דָאס זָאל זַיין אַחָק אוֹיף אֵייבִּיג לְדוֹרֹתָם אוֹיף דוֹר דוֹרוֹת

לקוטים על התורה

אוּנ אִיצְט זָאגְסְטוּ אִיךְ זָאל אָנְצִינְדֶען אַ לִיכְט אוּנ זָאל דִיר לַייכְטִין, הָאט דֶער זְעהֶענְדִיגֶער גִיזָאגְט צוּם בְּלִינְדֶען אִיךְ דַארְף אִיצְט אוֹיךְ נִיט דַיין לִיכְטִיגְקֵייט נָאר דְרִיבֶּער זָאג אִיךְ דִיר דוּ זָאלְסְט אִיצְט לַייכְטִין פַאר מִיר, דוּ זָאלְסְט צוּ מִיר קֶענֶען זָאגִין, פְרִיעֶר הָאסְטוּ פַאר מִיר גֶעלוֹיכְטִין, נָאכְדֶעם הָאבּ אִיךְ פַאר דִיר גֶעלוֹיכְטִין, בַּיי גָאט מִיט דִיא יוּדִין אִיז אוֹיךְ אַזוֹי גִיוֶוען, פְרִיעֶר הָאט גָאט גֶעלוֹיכְטִין פַאר דִי יוּדִין, וְויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק גָאט אִיז גֶעגַאנְגֶען פַאר דִי יוּדִין מִיט אַפַייעֶרְדִיגֶען זַיייל עֶר זָאל זֵייא לַייכְטִין בַּיי נַאכְט, אִיצְט הָאט גָאט גִיזָאגְט צוּ דִי יוּדִין אִיר זָאלְט לַייכְטִין פַאר מִיר אִין מִשְׁכָּן, נִיט וַוייל אִיךְ דַארְף אַייעֶר לִיכְטִיגְקֵייט נָאר וַוייל אִיךְ זָאל קֶענֶען זָאגִין צוּ מִיר דוּ הָאסְט אוּנְז בֶּעלוֹיכְטִין, מִיר הָאבִּין פַאר דִיר בֶּעלוֹיכְטִין, דֶער זוהר זָאגְט אִין דִיא סֶדְרָה פִּנְחָס וַוייל מֹשֶׁה הָאט גִיזָאגְט פַאר גָאט מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ, דוּ זָאלְסְט מִיךְ אָפְּמֶעקִין פוּן דַיין סֵפֶר וָואס דוּ הָאסְט גֶעשְׁרִיבֶּען, דְרִיבֶּער אִיז אִין דִיא סֶדְרָה נִיט דֶערְמַאנְט דֶער נָאמֶען פוּן

מצות השם

אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אוּנ הָאבִּין מְטַמֵּא גִיוֶועןאַלֶע בּוֹימְאֵייל וָואס זֶענֶען גִיוֶוען אִין מִקְדָּשׁ, אוּנ מֶען הָאט גֶעפוּנֶען אֵיין קְרִיגוּל בּוֹימְאֵייל וָואס זִיא אִיז גִיוֶוען גֶעחַתְמְת מִיט דִי חֲתִימָה פוּן כֹּהֵן גָּדוֹל אוּנ מֶען הָאט דִי בּוֹימְאֵייל אַרַיין גִיגָאסִין אִין דִי מְנוֹרָה, אִיז נִיט גִיוֶוען מֶער וִוי אוֹיף אֵיין נַאכְט צוּ בְּרֶענֶען פוּן דֶעם בּוֹימְאֵייל, הָאט הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גִיטָאהְן אַנֵס אוּנ עֶס הָאט גִיבְּרֶענְט אַכְט נֶעכְט, דְרִיבֶּער מַאכִין מִיר אַלֶע יָאהְר חֲנוּכָּה אוּנ מִיר צִינְדֶען אוֹיךְ אָן לַאמְפִּין מִיט בּוֹימְאֵייל מִיר זָאלִין גֶעדֵיינְקֶען דֶעם נֵס וָואס אַמָאהְל אִיז גִיוֶוען:

ס כח א וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת־
אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ מִתּוֹךְ

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: א וְאַתְּ קָרֵיב
לְוָתָךְ יַת אַהֲרֹן אָחוּךְ וְיַת
בְּנוֹהִי עִמֵּיהּ מִגּוֹ בְּנֵי

בעל הטורים

(א) הקרב. ד' הכא. וזאת תורת המנחה הקרב אותה בני אהרן וגם את אחיך וגו' הקרב הקרב את מטה לוי. הקרב אליך ואח"כ המנחה שאינו ראוי לכהונה עד שיתחנך הבגדים ורמז לו שיקרב אליו בני לוי דכתיב נתונים נתונים המה לי:

שפתי חכמים

שפתילות אלא לפי שיעור הזה רא"ם: י כלומר לא מעכשיו שהרי

רש"י

(א) ואתה הקרב אליך. לאחר שתגמור מלאכת י המשכן:

ענין הדלקת המנורה

זרע ברך ה' ושם ה' נקרא עליהם שמהוה לנגדם התהוות חדשות ומסדר כל מערכת השמים ומזלות הרקיע בשבילם והכל עבור כי עז לדקתם ואמתתם בדרך ה' שלא כטבע כחי גופו ואדרבה מסגף עצמו בסיגופים גדולים כדי לזכך ולטהר ולהחליש כח הגוף כדי שיהא כלי נכון מקודש ומזומן להשראת הקדושה. ובדרך אלהי ישראל יקרא שמו על אדם הזה. כמו אלהי אברהם ויצחק ויעקב או אלהי ישראל. עבור הנסים ונוראות הנפלאים שנעשו לאבות העולם למעלה מהטבע. אברהם ניצול מכבשן האש וכדומה. וכמה נסים נעשו לאבותינו ביציאת מצרים ובים סוף ונפלאות שהיה להם במדבר והכל ראו כי אין קדוש כה' ואבר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו. וזה פי' הפסוק ואהבת את ה' אלהיך וגו'. שתאהב את זאת שה' המהוה את כל ונעלה אותם מטבעם הוא יהיה אלהיך שיהיה שמו נקרא עליך כמו אלהי אברהם ועל ידך יתגדל שמו ויודע גדולתו בעיני הבריות. ומפרש הקרא במה תוכל לזכות לזה. ואמר כשתעבוד אותו ותעשה תורותיו ומצותיו בכל לבבך ואמרו חז"ל בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע. ואף אם היצר הרע יראה לך חלישות כח ושבירת הלב ע"י עשיית תורה ומצות לא תחוש על כחי גופך ותעבדהו יותר מכחך וטבעך. ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך תקיים בעצמך אומר לנפשי שחי ונעבורה. ומכ"ש בכל מאדך. בכל ממונך. וכל חפציך לא ישוו בה לעזוב את מצות ה' עבור קימוץ ממונך. אם כה תעשה אז ה' בחינת הויה המהוה את כל הוא יהיה אלהיך שהנהגתך יהיה ע"י. לא בבחינת אלהים שגי' הטבע רק בלמעלה מהטבע ושמו הגדול יהא נקרא עליך כמבואר. ואחרי שבארנו כל זאת יתבארו כל הדקדוקים על נכון. כי הנה אמרו רז"ל על פסוק מחוץ לפרוכת העדות יערוך וגו' עדות היא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדותה. אמר רבא זה נר מערבי שנותנין בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מדליק ובה היה מסיים. והוא כי חפץ ה' להראות חיבתו על עם בני ישראל היינו בהיותם על אדמתם. וע"כ הפליא נפלאותיו הגדולים בנר מערבי שהיה נותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מדליק ובה היה מסיים כדי שידעו ויראו ויבינו שהשכינה שורה בהם. והיה מתנהג עמם למעלה מטבע העולם והנהגתם בשם ה' המהוה ומסדר את המערכות בשבילם. ושמו הגדול נקרא עליהם אלהי ישראל שמו. ולמען יתקיים בהם וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. כי כיון שהנהגתם בשם המהוה את כל ובסידור כל טבע העולם ומזלות השמים מי הוא אשר לא יירא ויפחד מהם. ואך להעשות להם דבר נפלא כזה צריכים המה מקודם לעשות מעשיהם בקדושה ובטהרה ובטרחא רבה ויתרה למעלה מטבע העולם ולהשוות מעשיהם למעשה משה רבינו ע"ה שאמרו רז"ל ע"פ וירד משה מן ההר אל העם. מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו ולא היה יורד לתוך ביתו אלא מן ההר אל העם. וזה שאמר הקב"ה למשה אחרי שרצוני לעשות במצוה זו גם גדלה לישראל שיוכר חיבתם. לכן אתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך. שהקיחה שלהם יהיה בבחי' שלך שישוו מעשיהם ומעשיך בזה בקדושה ובטהרה וזיכוך המחשבה שיהיה ראוים לעשות להם נס. וגם להטריח עצמם בטרחא יתרה להיות כתית למאור לכותשו במכתשת ולגרגרו כראש הזית. ומזה השמן יהי' למאור כדי שעי"ז אוכל לשלם להם גמולם כראשם. להעלות נר תמיד נר דייקא. שנר אחד יהיה דולק תמיד כל היום וכל הלילה כדי שידעו הכל כי יש ה' בישראל גדול שמו ולכן למאור ולא למנחות. כי דוקא בזה נצטוו לטרוח בטרחא יתרה למעלה מהטבע כדי שיעשה להם נס עי"ז. וע"כ אמר הכתוב הנה עוד חיבה יתרה נודעת להם בזה שלא יהיה נס הזה בהסתר לב"י לבד רק כל באי עולם. יעידון ויגידון בזה. וע"כ צויתי לקבוע מקום למנורה באהל מועד. מה שראוי היה לפי מעלת המנורה הטהורה שאל מול פני המנורה של מטה יאירו שבעת הנרות העליונים כאשר נבאר להלן להיות מקומה לפני ולפנים במקום ארון הקדש. אך שבשם לא היה הנס נגלה ונראה לעין כל. כי אין רשות לבא שמה רק הכהן גדול לבד וביום הכפורים דוקא. ומאין היו כל באי עולם יודעין מחיבת ישראל. ואפשר גם מחוסרי אמנה מבני ישראל לא היו מאמינים בזה. לזה קבעתי מקום המנורה באהל מועד. ומחוץ לפרוכת מה שראוי היה להיות מבפנים לפרוכת. והטעם לזה כי הוא אשר על העדות כי הוא נעשה למען שיהיה עדות לכל באי עולם אף לא"ה שאינם מאמינים כלל לכן ניתנה במקום רבים וכולם ראו מפעלות ה'. הן הכהנים ששם מקום רגלי הכהנים והן כל הבאים לעזרה מעם ישראל או הנכרי שיבא מארץ רחוקה להתפלל אל הבית הזה כולם ראו אותם בפתחים המכוונים לאהל מועד. ע"כ אמר יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר לומר תן לה מדתה. פי' לא על מדת החסרון לבד הקפיד הקב"ה שלא יפחות משיעורה. אלא אף על מותר השמן הקפיד שחלילה לו ליתן באחד מהנרות יתר ממדת חברותיה ובכל תוסיף קאי בכדי שלא יאמרו אותם שאינם מאמינים בנסי ה' שאהרן נותן שמן יותר בנר מערבי וע"כ דולק יותר. וע"כ יערוך אותו הכונה על נר מערבי שגם אותו לא יערוך רק שיעור שיהיה דולק מערב ועד בקר כמדת חברותיה ואז יודע שמה שדולק יותר מהם הוא עבור שהוא לפני ה'. כמאמר רז"ל שנר מערבי נקרא לפני ה' בחי' המהוה את כל וע"כ היה דולק מעת לעת שלם שלא כטבעו. ולכן אמר אשר על העדות. ולא ארון העדות כי קאי על נר מערבי שהיה עדות לישראל שהשכינה שורה ביניהם ולכן היה דולק לילה ויום. ועתה חזר הקרא לכללות הענין להזהיר לבני ישראל שיתנהגו תמיד בדרך הזה. וממילא כן יתנהג עמם בלמעלה מהטבע. וע"כ אמר חקת עולם היא לדורותם. שבכל דור ודור אעשה להם למעלה מטבע המזלות. ורק שהחקה הזאת היא מאת בני ישראל כפי הנהגתם הטובה כן הנהגתי עמם לעשות עמהם טובות וברכות הן בהטבע והן למעלה מהטבע:

עניני בגדי הקודש

(א) ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך וגו'. כתב הכמ"ח צריך לדעת שינוי לשון הכתיב בזה לדבר בלשון הקרבה ולא בלשון צווי ואמירה כבשארי מקומות. והנראה כי בדבר של גדולה צריך האדם לסרב אף במקום שאסור לסרב כי צריך שידע שאינו ראוי:

לקוטים על התורה

משה, אפילו גאט האט מוחל געוועזן דיא יודין דיא עבירה פון עגל, פון דעסטוועגין זענען די רייד פון משה מקוים געווארין, דער ספר באר מים חיים פרעגט ווי אזוי קען דאס זיין, ווייל משה איז אזוי געטרייא געוועזן די יודין אז ער האט געוואלט מען זאל זיין נאמען אפמעקין פאר דיא יודינס וועגין, דריבער זאל אים טאקי גאט שטראפין

פירוש לתורת אלהים

מאת פון דיא יודין: (א) וְאַתָּה און דו משה הַקְרֵב זאלסט גינעהמען אֶת אַהֲרֹן אָחִיךָ דיין ברודער אהרן וְאֶת בָּנָיו און זיינע קינדער אִתּוֹ מיט אים מִתּוֹךְ פון

משלי חכמים

(א) וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ וגו'. דער מדרש זאגט ווען גאט הט גיזאגט צו משה דו זאלסט נעהמען צו זיך דיין ברודער אהרן, איז משה'ן שלעכט געוועזן ווייל ער האט געטיינט ער וועט זיין אבהן גדול, האט גאט גיזאגט צו משה דו געדיינקסט ווען דו ביזט געשטאנען בייא דעם סנה און זיבען טעג האב איך גירעט צו דיר דו זאלסט גיין אין מצרים צו פרעה

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכַהֲנוֹ־לִי אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן: ב וְעָשִׂיתָ בִגְדֵי־קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת: ג וְאַתָּה תְּדַבֵּר אֶל־כָּל־חַכְמֵי־לֵב אֲשֶׁר מִלֵּאתִיו רוּחַ חָכְמָה וְעָשׂוּ אֶת־בִּגְדֵי אַהֲרֹן לְקַדְּשׁוֹ לְכַהֲנוֹ־

יִשְׂרָאֵל לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן: ב וְתַעְבֵּיד לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן אָחוּךְ לִיקָר וּלְתוּשְׁבְּחָא: ג וְאַתְּ תְּמַלֵּיל עִם כָּל חַכִּימֵי לִבָּא דִּי אַשְׁלֵמִית עִמְּהוֹן רוּחַ חוּכְמְתָא וְיַעְבְּדוּן יָת לְבוּשֵׁי אַהֲרֹן לְקַדָּשׁוּתֵיהּ לְשַׁמָּשָׁא

ת"א לכבוד. מגילה

בעל הטורים

ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך. ג"פ אהרן בפסוק רמז לג' כהנים שישרתו זכם אהרן אלעזר ואיתמר. וג"פ לכהנו לי בפ' כנגד בית ראשון ובית שני ולעתיד: (ג) חכמי לב אשר. בגי' יראת מי שמלא יראת השם והיינו שנאמר ראשית חכמה יראת ה':

רש"י

(ג) לקדשו לכהנו לי. לקדשו להכניסו בכהונה ע"י הבגדים שיהא כהן לי ולשון כהונה שירות הוא

שפתי חכמים

הקרבתם לא היתה רק ע"י הבגדים והמשכן כדכתיב ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך וגו'. רא"ם: ב לכהנו אינו ר"ל שיעשנו כהן רק להכניסו בכהונה ע"י לבישת הבגדים וכדי להדביקו פס מלת לי הוסיף שיהא כהן לי וכדי לפרש ג"כ מלת לקדשו לו' שפירושו לקדשו הוא לכהנו כאלו אמר ואיך יקדשנו כשיכניסנו

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) לכהנו לי. כל מקום שנאמר לי הוי לעולמים. כי לי כל בכור בבני ישראל עבדים. כי לי הארץ:

עניני בגדי הקודש

לגדולה זו. עד אחר שמפלירן בו מוכרח הוא לעשות את דבר המלך. וגם אהרן היה מסרב בדבר זה וסירובו היה שלא חפץ לקחת גדולה במקום אחיו. כי בשבעת ימי המלואי' שמש משה במשכן ואמר בלבו אתן דלבים מדא ילבוש מדא. ולזה אחר אומרו למעלה ואתה תלוה את בני ישראל אומר הכתוב כי הגם שלבני ישראל ודאי די בלווי הזה ומעצמן יעשוהו באהבה. אך את אהרן אחיך אף שדבר מלוה אתה מלוה לו מ"מ ואתה הקרב וגו' אתה מוכרח לקרבו בידים שיעבוד העבידה. כמאמר חז"ל (ילקוט רמז תקכא) משלו משל למה הדבר דומה למלך כ"ו שנשא אשה והיתה מתביישת לפניו נכנסה אחותה אצלה ואמרה לה הנים דעתך כואי ושמשי את המלך וכו' כך אמר משה לאהרן הגים דעתך בא ועבוד העבודה וכו'. כי כ"כ גדולה היראה והכניעה באהרן מלפני הקב"ה עד שלא היה אפשר לו לעשות כאשר לוהו מפני האימה והוכרח משה ללמדו דעת להגים דעתו לשמו ית' בכדי לעביד עבודתו ע"כ אמר הקב"ה למשה ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך שאתה מוכרח לקרבו מלד שתי בחינות. א) אליך נוגע הדבר לפי שאינו רולה לקרב עבורך וע"כ אתה מוכרח לקרבו בידיך ולהראות לו שאין בלבך עליו. ב) את אהרן. כי אהרן ידוע מאז בירא תו ובושתו מלפני ואתה מוכרח להגישו אל המזבח בידיך. גם יתבאר הכתוב ע"ד מאמר חז"ל הלב ששמח בגדולת אחיו ילבש אורים ותומים. בדי שזכה אהרן לכל הגדולה הזה עבור משה על ששמח עליו בנאתו לקראתו. וזה אומרו ואתה הקרב אליך את אהרן. כלומר בזכות מה ששמח אהרן אליך ששמח בלבו על גדולתך ולא נתקנא בך ואין אני מקפח שכר כל בריה לכן תקרבו לגדולה הזאת:

(ג) ואתה תדבר אל כל חכמי לב וגו'. כתב הרב ב"י הזכיר גם כאן שני נוכחיות „ואתה תדבר". לפי שכל חכמי לב שעשו בבגדים וכן כל עושי המלאכה אשר היו עם בצלאל קבלו שפע החכמה באמצעות משה. וע"כ אמר הקב"ה למשה ואתה

פירוש לתורת אלהים

דיא קינדער יִשְׂרָאֵל לְכַהֲנוֹ צו דינין לִי צו מיר כְּלוֹמַר דו זאלסט אים אן טאהן די בִּגְדֵי כְּהוּנָּה וועט ער דארך דעם ווערין אבהן צו מיר אונ דו זאלסט גינעהנען אַהֲרֹן אונ נָדָב וַאֲבִיהוּא אונ אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר וואס זייא זענען בְּנֵי אַהֲרֹן דיא קינדער פון אַהֲרֹן: (ב) וְעָשִׂיתָ אונ דו זאלסט מאכין בִּגְדֵי קוֹדֶשׁ הייליגע קליידער לְאַהֲרֹן אָחִיךָ צו דיין ברודער אַהֲרֹן לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת צו הערליכקייט אונ צו שוינהייט: (ג) וְאַתָּה אונ דו תְּדַבֵּר זאלסט ריידין אֶל כָּל חַכְמֵי לֵב צו אלע חֲכָמִים אֲשֶׁר מִלֵּאתִיו רוּחַ חָכְמָה וואס איך האב זייא דער פולט מיט חָכְמָה וְעָשׂוּ זייא זאלין מאכין אֶת בִּגְדֵי אַהֲרֹן דיא קליידער פון אַהֲרֹן לְקַדְּשׁוֹ צו הייליגען אים לְכַהֲנוֹ

לקוטים על התורה

אונ אפמעקין זיין נאמען פון דיא גאנצע סדרה, ענפערט דער באר מים חיים דאס ווארט וְאַתָּה איז גרעסער ווי דער ווארט משה, עס איז גלייך ווי גאט וואלט זאגין צו משה, איצט וועל איך דיך ניט רופין מיט דעם נאמען משה, נאר איך וועל דיך רופין מיט דעם נאמען פון דיין גרויסקייט, וְאַתָּה. אונ דו וועסט האבין צו שאפין אויף אלץ, תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. דו וועסט געביטען די יודין וואס זייא זאלין טאהן, וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת אַהֲרֹן. דו

משלי חכמים

אונ דעם זיבעטין מאנ האסטו גיזאגט צו מיר שיק דורך וועמען דו וועסט שיקען, אונ דו האסט ניט גיוואלט גיין צו פַּרְעֹה, האב איך דיר גיזאגט איך וועל דאס דיר איינבינדען אין די עק קלייד, איך וועל דאס דיר גערייננקען ווען מען האט אויפ־

מצות השם

[לט] (עשה מא) ללבוש בגדי כהונה לעבודה שנאמר ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך ולבניו לכהנו לי:

(ב) וְעָשִׂיתָ בִגְדֵי קֹדֶשׁ וגו'. עס איז אמצוה דיא כֹּהֲנִים זאלין אנקליידין די הייליגע קליידער ווען זיי גייען אריין אין מִקְדָּשׁ, דיא מִצְוָה איז גיווען ווען דער מִקְדָּשׁ איז גיווען געבאהט:

לִֽי׃ ד וְאֵ֨לֶּה הַבְּגָדִ֜ים אֲשֶׁ֣ר יַעֲשׂ֗וּ
חֹ֤שֶׁן וְאֵפוֹד֙ וּמְעִ֔יל וּכְתֹ֥נֶת תַּשְׁבֵּ֖ץ
מִצְנֶ֣פֶת וְאַבְנֵ֑ט וְעָשׂ֨וּ בִגְדֵי־קֹ֜דֶשׁ
לְאַהֲרֹ֥ן אָחִ֛יךָ וּלְבָנָ֖יו לְכַהֲנוֹ־לִֽי׃

קֳדָמַי׃ ד וְאִלֵּין לְבוּשַׁיָא דִי יַעְבְּדוּן חוּשְׁנָא וְאֵיפוֹדָא וּמְעִילָא וְכִתּוּנָא מְרַמְּצָא מִצְנֶפְתָּא וְהֶמְיָנִין וְיַעְבְּדוּן לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן אָחוּךְ וְלִבְנוֹהִי לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי׃

רשב"ם

(ד) ואלה הבגדים וגו'. כולם מפורשים לפנינו: חשן. לפי ענינו ופשוטו כעין נרתק וכיס שהרי כפול היה: אפוד. לשון מלבוש שמתקשט בו ומכוסה בו האדם למעלה מכל בגדיו: תשבץ. כעין גומות גומות הוא עשוי: מצנפת. כובע בראש כדכתיב וצניף מלוכה: ואבנט. אזור. לפי הפשט. מכנסיים לא הוצרך להזכיר כאן שאינו מזכיר אלא בגדים הנראים העשויים לכבוד:

בעל הטורים

(ד) ואלה הבגדים. ולא הזכיר מכנסים שלא היו לכבוד ולתפארת. ולא הזכיר ציץ לפי שלא היה מין בגד:

שפתי חכמים

לכהונה וכו' מש"ה לא פירש זה לעיל גבי לכהנו לי: ל ר"ל לצד רגליו ולא לצד הראש ומה שפי' רחבו כרוחב גב איש לאו דוקא דהא לקמן פי' שהיה ג"כ מעט מכאן ומכאן: מ ר"ל מלבוש: נ ר"ל על המעיל: ס ר"ל לכהן ודעת רש"י דכל אפוד הוא ל' קישוט וכל חשב שכתוב בבגדי כהונה פי' חגורה הוא: ע ומעילים בודאי לבוש הוא א"כ אף אפוד לבוש הוא: פ רש"י נקט מלת מעיל שכפ' ומפרש לה: צ דעת רש"י בזה שלא תפרש מצנפת מה שקורין בל"א הויבן שהוא סובב על הראש שלזה אין לו כיפה אלא מצנפת דקרא כעין כובע שהוא קשה ויש בחללו ככיפה: ק פי' שהמגבעות של כהנים הדיוטות ג"כ מצנפת הם כדאיתא בפרק הממונה נטל מצנפת של אחד מהן הרי שהמצנפת קורין להם מגבעות גבי כהנים הדיוטים וכא מצנפת במקום מגבעות ואחר שהמגבעות מתרגמינן כובעים למדנו שמצנפת כמין כובעים הן ופעם נקראת מצנפת ע"ש שלופף ראשו כצניף ופעם מגבעות ע"ש שמכסה ראשו ככובע רא"ם: ר דק"ל דבגדי קדש משמע דמשעת עשייתן הן קדש והא לא הוו קדש אלא לאחר לבישתן שהרי לשם אהרן ובניו נעשו ומתרן מתרומה וכו':

רש"י

שנטדיא"ה בלעז (הייליגקייט): (ד) חשן. תכשיט כנגד הלב: אפוד. לא שמעתי (שהוא לבוש) ולא מצאתי בברייתא פי' תבניתו. ולבי אומר לי שהוא חגור' לו מאחוריו רחבו כרוחב גב איש כמין סינר שקורין פורציי"ש (שורץ) שחוגרת השרות כשרוכבות על הסוסים. כך מעשהו ל מלמטה שנאמר (ש"ב ו) ודוד חגור אפוד בד למדנו שהאפוד מ חגורה היא. וא"א לומר שאין בו אלא חגורה לבדה שהרי נאמר (ויקרא ח) נ ויתן עליו את האפוד ואח"כ ויחגור אותו בחשב האפוד ותרגום אונקלוס בהמיין אפודא למדנו שהחשב הוא התגור והאפוד שם תכשיט לבדו וא"א לומר שעל שם שתי הכתפות שבו הוא קרוי אפוד שהרי נאמר שתי כתפות האפוד למדנו שהאפוד שם לבד והכתפות שם לבד והחשב שם לבד לכך אני אומר שעל שם הסינר של מטה קרוי אפוד ע"ש ס שאופדו ומקשטו בו כמו שנאמר (שם) ויאפוד לו בו והחשב הוא הגור שלמעלה הימנו והכתפות קבועות בו. ועוד אומר לי לבי שיש ראיה שהוא מין לבוש שתרגום יונתן ודוד חגור אפוד בד כרדוט דבוץ. ותרגם כמו כן מעילים ע כרדוטין במעשה תמר אחות אבשלום (ש"ב יג) כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים: ומעיל. הוא כמין פ חלוק וכן הכתונת אלא שהכתונת סמוך לבשרו ומעיל חלוק העליון: תשבץ. עשויין משבצות לנוי והמשבצות הם כמין גומות העשויות בתכשיטי זהב למושב קביעת אבנים טובות ומרגליות כמו שנאמר באבני האפוד מוסבות משבצות זהב ובלעז קוראין אותו קשטונ"ש (קאזטען): מצנפת. כמין כיפת צ כובע שקורין קופי"א שהרי במקום אחר קורא להם מגבעות ומתרגמינן ק כובעין (עי' יומא כה): ואבנט. היא הגורה על הכתונת והאפוד חגירה על המעיל כמו שמצינו בסדר לבישתן ויתן עליו את הכתנת ויחגור אותו באבנט וילבש אותו את המעיל ויתן עליו את האפוד: בגדי קדש. מתרומה המקודשת לשמי ר יעשו אותם:

עניני בגדי הקודש

תדבר אל כל חכמי לב. ואתה דייקא. כדי שיקבלו אצילות אור השכל ממך. ואמר אשר מלאתיו רוח חכמה. ר"ל אע"פ שבאמת אני מלאתיו רוח חכמה כי ה' יתן חכמה מ"מ מאחר שהשפע יגיע להם באמצעותך יקרא הכל על שמך. לכך נאמר ואתה. ממהות עצמותך ותוספות חכמה שבך תדבר אל כל חכמי לב להשפיע עליהם. ומדאמר חכמי לב לשון רבים הול"ל אשר מלאתים רוח חכמה. נוכל לומר שמלאתיו חוזר כלפי משה. לפי שמלאתיו רוח חכמה ע"כ הוא יאציל מחכמתו של כל חכמי לב. וזה אינו מאמר הש"י למשה מדלא אמר אשר מלאתיך רוח חכמה. אלא הפסוק מפרש לנו מהו זה שאמרתי למשה ואתה תדבר אל כל חכמי לב למה אני תולה הדבר במשה לפי שמלאתיו רוח חכמה. ואח"כ חזר הקדוש ברוך הוא ואמר למשה בנוכח ועשו את בגדי אהרן וגו' ומלת אשר משמש לשון דבא כמשפט בכמה מקומות:

לקוטים על התורד

וועסט גינענען צו דיר דיין ברודער אהרן אונ וועסט אים מאכין פאר אכהן, ואתה תדבר אל כל חכמי לב. אינ דו וועסט ריידין צו די אלע קלוגע מענטשין זיי זאלין מאכין דיא קליידער, אלץ וועט גיטאהן ווערין נאר דורך דיר:

פירוש לתורת אלהים

לי כדי ער זאל דינען צו מיר: (ד) ואלה הבגדים אונ דאס זענען די קליידער וואס זיי זאלין מאכין חשן אפיר שפאן ואפוד אונ איין אן גורט ומעיל איין איבערשט העמדיל וכתונת איין אונטערשטע העמד תשבץ גיקעסטילט ואבנט אונ אגארטיל ועשו אונ זייא זאלין מאכין בגדי קדש הייליגע קליידער לאהרן אחיך צו דיין ברודער אהרן ולבניו אונ צו זיינע זון לכהנו לי זיי זאלין דינען צו מיר:

משלי חכמים

גישטעלט דעם משכן דיא ערשטע זיבען טעג האט משה מקריב געוועזן קרבנות, האט משה געמיינט ער וועט זיין אכהן, אונ וועט אייביג מקריב זיין קרבנות, דעם זיבעטין טאג האט גאט געזאגט צו משה ניט דו וועסט זיין אכהן, נאר דיין ברודער

ה וְהֵם יִקְחוּ אֶת־הַזָּהָב וְאֶת־
הַתְּכֵלֶת וְאֶת־הָאַרְגָּמָן וְאֶת־
תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת־הַשֵּׁשׁ׃ פ
ו וְעָשׂוּ אֶת־הָאֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת
וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר
מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב׃ ז שְׁתֵּי כְתֵפֹת חֹבְרֹת

אונקלוס

ה וְאִנּוּן יִסְּבוּן יָת דַּהֲבָא
וְיָת תִּכְלָא וְיָת אַרְגְּוָנָא
וְיָת צְבַע זְהוֹרִי וְיָת בּוּצָא׃
ו וְיַעְבְּדוּן יָת אֵפוֹדָא
דַּהֲבָא תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא
צְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר
עוֹבַד אֻמָּן׃ ז תַּרְתֵּין
כַּתְפִּין מְלַפְּפָן יְהוֹן לֵיהּ

תולדות אהרן

והם יקחו את. בתרא ה:

בעל הטורים

(ו) ושש משזר. בגימטריא שלשים ושנים חוטים וכנגד התורה המתחלת בבי"ת ומסיימת בלמ"ד.

רשב"ם

(ו) ועשו את האפוד. אפוד וחשן זקני פירשם. אך אני אפרש בהם דברים שלא נתפרשו: (ז) שתי כתפות וגו'. האפוד עשוי לפי דעתי כמו חצי מלבוש ממתניו של אדם ולמטה ומכסהו בין מלפניו בין מלאחריו.

רש"י

(ה) והם יקחו. אותם חכמי לב שיעשו הבגדים יקבלו מן ש המתנדבים את הזהב ואת התכלת לעשות מהן את הבגדים: (ו) ועשו את האפוד. אם באתי לפרש מעשה האפוד והחשן על סדר המקראות הרי פירושן פרקים וישגה הקורא בצרופן לכך אני כותב מעשיהם כמות שהוא למען ירוץ הקורא בו ואחר כך אפרש על סדר המקראות. האפוד עשוי כמין סינר של נשים רוכבות סוסים וחוגר אותו מאחוריו כנגד לבו למטה מאציליו רחבו כמדת רחב גבו של אדם ויותר ומגיע עד עקביו והחשב מחובר בראשו על פני רחבו מעשה אורג ומאריך לכאן ולכאן כדי להקיף ולחגור בו והכתפות מחוברות בחשב אחת לימין ואחת לשמאל מאחורי הכהן לשני קצות רחבו של סינר וכשזוקפן עומדות לו על שני כתפיו והן כמין שתי רצועות עשויות ממין האפוד ארוכות כדי שיעור לזקפן אצל צוארו מכאן ומכאן ונקפלות לפניו למטה מכתפיו מעט ואבני השהם קבועות בהם אחת על כתף ימין ואחת על כתף שמאל והמשבצות נתונות בראשיהם לפני ת כתפיו ושתי עבותות הזהב תחובות בשתי טבעות שבחושן בשני קצות רחבו העליון אחת לימין ואחת לשמאל ושני ראשי השרשרות תקועי' במשבצות לימין וכן שני ראשי א השרשרות השמאלית תקועין במשבצות שבכתף שמאל נמצא החושן תלוי במשבצות האפוד על לבו מלפניו ועוד שתי טבעות בשני קצות החשן בתחתיתו וכנגדם שתי טבעות בשתי כתפות האפוד מלמטה בראשו התחתון המחובר בחשב טבעות החשן אל מול טבעות האפוד שוכבים זה על ב זה ומרכסן בפתיל תכלת תחוב בטבעות האפוד והחשן שיהא תחתית החשן דבוק לחשב האפוד ולא יהא נד ונבדל הולך וחוזר: זהב תכלת וארגמן תולעת שני ושש משזר. חמשת מינים הללו שזורין בכל חוט וחוט היו מרדדין את הזהב כמין טסים דקים וקוצצין פתילים מהם וטווין אותן חוט של זהב עם שש חוטין של תכלת וחוט של זהב עם שש חוטין של ארגמן וכן בתולעת שני וכן בשש שכל המינין חוטן כפול ששה וחוט של זהב עם כל אחד וא' ואחר כך שוזר את כולם כאחד נמצא חוטן כפול כ"ח וכן מפורש במס' יומא ולמד מן המקרא הזה וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים לעשות את פתילי הזהב בתוך התכלת ובתוך הארגמן וגו'. למדנו שהחוט של זהב שזור עם כל מין ומין: מעשה חשב. כבר פירשתי שהיא אריגת שתי קירות שאין צורת שני עבריה דומות זו לזו: (ז) שתי כתפות וגו'. הסינר מלמטה וחשב האפוד היא החגורה ולמודה לו מלמעלה דוגמת סינר הנשים ומגבו של כהן היו מחוברות בחשב שתי חתיכות כמין שתי רצועות רחבות אחת כנגד כל כתף

שפתי חכמים

ש פי' כגוי והם לא ישוב על אהרן ובניו הסמוכים לו אלא על חכמי לב האמור למעלה ומפני שמלת יקחו המורה על קנין אינו נופל על האומנים כי הם אינם עושים אלא מלאכתן הוצרך לפרש שהלקיחה הוא ל' קבלה שיקבלו מהם לעשות הבגדים ומפני שאין מקבל בלתי נותן הנותן לו הוסיף מן המתנדבים את הזהב וכו': ת פי' המשבצות היו נתונות בכתפית במקום שהיו קבועות אבני השהם: א פי' הן העבותות הזהב וכשתוחבן בטבעות נמצא שיש לכל אחד שני ראשין והוא כפול במשבצות האפוד פירוש במשבצות שבכתפות לפי שכל מה שמחובר לאפוד קרוי אפוד והכתפות גם הם מחוברין לחשב האפוד: ב פירוש הטבעות שבכתפות היו לצד חוץ והטבעות שבחשן היו לצד פנים ואח"כ מרכסן פי' מחברן בפתיל תכלת כדי שלא יהא נד ונבדל:

פירוש לתורת אלהים

(ה) וְהֵם אוּנ זֵיי דִיא חֲכָמִים יִקְחוּ זָאלִין נֶעמֶען פוּן דִיא מֶענְטְשִׁין וָואס הָאבִּין גִישֶׁענְקְט צוּם מִשְׁכָּן אֶת הַזָּהָב דָאס גָאלְד וְאֶת הַתְּכֵלֶת אוּנ דָאס בְּלָאעֶ וָואל וְאֶת הָאַרְגָּמָן אוּנ דָאס פֶּערְפִּיל וָואל וְאֶת תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי אוּנ דֶעם רוֹיטִין פָאדֶעם וְאֶת הַשֵּׁשׁ אוּנ דָאס לֵיינֶען: (ו) וְעָשׂוּ אוּנ זֵייא זָאלִין מַאכִין אֶת הָאֵפוֹד דֶעם אֵפוֹד זָהָב פוּן גָאלְד תְּכֵלֶת וכו' מָשְׁזָר דִי אַלֶע פִינְף מִינִים זָאלִין זַיין צוּ נוּף גִידְרֵייט מַעֲשֵׂה חוֹשֵׁב מַיינְסְטֶער שַׁאפְט: (ז) שְׁתֵּי צְוֵוייא כְּתֵפוֹת אַקְסִיל בֶּענְדֶער חוֹבְרוֹת בְּהֶעפְט יִהְיֶה זָאל זַיין לוֹ צוּם

משלי חכמים

אַהֲרֹן וָועט זַיין אַכֹּהֵן, אִיז מֹשֶׁה גִיוָוען אַכֹּהֵן נָאר זִיבְּעֶן טָאג, נָאר פוּן דֶעסְטְוֶועגִין דִיא גַאנְצֶע פֶערְצִיג יָאהר וָואס מֹשֶׁה אִיז גִיוָוען מִיט דִיא יוּדִין אִין דֶער מִדְבָּר וֶוען מֹשֶׁה הָאט גֶעוָואלְט מַקְרִיב זַיין קָרְבָּנוֹת הָאט עֶר גִימֶענְט, נָאר דִיא קְלֵיידֶער פוּן אַכֹּהֵן הָאט מֹשֶׁה נִיט גֶעהַאט, דַארְפִין מִיר ווִיסֶען וָואס אִיז גִיוָוען דֶער אוּנְטֶערְשִׁייד צוּ מַקְרִיב זַיין קָרְבָּנוֹת מִיט דִי קְלֵיידֶער פוּן אַכֹּהֵן אָדֶער אָן דִיא קְלֵיידֶער פוּן אַכֹּהֵן, נָאר מִיר וֶועלִין זֶעהֶן לְמָשָׁל וִויא עֶס וֶוערְט גֶעפִירְט בַּייא מְלָכִים אוֹיף דֶער עֶרְד, וֶועלִין מִיר ווִיסֶען דֶעם פִירוּנְג פוּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִין הִימֶעל, יֶעדֶער מֶלֶךְ הָאט פִיל שָׂרִים, אַטֵייל הָאבִּין צוּ שַׁאפִין

יִהְיֶה־לּוֹ אֶל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחֻבָּר׃
ח וְחֵשֶׁב אֲפֻדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו
כְּמַעֲשֵׂהוּ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה זָהָב תְּכֵלֶת
וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר׃
ט וְלָקַחְתָּ אֶת־שְׁתֵּי אַבְנֵי־שֹׁהַם
וּפִתַּחְתָּ עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
י שִׁשָּׁה מִשְּׁמֹתָם עַל הָאֶבֶן הָאֶחָת
וְאֶת־שְׁמוֹת הַשִּׁשָּׁה הַנּוֹתָרִים

אונקלוס

עַל תְּרֵין סִטְרוֹהִי
וְיִתְלָפֵף׃ ח וְהֶמְיָן
תִּקּוּנֵיהּ דִּי עֲלוֹהִי
כְּעוֹבָדֵיהּ מִנֵּיהּ יְהֵי
דַּהֲבָא תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא
וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר׃
ט וְתִיסַּב יָת תַּרְתֵּין אַבְנֵי
בּוּרְלָא וְתִגְלוֹף עֲלֵיהוֹן
שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
י שִׁתָּא מִשְּׁמָהַתְהוֹן עַל
אַבְנָא חֲדָא וְיָת שְׁמָהַת
שִׁתָּא דְּאִשְׁתַּאֲרוּ עַל

תולדות אהרן

ששה משמותם . סוטה לו :

רשב"ם

וזהו שכתוב ויחגור אותו בחשב האפוד ויאפוד לו בו. שהחשב עשוי כמין אזור עשוי בתוך שפת האפוד בגוף האפוד והכתפות הללו שתיהם חוברות ממש מכל וכל ומכסים את כל הגוף של אדם. ואחריו ממתניו ולמעלה. וזהו שכתוב פעם שנית וחובר שמלבד שהיו הכתפות אשה אל אחותה עד כתפי האדם מלמעלה. חוזר ומחבר אותם מלמטה אל האפוד. והחשן לפניו על לבו זרת ארכו וזרת רחבו מחובר למעלה בכתפות ומלמטה באפוד נמצא הכל מלבוש אחד. תמצא כל גוף הכהן מכוסה באפוד המחובר לחשן ולכתפות האפוד. שאם לא היו חוברות הכתפות יחד אלא באו שתים רצועות עולות על צוארו ומתחברות לשרשרות החשן מלפניו. א"כ כשהכהן עסוק בעבודה וכופף את צוארו למטה יהיו נופלות הכתפות ומתפרדות והחשן נופל: אל שני קצותיו. שמחוברין לאחריו של כהן אל קצות האפוד העליונות מעל החשב: (ח) וחשב אפודתו. שבחשב הי' חוגרו ומחברו. כדכתיב ויחגור אותו בחשב האפוד ויאפוד לו בו:

בעל הטורים

(ז) אל שני. ג' הכא ואידך לך נאות אשר יבא אל שני כניך בעלי. ויאר שני ככרים וגו' ויתן אל שני נעריו בנעמן. בני עלי היו מבזין הכהונה שנאמר בה אל שני לכך נענשו ונהרגו אבל נעמן היה מכבדה שביקש אדמה לעשות מזבח נתקרב תחת כנפי השכינה ומבני בניו למדו תורה ברבים: (ט) שתי אבני שהם. כנגד ב' לוחות שהם במילוי שי"ן ה"י מ"ם בגימטריא הלוחות: (י) ששה משמותם על. ר"ת שמע שאמרו שמע ישראל וגו':

רש"י

וכתף וזוקפן על שתי כתפותיו עד שנקפלות לפניו כנגד החזה ועל ידי חבורן לטבעות החשן נאחזין מלפניו כנגד לבו שאין נופלות כמו שמפורש בענין והיו זקופות והולכות כנגד כתפיו ושתי אבני שהם קבועות בהן אחת בכל אחת: אל שני קצותיו. אל רחבו של אפוד שלא היה רחבו אלא כנגד גבו של כהן וגבהו עד כנגד האצילים שקורין קודי"ש שנא' (יחזקאל מד) לא יחגרו ביזע אין חוגרין במקום זיעה לא למעלה מאציליהם ולא למטה ממתניהם אלא כנגד אציליהם: וחבר. האפוד עם אותן שתי כתפות האפוד יחבור אותם במחט למטה בחשב ולא יארגם עמו אלא אורגם לבד ואח"כ מחברם: (ח) וחשב אפודתו. והגור שעל ידו הוא מאפדו ומתקנהו לכהן ומקשטו: אשר עליו. למעלה בשפת הסינר היא החגורה: כמעשהו. כאריגת הסינר מעשה חושב ומחמשת מינים כך אריגת החשב מעשה חושב ומחמשת המינים: ממנו יהיה. עמו יהיה ארוג ולא יארגנו לבד ויחברנו:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ט) ופתחת עליהם. ולקמן כתיב והאבנים תהיינה על שמות בני ישראל וגו' א"כ קשו קראי אהדדי אלא מלמד שלא היו האותיות בולטות כי אם שקועות בתוך האבנים ונמצא בולטות מבפנים למעלה מן השמות הילך והילך מן האותיות לפי זה תמצא השמות על האבנים והאבנים על השמות:

פירוש לתורת אלהים

אֶפוֹד אֶל שְׁנֵי קְצוֹתָיו צוּ זַיינֶע בֵּיידֶע עֶקִין פוּן דֶער בְּרֵייט וְחֻבָּר מֶען זָאל בְּהֶעפְטִין כְּלוֹמַר מֶען זָאל אוּים וֶועבִּין דִי אַקְסֶעל בֶּענְדֶר בַּזוּנְדֶער אוּנ מֶען זָאל זֵיי צוּ נֵייאָן צוּם אֶפוֹד אִין דִי עֶקִין פוּן דֶער בְּרֵייט: (ח) וְחֵשֶׁב אוּנ דֶער גַארְטִיל אֲפֻדָּתוֹ פוּן דֶעם אֶפוֹד אֲשֶׁר עָלָיו וָואס אוֹיף אִים כְּמַעֲשֵׂהוּ אַזוֹי וִויא זַיין אַרְבֶּעט מִמֶּנּוּ יִהְיֶה פוּן אִים זָאל עֶר זַיין עֶר זָאל גִיוֶועבְּט וֶוערִין מִיטִין אֶפוֹד אִין אֵיינֶעם: (ט) וְלָקַחְתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט נֶעמֶען אֶת שְׁתֵּי דִי צְווֵייא אַבְנֵי שֹׁהַם שְׁטֵיינֶער שׁוֹהַם וּפִתַּחְתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט אוּיס קְרִיצֶען עֲלֵיהֶם אוֹיף זֵייא שְׁמוֹת דִיא נֶעמֶען בְּנֵי יִשְׂרָאֵל פוּן דִיא שְׁבָטִים: (י) שִׁשָּׁה זֶעקְס מִשְּׁמוֹתָם פוּן זֵייעֶרֶע נֶעמֶען עַל הָאֶבֶן הָאֶחָת אוֹיף אֵיין שְׁטֵיין וְאֶת שְׁמוֹת אוּנ דִיא נֶעמֶען הַשִּׁשָּׁה דִי זֶעקְס הַנּוֹתָרִים

משלי חכמים

אוֹיף דֶעם מִילִיטֶער, זֶענֶען דָא אַלְצֶעטֶע וָואס הָאבִּין צוּ בֶּעפֶעלִין אוֹיף הוּנְדֶערְט זֶעלְנֶער, אַלְצֶעטֶע אוֹיף טוֹיזֶענְד זֶעלְנֶער, אוּנ אַלְצֶעטֶע אוֹיף נָאךְ מֶער זֶעלְנֶער, יֶעדֶער אַלְצֶעטֶער הָאט אֵיין אַנְדֶער נָאמֶען, אוּנ יֶעדֶער אַלְצֶעטֶער אִיז בֶּעצֵייכֶענְט מִיט זַיינֶע קְלֵיידֶער, אַז עֶר גֵייט אִין גַאס זָאל מֶען אִים דֶערְקֶענֶען ווּפֶר עֶר אִיז אוּנ וֶועלְכֶע גְרוֹיסְקַייט עֶר הָאט בַּיי דֶעם מֶלֶךְ, אַזֵיל [illegible]

אבנא תניתא כתולדתהון: יא עובד אומן אבן טבא כתב מפרש כגלף דעיזקא תגלוף ית תרתין אבניא על שמהת בני ישראל משקען מרמצן דדהב תעביד יתהון:

על־האבן השנית כתולדתם:
יא מעשה חרש אבן פתוחי חתם תפתח את־שתי האבנים על־שמת בני ישראל מסבת משבצות זהב תעשה אתם:

תולדות אהרן

כתולדותם. שם: פתוחי חותם שם פת

רשב״ם

(יא) מעשה חרש אבן. דבוק הוא לכך הרי״ש פתח חרש של אבן. אומן לפתח ומשקל דגש הוא כמו גנב לכן החי״ת קמוצה ולא חטופה: פתוחי חותם. כעין פתוחי אותיות של חותמות שעושים בטבעות:

רש״י

(י) כתולדותם. כסדר שנולדו ג ראובן שמעון לוי יהודה דן ונפתלי על האחת. ועל השניה גד ואשר יששכר זבולן יוסף ובנימין מלא שכן הוא כתיב במקום תולדתו כ״ה אותיות בכל אחת ואחת: (יא) מעשה חרש אבן. מעשה אומן של ד אבנים. חרש זה דבוק הוא לתיבה שלאחריו ולפיכך הוא נקוד פתח בסופו. וכן (ישעיה מד) חרש עצים נטה קו חרש של עצים. וכן (שם יב) חרש ברזל מעצד כל אלו דבוקים ופתוחים: פתוחי חותם. כתרגומו כתב מפרש ה כגלף דעזקא חרותות האותיות בתוכן כמו שחורצין חותמי טבעות שהם לחתום אגרות כתב ניכר ומפורש: על שמות. כמו ו בשמות: מסבת משבצות. מוקפות האבנים במשבצות זהב ז שעושה מושב האבן בזהב כמין גומא למדת האבן ומשקעה במשבצות נמצאת המשבצות סובבות את האבן סביב ומחבר

שפתי חכמים

ג תקן בזה שלא תפרש כתולדותם מי שהעמיד תולדות תחלה או כמספרם ככל תולדות שבמקרא לכן פי׳ כסדר שנולדו והוה פי׳ כתולדותם כהולדם: ד תקן בזה שחרש הוא סמוך לאבן שפירושו אומן של אבן ואמר של אבנים במקום של אבן להורות שמלת אבן הוא שם המין לא של אבן אחת כי האומן לא נקרא אומן בעבור אבן אחת: ה ופי׳ כגלף כחקיקה. ופי׳ עזקא טבעת והודיענו בזה שפירושו פתוחי הטבעות שבהם נעשו החותמות שהחקיקה אינה אלא על הטבעת ולא על החותם והוסיף כ״ף הדמיון שלא תאמר שתחתום על האבני׳ פתוחי טבעות החותם ואין הדבר כן אלא הדמיון הוא כ׳ מפורש היכר האותיות כמו האותיות החרותות בטבעות הם ניכר ומפורש כך האותיות החרותות על שתי האבנים בשמות בני ישראל יהיה ניכר ומפורש: ו פי׳ שתפתח האבנים עם השמות שהרי אין האבנים חקוקין על השמות: ז פי׳ כאלו אמר מוסבות המשבצות לא שהאבנים מסבות המשבצות:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(י) כתולדותם. פירש״י כסדר שנולדו אודם לראובן ופטדה לשמעון וכן לכלם ואין זה נראה לרבי׳ תם שהרי לסדר לידתן לא יהיה לשם דן כי דן הוא בן חמישי ליעקב ובספר יהושע ויקראו שם העיר לשם על שם דן אביהם ונראה לפרש דכסדר תולדותם כסדר לידת האמהות כל בני לאה תחלה ובני בלהה אחריהן ובני זלפה אחריהן ואח״כ בני רחל ואז תמצא לשם (זין) ישפה לבנימין כמו שייסד הפייט בקרובץ של פורים גזר טישפה תבנית יוסף ובסופה מצאתי דמסיק בענין אחר דמסיק בפ׳ ואלו נאמרין אמר רב כהנא כדרך שחלוקין כאן פירש בהר גריזים ובהר עיבל כך חלוקין באבני אפוד כי שתי אבני אפוד היו לו לכהן גדול על כתפיו א׳ מכאן וא׳ מכאן ושמות של י״ב שבטים כתובים עליהם ששה על אבן זו וששה על אבן זו דכתיב ששה משמותם וגו׳ ואין ראשונה כתולדותם לפי שיהודה מוקדם ונ״ל דבהם כתיב הנותרי׳ מכלל דהראשונים לא היו כסדר תולדותם. ועוד מסיק התם וחמשים אותיות היו כ״ת

פירוש לתורת אלהים

וואס זייא וועלין בלייבין על האבן השנית אויף דעם אנדערין שטיין כתולדותם אזוי ווי זיי זענען געבארין געווארין אזוי זאל ער אויס קריצען כסדר ראובן שמעון וכו׳: (יא) מעשה דאס זאל מאכין חרש אבן א שטיין קריצער פתוחי אויס גיקריצט חותם אזוי וויא מען מאכט אותיות אויף אחתימה תפתח זאלסטו אויס קריצען את שתי האבנים דיא צווייא שטיינער על שמות בני ישראל אויף דיא שטיינער זאלין זיין אויס געקריצט דיא נעמען פון דיא שבטים מוסבות ארום גערינגילט משבצות זהב

משלי חכמים

זענען דא וואס האבין צו בעפעלין אויף דיא מענטשין פון דיא מדינה, אין יעדער שטאט בעזונדער, אמייל שרים זענען דא וואס משפטין צו בעשטראפין אויף אלע אומרעכט וואס ווערט גיטאהן צווישען מענטשין, יעדער שר האט זיינע ערליי קליידונג, אונ זיין נאמען, אויסער די אלע שרים איז דא נאך איין מענטש ביי דעם מלך, וואס ער איז געקליידט ווי אלע מענטשין פון דער מדינה, אונ האט קיין אנדער נאמען נאר דעם נאמען וואס זיין פאטער אונ מוטער האבין אים גערופין ווען ער איז גיבארין געווארין, אונ מען זעהט אים שטענדיג אריין גיין צום מלך, אויב דו ווילסט וויסען ווער איז דער מענטש, וועל איך דיר זאגין, דער מלך האט אויסגעזוכט פון זיין גאנצע מדינה דעם גרעסטין חכם אונ דעם ערליכסטען מענטש, אונ האט אים גענומען צו זיך ביי אים זאל ער פרעגין עצות אויף אלע זאכין וואס דארף גיטאהן ווערין אין די מדינה, פארשטייען מיר אז ער איז דער גרעסטער פון די גאנצע מדינה, איבער אלע שרים, דריבער איז פון זיינעטוועגין ניטא קיין קליידונג אונ קיין נאמען, נאר ער איז דער עצה געבער פון די גאנצע מדינה וואס אן אים ווערט קיין זאך גיטאהן, אונ אזוי ווי עס איז אאונטערשייד פון דעם מענטש צו אלע שרים אין די קליידונג, אזוי איז אאונטערשייד אין דיא צייט, יעדער שר קען נים אריין קומען צום מלך ווען ער וויל, אונ אין וועלכע שטוב ער וויל אריין גיין, נאר עס איז אויס גיזעצטע צייטין, ווען ער זאל אריין קומען צום מלך, אונ אין וועלכע שטוב ער זאל אריין גיין אונ אין וועלכע קליידער ער זאל גיין אונגיטאהן ווען ער וועט ריידין

יב וְשַׂמְתָּ אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל
כִּתְפֹת הָאֵפֹד אַבְנֵי זִכָּרֹן לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־שְׁמוֹתָם
לִפְנֵי יְהוָה עַל־שְׁתֵּי כְתֵפָיו לְזִכָּרֹן׃
שני ס יג וְעָשִׂיתָ מִשְׁבְּצֹת זָהָב׃
יד וּשְׁתֵּי שַׁרְשְׁרֹת זָהָב טָהוֹר מִגְבָּלֹת

אונקלוס

יְתְהוֹן׃ יב וּתְשַׁוֵּי יָת
תַּרְתֵּין אַבְנַיָּא עַל כִּתְפֵי
אֵפוֹדָא אַבְנֵי דָכְרָנָא
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִטּוֹל אַהֲרֹן
יָת שְׁמָהָתְהוֹן קֳדָם יְיָ עַל
תְּרֵין כִּתְפוֹהִי לְדָכְרָנָא׃
יג וְתַעְבֵּיד מְרַמְּצָן דִּדְהַב׃
יד וְתַרְתֵּין תִּכִּין דִּדְהַב דְּכֵי

תו"א ועשית. יומא פא׃

רשבם

(יב) על כתפות האפוד. כתפות האפוד באים עד צוארו מכאן ומכאן ונקפלות לפניו ושם קבועים שתי אבנים בראשי הכתפות ויש בהן שרשרות שמגיעות עד החשן שכנגד לבו והוא תלוי בהן: אבני זכרון. כמו שמפרש לפנינו אצל ציץ שכתוב בו קודש לה׳: (יג) ועשית משבצות זהב (טהור). כעין טס של זהב שיש גומות באמצעותיו להכנים בו ראשי השרשרות לחתיכה אחת גסה שדומה לגבול לסוף. כעין גומין שעושין בראשי החגורו׳ של משי כדי שתכנס במשבצות:

בעל הטורים

(יב) שמותם. ב׳ במסורה דין ואידך ואלה שמותם במרגלים מלמד שהיו המרגלים כולם כשרים ומשה בירכם ע"פ השם:

שפתי חכמים

ח לא שיהא אהרן נושא כדי שיזכור את השם תמיד כי פתוחי השמות הם סבה שיהיו נזכרים ולא שיהיה השם זכור. (נח"י) והא דלא פי׳ כן על אבני זכרון לבני ישראל משום דהתם י"ל דזכרון קאי אאבני אבל הכא כתיב שמותם לפני ה׳ וגו׳ לזכרון משמע שפיר שיהא הקב"ה וכו׳: ט והוא שיהיו השרשרות תחובות בהן אבל לא פי׳ שיהיו ראשי השרשרות תחובות

רש"י

המשבצות בכתפות האפוד: (יב) לזכרון. שיהא רואה הקב"ה השבטים כתובים לפניו ח ויזכור לצדקתם: (יג) ועשית משבצות. מיעוט משבצות שתים ולא פי׳ לך עתה בפ׳ זו אלא מקצת צרכן ט ובפ׳ החשן גומר לך פירושן: (יד) שרשרת זהב. שלשלאות: מגבלות. לסוף גבול

עניני בגדי הקודש

(יב) ושמת את שתי האבנים וגו׳ אבני זכרון וגו׳ לפני ה׳ על שתי כתפיו לזכרון. כתב הרב במ"ת מה שזכר כאן שתי זכרונות אבני זכרון ועל שתי כתפיו לזכרון. נראה כי שתי זכרונות היה בדבר. אחת הזכרון אשר לפני ה׳ וכמחז"ל שיהא רואה הקב"ה השבטים כתובים לפניו ויזכור לצדקתם לבניהם לכפר על עונות בני ישראל לכל פשעיהם וחטאתם כמחז"ל אפוד מכפר על עון ע"ז וכו׳. והשנית הוא מה שהיה הכהן גדול בעצמו מגין עליהם עי"ז ונשא אותם עליו כאב הנושא את בנו על כתפיו להצילו מכל מכשול רע בירא‍תו שלא תגוף באבן רגלו. והוא להגן עליהם גם מן היסורי׳ ומכל דבר רע וכמחז"ל בפסוק ונשוא פנים. זה שנושאין פנים לדורו בעבורו למעלה כגון רבי חנינא בן דוסא וכו׳. כי אף שהיה האפוד מכפר על עון ע"ז מ"מ לא למחות העון מכל וכל להנצל אף מהיסורין כעון גדול וחמור כזה. ולזה היה הכהן גדול נושא אותם כאב את בנו להגן עליהם בכחו וזכותו ובבקשת רחמים עליהם תמיד להמתיק הדין מעליהם מכל וכל להגן אף מן היסורים. והוא אומרו אבני זכרון לבני ישראל ונשא אהרן את שמותם לפני ה׳ שזה היה הזכרון האחד לבני ישראל במה שנשא את שמותם לפני ה׳ שיזכור ה׳ זכות השבטים לזרעם אחריהם שלא יכלה זרעם ח"ו מעון ע"ז ואף לא מהיסורים. ולזה היה זכרון השני שהוא על שתי כתפיו לזכרון דוקא על כתפיו ולא במקום אחר להורות הדמיון הזה שצריך לישא את ישראל על כתפיו כאדם שמרכיב את בנו על כתפיו להגן עליו ולהצילו מכל רע מחיה רעה ומהכשל בבור וכאבן. וכן לדורי דורות הנה הכהן גדול היה מוכרח להגן עליהם מכל וכל בזכותו ובאופן שיהיה ראוי להיות ה׳ ית׳ נושא פנים לדורו בעבורו:

דעת זקנים מבעלי התוספות

על אבן אחת וכ"ה על אבן השני רבי חנינא בן גמליאל אומר לא כדרך הלוקין כאן חלוקין באפוד אלא כדרך שחלוקין בואלה שמות בני לאה כסדרן בני רחל כסדרן א׳ מכאן וא׳ מכאן ובני השפחות באמצע אלא מה אני מקיים כתולדותם כשמות שקרא להם אביהן ולא כשמות שקרא להן משה ראובן ולא ראובני וכן דכתולדותם לא קא אלא אאבני אפוד ולא אאבני חשן ולאבן ראשונה דוקא ולא לשנייה בפרישית תן לחכם ויחכם עוד:

פירוש לתורת אלהים

גיקעסטילט פון גאלד תעשה אותם זאלסטו זייא מאכין: (יב) ושמת אונ דו זאלסט טאהן את שתי האבנים דיא צוויי שטיינער על כתפות האפד אויף דיא אקסיל בענדער פון דעם אפוד אבני שטיינער זכרון גידעכעניש לבני ישראל צו דיא קינדער ישראל כלומר הקדוש ברוך הוא וועט

זעהן דיא שבטים זענען געשריבען פאר אים וועט הקב"ה גידענקען זייער זכות אונ וועט טאהן גוטס צו דיא ישראל: (יג) ועשית אונ דו זאלסט מאכין משבצות זהב קעסטלעך פון גאלד: (יד) ושתי אונ צווייא שרשרות קייטלעך זהב טהור ריין גאלד מגבלות אין סוף כלומר אין עק פון דעם

משלי חכמים

מיט דעם מלך, אבער דער פריינד פון מלך, גייט אריין צום מלך ווען ער וויל, אונ גייט אריין אין וועלכע שטוב ער וויל אונ אין וועלכע קליידער ער וויל, דאס זעלבינע איז גיוועזן ביי הקדוש ברוך הוא, ער האט געהאט אבעדינונג צו געבין, דאס איז די כהונה, האט ער זיא גיגעבין צו אהרן מיט זיינע קינדער, אונ האט באלד גיזאגט וועלכע קליידער מען זאל מאכין פון ייערט־

וועגין, פאר די פראסטע כהנים קל ידער, אונ פאר דעם כהן גדול אנדערע קליידער, אונ ווען זיי זאלין אריין קומען אין בית המקדש, אונ אין וועלכין ארט זיי זאלין זיין אין מקדש, אבער פאר משה רבינו האט מען קיין קליידער געמאכט, מען האט אים פריער גערופין משה, אונ ביז ער איז גישטארבין האט מען אים גערופין משה, אריין קומען אין מקדש האט ער

תַּעֲשֶׂה אֹתָם מַעֲשֵׂה עֲבֹת וְנָתַתָּה
אֶת־שַׁרְשְׁרֹת הָעֲבֹתֹת עַל־
הַמִּשְׁבְּצֹת: ס טו וְעָשִׂיתָ חֹשֶׁן מִשְׁפָּט
מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב כְּמַעֲשֵׂה אֵפֹד תַּעֲשֶׂנּוּ
זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי
וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ: טז רָבוּעַ

מְתַחְמָן תַּעְבֵּיד יָתְהוֹן
עוֹבַד גְּדִילוּ וְתִתֵּן יָת תִּכַּיָּא
גְּדִילָתָא עַל מְרַמְּצָתָא:
טו וְתַעְבֵּיד חוֹשֶׁן דִּינָא
עוֹבַד אוּמָּן כְּעוֹבַד אֵפוֹדָא
תַּעְבְּדִינֵיהּ דַּהֲבָא תִּכְלָא
וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי
וּבוּץ שְׁזִיר תַּעְבֵּיד יָתֵיהּ:
טז מְרַבַּע יְהֵי עִיף זַרְתָּא

תו"א ועשית חשן. יומא עג זבחים פח ערכין טז : כמעשה אפד. יומא עב :

בעל הטורים

(טו) חשן משפט. שמכפר על עונות משפט ומה משפט כיוס אף שאלת אורים כיוס :

רשבים

(יד) מעשה עבות. לפי שיש שלשלאות בענין אחר תחובות זו בתוך זו כעין לולאות לכך צריך לפרש שלא היו עשויות [אלא] כעין חבלים שלנו : ונתתה את שרשרות העבותות על המשבצות. ועדיין לא פירש כאן באיזה מקום יקבעום. ולפנינו מפרש ששני ראשיהם של שרשרות יתן בטבעות החשן ושני ראשיהן שנתונים במשבצות יתן בכתפות האפוד אל מול פניו : (טו) חשן משפט. לפי שנותנים בהם האורים והתומים שמגידים משפט ישראל וצרכיהם כדכתיב ושאל לו במשפט האורים לכן קרוי משפט :

רש"י

החשן תעשה אותם : מעשה עבות. מעשה קליעת חוטין ולא מעשה נקבים וכפלים כאותן שעושין לבירות י אלא כאותן שעושין כ לעדרסקאות שקורין איגשינגייר"ש (רויכפאס) (כילה כב) : ונתתה את שרשרת. של עבותות העשויות מעשה עבות על משבצות הללו ולא זה הוא מקום צוואת עשייתן של שרשרות ולא צוואת קביעותן ואין תעשה האמור כאן לשון צווי ואין ונתתה האמור כאן ל' צווי אלא ל' עתיד כי בפרשת החשן חוזר ומצוהו על עשייתן ועל קביעותן ולא נכתב כאן אלא להודיעך מקצת צורך המשבצות שצוה לעשות עם האפוד וכתב לך זאת לומר לך המשבצות הללו יוזקקו לך לכשתעשה שרשרות מגבלות על החשן תתקע על המשבצות הללו : (טו) חשן משפט. שמכפר על קלקול הדין . ד"א משפט שמברר דבריו והבטחתו ל אמת דריסנמ"ט בלעז (אוזפיהרען) שהמשפט משמש ג' לשונות דברי טענות בעלי הדין וגמר הדין ועונש הדין אם עונש מיתה אם עונש מכות אם עונש ממון וזה משמש ל' בירור מ דברים שמפרש ומברר דבריו : **במעשה אפוד**. מעשה חושב ומחמשת מינין :

שפתי חכמים

במשבצות שעל שתי כתפות האפוד מלמעלה ותהיינה תחובות על טבעות החשן מלמטה כדי שלא יזח החשן מן האפוד כו' רא"ם : י למלאות מים : כ פי' שקין שקושרין בחבל קטן : ל פי' כל דבר שהי' מסופק בידו אם לעשות אם לא הולך אצל חושן המשפט .וכו היו כל האותיות מאל"ף כי"ת.והיו האותיות בולטין ונעשו תיבה ובאותו תיבה היה נכתב אם לעשותם אם לאו : מ ר"ל משפט משמש ג' דברים ואחד מן הלשונות גמר דין ומשפט

עניני בגדי הקודש

(טו) ועשית חשן משפט מעשה חושב. לא הזכיר בכל הבגדים מעשה חושב כ"א באפוד וחשן. לפי שזה מורה שכפרה זו היא על איזה עון פרטי שהמחשבה בו כמעשה דמי וזה אינו מצוי כ"א בעבודה זרה שזה נרמז במעשה האפוד. וחשן הבא לכפר על קלקול הדינין והדין הוא דבר המסור אל לב הדיין כי אין לדיין אלא מה שעיניו רואות ובידו לומר על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין כפי הענין וכפי האיש וכפי הזמן וכפי המקום ואם יאמר הדיין כך היה נראה בעיני מי יוכל להכחישו בלתי ה' לבדו הבוחן לבות בני אדם. וע"כ היה החשן נתון על לב אהרן כי הדינים מסורים אל הלב וע"כ היה מעשה חושב לכפר על מחשבת הדיין. ולפי שנאמר מעשה חושב כמעשה אפוד תלה ענין החשב באפוד לומר לך שקלקול הדינין שקול כנגד ע"ז כמ"ש רז"ל כל המעמיד דיין שאינו הגון כאלו נטע אשרה דהיינו ע"ז. ע"כ אמר שחשן המשפט המכפר על הדינין יהיה כמעשה אפוד המכפר על ע"ז. והחשן היה רבוע כי כל דיין צריך להיות שלם בד' דברים המנוים בפסוק ואתה תחזה וגו'. והיה כפול כי חטאו ג"כ כפול כי מזיק לזה בממונו ולזה בנשמתו שמחזיקו ממון חברו שלא כדין וחטא ע"ז ג"כ חטא כפול כמו שאמר הכתוב אותי עזבו מקור מים חיים להצוב להם בורות בורות נשברים. ומכל זה נלמוד הדמיון שיש לקלקול הדינין עם הע"ז ע"כ היה החשן כמעשה האפוד. והרב העקדה כתב אבנים אלו שהיו על החשן היו קצתם יקרים וקצתם בזול. לרמוז שיהי' לדיין שוה דין של פרוטה כדין של מאה מנה :

פירוש להורת אלהים

חשן תַּעֲשֶׂה אותם זָאלְסְטוּ מַאכִין זַייא מַעֲשֵׂה עֲבֹת גְּעפְלָאכְטִין וְנָתַתָּה אוּנ דוּ זָאלְסְט גְּעבִּין אֶת שַׁרְשְׁרוֹת דִּיא קֵייטֶעלֶעךְ הָעֲבוֹתוֹת דִּיא גְּעפְלָאכְטֶענֶע עַל הַמִּשְׁבְּצוֹת אוֹיף דִּיא קֶעסְטְלֶעךְ : (טו) וְעָשִׂיתָ אוּנ דוּ זָאלְסְט מַאכִין חֹשֶׁן מִשְׁפָּט אַפִּיר שְׁפַּאן מַעֲשֵׂה חוֹשֵׁב מֵיינְסְטֶער שַׁאפְט כְּמַעֲשֵׂה אֵפוֹד אַזוֹי וְוִי דִי אַרְבֶּעט פוּן דֶעם אֵפוֹד תַּעֲשֶׂנּוּ אַזוֹי זָאלְסְטוּ דֶעם חֹשֶׁן אוֹיךְ מַאכִין : (טז) רָבוּעַ פִּיר עֶקְעדִיג יִהְיֶה זָאל עֶר זַיין

משלי חכמים

נֶעמֶענְס צוּ יֶעדֶער צַייט, אַרַיין קוּמֶען אִין מִקְדָשׁ הָאט עֶר גֶעמֶענְס אוֹיף וֶועלְכִין אָרְט עֶר הָאט גִיוָואלְט, ווייל עֶר אִיז גֶערוּפִין גִיוָוארִין דֶער פְרַייִנְד פוּן הַקָדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָדֶער דֶער קְנֶעכְט פוּן הַקָדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא [ווי די גמרא זאגט אין בְּרָכוֹת פ"ה בַּיי רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי מִיט רחב"ד], דֶערִיבֶּער וֶוען מֹשֶׁה הָאט גִיוָואלְט הָאט עֶר גֶעמֶענְט מַקְרִיב זַיין קָרְבָּנוֹת, וֶועלִין מִיר פְרֶעגִין וָואס דֶען הָאט מֹשֶׁה מְקַנֵּא גִיוֶוען אַהֲרֹן וָואס עֶר אִיז גִיוָוארִין אַכֹּהֵן, דִי קִנְאָה אִיז גִיוֶוען וֶועגִין דִי קִינְדֶער, אַהֲרֹן מִיט זַיינֶע קִינְדֶער זֶענֶען גִיוָוארִין כֹּהֲנִים, אָבֶּער מֹשֶׁה'ס קִינְדֶער הָאבִין קֵיין גְרוֹיסְקַייט גֶעהַאט :

יִהְיֶה כָּפוּל זֶרֶת אָרְכּוֹ וְזֶרֶת רָחְבּוֹ׃
יז וּמִלֵּאתָ בוֹ מִלֻּאַת אֶבֶן אַרְבָּעָה
טוּרִים אָבֶן טוּר אֹדֶם פִּטְדָה
וּבָרֶקֶת הַטּוּר הָאֶחָד׃ יח וְהַטּוּר
הַשֵּׁנִי נֹפֶךְ סַפִּיר וְיָהֲלֹם׃ יט וְהַטּוּר
הַשְּׁלִישִׁי לֶשֶׁם שְׁבוֹ וְאַחְלָמָה׃
כ וְהַטּוּר הָרְבִיעִי תַּרְשִׁישׁ וְשֹׁהַם
וְיָשְׁפֵה מְשֻׁבָּצִים זָהָב יִהְיוּ
בְּמִלּוּאֹתָם׃ כא וְהָאֲבָנִים תִּהְיֶיןָ
עַל־שְׁמֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים
עֶשְׂרֵה עַל־שְׁמֹתָם פִּתּוּחֵי חוֹתָם

אוּרְכֵּיהּ וְזַרְתָּא פוּתְיֵהּ׃
יז וְתַשְׁלֵם בֵּיהּ אַשְׁלָמוּת
אַבְנָא אַרְבְּעָה סִדְרִין
דְּאֶבֶן טָבָא סִדְרָא
קַדְמָאָה סַמְקָן יַרְקָן
וּבַרְקָן סִדְרָא חַד׃
יח וְסִדְרָא תִּנְיָנָא
אִיזְמַרְגְּדִין שַׁבְזִיז
וְסַבְהֲלוֹם׃ יט וְסִדְרָא
תְּלִיתָאָה קַנְכִּירֵי
טַרְקְיָא וְעֵין עִגְלָא׃
כ וְסִדְרָא רְבִיעָאָה כְּרוּם
יַמָּא וּבוּרְלָא וּפַנְטֵירֵי
מְרַמְצָן דִּדְהַב יְהוֹן
בְּאַשְׁלָמוּתְהוֹן׃ כא וְאַבְנַיָּא
יְהֶוְיָן עַל שְׁמָהַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל תַּרְתֵּי עַסְרֵי עַל
שְׁמָהָתְהוֹן כְּתַב מְפָרַשׁ

תו"א תרשיש ושהם. מגילה יג: במלואתם* סוטה מ.ה :

רשב"ם

(טז) כפול. כענין כיס. לפי שנותנים בתוכם האורים והתומים: (יז) ומלאת בו. גומו' להושיב בהן האבנים:

בעל הטורים

(יז) ד' טורים. כנגד ד' דגלים וד' אמהות. בכל אבן היה שש אותיות כי שמות שלשה האבות ושבטי ישורון מצטרף עם כל אחד ואחד עד שיהיה ו' אותיות כמו ראובן וא' דאברהם. שמעון ב'. לוי רה"ם. יהודה י' דיצחק. יששכר צ'. זבולן ח'. דן ק' יעק מיעקב. נפתלי כ'. גד שבטי. אשר יש"ו. יוסף ר"ן. ובנימין לא היה צריך לירוף כי היה בו ו' אותיות: (כ) ישפה. בגי' בנימין בן יעקב שישפה היה לבנימין

שפתי חכמים

דכתיב גבי חושן המשפט גמר דין דהיינו לשון בירור דברים: לבו שנאמר והיו על לב אהרן תלוי בכתפות האפוד הבאות מאחוריו על כתפיו ונקפלות ויורדות לפניו מעט והחשן תלוי בהן בשרשרות וטבעות כמו שמפורש בענין: (יז) ומלאת בו. על שם שהאבנים ממלאות גומות המשבצות המתוקנות להן קורא אותן בלשון מלואים: (כ) משבצים זהב. יהיו הטורים במלואותם מוקפים משבצות זהב בעומק שיעור שיתמלא בעובי האבן זהו לשון במלואותם כשיעור מלוי עביין של אבנים יהיה עומק

רש"י

(טז) זרת ארכו וזרת רחבו. כפול ומוטל לו לפניו כנגד

דעת זקנים מבעלי התוספות

(טז) כפול. אומר מוהר"י ז"ל ששניהם היו זה על זה ובעליון היו קבועים האבנים והתחתון דבוק עמו לחוק שלא יתקלקלו האבנים הקבועות בחקק המשבצות שבתוך העליון וכן תניא בתורת כהנים בפ' וכי תקריב קרבן מנחה ועשית חשן משפט כו' יכול כשם שזה כפול כך זה כפול ת"ל זהב לזהב הוא שוה ולא לכפלו פירש ולא להיות האפו' כפול כמו החשן וגם פירש רש"י גבי ונתת אל חשן המשפט את האורים והתומים פירש אורים מלשון מדינות כמו באורים כבדו ה' תומים לשון גבולים ששם כלה התחום שהיה כלה בחשן התחום וגבול ומיצריו של כל שבט ושבט בתוך אבן שלו וז"ש הכתיב משפט בנ"י שלא יוכלו לערער זה ע"ז כ׳ ב׳ ובימי יהושע כשהפילו גורל נפל הגורל כמ"ש בחשן וגם הכהן היה מכוין ברוח הקדש ובשעת מלחמה ובעת הצורך היו עולות האותיות ואומרות ומשיבות להם כל שאלתם:

פירוש לתורת אלהים

כָּפוּל צוּ נוּף גֶעלֵייגְט זֶרֶת אַשְׁפַּאן אָרְכּוֹ זַיין לֶענְג זֶרֶת אוּנ אַשְׁפַּאן רָחְבּוֹ זַיין בְּרֵייט: (יז) וּמִלֵּאתָ אוּנ דוּ זָאלְסְט דֶער פִילֶען בוֹ אִין אִים מִלֻּאַת אֶבֶן דֶער פִילוּנְג פוּן שְׁטֵיינֶער אַרְבָּעָה טוּרִים פִיר צֵיילִין אֶבֶן מִיט גוּטֶע שְׁטֵיינֶער טוּר אֵיין צַייל אֹדֶם אַרוּבִּין פִּטְדָה אַפְּרִיזַאנְט וּבָרֶקֶת אוּנ אַגַאר פִינְקֶעל הַטּוּר הָאֶחָד זָאל זַיין אֵיין צַייל: (יח) וְהַטּוּר הַשֵּׁנִי אוּנ דִי אַנְדֶרִי צַייל נֹפֶךְ אַשְׁמַרַאק סַפִּיר אַסַפִּיר וְיָהֲלֹם אוּנ אַפֶּערִיל מוּטֶער: (יט) וְהַטּוּר הַשְּׁלִישִׁי אוּנ דִיא דְרִיטֶע צַייל לֶשֶׁם אַטִירְקָאס שְׁבוֹ אַטִיפַּאז וְאַחְלָמָה אוּנ אַקְרִיסְטַאל: (כ) וְהַטּוּר הָרְבִיעִי אוּנ דִיא פֶערְדֶע צַייל תַּרְשִׁישׁ אֵיין יַאכְצוּם וְשֹׁהַם אוּנ אֵיין אָנִיקוֹל וְיָשְׁפֵה אוּנ אַיְשְׁפֶּה מְשֻׁבָּצִים גִיקֶעסְטִילְט זָהָב פוּן גָאלְד יִהְיוּ זָאלִין זַייא זַיין בְּמִלּוּאֹתָם אִין זַייעֶר דֶער פִילוּנְג: (כא) וְהָאֲבָנִים אוּנ דִי שְׁטֵיינֶער תִּהְיֶיןָ זָאלִין זַיין עַל שְׁמֹת צוּ אוּיס קְרִיצֶען אוּיף זַיי דִי נֶעמֶען פוּן דִיא שְׁבָטִים שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה צְווֶעלְף שְׁטֵיינֶער עַל שְׁמֹתָם אוּיף זֵייעֶרֶע נֶעמֶען מֶען זָאל אוּיף זַיי אוּיס קְרִיצֶען דִי נֶעמֶען פוּן דִי צְווֶעלְף שְׁבָטִים פִּתּוּחֵי חוֹתָם אוּיס גֶעקְרִיצְט אַזוֹי וְויא אַחְתִימָה אִישׁ וְויא דֶער סֵדֶר פוּן זֵייעֶר

אִישׁ עַל־שְׁמוֹ תִּהְיֶיןָ לִשְׁנֵי עָשָׂר
שָׁבֶט׃ כב וְעָשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן
שַׁרְשֹׁת גַּבְלֻת מַעֲשֵׂה עֲבֹת זָהָב
טָהוֹר׃ כג וְעָשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן שְׁתֵּי
טַבְּעוֹת זָהָב וְנָתַתָּ אֶת־שְׁתֵּי
הַטַּבָּעוֹת עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃
כד וְנָתַתָּה אֶת־שְׁתֵּי עֲבֹתֹת הַזָּהָב
עַל־שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת אֶל־קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃
כה וְאֵת שְׁתֵּי קְצוֹת שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת

כִּנְגוּף דְּעִזְקָא גְּבַר עַל
שְׁמֵיהּ יְהֶוְיָן לִתְרֵי עֲשַׂר
שִׁבְטִין׃ כב וְתַעְבֵּיד עַל
חוּשְׁנָא תִּכִּין מְתַחְמַן
עוֹבַד גְּדִילוּ דִּדְהַב דְּכֵי׃
כג וְתַעְבֵּיד עַל חוּשְׁנָא
תַּרְתֵּין עִזְקָן דִּדְהַב וְתִתֵּן
יָת תַּרְתֵּין עִזְקָתָא עַל
תְּרֵין סִטְרֵי חוּשְׁנָא׃
כד וְתִתֵּן יָת תַּרְתֵּין גְּדִילָן
דִּדְהַב עַל תַּרְתֵּין
עִזְקָתָא בְּסִטְרֵי חוּשְׁנָא׃
כה וְיָת תַּרְתֵּין גְּדִילָן דְּעַל
תְּרֵין סִטְרוֹהִי תִּתֵּן עַל

רשב"ם

(כב) ועשית על החשן שרשות גבלות. הם שרשרות שעל המשבצות האמורים למעלה: (כג) ועשית על החשן. על שתי קצותיו העליונים שתי טבעות להכניס בהן שתי העבותות ושני קצותם הנתונים במשבצות תתן על כתפות האפוד ונמצא החשן תלוי באפוד ועדיין צידו של החשן התחתון להיות מנענע הנה והנה עד שמחברו אל האפוד כמו שמפרש והולך שעושה בקצות החשן מבפנים שתי טבעות א' מכאן וא' מכאן ושתי טבעות בקצות האפוד על סוף הכתפות מקום חיבורן מלמטה אל האפוד והחשן מלמעלה. היו של חשן מלמטה ושל אפוד מלמעלה. כשיבא פתיל תכלת מטבעות האפוד אל טבעות החשן אז החשן מלמעלה והאפוד מלמטה:

רש"י

(כא) איש על שמו. כסדר תולדותם סדר האבנים נ אודם לראובן. פטדה לשמעון. וכן כולם: (כב) על החשן. בשביל החשן לקבעם בטבעותיו ס כמו שמפורש למטה בענין: שרשת. לשון שרשי אילן המאחיזין לאילן להאחז ולהתקע בארץ אף אלו יהיו מאחזין להחשן שבהם יהיה תלוי באפוד והן שתי שרשרות האמורות למעלה בענין המשבצות ואף שרשרות פתר מנחם בן סרוק ל' שרשים ואמר שהרי"ש יתירה כמו מ"ם שבשלשום ומ"ם שבריקם ואיני רואה את דבריו אלא שרשרת בל' עברית כשלשלת ע בל' משנה: גבלת. היא מגבלות האמור למעלה שתתקעם בטבעות שיהיו בגבול החשן שכל גבול לשון קצה אשומי"ל בלעז (זויס): מעשה עבות. מעשה קליעה: (כג) על החשן. לצורך החשן כדי לקבעם בו. ולא יתכן לומר שתהא תחלת עשייתן עליו שאם כן מה הוא שחוזר ואומר ונתת את שתי הטבעות והלא כבר נתונים בו היה לו לכתוב בתחלת המקרא ועשית על קצות החשן ק שתי טבעות זהב ואף בשרשרות צריך אתה לפתור כן: על שני קצות החשן. לשתי פאות שכנגד הצואר לימנית ולשמאלית הבאים מול כתפות האפוד: (כד) ונתתה את שתי עבותות הזהב. הן הן שרשרות גבלות הכתובות למעלה ולא פירש מקום קבוען בחשן עכשיו מפרש לך שיהא תוחב אותן בטבעות ותדע שהן הן הראשונות שהרי בפרשת אלה פקודי צ לא הוכפלו: (כה) ואת שתי קצות. של שתי עבותות ב' ראשיהם

שפתי חכמים

נ ר"ל כסדר שילדו האמהות כלומר מי שהיתה תחלה בלידה ולא נסגית על הסדר שנולדו השבטים שהוא ראובן שמעון לוי יהודה כסדר תולדותם האמור בחשן ויהיה לפי זה יששכר וזבולון קודמים לדן ולנפתלי ויצא שגם דן יהיה כתוב על האבן ששמו לשם כמו דכתיב בספר יהושע ויקרא ללשם דן כשם דן אביהם. רא"ם הארוך ואני קצרתי: ס שלא תאמר שלא לעשותן אלא על החשן אבל לא לעשותן במקום אחר ולתקנן בו כמו שמפרש רש"י בסמוך: ע וה"פ שעשה שלשלות להיות לו לשרשרות: פ אלא ודאי פי' לצורך החשן ואף כו': צ פי' בפר' עשיית החשן שם לא נזכרו העבותות:

פירוש לתורת אלהים

גיבארין אזוי זאל זיין דער סדר פון די שטיינער, דער נאמען ראובן זאל זיין אויס געקריצט אויף דעם שטיין אודם אונ דער נאמען שמעון אויף דעם שטיין פטדה אונ אזוי אלע כסדר: (כב) וְעָשִׂיתָ אונ דו זאלסט מאכין עַל הַחֹשֶׁן פון וועגין חשן שַׁרְשְׁרוֹת קייטעלאך גַּבְלֻת אין דיא עקין מַעֲשֵׂה ווערג עֲבֹת גיפלאכטין זָהָב טָהוֹר פון ריין גאלד: (כג) וְעָשִׂיתָ אונ דו זאלסט מאכין עַל הַחֹשֶׁן פון דעם חשן וועגין שְׁתֵּי צוויי רינגען פון גאלד וְנָתַתָּ אונ דו זאלסט געבין אֶת דיא צווייא רינגען עַל אויף ביידע עקין פון דעם חשן: (כד) וְנָתַתָּה אונ דו זאלסט געבין אֶת דיא צוויי גיפלאכטענע קייטעלאך פון גאלד עַל אין די צוויי רינגען אֶל אין דיא עקין פון דעם חושן: (כה) וְאֵת שְׁתֵּי קְצוֹת אונ ביידע עקין שְׁתֵּי הָעֲבֹתוֹת פון דיא צוויי גיפלאכטענע קייטעלך תִּתֵּן זאלסטו

תִּתֵּן עַל־שְׁתֵּי הַמִּשְׁבְּצוֹת וְנָתַתָּה עַל־כִּתְפוֹת הָאֵפֹד אֶל־מוּל פָּנָיו׃
כו וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב וְשַׂמְתָּ אֹתָם עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן עַל־שְׂפָתוֹ אֲשֶׁר אֶל־עֵבֶר הָאֵפוֹד בָּיְתָה׃
כז וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב וְנָתַתָּה אֹתָם עַל־שְׁתֵּי כִתְפוֹת הָאֵפוֹד מִלְּמַטָּה מִמּוּל פָּנָיו לְעֻמַּת מַחְבַּרְתּוֹ מִמַּעַל לְחֵשֶׁב הָאֵפוֹד׃

תְּרֵין מְרַמְצָתָא וְתִתֵּן עַל כִּתְפֵי אֵפוֹדָא לָקֳבֵיל אַפּוֹהִי׃ כו וְתַעְבֵּיד תַּרְתֵּין עִיזְקָן דִּדְהַב וּתְשַׁוֵּי יָתְהוֹן עַל תְּרֵין סִטְרֵי חוּשְׁנָא עַל סִפְתֵיהּ דִּי לְעִבְרָא דְאֵפוֹדָא לְגָיו׃ כז וְתַעְבֵּיד תַּרְתֵּין עִיזְקָן דִּדְהַב וְתִתֵּן יָתְהוֹן עַל תְּרֵין כִּתְפֵי אֵפוֹדָא מִלְּרַע מִלָּקֳבֵיל אַפּוֹהִי לָקֳבֵיל בֵּית לוֹפֵי מֵעִילָוֵי לְהֶמְיַן אֵפוֹדָא׃

ויחדון

שפתי חכמים

ק לאפוקי שלא יהיה כלפי המעיל : ר ר"ל לחשב שבאפוד : ש פי' הכתפות היו מחוברים על החשב ברוחב והטבעות

רש"י

של כל אחת ואחת : **תתן על שתי המשבצות**. הן הן הכתובו' למעלה בין פרשת החשן ופרשת האפוד ולא פירש את צרכן ואת מקומן עכשיו מפרש שיתקע בהן ראשי העבותות התחובות בטבעות החשן לימין ולשמאל אצל הצואר שני ראשי שרשרות הימנית תוקע במשבצות של ימין וכן בשל שמאל שני ראשי שרשרות השמאלית : **ונתתה**. המשבצות על כתפות האפוד אחת בזו ואחת בזו נמצאו כתפות האפוד מחזיקין את החשן שלא יפול ובהן הוא תלוי ועדיין שפת החשן התחתונה הולכת ובאה ונוקשת על כריסו ואינה דבוקה לו יפה לכך הוצרך עוד ב' טבעות לתחתיתו כמו שמפרש והולך : **אל מול פניו**. ק של אפוד שלא יתן המשבצות בעבר הכתפות שכלפי המעיל אלא בעבר העליון שכלפי החוץ והוא קרוי מול פניו של אפוד כי אותו עבר שאינו נראה אינו קרוי פנים : **(כו) על שני קצות החשן**. הן שתי פאותיו התחתונות לימין ולשמאל : **על שפתו אשר אל עבר האפוד ביתה**. הרי לך שני סימנין האחד שיתנם בשני קצות של תחתיתו שהוא כנגד האפוד שעליונו אינו כנגד האפוד שהרי סמוך לצואר הוא והאפוד נתון על מתניו ועוד נתן סימן שלא יקבעם בעבר החשן שכלפי החוץ אלא בעבר שכלפי פנים שנאמר ביתה ואותו העבר הוא לצד האפוד שחשב האפוד חוגרו לכהן ונקפל הסינר לפני הכהן על מתניו וקצת כריסו מכאן ומכאן עד כנגד קצות החשן וקצותיו שוכבין עליו : **(כז) על שתי כתפות האפוד מלמטה**. שהמשבצות נתונות בראשי כתפות האפוד העליונים הבאים על כתפיו כנגד גרונו ונקפלות ויורדות לפניו והטבעות צוה ליתן בראשן השני שהוא מחובר ר לאפוד והוא שנא' לעומת מחברתו סמוך למקום חבורן באפוד למעלה מן החגורה מעט שהמחברת לעומת ש החגורה ואלו נתונים מעט בגובה זקיפת הכתפות הוא שנאמר ממעל לחשב האפוד והן כנגד סוף החשן ונותן פתיל תכלת באותן הטבעות ובטבעות החשן ורוכסן באותו פתיל לימין ולשמאל שלא יהא תחתית החשן הולך לפנים וחוזר לאחור ונוקש על כרי .מלא מיושב על המעיל יפה : **ממול פניו**. בעבר החיצון :

עניני בגדי הקודש

(כו) ועשית. מפני שעל ידי הטבעות והשרשרות שלמעלה מתחבר החשן אל האפוד מלמעלה שלא יפול ועדיין שפת החשן התחתונה הולכת ובאה ונוקשת על כריסו ואינה דבוקה בו יפה. צוה לעשות עוד שתי טבעות על שני קצות החשן שהם שני פאותיו התחתונות לימין ולשמאל :

(כז) ועשית. עוד יעשה שתי טבעות ויתנם על שתי כתפות למטה בצד שהוא מחובר לחשב האפוד. שעל זה אמר לעומת מחברתו ולא על מקום החבור עצמו רק ממעל לחשב האפוד והטבעות יהיה ממול פניו לא בצד של פנים. כנזכר לעיל בפסוק כ"ה :

פירוש לתורת אלהים

געבין עַל אויף די צוויי קעסטעלאך וְנָתַתָּה אונ דו זאלסט געבין די קעסטעלאך עַל כִּתְפוֹת אויף דיא אקסיל בענדער פון דעם אפוד אֶל מוּל פָּנָיו אקעגין פנים כלומר דיא משבצות זאל ער געבין אויף דער אייבערשטער זייט וואס איז צום אויסווייניג ניט אין דער זייט צום לייב צו: (כו) וְעָשִׂיתָ אונ דו זאלסט מאכין שְׁתֵּי צווייא גילדענע רינגען וְשַׂמְתָּ אֹתָם אונ זאלסט זייא טאהן עַל אויף ביידע אונטערשטע עקין פון דעם חשן עַל שְׂפָתוֹ אויף זיין זוים אֲשֶׁר אויף דער זייט פון דעם אפוד בָּיְתָה אין וויינינג כלומר אין דער זייט וואס צום לייב צו: (כז) וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבְּעוֹת אונ דו זאלסט מאכין צוויי גילדענע רינגען וְנָתַתָּה אונ דו זאלסט געבין זיי עַל אויף דיא צוויי אקסיל בענדער פון דעם אפוד מִלְּמַטָּה אונטען דארט ווי זיי זענען בהעפט צום אפוד מִמּוּל פָּנָיו פון דער אויסווייגסטער זייט לְעֻמַּת אקעגין מַחְבַּרְתּוֹ זיין בהעפטונג צום אפוד מִמַּעַל העכער פון גארטיל פון דעם אפוד:

כח וַיִּרְכְּסוּ אֶת־הַחֹשֶׁן מִטַּבְּעֹתָו*
אֶל־טַבְּעֹת הָאֵפוֹד בִּפְתִיל תְּכֵלֶת
לִהְיוֹת עַל־חֵשֶׁב הָאֵפוֹד וְלֹא־יִזַּח
הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד׃ כט וְנָשָׂא אַהֲרֹן
אֶת־שְׁמוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּחֹשֶׁן
הַמִּשְׁפָּט עַל־לִבּוֹ בְּבֹאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ
לְזִכָּרֹן לִפְנֵי־יְהוָה תָּמִיד׃ ל וְנָתַתָּ אֶל־
חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת־הָאוּרִים וְאֶת־
הַתֻּמִּים וְהָיוּ עַל־לֵב אַהֲרֹן בְּבֹאוֹ
לִפְנֵי יְהוָה וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־מִשְׁפַּט
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל־לִבּוֹ לִפְנֵי יְהוָה

*מטבעתיו קרי

אונקלוס

כח וַאֲחִדוּן יָת חוּשְׁנָא מֵעִזְקָתֵיהּ לְעִזְקָתָא דְאֵפוֹדָא בְּחוּטָא דִתְכֶלְתָּא לְמֶהֱוֵי עַל הֶמְיַן אֵפוֹדָא וְלָא יִתְפָּרַק חוּשְׁנָא מֵעִלָּוֵי אֵפוֹדָא׃ כט וְיִטּוֹל אַהֲרֹן יָת שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחשֶׁן דִּינָא עַל לִבֵּיהּ בְּמֵעֲלֵיהּ לְקוּדְשָׁא לְדָכְרָנָא קֳדָם יְיָ תְּדִירָא׃ ל וְתִתֵּן בְּחשֶׁן דִּינָא יָת אוּרַיָּא וְיָת תֻּמַּיָּא וִיהוֹן עַל לִבָּא דְאַהֲרֹן בְּמֵעֲלֵיהּ קֳדָם יְיָ וְיִטּוֹל אַהֲרֹן יָת דִּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל לִבֵּיהּ קֳדָם יְיָ

תולדות אהרן

ולא יזח. יומא עב מכות כב חולין ז:
והיו על לב. ערכין יז:

בעל הטורים

(ל) אורים ותומים. בגי' אור ישראל. חשן המשפט. בגי' מכפר (על) הרהור הלב: את האורים ואת התומים. בגי' שם בן שבעים

רשב״ם

(כח) וירכסו. ויחגרו: (ל) את האורים ואת התומים. כעין השבעות של שמות בדבר הקב"ה שהיה נותן בחשן להגיד משפטן וצורכיהם. אם האומות מגידים להם תרפים וקסמים שלהם ברוח טומאה להבדיל כמה הבדלות בין טומאה לטהרה ק"ו לקדושה שמגדת:

רש״י

(כח) וירכסו. לשון חבור וכן (תהלים לא) מרוכסי איש חבורי חבלי רשעים וכן (ישעיה מ) והרכסים לבקעה הרים הסמוכים זה לזה שאי אפשר לירד לגיא שביניהם אלא בקושי גדול שמתוך סמיכתן הגיא זקופה ועמוקה יהיו לבקעת מישור ונוחה לילך: להיות על חשב האפד. להיות החשן דבוק אל חשב האפוד: ולא יזח. לשון ניתוק ולשון ערבי הוא כדברי דונש בן לברט: (ל) את האורים ואת התומים. הוא כתב שם המפורש שהיה נותנו בתוך כפלי החשן שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו (יומא עב) ובמקדש שני היה החשן שא"א לכהן גדול להיות מחוסר בגדים אבל אותו השם לא היה בתוכו ועל שם אותו הכתב הוא קרוי משפט שנאמר (במדבר כז) ושאל לו במשפט האורים: את משפט בני ישראל. דבר שהם נשפטים ונוכחים על ידו אם לעשות

שפתי חכמים

נתונים נמענה מהן בסוף החשב ונמצא שהיה סוף החשן מגיע לתחלת החשב משום שנאמר ממעל לחשב האפוד:

פירוש להורת אלהים

(כח) וַיִּרְכְּסוּ אונ זייא זאלין בהעפטין אֶת הַחֹשֶׁן דעם חשן מִטַּבְּעֹתָיו פון זיינע רינגען אֶל צו דיא רינגען פון דעם אפוד כלומר צו די רינגען וואס זיי זענען אויף דיא אקסיל בענדער פון אפוד בִּפְתִיל תְּכֵלֶת מיט אפאדים בלאהע וואל לִהְיוֹת כדי דער חשן זאל זיין בהעפט צום חשב האפוד וְלֹא יִזַּח עס זאל זיך ניט אוועק ריקען דער חשן פון דעם אפוד: (כט) וְנָשָׂא אַהֲרֹן אונ אהרן זאל טראגין אֶת שְׁמוֹת די נעמען פון דיא קינדער ישראל דאס מיינט מען פון די שבטים בְּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אין דעם חשן המשפט עַל לִבּוֹ אויף זיין הארץ בְּבֹאוֹ אז ער וועט קומען אין בית המקדש לְזִכָּרֹן צו אגידעכעניש לִפְנֵי יְיָ פאר גאט שטענדיג: (ל) וְנָתַתָּ אונ דו זאלסט געבין אֶל אין דעם חשן דיא אורים וְתֻמִּים נעיין רש"י] וְהָיוּ אונ זיי זאלין זיין עַל אויף דעם הארץ פון אהרן בְּבֹאוֹ אין זיין טאהן קומען פאר גאט דאס הייסט אין בית המקדש אריין וְנָשָׂא אַהֲרֹן אונ אהרן זאל טראגין אֶת מִשְׁפַּט דעם משפט פון דיא קינדער ישראל כלומר דער חשן ווערט גערופין משפט עַל לִבּוֹ אויף זיין הארץ לִפְנֵי יְיָ פאר

מצות השם

[ק] (לאו נט) שלא יזח החשן מעל האפוד שנאמר ולא יזח החשן מעל האפוד:

כח) ולא יזח החשן מעל האפוד. מען זאל אבטונג געבין דער חשן זאל זיך ניט אפריקען פון אפוד:

תָּמִיד: שלישי ס לא וְעָשִׂיתָ אֶת־מְעִיל הָאֵפוֹד כְּלִיל תְּכֵלֶת: לב וְהָיָה פִי־רֹאשׁוֹ בְּתוֹכוֹ שָׂפָה יִהְיֶה לְפִיו סָבִיב מַעֲשֵׂה אֹרֵג כְּפִי תַחְרָא יִהְיֶה־לּוֹ לֹא יִקָּרֵעַ: לג וְעָשִׂיתָ עַל־שׁוּלָיו רִמֹּנֵי

תְּדִירָא: לא וְתַעֲבֵיד יָת מְעִילָא דְאֵפוֹדָא גְּמִיר תִּכְלָא: לב וִיהֵי פוּם רֵישֵׁיהּ כְּפִיל לְגַוֵּהּ תּוֹרָא יְהֵי מַקַּף לְפוּמֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר עוֹבַד מָחֵי כְּפוּם שִׁרְיָן יְהֵי לֵיהּ דְּלָא יִתְבְּזַע: לג וְתַעְבֵּיד עַל שִׁפּוֹלוֹהִי רִמּוֹנֵי תִכְלָא:

תו"א ועשית את מעיל. יומא עא: כליל תכלת. מנחות עב: מעשה ארג. יומא עב זבחים פח: לא יקרע. יומא עב:

רשב"ם

(לא) מעיל האפוד. שלובש עליו את האפוד: כליל תכלת. כולה תכלת ונראה בעיני לפי שהיא נראית תחת האפוד והחשן שבאים לזכרון וגם התכלת שדומה לרקיע הרי הוא לזכרון כמ"ש רבותינו אצל תכלת שבציצית שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד לפיכך הוא תכלת כולו ולא ארגמן ולא תולעת השני: (לב) לא יקרע. לא יפתח בית צוארו למטה כעין מלבושים שלנו אלא למעלה שבשעת אריגה מניחים בו צוארו:

בעל הטורים

ושתים: (לא) אפוד. בגי' מלאך שהוא מלובש כמלאך: (לב) שפה יהיה לפיו. שהמעיל מכפר על לשה"ר שאם חטא בלה"ר יעשה שפה לפיו שימנע מלה"ר ויעשה תשובה ויתכפר לו: (לג) ועשית על שוליו רמוני תכלת וגו' ופעמוני זהב בתוכם והיו ע"ב כנגד ע"ב מראות נגעים שהמעיל מכפר על לשה"ר ולרעת בא בשן

שפתי חכמים

ת דאל"כ היה קשה הרי מעיל ואפוד כל אחד מלבוש בפ"ע הוא ומאי זה דכתיב מעיל האפוד דמשמע שהוא מלבוש אחד: א ר"ל אע"פ שפשוטו של קרא משמע שהוא טעם אלעיל מ"מ

רש"י

דבר הו לא לעשות ולפי מדרש אגדה שהחשן מכפר על מעוותי הדין נקרא משפט ע"ש סליחת המשפט: (לא) את מעיל האפוד. שהאפוד ניתן עליו ת להגורה: כליל תכלת. כולו תכלת שאין מין אחר מעורב בו: (לב) והיה פי ראשו. פי המעיל בגבהו הוא פתוחת בית הצואר: בתוכו. כתרגומו כפיל לגויה כפול לתוכו להיות לו לשפה כפילתו והיה מעשה אורג ולא במחט: כפי תחרא. למדנו שהשריונים שלהם פיהם כפול לתוכן: לא יקרע. כדי שלא יקרע והקורעו א עובר בלאו שזה ממנין לאוין שבתורה וכן לא יזח החשן וכן לא יסורו ממני הנאמר בבדי הארון: (לג) רמוני. עגולים וחלולים

עניני בגדי הקודש

(לא) ועשית את מעיל האפוד כליל תכלת. לפי שהמעיל מכפר על לשון הרע ע"כ היה כולו תכלת כי תכלת דומה לים וע"י התכלת יזכור את הים וממנו יראה וכן יעשה כי כים נאמר ואשבור עליו חקי ואשים בריח ודלתים ואומר עד פה תבא ולא

לקוטים על התורה

(לא) וְעָשִׂיתָ אֶת מְעִיל הָאֵפוֹד כְּלִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה פִי רֹאשׁוֹ בְּתוֹכוֹ וגו'. דער ספר כלי יקר שרייבט ווייל דער מעיל וואס דער כהן גדול האט אנגיטאהן האט מכפר גיוועזן אויף דיא עבירה פון לשון הרע, דריבער איז גיוועזן דער מעיל אין גאנצין פון תכלת [כלאה], ווייל תכלת איז גלייך צום ים, דריבער דער מענטש וואס וועט זעהן דעם מעיל וועט ער זיך דערמאנען אן דעם ים, און אזוי וויא גאט האט ארומגיצאמט דעם ים, דיא וואסער זאל ניט אריבער גיין אויף דעם זאמד, אזוי האט גאט פארצאמט דעם צונג מיט צווייא מאהערין איין מאהער פון ביין דאס זענען דיא ציין, דאס אנדערע מאהער פון פלייש דאס זענען דיא לעפצין, דער צונג זאל ניט ארויס ריידין וואס עס איז ניט גאנץ נייטיג, און ער וועט גערדיינקען אזוי וויא דער ים היט די גזרה וואס גאט האט אויף אים גוזר געווען אזוי דארף דער מענטש אויף היטען אלע גזרות וואס גאט האט אויף אים גוזר געווען, און ווייל דער ים איז גלייך צום הימעל און דער הימעל איז גלייך צום כסא הכבוד, דריבער ווען מען וועט זעהן דעם מעיל וועט מען זיך דערמאנען אן דעם הימעל און אן דעם כסא הכבוד, וועט דער מענטש קומען צו מורא האבין פאר גאט, און דיא מויל זיינע וועט ער היטען ער זאל ניט ריידין וואס מען טאר ניט ריידין, און דיא מויל זיינע זאל זיין אין זיין הארץ, ער זאל ריידין מיט זיין מויל דאס זעלביגע וואס ער טראכט אין זיין הארץ:

(לג) וְעָשִׂיתָ עַל שׁוּלָיו רִמֹּנֵי וגו'. גאט האט גיבאטין אויף דעם מעיל זאל מען מאכין אונטען גלעקליך ווען דער כהן גדול וועט אריין גיין אין בית המקדש און ווען ער וועט ארויס גיין זאל מען הערין זיין א

פירוש לתורת אלהים

גאט שטענדיג: (לא) וְעָשִׂיתָ און דו זאלסט מאכין אֶת דאס העמדיל וואס דער אפוד איז אויף דעם גיגעבין גיווארין צו איין אן גארטונג כְּלִיל גאר תְּכֵלֶת פון בלאהע וואל: (לב) וְהָיָה פִי רֹאשׁוֹ און עס זאל זיין דיא לאך וואס דורך איר טוהט מען אריין דעם קאפ און מען טוהט אן דעם העמד בְּתוֹכוֹ צו נויף געלייגט איינווייניג אריין שָׂפָה אזוים זאל זיין צו דעם לאך ארום מַעֲשֵׂה ווערג אֹרֵג פון אוועבער כְּפִי אזוי וויא אפאנצער יִהְיֶה לּוֹ זאל זיין צו אים לֹא יִקָּרֵעַ כדי עס זאל ניט ווערין צוריסען: (לג) וְעָשִׂיתָ און דו זאלסט מאכין עַל שׁוּלָיו אויף

מצות השם

[קא] (לאו ס) שלא יקרע המעיל שנאמר שפה יהיה לפיו סביב מעשה אורג כפי תחרא יהיה לו לא יקרע:

(לב) לֹא יִקָּרֵעַ. מען זאל אכטונג געבין דער מעיל זאל ניט צוריסען ווערין [און דער וואס האט אפ־געריקט דעם חשן פון אפוד אדער ער האט צוריסען דעם מעיל, אדער ער האט צוריסען אנדערע קליידער פון די כהנים, קומט אים מלקות] און דיא מצוה איז נוהג ווען דאס ביהמ"ק איז גישטאנען:

תכלת וארגמן ותולעת שני על־
שוליו סביב ופעמני זהב בתוכם
סביב: לד פעמן זהב ורמון פעמן זהב
ורמון על־שולי המעיל סביב:
לה והיה על־אהרן לשרת ונשמע
קולו בבאו אל־הקדש לפני יהוה

וארגונא וצבע זהורי על
שפולוהי סחור סחור וזגין
דדהב ביניהון סחור
סחור: לד זגא דדהבא
ורמונא זגא דדהבא
ורמונא על שפולי מעילא
סחור סחור: לה ויהי על
אהרן לשמשא וישתמע
קליה במעליה לקודשא

תו"א פעמון זהב. סוטה ט:

בעל הטורים

לשה"ר: (לד) זהב ורמון פעמון זהב ורמון. בגימ' המה שבעים ושנים: (לה) ונשמע. ג' במסורה דין ואידך כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. ונשמע פתגם המלך. והיינו דאמרינן במגילה שצוה הקב"ה וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקדש עד צאתו לכך ציוה הקב"ה ונשמע קולו

רשב"ם

(לג) בתוכם. בין רמון לרמון ולא בתוך הרמון: (לה) ונשמע קולו בבאו אל הקדש. שפעמונים נוקשים ומכים זה לזה אע"פ שבליטת הרימונים ביניהם ולפי

רש"י

היו כמין רמונים העשויים כבילת תרנגולת: ופעמוני זהב. זגין עם ענבלין שבתוכם: בתוכם סביב. ביניהם סביב בין שני רמונים פעמון אחד דבוק ותלוי בשולי המעיל: (לד) פעמון זהב ורמון וגו'. פעמון זהב ורמון אצלו: (לה) ולא ימות. מכלל לאו אתה שומע הן אם יהיו לו לא יתחייב מיתה הא אם יכנס מחוסר

שפתי חכמים

מדלא כתיב שלא יקרע אלא לא יקרע משמע שלאו בפ"ע הוא דכל הני שמביא רש"י ראיה מהם נמי כן הוא: ב הודיענו בזה שאין המכוון פה על שלילות המיתה רק על חיובה שמתחייבת מן הלאו שלא ימות דקרא אכולהו כידי כהונה קאי ולא אמעיל האפוד דסמיך ליה לתודיה קאי ומחיסר אחד מן הבגדים הללו דקאמר כשביל כל הבגדים הנזכרים לעיל הוא דקאמר וכו' אחד מן הבגדים הללו ב חייב מיתה בידי שמים:

עניני בגדי הקודש

תוסיף וגו' וכך נתן הקב"ה אל הלשון חומה ובריח כמ"ש רז"ל ולא עוד אלא שהקפתי לך שני חומות אחת של עצם ואחת של בשר ומה יתן ומה יוסיף לך שמירה לשון רמיה כי יצא לחוץ ידבר ישלח חץ שחוט לשונו לכל ד' רוחות העולם ויעבור בריח ודלתים והיה מן הראוי שילמד האדם מן הים אשר אינו עובר דלתים ובריח ואינו פורץ גדר. וזהו טעם התכלת שדומה לים כי בהסתכלו בתכלת יהיה נזכר אל הים שדומה לו בצבע וממילא יתכונן אז כמעשה הים וממנו יראה וכן יעשה כל מצות ה' כמו הים עומד ועושה גזרת הקב"ה כן יעשה גם הוא. ומחמת שהתכלת דומה לים ויס דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד. וכל מי שרואה את מעיל האפוד אשר כהן גדול לובש בו יזכור שימעט בדבורו וכ"ש בדבורים של איסור ויעשה השפתים שלו והשניים לחומה על לשונו כמו שהחול חומה לים ולא יעברנהו. וכמ"ש קהלת כי האלהים בשמים ואתה על הארץ ע"כ יהיו דבריך מעטים. ועל ענין הקפת שני החומות אמר והיה פי ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו. כי גם הלשון צריך להיות כן שיהיה פי ראשו שבתוכו תוך החומה הסמוכה לו והיא של עצם וכנגד החומה של בשר דהיינו השפתים אמר שפה יהיה לפיו לא יקרע כדי שלא יקרע שני החומות כאחד. וכל דבוריו של האדם צריך להיות בדברי קדושה ולזה רמז ונשמע קולו בבואו אל הקדש:

פירוש לתורת אלהים

זיינע זוימען רמוני מיל גראמען על שוליו אויף זיינע זוימען ארום ופעמוני און גילדענע גלעקלאך בתוכם אינוויינינג ארום: (לד) פעמון אגילדען גלעקיל ורמון און אמיל גראם על אויף דיא זוימען פון דעם העמדיל סביב ארום: (לה) והיה און דאס זאל זיין אויף אהרן לשרת צו בעדינען ונשמע און עס זאל געהערט ווערין זיין קול אז ער וועט קומען אין בית המקדש לפני יי פאר גאט ובצאתו און זיין ארויס גיין פון דעם בית המקדש זאל אויך

לקוטים על התורה

ער גייט, דער אברבנאל שרייבט ווייל עס זענען געוועזן כהנים גדולים וואס זענען ניט ווערט געוועזן אריין צו גיין אין בית המקדש און פלעגין שטארבין אין בית המקדש, דריבער האט מען געדארפט דער מעיל זאל קלינגען, מען זאל וויסען אצייכין אויב דער כהן גדול לעבט אדער ניין, אז מען וועט ניט הערין קלינגען וועט מען וויסען אז ער איז איננוויינינג געשטארבין, נאך אטעם איז צו וואס האט מען געדארפט דיא גלעקליך, ווייל דיא מלאכים פלעגין זיין אין בית המקדש, און ווען דער כהן גדול איז אריין געגאנגען אין בית המקדש, האבין אפילו מלאכים ניט געדארפט זיין אין בית המקדש, דריבער זענען געוועזן די גלעקליך דיא מלאכים זאלין הערין אז דער כהן גדול גייט אריין אין בית המקדש וועלין דיא מלאכים ארויס גיין פון בית המקדש, און אז דיא מלאכים וועלין הערין דער כהן גדול גייט ארויס פון בית המקדש, וועלין זיי צוריק אריין גיין אין בית המקדש, אז עס וועט אזוי זיין וועט דער כהן גדול זיך ניט טרעפין מיט דיא מלאכים צו זאמען אין בית המקדש וועט ער ניט שטארבין, דער של"ה הקדוש שרייבט דיא גלעקליך זענען געוועזן אן צו זאגין אז ער קומט, ווייל צו א מלך טאר מען ניט אריין קומען פלוצלונג. נאר מען מוז אנקלאפין אין דיא טיר איידער מען גייט אריין, אזוי פאר דעם מלך הקדוש ברוך הוא האט אויך דער כהן גדול ניט געדארפט אריין קומען ביז ער וועט פריער אנקלאפין, דאס זענען געוועזן דיא גלעקליך מען זאל וויסען אז דער כהן גדול קומט אריין אין בית המקדש:

(לה) והיה על אהרן לשרת וגו'. דיא קליידער זאל אהרן אנקליידין נאר ווען ער וועט דארפין בעדינען צו גאט אין בית המקדש, אבער ווען ניט צום בעדינען פאר גאט, נאר פון שיינקייט און פון גרויסקייט וועגין האט דער כהן גדול ניט געטארט אן טאהן דיא קליידער, און אויב דער כהן גדול וועט היטען דיא קליידער מיט

וּבְצֵאתוֹ וְלֹא יָמוּת: ס לו וְעָשִׂיתָ צִּיץ זָהָב טָהוֹר וּפִתַּחְתָּ עָלָיו פִּתּוּחֵי חֹתָם קֹדֶשׁ לַיהוָה: לז וְשַׂמְתָּ אֹתוֹ עַל־פְּתִיל תְּכֵלֶת וְהָיָה עַל־הַמִּצְנָפֶת אֶל־מוּל פְּנֵי־הַמִּצְנֶפֶת יִהְיֶה: לח וְהָיָה עַל־מֵצַח אַהֲרֹן וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־עֲוֹן

אונקלוס: קדם יי ובמפקיה ולא ימות: לו ותעביד ציצא דדהב דכי ותגלוף עלוהי כתב מפרש קודש ליי: לז ותשוי יתיה על חוטא דתכלתא ויהי על מצנפתא לקבל אפי מצנפתא יהי: לח ויהי על בית עינוהי דאהרן ויטול אהרן ית עוית קודשיא

תו"א קדש לה'. שבת סג סוכה ה: ושמת אותו. חולין קלח: והיה על מצח. זבחים יט ערכין יז: ונשא אהרן. פסחים יז יומא ז ת שבועות ט זבחים נג מנחות כה:

רשב"ם

בבאו ויתרחקו השומעים משם: (לו) ועשית ציץ. לפי שנותנו על מצח מקום ראיית בני אדם קרוי ציץ כמו מציץ מן החרכים כמו שפירשתי על המשקוף כך נראה בעיני: קדש לה'. על האפוד ועל החושן היו שמות בני ישראל לזכרון שכפר הקב"ה על עון הקדשים שיקדישו בני ישראל הכתובים למטה מן הציץ באבני האפוד והחשן: קדש לה'. כלומר הקב"ה מרצה עון הקדשים: (לז) ושמת אותו על פתיל תכלת. פתיל אחד היה בשני ראשי הציץ שמגיע מאזן לאזן שיהא הציץ מקושר בהן וג' חוטין מלמעלה על הראש והיה עשוי על החוטין כעין כובע על המצנפת: אל מול פני המצנפת יהיה. הציץ על מצחו מקיף מאזן לאזן: (לח) ונשא אהרן את

בעל הטורים

אמר רבה מקרא מגילה ות"ת מקרא מגילה עדיף ועבודה מגילה עדיף והיינו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע דהיינו ת"ת ועבודה דכתיב בה ונשמע קולו. ונשמע פתגם המלך והיינו קריאת מגילה וסמיך כי רבה היא אלמא דעדיף טפי וגם רבה קאמר לה: ובצאתו. ב' במסורה דין ואידך והיו את המלך בבואו ובצאתו גבי יואש כד"ה שהיו שומרין אותו שלא יהרגוהו וזהו ובצאתו ולא ימות: (לח) מצח. ב' במסורה דין ואידך ישראל קשי עורף חזקי מצח שבגדי כהונה מכפרים על קשיות

שפתי חכמים

זבפרק ב' דזבחים דף י"ז מפיק להו מקרא דוהיתה להם כהונה לחקת עולם בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והוי להו במיתה דאמר מר זר ששימש במיתה עיין עוד בהרא"ם: ג כיון שתוחבין הפתילות דרך הנקב

רש"י

(לו) ציץ. (סוכה ה) כמין טס של זהב היה רוחב ב' אצבעות מקיף על המצח מאוזן לאוזן: (לז) על פתיל תכלת. ובמקום אחר הוא אומר (שמות לט) ויתנו עליו פתיל תכלת ועוד כתיב כאן והיה על המצנפת ולמטה הוא אומר והיה על מצח אהרן. ובשחיטת קדשים (זבחים יט) שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין למדנו שהמצנפת למעלה בגובה הראש ואינה עמוקה להכנס בה כל הראש עד המצח והציץ מלמטה והפתילים היו נקובים ותלויין בו בשני ראשים ובאמצעו שהם בג' ג מקומות הללו פתיל מלמעלה אחד מבחוץ ואחד מבפנים כנגדו וקושר ראשי הפתילים מאחורי העורף שלשתן ונמצאו בין אורך הטס ופתילי ראשיו מקיפין את הקדקד ופתיל האמצעי שבראשו קשור עם ראשי השנים והולך על פני רוחב הראש מלמעלה נמצא עשוי כמין כובע ועל פתיל האמצעי הוא אומר והיה על המצנפת. והיה נותן הציץ על ראשו כמין כובע על המצנפת והפתיל האמצעי מחזיקו שאינו נופל והטס תלוי כנגד מצחו ונתקיימו כל המקראות פתיל על הציץ וציץ על הפתיל ופתיל על המצנפת מלמעלה: (לח) ונשא אהרן. ל' סליחה ואע"פ כן אינו זז ממשמעו אהרן נושא את המשא של עון נמצא מסולק העון מן הקדשים: את

עניני בגדי הקודש

(לו) ועשית ציץ זהב טהור. לדעת רז"ל הציץ מכפר על זנות שבגלוי כמ"ש ומצח אשה זונה היה לך. והיה כאן ג' דברים המצילין מן הזנות. האחת הציץ עצמו שהיה כתוב עליו קודש לה'. [וכל הפורש עצמו מן העריות נקרא קדוש]. השני הוא הפתיל תכלת דומה לפתיל תכלת של ציצית שנאמר בו אשר אתם זונים אחריהם וגו'. הג' הוא המצנפת המכפר על גסות הרוח. ואמרו רז"ל כל המתגאה כאילו בא על כל העריות ואמרו עוד כל מי שיש בו גסות הרוח לסוף נכשל באשת איש לכך נאמר בציץ ושמת אותו על פתיל תכלת והיה על המצנפת:

לקוטים על התורה

הייליגקייט, וועט גיהערט ווערין זיין שטימע פאר גאט, דער אלשיך זאגט דאס מיינט מען וואס ער וועט בעטין פון גאט, וועט אים גאט געבין:

(לו) **וְעָשִׂיתָ צִיץ זָהָב טָהוֹר וגו'.** דער מדרש הנעלם זאגט אין שיר השירים דיא אלע מענטשין וואס זענען גיוועזען מיט עזות פנים ווען זייא האבין גיזעהן דיא אותיות פון דעם הייליגען נאמען פון גאט וואס זענען גיוועזען אויפגעקריצט אויף דיא הייליגע גאלדענע בלעך, פלעגין זיי צו ברעכין זייערע הארצער אונ פלעגין בעטין ראכמין זייערע שלעכטע מעשים וואס זיי האבין גיטאהן, ווען זיי האבין גיזעהן ווי די אותיות פון די צוויי ווערטער

פירוש לתורת אלהים

גיהערט ווערין זיין קול וְלֹא יָמוּת אונ ער וועט ניט שטארבין; (לו) וְעָשִׂיתָ אונ דו זאלסט מאכין צִיץ א בלעך זָהָב טָהוֹר פון ריין גאלד וּפִתַּחְתָּ אונ דו זאלסט אויס קריצען אויף אים פִּתּוּחֵי אזוי איין אויס קריצונג ווי אויף א חתימה די צוויי ווערטער קודש ליי: (לז) וְשַׂמְתָּ אונ דו זאלסט טאהן איב עַל פְּתִיל אויף אפאדים בלאהע וואל וְהָיָה אונ ער זאל זיין עַל הַמִּצְנֶפֶת אויף דער היטול אֶל מוּל קעגין פְּנֵי די פעדערשטע זייט פון דעם מִצְנֶפֶת יִהְיֶה ער זאל זיין: (לח) וְהָיָה אונ ער זאל זיין עַל מֵצַח אויף

דעם שטערין פון אַהֲרֹן וְנָשָׂא אונ אהרן זאל טראגין אֶת עֲוֹן די זינד פון די קֳדָשִׁים כלומר דער

הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יַקְדִּישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְכָל־מַתְּנֹת קָדְשֵׁיהֶם וְהָיָה עַל־
מִצְחוֹ תָּמִיד לְרָצוֹן לָהֶם לִפְנֵי יְהוָה׃
לט וְשִׁבַּצְתָּ הַכְּתֹנֶת שֵׁשׁ וְעָשִׂיתָ
מִצְנֶפֶת שֵׁשׁ וְאַבְנֵט תַּעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה
רֹקֵם׃ מ וְלִבְנֵי אַהֲרֹן תַּעֲשֶׂה כֻתֳּנֹת
וְעָשִׂיתָ לָהֶם אַבְנֵטִים וּמִגְבָּעוֹת
תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת׃

אונקלוס

דִּי יַקְדְּשׁוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְכָל מַתְּנַת קוּדְשֵׁיהוֹן
וִיהֵי עַל בֵּית עֵינוֹהִי
תְּדִירָא לְרַעֲוָא לְהוֹן קֳדָם
יְיָ׃ לט וּתְרַמֵּץ כִּתּוּנָא
דְבוּצָא וְתַעְבֵּד מִצְנַפְתָּא
דְבוּצָא וְהֶמְיָן תַּעְבֵּיד
עוֹבַד צַיָּר׃ מ וְלִבְנֵי אַהֲרֹן
תַּעְבֵּיד כִּתּוּנִין וְתַעְבֵּיד
לְהוֹן הֶמְיָנִין וְכוֹבָעִין
תַּעְבֵּיד לְהוֹן לִיקָר

תולדות אהרן

שהיה על מצחו. שבת יב יומא ח מנחות לו: תמיד לרצון. יומא ז יבמות ס זבחים מה מנחות כה:

רשב"ם

עון הקדשים וגו'. לפי פשוטו לא דבר הכתוב בטומאת הקדשים אלא כך פירושו כל קרבנות שיביאו ישראל או עולה או חטאת או אשם לכפר עליהם שיסייע הציץ עם הקרבן להזכירן לפני הקב"ה שיהא לרצון ולזכרון לבני ישראל להתכפר להם: (מ) לכבוד ולתפארת. לפי שהמגבעות על הראש צריכים יפוי נאה ביותר:

רש"י

עון הקדשים. לרצות על הדם ועל החלב שקרבו בטומאה כמו ששנינו (מנחות כה) אי זה עון הוא נושא אם עון פיגול הרי כבר נאמר לא ירצה ואם עון נותר הרי נאמר לא יחשב ואין לומר שיכפר על עון הכהן שהקריב טמא שהרי עון הקדשים נאמר ולא עון המקריבים הא אינו מרצה אלא להכשיר הקרבן: והיה על מצחו תמיד. אי אפשר לומר שיהא על מצחו תמיד שהרי אינו עליו אלא בשעת העבודה אלא תמיד לרצות להם אפי' אינו על מצחו שלא היה כה"ג עובד באותה שעה ולדברי האומר עודהו על מצחו מכפר ומרצה ואם לאו אינו מרצה נדרש על מצחו תמיד מלמד שממשמש בו בעודו על מצחו שלא יסיח דעתו ממנו: (לט) ושבצת. עשה אותם משבצות משבצות וכולם משבצות של שש: (מ) ולבני אהרן תעשה כתנות. ד' בגדים ולא יותר ד כתונת ואבנט ומגבעות היא מצנפת ומכנסים הכתובים למטה

שפתי חכמים

היה כ"א כפול ומשלשה היה ששה ופתיל האמצעי היה באמצע הציץ וחוט אחד ממנו הי' מלמעלה מבחוץ וא' מבפנים כנגדו וזהו שאמר כאן על פתיל תכלת ובמקום אחר אמר ויתנו עליו פתיל תכלת והפתיל האמצעי מחזיקו שאינו נופל דאי לא היה פתיל באמצעי היה נשמט הציץ למטה: ד כלומר שאין פירושו שתעשה לאלה כתונת ואבנט מצנפת ומכנסים ולא לאהרן

עניני בגדי הקודש

(לט) ושבצת הכתונת שש. רז"ל אמרו שהכתונת בא לכפר על שפיכות דמים. שהשבטים אחי יוסף טבלו כתונת יוסף בדם. וע"י זה היו עשרה הרוגי מלכות. והיו כולו שש דהיינו פשתן כי קין היה ראש לכל הרוצחים ונתגלגל הדבר ע"י שהקריב זרע פשתן ולא נתקבל קרבנו ונתקבל קרבן אחיו הבל ע"כ נתקנא בו והרגו. וע"כ היו שש ערי מקלט. ומצנפת שש והוא מכפר על גסות הרוח לפי שהמצנפת היה כמו עטרה המורה על השררה. כמ"ש הסר המצנפת והרם העטרה. וכתיב וצניף מלוכה בכף אלהיך. והיה עשוי משש. כי השש ראוי למי שעולה לגדולה כמ"ש ביוסף וילבש אותו בגדי שש. והאבנט מכפר על הרהור הלב. לפיכך היה האבנט ל"ב אמה ארכו. והרהור עבירה קשה מעבירה. לפי שמתעשה עצמה אחר אשר

פירוש לתורת אלהים

ציץ האט מְכַפֵּר גיוועֶן אויף דעם קָרְבָּן וואס מען האט מַקְרִיב גיוועֶן בְּטוּמְאָה אֲשֶׁר וואס דיא יודין וועלין היילִיגען לְכָל מַתְּנֹת קָדְשֵׁיהֶם צו זייערע אַלֶע היילִיגע מַתָּנוֹת וואס וועלין טָמֵא ווערין וְהָיָה אונ ער זאל זיין עַל מִצְחוֹ אויף זיין שְׁטֶערין תָּמִיד עס זאל זיין בַּוויליגט צו זייא פַאר גאט: (לט) וְשִׁבַּצְתָּ אונ דו זאלסט קֶעסְטְלִין הַכְּתֹנֶת דאס הֶעמְדִיל פון ליינֶען וְעָשִׂיתָ אונ דו זאלסט מאכין מִצְנֶפֶת אַהיטוּל פון ליינֶען וְאַבְנֵט אונ אַגארטִיל תַּעֲשֶׂה זאלסטו מאכין מַעֲשֵׂה ווערג רוֹקֵם פון אוועבער: (מ) וְלִבְנֵי אַהֲרֹן אונ צו דיא קינדער פון אַהֲרֹן תַּעֲשֶׂה זאלסטו מאכין העמדער וְעָשִׂיתָ אונ דו זאלסט מאכין צו זיי גארטלין וּמִגְבָּעוֹת אונ היטלין תַּעֲשֶׂה זאלסטו מאכין צו זיי לְכָבוֹד עס זאל זיי זיין

לקוטים על התורה

„קֹדֶשׁ לַה'" גייען ארויס פון די גאלדענע בלעך פלעגט זיי איינפאלין זייער פָּנִים פון די מוֹרָא פאר גאט אונ זיי פלעגין צו ברעכין זייערע הארצער פאר גאט מיט תְּשׁוּבָה אויף זייערע זינד, דער אור החיים זאגט די צוויי ווערטער קֹדֶשׁ לַה' מיינט מען דיא יודין זאלין זיין היילִיג אונ זאלין זיין בהעפט צו גאט, וועלין זיי זיין בעוויליגט צו גאט: (לט) וְשִׁבַּצְתָּ הַכְּתֹנֶת שֵׁשׁ וגו'. דער ילקוט ראובני שרייבט ווען דער כֹּהֵן גָּדוֹל האט אנגיטאהן זיינע קליידער אום יוֹם הַכִּפּוּר, האט גאט געקוקט אויף די קליידער וואס אויף זיי זענען גיוועֶן געשריבען די נעמען פון די צוועלף שְׁבָטִים, די קליידער האבין גירעטעט דעם כֹּהֵן גָּדוֹל פון די מַלְאָכִים וואס זענען דארט גיוועֶן, ווארום גאט האט גיגעבין אהייליגקייט אויף די קליידער, דיא גמרא זאגט ווען דער בֵּית הַמִּקְדָּשׁ איז גיוועֶן אונ דער

מא וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם אֶת־אַהֲרֹן אָחִיךָ
וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם
וּמִלֵּאתָ אֶת־יָדָם וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם
וְכִהֲנוּ־לִי׃ מב וַעֲשֵׂה לָהֶם מִכְנְסֵי־
בָד לְכַסּוֹת בְּשַׂר עֶרְוָה מִמָּתְנַיִם
וְעַד־יְרֵכַיִם יִהְיוּ׃ מג וְהָיוּ עַל־אַהֲרֹן
וְעַל־בָּנָיו בְּבֹאָם ׀ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד אוֹ
בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ

וּלְתוּשְׁבְּחָא׃ מא וְתַלְבֵּישׁ
יָתְהוֹן יָת אַהֲרֹן אָחוּךְ
וְיָת בְּנוֹהִי עִמֵּיהּ וּתְרַבֵּי
יָתְהוֹן וּתְקָרֵיב יָת
קוּרְבָּנֵיהוֹן וּתְקַדֵּישׁ
יָתְהוֹן וִישַׁמְּשׁוּן קֳדָמַי׃
מב וְעִיבַד לְהוֹן מִכְנְסִין
דְּבוּץ לְכַסָּאָה בְּשַׂר
עִירְיָא מֵחַרְצָן וְעַד יַרְכָן
יְהוֹן׃ מג וִיהוֹן עַל אַהֲרֹן
וְעַל בְּנוֹהִי בְּמֵיעַלְהוֹן
לְמַשְׁכַּן זִמְנָא אוֹ
בְּמִקְרַבְהוֹן לְמַדְבְּחָא
לְשַׁמָּשָׁא בְּקוּדְשָׁא וְלָא

תו"א ועשה לכם. זבחים פח ערכין יז נדה יג: כד. יומא עא:

רשב"ם

(מא) והלבשת אותם. כשתקים המשכן:

בעל הטורים

צרפם ותיזק מגחן של ישראל: (מב) ערוה. ב' במסורה דין ואידך ולא תקרבו לגלות ערוה רמז שבגדי כהונה מכפרין על העריות: ממתנים ועד ירכים יהיו. וסמיך ליה והיה על אהרן לומר לך שמכנסים קודמים לכל:

שפתי חכמים

שברי גם לאהרן עשה כאלו אלא ה"פ מכל אותן ח' בגדים של אהרן תעשה ד': ה לא הכתונת ומצנפת ואבנט הכתובים בלדו לבדם: ו ר"ל מכנסים קאי אכ"ג ואהדיוטות: ז שהם כתונת והמצנפת והאבנט עם המכנסים האמור למטה: ח לאפוקי דלא קאי אבגדים כמו אותם דלעיל מיניה דקאי אבגדים ואמר בשמן המשחה ולא בשמן זית או בזולתו שכן כתיב בפרשה שאחריה ולקחת את הבגדים ולקחת את שמן המשחה וגו': ט פי' שימלא ידם בבית יד לסימן שיש לו כח וחזקה בדבר שיתמנה עליו כי כל מה שתופס בידו הוא בחזקתו והתופס במילוי יד יותר מוחזק מאלו תפסו בקלת ידו ולכך כנה המחזיק בדבר בחזקה מלוי יד: י פי' כשיבנה המקדש קאי אהל מועד אהיכל ואע"פ שאהל מועד מורה על המשכן לבד ההיכל יבא מק"ו דמשכן והיה ראוי לומר למשכן וכן להיכל. (נח"י)

רש"י

כפרשה: (מא) והלבשת אתם את אהרן. אותם האמורים ה באהרן חשן ואפוד ומעיל וכתונת תשבץ מצנפת ואבנט ובניו ומכנסים הכתובים ו למטה בכולם: ואת בניו אתו. אותם ז הכתובים בהם: ומשחת אותם. את אהרן ואת בניו ח בשמן המשחה: ומלאת את ידם. כל מלוי ידים ל' חנוך הוא כשהוא נכנס לדבר להיות מוחזק בו מאותו יום והלאה ובל' לע"ז כשממנין אדם על פקידת דבר נותן השליט בידו בית יד של עור שקורין גוואנט"ו (האנדשוה) ועל ידו הוא מחזיקו בדבר וקורין לאותו מסירה ווירסטי"ר ט והיא מלוי ידים: (מב) ועשה להם. לאהרן ולבניו: מכנסי בד. הרי ס' בגדים לכהן גדול וארבעה לכהן הדיוט: (מג) והיו על אהרן. כל הבגדים האלה על אהרן הראויין לו: ועל בניו. האמורים בהם: בבואם אל אהל מועד. להיכל וכן י למשכן: ומתו. הא למדת שהמשמש מחוסר

עניני בגדי הקודש

עשה אותה ישבע מעמל נפשו ונפשו קלה בו [ועוד הוא נתחרט] אבל ההרהור דבוק בו לעולם כאשר ידבק האזור אל מתני איש ע"כ בא לכפרה האבנט שהיה דבוק בו כתגיר. ומכנסי בד לכפר על גלוי עריות דבר שבלנעה נוהג כשנתיחדים כי בגד כי בד יש במשמעותו גם לשון בדידות:

לקוטים על התורה

כֹּהֵן גָּדוֹל איז גיוועזן געקליידט מיט זיינע אכט קליידער, האבין די אכט קליידער מְכַפֵּר גיוועזן אויף אכט ערליייא עֲבֵירוֹת. דער חשן האט מְכַפֵּר גיוועזן אויף די דַיָּינִים אויב זיי האבין געהאט אַטָעוּת אונ גֶעפַּסְקֶנְת אַפאַלְשין דין, דער אֵפוֹד האט מְכַפֵּר גיוועזן אויב מען האט גֶעדִינְט עכומ"ז אוּמְגֶערִין, דער מְעִיל האט מְכַפֵּר גיוועזן אויף די עֲבֵירָה פון לָשׁוֹן הָרָע, די הֶעמְד האט מְכַפֵּר גיוועזן טאמער האט מען גֶעהַרְגֶת אַמֶענְטְש אוּמְגֶערִין, די היטעל האט מְכַפֵּר גיוועזן אויף די עֲבֵירָה פון גַאֲוָה, דער גַארְטֵיל האט מְכַפֵּר גיוועזן אויף די עֲבֵירָה פון שְׁלֶעכְטֶע טְרַאכְטוּנְג וואס מען האט גֶעטְרַאכְט פון עֲבֵירוֹת, די הויזין האבין מְכַפֵּר גיוועזן אויף די עֲבֵירָה פון זְנוּת, די גאָלְדֶענֶע בְּלֶעך וואס איז גיוועזן אויף דעם שְׁטֶערִין פון כֹּהֵן גָּדוֹל האט מְכַפֵּר גיוועזן אויף דיא עֲבֵירָה פון עַזּוּת פָּנִים:

פירוש לתורת אלהים

צו אַכָּבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת אונ צו אַשוינְקֵייט; (מא) וְהִלְבַּשְׁתָּ אונ דו זָאלְסְט זֵייא אָן קְלֵיידִין אֶת אַהֲרֹן אָחִיךָ דַיין בְּרוּדֶער אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו אונ זַיינֶע זִיהְן מִיט אִים וּמָשַׁחְתָּ אונ דו זָאלְסְט זֵייא זַאלְבִּין וּמִלֵּאתָ אונ דו זָאלְסְט דֶער פִילֶען זֵייעֶרֶע הֶענְט וְקִדַּשְׁתָּ אונ דו זָאלְסְט הֵיילִיגֶען זֵיי וְכִהֲנוּ אונ זֵיי זָאלִין דִינֶען צו מִיר; (מב) וַעֲשֵׂה אונ דו זָאלְסְט מַאכִין צו זֵייא מִכְנְסֵי בַד מִכְנָסַיִם פון לַיינֶען לְכַסּוֹת צו בְּדֶעקִין בְּשַׂר עֶרְוָה דָאס לַייבּ פון דֶער עֶרְוָה מִמָּתְנַיִם פון דִיא לֶענְדִין וְעַד אונ בִּיז דִי דִיכְּעֶן [בִּיז צום בויך] יִהְיוּ זָאלִין זֵייא זַיין; (מג) וְהָיוּ אונ זֵיי זָאלִין זַיין עַל אַהֲרֹן אויף אַהֲרֹן אונ אויף זַיינֶע קִינְדֶער בְּבֹאָם אִין זֵייעֶר טָאהְן קוּמֶען צום אוֹהֶל מוֹעֵד אוֹ אָדֶער אִין זֵייעֶר טָאהְן גִינֶעהֶנֶען צום מִזְבֵּחַ לְשָׁרֵת צו

יקבלון חובא ולא ימותון קים עלם ליה ולבנוהי בתרוהי: א ודין פתגמא די תעביד להון לקדשא יתהון לשמשא קדמי סב תור חד בר תורי ודכרין תרין שלמין: ב ולחם פטיר וגריצן פטירין דפילן במשח

ת"א וזה הדבר. יומא ה:

ולא־ישאו עון ומתו חקת עולם לו ולזרעו אחריו: ס רביעי כט א וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אתם לכהן לי לקח פר אחד בן בקר ואילם שנים תמימם: ב ולחם מצות וחלת מצת בלולת בשמן

בעל הטורים

(א) וזה הדבר אשר תעשה להם. כלומר קרבס בדביר שתאמר להם אשרי תבחר ותקרב: לקח. ג' במסורה דין ואידך לקח בגדו כי ערב זר בשביל שאהרן עשה העגל אמר הקב"ה להסיר מעליו בגדים האלהים לפי שבגדי ע"א מטמאין וזהו שאמר לקח בגדו פירוש מעליו כי ערב זר:

רש"י

בגדים ב במיתה: חקת עולם לו. כל מקום שנאמר חקת עולם הוא גזירה מיד ולדורות לעכב בו: (א) לקח. כמו קח ושתי גזרות הן ל אחת של קיחה ואחת של לקיחה ולהן פתרון אחד: פר אחד. לכפר על מעשה העגל מ שהוא פר: (ב) ולחם מצות וחלת מצות ורקיקי מצות. הרי אלו ג' מינין רבוכה וחלות ורקיקין לחם מלות הוא הקרויה למטה בענין חלת נ לחם שמן על שם שנותן שמן ברבוכה כנגד החלות והרקיקין וכל המינין באים עשר עשר ם חלות (מנחות עו): בלולת בשמן.

רשב"ם

(ב) ולחם מצות. אפוי בתנור קרוי לחם. וגם שמו היה כן כי הוא לחם האמור עם חלות ורקיקין בעשיית מלואים בפ' צו את אהרן. חלות ורקיקין מפורשים במס' מנחות ומכל מין ומין עשר הם:

שפתי חכמים

ולא נהירא דבהדיא אמרי' בשבועות ד' ט"ו אלו נאמר משכן ולא נאמר מקדש הייתי אומר וכו' ואלו נאמר מקדש ולא נאמר משכן הייתי אומר וכו' ומשמע דלא נוכל ללמוד לא בק"ו ולא במה מליני ל"נ שהרב למד זה מהא דאמרינן בת"כ (פ' שמיני) גבי יין ושכר באהל מועד אין לי אלא אוהל מועד מנין לרבות שילה ובית עולמים ת"ל חוקת עולם ע"כ. ולזה נתכוון הרב במ"ש בסמוך בפסוק חוקת עולם: ב ומשום דמקרא דולא ימות לא למדנו רק השסה בגדים דלעיל מיניה אבל לא על המכנסים והלין הכתובים אחריו אך קשה למה לא כתב שני בגדים הללו ג"כ למעלה ולכלול אותם עם שאר בגדי כהונה כדי דקרא דולא ימות יהיה קאי אכולהו ולשתיק מקרא ולא ישאו עון ומתו. ושמא י"ל שלא תאמר דוקא אם יש לו כל השמונה בגדים ועבד העבודה ולא לבש כל אח' בגדים חייב אבל אם לא היה לו כל הח' בגדים כגון שנאבדו או נטמאו ה"א דיכול לעבוד עבודה בבגדים הנותרים שיש לו כדי שלא לבטל הקרבן מפני שמחוסר בגדים לכן כתב ומתו יתירא ללמד שאם עבד עבודה במחוסר בגדים חייב מיתה: ל פי' ב' פרשים א' של קיחה ואחת של לקיחה: מ דק"ל למה לקח פר ולא מין אחר דפר כמו עגל היכא דלא כתיב גביה בן שנה והא דאין קטיגור נעשה סניגור הרא"ם תירץ דוקא בעבודת פנים ולא בעבודת חוץ ולקמן בפרשת לו אפרשנו עוד אי"ה: נ רלונו בזה להוכיח שלחם מלות הוא רבוכה מפני שלחם כולל כל המינים מ"ה פי' דלחם דהכא הוא רבוכה והוכחתו מקרא דזה קרבן אהרן ובניו ביום המשח וגו' וכי מה למדנו לבניו מיום המשח אותו אלא מקים חינוכו של הדיוט לדורות לקרבן של כה"ג שהוא חביתין מה קרבן דחביתי אהרן שהוא מקריב בכל יום הוא רבוכה כדכתיב מורבכת תביאנה אף יום חינוך של בניו כהנים הדיוטים רבוכה והרבוכה היא חלה חלוטה ברותחין כל צרכה בעודה בלק ואח"כ נאפת בתנור ואח"כ מטגנה במחבת והחלה והרקיק נאפים בתנור לבד והחלה בלולה בשמן בעודה סולת והרקיק משוח בשמן אחר אפייתו כמין כ' יונית ושאר השמן נאכל לכהנים וי"א מושחן וחוזר ומושחן עד שיכלה כל השמן שבלוג. רא"ם: ם דגמרינן מלחמי תודה מה להלן עשר אף כאן עשר ולחמי תודה בהדיא

דעת זקנים מבעלי התוספות

(מג) ולא ישאו עון. פירש רש"י מכאן למדנו שהמשמש מחוסר בגדים במיתה ותימה להר' יצחק בר' אברהם ז"ל שהרי בפ' אלו הן הנחנקין מפיק ליה מקרא בפ' דבסמוך והיתה להם כהונה לחקת עולם. ודרשינן בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והוי להו זרים. וזר ששמש חייב מיתה שנאמר וזר הקרב יומת. וי"ל דהאי קרא אצטריך משום מכנסים שאינו מפורש בפ' דלקמן:

(א) לקח פר. איל מכאן ואיל מכאן ופר באמצע ולמה שלשה כנגד שלשה אבות. פר כנגד אברהם דכתיב ואל הבקר רץ אברהם. אילים כנגד יצחק ויעקב ולחם מצות כנגד הגר ושרה שאמר להם אברהם מהרי שלש סאים שלשה מינין כנגד שלש סאין ולקמן כתיב וחלת לחם בשביל הקרבנות הלחם מתברך דאמר רב הונא בר אבא בשעה שהיו מקריבין הקרבנות אדם מוליך סאה של חטים לטחון וכשמביאן לביתו מוציא סאה סלת סאה קמח סאה סובין אבל עתה אין מוציא כי אם סאה ויותר מעט ובזכות הנסכים היינות מתברכין. ומעשה בתלמיד אחד שיצא חוץ לירושלים והכירו בו שהוא תלמיד אמרו לו טול ג' זהובים ושב אצלנו ולא רצה אמר להם יש לי גפן אחת שחביבה

עניני בגדי הקודש

(א) וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם וגו'. אחרי שלוה הקב"ה על הקרבת אהרן ובניו והבדלם לעבודת המקדש. ולוה בבגדים אשר ילבשו. לוה עוד עתה באיזה אופן יתקדשו ויובדלו מקרב כל ישראל לעבוד את העבודה ההיא. כי לא יתכן שיעתק האדם מתכונה מה לתכונה אחרת ומהדיוט אל כהן עליון אלא באמצעות פעל מהרשום שיעשה או יעשו לו. ולכן יהיו ימי המלואים גם כי היו צריכים אהרן ובניו ללמוד

פירוש לתורת אלהים

דינען אין הייליגקייט כלומר מקריב זיין קרבנות זיא וועלין זייא ניט טראגין אזינד ומתו ווארום אז זיי וועלין מקריב זיין קרבנות אונ זיי וועלין ניט זיין אן גיטאהן אין די פיר קליידער וועלין זייא שטארבען חקת אגיזעץ עולם אויף אייביג לו צו אים ולזרעו אונ צו זיינע קינדער נאך אים: (א) וזה הדבר אונ דאס איז דיא זאך אשר וואס דו זאלסט טאהן להם צו זייא לקדש צו הייליגען זייא לכהן צו דינען צו מיר לקח נעם פר אחד איין אקס בן בקר איין יונגע רינד ואילם אונ ווידער שנים צווייא תמימים גאנץ אן א מום: (ב) ולחם אונ ברויט מצות קוכען וחלות אונ גראבע מצות צו מישט בשמן

ורקיקי מצות משחים בשמן סלת
חטים תעשה אתם: ג ונתת אותם
על־סל אחד והקרבת אתם בסל
ואת־הפר ואת שני האילם: ד ואת־
אהרן ואת־בניו תקריב אל־פתח
אהל מועד ורחצת אתם במים:
ה ולקחת את־הבגדים והלבשת
את־אהרן את־הכתנת ואת
מעיל האפד ואת־האפד ואת־
החשן ואפדת לו בחשב האפד:

ואספוגין פטירין
דמשיחין במשח סולת
דחיטין תעביד יתהון:
ג ותתין יתהון על סלא חד
ותקריב יתהון בסלא וית
תורא וית תרין דכרין:
ד וית אהרן וית בנוהי
תקריב לתרע משכן
זימנא ותסחי יתהון
במיא: ה ותסב ית
לבושיא ותלביש ית
אהרן ית כתונא וית
מעיל דאיפודא וית
איפודא וית חושנא
ותתקין ליה בהמין
איפודא

רשב"ם

(ג) והקרבתם אותם. הביאם לעזרה:

שפתי חכמים

כתיב עשר דכתיב ביה והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה ואמרינן בפ' התודה דף ע"ז נאמר כאן תרומה ונאמר התם בתרומת מעשר תרומה מה להלן אחד מעשרה אף כאן אחד מעשרה: ע ר"ל למה משנה הקרא ולא כתב בלולות או משוחים בכולן: פ ולא אל המזבח כי אינם קריבים לגבוה אלא אחד מכל מין ומין כדכתיב למטה בענין ומה שהוסיף לומר ביום הקמתו פי' בעת הקמתו ולא קודם והקמת המשכן לא היה רק בר"ח ניסן כי כל שבעת ימי המלואים היה בונה וסותר בכל יום: צ ולא קידוש ידים ורגלים מדכתיב במים בפתח הבי"ת דמשמע

רש"י

כשהן קמח יוצק בהן ע שמן ובוללן (שם עה): משחים בשמן. אחר אפייתן מושחן כמין כ"ף יונית שהיא עשויה כנו"ן שלנו (שם): (ג) והקרבת אתם. אל חצר המשכן ביום פ הקמתו: (ד) ורחצת. זו טבילת כל צ הגוף: (ה) ואפדת. קשט ותקן התגורה והסינר סביבותיו:

עניני בגדי הקודש

מאדון הנביאים עבודת המקדש ומעשה הקרבנות. ומפני זה לוה יתברך שבשבעת ימי המלואים יכהן משה רבינו כדי שממנו יראו וכן יעשו אהרן ובניו אח"כ בעבודת המקדש והקרבת המזבח. ונעשה הסדר הזה שבעה פעמים בשבעת ימי המלואים והיה הפעם האחת מהן לקדש את הכהנים ואת המזבח במשכן כלו. ושאר הפעמים היו ללמד את אהרן ובניו דיני העבודה. וכמ"ש חז"ל כה"ג שאינו יודע עיקרי העבודה אין עבודתו עבודה. אמר רבי יהודה ומנין שכה"ג צריך להיות ת"ח דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו. ולכך זכרה התורה כאן התכלית הראשון כאמרו וזה הדבר אשר תעשה להם ר"ל לאהרן ולבניו לקדש אותם לכהן לי. ולזה. (ד) ואת אהרן ואת בניו תקריב אל פתח אהל מועד. שהיא העזרה כולה. כי מפני שמשם יכנסו להיכל והיכל לפני ו פ ים נקראה כל העזרה פתח אהל מועד. ואמר ורחצת אותם במים מפני שהזכוך קודם לקשוט ראוי שירחצו אותם להעביר מהם בלכלוך אח"כ ילבישם הבגדים הקדושים המיוחדים להם. ולפי שאהרן היה הראש התחיל ראשונה בלבישת בגדיו. ואמר תחלה את

דעת זקנים מבעלי התוספות

עלי יותר מכל מה שתתנו לי שהוא עושה לי ששה מאות חביות יין בכל שנה ואני מוכרם בדמים יקרים וכן בזכות הבכורים הפירות מתברכות ומעשה ביונתן בן אלעזר שהיה יושב תחת תאנה ירד טל והוציאו התאנים דבש עד שירד לארץ והרוח מגבלו בעפר ובאת עז והיתה מנטפת חלב ומתערב דבש עם חלב אמר לתלמידיו באו ואראה לכם מעין העולם הבא נתבטלו אלו נתבטלו הכל שנאמר זרעתם הרבה והבא מעט אכול ולא לשבעה לבוש ולא לחום לו זרעתם הרבה והבא מעט משנטלו המנחות אכול ולא לשבעה משנטלו לחם הפנים שתו ולא לשכרה משנטלו הנסכים לבוש ולא לחום משנטלו בגדי כהונה אין תאנים בתאנה משנטלו הבכורים גוזר סמכלה צאן משנטלו התמידה

פירוש לתורת אלהים

מיט בוימאייל ורקיקי אונ דינע מצות געשמירט מיט בוימאייל סולת זעמעל מעהל פון ווייץ תעשה זאלסטו מאכין זייא: (ג) ונתת אותם אונ דו זאלסט געבין זייא על אויף איין קויבער והקרבת אונ דו זאלסט גינענען זיי מיט דעם קויבער ואת הפר אונ דעם אקס ואת שני אונ די צוויי ווידער: (ד) ואת אהרן אונ אהרן אונ זיינע קינדער זאלסטו גינעהנען אל צו דיא טיר פון אוהל מועד ורחצת אונ דו זאלסט וואשין זייא כלומר זייא זאלין זיך טויבלין אין וואסער: (ה) ולקחת אונ דו זאלסט נעמען דיא קליידער והלבשת אונ דו זאלסט אן קליידין את הכתנת דאס אונטערשטע העמדיל ואת מעיל אונ דאס אייבערשטע העמדיל וואס איז תיכף אונטער דעם אפוד ואת אונ דעם אפוד ואת החשן אונ דעם חשן ואפדת אונ דו זאלסט אן גורטען אים מיט דעם גארטול וואס ביים אפוד:

ו וְשַׂמְתָּ הַמִּצְנֶפֶת עַל־רֹאשׁוֹ וְנָתַתָּ
אֶת־נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ עַל־הַמִּצְנָפֶת׃
ז וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
וְיָצַקְתָּ עַל־רֹאשׁוֹ וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ׃
ח וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּם
כֻּתֳּנֹת׃ ט וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט אַהֲרֹן
וּבָנָיו וְחָבַשְׁתָּ לָהֶם מִגְבָּעֹת וְהָיְתָה
לָהֶם כְּהֻנָּה לְחֻקַּת עוֹלָם וּמִלֵּאתָ
יַד־אַהֲרֹן וְיַד־בָּנָיו׃ י וְהִקְרַבְתָּ אֶת־
הַפָּר לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְסָמַךְ אַהֲרֹן
וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הַפָּר׃

אונקלוס

אֵיפוֹדָא׃ ו וּתְשַׁוֵי
מַצְנַפְתָּא עַל רֵישֵׁיהּ וְתִתֵּן
יַת כְּלִילָא דְקוּדְשָׁא עַל
מַצְנַפְתָּא׃ ז וְתִסַּב יַת
מִשְׁחָא דִרְבוּתָא וּתְרִיק
עַל רֵישֵׁיהּ וּתְרַבֵּי יָתֵיהּ׃
ח וְיַת בְּנוֹהִי תְּקָרֵב
וְתַלְבֵּשִׁינוּן כִּתּוּנִין׃
ט וּתְזָרֵז יַתְהוֹן הֶמְיָנִין
אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי וְתַתְקֵין
לְהוֹן כּוֹבָעִין וּתְהֵי לְהוֹן
כְּהוּנְתָא לִקְיָם עָלַם
וּתְקָרֵב קוּרְבָּנָא דְאַהֲרֹן
וְקוּרְבָּנָא דִבְנוֹהִי׃
י וּתְקָרֵיב יַת תּוֹרָא לָקֳדָם
מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיִסְמוֹךְ
אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יַת יְדֵיהוֹן

תו"א ושמת המלנפת. זבחים יט ערכין ג: ותגרת אותם. יומא ה ו סנהדרין פח זבחים יז:

בעל הטורים

(ח) והלבשתם. ב' במסורה הכא ואידך והלבשתם את אלעזר היכא מ"ד כהן גדול בן כהן גדול טעון משיחה וזהו והלבשתם את אלעזר שנתמנה להיות כהן גדול לריך משיחה כשם שוהלבשתם כתנות היו במשיחה שאז נמשחו כך והלבשתם את אלעזר במשיחה:

רשב"ם

(ט) וחגרת אותם אבנט אהרן ובניו. כאן נחלקו במס' יומא לפי שאין סדר לבישתן הכתוב כאן כמו בס' צו את אהרן. ולפי הפשט אין לדקדק:

רש"י

(ו) נזר הקדש. זה הלין: על המצנפת. כמו שפירשתי למעלה ע"י הפתיל האמלעי ושני פתילין שבראשו הקשורין שלפתן מאחורי העורף הוא נותנו על המלנפת כמין כובע: (ז) ומשחת אתו. (ת"כ) אף משיחה זו כמין כ"י נותן ק שמן על ראשו ובין ריסי עיניו ומחברן באלבעו: (ט) והיתה להם. מלוי ידים זה לכהונת ר עולם: ומלאת. ע"י הדברים ש האלה: יד אהרן ויד בניו. במילוי ת

שפתי חכמים

במים הידועים במקום אחר דהיינו מי מקוה שהם מ' סאה ס"מ דטבילת כל גופו הוא: ק רלונו לומר טיפת שמן: ר ואע"פ שדרשו אותו רז"ל בזבחים י"ז ובסנהדרין דף פ"ח ללבישת הבגדים ודרשו והיתה להם לבישת הבגדים הללו לכהונת עולם שבזמן שהבגדים עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והוי להו זרים. י"ל שרש"י ז"ל סובר כיון שמן המקרא דלעיל והיו על אהרן ועל בניו וגו' למדנו שהמחוסר אחד מן הבגדים הכתובים לעיל חייב מיתה הוכרח מפני זה לפרש המקרא הזה כפי פשוטו ולא כפי מדרשו שלא יהא נראה ככתב פעמים: ש ע"י הדברים האלה הכתובים אחריו והקרבת ופחטת וכו' לא שמלוי ידיהם לאוד והכתובים הבאים אחריו לאוד: ת מפני שכל מלוי ידים הוא חינוך הודיענו על איזה

דעת זקנים מבעלי התוספות

ואין בקר ברפתים משנטלו פרי החג ולעתיד לבא הקדוש ברוך הוא מחזיר הכל שנאמר ואתם הרי ישראל ענפכם וגו': ולחם מצות. פירש"י דהיינו רבוכה ובמנחות מפיק ליה מחלות לחם:

עניני בגדי הקודש

כתנתו כלומר הכתונת המיוחד לו שהיא כתונת תשבץ. ולא זכר המכנסים כי הם מפני לניעותם לבשו אותם קודם לכן ולא נלטרך משה ללבשם עליהם. וכן לבש משה אותם כל הבגדים כסדר שנכתבו בהפסוקים:

פירוש לתורת אלהים

(ו) וְשַׂמְתָּ אונ דו זאלסט טאהן דעם מִצְנֶפֶת אויף
זיין קאפ וְנָתַתָּ אונ דו זאלסט געבין דיא היילינגע
קרוין אויף דיא מִצְנֶפֶת: (ז) וְלָקַחְתָּ אונ דו זאלסט
נעמען דעם בוימאייל דאס זאלבונג וְיָצַקְתָּ אונ
דו זאלסט גיסען אויף זיין קאפ אונ זאלסט
זאלבען אים: (ח) וְאֶת בָּנָיו תַּקְרִיב אונ זיינע זוהן
זאלסטו גינעהנען אונ דו זאלסט זיי אן קליידין
העמדלעך: (ט) וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט אונ דו זאלסט
אן גורטען מיט גארטלען אהרן מיט זיינע קינדער
וְחָבַשְׁתָּ לָהֶם מִגְבָּעוֹת אונ זאלסט טאהן דיא היטלען
אויף זייערע קעפ וְהָיְתָה לָהֶם כְּהוּנָּה אונ דאס
בעדינונג זאל זיין צו זיי לְחֻקַּת עוֹלָם אגיזעץ אויף
אייביג וּמִלֵּאתָ וגו' אונ זאלסט דער פולען דיא
הענט פון אהרן אונ די הענט פון זיינע קינדער
כלומר דארך דעם וואס מען וועט זיי אן טאהן
דיא קליידער וועלין זייא ווערין כהנים צו גאט:
(י) וְהִקְרַבְתָּ אֶת הַפָּר אונ דו זאלסט גינעהנען דעם
אקס לִפְנֵי פאר אוהל מועד וְסָמַךְ אַהֲרֹן וּבָנָיו וגו' אונ

יא וְשָׁחַטְתָּ אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ יב וְלָקַחְתָּ מִדַּם
הַפָּר וְנָתַתָּה עַל־קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ
בְּאֶצְבָּעֶךָ וְאֶת־כָּל־הַדָּם תִּשְׁפֹּךְ
אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ יג וְלָקַחְתָּ אֶת־
כָּל־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת
הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד וְאֵת שְׁתֵּי
הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן
וְהִקְטַרְתָּ הַמִּזְבֵּחָה׃ יד וְאֶת־בְּשַׂר
הַפָּר וְאֶת־עֹרוֹ וְאֶת־פִּרְשׁוֹ תִּשְׂרֹף
בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה חַטָּאת הוּא׃
טו וְאֶת־הָאַיִל הָאֶחָד תִּקָּח וְסָמְכוּ

אונקלוס

עַל רֵישׁ תּוֹרָא׃ יא וְתִכּוֹס
יָת תּוֹרָא לִקְדָם יְיָ בִּתְרַע
מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ יב וְתִסַּב
מִדְּמָא דְתוֹרָא וְתִתֵּן עַל
קַרְנַת מַדְבְּחָא בְּאֶצְבְּעָךְ
וְיָת כָּל דְּמָא תֵּישׁוֹד
לִיסוֹדָא דְמַדְבְּחָא׃
יג וְתִסַּב יָת כָּל תַּרְבָּא
דְּחָפֵי יָת גַּוָּא וְיָת חַצְרָא
דְּעַל כַּבְדָּא וְיָת תַּרְתֵּין
כָּלְיָן וְיָת תַּרְבָּא דִּי
עֲלֵיהֶן וְתַסֵּיק לְמַדְבְּחָא׃
יד וְיָת בְּסַר תּוֹרָא וְיָת
מַשְׁכֵּיהּ וְיָת אוּכְלֵיהּ
תּוֹקֵיד בְּנוּרָא מִבָּרָא
לְמַשְׁרִיתָא חַטָּאתָא הוּא׃
טו וְיָת דִּכְרָא חַד תִּסַּב

תולדות אהרן

ולקחת מדם. זבחים לג: את כל החלב. חולין מט:

בעל הטורים

(יד) תשרף באש. ג' הכא ואידך ואת מרכבותיהם תשרף באש ביהושע ואת העיר הזאת תשרף באש גבי צדקיה שזכות הקרבנות עמד ליהושע לגלה האומות אבל כשבטלו הקרבנות כשגלו על ירושלים נחרבה העיר וזהו ואת העיר הזאת תשרף באש:

רש"י

ופקודת הכהונה: (יא) פתח אהל מועד. בתגר המשכן שלפני א הפתח: (יב) על קרנות. (זבחים נג) למעלה בקרנות ב ממש: ואת כל הדם. שירי ג הדם: אל יסוד המזבח. (פ"נ דמדות) כמין בליטת בית קבול עשוי לו סביב לאחר שעלה אמה מן הארץ: (יג) החלב המכסה את הקרב. הוא הקרום שעל הכרס שקורין טיל"א: ואת היתרת. הוא טרפשא דכבדא שקורין איבר"ש (ראטהפליים): על הכבד. אף מן הכבד ד יטול עמה (ת"כ): (יד) תשרף באש. לא מצינו ה חטאת חיצונה נשרפת

שפתי חכמים

דבר הוא החינוך כזה: א כדמפרש בפרשת צו פי' ולא בפתח אוהל מועד ממש דהא שחיטת חטאת בצפונה של מזבח הוא אלא כנגד הפתח קאמר: ב פי' ולא שיעמוד למטה ויזרוק בכותל המזבח מחוט הסיקרא ולמטה כנגד הקרן כמו שעושה בקרבן עולה ושאר כל הזבחים: ג שהרי נותן דם ג"כ על הקרנות ואיך אמר ואת כל הדם תשפוך אלא כאלו אמר ואת כל הדם הנשאר: ד כדכתיב לקמן בפרשת שמיני היותרת מן הכבד ש"מ שיטול מעט מן הכבד על היותרת ועל הוא במקום עם: ה ואע"פ שיש חיצונה אחרת הנשרפת חוץ מזו שהוא עגל החטאת שבפרשת צו

דעת זקנים מבעלי התוספות

(טו) וסמכו אהרן. מלא וא"ו ולא אתפרש למה. ועוד קשיא לי דהכא כתיב וסמכו ובקדמאה דפר ובתראה דאיל לא כתיב אלא וסמך אם לא נאמר דבזה סמכו אהרן ובניו יחדיו ובאחריני אהרן ראשון ואח"כ בניו ואם תאמר שבכולן

פירוש לתורת אלהים

אהרן מיט זיינע קינדער זאלין אנלעגען זייערע הענט אויף דעם קאפ פון דעם פר: (יא) וישחטת את הפר וגו' און דוא זאלסט קולען דעם פר פאר גאט בייא דער טיר פון אוהל מועד: (יב) ולקחת מדם הפר דו זאלסט נעמען אביסול בלוט פון פר ונתתה על קרנות המזבח באצבעך און דו זאלסט געבין אויף דיא ווינקלען פון דעם מזבח מיט דיינע פינגער ואת כל הדם וגו' און גאר דאס איבעריגע בלוט זאלסטו אוים גיסען צום אפ גרונד פון דעם מזבח: (יג) ולקחת און דו זאלסט נעמען גאר דאס חלב וואס עס בדעקט דאס אינוויינגסטע ואת און דאס רויט פלייש מיט דער לעבער ואת און דיא צווייא נירין און דעם חלב וואס אויף זייא והקטרת און דו זאלסט מקטיר זיין אויף דעם מזבח: (יד) ואת און דאס פלייש פון דעם פר ואת און זיין מיסט תשרוף זאלסטו פאר ברענען אין פייער מחוץ אויסען וויניג פון דער מחנה חטאת דאס איז אקרבן חטאת: (טו) ואת און דעם איינעם ווידער תקח זאלסטו נעמען וסמכו און זאלין אן לעגען אהרן און זיינע קינדער את זייערע הענט

אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ
הָאָיִל׃ טו וְשָׁחַטְתָּ אֶת־הָאָיִל
וְלָקַחְתָּ אֶת־דָּמוֹ וְזָרַקְתָּ עַל־
הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ יז וְאֶת־הָאַיִל תְּנַתֵּחַ
לִנְתָחָיו וְרָחַצְתָּ קִרְבּוֹ וּכְרָעָיו וְנָתַתָּ
עַל־נְתָחָיו וְעַל־רֹאשׁוֹ׃ יח וְהִקְטַרְתָּ
אֶת־כָּל־הָאַיִל הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא
לַיהוָה רֵיחַ נִיחוֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה
הוּא׃ חמישי יט וְלָקַחְתָּ אֵת הָאַיִל
הַשֵּׁנִי וְסָמַךְ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם
עַל־רֹאשׁ הָאָיִל׃ כ וְשָׁחַטְתָּ אֶת־
הָאַיִל וְלָקַחְתָּ מִדָּמוֹ וְנָתַתָּה עַל־

אונקלוס

וְיִסְמְכוּן אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת
יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ דִּכְרָא׃
טו וְתִכּוֹס יָת דִּכְרָא וְתִסַּב
יָת דְּמֵיהּ וְתִזְרוֹק עַל
מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר׃
יז וְיָת דִּכְרָא תְּפַלֵּג
לְאֵבָרוֹהִי וּתְחַלֵּל גַּוֵּיהּ
וּכְרָעוֹהִי וְתִתֵּן עַל
אֵבָרוֹהִי וְעַל רֵישֵׁיהּ׃
יח וְתַסֵּיק יָת כָּל דִּכְרָא
לְמַדְבְּחָא עֲלָתָא הוּא
קֳדָם יְיָ לְאִתְקַבָּלָא
בְּרַעֲוָא קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ
הוּא׃ יט וְתִסַּב יָת דִּכְרָא
תִּנְיָנָא וְיִסְמוֹךְ אַהֲרֹן
וּבְנוֹהִי יָת יְדֵיהוֹן עַל
רֵישׁ דִּכְרָא׃ כ וְתִכּוֹס יָת
דִּכְרָא וְתִסַּב מִדְּמֵיהּ

תולדות אהרן

אלה כוא. זבחים יב:

רש"י

אלא זו: (טז) וזרקת. (זבחים נג) בכלי ו אוחז במזרק וזורק כנגד הקרן כדי שיראה לכאן ולכאן ואין קרבן טעון מתנה באצבע אלא חטאת בלבד אבל שאר זבחים ז אינן טעונין קרן ולא אצבע שמתן דמם מחצי המזבח ולמטה ואינו עולה בכבש אלא עומד בארץ וזורק: סביב. כך מפורש בשחיטת קדשים שאין סביב אלא ב׳ מתנות שהן ד׳ האחת בקרן זוית זו והאחת בקרן שכנגדה באלכסון וכל מתנה נראית בשני צדי הקרן אילך ואילך נמצא הדם נתן בד׳ רוחות סביב לכך קרוי סביב: (יז) על נתחיו. עם נתחיו ח מוסף על שאר הנתחים: (יח) ריח ניחוח. נחת רוח ט לפני שאמרתי ונעשה רצוני: אשה. לשון י אש והיא הקטרת איברים שעל האש:

שפתי חכמים

י"ל דה"פ אלא זו כלומר של מלואים דעגל דהתם ג"כ של מלואים הוא שכן היתה תחלת חינוכו בכהונה גדולה וזו דהכא לאו דוקא הוא וכלומר זו וכיוצא בזו: ו או אינו אלא באצבע ת"ל וזרקת הא כיצד אוחז במזרק וכו׳: ז כלו׳ וגם זאת: ח לא מוסף על הנתחים דהא הקרב והכרעים ג"כ מכלל נתחיו הם ומאמר עם נתחיו מורה שהקרב והכרעים אינן בכלל נתחים לכן כ׳ על שאר נתחים וא"ל מנ"ל לרש"י דעל עם דלמא על כמשמעו די"ל מדכתיב על נתחיו ועל ראשו וקשה ממ"נ דאם הוא על נתחים איך הוא על ראשו ואם הוא על ראשו איך הוא על הנתחים לכן פי׳ עם וק"ל: ט לא שהריח יתן לו מנוחה שהרי כתיב אם ארעב לא אומר לך כו׳: (דכ"ט) דק"ל והלא אין לך ריח רע מזאת ששורפים הבשר והעצמות לכ"פ נחת רוח וכו׳: י אשה הוא תואר

דעת זקנים מבעלי התוספות

סומכין יחד י"ל נורעין ומוסיפין ודורשין. פירש גורעין הוי"ו דאהרן ומוסיפין על וסמך הרי בכולהו וסמכו. ונראה דלמדרש כן כתיב אהרן מלא וכי האי גוונא אמרינן בסנהדרין גבי ולטוטפות דקאמר גורעין הוי"ו דולטוטפות ומוסיפין על לטטפת והיא לטטפות כך נראה לפרש:

פירוש לתורת אלהים

על אויף דעם קאפ פון דעם ווידער: (טז) ושחטת און דו זאלסט קוילין דעם ווידער און נעמען זיין בלוט וזרקת על המזבח און דו זאלסט שפרענגען אויף דעם מזבח ארום: (יז) ואת האיל תנתח לנתחיו און דעם ווידער זאלסטו צו שניידין צו זיינע שטיקער ורחצת און דו זאלסט וואשין זיין איני-וויינגסטע און זיינע קנוען ונתת און דו זאלסט זיא געבין מיט זיינע שטיקער ועל ראשו און מיט זיין קאפ: (יח) והקטרת את כל האיל און דו זאלסט מקטיר זיין גאר דעם איל המזבחה אויף דעם מזבח עולה הוא ער איז א קרבן צו גאט ריח ניחוח אגישמאקער ריח אשה ליי אפייער אפער צו גאט הוא איז ער: (יט) ולקחת את האיל השני און דו זאלסט נעמען דעם אנדערין איל וסמך און זאל אן לעגען אהרן און זיינע קינדער את זייערע הענט אויף דעם קאפ פון דעם איל: (כ) ושחטת את האיל און דו זאלסט קוילין דעם ווידער ולקחת מדמו און דו זאלסט נעמען פון זיין בלוט ונתתה און דו זאלסט

תְּנ֨וּךְ אֹ֜זֶן אַהֲרֹ֗ן וְעַל־תְּנ֞וּךְ אֹ֤זֶן בָּנָיו֙
הַיְמָנִ֔ית וְעַל־בֹּ֤הֶן יָדָם֙ הַיְמָנִ֔ית וְעַל־
בֹּ֥הֶן רַגְלָ֖ם הַיְמָנִ֑ית וְזָרַקְתָּ֧ אֶת־
הַדָּ֛ם עַל־הַמִּזְבֵּ֖חַ סָבִֽיב׃ כא וְלָקַחְתָּ֞
מִן־הַדָּ֨ם אֲשֶׁ֣ר עַל־הַמִּזְבֵּחַ֮ וּמִשֶּׁ֣מֶן
הַמִּשְׁחָה֒ וְהִזֵּיתָ֤ עַֽל־אַהֲרֹן֙ וְעַל־
בְּגָדָ֔יו וְעַל־בָּנָ֛יו וְעַל־בִּגְדֵ֥י בָנָ֖יו
אִתּ֑וֹ וְקָדַ֣שׁ ה֗וּא וּבְגָדָ֔יו וּבָנָ֛יו וּבִגְדֵ֥י
בָנָ֖יו אִתּֽוֹ׃ כב וְלָקַחְתָּ֣ מִן־הָ֠אַיִל
הַחֵ֨לֶב וְהָֽאַלְיָ֜ה וְאֶת־הַחֵ֣לֶב ׀
הַֽמְכַסֶּ֣ה אֶת־הַקֶּ֗רֶב וְאֵ֨ת יֹתֶ֤רֶת
הַכָּבֵד֙ וְאֵ֣ת ׀ שְׁתֵּ֣י הַכְּלָיֹ֗ת וְאֶת־
הַחֵ֙לֶב֙ אֲשֶׁ֣ר עֲלֵיהֶ֔ן וְאֵ֖ת שׁ֣וֹק הַיָּמִ֑ין

אונקלוס

וְתִתֵּן עַל רוּם אוּדְנָא דְאַהֲרֹן וְעַל רוּם אוּדְנָא דִבְנוֹהִי דְיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן יְדֵיהוֹן דְיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן רַגְלֵיהוֹן דְיַמִּינָא וְתִזְרוֹק יַת דְּמָא עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר׃ כא וְתִסַּב מִן דְּמָא דִי עַל מַדְבְּחָא וּמִמִּשְׁחָא דִרְבוּתָא וְתַדֵּי עַל אַהֲרֹן וְעַל לְבוּשׁוֹהִי וְעַל בְּנוֹהִי וְעַל לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי עִמֵּיהּ וְיִתְקַדֵּשׁ הוּא וּלְבוּשׁוֹהִי וּבְנוֹהִי וּלְבוּשֵׁי בְנוֹהִי עִמֵּיהּ׃ כב וְתִסַּב מִן דִּכְרָא תַּרְבָּא וְאַלִיתָא וְיַת תַּרְבָּא דַחֲפֵי יַת גַּוָּא וְיַת חֲצַר כַּבְדָּא וְיַת תַּרְתֵּין כּוּלְיָן וְיַת תַּרְבָּא דִי עֲלֵיהוֹן וְיַת שָׁקָא דְיַמִּינָא אֲרֵי דְכַר קורבניא

בעל הטורים

(כא) ובגדיו. ד' דין ואידך ובגדיו קרועים. ובגדיו לא יפרוס. ובגדיו לא תשרפנה. אע"פ שאבל חייב בקריעה דכתיב ובגדיו קרועים שהתאבל על הריגת שאול כהן גדול לא יקרע דכתיב ובגדיו לא יפרוס וקדש הוא ובגדיו ועל כן ובגדיו לא תשרפנה שלא נשרפו בגדי כהונה כשנשרפו נדב ואביהוא כמ"ד שנשרפו גופן ובגדיהם קיימין:

שפתי חכמים

פסס של העולה ונקראת כן מפני שכל איברי העולה נתנו כאש: ב דומיא דתנוך שהוא האמצעי באוזן: ל פלוגתא דר"ע ור"י הוא חד סובר חלב הדקים וחד סובר חלב הקיבה: מ וכן לא מצינו תרומת לחם הבא עם שלמים נקטרת כזו שהרי הם נתנים לכהנים

רש"י

(כ) תנוך. (ת"כ פ' נו) הוא הסחוס גדר האמצעי שבתוך האוזן שקורין טנדרו"ס: בהן ידם. הגודל ובפרק ב האמצעי: (כב) החלב. זה חלב הדקים או ל הקיבה (חולין מט): והאליה. מן הכליות ולמטה כמו שמפורש בויקרא

(ג ט) שנאמר לעומת העצה יסירנה מקום שהכליות יועצות ובאמורי הפר לא נאמר אליה שאין אליה קריבה אלא בכבש וכבשה ואיל אבל שור ועז אין טעונים אליה: ואת שוק הימין. לא מצינו הקטרה בשוק הימין עם מ האמורים

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כא) ולקחת מן הדם. צ"ע אם כשנזרק כבר על המזבח אם היה חוזר ולוקח ממנו להזות עליהן.

פירוש לתורת אלהים

גֶעבִּין אויף דֶעם לֶעפִּיל פוּן דֶעם אויעֶר פוּן אַהֲרֹן וְעַל אוּנ אויף דֶעם לֶעפִּיל פוּן דֶעם אויעֶר פוּן זַיינֶע קִינְדֶער הַיְמָנִית דָאס רֶעכְטֶע אויעֶר וְעַל בֹּהֶן אוּנ אויף דֶעם גְרָאבִּין פִינְגֶער פוּן יָדָם הַיְמָנִית זַייעֶר רֶעכְטִין הַאנְט וְעַל בֹּהֶן אוּנ אויף דֶעם גְרָאבִּין פִינְגֶער פוּן רַגְלָם זַייעֶר רֶעכְטִין פִיס וְזָרַקְתָּ דוּ זָאלְסְט שְׁפְּרֶענְגֶען דָאס אִיבֶּערִיגֶע בְּלוּט אויף דֶעם מִזְבֵּחַ אַרוּם: (כא) וְלָקַחְתָּ מִן הַדָּם אֲשֶׁר עַל הַמִּזְבֵּחַ אוּנ דוּ זָאלְסְט נֶעמֶען פוּן דֶעם בְּלוּט וָואס אויף דֶעם מִזְבֵּחַ וּמִשֶּׁמֶן אוּנ פוּן דֶעם בּוֹימְאֵייל וָואס מֶען זַאלְבְּט מִיט אִים וְהִזֵּיתָ אוּנ דוּ זָאלְסְט שְׁפְּרֶענְגֶען אויף אַהֲרֹן אוּנ אויף זַיינֶע קְלֵיידֶער וְעַל בָּנָיו אוּנ אויף זַיינֶע קִינְדֶער אוּנ אויף דִיא קְלֵיידֶער פוּן זַיינֶע קִינְדֶער אִתּוֹ מִיט אִים וְקָדַשׁ הוּא אוּנ עֶר זָאל וֶוערִין גֶיהֵיילִיגְט וּבְגָדָיו אוּנ זַיינֶע קְלֵיידֶער וּבָנָיו אוּנ זַיינֶע זוּהְן אוּנ דִי קְלֵיידֶער פוּן זַיינֶע זוּהְן אִתּוֹ מִיט אִים: (כב) וְלָקַחְתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט נֶעמֶען פוּן דֶעם ווִידֶער דֶעם חֵלֶב אוּנ דִי אַלְיָה (דֶעם וֵויידִיל) וְאֶת אוּנ דֶעם חֵלֶב וָואס עֶר בֶּדֶעקְט דָאס אִין ווֵיינִיגְסְטֶע וְאֵת אוּנ דָאס רוֹיט פְלֵייש פוּן דֶער לֶעבֶּער וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת אוּנ דִיא צְוֵויי נִירֶען אוּנ דֶעם חֵלֶב וָואס אויף דִיא נִירֶען

כִּי אֵיל מִלֻּאִים הוּא׃ כג וְכִכַּר לֶחֶם
אַחַת וְחַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן אַחַת וְרָקִיק
אֶחָד מִסַּל הַמַּצּוֹת אֲשֶׁר לִפְנֵי
יְהוָה׃ כד וְשַׂמְתָּ הַכֹּל עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן
וְעַל כַּפֵּי בָנָיו וְהֵנַפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה
לִפְנֵי יְהוָה׃ כה וְלָקַחְתָּ אֹתָם מִיָּדָם
וְהִקְטַרְתָּ הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה
לְרֵיחַ נִיחוֹחַ לִפְנֵי יְהוָה אִשֶּׁה הוּא
לַיהוָה׃ כו וְלָקַחְתָּ אֶת־הֶחָזֶה מֵאֵיל
הַמִּלֻּאִים אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וְהֵנַפְתָּ אֹתוֹ
תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וְהָיָה לְךָ לְמָנָה׃

קֻורְבָּנַיָּא הוּא׃ כג וּפִתָּא
דִלְחֵם חֲדָא וּגְרִצְתָּא
דִלְחֵם מְשַׁח חֲדָא וְאֶסְפּוֹג
חַד מִסַּלָּא דְפַטִירַיָּא דִי
קֳדָם יְיָ׃ כד וּתְשַׁוֵּי כוֹלָא
עַל יְדֵי דְאַהֲרֹן וְעַל יְדֵי
דִבְנוֹהִי וּתְרִים יַתְהוֹן
אֲרָמָא קֳדָם יְיָ׃ כה וְתִסַּב
יַתְהוֹן מִידֵיהוֹן וְתַסֵּיק
לְמַדְבְּחָא עַל עֲלָתָא
לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא קֳדָם
יְיָ קֻורְבָּנָא הוּא קֳדָם יְיָ׃
כו וְתִסַּב יַת חַדְיָא מִדְּכַר
קֻורְבָּנַיָּא דִי לְאַהֲרֹן
וּתְרִים יָתֵיהּ אֲרָמָא קֳדָם
יְיָ וִיהֵי לָךְ לְחוּלָק׃

תולדות אהרן

ורקיק. מנחות עה: תנופה. שם סב:

רש"י

אלא זו בלבד: כי איל מלאים הוא. שלמים לשון שלמות שהושלם בכל נ מגיד הכתוב שהמלואים שלמים שמשימים שלום למזבח ולעובד העבודה ולבעלים (ס"א שלום עם המזבח והעובד והבעלים) לכך אני מצריכו החזה להיות לו לעובד העבודה למנה וזהו משה ששימש במלואים והשאר אכל אהרן ובניו שהם בעלים כמפרש בענין: (כג) וככר לחם. מן החלות: וחלת לחם שמן. ממין ם הרבוכה (ת"כ): ורקיק. (מנחות עה) מן הרקיקין אחד מעשר שבכל מין ומין. ולא מצינו תרומת לחם הבא עם זבח נקטרת אלא זו בלבד שתרומת לחמי תודה ואיל נזיר נתונה לכהנים עם חזה ושוק ומזה לא היה למשה למנה אלא חזה בלבד: (כד) על כפי אהרן וגו' והנפת. שניהם עסוקין ע בתנופה הבעלים והכהן הא כיצד כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף ובזה היו אהרן ובניו בעלים ומשה כהן: תנופה. (מנחות סב) מוליך פ ומביא למי שארבע רוחות העולם שלו ותנופה מעכבת ומבטלת פורענות ורוחות רעות תרומה מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו ומעכבת טללים רעים: (כה) על העולה. על האיל הראשון צ שהעלית עולה: לריח ניחוח. לנחת רוח למי שאמר ונעשה רצונו: אשה. לאש נתן: לה'. לשמו של מקום: (כו) תנופה. לשון הולכה והובאה ויינטלי"ר בלעז (שווינגען):

שפתי חכמים

אלא הוראת שעה היתה: נ פי' שהמלואים האמור כאן הוא במקום שלמים האמור כמ"א ונקרא מלואים מפני שכל מלא שלם וכ"ה קריאת שם שלמים כי שלמים הוא לשון שלימות שנושלם בכל והא דשינה הקרא וקראן בשם מלואים ולא בשם שלמים מגיד שהמלואים שלמים כלומר שהם נמולאים בכל שמשימים שלום וכו': ם מדכתיב וחלת לחם שמן שהוא מורה על רבוי שמן שנותן בתוכה דהיינו רבוכה משום שנותן שמן ברבוכה כנגד החלות והרקיקים: ע מדכתיב ושמת הכל על כפי אהרן וגו' והנפת ואם הם על כפי אהרן איך היה משה מניף דכתיב והנפת אע"כ שניהם היו מניפים: פ דל' תנופה מל' הנפה. ומעלה ומוריד מדכתיב ואשר הורם והרמה היא למעלה ואין עלייה בלא הורדה: צ כלו' דהקטרת אימורי שלמים יהיה אחר הקרבת העולה ושלא תפרש על העולה שישים אימורי נ נגיז והשוק והחזה על העולה:

פירוש לתורת אלהים

וְאֵת אונ דעם רעכטען שענקעל כִּי ווארום דער ווידער איז פון די מלואים: (כג) וְכִכַּר לֶחֶם אַחַת אונ איין ברויט וְחַלַּת אונ אחלה פון טייג וואס איז צו מישט מיט בוימאייל וְרָקִיק אונ איין דונע מצה פון דעם קארב פון די מצה אֲשֶׁר וואס פאר גאט: (כד) וְשַׂמְתָּ הַכֹּל עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן אונ דו זאלסט טאהן גאר אויף דיא הענט פון אהרן וְעַל אונ אויף דיא הענט פון זיינע קינדער וְהֵנַפְתָּ אונ דו זאלסט אויף הייבין זייא פאר גאט: (כה) וְלָקַחְתָּ אוֹתָם מִיָּדָם אונ דו זאלסט זייא נעמען פון זייערע הענט וְהִקְטַרְתָּ אונ דו זאלסט מקטיר זיין אויף דעם ערשטין ווידער וואס דו האסט אויף געבראכט פאר אעולה צו אנגישמאקין רֵיחַ פאר גאט אִשֶּׁה דאס זאל געלייגט ווערין אויף דעם פייער פאר גאט: (כו) וְלָקַחְתָּ אֶת הֶחָזֶה מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים אונ דו זאלסט נעמען דיא ברוסט פון דעם ווידער פון דעם דער פילונג אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וואס איז צו אהרן וְהֵנַפְתָּ אוֹתוֹ תְּנוּפָה אונ דו זאלסט אויף הייבין אים

כז וקדשת את | חזה התנופה ואת
שוק התרומה אשר הונף ואשר
הורם מאיל המלאים מאשר
לאהרן ומאשר לבניו: כח והיה
לאהרן ולבניו לחק־עולם מאת
בני ישראל כי תרומה הוא
ותרומה יהיה מאת בני־ישראל
מזבחי שלמיהם תרומתם ליהוה:
כט ובגדי הקדש אשר לאהרן
יהיו לבניו אחריו למשחה בהם
ולמלא־בם את־ידם: ל שבעת ימים

אונקלוס

כז ותקדש ית חדיא דארמותא וית שקא דאפרשותא די אתרם ודי אתפרש מדכר קורבניא מדי לאהרן ומדי לבנוהי: כח ויהי לאהרן ולבנוהי לקים עלם מן בני ישראל ארי אפרשותא הוא ואפרשותא יהא מן בני ישראל מנכסת קודשיהון אפרשותהון קדם יי: כט ולבושי קודשא די לאהרן יהון לבנוהי בתרוהי לרבאה בהון ולקרבא בהון ית קורבנהון: ל שבעת

יומין

תו"א אשר הונף. סוכה נה מנחות סא: לחק עולם. זבחים נח: ובגדי הקדש. יומא ה עב: שבעת ימים. יומא עג:

רשב"ם

(כז) אשר הונף ואשר הורם. שניהם הוא לשון הפרשה אפס החזה קורין תנופה כי לבדו הונף ונאכל אבל השוק של כאן נקטר. אבל של דורות שניהם נאכלין:
(כט) למשחה בהם. להתגדל בהם כעין משיחת שמן וגם בכל מקום קורא הגדולים משוחים. אל תגעו במשיחי:

בעל הטורים

(כז) ומאשר. ב' במסורה דין ואידך ומאשר לאביהו עשה את כל הכבוד הזה שבשביל אהרן זכו בניו לכל הכבוד הזה שנמשחו להיות כהנים:

שפתי חכמים

זיקטירס יחד: ק לא שיקדש החזה והשוק עצמם האמורים כאן שאלו כבר הונפו והורמו והוקטר השוק והחזה ניתן למשה למנה ואין להם קדושה אחרת אע"כ לדורות קאמר ופי' להיות נוהגת בם תנופה והר... כחזה ושוק של מלואים אבל לא להקטרה כלומר אבל לא שתקדשם לדורות אף להקטרה אלא והיה לאהרן וכו': ר כלומר להיות במקומו כה"ג דהא כהן הדיוט אסור ללבוש שמונה בגדים המיוחדים לכ"ג: ש דאין שייך לשון משיחה על הבגדים: ת שכן כתיב וחבשת להם מגבעות והיתה להם כהונת עולם הא אם אין בגדיהם עליהם הוו כזרים: א דאל"כ מאי שבעת ימים דהא בכל עבודה צריך ללובשן ולהפשיטן אח"כ אע"כ על שבעה

רש"י

(כז) וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה וגו'. קדשם לדורות להיות נוהגת תרומתם ק והנפתם בחזה ושוק של שלמים אבל לא להקטרה אלא והיה לאהרן ולבניו לאכול: הורם. לשון מעלה ומוריד: (כח) לחק עולם מאת בני ישראל. שהשלמים לבעלים ואת החזה ואת השוק יתני לכהן: כי תרומה הוא. החזה ושוק הזה: (כט) לבניו אחריו. למי שבא ר בגדולה אחריו: למשחה. להתגדל בהם שיש ש משיחה שהיא לשון שררה כמו (במדבר יח) לך נתתים למשחה (תהלים קה) אל תגעו במשיחי: ולמלא בם את ידם. ע"י הבגדים הוא ת מתלבש בכהונה גדולה: (ל) שבעת ימים. א רצופין:

פירוש לתורת אלהים

איין אויף הייבונג פאר גאט והיה און עס זאל זיין צו דיר פאר אמתנה: (כז) וקדשת את חזה התנופה און דו זאלסט היילגען דיא ברוסט דיא אויף גיהויבענע ואת שוק און דעם שענקעל התרומה די אפ גישייטע וואס איז גיווארין אויף גיהויבין ואשר הורם וואס ער איז אפ גישייט גיווארין מאיל פון דעם ווידער פון דער פולונג וואס פון אהרן און פון זיינע קינדער: (כח) והיה און עס זאל זיין צו אהרן און צו זיינע קינדער לחק עולם צו אגיזעץ אויף אייביג פון די קינדער ישראל כי תרומה הוא ווארום דאס איז איין אפשיידונג ותרומה און איין אפשיידונג זאל דאס זיין פון די קינדער ישראל מזבחי פון דעם שעכטונג פון זייערע שלמים תרומתם זייער אפשיידונג צו גאט: (כט) ובגדי הקודש אשר לאהרן וגו' און דיא היילינגע קליידער וואס צו אהרן זאלין זיין צו זיינע קינדער נאך אים למשחה צו זאלבין מיט אים ולמלא און צו דער פולען מיט זייא זייערע הענט כלומר דארך דיא אכט קליידער ווערין זיי כהנים גדולים: (ל) שבעת זיבען טעג זאל זייא אן קליידין דער כהן גדול

יִלְבָּשָׁם הַכֹּהֵן תַּחְתָּיו מִבָּנָיו אֲשֶׁר
יָבֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְשָׁרֵת
בַּקֹּדֶשׁ׃ לא וְאֵת אֵיל הַמִּלֻּאִים תִּקָּח
וּבִשַּׁלְתָּ אֶת־בְּשָׂרוֹ בְּמָקֹם קָדֹשׁ׃
לב וְאָכַל אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־בְּשַׂר
הָאַיִל וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בַּסָּל פֶּתַח
אֹהֶל מוֹעֵד׃ לג וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר
כֻּפַּר בָּהֶם לְמַלֵּא אֶת־יָדָם לְקַדֵּשׁ

אונקלוס

זְמִין יִלְבְּשִׁינוּן כַּהֲנָא
תְּחוֹתוֹהִי מִבְּנוֹהִי דִּי
יֵעוֹל לְמַשְׁכַּן זִמְנָא
לְשַׁמָּשָׁא בְקוּדְשָׁא׃
לא וְיָת דְּכַר קוּרְבָּנַיָּא
תִּסַּב וּתְבַשֵּׁל יָת בִּסְרֵיהּ
בַּאֲתַר קַדִּישׁ׃ לב וְיֵיכוּל
אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת בְּסַר
דִּכְרָא וְיָת לַחְמָא דִּי
בְּסַלָּא בִּתְרַע מַשְׁכַּן
זִמְנָא׃ לג וְיֵיכְלוּן יָתְהוֹן
דִּי אִתְכַּפַּר בְּהוֹן לְקָרָבָא
יָת קוּרְבָּנְהוֹן לְקַדָּשָׁא

תו"א ואכלו אותם. פסחים נט יומא סח יבמות ל מכות יז זבחים מד מנחות עג ערכין ג:

רשב"ם

(ל) ילבשם הכהן. בהתחנכם להיות כהן גדול שבעת ימים תמלא ידם. שבעת ימים לפני יום השמיני שהיתה עבודה באהרן ובניו היה משה מקים את המשכן בכל יום ומקריב קרבנות בכל יום ולערב היה מפרקו וביום השמיני הוא באחד בניסן הוקם המשכן לגמרי כדכתיב באלה פקודי. ומכאן ואילך עבודה באהרן ובניו:

רש"י

ילבשם הכהן. אשר יקום מבניו ב תחתיו לכהונה גדולה כשימנוהו להיות כהן גדול: אשר יבא אל אהל מועד. (יומא עג) אותו כהן המוכן ליכנס לפני ולפנים ביום ג הכפורים וזהו כהן גדול שאין עבודת יום הכפורים כשרה אלא בו: תחתיו מבניו. מלמד שאם יש לו לכהן גדול בן ממלא את ד מקומו ימנוהו כהן גדול תחתיו (ת"כ): הכהן תחתיו מבניו. מכאן ראיה כל לשון כהן ל' פועל עובד ה ממש לפיכך ניגון תביר נמסך לפניו: (לא) במקום קדוש. בחצר ו אהל מועד שהשלמים הללו ז קדשי קדשים היו: (לב) פתח אהל מועד. כל ח החצר קרוי כן: (לג) ואכלו אתם. אהרן ובניו. לפי שהם בעליהם: אשר כפר בהם. להם כל זרות ט ותיעוב: למלא את ידם. באיל י ולחם הללו: לקדש אתם. שעל ידי כ המלואים הללו נתמלאו

שפתי חכמים

ימי המלואים קאי והם היו רצופים: ב הודיענו בזה שתחתיו מבניו הפוך וראוי להיות מבניו תחתיו ויהיה פי' הכהן מבניו אשר יקום תחתיו לכהונה גדולה: ג (נח"י) יומא ע"ג וע"כ צריך לפרש כן דאין לפרש על המשכן ככל אהל מועד שבתורה דהא כל הכהנים ראוים לבא אל המשכן וא"כ מה סימן נותן הפסוק אותו כהן שראוי לבא אל אהל מועד אלא דנויירי בלפני ולפנים והרא"ם לא ידע הסוגיא הנ"ל: ד נודכתיב בפרשת אחרי מות ואשר ימלא את ידו כלומר בזמן שהוא ממלא מקום אבותיו: ה דע"כ מלת כהן דבוק לתחתיו מבניו דאי דבוק למלת ילבשם כלומר ילבשם הכהן א"כ ישאר מלת תחתיו בלי טעם כלך בלא פי' ענין מה אע"כ הכהן ותחתיו דבוקים זל"ז א"כ מוכח שמלת כהן פועל עובד ממש דאי מלת כהן כמו כהן מדין כהן און וכמו ובני דוד כהנים היו שפירושו לשון שררה וגדולה אין נמשך אחריו מלת תחתיו כי אין דרך הלשון לומר המלך תחתיו או השר תחתיו כי זה אינו במבטא אלא המלך אשר יהיה תחתיו או ימלוך תחתיו ויהי' א"כ מקרא חסר וקצר אבל אם פי' של כהן עובד ממש ועניינו כמו המשרת והוא העובד א"ש דמלת הכהן דבוק עם מלת תחתיו וזהו שפירש"י ולפיכך ניגון תביר נמסך לפניו כלומר למטה למלת תחתיו לא למלת ילבשם כי התביר אינו דבוק לדרגא. ועיין בקצ"מ: ו כדכתיב בפ' לו במקום קדוש בחצר אהל מועד: ז דאל"כ למה הזר לא יאכל והא קדשים קלים דהיינו שלמים נאכלין לכל אדם: ח לא פתח אהל מועד ממש דמ"ש הני מכל שאר קדשי קדשים הנאכלים בחצר אהל מועד: ט כלומר ע"י איל המלואים הזה והלחם הזה כופר לאהרן ולבניו כל זרות ותיעוב אשר עשו דאל"כ אשר כופרו בהם מבע"ל: י לא על ידי אכילתם הסמוך רק בעשיית האיל והלחם כמשפט אז יתחזקו בכהונה: כ פירוש ויהיה חסר וא"ו ממלת לקדש אותם ובזולת יו"ר יורה שמלוי ידם יקדשום לכהונה ואין הענין כן רק עשיית המלואים הן: סבה נמלוי ידם לעבודה ולקדשם לכהונה:

פירוש לתורת אלהים

וָואס עֶר וֶועט זַיין אוֹיף זַיין אָרְט נָאךְ אִים מִבָּנָיו פוּן זַיינֶע קִינְדֶער אֲשֶׁר יָבֹא וָואס עֶר וֶועט קוּמֶען צוּם אוֹהֶל מוֹעֵד דָאס מֵיינְט מֶען אִין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים אַרַיין יוה"כ וָוארוּם אַשׁוּם כֹּהֵן הָאט נִיט גִיטָארְט אַרַיין קוּמֶען אִין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים נָאר דֶער כֹּהֵן גָדוֹל אוּם יוה"כ לְשָׁרֵת צוּ דִינֶען אִין הֵיילִיקֵייט: (לא) וְאֵת אַיִל אוּנ דֶעם וִוידֶער פוּז דֶער פִילוּנְג זָאלְסְטוּ נֶעמֶען וּבִשַּׁלְתָּ אוּנ דוּ זָאלְסְט קָאכִין זַיין פְלֵייש אוּנ אַהֵיילִיג אָרְט: (לב) וְאָכַל אוּנ אַהֲרֹן מִיט זַיינֶע קִינְדֶער זָאלִין עֶסִין דָאס פְלֵייש פוּן דֶעם אַיִל וְאֶת הַלֶּחֶם אוּנ דָאס בְּרוֹיט וָואס אִין קוֹיבֶער פֶּתַח בַּייא דֶער טִיר פוּן אוֹהֶל מוֹעֵד: (לג) וְאָכְלוּ אוּנ אַהֲרֹן מִיט זַיינֶע קִינְדֶער זָאלִין עֶסִין דִי קָרְבָּנוֹת וָואס אִיז גִיוָוארִין פַאר גֶעבִין

מצות השם

[קכ] (עשה מב) נחכול כהנים בשר קדש והבעלים מתכפרים שנאמר ואכלו אותם אשר כופר בהם:

(לג) וְאָכְלוּ אוֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם וגו'. עֶס אִיז אַמִצְוָה דִי כֹּהֲנִים זָאלִין עֶסִין דִי פְלֵייש פוּן חַטָאוֹת אוּנ אֲשָׁמוֹת [אַז אֵיינֶער טוּהְט אַעֲבֵירָה אוּמְגֶערִין, זָענֶען דָא עֲבֵירוֹת וָואס מֶען בְּרֵיינְגְט אוֹיף זַיי אַחַטָאת אָדֶער אַ אָשָׁם. עֶסִין דִיא כֹּהֲנִים דִי פְלֵייש פוּן דֶעם חַטָאת אָדֶער פוּן דֶעם אָשָׁם אוּנ גָאט אִיז זֵיי מוֹחֵל דִי עֲבֵירָה]:

אֹתָם וְזָר לֹא־יֹאכַל כִּי־קֹדֶשׁ הֵם׃
לד וְאִם־יִוָּתֵר מִבְּשַׂר הַמִּלֻּאִים וּמִן־
הַלֶּחֶם עַד־הַבֹּקֶר וְשָׂרַפְתָּ אֶת־
הַנּוֹתָר בָּאֵשׁ לֹא יֵאָכֵל כִּי־קֹדֶשׁ
הוּא׃ לה וְעָשִׂיתָ לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו
כָּכָה כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִי אֹתָכָה
שִׁבְעַת יָמִים תְּמַלֵּא יָדָם׃ לו וּפַר
חַטָּאת תַּעֲשֶׂה לַיּוֹם עַל־הַכִּפֻּרִים
וְחִטֵּאתָ עַל־הַמִּזְבֵּחַ בְּכַפֶּרְךָ עָלָיו
וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ׃ לז שִׁבְעַת
יָמִים תְּכַפֵּר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְקִדַּשְׁתָּ
אֹתוֹ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים

אונקלוס

יתהון וחילוני לא ייכול ארי קודשא אינון׃ לד ואם ישתאר מבסר קורבניא ומן לחמא עד צפרא ותוקד ית דאשתאר בנורא לא יתאכיל ארי קודשא הוא׃ לה ותעביד לאהרן ולבנוהי כדין ככל די פקדית יתך שבעא יומין תקריב קורבנהון׃ לו ותורא דחטאתא תעביד ליומא על כפוריא ותדכי על מדבחא בכפרותך עלוהי ותרבי יתיה לקדשותיה׃ לז שבעא יומין תכפר על מדבחא ותקדיש יתיה ויהא מדבחא קודש קודשיא

רמ"א לא יאכל כי. פסחים כד מכות יח מגילה יז׃ ואם יותר. פסחים פג׃ ושרפת את. פסחים פב סוכה מ זבחים כח כריתות ה מגילה יא׃

שפתי חכמים

ל פי' מכל מין ומין של קדשי קדשים לא מקדשי הקדשים הללו בלבד שכיון שנתן המקרא טעם לאזהרת זר שלא יאכל׃ מ פי' דאי מהתם ה"א למלוה הוא דא' אבל אם לא עשה כל האמור אין נפסלין מן הכהונה ואין עבודתם פסולה לכך שינה לעכב׃ נ כלו' שלא נחשוב שדי בפעולה אחת ונחלק אותו לז' חלקים ובכל יום מהז' ימים חלק א' מהפעולות הנשאר לשם לקדש אותם אלא שבכל יום ויום מהז' ימים נעשו כל הפעולות וכל הקרבנות האמורות בענין׃ ס דאל"כ למה לי קרא דופר חטאת תעשה ליום הרי כבר כתיב ז' ימים תמלא את ידם ומלוי ידם הוא פר החטאת עם שני האילים׃ ע כלומר לא כפרת מכל זרות ותיעוב כדפירש גבי כפרת אהרן ובניו שאין שייכים כאן׃ פ פירוש

רש"י

ידיהם ונתקדשו לכהונה׃ כי קדש הם. קדשי קדשים ומכאן למדנו אזהרה לזר האוכל ל ק"ק שנתן המקרא טעם לדבר משום דקדש הם׃ (לה) ועשית לאהרן ולבניו ככה. שנה הכתוב וכפל מ לעכב שאם חסר ד"א מכל האמור בענין לא נתמלאו ידיהם להיות כהנים ועבודתם פסולה׃ אתכה. כמו אותך׃ שבעת ימים תמלא וגו'. בענין הזה נ ובקרבנות הללו בכל יום׃ (לו) על הכפרים. בשביל הכפורים לכפר על המזבח מכל זרות ותיעוב ולפי שנאמר שבעת ימים תמלא ידם אין לי אלא דבר הבא בשבילם כגון האילים והלחם אבל הבא בשביל המזבח כגון פר שהוא לחטוי המזבח לא שמענו לכך הוצרך ס מקרא זה. ומדרש ת"כ אומר כפרת המזבח ע הוצרך שמא התנדב איש דבר גזל במלאכת המשכן והמזבח׃ וחטאת. ותדכי לשון מתנת דמים הנתונים באצבע קרוי חטוי׃ ומשחת אותו. בשמן המשחה וכל המשיחות פ כמין כ"ף יונית׃ (לז) והיה המזבח קדש. ומה היא קדושתו כל הנוגע

פירוש להורת אלהים

מיט זיי ימלא צו דר פולען זייערע הענד צו היילִיגן זייא וזר אונ אפרעמדער מיינט מען אישראל זאל דאס ניט עסין ווארום זייא זענען היילִיג׃ (לד) ואם יותר אונ אז עס וועט בלייבן פון דעם פלייש פון דיא מלואים ומן הלחם אונ פון דעם ברויט עד הבוקר ביז פרוה ושרפת זאלסטו פאר ברענען דאס איבעריגע אין פייער לא עס זאל ניט ווערין געגעסין ווארום עס איז היילִיג׃ (לה) ועשית אונ דו זאלסט טאהן צו אהרן אונ צו זיינע קינדער ככה אזוי ככל אזוי וויא איך האב געבאטין דיך שבעת זיבען טאג זאלסטו דער פולען זייערע הענט׃ (לו) ופר אונ איין אקס זאלסטו מאכין צו איטליכען טאג פאר אקרבן חטאת על הכפורים אויף צו פאר געבין וחטאת אונ דו זאלסט ריינִיגען אויף דעם מזבח דארך דיין טאהן פאר געבין אויף אים ומשחת אונ דו זאלסט זאלבין אים צו היילִיגן אים׃ (לז) שבעת זיבען טעג זאלסטו פאר געבין אויף דעם מזבח אונ דו

מצות השם

וזר לא יאכל כי קדש הם. אפרעמדער וואס איז קיין כהן טאר ניט עסין די פלייש פון קרבנות׃

כָּל־הַנֹּגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ׃ ס ששי
לח וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל־הַמִּזְבֵּחַ
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנַיִם לַיּוֹם
תָּמִיד׃ לט אֶת־הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד
תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי
תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם׃ מ וְעִשָּׂרֹן
סֹלֶת בָּלוּל בְּשֶׁמֶן כָּתִית רֶבַע

כָּל דִּיקְרַב בְּמַדְבְּחָא
יִתְקַדָּשׁ: לח וְדֵין דִּי
תַעְבֵּיד עַל מַדְבְּחָא
אִמְּרִין בְּנֵי שַׁתָּא תְּרֵין
לְיוֹמָא תְּדִירָא: לט יָת
אִמְּרָא חַד תַּעְבֵּיד
בְּצַפְרָא וְיָת אִמְּרָא
תִנְיָנָא תַּעְבֵּיד בֵּין
שִׁמְשַׁיָּא: מ וְעִסְרוֹנָא
סֻלְתָּא דְפִילָא בִּמְשַׁח
כְּתִישָׁא רַבְעוּת הִינָא

תו"א כל הנגע. סנהדרין לד זבחים פג פז: וזה אשר תעשה. מנחות כט: כבשים בני. סנהדרין לד זבחים פג: שנים ליום תמיד. לא: ועשרן סלת. מנחות פו:

בעל הטורים

(לח) על המזבח כבשים בני. ס"ת לחמי: שנה שנים ר"ת וס"ת השמש שהיו שוחטין אותו נגד השמש. כתיב הכא שנים ליום תמיד ובפנחס הוסיף לומר שנים ליום עולה תמיד קרי ביה ליום עולה פי' כנגד שהיום עולה דהיינו כנגד השמש. שנים ליום תמיד ר"ת עולה תש"ל דמנין תש"ל תמידין היו קרבים לשס"ה ימים: (לט) את הכבש האחד ובפנחס כתיב אחד הכא כתיב האחד שעולה י"ח רמז לי"ח ברכות שבתפילה שתקנו כנגד תמידים והתם כתיב אחד דמנין אחד היו כהנים עסוקים בתמיד לפעמים כדאיתא במסכת יומא: את הכבש האחד תעשה בבוקר. תעשה אותיות תשעה שתשעה כהנים עסוקים בתמיד של שחר.

רשב"ם

(לז) כל הנוגע. וקרב אל המזבח נקדש בבבודי. שהאש נראה לישראל כשאקים המשכן ותבא אש מלמעלה ותאכל את הקרבנות כדכתיב ביום השמיני כי היום ה' נראה אליכם. וכתיב וירא כבוד ה' אל כל העם. ותצא אש מלפני ה' ותאכל את העולה וגו':

רש"י

במזבח יקדש אפי' קרבן פסול שעלה עליו קדשו המזבח להכשירו שלא ירד מתוך שנאמר כל הנוגע וגו' יקדש שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי כגון דבר שלא היה פסולו בקדש כגון הרובע והנרבע ומוקצה ונעבד צ והטרפה וכיוצא בהן ת"ל וזה אשר תעשה הסמוך אחריו (ת"כ פ' צו) מה עולה ראויה אף כל ראויה שנראה לו כבר ונפסל משבא לעזרה כגון הלן והיוצא והטמא ושנשחט במחשבת חוץ לזמנו והוץ למקומו ק וכיוצא בהן (זבחים כז): (מ) **ועשרן סלת.** עשירית האיפה מ"ג ביצים והומש ר ביצה: **בשמן כתית.** לא לחובה נאמר כתית אלא

שפתי חכמים

נוטריקון כ"ף יונית והוא כצורת נ' שלנו: **צ** שכל אלו נפסלים קודם שהביאן לעזרה והם אינן ראויין: **ק** שכל אלו לאחר שהביאן לעזרה נפסלו ופי' הלן שלן הדם ולא נזרק ביום שנשחטה הבהמה או לן הבשר והאימורים. והיוצא שיצא הדם או הבשר או האימורים של עולה וחטאת ואשם חוץ לקלעים ושנשחט חוץ לזמנו שחשב בשעת שחיטה להקטיר אימוריו או איבריו או לאכול הבשר ביום האסור והוץ למקומו שחשב בשחיטה לאכול בשר קדשים חוץ למקומו דהיינו חוץ לקלעים או חוץ לחומה: **ר** כמו שמפורש בפרשת פנחס ועשירית האיפה סולת למנחה שהאיפה

דעת זקנים מבעלי התוספות

(לז) כל הנוגע. פירש רש"י שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי וגו'. וצ"ע כי באותו פסוק אין עולה נזכרת. וי"ל דסמוך אעולת תמיד דלק' ונ"ל דאין צריך לדחוק כל כך דבאותו פסוק כתיב שנים ליום תמיד ואנא ידענא דבעול' משתעי קרא מדקאמר בפרשת קרבנות שנים ליום עולה תמיד ותימה דבפרשת תמידין פרש"י את הכבש אחד תעשה בבוקר אף על פי שכבר נאמר בפרשת ואתה תצוה וזה אשר תעשה וגו' היא היתה אזהרה למלואים וזו היא מצוה לדורות ונ"ל דהאי לדורות איצטריך לשאר מלואים שהקריבו בימי עזרא כמו בימי משה וכן לעתיד כשיבנה במהרה בימינו. ועוד אני אומר שזהו ל' רש"י דנקט היא היתה אזהרה למלואים סתם:

עניני קרבנות התמידין והקטרת

(לח) וזה אשר תעשה על המזבח וגו'. כתב הרב מהרי"א למה נזכרו כאן מה שיעשו על המזבח זכר התמידין בלבד ולא חטאת ולא אשם ולא יתר מיני הקרבנות. ולמה היו התמידין שני כבשים אחד בבקר ואחד בערב ולא היו נקרבים שניהם בבת אחת כמו המוספין. ונוכל לומר שחשש הכתוב שלא יאמר אדם הנה אלהינו זה הכריע טבענו לחטוא ולכן לוה במעשה המזבח וקדשו ואילו טוב לפניו שנחטא ונשוב. ובאמת אין הדבר כן. כי הקב"ה לא לוה בקרבנות אלא אחרי מעשה העגל כשראה את העם כי ברע הוא ומוכן לחטוא אז נתן לפניהם התרופה לרפאות מחלתם בעת הצורך בקרבנות. כמו שאמר הנביא (ירמיה ז) כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דבר עולה וזבח וגו'. ע"כ אחרי שלוה כאן במעשה המזבח ובחירת הכהנים המקריבים עליו ובקדושת המזבח משיחתו. אמר וזה אשר תעשה על המזבח. להגיד שהתכלית הנכסף במעשה המזבח ועבודת כהנים איננו לכפרת העונות. כי מיטב שלא יחטא האדם ולא יקריב קרבן לכפר עליו. אבל תכלית המזבח היה להקריב בו התמידין בבקר ובערב. שהם לא היו

פירוש להורת אלהים

זָאלְסְט הֵיילִיגְן אִים וְהָיָה אוּנ דֶער מִזְבֵּחַ וֶועט גַאנְץ הֵיילִיג זַיין כָּל הַנּוֹגֵעַ וָואס עֶס וֶועט אָן רִירְן אִין מִזְבֵּחַ זָאל עֶס וֶוערִין הֵיילִיג כְּלוֹמַר וֶוען אַקָרְבָּן אִיז פָּסוּל גִיוָוארִין נָאךְ דֶעם אַז עֶר אִיז גִיקוּמֶען אִין דֶער עֲזָרָה אוּנ אִיז אוֹיף גִיבְּרַאכְט גִיוָוארִין אוֹיף דֶעם מִזְבֵּחַ הָאט אִים דֶער מִזְבֵּחַ גִיהֵיילִיגְט צוּ כָּשֵׁר זַיין: (לח) וְזֶה אוּנ דָאס אִיז וָואס דוּ זָאלְסְט טְאהְן כְּלוֹמַר מַקְרִיב זַיין אוֹיף מִזְבֵּחַ כְּבָשִׂים שָׁאף וָואס זֶענֶען אַלְט אַיאָהר שְׁנַיִם לַיּוֹם צְווֵייא צוּ אִיטְלִיכֶען גָאט תָּמִיד שְׁטֶענְדִיג: (לט) אֶת הַכֶּבֶשׂ אֵיין שָׁאף זָאלְסְטוּ מַאכִין אִין דֶער פְרוּה וְאֵת הַכֶּבֶשׂ אוּנ דִיא אַנְדֶערְ'ע שָׁאף זָאלְסְטוּ מַאכִין צְווִישְׁען דִיא אָווינְטֶען דָאס הֵייסְט נָאךְ הַאלְבֶּען טָאג: (מ) וְעִשָּׂרֹן אוּנ אַצֶענְטֶעל מֶעהל

הַהִין וְנֵסֶךְ רְבִיעִת הַהִין יָיִן לַכֶּבֶשׂ
הָאֶחָד׃ מא וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי
תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת
הַבֹּקֶר וּכְנִסְכָּהּ תַּעֲשֶׂה־לָּהּ לְרֵיחַ
נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ מב עֹלַת תָּמִיד
לְדֹרֹתֵיכֶם פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לִפְנֵי
יְהוָה אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה לְדַבֵּר
אֵלֶיךָ שָׁם׃ מג וְנֹעַדְתִּי שָׁמָּה לִבְנֵי

אונקלוס

וְנִסְכָּא רַבְעוּת הִינָא
חַמְרָא לְאִימְרָא חַד׃
מא וְיָת אִימְרָא תִנְיָנָא
תַּעֲבֵיד בֵּין שִׁמְשַׁיָּא
כְּמִנְחַת צַפְרָא וּכְנִסְכַּהּ
תַּעֲבֵיד לַהּ לְאִתְקַבָּלָא
בְּרַעֲוָא קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ׃
מב עֲלָתָא תְדִירָא
לְדָרֵיכוֹן בִּתְרַע מַשְׁכַּן
זִמְנָא קֳדָם יְיָ דִּי אֲזַמֵּין
מֵימְרִי לְכוֹן תַּמָּן לְמַלָּלָא
עִמָּךְ תַּמָּן׃ מג וְאֲזַמֵּין

תו"א ואת הכבש. פסחים נט: תמיד. לא ב: ונועדתי שמה. זבחים קטו:

בעל הטורים

ואת השני בערב מוסיף עליהם שנים שבידם שני גזרי עלים. וכתיב כאן תעשה ל' יחיד ובפנחס כתיב תעשו לשון רבים לומר שיחיד יכול למסור תמידין משלו לצבור. כבשים. הכבש הכבש לכבש הכבש הרי ששה אין פותחין מו' טלאים המבוקרים בלשכת העלאים וכנגדם ו"פ עולה בפ' עקידה. הכא כתיב עשרון ובפנחס כתיב עשירית רמז לת"י שנים שיעמוד בית ראשון. והכא כתיב בלול ושם כתיב בלולה ה' יתירה רמז לה' מיני מנחות שבאים לכפר על הנפש שיש לה ה' שמות:

שפתי חכמים

שלשה סאין והסאה ו' קבין והקב ד' לוגין והלוג ו' ביצים נמצא האיפה תל"ב ביצים ועשיריתו מ"ג ביצים וחומש ביצה: ש פי' פגנות כמו כספל אדירים וגו': ת פי' נקבים ביסוד מזבח כמו כי השתות יהרסון: א כלומר ולא תפרש שהמנחה הוא כשאר מנחות שאינן כולן כליל ויהיה פי' של לריח ניחוח המורה על עלייתו כולו לגבוה שהוא שב על כבשי העולה ולא על המנחה: ב לא שאועד לך שמה ענין לחוד ולדבר אליך ג"כ ענין לחוד ולפיכך השמיט רש"י מלת שמה מן הפסוק כדי שיהיה די במלת שם שבסוף הפסוק: ג הוצרך לפרש בדבור משום שלא פי' בקרא במה יתועד לכ"פ בדבור ותו קשה לרש"י ולמה לא כתיב ודברתי במזבח בית עולמים ובמזבח הנחשת יורד מן המזבח לארץ: כולה כליל וסדר הקרבת האיברים בתחילה ואח"כ המנחה שנאמר (ויקרא כג) עולה ומנחה: (מב) תמיד. מיום אל יום ולא יפסיק יום בנתיים: אשר אועד לכם. כשאקבע מועד לדבר אליך שם אקבענו ב לבא ויש מרבותינו למדים מכאן שמעל מזבח הנחשת היה הקדוש ברוך הוא מדבר עם משה משהוקם המשכן. וי"א מעל הכפרת כמו שנאמר (שמות כה) ודברתי אתך מעל הכפורת ואשר אועד לכם האמור כאן אינו אמור על המזבח אלא על אהל מועד הנזכר במקרא: (מג) ונועדתי שמה. אתועד עמם בדבור ג כמלך

רש"י

להכביר לפי שנאמר כתית למאור ומשמע למאור ולא למנחות יכול לפסלו למנחות ת"ל כאן כתית ולא נאמר כתית למאור אלא למעט מנחות שאין צריך כתית שהרי הטחין בריחים כשר בהן (מנחות פו): רבע ההין. שלשה לוגין: ונסך. ש לספלים כמו ששנינו במס' סוכה שני ספלים של כסף היו בראש המזבח ומנוקבים כמין שני חוטמין דקים נותן היין לתוכו והוא מקלח ויוצא דרך החוטם ונופל על גג המזבח ומשם יורד ת לשיתין (מא) לריח ניחח. על המנחה א נאמר שמנחת נסכים

עניני קרבנות התמידין והקטרת

לכפרת עונות כי אם תודה להקב"ה על כל הטובה שהטיב לעמו. והוא ענין אמרו כאן וזה אשר תעשה על המזבח וגו'. ואמנם היו התמידין שבח ותודה לאל יתברך. לפי שהטובה והחשובה שבמדות האדם היא היותו גומל טובה לאשר הטיב לו. והרעה שבמדותיו היא היותו כפוי טובה כי כאשר ייטיב האדם גמול מן הטובה שקבל הנה הוא מוסיף ברצון הנותן ובכחו נתת ולהוסיף עוד שפע שבע רצון ורב טוב. אמנם כשימנע מהשיב הגמול הראוי הוא מתיש את כחו ומבטל רצונו בהטבה. והנה האבות הראשונים היו בונים מזבחות ומקריבים קרבנות על החסד ועל הרחמים שהיו מקבלים מהקב"ה כמו שעשו קין והבל כשהרחיב ה' להם וברכם בארץ וכן נח ובניו כשיצאו מן התיבה ויצילם ה' וכן אברהם כשנראה אליו ה'. ולכך צוה ה' לישראל שגם הם יעשו מזבח ויקריבו עליו קרבנות התמידין בכל יום להודות להלל ולשבח לפניו על כל אשר גמלם ורב טוב לבית ישראל. והנה הם קבלו ממנו ית' שני חסדים גדולים. הא' הוא יותר גדול במעלה להיותו שלמות נפשיי שזכו אליו במעמד הר סיני. והשני היה גופני ביציאת מצרים. וכדי שנודה לפניו על שני החסדים האלה. צוה שיקריבו על המזבח בכל יום שני כבשים

פירוש לתורת אלהים

בָּרוּל צוּ מִישְׁט בְּשֶׁמֶן מִיט בּוֹימאֵייל כָּתִית פוּן צוּ שְׁטוֹיסֶענֶע אֵיילְבֶּירְטֶען רֶבַע הַהִין אַפֶערְטִיל עֶמֶער וָנֶסֶךְ אוּנ גִיסוּנְג רְבִיעִית הַהִין אַפֶערְטֶעל עֶמֶער יַיִן ווייַן לַכֶּבֶשׂ צוּ אַשָׁאף: (מא) וְאֵת הַכֶּבֶשׂ אוּנ דִיא אַנְדֶערֶע שָׁאף זָאלְסְט מַאכֶין צְווִישֶׁען דִי אָווֶענְטִין כְּמִנְחַת אַזוֹי וִויא דִיא מִנְחָה פוּן דֶער פְרִיה וּכְנִסְכָּה אַזוֹי וִויא אִיר גִיסוּנְג זָאלְסְטוּ טְאהְן אִיר לְרֵיחַ צוּ אַגִישְׁמַאקִין רֵיחַ אַפִייעֶר אָפֶּער צוּ גָאט: (מב) עֹלַת דִיא צְווייא עוֹלוֹת זָאלִין זַיין תָּמִיד דָאס הֵייסְט אַלֶע טָאג אֵיינֶע אִין דֶער פְרִיה אוּנ אֵיינֶע פַאר נַאכְט לְדוֹרוֹתֵיכֶם צוּ אֵייעֶרֶע דוֹרוֹת פֶּתַח אוֹהֶל מוֹעֵד פַאר דֶער טִיר פוּן אוֹהֶל מוֹעֵד כְּלוֹמַר אִין דֶער עֲזָרָה לִפְנֵי יְיָ פַאר גָאט אֲשֶׁר וָואס אִיךְ וָועל בֶּעשְׁטִימֶען אַצַייט צוּ רֵיידִין צוּ דִיר שָׁמָּה דָארְטִין וָועל אִיךְ קוּמֶען צוּ דִיר: (מג) וְנוֹעַדְתִּי אוּנ אִיךְ וָועל קוּמֶען דָארְט צוּ דִי קִינְדֶער יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ

יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בִּכְבֹדִי׃ מד וְקִדַּשְׁתִּי
אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־
אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אֲקַדֵּשׁ לְכַהֵן לִי׃
מה וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיִיתִי
לָהֶם לֵאלֹהִים׃ מו וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשָׁכְנִי בְתוֹכָם אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃ פ שביעי ל א וְעָשִׂיתָ
מִזְבֵּחַ מִקְטַר קְטֹרֶת עֲצֵי שִׁטִּים
תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ׃ ב אַמָּה אָרְכּוֹ וְאַמָּה
רָחְבּוֹ רָבוּעַ יִהְיֶה וְאַמָּתַיִם קֹמָתוֹ

מֵימְרִי תַּמָּן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאֶתְקַדֵּשׁ בִּיקָרִי׃
מד וַאֲקַדֵּשׁ יָת מַשְׁכַּן
זִמְנָא וְיָת מַדְבְּחָא וְיָת
אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי אֲקַדֵּשׁ
לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי׃ מה וְאַשְׁרֵי
שְׁכִינְתִּי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאֶהֱוֵי לְהוֹן לֶאֱלָהּ׃
מו וְיִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ
אֱלָהֲהוֹן דִּי אַפֵּיקִית
יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם
לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתִּי
בֵּינֵיהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲהוֹן׃
א וְתַעְבֵּיד מַדְבְּחָא
לְאַקְטָרָא עֲלוֹהִי קְטֹרֶת
בּוּסְמִין דְּאָעֵי שִׁטִּין
תַּעְבֵּיד יָתֵיהּ׃ ב אַמְּתָא
אוּרְכֵּיהּ וְאַמְּתָא פּוּתְיֵהּ
מְרַבַּע יְהֵי וְתַרְתֵּין אַמִּין

תו"א ועשית מזבח. מגילה ל רבוע. זבחים נט׃

רשב"ם

(מו) הוצאתי אותם מארץ מצרים. כדי לשכני בתוכם: (א) מקטר קטרת. ולא עולה ושלמים ומנחות ונסכים:

רש"י

הקובע מקום מועד לדבר עם עבדיו שם: ונקדש. המשכן בכבודי ד שתשרה שכינתי בו. ומדרש אגדה אל תקרי בכבודי אלא במכובדי במכובדים שלי כאן רמז לו מיתת בני אהרן ביום הקמתו וזהו שאמר משה (ויקרא י) הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש והיכן דבר ונקדש בכבודי: (מו) לשכני בתוכם. על מנת לשכון אני בתוכם: (א) מקטר קטרת. להעלות עליו

שפתי חכמים

ומתרץ כמלך הקובע וכו' שפירושו מפני שמנהג המלך לקבוע מקום לדבור אמר ונועדתי במקום ודברתי: ד כלו' ע"י השראת שכינתו יהא מקודש המשכן ופי' אפי' לדברי האומר שאשר אועד

עניני קרבנות התמידין והקטורה

את הכבש אחד יעשו בבקר כנגד מתן תורה שהיה בבקר שנא' ויהי ביום השלישי בהיות הבקר וגו'. ואת הכבש השני כנגד יציאת מצרים לזכר הפסח שאכלו שמה שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים ולקח אותם הלשונות עצמם שנאמרו בספור החסדים ההמה. ולפי שאחרי יציאת מצרים וקבלת התורה נתן להם ה' את המן עומר לגולגלת. והעומר הוא עשירית האפה לכן לוה שגם על זה יביא מנחת תודה עשירית האפה סולת שהוא עומר אחר זכרון לנס המן שהיה בזה השיעור עצמו לכל אדם מישראל כן יתנו למזבח ה'. וכדי שתהיה מנחה מהודרת לוה שיהיה סלת בלול בשמן לא יותר מדאי ולא פחות מהראוי אלא רביע ההין. ולפי שביציאת מצרים וכן במתן תורה בכל אחד מהם קבלו ישראל כבוד גדול ומעלה עליונה על כל האומות וכן קבלו שמחה רבה. ולזכרון זה לוה הקב"ה שתהיה מנחתם בלולה בשמן שהוא מורה על הכבוד כי הוא עולה על כל המשקים ונאמר טוב שם משמן טוב וכן לוה שינסך עליה יין לזכרון שמחתם כי היין ישמח לבב אנוש. וכן יעשה בהכבש השני של בין הערבים כמנחת הבקר וכנסכו. ללמדנו ששני הטובות האלה יציאת מצרים ומתן תורה שוות הנה. כזה כן זה. כי שניהם כאחד הביאו הצלחת ישראל. ושניהם הם לריח ניחוח לה': (א) ועשית מזבח מקטר קטרת וגו'. כתב הרב כ"י כפי הנראה שב' מזבחות אלו נערכו שניהם לכפר על הנפש ההוצאת כי מזבח הנחשת בא לכפר על חלקי החומר והגוף הנגוף באבן החטא ועליו מקריבים הבעלי חיים הבאים תמורתו כי יש להם דמיון אל חומר האדם ותמונת המזבח יוכיח כי זאת קומתו דמתה לקומת אדם בינוני ג' אמות וכן הבהמות הנקרבים דומים אל נפש הבהמות שבאדם נפש תמורת נפש. אבל מ"מ גם

פירוש לתורת אלהים

און דער מִשְׁכָּן וועט ווערן גיהייליגט מיט מיין כָּבוֹד כְּלוֹמַר מיט דעם וואס איך וועל דארטין מאכין רוהען מיין שְׁכִינָה: (מד) וְקִדַּשְׁתִּי און איך וועל היילגען דעם אוהל מועד און דעם מִזְבֵּחַ און אַהֲרֹן און זיינע קינדער אֲקַדֵּשׁ וועל איך היילגען לְכַהֵן לִי צו דינען צו מיר: (מה) וְשָׁכַנְתִּי און איך וועל רוהען צווישען די קינדער יִשְׂרָאֵל וְהָיִיתִי און איך וועל זיין צו זייא אגאט: (מו) וְיָדְעוּ און זיי וועלין וויסען אז איך בין זייער גאט אֲשֶׁר וואס איך האב אויס גיצויגין זיי פון דעם לאנד מִצְרַיִם פון וועגין איך זאל רוהען צווישען זייא אֲנִי יְיָ איך בין זייער גאט: (א) וְעָשִׂיתָ און דו זאלסט מאכין אמִזְבֵּחַ צו מַקְטִיר זיין אויף אים קְטוֹרֶת עֲצֵי שִׁטִּים פון טענען האלץ זאלסטו מאכין אים: (ב) אַמָּה איין איל זאל זיין די לענג און איין איל זאל זיין ברייט רָבוּעַ פיר עקיגדיג זאל ער זיין

מִמֶּנּוּ קַרְנֹתָיו׃ ג וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב
טָהוֹר אֶת־גַּגּוֹ וְאֶת־קִירֹתָיו סָבִיב
וְאֶת־קַרְנֹתָיו וְעָשִׂיתָ לּוֹ זֵר זָהָב
סָבִיב׃ ד וּשְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה־
לּוֹ מִתַּחַת לְזֵרוֹ עַל שְׁתֵּי צַלְעֹתָיו
תַּעֲשֶׂה עַל־שְׁנֵי צִדָּיו וְהָיָה לְבָתִּים
לְבַדִּים לָשֵׂאת אֹתוֹ בָּהֵמָּה׃
ה וְעָשִׂיתָ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים
וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב׃ ו וְנָתַתָּה אֹתוֹ
לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל־אֲרֹן הָעֵדֻת

רוּמֵיהּ מִנֵּיהּ קַרְנוֹהִי׃
ג וְתַחְפֵּי יָתֵיהּ דְּהַב דְּכֵי
יַת אִיגָּרֵיהּ וְיַת כָּתְלוֹהִי
סְחוֹר סְחוֹר וְיַת קַרְנוֹהִי
וְתַעְבֵּיד לֵיהּ דֵּיר דִּדְהַב
סְחוֹר סְחוֹר׃ ד וְתַרְתֵּין
עִיזְקָן דִּדְהַב תַּעְבֵּיד לֵיהּ
מִלְּרַע לְדֵירֵיהּ עַל תְּרֵין
זָוְיָתֵיהּ תַּעְבֵּיד עַל תְּרֵין
סִטְרוֹהִי וִיהֵי לְאַתְרָא
לַאֲרִיחַיָּא לְמִיטַּל יָתֵיהּ
בְּהוֹן׃ ה וְתַעְבֵּיד יַת
אֲרִיחַיָּא דְּאָעֵי שִׁטִּין
וְתַחְפֵּי יָתְהוֹן דַּהֲבָא׃
ו וְתִתֵּן יָתֵיהּ לִקְדָם
פָּרוּכְתָּא דִּי עַל אֲרוֹנָא
דְּסַהֲדוּתָא לִקְדָם

רשבים

(ו) ונתתה אותו לפני הפרכת. בהיכל. אשר על ארון העדות. היא הפרכת להבדיל בינו להיכל:

בעל הטורים

(ד) בהמה. ג׳ במסורה דין ואידך אשר נתן ה׳ חכמה ותבונה בהמה. כי בהמה שמן חלקו. זהו שכתוב והחכמה תחיה בעליה. חכמה ותבונה בהמה כי בהמה שמן חלקו. ועוד שפיה מגדלתו ומרוממתו דכתיב לשאת אותו בהמה:

שפתי חכמים

לכם שמה היא מקום מיוחד במקדש שהוא מזבח הנחשת מ״מ כולם מודים שמלת ונקדש שב אל כל אהל מועד כלומר שתשרה שכינתו כו׳: ה מדלא נקוד בי״ת של מזבח בפתח כמו מזבח העולה בהכרח הוא שמזבח אינו דבוק למקטר קטורת ואין לו דביקות אלא כתוספת להעלות כאלו אמר מזבח כדי להעלות עליו מקטר קטורת שפירושו קטורת של עשן סמים: ו פי׳ וככל מקום מורה פאה וצד: ז פירוש מכלל דצלעותיו לאו צדיו הוא ולכן הוציאו כאן ממשמעותו והוסיף עוד מלת שתי זויותיו שבשני צדיו כלומר אל תחשוב שעל שני צדיו תוספת ביאור לצלעותיו כאלו אמר על שתי צלעותיו דהיינו על שני צדיו ואגב פירש ג״כ שעל במקום בי״ת מפני שהזויות בצדיו לא על צדיו: ח פי׳ מלת והיה שב אל המעשה החסר מן המקרא דאל״כ והיו מבע״ל: ט לא שהטבעות יהיו בתים ובדים רק הטבעות בעבור שתהיה בית לבד: י פי׳ הא דחזר וכתב לפני הכפורת אחר לפני הפרוכת

רש״י

ה קטור עשן סמים: (ג) את גגו. זה היה לו גג אבל מזבח העולה לא היה לו גג אלא ממלאים חללו אדמה בכל חנייתם: זר זהב. סי׳ הוא לכתר כהונה: (ד) צלעתיו. כאן הוא ו לשון זויות כתרגומו לפי שנאמר על שני צדיו ז על שתי זויותיו שבשני צדיו: והיה. מעשה הטבעות ח האלה: לבתים לבדים. לכל בית תהיה ט הטבעת לבד: (ו) לפני הפרכת. שמא תאמר משוך מכנגד הארון לצפון או לדרום. י תלמוד לומר לפני הכפרת מכוון כנגד הארון מבחוץ:

עניני קרבנות התמידין והקטורת

הנשמה צריכה כפרה אחרי אשר הוטנפה בגוף הגנוף הזה ואינה מתכפרת בנפש הבהמה כי אין דמיון זה לזה. כי רוח בני אדם עולה למעלה ורוח הבהמה יורדת למטה ואיך תהיה נפש הבהמה הכלה והנפסד תמורה לנשמת אדם הקיימת לנצח. ע״כ לזה אל

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ד) על שני צדיו. פירש רש״י שני זויותיו אשר בשני צדיו ולכאורה היינו ארבע טבעות שצריך שנים לכל צד ותימה שהרי מזבח זה לא היה כי אם אמה ארכו ואמה רחבו וא״כ היכי עברי תרי גברי באמה חדא והלא גבי הארון הוצרכו לפרש שהיו הטבעות קבועין לרחבו כדי שיהיו הנושאין עומדין לארכו כי לרחבו לא מצי קיימי דלא הוו אלא אמתא ופלגא וכ״ש גבי מזבח דלא הוי אלא אמה ,וצ״ל דהכא לא

פירוש לתורת אלהים

וְאַמָּתַיִם קוֹמָתוֹ אונ צְווייא איילין זיין הויך׃ מִמֶּנּוּ פון אים קַרְנוֹתָיו זַיינֶע ווינְקֶלֶען׃ (ג) וְצִפִּיתָ אונ דו זָאלְסְט אים בְּרֶעקִין מִיט רֵיין גָאלְד אֶת גַּגּוֹ זַיין דאך אונ זַיינֶע וָוענְט אַרוּם וְאֶת קַרְנוֹתָיו אונ זַיינֶע ווינְקֶלֶען וְעָשִׂיתָ אונ דו זָאלְסְט מַאכִין צוּ אִים אַגִילְדֶען קְרֵיינְדֶעל אַרוּם׃ (ד) וּשְׁתֵּי אונ צְווייא רִינְגֶען פון גָאלְד זָאלְסְטוּ מַאכִין צוּם מִזְבֵּחַ מִתַּחַת לְזֵרוֹ אוּנְטֶער זַיין קְרֵיינְדִיל עַל שְׁתֵּי צַלְעוֹתָיו אויף זַיינֶע בֵּיידֶע ווינְקֶלֶען עַל שְׁנֵי צִדָּיו אויף זַיינֶע בֵּיידֶע זַייטֶען וְהָיָה לְבָתִּים אונ דִיא רִינְגֶען זָאלִין זַיין הַייזֶער צוּ דִיא שְׁטַאנְגֶען צוּ טְרָאגִין דֶעם מִזְבֵּחַ מִיט דִי שְׁטַאנְגֶען׃ (ה) וְעָשִׂיתָ אונ דוּ זָאלְסְט מַאכִין דִי שְׁטַאנְגֶען פון טֶענֶען הָאלְץ וְצִפִּיתָ אונ דוּ זָאלְסְט זֵיי בְּרֶעקִין מִיט גָאלְד׃ (ו) וְנָתַתָּה אוֹתוֹ אונ דוּ זָאלְסְט גֶעבִּין אִים פַאר דֶעם פָּרוֹכֶת וָואס הֶענְגְט פַאר דֶעם קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וָואס דָארְטִין שְׁטֵייט דֶער אָרוֹן מִיט דִי לוּחוֹת לִפְנֵי פַאר דֶעם כַּפּוֹרֶת וָואס אויף דֶעם אָרוֹן וָואס אִינְטֶעיינִג

לִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדֻת
אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה׃ ז וְהִקְטִיר
עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר
בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ אֶת־הַנֵּרֹת
יַקְטִירֶנָּה׃ מפטיר ח וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן
אֶת־הַנֵּרֹת בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה
קְטֹרֶת תָּמִיד לִפְנֵי יְהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם׃
ט לֹא־תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה וְעֹלָה
וּמִנְחָה וְנֵסֶךְ לֹא תִסְּכוּ עָלָיו׃

אונקלוס

כַּפּוּרְתָּא דִּי עַל סַהֲדוּתָא
דִּי אֲזַמֵּין מֵימְרִי לָךְ תַּמָּן׃
ז וְיַקְטַר עֲלוֹהִי אַהֲרֹן
קְטוֹרֶת בּוּסְמִין בִּצְפַר
בִּצְפַר בְּאַתְקָנוּתֵיהּ יַת
בּוֹצִינַיָּא יַקְטְרִינַהּ׃
ח וּבְאַדְלָקוּת אַהֲרֹן יַת
בּוֹצִינַיָּא בֵּין שִׁמְשַׁיָּא
יַקְטְרִינַהּ קְטוֹרֶת בּוּסְמִין
תְּדִירָא קֳדָם יְיָ לְדָרֵיכוֹן׃
ט לָא תַסְּקוּן עֲלוֹהִי
קְטוֹרֶת בּוּסְמִין נוּכְרָאִין
וַעֲלָתָא וּמִנְחָתָא וְנִסְכִּין
לָא תְנַסְּכוּן עֲלוֹהִי׃

תו"א אשר אועד לך. כריתות ה: בבקר בבקר. פסחים נט יומא יד לג מנחות נ: בהיטיבו את. יומא לג: ובהעלות אהרן. פסחים נט יומא טו זבחים יב: לא תעלו. מנחות

רש"י

(ז) בהיטיבו. לשון נקוי הבזיכין של המנורה מדשן הפתילות שנשרפו בלילה והיה מטיבן בכל בקר ובקר: הנרת. לוצי"ש בלעז (לאמפען) וכן כל נרות האמורות במנורה חוץ ממקום שנאמר שם העלאה שהוא לשון הדלקה: (ח) ובהעלות. כשידליקם להעלות להבתן: יקטירנה. בכל יום ב פרס מקטיר שחרית ופרס מקטיר בין הערבים: (ט) לא תעלו עליו. על מזבח ל זה: קטרת זרה. שום קטורת של נדבה כולן זרות לו חוץ מזו: ועולה ומנחה. ולא עולה ומנחה מ עולה

שפתי חכמים

הוא כדי שלא תאמר שהמזבח אע"פ שהוא לפני הפרוכת לא היה באמצע ממש אלא היה נוטה לצד כותל דרומי או כותל צפוני שהרי הפרוכת היה בכל רוחב המשכן מ"ש מזר וכו' לפני הכפורת וגו': ב כלומר חצי מנה בבוקר וחצי מנה בין הערבים דהיינו בכל יום מנה שלם: ל כלומר אבל על המזבח הנחושת אתה מקריב: מ ר"ל שאלת לא דכתיב ברישא דקרא קאי נמי אועולה

דעת זקנים מבעלי התוספות

היו נושאין אותו כי אם ב' בני אדם אחד לכל צד והוא היה עומד בין שני הבדים ושני ראשי הבדים בין שתי כתפיו: (ז) והקטיר עליו אהרן. צ"ל דאהרן לאו דוקא שהרי הקטרת כשרה בכהן הדיוט כדאמרינן פרק אמר להם הממונה חדשים לקטרת באו והפיסו ועוד מדכתיב ובהעלות אהרן ונומר יקטירנה מדתלה קטרת בנרות אם כן כל הכשר להדלקת נרות כשר לקטרת ובנרות כתיב יערוך אותו אהרן

עניני קרבנות התמידין והקטורת

חי לעשות מזבח הקטרת המעלה עשן וריח ניחוח לה' לכפר על רוח בני האדם שעולה היא למעלה כעשן הקטרת והיא גם היא מקטרת מור ולבונה של מעשים טובים. ולהורות נתן כלבנו מ"ש ושחקת ממנה הדק רמז לנשמה דקה מן הדקה שצריכה גם היא כפרה כדי להעלותה אל מקום הולכה. ומספר אמות מזבח זה יוכיח כי כן נאמר אמה ארכו ואמה רחבו אמות יחידות לכפר בו על הנשמה שנקראת יחידה כמו שהקב"ה אחד כך היא יחידה. ואמתים קומתו כי רוח בני האדם היא העולה במקום בזולת מקום שיש לה תוך הגוף. וזמן הקטרתו בבקר ובערב כי הנשמה בבקר היא באה בילדותו וזמן זריחת שמשו ובערב היא שבה אל אביה כימי נעוריה והלואי שתהא יציאה כביאה בלא חטא. ובא הקטרת בהטיבו הנרות בבקר ובערב בהעלות את הנרות ומראה הערב והבקר אמת כי הוא מתיחס לנר אלהים נשמת אדם. כי הבקר זמן הטבת נר אלהים נשמת אדם ממעשיה ולנקות עצמה מכל חלודת אפר ובערב זמן שקיעת שמשו הוא זמן העלאת הנשמה אל מקום הלובש ובא הקטרה זו לכפר על הנשמה כדי שתהא היציאה מן העולם בלא חטא כביאה. וזר זהב של המזבח הזה כנגד השכר של לדיקים לעוה"ב שיהיה נהנין מזיו השכינה ועטרותיהם בראשם. ועטרות לא נאמר אלא ועטרותיהם רמז לאותן עטרות שקנו בהר סיני בשעה שאמרו נעשה ונשמע. ובשעת עשיית העגל פרקו מהם

פירוש לתורת אלהים

לינען דיא לוּחות אֲשֶׁר וואס אִיךְ וועל קוּמֶען צוּ דיר דָארְטִין׃ (ז) וְהִקְטִיר אוּנ אַהֲרֹן זָאל רֵייכֶערִין אויף אִים גִיוֶועֶרְץ אִין דֶער פְרִיה בְּהֵיטִיבוֹ אַז עֶר וֶועט רֵיינִיקֶען דִי רֶערְלֶעךְ פוּן דיא מְנוֹרָה זָאל עֶר דִיא קְטוֹרֶת מַקְטִיר זַיין׃ (ח) וּבְהַעֲלֹת אוּנ אַז אַהֲרֹן וֶועט אָן צִינְדֶען דיא רֶערְלֶעךְ פַאר נַאכְט יַקְטִירֶנָּה זָאל עֶר וִוידֶער מַקְטִיר זַיין קְטוֹרֶת תָּמִיד אַלֶע טָאג צְוַויי מָאהְל לִפְנֵי יְיָ פַאר גָאט לְדוֹרוֹתֵיכֶם דָאס זָאל זַיין אויף דוֹר דוֹרוֹת׃ (ט) לֹא תַעֲלוּ אוּנ אִיר זָאלְט נִיט אויף בְּרֶענְגֶען אויף אִים פְרֶעמְדֶע קְטוֹרֶת וְעוֹלָה אוּנ אַקָרְבָּן עוֹלָה אוּנ אַקָרְבָּן מִנְחָה אוּנ אַגִיסוּנְג זָאלְט אִיר נִיט גִיסֶען אויף אִים׃

מצות השם

[קנ] (עשה מג) להקטיר הכהן קטרת בכל יום שנאמר והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות יקטירנה:
[קד] (לאו סא) שלא להקריב במזבח הזהב שבהיכל שום דבר עבודה חוץ מהקטרת שבכל יום והזאת הדמים ביוה"כ שנאמר לא תעלו עליו קטרת זרה וגו':

(ז) וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים וגו'. עֶס אִיז אַמִצְוָה אַכֹּהֵן זָאל אַלֶע טָאג רֵייכֶערִין קְטֹרֶת [בְּשָׂמִים וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין דִי סִדְרָה תִשָּׂא] אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אויף דֶעם גָאלְדֶענֶעם מִזְבֵּחַ, אִין דֶער פְרִיה אוּנ פַארִין נַאכְט: (ט) לֹא תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה וגו'. אויף דֶעם גָאלְדֶענֶעם מִזְבֵּחַ וָואס אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ טָאר מֶען קֵיין זאך

י וְכִפֶּר אַהֲרֹן עַל־קַרְנֹתָיו אַחַת בַּשָּׁנָה מִדַּם חַטַּאת הַכִּפֻּרִים אַחַת בַּשָּׁנָה יְכַפֵּר עָלָיו לְדֹרֹתֵיכֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַיהוָה: פ פ פ

י ויכפר אהרן על קרנתיה חדא בשתא מדם חטאתא דכפוריא חדא בשתא יכפר עלוהי לדריכון קודש קודשין הוא קדם יי: פפפ

תו"א וכפר אהרן על. יומא נח שבועות ח י: מדם חטאת. יומא סא:

ק"א מיכאל סימן ומפטירין אתה בן אדם הגד את בית ישראל ביחזקאל בסימן מ"ג:

רשב"ם

(י) אחת בשנה. ביום הכפורים. כדכתיב באחרי מות ויצא אל המזבח אשר לפני ה' וגו' אבל בכל השנה כולה לא היו עליו דמים אלא קטרת: חסלת פרשת תצוה מיסוד רבינו שמואל:

שפתי חכמים

כאלו נאמר ולא עולה ומנחה: ב פי' כשידע הכהן שהוא טמא ונכנס למקדש בשוגג כסבור שהוא נכנס לבית של חולין ולא של מקדש או שאכל קדשים וסבור שהוא אוכל בשר חולין או שהוא שוגג בטומאה ויודע שזה בית המקדש ובשר קדשים על זה היה מכפר פר ושעיר של יוה"כ: ם דאל"כ מה ענין זה לכאן: חסלת פרשת תצוה

רש"י

של בהמה ועוף. ומנחה היא של לחם: (י) וכפר אהרן. מתן דמים: אחת בשנה. ביום הכפורים הוא שנאמר באחרי מות (ויקרא יז) ויצא אל המזבח אשר לפני ה' וכפר עליו: חטאת הכפורים. הם פר ושעיר של יום הכפורים המכפרים על טומאת מקדש ב וקדשיו: קדש קדשים. המזבח מקודש לדברים הללו ם בלבד ולא לעבודה אחרת: חסלת פרשת תצוה

עניני קרבנות התמידין והקטורת

אותן העטרות ואמר ריש לקיש עתיד הקב"ה להחזירם להם. ע"כ אמרו רז"ל ועטרותיהם בראשיהם. אותן העטרות שנלקחו מהם עתיד להחזיר להם. ומטעם זה, נאמר כאן ונתת אותו לפני הפרוכת אשר על ארון העדות. היינו מכוון כנגד הארון מבחוץ. וכל זה בא להורות שזר של מזבח הקטרת המרמז על ועטרותיהם בראשם. היינו זר התורה והכתר שניתן להם בחורב ופרקום ועתיד להחזירם להם. וכפר על קרנותיו אחת בשנה לכפר על מה שנאמר אל תרימו למרום קרנכם. וזה גסות הרוח. אחת בשנה וגו' כי בעלם היום ההוא נעשה האדם נקי כמלאך מן החטא והנשמה תחזור לטהרתה כימי עולם וכשנים קדמוניות:

דעת זקנים מבעלי התוספות

ובניו ועוד י"ל דמובהעלות לאו דוקא דהא כתיב יצריך אותו אהרן ובניו במקום אחר הכא נמי והקטיר עליו אהרן לאו דוקא:

פירוש להורת אלהים

(י) וְכִפֶּר אוּנ אַהֲרֹן זָאל פַאר גֶעבִּין אוֹיף זַיינֶע אַחַת אֵיין מָאהל אִין יָאהר זָאל עֶר פַאר גֶעבִּין ווינְקֶלֶען אֵיין מָאהל אִין יָאהר מִדַּם פוּן דֶעם אוֹיף אִים לְדוֹרוֹתֵיכֶם דָאס זָאל זַיין אוֹיף דוֹרוֹת קָרְבָּן חַטָאת וָואס מֶען אִיז מַקְרִיב אוּם יוה"כ קֹדֶשׁ עֶר אִיז גַאנְץ הֵיילִיג צוּ גָאט:

מצות השם

מַקְרִיב זַיין, נָאר קְטוֹרֶת אַלֶע טָאג אִין דֶער פְרִיה אוּנ פַארִין נָאכְט אוּנ יוֹם כִּפּוּר דַארְף מֶען אוֹיף אִים שְׁפְּרִיטְצֶען דִיא דִיא בְּלוּט פוּן דֶעם פַּר מִיט דֶעם שָׂעִיר, אוּנ דִיא מִצְוָה אִיז נוֹהֵג בִּזְמַן הַבַּיִת:

הפטרת תצוה ביחזקאל סימן מ"ג

נבואת יחזקאל

א אַתָּה בֶן־אָדָם הַגֵּד אֶת־בֵּית־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַבַּיִת וְיִכָּלְמוּ מֵעֲוֺנוֹתֵיהֶם וּמָדְדוּ אֶת־תָּכְנִית:
ב וְאִם־נִכְלְמוּ מִכֹּל אֲשֶׁר־עָשׂוּ צוּרַת הַבַּיִת וּתְכוּנָתוֹ

הַגֵּד אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת הַבַּיִת וְיִכָּלְמוּ מֵעֲוֺנוֹתֵיהֶם וגו'. לְמָשָׁל עֶס הָאט אַמָאהל גִיטְרָאפִין אַמֶלֶךְ הָאט נֶעדַארְפְט פָארִין וְהִי דִי שְׁטֶעט פוּן זַיין מְדִינָה, בַּייא אַמֶלֶךְ ווערט פְרִיעֶר בֶּערֶעכוּנְט דֶער גַאנְצֶער

פירוש ע"ט

(א) אַתָּה, דוּ בֶן אָדָם זָאג צוּ דֶעם הויז גֶעזִינְד פוּן דִיא יִשְׂרָאֵל אֶת הַבַּיִת אַז דָאס ביהמ"ק ווֶעט גֶעבָּאהֶעט וֶוערִין וְיִכָּלְמוּ אוּנ לָאזִין זַייא זִיךְ שֶׁעמֶען פוּן זַייעֶרֶע זִינְד אֲפִילוּ זֵיי הָאבִּין גִיטָאהֶן עֲבֵירוֹת וַוייז אִיךְ זַייא פַארְט מַיין חֶסֶד וּמָדְדוּ אוּנ לָאזִין זַייא מֶעסְטִין דוּרְךְ דִיר כְּלוֹמַר דוּ זָאלְסְט זַייא ווייזִין אוּנ לֶערְנֶען אֶת תָּכְנִית דִיא צָאהל פוּן דֶעם ביהמ"ק ווִי פִיל אֵיילִין עֶר זָאל זַיין דִי לֶענְג אוּנ דִיא בְּרֵייט אוּנ דִיא הוֹיךְ: (ב) וְאִם נִכְלְמוּ אוּנ אַז זַייא וֶועלִין פַאר שֶׁעמְט וֶוערִין מִכֹּל פוּן דִי אַלֶע עֲבֵירוֹת וָואס זֵיי הָאבִּין גִיטָאהֶן אוּנ וֶועלִין תְּשׁוּבָה טָאהֶן זָאלְסְטוּ מוֹדִיעַ זַיין צוּרַת הַבַּיִת נָאר דָאס גֶעשְׁטַאלְט פוּן דֶעם ביהמ"ק וּתְכוּנָתוֹ אוּנ זַיין צָאהל ווִיא פִיל שְׁטוּבִּין עֶס וֶועט זַיין אִין ביהמ"ק וְכָּל

ומוצאיו ומובאיו וכל־צורתו ואת כל־חקתיו וכל־
צורתו וכל־תורתו הודע אותם וכתב לעיניהם
וישמרו את־כל־צורתו ואת־כל־חקתיו ועשו
אותם׃ ג זאת תורת הבית על־ראש ההר כל־
גבלו סביב | סביב קדש קדשים הנה־זאת תורת
הבית׃ ד ואלה מדות המזבח באמות אמה
אמה וטפח וחיק האמה ואמה־רחב וגבולה אל־
שפתה סביב זרת האחד וזה גב המזבח׃ ה ומחיק
הארץ עד־העזרה התחתונה שתים אמות ורחב
אמה אחת ומהעזרה הקטנה עד־העזרה
הגדולה ארבע אמות ורחב האמה׃ ו וההראל
ארבע אמות ומהאראיל ולמעלה הקרנות ארבע׃
ז והאראיל שתים עשרה ארך בשתים עשרה
רחב רבוע אל ארבעת רבעיו׃ ח והעזרה
ארבע עשרה ארך בארבע עשרה רחב אל
ארבעת רבעיה והגבול סביב אותה חצי
האמה והחיק־לה אמה סביב ומעלתהו פנות
קדים׃ ט ויאמר אלי בן־אדם כה אמר אדני
יהוה אלה חקות המזבח ביום העשותו להעלות
עליו עולה ולזרק עליו דם׃ י ונתתה אל־הכהנים
הלוים אשר הם מזרע צדוק הקרבים אלי נאם
אדני יהוה לשרתני פר בן־בקר לחטאת׃
יא ולקחת מדמו ונתתה על־ארבע קרנותיו ואל־
ארבע פנות העזרה ואל־הגבול סביב וחטאת

°צורתיו קרי °צורתיו קרי °תורתיו קרי °ומהאריאל קרי °והאריאל קרי

זיינע ווא ער וועט זעהן מיטאג אונ ווא ער וועט נעכטיגען, איז בערעכענט געווארין אויף איין נאכט ער זאל נעכטיגען אין אדארף, האט מען געשיקט פאראויס אשליח צו דעם בעל הבית פון דעם דארף, ער זאל ביי זיך אין שטוב פארברייטונג מאכין פאר דעם מלך, מען האט אים גיזאגט וויא פיל ליכט עס זאל ברענגען וועקבענע אונ וויא פיל ליכט פון חלב, אונ ווי פיל בשמים צום רייכערין אין שטוב, אונ וועלכע ערליי עסינווארג מען זאל אנגרייטין, אונ וועלכע פלייש זאל זיין געקאכט אונ וועלכע זאל זיין גיבראטין, אונ וועלכע וויין מען זאל אנגרייטין, אונ קען האט אים גיזאגט אויב ער וועט אלץ ריכטיג אנגרייטין וועט דער מלך נעכטיגען ביי אים, אונ אויב ער וועט עפעס ענדערין וועט דער מלך ניט נעכטיגען בייא אים אונ ער וועט גישטראפט ווערין, נעמיס דארף ניט דער דארף מענטש פרעגין אויף יעדער זאך פאר וואס דאס איז אזוי, ווארום ווי קומט דער דארף מענטש צו וויסען דעם פירונג פון דיא קעניגליכע שטוב, אונ אויב ער וועט עפעס ענדערין אונ וועט געבין דעם מלך עסין אנדערש וויא ער איז געוואהנט, זועט מען אים געווים הרגנן, דאס זעלבינע האט הקדוש ברוך הוא גיוואלט אראפקומען פון הימעל אונ זיך מאכין אוואהנונג אויף דער ערד, האט הקב"ה פריער געשיקט זאגין דורך דעם נביא וויא דער בית המקדש זאל געמאכט ווערין וויא גרויס אונ וויא ברייט ער זאל זיין, אונ דיא כלים פון אינווייניג, דיא מנורה, דער טיש, אונ דיא קרבנות, ווי זיי זאלין זיין געמאכט, אונ דער מענטש קען ניט פרעגין אויף

פירוש ע"ט

צורותיו אונ אלע זיינע געשטאלט פון די כרובים זאת אונ גאר זיין געשטאלט וכל תורותיו אונ אויך גאר זיינע דינים פון בנין ביהמ"ק הודע אותם זיי זייא מודיע וכתוב אונ שרייב עס אויף פאר זייערע אויגין וישמרו אונ זייא זאלין היטען גאר זיין געשטאלט אז עס וועט קומען די צייט זיי זאלין ארויס גיין פון דעם גלות ועשו אותם זאלין זייא שוין וויסען ווי אזוי צו מאכין דעם ביהמ"ק מיט דיא נאכין׃ (ט) ויאמר אונ דער אייגענער מלאך האט מיר ווידער גיזאגט דו בן אדם כה אמר יי אזוי האט גאט גיזאגט אלה דאס איז דאס גיזעץ פון דעם מזבח ביום אין דעם טאג וואס ער וועט געמאכט ווערין להעלות צו אויף ברענגען אויף אים אקרבן עולה ולזרוק אונ צו שפרענגען אויף דעם מזבח דאס בלוט פון דער עולה׃ (י) ונתתה אונ זאלסט געבין צו דיא כהנים וואס זענען פון שבט לוי אשר וואס דיא כהנים זענען פון דיא קינדער פון צדוק כהן גדול הקרובים אלי וואס זיי זענען נאהנט צו מיר נאום יי דאס זאגט גאט לשרתני צו בעדינען מיך זאלסטו זייא געבין פר איין אקס בן בקר איונגע רינד לחטאת פאר אקרבן חטאת׃ (יא) ולקחת אונ זאלסט נעמען פון זיין בלוט אונ דו זאלסט געבין אויף פיר ווינקלען פון דעם מזבח ואל אונ אויף דיא פיר ווינקלען פון דער עזרה מיינט מען אויף דעם דאך פון דעם מזבח ואל הגבול סביב צום גבול ארום וחטאת

אותו וכפרתהו׃ יב ולקחת את־הפר החטאת
ושרפו במפקד הבית מחוץ למקדש׃ יג וביום
השני תקריב שעיר־עזים תמים לחטאת וחטאו
את־המזבח כאשר חטאו בפר׃ יד בכלותך
מחטא תקריב פר בן־בקר תמים ואיל מן־
הצאן תמים׃ טו והקרבתם לפני יהוה והשליכו
הכהנים עליהם מלח והעלו אותם עלה ליהוה׃
טז שבעת ימים תעשה שעיר־חטאת ליום ופר
בן־בקר ואיל מן־הצאן תמימים יעשו׃ יז שבעת
ימים °וכפרו את־המזבח וטהרו אתו ומלאו °ידו׃
יח ויכלו את־הימים והיה ביום השמיני והלאה
יעשו הכהנים על־המזבח את־עולותיכם ואת־
שלמיכם ורצאתי אתכם נאם אדני יהוה׃

°יכפרו קרי °ידיו קרי

ער זאך פאר וואס דאס זאל אזוי זיין, אונ ער מאר ניט מאכין אנדערש ווארום וועלכער מענטש איז רעכט גיוועזן אין הימעל, אונ ווייס דעם וואהנונג פון הקדוש ברוך הוא, אונ אזוי וויא הקדוש ברוך הוא האט גיזאגט ווי דער בית המקדש זאל זיין פון זיינעטוועגין, וועלכע עסין אונ וועלכע טרינקען עס זאל זיין אין בית המקדש [דאס מיינט מען די קרבנות, אויף וועלכע עבירה זאל זיין אקרבן אאקס, אונ ווען אשעפס, אונ ווען אציג, אונ ווען ווייין, אונ מעהל, אונ בוימאייל, אונ וואסער] אזוי האט הקדוש ברוך הוא גישטעלט פאר דעם מענטש וועלכע פלייש ער זאל עסין פון בהמות, אונ פון חיות, אונ פון עופות, אונ פון פיש, ווייל אין בית המקדש וואהנט דיא שכינת אין גאנצין, אונ אין דעם מענטש וואהנט די נשמה וואס זיא איז אחלק פון דיא שכינה, איז דאך דער מענטש אויך אבית המקדש, דארף ער זיך דאך שעמען צו זינדיגען׃

פירוש ע"ט

אותו אונ זאלסט ריינינגען דעם מזבח וכפרתהו אונ דער מיט וועט דער מזבח ווערין הייליג מען זאל שוין פון היינט אונ ווייטער אויף אים מכפר זיין׃ (יב) ולקחת אונ דו זאלסט נעמען דעם פר וואס מען האט אים מקריב גיוועזן פאר אקרבן חטאת ושרפו אונ זאלסט פאר ברענען אים במפקד הבית אונ דעם בפעלונג פון דעם בית כלומר דארטין ווי דער בית לאזט זיך אוים מחוץ למקדש אויסין ווייניג פון דעם מקדש׃ (יג) וביום השני אונ דעם אנדערין טאג תקריב זאלסטו מקריב זיין אציקעלע פון ציגען תמים גאנץ אן אמום לחטאת פאר אקרבן חטאת וחטאו אונ זייא זאלין ריינינגען מיט דעם ציקעלע את המזבח דעם מזבח כאשר אזוי ווי זיי האבין גערייניגט מיט דעם פר׃ (יד) בכלותך אז דו וועסט פארלענדין צו ריינינגען תקריב זאלסטו מקריב זיין פר איין אקס בן בקר איונגע רינד תמים אגאנצין אן אמום ואיל אונ אווידער מן הצאן פון דיא שאף תמים גאנץ׃ (טו) והקרבתם אונ זאלסט זיי מקריב זיין פאר גאט והשליכו הכהנים אונ דיא כהנים זאלין ווארפין עליהם אויף זייא אויף דיא קרבנות מלח זאלץ והעלו אותם אונ זאלין אויף ברענגען זיי צו אקרבן עולה ליי' צו גאט׃ (טז) שבעת ימים זיבען טאג תעשה זאלסטו מאכין אציקעלע פאר אקרבן חטאת איטליכען טאג ופר אונ איין אקס בן בקר איונגע רינד ואיל אונ אווידער מן הצאן פון שאף תמימים גאנץ יעשו זאלין זיי מאכין פאר עולות אלע טאג זאל דאס אזוי זיין׃ (יז) שבעת ימים זיבען טעג יכפרו זיי זאלין פאר געבין דעם מזבח וטהרו אונ זאלין אים ריינינגען ומלאו וועט דער מזבח זיין הייליג מען זאל אויף אים שוין מקריב זיין תמיד קרבנות׃ (יח) ויכלו את הימים אונ אז עס וועלין זיך אוים לאזין די זיבען טעג והיה אונ עס זאל זיין ביום השמיני והלאה פון דעם אכטין טאג אונ ווייטער יעשו זאלין דיא כהנים מקריב זיין אויף דעם מזבח את עולותיכם אייערע עולות ואת שלמיכם אונ אייערע שלמים ורצאתי אונ איך וועל בעווילינגען אייך נאם דאס איז די רייד פון דעם האר גאט׃

עניני מחצית השקלים

איינע פון די גוטע מדות וואס אמענטש דארף האבין, איז ער זאל בעקענען די טובות וואס מענטשין האבין מיט איהם גיטאהן, אונ ער זאל זיי דאנקען פאר די טובות. אפילו דער מענטש וויל קיין דאנק, פון דעסטוועגין דארף מען אים דאנקען. פארקערט דער מענטש וואס בעקענט ניט צו דאנקען פאר דיא טובות וואס מען האט אים גיטאהן, דאס איז איינע פון דיא ערגסטע מדות, אונ אפילו הקב"ה וואס ער דארף געוויס ניט אונזער דאנק, פון דעסטוועגין פארלאנגט הקב"ה מען זאל אים דאנקען פאר דיא טובות אונ דיא חסדים וואס ער טוהט מיט

די מענטשין, מיר דארפין בעקענען אלץ וואס הקב"ה טוהט מיט אונז ניט הקב"ה מוז דאס אונז טאהן, נאר מיט זיין גוטען ווילען טוהט ער דאס מיט אונז. מיר האבין ניט פארדינט אפילו אצעהן טויזענד חלק פון זיינע חסדים וואס ער טוהט מיט אונז, אונ אמענטש זאל ניט זאגין מיט מיין כח אונ מיט מיין חכמה לעב איך אויף דער וועלט, מיר געפונען אויף דער וועלט גרעסערע חכמים אונ גרעסערע גבורים אונ קענען זיך ניט העלפין, דער מענטש לעבט ניט ווען ער וויל לעבין אונ ער שטארבט ניט ווען ער וויל שטארבין. אונ ער ווערט ניט רייך ווען ער וויל רייך ווערין. ווי דוד המלך האט גיזאגט שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת. אומזיסט וואס דער מענטש וועט פריה אויפשטיין צו זיין ארבעט. אונ וועט זיצען שפעט ביינאכט ביי זיין ארבעט, ניט פון דעם וועט ער רייך ווערין, כן יתן לידידו שנה. הקב"ה גוט רייכקייט צו דעם מענטש וואס ער האט אים ליב אפילו ווען ער שלאפט, ווייל אלץ קומט נאר פון הקב"ה, אונ ניט די ארבעט פון מענטש קען עפעס העלפין, דיא טובות אונ דיא חסדים וואס מענטשין האבין פון הקב"ה זענען דריי, ערשטונס דאס לעבין, ווי מיר זאגין אלע טאג המחזיר נשמות לפגרים מתים. יעדער מענטש ווען ער שלאפט ביי נאכט איז ער וויא גישטארבין, אונ ווען ער עפונט נאר דיא אויגין איז שוין דיא נשמה דא אין אים אונ ער לעבט שוין, דארף דען ניט דער מענטש דאנקען הקב"ה פאר דער טובה וואס ער טוהט מיט אים אלע טאג, די צווייטע טובה איז דיא חכמה אונ דעם שכל וואס הקב"ה האט גיגעבין דעם מענטש, מיר זאל פארשטיין אזעלכע זאכין צו טאהן וואס מיר אליין וואנדערין זיך אויף אונזער חכמה, ווי קליין דער מענטש איז אונ מיט זיין שכל ווייסט ער וואס עס איז אין הימעל וואס ער איז העכער פון אים פיל טויזענדער מייל, אונ מיט זיין חכמה קען ער פארין טויזענדער מייל אויף דעם ים, אונ צו זיינע מעשים וואס ער האט גיטאהן אויף דער וועלט מיט זיין חכמה איז גאר קיין צאהל, דיא דריטע טובה איז דיא פרנסה פון דעם מענטש מיט וואס פאר אחכמה דער מענטש ווערט געשפייזט, דיא ערד גיט יעדער יאהר אירע תבואות, דיא בוימער גיבען יעדער יאהר זייערע פרוכטין. וויפיל טויזענדער אקסין אונ עופות מענטשין שעכטין אונ עסין יעדער יאהר ווי פיל פיש מענטשין עסין יעדער יאהר אונ עס פעלט גאר ניט, עס איז אלץ דא גענוג. דארף דען ניט דער מענטש פאלין אויף זיין פנים פארשרעק אונ מורא אונ ליבשאפט פאר הקב"ה אונ אים דאנקען אויף אלע זיינע חסדים, וויא דער בעל אקדמות זאגט גבורן עלמין ליה. צו הקב"ה איז אאייביגע שטארקייט, ולא ספק פרישותא. אונ עס איז גאר ניט מעגליך מען זאל קענען ארויסריידין זיין שטארקייט, וועגין דיא דרייא מתנות האט הקב"ה גיבאטין מיר זאלין מאכין אאנדיינקונג, צו דערוועקין אונזערע הארצער צו לויבין הקב"ה אויף דיא דרייערליי טובות וואס זייא זענען דיא גרעסטע טובות, איינס האט הקב"ה גיבאטין מיר זאלין מאכין אמשכן מיר זאלין אינוויינינג אריין שטעלין דיא לוחות מיט אספר תורה, מיר זאלין וויסען אז דיא אמתה חכמה פון דער גאנצער וועלט וואס אויף דעם הימעל אונ אויף דיא ערד איז אין די תורה, וויא דער מדרש זאגט אז אבאה-מייסטער וויל באהען אשטוב האט ער ביכער וואס אין זייא איז גערישעוועט אלע ערליי שטובין וויא מען זאל זייא מאכין אזוי איז גערישעוועט אין דיא תורה דיא גאנצע וועלט בשאפונג, אונ הקב"ה האט געקוקט אין דיא תורה אונ פון דעם ריסונעק האט ער בשאפין דיא וועלט, דריבער דארף יעדער יוד אוועק לייגין אלע ערליי חכמות אונ זיך בהעפטין נאר צו לערנען תורה, אונ דאנקען הקב"ה פאר די תורה, אונ הקב"ה האט גיבאטין מען זאל אין משכן מקריב זיין אלע טאג צווייא שעפסין איין שעפס אין דער פריה אונ איין שעפס פארין נאכט, צו דאנקען אים פאר דיא פרנסה וואס ער שפייזט אונז אלע טאג, דאס דריטע האט הקב"ה גיבאטין מען זאל געבין אמחצית השקל. אהאלבין טאלער, יעדער יוד האט געדארפט געבין אלע יאהר אהאלבין טאלער, דער וואס איז אלט פון צוואנציג יאהר אונ ווייטער, געוויינליך רעכונט מען דיא יאהרין פון יעדער מענטש ביז זיבעציג יאהר, קומט אויס יעדער יוד גיט אין דיא צייט פון זיין לעבין פופציג האלבע טאלערס, דאס איז פינף אונ צוואנציג טאלער, אונ די בלוט וואס אמענטש מוז האבין אין הארצין וועגט אויך פינף אונ צוואנציג טאלער, אונ אויב די בלוט איז וויינינגער אדער מער קען ער ניט לעבין, דריבער האט הקב"ה גיבאטין אלע מענטשין [רייך אונ ארעם] מוזין גליך געבין אהאלבין טאלער יעדער יאהר דאס איז פינף אונ צוואנציג טאלער אויף זיין גאנצין לעבין צו דאנקען הקב"ה אויף דאס לעבין וואס ער שיינקט אים וואס דאס לעבין

בעשטייט אויף די בלוט וואס אין הארצין וואס
דיא בלוט וועגט פינף אונ צוואנציג טאלער,
אונ דיא ערשטע מחצית השקל איז געוועזן צו
מאכין דיא שוועלין צו דיא ברעטער פון משכן,
אונ דיא מחצית השקל וואס מען האט גיגעבין
אלע יאהר, זענען געוועזן צו קרבנות אונ צו אלע
אנדערע הייליגע זאכין וואס מען האט געדארפט
אין משכן אונ אין מקדש, דריבער ווען הקב"ה
האט גיזאגט צו משה די יודין זאלין געבין געלט
אויס צו לייזין זייער לעבין האט משה זיך
געוואנדערט, מיט ווי פיל געלט קען אמענטש
אויסלייזין זיין לעבין. האט אים הקב"ה גיזאגט
אז דיא יודין וועלין געבין אלע יאהר אמחצית
השקל. אונ אפילו היינט אז מיר האבין קיין
משכן קיין מקדש דארף מען אויך געבין אלע
יאהר אזוי אמחצית השקל ווי מען האט גיגעבין
אין בית המקדש, אונ מען זאל דאס געלט צו
טיילין ארעמע לייט ווייל ווי מען ניט אהאלבין
גראשין אונ ניט ווי מען נעמט בייא דעם גבאי
פון שוהל דריי האלבע רובל אונ מען גיט זייא
אים באלד צוריק אונ אין דעם מחצית השקל
ווארפט מען אריין עטליכע גראשין נייט דעם
ביטול געלט איז דאך ניט דער רעכענונג
געגין דיא בלוט פון הארצין וואס דאס איז זיין
לעבין, נאר אין איאהר קען דאך אפילו אארעם
מאן אויך אנזאמלען אהאלבין רובל ער זאל
האבין גרייט צו געבין אמחצית השקל ווי דער
דין איז אונ זאל אים געבין צו ארעמע לייט
אויס צו לייזין זיין לעבין ווארום צדקה
תציל ממות. דער ווארט מחצית זענען
דיא אותיות מת. חי. אונ דער צ איז אין
מיטען, דער צ מאכט צדקה, דיא צדקה
דער ווייטערט דעם ת' פון מ' עס זאל
בלייבין חי:

שמות ל תשא

אונקלוס

יא וַיְדַבֵּר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יב כִּי תִשָּׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתְנוּ אִישׁ

יא וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: יב אֲרֵי תְקַבֵּל יָת חוּשְׁבַּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִנְיָנֵיהוֹן וְיִתְּנוּן גְּבַר

תו"א כי תשא את ראש בני ישראל. ברטש סג מגילה כט ל:

רשב"ם

(יא) וידבר וכו'. כשקיבצם משה לישראל להפריש הרומת המשכן מנאם וזה הכסף ניתן לעבודת המשכן כדכתיב באלה פקודי וכסף פקודי

בעל הטורים

(יב) כי תשא. סמך קרנותיו לכי תשא רמז למה שאמרו רמה קרנם של ישראל בכי תשא. וסמך יוה"כ לכופר נפשו לומר שביוה"כ צריך ליתן כופר נפשו כי אז כל העם נמנין ועוברין לפניו ולכך נהגו לפסוק לדקה ביוה"כ. תשא את ראש בני ר"ת עולה כמנין תר"ג שכך היו האלפים ת"ר אלף וג' אלפים וכן בני ישראל עולה תר"ג: ונתנו. אם תקראנו למפרע

רש"י

(יב) כי תשא. לשון קבלה א כתרגומו כשתחפוץ לקבל סכום מנינם לדעת כמה הם אל תמנם לגולגולת ב אלא יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה את השקלים

שפתי חכמים

א מלשון לא תשא שמע שוא ולא לשון הרמה מלשון ישא פרעה את ראשך ומפני שלפה הקב"ה שעתיד לגזור גזירה עליהם במדבר הזה יתמו כתב כאן שאו את ראש וגו' אבל בלוים שלא נגזרה הגזירה עליהם כתב כאן ל' פקוד: ב דעת רש"י שלא תפרש לאחר שקבלת סכום מנינם ונתנו איש כופר וגו' לכ"פ כשתרצה לידע מנינם אז יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה חלאי שקלים ותדע מנינם אבל לא תמנה אותם לגולגלותם והא דנקט רש"י לשון שלילה אל תמנם לגולגלותם ולא נקט לשון חיוב ולומר כשתחפוץ וכו' יתנו כ"א מחצית השקל

ענייני נשיאת ראש בני ישראל

(יב) כי תשא את ראש בני ישראל וגו'. כתב הרב כ"י בכל מקום הזכיר נשיאת ראש אלא המספר לפי שע"י המספר ישראל מנושאים ביותר שאת על כל האומות כי כל מספר מורה על מעלה הפרטית שיש לכל איש ואיש. כי כל דבר שאינו חשוב כמו הקש והתבן אין לו מספר אבל ישראל נמשלו לחטים. שנא' בטנך ערמת חטים כי כל ערמה בפני עצמה דבר חשוב שבעל

לקוטים על התורה

(יב) כי תשא את ראש בני ישראל וגו'. גאט האט גיזאגט צו משה אויב דו ועסט וועלין ציילין די יודין, זאל יעדער יוד געבין איין האלבין טאלער, דאס איז אזוי אמטבע, דער ספר כלי יקר שרייבט דריבער שטייט ביי דעם ציילונג פון דיא יודין דער ווארט תשא את ראש, דו וועסט אויפהייבין דעם קאפ פון די יודין, ווייל דורך דעם ציילין האבין דיא יודין גיקענט אויפהייבין דעם קאפ געגין דיא פעלקער, ווארום יעדער זאך וואס ביי אמענטש איז טייער, ציילט ער, דריבער האט גאט גיזאגט מען זאל ציילין דיא יודין צו ווייזען אז יעדער איינציגער יוד איז ביי אים טייער, ווי דער מדרש זאגט אויף דעם פסוק בטנך ערמת חטים. דיין בויך איז וויא

פירוש לתורת אלהים

(יא) וַיְדַבֵּר יי אל משה אונ גאט ב"ה האט גירעט צו משה לאמר אזוי צו זאגין: (יב) כי תשא אז דו וועסט וועלין אנפאנגען די צאהל פון דיא קינדער ישראל לפקודיהם צו זייער צאהל זאלסטו זייא ניט ציילין מענטשין ווייז ונתנו נאר איטליכער מענטש פון זייא זאל געבין אהאלבין

פֻּרְקַן נַפְשֵׁיהּ קֳדָם יְיָ כַּד תִּמְנֵי יָתְהוֹן וְלָא יְהֵא בְהוֹן מוֹתָא כַּד תִּמְנֵי יָתְהוֹן׃ יג דֵּין יִתְּנוּן כָּל דְּעָבַר עַל מִנְיָנַיָּא פַּלְגוּת

כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַיהוָה בִּפְקֹד אֹתָם
וְלֹא־יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בִּפְקֹד אֹתָם׃
יג זֶה ׀ יִתְּנוּ כָּל־הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים

בעל הטורים

יהיה ג"כ ונתנו לומר לך כל מה שאדם נותן לצדקה יחזור אליו ולא יחסר לו בשביל זה כלום: (יג) ג"פ פקודים וג"פ מחצית השקל בפרשה וג"פ כופר נפשו וג"פ לכפר וג"פ בני ישראל לכפר על ג' דברים על המלחמה ורעב ודבר וכן אמר גד החוזה לדוד כשמנה את ישראל שלש אני נוטל עליך: זה יתנו כל העבר על. בגימ' זה היה כמין מטבע של אש: זה יתנו כמנין ז"ה פי' י"ב

רש"י

זתדע מנינס: ולא יהיה בהם נגף. שהמנין שולט בו עין הרע והדבר בא עליהם כמו שמצינו ג בימי דוד: (יג) זה יתנו. (במ"ר) הראה לו כמין מטבע של ד אש ומשקלה מחצית השקל ואומר לו כזה יתנו: העובר על הפקודים. דרך המונין מעבירין את הנמנין זה אחר זה וכן (ויקרא כז) כל אשר יעבור תחת השבט וכן (ירמיה

שפתי חכמים

ותמנה השקלים ותדע מניינם כמו שנאמר בקרא לומר לא שהוא מצוה למנותם במחצית השקלים כדי שיעשו האדנים אלא תחבולה שלא ישלוט בהם עין הרע וה"ה על ידי דבר אחר חוץ מחצאי שקלים היה יכול למנותם אלא שעל ידי חצאי שקלים יעשו מהם האדנים ואגב חדא תרתי. רא"ם: ג שמנה אותם בלא חצאי שקלים וחשב שהיו על עבודת אהל מועד לעשות מהם אדנים והיתה הגזרה לפי שעה ולא לדורות לקנות מהם קרבנות וחשב ג"כ שפירוש ולא יהיה בהם נגף הוא נגף הבא לעולם ועל דרך

ולדקה תליל ממות. וא"ת כשפקד דוד את העם ושלח שלים ביד יואב ושלים ביד אבישי בן צרויה והשלים ביד אתי הגתי למה לא היה בהם נגף. ושמא י"ל שמה שהמנין שולט בה עין הרע היינו דוקא כשמונה כל ישראל וכו'. רא"ם: ד מדכתיב זה משמע

עניני נשיאת ראש בנ"י

השדה מוגה אותם נומר כך וכך ערמות יש לי. בטנך של כל אחד ואחד הוא דבר חשוב. ונקט הבטן שלא תאמר דוקא מצד הראש יש הבדל בין ישראל לעמים כי שם ה' נקרא על ראשי ישראל דוקא אבל מצד הבטן כולם שוים כי כולם משתמשים בצרכי הגוף בשוה אלא אפילו בבטנם יש צד קדושה כי אינם אוכלים כי אם ע"פ התורה כדכתיב ותורתך בתוך מעי: כי תשא את ראש וגו'. כתב הרב הנ"ל ראשי מבעי ליה למימר. ומ"ש ונתנו איש כופר נפשו. איש מיותר. כי הוה ליה למימר ונתנו כופר נפשם. ומובן מזה שכל אחד בפני עצמו יתן שהרי נאמר אח"כ כל העובר על הפקודים וגו'. ועוד קשה לדעת רז"ל שאמרו שכפרה זו היתה לכפר על מעשה העגל. א"כ למה יתנו הכופר דוקא בשעת המספר. ועוד קשה והלא בחטא העגל היו כל ישראל שוים זקנים עם נערים. וכופר לא נתנו כי אם מי שהוא מבן עשרים. ונראה ליישב כל זה כמה שנאמר וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם. מהו וביום פקדי. אלא שהורה בזה. שלא נמחל להם עון העגל אלא בעבור שהיו החוטאים רבים דנפישי רחמי כי הקב"ה חס ביותר על רבים כמ"ש הן אל כביר לא ימאס וכמו שאמר הקב"ה להנביא יונה ואני לא אחוס על נינוה אשר יש בה הרבה משתים עשרה ריבוא אדם. ולפי זה אין כפרה זו משמשת כ"א בזמן שכל אחד יושב בתוך עמו. כמו שאמרה השונמית בתוך עמי אנכי יושבת אבל בזמן שהם נספרים אחד לאחד יש לחוש שהמספר יגרום שכל אחד לבדו בפני עצמה יעלה זכרונו למעלה ויתבקר פנקסו בכל זכות וחובה שיש לו ושמא לא יכריעו זכיותיו על חובותיו ולסבה זו יזכירו לו עון העגל שכבר נמחל כי לא נמחל כ"א אל רבים ולא ליחידים והמספר גורם שכל יחיד נזכר לעצמו לכך נאמר וביום פקדי. והוא לשון מספר. זר"ל כשיהיו נמנין לאיזה צורך אז יעלה זכרון כל איש פרטי לפני

ואז ופקדתי עליהם חטאתם. כי החטא חוזר וניעור. ע"כ צוה כאן על כופר נפש זה לכפר על מעשה העגל בשעת המספר כי יפקד עונו על כל אחד ואחד. ע"כ אמרו רז"ל אל תפרוש מן הצבור. ולפיכך הפחותים מבן כ' שלא היו במספר זה לעולם בתוך עמם היו יושבים. ולכך נאמר כי תשא את ראש. לפי שיבא לפני הש"י זכרון כל ראש בפני עצמו לפיכך ונתנו איש כל איש פרטי שיש לחוש שיתבקר פנקסו ויבוקש וימצא כי היה לו חלק בפועל המגונה ההוא לפיכך יתן בפעם ההוא כופר נפשו. ואתי שפיר גם לדברי האומרים שכופר זה היה להציל מן העין הרע השולט בשעת המספר. כי בפעם ההוא יש מקום לשרי מעלה של האומות לקטרג ולומר מה יקר וגדולה לישראל במספר זה על כל האומות הלא הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז לפיכך צריכין בפעם ההוא אל כופר נפש להשקיט מדת הדין. וכזה מיושב כאן מה שמקשים והלא כמה אומות מונין לגלגולת ואינן נזוקין. לפי שאין שתם מספר הגורם כי אם זה המספר לבד הבא לגעלם ולנשאם בכי תשא את ראש ע"כ יש לחוש מפני הקנאין הפונעים בהם:

(יג) זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל וגו'. כתב הרב במ"ח והוא ע"ד ששנו רבותינו ז"ל (קידושין מ) לעולם יראה אדם עצמו כאלו חציו זכאי וחציו חייב עשה מצוה אחת אשרי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע א"ע ואת כל העולם לכף חובה. והלא בזה או שירוית הרבה או ח"ו יפסיד הרבה. לא ולמד מה שאמרו חכמינו ז"ל כל המזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו ולהיפך המחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בו. וע"כ אם הוא עשה מצוה אחת הכריע את כל העולם לכף זכות הרי זכות הרבים תלוי בו וזכות עולם מלא שהוא בלתי שיעור; ומה

פירוש לתורת אלהים

שֶׁקֶל איין אויסלייזונג פאר זיין נֶפֶשׁ צו גאט אונ ווֶעסט ציילין די שְׁקָלִים ווֶעסטו וויסען די צאהל פון די יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיֶה אונ עס וועט אין זיי ניט זיין אמארד בִּפְקוֹד אוֹתָם אז דו ווֶעסט זייא ציילין דורך דיא שְׁקָלִים: (יג) זֶה גאט האט געוויזען צו משה אמטבע פון פייער וואס זיא האט גיוואהגין אהאלבין שֶׁקֶל אונ האט צו אים גיזאגט אזוי

לקוטים על התורה

אבינטול ווייץ, אזוי ווי אמענטש ציילט זיינע בינטלאך ווייץ ווי פיל זיי זענען, ווייל יעדער בינטול איז בייא אים טייער, אזוי איז ביי גאט טייער יעדער יוד, אונ ניט נאר דער קאפ פון יעדער יוד איז ביי גאט טייער, ווייל אין קאפ איז דער שכל, אונ דיא חָכְמָה פון מענטש, נאר אפילו דער בויך פון דעם יוד וואס אינוועניג ליגט דאס עסין, איז אויך ביי גאט טייער, ווייל דאס עסין פון דעם יוד איז אויך הייליג, מיט דעם ציילונג האט גאט גיוואלט וויזין אז די יודין זענען ניט פארמיאוסת גיווארין ביי אים

וועגין דעם עגל וואס זיי האבין געמאכט, ווייל זיי האבין גיטאהן תְּשׁוּבָה דריבער זענען זיי אין דיא זעלביגע ליבשאפט ביי גאט וויא זיי זענען גיוועזן געליבט ביי אים פריער פאר די זינד:

מצות השם

קה) [עשה מד] לתת מחצית השקל מכל שנה שנאמר זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל בשקל הקדש עשרים גרה השקל מחצית השקל תרומה לה':

(יג) זֶה יִתְּנוּ וגו'. ווען דער בית המקדש איז גיוועזן האט יעדער יוד גידארפט געבין איין מאהל אין יאהר אהאלבין שֶׁקֶל [דאס איז אזוי אמטבע] צו קויפין פאר דעם געלט קָרְבָּנוֹת תְּמִידִין וּמוּסָפִין. אויף דעם גאנצין יאהר:

מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל
תְּרוּמָה לַיהוָה: יד כֹּל הָעֹבֵר עַל־
הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה
יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה: טו הֶעָשִׁיר לֹא־
יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט מִמַּחֲצִית
הַשֶּׁקֶל לָתֵת אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה

אונקלוס

סִלְעָא בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
עַשְׂרָא מָעִין סִלְעָא פַּלְגוּת
סִלְעָא אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם
יְיָ: יד כָּל דְּעָבַר עַל
מִנְיָנַיָּא מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין
וּלְעֵילָּא יִתֵּן אַפְרָשׁוּתָא
קֳדָם יְיָ: טו דְּעַתִּיר לָא
יַסְגֵּי וּדְמִסְכֵּן לָא יַזְעֵיר
מִפַּלְגוּת סִלְעָא לְמִתַּן יָת
אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ:

תולדות אהרן

עשרים גרה. בכורות נ:

רשב"ם

העדה מאת וגו': (יג) עשרים גרה. מין מטבע הוא:

בעל הטורים

שבטים יתנו דאיכא למ"ד שבט לוי לא נתנו: עשרים. בגימט' עשיר ודל שהיו כולם שוין בזה: שקל. בגימטריא נפש שבא לכפר על הנפש: (יד) מבן עשרים שנה. ס"ת המן שבא להכריע שקלים של המן: שנה ומעלה. בגימ' לעונשים: עשרים שנה ומעלה.

שפתי חכמים

שרימז לו על דבר: ה דק"ל דמחצית השקל בשקל הקדש משמע דיכיאו חצי השקל עם השקל שלם וא"כ הי"ל לכתוב שקל וחצי עז"פ במשקל ר"ל בשקל הקדש וכו': ו כלומר לעיל בפ' משפטים כתיב נמי שקל ולא פירש לנו הכתוב כמה הוא ועכשיו פירש לך כמה הוא: ז שהוא נמי לשון מעה: ח דק"ל דבתחלה כתיב מחצית השקל ואח"כ כתיב עשרים גרה השקל דמשמע שקל שלם יתנו ומתרץ השלם עשרים גרה והם יתנו חציו שהוא עשרה גרה: ט הוצרך להוסיף זה משום דלא תקשה דקרא קאמר שהשקל עשרים גרה והיה ראוי להיות כ"ד שהרי השקל השלם ד' זוזים והזוז שש מעה ועז"פ והוסיפו עליהן וכו': י מדכתיב מבן עשרים שנה ל"ל כל העובר על הפקודים אלא למדך כאן וכו' כלומר להכי נקט לשון פקודים להודיע שאין פחות מבן ך' יוצא לצבא דמצינו לשון פקודים גבי חיל כדכתיב ויקצוף משה על פקודי החיל וכתיב ויפקוד שאול את העם ופי' של קרא כך הוא כי תשא את ראש בני ישראל לצאת בצבא המלחמה יהיו מבני כ' שנה ומעלה. ואת"ת ל"ל להורות שאין נמנה וכו' הא ככר הודיענו זה בספר במדבר דכתיב מבן עשרים שנה ומעלה כל יוצא צבא וי"ל דס"ל

רש"י

לג) תעבירנה הצאן ע"י מונה: מחצית השקל בשקל הקדש. במשקל השקל שקצבתי לך לשקול בו ה שקלי הקדש כגון שקלים האמורין בפרשת ערכין ושדה אחוזה: עשרים גרה השקל. עכשיו פירש לך כמה ו הוא: גרה. לשון מעה וכן (בשמואל א' ב') יבא להשתחות לו ז לאגורת כסף וככר לחם: עשרים גרה השקל. שהשקל השלם ח ד' אזים והזוז מתחלתו חמש מעות אלא באו והוסיפו עליו ט שתות והעלוהו לשש מעה כסף ומחצית השקל הזה שאמרתי לך יתנו תרומה לה': (יד) מבן עשרים שנה ומעלה. למדך כאן שאין פחות מבן עשרים יוצא י לצבא ונמנה בכלל אנשים:

עניני נשיאת ראש בנ"י

המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאלו קיים עולם מלא ומכ"ש המקיים עולם מלא ממש שהכריע את כל העולם לזכות להיות תכון תבל כל תמוט מה גדול שכרו לעד ולנצח נצחים. וכל הגדולה וברית השלום שנותן לפנחס בקומו מתוך העדה לו ולזרעו אחריו הכל היה בשביל שכיפר על ב"י ונתקיים העולם על ידו כמאמר הכתוב פנחס בן אלעזר וגו' השיב את חמתי מעל בני ישראל ולא כליתי את בני ישראל וגו' לכן אמור הנני נותן לו וגו' תחת אשר קנא וגו' ויכפר על בני ישראל. הרי שכל הגדולה לא ניתן לו כי אם בשביל שלא כליתי את בני ישראל. וכן זה המקיים עולם מלא ע"י מצוה אחת ודאי שכרו גדול אין ערוך אליו. ולהיפך ח"ו כאשר הכריע את העולם לכף חוב הרי המאבד נפש אחת וכו' כאילו אבד עולם מלא ומכש"כ כשאבד עולם מלא ממש שהכריע את כל העולם לכף חוב. ולזה אמר הכתוב כאן זה יתנו כל העובר של הפקודים מחצית השקל וגו' כלומר בני ישראל יתנו זאת על נפש בעת עברו על הפקודים פקודי ה' אם יקרה לו לקיים מצוה אחת ממצות התורה או ח"ו כשיתאוה לעבור איזה עבירה במצות לא תעשה אשר הוא וכל העולם כולו עומדים במחצית השקל. ר"ל במחצית המשקל. שהוא חציו חייב וחציו זכאי. והמשקל עומד בשוה שלא בהכרעה לנטות

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יג) מחצית השקל. לכפר על חצי היום שחטאו כמו שאו"ר במסכת שבת פרק ר' עקיבא בושש בא שש ומשקל כ' גרה הרי חציו עשר לכפר על עשרת הדברות שעברו ואיתא בזבחים פרק רבי ישמעאל אומר חמשה אצבעות של ימינו של הקב"ה כלן ליחוד הגאולה. באצבע קטנה בזת הראה לנח לעשות את התיבה שנאמר וזה אשר תעשה אותה. שניי' לה כשהכה את מצרים שנאמר אצבע אלהים היא. בשלישית דהיינו אמה בה כתיב והלוחות כתובים באצבע אלהים. ברביעית שהיא סמוכה לבהן הראה למשה הלבנה. בגודל הראהו מחצית השקל שנאמר זה יתנו ובכל היד עתיד הקב"ה להכרית ולהשמיד בני ישמעאל ובני אדום שנאמר תרום ידך על צריך וכל אויביך יכרתו:
(יד) כל העובר. כמו תעבורנה הצאן ע"י מונה שכן דרך מונה בהמותיו מכניסן לדיר ומוציאן בפתח קטן א' א':
(טו) העשיר לא ירבה. כדי לכוון החשבון ד"א שלא יוכל העשיר לו' חלקי גדול במקדש יותר ממך:

פירוש לתורת אלהים

אַמְטְבֵּעַ זָאל גֶעבִּין אִיטְלִיכֶער פוּן זֵייא כֹּל הָעוֹבֵר אַלֶע וָואס דַארְפִין גִיצֵיילְט וֶוערִין מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל זָאלִין גֶעבִּין אַהַאלְבִּין שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקּוֹדֶשׁ אוּנ זַיין גִיוֶועכְט זָאל זַיין וִוי דָאס גִיוֶועכְט פוּן דִי הֵיילִיגֶע שְׁקָלִים עֶשְׂרִים צְוָואנְצִיג מַטְבֵּעוֹת וָואס הֵייסִין גֵרָה אִיז אַגַאנְצֶער שֶׁקֶל אוּנ דֶעם הַאלְבִּין מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל שֶׁקֶל וָואס אִיךְ הָאבּ דִיר גִיזָאגְט תְּרוּמָה לַיְיָ זָאלִין זֵיי גֶעבִּין אַיין אָפּ שֵׁיידוּנְג צוּ גָאט: (יד) כֹּל הָעוֹבֵר אַלֶע וָואס דַארְפִין גִיצֵיילְט וֶוערִין מִבֶּן דֶער וָואס אִיז אַלְט פוּן צְוָואנְצִיג יָאהְר אוּנ וֵוייטֶער יִתֵּן זָאל עֶר גֶעבִּין דָאס אָפּ שֵׁיידוּנְג צוּ גָאט: (טו) הֶעָשִׁיר דֶער עוֹשֶׁר זָאל נִיט מֶערִין פוּן אַהַאלְבִּין שֶׁקֶל וְהַדַּל אוּנ דֶער אָרֶעם מַאן זָאל נִיט וֶוינְצִיגֶען לָתֵת צוּ גֶעבִּין דָאס אָפּ שֵׁיידוּנְג פוּן גָאט לְכַפֵּר צוּ פַאר־

לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם׃ טז וְלָקַחְתָּ אֶת־כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם׃ פ

לְכַפָּרָא עַל נַפְשָׁתֵיכוֹן׃ טז וְתִסַּב יָת כְּסַף כִּפּוּרַיָּא מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִתֵּן יָתֵיהּ עַל פָּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא וִיהֵי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְדָכְרָנָא קֳדָם יְיָ לְכַפָּרָא עַל נַפְשָׁתֵיכוֹן׃

תו"א ולקחת הס. ברכות סב:

בעל הטורים

ר"ת עשו ואתן אדם תחתיך: (טז) הכפורים. ב' במסו' דין ואידך מדם חטאת הכפורים אחת בשנה יכפר וגם זה רמז לפסוק לדקה ביוה"כ: והיה לבני ישראל לזכרון. מלא וי"ו על שתי כתפיו לזכרן חסר וי"ו שלא היו לזכרון אלא בעודם על כתפיו אבל כ"ז שהיו קיימין ועומדין לא היו לזכרון:

רשב"ם

(טז) כסף הכפורים. כסף כופר נפש: על עבודת אהל מועד. כדכתיב מאת אדנים למאת ככר ככר לאדן:

רש"י

(טו) לכפר על נפשתיכם. שלא ב תנגפו על ידי מנין. ד"א לכפר על נפשותיכם לפי שרמז להם כאן ג' תרומות שנכתב כאן תרומת ה' ג"פ אחת תרומת אדנים שמנאן כשהתחילו בנדבת המשכן ונתנו כל אחד וא' מחצית השקל ועלה למאת הככר שנאמר (שמות לח) וכסף פקודי העדה מאת ככר ומהם נעשו האדנים שנאמר ויהי מאת ככר הכסף וגו' והשנית אף היא ע"י מנין שמנאן משהוקם המשכן הוא המנין האמור בתחלת חומש הפקודים (במדבר א) בא' לחדש השני בשנה השנית ונתנו כל אחד מחצית השקל והן לקנות מהן קרבנות לצבור שכל שנה ושנה והשוו בהם עניים ועשירים ועל אותה תרומה נאמר לכפר על נפשותיכם שהקרבנות לכפרה הם באים והשלישית היא תרומת המשכן כמו שנאמר (שמות לה) כל מרים תרומת כסף ונחשת ולא היתה יד כולם שוה בה אלא איש איש מה שנדבו לבו: (טז) ונתת אתו על עבדת אהל מועד. למדת שנצטוו למנותם בתחלת ל נדבת המשכן אחר מעשה העגל מפני שנכנס בהם מגפה כמ"ש (שמות לב) ויגוף ה' את העם. משל לצאן החביבה על בעליה שנפל בה דבר ומשפסק אמר לו לרועה בבקשה ממך מנה את צאני ודע כמה נותרו בהם להודיע שהיא חביבה עליו וא"א לומר שהמנין הזה הוא האמור בחומש הפקודים שהרי נאמר בו (במדבר א) בא' לחדש השני והמשכן הוקם בא' לחדש הראשון שנאמר (שמות מ) ביום החדש הראשון בא' לחדש תקים וגו' ומהמנין הזה נעשו האדנים משקלים שלו שנאמר (שמות לח) ויהי מאת ככר הכסף לצקת וגו'. הא למדת ששתים היו אחת בתחלת נדבתן אחר יום הכפורים בשנה ראשונה ואחת בשנה שניה באייר משהוקם המשכן. וא"ת וכי אפשר שבשניהם היו ישראל שוים ו' מאות אלף וג' אלפים וה' מאות וג' שהרי בכסף פקודי העדה נאמר כן ובחומש הפקודים אף בו נאמר כן (במדבר א) ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים והלא בשתי שנים היו וא"א שלא היו בשעת מנין הראשון בני י"ט שנה שלא נמנו ובשניה נעשו בני כ'. תשובה לדבר אבל שנות האנשים בשנה אחת נמנו אבל למנין יציאת מצרים היו שתי שנים לפי שליציאת מצרים מונין מניסן כמו ששנינו במסכת ראש השנה ונבנה המשכן בראשונה והוקם בשניה שנתחדשה שנה באחד בניסן אבל שנות האנשים מנויין למנין שנות עולם המתחילין מ מתשרי נמצאו שני המנינים בשנה אחת המנין הראשון היה בתשרי לאחר יום הכפורים שנתרצה המקום לישראל לסלוח להם ונצטוו על המשכן והשני באחד באייר: על עבדת אהל מועד. הן אדנים שנעשו בו:

שפתי חכמים

דוקא במלחמת חובה הקפיד הקרא אבל לא במלחמת הרשות לכן כפל הענין שאף במלחמת הרשות אינו יוצא כ"א מבן כ' שנה ומעלה: ב ולא לכפר על חטאתיכם כשאר כפרות דמה ענין כפרה אצל המנין: ל פי' אע"פ שמצות כי תשא היא כללית לכל זמן ולא נזכר סימנה עתה מ"מ ונתת אותו על עבודת אהל מועד שהם אדני המשכן מורה שנצטווה בפרטות שימנם קודם הקמת המשכן: מ ואין יכולים לבוא לכלל שנה אלא עד ר"ה וגם אותן שנולדו קודם ר"ה כשבא ר"ה באין לכלל שנה:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(טז) ונתת אותו. כאן פי' רש"י דשנות האנשים מנויין למנין שנות העולם המתחילין מתשרי תימא דהניחא למ"ד בתשרי נברא העולם אלא למ"ד בניסן נברא העולם מאי איכא למימר ועוד קשיא דכי כתיב ומעלה ללידתו של אדם מנינן. לכן נ"ל שלא נמנו אלא פעם אחת ולפי שעלו בחדש השני וישליכו לכ' שנים ג"כ נתנו בראשונה אחר יוה"כ של שנה ראשונה וכן נמי משמע מתוך פי' רש"י שפי' לעיל והשנית אף היא ע"י מנין שמנאן משה והוקם המשכן ונמצא לפי זה שמנין השקלים שבאייר שוו לאלו:

עיוני נשיאת ראש ב"י

לד לכאן או לכאן וההכרעה עתה בידו הוא כשיקיים אחת ממצות ה' יכריע המשקל לזכות וכל העולם כולו יתקיים על ידו או להיפוך ח"ו. ומפרש הכתוב והולך ענין מחצית השקל כי עשרים גרה השקל. ועשרים הוא שני יודין אשר בשם הויה ואדני יוד בראש ויוד בסוף והם השני קערות שבמשקל שמניחין

פירוש לתורת אלהים

גֶעבִּין עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם אויף אייערע לייבּער׃ (טז) וְלָקַחְתָּ אונ דו זאלסט נעמען אֶת כֶּסֶף דאס געלט וואס איז מְכַפֵּר מֵאֵת פון די קינדער ישראל וְנָתַתָּ אֹתוֹ אונ זאלסט אים געבין עַל אויף דעם אהל מועד, כלומר מען האט דער פון געמאכט שוועלין צו דעם משכן וְהָיָה אונ עס זאל זיין צו די קינדער ישראל לְזִכָּרוֹן צו איין גידעכעניש לִפְנֵי יְיָ פאר גאט לְכַפֵּר צו פאר געבין אויף אייערע לייבער׃

יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
יח וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת
לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־אֹהֶל
מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה
מָיִם׃ יט וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ
אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם׃ כ בְּבֹאָם
אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא

יז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ יח וְתַעְבֵּיד כִּיּוֹרָא דִנְחָשָׁא וּבְסִיסֵיהּ דִּנְחָשָׁא לְקִידּוּשׁ וְתִתֵּן יָתֵיהּ בֵּין מַשְׁכַּן זִמְנָא וּבֵין מַדְבְּחָא וְתִתֵּן תַּמָּן מַיָּא׃ יט וִיקַדְּשׁוּן אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי מִנֵּיהּ יָת יְדֵיהוֹן וְיָת רַגְלֵיהוֹן׃ כ בְּמֵיעַלְהוֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא יְקַדְּשׁוּן

תו״א ועשית כיור. מגילה ל זבחים כב: ורחצו אהרן. זבחים כא: בבואם אל. סנהדרין פג זבחים יט:

בעל הטורים

(יח) ועשית כיור. סמך כיור לפרשת שקלים לומר שהגשמים נעצרים בשביל פוסקי צדקה ואינן נותנין: לרחצה. ד׳ במסורה בכל כיור שאינו מחזיק כדי שירחצו ממנו ד׳ כהנים כאחד אינו כיור:

שפתי חכמים

נ דק״ל היאך יכולין לרחוץ מן הכן. ל״פ מוסב על הכיור: ס כלומר בשעה שמקדשים ידיהם צריכים לקדש גם רגליהם עמהם פי׳ דאת בא לרבות ואת רגליהם כאלו אמר את ידיהם יהיו רגליהם ואת רגליהם יהיו ידיהם דהיינו שניהם בבת אחת: ע (נח״ז) דס״ל להרב דלא מיחייב אביאה ריקנות וכן איתא

רש״י

(יח) כיור. כמין דוד גדולה ולה דדים המריקים בפיהם מים: וכנו. כתרגומו בסיסיה מושב מתוקן לכיור: לרחצה. מושב על נ הכיור: ובין המזבח. מזבח העולה שכתוב בו שהוא לפני פתח משכן אהל מועד והיה הכיור משוך קמעא ועומד כנגד אויר שבין המזבח והמשכן ואינו מפסיק כלל בנתיים משום שנאמר (לקמן מ) ואת מזבח העולה שם פתח משכן אוהל מועד כלומר מזבח לפני אהל מועד ואין כיור לפני אהל מועד הא כיצד משוך קמעא כלפי הדרום כך שנוי בזבחים: (יט) את ידיהם ואת רגליהם. בבת אחת היתה מקדש ידו ס ורגליו וכך שנינו בזבחים כיצד קדוש ידים ורגלים מניח ידו הימנית ע״ג רגלו הימנית וידו השמאלית ע״ג רגלו השמאלית ומקדש: (כ) בבאם אל אהל מועד. (ת״כ פ׳ שמיני זבחים יט) להקטיר שחרית ובין הערבים ע קטורת או להזות מדם פר כהן המשיח ושעירי ע״ז: ולא

עניני נשיאת ראש ב״י

על אחת הזכיות ועל השניה מניחין העבירות זה מול זה. וביניהם יש ו׳ אותיות והוא הלשון [שהוא ישר כעין ו] המכריע בין הקערות הנקרא קו המשקולת כדרך שוקיל שקל. ואיזה הקערה שמכריע מושכת את הלשון אליה ונוטה לזכות או להיפך ח״ו והאדם צריך שיראה להיות מחלית השקל תרומה לה׳ כלומר שיתגבר זה המחלית שהיא תרומה לה׳ שם הויה ב״ה והוא מחלית הימין וחסדים שבהם מתרומם שמו של הקב״ה ומתגדל כאשר יושפע חסדיו המרובים וטובותיו העודפות לבני אדם והם יתנו שיר ושבח וגדולה וכבוד אליו ית׳ על זה. וכל הדולה לטוב לה׳ גם על זה יפקח עיניו אולי הכריע ח״ו בחטאתיו את כל העולם לכף חוב. ע״כ לעומת זה יראה לסגל מצות ומע״ט אולי יעלה בידו בעת שיכריע את העולם לכף זכות ולצדק:

ענין הכיור

(יח) ועשית כיור נחשת וכנו נחשת לרחצה וגו׳. כתב הרב מהרי״א הנה בסוף סדר תצוה נוה ה׳ שאהרן יכנס בבקר ובערב אל ההיכל להקטיר קטורת. ובבקר יטיב את נרות המנורה ובערב ידליקם. ואיך יתכן בהיותו מקריב על מזבח העולה עולות וזבחים בידיו יכנס למקדש ה׳ בהיותו מלוכלך ומזוהם מכל חלב וכל דם. ומפני זה אמר הקב״ה למשה ועשית כיור נחשת ויתן מים בכיור ולזה שיתן הכיור וכנו בין אהל מועד ובין המזבח באופן שכאשר ירד הכהן מעל המזבח מעשות קרבנותיו והיו ידיו ורגליו מלוכלכות וירצה ליכנס אל היכל הקדש יראה את הכיור נגד עיניו ולא ישכח מלרחוץ שם ידיו ורגליו. את ידיו ירחץ מזוהמת החלב והדם של הקרבנות. ורגליו ירחץ מפני שהכהנים הולכים יחפים בעזרה כדי שלא יהיה דבר חוצץ בין המקדש וכינס. ויש לבני אדם ברגלים זוהמה וכיעור. ע״כ ירחצו ידיהם ורגליהם:

פירוש לתורת אלהים

(יז) וַיְדַבֵּר אונ גאט האט גירעט צו משה לֵאמֹר אַזוי צו זאגין: (יח) וְעָשִׂיתָ אונ דו זאלסט מאכין איין האנד פאס פון קופער וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת אונ זיין פוס זאל אויך זיין פון קופער לְרָחְצָה צו וואשין זיך פון דעם האנד פאס וְנָתַתָּ אונ דו זאלסט געבין אים צווישען דעם אוהל מועד אונ צווישען דעם מִזְבֵּחַ וְנָתַתָּ אונ דו זאלסט דארט אין דעם האנד פאס געבין וואסער: (יט) וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן אונ אהרן מיט זיינע קינדער זאלין וואשין פון אים אֶת יְדֵיהֶם זייערע הענד מיט זייערע פיס: (כ) בְּבוֹאָם ווען זייא וועלין דארפין קומען אין אוהל מועד מַקְטִיר קְטוֹרֶת זיין אדער בלוט שפרענגען יִרְחֲצוּ

מצות השם

(קו) [עשה מה] לקדש הכהן ידיו ורגליו לעבודה שנאמר ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם:

(יט) וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ וגו׳. ווען דער בית המקדש איז גיוועז האבין די כהנים גידארפט וואשין די הענט אונ די פיס איידער זיי זענען אריין געגאנגען אין בית המקדש מקריב זיין קרבנות, אונ אויב זייא זענען אריין געגאנגען אין בית המקדש אונ האבין נים געוואשין די הענט אונ די פיס, אונ האבין מקריב גיוועזן קרבנות, זענען די קרבנות פסול, אונ ער וועט גישטראפט ווערין פון גאט אז ער וועט שטארבין פאר די צייט:

יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ
לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַיהוָה׃
כא וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא
יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק־עוֹלָם לוֹ
וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם׃ פ כב וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כג וְאַתָּה קַח־
לְךָ בְּשָׂמִים רֹאשׁ מָר־דְּרוֹר חֲמֵשׁ
מֵאוֹת וְקִנְּמָן־בֶּשֶׂם מַחֲצִיתוֹ
חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם וּקְנֵה־בֹשֶׂם

אונקלוס

מַיָא וְלָא יְמוּתוּן אוֹ
בְּמִקְרַבְהוֹן לְמַדְבְּחָא
לְשַׁמָשָׁא לְאַסָקָא
קֻרְבְּנָא קֳדָם יְיָ׃
כא וִיקַדְשׁוּן יְדֵיהוֹן
וְרַגְלֵיהוֹן וְלָא יְמוּתוּן
וּתְהֵי לְהוֹן קְיָם עָלַם לֵיהּ
וְלִבְנוֹהִי לְדָרֵיהוֹן׃
כב וּמַלֵיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימָר׃ כג וְאַתְּ סַב לָךְ
בּוּסְמִין רֵישָׁא מֵירָא דַכְיָא
מַתְקַל חֲמֵשׁ מְאָה וְקִנְּמָן
בְּשַׂם פַּלְגוּתֵיהּ מַתְקַל
מָאתָן וְחַמְשִׁין וּקְנֵה

תו"א או בגשתם. זבחים שם קיט: לשרת. זבחים יט: להקטיר אשה. שם: והיתה להם. שם ל: ואתה קח לך. מגילה טו: מר דרור. חולין קלט כריתות ה:

רשב"ם

(כג) בשמים ראש. חשובים כדכתיב עם כל ראשי בשמים. ונראה בעיני כי בשמים גידולי אילנות כדכתיב הפיחי גני יזלו בשמיו. אירל בשמים ראש מיני שרף אילן או דברים שמוציאין מן הקרקע: מר דרור. חשוב וכן מר עובר. חשוב בכל סוחרי מדינות: מחציתו. מפורש בכריתות:

רש"י

ימותו. הא אם לא ירחצו ימותו שבתורה נאמרו פ כללות ומכלל לאו אתה שומע הן: אל המזבח. החיצון צ שאין כאן ביאת אהל מועד אלא בחצר: (כא) ולא ימותו. לחייב מיתה על המשמש במזבח ואינו רחוץ ידים ורגלים שהמיתה הראשונה לא שמענו אלא על הנכנס להיכל: (כג) בשמים ראש. חשובים: וקנמן בשם. לפי שהקנמון קליפת עץ הוא יש שהוא טוב ויש בו ריח טוב וטעם ויש שאינו אלא כעץ לכך הוצרך לומר קנמן בשם מן הטוב: מחציתו חמשים ומאתים. מחצית הבאתו תהא חמשים ק ומאתים נמצא כולו חמש מאות כמו שיעור מר דרור א"כ למה נאמר בו חצאין גזירת הכתוב היא להביאו לחצאין להרבות בו ב' הכרעות שאין שוקלין עין ר בעין וכך שנויה בכריתות (דף ה): וקנה בשם. קנה של בשם לפי שיש קנים

שפתי חכמים

בזבחים י"ט דלשרת קאי על בבואם אל אהל מועד: פ נראה דרש"י רוצה לתרץ למה לא נאמר ואם לא ירחצו ימותו דזה זירוז יותר ממה שנאמר ולא ימותו ועל זה פירש הא אם לא וכו' שבתורה נאמרה כללות וכו'. והרא"ם פירש לפי שמנהג הכתוב להזכיר העונש המתחייב לא הבלתי מתחייב לכן אמר שבתורה נאמרו כללים ומכלל לאו אתה שומע הן וכו' וק"ל והרי הוא כאלו אמר אם לא ירחצו ימותו ואפשר שבכלל דבריהם דבריו: צ דק"ל הא פשיטא דמדאסר ליכנס אל אהל מועד בלא רחיצה היאך יכול ליכנס למזבח. ל"פ החיצון: ק לא מחצית שיעורו דא"כ ה"ל למכתב חמש מאות ומדאיצטריך שתי הבאות ש"מ דאית בה הכרעה אבל אין לפרש דכנוי מחציתו שב אל מר דרור ופי' וקנמן מחציתו של מר דרור שהוא ר"ן דא"כ לכתוב וקנמן בשם חמשים ומאתים מחציתו ל"ל אע"כ כנוי מחציתו אקנמן קאי: ר פי' שאין יכול לשקול שוה בשוה

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כג) בשמים ראש. לפי שכ' לעיל בשמים לשמן המשחה פי' כאן הבשמים וסכום חשבונם וראש הוא חשבון כמו

ענין שמן המשחה

(כג) ואתה קח לך בשמים ראש וגו'. הרב מהרי"א מדייק תכת ואתה נראה כמיותר. היה יכול לכתוב וידבר ה' אל משה לאמר קח לך וגו'. אבל זה מעיד על אמתת דברי חז"ל שלא נעשה שמן המשחה כי אם פעם אחת שעשה משה רבינו בידו ולא יעשה עוד בעתיד כדאמרינן במסכת הוריות רבי יהודה

פירוש לתורת אלהים

מַיִם זָאלִין זֵייא זִיךְ וַואשִׁין מִיט דֶעם וַואסֶער וְלֹא יָמֻתוּ כְּדֵי זֵייא זָאלִין נִיט שְׁטַארְבִּין וָאבֶער אַז זֵייא וֶועלִין גִיט וַואשִׁין דִיא הֶענְט וֶועלִין זֵייא שְׁטַארְבֶּן׃ אוֹ בְגִשְׁתָּם אָדֶער אִין זֵייעֶר טָאהְן גֶנֶעהֶנִין צוּם מִזְבֵּחַ וָואס אִיז גִיוֶוען פַאר דֶעם אוֹהֶל מוֹעֵד לְשָׁרֵת צוּ דִינֶען לְהַקְטִיר צוּ מַקְטִיר זַיין צוּ גָאט׃ (כא) וְרָחֲצוּ זָאלִין זֵייא וַואשִׁין זֵייעֶרֶע הֶענְט מִיט זֵייעֶרֶע פִים וְלֹא יָמֻתוּ וֶועלִין זֵייא נִיט שְׁטַארְבִּין וְהָיְתָה אוּנ עֶס זָאל זַיין אַיין חָק לוֹ צוּ אִים וּלְזַרְעוֹ אוּנ צוּ זַיינֶע קִינְדֶער צוּ זֵייעֶר גֶעבּוּרְט׃ (כב) וַיְדַבֵּר יְיָ אוּנ גָאט הָאט גִירֶעט צוּ מֹשֶׁה לֵאמֹר אַזוֹי צוּ זָאגִין׃ (כג) וְאַתָּה אוּנ דוּ קַח לְךָ נֶעם צוּ דִיר בְּשָׂמִים רֹאשׁ דִיא בֶּעסְטֶע בְּשָׂמִים מָר דְרוֹר רֵיין גִיוֶוערְץ אָדֶער נֶעגֶעלַאךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת זָאל וֶועגִין פִינְף הוּנְדֶערְט שְׁקָלִים וְקִנְּמָן בֶּשֶׂם אוּנ צִימֶערוּנְג מַחֲצִיתוֹ זַיין הַאלְבּ גֶעוִויכְט חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם צְוֵוייא הוּנְדֶערְט מִיט פוּפְצִיג שְׁקָלִים כְּלוֹמַר אִין גַאנְצִין זָאל דָאס וֶועגִין פִינְף הוּנְדֶערְט נָאר מֶען הָאט דִי פִינְף הוּנְדֶערְט אוֹיף הַאלְבּ גִיוָואהְגִין כְּדֵי מֶען זָאל צְוֵויי מָאהְל אִיבֶּער וֶועגִין וּקְנֵה בֹשֶׂם אוּנ דָאס

חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם: כד וְקִדָּה חֲמֵשׁ
מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ וְשֶׁמֶן זַיִת
הִין: כה וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת־
קֹדֶשׁ רֹקַח מִרְקַחַת מַעֲשֵׂה רֹקֵחַ
שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ יִהְיֶה:
כו וּמָשַׁחְתָּ בוֹ אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת
אֲרוֹן הָעֵדֻת: כז וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־
כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַמְּנֹרָה וְאֶת־כֵּלֶיהָ

אונקלוס

בּוּסְמָא מַתְקַל מָאתָן
וְחַמְשִׁין: כד וּקְצִיעֲתָא
מַתְקַל חֲמֵשׁ מְאָה בְּסִלְעֵי
קוּדְשָׁא וּמְשַׁח זֵיתָא מְלֵא
הִינָא: כה וְתַעֲבֵיד יָתֵיהּ
מְשַׁח רְבוּת קוּדְשָׁא בּוּסַם
מְבַסַּם עוֹבַד בּוּסְמָנוּ
מְשַׁח רְבוּת קוּדְשָׁא יְהֵא:
כו וּתְרַבֵּי בֵיהּ יַת מַשְׁכַּן
זִמְנָא וְיַת אֲרוֹנָא
דְסַהֲדוּתָא: כז וְיַת פָּתוֹרָא
וְיַת כָּל מָנוֹהִי וְיַת מְנָרְתָא
וְיַת מָנָהָא וְיַת מַדְבְּחָא

רשב"ם

(כה) רוקח מרקחת. לפי הפשט כתושים ונתונים בשמן ועירבם יפה:

שפתי חכמים

שלא הכרע: ש אלא עץ גמור: ת שלא תפרש מחליתו של קנה בשם הוא חמשים ומאתים כמו קנמן בשם דא"כ לכתוב קנמן בשם מחלה ומחלה ר"ן והשתא משמע מחליתו דקנמן אקנמן גופא קאי וכולו ת"ק ומחליתו דקנה אקנמן דלעיל מיניה קאי כאלו אמר וקנה בשם מחליתו של קנמן שכולו אינו אלא ר"ן: א פי' אינו די: ב לשון שרייה: ג כלומר שופכו וקינחו מעל העיקרין: ד כלומר בראש התיבה: ה רגע בסגול תחת הרי"ש ואינו כמו רוגע הים שהוא לי' פועל: ו כלומר זה נוטל מזה: ז פירוש כ"ף יונית שהוא כמו נו"ן שלנו:

רש"י

שאינן של בשם ש הוצרך לומר בשם: חמשים ומאתים. סך ת משקל כולו: (כד) וקדה. שם שורש עשב וכל' חכמים קליטה: הין. י"ב לוגין ונחלקו בו חכמי ישראל ר"מ אומר בו שלקו את העקרין אמר לו רבי יהודה והלא לסיך את העקרין אינו א סיפק אלא שראוס ב במים שלא יבלעו את השמן ואח"כ הציף עליהם השמן עד שקלט הריח וקפהו ג לשמן מעל העקרין: (כה) רקח מרקחת. רקח שם דבר הוא והטעם מוכיח שהוא ד למעלה והרי הוא כמו רקע ה רגע ואינו כמו (ישעיה נא) רוגע הים וכמו (שם מב) ריקע הארץ שהטעם למטה וכל דבר המעורב בחבירו עד שזה קופה מזה ו או ריח או טעם קרוי מרקחת: רקח מרקחת. רקח העשוי ע"י אומנות ותערובות: מעשה רקח. שם האומן בדבר: (כו) ומשחת בו. כל המשיחות כמין ז כ"ף יונית און

ענין שמן המשחה

אומר אותו שמן המשחה שעשה משה במדבר כמה נסים נעשה בו מתחלה ועד סוף בתחלה לא היה אלא י"ב לוג ראה כמה גרה בולעת וכמה עקרין בולעין וכמה האור שורף ובו נמשחו המשכן וכל כליו ואהרן ובניו כל שמונת ימי המלואים וכהנים גדולים ומלכים ואפילו כהן גדול בן כהן גדול וכו' ואותו שמן קיים לעתיד לבא כי משנגנז הארון נגנז עמו לצלוחית שמן המשחה וכו' ואמרה התורה בהחלט איש אשר ירקח כמוהו ר"ל לא לפי' שלא לכם והיא אזהרה מוחלטה שלא יעשה שום אדם בעולם שמן המשחה כזה לא לכם ולא לה' בשום דור מהדורות. ותפני זה נאמר למשה כאו במלות שמן המשחה ואתה קח לך ר"ל אתה בעצמך תקח לך הדברים האלה ותעשה מהם שמן המשחה ולא יעשה אותם אדם אחר עוד כל ימי הארץ:

דעת זקנים מבעלי התוספות

כי תשא את ראש בני ישראל כתרגום חושבן ד"א בשמים ראש כמו עם כל ראשי בשמים וכמו ראשית שמנים ימשחו:

פירוש לתורת אלהים

בעסטע צימערונג חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם איז דאס
גאנצע געוויכט געווען צוויא הונדערט מיט
פופציג שְׁקָלִים: (כד) וְקִדָּה אונ פיזם אדער
אינגבער חֲמֵשׁ מֵאוֹת פינף הונדערט שקלים
בְּשֶׁקֶל הַקּוֹדֶשׁ מיט דעם הייליגען געוויכט
וְשֶׁמֶן זַיִת אונ בומאייל זאל זיין הִין איין
עמער: (כה) וְעָשִׂיתָ אוֹתוֹ אונ דו זאלסט
פון דעם מאכין שֶׁמֶן אייל מִשְׁחַת קוֹדֶשׁ ער
זאל זיין צו אהייליג זאלבונג רוֹקַח געווערצונג
מִרְקַחַת אפטעקיריא מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ אזוי וויא
דיא אפטעקירם מאכין שֶׁמֶן אייל מִשְׁחַת קוֹדֶשׁ
צו אהייליג זאלבונג יִהְיֶה זאל דאס זיין:
(כו) וּמָשַׁחְתָּ בוֹ אונ דו זאלסט מיט דעם אייל זאלבין
דאס אוהל מועד אונ דעם ארון הָעֵדוּת פון דיא
לוחות: (כז) וְאֶת הַשֻּׁלְחָן אונ דעם טיש וְאֶת אונ
אלע זיינע כֵּלִים וְאֶת אונ דיא מנורה אונ אירע

מצות השם

(קז) [עשה מו] למשוח כהנים גדולים ומלכים בשמן המשחה שנאמר ועשית אותו שמן משחת קודש:

(כה) וְעָשִׂיתָ אוֹתוֹ שֶׁמֶן, מִשְׁחַת קֹדֶשׁ וגו'. ווען מען האט געמאכט דעם מִשְׁכָּן איז גיווען אַמִצְוָה מען זאל מאכין בוימאייל מיט די בְּשָׂמִים וואס שטייען דא אין דיא צוויי פְּסוּקִים [כג כד], און מיט דעם בוימאייל זאל מען זאלבין דעם כֹּהֵן גָּדוֹל אונ דעם כֹּהֵן מָשִׁיחַ [דאס איז דער כהן וואס גייט אין דער מִלְחָמָה] אונ דעם מִשְׁכָּן מיט אלע כֵּלִים פון דעם מִשְׁכָּן אונ דיא מִצְוָה איז נוהג בִּזְמַן הַבַּיִת:

וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת׃ כח וְאֶת־מִזְבַּח
הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיֹּר
וְאֶת־כַּנּוֹ׃ כט וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְהָיוּ
קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהֶם יִקְדָּשׁ׃
ל וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּמְשָׁח
וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם לְכַהֵן לִי׃ לא וְאֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר שֶׁמֶן מִשְׁחַת־
קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם׃
לב עַל־בְּשַׂר אָדָם לֹא יִיסָךְ וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ

דִקְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ כח וְיָת
מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא וְיָת כָּל
מָנוֹהִי וְיָת כִּיּוֹרָא וְיָת
בְּסִיסֵיהּ׃ כט וּתְקַדֵּשׁ יָתְהוֹן
וִיהוֹן קוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא כָּל
דְּיִקְרַב בְּהוֹן יִתְקַדָּשׁ׃
ל וְיָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי
תְּרַבֵּי וּתְקַדֵּשׁ יָתְהוֹן
לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי׃ לא וְעִם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּמַלֵּיל לְמֵימַר
מְשַׁח רְבוּת קוּדְשָׁא
יְהֵי דֵין קֳדָמַי לְדָרֵיכוֹן׃
לב עַל בִּסְרָא דֶאֱנָשָׁא לָא
יִתְּסַךְ וּבִדְמוּתֵיהּ לָא

תו"א כל הנוגע. זבחים פז: שמן משחת. הוריות יא מנחות פט כריתות ה: לדורותיכם. הוריות יא כריתות ה: על בשר אדם. כריתות ו ז: ובמתכנתו. כריתות ה:

רשב"ם

(כט) כל הנוגע בהם יקדש. לטהר תחלה קודם שיגע בהם לאחר שנמשחו: (לב) ובמתכנתו. בחשבון הבשמים

רש"י

משל מלכים שהן כמין נזר: (כט) וקדשת אותם. משיחה זו מקדשתם להיות קדש קדשים ומה היא קדושתם כל הנוגע וגו' כל הראוי לכלי שרת משנכנס לתוכו קדוש קדושת הגוף להפסל ביוצא ולינה וטבול יום ואינו נפדה לצאת לחולין אבל דבר שאינו ראוי להם אין מקדשין ושנויה היא משנה שלימה אלא מזבח מתוך שנאמר (שמות כט) כל הנוגע במזבח יקדש שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי ת"ל כבשים מה כבשים ראוים אף כל ראוים. כל משיחת משכן וכהנים ומלכים מתורגם לשון וירבו לפי שאין צורך משיחתן אלא לגדולה כי כן יסד המלך שזה חנוך גדולתן ושאר משיחות כגון רקיקין משוחין (עמוס ו) וראשית שמנים ימשחו לשון ארמית בהן כלשון עברית: (לא) לדרתיכם. (הוריות יא) מכאן למדו רבותינו לומר שכולו קיים לעתיד לבא: זה. בגימ' ט תריסר לוגין היו: (לב) לא ייסך. בשני יודי"ן ל' לא יפעל כמו (דברים ו) למען ייטב לך: על בשר אדם לא ייסך. מן השמן הזה עצמו: ובמתכנתו לא תעשו כמהו. (כריתות ה) בסכום סממניו לא תעשו אחר כמהו במשקל סממנין הללו לפי מדת הין י שמן אבל אם פחת או רבה סממנין לפי מדת הין שמן מותר ואף העשוי במתכונתו

שפתי חכמים

ח ופירוש תמשחם וכזה מתקדשים לא שימשחם וגם יקדשם שהקדוש' אינו דבר בפני עצמה והא דלא פירוש זה לעיל גבי כל המשיחות וכו' עי' במ"י: ט וא"ת למה מהפך רש"י הפסוק וי"ל שסתירה הוא ארבותינו שפירשו שכולו קיים לע"ל ומשמעא הם דורשים מדכתיב זה לי לדורותיכם ולא כתיב כזה משמע הגוף של שמן יהיה לי לדורותיכם אבל אין זה ראיה ודרשה גמורה דזה צריך לדרשה זו לומר דתריסר לוגי הוי א"כ איפכא דראיה היא לרבותינו כלומר לדורותיכם יהיה קיים כמנין זה דהיינו י"ב לוגין וק"ל: י פי' שאלו לא כתב אלא ובמתכונתו ה"א כיון שסם בו במדת סכום סממניו אע"פ שפחת או רבה סממניו לפי מדת הין שמן

פירוש לתורת אלהים

כֵּלִים וְאֵת און דֶעם מִזְבֵּחַ וואס מען האט דרויף קְטוֹרֶת מַקְטִיר גיוועזן׃ (כח) וְאֵת און דעם מִזְבַּח וואס מען האט אויף אים מַקְרִיב גיוועזן קָרְבָּנוֹת וְאֵת און זיינע כֵּלִים וְאֵת און דעם האנד פאס וְאֵת כַּנּוֹ און זיין פוּס׃ (כט) וְקִדַּשְׁתָּ אותו און מיט דעם זאלבונג וועסטו זיי הייליג מאכין וְהָיוּ זייא זאלין זיין גאנץ הייליג כִּי איטליכער וואס רירט אן אין זייא זאל זיין הייליג׃ (ל) וְאֵת אַהֲרֹן און אהרן און זיינע זוהן תִּמְשַׁח זאלסט אויך זאלבען וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם און זאלסט הייליגען זייא מיך צו בדינען׃ (לא) וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל און צו דיא קינדער ישראל זאלסטו ריידין אזוי צו זאגין שֶׁמֶן דאס אייל מִשְׁחַת קֹדֶשׁ דיא הייליגע זאלבונג זאל דאס זיין צו מיר לְדֹרֹתֵיכֶם צו אייער געבירט׃ (לב) עַל בְּשַׂר אָדָם אויף דעם לייב פון אמענטשין זאל פון דעם אייל ניט געגאסין ווערין וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ

מצות השם

(קח) [לאו סכ] שלא למשוח זר בשמן המאור שנאמר על בשר אדם לא יסך:

(קט) [לאו סג] שלא לעשות שמן כשמן המאור שנאמר ובמתכנתו לא תעשו כמוהו:

(לב) עַל בְּשַׂר אָדָם לֹא יִיסָךְ וגו'. אנדערע מענטשין אויסער דיא כֹּהֲנִים טאר מען ניט שמירען מיט דיא הייליגע בוימאייל׃

וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ כָּמֹהוּ וגו'. אזעלכע בוימאייל מיט אזעלכע בְּשָׂמִים און די זעלביגע וואג וואס עס איז געמאכט גיווארין צום מִשְׁכָּן טאר קיינער ניט מאכין. און מען וועט יא מאכין אזעלכע בוימאייל, אדער איינער וועט זיך שמירען מיט די בוימאייל וואס עס איז געמאכט גיווארין צום מִשְׁכָּן און פאר די כֹּהֲנִים, וועט ער גישטראפט ווערין מיט כָּרֵת, ער וועט שטארבין פאר זיין צייט׃

לֹא תַעֲשׂוּ כָּמֹהוּ קֹדֶשׁ הוּא קֹדֶשׁ
יִהְיֶה לָכֶם׃ לג אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח
כָּמֹהוּ וַאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל־זָר
וְנִכְרַת מֵעַמָּיו׃ ס לד וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ סַמִּים נָטָף ׀
וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה
בַּד בְּבַד יִהְיֶה׃ לה וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ

אונקלוס

תַעַבְדּוּן כְּוָתֵיהּ קוּדְשָׁא
הוּא קוּדְשָׁא יְהֵי לְכוֹן׃
לג גְּבַר דִּי יְבַסֵּם דִּכְוָתֵיהּ
וְדִי יִתֵּן מִנֵּיהּ עַל חִילוֹנַי
וְיִשְׁתֵּיצֵי מֵעַמֵּיהּ׃
לד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה סַב לָךְ
בּוּסְמִין נְטוֹפָא וְטוּפְרָא
וְחֶלְבְּנְתָּא בּוּסְמִין
וּלְבוֹנְתָּא דְּכוּתָא מַתְקַל
בְּמַתְקַל יְהֵי׃ לה וְתַעֲבֵיד

תו"א קדש יהיה. כריתות ו: ואשר יתן. כריתות שם מעילה יט: קח לך סמים. יומא ג כריתות ו: בד בבד יהיה. כריתות ה:

רשב"ם

של פרשה זו: (לג) ואשר יתן ממנו. משמן שעשה משה: (לד) סמים. כבר פירשתיו למעלה: סמים ולבונה זכה. לפי הפשט בתחלה כלל קח לך סמים ופירש מה הם סמים נטף ושחלת וחלבנה הרי אלו סמים שצויתי שתקח לך מרקחת: ולבונה זכה. לפי הפשט לבונה זכה אינה סמים וסמים אחרון הם היו סמים ראשון שבפסוק וכן דרך מקראות כולל ומפרש וחוזר ואומר הרי לך כלל שאמרתי לך. וכן בנח ויאמר אלהים אל נח זאת אות

בעל הטורים

(לג) קודש הוא קודש יהיה לכם. בגימטריא למלכות בית דוד: (לד) קח לך סמים. ס"ת חכם חמרא וריחני פקחין: זכה. ג' במס' ולבונה זכה ונתת על המערכת לבונה זכה. ותפלתי זכה. זש"ה תכון תפלתי קטורת לפניך שהתפלה דומה לקטורת כשם

שפתי חכמים

יהא חייב לכך חזר וכתב לא תעשו כמוהו כלומר שאם פחת או רבה אינו חייב: כ והוא הנזכר לעיל על בשר אדם לא ייסך אלא שחזר וכתב לחייב עליו כרת וכאילו כתב ואשר ייסך על אדם ונכרת מעמיו אבל הנעשה במתכונתו לא מלינו שהזהיר עליו הכתוב שלא ייסך על בשר אדם ואין עונשין אלא מזהירין: ל פי' כהונה גדולה ואפי' כהן הדיוט זר ואפי' כ"ג ומלך שגם הם עצמם אחרי המשחתן לכהונה ולמלכות נקראו זרים: מ דאל"כ לחשוב חלבנה בראש או בסוף ולא בתוכם: נ (ג"א) כדי שירא הש"י שגם הפושעים חוזרים בתשובה וירחם עלינו: ס וא"ת מנ"ל לרבות כאלו דלמא לא מרבה אלא שנים כמו סמים הראשון דאינו מרבה אלא תרי וי"ל דהוכחת רש"י מדלא כתיב סמים סמים גבי הדדי בתחלה או בסוף ולמה כתיב

רש"י

של זה אין הסך ממנו חייב אלא הרוקחו: ובמתכנתו. לי' חשבון כמו (שמות ה) מתכונת הלבנים וכן במתכונתה של קטורת: (לג) ואשר יתן ממנו. מאותו כ של משה: על זר. שאינו צורך ל כהונה ומלכות: (לד) נטף. הוא צרי ועל שאינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף קרוי נטף ובלעז גומ"א (גוממיא) והצרי קורין לו טריאק"ה (טהעריאק): ושחלת. שורש בשם חלק ומצהיר כצפורן ובלשון המשנה קרוי צפורן וזהו שתרגם אונקלוס וטופרא: וחלבנה. בשם שריחו רע וקורין לו גלבנ"א (גאלבאן) ומנאה הכתוב בין סממני הקטורת ללמדנו שלא יקל בעינינו לצרף מ עמנו באגודת תעניותינו ותפלותינו את פושעי ישראל נ שיהיו נמנין עמנו: סמים. אחרים: ולבנה זכה. (כריתות ו) מכאן למדו רבותינו י"א סממנין נאמרו לו למשה בסיני מיעוט סמים שנים נטף ושחלת והלבנה ג' הרי ה'. סמים לרבות עוד כמו ס אלו הרי עשר ולבונה הרי י"א ואלו הן הצרי והצפורן החלבנה והלבונה מור וקציעה שבולת נרד וכרכם הרי ח' שהשבולת ונרד אחד שהנרד דומה לשבולת הקוסט והקילופה והקנמון הרי י"א. בורית כרשינה אינו נקטר אלא בו שפין את הצפרן ללבנה שתהא נאה: בד בבד יהיה. אלו הארבעה הנזכרים כאן יהיו שוין משקל במשקל כמשקלו של זה כך משקלו של זה וכן שנינו הצרי והצפורן והחלבנה והלבונה משקל

דעת זקנים מבעלי התוספות

(לג) איש אשר ירקח כמוהו. וכן גבי קטרת לפי שאין דרך להשתמש בשרביט של מלך וכן אמר חז"ל שלא יעשה אדם בית תבנית היכל ולא מנורה של שבעה: (לד) בד בבד. בפרק קמא דכתובות אמרו שלא יניח משקל במשקלו יפרש"י שלא יעשה כדרך השוקלים כששוקלי' דבר אחד ורוצין לשקול לדבר אחר כזה נוטלין מן המאזנים את החפץ ששקלו ואחר כן שוקלין כנגד אותו דבר ששקלו החפץ שרוצין לשקול ויש מי שפי' שלא יניח השקל במשקל כדרך שעושין במשקל המאר"ק בלע"ז שעשוי משקלות רבות זה לתוך זה קטן לתוך גדול וכות לא יעשה וזה לא הבנתי אמאי לא יעשה כן:

פירוש לתורת אלהים

אונ מיט זיין צאהל פון זיינע גיווערצין אונ מיט אזוי פיל אייל לא זאלט איר ניט מאכין אנדערין אייל כָּמֹהוּ אזוי אגלייכין מיט דער וואג פון דיא גיווערצין צו שמירען זיך דער מיט קֹדֶשׁ הוּא ווארום דאס איז הייליג קֹדֶשׁ דרום זאל דאס זיין הייליג צו אייך: (לג) אִישׁ אֲשֶׁר אמענטש וואס ער וועט מאכין אזוי אגיווערץ וַאֲשֶׁר יִתֵּן אדער ער וועט געבין פון דעם שמן המשחה אויף אזאך וואס ניט פון משכן וְנִכְרַת מֵעַמָּיו זאל ער ווערין פארשניטען פון זיין פאלק: (לד) וַיֹּאמֶר יְיָ אונ גאט האט גיזאגט צו משה קַח לְךָ נעם צו דיר גיווערצין נָטָף טריף גיווערץ וּשְׁחֵלֶת אונ נעגעלעך וְחֶלְבְּנָה אונ טייבילס קויט סַמִּים אונ אנדערע גיווערצין וּלְבוֹנָה זַכָּה אונ לויטערין וואהך בַּד אונ דיא פיר ערלייא גיווערצין זאלין גלייך וועגין: (לה) וְעָשִׂיתָ אוֹתָהּ אונ זאלסט די קטורת מאכין אמישונג פון גיווערצין

יָתַהּ קְטוֹרֶת בּוּסְמִין בּוּסַם עוֹבַד בּוּסְמָנוּ מְעָרַב דְּכֵי קוּדְשָׁא: לו וְתִשְׁחוֹק מִנַּהּ וְתַדִּיק וְתִתֵּן מִנַּהּ קֳדָם סַהֲדוּתָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא דִּי אֶזְמַן מֵימְרִי לָךְ תַּמָּן קוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין תְּהֵי לְכוֹן: לז וּקְטוֹרֶת בּוּסְמִין דִּי תַעְבֵּיד בִּדְמוּתַהּ לָא תַעְבְּדוּן לְכוֹן קוּדְשָׁא תְּהֵי לָךְ קֳדָם יְיָ: לח גְּבַר דִּי יַעְבֵּיד דִּכְוָתַהּ לְאַרָחָא בַהּ וְיִשְׁתֵּיצֵי תו"א ושחקת ממנה . יומא מה כריתות ו: והקטרת אשר . כריתות ה ו: לא תעשו . שם:	קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ: לו וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם: לז וְהַקְּטֹרֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּמַתְכֻּנְתָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לְךָ לַיהוָה: לח אִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כָמוֹהָ לְהָרִיחַ בָּהּ וְנִכְרַת מֵעַמָּיו: ס

בעל הטורים

שזה זכה כך התפלה לריכה שתהיה זכה: (לה) רוקח. ב' מלאים. מעשה רוקח. זכוכי מות וגו' שמן רוקח. זהו שדרשו רבותינו שהיו מרננים אחר הקטורת לומר בה מתו נדב ואביהוא בה מתו עדת קרח שנאמר מות גבי רוקח דהיינו קטורת וא"ל משה ראו שאין הקטורת ממית אלא אדרבה מחיה שנאמר ויתן את הקטורת ויכפר על העם דכתיב טהור קדש אלא החטא ממית: (לז) והקטורת אשר תעשה. י"א תיבות בפסוק זה כנגד י"א סמים שבקטורת:

רשב"ם

הברית אשר הקימותי וגו': (לה) ממולח. מעורב כמנהיגי ספינות בים שקורין מלחים מפני שמערבים המים בלכתם: (לו) ושחקת ממנה וגו'. לקיים ביום הכפורים מה שכתוב באהרי מות וקטרת סמים דקה והביא מבית לפרוכת:

רש"י

שבעים שבעים מנה ול' כך נראה בעיני שהוא ל' יחיד אחד באחד יהיה זה כמו זה: (לה) ממלח. כתרגומו מעורב שיערב שחיקתן יפה יפה זה עם זה ואומר אני שדומה לו (יונה א) וייראו המלחים (יחזקאל כז) מלחיך וחובליך על שם שמהפכין את המים במשוטות כשמנהיגים את הספינה כאדם המהפך בכף ביצים טרופות לערבן עם המים וכל דבר שאדם רוצה לערב יפה יפה מהפכו באצבע או בכזך: ממלח טהור קודש. ממולח ע יהיה וטהור יהיה וקדש יהיה: (לו) ונתתה ממנה וגו'. היא קטרת שבכל יום ויום שעל מזבח פ הפנימי שהוא באהל מועד: אשר אועד לך שמה. כל מועדי דבור שאקבע צ לך אני קובעם לאותו מקום: (לז) במתכנתה. במנין סממניה: קדש תהיה לך לה'. שלא ק תעשנה אלא ר לשמי: (לח) להריח בה.

שפתי חכמים

כאן אלא לרבות עוד כמו אלו: ע דק"ל דלשון ועשית אינו נופל על מלות טהור קודש מפני שהטהרה והקדושה הן העדר שלא ישתמשו כהן בטומאה ולא ישתמשו בה בחול ועז"פ ממולח יהיה וטהור וקודש יהיה כלו' ממולח ע"י עשייה וטהור וקודש יהי' מאליו: פ כלו' לא שצריך שיניח ממנה לפני העדות למשמרת אלא להקטיר וכו': צ כאלו אמר ולמה נקרא אהל מועד לפי שכל מקום וכ"ז שאני קובע לך לדבר עמך אינו אלא שמה: ק כלומר לא לי כמשמעו דכתיב אם ארעב לא אומר לך. (ג"א) דאל"כ הא כבר כתיב קדש קדשים תהיה לכם: ר לדברי הג"א א"ש מה שלא פירש"י כן על לי דכתיב גבי שמן המשחה:

פירוש לתורת אלהים

מַעֲשֵׂה אַזוֹי ווִי אַפְּטֵייקֶערְס מַאכִין מְמֻלָּח עֶס זָאל זַיין גֶעמִישְׁט טָהוֹר קוֹדֶשׁ אוּנ עֶס זָאל זַיין רֵיין אוּנ הֵיילִיג: (לו) וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה אוּנ דוּ זָאלְסְט דָאס צוּ רֵייבִּין גַאנְץ דִין וְנָתַתָּה אוּנ דוּ זָאלְסְט דֶער פוּן גֶעבִּין לִפְנֵי פַאר דֶעם אָרוֹן בְּאוֹהֶל מוֹעֵד אִין אוֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר וָואס אִיךְ וֶועל קוּמֶען צוּ דִיר דָארְט קוֹדֶשׁ קָדָשִׁים גַאנְץ הֵיילִיג זָאל דָאס זַיין צוּ אֵייךְ: (לז) וְהַקְּטוֹרֶת אוּנ דִי קְטוֹרֶת פוּן דִי גִיוֶוערְצִין אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וָואס דוּ וֶועסְט מַאכִין בְּמַתְכֻּנְתָּהּ מִיט דֶער צָאהְל פוּן דִי גִיוֶוערְצִין לֹא זָאלְט אִיר נִיט מַאכִין לָכֶם אֵייךְ קוֹדֶשׁ הֵיילִיג זָאל דָאס זַיין צוּ דִיר פַאר גָאט כְּלוֹמַר דִי קְטוֹרֶת זָאלְסְטוּ נָאר מַאכִין פַאר מִיר גָאט וֶועגִין אוּנ נִיט פוּן אַאַנְדֶערֶע זַאךְ וֶועגִין: (לח) אִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כָּמוֹהָ אַמֶענְטְשׁ וָואס עֶר וֶועט מַאכִין אַזוֹי אַגְלֵייכִין וִויא דִיא קְטוֹרֶת לְהָרִיחַ בָּהּ צוּ שְׁמֶעקִין אִין אִיר וְנִכְרַת מֵעַמָּיו זָאל עֶר

לקוטים על התורה

(לה) מְמוּלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ. דֶער אַבַּרְבַּנְאֵל שְׁרֵייבְּט גָאט הָאט גִיזָאגְט צוּ מֹשֶׁה דִיא בְּשָׂמִים צוּ דִיא קְטוֹרֶת זָאל וֶוערִין גֶעשְׁטוֹיסִין גַאנְץ דִין, אַזוֹי ווִי גֶעשְׁטוֹיסֶענֶע זַאלְץ, אַז מֶען וֶועט דִי בְּשָׂמִים אַרוֹיף שִׁיטֶען אוֹיף דִיא בְּרֶענֶענְדִיגֶע קוֹילִין זָאלִין זַייא גֶעשְׁווִינְט פַארְבְּרֶענְט וֶוערִין, וֶועט בַּאלְד שְׁמֶעקִין דֶער רֵיחַ פוּן דִי בְּשָׂמִים, אוּנ

מצות השם

(קי) [לאו סד] שלא לעשות כמתכונת הקטורת וכמשקלה להריח בה שנאמר והקטרת אשר תעשה במתכונתה לא תעשו לכם: (לז) וְהַקְּטוֹרֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וגו'. אַזֶעלְכֶע קְטוֹרֶת ווִי עֶס אִיז גֶעמַאכְט גִיוָוארִין צוּם רֵייכֶערִין אִין זִיךְ, נִיט דִי זֶעלְבִּיגֶע בְּשָׂמִים אוּנ נִיט דִי זֶעלְבִּיגֶע וָואג, בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, טָאר נִיט קֵיין מֶענְטְשׁ מַאכִין צוּ רֵייכֶערִין בַּיי אוּנ אוֹיבּ אֵיינֶער וֶועט יָא מַאכִין אַזֶעלְכֶע קְטוֹרֶת, וֶועט עֶר הָאבּ זַיין כָּרֵת, אוּנ וֶועט שְׁטַארְבִּין פַאר זַיין צַייט:

לא א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
ב רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן
אוּרִי בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה׃ ג וָאֲמַלֵּא
אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה
וּבְדַעַת וּבְכָל־מְלָאכָה׃ ד לַחְשֹׁב
מַחֲשָׁבֹת לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף
וּבַנְּחֹשֶׁת׃ ה וּבַחֲרֹשֶׁת אֶבֶן לְמַלֹּאת
וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מְלָאכָה׃
ו וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי אִתּוֹ אֵת אָהֳלִיאָב
בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן וּבְלֵב כָּל־

אונקלוס

מַעַמֵּיהּ׃ א וּמַלִּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ ב חֲזִי
דְּרַבֵּיתִי בְּשׁוּם בְּצַלְאֵל
בַּר אוּרִי בַר חוּר לְשִׁבְטָא
דִיהוּדָה׃ ג וְאַשְׁלֵימִית
עִמֵּיהּ רוּחָא מִן קֳדָם יְיָ
בְּחוּכְמְתָא וּבְסוּכְלְתָנוּ
וּבְמַדַּע וּבְכָל עֲבִידָא׃
ד לְאַלָּפָא אוּמָנָן לְמֶעְבַּד
בְּדַהֲבָא וּבְכַסְפָּא
וּבִנְחָשָׁא׃ ה וּבְאוּמָנוּת
אֶבֶן טָבָא לְאַשְׁלָמָא
וּבְנַגָּרוּת אָעָא לְמֶעְבַּד
בְּכָל עֲבִידָא׃ ו וַאֲנָא הָא
יְהָבִית עִמֵּיהּ יָת אָהֳלִיאָב
בַּר אֲחִיסָמָךְ לְשִׁבְטָא דְדָן
וּבְלֵב כָּל חַכִּימֵי לִבָּא

תו"א ראה קראתי. ברכות נה: בצלאל בן. סנהדרין סט: ואמלא אותו. ברכות נה: אתו את. ערכין סז: ובלב כל חכם לב. ברכות נה:

רשב"ם

(ו) ובלב כל חכם לב. שיבא לעשות המלאכה כבר נתתי בהם חכמה ועשו וגו':

בעל הטורים

(ד) לחשב מחשבת. ססר וי"ו שבששה ימים יש לחשוב ולעשות ולא בשביעי:

שפתי חכמים

ש דק"ל דהל"ל קראתי לבצלאל ומפרש שה"פ קראתי בשם לעשות מלאכתי למי קראתי את בצלאל: ת שלא תאמר שכולם יהיו עם בצלאל לעזרה דא"כ למה פי' את אהליאב יותר מאשר חכמי לב לכן פי' לומר שאהליאב יעזור את בצלאל בכל מלאכה שהוא עוסק בעצמו אבל שאר חכמי לב יהיו עושין מכל המלאכה אשר יתנו

רש"י

אבל עושה אותה כמתכונתה מהלך כדי למוכרה לנכור: (ב) קראתי בשם. לעשות ש מלאכתי את בצלאל: (ג) בחכמה. מה שאדם שומע דברים מאחרים ולמד: ובתבונה. מבין דבר מלבו מתוך דברים שלמד: ובדעת. רוח הקדש: (ד) לחשב מחשבת. אריגת מעשה חשב: (ה) ובחרשת. לשון אומנות כמו (ישעיה מ) חרש חכם ואונקלוס פירש ושינה בפירושן שאומן אבנים קרוי אומן וחרש עץ קרוי נגר: למלאת. להושיבה במשבצת שלה במלואה לעשות המשבצת למדת מושב האבן ועביה: (ו) ובלב כל חכם לב וגו'. ועוד שאר חכמי לב שבכם וכל אשר נתתי בו חכמה ת ועשו את כל

עניני חכמת בצלאל

(ב) ראה קראתי בשם בצלאל וגו'. אמרו רז"ל בסנהדרין (פרק כשו"מ) כי בשעה שצוה הקב"ה למשה שבצלאל יעשה מלאכת המשכן היה בן י"ב שנה. והענין שלא היה אפשר בשכל שימלא בישראל שום אדם שיהיה בקי ושלם בשום אומנות בעולם.

ליקוטים על התורה

די בְּשָׂמִים זָאלִין אייביג זיין ריין, מען זאל היטען זייא זָאלִין ניט טָמֵא ווערין, וויל זיי זֶענֶען הייליג. נָאךְ הָאט מען געראַרפט אַכטונג געבין עֶס זאל גוט גֶעשְׁטוֹיסין ווערין, ווייל עֶס זֶענֶען דָא בְּשָׂמִים וָואס וָוערין גֶעשְׁווינְט דין גֶעשְׁטוֹיסין, אונ עֶס זֶענֶען דָא בְּשָׂמִים וָואס זֶענֶען האַרט צוּם שְׁטוֹיסין, קֶען אַמָאהל זיין די הַארטֶע שְׁטִיקְלַאךְ זָאלִין אויסגֶעמִישְׁט ווערין אין דיא גֶעשְׁטוֹיסֶענֶע אוּנ מֶען וועט זיי גאר ניט זֶעהֶן, אוּנ וֶועלִין בְּלייבִּין שְׁטִיקְלַאךְ, דְרִיבֶּער הָאט מֶען גֶעדַארְפְט גוט אויסְמִישֶׁען אוּנ זֶעהֶן אַז דִי גַאנְצֶע בְּשָׂמִים זָאלִין וֶוערִין גוּט גֶעשְׁטוֹיסִין:

פירוש לתורת אלהים

וָוערִין פַארְשַׁנוּטִין פוּן זַיין פָאלְק: (ב) רְאֵה זֶעה קָרָאתִי אִיךְ הָאבּ גֶערוּפִין בְשֵׁם מִיט דֶעם נָאמֶען בְּצַלְאֵל וָואס עֶר אִיז דֶער זוּהְן פוּן אוּרִי דֶער זוּהְן פוּן חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה צוּ דֶעם שֵׁבֶט יְהוּדָה: (ג) וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ אוּנ אִיךְ הָאבּ אִים דֶער פוּלְט רוּחַ אֱלֹהִים מִיט דֶעם רוּחַ נְבוּאָה פוּן נָאט בְּחָכְמָה מִיט קְלוּגְשַׁאפְט וּבִתְבוּנָה אוּנ מִיט פַארְשְׁטַאנְד וּבְדַעַת אוּנ מִיט ווִיסֶען שַׁאפְט דָאס מֵיינְט מֶען רוּחַ הַקוֹדֶשׁ וּבְכָל מְלָאכָה אוּנ מִיט אַלֶערְלֵיי מְלָאכוֹת:

(ד) לַחְשֹׁב מַחֲשָׁבוֹת צוּ טְרַאכְטִין לַעֲשׂוֹת צוּ טָאהֶן בַּזָּהָב אִין גָאלְד וּבַכֶּסֶף אוּנ אִין זִילְבֶּער וּבַנְּחֹשֶׁת אוּנ אִין קוּפֶּער: (ה) וּבַחֲרֹשֶׁת אוּנ אִין מֵייסְטֶערְשַׁאפְט אֶבֶן לְמַלֹּאת צוּ דֶער פוּלֶען דִי אֲבָנִים טוֹבוֹת אוּנ צוּ אַיין זֶעצֶען זַייא אִין זַייעֶרֶע קֶעסְטֶעלַאךְ וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ אוּנ אִין מֵייסְטֶערְשַׁאפְט פוּן הָאלְץ לַעֲשׂוֹת צוּ מַאכִין בְּכָל מְלָאכָה אִין אַלֶע עֶרְלֵייא מְלָאכוֹת: (ו) וַאֲנִי אוּנ אִיךְ הִנֵּה אִיךְ הָאבּ גִינֶעבִּין מִיט אִים אֶת דֶעם אָהֳלִיאָב דֶער זוּהְן פוּן אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה דָן צוּ דֶעם שֵׁבֶט דָן וּבְלֵב אוּנ אִין דֶעם

חֲכַם־לֵב נָתַתִּי חָכְמָה וְעָשׂוּ אֵת
כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ׃ ז אֵת ׀ אֹהֶל מוֹעֵד
וְאֶת־הָאָרֹן לָעֵדֻת וְאֶת־הַכַּפֹּרֶת
אֲשֶׁר עָלָיו וְאֵת כָּל־כְּלֵי הָאֹהֶל׃
ח וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־כֵּלָיו וְאֶת־
הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ
וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת׃ ט וְאֶת־מִזְבַּח
הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיּוֹר
וְאֶת־כַּנּוֹ׃ י וְאֵת בִּגְדֵי הַשְּׂרָד וְאֶת־
בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־
בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן׃ יא וְאֵת שֶׁמֶן

יְהָבִית חוּכְמְתָא וְיַעְבְּדוּן
יָת כָּל דִּי פַקֵּידְתָּךְ׃ ז יָת
מַשְׁכַּן זִימְנָא וְיָת אֲרוֹנָא
לְסַהֲדוּתָא וְיָת כַּפּוּרְתָּא
דִּי עֲלוֹהִי וְיָת כָּל מָנֵי
מַשְׁכְּנָא׃ ח וְיָת פָּתוֹרָא
וְיָת מָנוֹהִי וְיָת מְנָרְתָּא
דָּכִיתָא וְיָת כָּל מָנַהָא וְיָת
מַדְבְּחָא דִּקְטֹרֶת
בּוּסְמַיָּא׃ ט וְיָת מַדְבְּחָא
דַּעֲלָתָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי
וְיָת כִּיּוֹרָא וְיָת בְּסִיסֵיהּ׃
י וְיָת לְבוּשֵׁי שִׁמּוּשָׁא וְיָת
לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן
כַּהֲנָא וְיָת לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי
לְשַׁמָּשָׁא׃ יא וְיָת מִשְׁחָא

תולדות אהרן

ואת שמן . מנחות כ :

רשב"ם

(י) בגדי השרד. כמין קליעות והם בגדים שמצפים בהם הארון והשלחן והמנורה המפורשים בפרשת במדבר סיני ופרשו עליו בגד כליל תכלת בגד ארגמן בגד תולעת שני. ואותן בגדים עשוים כעין שרד וקליעות:

רש"י

אשר צויתך: (ז) ואת הארון לעדת. לצורך לוחות העדות: (ח) הטהרה. על שם א זהב טהור (מנחות כט): (י) ואת בגדי השרד. אומר אני לפי פשוטו של מקרא שאי אפשר לומר שבבגדי כהונה מדבר לפי שנאמר ב אצלם ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן אלא אלו בגדי השרד הם בגדי התכלת והארגמן ותולעת שני האמורים בפ' מסעות (במדבר ד) ונתנו עליו בגד תכלת ונתנו עליו בגד ארגמן ונתנו עליהם בגד תולעת שני ונראין דברי שנאמר (שמות לט) ומן התכלת

שפתי חכמים

להם בצלאל ואהליאב ושיעור הכתוב כן הוא ראה קראתי בשם בצלאל וכו' וגם נתתי אתו את אהליאב וכו' ועוד כל שאר חכמי לב הנמצאים ביניהם עם כל אותן שנתתי חכמה בלבם ועשו את כל אשר צויתיך: א דק"ל דמשמע דשאר הכלים לא היו טהורים ל"פ שר"ל מזוקק לא טהור מטומאה. רא"ם: ב כלומר הא

עניני חכמת בצלאל

לפי שישראל היו משועבדים במצרים בעבודת פרך בחומר ובלבנים ולא היה ראוי שימצא בהם שום אדם שיהיה בקי בשום מלאכה דקה כי לא ראו אותה ולא אחד בהם שאמן את ידיו בזה. וכ"ש שיהיה בקי ושלם בכל האומניות כלם בכסף ובזהב ובנחושת ובחרושת אבן ובחרושת עץ וחושב ורוקם וארוג הנה זה פלא גדול ושיהיה שלם בחכמה ובתבונה ובדעת. ע"כ אחרי ששמע משה מהקב"ה תבנית המשכן ותבנית כל כליו ותבנית הבגדי כהונה ושמן המשחה וקטרת הסמים התפלא משה מי יהיה העוסק במלאכה זו. את מי יבחר ואת מי יקריב לאלו המלאכות. ופתאום אמר לו הקב"ה ראה זה הפלא הגדול שאני קורא הדורות מראש. ועוד משבת ימי בראשית כאשר עלה במחשבתי שבדור זה ובשנה זו יבנה המשכן הכנתי תיכף שבדור זה יולד האיש אשר יוכל עשיהו וקראת שמו בצלאל. יען כי אז בשבת ימי בראשית היתה נשמתו בצלי. בצל אל. והוכנה נשמתו בכל המעלות שיצטרך למלאכת המשכן. וכל מלאכת המשכן נחקקה מאז בנשמתו. ולזה אמרו במדרש הראה הקב"ה למשה ספרו של אדם הראשון וזיה כתוב שמה ראשי כל הדורות ומעשיהם וגם בצלאל היה כתוב שמה שהוא יעשה המשכן:

פירוש לתורה יאלהים

הארצין כל פון אלע קלוגע הערצער וואס זענען צווישען אייך נתתי חכמה האב איך אין זיי גיגעבין קלוגשאפט ועשו אונ זייא זאלין מאכין את אלע זאכין וואס איך האב דיר גיבאטין: (ז) את אהל מועד דעם אהל מועד ואת הארון אונ דעם ארון לעדות פון דיא לוחות וועגין ואת אונ דעם כפורת וואס אויף אים איז ואת אונ אלע כלים פון דעם גיצעלט: (ח) ואת השלחן אונ דעם טיש ואת כליו אונ זיינע כלים את המנורה אונ די מנורה הטהורה וואס ס'א איז גימאכט גיווארין פון ריין גאלד ואת אונ אלע אירע כלים ואת מזבח הקטורת אונ דעם מזבח וואס מען זאל אויף אים מקטיר זיין קטורת: (ט) ואת מזבח העולה אונ דעם מזבח וואס מען זאל אויף אים מקריב זיין קרבנות ואת הכיור אונ דעם האנט פאס ואת כנו אונ זיין פוס: (י) ואת בגדי השרד אונ די קליידער וואס מען האט מיט זיי צו גידעקט דיא היילינע כלים ואת אונ די היילינע קליידער לאהרן הכהן צו אהרן הכהן ואת אונ דיא קליידער פון זיינע זיהן לכהן צו בעדינען אין זיי: (יא) ואת שמן אונ דעם אייל המשחה דאס זאלבונג

הַמִּשְׁחָה וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים
לַקֹּדֶשׁ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִךָ יַעֲשׂוּ׃ פ
יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
יג וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר אַךְ אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ
כִּי אוֹת הִוא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם
לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃

דִרְבוּתָא וְיָת קְטֹרֶת
בּוּסְמַיָא לְקוּדְשָׁא כְּכֹל
דִי פַקֵידְתָּךְ יַעְבְדוּן׃
יב וַאֲמַר יְיָ לְמשֶׁה לְמֵימָר׃
יג וְאַתְּ מַלֵיל עִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר בְּרַם יָת
יוֹמֵי שַׁבַּיָא דִילִי תִּטְרוּן
אֲרֵי אָת הִיא בֵּין מֵימְרִי
וּבֵינֵיכוֹן לְדָרֵיכוֹן לְמִידַע
אֲרֵי אֲנָא יְיָ מְקַדִּשְׁכוֹן׃

תולדות אהרן

את שבתותי. יומא פה: לדעת כי אני. שבת י ביצה טז:

רשב"ם

(יג) אך את שבתותי. אפי' מלאכת המשכן לא תעשו בשבת: כי אות הוא. שאתם שובתים כמוני לפי

בעל הטורים

(יג) אך את שבתותי תשמרו. אך מיעוט למעט פיקוח נפש וקרבנות לבור. ועד רדתה אפילו בשבת שכל אלו דוחין שבת.

שפתי חכמים

מיד אח"כ כתיבי בגדי הקדש פ"מ שאלו אחרים הן: ג שמתורגם סרדין ע"ש שהיו וכו' א"כ שרד נמי פי' כן: ד (ג"א) והלמ"ד הוא כמקום בעבור. ולא פירש דמלת לקדש קאי ג"כ על שמן המשחה כמשמעות המקרא מפני שע"י השמן נעשה קדש והל"ל לקדש בפת"ח תחת הקו"ף ומלת לקודש משמע שכבר הוא קודש: ה דק"ל היאך באה פרשה זו לכאן: ו וא"ת לעיל ממעט זה מדסמיך פרשה זו לכאן וי"ל דלעיל לא הוי ממעט אלא לבור כמו

רש"י

והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד לשרת בקדש ולא הוזכר שם עמהם ואם בבגדי כהונה מדבר לא מצינו באחד מהן ארגמן או תולעת שני בלא שש: בגדי השרד. י"מ לשון עבודה ושירות כתרגומו לבושי שמושא ואין לו דמיון במקרא ואני אומר שהוא לשון ארמי כתרגומו של קלעים ותרגום ג של מכבר שהיו ארוגים במחט עשוים נקבים נקבים לצידי"ן בלעז (שלינגווערק): (יא) ואת קטרת הסמים לקדש. לצורך הקטרת ד ההיכל שהוא קדש: (יג) ואתה דבר אל בני ישראל. ואתה אע"פ שהפקדתיך לצוותם על מלאכת ה המשכן אל יקל בעיניך לדחות את השבת בשביל אותה מלאכה: אך את שבתתי תשמרו. אע"פ שתהיו רדופין וזריזין בזריזות המלאכה שבת אל תדחה מפניה כל אכין ורקין מיעוטין למעט ו שבת ממלאכת המשכן: כי אות הוא ביני וביניכם. אות גדולה היא ביניו שבחרתי בכם בהנחילי לכם את יום מנוחתי למנוחה: לדעת. האומות בה כי אני ה'

ענין שמירת שבת

(יג) אך את שבתותי תשמורו וגו'. מצות שבת היא המצוה ראשונה שנתנה לישראל קודם נתן תורה והיא עיקר האמונה והיא שקולה כנגד כל המצות כולן ועם מצות השבת יאמין אדם בחדוש העולם כי נברא בששת ימים וביום השביעי שבת. ודרשו רז"ל לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחללו את השבת וכן אמר הנביא ירמיה לישראל בשם ה' ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא ובא בשערי ירושלים ביום השבת והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלים ולא תכבה. ודרשו רז"ל אלמלא היו ישראל משמרים אפי' שתי שבתות מיד היו נגאלים. ואחר שהזכיר את שבתותי תשמרו חזר לומר ושמרתם את השבת. שצריך שתי שמירות. אחת קודם השבת ואחת לאחר השבת להוסיף מחול על הקודש בכניסתו וביציאתו:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יג) אך את שבתותי. אע"פ שצויתי לכם על מלאכת המשכן לא נתנה שבת לדחות בעבורה ומכאן יש ללמוד שכל מלאכות שבמשכן אסורות לעשות בשבת:

פירוש לתורת אלהים

וְאֶת אוּנ דִי קְטוֹרֶת פוּן דִי גְוִוירְצְען לַקֹּדֶשׁ וָואס
זַייא וֶוערְין גֶעמַאכְט פוּן קְטוֹרֶת וֶועגְין צוּם הֵיכָל
וָואס עֶר אִיז הַיילִיג כְּכֹל אַזוֹי אַלְץ וִויא אִיךְ הָאבּ
דִיר גֶיבָּאטְין יַעֲשׂוּ זָאלְין זֵיי טָאהְן׃ (יג) וְאַתָּה אוּנ
דוּ דַבֵּר רֵייד צוּ דִי קִינְדֶער יִשְׂרָאֵל אַךְ אֶת שַׁבְּתוֹתַי
אֲפִילוּ אִיר וֶועט זַיין גֶעאַיילְט אִין דֶער מְלָאכָה
פוּן דֶעם מִשְׁכָּן זָאלְט אִיר הִיטֶען מַיינֶע שַׁבָּתִים
נִיט צוּ טָאהְן מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן אוּם שַׁבָּת כִּי
וָוארוּם שַׁבָּת אִיז אַגְרוֹיסֶער צֵייכֶן צְווִישֶׁען מִיר
אוּנ צְווִישֶׁען אַייךְ לְדוֹרוֹתֵיכֶם צוּ אַייעֶרֶע דוֹרוֹת אַז
אִיךְ הָאבּ אִין אַייךְ אוֹיסְדֶערְוֶוויילְט וְהָרְאָיָה אַז
דֶעם טָאג וָואס אִיךְ הָאבּ אִין אִים גֶערוּהְט הָאבּ
אִיךְ אִים אַייךְ גִיגֶעבְּין צוּ אַרוּהוּנְג לָדַעַת דִי אוּמוֹת
זָאלְין וִויסֶען כִּי אַז אִיךְ גָאט בִּין אַייעֶר הֵיילִיגֶער׃

משלי חכמים

(יג) אַךְ אֶת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמוֹרוּ וגו'. גָאט הָאט גִיזָאגְט צוּ מֹשֶׁה עֶר זָאל זָאגְין צוּ דִיא יוּדְין אִיר זָאלְט הִיטֶען מַיינֶע שַׁבָּתִים, דִי צַייט וָואס אַמֶענְטְשׁ רוּהְט, אַמָאהְל רוּהְט עֶר מִיט זַיין ווִילֶען, וַוייל עֶר וִויל רוּהֶען, אוּנ אַמָאהְל רוּהְט עֶר וַוייל עֶר מוּז רוּהֶען, לְמָשָׁל אַיינֶער פָאהְרְט אִין וֶועג אוּנ עֶר דַארְף גֵייטִיג זַיין צוּ דֶעם טָאג אוֹיף דֶעם יָרִיד, עֶר וָואלְט גֶערְין גִיפָאהְרִין טָאג אוּנ נַאכְט, עֶר קָען אָבֶּער נִיט, אַלֶע עֲטְלִיכֶע שָׁעָה מוּז עֶר זִיךְ שְׁטֶעלִין, צוּ גֶעבְּין עֶסִין דִיא פֶערְד, אוּנ עֶר אַלֵיין דַארְף עֶסִין, עֶר מוּז נֶעכְטִיגֶען וַוייל עֶר וִויל שְׁלָאפִין, אָבֶּער פוּן דֶעם רוּהֶען הָאט עֶר קֵיין הֲנָאָה, נָאר פַארְקֶערְט עֶר הָאט גְרוֹיס צַעַר, עֶר אִיז בֵּייז אוֹיף גָאט פַאר וָואס גָאט הָאט גֶעמַאכְט אַז דִיא פֶערְד זָאלְין דַארְפִין עֶסִין אוּנ רוּהֶען אוּנ עֶר אַלֵיין זָאל דַארְפִין שְׁלָאפִין אוּנ רוּהֶען, דְרִיבֶּער שְׁלָאפְט עֶר נָאר וֶוייגִיג, אוּנ לוֹיפְט אַלֶע מִנוּט צוּ דִי פֶערְד זֶעהְן טָאמֶער הָאבִּין זַייא שׁוֹין אָפְּגֶעגֶעסִין וֶועט עֶר שׁוֹין וַוייטֶער פָארִין, דָאס אִיז קֵיין רוּהוּנְג, אוּנ אַזוֹי קָען טְרֶעפִין בַּיי דֶעם מֶענְטְשׁ אַז עֶס אִיז

יד וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ
הִוא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי
כָּל־הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה
הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ׃ טו שֵׁשֶׁת
יָמִים יֵעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן קֹדֶשׁ לַיהוָה כָּל־
הָעֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת מוֹת
יוּמָת׃ טז וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת

יד וְתִטְּרוּן יַת שַׁבְּתָא אֲרֵי
קוּדְשָׁא הִיא לְכוֹן
דִּיחַלְּלִינַהּ אִתְקְטָלָא
יִתְקְטֵיל אֲרֵי כָּל דְּיַעְבֵּיד
בַּהּ עֲבִידְתָּא וְיִשְׁתֵּיצֵי
אֲנָשָׁא הַהוּא מִגּוֹ עַמֵּיהּ׃
טו שִׁתָּא יוֹמִין תִּתְעֲבֵיד
עֲבִידְתָּא וּבְיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה שַׁבַּת שַׁבְּתָא
קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ כָּל
דְּיַעְבֵּיד עֲבִידְתָּא
בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא אִתְקְטָלָא
יִתְקְטֵיל׃ טז וְיִטְּרוּן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל יַת שַׁבְּתָא
לְמֶעְבַּד יַת שַׁבְּתָא

תו"א ושמרתם את. חגיגה יח: כי קדש הוא. יומא פה כתובות לד בבא קמא עא חולין קטו: מחלליה. שבת לג ע קלב יבמות ז כתובות ל בפרא קיט סנהדרין לה עח: כל העשה. שבת סט יומא פה עקרים מ"ב פי"א ס' הזוהר פרשת ויקהל: ושמרו בני. שבת פ:

בעל הטורים

סמך פ' שבת למלאכת המשכן דילפינן מלאכת שבת ממלאכת המשכן: (יד) את השבת. ד'. ג' בהאי ענינא וחד בעזרא לחלל את השבת. והיינו כדאיתא בפ"ק דסנהדרין ראוי היה שתנתן תורה ע"י עזרא אלא שקדמו משה דילפינן את השבת דהתם מהכא: (טז) את השבת לעשות. ר"ת אהל דילפינן מלאכת שבת מאהל מועד:

רש"י

מקדשכם: (יד) מות יומת. אם יש ו עדים והתראה: ונכרתה. בלא התראה: מחלליה. הנוהג בה חול בקדושתה: (טו) שבת שבתון. מנוחת מרגוע ח ולא מנוחת עראי: (שבת שבתון. לכך כפלו הכתוב לומר שאסור בכל מלאכה אפילו אוכל נפש וכן יוה"כ שנאמר בו (ויקרא כג) שבת שבתון היא לכם אסור בכל מלאכה אבל יום טוב לא נאמר בו כי אם ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון (שם לט) אסורים בכל מלאכת עבודה ומותרים במלאכת אוכל נפש): קדש לה'.

שפתי חכמים

הבאת הנדבה שהיתה בבקור אבל יחיד ה"א שמותר לעשות מלאכה למשכן לכן צריך למכתב אך: ז מדוכברת דכתריה בידי שמים א"כ יומת הוא בידי אדם ואין מיתה בידי אדם אלא בעדים והתראה. (ועיין בנח"י טעם למה במיתה בידי אדם כתיב מות יומת): ח כלו'

עניני שמירת שבת

(טז) לעשות את השבת וגו'. ע"ד הפשט לעשות ולתקן צרכי שבת. וביאור הכתוב שיהא אדם זהיר בכבוד שבת להשמר מכל מלאכה ולהכין לצורך השבת כדי שיהא לו מנה יפה לשבת:

פירוש לתורת אלהים

(יד) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת און איר זאָלט היטען דעם שַׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם וואָרום ער איז היילִיג צו אייך מְחַלְלֶיהָ דער וואס איז מְחַלֵל דעם שַׁבָּת און עס איז דא עֵדוּת אויף דעם אז מען האט אים מַתְרֶה געווען ומען האט אים געזאָגט אז דו וועסט מְחַלֵל זיין שַׁבָּת וועט מען דיך הַרְגֶנֶן און ער האט מְחַלֵל געווען שַׁבָּת! מוֹת יוּמָת זאָל ער געטייט ווערין דורך בֵּית דין כִּי וואָרום איטליכער וואס טוהט אמְלָאכָה אום שַׁבָּת און מען האט אים ניט מַתְרֶה געווען אויף אים וְנִכְרְתָה וועט דאס נֶפֶשׁ פארשניטען ווערין דורך גאט מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ פון צווישען איר פאלק: (טו) שֵׁשֶׁת יָמִים יֵעָשֶׂה מְלָאכָה זעקס טאג זאָל ווערין געטאהן אמְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי און אין זיבעטין טאג שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן זאָל זיין גאנץ רוהונג צו אייך קֹדֶשׁ לַיְיָ שַׁבָּת זאָל זיין היילִיג צו גאט כָּל איטליכער וואס טוהט אמְלָאכָה אין דעם טאג שַׁבָּת מוֹת יוּמָת זאָל געטייט ווערין: (טז) וְשָׁמְרוּ און זייא זאָלין היטען בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דיא קינדער יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת דעם שַׁבָּת לַעֲשׂוֹת צו

לקוטים על התורה

(טז) וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת וגו'. דער ילקוט ראובני שרייבט עס שטייט אין פסוק לְדֹרֹתָם, אן וואוין, איז דערטייטש צו זייער וואהנונג, ווען עס ווערט שַׁבָּת קומט די שְׁכִינָה צו יעדער יוד אין שטוב, און זיא זעהט אויב אין שטוב איז דער טיש געגרייט און דאס בעט אויפגעבעט און ליכט ברענען, זאגט די שְׁכִינָה דאס איז מיין וואהנונג, און אויב די שְׁכִינָה זעהט אז אין שטוב איז ניט צו געגרייט ווי עס דארף זיין אויף שַׁבָּת,

משלי חכמים

געקומען דער טאג שַׁבָּת און ער איז נאך אין וועג, און ער שְׁעָה, פארשטייען מיר שוין ווי גרויס זיין צער און זיינע יסורים מוז בלייבן שטיין מיט די פערד און רוהען עטליכע צוואנציג זענען פון דעם טאג שַׁבָּת, ניש אזוי ארוהונג פארלאנגט הקב"ה

לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם׃ יז בֵּינִי וּבֵין
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִוא לְעֹלָם כִּי־
שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת
וַיִּנָּפַשׁ׃ ס שני יח וַיִּתֵּן אֶל־מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ

לְדָרֵיהוֹן קְיָם עָלָם׃
יז בֵּין מֵימְרִי וּבֵין בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אָת הִיא לְעָלָם
אֲרֵי שִׁתָּא יוֹמִין עֲבַד יְיָ
יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא
וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שְׁבַת
וְנָח׃ יח וִיהַב לְמֹשֶׁה כַּד

תו"א ל"ז וכין בני. עקידה שער סה: ספ' הזוהר פרשת ויקהל ביאה מה: שבת וינפש. ביצה סס תענית כז: ויתן אל משה נדרים לח:

בעל הטורים

(יז) בני ישראל אות היא. ר"ת ביאה שביאתו של ת"ח מע"ש לע"ש. אות היא לעולם כי. ר"ת אהלך וידעת כי שלום אהלך ודרשינן מיניה הדלקת נר בליל שבת: וביום השביעי שבת וינפש. ס"ת שתים ששתים נפשות יש לאדם בשבת וע"כ פ"א דוינפש כפולה משום ב' נפשות: וינפש. בגימט' אלו שכניהנס שאף אור של גיהנס שובת בשבת: השביעי שבת וינפש. בגימטריא דכיון שהוא שבת אבדה נפש: שבת וינפש ויתן אל משה. מלמד שנתנה תורה בשבת. וינפש וי נפש וסמיך ליה פרשת העגל שנתחייבו מיתה ונאבדה נפשם: (יח) ככלתו. כתיב חסר מה כלה מקושטת בכ"ד קשוטים המנויין בישעיה אף ת"ח צריך

שפתי חכמים

מנוחה חשובה: ט לשון קושיא הוא ר"ל הקב"ה שכתוב בו לא ייעף וגו': י ר"ל הוא אומר לכתוב מנוחה על עצמו: ב מסקנא דהירושא הוא: ל דאל"כ איך ידע משה אם נתרצה הקב"ה לישראל על מעשה המשכן עד שצוה להם משה על נדבת המשכן שמא לא נתרצה הקב"ה רק על נתינת הלוחות לישראל שנאמר לו כפירוש פסל לך שני לוחות אבנים וגו' והוכרח לזה מפני קיום הדת שא"א לדתותן מן הדת מאחר שכבר נתגיירו

רש"י

שמירת קדושתה לשמו ובמלותי: (יז) וינפש. כתרגומו ונח וכל לשון נופש הוא ל' נפש שמשיב נפשו ונשימתו בהרגיעו מטורח המלאכה ומי שכתוב בו (ישעיה מ) לא ייעף ולא ייגע וכל פעלו ט במאמר הכתיב מנוחה י לעצמו לשבר ב האוזן מה שהיא יכולה לשמוע: (יח) ויתן אל משה וגו'. אין מוקדם ומאוחר בתורה מעשה העגל קודם לציווי מלאכת המשכן ל ימים רבים היה שהרי בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות וביום הכפורים נתרצה הקב"ה לישראל ולמחרת התחילו בנדבת המשכן והוקם באחד בניסן (ל"ע טובא דילמא הכל כסדר וציווי הקב"ה למשה היה בארבעים ימים הראשונים טרם עשותם העגל וקודם רדתו מההר עשו העגל ומשה לא הגיד לישראל ציווי המשכן עד למחרת יום הכפורים שהיו ישראל מרוצים להקב"ה. וכן הוא בהדיא בזוהר ויקהל אשר על כן בציווי הקב"ה כתיב מאת כל איש דהיינו גם ערב רב כמו שדרשו רבותינו ז"ל איש איש מלמד כו'. ומשה בציווי אמר לישראל קחו מאתכם דייקא ולא מערב רב לפי שהם גרמו בנזקין וק"ל): כבלתו. ככלתו כתיב חסר שנמסרה לו תורה

עניני שמירת שבת

(יז) ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם. ר"ל השבת הוא אות וסימן לחדושו של עולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ. וקדושת שבת נחלק לשתים. חלק אחד הוא שנקרא שבת לה' שהוא ניתן לישראל להודות בו לה' כאומרו ויום השביעי משבת ואומר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' וכו' לפיכך יפארו ויברכו לאל כל יצוריו. ועוד ניתן שבת קדש לעסוק בו בתורה כדאיתא במדרש ובזוה"ק ודברי הכל בשבת ניתנה תורה אף אור התורה ורזין דאורייתא צריך אדם לחדש ביום שבת למי שזכהו הש"י להבין זה. וזה לשון הזהר הקדוש זכאה איהו מאן דגשמתיה בשבת אסהידת קמי מלכא על חדושא דאורייתא דקוב"ה וכל פמליא דיליה וכל אינון מתעטרן בההוא מלה כד וקוב"ה אמר להון אתכנשו ושמעו חדושא ומלין חדתין דאורייתא מסמיה דפלניא בר פלניא כמה אינון דנשקין על רישיה כמה לדיקיא מעטרין ליה כד נחתין זכאה חולקהון דכל אינון דמשתדלון באורייתא יומא דשבתא משאר יומין ע"כ וזה הכל

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יז) וביום השביעי שבת וינפש. אומר הרב יהודה חסיד שמכאן יש רמז לנשמה יתרה בשבת קח סופי תיבות הללו ויהיו שתים. ומעשה בטורנוסרופוס הרשע ששאל את ר' עקיבא ביום השבת אמר לו מה היום מיומים אמר לו מה גבר בגוברין אמר לו מאי אמרית לך ומאי אמרת לי כו' מאי שנא שבת משאר הימים ואמרתי מה לך מה נשתנית משאר בני אדם א"ל דמרי צבי כלומר ממ"ת רצה שיכבדוני שעשאני מלך אמר לו כך שבת רצה ממ"ה שיכבדוהו אמר לו למה עשה בו מלאכה שמוציא ברשות

לקוטים על התורה

זאגט די שכינה דער וואהנונג איז ניט פון אויד, רבי אליעזר בן פרנך זאגט פון וואגען ווייסין מיר אז דער וואס היט דעם שבת איז גלייך ווי ער וואלט געמאכט דעם שבת, ווארום עס שטייט אין פסוק די יודין זאלין היטען דעם שבת צו מאכין דעם שבת, רבי זאגט פון וואגען נייסין מיר אז דער וואס היט איין שבת (ווא דער דין איז) איז גלייך ווי ער וואלט געהיט אלע שבתים פון דעם טאג וואס גאט האט בשאפין די וועלט ביז דיא מתים וועלין

פירוש לתורת אלהים

האלטין שבת לדורותם צו אלע זייערע דורות ברית עולם אזיכערהייט אויף אייביג: (יז) ביני צווישען מיר אונ צווישען דיא קינדער ישראל אות איז דאס אצייכין אויף אייביג אז איך האב אין זיי בוחר געוועזן כי ווארום אין זעקס טאג עשה האט גאט בשאפין הימעל אונ ערד וביום אונ דעם זיבעטין טאג שבת וינפש האט גאט גערוהט:

(יח) ויתן אל משה אונ גאט האט גיגעבין צו משה ככלותו אז ער האט פאר לענד צו ריידין מיט אים

משלי חכמים

פון דעם מענטש, זאר הקב"ה וויל דער מענטש זאל רוהען שבת מיט זיין אמתין גאנצין ווילען גלייך ווי ער וואלט גאר קיין נישעפט געהאט צו טאהן, ווי ער וואלט גאר ניט גידארפט פארין, ווי ער וואלט קיין האנדיל געהאט, אונ וויא ער וואלט קיין ארבעט געהאט, אונ ער זאל רוהען מיט פערגעניגען אונ מיט פארזיכערונג אויף גאט, אז גאט וועט שוין אלעס פארזארגין פון זיינעטוועגין, דריבער האט גאט גיזאגט צו דיא יודין סייגע שבתים זאלט איר היטען, אזוי וויא איך האב

שֵׁיצֵי לְמַלָּלָא עִמֵּיהּ בְּטוּרָא דְסִינַי תְּרֵין לוּחֵי סַהֲדוּתָא לוּחֵי אַבְנָא כְּתִיבִין בְּאֶצְבְּעָא דַיְיָ: א וַחֲזָא עַמָּא אֲרֵי אוֹחַר מֹשֶׁה לְמֵיחַת מִן טוּרָא וְאִתְכְּנִישׁ עַמָּא עַל אַהֲרֹן

תולדות אהרן

לחת אבן. עירובין נד: . יל"ג פעם כי. ענק פב:

לְדַבֵּר אִתּוֹ בְּהַר סִינַי שְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת לֻחֹת אֶבֶן כְּתֻבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים: לב א וַיַּרְא הָעָם כִּי־בֹשֵׁשׁ מֹשֶׁה לָרֶדֶת מִן־הָהָר וַיִּקָּהֵל הָעָם עַל־אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם

בעל הטורים

להיות מקושט בכ"ד ספרים. ויתן אל (משה). בגמטריא זה סתלמוד: שני לוחות. כנגד שמים וארץ חתן וכלה ב' תורות ושתי עולמות: לחת ע"ש שיגעים כלתי. לחת בא"ת ב"ש כס"א שנלקחו מכסא הכבוד: (א) כי בשש משה. חסר וי"ו לומר שבאו שש שעות: בושש. ב' במסורה דין ואידך מדוע בשש רכבו לבא מה התם מת אף הכא היו סבורים שמת כמו שדרז"ל שהראה להם

רש"י

במתנה ככלה להתן שלא היה יכול ללמוד מ כילה בזמן מועט כזה. דבר אחר מה כלה מתקשטת בכ"ד קשוטין הן האמורים בספר ישעיה אף ת"ח צריך להיות בקי בכ"ד ספרים: לדבר אתו. החקים נ והמשפטים שבואלה המשפטים: לדבר אתו. מלמד שהיה משה שומע מפי הגבורה וחוזרין ם ושונין את ההלכה שניהם יחד: לחת. לחת כתיב ע שהיו שתיהן שוות: (א) כי בשש משה. כתרגומו לשון איחר וכן (שופטים ה) בשש רכבו (שם ג) ויחילו עד בוש כי כשעלה משה להר אמר להם לסוף ארבעים יום אני בא בתוך ו' שעות כסבורים הם שאותו יום שעלה מן המנין הוא והוא אמר להם שלימים מ' יום ולילו עמו ויום עלייתו אין לילו עמו שהרי בז' בסיון עלה נמצא יום מ' בי"ז בתמוז בי"ו בא השטן וערבב את העולם והראה דמות חשך ואפילה וערבוביא לומר ודאי מת משה לכך בא ערבוביא לעולם אמר להם מת משה שכבר באו פ שש שעות ולא בא וכו' כדאית' במס' שבת (דף פט) וא"א לומר שלא טעו אלא ביום המעונן בין קודם חצות

שפתי חכמים

וקבלו עליהם עול תורה ומצות ואע"פ שחזרו לסורן הראשון הרי הן כישראל שמומר הוא כישראל לכל דבריו וכל שכן ישראל שכבר חזרו בתשובה כדכתיב ויתנצלו את עדים וגו' שהוא מן הדין ליתן להם את הלוחות אבל לעשות גם המשכן לשכון בתוכו שהיא חבה יתירה שמא לא נתרצה לזה אלא ודאי וכו': מ לכך מסרה לו ככלה כלומר שהיא קנויה לו: נ דק"ל אליכא למימר מדבר צווי של משכן דהא מעשה העגל קודם לכן היה כדפירש"י לעיל ל"פ כשכלה לדבר אתו החקים והמשפטים שבאלה המשפטים וכתב הרא"ם ולכן זאת הפרשה דבקה בס"פ משפטים דכתיב ביה ויבא משה בתוך הענן ויהי משה בהר ארבעים יום וגו' ודלא כרבי ישמעאל דאמר ואלה המשפטים ו' מוסיף על הראשונים וכו' ופירושו כמו שהדברות נאמרו בקולות וברקים במעמד כל ישראל אף משפטים כן. עכ"ל: ס מדכתיב לדבר אתו ולא כתיב לדבר אליו אלא מלמד שהיה וכו': ע כאלו לא היו רק אחד: פ כלו'

דעת זקנים מבעלי התוספות

לרשות רוחות וגשמים אמר לו יודע אני בך שאתה בקי בתורת היהודים ושני בני אדם דרין בחצר א' אפילו כאנטוכיא מותר לטלטל בכולה והקב"ה השמים כסאו והארץ הדום רגליו ומלא כל הארץ כבודו והכל שלו לפיכך יכול לטלטל בכל העולם כולו:

עניני שמירת שבת

נקרא שבת לה'. וחלק השני הוא הנקרא שבת לכם שהוא מה שהחיוב להתענג בו במאכל ובמשתה. וז"ל הרמב"ם ז"ל (פ"ו מה' שבת ה"ו) איזהו עונג שבת זה שאמרו חכמים שצריך לתקן תבשיל שמן ביותר ומשקה מבושם לשבת הכל לפי ממונו של אדם וכל המרבה בהוצאות שבת ובתיקון מאכלים רבים וטובים ה"ז משובח. ואיתא במדרש אמר הקב"ה לטובתך נתתי לך את השבת כילד את מקדש את השבת במאכל ובמשתה ובכסות נקיה ומהנה את נפשך ואני נותן לך שכר וכו' ע"כ:

עניני מעשה העגל

(א) וירא העם כי בושש משה וגו'. כתב מהרי"א התחלפו דעות החכמים והמפרשים בענין העגל חלוף רב. על מה ולמה נקהלו ישראל אל אהרן מה רצו ממנו. מה יעשה להם יש אומרים שרצו עבודת אלילים גמורה. ויש אומרים שבקשו מנהיג שיהיה להם במקום משה לנחותם הדרך. ומי יכול להכריע בעת דעתם מה שהיו זה מאות בשנים. ומחמת שכל אדם צריך לדון את חברו לכף זכות וכ"ש אומה שלמה קדושה עם בני ישראל מי יוכל לדון אותם ח"ו שרצו לעבור על לא יהיה לך

פירוש לתורת אלהים

אויף דעם בארג סיני שְׁנֵי לֻחֹת די צווייא לוחות הָעֵדֻת דאס בצייגעניש לֻחֹת אֶבֶן שטיינערנע לוחות כְּתֻבִים זייא זענען געשריבען בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים מיט די פינגער פון גאט ב"ה: (א) וַיַּרְא הָעָם דאס פאלק האט געזעהן כִּי אז משה זאהמט זיך לָרֶדֶת אראפ צו נידערין פון דעם בארג סיני וַיִּקָּהֵל און דאס פאלק האט זיך איין געזאמעלט אויף אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ און זיי האבין געזאגט צו אים קוּם שטייא

לקוטים על התורה

לעבעדיג ווערין, ווארום עס שטייט אין פסוק דיא יודין זאלין היטען דעם שַׁבָּת לְדֹרֹתָם, צו אלע דורות, צו די דורות וואס זענען געוועזען און צו די דורות וואס וועלין זיין, דער עיקר פון דעם שבת איז וויא דער באר מים חיים שרייבט דער מענטש וואס איז אפגעהיט אגאנצע וואך פון עבירות, אז עס קומט שבת איז דיא נשמה פרייליך און דעם גאנצין טאג שבת קען די נשמה אך בשעפטיגען

משלי חכמים

נערוהט דעם ערשטין שבת, ווייל אין דיא זעקס טעג האב איך אלץ פערטיג געמאכט און האב גאר ניט געהאט מער וואס צו טאהן, אזוי זאלט איר רוהען יעדער שבת גלייך ווי איר וואלט אין די זעקס טאג אלץ אפגעטאהן און עס איז אייך גאר ניט

פרקי דרבי אליעזר

(א) וַיַּרְא הָעָם כִּי בֹשֵׁשׁ מֹשֶׁה וגו'. רבי שמעון בן יוחאי זאגט ווען הקב"ה איז געזעהן געווארין צו משה אויף דעם סנה האט ער געשיקט משה'ן אין מצרים האט משה געזאגט פאר הקב"ה רבונו של עולם שווער מיר אז אלץ וואס איך וועל פארלאנגען פון דיר דו זאלסט טאהן

מעסטו טאהן, טאמער וועל איך צו זאגין צו פרעה אזאך צו טאהן און דו וועסט ניט טאהן וועט ער מיך הרגנן,

עֲשֵׂה־לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי־זֶה ׀ מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה־הָיָה לוֹ׃ ב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַהֲרֹן פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי נְשֵׁיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְהָבִיאוּ אֵלָי׃

וַאֲמַרוּ לֵיהּ קוּם עֲבֵיד לָנָא דַחֲלָן דִּי יְהָכוּן קֳדָמָנָא אֲרֵי דֵין מֹשֶׁה גַּבְרָא דִּי אַסְּקָנָא מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לָא יְדַעְנָא מָה הֲוָה לֵיהּ׃ ב וַאֲמַר לְהוֹן אַהֲרֹן פָּרִיקוּ קְדָשֵׁי דְדַהֲבָא דִּי בְאוּדְנֵי נְשֵׁיכוֹן בְּנֵיכוֹן וּבְנָתֵיכוֹן

תולדות אהרן

כי זה משה. בגם גם פנחוס תנ ג

רשב״ם

שאתם עמי: (א) אשר ילכו לפנינו. כעין תרפים העשויות במכשפות שיגידו צורכיהם:

בעל הטורים

דמות מטתו ברקיע: כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו. בגי' שהראה להם השטן מטתו של משה רכיע:

שפתי חכמים

בשם טעריקון כאו שם: צ דק״ל מדכתיב תחלה אשר ילכו לפנינו היל״ל אח״כ כי זה משה האיש אשר הלך ר״ל זה משה האיש שהלך בתחלה לפנינו ועכשיו מת לכך עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו ולמה כתיב אשר העלנו ומפרש דבאמת כן פירושו אשר העלנו אינו כמשמעו מארץ מצרים אלא פי׳ מורה לנו דרך:

רש״י

בין לאחר חצות שהרי לא ירד משה עד יום המחרת שנאמר וישכימו ממחרת ויעלו עולות: אשר ילכו לפנינו. אלהות הרבה איוו להם: כי זה משה האיש. כמין דמות משה הראה להם השטן שנושאים אותו באויר רקיע השמים: אשר העלנו מארץ מצרים. והיה מורה לנו צ דרך אשר נעלה בה עתה צריכין אנו לאלהות אשר ילכו לפנינו: (ב) באזני נשיכם. אמר אהרן בלבו הנשים והילדים חסים בתכשיטיהן שמא יתעכב הדבר ובתוך כך יבא משה והם לא המתינו ופרקו מעל עצמן: פרקו. לשון ציווי מגזרת פרק ליחיד כמו ברכו מגזרת

עניני מעשה העגל

אלהים אחרים. ובעבור זה ראוי שנאמר העם היוצא ממצרים עם היות שראו מעשה ה׳ כי נורא הוא. אעפ״כ תמיד היו נוטים לאמונות מצרים הנפסדות וכשופיהם ופחיתות פעולותיהם הנכריות עד שכמעט מן הסבה היו עוזבים אמונותיהם הטובות

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) עשה לנו אלהים. לא לשם ע״ז נתכונו כי אם להיות שופט במקומו של משה וכן משמע מדקאמר כי זה משה האיש אשר כו׳ ומה שאמר דוד וימירו את כבודם בתבנית שור שהמירו משה שעשה להם הקב״ה כמה נסים על ידו והא דכתיב וישתחו לו לכבוד הי׳ ולא לשם ע״ז:

(ב) פרקו. אהרן לשם שמים נתכוון אמר אם אומר להם כלב או נחשון יהיה ראש עליכם אם ימליכוהו עליהם כשיבא משה אם יורידוהו מגדולתו תרבה קטטה ביניהם ויבואו לידי שפיכות דמים. ואם אומר לא אתן ראש עליהם הם יתנו מעצמם ויהי הקטטה ואם אומר אני אהיה ראש עליהם שמא יקשה בעיני משה אעתיקם בדברים שאין להם ממש עד שיבא משה ולכך אמר פרקו לפי שהנשים חסות על תכשיטיהן וישיטו ערבוביא בדבר:

לקוטים על התורה

מיט תְּפִלָּה אונ תּוֹרָה לֶערְנֶען אונ מיט הַייליגֶע מַחֲשָׁבוֹת, אָבֶער דער מֶענְטְשׁ וָואס הָאט אַגַאנְצֶע וָואך פַארְפִינְסְטֶערְט די נְשָׁמָה מיט עֲבֵירוֹת, אַז עֶס קוּמְט שַׁבָּת איז דיא נְשָׁמָה טְרוֹיעֶרִיג, דְרִיבֶּער זָאגְט דער פָּסוּק וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת. די יוּדִין זָאלִין הִיטֶען די גַאנְצֶע וָואךְ נִיט צוּ זִינְדִיגֶען, לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת. זֵיי זָאלִין קֶענֶען מַאכִין דֶעם שַׁבָּת מיט הֵיילִיגְקֵייט:

פירוש לתורת אלהים

אויף עֲשֵׂה מַאךְ צוּ אוּנְז אַגָאט אֲשֶׁר וָואס זַיי זָאלִין גֵיין פַאר אוּנְז, (רש״י שְׁרַייבְּט דְרוּם שְׁטֵייט יֵלְכוּ לְשׁוֹן רַבִּים דֶען זַיי הָאבִּין גִיגְלוֹיבְּט צוּ הָאבִּין פִיל גֶעטֶער) כִּי וָוארוּם דֶער מֶענְטְשׁ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, (רש״י שְׁרַייבְּט דֶער שָׂטָן הָאט גֶעוִויזֶען צוּ דִיא יִשְׂרָאֵל אַזוֹי ווי אַגִישְׁטַאלְט פוּן מֹשֶׁה רַבֵּינוּ וָואס מֶען טְרָאגְט אִים אויף אַמִטָּה אִין דֶעם אַוִיר פוּן דֶעם הִימֶעל) אֲשֶׁר וָואס עֶר הָאט אוּנְז אויף גִיבְרַאכְט פוּן לַאנְד מִצְרַיִם אוּנ הָאט אוּנְז גֶעוויזֶען דֶעם וֶועג וָואס מִיר זָאלִין גֵיין לֹא יָדַעְנוּ מִיר ווייסִין נִיט מָה וָואס צוּ אִים אִיז גִיוָוארִין, דְרוּם בַּאדַארְפִין מִיר הָאבִּין הַיינְט פִיל גֶעטֶער וָואס זֵיי זָאלִין גֵיין פַאר אוּנְז: (ב) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַהֲרֹן אוּנ אַהֲרֹן הָאט גִיזָאגְט צוּ זֵיי פָּרְקוּ לֵיידִינְט אָפּ די גִילְדֶערְנֶע אוֹירִינְגְלַאךְ אֲשֶׁר וָואס זֶענֶען אִין דִיא אוֹיעֶרִין פוּן אַייעֶרֶע ווַייבֶּער בְּנֵיכֶם אוּנ פוּן אַייעֶרֶע זִיהְן וּבְנוֹתֵיכֶם אוּנ פוּן אַייעֶרֶע טֶעכְטֶער וְהָבִיאוּ אֵלָי אוּנ בְּרֵיינְגְט צוּ מִיר, אוּנ אַהֲרֹן הָאט דְרוּם גֶעהֵייסִין נֶעמֶען בַּיי דִיא ווַייבֶּער אוּנ בַּייא דִיא קִינְדֶער וָוארוּם עֶר הָאט גִיטְרַאכְט טָאמֶער וֶועלִין

פרקי דרבי אליעזר

הָאט הקב״ה גִישְׁוָוארִין צוּ מֹשֶׁה אַלְץ וָואס עֶר וֶועט פַארְלַאנְגֶען וֶועט עֶר טָאהְן, נָאר צְווֵיי זַאכִין וֶועט עֶר נִיט טָאהְן אַז מֹשֶׁה וֶועט וֶועלִין אַרַיין גֵיין אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וֶועט עֶר נִיט אַרַיין גֵיין, אוּנ אַז מֹשֶׁה וֶועט וֶועלִין אֵייבִּיג לֶעבִּין, וֶועט עֶר נִיט לֶעבִּין, אוּנ וֶוען מֹשֶׁה הָאט אַרוֹיס גֶענוּמֶען די יוּדִין פוּן מִצְרַיִם אוּנ הקב״ה הָאט זֵייא גִיגֶעבִּין די תּוֹרָה, הָאבִּין דִיא יוּדִין גֶעהַאלְטֶען

משלי חכמים

גֶעבְּלִיבֶּען מֶער וָואס צוּ טָאהְן, ווִי דֶער מדרש זָאגְט זָאלְסְט נִיט רֶעכֶענֶען אַז דִיר שְׁלֶעכְט צוּ טָאהְן דְרִיבֶּער הָאבּ אִיךְ דִיר גֶעהֵייסִין רוּהֶען שַׁבָּת, גֵיין, מיט דֶעם שַׁבָּת־דִינֶען רוּהֶען הָאבּ אִיךְ גֶעמֵיינְט דַיין טוֹבָה, דוּ זָאלְסְט עֶסִין אוּנ טְרִינְקֶען

ג וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל־הָעָם אֶת־נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיָּבִיאוּ אֶל־אַהֲרֹן׃ ד וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיָּצַר אֹתוֹ בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֵׂהוּ עֵגֶל מַסֵּכָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ

אונקלוס

דַאֲתָא לִי׃ ג וְאִתְפָּרִיקוּ כָּל עַמָּא יַת קָדָשֵׁי דְדַהֲבָא דִי בְאוּדְנֵיהוֹן וְאַיְתִיאוּ לְוָת אַהֲרֹן׃ ד וּנְסֵיב מִידֵיהוֹן וְצַר יָתֵיהּ בְּזִיפָא וַעֲבָדֵיהּ עֵגֶל מַתְּכָא וַאֲמָרוּ אִלֵּין דַחַלְתָּךְ יִשְׂרָאֵל דִי

תו"א אלה אלהיך. ע"א נג: אשר העלוך. סנהדרין סג:

בעל הטורים

(ד) אלה אלהיך. שאיוו לאלהות הרבה:

רשבם

(ד) ויצר אותו בחרט. הזהב לקח מיד כל אחד וקבץ אותו וקשר את כולם בבגד עד שעשו דפוס של חמר ישל שעוה כדרך המתיכין ועשו בו צורת עגל והשליכו הזהב בתוכו ונעשה עגל. כדכתיב ואשליכהו באש ויצא העגל הזה. וכתיב ויצר ככרים כסף בשני חריטים: אלה אלהיך ישראל אשר העלוך. וכי שוטים היו

רש"י

ברך: (ג) ויתפרקו. לשון פריקת משא כשנטלום מאזניהם נמצאו הם ק מפורקים מנזמיהם דיסקריי"ר בלעז (ענטלאזטעט): את נזמי. כמו מנזמי כמו (שמות ט) כצאתי את העיר מן העיר: (ד) ויצר אותו בחרט. יש לתרגמו בשני פנים האחד ויצר לשון קשירה בחרט ל' סודר כמו (ישעיה ג) והמטפחות והחריטים (מלכים ב ה) ויצר ככרים כסף בשני חריטים. והב' ויצר לשון צורה. בחרט כלי אומנות הצורפין שחורצין וחורטין בו צורות בזהב כעט סופר החורט אותיות בלוחות ופנקסין כמו (ישעיה ח) וכתוב עליו בחרט אנוש וזהו שת"א וצר יתיה בזיפא לשון זיפה הוא כלי אומנות שחורצין בו בזהב אותיות שקורין בלעז ניי"ל (גראבשטיכעל) ומזייפין על ידו חותמות: עגל מסכה. כיון שהשליכו לאור בכור באו מכשפי ערב רב שעלו עמהם ממצרים ועשאוהו בכשפים ויש אומרים מיכה היה שם שיצא מתוך דמוסי ר בנין שנתמעך בו במצרים והיה בידו שם וטס שכתב בו משה עלה שור עלה שור להעלות ארונו של יוסף מתוך נילוס והשליכו לתוך הכור ש ויצא העגל (סנהדרין קא): מסכה. ל' מתכת. ד"א קכ"ה קנטרין זהב היה בו בגימטריא של מסכה: אלה אלהיך. ולא נאמר אלה אלהינו

שפתי חכמים

ק ולכך פירש"י אח"כ את נזמי מנזמי שהתי"ו מתפעלת אבל אם היה כתיב ויפרקו אז לא צריך לפרש את נזמי מנזמי ועוד מצאתי שהיה נזם קטן כאזנם וכו היו תלוים תכשיטיהם: ר פי' כשהיו ישראל במצרים והיו בונים את פיתום ואת רעמסס וכשלא היו עושין שיעור עבודתן מה שאמרו להם באו המצרים ונטלו הילדים ונתנום בחומה של בנין והניחו אבנים שביבותיהן ועליהן כדי שיהא השיעור של עבודתן מלא ואמר משה רבינו ע"ה לפני הקב"ה רבש"ע למה יענשו הקטנים במיתה זו וא"ל הקב"ה אין סופן של ילדים אלו לטובה שילכו לתרבות רעה כשיגדלו מוטב שימותו זכאים והלך משה והוציא אחד מתוך שורת הבנין שנתמעך בו ונקרא מיכה: ש הואיל והיה כתוב עליו עלה שור

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ד) ויצר אותו. שהיה עושה בו צורות כדי לאחר ולהשהות עד שיבא משה וכל כונתו היתה לש"ש כמו שמצינו שהכתוב משבחו דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת ורבים השיב מעון זה עון העגל ואלו הרגוהו לא היתה להם תקנה ויתקיים בהם אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא:

עניני מעשה העגל

ומספקים בהם. שלא תראה שבמצרים כשעשה משה לפניהם האותות נאמר ויאמן העם ומיד חזרו לומר ירא ה' עליכם וישפוט. ואם האמינו ביציאתם ממצרים מיד וימרו על ים בים סוף. ואם בקריעת הים נאמר ויאמינו בה' ומשה עבדו מיד אחר כך היו מסתפקים ואמרו היש ה' בקרבנו אם אין. ותמיד היו חושבים מחשבות והרהורים לדעת במה היה כחו של משה גדול לעשות את כל המעשים אשר עשה. ולכך בתלונותיהם תמיד היו מיחסים יציאה ממצרים למשה ולאהרן לא לה' יתברך.

פירוש לתורת אלהים

זיי אזוי גיך ניט וועלין געבין וועט דער וייל קומען משה: (ג) וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל הָעָם אונ דאס גאנצע פאלק איז גיווארין אפ געליידיגט אֶת פון דיא גילדענע אויר־רינגלאך אֲשֶׁר וואס זענען גיוועזן אין זייערע אויערין וַיָּבִיאוּ אונ זייא האבין דאס גיבראכט צו אַהֲרֹן: (ד) וַיִּקַּח מִיָּדָם אונ ער האט גענומען פון זייערע הענט וַיָּצַר אונ האט דאס איין געבונדין אין אטוך אדער ער האט אויף דעם אויס גיקריצט אצורה מיט אכלי פון גאלד־ שמידין וואס זייא קרוצין דער מיט צורות אויף גאלד וַיַּעֲשֵׂהוּ אונ ער האט גימאכט דער פון אגיגאסין קאלב, [רש"י שרייבט וויא אהרן האט דאס גאלד גיווארפין אין פייער זענען געקומען דיא מכשפים פון ערב רב וואס זענען מיט דיא ישראל פון מצרים ארויס גענאנגען אונ האבין גימאכט מיט כישוף עס זאל ארויס קומען אקאלב] וַיֹּאמְרוּ אונ זייא האבין גיזאגט דאס ערב רב האט גיזאגט צו די ישראל אֵלֶּה דאס איז דיין

משלי חכמים

אונ אנקליידין מיט שיינע קליידער, אונ פארזארגין דיא נשמה מיט תורה אונ מיט תפלה דעם גאנצין טאג שבת, וועל איך דיר געבין שכר וואס דו וועסט עסין אונ טרינקען אום שבת:

פרקי דרבי אליעזר

דיא תורה נאר ביז פערציג טעג, נאך פערציג טעג האבין זיי פארגעסין וואס הקב"ה האט זיי גיבאטין אונ זייא האבין גיזאגט צו אהרן די מצרים פלעגין טראגין זייערע גאטער אונ פלעגין זינגען אונ שפילען פאר זיי אונ זיי האבין גיזעהן זייער גאט שטייט פאר זיי, מאך פאר אונז אויך אזוי אגאט וויא די גאטער פון מצרים מיר זאלין זעהן דער גאט שטייט פאר אונז, וויא חור

מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ה וַיַּרְא אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וַיֹּאמַר חַג לַיהוָה מָחָר׃ ו וַיַּשְׁכִּימוּ מִמָּחֳרָת

אַסְּקוּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ ה וַחֲזָא אַהֲרֹן וּבְנָא מַדְבְּחָא קֳדָמוֹהִי וּקְרָא אַהֲרֹן וַאֲמַר חַגָּא קֳדָם יְיָ מְחָר׃ ו וְאַקְדִּימוּ

תו"א וירא אהרן. סנהדרין ז:

רשב"ם

שלא היו יודעים שעגל זה שנולד היום לא העלום ממצרים כל עובדי עכו"ם יודעים שאלהינו בשמים ברא את העולם. אך בזה היו טועים שהתרפים יש בהם רוח טומאה כמו הנביאים שיש בהם רוח הקדש וסבורים שהעגל שהיה מדבר ברוח הטומאה כאילו היה מדבר ברות הקדש של מעלה ולכך אומרים אלה אלהיך ישראל אשר העלוך. כלומר רוח הקדש יש בו וכאילו רוח הקודש הולך לפנינו וכן לבן אמר על התרפים למה גנבת את אלהי. ולנסות בו את ישראל נתן בו רוח הטומאה. שלכל מיני מכשפות ואוב וידעוני כח בו להכחיש פמליא

בעל הטורים

(ה) מזבח לפניו. בגימטריא זהו חור דדרשינן מזבות לפניו:

שפתי חכמים

לכך עלה העגל שהוא היה שור: ת תהו מה שנא' אלה אלהיך ישראל אשר העלוך וגו' ר"ל ערב רב אמרו כן לישראל: א על העגל קאי: ב שהשטן עירבב את העולם כשעה ששית והגליח במעשיו שנמר מה שהיה בלבו: ג פירוש חור הוכיחן על מעשה העגל והרגוהו וירא אהרן מלהוכיחן שמא יהרגוהו ות"ת והא לעיל פירש"י ויבן מזבח לדחותם ופי' אח"כ זהו פשוטו וכו' ואם כן המדרש והפשוטו חדא הוא. וי"ל דק"ל למה בנה אהרן מזבח חדש והא היה שם מזבח בנוי כדכתיב לעיל פ' משפטים ועז"פ

רש"י

מכאן שערב רב שעלו ממצרים הם שנקהלו על אהרן והם ת שעשאוהו ואחר כך הטעו את ישראל אחריו: (ה) וירא אהרן. שהיה בו רוח חיים שנאמר (תהלים קו) בתבנית שור אוכל א עשב וראה שהצליח מעשה ב שטן ולא היה לו פה לדחותם לגמרי: ויבן מזבח. לדחותם: ויאמר חג לה' מחר. ולא היום שמא יבא משה קודם שיעבדוהו זהו פשוטו. ומדרשו בויקרא רבה דברים הרבה ראה אהרן ראה חור בן אחותו שהיה מוכיחם ג והרגוהו וזהו ויבן (ל' בינה) מזבח לפניו ויבן מזבות לפניו ועוד ראה ואמר מוטב שיתלה בי הסרחון ולא בהם ועוד ראה ואמר אם הם בונים את המזבח זה מביא צרור וזה מביא אבן ונמצאת מלאכתן עשויה בבת אחת מתוך שאני בונה אותו ומתעצל במלאכתי בין כך ובין כך משה בא: חג לה'. בלבו היה לשמים בטוח היה שיבא משה ויעבדו את המקום: (ו) וישכימו. השטן זרזם כדי שיחטאו:

עניני מעשה העגל

אלא שכל זמן שהיה משה עמהם לא היה להם מקום ולא עזות פנים לעשות חקירותיהם. אמנם עתה כראותם שעלה משה להר ולא ירד כפעם בפעם לעלות ולרדת כיום אחד ומשה לא הגביל ישיבתו בהר כשעלה שמה כי גם הוא לא היה יודע מתי ישוב. אז מלאו מקום וזמן מוכן לחקור ולנסות דבר ממה שהיה בלבם ולכך נקהלו על אהרן כחשבם שלהיותו גם הוא נביא ואחיו של משה יודע את סודו והוא ייסר ארחותיהם בדבר ההוא והוא אמרם קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש ר"ל כי הנה משה להיותו איש שהוא נפסד לא ידענו מה היה לו אם שרפו האש אשר בראש ההר או מת או נשבר או נשבה אין רואה ולפיכך לא יראו עוד כאיש שיהיה כן אדם שאין לו תשועה תלא רוחו ישוב לאדמתו ובזה התגלגלו מאהרן למה לא ימנו אותו נגיד ומלוה במקום משה כי לא יראו עוד כאיש אשר

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ה) וירא אהרן. שמעו ונתירא שמא ישימו לב לאמר מה יושיענו זה וישימו עליהם ראש לפיכך ויבן מזבח לפניו להשהותן עד שיבא משה ויאמר חג לה' מחר כלומר למחר נעמידהו על המלוכה ונעשה חג לה' על מנהיג ונעשה שלמים לשם הקב"ה כמו שמצינו בשאול כשנתחדשה המלוכה:

לקוטים על התורה

(ה) וַיַּרְא אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו וגו'. דער אור החיים שרייבט ווען אין פסוק וואלט געשטאנען וַיִּבֶן לְפָנָיו מִזְבֵּחַ. ער האט געבאהט פאר אים אמזבח, וואלט מען מיינען אהרן האט געבאהט אמזבח פאר דעם עגל, אז עס שטייט וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו. ער האט געבאהט אמזבח פאר אים, מיינט מען, אהרן האט געבאהט אמזבח פאר גאט, פאר אים מיינט מען, דער מזבח איז געבאהט געווארין פאר דעם עגל, אויף דעם ארט ווא דער עגל איז געשטאנען, זונ ווייל דער מזבח איז געבאהט געווארין פאר גאט, זאגט דער זוהר דורך דעם מזבח איז דיא

פירוש לתורת אלהים

גאט יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר וואס ער האט דיך אויף געבראכט פון דעם לאנד מִצְרָיִם׃ (ה) וַיַּרְא אַהֲרֹן אונ אהרן האט געזעהן אז עס איז דרינגען פאר-האנדען אלעבעדיגער אטום די מַעֲשֶׂה שָׂטָן האט מצליח געוועזן האט ער זייא ניט געקענט מדחה זיין אין גאנצין וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ אונ ער האט געבאהעט אמזבח פאר אים. [רש"י שרייבט ער האט דאס געטאהן פון דעסטוועגין כדי ער זאל זייא מדחה זיין זיי זאלין ווארטין ביז ער וועט אויף באהען דעם מזבח אונ זאלין דער ווייל ניט דינען צו דעם עגל] וַיֹּאמַר אונ ער האט געזאגט חַג לַיְיָ מארגין זאל זיין פייער טאג צו גאט. [רש"י שרייבט דרום האט ער געזאגט מארגין אונ פאר וואס ניט היינט, ווארום ער האט גיטראכט טאמער וועט דער ווייל משה קומען אונ דרום האט ער געזאגט פייער טאג צו גאט, ווארום אין הארצין האט ער אין זין גיהאט פון גאטס וועגין ער איז בטוח געוועזן משה וועט קומען אונ זייא וועלין דינען צו גאט]: (ו) וַיַּשְׁכִּימוּ מִמָּחֳרָת אונ

פרקי דרבי אליעזר

האט געהערט וואס די יודין וויילען האט ער זיי גישטראפט, דיא פראסטע מענטשין פון יודין האבין אים פאר דעם שטראפין געהרגת, וויא אהרן האט געזעהן חור איז געהרגת געווארין האט ער מורא געהאט טאמער וועט מען אים אויך הרגנן, האט ער געבאהט אמזבח, נאכדעם האט אהרן ביי זיך אליין געטראכט אונ געקלערט וואס ער זאל טאהן, אויב איך וועל זאגין צו די יודין גוט מיר זילבער אונ גאלד וועל איך פאר אייך מאכין אגאט.

וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיַּגִּשׁוּ שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק: פ
ז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֶךְ־רֵד כִּי

אונקלוס

בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וְאַסִּיקוּ עֲלָוָן וְקָרִיבוּ נִכְסִין וְאַסְחַר עַמָּא לְמֵיכַל וּלְמִשְׁתֵּי וְקָמוּ לְחַיָּכָא:
ז וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה אִיזֵיל

סו"א וידבר ה' אל. ברכות לב:

בעל הטורים

(ו) ויעלו עולות. בגימ' בכורות שהבכורות העלו עולות לפניו:

רשב"ם

של מעלה ולהגיד נולדות לדעת אם יהיו תמים לה' אלהיהם. ולא יהיה בהם מעונן ומנחש ומכשף ולא מאמין לאות ומופת של רוח הטומאה כדכתיב כי מנסה ה' אלהיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה' אלהיכם וגו':

רש"י

לצחק. יש במשמע הזה גלוי עריות כמו שנאמר (בראשית לט) לצחק בי ושפיכות דמים כמו שנאמר (שמואל ב ב) יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו אף כאן נהרג חור: (ז) וידבר. ל' ד קושי הוא כמו (בראשית מב) וידבר אתם קשות: לך רד. (ברכות לב) רד מגדולתך לא

שפתי חכמים

לדחותם זהו פשוטו והמדרש דורש על מה דקשה לו למה כת אהרן ולא אחר: ד אבל וידבר ה' אל משה לאמר אינו לשון קושי הואיל וכתיב אחריו לאמר וידבר הוא הכלל ולאמר הוא

עניני מעשה העגל

כיון שמשה להיותו איש קרה לו מה שקרה. ולכן יעשה אליהם אלהים שהכונה בו אל טלסמאות שיהיה להם כח עליון להגיד להם העתידות ולעשות אותות ומופתים ולעמוד להם במקום משה להנהיג אותם ולהודיעם מה שיקרה להם כמו שהיה בזמן ההוא במצרים עם צורותיהם. ואמרם אשר ילכו לפנינו רצו שלא יעשה כמו שמשה היה עושה שהיה עולה להר ומניחם במחנה אבל הטלסמאות לא יזוז ממקומו אלא כאשר יניעוהו ויעתיקוהו משם. ואפשר לומר שגם הם בחרו בצורת מזל שור כי ע"כ אמרו אשר ילכו לפנינו כלומר לפני מזלנו טלה שהיינו תחת ממשלתו [כי שנה מזל שור הוא עומד לפני מזל טלה בסדר האפודי כלומר למזרח העולם כשהם על האופק ואם הוא אחריו בתנועה ביומית] וחשבו שככח מזל שור נלא משה לכחו של טלה מזל מצרים. ואפשר לפרש כי זה משה האיש וגו' לא ידענו מה היה לו שהם בקשו מאהרן שיעשה להם אלהים בכח העליונים אבל לא בקשו בפרט צורת שור. והתנצלו למה לא ביררו הצורך שיחפלו בה באמרם כי זה משה האיש אשר העלונו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו ר"ל לא ידענו בידיעה אמתית מה הכח אשר היה לו שבו היה עושה נפלאות ומגיד העתידות ולכן אנחנו שואלים בכלל אלהים אשר ילכו לפנינו בחר לך הצורה היותר באותה לזה. ואין ספק אללי שבקשו זה מאהרן לא יום אחד ולא יומים אלא ימים רבים זה אחר זה והיה דוחה אותם עד שהרגו עליו את חור לפי קבלת חז"ל ואז נקהלו בערבוביא על אהרן שיעשה זה ולא ידחם ממנה עוד. ואהרן אמר כדי לדחותם פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם בניכם ובנותיכם והביאו אלי כי הגיד להם שאחרי שהיו חפצים בטלסמאות נכנד מקבל כח עליונים ראוי שיהיה מזהב ושיהיה עשוי מהכלים היותר חביבים ואדוקים ממהם. בחושבו שהנשים והילדים יעכבו הדבר ויעבור זמן עד בואת משה. והם כדי למהר הדבר לא חששו לנשים ולבנים אבל פרקו הנזמים שהיו על עצמם ויביאו אל אהרן. והרלב"ג פי' שלא עשה אהרן את העגל בדפוס אבל התיך הכלים באש כמ"ש ואשליכהו באש. ומאותו זהב שהיה חומר אחד צייר בחרט ועשאו בידיו בצורת שור קטן שהוא הנקרא עגל כמ"ש ויצר אותו בחרט. והיה זה ג"כ כדי שיתארך הזמן יותר באורך המלאכה ויבא משה ולא ישלם הדבר. והיתה כונת אהרן בפועל הזה שבראותו אותם להוטים אחרי הטלסמאות הזה רצה להראות את עצמו כאלו הוא היה מזדרז בכל כחו לעשות שאלתם ובקשתם באופן היותר שלם שאפשר כדי שבסוף יראו שאין בו ממש וגם רוח אין בקרבו לא ידע ולא יודיע דבר ואז יבושו ממועצותיהם ויכלמו ממחשבותיהם ותשקוט תשוקתם הפחותה ולא יהיה לה עוד תקומה. מה שלא יהיה כזולת זה האופן. סוף דבר שהיתה כונת אהרן לגלות להם שהם רודפים אחרי ההבל. אבל היו בהם אנשים בוערים כעס בלי שום דעת ותבונה שבראותם תמונת העגל ויופי הזהב והמלאכה אשר בו השתחוו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים. והיתה כונתם באמרם אלה אלהיך שבצורה אחרת כזאת מקבלת השפע מהעליונים הוציאם משה ממצרים. לא שאמרו שהעגל הזה היה סבה ראשונה שהוציאם אלא שהיה דעתם שלא ה' פעל כל זאת אלא שמשה בצורה כזאת מושפעת מהעליונים הוציא אותם ממצרים. ולא שאלו ישראל את העגל לעבדו לשם אלהות ולא עלה על לבם שהעגל הוא סבת כל הסבות עושה שמים וארץ. אבל בקשו הטלסמאות שיקבל כחות מהעליונים ועל ידו יהיו מונהגים כאשר היה ע"י משה. והאמינו שהקב"ה יוכל להשרות שכינתו על העגל הזה כמו שמשרה שכינתו על ילוד אשה. ולא רצו שינהיג אהרן במקום משה באמרם שמא ימות גם הוא כאחיו ולא רצו בשום בעל חי שהוא כן תמותה רק בטלסמאות ממתכות שהוא דבר המתקיים לעד:
(ז) וידבר ה' אל משה לך רד וגו'. ר"ל לך מכאן ורד מן ההר כי ישיבתך כאן אינה נריכה עוד כי אינך נריד עוד

פירוש לתורת אלהים

זייא זענען געקומען מארגין פריה וַיַּעֲלוּ אונ זייא האבין אויף גיבראכט עולות וַיַּגִּשׁוּ אונ האבין גימאכט גינעהנען שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב אונ דאס פאלק האט זיך גיזעצט לֶאֱכוֹל צו עסין וְשָׁתוֹ אונ צו טרינקען וַיָּקֻמוּ אונ זייא זענען אויף גישטאנען לְצַחֵק צו לאכין [עיין רש"י]: (ז) וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אונ גאט האט גירעט צו משה לֶךְ גיי רֵד נידער אראפ כִּי ווארום דיין פאלק וואס דו האסט אויף

לקוטים על התורה

וועלט געבליבען שטיין אונ איז ניט חרוב גיווארין ווען אהרן האט געמאכט דעם עגל, ווייל די טומאה פון עגל איז בטל גיווארין געגין די קדושה פון דעם מזבח. פון דעסטוועגין איז אהרן געשטראפט גיווארין פאר דעם וואס ער האט געמאכט דעם עגל, אונ זיינע צוויי קינדער נדב ואביהוא זענען גישטארבין:

משלי חכמים

(ז) לֶךְ רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ וגו'. ווען דיא יודין האבין געמאכט דעם עגל האט גאט גיזאגט צו משה גייא אראפ פון הימעל ווארום דיין פאלק האט געזונדיגט דאס וועלין מיר פארשטיין למשל אמלך האט געשריבען תנאים מיט זיין

פרקי דרבי אליעזר

וועלין זיי באלד ברייגגען, נאר איך וועל זייא זאגין זייא זאלין מיר געבין די אויערינגליך פון זייערע ווייבער אונ זוהן אונ טעכטער וועלין ניט געבין זייערע אויערינגליך וועלין די יודין שוין ניט בעטין פון מיר איך זאל זיי מאכין אגאט, אונ אזוי איז גיוועזן די ווייבער האבין גיזאגט מיר וועלין ניט געבין אונזערע אויערינגליך צו מאכין אגאט [פאר דעם האט הקב"ה גיגעבין שכר צו די ווייבער אויף

שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ח סָרוּ מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ וַיִּזְבְּחוּ־לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ

חות אֲרֵי חַבִּילוּ עַמָּךְ דִּי אַסֵּיקְתָּא מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ ח סָטוּ בִפְרִיעַ מִן אוֹרְחָא דִּי פַקֵּידְתִּינוּן עֲבָדוּ לְהוֹן עֵיגַל מַתְּכָא וּסְגִידוּ לֵיהּ וְדַבַּחוּ לֵיהּ וַאֲמָרוּ אִלֵּין דַּחְלָתָךְ יִשְׂרָאֵל דִּי אַסְּקוּךְ׃

תו"א כי שחת עמך. עקרים מ"ג פי"ב: סרו מהר. סנהדרין נו:

רש"י

נתתי לך גדולה אלא בשבילם באותה שעה נתנדה משה מפי ב"ד של מעלה: שחת עמך. שחת העם לא נאמר אלא עמך ערב רב שקבלת מעצמך וגיירתם ולא נמלכת בי ואמרת טוב שידבקו גרים בשכינה הם שחתו

עניני מעשה העגל

לא לתורה ולא למצות אלא ללוחות להיסיר את ישראל כי במהרה יתמו כחוטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם. והודיע הקב"ה למשה גודל החטא הזה משלש בחינות. מפאת משה ומפאת הש"י ומפאת עצמם. וכאלו אמר הם חטאו ופשעו ושחתו לך ולי ולהם. אם לך כפי שהם עמך ואתה מנהיגם וכזו אליך כדי בזיון וקלף. ואמנם לי כי סרו מהר מן הדרך אשר צויתים. ר"ל אתמול אמרת להם לא תעשה לך פסל וכל תמונה. ועתה עשו עגל מסכה. ואמנם לעצמם חטאו ג"כ כי הקלו את כבודם בהיותם משתחוים למעשה ידיהם וז"ש עשו להם עגל מסכה.

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ז) כי שחת עמך. עמך הם בעל כרחך ובעל כרחם אשר הוצאתם מארץ מצרים והם שחתו שהחליפו מנהיג ודבר אשר נתתי להם וגם עברו על אשר אמרתי לא תעשה לך פסל ואפי' לשם שמים.

פירוש לתורת אלהים

גיבראכט פון מצרים האבין פאר דארבין: (ח) סרו מהר זיי האבין גיך אפ גיקערט מן פון דעם וועג וואס איך האב זיי גיבאטין עשו זיי האבין צו זיך גימאכט אגיגאסין קאלב וישתחוו לו און זיי האבין זיך צו אים געבוקט ויזבחו און זיי האבין צו אים קרבנות גישאכטין ויאמרו און זייא האבין גיזאגט אלה דאס איז דיין גאט ישראל אשר וואס ער האט דיך אויף גיבראכט נפון דעם לאנד מצרים:

פרקי דרבי אליעזר

די וועלט, זייא זאלין ניט טאהן א מלאכה ראש חודש, און שכר צו עולם הבא אויך, זיי חעלין בעגייט ווערין וויא די לבנה] די מאנסלייט האבין גיזעהן די ווייבער ווילען ניט געבין זייערע אויערינגליך, האבין זיי ארויס גענומען פון זייערע אויערין זייערע רינגליך [ווארום ביז איצט זענען דיא יודין גענאנגען מיט אויערינגליך אין דיא אויערין וויא דיא מצרים און ווי דיא אראביער] און האבין גיגעבין צו אהרן, און אהרן האט געפונען צווישען דיא אויערינגליך אנאלדענע בלעך, אויף דיא בלעך איז גיוועזן געשריבען דער נאמען פון הקב"ה און עם איז גיוועזן אויפגעקריצט אצורה פון א עגל [אקאלב], און נאר די בלעך האט אהרן אריין גיווארפין אין פייער איז ארויס געקומען פון פייער אקאלב, און דיא קאלב האט געשריגען, דאס האבין דיא יודין גיזעהן, רבי יהודה זאגט דעם שטן סמאל איז אריין געגאנגען אין די קאלב און האט געשריגען צו נארען די יודין זיי זאלין מיינען דיא קאלב שרייט, אלע יודין האבין געזעהן דיא קאלב האבין זיי אים געקושט און האבין זיך געבוקט צו אים און האבין גישאכטין קרבנות צו אים, הקב"ה האט גיזאגט צו משה די יודין האבין פארגעסין די שטארקייט וואס איך האב גיטאהן פון זייערטוועגין אין מצרים און ביי דעם ים און זיי האבין געמאכט אקאלב פאר אגאט, ווייל דיין פאלק האט פארדארבין [געזינדיגט] דריבער זאלסטו אראפגידערין פון דיין גרויסקייט, משה האט גיזאגט פאר הקב"ה אייער די יודין האבין געזינדיגט

משלי חכמים

כלה און ער האט איר גיגעבין אמתנה מיט זיין האנט צוויי טייערע ברילאנטין, נאכדעם האט ער איר געשיקט נאך אכט ברילאנטין דורך אשליח, דער מלך האט גיבאטין אויף דעם שליח ער זאל אכטונג געבין אויף די כלה זיא זאל ניט פארלירען די ברילאנטין, אמאהל האט גיטראפין דער מלך האט גערופין דעם שליח צו זיך ווייל ער האט גיוואלט שיקען דורך אים נאך מתנות צו די כלה, אין די צייט וואס דער שליח איז גיוועזן ביי דעם מלך, דערווייל האט גיטראפין עם זענען געקומען צו די כלה שלעכטע מענטשין און האבין אויסגענארט פון איר די ערשטע צוויי ברילאנטין וואס דער מלך האט איר גיגעבין מיט זיין איינענע האנט, ווי דאס איז דעם מלך בעוואסט גיווארין איז ער שטארק בייז גיווארין און האט גיזאגט צום שליח גיי געשווינט ארויס פון מיר, גיי זעה נאר וואס עס איז גיווארין דארטין ביי מיין כלה, צוויי ברילאנטין האב איך איר גיגעבין מיט מיין האנט, אכט ברילאנטין האב איך איר געשיקט דורך דיר, דיא ברילאנטין וואס איך האב איר געשיקט דורך דיר האט זיא ניט פארלארין און די ברילאנטין וואס איך האב איר גיגעבין מיט מיין האנט האט זיא יא פארלארין, דריבער וועט פון אונזער שידוך נאר ניט ווערין און איך וועל זיא נאך שטראפין פאר מיינע צוויי ברילאנטין וואס זיא האט פארלארין, און דו האסט שוין ניט מער וואס צו טאהן ביי מיר, דאס גאנצע ארבעט דיינע איז דאך נאר גיוועזן צו זיין אשליח צווישען מיר און מיין כלה, אז זיא וועט שוין ניט מער זיין מיין כלה, דארף איך דאך דיך ניט פאר אשליח, דאס זעלבינע איז דא גיוועזן ביי הקדוש ברוך הוא מיט דיא יודין, הקב"ה האט דיא יודין ארויס גענומען פון מצרים און האט זייא גענומען צו זיך פאר אפאלק, און האט זייא גיגעבין דיא עשרת הדברות צעהן געבאט, צוויי געבאט האט גאט אליין גירעט צו די יודין, און אכט געבאט האט גאט געשיקט צו דיא יודין דורך משה, און גאט האט גיבאטין צו משה ער זאל אכטונג געבין אויף דיא

מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ ט וַאֲמַר
יְיָ לְמֹשֶׁה גְּלֵי קֳדָמַי יָת
עַמָּא הָדֵין וְהָא עַם קְשֵׁי
קְדָל הוּא׃ י וּכְעַן אֲנַח

ת״א ועתה הניחה. ברכות לב:

מִצְרָיִם׃ ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
רָאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם־
קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא׃ י וְעַתָּה הַנִּיחָה לִּי

בעל הטורים

(י) הניחה. ב׳ במס׳. הניחה לי הניחה אותי והמישני את העמודים גבי שמשון לומר לך שהרג בהם במותו יותר ממה שהמית בחייו וזהו הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם שכילם והמית בהם וכל שריהם: ואכלם. ב׳ במס׳ דין ואידך ואכלם ואמחלם

רש״י

השקיתו: (ט) קשה ערף. מחזירין קשי ערפם לנגד מוכיחיהם וממאנים לשמוע: (י) הניחה לי. עדיין לא שמענו שהתפלל משה עליהם והוא אומר הניחה לי אלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו

עניני מעשה העגל

ר״ל הם עצמם עשו העגל כי מזהבם ובמצותם נעשה ועכ״ז וישתחוו לו כאלו הם עבדיו נכנעים לפניו ויראים ממנו ויזבחו לו שהוא ההידור והכבוד הניתן לגבוה. ויאמרו אלה אלהיך ישראל שהוא ההילול והשבח ואלו הן העבודות הראשונות המיוחדות לבורא העולם. ונראה שהדבור האלהי הזה שהיה מדבר למשה חדל ויפסק לראות מה ידבר משה ומה ישיב על תוכחתו. ומשה נאלם דומיה וגם הוא שתק ולא השיב אל ה׳ כלום. כי לא ידע מה ישיב. ואז הוצרך ית׳ לדבר דבור שני למשה ולזה נאמר שנית ויאמר ה׳ אל משה ראיתי את העם הזה כי היה זה דבור מחודש ואמירה בפ״ע. ואמנם אמרו ראיתי את העם הזה והנה עם קשה עורף הוא. לשון קשה עורף הוא משל להיותם בהמיים נמשכים לתאותם ולא יראו את הנולד. כי הנה הטבע בחכמת בוראו נתן כחי עינים בראשו כדי שיהיו צופים ומבוטים למה שיבא ויזהירו את החי כדי להתקרב אל המועיל ולברוח מן המזיק. ומפני שהעינים לנוכח יביטו והם ישמרו הגוף מצד הפנים. ומי ישמור את אחורי גופו שאין שם עינים עשה הקב״ה כנודע החי חוליות מתנועעות בקלות כדי שיוכל להפוך מעט את פניו לאחוריו כדי שהעינים שהם בפנים יביטו ג״כ לאחור וישמרו את הגוף מצד גו. אמנם מי שערפו קשה וכבד לא יוכל להניע צוארו ולהעתיקו מצד אל צד ומפני זה לא יראה העתיד לבא עליו מאחוריו ויוכל למצאו צרות רבות ורעות. ויהיה א״כ כאמרו ית׳ עם קשה עורף הוא ענינו שלא יוכל להתנועע ולא יראה מה שיבא אחריו ואין סכלות גדול מזה כי הוא כמו הבהמה שתראה רק ההוות אשר לפניה אבל לא תצייר מה שיהיה ומה שימשך בעתיד. ובזה הודיע למשה שלהיותם עם קשה עורף אין תועלת בהוכיחם ולא בהענישם מעט או הרבה ולא בכפרתם. ולכן עתה הניחה לי. אל תחוש אתה לעשות משפט בהם ע״ז ולא להוכיחם. הניחה לי לעשות בהם כרצוני. ואל תתעסק אתה בהם ועוד לא תסתכל בהנהגתם ועזוב אותם. והניחה לי להנהיגם ולהענישם על מה שעשו. כי אני לא אצטרך לחקור ולדרוש מי אשר חטא לי אבל יחר אפי בהם ואכלה אותם בכליה מוחלטת. ואל תחשוב שתפסיד בזה כבודך ומעלתך לפני. כי אני אעשה אותך לגוי גדול בכבוד ומעלה. הרי שלא אמר זה בעבור שבועת האבות. אלא מפני זכות משה. עד כאן היו דברי ה׳ אל משה. ועתה אחרי שמוע משה כל דברי ה׳ ואת אשר עשו ישראל ואשר נגזר עליהם. אחר כן פתח משה את פיהו לבקש ולחנן מאת ה׳ להעביר את מחשבתו אשר חשב לאבד את ישראל. והפל הכתוב ואמר:

פירוש לתורת אלהים

(ט) וַיֹּאמֶר און גאט האט ווייטער געזאגט צו משה רָאִיתִי איך האב געזעהן דאס פאלק וְהִנֵּה עַם זייא זענען אהארט אקינדיג פאלק: (י) וְעַתָּה און אצונד דו משה הַנִּיחָה לאז מיך כלומר הער אויף

משלי חכמים

יודין זיי זאלין היטען דיא צעהן געבאט, נאכדעם האט גאט גערופין צו משה ער זאל קומען צו אים אויף דעם בארג סיני וועט ער אים געבין נאך תורה און מצות פאר די יודין, דערווייל וויא משה איז געוועזן אויף דעם בארג, זענען געקומען דער ערב רב צו די יודין און האבין זייא אנגירעדט זייא זאלין מאכין דעם עגל [דאס קאלב], און האבין געזאגט דאס איז אגאט, און די יודין האבין זייא געפאלגט, און האבין פארלארין דיא ערשטע צוויא געבאט וואס גאט אליין האט געזאגט צו דיא יודין איך בין אייער גאט וואס איך האב אייך ארויס גענומען פון מצרים, איר זאלט נים האבין קיין אנדערע בילדער פאר גאטער, וויא דיא נאך איז בעוואסט געווארין אין הימעל איז גאט שטארק בייז געווארין און האט געזאגט צו משה גייא געשווינט אראפ פון בארג, גייא זעה נאר וואס ביי די יודין איז געווארין, דיא צוויי ברילאנטין, דיא צוויי דברות [געבאט] וואס איך אליין האב זייא געבאטין, דאס האבין זייא פארלארין, וואלטין זייא פארלארין צוויי געבאט, און אפילו דריי געבאט, און אפילו אלע געבאט פון דיא געבאט וואס איך האב צו זייא געשיקט דורך דיר וואלט איך נים אזוי שטארק בייז געוועזן, פאר וואס האבין זיי נאר מיינע געבאט פארלארין, דריבער וועט פון אונזער פארבינדונג גאר נים ווערין און איך וועל זייא פארלענדין, און דו האסט שוין נים מער וואס צו זיין ביי מיר,

פרקי דרבי אליעזור

האסטו זייא גערופין עַמִּי [מיין פאלק], און איצט אז זייא האבין געזינדיגט זאגסטו צו מיר זייא זענען מיין פאלק, די יודין זענען אייביג דיין פאלק, משה האט גענומען די לוחות און איז אראפגעגאנגען פון בארג סיני די לוחות האבין גיטראגין זיך אליין און משה׳ן אויך, און ווי די אותיות פון די לוחות האבין געזעהן די יודין פויקין און טאנצין ארום דעם עגל זענען זייא אנטלאפין פון די לוחות און זענען ארויף אין הימעל, זענען די לוחות שווער געווארין אויף די הענט פון משה, און משה האט זיי נית געקענט האלטין האט ער זייא אראפגיווארפין פון זיינע הענט זענען זייא צובראכין געווארין, נאכדעם האט משה געזאגט צו אהרן וואס האט דאס פאלק דיר גיטאהן וואס דו האסט אויף אים געברענגט אזוי אגרויסע זינד, האט אהרן געזאגט ווייל איך האב געזעהן וואס די יודין האבין גיטאהן צו חור זייא האבין אים געהרגת, האב איך מורא געהאט זייא וועלין מיך אויך הרגנען, רבי זאגט אלע נשיאים האבין נית געדינט צום עגל, דריבער האבין זיי זוכה געוועזן צו זעהן דיא שכינה, רבי יהודה זאגט דער שבט לוי האבין אויך נית געדינט צום עגל, ווי משה האט געזעהן אז דער שבט לוי האט נית געדינט צום עגל, האט ער זיך געשטארקט און האט גענומען דעם עגל און האט אים פארברענט אין פייער, און האט אים צושטויסן וויא שטויב פון ערד און האט די שטויב פארשפרייט אויף וואסער און האט די וואסער מיט די שטויב געגעבן טרינקען די יודין, און דער יוד וואס האט געקושט דעם

ויחר־אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול: יא ויחל משה את־פני יהוה אלהיו ויאמר למה יהוה

בעותך מן קדמי ויתקף רוגזי בהון ואשיצינון ואעביד יתך לעם סגי: יא וצלי משה קדם יי אלהיה ואמר למא יי

תו"א ויחל משה. ברכות ל לג:

בעל הטורים

זכו שדרשו שאין פורענות שאין בה פרעון ממעשה העגל: ואעשה אותך. מלא וי"ו שיצאו ממך ו' מאות אלף: (יא) ויחל. ד' במסורה הכא ואידך ויחל יהואחז ויחל חזקיהו וגו'. ויחל איש האלהים בענין ירבעם היינו כדאיתא בברכות ספ"ד כמה ישסה בין

שפתי חכמים

ספרש אבל כאן אין כתיב לאמר אחריו וכתיב וידבר ולא כתיב ויאמר ש"מ לשון קושי הוא. רא"ם: ה דק"ל וכי לא היה לו להקב"ה לקלוף עליהם על שעשו העגל אלא הכי אמר משה להקב"ה כלום מתקנא כו'. אבל בפ' יתרו גבי אנכי ה' אלהיך פירש"י אלהיך לשון יחיד לתת פתחון פה למשה וכו' וזהו שאמר

רש"י

שאם יתפלל עליהם לא יכלם (שמ"ר): (יא) למה ה' וגו'. כלום מתקנא אלא ה חכם בחכם גבור בגבור:

תפלת משה

(יא) ויחל משה את פני ה' אלהיו וגו'. הנה משה טען לפני הקב"ה שאין להאשים כ"כ את ישראל על מעשה העגל כזה. לפי שבקשתם הטלסמאות להוריד הכח מהעליונים וגם לעבדם עם היותו עון פלילו כפי התורה. אבל לא נתחדשה הרעה הזאת עתה בהם כי מורגלים היו בה במצרים וכאלו נעשתה להם כדבר טבעי וכשהוציא אותם ממצרים כאותו תנא

פירוש להורת אלהים

תפלה צו טאהן צו מיר ויחר אונ לאז מיין צארין ברענען אין זייא ואכלם אונ איך וועל זייא פאר לענדין, ורש"י פרעגט וואס האט גאט צו אים געזאגט הניחה. משה האט דאך נאך גאר ניט מתפלל גיוועען נאר גאט האט אים מודיע גיוועען אז עס ווענט זיך אין אים אז ער וועט מתפלל זיין וועט ער זיי ניט פאר לענדין ואעשה אונ איך וועל דיך מאכין צו אגרוים פאלק: (יא) ויחל משה האט משה מתפלל גיוועען את פאר גאט זיין הערר ויאמר אונ ער האט געזאגט למה ווארום יי גאט

פרקי דרבי אליעזר

עגל מיט זיין גאנצין הארצין זענען זייגע לעפצין גיווארין גאלד, האבין דיא לויים אים געהרגת, ביז עס זענען געפאלין פון די יודין דריי טויזענד מענטשין, אונ הקב"ה האט אראפגעשיקט פון הימעל פינף מלאכים זיי זאלין פארלענדין די יודין, דאס זענען זייערע נעמען, קצף אף חמה משחית חרון. וויא משה האט גיהערט אז די פינף מלאכים קומען פארלענדין די יודין איז ער געגאנגען צו אברהם יצחק יעקב אונ האט גיזאגט צו זיי איר זאלט איצט שטיין פאר מיר ווארום אייערע קינדער זענען גיגעבין גיווארין ווי די שעפסין צום שעכטין, זענען דיא דריי אבות געשטאנען פאר משה, אונ משה האט גיזאגט פאר הקב"ה רבונו של עולם דו האסט דאך גישווארין צו די דריי מענטשין דו זאלסט מערין זייערע קינדער אזוי פיל וויא די שטערין אין הימעל, אונ איצט ווילסטו זייא פארלענדין, אונ וועגין דעם זכות פון די דריי אבות זענען דריי מלאכים קצף אף חמה פארהאלטין גיווארין אין הימעל אונ צוויי מלאכים זענען אראפגעקומען, האט משה גיזאגט פאר הקב"ה רבונו של עולם וועגין דיא שבועה וואס דו האסט געשווארין האלט איין דעם מלאך משחית ער זאל קיין שלעכטס טאהן צו די יודין, האט הקב"ה איין געהאלטין דעם מלאך משחית אונ ער איז צוריק ארויף אין הימעל, נאכדעם האט משה גיזאגט פאר הקב"ה רבונו של עולם וועגין די שבועה וואס דו האסט צו מיר געשווארין האלט איין דעם מלאך חרון ער זאל קיין שלעכטס טאהן די יודין, וואס האט משה גיטאהן, אין די נחלה (חלק לאנד) וואס גיהער צום שבט גד האט משה גיגראבין אקעלער אין די ערד אזוי וויא אגרויסע שטוב, אונ אין דעם קעלער האט ער בעהאלטין דעם

משלי חכמים

דאס גאנצע ארבעט דיינע איז דאך גאר גיוועהן צו זיין אשליח צווישען מיר אונ דיא יודין, צו געבין זיי נאך תורה אונ מצות, אז איך וועל דיא יודין פארלענדין אונ עס וועט קיינער פון זייא בלייבין, וואס האסטו שוין צו טאהן בייא מיר, וויא משה האט גיהערט דיא ווערטער פון הקדוש ברוך הוא, האט ער איצט אנגעהויבין ריידין מיט גאט צו מאכין שלום צווישען גאט אונ דיא יודין:

(יא) ויחל משה את פני ה' וגו' למה ה' יחרה אפך בעמך וגו'. משה האט גיבעטין בייא גאט אונ האט גיזאגט פאר וואס זאל ברענען דיין כעס אויף דיין פאלק וואס דו האסט זיי ארויס גענומען פון מצרים מיט גרויס כח, איז דאך דיא קשיא ווייל גאט האט זיי ארויס גענומען פון מצרים מיט גרויס כח אונ האט זיי גיטאהן אזוי אגרויסע טובה, אונ זיי האבין געגין אים געזינדיגט, דארף דאך גאט זיין בייז, דעם תירוץ ווילין מיר פארשטיין מיט אמשל, אגרויסער גביר האט אמאהל גיוואלט נעמען אווייב, האט מען אים גיזאגט אז אין אוויימע שטאט איז דא אאשה וואס זיא איז דיא שענסטע אין דער וועלט, דער גביר איז גיפארין אין דיא שטאט אונ האט גיזעהן עס איז אמת די אשה איז טאקי דיא שענסטע פון דער וועלט נאר זיא איז שטארק ארעם, דער גביר האט בערעכונט איר נדן דארף איך ניט, איך בין גענוג רייך, האט ער מיט איר געשריבען תנאים, אונ מען האט אפגעליינט דיא חתונה אויף איאהר, וויא עס איז אוועק געגאנגען עטליכע חדשים האט ער חרטה געהאט וואס ער האט אפגעליינט דיא חתונה אויף איאהר, ווייל עס האט אין אים גיברענט די ליבשאפט צו דיא כלה אונ ער האט זיך דערמאנט זיא זאל זיין נאך אזוי לאנג אין ארעמקייט האט ער שוין גיוואלט מיט איר חתונה האבין, ער האט באלד אנגעגרייט ביי זיך אין דערהיים אלין וואס מען דארף צו דער חתונה, אונ מען האט געמאכט קליידער פאר דיא כלה אונ ער איז גיפארין צו איר ער זאל מיט איר שוין חתונה האבין, ער האט איר גיגעבין די נייע קליידער וואס ער האט געברייגט, אונ וויא זיא האט אויסגיטאהן דיא אלטע קליידער האט ער צוגענומען דיא אלטע קליידער אונ

יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמְּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד

יִתְקֵיף רוּגְזָךְ בְּעַמָּךְ דִּי אַפֵּיקְתָּא מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּחֵיל רַב וּבִידָא

בעל הטורים

אפנה לתפלה כדי שתתחולל דעתו עליו ומפרש ליה מויחל ומפרשינן בירושלמי שהוא ד' אמות כנגד ד"פ ויחל :

רשב"ם

(יא) עמך אשר הוצאת. עמך ולא עמי : אשר הוצאת. ולא אני העליתי אלא אתה :

תפלת משה

ורעה הוליאם. ועל זה אמר למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת ממצרים. ר"ל הלא ידעת שהוצאת אותם ממצרים עיר ומדינה מלאה גלולים אשר היו שם מלומדים בכל התועבות האלה. וכן אמרו במדרש אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם הנחת כל העולם ולא העבדת בניך אלא במצרים והמצריים עובדי טלאים הם ולמדו מהם ואף הם כן עשו. לפיכך אמר משה אשר הוצאת מארץ מצרים. ואמרו בכח גדול וביד חזקה. ירצה שהוצרכת להראותם כחך הגדול וידך החזקה ולעשות שפטים

פירוש לתורת אלהים

יֶחֱרֶה זָאל בְּרֶענֶען דַיין צָארְן אִין דַיין פָאלְק יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר וָואס דוּ הָאסְט אוֹיס גֶיצְווִיגֶען פוּן דֶעם לַאנְד מִצְרַיִם בְּכֹחַ מִיט אַגְרוֹיסֶען כֹּחַ וּבְיָד אוּנ מִיט אַשְׁטַארְקֶע מַאכְט. [רש"י שְׁרַייבְּט מֹשֶׁה רַבֵּינוּ הָאט אַזוֹי גֶיזָאגְט צוּ הַשֵׁי"ת וָוער עֶס אִיז זִיךְ מְתַקְנֵא אִיז נָאר כְּתַקְנָא אִין זַיין גְלַייכֶען דְרוּם

משלי חכמים

דאס זיי בעהאלטין ביי זיך אין רייזע קאסטין, זיא האט זיך געוואנדערט צו וואס דארף ער אירע אלטע קליידער, נאר זיא האט געשוויגען אונ האט אים ניט געפרעגט, דיא כלה האט גיזאגט צום חתן ווארט אביסול מיט דעם פארין איך וועל באקין טארט אונ לעקיך מיר זאלין האבין צום עסין אויף דעם וועג, דיא טייג איז שוין געקנעטין, מען דארף נאר באקין, האט דער חתן גיזאגט איך וועל גאר ניט ווארטין מען מוז שוין פארין, ווארום דער פאוואז איז שוין געשפאנט, זיא האט גענומען דיא טייג אונ האט דאס איינגעבונדין אין אליילעך אונ האט דאס אריין געלייגט אין איר רייזע קאסטין, ער האט זיך געוואנדערט צו וואס בעהאלט זיא דיא טייג, ער האט אבער אויך געשוויגען אונ האט נאר ניט גירעט, דער חתן מיט דיא כלה זענען ניפארין זייער פרייליך, ביז דער חתן האט זיא געבריינגט צו זיך, אונ האט געמאכט אגבירישע חתונה, מיט גרויס שמחה, אין עטליכע יאהר נאך דער חתונה, האט זיך געמאכט צווישען זייא אגרויסע קריג, אונ דאס ווייב האט שטארק מיט העזה זיך גישטעלט געגין מאן, האט דער מאן גיזאגט צו איר דו האסט שוין פארגעסין דיא טובה וואס איך האב דיר גיטאהן, דו האסט שוין פארגעסין דיין ארעמקייט, דו האסט שוין פארגעסין דיינע צוריסענע קליידער וואס דו ביזט גיוועזן אנגעקליידט, אונ איך האב דיך געמאכט פאר אגבירה דו זאלסט גיוועלטיגען איבער מיין פארמעגין, אונ איצט זאלסטו עפענען דיין מויל געגין מיר דו זאלסט מיך פארשעמען, אונ דער מאן איז געשווינט גילאפין צו זיין רייזע קאסטין אונ האט ארויס גענומען אירע אלטע קליידער אונ האט זיי געלייגט פאר איר אונ זאגט צו איר דו זעהסט דיינע קליידער פון פאר דיא חתונה, וויא זיא האט גיזעהן אירע צוריסענע קליידער איז זיא געשווינט גילאפין צו איר רייזע קאסטין אונ האט ארויס גענומען די אלטע פארשימולטע טייג אונ האט דאס געלייגט פאר אים, אונ האט גיזאגט צו אים דו געדיינקסט דיין גרויסע ליבשאפט וואס דו האסט געהאט צו מיר אונ וויא געשווינט דו האסט געאיילט אונזער חתונה אונ מיט כח האסטו מיך ארויס גענומען פון מיין שטוב דו האסט מיך ניט גילאזין איך זאל אפבאקין דיא טייג, אונ האסט געאיילט צו מאכין די חתונה פאר די צייט וואס איז געשריבען אין די תנאים, וואס פארשעמסטו מיך איצט מיט מיין ארעמקייט וואס איך בין פריער גיוועזן, צו וואס האסטו מיך גענומען אז איך בין ארעם

פרקי דרבי אליעזר

מלאך חרון אף אונ פלעגט עפענען זיין מויל געגין די יודין ער זאל זיי בייסין אונ פארלענדין, אונ משה פלעגט דערמאנען דעם נאמען פון הקב"ה פלעגט ער אים צוריק אראפנידערין אין דער ערד אין זיין וואהנונג, אונ ווען משה איז גישטארבין האט הקב"ה געמאכט דעם קבר פון משה געגין דעם קעלער שטוב פון דעם מלאך, אונ ווען די יודין האבין געזינדיגט אונ דער מלאך האט גיעפינט זיין מויל צו בייסין די יודין אונ זיי צו פארלענדין, ווי ער האט דערזעהן דעם קבר פון משה האט ער זיך דערשראקין אונ איז צוריק אריין גיגאנגען אין זיין וואהנונג, דאס איז דער פעור, ווי עס שטייט אין פסוק הקב"ה האט בגראבין משה'ן אין טאהל געגין די שטוב פון פעור :
רבי אלעזר בן עזריה זאגט [ערב] שבת דעם זעקסטין טאג אין חודש סיון די זעקסטע שעה אין טאג האבין די יודין גענומען די עשרת הדברות [צעהן גיבאט] פון הקב"ה אונ די ניינטע שעה אין טאג זענען די יודין אוועק געגאנגען פון בארג סיני יעדער מענטש איז געגאנגען אין זיין געצעהלט אונ דער מן איז גיוועזן פאר זייא אנגעגרייט אויף צוויי טעג, דריבער האבין די יודין גערוהט דעם שבת מיט שמחה ווייל עס איז ביי זייא גיוועזן שבת אונ יום טוב [שבועות], אונ אין דעם טאג האבין זייא גיהערט די שטוממע פון הקב"ה, אונ הקב"ה האט גיזאגט צו משה זאג די יודין יעדער זאל גיין צו געצעהלט, זיי מעגין זיך בהעפטין מיט זייערע ווייבער, אונ צו משה האט הקב"ה גיזאגט דו זאלסט שטיין מיט מיר, האט משה פארשטאנען אז ער מוז זיין אפגעשיידט פון זיין ווייב, אונ פון דעם טאג וואס דיא תורה איז גיגעבין גיווארין האט משה ניט גינענט צו זיין ווייב ביז ער איז גישטארבין, רבי יהושע בן קרחה זאגט פערציג טעג איז משה גיוועזן אויף דעם בארג סיני ביי טאג האט ער געלערנט תנ"ך, ביי נאכט האט ער געלערנט משניות. נאך די פערציג טעג האט משה גענומען די לוחות אונ איז געקומען מיט זיי צו דיא מחנה, אונ דעם זיבעצעטין טאג אין תמוז האט משה צובראכין די לוחות אונ ער איז גיוועזן פערציג טאג אין די מחנה ביז ער האט פארברענט דעם עגל אונ האט אים צושטויסין ווי די שטויב פון דער ערד אונ ער האט געהרגת די אלע יודין וואס האבין געקושט דעם עגל אונ ער האט פארשניטען די עבודה זרות פון יודין אונ ער האט אנגעברייט יעדער שבט אויף זיין ארט, ראש חודש אלול האט הקב"ה גיזאגט צו משה גיי ארויף צו מיר אויף דעם בארג, אונ מען זאל בלאזין מיט אשופר אין די גאנצע מחנה יודין זיי זאלין וויסען אז

חזקה: יב לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לֵאמֹר
בְּרָעָה הוֹצִיאָם לַהֲרֹג אֹתָם בֶּהָרִים
וּלְכַלֹּתָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה שׁוּב

אונקלוס

תקיפא: יב למא יימרון
מצראי למימר בבישא
אפיקינון לקטלא יתהון
ביני טוריא ולשיצאותהון
מעל אפי ארעא תוב

רשב"ם

(יב) למה יאמרו. עשה למען שמך שלא יתחלל:

תפלת משה

באלהי מצרים למען יאמינו כך [כמאמר הכתוב בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו וגו' ולמען תספר באזני בנך וגו' וידעתם כי אני ה'. הרי מפורש יוצא מפיו יתברך כי הכבדת לב פרעה וכל האותות והמופתים שעשה במצרים לעיני בני ישראל היה רק בשביל ישראל לקבוע בלבם שיש אלוה הבורא והיוצר כל העולם מחמת שעד עכשיו היו כולם עובדים אלילי מצרים] ואם הוצאת אותם מתוך הגלולים והעבודות זרות שהיו מורגלים לעבוד במצרים מעשה ידיהם עד ואכן למה יחרה אפך אם חזרו לעשותם כי ההרגל נעשה בהם טבע שני והוא הביאם לזה ולא היה להם דבר חדש מעשה העגל ולא עשו ח"ו להכעיסך רק עשו כטבעם מילדותם ומעשה אבותיהם בידיהם לעשות להם אלילים אלמים. והוא כמשל אדם שנשא אשה זונה קדשה היא

פירוש לתורת אלהים

ניהער דיך נים פאר דריסען וואס זייא האבין נימאכט דאס עגל, ווארום עס איז דאך גאר נישטן: (יב) למה ווארום זאלין דיא מצרים זאגין לאמר אזוי צו זאגין ברעה מיט בייזקייט האט ער זיי אויס גיצויגין להרוג צו הרגנן זיי צו צווישען דיא בערג ולכלותם אונ צו פאר לענדין זיי כלל פון דיא

פרקי דרבי אליעזר

היינט ביזטו ארויף געגאנגען אויף דעם בארג אונ פון מארגין זאלין זיי ציילין פערציג טעג, אונ זיי זאלין ניט אטעות האבין נאך אמאהל צו דינען עבודה זרה, דריבער האט מען גיזאגט אלע יאהר זאל מען ראש חודש אלול אנהייבין בלאזין שופר, רבי כהנא זאגט די לוחות זענען ניט בשאפין גיווארין פון די ערד נאר פון הימעל, הקב"ה אליין האט זיי געמאכט, אונ ווען הקב"ה האט גיזאגט צו משה דו זאלסט מאכין צוויא שטיינערנע טאוולען איז בשאפין גיווארין אין זיין שטוב אגרויסער ברילאנט וואס הייסט ספיר אונ פון אים האט ער אויס־געהאקט די צוויי ברילאנטענע טאוולען, אונ פערציג טעג איז משה גיוועזן אויף דעם בארג מיט הקב"ה אונ ער איז גיזעסין פאר הקב"ה ווי א תלמיד זיצט פאר זיין רבי, אונ ער האט גילערונט תנ"ך ביי טאג אונ משניות ביי נאכט, די מלאכים האבין גיזאגט צו משה די תורה איז גיגעבין גיווארין נאר פון אונזערטוועגין, האט משה צו זיי גיזאגט אין די תורה שטייט מען זאל געבין כבוד צו פאטער אונ מיטער, האט איר דען א פאטער אונ מיטער, אין די תורה שטייט אויב א מענטש וועט שטארבין אין אגעצאהלט, מלאכים שטארבין דאך ניט, איז דאך די תורה ניט גיגעבין גיווארין צו אייך נאר צו אונז, האבין דיא מלאכים געשוויגען אונ האבין גאר ניט גיענפערט צו משה, ווי די מלאכים האבין גיזעהן אז הקב"ה האט גיגעבין די תורה צו משה האבין זיי גיגעבין מתנות צו משה, בריוולליך אונ קוויטליך פון רפואות פאר מענטשין, בן בתירא זאגט פערציג טעג איז משה גיוועזן אויף דעם בארג ער האט גילערונט תורה אונ האט געפארשט [געקלערט] צו וויסען די אותיות פון די תורה, אונ נאך פערציג טעג האט ער גענומען די תורה אונ איז מיט איר אראפגעגאנגען צו די יודין דאס איז גיוועזן דער צעהנטער טאג אין חודש תשרי אום יום כפור אונ האט גיגעבין דיא תורה צו דיא יודין אירושה אויף אייביג משה האט גיזאגט יום כפור וועל איך זעהן דעם כבוד פון הקב"ה נאכדעם וועל איך מכפר זיין די עבירות פון דיא יודין, משה האט געזאגט צו הקב"ה רבונו של עולם וויז מיר דיין כבוד, האט הקב"ה גיזאגט צו משה דו וועסט ניט קענען זעהן מיין כבוד, ווארום עס קען ניט זיין א מענטש זאל מיך זעהן אונ זאל בלייבין לעבין, נאר וועגין דיא שבועה וואס איך האב צו דיר גישווארין אונ מיין נאמען וואס איך האב דיך געמאכט וויסען וועל איך טאהן דיין ווילען שטעל דיך אין דיא טיר פון דעם קעלער אונ איך וועל דורך פירען פאר דיר דיא מלאכים וואס בעדינען פאר מיר אונ אז דו וועסט הערין [זיי רופין] דעם

משלי חכמים

גיוועזן, איז דאך נאר וועגין דיין גרוים ליבשאפט וואס דו האסט מיך געליבט, פאר וואס אז איך האב עפעס געזינדיגט גענין דיר האסטו שוין פארגעסין די ליבשאפט אונ ווילסט מיך שוין בעשטראפין, דאס האט גיזאגט משה פאר הקב"ה, דו האסט גיזאגט צו אברהם אבינו דיא יודין וועלין זיין אין מצרים פיר הונדערט יאהר, נאר וועגין דיין גרוים ליבשאפט וואס דו האסט געהאט צו די יודין האסטו ניט געקענט פארטראגין זייא זאלין ליידין נאך אזוי לאנג אין מצרים, דריבער האסטו זייא ארוים גענומען פון מצרים פאר די צייט, אונ האסט זיי מקדש גיוועזן אויף דעם בארג סיני זייא זאלין ווערין דיין פאלק, אונ איידער דיא יודין זענען ארוים געגאנגען פון מצרים האסטו זייא געאיילט זיי זאלין געשווינט ארוים גיין, זיי האבין אנגעריים טייג אונ האבין געוואלט באקין דאס טייג זיי זאלין האבין וואס צו עסין אין וועג, האסטו זיי נים גילאזט אפבאקין דאס טייג, נאר מיט דעם טייג אויף די פלייצעס האבין זיי געמוזט ארוים גיין פון מצרים, אונ באלד נאך דיא חתונה האבין יודין געזינ־דיגט אונ האבין געמאכט דעם עגל אונ גאט האט זייא געוואלט פארלענדין, ווייל ער האט מיט זייא גיטאהן אזעלכע גרויסע טובות אונ זיי האבין געזינדיגט, האט משה גיזאגט פאר גאט, פאר וואס האסטו אזוי געשווינט פארגעסין די גרויסע ליבשאפט פון דיא יודין, דו האסט זייא ארוים גענומען פון מצרים פאר דיא צייט, אונ האסט זייא ארויסגעני־ען מיט כח אונ מיט שטארקיים זייא האבין אפילו דאס טייג געמוזט מיט נעמען נים געבאקט, וויא דער בעל הגדה זאגט שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ. עס איז קיין צייט גיוועזן די טייג פון אונזערע אלטערין זאל זויער ווערין, עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם. ביז גאט האט זיך בעוויזען צו זייא אונ האט זייא אויסגעלייזט פון מצרים, אונ איצט האסטו דאס גאנצע ליבשאפט מיט איין מאהל אפגיטאהן פון זיי, געדיינק זייערע אלטערין [וויא עס שטייט ווייטער אין די פסוקים]:

מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל־הָרָעָה לְעַמֶּךָ׃ יג זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ וַתְּדַבֵּר אֲלֵהֶם אַרְבֶּה אֶת־

מִתְּקוֹף רוּגְזָךְ וְאָתֵיב מִן בִּשְׁתָּא דְחַשֵׁיבְתָּא לְמֶעְבַּד לְעַמָּךְ׃ יג אִדְּכַר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עַבְדָךְ דִּי קַיֵּימְתָּא לְהוֹן בְּמֵימְרָךְ וּמַלֵּילְתָּא עִמְּהוֹן אַסְגֵי

תו"א זכור לאברהם. ברכות י לב שבת ל' ס' באהר פ' ויקרא:

בעל הטורים

(יג) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך. כאן הקדים אבות לעבדיך ובפ' עקב זכור לעבדיך לאברהם וגו' הקדים עבדיך לאבות לומר כי היו עבדיו מתחלה ועד סוף כיוצא בו דוד עבדי. ועבדי דוד:

רש"י

(יב) והנחם. התעשת מחשבה אחרת ו להטיב להם: על הרעה. אשר חשבת להם: (יג) זכור לאברהם. (ש"ר) אם עברו על עשרת הדברות אברהם אביהם נתנסה בעשר נסיונות ועדיין לא ז קבל שכרו תנהו לו ויצאו עשר בעשר: לאברהם ליצחק ולישראל. (ש"ר) אם לשרפה הם זכור ח לאברהם שמסר עצמו להשרף עליך באור כשדים אם להריגה זכור ליצחק שפשט צוארו לעקידה אם לגלות זכור ליעקב שגלה לחרן ואם אינן נצולין בזכותן מה אתה אומר לי ואעשה אותך לגוי גדול ואם כסא של ג' רגלים אינו עומד לפניך בשעת כעסך ק"ו לכסא ט של רגל א' (ברכות לב): אשר נשבעת להם בך. לא נשבעת להם בדבר שהוא כלה לא בשמים ולא בארץ לא בהרים ולא בגבעות אלא בך שאתה קיים ושבועתך קיימת לעולם שנאמר (בראשית כב טז) בי נשבעתי נאם ה' וליצחק נאמר (שם כו ג) והקימותי את השבועה אשר

שפתי חכמים

למה יחרה אפך בעמך לא להם צוית אלא כי נכד. זה הם יכשר: ו פי' התעשת להם לעשות השתנות ממחשבה רעה למחשבה טובה דכל לשון נחום ל' מחשבה אחרת הוא: ז דאל"כ מאי זכור לאברהם אם היא הוא לדיק הרי קבל שכר ושוב אינו מחוייב בעבורו לבניו כלום: ח דאל"כ למה נזכרו שלשתן כאברהם סגי. רא"ם. א"נ דק"ל למה כתיב זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם איפכא הל"ל זכור אשר נשבעת לעבדיך לאברהם וכו' דהא הזכירה אשבועה קאי. ועוד שבועה גבי אברהם הוא דכתיב שנאמר כי נשבעת וגו'. ל"פ זכור לאברהם עשר נסיונות וכו' ולא קאי הזכירה על השבועה אלא על לדקת אברהם וכו' ותו קשה ליה א"כ מאי זכירה שייך גבי יצחק ויעקב ל"פ אם לשריפה וכו'. ואין להקשות למה פי' גבי אברהם עשר נסיונות דגמא שריפה לחוד. וי"ל דהי מינייהו מפקת כיון דתרווייהו איתנהו גבי אברהם: ט יש מקשים מאי ק"ו הוא זה והא משה ג"כ יש לו זכות אבות דהא הוא מבני בניהם כדפירש"י בפ' שלח ואעשה אותך לגוי גדול ולא כתיב ואעשה את זרעך וגו' שאתה מזרעם ומתרצים אלו לא חטאו בעגל היו נכנסין לארץ כמו שהבטיח הקב"ה את אברהם לזרעך אתן את הארץ ועכשיו שיכלם ש"מ א"כ דהחטא גרם שלא יתקיים הבטחת אברהם וא"כ במה יודע איפוא שתתקיים הבטחת משה שיהיו בניו לגוי גדול אולי יחטאו בניו ולא תתקיים ג"כ ההבטחה. וא"ת בזכות משה תתקיים על כל פנים אף אם יחטאו

תפלת משה

צפיים ולקחה בקידושין וכתובה להיות לו לאשה והזהירה שלא תזנה עוד. ואם אחרי כן חטאה וזנתה אין ראוי שיחרה אפו עליה להורגה כי אשה זונה לקח וככה הוא טבעה והרגלה. אבל צריכה מפני זה מוסר ועונשים לא הריגה וכליה מוחלטת. וזה הוא אומרו למה ה' יחרה אפך בעמך. הנה אשר הוצאת מארץ מצרים. ועוד למה יאמרו מצרים. אנשי מצרים אשר נשארו במצרים כשישמעו הכליה הזאת אשר תעשה לעמך בעבור העון העגל יתמהו על זה. ויאמרו מה חרי האף הגדול הזה

פירוש לתורת אלהים

ערד שוב קער ווידער פון דיין גרים צארין וְהִנָּחֵם און האב חרטה עַל הָרָעָה אויף דעם בייז לְעַמֶּךָ וואס דו האסט געוואלט טאהן צו דיין פאלק: (יג) זְכֹר גידענק צו אַבְרָהָם און צו יִצְחָק און צו יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ וואס זיי זענען געוועזן דיינע קנעכט אֲשֶׁר וואס דו האסט צו זיי געשווארין בָּךְ אין דיר וואס דו האסט אקיום אויף אייביג און דיין שבועה האט אקיום אויף אייביג וַתְּדַבֵּר און דו

משלי חכמים

(יב) וְהִנָּחֵם עַל הָרָעָה לְעַמֶּךָ. נאך האט געזאגט צו משה איך וועל די יודין פארלענדין, האט משה געדארפט בעטין נאר זאל חרטה האבין פון דעם פארלענדונג און ער זאל דיא יודין נים פארלענדין, פאר וואס האט ער געזאגט נאר זאל חרטה האבין פון דעם שלעכטס און ער האט נים געזאגט פון וועלכע שלעכטס, נאר דער מדרש שרייבט רבי יוחנן האט געזאגט למשל איינער האט געבאכט פאר זיין זוהן אקראם מיט בשמים [און פערפומע] אין אגאס וואס דארטין וואהנען זונות, דיא זונות פלעגין קומען צו איהם אין קראם קויפין דיא בשמים [און פערפומע], און וויל דער זוהן איז געוועזן איונגער מענטש, איז ער איבערגירעט געווארין צו דיא זונות, אמאהל איז דער פאטער געקומען צום זוהן אין קראם און האט איהם געטראפין מיט אזונה, האט דער פאטער געשריגען אויף דעם זוהן און האט געזאגט צו איהם איך וועל דיך הרגנן, צו דעם געשריי איז אריין געקומען אגוטער פריינד און האט געזאגט צום פאטער דו אליין האסט איבערגעפירט [קאלע געמאכט] דיין זוהן און דו שרייסט נאך אויף איהם, דו האסט אוועק גילאזין [illegible] האנדלען און האסט געמאכט דיין זוהן אהאנדיל מיט אזעלכע זאכין וואס זונות בענוצען און האסט [illegible]

פרקי דרבי אליעזר

נאכמען וואס איך האב דיר געמאכט וויסען זאלסטו וויסען אז איך שטייא דארטין פאר דיר און דו זאלסט שטיין מיט כח און זאלסט ניט שרעקין, די מלאכים האבין גיזאגט פאר הקב"ה מיר בעדינען פאר דיר ביי טאג און ביי נאכט און מיר קענען ניט זעהן דיין כבוד, און משה איז נאר אמענטש גיבארין פון אאשה און ער וויל זעהן דיין כבוד, זענען די מלאכים געשטאנען מיט כעס אויף משה און האבין איהם גיוואלט הרגנן, איז באלד הקב"ה גיוועהן גיווארין צו משה מיט אוואלקין און הקב"ה האט מיט זיין האנט בעדעקט אויף משה מען זאל איהם ניט הרגנן, און ווען הקב"ה איז אריבער געגאנגען האט ער צו גענומען די האנט פון משה האט משה גיזעהן די שכינה פון אינטען

זרעכם ככוכבי השמים וכל־הארץ
הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם
ונחלו לעלם: יד וינחם יהוה על־
הרעה אשר דבר לעשות לעמו: פ
טו ויפן וירד משה מן־ההר ושני
לחת העדת בידו לחת כתבים

אונקלוס

ית בניכון ככוכבי שמיא
וכל ארעא הדא די
אמרית אתן לבניכון
ויחסנון לעלם: יד ותב יי
מן בשתא די מליל
למעבד לעמיה:
טו ואתפני ונחת משה מן
טורא ותרין לוחי
סהדותא בידיה לוחין

תו"א וינחם כ' על. סנהד' קח:

תפלת משה

היום מיומים. הלא ברעה הוליאם ממלרים. ר"ל הרעה הזאת אשר עשו כעת במדבר עשו ג"כ בהיותם במלרים. כי גם במלרים עבדו אלילים ואעפ"כ הוליאם ממלרים ברכוש גדול באהבה וחבה. וכאשר עשו כעת הדבר הזה שעשו במלרים כעם עליהם עד מאד לכלותם. ולמה לא הרגם אז והרגם עתה. אם היה רק עבור העגל שעשו. אלא מסתמא בעודם במלרים רלה להורגם משנאתו אותם. רק היה אללו איזה מניעה שלא היה יכול להורגם עודם במלרים. ע"כ רמה אותם על ידי משה והוליאם ממלרים אל המדבר שמם להרוג אותם בהרים ולכלותם מעל פני האדמה. לכן כיון שכאשר הולאת אותם ממלרים ידעת כי תמיד היתה העבודת אלילים עמהם ולא כלותם גם עתה שוב מחרון אפך ולא ישלוט בהם החרי אף לכלותם יחד. והנחם על הרעה בעבור שהם עמך. ועוד אשיבך מלים. שאמרת אלי ואעשה אותך לגוי גדול. מה יהיה אם העם אשר יולדו ממני ג"כ יעשו כמוהם ויעבדו אלילים מה תעשה אז עמהם. הלא בעת כונתך שתכפר להם בזכותי. הלא להעם הזה יש זכות יותר גדול מזה. זכור לאברהם וליצחק ולישראל עבדיך. והם שלשה לדיקים ואני אחד. ואם לא תרצה למחול לעם הזה. איך תמחול להעם היוצא ממני. וזהו מאמרם ז"ל אם כסא של שלש רגלים לא יכול לעמוד מפני כעסך כסא של רגל אחד איך יכול לעמוד מפני כעסך. אם זכות של שלשה לדיקים לא יוכלו להשקיט כעסך מבניהם ואיך זכותי האחד יוכל להשקיט כעסך מעל בני. ועוד אשר נשבעת להם כך ותדבר אליהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים. ולי לא נשבעת. ומדוע תאמר אלי ואעשה אותך לגוי גדול. מיד

דעת זקנים מבעלי התוספות

(טו) לחת חסר כתיב לו' ששניהם שוות ושנים כנגד שמים וארץ וכנגד חתן וכלה וכנגד שני שושבינין חמשה דברות על לוח זה וחמשה על לוח זה כנגד חמשה חומשי תורה ושניהם עשרה כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם ובעירובין פרק כיצד מערבין אר"א מאי דכתיב לוחות אבן אם משים אדם עצמו כאבן תלמידו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו וא"ר אלעזר מאי דכתיב חרות על הלוחות אלמלא לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל רב אחא אמר אף אין אומה ולשון שולטות בהן שנא' חרות אל תיקרי חרות אלא חירות:

פירוש לתורת אלהים

האסט גירעט צו זיי ארבה איך וועל מערין אייערע קינדער אז זיי וועלין זיין אזוי פיל ככוכבי אזוי ווי די שטערין אין הימעל וכל הארץ אונ דאס גאנצע לאנד אשר וואס איך האב גיזאגט אתן וועל איך געבין צו אייערע קינדער ונחלו אונ זייא וועלין דאס ארבין אויף אייביג. [רש"י שרייבט אזוי האט משה גיזאגט פאר השם יתברך ווען דיא ישראל האבין עובר גיוועזן אויף דיא עשרת הדברות גידענק דעם זכות פון אברהם אבינו וואס ער איז געפרובט גיווארין מיט צעהן נסיונות אונ האט נאך זיין שכר ניט מקבל גיוועזן, אונ ווען די ישראל זענען שולדיג גיווארין פארברענט צו ווערין גידענק דעם זכות פון אברהם אבינו וואס ער האט זיך פון דיינעטוועגין גילאזט ווארפין אין קאלך אויבין, ליצחק אונ אויב די ישראל זענען שולדיג גיווארין געהרגת צו ווערין מיט אשווערד גידענק דעם זכות פון יצחק וואס ער האט אוים גישטרעקט זיין האלדז צו דער עקידה, ולישראל אונ אויב דיא ישראל זענען חייב גיווארין גלות צו האבין גידענק דעם זכות פון יעקב אבינו וואס ער איז פארטריבען גיווארין אין חרן, אונ אויב די ישראל קאנען ניט נצול ווערין מחמת זייערע זכותים וואס זאגסטו מיר צו אז דו וועסט מיך מאכין צו אגרוים פאלק אז אזכות פון דרייא צדיקים העלפט ניט ווען דו ביזט ברוגז איז שוין אבל שכן אז דער זכות פון מיר אליין וועט ניט העלפין אקעגין דיין כעס]: (יד) וינחם יי אונ גאט ברוך הוא האט חרטה געהאט על הרעה אויף דעם בייז אשר וואס ער האט גירעט לעשות צו טאהן צו זיין פאלק: (טו) ויפן אונ משה האט זיך גיקערט וירד משה אונ משה האט גענידערט פון דעם בארג סיני ושני לוחות אונ דיא צווייא לוחות העדות דאס בציינגעניש בידו אין זיין האנט לוחות דיא לוחות זענען גיוועזן געשריבען פון זייערע צווייא זייטין דיא אותיות זענען געליינט גיווארין פון ביידע

פרקי דרבי אליעזר

את משה האט אנגעהויבין שרייען מיט אהויכע שטימע ה' ה' אל רחום וחנון, דיא גאנצע דרייצעהן מדות, אונ משה האט גיזאגט פאר הקב"ה זייא מוחל די יודין זייער

משלי חכמים

אלע נאסין אונ האסט געמאכט די קראם אין אנאס ווא זאלסט וואהנען, דריבער האט ער געזינדיגט, איצט דארפסטו אים

וזנד וואס זיי האבין געמאכט דעם עגל, אונ ווען משה וואלט דאמאלס געבעטין ביי הקב"ה ער זאל אייביג מוחל

מִשְּׁנֵי עֶבְרֵיהֶם מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם
כְּתֻבִים׃ טז וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים
הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא
חָרוּת עַל־הַלֻּחֹת׃ יז וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ
אֶת־קוֹל הָעָם בְּרֵעֹה וַיֹּאמֶר אֶל־
מֹשֶׁה קוֹל מִלְחָמָה בַּמַּחֲנֶה׃
יח וַיֹּאמֶר אֵין קוֹל עֲנוֹת גְּבוּרָה וְאֵין
קוֹל עֲנוֹת חֲלוּשָׁה קוֹל עַנּוֹת אָנֹכִי

כְּתִיבִין מִתְּרֵין עִבְרֵיהוֹן
מִכָּא וּמִכָּא אִנּוּן
כְּתִיבִין׃ טז וְלוּחַיָּא
עוֹבָדָא דַיָי אִנּוּן וּכְתָבָא
כְּתָבָא דַיָי הוּא מְפָרַשׁ
עַל לוּחַיָּא׃ יז וּשְׁמַע
יְהוֹשֻׁעַ יָת קָל עַמָּא כַּד
מְיַבְּבִין וַאֲמַר לְמֹשֶׁה
קָל קְרָבָא בְּמַשְׁרִיתָא׃
יח וַאֲמַר לָא קָל גִּבָּרִין
דְּנָצְחִין בִּקְרָבָא וְאַף לָא
קָל חַלָּשִׁין דְּמִתַּבְּרִין קָל
דִּמְחַיְּכִין אֲנָא שָׁמַע׃

תו"א מזה ומזה הם. מגילה טו: והלחת. אבות טז פ' הזוהר פ' משפטים: חרות על. עירובין נד: וישמע יהושע. ס' הזוהר פ' ויקהל:

בעל הטורים

(יז) ברעה. כתיב בה"א בשביל ה' דברים שעשו. אכלו ושתו. ויקומו לצחק. וישתחוו. ויזבחו. ומחולות: (יח) קול ענות אנכי שמע בגימט' שנהרג חור ועבדו ע"ז: ענות. ב'. קול ענות. יום ענות אדם נפשו שזה הענות לא נתכפר להם:

רשב"ם

(טז) מעשה אלהים המה. ולא פסל אותם משה אבל האחרונים כתוב בהם פסל לך: הרות. כמו חרט: (יח) חלושה. נצחון. כדכתיב ויחלוש יהושע:

רש"י

נשבעתי לאברהם אביך וליעקב נאמר (שם לה מא) אני אל שדי פרה ורבה נשבע לו באל שדי: (טו) משני עבריהם. היו האותיות נקראות י ומעשה נסים היה (שבת קד): (טז) מעשה אלהים המה. כמשמעו הוא בכבודו עשאן. ד"א כאדם האומר לחבירו כל עסקיו של פלוני במלאכה פלונית כך כל שעשועיו של הקב"ה בתורה: חרות. ל' חרת וחרט אחד הוא שניהם לשון חיקוק אנטלי"ר בלעז (איינשניידען): (יז) ברעה. בהריעו שהיו מריעים ושמחים וצוחקים: (יח) אין קול ענות גבורה. אין קול הזה נראה קול עניית גבורים הצועקים נצחון ולא קול חלשים שצועקים וי או ניסה: קול ענות. קול חרופין וגדופין

שפתי חכמים

בניו א"כ ק"ז הוא הרי זכות של ג' אבות לא הועיל זכותם להגן בשביל החטא ולהביאם לארץ ק"ו זכותי לבד: י פי' כגון נכוב נקרא בוכן וכן כל התיבות ומעשה נסים הוא פי' שהכתב היה חקוק משני עבריהם וא"כ מ"ם וסמ"ך שבו היו נמי חקוקים סביב וההיקף שבאמצע לא היה בשום צד מחובר ולא נפלו וכב"ר מפורש כמו שהכתב נקרא בעבר זה כך היה נקרא בעבר השני

תפלת משה

וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו. והשיב משה חמת ה' מעל ישראל שלא יכלה אותם בחמתו. וכן אמרו חז"ל במדרש אמר משה אם מניח אני את ישראל וארד לי אין לישראל תקומה בעולם אלא איני זז מכאן עד שאבקש עליהם רחמים מיד התחיל משה ללמד עליהם סניגוריא. וכאשר ראה משה כי נחם ה' ולא יכלה את ישראל אח"כ ויפן וירד וגו':

ענין השלכת הלוחות

(טו) ויפן וירד משה מן ההר וגו' ויהי כאשר קרב אל המחנה וגו' וישלך מידיו את הלוחות וגו'. יש להבין א). הלא שמע מפי הקב"ה שישראל עשו העגל מדוע לקח הלוחות עמו. היה לו להניחם במקומם במרום ולא ליקחם כלל. ב). איך ערב לבו לשבר הלוחות שהיו מכתב אלהים. ואם ישראל חטאו ולא היו ראוים אל התורה היה לו להחזיר הלוחות

פירוש לתורת אלהים

זײַטן דאס איז געװעזן מַעֲשֵׂה נסים מִזֶּה וּמִזֶּה פון דער זײַט און פון דער אַנדערער זײַט הֵם כְּתֻבִים זענען זיי געװעזן געשריבען: (טז) וְהַלֻּחֹת און די לוחות מַעֲשֵׂה זענען געװען גאטס װערג וְהַמִּכְתָּב און דאס געשריפטץ מִכְתַּב איז געװען אַגעשריפטץ פון גאט חָרוּת איז געװען אויסגעקריצט עַל הַלֻּחֹת אויף דיא לוחות: (יז) וַיִּשְׁמַע און יְהוֹשֻׁעַ האט גיהערט אֶת קוֹל דאס קול פון דעם פאלק בְּרֵעֹה מיט דאס שרײַען װאס זיי האבין געשריגען און האבין זיך געפרײַט וַיֹּאמֶר און ער האט גיזאגט צו משה קוֹל מִלְחָמָה אקול פון אמלחמה איז אין דער מַחֲנֶה פון די ישראל: (יח) וַיֹּאמֶר און משה האט גיזאגט אֵין קוֹל דאס קול װײַזט ניט אויס עֲנוֹת פון אגעשרײַ װאס גבורים שרײַען אין דער מלחמה זייא האבין מנצח געװען וְאֵין קוֹל און דאס קול װײַזט ניט אויס עֲנוֹת פון אגעשרײַ פון שלאפע װאס שרײַען אין דער מלחמה לאמיר אנטלויפין קוֹל עֲנוֹת נאר אזוי אקול פון לעסטערונג װאס

משלי חכמים

קיין שלעכטס טאהן, נאר דו מוזט פארבעסערין װאס דו האסט קאליע געמאכט, דאס זעלביגע האט משה גיזאגט פאר גאט,

פרקי דרבי אליעזר

זיין די זינד פון די יודין ביז סוף אלע דורות װאלט הקב"ה אזוי גיטאהן, װײַל דאמאלט איז געװען אבעװיליגטע צייט בייא הקב"ה, משה האט אבער נאר גיבעטין בייא הקב"ה ער זאל מוחל זיין דיא זינד פון עגל האט הקב"ה גיזאגט צו משה איך האב גיטאהן װי דו האסט גיבעטין

שֹׁמֵעַ׃ יט וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל־
הַמַּחֲנֶה וַיַּרְא אֶת־הָעֵגֶל וּמְחֹלֹת
וַיִּחַר־אַף מֹשֶׁה וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדָו אֶת־
הַלֻּחֹת וַיְשַׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הָהָר׃
כ וַיִּקַּח אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף

אונקלוס

יט וַהֲוָה כַּד קְרֵיב
לְמַשְׁרִיתָא נַחֲזָא יָת
עֶגְלָא וְחִינְגִין וּתְקֵיף
רוּגְזָא דְמֹשֶׁה וּרְמָא
מִידוֹהִי יָת לוּחַיָּא וְתָבַר
יָתְהוֹן בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא׃
כ וּנְסֵיב יָת עֶגְלָא דִּי
עֲבַדוּ וְאוֹקִיד בְּנוּרָא

תו"א ויהי כאשר. תענית כח עקרים מ"ד פט"ו׳ *מידיו קרי

רשב"ם

(יט) וישלך מידיו. כשראה את העגל תשש כחו ולא היה בו כח להשליכם רחוק ממנו קצת שלא יזיק את רגליו בנפלם כדרך כל משליכי משאוי כשאין בהם כח לשאת. וכן ראיתי בפרקים של רבי אליעזר ועיקר פשוטו כך:

בעל הטורים

(יט) וישלך מידו. חסר יו"ד שכפרו בי' דברות וי"פ פסל כתוב וי"פ תועבת ה' במשלי:

רש"י

המענין את נפש שומען כשאומרין לו: (יט) וישלך מידיו וגו'. (שבת פז) אמר מה פסח שהוא אחד מן המצות אמרה תורה כל בן נכר לא יאכל בו התורה כולה כאן וכל ישראל מומרים ואתננה להם: תחת ההר.

ענין השלכת הלוחות

להקב"ה ולשאל מאתו ית' מה יהיה בסופם. אלו מלך ב"ו שולח כתבו חתום ביד עבדו נאמן ביתו לשרי המלכות והם אינם רוצים לקבלו ראוי העבד הנאמן להחזירו אל המלך לא שינהוג בו בזיון ויקרענו. אבל הענין כך היה בשעה שכלו המ' יום שהיה משה בהר בשעה האחרונה קודם ירידתו נתן הקב"ה למשה את הלוחות. כמו שאמר הכתוב ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו בהר סיני שני לוחות העדות. וכאשר היה הלוחות ביד משה ורצה לרדת עמהם מן ההר אז ספר לו הקב"ה מה שעשו ישראל ואחרי כל הוכוחים שהיו בין הקב"ה למשה וחנות המלך מלכו של עולם שככה מעט ורצה משה שהקדוש ברוך הוא לא יכלה את ישראל רק יעניפם מעט מעט מדוע לא יקח אתו עמו את הלוחות ליתן

דעת זקנים מבעלי התוספו

(כ) וישק. פירש"י בשלשה מיתות נידונו עדים והתרא' בסייף כדין עיר הנדחת שהן מרובין וכו'. וקשה א"כ יהא ממונם אבד וי"ל שנדונו בסייף כדין בני נח דאמרינן בסנהדרין שדינן בסייף:

לקוטים על התורה

(יט) וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדָיו אֶת הַלּוּחוֹת וַיְשַׁבֵּר אוֹתָם וגו'. דער כלי יקר פרעגט עס וואלט דאך בעסער געוועזן אז די ערשטע לוחות וואלטין געבליבען צו וואס האט משה זיי צובראכין, נאר משה האט געזעהן אז דיא לוחות קענען ניט געגעבין ווערין צו די יודין, ווייל ביי די לוחות שטייט חרות על הלוחות. די אותיות זענען געווען געקריצטע, און זענען ניט געווען געקריצט אין די לוחות, נאר אויף די לוחות, די אותיות זענען געווען איבער דיא לוחות געשוועבט פון הויבין און אויסגעזעהן ווי זיי וואלטין געווען געקריצט אין די לוחות, דריבער זאגט דיא גמרא זאלסט ניט לייענען חרות, געקריצט, נאר זאלסט לייענען חרות, פריי, די אותיות זענען געווען פריי פון די לוחות, דאס איז געווען א צייכין פאר די יודין אויב זיי וועלין היטען וואס עס שטייט אין די לוחות, וועלין זיי אויך זיין פרייא פון מלאך המות און פון יצר הרע און פון אלע גלותין, אבער איצט אז די יודין האבין געמאכט דעם עגל, און דער יצר הרע איז שוין צוריק געקומען צו זיי, און זענען שוין ניט פריי פון מלאך המות און ניט פון די גלותין פאסט דאך שוין ניט די לוחות פאר די יודין און משה האט ניט געוואלט צוברעכין די לוחות, ער האט נאר געפונט די הענט האט ער געמיינט די לוחות וועלין צוריק ארויף פליהען אין הימעל, ווארום די לוחות זענען דאך געווען רוחניות, ווארום אין הימעל איז נישטא קיין שטיינער נאר אז משה האט זיי אראפגעבריינגט אויף דער

פירוש לתורת אלהים

פיינגט דעם גוטען מענטש וואס הערט דאס צו אנכי שומע הער איך: (יט) וַיְהִי און עס איז געוועזן כַּאֲשֶׁר קָרַב אז משה האט גענעהנט צו דער מחנה וַיַּרְא און ער האט געזעהן דאס עגל וּמְחוֹלוֹת און דאס וואס זיי טאנצין דער ביי וַיִּחַר און עס האט געגרומט דער צארין פון משה וַיַּשְׁלֵךְ און ער האט אוועק געווארפין פון זיינע הענט את הלוחות די לוחות וַיְשַׁבֵּר און האט זיי צו בראכין תחת ההר אונטער דעם בארג. ורש"י שרייבט משה האט אזוי געזאגט מה דאך דער קרבן פסח איז דאך נאר איין מצוה האסטו געזאגט כל בן נכר. ווער עס איז אפרעמדער ניט אישראל טאר אים ניט עסין דא איז דאך דיא גאנצע תורה און אלע ישראל זענען עבומ"ז וויא קאן איך זיי געבין די לוחות: (כ) וַיִּקַּח און ער האט גענומען דאס עגל אֲשֶׁר וואס זייא האבין גימאכט וַיִּשְׂרוֹף און האט

פרקי דרבי אליעזר

רבי אליעזר בן ערך זאגט ווען הקב"ה איז אראפ געקומען געבין דיא תורה צו דיא יודין זענען מיט אים געקומען זעקס מאהל הונדערט טויזענד מלאכים געגין די זעקס מאהל הונדערט טויזענד יודין, און די מלאכים האבין געהאלטין אין די הענט קרוינען אויף יעדער קרוין איז געווען דער שם המפורש, און דיא מלאכים האבין

משלי חכמים

דו האסט אוועק גילאזין אלע לענדער און האסט ארויין גינעבין דיא יודין אין מצרים, וואס מצרים זענען שטארק בהעפט צו זייערע נעצין דינערס, און די יודין האבין זיך אפגילערונט פא

אנגיטאהן

בָּאֵשׁ וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר־דָּק וַיִּזֶר עַל־
פְּנֵי הַמַּיִם וַיַּשְׁקְ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
כא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן מֶה־
עָשָׂה לְךָ הָעָם הַזֶּה כִּי־הֵבֵאתָ
עָלָיו חֲטָאָה גְדֹלָה׃ כב וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן
אַל־יִחַר אַף אֲדֹנִי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־
הָעָם כִּי בְרָע הוּא׃ כג וַיֹּאמְרוּ לִי
עֲשֵׂה־לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ
כִּי־זֶה ׀ מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ

אונקלוס

וְשַׁף עַד דִי הֲוָה דְקִיק
וּזְרָא עַל אַפֵּי מַיָא וְאַשְׁקֵי
יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כא וַאֲמַר
מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן מָה עֲבַד
לָךְ עַמָא הָדֵין אֲרֵי
אַיְתֵיתָא עֲלוֹהִי חוֹבָא
רַבָּא׃ כב וַאֲמַר אַהֲרֹן
לָא יִתְקִיף רוּגְזָא דְרִבּוֹנִי
אַתְּ יְדַעְתְּ יָת עַמָא אֲרֵי
בְּבִישׁ הוּא׃ כג וַאֲמַרוּ לִי
עֲבֵיד לָנָא דַחֲלָן דִי יְהָכָן
קֳדָמָנָא אֲרֵי דֵין מֹשֶׁה
גַבְרָא דִי אַסְקָנָא מֵאַרְעָא

תולדות אהרן

ויזר על פני. ע"ז מד פ' הזהר פ בשפטים׃
ויאמר משה אל אהרן. מגילה כה׃

בעל הטורים · **רשב"ם**

(כב) כי ברע. אותיות ערב ערב רב גרמו להם לעשותו׃ (כ) ויזר. ויפזר. ויקן. מן קנה. ויזר מן זרה. הנה הוא זורה. ואת האש זרה הלאה׃ וישק את בני ישראל. בדקן כסוטות׃

רש"י

כ נרגלי ההר׃ (כ) ויזר. ל' נפוץ וכן (איוב יח) יזורה על נוהו גפרית וכן (משלי א) כי הנם מזורה הרשת שזורין בה דגן וקטנית׃ וישק את בני ישראל. (יומא סז) נתכוין לבדקם כסוטות ל שלש מיתות נדונו שם אם יש עדים והתראה בסייף כמשפט אנשי עיר הנדחת שהן מ מרובים עדים בלא התראה במגפה שנאמר ויגוף ה' את העם לא עדים ולא התראה בהדרוקן שבדקום המים וצבו בטניהם׃ (כא) מה עשה לך העם הזה. כמה יסורים סבלת שיסרוך נ עד שלא תביא עליהם הטא זה׃ (כב) כי ברע הוא. בדרך רע הם הולכין תמיד

שפתי חכמים

וזה היה מעשה נסים׃ ב דק"ל דתחת ההר משמע שהיה תוך וחלל בהר לכן פי' לרגלי ההר׃ ל והטעם שבדק אותם כסוטות הוא כי הזונה אחר עכו"ם הוא כאשה המזנה תחת בעלה כמו שאמרו במדרש והביאו רש"י בשיר השירים בפסוק שני שדיך ע"ש י ן אותם כסוטות וק"ל׃ מ כלומר שמיתתן בסייף ולא בסקילה כיחיד העובד שמיתתו בסקילה׃ נ כלומר כמה יסורין עשו לך שהוכרחת לעשות להם עגל כתמיה ולרבותא אמר שסרי אפילו

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כב) כי ברע הוא. ואלו לא עשה להם היו מעמידין להם מלך ויהיה מרה באחרונה׃

ענין השלכת הלוחות

אותם וללמדם לישראל הנסתרים. ומה גם שהקב"ה הרשה אותו לקחת עמו הלוחות ולא אמר לו שיניחם בשמים ע"כ לקחם עמו. אבל ויהי כאשר קרב משה אל המחנה ונתקרב בגבול העגל במקום הטומאה זה לעומת זה. ע"כ תיכף פרחו כל האותיות מעל הלוחות למעלה. ונשארו הלוחות בלי אותיות. וידוע כי היה הכתב בלוחות דוגמת הנפש בגוף וכהסתלק הכתב נשארו הלוחות גוף בלא נפש וגוף בלא נפש ראוי לקברו תחת הקרקע ועל כן הסכימה דעתו לשבר אותם תחת ההר [וראיה לזה שפרחו האותיות מעל הלוחות מה שדרשו רז"ל שוהרו כזקן

פירוש לתורת אלהים

דאס פארברענט אין פייער וַיִּטְחַן אונ האט דאס צו מאהלין עַד בִּיז עס איז דין געווארין וַיִּזֶר אונ האט דאס פארשפרייט עַל אויף דעם וואסער וַיַּשְׁקְ אונ ער האט גימאכט אן טרינקען דער מיט דיא קינדער ישראל׃ (כא) וַיֹּאמֶר אונ משה האט גיזאגט צו אהרן מֶה עָשָׂה וואס פאר איין יסורים האט דיר דאס פאלק גיטאהן כִּי הֵבֵאתָ אז דו האסט געמוזט ברייננגען אויף אים אזוי אגרויסע זינד׃ (כב) וַיֹּאמֶר אונ אהרן האט גיזאגט צו משה אַל יִחַר לאז ניט ברענען דער צארין פון מיין העררר אַתָּה יָדַעְתָּ דו ווייסט דאך וואהל דאס פאלק כִּי בְרָע הוּא אז זייא גייען שטענדיג אין שלעכטין וועג׃ (כג) וַיֹּאמְרוּ אונ זיי האבין צו מיר גיזאגט עֲשֵׂה מאך צו אונז געטער אֲשֶׁר וואס זייא זאלין גיין פאר אונז כִּי זֶה מֹשֶׁה ווארום דער דאזיגער מענטש משה אֲשֶׁר וואס ער האט אונז

לקוטים על התורה

וועלט זענען זיי גיווארין גשמיות, ווי די מלאכים וואס זענען געקומען צו אברהם אונ צו מנוח, איצט וועלין זיי צוריק ווערין רוחניות אונ וועלין ארויף פליהען צוריק אין הימעל, אזוי האט משה געמיינט, אז מען האט אבער

משלי חכמים

די מצריים אונ האבין אויך געמאכט אקאלב פאר אנעצין דינער, ביזט דאך שולדיג אין זייערע זינד, ניט גענוג וואס דו טאסט

פרקי דרבי אליעזר

אנגיטאהן די זעקס מאהל הונדערט טויזענד יודין דיא קרוינען, די אלע טעג פון די צייט וואס דיא יודין האבין געזאגט נעשה ונשמע ביז דעם טאג וואס זייא האבין געמאכט דעם עגל, זענען די יודין גיוועזן ביי הקב"ה בעסער פון די מלאכים, אונ דער מלאך המות האט ניט

מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה־הָיָה לוֹ׃ כד וָאֹמַר לָהֶם לְמִי זָהָב הִתְפָּרָקוּ וַיִּתְּנוּ־לִי וָאַשְׁלִכֵהוּ בָאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה׃ כה וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא כִּי־פְרָעֹה אַהֲרֹן לְשִׁמְצָה

תו״א ואשלכהו. שם: וירא משה. מגילה שם: כי פרוע הוא. שבת קיט:

אונקלוס

דְמִצְרַיִם לָא יְדַעְנָא מַה הֲוָה לֵיהּ׃ כד וַאֲמָרִית לְהוֹן לְמָאן דַּהֲבָא פָּרִיקוּ וִיהָבוּ לִי וּרְמֵיתֵיהּ בְּנוּרָא וּנְפַק עֶגְלָא הָדֵין׃ כה וַחֲזָא מֹשֶׁה יָת עַמָּא אֲרֵי בְטֵיל הוּא אֲרֵי בַטֵּלִינוּן אַהֲרֹן לַאֲסָבוּתְהוֹן שׁוּם בִּישׁ

רשב״ם

(כד) ויצא העגל הזה. נגמרה מלאכתו. כדכתיב ויצא לצורף כלי. ומוציא כלי למעשהו: (כה) כי פרוע הוא. בטל מן המצות ממצות בוראו. כדכתיב ותפרעו כל עצתי. פרעהו אל תעבר בו: לשמצה. לדברי לעג וקלס בשונאיהם. כמו ותקח אזני שמץ מנהו כמין דיבור:

בעל הטורים

(כה) פרוע. ב׳. כי פרוע הוא וראשו יהיה פרוע מה מצורע טמא אף עכו״ם מטמאה׃

רש״י

ם ובנסיונות לפני המקום: (כד) ואמר להם. דבר אחד למי זהב ע לבד והם מהרו והתפרקו ויתנו לי: ואשלכהו באש. ולא ידעתי פ שיצא העגל הזה ויצא: (כה) פרוע. מגולה נתגלה שמצו וקלונו כמו (במדבר ה) ופרע את

שפתי חכמים

יסורין בעלמא לא עשו לך: ם דק״ל למה לא כתיב כי רע הוא אם הדבר שב לישראל ל״פ ברע קאי על הדרך הרע ומש״ה הולרך להוסיף ולומר הם הולכים כי בדרך נופל לשון הליכה ואמר תמיד מפני שבזולת זה היה משמע שאמר בעבור הדרך הזה שכוונתם בו לרעה וזה א״א שאם היה יודע משה זה היה לו לגדור גדר מתחלה טרם שיעשו הרע לפיכך הולרך להוסיף מלת תמיד כלומר כל מעשיהם הם תמיד ברע: ע דקל״כ כל החטא הוא שלו ומפרש דאהרן לא אמר התפרקו אלא אמר למי זהב בלבד והם מיהרו והתפרקו: פ פי׳ ויצא העגל הזה מבלתי שיצור אותו בחרט דאל״כ מאי ויצא העגל הזה מאחר שהשליך

ענין השלכת הלוחות

שסכת תלמודו מחמת אנסו דאמר רבי אמי לוחות ושברי לוחות מונחים בארון. והזקן ששכח תלמודו היינו שפרחו ממנו אותיות הטומאה והחטא לא יכלו להתמהמה האותיות על הלוחות. כי הלאו לא תעשה לך פסל הנכתב בקדושה ובטהרה כאלבעות הקב״ה איך יוכלו להיות נכתבים ועומדים מול העגל מקור

על מה שעשו אבותינו העגל ויש להשיב להם שכל

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כד) ויצא העגל הזה. נראה שהתיך זהב באש ויצק אותו בדפוס ויצא ממנו עשוי בבת אחת ומה ראו לעשות צורות העגל י״ל משעה שראו את אלהי ישראל והחיות הם ככף רגל עגל לכך בחרו דמות עגל. ויש אומר שהשליך שם טס שהעלו בו ארונו של יוסף שכתוב בו עלי שור וכו׳: (כה) לשמצה. זה שמץ ופסול שכל העכו״ם מלעיגים עלינו יום הם עושין פסילין לעכו״ם ומלעיגים עלינו משל למלך

לקוטים על התורה

די לוחות ניט געוואלט צוריק נעמען אין הימעל, ווארום פון הימעל גיט מען אונ צוריק נעמט מען ניט, זענען די לוחות אראפגעפאלין, אונ זענען פון זיך אליין צובראכין גיווארין, אונ דאס איז גליך ווי משה אליין וואלט זייא צובראכין ווייל ער האט געדארפט פרעגין ביי גאט וואס ער זאל טאהן מיט די לוחות]:

(כד) ואומר להם למי זהב וגו׳. אהרן האט גיזאגט צו משה איך האב גיפרעגט ביי דיא יודין ווער האט גאלד, דער אברבנאל שרייבט ווייל אהרן האט גיוואלט די זאך זאל זיך אפציהען ביז משה וועט קומען, דריבער האט אהרן גיפרעגט ווער האט גאלד. [עס האט דאך קיינער ניט גיטראגין מיט זיך גאלד, וועלין זיי דאך דארפין יעדער גיין אהיים ברייגגען גאלד], איינער וועט בריינגען מער איינער וויניגער, דערוייל וועט ווערין צווישען זיי אקריג אונ עס וועט אפגעהאלטין ווערין דאס מאכונג פון דעם עגל ביז משה וועט קומען, זייא האבין אבער ניט אזוי גיטאהן, זיי זענען ניט געגאנגען בריינגען גאלד, נאר זיי האבין אראפגעריסען פון זיך דיא אויערינגלאך אונ האבין מיר גיגעבין, אונ איך האב דיא אויערינגלאך אריין גיווארפין אין פייער איז ארויס געגאנגען דער עגל, אונ די צוויי גרויסע מכשפים יגוס אונ ימברוס האבין געמאכט מיט כשוף עס זאל ארויס גיין פון דעם גאלד דער עגל:

(כה) וירא משה את העם כי פרוע הוא. דער אלשיך שרייבט ביז איצט זענען די יודין גיוועזן בדעקט מיט דיא וואלקינס אין דעם זכות פון אהרן, איצט איז דערווייל דער זכות פון אהרן אפגיטאהן גיווארין, זענען

פירוש לתורת אלהים

אויף גיבראכט פון דעם לאנד מצרים לא ידענ׳ וויסין מיר ניט מה וואס צו אים איז גיווארין: (כד) ואומר אונ איך האב צו זייא נאר איין ווארט גיזאגט למי זהב צו וועמען איז פאר האנדין גאלד התפרקו זיי האבין באלד געאיילט אונ האבין דאס גאלד אפ גערייסן פון זייערע אויערין אונ האבין מיר גיגעבין ואשליכהו אונ איך האב דאס גאלד אריין גיווארפין אין פייער ויצא אונ עס איז ארויס גיגאנגען דער עגל אונ איך האב ניט געוואסט אז עס וועט ארויס גיין איין עגל: (כה) וירא אונ משה האט גיזעהן דאס פאלק כי פרוע אז ער איז גיווארין אנפלעקט זיינע שלעכטע

משלי חכמים

זייא ניט הרגנן, נאר אפילו איין אנדער שלעכטס מארסטו זייא אויך ניט טאהן:

פרקי דרבי אליעזור

גיוועלטיגט אויף זייא, עס איז קיינער גישטארבין, אונ ווי דיא יודין האבין געמאכט דעם עגל איז הקב״ה בייז גיווארין אויף די יודין אונ ער האט גיזאגט צו די יודין איך האב געמיינט איר וועט זיין ביי מיר וויא מלאכים, אונ פון איצט אונ ווייטער וועט איר שטארבין וויא אלע

בקמיהם: כו ויעמד משה בשער
המחנה ויאמר מי ליהוה אלי
ויאספו אליו כל־בני לוי: כז ויאמר
להם כה־אמר יהוה אלהי ישראל
שימו איש־חרבו על־ירכו עברו
ושובו משער לשער במחנה והרגו
איש־את־אחיו ואיש את־רעהו
ואיש את־קרבו: כח ויעשו בני־לוי

אונקלוס

בדריהון: כו וקם משה
בתרע משריתא ואמר
מאן דחליא דיי ייתון
לותי ואתכנשו לותיה
כל בני לוי: כז ואמר
להון כדנן אמר יי אלהא
דישראל שוו גבר חרביה
על ירכיה עיברו ותובו
מתרע לתרע במשריתא
וקטולו גבר ית אחוהי
וגבר ית חבריה ואנש ית
קריביה: כח ועבדו בני

הנ"א ויעמוד משה. יומא סו:

רשב"ם

(כז) איש את אחיו. החוטא בעגל:

רש"י

רחם החסה: לשמצה בקמיהם. להיות להם הדבר הזה לגנות בפי כל הקמים עליהם: (כו) מי לה' אלי. יבא צ אלי: כל בני לוי. (יומא סו) מכאן שכל השבט כשר: (כז) כה אמר וגו'. והיכן אמר (שמות כב) זובח לאלהים יחרם כך שנויה במכילתא: אחיו. קדוש ה' דבר שקר מפיו ועיין (בנח"י): צ פי' מי שהוא לה' שירא ממנו יבא אלי ויחסר מלת יבא דאל"כ משמע מי שהוא

שפתי חכמים

אותו כאש והתיך אותו בחרט שלר בו צורת העגל כהכרח הזה שילא העגל הזה אבל ממה שהעיד עליו הכתוב שאמר אהרן פרקו נזמי וגו' נשיכם וגו' וכתיב ויצר אותו בחרט וגו' וא"כ איך אמר אהרן ואומר להם דבר אחד וכו' וגם מ"ש ואשליכהו באש וגו' דמשמע שמעלמו יצא הא הוא לקח את הזהב וצר אותו בחרט ויעשהו עגל מסכה נראה שמפני יראתו של משה הוציא שקר מפיו עכ"ל הרא"ם. אך קשה איך הוציא אהרן

דעת זקנים מבעלי התוספות

שהיתה לו אשה יפה והיו שפחותי' אומרות אדוני המלך יגרש אותך ויקח אותנו לנשים אומרית להם למה אמרתם כן אמרו לה כי אתמול כשבא אדונינו המלך מן השיק ראה מעט מנוף מפחם על ידך ומאס בך אומרת להם שוטות ומה אשה יפה כמוני בשביל לכלוך טועט שאוכל להדית אותו ולא יהי' רשומו ניכר יניח אותי אתם שמלוכלכו' בטיט ובכסוי הקדרות כל שעה ושעה יקח לנשים: (כו) מי לה' אלי. מי שעמד ביראת ה' ולא פשע בעגל יבא אלי מיד ויאספו אליו כל בני לוי כל השבט שלם שלא נפקד ממנו איש אבל שאר השבטים לא נמצא כל השבט שלם ולכך כתיב בהם האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו במעשה העגל ואת אחיו לא הכיר בעגל ואת בניו לא ידע בעגל כי כלם שמרו אמרתך מה שאין כן בשאר השבטים וג' לפי שהיו שבט לוי קרובים למשה לפיכך לא נתרצה אחד מהם להמיר מנהיג במקומו ובספר הרמב"ן ז"ל אומר

ענין השלכת הלוחות

התורה. והשברי לוחות ג"כ פרחו מהם אותיות התורה. וכמו שלוה הקב"ה ליתן כבוד להשברי לוחות מחמת שפעם הי' עליהם אותיות התורה כן לריכים ליתן כבוד לזקן ששכח תלמודו מחמת שהיו בו אותיות התורה] ורז"ל דרשו שנפלו הלוחות מידו מתוך

פירוש לתורת אלהים

טראכטונג זענען בעוואסט געווארין כי פרעה ווארום אהרן האט דאס אנפלעקט און דיא זאך וועט צו זייא זיין לשמצה צו אשאנד בקמיהם אין דעם מויל פון אלע וואס שטייען אויף זייא אויף שלעכטס טאהן זייא: (כו) ויעמד און משה האט זיך געשטעלט בשער אין דעם טויער פון דער מחנה ישראל ויאמר און ער האט געזאגט מי ווער וויל דינען צו גאט די אלע זאלין קומען צו מיר ויאספו און זיי האבין זיך צו אים איין גיזאמעלט אלע קינדער פון שבט לוי: (כז) ויאמר און ער האט צו זייא גיזאגט אזוי האט גיזאגט אלהי דער גאט פון די ישראל שימו טוהט איטליכער מענטש זיין שווערד על ירכו אויף זיין דיך עברו פארט איבער ושובו און קערט ווידער משער פון איין טויער צום אנדערין טויער במחנה אין דער מחנה ישראל והרגו און הרגעט איטליכער מענטש זיין ברודער וואס איז פון מוטער זייט און איז אישראל ואיש און איטליכער מענטש זאל הרגנן זיין פריינד ואיש און איטליכער מענטש זאל הרגנן זיין קרוב וואס האבין דאס עגל געדינט: (כח) ויעשו און די קינדער פון לוי האבין גיטאהן

לקוטים על התורה

דאך די וואלקינס אויך אפגיטאהן גיווארין פון די יודין דריבער זענען דיא יודין אויפגעדעקט גיווארין פון דיא וואלקינס, און דאס איז דאך פאר די יודין אחרפה, און אויסער דיא חרפה וועלין איצט דיא פעלקער אויפשטיין געגין די יודין מיט זיי מלחמה האלטין

פרקי דרבי אליעזר

מענטשין, רבי יהודה זאגט ווען אמענטש טוהט אן שיינע קליידער איז ער שיין און מען גיט אים כבוד, אזוי זענען די יודין שיין געווען ווען זיי האבין געהאט די קרוינעז אויף זייערע קעפ, און זייא זענען געווען ביי הקב"ה גוט

כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיִּפֹּל מִן־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כִּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ׃
כט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מִלְאוּ יֶדְכֶם הַיּוֹם לַיהוָה כִּי אִישׁ בִּבְנוֹ וּבְאָחִיו וְלָתֵת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה׃
ל וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַתֶּם חֲטָאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה וְעַתָּה

לֵוִי כְּפִתְגָמָא דְמֹשֶׁה וּנְפַל מִן עַמָּא בְּיוֹמָא הַהוּא כִּתְלָתָא אַלְפִין גַּבְרָא׃ כט וַאֲמַר מֹשֶׁה קָרִיבוּ יֶדְכוֹן קוּרְבָּנָא יוֹמָא דֵין קֳדָם יְיָ אֲרֵי גְבַר בִּבְרֵיהּ וּבְאָחוּהִי וּלְאַיְתָאָה עֲלֵיכוֹן יוֹמָא דֵין בִּרְכָן׃ ל וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וַאֲמַר מֹשֶׁה לְעַמָּא אַתּוּן חַבְתּוּן חוֹבָא רַבָּא וּכְעַן אֶסַּק

רשב"ם

(כט) מלאו ידכם היום. כמו כי מלאו אחר ה' לשעבר. היום לה' הגבו כל יד ויד שלכם כקרבן לה'. שהרי איש בבנו ובאחיו שלחתם ידיכם לשמים:

שפתי חכמים

לה' וירא ממנו הוא קרוב אלי מאי ויאספו אליו כל בני לוי: ק דק"ל כיון שכל שבט לוי היה כשר למה אמר שיהרגו איש את אחיו ומתרץ אחיו מאמו שאינו לוי אלא ישראל: ר פי' מתחלה היו הבכורים כהנים למקום וכשחטאו בעגל והקריבו קרבן לעכו"ם הרגו אותם ואתם תהיו תחתם כהנים למקום ואמר התחנכו כי מלוי יד מורה על החינוך כשנכנס לדבר להיות מוחזק מאותו יום והלאה כדפירש"י לעיל כפ' תרומה: ש ואף על פי שלא סוכר

רש"י

ק מאמו והוא ישראל: (כט) מלאו ידכם. אתם ההורגים אותם בדבר זה תתחנכו ר להיות כהנים למקום (זבחים קעי): כי איש. מכם ימלא ידו ש בבנו ובאחיו:

ענין השלכת הלוחות

הכוכב שהיו כבדות. שהרי מתחלה כתיב ושני לוחות העדות בידו. כלומר בידו אחת. וכשראה העגל ומחולות אמר וישלך מידיו את הלוחות מידיו מפתי ידיו. שאף בשתי ידיו לא היה יכול להחזיקם. מחמת נשמתן שילאו מהן. וכן טבע האדם כל זמן שהנשמה בגופו והוא בחיים אין כובדו כל כך כמו שהוא אחר מותו שילאה הנשמה ממנו:

דעת זקנים מבעלי התוספות

שאברהם מסר קבלת התורה ליצחק ויצחק ליעקב ויעקב ללוי וזרעו הושיבו ישיבו' שלא פסק' מהם תורה כלל ולפיכך לא נשתעבדו במצרים שלא עסקו במלאכה בימיהם כי אם בתורה ונראה ששלש כתות היו במעשה העגל כת א' אומר' אשר ילכו לפנינו ולא נתכוונו אלא למנהיג לבד. וכת אחרת קבלוהו לע"ז והם שלשת אלפי איש שנדונו בסייף ושבט לוי שכלם דבקו בה':

(כט) ולתת עליכם היום ברכה. ומכאן זכו בני לוי שברכן משה בזאת הברכה אע"פ שלא ברכן יעקב וגם בני ראובן ברכן לפי שקיימו דבריה' לעבור חלוצי' לפני אחיהם.

ענין תוכחת משה את העם

(ל) ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם וגו'. משה אמר אל ישראל אל תחשבו שכבר נתכפר לכם עון העגל ומעשהו בהשלשת אלפי איש שנהרגו. כי אתם חטאתם חטאה גדולה. ומה שמן דבר בערכה הוא העונש שנעשה עליה. ולכן לריך עוד שאעלה אל ה' בראש ההר להתפלל בעדכם אולי אכפרה בתפלתי בעד חטאתכם. ויאמר להם זה כדי שלא יספקו בהתמהמהו בהר כאשר עשו בראשונה. ומה שאמר להם אולי אכפרה. הלא אין בידו לכפר והיה לו לומר אולי יכפר ה' בעד חטאתכם. אבל כוונתו היה כי ידע מדותיו של הקב"ה כאשר ישראל חוטאים ועונם גדול מגשת אזי הקב"ה נוטל מהם הלדיק היותר גדול [כפי ערך חטאם] ומיתת הלדיק הוא כקרבן ומכפר על עון הדור. ולפי ערך החטא כן יהיה ערך הלדיק הנלקח

פירוש להורת אלהים

כִּדְבַר אזוי ווי מֹשֶׁה האט צו זייא גירעט וַיִּפֹּל אונ עס איז גיפאלין פון דעם פאלק יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם אין דעם טאג כִּשְׁלֹשֶׁת איין ערך פון דרייא טויזענט מענטשין: (כט) וַיֹּאמֶר אונ מֹשֶׁה האט צו זייא גיזאגט מִלְאוּ איר האט דער פולט היינטיגען טאג אייערע הענט כלומר איר בני לוי מיט דעם וואס איר האט זיי געהרגת ווענט איר מיט דער זאך בעגייט גיווארין צו זיין כהנים צו גאט כִּי אִישׁ וואָרום איטליכער מענטש פון אייך האט דער פולט זיין האנט צו הרגנן בִּבְנוֹ אין זיין שטיף זוהן וּבְאָחִיו אונ אין זיין שטיף ברודער וְלָתֵת אונ דורך דעם וועט גאט אויף אייך היינטיגען טאג געבין בְּרָכָה איין בענטשונג: (ל) וַיְהִי אונ עס איז גיוועזן מִמָּחֳרָת פון מארגין פריה וַיֹּאמֶר אונ משה האט גיזאגט צום פאלק יִשְׂרָאֵל אַתֶּם איר האט געזינדיגט חֲטָאָה אגרויסע זינד וְעַתָּה אונ אצונד

פרקי דרבי אליעזר

וויא מלאכים, וויא זייא האבין געמאכט דעם עגל איז הקב"ה בייז גיווארין אויף זיי אונ ער האט גיזאגט צו זייא נעם אראפ פון דיר דיין צירונג [דיא קרוינען] ווע"ל איך וויסען וואס איך זאל טאהן מיט דיר, בייא נאכט זענען אראפגעקימען זעקס מאהל הונדערט טויזענד מלאכים געגין דיא זעקס מאהל הונדערט טויזענד יודין אונ זייא האבין אראפגענומען די קרוינען פון די יודין, ניט ווילענדיג האט מען ביי זייא אוועק גענומען די קרוינען, אנדערע תנאים זאגין די קרוינען זענען אליין אראפגעפאלגען פון זייערע קעפ אונ זענען ארויף אין הימעל רבי זאגט דיא

אעלה אל־יהוה אולי אכפרה בעד חטאתכם : לא וישב משה אל־יהוה ויאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדלה ויעשו להם אלהי זהב : לב ועתה אם־תשא חטאתם

קדם יי מאים אכפר על חוביכון : לא ותב משה לקדם יי ואמר בבעו חב עמא הדין חובא רבא ועבדו להון דחלן דדהב : לב וכען אם שבקת לחוביהון ואם

תולדות אהרן

אנא חטא . יומא פו ערכין טו : ויעשו להם . יומא פו :

בעל הטורים

(ל) אכפרה . ב' במס' דין ואידך אכפרה פניו במנחה זהו שאמרו לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנח'. אכפרה בעד חטאתכם להתפלל

רש"י

(ל) אכפרה בעד חטאתכם. אשים כופר וקנוח וסתימה לנגד ת חטאתכם להבדיל ביניכם ובין החטא: (לא) אלהי זהב. (ברכות לב יומא פו) אתה הוא שגרמת להם א שהשפעת להם זהב וכל חפצם מה יעשו שלא יחטאו. משל למלך שהיה מאכיל ומשקה את בנו ומקשטו ותולה לו כיס בצוארו ומעמידו בפתח בית זונות מה יעשה הבן שלא יחטא: (לב) ועתה אם תשא חטאתם. הרי טוב איני אומר לך מחני. ואם אין מחני וזה מקרא קצר

שפתי חכמים

בהריגה רק אחיו וקרובו ורעהו מישראל אמר כנו לרבות שאפי' אם היה בנו היה הורגו לקדושת השם : ת פי' דרש"י סבר כל בעד שבמקרא פירושו נגד וכאן אין נופל ל' נגד : א דק"ל למה אמר משה אלהי זהב ולא אמר אלהי סתם אלא

ענין תוכחת משה את העם

עבירם . ע"כ אמר משה לישראל אתם חטאתם חטאה גדולה ורלה הקב"ה לכלותכם . ומחמת הפלרתי ובקשתי פעלתי אלל הקב"ה שלא יכלה אתכם . אבל במה יתכפר עונכם הגדול מאד . בטח ע"י איזה לדיק שיסתלק מן העולם . והקרבן הזה מוכרח להיות לעונות החטא כדי שיתכפר החטא ולא ישתייר ממנו רושם כלל ע"כ אעלה אל ה' ואבקש ממנו שאהיה אנכי כפרתכם . וזהו שאמר משה אל ה' אנא חטא העם הזה חטאה גדולה . ועתה אם תשא חטאתם . בטובך הגדול . הרי טוב . ואם אין . ר"ל ואם אין רלונך למחול להם שלא כלום . מחני נא מספרך אשר כתבת . ותטול נשמתי ממני . ואהיה אנכי כפרתם ותסיר מוכרח לכפר עונם . וה' ענהו מי אשר חטא לי אמחנו מספרי . אתה לא תהיה כפרתם. רק מי אשר חטא לי אמחנו מספרי . לא אכלה את ישראל . ולא אענים האינם חוטאים בשביל החוטאים . וגם את החוטאים לא אענים בפעם אחת רק מעט מעט וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם :

פירוש לתורת אלהים

אעלה וועל איך אויף גיין צו גאט אולי טאמער וועל איך טאהן איין אויסלייזונג אדער איין אפ ווישונג בעד קעגין אייערע זינד : (לא) וישב משה אל יי אונ משה האט זיך ווידער גיקערט צו גאט ויאמר אונ האט גיזאגט אנא איך בעט דיך חטא דאס פאלק האט געזינדיגט חטאה אגרויסע זינד ויעשו אונ זיי האבין צו זיך גימאכט איין גאט זהב פון גאלד, [רש"י שרייבט אזוי האט משה גיזאגט צו השי"ת דו האסט דאס גורם גיוועזן וואס זייא האבין גימאכט דאס עגל מחמת דו האסט זייא גיגעבין פיל גאלד] : (לב) ועתה אונ אצונד אם אויב

לקוטים על התורה

(לא) אנא חטא העם הזה חטאה גדולה וגו'. משה האט גיזאגט פאר גאט איך בעט דיך דאס פאלק האט געזינדיגט אגרויסע זינד, זיי האבין געמאכט אגאט פון גאלד, איז דאך אקשיא משה האט דאך גיוואלט גאט זאל מוחל זיין די יודין דיא עבירה, פאר וואס האט ער גיזאגט אז די יודין האבין גיטאהן אגרויסע זינד, ער האט דאך גידארפט די זינד פארקלענערין, נאר די גמרא זאגט ווען אלע סנהדרין [דיינים] האבין גיזאגט אויף איינעם חייב, איז ער גוואורין זכאי [גירעכט], אונ אז אלע סנהדרין האבין גיזאגט אויף איינעם זכאי איז ער גיוואורין חייב [אונגירעכט]. דאס איז אזוי אחק [א אויסגיזעצטע זאך אין משפט פון הקדוש ברוך הוא], דריבער זאגין מיר ראש השנה אום יום כפור פאר הקב"ה אויב מיר האבין אזוי פיל געזינדיגט באין מליץ יושר מול מגיד פשע, אז עס איז גאר ניטא ווער עס זאל אויף אונז עפעס גוט זאגין געגין דעם מלאך וואס זאגט אונזערע זינד, נאר אלע מלאכים בעשולדיגען אונז . תגיד ליעקב דבר חק ומשפט, זאלסטו זאגין פאר יעקב'ס וועגין, דעם חק וואס עס איז דא ביי דעם משפט, אז אלע בעשולדיגען אונז, דארפין מיר גירעכט ווערין, דריבער וצדקנו במשפט, זאלסטו אונז גירעכט מאכין ביי דעם משפט, דאס זעלביגע האט משה רבינו גיזאגט פאר הקב"ה, די יודין האבין געזינדיגט אגרויסע זינד, געוויס זאגין אלע מלאכים שלעכטס אויף דיא יודין, אונ אז אלע בעשולדיגען די יודין דארפין דאך די יודין גירעכט ארויס גיין פון דיין משפט :

(לב) ועתה אם תשא חטאתם ואם אין וגו', דער כלי יקר שרייבט משה האט גיזאגט פאר הקב"ה סיי דו וועסט מוחל זיין דיא זינד פון די יודין אונ סיי דו וועסט זייערע זינד ניט מוחל זיין, מיך זאלסטו

משלי חכמים

(לא) אנא חטא העם הזה חטאה גדולה, דער מדרש זאגט ווען משה האט גיזאגט פאר גאט איך בעט דיך דאס פאלק האט געזינדיגט אגרויסע זינד, זענען אלע מקטריגים אוועק געגאנגען, זייא האבין גיזאגט אז משה אליין זאגט פאר גאט דיא יודין האבין געזינדיגט אגרויסע זינד, דארפין מיר שוין ניט מסרין אויף די יודין, למשל אפאטער האט געמאכט

פרקי דרבי אליעזר

גאנצע צייט וואס די יודין זענען גיוועזן אין דער מדבר האבין זייא געמאכט עבודה זרות, ביז זייא זענען אוועק געגאנגען פון מואב :

וְאִם־אַיִן מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר
כָּתָבְתָּ׃ לג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
מִי אֲשֶׁר חָטָא־לִי אֶמְחֶנּוּ מִסִּפְרִי׃
לד וְעַתָּה לֵךְ ׀ נְחֵה אֶת־הָעָם אֶל־
אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מַלְאָכִי יֵלֵךְ
לְפָנֶיךָ וּבְיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי עֲלֵהֶם

אונקלוס

לָא מְחֵינִי כְּעַן מִסִּפְרָךְ
דִּי כְתַבְתָּא׃ לג וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה מַן דִּי חַב קֳדָמַי
אֶמְחִינֵּיהּ מִסִּפְרִי׃
לד וּכְעַן אִיזֵיל דַּבַּר יָת
עַמָּא לַאֲתַר דִּי מַלֵּילִית
לָךְ הָא מַלְאָכִי יְהַךְ
קֳדָמָךְ וּבְיוֹם אַסְעָרוּתִי
וְאַסְעַר עֲלֵיהוֹן חוֹבֵיהוֹן׃

תו"א ואס אין מחני. ברכות לב ראש השנה יז סוטה יד: וביום פקדי. סנהדרין קב:

רשב"ם

(לב) מספרך. ספר חיים: אשר כתבת. כדכתיב כל הכתוב לחיים בירושלים: (לד) נחה. לארץ ישראל: וביום פקדי. כלומר לפרקים לכשארצה ולא הכל ביחד:

בעל הטורים

עליהם מתי אכפרה פניו במנחה: (לד) הנה מלאכי ילך לפניך. מלאכי עולה בגי' מאה ואחד. ילך עולה כמנין הלכה רמז למה שאמרו אינו דומה מי ששונה פרקו ק' פעמים לשונה פרקו ק"א שעי"כ ילך ההלכה לפניו. גם הנה עולה כמנין הלכה. גם ישקני

שפתי חכמים

כך היה כוונתו אתה הוא שגרמת להם: ב ואף שלא נתנה התורה ככר כתב משה מבראשית עד מ"ת כדפריסית. א"נ התורה העתידה להכתב מידו: ג פי' אע"פ שכל לי ולך ולו ולהם הסמוכים אצל דבור מפורשים כל' עלי עליך עליו עליהם כמו שמבואר בפ' חיי שרה על פסוק כאשר דבר לי הכא פירושו אליך ממש משום דלא מצינו שדיבר לאדם אחר על משה וכן לדבר לו דגבי אדוניהו פירושו נמי אליו ממש אבל אין פירושו עליו: ד דק"ל הא הקב"ה רוצה לייסרן ומה זה שאמר הנה

רש"י

וכן הרבה: מספרך. (ברכות לב) מכל התורה ב כולה שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדאי לבקש עליהם רחמים: (לד) אל אשר דברתי לך. יש כאן לך אצל דבור במקום ג אליך וכן (מלכים א ב) לדבר לו על אדוניהו: הנה מלאכי. ולא ד אני: וביום פקדי וגו'. עתה שמעתי אליך מלכלותם יחד ותמיד תמיד כשאפקוד עליהם

דעת זקנים מבעלי התוספות

(לב) מחני נא. פירש' מכל התור'. ותמה שעדיין לא נכתב' תור' ופי' רשב"ם מספרך זה ס' החיי' שאד' נכת' בו בר"ה והכי אמר בר"ה מספרך אלו הבינונים אשר כתבת אלו הצדיקים. ד"א אם אין אתה מוחל להם אם כן היאך תמחול על ספרך אשר שברתי אם תמחול לי מחול להם כי אין משוא פנים בדבר והשיב לו הקדוש ברוך הוא מי אשר חטא לי וגו' כלומר הם גרמו לך והפשיעה שלהם היא אבל אתה כדין עשית שהן לא היו ראוין לקבל הלוחות ומ"מ הוא נמחק מכל פרשת ואתה תצוה שאין משה נזכר בה לפי שקללת חכם אפילו על תנאי היא באה:

לקוטים על התורה

אפמעקן פון מיין ספר וואס דו האסט געשריבען, אויב דו וועסט מוחל זיין זייערע זינד וויל איך זיין א כפרה פאר זייערע זינד, זארסטו מיך אפמעקין פון זייערטוועגין, און אויב דו וועסט זיי ניט מוחל זיין, נאר דו ווילסט זייא שטראפין ווי אזוי וועל איך קענען זעהן ווי זיי וועלין געשטראפט ווערין, דריבער מעק מיך פריער אפ פון דער וועלט אײדער דו שטראפסט זיי, האט גאט גיזאגט צו משה, ווארום דער וואס האט צו מיר גזינדיגט וועל איך אים אפמעקין פון מיין ספר, איך וועל איצט קיינעם ניט אפמעקין פון מיין ספר, נאר גיי און פיר דאס פאלק צו דעם לאנד וואס איך האב צו דיר גירעט, עס וועט שוין קומען אמאהל אצייט וואס איך וועל זיי שטראפין, דער אור החיים זאגט אזוי האט משה גיזאגט פאר גאט, דער שטייגער אין דער וועלט איז, אז צוויי מענטשין מאכין אגישעפט דורך א מעקלער, פארדינט דער מעקלער זיינע שכירות, און דער מעקלער גייט פון מוכר ופאר־

פירוש לתורת אלהים

דו וועסט מוחל זיין זייערע זינד איז גוט וואס און אויב ניט מחני מעק מיך אפ נא איך בעט דיך מספרך פון דיין ספר אשר וואס דו האסט געשריבען מיין נאמען כדי מען זאל ניט זאגין אויף מיר אז איך בין ניט כדאי גיוועזן מתפלל צו זיין אויף די ישראל: (לג) ויאמר און גאט האט גיזאגט צו משה מי ווער עס האט גיזינדיגט צו מיר אמחנו וועל איך אפ מעקין פון מיין ספר: (לד) ועתה און אצונד לך גייא נחה פיר דאס פאלק אל צו דעם ארט וואס איך האב צו דיר גירעט הנה מלאכי מיין מלאך וועט גיין פאר דיר און ניט איך וביום און דעם טאג פון מיין גידענקען ופקדתי וועל איך אויף זיי גידענקען זייערע זינד, (רש"י שרייבט אזוי האט

גאט גיזאגט צו משה אצונד האב איך צו גיהערט דיין תפלה און וועל ניט פארלענדין זיי אין איין מאהל נאר תמיד אז איך וועל גידענקען אויף זייא זייערע זינד וואס זיי וועלין ווייטער זינדיגען צו שטראפין זיי וועל איך גידענקען אביסול פון דעם עון העגל אויך און עס איז ניט פאר האנדין אפורעניות וואס עס קומט אויף די ישראל עס זאל ניט זיין דרינען אביסול שטראף פון דעם

משלי חכמים

זיין קינד אטייערין מלבוש אויף יום טוב, דער פאטער און דער קינד, ביידע האבין געהאט גרוים פערגעניגען פון דעם מלבוש עס האט אבער גישראפין ווי דער קינד איז ארוים געגאנגען אין גאס האט ער זיך אויסגעגלישט און איז אריין געפאלין אין

חַטָּאתָם׃ לה וַיִּגֹּף יְהוָה אֶת־הָעָם עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשָׂה אַהֲרֹן׃ ס לג א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה אַתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה׃ ב וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ וְגֵרַשְׁתִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃ ג אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה

אונקלוס

לה וּמְחָא יְיָ יָת עַמָּא עַל דִּי אִשְׁתַּעְבַּדוּ לְעֶגְלָא דִּי עֲבַד אַהֲרֹן׃ א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה אִיזֵל סַק מִכָּא אַתְּ וְעַמָּא דִּי אַסֵּיקְתָּא מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְאַרְעָא דִּי קַיֵּימִית לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמֵימַר לִבְנָךְ אֶתְּנִנַּהּ׃ ב וְאֶשְׁלַח קֳדָמָךְ מַלְאָכָא וַאֲתָרֵיךְ יָת כְּנַעֲנָאֵי אֱמוֹרָאֵי וְחִתָּאֵי וּפְרִיזָאֵי חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי׃ ג לְאַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ אֲרֵי לָא אֲסַלֵּק שְׁכִינְתִּי מִבֵּינָךְ אֲרֵי עַם

קשי

בעל הטורים

מנשיקות פיהו עולה מאה ואחד הנה מלאכי אותיות מיכאל שהוא מלאכי המיוחד לי: (א) העלית. ג' דין ואידך ושמעו מצרים כי העלית בכחך. העלית מן שאול נפשי. מלמד שסקול שעבוד גליות נגד גיהנם וזהו העלית מארץ מצרים העלית מן שאול נפשי:

רשב״ם

(ג) פן אכלך. כמו אכלך אוכל אותך. כי ה' אלהיך אש

רש״י

עונותיהם ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה עם שאר העונות ואין פורענות באה על ישראל שאין בה קצת מפרעון עון העגל: (לה) ויגף ה' את העם. מיתה בידי שמים לעדים בלא התראה: (א) לך עלה מזה. א"י גבוה מכל הארצות לכך נאמר עלה. ד"א כלפי שאמר לו בשעת הכעס לך רד א"ל בשעת רצון לך עלה: אתה והעם. כאן לא נאמר ועמך: (ב) וגרשתי את הכנעני וגו'. ששה אומות הן והגרגשי עמד ופנה מפניהם מאליו: (ג) אל ארץ זבת חלב ודבש. אני ה אומר לך להעלותם: כי לא אעלה בקרבך.

שפתי חכמים

מלאכי ילך לפניך הא זה טובה להם לכ"פ ולא אני ר"ל דזה רעה היה דמתחלה היתה השכינה עלמה עמהם: ה שקשי

פירוש לתורה אלהים

עון העגל: (לה) וַיִּגֹּף יְיָ אֶת הָעָם אונ גאט האט געמארד דאס פאלק ישראל עַל פון וועגין דעם וואס זייא האבין געמאכט דאס עגל אֲשֶׁר וואס אהרן האט געמאכט: (א) וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אונ גאט האט גירעט צו משה לֵךְ גיי אויף פון דעם ארט אַתָּה דו וְהָעָם אונ דאס פאלק אֲשֶׁר וואס דו האסט אויף געבראכט פון דעם לאנד מִצְרַיִם אֶל הָאָרֶץ צו דעם לאנד אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי וואס איך האב גישווארין לְאַבְרָהָם צו אברהם אונ צו יצחק אונ צו יעקב לֵאמֹר צו זאגין לְזַרְעֲךָ צו דיינע קינדער וועל איך דאס לאנד געבין: (ב) וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ אונ איך וועל שיקען פאר דיר אמלאך וְגֵרַשְׁתִּי אונ איך וועל פאר טרייבין אֶת הַכְּנַעֲנִי דעם כנעני וְהָאֱמֹרִי: (ג) אֶל אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ דו זאלסט זייא ברענגען צום לאנד וואס עס רינט מילך אונ האניק כִּי ווארום איך אליין וועל ניט אויף גיין צווישען דיר דרום זאג איך דיר אז איך וועל שיקען פאר

לקוטים על התורה

קויפער] צו דעם קונה [וואס קויפט] אונ פון דעם קונה צום מוכר, אבער אז עס ווערט ניט פון געשעפט, וואס האט דער מעקלער צו גיין צום מוכר אדער צום קונה, ער גיהער זיך שוין ניט מיט ביידע גאט האט געמאכט אגישעפט מיט די יודין ער האט זיי גיגעבין די תורה, אונ משה רבינו איז גיוועזן דער מעקלער צווישען זיי, איצט אז די יודין האבין געזינדיגט אונ דאס גישעפט איז שוין בטל גיווארין, האט משה גיזאגט צו גאט אם תשא חטאתם. אויב דו וועסט מוחל זיין די יודין זייער זינד איז גוט, בלייבט דאך דאס גישעפט ווייטער, אם אין. אויב דו וועסט די יודין ניט מוחל זיין די זינד, נאר דו וועסט זיי פארלענדין, האב איך דאך שוין ניט וואס צו זיין אמעקלער ביי די תורה, מעק אפ מיין נאמען פון דיא

משלי חכמים

בלאטע, אונ האט קאליע געמאכט דעם נייעם מלבוש, דיא שיינעם מלבוש, האבין איצט געהאט אגרויסע נקמה אויף הברים פון דעם קינד וואס האבין אים פריער מקנא גיוועזן זיין דעם קינד וואס זייא האבין גיזעהן וויא דער קינר האט ריינה

בְּקִרְבְּךָ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף אַתָּה
פֶּן־אֲכֶלְךָ בַּדָּרֶךְ׃ ד וַיִּשְׁמַע הָעָם
אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה וַיִּתְאַבָּלוּ
וְלֹא־שָׁתוּ אִישׁ עֶדְיוֹ עָלָיו׃ ה וַיֹּאמֶר
יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף רֶגַע
אֶחָד אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ וְכִלִּיתִךָ

אונקלוס

קְשֵׁי קְדַל אַתְּ דִּילְמָא אֲשֵׁיצִינָךְ בְּאוֹרְחָא׃ ד וּשְׁמַע עַמָּא יָת פִּתְגָּמָא בִּישָׁא הָדֵין וְאִתְאַבָּלוּ וְלָא שַׁוִּיאוּ גְּבַר תִּיקוּן זֵינֵיהּ עֲלוֹהִי׃ ה וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֵימַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אַתּוּן עַם קְשֵׁי קְדַל שָׁעָה חֲדָא אֲסַלֵּק שְׁכִינְתִּי מִבֵּינָךְ וְאֵישֵׁיצִינָךְ וּכְעַן אַעְדִּי

רשב״ם

אוכלה הוא: (ד) עדיו. מיני תכשיטין. לפי שנהגו אבלות ברכתיב ויתאבלו ולא שתו איש עדיו עליו. שהרי אמר להן הקב״ה הורד עדיך:

בעל הטורים

(ד) עדיו. ג' במס'. דין ואידך ולבי עדיו נגאון סמהו. כ״תנ ורסן עדיו לבלום. בשביל שנתנאו בלבי עדים כמו שדרשו רז״ל בשביל רוב זהב וכסף שנתתי להם עשו עגל זהב ע״כ לא שתו איש עדיו ונסתמה פיהם שלא היה להם פתחון פה כמו מתג ורסן בכולם עדיו על סוס: (ה) הורד. ג'. הורד עדיך. כאן עמים הורד אלהים הורד אותם אל המים בגדעון. על שאמר

שפתי חכמים

אלעיל שאמר לך עלה מזה וכו' ולא על דסמיך ליה וגרשתי את הכנעני וגו' אל ארץ זבת חלב וגו': ו שטעם הוא אלעיל שאמר הנה מלאכי ילך לפניך ולמה כי לא אעלה וגו' ולא שסב אל הסמוך לו על לך עלה מזה: ז והא דכתיב ילך נא ה' בקרבנו כי עם קשה עורף הוא דמשמע דאדרבה משום שהוא קשה עורף ראוי שילך השם ביניהם והוא סותר מה שנאמר כאן כבר תיקן רש״י ז״ל שם ואמר כי מלת כי במקום אם ופי' אם עם קשה עורף הוא וימרה כך וכו' אתה תסלח לעונינו וגו'. הרא״ם:

רש״י

לכך אני אומר לך ו ושלחתי לפניך מלאך: כי עם קשי ערף אתה. וכששכינתי בקרבכם ואתם ממרים ז כי מרבה אני עליכם זעם: אבלך. לשון כליון: (ד) הדבר הרע. שאין השכינה שורה ומהלכת עמם: איש עדיו. מהר חורב (שבת פח) כתרים שניתנו להם בחורב כשאמרו נעשה ונשמע: (ה) רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך. אם אעלה בקרבך ואתם ממרים בי בקשיות ערפכם אזעום עליכם רגע אחד שהוא שיעור זעמי שנאמר (ישעיה כו)

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ה) ועתה הורד ע. מע, . תימה שהרי כבר נאמר ולא שתו איש עדיו עליו וי״ל שלא היה דעתם להניחם אלא לפי שעה וסבורין להחזירן לאחר מכן לכך נאמר הורד עדיך לא כמו שאתם סבורין אלא הורד לגמרי ולא תשובו להחזירם והר' יוסף קרא ז״ל פירש ולא שתו איש עדיו עליו הם בגדים חמודים ונאים שלבשו בשעת מתן תורה כדכתיב ויכבסו שמלותם אבל הורד עדיך הם הכתרי' שנתנו להם בשעה שאמרו נעשה ונשמע ופרקו אותם מלאכי חבלה בשעה שעבדו לעגל כדמסיק במסכת שבת וזה שאמר ויתנצלו בני ישראל שנטלו' מלאכי חבלה ולא כתיב וינצלו ד״א ולא שתו כלי זינין כי אמרו לא נלך להלחם כי אם בלכת הקב״ה עמנו והוא אמר הורד עדיך עד שאדע מה אעשה לך כי אלך עמכם:

לקוטים על התורה

תּוֹרָה וואס דו האסט געשריבען, האט גאט גיזאגט צו משה ווארום די יודין וואס זייא האבין געזינדיגט צו מיר וועל איך דען אפמעקין פון מיין תורה, איך וועל די יודין ניט פארלענדין אונ די תורה בלייבט ביי די יודין, אונ נאר דורך דיר אונ פיר די יודין אין ארץ ישראל׃

פירוש לתורת אלהים

דיר אמלאך כי ווארום דו ביזט אהארט אקינדעג פאלק אונ אז מיין שכינה וועט זיין צווישען אייך אונ איר וועט ווידער שפעניגען אין מיר וועל איך אויף אייך מערין מיין צארין פן טאמער אכלך וועל איך דיך פארלענדין אין וועג: (ד) וישמע העם את הדבר הרע הזה אונ דאס פאלק האט גיהערט דיא שלעכטע זאך אז דיא שכינה וועט ניט רוהען אונ גיין מיט זייא ויתאבלו אונ זייא האבין געטרויערט ולא אונ קיין מענטש האט ניט ארויף גיטאהן זיין צירונג אויף זיך דאס מיינט מען די קרוינען וואס צו זיי איז גיגעבין גיווארין אויף דעם בארג סיני בשעת זייא האבין גיזאגט נעשה ונשמע: (ה) ויאמר יי אל משה אונ גאט האט גיזאגט צו משה אמיר זאג צו די קינדער ישראל אתם איר זענט אהארט אקינדעג פאלק רגע אויב איך וועל אויף גיין צווישען דיר אונ איר וועט ווידער שפעניגען אין מיר וועל איך נאר אויף אייך צערנען איין רגע וכליתיך וועל איך דיך פארלענדין דרום איז בעסער צו אייך אז איך זאל

משלי חכמים

כרבויש קאליע געמאכט, אונ זענען גילאפין צו זיין פאטער מסרין, דער פאטער זאל אים בעשטראפין, וויא דער קינד האט גיזעהן אז זיינע חברים לויפין צו זיין פאטער מסרין אויף אים, איז ער אליין גילאפין צו זיין פאטער אונ האט גיזאגט צו אים מיט גרויס גיבעט אונ געוויין זאלסט וויסען איך האב גיטאהן אגרויסע זינד נעגין דיר, דיא טייערע קאפאטע וואס דו האסט מיר געמאכט איז אין גאנצין בעשמוצט גיווארין אין בלאטע, נאר איך בין ניט שולדיג עס איז גיוועזן ניט ווילענדיג בין איך

ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה
מה אעשה־לך: ו ויתנצלו בני
ישראל את־עדים מהר חורב:
ז ומשה יקח את־האהל ונטה־לו
מחוץ למחנה הרחק מן־המחנה
וקרא לו אהל מועד והיה כל־

אונקלוס

תיקון זינך מנך וגלי
קדמי מה אעבד לך:
ו ואעדיאו בני ישראל
ית תקון זיניהון מטורא
דחורב: ז ומשה נסיב
ית משכנא ופרסיה ליה
מברא למשריתא ארחק
מן משריתא וקרי ליה
משכן בית אולפנא ויהי

תו"א הורד עדיך ס' הזוהר פ' נח: ויתנצלו בני. שבת פ"ח: מהר חורב. שבת פט: ומשה יקח. ברכות סג שבת פח סנהדרין קי ס' הזוהר פ' בראשית ופ' בחקותי:

בעל הטורים

לשון הורד עדיך היה משה ירא מפני האף והחמה כדכתיב באף עמים הורד וכמו דהכא היה עכו"ם התם נמי הורד אותם על עמים להפריד עובדי ע"ג שכל הכורע על ברכיו לשתות סימן שעבד ע"ג והליגא לכדם: (ז) והיה כל מבקש ה' יצא. מכאן שצריך אדם לגלות כדי שילמוד תורה:

רשב"ם

(ז) יקח. לקח: הרחק. שנוהג בהן כמנודים שלא חפץ הקב"ה לדבר עם משה בתוך מחנה ישראל:

רש"י

הכי כמעט רגע עד יעבור זעם ואכלה אתכם לפיכך טוב לכם שאשלח מלאך: ועתה. פורענות זו תלקו ח מיד שתורידו עדיכם מעליכם: ואדעה מה אעשה לך. בפקודת שאר העון אני יודע ט מה שבלבי לעשות לך: (ו) את עדים מהר חורב. את העדי שהיה י בידם מהר חורב: (ז) ומשה. מאותו עון והלאה: יקח את האהל. ל' הווה הוא לוקח אהלו ונוטהו מחוץ למחנה אמר מנודה כ לרב מנודה לתלמיד: הרחק. אלפים ל אמה כענין שנאמר (יהושע ג) אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה: וקרא לו. והיה קורא לו אהל מועד הוא בית ועד למבקשי תורה: כל

שפתי חכמים

ח כלומר זה אעשה לכם מיד כלומר לא שאלת ועתה מתחייב ממנה שקדם כמו ועתה הנה אשתך קח ולך ועתה שני בניך וגו' כי א"א לפרש כן כי המאמר הקודם הוא לטובתם ששולח המלאך ואינו הולך הוא בעצמו ופסוק ועתה הורד עדיך הוא לפורענות וא"ת הא לעיל כתיב הם עצמן הורידו עדים מעליהם דכתיב ולא שתו איש עדיו עליו וי"ל דלעיל לא הורידו אלא לפי שעה כדרך האבלים אבל הקב"ה אמר להם שיורידו לעולם: ט לא שע"י הורדת עדים ידע מה לעשות להם כמובן מן הכתוב כי אין הורדת העדי סבה שידע מה לעשות להם: י לא שהסירו עדים בעוד שהיו בהר חורב שהרי לא הסירו עדים אלא אחרי מעשה העגל ויחסר שי"ן וכאלו כתיב שמהר חורב. (קל"מ) וא"ת הא ככר כתיב ולא שתו איש עדיו עליו וא"כ למה הוצרך הקב"ה לצוות ועתה הורד וכו' (בחיי) כי מעצמם נמנעו ולא שתו כל עדים עליהם אלא קצת וכשנצטוו מפי השי"ת סלקו כל העדיים לגמרי והפשיטום מהם וע"ש עוד תירוצים אחרים: כ פירוש ישראל מנודים לרב שהוא הקב"ה גם מנודים לתלמיד כלומר לי שאני תלמיד של הקב"ה: ל והטעם כדי שיהיו רשאין כל מבקשי

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ז) ומשה יקח את האהל. אלו הכתרים שנטלו מהן וזכה משה ונטלן כדמסיק במס' שבת והיינו דכתיב אחר ויתנצלו מאותם כתרים קרן אור פניו. וי"א שהוא מלשון אהל לשון אורה כמו בהלו נרו:

ענין תוכחת משה את העם

(ה) ועתה הורד עדיך מעליך וגו'. יש מקשים הלא כתיב לעיל ולא שתו איש עדיו עליו. שמעצמם לא שתו עדים עליהם. מהו זה שלוה עליהם הורד עדיך מעליך. וכתב הרב כ"י שהיו כאן שני מיני עדי. האחד הוא שהם עדי כמו חח ונזם טבעת עגיל וכומז שהיו מתקשטים בהם אנשים ונשים. השני הוא אותן הכתרים שנתנו להם בחורב על אמרם נעשה ונשמע [עיין במסכת שבת דף פח]. וכפעם ראשון כששמעו

פירוש לתורת אלהים

אמלאך שיקען פאר אייך ועתה אונ אצונד הורד מאך אראפ נידערין דיין צירונג פון דיר כלומר מיט דעם פורעניות וועט איר תיכף גישלאגין ווערין אז איר זאלט אייער צירונג אפ טאהן פון אייך אונ ניט נאר אויף לפי שעה ואדעה אונ איך וויים מה וואס ביי מיר אין הארצין איז צו טאהן צו דיר בשעת איך וועל גידענקען דיא אנדערע זינד: (ו) ויתנצלו בני ישראל אונ די קינדער ישראל זענען ווארין אפ געליידיגט את פון זייער צירונג וואס זיי האבין געהאט מהר חורב פון דעם בארג חורב בשעת קבלת התורה: (ז) ומשה אונ משה פון דער צייט אונ ווייטער יקח פלעגט ער נעמען זיין גיצעלט ונטה אונ האט אים גישטעלט הויז למחנה ישראל הרחק ווייט צוויי טויזענד איילין פון דער מחנה ישראל וקרא אונ ער האט אים גערופין אוהל מועד כלומר דאס איז אגיצעלט וואס מען זאמעלט זיך איין תורה צו לערנען והיה אונ עס איז גיוועז כל איטליכער וואס האט

לקוטים על התורה

(ז) ומשה יקח את האוהל וגו'. דער אלשיך שרייבט ווייל משה האט גיזעהן די שכינה איז אוועק פון דער מחנה, האט משה געטראכט ווייל מיין גיצאהלט איז אין די מחנה וועט דאך די שכינה ביי מיר אויך ניט זיין [אונ אז איך וועל דארפין עפעס וועגין די יודין, וועט גאט זיין דערוויטערט פון מיר] דריבער האט משה גענומען זיין גיצאהלט אונ האט אים גישטעלט אויסער

משלי חכמים

ארייז געפאלין אין דיא בלאטע, וויא דיא חברים האבין גיזעהן אז דער קינד אליין האט גיזאגט פאר דעם פאטער זיין זינד זענען זיי צו לאפין גיווארין, אונ דער פאטער האט אויף דעם קינד גרוים רחמנות געהאט אונ האט גיזעהן ער זאל אים מאכין

מְבַקֵּשׁ יְהוָה יֵצֵא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד
אֲשֶׁר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ ח וְהָיָה כְּצֵאת
מֹשֶׁה אֶל־הָאֹהֶל יָקוּמוּ כָּל־הָעָם
וְנִצְּבוּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ וְהִבִּיטוּ
אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד־בֹּאוֹ הָאֹהֱלָה׃
ט וְהָיָה כְּבֹא מֹשֶׁה הָאֹהֱלָה יֵרֵד
עַמּוּד הֶעָנָן וְעָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל
וְדִבֶּר עִם־מֹשֶׁה׃ י וְרָאָה כָּל־הָעָם

אונקלוס

כל דתבע אולפן מן קדם
יי נפק למשכן בית
אולפנא די מברא
למשריתא׃ ח והוה כד
נפק משה למשכנא
קימין כל עמא
ומתעתדין גבר בתרע
משכניה ומסתכלין
אחורי משה עד דעליל
למשכנא׃ ט והוה כד
עליל משה למשכנא
נחית עמודא דעננא
וקאים בתרע משכנא
ומתמליל עם משה׃
י וחזן כל עמא ית

תו"א והביטו אחרי. קידושין לג:

רש"י

מבקש ה'. מכאן למבקש פני זקן כמקבל פני השכינה: יצא אל אהל מועד. כמו יוצא. ד"א והיה כל מבקש ה' אפילו מ מלאכי השרת כשהיו שואלים מקום שכינה חבריהם אומרים להם הרי הוא באהלו של משה: (ח) והיה. ל' הווה: כצאת משה. מן המחנה ללכת אל נ האהל: יקומו כל העם. עומדים מפניו ואין יושבין עד שנתכסה מהם: והביטו אחרי משה. לשבח אשרי ילוד אשה שכך מובטח שהשכינה תכנס אחריו לפתח אהלו: (ט) ודבר עם משה. כמו ומדבר עם ס משה. תרגומו ומתמלל עם משה שהוא כבוד השכינה כמו (במדבר ז) וישמע את הקול ע מדבר אליו ואינו קורא מדבר אליו כשהוא קורא מדבר פתרונו הקול מדבר בינו לבין עצמו וההדיוט שומע מאליו וכשהוא קורא מדבר משמע שהמלך מדבר עם ההדיוט:

שפתי חכמים

פ' נכנס אל האהל ביום השבת כמו בירושו בימי יהושע: מ מריבוי דכל מרבה ליה: נ דק"ל למה כתיב כלאת משה אל האהל הל"ל כשנכנס משה אל האהל ומפרש דכלאת קאי איליאה שילא מן מחנה ישראל ולא קאי אאהלו של משה: ס כלו' שהוא ל' הווה: ע הדל"ת כדג"ש וכחירק תחת המ"ם ואינו קרוי מדבר כשו"א תחת המ"ם משום דמדבר משמע שהמלך מדבר עם ההדיוט אבל מדבר בחיר"ק פתרונו הקול מדבר ביש וכו':

ענין תוכחת משה: את העם

הדבר הזה שאמר הקב"ה כי לא אעלה בקרבך והרי הם כמנודים לשמים ע"כ ויתאבלו ולא שתו איש עדיו. ומדקאמר איש עדיו ולא אמר בני ישראל כמ"ש אחר כך ויתנצלו בני ישראל עדים. ולא אמר מהר חורב. ש"מ שמדבר מעדי המיוחד לכל איש ואיש לפי עשרו העשיר ירבה והדל ימעיט וקבלו עליהם תשובה בעבור החטא הנמשך מן העדי. כמ"ש ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב וגו'. אבל אותן ב' כתרים שקבלו בחורב מחמת הקדמת נעשה לנשמע. לא פרקו. כי היה נראה להם כפריקת עול תורה. כאלו אמרו אין לנו חלק בתורה ובכתרה. ע"כ נאמר להם שנית ועתה הורד עדיך מעליך. אפילו אותן ב' כתרים תוריד מעליך. ועל זה נאמר ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב. אותו עדי הניתן להם בהר חורב. ואמר כאן בני ישראל. ולא אמר איש עדיו. לפי שכל ישראל היו שוים בו כעשיר והדל:

לקוטים על התורה

די מחנה, ווייט פון די מחנה, ווער עס וועט עפעס דארפין וועט ארויס קומען צו משה אויסער די מחנה, אונ משה וועט דארט ריידין מיט גאט וואס ער וועט דארפין, אונ אזוי איז טאקי געווען די שכינה איז באלד געקומען אין דעם געצעלט פון משה:

פירוש לתורת אלהים

בגערט דאס לערנונג פון גאט יצא פלעגט ארויס גיין צום אוהל מועד וואס איז געווען אויסין ווייניג פון דער מחנה אונ נאך א פירוש איז דא והיה אונ עס איז געווען אפילו אז די מלאכי השרת האבין גיפרעגט ווא איז דאס ארט פון דער שכינה האבין זייערע חברים דיא מלאכי השרת געזאגט צו זיי זיא איז אין דעם געצעלט פון משה: (ח) והיה אונ עס איז געווען כצאת אז משה איז ארויס געגאנגען פון דער מחנה צו גיין אין דעם געצעלט אריין יקומו זענען זיי אויף געשטאנען דאס גאנצע פאלק ונצבו אונ זיי זענען געבליבען שטיין איש איטליכער מענטש פתח אהלו אויף דער טיר פון זיין געצעלט והביטו אונ זיי האבין געקוקט נאך משה עד בואו ביז זיין אריין קומען האוהלה אין דעם געצעלט: (ט) והיה אונ עס איז געווען כבוא אז משה איז געקומען אין געצעלט ירד האט אראפ געגידערט א וואלקעדיגע זייל ועמד אונ האט זיך געשטעלט אויף דער טיר פון דעם געצעלט ודבר אונ האט גירעדט מיט משה: (י) וראה

משלי חכמים

אנייעם מלבוש, אזוי האט משה אויך געזאגט פאר גאט איך בין מודה אז דאס פאלק האט געזינדיגט אנרויסע זינד, אבער נית ווילענדיג, דריבער זאלסטו זייא מוחל זיין, אונ נאך האט אזוי געטאהן אונ ער האט געזאגט צו משה גיי מיט די יודין צו די לאנד וואס איך האב געזאגט איך וועל זייא געבין:

אֶת־עַמּוּד הֶעָנָן עֹמֵד פֶּתַח הָאֹהֶל
וְקָם כָּל־הָעָם וְהִשְׁתַּחֲווּ אִישׁ פֶּתַח
אָהֳלוֹ׃ יא וְדִבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
פָּנִים אֶל־פָּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ
אֶל־רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל־הַמַּחֲנֶה
וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן נַעַר לֹא
יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל׃ פ שלישי יב וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה רְאֵה אַתָּה אֹמֵר

עַמּוּדָא דַעֲנָנָא קָאִים
בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא וְקַיְמִין
כָּל עַמָּא וְסָגְדִין גְּבַר
בִּתְרַע מַשְׁכְּנֵיהּ׃
יא וּמִתְמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
מַמְלַל עִם מַמְלַל כְּמָא
דִי מְמַלֵּיל גְּבַר עִם חַבְרֵיהּ
וְתָאֵיב לְמַשְׁרִיתָא
וּמְשׁוּמְשָׁנֵיהּ יְהוֹשֻׁעַ בַּר
נוּן עוּלֵימָא לָא עָדֵי מִגּוֹ
מַשְׁכְּנָא׃ יב וַאֲמַר מֹשֶׁה
קֳדָם יְיָ חֲזֵי דְאַתְּ אָמַר לִי

תו"א ודבר ה' אל. ברכות סג עקרים מ"ג פי"א ס' הזוהר פ' והתחנן: ושב אל. ברכות שם: ומשרתו. ברכות שם פסחים קיט מנחות לט תמורה יז:

בעל הטורים

(יא) ידבר איש אל רעהו. בגימטריא שהוא מכיר לו פנים:

רשב"ם

(יב) ראה אתה אומר אלי העל. כדכתיב לעיל לך נחה

רש"י

(י) והשתחוו. פ לשכינה: (יא) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים. ומתמלל עם משה: ושב אל המחנה. לאחר שנדבר צ עמו היה שב משה אל המחנה ומלמד לזקנים מה שלמד והדבר ק הזה נהג משה מיום הכפורים עד שהוקם המשכן ולא יותר שהרי בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות (תענית כח) ובי"ח שרף העגל ודן את החוטאים ובי"ט ר עלה שנאמר (שמות לב) ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם וגו' ועשה שם ארבעים יום ובקש רחמים שנאמר (דברים ט) ואתנפל לפני ה' וגו' ובראש חדש אלול נאמר לו ועלית בבקר אל הר סיני לקבל לוחות האחרונות ועשה שם מ' יום שנאמר בהם (שם י) ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים וגו' מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון אמור מעתה אמצעיים היו בכעס בי' בתשרי נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו למשה סלחתי כדבריך ומסר לו לוחות אחרונות וירד והתחיל לצוותו על מלאכת המשכן ועשאוהו עד אחד בניסן ומשהוקם לא נדבר עמו עוד אלא מאהל מועד: ושב אל המחנה. תרגומו ותב למשריתא לפי שהוא לשון הווה וכן כל הענין וראה כל העם והזן. ונצבו וקיימין. והביטו ומסתכלין. והשתחוו וסגדין. ומדרשו ודבר ה' אל משה שישוב אל המחנה א"ל אני בכעס ואתה בכעס א"כ מי יקרבם: (יב) ראה אתה אומר אלי. ראה תן עיניך ולבך על דבריך אתה

שפתי חכמים

פ לא לפתח אהלו של משה כמובן מאיש פתח אהלו שפירושו לפתח אהלו רק בעבור שעמוד ענן שם אמר איש פתח אהלו: צ דאל"כ למה היה שב אל המחנה אחר שדיבר הקב"ה עמו פנים אל פנים והלא במקום שדיבר השם עמו שם היתה דירתו כדכתיב והיה כבא משה האהלה וגו': ק ר"ל מסדר הלמוד מפני שקודם יוה"כ לא היה לו פנאי ללמוד ולא ללמד מפני טרדות העגל ושהתפלל עליהם וקבלת לוחות האחרונות אבל לקיחת האהל היה תיכף אחר מעשה העגל: ר וא"ת והלא בפרשת יתרו ובפרשת עקב כתיב שעלה בי"ח בתמוז. וי"ל משום דבשלהי מס' תענית תירץ אביי על קושיא שהקשה שם תמות דהאי שתא מלויי מלייה ורש"י ז"ל כשרוצה לפרש החשבון של מ'

טענות משה אל ה'

(יב) ויאמר משה אל ה' ראה אתה אומר אלי העל את העם הזה וגו'. הפרשה הזו היא מן הפרשיות הסתומות וכל המפרשים כולם יצאו ללקוט אורות איש איש כפי אשר הורהו שכלו וכל אחד סותר דברי חברו ומרבה עליו תבילות הסגות. ע"כ אבא פה בקצור נמרץ רק בהבנה מועטת בהכתובים לפי שלקטתי מהמפרשים ז"ל קוטב דבריהם. ואתחיל בדברי הרב כ"י ז"ל וז"ל לפי שמצינו למעלה ענין כפול כי מתחלה אמר הקב"ה למשה ועתה לך נחה את העם ואח"כ חזר ואמר לך עלה מזה אתה והעם ומלבד הכפל יש כמה שנויים בלשון. מלשון נחה לעלה. בתחלה אמר נחה את העם. ואח"כ אמר אל משה אתה והעם. והוסיף עוד לומר אשר העלית מארץ מצרים. הלא כל הענינים סובבים והולכים רק על העם היוצאים מן מצרים ומדוע

פירוש לתורת אלהים

כָּל הָעָם און דאס גאנצע פאלק האט געזעהן אֶת די וואלקעדיגע זייל עוֹמֵד שטייט אויף דער טיר פון דעם געצעלט וְקָם און דאס גאנצע פאלק איז אויף געשטאנען וְהִשְׁתַּחֲווּ און זייא האבין זיך געבוקט צו דער שכינה אִישׁ איטליכער מענטש פֶּתַח הָאֹהֶל אויף דער טיר פון זיין געצעלט: (יא) וְדִבֶּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה און גאט האט גערעט צו משה כַּאֲשֶׁר גלייך אזוי ווי איין מענטש רעט צו זיין גוטען פריינד וְשָׁב און נאך דעם אז גאט האט מיט אים גערעט האט זיך משה אום געקערט צו דער מחנה און האט דאס געמאכט לערנען צו די זְקֵנִים, [און דער מדרש שרייבט וְשָׁב גאט האט גירעט צו משה ער זאל זיך אום קערין צו דער מחנה און האט אים אזוי גיזאגט איך בין אין כעס און אז דו וועסט אויך זיין אין כעס ווער וועט זיי מקרב זיין] וּמְשָׁרְתוֹ און זיין באדינער יְהוֹשֻׁעַ איז גיוועזן נאך יונג לֹא ער פלעגט זיך ניט אפ טאהן פון דעם געצעלט: (יב) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְיָ און משה האט געזאגט צו גאט רְאֵה זעה און גיב דיין הארץ אויף דיינע רייד אַתָּה דו זאגסט צו מיר

אֵלַי הַעַל אֶת־הָעָם הַזֶּה וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתַּנִי אֵת אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח עִמִּי וְאַתָּה אָמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְשֵׁם וְגַם־

אַסֵּק יָת עַמָּא הָדֵין וְאַתְּ לָא הוֹדַעְתַּנִי יָת דִּי תִשְׁלַח עִמִּי וְאַתְּ אֲמַרְתְּ רַבֵּיתָךְ בְּשׁוּם וְאַף אַשְׁכַּחַת

שב"ם

את העם: ואתה לא הודעתני. אלא הנה מלאכי ילך לפניך ואיני חפץ כי אם בלכתך עמנו בעצמך:

רש"י

אומר אלי וגו' ואתה לא הודעתני וגו' ואשר אמרת לי (שמות כג) הנה אנכי שולח מלאך ש אין זו הודעה שאין אני חפץ בה: ואתה אמרת ידעתיך בשם. הכרתיך משאר בני אדם בשם חשיבות ת שהרי אמרת לי (שמות יט) הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגו' וגם כך

שפתי חכמים

ים עם לילות לפי מנהג החדשים אחד מלא ואחד חסר שתמוז לעולם חסר אומר כ"ח וכשרולה לפרש החשבון לפי מה שאמרו תמוז דהאי שתא מלויי מלייה אומר כ"ט. הרא"ם. (נח"י) ול"נ דבין תמוז לתמוז נתחלף לו דהא אביי אמר על אותו תמוז של שלוח מרגלים וזהו בשנה שניה ואלו תמוז של העגל הוא בשנה ראשונה ע"ש. א"נ (נ"ל שהוא ר"ת אך נראה) שהעליה היתה בי"ח אבל חשבון של מ' יום לא היה כ"א כ"ט כי יום י"ח לא היה לילו עמו: ש כתב הרא"ם לפי דעתי שיבוש נפל בספרים והי"ל לכתוב ושלחתי לפניך מלאך וגרשתו וכו' כי מאמר הנה אנכי שולח וגו' קודם מעשה העגל נאמר ואע"פ שפירש"י שם כאן נתבשר שעתידין ישראל לחטוא ושכינה אומרת כי לא אעלה בקרבך וכו' מ"מ מאמר ושלחתי לפניך מלאך שהוא אחר מעשה העגל הוא העיקר (נח"י) ונ"ל שצ"ל הנה מלאכי ילך לפניך שהוא מוקדם לפסוק ושלחתי לפניך וגם שזה הפסוק קרוב יותר לומר שטעות נפל בספרים ונתחלף בין הנה מלאכי ילך ובין הנה אנכי שולח וכו': ת דק"ל דמשמע מן הקרא דידיעת השם למשה לבד הוא בפרטות אבל שאר בני אדם אין ידיעת השם והשגחתו בפרטות אלא בכללות ותגילה זה כי השגחת השם בפרטות על כל ברואיו מקרני ראמים עד ביצי כנים ל"פ בשם

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יב) ואתה לא הודעתני. פירש אתה אמרת הנה מלאכי ילך לפניך ולא די שאין דעתך לילך עמנו אלא אפילו איזו מלאך שאמרת שילך עמי לא הודעתני אלא סתמא ואין לך אדם בעולם שאין לו מלאך שהולך עמו כד"א כי מלאכיו יצוה לך ואפילו לאליעזר עבד אברהם שלח מלאך כדכתיב הוא ישלח מלאכו לפניך ואתה אמרת וגו' ומה טובה תעשה לי על כי מצאתי חן בעיניך ועתה אם מצאתי חן בעיניך כלומר שתלך אתה בעצמך ובכבודך להודיעני הדרך אשר אלך בה ואדעך פי' למען אדע כי אמצא חן בעיניך:

טענות משה אל ה'

ה אמר בכאן אשר העלית ממצרים. וזולת זה הרבה שנויים בלשון. ובענין שליחות המלאך תחלה אמר הנה מלאכי ילך לפניך ואח"כ אמר ושלחתי לפניך מלאך. מהכרח כל הדקדוקים הללו קרוב לשמוע כי במעשה העגל היה הערב רב מקור אל החטא וישראל נמשכו אחריהם. ומשה בתפלתו עשה ב' חלוקות. התפלל תחלה על בני ישראל שלא היתה אשמתם כל כך גדולה ואח"כ התפלל גם בעד הערב רב. ולעומת זה כשנעתר לו הקב"ה נעתר תחלה על בני ישראל לבלתי השחיתם ועליהם אמר ועתה לך נחה את העם. כי לשון נחה מורה שינחם בטובה ונחת. וקראם העם דרך קנס לפי שנתפתו אל הערב רב. ואמר אל אשר דברתי לך כי רצה הקב"ה לקיים שבועתו כמשה שאמר ואעשה אותך לגוי גדול והיינו ליתן הארץ לזרעו של משה באלו דבר לקיים הבטחתו למשה. ועכשיו חזר ואמר כי אותו יעוד שדברתי לעשות לך הנני מחזירו לישראל. וז"ש אל אשר דברתי לך [או יאמר אל הארץ אשר דברתי לך מכבר. והיא ארץ הכנעני]. ולפי שכל מלאכי רחמים של מעלה כבר המה מוכנים מימות האבות לשמור בדרך את זרע אברהם יצחק יעקב. ע"כ אמר הנה מלאכי ילך לפניך. אין צורך לשלוח מלאך אחר כי כבר יש מלאך מוכן לכך. ועל ישראל אמר וביום פקדי ופקדתי עליהם וגו' להפרע מהם מעט מעט. אבל על הערב רב אמר ויגוף ה' את העם על אשר עשו את העגל. כי כבר אמרנו שישראל לא ידע ולא התבונן בתהבולות הערב רב כדאיתא במדרש. ואח"כ ניחם ה' על הרעה גם על הערב רב ואמר לך עלה מזה אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים כי ידוע שמשה לא נמלך בגבורה ומעצמו העלם משה ממצרים. אלא הזכיר לשון נחה המורה על טובה ונחת אלא עלה מזה אתה והעם. ר"ל אתה עלה והעלה גם אותם בעל כרחם. יען כי המה בוחרים תמיד לשוב למקורם מצרימה. ואמר אל הארץ אשר נשבעתי לאברהם וגו'. לא אמר סתם לאבותם כי הערב רב לא מזרעם המה. ומה שאמר אשר נשבעתי וגו' לומר לך אע"פ שנשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה והמה לא מזרעם ואח"כ אין אני חייב להביאם אל הארץ מלד השבועה וברית אבות. מ"מ אביאם שמה לכבודך מאחר שאתה קבלת אותם כמ"ש אשר העלית וגו' ושלחתי מלאך לפניך כי אין להם מלאכים מוכנים מימי אבותם. ע"כ אני צריך ללוות עליהם מלאך שישמרם בדרך או מלאך אחר או ללוות עליהם לזה המלאך ההולך בעבור ישראל. ומ"ש כי לא אעלה בקרבך וגו' היינו בעבור הערב רב כי עם קשה עורף הוא ע"כ איני רוצה לילך בקרבך כי כמה סבה שלא אלך בעצמי גם עמך ועם ישראל. וע"ז השיב משה ויאמר משה אל ה' ראה אתה אומר אלי העל את העם הזה. על הערב רב שאנכי אהיה המעלה אותם. לא כדרך שאמרת על ישראל. בעל ישראל אמרת אעלה אתכם מעני מצרים. שאתה בעצמך תעלה אותם. ועל הערב רב תלית ההעלאה כי שאנכי אעלם. לומר כשם שהעלית אותם מארץ מצרים מדעתך כך הטל אותם מזה. כמ"ש לך עלה מזה אתה והעם אשר העלית וגו' גומר כשם שהעליתם ממצרים כך תעלם מזה. ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי. אמרת ושלחתי מלאך לפניך. ולא הודעתני איזה מלאך תשלח עמי. כי בזה שתשלח מלאך לפני. לא נבדלו בזה עדיין משאר האומות. כי כל אומה יש לה שר ומלאך במרום. והיה לך לחוס על כבודך מאחר שעל פי יצאו ממצרים ונתדבקו בך היה לך להבדילם מכל העמים ולילך בעצמך בקרבם. ואף אם תאמר שיש טעם בדבר מה שאמרת כי לא אעלה בקרבך וגו'. מ"מ היה לך להודיעני ששלוחך. המלאך המיוחד אלך. ילך עמי. ושלוחך הוא ראש וראשון לכל שרי האומות. לפחות מלאך כזה ילך עמי. ואתה אמרת אלי ידעתיך בשם. שיתגדל שמי בעולם. וגם אמרת אלי מצאת חן בעיני. ואיזה שם ואיזה מציאות חן מצאתי בעיניך אם אלך עמהם כמנהיג פשוט כמו לכל האומות. והמלאך יהיה שר בשרי כל האומות:

פירוש לתורת אלהים

העל ברײנג אויף דאם פאלק י־־ה און דו האסט מיר ניט מודיע געװעזן את װעמען דו װעסט מיט מיר שיקען און דאם װאס דו האסט מיר געזאגט אז דו װעסט שיקען פאר מיר א מלאך איז דאם קיין ידיעה, װארום איך װיל דאס ניט ואתה און דו האסט צו מיר געזאגט ידעתיך בשם איך האב דיך געמאכט דער קאנען פון אנדערע מענטשין מיט אחשובין נאמען וגם און אויך האסטו צו

מְצָאתָ חֵן בְּעֵינָי׃ יג וְעַתָּה אִם־נָא
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדִעֵנִי נָא
אֶת־דְּרָכֶךָ וְאֵדָעֲךָ לְמַעַן אֶמְצָא־
חֵן בְּעֵינֶיךָ וּרְאֵה כִּי עַמְּךָ הַגּוֹי
הַזֶּה׃ יד וַיֹּאמַר פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִחֹתִי

רַחֲמִין קֳדָמָי׃ יג וּכְעַן
אִם כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין
קֳדָמָךְ הוֹדַעְנִי כְעַן יָת
אוֹרַח טוּבָךְ וְאִדַּע רַחֲמָךְ
בְּדִיל דְּאַשְׁכַּח רַחֲמִין
קֳדָמָךְ וּגְלֵי קֳדָמָךְ אֲרֵי
עַמָּךְ עַמָּא הָדֵין׃ יד וַאֲמַר
שְׁכִינְתִּי תְּהָךְ וְאַנִּיחַ לָךְ׃

הו"א הודיעני נא. ברכות ז עקידה שער ע עקרים מ"ב פכ"ב: פני ילכו. ברכות שם:

רשב"ם

(יג) הודיעני נא את דרכך. אתה בעצמך תהיה מודיע לנו את הדרך שתראני דרכך ואני אלך אחריך: (יד) פני ילכו. אני בעצמי אלך כמו שבקשת כדכתיב ופניך הולכים בקרב: והנחותי לך. אלך עמך לכבוש את הארץ עד שאניח לך מכל אויביך מסביב כדכתיב עד אשר יניח ה' לאחיכם ככם. והיה בהניח ה' אלהיך לך מכל אויביך וגו'. והמפרש והניחותי לך הנחת רוח אעשה. כמו שאעשה בקשתך שטות הוא. וכי כל דברים שהיה הקב"ה מתרצה לבקשת משה יאמר לו והניחותי לך והלא ייתור לשון חכמה:

רש"י

יאמינו לעולם: (יג) ועתה. אם אמת שמלאתי חן **א** בעיניך הודיעני נא את דרכך מה שכר אתה נותן **ב** למולאי חן בעיניך: ואדעך למען אמצא חן בעיניך. ואדע בזו מדת תגמולך מה היא מציאת חן **ג** שמלאתי בעיניך ופתרון למען, המלא חן למען אכיר **ד** כמה שכר מציאת החן: וראה כי עמך הגוי הזה. בלא תאמר ואעשה אותך לגוי גדול ואת אלה תעזוב ראה כי עמך הם מקדם ואם בהם תמאס איני סומך על היוצאים מחלצי שיתקיימו ואת תשלום השכר שלי בעם הזה **ה** תודיעני ורבותינו דרשוהו במסכת ברכות (דף ז) ואני לייסב המקראו' על אופניהם ועל סדרם באתי: (יד) ויאמר פני ילכו. כתרגומו לא אשלח עוד מלאך אני בעצמי

שפתי חכמים

אכת חשיבות וכו': **א** דק"ל דבפסוק משמע שהיה ספק למשה אי אמר הקב"ה שמלא חן בעיניו והא אמר משה מתחלה להקב"ה איך שאמר אליו מלאת חן בעיני. לכ"פ אם אמת הוא שמלאתי חן דלמא מה שאמרת מלאת חן בעיני מלחק היית כי כדרך בני אדם: **ב** דאם לא כן מה ענין זאת הבקשה כאן: **ג** פי' והוא דבוק עם הודיעני נא את דרכך כלומר שודיעני מה שכר אתה נותן למולאי חן בעיניך אז אדע מציאת חן שמלאתי בעיניך מה הוא: **ד** כלומר למען אכיר ואדע התועל' של מציאת החן מה הוא וכזה אדע מדת תגמולך למציאת החן שמלאתי בעיניך: **ה** פי' כמו שאני מבקש שתודיעני מה שכר אתה טתן לי במציאת החן אשר מלאתי בעיניך כך אני מבקש ג"כ שתודיעני מה שכר תתן לי כהנהגת העם הזה אשר אני מנהיג אותם דאל"כ

דעת זקנים מבעלי התוספות

(טו) ויאמר אליו. תימה מאי קאמר והלא כבר נתרצה לו כדכתיב ויאמר פני ילכו. ועוד מאי קאמר משה אחר **כן** ובמה יודע הלא בלכתך עמנו והלא נתרצה ללכת עמהם **י"ל** דהק"ק הקדוש ברוך הוא והניחותי לך לך אניח ולא להם **ל**הנות מזיו שכינתי ועל זה אמר משה אם אין פניך הולכים שיהו כלם כמותי אל תעלנו מזה ובמה יודע איפה וגומר פירש אם תלך עמי ועם עמך כראשונה בזאת ידעתי כי מצאתי חן בעיניך ויאמר ה' אל משה וגו' פירש שאלך **ע**מכם כבתחלה ד"א פני ילכו כעסי ילך מעלי והוא כמו **ת**תתי פני ומאחר שילך כעסי מעלי אז והניחותי לך אך לא **מ**יד. ויאמר אליו אם אין פניך הולכים וגו' כי לא אזוז **מ**כאן עד שתלך עמנו ויאמר גם את הדבר הזה וגו' ואתה לא **ה**ודעתני בתחלה אמרת ושלחתי לפניך מלאך ולבסוף אמרת **ה**ורד עדיך ועדיין לא גלית דעתך אם לילך עמנו אם לשלוח **מלאך** מפני שהורידו עדים במצותיך ואתה אמרת ידעתיך בשם שהודיע לי בשם את אשר תשלח עמי ומשה היה ירא **ל**התפלל לשם שילך עמהם לפי שאמר לו פן אכלך בדרך ולכך אמר הודיעני נא את דרכיך אמר אשאל לפניו יודיעני מדותיו ולפי מדותיו אדע אם טוב לנו שילך עמנו אם לאו לפי שלא היה יודע לבחור אי זה טוב להם ואמר לו הקב"ה פני ילכו אני אלך כי זה טוב להם והוא כמו ופניך הולכים בקרב והניחותי לך ממה שהיה לבך נוקפך אי זה תבחר אף על פי

טענות משה אל ה'

(יג) ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך. אם נכון הדבר כי מלאתי חן בעיניך. הודיעני נא את דרכיך. מה שאתה לריך להודיע להמלאך. הודיענו אותם הדברים ולא יהיו בינינו מלאך ממולע. רק מפיך תדבר אלי את כל אשר תרלה לנוות. ואנכי אנהיג אותם כאחד מלכא המרום. ואדעך. ואנכי בעלמי אדע את עלמותך. למען אמלא חן בעיניך על להבא עוד יותר ויותר מאשר עד עתה. וראה כי עמך הגוי הזה. ר"ל אפילו הגוי הזה שהם הערב רב ג"כ עמך המה. ורולים לעבדך באמת. ולא יעשו עוד כאשר עשו עד כה. ע"כ אין מהיושר להפרידם מקהל ישראל. רק הקהל חוקה אחת לכם:
(יד) ויאמר פני ילכו והניחותי לך. והקב"ה השיבו לע"ע לא ילך כעסי ממני לגמרי. וכאשר יעבור זעמי מכל וכל אז אנכי בעלמי אנחם אותך. לא ע"י שלוחי:

פירוש לתורת אלהים

מִיר גִיזָאגְט מְצָאתָ דוּ הָאסְט גֶעפוּנֶען חֵן אִין מַיינֶע אוֹיגִין׃ (יג) וְעַתָּה אוּנ אַצוּנְד אִם אוֹיבּ עֶס אִיז אֱמֶת אַז אִיךְ הָאבּ גֶעפוּנֶען חֵן אִין דַיינֶע אוֹיגִין הוֹדִעֵנִי מַאךְ מִיךְ וִויסֶען נָא אִיךְ בֶּעט דִיךְ אֶת דְּרָכֶיךָ דַיינֶע וֶועגִין וָואס פַאר אֵיין שְׂכַר דוּ גִיבְּסְט צוּ דִי וָואס גֶעפוּנֶען חֵן אִין דַיינֶע אוֹיגִין וְאֵדָעֲךָ וֶועל אִיךְ דֶער מִיט וִויסֶען דַיין שְׂכַר וָואס דוּ גִיבְּסְט מִיר לְמַעַן פוּן וֶועגִין אִיךְ זָאל דֶער קֶאנֶען וִויא פִיל דֶער שְׂכַר אִיז פוּן דֶעם מֶענְטְשׁ וָואס גֶעפִינְט בַּייא דִיר חֵן וּרְאֵה אוּנ זֶעה כִּי אַז דָאס פָאלְק אִיז דַיין פָאלְק כְּלוֹמַר דָאס וָואס דוּ זָאגְסְט דוּ וֶועסְט מִיךְ מַאכִין צוּ אַגְרוֹיס פָאלְק אוּנ דִיא יִשְׂרָאֵל וֶועסְטוּ פַארְלָאזִין זָאלְסְטוּ דָאס נִיט זָאגִין, וָוארוּם זֵייא זֶענֶען דַיין פָאלְק פוּן פְרִיעֶר אוּנ אַז דוּ פַארְמִיאוּסְתְּ אִין זֵייא בִּין אִיךְ מִיךְ אוֹיךְ נִיט סוֹמֵךְ אַז מַיינֶע קִינְדֶער זָאלִין פַאר דִיר אַקִיוּם הָאבִּין׃ (יד) וַיֹּאמַר אוּנ גָאט הָאט גִיזָאגְט פָּנַי יֵלֵכוּ מַיין שְׁכִינָה וֶועט אַלַיין גֵיין מִיט דִיר אוּנ

לָךְ׃ טו וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם־אֵין פָּנֶיךָ
הֹלְכִים אַל־תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה׃ טז וּבַמֶּה׀
יִוָּדַע אֵפוֹא כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ
אֲנִי וְעַמֶּךָ הֲלוֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ
וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכָּל־הָעָם אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ פ רביעי יז וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה גַּם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה כִּי־מָצָאתָ

טו ואמר קדמוהי אם לית
שכינתך מהלכא בינגא
לא תסקיננא מכא:
טז ובמה יתידע הכא ארי
אשכחית רחמין קדמך
אנא ועמך הלא במיהך
שכינתך עמנא ויתעבדן
לנא פרישן לי ולעמך
משנין מכל עמא די על
אפי ארעא: יז ואמר יי
למשה אף ית פתגמא
הדין די מלילתא אעביד
ארי אשכחתא רחמין

תו"א אם אין פניך. סנהדרין לח: ובמה יודע. ברכות ז: ונפלינו אני. ברכות ז בתרא טו עקרים מ"ג פ"כ:

רשב"ם

(טו) אם אין פניך וגו'. כלומר שאם אין אתה בא עמנו: (טז) ובמה יודע איפוא וגו'. ונפלינו אני ועמך וגו'. תחלת בקשה אחרת היא. עוד אני מבקש ממך שיופלא ויובדל אני לבדי מכל עם ישראל לדעת כי אני נאמן לנביא ולמוכיח ויהיו שומעין לדברי וגם עמך יהיה נפלא במה שתלך עמהם מכל העם אשר על פני האדמה: (יז) גם את הדבר הזה אשר דברת. אלי להיות מופלא ונראה שופט וגדול עליהם מלבד ההליכה שאלך עמהם אשר נתרציתי לך כבר וזהו קירון פנים שכתוב בו לפנינו נגד כל עמך אעשה

שפתי חכמים

מה ענין זה לכאן וכו'. הרא"ם: ו אע"ג שכבר נתרצה הקב"ה לו כאמרו פני ילכו מ"מ רצה להודיע לו חבתן של ישראל בהליכתו עמהם ואמר שאם ח"ו לא היה מתרצה ללכת עמהם לא היו עולים משם עד שימותו הם ובניהם וכל אשר להם: ז דעת רש"י שבקשת ונפלינו וגו' אינם מענין הבקשה הראשונה שהוא מידיעת השכר מציאת החן ושכר הנהגת העם כי זאת הבקשה היא שלא ישרה שכינתו בעכו"ם אלא בישראל:

רש"י

אלך כמו (שמואל ב יז) ופניך הולכים בקרב: (טו) ויאמר אליו. בזו אני חפץ ו כי על ידי מלאך אל תעלנו מזה: (טז) ובמה יודע אפוא. יודע מציאות החן הלא בלכתך עמנו ועוד ד"א אני שואל ממך ז שלא תשרה שכינתך עוד על אומות העולם ע"א: ונפלינו אני ועמך. ונהיה מובדלים בדבר הזה מכל העם כמו (שמות ט) והפלה ה' בין מקנה ישראל וגו': (יז) גם את הדבר הזה. שלא תשרה שכינתי עוד על ע"א אעשה ואין לדבריו של בלעם ע"י שריית שכינה אלא נופל וגלוי עינים כגון (איוב ד) ואלי דבר יגונב שומעין ע"י

טענות משה אל ה'

(טו) ויאמר אליו אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה. וכאשר שמע משה כי זעמו של הקב"ה לא הלך מאתו לגמרי ענה ואמר כל זמן שפניך של זעם לא הלך מאתך. אין רצוני שנזוז מכאן. טוב לנו שנתמהמה פה והנה תחזה אותנו בתשובה וחרטה על כל מה שחטאנו לפניך ואז יתגלגלו רחמיך עלינו ונהיה לפניך כבראשונה ותלך אתה בכבודך בינינו וטוב לנו: (טז) ובמה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך. אני ועמך. הלא בלכתך עמנו אתה בכבודך כי בעת תנהגנו למעלה מדרך הטבע ע"י נסים ונפלאות. ובזה ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה. כי כולם מתנהגים ע"פ דרך טבע ואנחנו נתנהג למעלה מדרך הטבע:

דעת זקנים מבעלי התוספות

שעדיין היה ירא משה ממה שאמר פן אכלך מ"מ ידע כי הוא הטיב כי כבוד הוא לישראל שילך הקב"ה עמהם מה שאינו עושה לשאר אומות ועל זה אמר אם אין פניך הולכים וגו' ונפלינו וגו'. ועדיין לא נתיישבה דעתו על מה שאמר פן אכלך אמר לו הקב"ה גם את הדבר הזה וגו' שאודיעך מדותי שאז תתישב דעתך וכיון שראה שעת רצון היה הוסיף לשאול ואמר הראני נא וגו' כלומר רוצה אני לשמוע ולראות ויאמ' אני אעביר כל טובי ואודיעך מדת טובתי אעביר לשון ויעבירו קול במחנה. וקראתי בשם ה' לפניך לפי שאמר ואדעך בשם וכן אעשה שאקרא לפניך ה' ובאותו שם אודיעך שאלך עמך:

פירוש לתורת אלהים

ניט אמלאך והנחותי לך ביז איך וועל דיך מאכין רוהען פון אלע דיינע פיינט: (טו) ויאמר אליו אונ משה האט צו אים גיזאגט דאס וויל איך, ווארום אם אויב דיין שכינה וועט ניט גיין מיט אונז אל זאלסטו אונז ניט אויף בריינגען פון דאנען: (טז) ובמה יודע אפוא אונ מיט וואס דען וועט געוואסט ווערין כי אז איך מיט דיין פאלק האבין געפונען חן אין דיינע אויגין הלוא פאר וואר בלכתך עמני נאר אז דו אליין וועסט גיין מיט אונז ניט אמלאך ונפלינו אני און איך מיט דיין פאלק וועלין מיר זיין אפ געשייד מכל העם פון גאר דעם פאלק אשר וואס איז אויף דער ערד כלומר אז דיין שכינה זאל נאר רוהען אויף די ישראל אונ ניט אויף דיא עובדי כוכבים ומזלות: (יז) ויאמר יי אל משה אונ גאט האט גיזאגט צו משה גם אויך דיא זאך וואס דו האסט גיבעטין אז דיא שכינה זאל ניט רוהען אויף דיא עכומ"ז אעשה וועל איך דאס טאהן כי ווארום דו האסט געפונען חן אין

חֵ֥ן בְּעֵינַ֖י וָאֵדָעֲךָ֥ בְּשֵֽׁם׃ יח וַיֹּאמַ֑ר הַרְאֵ֥נִי נָ֖א אֶת־כְּבֹדֶֽךָ׃ יט וַיֹּ֗אמֶר אֲנִ֨י אַעֲבִ֤יר כָּל־טוּבִי֙ עַל־פָּנֶ֔יךָ וְקָרָ֧אתִֽי בְשֵׁ֛ם יְהֹוָ֖ה לְפָנֶ֑יךָ וְחַנֹּתִי֙

קֳדָמַי וְרַבֵּיתָךְ בְּשׁוּם׃ יח וַאֲמַר אַחְזֵינִי כְּעַן יַת יְקָרָךְ׃ יט וַאֲמַר אֲנָא אַעְבַּר כָּל טוּבִי עַל אַפָּךְ וְאֶקְרֵי בִשְׁמָא דַיְיָ קֳדָמָךְ

תולדות אהרן

ופנתי את . ברכות שם :

בעל הטורים

(יט) ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם ה' לפניך. בגימטריא שהקב"ה נתעטף כשלים ליבור:

רשב"ם

נפלאות. הכל כמו שמפורש שם: (יח) הראני נא את כבודך. תמה על עצמך היאך מלאו לבו למשה רבינו ליהנות מזיו השכינה והלא הכתוב משבחו ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים. ח"ו לא נתכוון אלא לכרות לו ברית על שני דברים שנתרצה לו הקב"ה על קירון שלו ונפלינו אני ועמך. וישל פני ילכו להניח לך מכל אויביך. וכן זימר הראני נא את כבודך. בכריתת ברית על מה שהבטחתני כמו שעשה לאברהם כשאמר במה אדע. וכתוב שם והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים וסמיך ליה ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי. אף כאן שאל משה להקב"ה קיום ברית ונתרצה לו הקב"ה שיראה לו בכריתות ברית כדכתיב ויעבור ה' על פניו ויקרא וגו'. וכתיב בתריה הנה אנכי כורת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות כמו שבקשת ונפלינו אני ועמך וגומר כי נורא הוא כדכתיב וייראו מגשת אליו: (יט) וחנותי את אשר אחון וגו'. ושם אפרש לך את מידותי׳

רש"י

אליו: (יח) ויאמר הראני נא וגו'. ראה משה שהיה עת רצון ודבריו מקובלים ח והוסיף לשאול להראותו מראית כבודו: (יט) ויאמר אני אעביר וגו'. הגיעה שעה שתראה בכבודי מה שארשה אותך לראות לפי שאני רוצה וצריך ללמדך סדר תפלה שכשנצרכת לבקש רחמים על ישראל ט הזכרת לי זכות אבות כסבור אתה שאם תמה זכות אבות אין עוד תקוה אני אעביר כל מדת טובי לפניך על הצור ואתה צפון במערה. וקראתי בשם ה' לפניך. ללמדך סדר בקשת רחמים אף אם תכלה זכות אבות (ר"ה יז) וכסדר שאתה רואה אותי מעוטף וקורא י"ג מדות כי מלמד את ישראל לעשות כן וע"י שיזכירו לפני רחום וחנון יהיו נענין כי רחמי לא כלים: וחנותי

שפתי חכמים

ח דאל"כ אין ענין לבקשה זאת כאן: ט (רא"ם) אבל זה משמע שבלאו בקשתו היה צריך להראותו וללמדו סדר התפלה שאני אעביר כל טובי וכו' ואינה תשובה לבקשתו שהוא ראיית הכבוד לזה אמר שבלא"ה היה צריך ללמדו סדר התפלה מפני שנראה מדברי משה שאם תמה כו' ח"ו מפני שאמר זכור לאברהם וגו' לכן צריך אני ללמדך סדר תפלה לכל שואל שכן תקובל שאלתו ומתוך הסדר תוכל נמי להשיג בקשת ראיית הכבוד במה שארשה אותך והיא ראיית אחוריים הוא קשר של תפילין ולא ראיית הפנים כי לא יראני האדם וחי: י פי' משא"כ זכות אבות

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יט) וחנותי את אשר אחון ורחמתי וגו'. אודיעך מדותי כיצד אני חונן ומרחם אך ממה שאמרת הראיני נא לא תוכל לראות פני באספקלריא המאירה כי לא יראני וגו':

טענות משה אל ה'

(יח) ויאמר הראני נא את כבודך. מחמת שראה משה כי עת רצון הוא לה' נעשות ככל חפצו ע"כ הרחיב פיו לשאול דבר שהוא גבוה מעל גבוה ובקש לראות עצמותו ית' וקרא עצמותו ית' בשם כבוד. וה' ענהו כאדם האומר נתכוין אתן לך כל רכוש וכל אשר לי. רק הדבר שאתה שואל לא אוכל ליתן לך. וכה אמר לו ה':
(יט) ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך. ר"ל את כל טובי אתן לך. וקראתי בשם ה' לפניך. ואקרא לפניך את שמי ה'. הויה סמורה על רחמים גמורים. גם כל עניני רחמנות שלי אתן לך. והנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם. כלומר גם על אחרים אחון ואדמם כמותך וכשכלך. וגם את כבודי והוא עצמותי שייתי נגלה לך אבל כשגיעה מגלך תכים

פירוש להורת אלהים

מיינע איגין ואדעך און איך וועל דיך מאכן ווייסען אויף דער וועלט בשם מיט איין חשובין נאמען: (יח) ויאמר און משה האט געזאגט צו הקב"ה הראני וייז מיר נא איך בעט דיך את כבודך דעם געשטאלט פון דיין כבוד: (יט) ויאמר און גאט האט געזאגט אני אעביר איך וועל מאכן דורך גיין כל טובי נאר מיין גוטקייט על פניך פאר דיר וקראתי און איך וועל רופין בשם אין נאמען יי נאט לפניך פאר דיר. ורש"י שרייבט אזוי האט גאט געזאגט עס איז געקומען די צייט דו זאלסט זעהן מיין כבוד וואס איך וועל דיר געבן רשות צו זעהן, ווארום איך וויל אוני דארף דיך לערנען דעם סדר תפלה. ווארום אז דו האסט בדארפט מתפלל זיין פון וועגין דיא ישראל האסטו מיר דערמאנט דעם זכות פון זייערע אבות מיינסטו אז עס וועט זיך אויסלאזין דער זכות אבות איז שוין נאר גיט פארהאנדין קיין האפענונג. דרום וועל איך מאכן איבער פארין נאר די מדה פון מיין גוטקייט פאר דיר. וקראתי בשם און וועל רופין דעם נאמען גאט פאר דיר דאס איז דיא שלש עשרה מדות צו לערנען דיך דעם סדר פון בקשת רחמים אפילו ווען עס וועט זיך אויס-לאזין זכות אבות און אזוי וויא דו זעהסט מיך איין געהילט אין צמלית און לייגן דיא שלש עשרה מדות אזוי זאלסטו לערנען דיא ישראל זיי זאלין אויך אזוי מאכן אז זיי וועלין פאר מיר דערמאנען רחום וחנון וועלין זיא געענפערט ווערין, ווארום מיין דער בארימהערציגקייט לאזט זיך קיין מאהל גיט אויס) וחנותי און איך וועל אומזיסט רחמנות האבן את אין אנעלבע ציינג

אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת־אֲשֶׁר
אֲרַחֵם׃ כ וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת
אֶת־פָּנָי כִּי לֹא־יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי׃
כא וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי
וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצּוּר׃ כב וְהָיָה בַּעֲבֹר
כְּבֹדִי וְשַׂמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר
וְשַׂכֹּתִי כַפִּי עָלֶיךָ עַד־עָבְרִי׃

אונקלוס

וְאֶחוֹן לְמַאן דִּי אָחוֹן
וַאֲרַחֵם עַל מַאן דִּי אֲרַחֵם׃
כ וַאֲמַר לָא תִכּוּל לְמֶחֱזֵי
יָת אַפֵּי שְׁכִינְתִּי אֲרֵי
לָא יַחֲזִינַנִי אֱנָשָׁא
וְיִתְקַיָּים׃ כא וַאֲמַר יְיָ הָא
אֲתַר מְתַקַּן קֳדָמָי
וְתִתְעַתַּד עַל טִנָּרָא׃
כב וִיהֵי בְּמִעְבַּר יְקָרִי
וַאֲשַׁוֵּינָךְ בִּמְעָרַת טִנָּרָא
וְאָגֵין בְּמֵימְרִי עֲלָךְ עַד

תו"א כי לא יראני. מגילה יט יבמות עט.

שפתי חכמים

א לאום שמא תכלה: ב לא כמו שמובן מן הכ' שאחון לאותן שאחון וארחם לאותן שארחם כי אותו שחנני השם אינו צריך עוד חינון ואותו שמרחם עליו אין צריך עוד רחמים רק עתים אענה ועתים לא אענה וכו': ל הודיע לנו שהמקרא קצר והיה ראוי לכתוב בהר ומפני שהחסרון ראוי שיהיה בכח המאמר אשר בהר אמר אשר אני מדבר עמך תמיד כלומר ומסתמא המקום ההוא בהר מכיון שםם הדיבור תמיד ולפי שמלת אתי מורה עמי לא בהר אמר יש מקום מוכן ללרכך שהוא בכח מלת אתי: מ ומלת כבודי מורה על עצמו והראיה על זה שהרי אחרי זה כתיב עד עברי במקום עד עבור כבודי: נ פי' חקיקת הצור מל' כי יכרה: ס זה התרגום של ושכותי כפי: ע אלא בנאמרו יכול

רש"י

את אשר אחון. אותן פעמים שארצה ב לחון: ורחמתי. את שאחפוץ לרחם עד כאן לא הבטיחו אלא עתים אענה ועתים לא אענה אבל בשעת מעשה א"ל הנה אנכי כורת ברית הבטיחו שאינן חוזרות ריקם (ר"ה שם): (כ) ויאמר לא תוכל וגו'. אף כשאעביר כל טובי על פניך איני נותן לך רשות לראות את פני: (כא) הנה מקום אתי. בהר אשר אני מדבר עמך תמיד ל יש מקום מוכן לי לצרכך שאטמינך שם שלא תוזק ומשם תראה מה שתראה זהו פשוטו ומדרשו על מקום שהשכינה שם מדבר ואומר המקום אתי ואינו אומר אני במקום שהקב"ה מקומו של עולם ואין עולמו מקומו: (כב) בעבור כבודי. כשאעבור מ לפניך: בנקרת הצור. כמו (במדבר טז) העיני האנשים ההם תנקר (משלי ל) יקרוה עורבי נחל (ישעיה לז) אני קרתי ושתיתי מים גזרה אחת להם: נקרת הצור. נ כריית הצור: ושכתי כפי. (ת"כ פ' ויקרא) מכאן שנתנה רשות למחבלים לחבל ותרגומו ואגין במימרי ס כנוי הוא לדרך כבוד של מעלה שאינו צריך לסוכך עליו בכף ע ממש:

טענות משה אל ה'

כי לא תוכל לראות את פני. ואם תראה פני בזו הרגע שתראה פני תצא נשמתך מגופך ותמות. כי לא יראני האדם וחי אחרי ראוהו אותי. ואין רצוני שתמות עתה:

(כא) ויאמר ה' הנה מקום אתי וגו'. הקב"ה אמר למשה הנה יש מקום אחד המיוחד לי לבדי. ונצבת על הצור. ומסתמא תרצה להתיצב על הצור בכדי לראות היטב כל מה שתוכל לראות:

(כב) והיה בעבור כבודי. במקום זה. ושמתיך בנקרת הצור. בעל כרחך. ועוד זאת אעשה ושכותי כפי עליך. אסכך עליך בענני שלא תוכל לראות עצמותי. עד עברי משם. ואח"כ והסירותי את כפי. אסיר ענני מעל פניך. וראית את אחורי. איה הזאת היא ראיה שכלית. כמו ולבי ראה הרבה חכמה. ר"ל תבין בשכלך שכבודי היה פה במקום זה. כי תרגים בקדושת מקום זה אשר הוא נורא מאד אף אחרי עברי. יען שהיתי במקום זה. ופי' אשר חוץ ממך לא יוכל עמוד במקום זה מרוב קדושתו. רק ופני לא יראו לשום אדם בעולם:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כא) הנה מקום אתי ונצבת על הצור. מצאתי בשוחר טוב אמר רבי חנינא למה נקרא שמו של הקב"ה מקום כד"א אל המקום לפי שהוא מקומו של עולם ועדיין איני יודע אי מקומו טפל אלא כשהוא אומר הנה מקום אתי הוי אומר מקום טפל לו:

(כב) והיה בעבור כבודי. מדותי ושמתיך בנקרת הצור כדי שלא תראה בכבודי ושכותי כפי ענן שלי כמו נשא לבבינו אל כפים אל אל בשמים כלו' אהיה ענן לפניך כדי שלא תראה והסירותי את כפי וגו' כאדם שרואה חבירו מאחוריו ואינו יכול להתבונן בו. ויקרא בשם ה' הודיע בשם שילך עמו:

פירוש לתורת אלהים

וואס איך וועל זעלין רחמנות האבין אומזיסט אפילו מען וועט ניט ווערט זיין וְרִחַמְתִּי און איך וועל מיך דער בארמען אֶת אין אזעלכע צייטין וואס איך וועל וועלין דער בארמען מיך: (כ) וַיֹּאמֶר און גאט האט גיזאגט לֹא דו קאנסט ניט זעהן מיין פנים כלומר אפילו איך וועל איבער פארין פאר דיר גיב איך דיר ניט רשות צו זעהן דאס געזיכט פון מיין שכינה כִּי ווארום עס קאן ניט זיין אז אמענטש זאל מיך זעהן וָחָי און זאל בלייבין לעבין: (כא) וַיֹּאמֶר יְיָ און גאט האט גיזאגט הִנֵּה עס איז פארהאנדין איין ארט אין געברייט צו מיר פון דיינעטוועגין איך זאל דיך דארט בעהאלטין דו זאלסט ניט ניזוק ווערין און פון דארט וועסטו נאר זעהן וויא פיל דו וועסט קאנען וְנִצַּבְתָּ און דו זאלסט דיך שטעלין עַל הַצּוּר אויף דעם פעלזין: (כב) וְהָיָה און עס וועט זיין בַּעֲבוֹר כְּבוֹדִי ווען מיין כבוד וועט דורך גיין פאר דיר וְשַׂמְתִּיךָ וועל איך דיך טאהן אין דעם שפאלט פון דעם פעלזין וְשַׂכֹּתִי און איך וועל בדעקין אויף דיר מיט מיינע הענט איך וועל

דאעבר: כג ואעדי ית
דברת יקרי ותחזי ית
דבתרי ודקדמי לא
יתחזון: א ואמר יי למשה
פסל לך תרין לוחי אבניא
כקדמאי ואכתוב על
לוחיא ית פתגמיא די הוו
על לוחיא קדמאי די
תברתא: ב והוי זמין
לצפרא ותסק בצפרא
לטורא דסיני ותתעתד
קדמי תמן על ריש
טורא: ג ואנש לא יסק
עמך ואף אנש לא יתחזי
בכל טורא אף ענא ותורי

כג והסרתי את־כפי וראית את־
אחרי ופני לא יראו: פ חמישי
לד א ויאמר יהוה אל־משה פסל־
לך שני־לחת אבנים כראשנים
וכתבתי על־הלחת את־הדברים
אשר היו על־הלחת הראשנים
אשר שברת: ב והיה נכון לבקר
ועלית בבקר אל־הר סיני ונצבת
לי שם על־ראש ההר: ג ואיש
לא־יעלה עמך וגם־איש אל־ירא
בכל־ההר גם־הצאן והבקר אל־

תולדות אהרן

והסרתי את. ברכות ז מנחות לה: וראית את. ס׳ הזוהר פ׳ פקודי: פסל לך שני. נדרים לח: אשר שברת. שבת פז יבמות סב בתרא יד: נכון והבקר. ביצה כ תענית כח:

בעל הטורים

(ג) וגם איש. ב׳. דין ואידך וגם איש היה מתנבא לו׳ אפילו אם יהיה נביא לא יסמוך על נבואתו לעבור על הצווי:

רשב״ם

(כג) וראית את אחורי. לאחר שאעבור על פניך בריתות ברית לראות. כעין העגל אשר כרתו לשנים

רש״י

(כ:) והסרתי את כפי. ואעדי ית דברת יקרי פ כשתסתלק הנהגת כבודי מכנגד פניך ללכת משם ולהלן: וראית את אחרי. הראהו קשר של תפילין:

שפתי חכמים

להליל עליו: פ זה תרגומו של והסירותי את כפי ורש״י מפרש ליה כשתסתלק כו׳: צ כמו שלחו מנות לאין נכון לו לא מכוון כמו הנה אמת נכון הדבר: ק לשון הרמת קול:

(א) פסל לך. הראהו מחצב סנפירינון מתוך אהלו ואמר לו הפסולת יהיה שלך ומשם נתעשר משה הרבה: פסל לך. אתה שברת הראשונות אתה פסל לך אחרות. משל למלך שהלך למדינת הים והניח ארוסתו עם השפחות מתוך קלקול השפחות יצא עליה שם רע עמד שושבינה וקרע כתובתה אמר אם יאמר המלך להורגה אומר לו עדיין אינה אשתך בדק המלך ומצא שלא היה הקלקול אלא מן השפחות נתרצה לה אמר לו שושבינה כתוב לה כתובה אחרת שנקרעה הראשונה אמר לו המלך אתה קרעת אותה אתה קנה לך נייר אחר ואני אכתוב לה בכתב ידי כן המלך זה הקב״ה השפחות אלו ערב רב והשושבין זה משה ארוסתו של הקדוש ברוך הוא אלו ישראל לכך נאמר פסל לך: (ב) נכון. צ מזומן: (ג) ואיש לא יעלה עמך. הראשונות על ידי שהיו ק בתשואות

פירוש לתורת אלהים

אויף דיר מגין זיין דו זאלסט ניט ניזוק ווערין
עד עברי ביז איך וועל דורך גיין: (כג) והסרותי את
כפי אונ איך וועל אפ טאהן מיינע הענט אז עס
וועט אפ גיטאהן ווערין דאס דורך גיין פון מיין
כבוד פון קעגין דיין פנים אוועק צו גיין פון
דארטין אונ ווייטער וראית וועסטו מיך קאנען
זעהן וואס איז פון אונטען. ורש״י שרייבט גאט
ב״ה האט איהם געוויזען דעם קשר פון תפילין
ופני אונ דאס וואס פאר מיר איז לא יראו וועט
ניט גיזעהן ווערין: (א) ויאמר יי אל משה אונ גאט
האט גיזאגט צו משה פסל לך הקב״ה האט געוויזען
צו משה איין ארט אין זיין גיצעלט ער זאל אויס
האקין אברילאנט ער זאל דער פון מאכין דיא
לוחות אונ האט איהם גיזאגט די אפגעהאקטע
שטיקער פון דעם ברילאנט גיהער צו דיר אונ
פון דעם איז משה רייך גיווארין וכתבתי על הלוחות
אונ איך וועל שרייבין אויף די לוחות את הדברים
דיא רייד וואס זענען גיוועזען געשריבען על הלוחות
הראשונים אויף די ערשטע לוחות אשר שברת וואס
דו האסט צו בראכין: (ב) והיה נכון לבוקר אונ
זאלסט זיין אן גיברייט צו מארגין פריה ועלית
בבוקר אונ דו זאלסט אויף גיין אין דער פריה אל
צום בארג סיני ונצבת לי אונ דו זאלסט צו מיר
שטיין גרייט על ראש ההר אויף דעם שפיץ בארג:
(ג) ואיש לא יעלה עמך אונ אמענטש זאל ניט אויף
גיין מיט דיר וגם איש אונ אויך אמענטש אל זאל
ניט ווערין גיזעהן אויף דעם גאנצין בארג גם די
שאף מיט די רינדער אל ירעו זאלין זיך ניט פאסין

יִרְעוּ אֶל־מוּל הָהָר הַהוּא׃ ד וַיִּפְסֹל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַבֹּקֶר וַיַּעַל אֶל־הַר סִינַי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים׃ ה וַיֵּרֶד יְהוָה בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהוָה׃ ו וַיַּעֲבֹר יְהוָה ׀ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהוָה ׀ יְהוָה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת׃

לָא יִרְעוֹן לָקֳבֵיל טוּרָא הַהוּא׃ ד וּפְסַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא כְּקַדְמָאֵי וְאַקְדֵּם מֹשֶׁה בְּצַפְרָא וּסְלֵיק לְטוּרָא דְסִינַי כְּמָא דִי פַקֵּיד יְיָ יָתֵיהּ וּנְסֵיב בִּידֵיהּ תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא׃ ה וְאִתְגְּלִי יְיָ בַּעֲנָנָא וְאִתְעַתַּד עִמֵּיהּ תַּמָּן וּקְרָא בִּשְׁמָא דַיְיָ׃ ו וְאַעְבַּר יְיָ שְׁכִינְתֵּיהּ עַל אַפּוֹהִי וּקְרָא יְיָ יְיָ אֱלָהָא רַחֲמָנָא וְחַנָּנָא מַרְחֵק רְגַז וּמַסְגֵּי לְמֶעְבַּד טַבְוָן וּקְשׁוֹט׃

נטר

תו"א ויעברו משה. שבת פט: כ' כ'. ר"ה יז: אל רחום. שם: ארך אפים. עירובין כב בבא קמא נ סנהדרין קיא: ורב חסד. ר"ה שם יז:

רשב"ם

ויעברו בין בתריו. דרך העברה היו כורתים ברית: (ה) ויתיצב עמו. עם משה הנצב שם כדכתיב ונצבת על הצור: ויקרא בשם ה'. הקב"ה קרא כשהיה עובר בשם כמו שהולך ומפרש. שכן כתוב למעלה

שפתי חכמים

ר דמוכח מן התרגום שהיה משה הקורא שאלו היה השם הקורא הי' מתורגם וקרא בשם ה' שפירושו ויקרא ה' בשם. רא"ם: ש כלומר אף על פי שגלוי לפניו שעתיד הוא שיחטא אפ"ה מרחם עליו מאחר שלא חטא עדיין: ת אבל אינו רחמים פשוטות כמו מדת השם בן ד' כי מדות הרחמים מדרגות רבות הם: א אף על פי שמדה השניה של ה' ה' מרחם עליהם אחר שיחטא וישוב היינו כשעושה תשובה מיד שמרחם עליהם ומוחל להם אבל מדה זו מאריך להם ומצפה שמא יעשו תשובה: ב כלומר נדכתיב ורב חסד משמע שאע"פ שחטא ואין זכיותיו

רש"י

וקולות וקהלות שלטה בהן עין רעה אין לך יפה מן הצניעות: (ה) ויקרא בשם ה'. מתרגמינן וקרא בשמא ר דה': (ו) יי יי. (ר"ה יז) מדת רחמים היא אחת קודם ש שיחטא ואחת לאחר שיחטא וישוב: אל. אף זו מדת ת רחמים וכן הוא אומר (תהלים כב) אלי אלי למה עזבתני ואין לומר למדת הדין למה עזבתני כך מצאתי במכילתא: ארך אפים. א (סנהדרין קיא) מאריך אפו ואינו ממהר ליפרע שמא יעשה תשובה: ורב חסד. לצריכים חסד שאין ב להם זכיות כל כך (ר"ה יז): ואמת. לשלם שכר טוב לעושי רצונו:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ו) ויקרא ה' ה'. אני הוא בעל הרחמים קודם שיחטא האדם ולאחר שיחטא האדם כך מפרש ליה במסכת ר"ה וצריך עיון מה צריך אדם רחמים קודם שיחטא וי"ל ט"מ הוא צריך רחמים לפי שגלוי וידוע לפני הקב"ה שסופו לחטוא ולפי

פירוש לתורת אלהים

אַי קענין דעם בארג, ורש"י שרייבט ווייל דיא ערשטע לוחות זענען געוועזן מיט רעש און מיט גרויסע קולות און דאס גאנצע איין זאמלונג פון די ישראל זענען געוועזן דער ביי איז שולט געוועזן איין עין הרע און עס האט קיין קיום געהאט, דרום האט גאט געזאגט בייא די אנדערע לוחות זאל קיין מענטש ניט זיין: (ד) ויפסול און משה האט אויס געהאקט שני לוחות אבנים צוויא שטיינערנע לוחות כראשונים אזוי ווי די ערשטע זענען געוועזן וישכם און משה האט זיך געפעדערט אין דער פריה ויעל און איז אויף געגאנגען צום בארג סיני כאשר אזוי וויא גאט ב"ה האט אים געבאטין ויקח בידו און האט גענומען אין זיין האנט שני לוחות אבנים די צוויי שטיינערנע לוחות: (ה) וירד יי בענן און גאט האט גענידערט אין דעם וואלקין ויתיצב און ער האט זיך מיט אים בשטעלט דארטין ויקרא און ער האט גערופין דעם נאמען פון גאט: (ו) ויעבור יי על פניו און גאט איז דורך געגאנגען פאר משה ויקרא און האט גערופין יי גאט יי גאט, ורש"י שרייבט דער שם איז מדת הרחמים און דרום שטייט דער שם צוויי מאהל צו ווייזין אז גאט איז זיך מרחם איידער דער מענטש זינדיגט און איז זיך מרחם נאך דעם אז ער זינדיגט און טוהט תשובה: אל גאט דער שם איז אויך מדת הרחמים רחום איין דער בארמיגער וחנון און איין לייט זעליגער ארך אפים ער האלט איין זיין צארין און איילט ניט צו שטראפין דעם וואס זינדיגט טאמער וועט ער תשובה טאהן ורב חסד און ער טוהט פיל חסד אפילו צו דיא וואס האבין ניט פיל זכיות ואמת

ז נָצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד | עֲוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־בְּנֵי בָנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים׃
ח וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ׃
ט וַיֹּאמֶר אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ

ז נָטַר טִיבוּ לְאַלְפֵי דָרִין שָׁבֵיק לַעֲוָיָן וְלִמְרוֹד וּלְחוֹבִין סָלַח לְדְתָיְבִין לְאוֹרַיְתֵיהּ וּלְדְלָא תָיְבִין לָא מְזַכֵּי מַסְעַר חוֹבֵי אֲבָהָן עַל בְּנִין וְעַל בְּנֵי בְנִין מָרְדִין עַל דָּר תְּלִיתָאֵי וְעַל דָּר רְבִיעָאֵי׃
ח וְאוֹחִי מֹשֶׁה וּכְרַע עַל אַרְעָא וּסְגִיד׃
ט וַאֲמַר אִם כְּעַן אַשְׁכָּחִית רַחֲמִין

תו"א נושא עון. יומא לו: ונקה. שבועות לט יומא פז: וימהר משה. סנהדרין קי"א:

רשב"ם

וקראתי בשם ה' לפניך: (ח) וימהר משה. משראה הקב"ה עובר ושמע קולו מיד התחיל להשתחוות:

רש"י

(ז) נצר חסד. שהאדם עושה ג לפניו: לאלפים. לשני אלפים דורות. עונות אלו הזדונות. פשעים. אלו המרדים שאדם עושה להכעיס: ונקה לא ינקה. לפי פשוטו משמע שאינו מוותר על העון לגמרי אלא נפרע ממנו מעט מעט ור"ד מנקה הוא לשבים ד ולא ינקה לשאינן שבים (יומא פו): פקד עון אבות על בנים. כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם שכבר פירש במקרא אחר לשונאי: ועל רבעים. דור רביעי נמלאת מדה טובה מרובה על מדת פורענות אחת להמש ה מאות שבמדה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים: (ח) וימהר משה. כשראה משה שכינה עוברת ושמע קול הקריאה מיד וישתחו:

שפתי חכמים

יכולין להגן עליו לפי שהם מועטות הוא מטה כלפי חסד ומרחם עליו. ומדה הראשונה של ה' ה' שעדיין לא חטא רק שגלוי לפניו שיחטא. הרא"ם: ג לא החסד שיש להקדוש ברוך הוא לעשות עמו כי נוצר לא יפול רק על העשוי כבר: ד ואף על פי שהמדה שנית ממדות ה' ה' יש לה מדה זו שהיא מרחמת לשבים. י"ל דהמדה הזאת מוותרת לו את העון ומנקה אותו כאלו לא עשה אבל אינו עושה לו שום טובה משא"כ במדה השנית שמוחל לו וגם עושה לו טובה וזהו ההפרש שבין פשוטו למדרשו שמפשוטו משמע שאינו מוותר העון לגמרי אלא נפרע מעט מעט ומדרשו הוא שמוותר העון לגמרי. רא"ם: ה פי' דור אחת במדת פורעניות הוא ה' מאות במדה טובה

עת זקנים מבעלי התוספות

זה השני שמות הם מי"ג מדות אמנם נוצר חסד לאלפים אינו נמנה אלא באחד והרב ר' נסים ז"ל פירש נוצר חסד לאלפים שתי מדות הם והשם ראשון אינו מן המנין ופשטיה דקרא ויעבור ה' על פניו ויקרא בשם ה' ה' אל רחום וגו' המדות הללו תקראו לפני בעת שיצטרכו לרחמים: אל. דיין אמת ושופט צדק כמו עד האלהים יבא דבר שניהם: רחום. שמרחם על העניים ומצילם: וחנון. אפי' לעשירים שכל מי שנותן מתנה חונן כמו וצדיק חונן ונותן: ארך אפים. לרשעים שאינו ממהר ליפרע מהם: ורב חסד. שמרבה חסדו על מדת הפורענות כמו שאמרו חכמינו ז"ל מדה טוב' מרוב' על מדת פורענות: ואמת. מה שאני מבטיח לעשות טובה לבריות אם לא יפשע האדם בעצמו שיחטא ויגרום החטא:

טענות משה אל ה'

(ח) וימהר משה ויקוד ארצה וישתחו. כאשר שמע משה י"ג מדות אלה וראה שרובם היו מהרחמים וכמה מחכמת האלהיות היתה נכללת בהם. ע"כ השתטח ויקוד ארצה וישתחו לתת שבח והודאה לאל שבנ"י כרחמיו להגיעו למעלה ההיא ורב טוב לבית ישראל ברחמים אשר ינהיגהו בהם. ואמר לפניו ית' אם נא מצאתי חן בעיניך אדני ילך נא אדני בקרבנו. ומדוע לא הזכיר פה שם הויה. כתב מהרי"א נראה לפרש שמשה רבינו לא עצר כח לזכור כפיו ובשפתיו השם הנכבד כאשר שמע אותו מפי הגבורה באותו המעמד הנורא ועגום. כי ירא מדבר

(ז) נוצר חסד לאלפים. אני מזכירו לבניו ולבני בניו עד לאלף דור וכן כתוב שומר הברית והחסד לאלף דור ופרשב"ם דלאלפים דהכא היינו לאלף דור דהתם כמו שקורא לדור רביעי רבעים כך קרא לדור אלף אלפים: נושא עון. לאדם שחוטא ע"י יצר הרע שמכריחו לחטא: ופשע. אלו המורדים שאדם חטא להכעים. וכן הוא אומר מלך מואב פשע בי: וחטאה. שוגג כדאמר נפש כי תחטא בשגגה ר"ל אלו אני נושא ואיני פורע מהן מיד: ונקה לא ינקה. שאינו מנקה אותם לגמרי אם לא על ידי תשובה ומעשים טובים וכן אחז"ל ונקה לשבים ואינו מנקה לשאינן שבים אלא פוקד עון אבות

פירוש לתורת אלהים

און ער איז אַוואר האפטיגער צו בצאהלין גוטין שְׂכַר צו דיא וואס טוהען זיין רָצוֹן: (ז) נוצר חסד ער היט דעם חֶסֶד וואס דער מענטש טוהט פאר אים לאלפים צו צוויי טויזענט דורות נושא ער פארטראגט עון די זינד וואס דער מענטש טוהט במזיד ופשע און דיא עבירות וואס דער מענטש טוהט להכעים וחטאה און זינד ונקה און ריין לא ינקה מאכט ער ניט ריין כלומר ער שיינקט ניט אויף די עבירות אין גאנצין נייערט ער בצאהלט דעם מענטש ביסלאכווייז ואון אונזערע חכמים דרשנ'ן ונקה. ער מאכט ריין פון די עבירות צו די וואס טוהען תשובה. לא ינקה, און מאכט ניט ריין צו דיא וואס טוהען ניט תשובה] פוקד ער גידענקט עון אבות די זינד פון די עלטערין על בנים אויף דיא קינדער ווען דיא קינדער טוהען אויך אזעלכע מעשים רעים ווי זייערע עלטערין האבין גיטאהן ועל בני בנים און אויף דיא קינדס קינדער על שלשים אויף דריט געבירט ועל רבעים און אויף פערד געבירט: (ח) וימהר משה און משה האט געאיילט ווען ער האט גיזעהן דיא שכינה איז דורך גיגאנגען פאר אים און האט גיזאגט דיא שלש עשרה מדות ויקוד און ער האט זיך געגייגט צו דער ערד וישתחו און האט זיך געביקט: (ט) ויאמר און משה האט גיזאגט אם אויב איך

אֲדֹנָי יֵלֶךְ־נָא אֲדֹנָי בְּקִרְבֵּנוּ כִּי
עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא וְסָלַחְתָּ
לַעֲוֺנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ׃ ששי
י וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית
נֶגֶד כָּל־עַמְּךָ אֶעֱשֶׂה נִפְלָאֹת אֲשֶׁר
לֹא־נִבְרְאוּ בְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־
הַגּוֹיִם וְרָאָה כָל־הָעָם אֲשֶׁר־אַתָּה
בְקִרְבּוֹ אֶת־מַעֲשֵׂה יְהוָה כִּי־נוֹרָא
הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ׃

אונקלוס

קֳדָמָךְ יְיָ תְּהַךְ כְּעַן
שְׁכִינְתָּא דַיְיָ בֵּינָנָא אֲרֵי
עַם קְשֵׁי קְדַל הוּא
וְתִשְׁבּוֹק לְחוֹבָנָא
וּלְחַטָאָנָא וְתַחְסְנִנָּא׃
י וַאֲמַר הָא אֲנָא גְזַר קְיָם
קֳדָם כָּל עַמָּךְ אַעֲבֵיד
פְּרִישָׁן דִי לָא אִתְבְּרִיאוּ
בְּכָל אַרְעָא וּבְכָל
עַמְמַיָא וְיֶחֱזֵי כָל עַמָּא
דִי אַתְּ בֵּינֵיהוֹן יַת עוֹבָדָא
דַיְיָ אֲרֵי דְחִיל הוּא דִי

תולדות אהרן

כנה אנכי. ר"ה יז: וראה כל העם. עקידה שער יב

רשב"ם

(ט) כי עם קשה עורף הוא. יכול אתה ללכת בקרבנו מאחר שסולחן ורחמן אתה: (י) הנה אנכי כורת ברית. על זאת שאלך עמהם. וגם את הדבר הזה אשר דברת אעשה. שאמרת ונפלינו אני ועמך. שנגד כל עמך אעשה לך הפלאה וראה כל העם את הגדולה שאני עושה עמך כי נורא הוא כדכתי' וייראו מגשת אליו

שפתי חכמים

נמלא הד' דורות שבמדת פורעניות הם ב' אלפים במדה טובה: ו דק"ל אדרבה בשביל שהם עם קשה עורף לא היה לו לילך עמהם כמ"ש לעיל אתם עם קשה עורף רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך ומפרש דהאי כי כמו אם: ז וס"א) שתתן לנו נחלה מיוחדת פי' שתהא השראת שכינתך בנו בלבד ולא בשאר אומות ולפי שבכר השיב לו ה' על זה אמר זו היא בקשת ונפלינו וכו' כלו' שהזכיר פה מה שביקש בראשונה: ח פי' על בקשת ונפלינו והוא הכתוב

רש"י

(ט) ילך נא ה' בקרבנו. כמו שהבטחתנו מאחר שאתה נושא עון ואם עם קשה עורף הוא וימרו בך ואמרת על זאת פן אכלך בדרך אתה תסלח לעונינו וגו' יש ו כי במקום אם: ונחלתנו. ותתננו לך לנחלה (ס"א שתתן לנו נחלה) מיוחדת זו היא בקשת ונפלינו ז אני ועמך שלא תשרה שכינתך על האומות עו"א: (י) כרת ברית. ח על זאת: אעשה נפלאות. לשון ונפלינו שתהיו מובדלים בזו מכל האומות עו"א שלא תשרה שכינתי עליהם:

טענות משה אל ה'

בנגון הזות שהשתמש בו הקב"ה באותה שעה לפניו. ולכן קראו בשם אדנות. כלומר אדני וגבירי אחרי חסר עבית עמדי כל החסדים והטובות האלה אבקש ממך עוד שילך נא ה' בקרבנו. ומלת נא היא לשון עתה. ר"ל עכשיו שאמרת לי שאתה נושא עון ופשע וחטאה ותראני כל הגדולות והנוראות האלה יהי נא חסדך שילך נא אדני בקרבנו. ר"ל שעתה בהיותנו במדבר ילך בקרבנו האדון שלי הדובר בי כי צריכים אנחנו מאד שתלך עמנו בעבור שישראל עם קשה עורף הוא נוטים בטבעם לחטוא ויצרם רע מנעוריהם. ואם ילך המלאך עמהם אין בידו לסלוח כמו שאמרת כי לא ישא לפשעכם. ולכן צריך שתלך אתה בקרבנו

דעת זקנים מבעלי התוספות

על בנים וגו' פוקד גם זו ממדת רחמיו של הקב"ה שאינו ממהר ליפרע אלא ממתין עד יום פקודה דכתיב וביום פקדי אכן אינו מן מנין י"ג מדות וזה קשה לדברי האומר כי וימהר משה לפי שהיה ירא פן יוסיף על דור חמישי ואדרבה לפי מה שפירש זו הוא מדת רחמים שאינו משלם לאיש כפעלו. וימהר משה כיון ששמע המדות שא' הקב"ה שהוא רחום וחנון וארך אפים נתיישבה דעתו על מה שאמר פן אכלך והודה והשתחוה ולפי' חזר והוסיף תפלה על תפלה אם נא מצאתי חן בעיניך ילך נא וגו' כלומר מאותו טעם שאמרת לנו שלא תלך לפי שעם קשה עורף אתה פן אכלך בדרך מאותו טעם אני צריכין שתלך עמנו כי עם קשה עורף הוא ואתה אל רחום וחנון וסלחת לעונינו ולחטאתנו ונחלתנו פי' תנחילנו הארץ שנשבעת לאבותינו:

פירוש להורת אלהים

האָב גֶעפוּנֶען חֵן אִין דַיינֶע אויגֶען אֲדֹנָי גָאט יֵלֶךְ בֶּעט אִיךְ דִיךְ גָאט אַלֵיין דוּ זָאלְסְט גֵיין צְווִישֶׁען אוּנְז כִּי עַם קְשֵׁה אוּנ אוֹיבּ זֵייא זֶענֶען אַהַארְט אַקֶענְדִיג פָאלְק אוּנ וֶועלִין וִוידֶער שְׁפֶּענִיגֶען קֶעגִין דִיר וְסָלַחְתָּ וֶועסְטוּ פַארְגֶעבִּין אוּנְזֶערֶע עֲבֵירוֹת וָואס מִיר טוּהֶען הֵן בְּשׁוֹגֵג הֵן בְּמֵזִיד וּנְחַלְתָּנוּ אוּנ גִיבּ אוּנְז צוּ דִיר פַאר אַנַחֲלָה, דָאס מֵיינְט מֶען דוּ זָאלְסְט דִיא שְׁכִינָה מַאכִין רוּהֶען נָאר אוֹיף דִי יִשְׂרָאֵל אוּנ נִיט אוֹיף דִיא עכומ"ז: (י) הִנֵּה אִיךְ בִּין מִיט דִיר כֹּרֵת בְּרִית אוֹיף דֶעם נֶגֶד קֶעגִין גָאר דַיין פָאלְק אֶעֱשֶׂה וֶועל אִיךְ טָאהֶן אַיין אָפּ שֵׁיידוּנְג אֲשֶׁר וָואס דָאס גְלֵייכִין אִיז נִיט בַּשַׁאפִין גֶעוָוארִין אִין דֶער גַאנְצֶער וֶועלְט וּבְכָל אוּנ אִין אַלֶע פֶעלְקֶער וְרָאָה אוּנ דָאס גַאנְצֶע פָאלְק וָואס דוּ בִּיזְט צְווִישֶׁען אִים וֶועט זֶעהֶן אֶת מַעֲשֵׂה יְיָ גָאטְס וֶוערְג כִּי נוֹרָא וָואס עֶס אִיז

משלי חכמים

(ט) יֵלֶךְ נָא אֲדֹנָי בְּקִרְבֵּנוּ כִּי עַם קְשֵׁה עוֹרֶף הוּא. מֹשֶׁה הָאט גֶעזָאגְט צוּ גָאט זָאל גָאט גֵיין צְווִישֶׁען אוּנְז ווייל דִיא יוּדִין זֶענֶען אַפָאלְק וָואס הָאבִּין אַהַארְטִין נַאקִין וֶועסְטוּ אַלֶע מָאהל מוֹחֵל זַיין אוּנְזֶערֶע עֲבֵירוֹת, מִיר וֶועלִין אָבֶּער בְּלֵייבִּין

יא שְׁמָר־לְךָ אֵת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ
הַיּוֹם הִנְנִי גֹרֵשׁ מִפָּנֶיךָ אֶת־הָאֱמֹרִי
וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי
וְהַיְבוּסִי׃ יב הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּכְרֹת
בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה
בָּא עָלֶיהָ פֶּן־יִהְיֶה לְמוֹקֵשׁ בְּקִרְבֶּךָ׃
יג כִּי אֶת־מִזְבְּחֹתָם תִּתֹּצוּן וְאֶת־
מַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּן וְאֶת־־אֲשֵׁרָיו
תִּכְרֹתוּן׃ יד כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל
אַחֵר* כִּי יְהוָה קַנָּא שְׁמוֹ אֵל קַנָּא
הוּא׃ טו פֶּן־תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב
הָאָרֶץ וְזָנוּ ׀ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם וְזָבְחוּ

אונקלוס

אֲנָא עָבֵיד עִמָּךְ׃ יא טַר
לָךְ יָת דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ
יוֹמָא דֵין הָא אֲנָא מְתָרֵךְ
מִן קֳדָמָךְ יָת אֱמוֹרָאֵי
וּכְנַעֲנָאֵי וְחִתָּאֵי וּפְרִיזָאֵי
וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי׃
יב אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא
תִגְזַר קְיָם לְיָתֵיב אַרְעָא
דִּי אַתְּ עָלֵיל עֲלַהּ דִּלְמָא
יְהֵי לְתַקְלָא בֵּינָךְ׃ יג אֲרֵי
יָת אֱגוֹרֵיהוֹן תְּתָרְעוּן וְיָת
קָמָתְהוֹן תְּתַבְּרוּן וְיָת
אֲשֵׁירֵיהוֹן תְּקַצְּצוּן׃
יד אֲרֵי לָא תִסְגּוּד לְטַעֲוַת
עַמְמַיָּא אֲרֵי יְיָ קַנָּא
שְׁמֵיהּ אֵל קַנָּא הוּא׃
טו דִּלְמָא תִגְזַר קְיָם
לְיָתֵיב אַרְעָא וְיִטְעוֹן בָּתַר
טַעֲוָתְהוֹן וִידַבְּחוּן

תו"א כי לא תשתחוה. גיטין נו סנהדרין סב הוריות ד חולין סב ע"ג ח:

*בראש העמוד בי"ה שמ"ו *ר' רבתי

בעל הטורים

(טו) פן תכרות ברית ליושב הארץ. ליושב מלא וי"ו דמשה היו

רשבים

וכתב ויראו בני ישראל את פני משה כי קרן וגו':

רש"י

(יא) את האמרי וגו'. ו' אומות יש כאן כי הגרגשי עמד ופנה מפניהם: (יג) אשריו. (ע"ז עד) הוא אילן שעובדים אותו: (יד) קנא שמו. מקנא להפרע ואינו מוותר וזהו כל לשון קנאה אוחז בנצחונו ופורע מעוזביו:

שפתי חכמים

אחריו נגד כל עמך אעשה נפלאות שהוא פי' ונפלינו: ט ר"ל שהוא טעם אלעיל כלומר שמא תעלה על דעתך לומר שאין האיסור והאזהרה אלא בעבודה שנהן בלבד כיון שהזהרתיך את מזבחותם וכו' אבל שתכרות להם ברית כדי שתהיה אוכל מזבחן

(טו) ואכלת מזבחו. כסבור אתה שאין עונש באכילתו ואני מעלה ט עליך כמודה בעבודתו שמתוך כך אתה בא

טענות משה אל ה'

סלחת לעוננו ולחטאתנו מה שלא יסלח המלאך. ואמר עוד ונחלתנו. ותנחילנו את הארץ. וס' השיבו הנה אנכי כורת ברית אתך שאקיים כל בקשתך עבור ישראל:

פירוש לתורת אלהים

פארכטיג אֲשֶׁר וואס איך וועל מיט דיר טוהען: (יא) שְׁמָר לְךָ היט דיר צו האלטין אֵת אֲשֶׁר וואס איך געביט דיך היינט הִנְנִי איך פאר טרייב פאר דיר הָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי: (יב) הִשָּׁמֶר לְךָ היט דיך פֶּן טאמער וועסטו כּוֹרֵת בְּרִית זיין לְיוֹשֵׁב צו די זיצער פון דעם לאנד אֲשֶׁר וואס דו קומסט אויף איר פֶּן ווארום טאמער וועט ער זיין צו א שטרויכלונג בְּקִרְבֶּךָ צווישען דיר: (יג) כִּי נייערט אֶת מִזְבְּחֹתָם זייערע מִזְבְּחוֹת תִּתֹּצוּן זאלט איר צו שטויסין וְאֶת מַצֵּבֹתָם און אירע שטייענדיגע עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים תְּשַׁבֵּרוּן זאלט איר צו ברעכין וְאֶת אֲשֵׁרָיו און דיא ביימער וואס זיי דינען צו זיי תִּכְרֹתוּן זאלט איר פאר שניידין: (יד) כִּי דען לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה דו זאלסט דיך ניט בוקען לְאֵל אַחֵר צו איין אנדערין גאט כִּי ווארום יְיָ קַנָּא זיין נאמען איז רעכינדעגער כלומר ער רעכונט צו בצאהלין איטליבען און שיינקט קיינעם אֵל קַנָּא ער איז ארעכינדעגער גאט: (טו) פֶּן טאמער וועסטו כּוֹרֵת בְּרִית זיין לְיוֹשֵׁב צו די זיצער פון דעם לאנד וְזָנוּ און דיא זיצער פון דעם לאנד וועלין זיך קערין אַחֲרֵי נאך זייערע אפ געטער וְזָבְחוּ און זייא וועלין שעכטין צו

משלי חכמים

דיין פאלק, למשל אדרשן איז גיפארין פון איין שטאט אין די אנדערע זאגין דרשות, אין יעדער שטאט האט ער גיזאגט עטליכע דרשות, מיט מוסר, איבערהויפט האט ער גיזאגט אזעלכע מוסר אויף דיא עבירות וואס ער האט געוואוסט דיא

לֵאלֹהֵיהֶם וְקָרָא לְךָ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ׃
טז וְלָקַחְתָּ מִבְּנֹתָיו לְבָנֶיךָ וְזָנוּ
בְנֹתָיו אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן וְהִזְנוּ אֶת־
בָּנֶיךָ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן׃ יז אֱלֹהֵי
מַסֵּכָה לֹא תַעֲשֶׂה־לָּךְ׃ יח אֶת־
חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים
תֹּאכַל מַצּוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד
חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב
יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם׃ יט כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם

אונקלוס

לְטַעֲוָתְהוֹן וְיִקְרוֹן לָךְ
וְתֵיכוּל מִדִּבְחֵיהוֹן׃
טז וְתִסַּב מִבְּנָתְהוֹן לִבְנָךְ
וְיִטְעְיָן בְּנָתְהוֹן בָּתַר
טַעֲוָתְהֶן וְיַטְעְיָן יָת בְּנָךְ
בָּתַר טַעֲוָתְהֶן׃ יז דַּחֲלָן
דְּמַתְּכָא לָא תַעְבֵּיד לָךְ׃
יח יָת חַגָּא דְּפַטִּירַיָּא
תִּטַּר שַׁבְעָא יוֹמִין תֵּיכוּל
פַּטִּירָא כְּמָא דִּי פַקֵּידְתָּךְ
לִזְמַן יַרְחָא דַּאֲבִיבָא אֲרֵי
בְּיַרְחָא דַּאֲבִיבָא נְפַקְתָּא
מִמִּצְרָיִם׃ יט כָּל פָּתַח
וַלְדָּא דִּילִי הוּא וְכָל

תו״א אלהי מסכה. פסחים קיח מכות כג׃ את חג. פסחיםפס. מכות פס׃

רשב״ם

(יט) כל פטר רחם לי. לפי שע״י מכת בכורות נתקדשו

בעל הטורים

שמזהיר עליהם שנרגשי עמד ופנה׃ (טז) והזנו את בניך אחרי אלהיהן. וסמיך ליה אלהי מסכה רמז שעשו כמין זכרות מפלצת לע״ג וגם עשו כמין זכרות לצלמי ע״ג כדכתיב ותזני בם׃ סמך את חג המצות לאלהי מסכה לומר שע״ג אסורה בהנאה כחמץ

רש״י

ולוקח מבנותיו לבניך (שמ״ר)׃ (יח) חדש האביב. חדש הביכור שהתבואה מתבכרת בבישולה׃ (יט) כל פטר

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יז) אלהי מסכה. לפי שעשו להם עגל מסכה חזר והזהירן שלא לעשות עוד כן׃
(יח) את חג המצות. כלומר לא תוסיף עוד חג מלבך כאשר עשית בעגל כדכתיב ויאמר חג לה׳ מחר וגם לא יום איד לע״ז אלא אותן שצויתי לך תשמורו לפיכך סמכו לקרא אלהי מסכה׃

פירוש לתורת אלהים

זייערע אפּ געטער וְקָרָא און זייא וועלין רופין צו דיר וְאָכַלְתָּ און דו וועסט עסין פון זיין שעכטונג דען דו וועסט מיינען עס איז אויף דעם קיין עונש דא אָבער איך וועל אויף דיר רעכענען גלייך וויא דו ביזט מודה אין זייער עבומ״ז, וואָרום מַחֲמַת דעם׃ (טז) וְלָקַחְתָּ וועסטו נעמען פון זיינע טעכטער פאר ווייבער לְבָנֶיךָ צו דיינע זיהן וְזָנוּ און זייערע טעכטער וועלין זיך קערין אַחֲרֵי נאך זייערע אפּ געטער וְהִזְנוּ און זייא וועלין מאכין קערין דיינע זיהן אַחֲרֵי נאך זייערע אפּ געטער׃ (יז) אֱלֹהֵי מַסֵּכָה גיגאָסענע אפּ געטער יא תַעֲשֶׂה לָךְ זאלסטו ניט מאכין צו דיר׃ (יח) אֶת חַג הַמַּצּוֹת דעם יום טוב פסח וואס מען עסט דענסט-מאהל מצות תִּשְׁמֹר זאלסטו היטען שִׁבְעַת יָמִים זיבען טאג תֹּאכַל זאלסטו עסין מַצּוֹת אֲשֶׁר אזוי ווי איך האב דיר גיבאָטין לְמוֹעֵד צו דער צייט פון דעם חודש הָאָבִיב וואס די תבואה ווערט צייטיג דאס איז דער חודש ניסן כִּי ווארום אין דעם חודש וואס די תבואה ווערט צייטיג יָצָאתָ ביזטו ארויס גיגאנגען פון מִצְרָיִם׃ (יט) כָּל אלע זכרים

משלי חכמים

שטאט מענטשין היטען זיך ניט מיט זייא, אויף חלול שבת, צדקה געבין, און נאך אזעלכע זאכין, אמאהל איז ער געקומען אין אשטאט, וואס ער האט גיזעהן די אלע מענטשין פון שטאט זענען זייער פרום, ער איז געשטאנען אין די שטאט אכט טאג

מצות השם

(קיא) [לאו סה] שלא לאכול ולשתות שום דבר מתקרובת עובדי כוכבים ומזלות שנאמר פן תכרות ברית ליושב הארץ וזנו אחרי אלהיהם וזבחו לאלהיהם וקרא לך ואכלת מזבחו׃

(טו) וְקָרָא לְךָ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ. אז דער עכו״ם שעכט קרבנות צו זיין געצין דינסט, אפילו עס איז גישאכטין גיווארין ווי דער דין איז און די פלייש איז געמאכט גיווארין כשר ווי דער דין איז, פון דעסטוועגין טאר ניט איד עסין פון די פלייש, דאס עלבינגע איז ביי וויין טרינקען, די וויין וואס דער עכו״ם האט זיי גיגאסין צו זיין געצין דינסט טאר ניט איד טרינקען, [ריא חכמים האבין גוזר גיוועזן אויף אלע וויינען וועלכע דער עכו״ם רירט אן, אפילו דער וויין איז דעם יודינס טאר ער אויך ניט טרינקען די וויין וואס דער עכו״ם האט אנגערירט, און ווען א עכו״ם מאכט אשמחה טאר ניט דער יוד עסין מיט אים צו זאמען אויף די שמחה אפילו עס איז אלץ כשר]׃

לִי וְכָל־מִקְנְךָ תִּזָּכָר פֶּטֶר שׁוֹר
וָשֶׂה׃ כ וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה
וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ כֹּל בְּכוֹר
בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם׃
כא שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר
תִּשְׁבֹּת׃ כב וְחַג שָׁבֻעֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ

אונקלוס

בְּעִירָךְ דִּכְרִין תַּקְדֵּישׁ
בְּכוֹר תּוֹר וְאִמַּר׃
כ וּבוּכְרָא דַּחֲמָרָא
תִּפְרוֹק בְּאִמְּרָא וְאִם לָא
תִפְרוֹק וְתִנְקְפֵיהּ כָּל
בּוּכְרָא דִּבְנָךְ תִּפְרוֹק
וְלָא יִתְחֲזוֹן קֳדָמַי רֵיקָנִין׃
כא שִׁתָּא יוֹמִין תִּפְלַח
וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תְּנוּחַ
בִּזְרוֹעָא וּבַחֲצָדָא תְּנוּחַ׃
כב וְחַגָּא דְּשָׁבוּעַיָּא
תַּעְבֵּיד לָךְ בִּכּוּרֵי חֲצַד

תו"א וכל מקנך. בכורות ג: ופטר חמור. בכורות ה ו: כל בכור. קידושין כט בכורות נא: ולא יראו פני. קידושין כט בכורות נא: [ריקם. קידושין יז: בחריש. שבת ע ר"ה השנה ט מועד קטן ג מכות ח הוריות ד: וחג שבועות. מנחות פד:

בעל הטורים

בפסח: (כ) ולא יראו פני ריקם. וסמיך ליה ששת ימים לומר דאין נדרים ונדבות קרבים ביו"ט:

רשב"ם

כל בכור ביציאתו ממצרים נכתב כאן: (כא) **ששת** ימים תעבוד. עבודת קרקע כדכתיב כי העבוד את

רש"י

רחם לי. באדם: וכל מקנך תזכר וגו'. וכל מקנך אשר תזכר בפטר שור ושה י אשר יפטור זכר את רחמה: פטר. ל' פתיחה וכן (משלי יז) פוטר מים ראשית מדון. תי"ו של תזכר ל' נקבה הוא מוסב על היולדת: (כ) ופטר חמור. ולא שאר ב בהמה טמאה: תפדה בשה. נותן שה לכהן והוא חולין ביד ל כהן ופטר חמור מותר בעבודה לבעלים: וערפתו. עורפו בקופיץ הוא הפסיד ממון כהן לפיכך יופסד ממונו: **כל בכור בניך תפדה**. חמשה סלעים פדיונו קלוב שנאמר (במדבר יח) ופדויו מבן חדש תפדה: **ולא יראו פני ריקם**. לפי פשוטו של מקרא דבר בפני עצמו הוא ואינו מוסב על הבכור שאין במצות בכור ראיית פנים אלא אזהרה אחרת היא וכשתעלו לרגל לראות לא יראו פני ריקם מצוה עליכם להביא עולת ראיית פנים ולפי מדרש ברייתא מקרא יתר הוא ומופנה לגזרה שוה ללמד על הענקתו של עבד עברי שהוא חמשה סלעים מכל מין ומין מ כפדיון בכור במסכת קידושין (דף יז): **בחריש ובקציר תשבות**. למה נזכר חריש וקציר יש מרבותינו אומרים על חריש של

שפתי חכמים

יחו עמהם בחבורה אחת כשבור אחת אתה שאין בכך כלום אל תפלא על דעתך בזה כי אני מעלה עליך וכו': י חסר מלת אשר מן תזכר וכו' וכי"ת מפטר והוסיף בי"ת על פטר מפני שתזכר שב אל המקנה שהיא היולדת לא על הפטר ופירושו וכל מקנך אשר יפטור זכר את רחמה: ב וכש"פ בא מפרש רש"י הטעם: ל משא"כ בשאר פסולי המוקדשים שנפדו שהם ותמורתן אסורות בגיזה ועבודה כיון שנכנסו במקומן: מ דכתיב הכא ריקם

פירוש לתורת אלהים

פון מענטשין וואס זיי עפענען די מוטערס לייב די זאל זיין צו מיר וְכָל מִקְנְךָ אונ אלע דיינע פיה וואס דיא זכרים פון זייא וועלין עפענען זייער מוטערס לייב זאלין זיין צו מיר סאיי איין אקס אדער אלעמעלע ואלע ערשט גיבארינע קינדער פון מענטשין אונ בהמות דיא זכרים זאלין זיין הייליג צו גאטו: (כ) וּפֶטֶר אונ דאס עפענונג פון דער מוטערס לייב פון איין אייזיל תִּפְדֶּה זאלסטו אויסלייזין מיט אלעמעלע אונ זאלסט דאס געבין צום כהן וְאִם אונ אויב דו וועסט אים ניט אויס- לייזין וַעֲרַפְתּוֹ זאלסטו אים דעם קאפ אפהאקין כֹּל בְּכוֹר אלע בכורים בָּנֶיךָ פון דיינע זיהן תִּפְדֶּה די זאלסטו אויסלייזין בייא אכהן מיט פינף סלעים וְלֹא יֵרָאוּ אונ מיין פנים זאל ניט גיזעהן ווערין ליידיג אז איר קומט עולה רגל זיין כלומר איר זאלט ברענגען קרבנות: (כא) שֵׁשֶׁת זעקס טאג זאלסטו טאהן אמלאכה וּבַיּוֹם אונ אין דעם זיבעטין טאג תִּשְׁבֹּת זאלסטו רוהען בֶּחָרִישׁ אין אקערין וּבַקָּצִיר אונ אין שניט תִּשְׁבֹּת זאלסטו רוהען: (כב) וְחַג שָׁבֻעֹת אונ יום טוב שבועות תַּעֲשֶׂה לְךָ זאלסטו מאכין צו דיר בִּכּוּרֵי וואס דו ברייננגסט אין אים צוויי ברויט פון דעם וויי-

משלי חכמים

צוויי וואכין, ער זוכט טאמער וועט ער עפעס קענען געפינען אעבירה, ער זאל קענען זאגין אדרשה מיט מוסר, ער האט אבער ניט געפונען, האט איינער גיזאגט צו דעם דרשן: ליבער יוד איר וועט אפילו דא אין שטאט זיין יאהרין לאנג וועט

מצות השם

(קיב) [עשה מז] לשבות מעבודת הארץ בשנה השביעית שנאמר ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות:

(כא) בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת. ווען עס איז דער יאהר שמטה טאר מען ניט אקערין דיא פעלדער, אונ די תבואה וואס וואקסט פון זיך אליין אין דעם יאהר וואס איז שמטה, טאר מען ניט שניידין די תבואה פאר זיך, נאר מען מוז דיא תבואה לאזין הפקר ווער עס וויל זאל זיי נעמען, דאס מיינט מען שמטה מוז מען רוהען פון פעלד ארבעט [די דינים פון שמטה שטייען אין דיא סדרה בהר סיני]:

בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים וְחַג הָאָסִיף
תְּקוּפַת הַשָּׁנָה׃ כג שָׁלֹשׁ פְּעָמִים
בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי
הָאָדֹן ׀ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כד כִּי־
אוֹרִישׁ גּוֹיִם מִפָּנֶיךָ וְהִרְחַבְתִּי אֶת־
גְּבֻלֶךָ וְלֹא־יַחְמֹד אִישׁ אֶת־אַרְצְךָ
בַּעֲלֹתְךָ לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה׃

אונקלוס

חִטִּין וְחַגָּא דִכְנָשָׁא
בְּמִפְּקָא דְשַׁתָּא׃ כג תְּלָת
זִמְנִין בְּשַׁתָּא יִתַחֲזוֹן כָּל
דְכוּרָךְ קֳדָם רִבּוֹן עָלְמָא
יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃
כד אֲרֵי אֲתָרֵיךְ עַמְמִין מִן
קֳדָמָךְ וְאַפְתֵּי יָת תְּחוּמָךְ
וְלָא יַחְמֵיד אֱנָשׁ יָת אַרְעָךְ
בְּמִסְקָךְ לְאִתְחֲזָאָה קֳדָם
יְיָ אֱלָהָךְ תְּלָת זִמְנִין

תולדות אהרן

וחג האסיף. סנהדרין יג: יראה. חגיגה ד: כל זכורך. קידושין לד: את פני האדון. חגיגה ד: ולא יחמד. פסחים ח:

רשב"ם

האדמה. עובד אדמתו ישבע לחם: בחרש ובקציר תשבות. שהיא חשובה ועריבה לבריות. וכ"ש שאר מלאכות: (כג) את פני האדון. כבר פירשתיו באלה המשפטים:

שפתי חכמים

וכפרשת ראה כתיב ריקם גבי הענקה מה פדיון בכור חמש סלעים אף הענקה חמש סלעים ומדכתיב ריקם דהענקה ברישא דקרא דהו"ל למכתב בסיפא שדי ריקם אעקב ריקם אגירן שיהא מכל מין ומין חמש סלעים: ג במסכת ר"ה פירש"י שלא יחרוש שדה לבן ושדה אילן חריפה שיועיל לשביעית וקציר של שביעית תבואה שהביאה שליש בשביעית אתה נוהג בה מנהג שביעית בשמינית דאי אשבת קאי הא פשר מלאכות נמי אסורים: ם פי' מה חריש אין לך של מצוה אפי' לחרוש לצורך עומר ושתי הלחם אני אוסרו לך בשבת אף קציר שאני אוסר לך דוקא של רשות ולא של מצוה שאפי' מצאו קציר מצוה לקצור ויש לך ללמד מכאן שהוא דוחה שבת: ע פירוש לא שהוא זמן בכורי קציר חטים רק מפני שמתחילין להקריב מנחה מן החטים החדשים: פ לא הזכרים שלך שהרי אף זכרים הקטנים אינם שלך פירוש אינם ברשותך כ"ש הגדולים שחייבים במצות רק פירושו הזכרים

רש"י

ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למוצאי ג שביעית ללמדך שמוסיפין מחול על הקדש (ר"ה ט) וכך משמעו ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות ועבודת ו' הימים שהתרתי לך יש שנה שהחריש והקציר אסור ואין צ"ל חריש וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר (ויקרא כה) שדך לא תזרע וגו' וי"א שאינו מדבר אלא בשבת וחריש וקציר שהוזכר בו לומר לך מה ם חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר שהוא מצוה ודוחה את השבת: (כב) בכורי קציר חטים. שאתה מביא בו שתי הלחם ע מן החטים (ר"ה כא): בכורי. שהיא מנחה ראשונה הבאה מן החדש של חטים למקדש כי מנחת העומר הבאה בפסח מן השעורים היא: וחג האסיף. בזמן שאתה אוסף תבואתך מן השדה לבית. אסיפה זו ל' הכנסה לבית כמו (דברים כב) ואספתו אל תוך ביתך: תקופת השנה. שהיא בחזרת השנה בתחלת השנה הבאה: תקופת. ל' מסיבה והקפה: (כג) כל זכורך. כל הזכרים פ שבך הרבה מצות בתורה נאמרו ונכפלו ויש מהם שלש פעמים וארבע לחייב ולענוש על מנין לאוין שבהם ועל מנין עשה שבהם: (כד) אוריש. כתרגומו אתרך וכן (דברים ב) החל רש וכן (במדבר לב) ויורש את האמורי לשון גירושין: והרחבתי את גבלך. ואתה רחוק מבית הבחירה ואינך יכול לראות

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כד) ולא יחמוד איש את ארצך. כי יאמרו בלבם ארצות שהיינו מחזיקים בהם לא נשאר בידינו כי הורישם אלהיהם כ"ש שלא נוכל לקחת ארצם מידם כיון שהן עוסקין במצותיו:

פירוש לתורת אלהים

וואס ווערט צום ערשטין צייטיג וְחַג הָאָסִיף אונ דער יום טוב וואס איז אין דער צייט אז מען זאמולט די תבואה פון דעם פעלד אין הויז אריין דאס איז סוכות תְּקוּפַת וואס דער יום טוב איז אין דער צייט אז דאס יאהר גייט אוועק אונ דאס אנדערע יאהר הייבט זיך אן: (כג) שָׁלֹשׁ דריי מאהל אין יאהר כלומר אונ אין דריי ימים טובים פסח אונ שבועות אונ סוכות יֵרָאֶה זאלין גיזעהן ווערין אלע דיינע זכרים אֶת פְּנֵי פאר דעם האר גאט אֱלֹהֵי דער גאט פון די יִשְׂרָאֵל: (כד) כִּי אוֹרִישׁ ווארום איך וועל פארטרייבין די פעלקער עכו"ם מִפָּנֶיךָ פון פאר דיר וְהִרְחַבְתִּי אונ איך וועל דער ברייטערין אֶת גְּבֻלֶךָ דיין גרענעץ דו וועסט זיין וויט פון דעם בית המקדש אונ דו וועסט ניט קאנען פאר מיר גיזעהן ווערין תמיד דרום בין איך דיר קובע דיא דריי ימים טובים צו קומען אין בית המקדש וְלֹא אונ קיין מענטש וועט ניט גלוסטין דיין לאנד בַּעֲלֹתְךָ אז דו וועסט אויף

משלי חכמים

איר אויך קיין דרשה זאגין, ווייל איר וועט ביי אונז קיין עבירות געפינען, בעסער פארט אריין אין די שטאט וואס דא ניט וייט איז, דארט איז דא אלע מאנ נייע עבירות, זיי וועלין זינדיגען אונ איר וועט קענען זאגין אלע מאנ נייע דרשות, משה

בשתא: כה לא תכוס על חמיע דם פסחי ולא יביתון לצפרא בר ממדבחא תרבי נכסת חגא דפסחא: כו ריש בכורי ארעך תיתי לבית מקדשא דיי אלהך לא תיכלון בשר בחלב: כז ואמר יי למשה כתב

כה לֹא־תִשְׁחַט עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפָּסַח׃
כו רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ׃ פ שביעי
כז וַיֹּאמֶר יְהוָה

תו"א לא תשחט. פסחים ס: זבחי שם סד: ולא ילין. שם נט עא:

בעל הטורים

(כה) חמץ דם זבחי. בגי' מחלי היום:

רש"י

לפני תמיד לכך אני קובע לך צ שלש רגלים הללו: (כה) לא תשחט וגו'. לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים ק אזהרה לשוחט או לזורק או לאחד ר מבני חבורה (פסחים סג): ולא ילין. כתרגומו אין לינה מועלת ש בראש המזבח ואין לינה אלא ת בעמוד השחר: זבח חג הפסח. אימוריו א ומכאן אתה למד לכל ב הקטר חלבים ואברים: (כו) ראשית בכורי אדמתך. משבעת המינין האמורים ג בשבח ארצך (דברים ח) ארץ חטה ושעורה וגפן וגו' ודבש הוא דבש ד תמרים: לא תבשל גדי. אזהרה לבשר בחלב ה ושלשה פעמים כתוב בתורה אחד לאכילה ואחד להנאה ו ואחד לאיסור בישול (חולין קטו): גדי. כל ולד רך במשמע ואף עגל וכבש ממה שהוצרך לפרש בכמה מקומות ז גדי עזים למדת שגדי סתם כל יונקים במשמע: בחלב אמו. פרט לעוף שאין לו חלב שאין איסורו מן התורה אלא

רשב"ם

(כו) לא תבשל גדי וגו'. כבר פירשתיו:

שפתי חכמים

הנמלאים כך כלומר כעמך: צ דאל"כ מאי כי אוריש וגו' מאי נתינת טעם יש כו: ק שהמקרא מסורס וקלר וכאלו כתיב לא תשחט את זבחי ולא תזרוק דמו על החמץ כלומר שעדיין החמץ קיים ולא עליו מנוש: ר אם לאחד מאלו יש לו חמץ בביתו עובר בלאו אבל לא פי' מי הוא העובר או השוחט או הזורק או שניהם כאחד: ש פי' מועלת לשון מעילה הוא כלומר אין לינה פוסל בראש המזבח כלומר אם עלו איבריו בראש המזבח קודם עלות השחר אע"פ שלא נקרבו אינם נפסלים: ת כלומר לא מיפסל בלילה אלא עד שילין בעמוד השחר אבל אם לן כל הלילה וקודם שעלה עמוד השחר הקטיר אין זה לינה (אבל אם לא הקטירן הוי לינה לענין שאם ירדו לאחר ע"ה לא יעלו עי' זבחים דף פ"ו): א דהא הפסח אינו נקרב אלא אמוריו: ב כלומר שלא יקריב אחר עמוד השחר מדכתיב זבח ולא כתיב חג הפסח אלא לרבות כל הזבחים שנפסלין בלינה: ג אינו רולה לומר מאדמתך מפיק ליה דהא בפרשת כי תבא מפיק מג"ש דארצך ארצך אלא ר"ל דהא דכתיב הכא אדמתך לאו למימרא דמכל הפירות שבארצך מחויב להביא בכורים אלא דוקא מז' המינים כלבד כדילפינן מג"ש דארץ ארץ: ד דק"ל דבז' המינים חשיב נמי דבש ודבש אינו פרי ובבכורים כתיב מפרי אדמתך משמע דוקא פרי ומתרץ הוא דבש תמרים שתמרים נמי פרי:

ה פי' לא בחלב אמו דוקא אלא ה"ה בחלב עלמו והא דנקט בחלב אמו לאפוקי עוף שאין לאמו חלב כמו שפירש"י בסמוך: ו והא דמלריך גבי בשר בחלב ב' פסוקים לאכילה והנאה יותר מכל איסורים שבתורה שבכולן כתיב נמי ל' אכילה וכולל בהו אכילה וגם הנאה. י"ל דגבי בשר בחלב חייב על האכילה אף שאינו נהנה באכילתן כגון שנשרף גרונו באכילה לכך לא כתב בו נמי ל' אכילה שיכלול גם ההנאה משא"כ גבשאר אכילת איסורים: ז דאי לא הוי מפורש אלא במקום אחד גדי עזים.

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כו) לא תבשל גדי. מכאן רמז למה שאחז"ל לא ישא אדם מינקת חבירו וה"פ לא תבשל בקדרה שבשל בה חברך לא תשא גרושתו או אלמנותו כל זמן שהגדי הוא התינוק צריך לחלב אמו דהיינו כ"ד חדש וכי האי גונא אשכחן

פירוש לתורת אלהים

גיין לראות צו גיזעהן ווערין את פני פאר דיין גאט שלש דריי מאהל אין יאהר: (כה) לא תשחט דו זאלסט ניט קוילין דעם קרבן פסח אום ערב פסח כל זמן עס איז נאך דא חמץ אין דיין הויז ולא ילין אונ עס זאל ניט גינעכטיגט ווערין ביז מארגין פריה זבח דעם שעכטונג פון דעם קרבן פסח דאס מיינט מען מען זאל דיא חלבים אונ דיא אבריב פון דעם קרבן פסח מקריב זיין אויף דעם מזבח איידער עס ווערט טאג: (כו) ראשית דאס ערשטע בכורי פון די צייטיגע תבואות פון די זיבען מינים וואס וואקסין אין דיין לאנד תביא זאלסטו ברייגגען אין דעם הויז פון דיין גאט דאס מיינט מען דאס בית המקדש לא תבשל דו זאלסט ניט קאכין איין ציקעלע בחלב אין דער מילך פון זיין מוטער אונ הוא הדין קיין מין פלייש טאר מען ניט קאכין מיט מילך: (כז) ויאמר

משלי חכמים

רבינו האם דאס זעלבינע גיזאגט פאר הקב"ה דו האסט מיר גיזאגט דיינע מדות אז דו ביזט מוחל עבירות, אונ אז מען זינדיגט געגין דיר, ביזטו ניט באלד בייז צו שטראפין, אונ אז דו וועסט אייביג נאר זיין אין הימעל, וועמען דען וועסטו

מצות השם

(קיג) [לאו סו] שלא לאכול בשר בחלב (ולא ליהנות ממנו) שנאמר לא תבשל גדי בחלב אמו:

(כו) לא תבשל גדי בחלב אמו. ווייל אין די תורה שטייט דריי מאהל דער דין מען זאל ניט קאכין אציג אין די מילך פון זיין מוטער, טאר מען ניט קאכין פלייש מיט מילך, אונ מען טאר ניט עסין פלייש וואס איז גיקאכט מיט מילך, אונ מען טאר ניט הנאה האבין פון דעם פלייש וואס איז גיקאכט מיט מילך, דער דין איז אויף יעדער ארט אונ צו יעדער צייט סיי בייא זכרים אונ סי בייא נקבות.

אֶל־מֹשֶׁה כְּתָב־לְךָ אֶת־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה כִּי עַל־פִּי ׀ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֶת־יִשְׂרָאֵל׃
כח וַיְהִי־שָׁם עִם־יְהוָה אַרְבָּעִים יוֹם
וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל
וּמַיִם לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת
אֵת דִּבְרֵי הַבְּרִית עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים׃
כט וַיְהִי בְּרֶדֶת מֹשֶׁה מֵהַר סִינַי וּשְׁנֵי
לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיַד־מֹשֶׁה בְּרִדְתּוֹ
מִן־הָהָר וּמֹשֶׁה לֹא־יָדַע כִּי קָרַן

אונקלוס

לָךְ יַת פִּתְגָמַיָא הָאִלֵּין
אֲרֵי עַל מֵימַר פִּתְגָמַיָא
הָאִלֵּין גְזָרִית עִמָּךְ קְיָם
וְעִם יִשְׂרָאֵל׃ כח וַהֲוָה
תַמָּן קֳדָם יְיָ אַרְבְּעִין
יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן
לַחְמָא לָא אֲכַל וּמַיָא לָא
אִשְׁתִּי וּכְתַב עַל לוּחַיָא
יַת פִּתְגָמֵי קְיָמָא עַשְׂרָא
פִּתְגָמִין׃ כט וַהֲוָה כַּד
נְחַת מֹשֶׁה מִטּוּרָא דְסִינַי
וּתְרֵין לוּחֵי דְסַהֲדוּתָא
בִּידָא דְמֹשֶׁה בְּמֵיחֲתֵיהּ
מִן טוּרָא וּמֹשֶׁה לָא יְדַע
אֲרֵי סְגִי זִיו יְקָרָא דְאַפּוֹהִי

תו"א כתב לך. נדרים לח גיטין ס תמורה יד: כי על פי. נדרים לב גיטין ס תמורה יד: ויהי שם עם. סוטה יג: ומשה לא ידע. שבת י:

רשב"ם

(כז) כתב לך את הדברים האלה האמורים בפרשה זו הנני גורש מפניך וגו': כי על פי הדברים האלה שלא הלכו אחרי אלהים אחרים ושלא תכרות ברית ליושב הארץ ולא להתחתן בם ולעלות לרגל: (כח) ויכתב על הלוחות. שכן אמר למעלה וכתבתי על הלוחות כמכתב הראשון: (כט) כי קרן. לשון הוד והמדמהו לקרני ראם קרניו אינו אלא שטות. כי שתי מחלוקות הם ברוב תיבות שבתורה וגם מנחם כן פירש:

בעל הטורים

(כז) כי על פי הדברים האלה. וסמיך ויהי שם עם ה' ארבעים יום לומר שכשכיל דברים שבע"פ שהה שם מ' יום: כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית אלו דברים שבע"פ ע"כ בקהלת וכתיב יותר דברי אמת ס"ת כרית וסמך ליה דברי חכמים: פי הדברים האלה כרתי אתך כרית ס"ת כגי' התלמוד: (כט) כי קרן

רש"י

מדברי סופרים: (כז) את הדברים האלה. ולא אתה רשאי לכתוב תורה ח שבעל פה: (כט) ויהי ברדת משה. כשהביא לוחות אחרונות ט ביום הכפורים: כי קרן. לשון קרנים שהאור מבהיק ובולט כמין קרן ומהיכן זכה משה לקרני ההוד י רבותינו אמרו מן המערה שנתן הקב"ה ידו על פניו שנאמר (שמות לג) ושכותי כפי:

שפתי חכמים

הייתי אומר שבכאן נמי דוקא גדי עזים דנגמוד סתום מן המפורש אבל אם בכמה מקומות כתיב גדי עזים למדנו דוקא היכא דגלי גלי משום דג' פסוקים הבאים כאחד לכ"ע אין מלמדין והיכא דלא גלי כמו הכא דכתיב סתם כל יונקים במשמע: ח דאלה מיעוט הוא: ט אע"פ שגם שכשהביא לוחות ראשונות בי"ז בתמוז כתיב נמי וירד משה מן ההר ושני לוחות העדות בידו כמש"כ כאן מ"מ כל הספירים הבאים אחר מקרא זה לא היו רק בלוחות אחרונות: י כלומר שבלוחות אחרונות זכה לקרני

דעת זקנים מבעלי התוספות

בפרק ערבי פסחים אל תבשל בקדרה שבשל בה חברך אמר רב פפא בגרושה בחיי בעלה אי בעית אימא אפי' אלמנת מי לפי שאין כל האצבעות שוות:

פירוש לתורת אלהים

און גאט האט געזאגט צו משה כְּתָב שרייב דיר אויף די רייד כִּי וואָרום עַל פִּי וועגן די רייד כָּרַתִּי האב איך מיט דיר כורת ברית געווען וְאֶת יִשְׂרָאֵל און מיט די ישראל: (כח) וַיְהִי און משה איז דארט געווען פאר גאט אַרְבָּעִים יוֹם פערציג טעג וְאַרְבָּעִים לַיְלָה און פערציג נעכט לֶחֶם ברויט האט ער ניט געגעסן וּמַיִם און וואסער ניט געטרונקען וַיִּכְתֹּב און גאט האט געשריבען אויף די לוחות אֵת דִּבְרֵי די רייד פון דעם זיכערהייט עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים די עשרת הדברות: (כט) וַיְהִי און עס איז געווען בְּרֶדֶת אז משה האט אראפ געגאנגען פון דעם בארג סיני וּשְׁנֵי לֻחֹת און די צוויי לוחות הָעֵדֻת דאס בצייגעניש בְּיַד מֹשֶׁה איז געווען אין די האנט פון משה בְּרִדְתּוֹ אין זיין טאהן אראפ נידערין פון דעם בארג און דאס איז געווען אום יום כפור אז ער האט אראפ געבראכט די אנדערע לוחות וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע און משה האט ניט געוואוסט כִּי קָרַן אז עס האט געלייכט דיא הויט פון זיין פנים

משלי חכמים

מוחל זיין דיא עבירות, אין הימעל זינדיגט דאך קיינער ניט אונז איז דא אלע טאג נייע עבירות, מיר וועלין זינדיגען און פאר דיר, קום בעסער צווישען אונז יודין אויף דער ערד, ביי דו וועסט אונזערע זינד מוחל זיין:

עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ׃ ל וַיַּרְא
אַהֲרֹן וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה
וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת
אֵלָיו׃ לא וַיִּקְרָא אֲלֵהֶם מֹשֶׁה וַיָּשֻׁבוּ
אֵלָיו אַהֲרֹן וְכָל־הַנְּשִׂאִים בָּעֵדָה
וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם׃ לב וְאַחֲרֵי־כֵן
נִגְּשׁוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְצַוֵּם אֵת
כָּל־אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אִתּוֹ בְּהַר
סִינָי׃ מפטיר לג וַיְכַל מֹשֶׁה מִדַּבֵּר

אונקלוס

בְּמַלָּלוּתֵיהּ עִמֵּיהּ׃
ל וַחֲזָא אַהֲרֹן וְכָל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל יָת מֹשֶׁה וְהָא
סַגִּי זִיו יְקָרָא דְאַפּוֹהִי
וּדְחִילוּ מִלְּאִתְקְרָבָא
לְוָתֵיהּ׃ לא וּקְרָא לְהוֹן
מֹשֶׁה וְתָבוּ לְוָתֵיהּ אַהֲרֹן
וְכָל רַבְרְבַיָּא בִּכְנִישְׁתָּא
וּמַלֵּיל מֹשֶׁה עִמְּהוֹן׃
לב וּבָתַר כֵּן אִתְקְרִיבוּ
כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּפַקֵּדִינּוּן
יָת כָּל דִּי מַלֵּיל יְיָ עִמֵּיהּ
בְּטוּרָא דְסִינָי׃ לג וְשֵׁיצֵי
מֹשֶׁה מִלְּמַלָּלָא עִמְּהוֹן

תו"א ויירחו מגשת. ברכות ז:

בעל הטורים

עור פניו. וזכה לקירון פניו מוסכותי כפי עליך. וי"א מכתיבת הלוחות זכה לקירון. וקרנים מידו לו ושם חביון עוזו ר"ת מלוח:

רשב"ם

(לב) את כל אשר דבר ה' אתו. מלפני העגל כל מה שכתוב בפרשת תרומה עד כי בשש משה וכל האמור

רש"י

(ל) וייראו מגשת אליו. בא וראה כמה גדול כחה של עבירה שעד שלא פשטו ידיהם בעבירה מהו אומר (שמות כד) ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני ישראל ולא יראים ולא מזדעזעים ומשעשו את העגל אף מקרני הודו של משה היו מרתיעים ומזדעזעים:

שפתי חכמים

הוד יותר מבלוחות הראשונות: כ פי' מכיון שאין כאן דבור מיוחד כלל ע"כ לומר שהדיבור הזה אינו אלא מה שנדבר עמו השם בהר סיני שהוא שליחותו של מקום לישראל שילמוד להם כל התורה כולה וא"כ ע"כ צ"ל שלשון הוה הוא כל הענין שהיה משה קורא להם בכל יום ולומד אותם התורה והמצות לנשיאים

(לא) הנשאים בעדה. כמו נשיאי העדה: וידבר משה אליהם. שליחותו של מקום ולשון הווה הוא כ כל הענין הזה: (לב) ואחרי כן נגשו. אחר שלמד לזקנים חוזר ומלמד הפרשה או ההלכה לישראל. תנו רבנן כילד סדר המשנה משה היה לומד מפי הגבורה נכנס אהרן שנה לו משה פרקו נסתלק אהרן וישב לו לשמאל משה נכנסו בניו שנה להם משה פרקם נסתלקו הם ישב אלעזר לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן נכנסו זקנים שנה להם משה פרקם נסתלקו זקנים ישבו לצדדין נכנסו כל העם שנה להם משה פרקם נמצא ביד כל העם א' ביד הזקנים

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ל) והנה קרן. שהבהיק אורו מזיו שכינה וכן קרנים מידו לו ונ"ל כי כשהבקר אור דומה לאיל שקרניו מפוצלות ומתפצל אילך ואילך וזהו לשון קרן ולפי שטעו ורצו להעמיד מנהיג במקומו האיר הקב"ה אותו מזיו שכינתו להראות להן שלא היה מנהיג ראוי כמוהו:

פירוש לתורת אלהים

בדברו ווען גאט האט גירעט מיט אים: (ל) וירא אונ אהרן מיט אלע קינדער ישראל האבין גיזעהן משה והנה קרן אונ עס האט געלייכט די הויט פון זיין פנים וייראו אונ זיי האבין זיך גיפארכטין פון גינעהנען צו אים: (לא) ויקרא אונ משה האט צו זיי גערופין וישובו אונ זיי האבין ווידער גיקערט צו אים דיא הארין מיט אלע נשיאים פון דער עדה וידבר אונ משה האט צו זייא גירעט דאס שליחות פון הקב"ה דאס מיינט מען ער האט מיט זיי גילערונט גאטס תורה: (לב) ואחרי כן אונ נאך דעם אז ער האט מיט זיי אפ גילערונט נגשו האבין אלע קינדער ישראל גינעהנט צו משה ויצום אונ ער האט זייא גיבאטין את כל אלץ וואס גאט האט מיט אים גירעט אויף דעם בארג סיני: (לג) ויכל משה אונ אז משה האט אויף גיהערט

לקוטים על התורה

(ל) וירא אהרן וכל בני ישראל וגו'. אהרן אונ אלע יודין האבין גיזעהן ווי עס האט געלויכטין דער פנים פון משה, האבין זיי מורא געהאט גענעגען צו אים, דער אלשיך פרעגט צו וואס האט גאט געמאכט לויכטין דעם פנים פון משה, צו וואס האט מען דאס גערארפט, נאר די גמרא זאגט אקיסר האט אמאהל גיזאגט צו רבי יהושע איך וויל זעהן אייער גאט, האט רבי יהושע גיזאגט צום קיסר קום ארויס אין גאס אונ קוק אונ די זונן וועסטו זעהן גאט, דער קיסר האט אנהייבין קוקען אין די זונן זענען אים טונקיל גיווארין די אויגין, האט רבי יהושע גיזאגט צום קיסר מאדאך דו קענסט ניט זעהן די זונן וואס זיא איז איינע פון די בעדינטע פון גאט, וויא אזוי וועסטו קענען זעהן גאט אליין, דאס זעלביגע האט גאט גיטאהן מיט משה, טאמער וועלין די יודין נאך אמאהל זאגין מיר ווילען זעהן אונזער גאט, דריבער האט

אתם ויתן על־פניו מסוה: לד ובבא
משה לפני יהוה לדבר אתו יסיר
את־המסוה עד־צאתו ויצא ודבר
אל־בני ישראל את אשר יצוה:
לה וראו בני־ישראל את־פני משה
כי קרן עור פני משה והשיב משה
את־המסוה על־פניו עד־באו
לדבר אתו: ססס

ויהב על אפוהי בית אפי:
לד וכד עליל משה לקדם
יי למללא עמיה אעדי ית
בית אפוהי עד מפקיה
ונפיק וממליל עם בני
ישראל ית די מתפקד:
לה וחזן בני ישראל ית
אפי משה ארי סגי זיו
יקרא דאפי משה ומתיב
משה ית בית אפי על
אפוהי עד דעליל למללא
עמיה: ססס

קל"ט פסוקים. חננא"ל סימן. ומפטירין וישלח אחאב במלכים א' בסימן י"ח:

רשב"ם

בפרשה זו: (לד) מסוה. בגד הקרוי כן והוי"ו בו עיקר כמו וי"ו של מקוה ישראל. וגם וא"ו של סותה עיקר ושני מלבושים הם ושני גזרות. וכן פתר דונש והדין עמו: יסיר את המסוה. בגילוי פנים לישראל: את אשר יצוה. ואח"כ חוזר ומתכסה במסוה לדבר עם שכינה: (לה) עד באו לדבר אתו. עם השכינה חוזר ומתגלה:
חסלת כי תשא מיסוד רבינו שמואל:

שפתי חכמים

ואח"כ לכל ישראל כמו שמפרש והולך וזה היה אף לאחר שהוקם המשכן: חסלת פרשת כי תשא

רש"י

ב' ביד בני אהרן שלשה ביד אהרן ארבעה וכו' כדאיתא (בעירובין נד): (לג) ויתן על פניו מסוה. כתרגומו בית אפי לשון ארמי הוא בגמרא (כתובות סב) סוי לבא ועוד בכתובות הוה קא מסוה לאפי לשון הבטה היה מסתכל בה אף כאן מסוה בגד הניתן כנגד הפרצוף ובית העינים ולכבוד קרני ההוד שלא יזונו הכל מהם היה נותן המסוה כנגדן ונוטלו בשעה שהיה מדבר עם ישראל ובשעה שהמקום נדבר עמו עד צאתו ובצאתו יצא בלא מסוה: (לד) ודבר אל בני ישראל. וראו קרני ההוד בפניו. וכשהוא מסתלק מהם. (לה) והשיב משה את המסוה על פניו עד באו לדבר אתו. וכשבא לדבר אתו נוטלו מעל פניו: חסלת פרשת כי תשא

לקוטים על התורה

גאט ליכטיג געמאכט דעם פנים פון משה, וועלין שוין די יודין זאגין מאדאך מיר קענען ניט זעהן דעם פנים פון משה, וועלין מיר דאך דעם כבוד פון גאט געוויס יט קענען זעהן:

פירוש לתורת אלהים

מדבר פון צו ריידין מיט זיי ויתן האט ער גינעבין אויף זיין פנים מסוה אַדעק: (לד) ובבא און אז משה איז געקומען פאר גאט לדבר אתו צו ריידין מיט אים יסיר פלעגט ער אפ טאהן דיא דעק עד צאתו ביז זיין אוועק גיין פון גאט ויצא און ער איז אוועק גיגאנגען ודבר און האט גירעט מיט די קינדער ישראל את אשר וואס ער איז גיבאטין גיווארין: (לה) וראו און די קינדער ישראל האבין גיזעהן דאס פנים פון משה כי קרן אז עס האט געשיינט די הויט פון דעם פנים פון משה והשיב און אז משה איז פון די ישראל אוועק גיגאנגען האט ער ווידער ארויף גיטאהן דיא דעק אויף זיין פנים עד בואו ביז ער איז געקומען לדבר אתו צו ריידין מיט גאט ברוך הוא האט ער אראפ גענומען דיא דעק פון זיין פנים:

הפטרת תשא כמנהג האשכנזים במלכים א' סימן י"ח.

א ויהי ימים רבים ודבר יהוה היה אל־אליהו בשנה השלישית לאמר
לך הראה אל־אחאב ואתנה מטר על־פני האדמה: ב וילך
אליהו להראות אל־אחאב והרעב חזק בשמרון: ג ויקרא אחאב אל־
עבדיהו אשר על־הבית ועבדיהו היה ירא את־יהוה מאד: ד ויהי
בהכרית איזבל את נביאי יהוה ויקח עבדיהו מאה נביאים ויחביאם

וחמשים איש במערה וכלכלם לחם ומים: ה ויאמר אחאב אל־עבדיהו
לך בארץ אל־כל־מעיני המים ואל כל־הנחלים אולי | נמצא חציר
ונחיה סוס ופרד ולוא נכרית מן־בהמה: ו ויחלקו להם את־הארץ
לעבר־בה אחאב הלך בדרך אחד לבדו ועבדיהו הלך בדרך־אחד
לבדו: ז ויהי עבדיהו בדרך והנה אליהו לקראתו ויכרהו ויפל על־
פניו ויאמר האתה זה אדני אליהו: ח ויאמר לו אני לך אמר לאדניך
הנה אליהו: ט ויאמר מה חטאתי כי־אתה נתן את־עבדך ביד אחאב
להמיתני: י חי | יהוה אלהיך אם־יש־גוי וממלכה אשר לא־שלח
אדני שם לבקשך ואמרו אין והשביע את־הממלכה ואת־הגוי כי לא
ימצאכה: יא ועתה אתה אמר לך אמר לאדניך הנה אליהו: יב והיה
אני | אלך מאתך ורוח יהוה | ישאך על־אשר לא־אדע ובאתי להגיד
לאחאב ולא ימצאך והרגני ועבדך ירא את־יהוה מנערי: יג הלא־
הגד לאדני את אשר־עשיתי בהרג איזבל את נביאי יהוה ואחבא
מנביאי יהוה מאה איש חמשים חמשים איש במערה ואכלכלם לחם
ומים: יד ועתה אתה אמר לך אמר לאדניך הנה אליהו והרגני:
טו ויאמר אליהו חי יהוה צבאות אשר עמדתי לפניו כי היום אראה
אליו: טז וילך עבדיהו לקראת אחאב ויגד־לו וילך אחאב לקראת
אליהו: יז ויהי כראות אחאב את־אליהו ויאמר אחאב אליו האתה זה
עכר ישראל: יח ויאמר לא עכרתי את־ישראל כי אם־אתה ובית אביך
בעזבכם את־מצות יהוה ותלך אחרי הבעלים: יט ועתה שלח קבץ
אלי את־כל־ישראל אל־הר הכרמל ואת־נביאי הבעל ארבע־מאות
וחמשים ונביאי האשרה ארבע מאות אכלי שלחן איזבל:

°מהבהמה קרי

כאן מתחילין הספרדים

א וישלח אחאב בכל־־בני ישראל ויקבץ את־
הנביאים אל־־־הר הכרמל: ב ויגש
אליהו אל־כל־העם ויאמר עד־מתי אתם פסחים
על־שתי הסעפים אם־יהוה האלהים לכו אחריו
ואם־הבעל לכו אחריו ולא־ענו העם אתו דבר:
ג ויאמר אליהו אל־־־העם אני נותרתי נביא

מעשה אליהו

וקראתם בשם אלהיכם וגו׳. פיר מאהל געפינט זיך דער ווארט וקראתם. איין מאהל שטייט דא וקראתם. דער צווייטער איז אין פרשת אמור, וקראתם בעצם היום הזה. דער דריטער אין פרשת בהר וקראתם דרור בארץ. דער פערטער אין ירמי׳ וקראתם אותי והלכתם והתפללתם אלי. נאר דיא היילינע פסוקים קוטען אונז צו ווייזען, אז ווען יודין זאלין טאהן תשובה מיט דעם

פירוש ע״ט

(א) וישלח אחאב אונ ער האט געשיקט דער מלך אחאב צווישען אלע ישראל ויקבוץ אונ ער האט איין געזאמעלט את הנביאים דיא נביאים פון די עכו״ם אל צו הר הכרמל בארג הכרמל: (ב) ויגש אונ ער האט גינעהנט אליהו אל צו גאר דעם פאלק ויאמר אונ ער האט גיזאגט עד מתי ווי לאנג נאך אתם פוסחים וועט איר טרעטין על שתי אויף צוויי שוועלין אדער אויף צווייא מחשבות וואס איר פארשטייט ניט מכריע צו זיין ווער עס איז אגאט אם אויב גאט איז דער רעכטער גאט לכו גייט נאך אים כלומר דינט אים ואם אויב די ע״ז וואס הייסט בעל איז אגאט לכו גייט נאך אים ולא ענו אונ זייא האבין ניט גיענטפערט העם דאס פאלק אותו אים דבר איין ענפער: (ג) ויאמר

ליהוה לבדי ונביאי הבעל ארבע-מאות וחמשים
איש: ד ויתנו-לנו שנים פרים ויבחרו להם הפר
האחד וינתחהו וישימו על-העצים ואש לא
ישימו ואני אעשה | את-הפר האחד ונתתי על-
העצים ואש לא אשים: ה וקראתם בשם
אלהיכם ואני אקרא בשם-יהוה והיה האלהים
אשר-יענה באש הוא האלהים ויען כל-העם
ויאמרו טוב הדבר: ו ויאמר אליהו לנביאי הבעל
בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשנה כי אתם
הרבים וקראו בשם אלהיכם ואש לא תשימו:
ז ויקחו את-הפר אשר-נתן להם ויעשו ויקראו
בשם-הבעל מהבקר ועד-הצהרים לאמר הבעל
עננו ואין קול ואין ענה ויפסחו על-המזבח אשר
עשה: ח ויהי בצהרים ויהתל בהם אליהו ויאמר
קראו בקול-גדול כי-אלהים הוא כי-שיח וכי-

נאנצין הארצין, וואלט תיכף גיוועזין דיא גאולה, איז אזוי די פייטש פון דיא פסוקים אזוי ווי דא שטייט דאס ווארט וקראתם זענען דיא יודין דאמאלס געהאלפין גיווארין אזוי וקראתם בעצם היום הזה. איר זאלט רופין אין בעטין צו השי"ת אין וועלכין טאג איר ווילט, וקראתם דרור בארץ. וועט איהרין גערופין פרייקייט אין לאנד די גאולה וועט קומען, נאר באופן וקראתם אותי וגו'. אייער בעטין זאל נאר זיין פון סיינעמוועגין ווייל איר האט צער וואס די שכינה רוהט ניט אין ביהמ"ק: ה' הוא האלהים. למשל אקנעכט האט אמאהל געדינט ביי אבעל הבית פיל יאהרין, אמאהל זענען געקומען צום קנעכט שלעכטע מענטשין אונ האבין אים אפגירעט ער זאל אוועק גיין פון דעם בעל הבית, זיי וועלין אים געבין איין אנדער בעל הבית, וואס ער וועט ווייניגער ארבעטין, אונ זיינע שכירות זענען גאנץ זיכער ווייל דער בעל הבית איז גאנץ רייך, דער קנעכט האט זייא גיפאלגט אונ איז אוועק גענאנגען צו דעם נייעם בעל הבית, ער איז ביי דעם נייעם בעל הבית אויך גיוועזן עטליכע יאהר, עס איז אבער אים בעוואסט גיווארין אז דאס פארמעגין וואס דער נייער בעל הבית האט איז ניט זיינער, נאר עס איז דא אנביר וואס גיט אים זיין פרנסה ער זאל האבין צו געבין

פירוש ע"ט

האט אליהו גיזאגט אל העם צום פאלק אני איך אליין בין איבער געבליבען אנביא צו גאט ונביאי אונ די נביאים פון דער ע"ז זענען ארבע מאות פיר הונדערט אונ פיפציג מענטשין; (ד) ויתנו אונ עס זאל ווערין גיגעבין צו אונז שנים פרים צוויי אקסין ויבחרו אונ לאזין די נביאי הבעל זיך אויס קלויבין הפר האחד איין אקס וינתחוהו אונ לאזין זייא אים שניידין אויף שטיקער וישימו אונ זאלין לייגין די שטיקער אויף דעם האלץ וואס אויף אייער מזבח ואש אונ קיין פייער זאלין זיי ניט טוהען ואני אונ איך אליהו וועל אויך אזוי טוהען דעם איינעם אקס כלומר מיין אקס וואס איך וועל מקריב זיין צו גאט וועל איך אויך צו שניידין ונתתי אונ איך וועל געבין די שטיקער על העצים אויף דעם האלץ וו.ס איז אויף דעם מזבח פון גאט ואש אונ קיין פייער וועל איך אויך ניט טאהן אויף דעם האלץ: (ה) וקראתם אונ איר זאלט רופין בשם אין דעם נאמען פון אייער ע"ז ער זאל אראפ שיקען פייער צו פארברענען אייער קרבן ואני אונ איך וועל רופין מיט דעם נאמען פון מיין גאט ער זאל אראפ שיקען פייער פון דעם הימעל צו פאר-ברענען מיין קרבן והיה אונ עס וועט זיין האלהים דער גאט אשר וואס ער וועט ענפערין אונ וועט אראפ שיקען פייער הוא האלהים דער איז אגאט ויען אונ עס האט גיענפערט כל העם גאר דאס פאלק ויאמרו אונ האבין גיזאגט טוב הדבר די זאך וואס דו זאגסט איז גוט: (ו) ויאמר האט אליהו גיזאגט צו די נביאים פון דער ע"ז בחרו קלויבט אייך אויס איין פר ועשו אונ מאכט איר אייער פר צום ערשטין כי אתם ווארום איר זענט פיל וקראו אונ רופט אין דעם נאמען פון אייער גאט נאר ואש אונ קיין פייער זאלט איר ניט געבין אויף דעם האלץ: (ז) ויקחו אונ זיי האבין גענומען דעם פר אשר וואס ער האט גיגעבין צו זיי ויעשו אונ זייא האבין גיטאהן כלומר זיי האבין אים צו שניטען אונ געלייגט אויף דעם האלץ ויקראו אונ זיי האבין גערופין בשם הבעל אין דעם נאמען פון דער ע"ז מהבוקר פון דער פריה ועד הצהרים ביז אין מיטען טאג לאמר אזוי צו זאגין הבעל דיא ע"ז עננו ענפער אונז ואין קול אונ עס איז ניט גיוועזן קיין קול אונ קיין ענפער ויפסחו אונ זייא האבין געשפאנט אדער געשפרינגען על המזבח אויף דעם מזבח וואס זיי האבין געמאכט: (ח) ויהי אונ עס איז גיוועזן בצהרים אין מיטען טאג ויהתל האט אליהו פון זייא גישפעט ויאמר אונ האט גיזאגט קראו רופט בקול גדול מיט אגרויס קול ער זאל אראפ שיקען פייער כי ווארום איר זאגט דאך ער איז אגאט כי טאמער שיח אריד צו אים טאמער שמועסט ער מיט זיינע יועצים וכי טאמער שיג יו בדארף ער גרייכין אונ נאך יאגין איינעם

שִׂיג לוֹ וְכִי־דֶרֶךְ לוֹ אוּלַי יָשֵׁן הוּא וְיִקָץ׃ ט וַיִּקְרְאוּ
בְּקוֹל גָּדוֹל וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרָבוֹת וּבָרְמָחִים
עַד־שְׁפָךְ־דָּם עֲלֵיהֶם׃ י וַיְהִי כַּעֲבֹר הַצָּהֳרַיִם וַיִּתְנַבְּאוּ
עַד לַעֲלוֹת הַמִּנְחָה וְאֵין־קוֹל וְאֵין־עֹנֶה וְאֵין קָשֶׁב׃
יא וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לְכָל־הָעָם גְּשׁוּ אֵלַי וַיִּגְּשׁוּ כָל־
הָעָם אֵלָיו וַיְרַפֵּא אֶת־מִזְבַּח יְהֹוָה הֶהָרוּס׃
יב וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים כְּמִסְפַּר
שִׁבְטֵי בְנֵי־יַעֲקֹב אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהֹוָה אֵלָיו
לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ׃ יג וַיִּבְנֶה אֶת־הָאֲבָנִים
מִזְבֵּחַ בְּשֵׁם יְהֹוָה וַיַּעַשׂ תְּעָלָה כְּבֵית סָאתַיִם
זֶרַע סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ׃ יד וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיְנַתַּח
אֶת־הַפָּר וַיָּשֶׂם עַל־הָעֵצִים׃ טו וַיֹּאמֶר מִלְאוּ
אַרְבָּעָה כַדִּים מַיִם וְיִצְקוּ עַל־הָעֹלָה וְעַל־
הָעֵצִים וַיֹּאמֶר שְׁנוּ וַיִּשְׁנוּ וַיֹּאמֶר שַׁלֵּשׁוּ וַיְשַׁלֵּשׁוּ׃
טז וַיֵּלְכוּ הַמַּיִם סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ וְגַם אֶת־הַתְּעָלָה
מִלֵּא־מָיִם׃ יז וַיְהִי ׀ בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ
הַנָּבִיא וַיֹּאמַר יְהֹוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל

מעשה אליהו

אנדערע מענטשין, חאטש דער נביד איז וואס ניט אלץ דעם נייעם בעל הבית, האט ער ניט געקאסט, און אויב דער נביר וועט ניט וועלין געבין דעם בעל הבית, האט ער זיינע נאר נישט, דהיינו האט דער קנעכט שוין עטליכע מאהל געוואלט אוועק גיין פון דעם נייעם בעל הבית און גיין צוריק צום אלטין בעל הבית, דיא פרעמדע מענטשין האבין אים געוארט, און האבין גיזאגט עס איז ליכט דער נייער בעל הבית האט אליין זיין פארמעגין צו שפייזין זיינע אלע קנעכט וואס דינען אים, דערווייל האט געטראפין עס איז געקומען איינער פון דיא מענטשין וואס דינען ביי דעם אלטין בעל הבית, און האט בחייזען מיט גרויסע וואנדערליכע צייכינם אז דער נייער בעל הבית האט אין זיין פארמעגין גאר ניט, און דער נביד האט ניט אים אויף אלץ וואס ער דארף, דאס איז טאקי דער אלטער בעל הבית, וויא דער קנעכט האט דאס גיהערט, איז ער באלד אנטלאפין צוריק צום ערשטין בעל הבית, דאס זעלבינע איז גיווען ביי די יודין, דיא האבין געדינט צו הקב"ה, איז געקומען דער יצר הרע און האט זייא אנגירעט זיי זאלין דינען עכומ"ז, צו דיא זונן און דיא לבנה, און צו אנדערע מזלות, דארטין וועלין זייא ניט האבין אזוי אתורה, מיט אזוי פיל מצות, און

פירוש ע״ט

אין אמלחמה זכי און טאמער איז אוועג צו אים אזיי טאמער שלאפט ער און אז איר וועט שרייען צו אים ויקץ וועט ער זיך אויף חאפין און וועט מאהן אייער בקשה: (ט) ויקראו און זיי האבין גערופין בקול גדול מיט אגרוים קול ויתגודדו און זיי האבין זיך גיטאהן קראצין כמשפטם אזוי וויא זייער סדר איז צו קראצין זיך בחרבות מיט שווערדין וברמחים און מיט שפיזען עד שפך ביז עס האט זיך גענאסין דאס בלוט אויף זייא: (י) ויהי און עס איז גיוועזן כעבור אז עס איז איבער געפארין מיטאג צייט ויתנבאו און זייא האבין נביאות גיזאגט עד ביז עס איז צייט גיוועזן מקריב צוין די עולת מנחה ואין קול און עס איז ניט גיוועזן קיין ענטפער ואין קשב און ניט קיין פאר נעמונג כלומר עס איז ניט אראפ געקומען קיין פייער צו פארברענען זייער קרבן: (יא) ויאמר און אליהו האט גיזאגט צו גאר דעם פאלק גשו גינעהנט צו מיר ויגשו האבין גינעהנט גאר דאס פאלק צו אים וירפא און ער האט געהיילט כלומר ער האט געבאהעט דעם מזבח ההרים וואס ער איז גיוועזן ביז אהער צו פירט: (יב) ויקח און אליהו האט גענומען שתים צוועלף שטיינער כמספר אזוי די צאל פון די שבטים די קינדער פון יעקב אשר וואס עס איז גיוועזן דבר די רייד פון גאט צו אים כלומר צו יעקב ישראל דיין נאמען זאל זיין ישראל: (יג) ויבנה און ער האט געבאהעט פון די שטיינער אמזבח פון גאט וועגין ויעש תעלה און ער האט געמאכט אגראבין כבית אזוי וויא מען קאן צוויי סאה דרויף זייען סביב ער האט געמאכט דעם גראבין ארום דעם מזבח: (יד) ויערוך און ער האט אויף גירעכט דאס האלץ וינתח און ער האט צו שניטען דעם פר וישם און ער האט געלייגט אויף דעם האלץ: (טו) ויאמר און ער האט גיזאגט מלאו דער פולט פיר קריג וואסער ויצקו און זאלין גיסען אויף דר עולה ועל העצים און אויף דעם האלץ, האבין זיי אזוי גיטאהן ויאמר האט ער גיזאגט שנו טוהט דאס נאך אמאהל וישנו האבין זיי גיטאהן דאס אנדערע מאהל אויך ויאמר האט ער גיזאגט שלשו טוהט דאס דריטע מאהל אויך אזוי וישלשו האבין זייא גיטאהן דאס דריטע מאהל: (טז) וילכו איז די וואסער געגאנגען ארום דעם מזבח וגם און דעם גראבין האט ער אויך דער פילט מיט וואסער: (יז) ויהי און עס איז גיוועזן בעלות אז ער האט אויף געבראכט דעם קרבן מנחה ויגש האט גינעהנט אליהו הנביא ויאמר און האט גיזאגט יי' גאט אלהי דער גאט פון

היום יודע כי־אתה אלהים בישראל ואני עבדך
ובדבריך עשיתי את כל־הדברים האלה׃
יח ענני יהוה ענני וידעו העם הזה כי־אתה יהוה
האלהים ואתה הסבת את־לבם אחרנית׃
יט ותפל אש־יהוה ותאכל את־העלה ואת־העצים
ואת־האבנים ואת־העפר ואת־המים אשר־
בתעלה לחכה׃ כ וירא כל־העם ויפלו על־
פניהם ויאמרו יהוה הוא האלהים יהוה הוא
האלהים׃

די זונן וועט זיי שפייזן, אזוי ווי זיי שפייזט צו אלע מענטשן וואס דינען זיא, די יודין האבין נעפאלגט דעם יצר הרע, אונ האבין אוועק גיווארפין דיא תורה אונ מצות אונ זענען נעגאנגען דינען די זונן מיט די לבנה, נאכדעם איז זיי בעוואוסט געווארין אז די זונן מיט דיא לבנה האבין ניט זייער אייגענעם כח צום שפייזן, נאר עס איז דא איינער וואס גיט אין זייא דעם כח צו שפייזן, און אויב ער וועט זיין כח פון זיי צו נעמען, קענען זיי גאר ניט טאהן אויף דער וועלט, זיי האבין אבער ניט געגלייבט אז הקב"ה גיט דאס אין זיי דעם כח אונ אז הקב"ה קענען זיי גאר ניט טאהן,

סיתיר ו׳

ביז אליהו הנביא איז געקומען אונ ער האט געוויזען מיט וואנדער, אז די אלע נאמער וואס די פעלקער דינען זענען גאר ניט, אויף אלץ האט נאר גאט צו שאפין, האבין די יודין זיך צוריק גיקערט צו הקב"ה אונ האבין גיזאגט ה׳ הוא האלהים. דער הוי"ה וואס ער האט בשאפין די וועלט, ער איז דער כח פון אלע כוחות וואס זענען דא אויף דער וועלט, אונ דריבער דארף מען נאר דינען צו אים, אונ ניט צו איין אנדערין׃

פירוש ע״ט

אברהם יצחק וישראל היום היינטיגען טאג יודע עס זאל געוואסט ווערין כי אז דו ביזט אגאט צווישען די ישראל ואני עבדך אונ איך בין דיין קנעכט ובדבריך אונ דורך דיינע רייד האב איך גיטאהן גאר די דאזיגע זאכין׃ (יח) ענני יי ענטפער מיר גאט עס זאל אראפ נידערין פייער פון דעם הימעל אויף דעם קרבן ענני ענטפער מיר וידעו וועלין וויסען גאר דאס דאזיגע פאלק כי אז דו ביזט אגאט ואתה אונ דו הסיבות האסטו אום גיקערט את לבם זייער הארץ אחורנית ארונטער׃ (יט) ותפול אונ עס איז געפאלין אש יי פייער פון גאט ותאכל אונ עס האט פארברענט את אונ העולה דיא עולה ואת העצים אונ דאס האלץ ואת האבנים אונ די שטיינער אונ די ערד ואת המים אונ די וואסער אשר בתעלה אין גראבין לחכה איז גיווארין אפ גילעקט אונ אויס געטריקונט׃ (כ) וירא האט גאר דאס פאלק גיזעהן דאס נס ויפלו זענען זייא געפאלין אויף זייער פנים ויאמרו אונ האבין גיזאגט יי גאט הוא האלהים ער איז דער רעכטער גאט יי הוא האלהים גאט איז דער רעכטער גאט׃

עניני חכמת וצדקת בצלאל

דער מדרש תנחומא שרייבט רבי מאיר זאגט פאר יעדער מצוה וואס א מענטש טוהט שיקט הקב"ה א מלאך פון הימעל צו דעם מענטש ער זאל אים היטען עס זאל אים קיין שלעכטס טרעפין, אויב ער האט גיטאהן איין מצוה שיקט מען צו אים איין מלאך, אונ אויב ער האט גיטאהן פיל מצות שיקט מען צו אים פיל מלאכים זיי זאלין אים היטען, ווי עס שטייט אין פסוק כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך. הקב"ה וועט געביטען זיינע מלאכים פון דיינעט־וועגין זיי זאלין דיך היטען אין דיינע אלע וועגין, וואס מער מצות דער מענטש טוהט בעקומט ער אבעסערין נאמען אויף דער וועלט, יעדער מענטש האט דרייערליי נעמען, איין נאמען וואס זיין פאטער אונ מוטער רופין אים, אונ איין נאמען וואס מענטשין רופין אים. אונ איין נאמען וואס ער קויפט אליין דורך זיינע תורה אונ מצות. דער בעסטער נאמען איז וואס דער מענטש קויפט אים אליין פון זיין תורה אונ מצות, אונ ווייל בצלאל האט געקויפט פיר זיך אגוטען נאמען, האט ער זוכה גיווען צו מאכין דעם משכן, נאך האט שלמה המלך גיזאגט אגוטער נאמען איז בעסער פון פיל רייכקייט, צו געפונען חן [בייא הקב"ה] איז בעסער פון זילבער אונ גאלד, וויא מיר זעהן משה רבינו האט גיזאגט צו דיא יודין זעהט הקב"ה האט גערופין מיט דעם נאמען בצלאל זאל מאכין דעם משכן, דאס איז וואס שלמה המלך האט גיזאגט, אגוטער נאמען איז בעסער וויא גוטער בוימאייל, אונ דעם טאג וואס דער מענטש שטארבט איז בעסער פון דעם טאג וואס ער איז אין אים גיבארין גיווארין, מען האט גיפרעגט בייא שלמה המלך מיט וואס איז בעסער דער טאג וואס דער מענטש שטארבט ווי דער טאג

וואס דער מענטש ווערט גיבארין, האט שלמה המלך גיזאגט ווען דער מענטש ווערט גיבארין ווייס מען ניט וואס מיט אים וועט זיין, אבער אז דער מענטש שטארבט מיט אגוטען נאמען קובען יודין אונ טוהען מיט אים חסד אונ מען דערציילט זיינע גוטע מעשים, מען זאגט אזוי פיל צדקה האט ער גיגעבין, אזוי פיל תורה האט ער גילערונט, אזוי פיל מצות האט ער גיטאהן, ער זאל זיין צו זאמען מיט דיא נשמות פון דיא צדיקים אין גן עדן. פאר וואס האט שלמה המלך גיזאגט אגוטער נאמען איז בעסער פון גוטין בוימאייל, פאר וואס האט ער ניט גיזאגט אגוטער נאמען איז בעסער פון גוטין ווייין, אדער פון גוטין האניק, אדער פון אנדערע משקה, פאר וואס נאר פון גוטין בוימאייל. נאר אזוי ווי בוימאייל אז מען גיסט אריין וואסער אין בוימאייל, שווימט די בוימאייל הויבין אויף דעם וואסער, אבער אז מען גיסט אריין וואסער אין אנדערע משקה ווערט דיא וואסער איינגעזאפט אין די משקה, אזוי איז בייא דעם גוטין נאמען אפילו דער מענטש וויל אים בעהאלטין, פון דעסטוועגין קומט ער ארוים פון הויבין, מענטשין ווערין שוין בעוואוסט פון זיינע גוטע מעשים, אפילו ער וויל ניט מען זאל פון זייא וויסען, גוטער בוימאייל שמעקט נאר ביז אצייט. נאכדעם ווערט ביסלאכווייז אויסגיוועפט דער גיטער ריח. אבער אגוטער נאמען איז אויף אייביג, גוטער בוימאייל איז נאר בייא רייכע מענטשין, אבער אגוטער נאמען איז ביי רייכע אונ ביי ארעמע, גוטער בוימאייל איז נאר ביי לעבעדיגע, אונ אגוטער נאמען איז בייא לעבעדיגע אונ ביי גישטארבענע, דער ריח פון גוטין בוימאייל גייט נאר פון איין שטוב אין די אנדערע שטוב, ניט ווייטער, אבער אגוטער נאמען גייט פון איין עק וועלט ביז צום אנדערין עק וועלט, אז גוטער בוימאייל פאלט אויף אגישטארבענעם מענטש, ווערט דיא בוימאייל פארשטונקען, אבער אז אגוטער נאמען פאלט אויף אגישטארבענעם מענטש ווערט ער גאר ניט פארשטונקען, אז גוטער בוימאייל פאלט אויף וואסער ווערט ער אפגעשטויסין פון דעם וואסער אונ ווערט קאליע, אבער אז אגוטער נאמען איז גיפאלין אין וואסער איז ער ניט קאליע גיווארין, דער נביא יונה איז גיפאלין אין וואסער אונ איז ניט גישטארבין, אז גוטער בוימאייל פאלט אויף פייער ווערט ער פאר-ברענט, אבער אז אגוטער נאמען פאלט אין פייער ווערט ער ניט פארברענט, אז חנניה מישאל ועזריה זענען אריין גיווארפין גיווארין אין פייער זענען זייא ניט פארברענט גיווארין, דער טאג וואס דער מענטש שטארבט איז בעסער פון דעם טאג וואס ער ווערט אין אים גיבארין, ווען מרים איז גיבארין גיווארין האט מען ניט געוואוסט וואס זיא וועט זיין, אבער ווען זיא איז גישטארבין האבין אלע געוואוסט אז זיא איז אצדקת. ווייל די וואסער פון שטיין האט אויפגיהערט צו גיין, ווען אהרן איז גיבארין גיווארין האט מען ניט געוואוסט וואס ער וועט זיין, אבער ווען ער איז גישטארבין האבין אלע געוואוסט אז ער איז אצדיק, ווייל דיא וואלקינס זענען אוועק גענאנגען פון די יודין, דער שטיין האט גיגעבין וואסער אין דעם זכות פון מרים, אונ דיא וואלקינס האבין בדעקט דיא יודין אין דעם זכות פון אהרן, ווען בצלאל איז גיבארין גיווארין האט מען ניט געוואוסט וואס ער וועט זיין, אונ ווען הקב"ה האט גיזאגט בצלאל זאל מאכין דעם משכן האבין אלע געוואוסט אז בצלאל איז אצדיק:

לה א וַיַּקְהֵ֣ל מֹשֶׁ֗ה אֶֽת־כָּל־עֲדַ֛ת בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל וַיֹּ֣אמֶר אֲלֵהֶ֑ם אֵ֚לֶּה הַדְּבָרִ֔ים אֲשֶׁר־צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה

אונקלוס

א וּכְנַשׁ מֹשֶׁה יָת כָּל כְּנִישְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן אִלֵּין פִּתְגָּמַיָּא דִי פַקֵּיד יְיָ לְמֶעְבַּד

תו"א ויקהל משה. שבת ע מגילה ל ב: אלה הדברים. שבת ע א:

רשב"ם

(א) ויקהל לקחת מכל אחד לגלגלת. וגם להזהירם על מלאכת המשכן:

בעל הטורים

(א) ויקהל כתיב לעיל כי קרן עור פני וסמך לו פ' שבת לומר שאינו דומה קירון פנים של שבת לשאר ימים. ואמר ויקהל לפי שבא לומר פ' שבת רמז בשבתות וימים טובים נקהלים לשמוע הדרשה: אלה הדברים. דרשו מכאן ל"ט מלאכות לשבת כמנין אלה ודברים משמע שנים וה' דהדברים:

רש"י

(א) ויקהל משה. למחרת יוה"כ כשירד מן ההר והוא ל' הפעיל שאינו אוסיף אנשים בידים

שפתי חכמים

א דלעיל כתיב בררת משה מן ההר וגו' וזה היה ביוה"כ וזה קאי עליו דהא אחריו מיד כתיב ויקהל משה ש"מ שהיה למחרת יוה"כ רא"ם. ועוד י"ל כיון דעיקר ההקהל היה בשביל נדבת מלאכת המשכן ושתבא נדבת זהב למשכן לכפר על זהב העגל א"כ מסתמא היה זה מיד כרדתו מן ההר כדי שיהא להם כפרה מיד על מעשה העגל שיסור חרון אף מישראל וע"ל פי' כי תשא על פסוק ויתן אל משה. וא"ת והא לא היה לו פנאי למשה להקהילם ולצוות על נדבת מלאכת המשכן דממחרת יוה"כ היה יושב ודן את העם כל היום כולו כמ"ש בפרשת יתרו ויהי ממחרת וישב משה לשפוט וגו' ושם פירש"י ממחרת יוה"כ ומוכיח שם שכן הוא. וי"ל שרש"י בעצמו מתרץ שם דמה

ענין הקהלה

(א) ויקהל משה את כל עדת בני ישראל וגו'. לבאר למה היתה הקהלה הזאת פה מביתר מצות ה' אשר דבר משה אל בני ישראל. וכתב הרמ"א והנראה כי ידוע שהתיקון צריך להיות מעין הקלקול. ומחמת שהמשכן בא לכפר על עון העגל. וכאשר חטאו בעגל היה ע"י הקהל כמ"ש הכתוב ויקהל העם על אהרן כי זולת חומר העון היה גם ברבים שהוא חילול ה'. ע"כ גם בתיקון צריך יהיה כן בהקהל לקדש ה' במה שיעשו התיקון והתשובה וזהו ויקהל משה. ועל השנית להרחיק הגורם אמר אל כל עדת בני ישראל. ולא את הערב רב כי המה היו גורמים בנזקין כהסכמת ספר הזהר [פ' תשא דף קלב] ומדרש רז"ל כי המה עשו בלטיהם שילא העגל הזה. ע"כ יתרחקו מבני ישראל ולא יהיה להם חלק במשכן ה' ועל השלישית שלא יתערב איזה לכלוך עון במעשה התיקון אמר אלה הדברים וגו' ששת ימים וגו' והוא כל יתללו שבת במעשה המשכן באחת מהמלאכות שהיו במשכן. ושמא תאמרו הלא ק"ו הדברים אם פקוח נפש וכיוצא בו על ספק שמא ע"י כך יעבוד את ה' ויתקרב אליו נדחה שבת וגם ברית מילה היא רק מצוה אחת הגורמת התקרבות בלד מה אליו ית' דוחה שבת. משכן שבביכול את הקב"ה אנו לוקחים שידור בינינו עאכו"כ שידחה שבת מפניו. ע"כ אמר אלה הדברים וגו'. לומר הביטו וראו כי אין ראוי לחלל שבת על מלאכת המשכן. כי הלא המשכן וכל כליו בהעשותם אין בהם קדושה עד ויקם המשכן על מכונו ותשרה עליו שכינה. נמצא שמעשה המשכן אינה רק הכנה אל דבר שאחר העשותו יהיה קדש. אמנם השבת אין צ"ל שהוא עצמו קדש כ"א שגם יריק וישפיע בנו הקדושה. היא נפש היתרה הנשפעת בנו מאתו. ועוד שקדושת שבת קדומה כמאמרו ית' אל משה חמדה גנוזה יש לי בבית גנזי ושבת שמה. וזה מאמר הכתוב אלה הדברים שהם של מלאכת המשכן הם דברים אשר צוה ה' לעשות אותם. כי עדיין לא נעשו ואתם מתעתדים לעשותם. נמצא שאינם רק הכנה אל דבר שעתידה קדושה לחול בו. ע"כ ששת ימים תעשה מלאכה וגו'. כי הלא השבת אין צריך לומר שהיא קודש. אלא שגם ממנה ביום השביעי יהיה לכם קדש היא נפש יתרה שתהיה לכם מצד השבת. ועוד כי הלא קדושת שבת קדומה מטרם יגתן לכם כי היא שבת שבתון לה' חמדה גנוזה אצלו ית'. וא"כ איפה איך תדחה מה שזולת היותו קודש נותן בכם קדושה וגם קדושתו קדומה מפני דבר שעדיין אין לו קדושה רק הכנה אל מה שיחול בו קדושה אחרי העשותו. אבל ברית מילה ופקוח נפש נדחה מפניהם שבת. כי כל איש ישראל קדוש יאמר לו כי קדש ישראל לה'. ועדיין היה כשאר לג"ל דין מקום לחלוק ולומר האם גרעה מלאכת המשכן להשראת שכינה מכל זכות אחד מהקרבנות הנעשים בו בכל שבת. ע"כ אמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם וגו'. לומר הנה המשכן בעת איננו מושב לשכון אלהים כי עדיין לא נעשה ואין קדושתו דומה אחר היותו מושב אלהים למה שעדיין לא היה כ"א עתיד להעשות. וזה אומרו-לא תבערו אש בכל מושבותיכם. משא"כ במקום שהוא מושב אלהים כי שם תבעירו. ומזה יבינו כי מה שבעת אין שבת נדחה הוא על כי עדיין איננו מושב אלהים רק הכנה אליו. והנה דרך רמז יתכן רמז לנו הוא ית' כמה קשה לפניו יתברך עבירה אחת אשר יעשה אותה האדם ביום השבת מאשר יעשה בחול. והוא במה שידענו כי עון עצמו אשר יעשה הוא כח טומאה המעותד לדונו בגיהנם והוא בהעשותו מתייחס למבעיר את חלק אשר לו בגיהנם כי אשמתו היא אש שתלהטהו מסביב ע"כ תכפול רעת אשר עושה עבירה ביום שבת אשר אש הגיהנם לא ומלטנן והוא יבעירנו. ומה גם שכופה את הנפש יתרה שם לעשות על ידה כח טומאה לישרף בו. וזה תאמרו ית' באומרו לא תבערו אש וגו' והוא כי כל איש יש לו מדור מיוחד בגיהנם כאשר לו בג"ע כמאמרם ז"ל לכל אדם יש בו חלק בג"ע וחלק בגיהנם זכה כו'. וע"ז אומר הוא ית' על האחד שבת תו שכר עבירה אחרת בשבת שיתו לככם ולא תבערו אש במושבותיכם אשר לכם ביחוד לכל אחד בגיהנם ביום השבת כי קדוש היום ואתם מבערים בו אש הטומאה ביום שאדרבה אור גיהנם מלאכן וניתש כח טומאת גיהנם בו ומה גם בהיותכם בנפש יתרה עליונה הבאה לרחמכם ותטמאוה ובגלל הדבר הזה תגדל אשמת המשתעשעים ביום השבת לקרא בספר סיפורי מלכים ומלחמותיהם ומתאנים לומר כי הוא עונג שבת ואוי להם כי הין בכלא את הקדש בשיחת חוליהן ואת קדוש ישראל נאץ כעשותו בהבליהם

לקוטים על התורה

(א) וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה אֶת כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו'. דער אַלשיך פְרֶעגְט צוּ וָואס הָאט מֹשֶׁה גֶעדַארְפְט פַארְזַאמְלֶען דִי יוּדִין, אוּנ ווא הִין הָאט עֶר זֵיי פַארְזַאמְעלְט נָאר וַוייל מֹשֶׁה הָאט גֶעוָואלְט זָאגִין דִי יוּדִין זֵייא זָאלִין בְּרֵיינְגֶען נְדָבוֹת אוֹיף דֶעם מִשְׁכָּן, אוּנ דֶער מִשְׁכָּן קוּמְט דָאךְ צוּ מְכַפֵּר זַיין דִי עֲבֵירָה פוּן עֵגֶל, אַזוֹי וְוי בַּייא דֶעם עֵגֶל מַאכִין הָאבִּין זִיךְ פַארְזַאמוּלְט דִי יוּדִין צוּ אַהֲרֹן, וְויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק וַיִּקָּהֵל הָעָם עַל אַהֲרֹן. דָאס פָאלְק הָאט זִיךְ פַארְזַאמוּלְט אוֹיף אַהֲרֹן, אַזוֹי צוּם מַאכִין דֶעם מִשְׁכָּן צוּ מְכַפֵּר זַיין אוֹיף דֶעם עֵגֶל, הָאט אוֹיךְ מֹשֶׁה פַארְזַאמוּלְט אַלֶע יוּדִין, נָאךְ אַטַעַם אִיז, וֶוען מֹשֶׁה אִיז גִיוֶועזִין אוֹיף דֶעם בַּארְג סִינַי אוּנ גָאט הָאט גִיזָאגְט צוּ מֹשֶׁה מֶען זָאל נֶעמֶען נְדָבוֹת צוּ מַאכִין אַמִשְׁכָּן, הָאט גָאט גִיזָאגְט דִי נְדָבוֹת זָאל מֶען נֶעמֶען פוּן יֶעדֶער מֶענְטְשׁ וָואס זַיין הַארְץ וֶועט אִים בֶּעוִוילִיגְען צוּ גֶעבִּין אַנְדָבָה אוֹיף דֶעם

פירוש לתורת אלהים

(א) וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה אוּנ מֹשֶׁה הָאט גִימַאכְט אַיין זַאמְלִין אֶת כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נָאר דָאס אַיין זַאמְלוּנְג פוּן דִי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אוּנ עֶר הָאט גִיזָאגְט אֲלֵהֶם צוּ זֵיי אֵלֶּה הַדְּבָרִים דָאס זֶענֶען דִיא רֵייד אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ וָואס גָאט הָאט גִיבָּאטִין לַעֲשׂוֹת

יַתְהוֹן׃ ב שִׁתָּא יוֹמִין
תִּתְעֲבֵיד עֲבִידְתָּא
וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה יְהֵי
לְכוֹן קוּדְשָׁא שְׁבָא שַׁבְּתָא
קֳדָם יְיָ כָּל דְּיַעְבֵּד בֵּיהּ
עֲבִידְתָּא יִתְקְטִיל׃
ג לָא תְבַעֲרוּן אִישָׁתָא
בְּכָל מוֹתְבָנֵיכוֹן בְּיוֹמָא

לַעֲשֹׂת אֹתָם׃ ב שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה
מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם
קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן לַיהוָה כָּל־
הָעֹשֶׂה בוֹ מְלָאכָה יוּמָת׃ ג לֹא־
תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם

תו"א ימים. פס ט: שבת שבתון. שבת כד: לא תבערו. שבת כ ע יבמות ו ז סנהדרין לה:

בעל הטורים

לרבות אחד הרי ל"ט ואפי' דבכמה מקומות כתיב אלה הדברים ולא דרשינן ליה שאני הכא דכתיב במלאכת המשכן זה הדבר ושני הכא לכתוב אלה הדברים לדרשא: לעשת אותיות כ' תשע וחסר וי"ו לומר ל"ט מלאכות נעשה אותם בו' ימים לא בשבת זכן אשר ברא אלהים לעשות הכתוב כויכולו תמלא עשיית ובריאות ומלאכות והויות והולאות והבדלות כולם ל"ט לומר ל"ט מלאכות הן חוץ מתולדות וכן תמלא מויקהל עד לא תבערו וגו' ביום השבת ל"ט תיבות חוץ ממלת השבת: הזכיר לא תבערו לפי שצריך הבערת אש למלאכת המשכן לבשל סממנים ולצבוע ולצרף הכסף ונחשת וזהב: (ב) ששת. בגי' ארבעים חסר אחת: (ג) לא תבערו אש. אמר הקדוש ברוך הוא אור שלי פי' של גיהנם סוכת בשבילכם גם אור שלכם יהא סוכת: השבת ויאמר ר"ת וס"ת תורה שעיקר התורה בשבת כשאדם פנוי מעסקיו:

רשב"ם

(ג) לא תבערו אש. לפי שבימים טובים כתיב אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם ושם הותרה הבערת אש לאפות ולבשל. אבל בשבת כתיב את אשר תאפו אפו מבעוד יום ואת אשר תבשלו בשלו לכך מזהיר כי בשבת לא תבערו אש למלאכת אוכל נפש וכ"ש שאר מלאכות שאסורים אפילו בי"ט:

רש"י

ב אלא הן נאספים ע"פ דבורו ותרגומו ג ואכנש: (ב) ששת ימים. הקדים להם אזהרת שבת לצווי מלאכת המשכן ד לומר שאינו דוחה את השבת: (ג) לא תבערו אש. (סנהדרין לה. יבמות ו) יש מרבותינו

שפתי חכמים

שכתוב מן הבקר עד הערב למדנו כל דיין שדן דין אמת לאמיתו וכו': ב הוכחת רש"י הוא מדקדוק היו"ד בפתח ולא בחיר"ק מורה שהוא ל' הפעיל כמו ויקהל משה את העם וכמו אשר המה מלינים שהוא ג"כ ל' הפעיל: ג כתב הרא"ם לא הבינותי כוונת הרב בזה מה היא (נח"י) ול"נ שכתב כן לפי שראה הרב שני גרסאות בהתרגום לפיכך הוכיח שהגירסא הישרה היא ואכניש ולא וכנש וכ"ה בפרשת קרח ויקהל עליהם קרח שתרגום שלו ואכניש אבל בפרשת חקת בפסוק ויקהלו אל פני הסלע ת"א ויונתן וכנשו: ד דק"ל ל"ל להזהירם עוד על שבת הא כבר הזהירם אלא לומר וכו'. וא"ת דלמא אדרבה לכך הוכפלה לומר לך אע"פ

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ג) לא תבערו אש. הזהירה תורה על ההבערה טפי משאר מלאכות מפני שאינה נראית כל כך מלאכה ושמא

ענין הקהלה

והם בהמה המה להם כי בין קדש לחול לא הבדילו ויהי להם שומר שבת מחללו כפועל בטל על בלי לו שכר בעמלו. כי חפץ ה' בשמירת שבת לנחמנו ממעשנו ומעלבון ידינו בששת ימי המעשה וינוחו לעשות את יום השבת כי בו ינוחו יגיעי כח וזאת המנוחה וזאת המרגעה אל החומר העושה כל מלאכה ע"כ

פירוש לתורת אלהים

צו טאן אותם זיי: (ב) ששת ימים זעקס טעג תעשה מלאכה זאל גיטאן ווערין אמלאכה וביום השביעי און אין דעם זיבעטען טאג יהיה לכם קודש זאל זיין צו אייך הייליג שבת שבתון גאנץ רוהונג ליי׳ צו דינען גאט כל איטליכער ווער עס וועט טאן אין אים אמלאכה יומת זאל ווערין גיטייט: (ג) לא תבערו איר זאלט ניט אן צינדרין אש פייער בכל מושבותיכם אין אלע אייער זיצונג אין דעם טאג שבת:

לקוטים על התורה

משכן, אפילו פון די ערב רב אויך, אבער נאכדעם וויא די ערב רב האבין געמאכט דעם עגל און האבין אנגירעט די יודין זיי זאלין אויך דינען צום עגל, און דורך דעם עגל האט משה גישטעלט זיין וואהנונג אויסער די מחנה, האט שוין משה איצט געוואלט אפטיילין דעם ערב רב פון די יודין, דר משכן זאל גיבאהט ווערין פון די נדבות וואס די יודין אליין וועלין געבין צום משכן, און דער ערב רב זאלין ניט האבין אחלק אין משכן, און ווייל דער ערב רב איז דאך גיוועזן מיט די יודין איין מחנה, דריבער האט משה פארזאמעלט דיא יודין צו זיך, אויסער דיא מחנה, דארטין האט ער זיי גיזאגט זיי זאלין ברייננען נדבות צום משכן:

(ג) לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת. דער אלשיך שרייבט די עבירה וואס איינער טוהט שבת

משלי חכמים

(ב) ששת ימים תעשה מלאכה. דער ילקוט זאגט נאם האט גיזאגט צו משה יעדער שבת זאלסטו פארזאמלען אגרויסע פארזאמלונג פון יודין און זאלסט מיט זיי לערנען דיא דינים פון שבת, און זאלסט זיי זאגין אדרשה פון שבת, און

מצות השם

(קיד) [לאו סז] שלא לענוש מי שחייב מלקות או א' מארבע מיתות בשבת שנאמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת:

(ג) לא תבערו אש וגו'. בית דין טארין ניט משפטין אום שבת אמענטשין צום הרגנן, אפילו עס קומט אים מען זאל אים הרגנן, און אזוי מיינט דער פסוק איר זאלט ניט משפטין שבת מען זאל פארברענען אמענטש און ניט מען זאל אים הרגנן מיט איין אנדער מיתה, און מען טאר ניט זיין אין כעס שבת, ווייל דער כעס ברייננט אמענטשין צו אדערהיצונג איז אזוי גלייך וויא ער וואלט אנגעצונדין אפייער אום שבת, און דער מענטש וואס איז אין כעס איז גלייך וויא ער וואלט געדינט צו עבומ"ז:

הַשַּׁבָּת׃ פ ד וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־
כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה
הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר׃
ה קְחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה לַיהוָה כֹּל
נְדִיב לִבּוֹ יְבִיאֶהָ אֵת תְּרוּמַת יְהוָה

דְשַׁבְּתָא׃ ד וַאֲמַר מֹשֶׁה
לְכָל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמֵימַר דֵּין פִּתְגָּמָא דִי
פַקֵּיד יְיָ לְמֵימָר׃
ה סַבוּ מִנְּכוֹן אַפְרָשׁוּתָא
קֳדָם יְיָ כָּל דְּיִתְרְעֵי
לִבֵּיהּ יַיְתֵי יָת אַפְרָשׁוּתָא

תולדות אהרן

ט נדיב לבו. מגילה י שבועות ס:

בעל הטורים

(ה) יביאה את תרומת ה'. הי"ל לומר יביא אלא בשביל שמדבר בנדבת המשכן שמתנדבים תכשיטי זהב וכסף כלי הנשים אמר יביאה פי' שלא יביא משל תכשיטי אשה אלא מרצונה: לבו יביאה. בגימטריא לב הוא והיא:

שפתי חכמים

שכתיב לא תעשו כל מלאכה מ"מ מלאכת המשכן דוחה שבת וי"ל כיון דכתיב בתחלה פ' שבת ואח"כ פ' מלאכת המשכן ודאי אותו שכתוב בתחלה הוא עיקר והשני נדחית מפניו ותדע לך שכן הוא דאל"כ קשה למה הפך משה רבינו עליו השלום הענין דבפרשת תשא בדבור הקדוש ברוך הוא למשה היה אזהרת שבת לאחר מלאכת המשכן ולהכי כתב שם אך את שבתותי וגו' ופירש"י כל אכין ורקין מיעוטין הן למיעוטי שבת ממלאכת המשכן א"כ קשה למה לא אמר משה לישראל הענין כמו שצוה לו הקדוש ברוך הוא אלא משום הכי הקדים כדי להודיע שאין מלאכת המשכן דוחה את השבת: ה דק"ל הא הבערה בכלל מלאכה היא: ו פי' שאינה אב מלאכה להתחייב עליה כרת וסקילה אלא לאו בעלמא הוא: ז דה"א שאם עשה ל"ט מלאכות בהעלם אחד שאינו חייב אלא חטאת אחת. לכך יצאה לחלק: ח דמקרא משמע זה הדבר צוה לכל ישראל לאמר לאחרים ל"פ לי צוה שאומר לכם בהקהל לאפוקי שאר אמירות לא היו בהקהל: ט דק"ל למה כתיב דוקא נדיב לבו ומתרץ ע"ש שלבו נדבו:

רש"י

אומרים הבערה ה ללאו יצאת ו וי"א לחלק ז יצאת: (ד) זה הדבר אשר צוה ה'. לי ח לאמר לכם: (ה) נדיב לבו. ע"ש שלבו נדבו קרוי ט נדיב לב. כבר פירשתי נדבת המשכן ומלאכתו במקום צוואתם:

ענין הקהלה

אמרו אמור אין כספורי ספר הזכרונות דברי הימים ואכול ושבוע ודשן לדשן עלס. ולא דעת ולא תבונה לאמר כי לא זאת המנוחה ולא זאת המרגעה אל בשר וגידים ועצמות כי הכל המה תחתיהם יוצע רמה ותכסמו תולעה. כ"א אל חלק ה' הוא כל נפש אדם כי תתקרב ביום השבת אל האלהים אשר נתנה ויתן לה מתת נפש יתרה ע"כ נגילה ונשמחה בו יתברך בשמחת הנפשות המתעלסות אתו עמו בעולם העליון הלא הוא בהתעדן בעדן גן אמירי אמרי תורתו ונתעלסה באהבתו. אך נהפוך הוא העוזבים פקודי ה' ישרים משמחי לב ללכת אחרי כפורי הבלי הזמן אשר הם חשך ולא אור ויתעוס כזיהם באומרם הלא בהמה שמן חלקי ותתענג בדשן נפשי ובקריאתם נשבעתי ואקיימה מקרא שכתוב וקראת לשבת עונג ולא ידעו ולא יבינו כי גם זה מילר סמוך ילא כי הוא השמח בחלקו כי מלא און לו כי חלל יהודה קדש אלהיו אשר אהב ובהבלי ספורי נכריים יספיק. ויותר מהמה יש בני אדם מתקבלים בשבתות ובימים טובים מועדי ה'. תחת כל עץ רענן יושבי בצלו באות נפשם שאפו רוח כתות כתות וחבורות חבורות בה ללים בה מספרי לשון הרע ויראת ה' ויגזן באמת באמור מי יתן ועשו מלאכה על האבנים. כי אנכי נתתי להם את השבת לקדשו והמה חללוהו בהתאסף לדבר סרה בלשון הרע בעבירה הגדולה מע"ג וג"ע וש"ד ולנבל פיהם בדברי נבלה. ומורם מהם כיוצא בהם האוכל למעדנים ביום השבת לדשן עצמו ובשרו ועושה את יום השבת הכל לצרכי גופו ולא לצורכי נשמתו. ובאמת השבת נתון רק בעבור הנשמה. למלאות מחסורי הנשמה אשר נחסר לה בימות החול מחמת טרדת הפרנסה. ודי באזהרה זו ונחזור לעניני הפרשה

דעת זקנים מבעלי התוספות

יאמרו לא נעשה מלאכה אבל נבעיר האש ונזמין הכל כדי לעשות בזהב ובכסף מיד לאחר השבת לכך נאמר לא תבערו. ובמסכת שבת נחלקו רבותינו איכא מ"ד הבערה ללאו יצאתה ואיכא מ"ד לחלק יצאתה:

ענין תרומת ה'

(ה) קחו מאתכם תרומה לה' וגו' יביאה את תרומת ה'. מדוע כפל שני פעמים שם ה'. והגאון בת"י כתב והנראה כי חז"ל אמרו שנשתלחה ברכה בנדבת המשכן. ויש להבין לאיזה צורך היתה הברכה הלא התנדבו די והותר. ונוכל לומר דודאי

לקוטים על התורה

איז ערגער ווי ער וואלט דיא עבירה געטאהן אום־דער־וואכין, ווייל שבת האט דער יוד א הייליגערע נשמה וויא אין מיטען וואך אונ ער איז זיא מטמא מיט די עבירה, אינ צווייטינס שבת ברענט ניט דער פייער פון גיהנם פאר די מענטשין וואס האבין שבת ניט געזינדיגט, אונ דער וואס זינדיגט שבת צינדט ער אן דעם פייער פון גיהנם אום שבת, ווען ער וועט שטארבין וועט זיין פייער ברענען אין גיהנם אפילו אום שבת אויף די עבירות וואס ער האט געטאהן שבת, דריבער זאגט דער פסוק איר זאלט ניט ברענען פייער אום שבת אין דעם גיהנם וואס איר וועט דארט זיצען:

פירוש לתורת אלהים

(ד) וַיֹּאמֶר אונ משה האט געזאגט צו דיא יִשְׂרָאֵל: (ה) קְחוּ מֵאִתְּכֶם נעמט פון אייך תְּרוּמָה לַיְיָ אפ שיירונג צו גאט כֹּל אלע נְדִיב וואס בווילגט לִבּוֹ זיין הארץ יְבִיאֶהָ ער זאל ברענגען תְּרוּמַת יְיָ דיא תרומה פון

(ה) קְחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה לַה' וגו'. דער באר מים חיים שרייבט משה האט געזאגט צו די יודין איר זאלט ניט מיינען אז אייערע גאלד אונ זילבער דארף גאט מען זאל פאר אים מאכין א משכן, גאט וויל נאר איר זאלט

משלי חכמים

אזוי האט משה געבאטין די יודין אויף אלע מאהל אז עס וועט זיין יום טוב אדער שבת זאלין די יודין זיך פארזאמלען אין דיא שוהלען אונ אין די בתי מדרשים אונ פסח זאל מען זאגין א דרשה פון פסח, שבועות זאל מען זאגין א דרשה פון שבועות, סוכות זאל מען זאגין א דרשה פון סוכות, אונ שבת זאל מען זאגין א דרשה פון די סדרה פון דעם שבת, דארפין מיר נאר ווייסען

זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת: ו וּתְכֵלֶת
וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים:
ז וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת
תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים: ח וְשֶׁמֶן
לַמָּאוֹר וּבְשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים: ט וְאַבְנֵי־שֹׁהַם
וְאַבְנֵי מִלֻּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן:
י וְכָל־חֲכַם־לֵב בָּכֶם יָבֹאוּ
וְיַעֲשׂוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה:

קֳדָם יְיָ דַהֲבָא וְכַסְפָּא
וּנְחָשָׁא: ו וְתִכְלָא וְאַרְגְּוָנָא
וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ וּמַעְזֵי:
ז וּמַשְׁכֵי דִדְכְרֵי מְסַמְּקֵי
וּמַשְׁכֵי דְסַסְגּוֹנָא
וְאָעֵי שִׁטִּין: ח וּמִשְׁחָא
לְאַנְהָרוּתָא וּבוּסְמַיָּא
לִמְשַׁח רְבוּתָא וְלִקְטוֹרֶת
בּוּסְמַיָּא: ט וְאַבְנֵי בוּרְלָא
וְאַבְנֵי אַשְׁלָמוּתָא
לְשַׁקָּעָא בְּאֵפוֹדָא
וּבְחוּשְׁנָא: י וְכָל חַכִּימֵי
לִבָּא דִבְכוֹן יֵיתוֹן וְיַעְבְּדוּן
יָת כָּל דִּי פַקִּיד יְיָ:

רשב"ם

(ח) ולקטרת. לצורך קטורת תביאו הסמים:

ענין תרומת ה'

העשירים כחפלם ורלונם נתנו ולא היה לריכים לברכה. משא"כ הבינונים דלבם הי' טוב וחפלים להתנדב וליתן הרבה. אבל היה להם רק דבר מועט להביא והקב"ה שולח להם ברכה במעט שהביאו ונעשה לדבר המסויים כשאר המתנדבים כדי שלא לביישם. וזה נקרא תרומת ה'. כי מה' היתה זאת התרומה. ע"כ נאמר כפול ובשינוי לשון. וזהו אמרו קחו מאתכם תרומה לה'. היינו שהעשירים יקחו תרומתם ויתנום לה' כחפלם ואינם לריכים לברכה. ומאת כל נדיב לב היינו הבינונים שידם קלרה להביא כחפלם רק לבם היה לנדבה יביא את תרומת ה'. ר"ל יביא מה שיביא וה' ישלח ברכתו ויהיה נקרא תרומת ה':

ענין חכמי לב

(י) וכל חכם לב בכם וגו'. ויש להבין מי יבחין אם הוא חכם לב. וכל אדם לא יוכל לומר על עצמו שהוא חכם לב שיקרב אל ענין קדוש כזה לעשות מלאכת ה'. ונראה דהנסיון היה שלא אמרו לו לגמרי הלווי של ה' כילד היא העשיה ותיקון הכלים והוא יכוון מדעת עלמו להלווי. זה מוכיח על חכמת ה' אשר בקרבו. ומה' הוא מוכן למלאכת הקדש. כי רוח ה' בקרבו לידע כל זאת. כי מדוע לא ידע זאת איש אחר. וזהו ויעשו את כל אשר לוה ה' מדעתו אף שלא נתפרש לו תואר ואופן עשיתו ובזה יובן חכמתו. או יש לומר ויעשו את כל אשר לוה ה' שלא יהיה קנאה אם זה עושה ארון וזה עושה אדני החלר לכך הוזכרו כולם לסייע בארון ובאדני החלר וכדומה כדי שיהי' מלאכתם שוה בלי קנאה כלל וזהו ויעשו את כל אשר לוה ה'. כל דייקא. כל אשר לוה ה' עשו כולם בשוה כדי שלא יהיה קנאה בדבר:

פירוש לתורת אלהים

גאט זָהָב גאָלד וָכֶסֶף און זילבער וּנְחֹשֶׁת און קיפער: (ו) וּתְכֵלֶת און בלאהע וואל וְאַרְגָּמָן און פערפיל וואל וְתוֹלַעַת שָׁנִי און רויטען פאדעם וְשֵׁשׁ און ליינען וְעִזִּים און האר פון ציגען: (ז) וְעוֹרוֹת און פעל פון ווידער מְאָדָּמִים רויט גע-פארבט וְעוֹרוֹת תְּחָשִׁים און פעל פון אזוי אחיה וואס זיא הייסט תחש וַעֲצֵי שִׁטִּים און טענען האלץ: (ח) וְשֶׁמֶן לַמָּאוֹר און בוימאייל צו לייכטען אין דער מנורה וּבְשָׂמִים און בשמים צו דעם בוימאייל פון זאלבונג וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים און צו דיא קטורת פון גיווערץ: (ט) וְאַבְנֵי און דיא שטיינער שׁוֹהַם וְאַבְנֵי און דיא שטיינער מִלּוּאִים פון דער פולונג לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן צום אפוד און צום חושן: (י) וְכָל חֲכַם לֵב און איטליכער פון אייך וואס האט אקלוג הארץ יָבֹאוּ זאלין זיי קומען וְיַעֲשׂוּ און זאלין טאן אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אלץ וואס גאט האט גיבאטין:

לקוטים על התורה

נעמען די תרומה פון זיך אליין, דאס בעוויליגונג פון אייערע הארצער, וויל גאט. איר זאלט גלוסטין מיט אייערע הארצער צו מאכין אוואהנונג פאר גאט צווישען אייך, און דאס וועט זיין ליבער ביי גאט מער פון גאלד און זילבער וואס איר וועט ברייגגען אנדבה צום משכן, און ווי פיל יעדער וועט קענען געבין אנדבה צום משכן, אז דאס וועט נאר זיין מיט ליבשאפט צו גאט, און ער האט גיגעבין אנדבה ווי פיל ער האט גיקענט און מער קען ער ניט געבין וועט דאס זיין ליב ביי גאט וויא ער וואלט געברייגגט אלע גאלד און זילבער וואס מען דארף צום משכן:

משלי חכמים

וואס האט גאט גיבאטין אויף די שבתים און ימים טובים מער ווי אויף אלע מצות, און אז מען איז מחלל שבת קומט מען זאל הרגנן ביי בית דין, אדער גאט אליין שטראפט דעם מענטש ער זאל שטארבין פאר די צייט, למשל עס איז גיוועזן אגרויסער גביר וואס האט געהאט פיל קינדער, די קינדער זענען אלע גיוועזן שוואכע און קראנקע, האט דער פאטער

יא אֶת־הַמִּשְׁכָּן אֶת־אָהֳלוֹ וְאֶת־
מִכְסֵהוּ אֶת־קְרָסָיו וְאֶת־קְרָשָׁיו
אֶת־בְּרִיחָו* אֶת־עַמֻּדָיו וְאֶת־
אֲדָנָיו׃ יב אֶת־הָאָרֹן וְאֶת־בַּדָּיו אֶת־
הַכַּפֹּרֶת וְאֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ׃ יג אֶת־
הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־בַּדָּיו וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו
וְאֵת לֶחֶם הַפָּנִים׃ יד וְאֶת־מְנֹרַת
הַמָּאוֹר וְאֶת־כֵּלֶיהָ וְאֶת־נֵרֹתֶיהָ
וְאֵת שֶׁמֶן הַמָּאוֹר׃ טו וְאֶת־מִזְבַּח
הַקְּטֹרֶת וְאֶת־בַּדָּיו וְאֵת שֶׁמֶן
הַמִּשְׁחָה וְאֵת קְטֹרֶת הַסַּמִּים
וְאֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח לְפֶתַח הַמִּשְׁכָּן׃

יא יָת מַשְׁכְּנָא יָת פְּרָסֵיהּ
וְיָת חוּפָאֵיהּ יָת פּוּרְפוֹהִי
וְיָת דַּפּוֹהִי יָת עַבְּרוֹהִי
יָת עַמּוּדוֹהִי וְיָת סַמְכוֹהִי׃
יב יָת אֲרוֹנָא וְיָת אֲרִיחוֹהִי
יָת כַּפּוּרְתָּא וְיָת פָּרוּכְתָּא
דִּפְרָסָא׃ יג יָת פָּתוֹרָא
וְיָת אֲרִיחוֹהִי וְיָת כָּל
מָנוֹהִי וְיָת לְחֵם אַפַּיָּא׃
יד וְיָת מְנָרְתָּא דְּאַנְהוֹרֵי
וְיָת מָנַהָא וְיָת בּוֹצִינַהָא
וְיָת מִשְׁחָא דְּאַנְהָרוּתָא׃
טו וְיָת מַדְבְּחָא דִּקְטוֹרֶת
בּוּסְמַיָּא וְיָת אֲרִיחוֹהִי
וְיָת מִשְׁחָא דִּרְבוּתָא
וְיָת קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא
וְיָת פְּרָסָא דְתַרְעָא
לִתְרַע מַשְׁכְּנָא׃

*בריחיו קרי

רש"י

(יא) את המשכן. יריעות התחתונות י הנראות בתוכו קרויי' משכן: את אהלו. הוא אהל יריעות עזים ב העשוי לגג: ואת מכסהו. מכסה עורות אילים ל והתחשים: (יב) ואת פרכת המסך. פרוכת המחילה. כל דבר המגין מ בין מלמעלה בין מכנגד קרוי מסך וסכך וכן (איוב א) שכת בעדו. (הושע ב') הנני שך את דרכך: (יג) לחם הפנים. כבר פירשתי על שם שהיו לו פנים נ לכאן ולכאן שהיה עשוי כמין תיבה פרוצה: (יד) ואת כליה. מלקחים ומחתות: נרתיה. לוציי"ש בלעז בזיכים שהשמן והפתילות נתונין בהן: ואת שמן המאור. אף הוא צריך הכמי לב שהוא מסוגה מאחר שמנים כמו שמפורש במנחות מגרגרו בראש הזית והוא כתית וזך: (טו) מסך הפתח. וילון שלפני המזרח שלא היו שם קרשים ולא יריעות.

שפתי חכמים

י דק"ל כיון שכתיב את המשכן למה ליה למכתב את"כ את אהלו ואת מכסהו הא הכל בכלל משכן: ב מפני שמלינו ביריעות העזים שנקראים אהל שנאמר ועשית יריעות עזים לאהל על המשכן: ל כי כן כתיב ועשית מכסה לאהל עורות אילים מאדמים ועורות תחשים: מ דק"ל דפרוכת משמע וילון שהוא תלוי כנגד הפתח ומסך משמע שהוא סכך פרוש על הגג ל"פ דמסך פירוש מחילה והענין זה צריך לפרש כ"פ בפ' זו כי מסך פעמים נאמר על הסכך ופעמים נאמר על המחילה כמו שכת בעדו הנני שך את דרכך: נ דק"ל והא כל אשה יכולה לאפות לחם ועז"פ כבר פירשתי וכו' ולכך צריך חכם לב:

פירוש לתורת אלהים

(יא) אֶת הַמִּשְׁכָּן דָאס מִשְׁכָּן וְאֶת אָהֳלוֹ אוּנ זַיין גִיצֶעלְט וְאֶת מִכְסֵהוּ אוּנ זַיין דֶעק אֶת קְרָסָיו זַיינֶע הֶעקְלֶך וְאֶת קְרָשָׁיו אוּנ זַיינֶע בְּרֶעטֶער אֶת בְּרִיחָיו זַיינֶע רִיגְלֶען אֶת עַמּוּדָיו זַיינֶע זַיילִין וְאֶת אֲדָנָיו אוּנ זַיינֶע שְׁוֶועלִין: (יב) אֶת הָאָרֹן דֶעם אָרוֹן וְאֶת בַּדָּיו אוּנ זַיינֶע שְׁטַאנְגֶען אֶת הַכַּפּוֹרֶת דֶעם כַּפּוֹרֶת וְאֵת פָּרוֹכֶת אוּנ דֶעם פָּרוֹכֶת הַמָּסָךְ דֶעם צְווִישֶׁין שֵׁייד: (יג) אֶת הַשֻּׁלְחָן דֶעם טִישׁ אוּנ זַיינֶע שְׁטַאנְגֶען וְאֵת אוּנ אַלֶע זַיינֶע כֵּלִים אוּנ דֶעם לֶחֶם הַפָּנִים: (יד) וְאֶת מְנוֹרַת הַמָּאוֹר אוּנ דִיא מְנוֹרָה פוּן דֶעם לַייכְטוּנְג וְאֶת כֵּלֶיהָ אוּנ אִירֶע כֵּלִים וְאֶת נֵרוֹתֶיהָ אוּנ אִירֶע רֶערְלִיךְ וְאֵת אוּנ דֶעם בּוֹימֶעל וָואס הָאט גִילָאכְטֶען אִין דֶער מְנוֹרָה: (טו) וְאֶת מִזְבַּח הַקְּטוֹרֶת אוּנ דֶעם מִזְבֵּחַ וָואס מֶען הָאט אוֹיף אִים מַקְטִיר גִיוֶועזְן קְטוֹרֶת וְאֶת בַּדָּיו אוּנ זַיינֶע שְׁטַאנְגֶען וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה אוּנ דֶעם בּוֹימֶעל פוּן זַאלְבּוּנְג וְאֵת אוּנ דִיא גֶעווירְץ דֶעמְפּוּנְג וְאֶת מָסַךְ אוּנ דֶעם פִיר הַאנְג הַפֶּתַח פוּן דֶער טִיר צוּ דֶער טִיר פוּן דֶעם מִשְׁכָּן דָאס מֵיינְט מֶען אִין מִזְרַח זַייט פוּן מִשְׁכָּן:

משלי חכמים

גענומען אנרויסן דאקטאר צו זיך אין שטוב ער זאל אכטונג געבן אויף די קינדער, און אזוי האט זיך געפירט מיט דיא קינדער, זיי פלעגן עפטערס קראנק ווערן פלעגט באלד קומען דער דאקטאר און געבן אמעדיצין, פלעגן זייא געזונד ווערן.

טז יָת מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא וְיָת
סְרָדָא דִנְחָשָׁא דִּי לֵיהּ יָת
אֲרִיחוֹהִי וְיָת כָּל מָנוֹהִי
יָת כִּיּוֹרָא וְיָת בְּסִיסֵיהּ׃
יז יָת סְרָדֵי דַרְתָּא יָת
עַמּוּדוֹהִי וְיָת סַמְכַהָא
וְיָת פְּרָסָא דִתְרַע דַּרְתָּא׃
יח יָת סִכֵּי מַשְׁכְּנָא וְיָת
סִכֵּי דְדַרְתָּא וְיָת
אַטּוּנֵיהוֹן׃ יט יָת לְבוּשֵׁי
שִׁמּוּשָׁא לְשַׁמָּשָׁא
בְקוּדְשָׁא יָת לְבוּשֵׁי
קוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא
וְיָת לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי
לְשַׁמָּשָׁא׃ כ וּנְפַקוּ כָּל

טז אֵת ׀ מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־מִכְבַּר
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ אֶת־בַּדָּיו וְאֶת־
כָּל־כֵּלָיו אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ׃ יז אֵת
קַלְעֵי הֶחָצֵר אֶת־עַמֻּדָיו וְאֶת־
אֲדָנֶיהָ וְאֵת מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר׃
יח אֶת־יִתְדֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־יִתְדֹת
הֶחָצֵר וְאֶת־מֵיתְרֵיהֶם׃ יט אֶת־בִּגְדֵי
הַשְּׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ אֶת־בִּגְדֵי
הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי
בָנָיו לְכַהֵן׃ כ וַיֵּצְאוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־

רשב"ם

(יט) לשרת בקדש. לכסות כלי המקדש בעת שנוסעים:

רש"י

(יז) את עמודיו ואת אדניה. הרי חצר קרוי כאן לשון זכר ולשון נקבה וכן דברים הרבה: ואת מסך שער החצר. וילון פרוש לצד המזרח עשרים אמה אמצעיות של רוחב החצר שהיה חמשים רחב וסתומין הימנו לצד צפון ט"ו אמה וכן לדרום שנאמר (שמות כז) וחמש עשרה אמה קלעים לכתף: (יח) יתדת. לתקוע ולקשור בהם סופי היריעות בארץ שלא ינועו ברוח: מיתריהם. חבלים לקשור: (יט) בגדי השרד. לכסות הארון והשלחן והמנורה והמזבחות בשעת סילוק מסעות:

ענין נשיאת לב ונדבת רוח

(כ) ויצאו כל עדת בני ישראל מלפני משה. שיצאו כלם כאחד בזריזות להביא ולא היה בהם אחד שנתעכב מחברו. מלפני משה. פי' מלפניו קודם שיתן להם רשות לילך. אע"פ שאין זה מדרך ארץ לילך מלפני משה בלי רשותו. אבל אהבת השראת השכינה שיהיה במשכן קלקלה השורה. ומיהרו לילך להביא נדבותיהם להתחיל במהרה במלאכת המשכן:

פירוש לתורת אלהים

(טז) אֵת דעם מזבח פון דעם קרבן עולה וְאֶת און די קופערנע זופ וואס ארום מזבח אֶת בַּדָּיו זיינע שטאנגען וְאֶת און אלע זיינע כלים אֶת הַכִּיֹּר דעם האנטפאס וְאֶת כַּנּוֹ און זיין פוס: (יז) אֵת די אום הענג פון דעם חצר אֶת עַמֻּדָיו זיינע זיילין און אירע שוועלער וְאֵת מָסַךְ און דעם פיר האנג שַׁעַר הֶחָצֵר וואס ביי דעם טויער פון דעם חצר: (יח) אֶת יִתְדֹת הַמִּשְׁכָּן די פלעקער פון דעם משכן וְאֶת און די פלעקער פון דעם חצר וְאֶת מֵיתְרֵיהֶם און אויך זייערע שטריק: (יט) אֶת בִּגְדֵי הַשְּׂרָד די קליידער וואס זענען לְשָׁרֵת צו בדינען בַּקֹּדֶשׁ אין הייליגקייט אֶת בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ און די הייליגע קליידער וואס צו אהרן הכהן וְאֶת און די קליידער פון זיינע זיהן לְכַהֵן צו בדינען כלומר זייא זאלין גיין אין דיא קליידער מקריב זיין קרבנות: (כ) וַיֵּצְאוּ און זייא זענען ארוים געגאנגען אלע ישראל מִלִּפְנֵי פון

משלי חכמים

פון דעסטוועגין האט דער פאטער בעשטעלט נאך אגרויסין דאקטאר ער זאל קומען דריי פיר מאהל אין יאהר געוואר ווערין צו די קינדער, ווייל אז זיי וועלין מיט דעם דאקטאר געוואהנט ווערין וועלין זייא איהם ניט פאלגין, דער פאטער האט ליב געהאט דעם דאקטאר און האט ליב געהאט דיא מעדיצינען, און האט פארבאטין די קינדער זיי זאלין געבין גרויס כבוד דעם דאקטאר, און זאלין היטען צו נעמען די מעדיצינען פון דעם דאקטאר פונקטליך ווי דער דאקטאר וועט זאגין, און ווער עס וועט ניט געבין כבוד דעם דאקטאר אדער ווער עס וועט ניט היטען צו נעמען פונקטליך דעם מעדיצין, וועט שטארק בעשטראפט ווערין, דאס זעלבינע איז מיט דעם שבת, ביי דעם מענטש זענען דא צווייערליי קראנקייט, דיא קראנקייט פון גוף און די קראנקייט פון די נשמה, די קראנקייט פון גוף איז ניט שטענדיג, עס טרעפט אמאהל אז א מענטש ווערט קראנק, אבער די קראנקייט פון דיא נשמה איז אשטענדיגע קראנקייט, אלע טאג זינדיגט דער מענטש, דריבער דארף דער מענטש צו די נשמה אשטענדיגען דאקטאר, דער דאקטאר איז דער טאג שבת, שבת האנדילט ניט דער מענטש, און

יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה׃ שני כא וַיָּבֹאוּ
כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־נְשָׂאוֹ לִבּוֹ וְכֹל
אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אֹתוֹ הֵבִיאוּ אֶת־
תְּרוּמַת יְהוָה לִמְלֶאכֶת אֹהֶל מוֹעֵד
וּלְכָל־עֲבֹדָתוֹ וּלְבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ׃
כב וַיָּבֹאוּ הָאֲנָשִׁים עַל־הַנָּשִׁים כֹּל
נְדִיב לֵב הֵבִיאוּ חָח וָנֶזֶם וְטַבַּעַת
וְכוּמָז כָּל־כְּלִי זָהָב וְכָל־אִישׁ
אֲשֶׁר הֵנִיף תְּנוּפַת זָהָב לַיהוָה׃

כְּנִישְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן
קֳדָם מֹשֶׁה׃ כא וַאֲתוֹ כָּל
גְּבַר דִּי יִתְרְעֵי לִבֵּיהּ וְכָל
דִּי אַשְׁלֵמַת רוּחֵיהּ יָתֵיהּ
אַיְתִיאוּ יָת אַפְרָשׁוּתָא
קֳדָם יְיָ לַעֲבִידַת מַשְׁכַּן
זִמְנָא וּלְכָל פּוּלְחָנֵיהּ
וְלִלְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא׃
כב וּמַיְתַן גֻּבְרַיָּא עַל נְשַׁיָּא
כֹּל דְּאִתְרְעֵי לִבֵּיהּ
אַיְתִיאוּ שֵׁירִין וְשִׁיבְכִין
וְעִזְקָן וּמָחוֹךְ כָּל מָן
דִּדְהַב וְכָל גְּבַר דִּי אֲרִים
אַרְמוּת דַּהֲבָא קֳדָם יְיָ׃
וכל

רשב״ם

(כא) למלאכת אהל מועד. יריעות המשכן והפרוכת ולכל קלעי החצר וכלי הקדש:

בעל הטורים

(כב) ויבואו האנשים על הנשים כל נדיב לב הביאו. בגימט' אז איש ואשתו כאיש יחד:

שפתי חכמים

ם (נח"י) דק"ל דאין מקבלין לדקה מן הנשים אלא דבר מועט לפיכך אמר שבאו האנשים עם הנשים: ע דמתרגם על חח שירין וכן על אצעדה שבפ' מדין מתרגם נמי שירין וכל צמידין מתרגם נמי שירין ופירושן של אלו פשיטא שהוא תכשיט על זרועו: פ דק"ל על פירושו דמשמע שכומז הוא שם העלם לדבר ערוה והלא לשונו נקרא לשון הקודש לפי שאין בו מלה המורה ענול נתון על הזרוע ע והוא הגמיד: וכומז. כלי זהב

רש"י

(כב) על הנשים. עם הנשים ם וסמוכין עליהם (מה שהתרגום הניח על כפשוטו משום דלא מתרגם ויבאו האנשים ואתו גבריא כמו שמתרגם לעיל מיניה רק מתרגם ומייתן. ור"ל שהביאו חח ונזם בעודן על הנשים כמש"כ רש"י על טוו את העזים): חח. הוא תכשיט של זהב הוא נתון כנגד אותו מקום לאשה ורבותינו פירשו פ שם

ענין נשיאת לב ונדבת רוח

(כא) ויבואו כל איש אשר נשאו לבו וכל אשר נדבה רוחו וגו'. להבין מהו נשיאת לב ומהו נדבת רוח. והאוה"ח כתב דע כי יש ב' הדרגות במתנדבים. האחד הוא המתנדב ברצון נפשו כפי יכלתו כפי ערך ממונו. ולזה יקרא נדבה רוחו. והב' הוא המתנדב יותר מיכלתו מגודל טוביות לבו. ולזה יקרא נשאו לבו. פירוש שהלב מנשאהו ומעריכות בערך עשיר יותר ממה שהוא לתת דבר יקר ולזה אמר כי בישראל נמצאו אז ב' סוגים הנזכרים ופתח במעולה שבשניהם ואמר כל איש אשר נשאו לבו ודקדק לומר תיבת איש לשון חשיבות. וכנגד הב' אמר וכל אשר נדבה רוחו ולא אמר איש כי אינו חשוב בערך הראשון. וממוצא דבר אתה יודע כי לא היו בכל המתנדבים אלא ב' הדרגות וב' לשבח שנדבו כלכם ולא עשו בדבר בחסרון רצון הלב אלא שהיה אחד גדול מחברו:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כב) ויבואו האנשים על הנשים. כלומר לשלול מהן תכשיטיהן כדכתיב חח ונזם ואעפ"כ הנשים שמחות ווהירות במלאכת שמים כדכתיב וכל הנשים אשר נשא לבן אותנה לפיכך זכו הנשים שלא לעשות מלאכה בראש חדש לפי שבמעשה העגל לקחו תכשיטיהן בעל כרחן כדמשמע מדכתיב ויתפרקו וגו' ובמעשה המשכן שמחו בנתינה לפיכך נתן להם ר"ח ליו"ט ונ"ל דזהו ראש חדש ניסן שבו הוקם המשכן ואגב אותו ראש חדש משברות כל ראשי חדשי השנה:

פירוש לתורת אלהים

פאר משה: (כא) וַיָּבֹאוּ אונ זֶענֶען גֶעקוּמֶען כָּל אִישׁ אִיטְלִיכֶער מֶענְטְשׁ אֲשֶׁר נְשָׂאוֹ לִבּוֹ וָואס זַיין הַארְץ הָאט אִים גִיטְרָאגִין צוּ גֶעבִּין אַנְדָבָה וְכֹל אוּנ אַלֶע וָואס הָאט בַּווילִיגְט זַיין ווילֶען אֹתוֹ אִים הֵבִיאוּ הָאבִּין זֵייא גֶעבְּרַאכְט דִיא תְּרוּמָה צוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צוּ דֶער מְלָאכָה פוּן דֶעם אוֹהֶל מוֹעֵד וּלְכָל עֲבֹדָתוֹ אוּנ צוּ גָאר זַיין אַרְבֶּעט וּלְבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אוּנ צוּ דִי הֵיילִיגֶע קְלֵיידֶער: (כב) וַיָּבֹאוּ אוּנ זֵיי זֶענִין גִיקוּמֶען הָאֲנָשִׁים דִי מַאנִין עַל הַנָּשִׁים מִיט דִיא ווייבֶער כֹּל נְדִיב לֵב אִיטְלִיכֶער וָואס הָאט גִיהַאט אַבֶּעווילִיגְט הַארְץ הֵבִיאוּ הָאבִּין זֵייא גִיבְּרַאכְט חָח אֵיין אָרוּם רִינְג וָנֶזֶם אוּנ אַנָאז בַּאנְד וְטַבַּעַת אוּנ אַרִינְג וְכוּמָז אוּנ אַ מוֹיל שְׁלָאס כָּל אַלֶע גִילְדֶענֶע כֵּלִים וְכָל אִישׁ אוּנ אִיטְלִיכֶער מֶענְטְשׁ אֲשֶׁר הֵנִיף וָואס עֶר הָאט אוֹיף גִיהוֹיבִּין תְּנוּפָה אֵיין אוֹיף הֵייבוּנְג פוּן גָאלְד צוּ

משלי חכמים

פוהט קיין אַרְבֶּעט, אַלְץ אִיז אֵין שְׁטוּב אֲנְגֶעגְרֵייט קֶען דֶער מֶענְטְשׁ זֶעהֶן וָואס פַאר אַקְרַאנְקַייט דִיא נְשָׁמָה אִיז קְרַאנְק גִיוָוארִין דִי וָואךְ, ווֶעט עֶר בַּאלְד נֶעמֶען אוֹיף זִיךְ תְּשׁוּבָה צוּ טָאהֶן, עֶר זָאל אָזֶעלְכֶע עֲבֵירוֹת נִיט מֶער זִינְדִיגֶען, אוּנ עֶר לֶערְנְט תּוֹרָה אוּנ דַאווִינְט מִיט כַּוָּנָה, דָאס שְׁטַארְקְט דִיא הֵיילִיגְקַייט פוּן דִיא נְשָׁמָה, זִיא זָאל נִיט זִינְדִיגֶען אוֹיף דִיא אַנְדֶערֶע וָואךְ וָואס ווֶעט קוּמֶען, נָאר ווַייל דֶער מֶענְטְשׁ ווֶערְט גֶעווָאהְנְט מִיט דֶעם שַׁבָּת, אוּנ אַז עֶס קוּמְט שַׁבָּת זוּכְט עֶר נָאר

כג וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר־נִמְצָא אִתּוֹ תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים הֵבִיאוּ: כד כָּל־מֵרִים תְּרוּמַת כֶּסֶף וּנְחֹשֶׁת הֵבִיאוּ אֵת תְּרוּמַת יְהוָה וְכֹל אֲשֶׁר נִמְצָא אִתּוֹ עֲצֵי שִׁטִּים לְכָל־מְלֶאכֶת הָעֲבֹדָה הֵבִיאוּ: כה וְכָל־אִשָּׁה חַכְמַת־לֵב בְּיָדֶיהָ טָווּ וַיָּבִיאוּ מַטְוֶה אֶת־הַתְּכֵלֶת וְאֶת־הָאַרְגָּמָן

אונקלוס

כג וכל גבר די אשתכח עמיה תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ ומעזי ומשכי דדכרי מסמקי ומשכי ססגונא איתיאו: כד כל דארים ארמות כסף ונחש איתיאו ית אפרשותא קדם יי וכל די אשתכח עמיה אעי שטין לכל עיבידת פולחנא איתיאו: כה וכל אתתא חכימת לבא בידהא מעזלא ומיתן כד עזיל ית תכלא וית ארגונא

בעל הטורים

(כה) וכל אשה. ג' במס' הכא ואידך וכל אשה יודעת איש וכל אשה יודעת משכב זכר תחריגו התם מלוה להרוג לנשים אבל כאן שהיו חכמות החיים והיינו שנאמר החכמה תחיה בעליה:

רשב"ם

(כה) חכמת לב. אשה חכמה. אבל חכמת חטף קמץ הוא שם דבר כמו חכמת מצרים: בידיה. כל אחת ואחת טוו. כמו ידה ליתד תשלחנה:

רש"י

כומז כאן מקים זמה: (כג) וכל איש אשר נמצא אתו. תכלת או ארגמן או תולעת שני או עורות אילים או תחשים צ כולם הביאו:

שפתי חכמים

על הערוה לכך מביא ורבותינו וכו': צ יש מקשים למה מדלג רש"י שש ועזים וי"ל לייסב דיש עוד להקשות על דברי רש"י שפירש דקרא או או קאמר ללא לורך דהיכי סלקא דעתך לומר דוקא מי שיש לו כל הדברים יביא ומי שאין לו כל הדברים לא יביא ומה יעשה העני שאין לו אלא מין אחד והקרא קאמר מכל איש אשר ידבנו לבו תקחו תרומתי אע"כ צ"ל משום שמלינו כי שלשה מינים הללו דהיינו תכלת וארגמן ותולעת שני שבלשתם הלו הם תמיד בכל מלאכת המשכן ובבגדי כ"ג וכן עורות אילים מאדמים ועורות תחשים משניהם יחדיו עשו מכסה לאהל כמו שפירש"י בפרשת תרומה משום הכי סד"א דכל מי שיש לו כל הדברים אלו דוקא יביא ומי שאין לו אלא מין אחד לא יביא כיון דשלשתן צריכין למלאכה שאין עושין שום דבר מזה בלא זה אבל שש מלינו בבגדי כהנים הדיוטים שעשו משש לבד וכן אותן ד' בגדי כ"ג שהיה עובד כהן בעבודת פנים ביוה"כ וכן בשאר עבודת וכן בגולה של עזים לא היו עושין מהן שום דבר רק יריעות

ענין נשיאת לב ונדבת רוח

(כג) וכל איש אשר נמצא אתו תכלת וגו' כל מרים תרומת כסף וגו' וכל אשר נמצא אתו וגו'. להבין מדוע גבי תכלת וארגמן כתב נמצא וגבי כסף מרים וגבי עצי שטים ג"כ נמצא. וכתב בת"י ונראה כי מה שלקחו ישראל בביזת הים הי' שלהם לגמרי כי בזו מן ההפקר אבל לא לקחו רק אבנים טובות וכסף וזהב ונחושת. אבל שמלות לא לקחו כי מה להם לשמלות לשאת אתם משא בחנם ומכש"כ עצי שטים לא לקחו כי לא היה בביזת הים עצי שטים. כי מי הביא עצי שטים ממצרים אל הים. הלא המצרים הלכו למלחמה עם ישראל להשיבם למצרים ומה להם אז לעצי שטים. אבל בביזת מצרים הוכרחו ע"פ צווי ה' ליקח שמלות וכן הוכרחו ליקח אתם עצי שטים ע"פ צוואת הזקן יעקב אבינו ע"ה. והשמלות והעצי שטים לא היה עבור עצמם רק למלאכת המשכן. והיה אצלם כפקדון. עד עת שילטרכו לזה. ע"כ על התכלת והארגמן וכן על עצי שטים נאמר אשר נמצא אתו. לא שהוא שלו רק כדרך פקדון נמצא הדבר אללו. אבל הכסף והזהב שלו הוא והוא המניף והמרים:

ענין נדבת הנשים

(כה) וכל אשה חכמת לב בידיה טוו ויביאו מטוה וגו'. הא דכתיב כפל לשון בידיה טוו ויביאו מטוה. כתב בת"י ודאי מה שהיה מטוה ככר והביאו ממצרים היה יותר טוב למשכן כי הוא לזכרון טוב לישראל לפני ה' שבטחו בה' ויצאו

פירוש לתורת אלהים

גאט: (כג) וְכָל אִישׁ אונ איטליכער מענטש אֲשֶׁר וואס עס איז גיפונען גיווארין ביי אים תְּכֵלֶת וכו' הֵבִיאוּ האבין זייא גיבראכט: (כד) כָּל אלע אפ שיידונג פון זילבער אונ קיפער הֵבִיאוּ אֵת תְּרוּמַת יְיָ האבין זיי גיבראכט: (כה) וְכָל אונ איטליכע אִשָּׁה וואס זיא האט גיהאט אקלוג הארץ בְּיָדֶיהָ טָווּ האט זיא גישפונען מיט אירע הענד (רש"י שרייבט עס איז גיוועזן אגרויסע מלאכה) זיי האבין גישפונין די האר פון די לעבידיגע ציגען אראפ וַיָּבִיאוּ אונ זיי האבין גיבראכט מַטְוֶה געשפונען

משלי חכמים

דער שבת זאל היילין דעם גוף, ד.ה. גוף זאל זיך אפרוהען אונ געזונטער ווערין, דריבער פארברייננט ער דעם שבת מיט שלאפין אונ שפאצירען, אונ דיא נשמה ווערט אלע מאהל קראנקער, דריבער האט הקב"ה בעשטעלט נאך אדאקטאר

אֶת־תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת־הַשֵּׁשׁ׃
כו וְכָל־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לִבָּן
אֹתָנָה בְּחָכְמָה טָווּ אֶת־הָעִזִּים׃
כז וְהַנְּשִׂאִם הֵבִיאוּ אֵת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם
וְאֵת אַבְנֵי הַמִּלֻּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן׃
כח וְאֶת־הַבֹּשֶׂם וְאֶת־הַשָּׁמֶן לְמָאוֹר
וּלְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים׃

אונקלוס

וְיָת צְבַע זְהוֹרִי וְיָת בּוּצָא׃
כו וְכָל נְשַׁיָּא דִּי אִתְרְעִי
לִבְּהֶן עִמְּהֶן בְּחוּכְמְתָא
עֲזָלָן יָת מְעַזַּיָּא׃
כז וְרַבְרְבַיָּא אַיְתִיאוּ יָת
אַבְנֵי בוּרְלָא וְיָת אַבְנֵי
אַשְׁלָמוּתָא לְשַׁקָּעָא
בְּאֵיפוֹדָא וּבְחוּשְׁנָא׃
כח וְיָת בּוּסְמָא וְיָת מִשְׁחָא
לְאַנְהָרוּתָא וּלְמִשְׁחָא
דִרְבוּתָא וְלִקְטוֹרֶת

תו"א טוו את העזים. שבת עד לט: והנשאם. יומא עה ס' הזוהר פ' ויקרא:

רשב"ם

(כז) והנשיאים הביאו את אבני השהם. שהרי שמות שבטיהם כתובים עליהם: (כח) ולשמן המשחה. שמן זית הין:

בעל הטורים

(כו) וכל הנשים. ג' במסו' הכא ואידך וכל הנשים יתנו יקר וכל הנשים העומדות בענין ירמיהו שאמר להם לפרוש מע"ג. אלו הנשים שנתעסקו במלאכת השמים יתנו יקר אבל אותם האחרות שמקטרים ללכת השמים גרמו שגלו והיו למשל ולשנינה: אותנה. ב' הכא ואידך עד אשר הפילותה אותנה ביחזקאל בענין הרועים שרועים הצאן במרמס רגליהם אלו גרמו לשכינה שירדה ושכנה בישראל אבל אותן הרועים הרעים שמחטיאין ישראל גורמים לשכינה שתסתלק מישראל: (כז) והנשאם. ב' הכא חסר ויעשו פנחס וגו' והנשיאים מלא אלו שנתעצלו בנדבת המשכן לכך חסר אבל אותם שנזדרזו להשלים בין השבטים ובני ראובן וגד לכך שם מלא דמלא. והנשאם

שפתי חכמים

עזים פשיטא הוא דיביאו לכד ומש"ה לא נקט רש"י שם ועזים כיון דמילתא דפשיטא הוא שיביאו לבדם ועוד דכ' וכל הנשים אשר נשא לבן וגו' טוו את העזים דמשמע מקרא את העזים לכד הביאו ומדסמיך בכל העניין שם אלא עזים ללמד בא להקישו לעזים שלבדו בא מש"ה לא צריך לפרש דשם ועזים לבדו בא:

רש"י

(כו) טוו את העזים. (שבת לט) היא היתה אומנות יתירה שמעל גבי העזים טווין אותן: (כז) והנשאם הביאו. א"ר נתן מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכת המזבח בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחלה אלא כך אמרו נשיאים יתנדבו צבור מה שמתנדבין ומה שמחסרין אנו משלימין אותו כיון שהשלימו צבור את הכל שנאמר (שמות לו) והמלאכה היתה דים אמרו נשיאים מה עלינו לעשות הביאו את אבני השהם

ענין נדבת הנשים

ממצרים למדבר ליה ולקחו עמם שמלות למשא בדרך רב ולא פחדו אולי יהיו מוכרחים לשוב למצרים וימצאו כגנב במחתרת וכדומה והכתוב אומר וזכרתי לך חסד נעוריך לכתך אחרי במדבר וגו'. והנשים בקשו ג"כ לקיים המצוה בגופן לעשות דבר מה למקדש ה' בידיהן. לכך עשו שניהם. בידיהם טוו. היינו מה שטוו בידיהם כדי לעסוק במלאכת הקודש. ומ"מ ויביאו מטוה. מה שהוא טוו ועומד ממצרים. ולכך נקרא מטוה. והביאו שניהם לפני ה' לזכרון תמיד לב"י:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כז) והנשאם. איתא בפ' בתרא דיומא דנשיאים עננים כשהיה המן יורד לישראל הי' יורד עמו אבנים טובות ומרגליות וזש"ה והם הביאו אליו זה המן שנא' בו בבקר בבקר. ועוד אמר ר' יוחנן לשני בקרים הביאו כל נדבת המשכן והותירו: את אבני השהם וגו'. כל אחד אבן אחד לכתוב עליו שבטו ואבני השהם הביאו כלם וכן שמן המשחה:

ענין נדבת הנשיאים

(כז) והנשאם הביאו וגו'. כתב הרב כ"י אמרו רז"ל לפי שנתרשלו הנשיאים בנדבה זו ולא הביאו נדבתם כי אם לבסוף ע"כ נחסר אות יוד משמם והנשאם חסר כתיב כי באמת לא היה להם להמתין עד לבסוף כי אולי יתנו ישראל כל הצורך ולא יהיה להם חלק בכל המשכן. ומה שנחסר יוד דוקא לפי שאמר הקב"ה גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל ואצל הנשיאים היתה בלי ספק רוח גאוה באמרם דרך התפארות נגי ימלא מה שאנחנו מחסרים אבל אנחנו ממלאים כל מה שהצבור מחסרים ע"כ לקח הקב"ה משמם אות יוד כי רק אות זה מן השם הגדול היה חקוק בשמם ואותו לקח ה' מהם לומר אין כאן מקומו:

פירוש לתורת אלהים

אֶת הַתְּכֵלֶת וגו'׃ (כו) וְכָל הַנָּשִׁים און אַלֶע ווייבֶּער אֲשֶׁר נָשָׂא לִבָּן אֹתָנָה וואס האט פאר טראגען זייער הארץ בְּחָכְמָה מיט קלוגשאפט טָווּ האבין זיא געשפינין האר פון דיא ציגען אראפ׃ (כז) וְהַנְּשִׂאִם און דיא הויבט הארין הֵבִיאוּ האבין גיבראכט אֵת אַבְנֵי די שטיינער שֹׁהַם וְאֵת און די שטיינער פון דער פילונג צום אֵפוֹד און צום חוֹשֶׁן׃ (כח) וְאֵת הַבֹּשֶׂם און דיא בְּשָׂמִים וְאֵת הַשֶּׁמֶן און דעם בוימאייל לְמָאוֹר צו לייכטין וּלְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה און צו זאלב אייל וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים און צו קטורת

משלי חכמים

דאס איז דער יום טוב, וואס קומט עטליכע מאהל אין יאהר אויף צו וועקין דעם מענטש, אונ דריבער האט הקב"ה געהייסין יעדער יום טוב זאל מען זאגין אדרשה וואס געהער צו דעם יום טוב, צו דער־וועקין דעם מענטש ער זאל היילין די נשמה, דורך דעם וואס ער וועט זעהן די נסים און וואנדער וואס איז גישאהן גיווארין אין די צייט פון די ימים טובים, דריבער האט גאט גיזאגט ווער עס וועט מחלל שבת זיין וועט גישטראפט ווערין ווייל ער וויל נים זיין נשמה זאל געהיילט ווערין׃

כט כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר נָדַב לִבָּם
אֹתָם לְהָבִיא לְכָל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּיַד־מֹשֶׁה
הֵבִיאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל נְדָבָה לַיהוָה׃
פ שלישי שני כשהן מחוברין ל וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא יְהוָה
בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר
לְמַטֵּה יְהוּדָה׃ לא וַיְמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ
אֱלֹהִים בְּחָכְמָה בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת
וּבְכָל־מְלָאכָה׃ לב וְלַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת
לַעֲשֹׂת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת׃
לג וּבַחֲרֹשֶׁת אֶבֶן לְמַלֹּאת וּבַחֲרֹשֶׁת
עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מְלֶאכֶת מַחֲשָׁבֶת׃
לד וּלְהוֹרֹת נָתַן בְּלִבּוֹ הוּא וְאָהֳלִיאָב

בוּסְמַיָּא׃ כט כָּל גְּבַר
וְאִתְּתָא דִּי אִתְרְעִי לִבְּהוֹן
יָתְהוֹן לְאַיְתָאָה לְכָל
עֲבִידְתָּא דִּי פַקֵּיד יְיָ
לְמֶעְבַּד בִּידָא דְמֹשֶׁה
אַיְתִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל
נְדַבְתָּא קֳדָם יְיָ׃ ל וַאֲמַר
מֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲזוֹ
דְּרַבִּי יְיָ בְּשׁוּם בְּצַלְאֵל
בַּר אוּרִי בַר חוּר לְשִׁבְטָא
דִיהוּדָא׃ לא וְאַשְׁלֵים
עִמֵּיהּ רוּחָא מִן קֳדָם יְיָ
בְּחָכְמְתָא בְּסוּכְלְתָנוּ
וּבְמַדַּע וּבְכָל עֲבִידָא׃
לב וּלְאַלָּפָא אוּמָנְוָן
לְמֶעְבַּד בְּדַהֲבָא
וּבְכַסְפָּא וּבִנְחָשָׁא׃
לג וּבְאוּמָנוּת אֶבֶן טָבָא
לְאַשְׁלָמָא וּבְנַגָּרוּת אָעָא
לְמֶעְבַּד בְּכָל עֲבִידַת
אוּמָנָן׃ לד וּלְאַלָּפָא יְהַב
בְּלִבֵּיהּ הוּא וְאָהֳלִיאָב

דישבים

(לד) ולהורות. לאחרים:

בעל הטורים

הביאו תרגום ירושלמי ועננא איתיאו מלשון מעלה נשיאים: (ל) ראו קרא ה'. שאין מעמידין פרנס על הצבור אלא מדעתן: (לד) ולהורות. ב' הכא ואידך ולהורות את בני ישראל שהיה בצלאל יודע להורות לבני ישראל בכל מיני חכמה:

רש"י

זגו' לכך התנדבו בחנוכת המזבח תחל' ולפי שנתעצלו מתחלה נחסרה אות משמם והנשאם כתיב: (ל) חור. בנה של מרים ק היה: (לד) ואהליאב. משבט דן מן הירודין שבשבטים מבני השפחות והשוהו המקום לבצלאל למלאכת המשכן והוא מגדולי השבטים לקיים מה שנאמר (איוב לד) ולא נכר שוע לפני דל:

שפתי חכמים

ק דק"ל למה לא יחסו אלא עד חור או לא ה"ל למימר אלא בצלאל בן אורי למטה יהודה ומתרץ חור בנה של מרים היה שהיתה

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ל) ראו קרא. מהו ראו לפי שכשאמר משה לישראל שבצלאל יעשה המשכן היו ישראל טרננים אחרי משה ואומרים שכל הגדולה הוא נוטל לו ולמשפחתו אמר להם משה דעו וראו כי לא מדעתי אני עושה אלא מפי הקב"ה ואף משה עצמו בשעה שאמר לו הקב"ה על מלאכת המשכן ועשית היה סבור לעשות הכל אמר לו הקב"ה לא כאשר עולה בדעתך אלא צדיק שנהרג על מעשה העגל דהיינו חור יבא בן בנו ויעשנו לפי שהמשכן כפרה על אותו מעשה וזהו שאמר לו הקדוש ברוך הוא ראה קראתי וגו':

(לא) בחכמה. דכתיב ה' בחכמה יסד ארץ. בתבונה דכתיב כונן שמים בתבונה. בדעת דכתיב בדעתו תהומות

פירוש לתורת אלהים

פון דיא קרייטיכצער: (כט) כל איש אלע וואס עס האט באוויליגט לבם זייער הארץ אותם זייא להביא צו ברייגגען צו גאר דיא מלאכה אשר וואס גאט האט געבאטין דורך משה מען זאל דאס טאהן הביאו האבין זיי געבראכט נדבה אנדבה צו גאט: (ל) ויאמר משה אל בני ישראל האט משה געזאגט צו דיא ישראל ראו זעהט קרא גאט האט גערופען בשם אין נאמין בצלאל דער זוהן פון אורי דער זוהן פון חור למטה צום שבט יהודה: (לא) וימלא אותו אונ ער האט אים דער פילט רוח אלהים מיט אנבואה פון גאט בחכמה מיט קלוג שאפט בתבונה מיט פארשטאנדיגקייט ובדעת אונ מיט וויסען שאפט: (לב) ולחשוב אונ צו מייסטערין מחשבות מייסטער שאפט לעשות צו טאהן בזהב מיט גאלד אונ מיט זילבער אונ מיט קופער: (לג) ובחרושת אבן אונ מייסטער שאפט פון גוטע שטיינער למלאת צו דער פולען דעם חשן אונ אפוד ובחרושת עץ אונ מייסטער שאפט פון האלץ לעשות צו טאהן

בן אחיסמך למטה דן: לה מלא אתם
חכמת לב לעשות כל מלאכת
חרש | וחשב ורקם בתכלת
ובארגמן בתולעת השני ובשש
וארג עשי כל מלאכה וחשבי
מחשבת: לו א ועשה בצלאל
ואהליאב וכל | איש חכם לב
אשר נתן יהוה חכמה ותבונה
בהמה לדעת לעשת את כל
מלאכת עבדת הקדש לכל אשר
צוה יהוה: ב ויקרא משה אל
בצלאל ואל אהליאב ואל כל
איש חכם לב אשר נתן יהוה
חכמה בלבו כל אשר נשאו לבו
לקרבה אל המלאכה לעשת
אתה: ג ויקחו מלפני משה את כל התרומה אשר
הביאו בני ישראל למלאכת עבדת הקדש

אונקלוס

בר אחיסמך לשבטא
דדן: לה אשלים עמהון
חכימות לבא למעבד כל
עבידת נגר ואומן וצייר
בתכלא ובארגונא בצבע
זהורי ובבוצא ומחי
עבדי כל עבידא ומלפי
אומנון: א ועבד בצלאל
ואהליאב וכל גבר חכים
לבא די יהב יי חוכמתא
וסוכלתנותא בהון
למידע למעבד ית כל
עבידת פולחן קודשא
לכל די פקיד יי: ב וקרא
משה לבצלאל ולאהליאב
ולכל גבר חכים לבא די
יהב יי חוכמתא בלביה
כל די יתרעי לביה
למקרב לעבידתא
למעבד יתה: ג ונסיבו
מן קדם משה ית כל
אפרשותא די איתיאו
בני ישראל לעבידת
פולחן קודשא למעבד

דעת זקנים מבעלי התוספות

נבקעו וכן בבנין שלמה בן אשה אלמנה ממטה נפתלי וגו' ויטלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת וכן בנין דלעתיד דכתיב בחכמה יבנה בית ובתבונה יתכונן . ובדעת חדרים ימלא כל הון יקר ונעים וכו':

פירוש לתורת אלהים

בכל אין אלע מלאכות מחשבות פון מייסטער שאפט: (לד) ולהורות אונ צו לערנען נתן בלבו האט גאט גינעבין אין זיין הארצין הוא ער ואהליאב דער זוהן פון אחיסמך למטה דן צום שבט דן: (לה) מלא אותם ער האט זיי דער פולט חכמת לב קלוג שאפט אין הארץ לעשות צו טאהן כל מלאכת אלע מלאכות חרש וחושב וויא מייסטערס ורוקם אונ אוועבער בתכלת אין תכלת עושי צו טאהן כל מלאכה אלע מלאכות וחושבי אונ זיי זענען גיוואריו מייסטערס מחשבות פון מייסטער שאפט: (א) ועשה אונ ער זאל מאכין בצלאל אונ אלע מענטשין חכם לב וואס האט אקלוג הארץ אשר וואס גאט האט גינעבין קלוג שאפט אין זיין הארץ כל אלע וואס עס טוהט אים פארטראגין זיין הארץ לקרבה צו גינעהנען אים אל המלאכה צו דער מלאכה לעשות צו טאהן אותה זיא: (ג) ויקחו אונ זיי האבין גענומען מלפני משה פון פאר משה את גאר די תרומה אשר הביאו וואס זייא האבין גיבראכט דיא קינדער ישראל למלאכת צו דער מלאכה עבודת די ארבעט הקודש דיא היילינע לעשות צו טאהן אותה זיא הם

לַעֲשֹׂת אֹתָהּ וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו
עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר׃ ד וַיָּבֹאוּ
כָּל־הַחֲכָמִים הָעֹשִׂים אֵת כָּל־
מְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ אִישׁ־אִישׁ
מִמְּלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־הֵמָּה עֹשִׂים׃
ה וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר מַרְבִּים
הָעָם לְהָבִיא מִדֵּי הָעֲבֹדָה לַמְּלָאכָה
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת אֹתָהּ׃
ו וַיְצַו מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה
לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אַל־יַעֲשׂוּ־עוֹד
מְלָאכָה לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּכָּלֵא

יָתַהּ וְאִנּוּן מַיְתַן לֵיהּ עוֹד
נְדַבְתָּא בִּצְפַר בִּצְפַר׃
ד וַאֲתוֹ כָּל חַכִּימַיָּא
דְּעָבְדִין יָת כָּל עֲבִידַת
קוּדְשָׁא גְּבַר גְּבַר
מֵעֲבִידְתֵיהּ דִּי אִנּוּן
עָבְדִין׃ ה וַאֲמָרוּ לְמשֶׁה
לְמֵימַר מַסְגַן עַמָּא
לְאַיְתָאָה מִסַּת פּוּלְחָנָא
לַעֲבִידְתָּא דִּי פַקִּיד יְיָ
לְמֶעְבַּד יָתַהּ׃ ו וּפַקִּיד
משֶׁה וְאַעֲבָרוּ כָרוֹז
בְּמַשְׁרִיתָא לְמֵימַר גְּבַר
וְאִתְּתָא לָא יַעְבְּדוּן עוֹד
עֲבִידְתָּא לְאַפְרָשׁוּת
קוּדְשָׁא וּפְסַק עַמָּא

תולדות אהרן

והם הביאו אליו עוד. יומא עה: איש איש ממלאכתו. שבת צו סנהדרין סט: ויצו משה. שבת צו ראש השנה לד סוטה ג:

בעל הטורים

(ו) ויצו משה ויעבירו קול במחנה. בשבת נתנה תורה א"כ יוה"כ של אותה שנה היה יום ג' וביום ד' אמר להם מלאכת המשכן והם הביאו לו בבקר בבקר והיינו יום ה' ויום ו' ובשבת ויצו משה ויעבירו קול במחנה: איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש. בגי' (אל יוציאו) וזהו אל יוציאו משא מרשות היחיד לרה"ר: ויכלא. שניה הכא ואידך ויכלא הגשם זהו שדרשו

רשב"ם

(ו) אל יעשו עוד מלאכה. שהיו טווים בביתם כדכתיב

רש"י

(ה) מדי העבדה. יותר מכדי צורך העבודה:

שפתי חכמים

נכיאה לכך זכה לזה: ר פירוש של מ"ם זו ל' יותר כמו ויאהב

ענין רבוי נדבת העם

(ה) מרבים העם להביא וגו' ויצו משה ויעבירו קול במחנה וגו'. צריך להבין מה כל החרדה הזאת שמרבים להביא ואם יהיה מותר יחזירו להם או יהיה לדברים אחרים אשר יהיו נצרכים לבית ה'. ולמה צוה משה שלא להביא. כתב הרב ד"ש ז"ל דאיתא במס' שקלים שאמרו חז"ל אין אנו יכולים לעמוד על אופיה של אומה זו כשהן נתבעין לעגל נותנין וכשהן נתבעין למשכן נותנין. וביאור המאמר דיש בנותני צדקה שקשה עליהם לתת רק שנותנים בשביל מצות צדקה. ויש שהוא בטבע פזרן וכסף אין נחשב בעיניו למאומה. והנה המופת והמבחן לזה הוא כשרואין שנותנין לדבר עבירה ג"כ הוא מחמת פזרנות בטבע ואם אינו נותן לדבר עבירה רק למצוה יוכל להיות שנותן מצד מצות ה'. וזהו שאמרו אין אנו יכולים לעמוד על אופיה של אומה זו כשהן נתבעין לעגל נותנין וא"כ אף שנתנו למשכן לא ניכר שנתנו לשם צדקה. וזה שחרדו האנשים העוסקים במלאכה שמרבים העם להביא ומי יודע כונתם אם לשמים הוא אולי בטבעיהם הם פזרנים. ע"כ צוה משה שלא להביא עוד נדבה ויכלא העם מהביא. וזהו האות שרק למצות ה' נדבו. ומה שנתנו לעגל היה ג"כ לפי סברתם שמצוה הוא:

פירוש לתורת אלהים

און זייא הֵבִיאוּ האָבין געבּראַכט צו אים עוֹד נְדָבָה נאָך אַנדבה בַּבֹּקֶר אַלע אין דער פריה: (ד) וַיָּבֹאוּ און זיי זענען געקומען אַלע חֲכָמִים הָעוֹשִׂים וואס זייא האָבין גיטאָהן אֵת אַלע מְלָאכוֹת פון היילינגקייט אִישׁ אִישׁ איטליכער מענטש מִמְּלַאכְתּוֹ פון זיין מְלָאכָה אֲשֶׁר וואס זיי טוהען: (ה) וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה און זיי האָבין גיזאָגט צו משה לֵאמֹר אַזוי צו זאָגין מַרְבִּים דאָס פאָלק בריינגען מער מִדֵּי הָעֲבוֹדָה וויא פיל מען דאַרף אויף דער אַרבּעט לַמְּלָאכָה צו דער מְלָאכָה וואס גאָט האט גיבאָטין צו טאָהן זיא: (ו) וַיְצַו מֹשֶׁה און משה האט גיבאָטין וַיַּעֲבִירוּ און זייא האָבין אויס גערופין אין דער מַחֲנֶה לֵאמֹר אַזוי צו זאָגין אִישׁ קיין מאַן און קיין אִשָּׁה זאָלין שוין מער ניט טאָהן אַמְּלָאכָה צו דער היילינגע אַרבּעט. ווארום עס איז גענוג וואס מען האט ביז אהער גימאַכט וַיִּכָּלֵא האָבין

לקוטים על התורה

(ג) וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר. דער באר מים חיים שרייבט אַזוי מיינט דער פסוק אַלע יודין האָבין געבּריינגט זייערע נְדָבוֹת באַלד דעם ערשטין טאָג אין דער פריה, און די זעלביגע מענטשין האָבין זיך ניט בּענוגענד מיט די נְדָבוֹת וואס זיי האָבין געבּריינגט דעם ערשטין אין דער פריה, נאָר אויף מאָרגין פריה האָבין זיי נאָך אַמאָהל געבּריינגט נְדָבוֹת, ווייל זייער ליבּשאַפט איז גיוועזין זייער גרויס צום מִשְׁכָּן אַז גאָט זאָל רוהען צווישען זיי, דריבּער האָט יעדער יוד גירעכענט טאָמער וועט מען פון אים נעמען נאָך גאָלד און זילבּער צום מִשְׁכָּן, וועט ער האָבין אַגרעסערין חֵלֶק אין מִשְׁכָּן:

הָעָם מֵהָבִיא׃ ז וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה
דַיָּם לְכָל־הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ
וְהוֹתֵר׃ ס רביעי ח וַיַּעֲשׂוּ כָל־חֲכַם־
לֵב בְּעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה אֶת־הַמִּשְׁכָּן
עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת
וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה
חֹשֵׁב עָשָׂה אֹתָם׃ ט אֹרֶךְ הַיְרִיעָה
הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה
וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת

אונקלוס

מְלָאיתָאָה׃ ז וַעֲבִידְתָּא
הֲוָת מִיסַת לְכָל עֲבִידְתָּא
לְמֶעְבַּד יָתַהּ וְיַתְרַת׃
ח וַעֲבָדוּ כָּל חַכִּימֵי לִבָּא
בְּעָבְדֵי עֲבִידְתָּא יָת
מַשְׁכְּנָא עֲשַׂר יְרִיעָן
דְבוּץ שְׁזִיר וְתִכְלָא
וְאַרְגְוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי
צוּרַת כְּרוּבִין עוֹבַד אוּמָן
עֲבַד יַתְהוֹן׃ ט אוּרְכָּא
דִירִיעֲתָא חֲדָא עַשְׂרִין
וּתְמַנְיָא בְּאַמִּין וּפוּתְיָא
אַרְבַּע בְּאַמִּין דִירִיעֲתָא
חֲדָא מְשַׁחְתָּא חֲדָא לְכָל

תולדות אהרן

והמלאכה היתה דים. שבת פט א:

רשב״ם

ויביאו מטוה: (ז) דים. כמו מ״ם מן ריקם. ותהי הכנם: (ח) ויעשו כל חכם לב וגו׳. תחלה עשו המשכן ואח״כ כלים כמו שפירשתי בפרשת ויקחו לי תרומה:

בעל הטורים

שהיו יורדים להם אבנים טובות ומרגליות עם המן והביאום לנדבת המשכן ויכלא הגשם פי׳ העננים שמביאים הגשם כשכלו מלהביא האבנים הטובות אז כלו העם מלהביא: (ז) והמלאכה היתה דים. והמלאכה לא ליום אחד ולא לשנים בעזרא. והמלאכה גדולה בד״ה בענין בנין הבית אע״פ שהמלאכה היתה גדולה לא ליום ולא לשנים אעפ״כ היתה דים שנשתלחה ברכה במעשה ידיהם: דים. ג׳ היתה דים. יגנבו דים. הלא אם גנבים בלילה השחיתו דים במפלת אדום כאדום נאמר המה יכנו ואני אהרום אבל ביעקב והמלאכה היתה דים: והותר. ג׳. הכא ואידך כי כה אמר ה׳ אכול והותר. מהחל התרומה להביא בית ה׳ אכול ושבוע והותר בדה״ב שבזכות התורה ובהמ״ק בא שובע לעולם כדכתיב למן היום אשר יוסד היכל ה׳ וגו׳ עד מן היום הזה אברך: (ח) בעושי. ג׳ ביו״ד הכא ואידך אל תקנא בעושי עולה פני ה׳ בעושי רע ובמי תקנא בעושי כל חכם לב:

שפתי חכמים

יעקב את רחל מלאה והוסיף מלת צורך כי הם לא הביאו רק צרכי העבודה לא בעבודה עצמה: ש כלומר תיבת המלאכה קאי אהבאת נדבה ותיבות לכל המלאכה קאי אהמלאכה מלאכת המשכן מפני שאין טעם לומר המלאכה היתה מספקת לכל המלאכה אם הוא ממין אחד גם כינוי דים שב על עושי המלאכה: ת דק״ל דוהותר משמע ל׳ ציווי להותר וזה אינו דהא אינו מצוה להותר לכך מפרש ולהותר וכן מצינו נמי תיבות שנחסרין למ״ד כמו והכבד והכות ולהכבד והכות ולהכות:

רש״י

(ו) ויכלא. ל׳ מניעה: (ז) והמלאכה היתה דים לכל המלאכה. ומלאכת ההבאה היתה ש דים של עושי המשכן לכל המלאכ׳ של משכן לעשות אותה ולהותר: והותר. כמו (שמות ח) והכבד את ת לבו (מ״כ ג) והכות את מואב:

ענין רבוי נדבת העם

(א) ויעשו כל חכם לב וגו׳. צריך להבין היה לו לכתוב ויעשו כל חכמי לב. בלשון רבים. והנראה הגם שהעושים במלאכה היו רבים אעפ״כ היתה המלאכה נעשית כאילו עשאוה אדם אחד. והכונה בזה כי כשרבים יעשו מלאכה ישתנה תואר

לקוטים על התורה

(ז) וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דַיָּם וגו׳. דֶער אהל יעקב שְׁרַייבְּט דֶער שְׁטֵייגֶער אִיז אַז אֵיינֶער זָאגְט צוּ אַבַּעַל מְלָאכָה עֶר זָאל אִים מַאכִין אַכְּלִי פוּן זִילְבֶּער אָדֶער פוּן גָאלְד דִי כְּלִי זָאל ווֶעגִין אַזוֹי פִיל לוֹיט, לְמָשָׁל צֶעהֶן לוֹיט, מוּז אִים דֶער בַּעַל הַבַּיִת גֶעבִּין זִילְבֶּער אָדֶער גָאלְד מֶער ווִי צֶעהֶן לוֹיט, ווָארוּם אַבִּיסֶל פַארְבְּרֶענְט דֶער פַייעֶר, אוּנ אַבִּיסֶל ווֶערְט גֶעפַייְלְט, מוּז פֶעלִין גָאלְד אָדֶער זִילְבֶּער, דְרִיבֶּער זָאגְט דִי תּוֹרָה דִי יוּדִין הָאבִּין גֶעבְּרֵיינְגְט גָאלְד אוּנ זִילְבֶּער עֶס זָאל זַיין גֶענוּג אוֹיף דִי ווָאג ווִי פִיל דִי כֵּלִי דַארְף ווֶעגִין, אוּנ נָאךְ אַבִּיסוּל מֶער גָאלְד אוּנ זִילְבֶּער ווִי עֶס דַארְף קַאלְיֶע ווֶערִין ווֶען מֶען מַאכְט דִיא כֵּלִי, אַז משה הָאט גִיזֶעהֶן עֶס אִיז שׁוֹין דָא גָאלְד אוּנ זִילְבֶּער גֶענוּג אוֹיף אַלְץ הָאט עֶר שׁוֹין גֶעהֵייסִין אוֹיס־רוּפִין מֶען זָאל שׁוֹין מֶער נִיט בְּרֵיינְגֶען:

פירוש לתורת אלהים

פַארְמִיטָען דָאס פָאלְק פוּן צוּ בְּרֵיינְגֶען: (ז) וְהַמְּלָאכָה אוּנ דִיא מְלָאכָה ווָאס מֶען הָאט שׁוֹין גִימַאכְט בִּיז אַהֶער הָיְתָה דַיָּם אִיז זִיא גִיווֶען גֶענוּג לְכָל הַמְּלָאכָה צוּ גָאר דֶער מְלָאכָה פוּן דֶעם גַאנְצִין מִשְׁכָּן לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ צוּ טָאהְן זִיא וְהוֹתֵר אוּנ עֶס זָאל נָאךְ בְּלַייבִּין: (ח) וַיַּעֲשׂוּ אוּנ זֵייא הָאבִּין גִיטָאהְן כָּל אַלֶע קְלוּגֶע הֶערְצֶער בְּעוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה דִיא ווָאס זֵייא הָאבִּין גִיטָאהְן דִיא מְלָאכָה אֶת הַמִּשְׁכָּן דָאס מִשְׁכָּן צֶעהֶן יְרִיעוֹת. דֶעם מַעֲשֵׂה מִשְׁכָּן מִיט דִיא יְרִיעוֹת מִיט דִיא שְׁלֵייפֶעלַאךְ אוּנ מִיט דִיא הֶעקְלַאךְ אוּנ דִי בְּרֶעטֶער מִיט דִי שְׁוֶועלִין הָאבִּין מִיר שׁוֹין מְפוֹרָשׁ גִיוֶוען בְּפָרָשַׁת תְּרוּמָה אִין דֶער

דְרִיטָע פָּרָשָׁה פוּן פָּסוּק (א) בִּיז פָּסוּק (ל״א):

מִדָּה אַחַת לְכָל־הַיְרִיעֹת׃ י וַיְחַבֵּר
אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת אַחַת אֶל־אֶחָת
וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת חִבַּר אַחַת אֶל־אֶחָת׃
יא וַיַּעַשׂ לֻלְאֹת תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת
הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקָּצָה בַּמַּחְבָּרֶת
כֵּן עָשָׂה בִּשְׂפַת הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה
בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית׃ יב חֲמִשִּׁים
לֻלָאֹת עָשָׂה בַּיְרִיעָה הָאֶחָת
וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עָשָׂה בִּקְצֵה
הַיְרִיעָה אֲשֶׁר בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית
מַקְבִּילֹת הַלֻּלָאֹת אַחַת אֶל־אֶחָת׃
יג וַיַּעַשׂ חֲמִשִּׁים קַרְסֵי זָהָב וַיְחַבֵּר
אֶת־הַיְרִיעֹת אַחַת אֶל־אַחַת
בַּקְּרָסִים וַיְהִי הַמִּשְׁכָּן אֶחָד׃ פ
יד וַיַּעַשׂ יְרִיעֹת עִזִּים לְאֹהֶל עַל־
הַמִּשְׁכָּן עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת עָשָׂה
אֹתָם׃ טו אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת
שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה וְאַרְבַּע אַמּוֹת
רֹחַב הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת
לְעַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת׃ טז וַיְחַבֵּר אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת
לְבָד וְאֶת־שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד׃ יז וַיַּעַשׂ לֻלָאֹת

דיריעתא: י ולפיף ית
חמש יריען חדא עם חדא
וחמש יריען לפיף חדא
עם חדא: יא ועבד ענובין
דתכלא על ספתא
דיריעתא חדא מסטרא
בית לופי כן עבד בספתא
דיריעתא בסטרא בית
לופי תנינא: יב חמשין
ענובין עבד ביריעתא
חדא וחמשין ענובין עבד
בסטרא דיריעתא די
בבית לופי תנינא מכונן
ענוביא חדא לקביל
חדא: יג ועבד חמשין
פורפין דדהב ולפיף ית
יריעתא חדא עם חדא
בפורפיא והוה משכנא
חד: יד ועבד יריען
דמעזי לפרסא על
משכנא חדא עשרי יריען
עבד יתהון: טו אורכא
דיריעתא חדא תלתין
באמין וארבע אמין
פותיא דיריעתא חדא
משחתא חדא לחדא
עשרי יריען: טז ולפיף
ית חמש יריען לחוד וית
שית יריען לחוד:
יז ועבד ענובין חמשין

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יד) ויעש יריעות עזים. ראשונה לכל מלאכת המשכן כדי שיהיו מוכנות לאהל על המשכן מיד שיעשו הקרשים ולא יהיה שעה אחת בלא כסוי ואחר ויעש הקרסים כדי להכנים לתוכן מיד הארון ולא יהיה שעה אחת בחוץ:

ענין רבוי נדבת העם

המלאכה זה מזה ולא תדמה למלאכה שעשאה כולה אומן אחד. והשמיענו הכתוב כי מלאכת המשכן שלמה היתה גם בבחינה זו כי הנותן חכמה בהמה השוה אותם בהתבוננות החכמה שיהיו דומים כולם כאיש אחד. ולפי זה יתיישב טעם האמר בכל פרטי המעשים לשון יחיד ולא פי' מי הוא ופשיטא שאינו חוזר על בצלאל כי לא הוא עשה הכל והעד הנאמן על זה דכתיב ויעש בצלאל את הארון. משמע שרק הארון עשה בצלאל לבדו. לכל שארי המלאכות עשו כל חכמי לב. אלא יכוון אל כל חכמי לב שכל המלאכה הנעשה על ידיהם היה שוה כאילו איש אחד עשה הכל ולא היה שום שינוי בהמלאכה [הנה הקב"ה אמר אל הנביא יחזקאל ואתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו

חֲמִשִּׁים עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הַקִּיצֹנָה
בַּמַּחְבָּרֶת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עָשָׂה
עַל־שְׂפַת הַיְרִיעָה הַחֹבֶרֶת הַשֵּׁנִית׃
יח וַיַּעַשׂ קַרְסֵי נְחֹשֶׁת חֲמִשִּׁים לְחַבֵּר
אֶת־הָאֹהֶל לִהְיֹת אֶחָד׃ יט וַיַּעַשׂ
מִכְסֶה לָאֹהֶל עֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים
וּמִכְסֵה עֹרֹת תְּחָשִׁים מִלְמָעְלָה׃
ס חמישי כ וַיַּעַשׂ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן
עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים׃ כא עֶשֶׂר אַמֹּת
אֹרֶךְ הַקָּרֶשׁ וְאַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה
רֹחַב הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ כב שְׁתֵּי יָדֹת
לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד מְשֻׁלָּבֹת אַחַת אֶל־
אֶחָת כֵּן עָשָׂה לְכֹל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן׃
כג וַיַּעַשׂ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן
עֶשְׂרִים קְרָשִׁים לִפְאַת נֶגֶב תֵּימָנָה׃
כד וְאַרְבָּעִים אַדְנֵי־כֶסֶף עָשָׂה תַּחַת
עֶשְׂרִים הַקְּרָשִׁים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־
הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו וּשְׁנֵי
אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי
יְדֹתָיו׃ כה וּלְצֶלַע הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית
לִפְאַת צָפוֹן עָשָׂה עֶשְׂרִים קְרָשִׁים׃

על סיפתא דיריעתא
בסטרא בית לופי
וחמשין ענובין עבד
על סיפתא דיריעתא
דבית לופי תנינא:
יח ועבד פורפין דנחש
חמשין ללפפא ית
משכנא למהוי חד:
יט ועבד חופאה למשכנא
דמשכי דדכרי מסמקי
וחופאה דמשכי ססגונא
מלעילא: כ ועבד ית
דפיא למשכנא דאעי
שטין קימין: כא עשר
אמין אורכא דדפא
ואמתא ופלגות אמתא
פותיא דדפא חד:
כב תרין צירין לדפא חד
משלבין חד לקביל חד
כן עבד לכל דפי משכנא:
כג ועבד ית דפיא
למשכנא עשרין דפין
לרוח עיבר דרומא:
כד וארבעין סמכין דכסף
עבד תחות עשרין דפין
תרין סמכין תחות דפא
חד לתרין צירוהי ותרין
סמכין תחות דפא חד
לתרין צירוהי: כה ולסטר
משכנא תנינא לרוח
ציפונא עבד עשרין
דפין

ענין רבוי נדבת העם

ויכלמו מעונותיהם ומדדו את תכנית ואם יכלמו מכל אשר עשו צורת הבית ותכונתו ומוצאיו ומובאיו וכל צורותיו וגו' הודע אותם וכתוב לעיניהם וגו'. ואמר זה לפי שבזמנו היו תועים בעבודת השמש והירח ולכן אמר שיתבוננו ויבינו ענין הבית יבינו מזה טעותם ויראו וידעו כי לה' המלוכה והוא המושל ומשגיח ולא אחד מהמשרתים ולו חכמו בזה ויכלמו מעונותיהם בראותם כי לא מעבר לים הוא אבל בבית מקדש ימצאו מה שילמדם להועיל בזה אם יתבוננו בו. הענין הב' הוא שהמשכן נעשה על תמונת העולם בכללו לכן צוה ית' שיעשו המשכן מהדברים שירימו ויתנו בנדבה בתורת חפץ ורצון מוחלט לא בחיוב ולא בהכרח כי כן נברא העולם על צד הרצון והחפץ האלהי בתורת חסד ונדבה לא על צד החיוב. ולכן עשה הקב"ה מזה עיקר גדול וכמה פעמים נזכר במלאכת המשכן שבא מנדבות בני ישראל. וכמו שהיו השמים והארץ נמתחים והולכים

כו וְאַרְבָּעִים אַדְנֵיהֶם כָּסֶף שְׁנֵי
אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי
אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃
כז וּלְיַרְכְּתֵי הַמִּשְׁכָּן יָמָּה עָשָׂה
שִׁשָּׁה קְרָשִׁים׃ כח וּשְׁנֵי קְרָשִׁים
עָשָׂה לִמְקֻצְעֹת הַמִּשְׁכָּן בַּיַּרְכָתָיִם׃
כט וְהָיוּ תוֹאֲמִם מִלְּמַטָּה וְיַחְדָּו יִהְיוּ
תַמִּים אֶל־רֹאשׁוֹ אֶל־הַטַּבַּעַת
הָאֶחָת כֵּן עָשָׂה לִשְׁנֵיהֶם לִשְׁנֵי
הַמִּקְצֹעֹת׃ ל וְהָיוּ שְׁמֹנָה קְרָשִׁים
וְאַדְנֵיהֶם כֶּסֶף שִׁשָּׁה עָשָׂר אֲדָנִים
שְׁנֵי אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת
הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ לא וַיַּעַשׂ בְּרִיחֵי
עֲצֵי שִׁטִּים חֲמִשָּׁה לְקַרְשֵׁי צֶלַע־
הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָת׃ לב וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם
לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית
וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן
לַיַּרְכָתַיִם יָמָּה׃ לג וַיַּעַשׂ אֶת־הַבְּרִיחַ
הַתִּיכֹן לִבְרֹחַ בְּתוֹךְ הַקְּרָשִׁים מִן־הַקָּצֶה אֶל־
הַקָּצֶה׃ לד וְאֶת־הַקְּרָשִׁים צִפָּה זָהָב וְאֶת־טַבְּעֹתָם

דַפָּא׃ כו וְאַרְבְּעִין
סַמְכֵיהוֹן דִכְסַף תְּרֵין
סַמְכִין תְּחוֹת דַפָּא חַד
וּתְרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַפָּא
חַד׃ כז וְלִסְיָפֵי מַשְׁכְּנָא
מַעַרְבָא עֲבַד שִׁתָּא דַפִּין׃
כח וּתְרֵין דַפִּין עֲבַד לְזָוְיַת
מַשְׁכְּנָא בְּסוֹפֵיהוֹן׃
כט וַהֲווֹ מְכֻוְנִין מִלְּרַע
וְכַחֲדָא הֲווֹ מְכֻוְנִין
בְּרֵישֵׁיהוֹן בְּעִזְקְתָא חֲדָא
כֵּן עֲבַד לִתְרַוֵיהוֹן
לִתְרְתֵּין זָוְיָן׃ ל וַהֲווֹ
תְּמַנְיָא דַפִּין וְסַמְכֵיהוֹן
דִכְסַף שִׁתָּא עֲשַׂר סַמְכִין
תְּרֵין סַמְכִין תְּרֵין סַמְכִין
תְּחוֹת דַפָּא חַד׃ לא וַעֲבַד
עַבְרֵי דְאָעֵי שִׁטִּין חַמְשָׁא
לְדַפֵּי סְטַר מַשְׁכְּנָא חָד׃
לב וְחַמְשָׁא עַבְרִין לְדַפֵּי
סְטַר מַשְׁכְּנָא תִּנְיָנָא
וְחַמְשָׁא עַבְרִין לְדַפֵּי
מַשְׁכְּנָא לְסוֹפֵיהוֹן
מַעַרְבָא׃ לג וַעֲבַד יָת
עַבְרָא מְצִיעָאָה לְאַעְבָּרָא
בְּגוֹ דַפַּיָּא מִן סְיָפֵי לִסְיָפֵי׃
לד וְיָת דַפַּיָּא חַפָּא דַהֲבָא
וְיָת עִזְקָתְהוֹן עֲבַד דַהֲבָא
אַתְרָא לְעַבְרַיָּא וַחֲפָא יָת

ענין רבוי נדבת העם

עד שגער בהם הקב"ה ואמר לעולמו די . דוגמת זה נאמר במשכן אחרי הנדבה ויעבירו קול במחנה איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה וגו' כי היה די כמה שהביאו כפי הרצון העליון . וכמו שבבריאת העולם היה העיקר האדם . ועיקר האדם הוא הנשמה שבקרבו . והגוף הוא תיק להנשמה היושבת בתוכו . כמו כן הוא עיקר המשכן היה הארון . ועיקר הארון היא התורה . והארון היה תיק להתורה שבתוכו . וכמו שהגוף עם הנשמה לא באו לעולם שיביטו למטה בארץ . רק שיגביהו עוף למעלה . שיחשבו רק בעניני אלהותו ית' ולהתבונן במעשה ידיו ונפלאותיו הרבים והעצומים הן בהנהגה הטבעית והן בהנהגתו למעלה מהטבע . כמו כן נעשו הכרובים על הארון פורשים כנפיהם למעלה . והיה אחד תבנית זכר והשני תבנית נקבה להראות לאדם שאיש ואשה שניהם לדבר אחד נבראו להביט למעלה לעבוד ה' . וכמו שעיקר בריאת העולם היה רק בשביל התורה כמו שאחז"ל תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם יקבלו התורה מיטב ואם לאו אחזיר העולם לתוהו ובהו . כמו כן עיקר המשכן היה בשביל התורה . וכשנחרב הבית אמר הקב"ה שהוא על עזבם את תורתי . והשלחן שהיה בהיכל הקדש עם הלחם שעליו שש המערכת . ג"כ רומז לבנין העולם . כי המזלות הם י"ב ונחלקים ששה מהם למטה מן הארץ וששה למעלה ממנה . והם ג"כ ששה לפוניים וששה דרומיים והם משרתים תמיד ששה בלילה וששה ביום . ובזה יתפרנס העולם תמיד במלאותם . ואמר בענין השלחן ועשית קערותיו וכפותיו וגו' לזרז שצריך האדם לעשות השתדלות האנושי בכל המלאכות

עָשָׂה זָהָב בָּתִּים לַבְּרִיחִם וַיְצַף
אֶת־הַבְּרִיחִם זָהָב׃ לה וַיַּעַשׂ אֶת־
הַפָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת
שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב
עָשָׂה אֹתָהּ כְּרֻבִים׃ לו וַיַּעַשׂ לָהּ
אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שִׁטִּים וַיְצַפֵּם זָהָב
וָוֵיהֶם זָהָב וַיִּצֹק לָהֶם אַרְבָּעָה
אַדְנֵי־כָסֶף׃ לז וַיַּעַשׂ מָסָךְ לְפֶתַח
הָאֹהֶל תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת
שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֹקֵם׃
לח וְאֶת־עַמּוּדָיו חֲמִשָּׁה וְאֶת־וָוֵיהֶם
וְצִפָּה רָאשֵׁיהֶם וַחֲשֻׁקֵיהֶם זָהָב
וְאַדְנֵיהֶם חֲמִשָּׁה נְחֹשֶׁת׃ פ
לז א וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת־הָאָרֹן עֲצֵי
שִׁטִּים אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה
וָחֵצִי קֹמָתוֹ׃ ב וַיְצַפֵּהוּ זָהָב טָהוֹר מִבַּיִת וּמִחוּץ

עַבְרַיָּא דְּהַבָא׃ לה וַעֲבַד
יָת פָּרוּכְתָּא דִּתְכְלָא
וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי
וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד אוּמָּן
עֲבַד יָתַהּ צוּרַת כְּרוּבִין׃
לו וַעֲבַד לַהּ אַרְבְּעָא
עַמּוּדֵי שִׁטִּין וַחֲפִינוּן
דַּהֲבָא וָוֵיהוֹן דַּהֲבָא
וְאַתִּיךְ לְהוֹן אַרְבְּעָה
סַמְכִין דִּכְסַף׃ לז וַעֲבַד
פְּרָסָא לִתְרַע מַשְׁכְּנָא
תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע
זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד
צִיוּר׃ לח וְיָת עַמּוּדוֹהִי
חַמְשָׁא וְיָת וָוֵיהוֹן וַחֲפֵי
רֵישֵׁיהוֹן וְכִבּוּשֵׁיהוֹן
דַּהֲבָא וְסַמְכֵיהוֹן חַמְשָׁא
דִּנְחָשָׁא׃ א וַעֲבַד בְּצַלְאֵל
יָת אֲרוֹנָא דְּאָעֵי שִׁטִּין
תַּרְתֵּין אַמִּין וּפַלְגָּא
אוּרְכֵּיהּ וְאַמְּתָא וּפַלְגָּא
פּוּתְיֵהּ וְאַמְּתָא וּפַלְגָּא
רוּמֵיהּ׃ ב וַחֲפָהִי דְּהַב

בעל הטורים

(א) ויעש בצלאל את הארון. בכולם לא הזכיר בצלאל אלא על הארון לומר שהיה בצלאל יודע סוד הארון והמרכבה שהארון הוא כנגד כסא הכבוד:

רש"י

(א) ויעש בצלאל. לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר משאר החכמים א נקראת על שמו:

שפתי חכמים

א כלו' בכל הענין כתוב ויעש ולא כתיב בצלאל כמו גבי ארון לפי שאין בהן קדושה כל כך כמו הארון לא רצה בצלאל להטריח כל כך בעשייתן אלא אהליאב ושאר תלמידים שהיה לו והוא מראה להם והם עושין אבל הארון שהיה בו קדושה גדולה משום הכי בצלאל עצמו הי' מטריח בו ונתן נפשו על המלאכה יותר וכו':

ענין רבוי נדבת העם

כדי להגיע אל מה שיגזרהו המזל. כמ"ש חז"ל יכול יהא יושב ובטל תלמוד לומר בכל מעשה ידיך אשר תעשה. והמנורה שהיתה בהיכל עם שבעה נרותיה. שלשה קנים מלדה האחד ושלשה קנים מלדה השני וקנה אחד באמצע. רומזים לשבעה כוכבי לכת [שבתאי לדק מאדים ,חמה נוגה כוכב לבנה] החמה באמצע. שנ"מ נולדו אחד כנ"ל מלדו השני. ולהראות שכלם אחד. ע"כ מעשה המנורה היתה כלה מקשה מעשת אחד. וכל גביע וכל כפתור ופרח היו רומזים למעלה למעלה. וכמו כן הי' כל מעשה המשכן רומזים לעולמות עליונים למעלה למעלה והדברים ארוכים לבאים בסוד ה' והרוצה לידע מזה יעיין בהספרים הקדושים העקדה ואברבנאל ועוד ספרים כהנה]:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) ויעש בצלאל את הארון. הוא היה ראשון לכל כלי המשכן דכתיב פתח דבריך יאיר שהאור נברא בעולם תחלה ולכך הארון שבו התורה נתונה שנא' כי נר מצוה ותורה אור נעשה תחלה ואין אתה מוצא שמו של בצלאל על שום כלי מכל כלי המשכן אלא על הארון לפי ששם של בצלאל מורה על שם של אל וזהו נוטריקון של בצלאל וגם זהו שאמחז"ל שמדעתו היה סדר העשיה אמר לו משה בצל אל היית: עצי שטים. לפי שעתידין לחטוא בשטים העניד להם זה לכפר על מעשה שטים:

פירוש לתורת אלהים

(לה) וַיַּעַשׂ אֶת הַפָּרֹכֶת דֶעם פָּרוֹכֶת הָאבִּין מִיר מְפוֹרָשׁ גִיוָועְן בְּפָּרְשַׁת תְּרוּמָה אִין דֶער פִינְפְטֶער פָּרְשָׁה:

וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב סָבִיב׃ ג וַיִּצֹק לוֹ
אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב עַל אַרְבַּע
פַּעֲמֹתָיו וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ
הָאֶחָת וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ
הַשֵּׁנִית׃ ד וַיַּעַשׂ בַּדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים
וַיְצַף אֹתָם זָהָב׃ ה וַיָּבֵא אֶת־הַבַּדִּים
בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת הָאָרֹן לָשֵׂאת
אֶת־הָאָרֹן׃ ו וַיַּעַשׂ כַּפֹּרֶת זָהָב
טָהוֹר אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכָּהּ וְאַמָּה
וָחֵצִי רָחְבָּהּ׃ ז וַיַּעַשׂ שְׁנֵי כְרֻבִים
זָהָב מִקְשָׁה עָשָׂה אֹתָם מִשְּׁנֵי
קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת׃ ח כְּרוּב אֶחָד מִקָּצָה
מִזֶּה וּכְרוּב־אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה מִן
הַכַּפֹּרֶת עָשָׂה אֶת־הַכְּרֻבִים מִשְּׁנֵי
קְצוֹוֹתָו*׃ ט וַיִּהְיוּ הַכְּרֻבִים פֹּרְשֵׂי
כְנָפַיִם לְמַעְלָה סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם
עַל־הַכַּפֹּרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־אָחִיו
אֶל־הַכַּפֹּרֶת הָיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִים׃ פ
י וַיַּעַשׂ אֶת־הַשֻּׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים
אַמָּתַיִם אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ וְאַמָּה
וָחֵצִי קֹמָתוֹ׃ יא וַיְצַף אֹתוֹ זָהָב
טָהוֹר וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב סָבִיב׃
יב וַיַּעַשׂ לוֹ מִסְגֶּרֶת טֹפַח סָבִיב
וַיַּעַשׂ זֵר־זָהָב לְמִסְגַּרְתּוֹ סָבִיב׃

דְּכֵי מִגָּיו וּמִבָּרָא וַעֲבַד
לֵיהּ דֵּיר דִּדְהַב סְחוֹר
סְחוֹר׃ ג וְאַתֵּיךְ לֵיהּ
אַרְבַּע עִזְקָן דִּדְהַב עַל
אַרְבַּע זָוְיָתֵיהּ וְתַרְתֵּין
עִיזְקָן עַל סִטְרֵיהּ חַד
וְתַרְתֵּין עִזְקָן עַל סִטְרֵיהּ
תִּנְיָנָא׃ ד וַעֲבַד אֲרִיחֵי
דְאָעֵי שִׁטִּין וַחֲפָא יַתְהוֹן
דַּהֲבָא׃ ה וְאַעֵיל יַת
אֲרִיחַיָּא בְּעִזְקָתָא עַל
סִטְרֵי דַאֲרוֹנָא לְמִטַּל יַת
אֲרוֹנָא׃ ו וַעֲבַד כַּפּוּרְתָּא
דִּדְהַב דְּכֵי תַּרְתֵּין אַמִּין
וּפַלְגָא אוּרְכַּהּ וְאַמְתָא
וּפַלְגָא פּוּתְיַהּ׃ ז וַעֲבַד
תְּרֵין כְּרוּבִין דִּדְהַב נְגִיד
עֲבַד יַתְהוֹן מִתְּרֵין סִטְרֵי
כַּפּוּרְתָּא׃ ח כְּרוּבָא חַד
מִסִּטְרָא מִכָּא וּכְרוּבָא
חַד מִסִּטְרָא מִכָּא מִן
כַּפּוּרְתָּא עֲבַד יַת כְּרוּבַיָּא
מִתְּרֵין סִטְרוֹהִי׃ ט וַהֲווֹ
כְּרוּבַיָּא פְּרִיסִין גַּדְפֵיהוֹן
לְעֵילָא מְטַלִּין בְּגַדְפֵיהוֹן
עַל כַּפּוּרְתָּא וְאַפֵּיהוֹן חַד
לָקֳבֵיל חַד לָקֳבֵיל
כַּפּוּרְתָּא הֲווֹ אַפֵּי
כְּרוּבַיָּא׃ י וַעֲבַד יַת
פָּתוֹרָא דְאָעֵי שִׁטִּין
תַּרְתֵּין אַמִּין אוּרְכֵּיהּ
וְאַמְתָא פּוּתְיֵהּ וְאַמְתָא
וּפַלְגָא רוּמֵיהּ׃ יא וַחֲפָא
יָתֵיהּ דְּהַב דְּכֵי וַעֲבַד
לֵיהּ דֵּיר דִּדְהַב סְחוֹר
סְחוֹר׃ יב וַעֲבַד לֵיהּ
גְּדַנְפָא רוּמֵיהּ פּוּשְׁכָּא
סְחוֹר סְחוֹר וַעֲבַד דֵּיר
דִּדְהַב לִגְדַנְפֵיהּ סְחוֹר
סחור

*קצותיו קרי

יג וַיִּצֹק לוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וַיִּתֵּן
אֶת־הַטַּבָּעֹת עַל אַרְבַּע הַפֵּאֹת
אֲשֶׁר לְאַרְבַּע רַגְלָיו׃ יד לְעֻמַּת
הַמִּסְגֶּרֶת הָיוּ הַטַּבָּעֹת בָּתִּים לַבַּדִּים
לָשֵׂאת אֶת־הַשֻּׁלְחָן׃ טו וַיַּעַשׂ אֶת־
הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם זָהָב
לָשֵׂאת אֶת־הַשֻּׁלְחָן׃ טז וַיַּעַשׂ אֶת־
הַכֵּלִים ׀ אֲשֶׁר עַל־הַשֻּׁלְחָן אֶת־
קְעָרֹתָיו וְאֶת־כַּפֹּתָיו וְאֵת מְנַקִּיֹּתָיו
וְאֶת־הַקְּשָׂוֹת אֲשֶׁר יֻסַּךְ בָּהֵן זָהָב
טָהוֹר׃ פ ששי שלישי כשהן מחוברין יז וַיַּעַשׂ
אֶת־הַמְּנֹרָה זָהָב טָהוֹר מִקְשָׁה
עָשָׂה אֶת־הַמְּנֹרָה יְרֵכָהּ וְקָנָהּ
גְּבִיעֶיהָ כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ מִמֶּנָּה
הָיוּ׃ יח וְשִׁשָּׁה קָנִים יֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ
שְׁלֹשָׁה ׀ קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ הָאֶחָד
וּשְׁלֹשָׁה קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ הַשֵּׁנִי׃
יט שְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים בַּקָּנֶה
הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפֶרַח וּשְׁלֹשָׁה גְבִעִים
מְשֻׁקָּדִים בְּקָנֶה אֶחָד כַּפְתֹּר וָפָרַח
כֵּן לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים מִן
הַמְּנֹרָה׃ כ וּבַמְּנֹרָה אַרְבָּעָה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים
כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ׃ כא וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי
הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה

סְחוֹר׃ יג וְאַתִּיךְ לֵיהּ
אַרְבַּע עִזְקָן דִּדְהַב וִיהַב
יָת עִזְקָתָא עַל אַרְבַּע
זָוְיָתָא דִּי לְאַרְבַּע רִגְלוֹהִי׃
יד לָקֳבֵיל גְּדַנְפָא הֲוָאָה
עִזְקָתָא אַתְרָא לַאֲרִיחַיָּא
לְמִיטַּל יָת פָּתוֹרָא׃
טו וַעֲבַד יָת אֲרִיחַיָּא
דְּאָעֵי שִׁטִּין וַחֲפָא יָתְהוֹן
דַּהֲבָא לְמִיטַּל יָת פָּתוֹרָא׃
טז וַעֲבַד יָת מָנַיָּא דִּי עַל
פָּתוֹרָא יָת מְגִיסוֹהִי וְיָת
בָּזִיכוֹהִי וְיָת מְכִילָתֵיהּ
וְיָת קַשְׂוָתָא דִּי מְנַסְּכִין
בְּהוֹן דְּהַב דְּכֵי׃ יז וַעֲבַד
יָת מְנָרְתָא דִּדְהַב דְּכֵי
נְגִיד עֲבַד יָת מְנָרְתָא
שִׁדַהּ וּקְנַהּ כָּלִידַהָא
חֵזוּרַהָא וְשׁוֹשַׁנַּהָא מִנַּהּ
הֲווֹ׃ יח וְשִׁתָּא קְנִין נָפְקִין
מִסִּטְרַהָא תְּלָתָא קְנֵי
מְנָרְתָא מִסִּטְרַהּ חַד
וּתְלָתָא קְנֵי מְנָרְתָא
מִסִּטְרַהּ תִּנְיָנָא׃ יט תְּלָתָא
כָּלִידִין מְצַיְּרִין בְּקַנְיָא
חַד חֵזוּר וְשׁוֹשָׁן וּתְלָתָא
כָּלִידִין מְצַיְּרִין בְּקַנְיָא
חַד חֵזוּר וְשׁוֹשָׁן כֵּן לְשִׁתָּא
קְנִין דְּנָפְקִין מִן מְנָרְתָא׃
כ וּבִמְנָרְתָא אַרְבְּעָא
כָּלִידִין מְצַיְּרִין חֵזוּרַהָא
וְשׁוֹשַׁנַּהָא׃ כא וְחֵזוּר
תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין דְּמִנַּהּ
וְחֵזוּר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין

דמנה

וְכַפְתֹּר תַּחַת־שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה
לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים מִמֶּנָּה׃
כב כַּפְתֹּרֵיהֶם וּקְנֹתָם מִמֶּנָּה הָיוּ
כֻּלָּהּ מִקְשָׁה אַחַת זָהָב טָהוֹר׃
כג וַיַּעַשׂ אֶת־נֵרֹתֶיהָ שִׁבְעָה
וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ זָהָב טָהוֹר׃
כד כִּכָּר זָהָב טָהוֹר עָשָׂה אֹתָהּ וְאֵת
כָּל־כֵּלֶיהָ׃ פ כה וַיַּעַשׂ אֶת־מִזְבַּח
הַקְּטֹרֶת עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּה אָרְכּוֹ
וְאַמָּה רָחְבּוֹ רָבוּעַ וְאַמָּתַיִם קֹמָתוֹ
מִמֶּנּוּ הָיוּ קַרְנֹתָיו׃ כו וַיְצַף אֹתוֹ
זָהָב טָהוֹר אֶת־גַּגּוֹ וְאֶת־קִירֹתָיו
סָבִיב וְאֶת־קַרְנֹתָיו וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב
סָבִיב׃ כז וּשְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב
עָשָׂה־לוֹ ׀ מִתַּחַת לְזֵרוֹ עַל שְׁתֵּי
צַלְעֹתָיו עַל שְׁנֵי צִדָּיו לְבָתִּים
לְבַדִּים לָשֵׂאת אֹתוֹ בָּהֶם׃ כח וַיַּעַשׂ
אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם
זָהָב׃ כט וַיַּעַשׂ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
קֹדֶשׁ וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים טָהוֹר

דְּמִנַּהּ וְחֵזוּר תְּחוֹת תְּרֵין
קְנִין דְּמִנַּהּ לְשִׁתָּא קְנִין
דְּנָפְקִין מִנַּהּ׃ כב חֵזוּרֵיהוֹן
וּקְנֵיהוֹן מִנַּהּ הֲווֹ כּוּלַּהּ
נְגִידָא חֲדָא דִּדְהַב דְּכֵי׃
כג וַעֲבַד יָת בּוֹצִינַהָא
שִׁבְעָא וְצִבְתָּהָא
וּמַחְתְּיָתַהָא דִּדְהַב דְּכֵי׃
כד כִּכְּרָא דִּדְהַב דְּכֵי
עֲבַד יָתַהּ וְיָת כָּל מָנַהָא׃
כה וַעֲבַד יָת מַדְבְּחָא
דִּקְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא דְּאָעֵי
שִׁטִּין אַמְּתָא אוּרְכֵּיהּ
וְאַמְּתָא פּוּתְיֵהּ מְרַבַּע
וְתַרְתֵּין אַמִּין רוּמֵיהּ
מִנֵּיהּ הֲוָאָה קַרְנוֹהִי׃
כו וַחֲפָא יָתֵיהּ דְּהַב דְּכֵי
יָת אִגָּרֵיהּ וְיָת כּוֹתְלוֹהִי
סְחוֹר סְחוֹר וְיָת קַרְנוֹהִי
וַעֲבַד לֵיהּ דֵּיר דִּדְהַב
סְחוֹר סְחוֹר׃ כז וְתַרְתֵּין
עִזְקָן דִּדְהַב עֲבַד לֵיהּ
מִלְּרַע לְדֵירֵיהּ עַל תַּרְתֵּין
זָוְיָתֵיהּ עַל תְּרֵין סִטְרוֹהִי
לְאַתְרָא לַאֲרִיחַיָּא לְמִטַּל
יָתֵיהּ בְּהוֹן׃ כח וַעֲבַד יָת
אֲרִיחַיָּא דְּאָעֵי שִׁטִּין
וַחֲפָא יָתְהוֹן דַּהֲבָא׃
כט וַעֲבַד יָת מִשְׁחָא
דִּרְבוּתָא קוּדְשָׁא וְיָת
קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא דְּכֵי
עוֹבַד בּוּסְמָנוּ׃ א וַעֲבַד
יָת מַדְבְּחָא דַּעֲלָתָא דְּאָעֵי

מַעֲשֵׂה רֹקֵחַ׃ ס שביעי רביעי כשהן מחוברין
לח א וַיַּעַשׂ אֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה עֲצֵי שִׁטִּים

פירוש לתורת אלהים

(כה) וַיַּעַשׂ אֶת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת דֶעם מִזְבֵּחַ וואס תְּצַוֶּה אִין דֶער זִיבֶּעטֶער פָּרְשָׁה אונ דֶעם מען האט אויף אים מַקְטִיר געוועזן קְטוֹרֶת מִזְבַּח הָעוֹלָה האבּין מיר שוין מְפוֹרָשׁ געוועזן האבּין מיר שוין מְפוֹרָשׁ געוועזן אִין פָּרָשַׁת אין פָּרָשַׁת תְּרוּמָה אין דער זֶעקְסְטֶער פָּרְשָׁה׃

חָמֵשׁ אַמּוֹת אָרְכּוֹ וְחָמֵשׁ־אַמּוֹת
רָחְבּוֹ רָבוּעַ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת
קֹמָתוֹ׃ ב וַיַּעַשׂ קַרְנֹתָיו עַל אַרְבַּע
פִּנֹּתָיו מִמֶּנּוּ הָיוּ קַרְנֹתָיו וַיְצַף אֹתוֹ
נְחֹשֶׁת׃ ג וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ
אֶת־הַסִּירֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־
הַמִּזְרָקֹת אֶת־הַמִּזְלָגֹת וְאֶת־
הַמַּחְתֹּת כָּל־כֵּלָיו עָשָׂה נְחֹשֶׁת׃
ד וַיַּעַשׂ לַמִּזְבֵּחַ מִכְבָּר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת
נְחֹשֶׁת תַּחַת כַּרְכֻּבּוֹ מִלְּמַטָּה עַד־
חֶצְיוֹ׃ ה וַיִּצֹק אַרְבַּע טַבָּעֹת בְּאַרְבַּע
הַקְּצָוֹת לְמִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת בָּתִּים
לַבַּדִּים׃ ו וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי
שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם נְחֹשֶׁת׃ ז וַיָּבֵא
אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת
הַמִּזְבֵּחַ לָשֵׂאת אֹתוֹ בָּהֶם נְבוּב
לֻחֹת עָשָׂה אֹתוֹ׃ ס ח וַיַּעַשׂ אֵת
הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְאֵת כַּנּוֹ נְחֹשֶׁת

אונקלוס

שִׁטִּין חֲמֵשׁ אַמִּין אוּרְכֵּיהּ
וַחֲמֵשׁ אַמִּין פּוּתְיֵהּ מְרַבַּע
וּתְלָת אַמִּין רוּמֵיהּ׃
ב וַעֲבַד קַרְנוֹהִי עַל
אַרְבַּע זָוְיָתֵיהּ מִנֵּיהּ הֲוָאָה
קַרְנוֹהִי וַחֲפָא יָתֵיהּ
נְחָשָׁא׃ ג וַעֲבַד יָת כָּל
מָנֵי מַדְבְּחָא יָת
פְּסַכְתְּרָוָתָא וְיָת
מַגְרוֹפְיָתָא וְיָת מִזְרְקַיָּא
יָת צִינוֹרְיָתָא וְיָת
מַחְתְּיָתָא כָּל מָנוֹהִי עֲבַד
נְחָשָׁא׃ ד וַעֲבַד לְמַדְבְּחָא
סְרָדָא עוֹבַד מְצַדְּתָא
דִּנְחָשָׁא תְּחוֹת סוֹבְבֵיהּ
מִלְּרַע עַד פַּלְגֵּיהּ׃ ה וְאַתִּיךְ
אַרְבַּע עִזְקָתָא בְּאַרְבַּע
זָוְיָתָא לִסְרָדָא דִּנְחָשָׁא
אַתְרָא לַאֲרִיחַיָּא׃ ו וַעֲבַד
יָת אֲרִיחַיָּא דְּאָעֵי שִׁטִּין
וַחֲפָא יָתְהוֹן נְחָשָׁא׃
ז וְאָעֵיל יָת אֲרִיחַיָּא
בְּעִזְקָתָא עַל סִטְרֵי
מַדְבְּחָא לְמִטַּל יָתֵיהּ
בְּהוֹן חֲלִיל לוּחִין עֲבַד
יָתֵיהּ׃ ח וַעֲבַד יָת כִּיּוֹרָא
דִּנְחָשָׁא וְיָת בְּסִיסֵיהּ

תולדות אהרן

תחת כרכבו. אתים סב :

רש"י

(ז) נבוב לחת. נבוב הוא חלול וכן (ירמיה נב) ועביו ארבע אצבעות נבוב: נבוב לחת. הלוחות של

לקוטים על התורה

(ח) וַיַּעַשׂ אֵת הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וגו'. דער כִּיּוֹר [דער קעסיל וואס פון אים האבין דיא כֹּהֲנִים געוואשין דיא הענט מיט די פיס] זענען געמאכט געווארין פון די קופערנע שפיגלען וואס די ווייבער האבין געהאט אין מִצְרַיִם, דער כלי יקר שרייבט דריבער האט מען דעם כִּיּוֹר געמאכט פון די קופערנע שפיגלען, ווייל אזוי ווי א שפיגול ווייזט דעם מענטש וואס ער איז, שיין אדער מיאוס, אזוי האבין דיא וואסער פון כִּיּוֹר געוויזען וועלכע אִשָּׁה האט מְזַנָּה געוועזען און וועלכע אִשָּׁה האט ניט מְזַנָּה געוועזען, ווארום אז א מאן האט מוֹשֵׁד געוועזען זיין ווייב אז זיא האט מְזַנָּה געוועזען האט מען גענומען וואסער פון דעם כִּיּוֹר און מען האט אויסגעמישט מיט אביסול ערד פון מִשְׁכָּן און מען האט איר געגעבין טרינקען, אויב זיא האט ניט מְזַנָּה געוועזען איז זיא געבליבען געזינד, און אויב זיא האט מְזַנָּה געוועזען איז זיא באלד קראנק געווארין [ווי עס שטייט אין די סדרה נשא].

פירוש לתורת אלהים

(ח) וַיַּעַשׂ און ער האט געמאכט דעם האנט פאס נְחֹשֶׁת פון קופער וְאֵת און זיין פוס. פון קופער

בְּמַרְאֹת הַצֹּבְאֹת אֲשֶׁר צָבְאוּ
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ ס ט וַיַּעַשׂ אֶת־
הֶחָצֵר לִפְאַת ׀ נֶגֶב תֵּימָנָה קַלְעֵי
הֶחָצֵר שֵׁשׁ מָשְׁזָר מֵאָה בָּאַמָּה׃
י עַמּוּדֵיהֶם עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם
עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמֻּדִים
וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ יא וְלִפְאַת צָפוֹן

דִנְחָשָׁא בְּמֶחֱזְיַת נְשַׁיָּא
דִי אַתְיָן לְצַלָּאָה בִּתְרַע
מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ ט וַעֲבַד יָת
דַּרְתָּא לְרוּחַ עֵיבַר דָּרוֹמָא
סְרָדֵי דְדַרְתָּא דְבוּץ שְׁזִיר
מְאָה בְּאַמִּין׃ י עַמּוּדֵיהוֹן
עַשְׂרִין וְסַמְכֵיהוֹן
עַשְׂרִין דִּנְחָשָׁא וָוֵי
עַמּוּדַיָּא וְכִבּוּשֵׁיהוֹן כְּסַף׃
יא וּלְרוּחַ צִפּוּנָא מְאָה

באמין

בעל הטורים

(ח) במראות. ד' במסורה במראות הצובאות ויאמר אלהים לישראל במראות במראות אלהים תרי ביחזקאל שאלו הנשים סרו מתאות העולם ונתנו מראותיהן לנדבת המשכן ונחה עליהם רוח אלהים: הצובאות. ב' במראות הצובאות אשר ישכבון את הנשים הצובאות גבי בני עלי כמו התם ישכבון הנשים הצובאו' גם בכאן ע"י המראות היו שוכבין הנשים כדאיתא במדרש שהיו מקשטות במראות ומשדלות לבעליהן ונזקקין להם:

רש"י

עצי שטים לכל רוח והחלל באמצע: (ח) במראת הצובאת. בנות ישראל היו בידן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן והיה מואס משה בהן מפני שעשויים ליצר ב הרע א"ל הקב"ה קבל כי אלו חביבין עלי מן הכל שעל ידיהם העמידו הנשים צבאות רבות ג במצרים כשהיו בעליהם יגעים בעבודת פרך היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה ומאכילות אותם ונוטלות המראות וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה ד ומשדלתו בדברים לומר אני נאה ממך ומתוך כך מביאות לבעליה' לידי תאוה ונזקקות להם ומתעברות ויולדות שם שנאמר (שה"ש ח) תחת התפוח עוררתיך וזהו שנאמר במראות הצובאות ונעשה הכיור מהם שהוא לשום שלום בין איש לאשתו להשקות ממים שבתוכו למי שקינא לה בעלה ה ונסתרה ותדע לך שהן המראות ממש שהרי נאמר ונחשת התנופה שבעים ככר וגו' ויעש בה וגו' וכיור וכנו לא הוזכרו שם למדת שלא היה נחשת של כיור מנחשת התנופה כך דרש רבי תנחומא וכן תרגם אונקלוס במחזית נשיא ו והוא תרגום של מראות מירוא"ש בלעז (שפיעגעל). וכן מצינו בישעיה (ישעיה ג) והגליונים מתרגמינן ומחזיתא: אשר צבאו. להביא ז נדבתן:

שפתי חכמים

ב וא"ת והא כומז שהוא דפוס של בית הרחם שהוא מאוס ביותר למה לא היה משה מואס בו. וי"ל דגבי כומז שהביאו גם את ונזם וטבעת בהדי כומז ואח"כ התיכן ביחד באש והיה הכומז בטל ביניהם אבל הכא לא הביאו שום נחושת יותר אלא מראות הצובאות והיו יכולין לראות שם במראיהן לכך לא היה רוצה לקבלן ועי"ל דכומז היה כדי לבטל היצר הרע כלו' כדי למנוע שלא יוכל לבא לידי זימה אבל ע"י המראות באים לידי זימה מש"ה היה מואס בהן א"ל הקב"ה קבל ר"ל תקבלם: ג כלומר הצובאות ל' צבאות וכן משמע הפסוק באותן מראות אשר באו מהן צבאות רבות: ד פיתוי דברים דתרגום כי יפתה אחרי ישדל: ה כלומר מי שמקנא לאשתו בודקה באותן מים המאררים דכתיב בפרשת נשא: ו כלומר אונקלוס תרגם נמי שמראות הן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטין וכן תרגום על הגליונים מחזית והגליונים בודאי הם מראות שמתקשטין בהן הנשים: ז כלומר צבאו לשון צבא שמתקבצין יחד ולמה קבלו יחד ומפרש.

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ח) במראות הצובאות. כדי שיראו אותו הנשים לכך הי' נתון בין אהל מועד למזבח משוך כלפי צפון ויראו משם סוטה שותה ונוסרו על ידי כן:

פירוש לתורת אלהים

במראות הצובאות פון דיא שפיגעל אונ ווא איז געשטאנען דער האנט פאס פתח אין דער טיר פון דעם אהל מועד, [רש"י מאכט ווייבער האבין גיבראכט קופערנע שפיגלען צו דער נדבה פון דעם משכן האט זיי משה ניט גיוואלט צו נעמען מחמת דאס איז גימאכט גיווארין צום יצר הרע האט אים השי"ת גיזאגט נעם זייא צו דען דאס איז בייא מיר בעסער פון אלע זאכין. ווארום דורך די שפיגלען האבין די ווייבער גיהאט פיל קינדער אין מצרים, דיא מאנען פלעגען זיין מיד פון דער שווערע ארבעט פלעגין דיא ווייבער צוי ברייגגען עסין אונ טרונקען דער נאך פלעגין זיי נעמען דיא שפיגלען אקעגין זיך אונ פלעגין זיך שפיגלען אין זייא אונ פלעגין דיא מאנען ברייגגען צו גלוסטיגקייט אונ דורך דעם פלעגין זייא האבין פיל קינדער [אזוי וויא אין רש"י שטייט באריכות] דרום ווערין דיא שפיגלען גערופין מראות הצובאות, כלומר מראות שפיגלען הצובאות וואס זייא האבין פאר-זאמולט וואס דורך זייא איז גיווארין פיל מענטשין]: (ט) ויעש אונ ער האט גימאכט את החצר דעם חצר האבין מיר שוין מפורש גיוועזן אין פרשת תרומה אין דער זיבעטער פרשה פון פסוק ט' ביז אין דיז סוף סדרה:

מאה באמה עמודיהם עשרים
ואדניהם עשרים נחשת ווי
העמודים וחשקיהם כסף׃
יב ולפאת־ים קלעים חמשים
באמה עמודיהם עשרה ואדניהם
עשרה ווי העמדים וחשוקיהם
כסף׃ יג ולפאת קדמה מזרחה
חמשים אמה׃ יד קלעים חמש־
עשרה אמה אל־הכתף עמודיהם
שלשה ואדניהם שלשה׃ טו ולכתף
השנית מזה ומזה לשער החצר
קלעים חמש עשרה אמה עמדיהם
שלשה ואדניהם שלשה׃ טז כל־
קלעי החצר סביב שש משזר׃
יז והאדנים לעמדים נחשת ווי
העמודים וחשוקיהם כסף וצפוי
ראשיהם כסף והם מחשקים כסף
כל עמדי החצר׃ מפטיר יח ומסך
שער החצר מעשה רקם תכלת
וארגמן ותולעת שני ושש משזר
ועשרים אמה ארך וקומה ברחב
חמש אמות לעמת קלעי החצר׃

באמין עמודיהון עשרין
וסמכיהון עשרין דנחשא
ווי עמודיא וכבושיהון
דכסף׃ יב ולרוח מערבא
סרדין חמשין אמין
עמודיהון עשרא
וסמכיהון עשרא ווי
עמודיא וכבושיהון
דכסף׃ יג ולרוח קדומא
מדינחא חמשין אמין׃
יד סרדין חמש עשרי
אמין לעברא עמודיהון
תלתא וסמכיהון תלתא׃
טו ולעברא תנינא מכא
ומכא לתרע דרתא
סרדין חמש עשרי אמין
עמודיהון תלתא
וסמכיהון תלתא׃ טז כל
סרדי דדרתא סחור
סחור דבוץ שזיר׃
יז וסמכיא לעמודיא
נחשא ווי עמודיא
וכבושיהון דכסף וחפוי
רישיהון דכסף ואנון
מכבשין כסף כל
עמודי דרתא׃ יח ופרסא
דתרע דרתא עובד צייר
תכלא וארגונא וצבע
זהורי ובוץ שזיר ועשרין
אמין אורכא ורומא
בפותיא חמש אמין
לקבל סרדי דרתא׃

רש"י

(יח) לעמת קלעי החצר. כמדת קלעי החצר:

חסלת פרשת ויקהל

שפתי חכמים

שקבלו להביא נדבתן אל פתח אהל מועד: ח דלא שייך למכתב לעומת אלא מה שהוא כנגד והקלעים לא היו כנגדם אלא מצדדיו. ל"פ כמדת כלו' שיהא כמדתו: חסלת פרשת ויקהל

יט ועמדיהם ארבעה ואדניהם
ארבעה נחשת וויהם כסף וצפוי
ראשיהם וחשקיהם כסף: כ וכל־
היתדת למשכן ולחצר סביב
נחשת: ססס

יט ועמודיהון ארבעא
וסמכיהון ארבעא נחשא
וויהון דכסף וחפוי
רישיהון וכבושיהון
דכסף: כ וכל סכיא
למשכנא ולדרתא סחור
סחור דנחשא: ססס

קכ"ב. סנוא"ה סימן. ומפטירין ויעש חירום במלכים א' סימן ז':

הפטרת ויקהל כמנהג הספרדים והאיטליאנים במלכים א' סימן ז'

א ויִשלח המלך שלמה ויקח את־חירם מצר:
ב בן־אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי ואביו
איש־צרי חרש נחשת וימלא את־החכמה ואת־
התבונה ואת־הדעת לעשות כל־מלאכה בנחשת
ויבוא אל־המלך שלמה ויעש את־כל־מלאכתו:
ג ויצר את־שני העמודים נחשת שמנה עשרה
אמה קומת העמוד האחד וחוט שתים־עשרה
אמה יסב את־העמוד השני: ד ושתי כתרות
עשה לתת על־ראשי העמודים מצק נחשת
חמש אמות קומת הכתרת האחת וחמש אמות
קומת הכתרת השנית: ה שבכים מעשה שבכה
גדלים מעשה שרשרות לכתרת אשר על־ראש
העמודים שבעה לכתרת האחת ושבעה לכתרת
השנית: ו ויעש את־העמודים ושני טורים סביב
על־השבכה האחת לכסות את־הכתרת אשר
על־ראש הרמנים וכן עשה לכתרת השנית:
ז וכתרת אשר על־ראש העמודים מעשה שושן
באולם ארבע אמות: ח וכתרת על־שני העמודים
גם־ממעל מלעמת הבטן אשר לעבר *שבכה
והרמונים מאתים טרים סביב על הכתרת השנית:
ט ויקם את־העמודים לאלם ההיכל ויקם את־
העמוד הימני ויקרא את־שמו יכין ויקם את־
העמוד השמאלי ויקרא את־שמו בעז: י ועל ראש
העמודים מעשה שושן ותתם מלאכת העמודים:
יא ויעש את־הים מוצק עשר באמה משפתו עד־

ענין בית המקדש

וישלח המלך שלמה וגו'. אונ דער מלך שלמה האט געשיקט אונ האט גענומען חירם פון דער שטאט צור אונ ער האט געמאכט די כלים צום בית המקדש, די גמרא זאגט ווען נאט האט געזאגט צו דוד האתה תבנה לי בית לשבתי וגו', ווערסט דען באהען פון מיינעטוועגין אהויז איך זאל דארט מאכין רוהען מיין שכינה, דו וועסט דאס הויז נים מאכין נאר איינער פון דיינע קינדער וועט באהען דאס הויז פון מיינעטוועגין, חיא דיא שלעכטע מענטשין פון דעם דור זענען פון דעם בעוואסט געווארין פלעגין זיי צו גיין צו דוד'ס פענסטער אונ האבין אריין געשריגען ווען וועלין מיר גיין אין נאטס הויז אריין כדי זיי זאלין דוד'ין מצער זיין, פלעגט דוד זייא צו זאגין אפילו זיי מיינען דאך מיך דער מיט מצער צו זיין פון דעסטוועגין טוה איך מיך פרייען מיט זייערע רייד וויא אין פסוק שטייט שמחתי באומרים לי בית ה' נלך. דוד האט געזאגט איך טוה מיך פרייען אז דיא יודין זאגין צו מיר ווען וועלין מיר גיין אין נאטס הויז אריין, בדארף מען דיא זאך צו פארשטיין פאר וואס האט דוד נים געזאהעט דאס בית המקדש נאר זיין זוהן שלמה, אונ פאר וואס האט דוד זיך נאר געפרייט מיט די רייד פון די שלעכטע מענטשין נאר למשל עס איז געוועזין אשר וואס ער האט געהאט בייא זיך זייער אגוטען קאך־מייסטער וואס פלעגט אים צו קאכין זייער גוטע מאכלים אונ זענען גוט געוועזין צום געזינד, וויא דער קאך־מייסטער איז געקומען אויף דער עלטער האט דער שר געזוכט אין זיין מדינה אגוטען דאקטאר אין האט אים גענומען צו זיך אין האט אים אפ

שפתו עגל | סביב וחמש באמה קומתו וקוה
שלשים באמה יסב אתו סביב: יב ופקעים מתחת
לשפתו | סביב סבבים אתו עשר באמה מקפים
את־הים סביב שני טורים הפקעים יצקים
ביצקתו: יג עמד על־שני עשר בקר שלשה
פנים | צפונה ושלשה פנים ימה ושלשה | פנים
נגבה ושלשה פנים מזרחה והים עליהם מלמעלה
וכל־אחריהם ביתה: יד ועביו טפח ושפתו
כמעשה שפת־כוס פרח שושן אלפים בת יכיל:

ס וקו קרי

הפטרת ויקהל כמנהג האשכנזים במלכים א׳ סימן ז׳

(והיא הפטרת פקודי כמנהג הספרדים)

א ויעש חירום את־הכירות ואת־היעים ואת־
המזרקות ויכל חירם לעשות את־כל־
המלאכה אשר עשה למלך שלמה בית יהוה:
ב עמדים שנים וגלת הכתרת אשר־על־ראש
העמודים שתים והשבכות שתים לכסות את־
שתי גלות הכתרת אשר על־ראש העמודים:
ג ואת־הרמנים ארבע מאות לשתי השבכות
שני־טורים רמנים לשבכה האחת לכסות את־
שתי גלות הכתרת אשר על־פני העמדים:
ד ואת־המכנות עשר ואת־הכירת עשרה על־
המכנות: ה ואת־הים האחד ואת־הבקר שנים־
עשר תחת הים: ו ואת־הסירות ואת־היעים ואת־
המזרקות ואת כל־הכלים האהל אשר עשה
חירם למלך שלמה בית יהוה נחשת ממרט:
ז בככר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה בין
סכות ובין צרתן: ח וינח שלמה את־כל־הכלים
מרב מאד מאד לא נחקר משקל הנחשת: ט ויעש
שלמה את כל־הכלים אשר בית יהוה את מזבח

ס האלה קרי

גינעבין אבזונדער וואהנונג אין האט אים גיזאגט אז כל זמן דער אלטער קאך־מיינסטער וועט לעבין זאל ער ניט אריין קומען צו אים אין הויז אריין, נאר אז דער קאך־מיינסטער וועט שטארבין דאמאלס זאל ער הערשט אריין קומען צו אים אין הויז אריין, ווי די משרתים פון דעם שר האבין גיהערט דיא רייד פון שר, פלעגין זייא שטענדיג צו בעטין אז דר קאך־מיינסטער זאל שוין שטארבין דער דאקטאר זאל מעגין אריין קומען צום שר אין הויז אריין, אמאהל האט דער שר גיהערט ווי זיינע משרתים בעטין אויף דעם טויט פון קאך־מיינסטער איז ער אויף זייא גיווארין אין כעס, אין האט צו זייא גיזאגט ווייל איר פארשטייט ניט מיינע רייד דרום בעט איר אויף דעם טויט פון מיין קאך־מיינסטער, ווארום כל זמן דער קאך־מיינסטער לעבט אין קאכט מיר גוטע מאכלים וואס זענען גוט צום געזונד בין איך פארזיכערט אז איך וועל קיין דאקטאר ניט בדארפין, אבער אז ער וועט שטארבין אונ עס וועט אן אנדערער מיר קאכין מאכלים בין איך שוין ניט פארזיכערט פאר קיין קראנקייט וואס נעמט זיך פון מאכלים דרום האב איך מיר אן נעבייט אנגוטין דאקטאר, ווארום דאמאלס וועל איך הערשט בדארפין דעם דאקטאר, דער נמשל איז ווארום כל זמן דוד המלך האט גילעבט האט מען ניט געבראכט קיין בית המקדש ער זאל היילין דיא זינד פון דיא יודין וויא דיא גמרא זאגט הקדוש ברוך הוא האט גיזאגט צו דוד המלך דיינע צדקה ומשפט וואס דו טיהסט זענען בייא מיר גיליבטער וויא קרבנות נאר דיא דורות וואס זענען נאך דוד המלך זייא האבין הירשט בדארפט דעם בית המקדש טאמער וועלין זייא זינדיגען וועלין זייא דאך קענען ברייננען קרבנות אין בית המקדש אריין וועט השי"ת זיי מוחל זיין, איבער דעם אז דיא שלעכטע מענטשין האבין גיהערט אז הקדוש ברוך הוא האט גיזאגט צו דוד המלך אז ער וועט ניט באהען דאס בית המקדש האבין זיי נעמיינט

פירוש ע״ט

(א) ויעש חירום חירום האט גימאכט את הכיורות די טעפ ואת אונ די קירוויישען ואת המזרקות אונ די שפרענג בעקין ויכל חירם אונ חירם האט שוין פאר לענט לעשות צו טאן כל גאר די מלאכה אשר עשה וואס ער האט גימאכט למלך צום מלך שלמה בית יי׳ צו דעם ביהמ״ק פון גאט: (ח) וינח שלמה אונ ער האט אוועק גילייגט גאר די כלים מרוב מאוד ווייל זיי ווארען זייער פיל לא נחקר עס איז ניט גפארשט גיווארין משקל די וואג פון דעם קופער מען האט גאר ניט גיוואגין דאס קופער ווי פיל עס ווערט פערטאהן: (ט) ויעש שלמה אונ שלמה האט גימאכט את אלע כלים אשר וואס עס

הזהב ואת־השלחן אשר עליו לחם הפנים זהב׃
י ואת־המנרות חמש מימין וחמש משמאל לפני
הדביר זהב סגור והפרח והנרת והמלקחים זהב׃
יא והספות והמזמרות והמזרקות והכפות והמחתות
זהב סגור והפתות לדלתות הבית הפנימי לקדש
הקדשים לדלתי הבית להיכל זהב׃

זו דוד המלך איז ניט ווערט עס זאל אין זיינע צייטין געבאהעט ווערין דרום האבין זיי אים געוואלט דערצערענען מיט זייערע רייד, אבער דוד המלך האט דאך געוואסט דעם אמת אז דרום האט גאט אים ניט געהייסין באהען דעם בית המקדש ווייל אין זיינע צייטען בדארף מען ניט דעם בית המקדש, ווארום זיין צדק ומשפט וואס ער טוהט איז געליבטער ביי גאט וויא קרבנות איז דאך דאס גאר אשיינקייט פאר אים דרום האט ער זיך געפרייט מיט זייערע רייד׃

פירוש ע״ט

איז גיוועהן צום ביהמ״ק את דעם מזבח פון גאלד ואת השלחן אונ דעם טיש אשר וואס אויף אים זאל ליגען דער לחם הפנים זהב פון גאלד׃ (י) ואת המנורות אונ די מנורות חמש מימין פינף פון דער רעכטער זייט וחמש משמאל אונ פינף פון דער לינקער זייט אונ אין מיטען איז גשטאנען דיא מנורה וואס משה האט גימאכט אונ די מנורות זענין גישטאנין לפני פאר דעם קדשי קדשים אונ דאס אלץ איז גיוועהן זהב סגור גוט גאלד וואס מען פאר שליסט אונ מען באהאלט עס והפרח אונ די בלומען והמלקחים אונ דיא צווענגליך איז אלץ גיוועהן זהב פון גאלד׃ (יא) והספות והמזמרות אונ אזעלכע כלים וואס מען שפילט אויף זיי והמזרקות אונ דיא שפרענג בעקינם והכפות אונ די לעפעל והמחתות אונ די פייער פאנען איז גיוועהן זהב סגור גוט גאלד והפותות אונ דיא שליסעל לדלתות צו עפענין די שלעסר לדלתי צו עפנין די שלעסר פון די טירן פון דעם היכל איז אלץ גוועהן זהב פון גאלד׃

עניני עבודות ה׳

אלה פקודי המשכן משכן העדות וגו׳. די תורה אונ מצות וואס הקב״ה האט גיבאטין זענען צו טיילט אין צווייא טייל, איין טייל איז וואס מיר דארפין טאהן, מיר דארפין לייגין תפלין, ציצית, מזוזה, מצה, סוכה, אונ נאך אזעלכע מצות, די אלע זאכין זענען ניט שווער צו טאהן, אונ ווי די גמרא זאגט דער מענטש וואס וויל באמת טאהן מצות ווייל הקב״ה האט גיבאטין, העלפט מען אים פון הימעל ער זאל קענען טאהן דיא מצות, איז געווים גרינג צו מקיים זיין דיא מצוה, דער עיקר שווערקייט איז נאר מען זאל אפטאהן פון זיך דעם יצר הרע, מען זאל אויס־ווארצלען פון הארצין אלע תאות, אונ נאך שווערער איז אוים צו ווארצלען די תאות וואס מען איז געוואהנט מיט זייא פון דער יוגענד, ווארום אזוי לאנג וויא די תאות זענען ביי דעם מענטש אין הארצין, קען ניט אריין גיין אין הארצין די ליבשאפט צו הקב״ה אונ ניט די מורא פאר הקב״ה, אפילו ער לערונט אמאהל אביסול תורה אדער ער טוהט אמאהל אמצוה, דיא היילינקייט פון די תורה אונ מצות ווערין דער־טרונקען אונ בטל אין די טומאה פון די עבירות אונ אין די טומאה פון די תאות, אמת די תורה אונ מצות זענען זים ווי דוד המלך עליו השלום האט גיזאגט ומתוקים מדבש ונופת צופים. די רייד פון די תורה זענען זיסער פון האניק אונ פון אלע זיסע זאכין, דאס איז נאר אז דיא רייד פון דיא תורה קומען אויף ארייני הארץ, אבער אז די הארץ איז פוהל מיט ביטערקייט פון דיא תאות, ווי אזוי קען די הארץ שפירען די זיסקייט פון די תורה, עס ווערט דאך אין הארצין אקרינג, דיא תאוה וויל טאהן וואס זיא גלוסט, אונ דיא תורה זאגט ער זאל ניט טאהן דיא עבירות וואס זיין הארץ גלוסט, דריבער מוז יעדער יוד פריער אויסראמען פון הארצין די תאות צו די עבירות נאכדעם וועט ער לערנען תורה, דער ענין איז למשל אגביר האט געהאט אוואהנונג אויף אדארף, אונ האט געהאט גערטנער אונ פעלדער אונ שפייכלערס, יעדער יאהר האט מען אראפ־גענומען פון די פעלדער פיל תבואה אונ פון די גערטנער האט מען אראפגענומען פיל פרוכטין אונ דאס האט מען אלץ גנעלייגט אין שפייכלער אמאהל האט גיטראפין אין אזומער ווען דיא תבואה זענען שוין גיוועהן באלד צייטיג צום שניידין האט דער גביר געדארפט נייטיג אוועק פארין, האט דער גביר גיזאגט צו זיינע מענטשין ווען איר וועט אפשניידין דיא תבואה פון פעלד זאלט איר זייא לייגין אין שפייכלער, אונ אזוי ווי איר וועט אראפ נעמען כסדר זאלט איר כסדר לייגין אין שפייכלער, דער גביר איז

אוועק געפארין ווען עס איז געקומען דיא צייט פון שניידין, האבין דיא מענטשין אנגעהויבין שניידין פון פעלד כסדר. ווי דער גביר האט זיי געבעטין. פריער האבין זייא אפגעשניטען דיא דערנער וואס זענען געווען נעבין פעלד פאר אפארקאן, אונ האבין דיא דערנער באלד ארויין גיטראגין אין שפייכלער נאכדעם האבין זיי אפגעשניטען אביסול תבואה אונ האבין ארויין גיטראגין אין שפייכלער, דערוייל איז דער שפייכלער פוהל געווארין, וויא דיא מענטשין האבין גיזעהן דער שפייכלער איז שוין פוהל, עס איז שוין מער קיין ארט ווא צו לייגין תבואה האבין זיי גילאזט שטיין דיא תבואה אין פעלד, אין ענדע זומער איז דער גביר צוריק גיפארין פון זיינע גישעפטין אונ איז גיפארין נעבין זיינע פעלדער ווי דערשראקין איז ער געווארין אז ער האט גיזעהן מער ווי אהאלבע פעלד תבואה איז ניט אפגעשניטען געווארין, אונ זייא ליגען אויף דער ערד פארפוילט פון רעגין, ער איז געשווינט געקומען אהיים אונ האט גיפרעגט זיינע מענטשין פאר וואס זיי האבין ניט אפגעשניטען די גאנצע תבואה פון פעלד, האבין זיי גיענפערט דער שפייכלער איז פוהל עס איז קיין ארט אין שפייכלער ווא דיא תבואה צו לייגין, דריבער האבין מיר גילאזט שטיין די תבואה אין פעלד, דער גביר האט זיך געוואנדערט וויא אזוי קען דאס זיין מיט דיא ביסול תבואה וואס מען האט אפגעשניטען פון פעלד זאל שוין זיין דער שפייכלער פוהל, דער גביר האט געהייסין עפענען דעם שפייכלער אונ האט גיזעהן פארווגט ליגט תבואה אונ אינטען איז פוהל דערנער, ער האט גיפרעגט די מענטשין פאר וואס זיי האבין ארויין געלייגט די דערנער אין שפייכלער, האבין די מענטשין גיזאגט צום גביר מיר האבין גיטאהן ווי אונזער הערר האט אונז געבאטין „מיר זאלין אראפנעמען פון פעלד כסדר אונ מיר זאלין כסדר ארויין לייגין אין שפייכלער" אונ אזוי האבין מיר גיטאהן מיר האבין גענומען כסדר פריער די דערנער אונ מיר האבין זייא געלייגט אין שפייכלער נאכדעם האבין מיר געשניטען דיא תבואה אונ געלייגט אין שפייכלער ביז דער שפייכלער איז פוהל געווארין, דער גביר האט גיזאגט צו די מענטשין האב איך דען געמיינט כסדר פון די דערנער זאלט איר אנהייבין, דיא דערנער זענען דאך נאר געלייגט געווארין ארום דיא תבואה בהמות זאלין ניט קענען קומען צו דיא תבואה אונ זייא עסין אדער צו טרעטין אבער ניט מען זאל זייא לייגין אין שפייכלער. דאס זעלבינע איז ביי די מענטשין, באלד וויא דער מענטש ווערט געבארין איז שוין זיין בשעפטיגונג מיט עסין אונ טרינקען אונ שלאפין אונ קליידונג, אלץ נאר פאר דעם גוף, אז דער מענטש ווערט אלטער האט אים הקב"ה געבאטין ער זאל לערנען תורה אונ דאווענען אונ טאהן מצות, דער מענטש מיינט ער דארף טאהן כסדר אזוי וויא ער האט גיטאהן פון זיין יוגענד ער האט פריער פארזארגט דעם גוף, אזוי טוהט ער אלע טאג באלד וויא ער שטייט אויף פון שלאף הייבט ער אן פארזארגין דעם גוף מיט פרנסה ער רעכונט אויב עס וועט אים בלייבין צייט אין טאג וועט ער פאר די נשמה אויך עפעס טאהן, עס בלייבט דאך אים אבער קיין צייט, ווארום דער גוף דארף אזוי פיל אז ער קען גאר ניט בעארבעטין, דריבער בלייבט דיא נשמה וויסט אן תורה אן מצות, ווייל דער שכל איז פוהל מיט דיא דערנער פון עולם הזה איז שוין ניט דא אארט ווא דיא תורה זאל זיין, זאגט הקב"ה אזוי לאנג ווי דו ביזט געווען אקינד אונ האסט קיין שכל געהאט צו תורה אונ מצות האסטו גענארפט שטארקין דעם גוף דו זאלסט האבין כח צו דערהאלטין אין דיר דיא נשמה, אבער אז דער גוף איז שוין געקומען צו זיינע כחות אונ דיין שכל איז שוין ניטיג צו לערנען תורה דארפסטו דיא ערשטע צייט אין טאג אראפנעמען צו תורה אונ מצות, אונ דאס באדערפעניש צום גוף וועט שוין הקב"ה בעזארגין מיט ווייניג ארבעט אדער מיט גאר אן ארבעט, דריבער ווען יודין זענען געווען אין דער מדבר אונ האבין גענארפט באלד ארויין קומען אין ארץ ישראל, אונ זיך בשעפטיגען מיט ערד ארבעט, זייא זאלין ניט אנפילען דעם גוף מיט די דערנער אונ זאלין די תורה לערנען האט הקב"ה זיי געבאטין צו מאכין אמשכן, משכן העדות, דער משכן זאל זיין אעדות צו די יודין אז הקב"ה האט זיי געבאטין צו לערנען תורה אונ טאהן מצות:

אונקלוס

כא אִלֵּין מִנְיָנֵי מַשְׁכְּנָא
מַשְׁכְּנָא דְסַהֲדוּתָא דִּי
אִתְמְנִי עַל מֵימְרָא דְמֹשֶׁה
פָּלְחַן לֵיוָאֵי בִּידָא
דְאִיתָמָר בַּר אַהֲרֹן
כַּהֲנָא׃ כב וּבְצַלְאֵל בַּר
אוּרִי בַּר חוּר לְשִׁבְטָא
דִיהוּדָה עֲבַד יָת כָּל דִּי

כא אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדֻת
אֲשֶׁר פֻּקַּד עַל־פִּי מֹשֶׁה
עֲבֹדַת הַלְוִיִּם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־
אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ כב וּבְצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי
בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה עָשָׂה אֵת כָּל־

בעל הטורים

(כא) אלה פקודי. מלא וי"ו שפקד לכל ו' מאות אלף שלא יחשדוהו שלקח מן הכסף: המשכן משכן. שנתמשכן כ"פ בשביל עונות ישראל וזהו שאמרו אנשי כנה"ג חבול חבלנו. סך שנים כמנין משכן היה עדות ששכינה שורה בישראל שבית ראשון עמד ת"י שנה כמנין משכן: (כב) ובצלאל בן אורי בן חור. ג"פ בתורה נתייחס כנגד ג' מעלות שהיו בו

רשב"ם

אלה פקודי. חשבון הכסף והזהב והנחשת:

רש"י

(כא) אלה פקודי. בפ' זו נמנו כל משקלי נדבת המשכן א לכסף ולזהב ולנחשת ונמנו כל כליו לכל עבודתו: המשכן משכן. שני פעמים רמז למקדש שנתמשכן בשני ב חורבנין על עונותיהן של ישראל: משכן העדת. עדות ג לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל שהרי השרה שכינתו ביניהם: עבדת הלוים. פקודי המשכן וכליו הוא עבודה המסורה ללוים במדבר לשאת ולהוריד ד ולהקים איש איש למשאו המופקד עליו כמו שאמור בפ' נשא: ביד איתמר. הוא היה פקיד עליהם למסור לכל בית אב עבודה שעליו: (כב) ובצלאל בן אורי וגו' עשה את כל אשר

שפתי חכמים

א דק"ל הוה ליה למימר ואלה הוא"ו מוסיף על הראשונים ומתרץ דלא תטעה לומר דקאי דוקא אכלי המשכן דסמוך ליה ותקשה לך למה מנה מנין המשקלות כמה היה לכך כתב אלה בלא וא"ו המוסיף לומר דקאי נמי על משקלי נדבת המשכן כמה משקלות היו ולאו דוקא על כלי המשכן: ב וא"ת הא לא מיותר לדרשא אלא חד משכן וחד איצטריך לגופיה וי"ל מדשני הקרא בלשונו וכתב המשכן משכן ולא כתיב תרווייהו בה"א או בלא ה"א ודאי הה"א קאי על המשכן המיוחד דהיינו בית עולמים שהוא ביהמ"ק א"כ קשה למה מכנה אותו הכתוב בל' משכן אלא רמז וכו': ג אבל הא דנתן להם הלוחות אינו עדות דיש לומר דנתן להם שלא לדחותן בידים כיון שנתגיירו וקבלו עליהם עול תורה והמצות ואע"פ שחטאו הוו להו כישראל שיפראל מומר לא פקע מיניה שם ישראל כדכתיב חטא ישראל וגו' אע"פ שחטא ישראל הוא. הרא"ס. ול"נ כיון שמי שחטא בעדים ובהתראה כבר נהרגו ע"י בני לוי. בעדים ולא בהתראה מתו במגפה. בלא עדים ובלא התראה בדק אותם כסוטות א"כ הנשארים לא חטאו: ד דק"ל דפשוטו של קרא משמע דעבודת

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כא) אלה פקודי. למה נא' המשכן ב' פעמים לפי שעתיד להתמשכן ב' פעמים ראשון ושני: העדות. שהוא עדות לאומות העולם שנתרצה הקב"ה על מעשה העגל ששכינה שורה שם ד"א שהיה עדות למשה כי בשעה שחשדוהו שגנב שקלים ממלאכת המשכן אמר להם משה רוצה אני שיהא המשכן עדות וחזר ומנו ומצאו שהושמו בווין לעמודים ודריש ליה מהמלאכה היתה דים קח ראשי תיבות ויעלו ט"ו ווין כלומר ט"ו יותר ומיד נתן משה ט"ו

ענין פקודי המשכן

(כא) אלה פקודי המשכן משכן העדות. איתא במדרש וז"ל עדות הוא לכל באי העולם שנתמנה מפי הקב"ה. עכ"ל. ופי' המתנות כהונה כונת המדרש הוא שמשה רבינו ע"ה נתמנה ונלטוה על מלאכת המשכן ולא עשאו מדעת עצמו וכו' ע"ש. ויש להבין דלמה הכא כשהוא מדבר במנין המשכן רמז דבר זה. היה לו להשמיענו דבר זה בתחלת עשיית המשכן בפרשת תרומה. וכתב הרב א"א ז"ל כי ידוע הוא שהמשכן היה כדי להודיע לכל שהקב"ה מחל לישראל על מעשה העגל וכמ"ש במדרש משל למה הדבר דומה למלך שנשא אשה. וחבבה יותר מדאי. לפעמים סרחה עליו וכעס עליה ונסע מאתה. והיו אומרים לה שכנותיה בעלך אינו חוזר אליך עוד. לימים שלח לה בעלה לאמר כבדי את הפלטין שלי והציעי את המטות שביום פלוני אבא אליך. כיון שהגיע יום פלוני בא אליה ונתרצה עמה

פירוש לתורת אלהים

(כא) אֵלֶּה דָאס איז פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן די צאל פון דעם מִשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדוּת דער מִשְׁכָּן איז איין עֵדוּת צו די יִשְׂרָאֵל אַז גָאט האט זיי מוֹחֵל גיוועזן אויף מַעֲשֵׂה עֵגֶל ווארום גָאט האט גימאכט רוּעֶן זיין שְׁכִינָה אין מִשְׁכָּן אֲשֶׁר פֻּקַּד וואס איז גיצֵיילט גיווארן עַל עֲבוֹדַת דיא עֲבוֹדָה פון דעם מִשְׁכָּן איז גיגעבין גיווארן צו דיא לְוִיִּם כְּלוֹמַר זייא האבין באדארפט אויף צו שטעלען דעם מִשְׁכָּן בְּשָׁעַת דיא יִשְׂרָאֵל האבין גירוּעט און צו ווארפין אים און טראגין אים בְּשָׁעַת זיי זענין גיגאנגין בְּיַד אויף דעם האט גיהאט צו שאפען אִיתָמָר דער זוהן פון אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ (כב) וּבְצַלְאֵל בֶּן דער זוהן פון אוּרִי בֶּן דער זוהן פון חוּר לְמַטֵּה צום שֵׁבֶט יְהוּדָה עָשָׂה ער האט גיטאן אֵת אַלִין וואס

משלי חכמים

(כא) אֵלֶּה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדוּת. דער מדרש זאגט פאר וואס שטייט צוויי מאהל דער ווארט מִשְׁכָּן, ווייל ער איז גענומען גיווארין צוויי מאהל פאר אמשכון אויף די זינד וואס די יודין האבין געזינדיגט ווי עס שטייט אין פסוק [נחמי' א] חֲבוֹל חָבַלְנוּ לָךְ. מיר האבין דיר גיגעבין אמשכון, וְלֹא שָׁמַרְנוּ אֶת הַמִּצְוֹת. און מיר האבין ניט געהיט די מִצְוֹת. לְמָשָׁל צווייא מענטשין האבין זיך מְחוּתָּן גיוועזן, זענען גיווארין מְחוּתָּנִים, איין מְחוּתָּן איז גיוועזן אזוי אבעל מְלָאכָה וואס ער איז נאר גיוועזן איינער אין דעם גאנצין לאנד, דער אנדערער מְחוּתָּן האט געהאט אקראם און אין זיין קראם זענען גיוועזן צו פארקויפין דיא כֵּלִים וואס דער בַּעַל מְלָאכָה האט געדארפט, און אין אנדערע קראמען האט מען דיא כֵּלִים ניט געקענט בעקומען, ווען די מְחוּתָּנִים האבין צווישען זיך אפגעשמועסט דעם שידוך, און מען האט געדארפט איינליינין

אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ כג וְאִתּוֹ
אָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן
חָרָשׁ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם בַּתְּכֵלֶת
וּבָאַרְגָּמָן וּבְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ׃
ס כד כָּל־הַזָּהָב הֶעָשׂוּי לַמְּלָאכָה
בְּכֹל מְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ וַיְהִי ׀ זְהַב
הַתְּנוּפָה תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים כִּכָּר וּשְׁבַע

אונקלוס

פַּקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃
כג וְעִמֵּיהּ אָהֳלִיאָב בַּר
אֲחִיסָמָךְ לְשִׁבְטָא דְדָן
נַגָּר וְאוּמָן וְצַיָּר בִּתְכֶלְתָּא
וּבְאַרְגְּוָנָא וּבִצְבַע זְהוֹרִי
וּבְבוּצָא׃ כד כָּל דַּהֲבָא
דְּאִתְעֲבֵד לַעֲבִידְתָּא בְּכָל
עֲבִידַת קוּדְשָׁא וַהֲוָה
דְּהַב אֲרָמוּתָא עַשְׂרִין
וּתְשַׁע כַּכְּרִין וּשְׁבַע מְאָה
ותלתיי

בעל הטורים

חכמה ותבונה ודעת: (כג) ואתו אהליאב. פי' אלו השנים היו עדים למשה שהשלים כל החשבון שקבל: (כד) כל הזהב. ה' מיני זהב. את ונזם וטבעת מז לפי ה' ענוין. פרך. מרר. עניי. לחץ. עבודה קשה: כלי זהב. כנגד העשוי

רש"י

צוה ה' את משה. אשר צוה אותו משה אין כתיב כאן אלא כל אשר צוה ה' את משה אפי' דברים שלא אמר לו רבו הסכימה דעתו למה שנאמר למשה בסיני כי משה צוה לבצלאל לעשות תחלה כלים ואחר כך משכן (לא לענין ליווי להתנדב קאמר דהא אדרבה להיפך צוה הקב"ה בפרשת תרומה מתחלה הכלים שלחן מנורה יריעות ואח"כ ליווי הקרשים וליווי משה רבינו ע"ה ריש ויקהל תחלה המשכן ואהלו ואח"כ הכלים אלא מיירי לענין ליווי לפועל איך יפעול כסדר. ותמלא בפרשת כי תשא ראה קראתי בשם בצלאל וגו' הוזכר מתחלה את אוהל מועד ואח"כ הכלים אבל לענין להתנדב להכין מה שיהיו צריכין מה לי מה שמתנדב תחלה ועיין בתוספות פרק הרואה (ברכות נט). וא"ת מנלן שמרע"ה צוה לבצלאל הפך הענין. וי"ל דכתיב בפרשת ויקהל ויקרא משה אל בצלאל ואל אהליאב וגו' וקצר מה שדיבר עמהם והאי קרא מדכתיב כל אשר צוה ה' את משה חזינן דהיה מצוה להם בהיפך. ודוק היטב). אמר לו בצלאל מנהג עולם לעשות תחלה בית ואח"כ משים כלים בתוכו אמר לו כך שמעתי מפי הקדוש ברוך הוא א"ל משה בצל אל היית כי בוודאי כך צוה לי הקב"ה וכן עשה המשכן תחלה ואח"כ עשה כלים: (כד) ככר. ששים מנה ומנה של קדש כפול היה ה הרי הככר ק"כ מנה והמנה כ"ה סלעים הרי ככר של קדש ג' אלפים שקלים

שפתי חכמים

שלוים הוא פקודי המשכן כלומר מנין כלי המשכן לכ"פ לשאת ולהוריד: ה דק"ל דאי לא כפול היה אלא לא היו כ"א ששים מנה ומנה כ"ה סלעים שהם שקלים אז יעלו הבקע לגלגלת לר"א ככר וי"א מנה דהא ש' אלף ואלף ושבעה מאות ושבעים וחמשה שקלים שלמים היו וט"ו מאות שקלים עולין לככר כי עשרה מנה הם ר"נ שקלים ולפי חשבון זה ששים מנה הם ט"ו מאות שקלים נמלא מאת הככר הם ק"נ אלף שקלים נמלא לפי החשבון זה יהיה ר"א ככר י"א מנה ומתרץ דמנה של קודש כפול הי' וא"כ ג' אלפים

ענין פקודי המשכן

ואח"כ נכנס אללה לפלטין ואכל ושתה עמה. ולא היו שכנותיה מאמינות. אלא כיון שהיו מריחות ריח בשמים באותה שעה ידעו שנתרלה לה המלך. כך הקב"ה חיבב את ישראל והביאם לפני הר סיני ונתן להם התורה. אחר ארבעים יום חטאו. אותה שעה אמרו העכו"ם אינו מתרלה להם עוד. שנאמר אמרו בגוים לא יוסיפו לגור. כיון שהלך משה לבקש רחמים עליהם מיד סלח להם הקב"ה. שנאמר ויאמר ה' סלחתי כדברך. אמר משה רבון העולם הריני מפוים שמחלת לישראל אלא הודע לעיני כל האומות שאין בלבך עליהם. אמר לו הקב"ה חייך הריני

דעת זקנים מבעלי התוספות

שבחות להקב"ה והן בישתבח שיר ושבחה וכנגדן ט"ו [illegible] בברוך שאמר וכנגדן ט"ו ווין באמת ויציב וכו'. ביד איתמר. אע"פ שמשה רבינו ממונה על הכל הוצרך למנות איתמר עמו לפי שאין עושין שררה על הצבור בפחות משנים:

פירוש להורת אלהים

גָאט הָאט גִיבָאטִין: (כג) וְאִתּוֹ מִיט אִים אִיז גִיוֶוען אָהֳלִיאָב בֶּן דֶער זוּהְן פוּן אֲחִיסָמָךְ צוּ שֵׁבֶט דָן חָרָשׁ אַמֵיינִסְטֶער פוּן הָאלְץ וְחוֹשֵׁב אוּנ אַמֵיינִסְטֶער פוּן וֶועבְּן וְרוֹקֵם אוּנ אַוֶועבֶּער בַּתְּכֵלֶת וכו'׃ (כד) כָּל הַזָּהָב גָאר דָאס גָאלְד הֶעָשׂוּי דָאס וָואס אִיז גֶעוָוארִין גִימַאכְט לַמְּלָאכָה צוּ דֶער מְלָאכָה בְּכֹל אִין אַלֶע מְלָאכוֹת פוּן הַיילִיקַייט וַיְהִי אִיז גִיוֶוען זְהַב גָאלְד הַתְּנוּפָה פוּן אוֹיף הֵייבוּנְג תֵּשַׁע נַייז אוּנ צְוַואנְצִיג

משלי חכמים

אַמִשְׁכּוֹן דִי מְחוּתָּנִים זָאלִין נִיט חַרָטָה הָאבִּין, הָאט אֵיינֶער גִיזָאגְט דֶער קְרֶעמֶער זָאל אַיינְלֵייגִין דִי כֵּלִים וָואס דֶער בַּעַל מְלָאכָה דַארְף צוּ זַיין אַרְבֶּעט, דֶער בַּעַל מְלָאכָה וֶועט מוּזִין בְּלַייבִּין בַּיי דֶעם שִׁידוּךְ, וָוארוּם אַז עֶר וֶועט חַרָטָה הָאבִּין פוּן דֶעם שִׁידוּךְ וֶועט מֶען אִים נִיט פַארְקוֹיפִין דִיא כֵּלִים וָואס עֶר דַארְף צוּ זַיין אַרְבֶּעט, אוּנ אוֹיב דֶער קְרֶעמֶער וֶועט חַרָטָה הָאבִּין פוּן דֶעם שִׁידוּךְ, וֶועט דֶער בַּעַל מְלָאכָה נִיט קוֹיפִין פוּן אִים דִי כֵּלִים וֶועט עֶר נִיט הָאבִּין צוּ וֶועמֶען עֶר זָאל פַארְקוֹיפִין דִי כֵּלִים, מִיט אֵיין מַשְׁכּוֹן זֶענֶען בֵּיידֶע פַארְבּוּנְדִין גִיוָוארִין זַייא זָאלִין מוּזִין הַאלְטִין דֶעם שִׁידוּךְ, אִין אַצַייט שְׁפֶּעטֶער הָאט דֶער בַּעַל מְלָאכָה אַוֶועק גֶעוָוארְפִין דִי אַרְבֶּעט, אוּנ עֶר טוּהְט נָאר אֵיין אַנְדֶער גִישֶׁעפְט, אִיצְט אִיז צוּ דֶעם שִׁידוּךְ פַארְבּוּנְדִין נָאר דֶער קְרֶעמֶער, וַוייל זַיינֶע כֵּלִים לִיגֶען אַמַשְׁכּוֹן, אָבֶּער דֶער בַּעַל מְלָאכָה אִיז נִיט מֶער פַארְבּוּנְדִין צוּ דֶעם שִׁידוּךְ, וָוארוּם עֶר דַארְף שׁוֹין נִיט דִיא כֵּלִים, וַוייל עֶר בַּשֶׁעפְטִיגְט זִיךְ אִיצְט מִיט אֵיין אַנְדֶער אַרְבֶּעט, דָאס זֶעלְבִּיגֶע אִיז גִיוֶוען בַּיי דֶעם

מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ כה וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה מְאַת כִּכָּר וְאֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ כו בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ לְכֹל הָעֹבֵר

אונקלוס

וּתְלָתִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא׃ כה וּכְסַף מִנְיָנֵי כְנִשְׁתָּא מְאָה כַּכְּרִין וְאַלְפָא וּשְׁבַע מְאָה וְשַׁבְעִין וְחַמְשָׁא סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא׃ כו תִּקְלָא לְגוּלְגַּלְתָּא פַּלְגוּת סִלְעָא בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא לְכֹל

תולדות אהרן

וכסף פקודי . בכורות שם : בקע לגלגלת . שם :

בעל הטורים

(כו) בקע . ב' במסו' בקע לגלגולת . בקע משקלו שרמז לה שעתידין בניה לשקול בקע לגלגלת :

רשבים

(כה) וכסף פקודי העדה מאת ככר וגו' כי הי"ש מאות אלף בקע לגולגלותם שלש מאות אלף שקלים ומנה כ"ה שקלים ומנה של קודש כפול היה חמשים שקל והככר ששים מנה הרי לכל ככר ג' אלפים שקל ולמאת הככר ג' מאות אלפים שקל :

רש"י

לפיכך מנה בפרוטרוט כל ו השקלים שפחותין במנינס מג' אלפים שאין מגיעין לככר: (כו) בקע. הוא שם

שפתי חכמים

שקלים עולין לככר ונמצא מאת ככר הם ש' אלף שקלים וק"ל : ו פירוש אם המנה של הקדש כפול אתי שפיר דמנה בפרוטרוט אלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקלים יתירים שלא הגיעו לככר אבל אם אמרת דלאו כפול היה כיון שס"ו מאות שקלים עולין לככר למה חשב אלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שלא הגיע לככר היה לו לחשוב שני מאות ככרים וככר אחד ושני מאות וחמשה ושבעים שקלים שלא הגיעו לככר אלא ש"מ דכפול היה

דעת זקנים מבעלי התוספות

(כה) וכסף פקודי העדה. אינו אומר כסף התרומה ולא כסף התנופה כמו שאומר נחשת התנופה להגיד לך שבכסף מנין העדה עולה למנין זה כאשר היה צריך למלאכת המשכן בצמצום. ובכסף ונחשת פי' הכ' מה נעשה בהם לפי שרוב הכלי' נעשו מהם אבל בזהב לא פי' לפי שלא נעשה ממנה כלי שלם רק המנורה והכפורת וצפוי הקרשים ולבדים ולמזבח הזהב ולשלחן בא וראה כמה חביב המשכן שהוא כנגדברייתו של עולם כיצד ביום הראשון בראשית את השמים וכתיב נוטה שמים כיריעה וכנגדן במשכן ועשית יריעות עזים. בשני יהי רקיע ויהי מבדיל וכנגדו במשכן והבדילו הפרכת לכם. בשלישי יקוו המים וכנגדו ועשית כיור ששם המים מכונסין. ברביעי יהי מאורות וכנגדן ועשית מנורת זהב. בחמישי ישרצו המים ועוף יעופף וכנגדו והיו הכרובים פורשי כנפים. בששי נברא אדם וכנגדו ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך בשביעי ויכלו וכנגדו ותכל ולשם כתיב ויברך אלהים וכנגדו ויברך אותם משה לשם כתיב ויקדש אותו וכנגדו וימשח אותו ויקדש אותו וכנגד שמים בית קדשי הקדשים ששם שכינת הקב"ה. וכנגד הארץ ופרי הארץ השלחן ושתי מערכות של לחם הפנים שש המערכות כנגד ששה עתים זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף:

ענין פקודי המשכן

משרה שכינתי בתוכם שנאמר ועשו לי מקדש ויכירו שמחלתי להם לכך נאמר משכן העדות עדות הוא לישראל שמחל להם הקב"ה עכ"ל המדרש ע"ש. והנה הנס שבאמת ע"י המשכן ידעו האו"ה שהקב"ה מחל להם עון העגל מאחר שרואים בעין שהקב"ה משרה שכינתו במשכן. אבל עדיין יש להסתפק ולחשוב כזה אם הקב"ה מחל לישראל קודם שעשו המשכן ע"י תפלת משה רבינו ע"ה ולא נזה אותם הקב"ה במשכן אלא כדי להודיע ולפרסם בעולם המחילה והרצון שנתרצה להם. וכמ"ש במדרש הנ"ל. או שהקב"ה לא קבל להתרצות ולמחול ע"י תפלתו של משה אע"פ שמשה הפציר והתפלל הרבה לא הועילה תפלתו ומעולם לא נזה הקב"ה לעשות משכן. אלא משה רבינו ע"ה ראה שהקב"ה בכעס על ישראל נזה אותם מעצמו לעשות המשכן אולי יתפייס הקב"ה בזה ויתרצה להם. וכן היה שאחר שגמרו מעשה המשכן והקימו אותו נתפייס הקב"ה עמהם ומחל להם והשרה שכינתו עליהם. כן יש פתחון פה לאומות לעשות ספק

פירוש לתורת אלהים

כִּכַּר צענטער וּשְׁבַע מֵאוֹת אונ זיבען הונדערט וּשְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל אונ דרייסיג שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ אין היילִיגע שְׁקָלִים׃ (כה) וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה אונ דאס גיצײלטע זילבער פון דער עֵדָה מְאַת כִּכָּר הונדערט צענטער וְאֶלֶף אונ טויזנד וּשְׁבַע מֵאוֹת אונ זיבען הונדערט וַחֲמִשָּׁה פינף אונ זיבעציג שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ (כו) בֶּקַע דאס איז אמטבע וואס עס וועגט אהאלבען שֶׁקֶל לַגֻּלְגֹּלֶת צו איטליכען קאפ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל אהאלבען שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ מיט היילִיגען וואג לְכֹל הָעֹבֵר צו אלע וואס ווערין געציילט

משלי חכמים

משכן, דער משכן איז געוועז אמשכון פאר גאט אונ פאר דיא זינדן, דער משכן איז געוועז אמשכון פון גאט ביי אונז אז ער זאל קומען אונז אויסלייזין, אונ ער איז געווען אמשכון פון אונז צו גאט אז מיר זאלין מוזין זיין פארבונדען צו גאט, אזוי וויא גאט האט געמוזט האבין אונז מיר זאלין מאכין דעם משכן אונ מקריב זיין קרבנות, אונ טאהן אלע זאכין אין משכן, ווייל איין אנדער פאלק קען דאס ניט טאהן, אזוי האבין מיר געמוזט האבין דעם משכן, ווייל מיר האבין ניט גיקענט דינען גאט אן אמשכן, דאס מיינט מען דער משכן איז גיווארין אמשכון צוויי מאהל, איין מאהל אמשכון פון אונז צו גאט, אונ דאס אנדערע מאהל פון גאט צו אונז, דאס איז אלץ געווען אז מיר האבין געוואלט דינען גאט, האבין מיר געדארפט אמשכן, איז דער משכן גיווען אמשכון פון אונז צו גאט, אבער אז מיר האבין געזינדיגט אונ מיר דארפין שוין ניט דעם משכן, האט שוין גאט ניט אמשכון פון אונז, דאס זאגט דער פסוק חבול חבלנו לך. מיר האבין פון דיר גענומען אמשכון, אבער דו פון אונז האסט קיין משכון, ווייל מיר היטען ניט דיינע מצות, דארפין מיר ניט דעם משכן׃

אלה פקודי המשכן משכן העדות. דאס זענען די ציילונג פון משכן, צו וואס האט מען געדארפט ציילין דיא נאכר

עַל־הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
וָמַעְלָה לְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת
אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃
כז וַיְהִי מְאַת כִּכַּר הַכֶּסֶף לָצֶקֶת אֵת
אַדְנֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֵת אַדְנֵי הַפָּרֹכֶת
מְאַת אֲדָנִים לִמְאַת הַכִּכָּר כִּכָּר

אונקלוס

דַּעֲבַר עַל מִנְיָנַיָּא מִבַּר
עַסְרִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא לְשִׁית
מְאָה וּתְלָתָא אַלְפִין
וַחֲמֵשׁ מְאָה וְחַמְשִׁין׃
כז וַהֲוָה מְאָה כַּכְּרִין דִּכְסַף
לְאַתָּכָא יָת סַמְכֵי קוּדְשָׁא
וְיָת סַמְכֵי דְּפָרוּכְתָּא
מְאָה סַמְכִין לִמְאָה כַּכְּרִין

תולדות אהרן

ויהי מאת ככר הכסף. שם:

בעל הטורים

(כז) מאת אדנים כנגד מיוסדים ע"ג אדני פז וכנגדם תקנו ק' ברכות בכל יום:

רש"י

משקל של ז מחצית השקל: לשש מאות אלף וגו'. כך היו ישראל וכך עלה מניינם אחר שהוקם ח המשכן בספר במדבר ואף עתה בנדבת המשכן כך היו ומנין הנאחי השקלים של שש מאות אלף עולה מאת ככר כל א' של שלשת אלפים שקלים כיצד שש מאות אלף חצאין הרי הן ג' מאות אלף שלמים הרי מאת ככר והג' אלפים וה' מאות וחמשים חצאין עולין אלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקלים: (כז) לצקת. כתרגומו לאתכא: את אדני הקדש. של קרשי המשכן שהם מ"ח קרשים ולהם צ"ו אדנים

שפתי חכמים

המנה וזה נ"כ ראיה שמנה של קדש כפול ונמצא שככר כמי כפול: ז דקשה גרש"י דכל בקע שמקראה הוא ל' ביקוע והכא אין שייך לשון ביקוע: ח דק"ל דע"כ היו יותר דהא בחומש הפקודים כשמנה ישראל היו ת"ר אלף וג' אלפים ות"ק וחמשים לבד מן הלוים שלא התפקדו בתוך בני ישראל וכאן בנדבות המשכן שנתנו ישראל והלוים א"כ הי' יותר ועז"פ כך היו ישראל כי בקע לגלגולת לא נתנו אלא ישראל שטעו בעגל והוצרכו ליתן הנדבה לצורך המשכן לכפר על מעשה העגל אבל הלוים

ענין פקודי המשכן

זה. וכדי לבטל הספק ולהורות להם שהקב"ה מחל לישראל עון העגל תיכף ומיד ע"י תפלת משה רבינו ע"ה והוא ית' צוה אותם לעשות המשכן כדי להראות לאו"ה שנתרצה להם וכמ"ש במדרש הנ"ל ולא שמשה רע"ה מדעתו צוה אותם כדי לפייס את הקב"ה בזה ח"ו. לכן השי"ת עשה נס פליאה במלאכת המשכן מתחלת עשייתו עד גמר עשייתו והיא כמ"ש הרמ"א ז"ל בכונת הפסוק אשר פוקד ע"פ משה עבודת הלוים וגו' והוא כי דרך הזהב והכסף אשר יעשו מהם כלים לחסור ממשקלם בהתכה ויציקה ובשיפה וכיוצא. וכן בתכלת וכארגמן יחסר בשיורי פתילים וכיוצא ואמנם במלאכת המשכן היה נס פליאה מאתו יתברך שלא היה חסרון בכל הדברים המובאים אפילו כמלא נימא. והוא כי הסך של הכסף והזהב ושאר דברים הניתנים לעשות המלאכה הנה הסך והמשקל ההוא הוא היה המשקל והשיעור הנמצא אח"כ שלא חסר כלום. ולזה אמר אשר פוקד ע"פ משה עבודת הלוים. כי השיעור אשר פוקד שקבל הוא הי' הנמצא אחרי שהיה עבודת משא הלוים לא פחות ולא יותר עכ"ד ז"ל ע"ש. ולפ"ז הנה בזה נעשה מופת גדול להאמור והוא שאם היה הדבר כמו שחושבים שהקב"ה לא נתרצה להם מקודם ע"י תפלת משה ע"ה אלא שמשה ע"ה צוה אותם לעשות המשכן והקים אותו לפניו ית' ואז נתרצה בו כדרך המלך שכעס על אחד והביא לו מנחה ונתפייס בה. א"כ לפ"ז בשעת תחלת עסקם במשכן עדיין הקב"ה לא נתרצה עמהם א"כ איך תיכף משעה שהתחילו לעסוק במלאכתם עשה הקב"ה להם נס הפך הטבע שלא נחסר מאותם הדברים שהיו עסוקים בהם בהתכה ויציקה ושיפה וכיוצא. אלא ודאי הוא שהקב"ה כבר מחל להם תיכף ומיד והוא ית' צוה אותם לעשות המשכן כדי לפרסם הסליחה לכל האומות. ומאחר שכבר נתרצה להם הקב"ה והם עסוקים במלאכת הקב"ה אשר צוה אותם. לכן שרתה שכינה

פירוש לתורת אלהים

מִבֶּן פון אַלְט עֶשְׂרִים צְוואַנְצִיג יָאהר וָמַעְלָה אונ העכער לְשֵׁשׁ צו זעקס הונדערט טויזנט וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אונ דרייא טויזנט וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת אונ פינף הונדערט וַחֲמִשִּׁים אונ פופציג׃ (כז) וַיְהִי אונ עס איז געוועזן מְאַת דיא הונדערט צענטנער זילבער לָצֶקֶת צו גיסען אֵת דיא הייליגע שוועלער וְאֵת אונ די שוועלער פון דעם פָּרֹכֶת מְאַת אֲדָנִים הונדערט שוועלער לִמְאַת הַכִּכָּר צו

משלי חכמים

און זילבער און די אנדערע נדבות וואס מען האט געבראַנגט צום משכן, האט מען דען חושד געוועזן משה'ן אדער בצלאל און אהליאב אז זייא האבין גענבעט פון דיא נדבות, נאר דער פסוק אליין זאגט דעם טעם פאר וואס מען האט געציילט, ווייל המשכן משכן. ווייל דער משכן איז גענומען געווארין פאר אמשכון ווענין די זינד פון די יודין, דריבער האט מען אלץ געציילט, דאס קענען מיר וויסען למשל פון א מענטש וואס איז אריין געגאנגען אין אגרויסען ברילאנטין האנדיל און האט דארט געקויפט פיל גאלד און ברילאנטין, פאר עטליכע טויזענד רובל, דער סוחר האט געוואלט וויסען צו וואס קויפט דער מענטש די ברילאנטין, ווייל ער איז גאנץ רייך און ער קויפט די צירונג און גאלד זיין ווייב און זיינע טעכטער זאלין זיך צירען מיט זיי, אדער דער מענטש איז ניט רייך, נאר ער האט מיט אמאהל פארדינט עטליכע טויזענד רובל און ער ווייס אז ניט אלע מאהל פארדינט מען אזוי פיל, און אז אין שטוב וועט ליגען געלט וועט דאס געלט אוועק גיין אין די הוצאה, דריבער קויפט ער די גאלד און צירונג ער זאל זיי אוועק לייגין, טאמער וועט אמאהל זיין אנויט וועט ער האבין וואס צו פארקויפין אדער וואס צו געבין אמשכון, האט דער סוחר געטראכט וויא אזוי קען ער דאס וויסען, האט זיין בוכהאלטער גיזאגט צום סוחר מיר וועלין באלד וויסען, אויב דער מענטש וועט נעמען די גאלד מיט די צירונג און וועט גיין אהיים און וועט פון אונז ניט בעטין ארעכענונג, איז אצייכין אז ער איז אגביר און ער קויפט די צירונג פאר זיין ווייב און קינדער, ער וועט קומען אהיים וועט ער איינטיילין און וועט געבין די צירונג מתנות פאר זיין ווייב און קינדער, צו וואס דארף ער וויסען ארעכענונג

לָאָדֶן׃ כח וְאֶת־הָאֶלֶף וּשְׁבַע
הַמֵּאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים עָשָׂה
וָוִים לָעַמּוּדִים וְצִפָּה רָאשֵׁיהֶם
וְחִשַּׁק אֹתָם׃ כט וּנְחֹשֶׁת הַתְּנוּפָה
שִׁבְעִים כִּכָּר וְאַלְפַּיִם וְאַרְבַּע־
מֵאוֹת שָׁקֶל׃ ל וַיַּעַשׂ בָּהּ אֶת־אַדְנֵי
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת מִזְבַּח
הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת
אֲשֶׁר־לוֹ וְאֵת כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ׃

אונקלוס

כִּכְּרָא לְסַמְכָא׃ כח וְיָת
אַלְפָא וּשְׁבַע מְאָה
וְשַׁבְעִין וְחַמְשָׁא עֲבַד וָוִין
לְעַמּוּדַיָּא וַחֲפָא רֵישֵׁיהוֹן
וְכַבֵּשׁ יַתְהוֹן׃ כט וּנְחָשָׁא
דַּאֲרָמוּתָא שַׁבְעִין כִּכְּרִין
וּתְרֵין אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה
סִלְעִין׃ ל וַעֲבַד בַּהּ יַת
סַמְכֵי תְּרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא
וְיַת מַדְבְּחָא דִנְחָשָׁא וְיַת
סְרָדָא דִנְחָשָׁא דִּי לֵיהּ
וְיַת כָּל מָנֵי מַדְבְּחָא׃

הולדות אהרן

ואת האלף . שם : ונחושת התנופה . שם :

רש"י

ואדני פרכת ארבעה הרי מאה וכל שאר האדנים נחשת כתיב בהם : (כח) וצפה ראשיהם. של עמודים ב מהן שבכולן כתיב וצפה ראשיהם וחשוקיהם כסף :

שפתי חכמים

אשר לא טעו לא היו צריכין ליתן וכסנין זה פירש גם הרא"ם : ב דק"ל דפשוטו של קרא משמע דקאי על הווין שצריך לצפות ראשיהן ולמה צריכין לצפוי והא הווין היו כולן כסף והוסיף מלת מהן להורות שמכסף הזה נעשה הצפוי וגם הווין והחשוקים ולא הווין לבד וראייתו שהרי אין כסף אחר מכל כסף פקודי העדה רק מחת הככר שנעשו מהם האדנים והאלף והשבע מאות וגו' שלא הגיעו לכלל ככר ·

ענין פקודי המשכן

תיכף ומיד במעשה ידיהם ונעשה נס גדול כזה במעשה ידיהם שלא נחסר כלום במלאכתם . נמלא לפ"ז שהמופת שהיה על זה שהקב"ה לוה אותם לעשות המשכן ולא שמרע"ה מדעתו לוה אותם כדי לרלות את הסי"ת . זה המופת נתברר אח"כ כשבא מרע"ה ליתן חשבון ושקל את כל הכלים וראו בעיניהם שלא נחסר מן הזהב והכסף ושאר דברים ע"י המלאכה כלל ויעיקר כי כל דבר אשר הובא לנדבת המשכן נשקל קודם שנתנוהו לעושי המלאכה ונשקל עתה אחר שעשו ממנו כלים וראו שלא נחסר ממנו כלום כמ"ש הרמ"א ז"ל ומזה ילא מופת כאמור . והשתא שפיר יובן דברי המדרש דדריש על משכן העדות עדות היא לכל העולם שנתמנה משה מפי הקב"ה על המשכן ולא שמשה רבינו ע"ה לוה אותם מדעתו על המשכן . ולכן שפיר רמז הפסוק ענין זה הכא . וזה אומרו אלה פקודי המשכן . כלומר מכח אלה פקודי המשכן אשר נמלא בזה נס פליאה . מכח זה נעשה משכן העדות שהוא עדות לכל העולם שנתמנה על המשכן מפי הקב"ה ולא שמרע"ה לוה אותם כדי לפייס הסי"ת בזה . והדר מפרש קרא הנס שהיה בזה הוא כי אשר פוקד ע"פ משה מקודם הוא היה נמלא כשהיה עבודת הלוים וגו' :

פירוש לתורת אלהים

הונדערט צענטנער כִּכָּר לָאָדֶן אַצענטנער צו אשׁוועל : (כח) וְאֶת אונ דיא טויזענד אונ זיבען הונדערט אונ פינף אונ זיבעציג שְׁקָלִים עָשָׂה האט ער גימאכט העקלאך צו די זיילין וְצִפָּה אונ ער האט בדעקט רָאשֵׁיהֶם זייערע עקין וְחִשַּׁק אֹתָם אונ ער האט אן געגורט זיי : (כט) וּנְחֹשֶׁת הַתְּנוּפָה אונ דאס קופער פון דעם אויף הייבונג שִׁבְעִים כִּכָּר זיבעציג צענטנער וְאַלְפַּיִם אונ צוויא טויזענד אונ פיר הונדערט שְׁקָלִים : (ל) וַיַּעַשׂ בָּהּ האט ער געמאכט פון דעם קופער אֶת אַדְנֵי דיא שוועלער פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד פון דער טיר פון אוהל מועד וְאֵת אונ דעם מִזְבַּח פון קופער וְאֵת אונ די זיפ פון קופער אֲשֶׁר לוֹ וואס צו אים וְאֵת אונ אלע כלים פון דעם מזבח :

משלי חכמים

אבער אז ער וועט וועלין האבין ארעכענונג פון יעדער שטיקול צירונג בעזונדער ווי פיל עס וועגט אונ ווי פיל ער האט בצאהלט פאר יעדער שטיקול צירונג, איז אצייכין אז ער מיינט זיך צו פארזארגין אויף אשלעכטע צייט, טאמער וועט ער דאס דארפין פארקויפין אדער בארגין אויף דעם צירונג געלט, זאל ער וויסען יעדער שטיקול צירונג ווי פיל עס וועגט אונ וויא פיל עס קאסט, דאס זעלביגע איז גיוועזן ביי דעם משכן, נאט האט גיבאטין משה'ן מען זאל נעמען נדבות פון דיא יודין גאלד, זילבער, קופער, אונ נאך זאכין, אונ האט גיזאגט צו משה וואס מען זאל מאכין פון די נדבות, אז עס איז אלץ געמאכט גיוואריין פערטיג, האט משה געדארפט זאגין צו דיא יודין דא איז אייער משכן מיט אייערע אלע כלים וואס גיהערין צום משכן, מען האט ניט געדארפט ציילען אונ ניט וועגין אונ ניט שרייבין, אז מיר זעהן נאט האט גיבאטין מען זאל פארשרייבין אין דיא תורה יעדער כלי בעזונדער וויא פיל זיא וועגט, אויף וועלכע זאכין מען האט בענוצט דיא גאלד, אונ דיא זילבער, קופער, תכלת, ארגמן, אונ נאך זאכין, אלץ מיט דער וואג אונ מיט דעם צאהל, איז אצייכין אז דער משכן איז געבאהט גיוואריין ער זאל אמאהל קענען זיין אמשכון פאר די זינד וואס דיא יודין וועלין זינדיגען, דארף מען וויסען איינס געגין דאס אנדערע, ווי פיל די זינד וועגען, אויב עס וועט זיין גענוג דער משכון אדער ניינג, דריבער זאגט דער פסוק אלה פקודי המשכן ·

לא וְאֶת־אַדְנֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְאֶת־
אַדְנֵי שַׁעַר הֶחָצֵר וְאֵת כָּל־יִתְדֹת
הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־יִתְדֹת הֶחָצֵר
סָבִיב׃ לט א וּמִן־הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן
וְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי עָשׂוּ בִגְדֵי־שְׂרָד
לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ וַיַּעֲשׂוּ אֶת־בִּגְדֵי
הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ שני חמישי כשהן מחוברין
ב וַיַּעַשׂ אֶת־הָאֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת
וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ
מָשְׁזָר׃ ג וַיְרַקְּעוּ אֶת־פַּחֵי הַזָּהָב
וְקִצֵּץ פְּתִילִם לַעֲשׂוֹת בְּתוֹךְ
הַתְּכֵלֶת וּבְתוֹךְ הָאַרְגָּמָן וּבְתוֹךְ
תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבְתוֹךְ הַשֵּׁשׁ

לא וְיָת סַמְכֵי דְדָרְתָא
סְחוֹר סְחוֹר וְיָת סַמְכֵי
תְּרַע דָּרְתָא וְיָת כָּל סִכֵּי
מַשְׁכְּנָא וְיָת כָּל סִכֵּי
דָרְתָא סְחוֹר סְחוֹר׃ א וּמִן
תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע
זְהוֹרִי עֲבָדוּ לְבוּשֵׁי
שִׁמּוּשָׁא לְשַׁמָּשָׁא
בְקוּדְשָׁא וַעֲבָדוּ יָת
לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא דִי לְאַהֲרֹן
כְּמָא דִי פַקֵּיד יְיָ יָת
מֹשֶׁה׃ ב וַעֲבַד יָת אֵפוֹדָא
דְהַבָא תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא
וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר׃
ג וְרַדִידוּ יָת טַסֵּי דְדַהֲבָא
וְקַצִּיצוּ חוּטִין לְמֶעְבַּד
בְּגוֹ תִכְלָא וּבְגוֹ אַרְגְּוָנָא
וּבְגוֹ צְבַע זְהוֹרִי וּבְגוֹ

תולדות אהרן

וקצץ פתילים. יומא עב: לעשות בתוך שם:

בעל הטורים

(ג) וקצץ. ג׳. וקצץ פתילים. וקצץ חנית וחד קצץ עבות רשעים שבזכות המשכן היו מתגברים על אויביהם ומקצצין חניתותיהם:

רש"י

(א) ומן התכלת וגו׳. שם לא נאמר כאן ומכאן אני אומר שאין בגדי שרד הללו בגדי כהונה שבבגדי כהונה הי׳ שש אלא הם בגדים שמכסים בהם כלי הקדש בשעת סלוק מסעות שלא היה בהם שש: (ג) וירקעו. כמו (תהלים קלו) לרוקע הארץ כתרגומו ורדידו טסין היו מרדדין מן הזהב אשטנדר"א בלעז (אויזדעהנען) טסין דקות. כאן הוא מלמדך היאך היו טוין את הזהב עם החוטין מרדדין טסין דקין וקוצצין מהן פתילים לאורך הטס לעשות אותן פתילים מעורבים עם כל מין ומין בהשן ואפוד שנאמר בהן זהב חוט א׳ של זהב עם ו׳ חוטין של תכלת וכן עם כל מין ומין שכל המינין חוטין כפול ששה והזהב חוט ז׳ עם כל א׳ וא׳:

פירוש לתורת אלהים

(לא) וְאֵת אַדְנֵי הֶחָצֵר סָבִיב אונ די שוועלער פון דעם חָצֵר ארום וְאֵת אונ אלע פלעקער פון דעם חָצֵר ארום: (א) וּמִן הַתְּכֵלֶת וגו׳ עָשׂוּ בִגְדֵי שְׂרָד האבין זייא געמאכט קליידער לְשָׁרֵת צו בדונען בַּקֹּדֶשׁ אין היילינקייט וַיַּעֲשׂוּ אונ זיי האבין געמאכט אֶת די היילינע קליידער אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וואס צו אהרן כַּאֲשֶׁר אזוי ווי גאט האט גיבאטין צו משה: (ב) וַיַּעַשׂ אֶת הָאֵפוֹד אונ ער האט געמאכט דעם אפוד: (ג) וַיְרַקְּעוּ אונ זייא האבין געמאכט דין אֶת דיא גילדרינע בלעכין וְקִצֵּץ פְּתִילִים אונ ער האט געהאקט פעדים פון דיא בלעכין לַעֲשׂוֹת צו טאהן בְּתוֹךְ אין דעם בלאהע וואל וּבְתוֹךְ אונ אין דעם הָאַרְגָּמָן מען האט געדרייט אפאדים גאלד מיט תְּכֵלֶת בזונדער אונ מיט ארגמן בזונדער אינ מיט תּוֹלַעַת שָׁנִי בזונדער אונ מיט שש בזונדער אונ דער נאך האט מען זייא צו נויף געדרייט אלע פיר פעדים

משלי חכמים

דאס זענען די ציילונג פון מִשְׁכָּן, וועסטו פרעגין צו וואס דארף מען ציילין, זאגט דער פסוק מִשְׁכַּן הָעֵדוּת. דאס ציילונג איז אעדות אז דער מִשְׁכָּן וועט אמאהל גענומען ווערין פון די יודין פאר אמשכון אויף זייערע זינד, נאר מיר דארפין וויסען ווייא קומט דער מִשְׁכָּן צו זיין אמשכון אויף די זינד פון דיא יודין, אז איינער גיט אמשכון צו זיין חבר גאלד זילבער אונ בארנט ביים זיין חבר געלט, איז דער משכון גלייך צו דעם געלט, אויב דער לוה וועט נים בצאהלין דאס געלט צום מַלְוֶה, וועט

מעשה חשב: ד כתפת עשו־לו
חברת על־שני קצותו* חבר:
ה וחשב אפדתו אשר עליו ממנו
הוא כמעשהו זהב תכלת וארגמן
ותולעת שני ושש משזר כאשר
צוה יהוה את־משה: ס ו ויעשו
את־אבני השהם מסבת משבצת
זהב מפתחת פתוחי חותם על־
שמות בני ישראל: ז וישם אתם
על כתפת האפד אבני זכרון לבני

בוצא עובד אומן:
ד כתפן עבדו ליה מלפפן
על תרין סטרוהי מלפפת:
ה והמין תקוניה די עלוהי
מניה הוא כעובדיה
דהבא תכלא וארגונא
וצבע זהורי ובוץ שזיר
כמא די פקיד יי ית משה:
ו ועבדו ית אבני בורלא
משקען מרמצן דדהב
גליפן כתב מפרש על
שמהת בני ישראל:
ז ושוי יתהון על כתפא
דאפודא אבני דוכרנא

*קצותיו קרי

פירוש לתורת אלהים

אין איינעם: (ד) כתפות אקסיל בענדער עשו לו האבין זייא געמאכט צו אים חוברות בהעפט על אויף זיינעביידע עקין חבר האט ער בהעפט: (ה) וחשב און דער גארטיל אפודתו פון דעם אפוד אשר עליו וואס אויף אים ממנו הוא זאל זיין אויס־גיוועבט פון אים כמעשהו אזוי וויא דער אפוד איז גימאכט גיווארין: (ו) ויעשו און זייא האבין גימאכט ארום גערינגילט משבצות זהב קעסטלאך פון גאלד מפותחות אויסגעקריצט פתוחי חותם אזוי אקריצונג ווי פון אחתימה על אויף די נעמען פון דיא שבטים: (ז) וישם אותם און ער האט גיטאהן זייא על אויף די אקסיל בענדער פון דעם אפוד אבני די שטיינער וואס זענען אגידעכעניש צו די

לקוטים על התורה

(ד) כתפות עשו לו חוברות. דער באר מים חיים שרייבט יעדער מענטש וואס וויל טאהן תשובה דארף זיך דערווייטערין אפילו פון די זאכין וואס מען מעג זיי טאהן, דהיינו ער זאל זיך דערווייטערין פון גוטע עסין און טרינקען, אפילו דיא זאכין וואס מען מעג זיי עסין, און ער זאל זיך דערווייטערין פון אלע אנדערע פערגעניגונגס אפילו וואס מען מעג זיי טאהן, ווייל ער איז גיוועזן פריער גיוואהנט צו פערגעניגונגס וואס מען טאר ניט, מוז ער זיך צוריק ציהען אפילו פון די פער־געניגונגס וואס מען מעג, אזוי וויא איינער וואס האלט ארויט וואס איז איינגעבויגין, און ער וויל די רוט אויסגלייכין מוז ער זיא צוריק איינבייגין אויף די אנדערע זייט, אויף אלאנגע צייט, נאכדעם וועט דיא רוט זיין גלייך. אזוי דער מענטש וואס איז גיוועזן איינגעוואהנט צו תאוות וואס מען טאר ניט, מוז ער זיך צוריק ציהען אפילו פון אזעלכע תאוות וואס מען מעג, אז ער וועט שוין זיין אפּ־געוואהנט פון איסור, וועט ער נאכדעם קענען אן נעמען אמיטול פונקט מיט עסין און טרינקען אלץ וואס מען מעג דאס לערנונג האט געדארפט חייזין דער כהן גדול צו די יודין, און ער האט דאס געוויזען מיט די צוויי בענדער פון אפוד, וואס איינער איז גיוועזן אויף דעם רעכטין אקסיל, און דער אנדערער איז גיוועזן אויף דעם לינקען אקסיל און האבין זיך בהעפט צום חשן, צו ווייזין אז דיא זייט וואס מען מעג, וואס דאס הייסט רעכטס, און די זייט וואס מען טאר ניט, וואס דאס הייסט לינקס, אפילו זיי זענען ווייט איינס פון דאס אנדערע, פון דעסטוועגין קענען זיי זיך בהעפטין צו זאמען דער מענטש זאל פון אלץ הנאה האבין און מען זאל מעגין:

משלי חכמים

ע) מלוה פארקויפין דעם משכון וועט ער האבין צוריק זיין געלט, אבער צו נעמען אמשכון דעם משכן פאר זינד, וואס אפארגלייכונג האט איינס צו דאס אנדערע, נאר מיר געפינען אין דער תורה ווען יעקב אבינו איז גישלאפין אויף דעם בארג מוריה, וואס דארט איז גיוועזן די עקדה, און ער האט גיזעהן אין חלום דעם לייטער וואס שטייט אויף די ערד ביז צום הימעל און מלאכים גייען ארויף אין הימעל און אראפ פון הימעל, דורך דעם לייטער, האט ער גיזאגט דאס איז דער טויער פון הימעל, און דא איז דער בית אלהים, דער מקדש, מען האט אים געוויזען אז אלע תפלות פון אלע בדערפעניש וואס די יודין וועלין דארפין, זאלין זיי מתפלל זיין, בעטין אין בית המקדש, וועלין דיא מלאכים ארויף נעמען די תפלות אין הימעל, און וועלין אראפ ברייגגען די טובות פאר יעדער מענטש וואס ער האט גיבעטין, דאס איז דער לייטער, און מלאכים זענען פריער ארויף געגאנגען אויף דעם לייטער מיט תפלות, און נאכדעם זענען זיי צוריק אראפגעגאנגען פון לייטער מיט די אלע טובות וואס גאט האט זיי גינעבין, דאס איז אלץ גיוועזן אז דיא יודין האבין גענלויבט אז זיי האבין אלע טובות פון גאט, און זענען געקומען אין משכן מתפלל זיין צו גאט, אבער אז זיי האבין געזינדיגט און האבין אויפגיהערט צו גלויבין אין גאט און

ישראל כאשר צוה יהוה את־
משה: פ ח ויעש את־החשן מעשה
חשב כמעשה אפד זהב תכלת
וארגמן ותולעת שני ושש משזר:
ט רבוע היה כפול עשו את־החשן
זרת ארכו וזרת רחבו כפול:
י וימלאו־בו ארבעה טורי אבן טור
אדם פטדה וברקת הטור האחד:
יא והטור השני נפך ספיר ויהלם:
יב והטור השלישי לשם שבו
ואחלמה: יג והטור הרביעי תרשיש
שהם וישפה מוסבת משבצת
זהב במלאתם: יד והאבנים על־
שמת בני־ישראל הנה שתים
עשרה על־שמתם פתוחי חתם
איש על־שמו לשנים עשר שבט:
טו ויעשו על־החשן שרשרת
גבלת מעשה עבת זהב טהור:

אונקלוס

לבני ישראל כמא די
פקיד יי ית משה: ח ועבד
ית חושנא עובד אומן
כעובד אפודא דדהבא
תכלא וארגונא וצבע
זהורי ובוץ שזיר:
ט מרבע הוה עיף עבדו
ית חושנא זרתא אורכיה
וזרתא פותיה עיף:
י ואשלימו ביה ארבעא
סדרי אבן טבא סדרא
קדמאה סמקן ירקן
וברקן סדרא חד:
יא וסדרא תנינא
אזמרגדין שבזיז
וסבהלום: יב וסדרא
תליתאה קנכרי טרקיא
ועין עגלא: יג וסדרא
רביעאה כרום ימא
ובורלא ופנטירי משקען
מרמצן דדהב
באשלמותהון: יד ואבניא
על שמהת בני ישראל
אינון תרתי עסרי על
שמהתהון כתב מפרש
כגלוף דעזקא גבר על
שמיה לתרין עשר
שבטין: טו ועבדו על
חושנא תכין מתחמן
עובד גדילו דדהב דכי:

בעל הטורים

(י) אודם וגו'. ג' במסו' ב' דאפוד ואידך בעדן גן וגו' מסורת אודם וגו' מלמד שנזדמנו לשם אבני אפוד מג"ע:

פירוש לתורת אלהים

קינדער ישראל כאשר אזוי ווי גאט האט געבאטין: (ח) ויעש את החשן און ער האט געמאכט דעם חשן דעם מעשה חשן האבין מיר שוין מפורש געווען אין פרשת תצוה אין דער אנדערער פרשה:

משלי חכמים

האבין געזאגט אז נים נאט גים זיי די טובות נאר עס קומט אלץ פון דער נאטור, ווי עס טרעפט, האבין זיי שוין נים מתפלל געווען אין משכן, צו וואס זאל שטיין דער משכן, דריבער האט נאט חרוב געמאכט דעם משכן און דעם מקדש, און אזוי לאנג ווי דער מלוה האלט דעם משכון און פארקויפט אים נים האט דער לוה אהאפענונג אז ער זאל נאך דעם משכון אויסלייזין און זאל זיין נאך צוריק האבין, אזוי רופט דאס הקדוש ברוך הוא אמשכון, מיר קענען נאך טאהן תשובה און אויסלייזין דעם משכון פון הקדוש ברוך הוא מיר זאלין נאך אמאהל האבין אמקדש בב"א:

טז וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי מִשְׁבְּצֹת זָהָב וּשְׁתֵּי
טַבְּעֹת זָהָב וַיִּתְּנוּ אֶת־שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת
עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃ יז וַיִּתְּנוּ
שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת הַזָּהָב עַל־שְׁתֵּי
הַטַּבָּעֹת עַל־קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃ יח וְאֵת
שְׁתֵּי קְצוֹת שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת נָתְנוּ
עַל־שְׁתֵּי הַמִּשְׁבְּצֹת וַיִּתְּנֻם עַל־
כִּתְפֹת הָאֵפֹד אֶל־מוּל פָּנָיו׃
יט וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב וַיָּשִׂימוּ
עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן עַל־שְׂפָתוֹ
אֲשֶׁר אֶל־עֵבֶר הָאֵפֹד בָּיְתָה׃
כ וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב וַיִּתְּנֻם
עַל־שְׁתֵּי כִתְפֹת הָאֵפֹד מִלְּמַטָּה
מִמּוּל פָּנָיו לְעֻמַּת מַחְבַּרְתּוֹ מִמַּעַל
לְחֵשֶׁב הָאֵפֹד׃ כא וַיִּרְכְּסוּ אֶת־הַחֹשֶׁן
מִטַּבְּעֹתָיו אֶל־טַבְּעֹת הָאֵפֹד
בִּפְתִיל תְּכֵלֶת לִהְיֹת עַל־חֵשֶׁב
הָאֵפֹד וְלֹא־יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפֹד
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ
שלישי ששי כשהן מחוברין כב וַיַּעַשׂ אֶת־מְעִיל
הָאֵפֹד מַעֲשֵׂה אֹרֵג כְּלִיל תְּכֵלֶת׃
כג וּפִי־הַמְּעִיל בְּתוֹכוֹ כְּפִי תַחְרָא

טז וַעֲבַדוּ תַּרְתֵּין מְרַמְצָן
דִּדְהַב וְתַרְתֵּין עִזְקָן
דִּדְהַב וִיהַבוּ יָת תַּרְתֵּין
עִזְקָתָא עַל תְּרֵין סִטְרֵי
חוּשְׁנָא׃ יז וִיהַבוּ תַּרְתֵּין
גְּדִילָן דִּדְהַב עַל תַּרְתֵּין
עִזְקָתָא עַל סִטְרֵי חוּשְׁנָא׃
יח וְיָת תַּרְתֵּין גְּדִילָן דְּעַל
תְּרֵין סִטְרוֹהִי יְהַבוּ עַל
תַּרְתֵּין מְרַמְצָתָא
וִיהַבִינוּן עַל כִּתְפֵי אֵפוֹדָא
לָקֳבֵיל אַפּוֹהִי׃ יט וַעֲבַדוּ
תַּרְתֵּין עִזְקָן דִּדְהַב וְשַׁוִּיאוּ
עַל תְּרֵין סִטְרֵי חוּשְׁנָא
עַל סִפְתֵיהּ דִּי לְעִבְרָא
דְּאֵפוֹדָא מִלְּגָיו׃ כ וַעֲבַדוּ
תַּרְתֵּין עִזְקָן דִּדְהַב
וִיהַבוּנוּן עַל תַּרְתֵּין כִּתְפֵי
אֵפוֹדָא מִלְּרַע מִלָּקֳבֵיל
אַפּוֹהִי לָקֳבֵיל בֵּית לוֹפֵי
מֵעִלָּוֵי לְהֶמְיַן אֵפוֹדָא׃
כא וַאֲחַדוּ יָת חוּשְׁנָא
מֵעִזְקָתֵיהּ לְעִזְקָתָא
דְּאֵפוֹדָא בְּחוּטָא
דִּתְכֶלְתָּא לְמֶהֱוֵי עַל הֶמְיַן
אֵפוֹדָא וְלָא יִתְפָּרַק
חוּשְׁנָא מֵעִלָּוֵי אֵפוֹדָא
כְּמָא דִּי פַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃
כב וַעֲבַד יָת מְעִילָא
דְּאֵפוֹדָא עוֹבַד מָחֵי גְּמִיר
תִּכְלָא׃ כג וּפוּמֵּיהּ
דִּמְעִילָא כָּפִיל לְגַוֵּיהּ כְּפוּם

ת״א ויעש את מעיל האפד. זבחים פח:

פירוש לתורת אלהים

(כב) וַיַּעַשׂ אונ ער האט געמאכט אֶת מְעִיל ודעם מעיל מיר שוין מפורש געוועזן אין פרשת תְּצַוֶּה אין מַעֲשֵׂה מְעִיל הָאֵפוֹד אונ דעם ציץ האבען דער דריטער פרשה:]

שָׂפָה לְפִיו סָבִיב לֹא יִקָּרֵעַ׃
כד וַיַּעֲשׂוּ עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל רִמּוֹנֵי
תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי מָשְׁזָר׃
כה וַיַּעֲשׂוּ פַעֲמֹנֵי זָהָב טָהוֹר וַיִּתְּנוּ
אֶת־הַפַּעֲמֹנִים בְּתוֹךְ הָרִמֹּנִים עַל־
שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב בְּתוֹךְ הָרִמֹּנִים׃
כו פַּעֲמֹן וְרִמֹּן פַּעֲמֹן וְרִמֹּן עַל־שׁוּלֵי
הַמְּעִיל סָבִיב לְשָׁרֵת כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס כז וַיַּעֲשׂוּ אֶת־
הַכָּתְנֹת שֵׁשׁ מַעֲשֵׂה אֹרֵג לְאַהֲרֹן
וּלְבָנָיו׃ כח וְאֵת הַמִּצְנֶפֶת שֵׁשׁ
וְאֶת־פַּאֲרֵי הַמִּגְבָּעֹת שֵׁשׁ וְאֶת־
מִכְנְסֵי הַבָּד שֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ כט וְאֶת־
הָאַבְנֵט שֵׁשׁ מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
וְתוֹלַעַת שָׁנִי מַעֲשֵׂה רֹקֵם כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס ל וַיַּעֲשׂוּ
אֶת־צִיץ נֵזֶר־הַקֹּדֶשׁ זָהָב טָהוֹר
וַיִּכְתְּבוּ עָלָיו מִכְתַּב פִּתּוּחֵי חוֹתָם
קֹדֶשׁ לַיהוָה׃ לא וַיִּתְּנוּ עָלָיו פְּתִיל
תְּכֵלֶת לָתֵת עַל־הַמִּצְנֶפֶת
מִלְמָעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־

אונקלוס

שרין תורא מקף לפומה
סחור סחור לא יתבזע׃
כד ועבדו על שפולי
מעילא רמוני תכלא
וארגונא וצבע זהורי
שזיר׃ כה ועבדו זגין
דדהב דכי ויהבו ית זגיא
בגו רמוניא על שפולי
מעילא סחור סחור בגו
רמוניא׃ כו זגא ורמונא
זגא ורמונא על שפולי
מעילא סחור סחור
לשמשא כמא די פקיד
יי ית משה׃ כז ועבדו ית
כתונין דבוצא עובד מחי
לאהרן ולבנוהי׃ כח וית
מצנפתא דבוצא וית
שבח כובעיא דבוצא וית
מכנסי בוצא דבוץ שזיר׃
כט וית המינא דבוץ שזיר
ותכלא וארגונא וצבע
זהורי עובד צייר כמא די
פקיד יי ית משה׃
ל ועבדו ית ציצא כלילא
דקודשא דדהב דכי וכתבו
עלוהי כגלוף דעזקא
כתב מפרש קודש ליי׃
לא ויהבו עלוהי חוטא
דתכלתא למתן על
מצנפתא מלעלא כמא
די פקיד יי ית משה׃

תולדות אהרן

ויעשו על שולי המעיל. יומא מח: ויעשו את הכתנות שש. יומא עא:

רשב"ם

(כט) ואת האבנט שש משזר. בדבר הזה נחלקו רבותינו אם מדבר מאבנט של הדיוט או בכהן גדול

בעל הטורים

(כז) את הכתנת וגו' את לין. כל הנך אתין לרבות שכיה לכאו"ם התיק שלו׳

שפתי חכמים

י הוכרח לפירוש זה כדי שלא נטעה לומר כי פארי מל' מסעף פארה במערלה (ישעיה י). ל"פ שהוא תפארת המגבעות ופארי מלמעלה, וע"י הפתילים היה מושיבן על המצנפת כמין

רש"י

(כח) ואת פארי המגבעות. תפארת י המגבעות המגבעות המפוארים: (לא) לתת על המצנפת כתר וא"א לומר הציץ על המצנפת שה"י בשחיטת קדשים

לב וּשְׁלִימַת כָּל עִיבִידַת
מַשְׁכְּנָא מַשְׁכַּן זִמְנָא
וַעֲבַדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל
דִּי פַקֵּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה כֵּן
עֲבַדוּ: לג וְאַיְתִיאוּ יַת
מַשְׁכְּנָא לְוָת מֹשֶׁה יַת
פַּרְסָא וְיַת כָּל מָנוֹהִי
פּוּרְפוֹהִי דַּפּוֹהִי עֲבָרוֹהִי
וְעַמּוּדוֹהִי וְסַמְכוֹהִי:
לד וְיַת חוֹפָאָה דְּמַשְׁכֵי
דְדִכְרֵי מְסַמְּקֵי וְיַת
חוֹפָאָה דְּמַשְׁכֵי סַסְגוֹנָא
וְיַת פָּרוּכְתָּא דִּפְרָסָא:
לה יַת אֲרוֹנָא דְּסַהֲדוּתָא
וְיַת אֲרִיחוֹהִי וְיַת

מֹשֶׁה: ס לב וַתֵּ֗כֶל כָּל־עֲבֹדַ֕ת
מִשְׁכַּ֖ן אֹ֣הֶל מוֹעֵ֑ד וַֽיַּעֲשׂוּ֙ בְּנֵ֣י
יִשְׂרָאֵ֔ל כְּכֹל֩ אֲשֶׁ֨ר צִוָּ֧ה יְהוָ֛ה אֶת־
מֹשֶׁ֖ה כֵּ֥ן עָשֽׂוּ: פ רביעי לג וַיָּבִ֤יאוּ אֶת־
הַמִּשְׁכָּן֙ אֶל־מֹשֶׁ֔ה אֶת־הָאֹ֖הֶל
וְאֶת־כָּל־כֵּלָ֑יו קְרָסָ֣יו קְרָשָׁ֔יו בְּרִיחָ֖ו*
וְעַמֻּדָ֥יו וַאֲדָנָֽיו: לד וְאֶת־מִכְסֵ֞ה עוֹרֹ֤ת
הָֽאֵילִם֙ הַמְאָדָּמִ֔ים וְאֶת־מִכְסֵ֖ה
עֹרֹ֣ת הַתְּחָשִׁ֑ים וְאֵ֖ת פָּרֹ֥כֶת הַמָּסָֽךְ:
לה אֶת־אֲר֥וֹן הָעֵדֻ֖ת וְאֶת־בַּדָּ֑יו וְאֵ֖ת

תולדות אהרן

ויביאו את המשכן . ס' הזהר פרשת ויחי :

*בריחיו קרי

בעל הטורים

(לב) ותכל כל עבודת משכן . בגימ' בעשרים וחמשה בכסלו נגמר : ותכל . אית לומר כי עתה כלה מלאכת כל העולם :

רשב"ם

לבדו : (לב) ותכל . כמו ותרב משאת בנימין :

רש"י

שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין והציץ היה נתון על המצח הרי המצנפת למעלה והציץ למטה ומהו על המצנפת מלמעלה . ועוד הקשיתי בה כאן הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ובענין הצוואה הוא אומר (שמות כח) ושמת אותו על פתיל תכלת ואומר אני פתיל תכלת זה חוטין הן לקשרו בהן במצנפת לפי שהציץ אינו אלא מאוזן לאוזן ובמה יקשרנו במצחו והיו קבועין בו חוטי תכלת לשני ראשיו ובאמצעיתו שבהן קושרו ותולהו במצנפת כשהוא בראשו ושני חוטין היו בכל קצה וקצה אחת ממעל ואחת מתחת לצד מצחו וכן באמצעו שכך הוא נות לקשור ואין דרך קשירה בפחות משני חוטין לכך נאמר על פתיל תכלת ועליו פתיל תכלת וקושר ראשיהם השנים כולם יחד מאחוריו למול ערפו ומושיבו על המצנפת . ואל תתמה שלא נאמר פתילי תכלת הואיל ומרובין הן שהרי מצינו בחשן ואפוד וירכסו את החשן וגו' וע"כ פחות משנים לא היו שהרי בשתי קצות החשן היו ב' טבעות החשן ובב' כתפות האפוד היו ב' טבעות האפוד שכנגדן ולפי דרך קשירה ד' חוטין היו ומ"מ פחות משנים א"א : (לב) ויעשו בני ישראל . את המלאכה ב ככל אשר צוה ה' וגו' : (לג) ויביאו את המשכן וגו' . שלא היו יכולין ל להקימו ולפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן הניח לו הקב"ה הקמתו שלא היה יכול להקימו שום אדם

שפתי חכמים

שם רבים מן פאר שפירושו פארים ואמר מפוארים שאם לא היו המגבעות ההם מפוארים לא היו להם פארים ולא היה אומר פארי המגבעות רא"ם : ב הוסיף מלת המלאכה דהא כבר כתיב ותכל כל עבודת משכן א"כ בודאי כבר עשו את המלאכה אם כן מאי ויעשו וגו' לכ"פ המלאכה ככל וגו' כלומר לא שינו המלאכה אלא עשו ככל אשר צוה ה' את משה : ל דאל"כ לא היה להם להביא איברים איברים כי דרך האומנים שמקימים את הבית

ענין גמר מלאכת המשכן

(לב) ותכל כל עבודת המשכן אהל מועד וגו' ויעשו בני ישראל וגו' . הקשה הרמ"א ז"ל הול"ל תחלה ויעשו בני ישראל ואח"כ יאמר ותכל וגו' אך יאמר הגם שהקב"ה מסייע את עושי המצות מ"מ מעלה הקב"ה על העוסק בה כאלו הוא עשאה כולה . והנה בעבודת המשכן לא היו בישראל אנשים שיהיו בקיאים במלאכה אך היתה נעשית מאליה ע"י השגחתו יתברך . וזהו ותכל כל עבודת כאילו כלתה מאליה כי מן השמים היתה נעשית . ואעפ"כ מעלה עליהם הכתוב כאילו ישראל עשו הכל . וזהו ויעשו בני ישראל ככל וגו' בכף הדמיון לומר אע"פ שהיו נראים כעושים . אך הוא ית' היה עושה הכל נמצאו עושים ככל אשר צוה ה' ולא ממש אשר צוה עכ"ז מעלה עליהם הוא ית' כעשו ממש את הכל וזהו כן עשו :

(לג) ויביאו את המשכן אל משה . איתא במדרש רבי תנחומא ב"א פתח לרחמות תוכל נמלך . נגהו לרקמות . זה המשכן.

פירוש לתורת אלהים

(לב) וַתֵּכֶל אונ עס האט זיך אויס גילאזט כָּל עֲבוֹדַת גאר דיא ארבעט פון דעם משכן: (לג) וַיָּבִיאוּ אונ זייא האבין גיבראכט אֶת הַמִּשְׁכָּן דעם משכן צו מֹשֶׁה אֶת הָאֹהֶל דעם גיצעלט וְאֶת כָּל כֵּלָיו אונ גאר זיינע כלים קְרָסָיו זיינע העקליך קְרָשָׁיו זיינע ברעטער בְּרִיחָיו זיינע ריגלען וְעַמֻּדָיו אונ זיינע זיילין וַאֲדָנָיו אונ זיינע שוועלער: (לד) וְאֶת מִכְסֵה אונ די דעק עוֹרֹת וואס זיא איז גימאכט גיווארין פון פעל פון דיא רויט געפארבטע ווידער וְאֶת מִכְסֵה אונ דיא דעק וואס זיא איז גיוועזן פון פעל פון דער חיה וואס זיא הייסט תַּחַשׁ וְאֵת אונ דעם פָּרוֹכֶת וואס ער איז גוועזן אצווישין שייד: (לה) אֶת אֲרוֹן דעם קאסטין וואס דארטין ליגין דיא לוחות וְאֶת בַּדָּיו אונ זיינע שטאנגין וְאֶת הַכַּפֹּרֶת אונ דעם

הַכַּפֹּרֶת׃ לו אֶת־הַשֻּׁלְחָן אֶת־כָּל־
כֵּלָיו וְאֵת לֶחֶם הַפָּנִים׃ לז אֶת־
הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה אֶת־נֵרֹתֶיהָ נֵרֹת
הַמַּעֲרָכָה וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ וְאֵת
שֶׁמֶן הַמָּאוֹר׃ לח וְאֵת מִזְבַּח הַזָּהָב
וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת קְטֹרֶת
הַסַּמִּים וְאֵת מָסַךְ פֶּתַח הָאֹהֶל׃
לט אֵת ׀ מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת־מִכְבַּר
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ אֶת־בַּדָּיו וְאֶת־
כָּל־כֵּלָיו אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ׃
מ אֵת קַלְעֵי הֶחָצֵר אֶת־עַמֻּדֶיהָ

כַּפּוּרְתָּא: לו יַת פָּתוֹרָא
יַת כָּל מָנוֹהִי וְיַת לְחֵם
אַפַּיָּא: לז יַת מְנַרְתָּא
דָכִיתָא יַת בּוֹצִינָהָא
בּוֹצִינֵי סִדְרָא וְיַת כָּל
מָנַהָא וְיַת מִשְׁחָא
דְאַנְהָרוּתָא: לח וְיַת
מַדְבְּחָא דְדַהֲבָא יַת
מִשְׁחָא דִרְבוּתָא וְיַת
קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא וְיַת
פְּרָסָא דִתְרַע מַשְׁכְּנָא:
לט יַת מַדְבְּחָא דִנְחָשָׁא
וְיַת סְרָדָא דִנְחָשָׁא דִי
לֵיהּ יַת אֲרִיחוֹהִי וְיַת כָּל
מָנוֹהִי יַת כִּיּוֹרָא וְיַת
בְּסִיסֵיהּ: מ יַת סְרָדֵי
דְדַרְתָּא יַת עַמּוּדָהָא וְיַת

סמכהא

בעל הטורים

(מ) עמודיה. ד' במסו'. את עמודיה. אנכי תכנתי עמודיה. חצבה עמודיה. ועמודיה יתפלצון שעמודי המשכן הם עמודי עולם שבזכותם העולם עומד:

שפתי חכמים

ואח"כ מראין את בניינם ועז"פ מפני שלא היו יכולין להק'. ותו ק"ל והא בשעת המסעות בכל מסע ומסע היו מקימים אותו א"כ הי"ל ג"כ עכשיו להקימו. ועז"פ ולפי וכו' והוקם ע"י משה בפעם ראשונה מאליו ומן היום ההוא והלאה נזקף מאליו ע"י שמקימין אותו בכל מסע. (נח"י) כאן משמע דגם משה הקים ע"פ הנס אבל בברכות דף נ"ו ובשבת דף ל"ב ובבכורות מ"ד ונדרים ל"ח משמע דמשה היה גבוה י' אמות לכך היה לו כח

רש"י

מחמת כובד הקרשים שאין כח באדם לזקפן ומשה העמידו אמר משה לפני הקב"ה איך אפשר הקמתו ע"י אדם א"ל עסוק אתה בידך נראה כמקימו והוא נזקף וקם מאליו

ענין גמר מלאכת המשכן

שהוא מצויר. מהו תוכל למלך. זה משה שנקרא מלך. מהו תוכל. שהביאו לו המשכן. שביום שנגמר המשכן הביאוהו אליו. כתב האה"י והדבר פלא וכי לא מצא הכתוב מעלה אחרת במשכן בלתי המעלה שהיה המשכן מצויר. עוד איתא במדרש בשעה שאמר הקב"ה למשה לעשות המשכן. אמר משה וכי אלהים אני לעשות כזה. אמר הקב"ה למשה עשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר. עשה אתה מה שלמעלה למטה ואני מניח שלמעלה וארד ואצמצם שכינתי ביניהם למטה. והפליאה נשגבה איה איפה הדין נותן כך. לאמר אם תעשה למטה כאשר למעלה אני מניח וכו'. אבל כלל הענין כזה הוא דוד המלך ע"ה אמר ה' מה אדם ותדעהו בן אנוש ותחשבהו אדם להבל דמה וגו'. צריך להבין מדוע קטרג דוד כ"כ על האדם אשר עשה ה'. ונראה כונה אחרת בדבריו לא כהנראה מפשוטו. אבל רצה לאמר בזה העולה הגורמת חביבות ישראל אצל הקב"ה כאשר הפליגו רבותינו ז"ל ואמרו חביבין ישראל יותר ממלאכי השרת. הנה ידוע כי הדבר המצויר והמתחפש בתואר דבר אחר יהיה יותר אהוב ויותר נכבד מעצם הדבר שהוא מתחפש בצורתו. כמו אם תעשה דמות אדם מעץ או מאבן ותרכיבהו בתחבולות גדולות עד שימצא בו מעשים כמעשי אדם. היינו שילך מעט או ידבר איזה מלות. כמה ירוצו יעופו אנשים לראות אותו ואת תנועותיו ודבוריו ואם תאמר לאחד מדוע תרוץ לשמוע מלות אחדות. אנכי אדבר עמך דבורים למכביר. הלא נגד פניך יענה. כי התנועות ה[illegible]ות המועטות אשר תמצאנה בו חביבות ואהובות לאשר באמת עץ הוא. כן הדבר בהמלאכים. עם שהמוחלט הוא כי בריאת המלאך היא יותר נכבדת מבריאת האדם. עכ"ז הלא המלאכים הם מעולים ונכים מעצם הבריאה. וא"כ אין חידוש בכח גבורתם ומעלתם. לא כן האדם אשר מצד הבריאה הוא כחומר חותם. והתורה תלמדהו להועיל ותצרף אותו כד

פירוש לתורת אלהים

צו דעק וואס דעקט צו דעם ארון: (לו) אֶת הַשֻּׁלְחָן דעם טיש אֶת כָּל כֵּלָיו אונ גאר זיינע כלים וְאֵת לֶחֶם הַפָּנִים אונ דער לחם הפנים: (לז) אֶת הַמְּנֹרָה דיא מנורה די ריינע אֶת נֵרֹתֶיהָ אירע רערליך נֵרוֹת די רערליך וואס זיי זענין אויס גיסדרת וְאֵת אונ גאר אירע כלים וְאֵת שֶׁמֶן אונ דעם בוימאייל אויף צו לייכטין אין דער מנורה: (לח) וְאֵת מִזְבַּח הַזָּהָב אונ דעם מזבח פון גאלד וְאֵת שֶׁמֶן אונ בוימאייל אויף צו זאלבען וְאֵת קְטֹרֶת אונ דיא קטורת פון דעם גיווערץ וְאֵת מָסַךְ אונ דעם פיר האנג פֶּתַח הָאֹהֶל וואס ער זאל הענגין אין דער טיר פון דעם גיצעלט: (לט) אֵת מִזְבַּח דעם מזבח פון קיפער וְאֵת מִכְבַּר אונ דיא זיפ פון קיפער אֲשֶׁר לוֹ וואס צום מזבח אֶת בַּדָּיו זיינע שטאנגען וְאֶת כָּל כֵּלָיו אונ גאר זיינע כלים אֶת הַכִּיֹּר דעם האנט פאס וְאֶת כַּנּוֹ אונ זיין פוס: (מ) אֶת קַלְעֵי די אום הענג פון דעם חצר.

וְאֶת־אֲדָנֶיהָ וְאֶת־הַמָּסָךְ לְשַׁעַר
הֶחָצֵר אֶת־מֵיתָרָיו וִיתֵדֹתֶיהָ וְאֵת
כָּל־כְּלֵי עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן לְאֹהֶל
מוֹעֵד׃ מא אֶת־בִּגְדֵי הַשְּׂרָד לְשָׁרֵת
בַּקֹּדֶשׁ אֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן
הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן׃
מב כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־
הָעֲבֹדָה׃ מג וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת־
כָּל־הַמְּלָאכָה וְהִנֵּה עָשׂוּ אֹתָהּ
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה כֵּן עָשׂוּ וַיְבָרֶךְ
אֹתָם מֹשֶׁה׃ פ חמישי שביעי כשהן מחוברין

סַמְכַהָא וְיָת פְּרָסָא לִתְרַע
דַּרְתָּא יָת אַטּוּנוֹהִי
וְסִכַּהָא וְיָת כָּל מָנֵי פָלְחַן
מַשְׁכְּנָא לְמַשְׁכַּן זִמְנָא׃
מא יָת לְבוּשֵׁי שִׁמּוּשָׁא
לְשַׁמָּשָׁא בְקוּדְשָׁא
יָת לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא
לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא וְיָת
לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי לְשַׁמָּשָׁא׃
מב כְּכֹל דִּי פַקֵּיד יְיָ יָת
מֹשֶׁה כֵּן עֲבַדוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל יָת כָּל פָּלְחָנָא׃
מג וַחֲזָא מֹשֶׁה יָת כָּל
עֲבִידְתָּא וְהָא עֲבַדוּ יָתַהּ
כְּמָא דִי פַקֵּיד יְיָ כֵּן עֲבַדוּ
וּבָרֵיךְ יָתְהוֹן מֹשֶׁה׃

תולדות אהרן

את בגדי. יומא עב:

רש"י

וזהו שנאמר הוקם המשכן מאליו מדרש ר"ת: (מג) ויברך אתם משה. א"ל י"ר שתשרה שכינה

ענין גמר מלאכת המשכן

שיעשה מעשה מלאך. והדבר הזה מעלה חן לפניו ית' יותר ויותר ממלאך. וזהו כשואל ומתמיה לאמר ה' מה אדם ותדעהו. והתשובה אדם להבל דמה. כלומר מסבת היותו דומה להבל ומתחפש בצורה נכבדת וכתנועות מעולות כאחד מלאכי מרום. זהו חביבותו וחשיבותו. ומזה נקח דמיון על המשכן. כי משה ע"ה חשב באמור אליו ית' לעשות לו משכן שיהיה ההכרח נעשותו על דוגמת משכן של מעלה מאורות עליונים. היינו בנין רוחני ודק מה שאין בכח כו"ד לעשותו. וזהו שהתפלא ואמר וכי אלהים אני לעשות כזה. אמר לו הקב"ה כתבניתם וכו' כלומר הדמיון שלמעלה ותבניתו אני מבקש. ויהיה עוד יתרון גזה על שלמעלה כמשפט אל המתדמה והמתחפש למלאת חן יותר מהעצם. ולכן אם תעשה למטה כמו שלמעלה ננית אני שלמעלה. וזהו שכיונו ז"ל במאמר שלפנינו לרקמות זה המשכן. רצו כזה לבאר לנו אשר כל חשיבות המשכן וחביבותו הוא בל היותו ציור על משכן של מעלה. ואין המאמר מדבר מציורי הגוונין אשר בתוכו. אבל כוונו לומר שהמשכן של מטה היה מצויר כדוגמת משכן של מעלה. ע"כ היה ההכרח להביאו אל משה בכלות מלאכתו לכל מעשהו למען אשר עיניו יראו יכיעו בו להכירנו אם הוא דומה אליו בציור שלמותו כמראה אשר ראה בהר. וזהו שסיים הכתוב ואומר וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה' כן עשו:

(מב) כן עשו בני ישראל את כל העבודה. היה לו לומר את כל המלאכה. אבל הכתוב קרא למלאכת המשכן עבודה.

פירוש לתורת אלהים

אֶת עַמֻּודֶיהָ אירע זיילין וְאֶת אֲדָנֶיהָ און אירע שוועלער וְאֶת הַמָּסָךְ און דעם פיר האנק לְשַׁעַר הֶחָצֵר צום טויער פון דעם חצר אֶת מֵיתָרָיו זיינע שטריק וִיתֵדֹתֶיהָ און אירע פלעקער וְאֵת כָּל כְּלֵי און אלע כלים עֲבֹדַת וואס בעדינין צו דעם משכן לְאֹהֶל מוֹעֵד צום אוהל מועד: (מא) אֶת בִּגְדֵי די קליידער לְשָׁרֵת צו בדינען בַּקֹּדֶשׁ אין היליקייט דאס מיינט מען די קליידער וואס מען האט בדעקט די כלים פון משכן און דעם ארון ווען מען האט גיצויגין אֶת בִּגְדֵי די הייליגע קליידער וואס צו אהרן הכהן וְאֶת בִּגְדֵי און די קליידער פון זיינע קינדער לְכַהֵן צו בדינין: (מב) כְּכֹל אזוי ווי גאט האט גיבאטין צו משה כֵּן עָשׂוּ אזוי האבין גימאכט די קינדער ישראל גאר די ארבעט: (מג) וַיַּרְא מֹשֶׁה האט משה גיזעהן אֶת כָּל הַמְּלָאכָה גאר די מלאכה וְהִנֵּה און זיי האבין זיא גימאכט כַּאֲשֶׁר צִוָּה אזוי ווי גאט האט גיבאטין אזוי האבין זייא גטאהן וַיְבָרֶךְ האט משה זייא גיבענטשט:

לקוטים על התורה

(מג) וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמְּלָאכָה וגו' וַיְבָרֶךְ אֹתָם מֹשֶׁה. ווייל אין יעדער זאך איז דא דיא מעשה וואס דער מענטש טוהט, און די מחשבה וואס דער מענטש טראכט, ווען מען האט געמאכט דעם משכן האבין אויך

מ א וַיְדַבֵּר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
ב בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד
לַחֹדֶשׁ תָּקִים אֶת־מִשְׁכַּן אֹהֶל
מוֹעֵד׃ ג וְשַׂמְתָּ שָׁם אֵת אֲרוֹן
הָעֵדוּת וְסַכֹּתָ עַל־הָאָרֹן אֶת־
הַפָּרֹכֶת׃ ד וְהֵבֵאתָ אֶת־הַשֻּׁלְחָן
וְעָרַכְתָּ אֶת־עֶרְכּוֹ וְהֵבֵאתָ אֶת־
הַמְּנֹרָה וְהַעֲלֵיתָ אֶת־נֵרֹתֶיהָ׃
ה וְנָתַתָּה אֶת־מִזְבַּח הַזָּהָב לִקְטֹרֶת
לִפְנֵי אֲרוֹן הָעֵדֻת וְשַׂמְתָּ אֶת־מָסַךְ
הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן׃ ו וְנָתַתָּה אֵת
מִזְבַּח הָעֹלָה לִפְנֵי פֶּתַח מִשְׁכַּן

אונקלוס

א ומליל יי עם משה
למימר: ב ביומא דירחא
קדמאה בחד לירחא
תקים ית משכנא משכן
זמנא: ג ותשוי תמן ית
ארונא דסהדותא ותטל
על ארונא ית פרוכתא:
ד ותעל ית פתורא ותסדר
ית סדריה ותעל ית
מנרתא ותדלק ית
בוצינהא: ה ותתן ית
מדבחא דדהבא
לקטורת בוסמיא לקדם
ארונא דסהדותא ותשוי
ית פרסא דתרעא
למשכנא: ו ותתן ית
מדבחא דעלתא לקדם
תרע משכנא משכן

תולדות אהרן

וסכת על הארן. סוכה ז סוטה לז מנחות סב. ונתתה את מזבח. זבחים נח:

שפתי חכמים

להקימו: מ דק"ל מאי ברכה בירך אותם נ"פ ברכת ויהי נועם שהיא ברכה שתיקן משה על השלמת בנין הבית וק"ל: נ (נח"י)

רש"י

במעשה ידיכם (תהלים צ) ויהי נועם ה' אלהינו עלינו וגו' והוא א' מי"א מזמורים שבתפלה למשה:

(ג) וסכת על הארן. ל' הגנה שהרי מחיצה היתה: (ד) וערכת את ערכו. שתי מערכות של לחם הפנים:

ענין גמר מלאכת המשכן

שעשו אותו נעבודת השי"ת. כענין שכתוב ועבדתם את ה' אלהיכם. וכתיב ואותו תעבודו:

(ב) ביום החדש הראשון באחד לחדש וגו'. תיבת ביום נראה כמיותר. הי' לו לכתוב בחדש הראשון. ומהו ביום.

והנראה כי יש דברים שהזמן גורם למעשה שיעשה. למשל בקיץ שהזמן חם ביותר גורם שאנשים יקררו עצמם ברחצם בנהר. ובחורף שהזמן קר ביותר גורם שיחממו את התנור. ויש דברים שהמעשה מחכה על הזמן. דהיינו אם הרופא צוה לחולה שירחץ

לקוטים על התורה

געדארפט זיין די ביידע זאכין, מען זאל מאכין דעם משכן וויא גאט האט גיבאטין, אונ מען זאל טראכטין דיא טראכטונג וואס גאט האט גיבאטין, דריבער זאגט דער פסוק משה האט גיזעהן די ארבעט פון משכן איז געמאכט גיווארין וויא גאט האט גיבאטין, אונ די מחשבות וואס מען האט געטראכט ווען מען האט געמאכט דעם משכן אונ ווען מען האט גיגעבין דיא נדבות צום משכן איז אויך גיוועזן וויא גאט האט גיבאטין, דריבער האט משה גיבענטשט די יודין, זייער הארץ זאל אייביג זיין בעווילינגט צו גאט, אונ די זיסקייט פון גאט זאל אייביג זיין אויף דעם משכן אונ אויף די יודין, אונ ווייל גאט האט גיזאגט ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. דיא יודין זאלין מאכין א מקדש אונ איך וועל רוהען אין זיי, אין די יודין, דריבער האט משה גיבענטשט די יודין זיי זאלין ווערט זיין גאט זאל רוהען אין זייא אויף אייביג, אונ דער מקדש זאל קיין מאהל ניט חרוב ווערין אונ דיא יודין זאלין אייביג זיין גיבענטשט פון גאט:

פירוש לתורת אלהים

(א) וידבר יי: (ב) ביום אין דעם טאג החודש הראשון פון דעם ערשטין חודש דאס מיינט מען ראש חודש ניסן באחד איין טאג אין חודש תקים זאלסטו אויף שטעלין את המשכן דאס משכן אהל מועד: (ג) ושמת שם אונ דוא זאלסט דארטין אריין טאהן דעם ארון העדות וסכות על הארון את הפרוכת אונ דוא זאלסט בדעקין איבער דעם ארון דאס פרוכת: (ד) והבאת אונ דו זאלסט אריין ברענגען את השלחן דעם טיש וערכת אונ דו זאלסט אן רעכבין את ערכו זיין אן רעכטונג דו זאלסט לייגין אויף דעם טיש דעם לחם הפנים והבאת אונ דו זאלסט אריין ברענגען את המנורה דיא מנורה והעלית אונ דו זאלסט אנצינדען אירע רערליך: (ה) ונתת אונ דו זאלסט געבין דעם מזבח פון גאלד לקטורת צו קטורת לפני פאר דעם ארון וואס אין אים ליגען די לוחות ושמת אונ דו זאלסט טאהן את מסך דעם פיר האנג פון דער טיר צו דעם משכן: (ו) ונתת אונ דו זאלסט געבין דעם מזבח העולה לפני פתח

אֹהֶל מוֹעֵד׃ ז וְנָתַתָּ אֶת־הַכִּיֹּר
בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ
שָׁם מָיִם׃ ח וְשַׂמְתָּ אֶת־הֶחָצֵר
סָבִיב וְנָתַתָּ אֶת־מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר׃
ט וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
וּמָשַׁחְתָּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־
אֲשֶׁר־בּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־
כֵּלָיו וְהָיָה קֹדֶשׁ׃ י וּמָשַׁחְתָּ אֶת־
מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְקִדַּשְׁתָּ
אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ
קָדָשִׁים׃ יא וּמָשַׁחְתָּ אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־
כַּנּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ׃ יב וְהִקְרַבְתָּ אֶת־
אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אֶל־פֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמָּיִם׃
יג וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־אַהֲרֹן אֵת בִּגְדֵי

זִמְנָא׃ ז וְתִתֵּן יָת כִּיּוֹרָא
בֵּין מַשְׁכַּן זִמְנָא וּבֵין
מַדְבְּחָא וְתִתֵּן תַּמָּן מַיָּא׃
ח וּתְשַׁוֵּי יָת דַּרְתָּא סְחוֹר
סְחוֹר וְתִתֵּן יָת פְּרָסָא
דִתְרַע דַּרְתָּא׃ ט וְתִסַּב
יָת מִשְׁחָא דִרְבוּתָא
וּתְרַבֵּי יָת מַשְׁכְּנָא וְיָת
כָּל דִּי בֵיהּ וּתְקַדֵּשׁ יָתֵיהּ
וְיָת כָּל מָנוֹהִי וִיהֵי
קוּדְשָׁא׃ י וּתְרַבֵּי יָת
מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא וְיָת כָּל
מָנוֹהִי וּתְקַדֵּשׁ יָת מַדְבְּחָא
וִיהֵי מַדְבְּחָא קֹדֶשׁ
קוּדְשִׁין׃ יא וּתְרַבֵּי יָת
כִּיּוֹרָא וְיָת בְּסִיסֵיהּ
וּתְקַדֵּשׁ יָתֵיהּ׃ יב וּתְקָרֵב
יָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי
לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְתַסְחֵי
יָתְהוֹן בְּמַיָּא׃ יג וְתַלְבֵּשׁ
יָת אַהֲרֹן יָת לְבוּשֵׁי
קודשא

תולדות אהרן

ונתת את הכיור. זבחים נח: ומשחת את מזבח. זבחים פז:

ענין גמר מלאכת המשכן

במרחלאות במי הנהר. והזמן הוא בחורף. ולא יוכל לעשות כזאת. ע"כ בהכרח מחכה המעשה על הזמן. שיגיע הקיץ וירחץ במים במי נהר ורפא לו. וכן היה כאן המשכן נגמר בר"ח טבת ועמד שלשה ירחים באהלו של משה מפורק כל דבר בפני עצמו. והיו ישראל תמהין מדוע לא יצוה הקב"ה להעמידו כי היו מתאוים שישכון כבוד ה' ביניהם. לזה אמר ה' למשה לא כמו שהם סבורים שבכל יום מוכן להקמת המשכן. רק המעשה מחכה על הזמן. יש יום בשנה שמיוחד להקמת המשכן. לא להקדימו ולא לאחרו. כשיבא אותו היום אז תקימו. ע"כ כתיב וביום החדש הראשון. ר"ל כשיבא היום הוא ראש חדש ניסן אז תקים את המשכן. וכמו כן מצינו בנתינת התורה. כמו שאחז"ל ע"פ יום הששי תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם יקבלו את התורה בששי בסיון. היה יום מיוחד מששת ימי בראשית שתנתן בו התורה. כי המעשה היה מקוה אל הזמן:

פירוש לתורת אלהים

פאר דער טיר פון דעם משכן אוהל מועד: (ז) וְנָתַתָּ און דו זאלסט געבין אֶת הַכִּיּוֹר דעם האנט פאס צווישען דעם מזבח וְנָתַתָּ און דו זאלסט געבין דארטין וואסער: (ח) וְשַׂמְתָּ און דו זאלסט טאהן דעם הויף ארום וְנָתַתָּ און דו זאלסט געבין אֶת מָסַךְ דעם פיר האנג שַׁעַר הֶחָצֵר פון דעם טויער פון דעם חצר: (ט) וְלָקַחְתָּ און דו זאלסט נעמען אֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה דאס זאלב אייל וּמָשַׁחְתָּ און דו זאלסט זאלבין אֶת הַמִּשְׁכָּן דעם משכן וְאֶת כָּל און אלץ וואס איז אין משכן וְקִדַּשְׁתָּ און זאלסט הייליגען אים וְאֶת און אלע זיינע כלים וְהָיָה קוֹדֶשׁ וועט ער זיין הייליג: (י) וּמָשַׁחְתָּ און דו זאלסט זאלבין דעם מזבח העולה וְאֶת כָּל כֵּלָיו און אלע זיינע כלים וְקִדַּשְׁתָּ און דו זאלסט הייליגען דעם מזבח וְהָיָה וועט זיין הַמִּזְבֵּחַ גאנץ הייליג: (יא) וּמָשַׁחְתָּ און דו זאלסט זאלבין דעם האנט פאס וְאֶת כַּנּוֹ און זיין פוס וְקִדַּשְׁתָּ אוֹתוֹ און זאלסט אים הייליגען: (יב) וְהִקְרַבְתָּ און דו זאלסט גינעהנען אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו אהרן און זיינע זיהן אֶת פֶּתַח צו דר טיר פון אוהל מועד וְרָחַצְתָּ און זאלסט וואשין כלומר טובלן זיי אין וואסער: (יג) וְהִלְבַּשְׁתָּ און זאלסט אן קליידין אֶת אַהֲרֹן בִּגְדֵי הַקּוֹדֶשׁ די הייליגע

הקדש ומשחת אתו וקדשת אתו
וכהן לי: יד ואת־בניו תקריב
והלבשת אתם כתנת: טו ומשחת
אתם כאשר משחת את־אביהם
וכהנו לי והיתה להית להם
משחתם לכהנת עולם לדרתם:
טז ויעש משה ככל אשר צוה יהוה
אתו כן עשה: ס ששי יז ויהי בחדש
הראשון בשנה השנית באחד
לחדש הוקם המשכן: יח ויקם
משה את־המשכן ויתן את־אדניו
וישם את־קרשיו ויתן את־בריחיו
ויקם את־עמודיו: יט ויפרש את־
האהל על־המשכן וישם את־
מכסה האהל עליו מלמעלה

קודשא ותרבי יתיה
ותקדש יתיה וישמש
קדמי: יד וית בנוהי
תקרב ותלבש יתהון
כתונין: טו ותרבי יתהון
כמא די רביתא ית
אבוהון וישמשון קדמי
ותהי למהוי להון
רבותהון לכהנות עלם
לדריהון: טז ועבד משה
ככל די פקיד יי יתיה כן
עבד: יז והוה בירחא
קדמאה בשתא תניתא
בחד לירחא אתקם
משכנא: יח ואקים משה
ית משכנא ויהב ית
סמכוהי ושוי ית דפוהי
ויהב ית עברוהי ואקים
ית עמודוהי: יט ופרס
ית פרסא על משכנא
ושוי ית חופאה דפרסא
עלוהי מלעילא כמא די

תולדות אהרן

ויהי בחדש. שבת פ ר"ה ג תענית כט: ויקם משה את המשכן. מנחות לט: ויפרש את. שבת כח נב סוכה כח נדרים ל בכורות מד:

בעל הטורים

(טו) משחתם. ב' דין ואידך כי משחתם בהם מום בם פי' בזמן שהם תמימים יהי' להם משחתם לכהונת עולם אבל כשיהיה בם מום לא לרצון יהיו: (יז) הוקם. ג'. הוקם המשכן. הוקם על גבי דוד. הוקם את דברי יהונדב בן רכב. בזכות שהקים דוד המקדש כדכתיב ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וגו' הוקם על. בני יהונדב בן רכב שהקימו דברי אביהם זכו למה שנאמר לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים: (יח) ויקם משה את המשכן משכן לא נאמר אלא המשכן לרבות משכן של מעלה

שפתי חכמים

נראה דהו"ר לראיה לפי שבת"כ ר"פ שמיני אמרו שהם א"ל ויהי

רש"י

(יט) ויפרש את האהל. הן יריעות העזים:

פירוש לתורת אלהים

קליידער ומשחת און זאלסט אים זאלבין וקדשת און זאלסט אים היילינען וכהן לי און ער זאל בדינען צו מיר: (יד) ואת בניו און זיינע קינדער זאלסטו גינעהנען והלבשת און זאלסט אן קליידין זיי כתנות העמדער: (טו) ומשחת און זאלסט זייא זאלבין כאשר אזוי וויא דו האסט געזאלבט זייער פאטער אהרן וכהנו לי און זיי זאלין דינען צו מיר והיתה און עס זאל זיין צו זיי משחתם זייער זאלבונג לכהונת צו כהנים אויף אייביג לדורותם אויף דור דורות: (טז) ויעש האט משה גיטאהן ככל אזוי ווי גאט האט אים געשאפט כן עשה אזוי האט ער גיטאהן: (יז) ויהי און עס איז גיווען בחודש הראשון אין דעם ערשטין חודש בשנה אין דעם אנדערין יאהר פון דעם ארויס גאנג פון מצרים באחד לחודש אין איין טאג אין חודש הוקם איז גיווארין אויף גישטעלט דאס משכן: (יח) ויקם האט משה אויף גישטעלט דאס משכן ויתן און האט גיגעבין זיינע שוועלין וישם און האט גיטאהן זיינע ברעטער ויתן און האט גיגעבין זיינע ריגלען ויקם און האט אויף גישטעלט זיינע זיילין: (יט) ויפרוש און ער האט פאר שפרייט את האוהל דאס גיצעלט דאס מיינט מען דיא יריעות פון האר פון ציגען וישם און ער האט גיטאהן את מכסה די דעק פון דעם גיצעלט דאס מיינט מען די דעק פון די רויט

פקיד יי ית משה:
כ ונסיב ויהב ית סהדותא
בארונא ושוי ית אריחיא
על ארונא ויהב ית
כפורתא על ארונא
מלעילא: כא ואעיל ית
ארונא למשכנא ושוי ית
פרוכתא דפרסא ואטיל
על ארונא דסהדותא
כמא די פקיד יי ית
משה: כב ויהב ית פתורא
במשכן זמנא על צדא
דמשכנא צפונא מברא
לפרוכתא: כג וסדר עלוהי
סדור דלחים קדם יי כמא
די פקיד יי ית משה:
כד ושוי ית מנרתא
במשכן זמנא לקביל
פתורא על צדא דמשכנא
דרומא: כה ואדליק
בוציניא קדם יי כמא די
פקיד יי ית משה: כו ושוי
ית מדבחא דדהבא
במשכן זמנא קדם

כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ס
כ וַיִּקַּח וַיִּתֵּן אֶת־הָעֵדֻת אֶל־הָאָרֹן
וַיָּשֶׂם אֶת־הַבַּדִּים עַל־הָאָרֹן וַיִּתֵּן
אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאָרֹן מִלְמָעְלָה:
כא וַיָּבֵא אֶת־הָאָרֹן אֶל־הַמִּשְׁכָּן
וַיָּשֶׂם אֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ וַיָּסֶךְ עַל
אֲרוֹן הָעֵדוּת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה: ס כב וַיִּתֵּן אֶת־הַשֻּׁלְחָן
בְּאֹהֶל מוֹעֵד עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן
צָפֹנָה מִחוּץ לַפָּרֹכֶת: כג וַיַּעֲרֹךְ
עָלָיו עֵרֶךְ לֶחֶם לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ס כד וַיָּשֶׂם
אֶת־הַמְּנֹרָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד נֹכַח
הַשֻּׁלְחָן עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן נֶגְבָּה:
כה וַיַּעַל הַנֵּרֹת לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ס כו וַיָּשֶׂם
אֶת־מִזְבַּח הַזָּהָב בְּאֹהֶל מוֹעֵד

בעל הטורים

דאיתא בפסיקתא שאמר הקב"ה למלאכים של מעלה להקים משכן למעלה: (כא) ויסך ד'. דין ואידך ויסך אלוה בעדו. ויסך בדלתים. וירחץ ויסך בני דוד. בזכות ויסך בדלתים שכל זמן שהיה אחז לא נכנס למקדש עד שירחץ ויסך זכה לויסך על ארון ויסך אלהים בעדו:

רש"י

(כ) את העדות. הלוחות: (כב) על ירך המשכן צפונה. (יומא נג) בחצי הצפוני של רוחב הבית: ירך.

פירוש לתורת אלהים

געארבטע פעל און די פעל פון דער חיה וואס זיא הייסט תחש כאשר צוה: (כ) ויקח און ער האט גענומען ויתן און האט גיגעבין דיא לוחות אין ארון אריין וישם און האט גיטאהן דיא שטאנגען אויף דעם ארון בייא דער זייט ויתן און ער האט גינעבין את הכפורת דיא דעק על הארון אויף דעם ארון פון אויבין: (כא) ויבא און ער האט געבראכט דעם ארון אין דעם משכן אריין וישם און ער האט גיטאהן את פרוכת דעם פרוכת וואס ער איז אצווישען שייד ויסך און ער האט בדעקט על ארון אויף דעם ארון כאשר צוה: (כב) ויתן און ער האט

גיגעבין את השלחן דעם טיש באהל מועד אויף דער זייט פון דעם משכן אין צפון כלומר אין דער האלבער בּרייט וואס צו צפון מחוץ אויסין וויינינ פון דעם פרוכת: (כג) ויערוך און ער האט אויס גירעכט אויף אים ערך לחם ארעכטונג פון ברויט דעם לחם הפנים לפני יי פאר גאט כאשר צוה: (כד) וישם און ער האט גיטאהן דיא מנורה נוכח אקעגין טיש על ירך אויף דער זייט המשכן אין דרום זייט: (כה) ויעל הנרות און ער האט אן געצינדין די קנייטליך לפני יי פאר גאט כאשר צוה: (כו) וישם ער האט גיטאהן את מזבח הזהב דעם מזבח פון

לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת׃ כו וַיַּקְטֵר עָלָיו
קְטֹרֶת סַמִּים כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהֹוָה
אֶת־מֹשֶׁה׃ ס שביעי כח וַיָּשֶׂם אֶת־
מָסַךְ הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן׃ כט וְאֵת
מִזְבַּח הָעֹלָה שָׂם פֶּתַח מִשְׁכַּן
אֹהֶל־מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו אֶת־הָעֹלָה
וְאֶת־הַמִּנְחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהֹוָה
אֶת־מֹשֶׁה׃ ס ל וַיָּשֶׂם אֶת־הַכִּיֹּר
בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן
שָׁמָּה מַיִם לְרָחְצָה׃ לא וְרָחֲצוּ מִמֶּנּוּ
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם
וְאֶת־רַגְלֵיהֶם׃ לב בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל
מוֹעֵד וּבְקָרְבָתָם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ יִרְחָצוּ
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהֹוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס

אונקלוס

פָּרוּכְתָּא׃ כז וְאַקְטַר
עֲלוֹהִי קְטוֹרֶת בּוּסְמִין
כְּמָא דִי פַקֵּיד יְיָ יַת
מֹשֶׁה׃ כח וְשַׁוִּי יַת פְּרָסָא
דְתַרְעָא לְמַשְׁכְּנָא׃ כט וְיַת
מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא שַׁוִּי
בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא מַשְׁכַּן
זִמְנָא וְאַסֵּק עֲלוֹהִי יַת
עֲלָתָא וְיַת מִנְחָתָא כְּמָא
דִי פַקֵּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה׃
ל וְשַׁוִּי יַת כִּיּוֹרָא בֵּין
מַשְׁכַּן זִמְנָא וּבֵין מַדְבְּחָא
וִיהַב תַּמָּן מַיָּא לְקִדּוּשׁ׃
לא וִיקַדְּשׁוּן מִנֵּיהּ מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יַת יְדֵיהוֹן
וְיַת רַגְלֵיהוֹן׃ לב בְּמֵעַלְהוֹן
לְמַשְׁכַּן זִמְנָא וּבְמִקְרַבְהוֹן
לְמַדְבְּחָא מְקַדְּשִׁין כְּמָא
דִי פַקֵּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה׃

ואקם

תולדות אהרן

ורחצו ממנו. זבחים יט כא: ובקרבתם אל. זבחים כב:

רשב"ם

(כט) ויעל עליו. אהרן ובניו את העולה ואת המנחה כל הימים:

רש"י

(כז) ויקטר עליו קטרת. שחרית וערבית כמו שנאמר (שמות ל) בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות וגו': (כט) ויעל עליו וגו'. אף ביום השמיני למלואים שהוא יום הקמת המשכן שמש משה ם והקריב קרבנות צבור חוץ מאותן שנצטוה אהרן בו ביום שנאמר (ויקרא ט) קרב אל המזבח וגו': את העלה. עולת התמיד: ואת המנחה. מנחת נסכים של תמיד כמו שנאמר (שמות כט) ועשרן סלת בלול בשמן וגו': (לא) ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו. יום שמיני למלואים הושוו כולם לכהונה ותרגומו ויקדשון מניה בו ביום קדש משה עמהם: (לב) ובקרבתם. כמו

שפתי חכמים

נוסם וכו' וכ"ה בילקוט: ם הא דכתיב הכא ויקטר עליו קטורת קאי על משה שהקטיר בז' ימי המלואים קודם שנמשח אהרן ואף ביום שמיני למלואים שהתחיל אהרן להקטיר היה משה מקטיר חוץ מאותן שנצטוו לאהרן לבו ביום ואהרן ובניו הקריבו קרבנות שנצטוו לבו ביום: ע לאפוקי עולת אהרן ועולת העם שביום השמיני הקריב אהרן ולא משה כמו שמפורש בפרשת שמיני: פ אע"פ שהרבה מנחות הן מ"מ מדכתיב ואת המנחה סתמא

פירוש לתורת אלהים

גאלד אין דעם אוהל מועד פאר דעם פָּרוֹכֶת: (כז) וַיַּקְטֵר עָלָיו און ער האט אויף אים מַקְטִיר גיוועז קְטוֹרֶת: (כח) וַיָּשֶׂם און ער האט גימאכען אֶת מָסַךְ הַפֶּתַח דעם פיר האנג פון דער טיר לַמִּשְׁכָּן צום מִשְׁכָּן: (כט) וְאֵת מִזְבַּח הָעוֹלָה און דעם מִזְבֵּחַ הָעוֹלָה שָׂם האט ער גימאכען ביי דער טיר פון דעם מִשְׁכָּן וַיַּעַל עָלָיו און האט אויף אים אויף געבראכט דיא עולת התמיד וואס מען בדארף מַקְרִיב זיין אלע טאג וְאֵת הַמִּנְחָה און דיא מִנְחָה וואס מען בדארף מַקְרִיב זיין אלע טאג כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְיָ וכו': (ל) וַיָּשֶׂם אֶת הַכִּיּוֹר און ער האט גימאכען דעם האנט פאס צווישען דעם אוהל מועד און צווישען דעם מִזְבֵּחַ וַיִּתֵּן שָׁמָּה מַיִם לְרָחְצָה און האט גינגעבין דארטין וואסער צו וואשין זיך: (לא) וְרָחֲצוּ און זייא האבין זיך געוואשין משה און אַהֲרֹן און זיינע קינדער אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם זייערע הענט און זייערע פיס: (לב) בְּבוֹאָם אײדער זיי וועגען אריין געקומען אֶל צו אוהל מועד וּבְקָרְבָתָם אֶל הַמִּזְבֵּחַ און

לג וְנָקֵים יָת דָּרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁכְּנָא וּלְמַדְבְּחָא וִיהַב יָת פְּרָסָא דִּתְרַע דָּרְתָּא וְשֵׁיצִי מֹשֶׁה יָת עֲבִידְתָּא: לד וַחֲפָא עֲנָנָא יָת מַשְׁכַּן זִמְנָא וִיקָרָא דַּיְיָ אִתְמְלֵי יָת מַשְׁכְּנָא: לה וְלָא יְכִיל מֹשֶׁה לְמֵיעַל לְמַשְׁכַּן זִמְנָא אֲרֵי שְׁרָא עֲלוֹהִי עֲנָנָא וִיקָרָא דַּיְיָ תו"א: ולא יכל. יומא ד:

לג וַיָּקֶם אֶת־הֶחָצֵר סָבִיב לַמִּשְׁכָּן וְלַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן אֶת־מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר וַיְכַל מֹשֶׁה אֶת־הַמְּלָאכָה׃
פ מפטיר לד וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וּכְבוֹד יְהֹוָה מָלֵא אֶת־הַמִּשְׁכָּן׃
לה וְלֹא־יָכֹל מֹשֶׁה לָבוֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד כִּי־שָׁכַן עָלָיו הֶעָנָן וּכְבוֹד

בעל הטורים

(לג) ולמזבח. ב' במסורה למשכן ולמזבח בין האולם ולמזבח רמז למ"ד שמעל מזבח הנחשת היה הדבור בא למשה פי' למשכן ולמזבח ששכינה שורה על המזבח וכן כתיב בין האולם ולמזבח וגו' ויאמרו חוסה ה' על עמך ששם היו עומדים ומתפללים: כאשר צוה ה' את משה כתיב על כל דבר ודבר כנגד מה שאמר משה מחני נא הרבה להזכירו. והם י"ח פעמים כאשר צוה ה' את משה וככל אשר צוה ה' את משה וכנגדם תקנו י"ח ברכות ואחד כאשר צוה ה' כן עשו ותקנו כנגדו ברכת המינים ויש בהם קי"ג תיבות וכן בסופי הברכות כמו ברוך אתה ה' מגן אברהם ברוך אתה ה' מחיה המתים ובהם קי"ג תיבות וקי"ג פעמים לב בחומש שצריכין כוונת הלב:

רשב"ם

(לה) ולא יכול משה לבא אל אהל מועד. בשעת הקמתו כי שכן עליו הענן. מיד להראות חיבתו של הקב"ה על ישראל אח"כ היה מסתלק הענן מעל האהל ושכן על הארון כדכתיב ונועדתי שמה ודברתי אתך מבין שני הכרובים. ואז בא משה אל אהל מועד כדכתיב ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול וגו' מבין שני הכרובים וידבר אליו. וכן אתה מוצא בבית עולמים ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן כי מלא כבוד יי את בית יי. בשעת השלמת הבית היה הקב"ה מקדשו בענן ואח"כ היה מצמצם שכינתו על הארון בין הבדים.

חסלת ספר ואלה שמות מיסוד **רבינו שמואל**

רש"י

ובקרבם כשיקרבו: (לה) ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד. (ת"כ פ' ויקרא) וכתוב א' אומר (במדבר ז) ובבא משה אל אהל מועד בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם כי שכן עליו הענן אמור מעתה כל זמן שהיה עליו הענן לא היה יכול לבוא נסתלק הענן נכנס ומדבר

שפתי חכמים

מדבר במנחה של תמיד שאם היה מנחה בפ"ע הי"ל להזכירה בפ"ע כיון שהיא טפילה לשום קרבן אע"כ מיירי במנחת התמיד שהיא בכלל עולת התמיד דכתיב את הכבש האחד תעשה בבקר

ענין גמר מלאכת המשכן

(לד) ויכס הענן וגו' וכבוד ה' מלא וגו'. אמר הגס שאין הסרת הענן מעכב למשה ליכנס ולדבר כדבר שנא' ובבא משה האהלה ירד עמוד הענן ועמד פתח האהל ודבר עם משה. לזה אמר אין הנדון דומה כי אין הסרת השכינה בכל

פירוש להורת אלהים

אין נייער טאהן גינעהנען צום מִזְבֵּחַ יִרְחָצוּ האבין זיי זיך געוואשין כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְיָ וכו': (לג) וַיָּקֶם אֶת הֶחָצֵר און ער האט אויף גישטעלט דעם הויף סָבִיב לַמִּשְׁכָּן וְלַמִּזְבֵּחַ ארום דעם משכן און דעם מזבח וַיִּתֵּן אֶת מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר און ער האט גיגעבין דעם פיר האנג פון דעם טויער פון דעם חצר וַיְכַל מֹשֶׁה אֶת הַמְּלָאכָה האט משה שוין גיענדיגט די מלאכה: (לד) וַיְכַס הֶעָנָן אֶת אֹהֶל מוֹעֵד האט דער ענן בדעקט דעם אוהל מועד וּכְבוֹד יְיָ און דער כבוד פון גאט מָלֵא האט דער פילט אֶת הַמִּשְׁכָּן דעם משכן: (לה) וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה לָבֹא און משה האט ניט געקאנט ארײן קומען אין אוהל מועד כִּי שָׁכַן עָלָיו הֶעָנָן

לקוטים על התורה

(לה) וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה וגו', דער כלי יקר שרייבט דער כבוד פון גאט וואס דאס איז די אמתה ליכטיג־קייט, וואס אפילו מלאכים קענען ניט קוקען אין דיא ליכטיגקייט פון גאט, דריבער מוז אייביג זיין דער כבוד פון גאט מיט אוואלקין צו זאמען, דער וואלקין זאל פארשטעלין מען זאל ניט זעהן די ליכטיגקייט פון גאט, און ווען דער משכן איז אויפגישטעלט גיווארין האבין זיך אפ געטיילט, דער כבוד פון גאט איז ארײן געקומען אין משכן, און דער וואלקין איז געבליבען אויסווייניג, דריבער זאגט דער פסוק משה האט ניט געקענט ארײן קומען אין אוהל מועד, ווייל דער וואלקין האט גערוהט אויף דעם משכן, און דער כבוד פון גאט האט פוהל געמאכט דעם משכן, איז דאך דער כבוד פון גאט גיוועזן בעזונדער אן דעם וואלקין, דריבער האט משה ניט געקענט ארײן גיין אין משכן דער זוהר זאגט דער וואלקין איז גיוועזן צו זאמען געמישט מיט דעם רויך פון דעם פייער

וואס אברהם אבינו האט געמאכט אויף דעם מזבח וואס ער האט גיבאהט אויף דעם בארג מוריה ווען ער האט גיוואלט מקריב זיין יצחק'ן אויף דעם מזבח, און אויף דעם פייער איז פאר ברענט גיווארין דער איל, אלע פעלקער האבין גיזעהן דעם רויך און האבין זיך גענוואנדערט, ווער גייט דאס אויף פון דער מדבר אזוי ווי ארויך וואס איז גרייכערט פון די בעסטע בשמים וואס הייסין מור און לבונה:

יְהוָה מָלֵא אֶת־הַמִּשְׁכָּן׃ לו וּבְהֵעָלוֹת
הֶעָנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּכֹל מַסְעֵיהֶם׃ לז וְאִם־לֹא יֵעָלֶה
הֶעָנָן וְלֹא יִסְעוּ עַד־יוֹם הֵעָלֹתוֹ׃
לח כִּי עֲנַן יְהוָה עַל־הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם
וְאֵשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ לְעֵינֵי כָל־
בֵּית־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־מַסְעֵיהֶם׃ חזק

אִתְמְלִי יָת מַשְׁכְּנָא׃
לו וּבְאִסְתַּלָּקוּת עֲנָנָא
מֵעִלָּוֵי מַשְׁכְּנָא נָטְלִין בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּכֹל מַטְלָנֵיהוֹן׃
לז וְאִם לָא יִסְתַּלַּק עֲנָנָא
וְלָא נָטְלִין עַד יוֹמָא
דְאִסְתַּלָּקוּתֵיהּ׃ לח אֲרֵי
עֲנָנָא יְקָרָא דַייָ עַל
מַשְׁכְּנָא בִּימָמָא וְחֵיזוּ
אֶשָּׁתָא הֲוֵי בְלֵילְיָא בֵיהּ
לְעֵינֵי כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל
בְּכָל מַטְלָנֵיהוֹן׃ חזק

ומפטירין ותשלם כל המלאכה במלכים א' סימן ז':

סכום פסוקי דספר ואלה שמות אלף ומאתים ותשעה. ארט סימן וחציו אלהים לא תקלל: ופרשיותיו י"א א' זה בית אשר תבנו לי סימן. וסדריו כ"ט ולילה ללילה יחוה דעת סימן. ופרקיו מ' תורת אלהי' בלבו סימן: מנין הפתוחות תשע וששים והסתומות חמש ותשעים סך הכל מאה וששים וארבע פרשיות יסלח עורך מקודש ומליון יסעדך סימן:

שפתי חכמים

ומ' יעשירית האיפה סלת למנחה וגו': צ דק"ל הא כשנסעו ישראל לא חנה הענן על המשכן אלא כשחנה הענן חנו שם בני ישראל ובקרא משמע בכל מסעיהם אף כשנסעו חנה הענן ומתרץ מקום חנייתן וכו' והרי הוא כאלו אמר בכל חנייתם ולא במסעיהם ממש שאז לא היה הענן על המשכן:

חסלת פרשת פקודי

רש"י

עמו: (לח) לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם. בכל מסע שהיו נוסעים היה הענן שוכן במקום אשר יחנו שם מקום חנייתן אף הוא נקרא מסע וכן (בראשית יג) וילך למסעיו וכן (במדבר לג) אלה מסעי. לפי שממקום החנייה חזרו ונסעו לכך נקראו כולן מסעות:

חסלת פרשת פקודי

ענין גמר מלאכת המשכן

מקום שוה בבחינה אחת כי שם במדרשו של משה לא היה רק השראה בלבד מה אך עתה כבוד ה' היה מלא במלואו הראוי לו בעלם ואז היה נורא מאד ע"כ ולא יכול משה לבא אל אהל מועד. עד שקראו הקב"ה. כי ב' אצל משה באהלו לא היתה באה השכינה לשכון בקביעות. ע"כ לא היה כבודו ית' במלואו. אבל כשנגמר המשכן ובא השראת השכינה בקביעות ע"כ מלא כבוד ה' את המשכן כבוד ה' בא במלואו ע"כ לא יכול משה לבא פנימה:

פירוש לתורת אלהים

וואָרום דער עָנָן האָט אויף דעם אוהל מועד גערוהעט וּכְבוֹד יְיָ אונ דער כָּבוֹד פון גאָט מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן האָט דער פילט דעם מִשְׁכָּן: (לו) וּבְהֵעָלוֹת אונ אַז דער עָנָן פלעגט זיך אָפּ טאָהן פון דעם מִשְׁכָּן יִסְעוּ פלעגין די יִשְׂרָאֵל ציהען כְּלוֹמַר זייא פלעגין גיין בְּכָל מַסְעֵיהֶם אין אַלע זייער ציהונג: (לז) וְאִם לֹא אונ אַז דער עָנָן האָט זיך ניט אָפּ גיטאָהן וְלֹא יִסְעוּ האָבין זייא ניט געצויגין עַד יוֹם ביז דעם טאָג וואָס דער עָנָן האָט זיך אָפּ גיטאָהן: (לח) כִּי עֲנַן וואָרום דער עָנָן פון גאָט איז גיוועזן אויף דעם מִשְׁכָּן יוֹמָם ביי טאָג וְאֵשׁ אונ דער עַמּוּד אֵשׁ תִּהְיֶה טוהט זיין ביי נאכט אויף דעם מִשְׁכָּן לְעֵינֵי צו די אויגין פון אַלע יִשְׂרָאֵל כְּלוֹמַר אַלע יִשְׂרָאֵל האָבין דאָס גיזעהן בְּכָל מַסְעֵיהֶם אין אַלע זייער ציהונג כְּלוֹמַר תָּמִיד ווען דער עָנָן איז אַוועק געצויגין פון דעם מִשְׁכָּן זענען די יִשְׂרָאֵל גענאַנגען אונ אַז דער עָנָן איז געבליבען שטיין זענען די יִשְׂרָאֵל אויך געבליבען שטיין:

הפטרת פקודי כמנהג האשכנזים במלכים א' סימן ז'

ענין גמר בנין ביהמ"ק

אז אָמַר שְׁלֹמֹה ה' אָמַר לִשְׁכּוֹן בַּעֲרָפֶל וגו'. ווען שְׁלֹמֹה המלך האָט אויפגעבּאַהט דעם בית המקדש האָט ער גיזאָגט, גאָט האָט:

א וַתִּשְׁלַם כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
בֵּית יְהוָה וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה אֶת־קָדְשֵׁי ׀ דָּוִד אָבִיו

פירוש ע"ט

(א) וַתִּשְׁלַם כָּל הַמְּלָאכָה אונ עס האָט זיך אויסגילאָזט. כְּלוֹמַר עס איז פערטיג גיוואָרין נאָר די מְלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה וואָס דער מֶלֶךְ שְׁלֹמֹה האָט געמאַכט בֵּית יְיָ אין בית המקדש וַיָּבֵא האָט שְׁלֹמֹה געבּראַכט וואָס איז געבליבען פון דעם וואָס דָוִד האָט מַקְדִישׁ גיווען אונ טען

אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכֵּלִים נָתַן
בְּאֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה׃ ב אָז יַקְהֵל שְׁלֹמֹה אֶת־זִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת נְשִׂיאֵי הָאָבוֹת
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה יְרוּשָׁלִָם לְהַעֲלוֹת
אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה מֵעִיר דָּוִד הִיא צִיּוֹן׃
ג וַיִּקָּהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל
בְּיֶרַח הָאֵתָנִים בֶּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי׃ ד וַיָּבֹאוּ
כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן׃
ה וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־
כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים
וְהַלְוִיִּם׃ ו וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל
הַנּוֹעָדִים עָלָיו אִתּוֹ לִפְנֵי הָאָרוֹן מְזַבְּחִים צֹאן
וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב׃ ז וַיָּבִאוּ
הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־
דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי
הַכְּרוּבִים׃ ח כִּי הַכְּרוּבִים פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם אֶל־

געוואָנט ער ווען רוהען אין דעם קינסטערין וואלקין, איך האב גע־בּאהט אשטוב וואס זאל זיין אוואהנונג פאר דיר אויף אייביג, צו פארשטיין די ווערטער וואס שלמה האט גירעט פאר גאט, ווערין מיר ברייניגען אמשל, אין אשטאט האט מען בעדארפט נעמען ארב, ווייל דיא מענטשין פון שטאט זענען גיוועזען גרויסע לומדים מופלגים אונ גבירים, האבין זייא געזוכט ארב וואס זאל זיין אגרויסער גאון, אונ אחכם, זיי האבין מיט דער צייט געפונען אזוי ארב, זיי האבין גיוואלט אריין נעמען דעם רב אין שטאט מיט גרויס כבוד, אונ די גבירים האבין זיך פארזאמילט צו האסיפה, צו ווען זאל דער רב אריין פארין באלד ווי ער וועט קומען אין שטאט, יעדער גביר האט גיוואלט האבין דעם כבוד דער רב זאל וואהנען ביי אים אין זיין הויף, פון זוענין עס זאל קיין קריג ווערין צווישין די גבירים וועגין דעם וואהנונג פון רב, איז געבליבען עס זאל קיינער נים בעטין דעם רב צו זיך, נאר געבין וועמעס הויף דיא פור פון רב וועט זיך שטעלין, דער בעל הבית וועט אריין נעמען דעם רב צו זיך אין זיין הויף אונ ביי אים וועט ער וואהנען, אונ ווייל די גבירים האבין נים געוואסט צו ווען דער רב וועט אריין פארין, דריבער האט יעדער גביר ליידיג געמאכט עטליכע שטובין אונ האט זיי זייער שיין געמאהלט, אונ מען האט שיין בעצירט דיא שטובין, איין גביר איז גיוועזען אין די שטאט וואס ער האט געוואלט נים אנדערש נאר דער רב זאל ביי אים וואהנען, ער האט אויך ליידיג געמאכט עטליכע שטובין אונ האט זיי געלאזט מאהלין אזוי וויא ביי דיא גרעסטע שרים, מיט טייערע בלומען אויף דיא ווענט, ווי גאלד אונ וויא זילבער, אונ זיינע שטובין זענען

פירוש ע״ט

האט שוין דאס נים בעדארפט צו דער מלאכה פון דעם בית המקדש את הכסף דאס זילבער אונ דאס גאלד אונ די כלים וואס איז געבליבען פון דער מלאכה נתן האט ער גיגעבין אין די אוצרות פון דעם הויז פון גאט: (ב) אז יקהל דענסטמאהל האט שלמה איין געזאמולט את זקני דיא עלצטע פון די ישראל ואת כל אונ אלע עלצטע פון דיא שבטים נשיאי די הארין פון די קינדער ישראל אל צו דעם מלך שלמה אין ירושלים להעלות צו אויף ברייניגען אין בית המקדש אריין דעם ארון וואס עס ליגט דרונען ברית דאס זיכערהייט יי׳ פון גאט, דאס מיינט מען די לוחות מעיר פון דער שטאט וואס דוד האט דארטין פריער דעם ארון גישטעלט היא ציון די שטאט הייסט ציון: (ג) ויקהלו אונ זייא האבין זיך איין געזאמולט אלע ישראל צום מלך שלמה בירח אין דעם חודש האתנים וואס די שטארקע אבות זענען אין דעם חודש גיבארין גיווארין דאס איז דער חודש תשרי בחג אין יום טוב היא החודש השביעי דאס איז דער זיבעטער חודש פון ראש חודש ניסן וואס ער הייסט דער ערשטער פון דיא חדשים: (ד) ויבואו אונ זענען געקומען אלע עלצטע פון די ישראל וישאו אונ דיא כהנים האבין גיטראגין דעם ארון: (ה) ויעלו אונ זיי האבין אויף געבראכט דעם ארון פון גאט ואת אוהל מועד אונ דעם אוהל מועד וואס משה האט געמאכט ואת כל אונ אלע היילינע כלים אשר וואס איז גיוועזען אין אוהל וואס דוד האט אן געגרייט צום ארון האבין דאס אלץ די כהנים מיט די לוים אויף געבראכט: (ו) והמלך אונ דער מלך שלמה וכל עדת אונ גאר דיא עדה פון דיא ישראל הנועדים וואס זייא האבין זיך אן געבריים אונ איין געזאמולט עליו ביי אים זענען געקומען אתו מיט אים לפני צו פאר דעם ארון מזבחים זייא האבין געשאכטין שאף אונ רינדער אשר וואס מען האט נים גיקאנט ציילין מרוב מחמת וואס עס איז גיוועזען זייער פיל: (ז) ויביאו אונ די כהנים האבין געבראכט דעם ארון אל מקומו צו זיין ארט אל דביר צום דביר פון דעם בית המקדש צום קדשי קדשים אל צו תחת אונטער כנפי די פליגעל הכרובים פון דיא כרובים וואס שלמה האט געמאכט: (ח) כי הכרובים ווארום די כרובים פורשים זייא האבין פארשפרייט זייערע פליגעל אל מקום

מקום הארון ויסכו הכרבים על־הארון ועל־בדיו
מלמעלה: ט ויארכו הבדים ויראו ראשי הבדים
מן־הקדש על־פני הדביר ולא יראו החוצה ויהיו
שם עד היום הזה: י אין בארון רק שני לחות
האבנים אשר הנח שם משה בחרב אשר כרת
יהוה עם־בני ישראל בצאתם מארץ מצרים:
יא ויהי בצאת הכהנים מן־הקדש והענן מלא
את־בית יהוה: יב ולא־יכלו הכהנים לעמד
לשרת מפני הענן כי־מלא כבוד־יהוה את־בית
יהוה: יג אז אמר שלמה יהוה אמר לשכן בערפל:
יד בנה בניתי בית זבל לך מכון לשבתך עולמים:
טו ויסב המלך את־פניו ויברך את כל־קהל
ישראל וכל־קהל ישראל עמד: טז ויאמר ברוך
יהוה אלהי ישראל אשר דבר בפיו את דוד אבי

גיוועזן שענער פון אלע שטובן וואס דיא גבירים וואהנען, אונ וויא מען האט גיהערט דער רב איז שוין גאנץ פון שטאט, האט ער געזאגט צו זיין משרת ער זאל אין דערשטיל ארויס גיין פון שטאט אפאר מייל, אז ער וועט טרעפין דער רב פארט, זאל ער נעבין דעם פורמאן אפאר רובל, דער פורמאן זאל זיך שטעלין מיט דעם רב נעבין דעם הויף וואס דער משרת האט אים געזאגט, אונ בעצייכונט דעם ארט, דער פורמאן האט אזוי גיטאהן אונ איז צו געפארין מיט דעם רב נעבין דעם גביר אונ קיינער האט ניט געוואסט פון דעם שווינדיל, ווי דער רב איז אריין געקומען אין דיא שטובין זענען באלד געקומען אלע גבירים פון שטאט צום רב אונ האבין אים גינעבין שלום, אונ אלע זענען באלד אוועק גענאנגען מען זאל לאזין דעם רב אפרוהען פון וועג, אויף מארגין פריה האט דער בעל הבית מיט גענומען זיין קינד אונ איז מיט אים אריין גענאנגען צום רב, וויא דער בעל הבית האט גיעפינט די טיר אריין צו גיין אין שטוב איז ער שטארק דערשראקין גיווארין צום חלשין, אונ איז בלאס גיווארין פון שרעק, נאר באלד האט ער זיך געשטארקט, אונ זיין פנים איז צוריק פרייליך גיווארין, אונ האט געשמועסט אביסול מיט דעם רב אונ איז ארוים גענאנגען פון שטוב, וויא ער איז ארוים געגאנגען פון שטוב האט דאס קינד גיזאגט צום פאטער זאג מיר וואס איז דא גיוועזן מיט דיר, ווען מיר זענען אריין געקומען צום רב אין שטוב וויא דוא האסט נאר גיעפונט דיא טיר ביזטו שטארק דער שראקין אונ בלאס גיווארין, אונ באלד האסטו דיך געשטארקט אונ ביזט פרייליך גיווארין, האט דער פאטער גיזאגט צום זוהן, אונ דוא האסט דיך נאר ניט געוואנדערט ווען דו ביזט אריין געקומען צום רב אין שטוב, האט דער זוהן גיענטפערט איך האב מיך געוואנדערט אונ וואנדער מיך איצט אויך, ווי פיל קאסטין

פירוש ע"ט

אויף דעם ארט ווי דער ארון איז געשטאנען פון איין וואנט צו דער אנדערער ויסכו אונ דיא כרובים האבין בדעקט אויף דעם ארון ועל בדיו אונ אויף זיינע שטאנגען מלמעלה פון הויבין: (ט) ויאריכו אונ די שטאנגען זענען לאנג גיוועזן ויראו אונ זיי זענען גיזעהן גיווארין די עקין פון די שטאנגען פון דעם קדשי קדשים על פני הדביר איבער דעם דביר ולא יראו החוצה אבער זיי זענען ניט גיזעהן גיווארין ארוים פון דעם פרוכת נאר זיי האבין זיך אן געשפארט אין דעם פרוכת פון אינוועיניג ויהיו אונ זענען דארטין גיוועזן אויף דעם ארט ביז דעם זעלביגען טאג: (י) אין בארון עס איז אין ארון מיין ניט גיוועזן רק נאר די צוויי שטיינערנע טאבלען אשר וואס משה האט דארטין געלייגט בחורב אין דער שטאט חורב אשר וואס גאט האט כורת ברית גיוועזן מיט דיא קינדער ישראל אז זיי זענען ארוים געגאנגען פון מצרים: (יא) ויהי בצאת אונ עס איז גיוועזן אז די כהנים זענען ארוים געגאנגען פון דעם קדשי קדשים והענן אונ דער ענן האט דער פילט דעם בית המקדש: (יב) ולא אונ די כהנים האבין ניט געקאנט שטיין אונ באדינען מקריב זיין קרבנות פאר גאט מחמת דעם ענן כי ווארום דער כבוד פון גאט האט דער פילט דעם בית המקדש: (יג) אז אמר שלמה דענסטמאהל האט שלמה גיזאגט יי אמר גאט האט אזוי גיזאגט לשכון צו רוהען אין בית המקדש בערפל אין דעם נעפיל אין וואלקין, אזוי וויא אין פסוק שטייט כי בענן אראה על הכפורת. איז טייטש מיט דעם וואלקין וועל איך גיזעהן ווערין אויף דעם כפורת: (יד) בנה באהען בניתי איך האב געבאהעט בית אהויז זבול אהארבערינג לך דיר מכון איין אן ברייטונג לשבתך צו דיין זיצונג עולמים אויף אייביג: (טו) ויסב אונ ער האט ארום גערינגלט דער מלך זיין פנים אונ האט זיך אום גיקערט צו דיא ישראל ויברך אונ ער האט גיבענטשט נאר דאס איין זאמלונג פון ישראל אונ דאס איין זאמלונג פון די ישראל איז געשטאנען: (טז) ויאמר אונ דער מלך האט גיזאגט ברוך יי געלויבט איז גאט דער גאט פון ישראל אשר וואס ער האט גירעט מיט זיין מויל מיט מיין פאטער דוד אז ער וועט אים געבין אזוהן וואס ער וועט באהען דעם בית המקדש ובידו אונ מיט זיין גוטע האנט האט ער דער פילט דאס הייסט מקיים גיוועזן זיינע רייד לאמר

וביד֖וֹ מִלֵּ֥א לֵאמֹֽר׃ יז מִן־הַיּ֗וֹם אֲשֶׁ֨ר הוֹצֵ֜אתִי
אֶת־עַמִּ֤י אֶת־יִשְׂרָאֵל֙ מִמִּצְרַ֔יִם לֹֽא־בָחַ֣רְתִּי בְעִ֗יר
מִכֹּל֙ שִׁבְטֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל לִבְנ֣וֹת בַּ֔יִת לִהְי֥וֹת שְׁמִ֖י שָׁ֑ם
וָאֶבְחַ֣ר בְּדָוִ֔ד לִהְי֖וֹת עַל־עַמִּ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ יח וַיְהִ֕י
עִם־לְבַ֖ב דָּוִ֣ד אָבִ֑י לִבְנ֣וֹת בַּ֔יִת לְשֵׁ֖ם יְהוָ֥ה אֱלֹהֵ֖י
יִשְׂרָאֵֽל׃ יט וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֶל־דָּוִ֣ד אָבִ֔י יַ֚עַן אֲשֶׁ֣ר
הָיָ֣ה עִם־לְבָבְךָ֔ לִבְנ֥וֹת בַּ֖יִת לִשְׁמִ֑י הֱטִיבֹ֔תָ כִּ֥י
הָיָ֖ה עִם־לְבָבֶֽךָ׃ כ רַ֣ק אַתָּ֔ה לֹ֥א תִבְנֶ֖ה הַבָּ֑יִת
כִּ֤י אִם־בִּנְךָ֙ הַיֹּצֵ֣א מֵחֲלָצֶ֔יךָ הֽוּא־יִבְנֶ֥ה הַבַּ֖יִת
לִשְׁמִֽי׃ כא וַיָּ֣קֶם יְהוָ֔ה אֶת־דְּבָר֖וֹ אֲשֶׁ֣ר דִּבֵּ֑ר
וָאָקֻ֡ם תַּחַת֩ דָּוִ֨ד אָבִ֜י וָאֵשֵׁ֣ב ׀ עַל־כִּסֵּ֣א יִשְׂרָאֵ֗ל
כַּאֲשֶׁר֙ דִּבֶּ֣ר יְהוָ֔ה וָאֶבְנֶ֣ה הַבַּ֔יִת לְשֵׁ֥ם יְהוָ֖ה אֱלֹהֵ֥י
יִשְׂרָאֵֽל׃ כב וָאָשִׂ֨ם שָׁ֤ם מָקוֹם֙ לָֽאָר֔וֹן אֲשֶׁר־שָׁ֖ם

די פיל דיך האט געקאסט צו מאהלין די שטוב, אונ אזוי וואנדערליך שיין וויא די שטוב איז געמאהלט, וויא ביי דעם גרעסטין שר, מיט שיינע רויזין אונ שיינע בלומען, וואס עס ציהט צו זיך די אויגין צום זעהן, איצט האט דער רב בדעקט אלע ווענט מיט ליינענע לייליכער, זעהט מען אז דעם רב געפעלט דאס גאר ניט אדער ער וויל דאס גאר ניט, איז דאך אלע הוצאות גיוועזן אומזיסט, האט דער פאטער גיזאגט צום קינד, איך האב אויך אין אנהייב געהאט צער פון דעם, נאר איצט האב איך מיך בערעכינט אז עס איז בעסער אזוי, ווען דער רב וואלט מאקי ליב געהאט אזוי אוואהנונג וואס די ווענט זענען שיין געמאהלט, וואלט איך ניט זיכער גיוועזן אז דער רב וועט ביי מיר בלייבין וואהנען, פאטער וועט קומען איין אנדער גביר אונ וועט מאכין פאר אים אשענערע וואהנונג וועט ער גיין צו אים וואהנען, אבער אז איך זעה איצט דער רב האט פיינט די אויסגעמאלטע ווענט, וועט ער דאך ניט גיין זוכען אשענערע וואהנונג, אז ער וועט נאר זיין צו פרידען מיט מיר אליין וועט ער אייביג ביי מיר וואהנען, דאס זעלביגע איז גיוועזן בייא דעם בית המקדש וואס שלמה האט געבאהט, ער האט אויסגעגעבין זייער פיל געלט אונ גאלד צו מאכין אשיינעם בית המקדש, אונ דיא ווענט איגוועניג זענען גיוועזן בדעקט מיט גאלד, אונ מיט בלומען אונ פייגיל אונ מייטלען, אלץ פון גאלד, עס איז נאך אזוי אפאלאץ ניט גיוועזן ביי מלכים, האט שלמה געמיינט גאט וועט הנאה האבין פון דיא שיינקייט פון בית המקדש, נאכדעם האט שלמה גיזעהן וויא דער כבוד פון גאט איז געקומען אין בית המקדש איז אריין געקומען איגוועניג ערפל, אפינסטערער וואלקין אונ איוועניג איז גיווארין פינסטער, איז שלמה דערשראקין גיווארין אונ האט געהאט גרויס צער, אונ האט גיזאגט איך האב געזוכט אזוי שטארק צו בעשיינען דעם מקדש, אונ גאט האט דעם מקדש איוועניג פינסטער געמאכט, איז דאך מיין ארבעט גיוועזן גאר אומזיסט, נאכדעם האט שלמה גיזאגט פארקערט איצט איז נאך בעסער, אז הקב"ה וואלט ליב געהאט דיא שיינקייט פון בית המקדש, וואלט געקענט זיין די פעלקער וואלטין געמאכט אשענערין בית המקדש, וואלט הקב"ה פארלאזט מיין בית המקדש אונ וואלט געגאנגען וואהנין אין זייער בית המקדש, אבער איצט אז גאט קוקט ניט אויף שיינקייט, וועט גאט ניט פארלאזין מיין מקדש, נאר בנה בנית בית זבול לך, דעם מקדש וואס איך האב געבאהט פאר א וואהנונג צו דיר, מכון לשבתך עולמים, דאס איז א אנברייטונג דוא זאלסט איגוועניג וואהנען אייביג, אונ דו וועסט פון דעם בית המקדש קיין מאהל אוועק גיין, ווארום ניט אין דעם שיינעם מקדש ווילסטו וואהנען נאר מיט אונז יודין ווילסטו וואהנען, וויא גאט האט גיזאגט צו שלמה, דיא שטוב וואס דוא האסט געבאהט וועט שטיין אזוי לאנג וויא דיא [אונ דיא יודין] וועלין היטען צו לערנען תורה אונ צו מאכין מצות אונ

פירוש ע"ט

וואס ער האט גיזאגט צו מיין פאטער דוד:
(יז) מן היום פון דעם טאג אן וואס איך האב ארוים
געצויגין מיין פאלק ישראל פון מצרים לא בחרתי
האב איך ניט אויס־דער־ווילט אין איין שטאט
פון אלע שבטים פון דיא ישראל לבנות מען זאל
אין דער שטאט באהען אהויז מיין נאמען זאל
זיין דארטין, כלומר מיין שכינה זאל דארטין
רוהען ואבחר האב איך אויס־דער־ווילט אין מיין
קנעכט דוד להיות ער זאל זיין א מלך איבער מיין
פאלק ישראל: (יח) ויהי אונ עס איז גיוועזן מיט
דעם הארץ פון מיין פאטער דוד לבנות צו באהען
איין בית המקדש לשם יי פון גאטס וועגין אלהי
ישראל וואס ער איז דער גאט פון ישראל:
(יט) ויאמר יי האט גאט גיזאגט צו מיין פאטער
דוד יען דרום אשר ווייל עס איז גיוועזן מיט דיין
הארצין צו באהען אהויז לשמי פון מיינעטוועגין
הטיבות דו האסט באגוטיגט כי היה וואס איז גיוועזן
מיט דיין הארצין: (כ) רק נאר דו זאלסט ניט
באהען דאס הויז כי אם בנך נייערט דיין זוהן
היוצא וואס וועט ארויס קומען פון דיר הוא
ער וועט באהען דאס הויז פון מיינעטוועגין:
(כא) ויקם אונ גאט האט מקיים גיוועזן זיינע
רייד ואקם אונ איך בין אויף געשטאנען אויף
דעם ארט פון מיין פאטער דוד ואשב אונ איך
בין גיזעסין אויף זייער שטול צו זיין א מלך
איבער די ישראל אזוי וויא גאט האט גירעט
ואבנה אונ איך האב געבאהעט דאס הויז לשם יי
פון וועגין דעם גאט וואס ער איז דער גאט פון
ישראל: (כב) ואשים אונ איך האב דארטין אין דעם
הויז געמאכט איין ארט צום ארון אשר וואס איז

בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־אֲבֹתֵינוּ בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

מַעֲשִׂים טוֹבִים, וועסטו זיין אסיר אויף די יודען, אונ דיא יודען וועלין זיין מיין פאלק אונ דער בית המקדש וועט שטיין צו אייער כבוד אונ שיינקייט:

(וכפי מנהג הספרדים מפטירין ויעש חירם הנמצא בהפטרת ויקהל).

פירוש ע"ט

דעם ארון ליגט בְּרִית זיכערהייט יי' פון גאט אֲשֶׁר עלטערן בְּהוֹצִיאוֹ אז גאט האט זיי ארויס געצויגען דאס גאט האט כּוֹרֵת בְּרִית געוועזען מיט אונזערע מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם פון דעם לאנד מִצְרַיִם:

דיני ברכת ההפטרה

כל הצבור מחויבים לומר ההפטרה בלחש ועכ"פ יהיה עכ"פ סמוך להמפטיר שיוכלו לשמוע ממנו ויאמרו אחריו בלחש ולא ישבו הסמון דאמירתם ההפטרה אחר שסיים המפטיר ומתחיל לומר הברכות: מי שרוצה להשלים מאה ברכות בשמיעת ברכות המפטיר משום דשומע כעונה מחויב לשמוע כל הברכות מתחלה ועד סוף ויענה אמן על כל ברכה וברכה אבל לא יענה ברוך הוא וב"ש משום דהוי אלא כמפסיק באמצע ברכה ומשנה ממטבע חכמים: אם היו יו"ד בשעה שהתחיל הברכה הראשונה ויצאו מקצתן יוכל לסיים ההפטרה עם הברכות שלאחריה: בנוסח סיום הברכה נאמן ורחמן אתה. נכון שלא לומר ורחמן בכדי שיהיה סמוך לחתימה מעין החתימה. אך מי שאומרו אין מזניחין אותו. בנוסח שלא יכבה וי"ג שלא תכבה אין בזה הקפדה כלל: בששני סדרות מחוברין יקרא הפטרה השניה חוץ מפרשת אחרי וקדושים ופ' נצבים וילך: אין המפטיר רשאי להתחיל הברכה עד שיגלול הגולל הס"ת: אין להתחיל הברכה עד שיראה מקום התחלת ההפטרה ואין לסלק ההפטרה מלפניו עד שיסיים כל הברכות שלאחריה כדי שיראה על מה הוא מברך:

סימני הקריאות לר"ח ולת"צ

בר"ח קורין ארבעה גברי בפ' פנחס מן את קרבני לחמי עד יעשה ונסכו ואם חל ר"ח בשבת קורא המפטיר וביום השבת ובראשי חדשיכם עד יעשה ונסכו:

בת"צ בשחרית ובמנחה קורין ג' בני אדם בפ' כי תשא מן ויחל עד לעשות לעמו ומדלגין עד פסל לך וקורין עד אשר אני עושה עמך:

כללים בדברי רש"י זכרונו לברכה. שמורה בכל טוב וערוכה.
לקוחים מדברי המפרשים. זה אומר בכה וזה אומר בכה.

א כל מקום שפירש רש"י כתרגומו. הנה הוא סותר את העברי. פי' שאין הפשט כמו העברי:

ב ואונקלוס תרגם. אז אינו סותר התרגום אבל מפרש דעתו של אונקלוס:

ג המתרגם. בכל מקום שהוא. אז סותר התרגום שהוא טעות:

ד ותרגומו. אז מביא רש"י ראיה לפירושו שכן הוא:

ה וכשהוא כותב שתרגום. כגון דהילו או כיוצא בו ואינו אומר כתרגומו או תרגום. אז אינו קשה על העברי אלא רוצה ליישב ולפרש לשון התרגום. כגון בחלתי' שהוא נפרש שהיא לשון הולאה:

ו וכשהוא אומר ואונקלוס תרגם בפנים אחרים. אז לשון המקרא נופל על לשון התרגום אך שמאריך בלשון:

ז וכשהיא כותב העברי וגם התרגום כגון כבד תרגום יקיר וכה התיקיר אז הוא מפרש הפעולה שלא תטעה אחר העברי לומר שהוא ליחיד אלא שם דבר כמו כי כבד ממך הדבר וגם כשמשנה לשון התרגום מן העברי לפי לשון התרגום יש לומר כנה ופריט כאן ונפוש כפרפס ופריט עכר והתרגום מהפכו לשנא. או נקבה שכבך. תרגם פרס אוגך שלא נאמר שהוא שמות.

קריאה למפטיר לשבת ראש חודש

בשבת ראש חודש מוציאין שני ספרים בראשון קורין שבעה גברי בפרשת השבוע וחצי קדיש. ובספר שני קורין פרשה זו:

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
וְנִסְכּוֹ׃ י עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ׃ פ יא וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם
תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם׃
יב וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד׃ יג וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד
עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ יד וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל
וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה׃ טו וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד
לְחַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ׃

הפטרת מחר חודש בשמואל א' סימן כ'

ויאמר־לו יהונתן מחר חדש ונפקדת כי יפקד מושבך: ושלשת תרד מאד ובאת
אל־המקום אשר־נסתרת שם ביום המעשה וישבת אצל האבן האזל: ואני
שלשת החצים צדה אורה לשלח־לי למטרה: והנה אשלח את־הנער לך מצא את־
החצים אם־אמר אמר לנער הנה החצים | ממך והנה קחנו | ובאה כי־שלום לך ואין
דבר חי־יהוה: ואם־כה אמר לעלם הנה החצים ממך והלאה לך כי שלחך יהוה:
והדבר אשר דברנו אני ואתה הנה יהוה ביני ובינך עד־עולם: ויסתר דוד בשדה
ויהי החדש וישב המלך על־אל ק' הלחם לאכול: וישב המלך על־מושבו כפעם |
בפעם אל־מושב הקיר ויקם יהונתן וישב אבנר מצד שאול ויפקד מקום דוד: ולא־
דבר שאול מאומה ביום ההוא כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי־לא טהור:
ויהי ממחרת החדש השני ויפקד מקום דוד ויאמר שאול אל־יהונתן בנו מדוע לא־
בא בן־ישי גם־תמול גם־היום אל־הלחם: ויען יהונתן את־שאול נשאל נשאל דוד
מעמדי עד־בית לחם: ויאמר שלחני נא כי זבח משפחה לנו בעיר והוא צוה־לי אחי
ועתה אם־מצאתי חן בעיניך אמלטה נא ואראה את־אחי על־כן לא־בא אל־שלחן
המלך: ויחר־אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן־נעות המרדות הלוא ידעתי כי־בחר
אתה לבן־ישי לבשתך ולבשת ערות אמך: כי כל־הימים אשר בן־ישי חי על־
האדמה לא תכון אתה ומלכותך ועתה שלח וקח אתו אלי כי בן־מות הוא: ויען
יהונתן את־שאול אביו ויאמר אליו למה יומת מה עשה: ויטל שאול את־החנית
עליו להכתו וידע יהונתן כי־כלה היא מעם אביו להמית את־דוד: ויקם יהונתן
מעם השלחן בחרי־אף ולא־אכל ביום־החדש השני לחם כי נעצב אל־דוד כי הכלמו
אביו: ויהי בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד ונער קטן עמו: ויאמר לנערו רץ
מצא־נא את־החצים אשר אנכי מורה הנער רץ והוא־ירה החצי להעברו: ויבא
הנער עד־מקום החצי אשר ירה יהונתן ויקרא יהונתן אחרי הנער ויאמר הלוא החצי
ממך והלאה: ויקרא יהונתן אחרי הנער מהרה חושה אל־תעמד וילקט נער יהונתן
את־החצי החצים ק' ויבא אל־אדניו: והנער לא־ידע מאומה אך יהונתן ודוד ידעו את־
הדבר: ויתן יהונתן את־כליו אל־הנער אשר־לו ויאמר לו לך הביא העיר: הנער
בא ודוד קם מאצל הנגב ויפל לאפיו ארצה וישתחו שלש פעמים וישקו | איש את־
רעהו ויבכו איש את־רעהו עד־דוד הגדיל: ויאמר יהונתן לדוד לך לשלום אשר
נשבענו שנינו אנחנו בשם יהוה לאמר יהוה יהיה | ביני ובינך ובין זרעי ובין זרעך
עד־עולם:

הפטרת שבת וראש חדש בישעיה סימן ס"ו

כה אמר יהוה השמים כסאי והארץ הדם רגלי אי־זה בית אשר תבנו־לי ואי־זה
מקום מנוחתי: ואת־כל־אלה ידי עשתה ויהיו כל־אלה נאם־יהוה ואל־זה אביט
אל־עני ונכה־רוח וחרד על־דברי: שוחט השור מכה־איש זובח השה ערף כלב מעלה
מנחה דם־חזיר מזכיר לבנה מברך און גם־המה בחרו בדרכיהם ובשקוציהם נפשם
חפצה: גם־אני אבחר בתעלליהם ומגורתם אביא להם יען קראתי ואין עונה
דברתי ולא שמעו ויעשו הרע בעיני ובאשר לא־חפצתי בחרו: שמעו דבר־יהוה
החרדים אל־דברו אמרו אחיכם שנאיכם מנדיכם למען שמי יכבד יהוה ונראה
בשמחתכם והם יבשו: קול שאון מעיר קול מהיכל קול יהוה משלם גמול לאיביו:
בטרם תחיל ילדה בטרם יבוא חבל לה והמליטה זכר: מי־שמע כזאת מי ראה
כאלה היוחל ארץ ביום אחד אם־יולד גוי פעם אחת כי־חלה גם־ילדה ציון את־

בניה: האני אשביר ולא אוליד יאמר יהוה אם־אני המוליד ועצרתי אמר אלהיך:
שמחו את־ירושלם וגילו בה כל־אהביה שישו אתה משוש כל־המתאבלים עליה:
למען תינקו ושבעתם משד תנחמיה למען תמצו והתענגתם מזיו כבודה: כי־כה
אמר יהוה הנני נטה־אליה כנהר שלום וכנחל שוטף כבוד גוים וינקתם על־צד
תנשאו ועל־ברכים תשעשעו: כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם ובירושלם
תנחמו: וראיתם ושש לבכם ועצמותיכם כדשא תפרחנה ונודעה יד־יהוה את־
עבדיו וזעם את־איביו: כי־הנה יהוה באש יבוא וכסופה מרכבתיו להשיב בחמה
אפו וגערתו בלהבי־אש: כי באש יהוה נשפט ובחרבו את־כל־בשר ורבו חללי יהוה:
המתקדשים והמטהרים אל־הגנות אחר אחד בתוך אכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר
יחדו יספו נאם־יהוה: ואנכי מעשיהם ומחשבתיהם באה לקבץ את־כל־הגוים והלשנות
ובאו וראו את־כבודי: ושמתי בהם אות ושלחתי מהם | פליטים אל־הגוים תרשיש
פול ולוד משכי קשת תובל ויון האיים הרחקים אשר לא־שמעו את־שמעי ולא־ראו
את־כבודי והגידו את־כבודי בגוים: והביאו את־כל־אחיכם | מכל־הגוים | מנחה
ליהוה בסוסים וברכב ובצבים ובפרדים ובכרכרות על הר קדשי ירושלם אמר יהוה
כאשר יביאו בני ישראל את־המנחה בכלי טהור בית יהוה: וגם־מהם אקח לכהנים
ללוים אמר יהוה: כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה
עמדים לפני נאם־יהוה כן יעמד זרעכם ושמכם: והיה מדי־חדש בחדשו ומדי שבת
בשבתו יבוא כל־בשר להשתחות לפני אמר יהוה: ויצאו וראו בפגרי האנשים
הפשעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל־בשר:

והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר יהוה:

מנהג ספרדים אם חל ר"ח ביום שי"ק וביום א' להוסיף פסוק ראשון ואחרון של הפטרת מחר חודש

הפטרה לפרשת שקלים במלכים ב' סימן י"א

בשבת שלפני ר"ח אדר מוציאין ב' ספרים בא' קורין ז' גברי בפרשת השבוע וקדיש לעילא ובספר ב' קורא המפטיר כי תשא מתחלת הפ' עד לכפר על נפשותיכם ומפטירין הפטרה זו: ואם חל ר"ח בשבת מוציאין ג' ספרים בא' קורין פ' השבוע ו' גברי ולא יאמר קדיש. ובב' קורא וביום השבת עד ונסכו ה"ק ובספר ג' קורא המפטיר פ' שקלים ומפטירין הפטרה זו:

כאן מתחילין הספרדים

ויכרת יהוידע את־הברית בין יהוה ובין המלך ובין העם להיות לעם ליהוה
ובין המלך ובין העם: ויבאו כל־עם הארץ בית־הבעל ויתצהו את־מזבחתו
מזבחותיו ק' ואת־צלמיו שברו היטב ואת מתן כהן הבעל הרגו לפני המזבחות וישם
הכהן פקדת על־בית יהוה: ויקח את־שרי המאות ואת־הכרי ואת־הרצים ואת | כל־
עם הארץ וירידו את־המלך מבית יהוה ויבואו דרך־שער הרצים בית המלך וישב
על־כסא המלכים: וישמח כל־עם־הארץ והעיר שקטה ואת־עתליהו המיתו בחרב
בית המלך קרי:

כאן מתחילין האשכנזים

בן־שבע שנים יהואש במלכו: בשנת־שבע ליהוא מלך יהואש וארבעים שנה מלך
בירושלם ושם אמו צביה מבאר שבע: ויעש יהואש הישר בעיני יהוה כל־ימיו
אשר הורהו יהוידע הכהן: רק הבמות לא־סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות:
ויאמר יהואש אל־הכהנים כל כסף הקדשים אשר יובא בית־יהוה כסף עובר איש כסף
נפשות ערכו כל־כסף אשר יעלה על לב־איש להביא בית יהוה: יקחו להם הכהנים
איש מאת מכרו והם יחזקו את־בדק הבית לכל אשר־ימצא שם בדק: ויהי בשנת
עשרים ושלש שנה למלך יהואש לא־חזקו הכהנים את־בדק הבית: ויקרא המלך
יהואש ליהוידע הכהן ולכהנים ויאמר אלהם מדוע אינכם מחזקים את־בדק הבית ועתה
אל־תקחו־כסף מאת מכריכם כי־לבדק הבית תתנהו: ויאתו הכהנים לבלתי קחת־
כסף מאת העם ולבלתי חזק את־בדק הבית: ויקח יהוידע הכהן ארון אחד ויקב

הפטרה לפרשת שקלים

חר בדלתו ויתן אתו אצל המזבח בימין ממין קרי בבוא איש בית יהוה ונתנו שמה
הכהנים שמרי הסף את כל הכסף המובא בית יהוה: ויהי כראותם כי רב הכסף
בארון ויעל ספר המלך והכהן הגדול ויצרו וימנו את הכסף הנמצא בית יהוה:
ונתנו את הכסף המתכן על ידו ידי ק׳ עשי המלאכה הפקדים המפקדים קרי בית יהוה
ויוציאהו לחרשי העץ ולבנים העשים בית יהוה: ולגדרים ולחצבי האבן ולקנות
עצים ואבני מחצב לחזק את בדק בית יהוה ולכל אשר יצא על הבית לחזקה: אך
לא יעשה בית יהוה ספות כסף מזמרות מזרקות חצצרות כל כלי זהב וכלי כסף
מן הכסף המובא בית יהוה: כי לעשי המלאכה יתנהו וחזקו בו את בית יהוה:
ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעשי המלאכה כי
באמנה הם עשים: כסף אשם וכסף חטאות לא יובא בית יהוה לכהנים יהיו:

קריאה לפרשת זכור

בשבת שלפני פורים מוציאין שני ספרים בראשון קורין שבעה גברי בפרשת השבוע וקדיש לעילא ובספר שני קורא המפטיר פרשה זו:

זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים: אשר קרך בדרך ויזנב
בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים: והיה בהניח יהוה
אלהיך | לך מכל איביך מסביב בארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה לרשתה
תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח:

הפטרה לפרשת זכור בשמואל א׳ סי׳ ט״ו

ב״מ הספרדים

ויאמר שמואל אל שאול אתי שלח יהוה למשחך למלך על עמו על ישראל ועתה
שמע לקול דברי יהוה: כאן מתחילין האשכנזים

כה אמר יהוה צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו בדרך
בעלתו ממצרים: עתה לך והכיתה את עמלק והחרמתם את כל אשר לו ולא
תחמל עליו והמתה מאיש עד אשה מעלל ועד יונק משור ועד שה מגמל ועד
חמור: וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים מאתים אלף רגלי ועשרת אלפים את
איש יהודה: ויבא שאול עד עיר עמלק וירב בנחל: ויאמר שאול אל הקיני לכו סרו
רדו מתוך עמלקי פן אספך עמו ואתה עשיתה חסד עם כל בני ישראל בעלותם
ממצרים ויסר קיני מתוך עמלק: ויך שאול את עמלק מחוילה בואך שור אשר
על פני מצרים: ויתפש את אגג מלך עמלק חי ואת כל העם החרים לפי חרב:
ויחמל שאול והעם על אגג ועל מיטב הצאן והבקר והמשנים ועל הכרים ועל כל
הטוב ולא אבו החרימם וכל המלאכה נמבזה ונמס אתה החרימו: ויהי דבר יהוה אל
שמואל לאמר: נחמתי כי המלכתי את שאול למלך כי שב מאחרי ואת דברי לא
הקים ויחר לשמואל ויזעק אל יהוה כל הלילה: וישכם שמואל לקראת שאול בבקר ויגד
לשמואל לאמר בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד ויסב ויעבר וירד הגלגל:
ויבא שמואל אל שאול ויאמר לו שאול ברוך אתה ליהוה הקימתי את דבר יהוה:
ויאמר שמואל ומה קול הצאן הזה באזני וקול הבקר אשר אנכי שמע: ויאמר
שאול מעמלקי הביאום אשר חמל העם על מיטב הצאן והבקר למען זבח ליהוה
אלהיך ואת היותר החרמנו: ויאמר שמואל אל שאול הרף ואגידה לך את אשר
דבר יהוה אלי הלילה ויאמרו ויאמר קרי לו דבר: ויאמר שמואל הלוא אם קטן אתה
בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וימשחך יהוה למלך על ישראל: וישלחך יהוה
בדרך ויאמר לך והחרמתה את החטאים את עמלק ונלחמת בו עד כלותם אתם:
ולמה לא שמעת בקול יהוה ותעט אל השלל ותעש הרע בעיני יהוה: ויאמר שאול

אל

הפטרה לפרשת זכור

אל־שמואל אשר שמעתי בקול יהוה ואלך בדרך אשר־שלחני יהוה ואביא את־אגג
מלך עמלק ואת־עמלק החרמתי: ויקח העם מהשלל צאן ובקר ראשית החרם לזבח
ליהוה אלהיך בגלגל: ויאמר שמואל החפץ ליהוה בעלות וזבחים כשמע בקול
יהוה הנה שמע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים: כי חטאת־קסם מרי ואון ותרפים
הפצר יען מאסת את־דבר יהוה וימאסך ממלך: ויאמר שאול אל־שמואל חטאתי
כי־עברתי את־פי־יהוה ואת־דבריך כי יראתי את־העם ואשמע בקולם: ועתה שא
נא את־חטאתי ושוב עמי ואשתחוה ליהוה: ויאמר שמואל אל־שאול לא אשוב
עמך כי מאסתה את־דבר יהוה וימאסך יהוה מהיות מלך על־ישראל: ויסב שמואל
ללכת ויחזק בכנף־מעילו ויקרע: ויאמר אליו שמואל קרע יהוה את־ממלכות ישראל
מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך: וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא
אדם הוא להנחם: ויאמר חטאתי עתה כבדני נא נגד־זקני עמי ונגד ישראל ושוב עמי
והשתחויתי ליהוה אלהיך: וישב שמואל אחרי שאול וישתחו שאול ליהוה: ויאמר
שמואל הגישו אלי את־אגג מלך עמלק וילך אליו אגג מעדנת ויאמר אגג אכן סר מר־
המות: ויאמר שמואל כאשר שכלה נשים חרבך כן־תשכל מנשים אמך וישסף שמואל
את־אגג לפני יהוה בגלגל: וילך שמואל הרמתה ושאול עלה אל־ביתו גבעת שאול:

קריאה לפרשת פרה

בשבת שקודם שבת החודש (ואם חל ר"ח ניסן בשבת אזי בשבת שלפניה כנ"ל) מוציאין שני ספרים בראשון קורין ז' גברי בפ' השבוע וקדיש לעילא ובספר שני קורא המפטיר פרשה זו:

וידבר יהוה אל־משה ואל־אהרן לאמר: זאת חקת התורה אשר־צוה יהוה לאמר
דבר | אל־בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה אשר אין־בה מום אשר
לא־עלה עליה על: ונתתם אתה אל־אלעזר הכהן והוציא אתה אל־מחוץ למחנה ושחט
אתה לפניו: ולקח אלעזר הכהן מדמה באצבעו והזה אל־נכח פני אהל־מועד מדמה
שבע פעמים: ושרף את־הפרה לעיניו את־ערה ואת־בשרה ואת־דמה על־פרשה
ישרף: ולקח הכהן עץ ארז ואזוב ושני תולעת והשליך אל־תוך שרפת הפרה:
וכבס בגדיו הכהן ורחץ בשרו במים ואחר יבא אל־המחנה וטמא הכהן עד־הערב:
והשרף אתה יכבס בגדיו במים ורחץ בשרו במים וטמא עד־הערב: ואסף | איש
טהור את אפר הפרה והניח מחוץ למחנה במקום טהור והיתה לעדת בני־ישראל
למשמרת למי נדה חטאת הוא: וכבס האסף את־אפר הפרה את־בגדיו וטמא עד־
הערב והיתה לבני ישראל ולגר הגר בתוכם לחקת עולם: הנגע במת לכל־נפש אדם
וטמא שבעת ימים: הוא יתחטא־בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר ואם־לא
יתחטא ביום השלישי וביום השביעי לא יטהר: כל־הנגע במת בנפש האדם אשר־
ימות ולא יתחטא את־משכן יהוה טמא ונכרתה הנפש ההוא מישראל כי מי נדה לא־
זרק עליו טמא יהיה עוד טמאתו בו: זאת התורה אדם כי־ימות באהל כל־הבא אל־
האהל וכל־אשר באהל יטמא שבעת ימים: וכל כלי פתוח אשר אין־צמיד פתיל
עליו טמא הוא: וכל אשר־יגע על־פני השדה בחלל־חרב או במת או־בעצם אדם
או בקבר יטמא שבעת ימים: ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת ונתן עליו מים
חיים אל־כלי: ולקח אזוב וטבל במים איש טהור והזה על־האהל ועל־כל־הכלים ועל־
הנפשות אשר היו־שם ועל־הנגע בעצם או בחלל או במת או בקבר: והזה הטהר
על־הטמא ביום השלישי וביום השביעי וחטאו ביום השביעי וכבס בגדיו ורחץ
במים וטהר בערב: ואיש אשר־יטמא ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההוא מתוך הקהל
כי את־מקדש יהוה טמא מי נדה לא־זרק עליו טמא הוא: והיתה להם לחקת עולם

קריאה לפרשת פרה

וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ
הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב׃

הפטרת פרשת פרה ביחזקאל סי׳ לו

וַיְהִי דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִים עַל־אַדְמָתָם וַיְטַמְּאוּ אוֹתָהּ
בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה הָיְתָה דַרְכָּם לְפָנָי׃ וָאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם עַל־
הַדָּם אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ עַל־הָאָרֶץ וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְּאוּהָ׃ וָאָפִיץ אֹתָם בַּגּוֹיִם וַיִּזָּרוּ בָּאֲרָצוֹת
כְּדַרְכָּם וְכַעֲלִילוֹתָם שְׁפַטְתִּים׃ וַיָּבוֹא אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי
בֶּאֱמֹר לָהֶם עַם־יְהֹוָה אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ׃ וָאֶחְמֹל עַל־שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלְּלֻהוּ בֵּית
יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁמָּה׃ לָכֵן אֱמֹר לְבֵית־יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֶהֹוִה לֹא לְמַעַנְכֶם
אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־לְשֵׁם־קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאתֶם שָׁם׃ וְקִדַּשְׁתִּי
אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהֹוָה נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהֹוִה בְּהִקָּדְשִׁי בָכֶם לְעֵינֵיהֶם׃ וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם מִן־הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל־הָאֲרָצוֹת
וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַתְכֶם׃ וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם
וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם׃ וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי
אֶת־לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר׃ וְאֶת־רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי אֵת
אֲשֶׁר־בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם׃ וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם
וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים׃ וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וְקָרָאתִי אֶל־
הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן עֲלֵיכֶם רָעָב׃ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־פְּרִי הָעֵץ וּתְנוּבַת הַשָּׂדֶה לְמַעַן
אֲשֶׁר לֹא תִקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב בַּגּוֹיִם׃ וּזְכַרְתֶּם אֶת־דַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעַלְלֵיכֶם אֲשֶׁר
לֹא־טוֹבִים וּנְקֹטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם עַל עֲוֺנֹתֵיכֶם וְעַל תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם׃ לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי־עֹשֶׂה נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהֹוִה יִוָּדַע לָכֶם בּוֹשׁוּ וְהִכָּלְמוּ מִדַּרְכֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה בְּיוֹם
טַהֲרִי אֶתְכֶם מִכֹּל עֲוֺנוֹתֵיכֶם וְהוֹשַׁבְתִּי אֶת־הֶעָרִים וְנִבְנוּ הֶחֳרָבוֹת׃ וְהָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה תֵּעָבֵד
תַּחַת אֲשֶׁר הָיְתָה שְׁמָמָה לְעֵינֵי כָּל־עוֹבֵר׃ וְאָמְרוּ הָאָרֶץ הַלֵּזוּ הַנְּשַׁמָּה הָיְתָה כְּגַן־עֵדֶן
וְהֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת וְהַנְּשַׁמּוֹת וְהַנֶּהֱרָסוֹת בְּצוּרוֹת יָשָׁבוּ׃ וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יִשָּׁאֲרוּ
סְבִיבוֹתֵיכֶם כִּי ׀ אֲנִי יְהֹוָה בָּנִיתִי הַנֶּהֱרָסוֹת נָטַעְתִּי הַנְּשַׁמָּה אֲנִי יְהֹוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃

כאן מסיימין הספרדים

כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה עוֹד זֹאת אִדָּרֵשׁ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם אַרְבֶּה אֹתָם כַּצֹּאן
אָדָם׃ כְּצֹאן קָדָשִׁים כְּצֹאן יְרוּשָׁלַםִ בְּמוֹעֲדֶיהָ כֵּן תִּהְיֶינָה הֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת מְלֵאוֹת
צֹאן אָדָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהֹוָה׃ (נ״א לפי דעת המ״ס נ״ל לעיניהם)

כשחל שלפני ר״ח ניסן מוציאין שני ספרים בראשון קורין שבעה גברי בפ׳ השבוע וקדיש לעילא ובספר שני קורא המפטיר בס׳ החודש הזה לכם עד תאכלו מצות. ואם חל ר״ח ניסן בשבת מוציאין ג׳ ספרים בראשון קורין ששה גברי בפ׳ השבוע ולא יאמר קדיש ובספר שני קורא השביעי וביום השבת עד ונסכו וקדיש לעילא ובספר שלישי קורא המפטיר פס׳ החודש ומפטירין הפטרת פ׳ החודש׃

הפטרת פרשת החדש ביחזקאל סימן מה

כאן מתחילין האשכנזים כֹּל הָעָם הָאָרֶץ יִהְיוּ אֶל־הַתְּרוּמָה הַזֹּאת לַנָּשִׂיא בְּיִשְׂרָאֵל׃ וְעַל־
הַנָּשִׂיא יִהְיֶה הָעוֹלוֹת וְהַמִּנְחָה וְהַנֵּסֶךְ בַּחַגִּים וּבֶחֳדָשִׁים וּבַשַּׁבָּתוֹת
בְּכָל־מוֹעֲדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הוּא־יַעֲשֶׂה אֶת־הַחַטָּאת וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הָעוֹלָה וְאֶת־
הַשְּׁלָמִים לְכַפֵּר בְּעַד בֵּית־יִשְׂרָאֵל׃

כאן מתחילין הספרדים כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקַּח פַּר־בֶּן־בָּקָר תָּמִים
וְחִטֵּאתָ אֶת־הַמִּקְדָּשׁ׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת וְנָתַן אֶל־מְזוּזַת
הַבַּיִת וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה לַמִּזְבֵּחַ וְעַל־מְזוּזַת שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית׃ וְכֵן תַּעֲשֶׂה
בְּשִׁבְעָה בַחֹדֶשׁ מֵאִישׁ שֹׁגֶה וּמִפֶּתִי וְכִפַּרְתֶּם אֶת־הַבָּיִת׃ בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם
לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם הַפָּסַח חָג שְׁבֻעוֹת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל׃ וְעָשָׂה הַנָּשִׂיא בַּיּוֹם הַהוּא בַּעֲדוֹ

וּבְעַד כָּל־עַם הָאָרֶץ פַּר חַטָּאת׃ וְשִׁבְעַת יְמֵי־הֶחָג יַעֲשֶׂה עוֹלָה לַיהוָה שִׁבְעַת פָּרִים
וְשִׁבְעַת אֵילִים תְּמִימִם לַיּוֹם שִׁבְעַת הַיָּמִים וְחַטָּאת שְׂעִיר עִזִּים לַיּוֹם׃ וּמִנְחָה אֵיפָה לַפָּר
וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃ בַּשְּׁבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֶּחָג יַעֲשֶׂה כָאֵלֶּה
שִׁבְעַת הַיָּמִים כַּחַטָּאת כָּעֹלָה וְכַמִּנְחָה וְכַשָּׁמֶן׃ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית
הַפֹּנֶה קָדִים יִהְיֶה סָגוּר שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת יִפָּתֵחַ וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ יִפָּתֵחַ׃ וּבָא
הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר מִחוּץ וְעָמַד עַל־מְזוּזַת הַשַּׁעַר וְעָשׂוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־עוֹלָתוֹ וְאֶת־
שְׁלָמָיו וְהִשְׁתַּחֲוָה עַל־מִפְתַּן הַשַּׁעַר וְיָצָא וְהַשַּׁעַר לֹא־יִסָּגֵר עַד־הָעָרֶב׃ וְהִשְׁתַּחֲווּ עַם־
הָאָרֶץ פֶּתַח הַשַּׁעַר הַהוּא בַּשַּׁבָּתוֹת וּבֶחֳדָשִׁים לִפְנֵי יְהוָה׃ וְהָעֹלָה אֲשֶׁר־יַקְרִב הַנָּשִׂיא
לַיהוָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שִׁשָּׁה כְבָשִׂים תְּמִימִם וְאַיִל תָּמִים׃ וּמִנְחָה אֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מִנְחָה
מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃ וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ פַּר בֶּן־בָּקָר תְּמִימִם וְשֵׁשֶׁת כְּבָשִׂים וָאַיִל תְּמִימִם
יִהְיוּ׃ וְאֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה מִנְחָה וְלַכְּבָשִׂים כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃
וּבְבוֹא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר יָבוֹא וּבְדַרְכּוֹ יֵצֵא׃ וּבְבוֹא עַם־הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָה
בַּמּוֹעֲדִים הַבָּא דֶּרֶךְ שַׁעַר צָפוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֺת יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב וְהַבָּא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב יֵצֵא
דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹנָה לֹא יָשׁוּב דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר־בָּא בוֹ כִּי נִכְחוֹ יֵצֵאוּ׃ וְהַנָּשִׂיא בְּתוֹכָם
בְּבוֹאָם יָבוֹא וּבְצֵאתָם יֵצֵאוּ׃ וּבַחַגִּים וּבַמּוֹעֲדִים תִּהְיֶה הַמִּנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל
וְלַכְּבָשִׂים מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃ וְכִי־יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נְדָבָה עוֹלָה אוֹ־שְׁלָמִים נְדָבָה
לַיהוָה וּפָתַח לוֹ אֶת־הַשַּׁעַר הַפֹּנֶה קָדִים וְעָשָׂה אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְיָצָא וְסָגַר אֶת־הַשַּׁעַר אַחֲרֵי צֵאתוֹ׃ וְכֶבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ תָּמִים תַּעֲשֶׂה עוֹלָה לַיּוֹם
לַיהוָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ׃ וּמִנְחָה תַעֲשֶׂה עָלָיו בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר שִׁשִּׁית הָאֵיפָה וְשֶׁמֶן
שְׁלִישִׁית הַהִין לָרֹס אֶת־הַסֹּלֶת מִנְחָה לַיהוָה חֻקּוֹת עוֹלָם תָּמִיד׃ וְעָשׂוּ אֶת־הַכֶּבֶשׂ וְאֶת־
הַמִּנְחָה וְאֶת־הַשֶּׁמֶן בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר עוֹלַת תָּמִיד׃ °יצא קרי °ויעשו קרי

כאן מסיימין הספרדים

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה כִּי־יִתֵּן הַנָּשִׂיא מַתָּנָה לְאִישׁ מִבָּנָיו נַחֲלָתוֹ הִיא לְבָנָיו תִּהְיֶה אֲחֻזָּתָם
הִיא בְּנַחֲלָה׃ וְכִי־יִתֵּן מַתָּנָה מִנַּחֲלָתוֹ לְאַחַד מֵעֲבָדָיו וְהָיְתָה לּוֹ עַד־שְׁנַת הַדְּרוֹר וְשָׁבַת
לַנָּשִׂיא אַךְ נַחֲלָתוֹ בָּנָיו לָהֶם תִּהְיֶה׃ וְלֹא־יִקַּח הַנָּשִׂיא מִנַּחֲלַת הָעָם לְהוֹנֹתָם מֵאֲחֻזָּתָם
מֵאֲחֻזָּתוֹ יַנְחִל אֶת־בָּנָיו לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יָפֻצוּ עַמִּי אִישׁ מֵאֲחֻזָּתוֹ׃

מנהג ספרדים אם חל ר״ח ניסן ביום א׳ לומר אחר הפטרת החודש פסוק ראשון ואחרון של הפטרת מחר חודש. ואם חל ר״ח בשבת אומרים פסוק ראשון ואחרון של הפטרת שבת ור״ח׃

אלו הטעמים לקורא בצבור והוא העליון

אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים
אֲחֵרִים עַל־פָּנַי לֹא תַעֲשֶׂה־לְךָ פֶסֶל ׀ וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם ׀ מִמַּעַל וַאֲשֶׁר
בָּאָרֶץ מִתַּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם ׀ מִתַּחַת לָאָרֶץ לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֺן אָבֹת עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי וְעֹשֶׂה
חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֺתָי׃ ס לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי
לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא׃ פ זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ שֵׁשֶׁת
יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת ׀ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל־
מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ כִּי שֵׁשֶׁת־
יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ׃ ס כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ
לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ ס לֹא תִרְצָח׃ ס לֹא
תִנְאָף׃ ס לֹא תִגְנֹב׃ ס לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר׃ ס לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ ס לֹא־
תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִקְרָא מְגִלָּה:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

מגלת אסתר א

א א וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הוּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הַמֹּלֵךְ מֵהֹדּוּ וְעַד־כּוּשׁ שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים
וּמֵאָה מְדִינָה: ב בַּיָּמִים הָהֵם כְּשֶׁבֶת ׀ הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ
אֲשֶׁר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה: ג בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְמָלְכוֹ עָשָׂה מִשְׁתֶּה לְכָל־שָׂרָיו וַעֲבָדָיו חֵיל
פָּרַס וּמָדַי הַפַּרְתְּמִים וְשָׂרֵי הַמְּדִינוֹת לְפָנָיו: ד בְּהַרְאֹתוֹ אֶת־עֹשֶׁר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ

תו"א ויהי בימי אחשורוש. מגילה פ"א: הוא אחשורוש המלך. שם: מהודו ועד כוש. שם: שבע ועשרים ומאה מדינה. שם: בימים ההם. שם: בשנת שלש למלכו. שם: חיל פרס ומדי. שם: בהראותו את עשר כבוד מלכותו. שם:

רש"י

(א) **ויהי בימי אחשורוש**. מלך פרס א היה שמלך תחת כורש לסוף שבעים שנה של גלות בבל: **הוא אחשורוש**. הוא ברשעו ב מתחלתו ועד סופו: **המלך**. שמלך מעצמו ג ולא היה מזרע המלוכה: **מהדו ועד כוש וגו'**. המולך על מאה ועשרים ושבע מדינות כמו שמלך מהדו ועד כוש שעומדים זה ד אצל זה וכן (מלכים א ה) כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה שהיה רודה בכל עבר הנהר כמו שהוא רודה מתפסח עד עזה: (ב) **כשבת המלך אחשורוש וגו'**. כשנתקיים ה המלכות בידו ורבותינו פירשוהו בענין אחר במסכת מגילה: (ג) **הפרתמים**. שלטונים בלשון

בס"ד קרוטים סיו כתב רש"י רק חד מ"ד ותפס לשון הרבות:

שפתי הכמים

א דק"ל איזה אחשורוש הוא אם אביו של דריוש הראשון זה לא היה מלך ואם בנו של דריוש אם כן מתי היה מלכותו הלא אחר דריוש מלך כורש ונמשך מלכותו עד סוף ע' שנה שעלו מבבל ומרדכי היה מעולי גולה ובזמן המלך הזה עדיין היה מרדכי בגולה לכ"פ מלך פרס וכו'. אי נמי דק"ל למה ליה לכל הסימנים הל"ל ויהי בימי המלך אחשורוש כשבת המלך וגו' לכ"פ מלך פרס היה ומלך תחת כורש ע"כ היה צריך להבדילו מאחשורוש אחר שהיה במלכי פרס הקודמים ואמר שזה המלך האחרון מלך מהדו ועד כוש נוסף על פרס ומדי וכ"ה דעת הראב"ע ז"ל: **ב** דק"ל אם כוונתו רק להבדילו הל"ל רק ויהי בימי אחשורוש המלך מהודו ועד כוש הוא ל"ל לכ"פ הוא כו': **ג** דק"ל הל"ל המלך דקמן. לכ"פ המולך מעצמו וכו' וכ"כ ברכות המולך ועדיין לא מלך וכיאורו לשעבר עד עכשיו לא ירש מלכותו: **ד** דק"ל הרי אמר שבע ועשרים ומאה מדינה למה פי' מהודו ועד כוש לכ"פ המולך על מאה וכו' ורש"י נמשך אחר הרבות דאלו בגמרא במגילה איכה פלוגתא בדבר וחד אמר כי רחוקים היו ומאחר דהרבות הסכים **ה** דק"ל וכי דוקא בשבתו על כסא עכה. ועוד מאי נפקא לן מיניה

פירוש ע"ט

(א) וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עֶס אִיז גֶוועֶזֶען אִין דִי טֶעג פוּן אַחַשְׁוֵרוֹשׁ הוּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ דֶר אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אִיז גֶעוועֶן דֶר ווָס הָט גִיקִינִיגְט פוּן הוֹדוּ בִּיז כּוּשׁ שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים אִיבֶּער הוּנְדֶרְט אוּנ זִיבּין אוּנ צְווָאנְצִיג לֶענְדֶער: (ב) בַּיָּמִים הָהֵם דִי דָאזִיגֶע צַייטִין כְּשֶׁבֶת אַז אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הָט זִיךְ רֶעכְט בַּאזֶעצְט אוֹיף זַיין קִינִיגְלִיכֶע שְׁטוּל אֲשֶׁר ווָס אִיז אִין דֶר הוֹיפְּט שְׁטָאט שׁוּשַׁן: (ג) בִּשְׁנַת דָם דְרִיטֶע יָאר אַז עֶר אִיז גִיוואֶרְן אַיין מֶלֶךְ עָשָׂה מִשְׁתֶּה הָאט עֶר גֶמַאכְט אַיין סְעוּדָה צוּ אַלֶע זַיינֶע קְנֶעכְט חֵיל פָּרַס וּמָדַי דִיא הוֹיפְּט לַייט פוּן פָּרַס וּמָדַי הַפַּרְתְּמִים דִי הֶערְצָאגֶן וְשָׂרֵי אוּנ דִי הַארֶן אַלֶע פוּן דִי לֶענְדֶר זֶענִין פַר אִים גֶזֶעסֶן: (ד) בְּהַרְאֹתוֹ עֶר הָאט

קול יעקב

(א) (וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הוּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הַמּוֹלֵךְ מֵהוֹדוּ וְעַד כּוּשׁ) אוּנ עֶס אִיז גֶוועֶן אִין דִי טֶעג פוּן אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עֶר אִיז דֶר אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ ווָס הָט גְקִינִיגְט פוּן הוֹדוּ בִּיז כּוּשׁ. דִי גְמָרָא זָאגְט ווִי עֶס שְׁטֵייט דָם ווָארְט וַיְהִי אִיז אַיין צָרָה אוּנ דָא שְׁטֵייט אוֹךְ דָם ווָארְט וַיְהִי אִיז דָא אוֹךְ אִין דִי טֶעג פוּן אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ גֶוועֶן אַיין צָרָה דֶר מִדְרָשׁ זָאגְט אַז דִי יוּדֶן זִינְדִיגֶען אוּנ גָאט הָט לִיב דִי יוּדֶן שְׁטֶעלְט עֶר אוֹיף זֵיי אוֹיף אַיין מֶלֶךְ ווָאס מֶען קֶען אִים גְרִינְג אִיבֶּר רֵיידֶן אוּנ דֶר מֶלֶךְ אִיז אוֹיף זֵיי גוֹזֵר גְזֵירוֹת אוּנ דִי יוּדֶען טוּעֶן תֵּיכֶף תְּשׁוּבָה ווֶערְט דֶער מֶלֶךְ אִיבֶּר גֶרֶעט אוּנ אִיז מְבַטֵּל דִי גְזֵירוֹת מַאכְט גָאט פוּן דִי קְלָלוֹת בְּרָכוֹת אַזוֹי ווִי בַּייא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עֶר אִיז גֶוועֶן אַנַארִישֶׁער מֶלֶךְ הָט עֶר גוֹזֵר גֶוועֶן מֶען זָאל דִי יוּדֶן הַארְגֶענֶן אוּנ נָאךְ דֶעם אַז דִיא יוּדֶן הָאבֶּן תְּשׁוּבָה גְטָאן הָאט אִים אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה אִיבֶּר גֶרֶעט אוּנ עֶר הָאט מְבַטֵּל גֶוועֶן דִי גְזֵירָה. עֶס אִיז אַמָשָׁל אַגְרוֹיסֶר עוֹשֶׁר הָט גֶהַאט אַבֶּן יָחִיד אוּנ הָאט אִים גֶמַאכְט שֵׁיינֶע קְלֵיידֶר אַמָאל הָאט עֶר אִים

גְמַאכְט אַזֵייךָן קְלֵייד אוּנ דֶר אוּנְטֶער שְׁלַאק אִיז גֶוועֶן פוּן לַאווִינְט אַמָאל הָט דֶר פָּאטֶער גֶזֶעהֶן אַז דֶר זוּן הִיט נִיט אָפּ דָאס זַייַדֶענֶע קְלֵייד אוּנ פַר שְׁמִירְט דָם קְלֵייד הָט דֶעם פָּאטֶער פַר דְרָאסֶן הָאט עֶר גְנוּמֶן דָאס קְלֵייד אוּנ דָאס אִיבֶּר גֶקֶערְט אוֹיף דֶער לִינְקֶער זַייט כְּדֵי מֶען זָאל פוּן אִים שְׁפֶּעטֶן אַמָאל בֶּגֶעגִינְט אַבַּאקֶענְטֶער דֶעם פָּאטֶר אוּנ זָאגְט אִים מִיךְ פַר דְרִיסְט אוֹיף דִיר פַאר מַאנְסְטוּ דֶען נִיט צוּ מַאכֶן דַיין זוּן אַשֵׁיין קְלֵייד פַאר ווָס הָאסְטוּ אִים אָן גְטָאן אַגְרָאב קְלֵייד אַזוֹ ווִי אַיין אָרְים מַאן ווָארוּם דֶער מֶענְטְשׁ הָט גְמֵיינְט אַז דָס אִיז טַאקֶע אַלַאווִינְד קְלֵייד אוּנ ווַייל עֶר אִיז קַארְג דְרוּם הָאט עֶר אִים גְמַאכְט דָם קְלֵייד עֶנְפֶערְט אִים דֶר עוֹשֶׁר בְּרוּדֶר לֶעבּ דָם אִיז טַאקֶע דָם זַייַדֶענֶע קְלֵייד ווָאס דוּ הָאסְט אִים אַמָאל גֶזֶעהֶן גֵיין אָן גְטָאן נָאר אַצוּנְד אִיז דָאס קְלֵייד אִיבֶּער גֶקֶערְט כְּדֵי עֶר זָאל דָאס קְלֵייד נִיט מְבַזֶּה זַיין עֶר ווֶעט זֶעהֶן אַז דָם אִיז נִיט שֵׁיין אַזוֹ צוּ גֵיין ווֶעט עֶר זִיךְ נֶעמֶן אַמּוּסֶר אוּנ אִיבֶּר קֶערֶן דָם קְלֵייד אוּנ ווֶעט דָאס קְלֵייד שׁוֹן אָפּ הִיטֶן דֶער נִמְשָׁל אִיז אַזוֹ ווִיא מִיר הָאבֶּן פְרִיעֶר גְשְׁמִיסְט אַז דִיא יוּדֶען זִינְדִיגֶען שְׁטֶעלְט עֶר אוֹיף אַיין מֶלֶךְ אוּנ דֶר מֶלֶךְ אִיז אוֹיף זֵיי גוֹזֵר גְזֵירוֹת אוּנ אַז דִיא יוּדֶן טוּעֶן תְּשׁוּבָה ווֶערְט דֶר מֶלֶךְ אִיבֶּר גֶרֶעט מַאכְט עֶר פוּן דִי גְזֵירוֹת טוֹבוֹת אַזוֹ ווִי בַּייא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עֶר הָט גוֹזֵר גֶוועֶן מֶען זָאל דִי יוּדֶן הַארְגֶענֶן אוּנ אַז דִיא יוּדֶן הָאבֶּן גְפַאסְט אוּנ הָאבֶּן תְּשׁוּבָה גְטָאן אִיז פוּן דִי אַייגֶענֶע גְזֵירוֹת גֶוואָרֶן טוֹבוֹת אוּנ דִי יוּדֶן הָאבֶּן גֶהַרְגֶעט זֵייעֶרֶע שׂוֹנְאִים פוּנְקְט ווִיא דֶער בֶּן יָחִיד אַז עֶר הָאט דָם זַייַדֶענֶע קְלֵייד נִיט אָפּ גֶהִיט הָט דֶר פָּאטֶר אִיבֶּר גֶקֶערְט דָם קְלֵייד אוֹיף דָר לִינְקֶר זַייט אִיז דָאס גֶוועֶן לַאווִינְט אוּנ אַז עֶר הָט דָם שׁוֹן אָפּ גֶהִיט הָט דֶר פָּאטֶער אִיבֶּר גֶקֶערְט דָם קְלֵייד אוֹיף דֶר רֶעכְטֶער זַייט אִיז דָם גֶוועֶן זַייד. דָאס זָאגְט דֶר פָּסוּק (וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ) דִיא יוּדֶן הָאבֶּן גֶזָאגְט ווֵיי אִיז דִי טֶעג פוּן אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ ווָארוּם זֵיי הָאבֶּן גְמֵיינְט אַז דָם ווָס אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ

וְאֶת יְקָר תִּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ יָמִים רַבִּים שְׁמוֹנִים וּמְאַת יוֹם: ה וּבִמְלוֹאת | הַיָּמִים הָאֵלֶּה
עָשָׂה הַמֶּלֶךְ לְכָל־הָעָם הַנִּמְצְאִים בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה לְמִגָּדוֹל וְעַד־קָטָן מִשְׁתֶּה שִׁבְעַת
יָמִים בַּחֲצַר גִּנַּת בִּיתַן הַמֶּלֶךְ: ו חוּר | כַּרְפַּס וּתְכֵלֶת אָחוּז בְּחַבְלֵי־בוּץ וְאַרְגָּמָן עַל־
גְּלִילֵי כֶסֶף וְעַמּוּדֵי שֵׁשׁ מִטּוֹת | זָהָב וָכֶסֶף עַל רִצְפַת בַּהַט־וָשֵׁשׁ וְדַר וְסֹחָרֶת:
ז וְהַשְׁקוֹת בִּכְלֵי זָהָב וְכֵלִים מִכֵּלִים שׁוֹנִים וְיֵין מַלְכוּת רָב כְּיַד הַמֶּלֶךְ:

תו"א ואת יקר תפארת. שם: ובמלאת הימים האלה. שם: בחצר גנת ביתן המלך. שם: חור כרפס ותכלת. שם: על גלילי כסף ועמודי שש. שם: כסף ושש ודר. מגלה יב: וסחרת. שם: והשקות בכלי זהב. שם: ויין מלכות רב. שם: סורגלאות קרי ד"ש"ת רבתי

שפתי חכמים

שם ישב לו שמה. לכן פירש כשנתקיים וכו'. א"כ דה"נ כשבת המלך משמע בתחלת מלכותו והדר כתיב בשנת שלש למלכו. לכ"פ כשנתקיים המלכות בידו דהיינו בשנת שלש למלכו: ו ט' אבל אינו דבוק למה דסמך לו דהיאך הראה נהם יקר תפארת גדולתו ימים רבים: ז דק"ל מטות לסעודה למאי מבעי לכ"פ ערך לישב עליהם: ח הוסיף למ"ד במלת והשקות כדי שיהיה מקור כי ד"ית זה הוא ליווי וידוע הוא שמשפט המקור לעולם שיבא עליו אחד מאותיות בכל"ם וכן הוסיף למ"ד בפ' ויקהל לעשות אותה והותר כתב רש"י ולהותל בוונתו ג"כ שלא יהא ליווי והביא שם לראייה כמו והככד שפירשו ולהככד והכות אם מואב. ובפרשת ואלה הביאם שהם חסרי הלמ"ד לפי שכן הוא משפט המקור הנזכר: ט פי' מנת רב הוא פה כמו שונים. משנים זה מזה וכן ודתיהם שונות. ורבותינו

רש"י

פרס. (ד) ימים רבים. עשהו להם משתה: (ה) גנת. מקום זרעוני ירקות: ביתן. נטוע באילנות: (ו) חור כרפס ותכלת. מיני בגדים צבעונים פירס להם למצעות: אחוז בחבלי בוץ וארגמן. מרוקמים בפתילי בוץ וארגמן אותן פרס להם על גלילי כסף ועל עמודי שש: מטות זהב וכסף. ערך ז לישב עליהם לסעודה: על רצפת. קרקעות של בהט ושש וגו' מיני אבנים טובות פירשו רבותינו. ולפי משמעות המקרא כך שמם: (ז) והשקות בכלי זהב. כמו ח ולהשקות: ורבותינו דרשו מה שדרשו: ויין מלכות רב. הרבה ט. ורעותיה

קול יעקב

פון מלך געווארן איז צו זיי איין צרה אבער די זאך איז ניט אזו די צרה וואס איר האט איז מחמת אייערע זונד. איז ער געווארן (הוא אחשורוש המולך) נאר הט אים געמאכט פאר אמלך ווייל ער איז נאריש וועט ער אויף אייך גוזר זיין גזירות כדי איר זאלט תשובה טאן וועט ער פון די אייגני גזירות מאכן טובות:

(ה) (ובמלואות הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן הבירה למגדול ועד קטן משתה שבעת ימים) אז עס איז דר פולט געווארן די טעג פון דר ערשטער סעודה האט דער מלך געמאכט אסעודה זיבן טעג פון דעם גאנצן פאלק וועגן וואס ווערט געפונען אין שושן הבירה דער מדרש זאגט יודן זענין געוועזן אויף דר סעודה הט זיי דר מלך דר רשע געפרעגט אז משיח וועט קומען וועט אייך גאט קענין מאכן אבעסרי סעודה פון דער סעודה האבן זייא אים געענטפרט (עין לא ראתה אלהים זולתך) אונ אוב גאט וועט אונז מאכן אסעודה ווי די סעודת וועלן מיר אים זאגן מיר האבן שון לאנג געגעסן אזו אסעודה ביי אחשוירוש. אצונד וועלן מיר פר שטיין וואס די יודן האבן אים געענטפרט דעם פסוק (עין לא ראתה אלהים זולתך) אונ וואס דיא יודן האבן ווייטר געזאגט אז ער וועט אונז מאכן אזו אסעודה וועלן מיר אים זאגן מיר האבן שון לאנג געגעסן אזו אסעודה ביי אחשורוש נאר מיר וועלין דעם ענין געבן צו פאר שטיין דורך אמשל עס איז געוועזן איין עושר וואס הט געהאט אשלעכט ווייב זי הט אים תמיד אן געטאן יסורים אונ פלעגט אים פר ביטערן דס לעבן אין עסטן אז ער האט געגעסן אונ געטרונקן האט זיא אים געשאלטן אז עס איז אים ניט באקומן דס עסן עס איז אים געמאס

פירוש ע"ט

געוויזן זיין עשירות פון קעניגרייך ואת יקר אונ דאס הערליכע שיינהייט פון זיין גדולה ימים רבים אסאך טעג שמונים הונדערט אונ אכציג טעג: (ה) ובמלאות אז די טעג האבן זיך אום געלאזט עשה המלך הט דר מלך געמאכט איין סעודה צו די לייט וואס האבן זיך געפונין אין שושן למגדול פון קליין ביז גרוס משתה זיבן טאג הט די סעודה געדארט בחצר אין דעם הויף פון דעם שפאציר גארטן פון דעם מלך: (ו) חור כרפס פיר האנגן פון טייערע זיידיני אונ בלא וואלגי ציינג אחוז אויף געשטעקט אויף לאנע אונ פערפיל וואלינע שטריק על אויף זילבערנע זיילין ועמודי שש אונ אויף מערמל שטיינערנע זיילן מטות אויף גילדערנע אונ זילבערנע בעטלך הט ער זייא געזעצט על רצפת אונ דיא ערד איז געוועזין אום געפלאסטערט מיט טייערי איידלע שטיינר: (ז) והשקות אונ מען האט געגעבן צו טרונקן אין גילדערנע כלים וכלים אונ איין כלי פון דער אנדרע איז אנדרש געוועזין ויין מלכות אונ דר וויין וואס מען הט פון דעם קעניג געגעבן דר איז נייער פיל געוועזין אזו ווי איין קעניג שטייט אן

והשתית

געווארן דס לעבן אמאל איז דאס ווייב אוועק געפארן אויף עטליכע טאג איז ער אליין געבליבן אין דר היים מיט זייני משרתים הט ער געהייסן די משרתים זיי זאלן אים מאכן גוטע מאכלים אונ זאלן אים ברענגן ווייל האט ער געגעסן אונ געטרונקן אונ הט גיהאט הנאה געהאט ווארום דס ווייב איז ניט געווען זיא זאל אים שעלטן אונ הט זיך געטראכט מארגן זאל ער נאך מאכן אבעסרי סעודה. אונ זאל זיך תענוג אן טאן דר ווייל איז פלוצלונג דס ווייב אן געקומן ער הט זיך נאר ניט גרעכט זיא זאל אזו געשווינד קומן איז אים פאר שטערט געווארן דער תענוג אונ איז פאר איר דער שראקן געווארן אונ דס ווייב הט אין אים פר שטאנען אז ער האט ענגמת נפש וואס זיא איז אזוי נעך נקומן הט זיא געהייסן דר דינסט זיא זאל אים מאכן אויף דער נאכט גוטע מאכלים ווי נעכטן אונ זאל אים ברענגן ווייין צום טיש הט ער זיך זייער פר וואונדערט וואס איז איר אזעלכים געווארן ער ווייסט פריער אז ער פלעגט עסן הט זיא אים פאר שאלטן אונ אצונד מאכט זיא אים אליין גוטע מאכלים אונ ניט איס צוא עסן אה אים דאס געווען אגרוס וואונדער נאך דעם עסן פרעגט זיא אים זאג מיר מיין מאן דעם אמת אוב דוא האסט פון די מאכלים אצונד אויך אזו איין הנאה האסט ווי פון דיא מאכלים וואס דו האסט נעכטן געגעסן ענטפערט ער איך שווער דיר אז דאס עסן פון נעכטן איז ניט אזו גוט געווען ווייא דאס היינטיגי נאר פון דעסט וועגן האב איך נעכטן מיין הנאה געהאט ווייא היינט ווארום נעכטן ביסטו ניט געווען אונ איך האב געגעסן אונ דיא צרה איז מיר ניט געווען פר די אוגן אבער אצונד ביסטו דא אונ שטייסט מיר פאר דיא אויגן באקומט מיר ניט דס עסן דס אייגני האבן דיא יודן געענטפרט צו אחשורוש מיט דעם ווארט (זולתך) הוץ דיר אפילו עס וועט זיין אזוי ווי דאס גנס צו גאט וועט אונז ניט מאכן אזו אגרוסע סעודה ווי דיין סעודת פון דעסט וועגן וועלן מיר מער הנאה האבן ווי פון דיין

ח וְהַשְּׁתִיָּה כַדָּת אֵין אֹנֵס כִּי־כֵן ׀ יִסַּד הַמֶּלֶךְ עַל כָּל־רַב בֵּיתוֹ לַעֲשׂוֹת כִּרְצוֹן אִישׁ־וָאִישׁ: ס
ט גַּם וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה עָשְׂתָה מִשְׁתֵּה נָשִׁים בֵּית הַמַּלְכוּת אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ: י בַּיּוֹם

תו"א והשתיה כדת אין אונס. שם: לעשות כרצון איש ואיש. שם: גם ושתי המלכה. שם: ביום השביעי כטוב לב המלך ביין. שם

רש"י

אמרו שהשקה אותם כל אחד וא' יין שהוא זקן ממנו: (ק) כדת. לפי שיש סעודות שכופין את המסובין לשתות כלי גדול ויש שאינו יכול לשתותו כי אם בקושי אבל כאן אין אונס: יסד. לשון יסוד כלומר כן תקן וצוה: על כל רב ביתו. על כל שרי הסעודה שר האופים ושר הטבחים ושר המשקים: לעשות כרצון איש ואיש. לכל י אחד ואחד

שפתי חכמים

הרבה כמו רב לכם בני לוי שפירש"י הרבה אבל רבותינו דרשו רב רב בשנים: י דק"ל דכי יעשה כרצון איש זה לא יוכל לעשות כרצון איש

פירוש ע"ט

(ח) והשתיה כדת אונ דס טרונקן איז געוועזן ווי פיל איטליכר הט געוואלט אין אונס מען הט קיינם ניט גנייט כי כן וואָרן דר מלך הט אזו איין געזעץ געגעבן על אוף דיא עלסטי פון זיין הויז. לעשות מען זאל איטליכן מענטשן זיין ווילן טוען: גם ושתי די מלכה [ו]שתי הט אוך גמאכט איין סעודה פאר דיא ווייבר בית המלכות אין דעם מלכות פאלעץ אשר ווס האט גקערט צו אחשורוש: (י) ביום השביעי דעם זיבנטין טאג

קול יעקב

סעודה ווייל עס וועט זיין (וזולתך) דוא ועסט איבער אונז ניט גיוועלטיגן דארפן מיר שון ניט קיין גרעסערן תענוג פונקט ווי דר מאן הט געענפרט דעם ווייב נאר זיי האבן ניט געוואלט עס זאל דעם מלך פר דריסן האבן זייא אים איין אום רייד גזאגט אז ער וועט אונז מאכן איין סעודה וועלן מיר אים זאגן אז מיר האבן שון לאנג געגעסן אזו א סעודה'ה ביי אחשורוש (והשתיה כדת אין אונס) דאס טרונקן איז געוועזן ניט גנייט (כי כן יסד המלך על כל רב ביתו לעשות כרצון איש ואיש) ווארום אזו האט דר מלך גשאפט אוף אלע עלצטי פון זיין [...]וב מען זאל טאן דעם ווילן פון איטלכן מענטשן זאגט דער מדרש איש ואיש מיינט מען המן מיט מרדכי האבן בדינט דיא סעודה זיי האבן געגעבן איטליכן דאס עסן צום טיש אונ דעם ווײַן האבן זייא אוך דער לאנגט צום טיש נאך זאגט דר מדרש אז מרדכי דר צדיק האט גלאזט רופן ביי דיא יודן אז זיי זאלן ניט גיין צו דער סעודה פון דעם מלך זיי זאלן קיין הנאה ניט האבן פון דר סעודה פון דעם רשע כדי נאט זאל זיי ניט שטראפן אזו ווי עס איז מאקע געוועזן זיי זענין יוא געגאנגן אונ זענין נאך דעם גשטראפט גיווארן אצונד דארפען מיר פאר שטיין דעם פסוק וועדליג דעם מדרש פריער זאגט דר מדרש אז דס טרונקן איז ניט געווען גנייט איטליכר ווי אזו ער הט געוואלט אזו האט ער געטרונקן איינער האט גאר ניט געוואלט טרונקן האט מען גאר ניט גנייט אונ נאך דעם זאגט דער פסוק (לעשות כרצון איש ואיש) דר מלך הט גשאפט מען זאל טאן דעם ווילן פון ביידע מענטשן פון המן אונ מרדכי איז משמע אז מען הט יוא גנייט ווארום מען הט זיי גמוזט פאלגן ווי פיל זיי האבן געהייסן טרונקן נאר מיר וועלין דיא זאך פאר ענטפרין מיט א משל. עס איז ביי איינעם גשטארבן דאס ערשטי ווייב אונ עס איז אים געבליבן פון דעם ווייב איין יחיד אונ ער האט אים זייער ליב געהאט אונ דר מענטש האט גנומען אנאנדר ווייב אונ דאס אנדערע ווייב איז געווען זייער א שלעכטע זיא האט זיין בן יחיד זייער פיינד געהאט וויא דר שטייגר איז פון א שטיף מוטער פלעגט זיך דער מאן מיט דעם ווייב תמיד צו קריגן איבר דעם קינד דר פאטער הט געוואלט דס קינד זאל עסין גוט אונ טרונקן גוט אונ דיא שטיף מוטער האט ניט געלאזט וויא ווייט מעגלין הט זיא דעם קינד אנגיקארגט דס עסין אונ דאס טרונקן אמאל איז דס קינד קראנק געווארן הט דר פאטער גרופן דאקטורים צו היילן דס קינד האבן די דאקטורים געזאגט דעם פאטער ער זאל דעם קינד ניט געבן פיל צו עסין ביז ער וועט געזונד ווערן ווארום פיל עסן שאט איין קראנקן אונ אז ער וועט פיל עסין וועט ער נאך אמאל קראנק ווערן וועט ער זיין אין א גרויסע סכנה אונ אז ער וועט ווייניג עסין וועט ער געכר קענין געהיילט ווערן דער פאטער הט דיא דאקטורים געפאלגט אז עס איז געקומען די צייט פון עסין הט דיא שטיף מוטער אפ געטיילט א ביסיל עסין צו געבן דעם קינד אז דער פאטער הט געזעהן הט ער נאך א ביסיל אראפ גנומען פון דעם עסין געווארן ער האט זיך גמראכט עס איז צו פיל פר דעם קינד ער האט מורא געהאט מאמער וועט דאס דעם קינד חס ושלום שאטין אז דס קינד הט דס דער זעהן וויא דר פאטער נעמט אראפ פון זיין עסין האט ער זיך זייער פר וואונדערט אונ ריפט צו דעם פאטער אונ זאגט טאטי איך האב אצונד פון דיר געזעהן איין נייעס ווס איך האב פון דיר נאך קיין מאל ניט געזעהן תמיד פלעגסטו דיך צו קריגן מיט דר שטיף מאמי ווייל זיא הט מיר געגעבן ווייניג צו עסין. אונ דו פלעגסט מיר נאך צו דר לייגן פון דיין עסין אצונד הט איר איך ביידע איין אן רייד גמאכט דאס איר זאלט מיר ווייניג עסין געבן ניט בניג זיא גיט מיר ווייניג עסין האסטו אוך נאך דר פון אראפ גנומען צוגעטפרט אים דער פאטער מיט איין גלעכטר מיין קינד האסטו איין טעות טאקי מיר טוען ביידע גלייך נאר ווייל אונזרי מיינונג איז ניט גלייך זיא גיט דיר ווינציג צו עסין ווייל זיא איז פון דיינעט וועגין קארג אבר איך גיב דיר ווינציג עסין ווייל איך האב דיך ליב האב איך מורא טאטער וועט דיר חס ושלום שאטען אזו וויא דיא דאקטורים האבן מיר אן גזאגט דס משל קען מען פר שטיין ווארן מרדכי דר צדיק אונ המן דר רשע זענין זייערי דיעות תמיד גיווען דער ווידר איינער דעם אנדרין קעגין די יודן ווארן מרדכי הט דיא יודן ליב געהאט אונ הט געוואלט אז דיא יודין זאלן זיין תמיד גוט אונ המן הרשע הט דיא יודן תמיד פיינט געהאט אונ הט געוואלט עס זאל דיא יודן שלעכט זיין ער האט דיא יודען ניט געקענט ליידן ביי דער סעודה פון דעם רשע אחשורוש האבן ביידע המן מיט מרדכי ניט געוואלט ליידן אז דיא יודען זאלן הנאה האבן פון דער סעודה נאר דער חילוק איז געווען פון מרדכיס טייטונג צו המנס טייטונג מרדכי הט ניט געוואלט דיא יודן זאלן הנאה האבן פון דר סעודה כדי גאט זאל זייא ניט שטראפן וואס זיי עסין טריפות אונ המן הט ניט געוואלט דיא יודן זאלן הנאה האבן פון דער סעודה ווייל ער הט זיי פיינד געהאט מיילא האבן זיי ביידי מסכים געווען מען זאל קיינים ניט נייטן ביא דר סעודה מרדכי האט דיא יודן ניט גנייט צו עסין אונ צוא טרונקען ווארין ער האט זיך געטראכט טאמער אז מען וועט זיי ניט נייטן וועלן זיי ניט וועלן קיין הנאה האבן פון דר סעודה אונ המן הט דיא יודן ניט גנייט צו דער סעודה ווייל ער האט זיי פשוט פיינד געהאט אצונד איז שון רעכט דער פשט אין פסוק דער מלך האט גשאפט אוף אלע עלצטי מע זאל קיינם ניט נייטן ביי דר סעודה נאר די צוויי מענטשן המן מיט מרדכי זאלן האבן צו שאפן ביי דר סעודה איז שון ממילא אוס געקומען חאטשי תמיד האבן זייא ביידע גקריגט איבר די יודן אבר אצונד האבן זייא ביידע מסכים געווען מען זאל ניט נייטען דיא יודן ביי דער סעודה: (י) (ביום השביעי כטוב לב המלך ביין) דעם זיבטן טאג פון דר סעודה אז עס איז גוט געווארן דס הארץ פון דעם מלך מיט ווײַן הט דער מלך גזאגט צו די בדינר

השביעי כטוב לב־המלך ביין אמר למהומן בזתא חרבונא בגתא ואבגתא זתר
וכרכס שבעת הסריסים המשרתים את־פני המלך אחשורוש: יא להביא את־ושתי
המלכה לפני המלך בכתר מלכות להראות העמים והשרים את־יפיה כי־טובת
מראה היא: יב ותמאן המלכה ושתי לבוא בדבר המלך אשר ביד הסריסים ויקצף
המלך מאד וחמתו בערה בו: ס יג ויאמר המלך לחכמים ידעי העתים כי־כן דבר
המלך לפני כל־ידעי דת ודין: יד והקרב אליו כרשנא שתר אדמתא תרשיש מרס
מרסנא ממוכן שבעת שרי | פרס ומדי ראי פני המלך הישבים ראשנה במלכות:
טו כדת מה־לעשות במלכה ושתי על | אשר לא־עשתה את־מאמר המלך אחשורוש
ביד הסריסים: ס טז ויאמר מומכן לפני המלך והשרים לא על־המלך לבדו עותה
ושתי המלכה כי על־כל־השרים ועל־כל־העמים אשר בכל־מדינות המלך אחשורוש:
יז כי־יצא דבר־המלכה על־כל־הנשים להבזות בעליהן בעיניהן באמרם המלך

תו"א ותמאן המלכה ושתי. שם: ויקצף המלך מאד. שם: וחמתו בערה בו. שם: ויאמר המלך לחכמים. שם: והקרב אליו. שם: שבעת שרי פרס ומדי ראי פני המלך. מגילה כג סנהדרין י: ויאמר ממוכן. שם יב:

*ממוכן קרי

רש"י

רגוזו: (י) ביום השביעי. רבותינו אמרו שבת ב היה: (יב) ותמאן המלכה ושתי. רבותינו אמרו לפי שפרחה בה ל צרעת כדי שתמאן ותהרג לפי שהיתה מפשטת בנות ישראל ערומות ועושה בהן מלאכה בשבת נגזר עליה שתפשט ערומה מ בשבת: ויקצף. שסלחה לו דברי נ גנאי: (יג) כי כן דבר המלך. כי כן מנהג ס המלך בכל משפט לשום את הדבר לפני כל יודעי דת ודין: (יד) והקרב אליו. לערוך דבריו ע לפניהם אלו הם כרשנא שתר וגו': (טו) כדת מה לעשות. מוסב על ויאמר המלך לחכמים: (טז) עותה. לשון עון: (יז) כי יצא דבר המלכה על כל הנשים. זה שביזתה פ את המלך על כל הנשים

שפתי חכמים

אמר כי אין רצון כולם שוים. לכ"פ נכל אחד רצונו לא שיעשה רצון כולם בפעם אחד ובנושא אחד: כ בפרק קמא דמגילה ביום השביעי בטוב לב מלך ביין אטו עד יום השביעי לא טב לביה ביין אמר רב יום השביעי שבת היה כו' נמלא שעיקר כוונת הכ' להורות בכאשר טב לביה ביין בשבת אירע מעשה דושתי כדי לשלם לה מדה כנגד מדה כמו שמפרש ואזיל ודיוקא דרב הכי הוא אטו עד יום השביעי לא טב לביה ביין אע"כ לומר דפירושו דקרא כאשר טב לביה ביין ביום השביעי לא שיום השביעי הוא הגורם לטב לביה כי כל יום טב לביה רק זה אירע כאשר טב לביה ביום השביעי א"כ קשה מה בא הכ' להשמיענו מנ"מ אי ביום השביעי הוא או ביום הראשון אע"כ האי יום השביעי שבת היה וקרא אתא לאשמועי' שבמדה שאדם מודד מודדים לו: ל דייק' דרבותינו מכדי פרוצה היתה מדכתיב עשתה משתה בית המלכות בית הנשים מבע"ל. אלא גם היא לדבר עבירה נתכוונה כדי להסתכל ביפיה אם כן למה לא באתה אלא לפי שפרחה כו' והא דאמרו פרח לרעת ולא ע"א בירושלמי מפיק לה בג"ש כתיב הכא אשר נגזר עליה וכתיב גבי עוזיה כשנתנגע נגזר מבית ה' מה להלן לרעת אף כאן לרעת: מ דיוקו מדאמר להביא את ושתי המלכה לפני המלך בכתר מלכות ולא אמר בלבוש מלכות וכתר מלכות על ראשה מכמד שכן היה אומר להביאה את ושתי המירה ולא יהיה עליה כלום אלא כתר מלכות וכ"ה בהדיא בילקוט: נ דק"ל מאי כולי האי דלקה ביה המתיה לכ"פ שסלחה לו כו': ס דק"ל וכי דבר המלך תמיד לפני כל יודעי דת וולת זה לא היה מדבר ל"פ כי כן מנהג המלך כו': ע דק"ל מה ענין זה לכאן לכ"פ לערוך דבריו כו': פ דק"ל דהלא לא

פירוש ע"ט

טאג כטוב אז דר מלך הט זיך אן געטרונקן אין ויין אמר למהומן הט ער גזאגט צו די זיבן בדינטע וואס האבן דעם מלך אחשורוש בדינט: (יא) להביא זיי זאלן ארײן ברענגען די מלכה ושתי אן גטון אין דר קיניגליכר קרון פר דעם מלך להראות מען זאל וויזן אלע הערען אונ אלע פעלקר איר שונהייט כי טובת וואָרן זיא איז זייער שיין גוועזין: (יב) ותמאן הט די מלכה ושתי ניט גוואלט קומן בדבר המלך אזו ווי דר מלך הט בפולן דורך די בדינטע ויקצוף הט זיך דער מלך זייער גבייזרט וחמתו אונ דער צארן הט אין אים גברענט: (יג) ויאמר הט דר מלך גזאגט צו דיא קלוגע יודעי וואס ווייסן ווס ווערט זיך אלט צייטן טוען כי כן וואָרן אזו פלעגט דר סדר צו זיין

קול יעקב

זיי זאלן ברענגן די מלכה ושתי פאר דעם מלך מיט דער קרון פון מלכות צו ווייזן דיא פעלקר מיט דיא הארן איר שונקייט: (יב) (ותמאן המלכה ושתי) אונ די מלכה ושתי הט ניט גוואלט קומן פר דעם מלך אזו ווי דר מלך האט בפולין דורך דיא בדבר הט דר מלך זייער גצערינט אוף דר מלכה: (יג) (ויאמר המלך לחכמים) האט דר מלך גזאגט צו די חכמים (כדת מה לעשות במלכה ושתי) וואס רעכט איז צו טאן דיא מלכה ושתי פר דעם וואס זיא הט ניט גטאן דס בפעל פון דעם מלך ווס ער הט צו איר בפולין דורך דיא בדינר (ויאמר ממוכן לפני המלך והשרים) האט ממוכן גזאגט פאר דעם מלך אונ די הארן (לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה) ניט אוף דעם מלך אליין הט זי פר קרומט (כי על כל השרים ועל כל העמים) נאר אוף אלי הארין אונ אוף אלי פעלקיר הט זי פר קרומט: (יז) (כי יצא דבר המלכה על כל הנשים להבזות בעליהן בעיניהן) ווארום עס וועט ארוס גיין אקלאנג פון דער זאך פון דער

אז דר מלך הט גהאט איין משפט פלעגט ער צו פרעגין די לייט וואס זיצן ביים גריכט: (יד) והקרב אליו אונ דיא ראט הארען וואס זענין נאהנט געזעסן נעבן דעם מלך כרשנא וכו' שבעת שרי זיבן הארין פון פרס ומדי רואי וואס האבען גזעהן דעם קיניג היושבים וואס זיצען בייא מלכות הא נד: (טו) כדת מה וס מען זאל טאן מיט דער מלכה ושתי על אשר ווייל זיא הט ניט גטאן דאס בפעל פון דעם מלך אשר ווס ער הט בפולן דורך די בדינטע: ויאמר הט ממוכן גזאגט צו דעם מלך אונ צו דיא הערן לא על ניט אוף דעם מלך אליין האט דיא מלכה גזינדיגט כי על כל נאר אוף אלע הערין אונ אוף אלע פעלקר אשר בכל וואס אין אלע לענדר פון דעם מלך זענין: (יז) כי יצא ווארן אלע ווייבר וועלן זיך פון דער מלכה אם
לערנן

אחשורוש אמר להביא את־ושתי המלכה לפניו ולא־באה: יח והיום הזה תאמרנה
שרות פרס־ומדי אשר שמעו את־דבר המלכה לכל שרי המלך וכדי בזיון וקצף:
יט אם־על־המלך טוב יצא דבר־מלכות מלפניו ויכתב בדתי פרס־ומדי ולא יעבור

רש"י

להבזות אף הן את בעליהן: (יח) תאמרנה שרות פרס ומדי וגו'. לכל שרי המלך את הדבר הזה והרי זה מקרא קצר: וכדי בזיון. ויש בדבר הזה הרבה בזיון וקצף: (יט) דבר מלכות. גזירת צ מלכות של נקמה שצוה להורגה: ויכתב בדתי פרס ומדי. בספרי חוק ק ומנהג המלכות: ולא יעבור. חוק זה מביניהם שיהא זה חוק ודת לכל הבוזה

שפתי חכמים

עשתה כוס דבר רק שמהגה נבא לה שליותה שיעשו הנשים דבר. לכ"פ זה שביזות' כו' כלומר מתוך מעשיה תלמדנה הנשים לעשות גם הנה: צ דק"ל דבר המלך מבע"ל לכ"פ גזירת מלכות כו': ק דק"ל הלא הדת לא דבר גופני הוא שבו יכתוב וכל"ל ויצא בדתי פרס ומדי.

פירוש ע"ט

לערנן להבזות זייא זאלן מבזה זיין אירע מאנין אין זייערע אויגן באמרם ווארן זיי וועלן זאגן המלך אחשורוש דר מלך אחשורוש הט גהייסן קומן די מלכה ושתי פר אים אונ זיא איז ניט גקומן: (יח) והיום הזה היינט וועלן זאגן די הארן ווייבר פון פרס ומדי אשר שמעו וואס זיי האבן גהערט ווי די מלכה הט אקעגין גרעט דעם מלך לכל שרי פר די הערן פון דעם מלך אז ווען דיא מלכה הט דעם מלך ניט גוואלט פאלגין בדארפן זיי זייערע מאנן אוך ניט צו פאלגן וכדי בזיון אונ דס מאכט די מאנן איין גרוסע בושה אונ איין קריג: (יט) אם על טוב אוב דעם מלך גפעלט יצא זאל דס בפעל פון דעם מלך ארוס גיין ויכתב אונ מען זאל איין שרייבן אין גזעץ בוך פון פרס ומדי עס

קול יעקב

מלכה אז אלע ווייבר וועלן דר פון גוואר ווערן וועלן זיי מבזה זיין זייערי מאנין אין דיא אויגן ווארן זייא וועלן זאגין אז דער מלך האט גחייסן קומן דיא מלכה ושתי אונ זיא הט אים ניט גוואלט פאלגין ווילן מיר אונזרי מאנען אויך ניט פאלגן אונ עס איז גינוג בזיון פאר דעם מלך מען דארף זיא שטראפין:
(יט) (אם על המלך טוב יצא דבר מלכות מלפניו) אוב דעם מלך איז עס גיפעלין מיין פסק זאג איך אזוי עס זאל ארוס גיין דיא גזירה פון דעם מלכות אונ עס זאל ווערן פר שריבן אין די גיזעץ פון פרס ומדי אונ עס זאל אנדערש ניט זיין (אשר לא תבא ושתי לפני המלך אחשורוש) אז ושתי זאל ניט קומען פר דעם מלך אחשורוש (ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה) אונ איר מליכה זאל דער מלך אוועק געבן צו איר גיזעלונטע וואס איז בעסיר פון איר אצונד דארפין מיר פאר שטיין דעם ענין פר ווס שטייט ניט אין דר מגילה אז מען הט ושתי נהרגית אונ ממוכן הט גאר ניט גזאגט ווס מען זאל איר טוען ער הט נאר גיזאגט אז ושתי זאל ניט קומען פאר דעם מלך אונ נאך איז קשה וואס ממוכן הט ; זאגט איר מלוכה זאל דער מלך אוועק געבן צו איר גזעלונטי וואס איז בעסר פון איר וואס זיים דאס אן דעם ממוכן אוב דער מלך וועט נעמין איין אנדר ווייב אודער ער וועט גאר ניט נעמן קיין ווייב נאר מיר וועלן פר ענטפערין די זאך מיט איין משל איינר איז גוועזן איין יעפוטראפ אין שטאט אונ האט גיהאט אטאכטיר וואס האט איר גדארפט חתונה מאכין מיט איינגען מאן וואס ער איז ניט גוועזן קיין ערליכער אונ איין גרוסער עזות פנים אונ דער יעפוטראפ הט ניט גוויסט פון דעם דאזיגין אונ האט מיט אים אשידוך גימאכט אונ האט חתונה גמאכט אמאל האט דער שווער גיזעהן פון דעם איידעם אשלעכטי זאך האט דר איידם נאך ארום גוויזן זיין עזות אונ האט דעם שווער גישלאגען איז דער שווער דער יעפוטראפ גיגאנגן צו דיא דיינים פון דער שטאט אונ הט זיי דר ציילט דיא זאך אונ זאגט זייא זעהט ווי דר עזות פנים האט גשלאגין דעם יעפוטראפ פון דער שטאט אצונד פסקית איר וואס אים קומט דר פר ווס ער הט מיך גשלאגין וואס איך בין דר יעפוטראפ פון דער שטאט ענטפערט איינר פון די דיינים נאר דער קלענצטער אונ דר דיין האט שוין פון לאנג פיינד גיהאט דעם יעפוטראפס איידים ווייל ער האט דעם דיין אקעגן גירעט הט דר דיין גוואלט אז דר פסק דין זאל ארוס שלעכט אז עס זאל אים גאר ניט העלפן קיין פר ענטפערין אונ קיין איבער בעטין אוף דר שלעכטער זאך וואס ער הט גיטאן ווארום ער הט זיך גטראכט דער איידים וועט איבער בעטין דעם שווער וועט אים שון גאר ניט קוטין קיין פסק דרום הט זיך דער דיין באטראכט אונ הט גיזאגט פר די עלטערע דיינים אונ פר דר גאנצער עדה ווען דער משפט פון דעם יעפוטראפ איז אזוי ווי אנדרי משפטים וואלט איך ניט גירעט פאר די עלטערע דיינים פון מיר איך וואלט גשוויגן נאר איך זעה אז זיין משפט איז גאר ניט קיין רעכטער משפט אפילו דר ערגסטער וועט ניט טוען אזא זאך ווארום האט דען דער הגלמיי נאר דעם יעפוטראפ פון דער שטאט גישלאגן ער איז דאך זיין שווער ער הט אין צווייאן פר שולדיגט דרום דארף מיר משפטין ער זאל זיין איידים ניט זיין ער זאל נעמן זיין טאכטער אונ נאך דעם העלין מיר זעהן וואס עס קומט אים דר פאר ווייל ער הט גישלאגן דעם יעפוטראפ פון דר שטאט דאס אייגינע הט דא ממוכן גימיינט דער ממוכן איז גוועזן המן ער הט גהאט איין שנאה אוף דער מלכה ושתי הט ער גוואלט אז די מלכה זאל האבן איין שווערין פסק דין אונ אז ער הט גזעהן אז דער מלך פרעגט ווס פר איין פסק דין קומט דער מלכה ושתי הט ער זיך פר ווינדרט וואס דארף דר מלך פרעגין יוער ווייסט דען ניט דעם דין אז דער וואס איז מורד במלכות קומט מיתה דרום הט זיך המן גטראכט אז די מלך פרעגט סן הסתם האט ער אוף איר רחמנות ווייל זיא איז זיין ווייב אונ ער וויל זיא ניט הארגינן נאר ער וויל מען זאל איר געבין איין גרינגען משפט דרום האט ער גפרעגט וואס מען זאל איר טאן אונ די שרים האבן אויך אזוי גטראכט אז דעם מלך'ס כוונה איז אזוי. דרום האבן זייא ניט גמשפט אז עס קומט איר מיתה ווייל דער מלך וויל ניט מען זאל זיא הרגינען אבר המן האט זיך גטראכט כל זמן די מלכה וועט זיין דעם מלך'ס ווייב קען זיא אים גרונג איבר בעטען. וועט ער אוף איר רחמנות האבען וועט ער איר ניט טאן דרום האט זיך המן אן גרופן אונ הט גיזאגט דעם מלכם שאלה איז ניט צו פאר שטיין הט דא דען מורד גוועזן אין דעם מלך נאר וואס ער איז אמלך ער איז דאך איר מאן אונ זיא הט אן דעת מאן אוך גפילשם וועט דאך זיין דער בזיון פון דעם מלך ביי אלי מענטשן פון דער מדינה די ווייבר וועלן דער ציילן דיא זאך פר דיא מאנן כדי זייא זאלין מבזה זיין די מאנען דרום דארף דער מלך איר פריער געבין איין משפט צו פר טרייבן זיא פון זיין הויז זיא זאל ניט זיין זיין ווייב וועלין דיא ווייבר פון דר מדינה זעהן דעם משפט וועלין זיי שוין ניט שמיסן פאר די מאנן פון יראה זאך נאר דער משפט זאל תיכף זיין כל זמן דיא הארין זיצען ביי דעם טיש ווארום אז דער משפט וועט זיך פאר זומן וועט דער ווייל דער מלך האבן איין בזיון וואס דיא ווייבר וועלין דיא מאנן מבזה

אשר לא־תבוא ושתי לפני המלך אחשורוש ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה
ממנה: כ ונשמע פתגם המלך אשר־יעשה בכל־מלכותו כי רבה היא וכל־הנשים
יתנו יקר לבעליהן למגדול ועד־קטן: כא וייטב הדבר בעיני המלך והשרים ויעש
המלך כדבר ממוכן: כב וישלח ספרים אל־כל־מדינות המלך אל־מדינה ומדינה
ככתבה ואל־עם ועם כלשונו להיות כל־איש שרר בביתו ומדבר כלשון עמו: ס
ב א אחר הדברים האלה כשך חמת המלך אחשורוש זכר את־ושתי ואת אשר־
עשתה ואת אשר־נגזר עליה: ב ויאמרו נערי־המלך משרתיו יבקשו למלך נערות
בתולות טובות מראה: ג ויפקד המלך פקידים בכל־מדינות מלכותו ויקבצו את־
כל־נערה־בתולה טובת מראה אל־שושן הבירה אל־בית הנשים אל־יד הגא סריס

תו"א ונשמע פתגם המלך, מגילה ט: וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן. שם: להיות כל איש שורר בביתו. שם יב: אחר הדברים האלה כשך. שם ויפקד המלך פקידים. שם:

שפתי חכמים

נ"פ כספרי חוק כו': ר דק"ל מה יתקנו בזה שיכתב אשר לא תבא ושתי הלא גרועי גרעו שממנה ילמדו הנשים לעשות גם המה כן. לכ"פ אם היא בת לשון אחר: (א) זכר את ושתי. את יפיה

רש"י

את בעלה: אשר לא תבוא ושתי. ולכך ר נהרגה: (כב) ומדבר כלשון עמו. כופה את אשתו ללמד את לשונו ונעלב: (ג) ויפקד המלך פקידים. לפי שכל פקיד ופקיד

קול יעקב

זיין מיט דער זאך וואס זיא הט גטאן דעם מלך אונ המן האט מיט דר עצה גמיינט מען זאל זיא תיכף פאר טרייבן פון דער מלוכה זיא זאל ניט זיין זיין ווייב אזו וועט מען שון ממילא נאך דעם אוף איר גוזר זיין מיתה דער פאר וואס זיא האט מורד במלכות גוועזן דר מלך וועט שון אוף איר קיין רחמנות ניט האבן וייל זיא איז שון ניט זיין ווייב פונקט ווי דר דיין הט זיך איין עצה גגעבן מיט דעם איידים אונ מיט דעם שווער אצונד ווערן אזו גטייטש די פסוקים (לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה כי על כל השרים) ניט נאר דס אליין הט זיא פר קרומט ווס זיא הט מורד גוועזן אין דעם מלך זיא הט נאך פאר קרומט ווס עס רירט אן אלי מענטשן ווארום זיא האט דאך אין איר מאן גפעלשט דס איז נאך מיין בזיון פר דעם מלך (והיום הזה תאמרנה שרות פרס ומדי) נאך היינט וועלן שוין דיא הארינטעם פון פרס ומדי זאגן אזו דיא מלכה האט ניט גוואלט פאלגן דעם מלך אחשורוש וועלן מיר אונזרי מאנן אויך ניט פאלגן איז דאס אגרוסר בזיון פאר דעם מלך (אם על המלך טוב יצא דבר מלכות מלפניו) זאל די זאך פון דר מלוכה ארוס גיין פר דיר זאלסט גאר אצונד ניט שמיסן ווס זיא הט מורד גוועזן נאר דוא זאלסט גלייך הייסן פר שרייבן אין די גזעצן פון פרס ומדי (אשר לא תבא ושתי לפני המלך) אז ושתי זאל שון ניט קומן פאר דעם מלך זיא זאל שוין ניט זיין זיין ווייב אונ נאך דעם וועט מען אכטונג געבן וויאס איר קומט דר פאר וואס זיא האט מורד במלכות גוועזן נאר המן הט זיך גטראכט טאמר וועט דר מלך זיא ניט וועלן פאר טרייבן פון זיך דרום האט ער גזאגט (ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה) אונ איר מלוכה זאל דר מלך געבן צו איר גזעלענטי וואס זיא וועט שון זיין בעסר פון ושתי ווארום זיא וועט זיך נעמן אמוסר פון ושתי איז שון ושתי דר נאך ממילא גיהרגית גווארן:

ב (א) (אחר הדברים האלה) נאך דעם אז מען הט גהרגית ושתי (ויאמרו נערי המלך משרתיו) האבן די בדינר פון דעם מלך גזאגט מען זאל זיכן פון דעם מלך וועגן שיינע בתולות

פירוש ע"ט

זאל ניט אנדערש זיין אשר לא תבא ושתי וגו' ווייל ושתי איז ניט גקומען פאר דעם מלך ומלכותה זאל מען איר מלוכה געבן צו איין אנדרע פרויא ווס איז בעסר פון איר: (כ) ונשמע וועט מען דעם פסק פון דעם מלך הערן אין זיין גאנץ קיניגרייך כי רבה היא ווען זיין קיניגרייך איז זייער פיל וועט מען דאך הערן וכל הנשים וועלן שון אלע ווייבר זייערע מאנן כבוד אן טוען למגדול פון גרוס ביז קליין: (כא) וייטב זענין די רייד דעם מלך אונ דיא הארן גפעלן ויעש אונ הט אזו גטאן ווי ממוכן הט גהייסן: (כב) וישלח הט ער גשיקט בריב אין לענדר פון דעם מלך אל מדינה צוא איטליכר מדינה מיט איר כתב ואל צו איטליכם פאלק מיט זיין לשון להיות כל איש אז איטליכר מאן זאל רעדין ווי זיין שפראך אונ ניט ווי זיין ווייבס שפראך:

(א) אחר הדברים האלה נאך די דאזגע רייד כשוך אז דר צארן הט זיך ביי מלך גשטילט זכר את ושתי הט ער זיך דר מאנט אן ושתי ואת אונ אלדינג ווס זיא הט גטאן ואת אונ ווס מען האט אויף איר גוזר גוועזן: (ב) ויאמרו האבן דעם מלכות באדינטע גזאגט יבקשי לאז מען אוים זיכן פון דעם מלכות וועגן שיינע מיידליך: (ג) ויפקד דער מלך זאל בפעלן אין אלע לענדער ויקבצו מען זאל איין זאמלן אלע מיידליך קיין שושן אל בית זיין דעם נוויברישן הויז אריין אל יד הגא דורך דעם באדינטן

אונ מען זאל די שיינע בתולות איין זאמלן צו הגא דעם בדינר פון דעם מלך אונ מען זאל צוא דיא בתולות געבן בשמים צוא ליטערן זיך אונ דיא בתולה וואס וועט גפעלן דעם מלך זאל זיא קיניגען אוף דעם ארט פון ושתי איז דעם מלך דיא זאך גפעלן אונ ער הט אזו גהייסן טאן אונ מען האט איין גזאמלט בתולות צו הגא דעם באדינר פון דעם מלך אונ מען הט זיי גגעבן בשמים צו ליטערן זיך אונ זיבען יונג פרויען צוא איטליכר בתולה צוא באדינען זיא אונ אסתר איז אויך גנומען גווארן צוא דעם הויז פון דעם מלך צו הגא דר באדינר פון דעם מלך אונ אלי טאג האט מען גשיקט אבתולה צוא דעם מלך אונ וואס די בתולה הט פר לאנגט מען זאל איר געבן ווען זיא איז גגאנגען פון הגא צו דעם מלך האט מען איר גגעבן אוף דר נאכט איז זיא גקומן צו דעם מלך אונ אין דר פריא האט מען זיא גישיקט צוא שעשגז איין אנדרער באדינר פון דעם מלך זיא איז שון מער ניט גקומן צום מלך נאר אז דר מלך הט זיא באגערט האט ער זיא אן גרופען מיט דעם נאמן האט מען זיא נאך אמאל גבראכט צוא דעם מלך ג׳

המלך שמר הנשים ונתון תמרקיהן: ד והנערה אשר תיטב בעיני המלך תמלך
תחת ושתי וייטב הדבר בעיני המלך ויעש כן: ס ה איש יהודי היה בשושן הבירה
ושמו מרדכי בן יאיר בן־שמעי בן־קיש איש ימיני: ו אשר הגלה מירושלים עם־
הגלה אשר הגלתה עם יכניה מלך־יהודה אשר הגלה נבוכדנצר מלך בבל: ז ויהי
אמן את־הדסה היא אסתר בת־דדו כי אין לה אב ואם והנערה יפת־תאר וטובת
מראה ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת: ח ויהי בהשמע דבר־המלך ודתו
ובהקבץ נערות רבות אל־שושן הבירה אל־יד הגי ותלקח אסתר אל־בית המלך
אל־יד הגי שמר הנשים: ט ותיטב הנערה בעיניו ותשא חסד לפניו ויבהל את־
תמרוקיה ואת־מנותה לתת לה ואת שבע הנערות הראיות לתת־לה מבית
המלך וישנה ואת־נערותיה לטוב בית הנשים: י לא־הגידה אסתר את־עמה ואת־
מולדתה כי מרדכי צוה עליה אשר לא־תגיד: יא ובכל־יום ויום מרדכי מתהלך
לפני חצר בית־הנשים לדעת את־שלום אסתר ומה־יעשה בה: יב ובהגיע תר
נערה ונערה לבוא | אל־המלך אחשורוש מקץ היות לה כדת הנשים שנים עשר

הע"א איש יהודי. שם יב ית ים: אשר הגלה מירושלים. שם יג: ויהי אמן את הדסה. שם י: כי אין לה אב ואם. שם יג: ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו. שם: ותלקח אסתר אל בית המלך. ראש השנה ז: ואת שבע הנערות הראיות. מגילה יג: ואת נערותיה. שם: ובהגיע תר נערה ונערה. עקידה שער ס:

רש"י

ידועות לו נשים היפות שבמדינתו: תמרוקיהן. הן דברים המצחצחין כמו ומורק ושוטף. שמן ערב ומיני סמנים ובשמים המטהרין ומעדנין את הבשר: (ה) איש יהודי. על שגלה עם גלות יהודה כל אותן שגלו עם מלכי יהודה היו קרויים יהודים בין הגוים ואפילו משבט אחר הם: איש ימיני. מבנימין היה כך פשוטו. ורבותינו דרשו מה שדרשו: (ז) לו לבת. רבותינו פירשו ת לבית לאשה: (ט) ויבהל את תמרוקיה. זריז וממהר בשלה משל כולן: הראויות לתת לה. לשרתה וכן עושין לכולן. ורבותינו דרשו א מה שדרשו: וישנה. שינה אותה: (י) אשר לא תגיד. כדי שיאמרו שהיא ממשפחה בזויה וישלחוה שאם ידעו שהיא ממשפחת שאול המלך היו מחזיקין בה: (יא) ומה יעשה בה. זה אחד משני צדיקים שניתן להם רמז ישועה דוד ומרדכי. דוד שנאמר (שמואל א יז) גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך אמר לא בא לידי דבר זה אלא לסמוך עליו להלחם עם זה וכן מרדכי אמר לא אירע לצדקת זו שתלקח למשכב נכרי אלא שעתידה לקום להושיע לישראל לפיכך היה מחזר לדעת מה יהא בסופה: (יב) תר. זמן:

שפתי חכמים

וכך נהרגה פי' שהיו כותבים שלכך נהרגה: ש דק"ל קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני. לכ"פ על שגלה כו': ת דק"ל כי איך תוכל נהיות לו לבת מאחר שאינה מזרעו והל"ל לקחה מרדכי והיתה לו לבת כמו ותהי לו לבת גבי בת שבע [שמואל ב' י"ב]. לכ"פ אל תקרי לבת אלא לבית כ"ה בפ"ק דמגילה ומפרש מה לבית פי' לאשה: א דיוקו מדכתיב הראויו' לתת לה משמע שהיו נותנים לכל אחת הראויות לה דאל"כ הל"ל ואת שבע הנערות מבית המלך. וכן איתא במדרש ר"ה מוסר

פירוש ע"ט

פון דעם מלך הגא ווס היט די ווייבר דען דר הגא הט נאר גיהיט די צו זאמן גנומענע בתולות ונתון תמרוקיהן אונ מען זאל דיא מיידליך געבן בשמים זיי זאלן זיך דער מיט צורין: (ד) והנערה אונ דאס מיידל ווס וועט דעם מלך געפעלין זאל קיניגן אויף דר שטעל פון ושתי וייטב הדבר איז דעם מלך דיא עצה געפעלען אונ ער האט אזו גטון: (ה) איש יהודי עס איז גוועזין איין גוטר יוד אין שושן ושמו מרדכי אונ האט גהייסן מרדכי בן יאיר יאירש זון שמעי זון קיש זון איש ימיני פון שבט בנימין: (ו) אשר הגלה דר מרדכי איז גוועזין פון די פאר טריבנע יודין וואס זענין פר טריבן גווארן פון ירושלים עם הגולה מיט די פר טריבנע וואס מיט דעם יודישן מלך יכניה זענין פר טריבן גווארן: (ז) ויהי אומן דר מרדכי הט אוף גצוגן די הדסה היא אסתר דס מיינט מען אסתר זיין פעטרס טאכטר כי אין לה ווארין זיא האט ניט גהאט קיין פאטר אונ קיין מוטר ובמות אונ אז איר פאטר אונ מוטר זענין גשטארבע לקחה האט זיא מרדכי גנומן פר איין טאכטר: (ח) ויהי בהשמע אז עס איז גהערט גווארן דער באפעל פון דעם מלך ובהקבץ אונ אז מען הט איין גזאמלט פיל מיידליך קיין שושן דורך הגי ותלקח אסתר איז אסתר אויך גנומן גווארן צום מלך אין הויז אריין דורך הגי דר היטר פון די ווייבר: (ט) ותיטב הנערה אונ דאס מיידיל איז געפעלען ותשא חסד לפניו אונ האט גנאד גקריגן ביי אים ויבהל אונ הט גשווינד גהייסן איר צירונג אונ מתנות צו געבן ואת שבע הנערות אונ זיבן דינסטן וואס עס קומט איר פון דעם מלכות הויז וישנה אונ הט אלרינג פר בעסרט צו בעסטן פון אלע ווייבר: (י) לא הגידה אסתר האט ניט גוואלט אום זאגן פון ווס פר איין משפחה זיא איז כי מרדכי ווארן מרדכי הט איר אן גזאגט זיא זאל ניט אום זאגן: (יא) ובכל יום ויום אונ מרדכי פלעגט אלע טאג פיר צו גיין פר דעם הוף ווי די ווייבר זענין גזעסן לדעת ער זאל וויסן דעם גרים פון אסתר ומה אונ ווס עס טוט זיך מיט איר: (יב) ובהגיע תור אז עס איז גקומן די צייט פון איטליכן מיידיל זאל קומן פאר דעם מלך מקץ היות נאך דעם אז עס איז אום גגאנגען צוועלף חדשים כי כן ווארן אזו לאנג הט גדוערט זייער ביינגען ששה זעקס חדשים האט מען זיא

גשמירט

חדש כי כן ימלאו ימי מרוקיהן ששה חדשים בשמן המר וששה חדשים בבשמים
ובתמרוקי הנשים: יג ובזה הנערה באה אל־המלך את כל־אשר תאמר ינתן לה
לבוא עמה מבית הנשים עד־בית המלך: יד בערב | היא באה ובבקר היא שבה
אל־בית הנשים שני אל־יד שעשגז סריס המלך שמר הפילגשים לא־תבוא עוד
אל־המלך כי אם־חפץ בה המלך ונקראה בשם: טו ובהגיע תר־אסתר בת־
אביחיל | דד מרדכי אשר לקח־לו לבת לבוא אל־המלך לא בקשה דבר כי אם את־
אשר יאמר הגי סריס־המלך שמר הנשים ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל־ראיה:
טז ותלקח אסתר אל־המלך אחשורוש אל־בית מלכותו בחדש העשירי הוא־חדש
טבת בשנת־שבע למלכותו: יז ויאהב המלך את־אסתר מכל־הנשים ותשא־חן
וחסד לפניו מכל־הבתולות וישם כתר־מלכות בראשה וימליכה תחת ושתי:
יח ויעש המלך משתה גדול לכל־שריו ועבדיו את משתה אסתר והנחה למדינות
עשה ויתן משאת כיד המלך: יט ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי ישב בשער־

תו"א ששה חדשים בשמן המר. שבת פ פסחים מג מגילה יג מנחות פו: בערב היא באה. מגילה יג: ובהגיע תר אסתר. עקידה שער ס: ואשי אשר נשאת חן. מגילה שם: ותלקח אסתר. שם: ויאהב המלך את אסתר. שם: ויעש המלך משתה גדול. שם: ובהקבץ בתולות שנית. שם:

שפתי חכמים

נ"ל אחת שבע נערות אם היתה בחירה אומרת שחורה תבא עמה אם

רש"י

(יג) כל אשר תאמר. כל שחוק ומיני זמר: (יד) אל בית הנשים שני. השני: (טז) בחדש העשירי. עת צנה שהגוף נהנה מן הגוף וזימן הקב"ה אותו עת צנה כדי לחבבה עליו: (יז) מכל הנשים. הבעולות שאף נשים הבעולות קבץ: (יח) והנחה למדינות עשה. לכבודה הניח להם מן המס שעליהם: ויתן משאת. שלח דורונות להם והכל כדי

קול יעקב

(טו) (ובהגיע תור אסתר לבוא אל המלך לא בקשה דבר) אונ אז עס איז גקומן די צייט ווס אסתר הט גדארפט קומען צו דעם מלך האט זיא גאר ניט פאר לאנגט קיין זאך (ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל ראיה) אונ אסתר האט באקומען חן ביא איטליכן אין די אויגן וואס הט זיא גזעהן עס איז אמשל אפטער מיט אזון ווענין ארין גגאנגן אין איין גאר קעך ווס מען פר קופט עסן הט מען זיי געבן פלייש אונ דם פלייש איז גוועסן גוט אן גפעפירט אונ מיט אלערליי בשמים הט דר פאטר נים גוואלט עסן דם פלייש פר ווינדרט זיך דר זון אונ פרעגט מית פאר וואס ווילסטו ניט עסן דם פלייש עס שמעקט דאך מיט איין ריח פון אלערליי בשמים ענפערט דר פאטר מיין קינד דאס פלייש איז לאנג פר שטינקן ווארום עס זאל ניט זיין פאר שטינקן וואלט מען אין דעם פלייש ניט ארין גטאן קיין בשמים נאר ווייל עס שטונקט דרום האט מען ארין גטאן בשמים אין דעם פלייש מען זאל ניט פילן אוב עס שטונקט דאס זאגט דר פסוק (ובהגיע תור אסתר לבוא אל המלך לא בקשה דבר) אז עס איז גקומען דיא צייט אז אסתר זאל קומען צו דעם מלך האט זיא ניט פאר לאנגט קיין שום זאך זיא זאל זיך צירן אזו ויא אנדרע בתולות אז זיי זענין גגאנגן צו דעם מלך האבן זייא זיך שיין גמאכט מיט אלערליי צירונג כדי זיי זאלן אויס ווייזן שיין אונ אז זיי זענין גקומען צו דעם הויז פון דעם מלך האבן זיי פאר לאנגט כלי זמר מען זאל שפילן כדי דר מלך זאל גלוסטן צו זיי אבר אסתר האט ניט פר לאנגט קיין שום זאך ווארן זיא איז אליין גוועזן שיין דרום (ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל ראיה) אסתר האט גושא חן גוועזן ביי איטליכן וואס הט זיא גזעהן אונ זיא הט זיך ניט גדארפט צו צירן זיא זאל אום ווייזן שיין אונ אנדרע בתולות זענין ניט גוועזן שיין האבן זייא זיך גידארפט שיין מאכין פונקט ווי דס פלייש וואס שטונקט דארף מען בשמים צו דעם פלייש מען זאל ניט פילן ווי עס שטונקט:

פירוש ע"ט

גשמירט מיט ביום אייל וששה חדשים אונ זעקס חדשים כ"ט גווערץ אונ מיט אנדרי זאכן ווס מאכן לוטר: (יג) ובזה אונ אזו פלעגן די מיידלך צו קומן פר דעם מלך כל אשר ווס דם מיידיל הט זיך גהייסן געבען האט מען איר גגעבין זיא זאל גיין פון דיא ווייברישן הויז ביז צום מלכות הויז: (יד) בערב אוף דר נאכט איז זיא גקומן צום מלך אונ אין דר פריא איז זיא צוריק גגאנגן אל בית צום אנדרן ווייבר הויז על יד דורך דעם בדינטען שעשגז אהיטר פון דיא קייבס ווייבער לא תבא זיא פלעגט אבר שוין ניט צוריק צו גיין צום מלך כי אם חפץ נאר אז דר מלך הט זיא אמאל בדארפט הט מען זיא אן גרופן מיט איר נאמן: (טו) ובהגיע אז עס איז גקומן דיא צייט פון אסתר דיא טאכטר פון אביחיל אפעטר פון מרדכי ווס הט זיא גנומן פר אטאכטר לבא זיא זאל גיין צום מלך לא בקשה הט זיא גאר ניט פר לאנגט כי אם נאר ווס הגי האט איר גזאגט זיא זאל טוען הט זיא גטון ותהי אונ אסתר האט חן גהאט ביי אלע לייט ווס האבן זיא אן גקוקט: (טז) ותלקח הט מען אסתרין גנומן צום מלך אל בית אין קיניגליכן פאלץ אריין בחודש דעם צעהנטן חודש דאס מיינט מען טבת בשנת דאס זיבטע יאר פון זיין קיניגין: (יז) ויאהב אונ דר מלך הט ליב גהאט אסתרין מער פון אלע ווייבר ותשא אונ האט מער חן גהאט פון אלע מיידלך וישם אונ האט איר די קיניגליכע קרון אן גטון וימליכה אונ איז גוועזן איין מלכה אויף דעם ארט פון ושתי: (יח) ויעש האט דער מלך גמאכט אגרויסע סעודה את דיא סעודה פון אסתרם חתונה והנחה אונ הט נאך גלאזט מס צו אלע מדינות ויתן אונ האט זייגע לייט מתנות גגעבן נאך זיין ווילען: (יט) ובהקבץ אונ אז מען האט איין גזאמלט נאך

בתולות

המלך: כ אין אסתר מגדת מולדתה ואת־עמה כאשר צוה עליה מרדכי ואת־מאמר
מרדכי אסתר עשה כאשר היתה באמנה אתו: ס כא בימים ההם ומרדכי יושב
בשער־המלך קצף בגתן ותרש שני־סריסי המלך משמרי הסף ויבקשו לשלח יד
במלך אחשורוש: כב ויודע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה ותאמר אסתר
למלך בשם מרדכי: כג ויבקש הדבר וימצא ויתלו שניהם על־עץ ויכתב בספר
דברי הימים לפני המלך: ס ג א אחר | הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את־
המן בן־המדתא האגגי וינשאהו וישם את־כסאו מעל כל־השרים אשר אתו: ב וכל־
עבדי המלך אשר־בשער המלך כרעים ומשתחוים להמן כי־כן צוה־לו המלך ומרדכי
לא יכרע ולא ישתחוה: ג ויאמרו עבדי המלך אשר־בשער המלך למרדכי מדוע
אתה עובר את מצות המלך: ד ויהי באמרם כאמרם קרי אליו יום ויום ולא שמע
אליהם ויגידו להמן לראות היעמדו דברי מרדכי כי־הגיד להם אשר־הוא יהודי:
ה וירא המן כי־אין מרדכי כרע ומשתחוה לו וימלא המן חמה: ו ויבז בעיניו
לשלח יד במרדכי לבדו כי־הגידו לו את־עם מרדכי ויבקש המן להשמיד את־
כל־היהודים אשר בכל־מלכות אחשורוש עם מרדכי: ז בחדש הראשון הוא־

תו"א אין אסתר מגדת. שם: ואת מאמר מרדכי אסתר עשה. שם: בימים ההם. שם: ויודע הדבר למרדכי. שם: ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי. [illegible] עו אבות ו חולין קד: ויבקש הדבר וימצא. מגילה יג: אחר הדברים האלה. שם: ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה שם יט ויבז בעיניו גלות יג בנדרי לבדו. שם יג: בחדש הראשון הוא חדש ניסן. [illegible]:

רש"י

לפתותה ב אולי תגיד מולדתה. ואעפ"כ כן. (כ) אין אסתר מגדת מולדתה. לפי שמרדכי יושב בשער המלך המזרזה והמרמזה על כך: (כא) לשלח יד. להשקותו סם המות: (כב) ויודע הדבר למרדכי. שהיו מספרים דבריהם לפניו בלשון טורסי ואין יודעים שהיה מרדכי מכיר בשבעים לשונות שהיה מיושבי לשכת הגזית: (כג) ויכתב בספר דברי הימים. הטובה שעשה מרדכי למלך: (א) אחר הדברים האלה. שנבראת ג רפואה זו [illegible] לתשועה לישראל: גדל המלך וגו' את המן. שהקב"ה בורא רפואה למכתן של ישראל קודם שיביא המכה עליהם. (ב) כורעים ומשתחוים. שעשה עצמו אלוה לפיכך ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה: (ד) היעמדו דבר׳

שפתי חכמים

אם היתה קלרה אמרה קלרה תבא עמה: ב כך דרשו בפ"ק דמגילה ודייקי מדסמיך ליה להאי קרא ובהקבץ בתולות שנית אין אסתר מגד' וגו' וא"ת היאך אתה יכול לומר שלא היה יודע אחשורוש מאיזו עם היתה והלא כמה דלטורין היו בישראל שהיו אומרים שהיא ישראלית אלא בשביל שנושאת חן בעיני כל רואיה והיו האומו' מתגרית ואומרת זו ממשפחתי וזאת אומרת כמו כן לפיכך לא היה לו לעמוד על הבירור כך כתוב ברש"י בספר עין יעקב: ג דק"ל מה העיד לנו הכ' שלה

פירוש ע"ט

בתולות ומרדכי און מרדכי איז נאר גזעסן אין טויער פון מלך: (כ) אין האט אסתר דאך ניט גזאגט וועֶר איר משפחה איז כאשר אזוי וויא מרדכי האט איר בפוילען ואת מאמר און דאס בפעל פון מרדכי האט אסתר גפאלגט כאשר אזוי וויא זיא האט זיך גפירט אז ער האט זיא דער צוגן: (כא) בימים ההם אין דיא זעלביגע צייטען ומרדכי און מרדכי איז געזעסן אין טויער פון מלך קצף האבן גצערינט בגתן און תרש צוויי דינרס פון מלך וואס האבן גהיט דעם בעבר נוס דער מלך האט דרום גטרונקן ויבקשו און האבן גוואלט שטרעקן די הענט אן דעם מלך: (כב) ויודע הט דס מרדכי גוואר גווארן הט ער דר ציילט צו אסתר די מלכה ותאמר הט אסתר דער ציילט צוא מלך אין נאמן מרדכי: (כג) ויבקש האט מען נאך גזיכט די זאך הט מען גפונן אז עס איז אמת גוועזן ויתלו הט מען ביידע גהאנגן אויף דער תליה ויכתב און הט איין גשריבן אין בוך פאר דעם מלך:

(א) אחר הדברים האלה נאך דיא זעלביגע רייד גדל הט דר מלך דער הייבט דעם המן זון המדתא האגגי איין אייניקל פון אגגי וינשאהו און האט אים דר הויבן וישם און הט זיין שטול העכר גמאכט פון אלע הארן וואס זענין גוועזין ביי אים: (ב) וכל און אלע קנעכט פון דעם מלך וואס זענין גוועזין אין טויער פון דעם מלך כורעים האבן גקניעט און גביקט צו המן כי כן ווארן דר מלך הט אזוי אן גזאגט ומרדכי און מרדכי האט זיך ניט גוואלט קניען: (ג) ויאמרו האבען גזאגט דעם מלכות קנעכט וואס זיצין אין טויער פון מלך צו מרדכי מדוע פאר וואס פאלגסט ניט די גזעץ פון דעם מלך: (ד) ויהי ווי זיי האבן צו אים אלע טאג גזאגט און ער האט זייא ניט גוואלט צו הערן ויגידו האבן זיי אום גזאגט פר המן לראות זייא זאלן זעהן אוב מרדכים רייד וועלין איין קיום האבן כי הגיד ווארן מרדכי האט זייא גזאגט אז ער איז איין יוד איבר דעם טאר ער זיך ניט בוקן צו קיינם: (ה) וירא ווי המן הט גזעהן אז מרדכי בוקט זיך צו אים ניט וימלא איז המן פיל גווארן מיט צארן: (ו) ויבז איז אים איין בושה גוועזין ער זאל מרדכי אליין אום ברענגן כי הגידו ווארן מען הט אים גזאגט פון דעם פאלק פון מרדכי ויבקש האט המן פאר לאנגט צו פר טיליגן אלע יודן וואס אין קיניגרייך פון אחשורוש זענין גוועזין מרדכים פאלק: (ז) בחודש דעם ערשטען חודש דאס מיינט מען ניסן דאס

חדש ניסן בשנת שתים עשרה למלך אחשורוש הפיל פור הוא הגורל לפני המן
מיום ׀ ליום ומחדש לחדש שנים־עשר הוא־חדש אדר: ס ח ויאמר המן למלך
אחשורוש ישנו עם־אחד מפזר ומפרד בין העמים בכל מדינות מלכותך ודתיהם
שנות מכל־עם ואת־דתי המלך אינם עשים ולמלך אין־שוה להניחם: ט אם־
על־המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים כבר־כסף אשקול על־ידי עשי
המלאכה להביא אל־גנזי המלך: י ויסר המלך את־טבעתו מעל ידו ויתנה להמן
בן־המדתא האגגי צרר היהודים: יא ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך והעם
לעשות בו כטוב בעיניך: יב ויקראו ספרי המלך בחדש הראשון בשלושה עשר
יום בו ויכתב ככל־אשר־צוה המן אל אחשדרפני־המלך ואל־הפחות אשר ׀ על־
מדינה ומדינה ואל־שרי עם ועם מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשונו בשם
המלך אחשורוש נכתב ונחתם בטבעת המלך: יג ונשלוח ספרים ביד הרצים
אל־כל־מדינות המלך להשמיד להרג ולאבד את־כל־היהודים מנער ועד־זקן טף
ונשים ביום אחד בשלושה עשר לחדש שנים־עשר הוא־חדש אדר ושללם לבוז:

תו"א הפיל פור הוא הגורל שם מגלה יג: ישנו עם אחד מפזר. שם: אם על המלך טוב. שם: ויסר המלך את טבעתו. שם יד:

שפתי חכמים

גדלו עד שבא המעשה הזאת לכ"פ אחר שנבראת רפואה וכו': ד דק"ל הוה בקש לאבד את היהודים והמלך נתן לו הטבעת מה שלא שאל ולא בקש ממנו. לכ"פ הוא מתן כו': ה לאפוקי שאינו כו"ן האיתן

רש"י

מרדכי. האומר שלא ישתחוה עולמית כי הוא יהודי והוזהר על עבודת אלילים: (ז) **הפיל פור**. הפיל מי שהפיל ולא פירש מי ומקרא קצר הוא: **הוא הגורל**. הכתוב מפרש ומהו הפור הוא הגורל הפיל הגורל באיזה חדש יצליח: **מיום ליום**. באיזה יום בחדש שיצליח: (ח) **ואת דתי המלך**. לתת מס לעבודת המלך: **אין שוה**. אין חשש כלומר אין בצע: **יכתב לאבדם**. יכתב ספרים לשלוח לשרי המדינות לאבדם: (י) **ויסר המלך את טבעתו**. הוא מתן כל ד דבר גדול שיעשה מאת המלך להיות מי שהטבעת בידו שליט בכל דבר המלך: (יג) **ונשלוח ספרים**. ויהיו נשלחים הספרים איסטר"א טרמי"ש בלע"ז והוא מגזרת (שופטים יא כה) אם נלהוס נלהס (שמואל א ב טו) הנגל' נגליתי (הושע יכז) נדמה נדמיתי: **בשלשה עשר**

קול יעקב

(ט) (אם על המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככר כסף אשקול על ידי עושי המלאכה להביא אל גנזי המלך) המן הרשע הט גיזאגט צו דעם מלך אחשוריש אוב דעם מלך איז געפעלן זאל ווערן פר שריבן אין דיא בוכער מען זאל די יודן פר לורן אונ צעהן טויזנט זילבער וועל איך אפ וועגן דורך דיא וואס ארביטן די מלאכה פון די מטבעות צו ברענגן אין די אוצרות פון דעם מלך פר דעם ווס דר מלך וועט פר לירן די יודן:

(יא) (ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך) הט דר מלך גיזאגט צו המן דאס זילבער שענק איך דיר אונ דס פאלק יודין מעגסטו מיט זייא טאן אזו וויא עס גיפעלט דיר אין דייני אויגן. דער מדרש זאגט המן הרשע האט אוס גיצוגן אין גאנצן זיין גאלד אונ זילבר אונ הט גיגעבן צו דעם מלך פאר דיא יודין אז דער המן איז גקומין צו דעם מלך מיט דעם געלד הט אים דר מלך גיזאגט דס זילבער שענק איך דיר הט נאך גיזאגט אוף אחשורוש דוא רשע פאר קופסטו די זאך ווס איז מיינס פר דר זאך ווס איז אוך מיינס דס געלד איז מיין אונ דיא יודין זענין אוך מייני איך שווער אז דענצמאל ווען דוא זאגסט צו המן (והכסף נתון לך) דאס זילבר שענק איך דיר עס וועט אלעם בטל ווערין:

פירוש ע"ט

צוועליפטע יאר אז אחשורוש האט גקניגט הפיל איז געפאלן דר גורל פר המן מיום ליום פון איין טאג אוף דעם אנדרען ומחודש אונ פון דיא חדשים איז געפאלן אוף צוועלפטן חודש אדר: (ח) ויאמר הט המן גזאגט צום מלך ישנו עס איז פר האנדן איין פאלק מפוזר ווס זענין פאר שפרייט צווישן אלע פעלקער בכל אין אלע לענדר פון דיין קיניגרייך ודתיהם אונ זייער געזעץ זענין אנדרש פון אלע פעלקר ואת דתי אונ דעם קיניגס בפעל האלטן זייא ניט ולמלך אונ דעם מלך טוג ניט ער זאל זיי לאזין לעבן אוף דר וועלט: (ט) אם אויב דעם מלך גפעלט זאל ער שרייבן מזאל זיי פאר לירן ועשרת אונ צעהן טויזנט צענטן זילבר אשקול וועל איך אפ וועגן צו די וואס ישלאגן דס געלד להביא אונ מען זאל דאס אין קאסע ארין ברענגן כדי מען זאל אלע יודן פר לירן: (י) ויסר האט דער מלך אים גטאן דאס פינגריל פון זיין האנד ויתנה אונ הט עס גגעבן צו המן דעם יודישן פיינד: (יא) ויאמר האט דער מלך גזאגט צוא המן דאס געלד שענק איך דיר והעם אונ מיט דעם פאלק זאלסטו טון ווס דיר וואל געפעלט אין דיינע אויגן: (יב) ויקראו האט מען גרופן דיא שרייברס אין דעם דרייצן טאג אין ניסן ויכתב אונ מען האט געשריבן וואס המן הט באפעלט צוא אלע שררות אשר ווס איבר איטליכען לאנד אונ פאלקס הערן מדינה צו איטליכן לאנד מיט איר כתב אונ צו איטליכן פאלק מיט זיין לשון בשם אין נאמען דעם מלך איז עס געווען געשריבן ונחתם אונ מיט דעם מלכות חותם גחתמת: (יג) ונשלוח אונ מען זאל דיא בריב שיקן דורך די לייפר אל כל מדינות אין אלע לענדר אונ מדינות פון דעם מלך להשמיד מען זאל הארגנן אונ פאר לירן אלע יודען מנער פון יונג ביז אלט טף ונשים קליינע קינדר אונ נוייבר ביום אחד אין איין טאג בשלשה עשר דרייצען

יד פתשגן הכתב להנתן דת בכל־מדינה ומדינה גלוי לכל־העמים להיות עתדים
ליום הזה׃ טו הרצים יצאו דחופים בדבר המלך והדת נתנה בשושן הבירה
והמלך והמן ישבו לשתות והעיר שושן נבוכה׃ ס ד א ומרדכי ידע את־כל־
אשר נעשה ויקרע מרדכי את־בגדיו וילבש שק ואפר ויצא בתוך
העיר ויזעק זעקה גדולה ומרה׃ ב ויבוא עד לפני שער־המלך כי אין
לבוא אל־שער המלך בלבוש שק׃ ג ובכל־מדינה ומדינה מקום אשר דבר־
המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד שק ואפר יצע לרבים׃
ד ותבואינה ותבואנה קרי נערות אסתר וסריסיה ויגידו לה ותתחלחל המלכה מאד
ותשלח בגדים להלביש את־מרדכי ולהסיר שקו מעליו ולא קבל׃ ה ותקרא
אסתר להתך מסריסי המלך אשר העמיד לפניה ותצוהו על־מרדכי לדעת מה־
זה ועל־מה־זה׃ ו ויצא התך אל־מרדכי אל־רחוב העיר אשר לפני שער־המלך׃
ז ויגד־לו מרדכי את כל־אשר קרהו ואת | פרשת הכסף אשר אמר המן לשקול
על־גנזי המלך ביהודיים יהיר י׳ לאבדם׃ ח ואת־פתשגן כתב־הדת אשר־נתן בשושן
להשמידם נתן לו להראות את־אסתר ולהגיד לה ולצוות עליה לבוא אל־המלך

תו"א ומרדכי ידע את כל אשר נעשה. מגילה טו: כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק. ברכות שם: ותתחלחל המלכה מאד [illegible] ע. סוטה כ נדה עא ב ותקרא אסתר להתך. מגילה טו בתרא ד:

רש"י

לחדש שנים עשר. ביום י"ג לאותו חדש שהוא י"ב לחדשי השנה: (יד) פתשגן. לשון ארמי ספור הכתב דריסמ"ט בלע"ז: להנתן דת. ציווי הכתב שהי׳ אומר נהנתן חוק גזרת המלך: גלוי לכל העמים. דבר זה: (טו) והדת נתנה בשושן. מקום שהיה המלך שם ניתן ו החוק כו ביום להיות עתידים ליום י"ג לחדש אדר לכך. והעיר שושן נבוכה. ז היהודים שבה: (א) ומרדכי ידע. בעל החלום אמר לו שהסכימו העליונים על כך לפי שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר ושנהנו ח מסעודת אחשורוש: (ב) כי אין לבוא. אין דרך ארץ לבוא אל שער המלך בלבוש שק: (ג) דבר המלך ודתו. כשהשלוחים נושאי הספרים עוברים שם נתנה הדת בעיר: (ז) פרשת הכסף.

שפתי חכמים

ומביא ראיה מגזרת אם גלהים כו: ו דק"ל הרי בכל מדינה ניתן הדת ולמה אמר בשושן. לכ"פ מקום שהמלך כו׳: ז דק"ל היאך שייך שהיה עניס והבנים נבוכה. לכ"פ היהודים שבה: ח אף ע"ג דתרי דעות ניהו בפ"ק דמגילה ובמדרש ילקוט כתב רש"י שניהם יחד

פירוש ע"ט

טאג אין אדר ושללם לבוז אונ זייער פאר מעגין זאל מען אוועק רובן: (יד) פתשגן הכתב דס בשיידניש פון דעם כתב להנתן מען זאל געבן איין בפעל אין אלע מדינות גלוי אונ יעדער זאל וויסן להיות זייא זאלן זיך אן גרייטן אויף דעם טאג: (טו) הרצים דיא לייפר זענין אלינדיג גלאפען מיט דעם בפעל פון דעם מלך והדת אונ דר בפעל איז שון אין שושן ארוס גגאנגן והמלך אונ דער מלך אונ המן האבן זיך געזעצט טרונקן והעיר אונ די יודן פון שושן זענין פאר טומלט גווארן:

(א) ומרדכי אונ מרדכי האט גוואר גווארן וואס איז גשעהן ויקרע האט מרדכי גטון צו רייסן זיינע קליידר וילבש אונ הט זיך אן גטון איין זאק אונ הט זיך בשיט מיט אש ויצא אונ איז ארויס גגאנגן אין שטאט ויזעק אונ הט גשריגן איין גרוס גשריי אונ איין ביטרס: (ב) ויבא אונ איז גקומן אין דעם טויער פון מלך כי ווארן אין טויער ארייין פון דעם מלך טאר מען ניט קומן אן גטון אין איין זאק: (ג) ובכל אונ אין אלע לענדר מקום וויא דעם מלכות בפעל איז אן גקומן אבל איז גוועזין איין גרוסן טרויער צו די יהודים וצום אונ פאסטין ובכי אונ גוויין ומספד אונ קלאג שק ואפר אונ אש אונ זעק יוצע לרבים האבען זיך אלע יודן גוואלגרט: (ד) ותבאנה זענין גקומן די דינסטן פון אסתר וסריסיה אונ די בדינטע ויגידו אונ האבן איר דר ציילט מרדכי גייט אן גטון אין א זאק ותתחלחל הט זיך די מלכה דר שראקין ותשלח האט זיא גשיקט קליידר אן צו קליידן מרדכי ולהסיר ער זאל זיך אום טוען דעם זאק ולא קבל האט ער ניט גוואלט אן נעמן: (ה) ותקרא הט אסתר גרופן דעם התך איין בדינטר פון מלך אשר וואס דר מלך הט אים גהייסן ער זאל די מלכה בדינן ותצוהו הט זיא אים בפולען ער זאל גיין צוא מרדכי לדעת ער זאל גוואר ווערן ווס דס בטייט: (ו) ויצא איז התך גגאנגן צו מרדכי אין מיטען שטאט ארייין אשר פאר דעם מלכות טויער: (ז) ויגד הט אים מרדכי דער ציילט ווס הט זיך אים גטראפן ואת פרשת אונ דס געלד אשר ווס המן הט גזאגט לשקול צו וועגן אונ צו געבן אין דעם אוצר ארייין פון דעם מלך ביהודים לאבדם מען זאל אלע יודן אום ברענגן: (ח) ואת פתשגן כתב אונ דעם גשריבנן בפעל ווס איז ארוס גגאנגן אין שושן מען זאל די יודן אום ברענגן נתן לו הט ער אים גגעבן להראות ער זאל ווייזן צו אסתר אונ זאל איר דער ציילן ולצוות עליה מען זאל איר אן זאגן לבא זיא זאל קומן צום מלך להתחנן זיא זאל אים בעטן

פון

לְהִתְחַנֶּן־לוֹ וּלְבַקֵּשׁ מִלְּפָנָיו עַל־עַמָּהּ׃ ט וַיָּבוֹא הֲתָךְ וַיַּגֵּד לְאֶסְתֵּר אֵת דִּבְרֵי מָרְדֳּכָי׃
י וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ וַתְּצַוֵּהוּ אֶל־מָרְדֳּכָי׃ יא כָּל־עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְעַם מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ
יֹדְעִים אֲשֶׁר כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר־יָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא־
יִקָּרֵא אַחַת דָּתוֹ לְהָמִית לְבַד מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט־לוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת־שַׁרְבִיט הַזָּהָב וְחָיָה וַאֲנִי
לֹא נִקְרֵאתִי לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ זֶה שְׁלוֹשִׁים יוֹם׃ יב וַיַּגִּידוּ לְמָרְדֳּכָי אֵת דִּבְרֵי אֶסְתֵּר׃
יג וַיֹּאמֶר מָרְדֳּכַי לְהָשִׁיב אֶל־אֶסְתֵּר אַל־תְּדַמִּי בְנַפְשֵׁךְ לְהִמָּלֵט בֵּית־הַמֶּלֶךְ מִכָּל־
הַיְּהוּדִים׃ יד כִּי אִם־הַחֲרֵשׁ תַּחֲרִישִׁי בָּעֵת הַזֹּאת רֶוַח וְהַצָּלָה יַעֲמוֹד לַיְּהוּדִים מִמָּקוֹם
אַחֵר וְאַתְּ וּבֵית־אָבִיךְ תֹּאבֵדוּ וּמִי יוֹדֵעַ אִם־לְעֵת כָּזֹאת הִגַּעַתְּ לַמַּלְכוּת׃ טו וַתֹּאמֶר
אֶסְתֵּר לְהָשִׁיב אֶל־מָרְדֳּכָי׃ טז לֵךְ כְּנוֹס אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים הַנִּמְצְאִים בְּשׁוּשָׁן וְצוּמוּ
עָלַי וְאַל־תֹּאכְלוּ וְאַל־תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לַיְלָה וָיוֹם גַּם־אֲנִי וְנַעֲרֹתַי אָצוּם כֵּן וּבְכֵן
אָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא־כַדָּת וְכַאֲשֶׁר אָבַדְתִּי אָבָדְתִּי׃ יז וַיַּעֲבֹר מָרְדֳּכָי וַיַּעַשׂ כְּכֹל
אֲשֶׁר־צִוְּתָה עָלָיו אֶסְתֵּר׃ ה א וַיְהִי ׀ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת וַתַּעֲמֹד
בַּחֲצַר בֵּית־הַמֶּלֶךְ הַפְּנִימִית נֹכַח בֵּית הַמֶּלֶךְ וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ בְּבֵית
הַמַּלְכוּת נֹכַח פֶּתַח הַבָּיִת׃ ב וַיְהִי כִרְאוֹת הַמֶּלֶךְ אֶת־אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה עֹמֶדֶת בֶּחָצֵר

תו"א ויגידו למרדכי את דברי אסתר מגילה טו: לך כנוס את כל היהודים שם: וצומו עלי וגו' ואל תשתו. יבמות קכא: וכאשר אבדתי אבדתי. מגילה ו: ויעבר מרדכי. שם: ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות. שם יד זוהר פ' חקת: ותעמד בחצר בית המלך הפנימית. מגילה פ"א דף טו: ויהי כראות המלך את אסתר המלכה. שם:

שפתי חכמים

ס"ל דהא והא גרס כי זולת חטא הצלם לא נגזרה עליהם כליה כ"כ וזולת חטא הסעודה היה עדיין הש"י מאריך אפו ובזה נחתם גזר דינ' נמלא אופן הגזירה היה בעבור הצלם וחתימת הגזר דין היה בעבור הסעודה וכן הוכיח מהר"ר שלמה אלקבץ בהקדמת ספרו מנות הלוי בכן דעת רשב"י בפ"ק דמגלה: ט פי' עד עכשיו נבעלתי באונס ועכשיו אלך מדעתי: י דק"ל הל"ל ויעש מרדכי כל אשר לותה מהו דעבור לכ"פ שעבר על דת כו': כ דאל"כ בגדי מלכות מבע"ל. פ"ק

רש"י

פירוש הכסף: (יג) אל תדמי בנפשך. אל תחשבי כמו (במדבר לג כו) והיה כאשר דמיתי. אל תדמי בנפשך אל תהי סבורה להמלט ביום ההריג' בבית המלך שאין את רוצה לסכן את עצמך עכשיו על הספק לבא אל המלך שלא ברשות: (יד) ומי יודע אם לעת כזאת הגעת. ומי יודע אם יחפוץ בך המלך לשנה הבאה שהוא זמן ההריגה: לעת כזאת. שהוא היה עומד בניסן וזמן ההריג' באדר לשנ' הבאה: הגעת למלכות. אם תגיעי לגדול' שאת בה עכשיו: (טז) אשר לא כדת. שאין דת ליכנס אשר לא יקרא. ומדרש אגדה אשר לא כדת שעד עתה באונס ט ועכשיו ברצון: וכאשר אבדתי. וכאשר התהלתי לילך לאבוד אלך ואמות. ומ"א כאשר אבדתי מבית אבא אובד ממך שמעכשיו שאני ברצון נבעלת לעכו"ם אני אסורה לך: (יז) ויעבר מרדכי. על דת להתענות י ביום טוב ראשון של פסח שהתענה י"ד בניסן וט"ו וט"ז שהרי ביום י"ג נכתבו הספרים: (ה) מלכות. בגדי מלכות ורבותינו אמרו שלבשתה כ רוח הקדש כמה דאת

פירוש ע"ט

פון איר פאלק וועגן: (ט) ויבא איז התך גקומן אונ הט דר מלכה דר ציילט את דברי מרדכי די רייד פון מרדכי: (י) ותאמר האט אסתר גזאגט צו התך אונ הט אים בפולן צו זאגן צוא מרדכי: (יא) כל עבדי המלך אלע קנעכט פון מלך אונ דיא לייט פון אלע לענדר ווייסן אשר אז איין מאן אודר איין ווייב ווס קומט צום מלך אונגיוויינגסטן הויף אריין אשר וואס מען רופט אים ניט אחת איז זיין משפט מען זאל אים אום ברענגן לבד אום גנומן דעם ווס דר מלך דער לאנגט דיא גילדינע רוט דער בלייבט לעבען ואני אונ איך בין שון דרייסיג טאג ניט גרופן גווארן צום מלך: (יב) ויגידו למרדכי את וגו' האט מען דר ציילט צו מרדכי די רייד פון אסתר: (יג) ויאמר הט מרדכי גהייסן ענפרן צו אסתר אל תדמי דו זאלסט דיר ניט איין רעדן להמלט אז דו וועסט געבר ניצול ווערין פון אלע יודן: (יד) כי אם החרש ווארן אז דו וועסט אצונד שווייגן אונ וועסט ניט בעטן דעם מלך רוח והצלה וועלן יודן גהאלפן ווערן אוף איין אנדר ארט ואת אונ דו אונ דיין משפחה וועלן פר לורין ווערין ומי אונ ווער ווייסט אוב אין דער צייט וועסטו זיין איין מלכה: (טו) ותאמר הט אסתר גזאגט מען זאל מרדכי איין תשובה זאגן: (טז) לך גיי נעם צו נויף אלע יודן ווס גפונן זיך אין שושן וצומו אונ פאסט פון מיינט וועגן ואל תאכלו אונ עטץ זאלט ניט עסן אונ טרונקן דריי טאג אונ דריי נעכט גם אונ איך מיט מיינע דינסטן וועלעז אוך אזו פאסטן וועל איך קומן צום מלך אן איין בפעל וכאשר אונ אזו ווי איך בין פר לורן פון מיין פאטר אונ מוטר אזו וועל איך פון דיר אוך פאר לורין ווערן: (יז) ויעבור איז מרדכי איבר גפארן אין די גאנצע שטאט אונ הט אזו גטאן ווי אסתר הט צו אים באפולן:

(א) ויהי וויא עס איז גקומן דעם דריטין טאג פון פאסטין ותלבש האט זיך אסתר אן גקלייד קיניגליכע קליידר ותעמוד אונ האט זיך גשטעלט אונוויינינג אין קוניגליכן הויף נכח קעגן די שטוב פון דעם מלך והמלך אונ דר מלך איז גזעסן אוף דר קינוגליכן שטול אין קינוגליכן פאלץ נכח קעגן דר טור פון די שטוב: (ב) ויהי ווי דר מלך הט גזעה

נשאה חן בעיניו ויושט המלך לאסתר את־שרביט הזהב אשר בידו ותקרב
אסתר ותגע בראש השרביט: ג ויאמר לה המלך מה־לך אסתר המלכה ומה־
בקשתך עד־חצי המלכות וינתן לך: ד ותאמר אסתר אם־על־המלך טוב יבוא
המלך והמן היום אל־המשתה אשר־עשיתי לו: ה ויאמר המלך מהרו את־המן
לעשות את־דבר אסתר ויבא המלך והמן אל־המשתה אשר־עשתה אסתר:
ו ויאמר המלך לאסתר במשתה היין מה־שאלתך וינתן לך ומה־בקשתך עד־
חצי המלכות ותעש: ז ותען אסתר ותאמר שאלתי ובקשתי°: ח אם־מצאתי חן
בעיני המלך ואם־על־המלך טוב לתת את־שאלתי ולעשות את־בקשתי יבוא המלך
והמן אל־המשתה אשר אעשה להם ומחר אעשה כדבר המלך: ט ויצא המן
ביום ההוא שמח וטוב לב וכראות המן את־מרדכי בשער המלך ולא־קם ולא־
זע ממנו וימלא המן על־מרדכי חמה: י ויתאפק המן ויבוא אל־ביתו וישלח ויבא
את־אהביו ואת־זרש אשתו: יא ויספר להם המן את־כבוד עשרו ורב בניו ואת
כל־אשר גדלו המלך ואת אשר נשאו על־השרים ועבדי המלך: יב ויאמר המן
אף לא־הביאה אסתר המלכה עם־המלך אל־המשתה אשר־עשתה כי אם־אותי
וגם־למחר אני קרוא־לה עם־המלך: יג וכל־זה איננו שוה לי בכל־עת אשר אני

תו"א ויאמר לה המלך מה לך. שם: יבא המלך והמן. שם: ויספר להם המן. שם: אף לא הביאה אסתר. זוהר פ' תלוה: וכל זה איננו שוה לי מגלה שם:
חצי הספר בפסוקים

רש"י

אמר (דברי הימים א יב יח) ורוח לבשה את עמשי: (ג) עד חצי המלכות. דבר שהוא באמצע ובחצי המלכות הוא בית המקדש שהתחילו לבנותו בימי כורש וחזר בו וצוה לבטל המלאכ' ואחשורוש שעמד אחריו גם הוא ביטל המלאכה ופשוטו של מקרא אף אם תשאלי ממני חצי המלכות אתן לך: (ד) יבוא המלך והמן. רבותינו אמרו טעמים הרבה בדבר מה ראתה אסתר שזימנה את המן כדי לקנאו במלך ובשרים שהמלך יחשוב שהוא חושק אליה ויהרגנו ועוד טעמים רבים: (ה) אל המשתה. כל סעודה נקראת על שם היין שהוא עיקר: (ח) ומחר אעשה כדבר המלך. מה שבקשת ממני כל הימים לגלות לך את עמי ואת מולדתי: (י) ויתאפק. נתחזק לעמוד על כעסו כי היה ירא להנקם בלא רשות. ויתאפק אישטני"ר בלע"ז: (יג) איננו שוה לי. איני חש לכל הכבוד אשר לי: בכל עת וגו'. אמרו

פירוש ע"ט

אז אסתר שטייט אין הויף נשאה הט זיא ביא אים גרוס חן גקריגן ויושט האט דר מלך צו אסתר דער לאנגט די גילדינע רוט וואס ער הט גהאט אין דר האנד ותקרב איז אסתר צו גגאנגן ותגע אונ הט אן גרירט אן דעם שפיץ פון דר רוט: (ג) ויאמר הט דר מלך גזאגט וואס איז דיר קיניגין ומה אונ וואס איז דיין בגער עד ביז מיין האלב קיניג רייך וועט דיר ווערן גגעבן: (ד) ותאמר האט אסתר גזאגט אם אוב עס געפעלט דעם מלך יבא לאז דר מלך אונ המן קומן צו דר סעודה וואס איך האב היינט גמאכט: (ה) ויאמר רופט גיך נאך המן ער זאל טוען וואס אסתר פאר לאנגט ויבא איז דר מלך אונ המן גקומן אוף דער סעודה וואס אסתר הט גמאכט: (ו) ויאמר הט דער מלך גזאגט צו אסתר ביים וויין טרונקן מה וואס פר לאנגסטו וועט מען דיר געבן ומה בקשתך אונ וואס פר לאנגסטו ביז מיין האלב קיניגרייך וועט דיר גטאן ווערן: (ז) ותען הט אסתר גזאגט מיין גבעט אונ מיין בגער איז: (ח) אם אוב איך האב חן גפונן אין מלכות אוגין ואם אונ אויב דעם מלך געפעלט לתת מיר צו געבין מיין בגער ולעשות אונ צו טאן מיין גבעט יבא זאל דר מלך מיט המן קומן אוף דר סעודה אשר וואס איך וועל זיי מארגן מאכן ומחר אונ מארגן וועל איך טאן וואס דר מלך פר לאנגט אונ וועל זאגן פון וואס פר איין משפחה איך בין: (ט) ויצא איז המן דעם טאג אהיים גגאנגן זייער פריילך וכראות ווי המן הט דר זען אז מרדכי זיצט אין טויער פון דעם מלך ולא קם אונ איז פר אים נישט אוף גשטאנן ולא זע אונ זיך ניט גרירט פר אים וימלא איז המן פיל גווארן מיט צארן אוף מרדכי: (י) ויתאפק האט זיך המן אוף גהאלטן ויבא אונ איז אהיים גקומן וישלח אונ הט גשיקט ויבא אונ הט גבראכט זיינע פריינד אונ זיין ווייב זרש: (יא) ויספר הט זיי המן דר ציילט דעם כבוד וואס ער הט פון זיין עשירות ורוב בניו אונ די גדולה פון זיינע קינדר ואת כל אונ ווייא דר מלך הט אים גרוס גמאכט ואת אשר אונ ווי דר מלך הט אים דר הויבין איבר אלע שררות אונ איבר אלע בדינטי פון דעם מלך: (יב) ויאמר זאגט המן ווידר אף לא זיא האט אפילו קיינם ניט גבעטן אוף דר סעודה וואס זיא האט גמאכט פר דעם מלך כי נאר מיך וגם למחר מארגן בין איך אוך ביי איר פאר בעטן מיט דעם מלך: (יג) וכל זה דס אלץ איז אבר ביי מיר גאר גיט גיאכט בכל עת אלי צייט ווען איך

ראה את־מרדכי היהודי יושב בשער המלך : יד ותאמר לו זרש אשתו וכל־אהביו
יעשו־עץ גבה חמשים אמה ובבקר | אמר למלך ויתלו את־מרדכי עליו ובא עם־
המלך אל־המשתה שמח וייטב הדבר לפני המן ויעש העץ : ס ו א בלילה ההוא
נדדה שנת המלך ויאמר להביא את־ספר הזכרנות דברי הימים ויהיו נקראים לפני
המלך : ב וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי על־בגתנא ותרש שני סריסי המלך
משמרי הסף אשר בקשו לשלח יד במלך אחשורוש : ג ויאמר המלך מה־נעשה
יקר וגדולה למרדכי על־זה ויאמרו נערי המלך משרתיו לא־נעשה עמו דבר :
ד ויאמר המלך מי בחצר והמן בא לחצר בית־המלך החיצונה לאמר למלך
לתלות את־מרדכי על־העץ אשר־הכין לו : ה ויאמרו נערי המלך אליו הנה
המן עמד בחצר ויאמר המלך יבוא : ו ויבוא המן ויאמר לו המלך מה־לעשות
באיש אשר המלך חפץ ביקרו ויאמר המן בלבו למי יחפץ המלך לעשות
יקר יותר ממני : ז ויאמר המן אל־המלך איש אשר המלך חפץ ביקרו :
ח יביאו לבוש מלכות אשר לבש־בו המלך וסוס אשר רכב עליו המלך ואשר
נתן כתר מלכות בראשו : ט ונתון הלבוש והסוס על־יד־איש משרי המלך
הפרתמים והלבישו את־האיש אשר המלך חפץ ביקרו והרכיבהו על־הסוס ברחוב

תו"א בלילה ההוא נדדה שנת המלך. שם יט : ויאמר להביא את ספר הזכרונות. מגלה טו : לא נעשה עמו דבר. שם טז : הכין לו. שם : ויאמר המן בלבו. שם :

שפתי חכמים

דמגילה : ל דק"ל למה זה נדדה שנת המלך בלילה הזאת יותר מכל הלילות והלילה הזה לא היה יכול לישן בהיותי שמח וטוב לב בשמחה במשתה אסתר ובדרך הטבע השמחים במשתה ביום בהם ישנים

רש"י

רבותינו שהיה מראה לו שטן שמכר עצמו לעבד על הוסר מזונות כשנתמנו ראשי גייסות מרדכי והמן במלחמ' אחת : (א) נדדה שנת המלך. ל נס היה. ויש אומרים שם את לבו על שזמנה אסתר את המן שמא נתנה עיניה בו ויהרגהו : להביא את ספר הזכרונות. דרך המלכים כששינתן נודדת אומרים לפניהם משלים וסיחות עד ששנתם חוזרת עליהם. ורבותינו אמרו מתוך שנתן לבו על המן ואסתר אמר אי אפשר שלא ידע אדם שהוא אוהבי עלתם ויגלה לי וחזר ואמר שמא עשה לי אדם טובה ולא גמלתיו ואין חוששין עוד לי לפיכך ויאמר להביא את ספר הזכרונות : (ט) ונתון הלבוש והסוס על יד איש. ואת הכתר לא הזכיר

פירוש ע"ט

זעה אז דר מרדכי זוצט אין טוער פון דעם מלך :
(יד) ותאמר הט זרש אונ אלע פריינד צו אים גזאגט
יעשו לאז מאכן איין תליה ווס איז הוך פופצג איילן
ובבוקר אין דר פריא ווערסטו דיך אן זאגן ביי דעם
מלך מען זאל מרדכי הענגן דרוף ובא ווערסטו דיר
גיין אוף דער סעודה מיט דעם מלך לוסטיג וייטב
איז פר המן דיא זאך זייער גפעלן ויעש אונ האט
גמאכט דיא תליה :
(א) בלילה ההוא די זעלביגי נאכט נדדה הט דר מלך
ניט גקאנט שלאפען ויאמר האט ער זיך
גהייסן ברענגן די קרוניקעס ווס הט זיך אוף דער
וועלט גטאן ויהיו מען זאל דס לייגן פר דעם מלך :
(ב) וימצא האט מען גפינין גשריבן שטיין אשר הגיד
מרדכי האט גזאגט אוף בגתן אונ תרש שני סריסי
די צוויי דינרס פון דעם מלך ווס האבן גהוט דעם
בעקין ווס דר מלך הט אום דעם גטרונקן אשר ווס
האבן גוואלט דעם מלך אום ברענגן : (ג) ויאמר
זאגט דר מלך ווס פר איין עהר האט מען מרדכי
פר דעם באלונט ויאמרו האבן דעם קיניגס בדינטע
גזאגט לא נעשה מען הט פר דעם נישט באלונט :
(ד) ויאמר זאגט דר מלך ווער איז אין הויף והמן אונ
המן איז גקומן אין פר הויף ארין לאמר ער זאל זיך
אן זאגן דעם מלך מען זאל הענגן מרדכי על העץ
אוף דר תליה ווס המן הט אוף אים אן גברייט :
(ה) ויאמרו האבן דיא באדונטי גזאגט צום קיניג הנה
המן שטייט אין הויף ויאמר הט דר מלך גזאגט לאז
ער ארין קומן : (ו) ויבא איז המן ארין גקומן ויאמר
הט דר מלך גזאגט צו אים מה ווס דארף מען איין
זעלבן מענטשן צו מאן ווס דר מלך וויל אים כבוד
אן טאן : (ז) ויאמר הט זיך המן גטראכט אין הארץ
למי וועמן זאל דער מלך וועלן אן טאן כבוד מער
פון מיר ויאמר האט המן גזאגט צום מלך איש אזו
איין מענטש ווס דר מלך וויל אים כבוד אן טאן
זאל מען אים אזו טאן : (ח) יביאו מען זאל ברענגן
דעם מלבות קלייד ווס ער הט אן גטאן אז ער איז
גווארן איין מלך וסוס אונ דס פערד ווס דער מלך
הט דרוף גריטן ואשר אין דר צייט אז מען הט אים
אן גטאן די קיניגלובע קרון : (ט) ונתון אונ מען זאל
דס קלייד אונ דאס פערד געבן על יד אין דר האנד
ארין איינעם פון דיא גרעכטע פירשטען והלבישו
אונ מען זאל דעם מאן ווס דר מלך בגערט אים
כבוד אן צו טאן אן קליידן אין די קליידר והרכבוהו
אונ מען זאל אים מאכן רייטן אוף דעם פערד אין
מוטן מארק וקראו אונ זאלען פאר אים שרייען ככה

העיר וקראו לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו: י ויאמר המלך
להמן מהר קח את־הלבוש ואת־הסוס כאשר דברת ועשה־כן למרדכי היהודי
היושב בשער המלך אל־תפל דבר מכל אשר דברת: יא ויקח המן את־הלבוש
ואת־הסוס וילבש את־מרדכי וירכיבהו ברחוב העיר ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש
אשר המלך חפץ ביקרו: יב וישב מרדכי אל־שער המלך והמן נדחף אל־ביתו אבל
וחפוי ראש: יג ויספר המן לזרש אשתו ולכל־אהביו את כל־אשר קרהו ויאמרו
לו חכמיו וזרש אשתו אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפל לפניו לא־
תוכל לו כי־נפול תפול לפניו: יד עודם מדברים עמו וסריסי המלך הגיעו ויבהלו
להביא את־המן אל־המשתה אשר־עשתה אסתר: ז א ויבא המלך והמן לשתות
עם־אסתר המלכה: ב ויאמר המלך לאסתר גם ביום השני במשתה היין מה־
שאלתך אסתר המלכה ותנתן לך ומה־בקשתך עד־חצי המלכות ותעש: ג ותען
אסתר המלכה ותאמר אם־מצאתי חן בעיניך המלך ואם־על־המלך טוב תנתן־לי
נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי: ד כי נמכרנו אני ועמי להשמיד להרוג ולאבד ואלו
לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי כי אין הצר שוה בנזק המלך: ס ה ויאמר המלך

תו"א ועשה כן למרדכי. מגלה טז: ויקח המן. שם (ברכות ב יומא מ): את הלבוש. שם: ויקרא לפניו ככה יעשה. שם: וישב מרדכי. שם: ויספר המן. שם: אם מזרע היהודים. שם עקידה שער כז: וסריסי המלך. מגלה שם: אם מצאתי חן בעיניך. שבת השקפות בשלשה עקידה שער מד: כי נמכרנו אני ועמי. מגילה שם: כי אין הצר שוה בנזק המלך. זוהר פ' בלוק: ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה. מגילה פ"א דף טז:

רש"י

שראה פינו של מלך רעה על שאמר שיתנו הכתר בראש אדם: (יב) וישב מרדכי. לשקו מ ולתעניתו: אבל וחפוי ראש. רבותינו נ פירשו הדבר במסכת מגילה: (יג) אשר החלות לנפל וגו'. אמרה אומה זו נמשלו לכוכבים ס ולעפר כשהם יורדים יורדים עד לעפר וכשהם עולים עולים עד לרקיע ועד הכוכבים: (ג) תנתן לי נפשי. שלא אהרג בשלטה עשר באדר שגזרת גזירת הריגה על עמי ומולדתי: ועמי. ינתן לי בבקשתי שלא יהרגו ואם תאמר מה איכפת לך כי איככה אוכל וראיתי וגו': (ד) כי אין הצר שוה בנזק המלך. אינגו חושש בנזק המלך שאילו רדף אחר הנאתך היה לו לומר מכור אותם לעבדים ולשפחות וקבל הממון או החי' אותם להיות לך לעבדים הם וזרעם: (ה) ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה. כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר שני פעמים אינו אלא

שפתי חכמים

שינה שקועה בלילה הנמשכת אחר המשתה. לכ"פ כס שיה: מ דק"ל דל"ל דשב מרדכי הלא כל עצמו של הכתוב אינו אלא לספר במפלתו של המן. לכ"פ לשקו ולתעניתו ויום ג' לתעניתו היה שהתחיל להתענות ביום י"ד בניסן ומה שקרא המקרא ליום אתמול שלישי ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות יום שלישי לשילוח הרלים היה: נ דק"ל מה אבילות שייך בזה. לזה אמר ר"פ וכו' דדרשו בפ"ק דמגילה ע"ז: ס בגמרא בפ"ק דמגילה דייק מכפיפה דקרא כי נפול

פירוש ע"ט

אזו טוט מען דעם מענטש וואס דער מלך וויל אים כבוד אן טאן: (י) ויאמר האט דער מלך געזאגט צו המן מהר געשווינד נעם דאס קלייד און דאס פערד אזו ווי דו האסט געזאגט יעשה און טוא אזו צו דעם יוד מרדכי וואס זיצט אין טויער פון מלך אל דו זאלסט ניט נאך לאזן איין זאך וואס דוא האסט געזאגט: (יא) ויקח האט המן גנומן דס קלייד און דאס פערד וילבש און האט דם מרדכי אן געקלייד וירכיבהו און איז מיט אים ארום גריטן אין מארק פון דער שטאט ויקרא און האט פאר אים אוס גרופן ככה אזו טוט מען אזעלכין מאן וואס דער מלך וויל אים כבוד אן טאן: (יב) וישב איז מרדכי ווידר צוריק געגאנגן אין טויער ארין פון דעם מלך והמן המן האט זיך אהיים געשארט אבל טרוריג און צו גדעקט דעם קאפ ווי איין אבל: (יג) ויספר האט המן דער ציילט זיין ווייב זרש און זייני פריינד וואס עס האט זיך אים גטראפן ויאמרו האבין צו אים זיינע יועצים און זיין ווייב זרש געזאגט אם אוב מרדכי איז פון די יודישע קינדר אשר החילות אז דו האסט נאר אן גהובין צו פאלן פר אים לא תוכל וועסטו פאר אים ניט קאנין בשטיין כי נפול ווארען דו וועסט פר אים פאלן: (יד) עודם זיי שמוסן נאך מיט אים וסריסי און דעם מלכות דונערס זענין אן גקומן ויבהילו און האבן גיאיילט אויף המן זיי זאלן אים ברענגן אויף דער סעודה אשר וואס אסתר האט גמאכט: (א) ויבא איז דער מלך גקומן מיט המן זאלן טרונקען מיט דיא מלכה אסתר אויף דער סעודה: (ב) ויאמר האט דער מלך געזאגט צו אסתר דעם אנדרן טאג איבר דער סעודה מה שאלתך וואס פר לאנגסטו אסתר דו מלכה וועט דיר געגעבן ווערן ומה און וואס איז דיין בגער ביז אין האלבן קיניגרייך וועט דיר גיטון ווערן: (ג) ותען ענפערט דיא מלכה און זאגט אם אוב איך האב ביי דיר געפינען חן אין דיינע אויגען ואם און אוב דעם מלך געפעלט תנתן לאז מען מיר שענקין מיין לעבען איז מיין געבעט ועמי און מיין פאלקס לעבן איז מיין באגער: (ד) כי ווארען איך מיט מיין פאלק זענין פאר קופט געווארן להשמיד צו אום ברענגן און צו פאר לירן ואלו ווארן ווען מיר זאלן פר קופט ווערן פאר קנעכט און פאר דינסט מיידן וואלט איך געשוויגן כי אין הצד דער שונא ליידט גאר ניט אן דעם שאדין פון מלך: (ה) ויאמר

אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה מי הוא זה ואי־זה הוא אשר־מלאו לבו לעשות כן:
ו ותאמר אסתר איש צר ואויב המן הרע הזה והמן נבעת מלפני המלך והמלכה:
ז והמלך קם בחמתו ממשתה היין אל־גנת הביתן והמן עמד לבקש על־נפשו
מאסתר המלכה כי ראה כי־כלתה אליו הרעה מאת המלך: ח והמלך שב מגנת
הביתן אל־בית ׀ משתה היין והמן נפל על־המטה אשר אסתר עליה ויאמר המלך
הגם לכבוש את־המלכה עמי בבית הדבר יצא מפי המלך ופני המן חפו: ט ויאמר
חרבונה אחד מן־הסריסים לפני המלך גם הנה־העץ אשר־עשה המן למרדכי אשר
דבר־טוב על־המלך עמד בבית המן גבה חמשים אמה ויאמר המלך תלהו עליו:
י ויתלו את־המן על־העץ אשר־הכין למרדכי וחמת המלך שככה: ס ח א ביום
ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את־בית המן צרר היהודיים יהיר י׳

תו"א איש צר ואויב המן. שם דף יב טו: והמלך קם. מגילה פ"א דף טו: והמלך שב. שם: והמן נפל על המטה. שם סנהדרין קס: כגם לכבוש את המלכה. פסחים ק: וחמת המלך. ראש השנה יב מגילה טו סנהדרין קח זבחים קיג:

שפתי חכמים

שפול לפניו שתי נפילות אלו נמה מלמד בהמרה לו הומה זו נמבלת לעפר ולכוכבים וכו׳ גם רש"י עיקר דיוקו מסיפיס דקרא לכן כתב זגימר להורות בדיוקו מנה שכתוב הה"כ: ע פי׳ של כלתה נגמרה זהה"כ ק"ל מה רעה עשו לו בחומר כלתה הרעה ועוד במה ידע שנגמרה הרעה דלמא ירע לו עוד כאשר פירש בהמת לכ"פ הבנאס והנקמה כלומר נ׳מר הבנא׳ שיבנאהו ויעש׳ בו נקמה: פ והמן נופל נפל מבע"ל. לכ"פ המלאך דוהפו והכי הית׳ בפ"ק דמגילה ופירש"י נופל משמע ל׳ עושה והולך נופל תמיד רולה לזקוף ומלאך מפילו:

רש"י

למדרש ומדרשו של זה בתחלה היה מדבר עמה על ידי שליח עכשיו שידע שממשפחת מלכים היא דבר עמה הוא בעצמו: (ז) כי כלתה. נגמרה הרעה ע והשנאה והנקמה: (ח) והמן נפל. פ המלאך דהפו: על המטה אשר אסתר עליה. דרכן היה ליסב בסעודה על נדן על גבי המטות כמו שנאמר בראש הספר מטות זהב וכסף לבני המשתה: הגם לכבוש. לשון תימה הוא לכבוש להנים בחזקה כמו (במדבר לב כב) ונכבשה הארץ: (ט) גם הנה העץ. גם רעה אחרת עשה שהכין העץ לתלות אוהבו של

קול יעקב

ח (א) (ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן) עס איז איין משל אורחים זענן גיזעסן בייא איין בעל הבית ביי איין סעודה אונ דר בעל הבית הט איטליכן אורח געגעבן זיין חלק עסן הט איין אורח גנומן זיין חלק אונ הט אוועק געגעבן איין אנדרן הט דר בעל הבית גיזעהן וואס דר אורח הט גיטאן, הט דעם בעל הבית פאר דראסין אונ הט ביי דעם אנדרן צו גנומן דס חלק עסן ווס דר אורח הט אים אוועק געגעבן אונ הט דאס חלק געגעבן וועמן ער הט גיוואלט אונ צו דעם אורח האט ער גזאגט דו האסט מיין ניט קיין רשות נאר צו עסין וואס מען גיט דיר אבר דוא האסט ניט קיין רשות אוועק צו געבין איין אנדרן דס וואס דוא ווילסט ניט איך נעם דאס חלק אפ אונ וועל געבן וועמן איך וועל ווילן דס משל איז אזי אחשורוש הט פר קויפט די יודן צו המן פר זיין בייככיים אונ נאך דעם אז המן איז גיקומן צוא אחשורוש מיט דעם געלד אונ אחשורוש הט גיזאגט דס זילבר שענק איך דיר האט גאט פר דראסן אונ זאגט דו רשע יודן זענן מיין אונ דס זילבר איז אויך מיין האסטו מיין קיין רשות ניט נאר זאלסט דס זילבר דיר נעמן אבר אז דוא זאגסט צו המן דאס זילבער שענק איך דיר איז דאך משמע אז דוא ווילסט ניט דאס זילבר וועל איך דאס זילבר נעבן וועמן איך וויל דאס זאגט דער מדרש גאט האט גזאגט איך שווער אז דאס ווס דוא האסט גזאגט צו המן איך שענק דיר דס זילבר איך וועל דס זילבר געבן צו אסתר המלכה ווייל דוא האסט קיין רשות ניט צו געבן איין אנדרן דאס זאגט ווייטער דער פסוק (ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן) טאקי דעם זעלבגן טאג ווס ער הט אוועק געשענקט צו המן דאס זילבר הט שון גאט אוועק געשענקט דס זילבער צו אסתר המלכה:

פירוש ע"ט

האט אחשורוש גזאגט צו אסתר המלכה מי הוא זה ווער איז ער ואי זה אונ וועלכר איז דר אשר ווס ער זאל זיך אונטר שטעלן אזעלכס צו טאן: (ו) ותאמר זאגט אסתר דר פיינט אונ דער שלעכטר מענטש המן איז דר דאזיגר והמן אונ המן הט זיך דר שראקן פר דעם מלך אונ פר די מלכה: (ז) והמלך דר מלך איז מיט גרוס צארן אויף גשטאנין פון דר סעודה אין שפאצור גארטן אריין והמן אונ המן איז גשטאנן ער זאל זיך זיין לעבן אוס בעטין פון אסתר דיא מלכה כי ראה וואָרן ער הט גזעהן אז דר מלך וועט זיין צארין אויף אים אוס לאזן: (ח) והמלך אונ דער מלך הט זיך פון דעם גארטן צוריק אום גקערט אל בית אין שטוב אריין וויא דיא סעודה איז גוועזן והמן אונ המן פאלט אויף דעם בעט ארוף וויא אסתר איז דרויף גלעגן ויאמר ווילסטו נאך דיא מלכה ביי מיר אין שטוב באצווינגין הדבר דס ווארט איז נאר פון דעם קיניגס מול ארוס גגאנגן ופני המן אונ דאס פנים פון המן איז פר שעמט גווארן: (ט) ויאמר הט חרבונה גזאגט איינר פון דיא בדינטי לפני פר דעם מלך גם הנה העץ עס איז אויך דא איין תלויה וואס המן הט גמאכט פון מרדכס וועגין אשר דבר ווייל ער הט גרעט גוטס אויף דעם מלך דיא תלויה שטייט איז הויז פון המן גבוה איז הויך פופציג איילן ויאמר
דאס דער מלך גזאגט הענגט אים דרויף: (י) ויתלו הט מען גהאנגן המן אויף דער תלויה וואס ער האט
אן גברייט פון מרדכס וועגין וחמת אונ דער צארן פון מלך איז גשטילט גווארען:
(א) ביום ההוא דעם זעלבינין טאג האט אחשורוש געגעבן דס הויז פון המן צוא אסתר המלכה ומרדכי את
מרדכי איז גקומן פאר דעם מלך אונ איז נאך חשובר גווארן כי ווארן אסתר הט גזאגט וואס מרדכי

מרדכי בא לפני המלך כי־הגידה אסתר מה הוא־לה׃ ב ויסר המלך את־טבעתו
אשר העביר מהמן ויתנה למרדכי ותשם אסתר את־מרדכי על־בית המן׃ ס ג ותוסף
אסתר ותדבר לפני המלך ותפל לפני רגליו ותבך ותתחנן־לו להעביר את־רעת
המן האגגי ואת מחשבתו אשר חשב על־היהודים׃ ד ויושט המלך לאסתר את
שרבט הזהב ותקם אסתר ותעמד לפני המלך׃ ה ותאמר אם־על־המלך טוב
ואם־מצאתי חן לפניו וכשר הדבר לפני המלך וטובה אני בעיניו יכתב להשיב
את־הספרים מחשבת המן בן־המדתא האגגי אשר כתב לאבד את־היהודים אשר
בכל־מדינות המלך׃ ו כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר־ימצא את־עמי ואיככה
אוכל וראיתי באבדן מולדתי׃ ס ז ויאמר המלך אחשורוש לאסתר המלכה
ולמרדכי היהודי הנה בית־המן נתתי לאסתר ואתו תלו על־העץ על אשר־שלח ידו
ביהודיים יתיר י׳׃ ח ואתם כתבו על־היהודים כטוב בעיניכם בשם המלך וחתמו
בטבעת המלך כי־כתב אשר־נכתב בשם־המלך ונחתום בטבעת המלך אין
להשיב׃ ט ויקראו ספרי־המלך בעת־ההיא בחדש השלישי הוא־חדש סיון בשלושה
ועשרים בו ויכתב ככל־אשר־צוה מרדכי אל־היהודים ואל האחשדרפנים והפחות
ושרי המדינות אשר ׀ מהדו ועד־כוש שבע ועשרים ומאה מדינה מדינה ומדינה
ככתבה ועם ועם כלשנו ואל־היהודים ככתבם וכלשונם׃ י ויכתב בשם המלך
אחשורוש ויחתם בטבעת המלך וישלח ספרים ביד הרצים בסוסים רכבי הרכש

רנ״א ותשם אסתר את מרדכי על בית המן. מגילה י: ותאמר אם על המלך טוב. שקידה עשר לג: ויקראו ספרי המלך. ראש השנה ז: מהדו ועד כוש. מגילה יב: מדינה ומדינה ככתבה. שם: ככתבם וכלשונם. שם:

רש״י

מלך בהליל המלך מסס המות: (א) מה הוא לה. איך הוא קרוב לה: (ג) להעביר את רעת המן. שלא תתקיים עצתו הרעה: (ז) הנה בית המן וגו׳. ומעתה צ הכל רואים שאני הפך בכם וכל מה שתאמרו יאמינו הכל שמאתי הוא לפיכך אין צריכין אתם להשיבם אלא כתבו ספרים אחרים כטוב בעיניכם: (ח) אין להשיב. אין אדם להשיבו ולעשות כתב המלך כזיוף: (ט) ככתבה. באותיות שלה: כלשונו. הוא הדיבור: (י) ביד הרצים.

שפתי חכמים

צ דק״ל היא בקשה להפר מחשבות המן והוא השיב הנה בית המן ואין זה תשובה לבקשתה. לכך פירש ומעתה הכל רואים וכו׳:

פירוש ע״ט

קער איר אן: וב) ויסר הט דר מלך גנומן דס פינגריל
וואס ער הט פון המן אראפ גנומן אונ הט עס גגעבן
צו מרדכי ותשם הט אסתר מרדכין גזעצט אויף דעם
הויז פון המן: (ג) ותוסף הט אסתר נאך מער גרעט
מיט דעם מלך ותפול אונ איז אים גפאלן צו די
פיס ותבך אונ הט גוויינט אונ הט גבעטן אים להעביר
ער זאל דס שלעכטס פון המן אפ טוען ואת מחשבתו
אונ דס וואס ער הט גהאט בייזע מחשבות אויף יודן
זאל ער פון די יהודים אפ טוען: (ד) ויושט הט דר
מלך צו אסתר דר לאנגט די גילדינע רוט ותקם איז
אסתר אויף גשטאנין פון דער ערד אונ האט זיך
גשטעלט פר דעם מלך: (ה) ותאמר אונ הט גזאגט
אם אויב עס גפעלט דעם מלך ואם אונ אויב איך
האב גפונען חן אין דיינע אויגן וכשר אונ די זאך איז
רעכט פארטיג פר אים וטובה אני בעיניו אונ איך גפעל
אים אין זיינע אויגן יכתב זאל מען שרייבן מען זאל
צוריק קערין די בריף מחשבת וואס המן הט גטראכט
אשר אונ הט גשריבן מען זאל פר לירין אלע יודין
אשר וואס זענין אין אלע לענדר פון מלך: (ו) כי איככה
ווי וועל איך קענין וראיתי צו זעהן דאס שלעכץ וואס
וועט צו קומן מיין פאלק ואיככה אונ ווי וועל איך
קענין צו זעהן באבדן אז מיין משפחה וועט פר לורן
ווערן: (ז) ויאמר הט אחשורוש גזאגט צו אסתר אונ
צו מרדכי הנה דס הויז פון המן האב איך גגעבן צו
אסתר ואותו אונ אים הט מען גהאנגן ווייל ער הט
גשטרעקט זיין האנד אן יודן: (ח) ואתם אונ עטץ
שרייבט צו די יודן אזו וויא אייך גפעלט אין נאמן
דעם מלך וחתמו אונ חתמת מיט דעם קיניגס [illegible]
כי כתב ווארן אזו איין שריפט וואס איז גשריבן אין
נאמין דעם מלך ונחתום אונ גחתמת מיט דעם
נאמן פון דעם מלך אין להשיב טאר מען ניט צוריק
נעמן: (ט) ויקראו הט מען באלד גרופן די שרייבר
פון דעם מלך בחדש דרייא אונ צוואנציג טאג אין
חודש סיון ויכתב אונ הט גשריבן וואס מרדכי בפעלט
צו די יודן ואל צו אלע פירשטין אונ גראפין אונ
די לאנד הערן אשר מהודו פון הודו ביז כוש שבע
הונדרט אונ זיבין אונ צוואנציג לענדר מדינה צו
איטליבע מדינה מיט זיין שריפט ואל אונ צוא
איטליכן פאלק מיט זיין שפראך ואל אונ צו די יודן
אויף זייער לשון: (י) ויכתב אונ האט גשריבן אין
נאמן פון קיניג ויחתום אונ גחתמית מיט דעם חותם
פון מלך וישלח אונ הט גשיקט די בריף דארך די

האחשתרנים בני הרמכים: יא אשר נתן המלך ליהודים | אשר בכל־עיר־ועיר
להקהל ולעמד על־נפשם להשמיד להרג ולאבד את־כל־חיל עם ומדינה הצרים אתם
טף ונשים ושללם לבוז: יב ביום אחד בכל־מדינות המלך אחשורוש בשלושה
עשר לחדש שנים־עשר הוא־חדש אדר: יג פתשגן הכתב להנתן דת בכל־מדינה
ומדינה גלוי לכל־העמים ולהיות היהודיים יתיר י׳ עתודים עתידים קרי ליום הזה
להנקם מאיביהם: יד הרצים רכבי הרכש האחשתרנים יצאו מבהלים ודחופים
בדבר המלך והדת נתנה בשושן הבירה: ס טו ומרדכי יצא | מלפני המלך
בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך בוץ וארגמן והעיר שושן
צהלה ושמחה: טז ליהודים היתה אורה ושמחה וששן ויקר: יז ובכל־מדינה
ומדינה ובכל־עיר ועיר מקום אשר דבר־המלך ודתו מגיע שמחה וששון ליהודים
משתה ויום טוב ורבים מעמי הארץ מתיהדים כי־נפל פחד־היהודים עליהם:

תו״א האחשתרנים בני הרמכים. שס פ״ב: ומרדכי יצא מלפני המלך. מגלה טז: והעיר שושן צהלה ושמחה שס יא: ליהודים היתה אורה ושמחה. שס טז עקרים מב פכ״ט: ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר. שס דף כ: שמחה וששון ליהודים. סוכה מח:

רש״י

רוכבי סוסים שצוה להם לרוץ: האחשתרנים. מין גמלים הממהרים לרוץ: (יח) ושללם לבוז. כאשר נכתב ברשונות והם בבזה לא שלחו את ידם שהראו לכל שלא נעשה לשם ממון: (יג) פתשגן. אגרת מפורש:

(יד) מבהלים. ממהרים אותם לעשות מהרה לפי שלא היה להם פנאי שהיה להם להקדים רצים הראשונים להעבירם: (טו) ותכריך בוץ. מעטה כמו טלית העשוי להתעטף: (יז) מתיהדים. מתגיירים:

קול יעקב

(טז) ליהודים היתה אורה ושמחה) צוא דיא יודן איז געווען לעכטיג אונ פרייד זאגט דער מדרש אויף דעם הט דוד המלך גזאגט דעם פסוק (אמרו לאלהים מה נורא מעשיך) איר זאלט זאגן צו גאט וויא פארכטיג זענען דייני ווערק דר ענין דר פון איז אזו. זאלסט וויסן אז דער דרך פון גאט איז נים אזו ווי דר דרך פון אמענש דער שטייגר איז פון אמענטש אז איינר וויל אים שלעכטס טאן שטעלט ער זיך אקעגן ער זאל זיך נים לאזן קיין שלעכץ טאן אונ טראכט עצות ער זאל דעם פיינד פאר יאגן פון זיך אונ זאל אים צוא שלאגן זיין שלעכטי עצה אבר גאט ב״ה איז נים אזו ער וויל פאר שטערין דיא עצה פון דיא מענטשן ווס זינדיגן אונ טראכטן שלעכץ צו טאן דעם צדיק אונ גאט יויל דס שלעכץ וואס זייא ווילן דעם צדיק טאן זאל פאלן אויף זייא אליין אזו פאר שטערט ער נים זייער עצה נאר ער גיט זייא אין תארצן אריין איין עצה אז עם דאכט זיך זייא אז מיט דר עצה וועלן זייא קענן דעם צדיק שלעכץ טאן אונ צום סוף זענן זיי גאר נים פועל מיט דער עצה פאר קערט דס ווס זיי טוען מיט דר עצה טוען זיי זיך אליין דר מיט שלעכץ עס איז אמשל אגנב הט זיך אונטר גגראבן צו איין עושר אין שטוב אריין אונ הט ארום גיגאנבית אקאסטן מיט רענדלך אז ער הט גוואלט אנטלופן מיט דר גניבה הט ער זיך איין עצה גיהאלטן אין דיא גדאנקין אונ האט זיך מיישב גווען אונ איז אריין גיגאנגן אין דעם עושרס שטאל פון די פערד אונ האט ארוס גנומן פיר פערד מיט איין וואגן אונ האט ארוף גילייגט דעם קאסטן אויף דעם וואגן אונ איז גשווינד אוועק גלאפן מיט דיא פערד מיט דעם וואגן ער זאל לופען גלייך אין זיין שטאט אריין וויא ער האט גוואנט וויא ער לופט אזו אויף דעם וועג בגעגינט אים איינר אקלינר וואס ער איז אמאל גוועזן אמשרת ביא דעם עושר אונ הט תיכף דער קענט דעם וואגן מיט דיא פערד אז עס איז דעם עישרס הט דר מענטש פר שטאנען אז דער האט דאס אלדונג גגאנבית אונ דער משרת האט זייער גוואלט דאס אלדונג זאל ער אום קערין צו דעם עושר איז אים איין גפאלן אונ זאגט צו דעם גנב מיט חכמה איך זעה אז דוא ביסט איין עושר אונ איין פיינער מענטש איז נים שיין פאר

פירוש ע״ט

לייפר אויף די פערד רוכבי דארך דיא ווס רייטן אויף די חיות ווס הייסן רענטירי ווס לופן זייער גשווינד: (יא) אשר נתן וואס דער מלך הט די בריף גגעבן צו אלע יהודים וואס זענין אין אלע שטעט להקהל זי זאלן זיך איין זאמלן אונ זאלן זיך היטן זייער לעבן להשמיד אונ זאלן אום הרגנן אלע פיינד ווס ווילן שלעכטס טוען טף ונשים ושללם לבוז מעגין הענגין קליינע קינדר אונ ווייבר פון די פיינד אונ איר פר מעגין צו רובין: (יב) ביום אחד דס זאל געשעהן אין איין טאג אין אלע מדינות פון דעם מלך בשלשה עשר דס זאל זיין דעם דרייצנטן טאג אין אדר: (יג) פתשגן הכתב דר אונהאלט פון די בריף להנתן עס גייט ארום איין בפעל אין אלע לענדר גלוי אין יעדר זאל וויסן ולהיות אז די יודן זאלן זיך אן ברייטן זייא זאלן זיך רעכנן אן זייער פיינד: (יד) הרצים דיא לייפר וואס זענין גריטן אויף די רענטירין יצאו זענין איילנדיג אונ גשווינד ארום גגאנגן מיט דעם מלכות בפעל והדת אונ דס גזעץ איז אום גרופן גווארן אין שושן: (טו) ומרדכי אונ מרדכי איז ארום גגאנגן פאר דעם מלך בלבוש אין איין קיניגליך קלייד תכלת אום בלא וואל וחור אונ ניידן צייג ותכריך אונ אין איין הילעפון לאינע אונ פערפיל וואל והעיר אונ די יודן פון שושן זענין ליסטיג אונ פריילך: (טז) ליהודים צוא דיא יודן איז גוועזן לעכטיג שמחה אונ ליסט אונ פרייד אונ עהר: (יז) ובכל אונ אין אלע לענדר ובכל אונ אין אלע שטעט מקום איבראל וויא דאס בפעהל האט גגרייכט שמחה איז ליסט אונ פרייד גוועזן צו דייודן משתה סעודות אונ פייער טאג ורבים אונ אסך גוים האבן זיך מגייר געוועזן כי ווארן די פאחט פון די יודן איז אויף זייא געפאלן:

ט א ובשנים עשר חדש הוא־חדש אדר בשלושה עשר יום בו אשר הגיע דבר־
המלך ודתו להעשות ביום אשר שברו איבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא
אשר ישלטו היהודים המה בשנאיהם: ב נקהלו היהודים בעריהם בכל־מדינות
המלך אחשורוש לשלח יד במבקשי רעתם ואיש לא־עמד בפניהם כי־נפל פחדם
על־כל־העמים: ג וכל־שרי המדינות והאחשדרפנים והפחות ועשי המלאכה אשר
למלך מנשאים את־היהודים כי־נפל פחד־מרדכי עליהם: ד כי־גדול מרדכי בבית
המלך ושמעו הולך בכל־המדינות כי־האיש מרדכי הולך וגדול: ה ויכו היהודים
בכל־איביהם מכת־חרב והרג ואבדן ויעשו בשנאיהם כרצונם: ו ובשושן הבירה
הרגו היהודים ואבד חמש מאות *איש: ז ואת | פרשנדתא ואת | דלפון ואת |
אספתא: ח ואת | פורתא ואת | אדליא ואת | ארידתא: ט ואת | פרמשתא ואת |
אריסי ואת | ארידי ואת | ויזתא: י עשרת בני המן בן־המדתא צרר היהודים הרגו
ובבזה לא שלחו את־ידם: יא ביום ההוא בא מספר ההרוגים בשושן הבירה לפני
המלך: יב ויאמר המלך לאסתר המלכה בשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש

תו"א אתת פרשנדתא מגלה טז: ויזתא. שם: עשרת בני המן. שם: ובבזה לא. שם: ויאמר המלך לאסתר המלכה. שם: *נ"א בל' עמ"ש.
*איש בראש הדף ואת בסופו וצריך לכותבם כעין שירת האזינו ובדף אחד לבדו: *ת' זעירא *ש"ן זעירא *ו' אריכ' וז' זעירא

רש"י

(ג) ועשי המלאכה. אותם שהיו ממונים ק לעשות לרכי המלך: (י) עשרת בני המן. ראיתי בסדר עולם אלו י' שכתבו שטנה על יהודה וירושלי' כמש"כ בספר עזרא (עזרא ד) ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים. ומה היא השטנה לבטל העולים מן הגולה בימי כורש שהתחילו לבנות את הבית והלשינו עליהם הכותי' והחדילום וכשמת כורש ומלך אחשורוש והתגאה המן דאג שלא יעסקו אותן שבירושלים בבנין ושלחו בשם אחשורוש לשרי עבר הנהר לבטלן: ובבזה לא שלחו את ידם.

שפתי חכמים

ק דק"ל וכי עושי מלאכה לבד הם למלך שכתב ועושי המלאכה אשר למלך והלא כל העכו"ם כולם הם למלך. לכ"פ אותם שהם ממונים לעשות לרכי המלך כלומר אשר למלך שב על המלאכה לא על עושי

פירוש ע"ט

(א) ובשנים עשר חודש אונ דרייצען טאג אין אדר דעם טאג ווס דעם קיניגס בפעל זאל בשטעטיג ווערן ביום דעם טאג ווס די פיינד פון די יודן האבן גהאפט צו גוועלטיגן אן זיי ונהפוך איז פר קערט גווארן אשר אז די יודן האבן גוועלטיגט אן די פיינד: (ב) נקהלו אלע יודן האבן איין גזאמילט זיך אין אלע שטעט פון דעם מלך אחשורוש לשלוח יד זיי זאלן שטרעקן די הענט אן די ווס ווילן זייא שלעכטס טון ואיש קיין מענטש הט זיך אבר ניט גשטעלט קענן זיי כי נפל ווארום זייער פארכט איז גפאלן אוף אלי פעלקר: (ג) וכל שרי אלי הערן אונ אלי פירשטן אונ גראפן אונ דיא ווערקס לייט פון דעם מלך מנשאים האבן יודן זייער חשוב גהאלטין כי ווארום די פארכט פון מרדכי איז אוף זיי גפאלן: (ד) כי גדול אונ מרדכי איז זייער גרוס גוועזין אין הוף פון מלך ושמעו אונ זיין שם איז גגאנגן אין אלע מדינות כי ווארן מרדכי איז אלע מאל גרעסר גווארן: (ה) ויכו אונ די יהודים האבן דיא פיינד דר שלאגין מיט שווערד אונ מיט אלע בליידיגונג ויעשו אונ האבן גטאן זייער ווילן אן די פיינד: (ו) ובשושן אין שושן האבן זיי גהרגת פינף הונדרט מאן אונ דיא צעהן קינדר פון המן דעם שונא פון די יודן האבן זייא אוך גהרגת ובבזה אונ אן דעם רוב האבען זייא גיט גשטרעקט דיא הענט: (יא) ביום ההוא דעם זעלבינן טאג הט מען דעם מלך גגעבין דיא צאל פון די דר שלאגנע גוים פון שושן: (יב) ויאמר זאגט דער מלך צו אסתר אין שושן האבן דיא יודן גהארגת פונף הונדערט מאן ואת עשרת אונ דיא צעהן קינדר פון המן בשאר וואס האט ריען נאך גטאן אין דיא

קול יעקב

דיר אז דוא זאלסט אליין אן טרייבן דיא פערד וויא אפראסטע מענטש פאלג מיך וועל איך דיר איין עצה געבן איך דארף גיין אין דעם דארף געבן דיין שטאט נעם מיך ארוף אוף דעם וואגן דר פר וואס איך וועל פארן וועל איך דיר אן טרייבן דיא פערד איז דיא זאך דעם גנב געפעלן נאר דער גנב האט מיט אים אום גנומען איין תנאי ער זאל גשווינד לופין מיט די פערד דר משרת האט זיך אוף געזעצט אוף דיא פערד אונ איז מיט זייא גשווינד גלאפן אזו וויא דער גנב האט גוואלט זייא זענין אוף דעם וועג גקומן אוף איין נאכט לעגיר אונ האבען גנעכטיגט האט דער משרת אום גדרייט דעם וואגן צו דעם טויער וויא זייא זענן אן גקומן פון דארט אונ אין דר פריא האט ער איין גשפאנט דיא פערד אונ איז אוועק גפארן גשווינד אין דעם וועג וואס ער איז פון דארט אן גקומען אז זיי זענן שון גאנץ ווייט אוועק גפארין האבן זיי זיך ביידי גפרייד דר גנב האט זיך גפרייד ער האט גמיינט ער איז שון נאהונט צו זיין שטאט אונ איז שוין ווייט פון זייני נאך יאגערס וואס זוכען דיא גניבה ווארום ווייל זייא זענן גינך גפארן האט ער ניט גקענט וויסען וויא אהין ער פארט אונ דר משרת הט זיך גפרייט ווייל ער וועט שון באלד קומן צו דעם עושר אין שטאט אריין אונ וועט דעם גנב מיט דר גניבה איבר געבן דעם עושר אין דיא הענד אריין נאר דער היפך פון דעם גנבס מחשבה אז זייא זענין שוין אריין גקומן אין שטאט אריין זאגט דר משרת צו דעם גנב אצונד האבן מיר שון וואס מיר האבין בגערט דער גנב האט גמיינט אז ער איז שון ניצול גיווארן מיט דער גניבה פון דעם עושר אונ עס איז נאר גוועזן פר קערט ער איז גקומן צו דעם עושר אין דיא הענד אריין.

באת איש ואת עשרת בני־המן בשאר מדינות המלך מה עשו ומה־שאלתך וינתן
לך ומה־בקשתך עוד ותעש: יג ותאמר אסתר אם־על־המלך טוב ינתן גם־מחר
ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום ואת עשרת בני־המן יתלו על־העץ:
יד ויאמר המלך להעשות כן ותנתן דת בשושן ואת עשרת בני־המן תלו: טו ויקהלו
היהודיים יתיר י׳ אשר־בשושן גם ביום ארבעה עשר לחדש אדר ויהרגו בשושן
שלש מאות איש ובבזה לא שלחו את־ידם: טז ושאר היהודים אשר במדינות
המלך נקהלו | ועמד על־נפשם ונוח מאיביהם והרוג בשנאיהם חמשה ושבעים אלף
ובבזה לא שלחו את־ידם: יז ביום־שלושה עשר לחדש אדר ונוח בארבעה עשר
בו ועשה אתו יום משתה ושמחה: יח והיהודיים יתיר י׳ אשר־בשושן נקהלו בשלושה
עשר בו ובארבעה עשר בו ונוח בחמשה עשר בו ועשה אתו יום משתה ושמחה:
יט על־כן היהודים הפרוזים הפרזים קרי הישבים בערי הפרזות עשים את יום ארבעת
עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב ומשלח מנות איש לרעהו: כ ויכתב
מרדכי את־הדברים האלה וישלח ספרים אל־כל־היהודים אשר בכל־מדינות המלך

תו"א יום משפט ושמחה. פסחים סח: על כן היהודים הפרזים. מגילה ב יט: שמחה ומשתה ויום טוב. מגילה ה: ומשלח מנות איש לרעהו. מגילה ז ב

שפתי חכמים

שמלאכה: ר פי׳ מדקאמר פרזים בי"ד ש"מ מוקפין אינם בי"ד ומדלא רמז לך הכתוב אימת הוא ואבכן שושן שעשו בט"ו מסתברא שאותו היום שייך למוקפים וזהו שאמר כשושן וכדי שלא תבין שמה שכתב

רש"י

שלא יתן המלך עין צרה בממון: (יג) ואת עשרת בני המן יתלו על העץ. אותן שנהרגו: (יד) ותנתן דת. נגזר הוק מאת המלך: (יט) הפרזים. שאינם יושבים

בערי הומה בארבעה עשר ומוקפין חומ׳ בט"ו כשושן והיקף ר זה צריך שיהיה מימות יהושע בן נון כך דרשו ולמדו רבותינו: ומשלח. שם דבר כמו משמר משמע לפיכך הסי"ן נקודה רפי: (כ) ויכתב מרדכי. היא המגילה הזאת

קול יעקב

דאס זעלביגע איז געוועז מיט המן הרשע ער האט אלץ געטראכט תחבולות אויף דעם צדיק מרדכי ער זאל אים שלעכץ טאן אונ האט זיך איין עצה געהאלטן מיט זייני פריינד אונ מיט זיין ווייב זרש ער זאל מאכן פון מרדכי וועגן איין תלויה זאל זיין הויך פופציג איילן ווארום ער האט זיך געטראכט כל זמן עס וועט ניט זיין איין פארטיגע תלויה אפילו דער מלך וועט מסכים זיין פען זאל מרדכי הענגן איידער מען וועט מאכן די תלויה וועט דער מלך דער ווייל חרטה האבן דרום האט ער אן געבריים איין פארטיגע תלויה אז וויא באלד דער מלך וועט מסכים זיין צוא הענגן וועט שון זיין אפארטיגע תלויה אונ המן דר רשע האט ניט געוואוסט אז ער האט אן געברייט די תלויה פון זיינעט וועגין ווארום ווען דיא תלויה זאל ניט געוועז זיין פארטיג אפילו דער מלך האט געהייסען המנין הענגין איידער מען וועט מאכן דיא תלויה וואלט דער מלך גקענט דער וויל חרטה האבן אבר אז ויא איז געוועז פארטיג הם מען המנין תיכף געהאנגן אונ מיט דר עצה ווס ער האט געטראכט אויף מרדכי איז די אייגני שלעכטי עצה אים געטאן געווארן אונ צו די יודן מיט מרדכי איז געוועזן איין פרייד פונקט וויא דער גנב האט זיך איין עצה געהאלטן ער זאל מיט די פערד געך לופן וועט ער ניצול ווערן צום סוף איז ער מיט דעם לופין געך אן געקומין מיט דער גניבה דעם עושר אין דיא הענד אריין:

פירוש ע"ט

איבריגע לענדר פון דעם מלך ומה ווס איז דיין פר לאנגן וועט מען דיר געבן ומה בקשתך אונ ווס איז נאך דיין בגער וועט געטאן ווערן גלייך: (יג) ותאמר אוב עס געפעלט דעם מלך ינתן מען זאל מארגין אויך ערלויבין די יודן פון שושן צוא דר שלאגן דיא פעלקר אזו ווי היינט ואת עשרת בני המן אונ די צעהן קינדר פון המן זאלן געהאנגן ווערן אויף דר תלויה: (יד) ויאמר הט דר מלך בפולן מען זאל אזו טוען ותנתן איז דם בפעל ארוס גגאנגן אין שושן מען זאל דעם אנדערן טאג די גוים הרגנן ואת עשרת אונ די צעהן קינדר פון המן האט מען געהאנגן אויף דר תלויה: (טו) ויקהלו האבן זיך איין גיזאמלט די יודן פון שושן דעם פירצטין טאג אין אדר ויהרגו אונ האבין אין שושן געהרגת דריי הונדרט מאן ובבזה אונ קיין רוב האבן זיי ניט גנומען: (טז) ושאר אונ די איבריגי יודן פון אלע לענדר פון דעם מלך נקהלו האבין זיך איין גזאמעלט אונ האבין זיך אקעגין געשטעלט ונוח אונ האבן גרועט פון די פיינד והרוג אונ האבן דר שלאגן דיא פיינד פינף אונ זיבציג טויזנט ובבזה אונ קיין רוב האבען זייא ניט גנומען: (יז) ביום שלשה עשר דעם דרייצנטן טאג אין חודש אדר האבן זיי געשלאגן די פיינד ונח אונ האבען גרועט דעם פירצטין טאג אונ האבען זיך גימאכט דעם טאג איין סעודה אונ אפרייד: (יח) והיהודים אונ דיא יודן אין שושן האבן זיך איין גזאמעלט צוא דער מלחמה דען דרייצענטן אונ דעם פירצענטן טאג אונ האבען גרועט דעם פופצענטען טאג ועשה אונ האבען אים גימאכט איין ליסטיג אונ פריילבן טאג: (יט) על כן איבער דעם די יודן ווס זיצן אין אופני שטעט עושים מאכן דעם פירצנטן טאג פון אדר איין סעודה אונ פריילכן אונ איין גוטען טאג ומשלוח מנות אונ שיקען מתנות איינר צום אנדרין: (כ) ויכתב הט מרדכי דיא אלע זאכן אויף געשריבן וישלח אונ האט געשיקט בריף אל כל צוא אלע יודן וואס זענין געוועזן אין דיא לענדר

אחשורוש הקרובים והרחוקים: כא לקים עליהם להיות עשים את יום ארבעה עשר
לחדש אדר ואת יום־חמשה עשר בו בכל־שנה ושנה: כב כימים אשר־נחו בהם
היהודים מאיביהם והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב לעשות
אותם ימי משתה ושמחה ומשלח מנות איש לרעהו ומתנות לאבינים: כג וקבל
היהודים את אשר־החלו לעשות ואת אשר־כתב מרדכי אליהם: כד כי המן בן־
המדתא האגגי צרר כל־היהודים חשב על־היהודים לאבדם והפל פור הוא הגורל
להמם ולאבדם: כה ובבאה לפני המלך אמר עם־הספר ישוב מחשבתו הרעה
אשר־חשב על־היהודים על־ראשו ותלו אתו ואת־בניו על־העץ: כו על־כן קראו
לימים האלה פורים על־שם הפור על־כן על־כל־דברי האגרת הזאת ומה־ראו על־
ככה ומה הגיע אליהם: כז קימו וקבל וקבלו קרי היהודים עליהם | ועל־זרעם ועל
כל־הנלוים עליהם ולא יעבור להיות עשים את־שני הימים האלה ככתבם וכזמנם
בכל־שנה ושנה: כח והימים האלה נזכרים ונעשים בכל־דור ודור משפחה ומשפחה
מדינה ומדינה ועיר ועיר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא־

תו"א לקיום עשים את יום ארבעה עשר. מגילה ב. כימים אשר נחו בהם היהודים. שם: לעשות אותם ימי משתה ושמחה. שם דף ה: וקבל היהודים. זוהר פ' כי תשא: ותלו אותו ואת בניו על העץ. מגילה יט: ומה ראו על ככה ומה הגיע. שם: קימו וקבלו היהודים. שבת פח מגילה ז מכות כג שבועות לט: ולא יעבור. מגילה ב': להיות עשים את שני הימים האלה. שם יז: בכל שנה ושנה. שם דף ד ודף ז: והימים האלה. מגילה יח יט כז משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר. שם ב ג: וימי הפורים האלה לא יעברו. שם ז: וזכרם לא יסוף מזרעם. עקידה שער סט

רש"י

כמות שהיה: (כד) כי המן בן המדתא. חשב להומם ולאבדם: (כה) ובבאה. אסתר אל המלך להתחנן לו: אמר עם הספר. אמר המלך בפיו וציוה לכתוב ספרים שישוב מחשבתו הרעה בראשו: (כו) על כן על כל דברי האגרת הזאת. נקבעו הימים האלה ולכך נכתבה לדעת דורות הבאים: ומה ראו. עושי המעשים האלה שעשאום: ומה הגיע אליהם. מה ראה אחשורוש שנשתמש בכלי הקודש ומה הגיע אליהם שבא שטן ורקד ביניהם והרג את ושתי. מה ראה המן שנתקנא במרדכי ומה הגיע אליו שתלו אותו ואת בניו. מה ראה מרדכי שלא יכרע ולא ישתחוה ומה ראתה אסתר שזימנה להמן: (כז) הנלוים עליהם. גרים העתידים להתגייר: ככתבם. שתהא המגילה כתובה כתב אשורית: (כח) נזכרים. בקריאת המגילה: ונעשים. משתה ושמחה ויום טוב לתת מנות ומתנות: משפחה ומשפחה. מתאספין יחד ואוכלים ושותי' יחד וכך קבלו עליהם שימי הפורים לא יעברו: וזכרם. קריאת מגילה: לא יסוף. תרגום של ש יתום דמתרגם עד תום עד דסף וא"א לומר להיות מגזרת (בראשית יט טו) פן תספה ומגזרת (שמואל א כז א) עתה אספה יום אחד שאם כן היה לו לכתוב לא יספה מזרעם:

שפתי חכמים

כשושן קאי ג"כ אמוקפין חומה דסייט שיהיו מוקפין חומה מימות אחשורוש כשושן לכ"פ והיקף זה צריך שיהיה מימות יהושע בן נון כך דרשו ולמדו רז"ל בג"ם בפ"ק דמגילה ע"ש: ש וקשה הרי תרגום לא ישתלי וטעות הוא ברש"י וה"ג לא יסוף תרגום עד תום עד דסף ודברי רש"י הוא שמפרש לא יסוף לא יתום וכ"ה בספרים מדוייקים ויותר נראה לגרוס לא יסוף לא יתום דמתרגם עד תום עד דסף:

פירוש ע"ט

פון דעם מלך אחשורוש הקרובים צו די ווייטע אונ צו די נאהנטי: (כא) לקיים זיי זאלן אוף זיך נעמן זייא זאלין מאכין אלע יאר דעם פירצענטין אונ דעם פופצענטן טאג אין אדר איין יום טוב: (כב) כימים די טעג ווען די יודן האבן גריעט פון זייער פיינד החודש אונ דר חודש וואס איז פר קערט געווארן צו דיא יודין פון טרויריגקייט צוא פרייד ומאבל אונ פון טרויער צו איין גוטן טאג לעשות מען זאל מאכן דיא טעג סעודות אונ פרייד ומשלוח מנות איינער דעם אנדרן זאל שיקן מתנות ומתנות אונ צדקה צו ארמי לייט: (כג) וקבל די יודן האבן אוף זיך גנומן אלע יאר צו מאכן פורים אזו וויא זיי האבן אן גהובן דאס ערשטי יאר ואת אשר כתב אזו ווי מרדכי הט צו זייא גשריבן האבן זיי גפאלגט: (כד) כי ווארן המן דער פיינד פון די יודן הט גוואלט אלע יודן מאכין פר לירן והפיל אונ הט גורל גווארפן צו פאר לירן דיא יודן: (כה) ובבואה אז אסתר איז גקומן בעטן דעם מלך פר די יודן אמר הט דר מלך בפולן מען זאל שיקן בריף ישוב מען זאל זיינע בייזע מחשבות פון המן וואס ער הט גדאכט אוף די יהודים אוף זיין קאפ אום לאזין ותלו מען זאל אים מיט זיינע קינדער הענגן אוף דר תלויה: (כו) על כן איבר דעם האט מען גרופן דיא דאזיגע טעג פורים על שם הפור וייל המן הט גורל גווארפען אוף די טעג אונ פור הייסט גורל על כל אזו ווי דא איז גדאכט אין דר מגילת ומה אונ וואס הט המן גזעהן פר וואס ער הט גוואלט די יודן אום ברענגן ווייל מרדכי הט זיך ניט גוואלט בוקין צו אים ומה אונ וואס איז זייער סוף געווען אז מען הט זיי גהאנגין: (כז) קימו די יודן האבן אוף זיך אונ אוף זייער קינדר גנומן ועל אונ אוף אלע וואס וועלן זיך מגייר זיין להיות זיי זאלן מאכן פורים אלע יאר די צוויי טאג אזו ווי גשריבן שטייט אונ אין דער צייט: (כח) והימים אונ די דאזיגע טעג זאלן ווערן גדענקט אונ גטאן וואס מען בדארף צו טוען בכל דור אויף אלע דורות משפחה אונ ביי אלע משפחות מדינה אונ אלע לענדער עיר אונ אלע

שטטם

יסוף מזרעם: ס כט ותכתב אסתר המלכה בת־אביחיל ומרדכי היהודי את־כל־תקף
לקים את אגרת הפרים הזאת השנית: ל וישלח ספרים אל־כל־היהודים אל־
שבע ועשרים ומאה מדינה מלכות אחשורוש דברי שלום ואמת: לא לקים את־ימי
הפרים האלה בזמניהם כאשר קים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכאשר
קימו על־נפשם ועל־זרעם דברי הצומות וזעקתם: לב ומאמר אסתר קים דברי
הפרים האלה ונכתב בספר: ס י א וישם המלך אחשרש אחשורוש קרי מס על־הארץ
ואיי הים: ב וכל־מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדלת מרדכי אשר גדלו המלך
הלוא־הם כתובים על־ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס: ג כי מרדכי היהודי
משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי לרב אחיו דרש טוב לעמו ודבר
שלום לכל־זרעו: חזק

*ת' רבתי

תו"א ותכתב אסתר המלכה וגו' ומרדכי. שם יט: לקיים את אגרת הפורים הזאת השנית. מגילה ז: דברי שלום ואמת. שם טז: ומאמר אסתר קיים. שם: וישם המלך אחשורוש מס על הארץ. מגילה יא חגיגה ח: על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס. מגילה ז ודף יב: מרדכי היהודי. מגילה ט:

סכום פסוקי מגלת אסתר מאה וששים ושבעה וסימן על כן קראו לימים האלה פורים:
וסדריו חמשה וסימן נב המזבח ופרקיו עשרה וסימן בא גד והגיו ותען אסתר ותאמר:

נשלם מגלת אסתר בעזרת האל יתברך

שפתי חכמים

ת דקשה ליה את תוקף מבעי ליה מאי כל תוקף אלא תוקפו של כולם:

חסלת מגלת אסתר

רש"י

(כט) את כל תקף. תוקפו של נס של אחשורוש ושל המן ושל מרדכי ושל אסתר: השנית. לשנה השנייה חזרו ושלחו ספרים שיעשו פורים: (לב) ומאמר אסתר קים וגו'. אסתר בקשה מאת חכמי הדור לקבעה ולכתוב ספר זה עם שאר הכתובים וזהו ונכתב בספר: (ג) לרוב אחיו. ולא לכל אחיו מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין לפי שנעשה קרוב למלכות והיה בטל מתלמודו: לכל זרעו. מוסב על עמו לכל זרע עמו: חסלת מגלת אסתר

פירויש ע"ט

שטעט וימי אין די טעג פון פורים זאלן ניט בטל ווערן פון יודן וזכרם אונ זייער גדעכניש זאל זיך ניט אום לאזן פון זייערע קינדר: (כט) ותכתוב הט אסתר גשריבן דם שטארקייט לקיים מען זאל דם אנדרע יאר אויך האלטן פורים: (ל) וישלח אונ הט גשיקט בריב צו די הונדרט אונ זיבן אונ צוואנציג לענדר מלכות דם קיניגרייך פון אחשורוש דברי בריב מיט פריד אונ ווארהפטיגע רייד: (לא) לקיים צו האלטן די טעג פון פורים אין דר צייט כאשר אזו ווי מרדכי אונ אסתר האבן אויף זיך גנומן צו האלטן וכאשר אזו ווי זיי האבן אויף זיך גנומן די טעג פון פאסטן אונ פון תפלות: (לב) ומאמר אונ די רייד פון אסתר איז בשטעטיגט גווארן די טעג פון פורים ונכתב אונ מען הט איין גשריבן אין דיא ביכר: (א) וישם אונ דער מלך אחשורוש הט גווארפן צונש אויף אלע לענדר אונ אויף די אינזלן פון ים: (ב) וכל אונ דם שטארקייט אונ די מאכט ופרשת אונ דם גרוסקייט פון מרדכי ווי דר מלך הט אים דר הובן הלא דם שטייט גשריבן אין די קרוניקוס פון מדי ופרס: (ג) כי וואר מרדכי איז גוועזן דר אנדרר פון דעם מלך וגדול אונ איז חשוב גוועזן בייא אלע יהודים רצוי אונ אן גנומן גוועזן ביידי מייסטן ברודר דורש ער הט גפארשט נאר גוטס אויף זיין פאלק דיא יודן ודובר שלום לכל זרעו אונ הט גרעט גוטע רייד צו זיינע קינדר:

הברכה אחר קריאת המגילה. אשר הניא וכו'.
ושושנת יעקב תמצא אחר תרגום שני בדף רל"ג ע"ב:

נשלם מגלת אסתר בעזרת האל יתברך

אשר יש בו נגלה ונסתר. ולפי כי ראה ראיתי ביאור פתשגן הכתב הכי נכבד הוא דבר הפיה לכל נפש להיות שלשון התרגום שני קשה ההבנה למי שלא הורגל בו. והמחבר פתשגן הכתב העתיקהו על צחות לשון עברי אשר כמעט הדבר א"ל לפסים לזאת הדפסנוהו כעת להיות מתוק ומקובל לגלון איש ואיש:

(א) והוה ביומי אחשורוש הוא אחשורוש חד מן עסר מלכין די מלכו ועתידין בעלמא ואלין אינון עסר מלכין מלכותא קדמיתא דמלך מלכיא יי צבאות דבעגלא תתגדל מלכותיה עלן. תניינא דנמרוד. תליתאה דפרעה מלכא דמצרים. רביעאה דישראל. חמישתא דנבוכדנצר מלכא דבבל. שתיתאה דאחשורוש. שביעאה דיון. תמינאה דרומי. תשיעאה דבן דוד משיחא. עשיריתא דמלך מלכיא יי צבאות דבעגלא תתגלי מלכותיה עלן ועל כל דיירי ארעא. כד מטת מלכות בבל למובדא מן ארעא ושולטניה יעדון מניה לא הוו ידעין אנשי מדינתא מן ישוון עליהון למלכא וכד מית נבוכדנצר מלכא דבבל קם אויל מרודך בריה בתריה ולא הוו צבין אנשי מדינתיה למוקמיה עליהון כרם מתיבין ואמרין ליה נבוכדנצר אבוך לא הוה מדוריה עם אנשא ואיך מוקמין אנחנא יתך מלכא עלינן כבר מתפני אבוך נבוכדנצר ואתי עלנא וקטיל יתן וכד שמע אויל מרודך ית פתגמי הדין דאנשי מדינתיה אמרין ליה. מתיב ואמר להון נבוכדנצר אבא מית וטריד מן עלמא ועד כען לית אתון מהימנין. מתיבין ואמרין ליה נבוכדנצר אבוך ארגיז ית ארעא כולה וית מלכיא כולהון דעלוי מפרש כתבא הזה האיש מרגיז הארץ מרעיש ממלכות. מה עבד אויל מרודך בההיא שעתא על לבי גנזי מלכא ואפיק מתמן שלשלן דפרזל ודנחש ורמא בעיקבוי דנבוכדנצר אבוי וגגד ואפיק יתיה מקבריה דהיכדין מפרש עלוהי כתבא ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב. וכד חזו אנשי מדינתא דעבד אויל מרודך רעות אבוי דבשמיא קמו כולהון בחדוה רבה ואלבישו ית אויל מרודך ארגונא טבא דמלכותא ויהבו ליה יקר סגיא ורבו יתירא. מתיב דניאל גברא דתחמדתא

פתשגן הכתב

(א) ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש אחד מעשרה המלכים אשר מלכו ואשר היו עתידים למלוך בעולם ואלו הם העשר מלכים. המלכות הראשונ' למלך מלכי המלכים י"י צבאות במהרה התגדל מלכותו עלינו. המלכות השנית לנמרוד. השלישית לפרעה מלך מצרים. הרביעית לישראל. החמישית לנבוכדנצר מלך בבל. הששית לאחשורוש. השביעית ליון. והשמינית לרומי. התשיעית למשיח בן דוד. העשירית למלך מלכי המלכים ה' צבאות שבמהרה תגלה מלכותו עלינו ועל כל יושבי הארץ. כאשר הגיע מלכות בבל להאבד מן העולם וממשלתו לסור ממנו לא היו יודעים אנשי מדינתו מי ישימו עליהם מלך. וכמות נבוכדנצר מלך בבל קם אויל מרודך בנו תחתיו ולא היו חפצים אנשי מדינתו להקימו עליהם למלך. ענו ואמרו לו הלא נבוכדנצר אביך לא היה גר עם האנשים ואיככה מקימים אנחנו אותך מלך עלינו. כבר פנה נבוכדנצר אביך ויבא עלינו ויהרג אותנו. וכשמוע אויל מרודך את הדברים האלה אשר אנשי מדינתו דוברים אליו ענה ואמר אליהם. נבוכדנצר אבי מת ועבר מן העולם ועד עתה אינכם מאמינים. ענו ואמרו לו נבוכדנצר אביך הרגיז את כל הארץ ואת כל הממלכות אשר עליו הכתוב מפרש הזה האיש מרגיז הארץ מרעיש ממלכות. מה עשה אויל מרודך בעת ההיא בא אל גנזי המלך ויוציא משם כבלי ברזל ונחשת וישלך אותם בעקבות נבוכדנצר אביו וימשכהו ויעלהו מקברו כאשר מפרש הכתוב עליו ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב. וכראות אנשי המדינה שעשה אויל מרודך רצון אביו שבשמים קמו כולם בשמחה רבה וילבישו את אויל מרודך לבוש מלכות תכלת וארגמן ונתנו לו יקר וגדולה וכבוד במאוד מאד. ענה דניאל איש חמודות ואמר אל אויל מרודך. הנה

מצח אהרן

(א) (ויהי בימי אחשורוש). אונ עס וואר אין די טעג פון אחשורוש ער איז דר אחשורוש וואס הט גקיניגט פון אנדיא ביז מארין לאנד הונדערט אונ זיבן אונ צוואנציג לענדר (הוא אחשורוש) ער איז דר אחשורוש איינר פון די צעהן קיניגן די וואס האבן גקיניגט איבר די גאנצי וועלט. אונ ווערן נאך קיניגן אונ דאס זענין זייא. דער ערשטר קיניג איז דער מלך מלכי המלכים הקב"ה עס זאל זיך באלד גרייסן זיין מלכות איבר אונז. דר אנדערר איז נמרוד. דר דריטר איז פרעה מלך מצרים. דר פערטר איז שלמה המלך. דער פינפטער איז נבוכדנצר מלך בבל. דער זעקסטער איז אחשורוש. דר זיבטער איז אלכסנדר מלך יון דר אכטר דר מלך רום. דר נייגטר דר מלך המשיח דר צעהנטר איז ווידר דר מלך מלכי המלכים הקב"ה עס זאל באלד גיגרייסט ווערין זיין מלכות איבר אונז אונ איבר אלע איינוואונר דר ערדין:

(ויהי בימי אחשורוש) דא עס וואר אין די טעג פון אחשורוש וואס איז דארטן פר איין צרה גוועזין. ער הט גהייסן מען זאל אלע דיא יהודים פאר טיליגן אונ דר שלאגן אונ מאכן פר לירן. למשל איין מלך איז גגאנגען אין גארטען האבן זיך צו אים בהעפט דריי שונאים די האבן גוואלט דעם גארטן פאר דארבן. איינר הט אפ גפליקט דיא קניפבער פון וויין שטאק. איינר הט גריסען די הענגיל. אונ איינר הט דעם וויין שטאק נאר גוואלט אוס רייסען. אזוי אויך דער רשע פרעה האט די קליינע קינדר גילאזט אין וואסער ווארפין. דר רשע נבוכדנצר הט די ישראל אוס גירסען אוס ארץ ישראל אונ הט פיל פון זיי דר שלאגן. אונ דר המן הרשע האט זיי גוואלט אוס רייסען מיטן ווארציל וויא דיא ישראל האבן דאס גזעהן האבן זיי וויי גשריגען. דס אחשורוש זאל איין מלך זיין:

(הוא אחשורוש) אויף פינף שטייט גשריבען (הוא) די ווערן גרופן רשעים פון אנפאנג ביז צום לעצטן. אונ ווידר אויף פינף שטייט גשריבן (הוא) דיא זענן גוועזין צדיקים פון אנפאנג ביז צום לעצטן אונ דאס זענין זייא. אברהם. משה. אהרן. חזקיה. עזרא. אברהם הט השי"ת דער קענט ווי ער איז דריי יאר אלט גוועזן. אונ צום לעצטען שטייט גשריבן אויף אים (כי ידעתיו) דס איז טייטש גאט האט גזאגט איך האב אים ליב וויל ער וועט גביטן צו זיינע קינדער דס זייא זאלין היטען סיינע וועגען. אונ בייא משה ואהרן שטייט אויך (הוא) דיא צווייא צדיקים ווארען גלייך מיט פרומקייט זיי האבן קיין עבירה מער ניט גטאן נייערט צום סלע האבין זייא גדארפט ריידן דאס ער זאל וואסער געבן אונ זיי האבן אים גשלאגן. דרום האבן זייא ניט גקענט קומן קיין ארץ ישראל אונ זענן אין דער מדבר גשטארבען. השי"ו איז מדקדק מיט די צדיקים אויף איין קליינע זאך. אונ בייא חזקיה אונ עזרא שטייט אויך (הוא) דיא ווארען אויך צדיקים. דיא חכמים זאגן נאך איין (הוא) האבען מיר דאס איז בעסר וויא אלע מיט אנדער. עס שטייט (יי הוא האלהים) דאס איז טייטש ער איז גאט אונזר גאט זיינע ווערק זענן אייטל דר בארימקייט אויף אייבג. אונ דס זענן די

פינף

ואמר ליה לאויל מרודך הא כל יומוי דנבוכדנצר אבוך לא נפק אסירא מן ביתיה לעלם דהיכדין כתבא מפרש עליה אסיריו לא פתח ביתה . וכד אתחייבו סנאיהון דיהודאי אתגבר וסליק עליהון נבוכדנצר אבוך ואחריב ית ארעא דישראל ובזז ית קרתא דירושלם ואוקיד ית בית מקדשא בנורא ואגלי ית עמא דישראל ואייתי יתהון לבבל ואגלי עמהון ית יהויכין מלכא דבית יהודה ואסר יתיה בבית אסירי תלתין ושבע שנין מן קדם דלא שם עלוי רעות אבוי דבשמיא ואף נבוכדנצר אתגבר בלבביה ואמר לית מלך ושליט אלא אנא דהכי מפרש כתבא עלוהי אעלה על במתי עב אדמה לעליון . בהא שעתא עבד אויל מרודך רעות אבוי דבשמיא ועל לבית אסירי ואפיק מתמן ית יהויכין בר יהויקים מלך שבטיא דבית יהודה ונפקו עמיה כל אסיריא מה עבד אויל מרודך בההיא שעתא על לבי גנזי מלכא ואפיק מתמן כל משחנין טבן וכל מיני בוסמין ואסחי יתיה ומשח יתיה ואלביש יתיה לבושא דמלכותא ואכל לחם תדירא קדמוהי כל יומי חיוהי . ודריוש מדאה קביל מלכותא . הוא אחשורוש מלכא פרסאה בר דריוש מלכא מדאה . הוא אחשורוש דאמר למייתי חמרא מן מאה ועסרין ושבע מדינן למאה ועסרין ושבע מלכין דגניין קדמוהי דישתי כל גבר וגבר מן חמר מדינתיה דלא יתנזק . הוא אחשורוש מלכא מצוותא הוא אחשורוש מלכא טפשא דאמר תבטל מלכותי ולא תבטל גזירתי . הוא אחשורוש דמתקלקלן עצתיה ולא תקנן גזירתיה . הוא אחשורוש דאמר לאעלא ית ושתי מלכתא ערטילתא קדמוהי ולא עלתה . הוא אחשורוש דביומוהי אזדבנו דבית ישראל מגן בלא כסף כדכתיב חנם נמכרתם . הוא אחשורוש דאשתחרו ביומוהי אפוהי דבית ישראל כשולי קדירא . הוא אחשורוש דאמר למיתי ארזי מן לבנון ודהב מאופיר ולא מייתי . הוא אחשורוש דביומוי אתקיים על דבית ישראל מה דכתיב בספר אורייתא דמשה בבקר תאמר מי יתן ערב . הוא אחשורוש חמשא כתיב בהון הוא ואתקריין רשיען . וחמשא כתיב בהון הוא ואתקריין צדיקיא . אברם הוא אברהם . הוא משה ואהרן . הוא אהרן ומשה . הוא חזקיהו . הוא עזרא . אלין חמשא צדיקין . וחמשא רשיען קדמאה נמרוד דכתיב ביה הוא היה גבור ציד . הוא עשו אבי אדום . הוא דתן ואבירם . הוא המלך אחז . הוא אחשורוש . ועל דאמר ולא עבד אתקצרו יומוי ברם מלך מהודו ועד כוש דמדינחא ועד מערבא על מאה ועסרין ושבע מדינן . הוא אחשורוש דקטל אתתיה מטול רחמוי . הוא אחשורוש דקטל רחמוי המן מטול

פתשגן הכתב

כל ימי נבוכדנצר אביך לא הוציא אסיריו ביתה כאשר מפרש עליו הכתוב אסיריו לא פתח ביתה וכאשר נתחייבו שונאיהם של ישראל התגבר ויעל עליהם נבוכדנצר אביך והחריב את ארץ ישראל ויבז את ירושלים עיר הקדש וישרוף את בית המקדש באש ויגל את בני ישראל מהלם ויבא ה' תם לבבל. ויגל עמהם את יהויכין מלך יהודה ויאסור אותו בבית האסירים שבע ושלשים שנה על אשר לא שם אל לבו לעשות רצון אביו שבשמים . וגם נבוכדנצר התפאר בלבבו ואמר אין מלך ושליט כי אם אני כאשר מפרש עליו הכתוב אעלה על במתי עב אדמה לעליון ובעת ההיא עשה אויל מרודך רצון אביו שבשמים ויבוא אל בית האסורים ויוציא משם את יהויכין מלך יהודה ויצאו עמו כל האסורים כולם . מה עשה אויל מרודך בעת ההיא בא עוד אל גנזי המלך ויוציא משם כל מיני שמן המשחה הטובים וכל מיני בשמים וירחץ אותו וימשח אותו וילבש אותו בגדי מלכות ואכל לחם תמיד לפניו כל ימי חייו ודריוש המדי ישב על כסא מלכותו . הוא אחשורוש המלך הפרסי בן דריוש מלך מדי הוא אחשורוש אשר צוה להביא יין משבע ועשרים ומאה מדינה להשקות את שבע ועשרים ומאה מלכים היושבים לפניו למען ישתה כל אחד ואחד מיין מדינתו ולא יוזק. הוא אחשורוש מלך מצוות הוא אחשורוש מלך טפש אשר אמר תבטל מלכותי ולא תבטל גזרתי הוא אחשורוש שהופרו עצותיו ולא קמו גזרותיו. הוא אחשורוש אשר אמר להביא את ושתי המלכה ערומה לפניו ולא באה הוא אחשורוש שבימיו נמכרו בית ישראל חנם בלא כסף כדכתיב חנם נמכרתם. הוא אחשורוש שבימיו השחירו פניהם של ישראל כשולי קדרה. הוא אחשורוש אשר צוה להביא ארזים מן לבנון וזהב מאופיר ולא הובאו הוא אחשורוש שבימיו נתקיים בבית ישראל מה שכתוב בספר תורת משה בבקר תאמר מי יתן ערב. הוא אחשורוש חמשה נאמרה בהם הוא ונקראו רשעים. וחמשה נאמרה בהם הוא ונקראו צדיקים אברם הוא אברהם הוא אהרן ומשה . הוא משה ואהרן. הוא חזקיה. הוא עזרא. אלה הם החמשה צדיקים. והחמשה הרשעים. הראשון נמרוד שכתוב בו הוא היה גבור ציד. הוא עשו אבי אדום. הוא דתן ואבירם הוא המלך אחז הוא אחשורוש ועל אשר אמר ולא עשה נתקצרו ימיו. רק מלך מהודו ועד כוש. מהודו אשר במערב ועד כוש אשר במזרח על שבע ועשרים ומאה מדינה

מצח אהרן

פינף רשעים וואס אויף זיי שטייט אויך געשריבן (הוא) . דער ערשטער וואר נמרוד שטייט (הוא היה גבור ציד) ער וואר איין שטארקער העלד אין בעטריגעריייא אונ איין ווידר שפעניגער קעגין גאט . אונ ביי עשו שטייט (הוא עשו אבי אדום) דר מהרש"א שרייבט ווי ער הט די בכורה פר קופט צו יעקב איז ער אלט געוועזן פופצען יאר . אונ צום לעצטן איז ער אויך איין רשע געוועזן ווי ער האט יעקב ניט געוואלט לאזן באגראבן אין דר מערת המכפלה דער מדרש רבות שרייבט וויא יצחק איז געשטארבן דא קומט יעקב אונ עשו אונ ווילן טיילן די ירושה . דאכט יעקב דר רשע וועט אמאל מיט זיינע קינדער אויך דא וועלן ליגן אין דר הייל ביי די אבות אונ וועט וועלן איין וואונונג אונ איין חלק האבן מיט די צדיקים . אלזוא זאגט ער צו אים מיין ברודר ווילסטו דיין חלק בהאלטן אדר ווילסטו זילבר אונ גאלד דר פר האבן . ענטפערט עשו פר וואר איין קבר קאן מען אומעטום האבן איך וויל בעסר זילבר אונ גאלד דער פר האבן . אלזוא נעמט יעקב איין גאנצן הופן זילבר אונ גאלד אונ גיט אים . דרום הט יעקב גזאגט (בקברי אשר כריתי לי) דס איז טייטש איין הופען מיט גאלד האב צו עשו געגעבן פר זיין ארב טייל אונ דאך הט דר רשע ניט געוואלט לאזין בגראבן . אונ ווידר שטייט (הוא דתן ואבירם) די צווייא זענן אויך רשעים געוועזן פון אנפאנג ביז צום לעצט . דען ווי זייא ווארן אין מצרים זאגט משה צו דתן ווארום הייבסטו דיינע הענט אויף אונ ווילסט דיין חבר שלאגן . זאגט ער צו משה ווער הט דיך צו איין הער אדר ריכטר איבר אינז גמאכט אונ גייען צו פרעה אונ האבן מסירות אויף אים אן גרעט דס ער הט גמוזט אנטלופן . אונ צום לעצטן ביי דיא קריג פון קרח האבן זייא ווידר גקריגט מיט משה אונ אהרן . אונ האבן צו זיי גזאגט איר האט אייך גאר צוא פיל חשיבות גנומן . אונ בייא אחז שטייט אויך (הוא) ער איז איין רשע גוועזן פון אנפאנג ביז צום לעצטן . דער מדרש

אתתיה. הוא אחשורוש המולך מהודו ועד כוש והלא הודו וכוש קריבין הויין חדא לחדא אלא היך דהוה שליט בהודו וכוש דהוון קריבין ליה הכי הוה שליט על מאה ועסרין ושבע מדינן ואפרכיא די להון דקותיה את משבח דשלמה מלכא שליט בכולי עבר נהרא מתפסח ועד עזה והלא תפסח ועזה קריבין הויין חדא לחדא אלא היך דהוה שליט על תפסח ועזה די הויין קריבין הכי הוה שליט על כולי עבר נהרא עלמא. ארבע הנון דשליטו מסוף עלמא ועד סופיה תרין מן אומי עלמא ותרין מן ישראל. שלמה ואחאב מן ישראל. בשלמה כתיב כדאמרית. באחאב כתיב אם יש גוי וממלכה. ונבוכדנצר ואחשורוש. אלא אחשורוש אתקצרת מלכותיה ולא הוה שליט אלא על מאה ועסרין ושבע מדינן ולמה זכה די שליט על מאה ועסרין ושבע מדינן אלא אמר קודשא בריך הוא עתיד הוא למסבה לאסתר דהיא מן בנת בנתא דשרה דחיית מאה ועסרין ושבע שנין תיעול בת בנתא דשרה דחיית מאה ועסרין ושבע שנין ותמלוך על מאה ועסרין ושבע מדינן:
ב בימים ביומיא האנון כד הוה יתיב מלכא אחשורוש על כורסיה דהוה מזומן ליה בשושן בירנתא הא כורסיה לא דידיה ולא דאבהתוי אלא כורסיה דמלכא שלמה דאתקן יתיה חירם בר אתתא ארמלתא דצור בחכמא רבא. הוא שלמה מלכא רבא דאמליך יתיה קודשא בריך הוא מסוף עלמא ועד סופיה בחר יי ביה עד דלא אתיליד ממעי אמיה רחם יתיה גלא ליה רזין טמירין ואחזי ליה סתרין עמיקין. דעתא וחוכמתא יהב ליה ובינות לבא מן בראשית. הוא היה מסתכל בבעלי דינא כד הוו אתין למדן קדמוי ועד אנון לא יכלין למללא קדמוי מילין דשקרא מן קדם דהוה ידע בין זכאה ובין חיבא. זיוא והדרא אשתפיך עלוהי וכהרא דמלכותא אתיהיב ברישיה חינא וחסדא אלביש יתיה כמא דאלביש

פתשגן הכתב

הוא אחשורוש אשר המית אשתו בעבור אוהבו. הוא אחשורוש אשר הרג אוהבו המן בעבור אשתו. הוא אחשורוש המולך מהודו ועד כוש. והלא הודו וכוש קרובים היו זה לזה אלא כאשר הי' מושל על הודו וכוש הקרובים לו כן הי' מושל על שבע ועשרים ומאה מדינה ואיים. בכה אתה מוצא כתוב בשלמה המלך אשר הי' רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה והלא תפסח ועזה קרובים היו זה לזה אלא כאשר היה רודה על תפסח ועזה אשר היו קרובים כן היה רודה על כל עבר נהר העולם. ארבעה הם אשר מלכו מקצה העולם ועד קצהו שנים מן אומה"ע ושנים מישראל. שלמה ואחאב מישראל. בשלמה כתיב כאשר אמרנו. באחאב כתוב אם יש גוי וממלכה. ונבוכדנצר ואחשורוש אבל אחשורוש נקצר מלכותו ולא היה מושל כי אם על שבע ועשרים ומאה מדינה. ומדוע זכה לשלוט על שבע ועשרים ומאה מדינה כי כן אמר הקב"ה עתיד הוא לקחת את אסתר לאשה אשר היא מזרעה של שרה ואשר היו ימי שני חייה שבע ועשרים ומאת שנה תבא בת בתה של שרה אשר חיתה מאה ועשרים ושבע שנים ותמלוך על שבע ועשרים ומאה מדינה: (ב) בימים ההם. כשבת המלך אחשורוש על כסא המזומן לו בשושן הבירה. זה הכסא לא היה לו ולא לאבותיו כי אם כסא אשר למלך שלמה ואשר הכינו חירם בן אשה אלמנה מצור בחכמה רבה. הוא שלמה המלך הגדול אשר המליך אותו הקב"ה מקצה העולם ועד קצהו בחר ה' בו טרם נולד ממעי אמו. אהב אותו. גילה לו צפוני סודות ויגד לו סתרים עמוקים. חכמה ודעת נתן לו ובינת לב מימי בראשית הוא היה מסתכל בבעלי הדין כאשר היו באים לדון לפניו. ואף גם הם לא היו יכולים לדבר לפניו דברי כזב. כי הוא ידע להבחין בין זכאי ובין חייב. הוד והדר נשפך עליו וכתר מלכות ניתן

מצח אהרן

שרייבט א משל אויף אים צו וואס דר אחז גלייך וואר. א מלך האט איין זוהן געהאט. חט ער אים גגעבען צו איין קנעכט אין די הענט ער זאל אים דערציהן. דר קנעכט האט אים אבער פיינד געהאט דענקט ער זיך ווי זאל איך טאן זאל איך אים ממית זיין וועט מען מיך ממית זיין. איך וועל אים ליבר די זוג אם אוועקנעמען אזו וועט ער פון זיך זעלבערט שטארבען. אזוי האט אחז אויך גטאן. דאס האט ער אזו גמיינט. ווען קיין קליינע קינדער וועט ניט זיין וועלן אויך ניט זיין קיין גרויסע. און ווען קיין גרויסע וועלן ניט זיין וועט אויך קיין תלמידים ניט זיין און ווען קיין תלמידים ווערן ניט זיין וועלן אויך קיין חכמים זיין און ווען קיין חכמים וועלן ניט זיין ווער' אויך קיין זקנים ניט זיין און ווען קיין זקנים וועלן ניט זיין וועט אויך קיין תורה ניט זיין און ווען קיין תורה ניט זיין וועט ניט זיין ווערן קיין שולן און בתי מדרשים אויך ניט זיין. און ווען קיין שולן און בתי מדרשים וועלן ניט זיין וועט הש"י זיין שכינת ניט לאזן רוען אין די וועלט. און ער האט פרשלאסן אלע שולן און בתי מדרשים וואו מען הט תורה גלערנט:
(ב) (בימים ההם כשבת המלך) אין די זעלביגע טג אלין דר קיניג אחשורוש איז גזסן אויף זיין קיניגליכן שטיל אין דר הויפט שטאט שושן. זאגט ר' יצחק פון דאנן לערנט מען דאס צו די יידן איז קיין גזעס. פרעגן אים די חכמים איין קשיא. דו זאגסט צו די יידן איז קיין גיזעס עס שטייט דאך גשריבן אז ער איז גזעסן דער קיניג אחשורוש. ענטפערט ער. שטייט דען גשריבן ער איז גזעסן נייערט אזו שטייט אז גזעסן איז. דאס איז קיין גזעס וואס איין גזעס הייסט. אבער די גיזעס פון ישראל הייסט איין רעכט גיזעס. דען עס שטייט גשריבען (כשבת ישראל) און זיי זענן גזעסן ישראל אין חשבון און אירע דערפר. און אויך דער שטיל וואו ער איז גזעסן דער וואר ניט זיין און הט אויך ניט געהערט צו זיינע עלטערן. נייערט שלמה המלך ע"ה הט אים גלאזט מאכן דורך זיין גרויסע חכמה. און דר ווס הט אים גמאכט דס וואר חירם פון צור ער הט די מייסטערם ביי זיך געהאט וואס ביי שלמה זענן גוועזן. דאס וואר דר שלמה המלך ע"ה ווס הש"י הט אים אום דער וויילט איידר ער איז באשאפן גוואורן. דר זוהר שרייבט א מלך האט איין קעסטליכע קרון גפונען. זאגט ער די קרון זאל זיין פאר זיין זוהן אויף זיין קאפ צו זעצן און דער זוהן איז נאך ניט גבארן גוועזן. אזו האט הש"י גזאגט אויף שלמה המלך צו אים ווערט שוין אן שטיין די קרון פון מלכות און האט אים פיל סודות התורה מגלה גוועזן. ער הט אלעס גוואוסט וואס אין הימעל גשעהן איז. ער האט אזו פיל חכמה ביי זיך געהאט ווען לייט זענן גקומן צו אים צו משפט האט ער גלייך גוואוסט ווער עס האט אומרעכט. ער וואר בקליידעט מיט חן און חסד און די קרון אויף זיין קאפ גלייך ווי הש"י האט אנגקליידעט צו דוד המלך ע"ה זיין פאטער. דרייצעהן יאר וואר ער אלט ווי ער איז מלך גוואורן. זיין נאמן וואר ידידיה דאס ווארט איז טייטש גליבט ער וואר גליבט ביי הש"י. און שלמה האט ער געהייסן ווייל אין זיינע צייטן וואר איטל שלום. גלייך ווי עס שטייט גשריבען (וישב יהודה וישראל לבטח) דאס איז טייטש ער זיצט יהודה וישראל זיכערלך. דער זוהר הקדוש שרייבט עס וואר דרום אין זיין צייט איטל שלום ווייל די לבנה איז אין זיינער צייט גאנץ גשטאנען. דעם

לדוד אבוי. כל יומין עבר כבר תלת עסרי שנין ביומא קדמאה דקביל ית מלכותיה ידידיה הוו קרון ליה ממול דהוה רחים למלך עלמא יי צבאות דהכדין כתבא מפרש וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את שמו ידידיה. שלמה הוו קרון ליה מטול שלמא דהוה ביומוי דהכן כתבא מפרש ואמר וישב יהודה וישראל לבטח. בן הוו קרין ליה משום דהוה בני ית מקדשא דיי צבאות דהכדין כתיב בנה בניתי בית זבול לך. איתיאל הוו קרון ליה משום דמימר אלהא הוה בסעדיה דכן כתיב ויחכם מכל האדם. יקא הוו קרון ליה דהוה רב ושליט על כל מלכי ארעא מדינחא ומערבא דכן כתיב ושלמה ישב על כסא דוד אביו. כל מלכיא דחילו מניה כחדא אומיא ולישניא ליה ישתמעון שדין ופגעין וחיין ורוחין בישין אתמסרו בידיה מסין הוו מסקין ליה כל נוני ימא ועופי שמיא כחדא בעירא וחיות ברא סלקין ואתין לבי טבחא למתנכסא מנהון לשירות שלמה עתיר ותקיף וקנא נכסין כספא ודהבא סגין להדא. פשר מתלין ומחוי טמירין ומהודע רזין דלית להון סוף. סנאוי ובעלי דבבוי הוין רחמוי וכל מלכותא ישתמעון ליה. המו כולהון למחמי אפוהי ומתחמדין למשמע ממלל דעתיה. רמא ומנטלא רומם יתיה בדיל עבדיה דוד אבוי. שמיה מהלך בגוי מלכותא וגבורתיה בגו חכימין תמים וקשוט. סמי מן

פתשגן הכתב

ברכתו. גם וחסד הלבישו אותו כאשר הלביש את דוד אביו. והימים אשר עברו טרם מלך שלש עשרה שנה. ביום הראשון כשבתו על כסא מלכותו היו קוראים לו ידידי' על אשר היה אוהב אותו מלך העולם ה' צבאות שמו כאשר הכתוב מפרש וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את שמו ידידי'. שלמה היו קוראים לו על אודות השלום אשר היה בימיו שכן כתיב וישב יהודה וישראל לבטח. בן היו קוראים לו יען אשר בנה את מקדש ה' צבאות שכן כתיב בנה בניתי בית זבול לך. איתיאל היו קוראים לו בעבור אשר רוח אלהים בו שכן כתוב ויחכם מכל האדם יקא היו קוראים לו על כי היה רב ושליט על כל מלכי הארץ מזרח ומערב שכן כתוב ושלמה ישב על כסא דוד אביו. כל המלכים היו יראים ממנו. יחד העמים והלשונות היו שומעים לו. שדים ומזיקות פגעים ולילין היו מסורים בידיו. מסים היו נוהגים לו. כל דגי הים ועוף השמים. בהמות וחיות הארץ עופות ובהמות יחד לבית המטבחים להיות מזומנות לסעודת שלמה עשיר ואדיר קנה נכסים כסף וזהב לרוב מאוד פותר משלים. הגיד מסתרים. ונגלה סודות עד אין קץ, אויביו ומנגדיו היו אוהבים אותו. וכל המלכים שומעים פניו, עומדים כולם לראות פניו וחומדים לשמוע רוח שפתיו. רם ונשא. שרים אותו בעבור עבדו דוד אביו. שמעו הולך בין המלכים

מצח אהרן

פופצעטן טאג אין חודש שטייט זי גאנץ אונ לייכט צום אלעם בעסטן. אזי זענן אויך געוועזן פערצן צדיקים פון אברהם אבינו אן ביז שלמה המלך. אונ שלמה וואר דר פופצעהנטער אונ אזו האבן זיי געהייסען (אברהם יצחק יעקב יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז עובד ישי דוד שלמה). אונ ווי שלמה איז געקומן איז די לבנה גאנץ געשטאנן דרום שטייט געשריבן בייא אים דאס ער איז געזעסן אויף דעם שטול פון הש"י נון וועלן מיר ווידר רעכנן פון שלמה ביז צדקיהו זענן אויך געוועזן פערצן מלכים אונ אזו האבן זיי געהייסן (רחבעם אביה אסא יהושפט יהורם אחזיה אמציהו עוזיהו יותם אחז חזקיהו מנשה יאשיהו צדקיהו). אונ אזו באלד ווי צדקיהו המלך איז געווארן איז דיא לבנה ווידער געמינערט געווארן אונ אויך פינסטער געווארן אונ איז אויך אזו שטיין געבליבן. דרום שטייט געשריבן. (ואת עיני צדקיהו עור) איז טייטש אונ די אויגן פון צדקיהו זוארן בלינד. דען נבוכדנצר הט אים די אויגן גלאזט אוס שטעכען. אונ דיא ישראל האבין פיל צרות אוס געשטאנן. אבר אין די טעג פון שלמה זענן די ישראל געזעסן זיכערליך. איז איין קשיא צו פרעגין אז עס שטייט שלמה איז געזעסן אויף דער שטיל פון הש"י ווי איז דס מיגליך צו זאגן אז איין מענטש זאל זיצן אויף דער שטיל פון הש"י ער פר ברענט דאך אלע פייער. אונ איין פייערדיגר באך פליסט אום אים ארום דר ווערט געהייסן (נהר דינור). דער באך קומט פון דעם שוויים וואס רינט אראפ פון די (חיות הקודש) ווען הש"ת זעצט זיך אויף דעם כסא הכבוד רינט פון זיי אזו איין הייסר שוויים פאר גרוס פורכט אונ פון דעם שוויים קומט דר באך. נון וויא קאן מען ריידען דאס שלמה איז אויך אויף דער שטול געזעסן. דער תירוץ איז אזו וויא דר שטול פון הש"י געוועלטיגט איבר דר גאנצר וועלט אזו הט אויך דר שטול פון שלמה המלך געוועלטיגט איבר דר גאנצר וועלט. אזו וויא דר שטול פון הש"י וואס ער איז דן די מענטשן אן עדים והתראה. אזו האט אויך דר שטול פון שלמה המלך דן געוועזן אן עדים והתראה. דא געפינען מיר אויך ווי זיין ערשטן משפט האט אוס געגעבן צו די צוויי זונות וועגן איר קינד הט ער קיין עדות געברויכט. דען ער הט תיכף געוואוסט וועלכע מוטר איז צו דעם לעבדיגען קינד. דריי זענן געוועזן אין דר וועלט דיא וואס האבין איין משפט געטאן אונ האבן קיין עדות ניט געברויכט (משה רבינו) אונ (שלמה המלך) דער דריטר וועט זיין דער (מלך המשיח) ער וועט אליין די וועלט משפטן, אזו שרייבט דער מדרש:

דער שלמה האט זיך געמאכט איין גרוסע קעסטליכע שטול, אונ הט אים באדעקט מיט גין גאלד פון אופיר אונ הט ארויין געזעצט פון אלערליי איידל געשטיין די הייש געפינקלט האבן. צו קיין קיניג אין דר וועלט איז זיין גלייכן נאך ניט געוועזן. אונ אזו איז ער געמאכט געוועזן. עס זענן געשטאנן צוועלף גלדענע לייבן. אונ קעגן די צוועלף גילדענע לייבן זענן געשטאנן צוועלף גלדערנע אדלערס איין לייב קעגן איין אדלר. אונ איין אדלר קעגן איין לייב מיט אירע געזעכטן קעגן אנאנדר דר רעכטער פוס פון דעם לייב קעגן דעם לינקען פליגל פון דעם אדלר. אונ דר רעכטער פליגל פון דעם אדלער קעגן דעם לינקן פוס פון דעם לייב. אונ אין אלמען זענן געוועזן צוויי אונ זיבעציג לייבן אונ צוויי אונ זיבעציג אדלערס. אונ פון אובן איז דר שטול רונד געמאכט געוועזן. אונ אובן אין דר הייך איז דר קיניג שלמה געזעסן. אונ זעקס שטאפלן הט דר שטול געהאט גלייך וויא עס שטייט געשריבן (וישש המלך כסא שן) אונ ער האט געמאכט דער קיניג איין שטול פון העלפאנט ביין. אונ אויף די זעקס שטאפלן הט מען געמוזט ארויף גיין. אונ איטליכר שטאפל הט געהאט זעקס גאלדענע לייבן אונ זעקס גאלדענע אדלרס. דר מדרש שרייבט דר שטול פון שלמה המלך איז געמאכט געוועזן גלייך ווי דר שטול פון הש"י דר הט אויך זעקס שטאפלן. ער האט דרום זעקס שטאפלן קעגן זעקס הימלן. איז אבר איין קשיא צוא פרעגן עס זענן דאך דא זיבן הימלן. דר תירוץ איז אזו. דר זיבעטער הימל ווערט ניט גרעכינט אונטר די אנדערע הימלן ווייל הש"י טוט אין אים רוען. איבר דעם איז דר הימל אויך פר בארגן. אונ דס גלייכן אויך איז דיא ערד זעקס שטאפלן איבר אנאנדר אונ אזו הייסן זיי מיט אירע נעמן (ארץ אדמה ארקא גיא ציה נשיה). אונ נאך איין ערד איז פר האנגן די הייסט (תבל) דס די ערד וואו מיר מענטשן דרויף גייען די איז אויך גרעכענט קעגן דעם זיבעטן הימל

ע"י ידע ברזי שמיא והבים אלהא תקפת מלכותיה מן כל מלכותא וסוכלתנותיה מכל בני מחול, שמעו שמעיה ומימלל דעתיה כחדא כולהון אתו למשאל בשלמיה רחימו יתיה כל מלכיא אהרעתן מניה כל שלטוניא קריבו ליה בניהון ובנתיהון למהוי עבדין ואמהין רהטין קדמוי צבין למתב קדמוי ומהדרין למשמע מילי פומיה וחוכמתיה. כד פתח פומיה למללא כרעין וסגדין קדמוי כל דעתידין אנון די עלון יס"א די צלון) קדמוי ופקדן יבסרון כל כרכיהון וסנאין אינון אתריהון ומדינתהון ואתין למשמע מילי חוכמתיה ונעימת פומיה איך מאחא דיהיב (ס"א מודה ויהיב) תושבחתא למרי מלכין מפתח פומיה בחצוצרתא מרומם ומשבח למלכא רמא. ליה אתיהיב מפתחא רבא דפתחין ביה כל תרעי חכמתא ובינת לבא ידע ושמע מילי עופא כחדא בעירא וחיות ברא טבין ואילין רהטין קדמוי ארעין ונטרין אחידו וזנא חכים בלישניה מן כל אומיא כחדא סבר כל מתיבתא זעין מניה כל מלכיא וכל מלכותא רתיתא אחידו כל שלטוניא וליה אתיהיב כליל ריש דנצחין ורמא שעבוד על כל אנשא הוא נגיד ריש כל מלכיא. ומלכותא לקבל חברתה לא נשא וזנא כל מלכיא אתרעדו מניה וכל מדינן גלא

פתשגן הכתב

ואקבו לין הוכמים. הם וישר היה יסר מרע ויודע רזי שמים וחכם בשוו חגה. מלכותו גדנה מכל המלכים ושכלו מכל בני מחול. כשמוע ספציס שמעו והמרי פיו היו מתקבלים ובאים יחד נשאול לו לשלום והוכבים אותו. כל המלכים רעדה אחזתם כל השרים והמושלים היו מקריבים לו בניהם ובנותיהם להיותם עבדים ושפחות רצים היו לפניו והולכים לעמוד לפניו. ומתאוים לשמוע דברי שפתיו וחכמתו. וכאשר היה פותח פיו לדבר היו כורעים ומשתחוים לפניו כל המוכנים בגרסית פניו. כל שרי המדינה. והפקידים היו מבזים עריהם ומקומותם ומשגים הגליהם ועירותם, ובאים לשמוע דברי חכמתו ונועם אמרותיו. וכאשר היה ניתן שבח למלך מלכי המלכים היה פותח פיו בשמחה והגולרות ומרומם ומשבח למלך הכבוד. בידו מסר המפתח הגדול אשר בו פותחים כל שערי חכמה ובינות לב ידע ושמע לשון העופות. יחד בהמות וחית הארץ. לבאים ואילות השדה רצים לפניו. אריות ונמרים אוחזים חרב. חכם היה בלשונו מכל העמים יחד מבין כל התשובות. המלכים והממלכות כולם רגזו ממנו. ביל אחז לכל שרי הארץ לו לבדו ניתן עטרת הנוצחים. ויטל מס על כל האנשים הוא היה ראש לכל המלכים ולא הרים מלך נקרהם היו את כלי מלחמתו כל המלכים והמדינות פחדו ממנו.

מצח אהרן

אונ ווערט ניט גרעכינט צווישן דיא אנדרי ווייל דער מענטש איז דרוף. ער איז קיניג איבר אלץ וואס אויף דר ערד איז. דרום ווערט ביי דר שטול פון שלמה אויך נאר זעקס שטאפלן גרעכינט. אונ דאס אנדרי וואו דר קיניג איז דרוף גזעסען דס ווערט אויך ניט גרעכינט. רב הונא זאגט עס ווערין דרום זעקס שטאפלן אן דער שטול קעגן ספר משניות זענן זעקס ספרים דריגן. ווייל ער איז פון דר תורה וועגן איין מלך גוואורן. אונ ווידר קעגן די זעקס טעג פון דר וואך וואס אלץ איז אין זייא באשאפן גוואורן. דס הט צו באטייטן דיא חכמה פון שלמה אז עס איז אלץ אין דר וועלט ביי אים איין גשלאסן גוועזן. אונ ווידר קעגן אונזרי זעקס מוטערס (שרה רבקה רחל לאה בלהה זלפה) דיא זענין דרום דא גשריבן גוואורן דס די לייט זאלן ניט זאגן ער איז ארוס גקומן פון רות המואביה דיא איז איין צדיקת גוועזן. אבר ער מעג זיך וואל בארימן מיט איר דען זיא וואר אזו פרום אזו וויא איינע פון אונזרי מוטערס דיא דא שטייען גשריבן אזו שרייבט דר (יפה ענף). אונ ווידר קעגן דיא זעקס מצות וואס דער מלך איז גבאטן גוועזן דיא ער זאל זייא האלטן. דיא ערשטע מצוה איז ער זאל זיך ניט פיל ווייבר נעמן. די אנדרי מצוה איז ער זאל נים צו פיל פערד האלטן. דיא דריטע מצוה איז ער זאל זיך ניט מערן פיל זילבר אונ גאלד. דיא פערטע מצוה איז ער זאל קיינעם קיין משפט ניט אפ נייגען. דיא פינפטע מצוה איז ער זאל קיינעם ניט דר קענן אין משפט. דאס מיינט מען ער מאכט זיך גדענקן דר האט מיר אמאל גומס גטאן אלזוא ווייל איך אים אויך אין זיין משפט העלפן אונ וועל אים גרעכט מאכן דס זאל ער ניט טאן. די זעקסטע מצוה איז ער זאל קיין שוחד ניט נעמן. אונ ווען שלמה הט זיך גוואלט זעצן אויף זיין שטול הט ער נאר זיין פוס גשטעלט אויף דר ערשטע שטאפל. אזו איז גמאכט גוועזן מיט גרוס חכמה אונ מיט גרוסע קונטצן דס ער הט גוואוסט ארוף צו גיין דס קיינער זאל אים ניט קענן נאך גיין. אונ ביי דר ערשטע שטאפל הט מען פאר אים אוס גרופן דו זאלסט דיר פיל ווייבר ניט נעמן. אויף דיא אנדרע שטאפל הט מען אוס גרופן דוא זאלסט דיר ניט צו פיל פערד האלטן. אויף די דריטע שטאפל הט מען אוס גרופן דוא זאלסט צו דיר ניט מערן פיל זילבר אונ גאלד. אויף דיא פערטע שטאפל האט מען אוס גרופן דו זאלסט ניט אפ נייגן קיין משפט. אויף דר פינפטע שטאפל הט מען אוס גרופן דו זאלסט קיינעם דר קענן אין זיין משפט. אויף דר זעקסטע שטאפל הט מען אוס גרופן דו זאלסט קיין שוחד נעמן. אטייל חכמים זאגן די זעקס מצות זענן גשריבן גוועזן אויף דיא פוס פון די לייבן. אזו באלד וויא ער איז אויף די ערשטע שטאפל גשטאנן הט אים דר לייב די פיס גגרייכט אונ הט אים גוויזן וואס דרוף איז גשריבן. אונ אזו האבן אים אלע די לייבן גוויזן דס דרוף איז גשריבן. אונ ווען ער הט זיך גוואלט זעצן אויף דער שטול הט מען פר אים אזו אוס גרופן דו זאלסט וויסן פר וועמען דס דו וועסט זיצן פר דעם קיניג דר וועלכס הט די גאנצע וועלט באשאפן אויף דר ערשטר שטאפל פר דער שטול האט גהוערט איין גילדרנר אקס אונ קעגן אים הט גהוערט איין גילדערנר לייב. אויף דר אנדרע שטאפל הט גהוערט איין גלדערנר וואלף אונ אנטקעגן איין גילדרנע שעפסלע. אויף דר דריטע שטאפל הט גהוערט איין גילדערנר לעמפרט אונ קעגן אים הט גהוערט איין גלדרנע קעמעל. אויף דר פערטע שטאפל הט גהוערט איין גלדערנר אדלער אונ קעגין אים האט גהוערט איין גלדרענר פוגל. אויף דר פינפטר שטאפל הט גהוערט איין גלדערנע קאץ אונ קעגן אים האט גהוערט איין גלדרענער האן. אויף דר זעקסטע שטאפל הט גהוערט איין גלדערנר שפארבר אונ קעגן אים האט גהוערט איין גאלדערנע טוב. אובן אויף דר שטול איז גשטאנען איין גלדרענע טוב אונ האלט אין דער האנט איין גלדרענעם שפארבר. אונ ווען משיח וועט קומן וועלן קומן אלע געטצן דינער אונ וועלן דעם שטול צו משיח איבר ענטפרן. אונ אויך אובן אויף דער שטול אן דר זייט איז גשטאנן איין גלדרנע מנורה זיא איז גמאכט מיט אלע אירע בעכר אונ קנעפ את בליזמן אונ צווייטלך אונ פייער פאנן. רוזן אונ לאמפן מיט אלע זאכן וואס דר צו גהערט גלייך ווי אין תורה שטייט גשריבן דס וואר אלץ אין דר מנורה. אונ אין דר רעכטע זייט פון דר מנורה זענן גוועזן זיבן גלדרנע רערן. דא דרוף וואר גשריבן די זיבן אבות העולם אונ אזו האבן זיי גהייסן (אדם נח שם אברהם יצחק יעקב) אונ (איוב) איז צווישן זיי גוועזן. אונ קעגן די אנדרי זייט פון דר מנורה זענן ווידר זיבן אנדרי רערן גשטאנען אונ זענען דרוף גשריבן דיא גרעסטע זיבן חסידים אונ

ליה רזין וידע כל חיי בני אנשא כגין דעבד ויהב צדקתא ועבד גמילות חסדא מן בראשית הוא זכה בעלמא הדין להוי מלכא ואף הוא זכי לעלמא דאתי. הוא שלמה מלכא דעבד כורסיה רבא דמלכותא חפי יתיה דהבא טבא דאופיר מקובע באבני בורלא ומשקע באבני ציצא ושישא ומקובעין ביה ומרגלין ובדכודנין ובורלין ומרגליין וכל מנין טבין לכל מלך לא אתעביד כותיה וכל מלכוותא לא יכלין למתקנא כורסיא דדמי ליה ודין הוא עובדא דכורסיא קיימין עלוי תרין עשר אריון דדהבא ולקבליהון תרין עסר נשריא דדהבא אריא לקבל נשרא ונשרא לקבל אריא מכוונין אלין לקבל אלין ידא דאריא דדהבא דימיניה לקבל גפי נשרא דדהבא דשמליה וגפי נשרא די דהבא דשמליה לקביל ידא אריא די דהבא דימינא וסכום אריון שבעין ותרין ונשרן שבעין ותרין וריש כגלגל הוה לכורסיא מלעיל אתר בית מותביה דמלכא וליה שתא דרגין דהבין דכתיב ויעש המלך כסא שן ושש מעלות לכסא וכן על דרגא קדמיתא רביע תורא די דהבא ולקיבליה רביע אריא די דהבא. ועל דרגא תנינא רביע דיבא די דהבא. ולקיבליה רביע אמרא די דהבא. ועל דרגא תליתאי רביע נמרא די דהבא. ולקיבליה אינקא די דהבא. ועל דרגא רביעא רביע נשרא די דהבא ולקיבליה רביע טווסא די דהבא. ועל דרגא חמישתא רביע שונרא די דהבא ולקיבליה רביע תרנגולא דדהבא. ועל דרגא שתיתאה רביע טו

פתשגן הכתב

מגלה עמוקות גלה כו רזים והיה יודע מלפוני בני אדם עקב אשר עשה משפט ולדקה חסד והמת עם האנשים. מנבח ימי בראשית זכה להיות מלך בעוה"ז ובעוה"ב. הוא המלך שעשה הכר עשה כסא גדול למלכותו. לפה אותו זהב מופז ממולא באבני בוהם ומשבץ באבני בהט וששומלא אותי מלואת אבני נפך לשם ושבדה וכל מיני מרגליות טובות כמוהו לא היה ולא נעשה לכל מלך ואין כל ממלכה יכולה להכין ולעשות כסא הדומה לו. וזה מעשה הכסא. עומדים עליו שנים עשר אריות זהב ולעומתם שנים עשר נשרי זהב אריה לעומת נשר ונשר לעומת אריה מקבלים איש אל אחיו. יד אריה זהב בימינו לעומת כנף נשר זהב בשמאלו וכנף נשר זהב בשמאלו לעומת יד אריה זהב בימינו. מספר האריות שבעים ושנים והנשרים שבעים ושנים. וראש עגול לכסא ממעל למקום מושב המלך ולו שש מעלות זהב ככתוב ויעש המלך כסא שן ושש מעלות לכסא וכן על המעלה הראשונה רובץ שור זהב ולעומתו אריה זהב. על המעלה השניה רובץ זאב זהב ולעומתו כבש זהב על המעלה השלישית רובץ נמר זהב ולעומתו גמל זהב. על המעלה הרביעית רובץ נשר זהב ולעומתו טווס זהב. על המעלה החמישית רובץ חתול זהב ולעומתו תרנגול זהב. ועל המעלה הששית רובץ

מצח אהרן

אזו האבן זיי געהייסן (לוי קהת עמרם אהרן משה אלדד ומידד) אונ (חגי הנביא) וואר צווישן זיי גוועזן. אונ אריבר איז געמאכט גוועזן איין גילדינע כלי דרינן וואר אלע דס אייל וואס פון דעם האט מען גברענט אין בית המקדש. אונ אונטער דר כלי וואר נאך איין גרעסרי גילדינע כלי דס וואר אימר פיל מיט ריינעם בום אייל וואס מען האט גברענט אויף דר מנורה. אונ אויף דר כלי איז גוועזן געמאלט (עלי הכהן גדול) אונ אזו ווי צווייא הערן גייען פון אים ארום אונ דרויף ווארן אויס געגראבן אונ געמאלט די צוויי קינדר פון עלי הכהן (חפני ופנחס). אונ אויס די צוויי רערן גיין ארום ווידר צוויי רערן וואס דרויף איז גוועזן געמאלט די צוויי קינדר פון אהרן הכהן (נדב ואביהוא) אונ צוויי גילדינע שטולן זענן דר ביי געשטאנען. אויף איינעם איז גזעסן דר כהן גדול. אונ אויף דעם אנדרן איז גזעסן איינר פון די סגן הכהנים. אונ אובן אויף דר שטול זענן געשטאנען רונגס ארום זיבציג שטולן דרויף זענן גזעסן די זיבציג סנהדרין די האבן משפט גטאן פר דעם מלך אונ צוויי גילדינע פיש ווארן געמאכט אויף איטליכע זייט נאהענט ביי די אויערן פון קיניג דס ער זאל זיך ניט קענן פר וואגן. אונ אובן איבר דר שטול זענן געמאכט גוועזן פיר אונ צוואנציג ווייזן צווייגן די האבן דעם קיניג שלמה איין היפשן שאטן געמאכט. אונ ווען דר קיניג האט געוואלט גיין אויף דר שטול זיטצין אזו באלד טוט ער זיין רעכטן פוס אויף דעם ערשטן שטאפל גרייכט אים דר גילדינר אקס איין פוס וואס ער זאל זיך דראן אן האלטן. אונ אז ער טוט דעם לינקן פוס אויף דעם שטאפעל אזו גרייכט אים דער גאלדיגער לייב זיין פוס אונ הייבט אים אויף דעם אנדרען שטאפל. אונ פון דעם אנדרן אויף דעם דריטן. אונ פון דעם דריטן אויף דעם פערטן. אונ פון דעם פערטן אויף דעם פינפטען. אונ פון דעם פינפטן אויף דעם זעקסטן. אונ דא וואר איין גילדינר אדלער געמאכט דר נעם זעצט אנידר דעם קיניג אויף זיין שטול. אונ פון אונטער דער שטול גייט פאר איין זילבערנע שלאנג דיא גייט ארויף אונ ארומט וויא איין זייגר. ווי דיא פרעמדע קיניגן האבן געהערט דס דר קיניג שלמה אויף אזו איין קעסטליכן שטול זיצט. קומן זיי אלע פון זייער ווייטע לענדר אונ נייגן אונ בוקין זיך צו אים אונ שפראכן עס איז קיין מייסטר אין דר וועלט דר דיזער קונסט שטיק קאן נאך מאכן. אונ ווען דר קיניג זיצט אופן שטול וואר געמאכט איין גילדענע הכמה מיט גרויסע חכמה איין גילדענר אדלער דר האלט די קרון פון כלך איבער זיין קאפ דס זיא זאל אים ניט צו שווער זיין. אונ די גילדערנע לייבן אונ אדלערס שוועבן ארום אים אונ מאכן אים איין שאטן אונ די גילדערנע טויב וואר געמאכט מיט גרויסע חכמה. דיא מאכט אויף דעם ארון הקודש אונ נעמט ארויס איין ספר תורה אונ זיא גיט עס דעם קיניג אין דר האנט גלייך וויא דער פסוק זאגט. אין דיא תורה זאל זיין מיט אים אלע זיינע לעבינס טאג דר ווארטן דאס ער זאל דער לענגערן זיין קיניגרייך ער אונ זיינע קינדר איבר ישראל. אונ ווען דר כהן גדול אונ די סנהדרין זענן ארום דעם קיניג גזעסן צו משפטין אונ עס זענן גקומען לייט פר זייא צום משפט אונ האבן זיך עדות מיט גבראכט. אלזוא מאכט דר קיניג מיט זיין הכמה דאס די גילדענע אקסן האבן אן גפאנגען צו שרייען. די לייבן האבן אן גפאנגען צו ברומן מיט אירע קולות גלייך אזו ווי זייא וואלטן לעבעדיגע גוועזן. דס טוט דר קיניג דרום דס דיא עדות זאלן זיך דר שרעקן דס זיי זאלן קיין פאלשע עדות זאגין. אונ נאך דעם דס דיא חיות אונ עופות האבן אויף געהערט פון איר געשרייא דא גייט ארוס איין ריח אוס אירע מייליער דס האט געשמעקט אזו ווי אוס דעם גן עדן דען זייא ווארין אן גפילט מיט דעם בעסטן געווירץ אונ גוטן פיוזום. קורץ דער פון וויא דער שטול איז געמאכט גוואהרן קען מען ניט אוס שרייבן. מען מוז אבר פר שטיין אז דס אלץ בטייט ווי עס וועט זיין אין די טעג פון משיח. למשל איין לייב איז געשטאנען קעגן איין אקס. אונ איין בער קעגן איין שעפסיל. דיא זענין זיך פיינד איינר מיט אנדרין. שלמה המלך האט אבר דר מיט געוויזין אזו ווי זייא דא קענן אנאנדר שטייען אונ האבן שלום מיט אנאנדר אזוי וועט אויך זיין קען משיחס צייט קומען דר וואלף וועט וואונין מיט דעם שאף צו זאמין אונ ווערט אים גיט טאן. איין קוא

נצא דדהבא ולקיבליה יונא די דהבא. ועל ריש כורסיא קיימא יונא דידהבא אחיד א בר נצא בידיה. ואף כדין עתידין כל אומיא ולשניא דיתמכרון ביד מלכא משיחא ובית ישראל. ועיל מריש כורסיא קיימא מנרתא די דהבא מתקנא בתקונהא. ובבוצינהא ובחזורהא ובצביתהא ובמחתיתהא ובליךהא ובשושנהא וקיימין לקביל סטרא דמנרתא שבעה קנין דמנרתא די דהבא דצייר עלה שבעת אבהת עלמא אלין שמהתהון אדם קדמאה ונח ושם רבא ואברהם ויצחק ויעקב. ואיוב ביניהם. ולקביל סטרא תנינא דמנרתא קיימין קנין אוחרנין דציירין עליהון שבעה חסידי עלמא ואלין שמהתהון לוי קהת עמרם משה ואהרן ואלדד ומידד. וחור (ס״א וחגי) נבייא ביניהון ועל רישי מנרתא קביע כדנא דדהבא דמליא משחא דזיתא דכיא דמינה מדלקא דלקא לבית מקדשא ותחות מינה קביעא אגנתא רבתא די דהבא דמליא משחא דזיתא דכיא דמקריבין מניה משחא לבוצינא דמנרתא וצייר עלה עלי כהנא רבא ותרתין שבלין דדהבא נפקין מן אגנתא רבתא דציירין עלוי תרין בנוי דעלי חפני ופינחס ובגו שבלין די דהבא נפקין תרין צנתרין דדהבא דציירין עליהון תרין בנוי דאהרן נדב ואביהוא ותרין מותבנין דדהבא חד לכהנא רבא וחד לסגן כהניא ועיל מן רישי כורסא קביעין שבעין כורסון די דהבא די עליהון יתבין שבעין סנהדרין ביינן דינא קדם מלכא שלמה ותרתין בנת ימא יתבין מן תרתין אודני דמלכא שלמה דלא יזדעזע. ועיל מרישי כורסיא קביעין ביה עסרין וארבעת נפנין די דהבא דעבדין טללא למלכא שלמה וכדבעי מלכא שלמה למיזל לכל אתר די הוא צבי כורסיא במוכנוי אזל תחותוי. ומשים ית רגליה על דרגא קדמיתא תורא די דהבא פשיט יתיה על דרגא תנינא ומן תנינא לתליתאה ומתליתיתא לרביעתא ומרביעתא לחמישתא ומחמישתא לשתיתיתא ומשתיתיתא עד דנחתין נשרין וחטפין ית מלכא שלמה מסקין ומותבין יתיה על ריש כורסיא ותנינא דכספא חד במוכנוי. וכד שמעו מלכיא ית שמעיה דכורסא דמלכותא דשלמה מתכנשין כולהון ואתון כחדא ואשתחוו קדמוי ואמרין לכל מלכיא לא אתעביד היך כורסא הדא וכל אומא ואומא לא יכלין למתקנא כוותיה וכד חזו מלכיא שבחיה דכורסיא נחתו ושבחו למן די ברא עלמא כוליה. וכד הוה סליק מלכא שלמה ויתיב על כורסיא דמלכותא הוה חזר נשרא רבא ונסיב כתרא דמלכותא ויהיב ית כתרא ברישיה ומן בתר כן הוה תנינא רבא מפקע במנגנון והוון אריון ונשרין סלקין במנגנון ומטלין על רישיה דמלכא שלמה ויונה די דהבא הוה נחתא מן עמודא פתחת ארונא ונסבא ספרא דאוריתא ויהבא ליה בידוי דמלכא שלמה למוקמה מה דאמר משה והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו ותהי עמיה ויהי קרי ביה כל יומי חיוהי בדיל דיסגון יומוי על מלכותיה הוא ובנוהי בגו ישראל. וכד אתא כהנא רבא למשאל שלמא דמלכא שלמה וכל סביא הוו יתבין מן ימינא דכורסיה ומן שמאליה ודיינין דינא דעמא וכד הוו עיילין סהדיא די סהדון שקרא קדם מלכא שלמה הוו מנגנין פקעין גלגליא חורין תורין געיין אריותן נהמין דובין חטפין אמרין צעיין נמרין בעיין אנקין בכין שורין טייסין טווסין מיללין תרנגלין מקרקרין בני נצן מחטפין צפורין מיללין למחטוף לבהון דסהדיא דלא יסהדון סהדותא דשקרא והוון סהדיא אמרין בלבהון נסהיד סהדותא דקושטא ואי לא בגינן עלמא מתעקר והוון אריותן

פתשגן הכתב

קן זהב ולעומתו יונה זהב. ועל ראש הכסא נצבת יונת זהב ובידה אוחזת קן זהב. וככה עתידים כל האומות והלשונות להמסר ביד מלך המשיח וביד בית ישראל עמו וממעל לראש הכסא עומדת מנורת זהב ערוכה בכל מערכותיה. בנרותיה בכפתוריה במלקחיה במחתותיה גביעיה. ופרחיה. ויוצאים מצדה האחד שבעת קני מנורת זהב המצויירים עליה שבעת אבות העולם. ואלה שמותם. אדם. נח. שם. אברהם יצחק ויעקב ואיוב ביניהם. ומצדה השני יוצאים שבע קנים אחרים המצויירים עליה שבעת חסידי העולם. ואלה שמותם. לוי קהת. עמרם. משה. ואהרן. אלדד. ומידד. וחור (נ״א וחגי) הנביא ביניהם ועל ראש המנורה קבוע כד זהב מלא שמן זית זך אשר ממנו מעלי׳ נרות בית המקדש. ותחתיה קבוע אגן זהב מלא שמן זית זך אשר ממנו מקריבים שמן לנרות המנורה והיה מתואר עליו עלי הכהן הגדול ושתי שבלי זהב יוצאות מן האגן הגדול המצויירות עליו שני בני עלי חפני ופנחס ומבין שתי שבלי הזהב יוצאות שתי צנתרות זהב המצויירות עליהן שני בני אהרן נדב ואביהוא ושני מושבות זהב אחד לכהן גדול ואחד לסגן הכהנים וממעל לראש הכסא היו קבועים שבעים כסאות זהב אשר בה יושבים שבעים סנהדרין שופטי משפט לפני המלך שלמה. ושני דגי הים יושבים אצל אזני המלך שלמה למען לא יזוע ממקום השבת וממעל לראש הכסא קבועים בו ארבעה ועשרים גפני זהב העושים צל למלך שלמה וכאשר המלך שלמה הולך לכל מקום אשר רוצה הפן הכסא הולך תחתיו בתכונה הידועה לו וכאשר ישים רגלו על המעלה הראשונה שור הזהב היה מנהגו אותו על המעלה השנית ומן השנית לשלישית. ומן השלישית לרביעית. ומן הרביעית לחמישית ומן החמישית לששית. ומן הששית עד אשר ירדו הנשרים ולוקחים את המלך שלמה ומעלים ומושיבים אותו על ראש הכסא ותנין זהב אחד היה מתוקן בכסא כדמות גלגל המתגלגל. וכאשר היו שומעים המלכים כלם השמע כסא המלך שלמה מתקבלים ובאים יחד ומשתחוים לפניו ואומרים לכל ממלכות לא נעשה ככסא הזה ואין כל אומה ואומה יכולה להכין כמוהו. וכאשר המלכים היו רואים שבח הכסא ומתכונתו היו משבחים ומהללים למי שברא העולם כולו וכשהיה עולה המלך שלמה ויושב על כסא מלכותו היה שב הנשר הגדול ולוקח כתר מלכות ונותנה בראשו ואחרי כן התנין הגדול היה מתגלגל בגלגלים שנכנסו בחכמה ואז האריות והנשרים מתנגנים בחכמה ועולים להיות על על ראש המלך שלמה. ויונת הזהב יורדת מן העמוד ופותחת הארון ולוקחת ספר תורה ונותנו ביד המלך שלמה לקיים מה שאמר משה בתורתו והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל וכשבא הכהן גדול לשאול לשלום המלך שלמה וכל הזקנים יושבים מימין הכסא ומשמאלו ודנים את העם וכשהיו עדי שקר באים לפני המלך שלמה היו הגלגלים הנעשים בחכמה מתגלגלים וסובבים אז השוורים גועים. האריות שואגים. הדובים טורפים. הכבשים פועים. הנמרים נועקים. הגמלים בוכים. התרנגולים מיללים. הטווסים מיבבים. החתולים קוראים הנצים מלפלפים. והצפרים כלם נוהים והומים לחטוף לב העדים

מצת אהרן

מיט איין בער וועלין זיך צו זאמן ניידין אוף איין פעלד. דר לייב וועט עסין שטרוא וויא איין בהמה אזו וועט ניט מער באנגערען בהמות צו פר צוקן ווי זיין גוואונהייט וואר. דאס באטייט אבר אלץ אוף שלום עס וועט גאר קיין מלחמה מער זיין אויף דער וועלט:

ישנת

ודלין בוסמנין במסקיה דמלכא שלמה למיתב על כורסיה דמלכותא והיך כורסא דמלכא שלמה לא הוה לכל מלכיא: וכד אתחייבו סנאיהון דישראל איתגבר וסליק עליהון נבוכדנצר רשיעא מלכא דבבל אחריב ית ארעא דישראל בז יהיב ית קרתא דירושלם ואקלי ית בית מקדשא בנורא ואגלי ית בית ישראל ואייתי יתהון לרבלה די בארע חמת ואגלי עמהון ית כורסיא דמלכא שלמה וכד בעי מלכא נבוכדנצר רשיעא דיסק ויתיב עלוי לא הוה ידע די במנגנון הוו סלקין ליה אפרים ית ריגליה על דרגא קדמא ואריא דדהבא פשיט ית איטמיה דימינא ומחא יתיה על איטמיה דשמאליה והוה מחגיר מיניה עד יום מותיה. ומבתר נבוכדנצר מלכא דבבל אתא אלכסנדרוס מוקדון ושבא ית כורסיה דשלמה מלכא ואוביל יתיה למצרים וכד חזא שישק מלכא דמצרים ית שבחיה דכורסיה דהוה משובח מן כל כורסי דמלכיא הוה מתחמיד דיסק ויתיב עלוהי ולא הוה ידע די במנגנין סלקין ליה אפרים ית ריגליה על דרגא קדמאה ואריא די דהבא פשט איטמיה דימינא ומחא יתיה על איטמיה דשמאלא נהיה מתקרי פרעה חגירא עד יום מותיה. וכד אתא אניפונים בר אנטיוכוס מלכא וסליק על ארעא דמצרים ואחריב יתה ושבא ית כורסיה דמלכא שלמה ואייתי יתה בספינן ואישתמטת כרעיה דכורסיה בשושילתא די דהבא ואייתי כל אומני דעלמא וכל קניגיא למתקנא ית כרעיה דכורסיה ולא יכילו למיתקנא יתיה עד יומא הדין. וכד בטילת מלכותיה וקם כורש פרסאה בתרוהי ובזכות די איתעסק בבית מקדשא זכה דיסוק ויתיב על ההוא כורסיא דמלכא שלמה דכותיה לא הות לכולהון מלכיא:

(ג) בשנת בשנת תלת למלכותיה דנבוכדנצר הוון בית ישראל בכיין מתאנחין ומתמהין ואמרין ווי לן אתגבר עלן שנאה בז ית ארעא אחריב ית מדינתן בגלותא אגלי יתן ודלא כשר עבד בן. סבינא בשושילתא אסר ורברבינן בגלותא אגלי עולמתן בחרבא קטיל ומפלינן אוביל בשביא כליל דתושבחתן אתנסיב מינן וכד קמו מלכיא דבית דוד דאינין מלכו עלמא כוליה ומן בתר דוד קם שלמה בריה ואמליך יתיה קודשא בריך הוא על חיות ברא ועל עופי שמיא ועל ריחשא דארעא ועל שידין ועל רוחין ועל לילין והוה ידע במלל כולהון ואנון ידעין בממלליה דהכדין כתיב וידבר על העצים. וכד שפר לביה דמלכא שלמה בחמרא שדר ותמן לכל מלכיא מדינחא ומערבא דהוו קמיכין ליה לארעא דישראל ואגני יתהון

פתשגן הכתב

למען לא יעידו עדות שקר. והיו העדים אומרים בלבבם נעיד עדות אמת ואם אין נהיה נעקרים ומשורשים מן העולם ובעלות המלך שלמה לשבת על כסא מלכותו אשר כמוהו לא היה ולא נעשה לכל הממלכות היו האריות זורקים ומפזרים כל מיני בשמים בעלייתו. וכאשר נתחייבו שונאיהם של ישראל התגבר ועלה עליהם נבוכדנצר מלך בבל החריב את ארץ ישראל נתן את עיר ירושלים לבז שרף את בית המקדש באש הגלה את בית ישראל הביא אותם לרבלתה אשר בארץ חמת ויגל עמהם את כסא המלך שלמה. וכשבקש נבוכדנצר מלך רשע לעלות ולשבת עליו לא היה יודע כי בחכמת הגלגלים המתגלגלי' היו עולים בו. פשט רגלו על המעלה הראשונה והאריה הזהב נטה ידו הימנית והכהו על ירכו השמאלית והיה צולע על ירכו עד יום מותו ואחר נבוכדנצר מלך בבל בא אלכסנדרוס מוקדון וישב את כסא המלך שלמה ויביאהו מצרימה. וכראות שישק מלך מצרי' את שבח הכסא ומתכונתו אשר הי' משובח מכל כסאות המלכים התאוה לעלות לשבת עליו ולא היה יודע גם כן כי בחכמת הגלגלים המתגלגלים היו עולים בו. פשט רגלו על המעלה הראשונה והאריה הזהב נטה ידו הימנית והכהו על ירכו השמאלית והיה צולע על ירכו ונקרא שמו פרעה נכה עד יום מותו. וכשבא אניפונים בן אנטיוכס המלך ויעל על ארץ מצרים ויחרב אותה וישב את כסא המלך שלמה ויביאהו באניות ובמטה רגל הכסא נשברה וס הזהב צוה להביא כל חרשי העולם העושים במלאכת הכסף והזהב למען יכינו את רגל הכסא הנשברת ולא יכלו להכינה עד היום הזה. ויהי כקרוע מלכותו ויקם כורש הפרסי וימלוך תחתיו ובזכות אשר אמר לבנות את בית ה' זכה לעלות ולשבת על כסא המלך אשר כמוהו לא נעשה לכל הממלכות:

(ג) בשנת שלש למלכות נבוכדנצר היו בית ישראל בוכים נאנחים ומשתוממים ואומרים אוי נא לנו כי גברה עלינו יד האויב. בז את ארצנו. החריב את ערינו הגלה אותנו בגולה. ומעשים אשר לא יעשה עשה בנו. זקנינו בכבלי ברזל אסר נערינו בגולה הגלה בחורינו ובתולותינו בחרב הרג וטפינו הוליך בשבי. עטרת תפארתנו נלקחה ממנו: ויהי כאשר קמו מלכי בית דוד למלוך על כל העולם כולו: ויקם שלמה בנו וימליך אותו הקב"ה על חית הארץ ועל עוף השמים ועל הרמש הרומש על הארץ על שדים פגעים רוחות ויהי היה יודע בשפת כלם והם יודעים בשפתו שכן כתיב וידבר על העצים. וכטוב לב המלך ביין שלח ויקרא את כל מלכי מזרח ומערב הקרובים לו לארץ ישראל והושיבם בבית היכל

מצח אהרן

(ג) (בשנת שלש למלכו) אין דריטן יאר צום קיניגרייך נבוכדנצר האבן דיא קינדר ישראל אן גיהויבן צו שרייען אונ צו וויינן אונ האבן גשפראכן ווי גישריגן אויף אונזערי זינד דאס דער פיינט הט זיך גשטארקט איבר אונז ער האט בר וויסט אונזר לאנד אונ הט אונז גפירט אין גלות אונזעריע זקנים הט ער גשלאסין אין קייטן. אונזרע הערין הט ער פר טריבן. אונזרי יונגן האט ער דר שלאגן מיט דר שווערד אונזרי קליינע קינדר הט ער אין גפענקניש גנומן אונזר ווירדיגע קרון איז פון אונז צו גנומן גוואָרן. פריער איז גוועזן דוד אמלך איבר ישראל אונ נאך אים איז גוואָרן זיין זון שלמה איין מלך. הש"י הט אים גמאכט גוועלטיגן אין דר גאנצר וועלט. איבר בהמות חיות ועופות אונ איבר אלץ וואס אין דר וועלט גשאפן איז. אוך איבר שדים רוחות ולילות. ער האט אוך מיט אלע ברואים גוואוסט צו ריידן אונ זיי האבן אים אוך אלע גוט פר שטאנין וואס ער הט גרעט. אונ אז ער איז אמאל פריילאך גוואָרן אין מיטן זיין ווייון טרינקן שיקט ער ארום אונ לאזט בעטן אלע מלכים זיי זאלין צו אים קומן. ווי זיי זענין גקומן זעצט ער זיי אין זיין קיניגליכן פאלץ אונ מאכט זיך לוסטיי מיט זיי אינ לאזט זיך ברענגין אלערלייי כלי זמרים פידלין אונ שאלמייען פוקין אונ הארפין וואס זיין פאטר דוד הט דרויף גשפילט ווען ער הט די לויב צו הש"י גזונגין. אונ הט באפעלט עס זאל פר אים קומן פון אלערלייי חיות אונ עופות אונ שרצים אוך שדים רוחות אונ לילות די זאלן טאנצן פר די מלכים דס ער זאל זייא ווייזן זיינע הערשאפט. אוך אזו גלייך דורך זיין באפעל איז אלץ אליין גקומין פון זיך זעלבערט צוא אים. פרעגט ער צו די פויגל אוב זיי זענין דא אלע צו זאמין. זוכין זיי זיך אונטר צו אוב איינר פון זייא פעלט אזו זעהן זיי דס דר אוער האן פעלט צווישן זיי. ווערט עס דעם קיניג גזאגט. אזו באפעלט ער גלייך דס מען זאל אים גלייך מיט גוואלד ברענגן. אזו אוך הט מען אים גבראכט. דר קיניג הט גוואלט אים לאזין אום ברענגן. פאלט ער אים צו

בגו טרכונא בבית מלכותיה. ותוב כד שפיר לביה דמלכא שלמה בחמריה אמר למעלא נבלין וצילצלין ותופין וכינרין דהוה מזמר בהון דוד אבוי. ותוב כד שפר לביה דמלכא שלמה בחמריה אמר לאיתיא חיות ברא ועוף שמיא וריחשא דארעא ושידין ורוחין ולילין למרקדא קדמוי למחזי רבותיה לכל מלכיא דגנין קדמוי וספרין דמלכא קרין יתהון בשמהתהון וכולון מתכנשין ואתין לותיה בדלא אסירין ובדלא זקיקין ובדלא אנש דדבר יתהון בה בשעתא אתבעי תרנגלא ברא ביני עופיא ולא אשתכח ופקיד עלוי מלכא דאייתי יתיה ברוגזא ובעא למחבלא יתיה. מתיב תרנגול ברא קדמוי דמלכא שלמה ואמר ליה שמע מרי מלכא דארעא אצית באודנך ושמע פתגמי הלא תלת ירחין די הבית עיטא בלבי ומלכין קשיטין עם מילתי מזוני לא אכלית ומוי לא שתיתי ומן קדם דחזיית וטייסית בעלמא כוליה ואמרית אידא היא מדינתא או שליטתא דלא משתמע ליה למרי מלכא אסתכלית אנא וחזאית מדינתא חדא ברכא דקיטור שמהא בארעא מדינחא עפרא יקיר מן דהבא וכספא כזבול בשוקין ואילנין מן בראשית תמן נציבין. ומגינתא דעדן אנון שתיין מיא אית תמן אוכלוסין סגיאין כלילן ברישיהון (מן תמן נציבין מן גינתא דעדן) למיקום בקרבא לית הינון ידעין לממחי בקושתא לא יכלין ברם בקושטא חמיתי אתתא חדא שלטא בכולהון ושמה מלכת שבא כען אין שפר עלך מרי מלכא איסר חרצי היך גיברא ואיקום ואזיל לכרכא דקיטור למדינת שבא מלכיהון בשושילתא איסר ושולטניהון בכבלין דפרזל ואייתי יתון לות מרי מלכא ושפר פתגמא קדם מלכא ואתקריין ספרוי דמלכא וכתבו אגרתא וקטרו ית אגרתא בגפיה דתרנגול ברא וקם וסליק לשמי מרומא וצניף צניפא והוה נצח ופרח ביני עופיא ופרחו

פתשגן הכתב

המלך. ועוד כתוב לב המלך שלמה ביין לוה לקחת נבלים וצלצלים תפים וכנורות אשר בהם היה מנגן דוד אביו. ועוד כתוב לב המלך שלמה ביין אמר להביא עוף השמים. חית הארץ. ורמש האדמה. שדים רוחות ופגעים. ויהיו מרקדים מפזזים ומכרכרים לפניו להראות המלכים היושבים לפניו את יקר תפארת גדולתו וסופרי המלך היו קוראים אותם בשמותם. וכלם מתקבלים ובאים הליו לא בזיקים ולא בכבלי ברזל ולא בבן אדם הנוהג בם. בעת ההיא בקש ונדרש אז שדי (הוא תרנגול הבר) בין העופות ולא נמצא ויגז עליו המלך בחמתו להביאו ולייסרו ויען זיז שדי לפני המלך ויאמר לו הסכת ושמע אדני מלך כל הארץ ויבאו דברי באזניך. הנה ג' הדשים אשר נתתי עצה בלבי ועלות אמיתות נתיעצתי. לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי. כי שמרתי אעופה ואראה בעולם כולו היש מלכות או ממשלה אשר לא ישמע לאדוני המלך הסתכלתי וראיתי מדינה אחת אשר בה עירה קיטור בארץ מזרח אדמתה מזהב יקרה. והכסף בחוצות כזבל. ועלי השדה שתולים שם משבעת ימי בראשית ושותים מים מג"ע. חיל גדול ולבא רב בתוכם. ועטרת זהב בראש' אין בידם לערוך מלחמה ואין ביכלתם להכות ולירות בקשת. והכזב מאלם נעדרת. אף הנגם ראיתי אשה אחת מושלת ומולכת עליהם ושמה מלכת שבא. ועתה הם מצאתי חן בעיניך ושר הדבר לפני אדוני המלך. אאזור כגבור חלצי ואקים והלך לעיר קיטור למדינות שבא. אאסור מלכיהם בזיקים ונכבדיהם בכבלי ברזל והביאם אל אדוני המלך. וייטב הדבר למלך. ויקראו סופרי המלך ויכתבו מכתב ויענדו ויקשרו אותו בכנף זיז שדי. ויקם ויצא לשמי מרומים. ויעף ביעף בין העופות ובהיותו פורח ועופף פרחו ויעופפו כל העופות אחריו. וילכו לעיר קיטור

מצח אהרן

די פיס אונ שפראך מיין גנעדיגר הער קיניג פון דער ערד עס זאל הערן דיינע אויערן מיינע רייד ווארום איך זאג דיר די ווארהייט. דריי חדשים האב איך מיר בראטין מיט מיין הארצין קיין שפייז האב איך ניט געגעסין אונ קיין וואסער האב איך ניט געטרונקין איך בין נאר ארום געפלוגין אין דר וועלט זוכן איינע לאנד שאפט וועלכע עס זאל דיר ניט אונטער טעניג זיין איך האב אבער קיינס געפונין ביז איך בין געקומין אין איינע לאנד שאפט די הייסט שבא אונ די הויבט שטאט הייסט קטור דס לאנד ליגט צו מזרח זייט. דיא ערד וואס איז דרינין איז בעסר ווי גאלד אונ זילבר. עס ליגט גאלד אונ זילבר אויף די גאסן אזו וויא מיסט. בוימער זענין דארטין געפלאנצט פון זינט די וועלט איז בשאפין געווארין. אויס דעם גן עדן טרינקין זיי וואסר. עס זענין אויך פיל לייט דארטין די זענין געקריינט אויף זייערע קעפ. פון מלחמות ווייסן זיי גאר ניט צו זאגין. זיי קענין ניט אפילו מיט אפיילין בוגין שיסין אבר פר וואר איך האב דארטין געזעהן איינע פרויא טוט געוועלטיגן זיא הייסט (מלכת שבא). נון מיין הער קיניג ווען מיינע רייד איז דיר וואול געפעלן אזו וועל איך מיר מייני לענדין בינדין אזו ווי איין שטארקר העלד אונ וועל ציהן נאך די לאנד שבא אין דר שטאט קיטור. אירע קיניגין מיט אירע געוועלטיגר וועל איך בינדין מיט קייטין אונ וועל זיי ברענגין צו מיין הער קיניג. טוא מיר נאר באפעלין דאס איך זאל מיר נעמין אלע בייזע פייגל אזו וועל איך מיט זיי אהין ציהן. וויא דער קיניג הט געהערט די רייד איז דאס אים זייער וואול געפעלין אונ לאזט גלייך איין בריף שרייבן אונ בינט אים אן אן די פליגיל פון דעם אוער האן. דער נאך נעמט ער מיט זיך אלע בייזע פייגלאך אונ ציהן אלע צו זאמין ביז נאך דר שטאט קיטור וואו דיא מלכה שבא וואר. אונ זיי זענין געקומין אהין אקוראט צום פריא מארגן. אונ די מלכה איז אויף געשטאנין אונ הט געוואלט גיין זיך נייגין צוא דר זון דען זיי גלויבן אין דר זון. עס זענין אבר אזו פיל פייגלאך ביי אנאנדר דאס זיי האבן דיא זונען שיין בדעקט אונ האבין גאנץ פינצטר געמאכט. דיא קיניגין דר שרעקט זיך אונ פאר וואונדרט זיך דאס עס איז מיט אמאל אזוי פינצטר. אין דעם לאזט זיך דר אוער האן ארונטר צו איר אונ גרייכט מיט זיין פליגיל וואו דר בריב אן געבונדין וואר. אזו נעמט זיא גלייך דעם בריב פון אים אראפ אונ לייענט אים מיט פר וואונדרונג אונ אזו איז געשטאנין אין בריף געשריבין. פון מיר דר קיניג שלמה פריד צו דיר אונ צו דיינע הערן. דו זאלסט וויסין דאס הש"י הט מיך געמאכט געוועלטיגן איבר אלע בהמות חיות אונ עופות אויך שדים רוחות אונ לילות אונ אלע מלכים פון (מזרח מערב צפון דרום) זיי קומין אלע צוא מיר אונ גיבין מיר מס. אונ אוב דו ווילסט צו מיר קומן אונ מיר מיין מס געבין אונ מיר שלום געבין וועל איך דיר גרוס כבוד אן טאן מער ווי אנדרי מלכים וואס זענין שון ביי מיר אין פאלעץ. ווען דו וועסט אבר צוא מיר ניט קומן אונ ווילסט מיר קיין שלום געבין. אזו וועל איך צו דיר שיקין מלכים אונ געוועלטיגר אונ רייטער. אונ אוב דו וועסט וועלין זאגין וואס פר אמלכים אודר געוועלטיגר אודר רייטער הט דר קיניג שלמה. זאלסטו וויסין דאס דיא חיות רעות זענין דיא מלכים אונ געוועלטיגר. אונ רייטער דס זענין אלע דיא פייגיל אונטר דעם הימל. אונ מיין גאנצר חיל וואס צו מיר דאס זענין שדים רוחות ולילות דס זענין אזעלכי געוועלטיגר זיי וועלן אייך דר ווערגן אין אייערי בעטן וואו איר וועט ליגין אינ אייערי הייזער אונ דיא חיות רעות וועלן אייך אין פעלד דער שלאגין

בוזביה. ואזלו לכרכא דקיטור למדינת שבא והוה לעידן צפרא נפקת מלכת שבא למסגד לימא ואחשיכו עופיא ית שמשא ורמת ידה על לבושה ובזעת יתהון והות תמיהא ומתמהא וכד תמהת נחת לותה תרנגול ברא וחזת והא איגרתא קטירת בגדפיה. שרת וקרת יתיה ומה הוה כתיב בגוה. מני מלכא שלמה שלם ליכי שלם לרברבניכי די את ידעת דאמליך יתי קודשא בריך הוא על חיות ברא ועל עוף שמיא ועל שידין ועל רוחין ועל לילין וכל מלכיא דמדינחא ומערבא דרומא וציפונא אתין ושאלין בשלמי. כען אין תצבין ותיתין ותשאלין בשלמי יקר סגיא אנא עביד לך מן כל מלכיא דגנין קדמי ואין לא תצבין ולא תיתין ולא תשאלין בשלומי אשדר עלייכי מלכין ולגיונין ופרשין ואין תימרין מה מלכין ולגיונין ופרשין אית ליה למלכא שלמה חיות ברא אינון מלכין ולגיונין (ופרשין ואין תימרין מה פרשין) עופי שמיא אינון פרשין חילי אינון רוחין ושידין ולילין אינון לגיונין דחנקין יתכון על ערסתיכון גוו בתיכון חיות ברא קטלין יתכון בחקלא עופי שמיא אכלין ית בסרכון מנכון וכד שמעת מלכת שבא ית פתגמי אגרתא תוב תניית רמת ידה על לבושה ובזעת יתהון שלחת וקרת לסביא ולרברבניא ואמרת להון לא ידעתון מה שלח לי מלכא שלמה מתיבין ואמרין לית אנחנא ידעין למלכא שלמה ולא חשבין ית מלכותיה. והיא לא אתרחיצת ולא שמעת מליהון ושלחת וקרת לכל ספני ימא ואטעינת יתהון אשכריז ומרגליין ואבני טביין ושדרת ליה שיתא אלפי טליין וטלייתא וכולהון בני שתא חדא וכולהון בני ירחא חד וכולהון בני יומא חד וכולהון בני שעה חד וכולהון בני קומא חדא וכולהון בני קציצא חדא וכולהון לבושין לבושא ארגונא וכתבת איגרתא ושדרת ליה למלכא שלמה בידיהון מן כרכא דקיטור לארעא דישראל מהלך שבע שנין כען בצלותך בבעותך דאבעי מן קדמך איתי לותך לסוף תלת שנין והוה לסוף תלת שנין אתת מלכת שבא לות מלכא שלמה וכד שמע מלכא שלמה דאתת מלכת שבא [illegible] לותה ית בניהו בר יהוידע דדמי לשפרפרא דנפיק בעדן צפרא ודמי לכוכב נוגהא דמנהיר וקאים ביני כוכביא ודמי לשושנא דקאים על פרצידי דמיא וכד חזת מלכת שבא ית בניהו בר יהוידע אתרכינת

פתשגן הכתב

מדינת שבא. ויהי לפנות בקר ותצא מלכת שבא להשתחוות לשמש במשפטה והנה חשך השמש מפני העופות. ותשלח ידה בבגדים ותקרעם ותהי כמשתוממת ובהיותה משתוממה ירד אליה זיז שדי ותרא אגרת קשורה בכנפו פתחה האגרת ותקראה וזאת היה בה. מאת המלך שלמה שלום לך ושלום לשריך: הלא ידעת את אשר שמעת כי המליך אותי הקב"ה על חית הארץ ועל עוף השמים. ועל שדים על רוחות ועל לילין וכל מלכי מזרח ומערב לצפון ודרום. באים ושואלים לשלומי. עתה אם יש נפשכם לבא אלי ולבקש שלומי כבוד גדול אתן לכם מכל המלכים היושבים לפני. ואם תמאנו ותסרבו ולא תשאלו לשלומי. אשלח אליכם מלכים חיילים ופרשים. ואם תאמרו מי הם המלכים החיילים והפרשים אשר למלך שלמה. חית השדה המה המלכים. עוף השמים הם הפרשים. והחיילות הם השדים הרוחות והלילין המחנקים אתכם על ערשיכם ובבתיכם. חית השדה יהרגו אתכם בשדה. ועוף השמים יאכלו את בשרכם מעליכם. וכשמוע מלכת שבא את דברי האגרת הזאת שנה ותשלח ידה שנית בבגדים ותקרעם ותצו [illegible] לזקנים ולשרים ותאמר אליהם. הלא ידעתם הם לא שמעתם מה שלח אלי המלך שלמה. ויענו יחדיו ויאמרו אליה אין אנו יודעים המלך שלמה ובמלכותו אין אנו חפצים והיא לא בטחה בהם גם לדבריהם ולא שמעתם אך שלחה ותקרא אל כל תופשי משוט וחובלי הים אשר לה. ותנו לעמוס ולטעון האניות בעלי ברושי' ובכל מיני מרגליות טובות ותשלח למלך שלמה ששת אלפים נערים ונערות כלם בני שנה אחת כלם בני חדש אחד כלם בני יום אחד כלם בני רגע אחד כלם בני קומה אחת. כלם בני קלסתר אחד וכלם לבושים לבוש ארגמן. ותכתוב אגרת ושלחה בידיהם למלך שלמה. מעיר קיטור ועד ארץ ישראל מהלך שבע שנים עתה אבקש ממך ותפלה עליך ואבוא לפניך תוך שלש שנים. ויהי מקץ שלש שנים. ותבא מלכת שבא אל המלך שלמה ירושלימה. וכשמוע המלך שלמה כי באה אליו מלכת שבא. שלח לקראתה את בניהו בן יהוידע הדומה להילת השחר העולה לעת בקר ולכוכב נגה המופיע ומבריק בין הכוכבים. והדומה לשושנה היושבת על פלגי מים. ויהי כראות מלכת שבא אותו. ירדה מעל המרכבה. עמד בניהו בן יהוידע ויאמר לה למה ירדת מן המרכבה. ותען המלכה ותאמר ט

מצח אהרן

די מלכה שבא האט דש [illegible] הייבט זיא אויף אירע הענט אונ צוא רייסט אירע קליידר אונ שיקט גלייך נאך אירע חכמים אונ יועצים אונ שפראך צו זיי ווייסט איר ניט וואס מיר איין בריף האט שלמה המלך היר גשריבן. גיבן זיי איר איין ענטפער מיר ווייסן ניט דעם מלך שלמה אונ מיר פרעגן אויך ניט נאך אים אונ אויף זיין מלכות. אבער דיא מלכה שבא פרעגט ניט נאך אירע רייד אונ שיקט גלייך נאך אלע שיף מייסטערס אונ באפעלט זיי דאס זיא זאלטן צוא איר ברענגין טענין ביימר אונ גוטע פערל אונ אבנים טובות אונ שיקט זיי צו דעם קיניג שלמה פר איין מתנה דר צו שיקט זי אויך זעקס טויזנט יונגלך אונ מיידלאך דיא אלע זענין אין איין יאר אונ אין איין חודש אונ אין איין טאג אונ אין איין שעה גיבארען גיווארען אונ ווענין אלע איין גרייס גיוועזין. אונ וועלין אויך אלע אין איין יאר שטארבן אונ זיי ווענן אלע אן גיקליידט אין פורפיל וואל. אונ אזו האט זיא מיט די שיף לייט דיזה מתנה אפ גשיקט. אונ האט אים אתשובה מיט גשיקט. פון מיר די מלכה פון קיטור צו מיין הערן קיניג שלמה אונ צו אלע זיינע [illegible] הערין אונ צוא אלע זיינע לייט פיל [illegible] פון מיר איר זאלט אנטפאנגן דעם פרעזענט דאס איך צו אייך טוא שיקן. אבר איך בעט אייך אום גאטס ווילן דס יעט [illegible] שרייבט מיר אז איך זאל צו אייך קומן איר ווייסט דאך וואול דס פון [illegible] לאנד נאך ארץ ישראל איז זיבן יאר רייז. אונ ווייל איר שרייבט מיר אז איך זאל קומן. אזו וועל איך מיך צוא גרייטן אונ וועל ווען דס איך זאל אין שטאנד זיין נאך דריי יאר צו קומן אונ דענמאלט וועל איך קומן אונ בוקין זיך קענן אייערי הערשאפט אונ וועל מיך צו אייך אונטר טעניג געבן. אפילו חכמים זאגן זיא האט אויך גטאן ווי פרעה. זיא האט צו זיך איין גזאמילט אירע שטערן זעהר אונ האט גלאזט אוס קלובין קינדר דיא צוועלף טויזנט דיא אלע אין איין יאר וועלן שטארבן. אבר שלמה המלך האט דס אלץ מיט זיין חכמה גוואוסט אזו האט ער זיי גלאזט מאכן תכריכין אונ האט אך זיי ווידר אהיים גשיקט אונ שרייבט אין דעם בריף דוא האסט מיר גוויס דיא קינדר גשיקט ווייל דו קענסט קיין תכריכין מאכין פר זיי אין דיין לאנד. דרום שיק איך דיר זיי ווידר מיט אירע תכריכין אז דו זאלסט זיי באגראבן. אבר אזו דיא דרייא יאר האט זיך גקאנצעט אזו איז גקומן דיא מלכת שבא צום קיניג שלמה. וויא דר קיניג האט דס דר הערט אזו שיקט ער איר אנטקעגין איין גרוסן צדיק דר דא וואר קעסטליך אונ גאר פרום זיין נאמן וואר (בניהו בן יהוידע) ער וואר מיט זיינר שונהיים גלייך ווי דר מארגין שטערן אזו וויא ער גיט ארום צווישן דיא מארגן אונ ער איז גלייך גוועזן צו דעם שטערין וואס ער הייסט נגה ער לייכט גייער איין צווישן דיא אנדרי שטערין. אונ

מן רכובתא . מתיב בניהו בר יהוידע ואמר לה למה אתרכינת מן רכוביך מתיבה ואמרה ליה לית
את מלכא שלמה . מתיב ואמר לה לית אנא מלכא שלמה אלא חד מן משמשיא דקיימין קדמוי
ומיד אהדרא אפאה לאחורה ומתלת מתלא לרברבניא אי לא חזי לכון אריא אתון חזון ברבעותיה
ואין לא חזיתון מלכא שלמה אתון חזון שופרא דגבר דקאים קדמוי ואייתי יתה בניהו בר יהוידע
לקדם מלכא וכד שמע מלכא דאתת ליתיה קם ואזל ויתב בבית זוגיתא וכד חזת מלכת שבא דמלכא
בבית זוגיתא יתיב מחשבא בלבה ואמרה דמלכא במיא יתיב וחליזת חילווה דתעבר וחזא לה סערא
ברינלה . מתיב מלכא ואמר לה שופרך שופרא דנשי וסערך סער דגברא וסער לגברא שפר ולאתתא
גנאי . מתיבה מלכת שבא ואמרה ליה מרי מלכא אמתיל לך תלתא מתלין דאין תפשר יתהון לי
ידעי אנא דגבר חכים את . ואי לא . את כשאר בני אנשא . מתיבה ואמרה ליה מהו גרגריין דעא
ודולין דפרזל דדלו אבנא ומשקי מיא מתיב ואמר לה גובתא דכוחלא . מתיבה ואמרה ליה מהו עפר
מן האדמה יצא ומאכלו עפר מן הארץ נשפך כמים ומביט לבית מתיב ואמר לה נפטא . מתיבה
ואמרה ליה מהו ארקלין אזיל בריש כולהון וצוח צווחא רבא ומרירא רישיה כאגמון . שבח לחורין
גנאי למסכינן שבח למתים גנאי לחיין חדיי לצפורין נסים לנונין מתיב ואמר לה כיתנא . מתיבה
ואמרה ליה לא האמנתי לדברים עד אשר באתי ותראינה עיני והנה לא הוגד לי החצי הוספת
חכמה וטוב על השמועה אשר שמעתי אשריך ואשרי אנשיך ואשרי עבדיך אלה ואעיל יתה בגו
טרכונא בבית מלכותא וכד חזת מלכת שבא רבותיה ויקריה (דמלכא שלמה) יהבת שבחא למאן די
ברא יתיה ואמרת יהי יי אלהיך ברוך דאתרעי בך למתב יתך על כורסי דמלכותא למעבד צדקתא
ודינא ויהבת למלכא דהבא וכספא טבא (סגי לחדא) ויהב לה מלכא כל מה דצבת . ומלכי מערבא
וסדינזא וציפונא ודרומא כד שמעו שמעיה כולהון כחדא מזדעזעין ואתון מן אתריהון ביקר רב וברבו
רבא ובדהב ובכסף ובאבניא טבין ומרגלין . וכד אתחייבו כנאיהון דישראל הוה ירמיה נביא מתנבא
נבואן סניאן עליהון ולא מקבלין מניה אלהן שבישת יתיה רוחא דקודשא ואובילת יתיה לארעא
שבט בנימין דהכין כתיב ויצא ירמיה מירושלים ללכת ארץ בנימין ואיך דהוה ירמיה נביא בגו
ירושלם הוה בעי רחמי מן קדם אבוי דבשמיא ולא אתמסירת קרתא ירושלם בידיהון דכשדאי ולא

פתשגן הכתב

אתם איך המלך שלמה . ויען בניהו בן יהוידע ויאמר אליה אין אני המלך שלמה כי אם אחד מעבדיו היושבים לפניו ותסב פניה אחורנית ותבא משנה ותאמר אם לא ראיתם את האריה אתם רואים את רבלו אם לא ראיתם המלך שלמה אתם ראיתם את מראה האיש היפה העומד לפניו ויבא אותה בניהו בן יהוידע אל המלך שלמה . וכאשר שמע שלמה כי באה אליו מלכת שבא והגיעה אל בית מלכותו . קם המלך מהיכלו וילך וישב אל בית זכוכית אשר לו . ותחשב המלכה בלבה כאשר ראתהו ותאמר המלך שלמה במים הוא יושב אז הגביהה שולי בגדיה לעביר ונראה לה שערות ברגליה ענה המלך שלמה ויאמר לה יפיך הוא יופי הנשים ושעריך הם שערות האנשים . ושער יפה לאנשים ודופי לנשים . ותען המלכה ותאמר לו אדוני המלך אחודה לך שלשה חידות אם תפתור אותנה לי אדע כי איש חכם אתה ואם לא כיתר האנשים אתה לי . ותבא משלה ותאמר באר עץ ודלי ברזל שואב אבנים ומשקה מים מה הוא . ענה המלך ויאמר לה זאת היא שפופרת הקנה אשר נותנים בה הכחול . ענתה המלכה ותאמר עפר מן האדמה יצא ומאכלו עפר מן הארץ נשפך כמים ומביט לבית מה הוא . ענה המלך ויאמר לה זה הוא הנפט . ותען המלכה ותאמר רוח סערה הולך בראש כלם וצועק צעקה גדולה ומרה כופף ראשו כאגמון שבח לשרים ודופי לאביונים שבח למתים ויגון לחיים . שמחה לעופות והבל לדגים מה הוא . ויען המלך ויאמר זאת היא הפשתה . ותדבר אליו המלכה כדברים האלה לא האמנתי לדברים עד אשר באתי ותראינה עיני והנה לא הוגד לי החצי הוספת חכמה וטוב אל השמועה אשר שמעתי אשרי אנשיך ואשרי עבדיך אלה . ויבא אותה המלך אל תוך היכל מלכותו . וכראות מלכת שבא את יקר תפארת גדולתו נתנה שבח והודאה למי שברא אותו ותאמר יהי ה' אלהיך ברוך אשר חפץ בך לתתך על כסא המלכות לעשות צדקה ומשפט ותתן למלך זהב וכסף הרבה מאד . ויתן לה המלך את כל חפצה . ומלכי ימה וקדמה צפונה ונגבה כאשר שמעו את שמעו קמו וזעו כלם יחד . ובאו ממקומותיהם בכבוד גדול וברוב רב בזהב בכסף ובאבנים טובות ומרגליות : ובאשר נתחייבו שונאיהם של ישראל היה ירמיה הנביא מתנבא נבואות רבות עליהם ואין שומעים אותו . אבל פתה אותו רוח הקדש ויוליכו אל ארץ בנימין שכן כתוב ויצא ירמיה ללכת ארץ בנימין ובהיו' ירמיה הנביא בירושלים היה מתפלל ומתחנן לפני אביו שבשמים שלא תמסר עיר ירושלים ביד הכשדים וגם יהרים

מצח אהרן

ער איז גלייך גוועזן צו איין רוז די ווס וואקסט ביי דעם וואסר . אונ האט פיל הערן מיט אים גשיקט איר אנטקעגין צוא גיין :
אבר ווי דיא מלכה שבא האט דר זעהן דעם צדיק בניהו איז זי אראונטר גשטיגן פון איר רייט וואגן אונ האט זיך גנייגט קעגן אים
אונ גבוקט . אזו פרעגט ער זיא ווארום טוסטו דיך קעגן מיר אזו נייגן אונ בוקין . שפראך זיא צו אים ביסטו דען נית דר קיניג
שלמה . שפראך ער גיין איך בין נית דר קיניג . איך בין נאר איינר פון זיינע דינר דיא אים באדינן אונ אוף ווארטן . קערט זיא
זיך אום צו אירע יועצים די ביי איר וואורן אונ זאגט צו זיי דעם משל . ווען איר האט נאך נית גזעהן דעם לייב . זאלט איר נאר
זעהן דס ארט וואו ער ויאונט . אונ ווען איר האט נאך נית גזעהן דעם קיניג שלמה זאלט איר נאר זעהן זיינע משרתים דער איז
איין מאן פון זיינע באדינער אצונד קענט איר אייך פאר שטעלן וואס דר קיניג זעלבערט איז . נון דר צדיק בניהו ברענגט דיא
מלכה שבא פר דעם קיניג שלמה . ווי דר קיניג הערט דס די מלכה שבא קומט צוא אים שטייט ער אוף פון זיין קיניגליכן שטול
אונ זעצט זיך אין איין הוז וואס וואר גמאכט פון ווייסין גלאז . ווי דיא מלכה שבא קומט אונ זעהט אים אין דס גלעזערנע הוז
זיצענדיג . גידאכט זיא זיך ער זיצט אין וואסר אונ טוט זיך באדן . אזו הייבט זיא זיך אוף אירע קליידר דאס זיא זאל נית
נאס ווערן . זעהט דר קיניג דס זיא האט האר אוף אירע פיס . פאנגט ער אן צוא לאכין אונ שפראך צוא איר דיין שיינהייט איז
אזו שיין וויא אלע שיינע ווייבר . אבר דיינע האר פון דיינע פיס דיא זעהן גלייך ווי ביי איין מאנס פערשון אונ צו איינר פרויי
זענין זיי זייער מיאוס . אזו שעמט זיא זיך . דאך אבר נייגט זיא אונ בוקט זיך קעגן אים נאר . הערליך אונ גיט אים שלום . ער
ענטפאנגט איר אוך גאר פריינדליך . דר נאך שפראך זיא צו אים מיין ליבר הער קיניג איך וויל אייך דריי רעטעניש פרעגן :
ווען איר זיי פרעפן אזו וועל איך וויסין דאס איר זייט זייער קלוג . ווען איר זיי אבער נית טרעפין אזו זייט איר נאר אזו ווי

אחריבון יתה אלא איך ידמיה הוה בארע שבט בנימין אתגבר וסליק עליהון נבוכדנצר מלכא דבבל ואחריב ית ארעא דישראל בז ית קרתא דירושלם וקלי ית בית מקדשא בנורא ועד נבוכדנצר רשיעא יתיב באנטוכיא רבלתה שלח על ירושלם ביד נבוזראדן רב קטוליא ותרעי ית שורי דקרתא ירושלם וכד אתא ירמיה נביא וחזא ית קרתא ירושלם דאתחריב וחילוותא דכשדאי מקפין לה הוה ירמיה נביא צווח בקלא רמא ובכי בכיא רבא ומרירא מתיב וכן אמר פתיתני יי ואפת שבשתני יי ואשתבשית תקיפתא יתי ויכילתא. וכד שמע נבוכדנצר רשיעא מלכא דבבל דאתכבישת קרתא ירושלם כניש כל חילוותא דכשדאי ואתא וקם על בית מקדשא ומניד ברישיה ומוביל ומייתי בידיה מן קדם די הוה ידע מה דהוה בסוף משירייתיה דסנחריב כד אשתלח עליהון מלאכיא מן מרומא וקטל בהון תמני עסר רברבנוי וחמשא אלפין פרשין ולא אשתייר במשריתיה דסנחריב אלא הוא בלחודוי. ונפקת תוב בת קלא ואמרת ליה נבוכדנצר מלכא דבבל קום איזיל ותוב לרבלה בארע חמת קלקל בחצים שאל בתרפים. שדא גירא למערבא והדר ונפל לגו ירושלם שדא גירא למדינחא והדר ונפל לגו ירושלם שדא גירא לקרתא חייבתא דתתעקר בעגלא מן עלמא והדר ונפל לגו ירושלם וקם ושדר רברבנוי על ירושלם ומה שמהתהון נרגל שראצר שמגר נבושר סכים רב כרים רב מג. וקם ואזל בתר רברבנוי ועל לבית מקדשא. מתיב וכן אמר אנת הוא אלהא רבא דארגישתין ואיתיתין על קרתך ועל היכלך. וכד חזא פיתחא דבית מקדשא דעמא מסאבא קיימין לקיבליה סתם נפשיה ולא צבא למפתחא ואתון כל חילותא דכשדאי ואייתין עמהון תלת מאה ושיתין גמלין טעינין נרגין די פרזל ובלעת אינון פנדתא (בתי"ק פרותא) בריאתא דבית מקדשא. ועד כען לא יהבין נפשהון לאיתפתחא עד דאתא פרניטוס ונכס חזירא וזרק מן דמיה על בית מקדשא וסאיב יתיה מן בתר דאסתאיב פתח נפשיה ועל נבוכדנצר רשיעא לבית מקדשא ואזל ויתיב על עזרתא דזכריה בר יהוידע כהנא רבא וחמא נבוכדנצר לדמיה דמירתע בארעא ושאל לסביא דישראל ואמר להון דמא הדין דמן גברא הוא. מתיבין ואמרין ליה נבייא חד הוה ביננא והוה מוכח לן ולא קבילנא מיניה וקיימנא וקטלנא יתיה בבית מקדשא. וכד שמע נבוכדנצר רשיעא ית פתגמא הדין אמר לון זילו ואייתו לי ארבעת אלפי כהני בחירי ונכס יתהון עלוי דההוא דמא עד כען לא איתבלע בארעא עד דנזיף ביה נבוכדנצר. ואמר ליה כולא אומתך תחרוב עלך ובתר אתבלע. וכד חזא כהנא רבא ית כהניא דאתקטילו לבש ית מעיליה ואתקין באיפודיה ונסיב

פתשגן הכתב

אותה. אך בהיות ירמיה הנביא בארץ בנימין גבר ועלה עליהם נבוכדנצר מלך בבל והחריב את ארץ ישראל ובזז את ירושלים עיר הקודש וישרוף את מקדשו באש. ובשוב נבוכדנצר מאנטוכיא רבלת' שלח את נבוזראדן רב הטבחים על ירושלים וינתוץ את חומותי' וכשבא ירמיה ירושלימה וירא והנה נחרבה העיר וגדודי כשדים סובבים אותה. נשא ירמיה הנביא את קולו בבכי תמרורים ויצעק צעקה גדולה ומרה ואמר. פתיתני ה' ואפת חזקתני ותוכל וכשמוע נבוכדנצר מלך בבל כי נכבשה עיר הקדש קבץ את כל חיל כשדים. ויבא ויעמוד על בית אלהים ויניע ראשו וינף ידו כי היה יודע כל המוכאות אשר קרו את מחנה סנחריב כאשר שלח עליהם הקב"ה את מלאכי מרום. ויהרגו בהם הרג רב שמונה עשרה רבוא והמשת אלפים פרשים ולא נשאר במחנה סנחריב כי אם הוא לבדו. יצת' בת קול שנית ואמר' לנבוכדנצר מלך בבל קום לך ושוב רבלת' אשר בארץ חמת קלקל בחצים שאל בתרפים ירה מן למערב ונפל בירושלים ירה מן למזרח ונפל בירושלים ירה מן לרומי ונפל בירושלים. קם ושלח את שרי לבאותיו לירושלים ואלה שמותם נרגל שראצר שמגר נבושר סכים רב סרים רב מג ויקם וילך אחריהם ויבוא אל בית תפארתנו ויען נבוכדנצר ויאמר אתה הוא האל הגדול אשר הרגזתני ותביאני אל עירך ואל היכלך. וכאשר ראו שערי בית מקדשנו כי נכרי טמא נגד פניהם נסגרו הדלתות מאליהם ולא אבו להפתח ויבואו כל גדודי כשדים ויביאו עמהם שלש מאות וששים גמלים נושאים קרדומי ברזל ומקבות ותבקע אותם בשער ההילין אשר לבית אלהינו. ובכל זאת לא אבו עלמם להפתח עד אשר בא פרניטוס ושחט את החזיר ויזרוק מדמו על בית המקדש ויטמאו ואחר שנטמא נפתחה הדלת. ויבא נבוכדנצר אל בית אלהינו וילך ויבא על עזרת זכריה בן יהוידע הכהן הגדול וירא והנה דמו רותח ומתגעגע בארץ. שאל את זקני ישראל ואמר אליהם למי הדם הזה. ויענו ויאמרו אליו נביא אחד היה בינינו ויהי בהוכיחו אותנו יום יום ולא שמענו אליו ונקום עליו ונהרגהו בבית אלהינו. וכשמוע נבוכדנצר את הדברים האלה אמר אליהם לכו והביאו אלי ארבעת אלפים פרחי כהונה וישחט אותם על הדם הזה ועוד' לא נבלע בארץ עד אשר גער בו נבוכדנצר ויאמר אליו עליך תחרב כל עמך. ואח"כ נתבלע. ויהי כראות הכהן הגדול את הכהנים נהרגים ונשחטים לבש את מעילו ויאפד עליו את האפוד ויקח את מפתחות המקדש בידו. ויקם וילך אל ע

מצח אהרן

דיא איין אנדערר מענטש שפראך ער צו איר זאג נאר וואס דס איז. אזו פרעגט זיא אים וואס איז דאס איין ברונען פון האלץ דר עמער איז פון אייזן ער שעפט ארוס שטיינער אונ מאכט טרונקן וואסר. גיט ער איר איין ענטפער דאס איז איין רער פון האלץ גמאכט. אונ אין דעם טוט מען אריין פארב וואס מען שמירט דר מיט די אויגן. אונ די זעלביגע פארב איז גאנץ הארט ווי איין שטיין. אונ ווען מען דארף די פארב ארוס נעמן אזו מוז מען איין אייזערנע לעפיל דר צו האבין. אונ ווען מען שמירט דר מיט די אויגן רינט פון די אויגן וואסר. פרעגט זי אים ווידר וואס איז דס. ערד פון דר ערד גייט ארוס. אונ אירע שפייז איז ערד. אונ ווערט פר גאסן אזו ווי וואסר אונ עס לוגט צום הויז. גיט ער איר ווידער איין ענטפער דאס איז פעך. דאס גראבט מען אוס דר ערד אונ ווערט פאר גאסן וויא וואסר ווייל עס איז דין. אונ עס ווערט דר מיט גקלעבט איין הויז. פרעגט זיא אים ווידר, וואס איז דאס עס איז איין זאך פאר האנדן דס ווערט גלובט ביי העכן. אונ איז איין חרפה צו דיא ארומע לייט. עס ווערט גלובט צו די מתים. אונ איז נים גוט צוא לעבעדיגי. עס איז אפרייד צו דיא פייגלאך. אונ עס איז נים גוט פר דיא פיש. גיט ער איר איין ענטפער דס איז פלאקס. עס איז גלויבט צו די הערין ווייל מען מאכט שיינע קליידר דר פון אונ איז איין חרפה צו די ארומע לייט ווען זיי אין אזעלכע שיינע קליידר זאלין בעטלין גיין. אונ עס ווערט גלובט צו די מתים ווייל מען מאכט זיי דר פון שיינע תכריכין. אונ עס איז נים גוט פר דיא לעבעדיגי ווייל מען מאכט דר פון שטריק דיא לייט דר מיט צו בינדן. אונ די פייגלאך האבן איין פרייד דר מיט ווייל זיי עסין דר פון די קערנר. אונ איז אויך נים גוט פר די פיש ווייל מען מאכט דער פון נעצין זיי צו פאנגן. אזו שפראך זיא צו אים פר וואר איך האב נים גוואלט גלייבן וואס מען הט מיר גזאגט פון דעם קיניג

ית מפתחי מקדשא בידיה וסליק וקם על איגרא דהיכלא. ענא וכן אמר יהיב ביתא ומשלם למרוי ונטריא לא הוינא ביה. ורמא נפשיה לגו נורא ויקד וכד חזו שאר כהניא כהנא רבא דליק בנורא. אף אינון נסיבו ית נבליהון וית כינוריהון וכל מאני זמריהון ונפלו לגו נורא ויקידו. וכד בעא נבוכדנצר למיעל לבית קודש קודשיא אסתתימו תרעי היכלא ולא פתחין נפשיהון עד די נפקת בת קלא משמי מרומא. ואמרת ליה פתח לבנון דלתיך ובתר כן פתח נפשיה ועל נבוכדנצר רשיעא מסאבא לבית קודש קודשיא (וחזא) שבחיה דמלך כל עלמיא יי צבאות. וחזא ית מאני קדישיא (דאשתמשו בהון כהניא ומלכיא דבית דוד) דאתבלעו מן קדמוי רגז רוגזא רבא ונפק מן תמן כד מבהל וקטל קטלא רבא ושבא שביא רבא ואפיק ית עמא ישראל כד אסירין בשלשלן דפרזל ואוביל יתון ערטילאין כד טעינין על צואריהון חלא. וירמיה נביא אזל עמהון עד דמטא לקברי אבהתא וצוח ובכא וענא וכן אמר אבהתנא מרחמני אברהם יצחק ויעקב קומו מגו קבריכון וחזו ית בניכון עמא דבית ישראל דאזלין בשביא ומהלכין בגלותא. מתיבא רוח קדישא ואמרת ליה כבר אמירית לך ירמיה נביא כי אספתי את שלומי. קם מקברי אבהתא ואזל ונפל על קברי אמהתא. ענא וכן אמר אמהתא מהימניא (בתי"ק מרחמניא) שרה ורבקה ורחל ולאה קומו מגו קבריכון וחזון ית בניכון ובנותיכון עמא דישראל דרביתון יתון בקושטא דאזלין בשביא ומהלכין בגלותא בלא מסאנא. מתיבא רוח דקודשא וכן אמרת קול ברמה נשמע קם מקברי אמהתא ואזל ונפל על קברי נביא ענא וכן אמר נביא נביא מרחמני משה ושמואל קומו מקבריכון וחזו ית עמא בני ישראל דדברתון יתהון בקושטא דאזלין בשביא ומהלכין בגלותא בלא מסאנא מתיבא רוחא דקודשא וכן אמרת כבר אמרית לך ירמיה נביא אם יעמוד משה ושמואל לפני. קם מקברי נביא (ואזל) ונפל על קברי (מרחמיא) ענא וכן אמר אובלין יתי להם אבילין ואשקיאן יתי כסא דתנחומין די אנא מתאבל על עמא דישראל דאזלין בשביא ומהלכין בגלותא. מתיבא רוחא דקודשא ואמרת אל תבא בית מרזח. והוה ירמיה ספיד ובכי ומילל על בית ישראל דאזלין בשביא ומהלכין בגלותא ערטילאין וטעינין חלא על צואריהון אינון ומלכיהון ורברבניהון ושלטוניהון עד דמטון לאתרא דשמיה בית כורו ואפיקו לבושין ואלבישו יתון. ענא ירמיה נביא ואמר לנבוכדנצר רשיעא ולכל

פתשגן הכתב

היכל. וישא את קולו ויאמר נמסר הבית ובולם לבעליו והשומרים לא יהיו בו. ונפל לתוך האש ונשרף וכאשר ראו יתר הכהנים את הכהן גדול נשרף באש לקחו גם הם כנורותיהם ונבליהם וכל כלי זמירותיהם ונפלו לתוך האש ונשרפו וכשבקש נבוכדנצר לבוא אל בית קדש הקדשים שערי ההיכל ננעלו ולא נפתחו עד אשר יצא בת קול משמי מרומים ואמר אליהם. פתח לבנון דלתיך ואחרי כן נפתחו מאליהם. ויבוא נבוכדנצר אל בית קדשי הקדשים. וירא את שבח המלך ה' צבאות לור עולמים ואת הדרו. וירא את כלי הקדש אשר ישרתו בהם בקדש הכהנים ומלכי בית דוד כי נבלעו מפניו. קצף קצף גדול ויצא משם כמבוהל ויהרוג הרג רב וישב שבי גדול ויוציא את בית ישראל אסירים בכבלי ברזל. ויוליך אותם ערומים ונושאים חול על צוארם וירמי' הנביא הולך עמהם עד שהגיע אל קברי אבותינו ולעק בבכי ובקול גדול ואמר אבותינו אהובי עליון אברהם יצחק ויעקב. קומו מקבריכם וראו את בניכם בית ישראל ההולכים בגולה ומתהלכים בשבי. ענתה רוח הקודש ותאמר לו. הלא אמרתי לך ירמיה הנביא כי אספתי שלומי. קם מקברי האבות וילך ויפול על קברי אמהות וישא את קולו בבכי ויאמר. אמהות רחמניות ואמנות שרה רבקה רחל ולאה. קומנה מקבריכן וראינה את בניכן ואת בנותיכן בית ישראל אשר טפחתן ורביתן באמונה. איכה הולכים בגולה ומתהלכים בשבי עיפים ויחפים. השיב' רוח הקדש ותאמר לו. קול ברמה נשמע. קם מקברי האמהות וילך ויפול על קברי הנביאים. וכן אמר נביאים הידידים. משה ושמואל. קומו מקבריכם וראו את עם בני ישראל אשר נהיתם באמונה ההולכים יחפים בגולה. ומתהלכים בשבי. השיב' רוח הקודש ואמרה הלא אמרתי לך ירמיה הנביא אם' יעמוד משה ושמואל לפני. קם מקברי הנביאים וילך ויפול על קברי האבנים הנאמנים יען ויאמר האכילוני לחם האבלים והשקוני כוס תנחומין כי אני מתאבל על עם בני ישראל ההולכים בגולה והמתהלכים בשבי השיב' עוד רוח הקדש ותאמר אל תבא בית מרזח. ויהי ירמיה סופד בוכה ומיבב בקול מרה על בני ישראל ההולכים בגולה והמתהלכים בשבי ערומים ויחפים וטעונים חול על צוארם המה מלכיהם שריהם וכהניהם. עד אשר הגיעו למקום ההוא הנקרא בית כורו. ויוציאו בגדים וילבישו אותם. פתח ירמיה הנביא את פיהו ויאמר לנבוכדנצר ולכל

מצח אהרן

שלמה זיינע חכמה ביז איך האב מיט מיינע אויגן גהערט אונ מיט מיינע אוגין גזעהן ווי ער טוט פירן זיין מלוכה אונ דעם סדר פון זיין טיש פירין. אונ די קעסטליכע קליידונג וואס זיינע באדינר האבן גטראגן אישליכר נאך זיין דינסט נאך. דס מען זאל אים דר קענין וואס פר איין באדינר ער איז. אונ אוך די קעסטליכע ווענ פון זיין פאלאץ נאך דעם בית המקדש. אונ ווי ער איז גזעסן אוף זיין קעסטליכן שטול מיט די זיבעציג סנהדרין אונ האבן משפט גמאכן פר אים איז זיא זייער שטארק דר שראקן גווארן אונ זיך פר וואונדרט. אזו שפראך זיא גלובט איז דיין נאם דר וואס הט דיך אום דר ווילט צו זיין איין מלך. דען איך זעה וואול אז דו טוסט רעכט משפט ארום געבן. אונ טוסט פיל צדקה. וואול צו דעם פאלק ישראל דס זיי האבן דיך פר איין מלך. אונ ווי גוט איז צו דיינע לייט וואס טוען דיך באדינן דען זיי לערנין פיל חכמה פון דיר. ער הט איר אוך גוויזן אלע זיינע אוצרות. שפראך זיא איך פרייא מיך זייער אונ זייער איבר אלץ וואס איך האב גיזעהן אונ גיהערט. אונ זיא גיט אים נאך דער צו פיל זילבער אונ גאלד אונ אלערלייא איידיל גישטיין. אזו איין פריזענט איז נאך ניט גזעהן אונ גהערט גווארן. אונ דר קיניג גיט איר אוך אלץ וואס זיא האט פון אים באגערט:

דא ווילין מיר שרייבין וואס איר באגער איז גוועזין פון אים

דער זהר הקדוש שרייבט מיר האבן גפונען אין דעם ספר פון אשמדאי דר מלך איבער די שדים ער הט איין ספר גיגעבן שלמה המלך ווען איינר וויל כישוף מאכן אוב ער ווייסט דעם פעלזין וואו בלעם הרשע איז אריין גפאלין דארטן ווערט ער גיפינן שלאנגען די וואס פון זיינע בייגר איז גוואַרן ווען ער קאן איינע דר פון דר שלאגן. איז מיט איר קאפ קאן מען גרוס כישוף מאכן. אונ מיט דעם גוף קאן מען ווידר אנדערע כישוף מאכן דרייא ערלייא כישוף קאן מען אום אישליכן באזונדר מאכן. אונ די מלכה שבא איז גקומען צו שלמה הט זיא אים פון דר זאך גיפרעגט. עס איז פאר האנדן איין ביין פון איין שלאנג דאס מען קאן מיט אים דרייא ערלייא כישוף מאכן. וואו קאן מען די שלאנג פאנגען. דר קיניג שלמה הט עס ניט פר הוילן פון איר

חיילתהון דבשראי דארגון עמיה דלמא תיזלון לבתי טעוותכון ותשבחון יתהון בקושטא תדעון עמא קטילא קטלתון ועמא שביא שביתון. והוו מדברין ואזלין עד דמטו להיא מדינתא והוה ירמיה נביא בכי ומתאנח ונתרו כן עינוי תרתין דמעין והוו תמן תרין מבועין דמיא עד יומא הדין וכד אתון ומטון לנהרותא דבבל ענה מלכא נבוכדנצר רשיעא ואמר לון לבית ישראל אילין אינון זמריא דהויתון זמרין קדם מריכון רבא די בירושלים ייתון ויזמרון קדמי. וכד שמעו ליואי נטלו ית כינוריהון בערבתא דקיימין על נהרותא דבבל דהכין כתיב על נהרות בבל וגומר על ערבים בתוכה וגומר וענאון ליואי ואמרין ליה לנבוכדנצר רשיעא אין אנן עבדינן רעות אבונא די בשמיא והוינן משבחין קדם אבונן דבשמיא בירושלם בידא דידך לא איתמסרינן השתא איך נשבח קדמך שבחא די מרנן. דהכדין כתבא מפרש ואמר איך נשיר את שיר יי. כד שמע נבוכדנצר רשיעא ית פתגמא הדין ענא וכן אמר קטולו יתהון על דעברו על גזירת מלכא ענא פלטיא בר יהוידע חד מן ישראל ואמר ענא די מסרה מרה ביד רעיא ואתא דיבא ונסב מן ענא מן מאן מתבעיא ענא ואמר ליה מן רעיא הוא מתבעיא ענא ואמר ליה ישמעון אודנך מה דאמר פומך ופקיד מלכא ואייתי לצדקיה מלכא ואעבירו מיניה ית שלשלוון דפרזל ונחש ושני ית לבושי יסוריה: ג בשנת בשתא תליתאה למלכותיה עבד משתיא לכל רברבנוי ועבדוי אוכלוסי פרס ומדי איסתרתינין ורבנין די ממנן על פלכיא עטיפן באיצטלוון דמילת לבישין ארגוונין אכלין ושתן וחדיין קדמוי ד בהראותו לא כתיב די אחזי ית עתריה אלא כתיב בהראותו את עושר כביד מלכותו והוא (עתריה) די אחזי דבית מקדשא הוה ולבישרא ודמא לית עתרא כוליה עתרא דקודשא בריך הוא דהיכדין

פתשגן הכתב

גדודי כשדים הבאי' עמו אולי תלכו אל בית טומאותיכ' וגלוליכ' והלנת' אותם באמרכם ידכם עשתה זאת תדעו נאמנה כי עם הרוג הרגתם וגוי שבוי שביתם. והיו הולכים ובאים עד שהגיעו למדינה הזאת אשר בהיום ירמיה בוכה ונאנה נזלו עיניו שתי דמעות ויהיו שם שני מבועי מים עד היום הזה. וכשבאו והגיעו אל נהרות בבל ענה המלך נבוכדנצר ואמר אל בית ישראל. אלה הזמירות אשר אתם זמרתם לפני אלהיכם בירושלים בואו וזמרו לפני. וכשמוע הלוים היותו תלו כנורותיהם בערבים אשר בנהרות בבל שכן כתיב על נהרות בבל וגו' על ערבים בתוכה וגו'. וענו הלוים ואמרו נבוכדנצר המלך אם היינו עושים רצון אבינו שבשמים ומהללים את שמו בירושלים. לא היינו נתונים ומסורים בידך. ועתה איך נהלל לפניך את תהלות אלהינו. שכן כתוב איך נשיר את שיר ה'. כשמוע נבוכדנצר את הדברים האלה ענה ואמר לאנשיו הרגו אותם על אשר עברו על מאמר המלך. ויען אחד מהיהודים ששמו פלטיה בן יהוידע ויאמר לאחד שמסר בעליו ביד הרועה ובא הזאב וטרף מן הצאן מיד מי ידרש הצאן. ויען המלך ויאמר מן הרועה ידרש. אמר פלטיה ישמעו אזניך הדברים אשר יצאו מפיך. ויצו המלך ויביאו את צדקיה המלך ויעבירו ממנו את כבלי הברזל והנחשת. ושנה את בגדי כלאו: (ג) בשנת שלש למלכו עשה משתה לכל שריו ועבדיו חיל פרס ומדי הפרתמים והממנים המפקדים על המדינות העטופים בכתונת הפסים הלבושים ארגמן האוכלים ושותים ושמחים לפניו: (ד) בהראותו אין כתיב בהראותי את עשרו אך בהראותו הם עושר כבוד מלכותו. והעושר ההוא אשר הראה הוא עושר בית אלהינו. ואין עושר לבשר ודם כי כל העושר לה' לבדו שנא'. שכ

מצח אהרן

אונ שפראך. די דאזיגע שלאנג קאן נים אנדערש נפאנגן ווערן נייערט מים איין גהיימע זאך די מוז גאנץ הייס זיין. אונ זאל זיא הייסער הייט אין איין קלייד אריין לאזן אונ דאס זעלבגע קלייד מוז ער ווארפן אויף דר זעלביגע שלאנג. זוט זיא גלייך איר קאפ איין ביינן אונ לאזט זיך פאנגען אזו ווי מען פאנגט איין הון. אונ ווען מען זאל נעמען אלע כלי זיין אין דר וועלט אונ וועלין קענין איר שטרייטין קאן מען איר דאך נים ביי קומען אבער מיט דר זאך ברוכט מען קיין כלי זיין אונ דארף זיך אויך נים פר איר שרעקן זונדער אלע שלאנגען מוזין זיך פר אים בוקן. ווי זיא הט דס געהערט הט זיא גלייך אין איר הארצן באשלאסן די שלאנג זעהן צו פאנגען אונ גענומט ערלויבנעס פון דעם קיניג צו רייזין ווידר צו איר לאנד קעריק. אונ זיא איז אוועק נפארן: דא וועלין מיר איצטער הלץ שרייבן פון דר מגילה:

(ג) (בשנת שלש למלכו) אין דריטן יאר צו זיין קיניגרייך פון אחשורוש הט ער אמאלצייט גמאכט. עטליכע חכמים זענין מים אנאנדער מפלפל פון וועסט וועגין הט ער אזו איין קעסטליכען מאל צייט גמאכט. איינר זאגט ער הט זיך גוואלט זעצן אויף דעם שטול פון שלמה המלך אבער זיינע לאנדס הערן האבין דאס נים גוואלט צו לאזין. דאס עס איז גוועזן איין מנהג ביי זיי דר מלך דר וואס האט נים גוועלטיגט איבר די גאנצי וועלט דר האט נים גטארט זיצן אויף דר שטול פון שלמה המלך. אונ איינר זאגט זייא האבן אים יוא גוואלט לאזין זיצן אויף דר שטול ער האט זיך אבער גפארכט עס זאל אים אויך נים זו טרעפן ווי נבוכדנצר אונ שישק מלך מצרים. ווס זייא האבן זיך גוואלט זעצין אויף דעם שטול האבן זיי די פים צו בראכן. אזו האט ער זיך איין אנדר שטול גלאזט מאכן אונ ווען דר שטול איז פארטיג גוואורן האט ער דעם מאל צייט גמאכט צו די מלכים ושרים. אונ איינר זאגט אין דריטן יאר פון זיין מלכות הט ער פר באטן אן די יהודים דאס בית המקדש אום צו בוען. אונ אז עס איז אים זיין כעס פר ביי גגאנגן האט ער זיך זייער משמח גוועזן אונ לאזט דעם קעסטליכן מאל צייט מאכן. דר תרגום שרייבט זיינע גראף שאפטן האבין אן אים מורד גוועזן אונ ער האט זייא ווידר איין גנומן דרום האט ער דעם מאלצייט גמאכט. דר ילקוט שרייבט עס וואר זיין גבורטס טאג. אזו לאזט ער קומין צו זיך פון אלע זיינע לענדר די שרים אונ די מלכים מיט די קרוינען אויף זייערי קעפ אונ באקלייט אין פורפיל וואל אונ אין זיידן. אונ מוזן זיך מיט אים לוסטיג מאכין מען קאן זיך וואול פאר שטעלין ווס פר איין רייכקייט ער האט גהאט. דר לעצטר טאג פון מאלצייט איז גוועזן אזו גוט אזו ווי דר ערשטר טאג איז גוועזן דר מדרש שרייבט איין מעשה איינר הט גיהייסן (בר לופינס) דר הט גוואונט אין דר שטאט (צפורי). דר האט זיין טאכטר חתונה גמאכט אין דער שטאט (עכו). ער איז גוועזן אגרוסר עושר. אזו האט ער פון דר שטאט צפורי ביז דר שטאט עכו אויף גשטעלט אייטיל קראמן מיט ווייין שיינקען. אונ האט דארטן אריין גשטעלט לויטר גילדנע לייכטר האבן די לייט גזאגט אז זיי זענן פון דארטן נים אוועק גגאנגן ביז ער הט צום לעצטן גמוזט געבן ל גדזן צו עסין ווייל ער האט מער נים גהאט אין זיין פר מעגן דיא חתונה אום צו פירן. ר' אבין זאגט אום שוארצע ערדענע טעפ האבן זיי גמוזט טרינקן אן שטאט זילבערני בעכר ווייל ער הט נים מער אין זיין פר מעגין גהאט אבר ביי אחשורוש איז גוועזן דר לעצטע מאל צייט אזו גוט ווי דר ערשטר מאלצייט: (ד) (בהראותו את עושר) אין דעם דס ער האט גוויזן דעם רייכקייט. דען עס שטייט נים גשריבן דס ער הט גוויזן דעם עושר וכבוד פון זיין מלכות ער האט נאר גוויזן דס די עשירות איז פון בהמ"ק. דען צוא אמענטשן

כתיב דידי כספא ודידי דהבא אמר יי מרי חלותא: שיתא בי גנזי הוה סחני להון בכל יום מאה ותמנין יומין דכתיב עושר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו הא שיתא וכד חמון תמן ישראל מאני דבית מקדשא לא הוו צביין למיגני קדמוהי ואמרו ליה למלכא לא צביין יהודאין למיגני מטול דחמיין מאני דבית מקדשא ואמר מלכא עיבידו להון סמכא חורנא לגרמיהון: ה ובמלאות ובמשלם יומיא האלין אמר מלכא השתא אעביד משקיא לבני אתרוי ולכל עמא דהשתכחון בשושן למזעירא ועד רבא משקיא שבעא יומיא ואעילינון לדרת גנתא דנציבא אילני דפירי ודבוסמני מה עבד כף אילנא לאילנא ועבד כיפין ותבר אילני דבוסמני ואורינון ואשרו קדמיהון אבנין טבתא ומרגליתא

פתשגן הכתב

בתיב לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות. ששה אוצרות וגנזי המלך הי' מראה אותם בכל יום ויום שמונים ומאת יום. ככתוב עושר כבוד מלכותו יקר תפארת גדולתו. הלא הם ששה. וכראות בני ישראל שם את כלי בית ה' לא היה בהם חפץ לשבת לפניו. ואמרו לו אל המלך אין חפץ ביהודים לשבת פה מפני אשר ראו את כלי בית ה' ויאמר המלך עשו להם מקום אחר מיוחד לסעוד בו:

(ה) ובמלאת הימים האלה אמר המלך עתה אעשה משתה לבני מקומי לכל העם הנמצאים בשושן הבירה למגדול ועד קטן משתה שבעת ימים ויביאם אל גנת הביתן אשר בו אילנות של עצי בשמים ופירות. מה עשה כפף עץ לעץ ויעש בהם כעין כילות חתנים ויכרות עצי בשמים ויושיבם עליהם. ופרך לפניהם עוד אבנים טובות ומרגליות ועלי גללים:

מצח אהרן

שיקט דך נים זאגט ער איז רייך עס שטייט גשריבן (לי הכסף ולי הזהב) דאס איז טייטש צו מיר איז דאס זילבר אונ צו מיר איז דאס גאלד הט גאט דר הער גזאגט. ר' יוסי בן חנינא זאגט פון דעם פסוק קאן מען לערנן דאס אחשורוש הט זיך אן גטאן די קעסטליכע קליידר וואס דר כהן גדול הט גטראגן אין בית המקדש. אונ נאך דעם עסין הט ער זיי גוויזן דעם אוצר וואס ער האט בקומן פון נ"ש פון דיא לאנד מדי. דר כורש האט דעם אוצר גפונען אין דר צייט פון בבל דארטן הט ער גיגראבן דעם באך פרת הט ער גפונן זעקס הונדערט אונ אכציג קופערנע קעסטן פול מיט גאלד אונ אלערלייא איידיל גשטיין אונ דר פון הט זיך גשטארקט זיין ווירדיקייט. אונ דרום הט ער גמאכט איין פאלאצייט דיא הט גדויערט הונדרט אונ אכציג טעג פון וועגן צו ווייזן אלע טאג אנדרע אוצרות אזו שרייבט דר תרגום. דר מדרש שרייבט רבי תנחומא זאגט די אוצרות פון אחשורוש זענן אהער בקומן פון נבוכדנצר הרשע דען ער הט איין גזאמלט גאר דאס זילבער אונ גאלד פון דר גאנצר וועלט. אונ אז ער הט גדארפט שטארבן הט עס אים פר דראסן אז זיין זון אויל מרודך זאל אזו פיל געלט ירשנן. וואס הט ער גטאן הט ער גלאזט מאכן קופערנע שיפן אונ טוט זייא אן פילן פול מיט גאלד אונ לאזט זיי פר זינקען אין דעם באך פרת אונ הט דעם באך גמאכט אוועק ציהן אויף איין אנדר זייט דרום דאס קיינר זאל די אוצרות ניט קענן גפינן. אבר ווי כורש איז מלך גווארן ער איז גוועזן ווייער פרום אין זיין מלכות ער האט אויך באפולן דאס דיא יהודים זאלן דעם בית המקדש ווידער בויען. אזו האט אים השי"ת אלע די אוצרות אנטפלעקט וואס נבוכדנצר הט באגראבן אונ דס זענין גוועזן די אוצרות וואס אחשורוש הט גוויזן. דרום הט די פאלאצייט גדויערט הונדערט אונ אכציג טעג. פון וועגן צו ווייזן אלע טאג אנדרע אוצרות: (ה) (ובמלואת הימים האלה) אונ אז די דאזיגע טעג זענן דר פולט גווארן פון דר פאלאצייט וואס ער הט גמאכט פר די מלכים. דיא גמרא זאגט אין מגילה רב ושמואל זענין זיך מפלפל איינר זאגט אחשורוש איז איין חכם גוועזן אונ איינר זאגט ער איז גוועזן איין שוטה. דר וואס זאגט ער איז גוועזן א חכם ווייל ער האט די מלכים פון ווייטע לענדר לעבין זיך גזעצט דען זיינע שטאט לייט קאן ער אלע צייט בייא זיך האבן ווען ער וויל קאן ער זיי אלמען באצווינגן. אונ דר וואס זאגט אז ער איז גוועזן איין שוטה ווייל ער האט גדארפט זיינע שטאט לייט לעבין זיך זעצין ווען די קיניגן פון די ווייטע לענדר וואלטן קעגן אים ווידר גשפעניגט וואלט ער גליך ביי דער האנד גהאט זיינע שטאט לייט וואלטן זיי אים צו הילף גקומן. אונ דר קיניג שפראך ווידר איך וועל איך איין פאלאצייט מאכן צו מיינע שטאט לייט עס זאל זיין גרוסע אונ קליינע אלע וואס גפינען זיך אין הויפט שטאט שושן אונ די מאל צייט זאל זיבן טעג גווערין אונ איך וועל זיי אין איין לוסט גארטין זעצין וואס דרינען איז גפלאנצט פון אלערליי גוטן גיווירין וואס הט ער גטאן ער הט גלאזט איבין די בוימער זאמען ציהן אזו ווייא מען מאכט איין גוועלב אונ הט גלאזט אפ ברעכין די בוימער פון גוטן גווירץ דס עס זאל זיין פלאץ פר די לייט דרינען צו זיצן אויך הט ער פר זיי גלאזט ווארפין פון אלערלייא פערל אונ איידיל גשטיין. אין די גמרא מגלה זענין רב ושמואל מיט אנאנדר מפלפל איינר זאגט מען הט יעדר מאן גזעצט נאך זיין חשיבות נאך ווער עס איז ווערט גוועזן צו זיצן אין הויף הט מען אים גזעצט אין הויף אונ דער וואס איז ווערט גוועזן צו זיצן אין שיינן גארטן הט מען אים אין דעם גארטן אריין גזעצט. אונ איינר זאגט צום ערשטן האט ער אלמען אין הויף גזעצט איז דר הויף גוועזן צו קליין פאר זייא הט ער זיי גזעצט אין גארטן האבן אויך ניט אלע גקענט אריין גיין אין גארטן ברענגט ער זיי אין איין שאנן גארטן אריין דארטן האבן זיי אלע גקענט זיצן. האט ער זייא אלע אויף זילבערנע אונ גילדערנע בעטן גזעצט. רבי יהודה זאגט דר וואס איז ווערט גוועזן צו זיצן אויף איין זילבערנע בעט דעם הט מען דרויף גזעצט. אונ ווער עס איז ווערט גוועזן צו זיצן אויף איין גילדערנע בעט דעם הט מען אויף איין גילדערנע בעט גזעצט. זאגט ר' נחמיה צו אים ווען עס וואלט גוועזן אזו ווי דו זאגסט מאכסטו דאך אקנאה אין דר סעודה דס איינר דעם אנדרן וואלט מקנא גוועזן ווען איינר זאל זיצן אויף איין זילבערנע בעט אונ דער אנדערר אויף איין גילדרנע בעט נייערט אזו איז דס גוועזן אלע בעט שטעלין זענין פון זילבער גוועזן אונ די פיס פון די בעט שטעלין זענין פון גאלד גוועזן ווייל מען הט דס בעט פר דעקט מיט זיידענע ליילעכר. האט מען דס בעט ניט גזעהן אבער די פיס פון די בעטן הט מען יוא גזעהן אפילו ווען שוין די בעטן זענין גוועזן באדעקט. אונ דר קיניג נעמט איין קעסטליכן אבן טוב אונ העננט אויף צו דר סעודה דס הט צו זיי גלויכטן אזו הי טאג וואלט ליכט אן גצונדן. אונ פיל פון די יהודים דיא זענן אויך אויף דעם מאל צייט גוועזן. אונ וועלכע עס זענן גוועזן ראשים די זענן גוועזן מיט זייערע ווייבר אונ קינדר. רבי ישמעאל זאגט אכצען טויזנט אונ פינף הונדערט יהודים זענן גגאנגן צו דעם מאל צייט. די האבן גגעסן אונ גטרונקען אונ זענין שיכור גווארן אונ האבן זנות גטריבן. רבי שמעון בן יוחאי זאגט פון דאנט קאן מען אפ לערנן דס ער הט זייא גגעבן טרפות צו עסין. דר מדרש שרייבט אחשורוש הט די יהודים גזאגט ביי דעם מאל צייט קאן אייך דען איער גאט לעוה"ב מאכין איין בעסרין מאל צייט ווייא דער מאל צייט איז. ענטפרן זיי אים ווען ער וועט אונז אזו איין מאל צייט מאכן אזו וועלין מיר אים זאגין מיר האבין שון אזו איין סעודה גגעסן בייא אחשורוש. אבר אונזר סעודה די וואס גאט וועט פר אונז מאכן לעוה"ב די וועט פיל בעסער אונ קעסטליכער זיין. אונזרע חכמים זאגין אלץ דאס גוטס וואס די נביאים האבן נביאות גזאגט האבן זיי אלץ גמיינט וואס אין דיא טעג פון משיח וועט זיין אבר וואס עס וועט זיין לעוה"ב דרויף הט קיין מענטש נקענט נביאות זאגין עס הט אויך קיינר ניט גזעהן וואס גאט וועט טאן לעוה"ב צו די צדיקים. אונ ווי די יהודים האבן גזעהן די כלים פון בהמ"ק האבן זיי זיך ניט גוואלט קיין מאל לוסטיג מאכן אונ

ואילני מטללין: (כאן חסר פסוק ח) ז והשקות ושתיאו במאני דדהבא ובכסי דדהבא ודהוי שתי בכסא לא הוה תני ושתי ביה תוב אלא מעלין ליה לההיא כסא ומפקין חורנא (חדתא) והוו תמן קומקמי וכסי דלא הוו כמין להדדי מטול כן כתיב ומאני מן מאני משנין אלא כד הון מפקין למאני דבית מקדשא ומזיגו בהון הינון אומי עלמא הוה משתני זיוהון ומטול כן כתיב וכלים מכלים שונים. וחמרא דמלכא רב הוה מן מאן דשתי ומטול כן דהוה שתוהי הוה משאיל ליה לגברא בר כמה שנין אנת והוא אמר ליה בר ארבעין שנין והוה משקי ליה חמרא בר ארבעין וחד שנין ורבותיה לכל גברא וגברא ומטול כן כתיב ויין מלכות רב כיד המלך: ח והשתיה ושתיאן כנימוסא ולית דמתנזיק ולמא לא הוו מתנזיקין מן מטול כסא דאנשי פרסאה כד הוו אתיו לון כסא רבא דהוה למוד ארבעת חמשא המינון והוה מתקרי שמיה פיתקא והוון משקיין ביה לכל גברא חד ולא הוו שבקין ליה עד דשתיאו ביה חד. ומזוגא דהוה מזיג להון לפרסאי עתרא רבא הוה עתיר איך הוה עתיר הוה מזיג ליה לגברא ועל דלא הוה משפח גברא דשתי רמיז ליה למזוגא עבירוהי מינאי ולך זיפלן זוזין מטול דלא הוה משפח דשתי אלא אמר אחשורוש לא יעלון הני כפי לשיתויי אלא איך דצבי כל גברא

פשתגן הכתב

(ו) חור כרפס ותכלת אחוז בחבלי בוץ וארגמן על גלילי כסף ועמודי שש מטות זהב וכסף על רצפת בהט ושש ודר וסוחרת:

(ז) והשקות והיו שותים בכלי זהב ובכוספות זהב. ואשר היה שותה בכוס אחד לא היה שונה ושותה בו עוד. אבל היו מוליאים אותו מלפניו ויוליאו אחר תחתיו. ויהיו גם גביעים וכוסות שונים ולכן הכ' אומר וכלים מכלים שונים. וכשהיו מוליאים את כלי בית המקדש ושותים בהם האומות האלה היו פניהם משתנים ולכן הכ' אומר וכלים מכלים שונים. ויין מלכות היה רב מהשותה אותו מפני שהיה שואל לאיש השותה כמה ימי שני חייך. והוא היה אומר במבול שני חיי הרבעים. והיו משקים אותו יין בן אחד והרבעים שנה. כן יעשו לכל איש ואיש ולכן כתיב ויין מלכות רב כיד המלך:

(ח) והשתיה היו שותים כדת בלתי המוקס. ולמה בלתי המוקס כי אלו הפרסים היה נהם כום גדול יכיל תגב הו הרבע מדות ידועות. ושמו פתקא והיו מביאים אותו אל המשתה והיו משקין בו נכל איש ואיש כום הז' לאיש. ואין מסירים את הכוס מלפני האיש טרם ישתהו כלו. ובר המשקים התשקה את הפרסיים עשיר גדול היה. והיכלה היה עשיר. על אשר היה משקה לאיש אחד הכום הידוע ואשר לא נמצא איש אשר ישתהו. והיה האיש הבוא מורה כהנכבעותיו אל שר המשקה לאמר העבר הכום הזה מלפני. ואני אתן לך מעה אחת זהב. בגלל הדבר הזה עשיר גדול היה. והמלך אחשורוש אמר לא יבואו הכוסות האלה אל המשתה לשתות בם. כי כל איש ואיש ישתה כרצונו ולכן כתיב והשתיה כדת:

מצח אהרן

די זכנין דאך גוועזן רשעים האבן זייא זיך דאך מצער גוועזן גליך ווי דער פסוק זאגט (כפלח הרמון רקתך) דאס מיינט מען אזעלכע רעשטשן וואס מען מיינט אז זיי זענען נים פרום זענען זיי דאך פול מים מצות אונ מעשים טובים אזו ווי איין מיל גרוס דס ער איז פול מים קערנער. אונ מען הט גזאגט צום קיניג דיא יהודים ווילן גאר קיין מאל נים לוסטיג זיין ווייל זייא האבן גזעהן די כלים פון בית המקדש. אזו באפעלט דר קיניג מען זאל זיי איין באזונדר ארט געבין זיי זאלן זיך אוך קענין לוסטיג מאכן

(ז) (והשקות בכלי זהב) אונ ער נים זיי צו טרינקן אין גילדענע כלים אונ ווען מען הט נאר איין מאל דר פון גטרונקן אזו האט מען איר ווידר פון טיש אראפ גנומן אונ מען הט אנדרי כלים גבראכט. דר מדרש שרייבט די כלים זענין גוואורן פר ענדערט אין איר גשטאלט קענין אנדערי כלים ווייל ער הט גבראכט די כלים פון עילם הט מען גזעהן דס זיינע כלים זענין פיל שענער וויא דיא כלים פון עילם. נאך דעם ברענגט ער זיינע כלים אונ די היילינע כלים פון בית המקדש הט מען גזעהן דס די כלים פון בית המקדש זענין פיל שענער וויא זיינע כלים. איין משל איז צו איין מלכה דיא האט גהאט איינע היפשע דינסט מוד אלע ציים ווען דיא מלכה הט זיא גזעהן איז איר נזיכט פר ענדערט גוואורן. אזו איז אוך גוועזן ביי די כלים פון אחשורוש דיא זענין גוועזן שיין. אבר ווען מען הט זיי גישטעלט ביי די כלים פון בית המקדש איז זייער גשטאלט פאר ענדערט גוואורן קענין די כלים פון בית המקדש זיי זענין גוואורן אזו ווי בלייא. (ויין מלכות רב) אונ די ויין וואס ער דאס זיי גגעבן צום טרינקן דר איז גוועזן אלט. דר ילקוט שרייבט רב הונא זאגט פון דעם פסוק קאן מען אפ לערנין דס ער האט אימליכן מאן גיגעבן אזעלכע ווין וואס איז גוועזן עלטר ווי דר מאן איז גוועזן. דר ווארט (רב) איז טייטש אלט. כלומר ווען איינר איז גוועזן אלט פערציג יאר הט ער אים גיגעבן ווין וואס איז אלט גוועזן פופציג יאר:

(ח) (והשתיה כדת) זיי האבן גטרונקן אזו ווי איינר הט נאר באגערט כדי דס דיא ווין זאל אים נים שאטן. דען די פרסיים איז זייער סדר גוועזן מען הט אימליכן אריין גגאסן איין בעכר פון פיר ביז פינף מאס מען הט אים גרופן (פתקא) אונ אימליכר האט גמוזט אום טרינקן אפילו ער הט דר פון גקענט שטארבן. עס זענין אבר ווייניג גוועזן דיא וואס האבן גקענט אים אום טרינקן. אבר אחשורוש הט אים יוא גקענט אום טרינקן. אונ דרום זענן די ווין שיינקער פון די פרסיים זייער רייך גוואורן. דען ווען די האבן איינם דעם בעכר וויין אריין גגאסן אונ דר זעלבינר האט ביי זיך גיוואוסט אז ער קאן אים נים אום טרינקן. אזו האט ער דעם ווין שענקר פיל געלט גגעבן אז ער זאל אים אים דעם בעכר נים געבן צו טרינקן. אבער וויא אחשורוש הט גזעהן דס עס איז נים פיל לייט פר האנדן וואס זאלן קאנן דעם בעכר ווין אום טרינקן. אזו האט ער פר זאגט אז מען זאל דעם בעכר נים מער צום טיש ברענגן מען זאל קיינם נים נייטן צוא טרינקן: רבי בנימין בן לוי זאגט ער האט פון דעסט וועגין נים גלאזט קיינם נייטן צו טרינקן ווייל עס איז פר האנדן מענטשין וואס זיי זענין גוואונט נאך דעם עסין צו טרינקן אונ עס איז פר האנדן מענטשין וואס זיי זענין גוואונט פר דעם עסין צו טרינקן. (כי כן יסד המלך) אונ אזו האט אוך אחשורוש איין תיקון גמאכט אונ הט באפוילן דס עס זאל אזו זיין. רבי שמואל בר נחמני זאגט דר פון קאן מען זעהן דיא גרוסע שלימות דס דר רשע אחשורוש האט גהאט. ער האט זיין הוז גיגרונט פעסטיקט מים פעריל אונ איידיל גשטיין דען (יסד) איז טייטש גיגרונדעט. ער הט צו אימליכן מלך איין באזונדר הוז גבוים דס ער הט זיך גקאנט לוסטיג מאכן מים זיינע קינדר אונ דין הוז גזינד. (לעשות כרצון איש ואיש) דר מדרש שרייבט ער הט דרום גיהייסן יעדין כאן זיין ווילן טאן. ווייל המן הט איין עצה גגעבן צו אחשורוש אונ הט גזאגט דר גאט פון יהודים הט פיינט זנות דרום מאך פר זיי איין סעודה אונ שטעל פר זיי זונות אונ באפעל דאס זיי זאלין אלע קומן צו דר סעודה עסין אונ טרינקען אונ זיי זאלן מאן אלץ וואס זיי איז וואול געפאלין דען ווען דו וועסט זיי נייטן דר צו וועלין זיי קיין עבירה דר פון נים האבן. אבר ווען זיי וועלין מים זייער גוטן ווילן טאן אזו וועלין זייא באלד אין דיינע הענט איבר גענטפערט ווערן. אבר וויא מרדכי הט דאס פר שטאנען איז ער אוף גשטאנען אונ הט פר דיא אום גירופן איר זאלט נים גיין עסין אונ טרינקן אוף דער סעודה פון אחשורוש. דען ער הט אייך נאר גיבעטן צו דר סעודה דס

ווי

דגברא ושתי מטול כן כתיב והשתיה כדת: ט גם לחוד ושתי מלכתא עבדת משקיא לנשי וגנת מזגא להון המרא אוכמא ואותיבת יתהון בפלטין מטול דתחוי להון עותרא דמלכא והוין משאלין לה היך דמיך מלכא והוות מחוא להון למה נשי בען דידעו כל מידי נהנות אמרה להון מגניא דמלכא לקא אכיל ולקא שתי ולקא דמיך מטול כן כתיב בית המלכות: י ביום ביומא שביעאה כד שפיר לביה דמלכא בחמרא ולכהון דמאה ועשרין ושבע מלכין דהוו עמיה דהוו קטרין כלילא דמלכותא הוה תיגרא ומצי ביניהון בטעם חמריהון הוו מתעסקין בזנותא. מלכי מערבא הוו אמרין נשי דילן שפירין. וכולן הוו אמרין דילן שפירין. ואוף מלכא אחשורוש בטעם חמריה מתיב ואמר להון לית נשי בעלמא דשפירן אלא נשי בבליתא ואין לית אתון מהימנין לי הא בבליתא חדא כותכת בגו טרכונא דמלכותא דילי אשלח ואקרי יתה לקדמי ולקדמיכון ותחזון יתה דהיא שפירא מן כל נשיא (דלכון) בההיא שעתא שלח עלה מלכא אחשורוש שבעא סריסיא (משמשיא) דקדם מלכא: יא להביא מתיב ואמר לון זילו ואמרו לה לושתי מלכתא קומי מן כורסי מלכותיך ושלוחי ערטיליא ורמי תגא ברישך וכסא די דהבא ביד ימינך וכסא די דהבא ביד שמאליך ועולי לקדמי ולקדמי דמאה ועשרין ושבע מלכין קטרי תגי דיחזון יתיך דאנת שפירא מכל נשיא:

פשתגן הכתב

(ט) גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים. ותהי משקה להן יין אדום והושיבן בהיכל המלך להראותן את עושר המלך. ותהיינה שואלות לה איפה המלך שוכב. והיא היתה מגדת להן כל מה שבכן חפן כי היו הנשים מבקשות לדעת כל ענייני ותענוגי המלך. ושתי אומרת להן פה המלך שוכב. פה אוכל. ופה שותה. ולכן כתיב בית המלכות:

(י) ביום השביעי כטוב לב המלך וגם השבעה ועשרים ומאה מלכים אשר אתו ביין. אשר כתר מלכות בראשם. נפל מלה מריבה ביניהם על אודות היין והיו מדברים דברי זנות. מלכי מערב היו אומרים נשינו יפות מאד הן. וכן כולם היו משבחים ומהללים נשיהם. וגם המלך אחשורוש בטעם היין אמר אין נשים יפות כמו נשי בבל. ואם אינכם מאמינים אותי הנה בבליית אחת יש לי כיושבת תוך היכל מלכותי אשלח ואקראה לפני ולפניכם. ורא אותה כי היא יפה מכל הנשים אשר נכס. בעת ההיא שלח אליה המלך אחשורוש שבעת הסריסים המשרתים את פני המלך:

(יא) להביא ויען ויאמר אליהם לכו ואמרו לה אל ושתי המלכה. קומי מכסא מלכותך וערומ׳ תפשיטי. ושימי כתר זהב בראשך. וכוס זהב בידך הימנית. וכוס זהב בידך השמאלית. ובואי לפני ולפני השבעה ועשרים ומאה מלכים המוכתרים למען יראו [illegible] יפה את מכל הנשים:

מצח אהרן

ויל איך פר פירן אום דס דר מדת הדין זאל אויך אייך קענין מקטרג זיין פר השי״ת. אבר זיי האבין דיא רייר פון [illegible] זיי גוואלט הערן אונ ווען דאך אלע גגאנגן אויף דר סעודה. נאך איין פשט איז. ווי אחשורוש הט גזאגט מען זאל [illegible] קאן זיין ווילן מאן הט השי״ת גזאגט איך קאן ניט יעדר מענטשין זיין ווילן טאן. אונ דו זאגסט מען זאל יעדר מענטשן זיין ווילן טאן. דר סדר עולם איז ווען צוויי מענר ווילן איין ווייב נעמן איז דאך ניט מיגליך דס איין ווייב זאל צוויי מאנן האבן. די קאן נאר איין מאן נעמן. דס גלייכן איז אויך ווען צוויי שיפין גייען אויף דעם וואסר. דס איין שיף ברוכט דעם ווינט פון צפון. די אנדערי שיף ברוכט דעם ווינט פון דרום. אזו קען דאך ניט איין ווינט פירן צוויי שיפן. ער קאן דאך ניט מער ווי איין שיף פירן אויך דס גלייכן ווען צוויי לייט גייען צום משפט קענין דען ביידע גרעכט זיין. עס קאן ניט מער זיין אייגר גרעכט זיין. זאגט רב הונא פון וועגן רבי בנימין אויף דר וועלט ווען דר צפון ווינט גייט אזו קען דר דרום ווינט ניט גיין. אבר לעתיד לבא וועט השי״ת ברענגן אזו איין שטארקן ווינט דר וועט קומן פון אלע זייטן אויף איין מאל:

(ט) (גם ושתי המלכה) אונ די קיניגן ושתי מאכט אויך איין באזונדרע מאלצייט אין קיניגליכן הויז. די גמרא אין מגילה פרעגט איין קשיא עס געהער אזו צו שיין זיא מאכט איין מאל צייט אין הויז פון די ווייבר. זאגט רבי אבא איין תירוץ דר אחשורוש איז גלייך גוועזן צו גרויסע פלוצערן די האבן גרויסע בלעטער פלומר ער הט זיך אונטר די בלעטער פר בארגן וייל ער הט גוואלט זנות טרייבן. אונ דאך הט ער זיך פר זיי גשעמט. ער הט ניט גוואלט פרייא זיין דס ער הט גוואלט זנות טרייבן גייערט אין פר בארגנעס. אונ ושתי איז גלייך גוועזן צו קליינע פלוצערין די האבן קליינע בלעטער. זי טוט זיך גאר ניט שעמן אונ פר בארגט זיך ניט אונ זי הט פרייא זנות גיטריבן אחשורוש הט גזאגט זי זאל ווייזן איר שיינקייט אונ איר טיינונג איז אויך גוועזן דס מען זאל זעהן אירע שיינקייט נאך איין פשט איז מען הט דרום די ווייבר גזעצט אין הויז פון כלכות. דס הוען איין מאן וועט וועלן אן קיניג מורד זיין זאל מען זיין ווייב פון אים אוועק נעמן. אונ זי גיט ווייבר זיסע שפייז צו עסין אונ שווארצן ווין צו טרינקן. אונ ווייזט זיי דעם אוצר פון מלך. אונ די ווייבר פרעגן ביי איר וואו זיא מיט דעם קיניג שלאפן. זיא ווייזט זיי אלץ ווס זיי האבן באגערט. דען דר סדר איז פון ווייבר ווען זיי זאמן קומן וואלטן זיי גערן אלץ וויסין. רבי אבין זאגט ושתי הט די ווייבר גזעצט אין אייטיל גימאלטע הייזער. דען איין פרויא הט ליבר שיינע קליידר אונ גמאלטע הייזר מער חיא מען זאל איר דאס שענקטע אונ דס בעסטע עסין אונ טרינקין געבן. עטליכע חכמים פרעגן איין קשיא פון וועסט וועגן הט מען גשריבן דעם מאל צייט פון ושתי ביי אחשורוש זיין מאל צייט האבי מיר פיל טעמים גשריבן פר ווס ער הט די סעודה גמאכט. איז דר תירוץ מען האט דס נאר אן גשריבן פון וועגן אסתר. דאס מען זאל וויסען צו וועלכער צייט אונ פרייד אסתר איז ארין גיגאנגן צו איר מלכות. רבי מאיר זאגט ווען די חשיבות ווערט אזו אן גשריבן צו די רשעים. וויא ווערט שון אן גשריבן די חשיבות פון די צדיקים: (י) ביום השביעי כטוב לב המלך ביין) אונ ווי עס קומט דעם זיבעטן טאג פון זיין ווייין טרינקען וואר דר קיניג זייער פרייליך אונ וואול גמוט: (יא) להביא את ושתי המלכה) זאגט דר מלך צו די זיבן הערין די דא זענן גיינגער דינער ווס זיצין ביי דעם מלכות. ער הט דרום גהייסן גיין אין שליחות די זיבן הערן צו ושתי ווייל זיי האבן צום ערשטן גשפראכן די זי זאל נאקעט ארין קומן. אונ ער זאגט צו זיי איר זאלט גיין אונ זאלט זאגן צו די קיניגן ושתי דו זאלסט אויף שטיין פון דיין קיניגליכן שטול אונ זאלסט דיך גאנץ נאקט אויס טאהן אונ זאלסט דיין קיניגליכע קרון אויף דיין קאפ אן טאן אונ זאלסט נעמין איין גילדענעם בעכר אין דיין רעכטר האנט אונ איין גילדערנם בעכר אין דיין לינקר האנט אונ דו זאלסט קומן צו גיין פר מיר אונ פר די הונדערט אונ זיבן אונ צוואנציג מלכים ווס זענין גקריינט. דרום דס זיי זאלן זעהן דס דו ביסט שענר ווי אלע ווייבר. מען הט דרום אויף איר גוזר גוועזן דס זי זאל נאקיט ארין קומן אונ זאל אויך נאקיט דר שלאגן ווערן. דס איז פר די זינד פון די טעכטער פון ישראל ווייל זיי האבן גמוזט אום שבת

יב ותמאן מתיבא ושתי מלכתא ואמרת לון לשבעא סריסיא גנאי זילו ואמרו ליה למריכון שטיא ראוף אתון שטיתון כותיה אנא היא ושתי מלכתא בת מלכיא דמלכי בבל מן שריותא בלשצר אבא לקביל אלפא חמרא שתי ולא אטעי יתיה חמרא למימר מילין דלא כשרין כותך. בההיא שעתא אזלו ואמרו ליה למלכא פתגמא דושתי מלכתא וכד שמע מלכא ית פתגמיא האילין רגז רוגזא רבא ורוגזיה דליק בלביה ותוב שלח לה ביד שבעתי סריסיא דמלכותא דיתבין קדמוי במלכותא כען איזילו ואמרו לושתי מלכתא אין לא תשמעי מילי ולא תעלין לקדמי ולקדמי מלכיא האילין קטילנא יתיך ומובדינא ית שופריך מניך. וכד אזלו רברבני דמלכא ואמרו לה ולא ספנת יתהון אלא מתיבא ואמרת לון איזילו ואמרו למלכא טפשא דמקלקלין עצתיה ולא תקינן גזירתיה הלא אנא היא ושתי מלכתא ברת אויל מרודך ברתיה דבריה דנבוכדנצר מלכא דבבל מן יומא דאתבריתי עד כען לא חזא אינש גופי אלא אנת מלכא (בלחודך) ואין כען עיילא אנא לקדמך ולקדמיהון דמאה ועסרין ושבע מלכין קטרי תגי קטלין יתך ונסבין יתי לאינתא. מתיבא רבתא דפרסיאתא ואמרה לה לושתי מלכתא אין קטיל יתיך מלכא ומוביד ית שופריך מיניך לא תפרסמי ית שמא דיליך וית שמא דאבהתיך ולא תחזין גופיך וגויתיך לכל בר נש אלא למלכא בלחודוהי בהא שעתא כד אמרו רברבני למלכא דסרבית ושתי מלכתא למיעל היכמא די אמר מלכא די שלח ביד סריסיא ורגיז מלכא לחדא וחימתיה תקיפא עלוהי: יג ויאמר ואמר מלכא לחכמיא ידעי זמנא

פשתגן הכתב

(יב) ותמאן ותמאן המלכה ושתי אל שבעת הסריסים ותדבר אליהם דופי. לכו ואמרו לאדוניכם משוגע אתה ואתם משוגעים אתם. אני היא ושתי המלכה ובת מלכים ממלכי בבל אני. בלשצר אבי למבראשונה היה שותה יין כנגד אלף איש. ולא התעה אותו היין לאמר דברים אשר לא טובים כמוך. בעת ההיא הלכו ואמרו אל המלך כדברים האלה דברה ושתי המלכה. וכשמוע המלך את הדברים האלה קצף קצף גדול וחמתו בערה בלבו. ושלח עוד אליה ביד שבעת סריסי המלך היושבים לפניו במלכות לכו נא ואמרו לושתי המלכה אם לא תשמעי את דברי ולא תבואי לפני ולפני השבעה ועשרים ומאה מלכים האלה אהרוג אותך והאבדתי את יפיך ממך. ובבוא' סריסי המלך לאמר אליה כדברים האלה. לא שתה לבה אליהם רק השיבה להם דבר ותאמר אליהם לכו ואמרו למלך הטפש הזה אשר עצתו תופר וגזרתו לא תקום. והלא אני היא ושתי המלכה בת אויל מרודך בת בנו של נבוכדנצר מלך בבל. ומעודי עד היום הזה לא ראה איש את בשרי כי אם אתה המלך לבדך. ואם אבא עתה לפניך ולפני השבעה ועשרים ומאה מלכים המוכתרים גם אותך יהרגו ואותי יקחו להם לאשה. ותען הגדולה בפרסיי' ותאמר לה לושתי המלכה. אם יהרגך המלך ויאבד את יפיך ממך לא תספרי שמך ושם אבותיך בעולם ובשרך ועצמך לא תראי לכל אדם כי אם למלך לבדו. בעת ההיא באמר' הסריסי' אל המלך כי מאנה ושתי המלכה לבא כדבר המלך אשר שלח ביד הסריסים ויקצוף המלך מאד והמתו תקפה עליו:

(יג) ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים כי כן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין:

מצח אהרן

בלאקס שפינין. אונ מען הט איר דרום געהייסן דיא קרון אויף איר קאפ אן טאן. וייל איר עלטר פאטר נבוכדנצר הט דניאלן אן גקלייט מיט קליידר פון פורפיל וואל. אזו שרייבט דר תרגום. דר מדרש אונ דר ילקוט שרייבט ושתי האט דעם מלך ווידר גשיקט זאגין איר ווילט האבן איך זאל נאקיטערהייט קומין אונ זאל מיין קרון אויף מיין קאפ טראגין דס שיקט זיך ניט. איר ווילט דאך גערין זעהן מיינע שיינהייט. אונ די קרון מאכט שיין דס גאנצע גזיכט. אונ ווען איך זאל אין איין קלייד קומן אהן אקרוין ווי וואהל דס איז ניט שיין דאך וועל איך אלעס שענר זיין וויא איך זאל קומן נאקיטערהייט אונ טראגן די קרון אויף מיין קאפ. הט ער איר ווידר גלאזט זאגן ווען דוא זאלסט קומען זאן קרון וועלן די מלכים זאגן דו ביסט ניט די מלכה ושתי. דו ביסט נאר איין דינסט מוד. אונ ער בארימט זיך נאר מיט איר דיא לייט זאלן מיינן דס זיא איז די מלכה ושתי אבר ווען דוא וועסט קומען מיט די קרון אויף דיין קאפ אזו וועלין דיא לייט וויסן דס דו ביסט די מלכה ושתי. דען איין קיניגליכע קלייד טאר איין דינסט מוד אויך טראגן. אבר די קיניגליכע קרון טאר קיין דינסט מוד ניט טראגן נייערט די מלכה אליין: (יב) (ותמאן המלכה ושתי) אונ די מלכה ושתי הט ניט גוואלט קומן. די גמרא זאגט אין מגילה פון דעם פסוק קאן מען לערנין דס ושתי איז איין פרוצה גוועין. דר תנא זאגט זיי ביידע האבן איין כוונה גהאט איין עבירה צו טאן. איז קשה ווען איר כוונה איז גוועזן וועגן זנות ווארום הט זי ניט גוואלט נאקעט קומן זאגט ר' יוסי בן חנינא איין תירוץ. דס ושתי הט אויך גוואלט קומן אבר זי האט זיך גשעמט וייל זיא איז מצורע גווארן. די מלכה ושתי ענטפערט אפ די זיבן הערן בייזע רייד. אונ זאגט צו זייא גייט צו איי"ר הארן אונ זאגט צו אים ער איז איין שוטה. ווייסט ער דען ניט אז איך בין די מלכה ושתי. אונ בין איין טאכטר פון אייטיל מלכים די גקיניגט האבן אין בבל. קעגען מיין עלטר פאטר בלשצר ביסטו איין שטאל מייסטר ער האט קעגין טויזנט לייט וויין גטרונקן. אונ הט ניט גוואלט אזעלכע נארישע רייד צו ריידען אזו וויא דוא. דער מדרש שרייבט כיט דיא זעלביגע רייד הט זיא אים אין זיין הארצן גשטאכן דען זיא הט אים גגעבן צו הערן וויא ער איז אין איר פאטערס הויז איין שטאל מייסטר גיוועזן. אונ אצונד איז ער מלך גווארן לאזט ער דאך ניט אפ פון דר זאך אונ לאזט זיך פר פירן אין זיין וויין טרינקין. נאך איין פשט איז. זיא האט אים גשיקט זאגן גרעננקסטו דען ניט ווי דו ביסט גלאפן פר מיין פאטערס רייט וואגן. ווען מיין פאטר וואלט גלעבט וואלסטו מיך ניט פר אפרוי באקומען. אצונד ווילסטו מיך אזו פר שעמן פר אזו פיל מלכים דס איך זאל נאקיטערהייט פר זיי קומן. דו ווייסט דאך אליין גוט ווס פר אטובה איך טו דיר איך וויל ניט נאקיטערהייט ארין קומן. איך וויל האבן דו זאלסט ביי דיין כבוד בלייבן. אונ זאלסט אויך קיין ריגנר ביי זיי בלייבן. ווען איך זאל יוא נאקיטערהייט צריין קומן אונ איך זאל זייא ניט געפעלין וועלן זייא זאגן דער מלך האט אונז ליגן גזאגט. אונ אז איך וואלט זיי יוא געפעלן וועלין זיי זאגן דר שוטה זאל אזו איין שיינע ווייב האבן. וועלין זייא דיך ממית זיין אונ וועלין מיך צו איין פרוי נעמן:

(יג) (ויאמר המלך לחכמים) אונ דר מלך זאגט צו די חכמים. ווער זענין די חכמים. די גמרא זאגט אין מגילה דאס זענין די קינדר פון שבט יששכר. די זאלן דעם משפט אוס זאגן ווס מען זאל טאן ושתי וייל זי הט מורד במלכות גוועזן. דען זיי זענען די גר[illegible] חכמים אין דר תורה. אזו האבן זיי זיך צו זאמן באלטן ווי זאלן מיר טאן. זאלן

יום כן פתגמי דמלכא קדם כל ידע גזירין ודינין: יד והקרוב ודקריבין ליה בעיצתא דרחיקין
ודקריבין כרשנא מן אפריקי. שתר מן הנדקי. אדמתא מן אדום. תרשיש מן מצרים. מרס מרסנא
מן מרס מארעא רחיקא. ממוכן מן ירושלם. שבעתי רברבני דפרסאי (ומדאי) דחזין אפוי דמלכא
אינון דיתבין קדמאה במלכותא: טו יפקדניה דמלכא אחשורוש די שלח ביד סריסיא: טז ויאמר ואמר
ממוכן הוא דניאל ולמה אתקרי שמיה ממוכן מטול דכד גלון שבטא דבית יהודה לבבל גלון עמהון
חנניה מישאל ועזריה והוה דניאל בגלותא ואתעביד על ידוי ניסין וגבורן ותוב על ידוי דדניאל
אתגזר מן מרומא דתתקטיל ושתי מלכתא בכן אתקרי שמיה ממוכן מתקנן. ואמר ממוכן קדם
מלכא ושלטוניא דהכין הוה גזירת מלכא בזימנא דהוו יתבין עייצין עיטא הוו שליטין זעירי עייצין
קדמוי ואין שפירת עיטתא עבדין יתה. ואין לא שפירת עיטתא. די רברבין מנהון הוו עייצין וממוכן
הוה זעירא דכולהון והוא יהב עיטתא קדמיתא קדם מלכא והוה ממוכן שקיל אתתא פרסיאתא והות
עתירא מיניה ולא הות צביא מתמליל עמיה אלא כלישנה ואמר ממוכן בגרמיה כד אשתכח
עליתא למכבש על נשיא דאנהון מוקירן לגובריהון בכן אמר ממוכן קדם מלכא ושלטוניא לא על
מלכא בלחודוי אסטת ושתי מלכתא אלא על כל עממיא ושליטיא דאית בכל מדינתא דמלכא
אחשורוש: יז כי ארום יפוק פתגמוי דמלכתא על כל נשיא כולהון למהוי שיטין בעליהון בעיניהון
תהוי כל אתתא אמרה לבעלה דילמא: את יקיר מן מלכא דאחשורוש די אמר דתיתי ושתי מלכתא
קדמוי ולא צביית למיתי: יח והיום ויומא הדין אמרין שלטונתא דפרס ומדי דשמעין ית מליא דמלכתא
לכל שלטוניא דמלכא כמיסת די תהוי בסירא למרגז עלוהי: יט אם ובזמן דגזר ממוכן גזירתא הדא

*) בחומשים שלפנינו חסר כאן וכן חסר בפתשגן

פתשגן

(יד) והקרוב והקרובים אליו לעצתו הקרובים והרחוקים כרשנא מתרבים שתר מסודו. אדמתא מאדום הרשים ממצרים. מרס מרסנא ממרס הרן רחוקה. ממוכן מירושלים. שבעת שרי פרס ומדי רואי פני המלך היושבי' ראשונ' במלכות: (טו) * פקודת המלך אחשורוש אשר שלח ביד הסריסים:
(טז) ויאמר ממוכן הוא דניאל ולמה נקרא שמו ממוכן כי כאשר גלו שבט יהודה לבבל גלו עמהם חנניה מישאל ועזריה. ודניאל היה בגולה ונעשו על ידיהם נסים ונפלאות. ועוד נגזר מן השמים כי ושתי המלכה תהרג על ידי דניאל. ע"כ נקרא שמו ממוכן מזומן. ויאמר ממוכן לפני המלך והשרים כי כן דבר המלך בעת שהיו יושבים בעצה. השרים הצעירים היו יועצים לפניו בתחלה. ואם העצה טובה היה יעשו אותה ואם לא טובה היו הגדולים שבהם

הכתב

היו יועצים וממוכן הי' הצעיר שבכולם והוא נתן העצה תחלה לפני המלך והיה לו לממוכן אשה פרסית אשר היתה עשירה ממנו ותמאן לדבר עמו כי אם בלשונה. ויאמר ממוכן בלבו אשר ימצא לה עלילות דברים להיות כל איש שורר על הנשים ואשר יתנו יקר לבעליהן. ולכן אמר ממוכן לפני המלך והשרים לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה כי על כל השרים ועל כל העמים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש: (יז) כי יצא דבר המלכה על כל הנשים כולן להבזות בעליהן בעיניהן. ותהי האשה אומרת לבעלה אוני גדול אתה מן המלך אחשורוש אשר אמר תבוא ושתי לפניו ותמאן לבוא:
(יח) והיום הזה תאמרנה שרות פרס ומדי אשר שמעו את דבר המלכה לכל שרי המלך וכדי אשר יהי' בזיון לקלוף עליה: (יט) אם ובעת אשר גזר ממוכן הגזרה הזאת חרד על נפ־

מצח אהרן

מיר זאגן ער זאל איר לאזן טייטן. מארגן וועט ער זיך אום שלאפן נאך זיין טרונקען וועט ער חרטה האבן אזו וועט ער זיך אן אונז נוקם זיין. זאלן מיר זאגן זיא הט דעם טוט ניט פר שולדיגט וועט ער זאגן איר אכט מיין כבוד ניט. דען איר הט דאך געהערט ווי זיא הט דם מלכות מזל גוועזן אונ מיך הט זיא מבייש גיווען פר אזו פיל מלכים. אזו ווערין מיר זיך פון דר זאך אוס שליסן. דען ווי מיר ווערן אים זאגן וועט אונז ניט גוט אוס גיין. אזו שפראכן זיי צום מלך מיר קענן דיר אין דר זאך גאר קיין עצה געבן דען פון דר צייט אן דם מיר זענן פון אונזער לאנד פאר טריבין גווארן איז אונז דר שכל פר ביי גגאנגן אונ מיר קענן קיין מאל ניט פסקנין דיני נפשות. אבר דיא עצה גיבן מיר דיר עמון ומואב זיי זענן נאך ניט פר טריב גווארן פון זייער לאנד די האבן זייער שכל בהאלטן גלייך ווי איין ווייֿן ווס עס ליגט אוף די הייבן דר בהאלט זיין קראפט. אזו איז אוך די אומה נאך ביי איר שכל גבליבן. אוף זיי זאגט דר פסוק (צדיק מצרה נחלץ) דאס איז טייטש דר צדיק איז פון דר צרה אטרונגען אונ אוף זיין שטאט איז איין רשע גקומן. אונ זיא וועלן דיר די בעסטע עצה געבן: (יד) (והקרוב אליו) אונ די ווס זענן נאהינט ביי אים דם זענן גוועזן (כרשנא שתר אדמתא תרשיש מרס מרסנא ממוכן) די זיבן פירשטן פון פרס ומדי די ווס פריער זיצן אין דעם קיניגרייך. אונ די זיבן הערן איז איטליכר אוס איין באזונדר לאנד גוועזן: (טז) (ויאמר ממוכן) אונ ער זאגט ממוכן פר דעם קיניג אונ פר די הערן די גמרא זאגט אין מגילה דר ממוכן איז גוועזן המן אונ ווארום הט ער גהייסן ממוכן דאס ווארט איז טייטש אן גברייט ער וואר אן גברייט צו אלים בייזן (לא על המלך לבדו עותה ושתי) דם איז טייטש ניט דעם קיניג אליין הט ושתי אום רעכט גטאן: (יז) (כי יצא דבר המלכה על כל הנשים) דם איז טייטש עס וועט ארוס גיין די רייד פון די מלכה קעגן אלע ווייבר דם זיי וועלן זייערע מאנן פר שעמן אין זייערי אויגן דרום הט ער אזו גרעט וייל זיא האט זיין פרוא מבייש גוועזן אונ הט זיא ניט גבעטן אוף איר מאלצייט. אונ דר ווס זאגט ער הט גערן זיין טאכטר דעם מלך פר אנווייב געבן עס שטייט גשריבן (ומלכותה יתן לרעותה הטובה ממנה) דס איז טייטש אונ איר קיניגרייך זאל דר קיניג געבן צו איר געזעלן דם הט ער גמיינט זיין טאכטר. (ומלכותה יתן המלך) נאך איז טייטש אונ איר קיניגרייך זאל געגעבן ווערן צו איר געזעלן ווס וועט בעסר זיין ווי זי אונ דם איז די אסתר די קומט ארוס פון שאול המלך. (כי יצא דבר המלכה) ווען די זאך פון דר קיניגין ושתי וועט ארוס גיין אין אלע לענדר דס אלע ווייבר וועלן פר שעמן זייערע מאנן אונ וועלען צו זיי זאגן בעסר דען אחשורוש ער הט באפולין ושתי זאל פר אים קומן אונ זיא איז דאך ניט גקומן. אין דם איז איין שאנד פר אלע לייט ווען מען וועט הערן ווי זיא הט פאר שעמט דעם קיניג מיט אלע זיינע הערן. אזוי וועלן אלע ווייבר גוועלטיגן איבר זייערע מענער: (יח) (והיום הזה) אונ דעם היינטיגן טאג וועלין די ווייבר פון פרס ומדי אוך אזו זאגן צו זייערי פירשטן אונ הערן פון קיניג ווען זיי וועלן דם הערן פון ושתי וועלן זיי זיך מיט אנאנדער בארטין אונ וועלין מיט אונז טאן ווס זיי ווערט וואול גפעלן אונ וועלן אונז פר שעמן ביי אלע לייט:
יט) (אם על המלך טוב) ווי דר ממוכן הט דיא גזירה אוף ושתי אום גשפראכן הט ער זיך דאך גיפארכט פלייכט

דחיל מן נפשיה ואמר דילמא לא יעביר מלכא גזירתא דא (וכד תיעול) ושתי ותשמע גזירתא די גזירת עלה ותידון יתי דינין בישין ותקטול יתי אלא אנא אחויה דמלכא אחשורוש לא תיעול ושתי קדמוי ואומי יתיה במומתא דפרסאי ומדאי דאינון דחלין מנהון לכן אמר ממוכן אין על מלכא שפר יפוק דין פתגמא מן קדמוי ויכתוב מומי בגזירתיה דמדאי ופרסאי ולא יבטיל דלא תיעול ושתי קדמוי דמלכא אחשורוש ומלכותה יתן מלכא לרעותה דטבת מנה: כ ונשמע וישתמע פתגמא דמלכא די יעביר בכל מלכותיה ארום סגיאה היא וכל נשיא יתנון יקרא לבעליהון למן רברבניא ועד זעריא: כא וייטב ושפר פתגמיא בעיני מלכא ושלטוניא ועבד מלכא (כפתגמי מלוי) ממוכן: כב וישלח ושדר מלכא איגרתא על כולהון מדינתא דמלכא על מדינתא ומדינתא היך כתבה ועל עמא ועמא היך לישניה למהוי כל גברא מתיקר בביתיה ומתמלל היך לישן עמיה: ב א אחר בתר פתגמיא האלין כד נח רוגזא דמלכא אחשורוש שדר וקרא לכל רברבנוי ואמר לון לא על ושתי אנא רגיז אלא עליכון אנא רגיז ומטול דאין אנא אמרית מילתא בחמרא אתון למה (רגזתון) עלי למקטול ית ושתי מלכתא ואאביד שמה מן מלכותא אוף לכון אנא קטיל ומאבד שמכון מן מלכותא ובתר דאתקטל:

פשגן הכתב

לאמר. אולי לא יעשה המלך כדבר הזה ובבואה ושתי ותשמע הגזרה הזאת אשר גזרתי עליה תשפוט אותי משפטים רעים וקשים ותהרוג אותי אמנם אני הראה עלה בלבי למען לא יביא המלך האחשורוש את ושתי המלכה לפניו. ואשביע אותו בשבועות פרס ומדי אשר הם יראים ממנה. ולכן אמר ממוכן אם על המלך טוב יצא כדבר הזה מלפניו ויכתב השבועה בדתי פרס ומדי ולא יעבור אשר לא תבוא ושתי לפני המלך אחשור ש ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה: (כ) ונשמע פתגם המלך אשר יעשה בכל מלכותו כי רבה היא וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן למגדול ועד קטן:

(כא) וייטב הדבר בעיני המלך והשרים ויעש המלך כדבר ממוכן: (כב) וישלח ספרים אל כל נדינות המלך אל מדינה ומדינה ככתבה ואל עם ועם כלשונו להיות כל איש שורר בביתו ומדבר כלשון עמו: (א) אחר הדברים האלה כשוך חמת המלך אחשורוש. שלח ויקרא לכל שריו ועבדיו ויאמר אליהם. לא על ושתי חרה אפי כי אם עליכם על אשר דברתי דברי בטעם היין ואתם הקלפתם אותי להמית את ושתי המלכה ולהאביד את שמה מן המלכות. גם אני אהרוג אתכם ואאביד את שמכם מן המלכות ואחר בנהרגו שרי המלך זכר את ושתי ואת אשר נגזר עליה. כי לא היתה ראויה להגזר עליה

מצח אהרן

זיא פאר דעם קיניג קומען אונ וועט הערן דאס איך האב אזו איין פסק אוף איר ארוס גרעט וועט זיא זיך אן מיר נוקם זיין אונ וועט מיך לאזין ממית זיין. איך וועל ליבר צום קיניג זאגן דס ושתי זאל די גנאד מער ניט האבן ווי פריער ווען גלייך זיא וועט בעטן קומן צום קיניג. אונ דר קיניג זאל שווערן בייא די רעכט פון פרס ומדי דען זייא פארכטען זיך זייער פר איין שבועה. אונ ווען דעם קיניג מיינע רייד וואול גיפעלן זאל די שבועה ווערן איין גשריבען אין דעם בוך פון פרס ומדי דס ושתי האט ניט גוואלט קומן פאר דעם קיניג דארום זאל איר מלכות גיגעבין ווערן אן איינע וואס בעסר איז ווי זי: (כ) (ונשמע פתגם המלך) אונ דם קיניגס זאך וועט ווערן גיהערט אין זיין גאנץ קיניגרייך. וועלן אלע ווייבר זייערע מאנן האלטין בכבוד: (כא) (וייטב הדבר) אונ די זאך איז וואול גפעלן אין די אוגן פון קיניג אונ די הערן. אונ דר קיניג הט גטאן גלייך ווי ממוכן הט אום גשפראכן. דער מדרש שרייבט ר' שמואל זאגט דער אחשורוש הט ושתי גלאזט אין איין חדר אריין פירין דאס וואר גמאכט אזו באלד ווייא איינער גאר מיט דעם קאפ דרינגן וואר ווערט די קאפ פון זיך זעלבר אב גשניטן אזו איז מען דן די חשובים די ווס זענין חייב מיתה. זיי פר לאנגן זעלבר דס מען זאל זיי די מיתה געבן. אזו שטייט אוך גשריבן (וזה דבר המלכות) דס איז טייטש אונ דס איז די רייד פון מלכות אונ אזו הט מען אוך גטאן צו ושתי: (כב) (וישלח ספרים) אונ ער הט גשיקט ארום בריף צו די הארן פון די מדינות פון דעם קיניג אונ זענין פאר זיגלט מיט דעם קיניגס זיגל. צו איטליכן האר באזונדר אין אירע שפראך. אונ אזו איז גוועזן גשריבן אין די בריף. אלע איר פעלקר אונ שפראכן זאלט ווס אונטר מיינעם קיניגרייך איז. איר זאלט גיווארינט זיין דס איטליכר מאן זאל גיוועלטיגן איבר זיין ווייב אונ זאל זיא צווינגן דס זיא מוז ריידן ווי זיינע שפראך איז. דר מדרש שרייבט רב הונא זאגט דער אחשורוש הט איין נארישע דעה גהאט. דר סדר עולם איז גוועזן דער מאן וויל עסן לינזן אונ די פרוי וויל עסן ארבעס קאן ער איר דען צווינגן זיא קאכט וואס זיא וויל. די גמרא זאגט אין מגילה רבא זאגט מיט דעם ווי דיא ערשטע בריף פון אחשורוש זענען אן גקומן האבן די לייט גזאגט ער מוז איין גרוסר שוטה זיין. אונ ווען דס וואלט ניט גוועזן אזו וואלט חס ושלום קיין איבר בלייבונג גוועזן פון ישראל. דען זייא וואלטן גאר ניט גווארט ביז די צייט וועט קומן אונ וואלטן זיי גלייך אלמן דר שלאגן. אונ ווי די אנדרע בריף זענין אן גקומן האבן זיי ווידר גזאגט ער איז דאך איין שוטה ווס ער האט באפולן דס איטליכר מאן זאל גוועלטיגן איבר זיין גרי פשיטא טוט איטליכר מאן גוועלטיגן איבר זיין פרוי אונ איז איין האר אין זיין הוז:

ב (א) (אחר הדברים האלה) נאך דעם אז דר קיניג הט זיך אום גיניכטערט פון זיין וויין אונ דר גרוסר צארן איז פון אים פר גאנגן הייבט ער אן צו גדיינקן אן ושתי אונ הט גרוס חרטה ווס ער הט זיא גלאזט טייטן אונ שיקט נאך זיינע הערן אונ זאגט צו זייא איך בין ניט צארנדיג גוועזן אוף ושתי נייערט אוף אייך דען וויל איך בין באטרונקן גוועזן הט איר מיך גברוכט שטילן ביז דר טרונק וואלט פון מיר אוועק אונ ניט גינוג ווס איר הט מיך ניט גישטילט הט איר מיך נאך מער דר צערינט אונ הט מיר נאך איין ראט גיגעבן דס איך זאל זיא לאזען טייטן האבן זיי אים גענפרט דו ביסט אליין שולדיג וואלסטו ניט גהייסן וואלט מען זיא ניט גטייט. זאגט דר קיניג עס איז ניט וואר איך האב זיא ניט גהייסן טייטן איך האב נאר גזאגט ווען זיא וועט ניט קומן פר מיר וועל איך דאס מלכות פון איר אפ נעמן האט איר אבר גזאגט זי הט דעם טוט פר שולדיגט זאגן זיי ווידר דוא האסט דאך אליין אום גשפראכן מיט דער עצה פון דיינע הערן אזוי הט זיך דר צארן ביי אים גשטארקט אוף די זיבן הארן אונ הט באפולן מען זאל זייא אלע אויח הענגען זיי זענין דרום גהאנגין גווארן וויל זייא האבן אים איין עצה גיגעבן דאס ער זאל ניט לאזין דעם בית המקדש בויען אונ ווארום הט ער ניט דעם דניאל גלאזט דר שלאגן דס איז מכוון דר האט דאך דיא ערשטע עצה גגעבן. ער הט אבר נאר גזאגט מ'זאל דם מלכות פון איר אוועק נעמן אונ זאל דס איין אנדרע אב געבן אונ דאס וואס אחשורוש הט אוף ושתי גוזר גוועזן מען זאל זיא טייטן האט זיא ניט פאר זינדיגט וויל זיא האט ניט גוואלט נאקעט ארויין קימן

נאר

ב בתר כן: והי דמלכא אדכר ית ושתי וית מה דאתגזרת עלה דלא הות שויא לגזירתא דדינא דקטלא אלא מן מרומא הוה דיסוף זרעיה דנבוכדנצר מלכא דבבל: ב ויאמרו ואמרין עולמוי דמלכא שולטנוי ומשמשנוי יבעון למלכא עולימן בתולן יאין שפירן בחזוא: ג ויפקד וימני מלכא שליטין ומהימנין על כל מדינת מלכותיה ויכנשון ית כלהון עולימא בתולתן דשפירן בחזוא לשושן בירנתא לבית נשיא על ידוי דהגא סריסיה דמלכא נטיר נשיא ואתיהבו תקוניהון: ד והנערה ועולימתא דתשפר (באפוי) דמלכא תמליך חלפוי ושתי ושפר פתגמא באנפוי דמלכא ועבד כן: ה איש גברא יהודאה הוה בשושן בירנתא ושמיה מרדכי ולמה אתקרי שמיה דגברא יהודאה אלא דהוה דחיל מן חטאה דעלויה איתנבי דוד נאמר יומא הדין ימות גברא מישראל ומן ההוא גברא דין הוא גברא מרדכי בר יאיר בר שמעי בר שמידע בר בענה בר אילה בר מיכה בר מפיבושת (בר יהונתן) בר שאול בר קיש בר אביאל בר צרור בר בכורת בר אפיה בר שחרים בר עוזה בר ששק בר מיכאל בר אליאל בר עמיהוד בר שפטיה בר פתואל בר פיתון בר מליך בר ירבעל בר ירוחם בר חנניה בר זבדי בר אלפעל בר שמרי בר זכריה בר מרימות בר חושים בר שחורה (בר גזה) בר עזה בר גרא בר בלע בר בנימין בר יעקב בוכרא די אתקרי שמיה ישראל. ומה חמא מרדכי די אתקרי בר שמעי אלא אקיל שמעי לדוד מלכא דישראל ואמר שמעי לדוד פוק לך גברא רשיעא וגברא דחייב קטלא איתעני אבישי בר צרויה ואמר לדוד אזיל אסב רישיה דשמעי מיניה. אסתכל דוד מלכא בנביאותיה נחמא דמרדכי קאים מיניה וכד חמא דוד מלכא פקיד לשלמה בריה ואמר ליה בשעתא דיפסוק שמעי מלמילד בר קטול יתיה די יזכי לעלמא דאתי ומטול דקאים מיניה גברא צדיקא די על ידוי אתעבידו ניסין וגבורן לישראל בארבע גלותהון והוא מרדכי מרא דביא בר יאיר בר שמעי בר קיש מן שבטא דבנימין ושמעי הוה חייב דיתקטיל בדינא כמה דכתיב באורייתא דמשה דיינא דקושטא לא תצער ורבא בעמך לא תלוט והוא אקיל לדוד מלכא דישראל וחס עלוהי דוד דלא למקטול יתיה דחמא דקיימין מיניה הני תרי צדיקיא ומתפרקין על ידיהון בית ישראל: ו אשר מרדכי ואסתר הוין מירושלם בגלותאה דגלת עם יכניה מלכא שבטא דבית יהודה וחזר וסליק מרדכי עם עמא דיתנדבון ויתקון ויבנון לבית מקדשא תנינות ותוב אגלי יתיה נבוכדנצר מלכא דבבל ומנין תרתין ותוב בארע בני גלותא לא נחת נפשיה מן ניסין וגבורן: ז ויהי נהוה מרבי ית הדסה היא אסתר והדסה הוה שמה כמא דאסא היך מטול דבסים ריחיה

פתשגן הכתב

משפט מות אך מן השמים היה הדבר לכלות את זרע נבוכדנצר מלך בבל: (ב) ויאמרו נערי המלך שריו ומשרתיו יבקשו למלך נערות בתולות יפות וטובות מראה: (ג) ויפקד המלך פקידים בכל מדינות מלכותו ויקבצו את כל נערה בתולה טובת מראה אל שושן הבירה אל בית הנשים אל יד הגא סריס המלך שומר הנשים ונתון תמרוקיהן: (ד) והנערה אשר תיטב בעיני המלך תמלוך תחת ושתי וייטב הדבר בעיני המלך ויעש כן: (ה) איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי. ולמה נקרא שמו איש יהודי. עקב היה ירא חטא ועליו נבא דוד המלך ויאמר היום יומת איש מישראל. ומי הוא האיש הזה. הוא האיש מרדכי. בן יאיר בן שמעי בן שמידע. בן בענה. בן אילה. בן מיכה. בן מפיבשת. בן יהונתן בן שאול. בן קיש בן אביאל. בן צרור. בן בכורת. בן אפיח. בן שחרים. בן עוזה. בן ששק. בן מיכאל. בן אליאל. בן עמיהוד. בן שפטיה. בן פתואל. בן פיתון. בן מליך. בן ירובעל. בן ירוחם. בן חננים. בן זבדי. בן אלפעל. בן שמרי. בן זכריה. בן מרימות. בן חושים בן שחורה. בן גזה. בן עזה. בן גרא. בן בלע. בן בנימין. בן בני של יעקב הבכור הנקרא שמו ישראל. ומה ראה מרדכי אשר נקרא בן שמעי. על כי שמעי קלל את דוד המלך ישראל ויאמר לו. צא צא איש הדמים ואיש הבליעל ויען אבישי בן צרויה ויאמר לדוד אעברה נא ואסירה את ראשו. חזה דוד המלך בנבואתו כי מרדכי יצא ממנו וכראות דוד המלך כן צוה לשלמה בנו ויאמר לו כאשר יעמוד שמעי מלהוליד תהרגהו למען תנוח נפשו ותזכהו לעוה"ב ועל אשר יצא ממנו בן צדיק אשר על ידיו יעשו נסים ונפלאות לישראל בגלות הרביעי. והוא מרדכי מר דרור בן יאיר בן שמעי בן קיש משבט בנימין. ושמעי היה בן מות ככתוב בתורת משה. אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור והוא קלל את דוד מלך ישראל. וחס עליו דוד ולא המיתו כי ראה כי יצאו ממנו שני צדיקים ונושעו בני ישראל על ידיהם: (ו) אשר מרדכי ואסתר מירושלים היו עם הגולה אשר הגלתה עם יכניה מלך יהודה. וישב ויעל מרדכי עם העם אשר התנדבו לעלות ולבנות את בית המקדש השני. ועוד הגלה אותו נבוכדנצר מלך בבל פעם שנית ועוד בהיותו בארץ הגולה לא מנעו ממנו נסים ונפלאות: (ז) ויהי מרדכי אומן את הדסה היא אסתר.

מצח אהרן

באור פון דעם וועגען האט השי"ת דיא גזירה אויף איר געהענגט דאס לעצטע פון נבוכדנצר הרשע זאל פרלארן ווערן: (ב) (ויאמרו נערי המלך) שפראכן די יונגען פון קיניג זיינע באדינר מען זאל דעם קיניג אוס זוכן יונג פרויען דיא וואס זענין שיין און זיכטיג: (ג) (ויפקד המלך פקידים) אונ דר קיניג זאל באפעלן צו זיינע הויפט לייט די וואס זענן אים געטריי זיי זאלן אים אוס זוכן די שענסטע יונג פרויען די וואס אין זיין גאנצע לאנד געפינען זיך אונ זאלן זייא ברענגין נאך דער הויפט שטאט שושן אין שלאס אריין דורך דעם קיניגליכן קאמער דיגער הגי דר היטער פון די נוייבר אונ מען זאל זיי געבן אלע זייערע באדערפניש: (ד) (והנערה אשר תיטב) אונ די יונג פרוא וואס דעם קיניג וועט וואול געפעלן אין זיינע אויגן דיא זאל אריין גיין אונ קיניגן אן שטאט ושתי. אונ דיא זאך איז דעם מלך וואול געפעלן אונ ער האט אזו געטאן: (ה) (איש יהודי היה בשושן הבירה) איין מאן פון די יהודים איז געוועזן אין דר שטאט שושן הבירה זיין נאמן וואר מרדכי: (ו) (אשר הגלה מירושלים) אונ מרדכי אונ אסתר זענין אויך אוס ירושלים געגאנגן זיין גלות מיט (יכניה מלך יהודה). דען איז ט' רבי ווידר צוריק געגאנגן. אונ האט געהאלפט איין גנאמילט צום בית המקדש ווידר צו בויען צום צווייטן מאל אונ נאך אמאל הט זיי נבוכדנצר פר טריבן צום צווייטן מאל אין גלות. אונ ווען זייא אפילו אין גלות זענען האט זייא דאך השי"ת גרוסע נסים גיטאן נאך דעם הט כורש אונ דריוש בבל פר וויסט. אזו איז מרדכי מיט דניאל ארום געגאנגן אוס בבל. אונ כל ישראל זענין ארום גיגאנגן מיט דריוש אונ האבן זיך גזעצט אין דער הויפט שטאט שושן: (ז) (ויהי אומן את הדסה) אונ ער האט דר ציהען די הדסה דס וואר אסתר. זיא הייסט דרום הדסה זיא וואר גלייך צו איין הדס

דהדס בגו עלמין: אף היא אסתר כדין הות עבדא עובדין טבין בגו עלמא היא אסתר דהיך שמה כדין הוון עובדהא ואתקרי שמה הדסה בלישנא עברהא ולמה אתקרי שמה הדסה מטול דצדיקיא מתילין כהדסה די עלה איתנבי ישעיה נביא. (ואמר) תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס מהו נעצוץ היגתא היא חלוף היגתא יסק ברותא וחלוף מרדכי צדיקא יסק המן רשיעא לזקיפא וסרפד היא אורבינא וחלוף אורבינא יסק אסא וחלוף ושתי תמלוך אסתר ובגין אסתר גלא מרדכי דאמר מוטב דאיזיל בגלותא ואירבי לאסתר דמן דאהי בארעא דישראל. איתקרי שמה אסתר בשם כוכב נוגהא יונית אסתירא והדסה אתקריית בשם צדיקיא וכן אמר על חנניה מישאל ועזריה והוא דקאים בין הדסיא די בגלותא. וצולה היא בבל דכן כתיב האומר לצולה חרבי ואסתר איתקרי שמה הדסה בשם אסא היך דלא אסא יבש קייטא וסיתוא אוף צדיקיא אית להון חולקא בעלמא הדין ולעלמא דאתי והיא אסתר הות בת אחוי דאבוי דמרדכי. היא אסתר בטליותה והיא בסיבותה ולא פסקת מן עובדין טבין ולא הוה לה אבא ואמא וטלותא הוה יאיא בריוא ושפירא וחסודא בחזווא וכד מית אבוהא ואמהא נסבה מרדכי ליה לברתא: ח ויהי והוה כד אשתמעו פתגמי דמלכא וגזרתיה וכד אתכנשו עולימתא סגיאתא לשושן בירנתא על ידוי דהגי סריסא דמלכא נטיר נשיא וכד שמע מרדכי דבתולתא מתבעיין שקל וכנשה לאסתר מן רברבנוהי שלוחיא דמלכא אחשורוש דנפקי למבעי בתולתא דלא ייתון וידברונה. וטימרה בגו קיטון דלא יחמון יתה שלוחיא דמלכא ובנת עממיא כד הוון שלוחיא עברין (תמן) הוון מרקדין ומחויין שופריהון מן כויתא ונפקו שלוחיא דמלכא ואייתיאו בתולתא סגיאתא מן מדינתא ושלוחיא דמלכא הנן ידעין לה לאסתר וכד חמו דלית אסתר עם הנון בתולתא אמרין חד לחד מגן לעינן במדינתא אית הכא לנא במדינתן טלותא חדא יאיא בריוא ושפירא בחיזווא ונחסודא יתיר מן כולהון בתולתא דאייתינן כד איתבעית אסתר ולא אשכחת אודיעו למלכא וכד שמע מלכא כתב בדיגטסים דכל בתולתא דתטשו מן קדם שלוחי מלכא חדא היא גזירתא דתתקטיל וכד שמע מרדכי פוקדנא דמלכא דחיל ואפקה ואייתה לאסתר בת אחוי דאבוי לשוקא ואדברת אסתר לבית מלכא על ידוהי דהגי נטיר נשיא: ט ותיטב ושפירת טליתא בעינוהי ואנגמלת חסדא קדמוי ואוחי ית צביאתהא וית מנותהא למיתן לה וית שבעתי עולימתהא די חזיין למתן לה מן ביתיה דמלכא ומנותה דהוון יהבין לאסתר הוה יהבא להון לפום עולימתא עממיתא מטול דלא הות טעמא אסתר מיין ביתיה דמלכא

פתשגן הכתב

והדסה סיתה שמה. כהדס ההוא שנודף ריחו בעולם ככה היתה אסתר עושה מעשים טובים בעולם. היא אסתר כשמה כן מעשיה. ונקראת שמה הדסה בל' עברית. ולמה נקראת שמה הדסה על כי הצדיקים נמשלים להדס אשר עליה נבא ישעיה הנביא ויאמר תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס מה הוא נעצוץ מיני קוצים תחת הנעצוץ יעלה ברוש. תחת מרדכי הצדיק יעלה המן הרשע על העץ. וסרפד הוא מין ערבה ותחת הסרפד יעלה הדס תחת ושתי המלוך אסתר. ועל אודות אסתר הגלה מרדכי. כי אמר טוב לי ללכת בגולה ואהיה אומן לאסתר מהיות בארץ ישראל. ונקראת שמה אסתר ע"ש הכוכב הנקרא בלשון מקרא הילת הבחר ובלשון חכמים נגה ובלשון יונית אסתירא ונקראת בשם הדסה בשם הצדיקים. וכן נאמר על חנניה מישאל ועזריה והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה. ומצולה היא בבל. שכן כתוב האומר לצולה חרבי ואסתר נקראת בשם הדסה בשם הדס וכאשר ההדס אינו יבש לא בקיץ ולא בחורף כן לצדיקים יש להם חלק בעוה"ז ובעוה"ב ואסתר היתה בת אחי מרדכי. היא אסתר בילדותה והיא הגמור בזקנותה ולא נמנעה ממעשים טובים ואין לה אב ואם והנערה יפ"ת וטובת מראה ונושאת חן. וכמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו

לבת: (ח) ויהי בהשמע דבר המלך ודתו ובהקבץ נערות רבות אל שושן הבירה אל יד הגי סריס המלך שומר הנשים. וכשמוע מרדכי שהבתולות בקשו להלקח ויאסוף את אסתר ביתה מפני הסריס פקידי המלך אחשורוש שיולאים לבקש הבתולות אשר לא יבאו ויקחו אותה ויחביאה תוך החדר פן יראו אותה פקידי המלך. ובנות העמים בראותן הפקידים עוברים שם היו מרקדות ומראות יפיין מן החלונות ויצאו פקידי המלך ויביאו בתולות רבות מן המדינות ופקידי המלך היו יודעים את אסתר ובראותם כי אין אסתר בקרב הבתולות אמרו איש אל אחיו לריק יגענו במדינות האלה. יש פה במדינתנו בתולה אחת יפת תאר וטובת מראה ונושאת חן מכל הבתולות אשר הביאנו. וכאשר בקשה אסתר ולא נמצאה הודיעו למלך. והמלך כשמוע כתב פתגם אשר כל בתולה ובתולה אשר תסתר מפני פקידי המלך אחת דתה להמית וכשמוע מרדכי פתגם המלך ודתו זחל ויירא ויוליא את אסתר בת אחי אביו. ויביאה חוצה והלקח אסתר אל בית המלך אל יד הגי שומר הנשים: (ט) ותיטב הנערה בעיניו ותשא חסד לפניו ויבהל את תמרוקיה ואת מנותיה לתת לה ואת שבע הנערות הראויות לתת לה מבית המלך. ומנותיה אשר היו נותנים לאסתר היה נותנת אותו לנערות העמים כי אין אסתר טועמת מי

מצח אהרן

וס ניט זייער איין גוטן גשמאק אין דער וועלט איז וואר אוך אסתר מיט אירע מעשים טובים. מען האט פון איהר גיהאט צו זאגן אין דר גאנצר וועלט:

(ח) (ויהי בהשמע) אונ ווי עס איז גהערט גווארין די רייד פון קיניג דס מען זאל איין זאמלען פיל יונג פרויען אין דר הויפט שטאט שושן דורך הגי דער דינער פון מלך אונ דער היטער פון די ווייבר. נייט מרדכי אונ טוט אסתר פר באהאלטן פר די שלוחים פון מלך. דס מען זאל זיא נים קענן געפינען. אבר די פעכטער פון די פעלקר ווי זיי האבן די שלוחים פון מלך גיזעהן האבן זיי זיך אין די פענצטער גיזעצט אונ זייערי שיינהייט צו לאזן זעהן פאר די שלוחים. אונ זיי ברענגען זייער פיל יונג פרויען צו אנאנדר אונ ברענגן זיי פר דעם מלך אבר זיי שפראכן מיר האבן אונז אום זיסט צאמט די אלער שענסטע האבן מיר ניט בקענט געפינן. וויא דר מלך הערט דס לאזט ער אוס ריפן ווער עס ווערט זיין טאכטער פאר בארגין אונ וויל זיא ניט געבן דר צו זאל גהאנגן ווערן ווי מרדכי האט דס גהערט דערשראקט ער עס מוז גווים פון נאט זיין מען זאל צווישין זיי ניט געפינן אזעלכע יונג פרויש דיא זאלען דעם מלך געפעלן אונ באגערט קיין אנדערע וויא אסתר אזו נעמט ער דיא גוטע פרומע אסתר אונ פירט זיא אין דעם קיניגליכן פאלאץ צו די הערן נעמן זיי אונ פירין זי גליך צו דעם מלך: (ט) (ותיטב הנערה בעיניו) אונ די יונג פרויא איז וואול געפעלן אין די אויגן פון קיניג אונ האט געפונן חן פר אים. ער איילט אונ באשטעלט מען זאל איר גליך געבן אלץ וואס זיא באגערט דעם

ושני יתה וית עולימתהא לטב מבית נשיא: י לא לא חויאת אסתר ית עמהא וית תולדותהא ארום
מרדכי פקיד עלהא די לא תחוי: יא ובכל ובכל יומא ויומא מרדכי מהלך קדם דרתא דבית נשיא
למידע ית שלמא דאסתר ומה ניסין אתעבדון על ידהא: יב ובהגיע וכד מטא זימנא דרביתא ורביתא
למיעול לות מלכא אחשורוש מבתר דהות לה כגזירת נשיא תרי עסר ירחין ארום כדין ישלמין יומהא
דציבתהון מטול דאיבסמת שיתא ירחין במשחא דמירא ושיתא ירחין בבוסמניא ובתיקוני נשיא:
יג ובזה ובדנא רביתא עלא קדם מלכא וית כל מה דהות אמרה הוה מתיהיב לה למיעל עמה מבית
נשיא עד בית מלכא: יד בערב ברמשא הות עלא ובצפרא הות תייבא לבית נשיא תניינות על ידוהי
דשעשגז סריסיה דמלכא נטר נשיא ושמה מכתבתב ולא הות עלא תוב לותיה דמלכא אלא אין
איתרעי בה מלכא ומתקריא בשמא: טו ובהגיע וכד מטא זמנא דאסתר בת אביחיל אחוי דאבוי
דמרדכי די דבר יתה ליה והוה מרבי לה מן קושטא היך ברתיה למיעל לות מלכא ולא בעת כל
מידעם אלא מידוי דהגי בעי סריסיה דמלכא נטיר נשיא והות אסתר גמילת חינא וחסדא קדם כל
חזייאה: טז ותלקח ואדברת אסתר לות מלכא אחשורוש לבית מלכותיה לפלטין בירחא עשיראת
דהוא ירח טבת בשתא שבע למלכותיה: יז ויאהב ורחים מלכא ית אסתר מכולהון נשיא ואתגמלת
חינא וחסדא קדמוי מכולהון בתולתא ויהב תגא דמלכותא ברישה ואמליך יתה חלף ושתי: יח ויעש
ועבד מלכא שירותא רבתא לכל שלטנוי ועבדוי ית משתיתא דאסתר (ומתנן למדינתא יהב) ואמר לה

פתשגן הכתב

בית המלך. וישנה ואת נערותיה לטוב בית הנשים: (י) לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה כי מרדכי צוה עליה אשר לא הגיד: (יא) ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים לדעת את שלום אסתר ומה נסים ונפלאות יעשו על ידיה: (יב) ובהגיע תור נערה ונערה לבא אל המלך אחשורוש מקץ היות לה כדת הנשים שנים עשר חדש כי כן ימלאו ימי מרוקיהן יען אשר היו מתקדשות ששה חדשים בשמן המור וששה חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים: (יג) ובזה הנערה באה אל המלך את כל אשר תאמר יתנן לה לבוא עמה מבית הנשים עד בית המלך: (יד) בערב היא באה ובבקר היא שבה אל בית הנשים שני אל יד שעשגז סריס המלך שומר הנשים ושמה היה נכתב ולא תבוא עוד אל המלך כי אם חפץ בה המלך ונקראה בשם: (טו) ובהגיע תור אסתר בת אביחיל דוד מרדכי אשר לקח אותה לו ואשר היה אומן אותה באמונה כבת לבוא אל המלך. לא בקשה דבר כי אם מיד הגי סריס המלך שומר הנשים ותהי אסתר נושאת חן וחסד בעיני כל רואיה: (טז) ותלקח אסתר אל המלך אחשורוש אל היכל בית מלכותו בחדש העשירי הוא חדש טבת בשנת שבע למלכותו: (יז) ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות וישם כתר מלכות בראשה וימליכה תחת ושתי: (יח) ויעש המלך משתה גדול לכל שריו ועבדיו את משתה אסתר והנחה למדינות עשה. ויאמר לה הגידי נא לי מאיזה עם את ואיזו היא ארץ מולדתך. ותאמר אין אני יודעת את עמי ואת מולדתי. כי בהיותי נערה מתו אבי ואמי ועזבוני. ובשמוע

מצח אהרן

זיא וועט גווים איין מלכה זיין אזוי גיט איר הגי גלייך קנס-ליבע קליידר אן צו טיהען אונ זיין קרון אויף איר קאפ אונ גיט איר פיל מתנות אונ ברענגט זיא אין איין קיניגליכן צימער דען הט מען צו איר געגעבן זיבן יונג פרויען זיי זאלן זיא באדינען אונ אויף ווארטן. אלע טאג האט איר איין אנדערע גיבאזיכט באדינען אונ אויף ווארטן: (י) (לא הגידה אסתר) אונ אסתר וויל ניט זאגין וואש פיר פאלק אדער משפחה איז ווייל מרדכי הט איר פר באטין אז זי זאל ניט זאגן ער האט זיך גטראכט ושתי הט זיך בגאוות גיהאלטין אונ הט ניט גוואלט קומן פר דעם מלך הט ער איר דן גיגעבן מיט איין שווערי מיתה. אסתר הט דרום אויך ניט גוואלט אוס זאגן זיא האט זיך גטראכט פיליכט ווען אחשורוש איבר איר אמאל צערנין אזו וועט ער זיא צו זאמין מיט איר פאלק דר שלאגן אזו שרייבט דר תרגום: (יא) (ובכל יום ויום) אונ טאג אויף טאג פלעגט מרדכי גיין פר דעם טויער פון די ווייבר אונ וואלט גערן וויסן אוב שלום איז צו אסתר אונ וואס פר אנסים צו איר ווערן גשעהן ווייל זיא איז מיט גוואלט גנומן גווארן אונ אזו איין צדיקת ווי זיא זאל דארפן גיצוואונגן זיין דם מוז גווים ניט בחנם זיין נייערט הש"י וועט גווים איין נס דורך איר טאן. נאך איין טעם איז ער איז דרום פר איר טויער גגאנגן ער האט איר גימאכט וויסן וויא זיא זאל זיך נוהג זיין אלס ווי איין יהודית גברוכה צו טאן. אונ דאס איז ח"ו קיין כישוף זאל גשעהן. ער גיט זיך אין סכנה דאס ער זאל וויסן כישוף צו פר טרייבן:

(יב) (ובהגיע תור נערה ונערה). אונ ווי עס הט גיגרייכט די צייט פון די יונגפרויען דם מען זאל זיי ברענגן צום קיניג אחשורוש דען דר כדר וואר אזו פריער הט מען זיי גשמירט מיט אלערליי גוטן באלזאם אייל אונ מיט גוטן גווירץ דר מיט דם איר גוף זאל זיין שיין אונ קלאר. אונ זעקס חדשים הט מען זיי אלע טאג גפוצט אונ גצירט מיט שיינע קליידונג ווי מען גהערט דיא פרויען צוא צירן דר נאך הט מען זיי גבראכט צום מלך: (יג) (ובזה הנערה באה) אונ נאך דעם אז דיא צוועלף חדשים זענן פר ביי גיגאנגן איז דיא יונג פרוי גקומן צום מלך אונ וואס זיא הט בגערט הט מען איר געגעבן: (יד) (בערב היא באה) צו נאכט קומט זיא צום מלך דס ער זאל מיט איר זיין. אונ צו מארגינס גייט זיא ווידר אין הויז פון די ווייבר צום אנדרן מאל ביי שעשגז דר דינער פון מלך אונ דער היטער פון דר מלכה. מען הט די נעמען פון די בתולות אלע אויף גשריבן. וועלכי דר מלך הט בגערט זיא הט מען צו אים גבראכט: (טו) (ובהגיע תור אסתר) אונ אז עס הט גגרייכט די צייט פון אסתר די טאכטר פון אביחיל די וואס מרדכי הט אויף גצוגן פר איין טאכטר ווי זיא הט גזאלט קומן צום מלך הט זיא קיין זאך ניט בגערט אזוי ווי די אנדרי בתולות האבן בגערט. דען עס ווארן פיל קראמן מיט סחורות פון דעם הויז פון הגי ביז צום הויז פון מלך אונ אלעס וואס זיא הט בגערט פון דיא קראמן הט מען זיי גגעבן. אבר דיא פרומע אסתר הט גאר ניט באגערט. אזו שפראך הגי צו איר ווארום בגערסטו דו ניט אויך צו פוצן אונ צו צירן גלייך ווי דיא אנדערע פלעגן צו טאן. אונ איילט גשווינד אונ בראכט איר אוס דיא קראמן פיל שיינע קעסטליכע קליידר אונ מתנות. אונ ברענגט איר מיט אירע זיבן יונג פרויען צו עסין פון מלך'ס טיש. רב זאגט דאס עסין וואר כשר: (טז) (ותלקח אסתר) אונ אסתר איז גנומן גווארין צום קיניג אחשורוש אין זיין הויז אין צעהנטין חודש דס איז טבת. אין דעם זיבנטן יאר פון זיין מלכות. די גמרא זאגט אין מגילה רב חסדא זאגט אין דעם חודש טבת הט איין גוף פון דעם אנדרן הנאה ווייל עס איז קאלט. אונ דס זעלבגע מאל הט הש"י גשיקט איין קעלט אויף אחשורוש דס ער זאל זיך קענן ווארעמן אן אסתר אונ זאל זיא דריבר ליב האבן: (יז) (ויאהב המלך את אסתר) אונ דער קיניג הט זייער ליב געהאט אסתר מער ווי אלע ווייבר אונ הט גהאט חן וחסד אין זיינע אויגן. דען זיא גפעלט אים בעסר ווי אלע בתולות וואס מען הט צו אים גבראכט: (יח) (ויעש המלך משתה גדול) אונ דר קיניג הט גמאכט אגרוס מאל צייט צו אלע זיינע הערין אונ צו אלע זיינע

חוי לי הידין עמיך והידין תולדותיך ואמרת לית אנא חכימא לא עמי ולא תולדותי דמטול דכד אנא מליתא מית אבא ואמא ושבקין יתי וכד שמע מלכא אחשורוש מלהא חור ושבק שביקין לכולי עלמא ומתנן למדינתא יהב מטול דהשיב מלכא בליביה ואמר בגרמיה הא אנא מוטיב לכולהון אומיא ומלכותא מטול די עמא דאסתר ביניהון איתהא: יט ובהקבץ וכד אתכנשין בתולן תניינות ולא אתכנשון בתולן תניינות אלא מטול אסתר דיתבא בפלטין דמלכא ומלכא רחם יתה מכל נשיא ושוי תגא דמלכותא ברישה. ובתולתא האילין למה אתכנשו תנינות מטול דאמרו שליטין למלכא דאין בעית דתיגליא לך אסתר עמהא ותולדותה קנאתה בנשי אוחרנייתא והיא גליא לך עמהא ותולדותה מטול הכן כתיב ובהתכנשות בתולן תנינות ומרדכי יתיב בתרע מלכא: כ אין ולית אסתר מחויא ית עמה ותולדותה היך מה דפקד עלה מרדכי ואוף כד אתכנשו בתולתא לא גליית אלא היך דפקדה מרדכי וית מימריה דמרדכי אסתר עבדת היא אסתר בטליותא מכיכתא הות וכד עלת למלכות במכיכותהא עלת מטול הכן אמר כתבא וית מימריה דמרדכי אסתר עבדת היך כמא דהות מתרביא עמיה: כא בימים ביומיא האינון ומרדכי יתיב בתרע בית מלכא רגז בגתנא ותרש תרין רברבי דמלכא נטרי מניא ובעו לאושטא ידיהון דיקטלון למלכא אחשורוש ויהבון עצה ביניהון דשויאו הוייא חורמנא בכוזא די דהבא דהוה שתי ביה אחשורוש די כדי בעי מלכא משתי ביה יתנון ליה ומחויא היויא ויקטליה: כב ויודע בכן אתחוי פתגמא ברוח קודשא למרדכי נאזל מרדכי

פתשגן הכתב

המלך אחשורוש את הדברים האלה שב ויתן מתנות לכל העמים ולכל המדינות כי המלך אמר ויחשוב בלבו הנני מטיב את כל הגוים והממלכות על כי עם אסתר יושב בקרבם: (יט) ובהקבץ בתולות שנית. ולא יקבלו הבתולות שנית כי אם בעבור אסתר היושבת בהיכל המלך. והמלך אהבה מכל הנשים וישם כתר מלכות בראשה והבתולות האלה למה נקבצו שנית כי אמרו השרים למלך אם חפץ אתה שתגלה לך אסתר את עמה ומולדתה תקנא אותה בנשים אחרות והיא תגיד לך עמה ומולדתה. ולכן כתיב ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי יושב בשער המלך: (כ) אין אסתר מגדת עמה ומולדתה כאשר צוה עליה מרדכי וגם בהקבץ הבתולות לא הגידה רק כאשר צוה עליה מרדכי ואת מאמר מרדכי אסתר עושה. היא אסתר בילדותה ענוה היתה ובעלותה למלכות בענוה עלתה ולכן הכתוב אומר ואת מאמר מרדכי אסתר עושה כאשר היתה באמנה אתו: (כא) בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך קצף בגתן ותרש שני סריסי המלך משומרי הסף ויבקשו לשלוח יד במלך אחשורוש ולהמיתו ויתנו עצה ביניהם לשום סם פתנים בכוס הזהב אשר ישתה בו אחשורוש והיה כאשר יצמא המלך לשתות בו יתנהו לו וישכהו הנחש וימיתהו: (כב) ויודע הדבר ברוח הקודש למרדכי ויבוא מרדכי

מצח אהרן

קנעכט דיא מאל צוייט האט געהייסן דיא מאל צווייט פון אסתר. דר מלך הט גימאן מיילן גרוסע מתנות צו אלע זיינע מדינות פאר גרוס שמחה. ער הט זיא געבעטן זיא זאל איהר דאך זאגן פון וועלכן לאנד זי איז אונ פון וואס פר איין פאלק אדר געשלעכט זי איז. זאגט אסתר מיין גנעדיגר קיניג איך קען ניט וויסען וועער מיין משפחה איז דען מיינע עלטערן זענען מיר געשטארבן ווען איך בין נאך איין קינד געווען אונ האב ניט גיקענט ערפארן ווער זיי זענען געוועזין דען אז איך וואלט געוויסט ווארום וואלט איך עס ניט געזאגט אבער פר גרויס ליב שאפט וואס ער הט צו איר געהאט טראכט ער זיך איך וועל מעלדן אין אלע לענדר דס איך האב אסתר'ן פר איין מלכה גינומען אזו וועלן זיך גוויס אירע פריינד מעלדן וועל איך זיי ווייטער באשענקן אונ וועל זיי פר גרויסע הערן מאכען. ר' ברכיה זאגט פון ר' לוי וועגין הש"י הט גיזאגט צו די ישראל איר הט גוויינט אונ הט גזאגט מיר זענען גלייך ווי די יתומים וואס האבן ניט קיין פאטער אונ ניט קיין מוטער. איך שווער אייך צו דר גואל ווס איך וועל לעתיד אויף שטעלין אין לאנד מדי דער וועט אויך קיין פאטער אונ מוטער האבין אונ דאס איז אסתר דורך איר זענען כל ישראל דער לייזט גווארן: (יט) (ובהקבץ בתולות שנית) אונ מען הט איין גזאמילט אלע יונגפרויען צו אנדרן מאל אונ ווארום הט מען זיי איין גזאמעלט ווייל דר מלך הט זיא ליבר גיהאט ווי אלע ווייבר אזו הט ער איר אויף גיזעצט די קרון פון מלכות. האבן די גוועלטיגר פון מלך גזאגט ווען דו ווילסט האבן דס אסתר זאל דיר זאגן וועער איר משפחה אדר איר פאלק איז וועט זיא זיך מקנא זיין אן די אנדרע בתולות אונ וועט דיר זאגען וועער איר פאלק איז אונ וועער איר משפחה איז. די גמרא זאגט אין מגילה אז אחשורוש הט ביי מרדכי אויך איין עצה גיפרעגט האט ער אים גיגעבן איין עצה דס ער זאל אלע בתולות לאזן איין זאמלן דען איינע וועט זיך אן די אנדרע מקנא זיין אין זעלכע זאכן וועט זיא דענקן איידער איינע אנדערע זאל צו דער גדולה קומן איין מלכה צו זיין ליבר וויל איך אים אלץ זאגן איז קשה ווי הט אים מרדכי די עצה געגעבן ער הט איר דאך פאר באטן זי זאל ניט זאגן. דער תירוץ איז אז מרדכי הט זיך גטראכט אז איך וועל אים איין עצה געבן אז דס וועט אים געפעלן אונ אסתר וועט זיך דאריבר פריידן ער הט וואול גוואוסט דס אסתר הט דעם רשע ניט געוואלט נעמן. אונ ווען דר אחשורוש וואלט זיך איין אנדר ווייב גנומן וואלט עס אסתר גערן געוואלט אונ מרדכי האט זיך גטראכט פיליכט וועט זיא דר מלך צווינגן דאס זיא וועט אים אלץ זאגען: (כ) (אין אסתר מגדת) אונ אסתר טוט זיך ניט שרעקן ווען מען האט שוין די בתולות ווידר אמאל איין גזאמלט אונ הט גהאלטן ווס מרדכי הט איר גיזאגט אונ הט נישט גזאגט פון וואו זי קומט אהער: (כא) (בימים ההם) אין דר צייט ווי מרדכי איז גיזעסין אין דעם טויער פון מלך האבן גיצערינט די צוויי קאמער דינער בגתנא ותרש דיא האבן אלע צייט דעם מלך גמוזט געבן צו טרינקן האבן זיי זיך מיט אנגדער בארעאטן זיי זאלן איינע גיפטיגע שלאנג די וואס הייסט פיפער גאטער אויף איין אוייער אין זיא טויב. אונ צו דר שלאנג צו איר גיפט איז קיין רפואה אונ זיי האבן געוואלט די שלאנג אין דעם בעכר טאן ווען זיי וועלן דעם מלך געבן צו טרינקן: (כב) (ויודע הדבר למרדכי) אונ די זאך איז באוואוסט גווארן צו מרדכי ברוח הקודש דר תרגום שרייבט מרדכי הט פר שטאנען שבעים לשונות אונ דס האבן דיא צוויי קאמער דינער ניט גוואוסט אזו האט מרדכי גזאגט דיא זאך צו אסתר אונ אסתר זאגט דס צום מלך בשם מרדכי אזו לאזט דר מלך דיא זאך איין שרייבן אין זיין היסט בוך. דער ילקוט שרייבט ווען גלייך מרדכי איהודי וואר אונ אחשורוש איין ערל איז ער דאך חס אויף אים געוועזין דס ער זאל ניט אום לעבן קומן דר' יהודה זאגט מרדכי הט דס אפ גלערינט פון דעם פסוק (מזקנים אתבונן) דס איז טייטש פון די אלטע לייט טו איך פר שטיין דען יעקב אבינו האט פרעה גיבענטשט יוסף הצדיק הט צו פרעה זיין חלום צו גוטן אום גלייגט דניאל הט אויך גזאגט דעם חלום נבוכדנצר הרשע אונ הט אים עצות טובות געגעבן וויא ער זיין לעבן אונ מלכות קען דר האלטן אזו וויל איך די זאך אויך זאגן

תני לאסתר מלכתא ואמרת אסתר למלכא בשמיה דמרדכי: כג ויבוקש ואתבצי פתגמא ואשתכח מהימן ואתלון תרויהון על קיסא ואתכתיב בספר דכרן יומתא קדם מלכא:
ג א אחר בתר פתגמיא האלין רבי מלכא אחשורוש ית המן בר המדתא אגגיא בר סרח בר בוזה בר אפלוטס בר דיוסף בר דיוסים בר פרום בר מעדי בר בלעקן בר אנתמרוס בר הרידום בר שגר בר נגר בר פרמשתא בר ויזתא (בר אגג בר סומקי) בר עמלק בר לחינתא דאליפז בוכריה דעשו ורבי יתיה ונטל יתיה ושוי ית כורסיה לעיל מן כל רברבנוי ועבדוי: ב וכל עבדי וכל עבדוי דמלכא די (בתרעין) בתרע בית מלכא כרעין וסגידין להמן מטול דהכין פקיד עלוי מלכא ומרדכי לא הוה כרע קדמוי ולא הוה שאיל בשלמיה: ג ויאמרו נאמרו עבדוי דמלכא די בתרע בית מלכא למרדכי מה רבותא אית לך יתיר עלינן דאנן כרעין וסגידין קדם המן ואת לא כרעתא קדמוי מטול מה את מעבר על פוקדנא דמלכא ענו מרדכי ואמר להון טפשיא חסירי לבי שמעון מני מלתא חדא ואמרו לי (פחימא) מאן איתוי בר נשא פחימא די הוא מתגאה ומתרברב והוא ילוד מן אתתא ויומין זעירין ובתלדותיה בכיא ואליא ורבותיה עקתא ואינחתא וכל יומוי מלי חימתא וסופיה הדר לעפרא ואסגוד אנא קדמוי לא. אלא סגיד אנא לאלהא רבא חיא וקיימא די הוא חד בשמיא די הוא אשא אכלא אשא מלאכוי נורא תלה ארעא באדרעיה ומתח רקיעא בגבורתיה בצביוניה מחשיך שמשא ברעותיה מנהיר חשיכא ובחכמתיה עבד ימא סגיתיה בחלא. במזופתיה שוי טעם מוי במילחא ורוחא לגלוי בחומרא אסר יתיה (היך זיקין סבריה) פתוריה באוצרי תהומא בגין דלא יסק לארעא יתיה רעיש ולא עבר תחומיה במימריה ברא רקיעא ומתח יתיה איך עננא באוירא פרים איך ערפילא על עלמא מגין היך משכנא על אפי ארעא טעין בחיליה דלעיל ודלרע. רהטין קדמוי שמשא וסהרא וכימה וכוכביא ומזליא לא בטלין שעא חדא לא נייחין אלא (כולהון) רהטין קדמוי כאזגדין אולין לימינא ולשמאלא למעבד רעותיה. למן די ברא יתון ליה יאי לשבחא ולמסגוד קדמוי ענין ואמרין ליה למרדכי והא אשכחינן דאבהתך סגדו קדם אבהתיה דהמן ענו מרדכי ואמר להון מן איתוי דסגיד קדם אבהתיה דהמן אמרין ליה לא

פתשגן הכתב

ויגד לאסתר המלכה ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי: (כג) ויבקש הדבר וימצא ויתלו שניהם על העץ ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך:
(א) אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא האגגי בן סרח. בן בוזה. בן אפלוטס. בן דיוסף. בן דיוסים. בן פרוס. בן מעדי. בן בלעקן. בן אנתימרוס. בן הרידוס. בן שגר. בן נגר. בן פרמשתא. בן ויזתא. (בן אגג. בן סומקי). בן עמלק. בן פילגש אליפז בכור עשו. ויגדל אותו וינשאהו וישם את כסאו מעל כל שריו ועבדיו: (ב) וכל עבדי המלך היושבים בשער בית המלך כורעים ומשתחוים להמן כי כן צוה לו המלך. ומרדכי לא היה כורע לפניו ולא היה שואל בשלומו: (ג) ויאמרו עבדי המלך אשר בשער בית המלך למרדכי על מה התגדלת עלינו כי אנחנו כורעים ומשתחוים לפני המן ואתה לא תכרע לפניו. מדוע אתה עובר את מצות המלך. ויען מרדכי ויאמר אליהם פתאים וחסרי לב. שמעוני דבר אחד ואמרו לי מיהו פתאי אחד בבני אדם אשר הוא מתגאה ומתגדל. והוא ילוד אשה וימיו מעטים. בהולדו בכיה ויללה. ובגידולו צרה ואנחה. כל ימיו מלא חמה וכעס. וקצו לעפר ישוב ואני אשתחוה לפניו. לא. אמנם אני כורע ומשתחוה לאל הגדול חי וקים. אשר הוא יחיד ומיוחד בשמים. והוא אש אוכלה אש. משרתיו אש לוהט. תלה הארץ בזרועו. וימתח הרקיע בגבורתו. בחפצו מחשיך השמש. ומאיר החשך ברצונו. בחכמתו עשה הים ויגבלהו בחול. בגערתו נתן טעם מלח למימיו. ולרוח הרות גליו בתקפו אסר אותו בזיקים בסיכרו באוצרות תהום לבלתי עלותו על הארץ. הרגיזו ולא עבר גבולו. במאמרו ברא שחקים. וימתחם כעננים על פני רקיע השמים ויפרשם כערפל על העולם ומגינים כאהל על פני הארץ. נתן לבאותיו ממעל ומתחת לרקיע. שמש. וירח. כימה. כוכבים ומזלות רצים לפניו ואינם שוקטים ונחים רגע אחד. אמנם כלם רצים ושבים כברק ימין ושמאל לעשות רצונו. למי כרע אלה נאה לשבח ולהשתחוות לפניו. ויענו ויאמרו אל מרדכי והנה מצאנו כי אבותיך השתחוו לפני אביו של המן ויען מרדכי ויאמר אליהם מי הוא זה אשר השתחוה לפני אביו של המן אמרו לו והלא אביך יעקב השתחוה ויכרע לפני עשו אחיו. אשר

מצח אהרן

צו אסתר: (כג) (ויבקש הדבר וימצא) אונ ער הט די זאך גיפארשט אונ עס הט זיך אזו באפונדעט וויא מרדכי הט גזאגט הט זיך אלעס אזו באפונדן אזו לאזין ער די צוויא קאמער דינער אוף הענגען:
(א) (אחר הדברים האלה) נאך די דאזיגע בייד האט דר קיניג אחשורוש דעם המן חשוב גמאכט. איז איין קשיא צו פרעגן וואס איז דען פריער גוועזן. איז דר תירוץ אזו נאך דר מעשה פון בגתן ותרש. אונ איידר ער הט המן חשוב גמאכט הט זיך הש"י גפעדערט אונ הט ערשט די רפואה צו די מכה בשאפן: (ב) (וכל עבדי המלך) אונ אלע דינר קנעכט פון מלך וואס זענין גזעסן אין טויער פון דעם הויז פון מלך די האבן זיך אלע גבוקט צו המן. אבר מרדכי האט זיך ניט גוואלט צו אים בוקין ווייל ער איז איין קנעכט ביי אים גוועזן דען ער הט זיך ביי אים פר קויפט פר אשטיקל ברוט דא וועלן מיר שרייבן וויא דאס קומט אז המן איז ביי מרדכי איין קנעכט גוועזין:
דער ילקוט שרייבט אמאל הט אחשורוש מרדכי אונ המן גמאכט צו הויפט לייט אין דר מלחמה. ער הט זיי פיל געלט מיט גגעבן זיי זאלן אים איין מדינה כובש זיין. נון המן הט נאר זיין געלט פר צערט. ווי נון די צייט קומט דס ער זאל זיינע בעלי מלחמות אוס צאלן הט ער ניט גהאט קיין געלט. אלזוא גייט ער צו מרדכי אונ בעט אים ער זאל אים געלט לייען שפראך מרדכי צו אים איך וועל דיר האול לייען ווען דו פר קופסט דיך צו מיר פר איין קנעכט. אזו פאר קופט ער זיך ביי אים אונ גיט עס אים שריפטליך. דרום הט זיך מרדכי ניט גוואלט בוקן צו אים. דר ילקוט שרייבט ר' יוסי בן חנינא זאגט דר פסוק (טמנו גאים פח לי) איז טייטש זיי האבן פר בארגן די האפרדיגע איין נעץ ביי דעם ארט וואו קיין שטעג איז. איין משל איז אוף איין וואלף הט מען איין נעץ פר שפרייט איבר איין ברונן. דענקט זיך דר וואלף זאל איך גיין צום ברונן טרינקן ווער איך גיפאנגן. זאל איך ניט הין גיין מוז איך פר דארשט שטארבן. דאס האבן די ישראל אוך גטראכט. זאלן מיר זיך צו המן בוקן וועלן מיר פון גאט גשטראפט ווערן. זאלן מיר זיך ניט בוקן צו אים וועלן אונז די רשעים דר שלאגן מיר ווייסן ניט וויא מיר טוען זאלן: (ג) (ויאמרו עבדי המלך) אונ די קנעכט פון

ברע אבוך יעקב קדם עשו אחוי די הוא אבוי דהמן . אמר להו אנא מזרעית בנימין וכד סגיד יעקב קדם עשו בנימין לא יליד הוה ולא סגיד קדם אנש מן יומוי מטול כדין נטר יתיה קיים עלמא במעי אמיה עד עידן דיסקון לארעא דישראל ויתבני בית מקדשא בארעיה ותשרי שכינתיה בתחומיה וכל בית ישראל יחדון תמן נעמדין כרעין וסגידין בארעיה ואנא לית אנא כרע וסגיד קדם המן רשיעא בעיל דבבא הדין : ד ויהי והוה כד אמרין ליה יומא ויומא ולא שמע לון ותניאו להמן דנחזון אן קיימין מילוי דמרדכי מטול דאמר לון דהוא יהודאי : ה וירא וחזא המן ארי לא גבי מרדכי למכרע ולמסגיד קדמוי ואתמלי המן על מרדכי חימתא : ו ויבז והוה קליל בעינוי למושטא ידא במרדכי בלחודוהי מטול דחויאו ליה ית עמא דמרדכי ובעא המן לשיצאה ית כל יהודאי די בכל מלכות דאחשורוש עמיה דמרדכי : ז בחדש בירחא קדמאה הוא ירחא דניסן בשתא תריסר למלכות אחשורוש צבע פייסא לשיצאה עמא קדישא נפקת ברת קלא מן שמיא וכן אמרת לא תדחלין כנשתא דישראל דאין תהדרין בתיובתא איהו יהא עדב חילופה בכן שרי שמשי ספרא לצבעא פייסא דעדבין קדם המן מן יומא ליומא. שרי מן חד בשבא ולא אתתיע מן בגלל די ביה אתבריאו שמיא וארעא . בתרין בשבא לא על מן בגלל די ביה אתבריאו רקיעא . בתלת בשבא לא על מן בגלל די ביה אתברי גינתא דעדן . בארבע בשבא לא על מן בגלל די ביה אתבריאו שמשא וסיהרא ושבעא כוכביא ותריסר מזליא . בחמשא בשבא לא על מן בגלל די ביה אתבריאו לויתן ותרנגול ברא דאתעתדו לכנשתא דישראל לסעודת יומא רבא . בשתא בשבא לא על מן בגלל די ביה אתבריאו אדם וחוה . בשבא לא על מן בגלל דאיהו קיים בין מימרא דיי ובין עמא דישראל . פסק מן יומיא . ושרי בירחיא . בניסן לא על מן בגלל זכותא דפסחא . באייר לא על מן בגלל די ביה נחת מנא . בסיון לא על מן בגלל די ביה אתיהב אוריתא בסיני . בתמוז לא על מן בגלל די ביה אתפקע שור ירושלם ולא חזי למקם עקתא תרין זמנין . באב לא על מן בגלל די ביה פסקו מתי מדברא וביה הדרת שכינת מרי עלמא ומלילת עם משה . באלול לא על מן בגלל די ביה סליק משה בטורא דסיני למיסב תרין לוחין אוחרניתא . בתשרי לא על מן בגלל די ביה משתבקין חוביהון דישראל . במרחשון לא על מן בגלל די ביה נחת מבולא ואשתזיב נח ובנוי וכל דהוו עמיה . בכסלו לא על מן בגלל די ביה אתיסד בית מקדשא . בטבת לא על מן בגלל די ביה סליק נבוכדנצר רשיעא על ירושלם ומיסת הוו לעקתא ההיא . בשבט לא על מן בגלל די ביה הוא ריש ירחא שתא לאילניא די מנהון מקרבין בכוריא . כד מטא לסוף תריסר ירחא שתא דאיהו ירחא דאדר חבי נאמר בליען

פתשגן הכתב

הוא אבי המן . אמר להם מזרע בנימין אני ובהשתחוות יעקב לפני עשו . בנימין לא היה נולד . ומימיו לא השתחוה לפני איש . על כן לכך עולמים שמר אותו במעי אמו . עד אשר יעלו בניו לארץ ישראל ויבנה בית המקדש בחלקו וישכון שכינתו בגבולו . וכל בית ישראל ישמחו שם . וכל גויי הארץ כורעים ומשתחוים בהיכלו . ואני איני כורע ומשתחוה לפני המן הרשע הצורר והאויב הזה : (ד) ויהי כאמרם אליו יום ויום ולא שמע אליהם ויגידו להמן לראות היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם אשר הוא יהודי : (ה) וירא המן כי אין מרדכי חפץ לכרוע ולהשתחוות לפניו וימלא המן על מרדכי חמה : (ו) ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי ויבקש המן להשמיד את כל היהודים אשר בכל מלכות אחשורוש עם מרדכי : (ז) בחודש הראשון הוא חודש ניסן בשנת שתים עשרה למלך אחשורוש הפיל פור להשמיד עם קדוש . יצאה בת קול מן השמים וכן אמרה אל תיראי כנסת ישראל . אם אתם שבים בתשובה הוא יפיל בגורל תחתיכם . אז התחיל שמשי הסופר להפיל גורלות לפני המן מיום ליום . התחיל מיום ראשון וגם עלה על ידו כי בו נבראו שמים וארץ. ביום השני לא כי בו נברא הרקיע. ביום השלישי לא כי בו נברא הגן עדן . ביום הרביעי לא כי בו נבראו השמש והירח ושבעת הכוכבים ושנים עשר המזלות. ביום החמישי לא כי בו נבראו לויתן וזיז שדי העתידים והמזומנים לכנסת ישראל לסעודת יום הגדול . ביום הששי לא כי בו נבראו אדם וחוה . בשבת לא כי אות היא בין ה' ובין עמו ישראל . עזב הימים ויחל בחדשים . בחדש ניסן לא עלה בידו . על אודות זכות הפסח . באייר לא כי בו ירד המן . בסיון לא כי בו ניתנה התורה על הר סיני. בתמוז לא כי בו נבקעו חומות ירושלים והינו ראוי לקים צרה פעמים. באב לא כי בו חדלו מתי מדבר ובו שב וירא כבוד ה' ודבר עם משה . באלול לא כי בו ע[לה] משה על הר סיני לקחת את שני לוחות האחרונים . בתשרי לא כ[י] יכופרו עונות בית ישראל. במרחשון לא כי בו ירד המבול וישאר נח ובניו וכל אשר אתו בתיבה. בכסלו לא כי בו הוסד ההיכל . בטבת לא כי בו עלה נבוכדנצר על ירושלים ודי להם בצרה הזאת . בשבט לא כי בו ראש השנה לאילנות ומהם מקריבים הביכורים . ובהגיע לקץ השנה לחדש שנים עשר הוא חדש אדר שמח ואמר

מצח אהרן

ביטצן אין דעם טויער פון מלך זאגן צו מרדכי . פאר וואר די ביסט אונז זאגן וואס דו פאר דיינע הערשאפט האסט בער וויא מיר האבן מיר מיזן זיך קניען אונ בוקן צו המן אונ דו האסט דיך ניט גקניעט אונ ניט גביקט צו אים ווארום טוסטו ניט דס בפעל פון קיניג האלט : (ד) (ויהי כאמרם אליו יום ויום) אונ עס וואר אלעס אין זייער זאגן צו אים טאג אוף טאג . אבר ער וויל זייערע רייד ניט צו הערין אלזוא זאגן זיי דס צו המן . אונ ווילן זעהן אוב דיא רייד פון מרדכי וועלן אבשטאנד האבן ווייל ער הט זיי גזאגט דס ער איז איין יהודי : (ה) (וירא המן) אונ ווי המן הט גזעהן אז מרדכי וויל זיך צו אים ניט בוקען אונ גיט אים אויך קיין שלום ניט דען המן איז מיט פלייס פר ביי גגאנגן אונ הט אים ניט גגריסט אבר מרדכי הט אים יוא גוואלט דאנקן . ווי מרדכי אבר זעט דס המן גיט אים קיין שלום ניט . שפראך ער צו אים (אין שלום אמר ה' לרשעים) איז טייטש ניט פריד זאל זיין צו די רשעים . איז גווארן המן דר פילט מיט כעס אויף מרדכי : (ו) (ויבז בעיניו) אונ עס איז פר שעהמט גוועזן אין זיינע אויגן דס ער זאל זיין האנד שטרעקין אן מרדכי אליין עס איז צו אים גזאגט גווארן אז מרדכי קומט ארויס פון יעקב וועס האט גנומן די בכורה אונ די ברכות פון זיין עלטר פאטר עשו אונ די יהודים זענען דס פאלק פון מרדכי אזו שרייבט דר תרגום : (ז) (בחודש הראשון) דער מדרש שרייבט ווי המן הט זיך פאר גנומן דס ער וויל מאכן פאר לירין דס פאלק ישראל טראכט ער זיך ווי קאן איך דען גוועלטיגן אן די איך וועל ערשט גורל ווארפן . הט דר רוח הקודש גזאגט דס לשון (ועל עמי ידו גורל) דס איז טייטש אן מיין פאלק

אינון כולי היך נוני ימא ולא הוה ידע דבנוי דיוסף מתילן לנוני ימא דהיכדין כתיב ובנוני ימא יסגון הנו בני אנשא על ארעא : ח ויאמר ואמר המן למלכא אחשורוש אית עמא חד יהודאי מבדר ומטלטל ביני עממיא בכל מדינן מלכותא גיורין ורוחין רבא מלקטין פישרי בטבת ויתיבין בחצבי תמוז ועובדיהון שניין מכל עם ונימוסיהון מכל מדינן ובנימוסנא לא מהלכין ובעובדנא לא צביא נפשהון ועיבדתיה דמלכא לית אנון עבדין וכד הוין לנא רקיקין בארעא וחשבן לנא כמדעם מסאבא וכד אנחנא נפקין למיטר למשמר בעובדתיה דמלכא מנהון סלקין בשורין ופרצין גדרין (יסלקין) ועלין בחדרין ונפקין בפריצין . וכד אנחנא רחמין מתפוס יתון . מהדרין וקיימין מבריקין עיניהון וחרקין בשיניהון ומבטשן ברגליהון ומבהלין יתנא ולית אנחנא יכלין למתפס יתון . מן בנתיהון לית אנחנא נסבין ומן בנתנא לא נסבין להון ומן דדבר מנהון למעבר עבידתיה דמלכא מפיק ליומא ההוא בשיהי פיהי . ויומא דאנן צבין למזבן מננא אמרין לנא יומא שריא הוא ויומא די אנחנא צביין למזבן מנהון אמרין עלן שוקין ואמרין מן יומא אסירא הוא . (ס"א אמרין יומא אסירא הוא עלן ואחרין שוקין) . בשעתא קדמיתא אמרין שמע קרינן . בתניתא אמרין צלויי מצלינן . בתליתיתא אמרין לחמא אכלינן . ברביעתא אמרין לאלהא די בשמיא מברכינן דיהב לנא לחמא ומיא . בחמישיתא נפקין . ובשתיתיתא תייבין . ובשביעתא נפקין נשיהון ואמרין איתא גרוסיא דעקת לכון בעובדתא דמלכא רשיעא . חד לשבעא יומין עבדין שבא עלין לבית כנישתהון קרין בספריהון מתרגמין בנביאיהון ולייטין למלכנא ותברין לשולטננא ואמרין הדין (הוא יומא שביעא) דנח ביה אלהא רבא . וניבדתהון לשבעא יומין נפקין בפלגות ליליא

פתשגן הכתב

אינון כולהון . כידי כדגי הים ולא ידע כי בניו של יוסף נמשלים לדגי הים . שכן כתיב וידגו נרוב בקרב הארץ : (ח) ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד יהודי מפוזר ומפורד בין העמים בכל מדינות המלך והם גאים וגבוהי לב מתענגים כסוברים בימי טבת ויושבים במקרית בימי תמוז ומעשיהם משונים מכל עם ודתיהם מכל המדינות ובדתינו אינם הולכי' ובמעשינו נפשם לא חפצה ומלאכת המלך אינם עושים . וכשרואים אותנו רוקקים הם בארץ ומחשבים אותנו כדבר טמא . וכאשר יוצאים אנחנו לשמור להם לעבוד עבודת המלך הם עולים בחומות ושוברים גדרות . ונכנס בהם בחדרים ויוצאים בפרצות . וכאשר אנחנו מבקשים לתפוש אותם הם מתפחדים ועומדים ומגלים בעיניהם וחורקים בשיניהם ובועטים ברגליהם ומבהלים אותנו ואין אנחנו יכולים לתפוש אותם . מבנותיהם אין אנו לוקחים ומבנותינו אינם לוקחים . וזה שהלקח מהם לעבוד עבודת המלך מחלל כאמרו שבת היום פסח היום ויום אשר הם הפצים בו לקנות ממנו אומרי' היום הזה מותר לנו וכשאנחנו חפצים לקנות מהם אוסרים עלינו השווקים ואומרים היום הזה אסור הוא לנו . בשעה הראשונה אומרים שמע אנו קורים . בשעה שניה אומרים תפלה אנו מתפללים . בשלישית אומרים לחם אנו אוכלים . ברביעית אומרים לאלהינו שבשמים אנו מברכים שנתן לנו לחם ומים . בחמישית יוצאים בששית שבים ובשביעית נשיהם יוצאות לקראתם ואומרות אכלו הגריסין כי צר לכם מעבודת המלך הרשע הזה . יום אחד לשבעת הימים עושים שבת ובאים לבית הכנסת קוראים בספריהם מתרגמים בנביאיהם ומקללים מלכנו ושרינו ואומרים זה הוא היום השביעי אשר בו שבת האל הגדול . ובחג"ת נינה נדות שלהם יוצאות לשבעת הימים בגדהן ומטמאים את

פצח אהרן

(ח) ער זיין האנט שטרעקן גורל צו וואַרפֿן זאָגט רש"י דו המן בן המדתא דיין גורל איז געפאַלן אַז דו זאָלסט גהאנגן ווערן . אַזוי שטייט אויך געשריבן (כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים) דאס איז טייטש עס וועט ניט רוען בלייבן דער רשעותקייט אויף דעם גורל פון די צדיקים :

דא וועלן מיר שרייבן פון דער כפירה וואס המן האט אן געגעבן איבער דעם הייליגן פאלק ישראל

(ח) (ויאמר המן למלך אחשורוש) אונ המן זאגט צום קיניג אחשורוש עס איז דא איין פאלק יהודים פר שפרייט אונטער די פעלקר איין אלע לענדר פון דיינעם קיניגרייך . די גמרא זאגט אין מסכת מגילה . רבא זאגט עס איז קיין גרעסערער לשון הרע ריידר געוועזן אַלס ווי המן ער האט געזאגט צו אחשורוש ער זאָל זיך מיט די יהודים ריי צין . שפראך ער צו אים איך פארכט מיך מיט זיי וואס אזוי פאַנגן זייער גאט האבט אן מיר גוקס זיין פאר זייא זאגט המן ווידר דם מלך זיי האלטן אבר ניט זייער גאטס געזאץ . זאגט אחשורוש עס איז דא אבער ביי זיי רבנים וואס וועגן פרום אונ וועגן מתפלל פר זיי . זאגט המן ווידר זיי זענען איין פאלק די אויגנים זענען אזוי גוט ווי דם גמיינע פאלק זיי האלטן אלע ניט וואס זיי זייער גאט גבאטן האט . אוב דו הייסט זאגט וויא קען איך זיי פר טרייבן אונ זאל מיר מיין גאנצע לאנד פר וויסטען ניין זיי זענען פר שפרייט צווישן אלע פעלקר . אונ פילייכט טוען זיי אויך פיל גוטס אן די לייט . גיין זיי זענען גלייך ווי די כוליי איוועלן די דעם קיניג קיין שאדן בריינגען . אונ אוב דו ווילסט זאגן זיי האבן איין מדינה וואו זיי דרינען וואונען אונ וועלן זיך קצנען דיר אויף שטעלן מלחמה צו האלטן גיין זיי זענען אלע פר שפרייט אונטער דיין גאנץ מלכות . נאך דר צו זענען זיי גרוסע נהנים אונ גייען נאך אייטל תענוגים אין חודש טבת גייען זייא אין ווארעמע בעדר . אין תמוז קילן זיי זייערע גיוואנק אפ . זייערע מנהגים זענען פר ענדערט פון אלע פעלקר אונ אונזערע געזעץ ווילן זיי גאר ניט האלטן אונ אונזערע ארבעט ווילן זיי גאר ניט טאָן . די ארבעט פון קיניג ווילן זיי אויך ניט טאן . ווען זיי זעהן אונז שפייען זיי פר אונז אויס דרום זיי האלטן אונז פאר איין אוס ווערדיג פאלק זייערע טעכטר ווילן זיי אונז ניט געבן צו ווייבר אונזערע טעכטר ווילן זיי אויך ניט נעמן צו ווייבר . ווען זיי זאלן איין מלאכה טאן פאר דעם מלך זאגן זיי אלערלייא תירוצים באלד איז עוה"ב באלד איז יום טוב ווען מיר וואס קויפן ווילן פון זייא זאגן זיי מיר מאַג מען ניט פר קויפן עס איז אונז פר באטן . אונ ווען זיי ווילן פון אונז איין אונגר פייער טאג וואס קויפן זאגן זייא איר מעגט יא פר קויפן אייך איז ניט פר באטן . אונ ווען מיר ביט זייא צוואס האבן פר שפארן זיי זייערע אויגן אויף אונז אונ טעטן מיט זייערע ציין אונ גרעטן ביז זייערע פים קענן אונז אום צו דר צרעקן . די ערשטע שעה אויף דעם טאג זאגן די מיר מוזן ערשט קריאת שמע זאגן . די אנדרע שעה זאגן זיי מיר מוזן תפלה טאן . די דריטע שעה זאגן זיי מיר מוזן ערשט עטוואס עסן . די פירטע שעה זאגן זיי מיר מוזן ערשט אונזר גאט לויבן דר וואס גיט אונז צו עסן אונ טרינקן אונ אלע אונזערע באדערפֿנישן . די פינפטע שעה זאגן זיי מיר מוזן גיין האנדלן אונז צו ערנערן . די זעקסטע שעה גייען זיי צו דר אהיים . די זיבעטע שעה זאגן זיי צו זייערע ווייבר קום איר זאלט נקאכט צו די צרות וואס אונז נאם

ביוג

נשיהון ומסאבן ית מיא. ולתמניא יומין גזרין ערלת בניהון ולא חייסין עליהון ואמרין דנהוי שניין מבני עממיא. ולתלתין יומין קרין ירחא ואמרין חד חסר וחד מלא. בירח ניסן תמניא יומין טבין עבדין ביה ועבדין הדליקה ומדכותא. וגרפין חמירא מן קדם פטירא ואמרין דין הוא יומא דאתפריקו ביה אבהתנא מן מצרים וקריין יתיה יומא דפסחא ועלין לבית כנשתא קרין בספריהון ומתרגמין בנביאיהון ולייטין למלכנא ותברין לשולטננא ואמרין כהיכדין דמתגרף חמירא מן קדם פטירא הכדין תתגריף מלכותא דרשיעיא מן בינגא וכן יתעבד לנא פורקנא מן מלכא טפשא הדין. בירח סיון תרי יומין טבין עבדין ביה ועלין לבי כנשתהון קרין שמע ומצלין וקריין באורייתהון ומתרגמין בנביאיהון לייטין למלכנא ותברין לשולטננא וקרין יתיה יומא דעצרתא וסלקין לאיגר בית אלההון ושדין חזורי תפוחים ומלקטין יתהון ואמרין היך מה דמלקטין חזורי היכדין יתלקטו בניהון מן בינגא ואמרין דין הוא יומא דאתיהיבא אורייתא לאבהתנא על טורא דסיני. לעידן בעידן ריש שתא קרין בחד בתשרי עלין לבית כנשתהון קרין בספריהון ומתרגמין בנביאיהון ולייטין למלכנא ותברין לשולטננא ותוקעין בחצוצרן ואמרין יומא הדין על דכרן אבהתנא קדם אבונא די בשמיא דכרנא די לנא לטב יעול ודבעלי דבבנא לביש יעול. וכד מטא בתשעה ביה נכסין חיון ואווזין ואכלין ושתין ומתפנקין אנון נשיהון ובניהון ובנתיהון בעשרא ביה קרין יתיה צומא רבא וצוימין אנון נשיהון ובניהון ובנתיהון ומעיקין אוף טפליהון וינוקיא ולא חייסין עליהון ואמרין יומא הדין מתכפרין חובנא וחובי די לנא מתכנשין ומתוספין על חובי בעלי דבבנא ועלין לבי כנישתהון וקרין בספריהון ומתרגמין בנביאיהון ולייטין למלכנא ותברין לשולטננא ואמרין כדין תתכפר מלכותא הדין טפשיא מעלמא ובעיין רחמין ומתחננין דימות מלכא ויתבר שלטוניה. בחמשא עשר ביה מטללין מטלתא מאיגר ביתיהון ונפקין לבוסתננא ושמטין לולבננא וקטפין אתרוגננא ומשחין חילפוננא ותרבין בוסתננא ועקרין סייגיהוי ולא חייסין ועבדין הושענא. ואמרין כמדעם

פתשגן הכתב

כמים. ולשמונת הימים כורתים את ערלת בניהם ואין מרחמין עליהם ואומרים נהיה שונים מבני העמים. לשלשים יום קוראים חדש ואומרי' א' חסר ואחד מלא. בחדש ניסן עושים בו שמנת ימים טובים ועושים הגעלה לכל כליהם ומבערים את החמץ מפני המצה. ואומרים זה הוא היום שנגאלו אבותינו ממצרים וקוראים אותו חג הפסח. ובאים לבתי כנסיות שלהם וקוראים בספריהם ומתרגמים בנביאיהם ומקללים למלך ולשרים ואומרים כמו שאנו מבערים החמץ מפני המצה כן ה' אלהינו תבער את המלכות מקרבנו ותושיענו מיד המלך הטפש הזה. בחדש סיון עושין שני ימים טובים. ובאים לבתי כנסיות שלהם וקוראים שמע ומתפללים וקוראים בספרי תורותיהם ומתרגמים בנביאיהם ומקללים למלך ולשרים וקוראים אותו עצרת או חג שבועות ועולים על גג בית הכנסת שלהם ומפזרים שושנים ותפוחים ומלקטים אותם ואומרים כמו שאנו מלקטים השושנים והתפוחים הללו. ככה יתלקטו בניהם מבינינו. ואומרים זה הוא יום שניתנה התורה לאבותינו בהר סיני. ומעת לעת קוראים ראש השנה באחד בתשרי באים לבתי כנסיות שלהם וקוראים בספריהם ומתרגמים בנביאיהם ומקללים למלך ולשרים ותוקעים בחצוצרות ואומרים היום הזה עלה זכרון הטובים לפני אבינו שבשמים וזכרונינו יעלה לטובה וזכרון שונאינו לרעה. וכשמגיעים לתשעה בו שוחטים בהמות חיות ועופות ואוכלים ושותים ומתענגים הם נשיהם ובניהם ובנותיהם. בעשרה בו קוראים אותו יום הצום הגדול. וצמים הם נשיהם ובניהם ובנותיהם. וגם מוגעים את טפיהם ואת יונקיהם ואין חסים עליהם. ואומרים היום הזה עונותינו נכופרים והמה מתקבלים ונוספים על עונות שונאינו. ובאים לבתי כנסיות וקוראים בספריהם ומתרגמי' בנביאיהם ומקללים למלך ולשרים ואומרים כך יכופר המלך הטפש הזה מן העולם. ומבקשים רחמים ותחנונים שימות המלך ותקרע ממשלתו. בחמשה עשר בו מצלים צל על גגי בתיהם ויוצאים לגנות ופרדסים וכורתים לולבים וקוטפי' אתרוגי' ומבקעים הערבות ומחריבים הגנות והפרדסים ועוקרי' הענפים ואינם חסים. ועושין הושענא ואומרים כאשר המלך עושה במנהגנו ככה אנחנו

מצח אהרן

גייזע מלכות טוט אן. אלע זיבן טאג מאכן זיי זיך שבת אונ גייען אין זייערע שולין אונ לייענן אין זייער תורה אונ תרגום אונ פלוכן דעם קיניג זיי זאגן צו בראכן זאל ווערן זיין מלכות אונ זאגן דס אין דעם זיבעטן טאג הט זייער גאט גירועט. אונ ווען זייערע ווייבר ווערן נדות גייען זיי די זיבעטע נאכט אין וואסר אונ פר אומריינינגן אלע דס וואסר. אונ ווען איין פרוא איין זון גיבארן בשניידן זיי אים אום דר בארימקייט. דען זיי זאגן זיי מוזן פר ענדרט זיין מער ווי אלע פעלקר. אונ אלע דרייסיג טאג מאכן זיי זיך ראש חודש אונ זאגן איינר איז מלא אונ איינר איז חסר. אין ניסן מאכן זיי זיך אכט טאג יום טוב אונ מאכן אלס שיין זויבר אונ כשרין זייערע כלים. אונ פר ברענגן דס חמץ. אונ זאגן דאס איז דר טאג ווס אונזערע עלטרין זענין ארוס גגאנגן פון מצרים. אונ דעם יום טוב רופן זיי פסח זיי גייען אין די שולין אונ לייענן אין זייער תורה אונ תרגום אונ פלוכין דעם קיניג. אין סיון מאכן זיי ווידר צוויי טעג יום טוב דעם רופן זייא שבועות אונ גייען אין זייערע שולין אונ לייענן ווידר אין זייער תורה אונ תרגום אונ פלוכן דעם קיניג. דר נאך גייען זיי אוף די הייך פון זייערע שולן אונ ווארפן ארונטר פון אלערלייא פירות אונ קלובן זיי ווידר צו זאמן דר ביי זאגין זיי אזו ווי מיר זאמלן איין ווידר די פירות אזו זאל הש"י אונז ווידר איין זאמלען פון צווישן דיא אומות. אונ זאגען מיינט אין דעם טאג הט אונז גאט די תורה גיגעבן אוף דעם בארג סיני. אונ תשרי האבן זיי אוך יום טוב דעם רופען זיי ראש השנה. גייען אין זייערע שולן אונ טוען תפילות ובקשות לייענן אין זייער תורה אונ תרגום אונ פלוכן דעם קינג אונ זאגן עס זאל צו בראכן ווערן זיין גוועלטיקייט. אונ בלאזן מיט איין שופר אונ זאגן דעם היינטיגן טאג גייט ארויף דס גדעכניש פון אונזערע עלטרן פאר אונזער פאטר דר ווס איז אין היכל. ער זאל אונז גדענקן צו איין גוט יאר אונ אונזערע פיינד צו זיין ביז יאר. אונ דעם ניינטן טאג אין תשרי שעכטן זיי פיל עופות אונ עסן אונ טרינקען גוט מיט זייערי ווייבר אונ קינדר. אונ דעם צענטין טאג רופן זיי יום כפור. פאסטן זיי אלע גרוס אונ קליין זיי פייניגן זיך אונ זייערע קינדר גאר אום ערבארימליך. דען זיי זאגן היינטיגן טאג איז אונז גאט מוחל אלע אונזערע זינד. אונ זיי זאלן גייערט קומן אוף אונזערע פיינד. אונ גייען אין זייערי שולן טוען תפלות ובקשות אונ לייענן אין זייערי תורה אונ תרגום אונ בעטן דס דר קיניג זאל שטארבן דס זיין גוועלטיקייט זאל צו בראכן ווערן. דעם פופצענטן טאג אין חודש מאכן זיי זיך ווידר איין יום טוב רופן זיי סוכות. גייען זיי אום זייערע הייזער ארום אונ גייען וואונן אונ עסן אונ טרינקן אין זייערי סוכות. אונ גייען אין גארטן אונ ברעכן אפ לולבים אונ הדסים אונ אתרוגים אונ פר דארבן אלע ביימר. אונ

דעבד מלכא כגו סדרי קרבא אנחנא עבדין. ועלין לבי כנשתהון וקרין בספריהון ומצלין וחדיין והדרין בהושענא ושוורין ומרקדין היך גדיין ולא ידעינן אם מילט לייטין לנא ואם מברכא מברכין לנא וקריין יתיה חגא דמטלתא ולא עבדין עיבידתא דמלכא ואמרין לן יומא אסירא הוא ומפקין לשתא בשיהי פיהי. ולא יעבדון בה עבידתא דמלכא. לחמשין שנין קרין יובלא לשבעא שנין קרין שבועא לתרין עסר ירחין קריין שתא לתלתין יומין קרין ירחא ועבדין יומא טבא. לשבעא יומין קרין שבתא ועבדין ליה יומא טבא דנייחא מרי מלכא ביה. כד הוה מלכותהון קיימא עליהון קם מנהון מלכא חד דוד הוה שמיה חשיב עלינן מחשבין בישין ובעא לשיציא יתנא ולאובדנא מן עלמא קטל יתנא תרתין פטימן וחד שבק ודי שבק לעבדין יתהון שבק דהכדין כתב וימדדם בחבל השכב אותם ארצה. ובתרוהי קם מלכא חד מן מלכיא די הוו קדמך נבוכדנצר הוה שמיה סליק עליהון ואחריב ית מקדשהון ובז ית קרתהון ואייתי יתהון בגלותא ועדיין רוחיהון רמא ועד כען לא שבקין גסותיהון ואמרין בני אבהתנא אנחנא דמן עלמא למלכא לית אנחנא פלחין וסגידין ולשולטניא לית אנחנא משתמעין ולכל אתר ואתר איגרתהון אזלין ומטין למבעי רחמין קדם אלהא דימות מלכא ויתברי שולטנא ולית אנחנא ידעין. כד נחיתו אבהתהון למצרים לא נחיתו תמן אלא בשבעים נפשן וכד סליקו מתמן סליקו בשיתין רבבן והשתא דאיתנו בגלותא לית להון מידעם ואמרין בני חסידן וטבין אנחנא דמן עלמא ולית מסכינין וחסורין בעלמא כוותהון. ועמא הדין מבדר ביני קרייתא מנהון מזבני קירא (ומנהון תליין בוצין) ומנהון רברבין כל דמזבנין מזבנין בעושקא ולא זבנין בשויאו ובנימוס מלכא לא מהלכין וית גזרתיה דמלכא לית אינון עבדין ולמלכא לא שוה למקיימא (ולמשבח) יתהון (בחיין):

ט אם אם קדם מלכא ישפר יתכתיב להובדיהון ועל כל חד וחד מנהון אנא יהיב לך מאה זוזי דסכום אבהתהון כד נפקו ממצרים הוה שית מאה אלפי גברי וסכום שית מאה אלפי זוזי

פתשגן הכתב

עושים ובאין לבתי כנסיות שלהם וקוראים בספריהם ומתרגמין בנביאיהם ומקללים למלך ולשרים ומתפללים ושמחים ומקיפין בהושענא ומרקדין כגדיי'. ואנחנו לא נדע אם מקללים אותנו ואם מברכין אותנו. וקוראים אותו חג הסוכות. ואינם עושין עבודת המלך ואומרים לנו יום אסור במלאכה היא ומוציאים השנה בשבת היום ובפסח היום ועבודת המלך אינם עושין. לחמשים שנה קוראים יובל. לשבעה שני' קוראים שמיטה. לשנים עשר חודש קוראים שנה. לשלשי' יום קוראים חדש ועושין אותו יום טוב. לשבעת ימים קוראים שבת ועושין בו יום טוב ששבת בו אדון העולם. וכשהיה מלכותם קיימת עליהם קם מלך אחד ודוד שמו חשב עלינו מחשבות רעות ובקש להשמידנו ולאבד אותנו מן העולם ושני החלקים הרג בנו ואחד השאיר והשאר השאיר לעבדי' ולשפחות השאיר שכן כתיב וימדד' בחבל השכב אותם ארצה. ואחריו קם מלך אחד מן המלכים אשר היו לפניך נבוכדנצר שמו. עלה עליהם ויחרב את מקדשם ויבוז את עריהם ויביא אותם בגולה. ועוד ידם נטויה. ועד הנה לא עזבו גאות' וזדון לבם. והאומרים בני אבותינו אנחנו אשר מעולם אין אנו עובדים ומשתחוים למלכי' ולשלטונים אין אנחנו שומעין. ולכל מקום ומקום הולכים מכתביה' ומגיעים אגרותיהם לבקש רחמים לפני האל למען ימות המלך ויעברו השלטוני' מן הארץ. והלא יודעים אנחנו כשירדו אבות' מצרימה לא ירדו שם כי אם בשבעים נפש וכשיצאו משם יצאו משם בששים רבוא. ועתה שהם בגולה אין להם מאומה ואומרים בני חסידים וטובים אנחנו מעולם. ואין עניים ומדולדלי' כמוהם בעול'. והעם הזה מפוזר ומפורד בין העמים. מהם מוכרים דונג ומהם פותלי' נרות. ומהם גדולים ושרים. כל מה שמוכרים מוכרים בעושק ואינם קוני' בערך שוה ובחוקי המלך אינם הולכים. ואת דתי המלך אינם עושים ולמלך אין שוה להניח אותם ולהמציאם בחיים:

(ט) אם על המלך טוב יכתב לאבדם. ועל כל אחד ואחד מהם אני אתן לך מאה ככר שקל כסף. ומספר אבותם בצאתם ממצרים שש

מצח אהרן

נעמן אוך דר צו די וויידן ביימער אונ מאכן הושענות דער פון. אונ גייען דר מיט אין זייערי שולן אונ זענן מתפלל דר מיט. אונ שפרינגן דר מיט ארום ווי די ציגין אונ זענן זיך משמח. איך קאן אבער ניט וויסן אוב זיי בענטשן דעם קיניג אדר פלוכן. אבר זיי טוען גאר ניט די ווערק פון קיניג זונדערן פאר ברענגן זייא דיא צייט מיט שבתים אונ ימים טובים. שפראך אחשורוש ווס זאל איך מיט זיי טאן וועןעס איז זיי אין זייער תורה גבאטן מוזן זייעס דוך האלטן. ענטפערט המן ווידר ווען זיי זאלן האלטן ווס אין זייער תורה שטייט. גהערן זיי אונזערע פייער טאג אוך צו האלטן. אבער זיי פר שעמן אונזערע פייער טאגען גאנץ אונ גאר. זאגט הש"י דו רשע דו ווארפסט דיינע בייזע אויגן אויף זייערי ימים טובים איך וועל דיך מאכן פאלן פר זיי. אונ וועל זיי נאך איין יום טוב מוסיף זיין אויף דיין מפלה דס זענן די צווייטאג פורים. זאגט המן ווידר דס פופציגס טע יאר רופן זיי יובל. דס זיבעטע יאר רופן זיי שמיטה. צוועלף חדשים רופן זיי איין יאר. צו דרייסיג טאג מאכן זיי ראש חודש אונ מאכן זיך איין יום טוב. צו זיבן טאג מאכן זיי זיך שבת. ווען דס מלכות וואר נאך אונטר זיי וואר איין מלך ביי זיי ער הט גהייסן דוד ער הט שטענדיג אויף אונז גטראכט בייז צו טאן אונ אונז צו מאכן פר לירן פון דער וועלט. צוויי פון אונז הט ער גלאזט טייטן אונ איינם הט ער לעבן גלאזט אונ דר הט ערשט ביי אים גמוזט איין קנעכט זיין. אבר נאך אים איז גקומן נבוכדנצר דר פר דיר איז גוועזן דר הט חרוב גמאכט דס בית המקדש אונ הט זייער לאנד פר וויסט אונ הט זיי אלע פר טריבן. אונ דאך זענן זיי נאך אזו האפערדיג אונ זאגן מיר קומן ארוס פון די אבות העולם צו דעם קיניג אונ זיינע גוועלטיגר וועלן מיר ניט דינן גייערט אין אלע ערטר ווס זייא טוען וואונן בעטן זיי דס דר מלך זאל שטארבן אונ זיין גוועלטיקייט זאל פר שטערט ווערן מיר ווייסן דאך וואול ווי זייערי עלטרן זענן גקומן נאך מצרים וואורן זיי איבר הויבט זיבעציג פארשון. אונ ווי זיי זענין ארוס גגאנגן זענען זיי ביי אנגרר גוועזן זעכציג מאל צעהן טויזנד. אונ אצונד זענן זיי פר טריבן אין גלות אונ זענן דאך נאך אזו האפערדיג. זיי זאגן מיר זענן דס בעסטע פאלק אונטר אלע פעלקר. דר ווייל איז קיין שלעכטר אונ ארעם זעליגר פאלק אין דער וועלט ניט דא ווי זיי זענן. זיי דר נערין זיך לוטר מיט גזילות. אטייל לייען זייער געלט אום אויף רווחים אטייל רופן אין משא ומתן אטייל זענן רבנים. אבר דעם קיניגס גיבאט ווילן זייא ניט האלטן:

(ט) (אם על המלך טוב) ווען עס דעם קיניג וואול געפעלט זאל ער שרייבן דס מען זאל מאכן פר לירן אלע יהודים. אונ איך וועל געבן פר איטליכן יהודי הונדערט גילדען אונ אין אלעמען זענן ניוועזן זעקס מאל הונדערט טויזנד וויא זיי זענען

הוין עשרת אלפין ככרין דכסף (והשתא אין צבי מלכא איתינון מבית גנזי דילי לבית גנזי דילך) לחוד קולמוסא איתיהב לי וכספא (אתקול) יהי מתיהיב על ידוי דעבדי מטבעא לאעלא לבית גנזי דמלכא ענ׳ מרי עלמא וכן אמר הא כבר יהבו סלעא לגולגלתא כד נפקו ישראל ממצרים דסכום סלעא הוי מאת ככרין ואלפא ושבע מאה ושבעין ושבע סלעין ולית לך רשו למזבניהון ולית רשו לאחשורוש לזבונהון:
י ויסר ואעבר מלכא ית עזקתיה מעילוי ידיה ויהב יתה להמן בר המדתא אגגיא מעיקהון דיהודאי:
יא ויאמר ואמר מלכא להמן כספך יהיב לך ועמא למעבד ביה מה דשפיר בעינך. ואת מלכא אחשורוש לא היך זבונא ולא היך מזבננא עבדתא זבונא יהיב דהבונא ומזבננא שקיל דהבונא את לא זבונא ולא מזבננא ויהבת עיזקתך להמן ואמרת ליה כספך יהיב לך ועמא למעבד ביה מה דשפיר בעינך עלך אתקיים כתבא דכתיב קדשי דדהבא בנחירי דחזירתא כמא דלא שפירא קדשי לחזירא כדין לא יאיא לך מלכותא ואת דמי לאיתתא דשפירא וסרי טעמא: יב ויקראו ואתקריאו כופרויי דמלכא בירחא קדמאה בתלת עשר יומין ביה דהוא ירח ניסן ואתכתיב כל מה די פקיד המן על יהודאי ועל יקרוי דמלכא ועל רברבנוי דאית בכל מדינתא ומדינתא ועל כל שלטוני עמא ועמא מדינתא ומדינתא היך כתבה ועמא ועמא היך לישניה בשום דמלכא אחשורוש אכתיב ואתחתים בעזקתיה דמלכא: יג ונשלוח ואשתדרין אגרתא בידוי רהיטיא לכולון מדינאתא דמלכא למשיציא למקטול ולאובדא ית כל יהודאי מן טלאי ועד סבי טפליא ונשיא ביומא חד בתלתא עסר יומין לירחא דתרי עסר דהוא ירח אדר ואוף בתיהון לביזו: יד פתשגן ואתפרש כתבא ואתפרסמת מילתא לכל מדינתא ומדינתא איתגלי לכל עממיא די הוון איטומוס עבידין ליומא הדין על כל דין. למידעא יתך דמדה במדה לא בטיל. אתון חזון אחוי דיוסף על דזבנוי לארעא נוכריתא בני בניהון איזדבנו לארעא נוכריתא. ובנימין לא אשתותף עם אחוי. מטול כן נפקו מן בני בנוי פריקין לישראל הוא מרדכי ואסתר: טו הרצים רהטיא נפקו טרידין ודחיפין במלתיה דמלכא ודיטגמא אתפרסמת בשושן בירתא ומלכא והמן יתיבו למיכל ולמשתי וקרתא

פתשגן הכתב

מאות אלף הגברים. ומספר שש מאות אלפי רבע שקל כסף הם עשרת אלפים ככרי כסף. ועתה אם חפץ המלך אביאם מבית גנזי לבית גנזי המלך. אך יתנן לי עט סופר והכסף אשקול ותנתן ע״י עושי המלאכה להביא אל גנזי המלך. אמר לו הקב״ה הנה כבר נתנו בקע לגלגולת כאשר יצאו בני ישראל ממצרים ומשקל הכסף ההיא מאה ככר ואלף ושבע מאות ושבעה ושבעים שקל. ואין לך רשות לקנות׳ ואין רשות לאחשורוש למכרם: (י) ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן בן המדתא האגגי צורר היהודים: (יא) ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך. ואתה המלך אחשורוש לא כקונה ולא כמוכר עשית. הקונה נותן הזהב והמוכר לוקחו אתה לא קנית ולא מכרת ונתת טבעתך להמן ואמרת לו הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך. עליך נתקיים הכתוב נזם זהב באף חזיר וכשם שאינו יפה נזם זהב באף חזיר ככה לא נאה לך המלוכה ודומה אתה לאשה יפה וסרת טעם:

(יב) ויקראו סופרי המלך בחדש הראשון הוא חודש ניסן בי״ג יום בו ויכתב ככל אשר צוה המן אל היהודים ואל אחשדרפני המלך ואל הפחות אשר בכל מדינה ומדינה ואל שרי עם ועם מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשונו בשם המלך אחשורוש נכתב ונחתם בטבעת המלך: (יג) ונשלוח ספרים ביד הרצים אל כל מדינות המלך להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד בשלשה עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר וגם בתיהם לבוז: (יד) ויגלה הכתב ויודע הדבר אל כל מדינה ומדינה גלוי לכל העמים להיות מוכנים ועתידים ליום הזה על כל זאת. להודיע אותך כי מדה במדה לא בטל. אתם ראיתם אחי יוסף על אשר מכרו אותו לארץ נכריה בני בניהם נמכרו בארץ נכריה. ובנימין לא נשתתף עם אחיו על כן יצאו מזרעו מושיעים לישראל והם מרדכי ואסתר: (טו) הרצים יצאו מבוהלים ודחופים בדבר המלך והדת ניתנה בשושן הבירה והמלך והמן ישבו לשכול

מצח אהרן

מצרים ניטאנגן אזו מאכט עס אין געלד צעהן טויזנד צענטנער זילבר דא וועל איך נעמן אוס מיין אוצר אונ וועל עס ברענגען אין דעם אוצר פון מלך. אונ איך באגער וייטר ניט מער נאר איינע שרייב פעדר זאל מיר גיגעבן ווערן דאס איך זאל מאגען שרייבן וואס מיר וואול גיפעלט: (י) (ויסר המלך את טבעתו) אונ דר קיניג טוט אפ דען רינג פון זיינער האנט אונ גיט עס צו המן דר באליידיגר פון די יהודים: (יא) (ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך) דר קיניג זאגט צו המן דיין זילבר זאל דיר ווידר גגעבן ווערן אונד מיט דעם פאלק טו וויא עס דיר וואול גפעלט. זאגט הש״י דו האסט ניט פר קופט ווי מען גהער צו פאר קופן. אונ דו זאגסט צו המן ווי דוא האסט אים דעם רינג אב גיגעבן ער זאל מיט דעם פאלק ישראל טאן ווי עס גפעלט אים וואול. אוף דיר איז דר פסוק גיזאגט (נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם) איז טייטש ווען מען הט איין חזיר איין גילדענם נאז באנד אן גיטאן אזו וועלגרט ער זיך דר מיט אין קוט אזו איז מיט דיר אחשורוש אוך דיר שטייט אוך ניט אן דאס מלכות: (יב) (ויקראו סופרי המלך) אונ זיי ווערן גרופן די שרייבר פון מלך אין ערשטין חודש אין דעם דרייצענטן טאג. אונ עס איז אלס גווארן גשריבן וואס המן הט גבאטן: (יג) (ונשלוח ספרים) אונ די בריף זענן ארוס גשיקט גווארן דורך די הענט פון די גשווינדע לופער נאך אלע לענדר פון מלך דס מען זאל מאכן פר לירן אלע יהודים אין איין טאג אין דרייצעטן טאג אין חודש אדר אונ מען זאל פון זיי אוועק נעמן אלץ וואס זיי האבן. אונ דר אינהאלט וואר אזו. איין באפעל זאל ווערן אן גשלאגן אין אלע ערטר אין אימליכע לאנדשאפט. דס די זאך זאל גהערט ווערן אין אלע פעלקער. דס דעם זעלביגן טאג זאלן אלע אן גבריים זיין: (יד) זיי האבן גשריבן צו אלע מדינות זיי זאלן זיין גרייט אלע צו דעם זעלביגן טאג זיי האבן אבר ניט גוואוסט אוב זיי וועלין דר שלאגן די יהודים אדר די יהודים וועלין זיי דר שלאגין: (טו) (הרצים יצאו דחופים) די לופר לופען גישווינד וועגן דעם דינגס בפעל דס די ציטקאלארען זאלן אן גשלאגן ווערן אין דעם שלאס פון שושן. אונ דר מלך אונ המן האבן זיך גזעצט עסן אונ טרינקן. אבר די שטאט שושן וואר בטריבט. ר׳ חנינא זאגט ווער דס זאגט אז הש״י איז איין ותרן דס ער טוט איינעם שענקן דר ווס טוט קענין אים זינדיגן. דעם זאל צו שפרינגן ווערן זיינע גדערים. נייערט ער פאדערט דאס זייניגע. גאט שפראך צו די קינדר פון יעקב ווייל איר הט אייער ברודר יוסף פר קופט ביי אייער עסן אונ טרינקן. דר פאר זאל קומן המן אונ זאל אייך אוך קופן אין זיין עסן אונ טרינקן:

דשושן הות בכיא: ד א ומרדכי ומרדכי צדיקא הוא ברוח קודשא ית כל מה דאתעביד שדר מלאכא להיכלא ביד עבדוהי צדיקיא לות חגי וזכריה ומלאכי דיתבון בלשכת הגזית ומתנבאין תמן על שורא רבא דירושלם ומן בתר דאתבניאו ביה שבעין ותרין מגדלין שדר אחשורוש רשיעא ואייתי מאה ועשרין ושבעא סופרין מן מאה ועשרין ושבעה מדינן גבר גבר מגילתיה ופינקסיה בידיה ויתיבו בתרעי שושן וכתבו ושלחו גזירתא קשיתא על יהודאי ועל נימוסיהון ואיגרתא קדמאה כתבו לה בשמיה דמלכא וחתמו לה בעזקתיה דמלכא ושדרין יתה ביד רהטיא והכדין הוה כתיב באיגרתא ובפוגני ניגני (נעימי בתי"ק) אנון דמיני מלכא אחשורוש לכל עממיא ואומיא ולישניא די דיירין בכל ארעא שלמיכון יסגי מהודעינא לכון דגברא חד אתא לותנא לא מן אתרנא ולא מן מדינתנא הוא ואתא לאתוספא עלנא ולאתגברא על בעלי דבבנא בדקנן ביה והמן שמיה בר אגג מלכא בר עמלק רבא בר רעואל בר אליפז בוכריה דעשו בר שליטין ומרי נכסין ועתירי ארעאן. ושאל מיני שאילתא זעירא וקלילא וחוי לי על יהודאי ועל מליהון ועל נימוסיהון ועל דלא כשרין ואמר לי כד נפקו ממצרים שיתין ריבבן ובריזון ואנא אתן לך שיתין ריבבן מני דכספא מנה ומנה לכל גבר וגבר ועמא הדין זבנית ליה לקטול כען אנא מלכא אחשורוש סני חדיתי ודעתי שפרית עלי וכספא נסיבית מיניה ועמא זבינית ליה לקטולא כען אבולו ושתו וחדו כמה דאנא אכיל ושתי וחדי דאחיד בקשתא ליחור בקשתא דאחיד בסיפא ליחור בסיפא ופוקו ושלוטו בהון לארבעת עשר [ולתלת עשר] לירח אדר דלישנא ולא תחוסון לא על מלכיהון ולא על שליטיהון ולא על רברבניהון ולא על דרדקיהון אלהן יתהון קטולו וממוניהון בוזו גבר גבר לנפשיה רמני מלכא אחשורוש לכל עממיא ואומיא ולישניא ולכל אתר ואתר ולכל מדינה ומדינה ולכל שבטא ושבטא ולכל זרעי וזרעי ולכל קריא וקריא די משתכח תמן עבדא יהודאי או אמתא יהודאיתא יתנכסון רברבניהון על תרעי דההיא קריא מטול דלא קבילו גזירתהא דמלכא די אנא אחשורוש צבי דלא ישתכח יהודאי על אפי ארע מלכותי. וכד הוא מרדכי צדיקא ית גזירתא די

פתשגן הכתב

ושתות והעיר שושן היתה בוכיה: (ה) ומרדכי הצדיק ראה ברוח הקדש את כל אשר נעשה וישלח אל היכל בית אלהינו ביד עבדיו הצדיקים אל חגי זכריה ומלאכי היושבים בלשכת הגזית ומתנבאים שם על החומה הגדולה אשר בירושלים ואחר שנבנו בו שנים ושבעים מגדלות שלח אחשורוש רשע ועשרים ומאה סופרים משבע ועשרים ומאה מדינות איש איש מגלתו וספרו בידו וישבו בשערי שושן ויכתבו אגרות וישלחו גזירות קשות על היהודים ועל דתיהם והאגרת הראשונה כתובה בשם המלך ויחתמוה בטבעת המלך. וישלחוה אותה ביד רצים וכן כתיב באגרת הזאת ובדברים קשים ומרים כאלה. ממני המלך אחשורוש לכל העמים הגוים והלשונות היושבים בכל ארצנו שלומכם ירבה. יודע לכם כי בא אלינו איש אחד לא ממקומנו ולא ממדינתנו הוא ויבוא להתוסף בנו ולהתגבר על שונאנו. חקרנו אותו והמן שמו. בן אגג המלך. בן עמלק הגדול בן רעואל בן אליפז בכור עשו. בן אלופים בעלי נכסים ועשירי הארצות. ושאל ממני שאלה קטנה ובזויה. ויגד לי על היהודים. על מנייניהם ועל דתיהם ועליהם שאינם טובים. ואמר לי בצאתם ממצרים היו ששים רבוא הגברים ואני אתן לך שש מאות אלף שקל כסף. שקל לאיש אחד שקל לאיש אחד. ונמכר את העם הזה לו לטבח ועתה אני המלך אחשורוש מאד שמחתי וייטב לבי עלי. הכסף לקחתי ממנו והעם מכרתי לו להרג ונטבחה. אכלו גם ושתו ושמחו כאשר אני אוכל ושותה ושמח. האוחז בקשת יאחזנה. והשולף בחרב ישלפנה. לאו ורדו בהם בשלשה עשר והארבעה עשר לחדש שנקרא בלשוננו אדר. ולא תחוסו לא על מלכיהם. ולא על שריהם. לא על גדוליהם. ולא על קטניהם. אך תהרגו אותם ורכושם תבוזו איש איש לנפשו. כי ממני המלך אחשורוש אל כל העמים הגוים והלשונות. אל כל מקום ומקום אל כל מדינה ומדינה אל כל שבט ושבט. אל כל משפחה ומשפחה. ואל כל עיר ועיר. אשר ימצא שם עבד יהודי או אמה יהודית ישחטו שריהם על שערי העיר ההיא. יען אשר לא קבלו גזירת המלך. ואני אחשורוש חפץ שלא ימצא יהודי על פני ארץ מלכותי. וכאשר ראה מרדכי הצדיק הגזירה

מצח אהרן

(א) (ומרדכי ידע את כל אשר נעשה) דער צדיק מרדכי הט אלץ גוואר גווארן וואס אין הימל איז גשעהן. דען אליהו הנביא האט אים צו וויסן גיטאן דאס די גזירה איז שוין אין הימעל גיחתמת גווארן; דאס די יהודים זאלן פאר טיליגט ווערן פון דר וועלט. דא וועלן מיר שרייבן דעם בריף וואס המן הט אופגשיקט צו אלע גראפן און פירשטן די וואס וועגען געזעצט גוועזן איבער די לענדער פון קיניג אחשורוש און מיט דעם חותם פון מלך פאר חתמנת: נאך דער צייט לאוט אחשורוש פאר זיך קומען הונדערט און זיבען און צוואנציג שרייבער אוס הונדערט און זיבן און צוואנציג לענדר. און איטליכער נעמט א בוך אין דער האנט און זעטצין זיך אין דעם טויער פון שושן און פאנגען אן די גזירות בריבין צו שרייבען. און אזוי וואר דער איינהאלט:

פון מיר קיניג אחשורוש אין אלע לענדר איטליכר אין זיין לשון פריד צו אייך. איך טוא מאכן וויסן דס איין מן איז צו אונז גקומען ער איז ניט אוס אונזר שטט אוך ניט אוס אונזר לנד. דר וויל אונז שטארקן און אונזרע פיינד זיין גמן איז המן דר זון פון דם קיניג אגג דר זון פון עמלק דר זון פון רעואל דר זון פון אליפז דר בכור פון עשו ער איז איין גרוסר האר און הט אוך פיל גיטר און ער בגערט פון מיר איינע קליינע זך וועגן די יהודים ער הט מיר אוך באוויזן דס זיי וענן גאר ניט רעכטפרטיג אין אלע זייערע זכן. ער זגט מיר זיי וענן ארוסגגנגן אוס מצרים זעקס מאל הונדרט טויזנט מאן און ער וויל מיר געבן פר איטליכן מאן הינדערט גילדן. אזו האב איך זיי אים פרקויפט דם מען זאל זיי אלע דרשלאגן נאך מיין מיינונג האב איך גאנץ רעכט גטאן דם איך האב דאס געלט פון אים גנומן וועגען די אלע יהודים אום לעבן צו ברענגן. דרום זאלט איר אייך לוסטיג מכן מיט גוט עסן און טרינקן גלייך ווי איך טוא דם. און ווער פון אייך קאן אומגיין מיט איין שווערד דר זאל אנגבערייט זיין אין דעם מאנאט אדר דעם פערצענטען און פופצעהנטען טאג זאל איטליכער אין זיין האנד נעמען זיין גווער. און איר זאלט אייך ניט דרבארעמן איבער זיי און איבר זייערע ווייבר און קינדר נייערט איר זאלט זיי אלע דרשלאגן. און זייערע געלט און גוטס זאלט איר אייך נעמן. פון מיר קיניג אחשורוש צו אלע פעלקר און שפראכן און צו אלע לענדר און פאמיליען. און אז איטליבר שטאט. איך באפעל אייך וואו איין יהודי וועט איבר בלייבן אין מיין לאנד אזוי וועט איך אי

איתגזרת וית איגרתא דאיתחתימת צרא לבושיה מן קדמוי ומן אחורוי. ואיתכסי שקא ואיתפלפל
בקיטמא נאריס בקליה ואמר. וי מה רבא היא גזירתא הדא דאתגזר עלנא די גזר מלכא והמן. לא על
פלגא גזר ופלגא שבק. ולא על תלתא ולא על רובעא אלהן על כל נופנא כולא גזר עלנא מלכא
והמן למעקר ולשיצאה יתנא מן שרשוי וכד חזו עמא דבית ישראל ית מרדכי צדיקא דרב וחשיב
עליהון. כולהון אתכנשו ואתין לותיה עד דהוה קהל רב ועם סגיא להדא דלית להון מניין. קם מרדכי
על ריגליה בגו קהלא עני וכן אמר לון עמא בית ישראל חביבא ויקירא קדם אבוי די בשמיא לא ידעיתון
מה דהוה ולא שמעיתון מה דגזר עלנא מלכא והמן לאובדא יתנא מעילוי אפי ארעא. ולשיצאה יתנא
מתחות שמיא. לית לן מלכא דנסתמיך עלוי. אוף לא נביא דבעי רחמין עלנא. אתר לית לנא
למערוק. אוף לא מדינתא דנשתזיב תמן בכל אתר ואתר אתכתיב עלנא. ובכל מדינה ומדינה אשתדר
עלנא הויינא כענא דלית לה רעי. וכספינתא בימא דלית לה מדברנא. והויינא כיתמין דלית להון אבא.
וכד אינון ינקין אמהון מיתת. בהשעתא אפיקו ית ארונא לתרעי שושן. ואפיקו עלוי ספרא דאורייתא
כד מכרך בסקא ומפלפל בקיטמא. והוון קרין ביה בצר לך ומצאוך כי אל רחום יי אלהיך. קם מרדכי
על רגליה בגו קהלא עני וכן אמר עמא בית ישראל עמא חביבא ויקירא דחביב ויקיר קדם אלהיה ניקום
ונתני מן אנשי נינוה כד אשתלח עליהון יונה בר אמתי נביא למהפך ית קרתא דנינוה ומטא פתגמא
לות מלכא דנינוה. וקם מכורסי יקריה ואעדי תגא דמלכותא מניה. ואתכסי סקא ואתפלפל בקיטמא
ואכריז בנינוה ואמר מן גזרתיה דמלכא ורברבנוי למימר אנשא ובעירא תורי ועאנא לא ינקון למרעי
ומיא לא ישתון. ותבו מן אורחתהון בישתא ומן חטפא די בידיהון ותב יי בטימריה מן בישתא
דחייב למעבד להון ולא עבד. ואוף אנחנא נעביד כוותהון ונגזור צומין ונקרא תעניתא דגלינן
מירושלם וכד אתחייב ישראל אתא בת קלא וקרת ליה לנבוכדנצר מלכא דבבל ואמרת ליה מלכא
נבוכדנצר כשדאה קום וסק על ירושלם ואחריב יתה וקלי ית בית מקדשא בנורא. בהא שעתא נבוכדנצר
רשיעא כניד ברישיה וכוביל ומייתי בידיה מן קדם דהוה ידע מה דהוה בסוף משריתיה דסנחריב. כד
אשתלח עליהון מלאכא משמי מרומא וקטל מנהון תמנת עשר רבבן וחמשא אלפין ולא אשתייר
במשריתיה דסנחריב אלא הוא בלחודוי (בכן וכד אידכר) בזע מרדכי ית לבושוי ולבש סקא ואתיב
בעפרא ואתפלפל בקיטמא ושרי למחתא דמעין וכן אמר בריש בבייתא הבל עליכון בית ישראל מן
גזר דינא הדין די נפק עליכון. ונפק בגו קרתא וצוח צוחתא רבתא ומרירא עד להדא: ב ואתא
לקדם תרע פלטרין דמלכא מטול גזרתא דאתגזרת דלא ייתי אנש לתרעא בית מלכא בלבושא דסקא.
הוה גברא מדבית ישראל אזיל לגבר עממיא ואמר ליה בעי אנא מינך נהוי אנא ובנוי ואתתי לך
לעבדין ובלחוד נשתזיב מן הדין קטלא. אמר ליה גברא עממיא לבר ישראל לא חזית מה כתיב
בדיגמא דפרס מלכא אחשורוש דכל גברא עממיא דמשתבח גבוי גברא יהודאי יתקטיל בותיה. בכן

פתשגן הכתב

ומ"רם וזאת האגרת שנחתמה קרע בגדיו מלפניו ומאחוריו וילבש שק
ויתפלש באפר וירם קולו ויאמר. הוי כמה גדולה גזירה זו שנגזרה
עלינו בגזרו המלך והמן. לא על חצינו גזרו וחצינו הניחו. לא על
שלישיתנו ולא על רביעיתנו. כי אם על כל הגפן כולה גזר המלך והמן
לעקור ולהכרית אותנו מן השורש. וכאשר ראו בית ישראל את מרדכי
הצדיק הגדול והחשוב עליהם. כולם התקבצו ויבאו אליו עד שהיה
קהל רב ועם עצום מאד אשר אין להם מספר. עמד מרדכי על
רגליו בתוך הקהל. ויען ויאמר אליהם. בית ישראל עם האהוב ויקר
לפני אביו שבשמים הלא ידעתם מה שהיה אם לא שמעתם מה
שגזרו עלינו המלך והמן להשמיד אותנו מעל פני הארץ ולהשמיד
אותנו מתחת השמים. אין לנו מלך שנסמך עליו. גם לא נביא
שיבקש רחמים עלינו. אין לנו מקום לנוס. גם לא מדינה אשר
נמלט שמה. בכל מקום ומקום נכתב עלינו ובכל מדינה ומדינה
נשלחו עלינו. היינו ככבשים אשר אין להם רועה. וכאניה בים אשר
אין לה חובל. וכיתומים היינו באין אב. וכיונקים אשר אמם מתה.
בעת ההיא הוציאו הארון אל שערי שושן. ויוציאו עליו ספר תורה
מעוטף בשק ומגולל בעפר. ויקראו בו בצר לך ומצאוך כל הדברים
האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלהיך ובמעט תקונו כי אל רחום
ה' אלהיך וגו'. קם מרדכי על רגליו בתוך הקהל ויען ויאמר בית
ישראל עם אהוב ויקר לפני אלהיו נקומה ונלמדה מאנשי נינוה כאשר
שלח אליהם יונה בן אמתי הנביא להפוך את עיר נינוה ושגיע

הדבר אל המלך קם מעל כסאו ויסר אדרת מלכות מעליו ויתכסה בשק
ויתפלש באפר ויקרא בנינוה ויאמר. מטעם המלך וגדוליו לאמר
האדם והבהמה הבקר והצאן אל יטעמו מאומה אל ירעו ומים אל ישתו
ויתכסו שקים האדם והבהמה ויקראו אל האלהים בחזקה וישובו איש
מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם וינחם האלהים על הרעה אשר
דבר לעשות להם ולא עשה. וגם אנחנו נעשה כמהם ונגזר צום ונקרא
תענית אשר גלינו מירושלים. וכשנתחייבו אבותיכם של ישראל יצאה
בת קול ותקרא לנבוכדנצר מלך בבל ותאמר לו. נבוכדנצר מלך כשדים
קום ועלה על ירושלים ותחריב אותה ותשרוף את בהמ"ק באש. בעת
ההיא נבוכדנצר הניע ראשו וינף ידו. על כי היה יודע כל מה שקרה
אל מחנה סנחריב. כאשר בא עליהם מלאכים משמי מרומים ויהרגו
בהם שמונה עשר רבוא וחמשת אלפי' ולא נשאר במחנה סנחריב כי
אם הוא לבדו ובזכרו אז מרדכי את הדבר הזה קרע את בגדיו וילבש
שק וישב באפר ויתפלש בעפר ויהי מוריד דמעות וכן אמר בתחנת
בכייתו. אוי פניכם בית ישראל מגזר דין הזה אשר יצא פניכם.
ויצא בתוך העיר ויזעק זעקה גדולה ומרה עד מאד: (ב) ויבא לפני
שער היכל המלך מפני הגזירה הנגזרת כי אין לבוא איש אל שער בית
המלך בלבוש שק. והיה איש ישראל הולך לאיש נכרי ואומ' לו מבקש
אני ממך נהיה אני ובני ואשתי לך לעבדים רק נצול מן המות
הזאת והיה אומר לו האיש הנכרי לאיש ישראל לא ראית מה שכתב
המלך אחשורוש בדתו הנתונה כי כל איש נכרי אשר ימצא אצלו איש

מצח אהרן

לאז: פאן ווי מען הט גזאגט די יהודים פאן ווייל איר הט ניט געהאלטן דיא געבאט פון קיניג. דען איך קיניג אחשורוש וויל
האבן דס קיין יהודי זאל זיך מער נים געפינן אין מיין גאנץ קיניגרייך. אבר וויא מרדכי הט געזעהן דס די בייזע גזירה איז שון
געשריבן אונ נחתמת געווארן. אונ מען הט שון די בריף ארום געשיקט אין אלע לענדר. הט ער צו ריסן זייני קליידר אונ הט זיך
אן איין זאק אונ שיט זיך אן אש אויף זיין קאפ אונ טוט תפלה צוא גאט: (ב) (ויבא עד לפני שער המלך) אונ מרדכי קומט ביז
פר דעם טויער פון קיניג פר זיין פאלעסט פון דעסט וועגן עס איז פר באטן געוועזן דס קיין מענטש זאל נים קומן בחצר המלך הפ

הוה גברא ישראל אזיל ליה לביתיה בעקתא רבא. בההיא שעתא אתקיים על בית ישראל מה דכתיב בספרא דמשה ותזדבנון תמן לבעלי דבביכון לעבדין ולאמהן ולית דקני. ובכל יומא ויומא הוה כל גברא וגברא אזיל וקרי דדיטגמא דפרס מלכא אחשורוש ומנה הוו ידעין כמא אית להון נייחא בגו עלמא בכן אתקיים על בית ישראל מה דכתיב ב...יתא דמשה ויהון חייכון תלאין לך מלקבלא ותזדעזעון יממא ולילא ולא תהימנון בחייכון בצפרא תימר אימת יהוי רמשא וברמשא תימר אימת יהוי צפרא מן זיעתא דלבכון די תזועון ומחיזו עיניכון די תחזון: ג ובכל ובכל מדינתא ומדינתא ובכל אתר ואתר די פתגמא דמלכא וגזירתיה מטי אבלא תקיף ליהודאי וצומא ובכיא ואיליא וספדא וסקיא וקטמא משכבא לסגיאין: ד ותבאנה ואתיין עולימתהא דאסתר וסריסהא ותניאו לה ואתזעת מלכתא לחדא ושדרת לבושין למלבשא ית מרדכי ולמעבר סקיא מניה ולא קביל: ה ותקרא וקרת אסתר להתך חד מסריסי מלכא די הוה קאים קדמה ופקידית יתיה על מרדכי למדע מה דין ועל מה דין: ו ויצא ונפק התך לות מרדכי לאשקקי (לפותיא) דקרתא די אית קדם תרע בית מלכא: ז ויגד וחוי ליה מרדכי ית כל דערע יתיה וית פירוש כספא די אמר המן למתקול לבית גנזי דמלכא מטול יהודאי למובדא יתהון: ח ואת וית פירוש כתבא ודיטגמא דפרים בשושן למשיציא יתהון יהב ליה למחזיא (לאסתר) ולמתניא לה ולמפקד עלה למיעל לות מלכא ולמתחננא מיניה ולמבעי כן קדמוי מטול עמה: ט ויבא ואתא התך ותני לאסתר ית מלוי דמרדכי: י ותאמר ואמרת אסתר להתך ופקדתיה מטול מרדכי: יא כל כל עבדוי דמלכא ועמא די במדינתיה דמלכא ידעין די כל גבר ואתתא די ייעול לות מלכא לפלטרין גוייתא בדלא מתקרי חדא היא גזירתיה למקטל אלהן אושיט ליה מלכא ית שרביטא דדהבא ויחי. ואנא הא תלתין יומין מצליא די לא יבעי יתי מלכא ויחטי יתי דכד הוית מתרביא לותך הויתא אמר לי דכל אתתא מן בנת ישראל דתיזיל ותשכבי לות עממיא מן צבות נפשה לית לה חולק ואחסנתא בגו שבטיא דישראל ועל דהוה התך שליחא בין אסתר למרדכי תקיף רוגזיה דהמן (עלוי) וקטל יתיה:

פתשגן הכתב

יהודי יהרג כמוהו אז היה הולך איש ישראל לביתו בצרה גדולה. בעת הזאת נתקיים על בית ישראל מה שכתוב בספר תורת משה והתמכרתם שם לאויביכם לעבדים ולשפחות ואין קונה ובכל יום ויום היה כל איש ואיש הולך וקורא הדת אשר נתן המלך אחשורוש וממנה אין יודעים כמה ימי שני חייהם בעוה"ז. אז נתקיימו על בית ישראל מה שכתוב בתורת משה והיו חייך תלואים לך מנגד ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחייך בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר מפחד לבבך אשר תפחד וממראה עיניך אשר תראה:
(ג) ובכל מדינה ומדינה ובכ"מ ומקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים וצום ובכי ויללה ונספד שק ואפר יוצע לרבים:
(ד) ותבואנה נערות אסתר וסריסיה ויגידו לה ותתחלחל המלכה מאד ותשלח בגדים להלביש את מרדכי ולהסיר שקו מעליו ולא קבל:
(ה) ותקרא אסתר להתך אחד מסריסי המלך העומד לפניה. ותצוהו על מרדכי לדעת מה זה ועל מה זה: (ו) ויצא התך אל מרדכי אל רחוב העיר אשר לפני שער המלך: (ז) ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו ואת פרשת הכסף אשר אמר המן לשקול על גנזי המלך ביהודים לאבדם: (ח) ואת פתשגן כתב הדת אשר נתן בשושן להשמידם נתן לו להראות את אסתר ולהגיד לה ולצוות עליה לבא אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו על עמה:
(ט) ויבא התך ויגד לאסתר את דברי מרדכי: (י) ותאמר אסתר להתך ותצוהו אל מרדכי: (יא) כל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים אשר כל איש ואשה אשר יבא אל המלך אל החצר הפנימית אשר לא יקרא אחת דתו להמית לבד מאשר יושיט לו המלך את שרביט הזהב וחיה. ואני הנני שלשים יום מתפללת למען לא יבקשני המלך ויחטיא אותי. כי כאשר הייתי באמנה אתך היית אומר לי כל אשה מבנות ישראל ההולכת ושוכבת עם איש נכרי מרצון נפשה. אין לה חלק ונחלה בתוך שבטי ישראל. ויען אשר היה התך שליח בין אסתר ובין מרדכי. חמת המן בערה בו ויהרגהו:

מצח אהרן

ווס אי בקליידט מיט א זאק. נון וואר א יהודי דר קומט ביי איינם פון די פרסיים און בט אים זיי מיך מציל פונטוט, איך און מיין פרוי און קינדר וועלן אלע אונזר לעבנסטג צו דיר זיין פרקויפטע קנעכט. ענטפרט אים דר פרסי האסטו געזעהן דם באפל פון קיניג ביי וועמן מען ווט געפינען א יהודי זאל מען דם זעלביגן טון ווס מען הט געוואלט דם יהודי טון. אזו גייט ער געבך מיט דם בטריבטן הערצן ווידר נך הוז: (יד) (ותבואנה נערות אסתר) און זיי זענן געקומן די יונגע פרויען פון אסתר און אירע קאמער דינרם און הבן איר געזגט אלס ווס איז געשעהן. אזו ווי די קיניגן זייער דרשראקן. רב זגט פר גרוס שרעק הט זי געקומן איר סדר נשים. אטייל חכמים זגן זי ווער מעוברת אונפר גרוסע שרק הט זי מפיל געוון און הט אויך וויטער קיין קינדר מער ניט געקומן. און אסתר שיקט צו מרדכי קיניגליכע קליידר אנצוטון ער זל דם זק פון זיך אפטאן ער הט אבר ניט גוועלט די קליידר אננעמן ער זגט איך וויל דם זק פריער ניט אראפטאן ביז השי"ת וועט אונז טון נסים אזו ווי ער הט געטן צו אונזרע עלטרן. ביי יעקב שטייט (וישם שק במתניו) דס איז טייטש ער בינט א זק אויף זייני לענדן און דסגלייכן שטייט ביי דוד המלך און ביי אחאב און יורם די אלע האבן זעק אנגעקלייט. איז געקומן צו זיי א הילף: (ה) (ותקרא אסתר להתך) און אסתר לאזט רופן צו התך איינם פון דעם קיניגס קאמר דינער: (ו) (ויצא התך) התך גייט ארוס צו מרדכי אויף דר גאס פון דר שטאט ווס איז פאר דעם טויער פון דעם קיניג דארטן הט ער אים געטראפן: (ז) (ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו) מרדכי זאגט אים אלעס ווס אים איז פר געקומן ווייל ער הט זיך ניט געוועלט בוקן צו המן. און המן וויל ברענגן צען טויזנט צענטנער זילבר אין דם אוצר פון מלך וועגן די יהודים דס ער וויל זיי מאכן פרלירן פון דר וועלט. אזו שרייבט דר תרגום: (ח) (ואת פתשגן כתב) דעם אינהאלט פון די באפעלן ווס מען הט אנגשלגן אין שושן דם מען זאל אלע פרטילגן דם הט מרדכי געגעבן צו התך ער זל ווייזן צו אסתר. און זאל איר זאגן ווי המן הט זיך פרגנומן די יודן צו מאכן פרלירן פון עולם און הט איר בפולן זי זאל גיין צום מלך און זאל בעטן דרבארימקייט וועגן די יודען: (ט) (ויבא התך) און התך איז געקומן צו אסתר און זאגט איר אלס ווס מרדכי הט בפולן: (י) (ותאמר אסתר) און אסתר זגט צו התך דם ער זאל אים זגן ווס זי טוט אים בפעלן: (יא) (כל עבדי המלך) די אלע קנעכט פון מלך און דם פאלק אין אלע לענדר ווייסן וואול. די אלע ווס קומן אין דם איננווייניגסטן הויף פון מלך און זענן ניט ווארן גרופן דורך דם באפל פון המן. עס מעג זיין מאן אדר פרוי איז דם רעכט

יב ויגידו ותניאו למרדכי בכתבין ית פתגמי אסתר : יג ויאמר ואמר מרדכי לאתבא טעמא לאסתר דלמא תדמין בנפשיך ותימרין די אנא אזדמנית למלכות למהוי מלכתא ודילמא תחשבין בלביך ותימרין לית אנא צריכה לטיבעי רחמין על בית ישראל . דאין ריגליה דחד מן יהודאי מתנקפא לא תחשבין בנפשיך דאנת משתיזבא מן כל יהודאי מחמת שאול אבוי דאביך גרם להון לישראל ית בישתא הדא דאם קיים מידעם דאמר ליה שמואל נביא לא נפיק עלנא המן רשיעא מזרעיה דבית עמלק ואם קטל יתיה שאול לאגג מלכא לא נפיק עלנא בר המדתא הדין ולא זבין יתנא בעשרא אלפין ככרי כספא מן ידוי דמלכא אחשורוש ולא מסר קודשא בריך הוא ית ישראל בידא דתרין רשיעין דמן שירויא לא אתא עליהון דבית ישראל אלא עמלק אבא דאבוי דהמן רשיעא ואנח קרבא עם יהושע בר נון ברפידים ובצלותא דצלי משה רבינו אתמחי דכרנא דעמלק מן עלמא . ברם קומי ובעי רחמין מן קדם אבוך די בשמיא על עמא דבית ישראל . דמאן דעביד דינא בקדמאי הוא יעביד דינא בבתראי מן מאן הוא תקיף המן רשיעא או מן מאן אתקיימית גזרתיה . מן עמלק אבוי דאבוי דאתא עליהון על דבית ישראל ומרד יתיה קודשא בריך הוא מן עלמא . מן מאן הוא תקיף מן תלתין וחד מלכיא הוא תקיף דאתין עליהון על דבית ישראל ונפק עליהון יהושע בר נון במלתא דשמיא וקטיל יתהון . מן מאן הוא תקיף מן סיסרא הוא תקיף דאתא עליהון על דבית ישראל בתשע מאה ארתיכין דפרזלא ואחד עליהון גובין דמיא במידעם דלא יטבלון ולא יזלון נשיא לבעליהון ולא יפשון ולא יסגון בעלמא ומסר יתיה קודשא בריך הוא ביד אתתא וקטלת יתיה . מן מאן הוא תקיף המן רשיעא מן גלית דאתא וחסיד ית סידרי קרביא דישראל ואתמסר ביד דוד וקטל יתיה . מן מאן הוא תקיף מן בנהא דערפה הוא תקיף דאתו ואגחו קרבא עם דבית ישראל ואתמסרו ביד דוד וביד עבדוי וקטלו יתהון ברם לא תתמנעי פומיך מן צלוי ושפותיך מן למבעי רחמין מן בריך ומלצלי דבזכות אבהתנא אשתיזבו ישראל מן קטלא ומן דעביד לישראל ניסא בכל עידן ועידן הוא ימסור ית שונאנא בידנא ונעבד בהון כרעות נפשנא . ברם לא תדמין בנפשיך אסתר דאנת משתיזבא בבית מלכא מן כל יהודאי : יד כי אלא אם משלא תשלין בעידנא הדא קדישהון ופורקניהון דיהודאי (דבכל שעתא מצמח להון פורקנא מאתר אוחרן ואת ובית אבוך תיבדון ומאן ידע דלמא דחשבין חובי בית אבוך קריבת למלכותא : טו ותאמר נאמרת אסתר בכתבא לאתבא פתגמא למרדכי : טז לך איזיל כנוש ית יהודאי

פתשגן הכתב

(יב) ויגידו למרדכי בכתב את דברי אסתר : (יג) ויאמר מרדכי להשיב דבר אל אסתר . אולי תדמי בנפשך ותאמרי אני מוכנת למלכות להיות מלכה ואולי תחשבי בלבך ותאמר אין אני צריכה לבקש רחמים על בית ישראל . אם תמוט רגל אחד מבני ישראל אל תדמי בנפשך להמלט מכל היהודי' . על דבר שאול אבי אביך התגולל עליהם על ישראל הרעה הזאת . שאם היה מקיים את הדבר אשר צוהו שמואל הנביא לא היה יוצא עלינו המן הרשע מזרע עמלק . ואם היה שאול הורג את אגג המלך לא הי' בא עלינו בן המדתא הזה ולא היה קונה אותנו בעשרת אלפים ככרי כסף מיד המלך אחשורוש ולא הי' מוסר הקב"ה את ישראל ביד שני הרשעים האלה . ובתחלה לא בא איש על ישראל כי אם עמלק אבי אבי המן הרשע וילחם עם יהושע בן נון ברפידי' ובתפלה אשר התפלל משה רבינו נמחה זכר עמלק מן העולם . אמנם קומי ובקשי רחמים מלפני אביך שבשמים על עמך בית ישראל . והשופט אשר עשה משפט בראשונים הוא יעשה משפט באחרונים . ממי הוא חזק המן הרשע . או ממי יקים גזירתו מעמלק אבי אביו אשר בא על בית ישראל . ויגרש אותו הקב"ה מן העולם . ממי הוא חזק משלשים ואחד המלכים אשר באו על בית ישראל ויצא עליהם יהושע בדבר ה' ויהרגם . ממי היה חזק מסיסרא הוא חזק אשר עלה על בני ישראל בתשעה מאות רכב ברזל ויסגור עליהם בהויות מים למען לא יטבלו ולא תלכנה נשיהם אל בעליהם ולא יפרו וירבו על הארץ . ומסר אותו הקב"ה ביד אשה ותהרגהו . ממי הוא חזק המן הרשע נגלית אשר בא ויחרף מערכות אלהים וימסר ביד דוד ויהרגהו . ממי הוא חזק . מבני ערפה הוא חזק אשר באו ויערכו מלחמה עם ישראל ונמסרו ביד דוד וביד עבדיו ויהרגום . ולכן לא תמנע פיך מלהתפלל ושפתותיך מלבקש רחמים ותחנונים מבוראך . כי בזכות אבותינו נמלטו בני ישראל מחרב . ומי שעשה נסים לישראל בכל עת ועת הוא ימסור את אויבינו בידינו ונעשה בהם כרצוננו ואל תדמי בנפשך להמלט בית המלך מכל היהודים : (יד) כי אם החרש תחרישי בעת הזאת קדושם ומושיעם של ישראל יצמיח להם ישועה ממקום אחר . ואת ובית אביך תאבדו ומי יודע כי על אשר נפקדו עונות בית אביך הגעת למלכות : (טו) ותאמר אסתר בכתב להשיב דבר אל מרדכי : (טז) לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי וא[illegible]

מצח אהרן

צו דר שלאגן . אום גנומן דעם זעלביגן ווס דר מלך גריייבט זיין נאך גענע רוט דר זעלביגר בלייבט לעבן . און ווייל דר התך איז אין שליחות גגאנגן צווישן מרדכי און אסתר . אזו הט זיך דר צארן פון המן גשטרעקט אויף דעם התך און הט איהם דר שלאגן (יב) (ויגידו למרדכי) און דר נאך איז גזאגט גווארן דיא אנטווארט פון אסתר צו מרדכי אלעס דורך בריף : (יג) (ויאמר מרדכי להשיב אל אסתר) מרדכי הט גזאגט מען זאל ווידר קערין צו אסתר און לאזט איר אנטווארט וואנן אוב דו וועסט דיר וועלין גדענקין אדר איין בילדן ווס דארף איך דס גייסיג דס איך זאל גיין צום מלך בעטן אים דער בארמקיים אויף דעם פאלק ישראל דען איך בין דאך אן גבריים גווארן צו זיין איין מלכה . איך זאג דיר אבר ווען איין יהודי זאל ח"ו עפיס שלעכץ געשעהן זאלסטו גיין צום מלך בעטן פר אים . און מיין נים אז דו זאלסט נאר אליין איבר בלייבן פון יהודים . דען דס קומט יוא אלעס ארוס פון דיין עלטר פאטר שאול המלך ווס ער הט שולד דראן ווס אויף ישראל זענין גקומן אזעלכע צרות . ווען ער וואלט גוועזן גהאלטן ווס שמואל הט אים באפולן . אזו וואלט נים אויף גשטאנען דר המן פון די גבירים פון עמלק און וואלט אונז נים גיקויפט פר צעהן טויזנד צענטנר זילבר פון דעם קיניג אחשורוש : (טו) (ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי) און אסתר לאזט ווידר זאגין איר מיינונג צו מרדכי דורך בריף . אזו שרייבט דר תרגום שני . דר תרגום ראשון שרייבט די צוויי מלאכים מיכאל וגבריאל זענן גינאנגן אין שליחות צווישן מרדכי און אסתר ווייל דר התך איז דר שלאגן גווארן . דר ילקוט שרייבט הש"י הט גזאגט ווייל התך איז דער שלאגין גוואורן אזו זאל דער רוח הקודש אויף מרדכי ואסתר רוען דאס זייא זאלן אלעס גוואר ווערן : (טז) (לך כנוס את כל היהודים) גייא און זאמיל איין אלע יהודים די ווס גפינן זיך אין שושן . און זיי זאלן פאסטן פון מיינט וועגן . די זאלן נים עסין און טרינקן דריי טעג און דריי נעכט . איך און מיינע יונג פרויען וועלן אוך אזו טאן וויא איר אוי[illegible]

ואשתכחו בשושן וצומו עלי ולא תיכלון ולא תשתון תלתא יומין ותלתא לילואתא ואוף אנא ועולימתי אצום כותהון ובכן איעול לות מלכא בלא פוקדנא ואין איבדא מן עלמא הדין בגלגלכון אית לי חולקא לעלמא דאתי. דעד השתא אזלית לות מלכא בלא רעותי והשתא ברעותי ובת ישראל דאניסא מן בר עממין שריא לבעלה ויפוק חתנא מבית משכביה בדסקא אסיר וכלתא מבית גנונה כד רישה מפלפל בקטמא. ואנשי ובעירי ותורי וענא לא יטעמון מדעם ואפרישו ינקין מן חדי אמהתהון. בהשעתא ברירו ביה בקהלא. ואשכחו ביה תרי עסר אלפי כהנא בחירי ואנקיטו יתהון שופרי בימיניהון ואורייתא בסמאליהון בכיין ועניין והכן אמרין כלפי לעילא. אלהא דישראל הא אורייתא די יהיבת לנא. הא עמא רחימא בטיל מן עלמא מאן קאים וקרי ביה ומדכר על שמך. שמשא וסיהרא יחשוך נהוריהון ולא ינהור דהא לא איתבריאו אלא בדיל עמך ישראל ונפלו על אפיהון ואמרין עננו אבינו עננו. עננו מלכנו עננו. ושופרי תקעין עמהון ועמא ענאין בתריהון עד די בכון חילי שמיא ונדו אבהתנא מן קבריהון: יז ויעבר ועבר מרדכי ועבד כל מה דפקדת עלוי אסתר: ה א ויהי והוה ביומא תליתאה כד צמית אסתר תלתא צומין צומא בתר צומא. קמת מן עפרא ומן קטמא כד כפיפא קומתה ולא פשיטא ואיתקנת בתיקונהא כמידעם דמתקנן מלכאתא לבשה לבושא דמלכותא מטקס בדהבא טבא דאופיר היא שירא פרגנן טבא דמטקס באבנין טבין ומרגלין די איתון יתיה ממדינת אפריקי ואחתת ברישא כלילא טבא דדהבא ושמת בריגלה מסאנא דאובריזין ובתר כן אסער בצלותא מצליא והכן אמרת אנת הוא אלהא רבא דאברהם יצחק ויעקב ואלהיה דבנימין אבא לא מן דשפירא אנא קדמך אנא עלית קדם מלכא טפשא הדין. אלהין על עמך בית ישראל דלא ייבדון מן עלמא. דמטול ישראל בריתא ית עלמא כוליה דאין ישראל ייבדון מן עלמא מן יימר קדמך קדוש קדוש קדוש בכל יומא ויומא תלת זמנין. כמדעם דשזבתא חנניה מישאל ועזריה מן אתון נורא יקידתא וית דניאל מן גובא דאריותא כן את שזיב יתי מן ידיה דמלכא טפשא הדין. וגמול עמי חינא וחיסדא בעינו בדמעין אמרת אסתר מלתא. ובתחנונין סדרת צלותא. בבעו מינך שמע צלותי בעידנא הדין גלינן וטרדינן מן ארעתנא. ובדיל חובנא מסרתא יתנא די יתקיים בנא פתגמא דכתיב ותזדבנון תמן לבעלי דבביכון לעבדין ולאמהן ולית דקני. ודהא נפקא לקטלא וכולנא מתמסרין לחרבא לקטילא ולשיצא גמירא בחדא. זרעיה דאברהם לבושין סקין. וקיטמא רמי להון על רישיהון. אין חטו אבהתנא מה חטו בניא. אם נשתיצי מן מודי קדמך. טפליא אם חטו וארגיזו מה עבדו ינקי חדיא (מה חטו קדמך) יתבי ירושלם נעי מן קבריהון דמסרת בניהון למתנכסא כעני שמיא את מעבר יתנא מה קלילין אינון יומי חדוותן להמן רשיעא מררתא יתנא ולבעלי דבבנא לאתנכסא. מדכרא אנא קדמך עובדי רחימך מן אברהם איזרי למימר נסיתא יתיה בכל נסיונין בדקתא יתיה ואשתכח מהימן בעיד

פתשגן הכתב

תאכלו ואל תשתו שלשה ימים ושלשה לילות גם אני ונערותי אצום כמוכם. ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת. ואם אובד בגלגלכם מן העוה"ז יש לי חלק לעוה"ב כי עד עתה באתי אל המלך בלתי רצוני. ועתה אבוא ברצוני ובת ישראל האנוסה מהיה נכרי מותרת לבעלה. ויצא החתן מחדרו חגור שק והכלה מחופתה והאשה מעוללת בעפר. ואדם ובהמה שור וצאן אל יטעמו מאומה. וילדו יונקים משדי אמם. בעת ההיא בחרו מתוך הקהל ומנאו בו שנים עשר אלף כהנים בחורי ה'. ויצו אותם לקחת שופרות בימינם וספרי תורות בשמאלם. ויענו בקול בכיה ויאמרו נכח פני ה' אנא אלהי ישראל זאת היא התורה אשר נתת לנו. הנה העם האהוב יבטל מן העולם. מי יקום ויקרא בה ויזכור שמך. השמש והירח יחשכו אורם ולא יהלו באשר הנה לא נבראו כי אם בגלל עמך ישראל. ויפלו על פניהם ויאמרו עננו אבינו עננו מלכנו עננו והשופרות תוקעים עמהם והם עונין אחריהם עד אשר בכו צבאות השמים. וינועו אבותינו מקברם: (יז) ויעבור מרדכי ויעש ככל אשר צותה עליו אסתר: (א) ויהי ביום השלישי לבשה אסתר שלשה צומות צום אחר צום קמה מן העפר ומן האפר בכפיפת קומה ולא בזקיפה. ותעדה בעדיי מלכות ותלבש לבוש מלכות מרוקם בזהב מופז וכתונת פסים טובה ממולאה באבנים טובות ומרגליות אשר הביאו אותה מארץ פרסים. ותתן כתר זהב טוב בראשה. ותשם נעלי זהב אופיר ברגליה. והצי כן הרימה קולה בתפלה ותאמר. אתה הוא האל הגדול אלהי אברהם יצחק ויעקב ואלהי בנימין אבי לא מפני שטובה אני לפניך באה אני לפני המלך הטפש הזה כי אם על עמך בית ישראל שלא יאבדו מן העולם כי בעבור ישראל בראת את העולם כלו. ואם ישראל יאבדו מן העולם מי יאמר לפניך קדוש קדוש קדוש בכל יום ויום ג"פ. כאשר הצלת חנניה מישאל ועזריה מתוך כבשן האש. ואת דניאל מבור האריות כן הצילני מיד המלך הטפש הזה וגמול לי חן וחסד עמדי בעיניו בדמעות אמרה אסתר הדבר ובתחנונים סדרה תפלתה. בבקשה ממך שומע תפלות שמע תפלתי בעת הזאת גלינו ונתרחקנו מארצנו ובעונותינו מכרתנו למען יתקיים בנו מקרא שכתוב והתמכרתם שם לאויביכם לעבדים ולשפחות ואין קונה והנה ניתנה להרגנו וכלנו נמסרנו לחרב והרג ואבדן ולכליה גמורה כא'. זרעו של אברהם לובשים שקים וישליכו עפר על ראשיהם. אם חטאו האבות מה חטאו הבנים. אם נאבד מי יהיה מודה לפניך. הטף אם חטאו והכעיסו מה עשו יונקי שדים. יושבי ירושלים ינועו מקברם על כי מסרת בניהם לטבח. כענני שמים אתה מעביר אותנו. כמה מעטים הם ימי שמחתו. להמן הרשע נתת אותנו וביד אויבינו להרגנו. מזכרת אני לפניך מעשה אהובך. מאברהם החל לאמר. נסית אותו בכל הנסיונות. בחנת אותו ומצאת לבבו נאמן לפניך. סיעד וסומך היה לבני אהובך והכנים אותם באלות בית ריבה ריבנו אם

מצח אהרן

בזי דעם וועל איך גיין צום קיניג אום גרופן. וועגן גלייך דס באפעל איז ארוס גגאנגן פון קיניג עס מאג זיין מאן אדר פרוא די נים וועלן זיך אונטר שטיין צו גיין פר דעם מלך אונ וועלין זיך צום ערשט נים מעלדין ביי המן די זאל מען גלייך טייטן. נאך גלייך וואול וועל איך דאך גיין צום מלך אום גמאלדין וועגן איך זאל אוך פון איירינט וועגן פר לארן ווערין פון דר וועלט אז' האב איך דאך צו האבן איין גוטן לון דר פאר אוף יענע וועלט: (יז) (ויעבור מרדכי) אונ מרדכי הט אלס גטאן וויא אסתר הט אים גבאטן. אונ עס איז גוועזן גלייך דס זעלביגע מאל אום פסח. זיי האבן אפילו דס מאל גאר קיין יום טוב גיט גהאלטין, נאר ער הט גוזר תענית גוועזין אונ האבן זיך אלע גיזעצט אין די אשין:

וספיק לבני רחימוי דתעיל יתהון בחותם קיימא עולבנא תבע מן המן ופורענותא מן בר המדתא פרע מיניה על ידא דעמך ישראל די בעא לשיצי יתנא בחדא אימר צר ותשניק לעמך הוה לעקא להון בכל אתריהון קיים עלמא קיימתא עמנא עקידת יצחק תוקיף יתנא רמא המן כספא למלכא למזבן יתנא בעשר אלפין ככרין דכסף שמע בקלנא ועני יתנא ואפיק יתנא מן עקא לרוחא תבר תקיפין תבר ית המן ולא תהוי תקומה למפלתיה ואורימת אסתר קלא וצווחת צווחא רבא ויללת יללא מרירא בבכיא ובדמעין אמרת מלתא ובתחנונין סדרת צלותה גרונה איתחר מן קדם צווחת פומה ועינהא אסתמין מן דמעתהא דמיית אסתר בלבה ואמרת דלמא אעול קדם מלכא ולא יקבל מני הא אנא עלא קדם מלכא למבעי רחמין על אחסנתי ומלאך דרחמין יקדים יתי ויעול עמי תנא וחסדא זכותא דאברהם תיעול קדמי עקידת יצחק תוקף יתי וחסדא דיעקב תתיהב בפומי. וחיניה דיוסף על לישני טוביה לאנש דמתרחיץ עלוי ולא בהית כל דרחיץ ביה ימיניה ושמאליה תפשוט לי דבהון ברא עלמא כוליה כל ישראל בעיין עלי רחמין (דעל טיבתכון אנא קא סמיכנא) עליכון אנא בעיא רחמין דמירעם דמתחנן אנש קדם קודשא בריך הוא משתמעא צלותיה בעידן עקתיה. נחני ונעביד כעובדי אבהתנא ונעבד כותהון והוא יעביד לנא ית בעותנא שמאליה דאברהם אחידא בצואריה דיצחק וימיניה על סכינא, עבד ברעוא רעות מימרך ולא עכיב מן שליחותך. פתחת רקיעא כוין כוין למתן אתר למלאכי מרומא צווחין במרר ובן אמרין הבל דעלמא אם כן יעביד. אנא קריא קדמך עני יתי דאת עני לכל מאן דדחיק ליה ולכל מאן דעייקין ליה. ואת חיי לעקת דנפש רחמנא וחננא איתקריתא מרחיק רגז ומסגי למעבד טיבו וקשוט שביק לעוון ולחובין. נטר קיימא וחסדא לרחמוי ולנטרי פיקודוי (אורייתא) לאלפי דרין ואף לאבהתנא די לנא רחום איתקריתא. הדין הוא קיימא דקיימתא עמהון. (שמעת בקל יונה) והוות בכיא ויתיבת כאתתא על מתברא שמע קלנא ועני יתנא ואפיק יתנא מן צרה לרווחה. תלתא צומין צמית קדמך מכאן ואילך מה אכיל ומעבד רבון כל עלמא משכחת הויתא צום ארבעא וחמשא אלא צמית תלתא יומין לקביל תלתא יומין דאזל אברהם למעקד בריה על גבי מדבחא קדמך וקיימתא ליה קיימא ואמרת ליה די בכל אימת דנעלין בנך לאננקי אידכר להון עקידתיה דיצחק אבוהון ופרוק יתהון ותוב צמית תלתא יומין לקביל תלתא אומין דקמו כהני ליואי וישראל בשפולי (דטורא) סיני ואמרו כל די מליל יי נעביד ונקביל ופרוק יתהון מן עקא הדין. וענת אסתר ואמרת אלהא מרי חילותא בדיק לבבין ליין אדכר בשעתא הדא זכותיה דאברהם דיצחק ודיעקב ומן שאלתי לא אתהדר ומן בעותי לא תעכב: ותלבש ולבשת אסתר לבושא דמלכותא וקמת בתרע בית מלכא דרא גוויתא לקביל בית מלכא ומלכא הוה יתיב על כורסיה דמלכותא בבית מלכותא לקביל תרע בית מלכא:

ב ויהי והוות כד חזא מלכא ית אסתר מלכתא קיימא בדרתא ואיתגמלת חינא וחסדא קדמוי וקמו אספקלטורי דמלכא למיתי למקטול ית אסתר ואושיט מלכא לאסתר ית שרביטא דדהבא די בידיה

פתשגן הכתב

אמן ונקום נקמתינו דבן המדתא ע"י עמך ישראל. הצר והמציק לעמך בקש לכלותנו כאיש אחד. ויהי להעיק להם בכל מקומותיהם. שבועת ברית עולם נשבעת עמנו עקידת יצחק תחזק אותנו. זרק המן את הכסף לפני המלך לקנות אותנו בעשרת אלפים ככרי כסף. שמע קולנו ענהו והוציאנו מצרה לרוחה. שובר אויבים שבור את המן ולא תהיה תקומה למפלתו. ותצא אסתר את קולה ותצעק צעקה גדולה ותילל יללה מרה. בבכי ובדמעות אמרה דבריה. ובתחנונים סדרה תפלתה. גרונה נחר מצעקת פיה. ועיניה כלו מדמעותיה. חשבה אסתר בלבה ותאמר. אולי אבא לפני המלך ולא יקבלני אני הנני באה לפני המלך לבקש רחמים על נחלתי. ומלאך רחמים יקדימני ויבא עמי בחן ובחסד. זכות אברהם תבא לפני. עקדת יצחק תרוממני. וחסד יעקב תתן בפי. וחן יוסף על לשוני. אשרי הגבר אשר יבטח בה' ולא יבוש כל הבוטח בו. ימינו ושמאלו יסמיך אשר בהם ברא עולם כולו. כל ישראל בקשו עלי רחמים ובטובתכם הנני סומכת. מבקשת אני רחמים עליכם כי איש המתחנן לפני אלהיו תפלתו נשמעת בעת צרתו. כמעשה מעשי אבותינו ונעשה כהם והוא יעשה לנו את בקשתינו. שמאלו של אברהם אחוז בצוארו של יצחק וימינו במאכלת. עשה ברצון טוב רצונך ולא התמהמה מעשות שליחותך. פתחת הרקיע חלונות חלונות לתת מקום למלאכי מרום שצועקים במאוד. וכן אומרים אוי לו לעולם אם ככה יעשה. קוראה אני לפניך ענני. כי אתה עונה לאיש אשר לו צרה ועקה ואתה רואה צרת נפשי. רחום וחנון נקראת ארך אפים ומרבה להטיב. נושא עון ופשע שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור. וגם לאבותינו רחום נקראת. זאת היא השבועה אשר נשבעת להם בך. כאשר שמעת לקול יונה ממעי הדגה כן תשמע לקול ישראל המשולים ליונה. הבוכים ויושבים כאשה על המשבר. שמע קולנו וענני והוציאנו מצרה לרוחה. שלשה צומות צמתי לפניך. ומן היום הזה והלאה מה אוכל לעשות. רבון העולמים יכולה הייתי לצום ארבעה או חמשה ימים. אבל צמתי שלשה ימים כנגד ג' ימים אשר הלך אברהם לעקוד את בנו על גבי המזבח לפניך ונשבעת לו בשבועה ואמרת לו כי בכל עת אשר יבואו בניך בצרה תזכור להם עקדת יצחק אביהם ותושיע אותם. וגם צמתי ג' ימים כנגד כהנים לוים וישראלים אשר עמדו לפניך בתחתית הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ותצילם מן הצרה הזאת. ותען אסתר ותאמר. אלהי הצבאות בוחן לבות וכליות. זכור נא בעת הזאת זכות אברהם יצחק ויעקב ואל תשיבני ריקם משאלתי ומבקשתי אל תעכבני. ותלבש אסתר לבוש מלכות. ותעמוד פתח בית המלך בחצר הפנימית נכח בית המלך והמלך יושב על כסא מלכותו בבית המלכות נכח פתח בית המלך: (ב) ויהי כראות המלך את אסתר המלכה עומדת בחצר ותשא חן וחסד לפניו. ויקומו שרי הטבחים אשר למלך לבוא ולהרוג את אסתר ויושט המלך לאסתר את שרביט הזהב אשר בידו ותקרב אסתר ותגע בראש השרביט:

מצח אהרן

(ב) (ויהי כראות המלך את אסתר המלכה) אונ ווי דר מלך זעהט אסתר שטייט קעגן זיין פנים האט דר צארן גלייך אין אים אן גפאנגן צו ברענען אויף איר ווייל זיא האט ניט געהאלטין זיין בפעל אונ איז גקומן אן זיין בפעל. ווי זיא האט אבר גזעהן אין זיין פנים ווי די אויגן ברענין אין אים ווי פייער פר גרוס צארן איז זיא זייער דר שראקן גוועזן איר הארץ טוט אין איר קלאפן. אזו לייגט זיא איר קאפ אויף די שולטר פון די יונג פרוא די ביי איר ווארן פר גרוס

קריבת אסתר ומטת ברישא דשרביטא: ג ויאמר ואמר לה מלכא מה ליך אסתר מלכתא ומה בעותיך דמן לפלגא דמלכותא ואתן לך: ד ותאמר וכד שמעית אסתר מליא האילן אתרעמא ואמרת אסתר לית אנא בעיא מינך מידעם אלהין אין על מלכא ישפר יעול מלכא והמן יומא דין למשתיא דעבדית ליה: ה ויאמר ואמר מלכא קרון ית המן (וסרהיבו) יתיה למעבד ית פתגמא דאסתר ואתא מלכא והמן לשירותא די עבדת אסתר: ו ויאמר ואמר מלכא לאסתר במשקיא דחמרא מה שאלתיך אסתר מלכתא ואתן לך ומה בעותיך דמן לפלגא דמלכותא ואעביד: ז ותען ועניית אסתר ואמרת שאלתי ובעותי: ח אם מצאתי ענת מלכתא ואמרת אנת מלכא אין קדמך מלכא טב ואין אשכחית חינא וחסדא ורחימין קדמך ואין על מלכא שפיר למיתן ית שאלתי ולמעבד ית בעותי ייתי מלכא והמן לשירותא די אעביד להון. ולמחר אעביד איך מלוי דמלכא. ומטול מלכא כתגמין זמינת אסתר ית המן לשירותא. פתגמא קדמאה דידעת אסתר דחמת המן היך קטל ית התך דהוה הליך בשליחותא בין אסתר למרדכי ואמרת אזמין ית המן לשירותא. פתגמא תניינא מטול דאעקור סינאתא מלביה ותוב אירמי מנאנא בין אחשורוש להמן ויימר מלכא מה היא הדא מלתא דמכולהון שלטוניא דידי לא קרית אסתר לשירותא אלא המן. פתגמא תליתאה אמרת אסתר כולהון דבית ישראל עיניהון עלי תליין דאי[…] מן מלכא אחשורוש למקטליה להמן. אלא אזמין יתיה לשירותא מטול דנתהפיך לבהון דבית ישראל ונתפנין לות אבוהון די בשמיא ניבעון רחמין מקדמוי: ט ויצא ונפק המן ביומא ההוא ו[…] נשפיר לבא וכד חמא המן ית מרדכי יתיב בתרע בית מלכא ולא קם ולא זע מניה ואתמלי המן על מרדכי חמתא: י ויתאפק ואתחסם

פתשגן הכתב

(ג) ויאמר לה המלך מה לך אסתר המלכ׳ ומה בקשתך עד חצי המלכות וינתן לך: (ד) ותאמר. וכשמוע אסתר הדברים האלה חרדה אסתר ותאמר אינני מבקשת ממך מאומה רק אם על המלך טוב יבא המלך והמן אל המשתה אשר עשיתי לו: (ה) ויאמר המלך קראו את המן והפצירו אותו לעשות את דבר אסתר ויבא המלך והמן אל המשתה אשר עשתה אסתר: (ו) ויאמר המלך לאסתר במשתה היין מה שאלתך אסתר המלכה וינתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש: (ח) אם מצאתי. ענתה המלכה ותאמר. אתה המלך אם לפניך המלך טוב ואם מצאתי חן וחסד ורחמים לפניך. ואם על המלך טוב לתת את שאלתי ולעשות את בקשתי יבא המלך והמן אל המשתה אשר אעשה להם. ומחר אעשה כדבר המלך. ועל ג׳ דברי׳ הזמינה אסתר את המן אל המשת׳ האחד כי ידעה אסתר ותראה איכה הרג המן את התך על כי היה הולך בשליחות בינה ובין מרדכי ותאמר אזמין את המן אל המשתה. השני למען עקור השנאה מלבו ועוד הטילה קנאה בין אחשורוש ובין המן. למען יאמר המלך מה הוא הדבר הזה אשר מכל השרים אשר לי לא קראה אסתר אל המשתה כי אם המן. השלישי אמרה אסתר כל בית ישראל עיניהם תלויים עלי כי אבקש מאת המלך אחשורוש להרג את המן אך אזמין אותו אל המשתה למען יתהפך לבם של ישראל ויפנו אל אביהם שבשמים ויבקשו רחמים מלפניו: (ט) ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב וכראות המן את מרדכי יושב בשער בית המלך ולא קם ולא זע ממנו וימלא המן על מרדכי חמה: (י) ויתאפק המן ויבא אל ביתו וישלח ויקרא אל אוהביו ואל זרש אשתו:

מצח אהרן

טוואכקייט אבר ווי השי״ת הט געזעהן דעם גרויסן צער פון איר דס זיא הט זיך מוסר נפש געוועזן פון די ישראל וועגן הט ער זיך דר בארעמט איבר איר אונ איבר כל ישראל. אונ גיט איר חן וחסד אין די אויגן פון דעם מלך. אונ מערר איר שענהייט איבר שענהייט דס איר פנים האט אן גהובן צו לייכטן. אזו שטייט דער מלך גלייך אוף פון זיין קעניגליכע שטול אונ לופט געשווינד נאך דעם פאר הויז צו אסתר אונ פאלט איר אומן האלז אונ קישט זיא פאר גרוס ליבשאפט. אונ זאגט צו איר אסתר מיין מלכה זאג מיר וואס האסטו דיך אזו שטארק דער שראקין. פארקס דיך ניט דיא גזירה וואס מיר האבן גוזר געוועזן דאס איז ניט אוף דיר געמאכט. דען וויא איך האב אן דיר געזעהן אזו האסט באגערט צו ריידן צו מיר אזו מוז דיר דאך גוויס עפיס פעלין. זאגט זי מיין גינעדיגר הער קעניג איך וויל אייך זאגן די וואר הייט ווי איך האב אייך דר זעהן בין איך שטארק דר שראקן געווארן ווען אייער גרויסן כבוד. אזו שרייבט דר נ דרש: (ג) (ויאמר לה המלך מה לך אסתר המלכה) אונ דר מלך זאגט צו איר וס בדארפסטו אדר וס איז דיין בגער דו אסתר המלכה. דען איך זעה אן דיר אז דו האסט איין גרויסע בקשה פון מיר ווייל דו האסט דיך אין אזו איין גרויסע סכנה געגעבן. איך זאג דיר וואר ווען דו באגערסט ביי מיר אוך ביז מיין האלב מלכות וואלט אלס דיר געגעבן געווארן: (ד) (ותאמר אסתר אם על המלך טוב) אונ אסתר הט גזאגט ווען עס געפעלט דעם קעניג אזו בגער איך גיט אנדרש אלס דר קעניג אונ המן זאלן צו מיר קומן היינט אוף דעם מאל צייט וס איך האב אן געבריים צו ויי: (ו) (ויאמר המלך) אונ דר מלך זאגט צו אסתר ביי דעם מאל צייט פון זיין ויין טרינקן. וס איז דיין פר לאנגן אס וס איז דיין באגער. אונ ווען דו זאלסט פון מיר באגערן מיין האלבע מלוכה זאל דיר אלץ געגעבן ווערן. אוס גנומן דס ביהמ״ק צו בויען דס זאג איך דיר ניט צו. דען איך האב גמוזט שווערן דאס איך זאל עס ניט לאזן בויען. דען פלייכט וועלן די יהודים אן מיר מורד זיין: (ז) (ותען [...]תר ותאמר) אונ אסתר טוט ענטפרן אונ הט גזאגט. איך בגער גיט דיין האלבע מלוכה אונ באגער אוך ניט דס דו זאלסט דס בית המקדש לאזן בויען: (ח) (אם מצאתי חן בעיני המלך) נור איך האב אנדרש גפינן חן אין דיינע אויגן. אזו זאל קומן דר קעניג אונ המן צו דעם מאל צייט וס איך וועל צו מאכן פר זיי מאכן. אונ מארגן פריא ווע איך טאן דעם ווילן פון מיין גינעדיגן הער קעניג וס ער הט שון לאנג פון מיר בגערט דס איך זאל אים זאגן ווער מיין משפחה אדר מיין פאלק אדר איז דס אלץ וועל איך אים מארגן זאגן. אזו שרייבט רש״י אונ דר תרגום: (ט) (ויצא המן) אונ המן גייט ארוס דעם זעלבין טאג גאנץ פריילך אונ וואול גמוט. ער ט[…] גזאגט דר מלך הט מיך גאנץ חשוב גמאכט אונ זיין מלכה טוט מיר אוך אן גרוס כבוד. עס איז גיט קיינר אזו חשוב פון דעם גאנצן קיניגרייך ביי דעם מלך וויא איך בין. אבר ווי המן הט געזעהן מרדכי זיצן אין דעם טויער פון מלך אונ פר שטייט ניט אוף פר אים. אונ ניט גינוג דס ער איז פר אים ניט אוף געשטאנן הט ער אים נאך דער צו געשטופט מיט זיין פוס. אונ ווייזט אים איין (שטר מכירה) דס ער הט זיך צו אים פר קופט פר איין שטיקל ברוט. אזו האט זיך דר צארן פון המן געשטארקט אוף מרדכי: (י) (ויתאפק המן) אז המן האלט זיך אוף אונ ער גייט אין זיין הויז צו זיין [...]

מגילה

המן ועל לביתיה ושדר וקרא לרחימוי ולזרש אתתיה: יא ויספר ותני להון המן ית יקריה ועתריה דבותא דבנוי וית כל מה דרוממ יתיה מלכא וית כל מה דנטיל יתיה לעיל מן כל רברבניא ועבדוי דמלכא: יב ויאמר המן ואמר המן אוף לא זמינית אסתר מלכתא עם מלכא לשירותא די עבידת אלא יתי ואוף למחר אנא אזדמנית לה עם מלכא: יג וכל זה וכל כדין לא סליק חדותא קדמי ולא שפר עלי בכל זמן די אנא חמי ית מרדכי יהודאי דיתיב בתרע מלכא: יד ותאמר ואמרת ליה זרש אנתתיה וכל רחימוי בנורא לא תיכול למרמיה דאשתזיב מיניה אברהם אבוי. בסיפא לא תיכול למקטליה דאשתזיב מיניה יצחק אבוי. במיא לא תיכול לשניקיה דאשתיזבו מנהון משה ובני ישראל. בגוב אריותא לא תיכול למרמי יתיה דאשתזיב מיניה דניאל. ברם עביד זקיף חמשין אמין ובצפרא אימר למלכא ויצלבון ית מרדכי עלוהי דעד כדין לא אתנסי חד מנהון בצליבת קיסא ואשתזיב מן בתר כן עול עם מלכא לבית משתיא בחדוא ושפר פתגמא קדם המן ועבד קיסא לגרמיה: ו א בלילה בליליא ההוא סליקת קבילת ריביא דבית ישראל לרקיעא ואשתמעת לקדם מרי עלמא היך קל גדיין ועיזין עד דאתנדדו כל אנגלי מרומא וקמו מתבהלין ואמרין אלין לאלין דלמא אתא זמנא למהוי עלם חרוב הא בכן אתכנשו ואזלו קדם מרי עלמא ענה רבון עלמא ואמר להון מה דין קל גדיין די אנא שמע ענת מדת רחמין ואמרת לא קל גדיין אנת שמע אלהין קל ריביא דבית ישראל דאזדמנו למהוי קטילין על גזירת המן רשיעא מן יד אתמלי מרי עלמא רחמין וטיבו על עמיה ואמר לבזע ית סיטומתא דאתחתמא לביש על בית ישראל ופקיד למלאכא די ממנא על שיגושתא ונחת ושגיש ית אחשורוש ונדד ית שינתיה דמלכא דאחשורוש ואקדים בצפרא נסים אפין ואמר לשמשי ספרא לאייתאה ספרא דכרניא פתגמי יומיא מה דארע לכל מלכיא די לפרס ומדי ומן יומות עלם וכד הוא שמשי ספרא ית כה דחוי מרדכי על בגתן ותרש הוה מהפך ית פצימי ספרא ולא הוה צבי למקרי והוה רעוא מן קדם מרי עלמא ואתגוללו פצימיא מאליהם והוו מתקרין מליא מן פצימיא קדם מלכא: ב וימצא והוי מסתכל וחמי מה דכתיב בספר דכרניא דחוי מרדכי

פתשגן הכתב

(יא) ויספר להם המן את כבוד עשרו ורוב בניו ואת כל אשר גדלו המלך ואת כל אשר נשאו מעל כל השרים ועבדי המלך: (יב) ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה עם המלך אל המשתה אשר עשתה כי אם אותי וגם למחר אני קרוא לה עם המלך: (יג) וכל זה איננה עולה שמחה לפני ואיננו טוב בעיני בכל עת אשר אני רואה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך: (יד) ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו באש לא תוכל להפילו. כי הוציל ממנו אברהם אביו. בחרב לא תוכל להרגו כי נמלט ממנו יצחק אביו. במים לא תוכל לנטרו. כי נגאלו מהם משה ובני ישראל. ובבור אריות לא תוכל להבליעו כי נושע ממנו דניאל. אך יעשו עץ גבוה חמשים אמה. ובבקר אמור למלך ויתלו את מרדכי עליו כי עד הנה לא נבחן אחד מהם בתליית עץ ונמלט. ואחרי כן בוא עם המלך אל המשתה שמח וייטב הדבר לפני המן ויעש לו העץ:

(א) בלילה ההוא עלתה צעקת נערי בני ישראל לרקיע. ונשמעה לפני אדון העולמים כקול גדיים ועזים. עד שהתנודדו כל מלאכי מרום ויקומו נבהלים. ויאמרו זה לזה אולי בא הקץ להיות העולם חרב הן נתקבצו והלכו לפני אדון העולמים ויען לו(ה)ם עולמים ויאמר אליהם. ומה קול הגדיים האלה אשר אני שומע. ענתה מדת הרחמים וכן אמרה. לא קול גדיים אתה שומע כי אם קול נערי בני ישראל המוכנים לטבח על דבר המן הרשע. מיד נתמלא אדון עולמים רחמים וטוב על עמו. ויאמר לקרוע החותם אשר נחתם לרעה על בית ישראל. ויצו את המלאכים הממונים על המהומה ועל הבהלה וירדו ויבהילו את אחשורוש ותדד שנת המלך אחשורוש וישכם בבקר ופניו זועפים ויאמר למשרתי הסופר להביא את ספר הזכרונות דברי הימים ולדעת מה שקרה למלכי מדי ופרס מימי קדם. וכראות שמשי הסופר את אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש. היה מהפך דלתות הספר ולא היה חפץ לקרותו. וברצון אדוני האדונים התגוללו דלתות מאליהן ונקראו הדברים אשר תוך הדלתות לפני המלך: (ב) וימצא והיה מתבונן ורואה מה שכתוב בספר הזכרונות אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש שני סריסי המלך משומרי הסף

מצח אהרן

ווייב זרש און ער שיקט און לאזט זיך רופן אלע זיינע פריינד און ליב האבר: (יא) (ויספר להם המן) און ער פר ציילט די זיין גרויסקייט אין עשירות וואס ער האט. און ער האט צוויי הונדערט און אכט זין. און אטייל פון זייא זענען גרויסע חשובים. און ווי אזוי דר מלך האט אים זייער הויך דר הויבען: (יב) (ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה) און המן האט גזאגט אויך האט די קיניגן אסתר קיינעם ניט גלאזט קומען מיט דעם קיניג צו דעם מאל צייט וואס זי האט אן גברייט נייערט מיך אליין. און אויף מארגען בין איך ווידר גבעטן מיט דעם קיניג צו איר: (יג) (וכל זה איננו שוה לי) און דס אלץ איז ביי מיר פר גישט גיאכט אין מיינע אויגן. דען אלע צייט ווען איך זעה דעם יודן מרדכי זיצן בייא דיא סנהדרין און לערינט מיט זיינע יונגן אין דעם טויער פון דעם מלך'ס פאלעץ גייט מיר גאר ניט אין קיין שמחה: (יד) (ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו) אזו האט צו אים גזאגט זיין ווייב זרש און אלע זיינע ליב האבער מיר ווייסן דיר גאר ניט ווייטר קיין עצה צו געבן וואס פר איין אום גליק דו האסט מיט אים. נייערט לאז מאכן איין תליה און די צאל זאל זיין פון איר פופציג איילן הויך און לאז זיא שטעלן ביי דר טיר פון דיין הויז און מארגן פרי גייא צום מלך און זאג אים דס ער זאל דרויף לאזן הענגן דעם יהודי מרדכי. דען ביז דר דאטע איז נאך קיינר פון די יהודים דר מיט ניט פר זוכט גווארן דס מען זאל איינעם פון זיי אויף א תליה הענגען. און ווען דס ווערט אזו גשעהן וועסטו דר נאך גיין מיט דעם מלך צו דעם מאל צייט מיט גרויס שמחה נון דיא עצה איז געפאלען דעם המן זייער וואול און זאגט דאס וועל איך אויך טאן. אבר אין הימל האט מען אום גרופן די תליה וואס המן האט גמאכט פר מרדכי הצדיק זאל ער אליין דרויף גהאנגן ווערן: ו (א) (בלילה ההוא נדדה שנת המלך) אין דר זעלביגע נאכט איז פר וואגילט גווארן דר שלאף פון קיניג אחשורוש. אין דר זעלביגע נאכט זענן אונזרע עלטרן אויס גלייזט גווארן פון זייערע פיינד פון פרעה און מצרים. אין דר זעלביגע נאכט איז שרה גפירט גווארן צו הויז אבימלך. אין דיזער נאכט זענן גווארן דר שלאגן אלע בכורים אין מצרים. אין דיזער נאכט איז גווארן אנטפלעקט דס נביאות צו די נביאים און די חלומות צו די בעלי חלומות. אין דיזער נאכט איז גקומן איין דר לייזונג צו די יהודים. אין דיזער נאכט זענן גשטורמט גווארן אלע לענדר וואס דר מלך אחשורוש האט צו זיי גהאטן: (ב) (וימצא כתוב) און מען האט געפונען גשריבן דס מרדכי האט אונז גזאגט דס בגתן ותרש האבן גוואלט

על בגתנא ותרש תרין שלטוני דמלכא נטרי רישי דמלכא דבעון לאושטא ידיהון למקטל למלכא אחשורוש: ג ויאמר ואמר מלכא מה אתעביד יקרא ורבותא למרדכי מטול הדין מלתא ואמרו עולימוי דמלכא משומשנוי לא אתעביד עמיה מדעם: ד ויאמר ואמר מלכא מן בדרתא והמן על לדרת בית מלכא בריתא למימר למלכא למצלב ית מרדכי על זקיפא דאתקין ליה: ה ויאמרו ואמרו עולימי דמלכא ליתיה הא המן קאים בדרא ואמר מלכא ייעול: ו ויבא ועל המן ואמר ליה מלכא מה ליעבד לגברא די מלכא צבי ביקריה וחשיב המן בלביה מאן בכל עבדוי דמלכא יקיר כותי ולמן יתרעי מלכא למעבד יקרא יתיר מני: ז ויאמר ענא ואמר המן למלכא גברא די מלכא צבי ביקריה: ח יביאו ייתון לבושא דמלכותא די הוה לביש ביה מלכא וסוסיא די הוה רכיב עלוי מלכא ואתיהב כתרא דמלכותא ברישיה: ט ונתון ויתנון לבושא וסוסיא על ידוי דגברא פרתונאי מן שליטי דמלכא וילבשון ית גברא די מלכא צבי ביקריה וארכבינון יתיה על סוסיא באישקק דקרתא ויהון מכריזין קדמוי ואמרין כדין יתעביד לגברא די מלכא צבי ביקריה כבן אסתכל מלכא וחזא ית המן וחשב בלביה ואמר המן למקטלי בעי ונמליך חלופי בעי כמא די חזית בחזוא: י ויאמר ואמר מלכא להמן סרהיב ועול לבית גנזי דמלכא וסב מתמן חד מן כיסויא דארגוונא טבין וסב מתמן (לבושא) שיראה טבא פרגינן דמטקס באבנין טבין ומרגליין ותליין בארבע קרנתיה דיריה וזגא דדהבא ורימונא לכל רוחא ורוחא. וסב מתמן כלילא רבא דדהבא מוקדוניא דאיתיאו יתיה לי מן קריין ומדינתא ביומא קדמאה דקמית במלכותא. וסב מתמן ספסירא ושריינא דילי דאיתין לי יתיה מן כוש מדינתא ותרין רדינין די לבושיהון לבושא דמלכותא דמרגליאתא דאייתיאון יתון לי ממדינת אפריקי ופוק לאוריא דמלכא ודבר סוסיא דמלכא דקאים ברישיה דאוריתא די שמיה שיפרגז די עלוי רכיבית ביומא קדמאה דקמית במלכותא. ואלין מאני יקרא ורבותא דאמרית לך הגיל

פתשגן הכתב

אשר בקשו לשלוח יד לסרוג את המלך אחשורוש: (ג) ויאמר המלך מה נעשה יקר וגדולה למרדכי על הדבר הזה ויאמרו נערי המלך משרתיו לא נעשה עמו דבר: (ד) ויאמר המלך מי בחצר והמן בא לחצר בית המלך החיצונה לאמר למלך לתלות את מרדכי על העץ אשר הכין לו: (ה) ויאמרו נערי המלך אליו הנה המן עומד בחצר ויאמר המלך יבוא: (ו) ויבוא המן ויאמר לו המלך מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו. ויחשב המן בלבו מי בכל עבדי המלך יקר כמוני. ולמי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר ממני: (ז) ויען ויאמר המן למלך איש אשר המלך חפץ ביקרו: (ח) יביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך וסוס אשר רכב עליו המלך ואשר נתן כתר מלכות בראשו: (ט) ונתון הלבוש והסוס על יד איש משרי המלך הפרתמים והלבישו את האיש אשר המלך חפץ ביקרו והרכיבוהו על הסוס ברחוב העיר וקראו לפניו ויאמרו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו. אז התבונן המלך וירא את המן וחשב בלבו ויאמר הגם המן חפץ להרגני ולמלוך תחתי כאשר ראיתי בחלומי: (י) ויאמר המלך להמן מהר ובוא אל גנזי המלך וקח משם כסות ארגמן טוב ולבוש פסים טוב מרוקם ומשובץ באבנים טובות ומרגליות ותלואים בארבע קרנותיו פעמון זהב ורמון לכל פנה ופנה. וקח משם כתר זהב גדול אשר הביאו אותו לי מעיר מדינת מוקדוניא ביום הראשון למלכותי וקח משם כובעי ושריוני אשר הביאו אותם לי ממדינת כוש ושני רדידי מרגליות אשר יעטדוס לובשי מלכות ואשר הביאו אותם לי ממדינת תרבים. ולא לאורוות סוסי המלך וקח סוס המלך העומד בראש האורוות ששמו שיפרגז אשר רכבתי עליו ביום הראשון בשבתי על כסא מלכותי. ואלה כלי יקר וגדולה אשר אמרתי

מצח אהרן

וייערע העגט שטרעקן אן דעם מלך: (ג) (ויאמר המלך) הט דר מלך גזאגט וואס פר איין ווירדיקייט אונ אבפערקייט איז צו דעם מרדכי געטאן גוואָרן פר די זאך. האבן די יונגע באדינערס פון קיניג גזאגט עס איז אים ביז היינט נאך גאר ניט געטאן גוואָרן: (ד) (ויאמר המלך מי בחצר) אונ דר מלך הט גזאגט ווער איז אין דעם פאר הוף אונ המן קומט אין דעם אוס וויינגסטן פאר הוף פון דעם קיניגס הויז דס ער וויל זאגן צום קיניג ער זאל לאזן מרדכי הענגען אוף דר תליה וואס ער אליין הט גלאזט מאכן: (ה) (ויאמרו נערי המלך) אונ די יונגן פון מלך זאגן צו אים המן שטייט שון אין פאר הוף זאגט דר מלך לאז ער אריין קומן: (ו) (ויבא המן) אונ המן איז גקומן. זאגט דר קיניג צוא אים וואס זאל מען מאן אזו איינעם וואס דר קינג באגערט מען זאל אים כבוד אן טאן טראכט זיך המן אין זיינעם זין ווער איז נאך אזו חשוב ביי דעם מלך ווי איך בין. אזו וואס איך וועל פר איין כבוד פון דעם מלך באגערן דס ווערט ער מיר אלס געבן: (ז) (ויאמר המן אל המלך) אונ המן הט גזאגט צום קיניג דעם מאן וואס דר קיניג הט ליב. אונ באגערט דס מען זאל אים אן טאן כבוד: (יביאו לבוש מלכות) זאל מען ברענגן דס קיניגליכע קלייד וואס איז פון פורפיר וואל וואס דער קינג הט אן גקליידעט אין דעם טאג ווען ער איז גוואָרן מלך. אונ דס פערד וואס ער איז דרויף גריטן אין דעם טאג ווען ער איז גוואָרן מלך. אונ דיא קיניגליכע קרון זאל אויף זיין קאפ געזעצט ווערן. ווי דר מלך הערט אז המן זאגט מען זאל דעם מאן די קרון אן טאן איז ער דר שראקן גוואָרן אונ זיין פנים וואר פר ענדערט. אונ טראכט זיך דס איז מיין חלום אופן וואר איך האב געזעהן אז המן וויל מיך ממית זיין אבר ווי המן הט געזעהן אז דר מלך וואר דר שראקן ווייל ער רעט פון די קרון. אזו הט ער פון דר קרון מער ניט גרעט אונ זאגט צום מלך: (ט) (ונתון הלבוש והסוס) מען זאל דס קלייד אונ דס פערד אין די האנט געבן אן איינעם פון דעם קיניגס פירשטן אונ הערצאגן דער זאל דעם מאן וואס דער מלך באגערט כבוד אן צו טאן אן קליידן. אונ זאל אים אוף דעם פערד זעטצן אונ זאל אים מאכן רייטן דורך די ברייטע גאסן פון דר שטאט. אונ זאל פר אים אוס שרייען אונ אוס רופן אזו זאל ווערן געטאן צו דעם מאן וואס דר קינג באגערט אים כבוד אן צו טאן. נון דעם מלך גיפעלט די עצה זייער וואל אונ וואר פר געניגנט דס ער זאל מרדכי אזו איין גרוסן כבוד אן טאן. אונ קלערט ביי זיך אליין איך וועל אים דר צו געלד אוך געבן אונ וועל אים מאכן פר איין גרוסן הערן: (ט) (ויאמר המלך להמן) אונ דר מלך הט גזאגט צו המן אייל נאר גשווינד אונ גייא אין מיין אוצר אונ נעם פון דארטן ארוס איין

שיינע דעק פון פורפיר וואהל אונ זייד. אונ שיינע קעסטליכע קליידר פון זייד וואס זענין בהעפט מיט גוטע איידל שטיין. אונ וואס עס הענגן אין זיי אין אלע פיר עקן גאלדענע גלאקן אונ גאלדענע מיל גרומן. אונ נעם פון דארטן איין גרויסע גאלדענע קרון וואס מען הט מיר געבראכט פון גריכן לאנד. די זעלביגע קרון האב איך גטראגן אין דעם ערשטן טאג אז איך בין

ותעביד למרדכי. עני המן ואמר למלכא אית יהודאין סגיאין בשושן בירתא ושמהון מרדכי לחדין מנהון איזיל אמר ליה (מלכא) למרדכי יהודאי די אמר טבתא על מלכא דיתיב על תרעא דילי. וכד שמע המן ית פתגמא הדין סגיא באיש עלוי וזיויה אשתני ועינוי אתחשכא ופומיה אסתליף ורעיוני אשתגישו וקטרי חרציה אישתריין וארכובתיה דא לדא נקשן. עני המן ואמר למלכא מרי מלכא נפישין אינון מרדכי דאית בעלמא ולית אנא ידע על הידין מרדכי את אמר לי. עני מלכא ואמר להמן הלא אמרית על מרדכי דיתיב בתרע דילי. עני המן ואמר למלכא מרי מלכא נפישין אינון תרעי דמלכא ולית אנא ידע על הידין תרעא את אמר לי. עני מלכא ואמר להמן הלא אמרית לך על תרעא דעלין מבית נשיא ועד בית מלכא. עני המן ואמר למלכא גברא ההוא סנאה דילי וסנאה דאבהתי. עסרא אלפין ככרין כספא יתיהיבון ליה והדין יקרא לא יתעבד ליה. עני מלכא ואמר להמן עסרא אלפין ככרי כספא זיל הב ליה ועל כל ביתיך אנא משליט ליה והדין יקרא לא יתמנע מיניה. עני המן ואמר למלכא עסרא בנין דאית לי ירהטון קדם סוסיא (בתי"ק פורכיא דידך) והדין יקרא לא יתעביד ליה. עני מלכא ואמר להמן את ובנך ואתתך עבדין יהון למרדכי והדין יקרא לא יתמנע מיניה. עני המן ואמר למלכא גבר הדיוט הוא מני יתיה על מדינתא הדא או על ריכתקא חדא והדין יקרא לא יתעביד ליה. עני מלכא ואמר להמן על מדינן ומחוזין אנא משליט יתיה וכל מלכותי ימא ויבשתא ישתמעון ליה והדין יקרא לא יתמנע מיניה. עני המן ואמר למלכא טבעי וטבעך איזיל בכל מדינתא טבעך וטבעיה יזיל (בכל מדינתא) בכל עלמא והדין יקרא לא יתעביד ליה. עני מלכא ואמר להמן גברא די אמר טבתא על מלכא ושזיב רישיה דמלכא מן קטלא טבעי וטבעיה יזיל (בכל עלמא) בכל מדינתא והדין יקרא לא יתמנע מניה. עני המן ואמר למלכא פרודתקינן ואיגרתא אישתדרא לכל מדינת מלכא לאובדא ית עמיה דמרדכי (ויתבטלון) והדין יקרא היך יתעביד ליה. עני מלכא ואמר להמן איגרן ופרודתקינן די שדרית אנא מבטל יתון וכל הדין יקרא לא יתמנע מיניה תניינות נזף ביה מלכא ואמר ליה (המן) המן בעגלא בעגלא לא תבטיל פתגמא מן כל מה דאמרית: יא ויקח וכד חזא המן רשיעא דפתגמוי לא מתקבלין קדם מלכא וכל מלוי לא משתמעין על לבי גנזי דמלכא כד כפיפא קומתיה ולא פשיטא כד אביל וחפי רישיה כד אודנוי מרטשן וכד עינוי מחשכן וכד פומיה מתליף וכד לביה מן מיטב וכד (מעוהי) מבזעין וכד קטרי חרציה משתרין וארכובתיה דא לדא נקשן, ונסיב מתמן לבושא דמלכא דאייתיאו יתיה ביומא קדמאה די קם במלכותא ונסיב מתמן כל

פתשגן הכתב

מלך ותעשה למרדכי. ויען המן ויאמר למלך הרבה יהודים יש בשושן הבירה ושמם מרדכי לאיזה מהם המלך אמר לו המלך למרדכי היהודי אשר דבר טוב על המלך היושב בשער ביתי. וכשמוע המן את הדברים האלה רע בעיניו מאד ופניו נשתנו ועיניו כהו. ובשפתיו נלבטו. ומחשבותיו נבהלו. וקשרי חלציו הותרו. וברכיו דופקות זו לזו. ויען המן ויאמר למלך אדוני המלך הרבה מרדכי יש בעולם ואיני יודע על אי זה מרדכי אתה אומר לי. ויען המלך ויאמר להמן הלא אמרתי לך על מרדכי היושב בשער המלך. ויען המן ויאמר למלך. אדוני המלך שערים רבים יש בבית המלך. ואיני יודע על איזה השער אתה אומר לי. ויען המלך ויאמר להמן הלא אמרתי לך על השער הבא מבית הנשים עד בית המלך ויען המן ויאמר למלך האיש ההוא אויבי ואויב אבותי הוא. עשרת אלפים ככרי כסף יתנו לו ואל יֵעָשֶׂה לו הכבוד הזה. ויען המלך ויאמר להמן לך ותן לו העשרת אלפים ככרי כסף ואני אפקידהו על ביתך. והכבוד הזה אל ימנע ממנו. ויען המן ויאמר למלך עשרה בנים יש לי ירוצו לפני סוסיך והכבוד הזה לא יעשה לו. ויען המלך ויאמר להמן אתה ובניך ואשתך יהיו עבדים למרדכי והכבוד הזה אל ימנע ממנו. ויען המן ויאמר למלך איש מדלת הארץ הוא הפקידהו של מדינה אחת או על מחוז אחד ואל יעשה לו הכבוד הזה. ויען המלך ויאמר להמן על המדינות ועל המחוזות אפקידהו וכל מלכות הים והיבשה ישמעו לו. והכבוד הזה אל ימנע ממנו. ויען המן ויאמר למלך שמעי ושמעך הולך בכל המדינות שמעך ושמעו ילך בכל הארצות ובכל העולם והכבוד הזה לא יֵעָשֶׂה לו. ויען המלך ויאמר להמן איש אשר דבר טוב על המלך ומלט ראש המלך מחרב רעה שמעי ושמעו ילך בכל המדינות ובכל העולם. והכבוד הזה אל ימנע ממנו. ויען המן ויאמר למלך ספרי' ואגרות שלחו בכל מדינ' המלך לאבד את עם מרדכי. ישובו הספרים והאגרות האלה. והכבוד הזה לא יֵעָשֶׂה לו. ויען המלך ויאמר להמן הספרי' והאגרו' אשר שלחתי. אני מבטל אותם. וכל הכבוד הזה אל ימנע ממנו. ויגער בו המלך שנית ויאמר לו המן המן מהרה אל תפל דבר מכל אשר דברת: (יא) וכראות המן הרשע כי דבריו אינם נשמעים לפני המלך בא אל גנזי המלך בכפיפת קומה ולא בזקיפה כאבל וחפוי ראש. באזניו נקקעות בעיניו כהות בשפתיו נלבטות בלבו אטום במעיו מבוקעים וקשרי חלציו מותרים. וברכיו דופקות זו לזו. ויקח משם לבוש מלכות אשר הלבישו אותו ביום הראשון אשר קם למלכותו

מצח אהרן

בּוּוארן אמלק. און נעם פון דארטן איין קעסטליכע שווערד און פאנצער וואס מען האט מיר געברענגט פון מורין לאנד ווען איך בין איין מלך גוועזן. און נעם ווידר צווי קיניגליכע דעקין די וואס זענן געשטריקט מיט לוטר פערל און אבנים טובות די וואס מען האט מיר געשיקט פון אפריקא אז איך בין מלך גוועזן. און אייל געשווינד אין מיין שטאל און פיר פון דארטן ארויס דעם בעסטן פערד וואס עס שטייט אין שטאל גאנץ אויבן ער הייסט שפרגז. און ציר איהם אויס מיט אלע זיינע צירונג וואס ער איז גוועזן אן געצירט אין דעם טאג ווען איך בין געריטן אויף איהם אז מען האט מיך געמאכט פאר איין מלך. נון זאלסטו נעמען דעם פערד מיט אלע זיינע צירונג. און די אלע קליידר און זאלסט אלץ אן טאן דעם מרדכי יהודי. און זאלסט איהם דעם כבוד אן טאן גלייך ווי דו אליין האסט גרעט: (יא) (ויקח המן את הלבוש ואת הסוס) און ווי המן האט געזעהן דאס זיינע רייד זענען ניט אן גנומען גווארן. גייט המן ארויס זייער מרויעריג און גייט אין דעם אוצר פון קיניג און האט גנומען אלץ וואס דר קיניג האט איהם גיהייסן. און דער נאך גייט ער אין קיניגס שטאל און האט גינומען דאס במעלדי פערד מיט אלע זיינע צירונג. און פירט ארויס דעם פערד אין איין גאלדענעם צאם. און אלע באמעלטע קליידר האט ער אויף זיין אקסיל גנומען און גייט צו מרדכי מיט גרוס כבוד אבער ער האט איהם ניט אן גזאגט דס ער קומט צו איהם און וועט איהם אזו אגרויסן כבוד אן טאן. און ווי מרדכי האט איהם געזעהן פון דר ווייטנס אן קומענדיג. זאגט ער צו זיינע תלמידים איך בעט אייך גייט אייך ב'ציל דאס איר זאלט ניט גוג טיינט וועגן אונז לעבן קומן דען המן קומט

מאני מלכותא כמידעם דאיתפקד . ונפק מתמן כד מבהל ועל לאוריא דמלכא ונסיב מתמן סוסיא דקאי בריש אוריא דמתליין ביה מחטפין דדהבא ואחד בריסניה דסוסיא וכל מני מלכותא טען על כתפוי ומתקטרין קטרוי ומחלין חילזוי ואזל וקם על מרדכי צדיקא עני ואמר ליה קום לך מרדכי צדיקא בר אברהם יצחק ויעקב קדים לך סקך וקטמך לעסרא אלפי כברי כספא די אמרית לאעלא מבית גנזי דילי לבי גנזי דמלכא ולא אתקבלין מן קדם דאיתיכון רחימין מן קדם אבוכון דבשמיא די בכל עידן דאתון מצליין קדמוי הוא מקבל צלותיכון ופריק יתכון מיד בעלי דבביכון והשתא קום לך מרדכי צדיקא מן סקך ומן קטמך ולבוש לבושא דמלכותא ורכיב על סוסיא דמלכותא . עני מרדכי צדיקא ואמר ליה להמן רשיעא בר זרעא דבית עמלק אוריך שעה חדא ואיכול לחמא דגידין ואשתי מיא דמרירן . ובתר כן אפיק יתי וצלוב יתי על צליבא . עני המן ואמר למרדכי קום לך מרדכי צדיקא בר זרעא טבא מן יומיכון ניסין כרברבין מתעבדין לכון צליבא דאתקינית לבישתי אתקינית יתיה . השתא (קום לך מרדכי) לביש לבושא דמלכותא ורכיב על סוסיא דמלכותא ופתגמוי דמלכא לא תבטל . עני מרדכי ואמר להמן מן דאיתא תלתא יומין ותלתא לילון בצומא הכדין רכיב על סוסיא דמלכא . כד שמע המן ית פתגמא הרין על לבי גנזי דמלכא ואפיק מתמן כל מיני בוסמין ומשחנין טבין ומשח יתיה ואסחי יתיה ואלביש יתיה לבושא דמלכותא ותקין יתיה שפיר בכל תקוני מלכותא . ואוביל יתיה מן סעודא דשדרת ליה אסתר מלכתא . ומן קדם דרכיב על סוסיא דמלכותא אישתדרא ליה מן בית

פתשגן הכתב

ויקח משם כל כלי מלכות כאשר לוה . וילא משם כמבוהל : וילך אל ארוות סוסי המלך ויקח משם הסוס אשר היה בראש הארווה ואשר היה תלוי בו רביד הזהב ויאחזהו ברסנו ויט שכמו לסבול כל כלי המלכות ויאסור קשריו וירס שולי בגדיו . וילך ויעמוד לפני מרדכי הצדיק ויען ויאמר לו קום לך מרדכי הצדיק בן אברהם יצחק ויעקב שקך ואפרך הקדימו לעשרת אלפים ככרי כסף אשר אמרתי להביא מבית גנזי אל בית גנזי המלך ולא קיבלו . מפני היותכם אהובים לפני אביכם שבשמים ובכל עת אשר אתם מתפללים אליו הוא מקבל תפלתכם ומושיע אתכם מאויביכם . ועתה קום נא מרדכי הצדיק משקך ומאפרך ולבש אותך לבוש מלכות ורכב על סוס המלך . ויען מרדכי הצדיק ויאמר להמן הרשע ממשפחת עמלק כתר לי זעיר ואוכל לחם לענה ואשתה מי רוש ואחרי כן תוליאני ותתלה אותי על העץ . ויען המן ויאמר למרדכי קום לך מרדכי הצדיק בן זרע טוב למיתי אבותיכם נעשו לכם אותות ומופתים גדולים ועצומים . העץ אשר הכינותי לרעתי הכינותיו . עתה קום נא מרדכי הצדיק ואלבש אותך לבוש מלכות ורכב על סוס המלך ודבר המלך לא יופל . ויען מרדכי ויאמר להמן היושב בתענית שלשה ימים ושלשה לילות איככה ירכב על סוס המלך . וכשמוע המן את הדברים האלה בא אל גנזי המלך ויוליא משם כל מיני בשמים ושמן המשחה . וימשח אותו וירחץ אותו וילבש אותו לבוש מלכות ויעדה אותו היטב בעדיי מלכים . ויסכך אותו

מצח אהרן

אצונד מיך ממית זיין זאגן זיי צו אים ליבר רבי דס טוען מיר ניט דס מיר זאלן איך אליין לאזן עס מאג זיין צום לעבן אדר צום שטארבן . ווס טוט מרדכי דר צדיק ער טוט זיך אן דעם טלית אונ שטעלט זיך תפלה טאן . אונ המן קומט צו אים צו אונ זעצט זיך פר אים אונ וואַרט ביז ער איז מיט זיין תפלה פארטיג געווארין . דס זעלביגע מאל האבן די קינדר גלערינט ווי מען הט גברענגט דעם עומר אין בית המקדש אין זעכצעהנטין טאג אין ניסן אונ דר זעלביגר טאג וואר אוך דר זעכצעהנטר . אונ המן הט גוט צו געהערט ווי דיא תלמידים האבן גלערינט . ער פרעגט זיי וואס לערינט איר דא . ענטפרין זייא אז אונזר בהמ"ק איז גשטאנן אונ מיר זענין גוועזן אין אונזר לאנד . האבן מיר אין היינטיגן טאג דעם עומר גברענגט אין אונזר בהמ"ק . פרעגט זיי המן ווידר . ווס איז דר עומר גוועזן ווס איר הט גיברענגט . עס איז גוועזן פון גאלד אדר זילבר . זאגין די תלמידים עס איז קיין גאלד אונ זילבער ניט גוועזן עס איז נאר גוועזן איין מאס גערשטין מעל . זאגט המן דס איז גאנץ ווייניג . אבר דס הט אייך מער גהאלפן אלץ מיינע צעהן טויזנט צענטנר זילבר ווס איך האב גוואלט געבין פר אייער לעבן . די גמרא זאגט אין מגילה ווי המן הט גיזאגט אז ער הט גוואלט געבן פר די יהודים אזו פיל זילבר זאגט מרדכי צו אים דוא המן ווען איין קנעכט קויפט גיטער צו וועמן גיהערין די גיטער . צום קנעכט אדר צום הערין . עס גיהערט אלץ צום הערין ווס ער קויפט אונ דו ביסט דאך מיין קנעכט אזו איז דאך דיין געלד אוך מיין . זאגט המן צו מרדכי מיין ליבר הער מרדכי דר זון פון אברהם יצחק יעקב שטיי אוף דו צדיק . אונ טוא אפ פון דיר דיין זאק אונ דס אש . אונ קלייד דיר אן די קליידר פון מלכות דען דיין תפלה הט דיר מער גהאלפן אלץ מיינע צעהן טויזנד צענטנר זילבר . איך נעם אצונד גרויסע חרפות איין פון אייערט וועגין . ווי איין בייזן מזל האב איך גיהאט . די היינטיגע נאכט האב איך פר אייך גמאכט איין תליה . דר קעניג הט אייך נאט אן גיברייט איין קיניגליכי קרון . איך האב פר אייך אן גיברייט שטריק אונ נעגיל . דר פר הט גאט פר אייך אן גיברייט שיינע קיניגליכע קליידער . איך האב באגערט פון קיניג דס איך זאל אייך הענגען . דר פר הט דר קיניג צו מיר גזאגט איך זאל אייך מאכן רייטן אוף זיין פערד . דרום שטייט אוף אונ לאזט אייך אן קליידין די קעסטליכע קיניגליכע קליידר דען מען הט צו אייך גשיקט . אונ איר מוזט אוך רייטן אוף דעם היפשין גצירטן פערד . דא קענט איר זעהן וואס אייער גאט הט אייך איין עהרע אן גטאן . אונ מרדכי תאט גמיינט דס דר המן מאכט נאר גשפעט אום אים . אזו זאגט מרדכי צוא אים דוא המן בן עמלק טוא נאך איין קליינע ווילע גדולדן אונ ווארטן ביז וואנין איך וועל עסין איין שטיקל ברוט פון גאל אונ ווערמוט . אונ וועל טרינקן איין טרונק ביטערע וואסר . דר נאך טוא מיט מיר ווס דו ווילסט . הט המן גזאגט שטיי אוף דו צדיק מרדכי דו ביסט פון איין גוטע זרע . אין אלע אייערע טעג גשעהן צו אייך גרויסע נסים . איך מוז מיין חרפה אליין זאגין די תליה ווס איך האב פר דיר גמאכט האב איך פר מיר גמאכט . דרום שטייא אוף אונ זאם ניט אונ לאז דיר גשווינד אן קליידן די קיניגליכע קליידר אונ רייט אוף דעם קיניגס פערד . אונ ברעך ניט דעם קיניגס בפעל . זאגט מרדכי ווען איינר טוט פאסטין דריי טעג אונ דריי נעכט ווי קען ער רייטן אוף דעם קיניגס פערד . אונ איך בין איין גריכט אין אש אין שטוב ווי זאל איך אן טאן קיניגליכע קליידר . אונ זאל מיך פריער ניט ארום וואשין ווי המן הט גהערט די דאזיגע רייד . לויפט ער גשווינד אין קיניגס אוצר אונ נעמט ארוס פון דעם גוטן באלזאם אונ אלערליי שמעקענדיגע בשמים . אונ גייט צו מרדכי אים צו וואשן אונ צו באדין אונ צו שמירן . ווי אסתר הט גהערט אז המן מוז צו מרדכי אזו איין גרוסן כבוד אן טאן . לאזט זיא גלייך אין דר גאנצער שטאט שושן אום רופן עס זאל זיך קיינר ניט אונטר שטאַין איין קראס צו עפענין : זיי זאלן אלע גיין זעהן ווי מען וועט דעם יהודים בעדר צו דר תליה פירן . אונ בפעלט גלייך אז אַז . געדרס זאלן זיך פר בארגן פר המן . דר מיט ווען ער וועט ניט קריגן קיין אנדערן וועט המן אליין מוזן דס באד הייצן

מלכא עברין ושבעא אלפין עולימו בחירי וכסין דדהבא בימיניהון וכווא דדהבא בסמליהון ומכריזין ומשבחין ואזלין קדם מרדכי צדיקא ואמרין כדין יתעביד לגברא דמלכא צבי ביקריה. וכד חזון בית ישראל. אזלו מן ימיניה ומן שמאליה ומענין ואמרין הכדין יתעביד לגברא דמלכא די ברא שמיא וארעא צבי ביקריה ואדיקת אסתר וחזית ית מרדכי בר אחוי דאבוהא דלביש לבושא דמלכותא וכתרא דמלכותא יהיב ברישיה ורכיב על סוסיא דמלכותא אודיאת ושבחת לאלהא דשמיא על פורקנא הדין. כד יהיב מרדכי סקא על גושמא וקיטמא יהיב על רישיה לעני מעיקין ובהיא שעתא דחזיתיה למרדכי בר אחוי דאבוהא ענתה ואמרת ליה עלך אתקיים כתבא דכתיב בכתיבי קדישי מקים מעפרא מסכינא ומן קיקלתא למרבי רוחא למותבא יתון עם שליטינין וכורסי יקרא מחסין יתון. ואוף מרדכי שבח ואמר הפכתא ספדא דידי לחדותא עברת סקא מני ואלבישת יתי לבושא דמלכותא אשבח יתך יי על פרוקי ולא חדית ית (לבהון) בעלי דבבי עלי: יב וישב ובכן חזר מרדכי לתרע בית מלכא ביקר וברבו סגיאה והמן אתחסף ואזיל לביתיה אבל ורישיה מבסי ובההיא שעתא הוה בידוי דהמן ארבע אומנון ספרא דספריה למרדכי. ובניא דאסחי יתיה. גוליער דהוה נגיד לסוסיא. כרוזא דהוה מכריז קדמוי ואמר כדין יתעביד לגברא דמלכא צבי ביקריה: יג ויספר ותני המן לזרש אנתתיה ולכל רחימיה ית כל מה די ארע יתיה. ואמרין ליה חכימוי וזרש אנתתיה לא שמיע לך מן קדמיתא דהנון תלתא גוברין יהודאין בבדינת בבל חנניה מישאל ועזריה ועל דלא שמעו למלוי (מלכא) דנבוכדנצר

פתשגן הכתב

מן הסעודה אשר שלחה לו אסתר המלכה וטרם רכב על סוס המלך שולח לו מבית המלך שבעה ועשרים אלף נערים בחורים. וכוס זהב בימינם וגביע זהב בשמאלם והיו קוראים ומהללים והולכים לפני מרדכי הצדיק ואומרים ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו ובראות בני ישראל את מרדכי הלכו בימינו ובשמאלו ויענו ויאמרו. ככה יעשה לאיש אשר המלך הבורא שמים וארץ חפץ ביקרו. ותבט אסתר ותרא את מרדכי בן אחי אביה לבוש בלבוש מלכות וכתר מלכות בראשו וי׳ רכב על סוס מלכות. ותשבח ותהלל את אלהי השמי׳ על התשועה הזאת ואשר ענה אותו בעת לרתו אחרי אשר ראתה אותו לבוש שק על בשרו ואפר על ראשו. ובעת הזאת אשר ראתה אסתר את מרדכי בן אחי אביה ענתה ותאמר לו עליך נתקיים מה שכתוב בכתבי הקודש מקים מעפר דל מאשפות ירים אביון להושיבי עם נדיבים וכסא כבוד ינחילם. וגם מרדכי נתן שבח והודיה ואמר הפכת מספדי למחול לי ותלבישני לבוש מלכות. אודך ה׳ על תשועתי ולא שמחת את לב אויבי עלי: (יב) וישב מרדכי אל שער המלך ביקר וגדולה הרבה. והמן נתביים ונכלם וילך אל ביתו אבל וחפוי ראש. ובעת ההיא היה בידי המן ארבעה כלי אומנות התער אשר גלח בו את מרדכי והאגן אשר רחץ אותו בו. והחבל אשר בו היה מושך את הסוס. וכלי החצוצרות אשר בם היה קורא לפניו ואומר ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו: (יג) ויספר המן לזרש אשתו ולכל אוהביו את כל אשר קרהו. ויאמרו לו חכמיו וזרש אשתו הלא ידעת אם לא שמעת מימי קדם שהיו במדינת בבל שלשה אנשים יהודים וכו

מצח אהרן

את אים אליין מוזן וואשין אונ באדין אונ שמירין גלייך ווי דס איז גשעהן. אזו לופט המן גשווינד את ברענגט זיין שער מעסר אונ פאנגט אן מרדכי צו שערן אונ פוצין אוף איין מאל הייבט ער אן צו זיפצין פרעגט אים מרדכי ווס ביסטו אצונד אזו טרויעריג. ענטפערט ער ווס זאל איך נים טרויעריג זיין. איך בין דאך מער חשוב געוועזין ביי דעם מלך ווי אלע פירשטין אונ גראפין. אונ אצונד מוז איך זיין איין בעדר אינ דיך צו שערין אונ ציא באדין. זאגט מרדכי דו המן ביסטו דען נים גוועזן איין בעדר אין כפר כרצום אונ דס זענן נאך דייני שער מעסר ווס דו האסט דארמן גברוכט. דיא חכמים זאגן ער איז גוועזן צווייא אונ צוואנציג יאר בעדר אין כפר כרצום. אונ נאך דעם אז ער הט אים שון אפ גוואשן אונ אפ גשורין אונ דר נאך הט ער אים גלאזט עסין דס עסין ווס אסתר הט אים גשיקט. דר נאך הט ער אים אן גטאן דיא שיינע קיניגליכע קליידר. אונ הט גזאגט צוא אים נון שטייג ארוף אוף דעם פערד אונ רייט מיט אים אוף דעם מארק. זאגט מרדכי צו אים איך קען נים שטייגן אוף דעם פערד איך בין שוואך פון פאסטין. הט המן גזאגט צו אים איך וועל מיך בוקן אונ טרעט דו נאר אוף מיין רוקין אונ שטייג אוף דעם פערד. אזו שטייגט ער אוף אים אונ טרעט אים צו זייער שטארק. זאגט המן צוא אים עס שטייט אין אייער תורה גשריבן (בנפול אויבך אל תשמח) דס איז טייטש ווען דיין פיינד פאלט זאלסטו דיך נים פרייען. זאגט מרדכי עס איז וואר דס גייט אוף ישראל. אבער אזעלכע פיינד ווי דו ביסט מעג כען וואול טרעטן. דען עס שטייט בפירוש ארוס גשריבן (ואתה על במותימו תדרוך) דס איז טייטש אוף אירע הויך זאלסטו טרעטין אונ איידר מרדכי הט זיך אוף דעם פערד גיזעצט. הט אסתר גשיקט פון דעם הויז פון מלך זיבן אונ צוואנציג טויזנט אום דערוויילטע יונגע הארין. זיי ווארין די גרעסטע חשובים ביי דעם מלך. דיא האבן גיטראגן אין זייערע רעכטע הענד גילדערנע בעכערס. אונ אין זייערע לינקע הענד גילדרנע קרוגי. אונ האבן איטר פארט גלובט דעם צדיק מרדכי אונ האבן גיזאגט אזו זאל גשעהן צו דעם מאן דעם דר קיניג באגערט איין כבוד אן צו טאן. אונ ווי די ישראל האבן גזעהן דעם גרוסן כבוד ווס עס ווערט אן גטאן צו מרדכי. גייען זיי אוך מיט אננדר ביי זיין רעכטע אונ לינקע זייט אונ זאגין אזו זאל גישעהן צו דעם מאן וואס דער מם״ה הקב״ה בגערט אים כבוד אן צו טאן. אונ די פרומע אסתר זעט ארוס פון איר פענסטר דען דר סדר איז נים אז איין מלכה זאל גיין צווישן דעם גימיינם פאלק. אונ אז זי הט גזעהן ווי מרדכי איז אן גיקליים אין קעסטליכע קליידר אונ הט די קיניגליכע קרון אוף זיין קאפ. הייבט זיא אן שבח והודיה צו געבן צו הש״י אוף די הילף. אונ זאגט (מקים מעפר דל מאשפות ירים אביון) דס איז טייטש ער ריכט אוף פון דר ערד דעם ארעמאן אונ פון מיסט טוט ער הויבן דעם אביון צוא מאכן זיצן אים מיט העררן. אונ מרדכי לויבט אוך צוא הש״י אונ זאגט (הפכת מספדי למחול לי) זו האסט פר קערט מיין קלאג צו איין טאנץ. מיין ליבר גאט איך דאנק דיר דס דו האסט נים גמאכט פרייען דיא ערגער פון מיינע פיינד. אונ וויא המן איז מיט אים גקומן נים ווייט פון זיין הויז אונ מען הט פר אים אזו אום גרופן. ועס המן זיין טאכטר פון דעם דאך אראם אזו דאכט זיא זיך בוודאי זיצט איר פאטר אוף דעם פערד אונ מרדכי פירט אים געמט זיא איין פרדנע כלי איין גריכט אונ ווארפט עס דעם פאטר אוף זיין קאפ דר נאך זעט זיא אז עס איז פאר קערט אז מרדכי זיצט אוף דעם פערד אונ המן פירט אים אונ רופט אזו אום פר אים. אונ דס זיא האט איר פאטר אזו איין גריכט ווארפט זיא זיך וועלבר פון דאך ארונטר פאר גרוס צער אונ איז נשטארבן: (יב) (וישב מרדכי) אונ מרדכי האט ווידער גקערט אין טויער תוא דיא סנהדרין זענין גזעסן אונ צים זיך אראפ די קיניגליכע קליידר אונ ווידער איין זאק אונ זעצט זיך אין די אש אונ טוט זיין תפלת איטער פארט ביז צו אבינט: (יג) (ויספר המן) את המן הט דר ציילט אן זיינע ביזע פרויא אונ אן אלע זיינע ליב

דאג:ר

דרא יתון לאתונא דנורא ונפקו מן שלהוביתא דנורא . וטומא לא הוה בהון אלא נפק לישנא דנורא מגו אתונא ואוקיד למאן דאכלו קורציהון ואתון חנניה מישאל ועזריה פלטון מן אתון נורא יקידתא . והשתא אין איתוי מרדכי מן בניהון דגוברייא האינון עובדוי דמיין לחד מנהון היך דאת שרית למיפל קדמוי לא תיכול ליה ארי מיפל תיפל ולא תקום : יד עודם עוד הינון ממללין עמיה ושלטונוי דמלכא מטו וסרהיבו למיתיא ית המן למשקיא די עבדת אסתר : ז א ויבא ועל מלכא והמן למשתי עם אסתר מלכתא : ב ויאמר ואמר מלכא לאסתר אוף ביומא תנינא במשקי דחמרא מה שאלתיך אסתר מלכתא ויתיהיב לך ומה בעותיך דמן פלגות מלכותא ויתעביד : ג ותען ועניית אסתר מלכתא ואמרת אין אשכחית חסדא ורחמין קדמך מלכא ואין על מלכא שפיר תתיהב לי נפשי בשאלתי ועמי בבעותי : ד כי ארום איזדבנית אנא ועמי למישיציא ולמתקטלא ולמובדא ואילו לעבדין ולאמהן איזדבנא שתקא הוינא ארום לית בעיל דבביה דמלכא שוי בטננא דמלכא : ה ויאמר ואמר מלכא אחשורוש לתורגמניה ואמר תורגמניה לאסתר מלכתא מן יודן וגר מן יודן גברא דחשיב לביה למעבד כדין : ו ותאמר ואמרת אסתר גברא בישא ובעיל דבבא המן בישא הדין ולמה אתקרי שמיה המן הא מן בעא למפשט ידיה באומתהון דיהודאי דאתקרון בנוי דמרי כולא והוא בעי למקטל יתון והמן אתויע מן קדם מלכא ומלכתא : ז והמלך ומלכא קם בחימתיה מן משקיא דחמרא ועל לגינת ביתן והון מקצצין קדמוי אילנין טבין דתנוח חמתיה מיניה ולא נחת והמן קם למבעי על נפשיה מן אסתר מלכתא מטול דחזא ארום

פתשגן הכתב

חנניה מישאל ועזריה . ועל אשר לא שמעו את דבר המלך נבוכדנצר השליך אותם אל תוך כבשן האש ויצאו מלבת אש ומום לא היה בם . אך יצאה לשון אש מתוך הכבשן ותשרוף את האנשים אשר השליכו אותם וחנניה מישאל ועזריה באו פליטים מתוך כבשן האש הבוער . ועתה אם יש מרדכי אחד מבני האנשים האלה מעשיו דומים לאחד מהם . כאשר החילות לנפול לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול ולא תקום : (יד) עודם מדברים עמו וסריסי המלך הגיעו ויבהילו להביא את המן אל המשתה אשר עשתה אסתר : (א) ויבא המלך והמן לשתות עם אסתר המלכה : (ב) ויאמר המלך לאסתר גם ביום השני במשתה היין מה שאלתך אסתר המלכה וינתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש : (ג) ותען אסתר המלכה ותאמר אם נא מצאתי חסד ורחמים לפניך המלך ואם על המלך טוב תנתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי : (ד) כי נמכרנו אני ועמי להשמיד נהרוג ולאבד ואילו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי כי אין הצר שוה בנזק המלך : (ה) ויאמר המלך אחשורוש למליץ ויאמר המליץ לאסתר המלכה מי הוא זה ובן מי הוא זה האיש אשר מלאו לבו לעשות כן : (ו) ותאמר אסתר איש צר ואויב המן הרע הזה . ולמה נקרא שמו המן (הא מן) הנה הוא מי שבקש לשלח ידו בעם יהודי אשר נקראו בני אל חי והוא בקש להרוג אותם . והמן נבעת מלפני המלך והמלכה : (ז) והמלך קם בחמתו ממשתה היין ובא אל גינת הביתן והיו כורתים לפניו עצי פירות טובות אשר בכדי תשוך חמתו ממנו ולא שככה . והמן עמד לבקש על נפשו מאסתר המלכה כי ראה

מצח אהרן

דאבר אלץ וואס האט זיך אים גטראפן : (יד) (עודם מדברים עמו) וויא זייא ריידן מיט אים אזו קומען דיא קאמר דינר פון מלך איילינדיג צו המן דס ער זאל גשווינד קומען צו דעם מאל צייט וואס אסתר האט אן גבריים . די חכמים זאגן פון דאנן קאן מען לערנין אז המן האט זיך נאך ניט רעכט אפ גוואשין האט מען אים שון גרופן מען האט אים ניט אזוי פיל צייט גלאזט דס ער זאל זיך קענין גוט אפ וואשן . דר ילקוט שרייבט אסתר האט דאריבר אוף אים אזוי גאיילט דען זיא האט גוואוסט דאס זייגע קינדר וועלין די גרעסטע חשובים אין דר מדינה אונ ער וועט שרייבן צו זיי אז זיי זאלן מורד במלכות זיין . אזו וויל איך אים איילנדיג לאזן קומען וויל זיין הארץ איז נאך מטורף . דאמיט דס ער זאל קיין צייט ניט האבן צו שרייבן צו זיי . אונ איך וויל דאס ניט לאנג מיט אים מאכן ער זאל באלד איין מפלה האבן :

ז (א) (ויבא המלך והמן לשתות) אונ דר מלך אונ המן זענן גקומן דס זיי זאלן טרינקן מיט אסתר המלכה : (ב) (ויאמר המלך לאסתר) אונ דר מלך זאגט צו אסתר אין דעם אנדרן טאג פון זיין וויין טרינקן זאג מיר וואס איז דיין בגער דו אסתר המלכה ווען עס טרעפט אן איין האלב פון מיין מלכות זאל דאס דיר אלץ געגעבן ווערן . אבר דאס בעט איך ביי דיר אוסר דס דו זאלסט ניט באגערן פון מיר אז איך זאל ערלויבן צו בויען דעם בית המקדש . דען איך האב גמוזט צו שווערן צו דיא אובן גמעלדעטע הערין אז איך זאל ניט לאזן בויען . איך וויל דיר איין עצה געבן ווארט דו נאר ביז מיין זון דריוש וועט מיין מלוכה ירשנן קען ער טאן וואס ער וויל : (ג) (ותען אסתר) אונ זיא הייבט אוף אירע אויגן קעגן דעם הימל אונ זאגט אוב איך האב אנדרש גפונן דר בארימקייט פאר דיר דוא הוכר קינג אין הימל אונ אוב עס איז פר דעם קינג אלעס רעכט פארטיג זאל מיר דס געגעבן ווערן באשירעם מיך פון דיזי הענט פון מיין פיינד אונ טוא דר לייזן מיין פאלק פון די הענט פון דעם דאזיגן פיינד . דס איז מיין גבעט אונ מיין בגער פון מיין גנעדיגן הער קינג : (ד) (כי נמכרנו אני ועמי) פר וואר מיר זענן גווארן פר קופט איך אונ מיין פאלק אז מען זאל אונז אלעמן דר שלאגן אונ פר טילגן . ווען מיר וואלטן פר קופט גווארן פר קנעכט אונ פר דינסט מיידן וואלט איך אך שטיל גשוויגן . פר וואר דר בלייידיגר אכטעט ניט דעם קינגס שאדן . דען וואלט ער דס גמאן פון דיין גוטס ווען האט ער גזאלט זאגן צו דיר פר קוף זיי מיר פר קנעכט אונ דינסט מיידן וואלסטו דאך פר זיי פיל געלד באקומן . אבר ער האט גזאלט זאגן לאזן זיי אונ זייערע ווייבר אונ קינדר זיין קנעכט צו דיר : (ה) (ויאמר המלך) אונ דר מלך זאגט צום פאר שפרעכר . אונ דר פאר שפרעכר זאגט צו אסתר המלכה : (ו) (ותאמר אסתר) אונ אסתר האט גזאגט דער פיינד מאן דר באליידיגר . המן דר זון המדתא . דר זון עזא זון פרח זון בוזה זון אפלוטס זון יוסף זון יוסים זון פרום דר אן מעדי זון בלעקן אנתימרום זון הרידום זון שגר זון נגר זון פרמשתא דר זון ויזתא דר זון אגג דר זון סומקי דר און עמלק דר און צוא דעם קעבס ווייב פון אליפז דר בכור פון עשו דר דאזיגר פיינד . ער הייסט דרום המן איז צו בטייטן ער האט גמאכט אין האנד שטרעקן אן די יהודים . דס זענן די קינדר פון גאט אונ ער וויל זיי אלע דר שלאגן : (ז) (והמלך קם בחמתו) אונ דער מלך שטייט אוף מיט גרים צארן פון דעם מאלצייט אונ גייט אין איינווייניגסטן גארטן . דען ער האט גרעכנט ער צארען זאל איר איבער גיין . ווי ער איז אבר אריין גקומן אין גארטן אריין אזו האט ער דרינן גזעהן צעהן מלאכים אונ די ווענין אים פאר גקומן אזו וויא עס ווארן המן'ס צעהן זין אונ האקן אפ די בעסטע גווירץ ביימר . אזו גייט ער מיט גרים רוגז צו צו זיי . אונ זאגט וואס טוט איר דא ווער האט אייך דס באפולן . ענטפרן זיי אים אונזר פאטר האט גס

שלימות עלוי בישתא מן קדם מלכא : ח והמלך ומלכא תב מגינת ביתנא לבית משקיא דחמרא מסתכל נחמי ית המן רמי על ערסא דהוה אסתר יתיבא עלה ואמר ליה מלכא אוף למכבש ית מלכתא עמי בטרקלונא את בעית. פתגמא נפק מן פומא דמלכא ואפוי דהמן הויין חפיין : ט ויאמר ואמר חרבונא חד מן סריסיא קדם מלכא והא חרבונא דכיר לבישתא אלא על הדא דכיר לטב מטול דעם המן הוה בעצתא די נסיב (עצתא) למעבד צליבא למרדכי. וכד חמא דשלימת בישתא על המן ועל ביתיה אזל אוף הוא לגרמיה ואמר ליה למלכא אוף לך מלכא בעי המן נקטול וניסב ית מלכותא מינך ואם לא מהימנת לי שבר וחזי ית צליבא דעבד המן למרדכי דמליל טבתא על מלכא. והא קאים בביתיה רומיה חמשין אמין. עני מלכא ואמר למרדכי צלוב יתיה עלוי. ועל מרדכי איתקיים מה דכתיב בכתבי קדישי כד רעי כן קדם יי ארחתיה דגברא אף בעלי דבבוי יתמכון עמיה. עני מלכא ואמר למרדכי יהודאי די שיוב למלכא מקטול קום אזיל וסב ית המן בעיל דבבא בישא מעיקניהון דיהודאי וצלוב יתיה על צליבא דאתקין לנפשיה ודון יתיה דינין בישין ועביד ביה היך דשפיר באפיך. בהא שעתא נפק מרדכי מן מלכא ונסב ית המן מן תרע בית מלכא עני מרדכי ואמר להמן איתא לך עמי המן סנאה ובעיל דבבא בישא (דידי) ומעיקנהון דיהודאי וגצלוב יתך על צליבא די אתקינתא לגרמך. עני המן רשיעא ואמר למרדכי צדיקא קדם עד לא יסקון יתי על צליבא. בבעו מינך מרדכי צדיקא לא תצליבני כהדין דצליבין לגברין הדיוטין. גברי עלמא לא ספגית יתון ורברבני מדינתא אשתעבידו קדמי ארגישית מלכין במימר פומי ובמלל ספותי אבהילית מדינן. ואנא המן פתשגר דמלכא הוה שמי יהוית מתקרי אבא למלכא זוע אנא מינך דלא תעביד לי היך מה דחשיבית למעבד לך חוס על יי ולא תקטלני ותחבלני כאגג אבא סבי אית מרדכי עביד היך טיבותך כקטול נפש לא תקטלני א דלית בכון קטולי נפש. לא תדכר לי סנאתא דאגג וקנאתא דעמלק ולא תקני לי כבעיל דבבי בך ולא תנטר לי כמא דנטר (ונקם) עשו אבא. ניסין רברבין אתעבידו לך כמא דאתעבידו לאבהתך . עברו בימא עיני כהון למחמי אכך (ופומי לית) אנא יכיל למפתח מן קדמך. על די נסיבית עלך עיצתא מן רחימי ומן זרש אתתי. בבעו מינך חוס על נפשי מרי מרדכי צדיקא לא תמחי שמי בפריע כעמלק אבא וסיבותי על צליבא לא תצלוב והיך די את בעי קטול יתי. רישי תעדי בסייפיה דמלכא ביה מתקטלין כל רברבנוי דמדינתא. שרי המן צוח ובכי ולא ארכין מרדכי אודניה ליה. וכד חזא המן דלא כשתמעין מילוי נטל אליא ובכיתא על נפשיה במציעות גינת ביתנא. מתיב וכן אמר אציתו לי אילניא וכל שתילייא די שתלית מן יומי בראשית דבר המדתא בעי מיסוק לאכסנדריא אתכנשו כולהון ועבדו עצה מן דרומיה חמשין אמין יצטליב המן על רישיה. גופנא אמר קוצרא אנא ולית אנא יכלא דיצטליב ברישי מחכית דמיני נסבין חמר דניסוכין. אדרא אמר יצטליב ברישי לא יכילנא דיצטליב ברישי דמני נסבין לבכוריא ומני לבש אדם וחוה. זיתא אמר יצטליב ברישי לא יכילנא דיצטליב

פתשגן הכתב

כי כלתה אליו הרעה מאת המלך : (ח) והמלך שב מגינת הביתן אל בית משתה היין . ראה ויתבונן את המנן נופל על המטה אשר אסתר יושבה עליה . ויאמר לו המלך הגם לכבוש את המלכה עמי בבית אתה מבקש . הדבר יצא מפי המלך ופני המנן חפו : (ט) ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים לפני המלך . והנה הרבונה זכור לרע אך על זאת זכור לטוב כי הוא עם המנן היה בעצתו אשר לקח לעשות עץ למרדכי . ובראותו כי כלתה הרעה על המן ועל ביתו הלך גם הוא בעצמו ויאמר למלך גם לך המלך בקש המן להרוג ולקחת מלכותך ממך ואם אין אתה מאמין לי שלח וראה את העץ אשר עשה המנן למרדכי על אשר דבר טוב על המלך . והנה הוא עומד בביתו גבוה חמשים אמה . ויען המלך ויאמר למרדכי תלוהו עליו . ועל מרדכי נתקיים מה שכתוב בכתבי הקדש ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו . ויען המלך ויאמר למרדכי היהודי אשר הציל את המלך ממות . קום לך וקח את המן האויב הרע צורר היהודים ושפטהו במשפטים רעים ועשה בו כטוב בעיניך . בעת ההיא יצא מרדכי מאת המלך ויקח את המן משער בית המלך ויען מרדכי ויאמר להמן בוא עמי המן השונא האויב הרע אשר לי וצורר היהודים ונתלה אותך על העץ אשר הכינות בגללך ויען המן הרשע ויאמר למרדכי הצדיק בטרם יתלו אותי על העץ אבקש ממך מרדכי הצדיק בלא תתלה אותי כאשר יתלו האנשים הפוחזים . אנשי העם אשר מעולם היו כאין נגדי וההם ותהו נחשבו לי ושרי המדינות נשתעבדו לפני . הרגזתי ממלכים בשבט פי . וברוח שפתי הבהלתי מדינות . אני המן משנה למלך היה שמי . ואב למלך נקראתי . ירא אני ממך שלא תעשה לי כאשר זממתי לעשות לך . חוסה נא על כבודי ונא תהרגני ותשחיתני כאגג אבי הזקן . אתה מרדכי עשה כטובך ולא תהרגני נפש כאשר אין בכם הורגי נפש אל תזכור לי שנאת אגג וקנאת עמלק . ואל תקנא לי בלבבך כאויב ואל תטור אותי כאשר נקם ונטר עשו אבי . נסים גדולים נעשו לך כאשר נעשו לאבותיך בעברם בים סוף עיני כהו מראות פניך . ואין לי פתחון פה לפניך . אחרי אשר לקחתי עליך עצה מאוהבי ומזרש אשתי . בבקשה ממך חוסה נא על נפשי אדוני מרדכי הצדיק ולא תמחה את שמי במהרה כעמלק אבי ושיבתי לא תתלה על העץ . והרגני כאשר אתה חפץ . כרות ראשי בחרב המלכות אשר בה נהרגים כל גדולי המדינות . ויחל המן לצעוק ולבכות ולא הטה מרדכי את אזנו אליו . ובראות המן כי אין דבריו נשמעים נשא קולו בילל ובכיה אל תוך גינת הביתן וכן אמר האזינו אלי עצי הגן והנטעים אשר נוטעו מימי בראשית כי בן המדתא מבקש לעלות לאלכסנדריא כל בן פנדירא התקבלו כלם לעצה ויאמרו מי שהוא גבוה חמשים אמה יתלה המן עליו . הגפן אמרה קצרה אני ואין בי יכולת לתלותו עלי ומעני נוקחים היין לנסכים . התאנה אמרה אין אני יכולה לתלותו עלי כי מענבי נוקחים הפרי לבכורים וממני לבשו אדם

מצח אהרן

אונז גהייסן . אזו האט זיך דר צארן ביי אים נאך מער גשטארקט אוף המן אונ המן איז דר וויל גשטאנען פר דער מלכה אונ וויל בעטן אים זיין לעבן דען ער האט שון גזעהן דס עס האט זיך דס בייז אוף אים גשטארקט : (ח) (והמלך שב מגינת הביתן) אונ דר מלך קומט ווידר צו ריק פון דעם איינגווייגקטן גארטן אונ גייט ווידר צו דעם הויז פון דעם באל צייט . אזו קומט דר מלאך גבריאל אונ שטוסט המן אויף דעם בעט וואו אסתר המלכה איז דרויף גזעסן ראבט זיך דעם מלך דר המן איז גוויס נאר פון דעסט וועגן אהער גקומן דס ער וויל ליגן ביי מיינער מלכה . אזו זאגט ער אין גרוסן רוגז אים ווילסטו דען מיין מלכה אויך בצוויגגן אין מיינעם הויז . נון דס ווארט גייט ארוס פון דעם קיניגס מויל . אזו

בְּרֵישִׁי דְמִנִּי נִסְבִּין מִשְׁחָא לִמְנַרְתָּא . חֲכִים רַזַיָּא בְּרָא יָתִי לְמִפְרַע שָׂכְרָא דְעוֹבַדְיָא נְבִיָּא סַב חֲרִינָא
דִּיִצְטְלִיב בְּרֵישֵׁיהּ . אֲמַר דִּיקְלָא קֳדָם גְּטוּרֵיהּ . יָדְעִין כָּל בְּנֵי אֱנָשָׁא דְּהוּא הָמָן רַשִּׁיעָא בַּר בְּרֵיהּ דַּאֲגַג בַּר
בְּרֵיהּ דַּעֲמָלֵק כָּל מַלְכַיָּא יוֹדוּן קֳדָמָךְ דְּאַתְּ הוּא אֱלָהָא וְלֵית בַּר מִינָּךְ וְלָךְ יָאֵה לְמִפְרַק בְּנַיָּא כְּמָא דְּפָרִיקְתָּא
יַת אֲבָהָתָא . מְתִיב קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא יֵשַׁר חֵילָךְ כָּל מַה דַּאֲמַרְתְּ נְסַב יָהָךְ בְּעֵצָה דְיִצְטְלִיב בְּרֵישָׁךְ דְּאַתְּ
זוּגָא לִכְנִישְׁתָּא דְצִיּוֹן סְבִירָא . אֲמִירַת אֶתְרוּגָא דְיִצְטְלִיב בְּרֵישִׁי (לָא יָכִילְנָא) דִּי עֲלַי אָתוּ כָּל עַמַּיָּא כּוּלְּהוֹן
לְמִיסַב מִן אִבִּי לְשַׁבָּחָא קֳדָמָךְ . פְּתַח אָסָא פּוּמֵיהּ וַאֲמַר דִּי יִצְטְלִיב בְּרֵישִׁי לָא יָכִילְנָא דִּי עֲלַי אָמְרִין
שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה . וְעוֹד דִּי אֲנָא שׁוּתָּף עִם אֶתְרוּגָא . צָוַח בְּלוּטָא וַאֲמַר דִּי יִצְטְלִיב בְּרֵישִׁי לָא יָכִילְנָא
דִּדְבוֹרָה מֵינִקְתָּא דְרִבְקָה קְבוּרָה תְּחוֹתִי . קְרָא בּוּטְמָא וַאֲמַר דִּי יִצְטְלִיב בְּרֵישִׁי לָא יָכִילְנָא דְאַבְשָׁלוֹם
בְּרֵיהּ דְּדָוִד אִצְטְלִיב בְּרֵישִׁי . רוּמָּנָא אֲמַר דִּי יִצְטְלִיב בְּרֵישִׁי לָא יָכִילְנָא דְּצַדִּיקַיָּא מְתִילִין לְקִבְלִי .
שְׁמָעוּ מִנִּי אֲמַר אַרְזָא זְקוּפוּ יָתֵיהּ לְהָמָן רַשִּׁיעָא וּלְעַבְרָא בְּנוֹי עֲלַי עַל זְקִיפָא דִּי אַתְקִין לְנַפְשֵׁיהּ :
י וַיִּתְלוּ וּזְקִיפוּ יַת הָמָן עַל קֵיסָא דְּאַתְקִין לְמָרְדְּכַי וְחֶמְתֵיהּ דְּמַלְכָּא דִּשְׁרֵי בְּמָרוּמָא נָחַת וְעַל
מָרְדְּכַי אִתְקַיַּים מַה דִּכְתִיב בִּכְתָבֵי קוּדְשָׁא . צַדִּיקָא מִן עָקְתָא אִשְׁתֵּזִיב וְעַל רַשִּׁיעָא חִלָּפוֹי :
ח א בַּיּוֹם בְּיוֹמָא הַהוּא יְהַב מַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לְאֶסְתֵּר מַלְכְּתָא יַת בֵּיתֵיהּ דְּהָמָן בְּעֵיל דְּבָבֵיהּ דִּיהוּדָאֵי
וּמָרְדְּכַי עַל קֳדָם מַלְכָּא מְטוּל דְּחַוִּיאַת אֶסְתֵּר מַה הוּא לָהּ : ב וַיָּסַר וְאַעֲבַר מַלְכָּא יַת עִזְקְתֵיהּ דִּי
אַעֲבַר מֵהָמָן וִיהָבָהּ לְמָרְדְּכַי וְשַׁוִּיאַת אֶסְתֵּר יַת מָרְדְּכַי עַל בֵּיתֵיהּ דְּהָמָן : ג וַתּוֹסֶף וְאוֹסִיפַת אֶסְתֵּר
וּמַלֵּילַת קֳדָם מַלְכָּא וּנְפַלַת קֳדָם רִיגְלוֹי וּבְכַת וְאִתְחַנְּנַת לֵיהּ לְמַעֲבְרָא יַת בִּישָׁא דְּהָמָן בַּר הַמְּדָתָא
אֲגָגָאָה וְיַת מַחְשַׁבְתֵּיהּ דִּי חֲשַׁב עַל יְהוּדָאֵי : ד וַיּוֹשֶׁט וְאוֹשִׁיט מַלְכָּא לְאֶסְתֵּר יַת שַׁרְבִּיטָא דְּדַהֲבָא וְקָמַת
אֶסְתֵּר וְעָלַת קֳדָם מַלְכָּא : ה וַתֹּאמֶר וַאֲמַרַת אֶסְתֵּר אִין עַל מַלְכָּא שַׁפִּיר וְאִין אַשְׁכְּחִית חִסְדָּא וְרַחֲמִין
קֳדָמוֹי וּכְשַׁר פִּתְגָּמָא קֳדָם מַלְכָּא וְתַקְנָא אֲנָא בְּעֵינוֹי יִתְכְּתֵיב כְּתָבָא לְמִבְטַל יַת אִגְרָאָתָא
מַחְשַׁבְתֵּיהּ דְּהָמָן בַּר הַמְּדָתָא אֲגָגָאָה דִּכְתַב לְהוֹבָדָא יַת יְהוּדָאֵי דְּאִיתוּ בְּכָל מְדִינָתֵיהּ דְּמַלְכָּא :
ו כִּי מְטוּל דְּהֵיךְ אֲנָא יְכִילָא לְמֶחֱמֵי בְּבִישְׁתָּא דִּי תַעֲרַע יַת עַמִּי וְהֵיךְ אוּכַל לְמֶחֱמֵי בְּאַבְדָנָא דְתוֹלַדְתִּי :
ז וַיֹּאמֶר וַאֲמַר מַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לְאֶסְתֵּר מַלְכְּתָא וּלְמָרְדְּכַי יְהוּדָאֵי הָא אַנְתְּ מַרְחַתְּ מִן שֵׁירוּיָא דְשֶׁאֱלָתִיךְ
וַאֲמַרַת לִיךְ מִן הֵידֵי אוּמָּא אִיתֵיהּ אַעֲבִיד טִינִיךְ מַלְכִין וְשַׁלִּיטִין וּמִן הֵידֵי עִיטָא אַעֲבִיד מִנְהוֹן

פתשגן הכתב

והוס . סוית אמר פני לא יכול להתנות כי ממני לוקחים הסמן למאור . והמגו' סודות דרא א תי לגלם נביו דעובדי' הנביא יוקח לה עץ אחר ויתלם עליו אמר התמר לפני בומרו כל האנשים יודעים כי זה הוא המן הרשע בן בנו של אגג ומזרע עמלק . כל המלכים מודים לפניך כי אתה הוא האלהים ואין עוד מלבדך ולך נאה להציל הבנים כאשר הצלת האבות השיב הקב"ה יישר כחך כל מה שאמרת לקחת אותך בעלה ובלהי התלות עליך כי אתה רעיה לבת ציון כרלויה . באתרוג אמר לא יוכל להתלות עלי כי יבואו כל העם לי לקחת מפריי להלל ולשבח לפניך . פתח ההדם את פיהו ואמר אינני יכול להתלות עלי כי עלי אומרים ששון ושמחה ועוד שאני חבר עם האתרוג . נזעק האלון ויאמר אינני יכול להתלות עלי כי תחתי נקברה דבורה מינקת רבקה קראה הגנה ואמר' לא יוכל להתלות עלי כי אבשלום בן דוד נתלה עלי . הרמון אמר אינו יכול להתלות עלי כי הצדיקים משולים בי שמעוני אמר הארז תלו את המן הרשע ואת עשרת בניו עלי . על העץ אשר הכין לו : (י) ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי וחמת המלך היושב בשמים שככה ועל מרדכי נתקיים מה שכתוב בכתבי הקדש לדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו :

(א) ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכ' את בית המן צורר היהודים ומרדכי בא לפני המלך כי הגיד' אסתר מה הוא לה : (ב) ויסר המלך את טבעתו אשר העביר מהמן ויתן למרדכי ותשם אסתר את מרדכי על בית המן : (ג) ותוסף אסתר ותדבר לפני המלך ותפול לפני רגליו ותבך ותתחנן לו להעביר את רעת המן האגגי ואת מחשבתו אשר חשב על היהודים : (ד) ויושט המלך לאסתר את שרביט הזהב ותקם אסתר ותעמוד לפני המלך : (ה) ותאמר אסתר אם על המלך טוב ואם מצאתי חן לפניו וכשר הדבר לפני המלך וטובה אני בעיניו יכתב להשיב את הספרים מחשבת המן בן המדתא האגגי אשר כתב לאבד את היהודים אשר בכל מדינות המלך : (ו) כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי ואיכל' אוכל וראיתי באבדן מולדתי : (ז) ויאמר המלך אחשורוש לאסתר המלכ' ולמרדכי היהודי הנה את אסמת בהתחל' אשר שאלתיך ואשר אמרתי לך מאיז' עם את ואשי' עושה מנך מלכים ושרים ונגידו משפח' את ואיזו עושה מהם הגמונים ותפמונים ואם

מנחה אהרן

המן'ס געזיכט איז גוואָרן פר שעמט : (י) (וַיִּתְלוּ אֶת הָמָן) אונ מען האט המן מיט זיינע צעהן זין געהאנגן אוף דעם
גאלגן וואס ער הט גלאזט מאכן פר מרדכי אונ דר צארן פון ממ"ה הקב"ה איז גוואָרן גשטילט :
(א) (בַּיּוֹם הַהוּא) דעם זעלביגן טאג הט דר מלך אחשורוש געגעבן דס הויז פון המן צורר היהודים אונ אלעס זיין האב
אונ גוט צו אסתר המלכה אונ מרדכי קומט פר דעם מלך דען אסתר הט צום מלך גזאגט וואס ער איז איהרר :
(ב) (וַיָּסַר הַמֶּלֶךְ אֶת טַבַּעְתּוֹ) אונ דער מלך נעמט אפ זיין רינג דעם וואס ער הט גנומען פון המן אונ גיט אים צו מרדכי .
דען ווער עס האט דעם מלך'ס רינג גטראגן דר וואר מארשאלאק גוועזן . אונ אסתר גיט דס הויז פון המן צוא מרדכי :
(ג) (וַתּוֹסֶף אֶסְתֵּר) אונ אסתר טוט בעטן פר דעם מלך אונ פאלט אים צו די פיס דס ער זאל דס בייז וואס המן האגגי
הט גדאכט אן די יהודים פאר שטערן : (ד) (וַיּוֹשֶׁט הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר) אונ דער מלך רייכט צו אסתר דעם גאלדענעם
רוט אזו שטייט זיא אוף פר אים : (ה) (וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר) אונ אסתר זאגט ווען דעם קיניג וואול געפעלט אונ אוב איך האב
געפונען לייט זעליקייט אין דיינע אויגן אזו בעט איך זייער עס זאל גשריבן ווערן אין אלע לענדר דס מען זאל מבטל זיין די
בריבן וואס המן הט גלאזט שרייבן דס מען זאל די יהודים אין דיין גאנץ קיניגרייך גאר פר טיליגן : (ו) (כִּי אֵיכָכָה אוּכַל
וְרָאִיתִי) דען ווי וועל איך קענן זעהן דס בייז וואס מיין פאלק זאל איבר ליידן . אונ ווי וועל איך קענן זעהן דס מען זאל
מאכן פר לירן מיין גאנץ גשלעכט : (ז) (וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ) אונ דר מלך שפראך צו אסתר דו ביסט אליין שולדיג גוועזן .
ווען איך האב דיך גפרעגט ביא דעם מאל צייט זאג מיר פון וואס פאר איין פאלק אונ פון וואסערע משפחה ביסטו .
האסטו מיר ניט גוואלט זאגן . איך וואלט פון דיינט וועגן אלץ אין דער וועלט גטאן . אונ ווען דו וואלסט מיר גזאגט
דיין ...ה אזו וואלט איך ניי פר גרוסע השובים גמאכט אבר דו האסט צו מיר גזאגט דו ווייסט ניט ווער זיי ווען דען

הגמונים ופוליטרכין ואמרת לי לית חכימא אנא דידעא אבא ואמא סריתן ושלייתא ועורתא שבקו
יתי. והשתא הא ביתיה דהמן יהבית לאסתר ויתיה צליבו על צליבא על דפשט ידיה ביהודאי:
ח ואתם ואתון כתבון על יהודאי כד שפיר בעיניכון בשמיה דמלכא ותותימו בעזקיה דמלכא מטול
דכתבא דאתכתבא בשמיה דמלכא ומתחתים בעזקתיה דמלכא לא בטיל: ט ויקראו ואתקריאו ספרוי
דמלכא בזמנא ההיא בירחא תליתאה די הוא ירח סיון בעסרין ותלתא יומין ביה ואתכתיב ככל
מה די פקיד מרדכי על יהודאי ועל אקירוי דמלכא ועל רברבני ועל שלטונוי דמדינתא דאית
מהנדקי ועד כוש למאה ועסרין ושבע מדינן מדינא ומדינא היך כתבא ועמא ועמא היך לישנא ועל יהודאי
היך כתביהון והיך לישנהון: י ויכתוב וכתב בשמיה דמלכא אחשורוש וחתים בעזקתיה דמלכא
ואשדרין אגרתא ביד רהטיא בסוסותא. רוכבי רכשא ערטילי בני רמכיא: יא אשר די יהב מלכא
ליהודאי דאית בכל קרתא וקרתא למתכנשא ולמיקם על נפשיהון למשיציא ולמקטל ולמובדא ית
כל חילותא עמא ומדינתא די מעיקין יתהון טפליא ונשיא ואף בתיהון ועובדיהין ניבוזון: יב ביום ביומא
חדא כולהון מדינתא דמלכא אחשורוש בתלתא עסר לירחא תרי עסר דהוא ירחא דאדר:
יג פתשגן פירוש כתבא ודיטגמא אתפרסמת מלכא אחשורוש שדר אגרתא על יתבי ימא ויבשתא.
ועל ארכוני מאהואי ועל רברבני ועל חילותא די דיירין בכל ארעא שלמיכון יסגא. כתבא כתבית
למחוייא לכון רבו מטול די בעממין סגיאן שליטית ועל יתבי ימא ויבשתא אמליכית וביה במלכותא
לא נתרברב אלא ברוחא ניחתא ומכיכותא נהלך כל יומין ובשלמא סגיאה למשויא יתכון שלמא
סגי. וכל דדיירין תחות מלכותי וכל דצבי למתגרא בימא וביבשתא למתהפכא בין עמא לעמא ובין
לישנא ללישנא חד אנא מן סופא דארעא ועד סופא. כדין כתבית למחוייא לכון על תמימותן
וקשיטותן דיהודאי דהנון רחימין לכל עממיא ומוקרין לכל מלכיא ועבדין טב עם כל שליטני ארעא. ואית
גוברין דמקרבין למלכותא. ומלכותא אתמסרת בידיהון. ובנכליהון ובשקרותיהון אטעיין ית
מלכותא וכתבו ית אגרתא דלא תקנין קדם שמיא. ואוף בבני אנשא בישין. ועל מלכותא היתון
קשיין והוא שאילתא דשאילו מן מלכא ניקטלון גוברין צדיקין ורמא נביא סגיאה נשפכון. כד

פתשגן הכתב

אמרת לי אין אני יודעת כי במות אבי ואמי עזבו אותי ילדה קטנה ועתה הנה בית המן נתתי לאסתר ואותו תלו על העץ על אשר שלח ידו ביהודים: (ח) ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם בשם המלך וחתמו בטבעת המלך כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב: (ט) ויקראו סופרי המלך בעת ההיא בחדש השלישי הוא חודש סיון בשלשה ועשרים בו ויכתב ככל אשר צוה מרדכי אל היהודים ואל האחשדרפנים והפחות ושרי המדינות אשר מהודו ועד כוש אל שבע ועשרים ומאה מדינה מדינה ומדינה ככתב' ועם ועם כלשונו ואל היהודים ככתבם וכלשונם: (י) ויכתוב בשם המלך אחשורוש ויחתום בטבעת המלך וישלח ספרים ביד הרצים בסוסים רוכבי הרכש האחשתרנים בני הרמכים: (יא) אשר נתן המלך ליהודים אשר בכל עיר ועיר להקהל ולעמוד על נפשם להשמיד להרוג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אותם טף ונשים וגם בתיהם ושללם לבוז: (יב) ביום אחד בכל מדינות המלך אחשורוש בשלש' עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר: (יג) פתשגן הכתב להנתן דת מאת המלך אחשורוש אשר שלחתי ספרים על יושבי הים והיבש' ועל שלטוני המדינות והשרים ועל חיילים היושבים בכל ארצי שלומכם ירבה כתבתי ספרי להודיע לכם גדולתי אשר משלתי בגוים רבים. ואשר מלכתי על יושבי הים והיבש' ובמלכותי לא גאיתי והתגדלתי רק בענוה וברוח נמוכה התהלכתי כל ימי ובשלום רב. למען תת שלום רב בכם. וכל היושבים תחת ממשלתי והחפצים לעבור בין הים בין היבשה. ולהתהפך בין עם לעם ובין לשון ללשון. אחד אני מקצה הארץ ועד קצהו וכן כתבתי להגיד לכם על תמימות ונאמנות היהודים אשר הם אוהבים את כל העמים וחולקים כבוד לכל המלכים ועושים טוב עם כל שרי הארץ ויש אנשים קרובים למלכות והמלכות נמסר בידם ובנכליהם ובהקריבם התעו את המלכות ויכתבו את הספרים אשר לא טובים לפני האלהים וגם הם רעים לפני האנשים וגם קשים למלכות. וזאת היא השאלה אשר

מצח אהר

דיין פאטר אונ מוטר זענין געשטארבן אז דו ביסט נאך קליין גוועך'. אצונד זאלסטו זעהן וואס איך טוא דיר. פר וואר דס
הויז פון המן גיב איך צו דיר. אונ המן לאז איך הענגן אויף איין גאלגן וויל ער הט געוואלט זיין האנד שטרעקן אן די
יהודים: (ח) (ואתם כתבו על היהודים) אונ איר לאזט שרייבן וועגן די יהודים אין נאמן פון מלך אונ זאלט עס חתמנן
מיט דעם חותם פון מלך. דס דארף קיינער ניט ברעכן. אונ שרייבט ווי עס אייך וואול געפעלט: (ט) (ויקראו סופרי
המלך) אונ עס וואר גרופן שרייבר פון מלך אין דריי א נ צוואנציגסטן טאג אין חודש סיון. אונ עס איז געווארן געשריבן
אלץ וואס מרדכי הט באפולן צו די יהודים. אבר צו די הערצאגן אונ פערשטן אונ גראפן די וואס זענן געוועזן ביי דעם
מלך איבר הונדערט אונ זיבן אונ צוואנציג מדינות הט ער גלאזט שרייבן צו איטליכן באזונדר גלייך ווי זייער שפראך:
(י) (ויכתוב בשם המלך) אונ די בריף הט מען ארום געשיקט אין דעם נאמן פון מלך אחשורוש דורך גיכע רייטר. אונ
זענין געריטן אויף איין חיה דס איז איין מין פון קעמלאך. עס הייסט אחשתרנים. אויף טייטש טרומפיל טראריוס זיי האבן
אכט פיס ווען פיר פיס ווערן מיד אזו לופן זיי מיט די אנדרע פיר פיס. מען הט אויף זיי קיין זאטל ניט געלייגט. אונ די
רייטר הט מען אויף זיי אן גבונדן דס הט מען געמאכט כדי זיי זאלן קענין געשווינד לופן: (יא) (אשר נתן המלך ליהודים)
דס זיי זאלן ברענגען די נאך ריכט אן אלע יהודים די זום וואונן אין דעם גאנצן לאנד פון מלך אחשורוש אז זיי זאלן
זיך נוקם זיין אן זייערע פיינד. דר מדרש שרייבט אזו איין נס וואס השי"ת הט דא געטאן מיט זיי איז ניט געוועזן צייט די
וועלט שטייט. דאס פאלק ישראל האבן נאך דער צוא רשות באקומן אז זייא זאלן זיך נוקם זיין אן זייערע פיינד:
(יב) (ביום אחד) אויף איינעם טאג אין אלע לענדר פון דעם מלך אחשורוש אונ דס וואר אויף דעם דרייצענטן טאג אין
חודש אדר: (יג) (פתשגן הכתב) אונ דס וואר דר איינהאלט פון די בריף וואס דר מלך אחשורוש הט ארום געשיקט אין
אלע זיינע לענדר. איך קינג אחשורוש שיק ארום די בריף צו אלע זיצער אין מיין לאנד. אייער פרייד זאל זיך מערן
איך האב אייך בריף געשריבן אונ האב אייך גלאזט וויסן דאס גאט האט מיר געגעבן די געוועלטיקייט צו געוועלטיגן
איבר פיל פעלקר די נים זיצן צו וואסר אונ צו לאנד. אונ איר ווייסט גאר וואול דס איך קיינם איבר לאסט געטאן.
גאר מיט אייטל דעמוטיקייט אונ ענייפטיקייט טוא איך איבר אייך געוועלטיגן. אונ איך באראנק מיך אוך ביי אייך

בישתא לא עבדו ודינא דקטלא לא הוו חייבין ואתהון הינון גוברין צדיקין. אסתר די משבחא בכל הדרא ומרדכי דחכים בכל חוכמתא ומומא לא אשתכחית בהון ולא באומתהון ואנא חשיבית בגרמי דאומתא אחריתא שאיל מני ואנא לא הויתי ידע דיהודאי שאיל מיני דמקריין בנין למרי עלמא די הוא ברא שמיא וארעא ובמלכון דרברבין ותקיפין מני דבר יתון וית אבהתהון. מטול אוף דהמן בר המדתא מהנדיא הוה ומן זרעיה דבית עמלק הוה ואתא לותן וחזא מינן טבתא רבתא ושבחא סגיאה ורבותא ורבינן יתיה (ויקרינון יתיה) וקרינן יתיה אבא דמלכא ומן ימיניה דמלכא הוא יתיב והוא לא ידע למסוברא ית יקריה אוף למקבלא מלכותא אלא הוה מהרהר בלביה למקטל ית מלכא ולמיסב מיניה ית מלכותא מטול דהמן בר המדתא צליבינן יתיה וכל דהוה שוי אסקינן ברישיה ומן די ברא שמיא וארעא אסיק מחשבתיה ברישיה: יד הרצים רהטיא רוכבי ריכשא ושליטוניה נפקו טרידין ודחיפין בגזירתיה דמלכא ודיטגמא אתפרסמת בשושן בירתא: טו ומרדכי ומרדכי נפק מן קדם מלכא בלבושא דמלכותא תכלא וחורי והמניכא די דהבא רבתא וגלימא דבוץ וארגוון טב וקרתא דשושן בדחא וחדיא: טז ליהודים ליהודאי הות נהורא וחדותא ודיצא ויקרא: יז ובכל ובכל מדינתא ומדינתא ובכל קריתא וקריתא אתר די פתגמוי דמלכא וגזירתיה מטיין חדותא ודיצא ליהודאי ומשתיא ויומא טבא וסגיאין מן עממי דארעא מתגיירין מטול דנפל דחלתא דיהודאי עליהון: ט א ובשנים ובתרי עסר ירחא הוא ירח אדר בתלת עסר יומין ביה דמטיין פתגמוי דמלכא וגזירתיה למתעבדא ביומא די סברו בעלי דבביהון (דיהודאי) למישלט בהון ביה ביומא אתהפיכו יהודאי ושליטו בסנאיהון: ב נקהלו אתכנשו יהודאין בקריא בכל מדינתיה דמלכא

פתשגן הכתב

שאלו מאת המלך להרוג אנשים צדיקים ודם נקי רב לשפוך על לא חמס בכפם והינם בני מות. והלא הם הנכבדים הצדיקים אשר אתם. אסתר המשובחת בכל יופי ומרדכי המחוכם בכל החכמות ומום לא נמצא בם ולא בעמם. ואני חשבתי בעצמי כי שאל ממני עם אחר ולא הייתי יודע כי יהודים המה אשר שאל ממני הנקראים בנים להאדון הכל אשר ברא שמים וארץ. ויגאלם אותם ואת אבותם במלכים גדולים ועצומים ממני. ואף גם כי המן בן המדתא היה מהודו ומזרע עמלק ויבוא אלינו וקבל ממנו טובה הרבה ויקר וגדולה במאוד מאוד וגדלנו אותו וקראנו אותו אב למלכות ולימין המלך היה יושב והוא לא ידע להתנהג בגדולתו ויקרו גם לא לקבל המלכות אמנם חשב בלבו להרוג את המלך ולקחת המלכות ממנו על כן תלינו אותו על העץ והשיבונו גמולו בראשו. ומי אשר ברא את השמים ואת הארץ השיב מחשבתו בראשו: (יד) הרצים רוכבי הרכש האחשתרנים יצאו מבוהלים ודחופים בדבר המלך. והדת נתנה בשושן הבירה: (טו) ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך בוץ וארגמן והעיר שושן צהלה ושמחה: (טז) ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר: (יז) ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע שמחה וששון ליהודים משתה ויום טוב ורבים מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד היהודים עליהם: (א) ובשנים עשר חדש הוא חדש אדר בשלשה עשר יום בו אשר הגיע דבר המלך ודתו להעשות ביום אשר שברו אויבי היהודים לשלוט בהם ביום ההוא נהפכו היהודים וישלטו בשונאיהם: (ב) נקהלו היהודים בעריהם בכל מדינות המלך אחשורוש לשלוח יד במבקשי רעתם ואיש לא עמד בפניהם כי

מצח אהרן

דאס איר האט מיך ערליך געהאלטן אונ אויך כבוד אן גטאן. דרום שרייב איך אייך דאס צו מיר עטליכע לייט האבן געשמייכלט ביז איך האב זיי פר טרוט מיין גאנץ מלוכה. אונ האב זייא פיל מאכט געגעבן דס זיי קענן שאלטן אונ וואלטן ווי זיי ווילן. אצונד בפינד איך דס זיי זענין שלעכטע לייט. אונ האבן מיך פר פירט דאס איך האב אייך אזעלכע בריף אן געשריבן ווס עס איז ניט רעכט פארטיג פר גאט. איך זאל לאזן אום שולדיגע בלוט פר גיסן. נאך דר צו הט דר בייז וויכט המן דם מיך צו אלעם פר פירט איך זאל וועלן ממית זיין. אזו האב איך אים זיין לון געגעבן ווי ער הט פר דינט אונ האב אים געלאזט אוף הענגן דרום זאלט איר וויסן דס דר גאט פון די יהודים האט אים זיינע בייזע גדאנקן די ווס ער הט גטראכט אוף די יהודים איז פר שטערט גוואָרן. אונ הט אלץ אוף אים מיט זיין גאנצע פאמיליע געבראכט. דרום זאל זיך קיינער ניט אונטר שטיין זיינע הענט אוף צו הייבן קעגין די יהודים אונ איך ווינש אייך צו גלייך שלום: (יד) (הרצים) די געשווינטע לויפער זענין אוף קעמלאך אונ אייזלן איילנדיג דורך דעם קיניגס באפעל גירטן. אונ די פאטענטן אונ מאנראטן זענין גוועזן אן געשלאגן אין דר הויבט שטאט שושן: (טו) (ומרדכי יצא מלפני המלך) אבר מרדכי גייט ארוס אין קיניגליכע קליידר מיט פרייליכן הארצן אין עושר וכבוד אונ הט איין קרון אויף זיין קאפ פון גאלד פון אופיר מיט פערל אונ אלערלייא איידל שטיין בזעצט אונ אויף זיין קלייד וואר איין אבן טוב איין גזעצט דר הייסט יוכציג. אונ זיין העמד וואר פון פורפיל וואל אונ עס איז גוועזן אוס געשטיקט פון אלערליי פייגילאך די אונטר דעם הימל זענין דאס העמד וואר ווערט צוואנציג צענטנר גאלד. אונ אן זיינע לענדן גרטיל וואר איין גזעצט אין אונקליך אין דר לענג זיינע שטיביל ווארן באפראכטן מיט גאלדינע פרענזן. די שפארן ווארן בזעצט מיט אייטיל שמראגדן. אונ איין שווערד הט ער אן דער זייט געטראגן דר וואר גמאכט גלייך ווייס אונ איז דרויף אוס געגראבן געווען די שטאט ירושלים. אונ אויף דעם גריף וואר אוס געגראבן די מויער פון שטאט מחוזא דיא וואר זייער קינסטליך גמאכט אונ איינע הויב פון אלערלייא פארבן הט ער געטראגן דארויף וואר געשטיקט דיא פרייהייט פון לאנד מדי. אונ איבערן הויפט הט ער געטראגן איין גאלדענע קרון מיט פרענזן. אונ איבר דר קרון וואר איין געזעצט אין גאלד זיינע תפילין. דס אלע פעלקר זאלין זעהן דס ער איז מרדכי היהודי: (טז) (ליהודים היתה אורה ושמחה) אונ צו דיא יהודים וואר ווידר ליכט אונ פרייליכקייט עס וואר זיי ווידר ערלויבט געווארן צו האלטן תורה ומצות ווי פריער: (יז) (ובכל מדינה ומדינה) אין א טליכע מדינה אונ אין איטליכע שטאט וואו די באפעלן פון מלך זענין אהין געקומן זענען זייא געווארן אן געשלאגן אונ וואר אייטל ששון ושמחה צו די יהודים אונ האבן געמאכט איין יום טוב אונ פיל פון דיא פעלקר זענין אויך יהודים געווארן וועגין די פארכט פון די יהודים ווס אוף זיי איז געפאלען:

(א) (ובשנים עשר חודש) אונ אין דעם דרייצענטן טאג פון חודש אדר האבן דיא שונאים געהאפט אן דיא יהודים צו געוועלטיגן. השי"ת הט אבר די זאך פר קערט. דס די יהודים האבן געוועלטיגט אן זייערע פיינד: (ב) (נקהלו

אחשורוש למפשוט ידיהון ולמקטול לאנשי דבעו בישתהון וגבר לא קם מן קדמיהון מטול די
נפלת אימתהון על כל עממיא: ג וכל וכל שליטוני מדינתא ומגסטרני ורברבניא ועבדי עבידתא
די למלכא משבחין ית יהודאי מטול דנפלת אימתיה דמרדכי עליהון: ד כי גדול מטול דתקיף
מרדכי בביתיה דמלכא ושמעיה אזלין בכולהון מדינתא מטול דגברא מרדכי אזיל ותקיף: ה ויכו
וקטילו יהודאין בכל בעלי דבביהון מחתא דחרבא ודיקטלא ודשיציא ועבדו אוף בסנאיהון היך
צביוני נפשיהון וכרעותיהון: ו ובשושן ובשושן בירתא קטילו יהודאין וגמרו חמש מאה גוברין:
ז ואת וית וגו': י עשרת עשרתי בנוי דהמן בר המדתא דהוה מעיק ליהודאין קטלו ובביזתא לא אושיטו ית
ידיהון: יא ביום ביומא ההוא על מנייניא דקטיליא בשושן בירתא קדם מלכא:

(חסרים כאן שני פסוקים ומלאתים בתרגום ישן על קלף ואין בהם שינוי מתרגום הראשון ואין תועלת ועיין שם):

יד ויאמר ואמר מלכא למתעבדא כדין ודיטגמא איתפרשת בשושן. המן אצטליב על תלת אמין
פרשנדתא רחיק מניה אמתא חדא: פרשנדתא אצטליב על תלת אמין דלפון רחיק מיניה
אמתא חדא: דלפון אצטליב על תלת אמין אספתא רחיק מיניה אמתא חדא: אספתא אצטליב
על תלת אמין פורתא רחיק מיניה אמתא חדא: פורתא אצטליב על תלת אמין אדליא רחיק
מיניה אמתא חדא. אדליא אצטליב על תלת אמין ארידתא רחיק מיניה אמתא חדא. ארידתא
אצטליב על תלת אמין פרמשתא רחיק מיניה אמתא חדא. פרמשתא אצטליב על תלת אמין
אריסי רחיק מיניה אמתא חדא. אריסי אצטליב על תלת אמין ארידי רחיק מיניה אמתא חדא.
ארידי אצטליב על תלת אמין ויזתא רחיק מיניה אמתא חדא. ויזתא אצטליב על תלת אמין די הוא
עשיראה (וית) עשרתי בנוי דהמן אצטליבו על צליבא. והות צליבא משקעא בארעא תלת אמין.
ובריה הוה רחיק מן ארעא תלת אמין. והוה אורכיה די צליבא ארבעין וארבע אמין. והינון
צליבין ברישיה הרי כום דכולהון חמשין אמין. ואתא מרדכי נחזא להמן ולבנוי דצליבין על צליבא
עני מרדכי ואמר להמן את חשבת למעבד בישתא (לעמא בית ישראל) וידע סתימאתא וגליאתא
אסיק מחשבתך ברישך. את בעית למקטל יתן ולשציא יתן מן תחות כנפי דאבונן די בשמיא

פתשגן הכתב

נפל פחדם על כל העמים: (ג) וכל שרי המדינות והאחשדרפנים והפחות ועושי המלאכה אשר למלך מנשאים את היהודים כי נפל פחד מרדכי עליהם: (ד) כי גדול מרדכי בבית המלך ושמעו הולך בכל המדינות כי האיש מרדכי הולך וגדול: (ה) ויכו היהודים בכל איביהם מכת חרב והרג ואבדן ויעשו בשונאיהם כרצונם: (ו) ובשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש: (ז) ואת פרשנדתא. ואת דלפון. ואת אספתא. ואת פורתא. ואת אדליא. ואת ארידתא. ואת פרמשתא. ואת אריסי. ואת ארידי. ואת ויזתא. עשרת בני המן בן המדתא צורר היהודים הרגו ובבזה לא שלחו את ידם: (יא) ביום ההוא בא מספר ההרוגים בשושן הבירה לפני המלך: (יב) ויאמר המלך לאסתר המלכה. בשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש ואת עשרת בני המן בשאר מדינות המלך מה עשו ומה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עוד ותעש: (יג) ותאמר אסתר אם על המלך טוב ינתן גם מחר ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום ואת עשרת בני המן יתלו על העץ: (יד) ויאמר המלך להעשות כן והדת נתנה בשושן הבירה. המן נתלה על שלש אמות. פרשנדתא רחוק ממנו אמה אחת. פרשנדתא נתלה על שלש אמות. דלפון רחוק ממנו אמה אחת. דלפון נתלה על שלש אמות. אספתא רחוק ממנו אמה אחת. אספתא נתלה על ג' אמות. פורתא רחוק ממנו אמה אחת. פורתא נתלה על שלש אמות, אדליא רחוק ממנו אמה אחת. אדליא נתלה על שלש אמות. ארידתא רחוק ממנו אמה אחת. ארידתא נתלה על שלש אמות. פרמשתא רחוק ממנו אמה אחת. פרמשתא נתלה על שלש אמות. אריסי רחוק ממנו אמה אחת. אריסי נתלה על שלש אמות. ארידי רחוק ממנו אמה אחת. ארידי נתלה על שלש אמות. ויזתא רחוק ממנו אמה אחת. ויזתא והוא העשירי נתלה על שלש אמות. ואת עשרת בני המן תלו על העץ. ויהי העץ תקוע בארץ ג' אמות. וגם היה רחוק מן הארץ ג' אמות. ואורך העץ היה מ"ד אמה והם תלויים עליו. הנה נמספר כלם חמשים אמה. ויבוא מרדכי וירא את המן ואת בניו תלויים על העץ. ויען ויאמר להמן אתה חשבת לעשות הרע את עם בני ישראל. ויודע הנסתרות והנגלות הביא מחשבתך בראשך. אתה בקשת להרוג אותנו ולהשמידנו מתחת כנפי אבינו שבשמים. ועתה עשינו עמך ועם בניך טוב ותלינו אותך ואת בניך תחת כנפיך:

מצח אהרן

היהודים) די יהודים טוען זיך אלע איין זאמלן אין אלע לענדר פון דעם קינג אחשורוש דס זיי זאלען דער שלאגן אלע לייט ווס צו זיי האבן באגערט בייז צו טאן: (ג) (וכל שרי המדינות) אונ אלע הערן אונ פירשטן הערצאגן אונ גרייפן פון דעם קינג האבן די יהודים דר הובן איבר זיך. וייל די פארכט פון מרדכי איז אויף זיי גפאלן: (ד) (כי גדול מרדכי) דען מרדכי וואר דר גרעסטר חשוב אין הוז פון קינג. אונ זיין נאמן גייט אום אין אלע לענדר: (ה) (ויכו היהודים) אונ די יהודים האבן אלע זייערי פיינד דר שלאגן אונ האבן מיט זיי גטאן נאך זייער ווילן: (ו) (ובשושן הבירה) אונ אין דר הויבט שטאט שושן האבן די יהודים דר שלאגן אונ גמאכט פר לירין פינף הונדרט מאן. דאס ווארן אייטיל גראפן פון גזינד עמלק גוועזן: (ז) אונ פרשנדתא אונ דלפון אונ אספתא: (ח) אונ פורתא אונ אדליא אונ ארידתא: (ט) אונ פרמשתא אונ אריסי אונ ארידי אונ ויזתא: (י) (עשרת בני המן) די צעהן זון פון (המן בן המדתא האגגי צורר היהודים) די יהודים האבן זיי דער שלאגן. אבר אן זייער זאק רוב האבן זיי ניט גשטרעקט זייערע הענד: (יא) (ביום ההוא בא מספר ההרוגים) אין דעם זעלביגן טאג איז אויף גגאנגן די צאל פון די דר שלאגענע אין שטאט שושן פר דעם קינג: (יב) (ויאמר המלך) אונ דר מלך זאגט צו אסתר המלכה דס דיא יהודים האבן דר שלאגין אונ גמאכט פר לירן אין שושן פינף הונדערט מאן דס ווארין אייטיל גראפן פון עמלק גשלעכט. אונ די צעהן זון פון המן ווס זענן איבר גבליבן זאג דו מיר ווס איך זאל מיט זיי טאן זאל דס אוך גלייך ווערן גישעהן. אונ ווען עס דאכט דיר אז עס איז ניט גינוג צו זיין אזו זאג מיר נאך וואס דיין באגער איז זאל דאס אלץ גטאן ווערין: (יג) (ותאמר אסתר) אונ אסתר זאגט ווען עס דעם קינג וואול גפעלט זאל ער ערלויבן די יהודים די ווס זענין אין שושן דס זיי זאלן זיך מארגן איין יום טוב מאכן אונ זיך רעכט לוסטיג מאכן ווייל אזעלכע גרויסע נסים זענן געשעהן. אונ די צעהן זון פון המן זאל מען אויף דר תליה הענגן: (יד) (ויאמר המלך להעשות) אונ דר קיניג זאגט אזו זאל עס אויך געשעהן. אונ דר קיניג הט גלייך באפולן דס מען זאל המן'ס צעהן זון אויף דער תליה הענגן בייא זייער פאטר:

והשתא עבדינן עמך ולבנך טבתא וצליבנן יתך ובניך תחות כנפך: טו ויקהלו ואתכנישו יהודאי די הוו בשושן (בירנתא) תוב ביומא ארבעת עשר לירחא דאדר וקטלו בשושן תלת מאה גוברין ובביזתא לא אושיטו ית ידיהון: טז ושאר ושארא יהודאי די במדינתא דמלכא אתכנשו וקמו והוו מארי בנפשיהון ואתנחו מן בעלי דבביהון וקטלו בסנאיהון שבעין וחמשא אלפין ובביזתא לא אושיטו ית ידיהון ואלו הדין גוברין דקטלו בשושן הינון סנאיהון דישראל די הוו אמרין לדבית ישראל מכא ועד דקליל יומין (כדון) קטילין לכון ומרמינון בניכון לארעא: יז ביום ביום תלת עסר יומין לירחא דאדר ואיתניחו בארבע עסר ביה ועבדו יתיה יומא חדותא ומשקיא: יח והיהודים ויהודאי די הוו בשושן אתכנשו בתלת עסר ביה ובארבע עסר ביה ואתנחו בחמשא עסר ביה ועבדו יתיה יומא דחדותא ומשקיא: יט על כן מטול הדין יהודאין די הוו בכפרוניא די יתבין בקירוי דקיקתא עבדו ית יומא דארבע עסר לירחא דאדר חדותא ומשקיא ויומא טבא ומשדרינן מנן גבר לחבריה: כ ויכתוב וכתב מרדכי ית פתגמיא האלין ושדר איגראתא על כולהון יהודאי דאית בכולהון מדינתא דמלכא אחשורוש דקריביא ורחיקיא: כא לקיים למקיימא גזירתא עליהון למהוי עבדין ית יומא דארבע עסר לירחא דאדר וית יומא דחמש עסר ביה בכל שתא ושתא: כב כימים כיומיא היך די אתניחו בהון יהודאי מן בעלי דבביהון ובירחא די אתהפיך להון מן עקתא לחדותא ומן אבילא ליומא טבא למהוי עבדין יתהון יומתא דמשקיא וחדותא ומשדרין מנן (ודורנון) גבר לחבריה ויהבין מתנאתא למסכיניא: כג וקבל וקבילו יהודאי עליהון ית כל מה דשריו למעבד וית מה דכתב מרדכי בגינהון: כד כי מטול דהמן בר המדתא (דמזרעא) אגג מעיקנהון דכל יהודאי דחשיב על יהודאי למגמרא יתהון (צבע פיסא רמא מלתא הוא עדבא לשגשיהון) ולמשיציא יתהון וכד חזו (לבלריא דמלכא) דהמן ובנוי צליבין על צליבא יומין סגיאין אמרין למא אסתר עברה על מה דכתיב באוריתא לא

פתשגן הכתב

(טו) ויקהלו היהודים אשר בשושן גם ביום י"ד לחודש אדר ויהרגו בשושן ג' מאות איש ובבזה לא שלחו את ידם: (טז) ושאר היהודים אשר במדינות המלך נקהלו ועמוד על נפשם ונוח מאויביהם והרוג בשונאיהם חמשה ושבעים אלף ובבזה לא שלחו את ידם. והאנשים האלה אשר הרגו בשושן הם נכרים שונאיהם של ישראל ואשר היו אומרים לבני ישראל מהיום הזה ועד ימים אחדים נהרוג אתכם ואת בניכם נכה ונשליכם על הארץ: (יז) ביום שלשה עשר לחודש אדר ונוח בארבעה עשר בו ועשה אותו יום משתה ושמחה: (יח) והיהודים אשר בשושן נקהלו בשלשה עשר בו ובארבעה עשר בו ונוח בחמשה עשר בו ועשה אותו יום משתה ושמחה: (יט) על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות עושים את יום ארבעה עשר לחודש אדר שמחה ומשתה ויום טוב ומשלוח מנות איש לרעהו:

[כ] ויכתב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל כל היהודים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש הקרובים והרחוקים: (כא) לקיים עליהם להיות עושים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו בכל שנה ושנה: (כב) כימים אשר נחו בהם היהודים מאויביהם והחודש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים: (כג) וקבל היהודים את אשר החלו לעשות ואת אשר כתב מרדכי עליהם: (כד) כי המן בן המדתא האגגי צורר כל היהודים חשב על היהודים לאבדם והפיל פור הוא הגורל להומם ולאבדם. וכראות סופרי המלך כי המן ובניו תלוים על העץ ימים רבים אמרו מדוע עוברת אסתר על מה שכתוב בתורה לא תלין נבלתו על העץ. והען אסתר ואמר אליהם על אשר כת

מצח אהרן

(טו) (ויקהלו היהודים) אונ די יהודים וואס זענין גוועזן אין שושן האבן זיך איין גזאמעלט אין דעם פערצענטין טאג אין חודש אדר אונ דר שלאגן אין שושן דריי הונדערט מאן פון עמלק. אבר אין זייער זאק רוב שטרעקין זיי ניט זייערע הענט. פון דעם וועגין דס דר קיניג אחשורוש זאל קיין בייז אונ אין דעם געלט וואַרפן. דען ער וועט זיך גדענקין דאס די יהודים האבן זיי דר שלאגן פון זייער געלט וועגין: (טז) (ושאר היהודים) אונ די אנדערי יהודים די וואס זענן גוועזן אין די לענדר פון דעם קיניג האבן זיך איין גזאמילט. אונ האבן דר שלאגן פינף אונ זיביציג טויזנד מאן פון עמלק אבר אין זייערין זאק רוב שטרעקין זיי ניט זייערע הענט: (יז) (ביום שלשה עשר לחודש אדר) אין דעם דרייצענטין טאג אין דעם חודש אדר האבן זייא מלחמה גהאלטן אונ אין פערצענטין האבן זיי גרועט אונ האבן זיך גמאכט איין יום טוב מיט אלערלייא גוטע שפייזן אונ לוסטעקייטן: (יח) (והיהודים אשר בשושן) אבר די יהודים די וואס זענין אין שושן האבן זיך איין גזאמילט אין דעם דרייצענטן אונ פערצענטין טאג אונ האבן גרועט אין דעם פופצענטין טאג. אונ מאכן זיך אוך לוסטיג: (יט) (על כן) דרום מאכן די יהודים אין דיא אפענע דערפער אונ פון דיא אפענע שטעט. איין פרייד אונ איין מאל צייט אין פערצענטען טאג אין חודש אדר אונ שיקן מתנות איטליכער מאן צוא זיין חבר. דרום איז אוך נאך דער סדר דאס מיר שיקן מתנות איינער צום אנדערן: (כ) (ויכתוב מרדכי את הדברים האלה) אונ מרדכי שרייבט די דאזיגע זאך אונ שיקט בריף אום צו אלע יהודים די וואס זענין אין די הונדערט זיבן אונ צוואנציג לענדר פון דעם קיניג אחשורוש צו די וואס זענן ווייט: (כא) (לקים עליהם) צו באשטעטיגן דס זיי זאלן מאכן אלע יאר פורים דעם פערצענטין אונ דעם פופצענטין טאג אין חודש אדר: (כב) (כימים אשר נחו) גלייך אזו ווי די טעג וואס די יהודים האבן גירועט פון זייערע פיינד אונ דר חודש איז צו זיי פר קערט גווארן פון טרועריקייט צו פרייד. אונ פון קלאגן צו איין יום טוב דס מען זאל פריילך זיין אונ איטליכר מאן זאל שיקן משלוח מנות צו זיין חבר אונ געבן מתנות די אביונים: (כג) (וקבל היהודים את אשר החלו לעשות) אונ די יהודים האבן אלע גלייך אויף זיך מקבל גוועזן אלץ וואס מרדכי הט צו זיי גשריבן: (כד) (כי המן בן המדתא האגגי צורר כל היהודים) דר וואר דר בייזער המן פון דעם אגג צורר כל היהודים דר וואס הט גוואלט אלע יהודים דר שלאגין אונ צו פר טיליגן. דר מדרש שרייבט ריש לקיש זאגט עס גיבט אפייל לייט ווען מען טוט זיי נאר גדענקין איז עס איין גרויסר נחת רוח צו אלע לייט. אונ מען זאגט אויף זייערי נשמות זענין גווים אין ליכטיגן גן עדן. זיי זאלן רוען אויף זייער גלעגר. אונ גיבט ווידר לייט ווען מען טוט זיי גדענקין זאגט מען אויף זיי ימח שמם זענן זיי גווארן זייערע ביינר זאלן צו קלאפט ווערן. ווען מען הט גדאכט דעם נאמן פון בצלאל האבן זיך אלע גפרייט. אונ ווען מען הט גדאכט דעם נאמן פון עכן הט מען אויף אים גזאגט אום גמעקט איז זיין נאמן. דען עס זענן פיל לייט פון פאלק ישראל אום לעבן קומן ווייל ער הט עובר חרם גוועזן. אונ ווי הקב"ה הט נהייסן ציילן דס גשלעכט פון לוי הט מען זיך אלץ גפרייט אונ ווי מען הט

תבית נבילתיה על צליבא ענת אסתר ואמרת לון על דקטל שאול מלכא לגיורי גיבעונאי הון בנוי צליבין על צליבא מן שרוי חצדא דסערין עד יומא דנחת מטרא עליהון הון שיתא ירחי וכד הון דבית ישראל סלקין נתחזון בית מקדשא הון אמרין לון עממיא למא אילין צליבין עני בית ישראל ואמרין לון על דפשט אבוהון אידיה בגיורי גיבעונאי וקטל יתון המן רשיעא די בעא למשיציא לכל בית ישראל על חד כמה וכמה יהוי הוא ובנוי צליבין על צליבא כל יומי עלמא: כה ובבאה ובמיעלת אסתר קדם מלכא אמרת מה דכתיב בספרא משיציא תשיצון ית דכרניא דעמלק מתחות שמיא וקם המן מזרעיתיה דבית עמלק והשב מחשבתא בישא על דבית ישראל ומחשבתיה בבישיה סלקת וצליבו יתיה וית בנוי על צליבא: כו על כן מטול דקרו להון כדין קרו ליומתא האילין פוריא על שום פיסא ועקתא דארע יתהון כדין כתיב ומפרש באיגראתא הדא (מה דחזו אבהתא למקבע יומא על ניסיא דעבד להון מריה דשמיא ומטול הכין עבדו דידעון בניהון) על כדין מה דארע יתון: כז קיימו קימו (עילאי מה) דקבילו יהודאי עליהון ועל בניהון ועל כל (גיוריא) די מתוספין עליהון דלא יפסקו למהוי עבדין ית תרין יומיא האילין והיך כתביהון והיך זמניהון בכל שתא ושתא: כח והימים ויומיא האלין נדכרין ונתעבדין בכל דרא ודרא זרעיתא וזרעיתא מדינתא ומדינתא קרייתא וקרייתא ויומי פוריא האילין לא יעברון מני יהודאין ודכרניהון לא (יספון ולא) יפסקן מגו בניהון: כט ותכתוב וכתבת אסתר מלכתא ברתיה דאביחיל ומרדכי יהודאה ית כל תוקפא למקיימא ית איגרתא דפוריא הדין תניינות מטול דאין הוי שתא עיבורא לא יקרון מגילתא באדר קדמיא אלא באדר בתראה יקרון יתיה: ל וישלח ושדר איגראתא על כולהון יהודאי על מאה ועסרין

פתשגן הכתב

שאול המלך את גרי הגבעונים היו בני בניו תלוים על העץ מתחלת קציר שעורים עד ימי הגשמים ששה חדשים ובעלות ישראל לראות את פני האדון ה' בירושלים היו אומרים להם העמים על מה שהאנשים האלה תלוים. והיו בני ישראל עונים ואומרים אליהם על אשר שלח אביהם את ידו בגרי גבעונים ויהרגם. המן הרשע אשר בקש להשמיד את כל בני ישראל על אחת כמה וכמה שיהיה הוא ובניו תלוים על העץ כל ימי עולם: (כה) ובבואה אסתר לפני המלך אמרה מה שכתוב בספר תורת משה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים. ויקם המן מזרע עמלק ויחשב מחשבות רעות על בני ישראל. וישב מחשבתו בראשו ויתלו אותו ואת בניו על העץ: (כו) על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור והגורל אשר מגלה להם ככתוב ומפורש באגרת הזאת וזה מה שראו אבותינו לקבוע ימים על הנסים שעשה להם האדון שמים ועל כן עשו שיהיו בניהם יודעים על ככה ומה הגיע אליהם: (כז) קיימו העליונים מה שקבלו היהודים עליהם ועל בניהם ועל כל הגרים הנוספים עליהם ולא יעברו להיות עושים את שני הימים האלה ככתבם וכזמנם בכל שנה ושנה: (כח) והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר. וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם: (כט) ותכתוב אסתר המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי את כל תקף לקיים את אגרת הפורים הזאת ואם תהיה השנה מעוברת לא יקראו המגילה באדר ראשון כי אם באדר שני יקראו אותה: (ל) וישלח ספרים אל כל היהודים שבע ועשרים ומאה מדינה

מצח אהרן

נדאכט וואס פר אבייז עמלק האט געטאן צו ישראל האט מען גזאגט אום גמעקט איז זיין נאמן. אונ ווי מען האט אן גמעלט (איש צר ואויב) דס וואר המן דר בליידיגר האט מען גזאגט אום גמעקט איז זיין נאמן גוואורן אונ ווי מען האט גזאגט דעם פסוק (כי מרדכי היהודי) מרדכי איז מארשאלק גוואורן האט זיך דס פאלק גפרייט. אונ אז מען האט גזאגט דעם פסוק (כי המן בן המדתא) פר וואר דר המן בן המדתא דר באליידיגר. האט מען גזאגט אום גמעקט זאל ווערן זיין נאמן. אונ ווי די שרייבר פון קיניג האבן גזעהן דס המן מיט זיינע קינדר זענן אזו לאנג גהאנגן אויף דר תליה. זאגן זיי צו די קיניגין אסתר ווארום טוט איר איבר פארן אויף די רייד פון אייער תורה עס שטייט דאך גשריבן דס איר זאלט קיינעם נים לאזן הענגן איבער נאכט. ענטפערט אסתר אונ זאגט צו זיי פון דעסט וועגין ווייל מיין עלטר פאטר שאול האט גילאזט טייטין דיא גבעונים האט מען דער נאך זיינע זיבין זון אויך אויף גיהאנגן. אונ זיי האבן גמוזט הענגן גאנצע זעקס חדשים לאנג. אונ יועו די ישראל זענן גגאנגן דריי מאל אין יאר צום רגל נאך ירושלים אין בית המקדש. האבן זיי גזעהן דס זיי הענגן. האבן זיי גפרעגט וואס בטייט דאס. דס מען לאזט זייא אזו לאנג הענגין. האט מען זיי ווידר געגטפערט ווייל שאול המלך האט די גרים גילאזט אום ברענגן. דרום האט מען ווידר זיינע קינדר אויך גילאזט אויף הענגן. מכל שכן דר המן האט גוואלט מאכן פר לירן אלע יהודים. איז עס רעכט דס ער מיט זיינע קינדר גהערין אייביג צו הענגען: (כה) (ובבואה לפני המלך) אונ ווי אסתר קומט פר דעם קיניג זאגט זיא אזו מיין הער קיניג עס שטייט גשריבן אין אונזר תורה. דס מען זאל דעם ביייזין נאמן פון עמלק אין גאנצן גאר פר טיליגען אונטער דעם היכל. אונ המן דר זון פון עמלק איז אויף גשטאנן אונ האט בייז גטראפט אויף דעם פאלק ישראל. אבר הקב"ה האט זייני בייזע גדאנקן וואס ער האט גטראכט אויף אונז צוא ברענגן. האט ער אויף אים אונ אויף זייני קינדער גבראכט. דרום האט מען אים מיט זיינע זין גהאנגען: (כו) (על כן) דרום אויך ווערין די זעלביגע טעג הייסן פורים ווארום פור איז טייטש גורל. פון דעם וועגין זאל מען פורים האלטין אלע יאר. אונ דיא מגילה לייענין. דס דיא גאנצע וועלט זאל וויסן פון דיא נסים וואס עס איז גשעהן צו די ישראל: (כז) (קימו וקבלו היהודים) אונ די יהודים האבן אויף זיך מקבל גוועזן אונ אויף זייערי קינדר. אונ אלע וואס בהעפטין זיך צו זיי. אז עס זאל נים ווערן איבר פארן. דס זיי זאלין מאכן די זעלביגע צוויא טעג צו גלייך אלע יאר די גזעצטע צייט: (כח) (והימים האלה נזכרים ונעשים) אונ די דאזיגע טעג זאלן גדאכט ווערן פון גבירד צו גבירד. אונ פון משפחה צו משפחה אונ אין אלע מדינות. אונ אין אלע שטעט. דס דיא טעג פון פורים זאל נים בטל ווערן אויף אייביג. די גמרא זאגט אין מגילה ר' יוסף זאגט פון דעם פסוק קאן מען לערנין אז מגילת אסתר איז גיזאגט גוואורן ברוח הקודש. ווייל עס שטייט גשריבן (וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים) דס איז טייטש אונ די דאזיגע טעג פון פורים וועלן נים איבר פארן פון די יהודים אונ וועלן נים בטל ווערן. איז אבר קשה ווי האט מרדכי אונ אסתר גוואוסט וואס לעתיד וועט גשעהן. דר תירוץ מוז זיין די מגילה איז ברוח הקודש גזאגט גווארן: (כט) (ותכתוב אסתר המלכה) אונ זיא שרייבט אסתר המלכה די טאכטר פון אביחיל אונ מרדכי היהודי מיט גאנצר קראפט אונ מאכט מען זאל באשטעטיגן אונ רעכט האלטין דעם זעלביגן בריף פון פורים צום אנדערן מאל. אונ אז עס וועט אבר אין דעם זעלביגן יאר זיין איין עיבור. זאל מען די מגילה נים לייענן אין אדר ראשון נייערט אין אדר שני: (ל) (וישלח ספרים) אונ ער שיקט בריף צו אלע יהודים די וואס זענין אין די הונדרט אונ זיבן אונ צוואנציג לענדר וואס אונטער

תרגום שני

ושבע מדינן מלכותא דאחשורוש מילי דשלמא ודקושטא: לא לקיים למקיימא ית יומתא דפוריא האילין בזמניהון היך מה דקיימו עליהון מרדכי יהודאי ואסתר מלכתא היך מה דקיימו על נפשיהון ועל בניהון מילי דצומתא וצלותהון: לב ומאמר ומימרא דאסתר אתקיים מילי דיוטיא האילין ואיתכתב בספרא דמגילתא: י א ויישם ושוי מלכא אחשורוש תמהא על (דיירי) ארעא וכד ידע אחשורוש עמא דאסתר ותולדתא שוי יתהון בני חורין בגו עלמא ושעביד יתהון כולהון אומתא וכולהון מלכותא ושוי תמה על ארעא ועל תגאוי ימא: ב וכל וכל עובדי תוקפיה וגבורתיה ופירוש רבותיה דמרדכי די רבי יתיה מלכא הלא אינון כתיבין על ספרא מילי דיומיא למלכי מדי ופרסאי: ג כי מטול מרדכי יהודאה פתשגר דמלכא אחשורוש גוברא וסבא דיהודאי רב על כל עממיא מסוף עלמא ועד סופיה אשתמע שומעיה וכל מלכיא דחילו מקמיה וכד חמון ליה מזדעזעין מיניה הוא מרדכי (דאמתיל למירא דכיא) ודמי לכוכב נוגהא דמזהר (וזיותן) ביני כוכביא ודמי לשפרפרא די נפיק בעידן צפרא והוא רבהון דיהודאי ורעי בסגיאותהון דאחוי ותבע טבתא לעמיה וממליל שלמא לכל זרעיתיה:

פתשגן הכתב

מלכות אחשורוש דברי של׳ ואמת : (לא) לקיים את ימי הפורים בזמניהם כאשר קים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות וזעקתם : (לב) ומאמר אסתר קים דברי הפורים האלה ונכתב בספר המגילה : (א) וישם המלך אחשורוש מס על יושבי הארץ . וכאשר ידע אחשורוש עם אסתר ומולדתה שם אותם חפשים בעולם. והעביד להם כל העמים וכל הממלכות וישם מס על הארץ ואיי הים : (ב) וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדולת מרדכי אשר גדלו המלך הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס : (ג) כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש פקיד וזקן ליהודים. גדול על כל העמים מקצה העולם ועד קצהו . וכשמוע המלכים את שמעו יראו ממנו וכראותו חרדו מפניו . הוא מרדכי הנמשל למר דרור . והדומה לאילת השחר המאירה והמבהקת בין הכוכבים. ולאשמורת הבוקר היוצאת בעת שחר . והוא גדול ביהודים . ושמחים בגדולתם של אחיו ודורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו :

סליק

מצח אהרן

דעם קינג זענן מיט אייטיל שלום ואמת: (לא) (לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם) דאס מען זאל דיא דאזיגע טעג פון פורים באפעסטיגן אין אירע געזעצטי צייט גלייך ווי מען הט צו זיי גשריבן : (לב) (ומאמר אסתר קים) אונ די באפעל פון אסתר הט די דאזיגע גשיכטע פון פורים באשטעטיגט אונ דורך דיא הענט פון מרדכי איז דיא מגילה גווארן גשריבן ווי איין בריף : (א) (וישם המלך אחשורוש מס על הארץ ואיי הים) אונ דר קיניג אחשורוש טוט אוס שטעלן איין צינז אוף אלי איין וואוינער אין גאנצן לאנד. אונ ווי ער הט פר נומן פון אסתר איר פאלק אונ ווער איר משפחה איז הט ער זיי גמאכט צו פריי הערן אין זיין גאנצן קיניגרייך . אונ הט צו זיי אונטר טעניג גמאכט אלי פעלקר דיא ווס וואונן אין זיין גאנץ קיניגרייך . אונ האט באפולן דס מען זאל צו אים צינז געבין פון דעם לאנד אונ פון די אינזלן פון ים : (ב) (וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדולת מרדכי אשר גדלו המלך הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס) אונ אלי די ווערק זיינע מאכט אונ שטארקיים אונ די אויסשיידענס פון דם אפגערקיים פון מרדכי. דס דר קיניג האט אים גאכפערט . איז עס אלץ איין גשריבן גווארן אין דעם בוך דברי הימים, דעם בוך הייסן די פעלקר קראניקן צו די מלכים פון פרס ומדי: (ג) (כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי לרוב אחיו דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו) . פר וואר דר מרדכי וואר איין מארשאלק אונ איין קאמר הער ביי דעם קיניג אחשורוש. אונ ער וואר איינר אונטר די סנהדרין. ער וואר אוך איין העך איבר אלי פעלקר . אונ פון איין עק וועלט ביז צו די אנדרי עק וועלט טוט מען פאלגן זיינע רייד. אונ אלי האבן גציטערט פר אים אונ ווי זייא האבן אים דר זעהן אזו שרעקן זיי זיך פאר אים. דר מרדכי איז גגליכן צו איין גוויריץ. ער איז גגליכן צו דעם שטערן ווס הייסט נוגה דר טוט לייכטן צום שענסטין אונטר אלי שטערן. ער איז גלייך צו איין רוז ווס זיא גייט אוף צו מארגינס פריא. ער וואר איין רב צו די יהודים. ער וואר אוך פריינטליך צו די סנהדרין. ער הט אבר דאך קיין חשיבות באגערט צו האבן איבר זיי אפילו ער איז גוועזן דר גרעסטר פון אונטר כל ישראל . ער הט גאר באגערט דס זיי זאלן האבן גרוס כבוד אונ ער פארשט גוטס צו זיין פאלק . אונ ער וואר גשטאנען צו אלע זיינע קינדר. דר מדרש שרייבט מרדכי איז אין זיין דור גוועזן אזו איין צדיק אזו ווי משה רבינו ע״ה איז גוועזן אין זיין דור . אונ ער וואר איינציג אין זיין דור . אזו ווי אברהם אבינו ע״ה איז גוועזן איינציג אין זיין דור . ער האט דעם נאמען פון השם יתברך ברוך הוא גמאכט היילגן אוף דער גאנצער וועלט . ווייל ער האט אן קיין ע״ז ניט גוואלט גלובן . אזו אויך מרדכי גטאן ער הט זיך ניט גוואלט בוקען צוא המן ווייל ער האט איין ע״ז אוף זיין הארץ גטראגן . דורך איהם איז דער שם יתברך אוך גהייליגט גווארן אוף דער גאנצער וועלט . זיין זכות זאלין מיר באלד גניסן . אונ מיר זאלן זוכה זיין צוא דר גאולה שלמה אמן וכן יהי רצון עס זאל באלד ווערן וואר:

נשלם תרגום שני בעזרת האל יתברך

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מקרא מגילה:
ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה:

ביום יכוין הש"ץ לכוין בשהחיינו גם על מצות משלוח מנות והסעודה. וגם הקהל יכוונו לצאת על זה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שהחינו וקימנו והגיענו לזמן הזה:

אחר קריאת המגילה יאמר זה ·

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. האל הרב את ריבנו . והדן את דיננו . והנוקם את נקמתנו . והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו . והנפרע לנו מצרינו. ברוך אתה יי הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם. האל המושיע:

אשר הניא עצת גוים ויפר מחשבות ערומים: בקום עלינו אדם רשע נצר זדון מזרע עמלק: גאה בעשרו וכרה לו בור וגדלתו יקשה לו לכד: דמה בנפשו ללכוד ונלכד בקש להשמיד ונשמד מהרה: המן הודיע איבת אבותיו ועורר שנאת אחים לבנים: ולא זכר רחמי שאול כי בחמלתו על אגג נולד אויב: זמם רשע להכרית צדיק ונלכד טמא בידי טהור: חסד גבר על שגגת אב ורשע הוסיף חטא על חטאיו: טמן בלבו מחשבות ערומיו ויתמכר לעשות רעה: ידו שלח בקדושי אל כספו נתן להכרית זכרם: כראות מרדכי כי יצא קצף ודתי המן נתנו בשושן: לבש שק וקשר מספד וגזר צום וישב על האפר: מי זה יעמיד לכפר שגגה ולמחול חטאת עון אבותינו: נץ פרח מלולב הן הדסה עמדה לעורר ישנים סריסיה הבהילו להמן להשקותו יין חמת תנינים: עמד בעשרו ונפל ברשעו עשה לו עץ ונתלה עליו: פיהם פתחו כל יושבי תבל כי פור המן נהפך לפורנו. צדיק נחלץ מיד רשע אויב נתן תחת נפשו: קימו עליהם לעשות פורים ולשמוח בכל שנה ושנה: ראית את תפלת מרדכי ואסתר. המן ובניו על העץ תלית:

שושנת יעקב צהלה ושמחה . בראותם יחד תכלת מרדכי: תשועתם היית לנצח ותקותם בכל דור ודור: להודיע שכל קויך לא יבשו . ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך: ארור המן אשר בקש לאבדי. ברוך מרדכי היהודי. ארורה זרש אשת מפחידי . ברוכה מגינה אסתר בעדי . וגם חרבונה זכור לטוב:

בשחרית לאחר שסיים הפסוק כשמגיע אומר שושנת יעקב. אם לא במקום שא"א פיוטים בשחרית אזי אומר אשר הניא הכל כמו בלילה. ואח"כ אומרים ואתה קדוש ק"ש. עלינו. קדיש יתום:

ברכות הפטרה

קודם קריאת ההפטרה יברך

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים באמת: ברוך אתה יי הבוחר בתורה ובמשה עבדו ובישראל עמו ובנביאי האמת וצדק:

אומרים ההפטרה ואח"כ אומרים זה

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם צור כל העולמים צדיק בכל הדורות האל הנאמן האומר ועושה המדבר ומקים שכל דבריו אמת וצדק:

נאמן אתה הוא יי אלהינו ונאמנים דבריך ודבר אחד מדבריך אחור לא ישוב ריקם כי אל מלך נאמן ורחמן אתה: ברוך אתה יי האל הנאמן בכל דבריו:

נחם על ציון כי היא בית חיינו ולעלובת נפש תושיע במהרה בימינו: ברוך אתה יי משמח ציון בבניה:

שמחנו יי אלהינו באליהו הנביא עבדך. ובמלכות בית דוד משיחך. במהרה יבא ויגל לבנו. על כסאו לא ישב זר ולא ינחלו עוד אחרים את כבודו. כי בשם קדשך נשבעת לו שלא יכבה נרו לעולם ועד: ברוך אתה יי מגן דוד:

על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום השבת הזה שנתת לנו יי אלהינו לקדושה ולמנוחה לכבוד ולתפארת:

על הכל יי אלהינו אנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם ועד: ברוך אתה יי מקדש השבת:

חזן מתחיל ברוך אתה עד ומושיע ומגן

מסוד חכמים ונבונים. ומלמד דעת מבינים. אפתחה פי בשיר ורננים. להודות ולהלל פני שוכן מעונים:

אז מאז זמות בכל פועל. במספר במשקל כל לך להעל. נדת בכן למשוי טמי שעל. דעת מפקד יופי פעמי נעל. העל המירו כבוד רע בבעל. וזה ללא זה פצחו במעל. זנחו בחרון אף ונגף נגעל. חל בעדם חבר והצרי תעל. טורח משאם הגד לו שאת. ישרם להליץ תלוי ראש לשאת: חזן כפרם פץ תת לאמים משאת. לנטלם לנשאם בכי תשא את:

ראשי על כל ראש נשאת. גוי על מרומי קרת התנשאת: חזן אהבה על כל פשע כסית. בגין צל ימינך לגונני התנשאת: ברוך אתה יי מגן אברהם:

אתה גבור עד להחיות מתים:

מעתיק פלוסים צר ובורא רוח. ממדד משקל נזל עם רוח. נגף לבל יזיק לנדכאי רוח. נובבתם תת פדיון לכל רוח: שריג נר צעיר טרם עמד. סקרת כי למוקש ולצנין יעמד. עצת זה לוה שמע בנעמד. עתוד שקלים מראש חודש ללמד: פרשה זאת להגות בקץ זה. פלסיה להקדים לפלס צר ובוזה: חזן צורת מטבע כחז אבי חוזה. צוה צור לציר כן תת מתן זה:

שמו משתף בעם לו עטותים. ועליו כל היום הם מומתים: חזן יעיר ויחשוף זרוע ויד מתים. בזיל נטפי לקש להחיות מתים:

ברוך אתה יי מחיה המתים:

קצובה היא זאת לשועים ודלים. קצינים ורשים יחד בה שקולים. קצין לבל יעו מול מקהלים. קרא לאטר תוני פראני מעקולים: רוב עם אשר לא יספר רב עם צעיר מעשרים להספר. ראוים לעונש ונהר בסדר להתפר. רשע וכל פשע לכפר ולהפר: שעורים בזה שעור במפקד להגבר. שתילמו לנשיאת ראש אותם לחבר: חזן שקלי כסף כפורים כפרם להדבר. שמורים לזכרון תת לכל העובר:

תמדו מאז כל עדת קדושים. תרום בשלשה פרקים תרומת קדשים: חזן תכונה לבדק הבית וכל אשים. תת ביד הכהנים כסף הקדשים:

הפן באון פיר מים רפשנו. תביט בהכינו

אלה

ועוד כל הכפישנו: חזן הורא דרור כמאז בו להחפישנו. תת המין עריצים תחת נפשנו:

תזכור להעלות נשואי רחם מרכים. תמוכים נזורים בהוד טוב ערים: חזן תוקף עוז אדרוך על ים. תזכור לעם מספרם כחול הים:

ימלוך יי לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה:

ואתה קדוש יושב תהלות ישראל אל נא:

כי יוכל לשער כל הפקדים. אשר בחיל ובחלש לא נפקדים. ברית כרותה למו מאז בפקדים. לבל יהתר הניזג מחומש פקודים. אם כתורן ובנס ישרדו מופקדים. לא ימעטו מששים רבוא מנקדים: ואם לנגף ואף באף מפקדים. כסף תת כופר הם מפקדים: ובכל ערב נשמתם בידך מפקידים. ובכל רגעי בוקר נבחנים ונפקדים. ולי מה יקרו עלי הפקודים. אלה הפקודים והמתפקדים. שמור פקודים ונפקדים ושוקדים. להיות משוקדים ולך קודים:

חי וקים נורא ומרום וקדוש:

אומן בשמעו כי תשא את ראש. חל ויחת איך אותם דרוש: לעם אשר לא ימד ולא יספר. איככה אספרם ולא נתנו להספר: עקרם כנאמר לו הבט וספור. שב ויושב אם תוכל לספור: זרעם כחול ימים וכוכבים ספורים. ואני איך אספרם ולעד פרים: רם חוה לו אות מספרם. איך למנותם ולעמוד על ספרם: בקור ראשי שמותם לחשבון תעלה. ומדת מניינם בידך אז תעלה: יקר שלישי בתוכם לא הפקד. כי לגיון מלך לבדו נפקד: רשום מבטן להפקד במשמרת הקודש. וצבאו ופקודיו נמנים מבן חודש: בשמעו אמר ונתנו איש כופר. פץ כמה יתרצה אשכול הכופר: יציר טה יתן פדיון נפשו. וימצא חנינה פני שם נפשו: קדוש כחפץ להצדיק עם זה. כמין מטבע אש הראהו במחזה: למדו זה יתנו ולא יתמהמהו. ולכל יתנו את אשר נתנו: יה לא מצאנוך שגיא כח. כאשר נקית חטא גבורי כח: חזן רחום ברחמת נשואך בכסף כפורים. כן שעת שפתינו בשלום פרים:

אל נא לעולם תוערץ ולעולם תוקדש. ולעולמי עולמים תמלוך ותתנשא. האל מלך נורא מרום וקדוש. כי אתה הוא מלך מלכי המלכים. מלכותו נצח. נוראותיו שיחו. ספרו

עזו. פארוהו צבאיו. יקדשוהו רוממוהו. רון שיר ושבח תוקף תהלות תפארתו:

חזן וקהל עד אשא ראש. כמו נראש. להקדיש לקדוש:

חזן וקהל עד במאזני צדק. יכריעני לצדק. נורא וקדוש:

אלה אזכרה את אשר נעשה. בהיותי בטח ושקט נכון ונשא. גועלתי בעבר ושקלי איך אשא. די שקלי עד לא שקלתי. הנם למס עובד היום שקלתי. ובחטא עוול שקל לרשע נשקלתי: זוני ללא תתי לשכני בגילה. חבתי להשלום ברכמון לעולי גולה. טבעו גם הם והוערמתי מגלה: ישר שלש קפות משלשות סאים. כנוסות למקח שי מריאים ושיים. לקחו ואין עוד בצעי נושאים: מדת שופרות תקלין חדתין ועתיקין. נדבות אשר בם היו מעתקין. סרו כמה מני והדברים עתיקין: עוצם המון תונג שוטף כנהר. פזר ונותרתי כתורן בראש ההר צדק מלוני שערר כתל הר: קן צפור קרא למרום הרים. ראש נשואיך כמאז בו להרים. שבעה ושמונה עליהם לראש תרים: עד אשא וכו׳

ובכן ולך תעלה קדשה כי אתה קדוש ישראל ומושיע:

אז ראית וספרת והכנת וחקרת ומדדת וכלת ושקלת. ואמרת וצברת. ופקדת וחשבת וסכמת. ומנית וספרת וקצבת וחרצת וגזרת. וטפחת ושערת והכמת והבנת והשכלת ושרת ופקרת וכהבת וחרטת וחקקת וצינת וחרת. ולמדת והודעת וחוית והורית וגזרת. וצוית וקראת ועניתת ודברת ואמרת. כל מנין ומפקד חשבון ומספריו. כל משקל ופלס וכים וגזוריו: כל כיל לח ויבש ומשוריו. כל קו וקצב מדד ושעוריו: היאך לדקדק חשבון לכל דבר. לכל יגלם חשבון וישטף ויעבר: מתחיל במדידה מחמש מאות שנה. עד שהוא מכלה באצבע הקטנה: דרך יום הוא בעשר פרסה. וארבעת מיל היא כל פרסה. ומדת המיל שבעה ומחצה רים. ובשלשים קנים הוא קצב הרים. ושעור הקנה שש אמות וזרת. וכל אמה מודדת שליש כזרת. והזרת מותחת עד שנים כסים. וארבע אצבעות הוא הטפח והגיס. וכמו נתנה מדה למדידה הארץ. כן נתן כיל לתולדות הארץ: כתחיל ממאה וששים ושש שנה. עד שהוא כלה בשתות אצבע קטנה: זה הים הגדול בשליש יושב. במאה וששים ושש ועוד כהתשב. ותוקו בעשרים וארבעה למתחו סוף. וסוף בשבעים ושנים לעוגל ניחון. וניחון מכפיל ששים כמדת פרת. והפרת תקבו כנגד שני הנהרות. ושני הנהרות מעדיפים בארך הירדן. והירדן מרחיב חמשה כים הזבול. וים הזבול מאה וחמשים מקואות. ומדת המקוה כשני חמרים ביבש. ושעור כל חומר כשני לתכים. וכל לתך יכיל חמש איפות. וכל איפה עושת עשרה עמרים. וכל עומר שבעה רבע וכלה. והכלה אחד ממאה ועוד בסאה. וסאת יבש חסרה שליש בלח. וסאת הלח אחד משלשת בבת. וכל בת מחזקת ששה בהין. וההין כלו שנים עשר לוג. ועוד הלוג מתחלק לארבעת רבעים. ורבע מוכן לרבוע כוס ישועות. והכוס סובב אצבעים על אצבעים. ועל גובה חסר שתות מאצבעים. וכמו נתן כיל לתולדות הארץ. כן נתן קץ לימי הארץ. מתחיל למנות מששת אלפי ערץ. עד שהוא מכלה ברגעי ארץ. כי כל העולם כלו ששת אלפים. עושים חמשה ושתי ידים מחזורות. ומנין המחזור בעשרים ושנים יובלות. ושנת היובל שבע שבתות השנים. ושבתות השנים בעשרים ושמונה תקופות. וימות התקופה תשעים ואחד יום ושליש. ועונות היום חמש מאות ושבעים ושש. ורגעי העונה כעונות כל היום. והמדקדק מחלק הרגע לכמה רגעים: וכמו נתן חשבון על כל. כן נתן משקל ופלס לכל. מתחיל מככר עד פרוטה הקטנה. ככר הגדול כגודל שני מנה (נוסח הגר״א ככר הגדול כגודל ששים מנה. והמנה מתחשב בעשרים וחמש סלע. והסלע וכו׳ כי בקע ושקל הכל אחד) והמנה עולה עד ששים שקל. והשקל מתחשב בעשרים וחמש סלע. והסלע חציו בקע ורביע זוז. והזוז מתחלק לפלג וחמשו מעה. נמצא הזוז חמש מעות כסף. והמעה שני פונדיונות באסר דת. והאסר עולה עד שמונה פרוטות. נמצא הבקע כארבע מאות פרוטות. והם בכתב חרוטות. ובפה מפורטות: ועד מקום שאנוש יכול למנות. נמסר לו למדוד וגם למנות. לפי כחו ולפי מעוט חילו. הקצב לו מעוט הון שקלו. ולפי שכלו כן יהא הלולו. גדול אדונינו ורב כח חילו. לכן על כן אוחיל לו. כי מדתו ושקלו לפי גדלו. כל אוצרות רוח פלס במשקלו. ומי בראשית מדד מלא שעלו. ושמי רום תכן זרתו מלא. וכל הררי קדם באצבעו שקלו. וגבעות עולם תמך בהוד אגדלו. גיא וכל עפרת בצרדה הכילו. לחולל תגין מקסמת הבין לו. נמצאת כל כדת יצירת עולמו. במלא פסת יד

היא רשומו. ובקמיע ביד גבור בזרוע חותמו. ואין לקצוב רוב מחקרי העצומו. אשר מדד וקצב ושער במרומו. על כל מדת כסאו והדומו. מדת בת מלך בכל מעלה. בארך ברוחב בעומק בגובה נתעלה. יש קץ לכל תכלה. ואמרה רחבה לעד לא כלה. מדת עולם כמלא פסת יד. ומדתה נתונה בימין וזרוע יד: מדת עולם כמזרת ועד אגדל. ומדתה בקו אשר מאד נדל: מדת עולם נמדדת בשליש אמה. ומדתה עולה ונוסבת כאלפים אמה: כמראה המדה אשר ציר ראה. מגלה עשרים על עשר אמה. עפה ארבעים על עשרים ושמונה מאות אמה: (נ"א עפה ארבעים על עשרים אמה ארבעים ועשרים ושמונה מאות אמה) וכל העולם כלו בשליש אמה: נמצאת בת במדותיה רחבה וארכה. אלפים וארבע מאות בעולם מאריכה. והיא נתנה לעולם מרפא וארוכה. ובימינה קוצבת כל ימי ארקא. ובשמאלה שוקלת עשר וכבוד וברכה: והיא הודיעה את כל חביון סתורות. והיא קצבה כל מדות ספורות. והיא פתחה את כל סגורות. והיא שקלה ואצרה את כל אוצרות: והיא הקרה המון מפקד התחתונים. והיא נתנה מספר גדודי עליונים. והיא שערה קומת אלפי שנאנים. אשר זה מזה בקומתם משנים. יש כמדת הים הגדול קומתם. ויש כחלקו של עולם הקמתם. יש כן לא כל העולם תקומתם. יש לשתי טיסות טסים עולם. ויש לטיסה אחת עפים עולם. וכל אחד ואחד במחנהו נעלם. ובמחיצתו צג וחש ודומם ונאלם. עד יתן רשות מלך העולם. ורשים עד ימליכוהו עם עולם. ואז יפצחו לפאר אלהי עולם. ומשהם מפארים עוד לא שונים. כי בנהר דינור שחים ונתנים. ועוד מנו נחצבים ומתחדשים כראשונים. שבח והלל ורון לאל משננים. וכפי קשת עם כנף רננים. זמר ושיר ועוז ורנן מרננים: ושרפים המעלים על כל שנאנים. שש שש כנפים בגוים חנונים. ממעל ליושב ערבות לכם נתונים. וליושב על כסא בחילה מנגנים. מצא חן בנגונם הם מחננים. וקודם לכל צבא מעל עונים. ושלוש קדשה לרם ונשא נותנים. כורעים ומשתחוים המונים המונים. לנערץ בסוד המון גדודי עליונים. ונקדש באלפי רבבות תחתונים: ככתוב על יד נביאך וכו'

ק"ש. ומוליכין שני ס"ת באחד קורין בפ' היום ובשני בפ' כי תשא עד נפשותיכם ומפטירין בן שבע שנים.

מוסף לפרשת שקלים

החזן מתחיל ברוך אתה עד ומושיע ומגן

אשכול. אווי תאות כל נפש. בצלו המדתי שבת מצוא נופש. בקשתיו ולא מצאתיו ופצתי בטפש. חמק ועבר מלהדריר לי חופש. גזלתי שקלי מתת כופר נפש. וטבעתי במי צול טיט ורפש: חזן אור פניך עלינו אדון נשא. ושקל אשא בבית נכון ונשא. ובצדק הגה ערך כי תשא. גוננו במגן אל רם ונשא: ברוך אתה יי

מגן אברהם: אתה גבור עד להחיות מתים:

הכופר. דעו דרשו מעל ספר. כמו הוא חרות באמרי שפר. התשירו בו פני נדמה לעופר. ויזכור לכם זכות גם אנכי עפר ואפר. ולא יהיה בכם נגף יהשף. בתתכם מתן זה לשם כופר: חזן אור פניך עלינו אדון נשא. ושקל אשא בבית נכון ונשא. ובצדק הגה ערך כי תשא. החיינו בנשם אל רם ונשא: ברוך אתה יי מחיה המתים:

קדושה לדור ודור עד קדוש אתה:

דודי. זכור לי שקלי עפרון. אשר שקל אב במכפל חברון. חקר שקלי יבוסי מיושבי חרון. זכרה לי עד לדור אחרון. כנעם חין אשר אקרא בגרון. שעה מני אל שובי לבצרון: חזן אור פניך עלינו אדון נשא. ושקל אשא בבית נכון ונשא. ובצדק הגה ערך כי תשא. ונקדישך קדוש אל רם ונשא: ברוך אתה יי האל הקדוש:

תכנת שבת עד מקדשי שמך (ובר"ח אתה יצרת עד להם קבעת:

לי. ישא על אברת נשר. כי יגיד מליץ עלי שח ישר. כופר משלו אתן לו תשר. כי מלפניו הון וכבוד ועושר. להצדיק אנוש להמציא לו כושר. שת לו פדיון למצא אושר: חזן אור פניך עלינו אדון נשא. ושקל אשא בבית נכון ונשא. ובצדק הגה ערך כי תשא. ענננו בנופש אל רם ונשא:

ברוך אתה יי מקדש השבת: (ובר"ח מקדש השבת וישראל וראשי חדשים) רצה עד לציון ברחמים:

בכרמי. מלון בין שני שדי. ארבע מאות ועשר הלינותי שדי. נח בשכנם וגם יש די. ובכם והדום לא נם שדי. סע ועף בבצע שקלי חשדי. ונשאו את ידידי מעלי שדדי: חזן אור פניך עלינו אדון נשא. ושקל אשא בבית נכון ונשא. ובצדק הגה ערך כי תשא. רצנו כשי אל רם ונשא: ברוך אתה יי המחזיר שכינתו לציון:

מודים עד ועזרתנו סלה:

בסוף לפרשת שקלים

אין עוצם המון כמספר שני אפרים. כי מנה
ופקר בחלש ופורים. פקדם טקר בחמש ספרים.
וגם עוד חמש בכל הספרים. צחות ניב
שפתינו ישלם פרים. כי אפס כסף שקלי כפורים:
חזן אור פניך עלינו אדון נשא. ושקל אשא בבית
נכון ונשא. ובצדק הנה ערך כי תשא. ותיטיב
בנו כטובך אל רם ונשא: ברוך אתה יי הטוב שמך
ולך נאה להודות: אלהינו שיש עד בשלומך:

גדי. קשור ידים ברכות לישא. באהב עוז
גדיו שכינה נתגלסה. רגה גריחתי על צאן
מעמסה. צאנו על שכם יתיצן נעמסה. שתום
בני מעניה כאף מעשה: הלבשת הוד עדי עדיים
מבוסה: חזן אור פניך עלינו אדון נשא. ושקל
אשא בבית נכון ונשא. ובצדק הנה ערך כי
תשא. ברכנו בשלום אל רם ונשא:

ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

ק״ט. אין כאלהינו. עלינו. ק״י:

יוצר לפרשת זכור

החזן מתחיל ברוך אתה עד וטושיע ומגן

מסוד חכמים ונבונים. ומלמד דעת
מבינים. אפתחה פי בשיר ורננים. להודות
ולהלל פני שוכן מעונים:

אזכיר סלה זכרון מעשים. בימים
האלה נזכרים ונעשים. נהון נח מבין
עכסים. דראונו להזכיר לרקב כעסים:
החוח הנץ מגלגל ודרדר. ומדור לדור
גלגל ודורדר. זכר עון אבותיו הוקדר.
הטאת אמו בלי להעדר: טרף אף וישחת
רחם. יחוטתו מקלוט בהריון יחם.
כהופקד לשלישו הטא נוחם. לכם
להלחם בלוחמי לחם: מהלך ארבע
מאות פרסה. נע ונד מכמורת לפרסה.
סע משעיר והכמין פרוסה. עיף ויגע
מבושיו לסרסה: פועל שטימת בכורה
לעכור. צמיתות צאן קדשים למכור.
קלונו הוחרט בעט לזכור. ראשית גוים
לגלע בזכור: שדי זכר לילה חולק.
שרש וענף בחלקלק להחלק: חזן התמור כי
חשליו המלק. תבע להזכר מעש עמלק:

לאחרונה יסעו שבם שלט. כי הענן
מטם פלט: חזן לעת ימחה לא יומלט.
ינונן עם גנון ומופלט: ברוך אתה יי מגן אברהם:

אתה גבור עד להחיות מתים:

המימים בעודם בסין רפודים. שבוץ עדי
עדיים אגודים. רצו שרול מהן לפידים. קפצו
ידים רפות ברפידים: צורר אסף כל אספסוף.
פושע סביבות כחנם אסוף. עלות פעמיו
במצולות סוף. כבר לקבלם בקהה וסוף: נודד

ויגף שלש פעמים. מחור בניני המשה עממים.
לץ הכה ופתי העמים. כולל להתיחס גדבי
עמים: יהר לץ והעמיד מסלה. מבום בתורי
בומה סלה. המוקי ירבי בם לפסלה. זרע
להרביע ולהתעיב סגולה: וישטו שטימת
ישישו המחובא. החל לבא מראש במחבא.
דגר שנית בחרב להובה. גש בשלישי יעלוף
בחובה: כמשלו ששבי באום מושלים. בפרק
עמד מסור נשולים: חזן אמרו לכו ונכחיד
נכשלים. אז מאז זנב כל הנחשלים: שונאיך
הם ילבשו בשת. כמו בצלעי שמחו ביבשת:
חזן בעטותך עשרת עדיי תלבשת. להגשים
התחי לצולעת התחבשת: ברוך אתה יי מחיה המתים:

אצילי מרעי נכד שעיר. תולדות אלה בני
שעיר. בקשם אצו אשי להבעיר. שאונם חרש
כשדה עיר: גוי גדול שלא הזכרת. רשיונותיו
למה אז זכרת. דגלים בלא הון מכרת.
קדושים כזונה ובזין המכרת: הזכר לארוכים
נוה נארו. צרים אשר חומות ערערו. ועד
היסוד ערו ערו. פיטו דברו בנאות ופערו: נה
אין לפניך שכחה. עברתם שמרה נצח מלשכחה.
חלף לא ידעו עשות נכוחה. ספרם תתום ליום
תוכחה: טעם חוק כרת מוכח. נזכר כי לא
תשכח: חזן יום בא עמם להתוכח. כבאן צוית
לעמך לא תשכח:

יקש לץ לחרף צבאות. החתומי ברית בצבא
ואות. והופקד מדה במדה לתוצאות: חזן רעת
כי לעת המציאות. הוא יפקד בשם יי צבאות:

ימלוך יי לעולם אלהיך ציון לדור
ודור הללויה:

ואתה קדוש יושב תהלות
ישראל אל נא:

אל נא בראשון אשר הזכרת לזובריך זכור. כי כראשון הזכירוך נא אתה זכור. ואם המה כאדם עברו ברית מלזכור. אתה אל ולא איש למה לא תזכור. בזאת ידעתי כי יש לך לזכור. אבל תשוח נפשי עד זכור תזכור. ומה כחי כי איחל לקץ זכור. ומה קצי כי אאריך נפשי עד שתזכור. אם לא למעני תזכור. למענך ולמען ירושלים זכור. חוק כי לא תשכח עדות זכור. נאומר אם אשכחך עתה לה זכור. ותפקוד ותזכור. כאב צר לעבור. פיהו לכבור. לנוע כשכור. ועוד בל תמכור. נקובי בן בכור: חזן נכורי בלתך זכור. ובארך איכור. וארצך לזכור. בפרשת זכור:

חי וקים נורא ומרום וקדוש:

אץ קוצץ. בן קוצץ. קצוצי לקצץ. בדבור מפוצץ. רצוצי לרצץ. לץ בבוא ללוצץ. פלץ ונתלוצץ. כעץ מחצצים לחצץ. כנץ על צפור לנצץ: עב בקע מראש. יחידים ממנו גרוש. חל וילך ויפרוש. וישב על גבי חרוש. זמן והונקב לראש. ראשית גוים לרע לדרוש. היות לכל בוגדים ראש. וצפעו תלות במבחר ברוש. רץ והקרה בדרך. עיפי טרחות דרך. ופץ לא זו הדרך. תעו במדבר בישימון דרך: כנחש עלי דרך. שלח יד בחמוקי ירך. ועל כל ראש דרך. זנב כל עוברי דרך: יעף ועף וחש. ומחור פתן רחש. ונודע כי הוחש. משורש נחש: רגש ולהש. ועת לדתו נחש. ובכשפיו הוכחש. ובחלש נחלש ולא חש: בכשפיו הללו. ובקסמיו חללו. יום העמיד וזללו. שמש הדמים וזללו. יגע ולא הונח לו. ולחרפות נחלו עד בא השמש הזחילו. להמחות הוא וכל חילו: קט ושן חרק. ונאצות שרק. זמורה באפו הרק. וחרבו הברק. למילה פרק. וכלפי מעלה זרק. ולשם שמן תורק. בעזות ירוק ירק: יה אשכול הכופר. צו אל משול עופר. זכרון משלי אפר. כתוב זאת זכרון בספר: חזן רושם בזה ספר. בתורה ובנביאים ובכתובים להספר. להמחות מספר. ולא יכתב עם כל הכתוב לחיים בספר:

אל נא לעולם תערץ. ולעולם תקדש. ולעולמי עולמים תמלוך ותתנשא. האל מלך נורא מרום וקדוש. כי אתה הוא מלך מלכי המלכים. מלכותו נצח. נוראותיו שיחו. ספרו עזו. פארוהו צבאיו. קדשוהו רוממוהו. רון שיר נשבח תוקף תהלות תפארתו:

ובכן זכור את אשר עשה לך עמלק:

חזן וקהל ומח שמו וזכרו. ונמח זכורו מלהזכירו. בזכרון קדוש:

חזן וקהל יען אשר לא זכר. ונחשב כנכר. מלהזכר בזכרון קדוש

זכור איש אשר הגויע אב ללא עתו. ברצות וגנוב ונאוף בעתו. גרע חמש שנים ממחיתו: זכור בוזה על גמילות חסד. גועל אח עש לזקנו חסד. דומה למס מרעהו חסד: זכור גלה ערות מצואת שדה. דם שפך בבואו מן השדה. הפך לב אב שח בשדה: זכור דחוי באזן הערלה. הבוזה בכורה בכום התרעלה. ופרק מנו עול ומשך לו ערלה: זכור הפכפך דרך איש וזר. והכהה מאור אב בעשן עבודת זר. ומס בלב היות לאח לאכזר: זכור ונהעולל לרבע כאשה. ודון לבו השיאו באשה. חתו גבוריו היות כלב אשה: זכור זרע מרעים נתעב ונאלח. חלק להשחית ולומר האח. טמנו גאים פח לחבל אח: זכור חנט מנו עמלקי. טם כילק לאבד חלקי. ירוע כבירים לעין כל ללוקקי: זכור טפש מהערימה. ירד וכתת עמי עד חרמה. כמו כן חיב להחרימה: זכור יושב נגב בלי עול כערד. כסות ולשון שנה היות כמלך ערד. לשבות שבי מרד וחרד: זכור כסיל שונה באולתו. לתערובת מדין בעלותו. מהר ידבשת וגלה נבלותו: זכור לקעקע ביצתו משורש. מלעזוב לו ענף וגם שרש. נענש קישי כי השאיר לו שרש: זכור מעשה אגג מעדנות. נשים כשכלה חרבו לענות. סורס שארו לשסוף יענות: זכור נגיד לחמלו הספים. סר ממלוכה מבין נסיכים. עולל הנותר עמד לשבים: זכור סבב צקלג ונגב. עמלק יושב בארץ הנגב. פגרו טוב רואי כנשף בעוגב: זכור עריץ בעמונים נחבא. פרוץ כרמי עין גדי כהובא. צורבו איש באחיו בחרב להובה: זכור פליטים אשר באף הסעיר. צבאי בלכתם אל הר שעיר. קנא לנקום עזרות שעיר: זכור צג בפרק להסגיר שרידי. קם בראש דרכים לסעור את רודי. רבת

ומגר כידם פרודי רפודי: זכור קפץ לשער השמים. רעש ושאג מי לי בשמים. שלט ויגדל עד לשמים: זכור רד אל חנף להחניף ממלכת. שמשי אשר שמשו מאמשת והולכת. תמה הלשין לרפותה ממלאכת: זכור שקל אלפים עשרה. שתילים מאה החניט לכברה. שער מהם עשרה לשררה: זכור תבע להפר חמשים. תקימה קצב לכלות חמשים. רכלית שבעים נתלה על חמשים: יען וכו׳

ובכן ולך תעלה קדושה כי אתה קדוש ישראל ומושיע:

אלהים אל דמי לך. כקול מים רבים נשמע קולך. משמיע ומצוה לעמך כקנין פעלך: זכור את אשר עשה לך. אשר קרך ויחשילך. והיה בהניח יי אלהיך לך. תמחה זכרו מכל גבולך. והם ישיבו ויאמרו לך. ומשלך עוד יתנו לך. אנא הקם את דבר מלולך. עד שאתה מצונו הזכר לך. אתה זכור את אשר עשו לך: זכור יי את יום זבולך. המתנאים ונואמים פה מה לך השולחים זמורות באף לחללך: זכור כסא כבוד גדלך. אשר מגרו ונאצו למולך. ושלחו באש היכלך. וישימו כל גבולך. ושדדו ונתקו יריעות אהלך. אשר צוית לא יבאו בקהל לך. אמרו לכו ונכחידם מגוי בגללך. ולא יזכר שם הלולך. עליך יעזוב חילך. ויותר מאשר עשו לנו עשו לך. אותנו במדבר נלחמו. ואותך בישוב נתלחמו. אותנו חוץ למחנה המו. ואותך בקרב המחנה נהמו. אותנו פליטי ענן זממו. ואותך כפורת ענן גממו. אותנו לחשולי עב דמו. ואותך עלות על במתי עב דממו. אותנו חוץ למחיצה קמו. ואותך לפני ולפנים קדמו. אותנו ברחוק מקום אשמו. ואותך בקרב מקומך שממו. אותנו חוץ מישיבתנו רמו. ואותך במכון שבתך דמו. אותנו אות ברית משאר הרימו. ואותך עשרת אבירי ברית החרימו: אותנו בהנחת ידי עניו החרמו. ואותך תלות יד למולך הרימו: אותנו נתיעצו וסוד הערימו. ואותך כרובי סורך לחרפות הגרימו: ואתה יי לעולם תשב. והוא נגדך במטה יושב. תפוש מדבר וכל הישוב. אני ואפסי עוד בלב מתחשב. אם לא עתה תקום ותקשיב. בשלש עשרה קיכות נקמות לחשב. בפחד ופחת ופח לפקוד על היושב. ואם אין בנר תחשב. וכל המונה וסופר וחושב. קץ הפלאות להבין ולחשב. נשתה גבורתו ממחשב. ולא ימצא מעזה להשב. ויחשה דומיה מהקשב. ובאמונה כסליו יישב. וזאת על לבו ישב. ויאמר עד ישקיף וירא ויקשב:

ונחשבתי כעד זומם כל היום קדנים. ונפש נבהלה מאד ומשתומם. ואתה יי עד מתי רואה ודומם. זכור בית מקדשך השמם. וכל עובר עליו משתומם. מתי תתנשא ותתרומם. ווכר אמר פיך קומם. בשליש עתות עמלק להמם. בשלש מיתות זכרם להדמם. בשלשת ימי אפלה נגהם להעמם. בשבעה ימי עברה להרשימם. בעשרת מיני פורעניות להאשימם: וכמו מעשרה דברים עכבו עם מענות. ומשבע מצות המיושנות כן בעשר ושבע ישכרו לענות. ובת קול תצא ממעונות. ותפוצץ בכל המחנות. זכרון דברים להגיד ולענות. אל תזכרו ראשונות. בינו נא ישועות אחרונות. והזכירו זכר רננות. עמלק אשר בא ועות מחנות. והקר אתכם בפני בנות. ויצא לו שם בכל המדינות. ראו עתה זאת לתנות. איך נמחה בחתף בכל פנות. וצבא המרום אשר במעונות. אשר הוסמך עליהם במשענות. יפקוד עליהם את העונות. לרוב ימים להמנות. לחשוב עליהם חשבונות להפילם לתופת דראונות. והמון לאמים וכל הלשונות. על עוזר ועזור ישאו קינות. וכשל עוזר ונפל עזור מקוננות: וידע כל פעול כי לא שחת. ויבין כל יצור כי שמם שבחת. ושעיר ושריו אז וכחת. ועמלק ושפריו הוכחת. ואתם במשפט נתוכחת. ויוזכרו עם אשר זכרת. כי לטובה אותם זכרת. ובזכרון טוב אתם נזכרת: חזן והמזכירים את יי. יאמרו תמיד יגדל יי ויאמרו גאולי יי. כן יאבדו כל אויביך יי. והעומדים בבית יי. והבוטחים ביי. והשתולים בבית יי. יחזו בנועם יי. ויגידו כי אין קדוש כיי. כי אל רחום יי. אשרי כל ירא יי. טוב להודות ליי. טוב לחסות ביי. רננו צדיקים ביי. קול אומרים הודו את יי. כי הם זרע ברך יי. זה היום עשה יי. כי אל גדול יי. ברוך הבא בשם יי. שוש אשיש ביי: ע״כ ואם כל המועדים יהיו בטלים ימי הפורים לא נבטלים. וזכרם לא יסוף מנטלים. ויוזכרו לעד גאולים. לששון ולשמחת גילים. מפעלות אלהים מגלים. ועזוז נוראותיו מגדילים. ושרים כחוללים. בעשרת מיני עשור מסלסלים. בכנורות ובנבלים. בעשרת מיני הלל מהללים. בעשרת מיני שמחה צוהלים. ושרפי הקודש המעלים. כתלמיד לרב יהיו למו שואלים. מה פעל אל אלים: כי אלה יהיו מכפנים. ואלה מלפניהם מפנים. ואלה חוצה למו פונים. ואלה לפני ולפנים בצל שדי מתלוננים. ובחמשה קולות הצפונים. קול רנה וישועה מצפינים. באהלי

צדיקים

צדיקים צפונים. ההונים ביקרה מפנינים. וקדמו שרים אחר נוגנים. לדעת איך הם מנגנים. בנאית אפיקי מגנים. בצלם היות גנונים. ובאברתם מתגוננים. ועל חומותם מתמנים. לשוערים ולשומרים מטונים. כל היום וכל הלילה מוזמנים. להזכיר קדשת נוצר אמונים. להעריץ זכירת גוי שומר אמונים. ובשם ישראל מתכנים. ובשלוש קדשה לקדוש מתכונים. שמים כראש בנים משכינים. ואתת בראש מלכם מתקינים. ובשלשתם היות נכונים. כסא עולם ושם שלם מכינים. ובשלוש קדושה ענות כאז מבינים. קרוא זה אל זה מבונים. ובכנוי שם קדוש קוראים ומבנים:

קדוש וגומר סס״פ. ק״ש ומוליכין ב׳ ס״ת בא׳ קורין בסדר השבוע ובב׳ זכור בסוף כי תצא ומפטירין בשמואל כה אמר ה׳ צבאות

יוצר לפרשת פרה

החזן מתחיל ברוך אתה וכו׳, עד ומושיע ומגן

מסוד חכמים ונבונים. ומלמד דעת מבינים. אפתחה פי בשיר ורננים. להודות ולהלל פני שוכן מעונים:

אצולת אומן בצרוף זקוקה. ביבכיה זאת בלט פקוקה. גלומה עלומה ונקוקה. דבורה על אופן חקוקה. המסקלה והמעוזקה. ודשונה דשון למשמר חקה. זר שבעתים מזקקה. חוק טהור מטמא מחזקה. טבועה בלא רחוקה. והיא רחוקה. יחוסה אטורה ודחוקה: חזן כתמת חמוקה. בה מחקה. לטהרת חשוקה. נחקקה זאת חקה: מקומה יגלה. מעמקיה ידלה. לעת יגלה. גנונין יעלה: ברוך אתה יי מגן אברהם:

אתה גבור עד להחיות מתים:

ממרה חקה גזר. מגבנון אמרה נגזר. נאמן לאזנה נתאזר. נצח עדי כן בנזרה נזר. סלול צפוניה הלץ איזר. סקר באביה ונחשב למו זר. ערך בה חוק לעם מפזר. עבור מלפפל עקש כמין וזר. פאר בקוריה באגד משזר. פעלתה בסגן בעדי משזר: חזן צפונה לטהרת עם אל עזר. צוה צור לציר. צור צרודה לאלעזר:

עולם ומלאו שלך. חפצת להצדיק קהלך: חזן על כן אוחיל לך. להגשים תחי אטומי פעלך: ברוך אתה יי מחיה המתים:

קפאון חוק אלפת היקר. לוטה באור יקר. חשוף לעם מיקר. לעמוד על עקר: רעבים לפענח דתיה פענח מדותיה. צמאים גמות חידותיה. גלה להם עדותיה: שמץ דגלים טהר. מצרף ומטהר הרב לכבסם תטהר. מצוים אותם לטהר: תקרא כהן. בהטאך באזוב מתכהן: חזן טהורים זרוק בסכהן. תמצה דם מקח אלעזר הכהן:

ימלוך יי לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה:

ואתה קדוש יושב תהלות ישראל אל נא:

אמרתי אחכמה והיא רחוקה. שח איתיאל עדי זאת חקה. בלא נפלאת היא ולא רחוקה. זאת פליאה היא ומרוחקה. מלפניה משפט וחוקה. ומאחריה תורה וחוקה. בחרות חקוקה ובלוח לב מחוקה. מדוק תלולה ומשאול עמוקה. מדרי ארקא. מסלתה חמוקה: בכן אין לעמוד בסודה. ואין להגיע יסודה. ואין לחקור חוקה. ואין להחליש חלקה. ואין לידע ערכה. ואין להבין דרכה. אלהים הבין דרכה:

חי וקים נורא ומרום וקדוש:

אצורה ומפורשה. עצורה ולא מפורשה: זאת חקת הפרשה. בכל שנה מתפרשה: לבעלי אסופות. חידותיה חשופות. וכל צרורות כסופות. דקדוקיה ספות: ערוכה ושמורה. קצובה וגמורה. דרושה ואמורה. בקלת נחמודה: זינה לעניו בפניני מעוניו. והגית עיניו. בפוץ מעיניו: רעד כהסכית מעם תחלת משנתה. פרה בת שתים עגלה בת שנתה: בצר ציר התחן כקשב שמועתה. נא מני יפרה מורה הלכה לשעתה: ירעו בה הליכות. ושנת הלכות. אלה הנערכות. ואלה המתהלכות. ראיתה איך לחות דמה איך להוות. באורה מלהבזות. לחוות למי זאת: כדבור אמור אל הכהנים שנה עוז פניו. שב ניערוך זאת לפניו. והאיר עיניו: יען כנאמר לו ולקחו לטמא. פלצות בעתתו ושח מי יתן טהור מטמא: קושטן

אמרי פרה. כל טהור מטמאה. ואיך היא תעביר רוח הטומאה: לו הגיד אל תוגה חקתי. ומה תגיע לידע. עמוקה משאול מה תדע: יבא אפר פרה. לחלבין טנוף בן פרה. היות כפרה. לסוררה כפרה: חזן רומז בויקחו אליך פרה. היות פרתו מתמדת. שכל הפרות כלות ושלך לעד עומדת:

אל נא לעולם תערץ. ולעולם תקדש. ולעולמי עולמים תמלוך ותתנשא. האל מלך נורא מרום וקדוש. כי אתה הוא מלך מלכי המלכים. מלכותו נצח. נוראותיו שיחו. ספרו עזו. פארוהו צבאיו. קדשוהו רוממוהו. רון שיר ושבח תוקף תהלות תפארתו:

חזן וקהל

לטהר טמאים. לטמא טהורים. באומר קדוש:

אמרה סנונה וצרופה. בדולה בדתה מערופה. גדלה כרענן לתרופה: דרושה בזקוק שבעה משבעה. הזיות מבילות וכבוסים שבעה. ופרות וכהנים טהורים וטמאים שבעה: זקני גזית תמימים ממום. חבואיה יבקרו לבל היות בה מום. טהורה תהיה לאדמת כממום: יעשה מהון כהן כבש פרה. כפה מול אוטם בהוד תפארה. להוציא בה תמימה חטא תמה מפירה: מסעדיו אתו יצאו להר המשחה. נחץ טבול שנית עבור כורה שוחה. סדר מערכת ולא שהה: עמד מקדם ופניו למערב. פרה שחט ודם לא ערב. צת בה חריות ומוקדה הרב: קם מול שער איתון ודם שבע יזה. רענן ארז ואזוב ושני יהזה. שמע לכל עץ ארז זה ואזוב זה: תרגלה וחלקה לשלשה חלקים. כל משמרות מנה מחלקים. תכונה למשמרת עד נקוקים יקים:

לטהר טמאים. לטמא טהורים. באומר קדוש:

ובכן ולך תעלה קדושה כי אתה קדוש ישראל ומושיע:

אין לשוחח עוצם נפלאותיך. אין להגיד חקר דתותיך. אין להבין תוקף מפעלותיך. אין לפענח עומק פלאותיך. אין לעמוד על ספק מרותיך. אין לחקור כור חידותיך. ואין להשמיע כל תהלותיך. אין לגלות סוד עדותיך: המפורשות סתומות. הגליות עלומות. המבוארות חתומות. המשננות עצומות. החקוקות רשומות. החברות מיתרות. האסורות מתרות. השחורות צהורות. החשופות אטורות. הפרומות אצורות. הכלולות עצורות. הקלות חמורות. מוציא מולות יקרות. מתיר מאסורות מתרות. נותן מטמאות טהורות: מן החלב שומן הלב. מן הדם מחול הדם. ומבשר בחלב כחל החלב. מכלאי בגדים תכלת בסדין. מאשת אח יבום האח. מאשת איש יפת תאר לאיש. מטומאת נדה טהרת בתולי אשה: מהתר אסור. ומאסור התר. מטמא טהור. ומטהור טמא: כהרת ממועט תטמא. פרחה בכלו עוד בל תטמא: המת בבית אינו טמא. יצא ממנו אותו נטמא: שעיר יום כפור מכפר על כל טמא. וכל מעסיקיו בגדים מטמא: פרה אדמה עושיה מטמאה. והיא עשויה לטהר כל טמאה. ואפרה נעשה אב הטמאה. והיא מטהרת אבי אבות הטמאה: בכן אין להבין סוד תורתך. ולא זקוק אמרתך. ולא צרוף גזרותיך. בכן אין להמיר ולא להתמיר. אין להרהר ולא לתרחר. אין לידע ולא לידע. עמוקה משאול מה תדע. נעו מעגלותיה לא תדע: זו באמירה וזו בגזרה. זו באסיפה וזו בחסיפה. זו בנשיקה וזו בתשוקה. זו בכבישה וזו בהפרשה. זו בדרישה וזו בחרישה: וכל אמרה החקוק בה חקה. אין להרהר ולומר על מה נחקקה. שכך נתנה בנשיקה: וכלם נכוחים למבין. וכל המשכיל יבין. חוץ מטעמי פרה שאין להבין. וכל חכם לב יגל מבין. חפציה אין להבין: ובשמות תעודה היא נקובה. לכל קרבן שי לא שוה. שהם זכרים והיא נקבה. לטהר שמצת עגל תועבה. הם המירו כבוד בבן פרה. וסררו בו כפרה. תבוא אמו אשר היא פרה. ותהיה לעם כפרה: הם האדימו בו פנים. ואדמו עצם מפנינים. תבא אמו אשר היא אדמת פנים. ובה צח ואדום ישא פנים: הם חרטוהו היות צג בתמים. ובו חויבו מהיות תמימים. תבא אמו תמימת תמימים. ובה יטהר תמה הצור תמים: הם שחחו לפסל כל כום. ונענשו בו היות בעלי מום. תבא אמו אשר אין בה מום. להדיח דמי יפה ואין בה מום: הם זמו בעגל למעול. ויזבחו לו ויפרקו

עוד תבא אמו אשר לא עלה עליה עול. ותעתן על שכמם כעול: הם נקהלו עבורו אל כהן. ואותף בהשמיד איש מכהן. תבא אמו ותנתן לכהן. ויכשר בה עון כהן: וכמו באש נשרף. כן באש תושרף. וכמו סיחון והודק עד עפר. כן הודק ותעשה עפר: וכמו הושלך עפרו אל המים. כן תושלך אפרה אל המים: וכמו נפלו בו שלשת אלפי ישר. כן יפלו בה שלשת מיני כשר: וכמו טנף עם טהור. כן תטמא בנגע כל טהור: וכמו טהר עם בו נטמא. כן תטהר איש אשר נטמא: וכמו פעור פשעו לכל דור שמור לחטאת. כן תהי למשמרת למי חטאת: להדיח דמים. לכבס כתמים. לנקות מנופים. להרחיץ צואים. להלבין חטאים. לטהר טמאים. לקדש קדושים. להצדיק עמוסים. בעץ ארז לגנפים כארז. באזוב לנדכאים כאזוב. בשני לשפתותיה כשני. בתולעת לאל תיראי תולעת. לכל יתגאה מתגאה כארז. שאם לא ימך כאזוב ויחשב כתולעת. לא יטהר באזוב ובשני תולעת: ואם לא ישוה לב במים. לא יטהר בזריקת מים:

ומה יתגאה חציר יבש. נוכח אש אוכלה אש: ומה ישוו ציץ נאה. נוכח אל נאה נאה. והוא רוכב שחקים בגאוה. גאה על גאים. מתנשא על נשאים. ומתנאה כארז על מתגאים. ונענו כאזוב על נדכאים. וצר בעולמו חמשה מיני גאים. שור בבהמה. אריה בחיה. נשר במעופפים. ארז בעצים. ואדם בכלם: ויתגאה מתגאה על כלם. לבש גאות מכלם: חיות בכם שביבי אש. ארבעה בכס מעלה. ואחד בכס מטה. כי כס מעלה מכון כנגד כס מטה. וכל אשר יש במעלה יש במטה. כסא מול כסא. היכל מול היכל. מקדש מול מקדש. זבול מול זבול. מזבח מול מזבח. בנים מול בנים. עבדים מול עבדים. מלאכים מול מלאכים. משרתים מול משרתים. צבאות מול צבאות. כרובים מול כרובים. אלפים מול אלפים. רבבות מול רבבות. קדושים מול קדושים. מחנות מול מחנות. מעריצים מול מעריצים. מקדישים מול מקדישים. וקדושת לקדוש משלשים: ואומרים קדושה

מוציאין ב' ספרי תורות בא' קורין בסדר השבוע ובב' קורין למפטיר בפ' חקת עד תטמא עד הערב:

יוצר לפרשת החודש

החזן מתחיל ברוך אתה עד ומושיע ומגן

מסוד חכמים ונבונים. ומלמד דעת מבינים. אפתחה פי בשיר ורננים. להודות ולהלל פני שוכן מעונים:

אתית עת דודים כנעה. באחת ועשר פוט נוגעה. גישת צקון מכפל כפגעה. דלג פעם וזאת רגעה: השגיח עופר מחרך ארבות. וחתל ארך בתבם תערובות. זמן קפץ עשות רבות. חדשים וגם ישנים להרבות: טס נידא ועדן שנה. יקץ כישן ועור כמשנה: חזן כסף ודפק בפתחי ישנה. לחפשה בראשון לחדשי השנה:

לי עוד תגנון. כפסוח וגנון: חזן כגוננך לבנון. במכנת ינון:

ברוך אתה יי מגן אברהם: אתה גבור עד להחיות מתים:

מרימי עול עגלה להלאות. מכאב הגת להראות אות. נאקה החישה קץ הפלאות. נחצו למאתים ועלי ארבע מאות: שה המסבך לעקד צור. סים זכרו בפקד נצור. עמוסים כאחיו לעת בצור. עדימו לשי יהא עצור: פלא עשות נגד אבות. פץ מבעשור לאסרו בעבות: חזן צליחת ירדן בו להתוות. צפית שה לבית אבות:

לך עוד נקשיבה. ממעיני הישועה נשאבה: חזן ששון ישעך לנו השיבה. ובתחית גשם נהשבה:

ברוך אתה יי מחיה המתים:

קיחת עלית עקד. היא נצבה בפקד. תוכת בתרי שקד. רשפי לוד ליקד: כחש ישנים כערב. דם תבוסת כערב. קץ חש וקרב. לעורר בתגר קרב: שמע מבסת פסחים. אשר כבו פסחים. היא צמתה כסלוחים. להציתם

בקוצים

הקוצים כסוחים : תרפים כדי למעט . מנויי מתי מעט : חזן תוקף הדרת מלך מלהמעט . הרשם להמנות בואם ימעט :

החודש הזה לכם לשמ׳ . במכם אסופי הר מור . ואתם אל יגמור . שלשת אותות בו לשמור . דורש זה חדש בחדשו . לאות ולמופת קדשו : חזן ידידי עם קדושו . הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו :

הדום כנר נזיר ערש . כהיום הזה יחדש בגרש : חזן ונוביל שי בקדש . בראשון באחד לחודש :

ימלוך יי לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה :

ואתה קדוש יושב תהלות ישראל אל נא :

רבות עשית וחשבת וספרת . מפעלותיך פעול בסהר ספרת . לאותות ולמועדים חבלו שפרת . לתקופות ומחזורות קצו צפרת . לאלפים וארבע מאות וארבעים ושמונה זמנו בארת . ובתשע מאות עבורים עדיו עברת . והיום הורית לעם אשר בחרת . לכן גל כל חדש חדשו הגברת . ספרו בקרת . קצבו חקרת . נזלו הקרת . פלאו סקרת . מועדו יקרת . ובו יקרת ונתיקרת :

חי וקים נורא ומרום וקדוש :

אבי כל הווה . חל בו במחזה נאמר לו חזה . תבנית החדש הזה : להבין קצב מולדתו . מתחלתו וארך מלאתו . עד תכליתו : עמתו להראהו . ולא הכיר מראהו . עד באצבע הראהו . אז בן וראהו : זוהר לשעות שש . תארו להתאשש . פחות משש . כל עין יעשש : רואיו לבקר . עדיו לחקר . מאמיריו ליקר . ממיריו לעקר :

במדד לו שער . עביו איך לשער . עד שיפת שער . יקבלו יושבי שער : ידעו תבונה . לחוות לאום נכונה . להורות ליודעי בינה . ערך לבנה : רגלים לישב . זמנים לחשב . בעבור איך לישב . וסוד מה להקשב : בפניו צנו אלי קודש . להעיד עדות חודש . ואל נתעטף בקודש . כמקדישי חודש : יה בדקם לעינו . ועדותם דקדק במחט . והכל צוהו במעונו . מקדש החודש בזמנו : קץ מולדתו חל להקצות . ביום רביעי בחצות . ועד שלשים מרוצות , לא נכר בחוצות : לאה ציר ופחד . ותר מעת לעת ספור אחד . וצור פץ לו ניחד . מערב ועד ערב מנות אחד : ילדות חרס וסהר בו ביום חשבון מצו . ובתחלת בריתם בחלון אחד נמצאו : חזן רעים כנתן למו מסורת אמצו . להשב לעבר ולקדש מפורות כמצאו : אל נא וכו׳ תמצא לעיל בפ׳ שקלים

חזן וקהל ראשון הוא לכם . לפסוח עליכם . להתקדש בתוככם . קדוש :

חזן וקהל לכם הוא ראשון : נצורי כאישון . להעריץ לאל אחרון וראשון . קדוש

אדון מקדם תכנו ראש . בינו לא גל בספר תולדות ראש . גלהו תחלה לכם לדרוש : דורש להשוות בו ניה ואישון . הפלא מכל עם ולשון . ולא המסר לאדם הראשון : זמן ערנה בו בשרה . חנוי לקצו עקוד לטוברה . טפיח בכן בו כשרו בשורה : ירח אשר לא פענח לראשונים . כמוס לצפון חדשים וגם ישנים . לראש השם לארבעה ראשי שנים : מועדים מזמן לנדגלים נועדים בו עינימו צירי רוגלים . ספור הוא למלכים ולרגלים : עבור מעברים לשמרו במועדו . פרח ואביב תקופה כם לועדו . ציון שלשתם יצרפו לסעדו : קרש בראשו ושלישו חציו ורבו לשמור . ולקדש לקחת לחגג לקצור ולגמור . רשם בכל דור . שמור

הוי לרוכב על רכוב: חזן שמירת שלישו כירדן לסמרת. שלהבת חציו שאין פול השמידה. קשתת קצירו ימיני העבדה: יכם וכו׳

ויבן ולך מעלה קדשה. כי אתה קדוש ישראל ומושיע:

הוא נקרא ראש וראשון. ונאמו נקרא ראש וראשון. ומועדו נקרא ראש וראשון. ואוויו נקרא ראש וראשון. ונוחליו נקראו ראש וראשון. ואיכם נקרא ראש וראשון. ואהבם נקרא ראש וראשון. וגואלם נקרא ראש וראשון. הנה העת יבא בראש וראשון. הקץ אשר הוא ראש וראשון. לעבור בראש וראשון. לכונן נכון בראש וראשון. ואתו נוצר ברוח ראש וראשון. לקעקע שרידי עמלק ראש וראשון. לעורר צורים החצובים בראש וראשון. לפעול חדשות בראש וראשון. לרצות חדוש תשורת ראש וראשון. להוביל בו שי לראש וראשון: ועוד כל יזכרו ראשונים. כי יחדשו חדשים וגם ישנים. פלאים מפלאים משנים. ויקיצו כל ישנים. מהללים ומשוררים שירים משירים משננים: ולא יאמרו עוד אשר העלה בנביא. כי אם חי יי אשר העלה ואשר הביא. ואז אל ישאג כלביא. לערוך קרבי חדשות להביא. ביד איש נביא. משבט לוי. להשיב לבי. לחדש קרבי: ויצמיח צמח נקוב שבעה. ואתו יהיו רועים שבעה. ויחדשו לאום דברים שבעה: ויתכסה מהם שבעים שבעה: וישוב ויגלה לעם קדושים. אשר עמו יהיו מקדשים. ולא לעובדי צאן קדשים. עד קץ ששה חדשים. עד בא ראשון לראשי חדשים. ואז יראה לעדת קדושים. הנשארים מעול קדשים. ויראה למו אותות חדשים. לחדש שמים החדשים. למשוח קודש קדשים. לפתוח דלת לקרושים. בשבתות ובחדשים: ואז יצוה חדוש עבודת חודש. מה להעלות בראש כל חודש. ועבודת ראשון כל חודש. היא הקרים תחלה לכל חודש. כי כמו היה ראש לכל חודש. כן יהיה ראש לכל חודש: ותחשה בו חרשה. לבראת ארץ חדשה. להרתק רעת חדשה. לכרות ברית חדשה. להבראות בריה חדשה. להתחדש רוח חדשה. להוביל בו שי מנחה חדשה: וחמה ולבנה תתחדש. ואדם שבעתים יחדש. שתים בשנה יתחדש. ויצמצם שכינתו בתוך עיר החדש. ויקרא לו שם חדש. כשם העיר מיום המקדש. ויתן לעם לב חדש. לשורר בפיהם שיר חדש. שיר מפאר ומחדש. על כל שיר מהלל ומקדש. כי שירי אראלים. אשר שיר ותשבחות מהללים. לפני שיר זה לא חלים: ונצוח אלים. אשר קול המולה צוהלים לפני שיר זה לא ממללים: ורנן גלגלים. אשר אם הורשו כל נוללים. לפני שיר זה לא כוללים: ואימת כרובים. אשר הם צנים כמו רובים. לפני שיר זה לא מרבים: והדרת אופנים. אשר הם מרבעי פנים. לפני שיר זה לא סופנים: והמון גדודים. אשר הם הוד זעל מגידים. לפני שיר זה לא נאגדים: וסוד עירין. אשר כעין קלל בוערים. לפני שיר זה לא מפארים: ורגש קדישין: אשר לבקרים מתחדשים. לפני שיר זה לא מקדישים: ונהם שנאנים. אשר טעמם לא משנים. לפני שיר זה לא משננים: ופחד שרפים. אשר ברגע כל שורפים. לפני שיר זה לא רופפים: כי כל מחנות משרתים קדושים. משרתיו יהיו מקדישים: וגם המון צבא מלאכים. מנעימים יהיו מטליכים: ומרוצות חיל זיקים. כחם יהיו מחזקים. ורית משלחת ברקים. פניהם יהיו מבריקים. וחוצה למו הוים. מתעלסים באהבים. ועד מחיצתם לא באים. באשם נלהבים. ובנחלתם נכוים. ובפארם הם נאלמים: ועת כי יתחילו יחישו. ועת כי יתבילו יחילו. ועת כי יגמרו יעריצו. ועת כי יחישו יקדישו. ועת כי ישתוקו ישלשו. קדשה משלשת: קדושה

מוליכין כ׳ ס״ת כאחד קורין בסדר היום ובשני קורין למפטיר בפרשת בה החודש הזה עד תאכלו מצות ומפטירין כה אמר ס׳ יטמבבל פ״ס ופס סוף כבה כוכס פלשון ג׳ ס״ת קורין כבפס בכל ראש חודש ובשלישים קורין למפטיר בפרשת החודש ומפטירין כה״ל ו׳

מוסף לפרשת החודש

החזן מתחיל ברוך אתה עד ומושיע ומגן

ראשון. אמנת לפרח שושנים. אמיץ לעורר מרדם ישנים. בזוכרך בנית ראשונים. בצפון חדשים וגם ישנים. נלותו בדת שנונים. נזר ראש לארבעה ראשי שנים: חזן ארבעה ראשי שנים במחזה. באת זה סמה לחוזה.

כאשר שמענו כן עוד נחזה. לטוננו כמגן בחודש הזה: ברוך אתה יי מגן אברהם:

אתה גבור עד להחיות מתים:

לציון. דרור חשת בו קפות. דבר אור יקרות לקפות. החודש אשר ישועות בו מקיפות. החוטים בו מתקיפות. וממנו מתחילות ותוקפות. ועד ראש לארבע תקופות: חזן ארבע תקופות בשנה. תחדש אורם כבראשונה. כאשר שמענו כן עוד חיש נא ... והחיינו בנשם בראשון לחדשי השנה: ברוך אתה יי מחיה המתים:

קדושת. לדור ודור עד וקדוש אתה:

הנה. זה בא לפרקים. זמן לנאול רצוצים מארקים. החודש אשר רביבים בו מריקים. השרת מים למלאת רקים. [illegible] לרוות וירקים. מלאים בו להקים. בארבעה פרקים: חזן ארבעה פרקים כבמחזה. בארת זה מזה לחוזה. כאשר שמענו כן עוד נחזה. ונעריצך קדוש בחודש הזה: ברוך אתה יי האל הקדוש:

תכנת שבת עד מקדשי שמך: (ובשר"ח אתה יצרת עד להם קבעת).

הנם. ימים המבורכים. יורה ומלקוש באבם פורכים. כח תת באביבים רכים. כרמל להקליא אביב פרוכים. לשנן מפעלות מציץ מחרכים. לפניו קוראים ענין ארבעה ערכים: חזן ארבעה ערכים אשננה. ספור מסות פרחי שושנה. כאשר שמענו כן עוד חיש נא. עננו בנופש בראשון לחדשי השנה: ברוך אתה יי מקדש השבת (ובשר"ח מקדש השבת וישראל וראשי חדשים): רצה עד לציון ברחמים:

ולירושלים. מופת הוחק בו כסות. מעין כל חי להתכסות. נקמות אשר בלב מכסות. נתכנו במועד זה היות מכוסות. שה לבית אבות מנות במכסות. סבות עליו עסים ארבע כוסות: חזן ארבע כוסות כבמחזה. בארת זה מזה לחוזה. כאשר שמענו כן עוד נחזה. רצנו כשי בחודש הזה:

ברוך אתה יי המחזיר שכינתו לציון: מודים עד ועזרתנו סלה

מבשר. עם זכיות. עצורים להעלות מצול דכיות. פדוים חוה במשכיות. פצות שירים תמור בכיות. צבאות כל חמדת שכיות. צאנן יציע לרושש ארבע מלכיות: חזן ארבע מלכיות נדוש נא. במדותך פעלתם כבראשונה. כאשר שמענו כן עוד חיש נא. ותיטיב לנו בטובך בראשון לחדשי השנה: ברוך אתה יי הטוב שמך ולך נאה להודות: אלהינו. שים שלום עד ובכל שעה בשלומך:

אתן. קול כשוררו ראשים. קרא בגרון בניא החרשים. ראשי תנינים אשר על גבי תורשים. ראותם בזה חודש מנורשים. שיר חדש והגה מדרשים. תרננה שפתי בשורי ארבעה חרשים: חזן ארבעה חרשים כבמחזה. בארת זה מזה לחוזה. כאשר שמענו כן עוד נחזה. ברכנו בשלום בחודש הזה:

ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

ק"ש. אין כאלהינו. עלינו. ק"י:

מיד שיתעורר משנתו כדי שלא יסתור ויישן יתגבר כ"ש להתחזק מיד לפני מי הוא שוכב לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. שהוא יתב"ש מלא השמים ואת הארץ לכי מלא יסוי יתנו הים שוכב לפני מלך כ"ש שהחזיר נשמתו ומ' וטוב להרגיל עצמו לומר מיד כשמשהר נוסח זה מודה וכו' וא"ע יזהר שם כי הנגב עליו ויקום כארי, ויאמר זה לפני קודם נטילה לפי שאין בו שם:

מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתי בחמלה. רבה אמונתך:

קודם לבישת הטלית קטן יאמר זה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות ציצת:

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שתהא חשובה מצות ציצית לפניך כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי"ג מצות התלוים בה אמן סלה:

כשיבחק הגלים מטלית גדול יאמר ברכי

ברכי נפשי את יי יי אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת: עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה:

קודם שיפשם הטלית גדול יאמר זה:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחד שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל. הריני מתעטף טפי בציצית כן תתעטף נשמתי ורמ"ח אברי ושס"ה גידי באור הציצית העולה תרי"ג וכשם שאני מתכסה בטלית בעולם הזה כך אזכה לחלוקא דרבנן ולטלית נאה לעולם הבא בגן עדן. ועל ידי מצות ציצית תנצל נפשי רוחי ונשמתי ותפלתי מן החיצונים והטלית יפרוש כנפיו עליהם ויצילם כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף. ותהא חשובה מצות ציצית לפני הקדוש ברוך הוא כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי"ג מצות התלוים בה. אמן סלה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית:

ויכסה ראשו בטלית ויאמר מה יקר

מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון: ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם: כי עמך מקור חיים באורך נראה אור: משוך חסדך ליודעיך וצדקתך לישרי לב:

קודם הנחת תפילין יאמר זה:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחד שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל. הנני מכוין בהנחת תפילין לקיים מצות בוראי שצונו להניח תפילין ככתוב בתורתו וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך והם ארבע פרשיות אלו. שמע. והיה אם שמוע. קדש. והיה כי יביאך שיש בהם יחודו ואחדותו יתברך שמו בעולם ושנזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו בהוציאנו ממצרים ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו וצונו להניח על היד לזכרון זרוע הנטויה ושהיא נגד הלב לשעבד בזה תאוות ומחשבות לבנו לעבודתו יתברך שמו ועל הראש נגד המוח שהנשמה שבמוחי עם שאר חושי וכחותי כלם יהיו משועבדים לעבודתו יתברך שמו. ומשפע מצות תפילין יתמשך

עלי להיות לי חיים ארוכים ושפע קודש ומחשבות קדושות בלי הרהור חטא ועון כלל ושלא יפתנו ולא יתגרה בנו יצר הרע ויניחנו לעבוד את יי כאשר עם לבבנו: ויהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתהא חשובה מצות הנחת תפילין לפני הקדוש ברוך הוא כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי"ג מצות התלוים בה אמן סלה:

יניח על יד שמאל וקודם שקושרם יברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפלין:

יניח תפילה של ראש ויברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפלין:

ותיכף יאמר זה:

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

ומחכמתך אל עליון תאציל עלי ומבינתך תבינני. ובחסדך תגדיל עלי ובגבורתך תצמית אויבי וקמי: ושמן הטוב תריק על שבעה קני המנורה להשפיע טובך לבריותיך פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון:

אח"כ כורך שלש כריכות על האצבע האמצעית ואומר:

וארשתיך לי לעולם. וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים. וארשתיך לי באמונה וידעת את יי:

ויאמר פרשה זו:

וידבר יי אל משה לאמר: קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא: ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחוזק יד הוציא יי אתכם מזה ולא יאכל חמץ: היום אתם יוצאים בחדש האביב: והיה כי יביאך יי אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבוסי אשר נשבע לאבותיך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה: שבעת ימים תאכל מצות וביום השביעי חג ליי: מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבולך: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרים: והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת יי בפיך כי ביד חזקה הוצאך יי ממצרים: ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה: והיה כי יביאך יי אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבותיך ונתנה לך: והעברת כל פטר רחם ליי וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים ליי: וכל פטר חמר תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם בבניך תפדה: והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו יי ממצרים מבית עבדים: ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג יי כל בכור בארץ מצרים מבכור אדם ועד בכור בהמה על כן אני זבח ליי כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה: והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך כי בחוזק יד הוציאנו יי ממצרים:

כשנכנס לבית הכנסת יאמר זה:

ואני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך: בבית אלהים נהלך ברגש:

תפלה קודם התפלה

מסדר כחסיד המפורסם איש אלהי מו"ה אלימלך ז"ל:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שומע קול שועת עתירות ומאזין לקול תפלת עמו ישראל ברחמיו שתבין לבנו ותכונן מחשבותינו ותשגר תפלתנו בפינו ותקשיב אזנך לשמוע בקול תפלת עבדיך המתחננים אליך בקול שועה ורוח נשברה. ואתה אל רחום ברחמיך הרבים ובחסדיך הגדולים תמחול ותסלח ותכפר לנו ולכל עמך בית ישראל את כל מה שחטאנו ועוינו והרשענו ופשענו לפניך. כי גלוי וידוע לפניך כי לא במרד ובמעל חלילה וחלילה מרינו את פיך ודברי תורתך ומצותיך כי אם מרוב היצר הבוער בקרבנו תמיד לא ינוח ולא ישקוט עד אשר מביאנו אל תאות העולם השפל הזה והבליו ומבלבל את מחשבותינו תמיד ואפילו בשעה שאנחנו עומדים להתפלל לפניך ולבקש על נפשנו הוא מבלבל את מחשבותינו תמיד בתחבולותיו ואין אנו

כגון לומר זה קודם התפלה מתקוני זהר:

פתח אליהו ואמר רבון עלמין דאנת הוא חד ולא בחושבן: אנת הוא עילאה על כל עלאין סתימא על כל סתימין. לית מחשבה תפיסא בך כלל. אנת הוא דאפיקת עשר תיקונין וקרינן להון עשר ספירן לאנהגא בהון עלמין סתימין דלא אתגליין. ועלמין דאתגליין. ובהון אתכסיאת מבני נשא ואנת

הוא דקשיר לון ומיחד לון. וכגון דאנת מלגאו כל מאן דאפריש חד מחבריה מאלין עשר ספירן אתחשיב ליה כאילו אפריש בך. ואלין עשר ספירן אינון אזלין כסדרן. חד אריך וחד קציר וחד בינוני. ואנת הוא דאנהיג לון ולית מאן דאנהיג לך לא לעילא ולא לתתא ולא מכל סטרא. לבושין תקינת לון דמנייהו פרחין נשמתין לבני נשא. וכמה גופין תקינת לון דאתקריאו גופין לגבי לבושין דמכסיין עליהון. ואתקריאו בתקונא דא. חסד דרועא ימינא. גבורה דרועא שמאלא. תפארת גופא. נצח והוד תרין שוקין. ויסוד סיומא דגופא אות ברית קדש. מלכות פה תורה שבעל פה קרינן לה. חכמה מוחא איהי מחשבה מלגאו. בינה לבא ובה הלב מבין. ועל אלין תרין כתיב הנסתרות ליי אלהינו. כתר עליון איהו כתר מלכות. ועליה אתמר מגיד מראשית אחרית ואיהו קרקפתא דתפלין מלגו איהו יה [ס"ת כוזו יו"ד ה"א וא"ו ה"א] דאיהו אורח אצילות. ואיהו שקיו דאילנא בדרועוי וענפוי כמיא דאשקי לאילנא ואתרבי בההוא שקיו. רבון עלמין אנת הוא עלת העלות וסבת הסבות דאשקי לאילנא בההוא נביעו. וההוא נביעו איהו כנשמתא לגופא דאיהו חיים לגופא. ובך לית דמיון ולית דיוקנא מכל מה דלגאו ולבר. ובראת שמיא וארעא ואפיקת מנהון שמשא וסיהרא וכוכביא ומזליא. ובארעא אילנין ודשאין וגנתא דעדן ועשבין וחיון ועופין ונונין ובני נשא. לאשתמודעא בהון עלאין ואיך יתנהגון בהון עלאין ותתאין ואיך אשתמודען עלאי מתתאי. ולית דידע בך כלל. ובר מינך לית יחידא בעלאי ותתאי. ואנת אשתמודע עלת על כלא ואדון על כלא. וכל ספירה אית לה שם ידיעא ובהון אתקריאו מלאכיא. ואנת לית לך שם ידיעא דאנת הוא ממלא כל שמהן ואנת הוא שלימו דכלהו. וכד אנת תסתלק מנייהו אשתארו כלהון שמהן כגופא בלא נשמתא. אנת הוא חכים ולא בחכמה ידיעא. אנת הוא מבין ולא בבינה ידיעא. לית לך אתר ידיעא. אלא לאשתמודעא תוקפך וחילך לבני נשא. ולאחזאה לון איך מתנהג עלמא בדינא וברחמי דאינון צדק ומשפט כפום עובדיהון דבני נשא. דין איהו גבורה משפט עמודא דאמצעיתא צדק מלכותא קדישא מאזני צדק תרין סמכי קשוט הין צדק אות ברית קדש. כלא לאחזאה איך מתנהג עלמא אבל לאו דאית לך צדק ידיעא דאיהו דין ולא משפט ידיעא דאיהו רחמי ולא מכל אלין מדות כלל: ברוך יי לעולם אמן ואמן:

אנו יכולים לעמוד נגדו כי נחלש שכלנו ומיחנו עד מאד וכשל כח הסבל מריב הצרות והתלאות וטרדות הזמן. לכן אתה אל רחום וחנון עשה עמנו כמו שהבטחתנו על ידי נאמן ביתך וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם ואמרו חז"ל אף על פי שאינו הגון ואינו כדאי כי כן דרכך להיטיב לרעים ולטובים כי גלוי וידוע לפניך אנקתנו וצערנו ושיחתנו על אשר אין אנו יכולים לקרב עצמנו לעבודתך ולדבק לבנו בך באמת ובתמים אהה על נפשנו כי עלינו מאד אבינו שבשמים. ועתה תעורר נא רחמיך וחסדיך הגדולים והמרובים עלינו לגרש ולבער את יצרנו הרע מקרבנו ותגער בו שיסור וילך מאתנו ואל יסית אותנו להדיחנו מעבודתך חלילה ואל יעלה בלבנו שום מחשבה רעה חס וחלילה בהקיץ ובחלום הלילה בפרט בעת שאנחנו עומדים בתפלה לפניך או בשעה שאנחנו לומדים תורתך ובשעה שאנחנו עוסקים במצותיך תהא מחשבתנו זכה צלולה וברורה וחזקה באמת ובלבב שלם כרצונך הטוב עמנו. ותעורר לבבנו ולבב כל ישראל עמך ליחדך באמת ובאהבה לעבדך עבודה הישרה המקובלת לפני כסא כבודך ותקבע אמונתך בלבנו תמיד בלי הפסק. ותהא אמונתך קשורה בלבנו כיתד שלא תמוט. ותעביר מעלינו כל המסכים המבדילים בינינו לבינך אבינו שבשמים. ותצילנו מכל המכשולות וטעיות ואל תעזבנו ואל תטשנו ואל תכלימנו ותהא עם פינו בעת הטיפנו ועם ידינו בעת מעבדנו ועם לבנו בעת מחשבותינו. ותזכנו אבינו שבשמים אל מלא רחמים שתייחד את לבבנו ומחשבותינו ודבורנו ומעשינו וכל תנועותינו והרגשותינו הידועות לנו ושאינן ידועות לנו הנגלות והנסתרות שיהא הכל מיוחד אליך באמת ובתמים בלי שום מחשבת פסול חלילה. וטהר לבנו וקדשנו והריק עלינו מים טהורים וטהרנו באהבתך ובחמלתך ותטע אהבתך ויראתך בלבנו תמיד בלי הפסק בכל עת ובכל זמן ובכל מקום בלכתנו ובשכבנו ובקומנו תבער תמיד רוח קדשך בקרבנו ונשען תמיד בך ובגדולתך ובאהבתך וביראתך ובתורתך שבכתב ושבעל פה הנגלה והנסתר ובמצותיך ליחד שמך הגבור והנורא. ותשמרנו מן הפניות והגאות ומן הכעס והקפדנות והעצבות והרכילות ושאר מדות רעות ומכל דבר המפסיד עבודתך הקדושה והטהורה החביבה עלינו. ותשפיע רוח קדשך עלינו שנהיה דבוקים בך ונשתוקק תמיד אליך יותר ויותר. וממדרגה למדרגה תעלנו שנזכה לבא למעלת אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב וזכותם יעמוד לנו שתשמע בקול תפלתנו שנהיה תמיד נענים בעת שנתפלל אליך עלינו או על שום אחד מעמך ישראל על יחיד או על רבים ותשמח ותתפאר בנו ונעשה פרי למעלה ושורש למטה. ואל תזכור לנו חטאתינו ובפרט חטאת נעורינו כמאמר דוד המלך ע"ה חטאת נעורי ופשעי אל תזכור. ותהפוך עונותינו ופשעינו לזכות ותשפיע עלינו מעולם התשובה תמיד הרהור לשוב אליך בלב שלם ולתקן את אשר פגמנו בשמותיך הקדושים והטהורים. ותצילנו מקנאת איש מרעהו ולא תעלה קנאת אדם על לבנו ולא קנאתנו על אחרים. אדרבה תן בלבנו שנראה כל אחד מעלת חברינו ולא חסרונם ושנדבר כל אחד את חברו בדרך הישר והרצוי לפניך ואל יעלה שום שנאה מאחד על חבירו חלילה ותחזק התקשרותנו באהבה אליך כאשר גלוי וידוע לפניך שיהא הכל נחת רוח אליך אמת כי זה עיקר כוונתינו ואם אין לנו שכל לכוין את לבבנו אליך אתה תלמדנו אשר נדע באמת כוונת רצונך הטוב ועל כל זאת מתחננים אנחנו לפניך אל מלא רחמים שתקבל את תפלתנו ברחמים וברצון אמן כן יהי רצון:

ידיד נפש אב הרחמן משוך עבדך אל רצונך ירוץ עבדך כמו איל ישתחוה אל מול הדרך יערב לו ידידותך מנופת צוף וכל טעם:

הדור נאה זיו העולם נפשי חולת אהבתך אנא אל נא רפא נא לה בהראות לה נועם זיוך אז תתחזק ותתרפא והיתה לה שפחת עולם:

ותיק יהמו רחמיך וחוסה נא על בן אוהבך כי זה כמה נכסוף נכספתי לראות בתפארת עוזך אלה חמדה לבי וחוסה נא ואל תתעלם:

הגלה נא ופרוס חביבי עלי את סוכת שלומך תאיר ארץ מכבודך נגילה ונשמחה בך מהר אהוב כי בא מועד וחננו כימי עולם:

כשנכנס לבית הכנסת יאמר זה

מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל: ואני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך: יי אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך: ואני אשתחוה ואכרעה אברכה לפני יי עושי: ואני תפלתי לך יי עת רצון אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך:

אדון עולם אשר מלך. בטרם כל יציר נברא:
לעת נעשה בחפצו כל. אזי מלך שמו נקרא:
ואחרי ככלות הכל. לבדו ימלוך נורא: והוא היה.
והוא הוה. והוא יהיה בתפארה: והוא אחד ואין
שני. להמשיל לו להחבירה: בלי ראשית בלי
תכלית. ולו העוז והמשרה: והוא אלי וחי גואלי
וצור חבלי בעת צרה: והוא נסי ומנוס לי. מנת
כוסי ביום אקרא: בידו אפקיד רוחי. בעת אישן
ואעירה: ועם רוחי גויתי. יי לי ולא אירא:

יגדל אלהים חי וישתבח. נמצא ואין עת אל מציאותו: אחד ואין יחיד כיחודו. נעלם וגם אין סוף לאחדותו: אין לו דמות הגוף ואינו גוף. לא נערוך אליו קדשתו: קדמון לכל דבר אשר נברא. ראשון ואין ראשית לראשיתו: הנו אדון עולם. לכל נוצר יורה גדלתו ומלכותו: שפע נבואתו נתנו אל אנשי סגלתו ותפארתו: לא קם בישראל כמשה עוד. נביא ומביט את תמונתו: תורת אמת נתן לעמו אל. על יד נביאו נאמן ביתו: לא יחליף האל ולא ימיר דתו. לעולמים לזולתו: צופה ויודע סתרינו. מביט לסוף דבר בקדמתו: גומל לאיש חסד כמפעלו. נותן לרשע רע כרשעתו: ישלח לקץ הימין משיחנו. לפדות מחכי קץ ישועתו: מתים יחיה אל ברוב חסדו ברוך עדי עד שם תהלתו:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יפתח אחד מהם או יסתם אחד מהם אי אפשר להתקים ולעמוד לפניך אפילו שעה אחת: ברוך אתה יי רופא כל בשר ומפליא לעשות:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה:

והערב נא יי אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו (תצאצאי צאצאינו) וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך ולומדי תורתך (לשמה): ברוך אתה יי המלמד תורה לעמו ישראל:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו: ברוך אתה יי נותן התורה:

וידבר יי אל משה לאמר דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם:

יברכך יהוה וישמרך: יאר יהוה פניו אליך ויחנך: ישא יהוה פניו אליך וישם לך שלום:

ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם:

אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה. אלו דברים שאדם אוכל פרותיהם בעולם הזה והקרן קימת לעולם הבא: ואלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והשכמת בית המדרש שחרית וערבית והכנסת אורחים ובקור חולים והכנסת כלה ולוית המת ועיון תפלה והבאת שלום בין אדם לחברו ותלמוד תורה כנגד כולם:

אלהי נשמה שנתת בי טהורה היא אתה בראתה אתה יצרתה אתה נפחתה

בי ואתה משמרה בקרבי. ואתה עתיד לטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבא: כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך יי אלהי ואלהי אבותי רבון כל המעשים אדון כל הנשמות: ברוך אתה יי המחזיר נשמות לפגרים מתים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה:
בא"י אלהינו מלך העולם שלא עשני גוי:
בא"י אלהינו מלך העולם שלא עשני עבד:
בא"י אלהינו מלך העולם שלא עשני אשה:
ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם פוקח עורים:
ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם מלביש ערמים:
ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם מתיר אסורים:
ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם זוקף כפופים:
בא"י אלהינו מלך העולם רוקע הארץ על המים:
בא"י אלהינו מלך העולם שעשה לי כל צרכי:
בא"י אלהינו מלך העולם אשר הכין מצעדי גבר:
בא"י אלהינו מלך העולם אוזר ישראל בגבורה:
בא"י אלהינו מלך העולם עוטר ישראל בתפארה:
ב"א יי אלהינו מלך העולם הנותן ליעף כח:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם המעביר שנה מעיני ותנומה מעפעפי:

ויהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתרגילנו בתורתך ודבקנו במצותיך ואל תביאנו לא לידי חטא ולא לידי עברה ועון ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון ואל תשלט בנו יצר הרע והרחיקנו מאדם רע ומחבר רע ודבקנו ביצר הטוב ובמעשים טובים וכוף את יצרנו להשתעבד לך ותננו היום ובכל יום לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו ותגמלנו חסדים טובים: ברוך אתה יי הגומל חסדים טובים לעמו ישראל:

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שתצילני היום ובכל יום מעזי פנים ומעזות פנים. מאדם רע. ומחבר רע. ומשכן רע. ומפגע רע. ומשטן המשחית מדין קשה ומבעל דין קשה. בין שהוא בן ברית ובין שאינו בן ברית:

אלהינו ואלהי אבותינו זכרנו בזכרון טוב לפניך ופקדנו בפקודת ישועה ורחמים משמי שמי קדם וזכר לנו אהבת הקדמונים אברהם יצחק וישראל עבדיך את הברית ואת החסד ואת השבועה שנשבעת לאברהם אבינו בהר המוריה ואת העקידה שעקד את יצחק בנו על גבי המזבח ככתוב בתורתך:

ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני: ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המריה והעלהו שם לעולה על אחד ההרים אשר אמר אליך: וישכם אברהם בבוקר ויחבוש את חמורו ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו ויבקע עצי עולה ויקם וילך אל המקום אשר אמר לו האלהים: ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק: ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה

ונשתחוה

תשתחוה תשובה אליכם: ויקח אברהם את עצי העולה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדו: ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעולה: ויאמר אברהם אלהים יראה לו השה לעולה בני וילכו שניהם יחדו: ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלהים ויבן שם אברהם את המזבח ויערוך את העצים ויעקוד את יצחק בנו וישם אותו על המזבח ממעל לעצים: וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו: ויקרא אליו מלאך יי מן השמים ויאמר אברהם אברהם ויאמר הנני: ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני: וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו: ויקרא אברהם שם המקום ההוא יי יראה אשר יאמר היום בהר יי יראה: ויקרא מלאך יי אל אברהם שנית מן השמים: ויאמר בי נשבעתי נאם יי כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך: כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים ויריש זרעך את שער איביו: והתברכו בזרעך כל גויי הארץ עקב אשר שמעת בקולי: וישב אברהם אל נעריו ויקמו וילכו יחדו אל באר שבע: וישב אברהם בבאר שבע:

רבונו של עולם כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו מבן יחידו ורצה לשחוט אותו כדי לעשות רצונך בלבב שלם כן יכבשו רחמיך את כעסך מעלינו ויגולו רחמיך על מדותיך והכנס אתנו לפנים משורת דינך ותתנהג עמנו יהוה אלהינו במדת החסד ובמדת הרחמים ובטובך הגדול ישוב חרון אפך מעמך מעירך מארצך ומנחלתך. וקיים לנו יי אלהינו את הדבר שהבטחתנו בתורתך על ידי משה עבדך כאמור וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור:

לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו וישכם ויאמר:

רבון כל העולמים לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך. כי על רחמיך הרבים. מה אנחנו מה חיינו מה חסדנו מה צדקותינו מה ישועתנו מה כחנו מה גבורתנו: מה נאמר לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו הלא כל הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל כי רוב מעשיהם תהו וימי חייהם הבל לפניך ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל:

אבל אנחנו עמך בני בריתך בני אברהם אהבך שנשבעת לו בהר המוריה. זרע יצחק יחידו שנעקד על גבי המזבח עדת יעקב בנך בכורך שמאהבתך שאהבת אותו ומשמחתך ששמחת בו. קראת את שמו ישראל וישרון:

לפיכך אנחנו חייבים להודות לך ולשבחך ולפארך ולברך ולקדש ולתת שבח והודיה לשמך. אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירשתנו: אשרינו שאנחנו משכימים ומעריבים ערב ובוקר ואומרים פעמים בכל יום:

שמע ישראל יי אלהינו יי אחד:

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

וקורין פרשה ראשונה על הסדר

אתה הוא עד שלא נברא העולם אתה הוא משנברא העולם אתה הוא בעולם הזה ואתה הוא לעולם הבא קדש את שמך על מקדישי שמך וקדש את שמך בעולמך ובישועתך תרים ותגביה קרננו ברוך אתה יי המקדש שמו ברבים:

אתה הוא יי אלהינו בשמים ובארץ ובשמי השמים העליונים אמת אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון ומבלעדיך אין אלהים: קבץ קויך מארבע כנפות הארץ: יכירו וידעו כל באי עולם כי אתה הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ. אתה עשית את השמים ואת הארץ. את הים ואת כל אשר בם. ומי בכל מעשה ידיך בעליונים או בתחתונים שיאמר לך מה תעשה אבינו שבשמים עשה עמנו חסד בעבור שמך הגדול שנקרא עלינו וקיים לנו יי אלהינו מה שכתוב בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ בשובי את שבותיכם לעיניכם אמר יי:

וידבר יי אל משה לאמר: ועשית כיור נחשת וכנו נחשת לרחצה ונתת אתו בין אהל מועד ובין המזבח ונתת שמה מים: ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם: בבאם אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימותו או בגשתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה ליי: ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו והיתה להם חק עולם לו ולזרעו לדורותם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתרחם עלינו ותמחול לנו על כל חטאתינו ותכפר לנו על כל עונותינו ותסלח לנו על כל פשעינו ושיבנה בית המקדש במהרה בימינו. ונקריב לפניך קרבן התמיד שיכפר בעדנו כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור:

וידבר יי אל משה לאמר: צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו: ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו ליי כבשים בני שנה תמימם שנים ליום עלה תמיד: את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים: ועשירית האיפה סלת למנחה בלולה בשמן כתית רביעית ההין: עלת תמיד העשיה בהר סיני לריח ניחח אשה ליי: ונסכו רביעית ההין לכבש האחד בקדש הסך נסך שכר ליי: ואת הכבש השני תעשה בין הערבים כמנחת הבקר וכנסכו תעשה אשה ריח ניחח ליי:

ושחט אתו על ירך המזבח צפנה לפני יי וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב:

אתה הוא יי אלהינו שהקטירו אבותינו לפניך את קטורת הסמים בזמן שבית המקדש היה קים. כאשר צוית אותם על יד משה נביאך ככתוב בתורתך:

ויאמר יי אל משה קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה סמים ולבנה זכה בד בבד יהיה: ועשית אתה קטרת רקח מעשה רוקח ממלח טהור קדש: ושחקת ממנה הדק ונתתה ממנה לפני העדת באהל מועד אשר אועד לך שמה קדש קדשים תהיה לכם: ונאמר והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנרת יקטירנה: ובהעלת אהרן את הנרת בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני יי לדרתיכם:

תנו רבנן פטום הקטורת כיצד. שלש מאות וששים ושמונה מנים היו בה. שלש מאות וששים וחמשה כמנין ימות החמה. מנה לכל יום פרס בשחרית ופרס בין הערבים. ושלשה מנים יתרים שמהם מכנים כהן גדול מלא חפניו ביום הכפורים. ומחזירן למכתשת בערב יום הכפורים. ושוחקן יפה יפה כדי שתהא דקה מן הדקה. ואחד עשר סמנים היו בה. ואלו הן הצרי והצפורן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה. מור וקציעה שבולת נרד וכרכום משקל ששה עשר ששה עשר מנה. הקושט שנים עשר וקלופה שלשה וקנמון תשעה. בורית כרשינה תשעה קבין. יין קפריסין סאין תלתא וקבין תלתא ואם לא מצא יין קפריסין מביא חמר חורין עתיק. מלח סדומית רובע הקב מעלה עשן כל שהוא. רבי נתן הבבלי אומר אף כפת הירדן כל שהוא ואם נתן בה דבש פסלה ואם חסר אחת מכל סמניה חיב מיתה:

רבן שמעון בן גמליאל אומר הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף בורית כרשינה למה היא באה כדי ליפות בה את הצפורן כדי שתהא נאה. יין קפריסין למה הוא בא כדי לשרות בו את הצפורן כדי שתהא עזה והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים במקדש מפני הכבוד:

תניא רבי נתן אומר כשהוא שוחק אומר הדק היטב היטב הדק מפני שהקול יפה לבשמים פטמה לחצאין כשרה לשליש ולרביע לא שמענו: אמר רבי יהודה זה הכלל אם כמדתה כשרה לחצאין ואם חסר אחת מכל סמניה חיב מיתה:

תניא בר קפרא אומר אחת לששים או לשבעים שנה היתה באה של שירים לחצאין: ועוד תני בר קפרא אלו היה נותן בה קורטוב של דבש. אין אדם יכול לעמוד מפני ריחה: ולמה אין מערבין בה דבש. מפני שהתורה אמרה כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה ליי:

ג״פ יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: ג״פ יי צבאות אשרי אדם בוטח בך: ג״פ יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: אתה סתר לי מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה: וערבה ליי מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות:

אביי הוה מסדר סדר המערכה משמא דגמרא ואליבא דאבא שאול. מערכה גדולה קודמת למערכה שניה של קטורת. ומערכה שניה של קטורת קודמת לסדור שני גזרי עצים וסדור שני גזרי עצים קודם לדשון מזבח הפנימי ודשון מזבח הפנימי קודם להטבת חמש נרות והטבת חמש נרות קודמת לדם התמיד ודם התמיד קודם להטבת שתי נרות והטבת שתי נרות קודמת לקטורת וקטורת קודמת לאברים ואברים למנחה ומנחה לחבתין וחבתין לנסכין ונסכין למוספין ומוספין לבזיכין ובזיכין קודמין לתמיד של בין הערבים שנאמר וערך עליה העלה והקטיר עליה חלבי השלמים עליה השלם כל הקרבנות כלם:

אנא בכח גדלת ימינך תתיר צרורה: אב״ג ית״ץ
קבל רנת עמך שגבנו טהרנו נורא: קר״ע שט״ן
נא גבור דורשי יחודך כבבת שמרם: נג״ד יכ״ש
ברכם טהרם רחמם צדקתך תמיד גמלם: בט״ר צת״ג
חסין קדוש ברוב טובך נהל עדתך: חק״ב טנ״ע
יחיד גאה לעמך פנה זוכרי קדושתך: יג״ל פז״ק
שועתנו קבל ושמע צעקתנו יודע תעלומות: שק״ו צי״ת
ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

בשבת וביו״ט אין אומרים זה:

רבון העולמים אתה צויתנו להקריב קרבן התמיד במועדו ולהיות כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם ועתה בעונותינו חרב בית המקדש ובטל התמיד ואין לנו לא כהן בעבודתו ולא לוי בדוכנו ולא ישראל במעמדו ואתה אמרת ונשלמה פרים שפתינו. לכן יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיהא שיח שפתותינו חשוב ומקובל ומרוצה לפניך כאלו הקרבנו קרבן התמיד במועדו ועמדנו על מעמדו:

לשבת וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימם ושני עשרונים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עלת שבת בשבתו על עולת התמיד ונסכה:

לר״ח ובראשי חדשיכם תקריבו עולה ליי פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים: ושלשה עשרונים סלת מנחה בלולה בשמן לפר האחד ושני עשרונים סלת מנחה בלולה בשמן לאיל האחד: ועשרון עשרון סלת מנחה בלולה בשמן לכבש האחד עולה ריח ניחח אשה ליי: ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר ושלישת ההין לאיל ורביעת ההין לכבש יין זאת עולת חדש בחדשו לחדשי השנה: ושעיר עזים אחד לחטאת ליי על עולת התמיד יעשה ונסכו:

איזהו מקומן של זבחים. קדשי קדשים שחיטתן בצפון פר ושעיר של יום הכפורים שחיטתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון הזיה על בין הבדים ועל הפרכת ועל מזבח הזהב מתנה אחת מהן מעכבת. שירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון אם לא נתן לא עכב: פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים שחיטתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון הזיה על הפרכת ועל מזבח הזהב מתנה אחת מהן מעכבת. שירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון אם לא נתן לא עכב. אלו ואלו נשרפין בבית הדשן: חטאת הצבור והיחיד אלו הן חטאת הצבור שעירי ראשי חדשים ושל מועדות שחיטתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון ארבע מתנות על ארבע קרנות. כיצד עלה בכבש ופנה לסובב ובא לו לקרן דרומית מזרחית. מזרחית צפונית. צפונית מערבית. מערבית דרומית. שירי הדם היה שופך על יסוד דרומי. ונאכלין לפנים מן הקלעים לזכרי כהנה בכל מאכל ליום ולילה עד חצות:

העולה קדש קדשים שחיטתה בצפון וקבול דמה בכלי שרת בצפון ודמה טעון שתי מתנות שהן ארבע וטעונה הפשט ונתוח וכליל לאשים:

זבחי שלמי צבור ואשמות. אלו הן אשמות. אשם גזלות. אשם מעילות. אשם שפחה חרופה. אשם נזיר. אשם מצורע. אשם תלוי. שחיטתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע. ונאכלין לפנים מן הקלעים לזכרי כהנה בכל מאכל ליום ולילה עד חצות:

התודה ואיל נזיר קדשים קלים שחיטתן בכל מקום בעזרה ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע. ונאכלין בכל העיר לכל אדם בכל מאכל ליום ולילה עד חצות: המורם מהם כיוצא בהם אלא שהמורם נאכל לכהנים לנשיהם ולבניהם ולעבדיהם:

שלמים קדשים קלים שחיטתן בכל מקום בעזרה. ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע ונאכלין בכל העיר לכל אדם בכל מאכל לשני ימים ולילה אחד: המורם מהם כיוצא בהם אלא שהמורם נאכל לכהנים לנשיהם ולבניהם ולעבדיהם:

הבכור והמעשר והפסח קדשים קלים שחיטתן בכל מקום בעזרה ודמן טעון מתנה אחת. ובלבד שיתן כנגד היסוד: שנה באכילתן הבכור נאכל לכהנים והמעשר לכל אדם. ונאכלין בכל העיר בכל מאכל לשני ימים ולילה אחד: הפסח אינו נאכל אלא בלילה ואינו נאכל אלא עד חצות ואינו נאכל אלא למנויו ואינו נאכל אלא צלי:

רבי ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות התורה נדרשת בהן. מקל וחומר. ומגזרה שוה. מבנין אב מכתוב אחד. ומבנין אב משני כתובים. מכלל ופרט. ומפרט וכלל. כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט: מכלל שהוא צריך לפרט. ומפרט שהוא צריך לכלל: כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא: כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טוען אחד שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר: כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טוען אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר: כל דבר שהיה בכלל ויצא לדון בדבר החדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפרוש: דבר הלמד מענינו. ודבר הלמד מסופו: וכן שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך:

קדיש דרבנן

מזמור שיר חנכת הבית לדוד: ארוממך יי כי דליתני ולא שמחת איבי לי: יי אלהי שועתי אליך ותרפאני: יי העלית מן שאול נפשי חייתני מירדי בור: זמרו ליי חסידיו והודו לזכר קדשו: כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבקר רנה: ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם: יי ברצונך העמדתה להררי עז הסתרת פניך הייתי נבהל: אליך יי אקרא ואל אדני אתחנן: מה בצע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר היגיד אמתך: שמע יי וחנני יי היה עוזר לי: הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה: למען יזמרך כבוד ולא ידום יי אלהי לעולם אודך:

הריני מזמן את פי להודות ולהלל ולשבח את בוראי לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל:

ברוך שאמר והיה העולם. ברוך הוא. ברוך עשה בראשית. ברוך אומר ועושה. ברוך גוזר ומקים. ברוך מרחם על הארץ. ברוך מרחם על הבריות. ברוך משלם שכר טוב ליראיו. ברוך חי לעד וקים לנצח. ברוך פודה ומציל. ברוך שמו. ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם האל האב הרחמן המהולל בפי עמו משבח ומפאר בלשון חסידיו ועבדיו. ובשירי דוד עבדך נהללך יי אלהינו בשבחות ובזמרות נגדלך ונשבחך ונפארך ונזכיר שמך ונמליכך מלכנו אלהינו. יחיד חי העולמים. מלך משבח ומפאר עדי עד שמו הגדול: ברוך אתה יי מלך מהלל בתשבחות:

הודו ליי קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו: שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו: התהללו בשם קדשו ישמח לב מבקשי יי: דרשו יי ועזו בקשו פניו תמיד: זכרו נפלאותיו אשר עשה מפתיו ומשפטי פיהו: זרע ישראל עבדו בני יעקב בחיריו: הוא יי אלהינו בכל הארץ משפטיו: זכרו לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור: אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק: ויעמידה ליעקב לחוק לישראל ברית עולם: לאמר לך אתן ארץ כנען חבל נחלתכם: בהיותכם מתי מספר כמעט וגרים בה: ויתהלכו מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר: לא הניח לאיש לעשקם ויוכח עליהם מלכים: אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו: שירו ליי כל הארץ בשרו מיום אל יום ישועתו: ספרו בגוים את כבודו בכל העמים נפלאותיו: כי גדול יי ומהלל מאד ונורא הוא על כל אלהים: כי כל אלהי העמים אלילים. (כאן צריך להפסיק) ויי שמים עשה: הוד והדר לפניו עוז וחדות במקומו: הבו ליי משפחות עמים הבו ליי כבוד ועוז: הבו ליי כבוד שמו שאו מנחה ובאו לפניו השתחוו ליי בהדרת קודש: חילו מלפניו כל הארץ אף תכון תבל בל תמוט: ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים יי מלך: ירעם הים ומלואו יעלוץ השדה וכל אשר בו: אז ירננו עצי היער מלפני יי כי בא לשפוט את הארץ: הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו: ואמרו הושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: ברוך יי אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ויאמרו כל העם אמן והלל ליי: רוממו יי אלהינו והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא: רוממו יי אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי אלהינו: והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: אתה יי לא תכלא רחמיך ממני חסדך ואמתך תמיד יצרוני: זכור רחמיך יי וחסדיך כי מעולם המה: תנו עוז לאלהים על ישראל גאותו ועזו בשחקים: נורא אלהים ממקדשיך אל ישראל הוא נתן עז ותעצמות לעם ברוך אלהים: אל נקמות יי אל נקמות הופיע: הנשא שופט הארץ השב גמול על גאים: ליי הישועה על עמך ברכתך סלה: יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: יי צבאות אשרי אדם בוטח בך: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: הושיעה את עמך וברך את נחלתך ורעם ונשאם עד העולם: נפשנו חכתה ליי עזרנו ומגננו הוא: כי בו ישמח לבנו כי בשם קדשו בטחנו: יהי חסדך יי עלינו כאשר יחלנו לך: הראנו יי חסדך וישעך תתן לנו: קומה עזרתה לנו ופדנו למען חסדך: אנכי יי אלהיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו: אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי אלהיו: ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה ליי כי גמל עלי:

א"א מזמור לתודה לא בשבת וי"ט ולא בע"פ ולא בחוה"מ פ' ולא בעי"כ לפי שהין תודה באלו הימים אלו:

מזמור לתודה הריעו ליי כל הארץ: עבדו את יי בשמחה באו לפניו ברננה: דעו כי יי הוא אלהים הוא עשנו ולו אנחנו עמו וצאן מרעיתו: באו שעריו בתודה חצרותיו בתהלה הודו לו ברכו שמו: כי טוב יי לעולם חסדו ועד דור ודור אמונתו:

בחול מתחילין כאן יהי כבוד:

מזמורים אלו אומרים בשבת וביו"ט ובהושענא רבה:

למנצח מזמור לדוד: השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע: יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחוה דעת: אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם: בכל הארץ יצא קום. ובקצה תבל מליהם לשמש שם אהל בהם: והוא כחתן יוצא מחפתו ישיש כגבור לרוץ ארח: מקצה השמים

מוצאו ותקופתו על קצותם ואין נסתר מחמתו: תורת יי תמימה משיבת נפש עדות יי נאמנה מחכימת פתי: פקודי יי ישרים משמחי לב מצות יי ברה מאירת עינים: יראת יי טהורה עומדת לעד משפטי יי אמת צדקו יחדו: הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים: גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב: שגיאות מי יבין מנסתרות נקני: גם מזדים חשך עבדך אל ימשלו בי אז איתם ונקיתי מפשע רב: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי:

לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך ויגרשהו וילך: אברכה את יי בכל עת תמיד תהלתו בפי: ביי תתהלל נפשי ישמעו ענוים וישמחו: גדלו ליי אתי ונרוממה שמו יחדו: דרשתי את יי וענני ומכל מגורותי הצילני: הביטו אליו ונהרו ופניהם אל יחפרו: זה עני קרא ויי שמע ומכל צרותיו הושיעו: חונה מלאך יי סביב ליראיו ויחלצם: טעמו וראו כי טוב יי אשרי הגבר יחסה בו: יראו את יי קדשיו כי אין מחסור ליראיו: כפירים רשו ורעבו ודורשי יי לא יחסרו כל טוב: לכו בנים שמעו לי יראת יי אלמדכם: מי האיש החפץ חיים אהב ימים לראות טוב: נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה: סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו: עיני יי אל צדיקים ואזניו אל שועתם: פני יי בעשי רע להכרית מארץ זכרם: צעקו ויי שמע ומכל צרותם הצילם: קרוב יי לנשברי לב ואת דכאי רוח יושיע: רבות רעות צדיק ומכלם יצילנו יי: שומר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה: תמותת רשע רעה ושנאי צדיק יאשמו: פודה יי נפש עבדיו ולא יאשמו כל החוסים בו:

תפלה למשה איש האלהים אדני מעון אתה היית לנו בדור ודור: בטרם הרים ילדו ותחולל ארץ ותבל ומעולם עד עולם אתה אל: תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם: כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור ואשמורה בלילה: זרמתם שנה יהיו בבקר כחציר יחלף: בבקר יציץ וחלף לערב ימולל ויבש: כי כלינו באפך ובחמתך נבהלנו: שתה עונתינו לנגדך עלמנו למאור פניך: כי כל ימינו פנו בעברתך כלינו שנינו כמו הגה: ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה ורהבם עמל ואון כי גז חיש ונעפה: מי יודע עז אפך וכיראתך עברתך: למנות ימינו כן הודע ונבא לבב חכמה: שובה יי עד מתי והנחם על עבדיך: שבענו בבקר חסדך ונרננה ונשמחה בכל ימינו: שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו רעה: יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם: ויהי נועם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו:

ישב בסתר עליון בצל שדי יתלונן: אמר ליי מחסי ומצודתי אלהי אבטח בו: כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות: באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה צנה וסוחרה אמתו: לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם: מדבר באפל יהלך מקטב ישוד צהרים: יפל מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש: רק בעיניך תביט ושלמת רשעים תראה: כי אתה יי מחסי עליון שמת מעונך: לא תאנה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך: כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך: על כפים ישאונך פן תגף באבן רגלך: על שחל ופתן תדרך תרמס כפיר ותנין: כי בי חשק ואפלטהו אשגבהו כי ידע שמי: יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו: ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי: ארך

הללויה הללו את שם יי הללו עבדי יי: שעומדים בבית יי בחצרות בית אלהינו: הללויה כי טוב יי זמרו לשמו כי נעים: כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגלתו: כי אני ידעתי כי גדול יי ואדנינו מכל אלהים: כל אשר חפץ יי עשה בשמים ובארץ בימים וכל תהומות: מעלה נשאים מקצה הארץ ברקים למטר עשה מוצא רוח מאוצרותיו: שהכה בכורי מצרים מאדם עד בהמה: שלח אתות ומופתים בתוככי מצרים בפרעה ובכל עבדיו: שהכה גוים רבים והרג מלכים עצומים: לסיחון מלך האמורי ולעוג מלך הבשן ולכל ממלכות כנען: ונתן ארצם נחלה נחלה לישראל עמו: יי שמך לעולם יי זכרך לדור ודור: כי ידין יי עמו ועל עבדיו יתנחם: עצבי הגוים כסף וזהב מעשה ידי אדם: פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו: אזנים להם ולא יאזינו אף אין יש רוח בפיהם: כמוהם יהיו עשיהם כל אשר בוטח בהם: בית ישראל ברכו את יי בית אהרן ברכו את יי: בית הלוי ברכו את יי. יראי יי ברכו את יי: ברוך יי מציון שוכן ירושלים הללויה:

הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו: הודו לאלהי האלהים כי לעולם חסדו: הודו לאדני האדנים כי לעולם חסדו: לעשה נפלאות גדולות לבדו כי לעולם חסדו: לעשה השמים בתבונה כי לעולם חסדו: לרוקע הארץ על המים כי לעולם חסדו: לעשה אורים גדולים כי לעולם חסדו: את השמש לממשלת ביום כי לעולם חסדו: את הירח וכוכבים לממשלות בלילה כי לעולם חסדו: למכה מצרים בבכוריהם כי לעולם חסדו: ויוצא ישראל מתוכם כי לעולם חסדו: ביד חזקה ובזרוע נטויה כי לעולם חסדו: לגוזר ים סוף לגזרים כי לעולם חסדו: והעביר ישראל בתוכו כי לעולם חסדו: ונער פרעה וחילו בים סוף כי לעולם חסדו: למוליך עמו במדבר כי לעולם חסדו: למכה מלכים גדולים כי לעולם חסדו: ויהרג מלכים אדירים כי לעולם חסדו: לסיחון מלך האמורי כי לעולם חסדו: ולעוג מלך הבשן כי לעולם חסדו: ונתן ארצם לנחלה כי לעולם חסדו: נחלה לישראל עבדו כי לעולם חסדו: שבשפלנו זכר לנו כי לעולם חסדו: ויפרקנו מצרינו כי לעולם חסדו: נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו: הודו לאל השמים כי לעולם חסדו:

רננו צדיקים ביי לישרים נאוה תהלה: הודו ליי בכנור בנבל עשור זמרו לו: שירו לו שיר חדש היטיבו נגן בתרועה: כי ישר דבר יי וכל מעשהו באמונה: אהב צדקה ומשפט חסד יי מלאה הארץ: בדבר יי שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם: כונס כנד מי הים נותן באוצרות תהומות: ייראו מיי כל הארץ ממנו יגורו כל יושבי תבל: כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמד: יי הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים: עצת יי לעולם תעמד מחשבות לבו לדור ודור: אשרי הגוי אשר יי אלהיו העם בחר לנחלה לו: משמים הביט יי ראה את כל בני האדם: ממכון שבתו השגיח אל כל יושבי הארץ: היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם: אין המלך נושע ברב חיל גבור לא ינצל ברב כח: שקר הסוס לתשועה וברב חילו לא ימלט: הנה עין יי אל יראיו למיחלים לחסדו: להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב: נפשנו חכתה ליי עזרנו ומגננו הוא: כי בו ישמח לבנו כי בשם קדשו בטחנו: יהי חסדך יי עלינו כאשר יחלנו לך:

מזמור שיר ליום השבת: טוב להודות ליי ולזמר לשמך עליון: להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות: עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור: כי שמחתני יי בפעלך במעשי ידיך ארנן: מה גדלו מעשיך יי מאד עמקו מחשבותיך: איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת: בפרח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און להשמדם עדי עד: ואתה מרום לעולם יי: כי הנה איביך יי כי הנה איביך יאבדו יתפרדו כל פועלי און: ותרם כראים קרני בלתי בשמן רענן: ותבט עיני בשורי בקמים עלי מרעים תשמענה אזני: צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה: שתולים בבית יי בחצרות אלהינו יפריחו: עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו: להגיד כי ישר יי צורי ולא עולתה בו:

יי מלך גאות לבש לבש יי עז התאזר אף תכון תבל בל תמוט: נכון כסאך מאז מעולם אתה: נשאו נהרות יי נשאו נהרות קולם ישאו נהרות דכים: מקולות מים רבים אדירים משברי ים אדיר במרום יי: עדתיך נאמנו מאד לביתך נאוה קדש יי לארך ימים:

יהי כבוד יי לעולם ישמח יי במעשיו: יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם: ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם יי: רם על כל גוים יי על השמים כבודו: יי שמך לעולם יי זכרך לדור ודור: יי בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה: ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים יי מלך: יי מלך יי מלך יי ימלוך לעולם ועד: יי מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו: יי הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים: רבות מחשבות בלב איש ועצת יי היא תקום: עצת יי לעולם תעמוד מחשבות לבו לדור ודור: כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד: כי בחר יי בציון אוה למושב לו: כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגלתו: כי לא יטוש יי עמו ונחלתו לא יעזוב: והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו:

אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה: אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי אלהיו: תהלה לדוד ארוממך אלהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד: בכל יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד: גדול יי ומהלל מאד ולגדלתו אין חקר: דור לדור ישבח מעשיך וגבורותיך יגידו: הדר כבוד הודך ודברי נפלאותיך אשיחה: ועזוז נוראותיך יאמרו וגדלתך אספרנה: זכר רב טובך יביעו וצדקתך ירננו: חנון ורחום יי ארך אפים וגדל חסד: טוב יי לכל ורחמיו על כל מעשיו: יודוך יי כל מעשיך וחסידיך יברכוכה: כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו: להודיע לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו: מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור: סומך יי לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים: עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו: פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון: צדיק יי בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו: קרוב יי לכל קוראיו לכל אשר יקראהו באמת: רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם: שומר יי את כל אהביו ואת כל הרשעים ישמיד: תהלת יי ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד: ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה:

הללויה הללי נפשי את יי: אהללה יי בחיי אזמרה לאלהי בעודי: אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה: תצא רוחו ישוב לאדמתו ביום ההוא אבדו עשתנתיו: אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על יי אלהיו: עשה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בם השומר אמת לעולם: עושה משפט לעשוקים נותן לחם לרעבים יי מתיר אסורים: יי פוקח עורים יי זוקף כפופים יי אהב צדיקים: יי שומר את גרים יתום ואלמנה יעודד ודרך רשעים יעות: ימלוך יי לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה:

הללויה כי טוב זמרה אלהינו כי נעים נאוה תהלה: בונה ירושלים יי נדחי ישראל יכנס: הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם: מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא: גדול אדונינו ורב כח לתבונתו אין מספר: מעודד ענוים יי משפיל רשעים עדי ארץ: ענו ליי בתודה זמרו לאלהינו בכנור: המכסה שמים בעבים המכין לארץ מטר המצמיח הרים חציר: נותן לבהמה לחמה לבני ערב אשר יקראו: לא בגבורת הסוס יחפץ לא בשוקי האיש ירצה: רוצה יי את יראיו את המיחלים לחסדו: שבחי ירושלים את יי הללי אלהיך ציון: כי חזק בריחי שעריך ברך בניך בקרבך: השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך: השולח אמרתו ארץ עד מהרה ירוץ דברו: הנותן שלג כצמר כפור כאפר יפזר: משליך קרחו כפתים לפני קרתו מי יעמד: ישלח דברו וימסם ישב רוחו יזלו מים: מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל: לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום הללויה:

הללויה הללו את יי מן השמים הללוהו במרומים: הללוהו כל מלאכיו הללוהו כל צבאיו: הללוהו שמש וירח הללוהו כל כוכבי אור: הללוהו שמי השמים והמים אשר מעל השמים: יהללו את שם יי כי הוא צוה ונבראו: ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור: הללו את יי מן הארץ תנינים וכל תהומות: אש וברד שלג וקיטור רוח סערה עשה דברו: ההרים וכל גבעות עץ פרי וכל ארזים: החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף: מלכי ארץ וכל לאמים שרים וכל שפטי ארץ: בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים: יהללו את שם יי כי נשגב שמו לבדו הודו על ארץ ושמים: וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה:

הללויה שירו ליי שיר חדש תהלתו בקהל חסידים: ישמח ישראל בעושיו בני ציון יגילו במלכם: יהללו שמו במחול בתוף וכנור יזמרו לו: כי רוצה יי בעמו יפאר ענוים בישועה: יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם: רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם: לעשות נקמה בגוים תוכחות בלאמים: לאסור מלכיהם בזקים ונכבדיהם בכבלי ברזל: לעשות בהם משפט כתוב הדר הוא לכל חסידיו הללויה:

הללויה הללו אל בקדשו הללוהו ברקיע עזו: הללוהו בגבורתיו הללוהו כרב גדלו: הללוהו בתקע שופר הללוהו בנבל וכנור: הללוהו בתף ומחול הללוהו במנים ועוגב: הללוהו בצלצלי שמע הללוהו בצלצלי תרועה: כל הנשמה תהלל יה הללויה: כל הנשמה תהלל יה הללויה:

ברוך יי לעולם אמן ואמן: ברוך יי מציון שוכן ירושלים הללויה: ברוך יי אלהים אלהי ישראל עשה נפלאות לבדו: וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן:

ויברך דויד את יי לעיני כל הקהל ויאמר דויד ברוך אתה יי אלהי ישראל אבינו מעולם ועד עולם: לך יי הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש: והעושר והכבוד מלפניך ואתה מושל בכל ובידך כח וגבורה ובידך לגדל ולחזק לכל: ועתה אלהינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך: אתה הוא יי לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כלם וצבא השמים לך משתחוים: אתה הוא יי האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם ומצאת את לבבו נאמן לפניך:

וכרות עמו הברית לתת את ארץ הכנעני החתי האמורי והפרזי והיבוסי והגרגשי לתת לזרעו ותקם את דבריך כי צדיק אתה: ותרא את עני אבתינו במצרים ואת זעקתם שמעת על ים סוף: ותתן אתת ומפתים בפרעה ובכל עבדיו ובכל עם ארצו כי ידעת כי הזידו עליהם ותעש לך שם כהיום הזה: והים בקעת לפניהם ויעברו בתוך הים ביבשה ואת רדפיהם השלכת במצולת כמו אבן במים עזים:

ויושע יי ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים: וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה יי במצרים וייראו העם את יי ויאמינו ביי ובמשה עבדו:

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ליי ויאמרו לאמר אשירה ליי כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים: עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה: זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו: יי איש מלחמה יי שמו: מרכבות פרעה וחילו ירה בים ומבחר שלישיו טבעו בים סוף: תהומות יכסימו ירדו במצולות כמו אבן: ימינך יי נאדרי בכח ימינך יי תרעץ אויב: וברוב גאונך תהרוס קמיך תשלח חרונך יאכלמו כקש: וברוח אפיך נערמו מים נצבו כמו נד נוזלים קפאו תהומות בלב ים: אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שלל תמלאמו נפשי אריק חרבי תורישמו ידי: נשפת ברוחך כסמו ים צללו כעופרת במים אדירים: מי כמוכה באלים יי מי כמוכה נאדר בקדש נורא תהלות עשה פלא: נטית ימינך תבלעמו ארץ: נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך: שמעו עמים ירגזון חיל אחז ישבי פלשת: אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמגו כל ישבי כנען: תפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן: עד יעבר עמך יי עד יעבר עם זו קנית: תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת יי מקדש אדני כוננו ידיך: יי ימלוך לעולם ועד: יי ימלוך לעולם ועד: יי מלכותה קאם לעלם ולעלמי עלמיא: כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב יי עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים: כי ליי המלוכה ומושל בגוים: ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה ליי המלוכה: והיה יי למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד:

ישתבח שמך לעד מלכנו האל המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ. כי לך נאה יי אלהינו ואלהי אבותינו שיר ושבחה הלל וזמרה עוז וממשלה נצח גדלה וגבורה תהלה ותפארת קדשה ומלכות. ברכות והודאות מעתה ועד עולם: ברוך אתה יי אל מלך גדול בתשבחות אל ההודאות אדון הנפלאות הבוחר בשירי זמרה מלך אל חי העולמים: ח״ק

כשס״ם אומרים שיר המעלות ממעמקים

חזן ברכו את יי המבורך:

ק״ת ברוך יי המבורך לעולם ועד:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא את הכל:

המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים. ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית. מה רבו מעשיך יי כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך: המלך המרומם לבדו מאז. המשבח והמפואר והמתנשא מימות עולם: אלהי עולם ברחמיך הרבים רחם עלינו. אדון עוזנו צור משגבנו. מגן ישענו משגב בעדנו: אל ברוך גדול דעה. הכין ופעל זהרי חמה. טוב יצר כבוד לשמו. מאורות נתן סביבות עזו. פנות צבאיו קדושים רוממי שדי תמיד מספרים כבוד אל וקדושתו. תתברך יי אלהינו על שבח מעשה ידיך ועל מאורי אור שעשית יפארוך סלה:

תתברך צורנו מלכנו וגאלנו בורא קדושים ישתבח שמך לעד מלכנו יוצר משרתים ואשר משרתיו כלם עומדים ברום עולם ומשמיעים ביראה יחד בקול דברי אלהים חיים ומלך עולם: כלם אהובים כלם ברורים כלם גבורים וכלם עשים באימה ביראה רצון קונם. וכלם פותחים את פיהם בקדשה ובטהרה בשירה ובזמרה ומברכים ומשבחים ומפארים ומעריצים ומקדישים וממליכים:

את שם האל המלך הגדול הגבור והנורא קדוש הוא. וכלם מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה. ונותנים רשות זה לזה. להקדיש ליוצרם בנחת רוח בשפה ברורה ובנעימה קדשה כלם כאחד עונים ואומרים ביראה:

קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו:

והאופנים וחיות הקודש ברעש גדול מתנשאים לעמת שרפים. לעמתם משבחים ואומרים:

ברוך כבוד יי ממקומו:

לאל ברוך נעימות יתנו למלך אל חי וקים זמירות יאמרו ותשבחות ישמיעו. כי הוא לבדו פועל גבורות עושה חדשות בעל מלחמות זורע צדקות מצמיח ישועות בורא רפואות נורא תהלות אדון הנפלאות המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית. כאמור לעשה אורים גדולים כי לעולם חסדו: אור חדש על ציון תאיר ונזכה כלנו מהרה לאורו: ברוך אתה יי יוצר המאורות:

אהבה רבה אהבתנו יי אלהינו. חמלה גדולה ויתרה חמלת עלינו. אבינו מלכנו בעבור אבותינו שבטחו בך ותלמדם חקי חיים כן תחננו ותלמדנו: אבינו האב הרחמן המרחם רחם עלינו ותן בלבנו להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה. והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך ויחד לבבנו לאהבה וליראה שמך ולא נבוש לעולם ועד: כי בשם קדשך הגדול והנורא בטחנו נגילה ונשמחה בישועתך: והביאנו לשלום מארבע כנפות הארץ. ותוליכנו קוממיות לארצנו כי אל פועל ישועות אתה. ובנו בחרת מכל עם ולשון וקרבתנו לשמך הגדול סלה באמת. להודות לך וליחדך באהבה: ברוך אתה יי הבוחר בעמו ישראל באהבה:

יחיד אומר אל מלך נאמן:

שמע ישראל יי אלהינו יי אחד:

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

ואהבת את יי אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך: והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך: ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך: וקשרתם לאות על ידך והיו לטטפות בין עיניך: וכתבתם על מזזות ביתך ובשעריך:

והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את יי אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך: ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת: השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם: וחרה אף יי בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה אשר יי נותן לכם: ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטוטפות בין עיניכם: ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך: וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך:

למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע יי לאבתיכם לתת להם כימי השמים על הארץ:

ויאמר יי אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם ועשו להם ציצת על כנפי בגדיהם לדרתם ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת:

והיה לכם לציצת וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות יי ועשיתם אתם ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם: למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדשים לאלהיכם: אני יי אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים אני יי אלהיכם:

אמת ויציב ונכון וקים וישר ונאמן ואהוב וחביב ונחמד ונעים ונורא ואדיר ומתקן ומקבל וטוב ויפה הדבר הזה עלינו לעולם ועד: אמת אלהי עולם מלכנו צור יעקב מגן ישענו לדור ודור הוא קים ושמו קים וכסאו נכון ומלכותו ואמונתו לעד קימת: ודבריו חיים וקימים ונאמנים ונחמדים לעד ולעולמי עולמים. על אבותינו ועלינו על בנינו ועל דורותינו ועל כל דורות זרע ישראל עבדיך:

על הראשונים ועל האחרונים דבר טוב וקים לעולם ועד אמת ואמונה חוק ולא יעבור. אמת שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו. מלכנו מלך אבותינו. גואלנו גואל אבותינו. יוצרנו צור ישועתנו. פודנו ומצילנו מעולם שמך. אין אלהים זולתך:

עזרת אבותינו אתה הוא מעולם מגן ומושיע לבניהם אחריהם בכל דור ודור: ברום עולם מושבך ומשפטיך וצדקתך עד אפסי ארץ: אשרי איש שישמע למצותיך ותורתך ודברך ישים על לבו: אמת אתה הוא אדון לעמך ומלך גבור לריב ריבם: אמת אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע: ממצרים גאלתנו יי אלהינו ומבית עבדים פדיתנו: כל בכוריהם הרגת ובכורך גאלת וים סוף בקעת וזדים טבעת וידידים העברת ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר: על זאת שבחו אהובים ורוממו אל. ונתנו ידידים זמירות שירות ותשבחות ברכות והודאות למלך אל חי וקים: רם ונשא גדול ונורא משפיל גאים ומגביה שפלים מוציא אסירים ופודה ענוים ועוזר דלים ועונה לעמו בעת שועם אליו: תהלות לאל עליון ברוך הוא ומבורך. משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה ואמרו כלם:

מי כמוכה באלים יי מי כמוכה נאדר בקודש נורא תהלות עשה פלא:

שירה חדשה שבחו גאולים לשמך על שפת הים יחד כלם הודו והמליכו ואמרו. יי ימלוך לעולם ועד:

צור ישראל קומה בעזרת ישראל ופדה כנאמך יהודה וישראל: גאלנו יי צבאות שמו קדוש ישראל: ברוך אתה יי גאל ישראל:

למוסף ולמנחה כי שם יי אקרא הבו גודל לאלהינו:

אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך:

ברוך אתה יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון גומל חסדים טובים קונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה:

(בעשי"ת) זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים למענך אלהים חיים:

מלך עוזר ומושיע ומגן: ברוך אתה יי מגן אברהם:

אתה גבור לעולם אדני מחיה מתים אתה רב להושיע:

בחורף משיב הרוח ומוריד הגשם:

מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים ומקים אמונתו לישני עפר. מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך: מלך ממית ומחיה ומצמיח ישועה:

(בעשי"ת) מי כמוך אב הרחמים זוכר יצוריו לחיים ברחמים:

ונאמן אתה להחיות מתים: ברוך אתה יי מחיה המתים:

בחזרת הש"ץ אומרים זה

נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום: ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר: קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו: לעמתם ברוך יאמרו: ברוך כבוד יי ממקומו: ובדברי קדשך כתוב לאמר: ימלוך יי לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה:

ש"ץ לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדשתך נקדיש ושבחך אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד. כי אל מלך גדול וקדוש אתה: ברוך אתה יי האל (בעשי"ם המלך) הקדוש:

אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה: ברוך אתה יי האל הקדוש: (בעשי"ם המלך הקדוש)

אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה.

במו"ש ובמיו"ט אומרים זה:

אתה חוננתנו למדע תורתך. ותלמדנו לעשות חקי רצונך. ותבדל יי אלהינו בין קודש לחול. בין אור לחושך. בין ישראל לעמים. בין יום השביעי לששת ימי המעשה: אבינו מלכנו החל עלינו הימים הבאים לקראתנו לשלום חשוכים מכל חטא ומנוקים מכל עון. ומדבקים ביראתך:

ו) חננו מאתך דעה בינה והשכל. ברוך אתה יי חונן הדעת:

השיבנו אבינו לתורתך. וקרבנו מלכנו לעבודתך. והחזירנו בתשובה שלמה לפניך: ברוך אתה יי הרוצה בתשובה:

סלח לנו אבינו כי חטאנו מחל לנו מלכנו כי פשענו. כי מוחל וסולח אתה: ברוך אתה יי חנון המרבה לסלוח:

ראה נא בענינו וריבה ריבנו וגאלנו מהרה למען שמך כי גואל חזק אתה. ברוך אתה יי גואל ישראל:

בתענית צבור הש"ץ כאן עננו

רפאנו יי ונרפא הושיענו ונושעה כי תהלתנו אתה והעלה רפואה שלמה לכל מכותינו: כי אל מלך רופא נאמן ורחמן אתה: ברוך אתה יי רופא חולי עמו ישראל:

ברך עלינו יי אלהינו את השנה הזאת ואת כל מיני תבואתה לטובה ותן (בחורף טל ומטר ל) ברכה על פני האדמה. ושבענו מטובה. וברך שנתנו כשנים הטובות: ברוך אתה יי מברך השנים:

תקע בשופר גדול לחרותנו ושא נס לקבץ גליותינו וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ: ברוך אתה יי מקבץ נדחי עמו ישראל:

השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחלה והסר ממנו יגון ואנחה ומלוך עלינו אתה יי לבדך בחסד וברחמים וצדקנו במשפט: ברוך אתה יי מלך אוהב צדקה ומשפט:

(בעשי"ת המלך המשפט)

ולמלשינים אל תהי תקוה. וכל הרשעה כרגע תאבד. וכל אויביך מהרה יכרתו. והזדים מהרה תעקר ותשבר ותמגר ותכלם ותשפילם ותכניעם במהרה בימינו: ברוך אתה יי שובר אויבים ומכניע זדים:

על הצדיקים ועל החסידים ועל זקני (שארית עמך בית) ישראל ועל פליטת (בית) סופריהם ועל גרי הצדק ועלינו יהמו נא רחמיך יי אלהינו ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת ושים חלקנו עמהם ולעולם לא נבוש כי בך בטחנו ועל חסדך הגדול באמת נשענו: ברוך אתה יי משען ומבטח לצדיקים:

ולירושלים עירך ברחמים תשוב ותשכון בתוכה כאשר דברת ובנה אותה בקרוב בימינו בנין עולם וכסא דוד עבדך מהרה לתוכה תכין:
לת״ב במנחה נחם ברוך אתה יי בונה ירושלים:

נחם יי אלהינו את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים. ואת העיר האבלה והחרבה והבזויה והשוממה. האבלה מבלי בניה והחרבה ממעונותיה. והבזויה מכבודה. והשוממה מאין יושב. והיא יושבת וראשה חפוי כאשה עקרה שלא ילדה. ויבלעוה לגיונות ויירשוה עובדי כוכבים. ויטילו את עמך ישראל לחרב ויהרגו בזדון חסידי עליון. על כן ציון במר תבכה וירושלים תתן קולה. לבי לבי על חלליהם. מעי מעי על חלליהם. כי אתה יי באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה. כאמור ואני אהיה לה נאם יי חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה: ברוך אתה יי מנחם ציון ובונה ירושלים:

את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח. וקרנו תרום בישועתך כי לישועתך קוינו כל היום: ברוך אתה יי מצמיח קרן ישועה:

שמע קולנו יי אלהינו חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפלתנו. כי אל שומע תפלות ותחנונים אתה. ומלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו:

בת״ל אומרים זה

עננו יי עננו ביום צום תעניתנו כי בצרה גדולה אנחנו. אל תפן אל רשענו ואל תסתר פניך ממנו ואל תתעלם מתחנתנו היה נא קרוב לשועתנו יהי נא חסדך לנחמנו טרם נקרא אליך עננו. כדבר שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע: כי אתה יי העונה בעת צרה. פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה:

היחיד כי אתה וכו׳: וש״ץ מסיים כאן גואל לרופא

ברוך אתה יי העונה בעת צרה:

קודם כי אתה שומע יתודה בהכנעה ובכרון לב ויאמר:

אנא יי חטאתי עויתי ופשעתי לפניך והרע בעיניך עשיתי: רבונו של עולם עשה למען שמך הגדול ותכפר לי על כל עונותי וחטאי ופשעי שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך מנעורי ועד היום הזה ותמלא כל השמות שפגמתי בשמך הגדול:

תפלה על הפרנסה:

אתה הוא יי האלהים הזן ומפרנס ומכלכל מקרני ראמים עד ביצי כנים הטריפני להם חוקי והמציא לי ולכל בני ביתי מזונותי קודם שאצטרך להם בנחת ולא בצער בהתר ולא באסור לחיים ולשלום משפע ברכה והצלחה. ומשפע בריכה עליונה כדי שאוכל לעשות רצונך ולעסוק בתורתך ולקיים מצותיך ואל תצריכני לידי מתנת בשר ודם ויקוים בי מקרא שכתוב פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון:

כי אתה שומע תפלת עמך ישראל ברחמים: ברוך אתה יי שומע תפלה:

רצה יי אלהינו בעמך ישראל ובתפלתם והשב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל ותפלתם באהבה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך:

בר״ח ובחוה״מ אומרים זה:

אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא ויגיע ויראה

וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו וזכרון משיח בן דוד עבדך וזכרון ירושלים עיר קדשך וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך. לפליטה לטובה. לחן ולחסד ולרחמים. לחיים ולשלום ביום

לסוכות	לפסח	לראש חודש
חג הסכות הזה:	חג המצות הזה:	ראש החדש הזה:

זכרנו יי אלהינו בו לטובה ופקדנו בו לברכה. והושיענו בו לחיים. ובדבר ישועה ורחמים חוס וחננו ורחם עלינו. והושיענו כי אליך עינינו כי אל מלך חנון ורחום אתה:

ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים: ברוך אתה יי המחזיר שכינתו לציון:

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד צור חיינו מגן ישענו אתה הוא. לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת. ערב ובקר וצהרים. הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך מעולם קוינו לך:

מודים דרבנן

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקימתנו כן תחיינו ותקימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם על שאנחנו מודים לך ברוך אל ההודאות:

בחנוכה ובפורים אומרים זה

על הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה:

לחנוכה בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו כשעמדה מלכות יון על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך. ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם. רבת את ריבם. דנת את דינם. נקמת את נקמתם. מסרת גבורים ביד חלשים. ורבים ביד מעטים. וטמאים ביד טהורים. ורשעים ביד צדיקים. וזדים ביד עוסקי תורתך ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה ואחר כן באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך וקבעו שמונת ימי חנוכת אלו להודות ולהלל לשמך הגדול:

לפורים בימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה כשעמד עליהם המן הרשע בקש להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד בשלשה עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ושללם לבוז: ואתה ברחמיך הרבים הפרת את עצתו וקלקלת את מחשבתו והשבות לו גמולו בראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ:

ועל כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד:

בעשי״ת וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך:

וכל החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת האל ישועתנו ועזרתנו סלה: ברוך אתה יי הטוב שמך ולך נאה להודות:

לש״ץ או״א ברכנו בברכה המשולשת בתורה הכתובה ע״י משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך כאמור: יברכך יי וישמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך: ישא יי פניו אליך וישם לך שלום:

שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל עמך. ברכנו אבינו כלנו כאחד באור פניך. כי באור

פניך נתת לנו יי אלהינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך: כפזר ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

בעשי״ת בספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה נזכר ונכתב לפניך אנחנו וכל עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום: ברוך אתה יי עושה השלום:

למנחה ולמעריב שלום רב על ישראל עמך תשים לעולם כי אתה הוא מלך אדון לכל השלום וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך: נכפזר ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

אלהי. נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבתם. עשה למען שמך. עשה למען ימינך. עשה למען קדשתך. עשה למען תורתך. למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי: עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך: ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות: וערבה ליי מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות:

לתענית צבור ולעשרת ימי תשובה

אבינו מלכנו חטאנו לפניך:
אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה:
אבינו מלכנו עשה עמנו למען שמך:
אבינו מלכנו ברך (בעשי״ת חדש) עלינו שנה טובה:
אבינו מלכנו בטל מעלינו כל גזרות קשות:
אבינו מלכנו בטל מחשבות שונאינו:
אבינו מלכנו הפר עצת אויבינו:
אבינו מלכנו כלה כל צר ומשטין מעלינו:
אבינו מלכנו סתום פיות משטינינו ומקטריגינו:
א״מ כלה דבר וחרב ורעב ושבי ומשחית ועון מבני בריתך:
אבינו מלכנו מנע מגפה מנחלתך:
אבינו מלכנו סלח ומחל לכל עונותינו:
אבינו מלכנו מחה והעבר פשעינו וחטאתינו מנגד עיניך:
אבינו מלכנו מחוק ברחמיך הרבים כל שטרי חובותינו:
אבינו מלכנו החזירנו בתשובה שלמה לפניך:
אבינו מלכנו שלח רפואה שלמה לחולי עמך:
אבינו מלכנו קרע רוע גזר דיננו:
אבינו מלכנו זכרנו בזכרון טוב לפניך:

לתענית צבור	לעשי״ת כתבנו לנעילה חתמנו
א״מ זכרנו לחיים טובים:	א״מ כתבנו בספר חיים טובים:
אבינו מלכנו זכרנו לגאולה וישועה:	אבינו מלכנו כתבנו בספר גאולה וישועה:
אבינו מלכנו זכרנו לפרנסה וכלכלה:	אבינו מלכנו כתבנו בספר פרנסה וכלכלה:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתתן לי ולבני ביתי ולכל הסמוכים על שולחני היום ובכל יום ויום מזונותי בכבוד בזכות שמך הגדול (דיקרנוסא) הממונה על הפרנסה:

אבינו מלכנו זכרנו לזכיות:	א״מ כתבנו בספר זכיות:
אבינו מלכנו זכרנו לסליחה ומחילה:	אבינו מלכנו כתבנו בספר סליחה ומחילה:

אבינו מלכנו הצמח לנו ישועה בקרוב:
אבינו מלכנו הרם קרן ישראל עמך:
אבינו מלכנו הרם קרן משיחך:
אבינו מלכנו מלא ידינו מברכותיך:
אבינו מלכנו מלא אסמינו שבע:
אבינו מלכנו שמע קולנו חוס ורחם עלינו:
אבינו מלכנו קבל ברחמים וברצון את תפלתנו:
אבינו מלכנו פתח שערי שמים לתפלתנו:

אבינו מלכנו זכור כי עפר אנחנו:
אבינו מלכנו נא אל תשיבנו ריקם מלפניך:
א״מ תהא השעה הזאת שעת רחמים ועת רצון מלפניך:
אבינו מלכנו חמול עלינו ועל עוללינו וטפנו:
אבינו מלכנו עשה למען הרוגים על שם קדשך:
אבינו מלכנו עשה למען טבוחים על יחודך:
אבינו מלכנו עשה למען באי באש ובמים על קדוש שמך:
אבינו מלכנו נקום נקמת דם עבדיך השפוך:
אבינו מלכנו עשה למענך אם לא למעננו:
אבינו מלכנו עשה למענך והושיענו:
אבינו מלכנו עשה למען רחמיך הרבים:
א״מ עשה למען שמך הגדול הגבור והנורא שנקרא עלינו:

אבינו מלכנו חננו ועננו כי אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה וחסד והושיענו:

לשני וחמישי

והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: אתה יי לא תכלא רחמיך ממנו חסדך ואמתך תמיד יצרונו: הושיענו יי אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: אם עונות תשמר יה אדני מי יעמוד: כי עמך הסליחה למען תורא: לא כחטאינו תעשה לנו ולא כעונותינו תגמול עלינו: אם עונינו ענו בנו יי עשה למען שמך: זכור רחמיך יי וחסדיך כי מעולם המה: יעננו יי ביום צרה ישגבנו שם אלהי יעקב: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: אבינו מלכנו חננו ועננו כי אין בנו מעשים צדקה עשה עמנו למען שמך: אדוננו אלהינו שמע קול תחנונינו וזכר לנו את ברית אבותינו והושיענו למען שמך: ועתה אדני אלהינו אשר הוצאת את עמך מארץ מצרים ביד חזקה ותעש לך שם כיום הזה חטאנו רשענו: אדני ככל צדקותיך ישב נא אפך וחמתך מעירך ירושלים הר קדשך: כי בחטאינו ובעונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה לכל סביבותינו: ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך על מקדשך השמם למען אדני:

הטה אלהי אזנך ושמע פקח עיניך וראה שוממותינו והעיר אשר נקרא שמך עליה כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים: אדני שמעה אדני סלחה אדני הקשיבה ועשה אל תאחר למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך: אבינו האב הרחמן הראנו אות לטובה וקבץ נפוצותינו מארבע כנפות הארץ יכירו וידעו כל הגוים כי אתה יי אלהינו ועתה יי אבינו אתה אנחנו החומר ואתה יוצרנו ומעשה ידך כלנו: הושיענו למען שמך צורנו מלכנו וגואלנו: חוסה יי על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשל בם גוים למה יאמרו בעמים איה אלהיהם: ידענו כי חטאנו ואין מי יעמוד בעדנו. שמך הגדול יעמד לנו בעת צרה: ידענו כי אין בנו מעשים צדקה עשה עמנו למען שמך: כרחם אב על בנים כן תרחם יי עלינו והושיענו למען שמך: חמול על עמך רחם על נחלתך חוסה נא ברוב רחמיך חננו ועננו כי לך יי הצדקה עושה נפלאות בכל עת:

הבט נא רחם נא על עמך מהרה למען שמך ברחמיך הרבים. יי אלהינו חוס ורחם והושיעה

צאן מרעיתך ואל ימשל בנו קצפך כי לך עינינו תלויות הושיענו למען שמך: רחם עלינו למען בריתך. הביטה ועננו בעת צרה כי לך יי הישועה. בך תוחלתנו אלוה סליחות אנא סלח נא אל טוב וסלח כי אל מלך חנון ורחום אתה:

אנא מלך חנון ורחום זכור והבט לברית בין הבתרים ותראה לפניך עקדת יחיד למען ישראל: אבינו מלכנו חננו ועננו כי שמך הגדול נקרא עלינו עשה נפלאות בכל עת: עשה עמנו כחסדך חנון ורחום הביטה ועננו בעת צרה כי לך יי הישועה: אבינו מלכנו מחסנו אל תעש עמנו כרוע מעללינו. זכור רחמיך יי וחסדיך וכרוב טובך הושיענו וחמל נא עלינו כי אין לנו אלוה אחר מבלעדיך צורנו. אל תעזבנו יי אלהינו אל תרחק ממנו. כי נפשנו קצרה מחרב ומשבי ומדבר וממגפה ומכל צרה ויגון הצילנו כי לך קוינו ואל תכלימנו יי אלהינו והאר פניך בנו. וזכר לנו את ברית אבותינו והושיענו למען שמך: ראה בצרותינו ושמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל פה:

אל רחום וחנון רחם עלינו ועל כל מעשיך כי אין כמוך יי אלהינו אנא שא נא פשעינו: אבינו מלכנו צורנו וגואלנו אל חי וקים החסין בכח חסיד וטוב על כל מעשיך כי אתה הוא יי אלהינו אל ארך אפים ומלא רחמים עשה עמנו כרוב רחמיך הושיענו למען שמך: שמע מלכנו תפלתנו ומיד אויבינו הצילנו. שמע מלכנו תפלתנו ומכל צרה ויגון הצילנו: אבינו מלכנו אתה ושמך עלינו נקרא. אל תניחנו: אל תעזבנו אבינו ואל תטשנו בוראנו ואל תשכחנו יוצרנו כי אל מלך חנון ורחום אתה:

אין כמוך חנון ורחום יי אלהינו אין כמוך אל ארך אפים ורב חסד ואמת הושיענו ברחמיך הרבים מרעש ומרוגז הצילנו. זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב אל תפן אל קשינו ואל רשענו ואל חטאתנו: שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך: והסר ממנו מכת המות כי רחום אתה כי כן דרכך עושה חסד חנם בכל דור ודור: חוסה יי על עמך והצילנו מזעמך. והסר ממנו מכת המגפה וגזרה קשה כי אתה שומר ישראל: לך אדני הצדקה ולנו בשת הפנים מה נתאונן מה נאמר מה נדבר ומה נצטדק נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה אליך כי ימינך פשוטה לקבל שבים: אנא יי הושיעה נא. אנא יי הצליחה נא: אנא יי עננו ביום קראנו: לך יי חכינו לך יי קוינו לך יי ניחל אל תחשה ותענגו כי נאמו גוים אבדה תקותם כל ברך וכל קומה לך לבד תשתחוה:

הפותח יד בתשובה לקבל פושעים וחטאים נבהלה נפשנו מרוב עצבוננו אל תשכחנו נצח. קומה והושיענו כי חסינו בך: אבינו מלכנו אם אין בנו צדקה ומעשים טובים זכר לנו את ברית אבותינו ועדותנו בכל יום יי אחד: הביטה בעניינו כי רבו מכאובינו וצרות לבבנו: חוסה יי עלינו בארץ שבינו. ואל תשפוך חרונך עלינו כי אנחנו עמך בני בריתך: אל הביטה דל כבודנו בגוים ושקצונו כטומאת הנדה. עד מתי עזך בשבי ותפארתך ביד צר. עוררה גבורתך וקנאתך על אויביך הם יבושו ויחתו מגבורתם. ואל ימעטו לפניך תלאותינו: מהר יקדמונו רחמיך ביום צרתינו ואם לא למעננו למענך פעל ואל תשחית זכר שאריתנו. ותחון אום המיחדים שמך פעמים בכל יום תמיד באהבה. ואומרים שמע ישראל יי אלהינו יי אחד:

ויאמר דוד אל גד צר לי מאוד נפלה נא ביד יי כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפולה:

רחום וחנון חטאתי לפניך יי מלא רחמים רחם עלי וקבל תחנוני: יי אל באפך תוכיחני ואל בחמתך תיסרני: חנני יי כי אמלל אני רפאני יי כי נבהלו עצמי: ונפשי נבהלה מאד ואתה יי עד מתי: שובה יי חלצה נפשי הושיעני למען חסדך: כי אין במות זכרך בשאול מי יודה לך: יגעתי באנחתי אשחה בכל לילה מטתי בדמעתי ערשי אמסה: עששה מכעס עיני עתקה בכל צוררי: סורו ממני כל פועלי און כי שמע יי קול בכיי: שמע יי תחנתי יי תפלתי יקח: יבשו ויבהלו מאד כל איבי ישבו יבשו רגע:

כשאומרים והוא רחום אומרים זה.

יי אלהי ישראל שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך:

הבט משמים וראה. כי היינו לעג וקלס בגוים. נחשבנו כצאן לטבח יובל. להרוג ולאבד ולמכה ולחרפה:

ובכל זאת שמך לא שכחנו נא אל תשכחנו: יי

זרים אומרים אין תוחלת ותקוה. חון אום לשמך מקוה: טהור ישועתנו קרבה: יגענו ולא הונח לנו. רחמיך יכבשו את כעסך מעלינו:

אנא שוב מחרונך ורחם סגלה אשר בחרת: יי

חוסה יי עלינו ברחמיך. ואל תתננו בידי אכזרים. למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם. למענך עשה עמנו חסד ואל תאחר:

אנא שוב מחרונך ורחם סגלה אשר בחרת: יי

קולנו תשמע ותחון. ואל תטשנו ביד אויבינו למחות את שמנו. זכור אשר נשבעת לאבותינו. ככוכבי השמים ארבה את זרעכם. ועתה נשארנו מעט מהרבה:

ובכל זאת שמך לא שכחנו נא אל תשכחנו: יי

עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך:

יי אלהי ישראל שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך:

בימים שאין אומרים והוא רחום מתחילין שומר ישראל:

שומר ישראל. שמור שארית ישראל. ואל יאבד ישראל. האומרים שמע ישראל:

שומר גוי אחד. שמור שארית עם אחד. ואל יאבד גוי אחד. המיחדים שמך יי אלהינו יי אחד:

שומר גוי קדוש. שמור שארית עם קדוש. ואל יאבד גוי קדוש. המשלשים בשלש קדשות לקדוש:

מתרצה ברחמים ומתפיס בתחנונים התרצה והתפיס לדור עני כי אין עוזר:

אבינו מלכנו חננו ועננו כי אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה וחסד והושיענו:

ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו: זכור רחמיך יי וחסדיך כי מעולם המה: יהי חסדך יי עלינו כאשר יחלנו לך: אל תזכר לנו עונות ראשונים מהר יקדמונו רחמיך כי דלונו מאד: חננו יי חננו כי רב שבענו בוז: ברוגז רחם תזכור: כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו: עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך: ח"ק

בשני ובחמשי אומרים זה וצריך לומר בעמידה:

מ"א אל ארך אפים ורב חסד ואמת אל באפך תוכיחנו. חוסה יי על עמך והושיענו מכל רע חטאנו לך אדון סלח נא כרוב רחמיך אל:

מ"ס אל ארך אפים ומלא רחמים אל תסתר פניך ממנו חוסה יי על שארית ישראל עמך והצילנו מכל רע חטאנו לך אדון סלח נא כרוב רחמיך אל:

כשהחזן מוציא ספר תורה
כשה הוצאת ספר תורה אומרים זה :

ויהי בנסוע הארן ויאמר משה קומה יי ויפוצו איביך וינסו משנאיך מפניך : כי מציון תצא תורה ודבר יי מירושלים : ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדושתו :

בריך שמיה דמרא עלמא . בריך כתרך ואתרך יהא רעותך עם עמך ישראל לעלם ופורקן ימינך אחזי לעמך בבית מקדשך . ולאמטויי לנא מטוב נהורך ולקבל צלותנא ברחמין . יהא רעוא קדמך דתוריך לן חיין בטיבותא ולהוי אנא פקידא בגו צדיקיא למרחם עלי ולמנטר יתי וית כל די לי ודי לעמך ישראל . אנת הוא זן לכולא ומפרנס לכולא : אנת הוא שליט על כולא . אנת הוא דשליט על מלכיא ומלכותא דילך היא . אנא עבדא דקודשא בריך הוא דסגידנא קמיה ומקמיה דיקר אורייתיה בכל עידן ועידן . לא על אנש רחיצנא ולא על בר אלהין סמיכנא . אלא באלהא דשמיא . דהוא אלהא קשוט ואורייתיה קשוט . ונביאוהי קשוט ומסגי למעבד טבון וקשוט . ביה אנא רחיץ . ולשמיה קדישא יקירא אנא אימר תושבחן . יהא רעוא קדמך דתפתח לבאי באורייתא ותשלים משאלין דלבאי . ולבא דכל עמך ישראל . לטב ולחיין ולשלם :

כשהש"ץ פותח הס"ת כאן :

שמע ישראל יי אלהינו יי אחד :

אחד אלהינו גדול אדונינו קדוש שמו :

בחול גדלו ליי אתי ונרוממה שמו יחדו :

קהל לך יי הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש : רוממו יי אלהינו והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא : רוממו יי אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי אלהינו :

כשהש"ץ סוגר אומרים זה :

על הכל יתגדל ויתקדש וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא : בעולמות שברא העולם הזה והעולם הבא : כרצונו וכרצון יראיו וכרצון כל בית ישראל : צור העולמים אדון כל הבריות אלוה כל הנפשות : היושב במרחבי מרום השוכן בשמי שמי קדם : קדושתו על החיות וקדושתו על כסא הכבוד : ובכן יתקדש שמך בנו יי אלהינו לעיני כל חי : ונאמר לפניו שיר חדש ככתוב : שירו לאלהים זמרו שמו סולו לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו : ונראהו עין בעין בשובו אל נוהו ככתוב : כי עין בעין יראו בשוב יי ציון : ונאמר ונגלה כבוד יי וראו כל בשר יחדו כי פי יי דבר :

אב הרחמים הוא ירחם עם עמוסים ויזכור ברית איתנים ויציל נפשותינו מן השעות הרעות ויגער ביצר הרע מן הנשואים ויחון אותנו לפליטת עולמים . וימלא משאלותינו במדה טובה ישועה ורחמים :

כשמגביהין הספר תורה אומרים זה :

וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל על פי יי ביד משה :

יהללו את שם יי כי נשגב שמו לבדו :

קהל הודו על ארץ ושמים : וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה :

ואומרים בשבת מזמור לדוד , ובחול ור"ח ויו"ט ובשבת במנחה לדוד מזמור .
כשמכניסין הס"ת להיכל אומרים זה :

ובנחה יאמר שובה יי רבבות אלפי ישראל : קומה יי למנוחתך אתה וארון עוזך : כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו : בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך : כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו : עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאשר : דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום : השיבנו יי אליך ונשובה חדש ימינו כקדם : אשרי וכו'

למנצח מזמור לדוד : יענך יי ביום צרה ישגבך שם

אלהי יעקב : ישלח עזרך מקדש ומציון יסעדך : יזכור כל מנחתיך ועולתך ידשנה סלה : יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא : נרננה בישועתך ובשם אלהינו נדגול ימלא יי כל משאלותיך : עתה ידעתי כי הושיע יי משיחו יענהו משמי קדשו בגבורות ישע ימינו : אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם יי אלהינו נזכיר : המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעודד : יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו :

ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם יי : ואני זאת בריתי אותם אמר יי רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר יי מעתה ועד עולם :

ואתה קדוש יושב תהלות ישראל : וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו : ומקבלין דין מן דין ואמרין קדיש בשמי מרומא עלאה בית שכינתיה קדיש על ארעא עובד גבורתיה קדיש לעלם ולעלמי עלמיא יי צבאות מליא כל ארעא זיו יקריה : ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד יי ממקומו : ונטלתני רוחא ושמעת בתרי קל זיע סגיא דמשבחין ואמרין בריך יקרא דיי מאתר בית שכינתיה : יי ימלוך לעולם ועד : יי מלכותיה קאם לעלם ולעלמי עלמיא : יי אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך והכן לבבם אליך : והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו : כי אתה אדני טוב וסלח ורב חסד לכל קוראיך : צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת : תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם : ברוך אדני יום יום יעמס לנו האל ישועתנו סלה : יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה : יי צבאות אשרי אדם בוטח בך : יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו : ברוך הוא אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו הוא יפתח לבנו בתורתו וישם בלבנו אהבתו ויראתו ולעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה : יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שנשמור חקיך בעולם הזה ונזכה ונחיה ונראה ונירש טובה וברכה לשני ימות המשיח ולחיי העולם הבא : למען יזמרך כבוד ולא ידום יי אלהי לעולם אודך : ברוך הגבר אשר יבטח ביי והיה יי מבטחו : בטחו ביי עדי עד כי ביה יי צור עולמים : ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דורשיך יי : יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר :

יתגדל ויתקדש שמה רבא . בעלמא די ברא כרעותה וימליך מלכותה . בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן : יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא : יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמה דקודשא בריך הוא . לעילא (בעשי"ת ולעילא מכל) מן כל ברכתא ושירתא תשבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן :

קהל קבל ברחמים וברצון את תפלתנו :

התקבל

תתקבל צלותהון ובעותהון דכל בית ישראל קדם אבוהון די בשמיא ואמרו אמן: קהל יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם:

יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן: קהל עזרי מעם יי עשה שמים וארץ:

עשה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

עלינו לשבח לאדון הכל לתת גדלה ליוצר בראשית שלא עשנו כגויי הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה שלא שם חלקנו כהם וגורלנו ככל המונם: ואנחנו כורעים ומשתחוים ומודים לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. שהוא נוטה שמים ויוסד ארץ. ומושב יקרו בשמים ממעל. ושכינת עזו בגבהי מרומים. הוא אלהינו אין עוד. אמת מלכנו אפס זולתו ככתוב בתורתו. וידעת היום והשבות אל לבבך כי יי הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד:

על כן נקוה לך יי אלהינו לראות מהרה בתפארת עזך להעביר גלולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתון. לתקן עולם במלכות שדי וכל בני בשר יקראו בשמך. להפנות אליך כל רשעי ארץ. יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון: לפניך יי אלהינו יכרעו ויפולו. ולכבוד שמך יקר יתנו. ויקבלו כלם את עול מלכותך. ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד: כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד: ככתוב בתורתך יי ימלוך לעולם ועד: ונאמר והיה יי למלך על כל הארץ. ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד: ק״י

אל תירא מפחד פתאום ומשאת רשעים כי תבוא. עצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל. ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט:

שיר של יום

ליום ראשון

היום יום ראשון בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

לדוד מזמור ליי הארץ ומלואה תבל וישבי בה: כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה: מי יעלה בהר יי ומי יקום במקום קדשו: נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה: ישא ברכה מאת יי וצדקה מאלהי ישעו: זה דור דורשיו מבקשי פניך יעקב סלה: שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד: מי זה מלך הכבוד יי עזוז וגבור יי גבור מלחמה: שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד: מי הוא זה מלך הכבוד יי צבאות הוא מלך הכבוד סלה:

ליום שני

היום יום שני בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

שיר מזמור לבני קרח: גדול יי ומהולל מאד בעיר אלהינו הר קדשו: יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב: אלהים בארמנותיה נודע למשגב: כי הנה המלכים נועדו עברו יחדו: המה ראו כן תמהו נבהלו נחפזו: רעדה אחזתם שם חיל כיולדה: ברוח קדים תשבר אניות תרשיש: כאשר שמענו כן ראינו בעיר יי צבאות בעיר אלהינו אלהים יכוננה עד עולם סלה: דמינו אלהים חסדך בקרב היכלך: כשמך אלהים כן תהלתך על קצוי ארץ צדק מלאה ימינך: ישמח הר ציון תגלנה בנות יהודה למען משפטיך. סבו ציון והקיפוה ספרו מגדליה: שיתו לבכם לחילה פסגו ארמנותיה למען תספרו לדור אחרון: כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות:

ליום שלישי

היום יום שלישי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

מזמור לאסף אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט: עד מתי תשפטו עול ופני רשעים תשאו סלה: שפטו דל ויתום עני ורש הצדיקו: פלטו דל ואביון מיד רשעים הצילו: לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו ימוטו כל מוסדי ארץ: אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם: אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפולו: קומה אלהים שפטה הארץ כי אתה תנחל בכל הגוים:

ליום רביעי

היום יום רביעי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

אל נקמות יי אל נקמות הופיע: הנשא שופט הארץ השב גמול על גאים: עד מתי רשעים יי עד מתי רשעים יעלזו: יביעו ידברו עתק יתאמרו כל פועלי און: עמך יי ידכאו ונחלתך יענו: אלמנה וגר יהרגו ויתומים ירצחו: ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב: בינו בוערים בעם וכסילים מתי תשכילו: הנוטע אזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט: היוסר גוים הלא יוכיח המלמד אדם דעת: יי יודע מחשבות אדם כי המה הבל: אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו: להשקיט לו מימי רע עד יכרה לרשע שחת: כי לא יטש יי עמו ונחלתו לא יעזב: כי עד צדק ישוב משפט ואחריו כל ישרי לב: מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פעלי און: לולי יי עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי: אם אמרתי מטה רגלי חסדך יי יסעדני: ברוב שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו נפשי: היחברך כסא הוות יוצר עמל עלי חק: יגודו על נפש צדיק ודם נקי ירשיעו: ויהי יי לי למשגב ואלהי לצור מחסי: וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם יצמיתם יי אלהינו:

לכו נרננה ליי נריעה לצור ישענו: נקדמה פניו בתודה בזמירות נריע לו: כי אל גדול יי ומלך גדול על כל אלהים:

ליום חמישי

היום יום חמישי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

למנצח על הגתית לאסף: הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב: שאו זמרה ותנו תף כנור נעים עם נבל: תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו: כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב: עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע: הסירותי מסבל שכמו כפיו מדוד תעבורנה: בצרה קראת ואחלצך אענך בסתר רעם אבחנך על מי מריבה סלה: שמע עמי ואעידה בך ישראל אם תשמע לי: לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר: אנכי יי אלהיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו: ולא שמע עמי לקולי וישראל לא אבה לי: ואשלחהו בשרירות לבם ילכו במועצותיהם: לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו: כמעט אויביהם אכניע ועל צריהם אשיב ידי: משנאי יי יכחשו לו ויהי עתם לעולם: ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך:

ליום ששי

היום יום ששי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

יי מלך גאות וכו׳ תמצא לעיל

ליום השבת

היום יום שבת קודש שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

מזמור שיר ליום השבת תמצא לעיל

מן ר״ח אלול עד אחר שמיני עצרת בבקר ובערב אומרים זה המזמור:

לדוד יי אורי וישעי ממי אירא יי מעוז חיי ממי אפחד: בקרב עלי מרעים לאכול את בשרי צרי ואויבי לי המה כשלו ונפלו: אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח: אחת שאלתי מאת יי אותה אבקש שבתי בבית יי כל ימי חיי לחזות בנועם יי ולבקר בהיכלו: כי יצפנני בסכו ביום רעה יסתירני בסתר אהלו בצור ירוממני: ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי ואזבחה באהלו זבחי תרועה אשירה ואזמרה ליי: שמע יי קולי אקרא וחנני וענני: לך אמר לבי בקשו פני את פניך יי אבקש: אל תסתר פניך ממני אל תט באף עבדך עזרתי היית אל תטשני ואל תעזבני אלהי ישעי: כי אבי ואמי עזבוני ויי יאספני: הורני יי דרכך ונחני בארח מישור למען שוררי: אל תתנני בנפש צרי כי קמו בי עדי שקר ויפח חמס: לולא האמנתי לראות בטוב יי בארץ חיים: קוה אל יי חזק ויאמץ לבך וקוה אל יי:

שש זכירות

זכירת יציאת מצרים למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך:

זכירת מעמד הר סיני רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך: יום אשר עמדת לפני יי אלהיך בחרב:

זכירת מעשה עמלק זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים: אשר קרך בדרך

ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים: והיה בהניח יי אלהיך לך מכל איביך מסביב בארץ אשר יי אלהיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח: ימח שמו וזכרו ונמח זכורו מלהזכירו:

זכירת מעשה העגל זכור אל תשכח את אשר הקצפת את יי אלהיך במדבר:

זכירת מרים זכור את אשר עשה יי אלהיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים:

זכירת יום השבת זכור את יום השבת לקדשו:

שלשה עשר עקרים

[א] אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא מנהיג ובורא לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים:

[ב] אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא יחיד ואין יחידות כמוהו בשום פנים והוא לבדו אלהינו היה הוה ויהיה:

[ג] אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל:

[ד] אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא ראשון והוא אחרון:

[ה] אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו לבדו ראוי להתפלל ואין לזולתו ראוי להתפלל:

[ו] אני מאמין באמונה שלמה שכל דברי נביאים אמת:

[ז] אני מאמין באמונה שלמה שנבואת משה רבינו עליו השלום היתה אמתית ושהוא היה אב לנביאים לקודמים לפניו ולבאים אחריו:

[ח] אני מאמין באמונה שלמה שכל התורה המצויה עתה בידינו היא הנתונה למשה רבנו עליו השלום:

[ט] אני מאמין באמונה שלמה שזאת התורה לא תהא מחלפת ולא תהא תורה אחרת מאת הבורא יתברך שמו:

[י] אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו יודע כל מעשי בני אדם וכל מחשבותם שנאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם:

[יא] אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו גומל טוב למי שישמור מצותיו ויעניש למי שיעבור על מצותיו:

[יב] אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח ואף על פי שיתמהמה עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבא:

[יג] אני מאמין באמונה שלמה שתהיה תחית המתים בעת שתעלה רצון מאת הבורא יתברך שמו ויתעלה זכרו לעד ולנצח נצחים:

לישועתך קויתי יי. קויתי יי לישועתך. יי לישועתך קויתי:
לפורקנך סברית יי. סברית יי לפורקנך. יי לפורקנך סברית:

סדר קבלת שבת

לכו נרננה ליי נריעה לצור ישענו: נקדמה פניו בתודה בזמרות נריע לו: כי אל גדול יי ומלך גדול על כל אלהים: אשר בידו מחקרי ארץ ותועפות הרים לו: אשר לו הים והוא עשהו ויבשת ידיו יצרו: בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני יי עושנו: כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו היום אם בקולו תשמעו: אל תקשו לבבכם כמריבה כיום מסה במדבר: אשר נסוני אבותיכם בחנוני גם ראו פעלי: ארבעים שנה אקוט בדור ואומר עם תועי לבב הם והם לא ידעו דרכי: אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי:

שירו ליי שיר חדש שירו ליי כל הארץ: שירו ליי ברכו שמו בשרו מיום ליום ישועתו: ספרו בגוים כבודו בכל העמים נפלאותיו: כי גדול יי ומהלל מאד נורא הוא על כל אלהים: כי כל אלהי העמים אלילים ויי שמים עשה: הוד והדר לפניו עוז ותפארת במקדשו: הבו ליי משפחות עמים הבו ליי כבוד ועוז: הבו ליי כבוד שמו שאו מנחה ובאו לחצרותיו: השתחוו ליי בהדרת קדש חילו מפניו כל הארץ: אמרו בגוים יי מלך אף תכון תבל בל תמוט ידין עמים במישרים: ישמחו השמים ותגל הארץ ירעם הים ומלואו: יעלוז שדי וכל אשר בו אז ירננו כל עצי יער: לפני יי כי בא כי בא לשפוט הארץ ישפוט תבל בצדק ועמים באמונתו:

יי מלך תגל הארץ ישמחו איים רבים: ענן וערפל סביביו צדק ומשפט מכון כסאו: אש לפניו תלך ותלהט סביב צריו: האירו ברקיו תבל ראתה ותחל הארץ: הרים כדונג נמסו מלפני יי מלפני אדון כל הארץ: הגידו השמים צדקו וראו כל העמים כבודו: יבשו כל עובדי פסל המתהללים באלילים השתחוו לו כל אלהים: שמעה ותשמח ציון ותגלנה בנות יהודה למען משפטיך יי: כי אתה יי עליון על כל הארץ מאד נעלית על כל אלהים: אהבי יי שנאו רע שומר נפשות חסידיו מיד רשעים יצילם: אור זרע לצדיק ולישרי לב שמחה: שמחו צדיקים ביי והודו לזכר קדשו:

מזמור שירו ליי שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו: הודיע יי ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו: זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו: הריעו ליי כל הארץ פצחו ורננו וזמרו: זמרו ליי בכנור בכנור וקול זמרה: בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך יהוה: ירעם הים ומלואו תבל וישבי בה: נהרות ימחאו כף יחד הרים ירננו: לפני יי כי בא לשפוט הארץ ישפוט תבל בצדק ועמים במישרים:

יי מלך ירגזו עמים יושב כרובים תנוט הארץ: יי בציון גדול ורם הוא על כל העמים: יודו שמך גדול ונורא קדוש הוא: ועוז מלך משפט אהב אתה כוננת מישרים משפט וצדקה ביעקב אתה עשית: רוממו יי אלהינו והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא: משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו קוראים אל יי והוא יענם: בעמוד ענן ידבר אליהם שמרו עדותיו וחוק נתן למו: יי אלהינו אתה עניתם אל

לא היית להם ונוקם על עלילותם: רוממו יי אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי אלהינו:

מזמור לדוד הבו ליי בני אלים הבו ליי כבוד ועוז: הבו ליי כבוד שמו השתחוו ליי בהדרת קדש: קול יי על המים אל הכבוד הרעים יי על מים רבים: קול יי בכח קול יי בהדר: קול יי שבר ארזים וישבר יי את ארזי הלבנון: וירקידם כמו עגל לבנון ושריון כמו בן ראמים: קול יי חוצב להבות אש: קול יי יחיל מדבר יחיל יי מדבר קדש: קול יי יחולל אילות ויחשף יערות ובהיכלו כלו אומר כבוד: יי למבול ישב וישב יי מלך לעולם: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום: ואומרים אנא בכח

לכה דודי לקראת כלה. פני שבת נקבלה: לכה

שמור וזכור בדבור אחד. השמיענו אל המיוחד. יי אחד ושמו אחד. לשם ולתפארת ולתהלה: לכה

לקראת שבת לכו ונלכה. כי היא מקור הברכה. מראש מקדם נסוכה. סוף מעשה במחשבה תחלה: לכה

מקדש מלך עיר מלוכה. קומי צאי מתוך ההפכה. רב לך שבת בעמק הבכא. והוא יחמול עליך חמלה: לכה

התנערי מעפר קומי. לבשי בגדי תפארתך עמי. על יד בן ישי בית הלחמי. קרבה אל נפשי גאלה: לכה

התעוררי התעוררי. כי בא אורך קומי אורי. עורי עורי שיר דברי. כבוד יי עליך נגלה: לכה

לא תבושי ולא תכלמי. מה תשתוחחי ומה תהמי. בך יחסו עניי עמי. ונבנתה עיר על תלה: לכה

והיו למשסה שאסיך. ורחקו כל מבלעיך. ישיש עליך אלהיך. כמשוש חתן על כלה: לכה

ימין ושמאל תפרוצי. ואת יי תעריצי. על יד איש בן פרצי. ונשמחה ונגילה: לכה

בואי בשלום עטרת בעלה. גם בשמחה ובצהלה. תוך אמוני עם סגולה. בואי כלה בואי כלה: לכה

מזמור שיר ליום השבת וכו'. קי':

תפלת ערבית

קודם תפלת ערבית יאמר זה:

לשם יחוד קוב"ה וכו' הריני בא להתפלל תפלת ערבית שתיקן יעקב אבינו עליו השלום לתקן שרשה במקור עליון ויהי נועם וכו': ח"ק

בחול והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו:

[illegible]

הזן ברכו את יי המבורך:

ק"ה ברוך יי המבורך לעולם ועד:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בדברו מעריב ערבים בחכמה פותח שערים ובתבונה משנה עתים ומחליף את הזמנים ומסדר את הכוכבים במשמרותיהם ברקיע כרצונו. בורא יום ולילה גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור. ומעביר יום ומביא לילה ומבדיל בין יום ובין לילה יי צבאות שמו: אל חי וקים תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד: ברוך אתה יי המעריב ערבים:

אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת. תורה ומצות חקים ומשפטים אותנו למדת. על כן יי אלהינו בשכבנו ובקומנו נשיח בחקיך ונשמח בדברי תורתך ובמצותיך לעולם ועד. כי הם חיינו ואורך ימינו. ובהם נהגה יומם ולילה: ואהבתך אל תסיר ממנו לעולמים: ברוך אתה יי אוהב עמו ישראל:

קריאת שמע תמצא בתפלת שחרית [illegible]

אמת ואמונה כל זאת וקים עלינו כי הוא יי אלהינו ואין זולתו ואנחנו ישראל עמו הפודנו מיד מלכים מלכנו הגואלנו מכף כל העריצים האל הנפרע לנו מצרינו והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו. העושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר. השם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלנו. המדריכנו על במות אויבינו וירם קרננו על כל שונאינו. העושה לנו נסים ונקמה בפרעה אותות ומופתים באדמת בני חם. המכה בעברתו כל בכורי מצרים ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחרות עולם. המעביר בניו בין גזרי ים סוף את רודפיהם ואת שונאיהם בתהומות טבע וראו בניו גבורתו שבחו והודו לשמו: ומלכותו ברצון קבלו עליהם משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה ואמרו כלם:

מי כמכה באלים יי מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלות עושה פלא: מלכותך ראו בניך בוקע ים לפני משה זה אלי ענו ואמרו: יי ימלוך לעולם ועד: ונאמר כי פדה יי את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו: ברוך אתה יי גאל ישראל:

השכיבנו יי אלהינו לשלום והעמידנו מלכנו לחיים. ופרוש עלינו סכת שלומך ותקננו בעצה טובה מלפניך. והושיענו למען שמך. והגן בעדנו. והסר מעלינו אויב דבר וחרב ורעב

ויגון

וגון . והסר שטן מלפנינו ומאחרינו . ובצל כנפיך תסתירנו . כי אל שומרנו ומצילנו אתה . כי אל מלך חנון ורחום אתה . ושמור צאתנו ובואנו לחיים ולשלום מעתה ועד עולם : ופרוש

ברוך אתה יי שומר עמו ישראל לעד :

לש״יו״ם ופרוש עלינו סכת שלומך : ברוך אתה יי הפורש סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים :

לשבת ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם : ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש : ח״ק

לחול ברוך יי לעולם אמן ואמן : ברוך יי מציון שכן ירושלים הללויה : ברוך יי אלהים אלהי ישראל עשה נפלאות לבדו : וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן : יהי כבוד יי לעולם ישמח יי במעשיו : יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם : כי לא יטוש יי את עמו בעבור שמו הגדול כי הואיל יי לעשות אתכם לו לעם : וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו יי הוא האלהים יי הוא האלהים : והיה יי למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד : יהי חסדך יי עלינו כאשר יחלנו לך : הושיענו יי אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך : כל גוים אשר עשית יבאו וישתחוו לפניך אדני ויכבדו לשמך : כי גדול אתה ועשה נפלאות אתה אלהים לבדך : ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך : ברוך יי ביום . ברוך יי בלילה . ברוך יי בשכבנו . ברוך יי בקומנו . כי בידך נפשות החיים והמתים . אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש : בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי יי אל אמת : אלהינו שבשמים יחד שמך וקים מלכותך תמיד ומלוך עלינו לעולם ועד :

יראו עינינו וישמח לבנו ותגל נפשנו בישועתך באמת באמור לציון מלך אלהיך : יי מלך יי מלך יי ימלוך לעולם ועד : כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד כי אין לנו מלך אלא אתה : ברוך אתה יי המלך בכבודו תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד ועל כל מעשיו : ח״ק ש״ע של חול כמנהג כל

תפלת ערבית לשבת

מתפללין שמו״ע עד האל הקדוש כנ״ל דף ואח

אתה קדשת את יום השביעי לשמך . תכלית מעשה שמים וארץ . וברכתו מכל הימים . וקדשתו מכל הזמנים . וכן כתוב בתורתך :

ויכלו השמים והארץ וכל צבאם : ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה : ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות :

אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתנו קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך שבענו מטובך ושמחנו בישועתך . וטהר לבנו לעבדך באמת . והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך . וינוחו בה ישראל מקדשי שמך : ברוך אתה יי מקדש השבת :

רצה ומודים וכו׳ כנ״ל בתפלת שחרית בחול

ש״ץ וקהל עומדים ויכלו :

לש״ץ ברוך אתה יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון קונה שמים וארץ :

יחיד מתחיל מגן אבות בדברו מחיה מתים במאמרו האל (בש״ת המלך) הקדוש שאין כמוהו המניח לעמו ביום שבת קדשו כי בם רצה להניח להם לפניו נעבוד ביראה ופחד ונודה לשמו בכל יום תמיד מעין הברכות . אל ההודאות אדון השלום מקדש השבת ומברך שביעי ומניח בקדושה לעם מדושני עונג זכר למעשה בראשית : אלהינו וכו׳ . ק״ש

א״א במה מדליקין ביו״ט שחל בערב שבת . ובשבת חוה״מ . וכן יו״כ וי״ט שחל בשבת א״ת :

במה מדליקין ובמה אין מדליקין . אין מדליקין לא בלכש ולא בחסן ולא בכלך . ולא בפתילת האידן . ולא בפתילת המדבר . ולא בירוקה שעל פני המים : לא בזפת . ולא בשעוה ולא בשמן קיק . ולא בשמן שרפה . ולא באליה . ולא בחלב : נחום המדי אומר מדליקין בחלב מבשל . וחכמים אומרים אחד מבשל ואחד שאינו מבשל אין מדליקין בו : (ב) אין מדליקין בשמן שרפה ביום טוב . רבי ישמעאל אומר אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת . וחכמים מתירין בכל השמנים בשמן שומשמין בשמן אגוזים בשמן צנונות בשמן דגים בשמן פקעות בעטרן ובנפט . רבי טרפון אומר אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד : (ג) כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן . וכל היוצא מן העץ אינו מטמא טמאת אהלים אלא פשתן : פתילת הבגד שקפלה ולא הבהבה . רבי אליעזר אומר טמאה היא ואין מדליקין בה . רבי עקיבא אומר טהורה היא ומדליקין בה : (ד) לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר . בשביל שתהא מנטפת . ואפילו היא של חרס . ורבי יהודה מתיר . אבל אם חברה היוצר מתחלה מותר מפני שהיא כלי אחד : לא ימלא אדם קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה בתוכה בשביל שתהא שואבת . ורבי יהודה מתיר : (ה) המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני גוים מפני לסטים מפני רוח רעה או בשביל החולה שיישן פטור . כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה חייב . רבי יוסי פוטר בכלן חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם : (ו) על שלש עבירות נשים מתות בשעת לדתן . על שאינן זהירות בנדה בחלה ובהדלקת הנר : (ז) שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה . עשרתם ערבתם הדליקו את הנר . ספק חשכה ספק אינה חשכה אין מעשרין את הודאי . ואין מטבילין את הכלים . ואין מדליקין את הנרות . אבל מעשרין את הדמאי . ומערבין . וטומנין את החמין :

תניא אמר רבי חנינא חייב אדם למשמש בגדיו בערב שבת עם חשכה שמא ישכח ויצא : אמר רב יוסף הלכתא רבתא לשבתא :

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי יי ורב שלום בניך אל תקרי בניך אלא בוניך : שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול : יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך : למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך : למען בית יי אלהינו אבקשה טוב לך : יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום :

קדיש דרבנן . ש״ץ קידוש . עלינו . ק״י . אדון עולם .

כשנכנס מבית הכנסת לביתו יאמר זה

שלום עליכם מלאכי השרת מלאכי עליון ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: ג"פ

בואכם לשלום מלאכי השלום מלאכי עליון ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: ג"פ

ברכוני לשלום מלאכי השלום מלאכי עליון ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: ג"פ

צאתכם לשלום מלאכי השלום מלאכי עליון ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: ג"פ

כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך:

יי ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם:

רבון כל העולמים אדון כל הנשמות אדון השלום מלך אביר מלך ברוך מלך גדול מלך דובר שלום מלך הדור מלך ותיק מלך זך מלך חי העולמים מלך טוב ומטיב מלך יחיד ומיוחד מלך כביר מלך לובש רחמים מלך מלכי המלכים מלך נשגב מלך סומך נופלים מלך עושה מעשה בראשית מלך פודה ומציל מלך צח ואדום מלך קדוש מלך רם ונשא מלך שומע תפלה מלך תמים דרכו: מודה אני לפניך יי אלהי ואלהי אבותי על כל החסד אשר עשית עמדי ואשר אתה עתיד לעשות עמי ועם כל בני ביתי ועם כל בריותיך בני בריתי וברוכים הם מלאכיך הקדושים והטהורים שעושים רצונך: אדון השלום מלך שהשלום שלו ברכני בשלום ותפקוד אותי ואת כל בני ביתי וכל עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום: מלך עליון על כל צבא מרום יוצרנו יוצר (כל מעשה) בראשית אחלה פניך המאירים שתזכה אותי ואת כל בני ביתי למצא חן ושכל טוב בעיניך ובעיני כל בני אדם וחוה ובעיני כל רואינו לעבודתך. (ותמחל ותסלח לנו ולזרענו על כל פשעינו וחטאתינו ועונותינו) וזכנו לקבל שבתות מתוך רוב שמחה מתוך עושר וכבוד ומתוך מיעוט עונות והסר ממני ומכל בני ביתי ומכל עמך בית ישראל כל מיני חולי וכל מיני מדוה וכל מיני דלות ועניות ואביונות ותן בנו יצר טוב לעבדך באמת וביראה ובאהבה ונהיה מכובדים בעיניך ובעיני כל רואינו כי אתה הוא מלך הכבוד כי לך נאה כי לך יאה: אנא מלך מלכי המלכים צוה למלאכיך מלאכי השרת משרתי עליון שיפקדוני ברחמים ויברכוני בבואם לביתי ביום קדשנו כי הדלקתי נרותי והצעתי מטתי והחלפתי שמלותי לכבוד יום השבת ובאתי לביתך להפיל תחנתי לפניך שתעביר אנחתי ואעיד אשר בראת בששה ימים כל היצור ואשנה ואשלש עוד להעיד על כוסי בתוך שמחתי כאשר צויתני לזכרו ולהתענג ביתר נשמתי אשר נתת בי: בו אשבות כאשר צויתני לשרתך וכן אגיד גדלתך ברנה. ושויתי יי לקראתי שתרחמני עוד בגלותי לגאלני לעורר לבי לאהבתך. ואז אשמור פקודיך וחקיך בלי עצב ואתפלל כדת כראוי וכנכון: מלאכי השלום בואכם לשלום ברכוני לשלום ואמרו ברוך לשלחני הערוך. וצאתכם לשלום מעתה ועד עולם אמן סלה:

אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה: בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר: גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה: דרשה צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה: היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה: ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערתיה: זממה שדה ותקחהו מפרי כפיה נטעה כרם: חגרה בעוז מתניה ותאמץ זרועותיה: טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה: ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פלך: כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון: לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבש שנים: מרבדים עשתה לה שש וארגמן לבושה: נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ: סדין עשתה ותמכור וחגור נתנה לכנעני: עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון: פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה: צופיה הליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל: קמו בניה ויאשרוה בעלה ויהללה: רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה: שקר החן והבל היופי אשה יראת יי היא תתהלל: תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה:

תקוני שבת

זכור את יום השבת לקדשו. ר' יצחק פתח ויאמר כתיב ויברך אלהים את יום השביעי. וכתיב במן ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו. וכיון דלא משתכחי ביה מזונא מה ברכתא אשתכח ביה אלא הכי תנינן כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין ותנא אמאי לא אשתכח מנא ביומא שביעאה משום דהאי יומא מתברכין מניה כל שיתא יומין עילאין וכל חד וחד יהיב מזונא לתתא כל חד ביומוי מההיא ברכת דמתברכין ביומא שביעאה בגין כך מאן דאיהו בדרגא דמהימנותא בעי לסדרא פתורא בליליא דשבתא בגין דיתברך פתוריה כל אינון שיתא יומין דהא בההיא זמנא אזדמן ברכאן לאתברכא כל שיתא יומין דשבתא וברכתא לא אשתכח בפתורא רקניא ועל דא בעי לסדרא פתוריה בליליא דשבתא בנהמא ומזונא. רבי יצחק אמר אפילו ביומא דשבתא נמי. רבי יהודה אמר בעי לאתענגא בהאי יומא ולמיכל תלת סעודתי בשבתא בגין דישתכח שבעא ועינוגא בהאי יומא בעלמא. רבי אבא אמר לאזדמנא ברכתא באינון יומין דלעילא דמתברכאן מהאי יומא. והאי יומא מליא רישיה דזעיר אנפין מטלא דנחית מעתיקא קדישא סתימאה דכולא ואטיל לחקלא דתפוחין קדישין תלת זמנין מכד עייל שבתא בגין דיתברכון כלהו כחדא וע"ד בעי בר נש לאתענגא תלת זמני אלין דהא בהא תליא מהימנותא דלעילא בעתיקא קדישא ובזו"א ובחקלא דתפוחין ובעי בר נש לאתענגא בהו ולמחדי בהו ומאן דגרע סעודתא מנייהו אחזי פגימותא לעילא ועונשיה דההוא ב"נ סגי בגיני כך בעי לסדרא פתוריה תלת זמני מכד עייל שבתא ולא ישתכח פתוריה ריקניא ותשרי ברכתא עליה כל שאר יומין דשבתא ובהאי מלתא אחזי ותלי מהימנותא לעילא: ר' שמעון אמר האי מאן דאשלים תלת סעודתי בשבתא קלא נפיק ומכריז עליה אז תתענג על ה' דא היא סעודתא חדא לקבל עתיקא קדישא דכל קדישין והרכבתיך על במתי ארץ דא היא סעודתא תניינא לקבל חקלא דתפוחין קדישין והאכלתיך נחלת יעקב אביך דא היא שלימו דאשתלים בזעיר אנפין ולקבלייהו בעי לאשלמא סעודתי ובעי לאתענגא בכולהו סעודתי ולמחדי בכל חד וחד מנייהו בשום דאיהו מהימנותא שלימתא ובגין כך שבתא יקיר מכל שאר זמנין וחגין משום דכלא ביה אשתכח ולא אשתכח הכי בכלהו זמני וחגי. א"ר חייא בגין כך משום דאשתכח כלא ביה אידכר תלת זמנין דכתיב ויכל אלהים ביום השביעי וישבות ביום השביעי ויברך אלהים את יום השביעי. ר' אבא כד הוה יתיב בסעודתא דשבתא הוי חדי בכל חד וחד והוה אמר דא איהו סעודתא קדישא דעתיקא קדישא סתימא דכלא. בסעודתא אחרא הוה אמר דא היא סעודתא דקב"ה וכן בכלהו סעודתי (והוי חדי בכל חד וחד) כד הוה אשלים סעודתיה אמר אשלימו סעודתי דמהימנותא. ר"ש הוה אמר הכי אתקינו סעודתא דמהימנותא אתקינו סעודתיה דמלכא. וכד הוה יתיב הוו מכריזי עליה אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך. א"ר אלעזר לאבוי אלין סעודתי היך מתתקנן אמר ליה ליליא דשבתא כתיב והרכבתיך על במתי ארץ. ביה בליליא מתברכא מטרוניתא וכל חקל תפוחין ומתברכא פתוריה דב"נ ונשמתא אתוספת וההוא ליליא חדוה דמטרוניתא הוי ובעי בר נש למחדי בחדוותא ולמיכל סעודתא דמטרוניתא

אתקינו סעודתא דמהימנותא שלימתא חדוותא דמלכא קדישא. אתקינו סעודתא דמלכא דא היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין וזעיר אנפין ועתיקא קדישא אתיין לסעדא בהדה:

חבור השיר שמו של ר' יצחק לוריא נקרנו זלה"ה

אזמר בשבחין. למיעל גו פתחין. דבחקל תפוחין. דאינון קדישין:	נזמין לה השתא. בפתורא חדתא. ובמנרתא טבתא. דנהרא על רישין:

ימינא

ימינא ושמאלא · וביניהו כלה · בקשוטין אזלא · ומאנין ולבושין :

יחבק לה בעלה · וביסודא דילה · דעביד ניחא לה · יהא כתיש כתישין :

צוחין אף עקתין · בטילין ושביתין · ברם אנפין חדתין · ורוחין עם נפשין :

חדו סגי ייתי · ועל חדא תרתי · נהורא לה יתשי · וברכאן דנפישין :

קריבו שושבינין · עבידו תקונין · לאפשא זינין · ונונין עם רחשין :

למעבד נשמתין · ורוחין חדתין · בתרתין ובתלתין · ובתלתא שבשין :

ועטורין שבעין לה · ומלכא דלעילא · דיתעטר כולא · בקדיש קדישין :

רשימין וסתימין · בגו כל עלמין · ברם עתיק יומין · הלא בטיש בטישין :

יהא רעוא קמה · דישרי על עמה · דיתענג לשמה · במתיקין ודובשין :

אסדר לדרומא · מנרתא דסתימא · ושלחן עם נהמא · בצפונא ארשין :

בחמרא גו כסא · ומדאני אסא · לארוס וארוסה · לאתקפא חלשין :

נעטר לון כתרין · במלין יקירין · בשבעין עטורין · דעל גבי חמשין :

שכינתא תתעטר · בשית נהמי לסטר · בווין תתקטר · וזינין דכנישין :

שביתין ושביקין · מסאבין דרחיקין · חבילין דמעיקין · וכל זיני חרשין :

ויהא רעוא מן קדם עתיקא קדישא דכל קדישין טמירא דכל טמירין סתימא דכלא דיתמשך טלא עילאה מניה למליא רישיה דזעיר אנפין ולהטיל לחקל תפוחין קדישין בנהירו דאנפין ברעוא ובחדותא דכלא ויתמשך מן קדם עתיקא קדישא דכל קדישין טמירא דכל טמירין סתימא דכלא רעותא ורחמי חנא וחסדא בנהירו עילאה ברעותא וחדוה עלי ועל כל בני ביתי ועל כל הנלוים עלי ועל כל בני ישראל עמיה ויפרקיננא מכל עקתין בישין דייתון לעלמא ויזמין ויתיהב לנא מזונא ופרנסתא טבתא בלי צרה ועקתא מסולא דכל מזוני ביה תליא וישזבינן מעינא בישא ומחרבא דמלאך המות ומדינה של גיהנם ויתי לנא ולכל נפשתנא חנא וחסדא וחיי אריכי ומזוני רויחי ורחמי מן קדמיה אמן · כן יהי רצון · אמן ואמן :

קידוש ליל שבת

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו הריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה לקדש על היין כדכתיב זכור ושמור וכרהו על היין :

בלחש ויהי ערב ויהי בוקר :

יום הששי ויכלו השמים והארץ וכל צבאם : ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה : ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות :

על היין סברי מרנן ורבנן ורבותי :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו ורצה בנו ושבת קדשו באהבה וברצון הנחילנו זכרון למעשה בראשית. כי הוא יום תחלה למקראי קודש זכר ליציאת מצרים כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים · ושבת קדשך באהבה וברצון הנחלתנו : ברוך אתה יי מקדש השבת :

זמירות ליל שבת

כל מקדש שביעי כראוי לו · כל שומר שבת כדת מחללו · שכרו הרבה מאד על פי פעלו · איש על מחנהו ואיש על דגלו : אוהבי יי המחכים בבנין אריאל · ביום השבת שישו ושמחו כמקבלי מתן נחליאל · גם שאו ידיכם קדש ואמרו לאל · ברוך יי אשר נתן מנוחה לעמו ישראל : דורשי יי זרע אברהם אוהבו · המאחרים לצאת מן השבת וממהרים לבא · ושמחים לשמרו ולערב עירובו · זה היום עשה יי נגילה ונשמחה בו : זכרו תורת משה במצות שבת גרוסה · חרותה ליום השביעי ככלה בין רעותיה משבצה · טהורים יירשוה ויקדשוה במאמר כל אשר עשה. ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה : יום קדוש הוא מבואו ועד צאתו · כל זרע יעקב יכבדוהו כדבר המלך ודתו · לנוח בו ולשמוח בתענוג אכול ושתו · כל עדת ישראל יעשו אותו : משך חסדך ליודעיך אל קנא ונוקם · נוטרי ליום השביעי זכור ושמור להקם · שמחם בבנין שלם באור פניך תבהיקם · ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם : עזור לשובתים בשביעי בחריש ובקציר עולמים · פוסעים בו פסיעה קטנה סועדים בו לברך שלש פעמים · צדקתם תצהיר כאור שבעת הימים · יי אלהי ישראל אהבת תמים · יי אלהי ישראל תשועת עולמים :

מנוחה ושמחה אור ליהודים · יום שבתון יום מחמדים · שומריו וזוכריו המה מעידים · כי לששה כל ברואים ועומדים : שמי שמים ארץ וימים · כל צבא מרום גבוהים ורמים · תנין ואדם וחית ראמים · כי ביה יי צור עולמים : הוא אשר דבר לעם סגולתו · שמור לקדשו מבואו ועד צאתו · שבת קודש יום חמדתו · כי בו שבת אל מכל מלאכתו : במצות שבת אל יחליצך · קום קרא אליו יחיש לאמצך · נשמת כל חי וגם נעריצך · אכול בשמחה כי כבר רצך : במשנה לחם וקדוש רבה · ברוב מטעמים ורוח נדיבה · יזכו לרב טוב המתענגים בה · בביאת גואל לחיי עולם הבא :

יה רבון עלם ועלמיא · אנת הוא מלכא מלך מלכיא · עובד גבורתך ותמהיא · שפר קדמך להחויא : יה רבון

שבחין אסדר צפרא ורמשא · לך אלהא קדישא די ברא כל נפשא · עירין קדישין ובני אנשא · חיות ברא ועופי שמיא : יה רבון

רברבין עובדך ותקיפין · מכיך רמיא וזקיף כפיפין · לו יחיה גבר שנין אלפין · לא יעול גבורתך בחשבניא : יה רבון

אלהא די ליה יקר ורבותא · פרוק ית ענך מפום אריותא · ואפיק ית עמך מגו גלותא · עמך די בחרת מכל אמיא : יה רבון

למקדשך תוב ולקודש קודשין · אתר די ביה יחדון רוחין ונפשין · ויזמרון לך שירין ורחשין · בירושלם קרתא דשופריא : יה רבון

צור משלו אכלנו · ברכו אמוני · שבענו והותרנו כדבר יי : הזן את עולמו . רוענו אבינו . אכלנו את לחמו ויינו שתינו . על כן נודה לשמו ונהללו בפינו . אמרנו ועניתו . אין קדוש כיי : צור : בשיר וקול תודה . נברך לאלהינו . על ארץ חמדה טובה . שהנחיל לאבותינו . מזון וצידה . השביע לנפשנו . חסדו גבר עלינו ואמת יי : צור : רחם בחסדך . על עמך צורנו . על ציון משכן כבודך. זבול בית תפארתנו . בן דוד עבדך. יבא ויגאלנו. רוח אפינו משיח יי : צור : יבנה המקדש עיר ציון תמלא . ושם נשיר שיר חדש . וברננה נעלה . הרחמן הנקדש. יתברך ויתעלה. על כוס יין מלא . כברכת יי : צור :

נשמת

נשמת כל חי תברך את שמך יי אלהינו ורוח כל בשר תפאר ותרומם זכרך מלכנו תמיד. מן העולם ועד העולם אתה אל. ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע. פודה ומציל ומפרנס ומרחם בכל עת צרה וצוקה. אין לנו מלך אלא אתה. אלהי הראשונים והאחרונים. אלוה כל בריות. אדון כל תולדות. המהלל ברוב התשבחות. המנהג עולמו בחסד. ובריותיו ברחמים: ויי לא ינום ולא יישן. המעורר ישנים והמקיץ נרדמים. והמשיח אלמים. והמתיר אסורים והסומך נופלים והזוקף כפופים. לך לבדך אנחנו מודים. אלו פינו מלא שירה כים. ולשוננו רנה כהמון גליו. ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע. ועינינו מאירות כשמש וכירח. וידינו פרושות כנשרי שמים. ורגלינו קלות כאילות. אין אנחנו מספיקים להודות לך יי אלהינו ואלהי אבותינו ולברך את שמך על אחת מאלף אלף אלפי אלפים ורבי רבבות פעמים הטובות שעשית עם אבותינו ועמנו. ממצרים גאלתנו יי אלהינו. ומבית עבדים פדיתנו. ברעב זנתנו. ובשבע כלכלתנו. מחרב הצלתנו. ומדבר מלטתנו. ומחלים רעים ונאמנים דליתנו. עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך ואל תטשנו יי אלהינו לנצח. על כן אברים שפלגת בנו. ורוח ונשמה שנפחת באפינו. ולשון אשר שמת בפינו. הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו וירוממו ויעריצו ויקדישו וימליכו את שמך מלכנו. כי כל פה לך יודה. וכל לשון לך תשבע. וכל ברך לך תכרע. וכל קומה לפניך תשתחוה. וכל לבבות ייראוך. וכל קרב וכליות יזמרו לשמך. כדבר שכתוב כל עצמותי תאמרנה יי מי כמוך. מציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגזלו. מי ידמה לך ומי ישוה לך ומי יערך לך. האל הגדול הגבור והנורא אל עליון קונה שמים וארץ: נהללך ונשבחך ונפארך ונברך את שם קדשך. כאמור. לדוד ברכי נפשי את יי וכל קרבי את שם קדשו:

האל בתעצומות עזך. הגדול בכבוד שמך. הגבור לנצח והנורא בנוראותיך: המלך היושב על כסא רם ונשא:

שוכן עד מרום וקדוש שמו. וכתוב רננו צדיקים ביי לישרים נאוה תהלה: בפי ישרים תתהלל ובדברי צדיקים תתברך. ובלשון חסידים תתרומם. ובקרב קדושים תתקדש:

ובמקהלות רבבות עמך בית ישראל ברנה יתפאר שמך מלכנו בכל דור ודור שכן חובת כל היצורים. לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלס על כל דברי שירות ותשבחות דוד בן ישי עבדך משיחך:

ישתבח שמך לעד מלכנו האל המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ. כי לך נאה יי אלהינו ואלהי אבותינו שיר ושבחה הלל וזמרה עז וממשלה נצח גדלה וגבורה תהלה ותפארת קדשה ומלכות. ברכות והודאות מעתה ועד עולם: ברוך אתה יי אל מלך גדול בתשבחות אל ההודאות אדון הנפלאות הבוחר בשירי זמרה מלך אל חי העולמים: ה"ק

חזן ברכו את יי המבורך:

ק"ה ברוך יי המבורך לעולם ועד:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא את הכל:

הכל יודוך והכל ישבחוך. והכל יאמרו אין קדוש כיי: הכל ירוממוך סלה יוצר הכל. האל הפותח בכל יום דלתות שערי מזרח. ובוקע חלוני רקיע. מוציא חמה ממקומה ולבנה ממכון שבתה. ומאיר לעולם כלו וליושביו. שברא במדת הרחמים: המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים. ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית: המלך המרומם לבדו מאז. המשבח והמפאר והמתנשא מימות עולם: אלהי עולם ברחמיך הרבים רחם עלינו. אדון עזנו צור משגבנו מגן ישענו משגב בעדנו: אין כערכך ואין זולתך אפס בלתך ומי דומה לך: אין כערכך יי אלהינו בעולם הזה. ואין זולתך מלכנו לחיי העולם הבא. אפס בלתך גואלנו לימות המשיח. ואין דומה לך מושיענו לתחית המתים:

אל אדון על כל המעשים. ברוך ומבורך בפי כל נשמה. גדלו וטובו מלא עולם. דעת ותבונה סובבים אותו: המתגאה על חיות הקודש. ונהדר בכבוד על המרכבה. זכות ומישור לפני כסאו. חסד ורחמים לפני כבודו: טובים מאורות שברא אלהינו. יצרם בדעת בבינה ובהשכל. כח וגבורה נתן בהם. להיות מושלים בקרב תבל: מלאים זיו ומפיקים נוגה. נאה זיום בכל העולם. שמחים בצאתם וששים בבואם. עושים באימה רצון קונם: פאר וכבוד נותנים לשמו. צהלה ורנה לזכר מלכותו. קרא לשמש ויזרח אור. ראה והתקין צורת הלבנה: שבח נותנים לו כל צבא מרום. תפארת וגדלה. שרפים ואופנים וחיות הקודש:

לאל אשר שבת מכל המעשים. ביום השביעי התעלה וישב על כסא כבודו. תפארת עטה ליום המנוחה עונג קרא ליום השבת. זה שבח של יום השביעי שבו שבת אל מכל מלאכתו ויום השביעי משבח ואומר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות ליי. לפיכך יפארו ויברכו לאל כל יצוריו: שבח יקר וגדלה יתנו לאל מלך יוצר כל. המנחיל מנוחה לעמו ישראל בקדשתו ביום שבת קודש: שמך יי אלהינו יתקדש וזכרך מלכנו יתפאר בשמים ממעל ועל הארץ מתחת: תתברך מושיענו על שבח מעשה ידיך ועל מאורי אור שעשית יפארוך סלה:

תתברך כו' שמו"ע כמו בתפלה של חול:

אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך:

ברוך אתה יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון גומל חסדים טובים וקונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה.

בעשי"ת זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים למענך אלהים חיים:

מלך עוזר ומושיע ומגן: ברוך אתה יי מגן אברהם:

אתה גבור לעולם אדני מחיה מתים אתה. רב להושיע:

בחורף משיב הרוח ומוריד הגשם:

מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים. סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים. ומקים אמונתו לישני עפר. מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך מלך ממית ומחיה ומצמיח ישועה:

בעשי"ם מי כמוך אב הרחמים. זוכר יצוריו לחיים ברחמים:

ונאמן אתה להחיות מתים: ברוך אתה יי מחיה המתים:

כחזרת הש"ץ אומרים זה הקדושה:

נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום: ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר: ק"ה קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו: חזן אז בקול רעש גדול אדיר וחזק משמיעים קול מתנשאים לעמת שרפים לעמתם ברוך יאמרו: ק"ה ברוך כבוד יי ממקומו: חזן ממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו כי מחכים אנחנו לך מתי תמלוך בציון בקרוב בימינו לעולם ועד תשכון: תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך לדור ודור ולנצח נצחים: ועינינו תראינה מלכותך כדבר האמור בשירי עזך על ידי דוד משיח צדקך: ק"ה ימלוך יי לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה:

ש"ץ לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדשתך נקדיש ושבחך אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד. כי אל מלך גדול וקדוש אתה: ברוך אתה יי האל (בעשי"ת המלך) הקדוש:

אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה: ברוך אתה יי האל הקדוש: (בעשי"ת המלך הקדוש)

ישמח משה במתנת חלקו. כי עבד נאמן קראת לו. כליל תפארת בראשו נתת (לו). בעמדו לפניך על הר סיני. ושני לחות אבנים הוריד בידו. וכתוב בהם שמירת שבת. וכן כתוב בתורתך:

ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם: ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש:

ולא נתתו יי אלהינו לגויי הארצות ולא הנחלתו מלכנו לעובדי פסילים וגם במנוחתו לא ישכנו ערלים כי לישראל עמך נתתו באהבה לזרע יעקב אשר בם בחרת עם מקדשי שביעי. כלם ישבעו ויתענגו מטובך ובשביעי רצית בו וקדשתו חמדת ימים אותו קראת זכר למעשה בראשית:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתנו קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך שבענו מטובך ושמחנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך. וינוחו בו ישראל מקדשי שמך: ברוך אתה יי מקדש השבת:

רצה יי אלהינו בעמך ישראל ובתפלתם והשב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל ותפלתם באהבה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך:

ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים: ברוך אתה יי המחזיר שכינתו לציון:

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד צור חיינו מגן ישענו אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת. ערב ובוקר וצהרים. הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך מעולם קוינו לך:

מודים דרבנן

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותקימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם על שאנחנו מודים לך ברוך אל ההודאות:

בחנוכה אומרים להן על הנסים:

ועל כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד:

בעשי"ת וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך:

וכל החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת. האל ישועתנו ועזרתנו סלה: ברוך אתה יי הטוב שמך ולך נאה להודות:

שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל עמך ברכנו אבינו כלנו כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו יי אלהינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום. וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך: ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

בעשי"ת בספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה נזכר ונכתב לפניך אנחנו וכל עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום. ברוך אתה יי עושה השלום: אלהי נצור ק"ש

אין כמוך באלהים אדני ואין כמעשיך: מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור: יי מלך יי מלך יי ימלוך לעולם ועד: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום: אב הרחמים היטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים: כי בך לבד בטחנו מלך אל רם ונשא אדון עולמים:

מוציאין ס"ת ואומרים ויהי בנסוע. בריך שמיה. על הכל. ספלה נ"ל

מי שברך לעולה לתורה

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את (פב"פ) בעבור שעלה לתורה לכבוד המקום ולכבוד השבת ובשכר זה הקב"ה ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה. וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו עם כל ישראל אחיו ונאמר אמן:

מי שברך ליולדת

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את האשה היולדת (פב"פ) ואת בנה הנולד (ואת הילדה הנולדה) לה במזל טוב (ויקרא שמה בישראל פב"פ) בעבור שבעלה נדר לצדקה בשכר זה יגדלו (יגדלה) (לזכר לתורה ו) לחופה ולמעשים טובים ונאמר אמן:

מי שברך לחולה

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא ירפא את החולה (החולנית) (פב"פ) בעבור (פפב"פ) נדר מתנה בעבורו (בעבורה) בשכר זה הקב"ה ימלא רחמים עליו (עליה) להחלימו (להחלימה) ולרפאותו (ולרפאותה) ולהחזיקו (ולהחזיקה) ולהחיותו (ולהחיותה) וישלח לו (לה) מהרה רפואה שלמה מן השמים לרמ"ח איבריו ושס"ה גידיו (לנקבה לכל איבריה ושס"ה גידיה) בתוך שאר חולי ישראל. רפואת הנפש ורפואת הגוף. שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא השתא בעגלא ובזמן קריב ונאמר אמן:

יקום פורקן מן שמיא חנא וחסדא ורחמי וחיי אריכי ומזוני רויחי וסיעתא דשמיא ובריות גופא ונהורא מעליא. זרעא חיא וקימא זרעא די לא יפסוק ודי לא יבטול מפתגמי אוריתא: למרנן ורבנן חבורתא קדישתא. די בארעא דישראל ודי בבבל

ובבל. לרישי כלי ולרישי גלוותא ולרישי מתיבתא ולדייני דבבא. לכל תלמידיהון ולכל תלמידי תלמידיהון ולכל מאן דעסקין באורייתא. מלכא דעלמא יברך יתהון: יפיש חייהון ויסגא יומיהון ויתן ארכה לשניהון. ויתפרקון וישתזבון מן כל עקא ומן כל מרעין בישין. מרן די בשמיא יהא בסעדהון כל זמן ועדן. ונאמר אמן:

כשמתפלל בלא מנין לא יאמר יקום פורקן זה ולא מי שברך:

יקום פורקן מן שמיא חנא וחסדא ורחמי וחיי אריכי ומזוני רויחי וסייעתא דשמיא וברית גופא ונהורא מעליא. זרעא חיא וקימא. זרעא די לא יפסוק ודי לא יבטול מפתגמי אורייתא: לכל קהלא קדישא הדין רברביא עם זעריא טפלא ונשיא. מלכא דעלמא יברך יתכון יפיש חייכון ויסגא יומיכון ויתן ארכה לשניכון. ותתפרקון ותשתזבון מן כל עקא ומן כל מרעין בישין. מרן די בשמיא יהא בסעדכון כל זמן ועדן ונאמר אמן:

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב. הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה עם כל קהלות הקודש. הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם. ומי שמיחדים בתי כנסיות לתפלה. ומי שבאים בתוכם להתפלל. ומי שנותנים נר למאור ויין לקדוש ולהבדלה ופת לאורחים וצדקה לעניים. וכל מי שעוסקים בצרכי צבור באמונה. הקדוש ברוך הוא ישלם שכרם ויסיר מהם כל מחלה וירפא לכל גופם ויסלח לכל עונם. וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן:

כשמברכין החודש אומרים זה:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתחדש עלינו את החדש הזה לטובה ולברכה. ותתן לנו חיים ארוכים. חיים של שלום. חיים של טובה. חיים של ברכה. חיים של פרנסה. חיים של חלוץ עצמות. חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא. חיים שאין בהם בושה וכלימה. חיים של עשר וכבוד. חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים. חיים שימלאו כל משאלות לבנו לטובה אמן סלה:

מי שעשה נסים לאבותינו. וגאל אותם מעבדות לחרות. הוא יגאל אותנו בקרוב. ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ. חברים כל ישראל ונאמר אמן:

ראש חודש (פלוני) ביום (פלוני) הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה

יחדשהו הקדוש ברוך הוא עלינו ועל כל עמו בית ישראל לחיים ולשלום. לששון ולשמחה. לישועה ולנחמה. ונאמר אמן:

אל מלא רחמים שוכן במרומים המצא מנוחה נכונה בצל כנפי השכינה ובמעלות קדושים וטהורים כזוהר הרקיע מזהירים את נשמת (פב"פ) שהלך לעולמו (שנכנס שהלכה לעולמה) בעבור שנדבו צדקה בעד הזכרת נשמתו (נשמתה) לכן בעל הרחמים יסתירהו (יסתירה) בסתר כנפיו לעולמים. ויצרור בצרור החיים את נשמתו (נשמתה) ה' הוא נחלתו (נחלתה) וינוח (ותנוח) בשלום על משכבו (משכבה) ונאמר אמן:

בשבת שמברכין החודש ור"ח ויום טוב וחנוכה ופורים ובשבת חתן בשם הכנסת ובריח מילה אין אומרים אב הרחמים. ובימי הספירה אומרים אף כשמברכין החודש. וכן אומרים בבית האבל:

אב הרחמים שוכן מרומים ברחמיו העצומים. הוא יפקוד ברחמים החסידים והישרים והתמימים. קהלות הקודש שמסרו נפשם על קדושת השם. הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו. מנשרים קלו ומאריות גברו. לעשות רצון קונם וחפץ צורם: יזכרם אלהינו לטובה עם שאר צדיקי עולם. וינקום (לעינינו) נקמת דם עבדיו השפוך: ככתוב בתורת משה איש האלהים הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום. ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו: ועל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמר ונקיתי דמם לא נקיתי ויי שוכן בציון: ובכתבי הקודש נאמר למה יאמרו הגוים איה אלהיהם יודע בגוים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך: ואומר כי דורש דמים אותם זכר לא שכח צעקת ענוים: ואומר ידין בגוים מלא גויות מחץ ראש על ארץ רבה: מנחל בדרך ישתה על כן ירים ראש: אשרי וכו'

כשמברכין בה"ב יאמר הש"ץ זה:

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה אהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל מי שיקבל עליו להתענות תענית שני וחמישי ושני בשכר זה הקב"ה ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם ויקבל תפלותיהם ויאזין שועתיהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן:

הש"ץ אומר יהללו ומכניסין הספר תורה להיכל ובנוחה יאמר וכו'. וא"כ

תפלת מוסף לשבת

מתפללין במו"ס עד האל הקדוש מצאת לעיל. ואח"כ מתחילין תכנת

תכנת שבת רצית קרבנותיה צוית פרושיה עם סדורי נסכיה. מענגיה לעולם כבוד ינחלו. טועמיה חיים זכו. וגם האוהבים דבריה גדלה בחרו. אז מסיני נצטוו עליה. ותצונו יי אלהינו להקריב בה קרבן מוסף שבת כראוי: יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו: ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם. ואת מוסף יום השבת הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור:

וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימים ושני עשרונים סולת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עולת שבת בשבתו על עולת התמיד ונסכה:

ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי ענג. עם מקדשי שביעי כלם ישבעו ויתענגו מטובך. ובשביעי רצית בו וקדשתו חמדת ימים אותו קראת. זכר למעשה בראשית:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתנו קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך שבענו מטובך ושמחנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך וינוחו בו ישראל מקדשי שמך: ברוך אתה יי מקדש השבת: רצה ומודים וכו'

בחזרת הש"ץ אומרים זה

נעריצך ונקדישך כסוד שיח שרפי קודש המקדישים

שמך בקדש. ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר: קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו: כבודו מלא עולם. משרתיו שואלים זה לזה איה מקום כבודו לעמתם ברוך יאמרו: ברוך כבוד יי ממקומו: ממקומו הוא יפן ברחמים ויחון עם המיחדים שמו ערב ובקר בכל יום תמיד פעמים באהבה שמע אומרים: שמע ישראל יי אלהינו יי אחד: הוא אלהינו הוא אבינו הוא מלכנו הוא מושיענו והוא ישמיענו ברחמיו שנית לעיני כל חי להיות לכם לאלהים: אני יי אלהיכם: ובדברי קדשך כתוב לאמר: ימלוך יי לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה:

חזן גומר כשפלם עד המברך את עמו ישראל בשלום. ק"ש

קוה אל יי חזק ויאמץ לבך וקוה אל יי: אין קדוש כיי כי אין בלתך ואין צור כאלהינו: כי מי אלוה מבלעדי יי ומי צור זולתי אלהינו:

אין כאלהינו. אין כאדונינו. אין כמלכנו. אין כמושיענו: מי כאלהינו. מי כאדונינו. מי כמלכנו. מי כמושיענו: נודה לאלהינו. נודה לאדונינו. נודה למלכנו. נודה למושיענו: ברוך אלהינו. ברוך אדונינו. ברוך מלכנו. ברוך מושיענו: אתה הוא אלהינו. אתה הוא אדונינו. אתה הוא מלכנו. אתה הוא מושיענו: אתה הוא שהקטירו אבותינו לפניך את קטורת הסמים:

פטום הקטורת הצרי והצפורן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה. מור וקציעה שבלת נרד וכרכם משקל ששה עשר ששה עשר מנה. הקשט שנים עשר וקלופה שלשה וקנמון תשעה. בורית כרשינה תשעה קבין. יין קפריסין סאין תלתא וקבין תלתא ואם לא מצא יין קפריסין מביא חמר חורין עתיק. מלח סדומית רובע הקב מעלה עשן כל שהוא. רבי נתן הבבלי אומר אף כפת הירדן כל שהוא ואם נתן בה דבש פסלה ואם חסר אחת מכל סממניה חיב מיתה:

רבן שמעון בן גמליאל אומר הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף בורית כרשינה למה היא באה כדי ליפות בה את הצפורן כדי שתהא נאה. יין קפריסין למה הוא בא כדי לשרות בו את הצפורן כדי שתהא עזה והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים במקדש מפני הכבוד:

השיר שהלוים היו אומרים בבית המקדש: ביום הראשון היו אומרים ליי הארץ ומלואה תבל ויושבי בה: בשני היו אומרים גדול יי ומהולל מאוד בעיר אלהינו הר קדשו: בשלישי היו אומרים אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט: ברביעי היו אומרים אל נקמות יי אל נקמות הופיע: בחמישי היו אומרים הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב: בששי היו אומרים יי מלך גאות לבש לבש יי עוז התאזר אף תכון תבל בל תמוט: בשבת היו אומרים מזמור שיר ליום השבת: מזמור שיר לעתיד לבא ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים:

תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא שנאמר הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות:

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי יי ורב שלום בניך: אל תקרי בניך אלא בוניך: שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול: יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך: למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך: למען בית יי אלהינו אבקשה טוב לך: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום:

יתגדל ויתקדש עד ואמרין בעלמא ואמרו אמן:

על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון ועל כל תלמידי תלמידיהון ועל כל מאן דעסקין באורייתא די באתרא הדין ודי בכל אתר ואתר יהא להון ולכון שלמא רבא חנא וחסדא ורחמי וחיי אריכי ומזוני רויחי ופורקנא מן קדם אבוהון די בשמיא וארעא ואמרו אמן: יהא שלמא רבא וכו

והוצרים כליט. קדיש יתום. שיר של יום:

שיר הכבוד

פותחין הארון

חזן אנעים זמירות ושירים אארוג. כי אליך נפשי תערוג:

קהל נפשי חמדה בצל ידך. לדעת כל רז סודך:

ח' מדי דברי בכבודך. הומה לבי אל דודיך:

ק' על כן אדבר בך נכבדות. ושמך אכבד בשירי ידידות:

ח' אספרה כבודך ולא ראיתיך. אדמך אכנך ולא ידעתיך:

ק' ביד נביאיך בסוד עבדיך. דמית הדר כבוד הודך:

ח' גדלתך וגבורתך. כנו לתקף פעולתך:

ק' דמו אותך ולא כפי ישך. וישווך לפי מעשיך:

ח' המשילוך ברוב חזיונות. הנך אחד בכל דמיונות:

ק' ויחזו בך זקנה ובחרות. ושער ראשך בשיבה ושחרות:

ח' זקנה ביום דין ובחרות ביום קרב. כאיש מלחמות ידיו לו רב:

ק' חבש כובע ישועה בראשו. הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו:

ח' טללי אורות ראשו נמלא. קווצותיו רסיסי לילה:

ק' יתפאר בי כי חפץ בי. והוא יהיה לי לעטרת צבי:

ח' כתם טהור פז דמות ראשו. וחק על מצח כבוד שם קדשו:

ק' לחן ולכבוד צבי תפארה. אמתו לו עטרה עטרה:

ח' מחלפות ראשו כבימי בחורות. קווצותיו תלתלים שחורות:

ק' נוה הצדק צבי תפארתו. יעלה נא על ראש שמחתו:

ח' סגלתו תהי בידו עטרת. וצניף מלוכה צבי תפארת:

ק' עמוסים נשאם עטרת ענדם. מאשר יקרו בעיניו כבדם:

ח' פארו עלי ופארי עליו. וקרוב אלי בקראי אליו:

ק' צח ואדום ללבושו אדום. פורה בדרכו בבואו מאדום:

ח' קשר תפלין הראה לענו. תמונת יי לנגד עיניו:

ק' רוצה בעמו ענוים יפאר. יושב תהלות בם להתפאר:

ח' ראש דברך אמת קורא מראש. דור ודור עם דורשך דרוש:

ק' שית המון שירי נא עליך. ורנתי תקרב אליך:

ח' תהלתי תהי לראשך עטרת. ותפלתי תכון קטורת:

ק' תיקר שירת רש בעיניך. כשיר יושר על קרבניך:

ח' ברכתי תעלה לראש משביר. מחולל ומוליד צדיק כביר:

ק' ובברכתי תנענע לי ראש. ואותה קח לך כבשמים ראש:

ח' יערב נא שיחי עליך. כי נפשי תערוג אליך:

לך יי הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש: מי ימלל גבורות יי ישמיע כל תהלתו:

סדר תקוני שבת

בסעודת שחרית יאמר זה המאמר מהזוהר המסוגל לנשמה. שמדבר מכבוד סעודה זו:

ביומא דשבתא בסעודתא תנינא כתיב אז תתענג על יי על ה' ודאי דההיא שעתא אתגליא עתיקא קדישא וכלהו עלמין בחדוותא ושלימו וחדוותא דעתיקא עבדינן סעודתא דיליה היא ודאי. בסעודתא תליתאה דשבתא כתיב והאכלתיך נחלת יעקב אביך דא היא סעודתא דזעיר אנפין דהוי בשלימותא וכולהו שיתא יומין מההוא שלימו מתברכין ובעי בר נש למחדי בסעודתיה ולאשלמא אלין סעודתא דאינון סעודתא מהימנותא שלימתא דזרעא קדישא דישראל די מהימנותא דא דלהון ולא דעמין עוע"ג ובגין כך אמר ביני ובין בני ישראל. תא חזי בסעודתי אלין אשתמודעין ישראל דאינון בני מלכא דאינון מהיכלא דמלכא. דאינון בני מהימנותא (עלאין). ומאן דפגם חד סעודתא מנייהו אחזי פגימותא לעילא ואחזי גרמיה דלאו מבני מלכא עלאה הוא. דלאו מבני היכלא דמלכא הוא. דלאו מזרעא קדישא דישראל הוא. ויהבין עליה חומרא דתלת מילין דינא דגיהנם וכו'. ותא חזי בכולהו שאר זמנין וחגין בעי בר נש למחדי ולכהדי למסכני ואי הוא חדי בלחודוי ולא יהיב למסכני עונשיה סגי דהוא בלחודוי חדי ולא יהיב חדו לאחרא עליה כתיב וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם. ואי איהו בשבתא חדי אף על גב דלא יהיב לאחרא לא יהבין עליה עונשא

כשאר זמנין והנין דכתיב פרש חגיכם פרש חגיכם קאמר ולא פרש שבתכם וכתיב חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי ואלו שבת לא קאמר. ובגין כך כתיב ביני ובין בני ישראל ומשום דכל מהימנותא אשתכח בשבתא יהביי ליה לבר נש נשמתא אחרא נשמתא עילאה נשמתא דכל שלימו בה כדוגמא דעלמא דאתי. ובג"כ אקרי שבת מהו שבת שמא דקודשא בריך הוא שמא דאיהו שלים מכל סטרוי: אמר רבי יוסי ודאי כך הוא ווי ליה לבר נש דלא אשלים חדותא דמלכא קדישא ומאן חדותא דיליה אילין תלת סעודתי מהימנותא. סעידתא דאברהם יצחק ויעקב כלילן בהו. וכלהו חדו על חדו מהימנותא שלימותא מכל סטרוי. תאנא בהדין יומא מתעטרין אבהן וכל בנין ינקין מה דלא הוה כן בכל שאר חגין וזמנין. בהדין יומא חייביא דגיהנם נייחין בהדין יומא כל דינין אתכפין ולא מתערין בעלמא בהדין יומא אורייתא מתעטרא בעטרין שלימין בהדין יומא חדותא ותפנוקא אשתמע במאתן וחמשין עלמין. ביל"ו:

ולמ"כ יאמר זה:

אתקינו סעודתא דמהימנותא: שלימתא חדותא דמלכא קדישא: אתקינו סעודתא דמלכא. דא היא סעודתא דעתיקא קדישא וחקל תפוחין קדישין וזעיר אנפין אתין לסעדא בהדיה:

פיוט להאר"י ז"ל:

א סדר לסעודתא. בצפרא דשבתא. ואזמין בה השתא. עתיקא קדישא:

נ הוריה ישרי בה. בקדושא רבא. ובחמרא טבא. דביה תחדי נפשא:

י שדר לן שופריה. ונחזי ביקריה. ויחזי לן כתריה. דאתאמר בלחישא:

י גלה לן טעמי. דבתריסר נהמי. דאינון את בשמיה. כפילא וקלישא:

צ רורא דלעילא. דביה חיי כלא. ויתרבי חילא. ותסק עד רישא:

ח דו חצדי חקלא. בדבור ובקלא. ומללו מלא. מתיקא כדובשא:

ק דם רבון עלמין. במלין סתימין. תגלון פתגמין. ותימרון חידושא:

ל עטר פתורא. ברזא יקירא. עמיקא וטמירא. ולאו מלתא אושא:

ו אלין מליא. יהון לרקיעיא. ותמן מאן שריא. הלא הוא שמשא:

ר בו יתיר יסגי. לעלא מן דרגיה. ויסב בת זוגיה. דהות פרישא:

זה הזמר סימנו חיים יצחק

ח י ה' וברוך צורי. בה' תתהלל נפשי. כי ה' יאיר נרי. בהלו נרו עלי ראשי:

יי רועי לא אחסר. על מי מנוחות ינהלני. נותן לחם לכל בשר. לחם חקי הטריפני:

י הי רצון מלפניך. אתה אלהי קדושי. תערוך לפני שלחנך. תדשן בשמן ראשי:

ם י יתן מנוחתי. לפני אדון השלום. והיתה שלמה מטתי. החיים והשלום:

י שלח מלאכו לפני. ללותי לויה. בכוס ישועות אשא פני. מנת כוסי רויה:

צ מאה נפשי אל ה'. ימלא שובע אסמי. אל ההרים אשא עיני. כהלל ולא כשמאי:

ח דנת ימים ושנות עולמים עורה כבודי עורה. ועל ראשי יהיו המים. נר מצוה ואור תורה:

ק ומה ה' למנוחתי. אתה וארון עזך. קח נא אל את ברכתי. והחזק מגן חוקך:

מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר: בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני: נפשי ישובב ינחני במעגלי צדק למען שמו: גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי שבטך ומשענתך המה ינחמוני: תערוך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רויה: אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושבתי בבית ה' לארך ימים:

אם תשיב משבת רגליך עשות חפציך ביום קדשי וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכבד וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר: אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר:

ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם: ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש:

זכור את יום השבת לקדשו: ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך: ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך: כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי:

על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו:

על היין סברי מרנן ורבנן ורבותי:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:

זמירות ליום השבת

ברוך אדני יום יום. יעמס לנו ישע ופדיום. ובשמו נגיל כל היום. ובישועתו נרים ראש עליון. כי הוא מעוז לדל ומחסה לאביון: שבטי יה לישראל עדות. בצרתם לו צר בסבלות ובעבדות. בלבנת הספיר הראם עוז ידידות. ונגלה להעלותם מעומק בור ודות. כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות: מה יקר חסדו בצלו לגוננמו. בגלות בבלה שלח למענמו. להוריד בריחים נמנה בינימו. ויתנם לרחמים לפני שוביהם. כי לא יטוש ה' את עמו. בעבור הגדול שמו: עילם שת כסאו להציל ידידיו. להעביר משם מעוזי מורדיו. מעבור בשלח פדה את עבדיו. קרן לעמו ירים תהלה לכל חסידיו. כי אם הוגה ורחם כרחמיו וכרוב חסדיו: וצפיר העזים הגדיל עצומיו. וגם חזות ארבע עלו למרומיו. ובלבם דמו להשחית את רוממיו. על ידי כהניו מגר מתקוממיו. חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו: נסגרתי לאדום ביד רעי מדני. שבכל יום ויום ממלאים כרסם מעדני. עזרתו עמי לסמוך את אדני. ולא נטשתני כל ימי עדני. כי לא יזנח לעולם אדני: בבואו מאדום חמוץ בגדים. זבח לו בבצרה וטבח לו בבוגדים. ויז נצחם מלבושיו להאדים. בכחו הגדול יבצור רוח נגידים. הגה ברוחו הקשה ביום קדים: ראותו כי כן אדומי העוצר. יחשוב לו בבצרה תקלוט כבצר. ומלאך כאדם בתוכה ינצר. ומזיד כשוגג במקלט יעצר. אהבו את ה' כל חסידיו אמונים נוצר: יצוה צור חסדו קהלותיו לקבץ. מארבע רוחות עדיו להקבץ. ובהר מרום הרים אותנו להרבץ. ואתנו ישב נדחים קובץ. ישיב לא נאמר כי אם ושב וקבץ: ברוך הוא אלהינו אשר טוב גמלנו. כרחמיו וכרוב חסדיו הגדיל לנו. אלה וכאלה יוסף עמנו. להגדיל שמו הגדול הגבור והנורא שנקרא עלינו: ברוך הוא אלהינו שבראנו לכבודו. להללו ולשבחו ולספר הודו. מכל אום גבר עלינו חסדו. לכן בכל לב ובכל נפש ובכל מאודו. נמליכו וניחדו: שהשלום שלו ישים עלינו ברכה ושלום. משמאל ומימין על ישראל שלום. הרחמן הוא יברך את עמו בשלום. ויזכו לראות בנים ובני בנים עוסקים

בתורה ובמצות על ישראל שלום . יועץ אל גבור אבי עד שר שלום :

ברוך אל עליון . אשר נתן מנוחה . לנפשנו פדיום משאת ואנחה . והוא ידרוש לציון עיר הנדחה . עד אנה תוגיון נפש נאנחה : השומר שבת הבן עם הבת . לאל ירצו כמנחה על מחבת : רוכב בערבות מלך עולמים . את עמו לשבות אזן בנעימים . במאכלי ערבות במיני מטעמים . במלבושי כבוד זבח משפחה : השומר ואשרי כל חוכה לתשלומי כפל . מאת כל סוכה שוכן בערפל . נחלה לו יזכה בהר ובשפל . נחלה ומנוחה כשמש לו זרחה : השומר כל שומר שבת כדת מחללו הן הכשר חבת קודש גורלו . ואם יצא חובת היום אשרי לו . אל אל אדון מחוללו . מנחה היא שלוחה : השומר חמדת הימים קראו אלי צור . ואשרי לתמימים אם יהיה נצור . כתר הלומים על ראשם יצור . צור העולמים רוחו בם נחה : השומר זכור את יום השבת לקדשו . קרנו כי גבהה נזר על ראשו . על כן יתן האדם לנפשו . עונג וגם שמחה . בהם למשחה : השומר קודש היא לכם שבת המלכה . אל תוך בתיכם להניח ברכה . בכל מושבותיכם לא תעשו מלאכה . בניכם ובנותיכם עבד וגם שפחה : השומר

יום זה מכבד מכל ימים . כי בו שבת צור עולמים . ששת ימים תעשה מלאכתך . ויום השביעי לאלהיך . שבת לא תעשה בו מלאכה . כי כל עשה ששת ימים : יום זה ראשון הוא למקראי קודש . יום שבתון יום שבת קודש . על כן כל איש ביינו יקדש . על שתי לחם יבצעו תמימים : יום זה אכול משמנים שתה ממתקים . כי אל יתן לכל בו דבקים . בגד ללבוש לחם חקים . בשר ודגים וכל מטעמים : יום זה לא תחסר כל בו ואכלת ושבעת . וברכת את יי אלהיך אשר אהבת . כי ברכך מכל העמים : יום זה השמים מספרים כבודו . וגם הארץ מלאה חסדו . ראו כי כל אלה עשתה ידו . כי הוא הצור פעלו תמים : יום זה

יום שבתון אין לשכוח זכרו כריח הניחח : יונה מצאה בו מנוח . ושם ינוחו יגיעי כח : היום נכבד לבני אמונים . זהירים לשמרו אבות ובנים . חקוק בשני לוחות אבנים . מרוב אונים ואמיץ כח : יונה ובאו כלם בברית יחד . נעשה ונשמע אמרו כאחד . ופתחו וענו יי אחד . ברוך הנותן ליעף כח : יונה דבר בקדשו בהר המור . יום השביעי זכור ושמור . וכל פקודיו יחד לגמור . חזק מתנים ואמץ כח : יונה העם אשר נע כצאן טעה . יזכור לפקדו ברית ושבועה . לבל יעבר בם מקרה רעה . כאשר נשבעת על מי נח : יונה

כי אשמרה שבת אל ישמרני . אות היא לעולמי עד בינו וביני : אסור מצוא חפץ עשות דרכים . גם מלדבר בו דברי צרכים . דברי סחורה אף דברי מלכים . אהגה בתורת אל ותחכמני : אות היא בו אמצא תמיד נופש לנפשי . הנה לדור ראשון נתן קדושי . מופת בתת לחם משנה בששי . ככה בכל ששי יכפיל מזוני : אות היא רשם בדת האל חוק אל סגניו . בו לערוך לחם פנים לפניו . על כן להתענות בו על פי נבוניו אסור . לבד מיום כפור עוני : אות היא הוא יום מכבד הוא יום תענוגים . לחם ויין טוב בשר ודגים . המתאבלים בו אחור נסוגים . כי יום שמחות הוא תשמחני : אות היא מחל מלאכה בו סופו להכרית . על כן אכבס בו לבי כבורית . ואתפללה אל אל ערבית ושחרית . מוסף וגם מנחה הוא יענני : אות היא

שמרו שבתותי למען תינקו ושבעתם . מזיו ברכותי אל המנוחה כי באתם . ולוו עלי בני . ועדנו מעדני . שבת היום ליי :

לעמל קראו דרור ונתתי את ברכתי . אשה אל אחותה לצרף לגלות על יום שמחתי . בגדי שש עם שני . והתבוננו מזקני . שבת היום ליי : ולוו מהרו את המנה לעשות את דבר אסתר וחשבו עם הקונה לשלם אכול והותר . בטחו בי אמוני . ושתו משמני . שבת היום ליי : ולוו הנה יום גאולה יום שבת אם תשמורו . והייתם לי סגולה לינו ואחר תעבורו . ואז תחיו לפני . ותמלאו צפוני . שבת היום ליי : ולוו חזק קריתי אל אלהים עליון . והשב את נותי בשמחה ובהגיון . ישוררו שם רנני . לויי וכהני . אז תתענג על יי . שבת היום ליי : ולוו

דרור יקרא לבן עם בת . וינצרכם כמו בבת . נעים שמכם ולא ישבת . שבו ונוחו ביום שבת : דרוש נוי ואולמי . ואות ישע עשה עמי . נטע שורק בתוך כרמי . שעה שועת בני עמי : דרוך פורה בתוך בצרה . וגם בבל אשר גברה . נתוץ צרי באף ועברה . שמע קולי ביום אקרא : אלהים תן במדבר הר . הדס שטה ברוש תדהר . ולמזהיר ולנזהר . שלומים תן כמי נהר : הדוך קמי אל קנא . במוג לבב ובמגנה . ונרחיב פה ונמלאנה . לשוננו לך רנה : דעה חכמה לנפשך . והיא כתר לראשך . נצור מצות קדושך . שמור שבת קדשך :

שבת היום ליי . מאד צהלו ברנוני . וגם הרבו מעדני . אותו לשמור כמצות יי . שבת היום ליי : מעביר דרך וגבולים . מעשות היום פעלים . לאכול ולשתות בהלולים . זה היום עשה יי : שבת היום ליי : ואם תשמרנו יה ינצרך כבבת . אתה ובנך וגם הבת . וקראת עונג לשבת . אז תתענג על יי . שבת היום ליי : אכול משמנים ומעדנים . וממטעמים הרבה מינים . אגוזי פרך ורמונים . ואכלת ושבעת וברכת את יי . שבת היום ליי : לערוך בשולחן לחם חמודות . לעשות היום שלש סעודות . וברכת את השם הנכבד לברך ולהודות . שקדו ושמרו ועשו בני . שבת היום ליי

יה רבון . צור משלו . מגלה נזמירום ליל שבת :

קודם ברהמ"ז על כל סעודות שבת יטול ידיו במים אחרונים ויאמר :

ידי אסחי אנא . לגבי חד מנא . לסטרא חורינא דלית בה ממשא . אזמן בתלתא . בכסא דברכתא . לעלת עלתא . עתיקא קדישא :

מנחה לשבת

אומרים אשרי ובא לציון . ח"ק . ואח"כ אומרים זה :

ואני תפלתי לך יי עת רצון אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך :

ומוציאין ס"ת וקורין ג' גברי ומתפללין שמו"ע עד האל הקדוש :

אתה אחד ושמך אחד . ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ . תפארת גדלה . ועטרת ישועה יום מנוחה וקדשה לעמך נתת : אברהם יגל . יצחק ירנן . יעקב ובניו ינוחו בו . מנוחת אהבה ונדבה . מנוחת אמת ואמונה . מנוחת שלום ושלוה והשקט ובטח . מנוחה שלמה שאתה רוצה בה : יכירו בניך וידעו כי מאתך היא מנוחתם . ועל מנוחתם יקדישו את שמך :

אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתנו קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך שבענו מטובך ושמחנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך . וינוחו בם ישראל מקדשי שמך : ברוך אתה יי מקדש השבת : רצה ומודים וכו'

אומרים [illegible] במנחה זאת [illegible] אומרים
ת"מ [illegible]

צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת :
וצדקתך

וצדקתך אלהים עד מרום אשר עשית גדולות אלהים מי כמוך: צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה אדם ובהמה תושיע יי: ק״ש. עלינו. ק״י.

ונכנס בתהלים עד שגגו כגדול חומרים ברכי נפשי ותקין פרקי אבות:

תקיני שבת לסעודה שלישית

מאמר מזהר מסוגל לנכמה מלכיד כע״ה זי.

תא חזי בכל שתא יומי דשבתא כד מטא שעתא דצלותא דמנחה דינא תקיפא שלטא וכל דינין מתערין אבל ביומא דשבתא כד מטא עידן דצלותא דמנחה רעוא דרעוין אשתכח ועתיקא קדישא גליא רצין דיליה וכל דינין מתכפיין ומשתכח רעותא וחדו בכלא ובהאי רצון אסתלק משה נביאה מהימנא קדישא מעלמא בגין למנדע דלא בדינא אסתלק והההיא שעתא ברצון דעתיקא קדישא נפיק נשמתיה ואתטמר ביה בג״כ ולא ידע איש את קבורתו כתיב. מה עתיקא קדישא טמיר מכל טמירין ולא ידעין עלאין ותתאין אוף הכי האי נשמתא דאטמר בהאי רצון דאתגליא בשעתא דצלותא דמנחה דשבתא כתיב לא ידע איש קבורתו והוא טמיר מכל טמירין דעלמא ודינא לא שלטו ביה זכאה חולקיה דמשה. תאנא בהאי יומא דאורייתא מתעטרא ביה מתעטרא בכלא בכל אינון פקודין בכל אינון גזרין ועונשין בשבעין ענפין דנהורא דזהרין מכל סטרא. מאן חמי ענפין דנפקין מכל ענפא וענפא חמשא קיימין בגו אילנא. כלהו ענפין בהו אחידן. מאן חמי אינון תרעין דמתפתחין בכל סטרא וסטרא. כלהון מזדהרין ונהרין בההוא נהורא דנפיק ולא פסק קל כרוזא נפיק אתערו קדישי עליונין אתערו עמא קדישא דאתבחר לעילא ותתא אתערו חדוותא לקדמות מאריכון אתערו בחדוותא שלימתא אזדמנו בתלת חדוון דתלת אבהן אזדמנו לקדמות מהימנותא חדוה דכל חדוותא. זכאה חולקיכון ישראל קדישין בעלמא דין ובעלמא דאתי דא היא דרחים להון מכל עמין עע״ג ועל דא כתיב ביני ובין בני ישראל. אמר רבי יהודה ודאי כתיב זכור את יום השבת לקדשו. וכתיב קדושים תהיו כי קדוש אני יי. וכתיב וקראת לשבת ענג לקדוש יי מכבד תאנא בהאי יומא כל נשמתיהון דצדיקיא מתעדני בתפנוקי עתיקא קדישא סתימאה דכל סתימין ורוחא דא מענוגא דההוא עתיקא מתפשטין בכלהו עלמין וסלקא ונחתא ומתפשטא לכלהו בני קדישין לכ..להו נטורי דאורייתא ונייחין בנייחא שלים ומתנשי מכולהו כל רוגזין כל דינין וכל פולחנין קשין. הה״ד ביום הניח יי לך מעצבך ומרגזך ומן העבודה הקשה, ובגין כן שקולה שבתא לקבל אורייתא וכל דנטיר שבתא כאלו נטיר אורייתא כולא. וכתיב אשרי אנוש יעשה זאת וגו׳. אשתמע דנטיר שבתא כמאן דנטיר אורייתא כולא. ברוך יי לעולם אמן ואמן: ואח״כ יאמר זה

אתקינו סעודתא דמהימנותא. שלימתא חדותא דמלכא קדישא: אתקינו סעודתא דמלכא. דא היא סעודתא דזעיר אנפין. ועתיקא קדישא וחקל תפוחין קדישין אתין לסעדא בהדה:

בני היכלא דכסיפין. למחזי זיו דזעיר אנפין:
יהון הכא. בהאי תכא. דביה מלכא בגלופין:
צבו לחדא. בהאי ועדא. בגו עירין וכל גדפין:
חדו השתא. בהאי שעתא. דביה רעוא ולית זעפין:
קריבו לי חזו חילי. דלית דינין דתקיפין:
לבר נטלין. ולא עאלין הני כלבין דחציפין:
ואנא אזמין. עתיק יומין. למנחה עדי יהון חלפין:
רעו דיליה. דגלי ליה. לבטלא בכל קליפין:
ישוי להון. בנוקביהון. ויטמרון בגו כפין:
ארי השתא. במנחתא. בחדותא דזעיר אנפין:

מזמור לדוד ה׳ רועי וכו׳ (תהלים כג)

ויאמר משה אכלהו היום כי שבת היום ליי היום לא תמצאהו בשדה: ראו כי יי נתן לכם השבת על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי: וישבתו העם ביום השבעי: על כן ברך יי את יום השבת ויקדשהו:

וקודם הסעודה יאמר זה:

הנה אנכי בא לקיים מצות סעודה שלישית של שבת נגד יעקב אב של המון שבעים נפש בזכותו ננצל ממלחמות גוג ומגוג ויקים בנו מקרא שכתוב והאכלתיך נחלת יעקב אביך. נחלה בלי מצרים. ובכן בכח סגלת שלש סעודות אלו יתקן פגמינו בסעודות הרשות ומאכלות אסורות: ויהי נועם וכו׳

ויסלים סעודתו ואח״כ יזמר זמירות. והנה הדפסנו פה זמר יקר מספר שערי ציון וזהו:

אל מסתתר בשפריר חביון. השכל הנעלם מכל רעיון. עלת העלות מכתר בכתר עליון. כתר יתנו לך יי:

בראשית תורתך הקדומה. רשומה חכמתך הסתומה. מאין תמצא והיא נעלמה. ראשית חכמה יראת יי:

רחובות הנהר נחלי אמונה. מים עמוקים ידלם איש תבונה. תוצאתיה חמשים שערי בינה. אמונים נוצר יי:

האל הגדול עיני כל נגדך. רב חסד גדול על השמים חסדך. אלהי אברהם זכור לעבדך. חסדי יי אזכיר תהלות יי:

מרום נאדר בכח וגבורה. מוציא אורה מאין תמורה. פחד יצחק משפטינו האירה. אתה גבור לעולם יי:

מי אל כמוך עושה גדולות. אביר יעקב נורא תהלות. תפארת ישראל שומע תפלות. כי שומע אל אביונים יי:

יה זכות אבות יגן עלינו. נצח ישראל מצרותינו גאלנו. ומבור גלות דלנו והעלנו. לנצח על מלאכת בית יי:

מימין ומשמאל ינקת הנביאים. נצח והוד מהם נמצאים. יכין ובועז בשם נקראים. וכל בניך למודי יי:

יסוד צדיק בשבעה נעלם. אות ברית הוא לעולם. מעין הברכה צדיק יסוד עולם. צדיק אתה יי:

נא הקם מלכות דוד ושלמה. בעטרה שעטרה לו אמו. כנסת ישראל כלה קרואה בנעימה. עטרת תפארת ביד יי:

חזק מיחד כאחד עשר ספירות. ומפריד אלוף לא יראה מאורות. ספיר גזרתם יחד מאירות. תקרב רנתי לפניך יי:

למוצאי שבת

ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירוש: יעבדוך עמים וישתחוו לך לאמים הוה גביר לאחיך וישתחוו לך בני אמך אורריך ארור ומברכיך ברוך: ואל שדי יברך אתך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים: ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגריך אשר נתן אלהים לאברהם: מאל אביך ויעזרך ואת שדי ויברכך ברכת שמים מעל ברכת תהום רובצת

תחת ברכת שדים ורחם: ברכת אביך גברו על ברכת הורי עד תאות גבעת עולם תהיין לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו: ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך ופרי אדמתך דגנך ותירשך ויצהרך שגר אלפיך ועשתרות צאנך על האדמה אשר נשבע לאבותיך לתת לך: ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך: והסיר יי ממך כל חלי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שנאיך:

המלאך הגאל אתי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ: יי אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב: יי אלהי אבותיכם יסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם:

ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה: ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך: ברוך טנאך ומשארתך: ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך ופרי בהמתך שגר אלפיך ועשתרות צאנך: יצו יי אתך את הברכה באסמיך ובכל משלח ידיך וברכך בארץ אשר יי אלהיך נותן לך: יפתח יי לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה: כי יי אלהיך ברכך כאשר דבר לך והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבט ומשלת בגוים רבים ובך לא ימשלו: אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביי מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו איביך לך ואתה על במותימו תדרוך:

מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאותיך שובה אלי כי גאלתיך: רנו שמים כי עשה יי הריעו תחתיות ארץ פצחו הרים רנה יער וכל עץ בו כי גאל יי יעקב ובישראל יתפאר: גאלנו יי צבאות שמו קדוש ישראל:

ישראל נושע ביי תשועת עולמים לא תבשו ולא תכלמו עד עולמי עד: ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם יי אלהיכם אשר עשה עמכם להפליא ולא יבשו עמי לעולם: וידעתם כי בקרב ישראל אני ואני יי אלהיכם ואין עוד ולא יבשו עמי לעולם: כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף: הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה יי ויהי לי לישועה: ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה: ואמרתם ביום ההוא הודו ליי קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו הזכירו כי נשגב שמו: זמרו יי כי גאות עשה מודעת זאת בכל הארץ: צהלי ורני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל: ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה יי קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו:

בית יעקב לכו ונלכה באור יי: והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת יראת יי היא אוצרו: ויהי דוד לכל דרכיו משכיל ויי עמו: פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי: ויאמר העם אל שאול היונתן ימות אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל חלילה חי יי אם יפול משערת ראשו ארצה כי עם אלהים עשה היום הזה ויפדו העם את יונתן ולא מת: ופדויי יי ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה: הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה: ולא אבה יי אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך יי אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך יי אלהיך: אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדו והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם:

בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר יי ורפאתיו: ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דויד ועמך בן ישי שלום שלום לך ושלום לעוזרך כי עזרך אלהיך ויקבלם דויד ויתנם בראשי הגדוד: ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום:

אמר רבי יוחנן בכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקדוש ברוך הוא שם אתה מוצא ענותנותו. דבר זה כתוב בתורה. ושנוי בנביאים. ומשולש בכתובים:

כתוב בתורה כי יי אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד: וכתיב בתרה עושה משפט יתום ואלמנה ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה: שנוי בנביאים דכתיב כי כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים: משולש בכתובים דכתיב שירו לאלהים זמרו שמו סולו לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו: וכתיב בתרה אבי יתומים ודין אלמנות אלהים במעון קדשו: יהי יי אלהינו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו: ואתם הדבקים ביי אלהיכם חיים כלכם היום: כי נחם יי ציון נחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן יי ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה: יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

שיר המעלות אשרי כל ירא יי ההולך בדרכיו: יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך: אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך בניך כשתילי זיתים סביב לשלחנך: הנה כי כן יבורך גבר ירא יי: יברכך יי מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי חייך: וראה בנים לבניך שלום על ישראל:

עלינו. קדיש יתום:

סדר הבדלה

הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד · כי עזי וזמרת יה

ויהי לי לישועה: ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה: ליי הישועה על עמך ברכתך סלה: יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: יי צבאות אשרי אדם בוטח בך: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר. כן תהיה לנו. כוס ישועות אשא ובשם יי אקרא: סברי וכו'

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא מיני בשמים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא מאורי האש:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם המבדיל בין קודש לחול בין אור לחושך בין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה. ברוך אתה יי המבדיל בין קודש לחול:

המבדיל בין קודש לחול. חטאתינו הוא ימחול זרענו וכספנו ירבה כחול. וככוכבים בלילה: יום פנה כצל תומר. אקרא לאל עלי גומר. אמר שומר אתא בוקר וגם לילה: צדקתך כהר תבור. על חטאי עבור תעבור. כיום אתמול כי יעבור. ואשמורה בלילה: חלפה עונת מנחתי. מי יתן מנוחתי. יגעתי באנחתי. אשחה בכל לילה: קולי בל יונטל. פתח לי שער המנוטל. שראשי נמלא טל. קווצותי רסיסי לילה: העתר נורא ואיום. אשוע תנה פדיום. בנשף בערב יום. באישון לילה: קראתיך יה הושיעני. אורח חיים תודיעני. מדלות תבצעני. מיום ועד לילה: טהר טנוף מעשי. פן יאמרו מכעיסי. איה נא אלוה עושי. הנותן זמירות בלילה: נחנו בידך כחומר. סלח נא על קל וחומר. יום ליום יביע אומר. ולילה ללילה. המבדיל

זמירות למוצאי שבת

במוצאי יום מנוחה. המצא לעמך רוחה. שלח תשבי לנאנחה. ונס יגון ואנחה: יאתה לך צורי. לקבץ עם מפוזרי. מיד גוי אכזרי. אשר כרה לי שוחה: עת דודים תעורר אל. לגאלם עם אשר שואל. ראות טובך בבא גואל. לשה פזורה נדחה: קרא ישע לעם נדבה. אל דגול מרבבה. יהי השבוע הבא. לישועה ולרוחה: בת ציון השכולה. אשר היא היום נעולה. מהרה תהיה בעולה. כאם הבנים שמחה: מעינות אני יזובון. ופדויי יי עוד ישובון. ומי ישע ישאבון. והצרה נשכחה: נחה עמך כאב רחמן. יצפצפו עם לא אלמן. דבר יי אשר נאמן. בהקימך הבטחה: וידידים פליטי חרב. נגינתם ינצחו במרץ. בלי צווחה ובלי פרץ. אין יוצאת ואין צווחה: יהי החודש הזה. כנבואת אבי חוזה. וישמע בבית זה. קול ששון וקול שמחה: חזק ימלא משאלותינו. אמיץ יעשה בקשתנו. והוא ישלח במעשה ידינו. ברכה והצלחה: במוצאי יום גילה. שמך נורא עלילה. שלח תשבי לעם סגולה. רוח ששון והנחה: קול תהלה ורנה. שפתינו אז תרננה. אנא יי הושיעה נא. אנא יי הצליחה נא:

ועד ששוני אל נא יביא. את אליהו הנביא. אמץ וחזק רפיון ידי. ברך מלאכתי וכל מעבדי. גואלי זכור עניי ומרודי. דרך הטוב דקם לעודדי. הרץ ושלח ושמח לבבי. את אליהו הנביא: ועד והכן די ספוקי. זמן מזוני והא חקי. חלב חיל גוים היש להניקי. מטובך תשבע עוללי ויונקי. יבא משיחי לעיר מושבי. את אליהו הנביא: כונן לעם זו צרי צור לחבוש. לחם לאכול ובגד ללבוש. משנאי יחנה ירא ויבוש. נוה הר שעיר בקרוב תכבוש. ששוני יגדל בראות סביבי. את אליהו הנביא: עמון ומואב סהרה הכלה. פדותך לעמך בקרוב תגלה. ציון תמלא מעם אלה. קרית מלך רב אז נעלה. שכן תשכן בתוך עם צבי. את אליהו הנביא:

אלי חיש גואלי. עבדך ישבילי. מבשר טוב אלי. את אליהו הנביא: נאוו על ההרים. שלוחי יוצר הרים. ורגלי המבשרים. באמור שובי שובי. אלי: חבי כמעט רגע. כל מחלה וכל נגע. איביך אפגע. יום נקם בלבי. אלי: מלכך יבא לך. יפה אין כלך. ורעיתי למולך. גלעדי התשבי. אלי: נופת תטופנה. שפתי בני יונה. כי בא עת לחננה. ציון נחלת צבי אלי:

איש חסיד היה. בלי מזון ומחיה: בביתו עוסק מלבוש ואין בגד ללבוש. גונן בחשובת אשה. ויש בבנים חמשה: דברה לו האשה. יותר אין להתיאשה: המבלי לחם לאכול. בערום ובחוסר כל: ותורה מצאת כי יגעת. כה נאכל מעתה: והיר כבר נשוק. הלא תצא לשוק: חנון ורחום בתרומיו. אולי יגמרנו ברחמיו: טוב לקויו מחסה. רצון יראיו יעשה: יעצת בדעת ובחכמת עצתך בלי להסכימה: כצאתי לבשת ולכלמה. מבלי כסות ושלמה: לאין בידי לפורטה. אפילו שוה פרוטה: מהרה ושאלה משכנים. מלבושים נאים מתוקנים: נלבש והשליך יהבו. על יי אשר אהבו: כהו ילדיו בפלולם. אל ישוב דך נכלם: עבר בשוק בסברתו. והנה אליהו הנביא לקראתו: אין לו המבשר. באמת היום תתעשר: צוני בכל כבודך. כי הנני עבדך: קרא למי ברעהו. קנות עבד אין כמותו: רחש איך ישנה דינו. עבד למכור את אדונו: שת לו חכמתו בקרבו. והחזיק בו כמו רבו: תגר קנאו באהבים. בשמונה מאות אלף זהובים: תבעו מה מלאכתך. אם בבנין חכמתך: תכלית טרקלין ופלטרין. הרי אתה בן חורין: יום ראשון במפעלים. פעל עם פועלים: שוע בחצי הלילה. ענני נורא עלילה: יגעתי ונמכרתי להעבידי. לכבודך ולא לכבודי: בורא עולם בקנין. השלם זה הבנין: רחמיך יכמרו בחניתי. כי לטובה כונתי: מלאכי רחמים כמעונתו. אז החלו לבנותו: רבו בני המלוכה. והשלם כל המלאכה: רץ הבוחר בראותו. כי נגמרה מלאכתו: כלולת מגדלים נאים. לפי ענין הבנאים: יזכר לך עתה. אתמול אשר דברת: חפשני בודאי ובברור. כנסת לענין שחרור: ות קיטע באמת. וברח לו איש האמת:

אמר יי ליעקב. אתע"י :
בחר יי ביעקב. אתע"י :
גאל יי את יעקב. אתע"י :
דרך כוכב מיעקב. אתע"י :
הבאים ישרש יעקב. אתע"י :
וירד מיעקב. אתע"י :
זכר זאת ליעקב. אתע"י :
חדות ישועות יעקב. אתע"י :
טובו אהליך יעקב. אתע"י :
ירו משפטיך ליעקב. אתע"י :
כי לא נחש ביעקב. אתע"י :
לא הביט און ביעקב. אתע"י :
מי מנה עפר יעקב. אתע"י :
נשבע יי ליעקב. אתע"י :
סלח נא לעון יעקב. אתע"י :
עתה השב שבות יעקב. אתע"י :
פדה יי את יעקב. אתע"י :
צוה ישועות יעקב. אתע"י :
קול קול יעקב. אתע"י :
רני ושמחו ליעקב. אתע"י :
שב יי את שבות יעקב. אתע"י :
תתן אמת ליעקב. אתע"י :

אליהו הנביא אליהו התשבי אליהו הגלעדי במהרה יבוא אלינו עם משיח בן דוד: איש אשר קנא לשם האל. איש בשר שלום על יד יקותיאל. איש נגש ויכפר על בני ישראל. אליהו: איש דורות שנים עשר ראו עיניו. איש הנקרא בעל שער בסמניו. איש ואזור עור אזור במתניו. אליהו: איש זעף על עובדי חמנים. איש חש ונשבע מהיות גשמי מעונים. איש טל ומטר עצר שלש שנים. אליהו: איש יצא למצוא לנפשו נחת. איש כלכלוהו העורבים ולא מת לשחת. איש למענו נתברכו כד וצפחת. אליהו: איש מוסריו הקשיבו כמהים. איש נענה באש משמי גבוהים. איש סחו אחריו יי הוא האלהים. אליהו: איש עתיד להשתלח משמי ערבות. איש פקיד על כל בשורות טובות. איש ציר נאמן להשיב לב בנים על אבות. אליהו: איש קרא קנא קנאתי ליי בתפארה. איש רכב על סוסי אש בסערה. איש שלא טעם טעם מיתה וקבורה. אליהו: איש תשבי תצילנו מפי אריות. תבשרנו בשורות טובות. תשמחנו בנים על אבות. במוצאי שבתות. אליהו: איש תשבי על שמו נקרא. תצליחנו על ידו בתורה. תשמיענו מפיו בשורה טובה במהרה. תוציאנו מאפלה לאורה. אליהו: אשרי מי שראה פניו בחלום. אשרי מי שנתן לו שלום והחזיר לו שלום. יי יברך את עמו בשלום: אליהו

ככתוב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום יי הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם:

בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ:
יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה:

רבון כל העולמים אב הרחמים והסליחות בסימן טוב ובמזל טוב החל עלינו את ששת ימי המעשה הבאים לקראתנו לשלום חשוכים מכל חטא ופשע ומנוקים מכל עון ואשמה ורשע ומדובקים בתלמוד תורה ובמעשים טובים וחננו דעת בינה והשכל מאתך ותשמיענו בהם ששון ושמחה ולא תעלה קנאתנו על לב אדם ולא קנאת אדם תעלה על לבנו. מלכנו אלהינו ראב ברחמן שים ברכה ורוחה והצלחה בכל מעשה ידינו וכל הייעץ על עמך בית ישראל עצה טובה ומחשבה טובה אמצו ברכו גדלו וקימו קם עצתו כדבר שנאמר יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא: ונאמר ותגזר אמר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור: וכל היועץ עלינו ועל כל עמך בית ישראל עצה שאינה טובה ומחשבה שאינה טובה תופר עצתו כדבר שנאמר יי הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים. ונאמר עצו עצה ותפר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל: ופתח לנו יי אלהינו אב הרחמים אדון הסליחות בזה השבוע ובכל שבוע שערי אורה שערי ארך ימים ושנים שערי אריכת אפים שערי ברכה שערי בינה שערי גילה שערי גדולה שערי גאולה שערי גבורה שערי דיצה שערי דעה שערי הוד שערי הדר שערי הצלחה שערי הרוחה שערי ועד טוב שערי זריזות שערי זמרה שערי זכיות שערי זיו שערי זהר תורה שערי זהר חכמה שערי זהר בינה שערי זהר דעת שערי חדוה שערי חכלה שערי חן וחסד שערי חיים טובים שערי חכמה שערי טובה שערי טהר שערי ישועה שערי יושר שערי כפרה שערי כלכלה שערי כבוד שערי למוד שערי מזון שערי מנוחות שערי מחילות שערי מדע שערי נחמה שערי נקיות שערי סליחה שערי סיעתא דשמיא שערי עזרה שערי פדות שערי פרנסה טובה שערי צדקה שערי צהלה שערי קדושה שערי קוממיות שערי רחמים שערי רצון שערי רפואה שלמה שערי שלום שערי שמחה שערי שמועות טובות שערי שלוה שערי תורה שערי תפלה שערי תודה שערי תשועה כדכתיב ותשועת צדיקים מיי מעוזם בעת צרה: ויעזרם יי ויפלטם יפלטם מרשעים ויושיעם כי חסו בו: ונאמר חשף יי את זרוע קדשו לעיני כל הגוים וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו: ונאמר קול צופיך נשאו קול יחדו ירננו כי עין בעין יראו בשוב יי ציון: וקים לנו יי אלהינו מקרא שכתוב מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אומר לציון מלך אלהיך: ראשון לציון הנה הנם ולירושלים מבשר אתן. אמן סלה:

סדר הלל

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא את ההלל:

הללויה הללו עבדי יי הללו את שם יי: יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם: ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם יי: רם על כל גוים יי על השמים כבודו: מי כיי אלהינו המגביהי לשבת: המשפילי לראות בשמים ובארץ: מקימי מעפר דל מאשפות ירים אביון: להושיבי עם נדיבים עם נדיבי עמו: מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה הללויה:

בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז: היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו: הים ראה וינס הירדן יסב לאחור: ההרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן: מה לך הים כי תנוס הירדן תסוב לאחור: ההרים תרקדו כאילים גבעות כבני צאן: מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב: ההפכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים:

כר"ח וכחוה"מ פסח דולג:

לא לנו יי לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך: למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם: ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה: עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם: פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו: אזנים להם ולא ישמעו אף להם ולא יריחון: ידיהם ולא ימישון רגליהם ולא יהלכו לא יהגו בגרונם: כמוהם יהיו עשיהם כל אשר בוטח בהם: ישראל בטח ביי עזרם ומגנם הוא: בית אהרן בטחו ביי עזרם ומגנם הוא: יראי יי בטחו ביי עזרם ומגנם הוא: ע"כ

יי זכרנו יברך יברך את בית ישראל יברך את בית אהרן: יברך יראי יי הקטנים עם הגדולים: יוסף יי עליכם ועל בניכם: ברוכים אתם ליי עשה שמים וארץ: השמים שמים ליי והארץ נתן לבני אדם: לא המתים יהללויה ולא כל יורדי דומה: ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה:

כר"ח וכחוה"מ פסח דולג:

אהבתי כי ישמע יי את קולי תחנוני: כי הטה אזנו לי ובימי אקרא: אפפוני חבלי מות ומצרי שאול מצאוני צרת ויגון אמצא: ובשם יי אקרא אנה יי מלטה נפשי: חנון יי וצדיק ואלהינו מרחם: שומר פתאים יי דלותי ולי יהושיע: שובי נפשי למנוחיכי כי יי גמל עליכי: כי חלצת נפשי ממות את עיני מן דמעה את רגלי מדחי: אתהלך לפני יי בארצות החיים: האמנתי כי אדבר אני עניתי מאד: אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב: ע"כ

מה אשיב ליי כל תגמולוהי עלי: כוס ישועות אשא ובשם יי אקרא: נדרי ליי אשלם נגדה נא לכל עמו: יקר בעיני יי המותה לחסידיו: אנה יי כי אני עבדך אני עבדך בן אמתך פתחת למוסרי: לך אזבח זבח תודה ובשם יי אקרא: נדרי ליי אשלם נגדה נא לכל עמו: בחצרות בית יי בתוככי ירושלים הללויה:

הללו את יי כל גוים שבחוהו כל האמים: כי גבר עלינו חסדו ואמת יי לעולם הללויה:

הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו:
יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו:
יאמרו נא בית אהרן כי לעולם חסדו:
יאמרו נא יראי יי כי לעולם חסדו:

מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה: יי לי לא אירא מה יעשה לי אדם: יי לי בעזרי ואני אראה בשנאי: טוב לחסות ביי מבטח באדם: טוב לחסות ביי מבטח בנדיבים: כל גוים סבבוני בשם יי כי אמילם: סבוני גם סבבוני בשם יי כי אמילם: סבוני כדבורים דועכו כאש קוצים בשם יי כי אמילם: דחה דחיתני לנפול ויי עזרני: עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה: קול רנה וישועה באהלי צדיקים ימין יי עשה חיל: ימין יי רוממה ימין יי עשה חיל: לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה: יסור יסרני יה ולמות לא נתנני: פתחו לי שערי צדק אבא בם אודה יה: זה השער ליי צדיקים יבאו בו: אודך כי עניתני ותהי לי לישועה: אודך אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה: אבן מאת יי היתה זאת היא נפלאת בעינינו: מאת זה היום עשה יי נגילה ונשמחה בו: זה

אנא יי הושיעה נא: אנא יי הושיעה נא:
אנא יי הצליחה נא: אנא יי הצליחה נא:

ברוך הבא בשם יי ברכנוכם מבית יי: ברוך אל יי ויאר לנו אסרו חג בעבתים עד קרנות המזבח: אל אלי אתה ואודך אלהי ארוממך: אלי הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו: הודו

יהללוך יי אלהינו כל מעשיך וחסידיך צדיקים עושי רצונך וכל עמך בית ישראל ברנה יודו ויברכו וישבחו ויפארו וישוררו וירוממו ויעריצו ויקדישו וימליכו את שמך מלכנו תמיד. כי לך טוב להודות ולשמך נאה לזמר כי מעולם ועד עולם אתה אל: ברוך אתה יי מלך מהלל בתשבחות:

מוסף לראש חודש

תפלין שמו"ע עד האל הקדוש סמנח כדף חו

ראשי חדשים לעמך נתת. זמן כפרה לכל תולדותם. בהיותם מקריבים לפניך זבחי רצון ושעירי חטאת לכפר בעדם. זכרון לכלם היו. תשועת נפשם מיד שונא. מזבח חדש בציון תכין. ועולת ראש חדש נעלה עליו. ושעירי עזים נעשה ברצון. ובעבודת בית המקדש נשמח כלנו. (ושירי דוד עבדך נשמע) ובשירי דוד עבדך הנשמעים בעירך האמורים לפני מזבחך אהבת עולם תביא להם וברית אבות לבנים תזכור: (יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו): והביאנו לציון עירך ברנה ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם: ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם. ואת מוסף יום ראש החדש הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור:

ובראשי חדשיכם תקריבו עולה ליי פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם:

ומנחתם ונסכיהם כמדבר שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש ויין כנסכו ושעיר לכפר ושני תמידים כהלכתם:

אלהינו ואלהי אבותינו חדש עלינו את החדש הזה לטובה ולברכה. לששון ולשמחה. לישועה ולנחמה. לפרנסה ולכלכלה. לחיים טובים ולשלום. למחילת חטא ולסליחת עון. (בשנת העיבור ולכפרת פשע). ויהי החדש הזה סוף וקץ לכל צרותינו תחלה וראש לפדיון נפשנו. כי בעמך ישראל בחרת מכל האמות וחקי ראשי חדשים להם קבעת: ברוך אתה יי מקדש ישראל וראשי חדשים:

רצה ומודים וכו' סמנח כדף ואו פמוד נ"ח

מוסף לשבת ראש חודש

תפלין שמו"ע עד האל הקדוש סמנח כדף חו

אתה יצרת עולמך מקדם כלית מלאכתך ביום השביעי (בחרת בנו מכל עם) אהבת אותנו ורצית בנו. ורוממתנו מכל הלשונות וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתך ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת: ותתן לנו יי אלהינו באהבה שבתות למנוחה וראשי חדשים לכפרה. ולפי שחטאנו לפניך אנחנו ואבותינו חרבה עירנו ושמם בית מקדשנו וגלה יקרנו ונטל כבוד מבית חיינו ואין אנחנו יכולין (להקריב קרבן ולא כהן שיכפר בעדנו) לעשות חובותינו בבית בחירתך בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו מפני היד שנשתלחה במקדשך: יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם: ואת מוספי יום השבת (המנוח) הזה ויום ראש החדש הזה. נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור:

וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימים ושני עשרונים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עולת שבת בשבתו על עולת התמיד ונסכה: (זה קרבן שבת וקרבן היום כאמור):

ובראשי חדשיכם תקריבו עולה ליי פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם:

ומנחתם ונסכיהם כמדבר שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש ויין כנסכו ושעיר לכפר ושני תמידים כהלכתם:

ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי ענג. עם מקדשי שביעי. כלם ישבעו ויתענגו מטובך. והשביעי רצית בו וקדשתו. חמדת ימים אותו קראת. זכר למעשה בראשית:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו וחדש עלינו ביום השבת הזה את החדש הזה. לטובה ולברכה. לששון ולשמחה. לישועה ולנחמה. לפרנסה ולכלכלה. לחיים טובים ולשלום. למחילת חטא ולסליחת עון. (בשנת העיבור ולכפרת פשע). ויהי החדש הזה סוף וקץ לכל צרותינו. תחלה וראש לפדיון נפשנו. כי בעמך ישראל בחרת מכל האמות. ושבתות להם הודעת. וחקי ראשי חדשים להם קבעת: ברוך אתה יי מקדש השבת וישראל וראשי חדשים:

רצה ומודים וכו' סמנח כדף ואו פמוד בית. ואח"כ קדיש תתקבל עלינו. קדיש יתום. ברוך עולם:

לוח המולדות עם הקביעות וראשי חדשים משנת תרפ"ז עד שנת תרצ"ח.

הלוח הזה יחשב על שעות הזייגער ולא על שעות המעל"ע, ולמשל אם נכתב ו' בבוקר 18, 17, 7, הפירוש הוא כך: שהמולד יהיה ביום ו' בבוקר 18 מינוט עם 17 חלקים על זייגער 7. היינו קודם חצות. וכן אם נכתב בלילה ג"כ הפירוש על שעות הזייגער מהלילה. וכן כולם:

תרפ"ז (הח"א)

תרפ"ז	מינוט	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי ג' אח"צ	42	6	1	ה
חשון אור ליום ה'	26	7	2	ו ז
כסלו ו' אח"צ	10	8	3	א
טבת מוש"ק	54	9	3	ב
שבט ב' אח"צ	38	10	4	ג
אדר א' ד' בוקר	22	11	5	ד ה
אדר ב' תחלת ליל ו'	6	12	6	ו ז
ניסן ש"ק בבוקר	50	13	6	א
אייר תחלת ליל ב'	34	14	7	ב ג
סיון ג' בוקר	18	15	8	ד
תמוז תחלת ליל ה'	2	16	9	ה ו
אב ו' בביקר	46	17	9	ז
אלול מוצאי ש"ק	30	—	10	א ב

תרפ"ח (גכ"ה)

תרפ"ח	מינוט	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי יום ב' קו"ח	15	1	11	ג
חשון אור ליום ד'	59	2	11	ד ה
כסלו יום ה' ק"ח	43	3	12	ו
טבת ליל ש"ק	27	4	1	ז א
שבט א' אה"צ	11	5	2	ב
אדר אור ליום ג'	55	6	2	ג ד
ניסן ד' אח"צ	39	7	3	ה
אייר אור ליום ו'	23	8	4	ו ז
סיון ש"ק אח"צ	7	9	5	א
תמוז ב' בבוקר	51	10	5	ב ג
אב ג' לעת ערב	35	11	6	ד
אלול ה' בבוקר	19	12	7	ה ו

תרפ"ט (זש"ה)

תרפ"ט	מינוט	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי תחלת ליל ש"ק	3	13	8	ז
חשון יום א' בוקר	47	14	8	א ב
כסלו אור ליום ג'	31	15	9	ג ד
טבת יום ד' בוקר	15	16	10	ה ו
שבט אור ליום ו'	59	17	10	ז
אדר א' ש"ק קו"ח	44		11	א ב
אדר ב' אור ליום ב'	28	1	12	ג ד
ניסן יום ג' אח"צ	12	2	1	ה
אייר אור ליום ה'	56	3	1	ו ז
סיון יום ו' אח"צ	40	4	2	א
תמוז ליל מוצש"ק	24	5	3	ב ג
אב יום ב' אח"צ	8	6	4	ד
אלול אור ליום ד'	52	7	4	ה ו

תר"צ (זח"א)

תר"צ	מינוט	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי ה' לעת ערב	36	8	5	ז
חשון ש"ק בבוקר	20	9	6	א ב
כסלו תחלת ליל ב'	4	10	7	ג
טבת ג' בבוקר	48	11	7	ד
שבט אור ליום ה'	32	12	8	ה
אדר ו' בבוקר	16	13	9	ו ז
ניסן ליל מוצש"ק	—	14	10	א
אייר ב' בבוקר	44	15	10	ב ג
סיון אור ליום ד'	28	16	11	ד
תמוז יום ה' קו"ח	12	17	12	ה ו
אב ליל ש"ק	57	—	12	ז
אלול יום א' קו"ח	41	1	1	א ב

תרצ"א (גכ"ה)

תרצ"א	מינוט	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי אור ליום ג'	25	2	2	ג
חשון יום ד' אח"צ	9	3	3	ד ה
כסלו אור ליום ו'	53	4	3	ו
טבת תחלת ליל מוצ"ש	37	5	4	ז א
שבט יום ב' בבוקר	21	9	5	ב
אדר תחלת ליל ד'	5	7	6	ג ד
ניסן יום ח' בבוקר	49	8	6	ה
אייר תחלת ליל ש"ק	33	9	7	ו ז
סיון יום א' בבוקר	17	10	8	א
תמוז תחלת ליל ג'	1	11	9	ב ג
אב יום ד' בבוקר	45	12	9	ד
אלול אור ליום ו'	29	13	10	ה ו

תרצ"ב (זש"ה)

תרצ"ב	מינוט	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי ש"ק קודם חצות	13	14	11	ז
חשון אור ליום ב'	57	15	11	א ב
כסלו יום ג' קו"ח	41	16	12	ג ד
טבת אור ליום ה'	25	17	1	ה ו
שבט יום ו' אח"צ	10	—	2	ז
אדר א' ליל מוצש"ק	51	1	2	א ב
אדר ב' יום ב' אח"צ	38	2	3	ג ד
ניסן אור ליום ד'	22	3	4	ה
אייר יום ה' לעת ערב	8	4	5	ו ז
סיון ש"ק בבוקר	50	5	5	א
תמוז יום ב' לע"ע	34	6	6	ב ג
אב יום ג' בבוקר	18	7	7	ד
אלול תחלת ליל ה'	2	8	8	ה ו

תרצ"ג (זש"ג)

תרצ"ג	מינוט	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי יום ו' בבוקר	46	9	8	ז
חשון ליל מוצש"ק	30	10	9	א ב
כסלו יום ב' בבוקר	14	11	10	ג ד
טבת אור ליום ד'	58	12	10	ה ו
שבט יום ה' קו"ח	42	13	11	ז
אדר ליל ש"ק	26	14	12	א ב
ניסן יום א' אח"צ	10	15	1	ג
אייר אור ליום ג'	54	16	1	ד ה
סיון יום ד' אח"צ	38	17	2	ו
תמוז אור ליום ו'	23	—	3	ז א
אב שבת אחר חצות	7	1	4	ב
אלול יום ב' בבוקר	51	2	4	ג ד

תרצ"ד (הכ"ז)

תרצ"ד	מינוט	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי יום ג' לע"ע	35	3	5	ה
חשון יום ה' בוקר	19	4	6	ו ז
כסלו תחלת ליל ש"ק	3	5	7	א
טבת יום א' בוקר	47	6	7	ב ג
שבט אור ליום ג'	31	7	8	ד
אדר יום ד' בוקר	15	8	9	ה ו
ניסן אור ליום ו'	59	9	9	ז
אייר ש"ק בבוקר	43	10	10	א ב
סיון אור ליום ב'	27	11	11	ג
תמוז יום ג' קו"ח	11	12	12	ד ה
אב אור ליום ה'	55	13	12	ו
אלול יום ו' אח"צ	39	14	1	ז א

תרצ"ה (בח"ה)

תרצ"ה	מינוט	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי ליל מוצש"ק	23	15	2	ב
חשון יום ב' לע"ע	7	16	3	ג ד
כסלו אור ליום ד'	51	17	3	ה
טבת יום ה' לע"ע	36	—	4	ו
שבט שבת בבוקר	20	1	5	ז
אדר א' תחלת ליל ב'	4	2	6	א ב
אדר ב' יום ג' בוקר	48	3	6	ג ד
ניסן תחלת ליל ה'	32	4	7	ה
אייר יום ו' בבוקר	16	5	8	ו ז
סיון תחלת מוצש"ק	—	6	9	א
תמוז יום ב' בבוקר	44	7	9	ב ג
אב תחלת ליל ד'	28	8	10	ד
אלול יום ה' בבוק־	12	9	11	ה ו

תרצ"ו (וש"ג)

תרצ"ו	מינוט	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי ליל ש"ק	56	10	11	ז
חשון יום א' קו"ח	40	11	12	א ב
כסלו אור ליום ג'	24	12	1	ג ד
טבת יום ד' אח"צ	8	13	2	ה ו
שבט אור ליום ו'	52	14	2	ז
אדר ש"ק אחר חצות	36	15	3	א ב
ניסן אור ליום ב'	20	16	4	ג
אייר יום ג' לעת ערב	4	17	5	ד ה
סיון יום ה' בבוקר	49	—	5	ו
תמוז יום ו' לע"ע	33	1	6	ז א
אב יום א' בבוקר	17	2	7	ב
אלול תחלת ליל ג'	1	3	8	ג ד

תרצ"ז (הכ"ז)

תרצ"ז	מינוט	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי יום ד' בוקר	45	4	8	ה
חשון אור ליום ו'	29	5	9	ו ז
כסלו שבת בוקר	13	6	10	א
טבת אור ליום ג'	57	7	10	ב ג
שבט יום ג' בוקר	41	8	11	ד
אדר אור ליום ה'	25	9	12	ה ו
ניסן יום ו' אח"צ	9	10	1	ז
אייר ליל מוצש"ק	53	11	1	א ב
סיון יום ב' אח"צ	37	12	2	ג
תמוז אור ליום ד'	21	13	3	ד ה
אב יום ה' אח"צ	5	14	4	ו
אלול ליל ש"ק	49	15	4	ז א

תרצ"ח (בש"ז)

תרצ"ח	מינוט	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי יום א' לע"ע	33	16	5	ב
חשון יום ג' בוקר	17	17	6	ג ד
כסלו אור ליום ה'	2	—	7	ה ו
טבת יום ו' בוקר	46	1	7	ז א
שבט ליל מוצש"ק	30	2	8	ב
אדר א' יום ב' בוקר	14	3	9	ג ד
אדר ב' אור ליום ד'	58	4	9	ה ו
ניסן יום ה' בוקר	42	5	10	ז
אייר ליל ש"ק	26	6	11	א ב
סיון יום א' קו"ח	10	7	12	ג
תמוז אור ליום ג'	54	8	12	ד ה
אב יום ד' אח"צ	38	9	1	ו
אלול אור ליום ו'	22	10	2	ז א